

समाचार

१९१३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००

To the Sons of the Motherland—

'To the Indian Nationalists their country must be their religion' taught by no priests but by beating hearts and her welfare their common faith which makes the magpyzone' Sink all your differences in a supreme cause Unite and stand solidly shoulder to shoulder resolved either to conquer or to die Or what is life worth if we can not live like men? Firm and resolute in your purpose be always manly and dignified in your attitude and sober and cautious in your steps Difficult as your task is, constitutional must be your method God and My right ought to be your watchward and battle cry Be ambitious but not proud, be humble but aspire to a nobler manlier and healthier life

—The Hon M Ambica Charan
Mazumdar

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજેરી તુટી !

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લશ્કરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજેરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કારીગરે ત્રણ તીજેરી અર્ધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી મવળી રદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજેરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજેરીઓનું જોડકામ કેસ્ટ રેવીટ યા સ્ક્રૂથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજેરીઓ તોડી શકાય. હાલની મુધંગલી રીત મુજબ અગતનું જોડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં કેસ્ટ ગોદરેજના કારખાનામાં વાય છે.

કારખાનુ-ગેસ કંપની પારસે, પેરેલ, મુબાઈ.

નામદાર વાંધસિરાયને—

નામદાર ગવરનરને—

નામદાર ગાયકવાડને—

નામદાર નિઝામને—

મધ્યપ્રાતના કમીશનરને—

અનારસના નામદાર

મહારાજને—

અપાયલી પાર્ટીઓમાં

“ગોવિન્દજી”ની મીઠાઈઓ.

મુખાઈની છેલ્લી કૌચેસમા,

ટાઝીન હોલના પેલા ગળ-

વ “ વોર સેલ અને કેટ ” મા

“ ગોવિન્દજી ” ને જ

પ્રમદગી મળી છે. વધતી જતી જરૂરીયાતોને પહોંચી વળવા માટે
મુખ મુખાઈની અંદર ત્રણ ટુકાઈ ખોલવાની ફરજ પડી છે.

ઠાકોરદાર—શ્રીરામભાઈ—આલંગ,

રેવીડાન નં ૧૬૫૬

પકાયલા, પુરાણા અને પ્રજામિથ્ય મરીન ,

પોલીશની શરૂઆત કરનાર

અને આ રાત્રે એક દેશનેબલ ધરતી મપાટીયું લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાયોનીયર

હજી પણ કેઈ નવી કૃતિઓ,

જનરા ઘાટ, ના રાજગાઠ અને નવા અનકારો

તૈયાગ કર્યા જ જાય છે !

તુને પતારી તમે લઈ નેશો તો

જરૂર જ મોહશો !

પ્રમાણે અમો પાટાઓ વિતા ,

છુટકો જ થી !

વહી આવે આરો કે કાને ?

મુળદુકાન રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

સુંબઈનાં સુખસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન.

મોહનલાલ એન્ડ કાનજી.

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

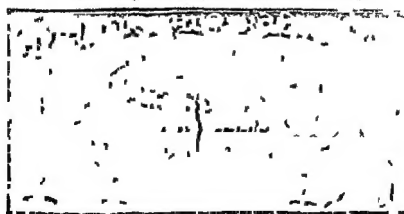
નં. ૧૬૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ, ગણેશવાડીની
સામે, મંબાઈ.

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

વીસમી સદીનો ચમત્કાર.

મોના ચાંદી, અને ઝવેરાતના ખનાવનાર અને વેચનાર -

સમાલોચકં.

અનુલેખકર વાંચ્ય સત્ય પ્રિયહિત ચંચલ ।

સ્વાધ્યાયાધ્યસનં ચૈવ વાદાય તપ ઉચ્ચતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫.

પુસ્તકે ૨૨ સુ.] જાન્યુઆરી ઈ. સ. ૧૯૧૭. [અંક ૧ લો. ત્રી—રા. અબાલાલ જુલાખીરામ જાની, બી. એ.

રા. ચન્દ્રસેકર નર્મદાસંકર પડયા, બી. એ. એલએલ. બી. પ્રકાશક—રા. અણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

વિષયાનુક્રમશિકા.

૧૫૫.

૫૫.

૧. નિવેદન

રા. અબાલાલ જુલાખીરામ જાની, બી એ,

૨. નૂતન વર્ષાસિનન્દન કાવ્ય

રા. વિનિત્યુ

૩. ગાંધીસાક્ષી.

રા. રણજીતરામ વાવાલાઈ મહતા, બી એ

૪. એલિઆસ મેરડિન કોર્ટ સક્ષિત જનનુતાન્ત

પ્રો. જી. રા. વા. વા. વા. પુરાણી, એમ એ,

૫. નીલગિરી પ્રાચીનત્વ

રા. ભાનુચંદ્ર હરિશંકર આસિક, બી એ,

૬. સંજીવની વાર્તા

ગ. જગતલાલ હરિલાલ પાઠા, બી એ

૭. વિગ્નહારકવર.

ગ. હરશંકર અમુનપ્રસાદ દેસાઈ, બી એ,

૮. પ્રાચીન વિદ્યા ૧ ગાંધીય પ્રવૃત્તિઓ અને પ્રાચીન સંસ્કાર

ગ. પંડિત યુનિવર્સિટી ડ. ફરજીઆત પ્રાચીન કેળવણી ૪ માસાન્તર સંગ્રહ

ગ. અણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી

૯. કોલેજીયન ચાતુ વાર્તા

રા. મોગીનરાવ રતનલાલ દીવેદિઆ, બી એ,

૧૦. મેન્નારી જોગપ. કાવ્ય

ગ. લલિત

પ્રાચીન લેખકો અખીઆ વચ્ચે, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂપીઆ પોસ્ટાધાર-
સ્વાજમ શરૂઆતમા જ લેવામા આવે છે.

७५ जातिना मुप्रसिद्ध उच्चा.

ધી ઝાં. બાબુ અધિકારનુ મુખમદન.
 (એકનામી દિન્દી રાષ્ટ્રીય પત્રિકા મુખ્ય)
 નવનં. ઈ સ ૧૬૧૬

સમાલોચક

[પુસ્તક ૨૨ મુ,] જાન્યુઆરી ૬. સ. ૧૯૨૭. [અંક ૧.]

નિવેદન. ૨૭૨૩૬

લેખક—૧. અમરાવાય છુડાણીનામ જાની, બી. એ

હિન્દુ જીવનના મનોરથોની ઇતિહાસિક દ્રષ્ટી, એ સાચી તેમ જ ગાંધીજી જે એવા નોરથોના અદ્વિતીય મુદ્દાના મધ્યાન, યોગ્ય સમય આ પે રંગો રંગ અને આતુરતા પામતા, વ્યવહારમાં હિન્દુની મન્ય ધર્મોના અનુચિત અનુચિત કરાશે જ આગળ મન્યે આપણા મનમાં રહેલા આવી રહેલી પ્રગટાવી નીજાને અને સર્વ પ્રગટાવી અગોચરે તેમાં પોતપોતાની કિલ્તે પોત પામતા નોરથો કનનના પ્રેરણના એવનારો વિચાર કરતા આપણા માનિકો. જોએ આમાં પોતાનો કન રવાજ યથાચિત રીતે બજાવી ન એમ છે, તેમના હિન્દુ જીવનના મનોરથો, અને એ મનોરથોની સિદ્ધિમાં અપેક્ષિત અગત્ય, આવીની વિદ્યા માતા બમારા વાચકો સમક્ષ ધરનારો હાનનો સમય વિગેષ અનુભવ છે અને તેવ વનમાન અવ હાન સમાલોચક માનીતમાં વખત પ્રવેશ પામે છે તે પ્રયત્ને વિગર ઉચિત થઈ પડશે વારણ તણુ મર્થ હિપર અમાલોચકને માલિંગ રાજ્ય આપના, કનક અપદ ના કનક અપદ રૂપમાં પણુ, આના વિચારે અમારા નાચકવચને સાર કરવામાં આના હતા અને તે વિદ્યાને રૂપક અને વિચારક બહુઓની મહાપતાથી તે મહન કરવાની મનીષા પણુ નીચારી હતી અને તે પડીના મે વર્ષમાં તે વિગામાં યથાચિત પ્રયાસ પાડુ અને આ થોં છે અને એ રીતે પ્રાદ્ય બહુઓની કનક સદાનુભવિ મેળવી નાના બીજે, એમ આત્મપ્રાસનો આરોધ વટોરી વધને અને બી રાકીએ છીએ

આવીસ વર ઉપર વિદ્યાર્થી નરજીવ અમારો અમારો છે વધે તે સમયે અમે તે પૂન મુખ્યત્વે સાહિત્ય અને ગૌણ અંગે ધન, લોકઅનુદાન તથા સમાજના લિખન રવ પો સમધી વિચારસામગ્રી રાચક સમજા ધરવી, એમાં જ આપણા માલિકોનો કનનનો પ્રયત્ન મનાતી હતી પરંતુ તે સમય હવે મનાયો છે, લોકની વાચનરુચિ વધી તેમ જ વિવિધ રીતે પણ વધી છે, તથા વિચારણા માટે વેબલ જોઈતા વિષયો ની અગત્યે પણ નવનનુ રૂપ લીધું છે નિ હોએ, વિદ્યમા પ્રવર્તતી નવા યુગની નીન સનનિના ગદ્ય સમગ્રમમાં અવરો

જનસમૂહ વધુ ને વધુ આતો જાય છે અને પ્રાચીન-અવાચીન સંસ્કૃતિઓના ગુણ અશોભા સમીકરણથી વિપત્ર થતા નરા વંદતા માર્ગ આપણા દિશાજનનમૂલોને દાખવવાનું એટલું જ નહીં પણ આ મોળેએ તેમને દોષવાની અગત્ય સુર પૂરવાને વિશેષ સમજાતી જાય છે કેટલેક અંગે આ અગત્ય લોકભ્રમ સાહિત્ય પૂરી પાડી શકે એમ / અર્થે હાલનો અમય વિચારના આપણા માસિકો આપુ લોકભ્રમ અને સામન્ય લોકમતનને પ્રેરનાર, સાહિત્ય તૈયાર કરનારી અને લોકમા તેનો વિશેષ મહોળો પ્રમાર કરનારી વક્તિ ધન્ય છે આમ સમય બનથી મામિકનો કન્યપ્રેરના અને કાયદિશા વિશાળ તેમ જ વિનિધ થતા છતાં તેઓ હજી જોધએ તેટલા આ શિશુ કન્ય ઉદયવાને નતપર થતા જણાતા નથી

વર્તમાન સમયે અમુત હિન્દુ મા પ્રગ્નજનના આત્રિયનો ધમાય છે, તે વિનિધ પ્રકારની ઉત્તતિની પ્રતિષ્ઠા લોકે પોતે જ આપવાની અગત્યના ઉદ્દેશોથી ચાર અંગ પડી રહ્યા છે સામાજિક, વ્યાપારી, રાજકીય આનિત્ય રહીની, ઔદ્યોગિક, જીવનશૈલીનિયમક આદિ ઉદયવા યોગ્ય, બહુ મહુ પ્રતિષ્ઠાના સ્વરૂપો અને તેને વગતા શ્રેણિમાળના નિયમો આનેખનારી અચેત વિચારસામગ્રીઓ લોકભ્રમ સાહિત્ય દ્વારા જ આપણા જનસમૂહ સમક્ષ ધરવાની અને એના ચેતનોથી તેમના હૃદયે હલમથાવનાની નાતો સરન થાય છે પરંતુ એમાની, લોભના આદરને પામે એની, કેટલી સાહિત્ય-સામગ્રી તેમના સમગ્ર ધરવા આપણ પ્રપાસો થયા છે ? અને આપણા મામિકો, કે જે ધારે તો આ કાય મારી રીતે કરી શકે એમ છે, તેમજો તે માટે કેટલી તત્પરતા દાખવી છે ? અને આપણા વિચારશીલ સુર વગ તેમા કેટલી મનગતા કરી આપી છે ? આદિ પ્રતો વિચારીયુ તો તેનુ સમાધાન નિરાશાજનક જ આવશે, એમ વ્યાનિ સાથે કહેવુ પડશે

અવગત આ માટે કેવળ માસિકોને એટલે કે તેના તનમજાને જ શિરે બધો દોષ દોળવો એ યોગ્ય નથી, એમ અમારે સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ સમાલોચકને જ માસિકનુ સ્વરૂપ, આપતા અમે તેમ જ અન્ય કેટલાક માનિકકારોએ પણ યોગ્ય પ્રસંગે પ્રગ્નજનના ચેતનો, વાચકોના હૃદયમા જગનનારી વિનિધ લેખસામગ્રી વિદ્વાન લેખક વિચારક બધુઓની સહાયતાથી ગુજર પ્રગતે સાર કરવાનુ જણાવ્યુ હતું, અને એ જણાવેલુ કામ કંઈક અશી પાર પણ પકડ્યુ છે પરંતુ અમારે દિલગિરી સાથે એ કહેવુ પડે છે કે થોડાક નામાકિત અપવાદો બાદ કરતા અમને તેમ જ અન્ય પત્રકારોને આપણા સુચિકિત વર્ગે આની સહાયતા આપનામા અતિમત્તા દાખવી છે આની દેવતા મહતાના પણ કારણ છે એક પક્ષે સુચિકિત વર્ગમાના ધણુ તો ગુજરાતી ભાષા તરફ માતૃભાષાને યોગ્ય અભિમાન ધરાવતા નથી, એમ નિતા સંકોચે અમે કહી શકીએ તેઓ ઇંગ્લેન્ડ ભાષાના સાહિત્ય તરફ જોડેલી પ્રેતિ ધારે છે તેથી જ એપરવાઈ ગુજરાતી સાહિત્ય તરફ રાખતા જણાયા છે એટલે પોતાના અર્ધગિતિત ભાષા સમય પોતાના મહન વાચન અને વિચારણાના ફલ રૂપ લેખો માતૃભાષા દ્વારા ધરવાની અને ગુજરાતી સાહિત્યને સર્વોચ્ચ સુવર બનાવવાની તેમની તત્પરતા મદ દોષ, એ સર્વાભાવિત છે તેમ જીવે પક્ષે આપણો નિશાળ જનસમૂહ વ્યવસાયી છે અને જમાનો અતિ પ્રગ્ન

તિનો છે, એમ્લે તેઓ ગહન વિચારથી ભરેલા વંજો વ્યવહારે વિરોધ લગાવ્યા એમ નથી, તો પછી એના પુરતકો તો ક્યારથી વિચારનાને અને તે પ્રમાણે માર્ગ શોધનાને તત્પર થાય ? તેમને તો વિચાર કરવાની ક્ષામા રચિકર વાચન દ્વારા આણવાની આંધી પડેલી જરૂર છે તેથી જ્યે તેમના સમક્ષ રમભર રીતે તેમ જ મનોરંજક વિવિધ કૃષ્ટે, જૂની જૂના દૃષ્ટિમિત્તુઓથી નાના નાના નિમધો, વાર્તાઓ, ઝાંચો, લાપણો અને લઘુ લેખો દ્વારા સચોટ અને સચ્ચ લાપામા પ્રગ્ન જીવનના પ્રશ્નો રજુ કરવાની આગાહ કરી આપણા લેખકો ખીનવે તો જ તેઓ તે વાચનાને આકર્ષાય, એ અનુભવથી મિદ્ધ જણાય છે આ કાલની અનુકૂળતા કરવાની શક્તિ આપણા માસિકો ધરાવે છે અને તેમણે તે સ્વર પૂર્વ ઉમગથી ઉપાડી લેવું ધટે છે પરંતુ વિચાર કરી શકે એવા જનસમૂહો ધણી કોટિના હોનાથી, પ્રત્યેક કોટિના વાચકગણને અનુકૂળ ક્ષાની લેખસામગ્રી રજુ કરનાર્થ માસિકો પણ તે તે બિનબિન કોટિના હોના જોઈએ, અને એના બિન્ન કોટિના માસિકો કાલવાની યોજનાઓ આપણા મુશ્કિલ નજર કરવાની અન્યત અગત્ય છે

માસિકો પ્રગ્નજીવનના ચેતનો બદલાવના કટના સમય છે, તેના દૃષ્ટિાની અપેક્ષા હોય તો ઇંગ્લંડના જ આગેવાન માસિકો તરફ દૃષ્ટિ કરવાથી તે સંતોષાર્થે ત્યાના 'રી-યુ એન્ડ રી-યુઝ', " ફાઈ નાઈટલી રી-યુ," " કોન્ટેમ્પોરરી રી-યુ," " નાઈન્ટી-થ સેન્યુરી રી-યુ," " લેન્ડ એન્ડ વોટર" આિ મહીને નીકળતા હોના પતા હાનના વિગ્રહના સમયમા પણ તેની વિચારસામગ્રી જાણવાની અન્યત ઉત્સુકતા ત્યાના વાચકોને ગ્રહે છે આના ઉચ્ચ કોટિનાં માસિકો ઉપરાત, ઉતરતી કોટિનાળા ધણા માસિકો અને નવપ્રકારે વ્યવસાયી નાનકાને માટે પણ નીકળે છે પરંતુ આપણા અણુરિચ્ચેલા ગુજરાતમા એવું ઉચ્ચ કે ઉતરતા કોટિનું જે એકપણ માસિક છે ?

અસમન ત્યાના જેવી ઉચ્ચ ક્ષાનું કોઈ માસિક આપણે લાન હોય એ કુદરતી માનીએ પરંતુ જે ક્ષાના વાચકવર્ગો આપણા ગુજરાતમા સામાન્ય અરે પ્રગ્નજીવનના પ્રશ્નો કઈક ઉડા વિચારથી સમજ અને જરૂરી શકે એના છે તેમના હા ધને અનુકૂળ વિચારસામગ્રી રજુ કરવાનો પ્રયાસ થવાની શુઓડીઅગલ છે ? ક્રાસના નના કાન્તિયુગની ધના, જર્મીનીની સુવ્યવસ્થિત ઔદ્યોગિક નવજીવનની ગચના, જાપાન અને ચુનાઈડોન્ટોસનાં પ્રગ્નેતિના સદ્વ્યવેતનોનું સરિધાન, ષ્ચિનીલ લોકગત્ર અને ન્યાપારી પ્રગતિની માધના આિ અન્યોકના એ દેશોના માસિકો, પત્રિકાઓ (Pamphlets) અને ક્રમિક પત્રો (Periodicals) એ પેનાના જનસમૂહોના હૃદયોને પ્રગ્નજીવનના ચેતનોથી બદલાવનાને અને અચુક પ્રગ્નેતિ કરવાને કાર્ય કર્યું છે, તેનો લાભનો લાધને તેના જેના ધોરણે આપણા જનસમાજમા પ્રગ્નજીવના ઉચ્ચ મનોરથો પ્રેરનાર પ્રગ્નેતિ સધાવ એની બકુબકુ પ્રતિષ્ઠા તરફ લોકાન્ત જગનાર અને જનસમાજને પ્રગતિનાં અધિત મુર્ગે વાગનાર લોકસાહિત્ય તૈયાર કરવામા આપણા માસિકો પણ પોતાનો ફિસો પૂર ઉમગથી આપે, એવો અમારો ઉચ્ચ મનોરથ આસ છે કે આ ઉચ્ચ મનોરથ સદૈવ કરવાની પ્રેરણા, તૈયાર આપણા લેખક વિચારવના હૃદયમા સ્વયં જાગશે

બેને. દુનિઆ રૂ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આટલું ૧૫ વર્ષે માનિકોના ઉચ્ચ મનોગથો નમી અને આ મોગથોને બનાવના ઉતાવળની અત્યંત અગત્ય આવશ્યક અમલી મૂકવા કયા પગી, સમાલોચકની ગયા સર્વની પ્રશ્નતિનું સિદ્ધાવલોકન અને વર્તમાન વર્ષની પ્રશ્નતિનું સર્વ અમલ કરવા અગત્ય રહે છે. આગના સર્વ કરતા પણ મધે વધુ નિયમિતપણે અમે વિશેષ અને જળાશી રાક્યા ગીએ અને આ ૧૫ મનોરજન પ્રેમના માનિકની અનુકૂળતાથી તે વધારે જળાશી એમ લાગે છે. માનિકનું ક' અમે મૂળ ૮૮ કરતા વધારીને ગયા વર્ષે જળાશી પ્રમાણે ફોમ છ પ્રકાર છે અને જે કે વર્તમાન પ્રિમહની કાન જવર જેની અસર લાગ્યા છતાં અને તે કદ દેકારી ગમ્યા ઉપગત ચાલુ વર્ષથી સાત ફાળે એટલે ૫૬૫૮ કરતાં વધાર્યા છે. જોકે અમારી ઉમેદ ૬૬ વધારી આ ફાળે કરવાની હતી છતાં અનુકૂળતા થતા, નિયમ કરતા વધારે ૫૬૬ કરાશે તો તે કદનાની અમારી ઈચ્છા હતી એટલે છે સફાઈવાર બપોળથી અને ચિત્રમામત્રી મમધમા પછુ અમે ગયા વર્ષ ૮૮ ના જે સુધારે કરાને નક્કિયાન થયા છીએ તે માહકો પોતે જ જોઈ શક્યા હશે અમારી ઈચ્છા વાચના હાથમા ઉચ્ચભાર પ્રેરનારા, અને ચિત્રનાના આદર્શભૂત ચિત્રો અને નૈમર્ગિક દેખાવો ન્હોતો કરવાની છે, જેમાના મધે ૧૫ કેટલાએક ગળુ કયા હતા પરંતુ નાણાની સગીન ગિધિતિ અને માહકોની બહોળી મમ્યા દૈન્ય તો જ આ ઈચ્છા બહોળા પ્રમાણમા સફલ થઈ નહોતે એમ છે છતાં વર્તમાન વર્ષથી પ્રસારના વિગેરે અગોના નૈસર્ગિક દેખાવોના ચિત્રો આપવાની જોગવાઈ કરવાનો નિશ્ચય રાખેલો છે સમાલોચકનો સત્કાર કરનારા માહકબધુઓના ઉત્તેજનથી પ્રેરાઈને મનોગજક સાહિત્યસામગ્રીઓથી તેને દીપાવવાનું માહક કરના અમે આમ ધાર્યું છે તો આતા છે કે તેઓ પોતાના ઉત્તેજનને વિશાળ પ્રમાણમા પ્રસારશે અને અમારો ઉત્સાહ દેકારી ગમવામા મદદરજત નીવડશે.

પરંતુ આ સર્મા સૌથી વિશેષ મદદરજો અને ખરો ઉપયોગી અથ વેપસામગ્રી છે એ નિશ્ચય જોઈતું નથી ગયા વર્ષ આ અથ ખીતવા તરફ અમે પરંતુ ધ્યાન આપવા ધનુ મધત કહ્યું હતું, છતાં હતું તેમા મન સતોપાય એની પ્રગતિ કરી શકાઈ નથી, છતાં આગના વર્ષ કરતા ગયા વર્ષના લેખો કર્વે વિનિધતામા, અને વિચારની અગત્યમા ઉચી ગટિના છે અને મોટે ભાગે તેનો જો- સમારભો, અને વિશાળ તથા કેળવણીન, વિષયો તરફ હશે છે એટલે આ અથ કર્વે સતોપકારક છે ખરો, પરંતુ વ્યાપાર-ઉદ્યોગ અને આનિક નહીનદ આદિ અગત્ય બામતો સમધી અનેક પ્રવૃત્તિની અથ અને વિચારણાની વિશેષ અપેલા જણાય છે નિશેષ લેખપયોગી બામતો, અથવા અને નિરૂપવાની મહેનથ થાય, એ કુદરતી છે, પણ માનિકના દેહની મુક્તિઓ અને આ કાચની વિમાલતા તેમ તેના અભ્યામનુ દન પોતાના બામતોને આપવાની બાતુરનાનાળા વિદ્વાનોની અધ્યવજન સમ્યા, આદિ અગો, પછુ ધ્યાનમા લેના, અમારી મુશ્કેલી વાચકો સમજી શકેલો વર્તમાન મિમહ અંતરાયક ન થયેલો હોત તો અમે આ કાર્ય કર્વે નિશ્ચય પ્રમાણમા ઉપાડના ધારતા હતા.

આગના વર્ષે વર્તમાન મધે ૧૫ 'ગુજરાતી રમણી'ના અનુક્રમનું નવું અથ સમાલોચકમાં દાખલ થયું છે. રા રમણીયરામ જોનદતરામ ત્રિપાઠીએ આ અતીવ અગત્યનું અથ

મદમતા તેમ જ તટસ્થતાથી ચંચુ છે આપણા નાટક, 'રંગભૂમિની નિયતિ, ઉડુ નાટકો સાથે અભિનય, પાત્રમત્તા અને નીતિમય ગતુનિર્દેશ, અને દરશ્યવિધાનની કલા એ 'સર્વની દૃષ્ટિથી, અને મગરી નાટ્ય સાથે મગીતની દૃષ્ટિથી સરખાવતા, પામર લોકો છે નાટક જનસમાજના' હૃદય ઉપર મગીતન અત્તર કરવાનું સામ્રાજ્ય ધરાવે છે, તે જોતા આપણી નાટક કંપનીના માનિકોના તેમ જ નેપથ્ય કૃતિઓના આશયો વિશેષ ઉત્તર થવાની ધણી અપેક્ષા છે વિદ્વાન્ વિચારકોએ જોન્વેતનની આ ઉપયોગી શિખો ધટતો ઉપયોગ કરવો જોઈએ છે

હાલમાં રાજકોની અભિગતિ વાનાં તરફ દગતી હોવાથી અમે ગયે વર્ષે વાર્તાઓ ખડોળા પ્રમાણમાં આપી હતી, પરંતુ તેમાની ઘણીક વાગ્તર સાહિત્ય કલા અને ઉત્તર લોકાશયની આખીરાશી હતી વર્તમાન નર વિધાર્થીઓની નિયતિરેનિનું નિશ્ચય કરનારી આનું શિક્ષક વાના પ્રસિદ્ધ લેખક રા લોગીન્ડરાવ રતનનાર દીવીયા થી એ પામે લખાવવાની યોજના અમે જાહેર કરી ચૂક્યા છીએ, અને તે ઉપરાત ખીજી નાની નાની વાર્તાઓ પણ આપીતુ હતા ગયે વર્ષ નિવેદનમાં અમે જણાવ્યું હતું તેમ " લોકજીવનના ગુચ્છલુભધા પ્રતોને શિક્ષક અને મોવન વાર્તાઓમાં શુધવાની અને તે દ્વારા લોકની વાચન રચિને કેળવી તેને નિવાર કરવાની હક્ષાએ ચલાવવાની' અત્યન્ત અગત્ય છે બગાળા જેમ જો રીન્દનાથ દાગોર, બાણુ ભગીમચ્છ, સગ ગોમેશચ્છ દત્ત જેના સંદેશક અને ઉત્તર આશય પ્રેરનારી નાનાઓના લેખક મેળવવાને ભાગ્યનાની થયું છે, તેમ શુજરાત એના ધન્ય ધુરો પામશે ત્યારે જ વાનાનો પ્રદેશ ઉભવ હક્ષારો થવા પામશે

ગયે વર્ષ નિવેદનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રજાજનને જાદોનિત કરનારી પ્રવૃત્તિઓ સખ ધમા વિદ્વાન્ લેખકોના નિવારોને અકિત કરનારો ખાસ અક કાવ્યાની યોજનાને અનુસરીને, શુજરાતમાં જોવાણી મનધમા લોકજીવન જગતનારી કેળવણી પત્રિપદના અસંગે અમે દળદાર શુજરાત પત્રિપદ અક કાવ્યો હતો તેમાં આપણા અનુભવી વિભોનોએ અમને તત્પરતાથી સહાયતા આપી હતી અને તે માટે અમે તેમના અત્યત આભારી છીએ અહીં અમારે વાચકોનું લક્ષ્ય દોરેમ અને પરિપક્વ અક જેના દ્વારા અમે રૂપીઆ એ જેવી લગભગની નાની રકમમાં કાવ્યાનું ધનુ ભાર પડે એમ છે, તે તરફ દોગુ ધટે છે જતા શુજરાતની યોજાયેતન જગતનારી મગતિ પ્રમગે તે સમધી નિવાગઆમગી તેમની સમક્ષ ધરાવનું કર્તવ્ય અમે બજાવવામાં કયાશ કરી ન હતી આનુયે હેનું પડે છે તેનું કારણ તે છે કે આરા પ્રમગોયે વાચકો સમક્ષ આવી નિવાગસામગી ગળુ જગતની અર્થે આપણા અન્ય મુશ્કેલો વધારે સમજશે અને એ રીતે યોગદદ્યોને પ્રજાજનના આરા નિયો તરફ અભિમુખી કરવા તત્પર થશે

અનુભવ અમે અમારે અમારી પ્રવૃત્તિ મહાય આપનારા લેખકનધુઓ અને ગ્રાહકોના આભાગ માનીએ છીએ, અને વર્તમાન વર્ષમાં સમાજોચ્ચક ધર્મ પ્રતિ વિશેષ પ્રમાણ પુ દાખવવા અને માનિ ઉચ્ચ જાનના ઉપર નિર્દેશ મનોરથો યથાગકિત સક્ષ્ય કરી સમય શાઓ અને એ રીતે શુજરાતના પ્રજાજનના નીતન સમકરમાં યોગ્ય સેવા મળજ્યા સમય થાઓ, એવી પ્રાર્થના પગભામાને અમે કરીએ છીએ

નહીવતના અમખ્ય રૂપોના અભ્યાસની વલ્લભા આવે છે. રાજી, જાન્યનીગતિઓ ઉપર ગર્યો પરત્વે, એમની તત્ત્વમીમાસા પરત્વે, અને ઐતિહાસિક ગીતે અથવા સાન્ન્ય રીતે જૂના જૂના રાજ્યોના યજ્ઞોવા મીનાને પરત્વે લક્ષ્ય ઈશકય નિસર્ગત આ ગીતે ગયદો અથવા ધારાતાત્ત્વ (Jurisprudence)ના મો પ્રદેશોના અભ્યાસ તરફ અને રાજ્યતાત્ત્વની કળાના અભ્યાસ તરફ પણ અને જે પદ્ધતિઓસર ગળ્યો પોતાની નીતિઓ વડી અમલમા મુકના મથે છે તેમના પરત્વે લક્ષ્ય અપાશે. યધાગમા, રાજ્યોને એટલીમ સાથે વેનાર અને સબધો હોય છે, તેથી અતન્શીય (International) ધાગનો પ્રમથ અને સાધિપિમિટિમા Diplomacy ની ક્વા ધીમે ધીમે વડાયા કે મહોટા ગળ્યો અને અનેકનુમય સ્વાર્થનાએ બન્ને અગો અત્યત અગત્યના થઈ પડ્યા છે. આવા સામાન્ય રિપયોમાથી પ્રયેકના લાગવિભાગ સુમાર મિનાના થઈ રોકે, પરતુ આપણા અભ્યાસ માટે સપૂર્ણ વર્ગીકરણની જરૂર નથી. રાજ્યશાસ્ત્રના રિપયપ્રદેશ અને અગત્ય પ્રયે લક્ષ્ય ગગના અને તેના સામાન્ય વિભાગોનો સક્ષેપમા નિર્દેશ કરના પુરતુ કહેવાયુ છે.

રાજ્યશાસ્ત્ર એ સમાજતાત્ત્વનુ અગ છે. મનુષ્યના ઝનમા થતી ક્રિયાઓમાં ગહેતા નિયમો અને સિક્કાનો પારખનોતો થતુ જરીને અથવા સામાજિક જીવનના નિરિધ રૂપોના સ્થૂન અભ્યાસ કરીને, અરસપરમના સમધમા એકત્ત રહેતી મનુષ્યમતિ વિયે નાન પ્રાપ્ત કરવુ, એ સમાજતાત્ત્વનો રિપય છે. સામાજિક જીવનના પ્રસંગો નિવટ સમધરાળા અને અન્યોન્યાશ્રયી હોય છે, પરતુ, અગવડ ખાતર, તેમનુ ગુચ્છોમા વર્ગીકરણ કરવામા આવે છે, અને પ્રસંગોનો પ્રયેક વગ કે ગુન્હ ખાસ અભ્યાસનો રિપય બન્યો છે. આ રીતે સપતિશાસ્ત્ર, નીતિશાસ્ત્ર, સાન્ન્ય ધમમીમાસા, શિક્ષણશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ જેવા સમાજતાત્ત્વના અગોનુ જાન પ્રવૃદ્ધિ પામ્યુ છે.

એટલું સ્પષ્ટ છે કે મનુષ્યોના અરસપરમના વહનાયથી કોઈ પણ કપના મનુષ્યસમાજ બધાય છે. પ્રેરણાથી અને ટેનથી મનુષ્ય પ્રાણીઓનુ વનણુ સમટોમા સમદ થયાનુ છે અને સામાન્ય લોખી, લાપા, રીનાને, ધર્મ અને ધધારોજમાર જેવા મ્યાથી અને સમજ બધાથી આ સમટોનાં અગબુતો મડળાએના રહે છે. આના મમહોમાં કોઈ ખામ સામાન્ય હેતુ અથવા હેતુઓના રક્ષણ અને નિર્ધન માટે ખાસ મડળો રબાનત બધાય છે, ઉચ્ચતર સમૃતિનુ ખાસ લક્ષણ આના વવણુવાળુ હોય છે. પણ સ્વક્ષણ અને સામાન્ય કન્યાણુને માટે ન્યારે કોઈ મમહ બોક્સ અને મ્યાથી બની એક જેટી સન્યસ્થિત થાય છે ત્યારે તે સમૃદ્ધી ગળ્યુકીય રીતે સન્યરથા થાય છે અને એ ગળ્યુકીય રીતે જી ગળ્યુકીય થાય.

સર્વ સાન્ન્યકીય રીતે રાજ્યો નથી મનુષ્યોથી વમેની કુનીઆમા સર્વન, નહાનાં મહોટા અસખ્ય રાજ્યકીય રીતે છે. સામાન્ય ગક્ષણ અને ક'યાતુ માટે રેકે સુમગજ હોય છે, છતાં એકનો જેવી પણ એમનાવી મટોની સમ્યાઓને નત આમાના ધણુ ખન હોય છે. આ મહોની મમ્યાઓમાની કેટલીક સ્વનન અને મનોપરી મણાય છે, એવી રિયતિમા

તેઓ ગાંધીય ગાંધીય સતીક ઓળખાય છે અને એમને ગાંધીય કહેવામાં આવે છે
 સચિનિ ગાંધીય સતીક, પ્રતિ, પગલા, મુલા, 'ડીપાર્ટમેન્ટ્સ', 'કોલેજીય', નગરો,
 મ્યુનિસિપાલિટીઓ' કુળાઓ અથવા 'લેન્ડ-મ' ~~કુળાઓ~~ ઓળખાય છે ગાંધીય
 એમને મેલોફોનિસ ગાંધીય એકલ અથવા મેલોફોનિસ-સેની અથવા દ્વાન-લેના સર્વોપરિનાના
 ગાંધીય ગાંધીય સતીક એવી જાણ કરી સમય ગાંધીય ગાંધીય સતીક જ એન્ડ
 કહેવાય છે તેને ગાંધી કહેવાય છે ગાંધીય સતીક અને ગાંધીય પ્રયે કાગી ગાંધીય અને
 ગાંધીય પામેથી ગાંધીય માટે દક્ષ ધનતા ગાંધીય એના એન્ડનિસ મધુરને લોક-કેનામા આવે છે
 ગાંધીય સતીક પોતાના અમરુતો ઉપ હોય છે એ સતપર ભાગ મુલામા આવે તો તેમને
 પ્રજા કહે છે અથવા ગાંધીય અગ્ર તે અમરુતોને દક્ષ છે, એ સતપર ભાગ મુલામા
 આવે તો તેમને નાગરિક (સેન) કહે છે જ્યાં મગર બધાનુસારી હોય છે ત્યાં
 પુખ્ત પગ નાગરિકને, કેટલાક પ્રતિપા માથે, અમરુતો અથવા પ્રતિનિધિઓ પોતાના
 મતથી અટકી કરનાનો દક્ષ હોય છે આના નાગરિકો એકત્ર નમુદ મતદાનમણ
 (Electorate) તરિકે ઓળખાય છે સાધાનુ ગીને આ મણને પેકિન કહે અથવા
 પોતાના વિચાર દર્શાવના તરિકે લેખનામા આવે છે

—અ.પૂ. ૧

નવુ પુસ્તક

નવુ પુસ્તક

કિન્ડર ગાર્ટન

મગંધી હ લેઓ.

લેખક-રા. હિમતલાલ ગણેશજી અબાનિયા, એમ એ, એન્ડ એન બી
 હિમત આના હ દયાન પચાઈ જુદુ
 એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ એનિ, જુદુએવમે એન્ડ પબ્લીશર્સ,
 મિન્સેમ સ્ટ્રી, મુબાઈ ન

પ્રથમ નાદાખ ને અ બદાખ ૨ ૧-૬-૦ એન એમ ત્રિપાઠીએન્ડ મજી, મુ માર્ક

મેડિકિન કૌંફ જતે રસિયન હોતો, પણ પાછળથી તેણે ફ્રાન્સને પોતાના ચિરનિવાસસ્થાન તરીકે પસંદ કર્યું હતું. બાબ્યાનગ્યામાથી જ તેને સુદૃઢ-દર્શના સૂક્ષ્મ અવલોકનની રહ લાગી હતી. કુદરતના વિનિધ તથા ચમત્કારી સજીવ પિંડોના અતલાર્થ અભ્યાસમા તેને અતિશય આનંદ મળતો હતો. આ પ્રમાણે જે જે કોર્ડિસુદર અથવા ચમત્કારી, નાનું કે મોટું, જનમાલુ કે જમિનપરતુ, ઉડતુ કે ચામળા ખાઈ ચાલતુ પ્રાણી તેના જોનામા આનંતુ હતું તેનું તે ખૂબ ધ્યાનથી અવલોકન કરતો હતો તથા તેના વિષે જેટલું જોઈ શકાય તથા જાણી શકાય તેટલું જોવાજાણવાનો તે યત્ન કરતો હતો, એટલું જ નહીં પરંતુ એ સૂક્ષ્મ પ્રાણીઓના જીવનના અભ્યાસ ઉપરથી માત્ર તેમના શરીરની રચનાનું નહીં કરી નહીં અટકતા તે તેમની શરીરાકૃતિ તથા પરિવૃદ્ધિના નિયમોની શોધ તથા સમજૂતિ માધી કાઢવા ખતથી મથતો હતો. કોઈ કહેશે કે આ પ્રમાણે નાના નાના પતંગ તથા કીડાઓ પાછળ આટલો બધો સમય ગુમાવવો, એ નાજખી જણાય? મનુષ્યદેહ પાખી એ પ્રમાણે જીવન ગાળતું એ જીવનને એણે જવા દેવા જેવું નથી શું? પરંતુ સજીવ પ્રાણીઓની શરીરાકૃતિની ભવ્યતા, વિવિધતા તથા સૌન્દર્યથી ચકિત થઈ તેમનો અભ્યાસ કરવો, એ વ્યર્થ નથી એ અભ્યાસ ધણો નિર્દોષ આનંદ આપે છે એટલું જ નહીં પણ તેનાથી શુદ્ધિ પણ કેળવાય છે તેના અભ્યાસથી ખીલેલી શુદ્ધિના બળે જે સર્વસામાન્ય નિયમો ઉપજાવી કાઢવામા આવે છે, તેનાથી જનસમાજને પરમ લાભ મળે છે વિનિધ પ્રાણીઓનો અભ્યાસ કરી તેમને યોગ્ય તે વર્ગમા મૂકવા, એ ક્રિયા પોતે જ ધણું ઉત્તમ શિક્ષણ છે વળી આના અભ્યાસથી જે નિયમો ઉપજાવી કાઢવામા આવે છે, તેનાથી ધણી વાર સમગ્ર જનસમાજને કેવો મોટો લાભ થાય છે, તે મેડિકિન કૌંફના જીવન ઉપરથી જણાશે.

કોઈ નાના છોડના પોચા રસદાર ચામાથી ધારવાળા અઆનંદ એક ધણી જ પાતલી કાપડી કાપી, એક કાચની તખતી પર મૂકી, સદમદર્શક યત્ન વડે તપાસીએ તો એક ધણું જ ચિત્તાકર્ષક દ્રશ્ય નજરે પડે છે. મધપ્રકાશ જેવા હોય છે તેના અસખ્ય નાના નાના ખાના ઓના મળવાથી તે કાપડી ખની હોય એમ જણાય છે. માત્ર આ જ કાપડી નહીં પરંતુ કોઈ પણ ભાગમાથી, ચામ, મૂળ, પર્ણ, બીજ વગેરેમાથી લીધેલી કાપડીમા તેમ જ વિવિધ પ્રાણીઓના શરીરના કોઈ પણ અંગ કે અવયવની કાપડીમા, હાડકામા પણ આ જ રચના જોનામા આવશે. આ પ્રમાણે ધણી ધણી વસ્તુઓને યત્ન વડે તપાસ્યા બાદ ધણે વર્ષે જીવન-નિર્જ્ઞાનીઓએ (બાયોલોજિસ્ટ) એ વાત ઈવીકારી છે કે, જેમ જીની રેતીનો ખનાવેલો ગોળો અનેક કણોના મળવાથી થયેલો છે તેમ સજીવ પ્રાણીઓના શરીર પણ ઝીણા ઝીણા તથા માત્ર સૂક્ષ્મદર્શક યત્નથી જ જોઈ શકાય એવા ધણા પિંડોના મળવાથી થયેલા છે. આ દરેક પિંડ અર્ધરૂપ અર્ધક મધ્ય કે ચાસણી જેવા પારદર્શક દ્રવ્યના અતિ સૂક્ષ્મ મિલુનો બનેલો છે. આ દરેક પિંડ સજીવરોય છે એટલે કે જે ખાનાની, અભિવૃદ્ધિની હાનિચાની તથા સહિનાં મરમી, સેજ, રપત્ત આદિ જોવાથી પ્રભાવિત થવાની રહિતને લીધે આપણે સજીવને નિર્હંવથી

જુદા પાડીયે ઝીયે-તે બધી શનિઓ તેમા જોવામા આવે છે એવો દરેક પિડ નિશ્ચિત આઝાગો હોય છે, અને મનન છી રહે છે તે દરેક પિડ પોતાને જરુરનુ અન્ન ખાઈ પચાવી રહે છે અને તે પ્રમાણે પચારેના અન્નથી તેની ચોગ્ય અભિવૃદ્ધિ થાય છે વળી અત્યંત ઓછી અથવા વધી ગરમીથી, તેજથી, સ્પર્શથી વગેરેથી તેના પર અસર થાય છે અને તેથી તેના પ્રત્યુત્તરમા પ્રતિકૂળ બળેથી મચના અને અનુકૂળ બળોને મેળવવા તે મથે છે આવા સજીવ-પિડને વિજ્ઞાનની ભાષામા કોશ (મેલ) કહે છે અને તે કોશ જે દ્રવ્યનો બનેલો હોય છે તે ચૈતન્ય-દ્રવ્ય (પ્રોટોપ્લાઝમ) કહેવાય છે દરેક પ્રાણી તેનુ જીવન એક સૂક્ષ્મ કોશ રૂપે ગર કહે છે ઉટ, હાથી, ઘોડા મનુષ્ય સર્પની ઉત્પત્તિ એ એક કોશરૂપ છડામાથી જ છે માતાના શરીરમા આવેના અગ્રાણ્યમાથી અડ રૂડ પડી ગર્ભાશયમા (કુખમા) આવે છે અને પુરવના શુક્રકોશ (સ્પર્મ) જોડે તેના સમાગમ થાય છે એ બેના સયોગથી થયેલા દ્વિલિંગ (ફર્ટિલાઈઝડ) અડના ઉત્તરાત્તર થના વિભાગથી પ્રથમ એક જ થગવાળો પોતો ગોગો થાય છે જેને બુબુદાનમ્થા (બ્લાસ્ટુલા મેજ) નામથી વંદ્યો ઓગળે છે પછી એ પોતો ગોગો એની રીતે દબાઈ જાય છે જેથી તેનો એક બાલુનો અર્ધો ભાગ બીજા બાલુના અર્ધો ભાગમા પેચી જાય છે આ પ્રમાણે એક થરનાળા પોતા ગોળાને બદલે બે થર વાળો પ્થાનો થઈ જાય છે એક પોચા રમરનો દડો વર્ધતેની અદ્યનુ પોચાણુ રહે નહી તથા બંને ભીતિ એકમેકને અડે એમ એક માલૂએ દાનનાથી આ વાત સ્પષ્ટ થશે આ પ્રમાણે જન્મનુ શરીર પ્રથમ અવસ્થામા એક જ થરનુ અને ત્યાર પછીયે બે થરનુ થાય છે પછીથી ઉચી પકિતના પ્રાણીમા આ બે થર વચ્ચે એક નીજે થર પેલ થાય છે શરૂઆતમા આ બધા થરો એકસગૂંથા જ ઝગોના બનેના હોય છે, પણ પાછળથી તે કોશમા ખાસ પ્રકારના વિકાર થાય છે આ તેને પરિણામે "દબા" અસરનાયુના અથવા માસની પીડિઓના, તો કેટલાક જોવાતતુ તથા જોઈકોશોના એ પ્રમાણે શરીરના નિર્બિધ ઝગોના ઘટક રૂપે બનવાઈ જાય છે આ પ્રમાણે અપકર અડ કે જે કોઈ પણ પ્રાણીની ઉત્પત્તિનુ પ્રથમ પદ છે તેનાથી માડી તે પૂર્ણ પરિવૃદ્ધ થાય ત્યા સુધીની સમગી નયરી અવસ્થાઓ ગર્ભાવસ્થા (એમ્બ્રાયો નિક સ્ટેજસ) કહેવાય છે

મેડકિન કૉફે દર્શાવેલ સૂક્ષ્મ જીવોના શરીરની આકૃતિનો તથા તેમની ક્રમે ક્રમે થતી અભિવૃદ્ધિનો, તેમ જ તેમના જીવનના અગ્રણ્યથી માડી તેઓ પૂર્ણ પરિવૃદ્ધ તથા સ્થિરરૂપ વાળી અવસ્થાએ પહોંચના જે જે ગર્ભાવસ્થાઓમાથી તેમને પસાર થવુ પડે છે તેનો અભ્યાસ કેવલાં વર્ષ સુધી કયો હતો આવો અભ્યાસ કરતા કરતા ગર્ભના શરીરના જુદા જુદા પડ તથા તે પડોમાથી થના શરીરના ઝગોના ઉત્પત્તિક્રમની ઝાંખી તેને ચર્ચ આ પ્રમાણે મેળ પેના જ્ઞાનનો તેજો કેવો ઉપયોગ કર્યો છે તથા તેનાથી સમગ્ર મનુષ્યજાતિનુ કરવાણુ કરનારો માન જે કેની રીતે જનારી રાક્યો છે તે આગળ કહેનામા આવશે ચુર્ચક તથા સોજાયે નાથી તથા કમ થાય છે? અમુક માણુઓ સાચી એના રોગથી મુકનરે છે? તથા અપ્રાણી જાતને એ

પ્રમાણે મુકત કેમ જનની વચ્ચે તે વિષયની નથી ઉપરથી રોષ તેણે પોતાના જીવનના અતલાગિ કરી છે

૧૮૪૫ ની સાલમાં ખાકોંદ પાસે આવેલુ ઈમાનાન્દા ગામ મેટકિન કોંદની જન્મભૂમિ છે તેનો પિતા એક લશ્કરી અમલદાર હતો અને નોકરી ઉપરથી નિવૃત્ત થતી વખતે તે 'મેજર જનરલ'ના પદ સુધી પહોંચ્યો હતો તેને વેડેસ્વારીના ઘણા રોખ હતા, ખગતુ વિજ્ઞાન તરફ તેનું ક્ષેત્રમાત્ર પણ વલણ હોય એવું જણાયું નથી મેટકિન કોંદની માતા વાઈલ્ડલ હતી અને પોતાની માનસિક શક્તિ તથા પ્રતિભા માટે તે તેનો રક્ષી હતો નાનપણથી જ તેને સૃષ્ટિના અનલોકનનો પ્રખળ શોખ હતો ખાકોંદની હાર્દિલમાંથી પસાર થઈ સતત વર્ષની વયે તે યુનિવર્સિટીમાં દાખલ થયો અને જે વર્ષમાં એટલે ૧૮૬૪ માં તેણે તે યુનિવર્સિટીની અંતિમ ઉપાધિ પ્રાપ્ત કરી અને ૫૭૧ વધુ અભ્યાસમાં તે વિજ્ઞાનની જનનીરૂપ જર્મનીમાં ગયો ૧૮૬૩-૬૪-૬૫-૬૬ એ સાલોમાં અતિવર્ષ તેણે પોતે કરેલી શોધોને પ્રસિદ્ધ કરી આ બધી શોધો જુદા જુદા મુદ્દા કીટોના આકૃતિવર્ણન તથા જીવન-ઇતિહાસને લગતી હતી આ બધો સમય તે 'જિએન'માં આવેલી લેકાઈની પ્રયોગશાળામાં કામ કરતો હતો ૧૮૬૬ માં એવું બન્યું કે એક રોષ કે જે તેણે સ્વતંત્ર રીતે કરી હતી તેનું માન ખાવા 'તે રોષ જે જરી છે' એવો દાવો તેના ગુરૂએ તેણે પ્રસિદ્ધ કરતા ક્યો હતો સસપ્રિમ મેટકિન જોઈ તે વાતનું અસત્ય હોવાનું પાડી આપ્યું અને તે કારણથી, તેને પોતાના પ્રથમ શિક્ષાગુરુ જોડે વિરોધ થયો આ પછી થોડો સમય તેણે નેપ્તસમાં ગાળ્યો અને ત્યાંના ઉપસાગરમાં જોયેલા કેટલાક પ્રાણીઓના વર્ણન તથા જીવન-ઇતિહાસ તેણે લખેલા છે આ બધા કાર્યોમાં તેણે પોતાની ચોક્કસ તથા બારીક અવલોકન કરવાની શક્તિ તથા નવીનાત્પાદકતા (ઓરિજિનેલિટી) મિલક કરી આવેલી છે તેના આ સમયના લેખો ધણી ઉત્તમ પ્રતિભા છે ૧૮૭૦ માં તે ઓડેસા યુનિવર્સિટીમાં પ્રાણીવિજ્ઞાનનો (હિસ્ટોરિયોલોજી) મહોપાધ્યાય (પ્રોફેસર) નીમયો અને ત્યાં પણ તેણે પોતાની શોધખોળ ચાલુ રાખી આ સમયમાં તેની ધર્મપત્ની ક્ષય પી માલગીમાં સપડાઈ અને, જો કે હનરિર માટે તેને મહીશ લઈ જઈ જે નજીક વપ રાખનામાં આવી તો પણ ગઈ દીગ લાગી નહીં અને તેના દેહનો અવસાન થયો આથી કેટલાક સમયસુધી તેના કામમાં ભગાણ પડ્યું ૧૮૭૪ માં તેણે 'કોંસિયન તથા મોગાનિયન જાતોની આંખોના પોષવાની ખાસીયત' એ વિષયપર એક ઉત્તમ માનવ-વિજ્ઞાનના (એન્થ્રોપોલોજી) વિષયનો લેખ લખ્યો, તથા વાદાની જે જાતમાંની અમુક એક અમુક પ્રદેશમાં બીજી જાતની સ્પર્ધામાં કેમ સ્થાપિત થઈ શકી, એ વિષયપર પણ એક સુંદર લેખ લખ્યો એ લેખમાં ઉલ્લાસિવાદના 'સમ્પન્નો નિર્મિત તથા નિર્મિતનો નાશ' અથવા જીવનનિગ્રહ એ સુદ ઉપર તેણે ધણું સાઈ અજવાળું પાડ્યું

૧૮૭૫ માં તેણે ઓડેસા બેચા કોઈએ નામની સત્તર નર્વની બાળા સાથે બીજી વખત (રફપથર) ધણી કુશળ એન્ડ કપની, મુબાઈ

હતી પોતાના લમ પછી તેણે પોતાના પતિને પ્રિય વિદ્યોત્તુ સિદ્ધાન્ત તેની જ પામે મેવા માંડ્યુ, અને સારથી તે તેના મરણસુધી દરેક કાર્યમાં તે પોતાના પ્રિય પતિની મદાયમ્તરીક કાર્ય કરતી હતી વળી તેને અગ્રેજ તથા બીજી પક્ષ પરમાપ્તિઓ આવડતી હતી, તેથી તે તેના ધણીને ઘણી વિવિધ રીતે ઉત્તમ સહાય આપી, તેના જીવનમર્યાદા ઉમગમર્યો ભાગ લેતી હતી આ પ્રમાણે અન્યોન્યને કાપમાં સદાય કરી શકે એવા દૃષ્ટી વિરત જ જોવામાં આવે છે આપણા દુર્ભાગી દેશમાં તો સમાન સિંચાણ પામેનાં અનુગ્રહ દૃષ્ટીએતુ સ્વમ પક્ષ આવે એમ નથી ! જ્યાં જોઈએ ત્યાં વચના, વિદ્યાના કે તે અનેના કળેસા ! બજેવી પત્નીને પથ્થરના ભમરડા જેવો પતિ, તથા વિદ્વાન ને રમિક પતિને કંઈ દોડ ગમ્મની માજતાણુનારાં વહેમી તથા રીમાજ પત્ની બાધે ા જગ્યાએ છે

ઉપર જણાવ્યું છે તે પ્રમાણે મેડકિન કૉલેજનો ખાસ વિષય ગર્ભવિજ્ઞાન (એમ્બ્રા લૉલ) હતો નિરિધ પ્રાણીઓની ગર્ભાવસ્થા, તથા તે તે અવસ્થાના ગર્ભોની સુદમ રચનાનો તેણે ધણી સૂક્ષ્મરીતે અભ્યાસ કર્યો હતો ૧૮૮૨ માં પારલ્સક શરીરવાળાં વાહણીઓનો (સ્પોન્જ) તથા છત્ર-મત્સ્યોનો (જેલીફિશિય) અભ્યાસ કરના, તેણે તે પ્રાણીઓના શરીરની અદરની ભીંતોના કોશોતુ વર્નન ખ્યાનથી જોયું હતું, તથા એ જ અથવા એને મળતા વિષય ઉપર તેની પૂર્વ ચર્ચાએના જીવ-વિજ્ઞાનીઓએ જે કાર્ષ જાણેયું હતું તે તેના જાણવામાં હતું એ અદરના પડમાંથી છૂટા પડી ભમતા કેસ શરીરના નિરિધ ભાગોમાં જે કાર્ષ બગાડો થયો હોય તે ગળી જઈ ખાઈ જાય છે, એ ગ્રાધ કરનાર જે કે તે કાર્ષ પહેલો ન હોતો પણ તેણે એ સિદ્ધ કરી દેખાડ્યું કે એ દ્રશ્ય અપવા ૨૫ નહીં ૫૦૦ નિત્ય બનતા તથા ધણા જ સાધાન્યુ છે તથા શરીરના બીજા અંગોના કાર્યો જેવાં જ તે ગણાના જોઈએ તેજો નિદ્ધ કરી દેખાડ્યું કે આ રખડતા અને બગાડો ખાઈ જતા કોશો કે જેને ' ભક્ષક કોશો ' કહી શકાય એમ છે તેમનુ મુખ્ય કામ શરીરના બગાડને ખાઈ જવાનુ છે ૧૮૮૪ માં તેણે એક પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું અને તેમાં બતાવ્યું કે મનુષ્યના શરીરના ભક્ષક કોશ, તેના શરીરમાં દાખન થતા વિવિધ ઝેરી સૂક્ષ્મ જતુઓના વિનાશક કાપથી તેનું રક્ષણ કરે છે ' ડેફેન્સીયા ' નામના જન-ડાસના પારલ્સક શરીરમાં તેણે ભક્ષક કોશોની બીજા રોગ પેદા કરનાર જતુઓને ખાઈ જવાની ક્રિયા જોઈ હતી તથા બીજાને દેખાડી શકાય એવી તેને સિદ્ધ કરી હતી

આ ભક્ષક કોશોના કાર્યના અભ્યાસમાંજ પોતાનુ બાકી ગહેનુ જીવન બતીત કરવાના નિશ્ચયથી તેણે પ્રાણીવિજ્ઞાન તથા ગર્ભવિજ્ઞાનની શોધો પડતી મેરી, અને ગ્રોડમાંના રચનાયેવી નવીન સૂક્ષ્મ જતુશાળાનુ (બેક્ટેરિઓલોજીકલ લેબોરેટરી) આધિપત્ય સ્વીકાર્યું પરંતુ પોતાના કાર્યમાં ખતેન નાખે એવી તે નોખરીની સગ્ગે જણાવાથી ૧૮૮૮ માં તેણે તે જગ્યા છોડી દીધી પછી તેણે અતિન જઈ યોગ્ય સજ્જેગો પ્રમે તે પોતાનુ કાપ આગળ ચલાવવાનુ ધાર્યું પણ ત્યાંથી દોડા જવાળ મળતા તે પાગિમમાં પેચ્ચરની ખૂમે

આખો પેશ્વે તેના ગુણ તથા શક્તિની કદર કરી, પોતાની પ્રયોગશાળાને એક ભાગ તેને જુદો કાઢી આપ્યો તથા તેના કામમાં જરૂરની બધી મગન કરી આર્ષી શેઠ વર્ષ પછી નવું ' પેશ્વેર ઇસ્ટલેટ ' બધાતા તેના મદદનીશ અધિપતિની જગા તેને આપવામાં આવી તેના કામની ખ્યાતિથી મુઘ્ન થઈ સે કડો યુવાન શોધકો તેના દાક્ષત્યે શીખવે આવવા લાગ્યા.

મેડિકલ કૌંફ નિત્ય સત્યમાં પ્રીતિ ગણનાર હોતા વાલરિનાદોમાં તેને નકામી છતાં એક અથવા દાણા મારવાની ટેવ ન હોતી કોઈ પણ માન્યના અથવા સિદ્ધાંતનું સાધાસત્ તારવી કાઢવાની મતબબથી જ તે વાલરિનાદોમાં ઉતરતો હતો એણે પ્રતિપાદન કરેલ સિદ્ધાંતોમાં કોઈ કોઈ ન્યૂનતા અથવા જૂન દેખાડતું તો તેની જોડે અક્ષાઈ, વાગ્યુદ્ધ કરવાને બદલે, તેની શકાઓ દૂર થાય એના નવા પ્રયોગો તે યોજતો હતો આપણા હાનના વર્તમાનપત્રોમાં જે જાતના ક્ષુદ્ર અને નકામી વાલરિનાદોને સ્થાન આપવામાં આવે છે, એ જે વાચનામાં બધા માણસો પોતાનો અમૃત્ય સમય બર્થ ગુમાવે છે, તેમાં અમુક વ્યક્તિત્વ સિદ્ધાંતોની ચર્ચા કરવાને બદલે અગત દષ્ટા કરવામાં આવે છે તથા ગાળગાળા ચલાવવામાં આવે છે આર્યસમાજ તથા સનાતનીઓના વાલરિનાદો કે જે આપણા ગુજરાતના નવરા બોલા ' એડિટરો ' ખીજ ઉપયોગી સામાજિક ચચાને અભાવે પેપરના કાગળ બગાડી જગા ભરવા આપ્યા જાય છે, તેમજ આ ઉપરથી નજો ધડા લેવાનો છે.

૧૮૬૨ માં ' સોજાઓલ સાપેક્ષ રોગ-વિજ્ઞાન ' (ધી કંપેરેટિવ પેથોલોજી ઓફ ઇન્ફેલેશન) એ નામનું સચિત્ર પુસ્તક તેણે છપાવ્યું અને તેમાં પોતાના સિદ્ધાંતોનું સમથન કરતા અનોકાનોતો તેણે ધણી મુદ્દિનપૂર્વક એકત્ર કરેલા છે એ પુસ્તકમાં મેડિકલ કૌંફ દેખાડતું કે નીચી પકિતના, કરોડ પિનાના પ્રાણીઓના શરીરમાં જેરી જતુઓ દાખલ થતા વિવિધ વિકારો શરીરના તે ભાગોમાં થતા મડિ છે એ વિકારોને પરિણામે પેદા થતા દ્રવ્યોના રાસાયણિક કાર્યથી તે પ્રાણીના શરીરના લક્ષક કોષ તે લાગ તરફ ધણી મોટી સખ્યામાં આવે પાંચ છે અને તે વિચારને પરિણામે પેદા થયેલા દ્રવ્ય તથા તે રિકારના કારણરૂપ જતુઓને ગળી જાય છે કરોડવાળા ઉચી પકિતના પ્રાણીઓમાં લોહી, નીચી પકિતના પ્રાણીના શરીરમાં જેમ નીચા પોનાણું હોય ત્યાં વહે છે તેમ । વહેતા બધ રક્તનળીઓમાં જ વહે છે એ રક્તનળીઓની ભીંતોમાં આવેલા રનામુ વગેરે બોધતતુઓને વસા છે મગજમાંના અમુક ભાગમાંથી આવતી આશા અનુસાર રક્તનળીઓ વિકસે છે, અથવા સકોચાય છે શરીરના કોઈ પણ ભાગમાં જેરી જતુ દાખલ થતા તે ભાગમાં આવેલી રક્તનળીઓ બોધજતુના કાર્યથી એની સકોચાઈ જાય છે કે ત્યાં લોહીની પ્રમાણ લગભગ અટકી જાય છે પછી એ વિચર થયેલા રક્તપ્રવાહમાં જમાં થયેલા લક્ષક કોષોનું સેત્ય તે વિકારવામાં ભાગ તરફ જોવાય છે ત્યાં જઈ તેઓ વિકારથી બચેલા શરીરના ભાગ અથવા ત્યાં પેદા થયેલા જેર તેમ જ તે વિકારના કારણરૂપ સ્વસ્થ જતુઓને ગળી જાય છે આ દૃષ્ટિએ જોતા સોજા તથા

ગ્રામી, એ આપણા શરીરમાં દાખલ થયેના વિષ અથવા વિષ પેદા કરનાર જીવોને ફરવાના કુદરતના ઉપચારરૂપ છે

લક્ષકે કોરા, વિકાસાળુ રચના, બોધજીવ તથા ગતનળીઓ એ બધાના ધનુ સારા સહકાર્ય વગર આ પ્રમાણે બનવું શક્ય નથી, અને પ્રજા એ ઉભો થાય છે કે આટલું બધું અટપટું સહકાર્ય પૂર્ણ તથા ગિયર સી રીતે થયા પામ્યું શું એ પ્રમાણેનું સહકાર્ય મનુષ્યજાતિમાં પ્રથમથી જ સતત સિદ્ધ હતું કે એ પાછળથી પ્રાપ્ત થયેલી શક્તિઓમાંની એક છે. હજી પશુ જીવોમાંની સામે ટકી રહેવાની શક્તિ બધા માણસોમાં એકસરખા અસમા પ્રાપ્ત થઈ નથી, એ આપણે જાણીએ છીએ. પ્લેગ અથવા કોરેરા અથવા એવો કોઈ પણ ભયંકર એપી રોગ કોઈ સ્થળે પૂર જોમમાં ફાળી નીકળેના હોય છે, ત્યાર આપણને જાણાય છે કે તે સ્થળે રહેના બધા મનુષ્યોપર એ રોગ એકસરખી અમર કરતો નથી કેટલાકને તે રોગ ઘણી અદેનાઈથી લાગુ પડી જાય છે અને બીજા કેટલાક પર તે રોગ ભાગ્યે જ કાંઈ અસર કરી શકે છે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે વિરિધ રોગ પેદા કરનાર જીવોમાં સામે ટકી રહેવાની શક્તિ બધા માણસોમાં એકસરખી હોતી નથી, પરંતુ તે ક્રમેક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે હવે આ જાતની શક્તિ કઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે, તે આપણે જોઈએ

એ તો નિર્વિચાર વાત છે કે જે કોઈ ઉચ્ચ દેશમાં વસનાર માણસને એકદમ ઝીન રેશમાં લઈ જવામાં આવે અને તે સા સાની હવાને અનુકૂળ ન હોય તેવા વસ્ત્ર પહેરે તથા ખાન પાન ઇત્યાદિ રાખે તો તેની ઉપર તે દેશની હવાની માફી અમર થવાનો ધણો સભન રહે. માંજ્યા તથા દેકાને પાણી બહાર જગિન પર લામો વખત રાખવાથી તેઓ મરી જાય છે આ ઉપરથી આપણને એટલી વાત સમજાય છે કે જીવતા રહેના માટે પોતાની આસપાસના સન્નેગોને અનુકૂળ થવું જોઈએ હાન જે જે પ્રાણી તથા વનસ્પતિ આપણે આપણી આસપાસ જોઈએ છીએ, સા તે જીવતી છે, કારણ કે તેની આસપાસની ઉપાધિ એટલે સન્નેગો તેને અનુકૂલ છે, પ્રતિકૂલ તો નથી જ જો તે સન્નેગો અથવા ઉપાધિઓ તેને પ્રતિકૂલ હોય તો તે સાં જીવતી રહી શકી જ નહીં હોય આ સિદ્ધાંત કે જેનું કાર્ય સમગ્ર સજીવ ધૃતિમાં જોવામાં આવે છે, તેને 'અનુકૂલતાનો સિદ્ધાંત' (પ્રિન્સિપલ ઓફ એડાપ્ટેશન) કહે છે સજીવ વનસ્પતિ તથા પ્રાણીઓના સબધમાં ખીજી વાત એ યાદ રાખવાની છે કે કોઈ પશુ એ વ્યક્તિઓ એકમેકને સારાં શો મળતી હોતી નથી પ્રત્યેક એ વ્યક્તિઓ ઓળ વધતા બિડુઓમાં બિનતા નિલ દેખાડે છે અર્થે હોનાથી માતાપિતામાંથી થતા સતારો કાઈ સર્વાં શો માતાપિતાની જ પ્રતિકૃતિ અથવા છાયારૂપ થતા નથી, પરંતુ તેમનામાં કેટલાક નવીન બિડુઓ ઉત્પન્ન થાય છે કે જે માતાપિતામાં હોતા નથી આવા નવી પેનીમાં થતા નવા લક્ષણો 'નવલક્ષણ' (વેરિએશન) અથવા 'જેટ' કહેવાય છે અને એ પ્રમાણે નવીન લક્ષણ પેદા થવાના પ્રકારને 'સેલેક્શન અથવા નવલક્ષણોદ્ભેદ' (વેરિએશન) કહે છે ત્રીજી વાત તત્ત્વમાં, એ રાખવાની છે કે સજીવ વ્યક્તિઓ ઘણી શીઘ્રતાથી સખ્યામાં વધે છે દેકાતુ એક જીવ

એક જ મોસમમાં કેટલા હજાર ઈંદ્ર મૂકે છે એક તળાવનાં કિનારા પર વસતા દેડકાં એક મોસમમાં જોના ઈંદ્ર મૂકે તેટલા જો પાકે તો થોડા જ વર્ષોમાં તે આખું તળાવ દેડકાંથી જ ભરાઈ જાય । એક ઝાડપર કેટલા બધા અસખ્ય ખીજ થાય છે છતાં તે વૃક્ષની કુલ સખ્યામાં કેટલો સ્વદેય ફેર પડે છે । આમ છે તેથી આપણે માનવ પડે છે કે આ પ્રમાણે ધણી મોટી સખ્યામાં પેદા થયેલી પ્રજાની વ્યક્તિઓ વચ્ચે જન, આધાર, જન, પ્રકાશ દ્વિયાદિ જીવનને મારે જરૂરી સન્નેગો પ્રાપ્ત કરવા ધણી તીવ્ર સ્પર્ધા ચાલતી હોય છે એ દારણુ જીવન નિમિત્ત કે જે પ્રતિક્ષણ રંગ અટક્યે ચાલ્યા જ કરે છે, તેમાં ધણાનો સદતર નાશ થાય છે તથા ખીજ કેટલાક રણબૂમિ છોડી નાથી જાય છે જેનામાં કાઈ શુભ અથવા શક્તિ હોય તે જ તેમાં ટકી રહી શકે છે આ દૃશ્યને 'જીવનવિગ્રહ' 'સ્ક્રૂગલ કોર એગ્ગિસ્ટેન્સ' કહે છે નવીન લક્ષણો ધારણ કરનારી વ્યક્તિઓમાંથી જેનું નવીન લક્ષણ તેને આ જીવનનિમિત્તમાં જાય આવે એવું હશે, એ જ વ્યક્તિ જીવત નીવડશે અને એના અનુકૂળ અથવા ઉપયોગી નવીન લક્ષણો વિનાની વ્યક્તિઓ ટકી ન રહી શકનાની જેમ આપણે ધર્મને ચાલણામાં ચાળીએ ત્રીયે સારે ધર્મધર્મ રહી જાય છે અને કાઝા નીકળી જાય છે, તેમ આ કુદરતના ચાલણામાં અનુકૂળ લક્ષણોનાથી વ્યક્તિઓ ટકી રહે છે અને અનુકૂળ નહીં એવી વ્યક્તિઓને નિનાશ અથવા સ્થાનફેર થાય છે આ દૃશ્યને 'નેસર્ગિજ વર્ણ' અથવા 'કુદરતની પમ દગી' (નૅચરલ સીલેક્શન) કહે છે

હવે આ ઉપર જણાવેલા મિદ્ધાતો આપણે આપણા પ્રચુત વિષયને લાગુ પાડીયે ધારો કે પહેલાના મનુષ્યમાં કેટલાક કોશ એવા હતા કે તે અમુક એક સ્થાને સ્થિતતાથી ચોગી નહોતા, આખા શરીરમાં રસળતા હતા અને માર્ગમાં જ્યાં જ્યાં તેમને ખાના લાયક વસ્તુ મળી આવે તે ખાઈ જતા હતા આ પ્રમાણે લભતા લક્ષક કોશો શરીરના જીવતા કોશોને ખાઈ ન હોતા ગતતા, પણ શરીરના મત્ત કોશ અથવા બહારની સંસ્થિમાંથી શરીરમાં દાખલ થયેલા સૂક્ષ્મ જનુઓને સહેલવી ખાઈ શકતા હતા હવે આ પ્રમાણે શરીરમાં લભતા અથવા રસળતા કોલ હોના રૂપ નવીનતાથી તેવા કોલ ધારણ કરનાર વ્યક્તિને ધણો લાભ થતો હતો, ધારણ કે તેમના કાર્યથી તેના શરીરનું બહારથી આવતા વિવિધ જનુઓથી રક્ષણ થતું હતું આ પ્રમાણે આવા લભતા, રસળતા કોશોને ધારણ કરવા એ તેવી વ્યક્તિને લાભ કરી હતું, ધારણ કે તેથી મનુષ્ય કેટલાક રોગોથી બચવા પામે છે હવે ધારો કે મનુષ્યમાત્રના બે વિભાગ પાડેના છે એકમાં આવા લક્ષક કોશ છે અને ખીજમાં નથી આવે પ્રસંગે પહેલા વર્ગના માણસો જેટલી ખાત્રીથી બચી શકે છે તેટલી ખાત્રીથી ખીજમાં બચી શકતા નથી આમ હોનાથી પહેલા વર્ગનાં માણસોનો આવરણ લાભો થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ તેની પ્રજા પણ ધણી ઝડપથી વધે છે આ પ્રમાણે ધણાં વર્ષોની પછી પહેલા વર્ગના માણસોની સખ્યા ખીજ વર્ગના માણસોની સખ્યાના પ્રમાણમાં એટલી મોટી થશે કે તે વર્ગના માણસો બહુ વિસ્તર જ જોવામાં આવશે એમ કરતા કરતા આખરે એ ખીજો વર્ગ

चित्र १-श्रीगुरु गोविन्द

तद्वर्णन

—गोपीशक्ति

“ਮੁ ਮੁ ਕੇ ਨਾ ਤਿਸਪੁ ॥”

ਅੰਤਰਿ ਮੇਰੇ

નવપ્રાપ્ત યર્ધ દેશે, અને રોગો સામે ટકનાર મનુષ્યોની ત્રીજી જાત સ્થિર થશે. આવા જ કોઈ પ્રકારે કેટલાક મનુષ્યોમાં અમુક અમુક રોગોથી સુકન રહેવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થયેલી છે. વિવિધ રોગોના જીવુઓ સાથે કામ કરતા લોકો કેસો, મનુષ્યશરીરનો બચાવ કરતા હોવાથી તેમને માણસના સ્વતંત્રતામાં જમાવ થતા જાય છે અને એ રીતે માણસને ધીરે ધીરે રોગ સામે ટકવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થતી જાય છે.

૧૯૦૩ માં 'મનુષ્યપ્રકૃતિ' એ વિષયપર મેડિન કૉફરે એક પુસ્તક લખ્યું, તેમાં તેણે એવો મત દર્શાવ્યો છે કે પેટના નળની અદર નિર્મારી કહોનાણુ યવાથી તેમાં જે વિષાદ્ય પેદા થાય છે તે શરીરમાં ચુસાતા તેની અસરથી રુચનજીવોની ભીતિ તથા શરીરના અંગો શિથિલ થઈ જાય છે અને પરિણામે વૃદ્ધાવસ્થાના ચિહ્ન મનુષ્યના શરીરપર દેખાવા માડે છે, પળીયાં આવે છે, આમરીપગ કરોચનીઓ પડી જાય છે તથા સાધા શિથિલ થઈ જાય છે અને અતે માણસનો આવરત દુકો થઈ જાય છે. મેડિન કૉફરે પોતાના જાનિ અનુભવથી તથા પ્રયોગોથી નિદ્ધ કરી બતાવ્યું કે તાજી જાસતુ નિત્ય સેવન કરવાથી ઉપર વર્ણવેલું નિકારી કહોનાણુ થતું બંદ છે. આતુ કારણુ એ છે કે જાસ વાગે નળમાં 'લેક્ટિક જીલ્ડ' દાખલ થાય છે, અને તે જીલ્ડના કાર્યથી જે 'લેક્ટિક એસિડ' થાય છે તેમાં ઉપર વર્ણવેલું કહોનાણુ કરનાર જીલ્ડ છડી શકતા નથી. આ વિષયમાં તેની પોતાની દૃઢ ખાત્રી યવાથી તેણે નિત્ય શેર જાસ પીનાનો અભ્યાસ રાખ્યો હતો.

૧૯૦૧ થી તે ૧૯૧૬ માં તેણે મગજ ચણ, ત્વાસુથી તેણે ધણી ખતથી તથા જમાણુ વગર પોતાની પ્રયોગશાળામાં કામ કર્યાં કર્યું. સવારથી જાજ સુધી એમ આખો દહાડો તે પોતાની પ્રયોગશાળામાં કામ કર્યાં કરતો હતો અને તે એટલે સુધી કે સતત નાક વળી સહમદસેક વગરના ઉપયોગ કરવાથી તેનો વામો વળી ગયો હતો અને તેને વાકા વામ રહી ચાલતું પડતું હતું તેને પોતાનું કામ એટલું તો પ્રિય હતું કે તે, તે છેડી લાગ્યે જ ખીજેકોઈ મળે મેજ માગ્યા જતો હતો.

આવા આના કર્મપરાયણુ નિરામીઓની સતત તથા નિરવાય મહેનત અને મલાન્વે, જીવના આગ્રહથી ઘણી ઘણી નવીન શોધા થયેલી છે કે જેનાથી મનુષ્યનું જીવન પ્રથમ કરતા સહીમનામનીભર્યું તથા સુખી થવા પામ્યું. ■ પ્રાચીન સમયમાં આપણા જ્ઞાતવયમાં પણ આવા જ બહુ એથી પણ એટ પ્રતિભાવાળા, તથા સલાન્વેષણુમાં દુઃ આગ્રહવાળા શોધકો હતા કે જેના પ્રયાસથી આપણું પ્રિય જ્ઞાતવય વિવિધ નિઘાકળાના મરિરૂપ થયું હતું તથા તેના નિઘાપ્રકાશથી હજારો પરદેશી વિદ્યાર્થીઓ ગ્રીસ મિસર, જાપાન જેના દૂર દૂર દેશોથી અહીં આવતા હતા. વર્તમાન સમયમાં પણ ઔ પ્રકૃષ્ટ રોષ તથા જગદીશ ચંદ્ર બોઝ જેનાઓએ નિગાળના ક્ષેત્રમાં પોતાની મહા શક્તિ નિદ્ધ કરી દેખાડી છે અને આપણી નિરતેજ તથા નિ સત્વ થયેલી જ્ઞાતવય માતાના સુકૃતને કાંઈક અંશે તેજની કરવનો સફળ યત્ન કર્યો છે. આના આગ્રહ ધણી નરતનો પાખી જ્ઞાતવય માતાના અસ સતતાન થઈ તે માતાની નિર્મિતમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ કરે.

નીલગિરી.

લેખ—ગાંધીજી હરિજન સંસ્થા, બી. એ.

હા દેશમાં રહેનાર લોકોને હિંદુસ્થાનનો જિનારો વલો પ્રખર લાગે છે તેથી પૂરાણી થન લોકો તે દિવસોમાં પ્રિયતમ તથા દહી મેળના માટે પર્વતોમાં ઉર્ચા ઉર્ચા ધ્યાનો તરફ દોડે છે, અને તેને તીરે જ આ રથનો પ્રયામ આપીને તેમના કાયદા વિશેષિત એતરુનીય ધનિદ લોક પશુ લેવા નાચ્યા છે જિનારોમાં આપુ, માથેરાન લોકોની તથા મહા બલેશમાં આપણા લોક પશુ ધણ જરા વાચ્યા છે આના ધ્યાનો હિમાલયની દક્ષિણ ઉત્તરપર ધણ જ નિમાણ થઈ તે મોટા ઘહેરો અને છે તે સર ધ્યાનોમાં નીલગિરીનું ગિખર ધણ જ હવાવાળું, સુદર તથા આગેઅકાર છે, એવી ખ્યાલિ છે હિમાલયમાંનાં મુખ્ય ધ્યાનો મિમના, હાર્જોનિંગ પ્રમાણે આ ધ્યાન પશુ ઉચુ છે જો અહીંઆની હના અતિ દહી ન હોતા આપુ વર્ષ સાધાજ એકસરખી જ હોય છે જરૂર પડવા જોટવી સખત દહી અત્રે ન હોવાને લીધે આ રમાજાનુ ધણ જ મહત્તર છે જરૂર હોવાને રિના મુદ્દિસાનદર્શમાં આ પશુ હિમાલયપરના ધ્યાનોથી હાળી તલ્ય તેમ નથી

આ રથન માટે આપણા ગુજરાતીઓને જ ધણી માહિતી નથી પરંતુ હવે કેટલાક મહા સુધી રેતવે ધનાં લીધે લા જનાનું સારેણ થયું છે, તથાપિ મુદ્દિસરની છે દક્ષિણ સીમાપર જો કે આ ધ્યાન છે તો પશુ ત્યાંથી રેતવે ન હોવાને લીધે થોડાક દાવિડી પ્રાણા પામ કરીને જ અહીંઆ જુ પડ છે જે લોક પુષ્કળ પેમા ખરચીને મહાખેશ્વર, માથે રાનાં ઠેકાણે ગર્દામાં ગહે છે તમો નીલગિરી જુ વિશેષ દરકત અથવા ખર્ચવાળું થશે નહિ આ પતપર નહવાના રથ આગ સગવડનાળા રથો છે જો ત્યા પુષ્કળ નાનામોટા બગના ભાડે મળે છે આ વર્ણન પછી આ પર્વત અત્રેના કોઈ પણ ગિરિશિખર કળતા રા, રમ્ય તથા ઉપદ્રવરદિત છે, એવી ખાતી ધને અને સામાન્ય સ્થિતિના લોકોને એશ આરામ અથવા આરોગ્યના રેતુ રિના કેવળ સંશ્લિત એક અતિ સુંદર સ્થાન જોનામોટે પશુ આ પર્વતની મુસાફરી કરનાનુ ૫૫ લાખરો

વિન્યાસિની દક્ષિણ તરફનો જે હિંદુસ્થાનોનું ત્રિકોણી પ્રદેશ છે તેની રચ્ચેનુ ઉચુ મેદાન સલાદિ તથા પુર્વે ઘાટ પર્વતો વચ્ચે છે આ બનો પર્વતો નીલગિરિમાં મળે છે અને આ બન્ને હાગોનો આ સગમ અતિસદ્દ ઉચો હોવાને લીધે આ ઉત્તર તરફ જનારા કાંટા અત્યંત જ નીકળે છે, એમ કરીશુ તો પણ ચાનને કારણે અહીંઆથી દક્ષિણ તરફ કન્યાકુમારી પયન્ત જે પર્વતપટ્ટિ જાય છે તે પાન ઘાટની રપ માહન પહોળાઈની ખીણને લીધે યુગ સલાદિથી તૂટ છે

હિમાલયની તિલ્લે નીલગિરીનેનું ઉચુ ખીણ ધ્યાન તથા આપુ, મહાખેશ્વર, પૂચમડી, અથવા મીનોનની પેદો તાના જેના જગ્ગા પશુ નીલગિરીનું વિખર ઉચુ છે તેની સરા

સરી ઉંચાઈ ૬૫૦૦ ફૂટ છે તથા સ્ત્રોત પશુ ઉગી (ઉદગમન) ની ઉંચાઈ ૭૩૦૦ ફૂટ કરતા વધારે હોઇને કેટલાક સિખરો નો વચલાગ ૬૦૦૦ ૫૦૦૦ છે ત્રાસલુકો મર્યાદામાં આવે મનમાં એક સિખર ફક્ત ૮૮૫૦ ફૂટ ઉંચુ છે એ નીલગિરી ॥ 'દોડુ બેડા' સિખ ની ઉંચાઈ ૮૭૬૦ ફૂટ છે

આ પર્વતની 'નીન મનય' સગા પહા છે તામીલ ભાષામાં 'મતય' શબ્દ પર્વત વાચક છે 'નક્ષ મનય' યથ મનય 'આરો મનય' 'ત્રિનો મતય' નામના પર્વત દક્ષિણ ભાગમાં છે 'મનય માત્ર' આ મનુજ શાસ્ત્રે અચ્છ વિશિષ્ટ પર્વત તરફથી આવતો પવન છે આ પર્વત નીચે ॥ મેલા માધી જ્વેનાગો નીન રગની ઝાકળ જેવી વસ્તુથી ઢાકાયેલા હોય છે, અને લીધે જ આવુ નામ નીલગિરી પડ્યુ છે તે જ પર્વતની પેની પાગ પૂવ જે પર્વત છે તેનું 'મિની ગિરી' (સફેદ પર્વત) નામ છે

સિમવા વગેરે જે પર્વતના સિખરોપરના હતા ॥ સ્થાનો નિર્માણ થયા છે તે સવ ક્રમતા નીલગિરીના સિખરો વિસ્તાર ધણે મોટો દોનાને લીધે અહીંયા જે ચાર સારા શહેર તથા અનેક ગામડા પશુ વસ્યા છે આ પર્વત ૧૦૦ વર્ષની અવસ્થા છે તે પૂર્વ અંગે થોડા ગામડા હતા પરંતુ આ સર્વ પ્રદેશમાં ફક્ત તોડા નગરે જ રગની લોકોની વસ્તી હતી અને પેતી પશુ નહોતી ॥ સ. ૧૮૨૦ ની સાન પડી ચુરોપીયન લોકોએ આ રમ્ય સ્થાન વસનાટ નીચે આશુવાનો પ્રારંભ કર્યા પછીથી તેને તદ્દન નીન જ સ્વરૂપ આન્યુ છે

જે સ્થાનમાં જ રગની જનવરો અને તેમની જ વાગ્ધનાશાળા માણસો હતા, જ્યા અતિ સમ ઠડી દોવાને લીધે મેદાનના લોકોને ઉપર જવાની ઇચ્છા પશુ થતી ન રોતી તથા જ્યાની ધીચ ઝાડીમાં પ્રનાસ કરવો પહા ધણુ જ દુર્ધટ હતુ તે જ સ્થાન હવે એક સુદગ્ર કુદનમાં જડેલા મરકતમણિ પ્રમાણે રમણીય થયુ છે અને હવે ઉત્તમ ધારો, સડો તથા આગળા ડીના રસ્તા થયા હોવાથી ટેકાએ ટેકાએ ખતી વાગાવન તથા શાકભાજીની વાડીઓ થયા છે આ પર્વતપર ૧,૨૫,૦૦૦ કાયમની વસ્તી થઈ છે સર્વ દુવામાં તથા સર્વ જાતુમાં મનારા ફળો, ફૂલો તથા ભાજપાના અને પાકતા હોવાથી અને મોટામોટા સેન્ટીરિયમો તથા વિશા ભયો સ્થાપન થયા છે આશરે ૮૦૦ વર્ષથી તામ્રશાસ્ત્રો પરથી આ પર્વતનો ઉદ્ભવ જણાય છે, તથાપિ આ કાર્ષ શહેરો તથા નગરો હતા, અગર લાથી ગાગ, બધાળ, નગેરે રાન અને બહુ વસુન આવતુ હશે, એમ જણાતુ નથી દીપુએ અને એક સિખર પર નાનો કિંનો બાધો હતો, પરંતુ તે મેદાનના લોકોની નાકાબંધી કરવાને માટે જ હતો

નીલગિરી પર્વત મહેસુરની દક્ષિણે છે તથાપિ તેની વચ્ચે મોવાર નદીની પહોળી ખીણ છે પૂર્વે પશુ તે જ નદીને લીધે તે પર્વત બીજી દારથી તદ્દન જૂદો થયો છે, આ પર્વતની દક્ષિણે જવાની નદીની ખીણ છે અને તેની દક્ષિણે કોઈમલુગના સપાટ અને ઉંચા મે જો છે ઉપરની ખન્ને નદીઓ પૂવમાં મળે છે તેને લીધે આ પર્વત તેમની વચ્ચે પર્વતમંડળ નીલગિરીના માયા પેરે નહાચાર હજાર ફૂટ નીચે મનમાંનો વાધનાડનામનો પુગાગ ખેડ છે નીલગિરીના માયાનુ જ શ્રેન આવર ૭૦૦ ચૌરત માલિ છે એની પૂર્વપશ્ચિમ લંબાઈ

પર્વતની બુની વાર્તાઓ (સચિત) ૩ ૧-૧૨-૦ એમ ત્રિપાળી એન. મુખની, મુખ્ય

૩૫ માઈન તથા ઉત્તરદક્ષિણ પહોળાઈ ૨૦ માઈલ છે હાલમાં આ પ્રદેશનો એક સ્વતંત્ર જિલ્લો કર્યો હોવાથી તેમાં મલબાનના કેટલાક પ્રદેશનો પણ સમાવેશ કર્યો છે

મહેસુલ, મનબાર અને કોઈનદુર જિલ્લામાં આ પર્વતપર જનારા ધણા સુંદર પાથેના પાટ છે અને તે પરથી પણ ધણી રાહદારી આવે છે પરંતુ હવે પવતના આગ્નિય ખૂણામાંથી ટેક ઉઠી પર્વત ૨૯ માઈલનો આગગાડીનો રસ્તો ચપેલો હોવાને લીધે પ્રવાસી આ જ રસ્તે જાય છે પુનેથી બેંગલોર ૧૨૫ માઈન છે ત્યાંથી નીલગિરીની તળેડીનું મેટાપોલિટન શહેર ૨૮૩ માઈન છે અને ત્યાંથી જ નીલગિરી રેલવેની ગરબાત થાય છે આ રસ્તો સધળું મરાઠા રેલવે જેટલો જ પહોળો છે અને ઘણો મજબૂત પાથેલો છે, તથાપિ ગાડી અતિશય ચઢાવપરથી જાય છે એટલે ત્રણ ચાર જ ડબ્બા હોય છે અને એન્જીન પછાડે લગાડેલું હોય છે આ પર્વતનો ચઢાવ મેદાનમાંથી જ એકદમ ગર થાય છે પહેલા ચારપાંચ માઈલનો રસ્તો સાધારણ સપાટ છે, પરંતુ ક્લાર (ખડકાળ) રોશનથી ઘણો ચઢાવ આવે છે ત્યાંથી આ રસ્તો નીલગિરીની પૂર્વાભિમુખ પ્રચ્છ ઊડી ગુરાની બાજુએ ચઢે અને નિર્જર તથા પ્રવાહ જોળાઈને ૬૫૦૦ ફૂટ ઉંચે માથાપરના કુનૂર શહેર પહોંચે છે ચઢાવનું પ્રમાણ ૧૨-૧૩ ફૂટમાં એક ફૂટ હોવાને લીધે બે પાટા વચ્ચે એક ઘાતાવાળો પાટો હોય છે તેને આધારે આધારે ગાડી જાય અને સરકી ન જાય એવી યોજના કરી છે

આ રસ્તે જતા તળેડીએ ભયંકર તાપ લાગે છે પરંતુ ૪૦૦૦ ફૂટ ગયા પછી થોડી ઠંડક હી પડવા મળે છે અને કુનૂરથી આગળ ઉઠીએ જતા ગરમ કપડા પહેરવા પડે છે પર્વતની તળેડીનું જગલ આપણી તરફના સલામતિના જગલના જેવું જ છે અને ત્યાં આસપાસ સોપારી તથા નારિયેળના મોટા મોટા બાગ જણાય છે સમુદ્રની સપાટીથી ૨૦૦૦ ફૂટ ઉપર બર્લિયારના સરકારી બગિચામાં નિરનિરાળા ગરમ દેશોમાંથી આવેલા લિચી, લવિંગ, તજ, કપૂર, મેહોગની, માગોરિટન, અનેનાસ, જમણળ અને કોકો વગેરેના ઝાડો રોપેલા આવે છે આ તળેડીના જગલમાં નાસના ઝાડ ધણા જ છે અને વચ્ચે વચ્ચે મોટા મોટા જંગલી ઝાડો છે આ જંગલમાં સિંહ વિનાના સર્પ હિંસક પશુની વસ્તી છે અને લૂવાની તથા મોંઘાર નદીની ખીણમાંથી તો જંગલી હાથીઓના ટોળા પણ મળી આવે છે

આ રેલવેના ધણા ખરા સ્ટેશનોના નામ અંગ્રેજી છે કારણ, આ ભાગમાં પુષ્કળ ઇન્ડિયન લોક રહે છે તેને લીધે બગલા, વાડીઓ, ગુફાઓ, ખીણો, નવીન ગામો તથા કોશી ઓના ખેતરોને તે ભાષાના જ નામ આપવામાં આવે છે રેલવેની એક બાજુએ ઉંચા પહાડ તથા બીજી બાજુએ જોડી ગુફાઓ છે તથા વાટમાં કેટલાક જુગડા તથા પુષ્કળ પૂલો છે ત્રણ ચાર હજાર ફૂટ ઉપર ગાડી આવે એટલે વનસ્પતિમાં ફરક પડે છે અને અહીં આથી હિમેશ લીના રહેનારા રાત સર થાય છે કુનૂરની બાજુ પરથી અનેક જાતોના તથા રોજના વૃક્ષવૃક્ષના પૂલો ભરેલા દેખાય છે અને વચ્ચે વચ્ચે ઉંચા પ્રદેશમાંથી પડતા ખાણીની સ્વચ્છ સફેદ પ્રવાહ કુનૂરે તુવારનો વર્ષા થતો લાગે છે આ ભાગમાંની

આડી ગીચ છે અને આડ પશુ ધણા જ ઉચા છે જેને પ્રચડ ખીણોની ખાણોએ આ રસ્તો કાઢેલો છે તે જ ખાણોએ ધાટોની નાગપાત્ર જેની કાઢેલી સડક મંત્રાની દેખાય છે આ ખીણની દક્ષિણ ખાણોએ જે પર્વતો ભાગ આવેલો છે તેની ટોચથી નીચે મુધી ચાર પામ હળર કૂદે ઉચાઈની વૃક્ષાગ્રાન્તિ એક ભીંત જ દેખાય છે આ જ શિખરપર 'હળ દુર્ગ'નો કિલો છે આના ઉત્તરગણપર ચહા કોરીના ખેતરો દેખાવા માટે છે કુનર, શહેરની વસ્તી આ દસ હળર છે અને ઉત્તમ બજાર છે અને પર્વતની સપાટીપર અને બગના બાધેલા છે એક સરકારી બગિચો તથા નજીક જ નવીન બાધેલું પાસ્ટ્યુર ઇન્સ્ટિટ્યુટ પણ તદ્દન ઉચા ભાગપર છે આ શહેરની આસપાસ પર્વતની કોરપરથી સામેની વિસ્તીર્ણ ઉડી લીલી ખીણો, ગુફાઓ, દક્ષિણ ખાણના કોઈક મુર મુધીના લાય સડક મેકાનો એક સામટાં જોવાને મળે છે કુનરમાં બહુ તથા મીરાનરીના રિઝાનયો છે, તેમાં યૂરોપિયન તથા યૂરેઝીયન છોડાઓની સગડ ચાર છે સાધારણ નિયમ પ્રમાણે હિંદુઓની વસ્તીનો ભાગ ઉડી તથા ગનિય જગ્યામાં છે, પરંતુ યૂરોપિયનોના બગવા, હોટેલો, ચર્ચો તથા મરનારી ઈમારતો ઉચી તથા ખુની જગ્યામાં બાધેલા છે ગામ, બજાર તથા રોશન પા જરા ખાણમાં છે, પરંતુ ખાખી સવ વસ્તી કુનરના મયાળાની ઉચી જગ્યામાં છે ત્યાંથી નીચેની ઉત્તરગણપરના ચહાના ખેતરો, કોરીના ગીચ આડા તથા સિકોનાનો પાક પણ દૃષ્ટિએ પડે છે કુનરના ઉપરના ભાગમાંથી દેખાતો દેખાવ ધણો જ ભવ્ય તથા ભયાનક છે અહીંની હવા ઉડી કરતા વધારે ગરમ છે, તેને વીધે તે શહેર કરતા આ હવામાં રહેવાનું ધણુને પસંદ પડે છે એતદેશીય લોકોને પણ ઉડી કરતા આ જ સ્થળ વધારે મળે છે અહીં મ્યુનિસિપાલિટિ છે, અને શહેરના આરોગ્ય તરફ ધણુ જ ધ્યાન આપનામાં આવે છે ગામમાં પાણીના નળ છે અને થોડા જ વખતમાં વીજળીના દિવા ચલાના છે 'સિમ્સ પાર્ક' નામનો બગિચો તથા પાસ્ટ્યુર ઇન્સ્ટિટ્યુટ જોવા લાયક થયો છે

કુનરની આગળ એક માર્ગ પર લેલિંગ્ટન રોશન છે અહીં યૂરોપિયન લશ્કર માટે યુકળ બેરેકસ બાવેલી છે અહીં યુકળ બગવા, અને હોટેલો છે અને દર મોમવારે મોટું બજાર ભરાય છે આથી આગળ દોઢ માર્ગ પર એક સુર ખીણમાં સરકારનું 'કાર્ગાઈટ' તૈયાર કરવાનું કારખાનું હોઈને ત સબધી યુકળ ઈમારતો બાધેલી છે અહીંયા જ સર્વે હિંદુસ્થાનના લશ્કર માટે કાર્ગાઈટ, ડાઈનેમાઈટ, વગેરે રફાઈટ પદાર્થ તૈયાર થાય છે આ કારખાનું કાવેરી નદીના ધાધથી ઉત્પન્ન કરેલી નિષ્ક્રાન્તિથી ચાલે છે અહીં આગળ આડી ચટ્ટી ચટ્ટી થોડા વખતમાં કેની, લાન્ગ્રાવ, અને ફર્નેડેના રોશનો કરીને ઉડીની આસપાસના કુગેની દાર તોડીને તે શહેરના અતિ સુખ તળાવેથી જ રોશને પ્રહોયે છે

કુનર કરતા ઉડીની સાધારણ ઉચાઈ ૧૫૦૦ ફુટ વધારે છે કુનરનું રોશન પસાર કર્યા પછી ઉપરનો દેખાર બદલાય છે અહીંથી આગળ ધણો જ સપાટ પ્રદેશ આવે છે અને આડી પશુ કમી થાય છે ગીચ આડોને બંધે નાની નાની લતાચુઓથી કુગેની ખાણોએ કાપલી

હોય છે અને વિધિવિધ ગંગા પુલોના થોડાના થોડા દેખાય છે તે જ પ્રમાણે ઉડી અને ભીંતી જગ્યામાથી નાળાની ગદી લેાય છે આ જાડોને અગ્રેજીમાં 'ફર્ન' કહે છે અને તેની અનેક સુંદર જાતો અને છે કુનૂરના કુનૂરેમા તે આના વક્ષ જ મળી આવે છે આ જાડોને ફુલો આપતાં જ નથી નો પણ તેનો લીપો ગંગા અને કામન પર્લગાખા નણી જ સુંદર દેખાય છે આ ભાગમા 'બાગા' લોખંડા પુકળ ગામગા નગરે પડે છે તથા ચારે તરફ ખેતીવાડી જણાય છે જ્યાં ખેતી માટે જમીન ખેડેલી નથી ત્યાં લીનાકમ બાગીક ધાસનો ગામિયો જ પાથ રેવો દેખાય છે અહીંની જાડીમા એક જાતના જગની પેરનાં જાડા પણ ઉગે છે અને તેમના ગુલાખી રંગના ફુલો ગોળાના દેખાય છે હિમાચલના 'રોરોડે ડાન' નામના જાડો આ ભાગમા ધણા છે બિનાળામા તેમને જામુદીના કુન જેના રતાવ પડતા લાન કુનોના ક્રુમખે ક્રુમખા લાગેલા દેખાય છે આ ઉપરાંત શૃંગેપ જેના ઠંડા પ્રદેશમા થતા અનેક પ્રુલજાડો અહીંયા આપોઆપ ઉગેના લેાય છે કુનૂરની આસપાસનો દેખાન જુદો અને અહીંયા દેખાવ જુદો જ દેખાય છે ત્યાંની ભયકર ખીજો, પરંતોની તૂટેની ઉંચી દારો, ઘેંધા તથા ગીચ અને ઉંચી આડી જઈતે અનેના દેખાવમા મૌમ્ય તથા શુદ્ધ સ્વરૂપ આવ્યુ છે અત્રેના નાના મેદા નોમા ધાસ ઉગે છે અને કાષ્ટક કાષ્ટક મળે ચોડી જાડી પણ દેખાય છે તે પણ ખાસ લાવેલા બગિચા પ્રમાણે સ્વચ્છ દેખાય છે મેલનોમાથી તથા નાની ખીજોમાથી કાષ્ટક નાના તળાવ તો વળી કાષ્ટક જોરથી તથા કાષ્ટક મદ ગતિથી જરા જરા વહેતા જરા તથા ખાબોચીયા દેખાય છે અહીંના કુનૂરો ઉંચા લેાય તો પણ ઉધાડા ખોડકા ખડખડા ટાચનાળા નથી હોતા તેમના મિખરો ગોળ હોય છે તથા સર્પ જુદુ તલ્લી દકાયેના લેાય છે પરંતુના જપાટા તથા ઠંડી હવાતુ પ્રગિજામ અહીંયાની સૃષ્ટિસૌન્દર્ય પર થયુ છે કેવલેક ઠંડાલો ફુલેથી ભરેલી સફેદ શુનાળોની વેત જાડોપર ચડેલી લેાય છે તથા તેવા જ સુનાસિક જીરેનીયમ, ડેઇઝી, વાયોલેટ તથા પ્રુલજાડ ઈત્યાદિ વનસ્પતિ મળે મળે છે

સિમવા, દાહનિગ તથા ઉટકામડની ઉંચાઈ મરખી જ છે, જૂતા હવાની દૃષ્ટિએ ઉટકામડ જ ઉત્તમ સ્થળ છે ઉટકામડમા અતિ ઠંડી તથા અતિ ઉંદાળા હોતા નથી અને બરફ તો ક્યારેય પણ પડતો નથી અહીંની હવાતુ પ્રમાણુ આખા વર્ષમા સરખુ જ રહે છે સરાસરી તિયાગાના ટિવસોમા પારો ૪૯° અશપર હોય છે અને ઉંદાળામા ૭૦° સુધી ચડે છે ઉંદાળામા રાત્રે પારો ૫૨ અ. સુધી ઉતરે છે આને લીધે નીચગિરીની સમઘાત હવા પૃથ્વીપરના થોડા જ મ્યેત્રોમા મળી આવશે

વરસાદનું પ્રમાણુ પણ એડી જ રીતનુ છે પશ્ચિમ સમુદ્રથી ૬૦ માઈન ઉપર આ કુનૂર છેતનથાપિ અત્રે વરસાદ ઘણો જ માફકસર પડે છે અરબીમુદ્ર તરફથી તથા બંગાળાના હર્પસાગર તરફથી આવતુ ચોમાસુ અહીં સુધી પહોંચે છે તથાપિ સરાસરી ૫૦ ઇંચ કરતા વધારે વરસાદ ઉટકામડ મા પડતો નથી કુનૂર તથા પેનિગ્ડનમા પાચ ત્સ ઇંચ વધારે વરસાદ પડે છે આ જાનને ચોમાસાને લીધે સરાસરી નવ મહિના થોડો ઘણો વરસાદ હમેશ પડે છે

૧૫૫ શિયાળાના નવું મહિનામા જ ઘણો થોડો પડે છે તેને લીધે વરસના ઘણા ભાગે આ પર્વત કદી પણ સફા લાગતો નથી ઉંદાળામા જ્યે ઘણો વરસાદ પડે છે તેને લીધે તે સર્વત્ર લીધુંબંધ દેખાય છે અને જગની વાતપણિ તથા ડુનો ઘણા જ થાય છે

ઉટકામઝ, વૅનિઝન, કુન્ડ તથા કોટગિરી ગહરો થો । થોડા માઈનિને અતરે છે તેા પણ સા ઉંચાઈના પ્રમાણમા હનામા ઉપ્પુના તથા બીનાન ઝમીનનિતિ હોય છે, અને તેને લીધે સર્વ પ્રક્રિના લોકોને આ મુલ પનપર રહેનાને દરકત નરી ઉટકામઝ મરં સ્થળો કરના ઘણ મુ પરતુ તદ્દન કોગી હનાવાશુ કે મેનના ઉપ્પ પ્રગમાથી આનના લોકોએ થોડા દિવસ ગમ વસો પટેગિને મિનાદાર તથા મિતવ્યાનામ ગખના પડે છે

જ્યારે આ જગ્યાએ પ્રથમ વસનાટ કરનાનુ મુ ત્યારે અહીંઆ 'તોડા' લોકનુ એક જ મુપકુ (મઝ) હતુ તેના પ થી વોટકામઝ (ઉટકામઝ અગર ઉટી) નામ આ શહેરનુ પશુ છે આ પર્વતનુ અસુવ્ય શિખર 'લેકુ મેગ' છે તથા તેના પ્રસારેયા હાથોથી આ અથળ વીટળાયનુ છે આ ગિખરની ઉચાઈ મરામરી ૭,૫૦૦ ફૂટ છે પરતુ આસપાસના કેટલાક કુગર આંક હનાર ફૂટ કરતા વનારે ઉચા છે શહેર આ કુગરના ઉતરાણપર તથા વચ્ચેની ખીણમા નમેનુ છે આ જ ખીણમા કૃત્રિમ પરતુ મુલ એક સર્પાકાર સરોવર છે તેની આસપાસ અઈઝેનિયાના બ્લ્યુ ગામના (મુર્ફીપ્ટસ) ખરેખર જ ગગનમુમિત ઝાડો તથા હના ટ્રેનમાથી આણીને મેપેના અનેક તરેહના સુરના (સાઈમિસ) ઝાડોની લીય રોપણી વરેલી છે અને તેમની નીચેની જગ્યા લીના પદુ ધામથી દકાયલી છે અને મિનારાપર આ પ્રાનમા થના એક અથે કમળના સુનાસિક સફેદ ફૂલો તથા બીની જમી નમા ઉગતા ખીળ એક ઝાડના વાનવટક છુગને રીધે આ અવર તળાવ પણ મુ લાગે છે

ઉટકામઝમા મદ્રાસ સરકારનું રહ્યાલુ છે માસ હાય છે અને તે પટેના અહીંઆ મદ્રાસના વચ્કરની પણ મુખ્ય ઑરીસ હતી તેને લીધે અત્રેની ગાયમની વસ્તી આશરે ૨૫,૦૦૦ છે આ હાલનુ મુખ્ય સ્થાન હાનાને લીધે અત્રે સર્વ સ્થાનિક કચેરીઓ છે મ્યુનિસિપાલિટિના અમલ કક હોનાને લીધે આખુ નાટ અતિગથ સ્વરૂ હાય છે નળનાં પાણી દિવા તથા ગાડીઓ ચારે તેના અનેક મુલ તથા પ્રશન્ત સ્થાત વગેરે સગવડ અહીંઆ છે અહીંનુ ખજાત મોટુ છે અને દર માગવારે ભાજપાનાનુ તથા કુવણાદિનુ મોટુ માર્કેટ બરાય છે અહીંઆ આ રેગની તથા પસેદશની એક વનસ્પતિ તથા ફળફૂન મોધા મળે છે હા દેશમા થના પીચ, પનમ, સફળન, ગંગેરી, ગસમેરી તથા પેર ફળો ઘણા મળે છે

અને નોટરાના તથા મેદુસર ૥ મહારાજગ્યોના મુલરજગ્યાઓ છે તથા તેની આસપાસની પુરોપિયન હવામા થતા ડુનોની હાથે ઘણી જ પ્રેયળીય છે મિગેપન અત્રેની નોટેનીકુન 'ગાર્ડન' નામનો સરકારી ગમિયો ખરેખર જ નનનન છે તેમા પુરીપરના અનેક હા પસેદશા ઉપયુક્ત તથા મોખાના વનસ્પતિ તથા વૃક્ષ રોપેના છે આવો સુખ્યગિથન તથા નનોહર,

બગિચો આ દેશમાં ખીન્ને નથી, એમ કહીએ તો ચાલે આ બગિચાની જગ્યા કુશરોની વચ્ચે છે અને નીચેની સપાટીથી તથા ઉત્તરાણ પરથી કેક વિખરપર્વત બગિચો કરેલો છે. અહીં દેકાણે દેકાણે ઉંચા જગ્યા અને પુલકામની હારો તથા ગાવિયા, ચમકાગિક પાતો તથા આંગાંગના સાધપ્રેસ, નિરનિરાણી જાતોના કદપુષ્પો, કમળોથી ભરેલા નાના મરો, કુશરોથી નીકળતા નૈસર્ગિક દુનારા, તથા પાછળ મેધમડળને પહોંચતા બલ્યગમનાં હળરો તટબધી તથા તેમનાપર પણ ક્યારેક ક્યારેક સૂર્યપ્રકાશમાં માણેકના ખડકો પ્રમાણે ચળવતા તથા ક્યાંક ક્યાંક સફેદ હજારામાં ગુચ્ચવાઈ ગયેલા કુશરોના ઉંચા શિખરો હોવાને લીધે આ અથગ અત્યંત આકર્ષકારક દેખાય છે.

આ ગહોરમાં તથા આસપાસ ફરવામાટે મોટા ગાડીઓ, ઘોડાગાડીઓ, તથા માણસોથી ખેંચાતી 'રિક્ષા' ગાડીઓ પુષ્કળ છે આ જ રિક્ષા કુશરમાં પણ પુષ્કળ છે, તથા રસ્તો ઉંચો નીચો હોવાને લીધે તે પનાસી લોકોને ઘણા ઉપયોગમાં આવે છે.

આ પર્વતપર તથા આસપાસ રિશેપત ઉટકામની આસપાસ વરદેશના બલ્યગમ કાંડોની રોપણી અતિશય વહેલી છે ખાનગી બગવાઓમાં, સરકારી રસ્તાઓની બાજુએ, રાખેલા જગલોમાં તથા કુશરોના છેક શિખરોપર આ કાંડોની ગીચ ઘટા દેખાય છે અને તેના પાતોનું તેમ કાદનાના કારખાના પણ આવે છે.

આ વૃક્ષોની ઉંચાઈ આંદોલિયામાં આરપાચસો ફૂટ હોય છે, પરંતુ અહીં ૧૫૦ ફૂટ પર્વત તે વધે છે એના પાંચ વિસ્તર, ખાચા કમ્પી તથા વધ સરલ હોવાને લીધે તેમની શોભા દેખાતી નથી મળતું જગત્ કાંપી નાખીને આની રોપણી અતિશય જ્યારે લીધે હવે બગવા ધાગે છે આખોના ગુચ્ચ ઉપયોગ સર્પણ માટે છે નીલગિરી જોનારના સ્મરણમાંથી આ કાંડો કદિપણ જશે તહિં ટાંચી તથા આના ખેતરોનું સુસવાદ ભર્યા પર્વતથી રક્ષણ કરનામાટે પણ તેમને રોપે છે.

ઉટકામમાં મનનરસાહેબનો ખત્રો સરકારી બગિચામાં જ છે અને આ બગિચામાં 'તોડા' નામના પ્રાચીન જગતી જાતિના લોકોના અર્ધ ગોળાનું પર્ણ છે આ લોકોના વર્ણનમાટે એક સ્વતંત્ર લેખ જ જોઈએ શહેરમાં ખ્રીસ્તી લોકોના મોટા મોટા દેવાલયો, પાઠશાળા, લાઈબ્રેરી, નાટકમંડપો, હોટેલો, કેરો તથા બીજા સરકારી મકાનો, ખાનગી તથા બાંહે અપાતા પુષ્કળ બગવાઓ તથા મૂરોચિયન લોખની મોડી મોડી ફાંજો છે શહેરનો વ્યાપાર ઘણો ખરો મલબારી મુસનમાન લોકોના કબજામાં છે બિન્હાજામાં તે પ્રાતમાના કેટલાએક રામજો તથા જમીનદાર, તથા સરત-શિકારના શોખીન લોક અહીં ઘણા ભેગા થાય છે તે ઉપરાંત હળરો લોક હવાફેર માટે જ આવે છે અહીં ગુચ્ચત રામન કેથોલિક તથા ખ્રીસ્ત પંથના ખ્રીસ્તી સ્ત્રીપુરુષોની ઘણી વસ્તી છે, તેને લીધે ઘણા જ એતદેશીયો ખ્રીસ્તીઓ છે કોયેન્ને તથા પાઠશાળા એમલે જ અધ્યાપન કરેલી છે, પરંતુ તેમાં એતદેશીઓને કામલ કરતા નથી.

ગુજરી, મુખ્યની શોધણી ૨ ૧-૪-૦ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ

વધુ ખાત્રીની જરૂર નથી.

ઓટો મોહિનીની માલ

અને ૨૫૨ ખુનમો માટે ૫૧

પેકોની છુપુરી ખાત્રી થાય છે

કે તમે જ

ઓટો મોહિની.

જાતી ખુનમો માટે

૨૫૨ ની નથી

એમ આમીન હરી આપનાંગે

૨ ૧૦૦ ઇનામ આપનામા આવે

૨ પબ્લુ દે નની ઇન્ફો પબ્લુ આ નામ

મેળવવાનો ઇવો મ્યા નથી એ જ તેની મેળામા

માગી ખાત્રી કે કિમત રૂ ૨ ના, ૧

મોલ એન્ડ મોહિની એજન્સી, જુનામગીદ મુખ્યાર્થ.

ઘણોજ અમૂલ્ય લાભ !

જુજગતના મન્ધકાળની પુસ્તકોની રુદ્ધી જાહેરખબરો ઘણા જ મન્તા આવે 'મમાલોચ્ય' મા લેવામા આવેને ૭૧૨ માટે પુછાવો.

૨

'મમાલોચ્ય' મા કપાળા ચિત્રોના જ્ઞેષ્ઠ બા. કે પેચાતા મળા ગઈએ. લાવ માટે પુછાવો

૩

દેરો કિ દે જ્ઞેષ્ઠકમ મનાવાની 'મમાલોચ્ય' મા લેવામા આવેને 'મમાલોચ્ય' મા લેવામા આવેને ૭૧૨ માટે પુછાવો. કિમતે તૈયાન મનાવી આપનામા આવેને એ ૨૫૨ ખાત્રી કરના મૌને વિનિતિ કરનામા આવે ૨

નિગમ માહિતી માટે લખો-

વ્યવસ્થાપક સમાચાર્યક્રમ.

પ્રિ એમ ઓફ, મુખ્યાર્થ ન. ૨

ટીઝ ટેસ્ટ તરફથી

ભા.ઓ. તમે
માટે ખામ

ઉત્તમ પાચન નકિ એજ ગૈનિક તત્વ.

કૃત્રિમ તમાકુ
અનોચિમામો.

કર આ બધું શું ?

ટીઝ ટેસ્ટ.

તમા આ મારા માર્કેટ ૧૧૬ માંથી જેના
અપૂર્વ-આ -તદ્વત-આપની એક નવિન ગીજ
કે જેના ઉપયોગથી પાચન-પૌષ્ટિક નાગક-આયુર્વેદ
દર આર કે આ ની પળુ ગ્રાહિ મમાના
જરી આનુદીક મનાર કે રેડ ખોળા-આધે
નિષમિન લેના નરી નવન નવિન -પ લે ૭
૧૧૧ નિગેની ચાપ છે અને પચેના અભિપ્રાયો
મત્તા ૭ જા ઉપયોગ એજ ઉત્તમ નામિની-
કિમન માંગે મુન્દ હમો ૭ ૧-૪-૦
નમુનો ૭ ૦-૧૦-૦
(આ પચના મારકેટને ટેકુની આખર મધી
દયાન ખચ માય)

-૧૫૦-

T's Tastes Work

ટીઝ ટેસ્ટ વર્કમ, કાલિબાદેવી ગેર મુમાઈ.

શાગીરિક સવા-
મતી માટે
નિધામે.

મુમાઈગીમ નિધામુ.

મુમાઈના એજ-૨-મમન-૭ જમના ભાગી

કચની-નિજની ૭ ગાહી,

ગેનવાદેવી ગે. મુમાઈ

ઉત્તમ ગોળથી
નરીકરણ.

સ્વા
દિ
પટ
ભો
જ
ન
થી
તા.
કુ.

શાક ભાજી રાચતા માટે ખામ-૨. ૧-૪-૦

કેટીની ખામ ભનાવટ રૂ. ૧-૪-૦

આ પનપર ચાંડોરીના ખેતસારાણા, મીશનરી, તમા પેનશન લાંબને રહેનારા જોકે ધણા ખરા યરોપિયન છે એતીસાડી ઝનારા તથા ગહે મા ધણી ખરી હવળી મજૂરી કરનારા મડગા લોક છે એ ગિરખત હોય છે અને ઝાનડી તથા તામીન મિશ્રમાયા બોને છે બીજા દેશી લોક એટલે, સગરી તથા મિગેન સાહેબ લોધના ખાનગી મોડરો દેનાને લીધે આ ગમ્તી ઝાન જ છે માથેરાન, અને મહાનનેશ્વર પ્રમાણે મદાસ ધનાકામા મધ્યમ ગિતિના નુખી લોક અને ધણા થોડા દેખાય છે એ આશ્ચર્ય છે

અત્રેના ખીજા પ્રેક્ષણીય મ્થળો દોઃ મેગ'આલિ પરંતશિખરો, નનીઓના ચાગપાય મોટા મેગા ઘેલ, તથા ચાંડી તથા મિકોનાના ખેતરો અને ઝારખાના છે 'દોઃમેટા'ના શિખરપર એક બગનો છે અને તેમા હરા, વરસાદ, પવન ગરે માપસાના યરા મૂક્યા છે આ મકાનની આશી પરથી નીનગિરીનું મથાગુ, કુનર, વેનિગટન તથા ઉંઝી-આ સર્વ ચિત્રપટમા દોર્યા જેવા લાગે છે, અને તેની જ રીતે ઉત્તર તરફ મહેસુર તથા દક્ષિણ તરફ કોઈમતુરનો પ્રદેશ પણ જણાય છે અત્રે તથા સાગે જ દમ્ત આ ડુંગરા પ્રાત મીનકુન જ દેખાતા નથી તે વખતે ચારે તરફ અદ્ વાલ્ગાનો સમુદ્ર જ પ્રસરેલો ખાય છે તથા પુન આ શિખરપર પણ વાગવા વાદળા આનીને વરસા પડના માટે છે આ ગિખર ઉપગત ઉંઝીની નૈનકત્ય શિશ્વે નીનગિરીની હારના કેવટના કામપર કુઝ નામની પ્રવ. પરંતની હાર છે તે થાળીની કારની માફક ઉચી આની છે કેટલી નખતે આ પર્વતની ખીપુમાથી મફદ વાળાના પ્રસાદ નીનગિરીના માથાપર ઉતરે છે ત્રારે તે હિમપ્રસાદ જ છે એમ ભાસ થાય છે આ હાગેમાં 'દોઃમેટા'ની બરામર નીચે ઉચાઈના ગિખરો ધણા છે તેમા મૂઝનિ નામનું ૮૩૮૦ ફુટ ઉંચું શિખર છે આ શિખરપરથી જો દેખાવ દેખાય છે તેવો નીલગિરીમા ખીજે ક્યાં પણ જણાતો નથી મહાનનેશ્વરમા એન્ડ્રિન્ડન પોઈન્ટથી જો ઉરાડા બોડકા તથા તરવા ની ધાર જેના ટેન્ડા તથા ટાચો દેખાય છે તેવો આ દેખાવ નથી અહીં અત્યત ગાઢ જંગલ, આખે ચક્કર આવે તેની ઉંડી ખાઈઓ, તૂટેની કીંતિ જેના ઉંચા ટેન્ડા તેનાપરથી કુદી પાના જન પ્રપાન, તથા વગ્નીકપે ફકી હીવેના પ્રમાણે નીચે ઉથળી પડેના પનપના ભાગ દેખાય છે ઉંઝીની નૈનકત્યે ૧૫ માઈન પર જ આ હાર છે તથા હેંક પશ્ચિમે આઈલ્સ માઈન સુધી એમ્દમ ત્રણચાર હજાર ફૂટ નીચે વાયનાડ પ્રદેશ પ્રસરેલો છે ત્યાંનું જંગલ પીચ, જમીનો બીની, વગસા ૨૦૦ ફીચ પર્વત અને હરા રોગી છે કુનપર્વત તથા વાયનાડની વચ્ચે એક મોગી ખીણ છે તેમા પી વન પી ખરેખર જ સુખ છે ત્યાં ઝોંશી તથા આની પુ'ટળ રોપણી કરી છે વાયના માંમોનાની ખાણા જડી હતી પણ તેમાં નહો નથરા લીવ પુ'કળ કપનીઓ ધુળમા મળી ગઈ તથા તે ધધેા તદ્દન જ મેસી ગયો જેની જાનમાથી તાપ ઉપર ગમમાણુ, 'વાયનેન' ને છે તે સિકાના આકાના પુ'ટળ સગરી તથા ખાનગી ઝારખાના છે અને તે આપવ. આ કેનમા પૂરું પાડી રાખાય તેનું અહીં ઉત્પા વાય છે

નીનગિરીની પૂન તરફની બાજુએ કોટગિરી નામે મુસાપિયેતનું પહેલું વસનાટનું તાંતુ શરૂ છે તે પણ વરક હાલાક છે જેમને મેનત પસ છે તેના લો, ત્યાં ગેરા વન્ય છે

મહિ અને મોના ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કપની, મુમ્બઈ

નીલગિરીપર પેકરા, કાહી, ઝાટેરી, કલાર વગેરે નદીઓના એમો ત્રણસો ફૂટ ઉચાઈ ધોઈ એના માટે પ્રસાસી ખાસ જન્ય છે તે જ પ્રમાણે કોટગિરી પાર્શ્વે રંગવામીનો હુગર ટાવ જેવો છે તે પણ એના જેવો છે.

નીલગિરીપર તામીવ, ઝાન્ડી, મલ્યાળી, બડગ, તેન્ગુ, હિંદી તથા ઇન્ડિયન ભાષાં પ્રચલિત છે. પહેલી ત્રણ ભાષાઓ જ્યાં ચાલે છે તે પ્રાચીન વસ્ત્રો જ આ હુગગળ પ્રદેશ હોવાને લીધે એમ થયું સાહજક જ છે. ઝાન્ડી તથા તામીવ મિશ્રિત પેટા ભાષા બડગ અહીંના એકા એકુત બોલે છે. બધી ખેતી એમના જ હાથમાં છે તથા હવળી મજૂરીના કામો એ જ કરતા હોવાને લીધે હવ એ લોક સુખી થયા છે એમના વરો સ્વચ્છ તથા નીચા વાળા હોય છે એમના આમની રચના વ્યસ્થિત રખાય છે એ ધર્મે અર્ધા બિગા ચત છે તે પણ અને જગત નથી. તેમજ લોક આમને માન આપે છે આમના છોકરા માટે હમણા નાળા ચાપન ચરાથી ૧૨૦૦ છોકરા હાન શિવજી લે છે અદરથી કામળા તથા ઉપરથી ધોળા વોતીયા, માથે કમાન અથવા કાનટોપી, કપાળે લગ્ન તથા સફેદ ચદન અને હાથમાં ગોળ તાણી મલગારી સ્ત્રી-આ તેમના કંઠેલા પોપાડ પરથી આ લોક તરત જ ઓળખાઈ આવે છે એ ઘઉં, ઓટ, બટાટા, નાચણા, વરી, હંગીક તથા કુલકલાદિકની રાપણી કરે છે.

હાનમાં ઝોરી તથા ચાની વાવણી પણ એમણે ગરૂ કરી છે અને એમની વસ્તી આસર ૩૫૦૦૦ ની છે તેમના ગૃહસંસ્કારના તથા પ્રેતવિધિના ચાન ચમત્કારિક છે.

એ લોક અત્રેની પ્રાચીન વસ્તીપિંજ નદિ દોષ અને મ્હેસુર તરફથી આન્યા હશે એવો તર્ક છે તે જમીનના સ્વામીત્વ માટે તેમજ લોકને ધાન્ય આપે છે.

હુગરના પૂર્વ ભાગમાં કોટા નામના અર્ધ-જંગલી લોક પહેલાના છે તેમની વસ્તી ઘણી છે અને તે કારીગિરી તથા ખાજીનો કામ કરે છે.

ચિત્તન માટે ગાન, નિર્જન તથા રમ્ય જગત ન્યા જ્યા છે તે સર્વ ઠેકાણે નિશ્ચય હવે ગિરિકંદરોપર પ્રાચીન કાળથી દેનાયો બાધવાનો સપ્તત્રય આ રજમાં છે, એવી કાષ્ટ પણ નૈસર્ગિક રમણીય જગા આ દેશમાં નથી, કે જે ઠેકાણે આરા દેનાયો નથી તથા તે સ્થળો પુણ્ય તથા પવિત્ર મનાયના હોય પરંતુ નીલગિરીના અતિ રમણીય તથા આનંદપૂર્વક રાત શિખરપર ટાઈ જૈન, જુદા તથા કાલજી ધર્મના દેનાયો નથી. હાનમાં માત્ર શહેરમાં નાના નાના મંદિરો બાધ્યા છે આ ઉપરથી પ્રાચીન કાળથી આ જંગલી પેાની તથા જૂત પિશાચાદિકની ભૂમિ છે એની સમગ્રજી હતી એમ લાગે છે તથા આ અતુમાન અહીંયા જે 'તોડા' નામના જંગલી લોક છે તેમના ચમત્કારિક આચારવિચારપરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

આ લોક હિંદુસ્થાનના કાષ્ટપણ પ્રચલિત ધર્મમાં નથી અને તેમનામાં એટક, જાદુ વગેરે ઓછી સમજણોનું પુષ્કળ પ્રાપ્ત્ય છે એ જંગલી કે ખરા, પરંતુ ખોડ, માધાવદિક જેના હિંમક તથા કૂર નથી અને કેવળ ગોરદત્ત વૃત્તિપર નિર્વાહ કરે છે કોટા લોક ગાયો

ગમે છે પણ તેમનું દુધ કદતાનથી તોડા ૬ નામો તથો પાત્ર ગમે કે તથા તેમના દુધ વગેરે પર નિર્વાહ કું છે એ ખેતી ક ના નથી ૬૫ જેમના મુખ્ય નિર્માનના સાધનો વગની કદમ્બ અને બે સનુ દુધ જ દના હાનમા તેમને બુઝા લોક પામથી થોડુ થોડુ પાન્ય મળવા મા યુ છે તેજની નસ્તી સરળી દમ્બ ની અદ્ જ છે પરંતુ ને ગામમા નેના નથી પરંતુના સપાટ પ્રદેશમા જ્યા તેમના બે સ પાત્રઓને ચગાપીતની ચગડ દોય ત્યા જ નાના નાના બે નણુ યુ પડા કડી ગ્હ છે બેમો ચગાવી તેમનુ દુ ન દોહતુ તથા માખના ધી નવાડ કરવા એ જ આ લોક ઘણો પરિત આયુષ્યદમ સમજે ઠ તથા આ કામો દમ્બ પુરુષ જ કરે છે સ્ત્રીઓને તે મ્થાન તરફ જવાની મનાઇ છે દહોનાની જગાં રાળી જ પરિત માને છે તે રિના બીજ દેના નયો નથી કદની- બેમો તથા પાડા પૂન્ય મનાવા દોય છે અને નેમને રાખનારા જે લોક હોય છે તેમનુ ઘણુ માન છે આ ધધાનિના બીજે 'ઈ' પણ ધધો પુરો કતા નથી તથા રીખ્યા નથી સ્ત્રીયો ધનનામ ઉપગત કાર્થ જ દગ્તી નથી લમ, ગભાધાન પ્રસન્નિ તથા પ્રેતવિધિ ઇત્યાદિ વિવિધમા આમનામા વધા જ વિનમ્ય ચાન છે પ્રેતવિધિમા પાડા માગનાં એક મોટો મમાર બ છે આમનામા લમનધ વણો જ મિથિન છે અને ઓપનિત્ય સાવાગણ છે એમના યુ પડા અર જોગ દોય ઠ અને તેમા ૧૫૫ થનાં એક જ નાનુ બારણુ દોય છે તેમાથી મેમણને તથા રિના અન્ન જઈ નકલુ નથી પુરુષ તથા સ્ત્રીઓ કેડ બાધતા નથી મેવી પાડીને કેગ છૂટા ખભાપર રાખે છે સ્ત્રીમોતો તથા પુરુષનો પોષા- સગ્ગો જ દોય છે ચારો જેવા ધોળા તથા ગગાવી ૨૨ પગે પટોને તેવા ન્ત્ર તે ઓટે છે આ નાત વણી જ દેખાવડી, ડચી તથા મળ્મૂન છે તે અવોરી છે તથા મદાસ ઇનાકાની ઘણી જ જાનો કગના આમની સ્ત્રીઓ મુ ૭ છે આ લોની રીનભાત તથા ધર્મની મમજણુ બાનન યુરોપીયન લોકોએ ઘણી ગોર કરી છે અને તેનુ એક અનન્ન માહિત્ય જ થતુ છે એમનો પોગાક માધો તથા મીડુ નાક ખેતા જ આ ઝેમન અથવા યાડુડી લોકના વશ જ દોના જોદ્ધએ એમ પ્રથમ લાગતુ હતુ, તે મમજ જૂન ભરેલી હતી એમ હવે નક્કી થયુ છે હિંદુસ્તાનના પહાડી મુનડમા જે જગરી લોગની ૧૭ નમ્તી છે તેમાના જ આ લોક છે તથા જે લોકોની મ. મુઝીયે લડાની ચારી માટે વીધી, તે 'વાન' સેના પૈકી આ લોક પણ દોના જોદ્ધએ નીન, નન, નજુલ જાનિવાચક નામો દોવા જોદ્ધએ નનમનયના 'નવ', નીનમનયપન્ના 'નીન', તથા એવા જ અન્ય ડેમાણાના જગણી લોકોની ગમમેના હતી *

* એક મરાઠી લેખના આધારે

મુ મળમા ચાનતા તો નમાપની બોપડી ર ૨૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી રી- ૩૫ની, મુ માફ

સંજીવની.

સજીવનોપધિરસો તુ હૃદિ પ્રસિક્ત ।

લેખક-રા છગનલાલ હરિલાલ વડ્યા, ખી એ

લાનગરની હવા ખગડેલી હોનાથી અમારી કપની ત્યાંથી એકદમ ઉપરીને કરાચી આવી હતી આ રહેર મ્હોડુ હોનાથી તથા ત્યાં મ્હાડે પહેલી જ નાગ આનનાનુ થયાથી હું કોઇને ઓળખતી ન હતી, અને અમારી કપનીના લેખિ આવે જ વસનાનુ મને અનુકૂળ ન હતુ તેથી જો કે તરત તો તેમની ભેગા રહ્યા મિના છુટકા ન હતો તો પણ અનકાગના વખતમા હું કોઈ આગરદાર પડોસીઓના સહનામમા કોઈ સ્થાઈ મકાન લાડે મળે તો તેની તપામમા ફગતી હતી મ્હારી સાથે નાટકનાળાં એક માણસ હતો તેને હું કોઈકોઈ ધર મને ઠીક જણાતુ તો તેના સમઘી તપાસ કરના શેરીની અદર મોડવની ને હું તો ખ્દારના લાગમા જ ઉભી રહેતી એક વિનમ સાગના પએક નામ્યાને શુમારે આમ મ્હે તે માણસને કોઈ ખાલી મકાન મને લેનાજેવુ લાગ્યુ તેને લગતી પડપુઠ નરા મોડવેયો હતો અને હું નાકે ઉભી હતી તેનામા મ્હારી નજર પાસેની એક પુત્તવશાળા ઉપર પડી તેમાથી વાચનારાઓ હવે સ્થગિત થનાં સમય થયાથી ધીમે ધીમે ખ્દાર આનતા હતા તેઓ સ્વાભાવિક રીતે મ્હારા જેવી અંગેવી અને આવે સ્થગે ઉભેની જોઇને જરા ચમકતા પણ હુ તેથી કઈ ગભરાઈ એની ન હતી તેમાનો વણો લાગ પસાઈ થઈ ગયો ને માગ ઉપરનો અવર જવર પણ કઈકે જોઈએ થયા લાગ્યો એટનામા મને કોઈકે પાછળથી મ્હાર નામ દધને બોલાવતુ હોય એનુ લાગ્યુ તે શબ્દ મ્હારે વાને પડતા જ મ્હે પાછા વળીને જોયુ તો બોલાવનાર તપસ અમારી કપનીનો એક એકટર હતો એમ મને જણાણ આવે વખતે એ ક્યાથી આનતો હરો એનો મો ખરે ખ્યાન આણના માટે જ જાણે આગળથી તેના મુખમાથી પ્રમરતી દુર્ગધે મ્હારા તરફ પ્રમ્યાન ઝૂંબે એની આખો દાટેલી હતી-નાજ વીખ રાયેલા હતા-ગતિ સ્થગિત હતી-મ્હોમાથી વળી પાનના લોચા જરા ખ્દાર પડતા હતા તેને લીધે જાણે હિંગ જ વમન કરતો હોય એવો ભાસ થતો હતો તેને અચાનક આના એકાન્ત અળમા મ્હાગી સમીપ આનતો જોઇ મને જરા ત્રામ ઉત્પન થયો અને એની બેવાન જેવી રિયતિમા મને એ કઈ અટક્યાણુ કરી દેરો તો મ્હારી પુરી ફગેતી થશે એની ચિંતા પણ થવા લાગી-મ્હારી સાથેનો માણસ કોણ જાણે કેમ હજી તપામ વરીને પાઠો આવ્યો ન હતો અમારી નાટકશાળામા હું તેના સામુ પણ જોતી નહિ તે કેટલીકનાર તે બોળના આનતો તોહુ એને તરછોડી નાખની તેના જેના દુચમની માણસો આવો પ્રસગ આવ્યો તો શુ નરે એ હું સહજ સમજતી હતી સહભાએ કોઈકોઈ માણસ હજી જતુ આવતુ તેથી મને જગ દિમત હતી તેના પ્રજના જનામમા મ્હે તેને જણાણુ કે હું મકાન લાડે શોધના આવી હતી, એટને તો એણે ખાખા હસના માણુ

“ હો ! તમાગ જેવનિ તે વળી મનનની શી ખોટ ! ચાતોની મ્હારી સાથે મ્હે જેનુ લપકાદાર વગ હમણુ જ રાખ્યુ છે ! તમારી મગવક ત્યા ખુશીથી કરીશુ આપણે નાટક શાળામા સાથે જવાઆવતોનુ થયે કેમ, છે પસ- ? ”

“ તમાગે ઉપજા માનુ છુ ”—મ્હે ક્યુ “ પણ મ્હારે તો કોઈ ખાનગીન કુટુંબમા બેગ દોષ તેમની સાથે મ્હેનાતો વિચાર છે ”

“ મ્હાગથી આમ લાગ લાગ કરે શુ વળવાનુ છે ? મ્હાર ક્યુ માનશે તો કુખી થશે આ પગદેશમા તમારૂં ખીજી કાણુ છે ? ”

“ મ્હે તમને એક કરતા વધારે વાર નથી કહ્યું કે તમારે મ્હારી પચાત કરવી નહિ ! જાઓ તમાર જવુ દોષ ત્યા ”

“ હે—એટલો બડો મીઠાજ ! કીક છે જોઈ નેત્રે હવે ”

મ્હાગ તિરમ્મર ધના એ ઝટ લઈને મ્હારો કેડો સુકરો કે નહિ એની મ્હાગ મનમાં ગાભાગ થતી હતી એટલામા સદ્ભાગ્યે પાછળથી એક પુખ્ત ઉમ ના પુરૂષે આનીને એને એવો ધડમડા થો કે ત્યાથી એ ઝટ લઈને પનાયન જ ગઈ ગયો મને યાગ્યુ કે અધા ગમાં અમાગી પાછળ ઉભે ઉભે એમણે અમારી બધી વાતચીત સાલળી હશે

આ અપરિચિત પણુ બના ગદસ્થો ઉપકાર મ્હારે ક્યા શબ્દોમા વાળવો તેની હું ગમમથવમાં હતી એટલામા એમણે જ મને પિતાવુ ન્ય મ્હેલથી આશ્વાસન આપતા કહ્યુ કે— “ બેન ! તુ નાટકના ધધામા પડેની છતા કોઈ સારા કુળની હોય એમ મને યાગે છે અને તને આ કુટુંબનારતો દત્તો તેની તરે હિ મનથી અવગણના કરી તેથી દુ ધણો જ ખુશી થયો છુ તને એકવીને રહેવા થોગ્ય કોઈ મનન આદનામા મ્હાગી પસગીનુ તો મળે એમ નથી અગમ્યા મુનડમા કોઈ નિરાધાર માનાએ ખાની ક્યાં નગર ઉપર ઉપરથી મારા દેખાતા પડાનીએના કે ધગરાગાના મીંગ શબ્દોથી લન્યાઈને તેમને બરોસે નેતુ એ બહુ હાનિકારક છે માટે જો તને મ્હાગે વિશ્વાસ આનતો હોય તો હુ તને મ્હારા મકાનનો એક લાગ ખુશીથી મ્હેનાતો વાઢી આપુ અમે માન ધણીધારીઆપી બે જ છીએ તેથી આપુ ધર અમને ખારા ધાય છે ત્હાગ જેની ગુણીયન બાળાનો અમને સહનાસ થરાથી અડચણ નહિ આવે ત્હારે જુદુ નવુ હોય તો તેની પણ મગન છે ને અમારી સાથે જમવાનુ રાખ્યુ હમે તો તેમ પણુ મની રાખને ”

હુ તો એમની આરી માયાળુ રીતભાન—મ્હારા જેવી એક અગાની છોકરીને માટે દીનનો—મો દુ ખમા નહિ પવા દેવાની તેમની કાળજી—વિગેરે જોઈને આબીજ બની ગઈ, અને એમને મ્હાગ ખીજા પિતા રૂપે જ માનુ તો એમા કઈ ખોટુ ન હતુ એમ મને નાગનાથી તે રૂપે જ હુ અખોવન મીને દહના લાગી — “ પિતાજી ! આપ જે ઉપમારના યોગ્યતમે મને મુન્વા નાહો ડો તેનો બદલો મ્હારા જેની એક ગર્ભી છોકરીએ મો રીતે વાળવો તે હુ સમજતી નથી આપે ક્યુ તેમ મ્હાર ક્યાં કોઈ નથી અને પેને માટે મે પ્રાદમા જોના

વનાનુ કથુન કથુ ૧૫ પણ આપ જોઈએ કે હુ આપો કે મારા માતાજીને કાઈ પણ વાતે એકાદ પાસવા નહિ, તેમ જ જગતનાનુ કાળ આપીજ નહિ આપને કાઈ પણ રીતે ઉપયોગી થઈ પડીત તો જ હુ કૃતાવ થઈ એમ સમજી જ પૂજન-મોર્ચ મુશુનુ મધ હશે તેથી જ આમ મને આપે એક આશ્તમાથી મયાસીને આપ ॥ ગઠાપુ તમે મુખી છે ”

આ પ્રમાણે વાતચીત થયા પછી તેઓએ મને પોતાની સાથે આવવાનુ કથુ તે પ્રમાણે હુ તેમની પછાડે પછાડ ચાલી ને ઘોડીનાં એકે એક નાના સગ્ગા પણ સ્વચ્છ ઘાટના, ખુની ૧ ॥ તથા પ્રાણી અત્યંત ન આવે એવા મકાન પામે આની પહોંચ્યા મને જરા બારણાપામે ઉબી રાખી પોતે એક ॥ અંતર ગયા ને પોતાની સ્ત્રીને મ્હારી હકીકત જહી આન્યા હશે તેથી ત બીચાગ ઉમગથી હમતે મ્હોએ મને તેડા આન્યા અો ખોવાઈ ગયેલા બાનકતે પાહુ મેળનનાથી એક માનને જોયો ૧૫ થાય તેવા જ તેમના દીવમા ઉમગતો જોનામા આ થાથી મો ખાતી થઈ એ સ્ત્રીપુરુષ મન્ને ૧૬ સારા બાનદાન કુટુંબના જ હોના જોઈએ તેમનુ ૧૫ ૪૦-૪૫ ૧૫નુ હવુ-ગરીર સાગ બાધાનુ હતુ ૫૨૫ ચિંતાથી કે મદરાખી તેમના મો ઉપર કત્યરીઓ પડા માડી હતી ગમા પંસતા જ મને જણાયુ કે તેમની મર્મ સગવડ એક ગૃહસ્થો જોઈએ તેની હતી વગેરો એક ખડ અત્યંત કાઢી અપાય એવો હતો તે મને એમણે બતા થા અને જાગી સાથે મ્હારા પૂર્વ કાનના ધનિદામતી વાતો પૂછતા પૂછતા એ આમ તેમ મને ફેરવીને પડી તેમની મેડીમા બેસાડી જોઈ પુરતકે વાચનાનુ ગમે તો તે કનાટમાથી મુખેથી લેવાનુ ક્હાને મ્હોઈમિટ નીચે ગયા

એટલી પડતા હુ અગ્નિ થઈને પ્રથમ તો ત્યા ૧૪ કાવેલી ખીઓ જોવા મડી તેમ જો ગૃહસ્થ મો ત્યા તેડી જાન્યા હતા તેમની તથા તેમના સ્ત્રીની ખીઓ હતી તે ઉપગત એક ચિન મો કઈક પગિચિત આરુનિકુ દોષ એમ નાગ પણ તે મારો વ્યમ હશે એમ મ્હે મન વાલ્યુ નમ કે આ ગામમા હુ કોઈને ઝાળખની ન હતી તેથી પ્રાઈતો મ્હેરો મ્હે કહીંક જોયેના પુરુષો મળતો આવતો હો ને તેથી જ આવો મો ભામ થયો હશે એમ મ્હે નિર્ણય કર્યો એક તડતામા એ મન્ને સ્ત્રી પુરુષની સાથે એક ડાકગતો પણ ફેટોબાક હતો તેથી એમને મતતિ તો હશે એમ મ્હારી ખાત્રા થઈ પણ આજ એ વગમા નીજુ કોઈ ન હતુ તેથી તે બાળક કયા હશે-તેનુ શુ થયુ હશે-એ મિજેરે મને ઘણા પ્રારની શકા થઈ નીચે ગયા પડી એ વાત કાળવાનુ મ્હે ધારુ રૂપેવા પુરુષના કોટા તરફ ફરીથી મ્હાર ચિત આકાપાયાથી હુ તેની જખી નિદાળાને જોની હતી એવવામા તે ગૃતિખી કઈક કામે ઉપગ આન્યા હશે તેમનો પત્નચાર મ્હે માલજોયો નહિ પણ મ્હારી ખાખજ તેમનો શ્વાસ આનનાથી ફરીને જોના લાગી તો મને જણાયુ કે તેમની આંગોમ્ આસુ બગાઈ આન્યા હતા આથી મને કઈક અનિષ્ટ મચન થતા હુ તેનુ કાગણુ પુજા હતી હતી તેનામા તેમણે જ મને કથુ કે -“ જોન, હુ આ જખી જુએ છે તે અમાગ એકના એક બાના પુત્રી છે નહિ પપથી તપી પેડે એને પણ ॥ નાનો સોખ હતો અને નાટકતો જહ લાગ્યો હતો એટલે બહુલા ગણનામા એનુ મન લાગતુ જ નહિ એના પિતાએ એને ઘણ ઘણ સમજાવ્યો

પરાક્રમી પ્રવાદી ૩ ૧-૦-૦ એ ॥ એમ વિપાડી એન્ડ કંપની, મુનાઈ

નાટકના વધારા આમ જરાની સાથે મારી કમાણી ભાગ્યે જીવનને જ સાથ છે. રિવાજ મનાવવા કયાથી મરોળી પદ્ધતિએ નવીને પ્રતિષ્ઠા પમાય છે નિગેરે થવું થવું એ જીવન મમળાઓ પછી થોડું વાચતા વખતે આમના પત્રી એજે નિગાગે જરાતુ મારી વાચતુ એનો કદ એવો મધુર હતો કે અમને ન ગમતુ તે જા એને ગમગમતુ મન થતુ એનો એક પુત્ર તેથી બુ તો અમે એને ગુ દરી રાખીએ પણ એનો નિવાહ નહિ થાય મે જીવિથી અમે એને થલુ રંગ થો એજે એમ જાણ્યું એને નાટકમા અમે જોડાયા તો દેહુ જ નહિ ને એના મનને એ વાન મનોપતિ હતી તેથી એક વાર ગ્રેનો મારો કરવા ગયો હતો ત્યાંથી થેર આસપાસે જાને એ કહીક જતો લો ને અમે નાટ જોઈ જોઈને થાક્યા, નાકે મા ધનીએ તપાસ કરી, પણ કહી એનો પતો મળ્યો નહિ તેથી ગતવિન અધુ-પ્રસાદથી અમારા શોકનો ભાગ ખાધી કન્યા અમે નિરાશ થઈને એમી ગયા આરી રીને અમારે-એમનું એક-મહામોધુ-પુત્ર-રત્ન ગુમાવવાથી અમને અમારી મજબાઈ માટે મદુ પમ્તાવો થયો પણ ધર સગમ્યા પત્રી કુવો ખોલવો એ રા કામનું આ વાનો એ ૧૬ વર્ષ થઈ ગયું તે પત્રી મુનદથી અમને એક માણસનો કાગળ મળ્યો તેમા તો જણાવ્યું હતું કે કન્યાના ન કરીને એ એકદર ત્યાની ગુજરાતી કપનીમા નોંદર હતો તેણે પણ આગ રિમની માનીમા દેહુ ડાખ્યો છે તે તે ૧૧ ખમર એના પિતાને ફાલે રે-લો આપવાનું તે અમને કહેતો ગયો છે તે વેળા અમે પોતમગમા હતા.

“આ જાતી ફોડે એના ખમર મળતા અમારા મોખો તો પાડ રલો નહિ વચ્ચે વચ્ચે અમને આશા રહેતી હતી કે એ કોઈક મ્પનીમા હશે ત્યાંથી ન ૭ મહિને કે એ આગ વરો પણ મો જોના વારા આવશે પણ આ તો સારા કાગળે માટે અમારે એનો રિયોગ થયો-હવે પત્રી એનું જન અમારે આ લોકમા તો કરવાની આગા ગમવાની જ નથી અમારા મુખનું ખોલ સાથી જહાનગ્યામા આધારને માટે જોના ઉપર અમે સર હરાઈ તરંગો મારેના તે અમા ૧ મોકનું જન-અમારા નાકનાથો આમ અમે ખોલ એમ તેથી અમારી તેની સાથેની નિષ્કર વનલુકને માટે અમે અમારો પોતાનો જ નિગમ કરવા નાખ્યા, ને ત્યાંથી આ જ મુધી અમે એના પુખ્ત-મગ્ધુમા જ અમારો નખત ગાળીએ છીએ પ્રથમ તો અમને નાગતુ હતું કે આ મગી પા પનાથી અમારા રંગી પણ દખી રા રો નહિ પણ નિમિત્તા વેખ ટાઈથી મિથ્યા થતા નથી અમારે આમ રીમાઈ રીમાઈને મરવાનું રંગે-કોપુ જાએ કેટલાએ જીગ દુખ ભોગવવાના હશે તે હજુ અમારે જન આવતોજની પણ પ્રભુ જે કરે તે સાગને માટે જ એમ મનવાનું કાલ વાગવા છતાં એની કમ્પાને અધીન થઈને અમે માન છે નિર્વાહ માટે જોયતો થમ દરીને દમિયા થવલુ કે વામા અમારો કેટલો દાગ ગાળીએ રીએ તદાગ આનાથી, જેન અમારું જ કલક નિમારે પડો તુ અમારી નાનિની જ છે એ અમારે મન મરોળી વાન છે હવે તો તુ એને જ ન્યાને છે પુત્રી છતાં પુત્ર ગ્યે તને મારીને અમા ૧ મનને અમે આશાનન આપીગ તને અગાઉ મેં દારો નહિ દીરતી જા મળ નો મ

મહાર્ હવે ત્હારી તરફ પ્રેમના ઉમળકાવી દોડે છે પ્રભુએ તને અમારું દુખ દૂર કરના જ
પાતુ જલે મોકલી દેને "

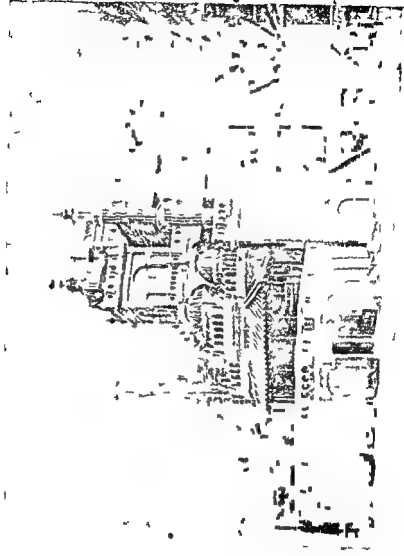
તેમનો આવો ડરણારસ ભરેલો દત્તાન્ન સાલળી મહાર્ હૈયું પણ ભરાઈ આવ્યું ને તેમના
મનનુ અમાધાન કરવું તો કશું હતું છતાં મહારાથી બની નક્યા પ્રમાણે દીવાસો આપવા
એ તેમને કહ્યું કે—

" માણ ! આમ ગઈ સુજરી વાન તાજ કલસીને તમને દુખ આપનાતુ ઢાંચામુત હું
ચર્ધ પડી તે માટે આપની હું કામા ચાતુ છું પ્રભુએ જે સુખદુખ ભોગનાતુ આપણે માટે
નિમાણ કરી રાખેતુ છે તે તેને ગમે તે વખતે આપણે ભોગવ્યા વિના છુટકો નથી મળ્યું
છન્નનાગને તે માણુ મળતુ નથી તેમ તેનાથી દૂર મટરાથી-જગતનો વંશન ચિન્નના ભોગ
વાની-છન્ન રાખનાથી તે દૂર રહેતુ નથી જેનો જેટલો અમથ તમાગી સાથે તમાગ પુત્રને
આટલા થોડા વર્ષ જ રહેનાતુ સજતુ દુગે તેથી તે તમને આમ ટળાળતા મુખને ચાપ્યો ગયો
પણ એ તો પ્રભુની બચીસ તેથી તો આપવી હોય ત્યાજે આપે ને લેરી હોય સારે ચર્ધ લે
તેમાં આપણે હપ-ગોઠ ન કરો એ જ ખરૂં હપાપણ છે માટે અત્યા મુખી જેમ નમે એ
દુખ વીમારે માણુ હતુ તેમ જ પાછું એને લાખી દઈને તમારો ઉભરો રામારી દેગો એવી
મહારી પ્રાર્થના છે "

અનકારે-આસુ ખાળવાને પ્રયાન કર્યા છતાં એમની આખમાથી ધારા નર્વતી હતી તેથી
વિશેષ કઈ ખોલી નહિ વકનાથી તેઓ મહારો હાથ પકડીને મો નીચે જમના તેડી ગયા
મોડી રાતે મહારી સાથે આસીને મહારે માટે દરાવેના ઓરકામા તેઓ મહારે સાડ સુવા બેસ
વાની અર્ધ સામગ્રી તૈયાર કરી મને ત્યા મુકી ગયા તે પછી એકના પડતા મને આ પરિન
યુગનને માથે આસી પડેના મડતને માટે બહુ લાનણી ચર્ધ અને પ્રભુ એમને કઈક પણ્ય મનાન
હજી આપે તો એમનુ મન તેને ઉછેરનામા ગ્રેકાય તેથી પાછી વાત વર્ધક રીમારે પડે
એમ વિચાર આવનાથી તેની માગણી પ્રભુ પામે હું ખગ દીનથી કરતી કરતી નિદ્રાવશ ચર્ધ

અવમમા મને જલે એમનો પુન જ જનતો જગતો મળ્યો હોય—અમે બંને એક જ
નાટક લજનામા ભાગ લેતા હોઈએ-એવો દેખાન જોનામા આનનાથી હું ઝમખીને જગી
તો અવાર ધના આવેતુ જલાણુ ને હમણુ જ જેનો સ્પર્શ તાન્ને હતો તે યુવક એકાએક કેમ
અદશ્ય ચર્ધ ગયો તે વિચાર આનતા મહારા હવમા કઈક અનર્જનીય ખેદ પણ થયો
મહે એને કીક જોયો દગે કે કેમ-અમે પહેલાં કહી મળ્યા દર્શશુ કે નહિ એ સંકપ
વિરુદ્ધ કરતે કરતે હુ ઉપી અને નિલ કમ કરી નીચે જઈ તેના માતાને મળી તેમના
કમમા આમેન ચર્ધ ગઈ તેથી તેમનો અર્ધો શ્રમ દૂર થયો અને મહારી કામ કરનાતી છતાં
તેના-૨૨૨૭ રીતલાત જોઈને તેઓ વિશેષ પ્રસન્ન થયા

નાટકનાંજામા જવાનો અખત વવા આનતા મને ગઈ કાનનો બનાન પાછો ચાઈઆ યો
જનાઈતનો મહારાથી તિરંગા થયેયો-તેને મહારા ઉપમારકે હપકો આપેનો-તેથી તે

इसर परमन्द-वर्षनी.

મહેરોલ કામનારો અને મહિ/૬-૫૫૫૦.

અવશ્ય મને મનાવશે એવી બ્હી- હવે નાનના માડી પણ એમ્દમ તો કઈ તે કરી રાકશે નહિ અને વળતા કોઈ માણુમને લાગે ન આવીશ એવો નિશ્ચય કરીને ન ત્યાં ગઈ થોડા દિવસ આમ અમારું કામ ચાલુ પણ અમારું મેનેજરને જણાવ્યું કે જનાન દિવસે દિવસે વધારે બગડતો જાય છે તેથી કાર્મિનાગ અડીને વખતે એ એવાન થઈ જશે ને પાર્ટ નહિ લાગવી રાકે તો બ્હોટી મુશ્કેલી ઉભી થશે તેથી તેઓ તેને બદલે કાર્મિનાગાયા એક ટુગની શોધમા હતા તેવામા તેમને એક સાગે એટલે તોફાનીની પેરનીમાં મુબબમા ફરે છે એવી બાનની મળના તેમને તેમણે તાગ કરીને બોલાયો, ને ચાર દિવસમા તો તે અમારું મુકામપર આવી પહોંચ્યો.

જનાન ધાયા પ્રમાણે જ શુગ્ગ ગેતો ને વચ્ચે વચ્ચે આવતો પણ નહિ તેથી શેડે તેનો પાટ આ નવા એટલે આપ્યો "રીફસન" વખતે અમો બધા ભેગા થયા અને પાસે આવવાનો પ્રસંગ મળતા મને આ નવા એકટગના ચરેગમા અને મ્હારા ઉપકારમા ઘાતી મેડીએ મ્હું જે ફોગ માફ જોયો હતો તેમા કઈક મળનાપણ જણાયું તેની સાથે મ્હું તેને પડેલા કોઈક સ્થળે ચોપન જોયા છે, એ વિચાર વધારે દુઃખવા નાખ્યો ફોટોગ્રાફ જોતો હતો તે તો હવે અસ્તિત્વ ધારતો ન હતો એમ મને એનાં માનાએ કહ્યું હતું તેથી તે અને આ એક હોય એ તો ન નરિન જ ન હતું સાચું આ સાદરશ્ચ શા ગરબથી હશે એ વિશે મ્હું ઘણો વિચાર કર્યો પણ મ્હારી કઈ ખાતરી થઈ નહિ, પાર્ટ લજવામા, મને લાગ્યું કે એ ઘણો ચાનાક અને કુળા હતો તેમ જોતો જ એટલે તો મધુર અને સુરીયો હતો કે જો એ જીનો પોશાક પહેરે તો કોઈ એને ખરેખરી જી જ હશે એમ માને આવી રીતે એના લક્ષણો માર્ક મનલાવતા હોવાથી મને મ્હાત્માનિક રીતે એનો પરિચય કરવાની ઇચ્છા થવા લાગી પેના દારૂડીઆ જનાનને "પાટ" એક મે પ્રવેશમા મ્હારી સાથે આવતો હતો અને જ્યાં એ ખીમાર પડીને ગેટ્કાજી જો સારે એને બે બે આ નવા એટલે જ તેનું કામ મોખાયતું હોવાથી તે અને હું બંને એ જ પ્રવેશમા ઉતરીશું એમ મને નિશ્ચય જણાયું તેથી મો વિશેષ આન થયો રીફસન થઈ જ્યાં પછી અમે સાનોને ટેકાણે ગયા, જો રાત્રે નાટક રાત્રતવિક લજવાનો સમય થતાં અમે મન મન્યા સાથે મને જણાયું કે એનું મન પણ કઈક મ્હારા લગ્ન આપાંતુ હતું મ્હારી દના જો રચિત લાગી હશે તેથી કોણુમને સાચી એ મ્હારા સામુ વિશેષ જોવા નાખ્યો અને અમે અને જ્યાં સુગોલિત અનામત પહેરીને રંગભૂમિ ઉપર ઉતરી આપ્યા સારે અમારી નવી જોડી જોઈતું જ પ્રેમમાં મે તાનીઓની ગર્જનાથી અમને વધાવી લીધા તેમા આ જ પ્રથમ જ દેખાત હતો જો તેના આનસાની વાત શરેરમાં બધે પ્રસરી હતી તેથી તે નુ કામ મે કે ને જોવા પોતા તનપાપ" થઈ રહ્યા હતા અમારું અભાવણુ મરે થતા જ એનો અભિનય, એની બોનસાની ગા, અતરો લાન ગર જોને પણ જણાવવાની પુખ્તી એના તો અનના દના કે પ્રેનકાએ તો માટે જ સહવિચાર બાખ્યો હતો તે દર થેવા લાગ્યા, તેમા નથી જ્યાં એના નગીનો પ્રથમ પ્રથમ આ થો સારું તો એણે જોતી ચીજ એની લતમરી, તા નથા આનાથ માથે નુક ગાગુ લાન કરતે એવી મધુગના તથા રસ

સતાથી ગાઇ કે જોનાર સર્વ આખો ફાડીને અનિગેષ દૃષ્ટિથી તેના આમુ જોઈ રહ્યા આખી નાટકતાળા જાણે સ્તબ્ધ-ચિન્તિત મનુષ્યોથી જ ભરેલી હોય એમ સુન્ધત ભાસના લાગી- અને ગાયન સમાપ્ત થતા તે અતર્હિત થતા જતો હતો તેવામાં “ નન્સમેર ” ના પોકાર એવા જોગથી થયા કે પ્રાટકવાળાઓ પોતાના આહુતી મજા રાખવા-તેમને વધારે આકર્ષવા અને પોતાની કમાણી સધારવા ખાતર-સાદનાહ આખા નહેરમાં કેળાવવા ખાતર તે ફરી પાછો રંગભૂમિ ઉપર આવી તે જ ગાયન ફરીથી ગરવાવનું પડ્યું આ પ્રમાણે જે નરિ પણ ત્રણ વાર થયું તેથી અસાધારણ લોકપ્રિયતાનું ખીજ ને વેળા રાખાયુ એમ અમે સર્વ એ માન્યુ હમણાં તો એનું તરીર નિરૂપણી હોવાથી કે કોણ જાણે ખીજ કોઈ નાજણથી કાઢી ફેરા થયેલું જણાયું પરંતુ સારો પગાર મળેથી ખાના પીવાની બરદાશ, માનજત, અને ચિતાતો ક્ષય થતા એની ગતિ હજી પણ સધારે ખીની નીડળને એમ અમારા મેનેજરને પણ લાગ્યું તેથી એમણે એને તરત રૂ ૧૦૦ નો પગાર કરી આપી પોતાને લા રહેવાની ગોઠવણ કરી દીધી આ પ્રમાણે પોતાની ફતેહ જરા અણધારી થવાથી એનું મન પ્રદુષ્ઠ થયું અને અમારે જો જરા જોનનાનો પગિય સધ્યો એટલે મહે એમના સબધી કેટલીક હકીકત જાણનાની મહાત્મી ત્રીન ઈન્જિ દાખી નહિ નકાચાથી, એઓ પહેલા કયા હતા, મજા કયાના વતની, નાટકનું કામ ક્યાંથી કરના માણ્યું છે વિગેરે પ્રશ્ન પૂછ્યા તેના ઉત્તરમાં તેમણે જણાવ્યું કે, “ તેઓ પૈરબદના સ્થિતિ હતા બાળપણમાં ત્યાં જ અભ્યાસ કરતા પણ નાટકનો ગોખ લાગનાથી જાણવું મળ્યું મુખને ગરવાઓની સાથે જ હરતા ફરતા તેમના માતાપિતાએ બહુ વાર્યા છતાં એ સગ નહિ છોડીને આખરે તેઓ તેમને કહ્યા વિના ત્યાંથી એકાએક આગબોટમાં બેસીને મુજબ ગયા હતા ત્યાં કોઈનું ઝાળખાણું નહિ તેથી એકદમ તાનેમ આપનાર કે નોકરીએ રાખનાર કોઈ મળ્યું નહિ ને માથે ચારપાય ફર્યાં લાગ્યા હતા તે ખર્ચાઈ ગયા એટલે વગર પગારે એક યુગ્મરાતી કપનીમાં નોકર રહ્યા ત્યાં તેમના કામથી લોકોને સતોષ થતા લાગ્યો તેથી તેમને ધીમે ધીમે ઘાડો પગાર કરી આપ્યો પણ તેનાથી તેમનું અર્થ નબે એમ ન હતું અને વધારે પગાર થાય એવી આશા ન હતી, તેથી હવે આ જગતમાં નિરર્થક જીવન ગાળવા કગતા દેહત્યાગ કરવો એ સધારે માત્ર છે એની કઈ જામણા થવાથી તેમણે નિરાહાર સ્થિતિ પોતાનો અત આણનાનો નિશ્ચય કર્યો આ રાત તેમણે કોઈને જણાવી નહિ પણ પોતાના માતાપિતાને કોઈ ખીજના નામથી પાં લખીને જણાવ્યું કે તેમનો પુત્ર એચાર દિવસની માલગી બોગનીને સ્વર્ગવામી થયો છે પોતાનો વિવાર તેમને ફરી મહો જ બતાવવાનો ન હતો અને આખા વિના ગ્રાણુ ટકી રહેશે, જ નહિ એ તો અત કોઈના જાણના હોય તેથી તેણે એમ માન્યું કે થોડા દિવસમાં પોતે પરવેદનામી થશે, પણ વિધિની ધૂટના વિચિત્ર હોય છે, મનુષ્ય સમજી ધારે છે તેમથી અનુજ થાય છે અને અવળા માથી સવજી યદ જાય છે તેમ જ્યારે એની આની હતા એના એક મિત્રના જોનામાં આવી ત્યારે એ એનું ખર્ચે કારણ કંઈપી શક્યો અને તન્ત પોતાની તરફથી એને સારી આર્થિક મદદ ખાનગી રીતે અપાવીને એને જાણે કોઈ સારી નોકરી મળનાની વાત નકી થઈ હોય

એવી ખમર આપી તેથી એનો ઉપાસ પાઠો જન્યુત થયો, અને પુણિકારક બોગક મળવાથી એનું શરીર પણ ઠેકાણે આવવા લાગ્યું થોડા વખતમાં દેવે-ગથી કોઈ પારસી નાટક કપરીમાં તેના જેવા એક્ટની જરૂર હોવાથી ત્યાં એનું કામ જોઈને એને ૧૭ પુ ના પગારથી રાખી દેવામાં આયો અને વિષે દિવસે એની પ્રતિષ્ઠા એ ખાતે વધતી ગઈ પણ વળી પાછી દશા ફરતી હશે તે એ કંપનીનું સંસ્થા અવાનક આગમાં બળી ગયું અને બધા એક્ટરોને થોડા વખતને માટે રજા આપવામાં આવી તેથી પા.ન. એ તો હતા તેવા ધર્મ ગયા અત્યારસુધીની આરક માથી સહજ બચાવેલું તે વપગઈ ગયું ને બીજી નોકરીની તે ગોધમાં હતા તેનામાં અમારી કંપનીના મેનેજરનો તાર આવવાથી અહીં આવવાનું થયું.

આ બધી વાત સાંભળતા મારા તો રૂવેરના ઉભા ધર્મ ગયા જે તરીકે બળીને ખાખ ધર્મ ગયું મનાતું તે હાન પ્રભુ-કૃપાથી મજબૂત છે-જે બહાના પુત્રનું દૃષ્ટિથી તેના માતા પિતાએ આ જગતમાં મૂકે નીહાળવાની સવ આશા મુકી દીધી હતી-અને જેના વિશે-ગથી તેઓ ઝુરી ઝુરીને પોતાનો પ્રાણ કાઢી નાખવાને તત્પર હતા-જેના વિના તેમનું સુદૃઢ મકાન નેમને અમશાન જેટલું ભયકર અને શૂન્ય બાગનું હતું-તે જ પુત્રને તેઓ ફરીથી અણધાર્યો નિતાળશે-આશિગશે-ત્યાં-જે તેઓને કેવો અરબ્ય આનંદ થશે-એ વાતનો વિચાર આવતા મારા આનંદનો પણ પાગ રલો નહિ વળી આ યુરક પણ પોતાના માતાપિતા પૌરખર હશે એમ માનતો હતો ને ફરીથી તેમને મરે દેખાતા શરમાતો હતો-તેને જ્યારે અણચિન્ત-યો જ તેમનો બેટો થશે-હવે તેની રોજ સારી ચાનવાથી જ્યારે તે તેમની સમક્ષ ઉભો રહેતા કઈ પણ ક્ષોભ પામે એની ચિત્તિમાં ન હતો પણ તેથી ઉનટા પોતાના પગારમાંથી તેમની આહારિકાના સાધનમાં વૃદ્ધિ કરવાને સમય થયો હતો અને તેથી જ સરને વધારે પ્રિય ધર્મ પડે એવો હતો તેને તેના પ્રિયજન એકદમ બોળખરો, તેમના ફરીથી થવાના મેનાપનું કાગળ મને જ માનશે-ત્યારે મ્હારે પણ નામ કંઈક અતો વળી રહેરો એમ મને લાગ્યું આમ મને તેમના મુખનું સાધન બનાવનામાં પ્રભુએ મારા ઉપર કેટલી મોની કૃપા કરી હતી એ પણ મારા સમજ્યા બહાર ન હતું તેથી હું તે મહાન પિતાનો આભાર માનવા લાગી કોઈનું પણ ભણું કમવતમાં નિમિત્ત થયું એના જેવું પુણ્યનું કામ બીજું કોઈ નથી એમ હું સમજતી હતી અને હવે મારે મારો “પાર્ટ” થોડા વખત સુધી જરા સલામથી ભજવવાનો હતો એમ મને લાગ્યું મારા મિત્રનું મુખ નામ તો કન્યાના નવવધવાનું હતું પણ હવે તેમનો ફરવીને જીજ્ઞાસા રાખ્યું હતું એ પણ એમની વાતમાંથી હું સમજી ગઈ એમની માતાનું નામ નવદુર્ગા હતું તે પણ મળતું આ મુ મને જે એમની આકૃતિ પરિચિત જેવી લાગતી હતી તેનું કારણ પણ મુખમાં મ્હે એમને નાટકગાળાઓમાં કોઈક કાર્કનાર રંગમૂમિ ઉપર જોયેના એની મને હવે અપ્રતિની ધર્મ પેરખદ થી એમના માતાપિતા થોડા નર્મ થયા જ ફરતી આ-આ હશે એમ મ્હે તમ કયો કન્યાનાને કસાચીથી રમ મેળીને પૌરખર જવાનું ધાર્યું હતું એનું મેં એમની વાતચીત ઉપરથી જાણ્યું પણ પ્રભુએ પ્રમથ ધરને તેમનો તે શ્રમ ઉગાયો હતો એ એકથી હું જ સમજતી હતી.

તેમના માતાપિતા ઈગીન દુખી દરના માટે હવે વર્મને મન પચાતાપ થતો હતો જેમણે પોતાને પાળીપોષીને મોટા ગયા તો જેઓ પોતાના હિતો માટે જ સર્વદા પ્રયાસ કરતા હતા—નાટકના ધધામા નહિ પડનાની જેમની સનાહ પ્રાપ્તિ નિઃશય તથા શુભચિન્તન હતી—તેમને હવે જે ફરીથી મળ્યાનું થાય તો તેમની પામ તે ખાનગી કાનૂની દામા મળે એમ એ કહેતા, પણ એ વિસ પાણી જળે મ્યાન્યે આનને આસ આસા વિચારમા એ કેટલીકરા એટલા તો નમ્ર થઈ જતા કે આસપામની ત્રિચિત્ર જાન ભુધી જતા હતા હુ એમને દીનામો આપવા માટે ખીજી ત્રીજી વાને ચગવતી આં તેમા મ્હે એક વખત લામ જોઈને મ્હારે મકાને આ પીરાનુ આમણુ કરતા હતા મલકા પાડી તથા તેમના ધણી ધણીની ભનમતસાઈ માયા, મમતા સુન્નતા મ્હારા ઉપરનું વાન્ય વ રિગેરે એવી અસર કારમ રીને વણુવ્યા કે એમને પણ એવા આરા માલમો માથે ઓળખાણુ કરાનું મન થાય નાટકના ધધામા પડેવાને આભાવિક ગીતે મમાનનો કેટલો લાગ હાકા ગાળી તનછોડે છે તેથી અજાણ્યાને યેજ જતા અમારા જેવા અચકાષ છે પણ આ જીપુગ્યને તો અમા ત્રેવા માથે ધણી મહાભુતિ છે—તેઓ અમારી જાને ઉત્તેજન આપવાને તરફર છે અને મને વગર ઓળખાણુ તેઓએ મકાનમા તઈ જઈને એ પુત્રી તરીકે આજ સુધી પાળી હતી એટલુજ મ્હારા કહેવાના અમર્યન માટે નમ્ર હતુ તેથી એમણે મ્હારી મિતલી સ્વીકારી અને હુ મ્હારા એક ઓળખીતા સભ્ય યુવકને આજ મ્હારી સાથે આ પીરા લાવનાની છુ એવી વાત મ્હે એમના માતૃશીને મોઢમ કરી રાખી હતી તેથી તેઓ પણ કોઈ નરા માણુમને જોવાને ત પર થઈ ગયા હતા

સાચે અને બને અમાગ મકાને પહોચ્યા લાગે એમના માતાપિતા હમેતાના કરતા કઈવ વધારે સકાઈ ગમીને અમારી વાદ જોતા બેઠા હતા વમણે બધારે મ્હારી પાછળ એમને ઉમરો ઓળગીને અદર આવતા જોયા લારે તેઓ એકદમ ઉડીને માલગાલન બનીને સામા આ યા—આ તે સ્વપ્ન કે સાચુ—પોતાનો અર્જનામી પુત્ર પાછો પોતાને મગશે એનુ તો કોઈ દાડો તેમણે ધારેનુ પાપુનંદિ તેથી એકદમ તેમને જોઈને નળગી પડતા જતા અચમયા પણ અત કન્જો માઠી પૂરવાથી મને જણુ ગળગળા થઈને—કાણુ—મ્હારે કનવાતાના ઓ લાઈ શ્રી પ્રનુતા કૃપા હુ તો નવે અનતારે જ આ—ઓ લાગે છે અમાગ આધળાની આખ આજ નનેજ થઈ એમ અને રીતે પોતાના હયા દેહગાગ કાનતા તેને જાતી સરસો આપીને ખુબ આનદાશુ પાડીને પોતાના દૈવાનો ઉભરો એ ગમાવવા વૃગ્યા કનવાતાના તો અજાણુ જ પડી ગયા અને અર્ધ મ્હાગ માતાપિતા ક્યાથી એ વિચાર આનરાથી એ પણ જગ ગલગયા તો ખરા પણ મ્હારી તરફ નિશ્ચિત હાસ્યયુક્ત દષ્ટિ કરીને મ્હારી છેતરપટીનો લરમ પોતે સમજ ગયા હોય એમ મને જણાવતા જાનાતા—તેમની બાથમાથી છુટા થયા કે તન્ત તેમને ચરણે પગા સાધાગ દડવત્ હરતે કરતે તેમણે અશ્વપૂર્ણ નયને તેમની દામા માગી પણ તેમને એમણે વધારે જોના અટકાવ્યા ને પોતાની સાથે જ એસાડી તેમના સરીરની કુસનતા આદિના સમા ચાર પૂજવા માડયા આજ સુધી કયા હતા—પૌરબરથી ગયા પડી આવો ભુરો કાગળ કેમ

લખ્યો હતો ત્રિવેર સર્વ યુનાસા આપ્યા તેના ઉત્તર તેમણે મને આપ્યા હતા તે જ ગમારો તેમને આપનાથી આખરે તેમને પરિપૂર્ણ સતોષ થયો.

માતાપિતાને પુત્રનો વાત ક્યણી વસે ? તેમણે તો ઉત્તરો પોતાની સખ્તાઇનો દોષ કાઢ્યો અને અદ્યે વર્ષે ફરી પાછો પ્રભુએ તેનો અલુધાર્યો બેગો કગ યો એ જ યાદી પોતાના પૂર્વજ-મના મહત્વ પુરવઠો પ્રમાણ હતો-આટલો વર્ષ મહા મકટ વેઠવાનું ફળ પ્રભુએ આવું સ્વાધિષ્ટ આપ્યું તેથી તે સર્વ હવે પોતે વીસરી જશે-એમ કહેના બાપ્યા અને હવે જીવગી પર્યંત ફરીથી તેમનો વિયોગ ન થાય એટલું જ પ્રભુ પામે દીનતાથી એ માગના લાગ્યા.

મને આમ તેમનું પરમ્પર મુખ જોના વિશેષ આનંદ થાય એ રનાલાવિક હતું અને તેમની વાનમાથી જરાક તેઓ પરનાથી ને મને દીગી એટલે તેઓ કેમ જાણે મને છેક જ છુટી ગયા હોય તેમ યાદ આવવાથી દોડીને મ્હારી પાસે આપ્યા ને પુત્રને જેમ આર્થિકતા હતા તેમ મને પણ આર્થિકતાને-“મેન-ત્વે જે અમાગ ઉપર ઉપકાર કર્યો છે તેનો બદલો તો અમે વાળી શકીએ એમ છે જ નહિ-ત્હારા વડે જ અમે અમારા પુત્રના સમાગમનું સુખ પુનઃપિ અનુભવીએ છીએ-તું ન હોત તો અમને એની સાથે કોણ મેનાપ કરાવત-પામે હતા અમે શું જાણુએ એ અટીં હમે-અને અમે આ ગામમા જતા એને કેવી રીતે ખજા પત્ત કે અમે અહીં રહેના આપ્યા છીએ-મહીનાના મહીના નીકળી જાત પણ કોઈને કોઈની બાતમી પણ મળત નહિ ને કપની ઉપડી જાત તથા અમે જે કુખદાયક સ્થિતિમા પચ્યા હતા તે જ બોગવતા અમારા જાગ પૂરા કરત પ્રભુએ તને અમારે ત્યાં મોકલી તે સાગને માટે, ત્હારા પગના કકુના થયા તેથી અમે તો ત્હાગ મહા પગ ધોઈએ છીએ તો પણ ત્હારા નજીબાથી મુન્ન થઈએ એમ નથી ત્હે જે પુત્રીલાન રીકપોઈ છે તે કાયમ રાખીને અમાગ ઉપર વિશેષ ઉપકાર કરીશ તો જ અમે કૃતાત્મ થઈશું.”

તેમની મ્હાગ પ્રતિ આવી મમતા જોઈને મોહ્યાંશુ આપ્યા તે મ્હાર ઉપર તેમણે કરેનો ઉપકાર તેઓ બુની ન જાય તેટલામાટે મ્હે તેમને જાણા યુ કે-“ માતાપિતા-મ્હારા જેથી ગમ્પતી-નિગધાર-નગર ઓગખાણની એક છોકરીને માત્ર ત્યાની ખાતર આપે આપના આવામમા ગ્યાન આપ્યું એટલું જ નહિ પણ પોતાની પુત્રી ગણીને સર્વ લાઝ લાગવો છો એ શું મ્હાગ ઉપર આપનો થોડો ઉપકાર છે ? પરમકૃપાળુ પ્રભુએ મને આ શુભ પ્રસંગના નિમિત્તરૂપ બનાવી તેથી તું મ્હારા જ મ સફળ થયો એમ માનુ છું અને આપની આવી કૃપાને તારા પાન રૂં એની પ્રાર્થના કર છું.”

આ પ્રમાણે અમે સર્વ સુખની સીમાએ મહોન્યા આપીને નાખતો કરીને અમે બનેએ અમાગ કામ માટે નાટકગામમા જવાની આજ્ઞા માર્ગી કર્યાવાને હવે નાટકગામાથી ઉતારો કરીને પોતાને જે જ મ્હેના આનંદનું હતું એ તો કહેવાની જરૂર જ નથી તેથી અમે બને સાથે પાછા આવીશું એમ કહીને ત્યાંથી આપ્યા રસ્તે મને કનૈયાનાને પોતાની

પ્રીતિ જાણનાતા-આની રીતે છેલ્લગના માટે જરા મર્મોક્તિથી ઉપાનત્ત આપતા હોય તેમ પણ મીઠું સ્વરે કહ્યું કે-" યશોદા-તુ આટલી બધી ચંદ્ર હોઈય એમ હું નહોતો જાણતો તારા ગુણથી તો હું મોહિત થયો જ હતો પણ તારા આ ઉપદ્રવ તળે હું એવો દબાઈ ગયો છું કે હવે તેમણી કેમ કરીને નીકળું તે હું સમજતો નથી તારી આડી તમ્હણી જ મને મારા માતૃપિતાનો ફરીથી અચાનક સમાગમ થઈ ગયો નહિ તો હું લટકી લટકીને યાકત પણ કયાએ તેમનું મુખ જોવા પામત નહિ તે એ બીજાના મારા મિત્રોગથી ચિરકાળ હું અપામીને અતે પ્રાણસાગ કરત તારા આ અપ્રતીમ ઉપકારનો બદલો મારાથી શી રીતે વાળી શકાશે ? "

" તમારા માતાપિતાએ મને જે વગર જોળખાણે આશ્રય આપ્યો છે તેથી એમની હું સદાને માટે ઓડીયાળી થઈ હું તેથી મારી તો ફરજ હતી કે આવે અણુધાર્યો પ્રસંગ આવે ત્યારે તેમને સુખી કરના આપની દ્વારા તે બની શક્યુ તેમા મહે ઘઈ નિરોપ થયું નથી આપના સમાગમમા મારે પણ હવે રહેવાનું થશે એ મને જોડો લાભ છે ? આપની પાસેથી તો મારે ધણુએ લીખવાનું છે "

આમ વાત કરતા કરતા અમે નાટકગાળાએ પહોંચ્યા અને ત્યાં અમારા " પાર્ટ " રોજ કરતા અધિક ઉત્સાહથી ભજવીને અમે એવ પૂરો થતા પાખ મકાને આપ્યા

વિનંતિ દિવસે અમારો સબધ વધારે ગાઢો થતો ગયો અને મારા આશ્રવદાતાઓને એમ લાગ્યું કે સમાનશીલે વ્યસનેષુ સત્યમ્ એ નિયમ પ્રમાણે અમારી બનેલી એક રીતે ગામ તો બધાઈ હતી તો પછી અમને લગ્નની પરિત્ર ગાંઠથી જોડીને વર-વધુના સમયમા પોતાના બને બાળક બનાવી દેવામા આવે તો શું ખેલું ? તેથી તેમણે અમારી મરજી પૂછી, અમે મારે તો હું આ સસારમા એકલનાઈ હોનાથી કોઈની મમતિ લેવાની ન હતી-હવે આગળથી એમને મારા પ્રાણેગ નીમી દીધા હતા-એમના ગુણથી મોહિત થઈને સદાકાળ એમની લમી થવાને હું તત્પર થઈ રહી હતી, તેથી મેં તે વાત તરત સ્વીકારી અને એમણે પણ સુખાએ મારા પ્રતિ સહુલાન દનારી હા પાડી તેથીસ્વપ્ન લાગમા અમે બને સહસર્મયારી બની અમારા માતાપિતાની સેવા મૂર્ખુ શ્રદ્ધાથી કરવાની સાથે અમારો ધર્મના પેલું વિશેષ કુશલતા મેળવવા લાગ્યા

જીવહાકુવર.

જેમક-રા હુગાય અમુલખનાથ દેમાઈ, બી એ

રાત્રિ ભાગ્ય ૮ મુ

મયન કશના આપુ સુઠ આમને રોજ જહવાના ઠ માયેથી સાં જીવહાકુવરના મગીઆઈ મામાના પુના ૮૦ વસી ઉમરે ગુજરી ગયા તેથી ઉતાવળા ઉતાવળા તે કૂટના જવાની તૈયારી કરના હતા તે વખતે રાજેશી પોઆનાને કરાખી કરેની તેનો રાત્રિએ પુરસદની વખતે આપેનો અ ઓ જીવહાકુવરનો જનાજ

“રહવારના તમે ચુ હેતા હતા? હવે યાદ નહિ આવે? મનનની હોન હોય તો યા આવે ભૂની ગયા? બોનોને હવે

ક્યારે બો-યા હતા? એમ જ્ઞારે બોલેના- માગ મગન મામાના છોટપુનાને કુટવા જતી હતી સાથે હજુ યા નહિ જાનવું હોય, કેમ? નજ જેના બોન બોનના અને પછી ભૂની જુ યા ભૂની જનાનો દોગ કરવો! મારે તો માણુમનુ માણુમ મનુ ને તમરે ટીકા કરવાનુ જણ્યુ!

ટીકા કેમ ન કરે? તમારું હૃદય પણ મેનુ બનાવેનુ છે? ટીક વખત જોઈ બોલ્યા! મરે તેને ત્યાં ગડનાકૂટના પણ ન જવું? જાણુ માણુમ મનુ અને આપણે તેને આમાયે આપવી નહિ? તેના હુ ખે દુખી છીએ એમ બતાવવા ખાતર તેની આથે ગરાકૂટવામા સામીન ન થઈએ તો આ શરીર સા કામના છે?

હવે આખો ન કહાડો રહનારે નખત ન હોતો, નહિ તો તે જ વખતે જવામ આપત વખત મળ્યો છે તે કહેનાની જ છુ તમને ન હુ તો ગેને કહું? તમે અીઓના હક સમન્ધી સામીચોડી વાતો કરોડો, મોગી અમાઓમા માન ગજ વામા ભાવણે સખગાવો ડો, ને ધરમા ગધુ નાહ! નાહ! કઈ થયુ કે અમાના કામમા ગીમ તમારી કરખ, તમાગ જીભાઈ વગેરે ફોસ્ત રો-જેમાના કૂટના ના નાક કાન જાચી કહાડી નાખવા જોઈએ, તમારી ગમત ગમત, નાના છોજગતી માફ ના હિજામસ અને પછી દાથમા મારા ધોયકણુ જેનુ લઈને દો-વુ, તમાગ નુમાજ, તમારી તોફાન મસ્તી, તમારી છેવાઈ એ રિથે મેં તમને કદી પણ કઈ કહ્યુ છે? તમને અમાગ કામની ટીકા કરનાની છે નુ હા છે? અમે ગયા દોય કરીયે છીયે? પાતીમા ધમ ધ મ અદાગી ચાલ પાડના, આખનાની આખ કરતા મોટુ આસુ ખેગવુ તે અમાનો દોગ? અમાઈ પાથર કાગે એના નરે રાકના ગાનુ તે શુ? બોનો, બોનો હમો છે શાને? મને યાદ છે તમે શુ કહેતા હતા ને તમે તેને નાન કહેમો કેમ? એ ગરમા ગાવાનો નખત દુનો ખરો ને? ત્યાં તો આનદ વગેરો તે નાય કરના ગયેના? જરાં શગમ્મો તમાઈ હૃદય તો રોનુજે બનેલુ છે! પથર પીગરો એનુ મગનુ ને તમને દયા નહિ! તમારે તમાગ જ જેવા ક્યાર હજીની સ્ત્રી જોતી હતી તો મને નુ કામ પડ્યમા? (૨૩ છે)

પુનર્મનો પવાનાપ ૩ ૨-૬-૦ એન એમ દિપાડી એન કપની, મુનાઈ

સીમોડી શેની વગાડવા માડીજ તમે જેમા તેમા મસ્તરી નાના જ નસ દરે મહેંગાન,
 ૧૪ ફરો હવે-અમારાથી મળાતુ નવી શુ બોવા? અમાર માયુ દુખ્યુ? માપી? માંગ બોલથી?
 દાતા હગો ધુમાડો મગજે બહુ અથો હગે મા નાદ માફક કપડ પહેરી, મોમા બળતુ
 કમળુ રાખી દેડા માફક ડોક દલાવતા જતે પ્રગુ ને ઘેર આવી તમામ રોડનો મને ખ્યાન
 વાપના કપડને કપડ બોનતુ ને ડોળી ધુરનાના આ અત કલ્પ તો નળી ખાખ ધર્મ જન્ય છે
 જે વધારે આ વરીગ દરનાર નથી પાળળથી ના પરતાઓ તો મને રૂટ કહેજે તમાગી
 માનડી રેવડ કોણુ કરેગે? તમારી બાગ ગામની તીરી કોણ સાખશે?

દયાની ખાતર ઉંઘના ફઈ? દયા ટોનાપર? મુઆ માણુમની પાળ દીકા દરના તૈયા
 યા લાગે તમને દયા ન હોતી આતી? પોળતુ કુતર મરે તો એ રગુ આવે છે તો આતો
 માણુસ મર્યું ને તે પળ પાછા સગા સારે રક્ષા એટલે દોગ કરો બોલ્યા ૮૦ રૂપના હતા
 થી શુ? તે માણુસ ન હોતા? તે રાજ ન ટોના? તમાગી અક ન અહી કામે નહિ યાગે

ચુપ રહુ? ના તેમ બનતો નથી નિચાર કરીને બોવા હોત તો આટલો કકાસ
 થાત? હા, હા, નિચાર કરીને અનિચારી બોન બોનેના નિચાર કરીને બેનના રાગગામા
 માયુ ભરેન્સુ વાહ! શુ લાગે નિચાર કરેલો? તમારા બોરોએ તો હૈયામા ભડલ ટોળી
 ચેનાની છે તે કેમે રાનત થાય એમ નથી અને આજ રાતે ઊંવાય તેમ પણ નથી

અમે કરનાને કુચી કરના જઈયે છીયે? હા, એમ કરના જઈ એ છીએ બીજુ કઈ
 કહેતુ છે? આવો લાગ નહિ આવે માટે કહી નાખો તમારે જે કહેતુ હોય તે તમે મગ્દો શુ
 કરોડો? ખ્યામમા મળી શુ દરોડો? શુ ત્યા ફન, ફુલ ગ્રાડ વગેરેની જાતો કરોડો? આજે
 બહાર એકથા ગયેના? બીજે કોઈ સાથે નરોતો? તમાગ ધુમપાન સાથીઓ સાથે વળગેના જ
 દોય છે ત્યા વાત કરતી વખતે તમે બધા અમે સ્ત્રીઓની હા મસ્તરી કરોડો તે શુ
 બૂલી ગયા? તમે કરા તે બહુ સાડ કેમ? સામુ ભાગે તેડીકગ ને વહુ લાગે તે કયેકા એ મને
 ખબર છે તમારી આખમા મોનીયુ નજરે નથી પડતુ પણ પારખી આખમાતુ કણુ કેખાય છે

હવે દુ વાઈ નાની નથી કે તમારી છેક જ દબાયેની રહી તમાગ નચન્યા નાચ નાચુ
 જ્યા જેતુ કંપુ પ્રદારત હગે ત્યા તેતુ કરીગ વટ વ્યવહાર મારે જેવાતા છે તેમા વગી તમે
 લાખાઓ શુ જાણો? ટેનાને જતુ પડે ને કુટનાને જતુ પડે તમે કેમ સગાઓને ત્યા જમનાતુ
 હોય તો જાઓ ડે? કાચા હવાની, તુલીને અર નચાની, લખાપ ગળે મીંગ મધુગ કોળીયા
 ઉતારના આયોડો આવે છે? ખાતી વખતે સગા ખર્સ કેમ નેકુ ખ પડે લાગે અહા હા! તમે તમારા
 આયની

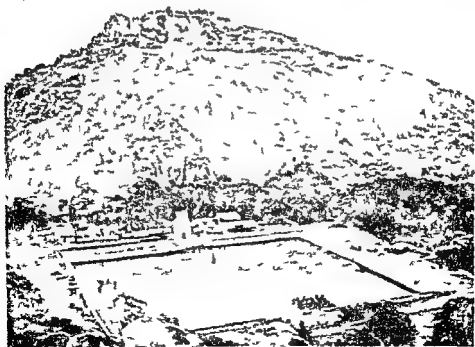
જડી વાન મારી જવાથી ને આ સલાખા પુક થગે નહિ એની મિલ લાગનાથી
 મીજુમતી મેનાવી દીરાન ખાનામા જઈ આગમ ખુરશીપગ આવતો એમને લા જ ઉઘી ગયો

અપૂર્ણ

समालोचक.

न्युजीलैण्डना भोंगी जाभनु जम २२५.

पेंगलोन्भा नैनलोडना पनिन तमान डपन्नुं भन्दिर

सुसज्जित

विनोद-श्रीधर बोहरा

—श्रीगोविन्द—

પ્રાસંગિક વિચાર

લેખક-શ્રી ગમ્ભીરચંદ્ર ગોવિંદનરામ ત્રિપાઠી.

૧. રાજકીય પ્રવૃત્તિઓ અને પ્રાન્તિક સંસ્કાર.

અમરેલી કળાશીએ પ્રજામાં સ્વાતંત્ર્યની વેગબરી પ્રગટિને અન્યત્ર જોડેથી હચમચારી મૂકી છે. અમરેલી સરકારનું રાજ્યતંત્ર સ્વાતંત્ર્યપોષક અને હર્ષના ઉત્કર્ષ દર્શક છે અને વિશાળ તંત્રથી આ દેશની પ્રજાનું યોગી સ્વાતંત્ર્યને જ પ્રિય ગણે એમાં આશ્ચર્ય નું દોષ શું ? એ સિતિ પ્રજામાં જેમ નધારે પ્રાણ થયી નિકળી ગઈ તેમ તેમાં અમરેલી સરકારને અભિમાન રાખનારું મહાન પ્રયત્ન મારણ મળે છે. આજની એકનીમ વર્ષ પહેલાં, એટલે ૧૮૮૪માં મદ્રાસમાં નિર્ધારિત બટાફૂર રુબાથરાવના નગ્નમાં હિન્દી રાષ્ટ્રીય પત્રિકાના મીત્ર ખાખા અંદાએ ખીજના દુનિયા થતા આગે મ્હોટા ટુલરૂપે આપણે એ પત્રિકાને એક મહાન રાજકીય મર્યાદામાં ફેરવાઈ ગયેલી જોઈએ છીએ, એ જ આ દેશમાં અમરેલી રાજ્યની સાથકનારું નધારમાં નધારે મહત્વપોષક પ્રમાણુભૂત પરિણામ છે એક વખત એવો હતો કે જ્યારે પત્રિકાના નુકાનીઓ અને આ દેશના મહાન નેતાઓ મ્હામે તેમના ધુધર કાપમાં જ સ્થિત ઉભે નરના પ્રાગ્નતા અનેક સકટો પ્રાભારિક રીતે ઉભા થતાં એ દેશના ડેટાન્ડ અધિકારીઓ ત કૃથી તેમના કાપપ્રવાહ તરફ રાકાલીન દષ્ટિ દેશમાં આવી હતી એટલું જ નહિ પણ એ પ્રવાહને રોકવા માટે અનેકધા અનેકરિધિ મુશ્કેલીઓ પણ ઉભી થયામાં આવી હતી પરંતુ પ્રજાના નેતાઓના દૃઢ આમદ અને કાપ કરનાની પ્રયત્ન ઇચ્છાને ઝાળી લગાવે અધિકારીગના આ પ્રયામે સફળાએ હમેશા નિર્દન નીરવા છે એના અધિકારીર્મની આ મમતીની પદ્ધતિથી પ્રજામાં અસંતોષ ફેલાવાના કારણ મળે છે એ એક પ્રસિદ્ધ વાત છે, એટલા માટે ગાંધી પ્રજા ઉભયતા કલ્યાણ અર્થે અધિકારીગ પોતાની આવી ગાંધીની પદ્ધતિને નિર્ધારિત આપવાની ઇવત જરૂર છે પ્રજાના સ્વાતંત્ર્યનિકાસ ઉપર ના ઇચ્છાને નિર્ધારણ મૂકી તેને અકુશમાં બાંધવાની જે મહેન્ટાઓ આ અધિકારીગને થાય તે તેમના કાપચર હાળને ગભીર રીતે નુશ્વાનકતા નીવડે પ્રજાના પ્રમ અને નિશ્વાસ સપાન કરવાને માટે કે તેમના જીવનો નધારે શુદ્ધ અને આદિન મનાવવાને માટે પ્રજાની જ ઓમન દષ્ટિએ તેમની અનેકવિન પ્રવૃત્તિઓ જોડાથી અને પ્રજાના જ કલ્યાણમારક મોર્વવાળી ગાંધીની પદ્ધતિ પ્રાણ કરવાથી બંને પક્ષને નગ્નમળે, અન્યત્ર લાભ છે, એ વાતનું અધિકારીગને ગભીર રીતે નિમ્મગ્ન થાય છે અને તેથી પછિામે બંને પક્ષે ના ઇચ્છાને નિર્ધારણ ઉભા થાય છે, એ યોગ્ય ગામનપદ્ધતિનું સાક પછિામ નથી.

અમરેલી નીંડે ની પ્રાન્તિક પત્રિકા રખાને અમરેલીના ડેટાને એડેટલાની પત્રિકા કાનનાકો જે મજા આપે હતા તેના નીકાર હાપણી જે, તાના નામના એ ને હતા પણ કંઈકેટલા તાપણથી જ એવા એ નેનામણી નિર્દતા પગના મ્હામ અમરેલી.

નાની જે પ્રત્યે નહિ પગ્નુ મુખાર્જીના આપણા આગેવાન તા નાવધાએ પડું પ્રત્યય વિગેષ ઉપાસનાની અગત્ય હતી પગ્નુ તેમ નહી કરતા એ અરિવેદ એ કાગળી ગયુ અને જાણે કાગળ થયુ નથી, એ ગીતે, એ આપણા પ્રમુખ ઉપર જે પ્રત્યક્ષી ગળતી ખરાઈ ગઈ છે તે ખરેખર અત્યંત ગોખી સાત છે નામ તો જાન નહિ-કાઉન્સિલના પ્રાનિદ ધારણામાં આ પ્રશ્ન આં મી પટેલે પૂછ્યો હતો, પગ્નુ તે તો ઉત્તર પ્રમુખને સતોષ આપે એવી રીતે મળ્યો નહિ, એ જાનવી અવિક દિવસીની થાય કે આની રાતો ઉપર નહી પણ પ્રકારનો ટાઉપિટોટો કરાવી પદ્ધતિથી પ્રાનના આં તેની પ્રમુખના સન્માન, ગૌરવ અને પ્રતિષ્ઠા એવા થાય છે આ જ દૃષ્ટાન્તને અનુસરીને ડીમન્ડર મામલા લખનાના ઉપરી અધિકારીએ ગાંધીય પિપ્પના સંગ્રહ મળી તરફ એક એવો ચેતવણીપત્ર મોકલ્યો હતો, કે જેની કામે આકરની રીતે એનું નમજનનામા આનુ હતુ કે કૉંગ્રેસના અનાઓમાથી કાઢી પડે તા પોતાની છલ ઉપર અકુશ મુખી મોનરો નહિ તો તેના ઉપર ફોજદારી કાયદાનો ભર ન્યાનો આગળ મુકવાની નાણુગદ્ગજ રથાનિદ અધિકારીનગને સિરે આનરો આની ચતવણી લાના મુખ્ય અધિકારી અંગ્રેસ એન્ટને કનળ કૉંગ્રેસના જ તરફ મોકલી હતી, લખનામાં ભગનારી અન્ય પરિપદો તરફ નહિ. અમે સદમજી રાકતા નથી કે એ નામદારીએ અન્ય પુરિદા અને કૉંગ્રેસ વચ્ચે આટલો પહુ ભેદ કમ રાખ્યો હતો લખનામાં નાનાના નહેવારામાં અને ન્દાની મોગી જાહેર દિનચાનોની સમિતિઓ બેઠી થવાની હતી તેમાંથી કૉંગ્રેસને જ આમ નુગી કાદવામાં સર જેન્સ એન્ટનનો ગો આશય તરો તે કાપી નાજાતુ નથી કૉંગ્રેસમાં બોનના વકનાઓનો મ્કોટો ભાગ અનુભવી, દીર્ઘદર્શી, ન્દાપણવાગો અને કાયદાકાનુનોનો સદમજનાર, દેવના પ્રસિદ્ધ વકનાઓનો છે અને તેમના દક્ષ ઉપર આમ અકુશ મુકનાનો અધિકાર કૉંગ્રેસના પ્રમુખ રિનાય અન્ય કોઈને પણ નથી તો ઉપવા આતમનો ખરીતો સ્વાગતમજના પ્રમુખ ઉપર મોનવામાં કાઈ અથ મવનાયો હોય એવુ લાગતુ નથી કૉંગ્રેસમાં બોનના વકનાઓનો એક મ્કોટો ભાગ સરકારની કાઉન્સિલોના આંનરેબન સભ્યોનો છે અને એમને કાયદાનુ નાન એવુ અચોટ હોય છે કે, એ લોકો અમથાલિ થઈ રાજ્યના કે પ્રમુખના હિન રિક્ક જાય કે કૉંગ્રેસ જેવી મહાન મથાને કાઈ પણ ગીતે મ્કેજ પણ હાનિ થાય અને તેની પ્રતિષ્ઠા અને ગૌરવ અજાણ પણ મોઠા થાય, એ પ્રમાણે એવી બલિઓ વર્તે એ એમની નીતિરીન પ્રામાણિકતા ઉપર નાજાવવા જેવુ ગણાય એની આશકાથી એ જનાળના બલિઓને નિપ્કારવુ અન્યાય થવાનો મળોગ ભય છે ત્રીમ નર્પની કૉંગ્રેસની અમર કારકીર્તિમાં કાઈ પણ દિનમે આના પગના લેવાને કાઈ પણ અધિકારી પ્રેરાયો નથી, છતાં અર જેન્સ એન્ટનને એ પ્રેરના પેવી રીતે આં મેના કપા મજલ કારણોને નીધે થઈ હો, એ કલપનામાં પણ આની ગકે તેમ નથી કૉંગ્રેસના સરકારક દમિગીના પ્રમુખ આં ન જમનનારાયણ પતિને જે ઉત્તર તેની સરકારને મોકલ્યો છે તેથી કૉંગ્રેસનું ગૌરવ મોટુ થયુ છે, એનું અમાર દરતાથી માનવુ છે જે વાતનો અધિકાર એ મળને ન હતો તેમાં તેમનો આપુ નિપ્રયોજન માયુ મારીને કૉંગ્રેસનુ સન્માન ખડિત થવા જેવુ વ્યુ કે સર જેન્સ એન્ટનના આપગના મેામે અમે અમારો અખત અજગમો દતાનના અને અમારો વિરુદ્ધ અભિપ્રાય

અને ગુલુકતા જણાવીએ કે શ્રીએ નામ તો વૉઈમગાય-નિ-હિન્નીન પામે વડીરામભામા આવા પ્રયોજના ઉત્તર માગી તેના મતોપ-ાર-નિર્ણય વાવવામાટે આપણુ જાગૃતોએ પ્રયાસ કરવો ઘટે છે. દેશની વિનસ પામતી આવી અનેક ન્હાનીમોટી પ્રવૃત્તિઓ ઉપર નિર્ણય અદ્યક્ષ મૂકવાની જાન્યપદ્ધતિ આમે પ્રજાના અગ્રગણ્ય નેતાઓએ પ્રજા તરફથી તેમના સન્દર્ભ અર્થે થોડા પોદા - વાની ઉપર અગ્રગણ્ય છે કે જેથી ભવિષ્યમા આના પ્રયોજા બનના અટકે એટલું જ નહિ, પરંતુ કાયદેમુજબ ગણતરી આ ગાજીય પ્રવૃત્તિઓના મુદ્દાનીઓના માગેમા આવી પડતી અતેકરિધિ અમરો મને માટે દુર થઈ શકે આ રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમા રાજ્ય-નિજના ગાજ તત્વો હવે એટલા બધા તો આમેજ થઈ વજારી ગયા છે કે તેને રાજ્યપ્રોત્સો ગન્ધ હવે ભાગી શકે તેમ નથી, એ અમારી દર માન્યતા છે.

નામનાર વૉઈમગાય-નિ-હિન્નીન પોતાના ગજ્યનનના સિદ્ધાન્તો તરીકે વિશાલ દરિમિન્દુઓ વીકારી, આ દેશની પ્રજામા આના આવા પ્રયોજાથી જે ગેગમમને બની થઈ લોડનાગણી ઉદ્દેગ્ય કે જનમમાજમા જેથી ના જીવવાલેજ અમતોપ દેવાય તેની અનુમગતી આ જાન્યનીનિ બનીને આ જાનની પ્રજાના રધારે વિશ્વાસ અને સન્માનને પ્રાપ્ત થાય, એના ગાજ્ય-તત્વના અનિ વિશાલ અને દીવદર્શી તેમ જ લોડપ્રિય સિદ્ધાન્તો સ્વીકારને તો તેથી આ રેશનુ અને ગાજ્યનુ રણક-માણ થઈ શકે, એ નિર્ણય છે. પ્રાન્તિક મરકારોના કેટલાક અધિકારી ઓની મુચિત દરિમિર્ધાનો રધારે મિનૂત અને લોડપ્રિય મનારનાતી ધુગ ના બૉ. ચેમ્સફર્ડ ન્હાયમા લે તો તે આ દેશની પ્રજાને રધારે દ્વિતાવહ થને તેથી જ રાજ અને પ્રજાના પ્રેમાન સમન્ધો રધારે ગાઠ અને સગીન બનશે, એવું અમાર માનવું છે.

૨. પડતા યુનિવર્સિટી બીલ—

જઈ તા ૨૧ મી ડીસેમ્બરની સાંજે મુબાની યુનિવર્સિટીમા પડતા યુનિવર્સિટી બીલ મમન્ધમા અત્યંત ગ્રાહ્યમીલકી ગયા થઈ હતી. વૉઈસ-ચેન્સર ૨૦ મેમ્બર પ્રમુખ પદે હતા અને ઉપમુખ બીલ મમન્ધમા સર નાગવલુ ચ- નરકરે અત્યંત જોસદાર પરતુ યથાપોચ આપામા જ સગીન અને જાજી ફીઆ ઉમરી હતી. પડતા યુનિવર્સિટી બીલની અંત્યાતી યુનિવર્સિટીના ચેન્સરને હાવતી અત્યંત યુનિવર્સિટીઓ ઢગ્ના અનિ રધારે પડતા વિગાવ અધિારો અને તેના નન ઉપર સખ્ત અકુળની મતઓ આપરામા બારનાર છે. તે અધિાર એટલા બધા તો આગળ પડતા છે કે તેની રએ ચેન્સર ગીન્ડીટની લુટણી સમન્ધમા રાજ પડા સખ્ય માટે ૪ રાધા ઉદાહરમા આવે તો તેનો જરૂરો નિર્ણય કે યુનિવર્સિટીના રાગામાગા અનેક પ્રયોજના અનિ નિર્ણય કરાવુ હાવ નથા એ રાગેમાગ મમન્ધમા જે ન્હાનામોગ લુઓ કરાના દોષ તે પછ ચેન્સર જ કર તે ઉપગત ગીન્ડીટમા ફરુ આ જ મન્ધો ભીમરામા આવે અને યુનિવર્સિટીના અત્યંત રાજકીય પલુ નીમરામરે ચેન્સરને ૧૮૮૫ મરે આના ઢગ્લોને વીરે મોટ તો માન એ નામની જ બની દરેવી મળી ગાજાય અને નેરો કાર્ડ પલુ પ્રાગના ઉપયોગી અગ તરીકે સ્વીકારમા આવી નથી.

વળી આ બીબતી રૂએ ક્રમ સાત જ કોવેન્સ અને તે પણ યુનિવર્સિટીની આસપાસના એક માઈનના પ્રેશની હાથ દોઈ શકે તેમ ઉભી કરી, એવું કરાનામા આવ્યું છે.

આમ લોકતંત્રના વિદ્વસ નિરૂદ્ધ આ બીવ ઘડાયું છે અને તેથી આ બીવ પ્રજાના લાભની નિરૂદ્ધ છે એટલું જ નહિ પરંતુ કંગાળ પીના આ મહાન પ્રગતિમાન યુગને સમ રીતે પ્રતિનિધ્ય હોઈ સર નાગવણુ ચન્નાનગરે એ બીવ સીડારનાને માટે આજ ચોખ્ખી ના પાડી હતી હિન્દુતાનમાં હજી અન્ય નવી યુનિવર્સિટીઓ લખિધ્યમા ઉભી કરામા આવશે અને આ રીતે પટના યુનિવર્સિટીના બીવનું ધોરણ સ્વીકારવામા આવે તો લખિધ્યની નવી સંસ્થાઓને જમરન ધાકન પહોંચે, અને કંગાળ પીને ડગનાપગ ડગના પાગ કરનું પડ, એવી સ્થિતિ આવે તેથી સર નાગવણુ ચન્નાનગરે એ ચોખ્ખું જ કંચુ હતું કે આ પ્રમાણે સેનેટને જો કોઈ પણ અધિકાર આપવામા ના આવે અને ચેન્મે ભરને જ મનાપરિ સત્તા આપવામા આવે તો પટના યુનિવર્સિટી એ એક Debating club અથવા ડગવા માટેની ન્હાની સંસ્થાના અધોગત વ્યક્ષમા જ ધર્મ રહેશે મેનેટને તો કંગાળ સૂચાઓ જ કરવાની અને એ સૂચનાઓ મીન્ડીકેટ સીકાગરી જ લેખે, એવું બન્ધન ના હોનાથી અને મીન્ડીકેટ ચેન્મેનગરે જ માન આપતી હોનાથી અને ચેન્મેનર જ સર્વોચ્ચ અધિકારી હોવાથી, યુનિવર્સિટીનો કાર્યવ્યવહાર વ્યવસ્થિત રીતે ચાલે છે નહિ તે જોનાતું કાર્ય પણ તેનું હોવાથી, અને એ જ સંસ્થામા કોઈ પણ પ્રકારની ખામી નીકળે તો પોતાને ચોખ્ખા ભાગના માણુઓ નીખી તેના નિકાલ પોતાને કરનાનો હોવાથી, સર્વ બાગતોના કનટ્રોલ નિર્ણય પણ ચેન્મેલરે જ કરનાનો હોય છે આવી જ સંસ્થા તદ્દન ત્રિચિત્ર અને હિન્દી યુનિવર્સિટીના ઇનિટાસમા કહી ના જોયેની એવી કે આ પ્રમાણે યુનિવર્સિટીને જો સરકારના એકબાત જ તો કંગાળવાની હોય તો પત્રી એક સ્વતંત્ર યુનિવર્સિટીનું તેને મિથ્યા નામ આપવાની કાં પણ જરૂર નથી ગહેતી સર નાગવણુ ચન્નાનગરે યુનિવર્સિટીના સન્માન અને પ્રતિષ્ઠાને ઝાળી નાગે એના, એટલું જ નહિ પરંતુ યુનિવર્સિટીના સ્વાતંત્ર્યવિકાસની વિરૂદ્ધ જતા લલણો આ બીવમા ડાર્ડ મળેના હોનાથી તે વિરૂદ્ધ પોતાનો મળ્ય અભિપ્રાય આપવા મેનેટને તદ્દન બાજબી રીતે મજબુત લલામણુ કરી હતી.

તે પત્રી આ મી ચીમનના સેત નવડે સર નાગવણુના ડ્યનને ટીકા આપેા હતો આ મી ગુપ્તનાથ પરાજપેએ બિહારનામીઓની દયા ખાતા અસરકારક સંદેશમા કંચુ હતું કે આ ખગડામા ચેન્મેનરને એકમા બધા તો નિશાન અધિકાર આપવામા આવ્યા છે અને તેમા તેને એક પગાડાગ નોકર તરીકે ગણવામા આવેા છે કે તેથી પટના યુનિવર્સિટીનું જીવન ઓહુ થાય છે આખા દેશમા જ્યારે કોવેન્સમા વિદ્યાર્થીઓનો નસારો વેગથી નધ્યા જ જાણ છે તે વખતે નવી દોલેન્સે ઉરા રાના ડાર્ડમા આ બીવથી મટાટો અવરોધ ઉભો કે નામા આવે છે બિહારનામીઓ જ્યારે ફક્ત રોટવાનો એક દુદ્ધા માગે છે ત્યારે તેમને જાણે પત્યરનો ડટ્ટે આપવામા આપવામા આવતો હોય એવું બનતું જણાય છે કે આ પટના યુનિવર્સિટીના બીવનું મધાણુ મર ગીતે પ્રજાના જ્વાલ જ્યના વિદ્વસ નિરૂદ્ધ છે આ પ્રમાણે મુળ યુનિવર્સિટીની મેનેટના પ્રમપટના આગેજાન પુર ગોએ અહલપા આ પ્રમ ઉપર જે ચર્ચા કરી હતી તે ઘણી જ ઉપયોગી હતી યુનિવર્સિટીના

કાર્ય-નરહાઠ માટે નાણા પ્રજાજન આપે છે અને તે ઉપર અકુળની ધનની મત્તા પ્રજાને હોવી જોઈએ, તેને અથો નકુલ અકારી તત્ત્વ આવી રીતે આમેજ કરી પ્રજાજનના અભિનામ ઉપર તરખ માગવાની આવી અનિષ્ટ પદ્ધતિ આપણે અધિકારીનગ ક્યારે છોડીએ? લોકશામનના આ મુજબા પ્રજાને જ્યારે પોતાના તત્ત્વો ચનાવનાયોગ્ય બનાવના માટે સિતલ આપનાની જરૂર છે, લોક પોતે જ્યારે તેની માગણીઓ કરે છે ત્યારે પણ તેમને તેની ના પાડી નિગમ કરના કે તેમના અધિકારની વચ્ચે આવી તેમના નિકાસને અનરખરૂપ થયુ, એ કોઈ ગીતે ઇષ્ટ નથી મૈસુરની યુનિવર્સિટીને એક તાજે જ દુષાન્ત વધ્યે એના બધાગણ અને પગના યુનિવર્સિટીના બધાગણ વચ્ચે કેટલો બધો અનરખ છે! ઝં મેને આ સમન્વમા યોગ્ય કહ્યુ હતુ કે,

‘He thought that if a University was to be of any use it ought to be autonomous. The fact that the Government was to support the University had nothing to do with the question. The Government supported it from the public funds, which was money belonging to the people, and the people should have control over that University.’

સમિતિમા એમ ઈન્ડીએ ગીએ કે નામત્ત વાંઘિરાધની ધારામમામા આ બીન ઉપર બહુ જ ગભીરપણે વિચાર ચનાવવામા આવશે એટલુ જ નહિ પરન્તુ પ્રજાજનના હક્કોલુ સ્વપૂર્ણ રીતે ચરણલુ થઈ પગનાની યુનિવર્સિટીને એક આત્મબલ સમ્પ્રદાય તરીકે ઉભી જરામા આવશે, અને નહિ કે એક નામની સમ્પ્રદાય પ્રજાના ઝનને યધારે પોષક-તત્ત્વો આપનામા અગીન, દુ અને પ્રજાની દૃષ્ટિએ લાચલી ઉપયોગી ગીવધુની જ પ્રજાને જરૂર છે

૩ ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણી—

“મુબઈ ઈનાકમા જે જે શહેરમા મ્યુનિસિપાલીટીઓ હોય ત્યા ત્યા ફરજિયાત કેળવણી રાત કરના માટે પગનાં જરા અને તે માટે અધિનરી અને બીનઅધિનરી વગની એક મિશ્રિત કમીતી નીમવી કે જે આ સમન્વમા ચોક્કસ નિર્ણયો તૈયાર કરે”—આ અનરખનો એ. દુકો પજુ ધલો જ અગલનો જરાન આ મી રિન્સાઈપરેયે નામદાર ગવર્નરની ધાગમખાની ડેવ્લી બેકકમા રણુ યો હતો અને આચર્યની રાત તો એ છે કે આ જરા ઉપર મુ. ગ. ગમાખીબરી ચયા થયા પછી ‘ઈમ્પીરીઅન કાઉન્સિલ’ના જરાવ વિરુદ્ધ પ્રાન્તિ-સ કાને પગના જરાનો કોઈપણ પ્રકારનો અધિકાર નથી’ એવી એક દલીલ સાથે આ મી પટેલનો જરાન ‘નાપાસ’ થયો! આ મી પટેલનો જરાવ બહુ જ મોજો હતો જતા એવો એવો પણ ગીજાગાની નામત્તર ચવર્નર-ઈન-કાઉન્સિલને જરૂર ના જણાઈએ અત્યત બેતની વાત છે મ્યુનિસિપાલીટીઓને મફત અને ફરજિયાત કેળવણી આપનાના સીધા કે અડકતરારે અધિકાર નથી અને એવી રીતે જુદી જુદી મ્યુનિસિપાલીટીઓને એ જુદા અપાત્રના માટે આ મી પટેલ જે અતિ નમ્ર જરાન મક્યો હતો તે અત્યત આવરધક હતો, એ નિસક છે એ જરાન કેટલો બધો નરમ હતો તેનુ એક લક્ષણ એ હતુ કે એ જરા-

વની રૂઢે કેવળ છોડાઓને જ ફરજિયાત કેળવણી આપવી, અને છોડીઓની ફરજિયાત કેળવણીને પ્રથમ તો હાન દૂર રહેના દેનાં હતાં, તથા જે જે મ્યુનિસિપાલિટીઓ પોતાના પ્રેશમા આ પ્રમાણે કેળવણી ફરજિયાત કરાવી નિઃશ થાય તેને જ સગવડો એવી રૂઢ આપવી

પરંતુ, આ દરમિયાન સગવડો જ્યના બદોળા ખર્ચમા ઉતરતુ પડે, આ દુર્ગત્ય સરકાર સદામે પ્રથમા અસતોષ ફેલાય અને છેવટે આવી ઉમ્પીરીઅન કાઉન્સિલના દરા વચ્ચે આવતુ પડે, એ નણ મુખ્ય ફલીનો હાન સરકાર તરફથી આ મા ચીખને પોતાને અભિપ્રાય તેની નિશ્ચ દર્શાવે હતા પણ એ નણ ફલીનોમાવી એવ પણ પ્રજાને માન્ય થ શકે તેમ નથી અમને એ નીચેમા નર્મણ પ્રકારતુ બ્યાજળી રજન લાગતુ નથી, એટલુ જ નરિ પણ એ ફલીનો કેવળ હુનો મચાન વરે છે સુદ પડી નધારે સગીન રાજપમા ફરજિયાત કેળવણીનો પ્રથ દાયમા લઈ નધાય એના ગાજળથી હાનમા ફરત જે મ્યુનિસિપાલિટીઓને એની મતનતા લેનાની નિઃશ હોય તેમને તે આપવી અરે બીજી મ્યુનિસિપાલિટીઓની થોઅત માટે સરકાર એવ કમીગી નીમવી કે જે પોતાની મચનાઓ તેવા વરે, એટલે સુદ પડી બીજો નિચાર ગવાલુ બાધ જ ગહે નરિ

સગર ફરજિયાત કેળવણી કરે તો પ્રજામા અસતોષ ફેલાય, એ નાત રીકારતા પહેલા હસતુ આવે છે પેટમા કડકડીને ભૂખ લાગી હોય તે વખતે ખોરાક મળે તો તેથી આશિ વાન અને સતોષ થાય કે ગાળો દેનાય આપુ બનતુ એ તો અસકનિત જપાય છે પ્રજાને કેળવણીની અત્યત ભૂખ લાગી છે અને કેળવણી માટે એ બહુ આગુર છે તે વખતે કેળવણીથી પોષકતાન આપ્યાથી પ્રજાના આવીનોદ જ મળે એ નિશક છે

ફિશિઆમા લયકર સુદ આવે છે તે વખતે ત્યા ફરજિયાત કેળવણી અનકરનામા આવે, હિન્દુસ્તાનના દેરીગજ્યોમા પણ એ જ કેળવણી વધારે સગીન રાજપમા વધાતી જાય છે, તે વખતે આપણી સગર આમ હરહમેત, 'દમણા અવદાશ નથી,' એમ કી જાય એ કેટલુ બધુ ગોચનીય ગપાય? ઇન્ડિઅન નેશનલ કોંગ્રેસ, પ્રાન્તિક પરિષદો અને કેળવણી પરિષદો ઉપગત દેશની લિનલિન વર્ગોની મહાન વ્યકિતઓ દરસદાર ઉમે ફરજિયાત કેળવણીના ઉદવની ગદ જોયા કરે છે તે વખતે સગર તરફથી આના નિરાગાજનક શબ્દો નીઠળે એ અત્યત કુ ખદ વાર્તા હોવાય 'પ્રિ પરાંજપેએ ખર જ કહ્યુ છે કે, 'Let us have concrete proposals ready at our hand to be given effect as soon as the war is at an end to begin our work in right earnest'

જો કે આ મા વિકલબાઈ પટેલે આ પીન કાઉન્સિલમા લાવનામા ધણ જ ઉપયોગી કાર્ય કર્યું છે, હતા પણ એ બીનની માગણીઓ જોઈએ તેટલી સગીન ના હતી આ જ માગણીઓ સરકારે કણુ ના રાખી તો બીજી તો કેવી રીતે તે કણુત રાખત, એ એક પ્રથ સ્વાભાવિક રીતે, કોઈ પછે તેમ છે પરંતુ અમારે દર માનતુ છે કે કેટલીક વાર એ ચેપાપણાથી

બધુ માર્થે બધે છે એકાએક તેમ જ એકરીએકરી ફરજિયાત કેળવણીનો પ્રશ્ન મહુ જગતમાં છે અને એ પ્રશ્નો સગીન પે સમગ્ર મમત રહુ કરવાની જરૂર હતી આપણી માગણીઓ જેમ વધારે મગન અને પોરકત્તરોથી સગીન બનેલી હરો તેમ તેમથી વધારે સવ ની બને, એ નિ સવયંતે કેળવણી નમનધમા વધારે સગીન રૂપમા હ દમેન નીન ગવો પ્રાન્તિક અકારની ધાગમબાઓમા તેમ જ વડી ધાગમબામા વધારે વેગથી અને ધૈર્યથી રહુ કરવાની જરૂર છે એ દગવો પાછળ પડે તો બીજા નાર બમલા ઉત્પાદથી અને વેગથી કરી રહુ કરવાનું કાય આપણા બીનઅધિકારીઓ-પ્રજાજનના મબ્બજનોએ હિમ્મતથી હાથમા લેવાનું છે એ કાદાબાઈનું મદાન અથમ્યક નુત્ર-*Agitate, Agitate and Agitate*-નું મધુલા પરિપાનન આપણા આ મબ્બો કરવો તો જ ભરિપ્યમા તેની સિદ્ધિ પ્રમાણમા વહેલી થવો એવી અમારી નત્ર માન્યતા છે પ્રત્યે- મનુષ્યના જનને જેમ હવા અને પાણીની અગત્ય છે, તેમ પ્રજાના જનને કેળવણીની પ્રથમ જગ છે કેળવણીથી પ્રજાનો જનનિમત્સ વધારે રિનુત, દદીમુત અને નબ્બને આલીનાં પ થઈ પડે છે

કાઢિઓનમા એક રે આ રિપયની ચર્ચા ધણા જ ઉત્સાહથી થઈ હતી અને એ ચર્ચા એવી તો નસમગી અને ઓ મી પટેન રિગેઝને માટે માન ઉત્પન કરે એવી હતી કે, અમે ઇચ્છીએ કે લોમના આ પ્રયામો વધારે વેગથી આગ વધો અને તેમને યન સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય

૪ સામ્રાજ્યમંત્રેન-(The Imperial Conference)-

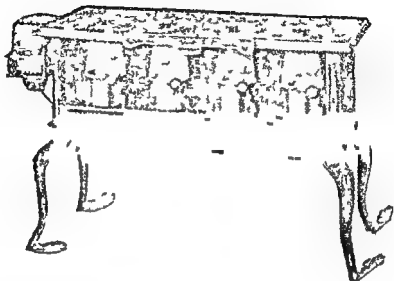
We will not tolerate the pretensions of the Dominions to a share in the Government of our Country without our being admitted to an equally effective share in the Government of the rest of the Empire Once mistress of her own destinies India will know how to hold her own among the nations that owe allegiance to the British Crown India should be represented by her own natural leaders -The Hon ble Mr VS Shrinivas Shastri ' Self-Government for India under the British Flag '

યુરપના મદાન મુદ્દને અતે ડિગ્રિ મામ્રાજ્યના નીન વધારણની વધારે મુદ્દ અવન્યા, કે નો માટે આવતા દેશુઆગી માસમા અગ્રમા ડિગ્રિ મામ્રાજ્યના પ્રયેદ ભાગલુ એક માન મમેનન-The Imperial Conference-ની ડિગ્રિગિઅન કોન્ફરન્સ બનાવું નક્કી થઈ ચૂક્યું છે, એટલું જ નહિ પણ તે માટે સામ્રાજ્યના પ્રયેદ ભાગના વોમનેનાઓને તેમા ભાગ લેવા માટે આમરણ પણ અપાઈ ચુક્યા છે આ સમેનનમા હિન્દને યોગ્યજ્ઞાન અપાગે કે દમ, એ એક વખતે પ્રથમ પ્રશ્ન હતો અને તે સમનધમા આપણા દેશના અગ્રગણ્ય નેનાઓએ, રિચાર્ડગએ અને રજવાગી પુખ્તોએ યોગ્ય રીતે પ્રગમનનો સમન પડ્યો હતો નહીં હા હા દલિથી વખજગ પાડ્યો તેના પરિણામે નામ ન સમાદ જગતની યગ-રે હિન્દના પ્રધાન હોઈ અંગ્રાજોને હિન્દ તરફથી એ સમેનનમા હાજર થવા આમનનુ આપ્યું છે એ વાત તો નિર્દિશા છે કે આ દેશ કત્યાણુમાગોની અનેક યોગ્ય રિચાઓ પ્રગના જ નેનાઓ અને પ્રગના જ હુલો બાલુનાર હિન્દી-જનો ગિરામ અન્ય

કાઈ પણ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓ દ્વંદ્વથી અને સત્ય સ્વરૂપમાં કાઈ પણ પ્રકારે રજુ કરી જ શકે નહિ હોય એમને જિ હિન્દુ સમન્વયમાં બધું જોણુ માન ધરાવે છે અને હિન્દીઓની અભિલાષાઓ નગ્ન સંતોષકારક રીતે અમુક દીનમોજી ધરાવતા નથી તે વાતની તદ્દમના પૂનકાયના કેટલાક કાર્યો સાક્ષી પ્રેરે એ એટલે સામાન્યતા આ સમેનનમાં હિન્દુ તરફથી પોતે હાજર રહે તો પણ હિન્દીની પ્રતિષ્ઠા કે ગૌરવ તેઓ કેટલે અરો સાચી રાક્ષો, એ એક મહાશકાન્ત પ્રશ્ન છે હોય એમને અને આ દેશના બે પ્રમુખ અને મુજ જનોને એ મહા કાયમા પોતાની સાથે રાખવા માટે ઇચ્છા દર્શાવી છે, તે કમલ આચાર્યનક હોઈ શકે, પણ એ પસંદગી મ્યા એ પુરો ઉપર ઉતરશે તે બધા મુખી જણાયુ નથી ત્યા મુખી હિન્દીની પ્રભુ અમતુષ્ટ જ રહેવાની એ નક્કી છે હોવાની-સમ્માનોના અમીર ઉમગવો હિન્દુ તરફ જે નિગ્રહાર, વડુતા અને કાઈ સમન્વયના લાપથી બુલે છે, એટલુ જ નહિ પણ સામાન્યતા આ સમેનનમાં હિન્દુ ને કાઈ પણ સ્થાન દોતુ જ નોઈ એ નહિ અને હિન્દુ ઉપર તેમના અધિકાર આપન કરના નોઈ એ એની જે લાગણી સરચાનિંદાને એક મોટો ભાગ દર્શાવે છે, તે હિન્દુના બાલને ભયકર રીતે નુકસાનકર્તા છે હિન્દુવાસીઓને તેમના પ્રદેશમાં કેવળ તામેનાની માફક અંકાર આપી પોતે હિન્દુના ધણીરણી થરા માગે છે એ સ્વાર્થાન્ધ ઇચ્છા હિન્દુવાસીઓ કદી પણ પૂરી પાડના દેશે નહિ હિન્દુને શ્રિદિગ સામાન્યમાં યાગ્ય અધિનગ અને પવિ નોઈ એ છે, હિન્દુને અગમ્ય નોઈ એ છે, પોતાના દેશના અનેક કાર્યભાગમાં પ્રભુમતને અનુકૂળ જ સત્તા અને અધિકારના ગુ રાજ્યન-ત નોઈ એ છે, હિન્દુને પોતાનુ વશકર, પોતાનુ નીકર્મન્ય, અને પોતાના નગની પરિસ્થિતિને અનુ-લ આલે એના કાયદાઓ ધડવાના અધિકાર અને ગાનન્ય નોઈ એ છે, તે વખતે આ સમ્માનોની હુકમન એ કણુ ન ગમે એ કાઈ કાલે પણ ખનવાનો ચોગ્ય નથી હિન્દુના અધિકાર, હિન્દુ ગૌરવ અને હિન્દી પ્રતિષ્ઠા એ સર્વનુ સરક્ષણ કરવાનુ જોખમ શ્રિદીના અમારને શિષ્ટ છે, અને એ નમનીર ન્યાયી સમ્રાટ પામે હિન્દુ પણ એ જ માગપી કરે છે

હિન્દુના આ પ્રમાણે મો અધિકાર સમન્વય અને સામાન્યમાં હિન્દુ ગ્યાન વધારે ઉચ્ચ અને પ્રતિભાશાસી બો તેના હુક સપાદન કરવા હિન્દુને વધારે સત્તા નોઈ એ છે અને આ સૌ માગણીઓ પ્રજાના હલ્લની ઉડી ભાનનાઓ મહમજનાર પ્રજાની જ દૃષ્ટિથી જોનાર પ્રજાના જ નેતાઓ જેટલા અધિકારથી અને માનથી તે સમન્ની બામતો રજુ કરી શકે તેટલા પ્રમાણમાં અન્ય કોઈ પણ રજુ કરી શકે નહિ આ જ વાજુથી અમારો એ દૃઢ અભિપ્રાય છે કે સામાન્યના એ મહત્વના સમેનનમાં હિન્દુતાની પ્રજાના જ અગ્રમથ-પ્રમુખને જેમને પોતાના સ્વીકાય જે અને જેમને પ્રજા મન્માનલાવથી પૂજે છે કે જેઓ આ દેશનુ હલ્લ યથાય રીતે સહમજે છે અને જેમનો એક ધર્મ જ આ દેશનુ દિત આધતુ એ છે, તેના આ દેશના જ નેતાઓને ખાસ આમનરુ આપવા નોઈ એ, દેશના અધિકારીવર્ગમાંથી કોઈની પસંદગી આ દેશને જેટની ક યાજુકારી નીકરશે તેના ક્રતા પ્રજાના જ પક્ષના નેતાઓ વધારે દૃઢતાથી હિન્દુ હલ્લ મહમજની રક્ષે અને પ્રજાને તેથી જ રક્ષારે લાભ થને, એ નિર્વિવાદ છે સરચાનોના જેટલા જ હુકકોનો અધિકાર હિન્દુતાને છે, એ નાતોના અગીકાર કરવાની હવે જરૂર નથી, ઈતિહાસે તો તે મિદ્ધ કર્યું છે દેશના ગણધાગ્યા રખડના ગજાતા કોઈ પણ વિરોધીઓ

બોસ સ્ટોવ.

ઘામચેટી બળે, પણ વામ નહી, મેમ નહી, અનાજ નહી,
કરાળો નહી, પચ્ચ કચો ન પડે, ધાસ્તી નહી અને એક બાળક પણ
ચંદાની મહે. એક-બે-ત્રણ-ચાર-ને પાચ બરનરના આરે છે. એ
ચૂલો બર નો બરો. આને હાલગે કુકળો તે ચૂલો વાપરી નાહના
ગાય છે, અને ઘણુ ગુખ નધાગી મળ્યા છે. તમે પણ તે જ ચૂલો
વાપરી તમાન ગુખ, રાગનદ શ્રુગ અને નાતિ વધાગે.

એલ. રાય સંપત,
ન્યુ કિવન્સરોડ-મુબાઈ

તા ૬.

અમારે ત્યાં માણીની મુદ્દ પીનો, તથા કિંચા પલગો
વગેરે બળે છે.

નિરાંશ થવાની

જરૂર નથી.

પરંતુ જો અન્ય વીશીઓમાં, લોજનગૃહોમાં કે
લપકાદાર લોંબેમાં, અને ખુદ પોતાને ઘેર પણ,
અહીંના જેવી સ્વાદિષ્ટ યાને
ટેસ્ટયુક્ત રસોઈ જમવાની આશા
રાખશો તો જરૂર નિરાશ
થવું પડશે !

એક વખત પધારો અને ખાત્રી કરો.

શ્રી આરકાંડા
જોડોંગ હાઉસ

ડૉ. મુખ્યાદેવી પોસ્ટની પાછળ,

I-4-16

મુંબાઈ નં. ૨.

હિન્દના આ અધિકાર વિરૂદ્ધ સેનાના અભિપ્રાય માત્ર દેશની સકુચિત બુદ્ધિથી બનેને દગવા બધ ગળ કરે તેની પરવા હિન્દના દામિયી નેનાઓને ગજબાર પડુ નથી ,

આ દેશની પ્રજાના અભિનાય વધારે વેગવાગ અને ઉત્તન બન્યા છે, અને દેશના કેશિબાગમાં અંગત્યના ફેરફાર દ્વારાની જીવત આવશ્યકતાને પ્રજા પ્રથમ સ્વીકારે છે. દેશના બાળકો અલાલ અને અજાન ગદે દેશના કળાકૌમલ્ય અને આપાર મુગ્ધ અને મન અવધામાં સપ્ત રહે, દેશના અને ન્દાના મ્હાટા નાજીર વર્ધનનહામાં હાથ નાખવાનો તેમનો અભિ-કાર પશુ ના રહે, દેશના લશ્કરી ખાનામાં વૉલન્ટીઅન નગરિકે જોડાવાને ના અધિકાર થોડા રીતે પ્રતિનિધ રહે, કે રીફ્રેશ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ અને પ્રેસ એક્ટ જેવા બ્રિટિશ સ્વાતંત્ર્યપ્રતિનિધક કાયદાઓથી અધરિત રીતે પીતા રહેતુ પડે એ આ પ્રતિનિધ્ય ત્રિતિ મુદ્દાનાની જરૂર છે અને તે માટે જ બ્રિટિશ હકુમત સાથે સ્ત્રી હિન્દવાસીઓને સ્વગત્ય જોષએ છે એ સ્વરાજ્યના શિક્ષણ માટેની જમી. ઉપર ચલતપણે દેશના દેશના અધિકારની બાબ હિન્દને લાગી છે આશુ અધિકારશક્તિ મુખ્યમંત્રી હશે છે તેમ દેશની પ્રજાની પ્રતિષ્ઠા સ્થાપના માટે, સસ્થાનોમાં હિન્દુ વજન વધારે પડે અને તેનું અન્માન વડે તે માટે, સ્વરાજ્યની પાંતેની જરૂર છે

'Complete Reciprocity and Retaliation are the only remedies for this degrading humiliation inflicted upon our people and Home Rule alone can furnish the necessary prescription. So long as the Canadian South African and the Australian are free to settle in India and also to find their way to the public services of the Country no tinkering measure, no controlling wages will solve the Question

" નાઈન્ડિન્થ એન્ગ્લો એન્ડ આફ્રિકામાં મામના મિસપર ઝો બહુધરિલે પોતાના એક લેખમાં હિન્દ સમન્ધમાં બહુ ઉત્તર દેશથી ઉદ્ધાર કહાડે છે કે,

We need to realise that we cannot now base the Government of India upon any other foundation than that of the will of the Indian peoples that we are here the servants of the Indian peoples and not as their masters that a foreign bureaucracy can only be regarded as a temporary form of Government and that our ultimate aim and object must be to enable India to become a Self Governing part of the British Empire and to develop her own civilization upon her own lines "

દકમાં અમે નામદાર અમ્રાદ જ્યોર્જને જાને તેઓથીની મગ અને તથા બ્રિટિશ પ્રજાની સ્વાતંત્ર્યપ્રિય ઉદાર દલિઓને એ જ વિનિતિ કરીએ છીએ કે હિન્દ વાસીઓના લખ્યનનને જાનત પાડવા, તેમની મનીષાઓને સિદ્ધ કરવા, સામાજ્યના સમેનનમાં હિન્દવાસીઓને જ આમનસુ આપનાથી આ દેશનું કન્યાસુ સ્થાપે દેશ, અને તથા આ દેશની પ્રેમન અને સગવડો વધારે ઉત્સાહી અને વેમવતી બનશે, એ નિ સ્થાય છે

કૉલેજીઅન.

(ચાલુ વાર્તા.)

લેખક— : લોગીન્ડગવ ગ્તનલાલ દિવેદીયા, બી એ .

પ્રકલ્પ ૧ ૧

રજની તૈયાગી.

ઈમં પૂરો થવા આમો હતો અને પરીક્ષા થઈ રહી હતી મોખીયલ ગેધેગીંગ, મેચ-ટુર્ના મેન્ટ-નાટની તૈયાગીઓ ચાલી રહી હતી અને કૉલેજમાં પણ આનંદ છવાયો હતો તેનાન કૉલેજના સ્કોમાં, કૉલેજની રેસીડેન્સીમાં, કૉલેજની કન્યામાં, અને કૉલેજના અખાડામાં પારગી ગુજરાતી દક્ષણી મુમનમાનનો બેઠ જુલાતો હતો ગુજરાતી-દક્ષણી-પારસી કસબો છતાં અલક્ષ્ય બોજન ગિવાય સુખતા સુખ વૈપુલ પારમી મિનનો ચાહ પીતો મુમનમાન મિત્ર દિદુ મિત્રનો ખાનાનો કમ્પો ઉગાડી પૂરી-ગોળપાપડી કે મગજ નિરાતે ખાઈ મિત્ર ઉપર મૂકી ગતો હતો અકસ્માતો તો વાગે હતો જ નહિ સામાન્ય રીતે દરરોજ જમવા માટે ભૂદી ભૂદી કન્યા હતી છતાં કૉલેજના પાતાનરણુમાં જાનિએ નો ઝીણો બેઠ નિશ્ચયે જતો હતો અને એ પ્રતાપ નેશનલ કૉલેજના પ્રીન્સીપાલ અને પ્રોફેસરનો હતો પ્રીન્સીપાલ બગાવી અને પ્રોફેસરમાં પળખી મદ્રસી, દક્ષણી, ગુજરાતી અને પારમી હતા, એટલે એ કેમ મુમનમાન હતા નેશનલ કૉલેજમાં અલક્ષ્ય બોજન ન લેતો એ કાયદો ન હોતો પરંતુ અપવાદ તરીકે નિઘાર્થીઓ તેમ જ પ્રોફેસરો અલક્ષ્ય લેતા ન હતા પ્રોફેસરો સવાર આજ સાથે જ જમતા અને જોઓ કુટુંબ સાથે રહેતા તેઓ પાલુ બપોરનું દીરીન સાથે જ લેતા કૉલેજના મુખ્ય તહેવારોને દિનસે પ્રોફેસરોના કુટુંબો નિઘાર્થીઓની સાથે ભળતા અને એમની દેખરેખ નીચે જ મિથિાન થતા અને વેદબાળના કૂવપતિમાફે પ્રીન્સીપાલ અને પ્રોફેસરો નિઘાર્થીઓને સાથે જઈ મોજ ઉડાવતા-કુટુંબ-વર ન સાભરે એમ વર્તતા અને નિઘાર્થીઓને એમ જ થતુ કે કૉલેજ છોડી એ સ્વર્ગમાંથી પતિત થતુ બગબર છે

એવવાના પાસાઓ કાષ્ઠની મટ્ટરી કરી-ગવજાવિનાના ગાયન ગાઈ અને સાઈલ ઉપર ફેગ મારી છોડાદોડી કરતા હતા કારણ એમો ધગ એટલે ગણદેવી !! વૂના ઉપરથી વગર સપાટે પાણી ભરતી માથબેન અગ દિદુસ્તાનના કોઈ શહેરોમાં દારૂની દુકાન હતી હાથે પહેરણુ અને ધોતીયુ ધોતા દક્ષણીભાઈ જતો રત્નાગીરી ડીપ્ટીકટમાં કોઈ નાના ગામમાં જવાના હતા અને ત્યાં આનાસાહેબ, તાઈ અને દારૂસાહેબની સાથે દેશાનતિની નાતોમાં ગુમાનાના હતા અથવા રજમા નિકાન્તડૉમુદી અને રપેન્સર પૂરો કરનાના વિચારમાં હતા મુમનમાનભાઈ તો હુમાયુનો મકામો અથવા ખ્વાજા પીરની દરવાજોના ઉપવાના મનસુખા કરતા હતા અને આપણા ગુજગતીભાઈઓમાં આનંદ-ગાનિ-ગબીરતા છવાયા હતા દિદુ અને તેમાંથી ગુજગતી કૉલેજીઅનોના હ વમા કાઈ કાઈ બાગરીઓ

થતી હતી કેટલાક કૌંચેને લીધે જ સચુક્ત કુટુંબની કુટુંબમાંથી દૂર હતા તેમને રંગ એટલે મુખાર્પના અનન જનન ઉપર તિનાન્નવિ મિત્રમણની સાથે હવા ફરતા ઉપર મીડ, પહે ના ઓળા ખાવાપીના ઉપર ગમ ગમ કાઢી માતા છે ત્યાં જઈ આન મળીઆઈ ભાઈની દીખી મરી ગઈ છે એટલે બેમના જ કુટુંબને જ, ન્યાતમા જમના જ એ ઉદ્ધારે સાલજનાના લપુકાગ વાગતા હતા નતાને તો ડ્યારનાએ પત્રો ઉપર પત્રો આપનાવાયા હતા અને પતિગજ મમમ આચુ, નણદની ફગિયાદી તોષાઈ હતી મુખાર્પના કૌંચેન્નતોમા માવ અને દારિમની પ્રેમભારના પણ જગી હતી અને કૌંચેન્નના અચ સાડ મોડેલના પંસામાંથી બર્ડ કે નીન્ટનની નોટને ખાને લખાયેલા પંસામાંથી પોનાનુ હુગ કે મેન્ટની બાટની આની ગઈ હતી અને દૂન્ને છેન્નતગીએ એ વસ્તુઓ મમઈ હતી

ખીન્ને પ્રિય કૌંચેન્નના એધરીમ-દામનો મિનાવડા અને જમણુ હતુ આજ શાન્તિને દિવસ હતો વિદ્યાર્થીઓ પોતપોતાની મોમા ગપ્પા મારના હતા ગાયનો ચાનતા હતા અને પ્રોફેસરોની, વિદ્યાર્થીઓની, અધિકારીઓની શુદ્ધભારસ રમુગ મરુગી થતી હતી આ ધોનગમા કૌંચેન્નના ગુન્નરાની વિભાગમા ચોવીસમી કમમા બેનણુ વિદ્યાર્થીઓ અફર અફર ધડીકમા મોટેથી તો ધડીકમા ધીરેથી નાતો કરતા હતા દૂક સામાન ડપનીમાંથી આવેલા ટપકા, બૂટ-નથ પથ પટેના હતા એક જણુ પનમમા પચો પચો મેન્ મેન્ડીનની ખીશે જોતો હતો એક મેન્ડના ખાનામાંથી કાગળો કાની વાચી વાચી ફાડતો હતો અને ત્રીન્ને નટવ સજમાનનાની તૈયારી કરતો હતો એટલામા કોઈએ નાગણુ દોકલુ અને મટનાજો ઉપો બાગણુ ઉપાના જ ટપાનવાળાએ કાગળ આપ્યો બાગણુ બધ થયુ અને વાગળનુ શરણામુ વાન્નુ

“ની મહેતા! એક આનો નાન બચ્ચા આજ હાથમા આ પો કે છે નો કાગળ છે જોતનાગીની! કાગળનો પણ નમર! પચીસમો પચીસ કાગળમાંથી એક જ માગ હાથમા આ પો છે આ નાચ્યા વિના ન આપુ ” મી મહેતા કાગળ ફાડતા ફાડતા ઉંધ્યા અને ધીરની પાછળ દોડ્યા “જગ માગ ગળો ધીર કમગ આપી દે તારે ને નહિ, હમાગ મમે તેના કાગળ હાથ નુ આપી કૌંચેન્નમા મજેત કે એવો માગે કાગળ આપ નહિ તો પ્રીન્સીપાલને નીશ તમા” સારા કાગળ આપતા હોય તેમા અમારે શુ ? અમારે મન તો મોના જેના ચહુ! તુ તુ આ જુવે છે! ત્હાર ધીરને નથી કંટુ ?”

“ધીર! મહતાનો કાગળ આપી દે અને, આપજો આ ટમા! ખાનામાંથી નચાય એટલા વાચીગ ”

અને આ ખાન્ન અમતમા આવે ધારી મી મહેતા ખાનુ વાસરા મન, લા તોફાની ધીરે કાગળ મોયો અને મરુકરી કરતો કાગળો નાના માયો મહતા ખાનુ નાગી દોડ્યો અને નાગ પચડ્યો છો નવાની ધમધમ થઈ પોતા કાગળ વચાવે નહિ અને અમારો કાગળ વાગરા ચહુ! તારે નથી કંટુ ?”

“મહેતા! કે મારી સારફના કાગળા નર વચાવીલ વાચના તો દે”

દીલી અને આમા ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપારી એન કચની મુનાઈ

“શેરો વાચના દે! ધીરને નથી ઝોળખતો તે દિવસ મેંવા પડેનતો ઝગળ વાચી એને ફળેત, ફળેત ક્યો? મોંને ઘેર એનું જ તમને તમારી સજીવીઓ નહિ લખતી હોય બદ વાચરો નહિ, ઘી દુધ ખાતો નખ્યુ તે ચિચારાને હજી સુધી બનાવો છો.”

“મહેતા! વદ કે એકમે એને પ્રાપ્તિ કાળ વચાવવાના નથી આ આપી દઈ પણ મને વાચના દે પડી તુએ જાડા છે આપણે તો જૂના દોષ્ટ, એક ગામના, જાતના, તાર વાત તે બાર ભય? તાર વાઈ શું નુ મગાવ્યું છે એ તો એડિએ મારે લા શકા ન માય હુએ લઈ જાઉં.”

મહેતાએ હિડા નિશ્વાસ નાખ્યા “ધીર, ધીર! તું મને શા મારે બાળે છે? તને માર અસારનો ક્યા અનુભવ નથી? મારે ત્વાતો ડાણુ કે આ તે કાળજી જહેવાય! મને થે જનાનુ આન્ય છે ને નેન કેડામ છે તારી સકુન્તલા ક્યા ને મારી દિવાળી આ મુખાઈ, મુખાઈ! ન જોયું હોય તો નુ કદનો મુખી થાત! ગામગ્રામ રહી ફુકાને બેસી મારા વિચાર લા જોવા જ રહેત અને દિવાળી સાથે દિવાળી કરત તારો સસાર જોયો આપણી કલેજમા પેની બે આવે છે એમના અનુભવ પડી અને સનિરવિનારે બોરીવલી વાળા શાન્તનુનો ગૃહમસા જોયા પડી મને આ કાળજી નાંચવા મમતા નથી—પરે અમને વહેલા પરણાવનારનું—”

“મહેતા! મહેતા! આમ હેઠ નિરાશ ના થા સકુન્તલા મારૂત દિવાળીની ચિથતિની મને ખબર છે પણ એમા દિવાળીનો વાક નથી વાંચ તારા કુટુંબીઓનો છે ને તારો છે.”

“મારો! એની છુડ્યનને શું કરે? બાણી કેમ નથી? ત્યા નવરી પડી મુ કરેછે? બે રહી સકુન્તલા પાસે જતી હોય તો? મેં ચોપડીઓ આણી આપી છે એ જાતે જ એવી છે—એવા કાચળ ખતાવના શરમ આવે છે વાચ એટલે જખ્યાને

ધીરુએ પત્ર સમો ક્યો ને વાચ્યો!

હસા વાળીય આરો મુખી

વધા પાલુ નાય

તમેરો કાર નથી તે ફક્ત થાય છે સાસુજી માદાહે તેથી કામ મરે કરવાનું ॥ તમેદવે કટલાની મોપગમા છે! હવે તમે દોઝને બેસો કે નોકરી લ્યો તો ઠીક—સકુન્તલાપાએ રીતે જીતે બળ એ તો આખો દિવસ લાલવાળી વાતો મરેછે સાસુજીને ગમણ નથી આવે ત્યારે બે ઘાસ લાવને લાળી ખાવના પાલકા મને નથી ખતા એવું શ્રેષ્ઠ ન વાવસો તમે તો અહીં સકુન્તલાને ત્યા ને ત્યા રહોહો તે આ ફેરી નહીં રહેવા દઈ—લોકોમા વાતો થામ આવે ત્યારે ચાપચત કરો વિના ગોળાને બડવા નહિ દઈ”

એજ

ધી

હીવારી

૧

“કેમ સીર! સુચોને! સતેષ ક્યોને! તારા-મુનીવ્હસીટીમા ફરટ અને સેન્ડ આવતા મહેતાનો ગૃહ, સસાર જોયોને!”

વદને શીખામણ ૩ ૧-૦-૦ એન એમ વિધાવી એન્ડ કંપની મુખાઈ

ધીઃ કામગીરાની-મહેતાના હૃદયમાં થતો સત્યાપ સ્તબ્ધ એ સ્તબ્ધ ગર્ભમાં મરી પો
અને મેં કયા કામગીરાઓ એમ થયું મહેતાએ કામગીરા દાથમાં લીરા-નિધાન નાખ્યો
અખિભાથી પાળી નિષ્કામ અને ખાતુ ઉધારી અને કામગીરા બેગો કામગીરા ન-યો

• ચંદુ, મહેતા અને ધીઃના સાતુ જોષ બન્નેને શાન્ત કરતો મો પો "મહેતા" આ સામાન
મરી દે એ તો એમ જ હોય, આટલોએ કામગીરા લખે છે એ કહેને પીયાગ વખાને એટલુંએ
હતુ નથી ધીઃ નનીય ૧૭ છે પણ એ નશીયને લખને જ ધારીશ તોતુ એ કોઈ નિસ એ
સ્થિતિએ પહોનીશ હવે મહેતા ધીઃ મદવ નમમો બજે કે ચાલ કરી નાખ મહેતા
કાલતુ સ્વીય તૈયાગ છેને ! બે ને વગી એમા દિરાણી આનગ તો હોગી થગે ગારીમા બેમીને
ધર સભાગે અહીંતો આન પારમી ભાઈ જેનુ ગખીયે

મહેતા જાગૃત થયો પરીક્ષા, ફર્ટકનાસ ઈનામ સ્વીય સાબર્યા ઓગ્રદસમાન વિનામ પો

મંડરણ ન તુ

ગેધરીગ

• નેશનલ મેનેજ મુખાર્જી એક પરામા આરેલી હોવાથી અને આજ સોશીયલ
ગેધરીગનો અપૂર્વ વિચારવાથી સારથી જેવે અને મોટ રંગે કૉલેજીમા પગેણાઓ
આનસ લાખ્યા હતો કૉલેજના કમ્પાઉન્ડની બહાર નાની બધ મોટા મોટામાઈન
અને બગીચો ગોઘાઈ મઈ હતી આ નાના ગામડાના નદરાણીઓને આ મમ ચચ્યાર
મહમાનોનો મદમ નખાયો હતો ગામના મોકોમા મેજના ગુના રિંગેય ઉત્પાદ હતો બીડીઓ
અને પાનમોપારીની ઢુકાન ઉપર આજ ધમાન હતી ર વેના તો મેને આજ જાનતો મારો હતો

આનગઓમા નેનેજમા ભણતા વિદ્યાર્થીઓના નગા-મિત્રો મુખ્ય હતા પોતાના
બાનકો આના નાના ગામડામા મનન હતા અને સ્વ-ગ વાતાન બમા બબ્યામ કર છે અને
ધાધગીરા મુખાર્જી દુઃ છે જાણી આન પામતા હતા કી-ગ, ગીરી ગ-ટેનીમ-હોખમા
પક્ષીઓની માફક નાનકટતા પોતાના બાનકોને લેઈ ખચ્ખ-ધ-આગળ જુમ ! જેવા
બેગી મહે છે-પાણીનુ પરાતુએ વાનના નથી અને અહી અવગમા અડઠામ ઉત્પાદથી કરે
છે એનુ નુ કાલુ એમ રિચાગતા માતાપો પોતાના સમયમા આવી નેનેજેનો નાલ ન લઈ
શખ્યા એ માટે નિર્ગ થતા હતા

નેજનન કૉલેજના રમનગમનના ખેતગ્રી પડી એક નાના પ્રાથનામિત્રો એક માત્ર
શિશુનય ખાતુ લખવ મરિ-પ્રાથના મરિ અને નાની મરુદ જેનુ હતુ બાનકો કુનાના
પાળીથીમિત્રા વિરાલી નાની-ગામનવાળા મરિમા પા અડધા કનાસ સ્વનન રીતે પ્રાથના કરતા
અને પડી પોતાપોતાની મોમાજતા આવેવા મહેમાનોને આ મરિ-મરિ ના અજના કામ
તેમજ બહા ના મોગાનની સ્વ-ગા અો ગોબા ને ધિડીન મેસરાનુ મન હતુ અરે બેગનુ
પણ ખા મહેમાનોમા ન્દના કૉલેજના બૂના વિદ્યાર્થીઓના અો તેઓ પોતામા મિત્રોને

કાવ્ય મજરી ૩ ૧-૦-૦ એન એમ વિપાની એન કપની, મુખાઈ

કોલેજની લીન ઉપર, કમ્પાઉન્ડની લીન કે આ ઉપર, મેચ ઉપર, ચાપુથી કાતરેના પોનાના નામ વચ્ચારી આનંદ માનના અને અમાગ વખતના નિવાર્થીઓ જેના આ નિવાર્થીઓ તોફાની નથી એમ કહી અભિમાન ધરના.

સાજના ચાર સાગના આપ્યા અને કોલેજના ભવના હોલમાં માણે આવના લાચર નિવાર્થીઓ માટે ગેલેરી—અને પાછો લાચ નહીં કવચમાં આપ્યા હતો આગના ભાગમાં પ્રાન્તના અધિકારીવર્ગ પ્રતિગિત ગૃહસ્થો, મન્નાગીઓ અને વાનીઓની મરગથા હતી એક ખાલુ આજરોજ દરીકાઈના વ્યાખ્યાનમાં લાચ લેનાર નિવાર્થીઓ બેઠા હતા નાટક રોલે ચલાવુ હતુ પાર્ટી નાટકની પગી હતી—મહામાનો આ યા જાનાના હતા એટલે ઈનામની દરીકાઈ અલ્યાટે ગમી હતી પ્રેક્ષકમાં રાતો ચાની

“આમાં ભવિષ્યના ગોખલે કે કાનાઈવે ગેકમપીઅન હશે કે ?”

“લામાટે નહિ ! કોઈ નહ કે મુરેન્ડનાથ પાલ હશે”

“પેનો નહુ ! પેનો મી મહેતા કટકનાથ માટે નાથ છે તે”

“પેનો વીઝ ! પેનો કાવસ ! પેનો ગોગેગાવક” ને પેની કાલ”

“એ ન ઝોળખી મીસ વાન પોર્ટીઓનુ સ્પીચ આભળી તમે દેમનાઈ નહો”

“જા, જા હવે બાઈ માલસ થઈને આ સભામાં મેનડે ? પોર્ટીયા લ્યાટે મેસનીયો કાલુ”

“કાવસ મેસનીયો છે ને ગોગેગાવક એન્ડોનીયો”

“હાય ! હાય ! પાખીને ગુજનનથુ રમતમાંએ ધાડી ધાડીઆડી ખરાને હુ તો આપુ જાણુ હત તો ન આનત”

“મેશને હવે—એ તો મુખાર્થ લ્યાટે જખમાગવા આવડી મોટીને કુનારી ગખો છો ? હમે નાહીયે ટીએ કે ડોટરીને નર નય પગલાનરી તે નમને—

“હવે માલજો—”

સરન જાનિ ફિલ્ડ—મોવનાગઓમાથી એક ઉચ્ચો એવો નટ—પાટનુન—હારકોટ—કે’ટ હેટ પહેધી હતા—રોમ પહેધો હતો અને નામ બોલાતા જ આગળ આવી પેટ ડાઈ ઉપગથી મર્ડુ *Impeachment of Warren Hastings* શરૂ કર્યું સરન આનંદ—તુનિ અને હર્ષના અવાજને નિહાળ્યા પ્રેક્ષકોમાંથી ડોહક નીચી બોલ્યુ, “મીસ નાન ક્યાટે આવશે ? મી મહેતાનો પાર્ટ નથી”

“મી મહેતા હમણા જ આનરો એ વ્યવતો નથી ને ધનામો વે છે”

“વાચ્યા નિના પામ થરાય જ નહી”

“પાસ થાય એટલે કહેનાય ? કોડગે ભુદિગાળી જેનપામ થાય તો કહેનાય ગદા—વૈતક કટે ‘પામ થરાય ? ભુદિ નેકએ” જાણી રાનિ ફિલ્ડ—કાનિનામના મેધદનના મહાન્તા કીવરમાની માથે ગમડા લાગ્યા અને મેવડત નરી ચમગનાગ પણ બાવથી—મગીતના ધ્વનિવી અને ગમથી આ મા કુના વાચ્યા

એ મીનીટરૂપી કાવસ, મીસ નાન અને ગોરગારકુજાન્યા અને વિદ્યાર્થીનર્ગ ના અવ
નવો ઉત્સાહ આજો શાયનોક એક મુમત્તમાન થયો હતો કાવસ-ગોરગારકુર અો,સાર
યોકનાદાનમાર, બોનરાની,છટાથી ઓનાનન મનોપ પામ્યા પણ મીમ ના નવા પો િયા
તરીકે ઉભી ઈદી-એ-ટોનીયોને નચારી લારી વીંગી માગના નામી તે મમવનો નેનો મધુ
કદ, તેની મુદ્દ લાસ, તેલુ નાલ્ય, તેની મિદુદ્દ મુખમુ । મરને નનમ્પ કુના નનદના આમા
આજ કેને ઇનામ આપુ ૨ પેગ ઇનામ તો વીક પણ મુખ્ય ઇનામ પો આપકુ એ પરી-
ક્ષક કમીમીમા વિચારવા જેવી વાન થઈ હતી રળી રાન્નિ ઈનાર્ડ મરેતાનો વાગે આ પો ઉત્તમ
વકતાના આખ્યાન પછી અગમમા સગમ સામાન્ય આખ્યાન નિગમ વાગે હે તો મીમ નનાન
જેવી સુકુમાર પ્રભારશાળી સુજગતી કન્યાની પરી મમે તેના બોનના નુ આખ્યાન મુક
ભાગે એમા રી નવાઈ ।

—અપના

નહાની, મહોટી, બહાર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

સ્વ. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી —

રા. હનનલાલ હાગિલાલ પાઠ્યા —

	રૂ આ		રૂ આ
સરસ્વતીચન્દ્ર ભા ૧ થી ૪	૭-૧૨	કાદમ્બી (ચિત્રો સાથે)	૭-૦
લીલાવતી છનનકલા	૦ ૧૨	એક અપૂર્વ લઘુ	૧-૮
દયાગમનો અક્ષરદેહ	૧-૪	કાષ્ટસ્થ અનુદરપ	૦-૮
સ્નેહમુદ્રા (કાવ્ય)	૧-૦	સચિત્ર મૂલાલમના પત્તા	૦-૮
Marriage Forms under Ancient Hindu Law	૦-12	ગા. ગણપતરામ અનુપનમ ત્રપાઠી —	
Classical Poets of Guja- rat (1916 Edn)	૦-6	જાતમહેનત (સેક્રેટેરિયન ગુજરાતી ભાષાન્તર)	૩-૦
પ્રો. કાન્તિલાલ પાઠ્યા —		દિગ્દાખના રેશની વાલો	૨-૦
સ્વ. ગોવર્ધનરામનુ છનનચરિત્ર	૧-૦	રા. હિમતલાલ અ જાગિઆ —	
દ્ર. પ્રો. મણિલાલ નભુભાઈ —			
શુનામચિહ્ન	૨-૦	કવિતા પ્રવેશ	૧-૦
ચાન્દ્રિ	૧-૦	કાવ્ય માહુલ	૦-૮
મુદ્દસન ગદ્યાનિ	૫-૦	મધુચિન્દુ	૦-૪
રા. મણિલાલ છપ્પાગમ ભટ્ટ —		કિન્ડરગાર્ટન સમન્ધી છ લેખો	૦-૬
અર્ગીની ગેલી (સાન મુંદ ચિત્રો સાથે)	૧ ૧૨	સ્વ. ભગુભાઈ રત્નેશ્વર દે ગાંભારી —	
મુ ૨ પ્લેન	૦-૧૨	અગ્રેજી-ગુજરાતી પોષ્ટ ડિક્શનેરી	૧-૮
ગુજરાતની જુની વાર્તાઓ (ચિત્રોસાથે)	૧ ૧૨	ગુજરાતી-અંગ્રેજી	૧-૮
પ્રયુજા યોદાના અને ચદ્ધરભાઈ	૧-૮	સ્ટાગ અગ્રેજી ગુજરાતી ડિક્શનેરી	૦ ૧૨
ગનિસુન્દરી	૧-૮	ટોલ્કીટ રાજસ્થાન (બે ભાગમાં)	૫-૦
પતિનતા સતિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	ગા. ભોગીન્દ્રનાથ દીવેદીઆ —	
પ્રતિભા નાટક	૧-૦	સાસીસ્ટટ ટ્રેસ્ટર	૧-૪
ગુજરી, મુબાઈની, સોમણી	૧-૪	નવરંગી આનંદ	૦-૪
		ફાલિન્ ટોર્ગેટની વાલો	૦-૪
		ભાગ્યન્ત	૧-૮
		મોહિની	૧-૦

બેન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુકમેસર્સ, એન્ડ પબ્લીશર્સ,

પ્રિન્સેસ-સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. નં. ૨.

આનુઓ અને ગૃહસ્થોને ખુશખબર.

અમારી દુકાને દરેક ભતનાચિનાઇ જેવાનીય કેન્ડી વિશેષતઃ પ્રખ્યાત ગિફ્ટના બાને અને નમનનાર્થ ભરેલી રીને, મીઠાઈ છે. જુની જુની ભતની માગ્યો પોચકા ફ્રાન્, લેસીફ, રેન્સી વાયલે, મજલીના દીર્ઘીજ એવેલીકોરે મખનનાજ જગીની તથા કસબની ગિનારો બ્રીન્ડ અને જગીનુ તરેદવાર ભરતમય ગ્રાહકોને ખાસ મનપસ દરખે તેવી ભતનુ તૈયાર છે એવાજ પચારો ! અને ભતેજ ખાતની કરો.

આનુઓ માટે સિલાઈખાતું

અમેએ ખાસ કરાડેલું કે જેમા પારસી દિ દુ અને સદ બાનુઓ કોમની માટે ખ્યાલજ બધ્યાઓના જુની જુની ભતના કપડના સુગ્રે ગોળીયો પોચકા વિશેષતઃ જામા છે વી ફેરાનની સિવાઈની ઢંગે વાથા સર તૈયાર પી આપનામા આવે છે.

બહારગામના ઑડને વી. પી થી મો-નરામ આવે છે

બી કલ્યાણની કંપની.

ફેન્સી કાપડ તથા જરી માલના વેપારી

ટે—દાહિ.ભાઈ જરીનાળા મિ. ડમ, ન ૩૧૫ લાન્ડલેની રોડ, મ. મા.

એલેખીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ.

ફેબોલીન

(કવીનાર્ડન વગર)

મગા તાગીમા (મેનેરીઆ) તાવો ઉપર અન્ધીગ ધનાજ છે આ દવા કરીનાજન વગરની હોવાની તેની પાળગથી ખગમ અમર થની નથી કીમન રૂ ૦.૬૦

વેજટેબલ

ગૅનિક મીરપ

દેવી વનખનીમાથી લરીગને કીમન આપનારી દવા પાયન રાજિન નધારે છે અને લરીગને લાવત આવે છે આ દવાની રીટીઓ પલુ મગી નકે છે કીમન રૂ ૧.૦૦

ગુળવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીકવીડ સ્મ્પાઉન્ડ

તીવ્ર અને ખરોજ પર બીખાની ગંધો ધમ્પી અસર કરે છે તેમાની બનાવેલી ઉત્તમ દવા કીમન રૂ ૧.૮૦

મગનાનુ ઠેકાણ —

ધી એલેખીક કેમીકલ વર્ક્સ કં. લી.

પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુબાઈન.

તથા વડોદરા કેપ—

હિમાચ બધ કંગ્વાની ખાતર અતિ મસ્તી દીમતે એટલે પં રંગ
કમિશનથી ફજત થોડા મમયને માટે જા અમૂલ્ય લાલ
જોતિપત્ર અત્યુત્તમ ચમત્કારિક પુસ્તક

જાતક ખંડ.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—શ્રીનાથદ્વાગિવાળા પ્રન્યાત દયાનમ ગિરિમિશ્ર.

અમલ કીમત રૂ ૪ હાલ ઘડાદેહી કીમત માત્ર રૂ ૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ, નં. ૭૧

૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન.

અમારે સા ચીનાઇ, જોપાનીસ ફ્રેન્ચ રેશમી કાપડ, બનામી રોવા, તાસ,
ઓડીઓ તેમજ દરેક જાતનું જરીકામ, લેલ શીટ, પટા, જાલર તથા ફેનસી
મુગવાઇ, ચોખ્ખી ચાદીનું ભરતકામ તથા તેને લગતો માવ મળશે

નવી નવી તરેહના ક્રૉડ, અને પોનકા તૈયાર મળશે તથા ઑર્ડરે આપવાથી
બાળી આપીયું

પ્રમાણીકપણુ અને એક જ ભાવ એ અમાગ સુદાલેખ છે

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે.

શા. વિકલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

કો. ૯૫-૯૬ બુલેવર્ડ, મુંબઈ.

મુંબઈનાંકાની આદ્ય કાનેનેના અમુક નિવાર્થિઓને આ લાગતી હમણા આવ-
મકતા હોવાથી તેમની ક્ષમિતે અતુલોદ્દા આપીને હાલ તેની ચોરી પ્રતો બધાથી તેમને
સાફ પ્રાપ્ત તૈયાર કરાવેલી છે આટે જોમને તોફાનું તેમણે નાચેને ડેકલેથી મગાવી લેવી
પૂર્વજાના પ્રત્યેક આહકને ઉત્તરભાગ તથા પ્રતાવના આદિ બાંડોનો ભાગ વિના મુખે
આ વર્ષની આખરે પૂરો પાડવામા આવશે કિમત રૂ ૭) મોરટેજ બુકુ

ભાષા-તર કર્તા—ગ. છગનલાલ હમિલાલ પંડ્યા, બી એ
મુંબઈ કોશર્મે એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, ત્રિ-એસ સ્ટીટ, મુંબઈ, નં. ૨૦

ધરમાં વાપરવો લાયક સરોસાદર, દવાઓ.

ફીનર ડ્રોપ્સ—વર-ખિન્દુ નાની બાટલી ૩ ૦-૪-૦

મોટી બાટલી ૦ ૦-૧૦-૦ [ભાગ ૧૪]

દરેક જાનના તાર ઉપર લાગુ પડે છે ૬ થી નમળુ કયા વગર તાલ ઉતરે છે

લિવર મોલ્ટુશન—પેટની કમગ્રાત દુગ કરા ૧૫૪ કાચનુ ખમન ૩ ૧ ૦ ૦ તથા ૨ ૦ ૧૦૦ તાનની મગ્યાનમાં લોગી સુધાગામા પશુ વાપરી સકાય છે

ઢોનિક મોલ્ટુશન—તમ્બિ માગે ગાચીય દવા તન અને મનને પ્રવળ કરે છે કિમત ૩ ૨ ૦ ૦ તથા ૧ ૦ ૦ વાપરી નેઈ ખાનરી કરા

દુધ પાઉડર—વજોજ ઉત્તમ ૪૪૦ પ્રાણપ્રાય ની. ગાચી વત સફેદ થાય છે તેમ સડો જતો રહે છે ૩ ૦ ૪ ૦ તથા ૩ ૦ ૧ ૦ ૦ ડમ્બીઓ તથા કાચની બરબીઓ

એ શીશય ઉપરસની ગોળીઓ, સમિનક્ષા, નાર્મિ મોટર, ડીન વોટર, મનમો વગેરે સમગ્ર રોગની દવાઓ મળે છે

આયોનિક કાર્મસી—દાહ બીલરીગ, ગીરગમ, મુખાઈ.

7-14

શ્રીમાન છોટાલાલ જીવનલાલ-વ્યવસ્થાપક 'મહાકાલ' રચિત.

૧. યોગિના કુસારી-વ્યવેશિક રસપણું
વાર્તા કિ ૩ ૧-૪-૦ વી પી ૦-૪-૦

૨. મગવપ્રેરિત સદેશો અથવા
દુરદર્શક તરતુ અદ્ભુત પ્રકાશન
મગવપ્રેરિત વિવિધ હકીકત જાણવાનારી
એક અત્યંત રસવાળી વ્યવેશિક ગ્રંથ માતા
કિ ૩ ૧-૦-૦ વી. પી ૩ ૦-૨-૦

૩. ચાલુ લઠાઇનો ચતાર, મઆમફેન
કિ ૩ ૧-૪-૦ વી પી ૩ ૦-૪-૦

૪. બાળ સાક્ષરતા રમિ દ્રવ્ય દાખર
ચિત્ર રસપણુ નાટક

ચિત્રાંગદ.

જીવનનીમા ભાષાન્તર

કિ ૩ ૦-૮-૦ વી પી ૦-૨-૦

૫. પુરાણની મ્તેદ આમ અબદાનુ નીમિત્તોર.
જીવની અમલકારોનો તોર, હિ દવમનો
અખાતમા પ્રવ્યર વિરિ બાળતા દગાનનાર
સીજાને ખામ વાચ લાલચ નવલકથા,
સ્વર્ગ કે અમશાન.

કિ ૩ ૧-૮-૦ વી પી ૩ ૦-૩-૦

લુકસેવર્સ, એન્ડ પબ્લીશર્સ,
મુખાઈ, ન ૨.

આયુન ટ્રેડિંગ કંપની,

ડાંગરેનું બાલામૃત

પીનાથી છોડાઓ તાકાતનાન તુથા

પુટ મને છે

ખરીદતી વખતે નં-૧ માટે 'સાવચેતી'

ગખની,

લીલીની હી ૧૨ આના ૮ ખ ચાર આના

ડે. ડી. ડાંગરે કંપની,

ગીરગામ-સુ બાઈ

જીના અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ બ્રધર્સ

૨૦૬, રોખ મેમણ સ્ટ્રીટ, સુ બાઈ.

તા તુ સિરનાથ " Muffchain-Bombay " ટ્રેડિંગ નં, ૬૭૪

મુચના — આ માનિ-નુ નામ જાણી અમાર કેટલોગ મ ગાવો

આજુઆ

જાહેર ખબર માટે

ખાલી છે.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું.

જુન

ગોપાલદાસ બરફીવાડા

અને

મીડાઈવાલા

મુબાઈ

મોંઘા મગાલા અને સ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીડાઈઓ માટે

એક ફેડો માનનાની લવામળ કરવામા આરેછે

મ ભની બરરી

પીમ્તાની બરરી

ખાનાના પગ

ખાવાના ધુવરા

પાપરા પાક

માસુદી

મીખડ

મગન વોરે

ધણી જાતની

મુલમ્દની

દના

વેનીના ગુનામ

ગ્રામ જીવોરે

હકો દના

દરેક જાતના

અધણીના પાક

જુદીના પાક

જનેમી મેસુર

મુરતી મીધાઈઓ • મગજ ધારી

મી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજોરી તુટી !

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લશ્કરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજોરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કાગીગરે ત્રણે તીજોરી અરધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સવળી રદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજોરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજોરીઓનું જોડકામ ફક્ત રેવીટ યા સ્ક્રૂથી કરવામાં આવે તો ચાવી રીતે તીજોરીઓ તોડી શકાય હાલની સુધરેલી ગીત મુજબ અગતનું જોડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કારખાનામાં વાચ છે

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુંબઈ

નામદાર વૉઈસિરાયને—

નામદાર ગવર્નરને—

નામદાર ગાયકવાડને—

નામદાર નિઝામને—

મધ્યપ્રાંતના કમીશનરને—

બનારસના નામદાર

મહારાજને—

અપાયલી પાર્ટીઓમાં

“ગોવિન્દજી”ની મીઠાઈઓ

મુંબાઈની છેલી કોંગ્રેસમાં,

ટાણિન હોશના પેલા ગન્ત-

વર “વોગ સેક્ષ અને કેટ”માં

“ગોવિન્દજી” ને-જ

પસંગી મળી છે. નક્કી જતી જરૂરીયાતોને પહોંચી નળના મારે
પુલ મુંબાઈની અદર નણ દુકાનો ખોલનાની ફજ્જ પડી છે.

કોલેરદ્વાર—ચીંગમતર—આટગેડ,

ટેલીફોન નં ૧૩૫૬

મુંબાઈ.

પંકાયલા, પુરાણા અને પ્રભાપ્રિય મગીન

પોલીશની શરૂઆત કરનાર.

અને આ ઘંટાને એક દેગનેબલ ઘંટાની મધ્યાદી પર લાવેનાર

અવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાયોનીયર

કુલ પણ કંઈ નથી કૃતિઆ,

નવા ધાત, નવા રાણગાર, અને નવા અનકારે

તૈયાર કર્યા જ બચ છે !

દુનને પધારી તમ્હી લઈ જોગે, તો

જરૂર જ મોહશે !

પગિપામે અમો ખટાના મિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે પાવો કે કાલે ?

અખદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

ટેલીફોન નં. ૭૮૨૨

મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કાસીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન.

મોહનલાલ એન્ડ કાનજી.

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં. ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,

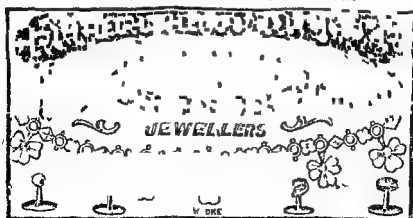
ગણેશવાડીની સામે, મુંબઈ.

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

વીસમી સદીનો ચમત્કાર.

મોના ચાંદી, અને ઝવેરાનના ખનાવનાર ઝો વેચનાર

નંબર ૨૨૦-૨૪ મેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

પ્રતિમા નાકે.

કતા રા મણિલાલ છબારામ ભટ્ટ,
 યુક્ત, સરલ ને ગ્રસભરિત લાપાતર
 (ગમાલજી વગુ છે)
 કિમ્મત રૂ ૧) પોસ્ટેજ વગેરે બુદ્ધ
 એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,
 પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુમ્બઈ નં ૨

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

૨૦ વર્સની બુની દુગન,
 હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

દે ત્યા કોઈપણ ભતના મોઢી તથા નાની સાઈઝના હીરાઓ તથા
 માતા માણે- પાના બિંદેરે ઝવેરાત છુટક તથા જથ્થાબધ મળશે
 હાલની આજ દરમિયાન કોઈપણ ભતનું જવે તા તથા એના આગાના દાગી
 નાઓ તથા તોમજ મોરડાથી બનાવી આપવામા આવી
 હમા માવની બાબતી રૂગી આપીશું તેમ જ ઝવેરાતના દાગીનાતુ રીંગર
 ની આપીશું

ડે-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ એડ્રીસની સામે,
 રૂ-૧-૧૬ મુબાઈ.

ટેલીફોન

નં ૨૦૩૬

ટેલીગ્રાફ એડરેસ

Calmness,

Bombay

બાળ, યુવાન
 અને વૃદ્ધ એ
 કોઈને ઉપ
 યોગી !

વાયો ! વાંચો ! અને તમાગ કુટુંબ
 અને

મિત્રમંડળમાં વચાવો !

રેક વાઈએ
 રીમા ગખવા
 લાપક !

અભિનવ, કે સચતાન (કીટકટીવ)

પ્રેમપાત્ર
 લોકે મુન

રૂ ૧-૦-૦,
 રૂ ૧-૦-૦,
 રૂ ૧-૦-૦

જગતને વાપીથી વત કરવાની અત્યુત્તમ સુકિત, વિદ્યાર્થીઓનો પરમમિત્ર

વકેતા.

સુરજમલ લલ્લુભાઈ, એનેની નામના કુટુંબ અને લેખકના દુર્ગા માથેનું મોવા હતા કે ક્રા ૧ ૧-૦-૦

મોલ એજન્ટ, મુમ્બઈ અધ્યમેનું બુક નં. ૨

100. કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ રાધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમાં ધી તેમ જ માખણની ગરજ સારે છે બાણીતા કુટુંબોમાં, હોટેલોમાં તથા વીણીઓમાં હવે એ તેલ આલુ વપરાય છે.

એક ગતલ, સાદાત્વ ગતલ, અને પાત્રીસ રતલના ડબ્બામાં બાણીતા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે.

હિંદુસ્તાનમાં એકલા બનાવનાગ—

ઈન્ડિઅન કોટન ઓઈલ કં. લી.
હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કારખાનું : નવસારી.

શાખાઓ : મેન્ડલર્સ્ટ્રો રોડ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London via Brindisi to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally a week or sometimes a fortnight and livery if compared with the other systems.

MONTHLY.

FOR 12 MONTHS

	Rs. 2		Rs. 2
Badminton Magazine	1 1	Pearson's Magazine and Xmas	
Boy's Own Paper and Xmas Number	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 0
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	5 10
Chitrapati Magazine	7 4	Weldon's & Lazar of Children's	7 8
Director	7 4	Fashions	2 8
	1 1		2 8
	14		2 8
	14		8 8
	1 1		5 8
	0 1		2 1 1
	8		7 0
	14	Windsor Magazine	7 8
	8	Woman at Home	5 12
Navy's Magazine	1 8	World's Work	11 11
New Magazine	5 10	Young Ladies Journal	10 2
Novel	5 1 1		

American & English News Supply Agency

Near Prarthana Samaj Hall Gurgaon BOMBAY No 4

ભીખા કલ્યાણજીની કંપની.

પાંચ અસરકારક ઔષધો.

૧. તાનની અકસીંગ ગોળીઓ.

ભીખા કલ્યાણજીની ફીવર એન્ડ એન્યુ પીલ્મ.

વિદ્વાન ઓ અનુભવી ડોક્ટરોની ગોઘથી તૈયાર કરામા આવેલી આ તાનની ગોળીઓથી ભિષ્પુ જાતનો તાવ એન્ડ નિવસર્મા ફક્ત આજ ગોળીઓ લીધાથી હટી જાય છે દર ત્રણ રણ કલાકે અકેક ગોળી પાણી અગર દુધ સાથે ગળવી. દિ. શીશી એકના ૩.૧.

૨. તાવતું અકસીંગ મીક્ચર.

આ મીક્ચરથી ગઢીઆ, આતરીઆ, મેનેરીઆ, નિગેરે દરેક જાતના એરી તાવ ઉપર ભખાણુ અસર થાય છે મીક્ચરના ફક્ત ત્રણજ ભાગ લીધાથી એન્ડ વિવમમા ગમે તેવો તાવ નાશુદ થાય છે અત્યંત કે સુખ્તી જેવું કાષ્ઠિણુ લાગતું નથી તાવ મલ્યા પછી પણુ મે વખત વધુ લીધાથી ફરી તાવ આનમે નહિ દિ. શીશી એકના ૩. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાઢીવ એન્ટીક રૂમેટીક બામ.

આ મારમ શરીરે ચોળનાથી સધીનાત, પક્ષનાત, કુખરી, ધતુનાત, લાથ પગતુ રીજતુ રાગીર ઉપર મોજે ચઢી આવવો, પેટમા દુખવું, કે એવા જીવન કોષ્ઠિણુ નરો, સ્ત્રીઓના કસવાનક ને ગર્ભાશયના લયકર રોગો, જ્ઞાનતતુની નળખાઈ, નિગેરે સર ઉપર એકસરખો રામનું પાણુ અસરકારક મલમ છે અનુભવી વિદ્વાન ડોક્ટરની ખાત્ર મલથી તૈયાર કરામા આવ્યો છે કિમત શીશી એકના ૩. ૦-૮-૦.

૪. બકાવ એન્ટિએડ.

દાદર માટે બહુજ જાણીતો અમરનારક મનમ લાખા વખતથી દરજા યાને કીડથી ફેરાન થતા અને કટાળી મળેલા દગ્દીઓને આ મલમ વાપરવા અમે ખાત્ર ભનામાણુ કરીએ છીએ આ મે ત્રણ વખતજ લગાડવાથી દાગ મગી જાય છે, અને બળતુ નથી પણ કંકડ અને ખુશખો આવે છે કિમત એક પાદલીના ૩. ૦-૪-૦.

૫. જીસાખની અમકાગીક ગોળીઓ.

ગમે તેરી કનજીવાત ઉપર રોને સુતી વખત થકા પાણી સાથે ચારજ ગોળા ગળા જવાથી પેટ સાફ આવે છે અને કનજીવાત દૂર થાય છે તેનાથી પાચનશક્તિ નમે છે ઓ સરીને મજબુત બનાવે છે, મલગાં, વાયુો ગોળો, અપચો નિગેરે પેગના નરો તથા મન ને તાનની આજનાઈ, આઘાતો દુખાવો નિગેરે ઉપર આ ગોળીઓ બહુજ મલમકારક છે કિમત એક કળીની ૩. ૦-૮-૦.

ખનાવના અને વેચનાર—

ભીખા કલ્યાણજીની કંપની

ગ્રેજી દના વેચનાર.

હિસાબ બંધ કરવાની, ખાતર અતિ મમતી કીમતે એટલે ૫૦ ટકા,
કમિશનથી ફક્ત થોડા મમથને માટે જ અમૂલ્ય લાભ!

જોતિયનું અત્યુત્તમ ચમત્કારિક પુસ્તક

જાતકે ખડ.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—શ્રીનાથદ્વાગનાથા પ્રખ્યાત દયાનમ ગિરિધર મિશ્ર.

અમલ કીમત રૂ ૪ હાલ ઘટાડેલી કીમત માન રૂ ૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ, નં. ૨.

૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી

કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે સા ચીનાઈ, જેપાનીસ, ફ્રેન્ચ રામી કાપડ, બનારસી સોના, તામ,
એડામિઆ તેમજ દરેક જાતનું જરીકામ, લેસ, શીટ, પટા જાન તથા ફેનસી
મુગનાઈ, ચોખી ચાદીનું ભગતગામ તથા તેને લગતો માન મળશે

નની નની તરેહના ક્રૉડ, અને પોનકા તૈયાર મળશે તથા ઓરે આપવાથી
બનાવી આપીશું

પ્રમાણિકપણ અને એક જ ભાન એ અમારા મુદ્દાલેખ છે!

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાતરી થશે.

શા. વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

કા. ૬૫-૬૬ ભુલેશ્વર, મુબાઈ.

સ્વપ્ના દેખાઈ તેમની ઈચ્છાને અનુભવેલ આપીને હાલ તેની થોડી પ્રતો બધાવી તેમને
સારૂ ખાસ તૈયાર કરાવેલી છે માટે જેમને જોઈએ તેમજ નીચેના જે લેવાની મંગાવી લેવી
પૂર્વભાગના પ્રત્યેક ગ્રાહકને ઉત્તરભાગ તથા પ્રત્યક્ષના આદિ બાજીનો લાભ મિના નવ્યે
આ વરની આખરે પૂરો પાડવામા આવશે કિમત રૂ ૨) પોન્ટેજ લેવું

બાસ તર કર્તા—ગા. હમનલાલ હરિલાલ પરયા, ખાં. એ.

મેગર્મ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ, નં. ૨.

સમાલોચક.

અનુદાનકાં યાવ્ય મરણ પ્રિયજિત સં યમ ।

સ્વાધ્યાયામ્યમનં શેષ ઘાટન્ય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ની ૧૭-૧૫

પુસ્તક: ૨૦ મુ.] દેશુઆરી ઈ. મ. ૧૯૧૭. [અપ ૨ મે.
તરી—ના. અપાનાય જુવાખીનામ નવી, બી એ.
ગ. નન્દગમ્ નમદાગમ્ રણા. બી. એ એવએવ, બી
પ્રકાશક—ના. અબીયનામ તાનકનનામ ત્રિપાથી.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ.
૧. વિદ્યેયુઠ ભાનત મ વ	
ના અન્દગમ્ નમદાગમ્ પે જા, બી એ એવએવ બી	૫૧
૨. સખતો મોતમ	
ના એ દામરે નમ ૧૧૨૨ પે જા, બી એ એવ ૧૧ બી	૫૮
૩. બારમી ડિ હી આગાગિ- પન્થિદ	
ના પેવગ્ગાર ગોરિ આત ગાદ અમ ન	૬૭
૪. ન દે માતા બાન્તી મ વ	
ના મુ ૧, ૬૭૫૨ પે	૬૮
૫. દેમ મર્યેનુ કર્તવ્ય દબી તપા	
ગ. કાયાઆવિષમખ પદપ	૬૯
૬. અન્દગમ્ નમ	
ના દેગાય અમુપખ ૧૫ દમાઈ બી એ	૭૧
૭. રમી નામોમા નામીયતવ	
ગ. દિનતનિદશ મિમારીના	૭૨
૮. પિતાનો પરામિત	
ના એનામી	૭૮
૯. ગાનિત કાવ્ય	
પ્રા. અગવ તગય કયાખાવ કોમિત, બી એ	૮૨
૧૦. મુદગતની એમતા	
ગ. અજીત મ વાસામી મરના, બી એ	૮૧
૧૧. કોલેશઅન નામુવાતી	
ના એગીના નાનાય ત્રિપેદિયા, બી એ	૮૮
૧૨. ખાસ અન્દ એક મિત્રાનલોકન	
ગ. મ મુખતાર કોગીનાર મ આ	૧૦૫

ધોરિક લવાજમ રૂપીઆ ત્રણ; હિન્દુસ્તાન બેહાર રૂપીઆ પાંચઆર.
લવાજમ રૂદ્યાલમા ૪ લેવામાં આરે-છે

પુસ્તક ૭૨.]

કેશુઆરી, ઇ. સ ૧૯૧૭.

[અંક ૨.]

વિશ્વગુરુ ભારત.

લેખક - ગ. ચન્દ્રમકર નર્મદામકર પટ્ટા, બી એ, એલ એમ બી

(મરાઠી સાખી)

૧

ભારતના બીજાના અમૃત વિશ્વમહી પાઈશી,
ભારતના ગુન ગાનકેશ ગર્ગીત આઈશી
ભારતનો કીર્તિ ધ્વજ સાગીશી,
ભારતનો વિશ્વ-ગીત આઈશી

૨

ભારતની વર્તમાન અધીનતા યુક્તિમત્રે મહાશી,
ભારતની સન્તાનના હૃદયે શાંતના એવન ભાગી,
ભારતને વિશ્વમનિગિત કાશી
"ભારતનો ગાય" ગિતના ગાયન

૩,

ભારતના ભાવિના ઉજ્જવલ ભાવેનિ કે ભાવદાશી,
ભારતના ભાવિ સન્તાના ગાયનિ શામ વિહરમે,
ભારત વિશ્વ-ગાય શી થને,
ભારત વિશ્વ-ગાય થને

આ નિવાસ, નિ ગાય,
મુગાનિ તા ૨૫-૧-૧૯૧૭

પાણીપત, પુસ્તક ૩ ૨-૦-૦ એલ એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

લખનૌ કોંગ્રેસ.

લેખક - ગાંધીજીના નર્મદાશિક્ષક પદ્યા, બી. એ, એન. એલ. બી.

ધી ઈન્ડિઅન નેશનલ કોંગ્રેસની ઉજ્જવળ કારકિર્દીમાં જ માત્ર નહિ, પરંતુ ભારતવર્ષના રાષ્ટ્રીય ઇતિહાસમાં લખનૌની કોંગ્રેસ અદિતીય નહિ તો અતિશય અગત્યનું ધ્યાન તે બોગરો જ હાજરીની દૃષ્ટિ, ચર્ચા કાર્યની દૃષ્ટિ તથા લોકોત્સાહની દૃષ્ટિ લખનૌની કોંગ્રેસ ઘણી જ સફળ હતી એમ કહેતા અમને આનન્દ થાય છે. આ મફલતાને આનન્દ કેટલાક રોકજનક તત્વોથી તદ્દન અમિશ્રિત નહોતો એ અમ્હે કમૂલ કરીએ છીએ, છતાં શાન્તિથી અને દીરદૃષ્ટિથી એકદર વિચાર કરનારને લખનૌની કોંગ્રેસની સફળતા ગ્રહ થયા વિના નહિ રહે એમ અમ્હે માનીએ છીએ. આ સફળતાના તત્વો કયા હતા? પ્રથમ અને ધણુ જ અગત્યનું તત્વ સમાધાનનું હતું. હિન્દના જે દિનચતુષ્ચો સ્વાધ્યાયનાથી પ્રભુએ અને અપ્રસંગે હિન્દીઓના બેંગ ઉપર ભાગ મૂકી તેમનામાં પરસ્પર કનહો વગવાનું અધમ કૃત્ય કરે છે તેના નગપિસાચોને મોન ધાગણ કરાવવાને લખનૌની કોંગ્રેસે એક અસરકારક ઉત્તર આપ્યો હતો. ખરૂં છે કે હિન્દના વતનીઓમાં અનેક પ્રકારના બેદો છે, પરંતુ પ્રથમ બેદોની અસ્તિતા કે નાસ્તિતાનો નથી, પ્રથમ બેદોના અને અબેદોના તત્વોમાં કયા તત્વોને પ્રાધાન્ય મળે છે એ છે. લખનૌની કોંગ્રેસે સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે અદર અદર ગમે તેના મતભેદ દોષ, પરસ્પર ગમે તેવા અગત્ય રાગદોષ હોય, છતાં ગમૂના દિન માટે હિન્દના ગળપુષ્પો એકત્ર થઈ શકે છે, અને આખા દેશનો અભિપ્રાય એકે આગળે જાહેર કરી શકે છે. પોતાના સિદ્ધાન્તોને અને પોતાના વિલામ તરફના ધમને અને તેટલા અનુભવીને એકત્ર કોંગ્રેસને સમાધાનપૂર્વક સહન કરનારી હજી એટલી બધી પ્રવચ દેખાતી હતી કે લખનૌની કોંગ્રેસને એક દૃષ્ટિથી સમાધાન-કોંગ્રેસ કહીએ તો કાઈ ખોટું નથી એ સમાધાન બે પ્રકારનું હતું એક સમાધાન હિન્દુઓ અને મુસલમાનો વચ્ચેનું અને બીજું સમાધાન અિતવાદી અને ઉદામ પક્ષો વચ્ચેનું. ઈન્ડિઅન નેશનલ કોંગ્રેસ એ સમસ્ત હિન્દની અને સર્વ વિલાગોની રાષ્ટ્રીય સત્તા છે, વાઈ એકલા હિન્દુઓની નથી જ્યારે એવી સર્વસામાન્ય સત્તા છે ત્યારે મુસલમાનોની 'મુસ્લિમ લીગ'ની જુદી રાષ્ટ્રીય સત્તા કાઢવાની જરૂર નહોતી, કારણ કે મુસલમાનો હિન્દુઓના જેટલા જ હિન્દીઓ છે, અને તે જાનેનું રાષ્ટ્રીય હિત પરસ્પર વિરોધી નથી છતાં કેટલાક અંગ્રેજ અમલદારોની પ્રેરણાથી કેટલાક સકુનિત દૃષ્ટિવાળા મુસલમાનોએ મુસલમાનોનું રાષ્ટ્રીય હિત સાચવવા માટે 'મુસ્લિમ લીગ' નામની જુદી રાષ્ટ્રીય સત્તા સ્થાપી અને તે સત્તા કોંગ્રેસની વિરોધી હોય તેવું સ્વરૂપ લેને આપ્યું જતે દિવસે મુસલમાન કામના વિશ્વાન દૃષ્ટિવાળા કોંગ્રેસરો કાન્યા અને પરિણામે 'કોંગ્રેસ' અને 'મુસ્લિમ લીગ' એ બંને સત્તાઓ પોતાનું અસ્તિત્વ નષ્ટ થઈ વિના 'ઈન્ડિય સામાન્યમાં હિન્દી મંત્રાન્ય'ના એક જ ઉદ્દેશની સિદ્ધિ માટે પરસ્પર સહકાર કરનાર સત્તાઓ બની ૧૯૧૫ ની સાલમાં એ

પા.વ. અને વૈરવ ૩ ૩-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુદ્રાઈ

બંને સંસ્થાઓએ પોતાપોતાની કમિટીઓ નીમી હતી, અને એ કમિટીઓ એકત્ર મળી રાજ્યની એ જ યોજના નિર્ણય કરે અને તે યોજના બંને સંસ્થાઓ મંજુર કરે, એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કોંગ્રેસની અને 'મુસ્લિમ લીગ'ની કમિટીઓ કલકત્તામાં એકત્ર થઈ હતી અને બંનેએ સ્વરાજ્યની યોજના તૈયાર કરી હતી બંગાળ અને અયુકત પ્રાંતોમાં મુસ્લમાન પ્રતિનિધિઓના પ્રમાણના સમન્વયમાં મુસ્લિમ લીગની કમિટી અને કોંગ્રેસની કમિટી વચ્ચે મતભેદ રહ્યો હતો અને બીજી બાજુમાં તે મંને કમિટીઓ એકમત થઈ હતી એ મત બેદ કોંગ્રેસના અમેન અમથે બંને પક્ષોએ સમાધાનવૃત્તિથી પતવી દીધી. આ પગિણાએ કોંગ્રેસમાં સ્વરાજ્યની યોજના એકમતે મંજુર થઈ રાખી કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લીગ વચ્ચે આવેલા સારા સમન્વય બંધાય અને મંનેએ એક બીજાની મદદથી જ સ્વરાજ્યનું સાધ્ય સિદ્ધ કરવાનું છે એ જ્ઞાન બંને સંસ્થાઓમાં જાગૃત થાય, એ ગળગળીય દૃષ્ટિથી નહોતો, સ્વેચ્છા લાભ નથી કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લીગના આગ્રહકારમાં જ હિન્દના રાષ્ટ્રીય ઉદ્દાગની આશા છે હિન્દુઓ અને મુસ્લિમ માનોના સમાધાન જેવું જ બીજું અગત્યનું સમાધાન મિતનાદી આ ઉદ્દામ એ બે રાજકીય પક્ષોનું છે, સુગતમાં ભરાયેલા સમેનસમથે કોંગ્રેસમાં જે વિચાર પડ્યો અને 'મિતનાદી' તથા 'ઉદ્દામ' એના જે પક્ષો થયા સારથી માડીને ઉદ્દામ પક્ષ કોંગ્રેસના અમેનનોમાં ભાગ લેતો નેતો સરથાનોના સ્વરાજ્યનું સાધ્ય ઉદ્દામ પક્ષને સ્વીકાર લાગતું નહોતું અને તેથી કોંગ્રેસની કીડ'માં સહી કરવા તે પમના માથુસો તૈયાર નહોતા બીજો ભેદનો મુદ્દો એ હતો કે કોંગ્રેસને માટે પ્રતિનિધિઓની ચૂંટણી કરનાનો હવે માન સ્વીકૃત રાજકીય સંસ્થાઓ જ આપવાનું ધોરણ ઉદ્દામ પક્ષને માન્ય નહોતું, અને એ પક્ષનો આગ્રહ એવો હતો કે જાહેર સંસ્થાઓને પણ પ્રતિનિધિઓ ચૂંટવાનો હક આપવો જોઈએ બેના આ કાળોની સાથે અગત રાગદોષો પણ પુરૂં જાણ લેવા હતા આ પરિણામે મિતનાદીઓ તથા ઉદ્દામો વચ્ચેના વિચલ લગભગ નસ વા પોતેઓ જ્યાં મુરોપમાં મહાયુદ્ધ જગતું ત્યારે અમસ્ત બ્રિટિશ માત્રાજ્યની એવતા સિદ્ધ થઈ હિન્દે જેમ માત્રા જ્યાં બીજા અગ્રે સાથે પોતાની એવતા દગાની તેમ હિન્દના બંને રાજકીય પક્ષોએ પોતાપોતાના બે બૂલી જઈ ગઈ હતી એવતા બતાવની જોઈએ એવી ઈચ્છા અનેકને થઈ બંને પક્ષોના સમાધાનનો પ્રથમ ચર્ચાનાનો પ્રારંભ મત કોંગ્રેસ સમથે થયો મુનાઈ કોંગ્રેસ બંધાયેલામાં કેટલાં આનંદક કેરકાર કરી સમાધાન શક્ય કર્યું અને લખનૌની કોંગ્રેસમાં તે સમાધાન સિદ્ધ થયું કોંગ્રેસ આ મુસ્લિમ લીગનો સ્વરાજ્યની સિદ્ધિમાં સહકાર અને ઉદ્દામોનું કોંગ્રેસમાં પુનઃગમન આ બંને સમાધાનો લખનૌ કોંગ્રેસને સફળ કરવામાં અત્યંત ભાગ જોળવાનાર તરવો હતા અગ્રે અન્ત કરણપૂર્વક ઈચ્છીએ ડિએ કે આ બંને સમાધાનો સાચા અને યથાથી નીચે આ ઈચ્છા અગ્રે નિરર્થક દર્શાવતા નથી અમદાદે બેદ સાથે જગ્યાનું પડે તે કે એના કેટલાક પ્રમોગ બન્યા હતા કે જેથી એવું લાગી નયા વગર ન રહે કે મિતનાદીઓ અને ઉદ્દામો વચ્ચેનું સમાધાન એ સાચું સમાધાન નથી, પગતું માન ગ્રામનું

જ સમાધાન છે મજબૂત સ કમિટીની ચૂટાડી કરનામા ઉત્તમ પલવાળાઓએ જે પદ સ્વીકારી હતી અને મજબૂત સ કમિટીને સર્વ પક્ષોની પ્રતિનિધિત્વ બનાવનાને બદલે પોતા જ પક્ષની બનાવનાનો જે અયોગ્ય પ્રયાસ કર્યો હતો તે સમાધાનકૃતિને પોતે એવા ન ગણી રાઝાય પોતાના મિત્રાનો અનુસરીને પરંતુ સાધ્યની એકતા ખ્યાનમા ગણીને બ પક્ષો ગોણુ મતભેદોને સમાધાનકૃતિથી પનારી દેરો અને બન્ને પક્ષો પરસ્પર સહલાયથી પો પોતાની રીતે શાન્તિથી કામ કર્ય જો એવી અમહે આવા રાખીએ ઊંચે આ વિષય બ ઢગતા અમહે પણ આણુ અમ્મિનકાયણુ મજબૂતના ઉદ્ધેષમા અમ્હારો નમ સુર પૂરી ઊંચે કે “ *Blessed be the peace-makers* !—સમાધાન કરાવનાગએનુ ભનુ થાએ।

લખનૌ કૉંગ્રેસની અકલતાનુ ખીજી તરફ સ્વાગત કમિટીના પ્રમુખ પ િત જગન્નાથ તથા કૉંગ્રેસના પ્રમુખ આણુ અમ્મિનકાયણુ મજબૂતના ભાવજો હતા એશઃ બન્ને ભાવ બેઠએ તે કરતા ધાડા વધારે લાગા હતા અને આખા મજમા મેલાઈથી સભળાય એવા અવા વચાયા નહોતા પરિણામે તે વખતે ઘોઘાટ વણે થયો હતો અને કટાણે આનવાથી ધણા માણુ આશ્વા પણ ગયા હતા ભાવજ વાચનારનો અવાજ અજાણતો હતો તેના ઢગતા નધાએ નેર “ મહેરમાની ઢરીને મેરેથી બોયો”ના અવાજે સભાજાતા હતા આણુ અમ્મિનકાયણુ પો વૃદ્ધાવસ્થાની નિમનનાને લીધે પોતાનુ આખુ ભાવપુ વાચી ગયા નહોતા, અને તેથી લેમ ભાવજ એક ખીજા મહાગદ્ય પામે વચાવતુ પડ્યુ હતુ પરિણામે, લખનૌ કૉંગ્રેસ જેવા પર પ્રસંગને અનુરૂપ વકતૃત્વના વૈભવની જે આશા રાખી રાકાય તે આશા સફળ થઈ નહોત પરંતુ વકતૃત્વની વાત ફર ગણીએ તો બન્ને ભાવજો સતેષ આપે એના હતા પ િત જ આગયણુ ભાવજ મનનીય વિચારોથી વ્યાપ્ત હતુ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના જુદા જુદા સરથાનો ન્યારે મંગળ્ય આપવામા આનુ ભારે લેમની ણિતિ ખી હતી લેની સાથે હિન્દની ણિતિ સગખાની લેમજો અસહકારક દરિસેથી પૂગવાર કરી બતાવ્યુ હતુ કે હિન્દની મંગળ્ય આગણી મોઢ રીતે લેની કે વધારે પડતી નથી સમ્બાનોના સ્વરૂપનુ સ્વરાજ્ય ન્યારે હિ માગે છે ત્યારે હિન્દના રાજપુરખોએ સરથાનોના રાજ્યત્રોનો મુદ્દમ અને સર્વદેસીય અભ્યા ઢગવો જ બેઠએ, અને માત્ર ખાલી શમ્દોવી જ નહિ પરંતુ ના ન પાડી મંગાય એની હા હતોથી હિન્દની મંગળ્ય માટેની ચોખ્ખા સિદ્ધ ઢરી બતાવની બેઠએ આ ઢાય બહુ સફ તાથી ઢગા માટે પ િત જગન્નાથયણુ ભાવજ અભિનન્દનને પાન હતુ મહેપમા, હિન્દ સ્વરાજ્ય માટેની ચોખ્ખતાના પ્રતિપાદનને પોતાના ભાવજો મુખ્ય વિષય બનાવના માટે પ િ જગન્નાથયણુને જેમ અભિનન્દન ઘટે છે તેમ એ વિષયનુ સ્પષ્ટ, સાદી અને સચોટ ભાષા અસંગત નિયોચી સચ્ચ રીતે પ્રતિપા ન કરના માટે પણ લેમને અભિનન્દન ઘટે છે આ અમ્મિનકાયણુ ભાવજ જુદા જ પ્રારણુ હતુ તેઓએ પોતાના ભાવજો અને વિષયોને સ્પ ઢ્યો હતો અને તે સ્પષ્ટ નિષ્ઠ રીતીના સર્વજ્ઞ આગમરથી. પરિણામે, ભાવજ ધણ જ વાણુ થ નતુ, એક દૃષ્ટિથી લેમનુ ભાવજ અમો બહુ જ પ્રમોગ્યિત વાગે છે લખનૌની કૉંગ્રે

એ એક બાબતથી સમાધાન-કોંગ્રેસ હતી અને બીજી બાબતથી સ્વરાજ્ય-કોંગ્રેસ હતી, એ એ બંને કાર્યોને સંકળનાથી જોવાથી અને એની વિગતનાથી યુક્ત બાબત અગ્નિમાયગણનુ લાપણ હતુ માત્ર યુદ્ધિની જ નહિ, પરંતુ હવેની જે સંપ્રદિતા આન્તર તથા બાહ્ય મતબેદોને પ્રમગે આપસ્યક છે તે સંપ્રદિતા બાબત અગ્નિમાયગણના લાપણમાં સર્વાંગે વ્યાપ્ત હતી, અને તે દૃષ્ટિથી અમને હવેનુ પ્રમુખપદ અનિશય મરન લાગુ હતુ એક પાત્રથી નની નની આશા-ઓથી અને અભિનાયઓથી તરવરતા કંચનાળા યુવાનનો ઉ સાદુ તેઓએ દગા-પો હતો તો બીજી બાબતથી અનુભવીમા અનુભવી વૃદ્ધ પુરુષનુ વ્યાવહારિક વાદણપણ તેઓએ બતાવુ હતુ પ્રગળીય ઝનનના પગ પ્રસંગો સંદેશીન કલ્પનાવાળા અને સર્વશક્તિ રનેહવાળા મહાનુ-ભાવો જ જોવાથી વગે છે અને બાબત અગ્નિમાયગણે પોતાના લાપણમાં તેમજ પોતાના વર્તનમાં એ ગુણોનુ ઉચ્ચ પ્રમાણનુ પ્રદર્શન કર્યું હતુ

લાખનૌની કોંગ્રેસની મહત્તાનુ નીચું તત્ત્વ તદ્મા થયેલુ અતિગમ્ય મહત્તનુ કાર્ય હતુ કોંગ્રેસમાં જે અનેક અગત્યના કાગે રનુ થયા હતા તેમાં નધુ બાબતો સરિગેય અગત્યની હતી પ્રથમ અગત્યની બાબત હિન્દીઓને ભૂમિએ-ન્યમાતથા નાકાસંન્યમા બ્રિટિશ નાગરિઓ ગોમે તેનુ મ્યાન આપવાની માગણી હતી લોગનર્ચના સન્નાને સામ્રાજ્યના સત્ત્વોના આક્રમણો મ્હામે સ્વસગદાણુ કરી શકે એટલુ જ નહિ, પરંતુ સામ્રાજ્યના અરક્ષણમાં પણ માનભર્યો લાભ નહિ શકે તે માટે આપસ્યક છે એ અન્ય બ્રિટિશ નાગરિઓની માફક હિન્દીઓને પણ અમરી તારિમ માટે સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા મળવી જોઈએ સ્વસગદાણુની મહિન એ સ્વરાજ્ય માટે પ્રથમ આપસ્યક છે એ વાત હિન્દી ગાજુરુપો સારામાં મારી રીતે અમને છે, અને તેથી કોંગ્રેસના કાર્યમાં વર્તમાન મહાયુદ્ધને પ્રસંગે એ બાબતો પ્રથમ પદ આપનામાં આવ્યુ હતુ બીજી અગત્યની બાબત અગત્યની માગણી હતી એક દૃષ્ટિથી જોતા, લાખનૌ કોંગ્રેસનો વધારેમાં વધારે અગત્યનો કારન જો કોઈ ગળી સકાય તો તે સ્વરાજ્યનો કારન હતો “હિન્દી માગણીને ‘અનરાજ્ય’ કે ‘સેફગવર્મેન્ટ’ કે ‘હોમરૂલ’ ને નામ આપુ હોય તે નામ આપો, પરંતુ અમ્હારે શમ્દોની મારામારી નથી કરવી, અમ્હારે તો વસ્તુ જોઈએ છીએ ” એ લોગમાન્ય તિનકના સ્મરસ્થીય શમ્દો મુદો બા સાદી અને સચોટ રીતે રનુ કરે છે સ્વરાજ્યના કારણ હિન્દી રેલ્વાક વારિના સા. પક્ષાઓ એટલા હતા અમ્હાર કમૂન કરવુ જોઈએ કે પ્રસંગની અને નિયમની મહત્તાને અનુકૂળ લાપણુ કોઈ પણ વકાનુ નેટા બાબત સુરેન્દ્રનાથ તથા મિસિસ બેસન્ટના લાપણો પણ અમને સાધારણ પક્ષિના વાગ્યા હતા સ્વરાજ્યનો કારન રનુ થયો અને મજુર થયો તે પ્રસંગે આખા મ.પમાં અતિશય ઉ સાદુ બાબી રજો હતો, અને ‘સ્વરાજ્ય’ કે “હોમરૂલ” એ શમ્દોનો ઉચ્ચાર જોમજેર તાળીઓના અવાજથી વધારી લેવામાં આવતો હતો કોંગ્રેસે તથા મુખ્યમ દ્વીગે નીમેની કમિગીઓએ મજુર કરેલી સ્વરાજ્યની યોજનાને કોંગ્રેસે અત્યંત ઉત્સાહથી બધાની આપી સમમ્ત હિન્દી એકે અવાજે સ્વરાજ્ય માંગે છે એની અચૂક સામિતી

આપી હતી ત્રીજી અગત્યની બાબત બ્રિટિશ સામાજ્યમાં હિન્દના સ્થાન વિષે હતી. આવતા દારુણ મહાયુદ્ધનો અન્ત આત્મા પછી બ્રિટિશ સામાજ્યની પુનર્વ્યવસ્થાના પ્રશ્નોને સામાજ્યે પેહોતી વળતુ પડશે, અને તેથી તે દિશામાં આભાવિક રીતે અત્યારથી જ ઇચ્છામાં તેમ જ સરકારોમાં મહોલ સર ચર્ચ ચૂક્યો છે. હાલ તુરંત સામાજ્યપરિપક્ષમાં હિન્દને યોગ્ય સ્થાન મળતુ જ જોઈએ, અને તે ઉપરાંત યુદ્ધને અન્તે ચનાર સામાજ્યની પુનર્વ્યવસ્થાને પ્રસંગે પણ હિન્દને યોગ્ય સ્થાન મળતુ જ જોઈએ એવી માગણી કોંગ્રેસે કરી હતી. હિન્દને એક બાબતથી જેમ સ્વરાજ્ય સિદ્ધ કરવાનું છે તેમ બીજી બાબતથી સામાજ્યમાં યોગ્ય સ્થાન પણ પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

આ અગત્યની બાબતોના દરારો જ પસાર કરીને કોંગ્રેસ અટકી નથી, પરંતુ સ્વરાજ્યની યોજનાના સબન્ધમાં સતત સંયોજિત સહોભ કરવા માટે બંધગ્યા કરનાર કમિટી પણ રહેશે નીમી છે. એક બાબતથી સ્વરાજ્યનો સન્દેશ હિન્દના પ્રત્યેક પ્રત્યેક પ્રજાજનને 'પેહોત'ા ડવા માટે હિન્દુસ્તાનમાં પ્રચારક કામ કરવાનું છે તેમ બીજી બાબતથી સ્વરાજ્યની યોજનાને બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટ કાયદાનું રૂપ આપે તે માટે ઇંગ્લંડમાં પણ પ્રચારક કાર્ય કરવાનું છે. એક બાબતથી હિન્દના લોકોને પોતાના રાજકીય હક્કનું જ્ઞાન કરાવતુ અને તે રાજકીય હક્કોનો ઉપભોગ કરવાને તહેમને તૈયાર કરના તથા બીજી બાબતથી તહેમના તે હક્કોનો સ્વીકાર. બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટ પામે કરાવવો એ બન્ને કાર્યો માટે રાષ્ટ્રીય દ્રવ્યસમૃદ્ધ ખોલવામાં આવેલો છે. અમલે આશા રાખીએ છીએ કે આપણા દેશના સર્વ પ્રજાજનો કોંગ્રેસના આ મહાકાર્યને ઉત્સાહથી વધાવી લેશે અને તહેને સશ્વ કરના માટે પોતાનાથી બનતો પ્રયામ કરશે. સામાજ્યના આ પરમ પ્રસંગે હિન્દ કસોટીએ નહડેલ છે તે સફલ નીવડે છે કે નિષ્ફળ તે ઉપર ભારતના ભારિનો આધાર છે. આ પરમ પ્રસંગને પેહોતી વળતા જોટલુ મામર્થ્ય, પ્રજા ભારતને આપો એ જ અમદારી પ્રાર્થના છે.

આરમી હિન્દી ઔદ્યોગિક પરિપદ.

લેખક :- યોગેશ્વરજી ગોવિન્દલાલ શાહ, એમ. એ

દરેક મનુષ્ય અને દરેક પ્રજાની સર્વથી મોટી જરૂરીઆત આજીવિકા પ્રાપ્ત કરવાની છે, આસ કરીને હિન્દુસ્તાન જેવા ગરીબ દેશની આર્થિક સપ્તિ અને આજીવિકાના સાધનો ॥ વિકાસ સમઘી વિચાર કરવાની દરેક મનનશીલ હિન્દીની ફરજ છે આ કાર્ય જોટલું જરૂરી છે જોટલું જ અમર અને મહત્ત્વ છે ઔદ્યોગિક વિકાસનું કાર્ય રાજકીય ચળવળ કરતાં જુદા પ્રકારનું છે અને તેને માટે જુદા પ્રકારની સરચા જુદી જાતના કાર્યક્રમ, અને કાર્યપદ્ધતિની જરૂર છે આ સાદુ સત્ત્વ હજુ સુધી આપણા દેશમાં ખીકારાચુ નથી રાષ્ટ્રીય કૌશલ્ય અપાયા પછી સગભમ વીસ વર્ષ સુધી આપણા ઔદ્યોગિક પ્રયત્નોની ચર્ચાને માટે સ્વતંત્ર સંસ્થાની જરૂર છે, એ પણ સ્વીકારાચુ ન હતું, અને ૧૯૦૫ માં જ્યારે પટેલી ઔદ્યોગિક પરિપદ મરફુમ મી. એમેશયદ્દ દત્તના પ્રમુખપણા નીચે મળી લ્યારથી અત્યાર સુધી પરિપદના બધારણમાં કૌમિસની જ નકલ કરવામાં આવી છે ઔદ્યોગિક પરિપદનું હાનનું બધારણ ફેરવવાની જરૂર છે, એમ એ ત્રણ વર્ષથી સભળાય છે, પરંતુ તે સમઘી મહેજ અસતોષ વિવાદ આપણા નેતાઓમાં અચના પ્રજામાં કાઈ પણ ક્ષોભ જણાતો નથી દેશના ઔદ્યોગિક પ્રયત્નોની ચર્ચા અને નિકાલ ફેરવાને માટે સતત તૈયારી, મેનત, ખત, વિશિષ્ટ જ્ઞાન વિગેરેની જરૂર છે અને તે શિરાયનું અધું કામ વ્યર્થ જાય છે, એમ આપણને લખનાની ઔદ્યોગિક પરિપદના અનુભવથી સાચા વિના રહેવું નથી

પ્રજા અને નેતાઓનો ઉમગ, ઉત્સાહ અને તૈયારી વિગેરે કાઈ પણ દૃષ્ટિથી લખનાની રાષ્ટ્રીય કૌમિસ જોટલી સજ્જ સમજવામાં આવે તેટલી જ નિષ્ફળતા ઔદ્યોગિક પરિપદને પ્રાપ્ત થઈ હતી, એમ કહેવામાં કાઈ અતિસયોક્તિ નથી પરિપદના કાર્યનાહકો એટલા બધા ઉતાવળમાં પડેલા લાગતા હતા કે વિધવનિર્ણાયક કમિટીનું કામ લગભગ એક કનાકમાં આટોપી લેવામાં આન્યુ હતું, અને પરિપદની સલા ત્રણ કનાકમાં પૂરી કરવામાં આવી હતી. આખા હિન્દુસ્તાનના આર્થિક અને ઔદ્યોગિક પ્રયત્નોનું વિવેચન અને ભવિષ્યના કાર્યક્રમનો નિર્ણય એ સમજી ફક્ત ૨૫૦ મીનીટમાં સપૂર્ણ થી કાર્યક્ષતા ! આ સમયમાંથી અડધા ઉપરાતનો વખત તો સ્વાગત સમિતિ અને પરિપદના પ્રયત્નોનો ભાવલો વાંચનામાં ગયો હશે, ત્યાર પછી રીપોર્ટ વાચવાનું અને દરારો પસાર કરવાનું માફુ મળ્યાથી દેશમાં આન્યુ, એટલું પસં પછી પરિપદના દરવાજા એક વર્ષ માટે બંધ કરવામાં આવ્યા.

આ ભાવલો અને દરારોનું વિવેચન કરતાં પહેલાં લખના ઔદ્યોગિક પરિપદના એક પરિણામ ઉપર ખ્યાન બંધવું અગત્યનું છે પરિપદના જનરન સેક્રેટરીની ઓફિસ અત્યાર સુધી અમરાવતીમાં હતી પરંતુ હવે તે મુંબઈમાં રાખનામાં આવે છે અને જુના ચાપક એક્ટરી મિ. મુખાલકર ઉપરાત મુંબઈના મિ. મનમોહનદાસ રામજી અને મિ. જયજી-

લાલ મહેતાના નામ ઓનરરી સેક્રટરી તરીકે ઉમેરવામાં આવી છે ઔદ્યોગિક પરિપક્વતા સુધારાઓ તરિકે સુબાઈગેરાઓએ અત્યાગ સુધી ઉચ્ચગત કાળે સંપાદન કરી છે, પરિપક્વતા બાર બેકામાથી સાતના પ્રમુખો સુબાઈગેરાઓના હતા સર પિંડુદાસ કાકરસી, દીવાન બહાદુર અબાનાવ, લાલુભાઈ શામળદાસ, મનમોહનદાસ રામજી એટલા સુધી ગુજરાતી શિવાય બે પાંચસીઓ અને એક બોમ્બે ગૃહસ્થને ગુજરાતી બોલનાર ગણીએ તો ઔદ્યોગિક પરિપક્વતા પોપણમાં ગુજરાતનો ફાળો નહોતો ન ગણાય, આ ભેટા પરિપક્વતા વાચકોએ સુબાઈમાં વાનવાથી સર્વ રીતે લાભ થયો, એમ માનવાને કાંઈ હરકત નથી પરંતુ સુબાઈમાં વ્યાપારસ્થત નેનાઓ પોતાની જાળભાઈ ટૂટા થઈને આ પરિપક્વતા વાચક તરફ પૂરતું ધ્યાન આપી રહ્યો કે નહિ તે જોવાનું છે ૧૯૧૫ માં “વેપારી કૌન્સિલ” નામનું નવું મંડળ સ્થાપીને સુબાઈએ જે ભેજમદારી માથે લીધી છે તેના પરિણામ માટે પાંચ વર્ષ સુધી (તે મંડળની બીજી બેઠક ગળે લા સુધી) કાંઈ પૂછનાર નથી, પરંતુ ઔદ્યોગિક પરિપક્વતા એક વર્ષમાં હવે ફરીથી ગળે તે પહેલાં પરિપક્વતા હિસાબના કહેનાતાં જોટાળા અને પરિપક્વતા નવા બધારણ સમઘી સુબાઈએ અમલનું કામ કરનાર છે આ કાર્યસિદ્ધિમાં સુબાઈની વ્યવહાર કાર્યક્ષમતા ઉપયોગી અને સફળ નીતિએ એવી આશા સર્વ તરફથી રખાય છે

સંખ્યનોતી પરિપક્વતા વ્યવસ્થાની ખામીનું એક કાણુ સ્વાગત અમિતિના પ્રમુખનું અધ્યાનક મરણ હોય રાય બહાદુર સુનવી પ્રયાગ નારાયણ ભાગન સમુદાય પ્રાતોમાં અને લોકનાના ધનાઢ્ય અને ઉદ્યોગપગથણ ગૃહસ્થોમાં અમલગી હતા તેમના હાથ નીચે સંખ્યનો પેપર મિન, લેખક અને બીજા કાગળો વગેરે ઉદ્યોગો સારી રીતે પોષાતા હતા, ધાસ અને લાકડામાંથી કાગળ બનાવવાને માટે “માવો” બનાવવાને એક કંપની કાળે તેમણે એક નવા ઉદ્યોગને સગીન પાપો નાખવાની તૈયારી કરી હતી તેમનું સ્વાગત અમિતિના પ્રમુખ તરિકે લાપણુ હુક, સુદાસર અને સમયોચિત હવે સંખ્યનોના જાણના લાકડા દુકાને જેના કે સુતરાઉ કાપડના વણાટ અને તે ઉપર છીંટા બાપવાનું કામ-મનમલ, અને રેશમ ઉપર “ચિકન” કામ અને જરીનું “કામદાની” કાપડ-દાથીદાતના, લાકડાના, અને માટીનાં બારીકે કારીગરીનાં રમકડાની બનાવટ-વગેરે દર્શાયા પછી, પેપર મિલના આનક તરિકેના પોતાના અનુભવ સમઘી ઉપેક્ષ કરના ઉપરાત તેમણે દેશના ઔદ્યોગિક પ્રયોગોમાં બહુ ઉચ્ચ ઉત્તરવાનો પ્રયત્ન કર્યો ન હોય

ઔદ્યોગિક પરિપક્વતા પ્રમુખ રાય બહાદુર સીતાનાથ રાયનુ લાપણુ ધણે અરો નિરાશાજનક હતું તેમના જેવા ઉદ્યોગપ્રવીણ અને અનુભવી પ્રમુખ પાસેથી વધારે સગીન અને વધારે નિર્ણયાત્મક અને માગદર્શી લાપણુની આશા રખાઈ હતી આપણા વાર્ષિક સમારભોના પ્રમુખની ચુટણી કરવામાં ૯ વર્ષ ધણી જ દીન કરવામાં આવે છે, અને ખાસ કરીને ઔદ્યોગિક પરિપક્વતા પ્રમુખો તો નવેમ્બરની આખર પહેલાં લાગ્યે જ નહીં કરવામાં આવે છે આવા હુક. વખ-

समालोचकः

सन्निप्रस्था.

તમા ઉત્તમ ભાષણની આના રાખવી, એ અન્યાય ગણારો, પરંતુ તે સમયની મની જોખમદગીને ભાર પરિપક્વના કાર્યવાહકો માથે છે નાચ સીતાનાથ બહાદુરના ભાષણના પહેલા ભાગમાં હિન્દીના પ્રાચીન નજીકથીના ઉદ્યોગો સમયની અનિદામિક ઉત્તેજ હતા ત્યાર પછી દાખની, ઔદ્યોગિક સ્થિતિના કટલાએક લક્ષણો સમયની દુર પ્રવેશન હતું, દેખાતી નેસગિંક અપતિ, મજુર વગેરે દુનરી જાન, સુડી યાત્રિક ગા, આદ્યોગિક વ્યવસ્થા, ખનન માન લઈ જવાના સાધનો, રાજ્યની મં, અને આદ્યોગિક સાહસ, એ સર્વ વિવિધ વિષય ઉપરના તેમના વિચાર સાધારણ પ્રારના હતા તેજ વિચાર અને બટાળા અનુભવથી પ્રાપ્ત થતી દરેક પ્રશ્નનો નિકાલ કરવાની શક્તિનો અભાવ તેમાં આતો હતો તેથી પછી વિષય ઉપર નિર્બંધાત્મક વિચારનું હિમતથી પ્રતિષ્ઠા ન કરેનું જોવામાં આવતું ન હતું કેવે ગત્યતીતિ, સરકારી બેંક, સરકારી વહીવટમાં હિન્દી વેપારીઓનું ન્યાન, લગભગ પછીની વ્યવસ્થામાં હિન્દી ઉદ્યોગોનું સ્થાન, એ વિષયો ઉપરનું પ્રવેશ તદ્દન અપણ અને ખોટું હતું સરકારી મદદ માટે નિમળ બાળકના રૂબ શિનાય ઉચી વક્ષાના વિચારોનો બીનદુન અભાવ હતો “મામાપ” પામે રૂબ કરવા શિનાય બીજો રજો રજો નથી તે રાત સ્વીકારવા બતા પછી અમાન અને વ્યર્થને ખાતર પણ સ્વતંત્ર પ્રયત્નો થતા જોઈએ, અને તે સમયની વિચારપૂર્વક કામ ન થાય ત્યાં મુધી આપણી ઉમતિ થાની નથી તે કપૂન હતું પરંતુ હિન્દી વ્યાપારીઓ અને ઉદ્યોગોના આગેવાનો નાની અમુખ્ય મુશ્કેલીઓ સમયની ખરી હળીકત મેળવીને તેને વિચાર, મનન, અને દલ અભ્યાસથી ગોળીતે પ્રગ્ત અને સરકાર તરફથી જોઈતી મ અને સહકાર મેળવી આપવો એ ઔદ્યોગિક પરિપક્વના પ્રમુખનું વર્તે છે આને બંને પરિપક્વના કાર્ય અને વર્તવ્યના સમયી રહેજ પછી ઉત્તેજ નિનાયનું કરીઆણીની દુકાનની માફક વધ્યા વિષય ઉપર બટાળવાયા વિચારોના ખીચકા જેવું ભાષણ છપાવવામાં સમય, કાગળ અને છપાવના વ્યય વ્યય થાય છે, એમ લાગ્યા નિના રહેજ નથી

પરિપક્વ આગળ શ્રેયના જાણેના નિમણેમાના મે ત્રિવાચ બધા અપાન અથવા તે અસ્થાને હતા કાચના દુનર સમયી અભાવાના કાચના વારખાનાના માનીકેના નિમણ અનુભવસિદ્ધ વિચારોથી ભરપૂર હતો તેમ જ કાનપુરના સરકારી સાયનશાસ્ત્રી મી શ્રીનાસ્તનનો અતરના ઉદ્યોગ વિષેનો નિમણ તેમના પ્રયોગો અને માર્ગદર્શન વિચારોને માટે વાચવા જેવો છે બાકીના નિમણો ઔદ્યોગિક પરિપક્વની વર્તસિદ્ધિને માટે ઉપયોગી ન હતા અને તે છપાવવા પછી જોઈતા ન હતા દાખના તરિકે સરકારી મજોના દનિદામ સમયી નિમણ કાઢ માસિકમાં અથવા સરકારી મજોની પરિપક્વ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયો હોત તો વધારે ઉચિત ગણાત

દરાવોની યાદી ઉપર નજર ફેરવતા મળી નિરાશાના સમુદ્ધમાં ફરીથી રૂબ પડે છે સાત દરાવોમાંથી એ તો મુનવી પ્રયાગ નારાયણ અને મી. શ. મુલ્લખપ્પમ અપરના અવસાન સમયી હતા એકમાં સરકારે નીમેના ઔદ્યોગિક કમિશનના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવા

માટે એક કમિટી તીમવામાં આવી હતી પરિપક્વતા બધારણ સબધી ૧૯૧૫ માં નિમણેલી એક કમિટીનો રીપોર્ટ ૧૯૧૭ ના સપ્ટેમ્બર સુધીમાં બહાર પાડવો એમ ઠરાવનામાં આવ્યું હતું. પરિપક્વતા ઓફિસ બંધીને સુ બાઈ ખાતે ગણવી, એ વિષે એક ઠરાવ હતો બધી સરકારી રેલવેને પદીપટ ધીમે ધીમે સરકારે કચ્છો એવી ભવામલ કરનારો ઠરાવ મુકતા સર નિઃકલદામે કરેના ભાષણ શિવાય કશું નવું અથવા રસમય ન હતું સુ બાઈની પરિપક્વતા પસાર થયેલા ૩-૪-૫-૬-૮-૧૦-૧૧ નબરના ઠરાવોનો એક જુમખો (*Omnibus resolution*) પ્રમુખ તરફથી રિવેચન વગર પસાર કરાવીને પરિપક્વતા કાર્યનાહકોએ જાણીબધ વેપારનો એક બંધાઈ દાખલો આપ્યો હતો ! આ ઠરાવો શા હતા તે જાણવાને સુ બાઈની પરિપક્વતા રીપોર્ટ ખરીદવો પડે એ જોતા આ સમય બચાવવાની દીકમતો અમેરીકોનોને પણ પાણી ભરાવે તેની હતી, એમ કબૂન કર્યા વિના ચાલે તેમ નથી

ઔદ્યોગિક પરિપક્વતા આગળ થયેલા ભાષણો, પસાર થયેલા ઠરાવો, વચાચેના ગણાયેલા નિબંધો, અને વિષયનિર્ણાયક કમિટીનું કામકાજ, એ સધળું જોતા દેશના ઉદ્યોગમાં વિકાસ માટે તત્પરતા હૃદયને નિરાશા અને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયા વિના રહેતા નથી જે વખતે ઔદ્યોગિક પ્રયત્નો સબધી વિવેકપૂર્વક અને શાન્તિથી બિહાપોહ કરવાની ખાસ જરૂર છે અને જ્યારે બ્રિટીશ સંસાધાન્યતુ દરેક દરેક અગ્ર પોતાના માર્ગ જાળવવાને અને નિમ્તારવાને માટે પોતાના તમ્મની હકિકત આક્રમક, દલીલો અને પ્રમાણો સાથે ધીરજ અને ખતથી તૈયાર કરવામાં મરાગુન છે, તે સમયે હિન્દુસ્થાનના ઉદ્યોગોના લાભ જાળવના માટે મળેલી રાષ્ટ્રીય સભા સાડા ત્રણ કલાકના અધ્યક્ષ વિવેચનથી સતોષ માને તે જોઈને જ્યાં મનનચીન મનુષ્યને ગ્તાનિ થયા વિના રહેશે ? તે છતાં પરિપક્વતા હવેની બેઠ્ઠો કાર્યક્રમ સુ બાઈના સેક્ટરીના હાથમાં છે, એ બારણાએ કહેલી નીચેની મૂલ્યનાઓ અગ્રથાને નહીં ગણાય —

૧ ઔદ્યોગિક પરિપક્વતા રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસની પુઝડીમાં દબાવી નાખવાથી સર્વથા હાનિ જ છે પરિપક્વતા મળવાનો સમય નાતાલમાંથી ગઢીને વાના ખીજ કાઢી ભાગમાં રાખવો જોઈએ કે જેથી સંપૂર્ણ રિવેચન અને શાન્ત બિહાપોહનો લાભ મળે

૨ પરિપક્વતા બધારણમાં મહોટો ફેરફાર કરવાની જરૂર છે ઠરાવો પસાર કરવા ઉપરાંત હિન્દી ઉદ્યોગો સબધી કાર્ક બંધાઈ કામ ચાલુ તેવી ચોટનણ થવી જોઈએ છે

૩ પ્રમુખની સુટણી એક વર્ષ પહેલાં ચલી જોઈએ, કે જેથી પરિપક્વતા કાર્યક્રમ અને પરિપક્વતા નડતી મુશ્કેલીઓનો નિકાલ કરવામાં પ્રમુખની પ્રતિભા જણાઈ આવે પરિપક્વતા એક અપહાઈ મગજ તરિકે કામ કરવું હોય તો તેવો ફેરફાર કર્યા વિના ચાલે તેમ નથી તેમ ચવાઈ પ્રમુખના ભાષણમાં હિન્દી આર્થિક સ્થિતિ ઉપર છીછરા રિવેચનને બદલે હિન્દી ઉદ્યોગોના વિકાસના સાધન સબધી નિર્ણયાત્મક વિચારો જોવામાં આવશે પ્રમુખની જોખમ

દારી એક નિબંધ લખવા જેટલી નહીં પણ એક વર્ષ સુધી હિન્દી ઉદ્યોગોના લાભ, વાજ-વધાને પ્રગતિ દિમાવતી અને તેના તરીકાની દોરી જોઈએ

૪ પરિષદ પાસે આવતા બધા નિમંધો છપાવવાની જરૂર પડતી નથી ક્રમ ઉદ્યોગપરાયણ અનુભવીઓ પાસે લખાયેલા નિમંધો સ્વીકારના જોઈએ તેવા નિબંધો કાઢી મફત મળી શકે તેમ આશા રાખવી એ ઔદ્યોગિક પ્રકૃતિનું અગ્નિ બનાવે છે અનુભવીઓના હાથે દેશના એક એક દુનર લઈને તેમાં નડતી મધળી મુશ્કેલીઓનો અભ્યાસ કરીને તેનો નીવેડો લાવવાને વ્યવહાર સૂચનાઓ તૈયાર કરાવી અને તેમાં પ્રગ્ન અને સરકાર તરફથી જોઈતી મદદ મેળવી આપવી, એ પ્રકારના કાર્યને હાનમાં દેશને ધણી જરૂર છે આવી રીતે એક વર્ષ એક જ દુનર વિષે સંપૂર્ણ માહિતી મેળવવામાં આવે તો તે બસ થશે પરિષદ ૬૨ વર્ષ ૩ ૮૦૦૭ નો ખર્ચ કરવાના અડસઠા બહાર પાડે છે તેટલી રૂબરૂમાં આ પ્રકારનું કાર્ય થાય તો હિન્દી ઉદ્યોગોના નિયમ સમઘી કાઢી વ્યવહાર કાર્ય થયું ગણાશે

૫ લખનૌની રાષ્ટ્રીય કોમેસના સંતોષકારક પરિણામોમાં એક રાજકીય સુધારણાની તૈયાર કરેલી યાદી ગણાય છે તત્તી જ રીતે હિન્દી ઉદ્યોગોના સમઘમાં પણ સરકાર પામેથી માગવાના હુકોની અને પ્રગ્નને કરવાની ભલામણોની યાદી તૈયાર કરવાની જરૂર છે જેટલા અંશે આ યાદી વ્યવહાર અને ઉપયોગી થશે તેટલે અંશે પરિષદનું કાર્ય સફળ થયું ગણાશે

વન્દે માતા ભારતી.

લેખક-૨૧ મુકલ દુર્લભલ વેદ.

વન્દે માતા ભારતી ! વન્દે માતા ભારતી !

સ્વર્ગથી શ્રેષ્ઠ અમ માતૃભૂમિ જનની !

વન્દે માતા ભારતી !

ઉદયાચલ સૂર્ય પ્રચલ લાભુમતી !

ગિરિ હિમાચલ અચલ કુર્મધારી !

વન્દે માતા ભારતી !

જગજગતોત્તમા સમી ધર્મની દાયિની !

શક્તિ તુ ! માત ! ઓ ! મોક્ષદાયી !

વન્દે માતા ભારતી !

રત્નવતી, રસવતી જલવતી, સરસ્વતી !

રૂપિ-મુનિ-વીરના વેદવાલી !

વન્દે માતા ભારતી !

રાત્રિ ને ભક્તિના નેષ્ટ્ર એ જગજગે !

મુખે મોક્ષના અમર નત્રો રમે

વન્દે માતા ભારતી !

હૃદયમા સત્ય ને હાથમા શૌર્યશી,

ધર્મક્ષેત્રે પાપ પાનનકારી

વન્દે માતા ભારતી !

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા ધર્મકુદરોપણા,

શુભ ને દેશ ને જગતની ચેતના

વન્દે માતા ભારતી !

મગન ગાન તુજ સન્ન ભારત કંઠે

અમ પ્રાણ-ધન-મન ત્વ દેવિચરણે

વન્દે માતા ભારતી !

થયો તે પહેલાથી, તારી બાલ્યાવસ્થાથી અત્યાર સુધી મેં તારા પર પ્રેમ ગાખ્યો, તારી સભા રાખી, તેનો તું કાંઈ વિચાર નહિ કરે ? ”

રાધિકા નીચા નમેલા નેત્રોમાં તીવ્ર વેદના બહુધાઈ તે લાવ્યોળ થઈ ગયો,

“માતા ! હું સવળુ બાલ છું ખુવાસો આપવો મુશ્કેલ છે, પણ એ મુશ્કેલીને અંજો બ મારે જવું છે તારે ખાતર મારે જવું છે ”

“ મદદ ! મારે ખાતર ? મને કાંઈ સમજવું પડતી નથી જો તને કાંઈ કાંઈ થાય તો હું પણ મરું, એ તને ખબર નથી ? ”

“પણ બીજી માતાઓ પણ છે તેમની પણ તેની જ દયા યશે ” તેણે ધીમે અવાજે કહ્યું.

“ રાધિકા ! તને મારે માટે બિનકુલ લાગણી નથી ? ”

આખમા આસુ સહિત તેણે કહ્યું - “ માતા ! તું શા માટે આમ બોલે છે ? મને ધણું દુઃખ થાય છે, પણ શુદ્ધમા જવું એ મારી કરજ છે ”

તેણે કપ્પ લાંબને જવાબ આપ્યો - “ તારે અહીં જહેવાની જરૂર છે જો તને કાંઈ થયું તો પછી થઈ રહ્યું પછી બ્રુસનું નામનિશાન રહેજે નહિ ”

રાધિકા જવાબ દીધો - “ જ્યારે જ્યારે જરૂર પડી છે ત્યારે ત્યારે કોઈને કોઈ બ્રુસ પોતાના દરશને માટે પ્રાણ અર્પણ કરવાને, મરનાને બહાર પડ્યા છે. માતા ! સાબળ, તું મને જોઈ કે તું મને માણ છે રાધિકા નામ ” છે, બ્વીજલ છે બાપવો છે, એમ લોકો કહેશે તે તને ગમશે ? ” વળી, તેણે કાંઈક હમીને કહ્યું “ એવું કાંઈ નથી કે હું માર્યો જ જાણીશ તું બચી જાઉં પણ ખરો અને કદાચ હાથ પગ લાગે અગર બીજી રીતે અપગ થાઉં, એ જ ”

આખમા આસુ લાવી, મિસિસ બ્રુસે કહ્યું - “ રાધિકા ! તું નિર્દય છે, હું જોને વધારેમાં વધારે પ્રિય બાલુ છું તે બાળતને તું હતી કાંઈ છે મારા હૃદયના કડકે કડકા કરવાને, મને લમણ કરનાને તું અન્ય લોકોના અભિપ્રાય મને કહી સભળાવે છે ”

તેનાથી હવે રહેવાયું નહિ મુન્તકેડે ડસકા ખાઈ ત રડના લાગી

રાધિકા કહ્યું - “ માતા રડીશ નહિ મારે ખાતર, પ્રયુને ખાતર રડીશ નહિ ”

મારણું ઉધડ્યું અને મિ બ્રુસ અદર આન્યા મિસિસ બ્રુસને તેણે રડતા જોયા તે તેની પાસે જઈ બેસા અને ખબે હાથ મૂકી રડતી પત્નીનું સાન્તવન કરવા લાગ્યા રાધિકા હોઠ ફરડતો પાછો ફરી ગયો

મિસિસ બ્રુસે કહ્યું - “ કલોડ ! તે આપણને છોડી શુદ્ધમા જવા માગે છે ” ડસકો

તા ખાતા તળી તેણે કહ્યું - “ મારા જિવના ચૂરચૂર થાય છે તેની તેને દરકાર નથી ”

બ્રુસે, છોકરા તરફ નજર કરી

“ કલોડ ! તમે તેની સાથે વાત કરો, તે સમજાવે, વાત્ય તે તમારૂં માનશે

પિતા પુત્ર એકના પક્ષા

“ મદદ ! આ બધું શું છે ? ” દોરતાથી તેના પિતાએ કહ્યું

“ મેં મારી માતાને કહ્યું કે માટે યુદ્ધમાં જવું છે તે મારી ભાવના સમજ, રાખી નથી ” તરફાટ કરીને બોલતા અટકી પડ્યો

“ તે સમજ રાખી નથી ”

‘ યુદ્ધમાં જવાની માગી ફરજ બાબત ઝીઝીના-માતાઝીના હૃદય પોચા હોય છે ”

“ મારી ફરજ એટલે શું ? ”

રાફે બોલતા બેનતા અચકાયો પણ તેણે બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું — “જે યુદ્ધમાં જઈ શકે તેણે જવું એવી શું ફરજની ફરજ નથી ? ”

હાથુનાં સાતિ ફેંચાયા પછી કંસો. જુસ બોલ્યો — “રાફે ! બેસ, આપણે આ બાબત કાંઈક વિચારથી વાત કરીએ તું જઈશ અગર ગ્રીક તેથી લડાઈમાં જયપરાજય થવાનો નથી ”

“પિતાશ્રી ! ફરજ જ્યાં તેવો વિચાર કરે તો —”

“બીજાઓના અભિપ્રાયને આપણે હાન શું કરવા છે ? તારી વાત અપવાદ રૂપ છે. તુ મારો એકનો એક ઠોકરો છે, માર નજીકથી ટાઇ બીજું સચું નથી. જો મારે કોઈ વારસ ન રહે તો, કોઈ મને તે આવી મારી મિલકત ભોગવે એટલું જ નહિ પણ આ આપણી જાગીર ઉપર આધાર રાખતા ઘણા માણસની કમનખતી ચાલ તેમની સ્થિતિ સુધારવી એ મારા જીવનનો ઉદ્દેશ છે આ રીતે તો તેઓ કેવળ નશીબને અધીન થઈ પડે ”

‘ પિતાશ્રી ! આમા ટાઈ નિશ્ચયામન દલીલ અને જલ્લાની નથી તમારા કામદારોની સલાહ લે તો કોઈ નાગસને તમે પસંદ કરી લો તો પડી ? ”

“ રાફે ! કેટલા જમાનાથી આ જાગીર આપણે ભોગવતા આ-આ છીએ ? મારી મહેનતના ફળ, મારો છોકરો ન ભોગવે, બીજું કોઈ ભોગવે, સુધારેની જાગીર પર બીજા લોક તેમના છોકરા આવી વમે, મળ કરે, તે શું તાગ ખ્યાનમાં આનું નથી ? મારે માટે અમે કેટલું કર્યું છે ? તને ફતવતા નથી ”

રાફે જગ કોપથી કહ્યું — “પિતાશ્રી ! તમારી તરફ ફતવતા બતાવવા માટે મારે બીજા બનવું, હામ મા ખપવું ? માણસના પોતાના જાતના સુખ કરતા સમગ્ર દેશના સુખનો સનાહ વધારે મહત્ત્વનો છે ”

‘ રાફે ! ” ઘેર રહી કરવા જેવા ઘણા કામ તારે માટે છે તુ તને તે નહીં કરી આપીશ રાફે યુદ્ધમાં જના કરતા ટાઈ કોઈ વખત, ઘેર રહેતું, એમા વધાર બહાદુરી રટની હોય છે ”

“ પિતાશ્રી ! કાકામ કરનાને જેઓ વધાર લાચર દેખ તે બને કર તુ યુવાન છું, બનવાનું છું ઘેર રહી તુ વધારે ઉપયોગી કામ કરી દેવી કેળવણી મો મળી નથી આના વખતમાં ઘેર રહેવાનો અને હુલ્ક નથી. ”

પિતાને હવે દોષ ચમ્પો તેણે કહ્યું — “ ના જ તુ ચલ્યુ ચલ્યુ કેમ બોલે છે ? નાટકના કોઈ નાયકની બેઠે તારા હામની વાત કંઈ બધ રાખ અને આ ખૂન ખ્યાનમાં રાખ કે, લગ્નકરમાં જો મારો આગ તે મારે વિચાર કરવાનો તુ તો મના કરે ”

રાઈ ઝાપો ઝપ પડી ગયો તેના મોઢા ઉપરનું નૂર ઉડી ગયું, તેણે લાચાર બની કહ્યું
“પિતા શ્રી!—”

“મેં તને અમળજીની રાત કહેવા આડી, પણ તે નિષ્ફળ ગઈ જો તને મારી વાગણી માટે
સન્માન નહિ દોષ તો મારે બીજા ઉપાય લેવા પડશે”

કેટલાક દિવસ આ તડરાગ ચાલી પણ તેવામાં મિસિસ જુસ મજાત મિમાર થઈ જતા,
યુદ્ધમાં જવાનો વિચાર છોડી દેના માટે, માલગીને બિજાને રાઈ પામેથી વચન લેવામાં આવ્યું.

* * *

ફિરટમસની સાજ હતી મિમિસ જુસ મેં મેઠા એક પત્ર વાચતા હતા

મિ જુમે પૂછ્યું, “કોનો કાગળ છે?”

“બહાવા! એ કાગળ હુલન વેરકરનો છે”

“મિયારી હુલન! બોલી ગઈની સાથે જ અભ્યાસ કરતો હતો,” મિમિસ જુસની
નજીવ જઈ તેણે કહ્યું, આપણે ગઈને ઘેર ગમ્યો, તે સારું ન કર્યું? તે જરા ખિન્ન રહે છે,
પણ બોલી વેરકરના મરણ કરતા તે સ્થિતિ ઘણી જ સધારે સારી છે

મિસિસ જુસે જવાબ આપ્યો નહિ તે પોતાના હાથમાંનો કાગળ વાચતી હતી—

‘મારી જીવન નોમમાં જે ગામડું પડ્યું છે તે પૂરી રાકાય એમ નથી મારા પુત્રના વચનના
જાણકારા અને વાચ્યા કરે છે—‘માતા! યુદ્ધમાં જવાનો મને પ્રેમ છે, મને હોશ છે—પોતાના
દેશને માટે મરણ, એ અત્યંત મોગ મઈ નાનોસરનો નથી અને એ આત્મભોગ મારા બહાદુર દીકરાએ આપ્યો,
એ અભિમાનથી મારા નબળા સ્ત્રીહૃદયને નબળું પણ આવાસન મેં છે

આ નાચતા મિસિસ જુસને થયગટ થયો અને પા તેમણે વાળી દીધો ધરના
આગળા ઉધડયા અને બિદમતમારે કહ્યું—“હા! હારિ”

“કેમ હાજર! શું છે?” મિ. જુસે પૂછ્યું પણ હાજરનો ખિન્ન ચહેરો જોઈ તેણે
સધારે પૂછ્યું નહિ

“હું તમારી પામે ઘણા માં સમાચાર લઈ આ-એણું તમાગ ગઈને અકસ્માત થયો છે”

મિસિસ જુમે મટેજ જુમ મારી પૂછ્યું, “ગઈને?”

હાજરની ખબર કહેવાની હમ ઉપગથી તેઓએ અતુમાન કર્યું કે રાઈનું મરણ થયું હશે
હાજરે કહ્યું—“મોટરોની અવગતચીતીમાં ગઈક માર્યો ગયો છે”

* * *

ગઈના મરણ પછી તેના માતાપિતા એક દિવસ એકના બેસ હતા તેઓ તદ્દન શાન
હતા એવામાં ઘોડી વારે એકદમ મિસિસ જુસ બોલી ઉઠ્યા—“કોણ! રાઈને યુદ્ધમાં જપ
આપણે ના પડી તે હમેશને માટે આપણને ખટખટારો”

‘કોણ જુસના દો’ ઉપરનું લોહી ઉડી ગયું તેણે જવાબ આપ્યો—“લગાઇમાં જવાનો
દેશમેદારી, એનો હૃદ આપણે પગની લીલો, તેની હોશ ભાગી નાખી તે આપણે જોડુ કર્યું છે
તેને આપણે જના દીધો હોત તો હુલન વેરકરને મેં જુ આવાસન આપણને મળત, આપણ
બહાદુર છોડગ માટે આપણે પણ અભિમાન ધરાવી રહત”

* અચેછ ઉપરથી, થોગ ધટતા ફેરફાર સાથે

મિલ્લગત જેસમ ૩ ૧-૮-૨૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

જિન્હાકુંવર.

, લેખક—રા હરનાથ અમુલખરાય દેસાઈ, બી એ

(ગતાકથી ચાલુ)

લાપણ ૧૦ મુ

સમાહ.

સાભળો છો કે? તમને બહુ કહેવાની જરૂર નથી તમે જ્યે દહાડે ના કહો છો? પણ અમને કથા વગર બહારોનહાર કંઈ પણ કરવું એ તમારો પત્નિધમ નહિ માટે કહુ છું જાણુ છું કે આ નાહકની તગ્દી છે હે ધિર! પતિ મળો તો ભવેભવ આવા જ મળતે ખરેખર હું તો જેને તેને તે જ કહુ છું માગ સમ જે ખોટું કહેતી હોઉ તો

દહાડે વાત કરવાની નવરાશ નહિ તમને જ્યારે જોઉ ત્યારે કામમા ને કામમા ખાતી વખતે સહેજ નવગ ને તે વખતે બહુ વાત કરીએ ત્યારે એની કરમ કથા કરનાથી તમારા ખાવાનો રસ જાય સવાર, બપોર, સાજ તમે કામમા ને કામમા—ત્યારે રહી અમારે ભાગ આ ગત હવે મારી વાત સાભળીને પછી ઉધગ્ને એમને એમ નહિ ઉધાય

આજ વાત ન કરૂ? આજ ન કરૂ તો પછી વખત જ કયા છે? આજે ચૌદસ ને કાને તો સમાપ્તિ છે સનારે વાત કરૂ? વળી જાણે તમે સવારના નવગ હો તેમ રાત્રે જ આ ધગમા ટકો છો તે બૂની ગઈ શું? શું બોલ્યા? બહાન નારી જનુ છે? કારણુ અહિ કોઈ તમને અણગમતુ બોલે છે? તમને કંઈ અહીં તુરગમા ધાલ્યા છે? તુરગ ખરી? હા હા, તુરગ તો ખરી જ તો આપ મહેરબાન મારા કેદીને કુ પહેરેગીર યાને કેદનાગ, આ તુરગ તો પ્રેમનધન થયેના મારા આ કેદીજી મારા પ્રિયતમને રહેનાને માટે પ્રેમગારેથી ચલેની મમજ્યા? હવે નાટક જવાદો બહુ થયુ આટલા ઝોકરા આસપાસ ને હવે નાટકનો વખત છે? એ ચેટકના વખત થયા હવે તો રાઈના પાડ તો વહી ગયા

શું ખરૂં કરૂ? બોલતી બધ રહુ? ઉધજુ છે? આમ નાહક શું કામ તરછોડો છો! માગ જેવી સ્ત્રી આ બોલોને લાયક નથી હો! જ્યારે જ્યારે વાત કરવા આવું ત્યારે ત્યારે તમે મને ઊતારી પાડો છો તમે માફ સાભળતા જ નથી તમને માફ બોલવું ગમતુ જ નથી બહુ, મુગા તે કેમ ગહેનાય? ને તમારી સાથે વાત ન કરૂ ત્યારે શું હું ભીંતોને સભળાવું?

મુ ગી અનતરી હોત તો ઠીક થાત? વાહે! શામાય! ઠીક ધિજ દેખાડી કુ મુગી અનતરી રોત તો તેમા તમને શો લાલ? ધીમે ધીમે મારા તગ્દની સર્વ લાગણીઓને તમારા હૃદયમાથી દૂર રી હવે તો તમને તમારી જાત જ વહાની છે તમને ખબર છે કે સપ્તાહ બેડી છે? તમે જાણો છો? ત્યારે ઠીક હું ને કાજીએ ભાગનતની કથા સાભળના જમ્યે છીએ તે ખબર છે? શું અરસ કથા! અરે નુ તો જા સાગ! જે કથા ધરીક્ષિત રાજાએ સાભળેલી તે! તેનાથી સર્વે પાપ ધોવાઈ જાય છે

• પાપ કર્યા શુ કરવા ? પાપ કર્મ જાણી શુ કરતા હઈશુ ? સરેજમા જાણેઅણજાણે પાપ થઈ જાય તમે આ જોડ્યા તે પાપ, ને માર તમને કહેવું પડે છે તે પણ પાપ

ત્યારે બોલુ છું શુ કરના ? બૂલ થઈ મુદાની વાત કયા એ રહી ગઈ આ તો ધન મંદર ને કુલ ને બીજાડી પાડે શુભ કરી બીજાડીની વાતપર ઉતરી ને જોગ બાલુએ રહ્યા બુઝો કાંયે સંતાહ ઉઠાની છે

સાઈં થયું કે ઉઠશે ? બિચારો આજ્ઞા મટયો ? તમે તદ્દન નારિતડ છે. હુ ધારતી હતી કે કઈ પણ શ્રદ્ધા હરો પણ આ તો છેક જ કરીઆન ખરેખર જેવો આહાર તેવો જ ઓટકાર, જેથી સોખત તેવી જ અસર તમારી જ્વન, તમારા ટોરતો વગેરે તમારા જેના ભોળા-મનવાળાને આડ ગરતે દોરી જશે એ મારી બિહુક ખરી પડી

જે કહેવું હોય તે કહી દઉં ? હુ તો તે જ કહી હતી પણ તમે વચ્ચે બોલો છો, ઉકાગ કરો છો, ઉધનાના ઢોગ કરો છો ને પગી કહો છો કે બોરીનાથ હું કેની આમગ બોનું ? માર સાબળતા હોય ત્યારે બોનું ની ? બુઝો માધન પુરાણી—

શુ બોલ્યા ? તે આજ્ઞા તમને પસંદ નથી ? એમા વળી પસંદગીનું કામ જ શુ છે ? ન્યાત આખી લા જાય છે એટલે હુ પણ જઉં છું જો જો નધારે બોનતા જાણુ છું તમે શુ કહેશો તે તમે કહેશો કે ' વાઢે પાપડ, વાં વડી ને રાદે મુરખી મધેડે ચડી ' એ તો મને મો પડે છે એ બાહાણુ છે માહાણુના છોકરાની નિં. મહા પાપ છે તેમ કરતા તમે કેમ આચકો નથી ખાના ? ઈશ્વર કેમ રાજ રહેશે ? તેનો જ રાખો તે પુગણી કેવા છે ?

તે પાપી છે ? આ તો ધોખી હુએ મુવે ને તમે કુઓ વણમુવે શુ તેમનું જ્ઞાન ! સસ્કૃત તો અટ્યટ બોલે છે શુ તેમના હાનહાન ! કેરી તેમની બોનનાની છટા ! ટેવુ સરસ સમજાવવું ! મીઠી વાણી, નરમાશ, તેજસ્વી આખો, પરિનતા, ગુહ આચારવિચાર એ બધા તેમનામા આવા પુરુષની નિંદા કરતા જરા અચકાઓ, જરાક સરમઓ

તે પુરાણીનું મારે નામ જ ન દેવું ? કઈ કારણ ? તમારો વાધો જણાવો ને ? તે વ્યાજ ખાઉ છે ? મારનાડી છે ? આની નીચી દષ્ટિ કેમ દરોછો ? શુ કામ પાપ વાવોછો ? હવે તો ખાપના આઝ ઉગશે તમે પૈસાવાળાને પાપી માગવાડી ગણો છો તો તમે તમારા પૈસા ઉરાડી દીધા ? પોતાની પામે પૈસા હોય તો દીક ને બાપડા બાહાણુના બાળક પામે દમડી હોય તે ના ખમાય તમારુ તો ગમે તેમ થયું પણ આ ગીત છોકરા ન લીખે તેમને તેનો ચેપ ન લાગે

• મહોરખાની કરી વધારે ન બોલો. મન્ય કવ્વા જઈએ ત્યારે પાપ ન કરો રોડીને ન વાવો ઈશ્વરનો તો જર રાખો તમારા આના બોલોથી આ ધર કુજે છે કાંયે જ કયામા મક્ક ને બાહાણુ વચ્ચેના સબધની વાત આની હતી ને બાહાણુની નિંદાથી બ્રહ્મ કેવા કોપાયમાન થાય છે તે સમજાવ્યું હતું મને તો તમારી શીક ગયા કરે છે અરે રામ ! રામ ! આમને-પ તો મારી શુદ્ધિ આપ

નુ બોલો છો ? હોય તો હાથ, ત્યાં બોલી મેને રખેને કઈ પેટમાં રહી જાય નથી બોનવ ? હીં ક્યું કે ન બોલ્યા, નહિ તો મારા કાન અપવિત્ર થાન કયા સાબળીને પવિત્ર થયેના કાનમાં મળી બ્રાહ્મણની નિંદાના શબ્દો જવાથી મારૂં સન પુન્ય નષ્ટ થાન તમારા બોને બોન કામગીરીમાં કોનઈ જાય છે તે વિચારની વાત કહુ કે ? પેના બ્રાહ્મણને પચભાગ આપ્યો હતો એ વખતે નુ બોલ્યા હતા ? ચાં છે કે ? હમ્યા ! હમ્યા એટલે પત્યુ

તમે નથી બોલતા ? અં બોલો છો અને બાલો છો બ્રાહ્મણના દોષોને મુદી ધાન્ય આપ્યું કે નાં કુગરાયુ પોતાનું પેટ ભરવું છે ને બોરીંગની પેડે પડી રહેવું છે આ અવતાર જે કરશે તેનું ફાન મળશે આવશે અવતાર ને, છે તે નથી થશે ગયા જ-મમા ક્યું છે તેથી આ જન્મે પામ્યા છો પણ આવશે અવતાર તો હમ્યા જ તો પચભાગનો નુ તમાગે વિચિત્ર અર્થ ! જેના પાંચે ભાગેના હોય તેને આપવું એ પચભાગ તમાગે તે દીનમના કામ તો દ્વારકાની છાપ માફક હૃદયપર પડેના છે પાંચે ભાગેના ? પાંચે અવયવો જેના ન હોય તેને આપવું ? જેના આપ, શ્રમ, કાન, હાથ ને પગ ન હોય એવાને આપવું તે પચભાગ એવી બોડાવાળો બ્રાહ્મણ થાય એવી ઇચ્છા જ કેમ થાય ? બ્રાહ્મણને આપજો નહિ આપીએ તો તે જરો કયા ? આપણને ઇશ્વરે આપ્યું છે તો બીજાને આપીએ છીએ

તેઓ આપણ લોહી ચુએ છે ? તમે તો હવે જી તમારા પોતાના છોકરા તમારા આવા વિચારો જાણી બન્નવાઈ જરો તમને પાપે ચોમેઝ ઘેરેયા છે કઈ ઉડાઉડી કરવાની નથી મને પણ ઘર વહાણ છે કાને હમ્ત સપ્તાહ ઉડે ત્યારે પોથી પુજા કરી તમારી પુજા કરૂં ? રાજ તો તમારી પુ ન કર છુ આ જીવતા દેવને તો મમળા ભોગ, રાજભોગ, શયનભોગ એમ રાજ ધગવું છુ હવે કેવી પુજા કર તે મમજવો દેવની વાતમાં પોતે આગળ નાના બચ્ચાઓના મનપર ધમની અસર કરના અરે, ધર્મની છાપ પાડવા પ્રયત્ન વાડ્યો કે તમારે ભોપણુ તેમને ઉઘે રતે ચડાવે એટલે પત્યુ મારે તો બહુ ધુણપર લીંપણુ તે બધા નામ્નિક બનરો તો દુનિઆ કેમ ચાનને અમે ભૈરા તો અનિનાશી અનંત, સવશી શ્રેષ્ઠ એના ઇશ્વરના ભગ્ન રાજ ગાઈગુ તમે તમારે પાપ કરો-પાપના ભારા બાધો સાઈ છે કે પુણ્યના પાપની શ્રીઓ ભાગીદાર નથી, નહિ તો તમે તો મારાપર પાપની પેડે લાદત

અર્થ થણુ થાય છે ? એ તો કુ જાણતી જ હતી આટલું મોડું બોલ્યા એ જ મહેર-બાની તમાન બીડી-દોગ્ત, જ્યાફર-દોગ્ત, વગેરે આવે તો તેમની સરભરા વગરેપેસે થાય છે ? તેમને ત્યાં ચારતહેવાર મીઠાઈઓ કેસ મોકલાય છે ? દેવદત્તન, કથા, વાર્તા, બ્રહ્મભોજન, દાન વગેરેનું અચ છાતીએ લાગે છે કઈક બોનતા લજવાઓ ગમનારને દુર કરનાર આ પવિત્ર કથા સાંભળીને આત્મા પરમાત્મામાં મળી જાય છે તે તમને ખબર છે ? એવી કથારસના રનાદ ચખાડનાર પુજ્ય બ્રાહ્મણને દાન પણ ન કરવું ? પોથી પુજા મીશ ને કરારીશ અને છોકરીઓ પામે તે માથે પણ લેવડાવીશ જેથી પરીક્ષિત જેના

રાજાઓના પાપ ટળી ગયા, જેને મોટા મોટા માણસો મોક્ષ આપનાર માને છે, જે શ્રીભગવાનના ખરા પ્રતાપનું ભાન કરાવી જાય તપ આદિ કર્યા હોય એના પાપોઓનાં મનનો મેલ ધોઈ નાખી તેમને સુદ્ધ કરે છે તેના ભગવાનની કૃપા સાલગા પડી શું તમારા યુગારાથી કરી જઈ મારૂ લીધેનું વત હુણર નહિ કરે? હું તો બ્રાહ્મણને આપીશ જ તમને પાપ કરના નહિ દઈ

તમે હવે નાન કહેતા-દરેકના ફક્ત બે રૂપિયા જ ખર્ચ આવશે " આટલામાં નાનીકીકીએ ઉંધમા 'બા મને પાણી' કરી ખૂમ મારી તેથી સભામાં ભગાણુ પડ્યું ભાવણુકતા સ્થાનક બ્રહ્મ થઈને પાણી પાના ગયા એટલે મ્હું નિર્ભયીનું આરાધન કર્યું અને તે પાગથી વેળી વાત કરતા હતા પણ અરઉંધમા 'પોથી ઉચકાનીશ' 'માગ બે રૂપિયા' એના કાંઈકે ઉઘારો મગજને પરોચતા પણ તેથી ઈર્ષ્ય મારી મીડી નિદ્રા મને તણ ગઈ નહિ'

આ સ્થળે પોથીપુજન થઈ કે નહિ અને પોથી નાચે લઈ તેમની પુત્રીઓ વાસણની પાછળ ગાતીગાતી ગઈ કે નહિ તેનો કંઈ પણ ઈંગારો ન પોચાવાને પોતાની નોંધપોથીમાં કર્યો નથી પણ મારા મિત્ર પોચાવાવાના પતિની સાથના મારા પરિચયથી હું કહી શકું છું કે તે એના દંડ વિચારના હતા કે તેમણે કરેલો મનસુખો તે ફેરવે જ નહિ અને એવું મારૂ ખાસ ધારણુ છે કે તેમણે પોથીપુજન કરી જ હસે તે તેમની છોકરીઓ તે ધીરે ધીરે અતુરપ પુન્ય ધાય છે તે પુન્ય મેળનવા ભાવ્યશાલી થઈ જ હશે

—અપૂર્ણ

દેશી રાજ્યોમાં રાષ્ટ્રીયત્વ.

લેખક — રા. હિમતસિંહજી સિમોદિઆ.

" પ્રજાનો વિચાર મ્હારાથી નથી થયો, પણ તમે હવે આ રક પ્રજાના કલ્યાણનો વિચાર કરજો પ્રજા રક છે-જોત્તી નથી પણ મ્હોટી એને સાઠ કર્ષ થયુ નથી-તમે કુવરો નહિ-પ્રજા અત્ર પાન અને મરીર ત્વજ પ્રજાને જળવળે પ્રજા તમને ભાળવણુ પ્રજા ખીચાની, પ્રજા પ્રજા'

—અસ્તવતીચકલા ૩ પા ૧૮-૩૧ ૩ (બીજી આવૃત્તિ)

ના. ચૌધસરોખના પ્રમુખત્વ નીચે દિલ્હીમાં મળેલી હિન્દુ-ના દેશીરાજ્યોની છેલ્લી પરિષદ વિષે આપણા આખા દેશમાં ચર્ચા થઈ છે આ પરિષદના ખાસ ઉપયોગી પરિણામો શુ આપ્યા અમર આવશે તે કાંઈ નક્કી થયુ નથી તેથી તેનું કેવું બધારણુ યોગ્યતાનું હશે તે કાંઈ કહી શકાય નહિ બાકી આની પરિપદ્ધતી એક વાત નિસિદ્ધ થઈ રહે કે આપણા દેશીરાજ્યોમાં પરસ્પર મિત્રતા વધતી જશે, એટલે અમનનાની ઉલ્લી પ્રાતિક પરિષદમાં દેશીરાજ્યોને હવે-મિત્રરાજ્યો તરીકે ઓળખવાની વાત મુકાઈ-ચર્ચાઈ હતી તે મર્દન સ્વીકાર પામશે રાજ્યોની પરિપદ્ધતી અતિમ દેવ અને યોગ્યતા ગમે તેના હોય પણ આ પરિષદે રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ શું કરવું જોઈએ તેની ચર્ચા અને અપ્રાનગિક નહિ ગણાય

પુનર્તમને પશ્ચાતાપ ૩ ૨-૦-૦ એનુ એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ,

હિન્દુ-ગાંધીયદષ્ટિએ દેશી રાજ્યોમા જે દિનચાન કે ચક્રવર્તી થયે તેઓએ તેમાનુ કાર્ય થયુ જ્ઞાતુ નથી આપણા દેશી ગાંધોમા પ્રગટિતના વિચારો અને ચોંટનાઓને ધ્યાન માનુ નથી નહીં રા એ આ દિશામા પગના ભર્યા છે અને મહીસુર ત્વરા સી ઓડ પગના ભાગુ જાય છે, તેમ ખીજા બધા દેશીરાજ્યોએ પણ પ્રગતિમાન ધરાની નજર છે કેવલ મેળી મહેસાવી રાજ્યોમા કલ્પ સીન જીવન કનમિત બનશે એ માન મર ગેરીરાજ્યોએ વધારા ગીતે સમજાસાની જરૂર છે વડોરા પ્રગતિ આગળનામા મુલવી પ્રથમ છે જ્યાં પણ તેણે હમણા મહીસુગની પ્રગતિને અનુસરવાની જરૂર છે વડોરા ગુજરાતમા ખામ અનુચીત છે, તેથી માઈડિ ગાંધીને તેવુ ધરાની હજી થાય ખરી પણ તેમને માલ નજે ઈ નિમનતાઓ ને છે વડોરાએ મહીસુગની પ્રવૃત્તિ ઓકાયા ઉપરાંત એક મુલુ મેળી ફજા ધ્યાનમા લેરી જરૂરની છે ના. ગાયકવાડ દેશી રાજ્યોમા અમર છે અને તેમણે મધ પરિપૂર્ણ મુખ્ય પાંચ બાજુઓ છે તેઓ ગાંધીઓની એ પરિપૂર્ણ હિન્દુ પ્રયત્ન રા દ્વીયત્વ નાખર કરવા પ્રયાસ કરી દેશના અને નહાના મોટા રજવાડાઓને અનેક કલ્યાણમાળ દયારી પ્રગત કરવા પણ જરી રહે તેમ છે આ બાબતમા તેઓની અમૂલ્ય સૂચનાઓ રાજ્યો સ્વી રશે જ હિન્દુના કલ્યાણ અમર ગાંધીઓનુ એકમ થયુ જોઈએ અને તેમણે પોતાના ગાંધોમા અને બધા ગાંધીયત્વ પ્રતીપત્યને પોતા આપી દેશીરાજ્યોના નામને સાધક કરુ જોઈએ

દેશીગાંધીઓની રાયતની અને શિદિન પ્રગતી રિધતિમા ધણો જ ફર છે મિતિત-પ્રગતમા હવે એકપ્રગતનુ વલણ નિકાસ પામતુ થયુ જણાય છે, સારે દેશીરાજ્યોમા એકપ્રગતપણ આ પુ નથી અને સ્વત મહેસાધી આરના અનકાસ કે સભર નથી દેશીરાજ્યોમા પ્રગતપણ તે રાજપણ છે, પ્રગત અને રાજ એ પક્ષો નથી-બિન નથી દેશીગાંધીઓની પ્રગત પોતાના રાજની હિજા વહવાનુ અનુરૂપ-અનુકૂળ માધન છે આ ભારના પ્રાચીન સમયથી ચાની આવે છે પ્રાચીનરાજ્ય ટપી રહ્યુ છે એમ કહેવા કમતા પ્રાચીન પ્રગત્ય નથી રહ્યુ છે એ કહેનુ વધારે અધસૂચક છે દેશીરાજ્યોની પ્રગત જીવના માદ પોતાનુ પ્રગતપણ મેળવે તો કેવુ સારું ખરૂં પ્રગતપણ એ રાજપણ જ છે પ્રગત અને રાજને એક બીજાની જરૂર છે માટે બન્નેએ જાગૃત થયુ જોઈએ પરંપરની એમની મુપુષ્પિઅવગ્યા ક્યારે વિરમશે એ એક પ્રશ્ન છે જો કે શિદિન પ્રગતની સહાયરહે દેશીરાજ્યોની પ્રગત પોતાના રાજને જગાડી રા ખરી પ્રગતને મુપુષ્પિકાનથી જોડેનો ભય છે તેટલો રાજ્યોને નથી એ નિરિચા છે માટે જ દેશીગાંધીઓને જગાવાનુ દુર્ધન કાર દેશીપ્રગતને શિર છે અને તે પ્રગત નહિ જગે તો તેથી તેને નુશ્વાન વધાર છે ના જગાધી રાજને પણ નુશ્વાન છે પણ તે હાનની પોતાની દષ્ટિએ, પોતાને થયુ છે એમ નહિ લાગે આ દષ્ટિરી તે કલ્પ હિંદુ જગે પણ તેથી પ્રગતને ટટી હાની રશે તે ખ્યાન પ્રગતે જાગી ગાંધી મમક્ષ મુ વો જોઈએ કેટલાક ગાંધીઓ જાણીજોઈને પ્રાની હાજરો તરફ દુર્લક્ષ્ય આપતા હશે તેમને પ્રગતે નજન કરવાની જરૂર છે રાજ્યોને તેમના કર્તવ્યોનુ ભાન પ્રગતે કેટલીકવાર કરાવુ પડે છે પ્રગતના કલ્યાણઅર્થે રાજ્યોએ, અને પ્રગતિઓ અનેક મકાને વેળીને પણ કરવાની જરૂર છે

ભોજ અને કાનિવાસ ૩ ૧-૦-૦ એન એમ નિપાળી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

• દેશીરાજ્યોની પ્રગતિ બળનિતુ બળ-તરવ-તે જ શુધાના પ્રગળીયત્વમાથી મળી શકશે તે પ્રગળીયત્વ સ્વીકારી યોગ્ય ફેરફારો સહિત તેના માંગોએ ચાલના તેમણે તૈયાર થવું જોઈએ. પ્રથમ ભિન્ન ભિન્ન દેશી રાજ્યોમાં એકપ્રગળીયતાની લાભના ફેલાવની અને એકપ્રગળીયતરીકે તેઓએ અનેક નહાની મોટી હીનચાતો શરૂ કરવી જોઈએ. શરુઆતમાં રાજકીયત્વથી દૂર રહી તેને હાય ધરવાની શક્તિ અને યોગ્યતા મેળવવા શિક્ષણ લેવું જરૂરનું છે. અમુક પગથિએ સહકાર પધ્ધતિ, ધીરે પછી દડતાથી બીજા ક્ષેત્રમાં તેણે વધુ જોઈએ હાલની સ્થિતિમાં રાજ્યો આ પ્રવેશ વધારી લેશે ઉચ્ચ ઉદ્દેશો ધારણ કરી દેશીરાજ્યોની પ્રગતિએ પોતાની એક પરિપક્વ સ્થાપત્રી અને જેમ પ્રાથમિક અને રાષ્ટ્રીય પરિપક્વો બ્રિટિશ સરકારની સમક્ષ પોતાની હાજરી ને દર્શનાથી અને વળનથી રજુ કરે છે તેમ દેશીપ્રગળીયતા આ પરિપક્વતા દ્વારા દેશી રાજ્યો પાસે જ પ્રગળીયતાના પ્રભાવથી અમલમાં મુકાવશે આ પરિપક્વ રાષ્ટ્રીયતા કરવામાં અનેકવા સત્વર સફળ થશે.

નામદાર વૉઈસરૉયનો ઉદ્દેશ રાજ્યોની પરિપક્વતાથી લારિષમાં રાજ્યોનું એક મજબુત મણ બનાવી તેઓને બ્રિટિશ હિન્દના કારોબારમાં ભાગ લેતા કરવા એવો છે એમ જાહેર થયું છે. આથી વૉઈસરૉય રાજ્યો ઉપર ખૂબ પ્રીતિ રાખે છે એમ જણાય છે, પણ તે રાજ્યોની પ્રગળીયતરીકે કેવા પ્રકારની લાગણી હશે એ સમજાય તેમ નથી. દેશીરાજ્યોનો મોટો ભાગ ખરૂં પ્રગળીય કરવામાં તદ્દન પગાત છે પણ બ્યારે ના. વૉઈસરૉય તેમના માટે આનું ઈન્કે છે તેનું તેઓ સમજશે કે તરત તેઓને બ્રિટિશ કારોબારથી સંપૂર્ણ જાણીતા થનાનો પ્રયાસ કરવાની જરૂર પડશે એ ખરૂં, પણ ભય છે કે તેઓ બીજા બહારની નક્કી થમાલોમાં પડશે અને જવા આનનામાં ધણું વ્યર્થ ખર્ચ કરશે. આથી પ્રગળીય થુ થશે ? બ્રિટિશ સરકાર જેમ પોતાની પ્રગળીય હિત કરવા બધાથેન છે તેમ દેશીરાજ્યોની પ્રગળીય હિત વિચારવાની પણ તેની તેટલી જ જરૂર છે એટલા માટે જ સ્વીકારિય નખતે ના. ગાયકવાડે જે વિચારો દર્શાવ્યા છે તે સ્વીકારી સત્ય અકર્તા બુદ્ધિ ધારણ કરી રાજ્યોને ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકામાં લાવવા માટે અનેક પ્રગતિમાન પ્રવૃત્તિઓ તેમણે હાય ધરવી જોઈએ ના. ગાયકવાડ પ્રગળીય નોડીના પ્રખ્યાત હકીમ છે તેથી દેશીરાજ્યો પોતાના રાજ્યો ઉત્તમ બનાવનામાં પ્રવૃત્તિ પરચણ રહે એમ તેઓ ઇચ્છે એ સ્વાભાવિક છે ના. વૉઈસરૉય આ પરિપક્વતા અંગે આની જાન નાને પોષના-સતેજ કરવા પ્રવૃત્ત થાય તો તેથી વધારે સગીન લાભ થવા મલક છે આ પરિપક્વતા વરુત્ત મધ્યર્થ લાભો પ્રત્યક્ષ થવા માટે રાજ્યોની પરચર દદ મૈત્રીની જરૂર છે. બાપાદિએ જેતા પણ હિન્દના અનેક ભિન્ન ભાગોમાં આ પરિપક્વતા શાખાઓ સ્થાપત્રી કર્મોએ, અને રાષ્ટ્રીયપરિપક્વતા ધોરણધારણ અનુસાર નિયમપૂર્વક સતત ઉત્સાહી સગીન કાર્ય થવું જોઈએ તેના પરિણામ ગમે ત્યારે આવે તે જોનાનું નથી પરંતુ મહીસુર અને વડોદરાને બરાબર અનુસરના પ્રગળીયતાના નર્થ કરવા રાજ્યોને હમણા તો તરત બેઠાંબેઠો તરફ પોતાનું લક્ષ્ય દેશીરાજ્યોની ખાસ જરૂર છે.

દેશીરાજ્યોની સમસ્ત પ્રજાના કલ્યાણ માટે જે મે પ્રાથમિક મુદ્ધારાલાહોત્તુ 'ફ્રિનુન' પત્ર મુલ્યે છે તે તા ૧૩-૧૦-૧૬ ના "કોમનવીન"માં આપ્યા છે તેનો નીચે ઉતારો કરામાં આપ્યો છે—

(૧) "રાજ્યોમાં પરસ્પર દ્વંતર સમ્બંધ-મૈત્રી, અને

(૨) સમસ્ત દેશી રાજ્યો-રાજ્યોનો (સમુદાયગતિ) પ્રાતિક સરકારોને બદલે હિન્દ સરકાર સાથે સબધ "

"હાન દેશીરાજ્યો પરબારા-છુટથી પરસ્પર મળી શક્તા નથી આ અવરોધની વ્યાપક હારિક મુદ્દો-નીચે અનેક છે માટે જે તે લઈલેનામાં આવે તો દેશીરાજ્યોના કલ્યાણમાગ અનેકરીતે વધારે ત્વરાથી ખુલ્લા થવા માગશે જે નિ સરાય છે વડોદરાના અને મહીસુરના રાજ્યોની પ્રગતિઓનું વણાઓ અનુકરણ કરગે એક ખીજને તપાસતા ખામીઓ દુર કરવા પરસ્પર અનુભવી અધિકારીઓની લેવડ-ડેવડ થશે આવો આતંત્રિક અમ્બ કેવો ઉપયોગી છે તે આ દૃષ્ટાન્તથી જણાશે મહીસુરના અને વડોદરાના હાન માજી હીરાન શ્રીયુત વિ. વિ. માધવરાવે મહીસુરની ઝિનોમીકન કૉન્ફ-સથી ઉત્તમ રૂબો નીપળ્યા છે એવું જાણ્યું કે તરત તેઓએ લાનુ કામકાજ જેના એક અમલદારનેલા મોડ-યો થોડા વખત પછી તેઓએ પોતાના અમલમાં વડોદરામાં એક ઝિનોમી-વ કમિની આપી કે જે મહીસુર પ્રમાણે હમણા કામ કરે છે આથી ગાળ્યને ઘણા લાલ થાય છે અને થશે જે બન્ને રાજ્યો આ દિશામાં સમુદાય કાર્ય કરે તો તેથી ઘણો જ ફાયદો થાય "

"મોટા રાજ્યો કરના નાના નાનાઓને આની મયુક્તતા-સહકારિતાની ઘણી જ જરૂર છે વડોદરા તો એકનુયે કરી રાકે, પણ ખીજ નાના રાજ્યો કરી શકે નહિ તેમને મહીસુર જેવાની મદદ થી ઘણો લાલ થાય "

"આગતા વખતની માફક હવે સરકારને દેશીરાજ્યોના પરસ્પર સમ્બંધથી ઘણું બધું ગમવા જેવું નથી કારણ કે હાનના સિમ્મહમાં આ રાજ્યોએ જે મૈત્રીસંકિત દર્શાવી છે તે વધી બની જનાય તેની નથી, આની રિયનિમાં ઉપરોક્ત અવરોધ કે જે દેશી રાજ્યોની એક વા ખીજ રીતે પ્રગતિ અમ્બાવે છે, તેને ચાનુ રાખવો ઘણું પછી રીતે વ્યાજબી નથી "

"ખીજે મુદ્ધારો મુકેલીથી લાગે છે આ મુકેલીઓ દુર કરવાની ખાસ જરૂર છે કારણ કે જ્યાં મુદ્ધી દેશીરાજ્યો જુદા જુદા-હિન્દ સરકાર, પ્રાતિક મરકાર અને જિ ના અમલદારોની નીચે છે ત્યાં મુદ્ધી તેમની ધ્વનિત સહકારિતા અર્થશકરો નહિ આની સહકારિતા આપે તેના જ મુદ્ધારા જરૂરના છે "

આ બે બાબતોની અગ્રે સમુદાય રહીને માગણી કરવી જોઈએ પહેલી વાત બહુ સહેલી છે અને તેને માટે રાજ્યોની દ્વંષ્ટા અને માગણીઓ જ આગમ્ય છે રાજ્યોની પરિપક્વ યોગ્ય તરીકે ના વૉઈસરૉઈ દાખ ખીજ બાબત પણ વગર મુકેલીએ તેમની સહાયમૂલિયી મદદ થાય તેમ છે જરા મદદ જોઈએ, કે ના. વૉઈસરૉઈઓ એવો પણ આનંદિય રિચાર

હોય તે રાજ્યોની આવી પરિપક્વ થોડી તેમને પરમાગ હિન્દુ મર્યાદા સાથે સમવિત કરવા આવા વિચાર હોઃ એમ કોણ ન જાણે ? દેવી રાજ્યોને વચ્ચે જનગીરી-આજ પથાળ ભોગની પડે છે તેથી તેઓ પોતાની અન્ય પ્રગતિ કરી શકતા નથી પરિપક્વ ના વૈભવ પામે આ માગણીએ મંડવી અને જો તે સ્વીકાર પામે નહિ તો પરિપક્વ થોજકવલિપામ્ત્વ-મા ખામી-કામ્પ આપશે દેવીરાજ્યોનો પરમારો અમથ થયા પછી આ પરિપક્વ રાજ્યો તો તેમ જ સરકારને બહુ જ ઉપયોગી થશે કારણ કે પરિપક્વ થઈ જ રાજ્યોના અનાજ સરમૂકે સાબળવાના ગરેરે થઈ હાલ જે મહેનત-પચાત દેવીરાજ્યો માટે સરકારને ભુદી ભુદી રીતે કરી પડે છે તે મળી જશે એજનગીઓની મોગી ધન્ય થઈ પામી શકે તે ના ગાવડનારે આવા જ આશયથી એજ ખીજના આત્મિક ગામ્પત્ત-નવીનતા ભાગ નહિ લેવા સગે કઈક કંઈક હવે હવે હાથને દેવતાળ પ્રગતિ રખીના દરવામા ગમ્પઓ પામે જોઈએ ઉત્તરે તેમ નથી તો પરિપક્વ થઈ જ સાથતા પ્રગતિ હિન્દુ માધરામાજ છે ગી રાજ્યો આજ અપખન્યા પછી જ ગમ્પઓ મિટિય વહીવટમા ભાગ લે તો તે 'મથ ગણાય આનુ થયા પછે' તો રાજ્યોએ *Charity begins at home*-સિદ્ધાન્તને અનન કરી જનગી રહેતું, જેણે આમિદાનનો અનાદર ઉત્તમ રાજ્યનીતિ નિરૂદ્ધનો છે આદર્શ રાજ્યનીતિપદુ થના માટે ઉત્તમ ગમ્પનીનિએના મામ આનુ જોઈએ હિન્દુની ગામ્પપરિપક્વ આના સમથ પુરોગામીભુદિ અને નહિનુ ૪૧ અથવા વપરાવા-ખર્ચાનાનુ અનુ છે તો ઉપર કંઈ છે તેમ રાજ્યોની પરિપક્વ બધાગણતર તે અનુસાર કરના રાષ્ટ્રીય ઉદ્દેશ દર્શાવી સ્વીકારી લેના-તે ગોજનાનો દ્વાર પરિપક્વમા સગવડાથી અપૂર્ણ રીતે અર્થાત્ મળુ થવા જ જોઈએ આ માટે તુ મારે માનસિક નિવાર દેશમા ફેડુ છું અને યોગ્ય અથે તેનો સંકાર થશે-નિભાવ પછ થશે

દેવી રાજ્યોની પ્રગતિ દરક પ્રકારની સ્થિતિનો ઉડો વિચાર શુ મિટિય પ્રગતિ ઉદાર ગોતાઓ અને પ્રગતિય ચગવળના દિમામનીઓ નહિ કરતા હોય ? તેઓને દેવી ગમ્પની પ્રગતિ માટે લાગમી-દેશ દાર્જ નહિ હોય ? તેઓને ખામીઓ અને મુદાર નહિ મુજતા હોય ? તેઓ બધુએ જોઈ શકે છે તેઓના પોષકતરવા દેવીરાજ્યોમા નથી હરે તો તે અવતર સમજ નહિ હોય છતા તેઓ દેવીરાજ્યો, ખાસથી માની મોટી આશાઓની અને સિદ્ધિઓની અપેક્ષા રાખે છે આ અપેક્ષા દેવીગમ્પઓ અથવા તો તેમની પ્રગતિ એ સમુન્ત થા મિયુકન રહીને સપૂર્ણ કરના સમથ છે આ અપેક્ષાને દેવી રાજ્યોમા જો ન્યાય ન મળે તો તેઓને કેવડો ઉડો થા પડે ? મિટિસ રમત રાષ્ટ્રીય તરફ દળના લાગી છે અને તે પોતાના ઉદ્દેશો સફળ કરવાની સ્થિતિમા આવે સારે દેવી રાજ્યોની પ્રગતિ પોતાની સાથે જ ઉમેરી જોવાને આતુર છે દેવી ગમ્પોનો વિસ્તાર આખા હિન્દુના યોગ્ય લાગનો છે તો તેઓ આની સ્થિતિમા ન આવે-પછાત રહી જાય તો હિન્દુ રાષ્ટ્રીય ઉદ્દેશમા-તેની સિદ્ધિમા-ખામી આવે અને આ ખામી માટે રાજ્યો જવાબદાર છે તો તેઓ પ્રમાદી નહિ રહે તે માટે પાડોશી પ્રગતિ-બંદન ગિતા હરે તો તેમા શુ નવાઈ ? આવી ચિતાના વિચારથી મિટિસ રમતના નેતાઓ પણ દેવી રાજ્યો મિટિસ કાગેબારમા લાગ લે તેનુ ધ્વજના નથી વળી બધા રાજ્યો મહીસુર

समालोचक.

दुध-राणी

By the courtesy of Mr Joglekar
of Lacto Nectar Depot,—Sion Bombay

અને વડોદરા માફક અત્યંત જીવિ અને અભિપ્રાય તથા ઉદાર હર્તવ્યનાળા નથી કે જોએ સુપ્રીમ કાઉ સીનમા યોગ્ય અને વિવેક - સભ્યો બાગ લઈ શકે ક્ષિટિય રેયત અને તેના તેનાઓની ના આવા કાગ્યોથી છે, અને નહિ કે તેઓને રાજ્યો માટે માન નથી તેથી રાજ્યોના ઉદાર આશ્રય અને સહમતિતાની તો તેઓ રાહ જોઈ બેઠા છે ધણા જાહેરકામોમાં રાજ્યોએ મદદો પણ લખી દેવી છે તેથી તેમના પ્રિયે ક્ષિટિય રેયત અનિષ્ટ છે જ નહિ, ધાર્મિક મામાનિત વગેરે જામતોમા તો ઉભય પ્રત્યે પશુ એક જ છે, જુદો નથી આ પ્રત્યે ગાંધીયો સારે તો જુના વખતથી અમન્ય છે પણ સગર સાથે તો હમણા મેંત્રી (સખ્ય) થઈ છે ક્ષિટિય જરોયાગમા દિની ગળઓ ભગે તો ક્ષિટિય રેયતને "મામાને લા વિવાહ અને મા પીએ " તેવું થાય, અને ગાંધીયો પણ ક્ષિટિય રેયતગ પોતાની પ્રજાત વત્સનતા રાખે. ઉભય રેયતો બિન પ્રત્યે નથી-એ જ છે-પણ ભિન્ન અધિકારો નીમે છે ગમે તેમ હોય પણ ' ગમે માયાં પા'ની જુલ પડના નથી " ઉપર દશવિધી ચિંતા મિયાય ખીનુ કદુ કારણ નથી, પણ હવે ના જાયકાડના ઉત્તરથી તો આ ચિંતાએ આક્યા જનુ જોઈએ, પણ આ ઉત્તર-વિચિની સિદ્ધિ અથવા શી રીતે રાખવી ?

આ અથવા રાખવી એ ની. છે તો તેમ કદા સાથે ક્ષિટિય રેયત-મ્હોની ખેને નાની ખેનને અને તેના પતિને ભાગમલ-રિનનિ કદી આ રિનનિ જમ કરી એ મેંત્રી ખેનનુ કર્નન્ય છે તેમ તે નાખની એ પણ નાની ખેનનુ કર્નન્ય છે, તો મ્હોની ખેન એટલે દિનરાપ્તીય પગિયદ દેવી રાજ્યોને પ્રજાઓ અને સગકાને રિનનિ કરે તો નુ જોડુ રાજ્યોએ અથવા તેમની પગિયદ આ રિનનિ આ સૂચના અગ્ય રીકારની જોઈએ જ પ્રત્યુત વિષય માટે ગાંધીય પરિપત્તી સૂચના જો થાય તો તે કા'ની જ વ્યાખ્યા છે અને તેથી તે ગળઓની પરિપત્તી સ્વીકારની જ પડ પણ રાજ્યો પ્રજાના પાનક છે તે જાનનતો ઉગી નનરે વિચાર કરીને તેઓ એ ગાંધીય પરિપત્તી ઉકોલ પોતાની પરિપત્તી સગેહ નીગવા અથવા તેમ નહિ તો તેમજો તે પોતાના નાખોમા અમનમા મૂખ્ય અનન અને દદ પ્રયાગ-મોજનાઓ કરવી જોઈએ, એ તેમનો ધમ છે આ ધમના પાનથી પોતાની પ્રજા તે પ્રમાણે દિન કરી મક્ત અને ફરજિયાત કેળવણીની જાળનમા નરો ગતી મારુ સર-રો જતારી આપુ કે કેળવણીના પ્રસાંથી પ્રજામા પ્રજાપદ્ નારી શમાર-એ-આવી ગ છે મેંત્રી છે કે " દોર જો દોર થાય આ માણસ જ્યે માણસ થાય " આખા દિન-ગો ઉનિષ્ટ મા. સ ન ગાની, લગામ ગળઓના હાથમા રણીખગી છે તો પોતાના ધમપાનથી અથવા ગાંધીય પરિપત્તી અને અગ્ય અનુભવથી તેઓ આખા દિન-દને આખારી કરી પોતાનુ મય વિષય ગાંધીય સિદ્ધ કરી શકે

અનમા હું એટલું કહું છું કે નજીકના જમિયમા રાજ્યોની પરિપત્તી અને ગાંધીય પરિપત્તી પરસ્પર સદાનુભૂત-સહકારી-ઉપયોગી અને લાભનાથી નિરડો આવી જિામોમા નિહના અમર્થ તત્ત્વોને નિનતિ-અથવા કરી જોઈએ કે આપની ગાંધીય પરિપત્તી દેશીગાંધીયોની પગિયનિ અનધે ઉડા મિચાર કરી ઉભય રેયતોની દરેક

ખાનનમા અપૂર્ણ એકતા થાય તેના માટે યોગ્ય-વ્યવસ્થિત યોજનાઓ-ઉપાયો-પગલા લેવા જોઈએ-રાજ્યોની પરિપૂર્ણ અને હિન્દ રાષ્ટ્રીય પરિપૂર્ણ આત્મચેતના-તાદાત્મ્ય કરવા માટે ઉભયે પ્રયાસ કરવા જોઈએ અને સમૃદ્ધિ-સહચારી જ બનવું જોઈએ, એ સત્યાગ્રિતામા ભાગતનુ અહોરન્યાસ છે ભાગતવાળીઓને ભાગતનુ કન્યાસુ એ જ તહેમનો સત્વધમ છે, તહેમના હૃદયમા એ જ પરિત્ર ધર્મભાનના અખડ જ્યોતિથી પ્રકટો, પ્રકાશના બનો અને વિશ્વની અને પ્રગતિઓમા પોતાનુ પ્રાનાન્ય સ્થાપી ભારતને આદર્શ-ભૂમિ બનાવી ભારતના પુત્રો તરીકે જન્મ્યાનુ માર્ગક્રમ કરા' પ્રભુ પ્રગતિવાનને નિલ આદ્યા આપે છે, ભારતવાળીઓની અને પ્રગતિઓમા પ્રભુ દમેશા આવે જ છે ।

પિતાનો પરાભવ.

(થોડા પત્રો)

સપાદક-રા એવાધર્મી.

પ્રથમ પ્રિય પિતાજી ।

આપનો પ્રેમભર્યો પત્ર મળ્યો છે એનએન બી મા પાસ થયા માટે મને અભિનંદ । આપો છો તેથી ઉપદ્રાગ માત્ર હુ આ વખતે પ્રત્રપત્ર સારા હતા, એટલે ફર્ટ જ્યામમા આવી રહ્યાસુ તેમા ઘઈ હું એટલા બધા વખાણુને પાત્ર નથી

હવે હનિબ્યનો ત્રિચાર કરનાતુ તમે લખો છો તે તદ્દન બ્યાજબી છે તમારી મુખ્ય સૂચનાઓ ત્રણ છે — ૧ ઍડ્વોકેટની પરીક્ષા આપી મુખ્યાર્થમા ધવો કરો ૨ અમનવાદમા વળીયાત કરી ૩ મુનમફની નોટરી માટે પ્રયત્ન કરવો

૧ ઍડ્વોકેટની પરીક્ષા આપીને પાસ થયા પછી વધો કરનામા મુખ્ય સત્યાગ્રતા સોનીસીટરોની જોઈએ છીએ, આ આપણને હાથ દે તેવો કોર્ટ એનીસીટર ટોપ તેમ લાગતુ નથી એટલે તમારા ઉપર જોગજપ થઈ, મેંના વર્ષ મુધી વેરથી પેસા મગાવી, ફેશનેબલ વપા પહેરી મુખ્યાર્થમા સહેન સપાટા માગ્યા તે પસંદ કરના યોગ્ય નથી

૨ અમનવાદમા નળીયાત કરનાની તમારી બીજી મુચના છે તમે લખો છો કે તમા ૬ નંબરને લીધે અમતવાદમા સારી પ્રેક્ટીસ મેળવી શકાને વળી એકદ બે જગ્યા તાવ તમારી જોગખાણુના છે, તથા એક માઇન્ડેટ માદેમ તમારા બાગસમધી છે એટલે સફલ

થનાનો સખન વળો જ ગહે છે હું જિલ્લો છું કે આપે આ રીતે મને લખ્યું હોત નહિ જ્ઞાત્ય રેવેન્યુ ખાતાના નાનાનરખમા આ મધુ તમને ઘણું ગુદ લાગતું હશે પરંતુ જ્ઞાત્યા દનાનો ત્રિફારવા યોગ્ય છે તેમ જ ન્યાયના ધધામા પલપાનનો વિચાર કરવો તે ઠામ પાપતું છે મારા દુકા અનુભવ ઉપગવી હું જી શકું છું - રોમના રખતમા જાય ના સારાદકારતું ઠામ જેતું ઉતાત હતું તેટલું જ હવે તે નીચ થઈ ગયું કે હવે પક્ષાપક્ષી અને વાગવગની બધાવાતો છે છે, એટલું જ નહિ પણ વખીનો ના તથા પોતાના પેટ લગત્ય તે માટે શુભારતાઓ અને દુઃખનાનો, નના કળના ઉના કરાવે છે કાર્ષી ડોરલિંગતું ખોળી ડાળી એના કાગળ ઉપર મઢી કગારી વર્ગી મિચાના કાગળને દહકાને પડે છે આપણા વકીયો ન્યાય કયા છે તે ખોળવા ન્યાયાધીશને મંત્ર દગ્ના નથી પરંતુ ગમે તે રહે પોતાનો રક્ષ ખરો જ છે તેમ કાવવા મરે છે ખરૂં જેતા બન્ને પક્ષના વકીનો તે પક્ષકારા નહિ પરંતુ ન્યાયાધીશના મંત્ર ગાર દોના ત્રેઈએ, અને ન્યાયના પક્ષકાર હોના જોઈએ, તેને બંને ધણા વકીનો ટવે યુન્યાઈના મંત્રગાર થવાનું ઠામ રહે છે હવજા, નીચ, અને વર્મલીન જ્ઞાત્યાનાયોના દમા થના તથા વાગવગના ગુમખનાથી કળતા વખીન થનાનું જરારે પસંદ કરતો નથી અને તે ધધાનું વાનાનખું જ હવે એક બનાઈ ગયું છે કે મારા જેવા વિચારવાળાને તમે બધા 'ફુનિયા'રી ના માણુમો નહામો જ ગળો પરંતુ મારા મનથી હું એ વાનાનરણને ધિછારીશું, વુલ્લદાર છું મારા પેટ કળતા મારા આત્માને હું નિગેષ ગણું છું.

૩ મુનમરની નોકરી ઉપર ન્યાયનો જે ચિતાર આપ્યો છે તે ઉપરથી મુનસદ તે ન્યાય નનારે કરતો હશે કે અન્યાય, તે એક પ્રશ્ન છે મારો વાવો ખીન્ને છે મુનમર તે સરકારી નોડર છે અને અદિની સરદાર પોતાના નોડર પામે ક્રમ ઠામ માગે છે એટલું જ નહિ પણ તે ઉપગન ખીન્નું પણ માગે છે અને તેમની સાથી કલ્શ મામળી તો એ છે કે કાર્ષી પણ અમનારે ગાળગીય દિનચાનોમા લાગ લેવો નહિ આ માગથી ન ખમી શકાય તેવું છે ગાળગીય દિવચાન એટલે જેનોડનની દિવચાન દેશનો લતોનો વગ જ સરકારી નોકરીમા દોષ અને તે નોડર આ ગમે વની દિનચાનોમા લાગ લેના અટકે લારે તેમા લાગ કોણ લે ? માર પોતાના નોડર તન્ક અરિથાસની નજરે ખુબ છે એક તો દેશોદવની દિનચાનમાં ભા. લેરાનો નહિ અને વગી ના ઈના સોગન લેનાના ! ! આનો અર્થ શો ? એટલો જ , મનમાને રહ છે કે તમે વધારા કે નહિ થું કાર્ષી પણ અમનવાળો માણુન આ ખમી રહે ? વગી નોકરીમા આલેથી પતતું નથી ખાનાના ઉપરીને મળતું જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ કાગેમાગી અમનવાર, કોકર સાહેબ - કમિસનર નારેય આપણા ગામમાં આવે એટલે આપણે તેમ લનામ કારના જુ ત્રેઈએ અને તેમને ઉતારેમક જોતા, અણમમતા પરાણાની માફક દનાકા મુની જોગ્યે કિલા મળતું પડે આ યુ કાર્ષીના પણ સ્વમાનને ખરૂં છે ?

ઉપતાં કાળોસર આપની રહે મુચનાઓ સાથે હું સમન થઈ શકેનો નથી, માટે નને નાક કરેલા ખીન્ને કાર્ષી હુ-મ રરમાવતો

શ્રી ડોર —

ચિન્મય

તારો જાગી જાયો છે નાચીને વણો અફમોસ થયો છે આ તમારું લાલુત્વ તમને દુનિયાને માટે નકામા બનાવે છે, તે તુ આજે અનુભવુ છું નથી આ નવા જમાનામાં, તીખા તમતમા લાપણો અને ન્યૂનપેપરના આર્થિકોથી તમારા મગજમાં સ્વમાના કાઈ વિચિત્ર વિચારો ધુમી ગયા છે તે જોઈશું અગ્યેય થાડું છું હજી તમે પિનઅનુભવી છો પસા ની ચીજ છે તેની તમને ખાતર નથી, દુનિયાની અડચણો વેળી થી તેથી જ આ પ્રમાણે લખો છો વળી ધમ, અધર્મ, અને આત્માની વાતો કરા છો તમે નવા ભલે ના, મુઠરેલા પેકો ધમ મુ જાણો ? હજી દુનિયાના ટોલના ખાગો લાગે બધી સૂઝ પડને માટે મારા આગના દાગગ ઉપર વિચાર કરતા રહેજો, અને મારી સચાઈએ પસદ હોય નહિ તો તમે શું કરવા ધારો છો તે તો લખી મોકલો ? “નેતિ નેતિ” તો ધર્મમાં ચાલે ધધામાં નેતિ નેતિ” કશો તો ખાગો શું ? સરકારી નોકરીમાં અર્થ સુખ છે એ તો બહાર પોતાને ગભરામણ થતી હશે માહિ પેકો સુચરો નિકળે એમાં કાઈ દુનીયાગીની જરૂર નથી પડતી તેમ કહે શું થશે તેની ચિંતા પણ નથી કરી પડતી થાય એટલું જામ કરનાતુ ને પછી ખીંગિયે પોતિયા આ અમારો અનુભવ છે બી એ તો હુયે થયો છું અને દેગસેના, દેલમેના મારા મગજમાંયે ધુમની હતી પણ હવે તો હાપુ વાયનાનોયે ટાઈમ નવી મળતો દેલની દાઝ હોય તો સારા અમનદાર થઈયે, કાઈને નિતા નાગ્યું પળવીયે નહિ એ જ બાબ એમાં સ્વમાન શું જતુ રહે છે ? આપણા ઉપરી સાહેબ પામે ઉભા રહેતુ કે હાજી દા કરુ તે તો સભ્યતા કહેવાય હું તો એમ ધાર છું જતાયે તારા શા નિચાર છે તે મને લખજો બીજા કોઈ ખાતામાં નોકરી લેની હશે તો પણ બનતુ કરીશ અને સાહેબની ચીજ મગરો તો વળી પ્રેરિન્વીયન માટે પણ પ્રયત્ન કરી શકારો હમણા વડીનાત કરના માડીશ તો પછી બીજી ધીમે ધીમે કરાને જે વિચાર થાય તેમને લખજો જગાયે ગભરાઈ નહિ

હી ના આશીર્વાદ

પરમ પ્રિય પૂજ્ય પિતાશ્રી !

આપનો પત્ર મળ્યો છે આપના વિચાર બધા હું સમગ્રી રીતે છું જતાયે આપ મને વિચાર દર્શાવવાની આદતથી બધી કૃત આપો છે, તેથી હું ધણો જ ઉપકાર માતુ છું અને આપના મગજમાંયે એક વાર દેલમેનાના વિચાર આનંદ હતા તે વાતથી ઉત્તેજિત થઈ આ પત્ર જરા લખાણુવી લખું છું

મે તો મારે મિત્રે વિચાર જોઈ છે જે મારે કોઈ પણ વધો જ પસદ કરવો હોય તો હું મજતરનો વિચાર કરતાં પહેલાં મારા આત્મા તથા સ્વમાનનો વિચાર કરું વળી તે ધધો દેશને લાલકારી છે કે નહિ તેનો વિચાર કરું અને તેમાં મારી સ્વતંત્રતા સચવાઈ શકે કે નહિ તે પણ વિચાર

નિરાશ થવાની

જરૂર નથી.

પરતુ તે અન્ય વીશીઓમા, ભોજનગૃહોમા કે

લપકાદાર સોંત્રોમા, અને ખુદ પોતાને ઘેર પણ,

અહીંના જેવી સ્વાદિષ્ટ ચાને

ટેસ્ટપુલ ગ્રોઈ જમવાની આશા

ગખરો તો જરૂર નિરાશ

થવું પડશે !

એક વખત પડાગે અને ખાત્રી કરો..

શ્રી અરકાંડા
ખાડી ગાડાઉ સ

દ. મુખાદેવી પોસ્ટની પાછળ,

1-4-16

મુખાઈ, ન. ર.

બોસ સ્ટોવ.

ઘાસલેટથી બળે, પણ વામ નહી, મેસ નહી, અવાજ નહી, કાળો નહી, પરપ કચ્ચો ન પડે, ધારતી નહી અને એક બાળક પણ ચલાવી શકે. એક-બે-ત્રણ-ચાર-ને પાસ અગનના આવે છે. એ ચૂલો જરૂર જોઈ જગો. આજે હુબરો કુકબો તે ચૂલો વાપરી વાહવા ગાય છે, અને ઘરનું સુખ વધારી શક્યા છે. તમે પણ તે જ ચૂલો વાપરી તમારાં સુખ, અગન, શ્રૂસદ અને શાંતિ વધારો.

એલ. રામ સંપત,

ન્યુ કિવન્સરોડ-મુંબાઈ.

તા. કં.

અમારે ત્યાં સાડીની સુદર ખીનો, તથા ઉંચા પલંગો
વગેરે મળે છે.

વધુ ખાત્રીની જરૂર નથી.

ઓટો મોહિનીની મનહર
અને ટગર ખુશખો માટે હવે
લોકોની પુરેપુરી ખાત્રી થઈ ચુકી
છે તેમ જ

ઓટો મોહિની.

જેની ખુશખો ચાર
દિવસ ટકતી નથી
એમ સાબીત કરી આપનારને
રૂ. ૧૦૦ ધનિમ આપવામા આવે
છે પણ હજી સુધી કોઈએ પણ આ ધનિમ
મેળવવાનો ઘવો કર્યો નથી, એ જ તેની મોટામા
મોતી ખાત્રી છે કિમત રૂ. ૨, ના, ના
સાથ એજન્ટ-મોહિની એજન્સી, જુહાપુરા, મુંબઈ.

ઘણોજ અમૂલ્ય લાભ !

ગુજરાતના ગ્રંથકારોની પુસ્તકોની દુકી બહુરખખરો ઘણા જ
મમતા લાવે 'સમાલોચક'મા લેનામા આવશે. લાભ માટે પુછાવો.

૨

'સમાલોચક'મા છપાતા ચિત્રોના બ્લોક લાડે કે વેચાતા મળી
ગકશે. લાભ માટે પુછાવો.

૩

કેટલાક બ્લોકસ કરાવનાની ઈચ્છા રાખનારાઓને 'સમાલોચક'
ઓફિસ તરફથી એના બ્લોકસ સમ્મતિ કિમતે તૈયાર કરાવી આપવામા
આવશે. એક વખત ખાત્રી કરના સૌને વિનંતિ કરનામા આવે છે.

વિગ્રહ માહિતી માટે લખો-

વ્યવસ્થાપક "સમાલોચક"ને.
ત્રિંગેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.

ટીઝ ટેસ્ટ તરફથી

‘લોકોએ’ તમે
માટે ખાસ

ઉત્તમ પાચન શક્તિ એજ ટોનિક તરફ.

બેનો’ તમારા
બેનો વિસામો.

આ બધું શું ?

ટીઝ ટેસ્ટ.

તૈયાન થા ગયા કોપિલ ખોરાક સારે લેતા
અપૂર્ણ-વાદ-લહેજન-આપતી એક નરિન યીજ
છે જેના ઉપયોગથી પાચન-પૌષ્ટિક મારક-સાચુઓ
દર થાય છે ના નરી પણ આપિ મનાના
જેની આયુરદીઠ બનાવટ છે રેક ખોરાક સાથે
નિયમિત લેતા શરીર તદ્દન નરિન રૂપ લે છે
રોગી નિરોગી થાય છે અનેક ધરના અભિગ્રાપે
મળ્યા છે ના ઉપયોગ એજ ઉત્તમ સામિતી—

કિમત મોટો સુ ૨૨ ડબ્બો ૩ ૧-૪-૦

નમુનો. ૩ ૦-૧૦-૦

(આ પાના ગ્રાહકો ફક્તુરી આખર મુધી
ટપાન ખર્ચે માર)

—લખો—

T's Tastes Works

ટીઝ ટેસ્ટ વર્કસ, કાર્લિબાદિવી ગેડ, મુબાઈ.

દ
વા
શિ
વા
ય
તં
હ
ર
સ્તિ

સ્વા
દિ
પર
લો
જ
ન
થી
તા
કા
દ

શાક લાજી યતો માટે ખાસ-રૂ. ૧-૪-૦

શારીરિક સલા-
મતી માટે
વિચાર.

સુસાદરીમા વિચાર.

મુખાની એજન્ટ.

ઉત્તમ એજધી
વગીકનુ.

મેસર્સ ડે. જમનાદાસની દુકાની—વિજલીડ દટાકરડો,
અમદાવાદથી રોડ માર્ગ

પગલુ તેવો ધધો ખોળાનુ પળ મે માડી વાન્યુ છે હુ જુદા જ નિર્ણય ઉપર આપે
છું આપણો દેશ અત્યારે ધૂણો જ પડત છે ગવન્યદ્વારી, સસારી, પેસા સમધી કે કેળવણી
સમધી પ્રગતિનો વિચાર કરીએ, તો ને સ્થિતિ બધે જ નિરાશાજનક છે દસ પુરવઠાથી કમ
એ જ જાણ લખી વાળી શકે છે મોઝાથી ન નાહ સ્ત્રીઓ નિરક્ષર છે જ્યા ત્યા નિશાળોની
તાણ છે અને છે તેટલામા પણ અવધાનક્રમ બધમેમતો નથી સંભવ્ય-અવધામા પણ લોકમત
અસંગતકાંડ નથી ગરીબા પિતા દેશમા વધની જ જાય છે હુનરઉદ્યોગની ખીનપણી થતી નથી
અને દેશના સસારમા પણ અમશ્ય સજા છે મગાર વપની અલની જ લાખો વિધવાઓ
દેશમા નજરે પડે છે, તો યે પણ નાગરમ થયા જ કરે છે લાણનાના કે નિરોગી રહેવાય
મેળવનાના કે ાણુ નથી તો પણ વરા વઘોના પાછળ લાખો રૂપિયા ખર્ચાઈ જાય છે
ખાગમરણ વધના જાય છે સ્ત્રીઓ નમણી રીકડી પડતી જાય છે ક્ષયરોગનુ પ્રમાણુ જબરૂ
ધર્મિ ગયુ છે અને વળી જાતજાતના દેશોના પાલમા આપણા દેવીયો બધાયલા છે

પિતાશુ! તમે આ બહુ મારી રીતે જાણો છે મારા કરતા હુનિયા તમે વધારે જોઈ
છે અનુભવ પણ તમને મિલેય થયો છે અને આ બધી સ્થિતિનો કેટલોએક ખ્યાલ તો
તમારી માથેની જ વાનચીત ઉપરથી મને આ યો છે આવી આપણી સ્થિતિ હોય ત્યારે સમજુ
માણમોનુ કર્તવ્ય શુ છે? પોતાથી બને તેટલો પ્રયત્ન કરી આ સ્થિતિ મુધાની, તે શુ દરેક
કેળવણના મનુષ્યની ફરજ નથી? હવે તો દરેક જણે એમ જ વિચારવાનુ છે કે આમાથી
હુ ઈ બાબતમા પ્રયત્ન કરી શકુ તેમ છે મેં આ બાબતમા વણા વિચાર કર્યા છે અને
આ વિચાર કરવામા ખરો ઉત્સાહ ક્યાથી મળ્યો તે આપ જાણો છો? આપણી જ સંસ્થ
કગતી પ્રજા તરફથી લાની દાનની સ્થિતિ તપાસો લાની હમણાની જરૂરીયાતો જુલો
અને લાની પ્રજા તરફથી તે કેની રીતે પૂરી પાડનામા આવે છે તે પણ તપાસો વૃદ્ધપના
પ્રચા વિમ્બને વીધે પેસાની તેમ જ વ્યવસ્થાની ધિનાડને જરૂર પડી પેસા તો આવા વખ
તમા બધા જાદી આપે, પણ લાનીયા પણ કેટલા બધા તેમને મળ્યા છે તે જોઈ મને ધણો
ઉત્સાહ આપ્યો દેશના નવાન માટે, ઉર્ધ્વ માટે, ત્યાના મુવકો પોતાના પ્રાણ પણ આપના
ત પર થયા છે ત્યાની માનાઓએ પોતાના કુમળા બાળકોને-નરકુરકોને, ફક્ત દેશને જ
ખાનર ઉત્સાહથી નાખમા મોકલ્યા છે અને તે પણ ફૂર, નિકાળ લકાઈમા! હુ આ
ઉપરથી જાણે પણ ઉત્સાહ આવે તેવુ નથી? .

ઈત્યાના મુવકો આટલી મોટી સખ્યામા દેશને ખાતર સ્વાસ્થ્યભોગ-આફતિ આપે
તો શુ દિંદમા તેના મુવકો નથી? ત્યાનો આ મભોગ છારનેણુ છે ખરેખરો ભોગ જ આણ-
નો છે, આપણે ત્યા તેમ નથી આપણે તો ફક્ત થોડી ધણી સગડનો, એશઆરામનો,
કે મોજા મજાનો જ ભોગ આપનાનો છે ઈત્યાને પ્રમીલન મીવીટરીમનેણુ લય છે પણ આપણા
દેશને કમને તો અજ્ઞાન અને વ્હેમરૂપિ તનુઓએ ક્યારનો લઈ પણ લીધો છે આ શત્રુઓને
પાંડા દગવના માટે ધણા મોટા લગકરની જરૂર છે અને તે માટે, એકીસથી તે આજીસવવના

અસખ્યા યુરકોયે મનિકો તરિકે નામનોધાનવા જોઈએ જેમ વિગ્રહમા આગીસ પીગતાળીસ વર્ષ પડીતા માણસોને મનિકો તરિકે વેરામા આનના નહી, તેમ આ આપણા પ્રગતિસંન્યમા પણ નનયુરકોની જ જરૂર છે પુખ્ત અનુભવીઓ તો ઔરીસમા બેય ગીખામળ જ આપી નકે ખગ કલ્પક્ષેત્રમા તો યુરો જ જોઈએ મે નિશ્ચય ક્યો છે કે માન પણ આ પ્રગતિસંન્યમા દેરાની મુકિતની મોજમા-જેઝુ જેલ્લે વિલાયતના માયાપ પોતાના દેગની ખાતર પોતાના બહાના મનાનો તો પા ગોળા સામે પણ મો-નતા ગતા નથી તો નુ તમે, મારા મુશિ ક્ષિત પિતા, આની તદ્દન ભય રિનાની શાન, પ્રગતિમાધક દિલવાનમા મને જના અટકાવગો આમા જોખમ કાર્જ નથી હાદ્ગી તેમ જ તુરમ્ની મમાવી એકો પલ્લુ નુકશાન ધાય તેમ નથી અને ભોગ રો આપનાનો છે ખડ પૂજતા કાર્જ નહિ હા, મેલ અપાટા અને એસ-આરામ તજના પડે લલાધિપતિ યવા જન્મ મકા પડે પણ જૂખે મનાવુ તેમા માર્જ હોતુ નથી અને મહર્ષિ જોખમેયે જે સંન્ય ઉભુ ક્યું છે, તેમને મારથી તેમના પેટની ચિતા તેમણે લઈ લીધી છે મ્હે તો નિશ્ચય ક્યો છે આ સંન્યમા, આ હિ મેનસમાજના, મારે સામાન્ય નનિક તરિકે જેઝુ આપના આગિનાં ચાલુ છુ

પિતાજી ! તો તમને પણ રિગમિ કડ ત આપણા નાસ્તમા પણ નાનપ્રચારમ રિગે લખ્યુ છે તો આપ પણ આના જ માર્જ કાર્યમા પડા આપનો અનુભવ દેશને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે ધમની વાતો ક્યા ગના, ધમને કલ્પ દેવમલિમા જ ગળી મૂકવા કરતા, તે આપણા હારનમા ઉતારવો શુ યોગ્ય નથી ? દુનિયાના કુખ દૂર કરના દેગની સરદરીય પ્રગતિ સાધની, દેલમેના માટે જ હારન નાળગુ, તેવી ઉત્તમ ધમ ક્યા હોઈ રહે ?

મ્હે મારા ભવિષ્યના વશા રિચાર ક્યા છે મુખ, ખ અને આત્માઓના પલ્લુ રિચાર ક્યા છે મગાસનથી, ખો આશ્રમધમના પલ્લુ રિચાર ક્યા છે મન્યાઓ પ્રત્યે અણુવિશ્વાસ આણી બરામા જૂગ પરિણામો પાળ રિચાર ક્યો છે તો પલ્લુ એવા નિલય ઉપર આવ્યો છુ કે :

“ નિર્મળ ભને મ્હી કાય આ, છોને રહિ વનહીનતા

“ નિશ્ચય ધર મન સાય હ, કરના કઈ કઈ મનના

“ ફરિ જ કપરી આ ર, મુજ દેગસેના માટ તો ”

“ ક્લીય કટાણુ નહિ, બાપ નહિ કઈ થાવ તો,

“ આપી જ શકિત મ્હિરે, આપ્યા જ એણે સાધો

“ ઉપયોગ તે સૌનો કર, તે લક્ષ્ય તો પરમાર્થનો

“ આ દેશ માગે, લોક મારા, દુખિયા બહુ બા રિસે,

“ કઈ કઈ પ્રયત્નો આદરી, રૂણ જ હુ સેના વિધે ”

લી છોડ

ચિ. ભાઈ !

તારો વામો કાગળ મળ્યો છે તુનિષા દેખ્યા વિનાના મિન-હનાર વિચારો તેમાં જોવામાં આવે છે લુનાનીનો લુન્મો । ઈ જવા નાગ ટપ્તો નથી અને તે જુઓ નરમ પડી જતા, તેમ જ મસાગની અગવડો પડતા, ઉતાવળમાં રહેશે નિર્ણય ભાગે પડી જવા સંભવ છે મને લાગે છે કે મુનાગિમાં મેં ના ગેવાને લીધે તારા મગજ થલુ ચડેગે ચડી ગયું છે તારે કોઈ સોમનની જરૂર છે માટે તુ દાનમાં અમલવા આવી પહોંચજે વળી થોડા દિવસ પડી અદિ પ્રાતિઃ ડોંકે નસ વડો મગના છે તેથી તારા મનગમતુ ઠમ પડતને મગગે માટે દાનમાં જરૂર અદિ આનજે વ મા પડા તને બવા મ. અભારે છે દેગ કાર્ આપણા એકેનાના આવાગ ઉપર બેરી ગ્યા ।વી બગઈની વાન લુદી છે નકામાં વિનાગ ત્યાં કરતા ડીગકીની વાનાઓ એકા નોંવેન રાન્નાવી મનને સારો આગમ મળશે તુ જ્યારે આનનાગ છે તે જણાવજે

લી ગુબે-૭૦ ના આગીય

પ મ પૂન્ય પિતાજી !

આપની ઇચ્છાનુસાર - અમલમાં આવી ગયો છું આપના લખવા મુજબ અમલનામાં ખરેખર મને મનગમતુ રાડુ હતું ડોંકરે તમા પ્રમુખો ની ગ્રીષ્ણ તથા મી સેનનનડને, તથા બોધમાન્ય નિન-ને પ્રગમ જે ઉસાદથી વધારી લીધા હતા તે જ બતારી આપે ઉડે પ્રગમ નગમી બનતું નથી એટલું જ અદિ પદા દેનમેનાના કાર્ય તે ઉત્તમ કાન છે તેમ આનુ માનતુ છે, તે જ સામિન થાય છે મા । કહવાથી માપ પબુ ગ્રેપલ નગિઃ જ- ડોંકરે-નમાં દાનગ ગ્યા હતા તેથી નુ આપો ઉપકાર માલુ છું આપે બો રીનીરામ ગાઓ ભાપન માભાસુ હતું ? ની તેમની છટા । મી નિદ્રતા । તેઓ માર્ગિ જોખને પડી દિલ્મરમ અમલના પ્રમુખ નિમાયા છે એના માણુમો જે માર્ગિગતા દરો તે રમ વિચારે કરતા હતા ? સમાગસુધા ભમાજતા પ્રમુખ મો મી માન્યે પાડુ રમસા આન જ પ્રગુસન કોનેજતા પ્રીન્સીપાનતુ ઠમ જે છે તુ સ મગી ભાર પમાગની મો ની પાડી દેનની નખતે તેમજો કાર્ગિ વિવાર અદિ મ્યા દોષ ?

તમે પડિના ભારતો માનગીઓ આપણા દે । નુ ખચિનિનો ખ્યાન આપણા મગ જમા પાડે તાને થઈ છે લગાડે તા પબુ, તુ આ ભરકે મિચિ નથી ? ત્યારે આજ મિચિ બે નસ મ જુન નન્ય ની જગ નથી ?

આપે મો નિધી મીને કાર્ગિ કહ્યું ।વી પબુઆપ ની રાનચીન ઉપરથી મો એમ નામે છે આપ ની ઇચ્છા આવી છે કે માટે હાલમાં વધાના પડુ વીમે- ના વધા કરી પીન્નાગમની ઉમર થાય ત્યાર પડી દ મેવા નિવા કરવો

ઉપ મગ ભાગ ૧, ૨ ૨-૮-૦૦ મે । એમ પ્રિપાનીએ - કપની, મુમાઈ

આ સ્થાને મારે વણા વાધા છે પ્રથમ તો જે સમગ્ર આપણ ઉત્તમમા ઉત્તમ છે તે આપણ દેસો માટે જ હોતુ જોઈએ આપણી જીવગીના ઉત્તમમા ઉત્તમ નાં પણ દેસાંમાં જ ગાળના જોઈએ શુ યુગપમા નાઈ માટે ચાગીસ વય ઉપગનાનો મોટા કરવામા આવે છે? નહિ જ ત્યારે આપણા દેસાંમાં મન્યમા પણ તે ઉમરના ધી રીતે વધારે લાભકારી થઈ શકે? બીજુ આપ જ લખો છો કે હવે તો આપને યાપુ વાયવા પણ પુરત મળતી નથી, તો મારી પણ તેરી જ દશા થઈ નય તો? એ જોખમ જેવા નુ ઈન્જનો નથી

વળી આપનુ એમ પણ કાર્કિ ધારતુ લાગે છે કે માગ કુટુમને આ માગ કૃત્યથી કુખ જોખમનુ પડશે હુ માગ કુટુખ તરૂની પૂતી જવાબદારી માથે લેવા તૈયાર છું હમ દેસાં પણ મારે વાધો નથી આપની મિનકતની જે આવક છે તે હોય તો તો માર્ક પાંતુ વતતની અડચણ જ નથી પણ તે ન હોય તો પાપુ માગ રેશની ખાનગ મોજમજાનો ભોગ આપના તો મારા કુટુખે તૈયાર ગદેતુ જ જોઈએ દેશની બહાર મોટા ભાગને જે વખત પેટપૂરતું ખાવા પલા મળતુ નથી તે વખતે મોજમજાનો વિચાર કરવો તે પણ પાપ છે માગ કુટુખીઓની અરીતઅરની જરૂરીયાતો પૂરી પા વા હુ તૈયાર છુ, તેમને ખાના પટે વાની કે કેળવણીની અડચણ પડે નહિ.

બધા વિચાર કર્યા જા પણ મારો નિષ્ક્રમ કાયમ ગદે છે સ્વદેશસેવકસંન્યમા એક સૈનિક તરિક્ જોડાનામા હવે આપ નધુ વાધો નહિ જો એમ આના છે એમા ધમ છે, એમા ઉદારતા છે, ને એમા જ કર્તવ્ય છે આ સૈન્ય અને તેટલુ મોટુ કરાની જરૂર છે અને મેં તો વિચાર જ કર્યો છે કે માર એક કામ *Recruiting agent* નવા સૈનિક આણનાગતુ થશે, આપ નહને આમાં મદ નહિ કરો? દેશનો વિચાર કરો, દેશના કુખનો વિચાર કરો, અને તે જ સેવા કરના માટે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ પ્રયત્નો આરો.

હી આપની આના માગનો

આપનો બાળક

મારા સાધુચરિત ટિકિંગ ।

હુ હાર્યા છુ નરજીવનનો સચાર મરત્ર થઈ જ્યો છે અને અમાગ જેવા જુના માણુ સોતે પણ તે કિજવે તેટલી તેની પ્રમળતા પણ થઈ છે તે જે સિમો મારી સાથે ગાળ્યા છે તેથી મારામા ધણા ફેરમાર થયા છે કૉન્ફરન્સોવી—તેમાના લાખજોથી—અને તે વખત ૥ ઉત્સાહથી માંગ ઉપર જા જ અસર થઈ છે તારા વિચાર—તતન આ નાયત વિષે આ હુક સમ થમા મેં જા જાણુ છે જ્યારે, તારા જેવા યુવકાની દેશને ધણી જરૂર છે—આખા સૈન્યની જરૂર છે, એટલુ જ નહિ પણ દરેકદરેક ઉમરના અને લુદા લુદા અનુભવવાળા માગુસોની પણ જરૂર છે *Men—more men & still more men* ની જૂમ સ્વદેશસેવકાના સૈન્ય માટે પણ ઉપાની જોઈએ તે શિયાવ દેલની પ્રગતિ ચક્રમ જ નથી ગમે તે દિશામા માથુ

समालोचक.

शान्ति संध्या.

ફેરવેા તો કરવાના કામ અને વેકેશના દુ ખ નગરે પડે છે હુ તને આનંદથી આશીર્વા આપુ છુ કે દેશસેવકના સૈન્યમા જોડાઓ, અને અનિ વધુ ઉપયોગી કાર્ય કરો. એટલુ જ નહિ પણ હુ જે અવેશસેાાનુ ધન વહિ છુ સમયની બનિદારી છે યુવકો દોરે છે અને અમે ખુશીથી દોરાધયે છીએ *Youth leads, age follows* હુ તારી માફક સૈન્યમા તો નહિ જોડા િમકુ પણ પહેલી તકે જ પેન્શન લઈ, મારી જાત સમય અને ધન દેશસેવા માટે જ વાપરનાનુ પણ વહિ છુ આપણા સહેરની દરેક દિનચાનમા રસ વધશ, અને તેને બનતો રોકા આપીત ધધર મને મદદ કરો.

હી શુભેચ્છના-આલીસદ

શાન્તિ.

લેખક-ડો બલનતનાથ કટયાપુરાય ઠાકોર, બી ૨

દરિદ્રી)

ગતિ વહન ઓ મની ઝપી નિનાહિદે સમ્યા,
નર મૃગ ખગો મર્યો જાતુ, ન નામ નિશાન લા
નજામુમટનો નીતો તણુ લમે ઝિયર મતકે,
જલપટ મદા નીતો સો નમે લમતો દગે

અવનિ અનનીસ્યો કાર્યો વિના. બયો બયો,
લિન લિનતણુ રગો ડાગો પગકમણો અટો—
સર્ગે ગર્ગો જતા સત્યો એ ને અસસ જ એ સહિ
હો નરુ એ રા લિતો વિનાર થતા લા

અનુભવ ન આ માતે લાખો, હું એ હુ ન જાણતો ?
ધર્મ ન મર્તી પાછો બગે ખરે ગરિ મદાતો.
ધર્મ ન મદા પાછો દુણુ નિલ-સારીમ,
અવનિલિનના કોરે પૂર્યો, છુગી શકુ જે જ કયા

તપિ રને નિશ્ચિનોના સહી વહના દિનો
 ભવસફર મધ્યે આગે આ પ્રકાશ ઝીંતુ નવો
 અવકલરના ગાતિ-માતર, જુવે શિશુ આપને,
 જનનભનિશાળ્યોત્તનાને, નમે શિશુ આપને
 જનપટ લમે આ તે, અબા, ચુમુ તવ પાનડી
 વિધુ અરધ તે શીઘ્ર નેત્રે ભર મિટ માવડી
 ઘુતિ ન લમે વચ્ચે શીઘ્ર વપેટણુ નિશ્ચો,
 ઉદર, જનની, ત્હારે એ તો ઉર, સદાગિવે
 ઉત્તરમર્ત્યે એ પામુ આગે સમાસ, અહો રડી !
 રગ રગ સુધા વ્યાપે ત્હારી, વ્યામય માનડી
 ભન દગ્દ ને નિશ્ચિનોના રમે મહિ તાપ બે
 ઘુતિ પ્રસરતી ચક્રે ચક્રે, -નિરક્ષણુ નિશ્ચો
 વર્ણો નનવ ને સૌથી મોટી-અહા શી ચમત્કૃતિ !
 ઉર-કુહરમા શાનિશ્ચોત્તિ થતી સદસા વતી !

*

વડો દશ ભલે ભયે ચાલી યથા ક્રમ નિશ્ચનો,
 રડો ત્હા મહી ઊગે પાછો ભને રમિ મ્હાનતો
 અનનિનિના રાગદ્વેષી પરાક્રમણો ભને
 ધડો દશ પછી હુને પાછા વોટી ઝુળની વળે
 ઉગ ગયુ હલુ ખટકી થબી, યથાક્રમ નિશ્ચનો,
 -ફરો નિચરશે ધીમે જલદી યથા ક્રમ નિશ્ચનો —
 નીહ પલ્લુ દર્શાવે તે પાછા જ્યાજ્યા પૂવના
 નનિનિનિના રાગદ્વેષો ન તે ફરો પૂરના

ઉગકુહરમા શાનિશ્ચોત્તિ ફરીફરી રાજશે,
 નભજનનિશાળ્યોત્તનાદેહા ન આજ વિચારને ૩૬

ગુજરાતની એકતા

લેખક — ગ. જ્ઞાણતરંગ વાસાભાઈ મહેતા, બી એ

All nations dream—some more than others, while some are more ready than others to follow their dreams into action."

—F S Oliver—Ordeal by Battle

શુદ્ધતાઓને પણ મર્યાદા આવે અને મર્યાદા માથે જરૂર તેઓ પ્રવૃત્ત થાય એવા ઉદ્દેશથી આજના વિધાન આપ ઓની મધુખ નિરૂપણ કરે છે

ગુજરાત એટલે માત્ર જુઓળની મીઠાઓમા આવેલી જમીન માન નહીં, એ જમીન પર વસના લોકોનો અમુક માન નહીં પણ એ સઘની માથે જેઓ ગુજરાતી કહેવાય છે તેમાના પ્રથેક અને તેમના અમગ્ર સમુદાયમા નિવસતુ ચલન એ ગુજરાત છે ગુજરાતીઓ ગુજરાતને ચઢાય છે અને ગુજરાત ગુજરાતીઓને ચઢાય છે વર્તમાન ગુજરાતીઓનું જ ગુજરાત નથી પણ અતીત અને હાલિયત ગુજરાતીઓનું પણ ગુજરાત છે આ ગુજરાતમા એડતા છે ? હોય તો કેરી છે ? ન હોય તે કી રીતે આવે ? એડતા શા માટે એકઠાં જીએ ? ગૌરવ માટે ? એડતાથી કેનુ ગૌરવ પ્રગટે ? આરા આરા પ્રાનેા મારા દિનમા ઉં છે એમના નમકમા ને કાઈ મને સુઝતુ છે તે આપને નિવેન કરી આપની ચચાથી અધિક પ્રમાણ મેળવવાની આશા મનુ છુ

પરેના ગુજરાતના મ્થન ફેદની વાત કઠીમ જારતનાના પત્રિમમ્થ પ્રદેશના એક ભાગને ગુજરાત કહવામા આવે છે એ આપને માને વિનિત છે એનુ ક્ષેત્રફળ ૬૫,૫૮૯ ચોરસ માઈલ છે એની વસ્તી ૯૮,૦૦,૧૫૧ થી મેજ વધારે છે ગુજરાત બહાર ગુજરાતીઓ ફેદના છે તેમની નમ્બ્યા જાણી શક્યો નથી માટે વિનયીર છુ

ફેબ્રુઆરી ૧૫, ૧૯૮૬ માંથી છે તેમાં સિવિલ ગુજરાત ૧૦, ૧૪૩ અને દેવીરાજ્યવાણી ગુજરાત ૫૫ ૨૬૪ અને કિંગી ગુજરાત ૨૦૦ માંથી છે આમ રાજ્યના હિંદુની એકતા નથી. સિવિલ ગુજરાત એ આજે અને એમનાં નથી પણ છૂટકાવાણી છે દેવીરાજ્યમાં ૬૨૦ (૭, ૧૬ માંથી) અને ૨૩૦ (૮, ૧૮૨ માંથી), કાગીઆના (૨૦, ૮૮૨ માંથી) અને ખડકી ગુજરાતના દેવીરાજ્યો (૧૮, ૫૬૪ માંથી) છે એમાં પહેલાં એ માદા દગ તેમાં પાંચના એ નાનાભાગ ભાગોનો સમાર નથી રાજ્યની નવી નવા લુઆ ના વિદાતો નવાઓની કે આજની નથી નવાઓની પણ સંક્રાંતિથી તેનો વારસો રહેવા ભોગ નીએ છીએ તેનું નામ દેવે પત્રી કરનારો છું

શ્રીમદ્ વલ્લભે દેવતાં ભજેતુમીતિ એ ના પાડી નવી દ્વીપસ્થ અને ખંડસ્થ ગુજરાતમાં
ફો છે દેવકીઆના અને 'ગુજરાત'ની જમીનમાં, તે દસાષાષીમાં ફો છે તેથી વચનીના

તદ્વિધિ દગ્ધે નિશ્ચયોના સડી વહના વિનો
 ભરસકર મધ્ય આજે આ પ્રાન ઝીનુ વો
 ખનખરના ગાતિ-માતર, ભુવે વિનુ આપને,
 જનનભિશાન્ત્યોત્સનાદેહા, નમે સિશુ આપો
 જનપટ લમે આ તે, અબા, યુમ તર પારી,
 વિનુ અમ્મ તે મિત્ર નેત્રે ભર મિટ માનડી
 છુનિન લમે નવ્યે રીતુ લપેટવુ વિશ્વો,
 ઉદર, જનની, તદ્વાર એ તો ઉદર, અમ્મિવે
 ઉદરમર્ત્ય એ પામુ આજે અમાન, અદો ધડી !
 અરુ સુધા વ્યપે તદ્વારી, દયામય માનડી
 લન દરદ ને નિશ્ચયોના સમે સડે તાપ લે,
 છુનિ પ્રમત્તી ચક્રે ચક્રે, -નિરક્ષણ રિણુતો
 વર્ગો નન ને સંધી મેળી-અદા ગો ચમત્કૃતિ !
 ઉદર-હૃદયમા શાન્તિચોરિત્તિ થતી સદસા પતી !

૨૬

ધડી દગ ભલે જાણે ચાની મધ્ય ક્રમ વિશ્વનો,
 વડી શ મહી જાણે પાછો ભલે ગરિ મહાનનો
 અનિનિનના રાગદ્રોષી પરાક્રમણો ભલે
 ધડી દગ પડી હુને પાછા વીંગી કુબની નગે
 ઉર મધુ રતુ ખટકી થબી, યથાક્રમ વિશ્વનો,
 -ફરી વિચરજે ધીમે જલદી યથા ક્રમ વિશ્વનો —
 નહિ પણ દર્શાવે તે પાછા જ્યાજ્યા પૂરના,
 અનિનિનના રાગદ્રોષો ન તે ફરી પૂરના

ઉદર-હૃદયમા ગાતિચોરિત્તિ ફરીફરી રાજશે
 નભજનિશાન્ત્યોત્સનાદેહા ન જાણ વિસારને ૩૬

ગુજરાતની એકતા.

તેમ—૧ ગુજરાતમાં વાનાભાઈ મહેતા, ખી એ

'All nations dream—some more than others, while some are more ready than others to follow their dreams into action'

—F S Oliver—Ordeal by Battle

ગુજરાતીઓને પણ એવા આવે અને એવું સાચું કરતા તેઓ મરત થાય એના ઉદ્દેશથી આજના વિષયનું આપ સૌની મધુખ નિરૂપણ કરું છું.

ગુજરાત એટલે માત્ર જૂઓળની સીમાઓમાં આવેલી જમીન માત્ર નહીં, એ જમીન પર વસના લોકોનો સમૂહ માત્ર નહીં પણ એ સર્વની સાથે જોડેલા ગુજરાતી કહેવાય છે તેમના પ્રત્યેક અને તેમના મનમાં સમુદાયમાં નિરમલ ચેતન એ ગુજરાત છે ગુજરાતીઓ ગુજરાતને બહાવ છે અને ગુજરાત ગુજરાતીઓને બહાવે છે વર્તમાન ગુજરાતીઓનું જ ગુજરાત થી પણ અતીત અને ભવિષ્યત ગુજરાતીઓનું પણ ગુજરાત છે આ ગુજરાતમાં એકતા છે ? હોય તો કેવી છે ? ન હોય તો ? શી રીતે આવે ? એકતા શા માટે જોઈએ ? શી માટે ? એકતાથી કેવું જાન્ય પ્રગટે ? આવા આવા પ્રશ્નો મારા મિત્રો ઉઠે છે એમના મનમાં જો કોઈ મને સુઝાય છે તે આપને નિવેદન કરી આપની ચચાથી અધિક પ્રમાણ મેળવવાની આશા રાખું છું.

પહેલા ગુજરાતના મધ્ય દેદની વાત કરીશ સ્વામીનારાયણ પંચમી પ્રદેશના એક ભાગને ગુજરાત કહેવામાં આવે છે એ આપને સૌને વિનિ છે એનું ક્ષેત્રફળ ૬૫,૫૮૯ ચોરસ માઈલ છે એની રાજી ૯૮,૦૦,૧૫૧ થી મેળવવારે છે ગુજરાત બહાર ગુજરાતીઓ જતા છે તેમની મધ્યમાં ભાગી રાખ્યા નથી મારે વિચારીશ છું.

સેન્ટ્રલ ૬૫,૫૮૯ માઈલ છે તેમાં ક્રિસ્ટિયન ગુજરાત ૧૦,૧૪૩ અને દેશીશાસ્ત્રીવાળા ગુજરાત ૫૫,૪૪૬ અને હિન્દી ગુજરાત ૨૦૦ માઈલ છે આમ ગાંધીનાહીનાની એકતા નથી. ક્રિસ્ટિયન ગુજરાત એ મધ્યે આંખો એકતાથી નથી પણ છુટ્ટવાય છે દેશી શાસ્ત્રીમાં ૬૨૦ (૭,૬૧ માઈલ) અને રોગ (૮,૧૮૦ માઈલ) કાગીઆવા (૨૦, ૮૮૦ માઈલ) અને અમ્ય ગુજરાતના દેશી ગાંધી (૧૮,૫૬૪ માઈલ) છે એમાં પહેલા એ મા. કમ તો પાઠના એ નાનામાંના ભાગોમાં મુખ્ય નથી સંસ્કૃતીનાની જ્યાં જુઓ સાં વિવેકો અજાણેથી છે આજની નથી અજાણેથી પણ સંમતોથી તેનો વારસો કહેવા બોગી એ છીએ તેનું રાજ્ય હવે પડી કરનારો છું.

કીધી નજર જોતાં બીજાની એકતા પણ નથી દ્વીપક પચ્ચ અને અમ્ય ગુજરાતમાં છે છે કમ કાગીઆવા આંખો ગુજરાતની જમીનમાં, તે હવાપાણીમાં ફેર છે તેથી વગની ૥

હવે પણ પારમીઓ આ-આ લારે તે રીનાજ તદ્દન નવં પડ્યો હતો સાથે 'બીટ' મહત્વની વાત ખ્યાનમાં રાખવાની છે કે પારમીઓ મુખ્યમાનોવી પાતાના વખતુ રચણ કરના હિન્દુ ત્તાનમાં આ-આ હતા આમ છતાં પણ જ્ઞાનિની વિવિધતા ગાંધીય એવતા સાધવામાં અત રામ ૩૫ વર્ષ પછી નવી એવો આ જ્ઞાનામાં વણા દેશોનો અનુભવ છે વણી નાગ વર્મે, સરકારિતા, આળોહવા, લક્ષ્મણ ઝેરેને લીધે એ વિવિધતા ઓગળી જાય છે ગુજરાતમાં જેટલી બ્રાહ્મણોની નાતો છે તેમને માનસાત્ર (anthropology) ની દ્રષ્ટિએ તપાસનામાં આવે તો જ્ઞાનિની ભિન્નતા પ્રકટ જણાશે છતાં રેડ યાદીપુ સુન્ત, ઝમકાડી હિન્દુ નથી એમ કાણુ કહેશે ? ખેડખમમાં બે ભૂદી ભતિઓ વમે છે છતાં ગ્રામ્યતેના પ્રેમને લીધે એકરાગ છે

ગુજરાત એક દેશ છે છતાં સર્વે ગુજરાતીઓના લિખા હમૂ તે એ આન પામી રાક્યો નથી. ગુજરાતીઓ એટલે જેમની જન્મભાષા ગુજરાતી છે તેઓ કચ્છમાં, ઢાંગીઆવાડમાં, 'ગુજરાત'માં, આ લાટમાં ગુજરાતી લાપા બોનાય છે, ત્યાં કચ્છીઓ પોતાને ગુજરાતી ગણતા નથી, ઢાંગીઆવાડીઓ પોતાને ગુજરાતી ગણતા નથી, સુગતી ભૂચીઓ પોતાને ગુજરાતી ગણતા નથી ગુજરાત એટલે આજુથી મરી લગીનો અને ત્રોજકાવી ગોધરા લગીનો દેશ એક વખતે આ વાત સાચી હતી પણ હવે લાપાને રોગ્ય તરિકે લેખી આપણે આપણુ ગપ્ટુ કરવું હોય તો એ એક કદાહી નાખ્યા તોઈએ આ ગુજરાતીઓ છીએ એવી પ્રતિતિ સૌને થતી જોઈએ ઢાંગીમાં ગુજરાતીઓ કચ્છીઓ તરિકે ઓળખાય છે મુબાર્ક ધનાકા બહાર નાત પ્રમાણે ઓળખાય છે દક્ષિણી, બગાવી કે પન્થળી પેરે ગુજરાતીઓ તરિકે નહીં આના બે કારણો છે જે રાત્યદારી પ્રતિન એ યોગ્ય મેળવી છે તે આપણે નથી મેળવી અને એમનામાં પ્રાન્તિક રાષ્ટ્રભાવના જેવી જગત ૮ તેવી આપણામાં નથી બીજા પ્રાન્તોની સાથે આપણુ મોલાવી સામેવ થઈ લાન્તનર્યને ઉત્કર્ષ સાધ્યો હોય તો ગુજરાત માટેની લાગણી પોપનાની ઘણી જ અગત્ય છે. જેમો દેશ નથી, દેશમાં દેશમાં લાગણી નથી, તેમનામાં રાષ્ટ્રત્વ નથી આ લાગણી કેળવનામાં અત્યારે બે મહોટા સાધનો ઉપસ્થિત થયા છે કોનેજેમાં જૂ. જૂ. પ્રદેસના વિદ્યાર્થીઓ મેગા મગે છે ત્યારે ભિન્નતા એકતાનુ રૂપ લે છે પન્દેશમાં વેપારોજગાર માટે એમાં થાય છે ત્યારે પણ આવો જાન ઉપજે છે આ મિનાય એ જાનના જગત કરી પોપવા માટે વિચારપૂરક દિનચાન થતી જોઈએ સાહિત્યપરિષદ એવી એક દિનચાન છે પણ હજી તે ગુજરાતમાં સંગ્રહ કરી વળી નથી મેળવળી પરિપક્વ નવી દિવચાન આંકડોમરમાં અમલનાદમાં ગરૂ થયાની જૂદી જૂદી નાતોની પરિપક્વ ગુજરાતનુ ઐર્થ્ય પ્રગટાવે છે આમ હમૂ વણુ કરનાની જરૂર છે હમૂ વણી જાતજાતની પરિપક્વ, સાહિત્યસલાઓ, સુજ્ઞસલાઓ, મેનામજો અને મેળવણીમડો જેવી ઘણી સમ્પ્રદાયો અપાવાની જરૂર છે અમે ગુજરાતીઓ છીએ એવી જવનત લાગણી પ્રદીપ થતી જોઈએ

ગુજરાતમાં જેટલા જૂતા ધર્મા છે એટલા કેાઇ મ્યથે નહીં હોય કુનીઆના સર્વ મોગ ધર્મો-નાદધર્મ સિવાય-ગુજરાતમાં પ્રચરિત છે હિન્દુ, જૈન, પાગમી, મુસલમાન, ખ્રિસ્તી, આમ ધર્મની એકતા નથી એ- કાળ એવો હતો કે ધર્મની એકતા હોય તો જ રાષ્ટ્રનું ચેતન જળનાતુ અને પોષાતુ પણ હવે ગે દલાવના પોષનાગ ખીગ્ન એટલા બધા બગેા ઉત્પન્ન થતા જાય છે કે ધર્મની બિનના અનગન મ્મ નીરજી નથી ઇન્દ્રામા રામનાથોનીક અને પ્રોટેસ્ટન્ટ રસે છે છતાં સ્વયંપગની પ્રીતિ બન્નેની નગખી છે બમાળામાં હિન્દુ અને મુસલમાનો છે, જ્યાં બન્ને વચ્ચે નારા મેખનાન છે પણ ધર્મો પ મ્મગના વિરોધી હોય ત્યારે પંથાની પડે છે આપણે ત્યાં છે એવું જ હિન્દુ, ઈસ્લામ, ખ્રિસ્તી ધર્મ પરસ્પરના વિરોધી આે વિરાતક છે જૈન અને પાગમી ધર્મ હિન્દુ જેના એકમાર્ગી છે, તેમની સાથેનો ઈસ્લામ આે ખ્રિસ્તિ ધર્મનો વિરોધ પણ જેવો તેવો નથી અત્યંત મન મ્મ્યાન ઇશ્વર હાવાથી વિરોધો ગમાનનાગ પ્રયત્નોની પ્રેરણા પણ ત્યાંથી આવે છે હિન્દુ આે જૈન ધર્મનો, હિન્દુ અને ઈસ્લામનો, હિન્દુ, ઈસ્લામ આે ખ્રિસ્તિનો, હિન્દુ, જૈન, પાગમી ઈસ્લામ અને ખ્રિસ્તી ધર્મનો એકનાગ અને એકબેગ કરના પ્રયત્નો થયા હતા અને થતા જાય છે અકબર અને કબીર રામમોહનગાય અને કેસરબહેન દયાન મરજની, ગજલ, મેડમ બ્વારદ્વાની અને મિમિસ બેમટે એ ઉત્તેરા સાધના ઢેના પ્રયત્નો મશ્હૂર છે આ ઉપરાંત હેગ માટેનો પ્રેમ, સરખી જાનગી અને તેમાંથી જન્મની સગખી મરજારિતા એકલાળા અને સાહિત્યનો પરિચય, એકનાગમ પરમ્થા, મગખી આર્થિક વ્યવસ્થા વર્મોના વિરોધો ગાત પમાડી દે છે

આ ધર્મો ધારે તો ગુજરાતની એકતા એમના વિરોધો ળતા સાધી શકે દરેક ધર્મના સેવક ગુજરાતમાં ળિભવિજ વેરાનના હોય છે ધર્મને લીરે એમના મેળાવડા, ઉત્સવો, વગેરે થાય ત્યારે મ્મથે સ્થળેથી એમન ચર્ચારિભજન કરતી વખતે અમે ગુજરાતીઓ છીએ એની ભાવના ધારે તો કેળની મ્મક મ્મરજ્યનિ સ્થળે મ્મથે ઉજવાય ત્યાર માત્ર અદ્વૈતવાદનું સમથન થાય કે માહરોની એકતા અનુભવાય એમ નહીં પણ સાથે ગુજરાતની અને ગુજરાતીઓની એકતા પણ અનુભવાય આનું જ વેખ્ણન અને જૈન અને આર્યસમા જની પરિપાના મ્મધર્મા બની મે ધર્મના મહિરો બધાય ત્યારે માન ધાર્મિક લાગણીનો આરિર્ભાવ થાય એટલું જ નહીં પરતુ માથે ગુજરાતનું રાષ્ટ્રીય ચેતન પ્રગટ કરવું જોઇએ સ્થાપત્યની કલા તેની બપથી અમિત હોની જોઇએ મહિરોની કિનાઓ* અને મ્મનાતો ગુજરાતને જેમ આપે ગારન વધાર, મુખી કરે, મળ આપે એના થના જોઇએ માર્ મહિરોથી કે ધાર્મિક કિનાઓની ગુજરાતીઓને પોષાના અથવા પગેમમાં સરમાનું પડે તો ગુજરાતને વાળન વાગે માગે એની વસ્તુઓ ફેવવી જોઇએ

ધર્મોમાં અવાગનવાગ સમાર્જન થવું રહ્યું-ચડેના મળ ઉનારી નાખવામાં આવે અને ચેતનપ્ર.

* શકોરનું માર્ ગુજરાતીઓની લખ્ખી અને ભતિના પ્રમાણમાં બચ્ચ નથી ત્યાં થતી કિયાઓમાં શૌદર્ પ્રતાપ રહ્યું નથી એ ગુજરાતીઓને મોણુ લખ્ખનરપ્ત છે ?

સંસ્કૃતા અને કૌરવ લાવનામા આવે તો આ પ્રગતિ યાજુ થાય છે અસમાપ્તિત ધર્મથી માણસની શુદ્ધિ અને હૃદય પુનામ ધર્મિત્વ છે જે દેવના માણસોના શુદ્ધિ હૃદય ગુલામ હોય તેમનો ઉત્ક્રમ મલનતો નથી અને તેમના ધર્મનો પણ પ્રાપ્ત થાય છે આ સસારમાથી મોક્ષ અપાવે, રંગ અપાવતુ એ ધર્મનો ઉદ્દેશ છે તો આ સસારના ૪ મધનો વધારે દૃઢ એનાથી ન થતા તોઈએ શુદ્ધિ અને હૃદય સ્વચ્છ રીતે વિકાસ પામતા રહે તો ધર્મને, દેશને, ગાંધીને સાંતે લાલ કે આપણે ત્યાં ધણી જ આછી આછી રીતે ધર્મમા વળી ગયેના બધેનો રૂટતા મળે છે જ્યારે તે જલ્દી રૂટશે, લોકાના શુદ્ધિ અને હૃદય ખરેખરી સુક્તિ અનુભવજે ત્યારે ધર્મનો ખરો ઉદ્દેશ સિદ્ધ થશે ધર્મોની વચ્ચે રહેતી આક્રમિક સિનતા દૂર થશે અને એકગાંધી તરિકે સવમા હરિએના ઠીથુ પ્રજુની મેનામાએ લાવ ભૂમી જઈશુ, ઐક્ય અનુભવજુ અને ઐક્યથી મળતા સામર્થ્યથી સુખી ધર્મિશુ આપણા નેશનલિસ્ટો સાથે ચેતનમય સમાજમમા આવવાથી એકબીજાની શક્તિ ખીનશે અને ઉત્તમ શ્રેય પ્રાપ્ત કરના આત્માની વાળનાઓ પ્રગટ થશે રીજ પુષ્પશાળી, પ્રતિભા શાળી સ્ત્રીપુરુષો અને પગક્રમ, ભક્તિ, પ્રતિભા, સેનાના યશોગાન મનામે એટલુ જ નહીં પણ એમને પ્રેરણા કરનાર લાનનાઓની પૂજા થશે પરિણામે ગાંધીના સમગ્ર જીવનમા એ લાનનાઓ એતપ્રેત ભળી જશે ગાંધીનો આત્મા ખીનશે અને એ જમાનાની ભાવના, એ જમાનાના સ્વપ્ના બીજા જમાનામા ફૂટેા રૂપે પ્રગમ થશે

ધર્મની સાથે સંકળિત પ્રશ્ન સત્તા-વેપલુ અને સમપ્રાપ્તિનો છે પણ તેનો વિચાર હાલ મુલતરી ગાંધી આગળ ઉપર ઠીથુ

ધર્મને જનનત રાખના અમુક વર્ગ નિયત હોય છે કાળે જતા તે વર્ગ બધી સત્તા પોતાને આધીન કરી બેસે છે પોતે અધર્મી થઈ સમગ્ર સમાજને ધર્મહીન કરી નાખે છે સાચી એકતા હાની લાલ મેળવેા હોય તો આની બ્રાહ્મણાની સત્તા તોડી ધર્મનો ઉદ્દેશ સાચની શકે એવા વગને તે સત્તા મુખત કરવી પડશે બ્રાહ્મણોઅ એક કાળે હિન્દુ-સમાજને એક-અખડ બનાવેા હતો આજે ધારે તો હજુ તે જ વર્તમાન કરી મઠે એમ છે એમનામા શુદ્ધિ છે મહોટા કાર્યો માટે આરસ્થક પિતા, ત્યાગ, દરેકની છે પણ ગુજરાતના બ્રાહ્મણો, ગોરદાસો, દત્તરો, મુનાઓ, પાટીઓમા એ યોગ્યતા છે, એ લાગણી છે

આપણે સમાજ છિનવિત અને અનુગ લાગે છે જતા તેના અતરમા એકતા છે—અમત પાસીઓ અને પરદેશી મુસલમાનોને બાદ કરે તો બાકીના હિન્દુઓમાથી પરધર્મોમા મળેવા છે એમને મૂળનુ હિન્દુપણુ એમનામાથી નામદ થયુ નથી હજુ આમાનિત રીતિ ગિલાને હિન્દુના તેઓ પાળે છે—પાસીઓમા પણ વણા એના રીતરીવાજોનો પ્રવેશ છે અને યિસ્તીઓ મુગેલીઅનથી તદ્દન છુટા રહે તો એમનામા પણ પ્રવેશ પામે સૌનો સાથે વસવાટ છે હિન્દુઓની સંખ્યા વધારે છે તેમનો ઇનિહામ પુગલુ છે, પોતાના જમાનાને અનુકૂળ તેની સમાજવ્યવસ્થા બહુ નિપુણતાથી કરાએવી હતી અને તેમની શુદ્ધિ એકપક્ષી નહીં

સમાલોચક.

નખી તર્ગીન-આબુ.

રજપુતાણામાં આબુ પર્વત એક અતિગ્રભણીય સ્થળ છે. સહિએ પોતાનું સૌન્દર્ય ત્યાં વેચ્યું છે એ પર્વત ઉપર નખી તર્ગીન અત્યંત સુ સ્થળ સામ્રાજ્ય ભોગવે છે. એનું કહેવાય છે કે એ તળાવ જમીનની સપાટીથી પછુ ઊંડુ છે, અને દેવોએ પોતાના નખીએ કાતર્યું છે તળાવનો ઘેરાવો લગભગ ત્રણ માઈલ જેટલો વિસ્તાર છે.

પણ સર્રામી ધડએની હોવાથી હિન્દુઓનો પ્રભાવ ખીજા મો ઉપર પડ્યો છે અને દુઃખ પડ્યા કરશે માત્ર હિન્દુઓએ નવા જમાનાને અનુકૂળ પોતાનું જીવન ધડુ પડશે સમુપર પરપોટા ઉઠે તેમ આપણા અમાજમા ગતિ આવી છે ઉદ્ધાગના પ્રશ્નો ચર્ચાના માળા છે, તેમનાં નિરાકરણો સૂઝે છે તેમ અમન પણ થવા વાળો છે જૂની જૂની નાતોતી પરિવદ્ મળે છે નાતથી શુજરાતની એન્તા સવાની દની કુન્ની જૈનકન્યા સુરતમા પરણી શકે, ઇડરનો બ્રાહ્મણ દમણના બ્રાહ્મણની કન્યાને રી સકે તો શુજરાત એક છે એનુ લાગતું એ ખરૂં પણ જૂની જૂની નાતોતી નિરાગી નિગળી પરિવદે ભરાનાથી અનગપણની અંતે તેથી સદેહ, નિરંકારની લાગણી જામનાની દેહન જમરી છે સમર્થ નિમજ સ્પર્ધાને સ્થાને અસપ્પા અને સનૂતા વધવાનો ભય ગ્હે છે ન્તા ભરકારક એ દિનનાપોથી શીમત નાતોતી ખાસ નિશાળો, 'મોડિંગો,' વિદ્યાતેજક ફડો, વનિતાવિશ્રામો, મહિનામડલો વિગેરે મધપાય તેથી નુકસાન નથી એથી દેશના ચરેચરમા, ખૂણેખૂણામા ચેતન પ્રસંગે દયાન સરથાઓની વારા એ ચેતનનુ પ્રસારણ સત્વર થશે અનંત એ બાનતો સાથે ખ્યાનમા રાખની પડશે ચેતન, ઉત્કર્ષ પોતાને માટે કે પોતાની નાત માટે નથી પણ શુજરાત માટે છે અને ચેતનવતો શુજરાત ભારતનર્થ માટે છે. આ ની દિનચાનો અને સમ્પ્રદાયમા આ ભાનના નથી એ શોક અને સતાપની કથા છે પણ હવે શરૂઆત છે સમ્પ્રદાયોની યોર નિદામાથી હિન્દુસમાજ ચળનળે છે આ રાષ્ટ્રપરાક્રમ્ય પ્રવૃત્તિઓને રાષ્ટ્રાભિમુખ કરવાની પ્રવૃત્તિઓ પણ ઉદ્ભવી છે નાતોના ચોપાનીયા એક ધોરણ પર ચનાનવા શાંતિપત્રની સમેન એ વર્ષ થવા મળે છે શાંતિમડલોનો સમગ્ર મેળાનડો કરી શાંતિઓની દૃષ્ટિમર્યાદા અતિમ સાધ્ય પ્રત્યે લઇ જવા આજ્ઞાન અમદાનાદમાં શરૂઆત થઈ છે મોડિંગો વધતી જાય છે એટલે તે સરને સાકળી, નિશાળ અને તેમનો અનંધ નિષ્ટ કરી વિદ્યાપ્રાપ્તિની સાથે વિદ્યાર્થીઓનુ ચારિત્ર્ય બાધી શકાય એવી સરથા તેમાથી ઉપજનવાનો નિચાર ભાનનમરમા જન્મ પામ્યો છે નાતો દેતનું અગ છે અને દેશની ઉત્તિ માટે તેમની ઉત્તિ છે દેગમા વસતી થીજી નાતોતી ઉત્તિ પણ દેશની ઉત્તિ માટે આવશ્યક છે અને તે નાતોને સાહાય્યની જરૂર હોય તો આપવાની ફરજ છે, અને નાતની ઉત્તિની સાથે દેશની ઉત્તિ અરે ગારવ વધારે એની સમ્પ્રદાયમા પણ નાતોએ લક્ષ આપનુ પડશે એક નાત ચાર ટુકાલે મોડિંગો કહાડે તો સાથે શુજરાતમા એક કોનેજ કે પ્રયોગશાળા કે સમગ્રહયાન તેણે સ્થાપનુ જોઈએ જૈન, લોહાણા, ભાગીઆ, કપોળ જેવી ધનાઢ્યકોમો આ બાબતમા પગલ રવી છે એ દેશપ્રેમની ન્યૂનતાને લીધે છે

એક મન એવો છે કે નાતોનુ આવી બન્યુ છે નાતો તૂટગેત્યારે તી સ્થિતિ થશે? પુરોપમ્યુ, ધનથી અને સત્તાથી જેવા વર્ગો બધાયા છે તેના વર્ગો થશે? અથવા જૂનજાગની ભાવના સજ્જવન થઈ ચાર વર્ણ થશે? અથવા નાની નાની નાતો ભેગી થઈ સમગ્ર હિંદમા તેમની મોટી નાત થશે? આખા હિન્દુસ્તાનના બ્રાહ્મણોની એક નાત, આખા હિન્દુસ્તાનના કણ્ઠીઓની એક નાત વિગેરે જે ચનાનુ હોય તે ચાઓ ભવિન્યા બીનરમા જોવાનુ સામર્થ્ય મારામા મધી

પણ પ્રાતિક રાષ્ટ્રહાનના ઉચિત અને આનંદક હોય તો પ્રાત જ્ઞાનની નાતો સાથે સેળભેળ થવા કરતા પોતાના જ પ્રાતમા સરખા સંગ્રહ, ગરખા આચારવિચાર, સરખી કેળવણી વગેરે વાળા જે જે નાતો હોય તે એક ન થાય તો પ્રાતને વિશેષ લાભ થશે.

નાતોપર પ્રહાર કરવા કરતા રાષ્ટ્રહાનના પોષણ માટે એટલી બધી સગથાઓ અને હિલ આસો ઉભી કરવી કે નાતોના ભેદભેદ એમની મેળે નાશ પામે

—અપૂર્ણ

કૌલેજઅન.

(ચાલુ વાર્તા.)

લેખક—રા ભોગીન્દ્રરાવ. રતનલાલ દીવેદીયા., બી એ

(ગયા અઠથી ચાલુ)

પ્રકરણ ૨ જી (ચાલુ)

ગેધરીંગ.

મી મહેતા છેલ્લા હતા-મીસ દલાબની અસર એના ઉપર પણ થઈ હતી ગઈ કાનનો પત્ર, ચુ અને ધીર સાથે ગૃહસત્તારની થયેલી વાતો, દિવાળી અને મિસ દલાબની સરખામણી, આ બધા સંયોગો દુર્ભાગે એવા મળ્યા હતા કે મી મહેતા જરાક આત્મઅધાવિહીન થયા અને ચરચરવા લાગ્યા મી મહેતાને ઉત્તમ વ્યાખ્યાનકાર થનાની બુદ્ધિ-જ ઉમે. હતી અને એમા ધણે દરબજે નિજથી પણ નિવડ્યા હતા મી મહેતા કૌલેજની ડીમેટીંગ સોસાયટીમા, બહારની બીજી કલમોમા અને રેસીડેન્સીની રમમા પણ રૂપીઓ કર્યે જતા હતા એટલે શરમાય કે ગભરાય એમ ન હોતા, પરંતુ આજ કાઈ નૂદો જ મામતો હતો નેશનલ કૌલેજની શાળાનિલામના વિદ્યાર્થીઓ પણ હાજર હતા-પ્રતિગિત સ્ત્રીપુરુષો-એના સબધીઓ પણ હતા મીસ દલાબ મી મહેતાના ગૃહસત્તારથી વાકેફ હતી અને મી મહેતાના કાકા આડબરી સ્વભાવને લીધે હસી પણ કાઢતી મી મહેતાને પ્રેફેસરો સાથે-કૌલેજમાં બાણ્તી “લેડીઝ” સાથે વાત કરવા બહુ હોસ હતી અને રબમા “અર” પુરો થવા પડી, લાયકેરીમા અગર બીજે ગ્યેજે બ્યારે બ્યારે પ્રસંગ અને ત્યારે લેડીઝ સાથે ચર્ચામા પડરા ચુકતો નહિ મી મહેતા કાઠીયાનાનો અને આ બધી વિદ્યાર્થીનીઓ ગુજગતની એટલે મી મહેતા ધણીવાર “દમ હાકતો” તમારા ગુજરાતમા વિદ્યા ખરી, સૌંદર્ય ખરું, તમને ગાતા આવડે, રસોઈ આવડે, પરંતુ મર્યાદા તો અમારી જ-અમારો પહેરવેશ કેવો સારો-કાઈ ઉધાડુ તો રહે જ નહી-તદુરસ્ત—”

મી મહેતાને કેટલીક હિમતવાળી પારસી વિદ્યાર્થીનીઓ પૂછતી “મી મહેતા! તમારા મીસીસ બહેના છે કે? એમને બેઝમીઝન આવડે છે કે?” મી મહેતા આ પ્રશ્નો સમય બેઠા ઉતરે આવતા કાચિયાડી બીજા વિદ્યાર્થીઓ હાજર હોય તો તો મુગા રહેતા, પણ ના હોય તો ફડાકા મારતા “મીસીસ મહેતા ઇંગ્લેન્ડ બાવળા નથી તમારી પેટે બેઝમીઝન કે ટેનીસ રમતા નથી પણ અમારા હિન્દુ ગિનાજ અને ધર્મપ્રમાણે ધરકામમા એકકો છે તમે બધાં સફેજી, તમને સરખા હકના સ્વના આવે પણ મીસીસ મહેતા રાત્રે વાર ધર્મ હોય તો વહાણાવહાણુ સુધી મારી છબી હાથમા રાખી બેસી જ રહે ॥ જઈ ત્યારે જ હંધે દરોજ સવારમા મારા જમણા પગના અગુચ ધોધને પીધા પિના ધરકામ ન કરે અને મારો પડતો ખોલ ઉપાડે”

“મી મહેતા! તમે હજી તદ્દન ‘અનમીવીનાઈઝ્ડ’ રહ્યા કેવુ ખરાબ! પગનો અગુચો ધોધને થીવાય કેમ? તમે લોકો તો રાતભર કનજમા રહો ને હમારે જમ્યા કરવુ કે! તદ્દન હમ્બગ!” આમ વાતો ચાલતી અને મી મહેતા બહા થી આનંદિત રહેતા તે જ મહેતા આજ મીસ દયાનના અદ્ભૂત કાર્ય પછી નરમ પડ્યા હતા અને ખીસ બોલતા પહેલા પાંચસાત મીનીટ મુગા જ ઉભા રહ્યા

મી મહેતા ટટાર થયા અને બર્કના અમેરીકા સાથેના સમાધાનમાથી બોનવુ શરૂ થયું આખા ભાવણુમાથી ફકરા સબધ આવે એમ ચૂંટ્યા હતા, અને મી મહેતા ધારેધીરે એ ફકરાના શબ્દોમા, વિચારોમા, સંજીર્ણ એટલા તો તદ્દન યથા કે શ્રોતાજનો ધડીવાર સ્તબ્ધ થયા બર્ક જેવા જગવિખ્યાત વક્તાના બેન્સાદાર શબ્દો અને મી મહેતાના ક્ષુદ્ર અવાજ એટલે ધારેથી અસર થઈ-વ્યાખ્યાનનો અત આ યો ને છેવળા શબ્દોની અસર સર્વ ઉપર થાય એમ મી મહેતાની ઇચ્છા હોવાથી જરા અટક્યા અને શરૂ થયું

“Do you imagine then, that it is the land tax act which raises your revenue? that it is the annual vote in the Committee of Supply which gives you your army? or that it is the mutiny bill which inspires it with bravery and discipline? No! surely, not It is the love of the people, it is their attachment to their government from the sense of the deep stake they have in such a glorious institution which gives you army and navy and infuses into both that liberal obedience, without which your army would be a base rabble and your navy nothing but rotten timber”

આ પુરૂં થયા જ તાલીમોના ગગગાટ થયા અને મી મહેતાની ખતી ઉઠી, જીવન સફળ થયું, આખમા આસુ આપ્યા અને મહા-જાવધી આજ રખત પાછળ બેઠામાથી એક બટક-

બોલો વિદ્યાર્થી બોલ્યો- “મીસીસ મહેતા ઘર આગળ રાત્રિનાં છબી લઈ બેસી રહે છે તે અહીં હોત તો આજ ઘેવા ઘેના થઈ જત ત મહેતાએ બક એમની સાથે વાત્સ્યો હશે ” મી મહેતાએ એ શબ્દો સાંભળ્યા પરંતુ નિશ્વાસ સિવાય કાંઈ જ કંઈ નહિ ધનામો અપાયા મીસ દલાલને પહેલું ધનામ મળ્યું મી મહેતાને ખીલું મળ્યું અને સહ સહિતા મિત્રોમાં આનંદ જનાયો.

ખીલ વિદ્યાર્થીઓમાં હમે પણ બક અને મી મહેતા થઈ એ મહેતા થઈ કેટલાક પોતાનામાં શક્તિ નહિ એટલે નિરાશ થયા અને કેટલાક માન ધર્મી કરવા લાગ્યા ધનામનું કાર્ય ખલાસ થતા જ બહારના ગૃહસ્થો આવ્યા ગયા અને પાર્ટી શરૂ થઈ રતે હસમેવન હતું એટલે એકેકા ટેબલ પાસે ચાર ચાર પાંચ પાંચ ખુરશીઓ મૂકી હતી અને જુના અને નવા વિદ્યાર્થીઓ અને ગૃહસ્થો કાલે તેમ બેસતા, ખાતા અને વાતો કરતા હતા, અને પ્રોફેસરો વખતો-વખત બંધે મીનીટ આવી વાતોમાં ભાગ લેતા.

એક રાઉન્ડ (ગોળ) ટેબલ આગળ બેઠેલા વિદ્યાર્થીઓ બેઠે હતા તેમના વચ ઉપરથી કોલે જના પહેલા વર્ષમાં હોય એમ જણાતું હતું મેજ ઉપર તાસકોમાં પડેલા પુટસ, મીમી લગભગ એમને એમ જ પડી હતી એકે પાટલુન, હારકોટ, કોનર, નેકટાઈ અને ટેપી પહેલાં હતા બડીબડી કોચર નેકટાઈ સમા કરતો-હાથના કંઈ બહાર દેખાય અને ચોગાય નહિ તેની ચીવટ રાખતો, ખીસામાંથી રૂબાઈ કાઢી લેતો-તો અને પોતી ઉપર બાધેલી નાની રુપાની ધડિયાવ નજરે પડે એમ હાથ દલાલતો માથાના ઓળેલા વાળ ખસી ન જાય છતાં એ દેખાય એ તજવીજ કરતો પોતે અત્યંત ખૂબસૂરત છે અને ખીલ માને છે એ લાનનાથી દિનસભર એ સુરના સાચવવા મટિ સમયની બરબાદી કરતો યુજવામાં જ નાતું ચાટ્યું અને સુર નાની કાસડી રાખતો અને કોઈ ન હોય ત્યારે ઉપયોગ કરતો આપણા ઉછૂમયાંય બધી રમતોમાં પૂરા હતા ફિક્ટ, ટેનીસ, બીલીયર્ડ રાજ રમતા અને હરેક જાતની સહેલ મારવામાં નિપૂણ હતા ઉછૂમ લાંબની સામે ચાલિતવાન બેઠો હતો શાન્તિવાનતો ચહેરો શુદ્ધિશાળી લાગતો હતો, છતાં એના સ્વભાવને લીધે-શરીરને લીધે કાક નરમ અને ફિક્કો દેખાતો હતો એ ગૌર વર્ણનો આકર્ષક વિદ્યાર્થી સર્ગમાં પ્રિય હતો એનો મીઠો કંઠ, અને હસમુખો ચહેરો, એની ગભીર અંધે કાક પ્રોત્સાહક વાતો ખીલ વિદ્યાર્થીઓને એટલી તો ગમતી કે રત્નમાં એની આસપાસ મધપ્રુડ પાછળ માખીઓ બાજુબજે તેમ વિદ્યાર્થીઓના ટોળા કરતા સાન્નિધ્યલને ન્યારથી કોલેજમાં મારી ગરીબ વિદ્યાર્થી તરીકે દાર્બય થતું છે એમ નક્કી થતું ત્યારથી એનો આનંદ ઉડી ગયો હતો નાનપણથી જ અત્યંત લાગણીવાળો હતો એટલે ખીલ વિદ્યાર્થીઓની નજરમાં હું ગરીબ લેખાઈશ કોલેજમાં વખતો-વખત થતા ફેડોમાં, પાર્ટીઓમાં, મારાથી ભાગ નહિ લેનાં અને એટલે દરજ્જો અને હવેકો લેખશે, એ ચિન્તા વધ્યે જતી હતી ‘ મારે માટે ખીલ તું ધારે છે ’ એ વિચારે શાન્તિ રિનેષ બેચેન થતો હતો પોતે અગવડ વેડીને પણ ખીલનું કામ કરતો, ખીલને સિખરતો છતાં એને ઘણું દુઃખન હતું વિદ્યાર્થીઓ શાન્તિને ઉછૂમ લાન સાથે સરખાવતા ઉછૂમવાલ ટેનીસન અને શેક્સપીયર, પ્રેમાનંદ અને સરસ્વતીચંદ,

હુઓ અને બનીયરની વાતો કરતો દરેકની સાથે હવતો જોતો, મોટા માણસ આવે સારે તેમની તહેનાતમાં રહેતો, પૈસાદાર વિદ્યાર્થીઓનો એક મ મિત્ર થતો, ધરાનીની દુકાને બે પગા બાગતો-લેડીઓને જમાન પડી જતો તો ઉપાડી આપતો, અને રેલવેઉપર ગીબટ લેવા, ગાડી લેવા દોડતો. આથી ઉત્તરુ શાન્તિવાન શાન્ત હતો ઉત્તરવાન કરના ધર્મી ગુરુગતી પુસ્તકો એણે વિશેષ વાચ્યા હતા પણ એને જગતને જાણવાની ઇચ્છા નહોતી, ક્રિકેટ રમતો પરતુ ઓગસ્ટથી ઓક્ટોબર સુધી ક્રિકેટમાં ત્રણતરુ આ ચાગ મહિના ગાળવા એ એને પરવડતું નહી, અને એ રમતો એના જેવા ગરીબને ભારે પડુ પડતી

શાન્તિલાલે કોનેજી માફ થના અરજી કરી હતી એની ખમર ઉછળવાન ના થો હતો અને એ ખમર કોનેજીમાં ફેનાઈ નથી હતી શાન્તિવાનને ચીડવા અને એ હુમ્મમાં બજે એ જ ઉદ્દેશથી એ સાબળે એમ અદર અદર વાતો પણ કરતો 'દરજી કે વિદ્યાર્થીના આવીર્વા કરતા કોઈ બ્રાહ્મણનો છાકરો લાગે છે ' ચીતોના મહારાજના આશ્રય નીચે-ટેન્ડનસંશોષ કરી પાડીયુ મારે અગર મુનાઈમાં જૂનેયગના ઓટના ઉપર બેસી રસોડ કરવા જાય તો શું ?' આ શબ્દો શાન્તિવાન સાબળતો અને એવો પડતો ત્યારે રાતો. ધણીવાર કોનેજી છોડી દેવા-આપવાન કરવા મન થતું પણ પાછો શાન્ત થતો કોનેજીમાં કોનેજીની રસોડે-મીમાં એનો મોઈ અગત મિત્ર હોય તો કેટલે દરજીએ અત્યારે ટેબન પામે જોડ્યો ત્રીજો વિદ્યાર્થી લીનાધર હતો ઉછળવાન શાન્તિને બનાવતો હતો અરે લીનાધર શાન્તિને પમ લેતો હતો એટલામાં સામેથી પ્રેફેસર પ્રમથનાથ આ યા અને ઉછળવાન જહાતુ કાળી નારો શાન્તિ અને લીનાધર ઉભા થયા, પ્રમથનાથે બન્ને સાથે રોકેન્ડ લ્યાં અને નજી જણુ બેઠા

"શાન્તિવાન! તમે કેમ પેલી સગીત પાર્ટીમાં ગયા નથી? આજે આનંદના દિવસે "મુજાન છો કેમ?"

શાન્તિવાને લીલાધર સાથુ જોયુ લીનાધર 'કામ છે' કરી ચાલ્યો ગયો અને ગુરુતિથ્ય એકલા પડ્યા

શાન્તિ ગળગળો થયો અને પ્રમથનાથે એના વાસા ઉપર હાથ ફેંચ્યો-આખા કરપા ઉન્ડમાં આનંદ-ગાનતાન-વાતો અને ચાહ આઈરિશ આવી રહ્યા હતા ત્યારે આ ખૂણાના ટેબલ પાસે હવેના ઉભરા અને હવેને સાતવન મળતુ હતુ

"સાહેબ! આજના આના આનંદના દિવસે મારી કથા કહી આપનો વખત તો મારો લઉં?"

"શાન્તિવાન! નિરાતે વહો! મારા એક વિદ્યાર્થીના અત કરણુઆથી ચિંતા દૂર કરવાથી મનેજે આનંદ મળશે તે આવી હજારો પાર્ટીથી નહિ મને એનાસક બોનો! શાન્તિવાન! તમે બેસવાની જગા ઠીક બેઠાની કાળી છે હુ ત્યારે ત્યારે વાચીને કટાણુ છુ ત્યારે અહીં જ આવી બેસું છુ પશ્ચિમમાં દરિયા ઉપર ચડતુ તેજ હવાય છે અને તાપના ઝાડ દેખાય છે ત્યારે કાઈક અદોષિક આનંદ આવે છે વાડ પણ તમે ચવાવો"

સારેન ! માગ પિતાના દુગમ્હથી મેં કીરદુઝ્ડસશીપની અર કરી છે "

"હ, તમારી એની સ્થિતિ છે ?"

"હ, હા કા તો કીશીપ લેવી અને નહિ તો અબ્બાસ મળી દેવો દવે પૂછવાનુ એ કે કીશીપ લઈ તો તિરસ્કાર-"

"તિરસ્કાર ! એવો નિયાર જ ક્યાંથી આવ્યો ? દલક, નીચ મનના ટોય તેનો જ તિરસ્કાર તમારો તિરસ્કાર હોય જ કેમ !"

"કાવેજના વિદ્યાર્થીઓ અને પ્રોફેસરો મને દનકા તો નહિ ગણે ને ?"

"હવેકો ? ગામરો ?" કીશીપ હ્યો મારે ? એ એવો કાઈ વિદ્યાર્થી કે પ્રોફેસર ટોય તો બહેતર છે કે એની સાથે સમઘ ના ગખવો "

"પણ મારી સાથે હરવા હરવામા, યોનવા ચાનનામા મહેરબાની કરતા હોય એમ તો નહિ વર્તે ને ?"

"શાન્તિવાય તમે આવા નરમ હજો એ મને ખમર નહી કીશીપ એટલેજ વિદ્યાર્થીઓ છુદ્દિતાળી હોય છના સ્થિતિને લીધે ના લણી રાં તેને આર્થિક મદદ આપવી એ છે તમને પુનમ અમાસને દહોડે ધાહણુ ભીખ માગવા આવે ને લોટ આપીયે તેમ કીશીપ આપના નથી તમને તમારામાં પાણી બનાવો તો કીશીપ મજે દરેક કાવેજમા જ્નેશો તો કીશીપ લેનારા મોટા માણસ થયા છે આપણા જ કીશીપાન સાહેબ કનકતા કાવેજમાં કીશીપ લઈ પહેલા આવેના એક કુદ્ર અણસમણુ મનુષ્ય તમે ગરીબ છો ચાની તમારો તિરસ્કાર કરે, એટલા મારે આટલી બધી ચિન્તા ! દરિદ્રતા એ કાઈ દુર્ગુણુ નથી !"

"અને છના માહેબ પેસાદાને સર્વે કોઈ પૂજે છે મીજલસોમા, પાર્ટીઓમા અને મીડીઓમાં અપહુડેટ રહી શકે તેજ સન્માનને પાત્ર ગણાય છે પછી પુરુષ ટો આ "

"પણ શાન્તિવાય દુનિયામા કોઈ પણ સ્થાન ઉચ્ચ હોય, રાજ્યસભા અથવા રાજેનરાહનું દરબાર કરતા પણ ઉચ્ચ ભૂમિકા ટોય, તો તે કાવેજ-ચુની દર્સીટી-વિદ્યાપીઠિકા છે જનસમાજ મોસાવટીના બાલ આગરથી અન્નર્તન જતા એક મનુષ્યો એક મનુષ્ય તરીકે માન ન આપીએ અને કાઈ ઉચ્ચ દરિદ્રિન્દુથી જોઈએ નહિ તો પછી કેળવણી લીધી અને ન લીધીએ સગમુ જ ને "

"સાહેબ ! જે માણસ ગરીબનો તિરસ્કાર કરે તેને મારે મને માન ના રહે પણ એનુ પણ ખઈ કે મને દુખ તે લાગે "

"શાન્તિવાય ! મને એમ જ લાગે છે કે કીશીપ મજે તેમા જ તમને લાભ છે અર્દીબાઈ, આત્મસયમ અને નાની અવસ્થામા આવી પડતા આત્માવાનખનથી ઉત્તમ મનુષ્યના પ્રાપ્ત કરી શકાય છે શાન્તિલાય ! મહાત્મા અને વીર પુરુષ મેશરની માદીમાથી કે રાજ્ય દરબારમાથી મળી આવતા નથી કમળ તો કાનમા જ ચાય કીશીપ લઈ જગ તને બતાવી આપો કે ખરો તિરસ્કાર કેનો થવો જોઈએ ! શાન્તિવાય ! અબ્બાસ અચર કાઈ પણ કામ હોય તો જરૂર આવતા રહેજે જરા પણ સંકોચ ન રાખશો "

“સાહેબ! મને આ કોવેન્નમાં કાંઈ વિશેષ લાગ્યું હોય તો આ જ છે પ્રેમિયરો આગ, સિત્તે
શાંતિના અને યતિના છે છતાં એકત્ર રહી અમારા ઉપર જે હાન રાખે છે તે અનર્થનીય છે
અમને રળમ! ઘેર જવું મેળવું નથી”

“શાંતિવાદી આપણા નાના બાલકોને માટે આપણા જ દેશી ગૃહસ્થોને હાથે આવા પાપા
ઉપર નિશાનો ચલાવી જવું છે એમાં પ્રબુપ્રેમ-માતૃબુધિ પ્રત્યે પ્રેમ-અને કર્તવ્યભુદિ હોય તો
બસ બાલકો ધરતું નામ નહિ લે અને જે કાર્ય હજારો ગુરૂકુળ ન કરે તે કરશે પણ એ હાનના
શાય ત્યારે ?”

એટલામાં પટાવાળો શાંતિને ખોળતો ખોળતો આ-ઓ ને ‘તમારો તાર’ એટલું કહી
આસ્યો ગયો.

પ્રકરણ ત્રીજું.

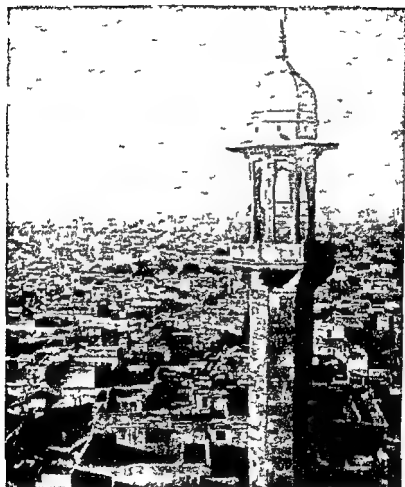
અમારા અને નિગરા.

હસા એ કાશિવાડનું નાનું પણ રળીયામણુ ગામ છે હસાના નામની સાથે જ સુધા
રામા, જનમેવાના કામમા અને વિદ્યાવૃદ્ધિમાં વિદ્યાપ્રિય ગાયકવાડના અનેરા લાભનું અનેરા પરિ
પામ્નું હજી અમરેલી માં આજ્યા મિના રહેતું જ નથી રેવે થયા પછી હસાના જીવનમાં
પ્રકાશ પડવા માડ્યો હતો કુવાના દેડકાની માફક સામા જ જન્મી જ હસામાં જ મૃત્યુના
સકુચિત્ર નિચારો ખુલ્લ થતા હતા વ્હાનવેના માખાપો સાથે ખાવાના માટે કશ્ચો ન કરતા
અમરેલી લણવા જવા દેવા કશ્ચો કરતા બાલકો થયા હતા ફરજિયાત કેળવણીને ગાળો
તેની સ્ત્રીઓ, હમને રમેણ, વ્યથા ખાડણમાં મળે કરતી ઉઠકરીઓને બધું જઈ મડમનનારી
દેને એમ કહેતી બોળી સ્ત્રીઓ હવે બાવડાઓને, ‘બેન હું ખાઉં છું, તું સયાજીવિજ્યમાં શું
આ યુ છે તે વાચને! સવાર સાંજનો નિશાળનો વખત સારો જેથી તમે ખાવાની ઉતાવળ
ન કરો’, એમ કહેવા લાગી હતી કન્યાની આપને માટે હજી ગોળ બધાયેલા હતા પણ
નરાણુવાનીયાઓ મુબાઈથી રળમમાં આવતા હતા ત્યારે મહીના માસમાં સભાઓ, ભાવણો,
ચર્ચા કરતા અને નાના ગામમાં ખળબળાટ મચાવી મુકતા પરબેરા નિચારા હોશોહોશી
આવના અને મુબાઈના સ્વખા, મુબાઈના દપદ્ધિઓ, મુબાઈની સ્ત્રીઓની જાપ પડેના હવે
વાળા ધબ્બીસાર નિરાશ થતા-વળી ગુણસુદરી જેવાના રતાન્ત વાત્સી કે બ કે A. B. C
કલાના અને હુ એમ એ ચર્ચિ એન એન બી ચર્ચિ એટલામાં એને ઇમેજ સહજરૂક
આવડો અને પછી અમે મુબાઈ રહીશું ને મુજગની સીમડળ-સેનાસદન કે વનિતારિત્રામના
સ્ત્રીવગોમાં દાખલ કરી એને સીખવી દુશીઆગ કરીગ અને પછી દુપણ સીનેમા, નાટકમાં, એપેલો
બજાર ઉપર જવડા આથી ઉટપુ કેટલાક કોવેન્નમાં દોશીવાર મનાતા, પ્રેમિયરોના માનિતા,
પેપરોમાં લખતા, સ્ત્રીઓ માટે ચર્ચા ચવાસતા મુવાનો કોં તો યત્ન કરી નિગરા થના અથવા

સચુક્ત કુટુંબમાં વસીલોના તાપ આગળ એમના પ્રયત્નો નિષ્ફળ જતા. ‘અત્યાએ ! આ શુ રાતે ને સવારે બાપડીને લણાવવાનું ધર્તિંગ ! પાકે ઘડે કાના ચડતા હશે ! ધરમા કેઈ છે કે નહિ. બેશરમ નહિ તો ! ધરનું કામડાજ તો આનડે નહિ ને ઇંગ્રીજ ભાણુવું છે ! એને ક્યા મોકરી ડગી છે ખમરદાર જે આજ પગી એવું કહ્યું છે તો ! વણુપરલોનાને બે તફા હતા. એક પક્ષની સમાઈઓની વાત ચાનતી હતી અને રજમા મુખાઈથી આવે એટલે ચાલ્યા કરી નાખીયે “આવી છોકરી મળે નરી ! છોકરો લાલેલો ! ન્યાતના છોકરા ન્યાતમા મહિ વરે તો ક્યા વરશે ! ના ! હમારે પરણવું નથી ! મારે ક્યાણી કન્યા જોઈએ છીએ, એને નહી પરણું ! પરીક્ષા પછી ! આ ફેરી લગ્ન હોય તો મારે બદને ખાહુ મોકળીશ એને લણાવશે તો ડમૂલ કરીશ ” એમ વાત ચાનતી હતી ત્યારે ખીન્ને પક્ષ જરાક ખૂશમા હતો “આપ છુને મોડ વળગ્યું નથી તે ઠીક જ છે આપણે વિલાયત જવાના છીએ ત્યાંથી આન્યા પછી જ પરણવાની વાત આપણે તો જુજરાતમાંથી જ કન્યા લાનવાના લાલેલી તો ખરી છુએને આ બધા કુખી ધરમા બોત જેવાને બહાર ક્યાપિ ને ડાનિદાસની વાત કરે મુખાઈમા કાલેજમા અને ખીજે લેડીઝની સાથે *Intellectual friendship* મનોરાજ્યના મિત્રની વાત કરે સાફ છે કે આપણા માખાપ સારા છે માફ ન માને તો હુ નાગી જઈ આપધાત કરે ગમે તે જાતિમા શા માટે ન પરણાય !” આવા આવા ઉદ્ગારો નિકળતા પરંતુ રજા પૂરી થઈ એટલે આ ગામડાનું વાતાવરણ પાહુ શાન્તિ મેળવતું પરંતુ એ શાન્તિ કુમરાતા અગ્નિ જેવી હતી વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ વિદ્યાને ગાળો દેતી, મુખાઈજઈ ધર્મશ્રદ્ધ ધાય છે, ગમે તેનું ખાપ છે, પીએ છે, મદિર, દેરે જતા નથી, એમ બખડતી પુરૂષોને વિદ્યાર્થીઓ ઠાકે ઉશ્ચંપ, સ્વતંત્ર મીઠમજના થતા હોય એમ લાગતું, પણ વિદ્યાના લાભ સમજતા, અને આખઆડા કાન કરતા આ ચર્ચાની, રજના સમયના આદિ-લનોની અસર વહુઓ ઉપર, મોટી થતો કન્યાઓ ઉપર વિશેષ થતી અને એમા ઉત્સાહ, આશા, નિરાશા, અમતોષ, ખડખડ અને કાંકે હિમત સ્વતંત્રતા ! આનતા હતા “હવે એક વર્ષ છે પગી હુ નેએ મુખાઈજઈ શુ એટલે ધરની હોળીમાંથી છુટીશુ હજી ક્યા સૂધી ભણુરો !” “હુ પાચ વરસથી ધગમા મીઠાઉછુ તોએ એમને છેએ મુખાઈમા લહેર કરે છેને મને લખે છે કે હુ બધાની સાથે સભાળીને ચાનજે શુ ચાનુ કપાળ ! આના કરતા ન પરખા હત તો એ સાફ !” “મરીશ ને ખીજી આવશે ત્યારે મુખ થશે ” “એ ખી એ થશે ને મારા લગ્ન ચરો કેવી મળ ! લલોયા ખી એ વર ! એન એન ખી ના ટર્મ લરવા જરો તો હુ તો સાથે જઈશ મારે ઘેર નથી રહેવું ” “હા, બા” તારે શુ મારા જેવું છે ! આલ્યા વપથી લાલે છે પણ પાસ જ થતા નથી અને મને અહીં ગમતું નથી પેરી આદીને કેને દેખાડીયે !” “અચી ! તારો વિનાહુ તો સારે ઠેકાણુ થયો મારા માખાપે કહ્યું પણ એમણે ન માન્યું ! નથીજદાર !”

—અપૂર્ણ

समालोचक.

श्री कशीपुत्री.

समालोचक.

सागर.

ખાસ અંકો. એક સિંહાવલોકન.

[લેખક-ગ સ-અખવાલ કચેરીવાલ પડ્યા.]

તોય લેવા જેવા ખાસ અંગે ગત વર્ષમાં નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ થયા દીપોત્સવી નિમિત્ત-
૧ ગુજરાતી, ૨ હિન્દુસ્થાન, ૩ વિસમી સદી, ૪ સાંતિપત્ર વાર્ષિક, ૫ સન્નારીઓને એ
ઓન અને પરિપદો નિમિત્ત-૬ સમાવેશક, અને ૭ નવગ્રન

સૃષ્ટક લક્ષણો આવા પ્રાસંગિક અંકો કહાડવાની સ્તુત્ય પદ્ધતિ ગુજરાતમાં આઠ નવ
વર્ષથી વધુ થઈ છે અને તેને વીધે જે વિષયો હજી આપણા સાહિત્યમાં ઉતર્યા નથી તેમાંથી
કેટલાકના ખીજ તો વેરાયા છે વસત અંગે સમાવેશક તરફથી સ્વ સા ગૌરવનરામના આરક
અંકો ઠીકત્યા અને દીપોત્સવી પ્રસંગે ગુજરાતીનો ખાસ અંક પ્રસિદ્ધ થયા માટેના લાર પછી
ગુજરાતના નગભય ત્રેક ઉત્સાહી પત્રકારે આ ઉપયોગી પ્રવૃત્તિ સ્વીકારી છે ખ્યાન એ એ
એવી એક વાર્તા એ છે કે આ સર્વ પ્રવૃત્તિ એકના મુખાઈની છે-અથવા તો મુખાઈમાં એક
નિત થયેલી છે ગુજરાતના અનેક સ્થળો આવી આનસ્યક પ્રવૃત્તિના કેન્દ્રસ્થાન અને એકદિ છે

સર્વ અંકોમાં નવ ગુજરાતની ખીનતી જતી ચેતનસમૃદ્ધિના દર્શન થાય છે શુદ્ધ સાહિત્ય
પ્રતિનો કેવન એક ધીમે પડી, આપણા અનેક જીવનસ્પર્શી પ્રતોની નિચારણા થવા માડી છે,
તે એક કલાદેવપ્રેમી હૃદયને આનંદ નહિ થાય ? રાષ્ટ્રની ઉત્તિ માટે તેના સર્વ અંગોનો
પ્રમાણમાં વિકાસ થવો જોઈએ, એ લાનનાનો ધીમે ધીમે સત્કાર થતો જાય છે ગુજરાતના
જે પત્રકારો આ પરિત કાર્યમાં પોતાનો અશ દે છે તે સર્વેના અભિનંદનને પાત્ર છે. સમગ્ર
દ્વિતી પ્રગતિમાં પોતાનો ઉપયોગી અશ દેવાનો અને હિન્દુસ્થાની સેનામાં બગાડા અને
મહારાષ્ટ્ર સાથે ઉભા રહેવાનો દ' નિશ્ચય હવે તો ગુજરાતે આત્મશ્રદ્ધાથી કરવો જોઈએ

હજી રાજકીય પ્રતોએ, તેમ જ વિદ્યાને પણ, આપણા પ્રાસંગિક સાહિત્યમાં યોગ્ય
સ્થાન નથી લીધું એ સોંકકથા સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે પ્રાતિક પરિપદનું અધિવેશન ગુજ
રાતમાં હતું ઇત્યા રાજકીય પ્રતોની નિચારણા પ્રતિ આપણી ઉત્સાહીતા જોઈ ધણાને ખેદ
થયો હશે એ સત્ય છે કે આપણા શુદ્ધ સાહિત્યને અનેક શિષ્યોથી અનેક રીતે સમૃદ્ધ
કરવાનું છે, પરંતુ તે સાર આપણ પ્રમજીવન નિરોગી, ઉચ્ચ અને જીવત હોતુ ઓછું
આનસ્યક નથી વળી શિક્ષણના, સમાજ-સુધારાના ક્ષયાદિ પ્રતો રાષ્ટ્રીય પ્રગતિમાં ઉપકારક
છે એ ખરું, પરંતુ તે સર્વમાં રાજ્યના બંધનો ઓછા નિમ્નકર નથી અને તે પ્રતો રાજ
કીય પ્રતો સાથે પણ સંકળિત છે, એ જુનતુ ન'જોઈએ

હજીયે વિદ્યાન પ્રતિ યોગ્ય અભિરુચિ ઉત્પન્ન ન થયાથી-તેની બચાગમાં યોજના ન
થયાથી-દિનંદના ઉદ્યોગ અને કૃતિની કેવી ચિન્તાજનક ગિયતિ પ્રાપ્ત થઈ છે તે તો સર્વ
કારી સમજે છે જપાન અને અમેરિકા આપણા જીવનની આનસ્યક અંગે અનાનસ્યક વસ્તુઓ
પૂરી પાડે છે અને હજી તો આપણે વાતો કરવાની વ્યાખ્યા જ છીએ પરિસ્થિતિ અનેક

રીતે ઘણી પ્રતિકૂળ છે પરંતુ આપણે કરવા જોઈએ તેટલા પ્રયાસો કરવા છે અને વિદ્યા નવી સદાયથી ઉપાડેલા સર્વ ગ્રંથોં શુ અદ્ય નીપજા છે ? દાદાભાઈ અને શ્રી રાજશાહ, ગોખ્લે અને ગાંધી ઇત્યાદિ જે ભૂમિમા વિકસે છે તે ભૂમિમા યોગ અને ગાંધીયી જે કેમ માલા અટકે છે ? ઉત્તર તો એ છે કે હજી વિજ્ઞાન પ્રતિ જોઈએ તેટલું આપણુ લક્ષ્ય ગયું નથી.

ગુજરાતમા જે થોડા સ્વીકાર્યવા શિષ્ટ લેખકો છે તેમના લેખો લઈ લેતાં અકોલુ મૂલ્ય કઈ રહેલું નથી નવા લેખકો પ્રતિ સંપૂર્ણ સમભાવ રાખનારને પણ એમના લેખોમા અભ્યાસ અને સંગીનતાનો અભાવ તરત જણાઈ આવે છે પ્રશ્ન છે કે ગુજરાતના પ્રેક્ષકો અને શિક્ષકો તેમના અભ્યાસનો લાભ ગુજરાતને કેમ નથી આપતા ? ગુજરાતની ઉન્નતિમા પોતાનો અંશ દેવો, એ શુ એમનું કર્તવ્ય નથી ? ઇતિહાસ, અર્થશાસ્ત્ર, રાજશાસ્ત્ર ઇત્યાદિ પોતાના વિષયોનાં પુસ્તકો નહિ, તો તે વિષયોની લેખમાયાઓ લખવા જેટલો શુ એમના વિષયોમા એમને રસ નથી ? આ માત્ર સાહિત્યમેના જ નથી પરંતુ ઉદાર અર્થમા દેશસેવાય છે નવા ગુજરાતના નેતાઓ શિક્ષકો હતા, પરંતુ રોચનીય છે કે એ પ્રણુરિકા ચાલુ રહી નથી માધ્યમિક શિક્ષણ ચલુ અંગ્રેજ દ્વારા આપવાથી જા પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ છે મહોટા ભાગમા ગુજરાતી સાહિત્ય વાચના જેટલી ધર્મશુદ્ધિ નથી તો ગુજરાતીમા લખવાની વૃત્તિ તો ક્યાંથી જ હોય ! વૃત્તિ વર્ણવતા કેટલાક પોતાનામા ગુજરાતી લખવાની શક્તિ નથી એવી માન્યતા ધરાવે છે શિક્ષણના કાર્યમા પડનારે તો ખાસ કરીને મહોટી નયે પણ વલ્લુ નવુ શીખવું પડે છે તો માનુષાપામા લખવા શીખતા શા માટે નરમાનુ જોઈએ ?

બાહ્યદર્શન અને ચિત્રો — સર્વ અકોલુ બાહ્યદર્શન અને મુદ્દલુ આપણી હાતની પરિસ્થિતિમા એકદરે સતોષકારક છે, પરંતુ હજી સુંદર અને વિરિધ જાતની મુદ્દલુકયાને કોઈ સાહસિક ગુજરાતીએ સામાન્ય નથી ખનાની, એ રોચનીય છે ગુજરાતના સચિત્ર પત્રો જોઈ અમને હમેશા પ્રશ્ન થયો છે કે હેતુ અને કયા પિનાના અનેક ચિત્રો કરતાં થોડા તો થોડા પણ સંપૂર્ણ કલાત્મક ચિત્રો કેમ નહિ અપાતા હોય ? વધારે સારાની માગણી થતા ચિત્રકારો પણ વધશે અને પત્રકારોને પણ વધારે સારા આપવાની દુરજ પડશે પત્રકારોનું ધ્યાન અંધવાની આવસ્થકતા છે કે આ વિષયમા પણ પ્રમાણ કરતા પ્રકારે વિશેષ મહત્વનો છે વર્ણી 'ફોટોગ્રાફી' કરતા જેવા છે તેના પણ આપણા ચિત્રકારોને રોધીને ઉત્તેજન આપવું, એ તેમનો ખાસ ધર્મ છે આ દિશામા 'વીસમી સદી'નું પ્રયત્ન સફળરૂપે છે, કારણ કે ચિત્રકારોને સતત ઉત્તેજનની આવશ્યકતા છે.

'ગુજરાતી'નો અમમ ઝોક શુદ્ધ, ઉપયોગી અને સ્થાયિ સાહિત્ય તરફ છે, તે દૃષ્ટિથી જોતા આ વર્ષનો અક ગત અકા કરતાયે ઉત્તરનો છે આ અકમા પ્રથમ પકિતનો એક પણ લેખ જણાતો નથી હજી તે તેના જૂના ચીનામા જ ચાને છે જૂના ગુજરાતની કેદ લીક સમૃદ્ધિ ભેગી કરવાની તેની પ્રવૃત્તિ ઉપયોગી છે, પરંતુ તેમા ગુજરાતમા સ્ફુગતા નવ જ્યોતનને સફારવાના કે પ્રેરનાના પ્રયત્ન જણાતા નથી શુદ્ધને વીધે અક મહોટો ન તીકળો

શકે એ સ્વમજ્જ્ય એમ છે, પરંતુ તેથી વધારે સારા લેખો થોડાં પણ બેગા કેમ ન થઈ શકે, એ સ્વમજ્જ્ય એમ નથી.

નર્મદાજીવર અને દંપતરામના ઇર્ષ્યાવાદિ ચરિત્રનેખંડને એમના લેખેના આત્મચરિત્રના ઉપયોગી થાય એવા છે સમાજ અને સાહિત્યના ઉત્કર્ષ માટે તેમણે આત્મભાગ અને સેવાવૃત્તિથી કરેલા સતત પરિશ્રમની કદર કરી, નવા ગુજરાતે હજી સુધી તેમના 'સ્વાધિ' સ્મારકે સ્થાપવાના ઈર્ષ પ્રયાસ નથી કર્યા, એ શોચનીય છે જગતના વીરચરિત્રના ભાષાંતરો કરવાય છે, પરંતુ આશ્ચર્ય છે કે ગુજરાતના વીરસતાનોના ચરિત્રો નથી લખાતાં, ખીજે ધ્યાન ખેંચે એવા વિદ્વાત્કાર્યો લેખ 'ગુજરાતનો ઇતિહાસ અને ગુજરાતી સાહિત્ય' વિષે રા. રણજીતરામ વાનાભાઈનો છે પ્રાચીન ગુજરાતના ઇતિહાસને આપણા સાહિત્યમાં પ્રતિબિંબિત કરી રાષ્ટ્રીય અસ્મિતા જગાડવામાં તેને ઉપકારક નથી બનાવાયો, એ તેમની ફરિયાદ વ્યાજબી છે જેમ ગુજરાતના ઓળટરી ઇતિહાસને આ દૃષ્ટિથી સાહિત્યમાં ઉતારવાની આવશ્યકતા છે, તેમ જાનામાં ચાલતા ગુજરાતના ઇતિહાસો પણ તે જ દૃષ્ટિથી લખાય, એ ઓછું આવશ્યક નથી શાસ્ત્રીય લેખોમાં કદી સંનિનાનાગણુનો "ન્યાયદશન" ઉપયોગી છે કચ્છ અને કાઠીઆનાડની પ્રાચીન જનમ્થાઓ તે તે પ્રદેશના *Romantic* જીવનની પ્રતીતિ કરાવે છે.

'પ્રાણેયિ', 'મધપુષ્પ' ઇત્યાદિ લેખો પ્રિતાનનો રમ ઉત્પન્ન કરે એવા છે સમગ્ર અક સામાન્ય ભૂમિખાનો છે "ગુજરાતી" જેવા પ્રતિષ્ઠિત પત્રના અકમાં નવજીવનનો રાષ્ટ્રીય જીવનના અનેક દૃશ્ય પ્રશ્નોનો-પ્રતિબલિ થાય તો એની મેળા રિશેષ કાર્યસાધક અને એ સ્પષ્ટ છે.

૨

'હિ હુમ્તાન'નો અક જગત થના લોકચેતનનો પ્રાસંગિક પ્રતિબલિ પાડવાના આશયથી પ્રસિદ્ધ થતો જણાય છે ગુજરાતના નવા લેખકોને બેગા કરવાનો એનો પ્રયાસ થશે અરો સદૃશ થાય છે આન'ના (*Light*) સાહિત્ય સાથે સગીનતાનું પણ પ્રમાણ સમવાય એ ઇષ્ટ છે કેટલાક નકામાં ચિત્રો પાછળનું ખચ એવું મુદ્દલ સુધારવામાં થાય તો સારું.

આપણા પ્રાસંગિક સાહિત્યમાં પણ પ્રજાદમક દુકી વાર્તાઓ આલેખાય છે તે સતોષનું કારણ છે આપણા ગૃહજીવનના, સમાજજીવનના, દેશજીવનના ઇત્યાદિ પ્રશ્નોનું રસિક રીતિએ આનેખન થવાથી એક જ કિંચા બેવડી અથસાધક નીવડે છે 'અલપતો અભિનાય' એવી એક વાર્તા છે વાર્તામાંની દૃષ્ટિથી તે વહી ઉત્તમ પકિતની છે એમણે જ નહિ, પરંતુ તેમાં નવજીવનના આદર ચિત્રની એક મુદર બાલુ લાગમય, સિદ્ધ અને સમય, ચૈત્રીમાં આ લેખાવહી છે નાચિકા પોતાનામાં જગત શયેથી પ્રસજીવનની અને મેરાજીવનની ભાવના ચેતે સિદ્ધ કરી શકતી નથી, એટલે તેની પુત્રીમાં તે સકાન્ત કરે છે, આ ચિત્રિત્તી પ્રાર્થ થતો કચ્છગમ જેટલો કચ્છગમથી છે તેટલો ગ્રેરક છે, જેટલો કામગ છે તેટલો જ ગભીર. ■
દિવે હવે તો સ્વમજ્જ્ય જોઈએ કે "સહનની શીઘ્રસુષી એ મરણને આમરણ છે પરાકમની શીઘ્રસુષી એ જીવનને વધામણાં છે."

ગુજરાતમા વિજ્ઞાન પ્રતિ સતત દષ્ટિ મેળવના થોડા લેખકોમા ગ્રા 'કાન્તિના' પદ્ય મુખ્ય છે "વિજ્ઞાન અને ગત્ય"ના સમન્વેતો વિચાર કરતા તેઓ સત્ય કહે છે કે, હજી ઇન્ડિયનમા વિજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનસાહિત્યોનો યોગ્ય અદ્ધાર નથી થયો આધુનિક યુદ્ધનો એ સ્પષ્ટ બોધ છે કે હવે પડી થનાર ગત્યવ્યવસ્થાઓમા અને વિજ્ઞાનકોમા વિજ્ઞાનની અવગણના થઈ ચક્રને નહિ દિવ્દ માટે આ બોધ વિશેષ ઉપયોગી છે, કારણકે હજી પ્રજામા વિજ્ઞાનનો યોગ્ય અદ્ધાર નથી થયો અને તેના પરિણામો સવન જણાય છે

ગુજરાતમા હાસ્યરસ પ્રતિ દષ્ટિ નથી એમ નથી, પરંતુ આશ્ચર્ય છે કે સાહિત્યમા જે બહુ ઉતર્યો નથી વળી વિષ્ટ પ્રકારો સૂક્ષ્મ હાસ્યરસ તો ઘણો થોડો આવેખાયો છે માત્ર થયા વિના રા ધનમુખવાન મેહુતા હાસ્યરસ મારો આનેખી શકે છે તેમનો એ અનુનાદ આ અકમા છે તેઓ આ નમિ નિકસાવે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

આ ઉપરાંત ખીમ વાયવા યોગ્ય લેખો છે સમગ્ર અંક, એનો શીતે પ્રથમ જોના, બનોપકારક છે

૩

'વીસમી સદી' તેના માહસિક તરીએ આ ખામ અકમા પણ બને એટલી લેખોની તેમ જ ચિત્રોની નિમિધના આણવાનો સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે રા પુરોગામ કેટલાક રસિક ભાવો 'સારી ગીતે ઉતારી શકે છે રા રાનનુ 'ગરબી ગુજરાત' નામનુ ચિત્ર વિવિધ ગુજરાતીઓના લક્ષણ રમુજ રીતે મૂલ્યે છે 'વીસમી સદી'માં પ્રકૃતિસૌદર્યના ચિત્રો ઉમેરાય, ચિત્રોની પસંદગી હજી વિશેષ વિવેકથી થાય અને તેમનુ *Get up* વિશેષ શુદ્ધ અને આકર્ષક બને એ જોવા અમે ઉત્સુક છીએ ગુજરાતમા કલા ઉતારવાના પ્રયાસ કરતા આ માસિકને ગુજરાતીઓએ ઉત્તેજન આપવું એ એમનો ધર્મ છે

રા નાનાનાય કવિએ શ્રીમન્ત 'સયાજીગવ ગાયકવાડનુ 'તેજ છાયા' નુ જે રેખાચિત્ર એમની લાક્ષણિક શૈલીમા દોર્યું છે, તેવુ સ્વતન્ત્ર ચિત્રચુક્ર અને મૂલ્યે ચરિત્ર શ્રીમન્ત ગાયકવાડ વિશે અન્ય દોરાયુ નથી સૂક્ષ્મ દષ્ટિથી ચરિત્રનાયકનુ આમ પક્ષપાત ગદિત અવલોકન થોડા જ લેખકો કરી શકે છે 'એ મહાન ગુજરાતી હજીએ ગુજરાતના દત્તક પુત્ર રહ્યા છે' એ સસ સ્પષ્ટ રીતે ગુજરાતમા તો પ્રથમ વાર જ કહેવાયુ છે 'આમદ અને રૂપાંતરી વાર્તા લાવનામય અને ક્યાતમક છે ગુજરાતમા વીરતા અને રાષ્ટ્રીય ચેતન જગાડવા આવી અનેક વાર્તાઓ લખાય, એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ સાહિત્યકારોમા પરાક્રમ અને ચેતનભરી લાવનાની છેજો આમ ઉજ્જાસે ત્યારે દેશ રા રચાતા ઇતિહાસમા નવા વેગવતા પૂર અવસ્ય આપે આ ઉપરાંત = પત્રિકાનાઓનો પૂર્વની ભાષાનો અભ્યાસ, = "હિંદુ નર્તિઓ" ઇત્યાદિ લેખો વાયવા જોના છે

હિંદુ, મુસલમાન અને પારસીઓ સર્વ કોમોમા પ્રસાર પામતા આ માસિકની ભૂમિકા, સાહિત્ય અને ક્યાતી દષ્ટિથી, ધીમે ધીમે ઉચ્ચ કરનામા આનશે તો તે પણ ગુજરાતની એક અનુપમ સેવા સાધશે

વહુને, શિખામણ ૩ ૧-૦-૦ એન, એમ, ત્રિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

જ્ઞાતિપત્ર વાર્ષિક, આ વાર્ષિકના બીજા અકને અકાર આપતાં અમને આનંદ થાય છે આપણા અનેક ફૂટ પ્રશ્નોમા 'જ્ઞાતિ'નું સ્થાન ધણું મહત્વનું છે આપણા આચાર વિચારની સંકલ્પિતના આ યુગમા આપણી મન્યાઓમા કઈ ઈર્ષ પરિવર્તનો થશે અને થાય છે આ મન્યનકાવના પગિલામની અમર આપણા ઉપર નહિ તો ભરિધ્યના સનાનો ઉપર તો અવશ્ય થશે અને ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ ને અસર થશે તેને માટે આપણે થોડે અશે પણ જવાબદાર બનીશું તેથી આ ગભીર પ્રશ્નો વિવેકયુક્ત માહક જુદિથી અને દીર્ઘદ્રષ્ટિથી વિચાર થવો જોઈએ આ હેતુથી જ્ઞાતિહિત સાધનાના ઉદ્દેશનાળા પદમરોના મડવે ને સ્તુત્ય પ્રતિતિ બીમરી છે તે અને રીતે સરકારપાત્ર છે આ પ્રશ્નોના વિચારમને સર જ્ઞાતિઓમા પ્દોનવા માટે આ વાર્ષિક એક સાફ સાધન છે નળી આ ફૂટ પ્રશ્નોના વિવાદસ્પં ભાગમા ન ઉતરતા સર લેખકોએ પરિસ્થિતિ સ્વીકારી વાત્ત્વારિક માગ વ્હાડવાની, તે મસ્થાને દેશોપયોગી બનાવવાની ને વૃત્તિથી વિચાર કર્યો છે તે વૃત્તિ પણ અકારપાત્ર છે

ગુજરાતમા વિચારકો થોડા છે તેમા સા શ્રી ઉત્તમનાન ત્રિવેદી અગત્યન સ્થાન લે છે આ અકમા 'જ્ઞાતિ અને વર્ણાશ્રમધર્મ' ઉપરનો તેમનો નિદ્ધતાલર્પો અને વિચારપ્રેરક લેખ પણ મનન કરવા થોડા છે જ્ઞાતિ અને વર્ણાશ્રમનો સમ્બંધ, અને તેનું અવશ્ય અંતિ હાસિક હૃદિએ તપામી લેખકે 'જ્ઞાતિની વિવિધતામા એક રસતા લાવવાને' કેટલાંક વિચાર સ્વીય સૂચનઓ કર્યા છે રા અદ્વસક પ્રક્યાએ જ્ઞાતિમડનો સખધી ત્રણ ઉપયોગી મુદ્દાઓ એમની નાક્ષણિક સંનીમા રણુ કર્યા છે જ્ઞાતિમડલોના ઇતિહાસની રૂપરેખા દોરી, મડનોએ પરિસ્થિતિ અનુકૂળ થતા સુધી કાળપ્રદેશ કેટલો નિસ્તૂત રાખવો એ વિશે વ્યાનદારિક સૂચનો કરી અતમા તેઓ સત્ય લખે છે કે "કામ પ્રદેશનુ સમયન એ ચેતનનુ સંકોચન થવું ન જોઈએ મડલોએ પ્રગતિના બલો થવાનું છે-પ્રત્યાધાતના નહિ રોમ એક વિરસમા બધાનું ન હતું' એ વાક્ય એક પાસથી અમ્મી આનસ્યને અને બીજી પાસથી અતિકર્મી અધીરનાને એકસરખો ઉપાનલ છે એમા આનમ્યને જુમિત તૈયાર કરનાનું ઉદ્દેશોધન છે અને અધીરનાને અકને દુધની આળા ન રાખવાનો ઉપદેશ છે " "નાતો અને ગુજરાત" નામના લેખમા પણ ધણી વિચારણીય સામગ્રી છે

આ ઉપરાંત વાર્તાઓ પણ થોડા પ્રમાણમા છે રા રણુજીતરામની વાર્તા આપણા પ્રચ પિત જીવનની કઈ કઈ બાબુઓ જીવત સ્વરૂપમા ચૂર્નિતન કે છે તેમની નિરીખલુશકિતએ અને ઉજળતી દેશભક્તિએ વાર્તામા એટલા બધા સૂચક વિચારો લખ્યા છે કે એમની મણુનાથી પણ અમારી પ્રમાણુજુદિને અન્યાય થાય આ ઉપરાંત 'અપરિચિતા' દંપ્ત્યાદિ વાર્તાઓ નાચવા જેવી છે આ ઉપયોગી વાર્ષિકના આવા ઉચ્ચ પકિતના અકને પ્રકટ થવામા તહાવ આપનાર સર્વને અમે પુન અભિનંદન આપીએ છીએ અને વાર્ષિકની પ્રગતિ હૃદિએ છીએ

• સત્તારીઓને બે બોલ - મુબારકુ ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ બે અનેક શુભ પ્રતિષ્ઠાથી આપણા સ્ત્રીજનોમા નવીન ચેતન પ્રેરવાનો પ્રયાસ કરે છે તેમનાની એક અતિશય સ્તુત્ય પ્રતિષ્ઠા દર વર્ષે દીપોત્સવી પ્રસંગે “ સત્તારીઓને બે બોલ ” નું પ્રકટીકરણ છે. ગુજરાતના કોઈ વિદ્વાન વિચારક અને સ્ત્રીહિતૈષી પાસે તે માયાના મણિક લખાવાય છે, ગુજરાતના વિદ્વાનને ગુજરાતના સ્ત્રીવંશ ઉપર નનગ્રવનના સન્દેશ પ્રેરવાનો અમૂલ્ય પ્રસંગ આપવા માટે ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળને કેવળ અભિનન્દન જ થટે છે.

સર ૧૯૧૩ નો લેખ ગુજરાતના અવતર ૩૫ વિદુષી અને ઉત્સાહી સેવિકા સૌ શારદા બહેન પાસે લખાયો છે. સૌ શારદા બહેન એટલે હૃદયના સાચા ઉભારતા ઉત્સાહની સાથે વ્યાવાહારિકતા અને દુરવપણું જેવા તે તેના તહેમના આત્માના આવિર્ભાવ રાથી સાદી, મીઠી અને સચોટ તહેમનો લેખ આપણી દરેક દરેક સ્ત્રીએ ધ્યાનપૂર્વક વાચવા જેવો છે અને તહેમણે તહેમા કરેલી સૂચનાઓનો વ્યાવહારિક અમન કરવા જેવો છે. પશ્ચિમમાથી પૂરે થાણું શીખવા જેવું છે, પરંતુ તે પૂર્વના વ્યક્તિત્વને હાનિ કર્યા વગર એ રાષ્ટ્રીય વ્યમાનને શોભે એવું ધ્વનતે દૃષ્ટિબિન્દુ તહેમના લેખમા વ્યાપ્ત છે. સ્ત્રીઓના કાર્યપ્રદેશ વધારે વિવિધ, વધારે વિશાળ અને વધારે ઉંચા પ્રકાશના થવા જોઈએ, પરંતુ તે માતૃત્વના પવિત્ર સ્ત્રીકાયને અને ગૃહકુટુંબને પોષવાના મીઠા સ્ત્રીધર્મને હાનિ કર્યા સિવાય, એ સૌ શારદા બહેનનો સન્દેશ છે. માત્ર સ્ત્રીઓના જ પ્રત્યેના નિરાકરણ સ્ત્રીઓએ જાતે કરવાના છે એમ નહિ, પરંતુ સમસ્ત માનવજાતિના પ્રત્યેના ઉકેલ કરવામા પણ સ્ત્રીજાતિએ પોતાનો ભાગ આપવાનો છે, એ ગૌરવયુક્ત ભાવનો સૌ શારદા બહેન ગુજરાતના સ્ત્રીજનો અમક્ષ રજુ કરે છે.

માત્ર બે વાચકોમાં અમને જરા અસતોષ રહે છે. સૌ શારદા બહેન જેવા વિદુષી પામેથી એવી વ્યાસા ન રાખી શકાય કે તહેમની કૃતિઓમા અમરત્વની મુદ્રા હોવી જોઈએ ? તેમ જ તહેમના જેવા મીઠાશ અને રસિકતાની ભૂતિ સમાન વિદુષી પોતાની કૃતિઓમા એ મીઠાશ અને રસિકતા કેમ ઉતારી શકતા નહિ હોય ?

અને છતાં સૌ શારદા બહેનનો લેખ તાત્કાલિક ઉપયોગિતાની અને સ્ત્રીમુગ્ધતાની સગીન દૃષ્ટિઓથી એવો તો સફળ છે કે તેઓ પોતાની ગુજરાતી હિન્દુ બહેનોને આના અનેક સન્દેશ પાઠવે, એમ અમ્હે અન્ત કરણપૂર્વક ઈચ્છીએ છીએ. ગુજરાતને એમના જેવી વિદુષી સેવિકાઓની જરૂર છે.

સમાલોચક પ્રાતિક પરિષદો નિમિત્ત આ ખાસ એક પ્રસિદ્ધ થયો છે. રાજકીય, સામાજિક અને શિક્ષણવિષયક પ્રત્યેના પ્રમાણ સાચવવા બનતા પ્રયાસ કર્યો છે. પરંતુ આપણે તો કોઈ પણ વિષયના લખી શકે એા ખાસ અગ્રાણીઓની ન્યૂનતા હોવાથી એકમાં જોઈએ તેટલું પ્રતિનિધિત્વ નથી લાવી શકાતું.

મુદ્દ પછીના સુધારા માટે રજુ થયેલી યોજના, વડી ધારા સભાના લોકપ્રતિનિધિ બોર્ડે રજુ કરેલી યોજના સાથે તત્વત મળતી છે. કોંગ્રેસ અને મોરનેમ લીગે ઉદ્ધા સ્વરૂપે

પ્રમા આના પ્રકારની યોજના સ્વીકારી પણ છે “ કેવલશીના કેટલાક દૃટ પ્રશ્નોનું અનુભવી નિરૂપણ સા મી ક્રમવાચકર પ્રા. ત્રિવેદીએ ધણી બોવડ રીતે કર્યું છે સ્ત્રીપુરોની સમાનતાની બ્રમ્હજનક વાતો કવવાને સ્થાને, બન્ને એક અખડ જીવનતા અગો તરીએ પ્રાપ્ત થતા જુના જુના ધર્મો માટે તૈયારી કરી નકે, એ જાતનો શિક્ષણક્રમ યોજવા લેખક ઉચિત આમદ્ધ કરે છે ગૃહની અધિકારી અને જીવનની મદ્યારિશીના સદ્ગતની અપેક્ષા છે-ધર્મો ભિન્ન છે-પરંતુ પ્રયાણપથ તો એક જ છે માધ્યમિક શિક્ષણના જે વિરિધ મુદ્દાઓ લેખકે રજુ કર્યા છે તે ઉપરથી તેની પુનર્ગતના ચવી આવચક છે, એ અત્યસ્પષ્ટ થાય છે શિક્ષકના કાર્યને વિશેષ માનથી જોવાશે અને તેને ઉચ્ચ ભૂમિકાએ મુકારો તો જ શિક્ષણમાં રસ લેનાર શિક્ષકો આપણે ત્યાં થશે, એ મુદ્દા પણ નિમરના જોવાનથી લેખ ઉદાર અને મનનીય છે રા કૌશિકરામ “ આધુનિક માધ્યમિક શિક્ષણના દોરો ” ગણાવતા એમ સૂચવે છે કે શિષ્યશ્રુ ક્રમમાં, શિક્ષકોમાં અને શિષ્યોમાં જાનના કે જીવન નથી અમાડ પશુ એ માનવ છે લેખક એટલા બધા મુદ્દાને પર્વને કરે છે કે તેમની ગણના પણ અન શક્ય નથી રા નદનાથ કે. દક્ષિત ‘ કેવલશી નિષે કષ્ટક ’ લખતા એનું કથન કરે છે કે, “ આપણા દેશમાં બહોનાની સખ્યા નાની રશે પણ કેળાવવાની મ્હોની છે ” આપણું હાનુ પ્રમજીવન એટલું શુદ્ધ, સમય અને સરકારી છે, એ સ્વીકારવા અમે તૈયાર નથી વાતાવરણને સરકારી બનાવનારા પ્રમજીવ બયો-રામાયણ, મહાભારત, ઇતિહાસ, વાનો ઇત્યાદિ અગ્રેજી શિક્ષણ પત્રી જોઈ થવા માગ્યા છે, એ તો સર્વ કોલનો અનુભવ હશે.

‘ પ્રાનિક યોગચેતન ’ ‘ ગુજરાત કેવલશી પત્રિય ’ ‘ સમાર-સુધારો, ’ ઇત્યાદિ લેખો વાચ માગે અમ પણ સૂચ્ય થશે ગુજરાતની કોલેજોના ચિત્રો અને અમદાવાદના કેટલાક દર્યો અકનુ મૂલ્ય વધારે છે

■

‘ નવજીવન ’ કેવલશી પરિપન્ન નિમિત્ત તેના ઉત્સાહી તનીએ શિક્ષણના કેટલાક પ્રશ્નો અચ્છો અક ગુજરાતનો આખો છે નિચા કો, કાર્યકર્તાઓ અને અનુભવી લેખકોનું પ્રમાણ આપણે ત્યાં ધણું ઓછું હોવાથી આવા ખાસ અંકમાં પણ કોઈ નિચના વિરિધ અગોનું સતોપકારક પ્રતિનિધિત્વ નથી લાવી શકાવું આપણા ગજકીય, શિક્ષણનિયક ઇત્યાદિ પ્રશ્નો શાયે જનસમાજને પરિચિત કરવાની પ્રવૃત્તિ સ્વીકારી ‘ નવજીવન ’ આપણા સાહિત્યમાં એક ઉપયોગી અને આવચક ખોટ પૂરી પાડે છે, તે માટે ગુજરાતે તેનો સારો સતકાર કરવો જોઈએ વળી ગુજરાત અો ગુજરાતીઓની પ્રવૃત્તિ એકત્રિત કરવાનો એનો પ્રયાસ ઓછો રજીવ નથી

પ્રો ઠાકોર “ ગાદી ગજરાત ” ના દોષો સ્પષ્ટ રીતે એમના સમર્થ લેખમાં જણાવે છે જાત અને મતારાજ્ઞમાં જે ‘ જાનનાનિતાન ’ પ્રસર્યું છે તે ગુજરાતમાં નથી, એ નોકકથા ‘ સર્વ

ડાંગરેનું બાલામૃત

પીસથી છોડગઓ તાકાતરાન તથા

પુષ્ટ બને છે

ખરી ની વખતે નવ્ય માટે સાવચેતી

રાખવી

નીતીની કી ૧૨ બાના ૮ ખ ચાગ બાના

કે. ડી. ડાંગરે કંપની,

ભીરગામ-સુબાઈ

જુના અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી લગવાન એન્ડ બ્રધર્સ

૨૦૬, ગ્રેખ મેમ્બુ સ્ટ્રીટ, સુબાઈ.

તાજુ મિશન " Muffchain-Bombay " ટેલીફોન નં. ૭૪

સુચના — આ માસિકનું નામ જાણવી અમારું કૃતજ્ઞ મંગલો.

આ જગ્યા

જાહેર ખખર માટે

ખાલી છે.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદામ બગીચાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ

મોંઘા મગાવા અને ગ્વર, ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક કેરો મારવાની ભવામલ કપ્પામા આવેલે.

મુગની મીઠાઈઓ મમજ ધાગી

મુલગદેની

૧૧૧

વેનીના હાન

ઓરેજ રીંગરે

મુના ૧૧૧

રે-તતના

અધરતોના ના

શુદીના લા

જાની મેચુ

મી. ખી ગ્રેન્ડ રેલીક્ટાન નં. ૧૨૮૭.

अमृतांजन.

सर्वे
शारीरिक
व्याधिपर

आ
सम्प्रदाय
शोध
ले

नमो भगवते वासुदेवाय

પર્કાયલા, પુરાણા અને પ્રજાપ્રિય મશીન
 પોલીશની શરૂઆત કરનાર
 અને આ વખતે એક ફેશનેબલ પંથની સંપાદીય વાનગી
અવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલાં પાચોનીયર

હજી પપુ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નના મોટ, નના શણગાર, અને નના અનકારો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

દુકાને પધારી તરદી લઈ જોશો તો

જરૂર જ મોહશો !

પગલાંએ અમને ખડાબા મિ !

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાલે ?

અખંડુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુબાઈ.

ટેલીફોન નં ૭૮૨.

બાનુઓ અને ગૃહસ્થોને ખુશખબર

અનારી કુટુંબને દરેક જાનના અભિલાષ બેપારીત કેન્સર વિરોધી કાપડ મિશ્રિત બાંને અને નમનના બેરેરી રીને મળી શકે છે જુની જુની જાતની માંચો પોલકા કાન લેસીક ક સી વાપરો મજાની દીખીત કોલેવીકેરો નખમખર જરીની તથા કલમની કિનારો, નીકનુ અને જરીનુ તોલવા સત્તામય આહારને ખાસ મનપસંદ પડે તેવી જાતનું લેવાર છે

મેમ્બર પચાસે મન જતેજ ખાતી રે

બાનુઓ માટે સિલાઈખાતું

મસોને ખાસ કપડેડુ છે જેમા પામી ડિ કુ અને સર બાનુઓ કોમની માટે બ્લાકમ બ્લાકબોના જુની જુની જાતના જાના સુ યોગીઓ પોન વિગેરે જામા છેવી ફેશનની સિલાઈ કાને વાપરવાર તેજા પી આપવામા આવે છે

બદ્ધાગમના બોંગે વી પી થી મોકલવામા આવે છે

બી કલ્યાણની કંપની.

ફેસી કાપડ તથા જરી માવના વેપારી

૨ — હિસ્સા જરીનામા મિડિયા, ન ૩૧૫ કાનકેરી રોડ મુબાઈ

એલેમ્બીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ

ફેબોલીન

(કવીનાનિ વગર)

નધળા તાગીઆ (મેરેરીઆ) તાલો ઉપર અન્સીક ધનાગ છે આ દવા કીનાલન રમગી હોનાથી તેની પાળગથી ખગમ અમગ થતી નથી કીમત ૩ ૦ ૬૦

વેલ્ટેબલ

ગેનિક મીરપ

જેવી નમખતીમાથી શરીરને મેન આપનારી ના પાચન વક્રિ વધારે છે અને શરીરે કોનત આપે છે આ દવાની પીડીઆ પખ મળી રહે છે કીમત ૩ ૧૦ ૦

ગુણવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીમ્બીક કમ્પાઉન્ડ

લીમ્બ અને બગાળ પગ લીમ્બની અંગે ૧૦૦ અમગ કરે છે તેમાથી બનાવેલી ઉત્તમ કીમત ૩ ૧ ૪ ૦

મળવાનું કોમન —

ધી એલેમ્બીક કેમીકલ વર્કસ ક લી

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈન ૨

તથા રોડનું ફેપ

મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન.

મોહનલાલ એન્ડ કાનજી.

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

બનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેઝ મેમણ સ્ટ્રીટ,

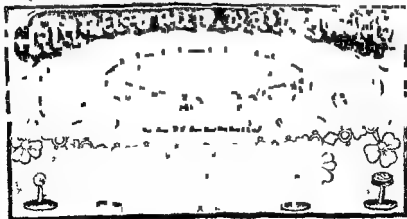
ગણેશવાડીની સામે, મુંબઈ.

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

વીસમી સદીનો ચમત્કાર.

મેના, ચાંદી, ઓ ઝવેરાતના બનાવનાર અને વેચનાર

નં ૨૨૦-૨૨ ડ્રોબિમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

ભીખા કલ્યાણજીની કપની.

પાંચ અમરકારક ઔષધો.

૧. તાનની અકસી જાળીઓ.

• ભીખા કલ્યાણજીની ફીનર એન્ડ એન્ડ પીલ્સ.

ચિકિત્સા અને અનુભવી ડાન્ડમેની ગોસ્વી તૈયાર કરામા આવેલી આતાનની ગોળીઓથી કોઈપણ વાતનો તાન એકજ દિવસમા કમલ આજ ગોળીઓ લીધાથી તમી જલક ૫ ૬ નાણુ કલાકે અકેકે જાળી પાણી અગર દૂધ સાથે ગળવી. કિ. ગીગી એકના ૩.૧૦.

૨. તાનજી અકસી મીક્ષર.

આ મીક્ષરથી મગીઆ, આનગીઆ, મેનેગીઆ વિગેરે નવતના એગી તાન ઉપર મગીઆ અસર થાય છે મીક્ષરના દમ્ત નાખ લાગ લીધાથી એકજ દિવસમા ગમે તેવો તાન નાશ થાય છે અસરિત મુશ્કેલી જનુ કોઈપણ રાગજી નથી તાન મગ્યા પછી પણ બે વખત વધુ લીધાથી મરી તાવ આનગે નહિ કિ. ગીગી એકના ૩ ૦-૧૨-૦.

૩. ગાડીન એન્ડીક કેમેટીક બામ.

આ મનમ શરીરે યોજનાથી સધીનાત પમનાત ધુનગી ધનુરાત, હાથ પગજી ની જનુ કે શરીર ઉપર મોતે અગી આનવો પેગમા જનુ કે એવા ખીત કોઈપણ દો, સ્ત્રીઓના કમુરાનક ને ગર્ભાગયના બધક નોગો જાનનજીની નમશા વિગેરે અર ઉપર એકમરમા ગમ-ખાત અમર મરક મનમ છે અનુભવી ચિકિત્સા ડાન્ડ ની ખામ મ થી તયાર કરામા આ રો છે કિમત રીગી એકના ૩ ૦-૮-૦

૪. બકાલ એન્ડાઈએટ

દારે માટ બાજુ જાળીતો અમરકારક મનમ લામા રખતથી ગગજ યાને ફીડથી તૈયાર થતા અને કટાળી ગયેના હોએને આ મનમ નાખ ના અમે ખામ બનામજી દીએ છીએ માન બે ના રખતજ લગા વાધો દો મગી જલક છે અને બજીતુ નથી પણ ૩૦ અને જુલમો આપ છે કિમત એક બાટલીના ૩. ૦-૮-૦.

૫. જુલાબની અમરકારક ગોળીઓ

ગમે તેરી અજવાત ઉપર ગરે કુતી વખત થા પાણી મારે આ જ ગોળી ગળી જનાથી પેટ સાફ આવ છે અને અજવાત દૂર થાય છે તેનાથી પાચનશક્તિ વધ છે અને રગીગને મજબુત બનાવે છે મનમક, વાલુનો ગોગો, અપચો વિગેરે પેટના ગે તથા મન ને તનની આગરવધી, માથાનો ડુખારો વિગેરે ઉપર આ ગોળીઓ મહત્ત્વ ફાયદાકારક છે કિમત એક ડબીની ૩. ૦-૮-૦

બનાવનાર અને વેચનાર—

ભીખા કલ્યાણજીની કપની,

ગ્રેજી દસ વેચનાર.

• મહેશ્વરીના નાદ, મુળક નેગની માગીટ પામે નાજા ૧૨, મુખાર્ક.

આન્ય—૨. સીના ભ ખીડીસ, કાફર માગીટ, મુખાર્ક.

સંમાલોચક

અનુદેશક વાક્ય સત્ય પ્રિયદિત ચ યમ્ ।

સ્વાધ્યાયમ્યસન ચૈવ વાહાય તપ ઉચ્યતે ॥ મ મી ૧૭-૧૫૦

પુસ્ત- ૨૦ મુ.]

માર્ચ ઈ. મ. ૧૯૧૭

[અંક ૩ એ.

તત્રી—૧. અમાવાસ્ય પુલાખીરામ જાની, બી. એ.

૨. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાગર પડ્યા, બી. એ., એલએલ, બી

પ્રકાશક—૧. અભીયનમ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

નિપયાનુક્રમણિકા.

નિપય

૧. વીરેને આર્જુન કાવ્ય

૧. હરસિદ્ધભાર્ગવભુભાર્ગવદિવેદિયા એમ એ એનએમ બી ૧

૨. ઉદ્યોગનિકામનુ ચેતન અને રાજ્યાશ્રય

૧. અમાવાસ્ય પુલાખીરામ જાની, બી એ ૧

૩. શુજાતતની એકતા

૧. રા. ૧૧ મ વારાભાર્ગવ મહેતા બી એ ૧

૪. આનન્દકાન્ક ચીજલમ અમુલ ચિત્ર

૧. કનુભાર્ગવ અમાભાર્ગવ દેસાઈ, એચ એમ એન્. એમ (નેશનલ) ૧

૫. હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસના સાધનો

૧. બુક્ક ૧ ૧

૬. પ્રાયશ્ચિત્ત ગાતા

૧. હરખજી મજીથ વ્યાસ ૧

૭. મન્થાનલોકન (૧) ચિત્રરામાયણ, (૨) અમભાષાપદેસિક,

(૩) નમ્પાકર હનચિત્ર ૧૪૮, ૧૫૦, ૧

૮. મર્દુમ મ. ડી. લોડન અન્દન તેમની જીનાથે હનચિત્ર

૧. હરિપ્રસાદ પ્રજાપતિ દેમાઈ ૧

૯. કૌલેશ્વરના ચાનુસાતા

૧. રા. બોલીન્ડ ૧૪ ન્તનનાન દિવેદિયા, બી એ ૧

૧૦. નર્મમાન ચર્ચા (૧) મુદતર્મધી મળુરી (૨) હિન્દુસ્તાન સૈન્ય

૧. રા. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાગર પડ્યા, બી એ, એનએચ બી ૧

૧૧. મન્થરવીકાર

વાર્ષિક લેવાજમ રૂબીઆ ત્રણ, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂબીઆ પાંચાચાર.
લેવાજમ નરજાનમા જ લેવામા આવે કે

સમાલોચક.

૨
 હિંદી-મીના ૧૫ માને ૦
 અન્ય જગતના અભિલાષી

સાધુ પ્રાર્થના
 સહિતે મુખમાં " સિવસાવ પ્રભુ !
 અમીથી ભગિને ! " ૧૫ એ ૦૪ ૪૫

સમાલોચક

પુસ્તક ૨૨ સુ.]

માચ, ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૩૦]

વીરોને આહ્વાન

(Recruiting song)

રેખ-રા હુમિદ્દભાઈ વજુભાઈ દીવેટીયા, એમ એ, એયએન બી
(મદિદીપ)

વીર સજ્જ થાઓ રે— વીર

માતૃભૂમિ સતુઓયો
રક્ષાને, શસ્ત્ર વારી,
હિન્દ-રાષ્ટ્ર છૂંદનમાદિ,
નવપ્રસંગ આ-ચોરે— વીર

સકલ પૃથ્વી ભુઓળી આજ
આત્મમગ્ધાજને કાજ
બની પ્રવૃત્તિ-સારે આપ
નિદ્રિત જ સુ ગહેગોરે ?— વીર

ભારતતણા શૂનગાની
વીરનાનુ ગમરણુ પારી
પ્રેમ-શોભા હૃદય ધારી
મદ્ય મજ્જ થાઓ રે— વીર

૧૭

નીપજવવા સાર નકાકારક થતી હિન્દી ખેતીને હિન્દી ઉદ્યોગના ભોગે પીનવનાની પ્રેક્ષા હિન્દી પ્રજાના જનમૃત કીધી.

પરિણામે ખેતીની સાથે જે કટલાક નાના નાના ઉદ્યોગો ખેડુતો મનરાસના વખતમા ચલાવતા, અને તે દ્વારા વધુ રોજી કમાતા હતા તે ઉદ્યોગો તેમ જ તેવી ખીયા, સોરડી, કપાસ, રાણુ ત બાક, આમણ, આડની જથ્થો આદિના માત્ર બનાવનારા મોટા મોટા ઉદ્યોગો પણ યત્નવાદી આલતા તથા રાજ્યાશ્રયથી નિલાસતા અને વિજ્ઞાન આદિની ગોધાયથી ખીવતા પરદેશી ઉદ્યોગોથી દમાઈ ગયા અને ખેડુત વર્ગો તેમ જ અન્ય ઉદ્યોગચાલીય વર્ગો ગરીબ તેમ જ અજ્ઞાન થયા એટલું જ નહીં પણ કાચી નિપજેના ઉપાડ સબધમા તેમ જ તૈયાર માલની પુરણી સબધમાં પણ હિન્દ અને હિન્દીઓને લગભગ પરદેશી ઉપર આધાર રાખવો પડ્યો અને પડે છે.

* સર હેનરી કેપ્ટને આ સ્થિતિ સંક્ષેપ્તમા નીચે પ્રમાણે વર્ણવી છે તેનો કહેવાનો મુખ્ય આસાર આ છે - હાલના ઉદ્યોગોની પડતિ સ્થિતિ અને સ્વદેશી બનાવટોને બદલે પરદેશી બનાવટો લેવાની સવળતાથી હિન્દી ગરીબી વધી છે. વળી ખેતી વિશેષ વધ્યાનુ પણ આ પરિણામ છે. કાચી નિપજેની ખેતીને વિસ્તાર વધારવાને કર્મો દરક પ્રયાસ અને નિકાસ થતી ખેતીની નિપજના જથ્થામાં થતા દરેક વધારો એ પ્રજામા વધતી જતી ગરીબીની સાબીતી છે. પરદેશી બજારો પસાણે દેશમા ધૂસ્યા છે અને માલ એવા ભાવે વેચાય છે જ્યારે પરદેશી માલ થણા જ ભારે ભાવે ખરીદાય છે. દેશને ભારે હાનિ થાય એમ કાચી નિપજેના નિકાસવ્યાપાર વગેરે અને અતિપાકથી દેશની જમીન નિરસ થઈ અને ચાલતી જમીનની તબીથી દોર-કેરો અટકો પડે ખેડુના જગ્યામા નિકાસની વૃદ્ધિના નફા જતા નથી હિન્દી વસ્તીના મોટા ભાગ ખેડુત છે વળી તે નવસાર વેળા વૃદ્ધ ઉદ્યોગો ચલાવવા તેઓ પણ સાદા મજૂર થઈ ગયા છે.

The increasing poverty of India is due to many causes but primarily I trace it to the decay of handicrafts and the substitution of foreign for home manufactures. It is due also to the extension of agriculture. Every exertion is made to augment the area under cultivation with staple crops and the increase in the amount of agricultural produce exported is pointed to as an irrefragable proof of increased national prosperity. It is a proof of the reverse. Foreign markets are forced and commodities are sold at lower rate—take tea for example—and bought at a higher price than would otherwise be necessary. The export trade has indeed been developed at a great cost, and in the meanwhile the soil of the country has been impoverished by over-cropping and the breed of cattle is deteriorating from want of pasturage. The blessing has been withheld from the parched fields. Nor unfortunately does the profit from increased exports find its way as it should to the pockets of the cultivators. On the contrary they receive but little of it themselves, for their crops are ordinarily mortgaged before being harvested and the profit goes to middlemen. In all time no doubt the bulk of the Indian population has been agricultural but formerly the cultivators were not wholly dependent on agriculture. They had home industries which employed their leisure when labour in the fields was useless there was the carrying trade.

પરંતુ લાખપોગે, કહો કે, ફેબી સંકેતે, શાણા શ્રિમીય મુસદ્દીઓની આખ ઉવાડી છે. વિગ્રહ જગતા જ શત્રુરાજ્યોના જર્મની અને ઓસ્ટ્રીયામાંથી, તેમ જ મિત્રરાજ્યોના બેન્ઝેલમાં ફ્રાન્સ આદિ દેશોમાંથી તૈયાર માન હિન્દ આવતા બધ પડ્યા અને નવી વ્યાપારી હિન્દની કાચી નિષર્ગો-મુખ્યત્વે કંકણ તેની બીયા, ર, શણ, ચામડા, નીતિના ઉદ્યમની દાડકા, બેનો આદિના જે બહોળો ઉત્પન્ન થતો હતો તેની નિરાશ એકદમ આગા. અટકી પડી એટલે હિન્દના રાજ્યવહીનીઓને શિવ-ઉદ્યોગો-
manufacturing industries-સબધમાં હિન્દની સપૂર્ણ પર-વશનાનો ખ્યાલ આવ્યો વળી જેમ જેમ વિગ્રહ ચાલતો ગયો તેમ તેમ શ્રિટનને અને તેના મિત્રરાજ્યોને અણસામગ્રી આદિની તેમ જ અન્ય જ-રીયાતોની પૂરણી માટે હિન્દના આંદોગિક સાધનોની સવિશેષ અગત્ય જણાઈ, અને શ્રિમીય મુસદ્દીઓને પોતાની એ જૂન ખરેખર સામગ્રી કે જે હિન્દના ઉદ્યોગ-વ્યાપારની પ્રગતિ હિન્દી પ્રજાના તેમ જ શ્રિટીય માત્રાજનના વાસ્તવિક જાણતી દૃષ્ટિથી થના દીધી હત અને એકમાર્ગી વ્યાપારની મુક્તદ્વારની રીતિ મર્યાદાસર લાગુ કરી હત તે આની ખરી અણીની વેગાએ હિન્દ જેવો એક અતિ વિશાળ અને અચામ નિગૂં (latent) સમૃદ્ધિ-શક્તિવાળો દેશ આવશ્યક ઉદ્યોગોથી તેમ જ ધન આદિ અનેક અન્યત જરૂરી સાધનોથી શ્રિટનને હરેક રીતે અમર્યાદિત સહાયના આપવા એટલું જ નહીં પણ પોતાનું પોતે ફેડી લેવા ગમ્નિમાન થઈ ચક્રે હત આ ઉપરાંત એક બીજે અનુભવ શ્રિટનને થયો હિન્દની જ કેટલીક ખાસ સાધનસામગ્રીઓના લાભ શત્રુરાજ્યો ખાત્રી ગયા હતા અને તે સામગ્રીઓનો ઉપયોગ પોતે જ કરવાું તેને કા તે અભાર સુધી સૂઝ્યું ન હતું, કે કા તેમ કરવામાં અત્યંત મદદતા દાખવી હતી વળી શત્રુ રાજ્યોમાંથી તૈયાર માન આવતા બધ થના ઘણા હિન્દી બજારો ખાત્રી પડ્યા શ્રિટન પોતે તેો ધુદ્ધમાં રાખવાથી તેમ જ તેના ઉદ્યોગો રણસામગ્રીના ધાર્પમાં નિમગ્ન થવાથી હિન્દના બજારો દાબ કરવા અશક્ત હતું જ પરંતુ ખુદ હિન્દ પણ નરાથી ચનાનાયથી એકમાર્ગી વ્યાપારી નીતિને બીધે ઉદ્યોગશક્તિના વિકાસમાં કેળ પામત અને પરાધીન બની ચક્ર હતું, એટલે તે પણ પોતાના બજાર પોતે જ દાબ કરવા અત્યંત જણાય અને ઉદ્યોગ સબધમાં એકને બદલે બીજાની પગવશના અનુભવનાની ગોચનીય વિચિત્રતા આવેતુ જણાય હવે પોતાની ભૂતકાળની ભૂન સુધાર વાન અને વિગ્રહે હિન્દી હિલેજો ખાત્રી થવાની હતી આખેની અનુકૂળતાને લાભ હિન્દના તેમ જ શ્રિમીય સામાજ્યના દિન અર્થે લેનાનું આતુર સૂઝતુ શ્રિમીય મુસદ્દીઓને થયું છે તેમની, પોતાના મનની તેમ જ હિન્દી પ્રજાની પ્રેરણાથી હિન્દી રાજ્યવહીનીઓએ પણ હરેક પ્રાતમાં પ્રાનિક સાધનોની અનુકૂળતા અને સ્થાનિક ઉદ્યોગોની શમ્યતા અને સવળતાની

in which the bullocks used at other times for ploughing were employed—the railroads have very much ruined this trade and above all there was the weaving industry. The ryots are now reduced to the simple labour of their fields'—The Leader 18th October 1916

નવામ કુગ્રાને કમીટી નીમી છે, એટલુ જ નહીં પણ મર્મત્ર દિન્દની ઔદ્યોગિક પરિસ્થિતિ તપાનના અને તેના વિકાસની દિશાઓની લલામણુ કરવા એક શાલી કમીસન પણ નીમ્યુ છે, કેટલીક કમીટીઓએ સ્થાનિક ઉદ્યોગો સખધમા કીમની સૂચનાઓ પોતાની સરકારોને કીધી છે મદાસ અને સમુક્ત પ્રાતોમા તો સ્થાનિક સરકારોએ કષ્ટિ કાર્યોનો આરભ પણ કરી દીધો છે અને મુખ્યાર્થ, ખળળની આદિ સરકારો હજી વિચાર ચવાવે છે દરમ્યાન રહસામગ્રીઓ માટે દિન્દના સાવતો અને શક્યતાનો વિચાર અને ઉપયોગ કરવાના કામમા ગાલી કમીસનનો પ્રમુખ સર થોમસ હોલાડ કમીસનનુ કામ પડુ મુખી, રોકાયો છે, અને અન્યત આવશ્યક તપાસનુ કામ પણ હાલ તુરત વિનમાયુ છે વળી દિન્દના સાધનોનો ઉપયોગ બિદીય સામ્રાજ્યના લાલ અર્થે કેમ કરવો તેની તપાસ એક કમીટી ઇંગ્લાન્ડમા ચલાવે છે

આમ, વિગ્રહનેઅદી પોણા નળુ વર્ષ થયા છતા હજી તો મિગીશ અને હિંદી ગભ્યવલીનરીઓ કમીસનો અને કમીટીઓના કમમાથી બહાર નીકળ્યા નથી અને દિન્દી ઉદ્યોગો ખીનવનાને મગેની અનુકૂળતાઓનો તાત્કાલિક લાલ લેનામા નેટલો વિનખ થાય છે, તેટલી જ દિન્દી પ્રળની જાપાન, અમેરિકા આનિ રાજ્યોને દિન્દી બળરો હાથ કરી લેતા જોઈ, પોતાને સ્થિતિ સુધારવાના પામર પ્રયામો અનુમનતા સોરણુ થાય છે અમત વરોથી અકુદરતી રીતે અધોગતિને પામેના દિન્દી ઉદ્યોગો કેવળ આવેશભર્યા, કેઅતિ ઉતાવળીયા પ્રયાસોથી સગવન ઘઈ ન રાકે, એ સમ્ય છે તેમ જ સમભાવલીન દિન્દી તેમ જ પ્રાતિક સરકારો લોકહિત અર્થે મથન કરી રહી છે, એ પણ તેટલુ જ ખર છે પરંતુ આની અનુકૂળ તક આરી છે, ત્યારે જામે નિનખ ન કરતા અન્ય ગભ્યોએ જે નીતિરીતિથી પોતાના ઉદ્યોગો જભાવ્યા છે અને વિમાનની શોધો, વ્યાપારી અનુકૂળતાઓ આદિ દ્વાગ જે રાજ્યાશ્રયો આપ્યા છે અને જે માટે વરોથી દિન્દી પ્રળના નેતા આમ્રહ કરી રહ્યા છે તેવા ગભ્યાશ્રયો અને તેથી નીતિરીતિને આરભ દિન્દી સરકારે દિન્દની પરિસ્થિતિો અનુકૂળ થાય તેવા ઘટતા ફેગ્રારો સાથે સત્વર રગવો ઘટે છે દિન્દી સરકારે જે રાજ્યાશ્રય આપ્યો છે અને લોકહિતના જે પ્રયાસો આ દેશમા ખેલીની ખીનનણી, ઔદ્યોગિક હુજરી સરચાઓની સ્થાપના, પરદેશ જતા દિન્દી વિદ્યાર્થીઓને ગ્રામ્યસ્થીપો આદિ દ્વારા કીધા છે, તેની કદર દિન્દી પ્રળ મુક્તકદે કરે છે, અને ઈન્છે છે કે હજીય આથી વધુ આતુર પ્રયામો તે કરે

દિન્દના રાજ્યવલીનરીઓ જ્યારે આમ વિચારદશમા હજી અટવાય છે, ત્યારે જાપાન, અમેરિકા આનિ શત્રુરાજ્યોએ ખાની કરેલા દિન્દી બળરો લગલગ ૧૯૧૫-૧૬થી જ હાથ કરવા માડ્યા છે 'કેલકતા બદરના કમીસનરોનો રીપોર્ટ' આની જાપાન, અમેરિકાના સાક્ષી પૂરે છે તખમીયોની ઈરીતપાસ કરતા જણાય છે કે, ઉદ્યોગી મંકમ પ્રયાસો. જાપાન દિન્દના મળરો હાથ કરવા પોતાના ઉદ્યોગવ્યાપારને અદ્દશુત પ્રકારે ખીલવવા મરી પડ્યુ છે અને દિન્દની હાજતોનો ખ્યાલ લેવા અનુભવી નિપુણોને દિન્દમા પ્રવાસે મોકલી તેમની સૂચના મેળવી, તે અનુસાર સોધા

* The entire cessation of imports from enemy countries and Belgium and the curtailments of imports from France were made up to some

ગ્રેસીડન્ટ લીકન્ટુ જીવનચરિત્ર ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ તિપાડી એન્ડ કંપની, મુખર્ષ

માલથી હિન્દુ જાગરા થતી હતી તેમજ દરમ્યાન તેના હિન્દુ સાથેના નિમગ્ન-આપાર જેવડા થયો છે. વિદ્યુત અગાઉ જાપાન હિન્દુમાં ગુપ્ત-રૂપે કાપડ, મોઝા આદિ ગ્રથેના માન, રેશમી માન વિવિધતાઓ, ધાતુઓ અને કાચમાન મોકલતું હતું હવે આ યીજે અતિશય મોટા જથ્થામાં મોકલના ઉપરાંત તેણે ખીજા માત્ર તકામાર મોકલવા માગ્યા છે. ૧૯૧૫-૧૬ માં તેણે કાચ અને કાચમાન ચાર ગણે (૧૯૧૩-૧૪ માં ૩૫૫ લાખ અને ૧૯૧૫-૧૬ માં ૩૬૦ લાખ), દીવાસગીઓ ૪૫૦૦૦ (૧૯૧૩-૧૪ માં ૩૬ લાખ, અને ૧૯૧૫-૧૬ માં ૧ કરોડ ૫૫૫ લાખ) ખાડ એકસો ત્રીસ ગણી (૧૯૧૩-૧૪ માં ૨૮ હજાર, અને ૧૯૧૫-૧૬ માં ૩૩૮ લાખ) મોકલી હતી. દુકામાં આવી જ રીતે રેશમના તથા કાપડના માલ દારુ, રમકડા, ડ્રેશનરી રસાયણ માન, ધાતુકામ, આદિની નિમગ્નતા જાપાને અદ્યુત પ્રગતિ દેખાડી છે.

અમેરિકાની પ્રગતિ પણ હિન્દુ વ્યાપાર સંબંધમાં અવગણવા જેવી છે તેણે—*Foreign and Domestic Commerce Bureau*—પરદેશી અને સ્વદેશી વ્યાપારનું એક મન-સ્થાપ્ય છે, અને તે દ્વારા હિન્દુની હાજરોતીની તપાસ ચલાવે છે. દરમ્યાન મોટામારા, ભોટુ અને પોતાદેનો પ્રામાણ કટલરી આદિની નુમ નિગરા કરી છે.

આની વસ્તુચિત્તિ છે તો હવે હિન્દુની સરકારે તેમ જ હિન્દુ પ્રગતિ હિન્દુની ઔદ્યોગિક પ્રગતિ સાધના કેવી રીતે કટિબદ્ધ થવું જોઈએ, એ જ નિયામનું અવશ્ય છે. હાઈ આ કાર્ય એકની સરકાર કે એકની પ્રગતિ કરી શકે એવું નથી. હિન્દુની રાજ્યે પ્રયામો કર્યા છે, કરે છે અને કરશે પરંતુ રાજ્ય અને પ્રગતિ મહત્વતા. જાનના સહકાર અને સહપ્રયત્નો થશે ત્યારે જ તે સિદ્ધ થવાનું છે.

હિન્દુ એક સમયે વ્યાપાર-ઉદ્યોગની સમૃદ્ધિની ઉંચી કોનીએ ચઢ્યો હતો. દુનીયાના લોક તેની સુર અને નાણુક કારીગરીઓથી હેંગત પામ્યા હતા. હિન્દુના લોકની શોધક શુદ્ધિ, અને નિશાનશક્તિસમ્પન્ન શક્તિ તેમ જ ઉદ્યોગસામર્થ્ય સરન પ્રશસાને પાત્ર થયા હતા. એટલે દેશ અને દેશનુષ્ઠાઓની ઔદ્યોગિક ઉન્નતિ સાધવાની શક્તિ પાત્રતા વિષ કોઈ સક છે જ નહીં માત્ર પ્રાચીન સમયના મનેગો બદલાયા છે અને નવા સમયેગો અને અવ ની ઔદ્યોગિક અને આપારી રીતિઓ હયાતીમાં આવી છે, તેનો ઘટતો સમન્વય કરવાનો છે અને નવી કાર્યરીતિઓ યોજવાની છે.

extent by increased imports from Japan America and Scandinavia. The Japanese import trade has shown remarkable development in silk manufactures, cotton piece goods matches beer glass and glassware hardware toys stationery, and chemicals and the trade with the United States in the imports of motor cars iron and steel hardware and cutlery. The administration report of the Calcutta Port Commissioners for the year 1915-16

વર્તમાન વિગ્રહે જ કેટલાક નવા મજેગો અનુસાર નવા ધોરણે પોતાની પ્રચલિત વ્યાપારી રીતિનીતિ સુધારવાની અગત્ય ક્રાન્સ, બ્રિટન, ડેન્માર્ક અને ઈટલીના મન ઉપર દેખાઈ છે, અને તે સમયમા વિચાર કરવાને પેરીસ કોન્ફરન્સમા મિત્રરાજ્યોના નવા સંમેગ- પ્રતિનિધિઓ મળ્યા હતા હિન્દમા પણ નવા ધોરણે હિન્દની વ્યાપારી નીતિ અને તેના અંગે નવી ઔદ્યોગિક રાજ્યનીતિ યોજાશે એવી સમજણ આશા રહે છે. ચાલી કમીશનના પ્રમુખ સર થોમસ હોલ્ડાને મત કહ્યું આ દિશામા એક લેવો જણાય છે અને બ્રિટિશ સમ્માનોના અગ્રણીઓનો મત પણ એવો છે બ્રિટીશ સમ્માનોને *Preferential tariff*-બ્રિટીશ સામ્રાજ્યન માથે પહેલી પસદગી આપી, ખીજા રાજ્યોના માથે ઉપર વત્તાઓના પ્રમાણમા સર્વ અનુસાર જકાત નાખવાની નીતિ અનુસરવા દેરામા આગશે, એવા ચિહ્નો જણાય છે તેમ આવી કઈક મર્યાદાસર સરકાર જકાતની નીતિ હિન્દ સમયમા યોજાય, એ બનવાનો છે. અર થોમસે મુખ્યત્વે વર્તમાનપર "દાર્મિસ ઓફ ઈટીયા"ના પ્રતિનિધિને જણાવ્યું હતું કે,

It is not easy to say which is more harmful to the industrial development of a country over protection or absolutely free trade Using the terminology now so common on the lips of the world the former would compare to demoralising militarism and the latter to dangerous disarmament Protection should be regarded rather as a medicine It may be good if taken in measured doses and for specific complaints but no healthy man wishes to live on tonics as his daily food

ભાવાર્થ-એક દેશની ઔદ્યોગિક ખીનપણીને હદથી જ્યાં સરકાર જકાતની નીતિ કે કેવળ નિરપેક્ષ મુક્તદારની વ્યાપારીનીતિ વિરોધ ગ્રહણ કરે છે, એ સહેનાઈથી જી શકાય તેમ નથી હુનીયાના મુખે આટલા બધી સામાન્ય રીતે ચરેલા પારિભાષિક શબ્દો વાપરી, એ જી શકારો કે હદથી જ્યાં સરકાર જકાતનીતિ વિનિષ્ણાત કરનારા અત્યંત સૈનિકવાદ માથે અને મુક્તદારની વ્યાપારી નીતિ લખકર અસરકારક ગિયતિ સમાન છે સરકારનીતિને એક દવા ગણી જોઈએ જે ચોક્કસ રોગો માટે મવાદાસર પ્રમાણમા તે લેવાય તો તે શુભકારી નીવડે પરંતુ કોઈ આરોગ્યતીવ મનુષ્ય પોતાના નિલ્લના ખોરાકતરીકે મુશ્કેલ દવાઓ ઉપર રહેવા ઇચ્છતો નથી "

આ આશય વિચારતા તેમજ હિન્દના ઉદ્યોગોની ઉવરતી ગિયતિ જોતા હિન્દને અરક્ષક જકાતની નીતિ લાગુ કરાય તો તે ત્વા કપ જ ગણારો લાખા સમયના રોગીને જેમ દવા ઉતેજક પ્રમાણમા આપવી ઘટે છે તેમ હિન્દી ઉદ્યોગોને પણ સરક્ષક જકાતની નીતિ તેના જ પ્રમાણમા લાગુ કરવી ઉચિત છે, એની નાપાડી ચકારો નહો વર્તમાન વિગ્રહની સમાપ્તિ પછી હિન્દની વ્યાપારી નીતિનો પ્રશ્ન હિન્દના તેમ જ બ્રિટીશ સામ્રાજ્યના વાસ્તવિક લાભની દૃષ્ટિથી વિચારવામા આગશે, એની ખાતરી પાર્લમેન્ટમા શાહી સરકારે દાનમા આપી છે આ સર્વથી હિન્દના ઉદ્યોગવિદસનું લવિષ્ય આશાવત લાગે છે પ્રભુ તે સિદ્ધ કરો, એટલી પ્રાર્થના છે

—અપૂણ

ગુજરાતની એકતા.

લેખક-રા. રણજીતરામ વાવાલાઈ મહેતા બી.એ.,

(ગયા અકથી ચાલુ)

સમારુ ખીજ ગૃહ છે જ્યાં ગૃહ નથી ત્યાં પ્રજા નથી, પ્રજા નથી ત્યાં રાષ્ટ્ર નથી ગુજરાતના ગાંધિ વિશે જે જે કંપના, જે જે રૂપના આવે તેમનો સત્કાર ગુજરાતના ગૃહોમાં થાય સારે જ તેમને સિદ્ધ થયેલો અવસર મળશે જ્યાં તરી ગુજરાતની સુદરીઓ મંદુર જીવનમાં રમ લેશે નહીં, તેમાં નિમમ થશે નહીં ત્યાં લગી આપણા સને પ્રયત્નો અપૂર્ણ છે સુદરીઓ લમસમધથી ગુજરાતની ભૌગોલિક એકતા સાધી શકશે પોતાના સત્તાનોની કેળવણીથી નવો જમાનો હોનો લાગી શકશે માટે આપણા રાષ્ટ્રજનનો સાથી મહત્વનો પ્રશ્ન આપણી સ્ત્રીઓની કેળવણીનો છે ગુજરાત એની પાછળ જેટલું ધન ખર્ચી રાષ્ટ્ર તેટલું થોડું છે, જેટલો પરિશ્રમ લઈ શકે તેટલો થોડો છે નાતો હજૂ આ દિશામાં ખીનકુન ગતિ નથી કરતી, એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી પોતાની અતિના આચારવિચાર ધરાવતી, ગાંધી જીવનની ખીનરૂઢી કંવાની, એમાં આવતા દોષાનું નિરાણું કરવાની અથવા એની ઉત્તર-ભાવનાઓની પ્રેરણા કરવાની શક્તિ સ્ત્રીઓ કેળવણીથી જ મેળવી શકશે મુબારક, સુરત અને અમદાવાદમાં રનિતાવિશ્રામો છે સુગત અને અમદાવાદમાં મહિનારિઘાલયો છે ગાયબવાડી ગાંધીમાં દુઃસ્વિચાર કેળવણી છે તે બસ નથી કાળીઆના જેવા મિનામ પ્રદેશમાં ભાનનગર ગોળા અને રાજકોટની જ્યાં હાફિઝનો ગોકળમાય કળતા ધીમે પગે આવે છે જ્યાં તો હજુ ક્યાનું ક્યા પાળી છે આ સન રથને સતત અને આત્મી પ્રવૃત્તિ થવાની જરૂર છે વડો દસ સિનાયના ગુજરાતમાં ૯૪૩ કન્યાઓ અગ્રેજી શીખતી હતી અને ૪૦,૭૦૮ કન્યાઓ ગુજરાતી શીખતી હતી કે જી વમિતગણના પ્રમાણે ૨૦૨ પુરુષને લખતા વાચતા આનંદુ હોય છે સારે ૨૬ સ્ત્રીઓને લખતા વાચતા આવડુ હોય છે ગુજરાતમાં ૪૧,૮૭૩૧૦ સ્ત્રીઓ હતી તેમાંથી ૮૬,૪૪૬ને ગુજરાતી લખતા વાચતા આવડે છે અને ૨૦૬૭ને અગ્રેજી લખતા વાચતા આવડે છે આ આપણી દશા કે એક પલ્લુ માતા અલ્પ જુદેની ન લેઈએ ગુજરાતી સ્ત્રીઓ સુશિક્ષિત થશે તો ગુજરાતની એકતા અને જ્ઞાન જોન-જોતામાં વધશે

૧. મુબારક ગુજરાતમાં એક લઘાધાનો વ્યવહાર છે કમ્પી જૂદી છે, જ્યાં ગુજરાતીને કમ્પી સ્વીકાર કર્યો કે હાનાટી સોરરી ગોહેનવાડી, જાનાવાડી અમદાવાદી, ચરોતરી, સુગતી એની બોનીઓ કે પછ કોંગ્રેસીને તેમનો નાસ છે વિદ્યાર્થમાં, સાહિત્યમાં એમ લાપાલુ સ્થાન છે કોઈ પલ્લુ પ્રજાનો ધનિદામ અને વર્તમાન ગિચિતિ જાણનાનું માપ તેમની ભાષા છે ભાષાના નિકાસ ઉપરથી તે પ્રજાની અવધારણુકિન, અતદૃષ્ટિ, કંપના, અમૂર્તવિચારણુ (Abstraction), સામાન્ય વિચારણુ (Generalisation) વગેરે કેટલા ખીલ્યા છે, તે જાણાય છે તે પ્રજાના માનસિક નિકાસનું માપ ભાષા છે વિચાર, લાગણીઓ, અનુભવો

આદ્વાઈ, ભય, સહનતા, પરાક્રમે વહેરે એકથી જીજ્ઞે 'મોક્ષવાની' જાણની સહિને લીધે એક જ દેશમાં સ્થળે સ્થળે વસતા વતનીઓ એકતા અનુભવે છે એમને એમ લાગે છે કે અમે એક જ વંશના છીએ પરંતુ આપણેના જન્મભાષા ધર્મને મુખે સાબળી કાને આવે અનુભવ નથી થયો ? અનુધ્યાના આરિઅના, વિકાસસા અને સરકુનિની પ્રગતિ કરવામાં જાણના પ્રભાવ જેવો તેવો પડતો નથી સર્વે પેઠીઓ જાણથી સક્રિય થાય છે જાણ જે દેશમાં જોવાતી હોય તે દેશમાં પૂરે થઈ ગએલા વતનીઓનો વારમાં જાણથી વિવ્રમાન વતનીઓને મળે છે અને તેઓ એવો જ વારસો પોતાના અનુભવે આપી જાય છે પૂર્વજેનું અણુ ચરે છે અને અનુભવે આપણે આધારે છે તેનું જ્ઞાન થાય છે જનને તેનું આંધી ગંભીર બને છે જાણપર અમરત્વ બળે છે તેના સરમરણો, ઇતિહાસ અને જાતિમાં તેઓ તદ્દનીન થાય છે પોતાની જાતિ, પોતાના દેશ, પોતાના રાષ્ટ્ર (Nation) પર તેને પ્રેમ થાય છે અને આખરે આ લાગણી જ્યારે દેશની સ્વદેશ અને આઝાદી ભક્તિમાં બને છે, ત્યારે સ્વદેશભિમાન ખરેખરે રોમેશભા, રોજરખા નિનસે છે

જોશીમાંઆમાં જન્મે જાણને બદલે દેશ એક જાણનો ઉપયોગ રાજ્યસભા, ન્યાયાલય, ઉપદ્યારશુદ્ધિમાં, વગેરે સ્થળે થવાથી પ્રભામાં બળેના ચેતનનો દાખલો ઇતિહાસમાં મોજુદ છે અંગ્રેજ અરકારે દેશી જાણને ઉત્તેજન આપવાથી આપણા ભારતવંશના જુદા જુદા નિર્ભાગોમાં અંગ્રેજી જાણને નિહિત નથી ? બંગાળી જાણ બંગાળીઓને પ્રાણ અને ધન છે ગુજરાતી છે ? દ્વાપમાં ધીમે ધીમે ગુજરાતી જાણનું સન્માન વધતું જાય છે તો પણ હજુ એવા ધણા વિદ્વાન ગુજરાતીઓ છે કે જેઓ ગુજરાતીમાં જોવી ચક્રતા નથી તો પછી લખવાની તો વાત જ કર્યા રહી ? ધણા ગુજરાતીઓ મિત્રોને, પિતાઓને, પુત્રોને કાળજી પરજાણમાં લખે છે નાનના મેળાવ-કામાં નાતની અણણ સ્ત્રીઓની સમક્ષ, નાતના અસ્પૃશ્યકિત બાનકોની સમક્ષ ગુજરાતીમાં નહીં જોવી શકનાથી અંગ્રેજીમાં જોનાનારા ગુજરાતીઓ નથી એમ નથી ગુજરાત કેળવણી પરિષદ, સાહિત્યપરિષદ આદિનો વ્યવહાર ગુજરાતીમાં રહે છે તે જાણના જગજા જાણના ચિહ્ન છે

પણ હજુ ધણ કરવાનું છે નિર્ભાગોમાં ગુજરાતી જરામર શીખવાનું નથી હાથરુલો અને કોલેજમાં ખીતકુન શીખવાનું નથી ત્યાં ગુજરાતી જાણ ઉપર પ્રેમ બતાવવો, એ ગુરુદો ગણાય છે યુનિ-વર્સિટીમાં હજુ એને સ્થાન નથી બંગાળીઓએ મેટ્રિક્યુલેશન અને કોલેજની ઇન્ટર પરીક્ષા સુધી એનિકે આન અપાવી રાખ્યા છે ચંદક જ્ઞાન બંગાળી મારફત અપાવવા મહેનત કરે છે આપણે જા એવી વાતચેટી જ શી રીતે શકાય ? ગમે વડે બીજીમાં કાઠી આસાના હેડમાગ્તરોનું સમેલન રાજ્ય તરફથી થયું હતું જા અંગ્રેજો બલે 'ગુજરાતી મારફત શિક્ષણ આપવાનો પ્રશ્ન વ્યવહાર હોતો , અંગ્રેજ કાલુ મહી જાય એવી જીકધી ગુજરાતીને નિષેધ કરનાને નિર્ણય થયો હતો ગાયકવાડી રાજ્યમાં ગુજરાતી અંગ્રેજ પ્રયોગ તરિકે શરૂ થઈને આકર્ષિક કાળોની એકાદ સદન થઈ, એલે'એ પ્રશ્ન ઘણા વડે માટે દૂર અસ્થો

ગુજરાતી જાણ જે સ્થિતિમાં છે તેમાંથી ખીલવવામાં આવે તો ગુજરાતની એકતા જાલદી બને અને ગુજરાતની પ્રતિષ્ઠા વધશે જાણ માન જાણના સ્વરૂપમાં રહે ત્યાં લગી

સુખવાર વળતો નથી, ભાષામાં સાહિત્ય વિપુલ, વિવિધ, ઉદાત્ત અને સમૃદ્ધ હોય તો જ
The Literature of a nation reveals its innermost thoughts, deepest yearnings and highest ideals (Smith The soul of Germany p 2)

શુભચિંત્નમોળથી કલ્પની પ્રીતિ આવે છે અને જે ઝગમગા સ્વરૂપર પ્રીતિ છે, સ્વસ આત્મ કરવા આગ્રહ, મહેનત, શ્રમ ત્યાગ સાધન, શુદ્ધિભળ છે, તે પ્રભુત્વ કલ્પાણુ હિતમ જ હોય છે ઉચ્ચદત્ત યાત્રિઓનો કાસ તમકગવો મધુ જગતના કલ્પાણુ અર્થે તે વાપરવી-કલ્પાણુ આટે કર્મમાં મમતુ, એવી પ્રભુલિત વાળના આવા વાતાવરણમાં જન્મે છે કલાનિધાયક કલાની સૃષ્ટિ મુને છે એથી એને મગમ આનંદ અને શાંતિ મળે છે સૌદમ્યની પ્રાપ્તિ એની ખાસ કલાની સૃષ્ટિ કરાવે છે દેશવત્સન દેશજન પરના કલ્પાણુ અર્થે વર્તે છે, પોતાના સ્વાર્થ માટે નહીં પણ સખસાલ અને આવેશ દેશવત્સલતાને લીધે એનામાં હોય છે, તેથી ભોખમ, હાનિ, દુઃખ વૈભવપરક મુખતા વગેરે ખોડવાને તૈયાર થાય છે અને જે નવા સ્વયો, જૂનો સસ્ત્રના જે નવા પ્રયોગો તે મોઢી જગતને ચરણે ધરે છે તેથી પોતાના દેશનું ગૌરવ વધારે છે જો સર સ્વીક્રમાય દાકુ અને પ્રો જગદીશ આ વસુએ સ્વાતવર્ણનું અને બજાગાનું ગૌરવ વધાર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ હિન્દુસ્તાનની એકતાની સાચીની પોષી છે સામ્ય હિન્દુસ્તાન એમને આટે મગર છે અને એઓ અમારા છે એની સાચીવાસુ છે

જર્મનીએ વિદ્યા, પડિતતા, વિજ્ઞાન, શોધમોળ વગેરેને જે ઉત્તેજન આપ્યું હતું તેથી આજ ૪૦ વર્ષમાં તેનો ઉત્થ થયો હતો બ્યા બ્યા વિપુલ થન હોય ત્યા ત્યા આ સર્વેને ઉત્તેજન આપતું નોંધ્યે, નહીંતર ધનોપાર્જનમાં લવિષ્ય ખૂરી જવાય છે, વિચાર સકાર્ષી નય છે અને પ્રગતિ અટકી નય છે વળી આ જમાનો જૂદો છે વિજ્ઞાન અજળ ફેરફારો કરી શકે છે એક રહેર વેપારી મોટું મથક હોય છતાં આગમાંથી તેનો વેપાર થઈ ખીન રહેરમાં વધી શકે છે એક મોટું બદર હોય છતાં આગમાંથી અને સ્તીમરથી તેનો વેપાર ઓછો થઈ શકે છે આટે આકર્ષિક સન્મેગથી જે વેપારઉદ્યોગ એક સમયે તે એક જાતના હાથમાં આપ્યા તે પિનગર ત્યા જ રહેશે, એનો આ વિજ્ઞાનના યુગમાં ભરોસો નથી આટે વિદ્વાતા અને શોધમોળને ઉત્તેજન આપતું નોંધ્યે વિદ્વાતા દેશને એક બનાવે છે અને ગૌરવ અપાવે છે

શુભગતી સાહિત્ય ખેત્ર છે પણ હજુ ઘણું થવું કરવાનું બાકી છે કહેવાય છે કે જીવનમાં જે હોય તે સાહિત્યમાં આવે છે સાહિત્ય માત્ર જીવનનું પ્રતિબિમ્બ છે એમ હશે, જતાં કહેવું નોંધ્યે કે આપણા જનમાત્ર જીવનના ઘણા સ્વરૂપો હજુ આપણાં સાહિત્યમાં પ્રતિબિમ્બિત નથી થયા સાહિત્યના સર્જનને અગે પ્રજાની શુદ્ધિ અને હૃદયનો વિકાસ મહત્વનો છે જોમ પ્રશ્નિક વધારે ખીવેડી અખર, સરકારી લેમ સાહિત્ય પણ એવું જ અપ્રજના જમાનામાં પ્રગમો જે નેન આનુબંધ છે તેને લીધે સાહિત્ય પરમશ અથવા સ્કેત રૂપે ન રહેતા આત્માની મગીરતમ કૃતિઓ, પ્રકૃતિ અને મનુષ્યના વર્ણનો, સૌંદર્યના અન્વેષણથી જીવન જાગતુ થઈ નય છે પ્રાણ, પ્રતિજ્ઞા, પ્રગતિ પ્રાપ્ત કરવા થતા રહના સાહિત્યમાં પ્રતિ

નિમિત્ત થાય અને સાહિત્ય દ્વારા ઓકને પ્રેરણા કરે છે. પ્રગતિ પદ્ધતિ યશસ્વી શુદ્ધિની મુદ્દિ છે. આપણા દેશમાં ગયા જમાનામાં શુદ્ધિ સાસ્ત્રની, રૂઢિની અને ગણપદારી ધિનિની દાસ થઈ રહી હતી. પ્રત્યેકને માટે સત્યની દાણી તેના 'અધિકાર' પ્રમાણે કરવામાં આવી હતી. પણ તેથી વધારે અને નિયાર કરવાનો તેનો અધિકાર નહોતો. એટલે શુદ્ધિ નિયત થઈ અને દરાર્થ ગઈ હતી. પરંતુ અગ્રેજ નિવાસે આપણી શુદ્ધિના દામનમાંથી મોક્ષ પ્રાપ્ત છે. તેથી જ આપણા દેશમાં આજે પ્રગતિની, ઉત્તરિની, ગાંધીની વાજનાઓ ઉઠવા લાગી છે. પણ દુર્ભાગ્યે તે પ્રમાણમાં શુદ્ધિ દાનત્વ મધુ નથી. એક રીતે આપણે એવામાંથી ચૂંટીએ છીએ. આપણા ગામો અને ગણિ દાસત્વ મધુ છે તેા મુદ્દાપના શાસ્ત્રો, વિદ્યા, રૂઢિના દાસ થયા છીએ. અન્ય રીતે વિચાર અને આચાર કરવા બાજુએ જોઈએ તત્ત્વ છીએ. જોઈએ જોઈએ પૂરું નિર્ણય તત્ત્વના હાથમાં નાનામોટા દેશી રાજ્યો છે. ત્યાં એક પુરુષનું અપૂર્ણ શાસન હોવાથી શુદ્ધિનું દાસ ન પૂરેપૂરું છે. જે ધિનિ હોય છે તેમાં ન્યૂનાત્વને જાણી નથી કે તેથી વધારે સારી રૂપી મળી નથી. ગાંધી નદી, પણ શાસન કરનાર અધિનિ નવનું દેશને છે તેથી સત્યના અન્વેષણ કરતા તે અધિકારને ખુલ્લું રાખવાનું જ કર્તવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તેને દેશના પોતાની જાનને જાણી પડે છે અને પ્રનારણમાંથી અનેક મળ શુદ્ધિ ઉપર થઈ છે. બ્રિટિશ ગણતંત્રના જે સ્વતંત્રતા હતી તે હવે એટલી થવા લાગી છે. જ્યાં જ્યાં એ સ્વતંત્રતા પ્રગટ થવાના પ્રમોગ છે ત્યાં ત્યાં અકુશો મૂળના જાય છે. મત્ત્વ થયે મત્ત્વ પ્રિય થયે મત્ત્વ માટે અગ્રેજ અમનદારો વિશેષ આગ્રહ છે. પ્રમાણિત મનભેદ ઓચળ નિચાર એને કમતા નથી. પરંતુ એમના નિચારના દામ થવાથી તેઓ પ્રસન્ન થઈ શકે છે. આ વસ્તુનિયતિ વધારે જાહેરે તેા આપણી શુદ્ધિની ખીનવણી બહુ જ જોઈ શકાય. પરંતુ બ્રિટિશ પ્રમુખે શુદ્ધિના મોક્ષ માટે પણ આત્મભોગ આપ્યા છે અને એના વડે જ આજના ગૌરવ, પ્રભાવ ઓ સત્તા મેળવ્યા છે. એટલે શુદ્ધિનું દામત્વ એ પ્રમુખ આદિ ચિરકાળ ટકના નહીં રહે.

આના પ્રમોગમાં સાહિત્યસંકેતોનું કલ્પન વિદ્યા થાય છે તેમ વધારે આગવ અને અભિનિવેશની અપેક્ષા રાખે છે. સાધ્યનું દર્શન પણ જેટલું સ્પષ્ટ અને સમૃદ્ધ થયું જોઈએ તેટલું જ સાધનોનું જૂતકાળમાં નજર નાખી, કલ્પનાના પ્રભાવે વર્તમાનકાળની ન્યૂનતા, દોષો, અપાતો દર્શની ભવિષ્યની આશાઓ વાજનાઓ, ભાવનાઓની જાણી કરાવી શકાય. જે પ્રાતિક રાષ્ટ્રીય અને આપણું લક્ષ્ય છે તે સાહિત્યસંકેતોમાં અનેક રૂપે અને અનેક સ્થળે આનિર્ભાવ પામી શકે. વાનાઓમાં, કાવ્યોમાં, નાટકોમાં, સમાવેશનામાં, કથાની ચર્ચામાં, નીતિશાસ્ત્રમાં, ગણતંત્રના કે અર્થશાસ્ત્રની ચર્ચામાં, ઇતિહાસમાં વગેરે વગેરેમાં રાષ્ટ્રના સ્વપ્ના, દર્શનો (Visions), અભિનિવાસો શક્તિઓ પ્રગટે છે. ગુજરાતના પરમ સૌભાગ્યમાં ગૌરવ અને પૌરુષભરી શ્રદ્ધા જાહેર છે. ગુજરાતની પ્રત્યેક વસ્તુ માટે પૂજ્યભાવ જાહેર છે. દાસત્વની લાગણીમાંથી મુક્ત થઈ, જાતી રાષ્ટ્રીય ગૌરવનું કદી શરૂ છે. "હું ગુજરાતી છું" ગુજરાતી થવામાં એનું ગૌરવ છે. પ્રતિગદ્ધાને નથી.

આને માટે અતીત અને વર્તમાન ગુજરાતના જીવનમાં જે જે પ્રેરણા આપે એના પ્રસંગો દોષ તે સાહિત્ય દ્વારા પ્રગળા જીવનમાં એકરસ કરી દેવા જોઈએ * આ જમાનામાં વિદ્યા, કલા, ચિંતન, ઇતિહાસના પ્રદેશોમાં ગુજરાતીઓની સિદ્ધિઓ નહીં જોવી છે, છતાં ભૂતકાળમાં જે જે છે તે અણી પ્રકટ કરી જોઈએ સાહિત્યપરિષદે પોતાનું એક લક્ષ્ય આ પ્રકારે રાખ્યું છે તેના અહેવાલો એ દિગ્માના થયેલા કાળનો ખ્યાલ આપશે ઉપર નિર્દિષ્ટ કરેલા પ્રસંગો ન દોષ તો કલ્પનાથી તે ઉભા કરી, રાંદૂનુ ચેતન જમાડી અને પોષણ ગુજરાતીઓમાં ફેરી ફેરી શક્તિઓ છે તેનું અન્વેષણ અને નિરૂપણ પ્રગતિને મદાયદ થઈ પડશે.

અમેજી વિદ્યાને લીધે આપણા અનેક બેદોમાં એક નવો બેદ ઉમેરાયો છે તે બેદ અમેજી ભરોવા અને નહીં ભરેલા વચ્ચેનો છે જન્મેની દિશાઓ, સંસ્કારો, માળનાઓ, ભાવનાઓ, જીવનપ્રવાદ તત્ત્વ નિગળા છે પરંતુ વર્તમાન સાહિત્યકારો એ નિગળાપણું કદાચી નાખશે ગાંઠ માટે એકતા જરૂરી છે, એકતા સમભાવ વિના નથી સર્વે ગુજરાતીઓ અમારા છે અને એમના અમે છીએ અનગપણ એકતાનું વિરોધી છે, શિક્ષણના ફેનાનાથી સાહિત્યની વિરિધ સહિતી અગપણું નિર્ભૂત થઈ શકે અને ગાંઠના જીવનમાં સરખો પ્રવાદ વહેશે નવાની અખડાને સખતા મધો છપાની આ અનગપણ ફૂટ કરવાનો જે પ્રયત્નનીય ઉદ્યમ આવ્યો છે તે માટે એમને ધન્યવાદ થશે છે.

સાહિત્ય પ્રત્યે આ દૃષ્ટિ થશે ત્યારે માન ભાષાનગમાં થતો વાળસેપ વિશેષ ઉપયોગી થઈ કડશે, ગજગ્ધાન, બગાના, મદારાષ્ટ અને દિલીના ઇતિહાસની વાતો રચારો તેની સાથે ગુજરાતના ઇતિહાસની પણ ગુજરાતના ઇતિહાસમાં અને પ્રસંગો, ગજગ્ધાન ઉપર ભજવાશે અને તેમના વિશે ગજગ્ધાન કાવ્યો ગુજરાતમાં નવું ચેતન પ્રેરશે રાષ્ટ્રીય ભાવના જગૃત રાખવા ઇતિહાસ, અને સામાન્ય લોકજીવનમાંથી પ્રસંગો લેનામાં આવશે, માયીન લોકશ્યા અને પચ્ચા નવા સન્નેગોને અતુલ્ય રૂપાન્તર પામશે રાષ્ટ્રીય અસ્કારિતા (culture) અને રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના નિર્માણ અને ભોગ માટેની વાગણીથી એક પણ જન અગપણું નહીં રહે.

મમયના અભાવે વિશેષ ઉત્કર્ષજોથી આ નિવધનું નિરૂપણ થઈ શકેતું નથી પણ સાહિત્યમેવા એકતાની સાધક છે હમણામાં ૧૫૫૦ પ્રુત્તક દારગમાં વચાય છે અને તે સખાયુ ત્યારે જ નહીં પણ ત્યાર પછી વર્ષો લગી સાહિત્યની સહિતમાં જે વર્ણનો, જે પ્રસંગો, જે વિચારો, જે ભાવનાઓ, જે પાત્રાલેખનો દોષ તે સખા પોતાપણું લાગવાથી પર જેડું રહેતું નથી.

સાહિત્યની રાષ્ટ્રીય ખીલવણીની સાથે ફાર્સી ખીલવણી આરમ્ભ છે ચિત્ર, સંગીત, સ્થાપત્ય, મૂર્તિવિધાન, વગેરે વગેરેમાં રાષ્ટ્રીય જ્ઞાનનાથી સચનન થતું જોઈએ ગુજરાતનાં પરા-

* ઈ સ ૧૯૧૬ ના ગુજરાતીના લેખાળીના અકમાં ગુજરાતનો ઇતિહાસ અને ગુજરાતી સાહિત્ય વાળો લેખ જુઓ.

ક્રમે, ગુજરાતના સક્ટો, ગુજરાતની વાંછનાઓ, ગુજરાતના સ્વપ્નાઓ, ગુજરાતના વતનીઓ, ગુજરાતના ભૂપ્રેક્ષા ચિત્રકલાથી નિર્મિત થાય, સગીતમાં રાષ્ટ્રનો આત્મા પ્રકટે, સ્થાપત્ય અને મુનિવિધાન પ્રજાના નવજનનમાંથી ઉદ્ભવે અને મન્ત્ર નંદકરે ન જન્મે તો જ રાષ્ટ્રજીવનને પોષણ મળે આપણા દેવી રાજ્યો અને શ્રીમતો આ દૃષ્ટિથી આ કંગા ઓને ઉત્તેજન અને આશય આપતા નથી તો પછી સામાન્ય વર્ગ પાસેથી તેમની અપેક્ષા કેવી ?

રાષ્ટ્રભાવનાનું વાસ્તવિક અધિગત લોકોની કલ્પનામાં છે કરાના આનિર્ભાવ કલ્પનાથી થાય છે આમ હોવાથી ઘણી વાર એવું બને છે કે રાજ્યવરો અથવા પ્રમુખોના જીવિતોમાં નહીં પરંતુ કલાનિધાનમાં રાષ્ટ્રનો સત્ય ઇતિહાસ પ્રતીત થાય છે વિગ્રહો અને રાજ્યશાની તવારીખ લોકોના હરોની તવારીખ છે પરંતુ એક મહાકાવ્યની રચના, એક અનુપમ સુદર આનનું કલાનિધાન, ચિત્રપર પરાનો સતત વહેતો જન્મપ્રવાહ, સગીતની રિવિધ અને આત્મરૂપથી સૃષ્ટિ એ જ લોકોના આક્રમાંના આનિર્ભાવ હોવાથી તેમની ખરી તવારીખ જણાવે છે અનુપમ કલાસૃષ્ટિ સમગ્ર પ્રજાના જીવનમાંથી જન્મી પ્રજાના ચરેચરમાં-શ્રીમતથી માડી અકિચનપર્યંત મહેલોથી માડી ગુફાઓ પર્યંત, નિદાનથી માડી અજણ પર્યંત, સુખીથી માડી દુઃખી પર્યંત, વૃદ્ધથી માડી શિશુ પર્યંત સર્વેના આદર પામી શકે છે તો રાષ્ટ્રની એકતા આણી શકે છે

કલા નિના પ્રજા અધ અને મૂક રહે છે રાષ્ટ્રની રચનામાં કલાનું સાહાય્ય નાનું સંતુ નથી. રાષ્ટ્રીય વાતાવરણ, રાષ્ટ્રીય સ્વભાવ, અને રાષ્ટ્રીય ચિંતન દ્વારા આવી કલામાં થાય છે રાષ્ટ્રની અંગુષ્ઠ શક્તિઓ કલાથી આવે છે અને રાષ્ટ્રના પ્રદુલ્લ વિકાસમાં મદદ કરે છે. જે વાતાવરણમાં, જે સંજોગોમાં લોકો વસતા હોય તેને અનુવક્ષી કલાનિધાન હોવાથી મમત્વ ભરે છે અને મમત્વને અગે રહેલી અગ્નિના, એ રાષ્ટ્રજીવનનું મુખ્ય પોષક અંગ છે

ગુજરાતની કલા હજી આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકી નથી ગુજરાતમાં હજી રાષ્ટ્રનું એવું ચેતન નથી કે, જેનાથી કલાના વિધાનને પણ વેગ મળે પણ એકતાની, રાષ્ટ્રોન્નતિની આકાંક્ષા જંગે તો આ દિશામાં પણ ફેર પડશે

સાહિત્ય અને કલાના નિર્માણને અગે મહત્વનો પ્રશ્ન સત્યાન્વેષણનો અને નિશ્ચયપ્રાપ્તિનો છે ગુજરાત વેપારમાં આગળ છે, ઉદ્યોગમાં આગળ છે ગુજરાતમાં અનેક દેશી રાજ્યો છે, એટલે પ્રજાના ઉત્કર્ષના અનેક પ્રયોગો અજમાવવાના સાધનોથી એ સમૃદ્ધ છે ગુજરાતના જીવનમાં વેગ છે છતાં નિર્માર ધણો ઓછો છે વેપાર અને ઉદ્યોગના અર્થશાસ્ત્રની અભાવે કરનાર કેટલા ગુજરાતીઓ છે ? મંદાસ અને બંગાળની સરખામણીમાં ? રાજ્યશાસ્ત્રની ? મીમાંસા કરનાર કેટલા ગુજરાતીઓ છે ? અનેક નાની મોટી નાતોથી વસેલા ગુજરાતમાં સમાજ શાસ્ત્રના કેટલા પડિતો છે ? મહોદ્દા મહોદ્દા જગદ્ધર્મોવાળા ગુજરાતમાં તત્ત્વના ચિંતકો કેટલા છે ? વિચાર પડિતોની પ્રેરણા કે ? ઉત્તેજન છે ? આશય છે ? સાયન્સના દેશના મોટે પ્રો. ગજનર આ જ કેટલાક વર્ષથી મેદનત કરે છે પણ ગુજરાતે તે માટે શું કર્યું ? અલગત અમદાવાદ અને મુળાઈની સાયન્સ ઇન્સ્ટીટ્યુટને ધનાઢ્ય ગુજરાતીઓનું દ્રવ્ય મળ્યું છે, પણ રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ ઉપયોગી એવી કઈ સરચા જન્મી છે ?

બોદિશીઆમાં રાષ્ટ્રીય સમદસ્થાનની સ્થાપના થનાથી બોદિશીઆમાં વિજ્ઞાનનો પ્રચાર વધ્યો. પ્રજાનો સ્વભાવ ફેરવાઈ ગયો. રિગ્વેદની, વિજ્ઞાનની ખેતીવાડીની અને ઉદ્યોગની બીજ સરખાઓ એને લીધે સ્પર્ધા અને સમગ્ર ગભ્યમાં સ્લાહ આદિયના અભ્યાસને વેગ મળ્યો. આથી બુદ્ધિની વીર્યવાન પ્રવૃત્તિ આવી, કાંઈ કરવાનું સામર્થ્ય અને પારખ આપ્યા અને વૈજ્ઞાનિક યોજનાઓ વધી.

વિચારનું પ્રાધાન્ય હોય છે ત્યારે પ્રતિભા લેખકો અને વિચારકોને વેગ આપે છે અને સમાજના સિદ્ધ વર્ગને સૌદર્ય અને સત્યતા, પ્રેમ અને પ્રતિસાધી અનુપ્રેરિત કરે છે. એથી રાષ્ટ્રનો આત્મા ઉન્નત થાય છે. આપણે ત્યાં ગરબતીયદનો દાખનો મોજુદ છે કલા દ્વારા ગુજરાતનું અંકુશ હોવું જોઈએ તે આવી રીતે નથી.

ઉદ્યોગમુખર અને વેપાર માટે આપણ ગુજરાત મશ્કૂર છે. એ કાર્યોમાં આપણે જોડવા મશ્કૂર છીએ તેટલા બીજા કોઈ કાર્યમાં નથી. એ કાર્યો માટે આપણામાં સ્વભાવસિદ્ધ યોગ્યતા છે. પણ એ કામવિચારતાને લીધે જે ઉંચી અગ્નિમા આપણામાં હોવી જોઈએ તે નથી. એથી આખું ગુજરાત ઐક્યભાવ અનુભવતું હોય એવું પણ નથી. આપણે ઉદ્યોગ-વેપાર માત્ર આપણા (એટલે વ્યક્તિઓના) લાભને માટે કરીએ છીએ. સમગ્ર દેશના હિતની ખાતર, આપણા દેશના સુખ, કીર્તિ, ગૌરવ વધારવા ખાતર, આપણા દેશનું પુગવડનન કમી કરવા ખાતર, એથી પ્રાપ્ત થતી લક્ષ્મીથી દેશના ઉત્થ માટે નવી નવી જાતના સુખ, સમગ્ર, વૈભવના સાવનો યોજવા ખાતર, એ લક્ષ્મીથી પ્રાપ્ત થતી સત્તા પ્રગતિ અર્થે વાપરવા ખાતર, એ લક્ષ્મીથી રિદ્ધતા પેાપવા ખાતર એ લક્ષ્મીથી નવા નવા ઉદ્યોગો અને વેપારો ખેડવા ખાતર, આપણી જોઈએ તેવા પ્રમાણમાં પ્રવૃત્તિ નથી. જો હોત તો ગુજરાત પ્રાતની આખી પ્રજા એક ભાઈથી, એક વિચારથી, એક વર્તનથી એક આગ્રહથી, એક નિષ્ઠાથી, એક આદર્શથી પ્રજ્ઞાવિત હોત, સ્વન રીતે ગુજરાતે પોતાની એકતા સાધી હોત. ઈશ્વરના વેપારીઓ હિન્દુસ્તાનમાં સંખ્યકર્તા થયા તેવા પરાક્રમ કરવાની વૃત્તિ ગુજરાતી વેપારીઓને કદી થઈ દુરો. રાષ્ટ્રજીવનથી તદ્દન પરાશ્રમ્ય હોવાથી ક્યાથી ધાય ? પણ વેપારઉદ્યોગ યુરોપઅમેરિકાની પ્રજાઓને કેવી રીતે એક કરે છે, એમની એકતા માધી દેશ-પરદેશ કેથા સર કરે છે અને પોતાના દેશના કીર્તિગાવ વધારે છે, એને જ્ઞાન ગુજરાતમાં પ્રસરે તો ગુજરાત હિન્દુસ્તાનની વેપારઉદ્યોગના પ્રદેશમાં ધણી મહોની સેવા કરી શકે અને એ મેવાની પ્રતિદા મેગવે પણ પાટની માત્ર પારસી જ રહે, જોળ માત્ર જોળ રહે, મેમણ માત્ર મેમણ રહે હોરા માત્ર હોરા રહે, ભાગીઆ માત્ર ભાગીઆ રહે, કમોળ માત્ર કમોળ રહે. આજણ માત્ર આજણ રહે પાનીતર માત્ર પાનીદાર રહે અને ગુજરાતી ના થાય ત્યાં સગી જે એકતા આવવી જોઈએ તે આવતી નથી.

દુર્ભાગ્યે ગુજરાતનો કલિદાસ એક સકલતાવાળો રહિતામ નથી. અર્થે જે છાતેનું સકલિત નિરપણ થયું નથી. માલેવાના સમયથી આજ સગી ગુજરાતે અનેક ગરમખી

સુનતાની જોઈ છે હિન્દુ, મુસલમાન, હિન્દુ (મરાઠા), અંગ્રેજીના રિમ્પો, પરાક્રમોથી બનેલો ગુજરાતનો ઇતિહાસ આકર્ષક અને ઉત્તેજક લાગતો નથી મહામટોપાધ્યાય દર પ્રમા સાત્ત્રીએ બગાવાના ગારવ રિમે જેવું લાપલુ વર્ધમાનના બનામી માહિત્યસમેનના પ્રમુખપદેથી આપ્તુ હતું, તેવો લેખ ગુજરાતના ગારવ માટે લખવાની સામગ્રી મોલુદ નથી એમ નથી, પણ ગુજરાતનું ગારવ ગાન એ પાપ ગળાય છે એ રિચાર દાખ્યાસદ લેખાય છે આવી સ્થિતિમા ગારવથી અનુપ્રાણિત એન્તા કેની રીતે અનુભવાય ? બંગાળી રાજ ગમમોહનગમ, હર્ષચર્ય નિવામાગર, કેશવચર્ય મેન, રિવેકાન, બકિમ ચા, સર રનીન્દ્રાથ, પ્રો જગદીશચંદ્ર વસુ, ડૉ ગજેન્દ્ર લાન મિન, સર ગજેન્દ્ર મુન્ડલ, મુરેન્દ્રનાથ, અન રીન્દ્રનાથ કાકુર, સુરેશ રિમાસ વગેરેથી મગર ધર્મ બીજા પ્રાતોને પણ મગર બનાવે છે પણ ગુજરાત દયાન સગવળી, જસનદાસ મૂળજી, દાનાબાઈ નરમોજી, સર રીશાકરાદ મેહતા સર મચરજી ભાવનગરી, નવચંદ્રકર, જોનદનરામ, કનાઈ પ્રેમચં ગયચંદ, મહાત્મા ગાંધી, અખદુસ કરીમ જમાન, મદમજ અની બીલા, અખડનદ, મોતીભાઈ અમીન, નૃસિંહપ્રભાઈ, શિવગાંગી ગજનર, પ્રો ગજનર, રણુકેનાન છોટાનાન, જમનાબાઈ સમ્મજ, જોડળના ગણી નંદુવગા, કાન દ્વિગિયા, રાજચંદ, રીચર ગાંધી, કેપ્ટન જોસવરસિદ્ધ જમમેદજી નમે વાનજી દાદા, માનનાન દેમાઈ વગેરે માટે જ્યા મગર નથી ત્યા બીજા પ્રાતોને ગુજરાત માટે મગર જગવાની તો આશા જ કેની ? જોરે વર્તમાન કાળનાં વીર પુરો અને સ્ત્રીઓ આની રીતે મ માનિત હાય તો બૃતકાગના સિદ્ધગજે, હેમચંદ્ર નરુપાળો રિમળશાહો, પ્રેમાનંદો, મહમ્મદ બેગડાઓ, તાનારીરીઓ, હીરનિરખ મુરીઓ, મેદરજી રાખાઓ, અમરજી દીવાતો તો 'ખિવાનઓ તો દિસાન ક્યા' ગુજરાતને પોનામા, પોનાના ભૂતવર્તમાનમા વ્રદાનથી તેમને માટે આ ર નથી ગુજરાતને નર્વપ્રવગ મહેન્દા નથી તો પછી ઇતિહાસથી જે એકતા આની જોઈએ તે ક્યાથી આવે ?

ઉપર જોઈ ગયા કે એન્તા આણનારા લુહા લુહા મગો ગુજરાતમા મોગા છે તો પછી જની ટોપી સર્વે કહે કે “ અમે ગુજરાતી છીએ ”-અમે ગુજરાતને પ્રતિષ્ઠા મપત્ત, કીર્તિમત, રક્તિશાની, પ્રમાની, પ્રતાપી સ્ત્રીશુ, એવી બાવના જગૃત થવાને નાર છે ગુજરાત માટેના અભિમાનથી (Patriotism) એન્તા આની શકે પણ તેની પ્રેરક શક્તિઓ હજુ નિદાનસ છે હજુ કોઈ ગુજરાતી એમ કહેતો નહીં “ Not through him should Gujarat come to shame ” તેમ કોઈએ જાતી ટોપને ‘હજુ એમ પણ નથી કહ્યું કે-પ્રેમાનંદ ગુજરાતી લાપાને સર્વોપરિ જરવાની નાછના કરી છે, તેમ ગુજરાત સર્વોપરિ, સર્વે અપ્રણી યાઓ રા રા, મહમદઅની બીલા કહે છે કે મનુષ્યના જીવનમા પ્રેમનું, ધર્મનું અને સ્વદેશપ્રેમનું દર્શન (Vision) થાય છે, પણ ગુજરાતને હજુ આ એક દર્શન થયું નથી થયું હોત તો ગુજરાત ધિત્તિમિત ન હોત મૂર્ખી અને શુલ્લવતી ગુજરાતની કવિતાઓ મરાય છે, પણ બૂગોળના વજુનથી ગભીર અને જલ્મ સ્વદેશગૌરવનું દલન હજુ કોઈને થયું નથી

समालोचक. —

પોતાની છદ્મીનું સાર્થક કરના ગુજરાતીઓ પ્રુપમદાન કરે છે, તીથયાત્રા કરે છે કષ્ટ વેડે છે, પોતાના સુખસગમ સ્થાવર પોતાનો રેબવ માણના, સત્તા ભોગવવા પ્રયત્ન કરે છે, પરંતુ ગુજરાતના અસ્તિત્વનું સાર્થક કરના ગુજરાતને વૈભવશાળી, સત્તાવાન, સુખી, પ્રતાપી, સમર્થ કરવા કોઈ પ્રયત્ન કરતું નથી બધા બે-લાવોને, બધા અણુરાગોને, જમાનાથી ધણી ગમેથી બધી છુદાઈને બાગી નાખે, ઓળાગી નાખે, એટલે કરી દે, એવું સ્વદેવપ્રેમનું બળ બેઠ્યું, એવા પૂન્ના નથી.

રાજ્યભય એક હોય બેઠ્યું તે પણ નથી અનેક વાર મેં કહ્યું છે કે આપણા જેવા કોઈ પણ કમનસિમ દેશ નહીં હોય કારણ કે રાજ્યવાદી દીનાલો દેરદેર ચલાવેની છે, અને આપણી એકતાને, બાધક નીનડે છે કન્ટાઉમીએ બીજા રાજ્યો ખાતસા ત્યાં ત્યાં ગુજરાતના દેશી રાજ્યોને પણ ખાતસા ક્યાં હોત તો આ દીનાનો નહીં ન હોત અને ગુજરાતની એકતાને આજે ખડિત કરતી ન હોત.

એક રાજ્યતત્ત્વ હોય છે ત્યારે રાજ્યવ્યવહાર, ધારા-વ્યવહાર, ગામ-સેના, લોક-મેનાના સરખા, પ્રસંગો પ્રાપ્ત થવાથી એકતા પોષાય છે જમનગર કે મોરબીમાં ગમે તેવો જુનમ થતો હોય પણ તેનું અધીનના કે રામનપુના કે અમરેલીના કે અમના ગોધરાના નોકોને સ્નાનચૂતક પાળતું નથી કનજમાં ગમે તેટલું અધેર હોય તો તેની દરમર ભડચ, નડીઆદ કે રાજકોટના લોકોને થોડી જ પડી છે ગામકનાડી રાજ્યમાં કેળવણી નધારે દેનાતી હોય તો તેનો લાભ થોડો જ ધરિની રૈયતને મળનાનો છે આમ સા સાંના આયજૂના થાય છે બ્રિટિશ ગુજરાત અને દેવીગજ્યોવાળું ગુજરાત તદ્દન નોખા પડી જાય છે બન્નેને એક બીજા માટે લાગણી કે દરમર નથી ગુજરાતના સાર્વજનિક જીવનની જે કોઈ દિનચાન થશે તે માત્ર બ્રિટિશ ગુજરાતના સુખદુખ પરત્વે ચળવળ કરી કૃતકૃસ વશે અને 'દેશીરાજ્યોના સુખદુખ પર વે ઉત્તમીન રહેશે' પરંતુ કેળવણી પધિરનો મધ્યવ્યવહાર, આ કથનનું સમર્થન કરશે ગુજરાતમાં અનાદિદી રાજ્યવાદી પ્રાતિક પગિપદ અસ્તિત્વમાં આવશે- એવું થોડાક વખતમાં થરાનો સભન લાગે છે તો તે પણ 'ગુજરાતના હું ભાગની એવી જ ઉપેક્ષા કરો આમ બે. છે તેમાં બ્રિટિશ અરકારે બીજી રીતે વધારે ક્યાં છે ગુજરાત ખુબઈ ઇલાકાની સરકારની તાબે છે, પરંતુ ગુજરાતમાં આવેલું વડો રા રાજ્ય તેને નહીં પરંતુ દિદિ સરકારને તાબે છે આથી એવું થાય છે કે સર સરકારી રીપોર્ટમાંથી વડોદરાની હકીકત બાનવ રાખનામાં આવે છે વગ્નીપત્રક, કેમરણીના રીપોર્ટો વગેરે વગેરેના અભ્યાસીઓને આથી કેની મુરતી થાય છે તેનો ખ્યાન તેઓ સિસાય બીજાને આવવો કહ્યું છે વળા આ બેદો હાવાથી મદારા દ્ર. સિધ આતિમા જેટની સરકારી નોકરીઓ છે તેટની નાનકડા બ્રિટિશ ગુજરાતમાં નથી, એટલે સરકારી નોકરીમાં ગુજરાતીઓની સખ્યા ઓછી રહે છે અને એથી એમના દેશની રાજ્યપ્રતિષ્ઠાને હાનિ પહોંચે છે એક તો આપણા લોકોને ઉછેર સાકડો છે, નાતો અને પોળો અને ગામેલી બહાર જેમની દષ્ટિ નહીં જ-એવા લોકો આ કૃત્રિમ દીવાલો બોદી એક ધઈ સાના સુખદુખમાં ભાગ લે એ આવા હાલ તો નિરાશ જ છે.

રાજ્યતત્ત્વ એક હોય ત્યારે રાજ્યસેનાના પ્રસંગો સૌને સરખા, પ્રાપ્ત થવાથી એકપત્રે અનુભવ યાવ છે તેમ દેશની અને રાજની સત્તા જળવના, દેશનું રક્ષણ કરવા લશ્કરી, નોકરીની અનુકૂળતા હોય છે તો જાવણીઓમાં અને રણસેનામાં પણ દેશના જુદાજુદા ભાગવિભાગો એકત્ર થઈ એક રાષ્ટ્ર યાવ છે વડોદરા, ભાવનગર, જૂનાગઢ, જામનગરમાં લશ્કર છે એમાં ગુજરાતના અમુક વર્ગના—‘કાટીઆ’ વર્ણના જૂનું ભાગનો પ્રવેશ છે, ગુજરાતના સર્વ વતનીઓનો નથી એટલે એકતા પામવાનું એ ક્ષેત્ર પણ ગુજરાતને ખપતું નથી યદ્યુઃ.

રણક્ષેત્ર જેમ પરાક્રમ પ્રાપ્ત કરવાનું, પોતાની પ્રજા અને પોતાના દેશને કીર્તિવત્ કરવાનું યત્ન છે તેમ એ પરાક્રમ કરનારી શક્તિ કેળવવા સાવજનિક કીડાવિનોદોની વ્યવસ્થા પણ જરૂરી છે કીડાક્ષેત્રમાં સૌ પોતાના બેદભાવ—નાતના, ગામના, પરજાણના, ધર્મના, જાતિના, અંકરના બેદભાવ જૂલી જાય છે કીડાવિનોદોને સમાજ અવારનવાર ગુજરાતના જુદાજુદા ધ્યાનોમાં ભરાય તો લૌગણિક એકતા સધાના ઉપરાંત પરાક્રમ અને યશ માટે સર્વત્ર એકસરખી સાર્વજનિક આકાંક્ષા જન્મે અને એ આકાંક્ષા કીડાકુશળતા અને જળની પ્રાપ્તિમાં પરિણમે તો ગુજરાતનો એકભાવ ખડિત નહીં રહે પરંતુ ગુજરાતમાં મરદાની કે વિનોદી વૃત્તિ પણ નથી નાતો જમાડવા, વગેરે કહાડવા, નાના હોડરાઓને પરજાણવા, અને રાતદિવસ વૈતરૂં કળામાંથી ગુજરાતીઓને ક્યારે દુરસદ મળે છે કે આવા દમ્ભો, ‘મેય,’ ‘દુનમિન્દ’ કે ‘રેષ’નો વિચાર સરખો પણ કરે.

પરંતુ આવી એકતા બે રીતે આવી શકે—પાટનગરથી અને આગેવાનોથી ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ મણાય છે પરંતુ જે માનદષ્ટિ જમાવીઓની કલકતા પ્રત્યે છે, દક્ષિણીઓની પૂણા પ્રત્યે છે, હિન્દુઓની કાશી પ્રત્યે છે, થીઓસોફિવાળાઓની અઘાર પ્રત્યે છે, તેવી દષ્ટિ કોઈ ગુજરાતીની અમદાવાદ પ્રત્યે નથી. સમસ્ત દેશી રાજ્યોને એની સાથે લેરાદેવ નથી. અમદાવાદના જાડ સરકારોને લીધે સુરત ભણ્યા એ હાસિને પાત્ર રહેતું છે ગુજરાતના શુદ્ધિમાન કે પ્રતિભાશાલી કે વ્યવહારનિપુણ પુરો અમતાનાદ તરફ આકર્ષાતા નથી વાનપ્રસ્થ થયેલા અધિકારીઓ પણ ત્યાં નિવૃત્તિનિવાસ કરતા નથી દેશમાં કોઈ પણ પ્રજા ઉઠે ત્યારે અમદાવાદ શું કરશે અથવા શું ધારે છે, એવો પ્રશ્ન કોઈ ગુજરાતીને ઉઠતો નથી અમદાવાદમાં મીત્રો! છે એટલું જાણીતું છે પણ અમદાવાદ પ્રજાજનનું તીર્થ છે જેવું કોઈ જાણતું નથી આ જ મહાત્મા ગાંધી ત્યાં વિરાજે છે એટલે એ અતીર્થ તીર્થ જેવું થયું છે ગુજરાત નર્મદાશકરના નામથી જેવું જાનમય થાય છે, તેનું સુરત જોવા ઉત્સુક થાય છે તેમ દલપતરામ, ભોળાનાથ કે દરિયા નું અમદાવાદ જોવા થતું નથી અમદાવાદનું મહોદ્દ પ્રતિરૂપથી મુખાર્ધ છે ગુજરાતનું ખડું પાટનગર મુખાર્ધ જ છે—અમદાવાદ નથી, ગુજરાતી આગેવાનોનું એ જ નિવાસસ્થાન છે ગુજરાતની સમૃદ્ધિ પણ ત્યાં જ છે ગુજરાતનો પ્રજામત પ્રકટ કરનાર અને ધનનાર વર્તમાનપત્રો મુખાર્ધમાંથી નીકળે છે, અમદાવાદમાંથી નહીં દેશીરાજ્યોની વસ્તી તે મહોદ્દો અને સમૃદ્ધ સમૃદ્ધ પણ ત્યાં જ જઈ વસે છે મુખાર્ધના ગુજરાતીઓની સમૃદ્ધિ મુખાર્ધ, અને પુણ્યાત્મ, વૈભવો.

અને દેશોદયસાધક પ્રતિષ્ઠાઓ પોપણ કરે છે ભારતવત્તા વેપારમાં જે કોઈ પણ નગરનું અગ્રગણ્ય હોય તો તે મુબારક છે અને તેનું કારણ ગુજરાતીઓ છે. ભારતવત્તાની રાજ્યનીતિ ઉપર વિનીત (Moderate) પક્ષનો જે પ્રભાવ છે તે પણ મુબારકને લીધે છે અને તે પ્રભાવનો પણ વ્યવહારકુશળ, દુરઅંગેશી ગુજરાતીઓનો છે અત્યારની રિથિતિ જોતા મુબારક ગુજરાતનું પાટનગર જેવું છે, અમદાવાદ નથી. પણ મુબારક ગુજરાતની બહાર છે અને ત્યાંની પચરગી પ્રજાને લીધે તે કોઈ પ્રજાનું નહીં પણ વિશ્વનું નગર છે. મુબારકના ગુજરાતીઓમાં ગુજરાતીભાવ નથી, ગુજરાત માટે મમતા નથી, ગુજરાતીપણા માટે અભિમાન નથી, ગુજરાતીઓના ઉત્કર્ષ માટે વાળના નથી. ત્યાં લગી આ ક્ષિપ્રિ દેશવાદ નથી, અમદાવાદ અને મુબારક અન્યોન્યના પૂરક થઈ ગુજરાતનાં પાટનગર બનશે નહીં ત્યાં લગી ગુજરાતનું ગૌરવ નથી મુબારક ગુજરાત બહાર છે પણ તેને ગુજરાતમાં લાવવું અધરૂં નથી મુબારક અને ગુજરાતની વચ્ચે થાણું જુદો છે અને તે દક્ષિણીઓથી વધેનો. પણ ગુજરાતના બાહોશ વેપારીઓ અને ઉદ્યોગી બેઝુતોથી તેને ગુજરાતનો ભાગ બનાવવાનું રાક્ય છે જે આમ સંગઠ્ય વ્યવહાર થઈ જાય તો પછી કેટલોક લાભ થયા વિના ન રહે.

ગોખલાના મૃત્યુ વખતે આખા હિન્દે પોતાની એકતા અનુભવી હતી સર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરને નોખા પારિતોષિક મળ્યું ત્યારે સમગ્ર હિન્દે મર્વાનદથી એકતા અનુભવી હતી દીળક પર ઉતરના અધિકારીકોપ પ્રસંગે પણ એનું જ થયેનું પણ આવી રીતે ગુજરાતીઓ એકતા સાધે અથવા ગુજરાતને અનુભવાવે એવા ગુજરાતમાં આગેવાન નથી અને તેમાં ખાસ કરીને અમદાવાદમાં તો નથી જ ગુજરાતની અનિશ્ચિપ્તિઓ અને લોકલ બોર્ડોના ધારાસભામાં પ્રતિનિધિઓ મુબારકના ગુજરાતી વકિલ બેરિસ્ટરો ધારાસભાના સરકારનિયુક્ત ગુજરાતી સભા સદાં મુબારકના વેપારીઓ મુબારક બહાર ગુજરાત વસે છે. દેશી રાજ્યોમાં પણ જેની પ્રતિષ્ઠા હોય તેવા ગુજરાતી પુરૂષો અમદાવાદમાં નહીં, પણ મુબારકમાં.

જેવા આગેવાનો તેવું તેમની પ્રજાનું માન સોંપને અસર જેવું છે ગુજરાતના ગૌરવની અહોનિશ ચિંતા કરતા હોય અને તેની સિદ્ધિ લાવવા પ્રયત્નશીલ હોય એવા આગેવાનો ક્યા છે? ગુજરાતના ગૌરવનું દર્શન છે કોઈને? લલિત્ય સરળ કરના કોઈ પણ પ્રકારની અગરજ છે? દ્વંધપ્રાપ્તિ જે ગુજરાતમાં થાય છે તે દ્વારા સત્તાપ્રાપ્તિ મેળવવા આકાંક્ષા છે? હિંમત, નિશ્ચય, કળા, ગણતરી, હાથપણ, સાહસ, ત્યાગ વગર આગેવાનો કેવી રીતે ગુજરાતની એકતા સાધી શકશે? ગુજરાતના જુદાપ્રભાવ, સૌદર્યશતા, નીરત્ય ધનપ્રાપ્તિ, હાથપણ, વ્યવહારકુશળતા વગેરેની સંકનના કરી તે સૌ દ્વારા ગુજરાતનું ગૌરવ પ્રકુલ કરનારા આગેવાનો ક્યા છે? ગુજરાત હજી પોતાના આગેવાનની સહ જુએ છે-ગુજરાતનું હૃદય સચવિત કરે, પોતાની હિંમત ઉદ્દોગ, નિશ્ચય, અને સતત કાર્યથી ગુજરાતની જુદિને પણ ઉત્તેજિત કરે એવા આગેવાનની સહ જુએ છે.

આમ ગુજરાતની ઇતિહાસગતતાનુ આપણે દર્શન કર્યું 'એને એક કરે એના કેટલાક તરવેનો પણ નિર્દેશ કર્યો વિશેષ હકીકતથી, ઐતિહાસિક સિદ્ધાન્તોકનથી આ કાર્ય અધિક સારૂ થઈ ગયું હોત જે દૃષ્ટિથી આ લેખ લખવામા આવ્યો છે તે દૃષ્ટિ, તેથી વધારે સન્માન પામી હોત છતાં આ વાગણીના જેખનુ સ્થાન પણ ગુજરાતમા જેતુ તેતુ નહીં રહે એનુ લાગવાથી યથાસક્તિ આ = 'પ્રવતી પાખડી' ગુજરાત સમક્ષ ધરી છે અને ગુજરાતમા વિચાર થતા માણસો-ગુજરાતમા આની લાગણી જન્મને તો એની સાથકતા છે -

ગુજરાત દિન્દુસ્તાનનુ સારામાં સારૂ અંગ થાઓ-એની વકિતઓ, સમૃદ્ધિઓ અને પ્રસંગોને ઉચિત એનુ ગૌરવ થાઓ અને એની પ્રતિષ્ઠા દિન્દુસ્તાનમા સર્વન મ્થપાઓ અને દિન્દુસ્તાનની ઉંચામા ઉંચી સેવા કરના આનુ ગુજરાત વકિતરાન થાઓ, એ જ આ ધોષ, છાનો ઉદ્દેશ છે -

૧ આ લેખ લખવામા અનેક અજેલ પુસ્તકો ગ્રંથાલીઆ અને વતમાન પત્રો ઉપયોગી થયા છે કેટલાકમાંથી વાચન વખતે ટપકવેળા ઉતારના પપ બેગા અરોનો વરૂઆથી પણ આમા સમાસ યયો છે પણ તે સર્વેના અયોચિત નિર્દેશ થઈ સમ્યો નથી તે માટે દિન્દુસ્તર હુ ખાસ કરીને *Labour's Political Ethics* નામનો ગ્રંથ ઉપયોગી થઈ પડ્યો છે આ વિષયને નેટલી સક્તિથી સાધનસ પત્તિથી, વિચારગ્રામી અને લાગણીથી અને ક્યાથી નિરૂપણે ભ્રમ્યે તેટલીનો અભાવ હારો તો તે માટે હજાર માથેની ક્ષમા ચાચુ છુ ઉવટે *New India* માથી નીચેના ફરો વાચવા યકુ છુ—

'For Nationality is not of the things which can be manufactured and set on a shelf. It needs to be made afresh every year and month and day by the life and thoughts and institutions of the people. In the life of Nations there is no age nor youth as in the life of the individual. Nationality is immortal like the fire in Vesta's shrine, so long as men choose to tend it. Some Nations old in years scared with the wounds of centuries, are eager and buoyant, looking forward to a limitless future. Others but a generation since are falling into visible decay because those that live within their borders have no care for deeper things. For nationality like the more intimate affection between individuals is a thing to be felt rather than defined, and in the last analysis if we ask Is Serbia or Bohemia or South Africa or Australia a Nation? the only true answer is through another question 'will men die for her?' The man who has no Nation,' said the Greek philosopher long ago is either a God or a beast

આનંદકારક મીજલસ.

લેખક - તા. હંતુભાઈ અચાભાઈ દેસાઈ, એન. એમ. એસ. (નેશન)

જ્યાં મુધી છેકગણેકરીઓ પડ્યા નોતા ત્યાં મુધી હુરિયાવનુ કુટુંબ મુખી હતું. બધી સ્ત્રીઓને પોતાના વર સાથે સાગે બતાવ હતો, પણ બધાં જોડાંઓને અદર અદર બદલ વિખવાદ હતો, તેથી સર્વે જુલ રહેતા હતા એક બીજાને મારે નહી ત્યાં મુધી તેઓમા નાના ના પ્રસંગો ઓળ આવતા, પણ જ્યારે જ્યારે-મને તેડને લાગે વખતે પણ-માથે મગના સારે તો તોમા, -નનામા કોઈ પણ પાણુ હતું નહી અને ધુમ મગની બાબતમા નહી પડતા આ વસ્તુસ્થિતિને લીધે, બના બિચારા હુરિયાને બધાંને એકમા ફરી, મર્વ વચ્ચે મપ દગવરા સાથે એક સુદર ટી-પાર્ટી કરવા નિચાર કર્યો આ નિચાર બહુ ડહાપણુબરેનો ન હતો. એમનુ એમ માનવું હતું કે એક માણુએથી પિતા અને બીજા માણુએથી સમરા એમ વડીન તરીકે પોતાના છત્ર નીચે સરને બાળનાથી ચહાના ખાનાની સુખદ ગરમી અને મધુર સગીતથી જુનો કુસપ ટગી જશે.

પણ આ મણુની બોની નીવડી તે મહાન દિનમે શરૂઆતના “ કેમ છે-નાર છે ” મા જ ભગાણ પડ્યું હુરિયાના જ્યેષ્ઠ પુત્રની પત્ની કુમુલ અને બીજા પુત્રી લલિતા ઘરને આગળે જ એકા ઘઈ ગયા અને ત્યાંથી જ મુદૂત મડાણ થયું તેઓની એક એકને તાડીને જોવાની રીતથી સર્વેને સમજાયું કે, “ રોહાકુ ” પૂટ્યું ! - ડાળુ બનેલી માડીઓની ભાગ અને રગ સરખા જ હતા ધરમા પણ તેઓએ સામસામે ડાળા ટાંચા માયા, એમ જણાવતાં કે સામીએ અંબાઈથી જ પોતાના જેવી માડી નીધી વળી એક બીજાની હાજરીની નાપસંદગી બનાવતા અતિ મમરગીની ઢપે ડાકા વાકા રાખ્યા -

‘ લતી ! મળે વા આ થો છે કે ? ’ નાના મન્તીખોર રતુએ પૂછ્યું

“ નહી, લતીને તો કાઈ થયું નથી ” નિલેર રતુને કપકો દેના ઝડપથી મો ફેરવી કરકાગીમા લલિતાએ કહ્યું

હા-ત્યારે તો નની સાડી પહેરી છે, તેમા કે-’ રતુએ મરકેરીમા કહ્યું

સાડી છે તો મારી’, કુમુલ વન્ને પુરાયા અને માથે અર્ધસૂચક ઉમેર્યું કે, “ પણ મારી સાડીના જેવી જ છે એટલે કાઈ તો એમ જ બતો કે મારી સાડી જોઈને જ એમણે લીધી ”

‘ તમારી પાસે સાડી લાવના જેટલા પૈસા એકમા થાય તેના મળીનાઓ પહેલા મેં સાડી લીધી છે ” નણુદે ગુન્સામા કહ્યું

“ બસ, મહીના જા ” અગવખી બતાવતા બાબીજી બોલ્યા, ‘ કોર જોતા તો વર્ષેની જુની હોય એમ લાગે છે ”

આપલી વાગમા બાબીના આનંદાગઓ આવી ગયા, અને ચહા તૈયાર થવાથી એ તક શરૂ તો આટલેથી જ પતી ચહા પીવા જતા જતા એક જણીને રોતરજની આડી આડી

તેથી જરા ગોટાલો થયો, અને " મને ત્યાંની નાનખાની ખાતર જ આમળ જનારીએ શેત -
રજી' ઉઘી કરી " એમ તે બખડી પણ ચઢાવેલી થડે તે ખીંકે કાઠિએ તે વાત ઉપર ખ્યાન
આપ્યું નહીં બધા ગોઠવાઈ જતા ચઢા આવી, એટલે હુરિયાલ ખુલીમા આવી જઈ બોલ્યા -
" સ્થો, ચલાવો, હોસે હોસે બેઠેયે તેટલી નાનખટાઈ ને ચઢા લેજો હો શરમાશે તેનું જશે "

" નાનાભાઈને કહેવાની કાઈ જરૂર નથી, " મસ્તીખેર રત્ન બોલ્યો, " એમણે તો
ચલાવ્યું જ છે "

" એમણે સમ્યક્તા શિખરી જોઈએ " કાઠિકે લાભીજી ગણગણ્યા, " બધાને બાવી
રહે તે પહેલા પીવા મડી પડ્યા છે તે ? "

નાનાભાઈ બોલનાર ઉપર કરડી નજર કરી બોલ્યા, " હું કાઈ તમારા આપનું ઝોશી-
યાળું ખાતો નથી મારા બાપને ઘેર છું, ત્યાં મને ફાવશે તેમ ખાઈશ અને પીશ "

વાળ જોરે જોઈ તોફાનની વ્યાસાએ રત્ન બોલ્યો, " નાનાભાઈ! તમે કેટલા ખાજા
ચઢા પી જવ છો તે કાઈ અમે ગણીએ છીએ કે ? "

નાનાભાઈની પત્નીથી આ સાખી ન રહેવાયું ને બોલ્યા, " રત્નભાઈ! તમને એટલે
સુધી ગણતા જ ક્યારે આવડે છે વળી ? "

લાગણ વધી પડવાના બધી હુરિયાલ વચ્ચે પડ્યા, અને કાઠિકે પહેલા ખીંકા વિના
જાળ કરેલી તેની વાત કરવા માડી, પણ કમનસીબે તેમના આ વખાણવાયાયક સ્વર
ફેલાવવાના અપાનને ફેલે ન મળી કારણ કે હમણા જ નવા આવેલા મનુ લાભીથી એક
કેરો એવી જ કાઈ બૂનચૂક થયેલી, એટલે તેમને લાગ્યું કે સસરાજી મારી જ મશકેરી કરે છે,
તેથી બોલ્યા, " આ નાનખટાઈમા જ કાઈને કાઈ બાકી રહી ગયેલું નથી લાગતું ? "

" તમે બહુ ખાશો તો નાનખટાઈ પણ બાકી નહીં રહે " નાનાભાઈએ અસમ્યક્તા દર્શાવી.
" જો "

બધાને ઠાઠ પાડવા વળી હુરિયાલને વચ્ચે કહેવું પડ્યું કે, —

" સ્થો હવે જવા દો તમારી માએ જ એ નાનખટાઈ બનાવી છે, એને જ પૂછાને કે
અદર મુશું નાખ્યું છે ? "

" મનુ વહુએ કાઈ દહાડે સારી નાનખટાઈ દીડી કે ખાધી હોય એમ લાગતું નથી " — આ
જરા ઠેકાણે બોલ્યા

" હશે બા, " મનુ વહુને ચઢે લાગવાથી બોલ્યા, " મેં તો થોડા દિવસ ઉપર જ નાના-
ભાઈને લા ખાધી છે "

નાનાભાઈનું મો નાનખટાઈથી લેરેલું હોવાથી આ મહેલુના જવાબ આપી શકે તેમ
નહોતું એટલે તેમના પત્નીશ્રી ગુલાબજાએ વાન ઉપાડી લીધી — " હે મનુબેન! મતિવાત
તે દહાડે ન્યાતમા ખૂન ખાઈ માદા પડ્યા હતા તે દિવસની વાત કરો છો ને ? "

મતિવાય તાસરમા ચઢાવેલી પીના જતા હતા તેટલામા તેમનું નામ આવી રીતે —
જોતાના કાઈ પણ વાક વિના — નક્કામુ ધસડી અણાતું જોઈ તેમણે તાસકાને સથી નીચે મુઠી

ગુજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ૩ ૦-૧૨-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

તેથી થોડી ચઢા સેતરજી ઉપર ઢાળાઈ બધાં તેમની તરફ કુતૂહલ દર્શિએ બેઠી રહ્યા તેથી તેઓ બોલ્યા - " મારે શરીરે તો ધણુ ચે સાફ હવુ અને નાનાભાઈ સિવાય બીજા કોઈને ત્યાં નોતડું હત તો હું જરૂર જાત "

આ બધી વખત નાનાભાઈએ કનએક નાનખટાઈઓ ખાનામા અને ઉસ્તાદી જવાબ આપવાના નિયારમાં ગાળ્યો. પણ એટલી વારમા હુરિલાલે વચ્ચે પડી ચતુરાઈથી વાનવુ ત્રહાણુ ઓળા તોફાની દરીયામા હકાર્યું થોડી વાર સુધી બધુ ઠીક ઠીક ચાલ્યુ ચઢા પુરી ત્યતા કોઈએ લખિતાને ત્યાંવણુ કહ્યું તેણે ચાલુ તો ખઈ પણ હુરિલાલ ચિનાય ન તો કોઈએ ઉપકાર માન્યો કે ન કોઈએ વા વા પુકારી ઉલટુ જાળે પોતે સંગીતશાસ્ત્રના મહાન અભ્યાસી હોય, અને લખિતાના બેસર આપનનો બચાવ કરતા હોય, તેમ એક નનનીતરાય નણુહોઈ બોલી ઉઠ્યા - " હારમોનીયમ જરા બેસર લાગે છે, તેથી જ લખિતાનો ઢાળ ખરોતર નહી બેઠો હોય-કેમ એમ જ ને લખિતા બેન ! "

" હારમોનીયમ બેસર હોઈ શકે જ નહી, " હુરિલાલ બોલ્યા, " ગઈ કાલે જ મી ગણા પતરાવે બધા સર ખરોતર મેળ્યા છે "

" પણ સાર પછીતો લખિતાએ ગણુ ખઈ ને " નવનીતે મસ્કેરી ચાલુ રાખી, " અને જુન-હારમોનીયમ તો થોડી જ વારમા બેસરા ચઈ જાય છે "

હુરિલાલ તો આ મસ્કેરી શાન્તિથી સાંભળી રહ્યા, પણ નાનાભાઈ બાપનો અને બેનનો બચાવ કરવા બેસથી ફૂટી પડ્યા - " જન મારા સાહેબ ! તમે કયે દહાડે સંગીતમા સમજને છે ? જ્ઞાઈ હારમોનીયમ કેવુ હોય તેની તમને શી ખબર છે ? જ્યો આ પાચ રૂપીયાની નોટ ટેબલપર સુધી સરત માફ છુ કે પીચેતી અને હારમોનીયમ વચ્ચેનો ફરક તમે જાણતા જ નથી "

" બસ પાચ જ રૂપઈડી, " નવનીતે સાંભોત્તાલો આપ્યો, " જી, એની નાની ભરચુરણીયા રકમ હું પાસે રાખતો નથી "

નાનાભાઈના મિળસ હવે હાથથી જાયો, બોલ્યો વિના એકદમ ઉભા ચઈ જાયો, અને ને કોઈ જરા પણ મન દેખાડે તો બનનીતનાં બો ઉપરજુ ફેતેહવુ હસવુ મુકડી મારી દાખી દેવા સાફ ખાચ ચઢાવવા માંડી પણ તેમા જરા પણ ઉત્તજન ન મળવાથી, બાપ તરફ ફરી ખરાડ પાંડી ઉઠ્યા કે - " બે અતર ધંડી આ માણુમને ધર છોડી જવાનુ નહી કહો તો હું એને જીવડીને બહાર ફેંકી દઈશ "

આ તકરારથી મીળસમા ભ ગાણુ પડ્યુ, અને મારામારી સુધી વાત વધી પડવાની બીકે હુરિલાલ અને તેમના પત્નીએ બધી મિત્રમણીને ઉતાવળથી પાનસોપારી આપી વિદાય કરી અપરાધી નવનીતે બારણુ બેસથી બંધ કરીને જતા પહેલાં છેલ્લુ વાગમાણુ મૂક્યુ કે " હું આશા રાખુ છુ કે ફરીથી અમે મળીએ ત્યારે નાનાભાઈનો મિળસ જરા વધારે નરમ બન્યો હોય " બીગાઓએ જતા જતા કાઈ પણ ન બોનરાની અસમ્યતા દર્શાવી, પણ જેઓ બોલ્યા તે એનુ બોલ્યા કે ન બોલનારા જ વધારે સમ્ય દેખાયા "

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખક - રા. બકુલ.

હિન્દુસ્તાનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ શૃષ્ટનાબદ્ધ રીતે લખાયેલો મળી આવતો નથી' ઈ. સ. ૧૮ મી સદીની અધન્ય સુધીમા તેો માટે યથાવિધ પ્રયત્નો સુદ્ધ થયેલા જણાયા નથી. ઈ. સ. ૧૮૭૪ માં, સર્ વિનિયમ બેન્સન પ્રયત્નથી, એશિયા ખંડના ઇતિહાસ, આદિ આદિ વિષયોની ગોવ ખોળને માટે ૫૫૩૨૫૫ "રોયલ એશિયાટિક સોસાયટી" ની પ્રથમ સ્થાપના થઈ અને ત્યારથી આપણે ત્યાંના પ્રાચીન ઇતિહાસના સાધનોની રોધખોળ અને તેનો સમગ્ર કામ શરૂ થયું. અત્યાગ સુધીમા ધણીએ નિદાનોના શ્રમથી અને નાં સરકારની ઉચ્ચ આશ્રય ઉત્તેજનપડે કેટલાએક સાવનો મળી આવ્યા છે તે સાધનો નીચેના મુખ્ય ચાર ભાગમા વહેંચી શકાય તેમ છે —

(૧) આપણે ત્યાંના પ્રાચીન પુસ્તકો

(૨) યુરોપ, ચીન, દિબેટ અને સીલોનના લોકો તથા મુસલમાનોના લખેલા પુસ્તકો

(૩) પ્રાચીન શિનાપેશ અને તામ્રપત્રો

(૪) પ્રાચીન સિક્કા મુદ્રા અને સિલ્પ

૧. આપણે ત્યાંના પ્રાચીન પુસ્તકો.

(અ) પુરાણો - આજ સુધીમા મળેલા પ્રાચીન શિનાપેશો, તામ્રપત્રો, સિક્કાઓ અને નિદેલીઓના વખેના પ્રાચીન ગ્રંથોમા, જે પ્રાચીન રાજ્યોની વંશાવલીઓ નથી મળી શકતી તે, શૃષ્ટનાબદ્ધ રીતે કેટલાક પુરાણોમાથી મળી આવે છે એટલે, આપણા અતિ પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે તેો ફક્ત પુરાણો જ સારી મદદ કરી શકે છે. અગત્ય પુરાણોમાથી વાલ્મીકી, મન્યુ, રિગ્વેદ, અક્ષાહ અને શ્રીમદ્ ભાગવત એ પાંચ પુરાણો, ઇતિહાસને માટે ખાસ ઉપયોગી છે કેમકે તેમા સ્વયં, યજુર્વેદ, શિશુનાગ નદ, મૌર્ય સુદ્ધ, ૩૦૫, આદિબુદ્ધ આદિ વર્ગોના રાજ્યોની શૃષ્ટનાબદ્ધ વંશાવલીઓ તથા કેઈકે કેઈકના કષ્ટક ચરિત્રો પણ મળી આવે છે, અને શિશુનાગ, નદ, મૌર્ય, સુમ, ૩૦૫ તથા આદિબુદ્ધ વર્ગના રાજ્યોમાથી ધણીખંડ દરેકના રાજ્યનો સમય તથા ઈ. સ. ના ચોથા સદીમા રાજ કરનારા પ્રતાપી ગુપ્તરાજ સુધીના રાજ્યવર્ગોનો પત્તો પણ તેમાથી મળી આવે છે પણ તેમા ખામી એટલી છે કે, કેઈકે સાલ સદત તેમા નથી આવેલી અને જુદાં જુદાં દેશ પર રાજ કરનારા કેટલાક સમકાલીન રાજ્યોને એક બીજાની પછી ચલાવે લખી દીધું છે. આવી ગ્રંથિમા પુરાણોમા આવેલાં ધંધા રાજ્યોનો રાજ્યસમય બરોબર રીતે નક્કી કરવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે જે કેટલાક પુરાણો કેટલીક વાર જણાયા છે તેમાથી સારી રીતે જણાય તો થોડા જ છે તેટલા માટે 'હાન્ટ એરિએન્ટલ સીરીઝ'મા જણાવ્યા સરકૃત ગ્રંથોની શૈલી પ્રમાણે તેમને સંપાદિત થવાની ઇતિહાસને માટે પ્રણી ૧૮૨૨ છે.

समालोचक.

(જા) રામાયણ અને મહાભારત—એમાં રઘુ અને કુર વગેના વૃત્તાત, જે ઉપલા પુગલોમા સંક્ષેપમા લખેલા છે તે, વિસ્તારથી મળી આવે છે અને તે લખાયાના સમયની આ દેવની સા, લોકોની સામાન્ય સ્થિતિ અને યુદ્ધપ્રણાલિ વ્યાદિ કેટલીક અગત્યની વાતોની ખમર પણ તેમાંથી સારી રીતે મળી શકે છે

(ઇ) નાગતરગિણી—પરોમર ઐતિહાસિક રીતે લખાયેલા આપણે ત્યાં ફક્ત આ જ એક ગ્રંથ છે, એમા કાશ્મિરનો ઇતિહાસ છે તેનો પ્રથમ ખડ અમાલ્ય ચ પકના પુત્ર કદલે પદ્મિ ઈ સ ૧૧૪૮ માં રખ્યો હતો એમા જોન (પેલા) થી વધતે સુસનના પુત્ર જયસિંહ સુધીની દહીકત છે આ પુસ્તક ઇતિહાસને માટે ઘણું જ ઉપયોગી છે કદલે ત્યાના પેના રાજા જોનદને ભારત-યુદ્ધના સમયમા અર્થાત્ અનિયુગ સવત્ ૫૫૩ (ઈ સ ૪૪૮ વા અગાઉ) માં હયાત થયેલા માની લીધો છે (જે ખરી રીતે તે વખતથી ધણો પાછળ થયો હતો) જેથી વખતનો મેજ લાવવા તેણે (કદલે) કેટલાએક રાજાઓનો જાન્યમમ વધારે લીધો છે તે એટલે સુધી કે, રણદિલ (ગુહન ૩ જ) નું તો તેણે ૩૦૦ વર્ષ ગણ્યું, એમ લખી દીધું છે કદલેના લેખ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ મૌર્યવંશી રાજા અશોકનો સમય તેના ખરા સમયથી વગલમ ૧૦૦૦ વર્ષ પહેલાં અને મિહિરકુત (દુલ) ના ૧૧૦૦ થી થણા વરસ આગળ માનવો પડે છે આની સ્થિતિમા કેકટિક વંશના આગના રાજાઓનો રાજત્વકાલ જે તેણે માન્યો છે તે, વિશ્વાસયોગ્ય માની શકાતો નથી

હિન્દુનાના ખીન દેશો કત્તાં કાશ્મિરમા ઇતિહાસને માટે વધારે ગ્રેમ હતો એથી કરીને લાના વનનીઓએ પોતાના દેશનો ઇતિહાસ શ્રુષ્ઠાનદ રીતે લખી રાખ્યો છે ઈ સ ૧૧૪૨ માં જોનરાજ નામના પદ્મિ રાજ-તરગિણીનો ૨ જો ખડ લખ્યો હતો એમા જ્યાંથી કદલે અગ્રે રાખ્યું હતું ત્યાંથી ચર કરીને પોતાના સમય સુધીનો ઇતિહાસ તેણે આપ્યો છે આ (૨ જ ખડ) માં જયસિંહથી લઈને દેવરાણી સુધીના (જેની સાથે કાશ્મિરના દિદુ ગાંધની સમાપ્તિ થઈ) દિદુ રાજકત્તાઓની અને તેમની પછી મુસલમાનોની દહીકત આપી છે જોનરાજની પછી, તેમના સિખ શીવર પદ્મિ ઈ સ ૧૪૭૭ માં રાજ-તરગિણીનો ૩ જો ખડ લખ્યો હતો, અને તેની પછી આબ્ય ભટ્ટે ૪ ખડ લખીને અકબરના કાશ્મિર-રિગ્ય સુધીનો વૃત્તાત પૂરો કર્યો હતો રાજ-તરગિણીના એ ચારે ખડ પેના કનકતામા, એનિઆટિક મોસાઈએ લખાયા હતા ત્યાર પછી ઈ સ ૧૮૬૨ માં ડૉક્ટર ગ્રેઈને (M A Stein Ph D) કદલેચરચિત પેલેલા ખડ ઘણી શુદ્ધતા સાથે મુબાઈમા લખાયા હતા ત્યાર પછી ફરી પાછા એ ચારે ખડ પદ્મિ દુગ્રાસિદ્ધ (મહા મહોપાધ્યાય) જયપુવાગાએ તથા (તેમના મૃત્યુ પછી) પ્રોફેસર પીટર્સને મુબાઈની સમૃત સીરીઝમા પ્રસિદ્ધ કર્યા હતા

(ફ) ઐતિહાસિક કાવ્યો વગેરે —

પુગલોમા ઈ સ. ની ત્રીજી સદીની લગભગ સુધીમા રાજ્ય કરનારા રાજવંશોની વંશ-વલીઓ મળી શકે છે એની પછી ઈ સ ના જુદા જુદા સુધીનાં રાજાઓનો કોઈ પહેલું નિખિત

ધારામનો અક્ષરદેદ ૧ ૧-૪-૦ એન એમ પ્રિપાટી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ઇતિહાસ આપણે ત્યા મળી આવતો નથી ત્યાર પછી, ઈ સ ની સાતમી સદીમાં તથા તેની પછી, વખતોવખત ટેટલાએક ઐતિહાસિક ગ્રંથો, નાટકો, ચરિતો વગેરેના અથો લખાયા હતા. તેમાંથી પણ ઘણે ઘણે ઐતિહાસિક હપીકત મળી જાકે છે એવા પુસ્તકોમાંથી, નીચે લખેલા અથો મુપ્રસિદ્ધ છે

(૧) હજ ચરિત —

આ એક ગદ્ય કાવ્ય છે જે, પ્રસિદ્ધ નિદાન બાણભટ્ટ કે જે કનોજ અને થાણેશ્વરના પ્રસિદ્ધ વક્ત્ર વર્ગીરાજ હપ(હપર્ધન)નો આશ્રિત હતો તેણે, ઈ સ ના સાતમા સદીના પૂર્વાર્ધમાં રચ્યું હતું એમાં ઉત્તર વસના રાજા પ્રભાકરવર્દન, તેના પુત્ર રાજ્યવર્દન તથા હર્ષ અને પુત્રી રાજ્યશ્રીનો વૃત્તાંત છે આ પુસ્તક મૌખરી વશીઓના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં પણ કેઈક સહાન્યતા આપે છે કેમકે તે, રાજ્યશ્રીના લગ્ન મૌખરી રાજા અવતિવર્માના જ્યેષ્ઠ પુત્ર ગ્રહવર્માની સાથે થવાની તથા તેના (ગ્રહવર્માના) માથા ગયાની હપીકત આપે છે આ પુસ્તકમાં બાણભટ્ટ પોતે સાલગેલી નદિ પણ પોતાના વખતમાં પોતાની આગળ ખરી અને ની બીનાઓની દનીકત આપી છે તેમાં હર્ષના જન્મનો મહિનો પણ, તિથિ, નક્ષત્ર અને સમય સુદ્ધા આપ્યો છે, પરંતુ સતત નથી આપ્યો આ પુસ્તક મુબાર્ક (નિહ્યંચ સાગર પ્રેસ) માં છપાયું છે

(૨) ગૌડ વહો — આ પ્રાકૃત ભાષાનું એક ગ્રંથ છે ઈ સ ના આઠમા સદીમાં પૂર્વાર્ધમાં દ્વિ વાક્પતિરાજે તે રચ્યું હતું આ વાક્પતિરાજ, કનોજના (મૌખરી) રાજા ચરોવર્માનો આશ્રિત હતો આ પુસ્તકમાં એ રાજા વશોવર્માનું ગૌડ ઉપર ચડાઈ થયાનું તથા ત્યાના રાજાને માયાનું વણનું છે વાક્પતિરાજે ઐતિહાસિક દપીકત લખતા વખતે એટલે સુધી એકાગ્રજી ગમ્પી છે કે, યગોનર્માના પિતાના વશનું નામ સગ્ધુ પણ નથી આપ્યું આવી દશામાં, આ કાવ્ય મ્હોડું જતા પણ, ઇતિહાસમાં તે લણી થોડી જ મદદ આપે છે આ પુસ્તક મુબાર્કની સસ્કૃત સીરીઝમાં છપાઈ ગયું છે

(૩) મુદોરાશ્વસ નાટક — આ નાટકમાં મૌખરી રાજા ચદ્રગુપ્તને રાજ્ય મળ્યાનો વૃત્તાંત છે રાજા અવતિવર્માના સમયમાં ઈ સ ૮૫૦ ની લગલગમાં નિશાખ દત્ત પડિત, ગુણાધ્યક્ષચિત બૃહત્કથાને આધારે તે રચ્યું હતું મુબાર્કની સસ્કૃત સીરીઝમાં આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું છે

(૪) નવ સાહસાકચરિત — આ કાવ્યમાં વાક્પતિરાજ (પ્રેતા) થી સિધુરાજ સુધીના માળવાના પરમાર રાજાઓની નામાવલી તથા થોડીએક ઐતિહાસિક હપીકત છે સિધુરાજ (નવ સાહસાક) ના રાજસમયમાં પદ્મગુપ્ત પરિમલ કવિએ ઈ સ ૧,૦૦૦ ની લગલગમાં આ પુસ્તક રચ્યું હતું પુસ્તક મ્હોડું હોવા છતાં, ઐતિહાસિક હપીકત એમાં ઘણી થોડી છે મુબાર્કની સસ્કૃત સીરીઝમાં આ પુસ્તક છપાઈ ગયું છે

(૫) વિક્રમાંક દેવચરિત — આ કાવ્યમાં તૈલપથી લખેને વિક્રમાદિત્ય (૫૫૧) સુધી ના કાવ્ય (નિજામ રાજ્યમાં) ના સોલિઓની હપીકત વિસ્તારપૂર્વક મળી શકે છે.

દુગામ મહેતાજીનું જીવનચરિત ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાર્ક

ઈ સ ની અગિયારમી સતાબ્દીનાં અંતની લગભગમાં, પ્રસિદ્ધ દાર્શનિક પદ્મિનિ મિત્રજી તેમજ હજી મુઝાફની સંસ્કૃત સીરીઝમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયું છે

(૫) દુર્ભચરિત—આ કાવ્યમાં બંગાળના પાંચમી રાજ્ય રામપાનનો વૃત્તાંત છે. ઈ ૫ ની બા મી સતાબ્દીના આગળની લગભગમાં, રામપાનના સંધિવિગ્રહિક પ્રજાપતિ નદીના પુર સંધ્યાકર નદીએ તે લખ્યું હતું આ કાવ્ય દ્વયર્થી છે, તેથી તેનો આગ્રય રામપાન અને મધુસૂત્રિયક ગમચ્છ એ બન્નેના સંબંધમાં થયેલી શંકા છે, હજી સુધી એ બંધાયું નથી

(૭) દ્વયાશ્રય કાવ્ય—પ્રસિદ્ધ જ્ઞા. આચાર્ય દેમચે (દેમાચાર્ય) ઈ સ ૧૧૫૦ ની લગભગમાં આ કાવ્ય રચ્યું હતું એમાં તેમના એના સિદ્ધદેવ નામના સંસ્કૃત આગળના મૂળના ક્રમમાં ઉદાહરણ અને ગુજરાતના સોનખી રાજ્ય મળગજથી લઈને સિદ્ધગંજ (બયગિદ) સુધીનો ઇતિહાસ છે એમાં બન્ને આશયો સાથે હોનારે લીધે એનું નામ દ્વયાશ્રય ગણવામાં આવ્યું છે આ કાવ્ય ભગવાદી સીની છે હજી સુધી એ બંધાયું નથી

(૮) કુમારપાન ચરિત—આ એક પ્રાકૃત ભાવાનુ કાવ્ય છે, જે ઉપર આની ગએલા દેમચરજ ઈ સ ૧૧૫૦ ની લગભગમાં રચ્યું હતું એમાં તેમના એના પ્રાકૃત વ્યાકરણના સંતો ૧૬ ઉદાહરણ અને ગુજરાતના સોનખી રાજ્ય કુમારપાનનો ઇતિહાસ છે મુઝાફની સંસ્કૃત સંગ્રહમાં એ બંધાયું છે

—અપૂર્ણ

પાયશ્રિત.

લેખક-૨ હરખજી મૂળજી વ્યાસ.

બાળમુખનો દટાવો લેવાની બહુ જ ઉત્કાંઠાળી શોભા તેના આશાધનના જન્મ વખતે જ, મારાથી હમેશને માટે વિદાય થઈ શોકના તીવ્ર વેગથી મારા મુખનો સુરજ મને આથમતો જણાયો. શોકના ગાઢ અનકારમા ભાન ભૂતી ગયો ક્યારે શુદ્ધિમા આ યો તે કહી શકતો નથી. શોકનો વેગ કઈક ધીમે પડતા મનને લાગ્યું કે શોભા પોતાનું બાળધન મારે જ હાથમા સમર્પિ ગઈ છે તે માતાબહેણા બાળકનો હુ પિતા ! તેના-બાળકના-તરફના કર્નબ્યમા જરાક પણ તુટી થતા, શોભાનો અમર આત્મા શુ કહેશે ? શુ ધારમે ? બાળક જે શોભાનું સ્મૃતિસિદ્ધ છે, તે જાણે તેનું જ નાનું સ્વરૂપ !!

જે દિવસે તે દસ વાસા-ત્રિવસ-ના બાળકને તેડી જાતી તરસુ ધર્યું, તે જ દિવસથી મને તેણે વાતમયરતેહના એવા બધનથી બાધી લીધી છે, કે તેની ચિંતા સિવાય બીજા કશાને ભાગ મનમા સ્થાન મળ્યું નથી મારી ઑફિસના ઢાંચે સિવાયનો સવળો મમય હુ તેના સાથે જ ગાળતો બાળકને લઈને જેટલો સમય બેસતો તેટલો વખત હૃદયને કઈવિરલ શાંતિ વળતી જાણે તે જ મારા મધ્ય હૃદયનો શીતળ લેપ !!

મારી જદા માતાને હુ એકનું એક જ સતાન હુ માતા વહુના વિયોગના આસુ લુછી બાળકની મેવામા રોકાઈ બાળકો જે માતાની પણ અનેક કામનાનું ધન, કેટલા યત્ન, યામ, મત, ઉપવાસ, દાન, ધર્મ, દોરા, ધાગા, વહુ પામે કરાવેલા !! રૂઝ ત્રિવસે જેવાની કેટલી લાવસા !! તે સવળા પ્રયત્નના રૂળ રૂપે માતાએ આ બાળકનું મુખ જ્યે હવે પોતાના સવળા કામ છોડી માતા બાળમેવામા લીન થયા તે એટલે સુધી કે તેમની દેવમેવામા પે ભગણા પડ્યું અમે-માતાજીને બાળકનું નામ 'સ્મૃતિદેવી' રાખ્યું

પડોતીઓ અમારા હુ ખમા સહાનુભૂતિ દર્શાવવાને, અમારે ત્યાં આવતા ત્યારે કહેતા "આ અભાગણી છોકરીએ આવતા આવતા જ માને બાધી" માતા આ સાલણીને ધુજી જતાં કસાળે મહેાએ, બાળકને જાતી સાથે ચાપતા, કહેતા "એમ ન બોલો, એ બિયાગી માતા મુખથી વચિત રહી, તેમા એનો રો દોષ ?" પડોતી મુખ ફેરવી ચાલ્યા જતા

આત્મીય સનજન, બધુબાધવ, બધા મને ફરી લગ્ન કરવા આગ્રહ કરવા લાગ્યા હુ તે વાત સાંભળી કપો ઉત્તો, કઈ ઉત્તર આપતો નહિ ફરી વિવાહ ? અરે! આ જીવનના મોજ-શોખ મુખપૈભવ સર્વને રોભાની સાથે તેની ચિંતામા સમર્પ્ય હુ ફરી લગ્ન કરી લોકોના હાથનું પાન બનું આશ્રય છે કે માતાએ કંઈ પણ ફરી લગ્નનો ઉચ્ચાર સરખોએ ક્યો ન હતો "સ્મૃતિ" મારી ચિરજી હો, ફરી તમનુ મારે પ્રયોજન શુ ? સ્મૃતિ કમે કમે બાળપણનું અકેક પગથિયું ચડવા લાગી તેના શરીરને મનનો વિકાસ જોઈ હૃદય આનદથી ઉભરાવડ લાગ્યું જ માસની ઉંમરે તેણે 'બાપા' 'બાપા' બોલવાનો આરંભ ક્યો 'સ્મૃતિ' ના મુખના

પ્રથમ શબ્દોએ મારા કાનમાં અર્પિત સિન્ધુ આઠ માસની ઉંમરે બ્યારે તેણે પ્રથમ વાર ‘મા’ શબ્દ ઉચ્ચાર્યો તે દિનના આગ છાનની એક વિષમ પરીક્ષાના નિસ તરીકે પસાર થયો. ‘માતા’ બોલ્યાને ‘માતા’ શબ્દથી સમોષની સાંભળીને અમારા અકમામા દયાના બોલે જોવા લાગ્યા. મૃતિને જાતી સાથે ચાપી ચઢ્યો આવજુ રેલ્યો. માતાએ પાનવે મુખ હાંબ્યું, અને નાની મૃતિ! આખો પિકસાની કેટલીક વાર સુધી મારા સાથે જોઈ રહી પોતાના નાનકડા રૂપાળા હાથ લાખા કરી અશ્રુગિદ્ગોળો નાભુક આગળીઓ નડે વુજ્વા લાગી.

સ્મૃતિ ન્યારે તેના નાનકડા ગોળગોળ હાથ ફેરવી ચઢ્યા સામે ધ ના લાગી-ચઢ્યા પતા વવા લાગી-ત્યારે અમારા-માતાપુત્રના-આનંદની સીમા ન રહી કોઈ કોઈ વાર મને નાગવું ‘આના પુત્રી-ગતના પિતાને બીજી સાસારિક કુખ નુ ?’

બરાબર એક વર્ષની રહે સ્મૃતિ ચાનના તીખી પ્રથમ ઉભા થતા થતા, પડતા પડતા, એ એક પગના ચાપી, ગરબરી દષ્ટિએ મારા તરફ જોતી, અને મુખ મનકારી મંબદ હમતી ત્યારે દોડતો જઈ હુ તેને ઉચકી લેતો બોગી ઉપર બોગી કરી ગલરાની નાખતો, તે બાકુ સાથી છની કાનુક બરી દસતી.

(૨)

કીખી દો વર્ષની થઈ ત્યારે મા એ-એકે સંત નિવસના તાવમા, મને એકનો અદ્યુયો છોડી ચાલ્યા ગયા. મૃત્યુ પડેલા મારો હાથ પડી બોલ્યા - ‘બાપુ! તને આગળ એક વાર જીવું નથી આજ છેત્રી આજા કરે છું હવે લગ્ન કરજે તું પુત્રપ્રાપ્તિ આગળોને કેમ ઉછરના તે જગ્યે જાણે નહિ કોઈ બચરાની સુલીન કન્યા જોઈ પિત્રાદ્ય કરજે’ મારે શો ઉત્તર આપેલા તે સુજ્યુ નહિ નિષ્કર જ રહો. માએ ફરી કહ્યું - ‘ચુપ કેમ રહો? મારી અનિમ ભાગણી તું નહિ સ્વીકારે? મારે મને હાથ નખી પ્રતિજ્ઞા કર પિત્રાદ્ય કરીશ’ માની આખે અશ્રુ કંઠે છેલ્લો શ્વાસ માતાની ચરબર-માથે ચાલી બોલ્યો - ‘મા! પ્રયત્ન કરીશ, આલીનાં આપ’ માતુ મુખ પ્રકુન થયું માથા ઉપર હાથ મૂકી આશીર્વાદ આપ્યો - ‘બાપુ મુખી થા’ તે જ વિષે સખ્યાકરે તુભી તજે હરિનામ ઉચરતા ઉચરતા માથે પ્રાણ ત્યાગ કર્યો.

માતા શુ છે, તે આ છાનમા આજ માતાના વિયોગે જણાયુ બાળપણમા પિતાજી અથા દના માતા જ સર્વસ્વ, માતા નિના આજ હુ અનાથ! અસહાય!’

વ્યવહારમા અજાણ, પગને પગલે કુખ પગને પગને અડચણો! અત્યારે સર્વ મારે જ કરનાતુ, આનંદને અજાણે સર્વ કષ્ટ ઉત્પન્ન જ થાય ધટતી સરબરાને અભાવે સ્મૃતિને બહુ કુખ થવા લાગ્યું હજુ માનો અતિમ આદેશ પાનન નોતો કર્યો માના સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી - ‘પ્રયત્ન કરીશ’ મનમા મુદ્દ ચાનવા લાગ્યું પરતુ નિર્ણય-હુદારજિત-અર્થશક્યો નહિ બ્યારે ન્યારે ફરી લગ્ન કરવાનો વિચાર થતો, ત્યારે અત કરજુ નકપી ઉત્તું રોભા પ્રત્યે વિશ્વાસાત? ધિક્ક આઠ વર્ષ પર્વતના મેરા, ભક્તિ અને પ્રેમનો મુ આ જ બદલો?

માના મરણ પછી વર્ષેક દિવસે સ્મૃતિની હાલત ચિંતાજનક થઈ પડી - તેના મુખ ઉપર હાસ્ય નહિ, નગીર રક્તિ નહિ, દિવસે દિવસે તે મનાન થતા લાગી હુ યથાસાધ્ય ઉપાયો કરતો, પણ સમગ્ર પરિણામ રહિત તે દિવસે દિવસે મધારે મુકાવા લાગી મુશ્કેલી હાલિ જર થઈ ગઈ હુ ખી દીને ડાકટરને બોનાવ્યો ડાકટર સાહેબ તપાસી બોલ્યા - "કઈ રોગ નથી, સારી રીતે ખવરાવા ખીવરાનાની સલાખ રાખો, એટલે સાફ થઈ જશે" અનેક ઔષધો અને પથ્થની વ્યવસ્થા થઈ, પરંતુ પથ્થ શુ કરે? યત્નપૂર્વક સધળું હુ મારી જાતે તૈયાર કરતો, છતાં સ્મૃતિને સાફ થયું નહિ સ્મૃતિને મોસાળે લઈ જવા તેની માતામઘી બાંનહુ કહેના લાગ્યા, પરંતુ તેને અગતી રાખની એ મારે માટે અસહનિત હતું મસારમા સ્મૃતિ સિનાય માઝ કોણુ? સ્મૃતિ જ મારે સંસ્કૃત.

માની વ્યતિમ આત્મા યાદ આવી તે સમયે સાલવાઈ - "તુ પુરૂષ માયુસ સતાનપાવનમા શુ જાણે" સત્ય વાત તે આ જ મુકામળ નારીહસ્ત સિનાય એ-ટોમળ બાળ-પુષ્પની ખીનપણી અન્ય કોઈને પણ માધ્ય નથી સ્મૃતિના મુખ સામુ જોઈ મનનો દ્વિધા ભાર કાઢી નાખી, નિર્ભય પર આવ્યો મનમા મનમા શોભાને ઉદ્દેશી બોલ્યો - "દેવિ! મારે કરને તારી સ્મૃતિ સિનાય આ હૃદયમા અન્ધને સ્થાન નથી તારા એહધનના મુખ સામુ જોઈ, આ કારે માટે પ્રકૃત થયું પડે છે"

સતાનપાવનમા મુગ્ધ હુ, એક વાગ નિચારી ન મર્યો, કે બદના વિના મેના મદદ કરવી એ મહા પાપ છે

એક આત્મીયની પાસે મનોભાન જણાવ્યો, તેજે ઉત્સાહપૂર્વક મારી શીઃ ધાનડી કહ્યું - "આત્મા તમ તે શુદ્ધિમતા! શુદ્ધિની વિના શુ શુદ્ધ ટોપ? નહિ પોતાને મુખ, નહિ આત્મીયની અનુકૂળતા! મેં જે ઉત્તર આપ્યો નહિ, ગભીર થઈ બેસી રહ્યો મારા અતઃકણમા ઉત્સાહનો અંશ પણ ન હતો

કેટલાક વિસ પછી બધુએ કહ્યું - "તારે યોગ્ય એક પાનની સોધ કરી છે કન્યા પ્રકાશની ભનીછ છે તેઓ અત્યત ગરીબ છે, તે આપણે જણીએ ડીએ પરંતુ તને તે અબધે જે વાધો નથી કન્યા દેખાવમા અતિ કુટર નથી, તો પણ તેને કોઈ કદરૂપી કહી શક તેમ નથી મોતી વધની, ધીરજ વાળી, નમ્ર અને મેનાપરાયણ છે જોકે તે હજુ પદર વધની છે, છતાં પોતાના નાના બાઈલાડુને એવા યત્નપૂર્વક સલાજે છે, કે તેની પાન નહિ! મારા ધારવા પ્રમાણે એ કન્યા તારે યોગ્ય પત્ની અને સ્મૃતિને યોગ્ય માતા થશે તુ આવે તો આપણે એક દિવસ કન્યાને જોઈ આવીએ"

મેં કહ્યું - "કન્યા જોના જવાનું કઈ પ્રયોજન નથી તે કહ્યું તે પુરતું છે, તુ બધી ગોઠવણ કર વિવચન સવે ન જોઈએ" મારો આગ્રહ જોઈ મિત્ર મુખ મનકાલી હમ્યો જાણે મનમ બોલ્યો - "હમણા શુ, હું તો પહેલેથી જ ધારતો હતો"

તે પગી શરૂની એક નિમન સધાએ હવના લાર સહિત જીવનના એ મહાન પરિ-
વર્તન માટે યાત્રા કરી જૂતકાળનો તે પ્રસંગ યાદ આપ્યો. યાવનના પ્રભાતમા જે માનવિક
દિવસે, વાદ્ય અને ગીતના મગ્ન ધ્વનિવચ્ચે શોભાને વરના શોભાયાત્રા કરી તેણે એક દિવસ
અને આજે એક દિવસ ! તપ્ત અશ્રુના બે બિંદુઓ ટપખી પડ્યા.

(૩)

ઉમા પિરે સુધીરે જે ઈર્ષ ક્યુ હતું તે જ પ્રમાણે તેના કર્તવ્યમા પણ જણાવું પર
ફિતે લાગ્યો. તે જ દિવસે સ્મૃતિને તેના બોળામા મૂકી કહ્યું — “ ઉમા ! આ જ એક માત્ર
મારા સ્નેહનું અવનયન, આની નબાળ ગમળે સ્મૃતિ-ચતીત મારા જીવનમા કંઈ નથી ”
ઉમાએ કંઈ પણ બોલ્યા વિના માગ પગની ગજ મસ્તકે ચડાવી.

વળતા દિવસથી જ તે મારી અને સ્મૃતિની મેવામા ગુલાઈ પ્રાત કાળથી સધાકાળ
ખર્ચત અમારી-પિતાપુત્રની સેવામા પોનાનો વખત ગાળતી સ્મૃતિ વખતે વખત રાને રહતી
ઉમા તે વખતે તેને છાતી સગમી ચાપી, તેડીને આખી ગત ફેરવતી સ્મૃતિ થોડા જ અમય
મા ઉમાની અત્યંત ભક્ત થઈ પડી તે સારો દિવસ “ બા ” “ બા ” કરી તેની પાઞ્ચ
પાઞ્ચ ફરતી લાગતી, અને વાઝા આવી જઈ કરી બોલ પર આજોની પડતી ઉમા તેની
સામાગિક વિકળતા છતાં તેને બોળામા બેમાડી વારવાર ચુબન કરતી છ માસની અદર
માગ ધગી રોભા પાડી મરી, સ્મૃતિની મુખશ્રી પણ પછી ફરી

ઉમા, તેના આ સતત પ્રયત્નના પ્રતિધ્વન તરીકે મારી પાસેથી કંઈ જ મેળવી
શક્ય નહતી મારી અને સ્મૃતિની સેવા ઉદાવનામા તે તેના કર્તવ્ય કરતા કંઈક વિશેષ કહે
ઠે, એમ એક દિવસે “ સમજ સડયો નહિ ઉલટું હું મનથી માનતો — ” ધર અને
સ્મૃતિની સલાહ માટે તો તેને “ ના થો છુ, નહિ તો ફરી વિચારવું શું પ્રયોજન
હવું ? ” તેના કાર્યથી સતોષ માની કૃતજ થવું તો દૂર રહ્યું પરંતુ કોઈ કોઈ વાર સ્મૃતિની
ખાતર તેનો નિરુદ્ધ કરતાને ખચાતો નહિ તે કંઈ જ બોલતી નહિ માત્ર તેની, મોટી
મોટી આજો અશ્રુથી ભરાઈ જતી તેની આખમા આપુ બેઠું નધારે ગુરમે થતો, મનમાં
નિયાગતો કે, “ એમ અશ્રુપાન કરી માફ હૃદય પીગળાવી, તે શોભાનું સ્થાન મેળવના એજા
જે છે સાગે વિસ પરિશ્રમ કરી, રાને પગચાળી કરતા કરતા હું ઉધ્યા પછી, પથારીને પીળે
છે ? સ્મૃતિ ની નાલુમા તે સુતી રમ્મિ મારી બાલુએ ન હોય તો મને નિદ્રા આવતી નહિ

આમ મે વડે પસાગ થયા તે બે વરમા “ પ્તી કહી રાકતો કે કોઈ વાર પણ મે અને
આવૃથી બોનાની હોય કે પામે બેમાડી હોય તે નારી આ ઉલ્લીનના વગર બોલ્યે સહન કરતી
હતી, એટલું જ નહિ પણ એકે દિવસે તેણે તે સગમી મને “ ઈર્ષ ક્યુ નથી તો પણ આટલું તો
ખૂંદ ? ” તેના મુખ ઉપર કહી હામ્યની ઉર્મીઓ ટુટતી નહિ અને આમ મ્યાન મુખે ફરતી
બેઠી મને લાગબી ઉદ્ભાવી ન હતી ધરમા પેસાને તોડો ન હતો તેને અન્યરુએ અભાવ
ન હતો ગૃહમા તસામીની તાણ ન હતી શારીરિક બોજરોખની વસ્તુઓ અપાનનામા મે

અમાગ હનનમાની કેટલીક યાત્રીનીઓ કે ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુંબઈ.

નિરાશ થવાની

જરૂર નથી.

પરંતુ તો અન્ય વીશીઓમા, લોજનગૃહોમા કે

ભપકાદાર લોભેમાં, અને ખુદ પોતાને ઘેર પણ,

અહીંના જેવી સ્વાદિષ્ટ ચાને

ટેસ્ટફુલ રસોઈ જમવાની આશા

રાખ્યો તો જરૂર નિરાશ

થવું પડશે !

એક વખત ખધારો અને ખાત્રી કરો

શ્રી અરસાંડા

અને તમારી પાછળ,

માઈ નં ૨

પધારીવશ હોના છતાં પોતાના પિતા દ્વારા સ્મૃતિના સમાચર લખાતી હું પણ વખતો વખત પર્વ લખતો તેમાં તેનું મન પ્રકૃતિ રાખવાનું લખના ભૂલ્યો ન હતો મૂર્ખ દુ? સમજ ન શક્યો કે અનાતર અને ઉપેક્ષાથી જેનું હૃદય તનતલ થઈ ગયું હોય તે પ્રકૃતિ શી રીતે થઈ શકે? કેવળ ઐયબ, પથ્ય અને પૈસાના વ્યયથી શું લાભ હૃદય સધાય?'

(૫)

એક દિવસે પ્રસંગવશાત્ ઉમાની દુઃક ઉઘાડી તેના એક ખુલાખા એક નાની નોંધપોથી જોઈ મહજ પાત્ર ઉઘડતા "મનની વાત-શ્રીમતી ઉમાદેવી" એમ લખેલું જોયું કૌતુહલ આટલેથી અટક્યું નહિ એક આગમ ખુરસીમાં પડી "મનની વાત" વાંચવી શરૂ કરી લમ પછી ના છ સાત માસ વીત્યા પછી, પોતાના મનોભાવ આમાં નિષ્પિન્ન કરવા તેણે શરૂ કર્યા હતા પૃષ્ઠે પૃષ્ઠે હત ભાગિનીની મર્મવેદના અને નિગ્રાસ મૂર્તિમતિ થઈ ઉઠે છે, તેમાંની કોઈ દોઢ ભાગ આ ઉઠત નહિ વરવાનું મનોભાવ જ્ઞાની મનો નથી

પ્રતિપદ્મ, વૈશાખ ૧૯૭૦

"મારા પ્રભુ! મને કેટલા આનંદ હું, તે જેવી ગીતે જણાવું? તમે જ મારે મર્વસ્વ. નભાગ ચરણોમાં મ્હાન પામી સ્ત્રીજન્મ સફળ કર્યો છે પરંતુ દુખ એટલું જ કે એક નિસેય તમારું હસતું મુખ જોઈ શકી નહિ આ હતભાગિનીને પરણી મુખી થયો નહિ. મારે ઈર્તન્ય પાનન કરવાના સંકેતો પ્રયત્નો કર હું, પરંતુ લાગે છે કે યથારીતિ થયું નથી નહિ તો નુ એક પણ સતોષનુ ચિદ્ધ જોઈ શકત નહિ? દયામય! મને મનુષ્યત્વ આપ કે જેથી મારા સ્વામીને હું મુખી થી શકુ "

સુદ ૧૦ આષાઠ ૧૯૧૦

"ઐ સન મનુ મારા દેવ મારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ સદૈવ નહિ, તેના હૃદયમાં મારે માટે મ્હાન નથી, તે અન્યના અગ્રણ્યથી પણ મારી મૂંઝવણ પણ તે સતુષ્ટ નથી, દયાળુ પ્રભુ! મનને મળ આપ, કે જેથી મારા ઈર્તન્યનું પાવન હું કરી શકુ પ્રભુ! એવી શક્તિ આપ કે મનની જગણાથી મ્હાની પ્રત્યેના કે માતાલીન શિશુ તરફના ઈર્તન્યથી ભર ન થાઉં "

વદ ૧ આષાઠ ૧૯૭૦

"પ્રાણેશ્વર! આ દુખણીને નહિ ચાહી શકો? જો ચાહી શકો તેમ ન હોય, તો સ્ત્રીકારી શા માટે? તમને રો દોષ દેવો? મારા જ નસીબનો દોષ ગાન્તિદાતા લખનાન! મારે હૃદય ઘટ્ટુ નિર્મળ, તે સહજ વૃદ્ધી જરો, હૃદયને બળ આપ પ્રભુ!"

પૂર્ણિમા, શ્રાવણ ૧૯૭૦

"જે સુખ સસારમાં મારે માટે સરમળાયું નથી, તેને માટે હૃદય આટલું કેમ તલમે છે? ન મેળવાથી આટલું દુખ શા માટે? સ્વામીનો પ્રેમ આ જન્મે મેળવી શકી નહિ-જે મળી ગઈ તેમ નથી જ-તેને માટે આટલી આકાંક્ષા કેમ? મગનમય પરમેશ્વર! મારા હૃદયમાં બળ સચાર કર, કે તે વૃદ્ધી પડે નહિ "

મરાઠી સત્તાનો, ઉદય ૩ ૦-૧૦-૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

स्नेहना सहोदरे,

“हृदये ज्योतिर्मा नेत्रे, बरी अग्रत ज्वनमा.”

विजयार-३१ दशमपाव

—१०११४६

સુ. ૧૦ આશ્વિન ૧૯૭૦

“આજ માગ લગ્નને વર્ષ પુર થયું મારા દેવને તે માદ પણ નથી ક્યાંથી હોય ? હું તેની કોણ ? હું પરલોકવાસીની ! જ જ ખરી ભાવ્યસાની ? આગીતો સકળ પ્રેમ નિ શેષ બેઠા-યો બરે ! તારો દેવ શો ? મેં પૂર્વજ-એ અનેક પાપ કર્યાં હને, માટે જ આ દુ ખ ? મારી અવગથા જોઈને તને સુખ થાય છે કે દુ ખ તે તો કોણ જાણે ? તારા રત્નેદ્રધનને તો હું છાતીસતુ રાખુ છું ત્યારે દેવ ગો ? જો કઈ અપરાધ હોય તો તેનું વગામા કરકુ પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રાપને-અમવાને તૈયાર છું પરંતુ શો અપરાધ કહેશો ? કહીશુંમિધો ! રસનો બતાવ ”

પ્રતિપદા કાર્તિક ૧૯૭૧

“ભગવાન ! ભગવાન ! સ્નન થતુ નથી આ નય સ્ત્રીજન્મ હવે સદન થઈ રહતો નથી શા અપરાધ માટે આ સિક્ષા ? હી ! દો પ્રભુ ? મન સ્વયમ કરવાને એટલો પ્રયત્ન કરે છું કે હવે ફરી જાય છે પ્રભુ ! તારી દુ ખી કન્ધાને હવે બળ સત્યાર કર, ગમા કર !”

સુ. અમી કાગણ ૧૯૭૧

“૭ મામ સુધી આગો આટલો પ્રયત્ન કરતાયે મનને શીખામણ આપી શકી નથી મનને હાલુયે હાથમા રાખી શકુ પણ મરીર હવે ભાગ ખમી શ-ને નહિ તે તનનન થઈ જતુ જાય છે ધિક્ ! ધિક્ ! એટલું એ મીઠમગ નહિ ? વૃથા મનુષ્ય, મનુષ્યજન્મ ! પિતાત્રી પામેથી સામજી છે કે દયામર પ્રભુ આપણી પરીક્ષા કરના દુ ખ ન ખે છે મરી તમા વિભી ન થઈએ તો બીજે જન્મેયે એના એ દુ ખ ! અને એના એ કષ્ટ ! હું બદ્ધ પાપી તે જાણી શકી નથી આજથી પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે મનમા કઈલાવડ નહિ પિતા-એ આપેતુ સર્વ સિનણુ ગુ બધ જને ?”

સુ. ૧૪ જ્યેષ્ઠ ૧૯૭૧

“પ્રતિના પાગી રખો ! હે નિશ્ચિતાયા ! મારી પ્રાર્થના શુ પૂર્ણ નહિ કરે ? તું જો બગ નહિ આપે, તો તે ક્યારી મજતો ? પ્રભો ! મારા દેવ પ્રસન્ન થાઓ વા ન થાઓ મારા દલની પૂળ હું તેમને અર્પણ, તે પ્રદણ કરે તો હીં, ન કરે તો પણ શીકર નહિ બાંધાની આશા વિના જો દામ કરે તેના જીવનને વન્ય. સેના કન્વી એ જ સ્ત્રીજન્મનું સુખ છે એ મારે નવું ન જોઈએ ”

સુ. ૨ ભાદ્રપદ ૧૯૭૧

ના ! આ જીવનમાં આથી વધારે મનુષ્યત્વ જોળવવાની આશા નથી માર્છી રીતે મનનું સમાધાન થતુ નથી અતઃ પ્રભુ તૂરી જાય છે-સાથે સાથે શરીર પણ કેટલાક દિવસથી ત્રાને તાર આવે છે શરીર બહુ અસમ્મન જણાય છે હે અબા મા ! ચરબોમાં મ્યા ! આપ ”

સુ. ૩ કાર્તિક ૧૯૭૨

“કાન મારા જીવનમાં એક મહા ! ફરફાર જન્મે માર્છી રાત્રે આગીસેરા-અપી-કરતાં કરના ત્યા જ ઉઘી માર્છી સદસા ઓપ્ટે કામગ રપર્ષ અનુભવી જમી ઉઘી જોયુ તો સ્વામી-આકે મનુષ્ય-મારી સામે જ જોઈ રહ્યા ! આ કુરુપાના અધરે અધરે રપર્ષ કરગી મારો

મેરાડની જાહજલાલી ર ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

સ્ત્રીજન્મ સાર્ય ક્યા પરમેવે તરીગ ગળી ઉદયુ, કપ્યનો વિગ સદન નહિ યનાથી તેના ચર-
ણોમા પડી, તે ચરણો વાગવાર ચુખ્યા આવુ સુખ યુ માગ લાગ્યમા છે ?”

પૂર્ણિમા, તારિંચ ૧૯૭૨

‘માગ દેનાં માગ સરગર ! આ શુ કર્યું ? જે મનને અનિ કાંટે અપમની લગામ
ચડાવી હતી, તેને લણિય દરણા મનાવી ગા માટ ખોલી દીધી ? તમાગે કઈ અપગધ ક્યા
હતો ? જે ફરી પૂરે પ્રમાણે જ નનન રાખતુ હતુ તો તે દિનમે સા માટે અલાગણી પ્રતિ
એટલી દયા દેખાડી ? આ રખતે હવે ફરી જશે નારીહૃદયયુ આ શા ખેન માગ્યા છે ?
હવે સદન થયો નહિ ! ક્યામા મગતો અમિ ગયો ગયો ફરી સકળ લોહીનો ભગ્ન ફરી નાખે
છે દયામય ભગવાન ! આ રખત મગલુ આપ પ્રભુ ! આ અર્થે જનનનો ભાર લઈ વધારે
અચતુ અમાધ્ય છે ’

આગળ વાન્દી મક્યો નહિ આત્મવી આખો ભરાઈ ગઈ મનનો ભાર અન્યને નહિ
જણાવતા, એટલે કરના માટે તેણે આ ગતો લીધો છે અટો ! સ્ત્રીહૃદય આટલુ કોમળ !
આટલુ સુદર ! એ સુદગાને પુ પગની કાને માઝ ધુ અવ, સ્વયંપરાયણ હૃદયહીન હું
મહાપાપ જરુ હુ એમ ન મનન્યો આમ એક સ્ત્રીજન વ્યર્થ કરનાનો મને શા અધિકાર
છે ? મારે લીધે જ તે આજે મૃત્યુ મુખે પડી છે અરે હુ અત્યાચારી જ નહિ પણ હત્યાગે
જેતુ સ્મરણ હવેમા રાખી મેં આગેર પાપ કર્યું તે પાપ પગલોડમાથી મારા તરફ ધિકાર
વધાવતી નહિ દેાય ? અરે બસ ! હવે મારી આખો ઉધડી છે અનશિષ્ટ જનમા હુ મારા
પાપનુ પ્રાયશ્ચિત્ત કરીગ જે પ્રેમ અને આલના અવાવે ઉમા આજ મૃત્યુહત્યાએ પડી છે-
તેનાવી નતગપુ પ્રેમ-આ રે તેને મૃત્યુમુખમાથી અગ્રાનનાના પ્રયત્ન કરીસ, જોઈશી !

કેટલો વખત સ્ત્રી ગલો તે જાણતો નથી નોકરના ખેનારનાથી સ્તબ્ધતા તરી તારનો
પટાનાગો આવ્યો છે હાફોહાફો ટેનીગ્રામ લઈ જોઉં છુ તો શ્વશુર તગથી જ
આવેયો “એકએક ઉમાની તબીયત વધારે બગડી છે, તમને જોરાને ઇચ્છે છે, એકદમ આનો”
કાગળ હાથમાથી પડી ગયો હુ પડતો હતો તે નોકરે બાથમા પકડી લીધો અદ્દીથી જ માગ
પ્રાયશ્ચિત્તો આગ લ !

રાતની કનવ્તા મેઈનમા નીકલ્યો સ્ટેશને ઉતરી ટાંગો ફરી બચવે ગયો, બગના પાસે
આનંતા આનંતા જ મારા સાસુજનો હૃદયભેદ રદનધ્વનિ મારે કાને પડ્યો બગગામ
જતા જતા વરડામા જ ખેસી ગયો હાથ લગવાન ! પને પડી ક્યા વાચવાનો, મેળનવાનો
અનસર મળ્યો નહિ ! ! !

અનાદત, ઉપેક્ષિત પુષ્પ હૃદયહીનના પાપનિધાસથી અકાલે કરમાઈ ખરી પડ્યુ

સ્મૃતિને તેના મોસાળમા ગૂંચી, મન શાત કરવા, હુ યાનાએ નીકલ્યો કઈ દેયદેશનર
ફર્યો પણ હૃદયમા બળતી ચિનાનો અમિ હોવાયો નથી હાથ ! દેવિ ! પાપનુ પ્રાયશ્ચિત્ત
કરવાનોયે પ્રસંગ આખો નહિ ! ચિરકાળ પચાતાપમા મને બળતો રાખીલુ ચાલી ગઈ *

અન્યાવલોકન.

૧. ચિત્રરામાયણ—પ્રયોગક અને ચિત્રમાર, સમ્યાન ઔન્ધના શ્રીમન્ત ભવાનગર શ્રીનિવાસરાન પંડિત ઉદ્દે બાળાસાહેબ પત્ર પ્રતિનિધિ, બી એ, મૂલ્ય રૂ ૧૨-૦-૦

આપણા દેશમાં ઉંચા પ્રકારની ચિત્રના નથી, એવી એક બહુ ખર્ચાળી ફરિયાદ ધણી દિશા તરફથી રજુ કરવામાં આવે છે. બ્રહ્મી ચિત્રમારો દેશના અન્ય ચિત્રકારો કળા વધારે સારી ચિત્રકના રજૂ કરે છે, અને તેમ નહિ તો પણ એક રીતે મારા પ્રમાણમાં સાફ દાક્ષિણ્ય દર્શાવે છે એ કથન વધારે સત્યનાશુ છે એમાં શક નથી. ગુજરાનમાંથી તો ચિત્રકલાએ રસપૂર્ણ લીધું છે અને નવીન યુગમાં જે કાર્ષ્ણ્ય એકદમ બે વિરત થઈને પ્રજા સમક્ષ રજૂ થયા છે તેમનામાં તેમને આગળ આવવાની ભૂખ નથી. કેટકિ પગમર્ધ નૃત્તિએ દમિણી ચિત્રકારને પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા છે એ આપણા ગુર્જર ચિત્રકારાએ જૂનવા જેવું નથી.

ચિત્રરામાયણનું પુસ્તક એકરીતે ઘણું ઉપયોગી છે. તેમાં ત્રણ ગ્રંથો ઝાપેલા સાક મુદ્ર અને અતિ મનોહર ચિત્રો ખાસ પ્રસંગો તારની કાળે રજૂ કર્યા છે. રામાયણના ૭ કાણ્ડમાંથી ઘણા ઔચિત્ય ભારથી બિજલિજ પ્રસંગો રોપી કાળેને શ્રીમાન બાળાસાહેબે તે પ્રત્યેક પ્રસંગને ધણી જ નાણુક અને મનોહર પિછીથી ચિત્રી ઉત્તમ ચિત્રકનાનું આપણને દર્શન કરાવ્યું છે. પ્રસંગોની તારવણી પણ એટલી જ સુરમ્ય અને મનોહર છે.

ચિત્રોમાં ધણી જ ઉત્તમ રીતિએ ભાવદર્શન રજૂ કરવામાં આવ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ કવચિત્ કવચિત્ તો એ ચિત્રોની ભૂમિકાઓ અને એ ચિત્રોના નિરૂપણ એટલા તો સુર અને તાદરશ લાગે છે કે પુરાણના એ સમયનું આપણે સાફ જ્ઞાન કરાવે છે. નવીન મુખપ્રાકૃતિઓ કે અંગ્રેજી મહેરાઓ ઉપર આપણા પેલાક પહેરાવીને રામસદસમણના રૂપ દેખાડતા આ મહેરા નથી, પરંતુ બહિ સ્વાભાવિક તેમના દર્શન થઈ શકે છે.

પુસ્તકનું મૂલ્ય પાતળા પણ એક સારા કાગળો વાપરીને વધારે ઓછું થઈ શકત અને તે રીતે પુસ્તકના સૌન્દર્યમાં કાર્ષ્ણ્ય રીતની ઉલ્લેખ ના લાગત, એમ અમારું હૃદય માનવું છે. અમને આતા કે પુસ્તકની દ્વિતીય આવૃત્તિ વખતે શ્રીમન્ત બાળાસાહેબ આ તરફ વધારે ધ્યાન આપશે અને આવા પુસ્તકો વેાકમ્બ થાય તે તરફ પણ જરા વધારે લક્ષ્ય આપશે તો પુસ્તકનો ફેનાવો વધારે સારો થવાના પ્રત્યેક માર્ગ ખુલા છે.

એકદર રીતે જોતા આ પુસ્તકને હરેક ગુજરાતી પુસ્તકશાળાએએ તેમ જ શ્રીમન્ત નર્મ ઉત્તેજન આપવાની અગત્ય છે. શ્રીમન્ત બાળાસાહેબના આ સ્તુતિપાત્ર સાહસને માટે, અમે તેમને અત કરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

૨. ગો.

૨. બગ-ભાષાપદશિક્ષા. પ્રથમ ભાગ, મૂલ્ય-૦-૧૦-૦, કર્તા-પતિ વાડીના ડાહ્યાભાઈ, શ્રી કાશી

ભારત વર્ષની વર્તમાન ભાષાઓમાં બગાળી ભાષાનું સાહિત્ય વિપુલ, સમૃદ્ધ અને નિર્નિઃ પ્રત્યક્ષ છે. આજ વર્ષો થયા એ સાહિત્યના અધોના ભાષાતરો આપણી ભાષામાં થયા હોય છે નારાયણ હિમચંદ્રે ગર કરેલો પ્રવાહ દિવસે દિવસે વધતો જાય છે. આમ છતાં બગાળી નિષિ નહીં હોનાથી શીખનારને શિક્ષકની જરૂર પડતી હિંદી ભારત બગાળી શીખનાનું પુસ્તક બધાથી કેટલીક રીતે સગવડ યથાહતી તો પણ ગુજરાતી ભારત બગાળી શીખવે એના પુસ્તકની ખોટ રીતે જ હતી. રા. રા. નમ્રાચકર બાળાચકર પંચાએ (સુરતવાળા) એવું એક પુસ્તક તૈયાર પણ કર્યું હતું અને કનકે જાપવા મોકલ્યું હતું પણ કેટલાક કારણોસર તે પ્રસિદ્ધ થયું નથી. પરંતુ હાલમાં એ ખોટ કાશીમાં વસતા ગુજરાતી જન પતિ વાડીના ડાહ્યાભાઈએ બગ ભાષાપદશિક્ષાનો પ્રથમ ભાગ પ્રગટ કરી દૂર કરી છે. આનંદની વાત છે કે એમણે ઉપર અધનો ખીન્ને ભાગ અને બગાળી-ગુજરાતી ત્રણ પણ તૈયાર કર્યા છે. આથી ગુજરાતીઓને બગાળી ભાષાનો અભ્યાસ કરવાનું અને બગાળી સાહિત્યનો સહવાસ સેવવાનું મુગમ થશે જેમની રક્તિ અને વૃત્તિ બગાળી સાહિત્યના ગ્લોને ગુજરાતી ભાષામાં લાવવાની હશે તેમને પણ આ અધો મદદગાર થશે. પતિ વાડીનાવના અધને આ રીતે વધાવીએ છીએ તેમ જ પરદેશમાં રહ્યા છતાં પોતાની જન્મભાષાની સેવા કરવા ખાતર પણ એઓ ધન્યવાન પાન છે.

અમે આપો અથ નાઓ છે પ્રારભકની સર્વ જરૂરિયાત એનાવી પૂરાય છે અને મુશ્કેલીઓ દૂર થાય છે. અધની રચના એવી સારી કરવામાં આવી છે કે બગાળી શીખવામાં હવે પ્રત્યનાય રહે એવું નથી જેઓ એકાદુવણ બગાળી શીખી ગમે તેમ ભાષાતરો કરવા માટે છે તેઓ આ અધની મદદથી પોતાનું જ્ઞાન વધારે સગીન કરશે અને પોતાના ભાષાતરોને વધારે ખરા અને શુદ્ધ કરશે. તો પતિ વાડીનાવનો પ્રયત્ન ફલદાયક થશે.

બગાળી વ્યાકરણના ધણા પ્રશ્નો અટપટા છે અને તે સર્વેનું નિરાકરણ આ અધમાં નથી, તેથી વખતે આદ્ય અભ્યાસીઓને આ અધથી અસંતોષ થવાનો સંભવ છે પણ અધને આશા છે કે, પતિના ખીજ ભાગમાં વ્યાકરણ અને રૂઢિ (idiom)ના કૂટ પ્રશ્નો સરળતાથી ચર્ચા કરી ઉપા ભાષાપ્રેમ અને દેશપ્રેમથી પડિતજીએ આ સેવા કરી છે તે સેવાનો ગુજરાત ઉચિત સત્કાર કરશે, એટલી વિનંતિ કરી વિરમીએ છીએ.

૨. વા.

છે. અને રસાયણવિદ્યા કુદરતના, ઉદા, બેદા તારવે છે, અનેક મિશ્રતત્ત્વો અમુક નિયમો પ્રમાણે જોડાઈ જવતી ન્દાના પ્રકારની વસ્તુઓ બનાવે છે પંચમહાભૂતોના જેવા-મૂળતત્ત્વો કીયા કીયા છે તે રસાયણવિદ્યા તારવી આપે છે દવા, પ્રવાતી પદાર્થો, નક્કર વસ્તુઓ તથા શરીર અને વનસ્પતિ તથા ખનીજ પદાર્થો રોના રોના બનેના છે તેનું પ્રયોગ સહિત નાન રસાયણ વિદ્યા આપે છે સૃષ્ટિનાં મૂળતત્ત્વો, મૂળતત્ત્વોના અણુઓ, અણુઓના પરમાણુઓ અને પરમાણુઓના ઈલેક્ટ્રોન્સ, વળી ત્રાથી પણ આગળ ઈલેક્ટ્રોન્સની રચના અને તે ઉપરથી મૂળ-તત્ત્વોની એકતા તથા કેહેરાતા સ્થૂન પદાર્થ માત્રની માયા આ બધું જ્ઞાન રસાયણવિદ્યા દ્વારા અને પદાર્થવિજ્ઞાન દ્વારા મેળવાય છે ઝંકટર ચનારને આ ઉપરાંત વનસ્પતિશાસ્ત્ર, આણ્વીવિદ્યા, જીવવિદ્યા વગેરે વિષયો પણ શીખના પડે છે

આટલી વિદ્યાઓ શીખ્યા બાદ રોગો સાથી થાય છે, શરીરના કીયા કીયા ભાગમા કેવા કેવા બગાડથી અમુક અમુક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે, વગેરે બાનતો શીખનાની હોય છે રોગોની ખરીદાનું શાસ્ત્ર (પેથોલોજી) એ વેદકનો એક ભાગ ગણાય છે અને દનાઓના ગુણોપ-એનું રાસાયણિક પૃથક્કરણ વનસ્પતિશાસ્ત્ર પ્રમાણે વર્ગીકરણ, શરીરના અમુક અમુક ભાગો પર દનાઓની અને વસ્તુઓની અસરો અને તેના કારણો વગેરે જેમા સમજાવ્યા હોય છે તેની ઔષધોપચારવિદ્યા (મેડીસીન મેડીસા અને થેરાપ્યુ ટીક્સ) એ વેદક શાસ્ત્રનો બીજો વિભાગ છે

આ બધા ઉપરથી સદૃજ ખ્યાલ આવશે કે રોગોની પરીક્ષાનું શાસ્ત્ર અથવા ચિકિત્સા-શાસ્ત્ર પ્રમાણે રોગો પારખ્યા બાદ એના કારણો સમજી ઔષધો કેવી રીતે કામ કરશે તે નિયતી પછી દનાઓ આપવામા આવે છે એમા ઉદાગ નથી, જલ્દુ નથી “મેલી વિદ્યા” જેવું કશું નથી એ નિધાના ખોટા નામ નીચે જોઈ વેદો, લોભીયા લોકો અને લુચ્યા માણસો ગપ્પા મારી વગર સમજે માણસોના અમૂલ્ય શરીરોપર હાથકર પ્રયોગો કરે તો એમા શુદ્ધ વેદક વિદ્યાનો દોષ નથી મનુષ્યનું જ્ઞાન હજી સપૂર્ણ દશાએ પહોંચ્યું નથી, તે પ્રમાણે વેદકવિદ્યામા પણ ન્યૂનતાએ, છે પરંતુ જે જે નિષેધોમા પૂરી ખખર પડી નથી હોતી તે પ્રામાણિકપણે વેદક શાસ્ત્ર કમૂલ કરે છે આડંબર કે અસત્ય ખરા શાસ્ત્રમા રહી શકતા નથી

હાલના વેદકશાસ્ત્રે, જે જે દનાઓ નક્કી કરી છે તે જોડવામા પેહેલા હળવો પ્રયોગ શાળાઓમા લાખ્ખો પ્રાણીઓપર તરેહ તરેહ વારના પ્રયોગો ચલેલા છે અનેક તરહેના પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી એકેકે એક દનાના ગુણ, કાર્ય કરવાની રીતો, શરીરપર થતી અસરો વગેરે તારવવામા આ-યુ છે

જો, છુટને આ રીતે, દનાઓના ગુણોત્પ તારવવામા અને ઔષધોપચારવિદ્યાની ખીલનણી કરવામા ધણો ભાગ લીધો છે નોકરી મળી કે તરત જ એમણે પોતાની જાન ઉપર અને બીજા પ્રાણીઓપર ધણી દવાઓના પ્રયોગો ચલાવ્યા, રાસાયણિક શોધોખોળ માટે પ્રયોગ-શાળાઓમા ધણો વખત ગાખ્યો અને ત્યાર બાદ એ શોધોને લગતા પુસ્તકો પણ પ્રસિદ્ધ કર્યા.

પત્નીથી જ એમનું વલ્લ પાંચનદિવા, નરીતી અગ્નિ પ્રવાહી એ અને હૃદયની દિવા એટલી માનતોપ ખામ દોગતુ હતુ, અને આ જ વિષયોને લગતી ઘણી નવી મોવખોગો એમણે રચેલી છે.

ઈ સ ૧૮૮૫ માં એમનું 'ઓગડો તૈયાર કરવા સમઘી, દવાઓના ગુણદોષ સમઘી' અને 'આ મેખાપર કેવી વાઓ રાખવી' એ વિષયને નમતુ એક મોટું પુસ્તક

બદાર પડ્યુ એ પુસ્તક એટલું જુદું નખણાયુ કે એની ઘણી આગતિઓ લાગ અને અમેરિકામાં પ્રસિદ્ધ થયેલી છે, એટલું જ નહીં, પણ ફ્રાન્સ, ઈટલી, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ, અને જર્મનીની ભાષાઓમાં પણ એના ભાસાન્તરો થતા છે.

આ પુસ્તકથી વિજ્ઞાન વાચના મોધમામાં અને વિચાર મામાં એમને જલુ ઉચ્ચ સ્થાન મળ્યુ અને "દવાઓના ગુણદોષ"ની અધ્યામાથી "તન્દુરગ્ત શરીરપર જુદા જુદા પદાર્થોની અસરો નો વિષય ધોગ પાડી એને લગતી ખાસ મોધખોળ જુદી ચલાવવી, એમ નહીં કરવામાં આવ્યુ તન્દુરગ્ત શરીર પર વાઓની દિવાઓ કેવી થાય

મહાત્મા મડ. ડી. લૉર ઇન્ટન.
છે, તે જુદી તારતમ્ય માન ડા વૉર ઇન્ટને ઘટે છે એમનું શિલાલુ સ્પષ્ટ અને સળળ બન રહ્યુ અને માવા જુ બામનપરથી રાડ દેખી છેક ડેવામાં છેડી મમાયદિક મોધ ખોળો મુધીનો અપૂલ મમાવેશ એમના વખાણોમાં આવે ડતા સમજવામાં જગાયે હરકત પડ નહાં, એવી એમની રેડી હતી.

વાઓની મેખાપત્રી કરવા બામન એમણે બહુ જ ખુસાસાગ સમજણ પાડેલી છે અને આમાં તેમ જ બીજા વિષયોમાં પ્રમાણમૂલ પુનકોના એમણે જે આધાર લીધા છે પણ પુરુષ છે.

ઈ સ ૧૮૮૧ મા એમણે ગૌધ કૉલેજ ઑફ ઈંગ્લીશીઅન્સ આગળ આ જ વિષયને લગતુ એક ઉત્તમ ધર્માર્થી ભાષણ આપ્યુ ૧૮૮૬મા ખીન્નુ આપ્યુ અને “લેન્એટ” નામના સુપ્રસિદ્ધ પૈદક માસિકમા પ્રુજ્ઞ લેખો પ્રસિદ્ધ થયાં ૧૮૯૭મા “દ્વાઓની અસરો” એ વિષે પુસ્તક બહાર પાડ્યુ અને પછીથી “પાચનક્રિયાના વિકારો” અને “લોહી ફરવાના રોગો અને તેમના ધર્માર્થો” અનુક્રમે બહાર પાડ્યા આ પુસ્તકોથી લોકતરોને અને પૈદક વિદ્યાના અભ્યાસીઓને બહુ જ લાભ થયો.

ત્યાર બાદ “ડીપ્ટેવીસ” (એક જાતની વનસ્પતિ), “સ્ક્રીકનાઈન” (એકચોળાનું સત્ત), “કેશીન” (શુદ્ધાણુનું સત્ત) વગ્જનાગ અને “નાઈટાઇટસ” (નાઈટોજનના કારો) ની હુલ્લખ અને લોહીની નળીઓ પગની અસરો એ બાબતની સમૂહ ગોઠવોજો કરી અને એ વિષયનું સાહિત્ય બહાર પાડ્યુ.

દે કનિઘામા પોતાના ખાસ વિષયને લગતા ઘણા જાહેર ભાષણો, નિવંધો અને પુસ્તકો સમગ્રી એમની પ્રવૃત્તિ ઉપર જણાવી પગનું પોતાના ખામ અબ્યાસ ઉપરાત પ્રજાની નીતિ સુધારવાના, આરોગ્યને તગતા અને કસરત સમઘી વિષયોપર પણ એમણે ઘણુ ધ્યાન આપ્યુ હતુ સાધારણુ રીતે એમ મનાય છે કે ડાક્ટર લોકો અને વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ નાતિક હોય છે, પરન્તુ ડૉ. બ્રાટન એ માન્યતા ખોલી પાડે છે ગરીબવિદ્યાના ઉડા અભ્યાસથી એ ધાર્મિક વૃત્તિના બન્યા હતા અને એમની એ વૃત્તિ એમના ઘણા લખાણોમા જોવામા આવે છે એક વિશાળ પુષ્ટિનું રચન છે કે નાસ્તિક માણસને એક આખની રચના બતાવે અને એ આસ્તિક ચર્ચ જો હવે જો માત્ર આખ જોવાથી આસ્તિક થયાય તો આપુ મનુષ્યશરીર, બહુ બારીકાઈથી જોએ અનેક રોતે જોયુ છે, એની સુચનગ્યા, સુન્વરતા અને લ પતાનો ઉડો વિચાર કર્યો છે, તે નાસ્તિક કેમ રહી શકે ?

છ ૧૮૮૯મા એ હિન્દુસ્તાન આન્યા હતા અને હૈદરાબા ના નિઝામે એમને (સમ્ર ક્રિયા વખતે બેલાન કરી નાખવાના કામમા વપગય છે તે) “ક્યોરોફામ” સમઘી ગોઠખાણનું કામ સોંપ્યુ હતુ તે વખતે ૧૫,૦૦૦ રૂપીયા તો એમને શીના મળ્યા હતા, અને એ રથા ત્યા સુધી નામદાર નિઝામના જ પોરણા તરીકે રથા હતા તેમ જતા એ શોધખોળનું કામ નિશ્ચિત પરિણામ આપ્યુ નહોતુ.

ધીમે ધીમે ડૉ બ્રાટનની કીર્તિ ઘણી વધી એમના દેશમા એમના જોવા સનાહ લેના લાખક દાખતર ખીન્ન કોઈ પણ ગણાતા નહોતા તેથી પગાઉ ઉપરાત એમની ખાનગી કમાણી પણ ઘણી વધી ગઈ હતી છતાં પુણ્યના કામોમા એ ઘણો વખત ગાળતા ગરીબ દરદીઓની માળ લેવામા અને નિવાર્થીઓને લણાનનામા એમને બહુ રસ પડતો.

હાડી ગોખક, શુદ્ધિને લીધે દવાખાનાના દરદીઓનું કામ એમને ખીન્નુનું રાવતુ નહોતુ. ચિકિત્સા કરવામા અને દવા ગોઠવવામા એ એટલા બધા ઉડા ઉતરી જતા કે એમના કરતા તદ્દન ઓગી શકિતના પણ વધારે વ્યવહારકુશળ લોકરો એ કામ એમનાથી વધારે સાઈ.

કરતા એમને ચિન્હ કે નકાશી જેવી દરદીની એક ફરીયાદ પણ એ બહુ જ ધ્યાન આપના અને પછી એ ઉપર જ મનન કરવા બેસના પરિણામે આવી વિદ્વતાને વીધે રોમ પારખ વામા તો એમની તેજસ્વી બુદ્ધિ સર્જ થયા વગર રહેતી નહીં, પરંતુ રોમ પારખ્યા પછી પણ દરદીને ઘણ કરવાનું રહે છે, તે એમનાથી જુનાઈ જતું

જ્યા જુના જુના દુ ખાલક ચિન્હો જ ધ્યાનમા રાખી રોગોનું નિદાન કરવાનું હોય છે અને તે તે ચિન્હોના કારણ તાગી બધબેસી દવાઓ ગોળવવાની હોય છે, એના રોગોમાં તો એમની વિદ્વતા જળખી ઉત્તી

એમની વખત્તવગતિ ચારી હતી અને ભાષણુર્તા તરીકે એમના શિષ્યોમા તેમ જ બહેર પ્રસંગોએ લોગમા એમના બહુ જ વખાણ થતા હતા એમના ઉત્તમ ઉત્તમ પુસ્તકો એમજો સ્થગે સ્થગે આપેના ભાષણોપરથી જ તૈયાર થયેના છે જે વિષયપર એ ભાષણ કરતા તે બહુ જ સચ્ચ અને નેનોડી કરી રાકતા એમના ભાષણોમા દૃષ્ટિમાં પ્રયોગો અને પોતાના અનુભવની ખરી ખીનાઓ ધણી આવતી તેથી ધણી વિદ્વતાનાળા હતા એમના ભાષણો શુદ્ધ થઈ જતા નોના નિમિત્તપણુ તો એમનામા એટલુ બધુ હતુ કે ધડીયાળના નાનાની માફક વખતસર એ કામપર આવી જતા ભાષણુનો વખત થયો કે કનાસ પાસે કે સત્તારમાન પામે વિષય બગાડર તૈયાર કરીને એ આભ્યા જ હોય

ધધાના શુભો ઉપરાત-દુ ખી લોકો તરફ લાગણી અને વણી જ ઉતારતા-એ એ, એમના મુખ્ય શુભો હતા દરદીઓ તરફ એ અતિસય પ્રેમાળ વૃત્તિ રાખતા અને તેથી દરદીઓની પશુ એમની તરફ અતિસય ભક્તિ રહેતી બીજા કાર્ષ નામતરે એમના જોટપો વખત, પેમો તન કે મન લોકલિત સાદે ગાળ્યા નહીં હોય !

પ્રગસમગ્તના આરોગ્યને માટે, શાળાઓની સુખાકારીમા અને યુવકવર્ગને વરકરી તાલીમ અપાવવા િ દિનચાલમા એમજો ધણો વખત ગાળ્યો છે ધધાની ગોધખોગને અંગે ધુરોપખક અને ખાસ કરીને જમનીના સગમા એ ધણુ આ મા હતા, તેથી ધુરોપતુ રાજ કીય વાનાવણુ એ બગાડર પારખી રાક્યા હતા જમની અને ઇચકને મહાન વિમહમા જર ઉતરતુ પડતે, એમ ધણુ વખતથી એ સમજ્યા હતા અને તેથી જ પ્રગસમરતને લગા ધમા ઉતારવાનો ફરજઆત લરકરી કાયગે કરાવવા, એ બહુ ઉત્સુક હતા

ઈ સ ૧૯૧૫ ના ઓગસ્ટમા આપણા હાનુના મેનાધિપતિ સર ડોધનાસ હેગે, ખટ નના ઉપર એક કાગળ લખેનો તેમા વખતુ હતુ કે —

“તુમે અને મે, આ લગાઈ નક્કી થવાની એવુ ભવિષ્ય ભાખી એ વિષે ધણી વાતો કરેલી છે અને આપણે બ ને જલો પોતપોના ા સેનમા એને વિષે બની શકે એવી તૈયા રીઓ કરી છે ”

ડા. મીચન ખુસ જેની “મેગીરીયામેગી ! આ થેરા પ્યુટિકસ” અહીંની વેદક શાળા પાઠશાળાઓમા ધણો વખત પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે રહેતી તે ડા. અટનના મનધર્માં લખે છે કે —

“ નમ્રતા, પ્રીતિલાભ અને સ્વાર્થત્યાગમા એમના જેવો કોઈ માણસ મ્હે જોયો નથી સ્વભાવે હૃદયમૂળા, શુદ્ધ અત કરણપૂર્વક કામ કરનારા અને બા જ ગંભીર પ્રવૃત્તિના હતા બ્રાહ્મિયની કથાઓ અને સ્કૅંટલેન્ડના લોકગીતોથી એમનું બાળપણ ધણી દુઃખિસ્તી શાસ્ત્રો ધણાખરા એમને મોડે હતા અને જરૂર પડે એના ફરો જોતી જતા. “ સાયન્સ ” અને ધર્મની એકરૂપતા કરવાના એમના પ્રયત્નો તો એના કે સલાહળ થા રહી જશે ધણી અમ કારોના ખુલાસા એ પદાર્થવિજ્ઞાન અને ગરીરવિદ્યા મારફતે કરી આપતા અને સંહિતાન ત ૫ એમનું વનણ આર્થિક માણસના જેવું રહેતું કોઈપણ બનાવ એમને માધ્યમથી સાગતો નહોતો મામાન્યમા સામાન્ય જણાતી ધણી બાબતો એમને અથ પૂર્ણ સાગતી અને વિજ્ઞાનની કે શરીરવિદ્યાની ભાષા દ્વારા જ્યાં એ બાબતોના એ ખુલાસા આપતા કે એમા અતિશય રસ વધી જતો હતો.

વૈદક વિદ્યાને અંગે એમણે જે શોધો કરી કે તેમા “ ડીજેસ્ટીવ ” નામની દવાની હૃદય અને લોહીની નળીઓપરની અભરો અને “ અમીન નાર્ડીસ ” ની હૃદયના મૂળના રોગમાં અકસીરતા, એ બે મુખ્ય છે.

હૃદયનું સૂળ ચાલે છે તે વખતે શુદ્ધ જોડીની નળીઓ તથા યદિ ગયેલી હોય છે “ એમીનનાઇડ ” મા એવો ગુણ છે કે તે આ તથા નળીઓને એકઠા પહોળી કરી નાખે છે અને ફરદીને તત્ત સૂળમાથી અને ગભગમણમાથી મુક્ત કરી નાખે છે મધુપ્રમેહ “ ડાયા બીડીઝ ” મા કાસુ માસ ખોરાક તરીકે આપવાની એમણે જે બનામણ કરી છે, તેનું પણ કાગળ એ જ મુદ્દાપર-કે તે વખતે બીજકુલ આકર વગરનો ખોરાક આપવો નેહ/એ અને કાચા મીસમા સાકર ખિનમુલ નથી.

મેકફેડીન સાથેની રોધામા એમણે સિદ્ધ કર્યું છે કે જે રોગો જનુઓ મારફતે ઉત્પન્ન થાય છે તે જનુઓ શરીરમા પ્રવેશ કર્યા બાદ એક જાતનું ઝેર બનાવે છે અને એ ઝેરની મદદથી જે સ્થળે એ હોય છે તે ભાગને ખાઈ જાય છે, એટલું જ નહીં પણ એક જાતના ઝેરથી શરીરનો નાશ કરવાનું કામ સફળ ના થાય તો એ ઝેરનું સ્વરૂપ બદલવાની અને એ બદલેલા ઝેરથી શરીરના તે ભાગનો નાશ કરવાની શક્તિ પણ આ જનુઓ વરાવે છે જનુ ઓના આ ઝેરો મનુષ્યશરીરના મેસા તોડવામા કેવા કેવા કામો કરે છે તે એમણે શોધી કાઢ્યું છે અને આ ઝેરોના નાશ કરવાની ઔષધિઓ પણ એમણે કટીરક નોધી છે.

જીવનની શરૂઆતમા એમણે હૃદયનું દબાણ દૂર કરવાના ઇલાજો શોધ્યા, અને પાછાના દાળમા જનુઓના ઝેરોનો નાશ કરવાની પેરતી કર્યા કરી.

ઔષધિઓ અને એમની ગાલીય રોધખોળ કરનાર તરીકે એમનું નામ બે કે ત્રણ છે, તેમ છતાં સર્વે સ્થળે દવાઓ ઉપર જ એમને આસક્તિ હતી એમ નોંધતું દવાઓ નગર પણ રોગો મટાડવાતા ધણી ઇલાજો એમણે પ્રચલિત કર્યા છે હવાફેર, ઝરણો, કુરો, કસરત,

* એ નાઈના પેટ્ટેરીસ

પગલથી અને એવા ધણા ઈનાજેની એમણે આગ્રહપૂર્વક લવામળો ન્યા જરૂર લાગી જાય છે " ખોરાકની ચો વ્યવસ્થા " અને "દારૂનો ઔષધિ તેમ જ ખોરાક તરીકે ઉપયોગ " એ બાબત એમણે વિશેષ ધ્યાન વિચાર્યું છે અને પુષ્કળ વખતે હિંમત અને યુરોપખંડના ધણા પિદ્ધાનો સાથે એમને અગત મિત્રતા હતી.

બાહોશ અને નૈસર્ગિક ગોધમ છતાં દેગોપયોગી રીતે તરફ એ ધણા ધ્યાન ગણતા અને રાષ્ટ્રીય ઉત્થાનના પ્રયોગ વિચારતા હતા આ મહાન ચિંતક ધણા વર્ષોથી પોતાના હૃદય નગરો છે એ સમજતા હતા અને તે બાબત નિરભિમાનપણાને વીધે પોતાથી ધણા ઉત્થાનના કાર્યોની સનાદ પણ વાગવાર લેતા અને તે પ્રમાણે રાજતા.

ના વાર એ નવા નવા કામ ઉપાડતા અને મદદો મેળવવાની આવડતથી મુન્યવચ્ચાપૂર્વક પૂરા પણ કરી શકતા પહેલેથી ઠેક સુધી એમણે બહુ જ ઉદ્યોગમાં પોતાના જીવન ગાળ્યું છે અને અપૂરે સુદ્ધિબળથી તથા ઉચ્ચ સરકારથી મળતા મુખને લીધે ભારે ભાર કામોનો પણ એમને કદી કટાળો લાગ્યો નથી કુદરતના વિધિવિધ સ્વરૂપોમાં એમણે નવો નવો રસ અનુભવ્યો છે મિત્રો તથા દુશ્મનો તરફ એકસરખી પ્રીતિમાં અને કુદ્દલના પણ અનુપમ મુખમાં એમનું હાથ જાય. બહુ લોકોપકાર અને યશસ્વી નીવડ્યું છે.

" ટીક્ટેનીસ " ની ખરી પરીક્ષા કરના એમણે પોતાની જાત ઉપર પ્રયોગો કરેલા અને એને પરિણામે ૭ મહિના સુધી લાગત દુઃખ વેદ્યુ હતું પોતાના બ્હાના દીકરા લેક્ટેનન્ટ ઇ. એમ. વી. ઇન્ટન આગ એ એમ એસને એમણે આ વ્યવસ્થા મોકલ્યો હતો, તે ૧૮૧૫ ના ઓક્ટોબરની ૮ મી તારીખ યુદ્ધમાં મૃત્યુ પામ્યો. મહિનાના મહિનાએ સુધી નાગટ " ટ્રેક્ટીસ (કમાન્ડવાન) ચુમાલિને એમણે હાથમાં લીધેલા કામે પાર પાડ્યા છે ' આત્મ અભિજ્ઞાન ' એ એમનો મન હતો અને સ્વાચ્છતાગી ન્યારે ન્યારે જરૂર માલમ પડી છે ત્યારે એ આત્મઅભિજ્ઞાન કરનામાં એમણે કસર રાખી નથી.

કૌલેશ્યન

(ચાલુ વાર્તા.)

લેખક-રા. લોગીન્દ્રનાથ નતનલાલ દીવેદીયા, બી. એ

(ગદ્ય અર્ધી ચાલુ)

પ્રકરણ ૩૯ (ચાલુ)

આગા અને નિરાગા.

આ પ્રમાણે વાતો ચાલતી હતી અને હમેશાની માફક રમના પિત્રોની સાથે જોવાતી હતી. કાઈકે કિખેની, વાગા પી ઉરકેગય એવી નવવંચાની અનુભવવાળી, કુનામઠે ૧૫ રાત્રીમાં ગરબાટાણે અને તમાવે હુમ્મ ધોવા જતે સાહેલીઓ મળતી અને પોતપોતાની નીનિ કહી હાથપોડ ઉભરો કાઢતી ગામડાની પછુ નના સસારની ગામીનાળી યુવતીઓના હાથમાં કાઈકે કાઈકે અભિનાતા જામની આમાં વક્રુન્તના બે દીનાળી પછુ હતા દીવાળી બીચારી સામાન્ય કુટુંબમાં ઉછરી હતી, એને મુખાર્ધ માન ગાયકવાડ સગરની કન્યાસાળામાં પેલી પડતી કેળવણીને અંગે નકતામાં જ જોતું પડતું હતું. પર આગળ ગરીબ પિયરીયા અને ગામડામાં ઉછરેલા વ્યવહારિક સાસરિયામાં દિવાળીને વાસણ માનવાનું, રાધવાનું, ખાનવાનું, દળવાનું, કુવે પાણી ભરવાનું અને ધોવાનું કામ કરતું પડતું આ બધા કાર્યમાંથી પર વારીને મુખાર્ધવાસી પોતાની પતિની ધમ્મગ અને હુકમ અનુસાર શકુન્તલાને ત્યાં જવું પડતું અને રોગ આગળ વાચવાની ફરજ પડતી પતિને કાગળ લખવાનો પછુ ખરો જ કોને જના સ્વતંત્ર જીવનમાં ઉછરેલા, ચારેખાલુ સ્વતંત્રતાના પાનથી જ પોષાયેલા, શીક્ષ અને ટેની સનના સ્ત્રીવ્યક્તિત્વના વિચારથી ભરેલા અને મુખાર્ધમાં ફરતી ફરતી, આખ્યાન કરતી નિદુષી સ્ત્રીઓથી અજાણેલા કૌલેશ્યનોને સ્વામી જેની નમ્ર, કલાત્મક અને સોળી સ્ત્રીઓની મુશ્કેલીઓ ક્યાંથી સમજાય? એ સમજવાની તરદી પછુ કાણુ લે? “આખો દિવસ શુ કરવાનું? પડ્યા રહેવાનું બપોરે નકામીકુથની કરે તે કરતા સ્ત્રી વગમાં જાય કે શકુન્તલા જેવા ખાસે જાણે તો શુ? વખત નથી મળતો એ માન જહાનુ છે આપણી સ્ત્રીઓને કામ જ કરવું ગમતું નથી. કેમ થાય અપોદીવામાં એકવાર કાગળ લખનારો વખત ન મળે? એ બધા સ્ત્રી ચરિત્ર! સાસુ સગરને નકામો વગોવવા મન હોય તો માગવે પે જવાય!” આ જ ઉદ્ગારો કાઢે છે પરન્તુ બિચારા કૌલેશ્યનને ક્યા ખબર હોય છે કે અમારી વધુઓ, વા. એને મધુકતા કુટુંબમાં કાગળ લખવાને કાગળનો દુકડો મળતો નથી શાહી તો હોય જ રોની સધુકતા કુટુંબમાં રહેતી વા. એ સંકડ નના ટક્કા પેનસીલથી જ પત્ર લખે છે પતિ કવર તોટપેપર આપી ગયા હોય તો તો પીડ નહિ તો નાના પિર કે નવુદની ખુશામત કરી તેમની નિશાળની નોટોમાંથી કાગળ માગીલે છે અને રાતના ખારનાગે અગર આગ અવળા બમે લીંગી લખી ત્રણે ફહાડે કાગળ પૂરો કરે છે કાગળ નખતા વખત સાસુ નાજ

આથી ઉપર શકુન્તલા શુવત તદ્દન સરલ અને સુખમય હવે શકુન્તલા દાઈ મરદારી માળાપત્ની પુત્રી હતી અને ધીરને પરણતા લાગ્યાણી થઈ હતી. ધીરના પિતા કેળવણી ખાતામાં હતા અને માતા પણ સાંસ્કૃતિક હતી આ સંયોગ મળતા, ગાયકના જેવાના રાજ્યમાં પુત્રવધુને આગળ પાડાનો મહેતાજી અને મહેલીજીને મોહ હતા શકુન્તલાની સગાઈ નાનપણમાં જ થઈ હતી ગામમાં જ સાસુ સસરા નિશાળમાં એટલે કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટરો, સંખ્યાના અમલદારો આવતા ત્યારે અને નવરાન-દિરાણી-મહારાજની જન્મતિથી વગેરે શુભ પ્રસંગે નાની શકુન્તલા ભવિષ્યના પતિ સાથે સવાદોમાં ભેગાની-ગાની અને ભગતગુણુ વગેરે સામુજી પાસે શિખતી લમ થયું અને પતિ અમરેલી દાઈ રજૂનામ ગયા અમરેલી અને દસા એટલે 'મામલુ' વર કેટલે તો દિના બજે એટલે 'એમ' હવે શનિ સ્વીવારે ધીરભાઈ દસામાં હોય જ ધીરભાઈ આવે એટલે શકુન્તલાને જમવાનું હોય જ દુધનિંગ કોનેજમાં અને તેમાં પણ મહિપતરામ જેવાના સરકાર પામેલા શિક્ષકો, પોતાના દુષ્ટમતમાં સુધારાના સરકાર ન પાડે એ અસંભવિત એટલે શકુન્તલા અને ધીરભાઈ ઘર માંથી પહેલા જ વડિલોની મનુષ્ય સુદર ગીતો ગાતા-ફુનિયાની વાતો કરતા અને ખૂબ પસંદગતા ધીરભાઈને કોનેજમાં જવાનું આશુ ને પહેલા શકુન્તલા મામરે ગરેલા લાગી અને મહેતાજી સસરા અને મહેલીજી સાસુએ "ભીઓના જતોયો" "ભીઓએ નવગણનો મમય કેમ ગાળવો" વગેરે ઉપર પોતે અને વિદ્વાનોએ આપેલા ન્યાયવાનોના ઉપસોગ કરાવેા શરૂ થયા અને લામિનીબૂપણ-સરનાતીચંદ્ર-મુદ્રા અને કુવિન-કાન્તાનાદે વગેરે શકુન્તલાના હાથમાં આપ્યા શકુન્તલા સમજવા લાગી અને પતિના, ગતિપતિના જીવનમાં આનંદ વરસાવવા લાગી આ આનંદરસ અધૂરો જ રાખી ધીરે મુબાઈ ગયો અને અમરે રહેનો રસ વિયોગમાં, મુબાઈના જીવનમાં, સાહિત્યમાં અને સરકૃત કાન્યોમાં વિરોધ મોઢેકે લાગના લાગ્યો અને દરરોજ પત્રવ્યવહાર શરૂ થયા-એક દિવસ એવો નહિ હોય કે જ્યારે ધીરભાઈનો શકુન્તલા ઉપર અને શકુન્તલાનો ધીરભાઈ ઉપર પત્ર નહિ હોય કોલેજના લેસનો જગના ટાઇમરેમલમાં અડધો કલાક 'પત્રવેખન' નો હતો એ પત્ર લખતા પહેલા એની અંદર મુદ્ર કાન્યોના ઉતારા અને નવવ કથાઓમાં છપાયેલા પત્રોની રાખી મૂકેલી કાપલીમાંથી પ્રસંગને અનુસરી કાંઈકે લીટીમાં દાખલ કરી-પત્રીથી આખો પત્ર વાચતા ધીરભાઈના હૃદયમાં રંગમિ આનંદ જન્મતો તે તે સમયે હાજર રહેલા ચિત્રકાર જ સમજી શકે આ બાજુ શકુન્તલા ઉપર આનંદ પત્ર જોઈ મહેલીજી સાસુ અને મહેતાજી સસરા વિદ્વાન કળ મળ્યું એમ, સમજી કૃતાર્થ થતા

મહેતાજી અને મહેતાજીઓમાં લાગણીનો આવેજ હોય છે સામાન્ય રીતે આ લાઈન લેનારા ગામદાના નિનાસી હોય છે એઓ એકદમ અમલદાર કે ગળખાટ જેના શહેરમાં આવે-સંયોગો બદલાય, કોનેજના જ જીવનમાં, અજગવા હોસ્ટેલમાં જ વાસ અને ઇંગ્રેજી ગવ પણ ન આપતી હોનાથી તેઓના જીવન તદ્દન વિનંદાણુ જ થાય છે શુદ્ધમાં શુદ્ધ ગુજરાતી જેમાં એક પણ પરબાષાનો શબ્દ ન આવે એ જોડુ હોય તો આ શિક્ષકજી જ શહેરમાં જતા

समालोचक.

‘ दुष्टों के प्रेममां छपन ’

विषय—य शीतल

—मार्ग १२

પ્રકરણ ચાથું.

પ્રેક્ષિત પ્રમથનાથ.

નેશનલ કોંગ્રેસના નિયમપ્રમાણે ફરક પ્રેક્ષિત અને ફેલોઅને કોંગ્રેસમાં જ રહેતુ પડુ કોંગ્રેસની માથે જ પણ કોંગ્રેસના જ ફેલોમાં પ્રેક્ષિતોના, ગ્રીન્ગીપાનના અને ફેલોઅના નાના પણ વગરના કમના જગના બાબ્યા હતા. જેને બારેનાજ જવાનો ગતો હતો છતાં બહુ થઈને જયુ દોષ તો ગતી શકે એમ હતુ આ ફેલોમાં જ કેન પ્રેક્ષિતોને માટે જ વિશાલ નામનગર અને પુનઃકાલની વ્યવસ્થા હતી વાચાગૃહની ભીંતનો ગમ આખને ફંકક અને મગજને શાન્તિ આપે એવો હતો બહાર એટલા ઉપર આરામ ખુશી ઉપર પડ્યા પચ્યા, નાના નાના વૃક્ષો અને પુષ્પો હરિયાળી ભૂમિ અને અગ્રોક આબા લીમડાની શીળી કાચ અનુભવના પ્રેક્ષિતરા હાથમાં પુનઃકોલર્ષ એમર્સન શકર-ન્યુટન-વૉલ્ક-કેન્ટના સમયમાં જ દોષ એમ, એમના વિચારો હૃદયમાં દાખલ કરી સૃષ્ટિ સૌંદર્યમાં મનન કરી પોતાના શિષ્યોને મથન કરી આપવાની તૈયારી કરતા હતા.

પ્રેક્ષિત પ્રમથનાથ બગલી હતા અને ગણિત શાસ્ત્રમાં એકદમ હતા પોતે એકાદી હતા અને જન્મકર એવા જ ગ્રેવા પ્રતન ધર્મજ હતી ગણિત અને ન્યાયશાસ્ત્રના સિક્કાન્તોમાં જ હમનિશ સુસ્તાન રહેતા દેશ દેશના પ્રેક્ષિતરા-વિદ્વાનોની સાથે ચર્ચા ચલાવતા અને જેમ જેમ હૃદય અભ્યાસ થતો ગયો તેમ તેમ પ્રમથનાથની સૃષ્ટિ વધારે ને વધારે સમય બનતી ગઈ પ્રમથનાથને નાનપણથી જ બગલી સાહિત્યનો શોખ થયો એમના પિતાની સાથે ગુજરાતમાં રહેવુ પડ્યુ અને ગુજરાતના સમાવિત ગૃહસ્થો અને અમરદારો પ્રમથનાથના પિતા જેઓ ન્યાયાધીશ હતા તેમને ત્યાં આવતા એટલે પ્રમથનાથ પિતાની માથે એમને વેર જતો. ગુજરાતમાં પડાનો અભાવ-હોવાથી અને પ્રમથનાથનુ કુટુંબ ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય માટે પ્રસિદ્ધ હોવાથી પ્રમથનાથ ગુજરાતી કુટુંબોમાં ફરતો, ખાતો, ગમતો અને ગુજરાતી સાહિત્યમાં ગસ લેતો થયો પોતે બગલી વાતો-ગીતો ગાતો અને એના બલ્વામાં ગુજરાતી મિનો અને બહેનો પ્રમથનાથને પ્રેમાનન્દ-નરસિંહ મહેતો-મીગ-ધીરો-દયારામ-અખાના કાન્નો ગાઈ મહાગા-વતા આમ પ્રમથનાથ ગુજરાતીમાં પ્રવીણ થયો. ડૉલેજ છત્રનમાં મટૃત સાહિત્ય મધુ એટલે ગણિત શાસ્ત્રની સાથે સાથે સાહિત્ય પ્રત્યે અભિરુચી થી દેતો જોના ભાગત-આર્થ-વનની ભૂનગવની બહોળાનીના અભિજ્ઞાવનેષ ગ્રેવા થયો જોવા-એ સમધી સાહિત્ય વાચવુ અને જોગતુ એ એનુ ધમગય થઈ રહ્યુ જન્મ બગલી માતૃપિતાને ત્યાં હતો બગલ માટે-ગગલી સાહિત્ય માટે જન્મવન્ત પ્રેમ દતો, છતાં આર્થવર્ત-ભારતની ઉત્તિ માટે, એક જ કુટુંબમાં રણ મનુષ્ય દોષ ને વોટાગો ન થાય અને નિયમમં ગમ ચાલે માટે નામ પાડી ગણે છે જના એ-જ લોનીના દોષ છે તેમ-પ્રાતિઃ જના અમારો દેશ હિન્દુસ્થાન એ જ સત્ર યાદ રખાનામાં આ-નુ હતુ અને પ્રેક્ષિત પ્રમથનાથ માન વેશે જ બગલી હતો ગુજરાતી મદ્રાસી, પંજાબી, પાગી, મુમનમાન એ લે. એ મન બહારના, વ્યવહારના હતા અતગ્ના નહિ નેશન કોંગ્રેસ થતા જ એને એમાં સેરા કરવાની તીવ્રચ્છ થઈ એના પિતાની વગ,

એના પોતાનું જ્ઞાન, એનો ગુજરાત પ્રયેનો ભાવ, ગુજરાતી સાહિત્યની સેના આ સમયે કામ આવ્યા અને પ્રમથનાથ આ કૌલેજમાં બેઠાં. કૌલેજના સ્થાપકોએ જૂત, ભવિષ્યનો પૂરેપૂરો વિચાર, ક્યો હતો કૌલેજ ઉત્તમ બનાવવી હોય તો થોડા પગારમાં કામ કરનારા કરતા પૂરતા પગાર લઈ લાગણીથી કામ કરનારાની જ જરૂર. એમ માનતા થયા હતા દક્ષિણીયોની સામાન્ય ગિચિતિ હોઈ, એમનો જનસમાજ જૂદો જ હોઈ એમને કેટલી જરૂરી ચાતો હોતી જ નથી વાતાનરજી જનસમાજના લક્ષણો બનાવ ત્યારે જે થાય તે ખરું પણ હાય તો ગુજરાતીને ગમે ત્યાં હોય તો પણ લોકો દેશમાં જ કરના જવું પડે છે ન્યાતમાં વ્યવહાર સાચવવા પડે છે અને દક્ષીઓ કરતા કાક દેશ ઉપર જ કૃપા હોનાથી હાયે ધોનીયુ ધોવું એહારને બદલે માથામાં ધારી રાખવી, ચપન પહેરના, નાનો હાફકોટ પહેરવો એ બની શક એમ નથી આથી દક્ષીઓ જે કરી શકે છે તે ગુજરાતી કે પારસી કરી શકતા નથી અને આને અગે શ્વાર્ધન્યામ ગુજરાતીઓમાં ઓછો છે એમ મનાય છે જે વસ્તુ ગુજરાતમાં કાશ્ચિનામાં મોજશોખની લેખાય છે તે જ વસ્તુ મુખ્યામાં આવમ- મનાય છે માટે ગુજરાત કાશ્ચિવાલ્લો રહેનારી સ્વાથન્યાગી કહેવાય કે કમ તે શક છે નવા સયોગો શા ઉભવે છે, આપણે દક્ષિણીઓ પેઠે સાદુ જીવન ગાળતા ચંદ્રશુ કે કેમ, એઓને પણ બટ, પાટનુન, કોટ, ચેદરા, ટેમલ લેગપ, ખૂરની આવગે કે કેમ એ ભવિષ્યને હાય છે, પરંતુ નેશનન કૌલેજના સ્થાપકો તો યુરોપ, અમેરીકાના મીતનરી મળની માફક એમ જ સમજ્યા હતા કે પુરતા પ્રગાર, જીવનની સર્વ સગવડ નાનામાં નાની પણ સમગ્ર આપની પણ દીનથી કામ કરનાર માણુઓ લાવવા નેશનન કૌલેજના કાર્યનાહકોના ઉદ્દેશો સમજતા ગુજરાતી, દક્ષી, પારસી પંજાબી, બંગાળી બ્રહ્મુઓની અરજીઓ ઉપર અરજીઓ આવવા લાગી અને કૌલેજને જેવા નોંધએ એવા સ્થાપી અને ઉત્તમ માણુઓ મળ્યા.

ત્રી પ્રમથનાથ બીજા પ્રેક્ષિસે તેમ જ વિદ્યાર્થીઓમાં એટલો તો હળી ગયો હતો કે વિદ્યાર્થીઓ પોતાના માનાપને નિસરી ગયા હતા, તેમ પ્રમથનાથ કૌલેજમાંથી પરવારી સાજના વાચનગૃહમાં જતો અને ત્યાંથી પોતાના બગલામાં જતો બગલામાં સૂવાનો ઓરડો, અભ્યાસગૃહ અને સૂવાના ઓરડા ઉરાત સામાન સરળમ રાખવાનો ઓરડા હતો રમોડુ જૂદુ જ દુ બગલાના ઓટલા ઉપર કે અભ્યાસગૃહમાં વાચ્યા જ કરતો નિયમમગ જમી સ જ સવાર કરના જતો પ્રેક્ષિસે સુચે ટેનીસ અને ક્રિકેટની ગીરી દક્ષ રમતો અને બૂન ચની તો ક્રિકેટર એકાદ બે વિદ્યાર્થીઓને બોલાવી શતગજ કે ક્રીક મમતો હતો ને ક્રિકેટ વાગ વિદ્યાર્થીઓને બોલાવી બંગાની સગીતની મળદ આપતો. પ્રમથનાથ ફરવા જતો ત્યારે એકનો જ જતો રિયા કિનારે, ટેકરીઓ ઉપર, ઝાડોની ઘટામાં, ટુના કોટે, વાકોને કપાકો બેસી રહેતો અને ગતે આવી ઓરડામાં લગઈ સવારની માફક જ પ્રાથના કરી અન્ય પ્રવૃત્તિમ જોડાતો કૌલેજમાં અર ક્યારે પૂરો થયો અને ક્યારે શરૂ થયો બી એ તો વગ છે કે પ્રીવીયસનો, વગમાં પચાસ વિદ્યાર્થી છે કે પાચ એની ધણીનાર કામ રહેતી તલી કામ સાથે જ નામ પણ એનું શિખણ એની મુખમુના એનું હૃદય એનો સદ્ભાવ, એવા હૃત્ય કે એન મીતબાઈ ર ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુખ્યાર્

નમ્રમાથી ગેરહાજર રહેવું અને મર્ગનું મુખ ખોલુ એ જગજગ મનાતું આડેદિગે કર્યો વિદ્યાર્થી કયા બેઠો છે એ ના જાણના પ્રમથનાયને, જ્યાર પડે કે અમુક વિદ્યાર્થી તાવે પડ્યો છે એ પિતા મરી ગયો છે તો સર્વ કાર્ય છોડી જતો, એને જાતે માતૃન આપતો, દૂધ પાતો, ઉગડતો, આ નાનામા નાની મેવા કરતો આમ છતાં મોટા નાનાનો ભાર, મર્યાદા, કાષ્ટદાનો અમલ સચવાય છે કે નહિ તે તરફ યોગ્ય લક્ષ આપતો, એટલું જ નહિ પણ એનો એટલો પ્રનાય હતો કે પ્રમથનાથ જે કાર્યને ખોટું માને તે ઠાવ કરાવતું એ ઘણાની સૃષ્ટિ ફેરવવી એ બરાબર હતું.

પ્રમથનાથના પિતાએ પેનસન લીધું અને માતાપિતાએ જતા જતા લામ કરી વૃદ્ધા નગ્નામા એમને પૌત્રનું મોજાવાનો વાવો અપાવવા મૂક્યું જે માતાપિતાએ ઉત્તમ સસ્કાર પાળ્યા, જેમણે જન્મ આપ્યો, જેમને લીધે આ સ્થિતિએ પહોંચ્યો તેમની અતિમ ધૃતિ ન ગણકારવી એ પાપ નહિ તો પણ અયોગ્ય લાગ્યું અને પિતાશ્રી ! માતાશ્રી ! નેદરિ કરી ગાન્ત કરી દેશ મોકલ્યા ત્યાં પછી પ્રમથનાથ, રમમા વિદ્યાર્થીઓ સાથે પીકનીકમાં જવાનું ન હોય ત્યારે હિન્દુસ્થાનના જૂદા જૂદા ભાગમાં ફરવા જતો ત્યાના પ્રતિષ્ઠિત પુરુષોને મળતો, સરથાઓ જોતો, અને ઉપરના ભાગમાં માતાપિતા પાસે અડવાડીયુ રહી કાલેજમાં આવતો અને શરીરે મને તાજે થઈ દેશસેવાના ઉત્તમ કાર્ય શિક્ષણસેવામાં જોડાતો આમ પછી માતાપિતાની અતિમ ધૃતિ એના હૃદયના એક ખૂણામાં ખૂંચા કરતી

—અપૂર્ણ.

નવુ પુસ્તક '

નવુ પુસ્તક '

સ્વ સૌ. વસન્તભા ચન્દ્રગકર પડયાકૃત

નિર્ગુણલક્ષ્મી અને સદ્ગુણલક્ષ્મી

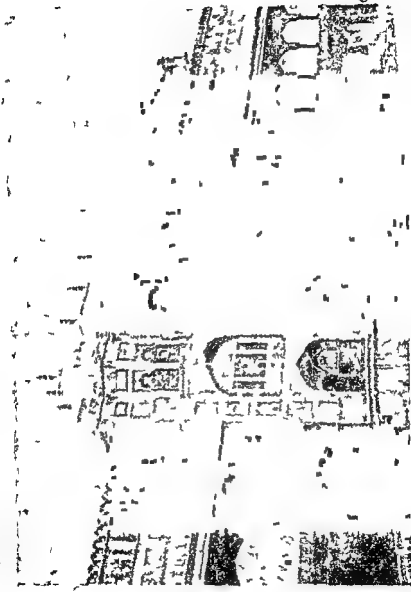
તથા અન્ય લેખો

મિત ૩ ૦-૧૦-૦ પોસ્ટેજ ભુદ્

એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

બુકમેવસ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ નં ૨

समालोचक.

सिधमहाद.
[२५-२६-२७]

વર્તમાનચર્યા

વેબક. — રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પટ્ટા, બી એ એવએન બી.

૧. મુદતબંધી મંત્રુગી.

લગભગ ગુનામગીરી જેવી અમાનુષ્ય તનથી મંત્રુરીનો કાયદો બનતી ત્વરણે રદ કરવાની આજ્ઞા ત્યારે લૉડ હાઉસને આપી હતી ત્યારે હિન્દુસ્તાનની અવાચક અને અનાથ પ્રજાને કાર્ક નીગત થઈ હતી પરંતુ ત્યારે લૉડ હાઉસના અનુગ્રામી વાઈસરૉય લૉડ એમરહૉડે એમ જણાવ્યું કે અસ્થાનોમા આર્થિક અન્યસ્થા ન થઈ જાય તે માટે એ અમાનુષ્ય કાયદો હજી બીજા પાંચ વર્ષે ચાલુ રાખવાની ફરજ પડશે ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે હિન્દુસ્તાનના લોકોમા હિન્દની સરકારના ઇરાદાના સાચાપણામાટે શકા થવા લાગી, અને હેમને એમ લાગ્યું કે હા તો અરકાર ખોગી દિનઓજી બતાવે છે અથવા તો અસ્થાનોના દમાણુ આગળ હિન્દી સરકારનું કારિયાતનું નથી. અને તેમ હોય, એટલું તો હવે અચૂં રીતે પ્રજા થવાની જરૂર છે કે ‘મુદતબંધી મંત્રુગીનો કાયદો એક ક્ષણ પણ વધારે ચાલુ રહે તે હિન્દના લોકો આખી શકે તેમ નથી.’ આવી પ્રજા અને નિર્વિવાદ બાબતોમા પણ સરકાર જે ગદના નફા કરે છે તે ઉપરથી એમ લાગી ગયા વગર નથા રહેતું કે ત્યાં સુધી હિન્દુસ્તાનના લોકો અચૂક રીતે યોતાના મનનો પુકાર નહિ કરે ત્યાં સુધી સરકાર ઉપર વિશ્વાસ રાખીને બેસી ગટેવાથી નાઈ પણ શુકરવાર વળવાનો નથી આ મુદતબંધી મંત્રુરીનો કાયદો એકદમ રદ કરવાની અને લાંબનમાં આ સમસ્યા ભગનારી પરિપક્વ માટે હિન્દના પ્રતિનિધિઓ નીમવાની માગણીઓ કરના માટે સમસ્ત દેશમા ચાર પાસથી જે પુત્રાર ઉગી રહ્યો છે અને જે અસખ્ય સમાજો ભગાયે જાય છે તે સર્વ રીતે યોગ્ય જ છે ધન નીતિ, સામ્રાજ્યશૌરવ અને ગૌરવપ્રતિષ્ઠા એ સર્વ દિગ્દિઓથી મુદતબંધી મંત્રુરીની પદ્ધતિ એકદમ સર્વોચ્ચ નિર્ણય થવી જ જોઈએ.

૨. હિન્દુસ્તાન સૈન્ય.

‘ગુનાગી બાપામાં એક ધરમનું કહેવત છે કે “વાર્યું ન કરે તે હાર્યું કરે” ક્રિટિમ મગર ન આવ્યે હિન્દને જે હકો આપે છે અને આપતા આપતા જે જે અનુભવો કાઢાય બતાવે છે તે માટે ખરેખર, અગ્રહે તો સરકારને ખોટા અભિનંદન આપવાનો ટોચ કરવા ઇચ્છતા નથી ક્રિટિશ નાગરિક તરિકના સામાન્ય માનુષ હકો પણ, કૌન્સેસ જેવી પ્રતિનિધિ ગૌરવસ્થાને વોર્ડ ૧ વર્ષો સુધી સુધરેલી સરકાર પામે માગવા પડે એ જ અમને તો અનિશય ગોચનીય વિચિત્ર લાગે છે.

પરંતુ સરકારની સાત બાજુએ મૂખી, હિન્દના લોકોને અગ્રહારે અન્ત કરણપૂર્વક વિચારિત કરવાની જી ખર્ચ કે સ્વેચ્છાસૈનિક થવાનો દરક મગકાર, માન લગાઈ પર્યન્ત જ અત્યારે આપના માત્રે છે કહ્યું છે કે તે સખન્ધનો કાયદો અતિસખ અનિશ્ચિત અને અસતોપજનક છે મંત્રુ છે કે મુદતબંધીઓ અને હિન્દીઓ વચ્ચે સુધરેલી અરકારને ન રોનો તેમો બેઠ પાડ.

ધ્યારામની જીવનકથા ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ગિપાઈ એન્ડ કંપની, મુબાઈ

રામા આજો છે, બપ છે કે મ્હેઝામૈનિક તરિકે નેઝાનાં હિન્દી યુવાનોને મ્હોટા લશ્કરી ટોફા ન આપતા ત્હેમને સાધાનુ સૈનિકો તરિકે જ ગણવામા આવશે, અને સલાવ છે કે ઝાઈ ને ઝાઈ નિમિત્તથી સ્વેચ્છસૈનિક તરિકે પણ હિન્દી યુવાનોને મ્હોટી સખ્યામા સ્વીકારવામા નહિ આવે આ બધું હોના છતા અમ્હે હિંદુસ્તાનના અને ખાસ કરીને ગુજરાતના યુવાન દેશલક્ષત બન્ધુઓને આગ્રહપૂર્વક પ્રિણતિ કરીએ છીએ કે જમે તેની કહિન સરતો હોય છતા પણ જે તક ત્હેમને આપવામા આવી છે ત્હેનો ત્હેમણે બને તેટલો લાભ લેના જેટલી રાષ્ટ્રભક્તિ આ સામાજ્યનિગ બતાવની જોઈએ હિન્દના લોકો સ્વરાજ્યની જે માગણી કરે છે તે માગણી સર્વોને પ્રામાણિક છે એમ આપણે અચૂક રીતે બતાવી આપવું જોઈએ આ તકનો લાભ લેવામા હિન્દ અને ખાસ કરીને ગુજરાત જેની તત્પરતા બતાવશે તે ઉપરથી ત્હેમની રાજકીય પ્રતિષ્ઠાનો નિર્ણય થશે

અન્યાવલોકન.

(અનુસધાન પૃષ્ઠ ૧૫૦ થી)

૩. ન દશ કર જીવનચિત્ર.—જ્ઞાતાં તથા પ્રસિદ્ધકર્તા, રા. વિનાયક ન દશ કર મહેતા બી એ, આઈ સી એસ ૫૮, ૨૫૮ મુંબ, ૨ ૧-૦-૦

‘કરજીવેવા’ના કર્તા રા. બ. ન દશ કર ગુણગજ કર મહેતાના મરાઠુર નામથી પોતાની માનુભાષા માટે રહેજ પણ અભિમાન ધરાવનાર કયો ગુજરાતી અભ્યસ્યો હશે ? અને ત્હેમના વિદ્વાન પુત્ર રા. વિનાયકે ત્હેમના જીવનનું આલેખેતુ રસભર્યું ચિત્ર પ્રકટ થયા પછી ત્હેમના જીવન વિષે અજ્ઞાન રહેવા માટે કયો ગુજરાતી ક્ષમાનો પાત્ર ગણાશે ? ખરેખર, ‘ન દશ કર જીવનચિત્ર’ પ્રકટ કરી રા. વિનાયકે એક પિતૃભક્ત બતાવ્યું. એટલું જ નહિ, પત્ર ગુજરાતી ભાષા અને ગુજરાતી સાહિત્યની સ્તુતિપાત્ર સેના બનવી છે પોતાના મહાન પિતાના જીવનનું ચિત્ર આલેખી ગુજરાતના જીવનચરિત્રના સાહિત્યમા એ વિનાયકે જે અગત્યની શક્તિ કરી છે તે માટે અમ્હે ત્હેમને અભિનન્દન આપીએ છીએ

ગુજરાતનું સાહિત્યજીવન હાનમા છે તે કદતા એણુ મન્દ અને વધારે ચેતનભર્યું હોત તો આના પુરતકનું પ્રતીકરણ સાહિત્યના પ્રદેશમા એક બનાવ તરિકે લેખાત ગુજરાતમા ઉત્તમમા ઉત્તમ લેખકોના ઉત્તમમા ઉત્તમ પુસ્તકો બહાર પડે ત્યારે પણ કોઈ પણ જાતનો સંશોભ જણાતો નથી, તો પછી “ન દશ કર જીવનચિત્ર”ના અવલોકનો પ્રકટ કરવા ‘ગુજરાતના અગ્રેમર માલિક’ કે પછે તત્પરતા ન બતાવે એ જેટલું ગાનવીય છે તેટલું વિગ્રમજનક થી

ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થયેલા જીવનચરિત્રોમાં “ન દશ કર જીવનચરિત્ર” ક્યુ મ્થાન પ્રાપ્ત કરશે તેનો નિર્ણય લખિય કરને પરન્તુ અમ્હે આશા રાખીએ છીએ કે એટલુ તો નિર્વિવાદ ગણાને કે એકસપાટે રસભરે વાંચી જવાય એવુ પુસ્તક ગુજરાતી વાચકવિધને અપાવ કરવા માટે રા. નિનાયકને અભિનન્દન ઘટે છે

“ન દશ કર જીવનચરિત્ર”ના વાચનારો તરત જણાઈ આવે એમ છે કે ગા. નિનાયકનુ વાચન વિશાન છે અને તેમની માહિતી અનેદેશીય છે, તેમ જ એ પણ સ્પષ્ટ છે કે પોતાના પિતાનુ જીવનચરિત્ર લખના માટે જરૂરના સાધનો એમન કરામાં તેમણે પ્રશમનીય શ્રમ લીધો છે પોતાના પિતાની વ્યગ્નિ અને કૃતિની આકૃતિ આનેખના ગા. નિનાયક પોતાના વિશાલ વાચનને અને પોતાની અનેકદેશીય માહિતીને પશ્ચાદ્ભૂમિ તરિકે પોતાના ને ઔચિત્યશુદ્ધિ (Sense of propriety) દર્શાવી છે તે માટે તમને અભિનન્દન અપાતા અમને આનન્દ થાય છે, પરન્તુ સાથે સાથે અમો એ કહેવાની પણ ફરજ પડે છે કે પશ્ચાદ્ભૂમિ અને મુખ્ય આકૃતિના પ્રમાણનો નિષ્ણ કરવામાં તેઓ જોઈએ તેવી રિવેક શુદ્ધિ બતાવી શક્યા નથી પશ્ચાદ્ભૂમિની સમૃદ્ધિ ચરિત્રનાપકની આકૃતિને ઉપસાવી બદાલ લાવવાનો બહે દાખ નાખે છે એવો અમ્હારો નમ્ર અભિપ્રાય છે બેગડ, ન દશ કરુ કુટુંબ, ન દશ કરુ વતન સુરત, ન દશ કરની સાતિ, ન દશ કરના મિત્રો વગેરે વિષે જે વિગતવાર માહિતી આપવામાં આવી છે તે અગત્યની છે એટલુ જ નહિ, પરન્તુ મનોરજ- છે, પરન્તુ તે બધાના સમ્બધમાં પ્રમાણમાં એટલુ બધુ લખવામાં આવ્યુ છે કે ન દશ કરના પોતાના સમન્ધની હકિકત જરા જાણુ બની જાય છે આનેખનકરાની દૃષ્ટિથી અમને આ ખામી તરીકે જણાય છે જો કે આ ખામી છેક નજીવી ન ગણાય જતા જો આટલી ખામી બાતન કરીએ તો પુસ્તકમાં એકત્ર કરેલી સામગ્રી ઘણી મોઢપ્ર અને મનોરજક છે એમ કહેતા અમને આનન્દ થાય છે બીજી સામગ્રીના સમ્બધમાં કરાયેલી ટીકા અવતરણોને પણ લાગુ પડે તેમ છે

રા. વિનાયકે પસંદ કરેલી નિવેદનપદ્ધતિ સ્વાભાવિક, પ્રમાણિની અને રસભરી છે આથી આખુ પુસ્તક એક મનોરજક નવનકથાની માફક વાંચી જવાની વાચનારને વૃત્તિ થાય તેવુ છે

ગા. નિનાયકની શૈલી સરળ, સરહારી અને ગામિક છે, જો કે ગામિક નિવસણુ તેમ જ શિશિન છે ખરી ફાગસી શબ્દોનો ઉપયોગ સામાન્ય ગુજરાતી વાચનારને વધારે પડતા લાગનાનો અભવ છે વાકયો મ્હોટે ભાગે ટૂંક અને સાદી રચનાવાળા છે

મહેપમાં મામગ્રીની પસંદગી નિવેદનપદ્ધતિ, તથા સૈની એ સંવેષા “મુગ્ધી વાના સહે નાખી”નુ મોજવાપણુ નાખી રવુ છે અને પગિજાએ આખુ પુસ્તક મનોરજક તથા ચેતનમય બન્યુ છે ગા. નિનાયકને તેમની કૃતિની સફલતા માટે અમ્હે ફીથી અભિનન્દન આપીએ છીએ અને તેમના પિતાનુ વાચનને તથા મોજીવી કૃતિનો લાભ અન્ય કૃતિઓ દ્વા. ગુજરાતને અપવાને ભવામણ કરીએ છીએ

ચં. ન પડયા.

અગ્રી ૧૭૦૦ વર્ષ હિંદુ ધર્મના મહાદેવ શ્રીભાગવત

પ્રતિમા નાટક.

અર્ધા રા મહિલાલ હાથારામ ભટ્ટ

ગુરુ, મગલ ને રસભરિત ભાષાનર

(રામાયણની વસ્તુ છે)

કિંમત ૦ ૧) પોસ્ટેજ વગેરે ભુદુ

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

પ્રિન્સેસ સ્ટીટ, મુમ્બઈ નં ૬

૨૦ વર્ગમની બુની દુકાન,

હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સૂરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

હમરે ત્યાં ૧૦૫૫ બતના મોરી તથા નાની માલકના હીરાઓ તથા મોની માલિક પાના ચીંજી ઝવેરાત છુટક તથા જ્વાળામ મળશે હાથની ચાનુ પેગનનુ ૧૦૫૫ બતનુ ઝવેરાત તથા સોના ચાદીના દાગી નાના તપ્પાર તેમજ આરકરથી જનાની માપવામા આવે હમો માવની આમણી કરી આપીશુ તેમ જ ઝવેરાતના દાગીનાનુ ગિરો કરી આપીશુ

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની મામે,

૩-૧-૧૬

મુબાઈ.

ટેલીફોન

નં ૨૨૩૬

ટેલીગ્રાફ એડરેસ

Calmness,

Bombay

માગી, મુદ્દાન
અને વૃદ્ધ એ
દર-૧૦ હપ
શિર્સી !

વાયો ! વાયો ! અને તમારા કુટુંબ

અને

મિત્રમડળમા વ્યાવો !

૨૦ વાઈએ
ગીમા રાખના
વાય- !

અમિત કે રાયતાન (ડીટેક્ટીવ)

પ્રેમચિંતર

એન્ડ મુદ્દ

જગતને વાઈગીથી વંશ કરવાની અત્યુત્તમ સુક્તિ, વિદ્યાર્થિઓનો પરમમિત્ર

વંકટી

સમગ્ર ૧૦ મમગો, મેનેરી નામવાળુ પાકુ પુકું અને લેખકના ફાગે માલેનુ દોવા ના કિ ર્ડાં કે ૨-૦૦

સોલ એજન્ટ, મુકુબ અર્સ-મુબાઈ, નં ૨૦

જાની, મહોટી, બહેર કે આનગી લાયબેરીનાં

પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ

૧.

અ. ગોવર્ધનનામ ત્રિપાઠી —

ગ. ધ્વજનવાલ હરિલાલ પટ્ટા —

સરસ્વતીચંદ્ર ભા ૧ થી ૪	૦ આ	કા મ્મરી (ચિત્રો માથે)	૦ આ
લીનાવતી જનનના	૦ ૧૦	એક અપૂર્વ વસ	૦-૮
દયાનમનો આગ દેહ	૧-૮	કાષ્ટાનુ અનુક લુ	૦-૮
સ્નેહમુદ્રા (કાવ્ય)	૧-૦	અચિત્ર મુદ્રાલગ્ના પત્રા	-૮

Marriage Forms under

ગ. ગણપતનામ અનુપનામ ત્રિપાઠી —

Ancient Hindu Law	0-12	જનમનેન (મેન્દ્રે પતુ ગુજરાતી	
Classical Poets of Gujar-		ભાવાનંદ)	૩-૦
rat (1916 Edn)	0-6	વિશાખના ગોની વાતો	-૦

પ્રો. દાનિવાલ પટ્ટા —

ગ. હિમતલાલ અભિજ્ઞા —

અ. ગોવર્ધનનામ અનુપનામ	1-૦	કરિના પ્રવંશ	1-૦
અ. પ્રો. મલિલાલ નલુભાઈ —		વિશાખાધ્યય	૦-૮
ગુનામનિહ	૨-૦	મધુમિન્દુ	૦-૪
આર્ટિસ્ટ	૧-૦	વિગ્નાદન મન-ધી ૭ નેજો	૦-૬
મન પ્રાણાનિ	૫-૦	સ્વ. ભગુભાઈ કૃતેલુચ દા-ભારી —	

ગ. મણિવાલ દયાનામ લાલ —

અગ્રે-ગુજરાતી પોંચ દીક્ષેરી	૧-૪
ગુજરાતી-અગ્ર	૧-૮
અગ્ર અગ્રે-ગુજરાતી દીક્ષેરી	૦ ૧૦
ટોફન ગજગથાન (બેભાગમા)	૫-૦
ગ. ભાગીનંદના દીક્ષેરીઆ —	

મહાત્મા બુદ્ધિ (આન મુ ૨ ચિત્રો માથે)	૧ ૧૦	આમીગદ દેવેદ્ર	૧-૪
મુ ૨ બેન	૦-૧૨	નગી બાનકો	૦-૪
ગુજરાતની જુની નાનાઓ (ચિત્રોમાં)	૧ ૧૦	કાલિન્દ દોશ્વડોની વાતો	૦-૪
પૃથ્વિશ્વ વાદાળા અતે ન મ ૧૧	૧-૮	ઉનાકાન્ત	૧-૬
રતિમુગી	૧-૮	મોદિની	૧-૦
પતિવ્રતા સતિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)	૨-૦		
પ્રતિમા ભટ્ટ	૧-૦		
ગુર્જરી, મુબાલી ગેમળી	૧-૪		

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, લુકમેવર્મ એન્ડ ફાટીગર્મ

મિન્નેમ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ ન.૨.

જુના અને બાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ બધર્સ

૨૦૯ ગેમ મેમલુ સ્ટીટ મુંબઈ.

તાગુ મિન્નામુ ' Muffcham-Bombay ' ટેલિફોન ૭૮

મુચના — આ મામિ નુ નામ જાણી અમારુ ડટરોગ મ માવો

ફોટોગ્રાફીનું અપ-ટ-ડેટ કામ ।

નવા યુગને સર્વાંશે અનુકૂલ ।

જલ્દિયા ઝલ્દી લખની છબીઓ પકાનવી હોય, અને ઉત્તમ પ્રકારનું
કામ જોતું હોય તો

ગીચીગડ ઉપજના ફોટોગ્રાફર્સ

મેશર્સ પરમાનન્દ એન્ડ જનાર્દનને

ત્યા બંધ, અને જોડનાર ખાત્રી કરો.

અમદાવાદમા નહિં જોયેતુ એટુ ઉત્તમ કામ, મનગજન -
અને દિવને સનોપ આપતુ, કામ

ગીચીશિડ

અમદાવાદ

સો વરસનું પુરાણું ખાતું.

જુના

ગોપાલદાસ બગીચવાલા

ઓ

મીઠાઈવાલા

મુખાઈ

મોઘા મગાવા અને ૨૧૨૭ વીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક દેગે માનની ભલામણ કરામા આવેછે.

૫ મની બગી

ખીઆરી ૫ શી

આવાના પેડા

આવાના કુધળ

કોપર પાડ

આમુરી

મીખડ

અમ વગેરે

રથા પી જાનની

મુન ફેલી

હાસા

વેનીના ગુનામ

ઓરેજ રીંગે

મુખ હાસા

દેડ જાનના

અનવીના લા

શુનીના વાક

જાનની મેમુ

મુસ્લી મીઠાઈઓ મગજ ધારી

મી. પી. રજ. રેલીફન નં. ૧૧૮૭.

આમૃતાંજન.

समालोचन

Shakespeare

Looking back over the events of Shakespeare's life and the series of his plays and poems we seem to see a man not naturally self contained and self possessed but sensitive eager ardent of strong passions, quick imagination universal sympathy at the same time a man with a central sanity of mind and one for whom wisdom knowledge and self-control were constantly growing powers. So his material life after certain errors natural to his temperament was conducted to a prosperous issue and his ideal life passing through shine and shadow touching all heights and depths of human experience attend at the close a high table land where the light is clear and steadfast and the finest airs of heaven are breathed by man

—Dowden

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજેરી તુટી ।

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લશ્કરી છાવણીની ઓકીમની ત્રણ તીજેરીની આવી ખોવાઈજવાથી ગોદરેજના કાગીગરે ત્રણે તીજેરી અરધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સપ્તી ગદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજેરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજેરીઓનું જોડકામ ફક્ત રેવીટ યા સ્કુથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજેરીઓ તોડી શકાય હાલની સુધરેલી ગીત મુજબ અગતનું જોડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કાગખાનામાં થાય છે

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુંબઈ.

માથેરાન

રૉયલ હીંદુ હોટેલમાં

એપ્રીલ અને મે માસ પસાર કરવા હોય તો અત્યાગ્રથી જ તમારે પોતાને માટે અથવા તમારા કુટુંબો માટે જગા રીઝર્વ કરાવવાથી ગયા વરસની પેઠે નોરાશ થવું પડ્યું નહીં

રૉયલ હીંદુ હોટેલ

પોતાની ઊત્તમ સગવડોથી એટલું બધું તો લોકપ્રિય ઠરી ચુક્યું છે કે તેનાં વખાણ કરવાં તે સોના ઊપર ઢોળ ચઢાવવા બરોબર છે.

વડું વિગતો માટે—પુઝો—લખો—અથવા ટેલીફોન કરો

ગોવિન્દજી વસનજી

સી-૧૪૪-મુ બાર્ડ.

અથવા

ચોક્ક હોય

ટેલીફોન નં ૧૫૬

માથગાન.

પકાયલા, પુરાણા અને પ્રજાપ્રિય મરીન
 પોલીશની શરૂઆત કરનાર
 અને આ પાને એક ફેરાનેબલ પાની મપાટીપા લાવનાર
ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી પછી કઈ નવી કૃતિઓ,

નસા ઘાટ નવા ચણગાર અને નસા અનજો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

ફરને પધારી તરફી વર્ષ જોગો તો

જરૂર જ મોહશો !

પરિણામે જમને ખટાવ્યા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આને આવો કે ગણે ?

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુબાઈ

પોલીકોન નં. ૭૮૨

આનુઓ ગને ગૃહસ્થોને ખુશખબર.

માત્રી દુ ને દેવે જનનાથિનાડ જેપાનીસ કેન્દ્ર રિડે મળી મધ્ય પ્રિધાન તારે અને નવનવાસી સી ની મળી મળે છે નુગી જુલી જનની માણી ના પાન ૧ કાન્ડેલીમ દે રી વાપ ને મજસીનો દીર્ઘોજ પાતેરીકોરો મજમનપર જીની તથા કમજની કિનારો મીનુ મોલગીનુ ને પાડ અત્તમન આકોને આડ નવપ ૩૬ પર તેવી જનુ તથા ૬ ને વાપ પચોડે જન તને જ ખાતી છે.

આનુઓ માટે સિદ્ધાઈખાતુ

અમોને ખાસ ક્યારેક છે જોખા પા મી રિડે જનમ ખાતુ મો દામની માટે ૭૧ મ પ્રચ્ચાગોના જુલી ની જનના ૧૧ ના ૩૦ મેળે ૧૧ મારમ રિડે ૧ મારા છે રી-સાતની પ્રિવાઈની મે વાન ૧૨૦ તેજા ૧૧ આસમા આપ છે

મદા ગામ ૧૧ ઓ ૧૧ રી પી થી મોડનમા આવે છે

બી. કલ્યાણની કંપની.

દે મી કાપડ તથા જરી માવના રેપારી

? — કિ બાર્ડ જીવાળા મિત્ર ૧૧ ન ૧૧૫ કાનમોરી મે, મનાડ

એલેખીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ.

ફેબોલીન

(કંપીનાર્ન નન)

મનમા તાગીઆ (મેનેગીઆ) નાવો હિપર અ મીડ હનાજ છે આ દવા કવીનાન નગની દોરાની તેની પાગીથી ખગમ મન થતી નરી કીમત ૩ ૦ ૬૦

વેલટેબલ

ગૌતિક મીગપ

દેમી નનસ્પતીમાની લરીગને લાસત આપનારી ના પાવન નકિન વધારે છે અને મગીને લાવન આપે છે મા દવાની કીકડીઆ પા મળી નક છે કીમત ૩ ૧૦

ગુળવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીલી. કમ્પાઉન્ડ

લીસ અને અગમ પર લીમ્ફાની મોળ વધી અસર દો છે તેમાથી જનાવેરી ઉત્તમ મા કીમત ૩ ૧૪ ૦

મનનાનુ ઠેકાણુ —

ધી એલેખીક કેમીકલ વર્કસ કં લી

પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ મુબાર્કન ૨

નયા રડોન કેપ.

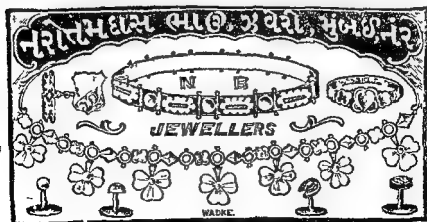
મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ અવેરીઓ.
 ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન
 મોહનલાલ એન્ડ કાનજી.
 દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને અવે-
 રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના
 બનાવનાર ને વેચનાર.
 નં ૧૬૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ.
 ગણેશવાડીની સામે, મુંબઈ.

નવો શુગાર !

નવો વૈભવ !

વીસમી સદીનો ચમત્કાર.

સોના, ચાંદી, અને હરેરાતના બનાવનાર અને વેચનાર

નંબર ૨૨૦-૨૨ શેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

લીખા કલ્યાણુજની કંપની.

પાચ અસરકારક ઔષધો.

૧. તાનની અકસીંગ ગોળીઓ.

લીખા કલ્યાણુજની ફીનર એન્ડ એન્ડ પીલ્મ.

નિર્ધારિત અને અનુભવી ડોક્ટરોની સલાહથી તૈયાર કરવામાં આવેલી આ તાનની ગોળીઓથી કોઈપણ જાતનો તાન એકજ દિવસમાં ફક્ત ચારજ ગોળીઓ લીધાથી દુકી જાય તે દૃઢ પ્રભુ ત્રણ કલાકે અકસીંગ ગોળી પાણી અગર દૂધ સાથે ગળવી. કિ. ૭૫૦ગી એકના ૨.૧.

૨. તાનનું અકસીંગ મીક્ચર.

આ મીક્ચરથી ગળીઆ, આનરીઆ, મેનેરીઆ, રિઝેરે દર જાતના ઝેરી તાન ઉપર રામચાણ અસર થાય છે મીક્ચરના ફક્ત નજીક લાગ લીધાથી એકજ દિવસમાં ગમે તેવા તાન નાબુદ થાય છે અશક્તિ કે સુખી જેવું કોઈપણ લાગતું નથી તાવ મથા પડી પાણી બે વખત વધુ લીધાથી ફરી તાન આનશે નહિ કિ રીશી એકના ૩. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાંડીવ એન્ટીક રૂમેટીક ખામ.

આ મનમ શરીરે જોળવાથી મધીનાત, પક્ષવાત ધુનરી, ધનુનાત, તાચ પગનું રળી જવું કે જારીર ઉપર મોત્તિ ચડી આવવો પેટમાં દુખવું, કે એવા બીજા કોઈપણ વરદો, સ્ત્રીઓના કમુનાન ને જામાનય ૥ લખડર ગેગો જાનનતુની નમજાઈ, રિઝેરે સર ઉપર એ.સરખો નામ-બાણુ અસરકારક મનમ છે અનુભવી નિર્ધારિત ડોક્ટરની ખામ મલ્લથી તૈયાર કરવામાં આ પો કે કિમત રીશી એકના ૩. ૦-૮-૦.

૪. બકાસ એન્ટિન્ટમેટ

હા ૨ સાટે મુજબ બાળીતો અસ નામ મનમ લાખા વખતથી દરજા થાને કીડથી દે ન થતા અને કટાગી ગયના વહીમેતે આ મનમ વાપરવા અમે ખાસ લનામજ વગીએ છીએ માન બે નજી વખતજ લગાનાથો નાં મટી જાય છે, અને જાગતુ નથી પણ કેડક અંબો પ્રુગમે આપે કે કિમત એક બાટલીના રૂ ૦-૧-૦.

૫. જીલ્લાબની ચમકાગીક ગોળીઓ.

ગમે તેરી કમજબાત ઉપર ગરે મુતી વખત થયા પાણી સાથે ચારજ ગોળી ગળી જરાથી પેટ સાફ આપે તે અને કમજબાત દૂર થાય છે તેનાથી પાચનશક્તિ વધે છે અને 'જારીરને મજબુત બનાવે તે મનમ સાચુતો ગોળો, અપમે રિઝેરે પેટના કે તે તથા મન ને તાનની આજાસાઈ, માથાનો દુખાવો રિઝેરે ઉપર આ ગોળીઓ નજીક કાય નાં કે કિમત એક ડબીની રૂ. ૦-૮-૦

બનાવનાર અને વેચનાર—

લીખા કલ્યાણુજની કંપની,

ધરેજી દના વેચનાર.

૧. ગણેતપાડી નોક મુજબ જાણની મા ખામે, પાંડાંદાં, મુખાઈ, પ્રાંત્ય —૨. મીનારામ બીક્ષીઅ કાફે મારકિટ, સુબાઈ.

શરીરની સુંદરતા.

શરીરની સુંદરતા સુદ્ધ નાની અને શદ્ધ વિષયમાં મનાયેલી છે. આ લોગી
ઓ વિષયની સુંદરતા.

મદનમજરી ગોળીઓ.

મા જ સમાચારની છે આ ગોળીઓ. મોલી અને વિવિધભરના તમામ દો.
સુધારી, નીના પડના અવરોધને નદ ઓ મજબુત બનાવે છે. નાનદો નાચુત
રી પ્રાપ્તિમાં આ ઓર જ વધારો કરે છે. તેના થોડી મળના મનથી માપુત
તન્દુરસ્ત મુન્, અને ડહપટ બને છે કી ગોળી ૪૦ નો ૫ એ.

નાનદો નાનાયજીય કેમકે હેડ ઓરીસ-મમન-કાઠિયાનાડ.

આન્ય ઓરીસ, કાઠિયાદેનીંગડ-મુખાર્ડ.

નહ પુસ્તક ૧

કિન્ડર ગાર્ન

મબંધી છ લેખો.

લેખક રા હિમતવાય ગણેશજી અલારીઆ, અમ અ નવનવી બી

કિમત માત્ર ૧૦૦૦ મુલ્ય રૂડું

નહ પુસ્તક ૨

૨

પાન્ય પ્રેમકલા.

ના માત્ર પ્રેમકલામાં શુદ્ધ વાચનના ની કિતમ નમૂના છે

લેખક રા અન્દરકર નર્મદાકર પડ્યા, બી એ નવનવી બી

મુલ્ય રૂ ૦-૧-૦

નહ પુસ્તક ૩

૩

૨૧ ની રસનતમા નન્ડનકર પ વાનુ

નિર્જીવવક્ત્રી અને સન્નિપાલક્રમી

તથા અન્ય લેખો

કિમત ૨ ૧૦-૦ મુલ્ય રૂડું

એન એમ વિપાક્ષી એન્ કંપની, શુકસેવર્ન, ડિસેન સ્ટ્રીટ, મુખાર્ડ ન ૨

ધાણેજ અમૂલ્ય લાભ !

૧. ગુજરાતના અન્યકાંગેના પુસ્તકોની દુકી જાહેરખબરે ઘણા જ સગતા ભાવે 'સમાલોચક'માં લેવામાં આવશે. ભાવ માટે પુછવો.

૨. 'સમાલોચક'માં છપાતા ચિત્રોના જ્યોત્સ ભાડે કે પેચાતા મળી શકશે. ભાવ માટે પુછવો.

૩. ફોર્મ ઝિંકો જ્યોત્સ કરાવનાની સ્ત્રી રાખનારાઓને 'સમાલોચક' ઓફિસ તરફથી એના જ્યોત્સ મસ્તી કિંમતે તૈયાર કરાવી આપવામાં આવશે. એક રખત ખારા કરના મૌને વિનતી કરનામાં આવે છે.

નિરોપ માહિતી માટે લખો—

વ્યવસ્થાપક 'સમાલોચક'ને.

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.

ધ્યાનથી વાંચો !

મે મામનો અમ્હારો આવતો અંક ઈશ્વરકૃપાથી તા ૧ લી મેને દિવસે પ્રસિદ્ધ થશે એ અંક અમ્હારા આદકોને વી પી થી મોકલનામાં આવશે માટે એ પ્રાદુર્ભવ્યુભાવે પાતાનુ લવાજમ તાજ મુધી અમને મોકલી માથુ નથી તેમને તાજાથી મોકલી માથું નહિ તો નવો અંક વી, પી કરવામાં આવે તે સ્વીકારી લેના કૃપા કરવી

માવ વરના ચારે અંગે જર્વે જ કુન્વેન મેંડા, પુકાસ છે અને જર્વે ૧૯૨૮ની તરફે કાલ માવ એમ છે કે અમ્હ અમ્હારાથી જાનતી મામથી પ્રાદ. પારો સદુ કરી છે નમાજમના વધાગને હીરે કેટલાક આદકોએ માસિક બધ કરના મૂલ્યથી હર તેમાના મ્હોટા બા. બાનુ રામુ છે એટલુ જ નહિ પરનુ નિન પ્રતિદિન પ્રાદકોમાં સાંગે સનીન પવારો થતો અમ છે મેં જ અમ્હારા કામની ચરના છે એ જ ગીતે નવો અંક વી પી કરનામાં આવે તે સ્વીકારી લઈ અમ્હારા ઉત્માદને દિયુણીત કરના નર્મ જ કુઓને નસ વિનપિત છે

'સમાલોચક' ઓફિસ—મુંબઈ.

સમાલોચક.

અનુલેખકર વાચ્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચેવ વાલ્મીકિ તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫૨

પુસ્તક ૨૨ મુ,]

એપ્રિલ ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૪ થો.

તત્રી—૧. અખાલાલ છુલાખીરામ જાની બી. એ.

૨. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાશંકર પડયા, બી. એ., એવએલ. બી.

પ્રકાશક—૩. અણીયગમ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

નિયંત્રકમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ

૧. ભારત અરહારો દેશ છે કાવ્ય

૨. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાશંકર પડયા, બી એ, એવએલ બી

૧૮૫

૨. ચોથી અભિવ્યન સાયન્સ કૌંસિસ

૩. કાન્તિવાન જગન્નાથ પડયા, એમ એ

૧૭૦

૩. જાગી જ્યોતિ કાવ્ય

૪. કમુભાર્ગ અચાભાર્ગ દેસાઈ, એન એમ એન્ડ એસ (નેશનલ)

૧૭૬

૪. ઉત્તરોગવિકાસનુ ચેતન અને નાજ્યાશય.

૫. અમાનાથ છુલાખીરામ જાની, બી એ

૧૭૭

૫. હિન્દુ નન્દનવન પ્રસાસ સાત ચિત્રા માથે

૬. ભાનુશંકર હરિશંકર યાદવ, બી એ

૧૮૩

૬. ઔદ્યધર્મનો અધ પાત.

૭. માનગુપ્ત પીતામહાચ અલંકાર

૧૮૫

૭. ગન્યગામ્ર.

૮. રણજીતરામ વાયાભાર્ગ મલેતા, બી એ

૨૦૧

૮. ગોદાવરીને તીરે કાવ્ય

૯. લલિત

૨૦૬

૯. કૌલેઅન ચાનુસારી

૧૦. ભોળીન્દ્રગમ રતનવાન દિવેદિઆ, બી એ

૨૦૬

૧૦. મન્યાનલોકન ૧. નિર્મલનદમી અને સદગુણનદમી ૨. જગભાષાપદેશિકા

૩. નદગર નનચિત્ર

૨૧૬

૧૧. મુભાર્ગ યુનિવર્સિટિના નવા ગુજરાતી વાપસ-એવએલ.

૧. અણીયગમ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી

૨૨૩

વાર્ષિક લનાજમ રુપીઆ ત્રણ, હિન્દુસ્તાન બહાદુર અખીઆ પોતાચાર, આ લવાજમ ગજાનમા જ લેવામા આવે છે

૧૧. ચિમનલાલ હન્ડિયાલ સેતવનક, ઓરિયન્ટલ.

By the courtesy of
the Jam EJam bed.

પુસ્તક ૨૭ મુ.]

એપ્રિલ, ઈ. સ. ૧૯૨૭.

[અંગ ૪,

ભારત અમ્હારો દેશ છે.

અનુવાક-૨૧ ચન્દ્રકાંત નર્મદાનંદ પદ્યા, બી એ, એનએન બી

(ખગાય)

ભારત અમ્હારો દેશ કે દિન એનુ નિશ્ચય ચાલીશુ,
એના દિનને કાળુ, અમ્હે કઈ ને કઈ કરી ભરિશુ
ભારત અમ્હારી માનુષ્યો એનુ ત્રાણુ અમ પગ છે બદુ,
એ સાં શીટાનવાને મારે, અમ્હે કઈ ને કઈ કરી ભરિશુ
ભારતની હુ ખમ્મે અવનતિ પર કા ન અણુ વહારીએ ?
એ સૌ હમનવાને મારે, અમ્હે કઈ ને કઈ કરી ભરિશુ
ધમ, નિઘા અને ધનથી ઉગતિ ભારતની ચારે,
એ ઉત્તરિના મામા અમ્હે કઈ ને કઈ કરી ભરિશુ

ચોથી ઈન્ડિયન સાયન્સ કોંગ્રેસ.

અથવા

ભારતીય વિજ્ઞાનપરિષદનું ચતુર્થ અધિવેશન.

લેખક-પ્રો. કાન્તિલાલ જગનલાલ પડયા, એમ. એ.,

“મમાનોયઃ” ના વાચને સમક્ષ આ મગ્યાની ઉત્પત્તિનો તથા ત્રણ બેકોનો વૃત્તાન્ત હું આપી ચૂક્યો છું (જુઓ પૃ ૧૫૦, એપ્રિલ ૧૯૧૧) ત્હેના સન્ધાન તરીકે એની આ વર્ષની ચોથી બેકનો ડાઈઝ અહેવાલ અહીં ગુણુ કરૂં છું તેમ કરતી વખતે ગત વર્ષની બેકને નમનની મ્હારી કેટનીકે મીઠા વધારે બળ પામે છે, ન્યારે બીજી કેટનીકનો અવમલ્લ કમી થાય છે, તે સ્ત્રીનારૂં છું પ્રથમ વૃત્તાન્ત આપીને

આ ચોથી બેક બેંગોરમા મળી હતી બેંગોરની ચોખ્ખતા એક જ દૃષ્ટિએ દેખાય છે કે ત્યાં આપણા દાનનીર તાતાની ‘ઈન્ડિયન સ્કિન્ટરુટ ઑફ સાયન્સ’ની મત્થા દોનાથી તે વિજ્ઞાનના એક ધામ તરીકે હિન્દમા ખ્યાલિ પામ્યું છે પહોલી બેકને કવચતામા, બીજી મનામમા, ત્રીજી લખનામા, તો ચોથી સુબાર્થમા રધાર ગોલત અસ્તુ એ મહત્વની વાત નથી

બેંગોર એ મૈસુરરાખમા દોનાથી, મૈસુરના મહાગમ્મએ પરિપદ્ધ સ્વાગત તથા મુરખ્ખીનટ વર્ષા હતા બેંગોરની એન્ટના કોનેગના મકાનમા વાપીખરી સલાઓની બેકને વધી હતી પરિપદ્ધની આખી બેકેન્ના પ્રમુખ મગ આપે. બોર્ન, કે મી આઈ ઇ, એક આર એમ, ડી એમની હતા, જે હાલ તાતાની વિજ્ઞાન પા રાજાના ડાઈરેક્ટર છે

૧ જાન્યુઆરીની ૧૦ મી તારીખે ચોથી વિજ્ઞાનપરિષદ મળી મૈસુરનારૂં પરિપદ્ધે આરકાર આપી જે આરભનુ લાપડુ કહ્યું તેમા તણુ મુદ્દા ધણા આગ હતા એક એ હતો કે જે વિજ્ઞાને માનવજાતિની ઉત્પત્તિ તથા સર્જનમા આવે મહત્વનો લાગ લીધો છે તે જ વિજ્ઞાન યૂરોપના આ યુદ્ધમા મનુષ્યોના મહાગની મેટોની નક્કિ તરીકે વપરાઈ બધું થયું છે, એ જાડુ કળ્યાજનન છે પરંતુ આપણે આશા રાખીએ છીએ કે આ અનિષ્ટ પણ કમ્પાણ દાતા થાય, અને વિજ્ઞાનની સોધાના આના દુષ્ટ ઉપયોગ જોઈ તથા મનુષ્યજાતિનું કૂર નિવરન થયું જોઈ આપણા હૈયા એવા ક્ષમકમી ઠોડે કે આપણે ફરીથી લગાઈનું નામ પણ દધએ નહિ ‘શુ’ એના પણ દિવસની આપણે આશા ન રાખી શકીએ કે જે દિવસે વિજ્ઞાનને મસ્કૃતિના ઉજ્જવન પ્રાસક તરીકે માન નહિ પણ વિશ્વની રાન્તિ કરાવનાર તરીકે પણ આપણે રધારી વધએ ?” મહારાજશીએ બીજી એ બતાવ્યું, કે યુદ્ધને લીધે વિજ્ઞાન, જ્ઞા, ઉદ્યોગ, વ્યાપાર આદિ નિપચોમા ટ્રેડબિઝનમા ભગીરથ પ્રયાસો ઉત્તેજિત થયા છે અને ત્હેમી અસર હિન્દ ઉપર પણ થોડીક થઈ છે તો પણ પોતાની સ્વતંત્ર

મસ્સતીયન્દ્ર લાગ ૩ જોડે ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

તરીકે મહાગત્રસાહેબે કહ્યું કે હિન્દના આપત્ત-ઉદ્યોગના સરકારી કમિટીને તે માનવ
ધર્મી સહાયતા કરી જોઈએ, હિન્દમાં વૈજ્ઞાનિકો, આપારીઓ જેવા નહાના મડો
મરનાને મનાહ આપવા નીમતામાં આવ્યા છે તેના અહીં પણ નિમાસ જોઈએ, અને
તાનાની વિજ્ઞાનપ્રાપ્તિને વધારે વ્યાવહારિક રૂપમાં વધારી જોઈએ

મહાગત્રસાહેબની પછી વિજ્ઞાનપરિષદના પ્રમુખ મહાશય મનુ આરે. બોર્ને પોતાનું
વ્યાખ્યાન માન્યુ મર આરેડ બોર્ને પામેથી વિજ્ઞાનના વ્યાખ્યાનની તે આશા હતી જ
નહિ કારણુ જે કે એમને સુવાન્યમાં પ્રાણિશાસ્ત્રમાં ગોવો કરીને વૈજ્ઞાનિક કાર્તિ
મયાન જી હતી, અને રાંધન એસાનીતા એ કેવો પણ નિમાસ છે તે પણ તે પછીનાં
ગ્રનમાં મનાસના કાષ્ટરેન્ટર ઓફ પબ્લિક હેલ્થકન તરીકે એમને વધીની જામવાજમાં
વર્તાતા વર્ષો માંયા તેમાં વિજ્ઞાન આવેતો આ મસગ તરન ગયો અને દ્રવે એમને તાતાની
પ્રાપ્તિનાની ઉપર તેમ જ વિજ્ઞાનની આ પરિપદ ઉપર અધિનતા થરાનુ પદ મન્યુ તે એમની
ચોખ્ખતા કરતા સ્વાખ્યની માન છે તેથી મત પરિપોતા પ્રમુખોની પેરે વિજ્ઞાનની કોઈ પણ
સાખામાં સારો પ્રવેશ પાડે એવું સમય વ્યાખ્યાન અમે એમની પામેથી મેળવવાની આશા
ગમી નોની પણ તે સિવાય કા તે વિજ્ઞાનના કોઈ સામાન્ય પ્રત ઉપર હિન્દમાં થતા
તથા થઈ શકે એના વૈજ્ઞાનિક ગય ઉપર કે આ વિજ્ઞાનપરિષદની હારતીય મથ્યાની
ખિનવખી ઉપર મારો પ્રવેશ પાડે, અને વ્યાવહારિક, વિચારોત્તેજક, માર્ગદર્શક સૂચનાઓ
એમના અનુભવમાંથી નખી મળે, એ આશા રાખી હતી તેમાં મ નિરાગ થયા એક કે
એમના વ્યાખ્યાનનો વિષય તથા ભૂમિત્રા બહુ જ સામાન્ય હતા અને એમાંથી તારની કાટી
અહાં ગળુ કરીએ એના સાગ મુદા જુ થોડા હતા હિન્દની ક્ષિતિશ એમોમિએશનની
સારે હિન્દી માયન્સ કૌન્સિલની કાષ્ટક સન્મામણી કરી, પણ સાયન્સ કૌન્સિલના સખન્ધમાં
જે જે દિન પ્રમેા ઉપસ્થિત થયા છે તેમને અમ સરખો કર્યો નહિ વ્યાખ્યાનના આગમમાં
હિન્દી અરબર હિન્દમાં વિજ્ઞાન માટે બહુ મથ ક્યું છે એમ બતાવનાતો પ્રવાસ હતો ને
છે'ના અર્ધમાં "ગોધખાજ" (research) કોને રહેવાય શુદ્ધ વિજ્ઞાનતાત્ત્વની તથા વિજ્ઞાનનાં
આવહારિક વ્યવહારો (applications) ની શોધખોજ એ એના ગૌરવ રિરે લાખી ચર્ચા
કરી, બનોની આનસ્થકતા એટલુ સૂચન્યુ, અને આ મહત્વના પ્રશ્ન ઉપર પણ જે મનબેદ
છે, તેમાં કા તે પોતે જ નિર્ણય ન કરી શક્યા હોત તેથી કે કા તે અરપદ રાંધીને લીધે,
બન્ને પક્ષની જગતરા ચર્ચા કરવા ઉપરાંત વિશેષ ફલ આપી શક્યા નહિ

આ પ્રમાણે આ વ્યાખ્યાન કોઈ રીતે સફળ કહી શકાય એમ નથી તે પૂરૂ થતા મૈસુરના
મહારાજનાં સાહેબ વિલાય થયા, અને સાયન્સ કૌન્સિલના સલાસદોની સખા શરૂ થઈ
" હિન્દમાં વૈજ્ઞાનિક પ્રવૃત્તિકાર્યો " એ પ્રશ્નની ચર્ચા થઈ અને આ સાયન્સ કૌન્સિલ એ
વિષયમાં શુ કરી શકે, એ ખાસ પ્રત ચર્ચાથી પરિપદની મત બેઠકના પ્રમુખ સર સિડનિ
બર્ના સન્માપતિ થયા અને અલ્લાયાદની (સરકારી) મ્યુર મેન્ટલ કૌન્સિલના પ્રાણિ-
શાસ્ત્રના પ્રોફેસર, ડા બ્રુડનેન્ડે આ સમન્ધી ચર્ચા શરૂ કરી હાના કાળમાં ગાનની કોઈ

પણ શાખા અનન્ધી કાર્ય કરતું હોય તો તે વિષયનું સાહિત્ય જોતું જોઈએ છે પ્રાચીન કાંઈમા ને પ્રાચીન પદ્ધતિ પ્રમાણે ના. વિદ્વાનોના તથા પરિવોના આધારે સમાઈ રાગુ અને જીવદાથી પ્રગણિત કરાતું તેમ કાલ જગુ તદ્દન અશક્ય છે તેથી ખાસ વિષયોના પુસ્તકાલયોની બહુ જરૂર છે પણ વજાનિક પુસ્તકાલયો બહુ મોવા પડે છે. વિનાનના કાર્ય કર્તાઓ હિન્દુમાં બહુ ચેલા છે વિદ્વાનની કેટલીયે શાખાઓ છે અને દરેક શાખા ઉપર કેટલું ચે સાહિત્ય એકન થયું છે તથા નવું નવું પ્રસ્ટ થાય છે તેથી હિન્દુમાં વૈજ્ઞાનિક કાર્ય કરનારાઓને જોઈતું સાહિત્ય કા તો હિન્દુમાં મળતું જ નથી કે મેળવના મેડો માઇનોની મુસાફરી તથા વળુ ખચ દગ્ગા પડે છે તે જતા વૈજ્ઞાનિક કાર્ય હિન્દુમાં જોમજોર ચલાવવાને વૈજ્ઞાનિક પુસ્તકાલયો અનિવાર્ય છે તેથી હિન્દુના વૈજ્ઞાનિકોનું આ મડળ તે ઉપર વિચાર કરીને ઠાઈ વ્યારદાશિક માર્ગ કાઢના માગતું હતું એક એરી પણ સૂચના હતી કે હિન્દુમાં એક મધ્યસ્થ મહોદુ પુસ્તકાલય ખોલવું આ ચર્ચામાં રજાઓએ લાગ લીધો હતો એને માટે જોઈતું દ્રવ્ય કયાથી લાવવું, એ પણ જેવો તેવો વાધો નહોતો આખરે ઠાઈપણું નિર્ણય કર્યા નિના પ્રશ્ન મુનતવી રખાયો.

૨ ખીજે દિવસે તા ૧૧ મી જાન્યુઆરીએ, જુદા જુદા વિભાગોમાં સાયન્સ કોંગ્રેસ મળી કૃષિશાસ્ત્ર, રસાયનશાસ્ત્ર, અને ભૂમિશાસ્ત્ર (*Geology*) ના ત્રણ વિભાગો મળ્યા હતા.

કૃષિશાસ્ત્રના વિભાગની સભામાં પૂસાના *Research Institute* ના મિ મેન્ડેના સભાપતિ હતા નન લેખો આન્યા હતા, તેમાં ચાર અંગ્રેજોના હતા, ચાર હિન્દીઓના (દક્ષિણ હિન્દુવાસીઓના) અને એક અંગ્રેજ તથા હિન્દીના સહકાર્યોના લેખ હતા આમાં કેટલાક ખાસ કરીને હિન્દીઓના લેખ વિદ્વાતાવાળા હતા કેટલાક નિશ્ચેય નિરાળા રૂપવાળા હતા પૂસાના મિ હાવર્ડનો લેખ આ વખતે પણ સારો હતો “હિન્દુના વાયવ્ય વિભાગમાં દહિનો નિકામ” એ વિષય સારી રીતે ચર્ચ્યો હતો કોઈમટુરના મિ દિગરનો વિષય “વનનુ શાસ્ત્ર” (*Science of Forestry*) સારો હતો, ને મુદ્દાઓ સારા જણાય છે બેંગલોરના મિ એન્ડેડોનો વિષય સૌથી વધારે રસ પડે એવો હતો—કૃષિશાસ્ત્રથી અટાન જતોને “*The Planting Industries of Southern India*,” માં દક્ષિણ હિન્દુના ત્રણ મહાટા કૃષિ-ઉદ્યોગનું વર્ણન એમણે આપ્યું હતું આ ત્રણ તે ચ્દા, કૌશી અને ગંગા, જે ત્રણ ખેતીના ઉદ્યોગો છે જેમ મુનાઈ રૂના ઉદ્યોગને માટે, બગાળા રાણું (જ્યુટ) ના ઉદ્યોગને માટે તેમ દક્ષિણ હિન્દુ ચ્દા, કૌશી અને રણગને માટે પડાયું છે આ ત્રણેમાં, મિ એન્ડેડ જણાવે છે કે, કૌશી માંથી પડેલી હિન્દુમાં દાખન ચર્ધ તે મુદ્દા કેવી રીતે આવી, એ હવે દન્ટકથાઓના બેદલર્થા વૃન્તાન્તોમાં દર્જા ગયું છે આફ્રિકાના ઈથિઓપીઆમાં તે થતી હતી, ત્યાંથી ઈ સ ૮૭૫ ના મુમાગમાં તે એમીસી નીઆમાં નાઈ અને લાથી ધીમે ધીમે પ્રાસ કરતા અરબસ્તાન સિરીઆ, ઈરાન, તુર્ક-ગાનને એશિઆના ખીજ દેશોમાં પહોંચી કૌશીના ઉપર જેટલો જુનમ મુજબો છે, તેટલા

બીજા ટ્રાઈ પલ્કુ બક્ષ પાઈ ઉપર નહિ ગુજ્યો દોષ ધારિત વહેમ, રાજનીય વિરાગ રૂઝનીય પ્રતિનિધ, ૨૨, જમાન વોગેની પીપ્પ સડી ચીને ડોરી અત્યારે આખી દુનિયાના આદાર તથા પાનમા ગ્યાન, પામી છે દન્તકથા પ્રમાણે ઈ સ ૧૬૦૦ માં (અનુભવના રાજ્યમાં) 'ઐશ્વર્ય' અધ્યાનના ચિદમાનુષ પાનેની ટેડીઓ ઉપર આખા છુદિન નામના માણસે મીવી પટેની ડોરી વાની ઈ સ ૧૭૦૦ માં તે એડનથી મનગાગના કિનારા ઉપર આવી એ ચોડસ છે, અને ઈ સ ૧૮૦૦ ના ભારતીય સાહિત્યમાં પણ તેના નિશાન મળી આવે છે હાન દનિષ્ણ હિન્દમાં એ લાખ એકઠા જેટલી જમીન ડોરીના વાવેતરમાં રોકાઈ છે એનાથી બીજે નમરે ન્હા આવે છે તેહનો મૂળ રોપો આસામ તથા ચીનમાં થતો, અને એનો મુખ્ય વિદાય તો ચીનમાં જ થયો ઈ સ ૧૮૩૪ માં હિન્દમાં ન્હા ઉગારાની બનામણ કરનામાં આવી હતી અને ચીનની ૨૮૦ અજમાવી પણ પ્રયોગ નિર્દય થયો ઈ સ ૧૮૪૦ માં આખામની ન્હાથી પ્રયોગ કરના કંપની સ્થપાઈ, અને હાન દનિષ્ણ હિન્દમાં ૧૪,૦૦૦ એકઠા ન્હાના વાવેતરમાં રોકાયા છે રમરતુ વાવેતર તો વધુ અગતીય છે સન ૧૮૭૬ માં નિકામ નામનો અગ્રેજ વાલ યોગદીને ગમના થોડા બી એમેટોનથી ઇન્ડિયામાં લાવ્યો તેના રોપા લકા ગયા, ને ધીમે ધીમે દક્ષિણ હિન્દમાં પણ પહોંચ્યા આ પ્રયોગો ફાવ્યા નહિ ને આખરે સન ૧૯૦૦ માં સારી ભૂમિ મળનાથી આનબેકારમાં એની સારી નર્યાન થઈ રમઝ એટલું લોભપ્રિય થયું છે કે વાસ્તવિક રીતે એ પગ વરો જ ઉઘાગ છે, એ નજા બાણતા નહિ હોય સન ૧૯૭૦ માં તે પેન્ની બતા હાન ભૂસના માટે જ વપરાતુ પણ હવે તો તે વિવિધ ઉપયોગોની લીધે બહુ કીમતી પાઈ થના પામ્યું છે નગભગ સાઠ દુબાર એકઠા જેટલી જમીન દક્ષિણમાં રમરો રોની છે

રમાયનશાસ્ત્રના વિભાગમાં મનાસની પ્રેસિડેન્સી કોંગ્રેસના રસાયનના પ્રેસિડર, ડૉ સાધમનમ સભાપતિ હતા (સાયન્સ કોંગ્રેસના સેક્રેટરી પણ તે જ છે) એમના બાવણમાં એમણે કહ્યું કે હિન્દમાં શોધયોગો બહુ થોડી થાય છે, માટે શિક્ષકોને વધારે સારી તાલિમ આપવી જોઈએ, શિષ્યલુનો ભાર કમી કરવા શિક્ષકોની સખ્યા વધારવી જોઈએ, આ પગાર વોરેમાં પણ સુધારા કરના જોઈએ બધા મળીને ૧૩ લેખ આ વિભાગમાં આવ્યા હતા, તેમાંના ૬ હિન્દીઓના હતા ૫ અંગ્રેજોના હતા, અને ૨ હિન્દી-અંગ્રેજના સહકાર હતા ડૉ પ્રફુલ્લ ચન્દ્ર ગાય, ડૉ મનરો ડૉ સાયમનસન તથા ડૉ વાટમન જેડ વિદ્વાનોની શોધના વેબો, તેમ જ બીજા લેખો પણ રાજ્વીય દૃષ્ટિથી બહુ મદદરવાના હતા મુખ્યત્વે તેન બોળ, કોરે પિરે પણ પ્રયોગોના વૃત્તાન્ત હતા એમદરે લેખો સારી ભૂમિકાના હતા

ચીને વિભાગ ભૂમિશાસ્ત્રનો હતો ૬ લેખો આવ્યા હતા, ૨ હિન્દીના ને ૪ અંગ્રેજોના વિશેષ વૃત્તાન્ત મળ્યો નથી

તા ૧૨ મી જાન્યુઆરીએ ગણિત તથા ભૌતિકશાસ્ત્ર (Physics) નો વિભાગ તથા વનસ્પતિશાસ્ત્રના વિભાગની સભા મળી હતી પહેલા વિભાગના સભાપતિ મુખાર્જી વિંમન કોનેજના પ્રિન્સિપાલ તથા મુખાર્જી યુનિવર્સિટીના વાર્ડસ એન્ડેવર રેવરંડ ડૉ. મેડિસન હતા પહેલી જ વાર સાયન્સ કૌન્સિલના વિભાગમાં મુખાર્જીસીને સભાપતિ થવાનું માન મળ્યું આ વિભાગમાં ગણિત તથા ભૌતિક શાસ્ત્ર બેઠાની નાખ્યાથી દરેકને નુશાન થાય છે મુખાર્જી મા તેમ જ દરિયુ હિન્દી સારા આગ ગણિતશાસ્ત્રીઓ હોના છતાં ગણિતશાસ્ત્રનો ફત્તો એક જ લેખ એક હિન્દી નરથી આ યો હતો હમણા જ મદ્રાસમાં ગણિતશાસ્ત્રીઓનું મેળન થયું હતું, બધા ગણિતશાસ્ત્રીઓ તેમાં જ ભળ્યા હાગે છે ભૌતિકશાસ્ત્રમાં ૭ લેખો હતા, તેમાં ૩ હિન્દીઓના, ૨ અંગ્રેજોના તે ૨ હિન્દી-અંગ્રેજોના સહકારથી તૈયાર થયેલા હતા નમણુ તથા ડૉ વાટસન ધ્યાન ખેંચતા હતા ડૉ વાટસનની માથે મિ પગજપે નામે ફક્ષણી વિદ્યાર્થી, એક જ મુખાર્જીએ મુખાર્જીનું પ્રતિનિધિત્વ કર્યું હતું ડૉ મેડિસનનું સભાપતિ તરીકેનું ભાષણ સારૂ ગળાયું હતું હિન્દીના “Scientific spirit” વિષે તે બોલ્યા હતા પ્રાચીન હિન્દીની રોષભોળોને ઉદ્દેશીને એમણે કહ્યું કે ભારતીય શુદ્ધિ વન કેવળ તાર્કિક વિચારો તરફ નથી, પણ તે હમેશા થોડું ઘણુ બ્યાનહારિત હોય છે, અને હિન્દી ગણિત વિષયક દૃષ્ટિઓમાં તર્ક તથા બ્યાનહારનો જે સંયોગ જાય છે તે હિન્દીના શુદ્ધમાં ગુણ તરન ચિન્તનમાં પણ પગખી લકાગે હિન્દી તરનચિન્તન એ કેવળ તર્કગ્રામ ૨ વિચારવિનાસ નથી કે શુદ્ધિની વ્યવગતાને મતોપનાની ક્રીડામાન નથી અન્તમાં ડૉ મેડિસને પૂછ્યું કે પ્રાચીન જ્ઞાનમાં ગ્રીસ માથેના જ્ઞાનથી ગ્રીમ તરફથી ભાગતીય શુદ્ધિને જેમ એ- ગ્રેગણા મળી હતી તેમ આ જ્ઞાનમાં જે પાશ્ચાત્ય પ્રજા માથે હિન્દીનો સમઘ નિર્માયો છે તેના ગાતર અસંગથી હિન્દીની શુદ્ધિમાં નવું ચૈતન્ય, વિગેય ફલપ્રક તેમ વિગેય ઉત્કટ પ્રવૃત્તિ, જોરાની આશા ગુ ન ગમી શકાય ?

વનસ્પતિશાસ્ત્રના વિભાગમાં ધણા લેખો હતા ૧૩ લેખોમાં, ૫ હિન્દીઓના, ૬ અંગ્રેજોના અને ૨ ઉભયના હતા આમાં પણ મિ હુનડનો વધારે આમાન્ય પ્રદાનનો હતો, તે બીજા વિગેય શાસ્ત્રીના સભાપતિનું નામ જાણનામાં આનુ નથી

તા ૧૩ મી જાન્યુઆરીએ પ્રાણિશાસ્ત્રના વિભાગની સભા તથા સમસ્ત પંચિદની સામાન્ય સભા હતી

પ્રાણિશાસ્ત્રની સભામાં મદ્રાસની પ્રેસિડેન્સી ડૉનેજના પ્રો રાયુતી એનન સભાપતિ હતા વિજ્ઞાનના આ વિષયમાં હિન્દી વધારે રસ લેતુ થયું છે એમ એમણે કહ્યું ને તેમાં કનકતાના મ્યુઝીયમમાં થતા કર્ણની પ્રવક્તા કરી ૩ હિન્દીઓના તથા ૪ અંગ્રેજોના મળી કુલ ૭ લેખો આ થા હતા અંગ્રેજોમાં અન્હાબાદના ડૉ બુડલેન્ડ, મદ્રાસના માઝી-ખાતાના મિ હોનેલ, આગ્રાના ડૉ રેન્કિન હતા માનવશાસ્ત્ર (Ethnography) સંબંધી

એક જ નેષ એક દિન્દી તરફથી આ થો હતો, ત્હેને આ વિલાગમા સામેન કરવામા આ-થો હતો કોચિનની યુરેઝીઅન તથા ઈન્ડો-પોર્તુગીઝ પ્રજા સમધી તે હતો

તે પરી સર આર્થેડ એર્નના સલાપતિત્વ નીચે સમસ્ત સલાસોની સભા મળી નંદીનત માયન્સ કોંગ્રેસના બધાગણુ મિત્રે ચર્ચા ચર્ચ હતી પણ તથી તેતુ કાર્ડ ક્ષવ આ-નુ કે નથી ત્હેનો વૃત્તાન્ત પ્રકટ થયો આવની બેક-લાહોરમા થને પગમના ને ટેન-ટ-ગન્દર્ન મર માઈન એનાયર એનાયુગ્મી થશે જી ગિવનર્ વોડર એક આર એમ, એના પ્રમુખ, અને મિ હેન્ની ન્યાનિક મત્રી થને આટતુ નક્કી કરી પાનિદ નિર્મન પામી

૩ આ સવ વૃત્તાન્ત માયન્સ કોંગ્રેસે પ્રન્ટ કરેના તેમ જ નતમાનપત્રોના અહેવાન ઉપરથી લીધો છે વળી ઈન્ડો જના હુ જનતે જર્જ ગક્યો નોતો પણ લા ગયેલા કેટનાની પામેથી લેમના સમકાર જાણુના પામ્યો હતો

ત્રીજી બેઠકની પેઠે આ મેડમા જાહેર લોકપ્રિય પેનાનિક આખ્યાનો હતા પણ લખનામા જી-હવે સર જગદીન અન્ડ નતુના પ્રયોગમય આખ્યાનથી જે અદ્ભુતતા નથા આકર્ષીપુ થયા હતા, તેતુ ઈંગ્લેન્ડમા કાર્ડ ચાપ એમ ન્હોતુ પરતુ એને ન ને ભેગ નોગની તાનાની પેનાનિક અમ્યા, રિાવમમુન તથા કનમાડીના કાવેરીના ધોધ તેમ જ એ ધોધથી બનતી રિગ્જાના કાગખાના ગેગસખાનો પૃત્વી ઉપગતો ઉચામા ઉત્તો પોધ, અને કોનરની મોનાની ખાલો, આ પેનાનિક દૃષ્ટિથી પણ અસન્ત ગ્લેટપાલ્ડ મ્યાનો નોવાનો નામ કોંગ્રેસના સભામહેને મળ્યો ધામિક અનિદ્વામિ, તેમ જ સિંપ, આરોમ્ય ને સદ્વિલ્લાનર્થની દૃષ્ટિઓવી રસપાયક એરા અથજો તો ઈંગ્લેન્ડની સનિધિમા પુષ્કળ છે, પણ પેનાનિક દૃષ્ટિને પણ પ્રસન કરનાર અથજો એમા ઉમેરના થટે છે

લખનાના કરતા તેમ કદાચિત્ પહેલાની કોઈ પણ બેઠકના કરતા, આ નર્ દિન્દીઓ નધારે જાણના હતા એ આનર્ની વાત છે જેમ લેખો તથા નોધોમા તેઓએ આટથી પ્રગનિ બનાવી, તેમ નધારે ને વધારે વધી, આ મગ્ધાના વલીનટમા પણ તેઓ લાગ મેગવે એ છટુ છે એતુ થને ત્યારે જ આ લાગતીય વિનાનપરિષદ રિગેષ ચિગરથાથી અસગ કરગે, અો ત્યારે જ લગતજુમિના સિંચલમા તથા મળના જીવનમા વિતાનનો જે ઉચોપ કરનાતો છે તથા વિજ્ઞાનની પ્રનિયા ઉતાગવાની છે, તે કરનાના અસરકારક પગર્ના લર્જકારો મુબાનમાઓ દહજ વિજ્ઞાનપણિથી ફર ગ્લા છે, એ ગાયનીય છે તેમ આ માયન્સ કોંગ્રેસને નિરોપ કવનની કરવા જે અયોજનની આવગ્યકતા છે તે કરનામા આ વર્ષે પણ નર્મતઓએ વિનમ્ય કયો, તેમ જ એના નર્મતમા વિગેર વિસ્તાર કરવાના નથા એની ગનિર્મા નિસે કોનત આજવાના ઉપાયો દહજ નિચાર્યા પતુ નહિ, એ વિગેષ નોકમક છે

૩ પાઠથી મને એટલું બધું નિદ્રા નથી નવું નથી ત્યાં હું તે સમયે મેં જોયું
 રહ્યું નથી જતા હિન્દની ગાંધીય દૃષ્ટિથી વિજ્ઞાન જેટલું ફેલાવાયું તેનું જોઈએ તથા
 પ્રાચીન વૈજ્ઞાનિક સમૃદ્ધિ એકા દ્રવ્ય, તથા પદાર્થો જેટલું પ્રયાગ દ્રવ્યો જોઈએ તે
 કાર્ય આ સાયન્સ કૌશલથી થતું નથી, અને હાન ગાંધી રીતે થશે પણ નહિ મોટે
 ભાગે અમને તથા મગકારી નોકરોને માટે જોએને મુશ્કેલીનું ખર્ચ વગેરે મને છે તેઓને
 માટે એ આંધી વધારે સન બધું મ્યાન થયું છે મગકારી આશ્રય છે એ બધું મુખ વાત
 છે પાડુ બીજા અગોની પણ આ મગકારી છે ૧૩૩ છે

આમ

જાગી જ્યોતિ.

પેખ-૨ કનુભાઈ અચાભાઈ દેસાઈ, એન એમ એન્ડ એસ (નેશનલ)

જાગી જ્યોતિ જવનન

૧ દમમા જાગી જ્યોતિ જવનન

દેશોત્થની આનંદર મુખ

જાગી છે બાવન અહોહો—

૧૫મા

દેવ દુન્દુભિ આજ મળતા

નિધુ ૧ માર હિન્દ અહોહો

૮૬૫મા

સહિષ્ણતા ને સમાનતા તો

ગદ ગદમા જવનન અહોહો

૬૫મા

સ્વતંત્રતાના-ત્રાનુભાવના

ધોળ કરે પ્રનુસન અહોહો

૮૯મા

માનુભૂમિપથ ઉદ્ધા સમા

જગ્યા વીગ અનન અહોહો—

૮૫મા

માનુભાવને ધરી વિવિધતા

યશ મળે વિન અહોહો

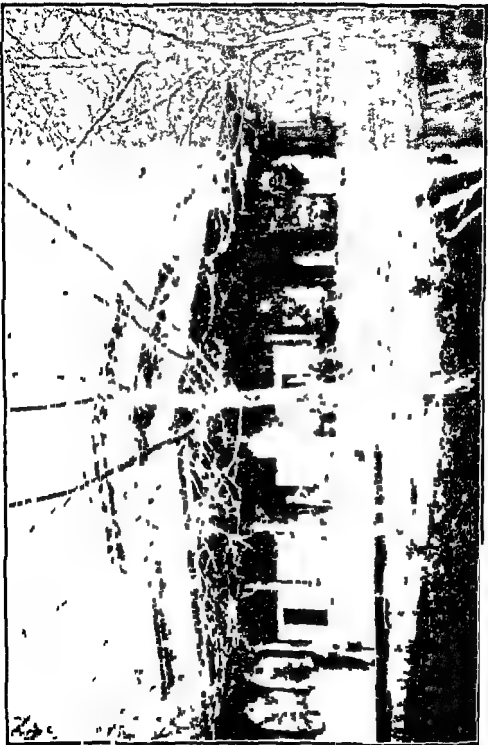
૧૯૫મા

આત્મજોગ્યે સ્વરાજ્યને તો

હવે સાધશે હિન્દ અહોહો

૮૫મા જાગી જ્યોતિ જવનન

பின்னரே நெல்லை-நகரில்
புதிதாக கட்டப்பட்ட

ઉદ્યોગવિકાસનું ચેતન અને ગત્યાશ્રય

(૨)

(ગયા અકથી ચાનું)

લેખક-રા અમ્માવાન છુવાળીનમ બની, બી એ

આમ દેશને હિન્દના ઉદ્યોગવિકાસનું ભવિષ્ય આગામી તબક્કામાં છે, તેમ હિન્દી સરકાર અને હિન્દી પ્રજા બન્ને તે અર્થે સંવેન થયા પછી છે. આથી આ પ્રત તેના સમગ્ર અંગે

સાથે વિચારવાને દાનનો અમય ખાસ અનુકૂળ છે. પરંતુ આ વિચારણામાં રાજ્યાશ્રયની ઉત્પત્તિ અગાઉ, સ્પષ્ટપણે એ કહેવું જોઈએ કે ઉપર દર્શાવેલું તેમ હિન્દની પ્રથમ અગત્ય. વિનયનું નિયંત્રિત એ જ, જેને અધ્યાત્મમાં *Enterepreneurs* ઉદ્યોગોના

ખાસ અધ્યાપક કહી છે તેના વ્યવસ્થાપક હિન્દમાં રાજ્યે મળવાનું છે. હિન્દી સરકાર દ્વિતીય ઇન્ડિયા કોમ્પનીના વાન્સ રૂપે હિન્દી નાણાચાલનની વ્યવસ્થાપક *Financier* તો છે જ એટલે કે દેશના માથાના નાણામંથ્રી (નહાન હુડીયાના સુદાર આદિ) દ્વારા નાની પેની હિન્દી સરકાર છે તેમ જ હિન્દી ઉદ્યોગોની નિયંત્રિતો સારો ઉપાય પરોળા બળગેમાં જેવી રીતે થાન એમ દેશ તેની રીતે તે નિયંત્રિતો ઉદ્યોગો દેશમાં જામે એવી વ્યવસ્થા દાખવનારી પેની પછી હિન્દી સરકારે બનવાનું છે. સરકારની ટોચથી રિયા આ જાન થઈ શકે એમ નથી, એ નિર્વિવાદ છે. હુનીયામાં ઉદ્યોગોના અગ્રણી અને પ્રમોટી તથાગીય જોતા આ સત્ય તત્ત્વનું ખરૂં મૂલ્ય અકાને એટ મિટને અગરમી અને બોમ્બેસથી મદીથી (૧૭૫૦ થી ૧૮૫૦) ક્રોધેતા ઔદ્યોગિક પરિવર્તન (*industrial revolution*) નો સને ૧૮૧૦ થી ૧૮૧૦ સુધીમાં જન્મનું ઉદ્યોગોનોએ સાચેના સર્વોચ્ચ નિકાસો, એશિયામાં જાપાને સને ૧૮૫૦થી ખીનવેની ઔદ્યોગિક નિયંત્રિતો તેમ જ અમેરિકાની પ્રગતિનો ઇતિહાસ અનુભવતા રાજ્યની પોષક સભાજના પરિણામે એ દેશના વ્યાપાર અને ઉદ્યોગોના પ્રગતિને જાણ્યા છે એ પ્રત્યક્ષ થાય છે. નામાન સમયના, પ દેશો સાથેના રાજ્યદ્વારી સમઘોષણ આપાગી અને ઔદ્યોગિક મનઘોષણ ઉપર જ મુખ્યત્વે અનન્યતા છે અને એના સમઘોષણાધારા, ફેરવના, છેલ્લા એ દેશના રાજ્યનનનું જ કાર્ય છે. આ સમયે તેમ જ નના ઔદ્યોગિક સત્તેગો અનુભવ ની રિયામાં દેશની ઔદ્યોગિક પ્રગતિ વાવવાને ગત્યની દોરનસીની અગત્ય આનસ્યક દેશાથી હિન્દી ઉદ્યોગોને ગત્યાશ્રયની પ્રથમ અગત્ય છે.

આથી તે અમની જરૂરી અનુકૂળતાએનો વિચાર અહીં કરીવું ઉદ્યોગોના વિદાસ માટે સામાન્ય રીતે નજી જરૂરી ઓ પ્રાથમિક અંગે લેખાય છે-(૧) કાચી નિયંત્રિત, (૨) દારીગરો, અને (૩) મુડી આ ત્રણે અંગે રાજ્યની સર્ગીન મદાવતાથી ઉદ્યોગના ના. તેમ જ લોકના વ્યાપારી પ્રવર્તતાથી કેમ ઉચ્ચ રીતે જોડી અને જમાવી જરૂરી અંગે. સમય એમ છે, તે વિચારવાનું છે. વિશેષ સ્પષ્ટતાથી તે પ્રત્યેકનો વિચાર કરાવવાથી આ સમઘોષણા અત્યા સુધીમાં શુ શુ સધાવવું છે હજી શુ શુ કરના જોગ્યું કહેવું છે, તેની પ્રતુસ્થિતિ સમનને

ઠાચી નિપજ્જેનો આધાર મુખ્યત્વે ખેતી ઉપર છે. દુનીયાના સુધરેના દેશોમા નિજાનની નની રીતિઓ અનુસાર ખેતી ઉચ્ચ પ્રકારે, થોડા શ્રમે અને પાકની દેરદેગથી પૂરતો બદલો આપે એવી હમે કરાય છે. હિન્દી ખેતીને કે હિન્દી દાગતો પડેની વજે છે, કાચી નિપજ્જે, પરંતુ દુનીયાના અન્ય સુધરેલા દેશોની ખેતી માથે હરીફાઈમાં રહી રહે, એની ખેતીની ખીલ ઉચ્ચ ટ્રાક્ટોની તો નથી જ તેમ જ જમીન નિં પગ દિન નીગમ થતી જતી વણી અને તેનો હોવાની અને પાકની ઉત્તર નમણી પડવાની ક્યારેક અભાગ છે તેથી નની ઉપયોગ,

દખના ઓગ્ર શ્રમે અને વોડા ખર્ચે પુરકળ બદલો આપે એવા ખેતીના ઓતરો ઓ ખાતરોની જમીનને પરિપુષ્ટ કરનારી અને અવરનર ઘટતા પાકથી તેની કનડૂપના રધારાની નની રાસ્ટ્રીય ગીતિઓનો પરિચય હિન્દીઓને ગગનવાનો છે તેમ જ આવો પરિચય ખેતીવાડીની કળાણીથી સગર કરારી શકે એમ છે થોડા વર્ષથી પુસા, પુના આિ ચળોએ ખેતીવાડીની કાવેને અને તાળાઓ તેજો ગની છે તેમ જ દેડ ઈનાકામા ચાર ચાર પાચ પાચ મથોએ પ્રવર્તનકેરો રાખી તથા નિપુણ પુણ્યોની નનાદ ખેડુત વગેરે નજે એની ગોઠવતો થોડા, મરકાઝે આ તિતમા પ્રયત્ન આદર્યો છે ખરો જતા હિન્દી વિનાનતા, ખેતીવાડીની બહોળા કળાણીની અપેક્ષા ગમનારી પ્રગતી બદુઅખ્યા અને હિન્દી ખેતીની અપરિપક્વ ધનિ, એ સન જોતા આ પ્રયામો વણા જ ઓગ તેમ જ અતિમંદિદ ધયા છે જમીનએ પોતાના રેતાળ અને અગસાળ પ્રેશને ઉત્તમ ખેતીને લાયક બતાવનામા લોઢને ા દરેક પ્રકારની મદદ આપી છે તેનો ખ્યાન ગગામા આવે તો હિન્દી મરકાઝે હિન્દી ખેતી અમધમા વડ જ ઓછુ કહેનું જણામે તેનો એક જ નામન બસ થયો હિન્દી હનરો માત્ર હાડકા જમની દર ના વર્ષ જણુ હણુ અને તેના ખાતરો મતાની તેનો લાભ પ્રગતે આપણુ હણુ, ભારે હિંદ એ હાડકાની કીમત જ સમજણુ ન હણુ, એમ વહુ અયામ ની ગણાય આથી કાચી નિપજ્જે ખીનવા ખેતીવાડીની કળાણીની પ્રથમ અગત્ય છે, એ સમગરે

વળી હિન્દી ઠાચી નિપજ્જે તો વિશાળ પ્રમાણમા પડવે છે, પરંતુ તે જ નિપજ્જેમાથી માન દેશમા જ બનાવનાના ઉલોગો પરદેશી હરીફાઈ સામે નિભારી શકતા નથી એટલે તેની ખીજા, ગમમા કામ લાગતા વનરપતિષદ્યો, નડ, કાચુ રેશમ, ક, ગોન, રાજા, આમડા, છત્રો, નાના ચીથરા, લાડકા, એ સરની નિકાશ અતિવિશાળ પ્રમાણમા મોરે લાવે હિન્દને વરવી પડ છે અને પરદેશોમાથી એ જ ચીજોમાથી બનેલા મોઢા માથ તેનો, ગગેરામાન, ખીગ્રીટ, રેશમમાથ, ખાડ, કાપડમાન, દોરડા, કળવેલા ગામડાના માન, સીગારેટ, કાગળ રમડા આદિ લેવા પડે છે તેથી જો રાજ્ય ઉછરતા ઉલોગો મારે અત્યત અગત્યની મણાતી સરકાર જકાલતી નીતિ પરદેશી માનોને લાગુ કરે અને લોઢતો આ ઉલોગો અમધી શાસ્ત્રીય જ્ઞાન આપવાની અને કેટલાક સાહ્યોની અજમાયગો મતાવનાની ઘટતી પણ તાકીદપૂરતી વ્યવસ્થા કહે તો જ આ કાચી નિપજ્જેની ખીનવણી વાસ્તવિક રીતે દેશની પ્રગતે અને રાજ્યને પણ ખરેખર લાભકર્તા થાય

તે જ પ્રમાણે કારીગરો સમઘમા પણ ગત્યાશ્રયની મેણિક અત્યંત અપેક્ષા છે. અન્યતઃ
અનસામગ્રીથી વિગ્નથી અને વરાળના બનના વિન્નૂત ઉપયોગથી તથા પાન પેટા નિપત્તેની
શાસ્ત્રીય રીતિઓ અનુનાર વ્યવસ્થાથી અન્ય દેશો હિન્દી ઉદ્યોગોને મેટ
કારીગરો અને આપી સમ્યા છે, એ ખરૂં, પરંતુ જે લોકમા કારીગરોને ઉપદેશ આપે
હુજરી આદિ ટ્રેડ-યુથલિ ઉચ્ચ પ્રમાણમા પ્રેરણ તો તેઓ આદરીકર્તમા દકવાનુ સામઘ્ય
કેળવણી. સારીગતે મેળવી ગયે, એમ છે પ્રથમ તો તે અનવી લોકમા જ્ઞાન પ્રાપ્ત
જરવાને ઉત્સાહ જગવવાની અગત્ય છે નાન્ય પ્રાથમિક ક્ષણપૂર્ણ ॥ સારનિક

પ્રમાણથી તે કરી રહે એમ છે એ તો અટલ સય જ છે કે દ્વાનના આર્થિક રિમ્પલ (economic
welfare)મા જ્ઞાનનો પ્રસાર અત્યંત જરૂરી છે એ 'અજ્ઞાન નામક વિચારક સત્ય જ રહે
છે કે જ્ઞાનના પ્રસારમા રોકેલી મુડી માંથી વિગેન નક્કા રક નિવરી જોઈએ, અને નીનડી પણ જે
નેથી તેના પ્રમાણમા રોકેલુ નાણુ ઉત્તમ યાપણ જેનુ જ છે આમાન્ય રીતે જ્ઞાનો ધન અનુ
મટે છે અને તે અજ્ઞાન તથા જીહી મેવુદાખતો અન આજે છે આથી પ્રથમ તો જન
અમુકેલુ અજ્ઞાન અને ખોટા દાનિકારક ખ્યાનોને દેવડો આપના પ્રાથમિક ક્ષણવણી
સારનિક કરવી ઘટે જે તે પડી હુજરી કેળવણીના પ્રમાણની પણ અત્યંત ઘાં ઓળો નથી
પરંતુ જ્યાં સારનિક પ્રાથમિક ક્ષણવણીના સામા છે ત્યાં મોટી હુજરી કેળવણીની અગત્ય
પૂરી ન કરનામા આવે તેમા નવાઈ નરી આજથી ૫૦ વર્ષ ઉપરનુ હિન્દી જેવી જ
મિથિનાણુ જમની હિન્દીના જેના કુળી માધનો કે અનુનતાઓ વરાળનુ ન હનુ જતાયે
૩૦ વર્ષના અગમામા પ્રાથમિક તેમ જ અદ્ભુત હુજરી કેળવણીના પ્રમાણથી જ, જે અબુત
અગતિ કરી નક્યુ છે, તે જોતા હિન્દીમા હુજરી કેળવણીના વિતાન પ્રમાણની અગત્ય કેટલી
છે તે જણાયા વિના નહીં રહે વળી હુજરી કેળવણીની વ્યવસ્થા ઉપગત પદાર્થવિનાન, પ્રસાપણ
રાત્રિ આદિ અનેક શાસ્ત્રોની કેળવણી આપનારી સખ્યાનધ સમ્યાઓ અને પ્રયોગશાળાઓની
અગત્ય પણુ ર્વ ઓછી નથી તે માટે આરભમા તો કેળવણના વગ પડેશેમા કેટલાક વા
અન્યાસ અને અવનોદન અર્થે માળવા લેખકો અને અન્ય જેવા અનુભવી વિજ્ઞાનરાત્રીઓ અને
શિ પડારોને હિન્દીમા આરપૂર્વક જોનારી તેમના અનુભવનો લાભ લોખને મળે એવી વ્યવસ્થા
પણુ રાજ્યે તેમ જ ધનાઢ્ય વગોએ કરની જોઈએ તેમ થશે તો જ કારીગર વર્ગ તૈયાર થશે
અને ત્યારે જ દેશના ઉદ્યોગો ખીનશે

હવે ઉદ્યોગોના વિકાસ અર્થે ત્રીજે જરૂરી અથ મુડી તેનો વિચાર કરનાનો છે હિન્દી
અરકારે જમીનગીરી આધ્યાથી રેલ્વે, નદેરે, ખાજો આદિ અતિ વિશાળ યોજનાઓ માટે ભારે
મુડી (૨ જા અબજથી પણુ વિશેષ) તેને મળી છે, તેમ જ નવા ઉદ્યોગો
મુડી અને રાજ્યની પરેલી દરીક ઉદ્યોગ સામે દકાવ દરી રુપે તે સાર કેટલીક ઘટતી જમીન
જમીનગીરી. ગીરી અરકાર દાકાવે તો તે માટે મુડી હિન્દીમા મળસમા કાઈ સધોનદી
આવે જેમ શાખા રેલ્વેઓ માટે સરકારે વ્યાજના અમુક દરની જમીન-
ગીરી આપી છે તેની જ જમીનગીરી તે આપે ઓળ દરે નાણુ ચોક્કસ ઉદ્યોગોને ધીરે તેમ જ
નાણુની ઉચક મદદ પણુ આપે, તો લોખ તેવા ઉદ્યોગોમા નાણુ રોકવા સત્વર બહાર પડે

ગાજ્યાથયના પ્રદારોની આ મીમાન્સા સિવાય જોય છે જર્મનીએ તેમ જ જાપાને આવી વિવિધ ગીતિઓએ પોતાના દેશના ઉદ્યોગો ખીનાયા અને જમાયા છે. ગાજ્યાથય શું કરી શકે છે તે દાખવનારો જર્મનીમાં દૃષ્ટાન્ત મેળુ છે. હિન્દી અંગ્રેજી ગાજ્યાથયના એ કરી નકે એમ છે આ રીતિઓ નુપલ છે અને હિન્દના પ્રદારોનું સૂચન. વાસ્તવ લાલ ખાતર આ રીતિઓ યોજનાનું તે મન ઉપર લે અને હિન્દી પ્રગતિના યત્તા રેકા સાથે શાંતી સરકારને પૂરતો આગ્રહ કરે તો વનમાન વિગ્રહે તેની આખ ખોલેલી હોવાથી આ રીતિઓને સમતિ આપી નહીં આવી રીતિઓનું અદોહન નીચે પ્રમાણે કરીનું તો તે કઈક માગ શક થયે —

* The industrial population has not been left to carve out its own destiny but has been guided and helped at every step. All sections of the community from the throne to the workhouse have contributed something. *Laissez faire or Manchesterism* as they say in Germany is dead, ordered regulation is accepted and applied with infinite pains by the legislature, Government departments, Municipalities and private citizens. It is seen not only in the scientific tariff but in the careful and judicious factory code, the state system of insurance, the organisation of traffic and transport by rail way and canal, the fostering of the mercantile marine, the education provision and poor law administration so the edifice has been built up four square and buttressed about on every side. It is a wonderful achievement in which every unit has played a part and the spirit which has brought it about is the spirit of duty and work.

—Prof Shadwell

ભાવાર્થ ઉદ્યોગશીલ પ્રજા પોતે પોતાનું ભવિષ્ય ધરી લે એનું કાઈ વાલુ બાકી રાખેનું નથી, પરંતુ તેને દરેક કામે રાજ્યે દોરવી છે અને સીન મદદ આપી છે આ પ્રગતિમા રાજ્ય સહી માગી ભદાર વગર પર્વત પામના સુવર્ણ વિભાજિત્તે કઈ ને કઈ હિસ્સો આપ્યો છે પોતે પોતાની મેળે ફોગ લેવાની નીતિ કે જેને જમનો મા યસ્ટર વાદ કહે છે તે નીતિ જમનીમા મરણને સરણુ ધરે છે વ્યવસ્થિત નિયમન ધારાપટક મળ્યોએ સરકારી ખાતાઓએ મ્યુનિસીપાલ્ટીમાં અને નાગરિક વ્યવસ્થિતોએ સ્વીકારેલું છે અને બારે શ્રમપૂર્વક તે અનુદરશા પાલુ મુકાય છે તેનું રાજ્ય કેવળ પૂર્ણ વિચારપૂર્વક ચેતનયથી જકાતની નીતિમા જ નહીં પણ રહેલું તેમ જ પુખ્તી આવેલી અને વિવેચનુ સુ વોળેલો કારખાનાનો ધારો નહેર દ્વારા આવળી લાવજવળી વ્યવસ્થા વ્યાપારી વજાલુપટ ફેગરાણીની ગોઠવણ ગરીબોને પોષણ મદદ અને વિમાનીયોજના એમા દેખાય છે, હરેક ચારે કોરથી નુકાયા ઉપરઓલેનિક પ્રગતિનું મદિર બંધાયું છે અને દરેક બાલુઓથી તેનું સરખાણ કરેલું છે આ એક આશ્ચર્યકારક સિદ્ધિ છે અને એમા દરેક એકમે પોતાનો ક્ત યદિરમે માધ્યો છે અને તેને સાવનારો આશય તે કર્તવ્ય અને કાર્યનો જ આશય છે.

—પ્રો. શેડવેલ

ઝાશીની ગણી (અર્થ) ૩ ૧-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

(૮) સરકાર જાતની નીતિનું ધોરણ હિન્દના કેટલાક ઉછરતા ઉદ્યોગોની ખીલવણી અથે યોજવું અને તેના ઉત્પન્નતા લાભ હુન્દરી કેળવણી આદિ લોડ સુધારણાના ડામો આદરી હિન્દી પ્રગતને આપવો જોઈએ

(૯) પરદેશોમા ચિટ્ટીગએનચીખાતા સાથે એડ હિન્દી વ્યાપારી એજન્ટ રાખવો જોઈએ અને તે ત્યા હિન્દી માલને કટલો અવકાશ છે, ત્યાના લોડની કેવી કેની હાજતો છે, અને તે પેલના હિન્દી માલમા કેવા સુધારાની અગત્ય છે તે સર્વની સૂચનાઓ આપે અને ત્યા હિન્દી વ્યાપારીઓને જોઈતી અન્ય અનુકૂલતાઓ ડરી આપે

(૧૦) હિન્દી સરકાર હિન્દની મહેસુલી રાજ્યનીતિનો અ કુશ પોતાને હસ્તક રાખવો અને હિન્દી પ્રગતના વાસ્તવ લાભ જળનાય તેમ તેનું અવનવન ડરવું જોઈએ

(૧૧) હિન્દમા કેટલાક નવા જરૂરી ઉદ્યોગો દાખન કરવા લોક પ્રેરાય તે માટે અ કારે પ્રથમ નમુનાના ધોગણે પોતે ચનાનના અને તેવા સફર સાતસોનો અનુભન તથા ખાત્રી લોડને ડગારી અને તે ઉદ્યોગો લોકોએ ઉપાડ્યા પછી તે જામે ત્યા સુધી જરૂરી ખાસ સવનતા તેમને કરી આપની જોઈએ

જેમ સરકારે આના પ્રયામો આદરનાના છે તેમ લોકોએ અને ખાસ કરીને કેળવાયલા યોગોએ દેશના ઉદ્યોગોના વિકાસ માટે રાજ્યની મળી ગડતી અનુકૂલતાઓ ઉપરાત લોકાશ્રયથી અન્ય અનુકૂલતાઓ ડરી લેની ઘટે છે તેમજો હુનીયાના અન્ય સમૃદ્ધ રાજ્યોની લોકકર્તવ્ય, આંદોગિક પ્રગતિના ક્રમોની પૂર્ણ માહિતી મેળવી, ડળનામી અંદિથી સામાન્ય જનસમૂહો પ્રતનુ સામર્થ્ય પ્રાપ્ત ડરે એવા સાધનો યોજના ચોગ્ગનવા ઘટે છે કેવળ ટાય જોડીને ખેસી રહેવાથી કે સરકાર ચર્ચ કરને, એમ આશા રાખીને ખેસી રહેવાથી કાર્ડ ધારી પ્રગતિ ચનાની નથી, પણ પોતે જ કર્તવ્યતત્પર થવાનું છે

દેશના ઉદ્યોગવિકાસ અથે આર્થિક ખાખતમા તેમ જ અન્ય સાવત્રિક લોકકર્તવ્યની ખાખતમા જે જે આનસ્યડતાઓ રાજ્ય દ્વારા સધાય એની લાજે, તે સર્વ સાધનાની અનુકૂલતા કરી આપના સરકારને દયાણુભયો આગ્રહ પણ તેમજો ડગવો જોઈએ

જો કે રાજ્યવહીનરીઓનું એ કર્તવ્ય છે કે તેમજો લોકાખતિના સાધનો સગળ કરી આપવા, પરનુ તેથી કાર્ડ લોડના અગ્રગણીઓનું કર્તવ્ય ઓછુ થતુ નથી તેમજો પણ “મુગા દેશનધુઓ”ને પોતાની, દેશની સ્થિતિ સુધારવાને, જનસમૂહોની આર્થિક અને સાસાંગિક અવસ્થિનિનું જાંઝુ અવલોકન કરી તે તે ઉપાયો ચોગ્ગવા આતુરતાથી તત્પર થવું જોઈએ કેળનાયલા વગ જનસમૂહોમા સચુકતપણે, સહકારથી ડામ કરવાની વૃત્તિ અને શક્તિ ખીન વવાની છે, તેમ જ ખત અને હિમ્મત પ્રેરવાના છે જખીનદારો, તાનુજદારો અને ગભ-ઓએ તથા વનવાન ગૃહસ્થોએ ઉદ્યોગશાલાઓ સ્થાપવા, અને લોકકેળવણીના પ્રયામો આદરના પોતાના સાધનોનો ઉમદા ઉપયોગ કરવાનો છે આમ સર્વ વર્ગોએ યશશક્તિ દેશોદારનુ કાય સન્વર અને સગીત ધોગણે ઉપાડી લેવું ઘટે છે સ્વાશ્રય પિના આત્મેનતિ, દેશાખતિ

પત્રવ્રતા સતીઓ (સચિત્ર) ૨-૦-૦ એન એન ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુખાર્ડ

विशाल वृक्षः (शाल)

समालोचक

आखिरचा प्रथम दिवस।

સધાની દુર્ગ છે પ્રજાજન પોતે ધારે તો પોતાના, દેશના ભાવીને ધણ વળણે વાળવા અને કાળવનને પણ નિયમમા આપવા પણ સમર્થ છે એ સત્ય સત્ય છે કે

આસ્તે મમ આસ્તીનસ્ય ઈર્ષ્યે તિષ્ઠતિ તિષ્ઠત ।

શેતે નિપદ્યમાનસ્તુ ચરાતિ ચરતો મમ ॥

હિન્દુ નંદનવન

લેખ. -૨ ભાનુશંકર હરિશંકર યાજ્ઞિક, બી એ,

શ્રીનગર.

પંજાબના અપાટ મુખીક પણ અપાટ અને તેને જ લીધે ઠટાએ ઉપજાવે એવા પ્રદેશમાંથી આવીને પ્રવહગિરિ ઓળાની ન્યાગળ ખીણમાંથી, નદી નાગામાંથી, રાનન માથી, એનમ નદીના સપાકાગ પ્રવાહની પાસેપાસેની નિહટ માગ જાતા કાતા, કાશ્મી ગના અપાટ, મુખીક, સુ ૨ તથા ગાનાનાળા પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરીને તા ૨૫ મી એને મગળના દિને બપોરે ૧૨ વાગતા અમે શ્રીનગર તો પહોંચ્યા અને નગરમાં રોકા કરના શ્રીનગરમાં શ્રીયુત બિજની બાણુ બોસને પેર મુખરૂપ આવી પહોંચ્યા

અમારા આગમનની બોમ બાણુને પ્રથમથી ખબર હોવાથી અમે પહોંચતા પેતના જ સ્નાનમોજનાદિ મન વ્યવસ્થા ઉત્તમ રીતે થઈ અમારે બોજનાદિ આટોપાતા જ બિજની બાણુ ઝાંરીમમાંથી પેર આયા અને તેમજે અમારી પ્રાસ વગેરેની ખબર પૂછીને તમારે રહેવાની વ્યવસ્થા શ્રીયુત અગ્રમસચ્ચ મહેતા નામના અન્ય બગાવી બાણુના ધરમાં રાખી છે, એમ અમને જાણ્યું શ્રીયુત મહેતા તથા શ્રીયુત થોપ નામના બીજ એક બગાવી બાણુ એકન રહેતા હતા અને બન્નેય જા જ હોવાને લીધે તેમના ધરમાં જગ્યા પણ પુષ્કળ હતી રાખી, તે શાકાહારી પણ હતા પડાનવીન કુટુંબવત્સવ બાણુના ધર કરતા અમારે રહેવાની આ બીજ વ્યવસ્થા જ અમને વધારે પસંદ પડી, અને એવી વ્યવસ્થા કરના માટે અમે બિજની બાણુનો ઉપકાર માન્યો

અમારા પ્રવાસ બાગતની ખબર પૂગીને પછી બિજની બાણુએ અમારે કાશ્મીરમાં કેટલા વિમ રહેવાનો નિચાર હતો એમ પૂછપરછ કરી ' સાત આઠ દિવસ કરતા વધારે દિવસ રહેવાની અમને સવડ નથી ' અમે જ્યારે એમ બાણુછને કહ્યું ત્યારે તે રાજા આશ્રયથી બોલ્યા ' સુ કહો છો તમે ? તમારા સ્થાનથી દોઢજે હજાર માથાના

મળી અને મોહન ૩ ૦-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પંચામર આનીને અને આન્યા બધા પૈસા ખરચ કરીને તમે આન્યા, અને હવે અત્રે સાતઆઠ દિવસ જ રહેશે? અહીં આવનારા લોક આટલો ગ્રમ વેળે પ્રનામ કરીને આન્યા પગી ઓઝામા ઓછો મહિનો દોઢ મહિનો પણ રવાના પાત્ર સ્વદેશ જતા નથી વળી, કાશ્મીર એક મોટો પ્રાંત છે એમા કેટલાએ સુદર સરોવરો છે, કેટલીએ વનશ્રીથી ભરેલી ખીણો છે અહીંયા સ્ફટિક જેવા પાણીથી ભરપૂર વહેતી કેટલીએ નદીઓ છે, આઠ દસ દળર ફટથી વધારે ઉચી પુષ્પનાટિકા તથા ચીતન નિનાસમ્યાનો કેટલાએ કે, આટલાટનામાથી તમે માત્ર આ દિવસમા શુ શુ જોશો? "

આના આશયનુ બાણસાહેબનુ બાપણુ માલગીરો, કોઇ શ્રીમત મનુષ્યના મનની કુમે-રની સપતિ સાબળીને જે ગ્રિહિની થાય, તે જ અમારા મનની થઈ અમે કાશ્મીર આન્યા, તેનો અર્થ ત્ય એ કે તે પ્રાંત વનશ્રીનુ પિયે જ મમજીને આન્યા પણુ તે પ્રાંત કનજ ઉડકુડ જોના માટે પણુ મહિનો પદર દિવસ પૂરા નથી, એનુ સાજગીને અમને જરા ખરામ લાગ્યુ પણ હવે તે ખોડુ લગાડનાનો ઉપયોગ પણુ રો હતો? અમને વધારે રહેવાની સડ પપુ ન હોતી તેથી જેટલો સમય મળે તેમા જેટલુ જોઈ શકાય તેટલુ જોઈ લેવાનો અમે અમારા મનમા નિશ્ચય કર્યો, અને અમારા સમયના અમે એ લાગ કરવાનો કરા કર્યો પહેલા લાગમા શ્રીનગરની તથા તેની આસપાસના પ્રેમળીન સ્થળો જોના, અને ખીજ લાગમા શ્રીનગરની બહારના કેટલાક ગ્રંથો જોવા તથા પગી તરત જ દેશમા પાછા ફરવાનો અમે વ્યક્ત ગોઠવ્યો.

અમારે ઉતાવે ગયા પગી કાલની પણુ વિશ્રાંતિ ન લેના અમે શ્રીનગરમાની પ્રેક્ષણીય આબતો પાછળ લાગ્યા જે ક્રમે અમે શ્રીનગરમાના ગ્રંથો જોવા, તે જ ક્રમમા તેમનુ વર્ણન આપવાનો મારો ઇશદો છે એમ કરવુ એટલે એક રીતે અમારી રાજની રાજનિશી તારીખનાર આપવી જ પડે એવી ડાયરી વાચકો આગળ રલુ કરતા પહેલા શ્રીનગરનુ સામાન્ય સ્વરૂપ તેમની આગળ રલુ કરવુ વધારે સવડભર્યુ થશે.

શ્રીનગર કાશ્મીર સમ્થાનની રાજ્યધાનીનુ શહેર છે તાતમા કાશ્મીર એ જોડ સસ્થાન છે અહીંઆના મદારાજ કાશ્મીર તથા જમ્મુ સહુ ત મસ્થાનોના અધિપતિ છે જમ્મુ મસ્થાન હિમાલયની તળેનીમા અને પંજાબની ઉત્તરે છે જમ્મુ હાલ સસ્થાનનુ એક પરગણુ છે કાશ્મીરના મદારાજ જમ્મુમા રિયાણાના ચાર મહિના રહ છે અને બાબીના આઠ મહિના શ્રીનગરમા ગહે છે.

કાશ્મીર આ મધુકન સસ્થાનનુ એક પરગણુ જ છે આ પરગણુ હિમાલયથી વીંટળાયેલો એક સપાટ પ્રેશ છે એ સુમારે ૮૦ માર્દન લાખી અને ૩૦ માર્દન પટોળી એવી એક સપાટ પટ્ટી છે આ આ સપાટ પટ્ટીમાની જેવમ નદી વહેતી જઈને બારામુળા આગળ હિમાનયમા થઈને વાગી સુકી રહેતી નેતી પંખનમા ઉતરી છે આ પટ્ટીની સરે રાગે મધ્યમા શ્રીનગર રાજ્યધાની આવેલી છે.

જે પ્રમાણે યુરોપિયન પ્રવાસી કાઝીગેને 'હિન્દુ નંદનવન' કહે છે, તે જ પ્રમાણે તે શ્રીનગરો યુરોપના વેનિસ શહેરની ઉપમા આપે છે. પ્રથમ દેશને આ સરખામણી 'પ્રિંસ ગર્ગ બોન અને ક્યા ગર્ગો, તેની' એ કહેનના જેવી લાગે છે કાગલ, ક્યા એડીપાગીક સમુદ્રથી પીટળાવતુ વેનિસ શહેર અને ક્યા હિમાનથી વીંટળાવતુ શ્રીનગર શહેર ! ક્યા સમુદ્રસપાગીપર વસેતુ નથા નદીના પ્રસાદ વડે સમુદ્રમા આવેના માગીના કચરાતુ અનેતુ વેનિસ અને ક્યા સમુદ્રસપાગીથી પાય દુગ્ધર પુટની ઇચાછપર વસેતુ નથા સરોવરતુ પાણી ઉતરી આસીને બોતુ શ્રીનગર ! ક્યા એક સમયે એતિથા અને આદ્રિક ખડના વ્યાપારતુ કેન્દ્ર અનેતુ વેનિસ અને ક્યા હિમાનથી પ્રયડ લીનડે દુનિયા સાથેના વ્યવહારથી અનગ પડેતુ શ્રીનગર ! ક્યા યુરોપમા સિ પકનાતુ મનાવતુ પિથા વેનિસ, અને ક્યા તુપડા જેવડા સાદા તથા ગંથીય ધરોથી ભરેતુ શ્રીનગર !

આરાસ, કેટલીએ બામનોમા આ બન્ને શહેરો વચ્ચે વૈષમ્ય છે તે પશુ એક બાજ તમા આ બન્ને શહેરોમા મિનક્ષણ મામ્ય છે, તથા તેને લીધે જ આ ઉપમા અપયાર્થ લાગતી નથી એ બામન તે શહેરમાના તથા શહેરની આમપામના જગ્યાઆવવાના માર્ગ તથા તેના સાધનો એ છે વેનિસ શહેર મધુને ઝડિ એક મોગી નદીના મુખપર બેમા થના કચગના ધનીમવન તથા દહીમવનથી અનેતુ છે તે શહેરની જૂની જૂની જમીનના ટાપુ અથવા બેટ થયા છે, અને વચ્ચે વચ્ચે પાણી તથા પાણીના બેળા છે વેનિસ શહેરના 'આડ કનાલ' નહેરવડે બે લાગ થયા છે અને આ નહેરના દુગ્ધરો ફાટા દાક્યા છે તેને લીધે આખા શહેરમા નહેરો ને નહેરો જ છે અને આ નહેરોનો રસ્તા પ્રમાણે જ ઉપયોગ થાય છે એટલે જે પ્રમાણે ખીજા શહેરોમા ગાડીઓ, બોડા, ટ્રામો, એ અવગમવરના સાધનો હોય છે તે પ્રમાણે વેનિસમા 'માન્ડોના' નામની હોડીઓ, લ્લી-મોટો, આગમોટો એ અવગમવરના મુખ્ય સાધનો છે અને આને લીધે પ્રથમ જ જોનારને આ એક અપૂર્વ જ અનુભવ લાગે છે તે જ પ્રમાણે શ્રીનગરની સ્થિતિ છે

આ શહેર જેનમ નદીના બન્ને કાગપર આસરે ત્રણ માર્દિન બન્ને બાજુએ વસેલું છે આ નદીમા નાના મોટા વહાણો ચાને છે ઉપરાત, શહેરની ઉત્તરે એક અર્ધા માર્દિનપર ઝન નામનું મોટું સુર તળાવ છે અને આ તળાવ જેનમ નદી સાથે એક નહેરવડે જોડેલું છે, તેવી જ રીતે ઘણા માર્દિન દૂર માનસગન નામે એક સરોવર છે, તેના પશુ જેનમ નદી સાથે એક નહેરવડે સમન્ધ જોડા છે અને ડોંગની નીચે દુધગમાનામની નદી જેનમને આવી મળી છે ઉપરાત જેનમ નદીમા પૂર આવીને શહેરના ધરોમા પાણી દાખન થાય છે તેના અદના કચા માટે શહેરની ઉપની બાજુએ જેનમ નદીનો એક મોટો ફાટો કાળે તેને અધવર્તુના ૨ ઘડિને શહેરની નચોવચ નદીમા મેળવતીને ફરી ખીજ બાજુએ કાળે છેવટે શહેરની નીચે નદીમા મેળવ્યો છે આ સર્પાંકાત નહેરને લીધે અર્ધા જેનમ નદી આ ૧ પાડેલા ક જેવી દેખાય છે અને શહેરના ધરો આની આસપાસ વસેલા છે આને લીધે શહેરમાના

કાઈ પણ ઠેકાણેથી નદી અથવા નહેર આઠ દસ મિનિટના રમ્તા ઉપર છે અર્થાત્ શહેરમાં જુદે જુદે ઠેકાણે જવાનું મુખ્ય સાધન હોડીઓ જ છે એવી હજારો હોડીઓ શ્રીનગર શહેર માં છે જે પ્રમાણે આપણે ખીજા શહેરોમાં ગાડીના સ્થળે ગાડી ઠરાવવા જગ્યાએ છીએ તે પ્રમાણે અહીંઆ કાઈ પણ સ્થળે જવું હોય તો હોડીઓને ઉભા રહેવાને સ્થળે જવું જોઈએ અને ત્યાંથી હોડીમાં બેસીને ઈષ્ટ ઠેકાણે પહોંચવાનું આ ટોડીઓને અરે 'શિકારા' કહે છે ધારાપુરી જવા માટે મુખ્યાર્થમાં જેમ જળીમોટ હોય છે તેવી જાતની આ શિકારા ઓ હોય છે ફક્ત આ હોડીઓ ધણી જ લાગી હોય છે નદી તથા નહેરોનું પાણી શાત ટોવાને બીધે આ હોડીઓ નીચે સપાટ હોય છે

તારીખ ૨૫ મે ૧૯૧૫ ના દિવસે સવારે પાંચ વાગે નીકળીને અમે ૩૪ માઈનનો પ્રવાસ આશરે સાત કલાકમાં કર્યો આ સન પ્રવાસ તદ્દન સપાટ પ્રદેશમાં હતો રસ્તાની બન્ને બાજુએ 'મોદા' નામના સુદર તથા ઈચા ઉગનાગ ઝાડોની હારની હાર એકસરખી ઉગી ગઈ હતી, તેને લીધે અમે એનાં લતાથી વ્યાપ્ત સુદર ચડપમાથી જ જઈ છીએ, એવો ભાસ થતો હતો પુષ્કળ ઠેકાણે રસ્તાની બન્ને બાજુએ ખાઈઓ પ્રમાણે ફાટ દૃષ્ટિએ પડ્યા, અને તેમાં પુષ્કળ પુષ્પોથી નખી મચેલા પાણીમાં ઉગના ઝાડો તથા વેનો દબોચર થતા હતા, તેથી કરીને સન પ્રદેશ જાણે કે એક આ બાગ જ હોય એમ ભાસ થતો હતો, શ્રીનગરની પાસે પાસે આવતા, ફળઝાડના બાગો તથા ફુલઝાડના બાગો રસ્તામાં દેખાવા લાગ્યા

બારથી નજીક મુધીમાં અમારું સ્નાન, બોજન વગેરે આટોપાયું બિજલી બાજુના કહેવા-થી રહેતા નજીક ચાર કલાકમાં અમે રેલમનું કારખાનું અને જુમ્મા મસીદ જોવાનું જાન્યું તે પ્રમાણે ટાંગા ફગવીને તરત જ નીકળ્યા, તે રેલમના કારખાના પામે આગ્યા

કારખાનાની જગ્યા મોટી છે પણ કારખાનાની ફમારત ધણી મોટી દેખાઈ નહિ કારણ, આ કારખાનાનો ધણો જ મોટો અને તે પણ વણવાનો લાગ અગ્નિનારાયણના ભક્ત્યથાને પડ્યો, અને તે લાગ હજી પણ બાધો નથી, એમ જણાયું હાનમાં તે કારખાનામાં રેલમના કીડાઓએ તૈયાર કરેલા કોતોટામાંથી ફક્ત રેલમી દોરા તૈયાર થાય છે, અને તે ચૂરોપમાં મોકલવામાં આવે છે, એમ અમને જણાવવામાં આવ્યું અમાગ હુદ્દે આજે કારખાનામાં વહેલી છુટી થઈ હતી, તેને લીધે અમને કારખાનું આવતી સ્થિતિમાં જોવાનું મળ્યું, નહિ તો પણ અમે સર્વ ઓરડા જોયા અને તૈયાર થયેલા રેલમના નમૂના જોયા તેમ જ, ઈટલી દેશમાંથી આવેલી, રેલમના કીડાઓના ઘડાની પેટીઓ ને પેટીઓ અમે સા જોઈ આ, સસ્થાનનું રેલમનું આ કારખાનું ધણું જ મોટું છે, અને તેમાંથી સસ્થાનને વપમાં દરુઆર લાખનું ઉત્પન્ન થાય છે, એમ જણાવવામાં આવ્યું

આ કારખાનું જોવાનું પુર થયા પછી અમે પાછા ફર્યા અને જુમ્મા મસીદ જોવા નીકળ્યા રેલમનું કારખાનું જેમ નદીને જમણે કાઠે છે તો જુમ્મા મસીદ ડાબે કાઠે છે અને તે શ્રીનગરના જૂની વસ્તીની તદ્દન વચ્ચે જ છે તેને લીધે અમારે જેવમ નદી પરતે.

પૂન ઓગાગીને જુ પડ્યુ અમે પૂન ઓગાગીને શહેરમાથી જના લાગ્યા તેટલામા જ અમને જુના કાશીનુ અરજી થઈ આનુ હવે સ્તો તદ્દન સાક્ષા આવના યાગ્યા એક ટાંગો પણ જવાનુ મુશ્કેલ થાય એટલો નાનો ગતો હતો તેમ જ રસ્તો આડોઅવળો પણ થયો હતો ધરોપણ તદ્દન મેના, ગદા હતા અને જ્યા ત્યા રસ્તાપર ગત્યા તથા કચરો પડેના હતા તેને લીધે રસ્તે જતા વારવાર દુર્ગંધ પણ આવતી

રસ્તામા દ્રષ્ટિએ પડતા લોક પણ ધણા જ ગદા દેખાતા અહીં ધણી ખરી મુસનમાનોની જ વસતી છે વચ્ચે વચ્ચે મુસનમાની હામો પોપાક પહેરેના, પણ ગંધ-અત્તના નિમને લીધે હિંદુ તરીકે જણાઈ આવે એવા પતિ દુઝોયર થતા હતા શહેરનો આ ગદો ભાગ જોઈને નન્દન-વનમા પણ વચ્ચે વચ્ચે ઉકરડાની જગ્યા હોય છે, એમ લાગ્યુ આ આખો પ્રાત તથા આ શહેર નૈસર્ગિક સૌન્દર્યથી તથા વનથીથી આટના આનંદપ્રાત ભરેના હોવા છતા મનુષ્ય પોતાના આજીવનકે, પોતાના અસાનને લીધે, પોતાની જીવીય રીતસાનથી, પોતાની ગાડી કપનાથી તથા પોતાના દારિદ્ર્યથી 'નન્દનવન'ને પણ 'નરક' તુલ્ય જરી નાખી શકે છે, એ જોઈને મનમા એક પ્રકારનો ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન થયો 'નર કરણી કરે તો નરકા નાગમણુ દો જય' આ મનુષ્યની કર્તૃત્વની સાક્ષી પૂરનાર કહેવત જેમ ખરી છે તે જ પ્રમાણે 'મનુષ્ય પોતાના કુકૃત્યોવડે અધોગતિએ પણ પોતાને લઈ જઈ શકે' એમ કહેતુ એ પણ તેટલુ જ ખર છે. આટલા સુંદર પ્રદેશમા આટલુ ગદુ શહેર ! આ વિરોધ અમારા મનમા એકસરખો ખુચો હતો જો કે આ શહેરનો ભાગ આટલો ગદો હતો તો પણ અહીંયા પણ વિજળીના ફિલા નજરે પડતા હતા, આ બાનનમા માત્ર અમને આશ્ચર્ય લાગ્યુ પણ આ સ્થળે રિજળીના દિવા રોકેલ કરતા પણ સોધા પડે છે, અને તેથી જ સર્વ યોગમા આ વિા વાપગવામા આવે છે, એમ અમને જણાયુ

આ ગદા ભાગમાથી અમારો રસ્તો કેમે કરતા ખુદે નહિ ' પણ છેવટે અમે એક ઢોલણે ઉભા રહ્યા અને ખાઈ જેવી દેખાતી હડી જગ્યામાથી જુગમા મગીદના દરવાજા પાસે આન્યા ત્યા પુષ્કળ મુસનમાન ફરી તથા મુઠા બોરતા હતા તેમણે અમારી આસપાસ ગરદી કરી હિંદુઓના તીર્થસ્થળોમા જેમ પડ્યા દેખે છે તેના જ એ લોક અમને લાગ્યા પણ તેમના લાગ્યાની દરકાર ન કરતા અમે મસીદમા દાખલ થયા

- આ મસીદ જ્યા ત્યા પડી ગયેની તથા તૂટી ગયેની દેખાય છે આ આખી મગીદ લાકડામાની છે, એ એક તેમા નવીનતા છે ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાની સર્વ મસીદો પથ્થરની હોય છે, પણ અહીંયાની આ મુખ્ય મસીદ લાકડાની છે ઇમારત ધણી ઉંચી છે લાકડાના થાલનાઓની દારની દાર ધણી લગ્ય દેખાય છે ઉમર છત પણ લાકડાની છે અને તેનુ નમ્શીકામ સુંદર છે થાલનાઓની ઉંચાઈ જોઈને જ મનુષ્ય તદ્દન આશ્ચર્યચકિત થઈ જાય છે અહીંયાના થાલવા આવીસ પચાસ ફૂટ કરતા વધારે ઉંચા હશે જ આ થાલવા ઝાનના એક જ યજ્ઞના બનાવેના હોય છે એ પરથી હિમાનયના ઝાડોના પ્રચંપણની કલ્પના

ગમ્ભીરોચક ની સ્થાપત્ય નદી.

આવે છે પણ આ મમીદનો ઘણો જ લાગ પડતો થવાને લીધે એકદરે આવા નનમનોહર નથી, એ કમૂલ કરતું જોઈએ.

આ મમીદ પ્રથમ સિદ્ધર યોદીએ ઈ સ ૧૮૦૪ સાનમા માધી તાગપીઠ નામના દિદુ રામએ ઈ સ ૧૬૯૨ મા બાધેના દિદુ રાજના આમનરડે આ મમીદ બાધવામા આવી આ મમીદ ત્રણ વખત અમિનારાયણના લક્ષ્યસ્થાને પડી હતી ૧૪૭૬ મા તે બળી ગયાને લીધે ફરી બાધવામા આવી જહાગિરની કારખાદિમા ૧૬૧૯ મા ફરી તેમા આગ લાગી અને ફરી તે બાધવામા આવી ત્રીજી વખત ૧૬૭૪ ની સાનમા આરગજેબ બાદશાહની કારખાદિમા તે ફરીથી બાધવામા આવી હાનની ધમારત આરગજેબના સમયની છે ઈ સ ૧૮૯૩ મા આ મમી ની દુરમ્ની ડગા માટે કારમીગના મહારાજએ ૧૬,૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા અને ફરી ૧૯૧૭ ની સાનમા તેમણે આ કામ માટે ૪૦,૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા મમીદ અમે જોવા ગયા ત્યારે દુસ્તીનુ કામ ચાલુ હતું એમ લાગ્યું કારણ કેકેડાએ પાલખો નાખે પાની હતી આખી મમીદની જગ્યા ત્રણી જ મોની છે મમીદનું આગલ ૨૫૪-૨૩૮ ફૂટ છે આ મમી અમે જોવા હતા, તેવામા જ ઘણી જ સધાનાળ થઈ, તેની અમા અમાગ રતન ૬ પાઠ ફરતાની જરૂર પડી

આશર સાક્ષાત્ત નાગના અમે બાણ અપ્રકાશવ્યને ઘે આવી પહોંચ્યા રાતે વાળુમા ૧૧ વ્યા અને બીન દિસને કાનકમ દરજ્યે શ્રીયુત થોષ બામ જપાનમા જઈને રેશમના ધવાની માદિતી મેગની આવેના છે, અને હાનમા તે ગરમીમા રેશમના ખેતીકામના સુપરસાઈઝનુ કામ કરતા હતા તેમને તેમના કામ માટે હા વાન પર્યન જવાનું હતું તેથી તેમના જ ટાગમા અમારે જઈને લાના પ્રેમપીય ૨ થો જોઈને એ દોળને સુમારે વેર પાળ આનનુ એમ નાનુ આ પ્રમાણે રાયા પડી તથા આમતેમ ગપા માર્યા પછી આ રે સ નામે અમે ચડી ગયા

તા ૨૬ મે ૧૯૧૫ ના રોજ અમે વહવા ઉપા અને મહાપાણી કરીને અમે ટાગમા હા અમે એકદર વાગ માણસ હતા ત્રણ જગ્યા ટાગમા બેઠા અને શ્રીયુત થોષ તેમની પગમા પાથે તીધી કારણ તેમને વચ્ચે જ બાણના એક ગામડાની તપાસા પી ક વાને જવાનું હતું

હારવાન સ્થળ થીનમરની ઉત્તર ૧૧ માઈન દૂર છે આ ટેમજેથી શહેરમા નળનુ ૧૧ મી આગ્યુ છે ત્યાજતા રસ્તો ઘણો જ ઉંચો નીચો છે હારવાન એક મ્વાલાવિક તળાવ છે ત્રી ત્રણે બાજુએ પ્રચંડ પર્યત છે તે એટલા ઉંચા છે કે મે મહિનામા પણ ડુગરાઓની મીણુમા હજી બરફ દૃષ્ટિએ પડતો હતો બરફના ખમી પડવાથી તથા પીગળવાથી ડુગરાની બાણુએ પડેના ખૂણા ઉપર સ્થગેસ્થગે દેખાતા હતા આ પ્રમાણે ત્રણ બાણુએ મ્વાલાવિક મીતા દોવાને લીધે દિલિ બાણુએ જ માન બધાર બાધવો પડ્યો છે

આ તળાવમા ગર ઉપરના બરફનુ પીગળેનું પાણી બધુ થાય છે અને અહીંઆથી ડહેર માટે ધાન તળાવમાથી નળ વીધા છે તળાવમા એકક થતુ વધારેનું પાણી એક

મોટી મોરીમાથી છોડી દીધું છે, અને આ પાણીના જ કાટા ડાન સરોવરની આલુમાનુના ખોતમાં લીધા છે તળાવ વાઈ વધુ મોટું નથી પણ અહીંઆનો દેખાવ ઘણો સુંદર છે અને તે વાઈકે નૈનિતાના સરોવરના દેખાવ જેવો લાગે છે ફક્ત આ ડુંગરોપર વસ્તી ખિતકુલ જ નથી તેને લીધે સર્વ પ્રદેશ નિર્જન છે તેમ જ, હાથવાનની આસપાસના ડુંગરોપર ઝાડી પણ નૈનિતાના જેટલી ગીચ નથી હાથવાનના દક્ષિણ તરફના બધારપર ન્યા ત્યા યુનાનની હાગની હાર રોપી દીધી છે આ યુનાન ક્વમી છે બધા યુનાન ફુલોથી ભરેલા હતા ફુલોના ગગ, તેમનું કામળપણ તથા સતેજપણ અનર્હનીય હતા તથા ફુલો પણ હાથની ઉરાડી હથેલી જેવડા મોટા હતા કાશ્મીરને 'યુલાનની ભૂમિ' કહે છે, તેની

ન દનવનનું પ્રવેશદ્વાર, પારામુળા તથા જોલમ નદી ઉપરનો પુલ.

યથાંચના મારા ધ્યાનમાં આવી કારણ, અત્ર પ્રાતમાં જગતી તથા કલમી યુનાન ન્યા ત્યા છે યુલાનની જ વાડો, યુનાનની જ હારો, ને યુનાનોની જ કમાનો ન્યા ત્યા નજરે પડે છે.

હાથવાન તળાવનો આખો બધ અમે ઓળખ્યો તળાવનું પાણી અત્યંત સ્વચ્છ તથા નિર્મળ દેખાતું હતું ન્યાથી વધારે પાણી માટે રસ્તો કરી આપ્યો છે ત્યા સુધી અમે ગયા ત્યા પાડાના અગ જેવું પાણી ધો ધો કહીને ફાગમાથી વહેતું જતું હતું આ મોભા અમે ઘણો સમય જોઈ રહ્યા અને પછી નિઃપાયે ત્યાથી પાછા ફર્યા

પાછા આનના ઘોષ બાણને તેમનું નિલ વ્યવસાયનું કામ એટલે રેશમના કીડાની તપા સારી કરવાનું હતું આ નરયાનમાં રેશમનો સર્વ વધેા સરકારનો છે એટલે રેશમની ઉત્પન્ન સરકાર કરે છે, એમ નહિ, પણ રેશમના કીડાના ઈંડા સંકલ્પ ઇંગ્લીશમાંથી મળાવે છે, અને તે ગામડાના ખેડુતોને મફત આપે છે આ ઇંગ્લીશમાંથી કીડા કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરના, તેમને કેવી રીતે ઉછેરના, તથા કીડાઓ કાઢેલા કરે ત્યાં મુખી તેમની સલાહથી રીતે પેરી-આ બાબત સરકારી અમનતથી માન્ય ખેડુતોને માહિતી આપવામાં આવે છે ખેડુતોની મહેનતથી તૈયાર થયેલા કાઢેલા સરકાર એક દરારેના બાવે તેમની પાસેથી વેચાના લે છે તૈયાર થના કાઢેલા બીજા પ્રાઈન પણ વેચી સકાય નહિ, એવા ખેડુતોપર વિનંદ્ય છે

ઘોષ બાણની સાથે અમે પુષ્કળ ધરે ફર્ચ અને રેશમના દબરો કીડા જેવા ધન માની ઠંડી જગ્યામાં અભરાઈ માફક ખુરા કબાટોમાં આ કીડા રાખે છે તેમને ગેતુગના પાંચા આના મૂકે છે આ ગનમાં ચેતુરના ઝાડો પુષ્કળ છે આને લીધે કીડાઓને જોઈતો ખોગક ખેડુતોને મફત મળે છે આ કીડાઓથી વધારે ઉપજુના સહેવાતી નથી પ્રિંડા પવારે ઠંડી પણ તેમને માટે આનની નથી માટે ઉપજતાનું પ્રમાણ વધારે બોણુ બરોબર સમજવા માટે પ્રથેક ખેડુતને એક ઉપજનામાપક યન આપવામાં આવે છે આ લેકોના ધરો જોકે કુપણ જેવા હોય છે નો પણ તેમને ઉપરના માણ હોય છે તથા એ ધરોને કાચની બારીઓ મેલ છે તેમનો ઉપયોગ તે બોરડીમાંની હવા જોઈએ તેવા પ્રમાણમાં રાખવા માટે કરામાં આવે છે તેની જ રીતે, ડાચિત હવામાં ઉપજતા વધારે થાય તો તે બોરડીમાં માપસરનું પાણી ખનીને તે પાણીની વગળ કરીને તે (ઉપજતા) બોરડી કરવામાં આવે છે આ પ્રમાણે અંગ્રેજીમાંની સલાહ અને ઉછેર બરાબર થાય છે કે નહિ, ખેડુત તેના કીડાની બરોબર કોમળ લે છે કે નહિ, એ જોવા માટે તેમ જ કીડાઓને થના રોગોની પરીક્ષા કરીને તેમનો પ્રતિકાર કરના માટે સરકારે આ રાખના બાણકાર ઇન્સ્પેક્ટર નીમ્યા છે અને રોજ ગામમાં જઈને તપાસણી કરી આવવાનું તેમનું કામ છે ઘોષ બાણનું આ જ કામ હોવાને લીધે અમને અનાયામે જ રેશમની ઉત્પત્તિની સમૃત્તિ બારીકાઈથી જોવાને મળી.

આ પ્રમાણે ગામના જોતા જોતા અમે પાછા આવતા હતા ત્યારે ઘોષ બાણને અમને વાંચીગના મહારાજનો દાઉદમાઝીનો માહવાના તળાવનો બાગ દેખાવો કામગીરીમાં લાભજી સુદા સર્વ હિંદુ માસાહારી તથા મત્સ્યાહારી ■ દાઉદ માઝી ધણી દુર્ગિન અને અન્યન સ્પષ્ટિ હોવાને લીધે મહારાજને પોનાને માટે તથા પાસ જેમના માટે એક ગામગામમાં આ માહવાની ઉત્પત્તિમાટે અત્યંત વ્યવસ્થા કરી છે આ બાગમાં અમે ફૂટ પહોળા તથા ત્રણ ચાર ફૂટ ઉંચા પાણીના ફાંટા જ ફાંટા કાઢેલા છે અને તે ફાંટામાંથી પાણીને લઈ જવામાં આવે છે આ ફાંટામાં આ માહવા અમને આમથી તેમ કરના દેખાતા હતા. અમાગ બગાળી મિત્ર ઘણા કૌતુકથી આ માહવાની સ્પષ્ટિપણી તારીફ કરના હતા

‘આ’ માછળા ધણા મોવા હોવાને લીધે એ ખાનાનું ધણા ચોક્કસ જ નરીખમા હોય છે એવું તેમણે કહ્યું, કારણ આ માછળીની છ રૂપિયે પાંદડા પ્રમાણે કિંમત ઉપજે છે, અર્થાત એક માછલું એક માછલું ખાય તો તેના ભોજનની કિંમત સહેજ ૧૦ રૂપિયા થાય છે એના છ રૂપિયાની કિંમતનું ભોજન અને આયુષ્યમા એક જ વાર કર્યું છે, એમ ખાણું સાહેબના મિત્ર એ યા અમુત !

આ પ્રમાણે ગોપખાણુનું પોતાનું રોજનું કામ ખવાસ થયા પછી અને અમારા અહીં આના મુખ્ય ઢામની-પ્રેક્ષણીય સ્થળો જોવાની-પૂઠ પઢી શ્રીનગરમા જોના લાયક ‘વનુ’ ત્યાના નિરનિરાળા બાગ હોય છે શહેર બહાર તથા કાચસરોવરની આસપાસ બધા તરફ બાગ જ બાગ હોય છે, તે પૈકી ‘ચાલીમાર,’ ‘નિપાત’ તથા ‘ચળસાઈ’ વિશેષ પ્રસિદ્ધ અને ધણા સુંદર છે તેથી અને તેટલા જ જોવાનું કરાનું હતું અને આજના કાર્યક્રમમા તે પૈકી પહેલા બે જ જોવાના અને કરાવ કર્યો હતો તે પ્રમાણે, દારનાન તરફથી પાછા આવતા પહેલા ચાલીમાર બાગ આવે છે એટલે અને તે જ પ્રથમ જોયો બાગનું પ્રવેશદ્વાર દાર્દ ધણુ લગ્ય નથી તેમ જ બાગની આસપાસની હીન પણ ઘણી મોની અથવા ઉત્તમ તરેહની બાવેલી નથી ગામડાના એકાદ પાટિલના નની આસપાસ જેવી તરેહની જોત હોય છે તેની જ આ પણ દેખાતી હતી આની બાજુ પરિમિતિને લીધે આ બાગ માટે પ્રથમત ધણો અનુકૂળ શ્રદ્ધ જોનારના મનમા થતો નથી પણ બાગના એક એક પાવની ચીતે જેમજેમ આપણે અદર નજરે લીએ તેમતેમ આ બાગના પ્રયત્નપણી, તેમાના સુખસગનડની, તેની રચના તથા આદર્શની સાક્ષી મનો થયે છે આ બાગ ૫૦૦ વાર લામો તથા ૨૬૦ વાર પહોળો છે એના એક ઉપર એક એના ચાર ભાગ છે બાગની વચ્ચેવચ્ચ પ્રત્યેક ભાગમા એકેક તળાવ છે અને સડ તળાવ ફાટા જડીને જોડેલા છે તથા આનું પુવાગની હાગની હાર આવી નેલી છે આ બાગ માટે દારનાન તળાવનું પાણી આનું છે અને તે સડ બાગમા જૂદે જૂદે રન્ટે ફટાનું છે આ પાણીના એક તળાવમાથી ખીન તળાવમા પડતા નાના નાના ધોધ કર્યા છે અને છેવટે સડ પાણી કાઢ તળાવમા છોડી દીધું છે.

ચોથા ભાગપર એક સુંદર ૬૫ ફૂટ લામો પહોળો ચતુરસ્ર છે અને તે ૫૦ પથ્થરનો મડપ બાધો છે એના ચાલના નળા સમગ્રવરી પથ્થરના છે અને તેમનાપર સુંદર નંબી કામ કરેલું છે આ મડપની આસપાસ પાણીનું નાલુ તળાવ છે અને તેમા એકદર ૧૪૦ પુવારા છે આ સડ પુવારા આનું ટોચ છે ત્યારે આ સ્થળેથી ધણી જ અદ્વિતીય શોભા દેખાય છે આની તરેહના કેટલાએ બાગોથી સુસજ્જિત થયેલા આ શહેરને ‘નદનવન’ એ નામ અનર્વચ્ય છે એવું લાગ્યા વિના રહેતું નથી આ બાગમા ‘ચિનાર’ નામના ધણા જ ઝાડો છે શ્રીનગરના ધણુ ખર્ચ સડ બાગમા આ ઝાડો ટોચ છે અને એલમ નદીને કાંઠે તે ચિનાર બાગ નામનો એક સ્વતંત્ર બાગ જ છે આ ઝાડ મૂળ પરિયામાનું છે, તથા મોગર

લોકોએ તે આ પ્રાતમા આપ્યા એનું હેતુ એ આ જાનુ પ્રવચન, તેની ગાળ ગયા, તેના પાંચાતી કામળના તથા સનેગતા-આ બાનતો પ્રત્યક્ષ જોયા વિના મમળવી શક્ય નથી પરિપૂર્ણ લાપમા મુન્દર સ્ત્રીના નાબુદ દ્રષ્ટને 'ચિનાર' ઝાળના પાંચાતી ઉપમા આપે છે, એમ અમને હેતુવામાં આપ્યું અને આ ઉપમા યથાર્થ છે, એમ તે ઝાળના મુન્દર પાદડા જોઈને મારા મનમાં આનું

શાનીમાર બાગ જહાંગીર ગાદતાહે ૧૬૧૬ની સાલમાં નૈધાર ડગ થો ઈ જા ૧૬૩૦ માં શાહજહાંની કાદિરદિમાં આ વધારે નધારામાં આપ્યો શાનીમાર બાગને ૫૫ મરોતર મારે

શ્રીનગર-ગાંગપર્વત ઉપરથી લીધેલો શહેરનો દેખાવ

એક મુન્દર નરેયી જોઓ છે આ નહેર એક માર્ગ લાખી અને બાગ બાગ વાર પહોળી છે, તથા નહેરની બન્ને બાજુએ મોટામોટા વૃક્ષોથી છવાયેલી લીનીડમ પચરાટ છે આને લીધે શ્રીનગરમાં 'સિકાગા'માં મેસીને આ ગાંગપર્વત જલમાં આવી શમર છે

આ બાગ જોઈ રહ્યા પછી અમે ટાગામાં પ્રેય અને શાનીમારની આ બાગને મે માર્ગવિષય આવેલા 'નિપાન' બાગ પામે આપ્યા આ બાગનું પ્રવેશદ્વાર શાનીમારના ડગના વધારે મનોહર છે અને આ બાગ કાન તનારની તદ્દન નજીક હોવાને લીધે શાનીમાર કુતા

અહીંયા ઝાન સરોવરનો દેખાવ ધણો જ રમણીય લાગે છે આ બામ પણ શાથીમાર બેટનો એટલે પદ્ય કૃત લાગે છે શાથીમાર કરતા આ બામની પહેળાઈ જરા વધારે એટલે ૩૬૦ ફૂટ છે શાથીમારને ચાર ચળવવાળા બામ છે, પણ આ બામના માત માળ છે છેવટનો ભાગ ધણો જ ઉંચો હોવાથી તેની પાછળ હજારો ફૂટ ઉંચાઈની ટેકરીઓ છે તેને લીધે આ બામ પરથી ઝાનસરોવરના બધા બાગનો તથા આસપાસનો દેખાવ ધણો વિસ્તૃત તથા વિવિધ દેખાય છે આ બામમા બે મડપ છે પહેલો બામના પ્રારંભમા જ છે, તથા બીજો બામને છેડે છે બન્ને મડપ બે માળવાળા છે તેમજુ સર કામ લાકડાની નકલીનું છે બન્ને મડપમા તળાવ છે અને તેમા કુવારા છે શાથીમાર પ્રમાણે આ નામમા પણ પ્રચલ ચિનાર વૃક્ષ છે તથા જ્યા ત્યા કુનારા છે અને આખા બામમા પાણીની નીંદા ડરેથી છે એ પાણી શાથીમાર બામ ઉપરથી અને આગેનું છે આ બામના મૌન્ય વિવેચી એક મહેદાઃ આખ્યાયિકા કહીને આ સેખ પૂછુ કરનાનો વિચાર છે

‘નિપાત’ બામ જહાગીર બાન્દ્રાહની નજીક રાણીના લાઈ આસપાસે બધા થો અને તે આજ બામમા રહેતો હતો ઇ સ ૧૬૩૩ મા જાહજહા બાન્દ્રાહ આ બામ ભેંવા આન્યો હતો શાથીમાર બામ કરતા મહિરોલાની બાબતમા આ બામ ખરસ છે, એમ બાન્દ્રાહને યાગ્યુ અર્થે ‘આ બામ ધણો જ આદલાકરક છે’ એવું બાદશાહે જણુ વખત આસપાસાહને જણુ આમા બાન્દ્રાહનો આગમ એ હતો કે આસપાસ તે માગ તેને નજર રહે પણ આસપાસાહ ચૂપ રહ્યો અને લીધે બાદશાહે મનમાથી ગુસ્સો આવ્યો, અને શાથીમાર બામમાથી આ બામમા પાણી આવે છે એવું ભેંઈ કોધના આવેરામા ‘શાથીમાર બામમાથી બીજા કોઇ પણ બામ માટે પાણી જવા દેવું નહિ’ એવો હુકમ બાન્દ્રાહે કરમા થો આને લીધે નિપાત બામનું મૌન્ય નહ ધયું તેથી આસપાસાહને ધણુ ખરામ યાગ્યુ પણ તેનાથી કાઈ ધર્મ શકે તેમ નહોતું પોતાના બામની આ હુર્ફશા જોઈને તેનું મન ખાદુ ધયું અને કુ બના ઉદ્દેશથી તે નિસાસા નાખતો બામના એક ખણુમા ઉઘી ગયો માનિડની આની કુન્સા જોઈને બામમાના એક નોકરને તેની મ્દા આવી અને જે હેઠાણે શાથીમાર બામમાથી આવતી નીકને દારો દીધો હતો તે હેઠાણે જઈને તેણે પાણી બામમા છેડ્યું તેની સાથે જ બામમા જ્યા ત્યા પાણી જ પાણી ધર્મ ગયું બધા કુવારા બેરથી નાચવા લાગ્યા અને ધોધ ધો ધો મહેના લાગ્યા આમદશાહ તે અવાજથી જાગી ઉઠ્યો અને પોતાના બામનો પૂવ વૈભવ જોઈને આશ્ચર્યમા લીન થઈ ગયો પંછું નોકરે ડરેલા કૃત્યની ખબર તરત જ જણુવામા આવ્યાથી તે ગભરાયો, અને તેણે તે દારો પુન દેખાડીને બામનું પાણી બંધ કર્યું આ ખબર બાન્દ્રાહના જણુરામા આવી, ત્યારે બાન્દ્રાહ તે નોકરને પોતાની સમક્ષ બોલાવડાવ્યો બધાને લાગ્યું કે હવે તે ગરીમ મિચારા નોકરના સોચે વડે ભરાઈ ચૂક્યા ! એને કાઈ પણ ભયકર શિક્ષા થશે ! બાદશાહે તે નોકરનું કહેવાનું સાંભળી લીધું તેના ઘણી તરફની લખિત માટે તેની પ્રવસા કરીને તેને તેણે ધણો

વખાણે એને શાનીમાર આગમાથી નિપાત આગ માટે પાણી લેવાના હમેશના હકની સત્ત્વે સ્થાપના કરી આપી,

આ બાગ જેવા પગી અમે તરત જ ઘેર પાછા આન્યા પાછા આન્યા ત્યારે એકનો સુમાર થયો હતો પછી ખાસ કરવાનું આદિપીને સંખ્યાકાળ પર્વત અમે વિશ્રાંતિ લીધી *

બૌદ્ધધર્મનો અધ પાત.

લેખક-રા માનસાક પીતાબરદાસ મહેતા.

બૌદ્ધ ધર્મના જેમ મહાયાન અને હીનયાન નામના બે પથો છે, તેમ સહજ્યાન નામનો એક ત્રીજો પથ પણ તેમાંથી થાનેલો છે આ સહજ્યાનના પ્રચારની સાથે જ તેમાંથી અનીતિનો પ્રવાહ એક મ વધી પડ્યો હતો તે પથના ભિક્ષુઓ ધણુ રાગ, વિનાસી અને દંદિયાસક્ત થઈ ગયા હતા

મહાયાન પથ તો ધણુ ઉચા પ્રદારનો છે પરંતુ તે પથના ધર્મને સાધ્ય કરતા તથા તેમાં કહેના કર્મોનું અનુગમન કરતા લાના કાળ સુધી નવો પરિશ્રમ કરવાની જરૂર પડે છે, અનેક ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવો પડે છે તેમ જ અમુક જ્ઞાનના ઉપરિચિત કરવાને ખ્યાન ધાત્તુદિનો પ્રયોગ કરવાની અપેક્ષા રહે છે એ સનગ્રુ સુસાધ્ય ન હોવાથી મહાયાનના કેટલાક આચાર્યોએ એક સહજપથ ચલાવ્યો કે તેઓએ અભીષ્ટપ્રાપ્તિને માટે એવો ઉપાય દર્શાવ્યો છે કે- તમે વારણી નામના મત્રો મુખ્ય કરો ધાત્તુ મત્રનો જ્ય કરો અને ધાત્તુ પુનઃનું પૂનઃ કરો, તેમ કરવાથી મહાયાનના પાઠ, અધ્યાય યોગ-વંશાદિ સર્વ બાગ તેનું મહત્ત્વ કરી તમને પ્રાપ્ત થશે *

॥ ૦૦ ॥ ઘુણ, ઘુણ, ક્ષી, ફદ, સ્વાહા ॥ ઇત્યાદિ સંગિત અને અથહીન મત્રો ધારણી મત્રો કહેવાય છે

ઉપર કહ્યા તેના અસખ્ય મત્રોનો ધારણી મત્રમા સમાવેલ દર્શો છે એક બૃહદ્ધારણી મત્રમા ૪૧૧ મત્રો મારા જોવામા આવ્યા છે કેટલાક મત્રો તો એટલા અધા લાના છે કે તે મત્રો મુખરથ કરવાનું પણ દંદિન થઈ પડે તેમ છે તેવા મત્રોમા હુ, ફદ, ક્ષી, સ્વાહા વિગેરે સકલ શબ્દોનો એક સામટો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે તે કાળમા આ ધારણીમત્રોના અનુગમનથી જ મોઢા પોતાને કૃતકૃત્ય સમજના વાળા જે મહાયાન ધર્મ વિચારશક્તિની પરાક્રમ્યે પોહોંન્ધે હતા, તે મહાયાનના એક દૃષ્ટાંત આ સહજ્યાન અથવા વસ્તુત મત્રયાન હુ, ફદ અને સ્વાહા મા આવીને અટક્યો તે અધ પાત નહિ તો ખીલુ સુ કહેવાય *

+ પ્રો. ગોપિ દિગ્ગજાજી બાટે, એમ. એ. ના માસિક મનોરંજનના, ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૭ ના એપ્રિલ અનુવાદ

બૌદ્ધધર્મમાં દેવોનો સર્વ પશુ નથી હોત્યાનમાં પણ દેવપૂજન વિહિત નથી શુદ્ધ દેવતા નિવાણુ પત્રી ૪૦૦-૫૦૦ નો વીત્યા બાદ તેઓની મૂર્તિ બૌદ્ધોના મંદિરમાં, પ્રથમ ગ્રામમાં આવી ક્રમેક્રમે એક પછી એક ખાની શુદ્ધોની કદના ઉદ્ભવ પામવા વાગી પ્રથમ અમિતાભ, ત્યાર પછી અક્ષોભ્ય, ત્યાર પછી વિરજયન, ત્યાર પછી રત્નપ્રભા અને ત્યારપછી અમોલસિદ્ધિ નામના ખાની શુદ્ધો ઉપરિચિત થયા કેટલોક દાળ રીત્યા પછી આ પાત્ર તથા ગતોની પાત્ર હકિતઓની પણ ક પના થયા વાગી, અને લોચના, મામખી તારા, પાન્તગ અને આર્યશક્તિ-એવા તે ગકિતઓના નામકરણ કરવામાં આયા ઘણા કાળ મુઠી તો આ ખાની શુદ્ધ અને તેઓનો હકિતઓને યત્રોમાં અનુક ચિહ્ન રૂપે પ્રાપ્તગતિ તે યત્રો દ્વારાએ તેઓની ઉપાસના કરામાં આપની હતી પરંતુ ત્યાર પછી ક્રમેક્રમે તેઓની પણ મૂર્તિઓ રનામાં આવી પાત્ર ખાની શુદ્ધ અને પાત્ર સમિતઓમાંથી પાત્ર બોધિ સત્ત્વોનો પણ ઉદ્ભવ થયો તે બોધિસત્ત્વોમાં મજ્જીમી અને અપરોક્ષિતેશ્વર મુખ્ય ગણાય છે હાન આનંદા કર્પમાં એટલે જ કર્પમાં અમિતાભ પ્રધાન ખાની શુદ્ધ અને અવનો કિતેશ્વર પ્રધાન બોધિસત્ત્વ ગણાય છે અપરોક્ષિતેશ્વર કર્ણાની મૂર્તિ છે તેઓ અનુ-ત્માદથી હવેનો ઉદ્ધાર કર છે, એમ મનાતું દાનાથી તેઓની ઉપાસના લોકપ્રિય થઈ પડી ઉપાસકોના ક પનાતંગો પ્રમાણે તેઓના અનેક હાથો, અનેક પગો અને અનેક મગજો થયા લાગ્યા તેઓની ઉપાસના તો એક મોટા વ્યાપાર ગ્રામ થઈ પડી તાગેવીએ પણ અને રૂપો ધાણ કરીને બૌદ્ધોની પૂજા મહણ કરના મારી ત્યાર પછી અનેક ગકિની, યોગિની, પિશાચી, મગાની અને હાં રી-લિા બૌદ્ધોની ઉપાસ્ય દેવતા થઈ પડી બોધિસત્ત્વ અને યોગિનીઓ ખ્યાન મધિત રૂપ ગણાય છે જે પુન્તકમાં ખ્યાનના અને પ્રમગે વર્ણુઆમાં આયા છે, તે પુન્તક સાધનમાના કદનાય છે તેવા એક સાધનમાના નામના પુન્તકમાં ૨૫૨ સાધનોના બેઠ બતાવેલા છે વજ્રવાની, વજ્રયોગિની, કુરુકપા, મહા પ્રતિસગ, મહામાયુરી, મહામાદસપ્રમાર્તિની વિગેરે અનેક યોગિનાઓના ખ્યાનવિધિઓ તેમાં લખેલા છે એ સકલસાધનોચિત્ર મૂર્તિઓનું નિર્માણ કરનામાં બૌદ્ધ કપરિગંગાએ એક સમયે અતિ કુલાનતા પ્રકટ કરી હતી પરંતુ બ્યારથી બૌદ્ધધર્મમાં યોગિની, ગકિની અને જર વીની ઉપાસના પ્રચલિત થઈ, બ્યારથી તેના દેવદેવીઓની મૂર્તિઓથી બૌદ્ધધર્મનું અનુદાન થયા લાગ્યું, ત્યારથી તે ધર્મના અધ પતનમાં પડી બાકી શુ રહ્યું?

બૌદ્ધ ધર્મના સહજ્યાન પથમાં એક શુભ પૂજનો પ્રકાર પણ પ્રચલિત થયો હતો ' સતાષ સતાધને પૂજન કરીય, કોષ્ઠના પણ દીગમાં આવીત નહિ ' તેના પ્રકાશની પૂજનો જો અથ સમજવો? તેનો એટલો જ અર્થ થઈ શકે છે કે-તેની પૂજનને યોગ્ય સધની દેવ દેવીઓની મૂર્તિઓ પ્રકારમાં લાવી રાકાય તેવી ન હતી તેવી મૂર્તિઓને તેઓ સમર કહેતા હતા બૌદ્ધોની ઉપાસનામાં બ્યારથી તેવી સધળી મૂર્તિઓએ પ્રધાન સ્થાન લીધું, ત્યારથી તેઓના અર્ધ પાતમાં કઈ પણ ન્યૂનતા રહિ હતી, એમ ધી ગતિ કહી શકાય

તે સધળા ઉપાસનાનો પ્રજાર પણ ઘણો અશ્વીન જ હતો. શુદ્ધદેવ પ્રાણીદિ સાના કેવળ વિરોધી હતા પરંતુ તથાગત શુભકે કથ્ય છે કે—

હસ્તિમાસ દ્યમાસ શ્વાનમાસ તયોત્તમમ્ ।

મક્ષયેદાદારકૃત્પર્યં ન ચ ત્વન્ન વિમક્ષયેત્ ॥

અન્ન વા અથવા પાન યત્કિન્નિદ્ મક્ષયેદ્યતી ।

વિષ્ણુમૃગમાસયોગેન વિધિવત્પરિકટ્પયેત્ ॥

સમયચતુષ્ટય રક્ષ યુદ્ધજ્ઞાનોદધિપ્રમો ।

વિષ્ણુઃ તુ સદામદ્યમિદ્ ગુહ્ય મહાદ્મુતમ્ ॥

એ પ્રમાણે તેઓના આદાર વિગેના આચારવિચાર હતા. શુભસિદ્ધિની પ્રાપ્તિ કરી દેવા તો વિષ્ણુજનો આદાર કરનારી આનંદપ્રકાશ જ છે, તેમ ન કરનારી કઈ પણ અશક્તિ ધર્મ સમજે નહિ, એમ તેઓની દૃઢ માન્યતા હતી.

‘ચારિત્ર્ય રક્ષણ કરવું ઉચ્ચાસન અથવા મહાસન ઉપર કંઈ પણ ખેસવું અથવા મુલું નહિ, ગંધમાન્યાદિનો સહ ત્યાગ કરવો, નૃત્યગીતવાદ્યાદિ નિરપેક્ષ કંઈ પણ સસગ કરવો નહિ,’ વિગેરે શુદ્ધદેવે જે કઠોર નિયમ બાંધ્યા હતા તે નિયમો આ સદાજ્ઞાનના આચાર્યોએ કેમ દીધા, અને તેને બદલે ‘કેવળ સ્વચ્છાત્મ્ય’ કરો, સ્વચ્છાત્મ્ય કરો, સ્વચ્છાત્મ્ય કરો,’ એવો જ ખવન તેઓએ વ્યાપ્ત કરી દીધો. અધ્યાપાતમા આથી વિશેષ તેની જરૂર છે ?

તથાગત શુભના ન્યાયશાસ્ત્રના તેમ કઠોર વિધોના અનેક પુસ્તકો છે. ચક્રમહારોણુ તન, ચક્રસવર તન, ઉદ્દીપનત્ર, એકોશ, પગ્તાશુદ્ધોદ્ધત, કાળચક્ર, કાળચક્રગ્નનત્ર, સર્વ શુદ્ધસમાયોગ-કાકિની-ગાન-સવરતન, હેવજ્ઞતત્રાજ, આર્યામિત્રી વગેરે મહાગ્નરાજ કંથ, મહામુદ્રાતિનક, જ્ઞાનચક્ર, જ્ઞાનલિંગ, યોગિની તત્રાજ પરમાશુભ, વજ્રજક, કાળાશુભ, મહાસવરોત્તમ, રેશ્મીમુદ્રય યોગિની સમાય સપુદ્ધતત્ર, ચતુરયોગિની સપુદ્ધ, શુભવજ્ર, વ્યાદિ. જે ધર્મમા એવા હજારો પુસ્તકો રચાયા હોય, અને તેની અશ્વીન ક્રિયાઓનું અનુગત કરવામા આવતું હોય, તે ધર્મનો અધ્યાપાત જ થયો છે, એમ ન કહેવું ત્યારે બીજું શું કહેવું ?

એ સવળા શુભનિત્રો અથવા મૂળનિત્રો સગીતમા રચાયાં છે. આશ્ચર્ય તો એ છે કે—એ સવળા ત્રયો ઉપર ત્યાગ પડી ટિકા, ટિપ્પણી, પત્રિકા, વ્યાખ્યા નિરચ્યા તેમ જ પ્રયોગપદ્ધતિ પ્રકરણો પણ લખાયા છે. મનના ક્ષત્ર્ય વીર્ય ત્રયો દરે તો તે વીર્ય ત્રયો ઉપર ટીકાનિ ૫૦૦ ત્રયો થયા છે. ભારતનાની અવનતિના કારણો શોધનામા એ ત્રણા નિવૃત્તીય ત્રયો ઉચ્ચાવવાની જરૂર પડે તેમ છે. ભવિષ્યમા કોઈ દત્તસાગ્ર પતિના અદષ્ટમા તેનું કાન કરનાનું સમય દશે, તે પડિને પ્રવી નુ ખલ સ્થિતિમા આવી પડતું પડે તેનું અનુમાન થઈ શકતું નથી. પરંતુ એવી દુ ખલ સ્થિતિ ભોગ્યા વિના એવી યોગી જનિતો—એના ભોગ ધર્મો કેરી

રીતે નિનાશ થયો, તેનું ચચાર્ય જ્ઞાન થઈ શક્યો નહિ અને તેમ હોય, પણ હરદોષી સમયે તેની દુઃખદ સ્થિતિમા ઉતરનાની જરૂર પડશે જ તેની દુઃખદ સ્થિતિ ભોગવનાર પડિત જ સત્ત કાગોળ પ્રકટ કરી શકશે તે જ પડિત છેવટે કહેતો કે-“લાઈ” તે માર્ગે ફરીથી તું કંઈ જાણ નહિ-તે માર્ગે જતા નક્કી અવપાત થનાનો જ.”

શુદ્ધદેવ દેવદેવીઓને માનતા ન હતા મનુષ્ય આત્મમગ્નથી જ અત કરણી શુદ્ધિ કરીને, ક્રમેક્રમે દેવો કહેવાય છે તેઓના કરતા પણ જે ઉચ્ચતર પદ છે અને જે પદે પહોંચ્યા પછી જન્મ, જરા અને મરણનો ભય રહેતો નથી, જે પદ પ્રાપ્ત થવાથી પ્રભુ શાંતિનો લાભ થાય છે, તે પદ પ્રાપ્ત કરે છે પરંતુ તે જ શુદ્ધદેવના શિષ્યોએ તો પરિણામે ડાકિની, યોગિની, ગ્રેત, ગ્રેતિની, પિશાચ, પિશાચિની, કૂટપુતના, કકાવિની અને ભૈરવી પ્રેમુતિની ઉપાસના કરીને અધોગતિ જ પ્રાપ્ત કરી, અને તે સાથે આખા દેશને પણ તે જ સ્થિતિમા લાવી મૂક્યો.

બૌદ્ધધર્મમા ધણી ગળથી ધણુ પડ્યો હતો શુદ્ધદેવે પોતે જે દિવસથી સ્ત્રીઓને દીક્ષા આપી ભિક્ષુપુત્રી બનાવવાનો આરંભ કર્યો હતો, તે દિવસથી સધની વિશુદ્ધિનું રક્ષણ કરવા માટે તેઓએ અનેક કઠોર નિયમો આપ્યા હતા ભિક્ષુઓએ અને ભિક્ષુણીઓએ એક જ મંડમા ન રહેવું, એમ તેઓની સ્પષ્ટ આજ્ઞા હતી પરંતુ તેઓના નિર્વાણ પછી ૫૦૦-૬૦૦ વર્ષો વીસા બા. ભિક્ષુઓ વિવાહ કરવા લાગ્યા ક્રમેક્રમે ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓની એક લુદી જાતિ બધાવા લાગી આ જ સમયથી બૌદ્ધધર્મમા ધણુ પડ્યો પ્રથમ સમાજમા ખરા ભિક્ષુઓનું માન ધણુ હતું તેટલું માન ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓનું ન હતું તો પણ ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓએ પોતે ‘આર્ય’ નામ ધારણ કર્યું ખરા ભિક્ષુઓ આર્ય ભિક્ષુઓને નમસ્કાર કરતા ન હતા પરંતુ ખરા ભિક્ષુઓ આર્ય કહેવાતા ન હતા, તે રીતે તેઓ અનાય હોવા છતાં, ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓ તેઓને નમતા હતા, ક્રમેક્રમે ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓની સખ્યા વધવા લાગી કારણ કે તેઓની જે પ્રજા થઈ, તેઓ પણ પોતાને ભિક્ષુ કહેવરાવવા લાગી પ્રથમ તો, કોઈ ગૃહસ્થને ગૃહસ્થાશ્રમનો ત્યાગ કરી, ભિક્ષુના આશ્રમમા દાખલ થવાની ઇચ્છા થતી, ત્યારે તેને ‘નિશરણુ’નું સૌથી પહેલાં ગ્રહણ કરવું પડતું હતું, ત્યાર પછી ‘પુષ્પાલુમેદના’નો અભ્યાસ કરવો પડતો હતો, ત્યાર પછી ‘પાપદેશના’ શીખવી પડતી હતી, ત્યાર પછી ‘પચશીવ,’ ‘અણ્ણીન’ અને, ‘દશશીવ’નું અનુક્રમે ગ્રહણ કરવું પડતું હતું, ત્યાર પછી પોષધવ્રત ધારણ કરીને પણ ઇતર અનેક નિયમોનું પાનન કરતા બહુસમય બળીત થઈ જતો હતો પરંતુ ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓ તો જન્મથી જ ભિક્ષુ-પદની પાત્રી શકતા હતા જે શીખવામા અન્યને બહુ પરિશ્રમ અને સમયની અપેક્ષા હતી, તે સધળું આ ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓના મનમમા તો વ્યોષ્ટિ થતા જેમ આપણામા હાલમા ઉપનયનાદિ સરકારે થાય છે, તેમ ત્રિશરણુગમન, પચવીસગ્રહણ નિગેરે સરકારની ક્રિયાઓ પ્રમાણે કરવામા આવતું હતું આપણા દેશમા જેમ, ‘જાતવૈષ્ણવો’ની એક જાતિ ઉત્પન્ન થઈ છે, તેમ તે કાળમા ‘જાત

ભિક્ષુઓની એક ભત્તિ બધાઈ મઈ હતી જેમ જેમ આ ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓની સખ્યા વધવા લાગી, તેમ તેમ મૂળ ભિક્ષુઓની અવસ્થા હીન થવા લાગી ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓ કાગિરી કરીને જીવનનિર્વાહ કરતા હતા, કેટલાક સિ પવિત્રા શીખતા હતા, કેટલાક સુતારનો ધંધો કરતા હતા,—એ પ્રમાણે ભિક્ષા પણ કરતા, ધન પણ કરતા અને પૂજાપાઠ પણ કરતા હતા બૌદ્ધ-ધર્મનું પુરોહિતનું કૃત્ય પણ ધીમે ધીમે નીચે ઉતરતા ઉતરતા કાગિરોના હાથમા આવી પડ્યું જે કાર્ય કરવામાં જોછા પરિશ્રમની જરૂર પડતી, ઘેગ બેઠીને જે કાર્ય થઈ શકતું, એકાદ હાથનો ઉપયોગ કરવાથી જે કાંઈ સિદ્ધ થઈ શકતું,—માત્ર બે પૈસા મળે તો રીક—તેવા સવળા કાર્યો ગૃહસ્થ ભિક્ષુઓ કરના હતા તેથી તેઓને ધનકૃત્ય કરવાનો પણ વખત મળતો હતો. મોટા મોટા ઉત્સવો કરવામા એ ચાર પૈસાનો ખર્ચ તેઓ કરી શકતા હતા પરંતુ હંચા પ્રકારનો અભ્યાસ કરવાને, ખ્યાનધારણા કરવાને અથવા ભાવચિંતન કરવાને તેઓને વખત મળતો નહિ, તેમ જ તેઓની તેમા પ્રવૃત્તિ પણ થતી નહિ. છેવટ પરિણામ એ આનું કે—બૌદ્ધ ધમનું પુરોહિતપણું મૂર્ખ કાગિરોના હાથમા આવી પડ્યું મૂળ ભિક્ષુઓ તો માત્ર મરોમા જ રહેતા હતા મરોની પાછળ અપંધુ ઝરી જમીનની ઉપજ માથી તેઓ પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા હતા કમે કમે રાજ્યો પણ બૌદ્ધધર્મનો ત્યાગ કરી ખીન્ને ધન પાળના લાગ્યા તેમ ચવાથી બૌદ્ધ પડિતોને પ્રથમ રાજ્ય તરફથી જે સન્માન મળતું હતું, તે બધું ધર્મ ગણુ ગળ્યો પણ નાના હોવાથી, રાજ્યો માત્ર પોતાના પત્નિ-તોનું પોષણ કરી શકના હતા બૌદ્ધ પડિતો વિધર્મી હોવાથી રાજ્યપડિતો તેઓનું પોષણ કરવા દેતા નહિ તેથી ભિક્ષુઓની અને તેઓના મરોની વ્યવસ્થા પડી ભાજવા લાગી તેના સમયમા અફ-ગાનીસ્થાનની સગદદ ઉપરના પહાણો મુસનમાન ધર્મમા દાખન થવા તેઓ મુસનમાન ધર્મનો પ્રચાર કરવાને કટિબદ્ધ થઈને ઈન્ડો ધર્માનન્થીઓને કાફર કહેવા લાગ્યા, તથા તેઓનો ઉન્નદ કરતા કરતા બગાડામા આવી પહોંચ્યા એ પ્રમાણે પ્રથમ આવેના પહાણોમાથી તેઓના વશને હજી સુધી જાગે પણ હયાન છે આજના મુસનમાનો કરતા તેઓના પૂર્વજો વધારે ડાહ્યા હતા, એમ માનવાને કઈ પણ સાધન નથી તે સમયે નગાળામા સેનનશનો રાજ કઈક મોટો રાજ હતો, આસપાસ ચારે દિશાએ નાના રાજ્યો હતા, તેમાના કેટલાક રાજ્યો બૌદ્ધધર્મ પણ પાળતા હતા બ-વાવમેન રાજના વખતમા બ્રાહ્મણોનું વસ્તિપત્રક તૈયાર કરવામા આનું હતું તે વખતે રાહી અને વારેન્દ્રમા બ્રાહ્મણોના ધર્મે માત્ર ૮૦૦ જ હતા વસ્તુત આ આદેસે ધરો જ હિંદુધર્માવજળી હતા ઈતર સધળા વસિત બૌદ્ધ ધમ પાળતી હતી બૌદ્ધો મૂર્તિપૂજન બંદુ કરતા હતા તેથી મુસનમાનોના દુમનાનો સધળો આધાન બૌદ્ધો ઉપર પડ્યો તેઓએ બૌદ્ધોના સવળા મરો તોડી નાખ્યા, એક એ નાપુરીના મદમા રહેનાગ બે હજાર ભિક્ષુઓને તેઓએ માળી નાખ્યા,—મકને ઝિન-બિન ઝરી નાખ્યા, સોનાની રૂપાની, ત્રાનાની, પીનગની અને કાસાની મૂર્તિઓને ગળાવી નાખી, પથ્થરની મૂર્તિઓનો ચૂરેચૂરો કરી નાખ્યો અને પુસ્તકાનયો બાળી નાખ્યા વિક્રમ

શીવના મંત્રી પણ તેવી જ દગા થઈ, નાનદ, જગદનાના મોટા મોટા મરેણુ પણ તેણી કાંટી સલાનાગ વાળી નાંખ્યુ ઓદન્તપુરી અને નાનના મોટાના ખડેરો રોધી કાઢવામાં આન્યા છે, પરંતુ નિકમનીન અને જગદ્દના મરેણા ખડેરોની રોધ પણ કુટામા આવી નથી તે જ સમયથી મૂળ લિનુઓનો લોપ થઈ ગયો છે મુસનમાનોના સદાગધી જેઓ જ્યારે દતા, તેઓ નેપાળ, ટિબેટ અને માગોવિયામા નાની ગયા તેમ જ કેટલાક જાન-દેગમા અને મીલોનમા જઈ વસ્તા, જાણામા આને બૌદ્ધ ધર્મના જ્ઞાનવાળા પુરો મગતા નથી, તેમ જ તે ધર્મના પુત્રકા પણ હાથ લાગતા નથી તેનુ તે જ કારણ છે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે-નણમો ચારમો વર્ષે મુધી બૌદ્ધો ઇન્ડિયાસન, દુરાચરણી અને ભૂતપ્રેતના ઉપાસકા થઈ રહેવાથી, ચોતે જ પોતાના અંધ પાતનુ દારણુ થયા, અને તે સાથે આખા દેશની પૂરી વ્યવસ્થા તેઓએ કરી નાખી, તે સન પાપેનુ પ્રાપચિત તેઓને મુસનમાનોના કુમના રૂપે નડ્યુ જ્યારે નિધાનાથી પણ તેઓના પાપેનો ભાર સહન થઈ શક્યો નહિ, ત્યારે તેણે તેઓનો સમન નિનાય દરવાને માટે મુસનમાનોને આ દેગમા મોકલ્યા તેઓ જ અતિ ધિષ્ટાગ્ધાન ઉપાસના, વિષ્ણુના આહારપાનથી સિદ્ધિ મેળવવાની તેઓની એટલા, ભૂતપ્રેતના પૂજનથી અમૃદ્ધિ અને ન્તા પ્રાપ્ત કરવાની તેઓની પ્રવૃત્તિ, તે જ પ્રમાણે ઉત્તર ઇન્ડિયાસકિને જ ધર્મનુ નામ આપી, તે મનથીનો જ નિગર ઉપરેથ, એ સરજાનુ પરિણામ એ આન્ય કે-બૌદ્ધધર્મને સતને માટે આ દેશનો લાગ દરવો પડ્યો, દેગમા માત્ર કાગિર પુરોહિતો અને તેઓના યજમાનો જ માળગ રહેવા પામ્યા, અધ્યયન-અધ્યાપન તેમ જ શુદ્ધિના ચળકાટનુ કે વિવાના તેજનુ નામ માત્ર પણ બૌદ્ધોની સાથે જ સ્વપ્ન પ્રાપ્ત.

* જ નામ મહામહોપાચાર હરપ્રસાદ માસી એમ જે સી બાઈ ઇના એક વેપ ઉપરથી.

સમાલોચક

અફીવની નીશાબા.

ફોટોગ્રાફિસ-મેશસ પરમાનંદ
એ ડબ્લિન નામનાવાદ.

[આ મફ્ટ અફીવની નિશાબા છે તે
વળતે આ હાથી લેવામાં આવી છે]

समालोचक.

दिलवाड़ा जैन मन्दिर गुह्यकाम.

[आशु]

રાજ્યશાસ્ત્ર.

લેખક - ગા. નળજીતરામ વાવાલાઈ મહેતા, બી એ

(અનુમધાન પૃષ્ઠ ૮૬ થી)

રાજ્યતંત્રના ખાતા અને કાર્યો.

વર્તમાન રાજ્યોમાં રાજ્યતંત્રના પ્રાયગ ત્રણ ખાતા પાડવામાં આવે છે રાજ્યનો બધો વહીવટ ચલાવનાર ખાતાને કારોબારી-કાયદાક (executive) ખાતુ કહે છે ઇન્સાફ નાર ખાતાને ન્યાય-અવહાનવિષય (judicial) ખાતુ કહે છે અને ધારા-કાયદા ધનાર ખાતાને ધારાકારક (legislative) ખાતુ કહે છે ઇનિદાસપ્રમાણે જેના પરદેહ ખાતુ રાજ્યનો પાયો છે અને એમાંથી પરીના એ ખાતા નીકળ્યા છે ધણી વખત રાજ્ય તંત્રના શાસનના આ નણુ મરોગ કાયેની સ્પષ્ટન અનગ રાખ્યા વિના માત્ર નામના જ નણુ વિભાગ પા નામાં આવે છે દાખલા તરિકે, નહીયી (administrative) અને નાંસેના તથા જૂનેનાની કનેગીઓની પરપગારા કારોબારીખાતુ ઇન્સાફ કરવાની સત્તા વાપરે છે, અથવા આદાઓ (decrees) કે આલેવ (ordinance) ના નામથી કાયદા થકે છે તેમ ખીજે પક્ષે, કાયદા વનારી નગથા (ધારાકારક) પાસે પોતાના સમામદો કે કેટલાક સરકારી અમનદાઓ ઇન્સાફ કરવાની સત્તા દેાય છે, તે ઉપનાન કારોબારી કે વહીયી સન્યવગથા ચનાવવા કેવા અથવા ટ્યા અમનદાગે નીમવા તે વિગે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કામ લેવાની વિશાળ કારોબારી નતાતે વાપરે છે કાન્સ અને એગ્રિટનમાં પ્રધાનમ જમા કાને નીમવા તેનકમી મગવાનુ પાર્લમેન્ટ (વાસમગક મડગ) ના હાથમાં છે અને ફિરાની નોકરીઓની નીમણકા નમથી તે કાયદો પા વગી રકે છે ન્યાયખાતુ પછુ દેશના કાય નો અથ કરવાની-પ્રમાણની પોતાની ચતાને આધારે તેમનામાં કાયદેસર “ ફિક્શન ” થી અથવા કાયદોનો અર્થ મારીમચડીને એમાંડી ફેગાર કરી રકે છે આમ જૂના છના ત્રણે વિભાગ અદર અલર ગૃથાએના છે અને નજે સાથે રાજ્યની સર્વોપરિ સત્તાઓમાંથી જેટલી બધારણે મોટી દેાય છે તેટલી વાપરે છે આવી સત્તાનો રપરાય એ મામનનુ કાર્ય છે માટે આવી ક્રિયાઓ પ્રાય શાસનની ક્રિયાઓ કહેનાય છે

વિચા ની દરિયી શાસનના કાર્યોના પાય વિભાગ ચર્કશકે અથાત્ વિમર્શક (deliberative), ધારાકારક, કારોબારી, વહીયી અને ઇન્સાફી એમની ન્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરાય (૬) રાજ્યની ઇચ્છા થી છે તેનો નિર્ણુ કરવો તે વિમર્શનનુ કાય છે (બ) રાજ્યની ઇચ્છાને કાયદા રૂપમાં પ્રમટ કરવાનુ કાર્ય ધારાકાર ખાતાનુ છે (ગ) રાજ્યના કાયદાનો બરાબર નિરાદ દાય કે કે નહીં તે જ્ઞેવાનુ કાર્ય કારોબારી ખાતાનુ છે (ધ) રાજ્યના કાયદાનો નિરાદ કરવો-કાયદા પ્રમાણે સર્વ વહીયટ ચનાવવો એ વહીયી ખાતાનુ કાર્ય છે (ડ)

* નમવત્રો ઉપર સત્તાના દુરુપયોગ કે જીવમનો આરોપ મૂકી કામ ચવાડીને

પાસમોધ ૩ ૩-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન, કપની, મુબાઈ

ઈન્સારી ખાતાનું કાર્ય કાયદાનો અર્થ પ્રકાશનાનું અને તેના પ્રતીકાર તેમ જ દંડનો નિર્ણય કરવાનું છે આ દરમિયાન કાર્ય સંક્ષેપમાં સમજાવીએ —

(ક) રાજ્યની ઇચ્છા (સંવિધા) અને વાછના (કામના)ને અનુકૂળ રાજ્યની વિધિઓ તથા નક્કી કરવાની સત્તાવાળું એક અથવા વધારે મંડળો પ્રત્યેક રાજ્યમાં હરમેશ હાથ છે કેટલાક રાજ્યોમાં સમિતિ-સભા (council) માગત કારોબારી વિભાગ આ કાર્યને નિર્વાહ નિયમિત રીતે કરે છે, તો કેટલાકમાં કારોબારી અને કાયદા ઘડનાર ખાતા મળીને કરે છે હાલમાં વિમરશન-સમીક્ષાનું કાર્ય ખામ મંડળોના હાથમાં જતું વાગે છે એમના ઉપર કારોબારી અથવા કાયદા ૧૫ નંબર ખાતાનો, અથવા બન્નેનો બેગો નામનો અકુશ હોય છે, પરંતુ વસ્તુતઃ એ મંડળો અલગ અને નિગળા ગદે છે ઉત્તરરો તરિકે અંગ્રેજી રીસાજ પ્રમાણે પ્રધાન મંત્રી (Cabinet) નો નિકાસ જુઓ અથવા અમેરિકાના કાયદા ઘડનાર મંડળોની નજીની કમિટિઓ-એમના સંભાષિતોનું ધારાઓની નીતિ રચના માટે વસ્તુતઃ આતર મંડળ થાય છે-તેમનો નિકાસ જુઓ અથવા અસુક્ત સમિતિઓના પ્રજ્ઞાસનોમાં બધાગણથી મળત એવા સમાહિતો (Constitutional Convention)-એઓ ધાગકાર મંડળોને બધનકાર ધારાઓની નીતિની બધારણમાં પ્રેરણા યોગ્ય છે-તેમનો ઉત્તર જુઓ

(ખ) આ નીતિ મળત થાય છે ત્યારે કામના રૂપમાં પ્રવૃત્ત કરવામાં આવે છે, પછી તે દુકમ સ્પષ્ટ રીતે કાયદા અથવા આના (decree) રૂપે કે સરકારી અમલદારોના કામકાજ માગત અસ્પષ્ટ રીતે જાહેર થાય છે માખના તરિકે ઈન્સાફખાતાના નિર્ણયો (decisions) પરિણામે દેખેના કાયદો ગા છે તેના વિધિ પ્રમાણે જાહેરનામાં છે

(ગ) કારોબારી કામ એટલે પૂરતી ફેખરેખ સાથે સાથે કાયદા પ્રમાણે વર્તવાની સૌને ફરજ પાડતી તે છે, આલાનિક રીતે આ કાયદા ધલુખત કારોબારી ખાતાને મોખ વામાં આવે છે, જના કેટલેક અંગે ધાગ વડનાર અને ઈન્સાફ વડનાર ખાતા પણ એ કામ કરે છે

(૧) દરેક રાજ્યમાં સરકારી કાર્ય-વ્યવહારના કામ અને પરિપાત્રી કરવા માટે અમલદારોના અસખ્ય અવાદિના મંડળો હોય છે આ મંડળો સમગ્રરૂપે રાજ્યનો વહીવટ (administration) કરે છે આ રીતની મંડળ ધલુખત કારોબારીની પ્રસખ સત્તા નીચે હોય છે પણ વખતે ધારા રચના મળના અકુશ નીચે પણ હોય છે ધારા અનુસાર ઈન્સારી વહીવટના ખાતાઓ ઉપરનો અકુશ નિયમિતરીતે અલાનતોના હાથમાં હોય છે રતમાન રાજ્યોમાં કારોબારી અને વહીવટી ખાતાને જુલ પાડનાનું—કારોબારી ખાતા ૧૧ હાથમાં દેખરેખની આમાન્ય સત્તા માત્ર રહેવા દેવાનું વનણ છે

(૨) જો ઈન્સાફખાતું અપાએતુ રોય છે તો ઈન્સાફ કરવાનું કામ પ્રાય એક ખાતું કરે છે, નહીંતર કારોબારી ખાતું કરે છે રીસાજ મુજબ ઈન્સાફખાતું હોય ૧

જ્યાં હિંસાકરુણાની અમુક સત્તા હાથમાંથી ગળે-ગરદા ધડનાગ ખાતગિના હાથમાં ગ્રહે છે

આપણી-સ્થિતિઓ જોના, રૂપમાં સાસન એક મે ક નજી ખાતામાં અન્યથિત દરે તેપણ આ પાંચ કાર્યોમાંથી એક અથવા અન-જરતા સગરી અમન રીના અમુક નિરાળા જણા આનરો

સગરી કાર્ય-સહારુ આ ગર્ભિત નુ સરગ રીતે સમજનાના પ્રિયદ ચનાનાના હા મુ મજાનુ ઉ હાજી છે પ્રિયદના ગાજરતરુથી વર્તનાગ સેનાપતિ પ્રથમ ગાજરીની અથવા યુદ્ધની યોજનાનો વિચાર કરે છે અથવા નિજીન જમના રૂપમાં ગાજર કરવામાં આવે છે એનાપતિની દેખરેખ અને વિનિયમન નીચ યોજનાની રીતે-રીતન મુજબ કામ કરના યોગ્ય અમનદારો તરત જ મહે છે એના ગોઠર આજ્ઞા માનતો નથી તેના પદ કામ આવે છે નો તેણે કરેનો આગામી અને તેથી દો અને રેવો મુન્દો થયો છે તે દર્શાવ છે અને તેને વાજમી અગ કરનામાં આવે છે પૂરપૂરી ગાંધીસત્તા જ્યાં જ્યાં પાપરનામાં આવે છે ત્યાં ત્યાં આ પાંચ કાર્યો વ્યવહાર થયા નિના ગળેના નથી

આ પાંચ પ્રકારના કાર્યોમાંના પ્રત્યેકનો અનુદા ચનાનાનાની મળા હોય એના નિગ નિરાળા પાંચ સગરી ખાતા હાથમાં દોષ છે, એની આ ઉપરથી કુદગતી રીતે આજ્ઞા રાખ નામાં આવે પણ અનુદારમાં આવા નિધિસગ (formal) બે અસક્ય બને છે જો મૂળ એના જાહેરો તો આ બધા કાર્યો ગાંધી અથવા ગજરુત ન કથી થતા, પડી ગરુતે રકતે મમ વધતા ગના તેમ તેમ નહેયળી થતી ગર્ભ જેમ જેમ પ્રગતી ગાંધીવનીવટમાં મામિનગિરિ વધતી ગર્ભ તેમ તેમ પ્રગતના પ્રતિનિધિઓના હાથમાં આજ્ઞાનીધણી ધણી સત્તાઓ આનની ગર્ભ

પૂન કરુ તેમ અગુત વર્તમાન કાળમાં નહ જ ખાતા હોય છે હાથમાંથી, ઈન્સારી અને હાય । ધડનાગ જૂના વખતમાં અથવા ત્યારની સ્થિતિનાળા રાજ્યોમાં હજી એક જ ખાતુ-એટલે હાથમાંથી ખાતુ હોય છે

આ બધા ખાતા ગરુતે ગરુતે જૂ । જૂ । ગોમાં ફેરી રીતે જૂ । પજા ગરેરેનો ધનિ હાસ ગસિ અને જાન્ય છે પણ તે વર્ણુનાના ગોઠુક રાખતુ ઉચિત છે

જેમ કામકાજ વધતુ જાય છે તેમ તેના લાગવિલાગ પાડવામાં આવે છે ન્યાય, પ્રિયદ, ગાંધીનદમી (finance), રસખ્યાપન, વગેરે વગેરેના કામકાજ વધતા તેમના નિરાળા ખાતા પાડવામાં આવે છે નખ્યા વધતી જાય છે તેમ માથે સાથે પ્રયેનુ મહત્તર પણ નહીં થતુ જાય છે એક વિભાગ અપટ રીતે મોખો પડી જાય છે અને અન્યા ઉતરી દગજના નિભાગોના રીતર કામ છે ત્યારે તેને વિભાગ પ્રસન (bureaucracy) કહે છે એ નિભાગોના અધિકારીઓ પૂરેપૂરા સત્તાધીશ થાય છે ત્યારે અધિકારીગામન થાય છે રાજ્યની મુખ્ય સભા (council) માં મુખ્ય વિભાગો-ખાતાઓના પ્રતિનિધિઓ તરિક તેમના ઉત્ત

મોતમ અમત્તરો સ્થાન પામે છે અને એ રીતે એઓ જે જનતાનું કાર્ય કરે છે, એક તો ખાતાઓના ઉપરીનું અને બીજું ગૃહવ્યવસ્થા સંબંધિત અધિકારીને સનાહ આપનાર કાનસમા અધિકારીઓના આ બે ધર્મો અપૂર્ણ બિન ગણવામાં આવે છે સમગ્ર ગૃહવ્યવસ્થા વડી નટના ખાસ કાયદાઓથી અને ખાસ અદાનતોથી સંચાલિત અને નિયમમદ્દ ગરી રાક છે સત્તાઓનું પૃથક્કરણ (*Differentiation of Powers*)

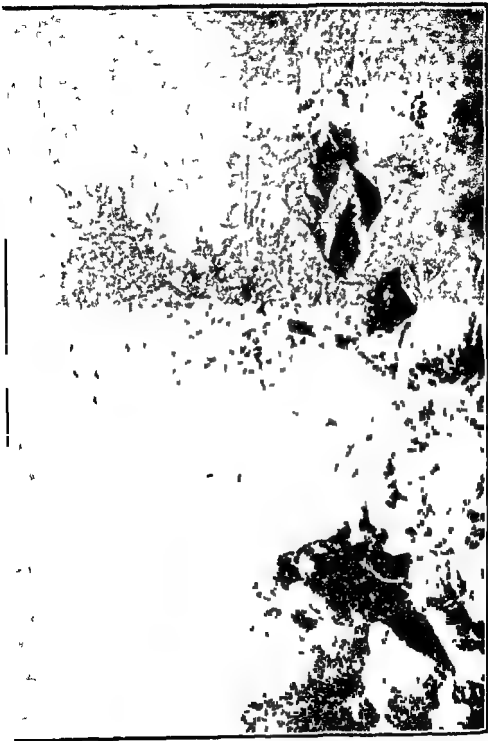
સરકારી સત્તાઓના આ ઓડ વિભાગોના નિકામને લીધે ગૃહવ્યવસ્થાના અધ્યાપ્તિ ઓને બે વાદ મુજબ છે, સત્તાઓનો વિભેદ-પૃથક્-નિર્ગતિગણી કરી તે અને એક બીજા ઉપર નિયંત્રણ (*check*) ગમી સમતોનન જાણવું તે આ અગત્યના સિદ્ધાંતોનું હક બ્યાન ઉપયોગી ધર્મ પડશે

એકલથુ મત્તા હતી ત્યાર આની રીતે નિચાગ્યાની જરૂર નહોતી પડી પણ જ્યાર સત્તા જૂદી જૂદી રીતે નહેવાઈ જવા લાગી ત્યારે નીચજેવા પાર્યક્યો ખુનામો કરવાની જરૂર પડે છે એ ન્યાય બરાબર કહેવા હોય તો ફરેક સત્તા દરેક જૂદા અધિકારીસમૂહો મેપની જોઈએ, નહીંતર એક જ અધિકારીસમૂહના હાથમાં કાયદા રચવાની, કાયદા પગારાની અને તેમના બગ માટે મજા કરવાની મત્તા એક જ થશે તો અન્યાયનો મુખાર રહેશે નહીં કેમકે કહે છે કે મમત્ર શાસનવન જુદી નહીં ધર્મજય માટે રાજ્યના મૂળ કાયદા ઉપરની સત્તા લોકોના હાથમાં હમેશ ગહેવી જોઈએ જ્યાં જ્યાં પ્રજાસન છે ત્યાં ત્યાં આ પ્રમાણે રાજ્યના સર્વ કાર્યો પૃથક્ ઓ રવન ન કરવામાં આવે છે મિદ્ધાનમાં પાઠ્યમ્યનો સ્વીકાર ક્યા છતાં કટવાડ દેગોમાં બ્યનહારમાં પૃથક્તા યથૈચિત જગ્યાની નથી ઐરઝિટનમાં કાયદા ધનાર ખાતુ મેવોપરિ છે અને બીજા બધા ખાતાં પોતાને વશ ગમે છે

કારોબારી, ઈન્મારી અને કાનુની ખાતાઓની હમેશની મત્તાઓ આ પ્રમાણે હોય છે--

૧ કારોબારી ખાતા પાસે (૧) ગૃહવ્યવસ્થા અને વ્યવસ્થા રાજ્યના અને જગ્યા રચવાની સત્તા (૨) વિગ્રહ કરવાની અને સનાહ કરવાની મત્તા, જુલૈન્ય અને સમુદ્દૈન્ય નો બદામત રાખવાની અને નિગ્રહો લગતી બીજી બધી સત્તા (૩) શાસનવત્રની મમત્ર સંચવગ્યાની મામાન્ય દેખરેખની સત્તા અને અલિના પ્રસંગે પોતાની મેગે જરૂર જોગા કામ આરભવાની (*initiative*) સત્તા (૪) ગૃહવ્યવસ્થાના ઉપનિષ્ઠાની સત્તા (૫) રાજ્યના મર્વ અગસના અધિકારીઓ નીમવાની સત્તા હોય છે

૨ કાયદાનન ધડના ખાતા પાસે (૧) દેગનો કાનહો શો છે અને કેવો દેવો જોઈએ તેનો નિર્ણય કરવાની, (૨) પ્રજાપર નાખવાના કરના પ્રકાર અને પરિમાણ નક્કી કરવાની અને કર ઉગારવાની વ્યવસ્થા ઉપર અને કચી ઉપજેની આડના ખરચ ઉપર અડગ રાખવાની સત્તા હોય છે રાજ્યની નીતિ-પગી મૂલ્ય અને પરગપ્ટો સાથેની-નક્કી કરવાની, અને સાર્વજનિક ક્યાણ માટે સામાન્ય દેખરેખ રાખવાની સત્તા કારોબારી અને કાનુની, ખાતા વણખર્ચ સાથે વાપરે છે

૨ ઇન્સાફી ખાતા પામે (૧) અદાલતોમાં ચકા માટે આવેલા સર્વ દાવાઓમાં હાથ પડેલા પ્રમાણે બાબત પ્રતીકા લગાડવા અને સજા કરવા માટે કાયદાઓને ઉચિત અથવા અન્યાયી સત્તા હોય છે, (૨) અમેરિકાના સંયુક્તસરકારોમાં અદાલતોમાં જેટલા ઇન્સાફ માટે દાવાઓ આવે તેમાં કાયદાની મર્યાદા અને અર્થ હેતુના નક્કી કરવાની સત્તા અદાલતોને હોય છે પણ ભલે તેથી કલુની અને કરોબારી ખાતાઓએ બનાવેલા કાયદાઓ કે નિયમો તેથી નબળા થઈ જાય.

સાસનચરના આ નામુ વિભાગોનો એવો રિશ્તો કરવામાં આવે જેથી તેઓ તદ્દન અત્યંત થઈ જાય એ તદ્દન અલુપ્ત છે અધિકારનું આ પધેર થતું અટકાવવા અને અને સરકારી સત્તાઓ એક જના નિયંત્ર અને સમતોત્તની પદ્ધતિઓ ખીનવવામાં આવી છે એ પદ્ધતિનો મૂળ વિચાર એવો છે કે રાજ્યમાં સાસનદ્વારા આપવામાં પામતા ભિન્ન ભિન્ન-વિરોધી સ્વાર્થો હોય છે, એટલે એમાંથી એક પણ એટલો અધીશ ન થવો જોઈએ કે જેથી ખીન મન તેને નગમન થઈ જાય આ વિચારથી સત્તાની વહેચણી કરવામાં આવે છે અને તેમને નિરાશી કરવામાં આવે છે એટલે સાસનના પ્રત્યેક અનાદિદા વિભાગપર ખીજા વિભાગોનો અડગ રહે અને બદલામાં તેનો અકુશ તેઓ ઉપર રહે એવી પદ્ધતિ પ્રચારમાં આવી છે આ રીતે બીજા વિભાગો કુદમી કે આપખુ થાય છે તો તેમને પ્રત્યેક વિભાગ નિયંત્રમાં લાવી રાટ છે અને બીજા વિભાગો એવી જ સત્તાને બળે તેનો નિયંત્ર દે છે રાજ્યના મૂળ કાયદાઓમાં હજીના ધારા (Bill of Rights) ને પ્રવેશ અપાવનાથી પ્રજાની માથે સગમરતો જુ મ થાય તો તેનો અટકાવ તેથી થઈ શકે છે ઇન્સાફના ગૈર વૃક્ષા-કુદર નિર્ણયો ઉપર અકુશ મનના કારાગારીના હાથમાં મુકેલા માફ કરવાની અને લાજુલ અમનગરોને દૂર કરવાની સત્તા હોય છે એ જ રીતે પ્રતિવેધની (Veto) સત્તા હાથ પડનાર મળને નિયંત્રમાં ગળે છે અને કારાગારી તથા ઇન્સાફી ખાતાઓ તરફથી અધિકારોને કુશ્પયોગ થાય તો તેને નિયંત્રમાં અભિયોગ (impeachment) ની સત્તા ગળે છે-અથવા કુશ્પયોગ કરનાર અમન રાપર લામ ચનાની તકાય છે એટલે તેઓ બીના રહે છે.

વર્તમાન યુગમાં ખાતાઓના બેરિએડ વધતા જાય છે એટલે આ દૃષ્ટિએ રિમાર કરવાની ખાસ જરૂર છે દિવસે દિવસે સાસન અનેક તતુમય થતું જાય છે અને જેમ મકુતતા મિગેષ તેમ ગૃધ્રક્રતા પણ વિગેષ કરી પાડે.

કારાગારી નામથી વહીવટખાતું આશુ વિચિત્ર થતું જાય છે, તે પ્રત્યે ધ્યાન એવ વામાં આ થુ છે વર્તમાન રાજ્યશાસનના વહીવટની પદ્ધતિઓ, વહીવટી ગણે, વહીવટી, અપના અને અધિગમની નિર્ણિત મુત-એ સર્વ અત્યંત છે અને કારાગારી સાથે તેમનો સંબંધ બહુ જ ગાળો છે ક્રાન્સ જેનામાં વહીવટનું ચોણ ખાતું થવાને વાવો વખનનો છે યોગ્ય મમય નીતના એ પ્રમાણે થસનો મહન લાગે છે.

વળી, ઓગણીસમી સદી લગી કાયદા ધરાવતી મહાસભાઓએ બહુ જ થોડા કાયદા બજાવ્યા અને જે મૂળ કાયદા હતા તેનું મહત્ત્વ ગત્યના મૂળ બવાબજીને લગતા તે કાયદા હોવાથી હતું પણ હવે તો નાની નાની બાબતો માટે પણ દરન્ય અમર્યાદ કાયદા પ્રકાય છે અમેરિકાના સયુક્ત અસ્થાનોમાં કહાલુ મિહોલો અને નાના કાયદા એટલા મધ્ય થાય છે કે કેટલીકવાર લોકોનો વિશ્વાસ એવા કાયદાઓ ઉપરથી ઉડી જાય છે પરિણામમાં, બધા મળીને સમત સમાધાન (*Constitutional Convention*) નામનું કાયદા ધરાવતી મહાસભા અસ્તિત્વમાં આવી છે મતભરોની સાથે નેખિત બધારણનો મૂળ કાયદો ધરાવતી સત્તા એની પામે છે આથી કાયદાનું સ્વરૂપ નિશ્ચય થયું છે અને નાના બો જેવાજેવા કાયદાઓ નિઃશબ્દમાં રહી શકે છે આ રીતે સયુક્ત અસ્થાનોમાં કાયદા ધરાવતી મહાસભા બે વિભાગ પડી ગયા છે લેખિત બધારણના મૂળ કાયદા ધરાવતી વિભાગ અને સામાન્ય કાયદા ધરાવતી મહાસભા અને સ્થાનિક સમિતિઓના કાયદા અથવા આદેશો ધરાવતી વિભાગ આ ઐતિહાસિક ગાસનયનનું નવું ખાતું જન્મે છે આ ખાતું ગત્યના બધારણની ધરનારી શકે છે, તેમાં ફેરફાર કરી શકે છે (તેનું સોધન કરી શકે છે) અને તેને મુદ્દારી શકે છે આની સત્તા કોઈ પુરુષ અથવા પુરુષોના મહાસભાને આપવામાં આવે છે આ રીતે એમની સત્તા કાયદાની બાબતમાં મનાપરિ (*legal sovereignty*) થઈ જાય છે

પણ આદેશો પતનું નવી સયુક્ત અસ્થાનોમાં ગ્રાનિડ અથવા રાષ્ટ્રીય બધારણોના અર્થે નિર્ણય છે તેનું નિર્ણય વચ્ચે અદાનતો આપી શકે છે એટલે બધારણના નાદર અથવા અર્થથી નિર્ણયી સત્તા કાયદાઓને અદાવતો નકામાં અને કાયદાનિરુદ્ધ હોવા છે આથી બધારણના કાયદાના જ સવાલોનો નિર્ણય કરવામાં નિર્ણય અદાનતોનો બો સમય જાય છે અને ખીજા દ્વારા ચૂંટવાનું કામ નીચની અદાનતોને સોંપવામાં આવે છે આથી ભવિષ્યમાં બે જાનની નિર્ણયી અદાનતો થઈ જશે અને ઈન્માફના કાર્યના બે ભિન્ન ખાતા થઈ જવાના

આજકાલ નવો વિચારો નવાનિ થતો જાય છે રાજ્યતાલિઓ એમ પ્રતિષ્ઠા કરવા મથે છે કે લોકોની સત્તા બધી રીતે-કાયદાની રીતે પણ સવોપરિ છે પણ નિરુદ્ધ અદેશ સિવાય કયાય આનું નથી લોકોની સત્તા સવોપરિ હોની જોઈએ કે નહિ, એ નિર્ણય કરવા કરતા મતદાર લોકોની સત્તા હિસે દિવસે વધતી જાય છે તે નિર્ણય નિચાર કરીશું સામાન્ય પણ ખાતાઓની સત્તા જેની સંકારી છે તેની જ મતદારોની પણ છે પોતાના મનની માગન નીમણેકો કરવાની ઈંગેનારીની સત્તા તેઓ વાપરે છે, “ગ્રીન્ડીએટિવ” (કાનદો પોતાની મેળે-કારોબારી ખાતાથી સ્વતંત્ર રીતે સ્વયં ધરાવતી સત્તા) અને “રેફરેન્સ” (રાજકારી સવાલ નિર્ણય પ્રત્યેક મતદારનો-તેના પ્રતિનિધિનો નહીં પણ તેનો પોતાનો મત મેળવવાની રીત)ના વપરાશથી કાયદા ધરાવતી નિશ્ચય અને મહત્ત્વની સત્તા તેઓ

સાપરી શકે છે, દોરાની અને કોર્ટરી ગુનાના મુજબ માટે “જ્યુરિ”માં બેમી તેઓ ઇન્સાફ ખાતાને મદદ કરે છે

જે મતદારોમાં સ્વ ઐ (adult) નાગરિક-સ્ત્રીઓ અને પુરોષોનો સમાવેશ થતો હોય, અને ચૂંટણીથી તેઓ સર્વ મુખ્ય કારોમાર્ગી અને નહીંની ઉપરિ અધિકારીઓની, સર્વ કાયદા ધડનારાની, અને ન્યાયાધીશોની નીમણક કરે અને આ સર્વેને તેમના કામો વિશે આદેશ આપી શકે અને તેઓ મ્ખનન કરે તો તેમની નીમણક જ્દ રે (recall) અને બધા રાષ્ટ્રની ખાનતમા પણ આરભ (initiative) અને પૂર્ણ (referendum) નો હક હોય તો લોકોની ઇચ્છા (મકલ્પ) પ્રત કરનાર મતદારોના હાથમાં રાજ્યની સર્વોપરિ સત્તા છે એમ વાળી રીતે કરી શકાય પણ વસ્તુત મનદારોના હાથમાં આટલી બધી સત્તા હોતી નથી-હોતી છે તે પણ બહુ ઓછી હોય છે અને તેઓમાં માત્ર પુરુષ નાગરિક-અને તેમાં પણ સ્વતંત્ર નહિ-સમાવેશ પામેના હોય છે કાયદાની નજરે આવી રીતિમાં લોકોની સત્તા સર્વોપરિ ગાંધી શકાય નહીં પણ એના પ્રારંભ રાજ્યશાસન કરવું હોય તો મત આપવાના દ્વન્નો વિસ્તાર નાથી અને જાયલ તથા નીચડ ઉપરનો તેમનો અકુશ વધારવાથી કાર્થિઈ શકે.

આમ બધી રીતે વિચાર કરતા રાજ્યશાસન એટલી રાજ્યની સર્વોપરિ સત્તાઓ જે ખાતાઓ-નઅનઅનિત સત્તાઓ-સાપરે છે કે સાપરે તેઓનો સમૂહ, પણ તે ડ્રો અને નિરાશો નહીં પણ એકત્ર થએનો સમૂહ

આમ ત્રણના ચાર ખાતા આપતો ગળ્યા હતા પણ હવે આ બધી ચર્ચા ઉપરથી સાત થએના બાગરો કારોમાર્ગી, નહીંની, કાયદા ધડનાર, કાયદા ધવામાં સર્વોપરિ, ઇન્સાફી, લેખિત બરાગમના અથપ્રમશન માટેની ખાસ અખાનત, અને મતદાર મંડળ એમ સાત વિભાગ થયા પ્રાચીન નહુ વિભાગની સત્તા ધીમે ધીમે મતદારમંડળ પોતાને સ્વાધીન કરતી જાય છે આ જમાનામાં રાજ્યશાસનનો વિચાર કરતા મનદારમંડળનું સિંમલજી કુર્ષુ ખાનવે એમ નથી

—અપૂખ્ત

ગોદાવરીને તીરે.

લેખક-૨૧. લક્ષ્મી.

[“આમુઝના બેર તો બતાવો હો બતાવો ઝાઈ” કવિ ન્હાનાપાનના એ ગીતનો લાગ]

આત્મા સખિ ! આવજો મો પરી જગને તીરે !

મો પરી જગને તીરે—

હો પવિત્ર શ્રવનતીરે—

નાત્યા મીતારામને અગળે, પવિત્ર શ્રવનતીરે !

દયકરને વામ, ને ઈગતપુરીને વાટ,

એકબચા સમારની દેવધીનાળી વાન !

એની એ રાહિ, ને મૌન્ય એનું એ જ આ રો—

અખિ ! સીતારામને આદર્શ, શ્રવન જગરના હો !

એકબચા નત તપ્યા પથસીને નાસ—

ભક્ત દમ્પતી એમને પગલે પુણ્યપ્રવાહ !

ઉજ્જતી ચેતનાના પૂરે રેને ભેગ પૂરે !

પૂમે ગાળે ને મોઘ ધમમસે દો ફરફરે !

નાસિકસમ સહી તીર્થના પાતાળન ! સ્વાય—

સીતારામ નિયંત્રિયે મૃદુ મમાળે રાજ્ય !—આવ્યા

ટીઝ ટેસ્ટ તરફથી

ભા.ઓ. ! તમે
મોટા ખામ

ઉત્તમ પાચન શક્તિ એજ ટોનિક તરન.

એના ! તમારા
દુ ખનો વિગામો.

આ બધું શું ?

ટીઝ ટેસ્ટ.

તૈયાન યા કાયા ? પિપા મારાઢ માથે લેતા
અનન-આ - નાજત-આપની એ- નવિન મીજ
છે આ ઉપચારી પાવ-પૌષ્ટિક માગક-આયુઓ
ના થાય છે તા નતી પણ મ્વાદિષ્ટ મમાના
જતી માનુષી બનાવટ છે દરેક જોગ- માથે
નિયમિત નેતા શરી તદ્દન નવિન પ લે
ગમી નિગમી થાત છે અને- પચાના અભિપ્રાયો
મત્યા આ ઉપચોગ એજ ઉત્તમ સામિતી—

િમત જોગ સુલ યો ૨ ૧-૪-૦

નમુનો ૨ ૦-૧૦-૦

(આ પચના પ્રાદ્યને ફેસુતારી આખર સુધી
ટપાન ખર્ચ માર)

-અખો-

T s Tastes Works

ટીઝ ટેસ્ટ નક્કસ, કાલિઅદિવી રોડ, મુબાઈ.

દ
વા
શિ
વા
ય
તં
હ
ર
સ્તિ

સ્વા
દિ
પર
લો
જ
ન
થી
તા
કા
દ

શાક લાલ રાયતા મોટા ખાસ-રૂ. ૧-૪-૦

શારીરિક સવા-
મતી મોટા
વિધાન

મુસાફરીયા વિધાન
મુબાઈના એજન્ટ-

ઉત્તમ રસોઈથી
નશીકરણ.

એમન કે જમના ખતી ઢપતી-નિજની- કદામ્તરો
કાનનાદેતો રાડ મુબાઈ

નિરાશ થવાની

જરૂર નથી.

પરંતુ તો અન્ય વીશીઓમાં, લોજનગૃહોમાં કે

લપકાદાર લાંબેમાં, અને ખુદ પોતાને ઘેર પણ,

અહીંના જેવી સ્વાદિષ્ટ યાને

ટેસ્ટ્યુલ રસોઈ જમવાની આગા

રાખશે તો જરૂર નિરાશ

થવું પડશે !

એક વખત પધારો અને ખાત્રી કરો.

શ્રી આરકાંડા
જાડીંગ હાઉસ

ડૉ. મુંબાદેવી પોમ્ડની પાછળ,

1-4-16

મુંબાઈ, નં. ૨.

વધુ ખાત્રીની જરૂર નથી.

ઓટો મોહિનીની મનહર
અને દફાન ખુશમો માટે દરે
મેકાની પુરપૂરી ખાત્રી ચર્ચિયુખ
કે તેમ જ

ઓટો મોહિની.

જેની ખુશમો આગ
વિવિધ દલીલો નથી

એમ સાબીત કરી આપનારો
૧૦૦ ઇનામ આપવામા આવે

૭ પૃષ્ઠ હર સુધી ગાદીએ પૃષ્ઠ આ ઇનામ
મેળવનાનો દાવો જ્યાં નથી એ જ તેની મોટામાં

મેળી ખાત્રી છે કિમત રૂ. ૨, ૩, ૪, ૫

મોસ એજન્સી મોહિની એજન્સી, ભુભામસીદ, મુખાર્જી.

દેશહિતના મહાન મુશ્કેલી સર્જતી ત્રણ નવલકથાઓ.

યોગિની કુમારી

મો. ૧૭ નાશિકમા તેના આધ
સુખાન્ન એ હાલનાજ હવનવાની સુ
જોધાન્ન- રેખનીથી વખાતરી આ નવન
મ્ધાથી સુતર પલ કુપિનીય કે વિદ્વાનો
૭ પૃષ્ઠ મનિ મનિ કરી છે મોધ અને
૨૨ અપરિમીત

કિ ૨ ૧૬૦ વી પી પો ૩ ૧ મુળે

છાનન ચંદ્ર

અથવા

મુખાર્જી હવનનું નિહાવવોકન

મુખાર્જી હવનનો સાચા ચિતાર ચાલિ
મધ્યાન્હના મુળ હેતુ અને હાનની સ્થાનિ
દિદ્વ વળી ઉચ્ચ ભાનના અને હાસ
સ્વરૂપ અમેરિકામા વસતા દિગ્ગોળી જાનન
મુખાર્જી પ્રીતિભોજનોનો ભરમ વરિ અને
ખામતો ચર્ચા છે પૃષ્ઠ મગીમો

કિ ૩ ૧૮ વી પી પો ૧ મુળે

૨૫૦ કે સમજાવન,

આઈ મળનાના ધૈર્ય અને નીતિ હાર, જુરમી અને નાના દોર અને તેમાથી
તેટ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

કિ ૨ ૧૬૦

વી પી પો ૩ ૦ ૪૦

ત્રણ પત્રમાં સાથે લેનારને પાછળ રીંગ ખર્ચ માફ

ખાચુન ટ્રેડીંગ કંપની, બુકમેવર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ, મુખાર્જી નં. ૨.

નિરાશ થવાની

જરૂર નથી.

પરંતુ જો અન્ય વીશીઓમાં, લોજનગૃહોમાં કે

ભવકાદાર લોંબોમાં, અને ખુદ પોતાને ઘેર પણ,

અહીંના જેવી સ્વાદિષ્ટ યાને

ટેસ્ટકુલ રસોઈ જમવાની આશા

રાખજો તો જરૂર નિરાશ

થવું પડશે !

એક વખત પધારો અને ખાત્રી કરો.

ડૉ. મુખાદેવી પોસ્ટની પાછળ,

I-4-16

મુંબઈ, ત. ૨

વધુ ખાત્રીની જરૂર નથી

ઓટો મોહિનીની મનદર
અને દફાન ખુશખો માટે હવે
મેટાની પુરેપુરી ખાત્રી અર્ધચુખ
છે તેમ જ

ઓટો મોહિની.

જેની ખુશખો ચાર
વિવસ દરેકની નથી
એમ સાબીત કરી આપનારો

100 ઈનામ આપવામાં આવે
છે પણ ૮૦ સુધી પ્રાપ્તિ પણ આ ઈનામ
મેળવનારો પામે જ્યાં નથી એ જ તેની મોટામાં

મોગી ખાત્રી છે કિમત ૩. ૨, ૧૧, ૧૧

માવ એજન્ડા-મોહિની એજન્ડા, જુમામમી, મુબારક.

દેશહિતના મહાન પ્રશ્નો ચર્ચાતી ત્રણ નવવક્રધાઓ

યોગિની કુમારી.

માનવ માણસ મા તેના આલે
સ પાદ ૨૫ ઈંગાસ જીવનસાની કુદ
ઓરમો, રેખાનીથી નખારની મા નવન
મયાથી ૧૫૦ પ્રત પુષ્ટિ-સત છે પિત્તનો
એ પણ અતિ સ્પુનિ કરી છે બોધ અને
૧૨૫ મુપરિમીત છે

કિ ૨ ૧૪૦ થી પી ૨૩ ૧ જાગે

જીવન ચંદ,
અથવા

મુધારક જીવનનું મિહાવયોકન
મુધારક જીવનનો ત્રાસ વિના જ્ઞાતિ
સરચાઓના મુશ્કેલી અને ટાનની સ્થિતિ
હિંદુ લક્ષ્મી ઉચ્ચ બાવના અને ૧૫૦
૨૫૩૫ અમેરિકામાં વસતા હિંદુઓની ઘણી
મુધારક પ્રીતિઓનાં બાળકો અને
બાળકો ચર્ચા છે પુષ્ટ અગમે

કિ ૨ ૧૪૦ થી પી ૨૩ ૧ જાગે

૨૫૧ કે ૨૫૨, ૨૫૩, ૨૫૪, ૨૫૫, ૨૫૬, ૨૫૭, ૨૫૮, ૨૫૯, ૨૬૦

આમ મળતાના વેદ અને નીતિ ૧૧૨, જુવમી અમલ દોરા અને તેમાંથી
તેનું ૨૫૧ જાનના હિંદુધર્મના પ્રચાર અને બંધાની જીવનનું સ્વચ્છ પરંપરા
મનનો પ્રત અને જ્ઞાતિ સરચાઓ દરેક જાળવે ચર્ચા છે સ્ત્રીઓને ખાસ
વાચક તાર ૮ મન સુમંગિ હિંદી શ્રી કવિરત્ન મા મરોજીની નૈકુતા
એક આધ્યાત્મિક કાવ્ય ઉપરથી તે ઉપજીવી કાઢી છે

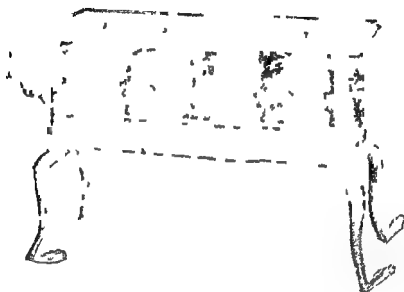
કિ ૨ ૧૪૦-૦

પી પી પા અચ ૩ ૦૪૦

ત્રણ પુસ્તકો માથે લેવાનું પા ૨૫૧ કિંગ ખર્ચ નાન

આયુર દેશી કપની, જુમોવર્ગ એન્ડ પબ્લીશર્સ, મુબારક, નં. ૨.

બોસ સ્ટોવ.

ધામલેટી બળે, પણ વામ નહી, ગ્રેમ નહી, અનાજ નહી, કટાળો નહી, પરખ કર્યો ન પડે, ધાત્તી નહી અને એક બાળક પણ ચલાવી શકે. એક-બે-ત્રણ-ચાર-ને પાચ અગનના આગે છે. એ ચૂલો જડ્ડ જોડ જગો. આગે હળગે કુટુંબો તે ચૂલો નાપડી વાહવા ગાય છે, અને ઘરનું મુખ વધારી ગત્યા છે. તમે પણ તે જ ચૂલો વાપડી તમાગ મુખ, મગનડ, ડ્રૂમ્મ અને શાંતિ વનાગે.

એલ. રાય સંપત,

ન્યુ કિવન્સરોડ-મુબાઈ

તા. કં.

અમારે ત્યા માહિની મુદર પીનો, તથા ઉચા પલગો વગેરે મળે છે.

કૉલેજઅન

(ચાલુ નાર્તા)

લેખ-—રા ભોગીન્દ્રના રતનલાલ દિગેરિયા, બી એ

(ગયા અક્ષી ચાનુ)

પ્રકરણ પાંચમું

—પિતાનું મૃત્યુ—

બિચારો શાન્તિલાલ ગેધગીઝમાથી પરવારી, ચિત્રવિચિત્ર આનંદ અને મોજમજાદા ભોગીની, હૃદયની ઉની વગળ ગ્રે પ્રમથનાથ આગળ કાનૉ હતો અને પ્રેમાળ પ્રોફેસર અમૃત નાખી બળતા હૃદયને ઠાંગતો હતો, સા પટાસાગાના 'તાર' શબ્દે ગભરાટ ફેલાયો શાન્તિલાલ, અનેકગી દુનિયામાં ન રંગાયેલો શાન્તિલાલ તાગુ નામ સાલળતા જ ગભરાયો રસ્તામાં બીજા વિદ્યાર્થીઓ " જો પેલી લેડી ગયે ! જો-જો એના ગાય લાન સુરખ થઈ ગયા છે જો ઠોકર ખાધી, " એમ મોટેથી બોલતા હતા પણ એનું બાન શાન્તિલાલને નહોતું શાન્તિલાલ રેસીડેન્સીમાં પહોંચ્યો તે તારવાળાએ તાર આપ્યો સડી કરતા, તારીખના ખાનામાં સડી કરી અને તે પણ કોઈ બીજાના નામ નમર સામે શાન્તિલાલના તાગી વાન કૉલેજના કોમ્પાઉન્ડમાં વાની પેટે ફેલાઈ ગઈ અને ઉઠ્ઠાના, લીલાધર, ધીર, ચંદુ-મહેના અને બીજા પારખી-ગુજરાતી દક્ષિણી વિદ્યાર્થીઓ દોડતા આનંદ શાન્તિ એકાન્તનામી, ચોડામોલો અને હૃદયનો એટલો પોચો હતો કે બીજા વિદ્યાર્થીઓ તેની મરકરી કરતા, એને હેરાન કરતા, છતાં એના શુદ્ધ હૃદય, ઉત્તમ ચારિત્ર્ય અને અભ્યાસમાં પ્રબળિત હાર કીર્તિ એના હતા કે સહકોઈ એની સાથે સહવાસ રાખવા ઇચ્છતું શાન્તિલાલે તાર ઉઘાડ્યો અને વાચ્યુ- " જલ્દી આવો, પિતાજી ગભીર મત્તાડમાં એકદમ નિકળ્યો " આ શબ્દો વાચનાની સાથે જ શાન્તિલાલથી મોટેથી રેનાઈ જવાયું અને બેલાન થઈ પડ્યો લીલાધર અને બીજા ઊંચાઓએ શાન્તિને ઉપાગી રૂમમાં લીધો-કોચમાં સમાડ્યો અને આંખે પાણી ઝાગી જમૃત કપેઈ બિચારો શાન્તિ ! એલે મૃત્યુએ શબ્દ જ સાંપ્યો હતો ! મૃત્યુ માટે ગુજરાતી-સરકૂત-ધમજીમાં કવિતાઓ વાંચી હતી, 'ફલાજીનો પિતા મરી ગયો, માતા મરી ગઈ, કેમ ડોસાના લાડુ ક્યારે ઉરાટા છે ? ડોસી છે કે ગઈ ? તમારામાં બીજી બેરી મળે કે ? ' એના ઉદ્ગારો સાલળ્યા હતા ચમરાદિનીને હસતાકુદતા લઈ જતા હિન્દુઓ મુસલમાનમાં ગધીરતાથી કનામો પાડતા અને પારખી યુરોપીઓમાં વિશેષમાં ધોળા કાળા ડ્રેસ સાથે નઈ જતાં જોયા હતા 'તમાન' પિતા ગુજરી ગયા, બહુ જ દીનગીરી ' એમ નવની નહિ પણ મોતી જ દીનગીરી કરતા ધબલુને ' જોયા હતા પરંતુ મોતનો પોતાને અનુભવ નહોતો થયો અને શાન્તિલાલ પોતાની દાત્તનિક સજ્જિમાં માના અને બાઈન્દેનોને આકન્દ કરતા જોઈ ગભરાતો હતો લીલાધર

૧૨૪ ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આખો દિવસ શાન્તિ સાથે જ હતો તેણે એને ટક તૈયાર કરી આપી-રેશન ઉપર સાથે ગયો અને શાન્તિ કરી મોઢલ્યો.

ગાડી શન્ટ હતી છતાં શાન્તિને મન ધીરી લાગતી એરોપેન કે પવનપાવડીની જરૂર અત્યારે જરૂર અને વડીલથી આકાશ-ચંદ્રિ જેતા જેતા આખમા ઝળઝળીયા આવતા અને પાને ખેંદના ઉતારો રખેને તે જાણે કરી રમાન કાઢી આસુ લોતો ‘બે મહિના ઉપર જ પિતા મળ્યા છે અરેરે, સારે કેને ખબર હતી કે અમે નહિ મળીયે છતાં હશે જ એમનું મો નાની જોઈ ? ના, ના, હવે તો સારું હશે ગલગયા હશે તે તાર ક્યો હશે,’ એમ આશા અને નિરાશામાં રાત્રિ કાઢી અને સનારે વડોદરે પહોંચ્યો. વડોદરાથી ગોધરાની ગાડીમાં બેઠો અને ગાડી લેટ-મોડી હોવાથી અગીઆ નાચાને સુમારે ગોધરે પહોંચ્યો. ગોધરાના રેશન ઉપર ન મળે ગાડીનું સાવન મળુ કરી ગામમાં ચાલ્યો. શાન્તિએ ગઈ સાંજનું વાઈ જ આધુ નહોતું ચાહ કે નારતો પણ લીધો નહોતો ઉંઘ્યા નહોતો ભાંડથી આડો પડ્યો નહોતો અને ચિન્તાથી મગજ ધાખી ગયું હતું, નદિની પેલી પાર ગહેતો હોવાથી રતો પણ ખુટતો નહોતો દૂરથી ધગદેખાયું અને એના એ વરમા ફેર લાગ્યો જે ઘર ઉજળું આનંદજનક લાગતું તે જ ધગ ઝાખુ આનિમદ લાગ્યું ‘બારણુ ઉધા ?’ રખત છે મારા પિતાજીને હરકત ધાય ! હમણા બારણુ ઉવડે પિતાજીના ખાટવા પામે બેસીશ, એ મારે માટે તવસતા હશે એમનું માયુ આપીશ મઈ ડોલેજ ! હું એમની સેના કરીશ ! એમને પખો નાખીશ,’ એમ ત્રિચાર કરતો અંતરે પેરો લા ધરમા ઘણા નયથી રહેતા જમના ડોલી મળ્યા-‘જમનામા ! બાપાજીને કેમ છે ?’ આના ઉત્તરમાં ડોલીએ-‘ભાઈ, આપો ઠીક થયું,’ કહી પેલી બાણુ જોયું, અને લુગડાના છેડાથી આખો લોહી ધરમા શાન્તિ આપ્યાના ખબર પહોંચ્યા અને પાછલા ઓરડામાંથી નાનાભાઈઓ, બેન આવ્યા અને રખેને છેલ્લા ઓધો બાળે કરી માં આધુ ઓઢી દોડી ચોકમાં આની “શાન્તિ ! લુગડા કાઢ !” લુગડા કાઢ શબ્દની માથે જ શાન્તિની ધીજન ગઈ હાથ ધ્રુજના લાગ્યા બટન કાઢતા ગલરાટ થયો અને ત્યાં તે ત્યાં જ બેસી ગયો “બા ! બા ! પિતાજી ! બાપાજી !” ‘ભાઈ ! તારા અને મારા કરમ ફૂલ્યા,’ કહેતા જ માતાએ શાન્તિને છાતી સરસો આપ્યો-મડા ગાંધી માફક માતાપુત્ર બાજબા અને રોષા નાનાભાઈભાંડુ પણ ઉભા ઉભા ઓઢીઆળા, પિતાને નદિયે લઈ ગયા છે, આધીને લઈ ગયા છે એટલે મોત એ શિનાય ન સમજનારા, બાલકો બીજા રૂએ માટે રોતા હતા અને કાઈક થયું કે એટલું જ સમજતા હતા, જમનાડોશી આપ્યા અને દરેકને સમજાવી નાજા વિનાના શાન્તિને અડકાયુ માટે મા અને ફિક્કસને નવડાપ્યા કોઈ અગતનું થતું થાય ત્યારે અને હૃદયને આવાત થાય એમ હોય તો અભડાવનાનો વહેમ ખોટો હશે પરંતુ એ જાણ્યાપછી નાજાથી હૃદયને કાઈક વિનંત શાન્તિ મળે કે એ નિનિનાદ છે આખું કુટુંબ રોયુ-રદય પાડોશી સગા-હાવા આપ્યા અને આશ્વાસન આપી ચાલ્યા ગયા નહિ જેવું જન્યા અને બપોરના મા દિકરો કાઈએકવા પડ્યા “બા, એટલામાં શું થયું-હમણા તો એમનો કાગળ હતો-કાન કઈ વખત ?”

“ભાઈ! કાઈ જ થયું નથી પુણ કરતા કરતા જ ઉઘ્યા છાનીમા બગે છે એમ કહ્યું ને નાકતરને બોના-બો લાહુ ય જ બધ થયું તાર કયો સાજના જ અમિસરમાર કયો”

“આ! મને અભાયો હતો?”

“ભાઈ, પુણ કુવા બેસ તે પટેના જ વાત થઈ હતી એ વડ જીતુ તો શાન્તિને પી એ. કર અને કેડાળે પાડ-તો એ એના ભાઈએને ભાણી શકે! મુખાઈનું ખચ લીધું છે પણ એને નોકાગીપ મજે તો કીકે ભાઈ, એમની પથારી નીચેથી આ કાગળ નિડ્યો છે તને લખી નાખવો રહી ગયો દરો”

શાન્તિએ પત્ર શીધો-અને વાચ્યો

‘મિ શાન્તિ!

“મા આ વડ અને તેમા આ મહિનો લારે છે, કલ્પ આપણે નાપે મળીએ પણ ગમગઈશ નહી મને ઈધા ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ છે તારા ભાઈમહેનને સમાજને-કેવડે એટલું જ કે હીમત ગમજે-માચો માખ રાખજે-પવિન રટેજે અને પરમેશ્વર તારો જ છે”

લી શુભેશ્વર

ચક્રવાત

શાન્તિએ પિતાના છેડા શમ્ભુ મોટે કયા-સવર્ણના દોષ, ઈર્ષ મહાત્માના પરિત્ર શમ્ભુ દોષ, મરેના દોષ ને માણીયામા રાખે તેમ ગડી કરી પોતાની પાસે રાખ્યા દિવસ ઉપર દિવસ ગયા અને બાગમુ તેરમું પત્નું-મિમાના બે હજાર રૂપીઆ માથાકુટ કરી મેળ યા અને દેવે શુ કવુ એની ચિન્તા થઈ ગઈ-રૂપી ન મરે તો કોને-જીવન છોડવું જ જોઈએ-એ કનાક્ય કહી હતો પણ એ આપે કે નએ આપે એમ હતું મા અને ભાઈમહેને તો પોધગમા જ ગહેવું યજમાન દત્તિમાથી આવે તેટલું સમાગવું અને શાન્તિએ મુખાઈજઈ રમેશ્વરીપ માટે તળવીજ કરવી અને ખતથી અભ્યાસ કરી પાસ થઈ કોઈને કહી શકાય એમ કરવું એમ નક્કી થયું

મનુષ્ય છું

શાન્તિવાદી.

સન્નતાલ ઔદિન્ય બ્રાહ્મણ હતો અને એના પિતાના વખતથી ગોધરામા વાણીયાનું ગોરપદું કરી જીવન નીભાવતો ગરતહેવારે ધોળીઆ, અળોળીયા કેરી ટેનીનાના મોટા વાસણ મળનાં અને જમવાનું તો સનત ચાનવું ચક્રવાતના પિતા બ્રાહ્મણ વૃત્તિના જ હતા-નાનીશી પોતડી-ઉધાડ, સરીર, જાડુ ધગડા જેવું જનોઈ અને વીસ બાવીસ દીનસની દગ્ગમતથી એના ગોળ મટોળ શર્મા જેવા લાગના કે ગાયમા એને કોઈ ન જોળખે એમ નહોતું, શ્રાદ્ધીયામાં ચાર ને

બહે પાચવા દક્ષિણને ખાતર જમવા જતો, રાધવા જતો-મૃત્યુ સમ્કાર કરવા જતો અને સ્વદેશે પૂજ્યવે રાજા વિદ્વાન્ સર્વત્ર પૂજ્યવે જરી મૂંઝા પેમો, કરી લામ પણ ક્યાગના સાત આઠની ઝડપે કરાવતો પરતુ શકરલાન અમદાવાદમા સમ્કૃત શાળામા ભણવા ગયો ત્યા ઉચ્ચ જ્ઞાતિના અને ઓશીસરવર્ગના ગૃહસ્થોના સહવાસમા આવ્યો હતો અને ઈંગ્રેજ રિવા-મુધારો-અને સરકારનો અનુભવ થયો પિતાના મૃત્યુ પછી શકરલાલ સ્વતંત્ર થયો અને એલે એકદમ જીવનવ્યવહારમા ફેરફાર કર્યો મૃત્યુ અને ગ્રાહીયામાં જમવા જનાનું બધ કદ્યું-કોઈ ખોલા વના આવે તો ચોખ્ખી ના કહેતો અને શુભ કાર્યમા જ જતો શક્યાતમા બ્રાહ્મણ અભિમાનમા ખેચાઈ ગયો છે, કાણુ જાણે છે કે એના દીકરા ખરાબ નહિ હોઈ! બ્રાહ્મણનો ધર્મ જીખ માગવાનો અને દક્ષિણ લેનાનો-અમે તેની ઉચ્ચ સ્થિતિ હોય તોયે એ હક ન ખોઈએ, મોટામોટા અધિકારીઓ હજી દક્ષિણ લે છે એમ ટીકા સામળતો પણ શકરલાનને તો એમ જ થયું કે દક્ષિણ ન જ લેતી અને હવડુ બ્રાહ્મણપણુ ન કરવું એ જ ઉન્નતિના સાધન છે શકરલાતને હક આનન્દમા જ્ઞાતિતરફથી બહુ જ મોસતુ પડ્યું પણ થેડા જ સમયમા ગોધરામા એક સમ્કૃત પાઠશાળા સ્થપાઈ અને એમા શકરલાલ શાસ્ત્રીની પચાસ રૂપીઆમા નિમણુક થઈ

પરમાત્માની કૃપા થાય છે ભારે સર્વત્ર અનુકૂળતા થાય છે તેમ શકરલાન શાસ્ત્રીને પત્ની પણ સારા મળ્યા હતા-અમદાવાદના જ એક ડીસ્ટ્રીક્ટ પ્લીડરની પુત્રીની સાથે એનું વેરિશાળ થયું અને નાગર-ક્ષત્રીય વગેરેના સહવાસને લીધે એ બાઈ ભણી હતી એને ભરતા ગુથતા આવડતું-રસોઈ કરી જાણતી અને સરકારી ભાષા સાથે ધરરખ્યું અને સુધડ થઈ હતી આ પતિપત્નીનું ગૃહજીવન શુક્ર લાગતા ગોધરામા અરણ્યમા ફળદ્રૂપ જમીનનો કકડો હોય એમ ભાસતું નહિ કિનારે પોતાના ઘર આગળ જ આ બ્રાહ્મણપત્ની કુદીનો, મેથી, અળની વગેરે વાવતી તુળસી ક્યારામા નિત્ય પાણી પાતી અને સખ્યાકાળે દિવો કરી પ્રાર્થના કરતી પાછળી બાણુ પણ લીંપીગ્રુપી સ્વચ્છ રાખતી ઘરમા ભીંત ઉપર પીતળના વાસણોનો ચકચકાટ દુરથી દેખાતો દરેક મશાયા અને વસ્તુ ઉપર ચીંચી ચોડી વ્યવસ્થિત ગોઠવતી અને લુગડા, ગોદડા, ખાટલાને તડકે નાખી માકલું કે જીવજંતુ ચવા દેતી નહી છોકરા હતા હતા હક પગારમા વગ કરતી અને કુટુંબમા તેમ જ મહેમાન આવે ત્યારે નવી નવી વાનીઓથી થાળી ભરી જમવામા લહેજત અને હલ્યમા આનન્દ ઉપજાવતી પતિપત્ની એકવા હતા ત્યારે શાસ્ત્રીજી શાળામા શિખવેલો માધ કે રઘુનંદ-ગાંધિદાસનું સુસહાર અને જળદેવના ગીતગોવિન્દના શ્લોકો ગાઈ પત્નીને સમજાવતો અને પતિના ઉચ્ચ જીવનમા પત્ની ભાગ નેતી અમય જતા પ્રખ યઈ અને શાન્તિવાલ અને તેના નાનાભાઈઓના જન્મ થતા ધરમા ખાનગીની દોડદોડ, સ્નેહપેનની મારામાર, ખાવાની હરો અને હમણા જ ખીસતી દત્ત કુનીઓવાળું હામ્ય રાડ ચલા ત્યારે આ નાના સુખી કુટુંબમા સ્વર્ગનો આનન્દ જણાતો અને,

“પ્રભાતે કેઈ એ પથિક ગદપાસે અટકતો,

“ઘડી સૂણી નીણા નિજપથ જતો આવીય દઈ”

તે પ્રમાણે સતતતનો શહેનશાહ પણ પોતાના રાજ્યના બદલામા આ મૃદુસ્થ મેળવવા આવુ થતો ખરેખર, મનુષ્યજનરથી સરિતા આના સ્વચ્છ જલથી ભરપૂર રહેતી હોય અને એના બન્ને કિનારાપર આના પુષ્પો નિકળતા હોય તો કંટવો આનન્દ !

શાન્તિનાન મન્ડનાનનો મોટો પુત્ર હતો અને એનામા માતાપિતાના સન્ન સદ્-ગુણો ઉતર્યા હતા, આ ઓકરાને શરનાન અને એમની પત્ની જતે જ કેળવતા અને ગોવરામા જ નિશાળે મોકલતા-સરવાનાના મસરા અને શાન્તિનાનના દાઢની ઈન્જ એમ થઈ કે શાન્તિનાન હાઈસ્કુલનો અભ્યાસ પોતાને ત્યાં લી કરે અને એ ઇન્જ વિદ્ય કોઈથી જવાય એમ નહોતુ શાન્તિવાનને અત્યાર મૂંઝી જતી આગળથી જાયો નહોતો અને અમલના તુ નામ સાભગતા જ લાડેના પિતા અને માતાના દેવા ભગઈ આન્યા અમલાવા એટલે શહેર ! ત્યાની હાઈસ્કુલ એટલે ચિત્રચિત્ર ઓકરાઓ ત્યાની વાન્યો અને ત્યાં ગામડામા રહેના, બગ્ગ જેવા સ્વચ્છ હ વવાળા શાન્તિનુ શુ થતો ! પરતુ લખ-મુસ્લીમ શિવાય હીમ્મત આપતી જ નથી અને નાનકડા શિવાય સર્ગુણી કમોટી થતી જ નથી એમ શરવાનને ખબર હતી એટલે શાન્તિનાનને અમદાવાદ મોકલ્યો શરવાન અમદાવાદ ગયો અને હાઈસ્કુલમા દાખલ થયો નિશાળમા દાઢની જોડે બોલે નહિ બેચ ઉપર છેલો બેચે શિયાળમા પૂડેના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે, અઠનાડીક પરીક્ષામા પરિણામ સાદ આપતા માસ્તરનો પ્રેમ અને વિદ્યાર્થીઓનો દેવ થયો આ ગૌરવલ્લના, ભરેલા ગાન અને શરીરવાળા, ઓકરાને ' શમળા ઓકરી ' 'ગોરી મન્મ 'ના ઉપનામ મળ્યા અને એના ભોળપણનો લાભ લઈએને હેરાન કરવા લાગ્યા આમ છતાં નિશાળમા આવતા દુર્ગુણોથી એ દૂર રહી શક્યો, બેચાર પાસરી અને વહીગયેલ હિંદુ ઓકરા એની પાળી ભમતા, એને ખાવાતુ આપી, જેવા જવાનુ ખાતા કાઢી બહાર લઈ જતા એને ગળે દામ નાખતા કોઈ કોઈ વાર અડપલા કરતા અને હરેક બાને આ પવિત્ર આદમનો અધ પાત કરતા ચલન કરતા, પરતુ પવિત્ર માતાપિતાનો પુત્ર પ્રભુકૃપાએ પડ્યો નહીં અને દૂર ને દૂર રહ્યો સહલાએ લીનાધર શાન્તિનાનના વર્ગમા જ હતો અને એણે બીજા ઓકરાઓનો અનુભવ હતો શાન્તિવાય દાખલ થતા જ એકાદવાર શિક્ષકે મનુષ્ય મોકલે એતા-ત્યા ત્યારે શાન્તિવાનનો કંઈ અને બોનનાની દબથી લીનાધરના હૃદયમા શાન્તિવાય માટે સહલાન થયો અને મન્ને મિત્રો થયા શર-માતમા પામે બેસના થયા એક બીજાની નોટો અને નોપડીયો આપતા થયા પેના દુષ્ટ ઓકરાઓ શાન્તિને કનડવા આવતા ત્યારે તેનો મચાવ લીનાધર કરતો લીનાધર ક્રીકેટ ટેનીસ, રોડીમા એકેડો હતો અને એણે શાન્તિને આ સર્વ મિષ્ટુ-શાન્તિનુ શમળાપણુ દૂર કરાવુ, બો લીનાધર સરકૂત અને હિંમ્મતમા નગળો હતો તેમા શાન્તિનાને મન્દ કરી લીનાધર અને શાન્તિનાસ પેરથી નિશાળે, નિશાળથી ક્રીકેટ કે જીમ્નેસીયમમા લાથી પેર સાથે જ જતા અને આવતા, અભ્યાસમા સરખા જ નમ્મર રાખતા અને શિમ્મ તેમ જ પે-માસ્તરની એટલી પ્રીતી મેળવી કે શિક્ષકો બીજા વિદ્યાર્થીઓ એમના જેના થતા દાખનો આપતા

કોઈએ 'ગમવદ્મલુ,' 'લવકુશ' 'એપીલીઝ' અને પેટ્રોલીસ અને કોઈએ 'સમીયો' અને 'બુનીએટ'ના નામ પણ પાયા હતા લીલાધરને માટે કાંઈ કાંઈ અપવાદો ફેલાઈ અને નિશાળની લીલાઉપગ-નિશાળમા આવવાના ગ્રન્થાની લીલાઉપગ "શાન્તિ" પહેલના વર પીના થયું "મીસ્ટર લીલાધર અને મીસીમ શાન્તિ" એરે ચાક-અનસા-સીસાપેન" એ ચાકુથી લખાતું હતું ઉદ્ભવના અને એક જે પાસી વિદ્યાર્થીઓએ નિશાળમા તોપખાનું કાઢ્યું હતું ગમગ્રાની બંને પૈસાની તોપ મળે તો તે તોપ ટોપીએ આગળ બાવતા અને ટોપીના બદલા વચમા એક ટાકણી ખોમતા આ તોપખાનાનો હેતુ એ કે જે નાગ્યાની ગળમા નામે તેને મારવો-એવી ચોપડીઓ ફેફાં દેવી અને જે વર્ગમા ભગઈ ગ્હે તેને ડસડવો તોપખાનાની વાત જે હેડમાસ્તરને કહે તેને કોઈએ બોનાવો નહિ-એને નોટ કે કોઈ ચોપડી આપવી નહી સાથે ગમાડવો નહી અને લેસન કે કાંઈ ડહેવું નહી તોપખાનાનો ત્રાસ નિશાળમા એટલો વર્ત્યો કે જે વાગ્યાની રગમા કોઈ વર્ગમા રહી શકતું નહી-જે વાગ્યા પડીના વેમન વાગ્યા મળું નહી જતા કોઈની દિગ્મન દેડમાસ્તરો કરેવાની ન આવી શાન્તિના ના નશીમમા કોણ જાણે શુએ હતું કે એને એક અકસ્માત ન-એ મળીનાની છેતી તરીખ હતી-આખો મદિતો એ બગાળા હાજર હતો અને એનું નામ પહેનું આવે એમ હતું-પણ એ ક્યારે બને કે રગ પછી રેમીટેશન-મોડીની કમિતા હતી તે આડે તો જ પૂરેપૂરું માક મળે થયું આગળ કરિતા થઈ નરોની એટરે એલે ગળમા કગાની ગળી હતી આ વાત લીલાધર જાણતો હતો ગળ પડી તે સાથે જ શાન્તિ મદાર ગયો પાણીમાણી પી ખીન્ને બારોથી અદર પેરો અને કરિતાની દસ વાઈન કગા માડી મેડલુનાર વાગી અને લગભગ મોટે થઈ ગઈ ત્યા તોપખાનું આ-સુ અને ખૂણમા શાન્તિનાને કવિતા બોનતો સાલ્યો "મીમીસ શાન્તિ પકડાયા છે! મીમી લીલાધર ક્યા મયા? તોપખાનાના નિયમનો ભંગ! આનો, બચ્ચાજી શ્રીમદના આઃ આના બાવો તો જ નહી તો—"કરી પાગમી વિદ્યાર્થી અને એક પદાણ જેવા વાગતા આગળ ગુચ્છના વાળ, રાખ ટોપી, ગાગ્રે પીતો રોષ એવી આખો અને મોમા પાનતો પુએ એવો દિન્દુ ઊકરો આ થો- શાન્તિનો હાથ પકડ્યો પેના દિન્દુએ શાન્તિવાલના ગાલ ઉપગ ચીમડી ભરી અને શાન્તિનો મિગજ ગયો. 'દુ દેડમાસ્તરને કદી દૃષ્ટિ' કરી દિન્દુને ધકકા માર્યો અને તાલાજી એતરી ઉપરથી ગમ્યા તોપખાનાનો મિગજ ગયો અને શાન્તિનું આની બન્ધુ શાન્તિને માર્યો ધણા દીવસની રીમ નિકળી, મિચારો શાન્તિનાય વાલ થઈ ગયો આખમાથી આંસુ વહેતા લાગ્યા ત્યા કોઈકે આની કન્યુ કે 'દેડમાસ્તર સાહેબને ખબર પડી અને આવે છે,' તોપખાનાના ગમાન્ડરે 'ભવે આવે-જે રાગ્યાની રગમા મળે તે કડીએ' કરી તોપખાનાને બહાર જવાનો હુકમ કીધો, ત્યા કોણ જાણે કેમ ઘટવાયો અને બધા વગમા ગયા 'શુ થયે! આજ લયકર પરિણામ આવશે' એમ દરેક વર્ગમા દરેક છાકરાને થતું ઇતિહાસના સનાનોના ઉત્તર ખોટા પડતા વગની પાસે થઈને જાય તો 'હેડમાસ્તર આ-આ એમ થતું હમણા અને બોલાવના સીપાઈ આવશે પેવા વર્ગમાથી નેતરના અનાજ

આવેછે બહેરામને મૂન આઉટ કર્યો. ગીને બે ડઝન કેન મારી' એના ઉદ્ધારો નીચળવા માથા અને માત્રને પછુ આજ છોકરાઓ કેમ વફા નથી આપતા એ સમજી શકતા નહીં એટલામા પટાવાયો ગાળા થઈ આ મો અને દરેક વગમાથી પાચસાન વિદ્યાર્થી ઉપ્પા-હે.માત્રના ખાનગી દોનમા આજ કચેરી ભગઈ હતી-વિદ્યાર્થીઓ સાથે ઉભા હતા તેમા બહેરામ અને તીરાન અદ્યથી ગભગના પછુ બહારથી મેટરકાર કરડી આપો કરી ઉભા હતા ખીજા વિદ્યાર્થીઓના તો ગમ જ રમી ગયા હતા. 'કરી છોડી કે તો સાક-કાની મૂંએ તો કોઈ નિશાગમા દાખલ નહિ કરે. સાચો બહેરામ ને રતીયો એમને બહુતુ નહીં એટલે બધાને હેગન કરે. દાગડીયા માદના મિયાગ કેટલાને બગાધા એ બેને જ ખરી શિક્ષા થવી જોઈ એ શાન્તિનાનને ન હોતો સનારવો એમ કહ્યુ હતુ તોએ માન્યુ નહીં એ બ.કાળી! આજ અમને કાઈ નવી થાય-કાની નવી મૂંકે તો સાંજના નાગીયેર વધેરીશુ' એમ ઉદ્ધારો ને બાધા આખડીયો ગ્પાઈ શાન્તિનાન એક બાણુ ઉભો હતો હે.માત્ર આ.મા અને સવના હસ્યમા ચરેગટ થયો-પટાનાગો ઉભો હતો ટેમન ઉપર લામી નેતરની મોગી, ગુટ્ટા અને ખડીયો, હોડા ને બોર્ડીંગ પેડ પડ્યા હતા આખી નિશાગમા અત્યારે શાન્તિ હતી શિક્ષક કાઈ કરના નથી એમ ગમેને તે માસ્તરને ખબર પડે એ બીકે જ વખતોવખત પાગીયા ઉપર ચાલે ખખડા અને કોઈવાર પ્રશ્નો અનાજ કપતા, ને હજાને વગમા ફરતા અને બાગલા પાને આવી સામાના વગના માત્ર સાથે ધીરે મોની-ધસારનથી વાન કરના છોકરાઓને રળ આપે તો અસારે માખી થઈ હેડમાસ્તરના હોનમા બધ-પછુ દેડમાત્રનુ જેતુ શિયણુ હિતમ હતુ, પ્રેમાળ હતા તેવો જ તેમનો તાપ હતો દેડમાસ્તરે બહેરામ, ગી અને મીજા પ્રેમગીની જુમાની નીધી અને તોપખાનાનો ધનિદાસ બધેયો શાન્તિની દુકીકન માલગી અને છોકરાઓના રજૂટા મગાવી એમની ચાનચનગન-માઈ જેવા હે.માત્રને નોધ વીધી અને પ્રથમ શાન્તિનાનને કહ્યુ-'શાન્તિનાન' નિશાગ એ ધગ નથી એમનારા ગહેવાથી અને ખીજાની સાથે બળ્યાદત્યા સિવાય બહેર હીમન અને કુલગના બાવના નથી માટે તારે મીજાની સાથે બળતુ નમ્બુ અને તને કાઈ નકામો દેરાન કર તેની ફગિયા કરવી નિશાગમા વિદ્યાર્થીઓમા સપ દોવો જોઈએ પછુ સારા કામ માટે, નહિકે દેરાન કરવા માટે કે નિયમો તોના માટે આ બહેરામ કે ગી તો અમારી નિશાગના નેપોનીયન અને ક્ષણવિજ છે! શાન્તિ નને કાઈ જ શિક્ષા કરવાની નથી જાઓ-શાન્તિના હસ્યમા તારે થઈ અને શરમાતો 'હાથ છુટયો' કરી નીચે ઉતર્યો, લા શિક્ષક અને શુદ્ધવાનુ બહાનુ કાની બાજ નીચેલા વિદ્યાર્થીઓ એને વીગઈ વત્યા અને એક ઉપર એક સરાનો કપા. શાન્તિ તો કાઈ જ બોની શક્યો નહીં હે.માત્રને ઉડતો મને કપડા આપો એમ નાચ્યુ અને મનમા ચીકારો.

શાન્તિના ગયા પછી તોપખાનાનો વારો આ મો આગસ એક્ટનો અમલ થયો, અને એ પંમાવાળી તોયો અને ટાકણીઓના દગલો હેડમાત્ર સાહેબના મેજઉપર મૂકાયા દે.માત્રને

બહેરામ અને ગતીના સ્થળ પર ખરાબ વર્તણૂક માટે કાઢી મૂકવામાં આવ્યા છે અને બે વર્ગ સૂધી કોઈ પણ નિર્માણમાં દાખલ ન કરવા દેવા ઇન્સ્પેક્ટરને લખવામાં આવ્યું છે. જરી બંનેને તે જ ઘડીએ કાઢી મૂક્યા—બહેરામ અને ગતી બંધાતા નીચે ઉતર્યા—સારો બીધા—મને જે કેન મારી હતી તે તો એવું પાવડું જ હોય છે. 'બહેરામ' હતો આ ચાપુ જ ભારત ઢાઢી મૂક્યા, જેને લાપ્તુ છે? મારા ક્રોધ અને મામાને લજાપતો છે બાનાઈ પામે પૈસા છે તે આપણા જ છે ને—નરી આપે તો જ્યાં જરો આપવાત જરીત એમ કહું છું. નગમરેશ જેના થાય છે? એમ બંધાવતા બંને નફ્ટની માફક ચાલ્યા ગયા. બંનેના ગયા પછી હેડમાસ્ટરે બીજાને એકેક બંધે કેન મારી અને આવી કોઈ દિવસ હવે પછી થાય તો પ્રીફેક્ટોએ તરત જ જણાવવી એવી નોટીસ કાઢી.

તોપખાનાના ભાગવા સાથે જ શાન્તિલાલને શાન્તિ ચર્ચ અને શાન્તિ જેવા ધણા ઠોકરાઓ હીલ થયું એમ હૃદયથી માનતા થયા. શાન્તિનાથ અને લીલાધર એક પછી એક વાંસોમાં વિજય મેળવતા મેટ્રિકમાં આવ્યા અને શાન્તિને સરકૂત અને હીસામત સારા મોક મળતા, અમદાવાદમાં રહેવા આવ્યાનું પ્રયોજન થયું. શરત્તાન માત્રી, માતા અને દાદાને મતોપ થયો અને દુબવેરીને પણ ઠોકરાને મુખાઈની કૉલેજમાં જ્યાં પણ ત્યાં નંગનય કૉલેજમાં મોકલવા નિર્ણય કર્યો અને શાન્તિનાથ અગાઉ જણાવ્યા પ્રમાણે કૉલેજમાં દાખલ થયો અને સ્કૉલરશીપ માટે યત્ન કરતા લાગ્યો. એટલામાં જ ગેધરીંગથી માડ પરવાર્યો ત્યાં તાજ આવ્યો અને મનની મુરદો પાઠ પડે તે પહેલા જ વડો ભાગતા રોબ-શક્તિનું ઘર ભાગ્યું તેમ પિતાના મૃત્યુથી ગમગીનીમાં ગરકાન થયો અને હવે 'કેણી ગમદા ગનું બરવું?' સ્થિતિ થઈ.

પ્રકરણ સાતમું

લેડીઝ ઇમ.

નંગનય કૉલેજના પશ્ચિમ તરફના ભાગમાં એક બાળુ એ લેડીઝ ઇમ હતી. આ ઇમ નિર્માણ હતી. એટલા ઉપરના નાના છબ્બમાં બેચાર આરામખુરશીઓ હતી. અદરના ભાગમાં પણ ખુરશીડેમન—ઓપરીયોન કપાટ—પાણીના કુળ—અરીસો, મો ધોરાને વૉશ-ટુવાલ વગેરેની સઘળી વ્યવસ્થા હતી. એક બાળુ નાનું બટન દાખનાથી પટારામાં આવતો અને બીજું બટન તમવાથી પ્રીન્સીપાલના રૂમમાં વટહી વાગતી. એટલા ઉપર નાના ચક્ર નાખી દેનામાં આવ્યા હતા. 'એડમીન્ટ્રને માટે નાનો કોર્ટ પણ હતો અને પાસે જ નાનો બાગ.

હતો આ બાબુ પુરુષ વિદ્યાર્થીઓને આનંદની મનાઈ હતી પરંતુ ગેધરીંગને વિષમ વાઈક
સ્વતંત્રતા હતી કૌનેજમાથી પાત્ર થઈ નીકળેલી ગ્રેન્ડુએટ બગિનીઓ સુપ્રસિદ્ધ રમીન-
બારીસ્ટર-કલેક્ટર-ઓનરેન્ટ મેમ્બરો-લેખકો-આમીટ્ટટ કનેક્ટરોની પત્નીઓ થઈ હતી
એમની પ્રગ્ન આ કૌનેજમા ભળતી હતી એમને આ રૂમ-આ જગ્યા બેતા બૂતકાળ
સાબરી આંતો અને પોતાના પતિઓને 'હું અહીં બેગી વાચતી આ ખુશી ઉપ બેગી
તમાગ દાગળ વાચતી બોપડીની અંત ચીધી ગઈ વાચનાનો ઝોળ ફૂટતી બારોમા
કૌનેજમા દાગળ મગારતી અને પટેના અંત મા જે દિનમે ટપાન આનંદની દોષ તે દિનમ
ટપાલ આ વારિના પ્રોટેમના લેકચરમા ધ્યાન લાગતું નહિ' વળી બીજી કહેતી કે 'તમને
કૌનેજના ગેધરીંગમા પટેના નેષા હતા, અને તે વિસયી તમે ચીકી વખત થયા,' વળી કોઈ
પારસણ બાબુ તો એકને સધી હતી કે 'તમે કેટલીક વાર બોણાવાળા સાથે ચીકી મે નતા
પરંતુ અમારી કૌનેજમા એટલી ચોકસાઈ હતી કે અનીતિને જન્મજૂથી ઉમેડી નાખવામાં
આવતી પુરુષ તો કૌનેજમા મળી નહતો જ નહિ હા, કૌનેજની ગ્રન્ડુમિ ઉપર આન-
વાથી અમારા વખતના વિચાર બદલાયા હતા અને અમે અમારી ઈન્જલુસાર પગપા ભાગતા
હતા પણ અમે અમારી કૌનેજને અને અમાગ માતપિતાને શ્રમ આવે એવું કામ કર્યું નથી,
જૂના જમાનાના લોકોને કૌનેજમા આ અને પુરુષ મળે એ નહિ રચતું હોય, એક જ
શાંતિના-અગર વિચાર અને સમયની પ્રગતિ સાથે પ્રજાપ્રજા રચે લખના દાખના કૌનેજની
રજામિ ઉપર જ અને તો કૌનેજ વગોનાય પરંતુ એમા કૌનેજનો શો દેવ ! પ્રથમ એ દોષ છે
કે કેમ તે બેનાલુ છે ! સમાજના બાવેલા અગર માની લીવેના નિયમો ભમ કરનાથી શી અસર
થાય છે તે જનસમાજના નેતાને બેવાનુ છે બહિતઓ બેધ શકતી નથી-તેમા એ પ્રેમાન્ધ
તો નહિ જ

ગેધરીંગ પુરુ થયુ અને અનેક દપતીઓ ગેધરીંગમા આવેલા હતા તે આનંદ કરી
આલ્સા ગયા માત્ર કૌનેજમા ભણતી કન્યાઓ હતી ગેધરીંગના કાર્યક્રમમા એક કાર્યક્રમ એ
હતો કે ઓએએ પોતપોતાને આનંદ હોય તે ગાવુ-વગાડુ અને પ્રેફેસરો અને કૌનેજના
વિદ્યાર્થીઓ સાબળે બાબુ વિદ્યાર્થીઓમા યુરેઝીયન-પાત્સી-મુસનમાન-દક્ષણી-ગુજરાતી દર્જો
અને અન્યથા એની કરવામા આવી હતી કે યુરેઝીયન કન્યા શીડન સાથે ગાય-પારમીઓ પીઆને-
વગાડે-મુસનમાન દીવરમા, દક્ષિણીયોમીતાર અને ગુજરાતીઓ હાર્મોનીયમ સાથે મરમો ગાય કૌનેજ-
ના કમ્પાઉન્ડમા વિદ્યાર્થીઓ અને પ્રેફેસરોની બેઠક હતી ચંચી ખીની હતી અને લેડીઝ રૂમમા
ઓટના ઉપર બાબુઓ બેઠી હતી છુગવાળની લટમા રમબેરગી પગી-આખને બાજે એવા ધોળા
કપડાવાળી યુરેઝીઅન, ધડીધડીમા માથાબાબુ ન દેખાય માટે માથે પીન સલાળની નાના નાના
વોળા રમાવથી મો લોતી અને બેબેથી સગી જતી સાડીને સંકેરતી પાગમી બાબુ, ઝગઝગાટ
ઝરીયન સાડી અને ગોરવદન ઉપર શાબીના સેમેરી કપડાવાળી મુસલમાન કન્યાઓ, ઉધાટે
માથે નાજુકકગી અને ઝીણાપાતરાની વેણીવાળી, ધડકાઈ અને ગોરવદન, સાદી પણ મુધક

સાડીરાળી આકર્ષક છતાં વિનીત વાગતી દૃષ્ટીથી કન્યાઓ, અને એક આગળ પડતી ઓળીજી શરમાતી નાલુકા મરીગ અને બ્લીકલુ મનની છતાં પરિત પ્રભાવનાળી મુન્દર ગુરુગતી કન્યાઓને બેઠેઈ એમના કાળેત કઠમાથી ગાયન સાભળનાની અમૂલ્ય તકથી વિદ્યાર્થીઓના મન ગળી ગયા હતા એકે એકને છન જેવી લાગતી હતી કાઈ પ્રેક્ષક કે દોડેન મુખી નેડે-નેડે મો મહેંગાની ઢી આટલુ કામ કરેગો! એમ કહેતા તો રખેને નુ આતુ એ દરમીયાન પુઃ યઈ જાય એમ ધારી અદરથી દીનગીર યઈ જતો લેડીઝ કમમા આજ અપૂર્વ આનંદ હતો સ્ત્રીઓને પાનમે-ટમા મેસરાને, મન આપના દક નથી પેલીનીટર થના કે વક્રિયાત દરના હક નથી કાળુ સ્ત્રીઓ પુરુષની બગમરી કી શરૂ એમ નથી પગલુ પરીક્ષામા, ગુલુસગ્રામમા, લુલિકોસવ્યમા, સગીતમા અને પ્રેમમા-હૃદયની કામળ લાગણીમા ગુરુઓ સ્ત્રીઓથી હાથા છે અને એનું જ્વનત દૃષ્ટાન્ત મીસ દલાન હતી હજારો વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે જે દેશમા અસારે શ્રીકૃષ્ણનણીનુ નામ નથી, જ્યાં ધરમાથી બહાર દા'રામા પાપ મનાય છે, જ્યાં સ્ત્રીએ ગ્લાનિયને વાલક નથી એમ માન્યના છે, ત્યાં સુદર્શનીમા, હાનબાવથી મોસરામા, શ્રોતા ઉપર અમર કરવામા, હિમ્મતથી ધોનવામા જરા પણ ગભરાવાવિના વ્યાખ્યાન કરામા પ્રથમ આવે એ કાઈ સ્ત્રી મગરૂરીની વાન છે! મીસ દલાનને ગેધરીમમા જ શ્રોતાઓએ તારીશો-શ્રી સીઅર્મથી વધાવી લીધી હતી સમિનનમા જે તે મીસ દલાન પામે આવી એને અભિનદન આપના હતા, પ્રી-મીપાલ અને એના પત્ની તેમ જ બીજા પ્રેક્ષકોનો ખાસ લેડીઝ કમમા જઈ લખપૂર્ક મેકહે- ઢી એને પ્રેમથી વધાવી લીધી હતી અને એની બેનપણીઓમા તો કાંઈક અગાત હર્ષ્યાં, આનંદ વાગણી છનાઈ હતી

કમનાન ગાયન શરૂ થયા અને તાન્ત સરકતી ન નીમા આ મગ્નતી મગિમા જાણે નેડ-ન્યાઓ ગાતી ન હોય, મકરના મદીગમા મહાવેતા જ ન હોય તેમ અસારનું વાતાવળુ હતુ ઇંગ્રેજ જાપુનાગને રીડના-પીઆનોમા જ વહેર આવી, મરેશીના મોહવાળાને મીતાગમા જ ખુમી લાગી અને ગરુ ગુજરાતના જાનકોને ગરખીમા જ સગીતની અવધિ જણાઈ ગાનન પુગ થયા અને મલા નિખેરાઈ કન્યાઓ ઓ પ્રેક્ષકોમા આનંદ જવાયો, માત્ર વિદ્યાર્થીઓ જ દીનગીર થયા મુરેગીઅન-પાગસીઓ ક્ષણિક વાગણીઓરાળા હોઈ "Nice thing, Miss Rosa's voice is charming-અરે કાનસ! પેની મુનેશુવનો મીકો! સરોહ! સા'ના પેસુ! એમ વખાણુમે એટલે તને પગસે કે!" એટલું જ થુ ફક્ષણીભાઈઓ અમારામા સગીત ક્યા ૩ પલુ પ્રશ્નિચનો પનન આવે ૩ કરી દીનગીર થના બિચારા ગુજરાતીઓ બીજી જ દૃષ્ટિએ નાખુશ હતા આરી કન્યાઓને કોણુ જાણે કેના વર મળો! અમારા નસીનમા ભોયક રહી, મારા વાઈફને બીલુ આવડે પલુ ગાતા વગાડતા ન આવડે પત્ની શા કામનુ! રીખ ઇંગ્રેજ રીખ કહીએ છીએ ત્યારે સામી થાય છે અમારૂં તે જીવન છે? મીસ દલાન, મીસ ગાધી, મીસ પક્ષા કોણુ જાણે કોને જરો! મીસ દલાનમા શુ બળ્યુ છે તે પેલા

મોડસર સાહેબ મોઢા છે, નથી રૂપ-નથી શુભ-પણ એમા કાઈ છે ખરૂં આપણેને મી મટેતા ! તમારી દીવાળીને જરા આનતા ટર્મેમા કોનેજ દેખાડો-અથવા ઉઠાનાન ! તમે જાડી શુદ્ધિ વાળા તો સ્ત્રીઓને વખોડવાના જ-વોરે નાન ચાનની હતી અને મુખ્ય ખના વિચાર કરના નાનમા ગમેને સ્વપ્ના આવે એવો વિચાર કરતા વિખગાવા-વીવાધ માત્ર શાન્તિનાનના જવાથી દીવગીર થઈ હોસ્ટેનમા પડ્યો રહ્યો હતો

અમારોને મોડી રાત થઈ જનાથી પ્રીન્સીપાને ખાસ માણસો, વીકટોરીયા અને મોટગની ભવમ્થા કરી હતી અને એક બીજાને એ મળી છુટી પડી મીસ દનાનને લેવા એના પિતાને નેરથી ફાનસ અને ગાડી નઈ મારાસ આનુ હતુ પ્રીન્સીપાને મારામતી ખાની કરી મીસ દલાતને જના રજા આપી અને મીમ દવાન ગાડીમા બેડી ગાડીનુ પત્રથીયુ ચડે છે ત્યા એક પટાવાગો આન્યો અને " નાઈ આ પાછીટ અને ચીડી તમાગ નામની છે તે તમને આપનાની છે " કોનેજમા આટની ગતે મારા નામની ચીડી પાછીટ શાના એની મીમ દનાનને ચિન્તા થઈ 'બહુ સાડ કડી' ગાડીમા બેડી-પોકેટ સાયુ મૂક્યુ- ચીડી ઉવાડીને લખનારનુ નામ જોઈ અમી

-અપૂર્ણ

અન્યાવલોકન.

૧ સ્ત્રીઓ અને સમાજસેવા.-નેપક રા. લોગીન્દ્રાવ રતનલાલ દીવેગીયા, મી એ, પ્રકાશક, રા હરસનદામ જે ચીતળીયા, મુન્ય, ૩ ૦-૧-૦૦ પટ, ૧૪૦

શુન્ગતી હિન્દુ સ્ત્રીઓ માટે મુનાઈમા અપાયેલી સ્ત્રીસરથાઓમા લગિનીસમાજની આપનાથી એકનો ઉમેરો થયો છે એ સરથાના આઠ પ્રેરક તથા મુખ્ય સથાનક રા હરસનદાસ ચીતળીયા છે સ્મારન મેવાની મેનાનુ અનવત લેનાર હિન્દુ સેવકોમાના તે ભાઈ એક છે સન-ટસુ આવ ઈન્ડિયા મોસાઈગીના જુલ જુ : મલાસદોએ પોતપોતાને અનુ, ન સરથાને પોનાની કરી લીધી છે ગ ચીતળીયાએ સ્ત્રીહિતની નિશામા કાર્ય વગવાનુ મીકરુ છે લગિની સમાજ લેમના અમલુ ક્ય છે તે સરથા મુનાઈ શહેરના જુલ જુલ ભાગોમા સ્ત્રીઓ માટે ગુજરાનના ડસાની વિદ્વાનો પામે' સ્ત્રી-ઉપયોગી વિષયો વિશે વ્યાખ્યાનો અપાવે છે તેમજ ચોપાનીયા તથા પુનમ લખાવી પ્રકટ કરે છે જે સમયે મુનાઈમા તેમજ અન્યત્ર સ્ત્રીઓના શિક્ષણ તરફ જોઈએ તેવુ ધ્યાન અપાનુ નથી, જે સમયે સ્ત્રીઓ વાચનમા કે સાર્વજનિક પ્રવૃત્તિઓમા રસ લેતી નથી અને જે સમયે સ્ત્રીઓને માટે કોઈ પણ પ્રકારનુ કાર્ય કરનારનો ઉત્સાહ મન્દ પડી બચ એવી નિરાશાજનક બે રકારી લોડા તરફથી બતાવનામા આવે છે તે વખતે જા લવાનીગસ મોનીવાળા, રા કેશનદાસ મહિયા,

રાઈનો પર્વત ર ૧-૦-૦ એન એન ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુનાઈ

રા હિમ્મતવાય અઝરીયા, રા ભોગીન્દ્રરાન દીવેટીયા, રા ડરસનદાસ ચીતળીયા નગેરે સ્ત્રી દિત્તેથીઓ શાન્તિથી અને દદતાથી જે ઉપયોગી કાર્ય કર્યે જાય છે તે માટે તેમની જોટથી પ્રશસા થાય તેટલી થોડી છે

“સ્ત્રીઓ અને સમાજસેવા” એ લગિનીસમાજ પુસ્તકમાળાનો પ્રથમ અંક છે એ લખુ પુસ્તક ગુજરાતના જાણીતા સહિતૈથી લેખક રા ભોગીન્દ્રગવ દીવેટીયા પાસે લખા યુ છે ગુજરાતના અન્ય શિક્ષિત યુવાનો જ્યાં “સાહિત્ય સેવા,” “સમાજ મેના” “રાષ્ટ્રમેના” આદિ લખ્યે લખનારોઓની મ્હોટી મ્હોટી વાતો કરીને જ નિરામે છે અથવા તો અન્યની કૃતિઓ ઉપર નિરનુગ અને નિનાશક ટીકાઓ કરી કૃતકૃલ થાય છે ત્યાં રા ભોગીન્દ્રરાન દીવેટીયા કોઈ પણ પ્રવ્રગની ધાનજ કર્યા વગર ગુજરાતના જનસમાજને, ગુજરાતના સ્ત્રીજનોને અને ગુજરાતના બાલકોને રસ પડે તથા બોધ મળે તેના પુસ્તકોની પરમ્પગ લખી ગુજરાતના સાહિત્યનું સ્વર્ધન કર્યે જાય છે “મૃદુલા,” “ઉપાગન્ત,” “એસિ ગ્રેટ કલેક્ટર,” “મોહિની,” “સૌનિસિટર” આદિ અનેક અવત્તીન જનનના પ્રિરિષ ચિત્રો આલેખનારી તેમની રસિની નવનસાઓ પુસ્તકરૂપે પ્રકટ થયેલી છે તે ઉપરાત, “ચમેલી” “રેનેડ કે મોહ” આદિ ચાતુ વાતાઓ “સ્ત્રીબોધ” માટે, “કાલેજઅન”ની ચાતુ વાર્તા સમાલોચક માટે, “લગ્ન ધર્મ કે કરાર” એ ચાતુ વાર્તા સાહિત્ય માટે, “અગ્નિમિત્ર”ની ચાતુ વાર્તા ગુજરાતી માટે એ પ્રમાણે અનેક સામયિક પત્રોની ચાતુ વાર્તાઓના લેખક તેઓ છે તે ઉપરાત, ટુકી વાર્તાઓ, ટુકા લેખો વગેરે છુટક છુટક લેખો પણ માસિકો કે સાપ્તાહિકોમા તેઓ લખે તે તો જુદા “રાજમાર્ગનો મુસાફર,” “દોશ્ટાપત્રી વાતો” “નવરંગી બાલકો” આદિ ન્હાનકદા પુસ્તકો પણ તેમણે લખ્યા છે ટુકામા, રા ભોગીન્દ્રરાવ દીવેટીયાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ નિરમયકારક સતતતાથી યુક્ત છે પન્નુ માત્ર સખ્યાની દૃષ્ટિથી જ તેમની પ્રવૃત્તિ પ્રશસાપાત્ર છે એમ નથી પ્રકારની દૃષ્ટિથી તેમના લેખો સવિશેષ પ્રશસાના પાત્ર છે તેઓના પુસ્તકોના વાતાવરણ નીતિમય અને પ્રાગતિદ હોય છે તથા તેમની લખાવટ સુગમ અને રસજારી હોય છે વિશેષ યુગ ગુજરાતની વાચનારી આનમ એ ન યાકતા લેખકની નિરન્તર પ્રવૃત્તિ માટે તેમનો જોટલો ઉપકાર માને તેટલો થોડો છે

“સ્ત્રીઓ અને સમાજસેવા” એ પુસ્તક રા ભોગીન્દ્રરાવે લગિનીસમાજ આગળ આપેલા નવ વ્યાખ્યાનોનો સમૂહ છે (૧) સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર છે, (૨) મૃદુસેવા-દેનસેવા (૩) તનમેવા, મનમેવા, ધનમેવા (૪) ગંગા પ્રતિ દરજ (૫) વિધવા પ્રતિ દરજ (૬) અનાથ-અજકન-મેવા (૭) સ્ત્રીઓ અને સહકાર, (૮) જાહેરજીવન અને સ્ત્રીઓ (૯) ઉપસહાર એ રા ભોગીન્દ્રરાવે પસદ કંગેલા વિષયો છે આ ઉપરથી તેમની દૃષ્ટિ મર્યાદાની વિગતતા પ્રતીત થશે આ જુદા વિષયો વિશે તેમણે દર્શાવેલા નિચારો અવત્તીન કાવ્યને અનુસરતા અને પ્રાગતિદ હોવાની સાથે ઠરેલ અને વ્યાવહારિક છે વ્યાખ્યાનો વ્યાખ્યાનોના રૂપમા નહોતા કાવ્યનિક સ્વાદોના રૂપમાં હોવાથી સ્ત્રીઓને વધારે મનોરજક

નીવડવાનો સભા છે જેઓના મગજને પદ્ધતિસર પિયાર કરવાને ટેનાયવા નથી હોતા તેવાં મનુષ્યોને માટે આના રૂપમા લખાયના લેખો વધારે અસરકારક થાય છે સૈની સગન પ્રાદિર્મી અને અર્થમોધક છે એકદરે, આખુ પુસ્તક એટલુ બધુ સાડ છે કે તે પુસ્તકનો બહુ પ્રસાર થાય એવુંદિનના પોત્ય કે મુલ્ય ૩ ૦-૪-૦ રાખ્યુ હોત તો વધારે સાડ થાત શ્રીયુત મોહનદાસ કરમચંદ માધી જેવા મહાન પુરુષે લખેલી લાક્ષણિક પ્રસ્તાવના પુસ્તકની ઉપયોગિતામા એર ઉમેરા કરે છે

ચ ન પજા

૧. નિર્જુલકમી અને સદ્ગુણકમી તથા અન્ય લેખો —

લેખક-સ્વ ઓ વસન્તલા ચન્દ્રશંકર પંથા પ્રકાશક, રા રા નગરિરામ માધવરામ ત્રિપાઠી મુબાર્ક મુલ્ય ૩ ૦-૧૦-૦ પૃષ્ઠ ૧૨૭

આ પત્રના એક તરી રા રા ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંથાના સ્વર્ગસ્થ પત્નીની આ ચેખનસેવાની નોંધ કરેલુની માફ જાયાવાળી આદ્વાદની વૃત્તિથી લખ્યે છીએ સરસ્વતી ચન્દ્રના ત્રીજા ભાગની અપભ્રંશત્રિકાદ્વારા ગુજરાતી વાચક-વર્ગને પરિચિત સ્વ સમર્થનકમી અને કાદમરીના ગુજરાતી ભાષાતંત્રકાર રા રા જનનાન દરિયાન પંથાના તેઓ પુત્રી હતા મોસાળ અને પીએર બન્ને ગ્યજે વિદ્યાની અખ. મેવા આવતી હોનાથી સૌ વસન્ત-ભામા વિદ્યાનુરાગ અને વાચનાભિરુચિ સાડ પોપણ પામ્યા હતા આ વૃત્તિઓને કાળજીથી અને મમતાભર્યા ઉમળકાથી પોપે એટલુ જ નહીં પણ આવી વૃત્તિઓ ન હોય ત્યાંએ પોતાની તેજ શુદ્ધિ અને રનેદાળ હૃદયથી-કામળ છતા દ' આગ્રહથી તેમનો આવિર્ભાવ કરાવે એવા પતિની પત્ની થવાનું સદ્ભાવ્ય એમને પ્રાપ્ત થયુ હતુ એ પતિના સાહચર્યમા એમની વચન વૃત્તિઓને જે કુતેજન મળ્યુ તેનુ ફળ-અતિશય અપ ફળ આ મથમા છે રા રા ચન્દ્રશંકરે સાહચર્યની જાનના એમની કવિતામા અને એમના પ્રકાશ્ય લેખોદ્વારા ગુજરાતના રસિક હૃદયોમા પ્રતિમા પામેલી છે છતા આ મથના ઉપોદ્ધાતમા એમણે એ વિશે જે સંક્ષેપમા કહ્યુ છે તે ઉતારતુ અનુમિત નહિ લાગે

“ અનેક આત્માઓને વિસામે અને પ્રેરણા આપે એવુ મૂઢ રચવા ઉપરાંત સાહિત્યમેવા અને સમાજમેવાના પ્રદેશોમા પોતાનો નત્ર અથ, આપવાની ધર્મશુદ્ધિ મ્હાળ પત્નીમા પ્રેરનામા અને પોપનામા મ્હારી જે પ્રિય જાનનાઓ નિમિત્ત બની હતી એ જ જાનના આત્માપિર્ભાવની અને ખીજ જાનના રોહમય સહજાનની આત્માપિર્ભાવની ભાવના આ પોતામા રહેલી સર-ચક્રિઓનો સપૂર્ણ ઉપયોગ અને તે ઉપયોગદ્વારા રિકાસ એ મન આત્માઓનો ધમ છે અને અધિ-ન છે જે મુજબ પોતાની ગતિઓનો સપૂર્ણ આપિર્ભાવ કરવા પોતાનાથી જનતો પ્રસાસ કરતો નથી તે આ મોટી છે એટલુ જ નહિ, પરન્તુ સમાજમેલી પણ છે આત્માનો

આપિર્લાન એ જ જીવનની સાચી સફલતા છે વ્યક્તિવિકાસની તેમ જ સમાજસેવાની દૃષ્ટિ
 ઓથી પોતાના આત્માના આનિબાનથી પોતાના જીવનને સફલ કરવા પ્રયાસ કરતા આત્માને
 અનુકૂલ થવું એ અન્ય આત્માઓનો ધર્મ છે વિશેષતઃ એ આત્માની સાથે નિહત સ્નેહ
 સમઘની અનિયંત્રિય બધાથેવા આત્માઓનો દમ્પતીજીવનની-સ્નેહમય સહજીવનની-ભાવના
 આ દમ્પતીજીવનની સાચી મરલતા શારીરિક સુખોના સહબોધમા જ નહિ, પરંતુ તે
 ઉપરાંત જીવનના ઉચ્ચત પ્રદેશોના સહસચારમા વસ્તુતઃ સમાયેલી છે પોતપોતાના આત્મા
 ઓના મ્યત્ર આપિર્લાવના ધમને અનુસરીને જેમ મહાજીવન વિગેષ તેમ દમ્પતીજીવનની
 સફલતા વિગેષ "

આ એ ભાવનાઓથી પ્રેરાઈ પતિએ પત્નીના સરકારો બાંધી કરવા જે જે કાર્ય
 કર્યું તેને પરિણામે એ વસતીમાને લેખક થવાની "ધર્મચુદ્ધિ" થઈ અને સમાજસેવા કરના
 તેમજે એ જમનાબાઈસકલની માયાળુ હુંદનીએ સજ્જાત કરી પણ ૩૦ વર્ષની ઉંમરે અઘાત
 અવસાન થવાથી તેમના અને તેમના પતિના મનોરથો ધ્વસ્ત થયા અને ૬ વર્ષોથી કરેલી તૈયારી
 આખના પવનારમા હતી ન હતી ધર્મચુદ્ધિ સ્વ વસતીમા દ્વારા ગુજરાતી સાહિત્ય અને સમાજની
 સેવા થવાની આશા ફળીભૂત ન થઈ એટલું જ નહિ પણ તેમના મૃત્યુથી એકાકી થએલા તેમના
 પતિની તેમના સાહચર્યદ્વારા ગુજરાતના જીવનની વિવિધ સેવાઓ કરનાના મનોરથો પણ ખડિન થઈ
 ગયા હશે એ ચન્દ્રસકલના આ બેનકા દુ ખમા-સહચારિણીના મૃત્યુથી અને મનોરથોની ખૂણથી
 થએલા દુ ખમા આશ્વાસનરૂપ અમારી સહાનુભૂતિ નીવડતી હોય તો અમે અત્રે તે દર્શાનીએ જીએ
 પત્નીની વાચનાભિરચિ પોષવા વિદ્યાર્થીદગામા પણ પતિ પોતાની સમક્ષ પત્નીપાસે પુનઃકો
 વચાવી તેની વિચારશક્તિ પ્રદીપ્ત કરતો-પત્નીને "આત્માપિર્લાન"ની અનુકૂલતા કરી આપતો
 આ સ્થિતિમા પત્નીએ "મેરાતુલ અરસ" નામની ઉર્દુ કથાનુ પારસી ગુજરાતીમા થએલું
 ભાષાતર વાચ્યુ એમા એ બહેનોની કથા છે અને તેમાએ નાની બેન સદગુણવક્ત્રીની
 કુલોદ્ધારિણી કથા વિશેષ છે કથામા કે એના પ્રમગોમા કે ચારિત્ર્યનિરૂપણમા અમત્કાર નથી
 પણ સર્વ સામાન્ય જનસમૂહને હમેશાના પરિચયનુ લાગવાથી સુધારણાની પ્રેરણા કરનાર અને
 પ્રાપ્ત કરી શકાય એવો આદર્શ દર્શાવનાર છે સદગુણવક્ત્રી ગુણસુદરી કરતા જયકુમારી જેવી
 વિશેષ છે છતાં પણ એની સરળતા, એની મમતા, એની મીઠાશ, એનો આત્મવિશ્વાસ અને
 મનોમજ, એના પિની મહોટાઈ, એની કુલીનતા, એની વ્યવહારકુશલતા, એની નમ્રતામા
 સમાયેલી મહત્તા વગેરે ગુણો એના એ જે નિરતર આદરપાત્ર થાય છે જ આમ હોવાથી
 દપતિને એ અથ ગયો પણ પતિને સાથે સાથે લાગ્યું કે પારસી ગુજરાતીને લીધે આ અથ
 હિન્દુકુટુમ્બોમા જોઈએ તેટલું આદરમાન નહી પામે માટે જે તે સરળ હિન્દુ ગુજરાતી
 ભાષામા લખાયો હોય તો એમા રહેલા ભોધ અને રસ અનેક કુટુંબોને સુખી કરી શકશે
 પતિએ સચના કરી અને પતિવ્રતાએ તેનો અમલ કર્યો આખો અથ સાદત વાંચી જવાય
 છે મૂળનો રસ કામ્યમ રહ્યો છે અને સ્વ વસતીમાની સરળ સ્વાભાવિક સરકારી અને મીઠી

ભાષાથી વાર્તા વધારે મનોહર બની છે. મૂળના મંત્રકારે નિશાળ વાચન, પતિની માથેની નાન-
વિત અને પત્રલેખનથી આગ રૂપમાં દીધી નીકળ્યા છે સ્વ નસતમાં સારા પત્રલેખક
હતા અને એ પત્રોતો સમ્રાટ જે દિવસે જાણે તે દિવસે એમની લખિત, સરળ, ઉચિત,
રમતીઆળ છતાં ગંભીર ગૈરિ અને જીનનની વિવિધ સામગ્રીમાંથી મેળવેલો રસ વાચકોને
આકર્ષ્યા વિના નહીં ગહે એમનામાં વૈજ્ઞાનિકશક્તિ નહોતી પરંતુ સગળ અને રસિક ભાષાતર
કગનાની એમની કળા, એઓ વધારે જુલ્યા હોત તો અધિક ખીનન અને ગુજરાતી સાહિત્ય
સમૃદ્ધ થાત યા ન થાત પરંતુ ગુજરાતી અ પશ્ચિમિત સમાચારીઓ અને નુમાર્થિકાઓને માટે
એઓ નિશાળ વાચનસાહિત્ય તૈયાર કરત એમ વાગે છે એમ લાગે છે એમ જરા સ-
ચથી કહેવાતુ કારણ એમણે જ કે જીનનના પાઠના વર્ષોમાં એઓ તદુરસ્ત ગહેતા નહોતા
અને રોગગ્રસ્ત દેહ કેટલુ કામ કરના દે અને કેટલુ ન કરવા દે એનો ક્યાસ કરવો હજુ છે
અરુઓસની વાત છે કે એમને માગેની આ નિરાળા યઈ છે ગુજરાતને માથે ત્રાપ દોષ એતુ
લાગે છે બીઓ સાહિત્ય સેવા કરના ઉચ્ચકત થાય છે ત્યાં દૂર મૃત્યુ એમને આ મક્કા માથી
લઈ જાય છે અથવા બીજી રીતે દુખી કરે છે સુમતિ નિજ્યાગોરી, 'ત્રિભુવનતતથા',
ઉર્મિયા, પ્રિયમતી શુક્લની કથા ક્યા રમિક ગુજરાતીને શા-નદ નથી સતી? 'લીનાનતી
જીનનકલા' વાચી કવિ ન્હાનાનાને આ લેખકને પૂછેલો પ્રશ્ન હજુ એવો ને એવો જ તીવ્ર
અને દારૂણ રહેલો છે " આપણી આનાભરી સુદરીઓ આટલી વહેલી ખરી કેમ પડે છે? "
બગાળામાં વર્તમાન બગાની સાહિત્યને સુચિતિત સુદરીઓના પ્રેમપત્રોની સમૃદ્ધિ મળવા
ઉપરાંત કાવ્ય, નાટક, વાર્તા, નિબંધ આદિની વિવિધ સામગ્રી જેવી તેવી મળતી નથી

હવે ગુજરાતમાં નવચેનનનો સમાર થતો જાય છે ત્રિશિશ્વજીનો પ્રસાર પણ નવનો જાય છે
એટલે ગુજરાતી સાહિત્ય પણ આવિષ્કારથી ભ્રમિત થયા વિના રહેશે નહીં અને એવો
નિસ આવશે ત્યારે આ જમાનાની સર્વે અગ્રગામીને લેખિકાઓની નાની નાની મેરાઓ પણ
ચોખ્ખા આરસકાંઠા પામ્યા વિના ગહેશે નહીં

૦ વા મહેતા

મુખાઈ યુનિવર્સિટીના નવા ગુજરાતી વાઈસ-ચેન્સેલર.

લેખક - ગ. ગમણીયરામ ગાનદેવનરામ ત્રિપાઠી.

ગુજરાતના એક અમગપ્થ ધારાસભી અને કેળવણીના પ્રખેતા રા ચીમનલાલ દરિલાલ
મેનસનાડ, એડવોકેટ, ને મુખાઈ સરકારે મુખાઈની યુનિવર્સિટીના વાઈસ-ચેન્સેલર તરીકે
મયા માર્ચ માસમાં નીમ્યા છે, એ વાત પ્રસિદ્ધિમાં આપતા ક્યા ગુજરાતીને અભિમાન થયા
વિના રહેને? સરકારના કારોગારીઓ હિન્દના સત્યોગની સેનાની કદર કરવા હાનતે અને
આપને આનાકાની કરે છે, છતાં પણ કોઈ કોઈ વખતે ના છૂટે પણ જે રૂટ મૂકે છે,

હામ્પ મહિર ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુખાઈ

તેવી રિચ પૂરતુ પરિણામ રા ચીમનલાલની આ નીમણુક છે એ નીમણુક કરવા માટે અમે નીમદાર સગકારને અમ્હારી સપૂર્ણ સમર્થિ દર્શાવીએ છીએ, ત્યારે બીજા પક્ષે રા ચીમનનાને દેશસેવાનો આ એક બીજો પ્રસંગ ઉપલબ્ધ થવા માટે અત્યત આનન્દથી અભિનન્દન આપના અમ્હે અત કરણથી ઇચ્છીએ છીએ કે તેમનુ આ નવુ પદ યશસ્વી નીવડે.

મુખાઈની યુનિવર્સિટીની આ જગ્યા ઉપર આગળ ઉપર પણ દેશીભાષાઓની ફટી છવાઈ નીમણુક થઈ છે, પરન્તુ એક ગુજરાતીને તો તે માન આજે જ પ્રાપ્ત થયુ છે એ અભિમાનનુ જ કારણ છે રા ચીમનલાલને ગુજરાત સમસ્ત આજ એળખે છે એક દક્ષ ધારાસાઝી તરિકે, ગવર્નરની અને વાઈસરોયની ડાઉન્સીલોમા એક પ્રતિષ્ઠિત સભાસદ તરિકે, દેશની રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિઓના એક પ્રસિદ્ધ મુકાની તરિકે, અને આ સૌ ઉપરાત મુખાઈની કોર્પોરેશનમા આજ કેટલાયે નવથી રકુલ કમીટીના પ્રમુખ તરિકે એ સારી રીતે જણીતા છે છેક ૧૮૯૫ થી મુખાઈ યુનિવર્સિટીની મેનેટના અને ૧૮૯૯ થી સી-ડીકેટના એ એક ઉત્સાહી સભાસદ છે, એ પણ એટલુ જ સુપ્રસિદ્ધ છે ન મહર્ષિ ગનાડે, રા કાલીનાથ તેરંગ અને રા શ્રીમાનુ જોષીએ આદિ જેવા મહારત્નોની દ્વર આ ૫ માટે સરકારે જે અરજ કરી નહિ, જે પદ માટે આ નરત્નો સારીશે, બીજા અનેક કરતા વધારે લાલક હતા, તે પદ ઉપર રહીને તેમણે દેશની સેવા વધારે સમીનપણે કરી હોત, તેવા પ્રસંગો તેમને આપવામા ન આન્યા એ ઓછુ દુ ખલમુ નથી આ મહર્ષિઓને જે પ્રસંગ પ્રાપ્ત ન થયો, એ લાલ રા ચીમનલાલને આજે આમ પ્રાપ્ત થયો છે, એ અત્યત ખુશી થના જેવુ છે, અને એ માટે રા ચીમનલાલને અમે અત કરણથી અભિનન્દન આપીએ છીએ, અને હૃદયથી એ જ ઇચ્છીએ છીએ કે યુનિવર્સિટીની આ માનવત પદવિ ઉપર રહી, નિકરતા અને સ્વતંત્રતાથી કેળવણીના પ્રયોનો ઉદ્ધાપોહ દક્ષતાથી કરી, તેના નિર્ણય પણ તેટલા જ વિશાલ હૃદયથી એ કરે, પ્રજાની કેળવણીના પ્રયોનો બિન હિંગે વધારે ગંભીર સ્વરૂપ ધારણ કરતા જાયછે, અને તેમણે સુદને અગે આજે નવેસરથી તપાસાવાનો સમય આન્યો છે, તેવા વખતે ઔદાર્ય અને દક્ષતા તેમના ઉપર સામ્રાજ્ય ભોગવે એ જ ઇચ્છુ છે આજપર્યંત તેમણે કેળવણીના અતિ ગહન પ્રયોનોતરફ જે પ્રવૃત્તિ વિચાર દર્શાવ્યા છે તે જ પ્રમાણે ઉદાર હૃદયથી પ્રજાશિક્ષણને નિત્ય અમરણમા ગણી, તેમના જ હૃદયોને મ્હમ્મશ તે ઉપર જ પોતાની નવી પદવિની સર્વ ઇમારત આધી, દેશના રિતાહિત તરફ જ પોતે સુવક્ષ્ય આપી તેને જ ધર્મકર્તવ્ય ગણુશે તે જ આનન્દાવક ફલદ્રુપ ગણુશે કેળવણીના પ્રયોનો એ રા ચીમનનાના નિત્યના પ્રયોનો હોઈ, તેમના જીવનમા એ ઘડાઈ ગયા છે એટલે તેમના અનુભવનો અને તેમની સંસ્કૃતિનો સદુપયોગ જ થશે એ આશાથી રા ચીમનલાલને ગુજરાત સમેમ અતરના અભિનન્દન આપે છે અમ્હારી આ આશા ફલની બને અને અમ્હારા આ અભિનન્દન સાથક હો.

રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના અભ્યાસકોને માટે ખાસ ।

થોડી જ નકલો બાકી છે

૧. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૫ નો

કાંગ્રેસ અંક ૩ ૦-૮-૦

આ અંકમાં ગુજરાતના આગિતા કેળવણીના સેર ઉત્તમ લેખ છે કાશ્યપના મનિદાસિ
અવલોકનો તથા રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપર મેડિન ના કરના મનુનવી લેખના ઉત્તમ લેખો છે
તે ઉપરાંત અમસના પ્રમુખ ના નેટ પ્રચન નિલ મન નવીતા ગુજરાતી અમમરો
તથા નીતાગુજરાતી લેખની મુ ૨ મી ઘણી મા અ - અન ત મવાના મા રો
આ અમ્ની કુશ લેખ જ પ્રતો બાકી છે

૨. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૬ નો

ગુજરાત પરિષદ અંક ૩ ૦-૧૦-૦

૧-૧૯ના મોકલોમમાં અમરા મા અલચની પ્રાન્તિ રામીર પરિષદ મેળાની પા
૧૬ અને જાનામુધારા પરિષદના પ્રમ ૧ ઉપર મવામા ૧ લેસે આ અંક મેલત આ નેટો
જ ઉપરો ની વાચનથી અરુર છે રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપરાંત મેળાનીના અને કુટપ્રશ્નોની રમની
ચલા કેવરાની ખાતાના નીતા અધિમી મેખમના તથા ગુજરાતના લાલે થરેની ઉપરાંત
તેમા તેર સુદ ચિત્રો ની જી પાંડિતોના પ્રમુખની છનીએ અમ વાદના તવા લાન
તનોના ચિત્રો તવા અવખનરા મુર્દરેની છ અવન મુદર ચિત્ર નિરેથી આખે
મક મનોગ્ધ અન આંક છે

૩ 'સમાલોચક'ની ૧૯૧૬ ની કાંઈલિ

કુટક; ૩ ૩.

બાધેલી પ્રતના

૩ ૩-૪-૦.

પોસ્ટલ વુદ નામેમા

આ ગાંધીમા ગુજરાતના જાનીતા લેખના લેખ કેળવણીના મમ ગુજરાતી ૨ નમિના
પ્રેમશિતા અને વિભવના નવીતાનામેના મનિસર અવલોકનો હાસ્યમક મને
દનીનાની વાતામે અને લગલગ પોલોમે સુદર ચિત્રો ને વન અવાદા છે કુટ
લોની જ નમે બાકી છે આ મનેમા ગુજરાત પરિષદ' અમે અમારો કરનામા
આનો છે

આ વચની કાંઈલિ કુટક અંકમા પાંચ મક શિરામ દરેકના ૩૦-૧-૧ પોસ્ટલ સાથ
આ લામ પોસ્ટલ મને નહિ લોસથી સાહિત્યના રોખીનેનો લાલનિક મની પોસ્ટલ કો
લેના મકે મમની લેવા ની પી મોકલવામા આનો નહિ

લખો--

વ્યવસ્થાપક 'સમાલોચક'ન પ્રિન્સેમ સ્ટ્રી, ગુઆઈ ન. ૨.

અત્રી હજાર વર્ષ ઉપર અયેના મહાકવિ શ્રીભાતકૃત

પ્રતિમા નાટક.

નાં ના મણિલાલ છબ્બારામ ભટ્ટ.

ગદ્ય સરવ ને રસભરિત બાપાનગ

(ગમખણની વગુ છે)

(ભ્રમત રૂ ૧) પેરટેજ વગેરે બુદ્ધ

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

પ્રિન્સેપ ટ્રીટ, મુમ્બઈ નં ૨

૨૦ વરસની જુની દુકાન,

હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સૂરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

હુમારે ત્યા કોઈપણ જાતના મોગી તથા નાની સાઈઝના હીરાઓ તથા મોતી માણિક પાના વિગેરે ઝવેરાત છુટક તથા જથ્થાબદ્ધ મળશે
લાલની ચાલ ફેરાનત કોઈપણ જાતનું ઝવેરાત તથા સોના ચાંદીના દાગી નાઓ તબયાર તેમજ ઓરડરથી બનાવી આપવામા આવશે
હુમો માનની આમતી મરી આપીશું તેમ જ ઝવેરાતના દાગીનાનું રીપેર કરી આપીશું

ફોન-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની સામે,

૩-૧-૧૬

મુબાઈ.

ટેલીફોન

નં ૨૨૩૬

ગ્રીમાઈ એડરેસ

Calmness

Bombay

બાળ મુનાન
અને વહ એ
ને ને ઉપ
યોગી !

વાયો ! વાયો ! અને તમારા કુટુંબ
અને

મિત્રમંડળમાં વચાવો !

૩૬ લાખે
રીમા ગખના
લાયક !

અભિનવ કે રાવતાન (ડીટેક્ટીવ)

એમપીબર

લેદકે ખુન

જગતને વાગ્દારીથી વશ કરવાની અત્યુત્તમ યુક્તિ, વિદ્યાધિઓનો પરમમિત્ર વહેતા

અપોદિત મ મિત્ર મોનેગી નામવાળુ પો પુકુ અને એજકના ફેરો માટેનુ હેતુ છતાં કિ ફેરો ૨-૦-૦૦
મોલ એજકસ, શુરવ અર્ગ-મુબાઈ, નં ૨૦

જાહાની, મહાટી, જાહર કે ખાનગા લાયબ્રેરનાં

પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

સ્વ. ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી —

ગ. છગનલાલ હુગ્લિલાલ પટયા —

સરસ્વતીચન્દ્ર ભા ૧ થી ૮	૭-૧૨	કાન્તમયી (ચિત્રો સાથે)	૩-૦
લીનાવતી જીવનકાં	૦-૧૨	એક અપૂર્વ લગ્ન	૦-૮
દયારામનો અલગદેહ	૧-૪	કાલ્પદ્રુ અનુગ્રહ	૦-૮
સ્નેહમુદ્રા (કાવ્ય)	૧-૦	સચિત્ર મૂલામરના પત્રા	૦-૮
Marriage Forms under Ancient Hindu Law	૦-૧૨	ગ. ગણપતગમ અનુપગમ ત્રિપાઠી —	
Classical Poets of Gujar- rat (1916 Edn)	૦-૬	જાતમહેનત (મેઢુલેખનુ ગુજરાતી ભાષાન્તર)	૩-૦
પ્રો. કાન્તિલાલ પટયા —		વિશ્વાપરના દેગોની વાતો	૩-૦
		ગ હિમતલાલ અભાગિઆ —	

સ્વ. ગોવર્ધનગમનુ જીવનચરિત્ર	૧-૦	કવિના પ્રવેગ	૧-૦
સ્વ. પ્રો. મણિલાલ નલુભાઈ —		કાવ્યમણિ	૦-૮
ગુનામસિદ્ધ	૩-૦	મધુમિન્દુ	૦-૪
આગિ	૧-૦	કિન્દરગાદન સમન્ધી છ લેખો	૦-૬
સુદશન ગદ્યચરિત્ર	૫-૦	સ્વ. ભાગુભાઈ કૃતેહચંદ કાન્તભાઈ —	
ગ. મણિલાલ જાહારામ ભટ્ટ —		અત્રેજી-ગુજરાતી પોંટ ડીકોરી	૧-૮
જાગીની રાણી (માન નુ ૨ ચિત્રો સાથે)	૧-૧૨	ગુજરાતી-અનજી	૧-૮
મુન્દર બેન	૦-૧૦	ગદર અત્રેજી ગુજરાતી ડીકોરી	૦-૧૨
ગુજરાતની જુની વાતાઓ (ચિત્રોસાથે)	૧-૧૨	ટાકૂત રાજમ્થાન (બે ભાગમાં)	૫-૦
પ્રયુગાર મેહાબુ અને અ મદદથી	૧-૮	૨૧. ભોગીન્દ્રનર દીવેદીઆ —	
ગતિમુદ્રી	૧-૮	આસીરુટ કોન્કર	૧-૪
પત્રિકા મનિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	દારગી બાન્કા	૦-૪
પ્રતિમા નાટક	૧-૦	કલિન્દ ટોન્કોની વાતો	૦-૪
ગુર્જરી, મુખાઈની શેઠાણી	૧-૪	ઉમામન્ત	૧-૮
		મોહિની	૧-૦

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, ભુકમેલર્મ એન્ડ પબ્લીશર્સ,

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુખાઈ, નં. ૨.

જીવના અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ બ્રધર્સ

૨૦૯, મેથ મેમ્પુ રોડ, મુંબઈ.

તા નુ મિત્રાણુ " Muffchain Bombay " ટેલીફોન નં ૬૭૪

મુચના — આ મામિનુ નામ જણારી અમોઝ ટ્રેડમાર્ક મળાવો

ફોટોગ્રાફીનું અપ-ટ-ડેટ કામ ।

નવા યુગને સર્વાંશે અનુકૂલ ।

ફેદલામા જેવી ઉપની ઉપીઓ પડાવવી હોય, અને ઉત્તમ પ્રકારનું
કામ જેવું હોય તે

રીચીરાઝ ઉપના ફોટોગ્રાફર્સ

મેશર્સ પરમાનન્દ એન્ડ જનાર્દનને

ત્યા જાન, અને એનાર ખાત્રી કરો.

અમદાવાદમા નહિં જોયેલુ એવુ ઉત્તમ કામ, મનરજન
અને ફિલને સતોષ આપતુ કામ

રીચીરાઝ,

અમદાવાદ

સો વરસનું પુરાણું ખાતું.

જુના

ગોપાલદાસ બગીવાલા,

અને

મીડાઈવાલા

મુંબઈ.

મોંઘા મશાયા અને ૨૧૨૭ ધીની ઉત્તમ મીડાઈઓ માટે

એક ફેરો મારનાની બવામલ કરનામા આવેછે.

બદામની બ દી

પીંગનાની મગશી

ખા રાના રેડા

ખા રાના ધુ રા

કોપરા પાક

પાસુડી

ધીખ.

મગન મેરે

ધાડી જાનની

મુનદની

દન ૧૧

વેનીયા મુનાખ

ઝોરે જ વીગેરે

સમ દન ૧૧

ફરે જાનના

અધરભીના લાકુ

શુદીના વાકુ

જનેથી મેસુર

મુરતી મીડાઈઓ મગન મારી

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૨૧૦૭.

अमृताञ्जन.

अमृताञ्जनम् । अमृताञ्जनम् । अमृताञ्जनम् ।

समालोचक

म. ४ - १८९७

What will hold
the British Empire together?

What will hold such an Empire as the British together this great lively scattered sea-linked association of ancient states and new formed countries Oriental nations and continental colonies? What will enable it to resist the endless internal strains the inevitable external pressures and attacks to which it must be subjected? This is the primary question for British Imperialism everything else is secondary or subordinated to that. It is to the free consent and participation of its constituent peoples that we must look for its continuance.

- H. G. WELLS

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજોરી તુટી !

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લગ્નકરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજોરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કારીગરે ત્રણ તીજોરી અરધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સવળી રદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજોરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજોરીઓનું જોડકામ ફક્ત રેવીટ યા સ્ક્રૂથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજોરીઓ તોડી શકાય. હાલની સુધરેલી ગીત મુજબ અગતનું જોડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને કરવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કારખાનામાં થાય છે.

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુંબઈ

માથેરાન

રોયલ હીંદુ હોટેલમાં

એમીલ અને મે માસ પસાર કરવા હોય તો અત્યાગ્રથી જ તમારે પોતાને માટે અથવા તમારા કુટુંબો માટે જગા મીઠું કરાવવાથી ગયા વરસની પેઠે નિરાશ થવું પડશે નહીં

રોયલ હીંદુ હોટેલ

પોતાની ઉત્તમ સગવડોથી એટલું બધું તો લોકપ્રિય હશે ચુક્યું છે કે તેનાં વખાણ કરવાં તે સોના ઊપર ઢોળ ચઢાવવા બરોબર છે.

વધુ વિગતો માટે-પુછો-લખો-અથવા ટેલીફોન કરો

ગોવિન્દજી વસનજી

શ્રી નામજન-મુબારક

અથવા

“ચાક હોલ”

ટેલીફોન નં ૧૬૫૬

માથેરાન,

પકાયલા, પુરાણા અને પ્રત્યક્ષ મજીન

પોલીશની શરૂઆત કરનાર

અને આ ધવાને એક ફેશનેબલ ધરાની મપાટીપર લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાયોનીયર

જી પણ કઈ નવી કૃતિઓ,

નવા ઘાટ, નવા ગણગાર, અને નવા અનકારો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

દુર્ગો પધારી તરફ લઈ જશે તો

જરૂર જ મોહશે !

પરિણામે અમને ખટાબ્યા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આપો દે કાલે ?

અખંડુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુબાઈ.

ટેલીફોન નં ૭૮૭

બાનુઓ અને ગૃહસ્થોને ખુશખબર

અમારી કુટુંબને લેન્ડલના ચિનાઈ જે પ્રાચીન ફ્રેન્ચ રિજેરેન્સી મપ-રિફાઈન બાઉન્ડ અને નમનતા બેરેલી જે મળીને ■ જુની જુની જાતની સાડીઓ પોતાના ક્રાફ્ટ વેરીબલ, જે મી સાયરો મુજબીને ટીમ્બોલિસ જે બેરેલી બેરે મધ્યમકક્ષ જાતની તથા કસમની કિનારો શ્રીમંતુ અને જાગીતું તો દુબાર બરતખમ ગ્રાહકોને ખાત્ર મતપમ ૮ પડે તેવી જાતનું તેનાર છે

એન્ડા પનારો અને બલેજ ખાલો કરો

બાનુઓ માટે સિલાઈખાતુ

મમોને ખાત્ર કરાડેડ છે જેમા પાસી હિ કુ અને સુવ મમની બાનુઓ માટે ખ્યાલ ખચ્ચોના જુની જુની જાતના મપના સુ યોગીયો પોતાના રિફરેન્સમા બેલી મતનની સિલાઈની દેને વાયદાસ તેવાર જે આપવામા જાન છે

ખાત્રગામના ઓ. ૧ સી પી થી મોકનમા આવે છે

બી. કલ્યાણની કંપની

જે મી કાપક તથા જરી માવના વેપારી

૬-૧૩ આઈ જરીવાળા મિલિયા ન ૩૧૫ ડાનકાદેવી રો., મુનાઈ

એલેખીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ.

ફેબોલીન

(કવીનનાઈ વગર)

મજા તાનીઆ (મેરેરીઆ) તાવો Cપગ બકસીંગ ઇનાજ છે આ દવા કરીનાઇન તગરની દારાથી તેની પાળથી ખરાબ અસર થતી નથી કીમન ૦૮૦

વેલ્ટેબલ

દૌનિક સીગ્ચ

ગી વનખતીમાથી સગરને નાત આપનારી ના પાચન નફિન રધારે છે અને ગરીરને નાત આપે છે આ દવાની ગીડીઓ પાલુ મળી વડ છે કીમન ર ૧૦૦

ગુળાવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીકવીઝ કમ્પાઉન્ડ

લીવર અને બરોળ પર લીમ્ફાની મજા થતી બગર કરે છે તેમાથી બનાવેલી ઉત્તમ દવા કીમન ર ૧૪૦

મજાનાનુ ઠંકાણ —

ધી એલેખીક કેમીકલ વર્કસ ક લી

પ્રિન્સેસ બ્રી, મુબાઈન. ૨

તથા નડોદન કેપ.

કપાંશીઆનુ તેલ.

આ તેલ ગધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમાં ધી તમ જ માખણની ગરજ સારે છે જાણીતા કુટુંબોમાં, હોટેલોમાં તથા વીથીઓમાં હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે.

એક રતલ, સાદાત્રણ રતલ, અને પાત્રીસ રતલના ડબ્બામાં જાણીતા વેપારીઓને ત્યાં મળે છે.

હિંદુસ્તાનમાં એકલા બનાવનાગ—

ઈન્ડિઅન કૉટન ઑઈલ કં. લી.
હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કારખાનુ : નવસારી.

શાખાઓ : સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુંબાઈ; ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London & the Strand to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally a week or some time as for freight and delivery if compared with the other systems.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs. a.		Rs. a.
Badminton Magazine	12 12	Pearson's Magazine and Xmas Number	7 8
	6 14	Review of Reviews	6 8
	7 14	Royal Magazine	6 0
	7 4	Smart Set	11 10
	14 10	Story Teller	5 10
	7 8	Strand Magazine	7 8
	7 14	Weldon's Bazaar of Children's Fashions	2 8
	7 4		2 8
	6 12		2 8
	4 14		8 8
	6 14		3 8
	5 12		2 12
	6 0		7 0
	12 8		7 8
	4 8		6 17
	7 14	Windsor Magazine	12 2
	7 8	Woman at Home	10 2
	7 8	World's Work	
	5 10	Young Ladies Journal	
	5 12		

Nash's Magazine
New Magazine
Novel

American & English News Supply Agency

Near Prarthana Samaj Hall, Gurgaum, BOMBAY No 4

સીખા કલ્યાણજીની કંપની.

પાંચ અમરકાંડક ઔષધો.

૧. તાનની અકસીંગ ગોળીઓ.

સીખા કલ્યાણજીની કીનંગ એન્ડ એન્જી પીલ્સ.

વિદ્વાન અને અનુભવી ડાક્ટરોની ગોળી તૈયાર કરવામાં આવેલી આ તાનની ગોળીઓથી કોઈપણ જાતનો નાક એકજ વિષમાં ધકેલ્યાજી ગોળીઓ સીવાથી દૂરી જાય છે. દરેક ગોળી નાકમાં દસાકે એકેક ગોળી પાછી અગત્ય દુધ સાથે જાળવી. કિ. ગીડી એકના રૂ. ૨.

૨. તાનજી અકસીંગ મીક્ચર.

આ મીક્ચરથી ગળીઆ, આતરીઆ મેનેગીઆ, વિગેરે જેવાં જાનનાં જેવી તાર ઉપર ગમનાંજી અસર થાય છે. મીક્ચરના ફક્ત નજીક ભાગ લીધાથી એકજ દિવસમાં ગમે તેવો તાવ નાશ પડે. અશક્તિ કે મુઠ્ઠી જેવાં કોઈપણ રોગો નથી તાર મળ્યા પછી પણ બે વખત વધુ લીધાથી ફરી તાર આવશે નહિ. કિ. શીડી એકના રૂ. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાડીન એન્ટીક કમેન્ટીક બામ.

આ મનમ શરીરે ચોગનાથી નધીરાન પદાસત, પુનઃ જનન થાય પગલુ લી જવું કે રસીક ઉપર મોઝે ચી આવે. પેટમાં દુખવું કે એસા બીજા કોઈપણ રોગો, સ્ત્રીઓના કમ્પ્લેક્સ ને ગભાળના બદલે રોગો, નાનગતુની નમણાઈ, વિગેરે સર ઉપર એકસરખો રામ-બાળુ અસરકારક મનમ છે. અનુભવી વિદ્વાન ડૉ. ટુની બામ મલ્ટી તૈયાર કરવામાં આ પે છે. કિમત શીડી એકના રૂ. ૦-૮-૦.

૪. અકાલ એન્ટિસેપ્ટ.

દાઢ માટે બહુજ જાણીતો અસરકારક - મનમ લાના વખતથી દુનિયા ચાને કીટથી હેરા. થતા અને ગળી ગયેના ગંદાઓને આ મનમ વાપરવા અમે ખાસ બનાવ્યું કરીએ છીએ. માત્ર બે ત્રણ વખતજ નમાવાથી તો મરી જાય છે, અને બગવું નથી પાડે. દરેક અને ખુશમો આપે છે. કિમત એક બાઈલીના રૂ. ૦-૪-૦.

૫. જીવાણની અમલકાંડક ગોળીઓ.

ગમે તેવી કમજીયાન ઉપર ત્રિ મુતી વખત થયા પાછી સાથે ચારજ ગોળી ગળી જવાથી પેટ સાફ આવે છે અને કમજીયાન દૂર થાય છે. તેનાથી પાચનશક્તિ વધે છે અને શરીરને મજબુત બનાવે છે. મનમાં વાયુનો ગોળો અપનો વિગેરે પેટના દરદો તથા મન ને તનની આગમાં, માથાનો દુખાવો વિગેરે ઉપર આ ગોળીઓ બહુજ કામ કરે છે. કિમત એક ડીની રૂ. ૦-૮-૦.

બનાવનાર અને વેચનાર—

સીખા કલ્યાણજીની કંપની,

મહેજી દવા વેચનાર.

૧. ગવેસવાડીને નાક, મુગડ જેમની ચાક્રીટ પાસે મહેરબાન, મુબાઈ.

આન્ય — ૨. મીનારામ ખીલી સુ, કાફ- મારફિટ, મુબાઈ.

શરીરની સુદૃરતા.

જરીગતી મુસ્તા મુદ્દ યોગી અને મુદ્દ વિર્યમા સમાજીની છે ત્યને લોની અને વિરની ગદ્દતા

મદનમ જગી ગોળીઓ

મા જ મહાત્માવી છે આ ગોળીઓ લોખી અને ચિનિ-નરના તમામ હંગે મુધારી, તીના ષડના અન્યથાને દર અને મજબુત બનાવ છે મર્યાદા નાશુત કરી દાનિમા દાર્દિ આજે જ વધારો કરે છે તેના થોડી મુતના મનથી માણુન તનુત, મુર, અને ઉશ્વરુ અને છે કો ગોળી ૮૦ નો ફા અદ

ગામનંબ્ર નાનાયણજી કેશનજી હેડ ઓફીસ-જામનગર-હાઠિયાવાડ.

આન્ય ઓફીસ, જાલગાંવેવીરોડ-મુખાર્ધ.

❖ ❖

ਜਥਾ ਪ੍ਰਮੋਦਤ ।

‘ ୩୨ ପ୍ରଶ୍ନନଟ ’

જિન્દગી ગાર્ન
કાળ પી છ લેખો

લેખ ૬ હિમતઢાલ મજેશઢ ઝલારીઝા, ઝમ ઝ મન ઝન ઝી
હિમત ઝાના ઢ ઢપાન મર્યે ઢુઢ

॥३॥

તૈયાર છે !

पात्र त्रैभङ्गा.

જા પાંચે પ્રેમકથાઓ શુદ્ધ વાચનના બદલ દાનમ નમત્તા છે
લેખક-શ્રી શ્રી દ્રશ્યકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, ગ્રી મ એન મથ બી
મૂલ્ય રૂ ૦-૬-૦

13 4275

૧૩ પ્રવેશક '

स्व सौ वमन्तया यन्त्राकर पञ्चाङ्ग
निर्गुणलक्ष्मी अने सद्गुणलक्ष्मी
तथा अन्य लेखे।

કિમલ ૩ ૦-૧૦-૦ ચોટ્ટા લુફ્ટ
૧. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુકબેન્ડર્સ, પ્રિ મેમ સ્ટુડિ, મુબાઈ ન.૨

જુની અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ પ્રધર્સ.

૨૦૬, મેળ મેમ્બર, સ્ટીટ, મુંબઈ.

તા નુ મિનામુ "Muffchain-Bombay" મિનિન ૧ ૧૭૬

મુચના — આ મામિકનુ નામ જાણી અમારું દરોમ મ લાવો

ફોટોગ્રાફીનું અપ-ટુ-ડેટ કામ ।

નવા યુગને સર્વાંશે અનુકૂલ ।

છટ્યામા છટલી કામની છબીઓ પડાવવી હોય અને ઉત્તમ પ્રાપ્ત
કામ બેટુ હોય તો

ગીચીરોડ ઉપના ફોટોગ્રાફર્સ

મેશર્સ પરમાનન્દ એન્ડ જનાર્દનને

ત્યા જાન, અને એકનાં ખાતી કરો.

અમ નાના નાદિ જેથેનુ એનુ ઉત્તમ કામ, મનોર-૭૬
અને નિવને સદાય મનોર આપનુ કામ

ગીચીરોડ

અમ નાના

પ્રતિમા નાટક.

જાતા રા મહિલાવ છબ્યાગમ ભટ્ટ
શુદ્ધ, મગ ને રસભરિત ભાષાત
(રામાયણની કવિ છે)
પ્રિયતમ ૩૬) પોસ્ટેજ વગેરે ભુત
એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની
પ્રિન્સેસ મ્હી/ મુબાર્ક ન

૨૦ વર્ષની છુની દુકાન,
હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સૂરજમલ લલ્લભાઈની કું.

હામે તમા મેળે જાતના મોગી તથા નાની સાઇએના હીરાઓ તથા
મોની મારીક પાના વિશેરે અરેરાત છુટા તથા જવાબદાર મારો
હાલની વાહુ દેરાનુ કોઈપણ ભાતુ ઝવેરાત તથા સોના ચાંચીના દાગી
નાઓ તથા તેમજ મોર થી બનાવી આપવાના આનરો
હામે માવની આકાશી કરી આપીશુ તેમ જ ઝવેરાતના દા પાનાનુ રીપર
કરી આપીશુ

કે-૨૨૫-૨૨૭ કાવળાદેવી રોડ, પોસ્ટ એફીસની મામે,
૩-૧-૧૬ મુબાર્ક.

ટેનીફાન
ન ૨૨૩૬
ટેનીફાઈ એડરસ
Calmness,
Bombay

"THE ORATOR"

BY

DR. HUMPHREY E. M.

A book full of profound wisdom and instructions on oratory. It teaches the art of making impressive and instructive speeches. Indispensable for the aspiring orator. Most useful for public life. An important addition to the platform. An analytical treatment of the different branches of oratory and its nature. The subject is thoroughly thrashed out.

Price Rs. 1 only

વક્તા

ગર્જનશક્તિમા વધુત્વ કયા ઉપર લખાયેલું
એક અને બીજી પુસ્તક વક્ત વક્તા કેમ બેળથી
સકાય તેના ઉપર બધારે દિધી તપૂષા વિવેચન
કરેલું ગર્જન ભાષામા આ એક પુસ્તક છે ઉચિત
વખાને માટે મલકત ઉપયાગી દેશમેવામા ભારી
મદ માર કીર્તિનું સજ્જ સાધન ચાહુ જગતના
મિત્ર ઉચ્ચશિક્ષાની વિધાર્યો માને ખાત ઉપયોગી
ફક્ત એક પુસ્તક વખત છે

કિ ૩ ૨-૦૦ લેખક ડો ૦ શુક્ર
મોન એજન્સ, મુબાર્ક બ્રધર્સ, મુબાર્ક ન ૨

રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના અભ્યાસકેને માટે ખાસ !

થોડી જ નકલો બાકી છે.

૧. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૫ નો

કૉંગ્રેસ અંક રૂ. ૦-૮-૦.

આ અંકમાં ગુજરાતના ભાષીતા લેખકોના તેર ઉત્તમ લેખો છે કૌશિકના ઐતિહાસિક અવલોકનો તથા રાષ્ટ્રીય પ્રશ્ના ઉપર સચીન ચર્ચા કરતા અનુભવી લેખકોના ઉત્તમ લેખો છે તે ઉપરાંત કૉંગ્રેસના પ્રમુખ મર અન્વેષક પ્રસન્ન મિશ્ર અને ભણીતા ગુજરાતી અમર તથા બીના હુજારી લેખકોની સુદર હાજીઓની આ અંક નવકૃત કરવામાં આવ્યો છે આ અંકની કૃત્યોની જ પ્રતો બાકી છે

૨. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૬ નો

ગુજરાત પરિષદ્ અંક રૂ. ૦-૧૦-૦

૧૯૧૬ના ઑક્ટોબરમાં અમદાવાદમાં ભરાયેલી પ્રાન્તિક રાષ્ટ્રીય પરિષદ્ મેળવણી પરિષદ્ અને સંસારમુધારા પરિષદ્ના પ્રસંગ ઉપર મંત્રવામાં આવેલો આ અંક કૉંગ્રેસ અંક જેટલો જ ઉપરોક્તો વાચનથી ભરપૂર છે રાજકીય પ્રશ્નો ઉપરાંત મેળવણીના અનક ફાપ્રશ્નોની રસભરી ચર્ચા મેળવણી ખાતાના ભણીતા અધિકારી લેખકોના તથા અભ્યાસકેના હાથે થયેલી છે ઉપરાંત તેમાં તેર સુદર ચિત્રો જુની જુની પરિસ્થિતિ પ્રમુખોની હાજીઓ અમદાવાદના ભરેલા લાયક રચનોના ચિત્રો તથા 'દેવજીવકશ ગુર્જરદેવી' શ્રી અલ્પત સુદર ચિત્ર વિશેષથી આખો અંક મનોરંજક અને આકર્ષક છે

૩ 'સમાલોચક'ની ૧૯૧૬ ની કૌશિક.

છુટક, રૂ. ૩.

અધિલેખી પ્રતના

રૂ. ૩-૪-.

પોસ્ટેજ ભુદુ વગરેમાં.

ત્રણ રૂપિયામાં ગુજરાતના ભાષીતા લેખકોના ઉત્તમ લેખોનો સમૃદ્ધ ગુજરાતી રચનમિના 'કેને-ગણિતા અને ક્રિષ્નાગણના ભાષીતાનારોના સુવિચાર અવગણનો સુમ્મત્ત અને ન્યાયી-ન્યાયી વાર્તાઓ અને હાલમાં ચોલુઓ સુદર ચિત્રેક ચરે વધ અપાયા છે કેવલ થોડી જ નકલો બાકી છે આ કૌશિકમાં ગુજરાત પરિષદ્' અંકનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે

ગયા વર્ષની કૌશિકના છુટક અંગમાં પરિષદ્ અંક શિવાય દરેકના રૂ. ૦-૧-૬ પોસ્ટેજ સાથે આ લાભ વારંવાર મળતો નહિ હોવાથી સાહિત્યના શોખીનોએ તાત્કાલિક મનીઓર્ડર કરી ભેજતા અંગે મગાવી લેવા ની પી મોકલવામાં આવશે નહિ

લખો—

વ્યવસ્થાપક 'સમાલોચક'ને પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબાઈ નં. ૨.

પ્રતિમા નાટક

જાતા રા મણિલાલ ઇલાચમ્ ભટ્ટ.

શુદ્ધ, સચ્ચ ને સસંગત લાપાળ

(સમયલુની વસ્તુ છે)

કિમ્મત ૩ ૧) પેસ્ટેજ વગેરે જુડ

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુમ્બઈ ન

૨૦ વર્સની જુની કુકાન

હીંગ તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સૂરજમલ લલ્લભાઈની કું.

દમારે તમા ડોપણ જાતના મોઢી તથા નાની સાઈઝના હીરાઓ તથા મોટી માલિક પાના વિગેરે ઝવેરાત છુટક તથા જ્યાંજ મજશે ટાલની ચાલુ ફેશનનું મોઢીપણું જાતનું ઝવેરાત તથા મોના ચાલીના છાં નાનો તૈયાર તેમજ જોરદારથી બનાવી આપનામા આવશે હમો માનની આજ્ઞા કરી આપીશું તેમ જ ઝવેરાતના દાંડીનાલ રીપેર કરી આપીશું

ટેન્શીશન
૧ ૨૨૩૬
ટેન્શીઆઈ એડ્રેસ
Calmness,
Bombay

૬૦-૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી ગેડ, પોસ્ટ ઓફીસની સામે,

૩-૧-૧૬

મુખાઈ.

"THE ORATOR"

BY

MR. BHUKHARJI R. M.

A book full of profound wisdom and instruction on oratory. It teaches the art of making impressive and instructive speeches. Indispensable for the aspiring orator. Most

subject is thoroughly thrashed out.

Price Rs. 2 only

વકતા

એન્સાઈક્લોપીડિયામાં 'વકતવ' શબ્દ ૬૫૨ લખાયેલું એન્સાઈક્લોપીડિયામાં અગ્રીમ પુસ્તક વકતવ કળા કેમ મેળવી શકાય તેના ઉપર બ્યવહાર દ્રષ્ટિથી સંપૂર્ણ વિવેચન કરતું એન્સાઈક્લોપીડિયામાં આ એન્સાઈક્લોપીડિયા છે. આ વકતાને માટે જાતના ઉપનામો દેસાએનામા ભરી નહિયાર કીર્તિનું સમગ્ર સાધન ચાલુ જમાનાનો મિત્ર, ઉચ્ચશિક્ષાની વિધાયાઓને ખાતર ઉપયોગી ક્રમ એન્સાઈક્લોપીડિયા વકતા છે.

કિ. ૨ ૨-૦-૦ લેખક, ડૉ. ગુલશન
મોવ એન્સાઈક્લોપીડિયા, શુદ્ધ અધિકાર, મુમ્બઈ ૦ ૨

રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના અભ્યાસકોને માટે ખાસ ! થોડી જ નકલો બાકી છે.

૧. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૫ નો

કૉંગ્રેસ અંક ૩. ૦-૮-૦.

આ અકસર ગુજરાતના ભણીતા લેખકોના તેર ઉત્તમ લેખો છે દેશભ્રમના ઐતિહાસિક મવનોકનો તથા રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપર સચોટ ચર્ચા કરતા અનુભવી લેખકોના ઉત્તમ લેખો છે તે ઉપરાંત દેશભ્રમના પ્રમુખ વ્યવસ્થાપક પ્રસન્ન મિશ્ર અને ભણીતા ગુજરાતી અભ્યાસકો તથા ભણીતા ગુજરાતી લેખકોની સુદર છબીઓથી આ અંક અનુભૂત કરવામાં આવ્યો છે આ અંકની કિંમત થોડી જ પ્રતો બાકી છે

૨. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૬ નો

ગુજરાત પરિષદ અંક ૩. ૦-૨૦-૦

૧૯૧૬ના ઓક્ટોબરમાં અમદાવાદમાં ભરાયેલી પ્રાંતિક રાષ્ટ્રીય પરિષદ કેળવણી પરિષદ અને સંસારસુધારા પરિષદના પ્રસંગ ઉપર મુલાકાત આપેલા આ અંક કૉંગ્રેસ અંક જેટલો જ ઉપયોગી વાચનથી ભરપૂર છે રાજકીય પ્રશ્નો ઉપરાંત કેળવણીના અનેક પ્રશ્નોની રસભરી ચર્ચા કેળવણી ખાતાના ભણીતા અધિકારી લેખકોના તથા અભ્યાસકોના હાથે થયેલી છે ઉપરાંત તેમાં તેર સુદર ચિત્રો જુગીજુગી પરિષદોના પ્રમુખોની છબીઓ અમદાવાદના તેવા સાચક સ્થળોના ચિત્રો તથા 'સ્વદેશીય ગુર્જરદેવી' ઇ અત્યવ સુદર ચિત્ર વિગેરેથી આખો અંક મનોરંજક અને આકર્ષક છે

૩. 'સમાલોચક'ની ૧૯૧૬ ની ફાઈલ.

પુસ્તક, રૂ. ૩. બાંધેલી પ્રતના રૂ. ૩-૪-૦.

પોસ્ટેજ ભુદુ વધારેમાં.

ત્રણ રૂપિયામાં ગુજરાતના ભણીતા લેખકોના ઉત્તમ લેખોનો સમૃદ્ધ ગુજરાતી રમણમિત્રા 'દેનેહસરિતા' અને 'વિશ્વરૂપ'ના ભણીતાનાદેશના સવિસ્તર અવલોકનો, દાસ્તગીના અને ન્હાની ન્હાની વાર્તાઓ અને લગભગ પોપોસો સુદર ચિત્રો અને વધુ અપાયા કિંમત થોડી જ નકલો બાકી છે આ ફાઈલમાં 'ગુજરાત પરિષદ' અંકનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે

ગયા વર્ષની ફાઈલના તુલક આજેના પરિષદ નાક સિવાય દરેકના રૂ. ૦-૧-૬ પોસ્ટેજ સાથે છે આ લાભ વારંવાર મળતો નહિ હોવાથી સાહિત્યના શોખીનોએ વાલાલિક મનીઓ રૂ. કરી નેહતા આજે મગાવી લેવા ની પી મોકલવામાં આવશે નહિ

લખો—

વ્યવસ્થાપક 'સમાલોચક'ને પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ નં. ૨.

સમાલોચક.

અનુદ્વેગકર વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ વત્ ।

સ્વાધ્યાયામ્યસન ચૈવ ધાક્ષાય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૨ મુ.]

મે ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૫ મો.

તત્રી—રા. અખાલાલ બુલાખીરામ બની, બી. એ.

રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પટયા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—રા. ગમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

વિષયાનુક્રમશ્લિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. સ્ત્રીઓનો કર્તાવ્ય પ્રદેશ	
અ. સૌ. શારદા સુમન્ત મહેતા, બી એ,	૨૨૫
૨. ડૉ. સર જે. સી. બોઝનો હિન્દુ યુનિવર્સિટિને સંદેશો	
પ્રૉ. નિર્ભયશંકર અમરજી યાત્રિક, એમ. એ,	૨૩૫
૩. હિન્દી ચિત્રકલા	
રા. હિમતલાલ ગણેશજી અ જરિયા, એમ એ,	૨૪૧
૪. તનુરુરતી યાને ઈલાજે કુદરતી રમુજ દૂધી વાર્તા	
રા. છોટાલાલ હાલાભાઈ જાગીરદાર	૨૪૭
૫. મત	
ગ. રણજીતરામ વાવાભાઈ, બી એ,	૨૫૬
૬. સંધ્યાસુન્દરી કાવ્ય	
ગ. જેવંચરમ જમનાલાલ	૨૬૧
૭. ભાસના બે નાટકોના ભાષાન્તર	૨૬૨
૮. ગ્રન્થાવલોકન ૧ સ્ત્રીઓને સંદેશ, ૨ ચોખેરવાળી ભા. ૨ જે	૨૭૧
૯. કૉલેજીઅન ચાલુનાર્તા	
રા. ભોગીન્દ્રરાવ રતનનાન દિવેટિયા, બી એ	૨૭૨
૧૦. મિદ્ધાર્થકુમારનું અનલોકન	
રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પટયા, બી એ, એવએવ બી,	૨૭૬

વાર્ષિક લવાજમ રૂપીઆ ત્રણ, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂપીઆ પાંચાચાર.

આ લવાજમ સરખાતમો જ લેવામાં આવે છે

સમાલોચક

પુસ્તક ૨૦ સુ]

એ, ઈ. સ. ૧૯૨૭.

[અંક ૫]

સ્ત્રીઓનો કર્તવ્ય પ્રદેશ

લેખક-અ સૌ ગાંધી મુમન્ત મહિતા બી એ

આજે દિવસ ખગ્ગલ ધન્ય છે આ સમાજ એ- વળ પૂરું કરીને બીજા નવમા પ્રયાણ કરે છે જે મહાત્મ નગ્ગલના ન્યાયક તરીકે આ સ્થાપના ઉદ્ભવી છે તેમને જ અનુરૂપ આ નગ્ગલ કાય છે મહાત્મા ગોખલેએ ક્યુ હતું કે, ' જ મનુષ્યોના નવ સ્વદેશાનિર્માણ અર્થે શ્રદ્ધા અને સ્વામાર્પણવિનિષ્ઠિત થએલા હોય તેમને માટે દુનિયામાં એવું જાઈ જ કાર્ય નથી કે જે ન થઈ શકે ' સાદુ પણ સગીન માન્યો નવાનું નહિ પણ નવનમા મૂકવાનું ખરું ઉપયોગી બનવાર કામ કરવું અને તે રીતે સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ કરવી એ આ સમાજનો મુખ્ય હેતુ છે

સ્ત્રીઓના પ્રશ્નનો નિર્માણ સ્ત્રીઓથી જ વધારે મારી રીતે થઈ શકે તેમ જ પુરોના ઢાંચા પણ સ્ત્રીઓની મુક્તિ, સહાનુભૂતિની જરૂર છે એટલા માટે આપણા આસાદિક રીતરીવાજોની ખામીઓ, નાદરશીય પ્રશ્નોમાં આપણા દેશની જરૂરીયાતો વિશે વિચારેલું જાન સ્ત્રીઓમાં ફરારીને ચારે તરફ જાગૃતિ પેદા કરી એ તરફ આ સમાજનું પ્રમાણ છે અને તેને માટે અનેક વ્યવહાર ઉપાયો યોગ્યતામાં આના છે

કોઈ પણ કાર્ય સમ્પત્તાથી પાટ ઉતારના માટે નિયમલુની જરૂર છે સ્ત્રીઓમાં શિખરુની ખોટ છે એ તો સર્વત્ર કલુષ થએલી નાન છે આ શિખરુની ખોટ પુરી પાડના માટે આમસ્થાએ એક ઉત્તમ માગ લીધા છે અને તે એ છે કે દરેક સ્ત્રી ઉપયોગી વિચારની ન્દાની ન્દાની સરગ જાપામાં પત્રિકાઓ તથા કગવરી, અને તેનું દરેક દરેક દેખણે વાચન કરાવવું તેની મમત્સુ પા રી, વિવિધ સમીપી ચર્ચા કરવી આ રીતે આ વિષયે સ્ત્રીઓના મગજમાં સાવનાનો પ્રસાર કરવા માટે એ ૪૦૦૦૦ પ્રતોની વહેંચણી જાહેરમાં તેમ જ ગ્રામગ્રામોમાં કરવામાં આવી છે. ગામડે ગામડે શ્રીરો આ નાપડીઓ તથાવવા માટે ન્દાના ન્દાના વાચનાત્મક દિના કર્યા છે, એવું જ નહિ, પણ એ વાંચના બગેલા સમજના છે કે નહિ, તેમાં સી રૂપી મુગીમતો નહ

ઁ, શેમા રોમા સમજાવું નથી પરી, કેટલી સ્ત્રીઓ નાચનનો વાલ લે છે એ ગદાનો ગિયોર મગા
સીને તેનો નિકાલ કરનામા આવે છે નથી વાચન ઉપગત દેડેડેલે સ્ત્રીઉપયોગી ભાવણો પણ
કરનામા આવે છે મોટી સ્ત્રીઓ માટે જરૂર વાગે ત્યાં સિદ્ધાંતગો, ઉદ્યોગગો શરૂ કરનામા
આત્મા છે આ પ્રકારના કાર્ય માટે ખરેખરા ઉત્સાહી અને સ્વાસ્થ્યસાગી મેંડક ગેરિવ્યવસ્થાની જરૂર છે
પમા, કીર્તિના લોક વગર નિષ્કામ ભાવે કામ કરનાર આણુઓ મગના બહુ મુશ્કેલ છે એ તો કામ
કરનાર જ જાણે છે તે આની શક્તિનાજી સ્ત્રીપુરોષો ગામડેગામડે ફરીફરીને તૈયાર કરનાવું
પણુ પિંડે કામ આ સમાજના ઉમાહી મેકેટરીએ કહ્યું છે તે ખરે જ ધન્ય છે એમના
જેવા અગ્ર કાર્ય કરનાર ના હોત તો એક રૂપ જોટના દુકા મમયમા આટલું વિશાન, આટલું
નગીન કામ થાત નહિ મહાત્મા ગાંધીજી કહે છે તેમ એમને તો ગનનિમ, ખાતા પીતા,
જગતા મુતા, ખેસના ઉઠતા, ભગિનીસમાજ મનમા વમી ગહેની છે એઓ તેના આત્મા થઈ
રહેતા છે પરંતુ આરા એનિષ અનેક પુરોષોની હિંને ધણી જરૂર છે ગરબ કે જે મહાન મેના
તેમનો હાથમા બીધી છે તેની અગત્ય આપણને બહુ છે સ્ત્રીઓ પુરોષોના કામમા, પુરોષોની વાન-
ચિનમા ભાગ લેતી, વાનિના કસતી, તેમના માનસિક કાર્યના, મરદગે મમજતી અને પોષતી
થરો સારે જ આપણા દેશનો ઉદ્ધાર થશે આના પ્રકારના ઉચ્ચ આશયવાળી સ્ત્રીઓ યશી
નીકળી આવે છે પણ કમનમીમે તેમની ઉચ્ચ આશા એમના યગ્ના ઓરડાની બહાર નીકળી
નહતી નથી, વાગ્યું કે તેમને કોનાકોઈ નથી એ પ્રકારના નાશક થવાનું કામ આ સમાજે
ઉપાડેલું છે એકદર રીતે જોતા આ વ્યવહાર કાનવું બરિષ્ઠ તો ઉજળું જણાય છે મહાન
મુશ્કેલ લખનાર ગરિલન કહે છે કે -

God appoints to every one of His creatures a separate mission and
if they discharge it honourably if they quit themselves like men and
faithfully follow that light which is in them withdrawing from it all cold
and quenching influence there will assuredly come of it such burning as in its
appointed mode and measure shall shine before men and be of service con-
stant and holy Degrees infinite of lusture there must always be but the
weakest among us has a gift however seemingly trivial which is peculiar
to him and which worthily used will be a gift also to his race for ever

For all may have if they dare to choose

A glorious life or grave

અર્થાત્ ક્રિષ્ણ શ્રેષ્ઠ મનુષ્યને કાઈક કામ મોખે છે, અને જો તે ચોખ્ખી રીતે બજાવે
અને શ્રેષ્ઠ ગુણો પોતાના અતર્હિતની આગાહીના નતન કરે તો અપૂર્વ પવિત્ર પ્રકાશ
ઉદભવે છે પ્રકાશમા જ્ઞાનજ્ઞાન સ્વભાવ તો હોય જ, પરંતુ અસહનમા અગત્ય, સામાન્યમા
સામાન્ય મનુષ્યમા પણ કાઈક શક્તિ રહેલી હોય છે, કદાચ એ શક્તિ યશી અપ દરો

સાનતીવદ્ર ભાગ ૩ જો ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ સંપની, મુમર્ષ

તોપણ તે તો યોગ્ય ઉપયોગ થાય તો જનમમૂલને અત્યંત વાળ કઠી નોકે તે માન્ય રાધે તો દરેક હાન યશસ્વી થઈ જો આ પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષ, ગાનક, ખેતી ગારિકા આ મન્ય રાધે તો મમાગમા રામ ઉત્પન્ન કરી સફ તે આમનન પ્રેરના જગત્તે આ, તેની શક્તિ કરાવો આ મમાજ વત્ત કહે કે એ જ એમો ઉદ્દેશ છે

આપણા દેશમાં હવે મેનાની ભાનના પ્રગત થતી જતામાં આવે કે પરતુ હજી તે જાનના રૂપ છે તેને ન્યારહાર કપ કેની રીતે આપણે તેની મમજાલ નથી એમ જુ કરીએ અને કેમ કરીએ એવા પ્રશ્નો પૂઠાય કે આવી જનિનાની રાખી મેનો માનુષ પડે છે આ સૂ મેનોને નાહિતી આપવી, આપણા આત્મ મમજાવના એ આપણી મમાજનુ કત પ કે

મેનાની ઉત્તરિ માટે, પ્રગતિ માટે, આપણા મેના તેમ જ અન્ય દેશોમાં જૂ. જૂ. પ્રાચીના ઉપાયો મેનામાં આવે કે આપણા જ મેનોને વિચાર રીએ તો ક્ષાત્ર મમાજ, આય સમાજ, પ્રાચના મમાજ, પૂના, મુનાર્, જનજના મેનાસ ન, વિદ્યાનયો નુન, મુનાર્, અમ નાવ, અને નિઆના નિના વિચારો વિદ્યાનયો જૂ. જૂ. નહરોના મેનામકો, શુક્રકો, મરેનુ પ્રધાલુ એક જ નરક કે શ્રીપુત્ર જનને યોગ્ય નાન આપીને પ્રાચીન ભારત નાની વિભૂતિ પુન સ્થાપિત કરવી આ ઉચ્ચ આ સ પૂળ કરાને માટે શ્રીપુત્ર જનનેની મગ છે કોઈ પણ નહેદની અગવડ થાય તારે જ મગ પ્રાપ્ત થાય કે તે શિસય તો નિદિત અવસ્થામાં જ મેનાય છે દષ્ટાન્ત નર્ગી મરેશી નસ્તુ મો નાપગી, મેના વેપા મના ઉત્તેજન માટે, મેના માન જાગવના માટે, મેશ પ્રતિ પ્રેમની નામગીથી મરેશી મનુઓ વાપરવી એ મતનો પ્રચાર કરના માટે મમાજના ભાગના (Partition of Bengal) ની જરૂર નહોતી એ ભાનના કાર્ લાગ્યગીની જન્મ પામી નવી પણ અવેની વગવગને એ કારણને કીધે ધણો મુઓ મરેશી, તેનુ મણુ પોપલ થયુ કાષ્ઠક હા આન્યો, તેભાન માટે મેના વિચારના થયા એમ ભાન થયા માણુ કે અવેશી વિરુદ્ધ જનન તે દેશ હ કે માટે તે બોહુ કે અને મેના વાજળી છે પોતાના મેને બુએ મારીને બીજા દેશને તનગર કરવાનો રમ્તો કે પોતાના દેશના વેપાગી શક્તિ મગ દેશની આનાદી ની થઈ રકે નહિ મેના ઉદ્યોગ નગર વારેવારે દુઃખના મન્ટ પડે છે, ઉદ્યમ પડી ભાગે કે અને નરિશ્ર આવે છે

ત્યા પડી જ દિન્દુઆન એક મયુકન પ્રજા કે તેનો ખ્યાન આયો ભારતના એક મગવાન પ્રજા કે ને માટે નાનિની બિજના, પ્રાન્તિક મનબે, મનુ દૂર કરીને આપણા બાગકોને એમ નીખવતુ મેડીએ કે આપણે ભાગતવાસી છીએ આ પ્રમાણે ઉદ્દગાન કરના બાગકોમાંથી ભરિધ્યુ દિન્દુ ઉત્પત્ત થશે ભરિધ્ય ભાગતમા મન પથ એક થશે પગનુ એ પરિસ્થિતિ નાના માટે સતો કરવાની જરૂર નથી એ આ મને અનુ પ જનન કરવાની જરૂર કે એ જ વગવગની જરૂર છે આ પ્રમાણે દિન્દુની મેરા એ જ આપણે મન મહાન જન-

મેંના છે માટે બહેનો નવૃત્ત યાઓ, ઉરે, બાથ બીડા અને જ્યાં સુધી કષ્ટ પડ્યાંમાં આનુ નથી ત્યાં સુધી બેસી રહેનો નહિ.

આપણા આચાર અને વિચાર માં એકગાંધીયતાની ભાવના થતી જોઈએ અને તે ભાવના જાગૃત કરના માટે કેળવણી, અને સરકારની જગર છે વિવિધ પ્રકારના નાનથી મુસરદાર આવી મળના નથી અર્થથીન કેળવણીનું વક્ષ નાંધીયતાની ભાવનાની ખીનવણી એ જ છે એમાં માનસિક, ધાર્મિક, અને નૈનિક કેળવણી સુનો સમાવેશ થાય છે ભાવના વાળી ભારતનાર્થીય બનાવવો, રાષ્ટ્રીય ભાવનાને એકરૂપના આપવી, ન્યાર્થિય કરવી, આપણા પ્રયાણનું રેખાચરન કરવું, આ સર્વ કાર્ય આપણે કરવાનું છે આપણે માટે ખીનને કરવા ફેરાનું નથી આપણો કાર્યક્રમ આપણે જ ધરાવો છે કોઈનો જરી આપેનો કાર્યક્રમ આપણને અનુકૂળ નથી આપણામાં એટલી તો શક્તિ આવેલી છે.

પ્રાચીન નાન, વિદ્યાને અર્થથીન જ આપવું એ આપણા શિલણનું લક્ષ્ય મળક કરવાનું છે અનેક પ્રકારના આગ શોધી કલાકારના છે જીવનના, કર્તવ્યપ્રેરના, અને વ્યવસ્થાના નાન મત રાહેરી તરીકેના નવા વિચારો, પ્રેમ અને મિત્રતાના રૂપાનરો આ અંગે એવી બીજી બામતેનો નીકાન આપણે ઉત્સાહપૂર્વક કરવાનો છે આ નાન કર્તવ્યપ્રેરનામાં સ્ત્રીઓની માનમિક રક્તિનો જૂ. પ્રકારનો નિરાસ કરવાનો છે જે જુદીના શિક્ષણથી નમ્રતા, કેમવતા ક્ષતિવાદિ નાનુક, રમિક, સ્ત્રીવનો લગ થાય તેની કેળવણી તે ખરી કેળવણી કહેવાય નહિ ચાગિચની દલના, તેની ખીનવણી એ જ કેળવણીનો ઉદ્દેશ રાખવો જોઈએ *Intellectual accomplishment*—જુદીની ખીનવણીને પ્રાધાન્ય આપવાનું નથી, આપણા રેશના ઇતિહાસમાં અને બાદિત્યમાં સ્ત્રીવની ભાવનાનું ચિત આરેખાયું છે તેને માટે ખરી લાગણી ઉત્પત ના થઈ રોય, તેને માટે થોચ ગર્વ ઉપન થયો ના હોય ત્યાંસુધી આપણી કેળવણી અધૂરી જ કરનાય.

કેના પ્રકારની સ્ત્રીઓ દષ્ટાન્તથોચ આપણે ગણીશું? ગરીરે મજબુત, સમયમુચકતાવાળી, દીર્ઘ દષ્ટિવાળી, સ્ત્રીઓને વખતે દ્વિમતવાળી સ્ત્રી સ્ત્રીને આપણે માન આપીશું નહિ? તેના દષ્ટાન્ત આપણા ઇતિહાસમાંથી મળે છે ચિતોડની પશ્ચિની, આદળીખી, માનસીની રાણીનાં જીવન આપણને ખીનુ શું નીખવે છે? ભકિતમાન, તત્વતાની સ્ત્રીકરિની આપણે પ્રકાસ કરતા રોઈશું તો મીનગાઈનું દષ્ટાન્ત મ્હો આગળ છે રાજ્યકાગલાગમાં કામેન સ્ત્રીને અનુસરવું હશે તેને રાણી બનાવી, અલ્પલ્પભાઈ, લક્ષ્મીનાઈના દષ્ટાન્ત છે આદર્શપત્નીના દષ્ટાન્ત તો અનેક છે કુમારિકા જોવી રોય તો બમાનો આર્ત છે સ્ત્રીવની પરાકાઠનો મમાવેશ ગાન્ધારીમાં થયો છે એવો ખીનને દાખલો આપણને કોઈ પણ દેશના ઇતિહાસમાં મળે નહિ આટલું તો ચાગિચના નિકામ માટે.

આ સવળાની સાથે સ્ત્રીઓએ વધાર કર્તવ્યનિષ્ઠ થવાની જગર છે જીવનની સર્વસ્થિતિને અનુકૂળ થતાં તેને શિખવાનું એ પત્ની થતા પહેલાં તેને સ્ત્રીત્વ શું છે તે જાણવાનું છે અને સ્ત્રી થતા

પરેના મનુષ્યત્વનું બાન પ્રાપ્ત કરવાનું છે અને તે જ ક્રમ પ્રમાણે કન્યાની કેળવણી આપવી આરમ્ભ છે અને તેટલા માટે સામાન્ય સાહિત્ય ઉપગન વિજ્ઞાન, દૈનિકાન્ય, અર્થ બુદ્ધિગતી જ્ઞાન આરમ્ભ છે ભારતવર્ષના નૈનિક આદર્શ આ મુજબના બહુ જ રૂપ લીધું છે રાષ્ટ્રીય અને પ્રાંતીય આદર્શો એમાં સમાવેલ થાય છે આપણા દેશના ભૂતકાળનો મનુષ્ય અને ઐતિહાસિક જાતિને મેળી રહેવાનો વખત નથી પરંતુ જગતના અન્ય દેશો સાથે તેનો મનુષ્ય દેવો છે, અન્ય દેશોની પ્રગતિ કેના પ્રકારની થાય છે તેનું જ્ઞાન આરમ્ભ છે અને તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના એ રસ્તા છે, મેલકોનેન્ટર્ન, શ્રીઓના પ્રભાવો તથા માનુષ્યામાં અને તેને માટે ન્દાની મોટી શાળાઓ, પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓ, શ્રીઓના ર્ગો વાચનશૃંગે, આખ્યાન શાળાઓ એ સાધન છે પરંતુ આ શાળાઓ અને આ ર્ગો આપણા દેશની પરિસ્થિતિને અનુ, ગ હોવા જોઈએ, મિત્ર હોવા નો નિર્ણય જરૂર અને જાય છે અમના, સુરત, પુનામાં છે તેવા મદિનામિષ્ટાઓ નેરેકેરેક છાત્રામાં કરાવા જોઈએ અને તેના કાર્યક્રમમાં પ્રમુખ નુસાર ફેરફાર કરવો જોઈએ પહેલું પગલું આપણે ભવ્ય જોઈએ રાષ્ટ્રીય હોળીઓ નસેને તૈયાર કરવાની ઇચ્છા ગમે છે આગળી કરે છે સાગી ઐતિહાસિક શ્રીઓ આ કામ કરવાને આગલ કરે તો સાગી નમો નામનો નિશા મર્ધ શરૂ, પરંતુ શ્રીઓ આગળ પતા દહારે છે છોકરાઓ અને છોકરીઓ માટે મોડેલોની મોટા શરૂઆતમાં જરૂર છે તેની દેખરેખ માટે આગ કુટુંબની મેટરોની જરૂર છે, શિક્ષકોની જરૂર છે આ બધું કામ હવે આપણે જનકી કરવાનું છે દરેક પ્રજાને માથે ભવિષ્યની પ્રજાને શિક્ષણ આપવાનું કર્તવ્ય પ્રાપ્ત થયેલું છે, મનુષ્યત્વનું આ એક નિમિત્ત કરેલું કર્તવ્ય છે હવે જો અર્થશીલ જાતિના મદત્વના તફવેદની ભાવના માનુષ્યામાં ઉતરે તો મુશ્કેલી વળે અને દુઃખ થાય એ ઉત્તરો નિમ્ન નામના માટે ભાગ્યમાના અનેક વતોની આગા ગમે છે ખગ ધર્મનિષ્ઠ કર્તવ્ય નિષ્ઠ ઉપાસકોની આગા રાખે છે સ્ત્રીમત્ત કલવણીનો પ્રવાર કરવા માટે મેંકડો શ્રીપુર પોએ એકમ પ્રજાને જામ આ લવાનું છે વામી રજના વખતમાં પોતાના રગમાં કે ગામ ગમાં દરેક શિક્ષિત અગ્નિ વા નિમેકાઈ નહિ તો બાગ પાં આપે તો તેને વીરે 'દેવો બરો તામ થાય' વળી પાછા માનુષ્યામાં સાહિત્ય વધારવા માટે પ્રયાસ આરંભવો જોઈએ, ચોપડીઓ અને ચોપાનીઆ શિક્ષકો કરતા વધુ વધારે કામ કરી શકે છે અને એટલા માટે આ જમાનાના સાધારણે મિનતી કરીશું છે નવા જીવન, અને નવા આ ન માટે નવું સાહિત્ય ઉપન કરવાની જરૂર છે નવા આદર્શો, નવા તત્વોની તથા કરવાની જરૂર છે અન્યાનુ આપણે સાહિત્ય બહુ જ શુદ્ધ અને નિરસ છે તેમાં કાઈ ઉડી, ગભીર, જાપ કે ભુગમે નથી શુદ્ધ, અગ્રેક, અગ્રમ અકમર વિગેરે મહાન પુરોના ખગ જીવન જાણના માટે ઇંગ્રેજ ભાષા શીખવાની-સારી રીતે જાણવાની જરૂર પડે તો-ભારતવર્ષનો ઇતિહાસ શ્રીઓ કેવી રીતે મનમાં ઉતારી શકે? રશીઆના મહાન પીટરની મા ગણી ઈંગ્રીન ઘણી જ ઉસાહી બગરાન અને શુદ્ધિશાળી હતી તેણે રશીઆના સાહિત્યને જે કાગો આપ્યો છે તે

મેના છે માટે બહેનો જન્યુટ થાયો, ઉઠે, બાથ બીડે અને જ્યા સૂધી છટ પરિણામ આપ્યું નથી ત્યા સૂધી બેસી રહેજો નહિ.

આપણા આચાર અને રિવાજો એરાષ્ટીયતાની ભાનતા થી નોંધણે અને તે ભાનતા જન્યુટ કરના માટે કળાત્મક, અને સરકારની જગર છે વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાનથી સુસજ્જાર આવી જતા નથી અર્વાચીન કેળવણીનું લક્ષ્ય રાષ્ટ્રીયતાની ભાનતાની ખીનવણી એ જ છે એમાં માનસિક ધામિક, અને નૈતિક કેળવણી સહુનો સમાવેશ થાય છે ભારત અને ભારતવર્ષીય બનાવવો, રાષ્ટ્રીય ભાનતાને એકરૂપતા આપવી, નિયંત્રિત કરવી, આપણા પ્રયાણનું રેખાદર્શન કરવું, આ સર્વ કાર્ય આપણે કરવાનું છે આપણે માટે બીજાને કરવા દેવાનું નથી આપણો દાર્પક્રમ આપણે જ ધકકાનો છે કોઈનો દરી આપેલો દાર્પક્રમ આપણને અનુકૂળ નથી આપણામાં એટલી તો શક્તિ આવેલી છે.

પ્રાચીન જ્ઞાન, વિદ્યાને અર્વાચીન રૂપ આપવું એ આપણા નિર્ણયનું લક્ષ્ય મથળ કરવાનું છે અનેક પ્રકારના આદર્શ શોધી કહાડવાના છે જીવનના, કર્તવ્યપ્રદેશના, અને સ્વતંત્રતાના નવા મત, શહેરી તરીકેના નવા વિચારો, પ્રેમ અને મિત્રતાના રૂપાંતરો, આ અને એવી બીજી બાબતોનો નીકાન આપણે ઉત્સાહપૂર્વક કરવાનો છે આ નવા કર્તવ્યપ્રદેશમાં સ્ત્રીઓની માનસિક શક્તિનો જૂના પ્રકારનો નિર્ણય કરવાનો છે જે શુદ્ધિના શિલ્પશુધી નમ્રતા, કામલતા નિર્માણ નાજુક, રસિક, સ્ત્રીત્વનો ભગ થાય તેની કેળવણી તે ખરી કેળવણી કહેવાય નહિ ચારિત્ર્યની દૃઢતા, તેની ખીનવણી એ જ કેળવણીનો ઉદ્દેશ રાખવો જોઈએ.

Intellectual accomplishment—શુદ્ધિની ખીનવણીને પ્રાચીન આપવાનું નથી, આપણા દેશના ઇતિહાસમાં અને સાહિત્યમાં સ્ત્રીત્વની ભાનતાનું ચિત્ર આવેલાં છે તેને માટે ખરી લાગણી ઉત્પન્ન ના થઈ હોય, તેને માટે યોગ્ય મર્મ ઉત્પન્ન થયો ના હોય ત્યાં સુધી આપણી કેળવણી અધૂરી જ કહેવાય.

કેના પ્રકારની સ્ત્રીઓ દૃષ્ટાન્તયોગ્ય આપણે મળીશું? ગરીબ મજજીન, સમયસૂચકતા વાળી, દીર્ઘ દૃષ્ટિવાળી, કમોડીને વખતે દ્વિંમતવાળી એવી સ્ત્રીને આપણે માન આપીશું નહિ? તેના દૃષ્ટાન્ત આપણા ઇતિહાસમાંથી મળે છે ચિતોડની પદ્મિની, ચાદખીખી, માનસીની રાણીના જીવન આપણને બીજું શું સીખવે છે? લકિતમાન, તત્ત્વજ્ઞાની સ્ત્રીકરિની આપણે પ્રશંસા કરતા હોઈશું તો મીરાંબાઈનું દૃષ્ટાન્ત મોટું આજીવ છે રાજ્યકાળમાં કામેન સ્ત્રીને અનુચરતુ હોય તેને રાણી બનાવી, અહલ્યાનાર્થ, લક્ષ્મીબાઈના દૃષ્ટાન્ત છે આદર્શપત્નીના દૃષ્ટાન્ત તો અનેક છે કુમારિકા બેવી હોય તો બચાવો આદર્શ છે સ્ત્રીત્વની પરાકાઠનો સમાવેશ જ્ઞાનવારીમાં થયો છે એવો બીજો વાખનો આપણને કોઈ પણ દેશના ઇતિહાસમાં મળતો નહિ આટલું તો ચારિત્ર્યના નિર્ણય માટે.

આ સવળાની સાથે સ્ત્રીઓએ વધારે કર્તવ્યનિર્ણયવાની જગર છે જીવનની સર્વસ્થિતિને અનુકૂળ થતા તેને સિખવાનું છે પત્ની થતા પહેલાં તેને સ્ત્રીત્વ શું છે તે જાણવાનું છે અને સ્ત્રી થતા

પરેના મનુષ્યત્વનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાર છે અને તે જ ક્રમ પ્રમાણે કન્યાની કેળવણી આપવી આવશ્યક છે અને તેના માટે સામાન્ય સાહિત્ય ઉપરાંત વિજ્ઞાન, ઇતિહાસ અને ભુગોળનું જ્ઞાન આવશ્યક છે ભારતવર્ષના નૈતિક આદર્શો આ સમયમાં જુદા જુદા લીધું છે ગાંધીજી અને પ્રમુખ આદર્શોને એમાં સમાવેશ થાય છે આપણા દેશના બનકાળોના મન અને સ્થિતિ જાણીને મેરી ગ્રેનાનો વખત નથી પરંતુ જગતના અન્ય દેશો સાથે તેનો અનુકૂળ છે, અન્ય દેશોની પ્રગતિ કેવા પ્રકારની થાય કે તેનું જ્ઞાન આવશ્યક છે અને તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના મે ગ્રેના છે, મેગ્ડોન-ટર્ન, મીનેમાના દેખાવો તથા માનુષાધ્યા અને તેને માટે ન્હાની મોડી શાળાઓ, પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓ, સ્ત્રીઓના વર્ગો વાચનગૃહો, યાજ્ઞાન માળાઓ એ સાધન છે પરંતુ આ શાળાઓ અને આ વર્ગો આપણા દેશની પરિસ્થિતિને અનુકૂળ હોવા જોઈએ, નિરૂદ્ધ હોય તો નિર્ણય જાણે અને જાણ કે અમીરા, સુરન પુનરામાં કે તેવા મહિનાનિધાનથી દરેકેદરેક જગ્યામાં જુદા જુદા જોઈએ અને તેના વર્ષિકક્રમમાં પ્રચલિત નુમાર ફેરફાર જોઈએ પરંતુ પગલું આપણે ભગ્નુ નેહએ રાણી હોમ્પીટરેના નસેને તથા જગ્યાની સ્ત્રીઓ સાથે છે માત્રથી જરૂર છે સારી સ્થિતિની સ્ત્રીઓ આ જામ જગ્યાના આ બંને દરે તો મારી નર્મો આપણે તથા થઈ શકે પરંતુ સ્ત્રીઓ આગળ પડતા હજી જે છે છોડાઓ અને જોડાઓ. માટે મોડીઓની મોટા સંસ્થામાં જરૂર છે તેની દેખરેખ માટે માગ કુટુંબની મેગ્ડોનાની જરૂર છે, શિક્ષકોની જરૂર છે આ બધું કામ હવે આપણે જ નહીં જગ્યાનું કે નેરેક પ્રગતિ માથે ભરિષ્ઠની પ્રગતિ સિત્તલ આપણાનું કર્તવ્ય પ્રાપ્ત થયેનું છે, મનુષ્યત્વનું આ એક નિર્મિત કરેનું કર્તવ્ય છે હવે જો અર્થશીલ જગતિના મહત્વના તરફની જાનના માનુષાધ્યામાં ઉતરે તો મુશ્કેલી રહે જાણે કુટુંબ થાય એ જગ્યાના વિવિધ વાતચીત માટે જાગ્રતમાતા અનેક નતોની આવા ગમે છે ખૂબ ધર્મનિષ્ઠ કર્તવ્ય નિષ્ઠ ઉપાસકોની આજ્ઞા સાથે છે સ્ત્રીઓમાં કેળવણીનો પ્રચાર કરના માટે સંમતો સ્ત્રીપુરુષોએ એકમ મળીને જામ આ બનાવું છે બાની જગ્યાના વખતમાં પોતાના ધર્મમાં કે ગામ જામ નેરેક સિલિન વ્યક્તિ વધુ નિર્મિત કરી નહિ તો જાગ પાડ આપે તો તેને લીધે કટલો બધો નાબ થાય ! જગ્યા કેમએ માનુષાધ્યા સાહિત્ય વધારવા માટે પ્રયાસ આદરવો જોઈએ ચોપડીઓ અને ચોપાલીઓ શિક્ષકો કરતા વધુ વધારે કામ કરી શકે છે અને એટલા માટે આ જગ્યાના સાધનોને વિનવી કરીશું છે નવા જીવન, અને નવા આ ન માટે નહીં સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર છે નવા આ સૌ, નવા તરવોની ચર્ચા કરવાની જરૂર છે અત્યારે આપણા સાહિત્ય બધું જ શુદ્ધ અને નિર્મલ છે તેમાં કાઈ ઉડી, ગભીર, ગપ કે જુગ્મો નથી જુદા, અગોષ, વરસુષ, અકબર વિગેરે મહાન પુરોના અગ જીવન જાણના માટે ઇંગ્લેન્ડ શામી સીપવાની-સારી રીતે જાણનાની જરૂર પડે તો-ભારતનાનો ઇતિહાસ સ્ત્રીઓ કેવી રીતે મનમાં ઉતારી શકે ? જગ્યાના મહાન પીટરની મા ગાંધી કેધરીન ઘણી જ ઉમાદી, બળવાન અને જુદિનાળી હતી તેણે સ્ત્રીઓના સાહિત્યને જે ફાળો આપ્યો છે તે

અને જ પોતાના અભાવનું પ્રતિબિંબ છે એક વ્યક્તિ પણ પ્રજાને આ દેશને પોતાના લખાણથી કેટલી મજબુત અસર કરી શકે તે એના એના નાટક અને નવનકથાઓ ઉપરથી માન્ય પડે છે વળી બ્યાર એની પાસી અન્યથા પોતાના નિહિતો સિમળ આપનાનો પ્રસંગ આ પો ત્યારે પોતાની મેળે જ સિમળ સાહિત્યનો વધારો કર્યો ઇતિહાસના અનેક મોટા મોટા પુસ્તકો રચ્યા ગયાના કેટલાક ધૃત તથા ગંગા દેવ ભાગમાંથી તત્કાલના અન્વેષણ પછી સ્ત્રીઓના લાભમાં ઉત્તરગત્ય.

સ્ત્રીઓના અભિવ્યક્તિ પુરોગામી દેશના સ્વધાર સાથે અન્ય લખતી અને પુરાણે કહેતું પડતું કે ' *All of you Russian women are higher and more vigorous than the men* ' તથા ઉચ્ચ સંસ્કૃતિવાળા પુરોગામી સ્ત્રીઓના લખાણ અભિવ્યક્તિ આપના સ્ત્રીઓના અભિવ્યક્તિમાં પ્રથમ પ તો રાશી કંથરીન અને તેની સખી પ્રિન્સેસ ડામ્કોન્સકો જ હતું કટલીક સ્ત્રીઓને ધર્મ હતી પણ સ્વધારે હિંમો તા નવનકથામાં હતો સ્ત્રીઓના દુઃખ, કુટુંબજનની, પ્રેમની કથા, દુષ્ટ માતાની વતલસ, મમાની નિષ્કર ગતિઓ, વિશેષના વિન સ્ત્રીઓએ જ આપેલા કે ને તેથી તે વિશેષ ધણા આપેલું છે આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓના સાહિત્યમાં સ્ત્રીઓએ જેણે ઉમેર્યું છે તે જોઈ કે પોતાના સાહિત્યની વૃદ્ધિની જરૂરીયાત તેઓ સમજી સમજ્યા હતા આ જમાનાના લેખકો નવમાન કાળની કીર્તિના જોખની કચ્છા ઊભી કરીને સ્ત્રીઓ અને આમાન્ય જનમુલની લાભમાં આપતી જાનનો અને ગોધો ઉતારો કરે તો ભવિષ્યકાળમાં તેમની કીર્તિ ધણી વધે સ્ત્રીઓના દિલે તે અથ પોતાનું આ કામ પુરોગામી કરતું જોઈએ આ પ્રકારની ઉદારતા અને વાનગી આપણા પુરાણમાં કે જ એ નિસરવ છે આપણું *civilization altruistic* છે સતી કરનારો કૂંડીના નામ જમાના પહેલ જમાના માણસ રામ રામમોહન નાથ પૂરૂષ જ હતો લક્ષ્મી નિદુહિ બાગત લડત ક નાર મહાન ઇશ્વર્ય વિદ્યાસાગર પૂરૂષ જ હતો સ્ત્રીઓ પોતાનો હિંમો એના કાર્યમાં આપે છે ખરું, પડતું આપણા કાર્યમાં આપણને વિશ્વાસ દાવો, એ વધુ અગત્ય છે

નવા જમાનામાં, નવા યુગમાં સ્ત્રીઓની સાથે મીને જ પુરોગામી કામ વ વાનું છે એ તો સત્ય જ છે અંગ્રેજ, અમેરિકા, જર્મની, તુર્કીઓના સ્ત્રીઓ આ સમજી ગયાં બ્યારે બ્યારે કાર્ય પ્રગતિ થઈ ત્યારે ત્યાર સ્ત્રીઓનો મહત્વનો ખિસ્સો તેમાં ગહેલો છે તે આપણે ઇતિહાસ તેમ જ આતુ સ્ત્રીઓના ઉપરથી જાણીએ છીએ

ચોક્કા કરી ઉપર તુર્કીઓના મતની મોટી ઉચતપાથન થઈ હતી ત્યારે ત્યાની સ્ત્રીઓએ જ પુરોગામી બળ આપ્યું હતું યુગોપના સહકારથી ત્યાની પહેલગીન સ્ત્રીઓમાં નવું જ બળ આવ્યું હતું જમાનામાં રહેનારી સ્ત્રીઓ સ્વતંત્રતા માટે પોકાર ઉઠાવતી હતી ખરી ચિંતાના સમયમાં સ્ત્રીઓ ધણા જ ઉત્સાહથી કામ કરતી જે જે યુગ ચિંતીઓ

થતી તે શ્રીઓના મનની દૃઢતા અને અગમ જુદિને લીધે જ થતી જો પરાન મીને તેમ નાથી ઘર્ષ થઈ શકતું નહિ, પણ અપગેશ રીતે તેમણે વધી જ કીમતી મેરા જન્મી હતી રનાતગતુ ખ દસ્ય તેઓ મમ્મ વકતા નહિ, પરંતુ તેની ક્ષિપ્ત તેઓ મમગતા જે ટર્કી સ્ત્રીઓએ પોતાના બાગકાને ન્યાતઅપ્રીતિના પારદાન કામથી નીખન્યા દોને તે પોતા ॥ પુત્રપુત્રીઓને પગધીનના અને ગુનામીનો પ્રિકાન એ તો વારસામા જ આપના આ મખત જુમ્સાનુ સમગ કા જુ દતુ દુષ્ટ પરાધીનનાને વીર માનાઓને, પત્નીઓને અને શ્રીઓને અમથ સકટ વેગવા પગ દતા, પોતાનો એમ્નો એમ્ પુત્ર વિના ગમ્મે ગમગદ સવે પાતનપોરા ॥ કનાર પતિને કાનીને વાકે ચગવે -દુનુ મળ જનાર પિતાને રેલતી ॥૧ કુવામા આવે, આડી દુષ્ટતાનુ કાર્ પાપુ ના નન દોર્ ગમ્ નહિ લમાતી જાનના નષ્ટ થાય જ સ્વાભારિક છે આના સન્ટ નર્ધ પાપુ જો કદી જતી શકે ? આ કારણોને લીધે નરનનાનો જુસ્મો તેમનામા જન્યુત થાય જ આ નેમના બાગમે ॥ તે જ પા નીખવે એમા કાર્ નનાર્ધ નવી

જાન્યતી ઉચનપાયન પડી આ શ્રીઓએ પુ ા પાય એરી માગમી કરી ક માન ગતકીય રક અમને આપો ॥ તેડનાથી અમે સતો નહિ માત્રીએ પણ અમારે તો આગા રિક બામનોમા પખુ દૂત જેડિએ કે અમારે તો અમા ॥ જનનમાત્રી ઉત્તિ માટે તમારી સાથે રીને જ કામ કરવાનું છે જાપુ અમે જે તમા ॥ આ શ નહિ સમ્મ શરીએ તો તમાગ છોકા ઓને તમારે નાયનના નહિ કરી શમીએ આ તેમની માગમી પુગોને વાગ્ત રિક વા ॥ અધિગવણી માટ પુગાને અમ્મતિ આપતી જ પડી જો ? અત્યત યુરોપીઅનમય થઈ ગએતી શ્રીઓ તો ત્યાના કૃદ્ધ તેમ જ વણા જુરાતીઆઓને પસ જ નરોતી કાગ ॥ કે તેમને ના યુ કે વળા ઉતાનગા પગના બરીશુ તો પ્રગતિને ગડાલુ થય તેમને એમ વાન્યુ કે અ િત હુધા ॥ માટે અને શ્રીઓની ઉત્તિ માટે ગદ્દે ગદ્દે અને દેરાને અનુમરીત સુધારા થવો જોઈએ ત્યાની ખરી દિતચિત્ત શ્રીઓને પણ એ જ અત્ય વાન્યુ માલેહુતુમ કરીને એક શ્રી લેખ વળે છે કે અમારે માર્ સ ન ગુમ્મો ડહારી નથી નાખનો, અમે તો મા ॥ એટલુ જ માગીએ કીએ કે અમને વધારે ઉલાલ કેળવતી આપો ॥ એવી કેળવણી આપો કે જેથી અમે અમા ॥ પતિની મદચગી, સન્નિધિની થઈ શમીએ અને અમા ॥ પુત્રોને ગરી નામીએ આજ અમને જે ગરી મગરો તેના ઉપર કાનની મામાત્રિ થિનિતો આધાર છે ॥ આ પ્રમ ની લેમુકને વીને જ દર્શની શ્રીઓ છેરટે રિનથી થઈ છે એને વાન્યુ કે પડપને મદેનતના જ નામા ચોગ્ગ મગકાની ક્ષિષ્ટ છે, તો જાને એટલુ દાલુ આપીયુ, જુલામન અને વહારી છે તેમા કાર્ પેસા મેમના નથા આપણે વેત નમીડ તો એ હાય નમને આતો એક જાગતિની અસનથી ચાતી આતી પોતિની છે એને જ લીધે સ્ત્રીજાનિની સત્તા રખે છે દાન ટર્કી સ્ત્રીઓ પુરુષોને બહા ના જગત પર રાન્ય ચનારવા કે છે કેમકે તેઓ પોતાનુ ગન્ય પુરુષો ઉપર ચનારી શક છે અમને એરી કેળવણી આપો કે જેથી અમે તદ્મને કેળવી શમીએ

આ માગનીમા કાર્જ અણુચરુ નથી ટર્ફની સીઓની માગણી બેનર આપણા નેની ને કે એટલે ને કે આપણામા હજુ એવો ભુખો આપે નથી, બાની આપણી મુનિ આપણા ગિનાય બીજા પ્રાપ્તના હાથમા નથી એ તો નક્કી ને કે -

જીઓના હિતમા માટે આપણે એટલા નરે પણ પગલ નસતી નરે 'નથી' હાનમા નાને ને દાખલો ગીઆના ઉદ્ધારનો છે ગિઆ એટલ ગળતો મખત ડાંગેના એમ ને અત્યાગ મૂંધી આપણે જાણુ છે પણુ આ જમાનાનો પ્રમાદ એટલે જનદી રહે છે કે ડાને નુ થયે તેનો જગ પણ ખ્યાન આજે આની રકતો નથી ગીઆની એ પ્રભુ આજે ગળતા મખત મધનોમાથી ટીને અત્યંત થઈ છે જગતના દનિહાસમા આ મહાન ઉચન પાથન અપૂર છે ડાગુ કે ધણુ ને દુઝ વખતમા અને કાર્જ પણુ પોલી રાખા વગર માન નનમદના આમાન્ય દિનો અથ ને આ ધનપાથન થઈ છે આ અપૂર ધનપાથન કરનામા એકે જી કેથગીન જ્વલ કાનવાખાનુ નામ આગળ આ યુ છે આ મહાન જીને રેવો 'ધુનનની ગ્રાન્ મધ' (દાદી) એનુ ઉપનામ આપનામા આનુ છે, અત્યંત એની ઉમર ૭૫ની છે વીમ રમ મુરી એલે કેદની ગિતા ભેગરીને આજે એ અત્યંત થઈ છે એનો ગુન્હો એ ને કે નેને બધનમાથી મુકન કરવો એ એની મોટી આકાશા આ જીનુ ચરિત ખરે ને જાણના વાચક છે વોડા નર ઉપર એક વૈષ્ણ નીચે પ્રમાણે તેની હપકત આપી હતી "એલે પોતાના જીવનમા અનેક નરદ ખમ્યા છે, અને કેળાનામા ગહેવાને લીધે તેના ઉપ નરની વયે કાપેના દુઝ વાળ એકે થઈ ગયા હતા મખત હાથમારી, દેતરડો વિગેરે આપ વેધ્યા જના તેના દદ સ્વમાનમા અથરા અમાન અને અકનલ્ય મનથી ભાનનામા કાર્જ ને ૨૫એ નહોતો, એનો વાપુ ને માઁ ગિલજ લીધેનુ હતુ પોતાના ગેશની પ્રાથમિક નાગામા તેણે પ્રથમ ગિયણુ નીચુ હતુ અને પછી રિવરદ્રનનડમા તેલીખી હતી કૈંચ, જમન, અરે મરે જાવાઓ એ મારી ગીને જોનની મગીન પણુ નાન જાણતી એનર ગીતે એ ઘણી ને અચગ અને અચરાન્ જી નાગતી હતી મે ના તેને ડાગની ખાણોમા મખત મજૂરીની શિક્ષા ટીતે મોખનામા આની હતી અરે લાન્પછી પળુ મેનેનડક નામની ધખી ને ખગમ નઆએ પોરીમના મખત જાપનામા તેને જો છુટથી ગખનામા આરી હતી ત્યા તેની શિધિને બહુ ને દવાજનક હતી કાર્જ પણુ સાગ મકારી જીપુરપોનો ત્યા સમાગમ જગયે નહિ અને આજીનિકો માટે પણુ સરદાર તગ્ધી રખી ને ભુજ રકમ તેને આપનામા આનતી પત્રમનહાગર પણુ પોરીમની દેખરેખ રહેતી કુટુંબ, મિત્ર, બધાવી વિષુટા તેને રહેનુ પનુ અને ભરિષ્ઠમા મર્ધ દિમે સારો નિગ નેનાની તેને આશા નહોતી ત્યાને ત્યા ને દામારીમા વોડા વપ ગાળી નિરાશામા ને તેનુ મૃત્યુ થમે એમ લાગતુ તે જતા આ બહાદુર જીએ ધીજ્જ ખોઈ નહોતી પોતાની જન્મમુમિની અનન્યા માટે એને એટલી ઊંડી લાગણી હતી, અને એટલે વિશ્વામ હતો કે મહામા માણમને જો માટે દયાની અને માનની લાગણી થઈ આનતી એ કહેતી હતી કે 'આપણે દેશરડો જોગરીયુ, આપણા છેડરા પણુ કલથ

દેશવટો બોગવતો, અને તેમના છોડરા પણ દેશવટો બોગવતો, પરંતુ છેવટ તો સાડ ફળ મળતે જ' વચ્ચે છે આવી દેશબંધિનેને ધન્ય છે આવી ધીરજને થોડા ર્થ પડી આત્મી િનડમા આસીને ગી અને ગીઆમા સ્વતંત્રતાની ચળવળ ચલાવના માટે પૈમા ઉવગતવા મડી પચીસ વર્ષ કાગમૃદમા અને સાઈમીરીઆના ગણમા આગીને નુધરેના દેશમા તેણે જીવન ગાળવા માડ્યું અને અત્યારે હવે તેના દેશના જો । તેને અમારી વડાની દાદી એ ઉપનામે' બોલાવે છે કેટલાક તેને અમારી મહાન વડીન સ્ત્રી *Grand Old Women* એ નામ આપીને પોતાના માન અને વડાવતી યાગણી બનાવે છે બનીદાગી છે આરા સ્ત્રીઓની મહાન ટોંગોરના લખાણ ઉપરથી માનુષ પડે છે કે વડી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની માવે સાઈમીરીઆના ગણમા દેશવટો બોગવતી અને બીજાના દુષ્પ એ ગીને બોજા કરાનો પ્રતલ કેટલી કરેનાનું માત્ર એટલું જ સ્ત્રીઓમા કાર્થઓગી નહિત નથી

અત્યારે આપણી સ્થિતિ કેરી છે ? તથા વસાથી આપણા પોતાને નનુ નાપગવાનું છોડી દેનું પડ્યું છે । હા ઈના પ્રમ્નો જેવાના અનુભવ મળ્યા નથી તેથી સ્ત્રીપુરુષોમા ભિન્નતા આવી ગઈ છે, નોડ વેપારીશુદ્ધિના થઈ જવાથી હા ઈની રીગ્યાઓનો ગમ ગલો નથી હવે સમય થલો બારી- આનો છે જે બોજાનેગે પણ આપણા દેશ ઉપર પરદેની દુમનો થાય તો હિન્દના પુરોને ગણુસત્રામમા જનુ પડે અને હિન્દી માનાઓએ તેમને ઉગંગના પડમે આપણી પુરીઓનું અને સ્ત્રીઓનું ગલણ શુ પાગળી પ્રગ્ન આસીને કરમે ? આ ખ્યાન જ તિગંગાગુકન છે

સ્ત્રીઓએ ઘણા નવા દાર માથે પૈમા પડને અને તે ઘણો અમમનવાનું કામ, સમાજને અને સમાજોએ વનુ પડમે, એકત્ર થઈને સ્ત્રીઓની પ્રતિષ્ઠાની અવસ્થા કરી પડે, અને નહા ગુલા અથગોના કાર્થોત્રની માલિતી ગખસી પડને નોકોમા જેમ સિદ્ધાલની આકાંમા વધમે તેમ તેમ તેમને આલિત્ય પુક પાડવું પડે એટલે રીતે અવસ્થિતન કામ કરવાની ટેર આપણે પાડવાની છે, અને જુમે ઈ પૈમા શીખવાનું છે ત્યા પડેના એ કાર્વાદકોથી કામ થવું ત્યા હવે બાગ બેધમે, અત્યારે તો આપણે બેધમે ડીએ કે એક સમાજે માટે - મડોમા માટે સ્ત્રી અધ્યાપ દ મેકેટરી માટે ન્દની આપના પડે છે સર્વેએ આગળ પડીને કામ કરવાની દામ અને ઉત્સાહ ગખના બેધમે અને કામ ઉપાડી પૈમા શીખવું નોડમે હા આપણા પુરોને હાઈમાં જનુ પડે તો કુટુંબનું આરોગ્ય અને બીજા બધી કમ્પરેષ આપણે જ કરી પડશે હાન તો મોગા નોકની અને અધિકારી ર્થની સ્ત્રીઓ છેડ પગ પીન થઈ ગએલી હોય છે પોતાને કાર્ આન હોતી નથી, રાર હોતી નથી, અને મોટાઈના અદલાગમા તખાઈ જન છે તેથી એ નથી મળીના ઉપયોગમા આવતા કે નથી તેમનું માન પડવું

માટે હવે આપણે એ જરૂરનું છે કે જેમ અને તેમ સ્ત્રીચિત્રતિના પ્રગ્ન, એમલે સામા જક ઉત્તિના સડમા પ્રમ્નો આપણે દસ્તક લેના અને તેનો નિમન આપણે પોને જ કરના નીખવાનું છે હમણા થોડ જ દિનસ ઉપર ગિમીરીઆ મજુરીની પૃથા દુગંગવા માટે સ્ત્રીઓનું એ- ડ્યુગેવન વાર્સિરોષ પામે અથુ હતું તેમની માગબીના જનાગમા તે નામદારે કલું દુગ

કે, “હિન્દુસ્થાનમાં બ્રિટીશ અમલના ઇતિહાસમાં સ્ત્રીઓ જાતે વાસ્તવિકતાને આ પ્રથમ વખત જ નિવૃત્તી કરના આની હતી આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ ને સનાદ આપીને સરકારને, મદદ કરે તો સરકારનું કામ ઘણું સરળ થાય તેમાં જે ખાસ કરીને સ્ત્રી કુળનાનીના પ્રજા કારણ કે, કુળનાનીના અભ્યાસને લીધે સ્ત્રીપુરુષની વચ્ચે બેસમાર અતર રહે છે આઓ જે કુળનાનીમાં આટલી બધી પાછળ પડી બાક તે દેશની ઉન્નતિ યદ્યપ્ત જ નહિ, તો કે સામાજિક રીતરીનાને યથા પ્રતિબલક છે પરંતુ તે છતાં સુનિશ્ચિત સ્ત્રીઓએ એકમ મળીને સરકારને સનાદ અને મદદ આપના જેમજે આ ઉપરાંત બીજી જાણતો છે દાખલા તરીકે આગેવાન મંડળતા, ક્ષય કે જે ખાસ કરીને સ્ત્રીઓને વધારે લગતા પ્રશ્નો છે જે પ્રતિનિધિ અને વિશિષ્ટ સ્ત્રીઓ પોતાની અસિખિત બહેનોને મુધારના માટે મૂકી રહે તો તેથી વલો જ લાભ થાય સ્ત્રીઓએ જે કાર્ય કરના માન્ય છે તે બાંધ માટે શુભ ચિન્હ છે”

સ્ત્રીઓના વર્તનપ્રદેશની આમાં ઉપરેખા આપી છે તે મોજીપર આપણે કામ આજીવી, અને પદ્ધતિસર, વ્યવસ્થાપૂર્વક અને સપથી ઉત્સાહપૂર્વક કામ કરીશું તો આપણી ફતેહ જ છે તે જ તક આ આપણી સમાજનું પ્રયાણ છે અને તેને જેમ અને તેમ આપણે મદદ કરી એ આપણી ફરજ છે ‘જ્યારે હિન્દી પુત્રીઓ તેમના પુત્રોને પ્રોત્સાહિત કરતી થશે ત્યારે જ દિનમાં મહાદેવ, શ્રી પુત્રો, તત્કાલીનીઓ અને શુરવીરની પ્રજા બનશે”

+ મુજાદની બચીની ભાગના સચિત્ત મેળવે નખતે તા ૭ ઓક્ટોબર ૧૯૧૭ ના દિવસે આગેવાન લાખમું આ સેા સારના સુખન્ત મહેતા બી એ ની ખામ અનુપાથી

ગુજરાતની બુની વાતાઓ (સંચિત) ૩ ૧-૧૨-૦ એન એમ તિપારી એન્ડ કપની, મુમ્બઈ

ડૉ સર જે સી. બોઝનો હિન્દુ યુનિવર્સિટિને સંદેશો

લેખ. - ડૉ. નિર્ભયચંદ્ર અમરજી યાજ્ઞિક, એમ એ

ડૉ બોઝે મનાસ્થ હિન્દુ યુનિવર્સિટિની સ્થાપના સખતે જે વિદ્યાર્થીઓ આપણે આપણે
હવે તે આપણે ખાસ મનન કે ના યોગ્ય છે તેવી તેના મુખ્ય મુદ્દાઓ નીચે આપ્યા છે -

ડૉ સર જે સી. બોઝ

૧. દરેક જનનત વ્યક્તિની દ્વિતિ ના ક્રિયા.

જ્યારે આપણે વનસ્પતિ તેમ જ પ્રાણીની દુનિઆમાં - જી માટેની જૂની જૂદી
જરૂરીઆતો વિશે અવગણના કરીએ તોએ ત્યાં એક મહાન સત્ય આપણી નજરે
આવે છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિનું અસ્તિત્વ તેમ જ વિવિધ ગણના માટે અમર બન્યા

પતિનના સતીઓ (સર્વિસ) ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ સપની મુબાઈ

જીવની જરૂર છે એટલું જ નહિ પરંતુ તેને બાલ દુનિયાની જૂદી જૂદી શક્તિઓ સાથે મનન-ધર્મા રહેવાની પણ જરૂર છે દરેક મેન્ટલ યંત્રિનએ બાલ દુનિયા તરફથી પ્રેરણા મેળવવી જોઈએ તેમ જ બાલ દુનિયા પોતાની આંતરિક વસ્તુઓમાંથી પણ કાંઈક આપવું જોઈએ કોઈ પણ વ્યક્તિના પૂર્ણ તદ્દુગ્ગત જીવનનો આધાર આપવાની તેમ જ બેલાની દ્વિવિધા ક્રિયા ઉપર એ અને આ પંક્તિની કાંઈ પણ ક્રિયામાં અવરોધ કરામા આવે નો પ્રણ ઉદાગીરુવક ચિદ્રો જલ્પન થાય છે જો તો પશ્ચિમએ મૃત્યુ થાય છે

જો મોટા ઉપર હૃદય સત્ય ધર્મ પણ રચના શુદ્ધિમય જીવન (Intellectual life)ને લાડ પાડે છે અને તેમની માન્યતા એવી છે કે કોઈ પણ ? જે પોતાને પૂર્ણ માનીને બાલ દેગો તરફથી પ્રેરણા મેળવવાની ઈચ્છા ગમતો નથી, અથવા તો બાલ દેગો તરફથી વાગવા પ્રેરણા મેળવ્યા છતાં પોતાના તરફથી અન્ય પ્રજાઓને ઉપયોગી થઈ પડે તેવી કાંઈ પણ વસ્તુ આપી નહતો નથી, તે દેશના ગર્ભીય જીવન (National life)નો અન્ત નજીક આવતો માનુષ પડે છે અને તેનો અધ પાન થાય ?

૨. ગર્ભીય યુનિવર્સિટિની રૂબરૂ.

આપણી પ્રજા પોતાની નિતિઓનો બાલ અન્ય પ્રજાઓને પણ પૂજી રીતે આપી નકે નેવે આપણો ઉદ્દેશ છે અને આ ઉદ્દેશ પશ્ચિમ દેશને ગર્ભીય યુનિવર્સિટિએ આપણને મદાયતા આપી જોઈએ પરંતુ આપણો આ પ્રસામનીય દેવ પાશ્ચાત્ય યુનિવર્સિટિઓની જીવના વખતથી પ્રચલિત રિચિઓ આપણી ગર્ભીય યુનિવર્સિટિ અનુકરણ કરે તેથી પાર પડવાને નથી આપણી કેળવણીની ગીતો આધુનિક જમાનાને અનુસરીને ચાલતી હોવી જોઈએ તેમ જ આપણે મમવાનુસાર તેમાં ફેરફાર કરી લઈએ તેવી હોવી જોઈએ ભારતમાં દુનિ આની પ્રવ્રજોમાં પોતાનું માનનીય ન્યાન ગુમાવ્યું છે અને તે ન્યાન પાછું મેળવવા માટે આપણી ગર્ભીય યુનિવર્સિટિએ પ્રયાસ કરાવે છે એમ્મર્સન, હાઈડેન્બર્ગ, કે જોનમ્મી આની યુનિવર્સિટિઓની શાખાઓ જોડવાને આપણે દહાવિત ગઠિતમાન વધ્યે તો પણ આપણે તે માનનીય પદ પાડું મેળવી નકવું નહિ કોઈ પણ રાષ્ટ્રીય યુનિવર્સિટિ રિચિમાન્ય ન્યાન કોઈ પણ જાતના દુનિમ ઉપાયોથી મળી નહતું નથી, પરંતુ દુનિયાની અન્ય પ્રજા ઓના જ્ઞાનના વધારા માટે બાગવનપના નિદ્ધાનો તરફથી કરવામાં આવતા પ્રયાસોથી જ, દુનિયાની અન્ય પ્રજાઓનું અન્ધાન મેળવી ગમને

આપણી યુનિવર્સિટિઓએ પરબાધાના જ્ઞાન માટે તથા બીજી કસાઓમાં અનુકરણ કરવાની શક્તિ માટે અન્ય પ્રજાઓ તરફથી પ્રણસા મેળવે એવા મેલ્યુએટો જ કમ્પ હવે તૈયાર કરવામાં સતોષ માનવાનો નથી એવી પ્રતસાઓથી આપણે સતોષ માનતા એ વિસો હવે ગયા છે, કારણ કે હવે આપણે સખ્ત ડોમીગીમાંથી પસાર થવાનું છે અને ભારતમાં દુનિયાની અન્ય પ્રજાઓમાં ગુમાવેલું માનનીય ન્યાન પાછું મેળવવાનું છે દરેક

સુધેની પ્રજાએ પૃથ્વીના જ્ઞાનના સ્વાધ્યાય માટે પોતા તરફથી ફાળો આપ્યો છે અને આપણે પણ આપણા તરફથી ફાળો આપવામાં પડ્યા પડ્યા નહિ. જો બોઝની શોધોથી આપણે માટે શોધખોળ માટે નવી નિષ્ણો પુત્રી થઈ છે અને આપણે તે કાર્ય ઉપાડી લેવું જોઈએ વિનાનને. જોએ આશ્ચર્ય તરફથી મહાન ભેટ કરી છે અને તેની મહાન ભેટની પાયા થાવું ગણવાની આપણી રીત છે.

જાન કોર્પોરેશન પ્રજાના સ્વતંત્ર હક્ક જેવું નથી તેમ જ કોર્પોરેશન પણ જાતે જ ભૂગોળના મન્યોથી સ્વાધ્યાય નથી વિજ્ઞાન પણ તદ્દન પવિત્ર નથી. પરંતુ સરેરાશ તેના ઉપર સર્વોચ્ચ હક્ક છે અને સર પ્રજાઓની તેમાં વસાઈ કરવાની ફરજ છે ત્યારે પ્રતિ ધ્યાન છે કે આનામાં પૃથ્વીના જ્ઞાનના સ્વાધ્યાય માટે શો ફાળો આપવાનો? આ પ્રજાનો જવાબ આપતા પોતા વિજ્ઞાનના વિષયમાં ભાગતરફનું કેવું આમર્થ્ય હતું અને આધુનિક નિર્માણતાનું શું કાંઈ છે, તે આપણે જોઈએ.

૩. અન્યશોધન માટેની આગવ્યકતા

આ નવાસના આ ભાગ ૪ જો બોઝ, સત્યશોધન માટે નીચી જરૂરીઆતો છે તેમ જ તેમની ટેટની આપણામાં છે અને ટેટનીમાં આપણામાં અભાવ છે, તે વિશે પોતાના વિચાર પ્રગટ કરે છે. જો બોઝના માન્યતા એવી છે કે કોઈ પણ જાતનું વિજ્ઞાનનું મહાન કામ કરવા માટે એ સમુદાયની સરખા હિસ્સામાં જરૂર પડે છે એ બેમાંથી કોર્પોરેશન પણ પ્રમાણ સ્વાધ્યાય તો બીજાને નુકસાન થઈ પડે છે તે મેં સ્પષ્ટ નીચે મુજબ છે -

(૧) અમારાં કુલ કપનાસકિન અને (૨) કપનાસકિનનો પ્રયોગમાં નિરર્થક ઉપયોગ કરવાની શક્તિ નિરુત્ક કપનાસકિન કે ઉદ્ભવ વિનાના પ્રયોગોથી કોઈ પણ જાતની ફેલ્ટ મળી શકતી નથી વિજ્ઞાનના આશ્રય પમાડ તેના કારણે સ્વાધ્યાય માટે આપણે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે આપણી હિન્દીઓની શક્તિ અમુક હદ સુધી જ છે અને તેથી કરીને તેની શક્તિ એવી હોવાને કારણે આપણને કૃત્રિમ હિન્દીઓની સહાયતા લેવી પડે છે. આ રીતની કૃત્રિમ હિન્દીઓ જનાવના માટે અપૂર શોધકશક્તિ તેમ જ અસામાન્ય ગુણવત્તાવાળી જરૂર પડે છે. આપણે શોધકને આપણી હિન્દીઓની અપૂર્ણતાની માનીતી હતી પરંતુ તેમની શક્તિ વધારવા માટેના કૃત્રિમ ઉપાયોને અભાવે તેઓ વિજ્ઞાનના જ્ઞાનમાં સ્વાધ્યાય કરી શક્યા નહિ વિજ્ઞાનમાં આપણી ફેલ્ટ ન થવાનું કારણ ફક્ત આપણે પ્રયોગો કરવામાં જોડાઈએ જ્યાં તે જ છે આપણી આ બે સમસ્યાનું કારણ કાં તો અમે તે કારણથી થયેલા રાષ્ટ્રીય જીવનનો અગત્ય દોષ અથવા તો તેની અસ્થિરતાને લીધે ઉત્પન્ન થયેલી અસત્ય દોષ કારણે જોઈએ. મન મિથિનિ મિથ ન દોષ તો જોઈએ પણ વિષયમાં ફેલ્ટ મળતી જ નથી અમે તે જાગૃત દોષ પડવું આપણે તે બોધ્યું છે કે ધીમે ધીમે જાનના પ્રયોગોના કટાણાભરેલા કાચુમાંથી આપણા શોધકનું મન ટૂંક અંતર અને નિરુત્ક કપનાસકિનના પ્રદેશમાં ભટકવા

માણુ અને આનુ પરિણામ એ જ થાય કે કે કાઈ પણ અન્ય ક્યાં મિનાય મનની નકિત નહ થાય છે, નથા મિજાનની મતાનુ ગોમે કા તો આક્રમિક કે કાતો માન એન્ડ્રવનિક હોય નેવુ ગોધકો માનના લાગે છે

૪. ગોધકનુ જીવન.

આ પ્રમાણે મત્યગોવન માટે જે જે આસ્થક અરો છે તે વિષયમા પોતાના વિચારો દર્શાવ્યા પછી કા મોઝ ગોવનનુ જીવન કેવુ હોય છે અને તેનામા ક્યા ક્યા અદ્યુગોની જડ છે અને તે અદ્યુગો આપણામા કેટલે અગે છે તે વિષયમા પોતાના વિચારો દર્શાવે કે કા મોઝ કહે કે તે પ્રમાણે મિજાનના સોધનુ જીવન સુખમય તેમ જ આરામનાનુ હોતુ નથી તેને તેના નરીગને તેમ જ નાનનલુઓને અત્યત વધુ આપણુ પડે છે, અને અન્ત મિનાની ઝોગીઓથી પૂર્ણ જીવન ગાળણુ પડે છે આનુ કષ્ટપૂર્ણ જીવન ગાળવા જા પછુ તેને તેના કાર્યમા ફરેલ મળગે જ, એવુ ચાકકસ હોતુ નથી તેને આભ કે ગેરલાભ, જય કે પરજય, ની રકાર ક્યાં મિનાય પોતાના જીવનનો ભાગ આપવો પડે છે ગોધકનુ જીવન કેવુ હોય છે તેના દષ્ટાન તરીકે કા મોઝ હવા ઉપર કાણુ મેળવનાર પ્રખ્યાત મિજાન નામ્ની લેંગ્નેનુ દષ્ટાત આપે કે અમેરીકામા જેગેએ હવામા ઉડનાના યત્રોની વારણુશક્તિની (supporting power) નાસ્તીય ગોધ શરૂ કરી ત્યાર-ગેવા જા ના નિષ્ફળ અખતગઓ કરનામા વણા માણુઓએ પોતાની જી ગી યુમાવી હતી વણા નથા મુધી પ્રયોગો ન્યા પછી ને જે પરિણામ ના થો તે તે વખતના પ્રચલિત નાયુશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોથી વિરુદ્ધ હતુ ત્યાગપછી યત્ર ચનાસ્વા માટે હલકા વજનની “મોટર” બનાવનાના પ્રત્ર નામત તેને પછી મુન્ની નડી આ મુશ્કેલીઓનો નિવેડો થયા પછી જેગેએ ૬ ફી મે ૧૮૯૬ ને રિએ પોતાની મેળે હવામા ઉડતા યત્રનો નમુનો ઉડતો બતાવનાનો અખતગે થો જે હવામા રહો વખત ગોળાકારમા ફરીને છેડે પોટોમાક નદી ઉપર સરીમનામત ઉતયુ આ પ્રયોગથી અમેરીકન પ્રજામા વણી ખુશાની ઉત્પન્ન થઈ અને થોડા નખતમા એક તે માતાના મહાદા યવની હવામા ઉડનાના સમયની તેઓ આનુરતાથી ગાલ જોના નામ્યા પ્રજાની સમક્ષના આ પ્રયોગમા એક ફારીગરની મેફરફારીથી એક ઝૂ બરોન મેમ્યા સિનાય ગફી ગયો હતો અને તેને પરિણામે તે યત્ર ઉચે ચડનાને મ વ નરીમા પછડયુ થોડો તિગ્ગાગમ્યક થોપ કવા માણ્યા અને ગાપાઓએ તેમા અતિગયોગિન ફરી અને જેગે લાગ દલથી શ્રુતુ પામ્યો પણ ગોધકોની આરી મીતની ગિયિન થાય કે વગ્નુ જે લાનઓથી વીર પુખો આડ્યાય છે તે જનદીથી મળા જતી ફોતહની નહિ પગ્નુ દુનલ વસ્તુ મેળવનાના પ્રયાગમા મળતા પગજયતી છે

ત્યાપછી કા મોઝ ગોધકની માનસિક તબિયો ફરી જેડે તે વિષય લાયમા તે કે કા મોઝના અભિગ્રામ પ્રમાણે આપણે માનસિક ગકિતના વિષયમા સદ્ભાવે સારી ગિયિતિમાં ગીએ મેડે કાઈ જાગે છે કે કા પિલ પ્રયોગ કરતા પહેલા તેનુ ચિત્ર આપણા મન આગળ

તેવાય થયું બેઠકે, અને તેથી કરીને જેક ગોધડને મનોદષ્ટિ નુદ ગળવા માટે મહાન્ પ્રયાસો કર્યા પડે છે તે ઉપરાંત મહાન્ કાર્યો ૬ ના માટે એકાગ્રતાની પણ જરૂર પડે છે કારણ કે જે મનુષ્યનું મન આદ્ય અન્ય બદલ્યા કરે છે તેને ઘડિ પણ નવની કનેદ મળતી નથી આ બંને સદ્ગુણો આર્થ ગોવંકામાં પૂર્ણ અરોરોય છે કારણ કે, અમન્ય નિતાની મીનાઓમાંથી સસ તાગી કાઢવાની તેમ જ મનને એકાગ્રતાથી ધિર ગળવાની તેન આય નોંધાને દુગ્ધી ગીતે જ મળેલી હોય છે

ઉપર જણાવેલા સૂચનો ઉપરાંત ગોધકમાં વિરચિત હોવાની જરૂર છે, કારણ કે જે નોકો આત્મીય નામ કે લોભના ધન્યનાદ માટેની પદ્ધતી જ કનન્ય કરે છે તેઓને પણ કૃતેદ મળતી અસંબરિત છે પાશ્વત્ય શોધમાં આ મ સુબુને અભાવે આત્મીય નામ માટે પત્રાની ગોડ માટેની હરિદ્રાઈ એટલી બધી નવી ગઈ છે કે વિજ્ઞાનના નાનનો મનુષ્યની ૭ ગી મચાન માને જેટલો ઉપયોગ થાય છે તેના કરતા વિશેષ મનુષ્યની ૭ ગીનો નાત કરના માટે થાય કે અને તેને પરિણામે આધુનિક મુદારો પણ પરિમમાં નાત થવાની અબી ઉપર આરીને અશયા રમક ધિનિમાં મ્હેનો છે ૭ આયાનમાં વિજ્ઞાનના નાનનો આવો દુરપયોગ થવો અભ વિન છે ૭ મોઝ આનો જનાય પૂછ વિજ્ઞાનથી આપે કે કે એવી ગીનનો નાનનો દુરપયોગ ભાગતરમાં કોર્ડિસ અબવિત નથી, દારણ કે આયજનમાં તેમ જ અલ્પનામમાં-મમે તો આયોની ધાર્મિક લાગણીઓ કટો અથવા ઘઈ બીજા નામની કહો એવો અકુલ મ્હેનો છે કે જેથી જ્ઞાનની એ રીતનો દુરપયોગ થવા સભન જ નથી અને તે પ્રમાણેના નાનને દુરપયોગનો આપનોકો મોટામાં મ્હેલુ પાપ સમજે છે

૫. વનસ્પતિ અને પ્રાણીની જીવગી નચ્ચેનો સમ્બન્ધ.

ત્યાં પડી કે મોઝ દુનિઆમાં ભવિન્યમાં વિજ્ઞાનની મ્હોટામાં મ્હોટી ગોધ ૬ ગણુને તે તરફ આપણુ ધ્યાન ખેંચે છે અને મુન્ડે છે કે તે ગોડ માટેનો મહાન્ યશ મેળવવાને આર્થાને લાગ્યશાની થાય પરિમમાં આનતા એ અગીજાનને (specialisation) અગે આપણે ધણી નખત બૂતી જઈએ ડીએ કે અરેખઈ જેતા મો વિજ્ઞાન શાસ્ત્રો જી ૧ નૂ ૧ નથી પરન્તુ જેની અદર બધાનો મમાવેશ થાય છે તેવુ એડ જ વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર કે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રની જુદી જુદી શાખાઓ વચ્ચે જે જેથીથી વિજ્ઞતા જણાય કે તે અરેખરી નથી બધી શાખાઓ વચ્ચેનુ એકમ માન ૬ પનાશકિતથી નહિ પરન્તુ પ્રયોગથી સામીત ટરી જનાનુ તે વિજ્ઞાનની મ્હોટામાં મ્હોટી ગોધ ગણુરો, તે તદ્દન નિરિવાદ છે ૭ આ મહાન્ યશ મેળવવાને ભારતનાં ભાગ્યશાની થને નહિ ૬ કે મોઝની માન્યતા પ્રમાણે જ્યાં જેથીથી વિજ્ઞતા હોય ત્યાં એકમ સામીત કરી મનાનુ તે ધણી જ મહત્વની શોધ ગણી રહાય તેમની પોતાની ગોધ કે જેની તેઓ વિશ્વરિખ્યાન થયા છે તે પણ તે જ પ્રમાણે છે કે મોઝે વનસ્પતિના અને પ્રાણીના ચેતન વચ્ચે એમતા ટરી રીતે સામીત કરી છે તે આપણે જાણુ બેઠકે આ સમ્બન્ધમાં કે મોઝે મન મ્હોટી

મોની કંપનાઓ જ દગી નથી, પરંતુ મહાન આશ્ચર્ય પમાડે તેના પ્રયોગોથી, સજીવ અને નિર્જીવ વચ્ચેનો ભેદ બતાવના । જે અસમ્યક્ લખણો કે તે દરેકનું અન્વેષણ કરીને, માખીત રૂઢી છે કે વનસ્પતિ અને પ્રાણીના ચેતન રચ્ચે ખીનન તપાસત નથી આ એટલા એટલે સુધી છે કે વનસ્પતિઓમા જોનામા આવેલા અમુક ગતના આન્તરિક કેન્દ્રકો ઉપ થી જો બોત્રે પ્રાણીઓમા પણ જોની જ ગીતના દગ્ધો માનુષ પડના જોઈએ તેનું ઘણી રખત ભવિષ્યચેન કેવું અને તે કેટલે દરે નખત સસ પડ્યું છે આ પ્રયોગો માટે મણા જ અસાધાગળ યોગી જગ પડે છે અને જે લોકો આયોના નિરાનના પ્રયોગો માટેના વ્યતુર્પ બાબત તથા વનસ્પતિના ગુણતા બાબત આશ્ચર્ય કે જે તેઓ આપણે એટલો જ જગ્યા આપીશું તો બસ થયે કે ઉપ જણાવેની રોધ માટેના વના ભારતનર્પમા જ બના નનામા આન્યા હતા અને તેની અસાધાગળ ગોધ જવાનું માન એક ભારતવાસીને જ મળ્યું છે આ યત્રો એટલા બધા અસાધાગળ છે કે વગર તેમ જ અમેરિકાના ડાઈપ્લોમાટિકાથી તે મનાની નાકા પા નથી અને અમેરિકા અને યરોપની વાણી યુનિવર્સિટીઓએ તેના યત્રો ભારતનર્પમા તૈયાર કરી આપનાને એ બોત્રને વિનંતિઓ કરેની છે

૬. ભારતનું ભવિષ્ય.

ભાષણના અન્તમા જો બોત્ર કહે છે કે જ્યાં સુધી આપણે ભારતનર્પ માટે દુનિ આની સંસ્કૃતિનાળી પ્રગ્નઓમા માનનીય સ્થાન મેળવી શકીએ નહિ ત્યાં સુધી આપણે આપણી ભૂતકાળની કાગડીઈ બાબત ખીનકુન મગર થનું જોઈએ નહિ આપણને ભારતના જવત ભવિષ્ય માટે પણ આગાઓ કે કાગળ કે આર્યસંસ્કૃતિમા એવું કાઈ ગુણ મામર્થ્ય રહેલું છે કે જ્યાં તેણે કાળ ॥ તેમ જ અન્ય નાગજનક ફેફારો સામે ફતેહપૂર્વક દક્ષ જીની છે

હિન્દી ચિત્રકલા.

લેખક - ગા હિન્દીચિત્રકલા ગણેશજી અન્નાગિયા, એમ એ

હિન્દી ચિત્રકલાનું સ્થાન યોગ્ય અને સન્માનિત ક્ષેત્રોમાં હતું, એ સિદ્ધ કરના પુરાનાની ડી જર નથી મહાભારત, ગમાયણ અને એના બીજા મનોમા નાટકોમાં, કા થોમા સરત તે કનાની વાત મીઠી કે આકર્ષક રીતે માન્ય પડે છે તે કના બહુ પ્રિય હતી એટલું જ નહિ પણ સંસ્કારી અને મુનિક્ષિત જનોમાં તે એક આનંદ પ્રાપ્તિનું શુભ ગણાતો હતો.

ચિત્રકલામાં પ્રત્યક્ષતા શબ્દ સિવાય બીજી રીતે ચિત્રાર માપનાની સર્વ કાનો સમાવે કરી રાકાય અને આના વિનિર્મિત વ્યથા લેતા ચિત્રને અમુક ભાગ તેમાં સ્થાન પામે પ્રાચીન હિન્દી ચિત્ર પના કાર્ત્ત્વ્ય નમુના જૂની શુદ્ધિઓમાં મોજુ રી શબ્દ છે તે આ રીતે તો તેની બધી લોકપ્રિય અને આનંદ પ્રાપ્તિ કનાના બીજા કથા નમુના ટી ગયા નથી અને તેથી તે ઉચી ગણાતી અને ઉત્તમ રીતે પદોને કના પ્રિય ખાતરીથી કરી રાકાયે એવું પણ થોડું જ છે ઇલોગ, ધારાપુરી અગ્રંથ અને એવી કાર્ત્ત્વ્ય શુદ્ધિમાં જે ભવ્ય અને સુર આકૃતિઓ કાળના વિનાશ હાયથી, અને વાનના કરતા પણ કાળા માયાના માનનીના અત્યંત સહાર હાયથી પણ ટી રહેના પામી છે તેમાંથી કાર્ત્ત્વ્ય એવી તો ઉત્તમ અને અદ્વિતીય જ છે કે તેથી હિન્દી ચિત્રકલા અને હસ્તકૃતિને દુનિયાની દ્રષ્ટિકોણમાં પ્રથમ સ્થાન મળી જાય પરંતુ સમભાગ્યે આના આના નમુના પણ મધ્યમ અવસ્થામાં ટી રાખ્યા નથી કાગે અને કાળના ઇતરુ જીવનમાં જે કાર્ત્ત્વ્ય છે તેના કરતા હજારગણ વધારે સહાર લાભ માણ્યોએ કાર્ત્ત્વ્ય છે ધનના જીવનથી, અને તેવી પણ વધાર તો નકો લેનાની ધેનાઈથી તે તે નમુનાઓ એવા તો બગાડી નાખવામાં આયા છે કે આજે મૂળ સૌન્દર્યનો હજારો ભાગ પણ રજો નહિ હોય બીજી શુદ્ધિઓમાં તો પત્થરની ભાગીરી મૂર્તિઓના જ ખડિન ચામનાઓ ચિત્રાય બાએ જ બીજી કાર્ત્ત્વ્ય છે, માત્ર અગ્રંથની શુદ્ધિઓમાં રચન અને દિનાનોપરનું ચિત્રાન હજી હજી કાર્ત્ત્વ્ય રહી ગયેલા પામ્યું છે મોટા શહેરથી રૂ, અને ગીચ જંગલની મધ્યમાં, અપરિણિત ટેકરીઓમાં તે શુદ્ધ ટોચથી ૧૮૧૬ સુધી તો તે પરદેશીઓ તરફ અગ્રંથ જ હતી અને તેથી વિષમીઓની યેનાઈની અસર બીજેથી છે તેટલી તેનાપર થઈ નથી, પણ સાથે તેના યેનારના આર્થો ઉન્માદે તેના રચન એના યોગ્ય લગાની દીવા છે કે મૂળ રંગ કે મૂળ રૂપ કાર્ત્ત્વ્ય પણ અખડિત રહી શક્ય નથી મુખારોના કાનતોના ધૂમાડા અને બીજા બેનકારના વિદ્યોથી બધું ખગમખરત થઈ ગયું છે-તો પણ તે કાર્ત્ત્વ્ય રાકાય છે તેથી તે કૃતિને કનાના ઉત્તમમાં ઉત્તમ નમુના તરીકે સર્વ સ્વીકારનામાં આવે છે.

હિન્દી ચિત્રકલા

લેખક—૧ હિમ્મતસાહેબ ગણેગણ અનન્યા, એમ એ

હિન્દમાં ચિત્રકલાનું સ્થાન લોકપ્રિય અને સન્માનિત કલાઓમાં હતું, એ મિત્ર કહ્યા પુરાવાની કદી જરૂર નથી મહાભારત, રામાયણ અને એના બીજા મન્થોમાં, નાટકોમાં, જો થોમાં મરન તે કલાની વાત સીધી કે આકર્ષકતરી રીતે માન્ય પડે છે તે કલા બહુ પ્રિય હતી એવું જ નહિ, પણ અસ્કારી અને સુવિલિન જનોમાં તે એક આનંદપ્રાપ્તિનું શુભ ગણાતો હતો.

ચિત્રકલામાં પ્રસૂતિના સમ સિવાય બીજી રીતે ચિતાર માપવાની સર્વ કલાનો ગમા-વેતલ કરી શકાય એ આના વિસ્તૃત અર્થમાં લેતા સિંપોલ અમુક ભાગ તેમાં સ્થાન પામે પ્રાચીન હિન્દમાં તો પના કાંઈ કાંઈ નમુના જૂની ચુકાઓમાં મોજુદ હી રહ્યા છે તે બાદ કરીએ તો તેટલી બધી લોકપ્રિય અને આસ્પદ ગણાતી કલાના બીજા કલા નમુના દખા ગયા નથી એ તેથી તે ઉચી ગણાતી અને ઉત્તમ કારિએ પદોએની કલા પ્રિય ખાતરીથી કદી રાખીએ એવું પણ થોડું જ છે ઇલોરા ધાગપુરી, અજંટા અને એની કાંઈ કાંઈ ચુકામાં જે ભવ્ય અને સુદર આકૃતિઓ જાળના વિનાશક હાથથી, એ કાનના કરતા પણ કાળા માથાના માનનીના અત્યત સહારક હાથથી પણ ટકી રહેવા પામી છે, તેમાંથી કાંઈ કાંઈ એની તો ઉત્તમ અને અદ્વિતીય જ છે તેથી હિન્દી કે પના અને હજગીરાને દુનિયાની હરિશ્ચંદ્રિયા પ્રથમ સ્થાન મળી જાય પરંતુ કમલાએ આના આના નમુના પણ મપૂર્ણ સ્વરૂપમાં દખા રાખ્યા નથી કાગે અને કાગના છોડા છવજીએ જે કાંઈ કહે છે તેના કગતા હજગણ વધારે સહારક કામ માણુએ કહે છે ધર્મના અનુનથી, અને તેથી પણ વધારે તો નકનો વેરાની ધેરાધથી તે તે નમુનાઓ એવા તો બગાડી નાખ્યામાં આયા છે કે આજે મૂળ સૌન્દર્યનો દજગમે ભાગ પણ ગયા નહિ હોય બીજી ચુકાઓમાં તો પત્થરની ભાનેની મૂર્તિઓના જ ખડિત યાનનાઓ સિવાય બાકે જ બીજી કાંઈ રહ્યું છે, માત્ર અજંટાની ચુકાઓમાં રમતું અને દિવાનોખતું ચિત્રકામ હજી હજી કાંઈ રહી ગયેલા પામ્યું છે મોગ સહેરવી દૂર, અને ગીચ જંગમની મધ્યમાં, અપરિચિત ટેકરીઓમાં તે ચુકા હોવાથી ૧૮૧૬ સુધી તો તે પરદેસીઓને તદ્દન અજાણી જ હતી અને તેથી વિધર્મીઓની ધેરાધની અસર બીજેથઈ છે તેટલી તેનાપર થઈ નથી, પણ સારે નમો લેનારના માર્થી ઉન્માદે તેના રગપર એના પોષક લગાતી દીવા ડ કે મૂળ રંગ કે મૂળ કૃતિ કાંઈ પણ અખ ગિત રહી શકતું નથી મુસાફરોના કાનનોના ધૂમાડા અને બીજા બેરકુશ્કાના ચિહ્નોથી બહુ ખરાબખરાબ થઈ ગયું છે—તો પણ તે કાંઈ જોઈ શકાય છે તેથી તે કૃતિ કલાના ઉત્તમમાં ઉત્તમ નમુના તરીકે સર્વે સ્વીકારવામાં આવે છે.

આ મોગન શાખા મૂળ ધરાની વ્યાવસ્થાની શાખા હતી એ તો નિર્નવાદ છે, છતાં હિન્દમાં આના પછી તે શાખાનો જે વિકાસ થયો તેમાંથી ધરાની જગતની અજગતા અને પરપત્તાને બંધને ચિત્રનું મુખપાત્ર અને માણસના અગત્યનું એક રેખા-આનેખન લાગ્યા, મનુષ્યના ચરેગતના અને લાવથી ચહેરાપર થતા ફેરફારના અભ્યાસને પશિષ્ટામે દેખાઈ આવે તો તાદૃશ ચિત્રાર આપ્યો એક ચિત્રમાં સમાવી સર્વ આકૃતિઓની મુખમાણુ સ્પષ્ટીતે સફળતાથી સાચી ગમવાની ઝીંઝી કળા બનાવવામાં આપવાનું હોય ત્યાં હું રતાભરી ગોઠવણમાં અન્યતઃ કળાશ્રાવણી શુદ્ધિ, તથા જૂના જૂના ગોળી ગોઠવણ અને મિનાવટમાં સારી કદર, આ બધા ગુણો ભગવાન વાગ્યા. અતિમાન પ્રાણીઓના અગત્ય અને ચરેગતના મહો ગના રેખાવને યાદ રાખી, રચનની મદદથી તેને આમેલું મળે. જગતની તાદૃશ ઉપરની ખાસી-યતોમાં ઉમેરીએ, તો મોગન શાખાની ખુશીઓની યાદી લગભગ પશિષ્ટા થઈ જાય.

મોગન શાખાનો આવો વિકાસ હિન્દી ચિત્રકારોના સહવાસ અને સહકારથી થયો, કે તે સ્વતંત્ર જ હતો, એ નિશ્ચિતપણે કહી શકાય તેનું નથી તે વિશે મનુ મતભેદ છે. મોગન શાખાને વિકસાવનારો મદદ કરનાર હિન્દુ ચિત્રકારો મૂળ હિન્દી શાખાના ઉત્તરી આવેલા વસંતે હતા, કે મોગન ઉત્તરોના જ ચેરાઓ હતા એ કાઈ ચોક્કસ થઈ શકતું નથી. ગમે તેની રીતે એ અસરોની આપને થઈ હોય પણ એટલું તો નક્કી જ છે કે, મોગન શહેનશાહેને દેના માટે જે મોય આપે કદર હતા, તેના પડખા રાજપૂત દેવના રોમાં પડ્યા અને પત્તન અને ગજપૂતમાંનાના હિન્દુ રાજાઓમાં પણ ચિત્રકલાને ઉત્તેજન આપવાનો શુભ એ ગજપૂત છે એમ મનાય લાગુ પશિષ્ટામ એ આ પુ કે મોગન શાખાના ચિત્રો હિન્દુ રાજાઓ કે હિન્દુ પ્રજાઓના સરકારને સતોષ પમાડે તેના ન હોવાને શીધે એક ત્રી- શાખાને જન્મ મળ્યો આ ત્રી- શાખાની દર રાજપૂતોએ દરી અને તેથી તેને રાજપૂત શાખા કહી શકાય આ શાખાના નાવિદે અજગતા શાખાના વ્યાધરની કે પત્તા ન ગુણરે જાને પહોંચી ગયે તેવા તો થઈ નથી શકતા તો પણ અજગતા શાખાના આજ આજ સરકારો તેમાં નજરે પડે છે ખરા મોગન શાખાની જગતના આદ્ય સાથે સંબંધિત રાજપૂત શાખાને કાર્ધ ઉત્તરી પક્ષની ગણતરી પડે તો પણ કે પત્તાના જે સંવેગ ઉત્તર, નિતિ આ લાગમયાના જે સફળ આવેખન અને કામનતા અને સુખ નજરની જે ખુશીઓ રાજપૂત શાખામાં સ્થગે સ્થગે મળી આવે છે તે શુભો મોગન શાખાની જગતના જગતના ખુશીઓમાં જગતની કૃતિઓમાં ભાગે જ માનમ પડે છે. રાજપૂત શાખાની ખીજ એક નિતિના કુદ તના લગત આ આવેખનની છે મોગન શાખાના કુદરને મનુષ્યની ચમત્કૃતિ જ માત્ર લેઈ ને છે-હા, તેઓના ચતુ ધણી તીન અને જન પ્રવેશી છે, આ સામાન્ય માણસ લેઈ શકે તેના કરતા ઘણું નધારે અને ઘણું સાફ તેઓ લેઈ શકે છે અને તે જુદું જુદું સફળતાથી ચિત્રપટ પર ઉતારી શકે છે પરંતુ રાજપૂત શાખાના જગતના આકાર અને કુદરના દેખાવાને ઘણી જ લાગતી મદદ લેઈ

તેટલી ખ્યાલિને પામ્યો નથી ગુજરાતીઓના ગૃહસ્થ, ગુજરાતના સર્વિસાન્વય, ગુજરાતની કયાદિ એ બધાને પોતાના ચિત્રોમાં ઉતારનાર ગુજરાતી ચિત્રકારો ભરિષ્ઠતા ભર્યાથી નીકળશે, એમ આશા રાખી હોય તો પહેલું કાર્ય તો ખર્ચ માદરોનિ અમ્મણ અર્થે ઉઠી કળાના દર્શન થયા નોંધ એ આના અભ્યાસ જ માટે કલકત્તા જો અજમેર જેવાં મધ્યે જેટલી સરનતા છે તેટલી પણ મુબારકીના લાખમાં નથી મુબારકીની સમ્પ્રદાયોમાં જૂના ચિત્રોના નમુના ક્યાન પણ રાખવામાં આવતા નથી ખાનગી ગૃહસ્થોએ પોતાપોતાને ત્યાં સમઢો કરેલા હોય તે બધા શ્વાસુઓને લાગે જ પ્રાપ્ત ન બની તો આના સમઢોમાં મી જે ગજરનો સમઢ બહુ પ્રતસા પામ્યો છે-તે ગેડ સાહેબની પામે મોગન તથા રાજપુત શાખાના ચિત્રોનો સારો જથ્થો છે અને કોઈ કોઈ વખત પ્રદર્શનમાં કે તેવી ગીતે તે બોવાનો લાભ પ્રગતે મને એકદિગ્રાજેનું છે નરા પ્રિન્સ એફ વે-સ મ્યુઝીયમ માટે તેવા ચિત્રોની સારી સખ્યા ખરીદ કરવામાં આવી છે એ જાણી ખુલી થવું નોંધ એ બ્યારે તે સમઢસ્થાન મોઢનવામાં આવશે ત્યારે મુબારકી એક મુરકેરી દૂર થશે ખરી પરંતુ તે મુરકેરી દૂર થવાથી ચિત્રકલાને એક મ લાભ થઈ જનાનો નથી ચિન્તકા એ ધનાઢ્યનામાં જ પોપાય છે અને હિન્દી જેના ગરીબ થઈ મયેના દેશમાં તે ઢનાને બહુ ઇષ્ટ ઉત્તેજન ન મળી શકે, એ ગીતરના જેવી દલીલ છે છતાં પણ ગરીબ જેના હિન્દીમાંથી પણ રોખ અને કદર નાશુ થયા નથી-ગેળ્યા લોકો અને ગમ્મઓ પોતાના દિવાનખાતાઓ શણગારે છે એ તો જાણીની જવાત છે તેના ગૃહગૃમારમાં હિન્દી ચિત્રો અને હિન્દી ઢનાના ઢરના ખીજ ઘણી દિમનવાળી ચીજોનો ઉપયોગ કરનામાં આવે છે, તેવે વખતે ખરચના અમુક ટકા હિન્દીઢનાની કૃતિઓ માટે ખરચવાનો નિશ્ચય થાય તો ચિત્રકલાને પણ સારો હિસ્સો મળે અને શીમાન રાજ રમિર્મા, શીમાન ગમુલી મોરેના જેના ચિત્રકારો હિન્દીમાં પણ તૈયાર થાય એ દેખીતું જ છે

મોગન શાખાના ચિત્રકારોના પુત્રકામાં ઉપયોગ જેવામાં આવેલો, એ જાણી, દાન જપાતા અસખ્ય પુસ્તકોમાં જે ચિત્રોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેથી પણ ચિત્રકલાને લાભ થાય એટલું જ નહિ પણ હિન્દી સગધના ખ્યાનો પણ ફેરવનાનો વખત આવે શુર-રાતી વાચનમાળામાં જે ગદ્યા અને ખેડખાપણાળા ચિત્રો જેવામાં આવે છે તે ટપી રહે છે અને તેને સામે કોઈ પણ ઉન્નાર સરખો કરતું નથી એ બતાવી આપે છે કે પુત્રકામાં ચિત્રો મૂકવાની વાતને લોકો કેટલી ગોણુ ગણે છે ! જાળપોથીમાં રમતા ગીનવાળા પાને મયાળે આપેલું ચિત્ર, પહેલી ચોપડીમાં ઉઝાડીનું ચિત્ર, ત્રીજી ચોપડીમાં પાવેલું ચિત્ર એ બેનારને એકત્મ પ્રશ્ન ઉઠવે જ નોંધ એ કે આ નમુના શું હિન્દીઓના છે? આવેલ નિવાર સરખો કોઈ કરતું નથી ત્યાં ચિત્રકલાના ભરિષ્ઠતુ શું કહેતું?

આ વિચાર કરવાની સૂચના ઉપરથી સમજ જવાયુ હશે કે ત્રીજી ગરીમાન ચિત્રોની કદર અને ચિત્રોપર યોગ્ય ટીકા કરનાની છે ગુજરાતમાં તો પુસ્તકો પર પણ યોગ્ય ટીકા કરનારા હજુ દેખાતા નથી, તો પછી બિનોનાની તો નાત જ ક્યા કચી?

ચિત્રોની કદર કે દીઠા ન થાય એટલે ચિત્રનાગની યોગ્યતા કે સરસારિતામાં મુધારો થવાની આશા જ ક્યા ? કલાવિદને સામાન્ય નાન અને ઉચ્ચ સરસાર વગર ચાલે જ નહિ માત્ર લીંગો દેખનારો જ કલાવિદ થઈ શકે નહિ. ભાવના અને મુશ્કિલા એ દરેક ચિત્રકારને માટે આનરમક જ છે તેની યોગ્યતાનાળા ચિત્રકારે બહાર પડે માટે તેમ જ પ્રમાણમાં તેમને વેતન પણ સાર મળવું જોઈએ ઉપર કહેલી નજી ચૂચના ધ્યાનમાં લેનામાં આવે, તો વેતનના સરાવની મુશ્કેલી ટળી જાય આખા હિન્દને ચિત્રકલાના વિદ્વાસ અને શ્રેયતા માટે સમર્થ પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે, અને તેમાયે મુજરાતે તો બહુ જ શ્રમ લેવે! જોઈએ મુજરાતમાં ચિત્રકલાના પોકા, સેરકા, મામિકા વગે, અને એક ઉત્તમ કલાના ઉચ્ચ વિકાસમાં મુજરાત પણ હિન્દને મદદરૂપ બને એની આશાથી આ લેખ મૂકી કદ હુ પણ હેનરમાં ચાલુ માનના કલામંડલમાં મુનર્થચદ્ર એક મુજરાતી-શ રવિશંકર રાવળ-ને મળ્યો છે એ માટે તેમ જ વાચન સારે ચિત્રકલાનો થોડો જગાર એક નવું સાહસ એક વર્ષ થયા ચાલુ થયું છે તે માટે પણ, સતોષ-સમર્થ મતોપ-નહેરુ ક્યાં વિના નહેવાલુ નથી -

તંદુરસ્તી

યાને

ધ્યાને કુદગતી

લેખક - ગ. છાટાસાવ ડાહ્યાભાઈ જાગીરદાર

જે અદખી માફ છે સાહેબ-પણ-મ્હારા અખડ સૌખાઅવના પત્નિનું નામ મીસીસ આનુ
 છુખાર એટલે મ્હાડ પોનાનું નામ મીમ્હર આનુ છુખાર હશે એમ સ્વાભાવિક નિર્ધારન થશે
 પણ-સત્ય નાનાં એમ નથી પુગણોમા કશું છે કે કનિયુગમા મગાણું બન્યા પડેલા માણે તેમ
 આ વ્યવસ્થા ન્યાયદાઈદે અવગણ્ય મ્હારે ત્યાંથી જ મળેનું નિર્માણ કરો તેથી મ્હારા મોહિમકગમા
 હું મ્હારા મીમીસને નામે આગળાડ છું-માખી જ્યાં એ મુસરાડા મારના વાટના એનજીન
 જેવા મીમીસ આનુછુખાર અને કથા ૧ મિચારો પાનગા પાટા જેવા એના મીમ્હરનો થતો !

“એ-ઉ-એ તત્ત તમને હું એમ—”

‘તમારો અવતાર મને તમારો !’ આટલા મોખા મરેજ જેવા થયા તોએ તમારું હજી અ-
 ઉ-એ ગયું નહિ ! જે ભમરું દોષ તે અદ્ય છેને ભસાની કે નીકાન પતે ? આ તમારું એ-ઉ-
 એ સાનગના તો મ્હારું મુ માયુ થે મ્હડી આ પુ એમ ઉભા બવા ખી ખી કરીને હસો છો
 શુ ? જાઓ તમારા આ નાને પગેડતા કે સ્મેર્સિંગ સાંટની નીચી તઈઆવો !’

મીસીસની આજ્ઞા એટલે દુગ્ધાગી ખુદા ! મને પણ મક્કાએ ગિયે એનાગીએ ધડયો
 હશે કે જ્યાં જ્યાં મીસીસને મ્હારે કઈ કહેવાનું દોષ છે, ત્યારે ત્યારે પૂરેપૂરું કહેનાડુ
 તો બાનુએ રશું પણ હેવાની શરૂઆત કરતામા જ મ્હારાથી કઈએનું બકાઈ જાય છે
 કે મીમીસનું માયુ મ્હડી આવે છે અને મ્હારે મ્હારા ‘નાના પગે’ દોડીને “સ્મેર્સિંગ
 સાંટ ‘ની આટની બઈ આટની પડે છે જો એ રિપરમા મને મ્હારાથી વધારે દુખીને
 જોડને ધીરજ મળતી નહિ હોત તો-ઉ-એ-એ કૂવો કે દરિઓ પૂરી મીમીસને ક્યારનાયે
 વિધવા કરી દીધા હોત ! અનન્ય મીસીસના હાથના ધમ્પા ખાના જનનુ એ તો, હી દી
 દી જાણે સમ ન્યા-પણ આપવાત કરી મરી જતુ એ તો સાફ સાફ બાપનાપણ જ કેની ?
 અજાણે મીસીસ અખડ મોહાઅવતાં છે, એ ઉપરથી ચતુર વાચનાર એતી ગયા હશે કે
 આત્મનાત કરી બાપનાઓની મગીમા હું હજી સૂધી મૂક્યો નથી અરજુ

મીસીસની આજ્ઞા થતા હું મ્હારા “નાના પગે” દોડ્યો અને કનાટમાથી આખ
 મીચીને મે “સ્મેર્સિંગ સાંટ”ની નીચી લીધી આખ મીચીને એટલા માટે કે મીસીસને
 સાફ “સ્મેર્સિંગ સાંટ”ની શીથી દિવસમા મને અને વાર બાવવી પડતી હોવાને લીધે મને
 તે એટલે સૂધી અનગન હતી કે જોવા મગ પણ માન હાથના રખતથી હું તેને આજખી

નાકુ ડાઈ વખતે મધ્યગામિએ મીમીસના ચિરમા વેદના ચવા લાગે કે જટ મ્હારે મ્હારા
 “નાને પગે” ફોડીને એ બાટની લાવવી પડતી અને એ કામ હુ વગર દીવે કરી શકતો
 તેતુ વારણુ પણ આ દીવે અભાસ! અનનત એક બે વખત આમ ચપળાઈ બતાવતા
 “રમે ઈંગ સોલ્ટ”ને બદલે “ગ્રાઇવીટેટ સ્પીરીટ”ની બાટની મીમીસની આગળ રજુ
 થઈ જતા મીમીસને હાથે મ્હારા પોઆ ખડાઈ નમતા તો પાણુ-કઈનહિ—“બાઈક” પર ભેસતા
 ચીખનારને એક બે વખત ગોનાટ પણ ખાવી પડે! વોડે મ્હડગે તે પડો, મીમને
 છે કાઈ?

“અરરર! આ શુ ઉચ્ચા લાગ્યા? જરા આખ ફોડીને જુઓ તો ખરા!”

“આખ ફોડી” જોનાની મીમીસની કઠિણ સૂચનામા જરા નગમાશનુ મ્હોણુ નાખી
 એ “આખ ફોડી” જોયુ તો હાથમા “લુસીતુ કોનનાટર!” શુ કરે? રડી પડનાની
 હિમ્મત નહિ દોવાથી આખરે હું હમી પડ્યો અંતે જોયો “હી હી હી માથાના હુખાવા
 ઉપર કોનનાટર પણ—”

“ચૂ-ઉ-પ રટા શુ! મ્હારે તમને કેટની વાર કહેતુ પડે કે “યુ વોન્ટ બી આ સક્સ
 મેસ (you wouldn't be a success) હવે આમ તો મીમીસનુ અંગ્રેજી “ધોળકા”
 સંધીનુ હતુ, પણ “એમ્મો-એમ્મો-ત્યુટની રર રૉંગ” “ક્રીડીઅટ” “યુ વોન્ટ બી આ
 સક્સેસ” ત્રિગેરે ત્રિગેરે અંગ્રેજી સમ્મો એમણે એમની કોઈ અંગ્રેજી લખેલી બ્લેનપામી પાનેથી
 શીખી લીરેના, અને આ સમ્મો અમરુભાથી ખમી ન જાય મટે તેજો ઉપરોપર નાગે વારે
 તેઓ ૨૭૫ પર જ કરતા

જા! ઉપર તાન હોખી જ્યાં મેં ફરી મ્હારે “નાને પગે” ગમગડી મૂકનાની તૈયારી
 કરી, ત્યાં મીમીમે “ટોલ” કીધુ કે હું ઉભો ગયો

“કોનનાટર અહીં રહેવા દે અને હવે બરાબર તપામીને રમે ઈંગ સોલ્ટ-પણુ
 હીન યાદ આ શુ આજે મેં તમને કહ્યુ હતુ તે મુજબ ગોપ્ટર મ્હટલેકગને તમે પૂછી
 આપ્યા કે?”

“શ-કે? ના? અરરર! હું અહીંઆં મરી જાઉં તેની તમારે ઈઈ રીત જ નહિ પડે?”

“અરે પણ સાલજો”—

“શુ સાલજે તમારું કપાળ? મ્હારા પેટમા તો કઈ ઈઈ થઈ જાય છે અને હજી તો
 તમને ચલનાનવાનુ મૂકે છે?”

“તમને એમ—”

“અરે જાઓ તમારું કાંતુ કરો મ્હારે તે જણુ માયુ—”

“હુ ગયો હતો-ગોપ્ટરને ત્યાં ગયો હતો પણ—”

" ત્યારે એમ સીજી બોની ? પણ-શ ? "

" પણ ડૉક્ટર મત્યા નહિ એટલે ત્યા ચિગી મૂકીને આ ચો છુ "

" ચિગી ? જરા વાર ત્યા જેસતે તો શુ ધસાઈ જતે કે ? યુ વો દ બી આ સકસેસ "

હવે ખગી બીના એમ છે કે જો હું ડૉક્ટરને ત્યા એની વાટ બેઠીને મેમી રહ્યા હોત તોયે મીસીસ તરફથી ખાસગ જ મળતે

" હુસા જેવા એમી ગયા ? ચિગી મૂકીને આવતા શુ થયું ? હુ રા-અહીં તમારી વાટ જોઈ બેઠીને મરી જઈ તેની તમને કઈ છે શીક ? આદ યુ વોન્ટ બી આ સમ્રેમ "

વાયનાર બહાના ! તમને પોનાને આ વાયના મટાગા આ-એ હને તો મને તે બોગ વના શુ થયું હશે તેની કહ્યના તમે પોતે જ કરી લેજો ચારે બાલુથી થેગડિને અકબાર ગયલી મિવાડીયે નાવલુનુ સ્વરૂપ ધારણુ કરે છે, છટકામા હમાયનો નાનો ભરખો ઉદર પણ તેમથી દૂરવા છુ ઉપર આવી અફતહીડી કરી મૂકે છે-ત્યારે હું તો માણુમ ! મ્હારી લાખોની પૂછ રા કામની ? મારા ગાડીપોઝ ચાકરનકર, વાડીનજી મોટર ગોલ્ડ રિંગેર શા ઉપયોગના ? મારો ફળેતો બેઈ મ્હાઝ મિત્રમગ જલેરમા અને મ્હારા નોકર ચાકરો ખાનગીમા મ્હારી ટેબીડી ઝગતા આથી મને પોતાને ૪૫૧ ગરમ નાગતી અને હુ નિશ્ચય કરતો કે મીસીસથી હને જગએ દમાઈ જવુ નહિ પણ જ્યા હુ એ વાવણને જોતો ત્યા મ્હારો નિશ્ચય ક્યાનો ક્યા ઉડી જતો અને હુ પાછો "હેલે હે" થઈ જતો અને વાર નિશ્ચય કીધો હતો પણ મીસીસના સનન મિલુનપ્રસાદ આગળ મ્હારે કઈ આવતું નહિ અને આખરે "નકરી બાઇના એટકા"ની માફક 'એ-એ-' ઝગતા મ્હારે એમી ગહેવુ પડતું

પણ હવે હું છે જ 'માઝ મર' પર આની ગયો હતો, અને તેથી એ ખાનતમા મેં અમારા ધરવૈષ (Family Doctor) મીં મ્હડનેકરની સલાહ લેવાનો મિયાર કીધો ડૉક્ટર નહન એમ હી હતા મને પોતાને તેમ જ મીસીસને વાર પૂછીને વાઈ થઈ આવતી આખે ચક્રર આવના, મ્હોંમા શીક મારી જતી, જરા જરામા "ફેન્ટ" થઈ જવાતુ માયુ હુ ખતુ, પેટમા ગોળા ગમડના, મિંગેરે મિંગેરે એટથી માટીને એકાવન પ્રમરના રોગો વ્યાપી જતા તેથી કઈ નહિ તો ડૉક્ટરને મ્હારે ત્યાની વરસ દહાડ રૂપિઆ એથી તથુ દાનગની આનક દશે ડૉક્ટરની "વીઝીટ શી" એક ગીની હતી, એટલે એને ઘેર નહિ બોનાવતા હુ આ "મીસીસ વરસસ મીટર"ની ખાખતમા એવી સલાહ લેવા મોટ મા એમી એતે દવાખાને ગયો મને અગ્રેજમા ઝાનુ બોનનાનો અભ્યાસ નહિ હતો ધોઃ બોવવાનું હોય તો તો અગ્રેજમા જ ફેંકતો પણ વધારે બોલતા તત રૂક થઈ જવાની મ્હીક રહેતી ડૉક્ટર 'ગુજરાતી' એવી બાલુતા પણ તે 'ગુજરાતી બાયકો'ને સમજાવવા પૂરતુ જ

“લુઓની ઝાંઝા! મહારે તમારી એક માનતમા ચનાદ વેસાની છે ”

“પૂગો, હુકામા પૂગો બહુ વાચ્યત નાદી કરતા ”

“કર્મ એરી ના આપો કે મારા શરીરમા નમિત આવે અને ૫ ટાંચો ૫૫ દમા યતો શ્યુ નદિ ”

“ગેટછા! ટાઈ કોર્ડ વખત શરીરમા ઝીના તાપ આવેય કે ?”

“નદિ રે હિ તાપે નથી ૧ નરીઓએ નથી ખરી ખીના ઝડુ ?”

“ખરી ખીના નાદી કહેય તો દના કેમ આપેય તે સાઝ કેમ યાગેય ”

“સારે વેા સાબગો મને એરી દના આપો કે મહારા મીમીમ મને વારે વારે દબારવે છે।—”

“દમરાવેય મહુગે !”

“દમરાવે છે મહુગે ધમકાવે છે, અને તેને સાચો હિતર દેવાની મહારી ખાતી ચાનતી નથી તે જગા ગતી ખુની જાય અને—”

“દીન્દીન્દી—માપગે—દીન્દીન્દીઆઈગા ’ઝંકટરુ દસતુ તો ગહે ૧૧ નદિ દસતા દસના એના મુખ ઉપર લાની આરી ત્યારે હુ ગરમનો મારો સફેદ પૂગી જેવો થઈ ગયો મો લાનુ કે મે દમેગની માફક તરખાત જગમા થાપ ખાધી હતી છદ્મીમા પહેલી વખત મો મીમીસતુ કહેતુ ખર માનુ કે “આઈ વોન્ટ બી આ સમ્મેમ ” હમે જે થયુ તે થયુ, પણ આજે તો મેં કોર્ડ પાતુ રીતે મહારા હુ ખતો અત લાવવાનો નિશ્ચય કીધો હતો, એટલે જલો ઈ જ બન્યુ નથી તેમ મેં પાછુ યોનાનાતુ ગર કીડુ

“ઝંકટર! હું જવાનો મારે યોગી હુ મહેગ્યાની કરીતે—”

“જ! થાબો એટુ લાને તો માફ કરેય પણ ખરા મહત્તે મહુગે તમે માડના—”

“ધાડના એટવે ?” મહે પૂછયુ

“ધાડના એટવે ઝંકી “ (Donkey)

‘હું ઝંકી ? ઝંકટ-ર છાસ સભાળ ?’ હું કોધથી નુજતા ફુજતા યો થો ? ઝંકટર કહિક લેનાઈ ગયો મહારા તરફથી આટના કોધની એલે દેખીતી રીતે આતા નદિ રાખી હમે આયડીના હાચના ધપ્પા ખાનારમા કોધના આવિર્વાવની કાણુ આતા ગયે ? કદાચ હોય તોયે ૫નો કોધ તે શા લેખાતો !

“ગેટછા! એકસાચુઝ મી હમે! હું તમો એના કહેતો હતો કે તમે ધાડવાની માફક આપકોથી દમી હુ કામ જાએય જગા દમથી વાત રાખેતી કે દવા વગર! ખાતી ખુલી જાય ”

‘કીક છે, જોઈશ’ એમ કોપથી બોલી મેં ચાનના માથુ

“ગેટલ ! પુત્રા કરનાના કામ નથી, ત્યો હુ તમને મળિની ત્યાં બપો આપેય ’

“નો ચેકુ ”

તે આવી ઝોંટાળે આજ્ઞાને સૂધીનો દિવાન ચૂકવી આપનાતુ મ મહેતાને જણાવ્યું
ઝોંટર જરા ગમગી ગયો અને મ્હારી તરફથી ઈ મચક નહિ મળતા તે મીમીમ પામે
જવા તૈયાન થયો મને લાગ્યું કે તે હુ એને મીમીમ પામે જના મિ તો તરત જ મીમીસ
એની સનાહ લેજે કે “ઝોંટર ! આ ચાનના ચાનના હારી જવાય છે, તેનુ શુ કાવુ ?” એટલે
લાગતી જ ઝોંટર સનાહ આપો કે ‘કુમ્મીપગ એમી ગેટલ તો નહિ હાદેય,’ અને એ
જના માળમતુ ફગ્ગ એટનાનુયે બીન મોડનના નહિ ચૂં એમ સમ મેં એને ત્યાથી જ
“નો નીક માઈ ઈઅ સગ ગુડ બાઈ’ કરી ખરતો કીધો

આહ ! હુ સમજ્યો. બાલી ખુનરાની ના હાથ લાગી ‘મીજાએ બદનાની’ જીનારી
કે બધા જ પામગ આટના રમ હુ મૂર્ખ જ રહ્યો ત્યારે એ તો એ જ બૂન્યા ત્યાથી
ફરી ગયો.

કીમા બે મખમાઈ બરહાયેમા

કે ગુન્નાખી ગમી રહ્યો ખુલનુમા

ઝોંટરે શુ જોડુ ક્યુ? સ્વમાનરહિત પુત્ર પાલ નહિ તો બીજે માણ ? સ્વમાન !
સ્વમાન ! એના વગરનું જીવન તે ઝનન નહિ પણ માતૃમુખિને વૃથા ભાર છે જે જે મનુ
બ્યમા સ્વમાન નથી, જે જે પ્રજામા એ લાગણીનો અભાવ છે, તે તે મનુષ્ય, તે તે પ્રજા
નિર્માન ટે-મકરીને ગમે નાએના આચાર જેવા ટે અહા ! સ્વમાન ! મ્હારા શરીરમા આ
રો કન્કા ? અમતકાર ! ખરેખર અમતકાર ! મ્હા ! યા લોહીમા એકદમ ગરમી આવી ગઈ
ધીમે ધીમે વહેતી નાગીઓ ઉઠગા મા તી દોના વાગી આપો પણ અભયના અજનથી
જાણે ભનુખી ઉડી મ્હારે રોમરોમ અજન તકિન વ્યાપી રહી ખુ ઈશ્વરના પા પા
નથી કે મને વગર કારણે હવે તે ગળાડી તમે જમીન પર પગ ઠાપી હાથની મુકી ટેનપર
પગાગી, ખુ. યમગાળને પણ હુ હવે કદી શક કે “વેટિ આ બીટ (wait a bit) જરા થોભી
વત.” અને આ ઝોંટર ! એલો મ્હારા કેટલા પૈસા ખાધા ? હતારો રૂપિયા દાગતી માકક
ખરચ્યા હશે તોયે વ્યાધિગ્રસ્ત નવતાને મ્હારા આ સુરે જીવનમાંથી વિલાપગીરી લીધી નથી
“હા ! હા ! એમ જ મ ગઈ કાને વિચાર કીધો તેમ જ પગી જોડુ છુ કે મ્હારા ધરમા
રોગ કેમ રતે છે ?”

“શુ જરા ઇડે યા ”

“ આવેસ આ બાઈના કપડામા સાજુ નાખેસ તે પોઈને આવેસ ” ઈથિએ જનામ
દીધો

“એન્ડમ આમ આન ! મુ ઉ ન ગ્ના બચ્યા ! હુ બૂમ પાડુ છુ તે સાબળતો નથી ?
પગાર હુ આપુ છુ કે તારી બાઈ ! મહેતાજી ઈઈ ” હુ એન્ડમ ત્રાડી ઉઠ્યો

“ હ સાહેબ ! ” મહેતો દોડતો કે આવ્યો

“ આ ઇયુનો આનર્લિન મૂંધીનો હિસામ ચૂડવી આપી એને લાત મારીને અટીંથી
વિ ભ દરો ”

“ નહિ, નહિ ઇયુને રબ નહિ અપાય ” મીસીસ આ ગરબડ સાબળી દોડી આવતા
ચમ્મે પૂગયા

“ કેમ ચેર ફેઇસ (Damn your face) નીડળ અટીંથી, ” એમ કહીને મેં મીસી
સને એક એવી તો ઝટક મારી કે તે ઉછળીને જમીનપર ગબડી પડી-ગત્તે સીંઠપરથી
ખડખડુ તૂટી પડ્યુ

“ ઉ ઉ ઉ ત્યો મારો-મારી નાખો-એ પણ મુ કામ બાકી રાખો છો ? ઉ ઉ ઉ ”—

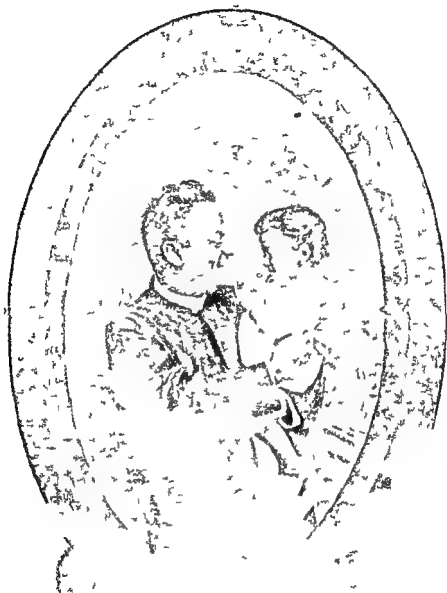
“ચૂ ઉ પ ! એક મ ચૂપ મહેતાજી ! તમે પણ આમ દોરની માફક આખ દાડીને ટગર
ટગર જોયા શુ કરો છો ? આ ઇયુનો હિસામ ચૂડવી આપો અને એન્ડ મે દિનમા બધુ નાચુ
સેયાર કરો તાય ! તાય ! મ્હાક બધુ સવાનાજ વળી ગયુ સદાએ બધી મ્હોકાણ માડી નાખી
અરરર ! તવે કેમ—”

મીસીસ તો કાળબર્ચા ઝગ લેતેને ઉઠ્યા, અને મારી સામે ટમરટગર ડોળા દાડીને જોના
મડી ગયા મને લાગ્યુ જ તનુ કે એગલ ધડાકા સિરાય મીમીસના દહા દોહીમા ગરમી નહિ
આવે ઊભા થતે, વળી પાંજ સફાઈથી ગબડી પડતે, ટુસકા ખાતે, વારે વારે નાક નસીંગતે,
પાપી વગરની સુછી આખો ચોળા ચોળીને લાવ ચોળ કરી દેતે અને એના એના ઘંઠકે
નાટકો ભજવતે પણ જ્યા મ્હારી જોળી પૂટી લા મીસીસમા ગરમી આવી ગઈ અને તે
જોત્યા—“ મુ-ઉ-કલ્લુ ? શુ-ઉ થયુ ! ”

“સદો ! સદામા બધા પૈસા ગયા આ ઘર પણ ગીરની ચૂકનાનો સમય આ થો દાય !
હાય ! ભટને અને ધાગીને પણ રબ આપવી પડશે ઉનુ હુ હુ ”

“ અરરર ! ભટ ચાકર ચાલ્યા જશે તો પછી થશે શુ ? ગમે તે થાય ! પેટે ઓછુ
આઈશુ બે લૂગડા ઓછા પહેરીશુ પણ ભટ ધાગીને તો ટાઈપણ પ્રનરે રાખજે જ મ્હારી
તળીઅત તો તમે જાણો છો ? ઝંકટ કદે છે કે મને પૂરેપૂરા આરામની જરૂર છે અને જો
ભટ ધાગી ”—

‘ જરસ જરસ નાખ તારો ડાંકટરને ચુલામા લેણદારોતુ જેનુ પતાવુ કે તારે માટે
ભટ ધાટી રાખુ પગનાય તો પગનજે નહિ તો ગમરા સેન ફાંજો કે પીઅર સીધાવજો
મ્હારી કોર્ટશીકર કરશે નહિ મ્હાફ પેટ ભરાય એટલી તો રસોઈ મને આવડે છે ”

મીસીસની આખમા આંસુ આન્યા ચહેરો દયાગળો થઈ ગયો. લટ ધારીને ગમ આપનાની વાત સાંભળી મીમીમો જેટલુ લાગ્યુ તેમજુ મ્હારા અવસાનના સમાચા માખળી એને લાગત કે નહિ, તેની મને રાખ છે!

ખીજે દિવસે લટ તથા નોકગ્યાંચે, શુભારતા, ગાડીના, ગોફર વગેરેને એક એક માસનો પગાર વધારે આપી તેમજે મ રંગ આપી માન એક નિમન્દના ૧૬ મુનીમ હતો તેને ઘેર બેઠા પગાર મળે એમ એ ગોપનલુ ખીધી ગાડી, ઘોડા, મોટર, ફૂનીયર વગેરે વેચી નાખ્યા અને આ મુજબ મ્હારી લક્ષ્મીએ આટલા સનયમા જે ભાગ મિત્તનાગી દીધી હતી તે મે ધીમે ધીમે સંકેતી લીધી લોકો પણ ચકિત ચર્ચિ ગયા નાગની ઝસ જેની મોકોની છલો કલક ગપડાંપી વિષ ફેનાન્યા પણ હુ તે હુજા પગિમનો સૂર્ય પૂરેમા આથમો, આખી મુગાઈ નગરી ચાહે અગ્ની સમુદ્રમા ગરક ચર્ચળઓ થા ઉગાળે આમસમા અદ્ધર લટખી રહો પણ મ્હારો નિશ્ચય હવે ફરે એમ નહતો રોગ? ઉશ્ચિરના સુર મગીચામા એ કાખગ કેના? રોગ? કઈક પ્રખર શિ પચામીઓની છુદિને મે છક્ક ખાવે એના સુ બૂનનમા એ ગયનાન કેવો? રોગ? મોટામા મોટા રસાયણશાસ્ત્રીની પ્રયોગશાળાને શતમાની નાખે એની ભવ્ય પ્રયોગશાળામા ફવાના રૂઢોઆલો કેવા! ખમ્સ ખમ્સ આજથી રોગરૂપ શયનાન! તારે ને મ્હારે છૂટા છેડા! જા, કોઈ ખીજે ગો ગોધ અને તાગ સિમરને મીયાની રીયાની મારી નાખી તેમા હુ મજાહ મેળન જા આનથી મે ગમીમાઈ જિવકારી છે સૌગ છે-સૌગદ છે, ધમના-સૌગ છે તેવીસ કોગી દેવતાઓના-કે યમની નાખે એના સખન પત્રિમ સિનાન હુ કે મ્હારી સ્ત્રી અખનો એ દાખો પણ મ્હોમા નાખીએ તો! અમ્નુ!

મેકો કહે છે કે નિર્ધનતામા હુખ છે હુ કકુ છુ કે સુખ રાખા છે એ રીખનાની ખગી રાગા તો નિર્ધનતા છે નિર્ધનતા ખરા પ્રેમની કમોગી છે-તદુરમ્નીની ચારી છે. હારે સધનતા! હા, એમા પણ સુખ જ છે-ને પરસેનાના એકએક ડીપે એ સધનના પ્રાપ્ત ચર્ચિહોય તો!

“અરર! આ હાથે ફૂંફેવો કેવો?” એક વિત્ત મેં મ્હારી સ્ત્રીને પૂછ્યુ

‘ગરમ ગરમ રોટની ફાગી તેની વગળ લાગવાથી આ ફૂંફેવો થઈ આયો’ મ્હારી સ્ત્રી બોલી બોનતા બોનતા તેની આખમા આમુ આન્યા જેણે કોઈ પણ દિવસ એક સગી અરખીયે ઉપાડેરી નહિ, જેતો આજો સમય “પાટનેથી ખાટને ને ખાટનેથી પાટને” ઢરનામા વ્યતીન થતો હોન તેને દળણા દળના, ઝાકુ કહાડતુ પાળી ભરતુ, લૂગા ઘોના રમોઈકરની વામણુ માજના, અનાજ તથા મરીમસાના તપાસના પિએરે ધરકામ ઢરના પડે હારે તેનો નાસો મેન-થાય અને આખમા આમુ ચારી જાય, એમા શુ આશ્વર? તેમ હુ કાઈ છેક જ નિપુર હ વનો નહિ હતો ઉપર્યુક્ત સર્વ કામોમા મ્હારાથી ખની રોકે તેટલી મદ હુ મ્હારી સ્ત્રીને ક્રોતો હતો અને આ મુન્દ્ય પટેના જે જરા જરામા આજે તો કઈ જ ગમતુ નથી, ચાનો જગ સીનેમા નોઈ ચારીએ “એમ થયા કરતુ હતુ તેનુ

હવે “૫ળી પુરસદ્દ યા છે કે એ લક્ષ્મી વળગાડીએ” એમ થતુ ૫ળી દરિદ્રતા આવેની જોઈપૂત શ્લોકોસ અને બોડીમમા સજ્જ થયલા ચરમે દમ “લખોતરાઓ” પણ ધીમે ધીમે રેર આનના મધ ચર્ષિ ગયા હતા, એટલે મીઠીસને હવે વરજમનો ઢટાળો એછો થતો ગયો હતો એક વર્ષમા તો મ્હાડ ધર પૂર તદુરસ્તીમા ચા ચા થે યે નાચી રહ્યું મટામયે-શ્વરી બટાંગ જેવા બેડાળ ગાન, ખડ્ગુચા જેવું પેટ, મોગરીની ઝુડી જેવા નાળ, જાડી ઝાડી જેવા હાથ અને દુધી જેવા પગને સટે લાવ ગટના મુસ્તી ગતાણુ જેવા ગાન, પાતળી કમરપર આગળ ધસી આવતી લતનદાર છાતી, કાળા રેશમ જેવા ચન્નકિત કેલ, ગોળ વાટીના હાથ અને કદવી સમાન જાનુ-ખરી તદુરસ્તીનું આનગમન સૂચની રહ્યા હતાં હુઝમા મ્હારા સમાગમા જે પહેલા આધિન્યાધિ વ્યાપી રયા હતા ત્યા હવે તદુરસ્તી અને પ્રમત્તતાએ વાતો ડીમે એ અઘ્ની માફ છે સાહેબ!-પણ-આજે મ્હાડ ૫૨ એક “કુરકુ-રીઆ”ના લાના કાના બોનનાથી ગાજી રહ્યું છે બેડા વાપની વખત બેવખત મૂછો તાણુ અને ધકાધક ધપા મકયા બધ તોયે મ્હારે તો હસતે મ્હોડે એમ જ રહેવું પડે કે “દીકરો કેવો ડાહ્યો!”

વાચનનની મ્હાલાનિક અધીગમને વત થઈ હુ તમારી જમાસા તમ ડર તે પહેલા તમે પૂછશો કે મ્હારો પુન કેવો હતો! હા! ખરી વાત પ્રભાનના નિપન આગરાની મૂર્તિ ૦ પી તેને ગુલાબી ઓપ માગતી સફેદ મખમન ચર્મથી મદી તે મૂર્તિમા તમારી કપનાનકિતથી છન પુઝા એટલે તમારી દરિદ્ર સમીપ મ્હારો “જુઓ” ખડો થઈ જશે

‘મહુ માલજો ડે ? આવતી કાલે આપણા જુયાની ૫૫ગાડ’ કહ્યુંકથી ખરડાયના હાથ સાથે દોડી આની મીમીસે કહ્યું

“પણ આ કણ્ડનાળા હાથ તો ધીના હતા!” મ્હુ હતું

“મ્હારા મનમા કે તમને એ વાત રહેતા હુ વીસરી જાઉં અને તમે ઓરીસમા ચાયા જાઓ તો સાજના સોદો લાનવાનો તમને પાડો ધમ્મ પડે ડરી અને જેવી એ વાત યાદ આની - તમ જ તે રહેતા હુ દોડી આની”

“આય ઠીક કીડુ તે મને એ જુથ સમાચાર રહ્યા તો તને પણ હુ એ વધાર્યાપુ”

“શુ તે?”

“તે એ છે કે આપણુ બધ ધન સનામત છે, આપણે પ્રથમ જોટલા જ ધનાઢ્ય”

“ખડ્યુ એ ધન” મ્હારી સ્ત્રી ઢલક ઉદાસ રહેતે બોલી

“ગાડી રે ગાડી લક્ષ્મીને જાતે ખરામ હોત તો નિષ્ણુ ભગવાને તેને પોતાની અર્ધા ગના હી પણ કીધી નહિ હોત નાગણુના દાન તોડી પાડો પડી તેની સાથે ચાહે તેટલુ રમે લક્ષ્મી ભને હો, મોજગોખ ભને હો, વાડીનજીશ, મોઢરચાઢર, મોટર રોકક ભને હો-પણ તે તદુરસ્તીને ભાગે તો નહિ જ હાલી! લક્ષ્મીથી ભય પામવાનુ ઢારણુ નથી, ન્યાથી કુદરતને ત્યા રાખ અને રડને માટે સમાન ધનમાફ છે એ કુદરતના કાયદોનો ભગ ન થાય એમ આપણુ આચરણ રાખ્યુ કે પડી લક્ષ્મી જખ મારે કે સમજ ?”

“હા, સમજ” એમ બોની મ્હારી પત્ની હરખલેગ અદર ગઈ, અને “તદુરસ્તી” મેળનનામા મારો “ધનાજે કુદરતી” સફલ થયો તેના આનમા મેં “જુયા”ના ગાનપર યુમન ઢુપું-મો એમ થયુ કે મે પ્રભાતના બાનમર્ષના ચરપુપર યુખન રહ્યું!

અભેદ.

લેખક—રા દીનાના.

પ્રતિબિંબ —કરિ છે વેળા દૃષ્ટા પયગમર સગ્ગોકના
 સાહીતે ગપે ઝરે જે મર્ગચરણ્ય ધીમદિ
 ગ્રથે શુ ૧ અધ્યાયે ગુ ૧ વાક્યે ગુ ૧ શ્લોકે ગુ ૧
 મત્રના મયનો માના માત્રામા રેનાવતા

સાર્દા રહેરામા, જોનામા,

એક ગગ રાખે

માર્દા હસરામા રોનામા,

એક રગ ગાખે

સાર્દા કરેવામા કરામા

મેક રગ રાખે

સાર્દા લેરામા, ભગરામા,

એક ગગ ગાખે

સાર્દા વનમા, ગગમા

એક ગ રાખે

સાર્દા બંધનમા ત્યાગમા,

એક રગ ગાખે

સાર્દા ગુમા ચેનામા

એક ગગ રાખે

માર્દા શુકમા છે નામા

એક ગગ રાખે

તા ૮-૨૨૪-૧૭ આ મનોહર કુસુમ, લખઅનખનુ મયોગસ્થાન રસગાળીથી મહોદરી -
 અધિભરીઓને અપભ્રુ કંઈ છે એ ત્રિપુત્રી મયથનુ પ્રુપ્તક્ષેત્ર ત્રિવેલી સગમમા પ્રુપ્ત
 અનનને સંધાવો ગુજા નના આ મામા જ્યોતિ જગાની પૂર્વના પ્રુપ્તના સૌંદર્યમા પશ્ચિમના
 પ્રુપ્તોની મુરામ પમગમને તો * * * છે કરિનો નિનપ આતમા તો અપરોચ સાદી થવાથી
 કૃતાર્થ વરો

समालोचक.

चित्रकार-२१ पोटि ३

भनलेभन.

—कॉपीराइट

મન આપવાનો હક છે અને એ રીતે પોતાના દેવના માનમાં તે ભાગ લઈ શકે છે ત્રીઓને મન નથી પણ વર્તમાન વિગ્રહ પડી આમાં કાર્તિક ફરફાર થને આપણા દેગમાં દળૂ પ્ર પેક પુરપને મત આપવાનો અધિકાર નથી તેમ મત માગત આપણા દેસનો રાજ્ય-વહીવટ ચનાવવાની પૂરતા પ્રમાણમાં સત્તા નથી

પ્રગતિ સ્વાતંત્ર્ય જેમ જેમ વધતુ જાય છે તેમ તેમ મન આપવાની સખ્યા પણ વધતી જાય છે ધણા પ્રાચીન કાળમાં શ્રદ્ધાને જેમ હુકમ કરવામાં આવતો તેમ વનનુ પડતુ સામાન્ય જનમૂલકને માફક આવશે કે નહીં તેનો વિચાર જ્યાં વગર કે તેમની મનાઈ લીધા વગર રાજા અને તેના અમલદારો જાય । ધના ઐયતને પૂજ્યાપાજ્યા વિના પગદેલ ઉપર ગાળ ચઢાઈ કરતા અને ઐયતને લક્ષરમાં લડવા અને વિગ્રહનુ ખગ્ગ આપવા ફગ્ગ પાડતા કેટલીક ના લેખિ ફરીયાદ કરતા અને રાજાને અરજી કરતા પણ તેમાં કાર્તિ વળતુ નહીં મન આપી સલાહ આપવાનો અધિકાર હોય તે વાત તો જૂની જ ફગ્ગ જતી વખતે આથે ફતરો લઈ જઈએ આ તેને મમે તે તરફ જરાની અરજી હોય, તેની અરજી મુજબ જવા તે ભમે, વખતે તેને તે પ્રમાણે જના ધમે પણ વલુખરૂ તો આપણે જુ રોન ત્યા જ તેને લઈ જઈએ અને એ બાબતમાં તેની બીનકુન સલાહ લઈએ નહીં, તેની લેખિની સ્થિતિ હતી પણ ફરવા જતી વખતે કાર્તિ સોમની હોય તો કાર્તિ દિશામાં જવુ તે બાનન તેને પૂછતુ જ પડે છે મન આપવાનો હોય એટલે સ્વતંત્ર માલસ તરિકે, મન્યમાં મોનની તકિ ગણવવાનુ છે અને માત્ર કલાગગ રહેવલુ નથી

મત આપવાની સત્તા એકમ મળી નથી એને માટે કેટલા બધા હુ ખ અને હાડમાગી સહન કરના પડ્યા છે અને કેટલા બધા ઝઘડા મચાવવા પડ્યા છે આટલા બધા ભેગે અને શ્રમે જે વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ હોય તેનો સારામાં સારો ઉપયોગ આપણી રક્ષિત અનુમાર ફગ્ગે એકઠે આપણી કોંગ્રેસની કેટલા કેટલા વર્ષોની વાડન પડી આપણને કેટલીક બામતોમાં મત આપવાનો હક મળ્યો છે અને દળૂ કેટલી નથી બાનતોમાં આપણો મન લેનાતો નથી

આ જમાનો પ્રગતિશાસનો છે માન મળતી કે અમનતરોની સત્તાવી નહીં પ તુ સવ ઐયનની સત્તાથી રાજ્ય ચાનતુ બેઠએ એ સ્થિતિ તરફ દેશભાતની મનિ છે ઐયનને મન આપ વાનો અધિકાર મમે, એ તેમના ઇતિહાસમાં નાનોસનો નાના નથી તુસ્તાનમાં જ્યારે બન્ધારણ નથપાલુ અને મન આપવાનો અધિકાર લેકોતે મળ્યો અને પહેલી ચૂટણી થઈ ત્યારે નેકોએ ગાતા ગાના અને હર્ષના કરના ફગ્ગા મતપત્ર નાખવાની પેટીઓ ઉપાડી શેરીઓમાં સરઘમો કહાડ્યા હતા વ્હીગીઅર નામના ફરિએ ચૂટણીના નિસે મનતરોની નાળીઓ પેલી હોય છે તેનુ વણન બહુ સારી રીતે કર્યું છે - જાર્ડ પલુ આજે મારો મમેવડીઓ છે ઉત્કૃષ્ટ પણ આજે મહેંગે નથી આજે હુ માલુસોમાં રાજા જેવો છુ આજે ન્દાનામરોટા ન ખા છે પ્રતિગનાળા અને અગ્ગળા એક પક્ષિએ છે લેખને બેમાં ચવાનો માડવો મારો મહેન છે અને મનપત્ર નાખવાની પેટી મારૂ સિદ્ધાસન છે ”

હુ પોતે ૩૧-૮-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

મત આપનાનો અધિકાર મને એટલે પોતાના દેશના આસનની જવાબદારી કેટલેક અંગે મતદાર ઉપર આવે છે અને પોતાનું ઝામ જીવિતપૂર્વક અને શુદ્ધ હાથથી કરવાની ફરજ પડે છે

મત કાણુ આપી શકે તે સાટે કેટલાક લક્ષણો કાયદાથી મુકરર કરવામા આવે છે મતદાર ઉમ્મર લાઘવ હોવો જોઈએ, તે મુન્દેગાર, ગાંડો કે મુરલેખ ન હોવો જોઈએ તે કા ભગતો હોવો જોઈએ મ્યુનિસિપલ ચૂટણી માટે ધરમણી સ્ત્રીઓ મત આપી શકે છે, માર્નેન્ટની ચૂટણી માટે સ્ત્રીઓ મત નથી આપી શકતી આપણા દેશમા મુનિસિપલિટી પદનીવાળા સ્ત્રીપુરુષોને મ્યુનિસિપલ ચૂટણીમા મત આપવાનો હક હોય છે મિલકત ઉપરાત ફળનણી પણ આ રીતે મત આપનારો લાઘવ લક્ષણ ગણાઈ છે

સાર્વજનિક બાબતોમા પ્રત્યેક નાગરિક જીવિતપૂર્વક રસ લેવો જોઈએ મતનો સારામાં સારો ઉપયોગ કરવો જોઈએ એક પક્ષિત એટલે બેસા પિંચાનું મેનન કરતો હતો ત્યા નોકર દાસતો આની ખોટલો—“ સાહેબ ! ધરમા આગ નાગી છે ” પક્ષિત થડે પેટે જવાબ દીધો, “ જ તારી ગેશ્વણીને કહે, વરની પચાનમા હુ પડતો નથી તેની તો ખબર નથી ? ” ગાંજનીતિ પ્રત્યે ધણા બેકિની વૃત્તિ આની હોય છે, પણ તે મૂખપિલચેલી છે આગ રાજ્યવ્યવહારપર સૌ ના મુખદુ ખતો આધાર છે એટલે તે ખરાબ ન થાય માટે તેના પર જાગતીજોષ નજર રાખવી જોઈએ આજસથી કે ધધાના વ્યવસાયથી બેદરકાર નાગરિકો થઈ જાય તો રાજ્ય-વ્યવસ્થામા સડો પેસતા વાગ લાજતી નથી પ્રતિનિધિઓ પાસે એમના હામનો હિસાબ જાગજાગ ન લેનામા આવે તો તેઓ પોતાની સત્તાને દુરુપયોગ કરે છે સાર્વ-જનિક હિતની દૃષ્ટિથી ઝામઝાજ ન કરતા પોતાના સગાંબાવા કેમ કમાય, પોતાને કેમ લાભ થાય તેની રીતે બધો વ્યવહાર ચલાવે છે બેકિના કરના પૈસા ખોટે રસ્તે લખનુટ ખર-આય છે અને સર્ફને જે ફાયદો થવો જોઈએ ને થતો નથી આ અવ્યવસ્થા મતદારોની બેકાળજી અને ઉદારીનતાથી થાય છે માટે પ્રત્યેક માણસે આ વિષયમા મામામાસીનું ને કરતા, પોતાનો સ્વાર્થ ન જોતા સાર્વજનિક હિત પર જ નિરતર નજર રાખવી

અધેન્સના નાગરિકોનું અધેન્સના મહોદા રાજપુરુષ પેરિશીસે કરેલું વર્ણન આ વિષય-પર એવા બધામા લેના જેવું છે—

“ ધરની જાગજાગ હોય છે માટે એથીનીઅન રાજ્ય પ્રત્યે બેદરકાર થતો નથી, ધધા રાજગારમા રમીપમી રહેલા પણ બને એટલો હામ રાજ્યર્થમા લે છે સાર્વજનિક બાબતોમા જે રસ નથી લેતો તેને અમે હાનિકારક નથી લેખતા એમ નહીં પણ તેને તદ્દન નિરુપયોગી ગણીએ છીએ ”

હવે મત કેવી રીતે આપવો ? મત આપના માહિતી જોઈએ પણ માહિતી કયાથી મેળવવી ? વર્તમાનપત્રો વાંચી દરેક નાગરિકની ફરજ છે કે હમેશા વર્તમાનપત્રો વાંચના અને વર્તમાનપત્રોની ફરજ છે કે સ્વતંત્ર રીતે અભિપ્રાય બાધી શકે એવી રીતે વાંચકો સમમ માહિતી રજૂ કરવી વર્તમાનપત્રો આ જમાનામાં બહુ જાગરી સત્તા ચલાવે છે.

તાર, ટપાન, સગા કાગળ અને આવકામો લીધે વર્તમાનપત્ર બહુ સગી કિંમતે મળી શકે છે તેમા અનેક રિવાજો ચલ્યામા આવે છે માનવ હિતસાને તૃપ્ત કર એવી અનેક બાબતો એમા હોય છે 'ટામિસ ઓફ ઇડીઆ' નામનું વર્તમાન પત્ર લેતા તેમા કાટોમા ચાનેલ કેસોનો ટેલાન હોય છે, રમતગમનના ટેલાન હોય છે, નાણા અને વેપારી બજારની તપશ્ચીરના હપ્તકર હોય છે, અભાઓ અને મેળાવડાઓના જ્ઞાતાન હોય છે, દેશપરદેશના સમાચાર હોય છે, મહત્વના પ્રસંગો વિશે અધિપતિના અગ્રનેષ અને મીષ્ણો હોય છે, માદિત્ય વિશે મળા વિશે રગનૂમિ વિશે, ઇંગ્લેન્ડની કામ વિશે સ્ત્રીઓના પોતાક, ગધનદાય, પ્રમાધન વગેરે વિશે લેખો હોય છે નિરનર પેરેલેથી છે તે લગી આખું વર્તમાનપત્ર વાચનાનું જ્ઞાન નવે છે અને તાલુ રહે છે પણ આમા કેટલી મહાની ખામી હોય છે પહેલી તે વર્તમાનપત્રો મળુ જ હિતાવજમા નિયમ કરવામા આવે છે અને વાચનાની અધમ દૃષ્ટિએ સતોપરામો રીનાર નુ પ્રચારમા હોય છે એટલે જે અમાચારે તેમા પ્રગટ થાય છે તે બધા હમેશ માંવા નથી હતા તેની પ્રત્યે અને દબીકત ઉપચી આપણે એકમ નિપુણ ઉપર ન આવવું જીવ ખામી એ છે વર્તમાનપત્ર એકપત્રી હોય છે અને રાત્રી ના પોતાના મતથી નિરુદ્ધ સમાચાર તેઓ છાપતા નથી અને પોતાના મતને અનુકૂળ નકામી વાતોને બહુ મહાની પ્રમિદ્ધિ આપે છે, એટલે વર્તમાનપત્ર કે તે પ્રમાણે મેળવવું ન જોઈએ વર્તમાનપત્રો કમાણી માટે કહાડામા આવે છે તેથી સાચું કે ખોટું પણ માલુમને રૂને એક છાપતા તેઓ અચકાતા નથી રાજ્યમારોમા પહેલા જેમ ખુલામતીના હતા તેમ વર્તમાનપત્રો લોના ખુલામતીઆ છે રહેતો ગ્રાહ્યની સખ્યા ઓછી થઈ જાય એ બીકથી તેઓ સત્ય ક્રાંતા પ્રિય કથન માટે નિશ્ચય તત્પર હોય છે વર્તમાનપત્ર વાચના આપણે જાતે વિનાર કરવે અને એ કરે તે બહુ વગર વિચારે કશું ન રાખવું મગમગ મન આપવો હોય તો અનુની બધી બાબતુ તપાસવી જોઈએ સાચાખોટાની પરીક્ષા કરવી જોઈએ અને તો બીજાઓને પણ ખરો ખ્યાન મેળવનામા મદદ કરવી જોઈએ વર્તમાનપત્રોમા ચર્ચાપત્ર લખીને મ કરી મજાએ એ ચૂટાડીના વચગાળામા કામકાજ ઉપર દેખરેખ રાખીએ અને બધી બાબતોથી વાકેફગાર થઈએ તો ચૂટાડી વખતે મતનો સફુપયોગ કરી શકાય

જાહેર અથવા સાર્વજનિક સભામા હાજર રહેવાથી મત કેમ આપવો તે સીધી શકાય છે મતની સાથે વાણીનું સ્વાતન્ત્ર્ય હોવું જોઈએ જ્યાં લગી વાણીનું સ્વાતન્ત્ર્ય નથી હવુ ત્યાં લગી સત્ય તરી નથી આવતુ શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવામા આવે અને બગમર ચર્ચા કરવામા આવે તો સાચી વસ્તુસ્થિતિ થી છે તે પારખી શકાય આપણા સામાનાણા દેશ અથવા આપણને રૂને નહિ એવા નિયારવાળાના પણ વિચાર સાબળવાથી લાલ છે તેમને મોક્ષતા અટકાવના એ ચુન્ટો છે કેટલાક લોકો મામાના વિચાર સાબળવા અનિચ્છુ હોય છે, એટલુ જ નહીં પણ તેમને પોતા પ્રમાણે મત આપનાની ફરજ પાડે છે તેમને તેમના પ્રત્યે પ્રમાણે મન આપવા દેના નથી ગેરી મરજી પ્રમાણે નોકરે મત નહીં આપે તે

તેમને જાણ આપવામા આવે છે કારખાનાઓમા અને પેનીઓમા આનુ વણી વાગ અને છે પોતાના પક્ષના ઉમેદવારને વેપારીઓ મત નહીં આપે તો તેમને ત્યાંથી માન લેવો ધરાકા મધ દરે કે મતગારાનુ આની સતાવણીમાથી રક્ષણ કરના રૂપા 'મેવટ'ની વ્યવસ્થા કરવામા આની છે જે માડામા અથવા મડાનમા મત લેવામા આવે છે ત્યાં મતગાર જાય છે અને એક કાગળ ઉપર જેને મત આપવો હોય છે તેનુ નામ લખી એક મધ પેટીમા તે કાગળ નાખી દેછે આથી ખતર નથી પડતી કે કોને કાણે મત આપો.

મત મેળવવામા વાચ અપાય છે એ બહુ જ ખોટુ થાય છે જે લાયક ને છે અને જે આપે છે તે બંને અપરાધી છે આપણો મત એ ન્યાસ (ટ્રસ્ટ) છે અને તે આપણાથી વેચી શકાય નહીં ચૂટણીમા વાચ અપાયાનુ સાબીત થાય છે નો તે ચૂટણી ૨ દરનામા આવે છે અને રખતે મનાગના મત પણ લઈ લેવામા આવે છે, મત આપવા તેઓ લાયક ગણાતા નથી.

પણ આકબરની રીતે લાયક આપવાના વિરિધ માર્ગોના આશ્રય લેવામા આવે છે ઉમેદવાર પાત્રરોપણ અથવા કોઈ ધર્મના ખાતામા દ્રવ્યનુ દાન કરે છે અને એ રીતે મત આપનારાઓ ઉપર પોતાની લાગમગ થવાવે છે મુનિસિપલિટીમા ગ્રેજ્યુએટો તરફથી દસ ટ્રેલો ચૂટવાના હોય છે મત આપના લાયક થવા ગ્રેજ્યુએટે અમુક કપીઆ ભરી નામ નોંધાવવુ પડે છે અને પ્રતિવર્ષે લવાજમ ભરવુ પડે છે ધણી વાર ઉમેદનાર પોતાના તરફથી કપીઆ ભરી અમુક ગ્રેજ્યુએટોના નામ નોંધાવે છે અને પછી તેમના મતથી સેનેટમા જાય છે આ પણ નિષેધ અને ત્યાજ્ય છે મત આપનાની સ્વતંત્રતા વેચી નાખવામા આવે છે અને ગ્રેજ્યુએટો જેવા મુશિક્ષિતો પોતાના ન્યાસનો આવો નિકલ કરે એ બહુ જ લજ્જાપદ છે પ્રતિ નિધિ તરિકે સાગમા સાગ માણસની ચૂટણી થવી જોઈએ-પછી તે તવગર હોય કે ગરીમ હોય ગરીમ માણસને દેશસેવા કરવા જવામા દ્રવ્યની ન્યૂતતાથી અતરસ ન આવવો જોઈએ આપણે ત્યાં મુનિસિપલ ચૂટણી ધણી ખરચાણ થઈ ગઈ છે, એટલે ગરીમ માણસો પ્રતિનિધિ તરિકે જવાની હિમ્મત જ નથી કરી શકતા શકિત અને આરિચનાળા માણસો સાર્વજનિક સેના માટે ગરીમ હોય છે તો આગળ આવતા નથી.

સમગ્ર દેશના બના માટે આપણો મત વાપરવો જોઈએ, અગત કે કોઈ પક્ષના કે નાનજાનતા કે સગા-હાવાના સ્વાર્થ માટે નહીં એથી દેશસમસ્તનુ હિત ભૂની જવાય છે, કર જાગનારા તો બંધા હોય છે જના તેનો ખોટો લાભ લાગમગવાળા લઈ જાય છે અને જેમને મળવો જોઈએ તેઓ રહી જાય છે વળી લાગમગવાળાના સ્વાર્થ ખાતર બીજાઓ ઉપર જુદમ કરવામા આવે છે અને તેમના હુક ખૂબાડામા આવે છે એ બહુ નીતિની દૃષ્ટિએ અધમ છે.

મતથી શામન ચલાવવામા મુખ્ય તત્વ ધંડુમતિથી રાજ્ય ચલાવવાનુ હોય છે એનો અર્થ એવો નથી કે અપમતિની ધરજાઓની અંગણુ કરની એમ થાય તો તેમના પર દમ માપા ગણાય રાજનીતિમા અપમતિવાળાનો હક બહુમતિવાળાને પોતાના અભિપ્રાયવાળા કરના નેટલો હોયો જોઈએ શુભમગિરિનો નાશ, મકત સિમજનો આવો, વગેરે પણ પ્રમ્નો.

મૂળ અપમનિવાળાના હતા પણ પછી ગદ્યમતિ તેમના તરફ ચલાયી તે મનુ ચના બા
મનિની સત્તા ગદ્યે પણ સાર લોકોને જે સમત હોય તે હમેશ ખ નથી હતુ, એ ખામ ધ્યાનમાં
રાખના જેવું છે

"નમ્રતા અને પતિતની તરફેણમાં બોલના જેઓ બહીએ છે તેઓ, ગુનામો છે બે અથવા
ત્રણ સાથીઓની સાથે ખરાને વળગી ગદ્યનાની જેમનામાં દિગ્ભ્રમ નથી તેઓ ગુનામો છે "

—નોવેલ ૨

સંધ્યાસુન્દરી.

લેખક-ગા જેવચ્છનામ જમનાદાસ

વસતતિ-૧

પ્રાણીતણા મમિત ગાત્ર વિષે જ સાન્નિ

દેવા હવે દિનમણિ નિજ ઉગ્ર ગાન્નિ

પ્રેમે ઢરી મુખમયી જનસિન્ધુ પેસે

ને અમ્ધિ આ ઉઠળતો મિત છાળ ફકે-૧

તે વાગિના કણ્યુ શુભી શીતને પ્રસારી,

વા ઉખ્યુતા ગવિ તણી જડથી નિદારી

મીઠી ધરા તપિતને દિમયી કરતો,

ને મુખ્યતા તરૂનતા થકી એ દૂ તો-૨

સંધ્યા પૂરે લનિત અસ્તિ- ચોમપા

તેમાં વળી નિનિધિ રોલિત ગ શરો

તે રનનો પદ ઝરી અવની પૂરે બે

મુખ્યો નિરે અવનના ભગતો મુરગી-૩

ચારા ચરી ધર ભાપી વળતા ત્વગએ

પક્ષી તણા કનગ્ગે અતિ મિષ્ટ આવે

તેમાં ભળી સુર પૂરે રવપદ કેના,

ચાલી બધે શયન આરતિ દેવડેરા-૪

પૂરે હવે ધનન ચદન ચાદનો મો

પ્રેમી મુખકે ત્રિશિખરથી ઉજાસ્યો

વિશાન ભાન લટ કેનાતપી ગુનતી,

તિર્છી મિઠી રસભિની દગ છે ચળતી-૬

આગુ ઝીણુ મુખપરે શશી તેજ આવે

કાન્નિ મહિ લનિત નજાન તેજ લાવે

તન્વગી આ રતિ ભરી નિજદાર ઉભી

પાણિદયે મુખ મુખ પતિ નાટ લેતી

ભાસનાં બે નાટકોનાં ભાષાંતર.

સાચું સ્વરૂપ—મહાકવિભાસના સ્વપ્નવાચનદત્ત નાટક ઉપરથી ગ્રામી પ્રમિદ્ધ ડગ્નાર રા રા કેશરનાન હર્ષદગ્ધ સુન અમદાવાદ, મૂલ્ય ૩ રોડ મળવાનું સ્થાન—મેસર એન એમ ત્રિપાઠીની ૩ મુર્તિ

પ્રતિમા નાટક—મહા કવિ ભાસપ્રણીત—ગુજરાતી ભાષા-તર, સ્ત્રી પ્રમિદ્ધ ડગ્નાર રા રા મણિનાન ખ્યાગમ ભ, પતિશની પોળ—અમદાવાદ કિ ૨ એક મળવાનું સ્થાન—મેસર એન એમ ત્રિપાઠીની ૩ મુર્તિ

જગત્પતી કોઈ પણ સરકાર પામેતી ભાષાના કાવ્યમાદિત્વમા નાટ્યસાહિત્ય હમેશા રમ્ય ગણાય છે તેમા પણ આપોંતી સમૃદ્ધ ભાષામા જે નાટ્યસાહિત્ય છે તે સર્વ જગતા પ્રાચીન અને ઉત્તમ મનાયુ છે આના નાટ્યસાહિત્યમા કવિકુલગુરુ દાનિનાસ અગ્રસ્થાન ભોગવે છે, પણ એ કવિએ સુમતકે પોતાની પૂર્વ થઈ ગયલા ભામ, રામિન, એમિર આદિ જે કવિપુત્રોની પ્રશંસા કરી છે, તે કવિનગેના નાટકો કેવા હશે તે જાણવાની વાનમા આજ લગભગ ૧૦૦ થી વધુ વર થયા આર્થ તેમ જ પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિને ધરા કરતી હતી, પણ તે કોઈ પૂર્ણ કરી શકતુ ન હતુ આ કવિઓના નાટકો ગુપ્ત થયેના ગણીને જ્યારેત્યાગે તેવો ઉત્તેજ કરનામા આવતો હતો પણ એટલામા સરૂત નાટ્યસાહિત્યના અભ્યાસકાના મુલાએ ઈ સ. ૧૯૦૬ મા નિવેદનમા મહાગજના આશ્રિત પડિન નીચુત ત ગણપતિ રાત્રીને ગા અધકાગમા વિષુતપ્રભાની માફક જુના પ્રયોની રોધખોળ કરતાએક મામાથી સરૂત ભાષામા પણ માનાયનમ વિપિમા તાડપન ઉપર આલરે ૩૦૦-૮૦૦ વર પૂર્વે લખાયના કેટનાક નાટકોનો સમૂહ એકાએક મળી આવ્યો ત્રી રાત્રીછને આ નાટકો કોઈ નામ નિનાના કવિના માનમ પડ્યા પણ કેટલાક લક્ષણોને લીધે તે નાટકો કોઈ અમથ કવિના રચેના તેમને લાખ્યાપ્રાપ્ત થયા નાટકોમા પ્રથમ નાટક સ્વપ્નવાચનદત્ત હતુ અને બીજુ પ્રતિમાયૌગન્ધરાયણુ નાટક હતુ આ બન્ને નાટકોમા ઐતિહાસિક કથા તેના કર્તાએ ગુથેલી હતી અને સ્વપ્નવાચનદત્ત નાટક સમઘી બે પ્રાચીન કવિનરો—સાનમા શત-ના કાદમ્બ-પીઠકર બાણભેટજીસભા. નાટકેમમા જસલેપા નક્ષત્રોલિ રરપી. અને કામરિમપાસાકાર રાજરે ખરે રચેના સ્વપ્નવાચનદત્તના ઉત્તેજ ઉપરથી આ નાટકોનો રચનાર તે કવિ ભાસ જ છે, એવો નિષ્ણય શાસ્ત્રીછએ કર્યો અને બીજા નાટકોની તૈલી ભાષા, “સ્થાપના,” વગેરે ગચના એક સમઘી ને પગરપર સમ્મન- ધગતી લાગરાથી આ સવ નાટકો પણ મહાકવિ ભાસના છે એમ શ્રીયુત ત ગણપતિશાસ્ત્રીએ દરાનુ છે તે પછી તેઓએ ૧૨ મા શતકના, અમરકોશની ટીકા ડગ્નાર સમઘે કવિ સર્નાનદથી માઠી પૂર્વાપૂર્વ છેક કૌટિલ્ય અર્થશાસ્ત્રના કર્તા, ચન્દ્રગુપ્તના મત્રી ચાણક્ય કવિ પર્યંત ગ્રથકતાઓએ મહાકવિ ભાસના નાટકોમાથી જે વચનો અને જે શ્લોકો ઉદ્ધત કર્યા છે, તે ઉપરથી તે સર્ની પલુ પૂર્વે મહાકવિ ભાસ થયો હોવો જોઇએ, એવા નિર્ણય ઉપર તેઓ આવ્યા અને તેમા વ્યાકરણપ્રતીત પ્રયોગો જોઇને તેઓએ ભાસ કવિને વ્યાકરણાચાર્ય

પાણિનીની પૂર્વેના હતા એ છે શ્રી શાસ્ત્રીજીએ અનિપગ્નિયમ વધને વિદ્વાતાપૂર્ણ પ્રસ્તાવના લખીને સર્વ (૧૩) નાટકો શુદ્ધ કરી, ટીપ્પણ સહિત પ્રકટ કર્યા છે તેથી તેમણે સમૃદ્ધ ભાષાના પ્રેમી જનો ઉપર મહાન ઉપજાર કર્યો છે આવા શ્રમશીલ પડિત જેની દરબારમાં છે તેના વિનયદામનરેશને શતશ ધન્યવાદ ધટે છે

આ નાટકો જેવા પ્રસિદ્ધ થના કે, ૮૬ સમયમાં સંસ્કૃત નાટ્યસાહિત્યના ગસિંગે તેના વસ્તુઓ, લેખક, લેખનશૈલી, આદિ મનુષ્યમાં સૂક્ષ્મ અન્વેષણ અને બિદાપેદ કરવા માગ્યા અને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અન્વેષણ કરનારાઓ તો ભાગ્ય કવિને શ્રી શાસ્ત્રીજીના મતથી વિમત થઈને જૂના જૂના સમયમાં મૂકના લાગ્યા અને હજી કોઈએ આ સળધમાં એકમત થયું નથી શ્રીયુત સહ તનસુખરામ મનસુખરામ ત્રિપાઠીએ ૨૪ સા કીનાબા નિા મેવડતનુ અનનોકન મુપ્રસિદ્ધ “પુજારાતી” પત્રમાં કરના કવિ ભાસને મહાનદના મમયમાં ચર્ચાગણી ગળ્યો છે રા રા કેશનનાથ ભાધએ આ સવ વાદવિવાદની વસ્તુસ્થિતિ, એક નાનાશા કોટવામાં (Nut-shell) મૂકવાની સુધોગ્ય રીતિને અનુસરીને, પોતાના અથના આગળમાં માર્મિક રીતે દર્શાવી છે અને તેના ટીપા વાદ ટીપા કીયા અમુક અમુક કારણો મ અગ્રાથ છે, તે એકેક બન્ને વાદ્યમાં સ્પષ્ટતાથી પ્રમાણ પુર સં દર્શાવીને પોતાનો મત નિષ્ણતાથી સિદ્ધ કરવા યથાયોગ્ય પ્રયાસ આપ્યો છે તેઓ મહાકવિ ભાસને આદિ શુ ગરાજ પુખ્યમિત્રના સમયમાં મૂકે છે અને તેમણે રજી કરેના કારણો વિદ્વાનોએ સૂક્ષ્મતાથી અવગમ્ય વિચારના જેવા છે પ્રો બીડે ભાસને ધોમી (ધાવક) ની જાતનો માને છે પણ રા રા કેશનનાથે એ સ્પષ્ટ દેખાડયું છે કે તે બ્રાહ્મણ હતો ભાસ એ તેનું નામ નહિ પણ ગોત્રનામ હતું અને તે ધર્મે ભાગવન વૈષ્ણવ હતો વળી મહાભાષ્યકાર ભગવાન પતંજલીએ પોતાના ભાષ્યમાં બે નાટકો-સંસ્કૃત અને અનિવધ-નો ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમાંથી કસવધનો પ્રસંગ નહિને તેમાં વર્ણવના ઐતિહાસિક વર્તમાન રૂપના સળધમાં જે વિવેચન કર્યું છે તે ભાગ્ય કવિના કૃષ્ણ બાતચરિત નાટકના એક પ્રયોગને અનુસરીને છે એવો રા ગ કેશનનાથ ભાધએ અભિપ્રાય દર્શાવેલો છે અને તે ઉપરથી તેઓ જણાવે છે કે “ભગવાન ભાષ્યકાર આ ગજ કરિના મહુયાથી છે પુખ્યમિત્રના દ્રવ્યચરના આચાર્ય પતંજલી અને ચામુપ યજ્ઞના ભાગ્ય મુનિ”

જેમ આ નાટકો મહાકવિ ભાસના છે, એમ કેટલાક સાહિત્યના પડિતો માને છે અને તેના નાટકોમાં ગ્રહેના પ્રસાદાદિ પુજોથી મુખ્ય થાય છે, તેમ કેટલાકો, આ નાટકો ભાસ કરિના દોષદંશકે તે માટે શકારીન છે અને તેમાં કાવ્યપ્રસાદાદિ ગુણો છે, એવું માન્ય રાખતા નથી એ વા વિવાદ હજી માસિષ પંચોમાં ચાલુ છે અને તેના સળધમાં છેવટનો કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત થયો નથી ત્યાં મુધી તો નિવર બાણુ અને રાજગેખગના મતના આધારે આ નાટકો ભાસના જ ગણાશે

આટલું ભાસ કરિ અને એના નાટકની રચના અને સમય સળધમાં ઘટતું વિવેચન કરી, પ્રસ્તુત અનુનાદો બે મિત્રે બે બોલ કરીશું પ્રથમ અનુનાદ “સાચું સ્પષ્ટ” અને બીજો “પ્રતિમા” એ બે બિત્તલિત દૃષ્ટિમિન્દુઓથી રચાયા છે અને તે પ્રત્યેક અનુનાદના વ્યખિ-

તેનો યોગ્ય પરિચય વાચકને કરાવે છે જ એ બંનેને એક જ ક્યોમીથી કસવાનો માહત્તર
 કરવો, એ એ બંને સાહિત્યોને અવરિત અન્યાય કરવા જેતુ છે, તેમ બંનેતુ અનૌકત
 સાથે સાથે કરાથી એક એકને પડછે રાખી, તુનામા તેની સરખામણી કરવાનો આદય રાખેયો
 નથી જ, એ પણ અત્રી અપદ્દ વહેતુ અમને જરૂરી જણાય છે, જેથી કોઈ ગેરમમજ અને
 અવરિત અગ્રામાણીને અનવાસ રહે નહીં

૨૧ રા કેરાનવાનભાઈએ ગુજરાતી પ્રખને ઉત્તમેષ્તમ સરૂત કાવ્યો અને નાટકોના
 રસાન્વાદ, છાયા મંડ, રમલર અનુરાગેથી કુશલતાપૂર્ક અખાડ્યો છે, તેમા 'સ્વપ્ન વાસનદત્ત'ના
 અનુવાદ 'માયૂ સ્વપ્ન'થી એક સુયોગ્ય ઉમેરેથયો છે "મોટે મહાત્", "પરાક્રમની પ્રસાધિ" અને
 "પ્રિયર્ણના" એ તેમના અમૃત નાટકોના અનુવાદો જેમ તેમની સદ્ગમ ગોધર સંકિત અને ગસિક
 શુદ્ધિનો પરિચય વાચકોને કરાવે છે તેમ તે નાટકોના કલાનિ વૃત્તાત તારવવાની તેમની વિશાળ
 નાનસાધિનો પરિચય પણ અવરમ કરાવે છે જ રા રા કેરાનવાનભાઈ મરૂત સાહિત્યના
 ઉચ્ચ કોટિના ભાષાન્તરકાર છે, એમ કાઈ હવે અમારે જણાવતુ પડે તેમ નથી કારણ તેમની
 નિઓએ જ તેમને એ પદ ક્યાનું થે અપાવેતુ છે તેઓના અનુવાદોમા સાહિત્યના અભ્યા-
 ગીઓને ર્ધ ને ર્ધ નવીન જણાવતુ અને વિચારવાનુ મળે છે તેઓ પ્રસ્તુત "માયૂ સ્વપ્ન"ના
 નિવેનના બે ભાગમા જણાવે છે કે-"કવિની અતનૂતિ એની કૃતિની સકલનામા અનુભવની
 હાથ તો, એનો મમમમ ઇષ્ટ છે તે ન બને તો એતુ ચરિત જણાવથી પણ કાવ્યના
 ભાવ ઉપર ર્ધક આનંદાપક પ્રકાર પડે છે છેવટ ર્ધ નહિ તો કરિ ક્યારે થયો
 એટલુથે જણતુ જરૂરતુ છે, એટના માટે કે ન્યાય આપવો તો કારે રહ્યા પણ કરિના
 દેગકાનના અનારે એને અન્યાય તો ન આપાય નાટકની પૂર્વ પૂર્વરગતુ તાડન કર્યુ છે તે આ
 સમજથી " તેઓથીતુ આ કથન કેટલુ સલ છે તે પ્રસ્તુત ગ્રથના અભ્યાગીને મદજ જણાયા
 નિના નહિ રહે તેઓની પ્રાચીન સરૂત સાહિત્યના તરવોની શોધર સંકિત અને ધધાનિયત,
 પ્રમાણસર પોનાનો મત દર્શાવવાની અભિમત વૃત્તિ તો આપણને ખરેખર અનમય પમાડે
 છે તેઓએ મહાગાન પુષ્પમિત્રનો વૃત્તાત મટાન પરિશ્રમે આધારપૂર્ક તાગીને જેવો સુસ
 બદ્ધ ગોડની રસમર આવેખ્યો છે તેવો અઘાપિ પર્યન્ત પ્રકટ થયના કોઈ પણ ઇતિહાસના
 અન્થમા ભાગ્યે જ મળી આવશે આ પુષ્પમિત્ર રાગના રાજ્યકાવમા કરિ જાસ યઈ ગયલો એ
 તેઓએ ધણા સારા આ સાધાર પ્રમાણેથી બનાવ્યુ છે આ પ્રકારનો તેમનો કરિરૂતાત
 અને ગ્રથપરિચય ગુજરાતી સાહિત્યમા એક ઉત્તમ અગની પુણી કરનારો છે, એમ કહતુ
 જોઈશે આ ધાટીએ સરૂત રિઓનો પરિચય ગુજરાતી વાચકોને કરાવવો એ સુયોગ્ય છે,
 એમ અમારે દદ માનતુ છે એક બીજી નોવવાભેગ ભામત એ છે કે રા કેરાનવાન
 ભાઈ થીયુત ત ગણપતિ શાલીના મતને અનુસરીને નિરિ ચાક્રત નાટકને ખડિત
 માને છે પરતુ તે ખડિત નથી પણ પૂર્ણ છે, માત્ર મૃચ્છકટિક નાટકની અપેક્ષાએ
 તે ખડિત લાગે છે, એવો ધણનો મત છે આ સમજી સાક્ષરોના બે તક બધાયા છે, અને

अंध्याकालना किरणो.

આપણને, તેના નિર્ણય થાય ત્યાં સુધી અભિગ્રામ આપનાર કાર્ય મુનતતિ ગમ્યુ, એ જ એવું કર
જણાય છે અને આજ રાખીએ છીએ કે રા કેશનના નાટકો દ્વિતીય આર તત્તુ ભાષાંતર પ્રકટ
કરીને પોતાનો અમૂલ્ય અભિગ્રામ આ બાળનમાં પ્રકટ કરશે, તો સાહિત્યમેરકો ઉપર ઉપકાર
યશે, અને કવિ ભાસને આધુનિક માનવો કે પ્રાચીન, તેના પણ વશે અમે નિર્ણય આપી જશે

મહાકવિભાસના જે નાટકો પ્રાપ્ત થયલા છે તેમાં પ્રતિષ્ઠા અને અત્યંત વાસનદાત એ બે
નાટકો ઐતિહાસિક છે વત્સલગતા ઉત્પત્તિની તેમાં કથા છે પ્રતિષ્ઠામાં અત્યંતિની વાસનદાતા
ઉદયખને કેમ પ્રાપ્ત થાય છે, તે દર્શાવનામાં આ બુ કે અને 'સાચૂદય'માં મગધરાજકુમારી
પદ્માવતિની પ્રાપ્તિની કથા સાથે મૃત મનાયની વાતન તાની પ્રાપ્તિની કથા છે ભાસ વિષે
આ સર્વ ખુશીથી દર્શાવ્યું છે અને ઐતિહાસિક જ્ઞાતામાં ગાંધી જે ઉમેરો તેણે કર્યો છે, તેથી
તેમાં જે થોડી અપૂર્ણતા આવી ગઈ છે તે મરતી નોંધ રા રા કેશનના નાટકો સૂક્ષ્મ શ્રદ્ધાથી
લીધી છે આ નાટકોના વાચનારને સહજ જણાય છે કે-કવિ ભાસની ભાષા કવિનુનુનુ કવિ
દાસ વગેરે કવિઓના કરતા જૂની છે અને લોકવ્યવહારમાં એના સમયમાં એનાની ભાષા
તેની છે, માટે તે પ્રાય સાદી સુગ્ર એવ પ્રિતાની છે અને રોકભાસ દાનાથી પાણિનીના
વ્યાકરણશાસ્ત્રને અનુસરતી નથી લોકશ્રદ્ધાથી ચાલતા આવેના પ્રયોગો એની ભાષામાં એમના
એમ રહ્યા છે

રા ન 'કેશનના નાટકો'એ પ્રજ્ઞાનામાં જણાવ્યા મમાણે કરિને સપૂજ સમાગમ
કરિને સ્વપ્રસાસપ તત્તુ 'માત્ર અનમ'માં ભાષાંતર કર્યું છે અને 'રેવ ભાન ગુજાતી
ભાષામાં આપણને ત્રુલ અને અનુ-રણીન પ્રવાસ કર્યો છે મગ નાટકમાં જેમ પાવબેદે
ભાષામાં છે તેમ અનુસારમાં પણ એના બેલને રા ગ કેશનના નાટકોએ ઝીણવટથી ઉનાયો
છે તેમણે 'પ્રિય-ગના'ની પેઠે મૂળના અસુ- પાડો સુધારી લઈને નાટ્યશાસ્ત્રના નિયમ
મમાણે પ્રસ્તુત નાટકનું ત્રુટિન અમ થયાથોજ્ય ગોઠવ્યું છે આ સર્વ કારણે સરકૃત ભાષામાંથી
ગુજરાતીમાં મળ્ય તેમજ નાટકના સફળ અનુસાર કરનાર તરીકે ગ રા કેશનના નાટકોની
ખ્યાતિ ભવિષ્યના હિન્દાસના પ્રયોગમાં નોંધાઈ રહેશે એમ અમારે કહેવું જ જોઈશે

મહા કવિ ભાસનું સપ્રમાણ સીનસીનામધ ઐતિહાસિક જ્ઞાતાત ગુજરાતી પ્રગળે જણા
વનાર માન સ્વ રા ખીનાભાઈને અને રા રા કેશનના નાટકોને પ્રાપ્ત થાય છે, એ
ખા પરતુ ભાસની રસભગિત નાણિનો પ્રસાદ ગુજરાતી પ્રગળે પ્રથમ અખાડાના માન તો
રા રા મણિનાન જ્યાગમ બાને જ આપણે આપણ જોઈએ તેઓએ જ પ્રથમ ભામના નાટકોથી
યોગ્ય રીતે મુ ર થઈને પ્રતિમા નરથુ રસમન, અને સુસ્નિષ્ટ પ્રાચીનિક ભાષાંતર પ્રજ્ઞ
સમય રજુ કર્યું છે તેઓ નાટકકાર નાચનનુ અને તેના આશ્રવતાતા રાગના સમય આદિની
નિવેચનાની કાઠૂટમાં પત્રા નથી તેમણે તેના નાટકોની નીતિભાવનાને મહત્વની
ગણી છે, અને તે તેમના દષ્ટિગિ-દુથી યોગ્ય જ થયતું છે મહાકવિ ભાસના
નાટકોમાંથી ગમાવણની વસ્તુના આ પ્રતિમા નાટક પસંદ કરવાનું કારણ તેઓથી જણાવે

છે કે—એમા મહાકવિએ ઉત્તમોત્તમ ભાવ, કૌટુંબિય આમન્યા, ને જનનત ચરિતની સાથે નીનિનો દેડેપણે બોધ દેર્યોછે તેમની આ નીનિભાવના નિ ગક પ્રશન્ત છે, અને તેમાટે તેમજ જે ઉત્સાહથી તેઓએ આ નાટકનું નિતિ લાપાન્તર કર્યું છે તે ઉત્સાહ માટે તેઓ બેતક ધન્યવાન પાત્ર છે. મં મહિનાની વાર્તાઓ તથા કવિતાઓ આ નીતિલાપનાના જનન દષ્ટાન રૂપ છે તેમની કવિતાની મીઠાશ પ્રમાદ અને પ્રમાદને ગુર્જર વાયગ મુકતકે વખાણે છે તેઓની કા પૈનીનો દનપતયેનીમા સમાવેશ થાય છે તેઓએ અનુત અનુવાદની પ્રસ્તાવનામા આમન્યાત્મની નીતિ વિષે જે ઉલ્લેખ દેર્યો છે, તે વિષે પૂર્ણ સમાનપૂર્વક છતાં સન્યતા ખાતર અમારે એટલું તો કહેવું જોઈએ જ કે તેમનો નીનિભાવનાનો આ સિદ્ધાંત અમુક પ્રમાણમા જ માલ લેખાશે તેઓના આ સિદ્ધાંતના મ્યાપક કવિ દનપતગમ કે, એમ તેઓ કહે છે દનપત-રામ કવિ પોતાના વિગનમા એક ઠેકાણે લખે છે કે—

પિતા પાસ પછુ વાયતા, કન્યા લાગે કેય
જર સકપિતા નહિ, અસભ્ય એ તો હોય
ગમ મિનાના રનેહને, સમજે ગસ શૂગાર
કામ પટાણા રસ નહિ, (વળી) ગસ નહિ પલિચાર

રા ના મહિનાને નીતિ અને શૂગારના વર્ણનો વચ્ચેની ભેદરેખા દેગવાને અને આ નાટકે લાપાન્તર માટે પસદ કરવાને માટે કવિ દનપતગમની ઉપર જણાવેલી ઉક્તિઓ ધ્યાનમા ગળેરી હોની જોઈએ અને તેમા રામસીતાની કથાને મટલ આપેતું હોવાથી, પ્રતિમા નાટકને, તેમા પછુ પોતાની નીતિભાવનાને પોષનારી રામકથા વર્ણવાવાથી, ના મહિનાને પસદ કર્યું છે તેઓએ નીતિભાવનાના મનધમા જે મત દર્શાવ્યો છે તેની વિરુદ્ધ સામાન્ય ગીતે કોઈ સુખને કનુ મોનનાનું હોય એમ લાગતું નથી, પરતુ એ મત અથવા સિદ્ધાંત તાણી તૂટીને સમગ્ર સરકૃત સાહિત્યના અન્ય અન્યોને અને તેમાયે કવિનર કાનિદાસના અન્યોને જે રીતિએ લાગુ કીધો છે, તેમ જ આ સિદ્ધાંતની કસોગીએ ચળવીને તેની નીનિભાવનાનો જે કસ કાપ્યો છે, તે માન્ય ગણતા સાહિત્યરચિક નાયકોને અચકતુ પડશે, એમ અમને લાગે છે. રા મહિનાની આ કસોગીએ અનુકૃત સાહિત્યના મુખ્ય અન્યોનો કસ નાતો તો મહારિવારિમકીના ખુદ રામાયણના પછુ કેટલાક લાગે કોઈ પુત્રી પિતા આગળ પિતા સકોચે નાચી શકશે નહિ, કારણ કે તેમા શૂગારના ધણા વર્ણનો એના આવે છે કે જે તેમના દનપતમિદાંતને અનુસરનારો વાચી શકાય તેના કહેશે નહિ કવિ દનપતરામનો નીતિનો આ કસ સિદ્ધાંત સવન લાગુ પાડવો ઇષ્ટ હોય, એમ અમે માનતા નથી એ મત, અમર્યાદિત શૂગારના કેટલાક વર્ણનો—જેમા ગસરાજ શૂગારની દીપ્તિ નહિ પછુ શૂગારાલાસનું વચન હોય છે, કે અતિ મિલત્સ અને રસશક્તિ કરનારો હોય છે તેને લાગુ પાડવા માટે કવિ દનપતરામે જણાવ્યો કે, એમ અમને લાગે છે અસ્તુ સુલાગ્યે લાસના કોઈ પછુ નાટકમા એવો અધમ શૂગારલાસ મુદન નથી તેમ જે નાટકો લોકો આગળ

રંગભૂમિ ઉપર ગુલુ કંઠવાના અને ભગવાના રોષ છે, તેમા ઉચ્છ્રાંખન શૂંગાનુ દરમ પક્ષ સામાન્ય રીતે આવી શકે નહિ. ભાગના નાટકોમા ગચાર મચાવિ છે, અને મન્યતાથી પૂર્ણ છે એમા કૌટુંબિક ગુરુ દાષત્ય રોગનુ જ વાન મોરે લાગે છે એક ગીતે જોના મૂંગા એ ભાસનો વિષય જણાવો નથી પણ વીરરમ એનો મુખ્ય વિષય હોય એમ નાગે છે અને એમા તે સારી રીતે ભાલકે છે “સાચુ સ્વપ્ન” અને “પ્રતિમા” એ બે ને નાટકો સાચત અવગણતા તેમાં મર્યાદિત શૂંગાર જણાય છે અને તેથી છોકરા તથા છોકરીઓની નિશાળોમા પિતા સંકોચે દાખન કરવા જેવા કે આશા છે કે-કેળવણીખાતાના અમળીઓ આ બે કૃતિઓને શાળાઓના અભ્યાસક્રમમા દાખન કરશે અને તેના ગ્રસત અનુનાદોને ધનુ ઉત્તેજન આપના ચૂકરો નહિ.

રા રા મણિનાની અનિત ત, મુમાની, આદિ મરુત સાહિત્યાનુસારી સુગૃહીતિઓ જાણીતી છે તેમ જ તેઓ એક ગુર્જગ આદિ-યપોષ્ય પેષક નર્ગદિ રિખ્યાન છે, અને તેમની સ્વાભાવિક, સરન છના ધગનુ પણ મીઠી, રસભર ઘેની અને ગુજરાતનુ મદર આનેખનારી વાણી સર્વને પરિચિત છે, એટલે એવા શુભનાળા તેમના પ્રસ્તુત નાટક પ્રિય જા. કહેવાનુ રહેતુ નથી હુ-મા તેઓનો આ ઉત્સાહી પ્રયામ આદર અને આદરકાળે પાત્ર છે, એમ અમે કહીશુ.

અતે કહેવાનુ કે ગુજરાતી ભાષા જાણનાર આદમને એક જ સમય ઘનિના નાટકોના જૂ. જૂ. દૃષ્ટિમિન્દુથી કલ્પના જે મે અનુવાદો અપણુ થયેના છે, તે ખરેખર લોકાંગને પાત્ર છે. ગ રા કેશવનાનભાઈએ ઘનિત પાઠપદ્ધતિએ મૂળને સરકારીને કવિના હૃદયનો મમ આનેખનારો અનુવાદ કર્યો છે, ત્યારે રા ગ મણિનાને એક વાર મૂળના ભાવને યથાર્થ રીતે આનેખનાર ભાષાન્તર કરી ગયા પછી મૂળને નહીં જોના એટલુ ગુજરાતી વાચી વાચીને તે જોમ ગુજરાતીમાં ‘મોઢે તેમ તેને મધરીમધરીને અનુવાદ કર્યો છે છના અને પ્રાત્નને તેતે દૃષ્ટિમિન્દુથી સ્ફુર્ણ થયના છે, એમ અમે માનીએ છીએ.

અન્યાવલોકન.

૧ મીઝોને મન્દેન-મખા ૬, ઓ દેવળીનાઈ મનુ વેદ, મુખાર્, ૫૨, ૧૫૫,
મૃદ્ય, ૩ ૧-૮-૦

ગુજરાતની સ્થિતિએને-મહેનો સત્તાગીઓ આદિ ઉપચાર મનો કરતા આમ સખેધ વામા અમને વિગેય ભાવ જણાય છે તેથી અમે આ મન્દે જ સ્વીકારીશુ-વર્ષે વપ ગુજરાતની દિદુ સ્ત્રીમકન જે એ બોલ મોડને જે તે સર એકનિત યર્ષ પ્રસિદ્ધ થાય એમ અમે ધણા સમયથી ધનના હતા એ ધનને સાકાર થતી જોઈ અમને આનંદ થાય છે આ લેખમાના પ્રસિદ્ધ કરી સૌ દેવળીનાઈએ ગુજરાતના નુ રીસધની મેના કરી છે એટલુ જ નહિ પરંતુ ગુજરાતના સીસાહિસમાયે વાન્તરિડ વધારો કયો છે આ મકનના આભારપ અ જમના-મહેને ગુજરાતની મુક્ત અને અરિકમિન નમિનઓની જન્મૃતિ અને પ્રગતિ માટે જે અમે કાર્યશીઓ દીનદૃષ્ટીથી ચોજ છે તેમાની એક આ માના છે ઉપકારવધ ગુજરાત એમનુ એ કાર્ય અકારશે, સ્વીકારે અને સતત રાખશે તો એ જ એમનુ ઉચિત આગ્રહ બનશે

જીજનનના મકુવ પ્રતની વિચાનણા ગુજરાતમા હજુ મુધી ૧૮૬૬ ૧૮૬૬ ધણી યર્ષ છે, અને થાય છે ગુજરાતે હજુ પોતાની એકના સાધી નથી, ગુજરાતમા ભાવના નિતાન હજુ પ્રનયુ નથી, એ મિથિયા બીજી તી આસા રાખી શકાય ? હજુ આપણે સકાન્તિ કાનની પ્રયોગ-રામા જ છીએ-નુ દિદુ સ્ત્રીમકન, રનિતાવિમામ, મેવાસન, મહિનાથમે આદિ એ જ યથા કહે-તે સમયે સાધનના અને દીનદૃષ્ટી જે અનિષ્ટો નિવારી શકાય એવા હોય તેમનો નિચાઇ થવો જોઈએ અને અશે અનિષ્ટ સ્વીકારવુ જાય છે અને એના ઉપાયો વિચારાય છે પરંતુ મમાજમા બી નની ભાનના તી છે, નરી વડાની સમાજવ્યવસ્થામા તેને ક્યુ મ્યાન અપાશે, એ ધનની જળી ભાવનાઓના ભયમ્યાનો શા છે, આર્થિક ભાર એ નિર્ભયમા કેટલો અશ મે, પામી અને દમણી સ્ત્રીઓને વિલાપ્રાપ્તિ સાથે ધનપ્રાપ્તિ તરફ પણ ધનએ કે અનિષ્ટએ દૃષ્ટિ રાખની પડે છે એવી પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત થતી જાય છે તેમ ગુજરાતમા થશે કે નહિ, નવો મુનાન કેવી સહચરી માગે છે, તેની પોતાની ભાનના થી છે, નવા દેશકાવમા કઈ સ્ત્રી જીવન જીતશે, ધન્યા અનેક સકનિત દૃષ્ટિઓથી આ ગભીર પ્રશ્નની મીમાસા જોઈવી થશે તેટલી થોડી છે

ગુજરાતના કેટલાક સાગમા સારા લેખકોથી લખાવલી પ્રસ્તુત લેખમાનામા ભાવનાપ્રસાર તરફ જોટી દૃષ્ટિ રખાઈ છે તેટલી પ્રમાણમા ત્રીપ્રતની શાસ્ત્રીય મીમાસા તરફ નથી રખાઈ, તે અનેક રીતે ઉચિત જ થયુ છે નૂતન વય નિમિષ મોકનાતા આ સદેશમા તો આશા, શ્રદ્ધા અને પ્રેરણાના જ બે બોનો પ્રસંગોચિત ગણાય પરંતુ આ બે બોનો એ તેથી પણ વિશેષ કાર્ય કર્યું છે

કારોનેશન મ્યુઝિક માઈક ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

આ માનને ગનિમા મૂકી ના મ્વ દેવભક્ત અનાનસ સાકરનાને આચાર્યશ્રીઓને ગોમે એના વ્યવહારિક ઉદ્દાપણ અને 'સારિત્ર' આવેશથી શુદ્ધગતી લગિનીએ ઉપર કલ્પવૃક્ષ થઈ ગઈ અને દેવભક્ત માના યનાના અર્થ સાથે એમના વલ્લભ મનથી આશિષ ઉતારી છે. ગ હોગોર્નિ વસ ગદાનાળા અને ગ અભરીઆના પેળેમા પણ વ્યવહારિક અને ઉપયોગી સૂચનો છે. ગ અભરીઆ ધર્મને સમાજન્યસ્થામા ઉચ્ચ સ્થાન આપના ઉચિત આગ્રહ છે છે. શતકોના તોફાન પછી પણ જે હિંદુ સમાજન્યસ્થા જર્જરિત નામા પણ આજે જીવે છે તે જ્ઞાન અને ધર્મના નિસાદને લીધે નહિ, પરંતુ તેમના અમન્યયને પશિણામે.

પત્નીધમ અને માનુષ્યના પાનનમા જ રૂતકૃત્યતા ન માનતા મસારિતીધમનુ જે પાવન કવ્વા-મેરિદાવત નેના-ગ કપિ ન્હાનાવાન શુદ્ધગતી પુત્રીઓને વિનનિ કરે છે શુદ્ધ ગતનુ પગદમ અને ગૌર. ગાતાતેમની 'વિરાટ દષ્ટિ' મહત્ત્વ શુદ્ધગત(Greater Gujarat)ને પણ જીવંતી નથી જૂના શુદ્ધગતે સચિત કરેલી સપત્તિ અને જયન્તિને જ્ઞાનથી અને વિવેચી આચારી રાખના, તેને વધારના, 'દેવો પણ ત્હમારે પેટ અનરના છ-છે એના ઉજ્જા અને પવિત્ર બની' નવા શુદ્ધગતને પણ જીવંત પાનાવાન શુદ્ધ જનનીઓને પ્રોત્સાહક આગ્રહ કરે છે. ગ મનજી જે જગતની પરમશક્તિને જીવનની અવિગતી દેરીને નહન કરતા ધનિ હાસના પાના ફેરની, તેમાથી કેટલીક સિદ્ધ ગઈન્યોનુ શુદ્ધમનન કરે છે અને

આશાના નર ને શ્રદ્ધાના પૂજની

ઉપા જગી, ઉપા જગી

તેને સત્કારવા શુદ્ધગતી મ્હેનોને નિમત્રે છે. ગજરાતના ઓસાદિત્ય અને ઓસમ્યાઓની અમય સમાલોચના કરના ઓ કાન્તિવાલ પડયા આ મહત્ત્વના પ્રશ્નમા ગમ લેનારને ધાત્રી વિચારપોષક સામગ્રી સૂચવે છે. ગ ગોવર્ધનરામ સાથે તેઓ પણ શુદ્ધગતની પાચારીઓને ઉદ્દેશ્ય કરે છે.

'પાચારી! સુખ, દુઃખ અને લયની ત્રિપુટી પાસે ત્હો મ સિદ્ધ કરાવે એવા ચમકાર પ્રનારી નિજગી ત્હારા સર્વગમાગૂ છે. આરા ધગ આશાના ઉચ્ચને પ્રત્યક્ષ કરે એ વાનપરિ-પામનુ મગન મુદ્દન મમીપ છે તે તુ જો ને ઉત્સાહિની થા. પાચારી! જન્યન થા! પ્રદત્ત થા!'

ગ ઉત્તમનાનનો નિઃસાધ્યો જેમ જોટલો શાહીન છે તેટલો જ ભાવભર્યો છે. જીવનની વન્નીનતા પૂજનીયતા નિદ્ધરી તેઓ સમાન હન્ના ભમજનક વિરાવને શમાવે છે એટલુ જ નહિ પરંતુ એક જ અખડ જીવનના અનિવાર અને મનિત અગો તરીકે પ્રાપ્ત વના ભિન્નભિન્ન ધર્મોના પાનનમા જ સકંડગી બની માનવકુલના ઉદ્ધાગનો આ સર્વ મમીપ નાવના વાચના કરે છે. જીવનનિ તગ્જના પુરોહા અનેક અપરાધોનુ ફન મમાને જોગવે છે એ તેમનુ કથન જોટલુ મથ તેટલુ જ મમબેલ છે તેઓ-અને તેમની નારે મરે સહુદયી જનો-તેનુ પ્રાથમિક ઈચ્છ છે-કરે છે શુદ્ધગત અને શુદ્ધગતીઓની સેવા પડદા

સિદ્ધગતનુ શુદ્ધ ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પા ઝી રહીને જ કવચમા આનંદ માનતા ગ રણજીતગમ ગુજરાતની સકિનઓને ડગી, કાંડી આવાડી, દાનારી, અમદાવાદી, સુરતી અથવા મુનાઈની મગી સનને ગુજરાતી થયા, અને ધંધર દત્ત શક્તિઓનો વિકાસ કરી, સાચી સજ્જરિતા પ્રાપ્ત કરી તેનો પ્રયોગ કુટુંબજનનમા અને દેશજનનમા કરવા પ્રેરે છે ગુજરાતના એક ઉત્સાહિ સેનિકા સૌ સાગદ્ય મહેન સ્ત્રીઓને પુરૂષના જ ખનાવેલા જગતમા રહેવું પડે છે તે રોચનીય ગિચિતિ પ્રતિ લક્ષ્ય ખેચે છે એ સ્થિતિ ઉભા અને નેટથી દાનિક છે તેટલી પુરૂષોને માટે વજનજપદ તો છે જ, તેથી તેઓ સ્ત્રી અને પુરૂષ ઉભયતુ જગતન્યના આગ્રહ કરે છે અને રાષ્ટ્રીય ગમાન સાચી પૂર્વ અને પશ્ચિમના અનુભવનો વિવેકથી સમનય કવચ સૂચવે છે

રા જૌશિકરામ વિ મેતા પાસે આ લેખમાનાની પ્રગ્તાનના લખાની પ્રગ્તાકોએ તેની ઉપયોગિતામા વધારા કર્યો છે અમે પણ તેમની સાથે માનીએ છીએ કે આદિથી તે અત સુધી ટાઈપાળુ સ્થાને અતિવાદ જણાતો નથી

પુસ્તકનુ મુદ્રણ આદિ સતોષકારક છે-પરંતુ તેમા ગ્હી ગયેલી થોડી ભુલો બીજી આવૃત્તિ નખતે મુદ્રારના અમે પ્રકાશકોને વિનનિ કરીએ છીએ તેની ઉપયોગિતા નેતા તેનુ મૂલ્ય અમને વધારે પડતુ લાગે છે ગુજરાતના દરેક અભ્યાસખડમા આ પુસ્તકને સ્થાન મળે અને પ્રસંગે પ્રમગે ગમ્મગી અને સખજ જનો આવા પુસ્તકોના રદાણા કરે એ ઇષ્ટ છે

અતમા અમે ઇનિએ છીએ કે ગુ હિ સ્ત્રીમણ આની અનેક લેખમાના પ્રસિદ્ધ કરવા શક્તિમાન અને એટલું જ નહિ પરંતુ ગુજરાતમા સ્ત્રી-ઉદ્ધારના પ્રક્રમા લીધેના અગ્ર-સ્થાનને સાચી રાખે ગ્રહા અને કર્તવ્યપરાયણતા, શુદ્ધિમત્તા અને હૃદયની નિરાનતા, જ્ઞાન અને વિવેકની અપેક્ષા ગમ્મતા આ મર્થ માટે અનેક ઉત્સાહિ ગુજરાતી ખેનો ન્યા સુધી સેવિકાનન નહિ સ્વીકારે ત્યા સુધી વાસ્તવિક પ્રગતિની આસા રાખની વ્યથ છે આ કાર્યમા સ્વાયત્તાગ વરવાનો છે જ નહિ ગમ્મલુ કે એની સફલતામા જ એમની ગર્વાર્થસિદ્ધિ છે હિંદુ સ્ત્રીમણને જીવત સસ્થા ખનાવની, કાર્યનિપુણ બની તેનુ તત્ર સ્ત્રીઓએ પોતે જ ચલાવવું, એને ગુજરાતના સ્ત્રીજીવનનુ કેન્દ્રસ્થાન ખનાની તેની ઉખમા ગૃહે ગૃહે વિસ્તારવી એ સ્વ જમનામેનના જીવનમદેશને વ્યવહારમા ઉતારવાનુ ધર્મ-ઋણ ગુજરાતની પ્રત્યેક પુત્રીને શિરે છે

જે દેશ સ્વ જમનાખેન જેવી દેશલક્ષત સાધની અને ગાંધીપત્ની જેવી વીરાગ-નાની પુનિત નિભૂતિથી ઉજળવન છે, જે ગુજરાતમા ગ નાની ખેન અને સૌ વારદાખેન જેવા ઉત્સાહ અને આત્મભોગથી કાય કરનારા છે તે પુણ્યભૂમિનુ ભાવિ ગૌરવનિયત જ હોવું નેપ્રમ્યે એ જ સ્ત્રીત્વ, એ જ શક્તિ, એ જ પુણ્યનિભૂતિ ગુજરાતની પ્રત્યેક ગૃહકુળમા છે ક્યારે વિકસાનીશુ અને કેમ વિકસાનીશુ એ પ્રગ્તાના ઉત્તર ગુજરાતનુ જ નહિ પરંતુ હિંદુનુ ભાવિ રચવામા અસખૂત મશે

૨. ચોખેરનાલી-આખની કપ્પી (દ્વિતીય ખંડ) મન લેખક, જો રતીન્દ્રનાથ ટાગોર, અનુવાદક, રા ધનચક્ર હીરાચક્ર ત્રિપાઠી પ્રકાશક, જ્ઞાનપીઠ પુસ્તકમાનાના અનુવાદક રા જીવનના અમરલી મેહતા અમદાવાદ, ૫૧ ૧૭૨, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

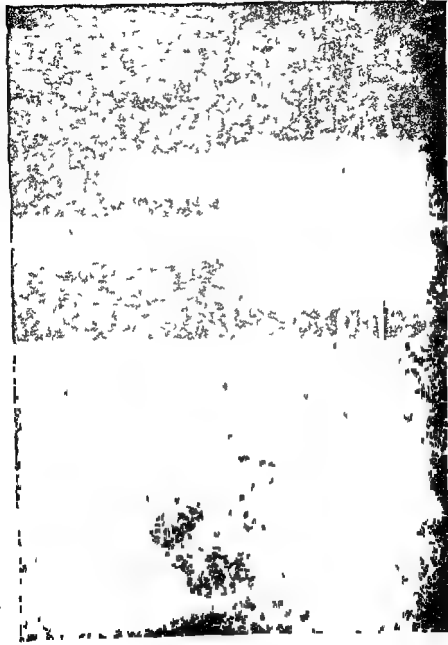
બાલુ રતીન્દ્રનાથ ટાગોરના કા-યો અને કથાના પ્રધાન લક્ષણો બે છે-એક તો રા અને મજાગિતા, *Artistic and cultural refinement* અને બીજી *Romance* એમની મોં કૃતિયો પહેના વક્ષસ્ત્રી તો વ્યાપ્ત છે આ નવનકથામાં બીજી રક્ષણ પ્રધાન મ્યાને તો નથી જ તે એક ન્દાના હિંદુ કુટુંબની સરખ કથા હોવાથી તેમાં આખ્યાયિક-*Romance*-કે સામગ્રીપ્રધાન નવનકથાઓના આરોહઅવરોહ-*Rise and fall*-નથી, વાસ્તવિક *Realistic*-નવનકથાનું સરખ આનેખન હોવાથી આ કથા તદ્દન નથી અને વાત્પનિક સંદિગ્ધ સ્ત્રી આ જીવનને નીરસ બનાવતી નથી પરંતુ વ્યાવહારિક જીવનના બિન-બિન નિમ્નગ્રાહી દલાનરો-*Phases*-આનેખી, તે સરખે અતે સવાંમાં બાવે છે તે મન ઉદારતા, સેવા અને મેદમા પગિણુમે છે-તેથી પુસ્તક બધ કરતા વાચક અસતોષી અથવા અસાન નથી બાતો માનવત વના અનસ્તમ પ્રેક્ષોમાં આનતા વ્યાપારોની રેખાઓ આનેખી, આ મરન કથામાં પણ લેખક ઉડા બાવો જાગૃત કરે છે ત્હેમતી કનિન્ન પ્રકૃતિના દ્યન પપુ રથને રથને ધાય છે 'અનિસારિકા' સમ્પૂર્ણ કા ચેલુ સ્મરણ કરાવે છે

કથાનું વસ્તુ માત્રે ૭૪ પાત્રો રચે છે, ળના દ્વિયા મદ નથી આગતી વસ્તુનિહાસના પ્રમો અને મિહાગી વિના અન્ય સર્વ પાત્રો એકના સામાન્ય છે કે સાધારણ લેખક તે એમને આકર્ષક ન બનાવી નકે આ અસાધારણ લેખક પોતાના કનામ્વામિત્વથી અત સુધી જીતામાગ્ય પોતે છે એક રીતે કથાનું કેન્દ્રમ્યાન બાનરિધવા મિનોદીની-ચોખેરનાની-જ ભોગવે છે તેને અવિભાજ કુટુંબમાં મૂખી લેખક તે સમ્યાના જીવમ્યાનો મુચરવા તો નહિ ઈચ્છત રોમ આશા અને મિનોદીની દરજ્જા જ પોતે છે સમર્થ અને જાવનામય આરિમ્બવાગો મિહાગી સર તતુઓને સરામાં લારી-મેવામત સ્વીકારી-જરીજ મધ્યમવગના કલ્યાણને એક નવો માર્ગ સૂચવે છે

પ્રથમખંડની અમાનોયના કરતા (પુ ૨૧ અક ૮) અમે કહ્યું હતું તેમ આ અનુવાદની રીતી સરખ અને સુગમ છે પુસ્તકના મુદ્દલ આદિ સતોપકારક છે પુસ્તકનું મૂલ્ય અમને ૬૭ પછી વધારે પડતું જણાય છે આશા છે કે ગુજરાત આ પુસ્તકને સારો સ મર આપશે

સં. જ. પડ્યા.

समालोचक.

સ્ટેશન ઉપર ગાડી ન મળી એટલે મજબુરને બોનારી ધૂળમા ઘસડાતા ઘેર ગયા અને જરા પથ્થુ કાચને ડાઘ પડે તો હાથની ધૂળ કાઢનારા રેસીડેન્સીના વિદ્યાર્થીઓ નીચા ધાપરા-બાઉન્ડા, અદરના ભાગમા આમાચીડીયાનાળા વડામા જાણુ, મૂત્ર અને ગાયલેસો, એક ખૂણામા આપા, જાણુ, લાકડાની બારીયો, ખીજામા લાગ્યાનો કોટો-બહાર ખૂણામા, ચાટમા દાળભાત અને એકવાડ ઓગાળતા દોર અને કુતરા, ધૂળમા રમતા નાગા છોકરા, પાચ કે છ યીગડાનાળી અને કોઈવાર ઓગીયો વીના ફરતી હાથમા મુપડ કે ટોપવી લઈ મોટાને આનતા બેઈ વળી લાજ કાઢતી સ્ત્રીઓ ત્રિગેરે બેઈ મુખાઈના વાનાવરણમા ઉઠેલા આ વિદ્યાર્થીઓ તો મુઝાઈ જ ગયા ત્રિમેટો આ-યો ચોકડુ આગ્યુ અને ગુડબાય, સાહેબજી, મનજે, બહાર નીકળીશકે ધમા જ બરાઈ રહીય ત્રિગેરે કહી મિત્રો છૂટા પથા

ધીરભાઈ ધરમા દાખત થયા અને પિતા અને માતાએ "આ-યો બા! શરીર બદ્દ લેવાઈ ગયો છે-મઈ પરીક્ષા મુખાઈથી છૂટે એટલે ગયા નાલા" કરી આવકાર આપ્યો ચતુર માતા પરદેશથી આવતા યુવાન પુત્રના હૃદયના ભાવો સમજતી હતી એટલે છોકરા પૂછે એ પહેલાં જ, 'શકુતલા! ઉપર જઈ રમાલ અને મ્હો પોવાનુ પાણી મુકી આવો પછી ગરમ પાણી મધુ દોષ તો નાદવા આપો બૂખ્યો હશે એટલામા હુ જમનાનો સામાન કંઈ છુ ધીર, જા, બા ઉપર જા લુગડા બદલ મ્હો બો ધો અને જરા થાક બા ગરમ પાણીએ નાકીશ, ખાઈશ અને સૂઈશ એટલે થાક ઉતરી જશે ચાલો હવે રત્નમા નિરતિ આરામ લો"

ધીરને બીજુ શુ બેઈએ! આપણા કૌલેજઅનમા એવા સામસાળી ધીર કેટલા નિકલે? યુવાનીયાને માનાય અળખામણા નથી હોતા પથુ બાસ્થાવરથામા માને ખોલે રમનાર બાનકે યુવાનરથામા પથુ પત્નીને ખોલે ન સતા પોતાના જ ખોળામા સતત સ્વે એ દ્રષ્ટિ ગામનાર માતા હુ ખી ન થાય તો બીજુ કાણુ થાય? ધીરભાઈ માતાની સાથે વાત કરતો હતો અને પિતાને કૌનેજની ખબરો આપતો હતો છતાં મ્હો પત્ર લખ્યો છે એટલે આવી તો હશે જ બા પોતાવ્યા વિના રહે એવી નથી એ કેટલી રાહ બેતી હશે! ઉપર હશે કે નીચે! એ વિચારમાળામા પોતે શો ઉત્તર આપે છે તેનુ એને ભાન જ નહોતું

ધીર ઉપર મયો-મુખાઈની રેસીડેન્સીની રમ અને આ ગામડાના ધરને સરખાવતા આમા નહોતો ફરનીયર, નહોતો કાચની પોલીશ કરેલી બારી છતાં એમા બે વસ્તુ હતી એક બ્હાડુ ચનન આ જ ઓરડામા નાનેથી મોટો મયો હતો, હોળી દિવાળી અને આડે દહાડે કોટી યાનાં દિવા, દાઢ એ જ જાગમ, વહાણુ પાનીનો ખાટલો એ જ છત્તર પવન અને પડદાને બદોવાલ જાડા, ચાટના અને બરતવાળા બરનાડીયા ચદરવા બેથા હતા, બીજુ પોતાની રમખીય મુઝરી, છત્રનનજાનો તારા, સસારમાં રસ ઉત્પન્ન કરનાર અને વિદ્યાને પ્રિકામનાર શકુ તત્વા હતી ધીર અદર મયો ત્યા સકુન્તલા, હિન્દુ સરમાળ બાળા પત્રમા લાખા લાખાનાકયો વખનાર એક અશ્વ ખોડી સફા નહિ મેરે નેત્ર મળ્યા અને મળતા જ વિદ્યુત-ધનેકડીસીનીની એટરી જાગૃત ધઈ-એની અસર હૃદયના ધનકારામા શરીરના મુજરામા જશુઈ-પનતી માફક

શરીર ચાલ્યા અને બન્ને હૃદયો-શરીરો ભેટયા, બહુઈ સાઝળ હોય-કેળીનમાથી તાર ખેંચાય ને સીમલ પડે તેમ શકુન્તલા પુ મ્હે ઉચ્ચ થયુ ધીરુ નીચુ થયુ અને એ પ્રેમા માની મીઠુ થઈ એ મ્હેઠાળ આત્માનો શરીરથી સ્પર્શ થાય છે હારે એમને વાચાની જરૂર ન મ્હેની નથી. આત્મા આત્મા સાથે સંયોગાય છે અને તે વખતે રસગીચ વાતાવરણ ફેલાય છે.

“પ્રિય શકુન્તલા ! તુ કેમ લેવાઈ ગઈ છું ?”

“તમારા નિના ! પણ તમાગ દેદાર જીવેને લાવે કપડા કદુ આ ખુરશી ઉપર, આ ખાટલા ઉપર તમે બેસો ! ત્યો મ્હો ધોઈ નાખો હાથ ! હાથ ! બહુનાનો તે આ હડકના ! અગેરે આમા અમે અમારી ફરિયાદો નોંધાવીએ ત્યારે તમને ત્યા કેનુ થયુ હશે !”

“શકુન્તલા ! એ ખાતે તો હુ ભાગ્યશાળી છુ પણ ખીજા ધણા છે જેમને માની અને પત્નીની રોજ ફરિયાદ અને ફરિયાદ ન કરે તો કરે પણ શુ ? ને વિદ્યાર્થી પણ કરે શુ ? તમે પરણાવો-વર્ણના વર્ણો આશામા ને આશામા દુ ખી ચલી જીવન ગાથે ત્યારે પણ બિચારી ન લખે ? અરે શકુન્તલા ! હિંદુ વિદ્યાર્થીની તો અજન્મ સ્થિતિ છે સ્થિતિ હોય નહી, લાગુતુ ખર, દમ-ણીએ! માફક-સાદા રહેવાય નરી, પરણ્યા હોય, એકરા હોય, રબામા એક ધરી રેર જવાનુ મન થાય સચુકન કુટુંબમા મોજ નહિ મજાક કરી પોતે મિત્રો અને દોસ્તદારોની સાથે મુસાફરીએ જાય કે મુબાઈમા પજા મ્હે ત્યારે ખીચારી બાધડીઓનો રો હોય ? પોતાથી સહન ન થાય અને ખીજને સહન કેટલું કરાવવુ ?”

“ત્યો આ રમા ન ! હવે જરા થાક ખાઓ ચાહ લાવુ ? ખાવાનુ ખારો ?”

“શકુન્તલા ! તુ નીચે જા હુ નાહવા આવુ છુ પછી જમુ પછી બેઘડી નીચે બેસી આપણે ઉપર આનીયે”

“ભયે ! પણ—”

“તુ નિશ્ચિત મ્હેજે નેનુ મુબાઈથી લાઓ છુ તેની આ કુચીયો લે હુ એમને એમ ઉતવાનો નથી પેલા પૂલ અને હાર મારી નજર બહાર નથી”

‘શકુન્તલા નીચે ગઈ અને ધીરુની માતા રસોઈમા હતી સુશીન સાસુ ‘વહુ કેમ રાધવા નીચે ન ઉતર્યા, ઉપર ધણી નાશી’ નહી જાય !’ એવા ટુપ વાક્યો બોલે એમ નહોતી ઉઘમાથી ગરમ પાણી કુડીમા કાઢ્યુ, ધોતીયુ રમાત, સાણ મુકયા અને સાસુને મદદ કરતી, બેસનાના ઠામ માડતી, હરખહાને ખતિની નજરે પડતી પ્રેમાંગ પત્ની અને મા ન જાણે એમ ધીરુ નાતા નાતા, ચોડમાથી ઉચે જોતા માની સાથે ગામની વાત કરતા પાણીના છાટા આવતી જતી પત્ની ઉપર નાખી જલકીડની ઝાખી કરતો હતો પિતાજી મન્દિરે ગયા હતા, આવતા કેળા લેતા આવ્યા હતા અને કેળારોટકી, દાળભાત ચાક, પાપડ, વડી અને અચાણાની લહેજતદાર, ‘રસોઈ ચાખતા ‘બા ! પાપડ સારા થયા છે !’ ‘હા, ભાઈ, શકુન્તલાનો હાથ બેસી ગયો છે,’ એમ સામગતો ખુશ થતો સગાતો જમી રહ્યો

“ભાઈ! ખી એ યથા પડી એન એન ખી થયુ છે કે એમ એ ?”

‘પિતાજી! પહેલા એન એમ ખીની મરજી છે”

“ત્યારે તો વળી બે વારે વધારે હેરાન થવાનું —”

“નારે! આ ફેરી તો હું વહુને સાથે મોકલીશ માર્કેટકાલે મોકલવું થયે-છેમરે ખાવાપીનામા હેરાન ન થાય અને વહુને એકની ઘર માન્યા આવડે” ધીર અને શકુન્તલાના હૃદયના મધ્યકાગળો વેગ વધ્યો હતો મ્હો દસના દસ પળ શકુન્તલા નહી જેરી લાગ કાન્ટી કાકની પીગમતી હતી એટલે દેખાય એમ નહોતું સૌ જમી પગવાર્યા અને ઓશરીમા ચાગે-જામા બેમ ગળમા ગામમા થવાના વમ, વરવડુ અને સામુવહુની તકરારો, અને અમ નદારોના મુકામની નાતો થઈ અને ધીર ‘આ હું જાઉં છું’ ફરી ઉપર ગયો. માત્ર પિતા અને મટેલીશ માતાએ ચોગી વાર પછી “વહુને જાઓ મોડી રાત જાય છે” ફરી ઉપર મોકલી પોતે સૂતા ગયા.

શકુન્તલા ઉપર આની તે વખતે ધીરભાઈ દૂક ઉઘાડી યોગીનું કપડું, સાડી, એક મોનાની સાકળી, હલવો, નાની ઘડીયાળ, મેન્ટ, હાથના રૂમાન વિગેરે કાગી બહાર મૂકતા હતા ત્યા શકુન્તલા ધીરે પગને છાનીમાની આરી સેન્ટની માટ્ટી ઉઘાડી અને પાછો ઉપર પાછળથી જ રેડી ‘હા હા-’કહેતા ધીર ઉઘો-વસ્તુઓ વસ્તુઓને ટુંબલો દી અને નિરકુશ પનિપત્ની એક ખીજ ઉપર સેન્ટ નાખવા દોડાદોડ કરતા લાગ્યા.

“શકુન્તલા કાટી ચા! જરા બેસ!”

“કાટી શા ખાતે? હમે સારા ગુગ્રા પટેરીયે-અમને મેન્ટ મળે અને તમે આવા જ મ્હો તમને દેવ છે કે જે આવે તે પહેરો, માટે જ આ મલમલનું પોશું પહેર્યા તમે નાદના એમ એ વખત મૂક્યું ને પેલું ઉપાડી લીધું”

“ગુગ્રા! શકુન્તલા! તને તો આ જ બેસડો આનંદ હશે. સામુજીએ મુમાઈની ગળ આપી પણ અભ્યાસમા મેરાનું કામ નહી-અભ્યાસ તો એકનાથી જ થાય માટે આપલો કરી તને સર્ધ જવાના નથી, હા!”

“એ જ કે ખીજી કાઈ એવું કર્યું તો ખગા! એ દહાડા તે રંગી ગયા હવે તમારી કાપડાની ચોપડીઓમા, તમારા ચોરડામા અને તમારા નોકનાસમા પેન્ડારાની પેગીઓ પેંડે નજરે ને હમે આવતી તમે મારી ખૂલિ જોરો પડી એની મેજે બોનાનરો નહિ બોલાવો તો જરો પણ કમા? પાસ થયું હોય તો અમને સર્ધ જજો પછી મીમ દવાત જેવી કોઈ હોય ને અમારી મગજ ન હોય તો નહી”

“શકુન્તલા! મીમ દવાતને ક્યાથી ઓગબે! એની વાત અહીં સૂધી ક્યાથી!”

“કેમ આ ગામ છે કે કેડવાડો! મીસ દલાતને પરણ્યા ત્યા માર્કેટ સાન્તિના નામનો ગુજરાતી શાક મારે છે લીંતિ ઉપર મીમ દવાનના નામ લખે છે એની ઉપર એ ખાન ડી કાગળો અને બેટો મોકલે છે એ વાત ખરી ને? સાન્તિનાતના બાપ કે જે હોય તેને સાન્તિનો વિવાદ ખીજે કરવો છે કે ક્યાં છે, એ વડુ એને ગમતી નથી અને એની સાથે ક્યાથી મ્હારો વિવાદ થયો એમ એ કહે છે સાન્તિ નરમ છે એવો વર તે ક્યાથી ખોલ્યો હવે એમ ક્યાંનાગાને કહે છે!”

ગુજરાત સર્વસપ્ત ૩ ૨-૦-૦ એન. એમ વિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“શુન્તવા! તમારૂં ગામ પણ નવરૂં વાગે છે કોઈ બેઠા બેઠા નનામા કે સનામા કાગળ લખનાનો ધધો લઈ બેઠો છે શાન્તિવાનને જે જાણતા નથી તે એને બાપવો-લેડી-ગરીબ માન વગરનો કહે છે પણ એ બધું ઈશ્વરનું જ પરિણામ છે આખી કૌલેજમા શાન્તિ જેવો છોડરો નથી મીસ દલાલને એ પરણે એ દુ માનું જ નહીં જુવાનીમા ચાર ભેગા થયા હોય અને બેજાણા વાત કરે કે ‘મીસ દલાલ જેની મળી હોય તો કેમ’ ને એણે ‘હા, વાર,’ એમ કહ્યું માટે એ શ્રદ્ધા મારે છે કહેવાય? કોઈની પણ જુવાનીના પાના ઉઘાડના જ નહીં શાન્તિ એવો તો મુશીન છોડરો છે કે એના માતૃપિતાની મરણ રિદ્ધ એ બધું એમ નથી એનો વિનાશ થયો છે કે નહિ એની મને ખબર નથી પણ થયો હોય તો એ એની સમતિથી હમણા તો એનો બાપ મરી ગયો છે ”

“કહે છે કે કૌલેજમા તમે બધા તોફાન કરો છો અને બાપડીઓના કાગળો વાગ્યો છો

“હા એમ થાય ખરૂં પેટી દીવાળીનો કાગળ આવ્યો ત્યારે ફાગસ થયું હતું ખરૂં મહેતાનો તો ત્યાં મીઠાજ પણ ગયો હતો ”

“દિવાળી શું કરે! એના સાસુ સસરા એના છે કે મહેતાને સુખ નહીં આવના મહેતા વળી વાધ્યા છે માથું ફેરવીને ઉભો રહે ને મુઆઈ લઈ જાય તો જ કાઈ સુખ મળે

“હવે-હવે સવાગતે મેં તને મોઢયેથી ઢપિતા તે મોઢે ઢરી હોય તો તું ગા જોઈએ

“આજ તમે યાગી ગયા છો હવે તો કાંયે વાત—”

પ્રેમાન પતિપત્ની આમ ચિત્રચિત્ર વાતો કરતા સુઈ ગયા

મી મહેતાના ધરનું વાતાવરણ જ જુદું હતું પોતે બપોલો હતો-તકશાસ્ત્ર, એરીસ્ટોટલ, કે-રોપનહોર રિજેરે તત્ત્વવેત્તાઓના પુસ્તકો એણે વાંચ્યા હતા અને સત્ય શૈલિવાની છાસાસામા કે કહે તેની સાથે વાદરિવાદમા ઉત્તરવાની એને ટેન હતી આની સાથે મુ બાઈમા એણે એની છા બેસાડી હતી કે મીરીસ મહેતા અને મી મહેતા એકે નમુનેવાર પતિપત્ની છે, મીમીસ મહેતા પતિની છાની સગમી જ રાખે છે, અને દરરોજ તેની પુજા કરે છે, મહેતાના પગનો અશુ ધોઈને પીએ છે અને મહેતાના ખાધા વિના એ ખાતા નથી, એના સૂતા વિના એ સૂતા નથી. સગી જાણે છે, વાગે છે અને મિત્રોની ખાતર વરદાગમા પણ એ એણે છે મહેતા પેટી ઉપકારી છે આ યા તો ધરના બારણા પાસે નાનાભાઈઓ, ભનીજ ભનીજઓ રમતા હતા, એટલે ઉપર વૃદ્ધ માણ છેડા હેઠળ માળા લઈ નાના છોકરાને ગમાડતા બેસ હતા અને ધરમાર ખખખટ અને બૂમાબૂમના અવાજ આવતા હતા છોકરાઓ કાકા લાઈ કરતા મહેતા ફરી વળ્યા અને મહેતા એટલા ઉપર બેઠેલા માણને ધડિ પાડી પડે લાગ્યા ‘આવો બા કેમ છે શરીર? ફરી માણએ ટાય ફેરવ્યો અને પાસે બેસાડ્યો અને કોઈ છે કે કેમ તે નહિ દેખાતી આખે તપાસ કરીને કહ્યું-‘લાઈ! તારી મા હમણા હમણા તારી વહુને જપવા દેતી નથી બેટા! હવે મને મોત આવે તો સારૂં દોરી છે કે તોડી નાખું? બે ધડી તાર વાળમારી પાસે બેસે ને પડે તેવ બોલે કે હાથ હાથ ની એ વાત કરતા દોરો કરી ‘વહુ

પાઠ ભેગ કે! ડાળુ જલો ત્રી એ વલે થમે! દુન ધળી કમાતો નથી ત્યા આટલો પાક ચપો છે તો ખી એ થમે ત્યારે તો કોણુ જલો યુ એ થમે! ધરના કમમા તો લનીવાન નથી ને બાઈ સાહમને અગ્રેજી બલુનુ છે ' આમ દરરોજ સમજાવે જા બા, જા, વળી કાઈ અમમાવગ મહેતા અદર ગયો મા ગ્યોઈ કટતી હતી, નાની લાળીઓ ચડપ ચડપ મામુરો સામાન આપની હતી અને જો. માલજે એમ વાજ કાળી વચમા બોવતી ગા। તમે ગહેવા દો! અમે છીએ ને ર રોજ ગતના તમને તાન આવે છે-મે કોળીયાએ ધાન ખરાતુ નથી ધનુ વૈતર તમારે કરનાતુ તમે ખગ છે। તે કરો હમાગથી તો ન થાય'-અમે નહી કરીયે તો ખીણુ કોણુ જ એમ છે? કાઠને કહીયે તો સાસુ ખરાતુ છે કહેવાય કોઈના રપ્પી આનવાના હોય અને કોઈના ધપ્પી જવાના હોય તે આમાન બાધવા છોડવાના હમારે કોઈ-વાંકા ભેગા થઈશ ત્યારે જપ આવશે ' મહેતાના મુગાર્જના પનન, ચેપાની રેમીડેન્સી, બક, ભવમુનિ, કેનેરીની શુકા અને ધારાપુરી, મૃદજીન અને દપતીજવનના નિચારો તો આ ગિથિતિ નેઈ એના જ દરી ગયા કે નિચારો દીનો જ થઈ ગયો માનો નાક છે કે વનુનો એતો પેતે નિર્પુર પછુ ન જરી થયો, પછુ મા ઉપર પોતાની ભત્તા ન ટોળી હિન્દુ કાયદ મુજબ પત્ની એ પોતાની મીનકત છે સ્ત્રીસ્વા તન્મના વાતાનરણુમા ઉર્ચા ધના એ નિચાર ગયા નહોતા એટલે એને પત્નીનો જ વાક લાગ્યો.

‘ત્યારે એ છે ક્યા! ગધતી નથી ત્યારે ઉપર હશે! એમ વિચાર કરે ॥ ત્યા પગમા જોવા પહેરેતા તેના પઠાણથી થનો અરાજ સાલગ્યો પાણુ લુવે છે તો માથા ઉપ બે, ને દીરાગીનુ ધરમા દાખન થયા દાખત થતા જ પતિગજને જોના એને લાજ કાળી અને ચોટમા ગયા મહેતા ‘કેમ બા કરી ઉપર જતો હતો ત્યા કાને અવાજ પડ્યો કેમ ઢિવાળી! કુવા કઠિ બીક હશે ખર ને! સાહેબીઓ સાથે વાતો કરવા ગઈ હઈશ ’

“ત્યા કોની માથે વાનો ટરવાની છે? એ બેડા લાવી અને ત્રીનુ મે, થયુ તે વાર ન થાય!”

“નારે બા! રાત પાઝેને ઓટો, આ તો કોઠને કહેવાય પછુ નહી ” મહેતા ઉપર ગયો-કપડા કાપ્યા-રૂમમા સૌ અસ્ત યમ, ગોડામા માકણુ ભિતિ બાઉઆ અને ગોળી ઉપર છારી ઉડે। નિ સ્વાસ નાખ્યો અને ઢિવાળીવડુ આવશે એવી આશામા ને આશામા માકણુ ચટકતા અણુતો પડ્યો રહ્યો ત્યાં નીચેથી બૂમ પડી “મોડા! ક્યારેતો આવ્યો છુ-ગામ વચ્ચે થઈને આ પો ત્યારે દુકાને થઈને આસીરેને ?” મહેતા નીચે ગયો-પિતાને મત્યો-દુકાનની વાતો કરી અને “માપાજી! ચડુ સાથે મ્હારે જુનાગ જવાનો નિચાર છે હરમત ન હોય તો બધાને નહિને-” આ થન કાને પડ્યા ત્યા જવાના મ્હોડાના તોળગ ચડ્યા રસોડામા વાસણો પઢ્યા-મે વડુઓ ઉભા ઉભી તાન જોવા લાગી અને મહેતાના પિતાએ હિતર આપ્યો. આવ્યો તો હમણા ધરમા ગમતુ ન હોય તો જૂનુ મ્હો સાલનુ છે કે મુ બાઈમા તુ ખાનગી કમાય કે અને પેરટઆંરીસમા પેસા જમા કરાવે છે એ ન ચાતે નાના બાઈ ભત્રિજને બાણાવના અને પરણાવવા છે એ બધુ તમારે મુ ગાઈમા હમે જીનના જના વડુને લઈને પારકા છોકરાઓ સાથે એમ મુસાફરી થાય નહી.

“હુ હમણા જ પીયરથી દસ દસ કાગળ લખ્યા ત્યારે આની છે” પતી ગયુ-જમનાનુ થયુ-જમનામા લખિજ, લાઈએ, પિતા અને બહેનો હતા પંજ બધા મુગા મુગા જમતા હતા. જમનામ ત્યાં આન” કે હસાહસ નહોતા-આ કગતા રેમીડેન્ગીની વ્યવસ્થા એર આનદ આનતો મહેતા પરવારી જરાક આમમા ફરી આની ઉપર ગયો અને રાત્રિછવન શરૂ થયુ દિવાળી વહુ આવ્યા મુમ્મમમા જે ફાંજા મારતો હતો તે સાચા છે કે કેમ તે જોવા કોઈ આવે તો શી ફળેતી? મીસ દલાલ ક્યા ને આ કોણ ક્યા અરે, પ્રભાવતિ, શાન્તા અને દેવકુવર એ બધ ફેવાં હસ્યોમા અને મડ્યોમા બધ છે, દીનરૂખા નગાડે છે, મિત્રો આવે ત્યારે તકાકા મા છે, અને આ “એરા એરા વિચરો કરે છે એટલામા ત્રિશીનાનુ ગોળીમા પાણી નાખવાને ઘડો લઈ આ-આ-મળીને પાણી નાખ્યુ અને બારણા વાસી પતિ પાસે આ-આ

“આ ફેરી તો કાગળનો કડકોએ નહિ! કુવા કાઠે ખમર પડી કે તમે આ જ આવો? એમને શાના કાગળ લખો! તમે પાછા ભુનાગદ જાઓ છો! ત્યારે આવ્યા જ શુ દામ” મને સાથે લેની હતી! ડાઠીવાનાડમા માથે ફરાય-નાતજતમા રહેનુ છે કે નહિ અને મને કોણ જવા દે એમ છે!”

“શકુન્તલાને શરીર કેમ છે! એમને મળ્યા જનુ છે”

“એ તો જગો જ તો એ વ્હાવી લાગે છે તો પરણુવુ દુવ તેને!”

“કેમ! કેમ! જીવ બહુ લાખી થઈ છે કે?”

“થાય જ તો મરીશુ ત્યાં સુધી તાપમા બળનાનુ તમારાં શકુન્તલા પાને જઈએ એટલે વડીયે ધડીયે ‘તમારામા અકલ્પ નથી મહેતાનુ જીવન બગાડ્યુ છે-મહેતા જ નભાવે પાચતા લખતા કે રાધનાએ ન આવડે અહીં જમે છે ત્યારે વહે છે કે નિરાતે જમ્યો’ મે જણ્યા મેમ હોય તો મને હવકા પાડનાનુ કામ શકુન્તલાનુ એમને માતા આનડે ને અમને ન આનડે એટલે હમે હાથ! હાથ! આવુ ગામડીયા જાવ પહેર્યું છે! એવી એવી વાતો તમને શકુન્તલા ઉપર ઉપરથી સારી નાગતી હશે પણ એના ધરનુ ક્યા ટેકાણુ છે?”

“વાર તારા અભ્યાસ નુ કેમ?”

“અભ્યાસ જ છે ને ચાર વાગે ઉઠીએ છીએ, કુવે જઈએ, ધોઈએ, ધરકામ કરીએ એ અભ્યાસ”

“ત્યારેનુ નહિ જ આવે?”

“હુ ક્યા ના કરું છુ? લઈ જવને મુમાઈ સાથે લઈ જવી હોય તો તમે કહેજો એ હજાર વાર સાલગીશ પણ બીજના દેખતા હલકી પકાવવી હોય, તમારી સગથીઓ મારા ઉપર સીરજેરી કરી મક્કરી કરવાની હોય તો મારે કાઈ આવવુ કરનુ નથી”

મી મહેતાએ વળી નિશ્ચાસ નાખ્યો અને રજોને તોફાની ચઢુ એમના શુદ્ધજનની જાખી કરના ઠાપરાના કાણામાથી જોતો હોય કરી વાન બધ કરી અને બંને જણા સતા

—અપૂર્ણ

શુભ પ્રસંગ

નમ્રીબદારોને જ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના પ્રસંગોમા મોજરોખની મર્વે ચીજો માથે એકાદુ મનહર અને દસાન પન્ડયુમ અગત્યની જગ્યા રોકે છે. તો પણ મુખ્યત્વે કઠીને હિન્દુસ્તાનની મોહિનીરૂપ તમારૂં માનીતુ પરદયુમ

ઈનામ

રૂા ૧૦૦.

ઓટા મોહિનીની ખુશમો ચાલ દીપ્ત દક્ષી નથી એમ આ બીજી રૂા આપનારો ઉપરુ ઈનામ આપ નામા આપને

ઓટા મોહિની.

ધણ ખાન કુટુંબોમા નજર પડે છે.

ઓટા મોહિનીના માત્ર ચાલ જ દીપા રમાસમા નાખનાવી તમેને અને તમારી આમપાસનાઓને ચાલ દીપ્ત મુધી મનોહર ખુશમો આપે છે તેથીજ તે તમારૂં અને તમાન મિત્ર મહાનુ માનીતુ છે.

કિંમત રૂા ૧ આના ૧૨ તથા આના આપ

રોખી ની ચા હેર ઓઈલ.

જો તમે બજાર હેર આપિ નાખતા અથકાતા હો તો રોખીનીચા હેર ઓઈલનો નમુનો મફત મંગાની તપાસી લુવો અને પછી તમે જ તેના વખાણ કરો.

(અ.ધા આનાની મીઠા બીનાથી નમુનો મફત)

કીમત બાટલી ૧ નો રૂા. ૧-૦-૦

મોહિની એજન્સી,

લુમા મસીદ—મુબાઈ.

નહાની, મહોટી, જાહેર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૧. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી —

૨૧. છગનલાલ હુગ્લિલાલ વડયા

૩ આ

સરસ્વતીચન્દ્ર આ ૧ થી ૪

૮-૦

કાદમ્બી (ચિત્રો સાથે)

શ્રીનામતી છવનવ્યા

૦ ૧૨

એન્ડ અપૂર્વ લખ

શ્યામભનો અવગ્રહે

૧-૪

કેમ્બ્રિજનું અનુવંદ્ધ

એન્ડસુત (લાઝ)

૧-૦

અધિન મનાલરના પત્રો

Marriage Forms under

૨૧. ગણપતરામ અનુપગમ ત્રવા

Ancient Hindu Law

૦-12

જનમરેનન (એન્ડ પત્ર ગુજરાતી

Classical Poets of Guja-

ભાષાન્તર)

rat (1916 Edn)

૦-6

અધિપત્તના દેગાની નાનો

પ્રો. કાન્તિલાલ વડયા —

૨૧. હિમતલાલ અભરિઆ —

૨૧. ગોવર્ધનરામનુ છવનચર્ચિ

૧-૦

ઠરિના પ્રવેશ

૨૧. પ્રો. મણિલાલ નલુભાઈ —

કામ્યમધુપ

શુનામસિદ્ધ

૦-૦

મલુચિન્દુ

ચાગિ

૧-૦

કિન્દરગાર્દન સમન્વી છ લેખો

સુદગન ગલાનન

૫-૦

૨૧. ભગુભાઈ કેતેહચંદ ઝાવલા

૨૧. મણિલાલ ખાનગમ ભટ્ટ —

અગ્રેશ-ગુજરાતી પૌષ્ટ દીક્ષેરી

જાણાનો ગાળો (આત્ર ૩૦ ચિત્રો નાથે)

૧ ૧૨

ગુજરાતી-અગ્રેશ

સુન્દરેન

૦-૧૨

૨૧. અગ્રેશ ગુજરાતી દીક્ષેરી

ગુજરાતની જુની વાતઓ (ચિત્રોનાથે)

૧ ૧૨

૨૧. અગ્રેશ ગુજરાતી દીક્ષેરી

પૃથુરાજ ચૌહાણ અને ચંદન ૧૫

૧-૮

૨૧. અગ્રેશ ગુજરાતી દીક્ષેરી

પતિનુ ગી

૧-૮

૨૧. અગ્રેશ ગુજરાતી દીક્ષેરી

પતિવતા સતિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)

૦-૦

૨૧. અગ્રેશ ગુજરાતી દીક્ષેરી

પતિમા નાટક

૧-૦

આસીસ્ટન્ટ ડોક્ટર

ગુજરી, મુબાલ્લી ગમણી

૧-૪

૧૧ ગી બાન્કો

ઝહિન્ટ ટો સ્ટોની વાતો

ઉપાકાન્ત

મોદિની

૨ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ ડેપની, પુસ્તકોનો એન્ડ પુસ્તકોનો,

વાણી જ અમૃત્ય લાલ !

ગુજરાતના મન્ય-નેત્રી પુસ્તકોની મૂકી બાહેષખમગ વાત જ મરતા ભારે 'મમાલોચ્ય'મા લેનામા આનગે. ભાન મારે પુછાયો.

૨

'મમાલોચ્ય'મા છપાતા ચિત્રોના બ્લોક ભારે કે વેચાતા મળી ગમગે. ભાન મારે પુછાયો.

૩

દેશોજિદો બ્લોકમ કનગનાની નિજ ગખતાગથોને 'મમાલોચ્ય' ઓડિમ તન્ધી એના બ્લોકમ મન્તી મિમે તેયા કનગી આપનામા આનગે. એક વખત ખાત્રી કરના મૌને વિનતિ કરનામા આરે છ

વિગેષ માહિતી મારે લખો-

વ્યવસ્થાપક મમાલોચ્ય"ને
પ્રિન્સેમ ન્ધીક, મુબાર્ક ન ૨.

દેશહિતના માદાન પ્રશ્નો ચર્ચતી નણ નનવકથાઓ.

યોગિની કુમારી.

'મદામ' માલિમા તેના આપ સપાલે સ્વ ઇમાનના નનગનાની અ યોવનક લેખનીથી લખાયની આ નવન મ્ધાયી ગુજર પ્રભ મુપમ્મીત છે વિદાનો મે મળુ મનિ મુતિ હી છે બોધ અને રસ અપરિમીત છે

કિ ૩ ૧૪૦ પી પી પો ૩ ૧ નદો

છનન ચદ્ર,

અમવા

મુધાગક છનનનુ નિહાવનોકન સુવારક હવનનો ગાથો ચિતાર જાનિ સમ્થાનોના મજ હેતુ મને દાનની મ્થીનિ દિદુ લક્ષની કેવ બાનના અને ૧ નનુ સ્વ પ અમેચિતમા વનના દિની માની જાનન મુવારક પ્રીનિબાજનાનાસે બ મધોને અનેક બામતો ચર્ચો હ પૂન અગેમો

કિ ૧૦૦ પી પી પો ૧ નુદ

મનગ કે મમગાન,

આપ અમનાના વૈર્થ અને નીનિ ગૌરવ, જુનમી અમન પૌના દોર અન તેનાથી તેલુ રક્તલ નપાનગા દિદુધનનો પ્રચાર અને નપાનીક છનનનુ રક-પ પમ્મગ મમનનો પ્રન અને નાલિ સરથાનો વરિ બામતો ચર્ચો સી મોને ખાસ વાગવા લાય છે અને મુમ્મિદ્દ દિદી શ્રી કવિરલ નો રિજાહની નેકુના એક આધ્યાત્મિક કાવ્ય ઉપરથી તે ઉપજવી કાઢી છે

કિ ૩ ૧૦૦

પી પી પો ખવ = ૧૦

નળ પુસ્તક સાથે એનાગે ચાલેજ પેકી જાય માફ

આયુન પ્રેમ દેખની મુખેલર્સ એ ૭૭૬૬૭૩ મુબાર્ક ન ૨

બોસ સ્ટોવ.

ઘાસલેટથી બળે, પણ નાસ નહી, એસ નહીં અવાજ નહી,
 દરાળો નહી, પણ હજો ન પડે, ઘાસલી નહી,
 ચલાવી રહે. એક-બે-ત્રણ-ચાર-ને પાચ બે
 (મુલો) જરૂર લોક જગો.
 ગાય છે, અને ઘરલુ મુખ,
 ત્રાપની તમાગ મુખ, મર

એલ

ન્યુ કિવલ્સ રોડ-

તા. ૬.

અમારે ત્યાં માર

સંગિતા, અને (૩) સુધા-ચન્દ્ર રા વિભાકરના નાટકોના સમન્વયમાં ગુજરાતના માસિકોમાં તેમ જ વર્તમાનપત્રોમાં જુદા જુદા દૃષ્ટિબિન્દુઓથી પુષ્ટી કર્યા થઈ હતી એ ચર્ચાએ રા વિભાકરને ઉદ્વિગ્ન કર્યા છે અને તેનાથી રા વિભાકરના મનમાં કદાચ મરડારો પ્રવેશ પામ્યા છે એ ગ વિભાકરે તેમના ઉપર થયેલા પ્રહારોનો ઉત્તર આપવા કરેલા પ્રયાસો ઉપરથી સૂચિત થાય છે આ નાટકની પ્રસ્તાવનામાં પણ એમના નાટકો વિશે થયેલી ચર્ચાના સમન્વયમાં તેમણે જે ઉલ્લેખ કર્યો છે તે અમ્હારા અનુમાનનું સમર્થન કરે છે અમ્હારાથી એટલું ધ્વનિયા વિના નથી રહેવાતું કે રા વિભાકરના નાટકો સમન્વી ચચા તેમને ગમે તે હેતુ ઓથી પ્રેરણેથી લાગી હોય તેમ તેમની દૃષ્ટિએ તે ગમે તે પ્રકારની લાગી હોય, છતાં તેમણે એવું ઉચ્ચા પ્રહારના નાટકોને રોએ તેના ગૌરવથી કાં તો મૌન જ ધારણ કરવું હતું અથવા તો મ્હોટા મનથી અને સ્વસ્થતાથી પોતાની વાલું હકિકતરૂપે રજૂ કરી પોતાના ટીકા કારોને ચર્ચાનું ઉચ્ચ ધોરણ પોતાના જ દૃષ્ટાન્તથી ખતાની આપવું હતું જૂન છે કે રાગદ્વેષ રહિત, સમ્ય અને ગૌરવાન્વિત ચર્ચા ગુજરાતમાં હજી જોઈએ તેટલી સામાન્ય નથી, અને તેટલા માટે જ અમ્હું ધ્વનિયાએ ઊંચે કે ઓછાએ ગમે તેમ કરે, પરંતુ ઉંચી ભૂમિકાના લેખકોએ તો ઉચ્ચા ધોરણથી જ વર્તન કરવું યોગ્ય છે રા વિભાકરની પાસેથી એના ઉચ્ચ પ્રકારના વર્તનની આશા રાખનાનો અમ્હું અમ્હારો હક સમજીએ ઊંચે

રા વિભાકરની આ કૃતિ અમ્હે ધ્યાનપૂર્વક વાંચી છે, અને રા વિભાકરના “એક-સરિતા” તથા “સુધા-ચન્દ્ર” એ બે મુખર્ત ગુજરાતી નાટકકર્તાનીએ લખેલા નાટકો અમ્હે લક્ષપૂર્વક જોયા છે એ નજી કૃતિઓ ઉપરથી અમ્હારા મનમાં એવા સામાન્ય સંસ્કાર પડ્યા છે કે જેમ રા વિભાકરના નાટકો એવા ઉત્તમ પ્રતિભા નથી કે જે માટે આશ્ચર્ય અને અહોભુદ્ધિ થાય તેમ તે એવા કેક સાધારણ પ્રતિભા પણ નથી કે જે જોઈ એમ થાય કે “ગ વિભાકરે આના કરતા નાટકો ન લખ્યા હોત તો સાફ ચાત” રા વિભાકરના નાટકો ઉપર અનૌકિક પ્રતિભાની મુદ્રા નથી એ સ્વીકાર કર્યા પછી અમ્હે એમ હતાપૂર્વક નિવે દન કરવાની રજા લઈએ ઊંચે કે ગ વિભાકરના નાટકો ઉપર ઉંચા પ્રકારની શુદ્ધિની મુદ્રા અમને સ્પષ્ટ દેખાય છે રા વિભાકરના નાટકોમાં આપણી અસંખ્ય ગમ્ભીર પરિસ્થિતિને તો તેમ જ બીજા કારણોને લીધે દોષો અને ન્યૂનતાઓ છે એ કાર્ડ પણ તટસ્થ પ્રેક્ષક જોઈ શકે એમ છે, તેમ એ પણ તટસ્થ પ્રેક્ષકો જોઈ શકે એમ છે કે અસંખ્ય જીવનની ભ્રમ અને પથ ભાવનાઓને રા વિભાકરના નાટકોમાં આત્મસૂચીય મ્થાન મળ્યું છે અને રા વિભાકરની લેખનશૈલી શીઠી, જટાતર અને ચેતનભરી છે દૂકામાં, ગુણદોષનો એકદર તર, સાજો કાળતા અમને જણાવતા આનન્દ થાય છે કે રા વિભાકરના નાટકો એ ઉંચા પ્રકારની કૃતિઓ છે, અને એ લખાને તેમણે ગુજરાતી રજૂમિતી સારી એના બજારી છે

આટલું સામાન્ય ધ્વન કર્યા પછી “સિદ્ધાર્થકુમાર” એ નાટકનું સ્થેજ વિગતવાર અવલોકન આપણે કરીશ, “વિવાર-પુષ્પ-માતા” એ નામની એક લેખમાના ગ વિભા

કર સયોગદ હતા તે વેળાનાના ખીજા નર્તના ચતુર્થ પુનપ્રક્રમે આ નાટક પ્રગટ થયું છે એ લેખમાલાનું તન્ન આનું વર્ષથી અમદાવાદના ઉત્સાહી પ્રકાશક રા જીનનાય અમરગી મહેતાના હસ્તમાં ગયું છે આ નાટકના મુખ્ય વિષયની પસદગી માટે રા નિલાકરને અભિનન્દન ધટે છે માનવ જીનના ઇનિદાસમાં શુદ્ધ અને કાર્ષ્ટ એ બે દયામય વ્યક્તિઓ ભાવમય પ્રકૃતિઓનો અનદન આર પામી છે, પામે છે અને પામશે હેમાં જે શુદ્ધતા લાગતો પરમ પ્રસંગ તો ન્યા સુધી મનુષ્યના હૃદયમાં એક બાનુથી માનુષતા હશે અને બીજી બાનુથી તત્ત્વ-સિદ્ધિને માટે ઝખના હશે આ સુધી મનુષ્યના વલનુ લક્ષ્ય રહેશે આ સમન્ધમાં રા નિલાકર, પોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં લખે છે " જો કે લગભગ શુદ્ધની અનુપમ જીવનકાળને એક ન્હાના નાટકમાં સમેટવી અશક્ય છે એમ મ્હને જાણે જાણે લાગ્યું છે, તો પણ અસાધ્ય જતા તે તારણ-દારનું સ્વેતમજરી જેનું વિનુદ જીન રગઝૂમ ઉપર કે પુન્તકમાં ઉતારવાને ઇચ્છા કેને ન થાય ? પચાસ કરોડ માનવીઓના મુખમાંથી જે કર્ણાનિધાનના હૃદયમેશ સર્જન ગવાય છે, જેના પરિત્ર સ્મરણાર્થ નિશ્ચિન પુષ્પોના ડુગર ઉપર ડુગર નહડે છે, જેના પ્રતાપી આરિય આગળ પૂર્વની સરકૃતિ તરફ ખેદરકાર રહેલું પશ્ચિમ પણ પોતાનું રિરે ઝૂકાવે છે, અને જે મહારથીએ સસારીઓની અગણિત નિર્જનતાઓ ઉપર અપૂર્વ ઈગિજ્ય મેળવીને સસારીઓની ખાતર પોતાના પ્રાણ પાથર્યા હતા, તે મહાનુભાવની વિન્યાસક જીવનની આલેખવાને તો અનમત વ્યાસ કે વાતમીકે જ સમર્થ હોઈ શકે આપણે તો શ્રી કૃષ્ણચન્દ્રની અદ્વિતીય ભગવદ્ગીતાને જીવીને જીવન્ત કરનાર એ યોગીન્દ્રના મગન સ્પર્શથી પુનિત થયેલા થોડા પણ પ્રસંગોની દૂરથી આંધી આંધી જાખી કરી શકીએ તો પણ અહોભાગ ! " પોતે પસદ કરેલા વિષયની ભવ્યતાનું જેટલું તીવ્ર જ્ઞાન રા નિલાકરને છે, તેટલું જ તીવ્ર જ્ઞાન તે વિષયને સપૂર્ણ ન્યાય આપવાની પોતાની અસક્તિનું પણ તેઓને છે તેઓ તુલ્ય વિનયથી કહે છે " અને જે ભવ્યતાની આ પૂજા છે તેનો વિચાર કરતા આ સામગ્રી રક જણાય હેમાં આશ્ચર્ય નથી જતા વી - પૂર્વજના જ્ઞાનના મુખ્ય આકાશના છે નહિ કે સાધનસામગ્રીના, એ વિચારથી મ્હને વિનાસો મળે છે " બેશક, વિષયની પસદગી માટે રા નિલાકરને જેટલા અભિનન્દન આપી શકાય તેમ છે તેટલા તે વિષયના નિરૂપણ માટે આપી શકાય તેમ નથી રા નિલાકરની કૃતિની ઉચ્ચતા સીકાર્યા પછી પણ એટલું તો જ્ઞાન ક્યાં નિના આવે તેમ નથી જ કે શુદ્ધતા જીનના સમન્ધમાં જે અમર મરહોરો અમ્હારા મન ઉપર પડેલા છે હેમની સાથે સરખાવતા રા નિલાકરનું આલેખન પૂરેપૂરું સતોષ આપી શકતું નથી શુદ્ધની લોકકથાશ્રમય, જગ-દુહારક વ્યક્તિની આસપાસ જે વાતાવરણ અમ્હારા મનમાં જાઈ રહેલું છે તે વાતાવરણ રા નિલાકરની દષ્ટિમાં જાઈ રહેલું અમને લાગ્યું નહિ અટલ વિષયની પસદગી અને વિષયના આલેખન સમન્ધી હવે વળતી પસદગી અને વળતી સક્તતા વિષે

જો કે પૂર્વજાની મહાકાવ્યોના જીવનોની આસપાસ વળગેલી દત્તકથાઓથી શુદ્ધની કથા તદ્દન મુક્ત નથી જતા તેની મુખ્ય બાજતો એટલી પરિચિત છે કે હેમાંથી એક સુવિવૃટ્ કથા

ઉપજની શક્ય લુહના સમન્ધનુ સાહિત્ય રા વિલાકરે ધ્યાનપૂર્વક વખી, તેમથી ઉચિ સામગ્રી સંગ્રહી, તેને રગભૂમિને અનુરૂપ કથાના રૂપમાં યોજી અને જે વસ્તુસંબંધના કા છે તે માટે તેમને અભિનન્દન થટે છે જ્યાં ઐતિહાસિક સામગ્રી વિવિધમાન હોય છે તે કંપનાની કલા કળતા પસંદગીની કથાને પ્રાધાન્ય મળે છે એ પસંદગીની વ્યાપ્તિ જ વિવિધ સામગ્રીને અનુસરીને કંપનાની કથા રા વિલાકરે સાગ અશર્મા બતાવી છે લુહના સમન્ધ સાહિત્ય જેમણે સારી રીતે વાંચેલું છે એવા એક વિદ્વાને અમને જણાવ્યું હતું કે લુહના સમન્ધની જાણવા જેમ માહિતીને રા વિલાકરે બહુ જ સફલતાથી નાટકમાં યોજી છે વસ્તુન પસંદગી માટે તેમ જ વસ્તુની કંપનાને માટે રા વિલાકરે જેમ અભિનન્દન થટે છે તેમ વસ્તુની સકલના માટે પણ થટે છે લુહની કથાના ત્રણ મુખ્ય વિભાગોને ત્રણ અવધા બહેમ નાખ્યા છે તે રા વિલાકરે યોગ્ય કર્યું છે પ્રવેશોની યોજના એક બાલ્યુથી રગભૂમિન જરિયાતોને અનુસરતી છે અને બીજી બાલ્યુથી વસ્તુનો કમસ વિકાસ દર્શાવે છે

જેમ વસ્તુના સમન્ધમાં તેમ જ પાત્રોના સમન્ધમાં પણ વિવિધમાન સામગ્રીમાંથી પસ દર્શી કરવામાં અને નાટકને અનુરૂપ રૂપમાં યોજવામાં પ્રધાનપણે કલા દર્શાવવાની હોય છે અને પાત્રોની કંપનાની કલા યોજી રચાવે છે એ જાળવે કલાઓમાં રા વિલાકરે એકદરે કીડ નિપુણતા બતાવી છે સિદ્ધાર્થ એ નાયક છે અને એનું મુખ્ય લક્ષણ ત્યાગ છે એ ત્યાગનો પ્રગટ તાદશ રીતે રજુ કરવા રા વિલાકરે સિદ્ધાર્થના મુખમાં બહુ યોગ્ય શબ્દો મૂકે છે પોતાના જીવ માતાપિતાને માટે તેમ જ “લાલકનાથી યશોધરા” અને “કૂલની પાખડી જેવા રાહુબકુમાર” માટે વિચાર કરવાની સનાતન માનવ આગળીનો ઉત્તર આપતા શુદ્ધાન્તને સિદ્ધાર્થ કહે છે “બાપુ તમ્હારા મર્મભેદક શબ્દોથી મ્હાગ હૃદયને લાચાર ન કરે. અરેરે, તું હું મ્હારા બ્દનાઓને ચાલતો નથી તેથી સસાગનો ત્યાગ કરવા માગુ છું ?” મ્હારા દિવની લાગણીઓ મ્હારે પ્રભુ બલે છે પિતાજી હું મ્હારા હું ખધી જતો નથી, હુનિયાના હું ખધી જાઉં છું, મ્હાડ પ્રેમથી વિષમય નથી, પ્રેમમય છે.” એકદરે સિદ્ધાર્થનું પાત્ર જે કે કીડ આનેખાય છે, જતા તેના ચારિત્ર્યની સત્યતાનું પૂરેપૂરું જ્ઞાન વાચકને યાદ તેવું સમય આલેખન તેનું નથી સિદ્ધાર્થ ઉપરાત ચત્ર, દેવદત્ત અને અનાથ-પિંડિકના ઐતિહાસિક પાત્રોને કંપનાના રંગથી નિશેષગ્રસ્ત રૂપ આપવામાં આવ્યું છે તેમ જ પુરોહિત અને શ્યામવદનશર્માના કા પત્રિક પાત્રોનું આલેખન પણ ધ્યાન ખેંચે એવી રીતે કરવામાં આવ્યું છે અનાથપિંડિક દ્વારા રા વિલાકરે પોતાને પ્રિય સમાજહિતવાદ (Socialism) સૂચિત કરવાનો પ્રયત્ન નિપુણતાથી શોધ્યો છે દેવદત્તનું પાત્ર કુદ પાત્ર તરિકે વિશેષ સમર્થતાથી આનેખાય હેતુ તો વધારે કીડ ચાત પુરોહિતનું રમુજી પાત્ર એકદરે સારું, આનન્દ આપે છે નિર્દોષ નર્મવચનોના, મીઠી મસ્કરીના તથા બીજા કંટાળક પ્રસંગો બાતલ કરીએ તો એકદરે સ્ત્રીપાત્રો બહુ ધ્યાન ખેંચે એવી રીતે આનેખાયા નથી યશોધરાનું પાત્ર પણ ખરું જોતા યોજનાના બોજનનું જ લાગે છે કૂસા, મધુરી આદિ કાવ્યનિક પાત્રો વાચ-

નાનું કાર્કિ ધ્યાન એને છે, હતા ત્હેમનું આલેખન સ્મરણીય બહિન રથી અમિત નથી સંપ્રેષમા, ને કે પાત્રાલેખન એકદર હીક છે, હતા તે એની સમર્થતાથી મુક્ત નથી કે ને વાચનાગ્ની સ્મૃતિમા અમર સન્ધાર પાડે

ઐતિહાસિક પ્રસંગોમાથી ચોખ્ખ પ્રસંગોની પસંદગી કળામા તેમ જ અન્ય પ્રસંગો ક પ વામાં રા વિભાકરે આચિત્યભુદિ (sense of propriety) આરી ન્વારી છે અને તે માટે ત્હેમને અભિનન્દન ધટે છે પ્રસંગોના આલેખનમા ત્હેમને પ્રમાણભુદિ (sense of proportion) દર્શાવી છે તે માટે પણ ત્હેમને અભિનન્દન ધટે છે પરંતુ ઐચિત્યભુદિ અને પ્રમાણભુદિ માટે નેટલાં અભિનન્દન આપી શકાય તેમ છે તેટલા આલેખનશક્તિ માટે આપી શકાય તેમ નથી ગ વિભાકરે ખીન પ્રસંગો એકદરે હીક આલેખ્યા છે એ અમ્હે આનન્દથી કનન કરીએ છીએ, પરંતુ સિદ્ધાર્થના વૈરાગ્યના તથા ત્યાગના ને અમર પ્રસંગો છે ત્હેમનું આલેખન પ્રસંગોના પ્રમાણમા નિર્મૂળ લાગે છે સિદ્ધાર્થના ને નમ્હે હૃદયના ઉગ્રમા હા ભાગમાથી નીકળેના લાગવા નેધએ ત્હેમા અમને એક પ્રશ્ન નાટ્ય ખાનીપણુ અને ખોટાપણુ જણાય છે ને અમ્હારા મન ઉપર પડેના આ સરકાર ખરા હોય તો અમને એમા કમાની ન્યૂનતા લાગે છે આ અગત્યનુ તત્ત્વ જાતલ કરીએ તો ખીજી રીતે પ્રસંગોનું આલેખન હીક છે

દૃશ્ય નાટકની સામગ્રીમા ન્યગો અને દેખાવો અતિશય અગત્યનું સ્થાન ભોગવે છે આ બાબતમા રા વિભાકર અમને ઘણા સફળ લાગ્યા છે એક બાબતથી ઇતિહાસ દષ્ટિ, ખીજી બાબતથી સાંસ્કૃતિક અને પ્રેક્ષક ઉપરની સામાન્ય અસરની દષ્ટિ અને ત્રીજી બાબતથી રંગભૂમિની અનુકૂલતાની દષ્ટિ એ સર્વે દષ્ટિઓનું રા વિભાકરે નિપુણતાથી સમિશ્રણ કરી પ્રવેશોને માટે અનુરૂપ પદ્ધતિભૂમિ પૂરી પાડી છે

રા વિભાકરની ગદ્યશૈલી મોહક અને જોરવાર છે ત્હેમની શબ્દોની પસંદગી ચોખ્ખ હોય છે અને ત્હેમની વાક્યરચનાઓ વિવિધતાથી અલક્ષ્ય હોય છે એક ગદ્યનેષક તરિકે રા વિભાકર ઉચ્ચ ધ્યાન પ્રાપ્ત કરી શકે એમ છે ત્હેમના આ નાટકના ગદ્ય સવાદોના સમન્ધમાં ને કાર્કિ ખાસ કહેના જેનું હોય તો તે એટલું જ છે કે જુલ જુલ પાત્રોના મુખમા મૂલ્યેલી શાપામા નેટલું વૈવિધ્ય અને વ્યક્તિત્વ નેધએ તેટલું દષ્ટિગોચર થતું નથી એ વિના ત્રીજી રીતે મૈત્રી પ્રશસા કરવા ચોખ્ખ છે પરંતુ રા વિભાકરના ગદ્યના સમન્ધમા નેટલી પ્રશસા ધર્ષ શકે તેમ છે તેટલી ત્હેમના પદોના અને ત્હેમના ગાયનોના સમન્ધમા ધર્ષ શકે તેમ નથી મેરાક, આપણી રંગભૂમિ ઉપર જવાતા સામાન્ય ગાયનોમા ને તદ્દન નિરર્થક રામ્પ્રયોગો હોય છે ત્હેમાથી રા વિભાકરના ગાયનો સર્વશિ મુક્ત છે અને હોવા જ નેધએ તેમ જ સામાન્ય નાટકોમા ને જ્યા ને ત્યા ગાયનો આવે છે તે નિવેક્ષીનતાના પણ રા વિભાકર અપરાધી નથી દુષ્ટામા, રા વિભાકરના ગાયનો સામાન્ય ગાયનોના દોષોમાથી મુક્ત છે, પરંતુ યુગોની અને યુગીઓની દષ્ટિથી જોતા તે ગાયનો સાધારણ પક્ષિતના લાગે છે સમસ્ત નાટકમા જીવંત ગાયનો છે, પરંતુ ત્હેમાથી એના ગાયનો નહિ જોવા છે કે ને એક બાબતથી

રસિક વિદ્વાનોને અસામાન્ય આનન્દ આપે અથવા તો ખીજી બાબુથી જે સામાન્ય પ્રજાના મુખમાં નિત્ય ગવાતા ગાયનોમાં પ્રવેશ પામે

આ અવનોડન સમાપ્ત કરતા પૂર્વે એક અગત્યની બાબત ઉપર વાચકનું ધ્યાન ખેંચવા જેવું છે, અને તે કૌંસમાં સમાયેલી મૂચનાઓ (stage directions) છે બર્નાર્ડ શૉ નામના સુવિખ્યાત અંગ્રેજ નાટકકારની પદ્ધતિને અનુસરીને રા વિલાકર સરિસ્તર મૂચનાઓ આપવાનું યોગ્ય ધારે છે કેટલોક અંશે એ સરિસ્તર મૂચનાઓને વીધે નાટક અને નવલકથા વચ્ચેનો એક ભેદ મહેજ ન્યૂન થાય છે આ ઉપરાંત, રા વિલાકરની ખીજી બે વિરોધતાઓ તરફ પણ વાચકનું લક્ષ અમ્હે ખેંચીએ છીએ હિન્દુ સંસારના છેક સરક્ષક ખ્યાલોને જરા દૂર મૂકીને અર્વાચીન પ્રાગતિક ખ્યાલોને જો ધ્યાનમાં લઈએ તો રા વિલાકર શૃંગારે શુદ્ધિ અને સમ્યક્તાની સીમામાં ગમ્મીને તહેમા આશ્ચર્યદારક મીઠાશ અને મોહકતા બેળની શકે છે રા વિલાકરની ખીજી વિશેષતા તહેમનો સૂક્ષ્મ હાસ્યરસ (subtle humour) છે પુરો હિત તહેનો પુષ્કળ પ્રયોગ કરે છે ગુજગતીમાં એ મૂક્ષ્મ હાસ્યરસ બહુ પરિચિત તથા એટલે કદાચિત્ વાચકોનું લક્ષ તે તરફ ઓછું ખેંચાય એવા સંભવ છે

આ અવનોડન સમાપ્ત કરતા રા વિલાકરને અમ્હે ફરીથી તહેમની કૃતિની ઉચ્ચતા અને સફલતા માટે અભિનન્દન આપીએ છીએ, અને તહેમની શક્તિઓનો લાભ હંમેશા પ્રકાશના અનેક નાટકો લખી ગુજરાતને આપવાને તહેમને લલામણુ કરીએ છીએ

ગેજીઓ માટે આશાનુ એક કિરણ.

માથાનો દુખાવો, તરવ, વાથુ, જઠરાઈ ગળેના સાંધાઓ, સધિવાન વિગેરે.
ગેજીઓ પીઠાઈ નિરાત થયેલા માટે

અમૃતાંજન.

(૨૭૨૨૬૦)

એક રામખાણુ દવાજ છે ગુણ વનસ્પતિદ્રવ્યમાથી બનાવેલુ તેનાથી મરે પ્રકારના દુખપર તે ચમત્કારીક અસર કરે છે એક વખત અનુભવ લ્યો

કિંમત દરેક ડબીના આઠ આના.

દગજનો મલકમ.

મર્વ પ્રગતી દગજ અથવા ખજરા ઉપર આ મનમ ત્રણ વખત લગાવવાથી ખાતરીથી ત્યાં થાય તે ગુણ ન થાય તો પૈસા

પાડા મળે છે એ ડબીની કિંમત કુત્ર ચાગ આના

દત્તમળન

આ મળેલાર દત્તમળનથી દાત નરેદ થઈ ગોરી વહેતુ બંધ પડે છે સ્ત્રીના નજીબન થાય છે વાંઠ મધુર આરે છે કિંમત પ્રત્યેક ડબીના બે આના સર્વ કુનન રો પાચ મળે છે
અમૃતાંજન ડેપો, રૂબ, ક્રીચ- રોડ મુબર.

ઘરમાં વાપરવા લાયક ભરોંસાદાર દવાઓ.

ફીવર ફોર્મસ—જાગ-બિન્દુ નાની બાટલી ૩ ૦-૪-૦

ગોળી ખાટની રૂ ૦-૧૦-૦ [લાગ ૧૪૪]

દરેક જાતના તાવ ઉપર લાગુ પડે તે હાથને નમણુ કર્યા વગર તાવ ઉતરે છે

લિવર મોલ્યુમન—પેટની અપચત્વાન દુઃખ કરના ઘણુજ કામનુ કીમત રૂ ૧ ૦ ૦ તથા રૂ ૦ ૧૦ ૦ તાવની શરૂઆતમા લોલી સુધાગામા પળુ વાપરી મલક છે

ટોનિક મોલ્યુમન—શક્તિ માટે માલ્લીય દના તન અને મનને પ્રમણ દરે છે કિમત રૂ ૨ ૦ ૦ તથા ૧૨૦ વાપરી જોઈ ખાતરી કરો

કુથ પાઉડર—પ્રજોગ ઉત્તમ જલદ પ્રાણુનાય નીકળવાથી દાત સફેદ થાય છે તેમ સરો જતો ગહે છે રૂ ૦ ૪૦ તથા રૂ ૦ ૬ = ડબ્બીઓ તથા કાચની બે બીઓ

એ સીનાય ઉધરમની ગોળીઓ સમિનભાર, લાકમિ વોટર, સીન પોટર, મનમો વગેરે સુધાગા રોગની વધારો મળે છે

ઓર્થોનિક ફાર્મસી, દાદુ બીલકીન બીજામ, મુબાઈ.

હિમાચલ બંધ કરવાની ખાતર અંતિ મન્ત્રી કીમતે એટલે ૫૦ રૂા.
મિમિનધી રૂા થોડા મમયને માટે જ અમુક લાભ !
જોતિપત્ર અત્યુત્તમ ચમત્કામિક પુસ્તક

બીતકે ખડ.

પ્રતિદ ક્રમાં—શ્રીનાથદ્વાનનાળા પ્રખ્યાત ન્યાયમ ગિનિ ૧૨ મિથ.

અમલ કીમત રૂ ૪ હાથ પહોંચી કીમત માન ૩ ર

એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ, ન. ૧.

૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે લા ચીનાઈ, જોપાનીઝ, ફ્રેન્ચ રેલમી કાપડ બનાવતી ગેલા તામ,
એડમીએ તેમજ દરેક જાતનું જરીકામ ગેા શી પડા જાન તથા ફેનગી
મુગલાઈ, ચોખી આદીનું લગતકામ તથા તેને વચતો માન મગરો

નવી નવી તરેહના કોંક અને પોનકા તથા મગરો તથા બોર્ડો આપવાથી
બનાવી આપીશું

પ્રનાણીકપણું અને એક જ ભાન એ અમાન મુકાવેખ છે !

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે

શા વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

કા. ૬૫-૬૬ ભુલેશ્વર મુબાઈ

મથિન કાદમ્બરી—આવૃત્તિ પાચમી.

પુસ્તક નિતો આપવા છતાં મુ ય અગાડિના જોતુ જ નાખામા આ પુ છે
૫૨ તથા ઉત્તર ભાગ, પ્રનાનના ૩૧ આદિ તદ્દિન, વિચારક, મથિન પુસ્ત-
કાગી માગી પ્રતિના ૩ ૨) પોસ્ટલ ભુદુ

જ્ઞાનન્ત તા—૨૧ જ્ઞાનવાચ હુન્નિવાચ પડયા, મી. એ

મેશર્મ એન.એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની પ્રિન્સેમગી મુબાઈ, ન. ૨

મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કાંચીગરીના અનેક નમુનાઓનાં પ્રદર્શન.

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના
બનાવનાર ને વેચનાર.

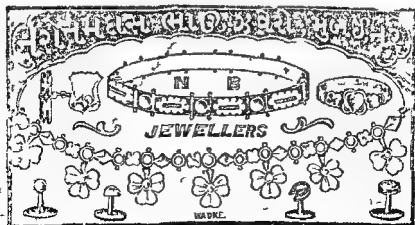
નં ૧૬૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબઈ

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

વીસમી સદીનો ચમત્કાર.

સોના ચાંદી, અને ઝવેરાતના બનાવનાર અને વેચનાર

નંબર ૨૨૦-૨૨ શેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

સમાલોચકના ગ્રાહકોને

ખાસ લાભ!

નવી આવૃત્તિ !

નવી આવૃત્તિ !

થોડા નખતમા બહાર પડે,

સ્વ ગોવર્દ્ધનરામ ત્રિપાઠી કૃત

સરસ્વતીચન્દ્ર

ભાગ ૨ ને

ગુણસુન્દરીનું કુટુંબજાળ.

બહાર પડતા પહેલાં ૩, ૧-૪-૦

(પોસ્ટેજ વાક)

પાઞ્ચમી પ્રિન્ટ ૩ ૧-૮ (પોસ્ટેજ ભુ.)

“સમાલોચક” ઓરિજિન-પ્રિન્સિપલ્સ, મુબાઈ નં. ૨.

વેસ્ટર્ન ઈંડીયા ટર્ફ કલબ.

લડાઈની લોનની લોટરી

સરકારે બહાલ રાખેલી

હવે ખોલી છે.

ટીકીટો દરેક રૂ. ૧૦ ની.

એક હજાર ઈનામો.

મહત્ત્વ ઈનામો ૫૩ ૧૩ની વગરની ચોનના ચોખ્ખા મુદ્દાને જે બોડ યા ૧/૧૦ ના બર પાઈ થો જે રૂ ૫૦૦ ૦૦૦ ની મીડીંગ ચેન્જરો તે બચત તથા રોજ ફરો માટે પાચ દમ બા દરમા આરમે ૫ ૧૫ નીચે મુજબ ઈનામોના રકમમે —

ખડેનુ ઈનામ	૧૦૦૦ ૦
બીજુ ઈનામ	૫૦૦
ત્રીજુ ઈનામ	૫૦૦૦
ચાલ રકમ બા ઈનામ	૧૦૦ ૦૦
ચા	૫૦૦
ચી	૧૦૦ ૦
ચો	૫૦
ચા	૫૦૦
ચા	૫૦૦

જો મીડીંગ પચામ સાખરી વધારેની ટીકીટ ખપો તે ઈનામોની ખમત તે મુજબ વધરો મીડીંગ સધળી બેઠામાંથી ચાલવા તે વેસ્ટર્ન ઈંડીયા ટર્ફ કલબની વગેરે ઓગીમ મુદ્દા, મીડીંગ મીડીંગમાં ચાલે મા બધી નાખ્યા ઓગીમોનાથી મુદ્દા

લોટરી મુદ્દાઈ રોકેલી બાદેરની બધી મીડીંગમાં લા ૩૨ મી મે ૧૮૧૭ ને નીને બુને મુદ્દાઈ રોકેલા લા ૧૪ મી બુને ૧-૧૭ ને દીરે બવ મુદ્દામાં આરમે

મીડીંગમાં જાણે મુદ્દામાં મીડીંગ લાગ્યા કચામાં આરમે મન તે લા ૨૭ બુવાઈ ૧/૧૭ ને નીને મીડીંગ થશે

ઈનામ જાણેલોની મનાસા મીડીંગ થુ મળા મુદ્દા ૨ ચામા માંમે

૦૦ એડો લેન્ડ,

વેસ્ટર્ન ઈંડીયા ટર્ફ કલબનો કામચલાઉ એજેન્ટ

समाचार

सुन, वं २१ १८९०

Enhancement of life and Parentage

With the growing desire for a many sided enhancement of life parentage will also become an ever more important condition of this enhancement. Young people will be no more willing to depreciate by a premature sexual life the value of those years which ought to be devoted to furthering their individual growth than they will be to diminish their joy of parentage by putting a weak and unwelcome child into the world. For they will wish to possess all happiness fully and frankly. The expected child ought to give them beautiful dreams not tormenting uneasiness. It must be carried in rejoicing not in unwilling arms and must have received life from the fulness of happiness not from a mis chance."

—Ellen Key

५११३
०२५

०५३
५३

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજોરી તુટી !

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લગ્નકી છાવણીની ઓકીમની ત્રણ તીજોરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કાગીજરે ત્રણ તીજોરી અરધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સવળી રદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજોરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજોરીઓનું બેડકામ ફક્ત રૈવીટ યા સ્કુથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજોરીઓ તોડી શકાય. હાલની મુંબઈની ગીત મુજબ અગતનું બેડકામ લોખંડને વીજળીથી તાવીને ફગવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કારખાનામાં થાય છે

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુંબઈ.

લક્ષ્મીદેવીના મૌભાજ્ય ચિન્હ લેવા

મુદર
અસકારો

ક્યા

જાવનો ૨

ક્યા

જોગો ૧

એ માટે યોગ વિચાર નહીં કરવો પડે.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

મે ત્યા મનપમ. દેતનના આતુ જમાનાના મરના મનોત્તમ
હરીગરીના સન તરેહના દાગીના નેચાર દોષ છે અમરા
ઝોગરો આપનાથી મનાની આપનામા આવે છે

અહાર ગામના ઝોરડોગે ઉપનુપુનુ

દામ અરેનામા અરે છે.

હાનાની જીનકુપ વાગી નથી

પ્રમાણીકપણુ એ અમારો મુદાલેષ છે.

ટીકાન ન ૩૭૧

ટીકા મુદર લેલ કોષ માગી સામે, મુદર ૨.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કાંચીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

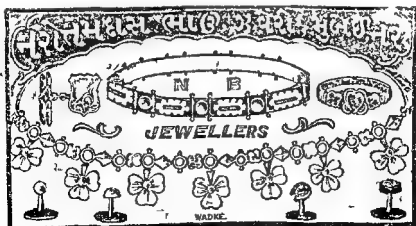
નં ૧૯૭-૨૦૧ રોજ મેમણ સ્ટ્રીટ,

ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના ખનાવનાર
અને વેચનાર

જહાર નામના ઓફિસ વાંચદાર વી પી થી મોકલનારા આનંદે
નંબર ૨૨૦-૨૨ રોજ મેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ

જુના અને બહીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ બ્રધર્સ.

૨૦૮ નંબ મેમ્બા ઓફ મુ માર્ક.

તારુ ડિ નામ Muffchain Bombay રેજિસ્ટર્ડ નંબર

મુલ્યના — આ માનિ નુ નામ જણારી અમારો નોમ મ માવો

શરીરની સુંદરતા.

શરીરની નુ ના હલ નેલ અને નુદ વિનમા અમાએની છે અને પોની
અને વિનની સુંદરતા

મદનમજરી ગોળીઓ

માજ સનાએની છે આ ગોળીઓ પોની અને વિનિમરતા તમામ ને
નુધારી ના પોના અસવેને દ અને મજબુત બનાવે છે સ્વપ્નના નાથ
ધી માનિમા કાર્ડ ઓફ જ નામે - છે તેના થોળી મજબુત મેદનથી માણુન
તન્દુરત નુન, અને રૂઝરૂટ મો છે ॥ ગોળી ૪૦ નો ર એક

ગળપે નાગયણ કમાનજી

હેડ ઓફીસ-બમ્બેનગર-મીડિયાનાડ.

બ્રાન્ચ ઓફીસ, કાવળાદિવીરાડ-મુ માર્ક.

લીખા કલ્યાણજીની કંપની.

પાત્ર અસરકારક ઔષધો.

૧. તારની અકસીર ગોળીઓ.

લીખા કલ્યાણજીની ફીચ એન્ડ એગ્રી પીલ્સ.

નિદાન અને અનુભવી ડૉક્ટરોની મોક્ષી તૈયાર કરામાં આવેલી આતાવની ગોળીઓથી કોષિતુ વાતો તાર એન્ડ દિવસમાં ફક્ત આ જ ગોળીઓ લીધાથી હવે જાય છે દર ત્રણ પ્રજા કલાકે એક ગોળી પાણી અથવા દૂધ સાથે ગળવી. કિ. શીશી એકના ૩.૧.

૨. તારનું અકસીર મીઠું.

આ મીઠુંથી ગરીબા આતરીઆ, મેનરીઆ વિગેરે જેવા જાતના ડેરી તાર ઉપર રાખવા. અસર થાય છે મીઠુંથી રૂબ રૂબ નાજ લાગ લીધાથી એન્ડ દિવસમાં ગમે તેવા તાવ નાણુ થાય છે અગતિ કે સુસ્તી જેવું કારણ લાગતું નથી તાર મળ્યા પછી પણ બે વખત ત્રણ લીધાથી મરી તાર આગળ નહિ કિ. શીશી એકના ૩. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાલીવ એન્ડીક રૂબીક આમ.

આ મનમ તરીકે ચોળાથી સધીયાત પલરાત ધુનતી ધનુરાંત તથા પગલુ રતી જલુ તરીકે ઉપર મોતે મરી આવશે પેટમાં ટુખુ, ૬ એના બીજા કોષિતુ જેવો, જીઓનાં વર્ણનાંક ને ગભાગયના બચકર ગેગો જ્ઞાનતુની નમનાઈ વિગેરે સર ઉપર એકસગળે રામ-પાણુ અસરકારક મનમ છે અનુભવી નિદાન ડૉક્ટરની ખાસ મદદથી તથા કરામાં આ થો છે કિમત શીશી એકના ૩. ૦-૮-૦.

૪. બકાલ એન્ડ્રિએટ

૧ દાદર માટે બુજ જણીતો અમરકારક મનમ લાગા વખતથી દનજ યાને કીડથી દેાન થતા અને કટાગી મથેના દરદીએને આ મનમ નાપગા અને ખાસ લનામણુ કરીએ છીએ મા. બે ત્રણ વખતજ લગાડનાથી ના મરી જાય છે અને બજતુ નથી પણ દેડક અને ખુશો આપે છે કિમત એક બારલીના ૩. ૦-૮-૦

૫. જુલાબની ચમત્કારીક ગોળીઓ.

ગમે તેની કળાયાત ઉપર રોજે સુતી વખતે થડ પાણી સાથે ચાજ ગોળી ગળી જરાથી પેટ માફ આવે છે અને કળાયાત દૂર થાય છે તેનાથી પાચનગમ્નિ વધે છે અને શરીરે મજબુત બનીવે છે મનગા, વાયુનો ગોળો, અપચા વિગેરે પેચના દરદો તથા મન ને તનની આગસાઈ, માથાનો દુખાનો વિગેરે ઉપર આ ગોળીઓ બુજ ફાવનારક છે કિમત એક બીની ૩. ૦-૮-૦

બનાવનાર અને વેચનાર—

લીખા કલ્યાણજીની કંપની,

મહેજી દવા વેચનાર.

૧. ગણેશગઢીને નાકે, મુગજી જેઠાની મારણી પાસે, બહા ગાંઠ, મુખાર્ક.

આન્ય — ૨. ગીતોરામ બી.જી.એ, કાફે મારકિટ, મુખાર્ક.

બનારસી રેશમી માલ

જેવોક

નરેન્દ્રના મુદર સાક્ષીઓ નેગી ત્યા પોતમ આજે મુદર ખડો, જેર ની પીના
બે, માન, ચા, બેન અમેરીયા અને મનદર સાક્ષીઓ—ગીવાર નમસીના
ઉમદા ગ્રામીનીના ધાતુના વાસ્યો દ્રાક્ષની માગ્યો દક્ષિણ મરેના રાનો અને
પુતના સાનાનડેની— મના ગાનીવાના માનનો ગીવાર બનાવસમા મળતો મારા માન
હુજ અમીરાનથી ઓર મુજમ વી પી થી ગ્વાના મીએ છીને
લખે—ચમાગરી ચ દરેખર પ્રધર્મની કુપની—બનારસ મીટી

૨૦ વચ્ચની લુની રૂઝાન,

હીન તથા ઝવેગતના વેપારીઓ

સુરજ મલ લલ્લુભાઈની ફું.

હમારે આ કોમ્પાન બનાવ મોટી તથા નાની સાકરના તીરઓ તથા
માની માગક પાના વિનરે ઝવેગન છુટ તથા લવામક મળશે
દાવની ચાલુ રેશનનુ કોઈપણ બાબતુ ઝવેસાત તથા મેના ચાનીના દાની
નાના તથા તેમજ મેર રથી બનાવી આપવામા આવશે
દુમો નાકની આપણી આપીશુ તેમ જ ઝવેસાતના દાનીનાનુ ગેર
હી આપીશુ

ફો-૨૦૫-૨૦૭ કાવજારેની ડે, પોસ્ટ ઓફીમની સામે,

૩-૧-૧૬

મુબાઈ

ટેલીફોન

ન ૨૦૩

ટેલીગ્રાફ કોડેસ

Calmness

Bombay

“THE ORATOR”

BY

DR. SHUCHI K. M.

વક્તા

A book full of profound wisdom and instruction on oratory. It teaches the art of making your speeches and in the life speeches. Indispensable for the aspiring orator. It is useful for public life. An important aid to the orator. An analytical treatise of the different branches of oratory in a nutshell. The subject is treated fully and lucidly.

Price Rs. 3.00

જીવનવિજ્ઞાના વખતે આ ઉપર લખાએલું એક અને અદિતીય પુસ્તક વકતૃત્વ કળા કેમ મેળવી શકાય તેના ઉપર બવદાર દ્રષ્ટિથી સંપૂર્ણ વિવેચન હમુ મુજરભાવામા આ એક પુસ્તક છે. ઉના વક્તાને આ બનાવ ઉપરાંત નસરેવામા ભારી મદદમાર ખીલેલું મ જ સાધન ચાલુ જમાનાને મિત્ર ઉચ્ચાવિજ્ઞાની વિદ્યાર્થીઓને ખાસ ઉપરોની ફું એક પુસ્તક વક્તા છે.

પ્રિં ૩ ૨-૦-૦ લેખક ડૉ. શુક્ર મોન એજ ટસ, મુકુન્દ અધર્મ, મુબાઈ નં ૨

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમાં ધી તેમ જ માખણની ગરજ સારે છે. બહુતા કુટુંબોમાં, હોટેલોમાં તથા વીંશીઓમાં હવે એ તેલ ચાલુ વપાય છે.

એક રતલ, સાડાત્રણ રતલ, અને પાત્રાસ રતલના ડબ્બામાં બહુતા વેપારીઓને ત્યાં મળે છે.

હિંદુસ્તાનમાં એકલા બનાવનારા—

ઈન્ડિઅન કૉટન ઑઈલ કં. લી.
હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કાગખાતુ : નવસારી.

શાખાઓ : સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુંબાઈ, બડચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of a really low rate of postage and a very favourable rate with the other systems.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs a		Rs a
Barimpton Magazine	12 12	Pearson's Magazine and Times	
	6 14	Number	7 8
	7 14	Review of Reviews	6 8
	7 4	Royal Magazine	6 0
	14 10	Smart Set	11 10
	7 8	Story Teller	5 10
	7 14	Strand Magazine	7 8
	7 4	Weldon's Bazaar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashions for All	4 14		2 8
	6 14		2 8
	5 1		8 8
	6 0		5 8
	12 8		2 12
	4 8		7 0
	7 14	Windsor Magazine	7 8
	7 8	Woman at Home	6 12
	7 8	World's Work	12 6
New Magazine	5 10	Young Ladies Journal	10 2
Novel	5 1		

Wholesale & Foreign News Supply Agency

Near Prithvi Samaj Hall Girgaum BOMBAY No 4

હિસાબ બંધ કરનાની ખાતર અતિ મમ્તી કીમતે એણે ૫૦ રૂકા
કમિગનવી કલ્ત થોડા મમથને માટે જ અમૃત્ય લાભ !
એતિપનુ અત્યુત્તમ ચમત્કાંઠિક પુસ્તક

જાતકે ખડ

પ્રસિદ્ધ ના—શ્રીનાથદ્વાગનાના પ્રખ્યાત ધ્યાનમ વિગિન મિથ.

અમલ કીમત રૂ ૪ હાલ ઘટાડેલી કીમત માન રૂ ૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ, નં. ૨.

૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે સા શીનાઈ નેપાળીસ ફ્રેન્ચ રંગમી કાપડ, અનામી સેના તાલ
એના પીએ તેમજ રૂંદે જાનનુ જરીકામ, લેડ, શીટ પટા જાન તથા મેનસી
મુગનાઈ, ચોખી આદિનુ ભરતજામ તથા તેો લગતો માન મળને

નવી નવી તરેહના કોન, અને પોનકા તથા મળને તથા જો ના આપનાથી
જનાની આપીશુ

પ્રમાણીકપણુ અને એક જ ભાન એ અમાન મુદાલેખ છે

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે

શા વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

૬૧ હપ-૬૬ ભુલેશન, મુબાઈ

મચિન કાદમગી—આવૃત્તિ પાચમી.

પુસ્તક વિગે આપના જના મચ અગાઉના જેટનુ જ ગખસા આ નુ છે
કુન તથા ઉતર ભાગ પ્રજાનના કોશ આ સિદ્ધિ, ચિતાકાન્દ, સચિત્ર પુરા-
નાની માની પ્રતિના ૩ ૨) પેન્ડેજ ભુલુ

ભાસનતગતા—૩૧. જનનવાય હરિલાલ પડયા, બી એ

મેગર્મ એન.એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટીટ મુબાઈ, નં. ૨.

સમાલોચક.

અનુદ્વેગકર વામ્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયામ્યસન ચેવ વાઙ્મય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૪-૧૫

પુસ્તક રર મુ.]

જીવન ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૬૩૦.

તત્રી—૧. અખ્યાલ કુલાખીનમ જાની, બી. એ.

૧. ચન્દ્રકન્ઠ નર્મદાગમ પડયા, બી. એ., એવએવ, બી.

પ્રકાશક—૧. રમણીયગમ જોનર્દનગમ ત્રિપાઠી.

વિપયાનુક્રમણિકા.

વિવરણ.

પૃષ્ઠ.

૧ પ્રામણિક વિચાર ૧. હિન્દુસા સંન બો હિન્દી અ ૧૦

૨ આયર્ને- અને રંગબંધ

૨૮૫

૩ રમણીયગમ જોનર્દનગમ ત્રિપાઠી

૨ મળુરો માટે વિનોદના સાંપનો પાત્ર ચિત્રા માથે

૨૧. ત્રિ., બી એ

૨૮૪

૩. આંધ હુ તો થામી ગઈ ! મન્ય મનિન

૨૧. રમણીયગમ જોનર્દનગમ ત્રિપાઠી

૨૮૬

૪. વેદોમા રોગજન્તુશાસ્ત્ર અથવા જર્મથીઅગી

૧૧. અજનનગમ ઝવેરીલાલ વૈષ

૩૦૧

૫. કેળવણીનું માહુત્વ

૧૧. પદ્મનાભ હરિત શાસ્ત્રી

૩૧૨

૬. ઈરક-કુ ભાગ્ય

૧૧. છોતલા

૩૨૪

૭. મહુનનાક દૂધી વાર્તા

૨૧. ભાનુવર હરિગર ચાસિ, બી એ,

૩૨૫

૮. કૌલિજીવન આનુવાર્તા

૨૧. ભોગીનગર અનન્ય દિવેદિઆ બી એ

૩૪૦

ચાર્લિસ સમાજમ અપીઆ ત્રા, હિન્દુસ્તાન બહાર અપીઆ પોતાચાર.

આ નવાજમ શરૂઆતમા જ લેવામા આવે છે

શુદ્ધિ—પદ્ય અથવા અરથ ને ઠેકાણે અગ્ર વી નાપવી.

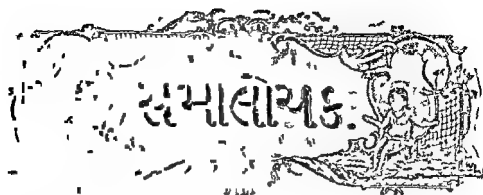

“ अहं ययु, अनिय ! अहं ययु ! ”

परनाखयी न्हासी ह्दनी मुना

चित्राङ्क स ह्मनास

—कपीतप

પ્રસ્તાવ ૨૨ મુ]

જુન ૮ સ. ૧૯૧૭

[અંક ૬.

પ્રાસંગિક વિચાર

લેખક - રમણીયરામ ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી.

૧. હિન્દુક્ષક સૈન્ય અને હિન્દુ સરકાર —

ગયા માસ માસમા હિન્દુ સૈન્ય-Defence of India Force-નો અંગ્રેજી નામ હોઈ એક્સલેન્સી સરકારે અમનમા મુળી હિન્દીજનોને વરુડી નોકરીમા નાખન થવાનો એક ન્હાનો માગ ખુલો કરી આપ્યો. મેટ્રો ન્હાનો જાનો પણ માગ આપતા એમની અગત્યને ધ્યાન રિચાર કરવો પડ્યો. યગપના યુદ્ધ સરકારની આનની આવેલી રિચોનો તહેમની ખામે દેટરી બાબતોમા ભગ ઢગ થો છે તેમા આ કાયદો પસાર કરવાની જરૂરીઆત એ પણ એક છે હિન્દુના અને સામ્રાજ્યના કિતરી નગરનોએ હિન્દી ના જનોને અને હિન્દી ના પુરાને કોઈ પણ પ્રાગના પ્રતિનિધી સિવાય જરૂરી નોકરીમા જોડાનાનો અધિકાર આપવો જોઈએ અને એ અધિકાર આપવામા સરકારને ત્રણે દોષ તો ધીમે ધીમે પણ હિન્દી નો અધિનાયા પુરી માની જોઈએ એવો ગોષ આજ રોથી હાથે છે પરંતુ એ ગોષ અપ્યરિલિખ નીચેથી ઠી યુગપના યુદ્ધના પગિલામે અગત્યને અનિચ્છાએ પણ પોતાની ગતિ રિચ્છ કરીકે કરતુ પડતુ છે અગત્યને હિન્દી આજઆની મેના પડી પણ આપણા ઉપર વિશ્વાસ નથી એ કેટલુ દુભાગ ? આમાર્ક ઉપરાતના ગાનતમ પરિચય પડી પણ બધારે આપણા ઉપર વિશ્વાસ તો હાથ લાગે એ ગના બીજુ અવિશ્વ દુભાગ યુદ્ધ હોઈકે ? આનુ મુદ્દમા હિન્દીનો અગ્રણક પેમા અનેક છુટ્ટી અને અનેક મ બિચારોએ અને અગવડોના બોધ અધારા છે ત્યારે પણ ના નોંડે એક્સલેન્સી સરકાર આપણા ? જાનોની મવા તરફ વિશ્વાસથી અને અપૂર્ણ રિચોની લેઈ રા ની નથી એ પણ દુભાગ નહિ તો બીજુ મુદ્દેવાન ?

હિન્દી નો પેમા ૧૪૧૮૬૫૦૦૦૦૦ અને મેપની નો હોઈ એ નાની જોઈના પ્રમાણમા પારી અતર નહિ આન એનોએ અતિ પ્રમનભર પ્રથમથી જ દેના મુદ્દમણુ, ચાલા, નીચી

પ્રતિમા ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

અને નિચારની ન ગુણોએ બાદ અને ખાનગી ગીતોનાં એ તો તે કાયદાથી હિન્દના યોગને સતેષ હોતો જ નહિ. હતા પણ સામ્રાજ્યની એકનિષ્ઠ મેવા એ જ જેનો જનમન છે એવા હિન્દીગનોએ એ કાયદાની નિહિ માટે અને સામ્રાજ્યની પ્રતિગતે માટે અનેક પ્રયાનો કર્યા. રંગના અનેક લાગોમા જાહેર અભ્યાસો આમત્રાઈ અને લોકનાયકોએ દેશના યુવાન બંધુઓને લશ્કરમા જોડાવા લાવ્યો આના, ત્યારે સંગ્રામી અમનગરોએ એ પગ 'હુ પાણી કેડ્યુ, સરદારના અમલદારો તરથી એની હિન્દીઓની સરખાત પણ થઈ જણાઈ નહિ, એટલું જ નહિ પરંતુ લશ્કરમા જોડાના માગતા યુવાન બંધુઓને જે ગરીબલા જવાળ મન્યા સંસ્થાની લક્ષાઈની યોગ માટે અમલદાર વર્ગ ખાઈપાને મર્યો રહ્યો છે ત્યારે આ કાયદાનો અમન કરના એ તેડ્યો જ મેં કાર રહ્યો લાગે છે પછિએ અભ્યાસે ના વાંધ એકસરૂંની મગદાર આ કાયદાની પુરેપુરી સિદ્ધિ ના થયા માટે હિન્દના લોકનેતાઓ ઉપર આક્ષેપ મુદ છે, એ કાયદાની નિષ્ફળતાના કારણો તપાસ્યા નિના સમગ્ર દેશને માથે એ નામદાર આમ દોષ મકે છે, એથી બીજી રીતે આશ્ચર્યકારક રૂપે હોઈ રહે ૧ લોકના નેતાઓની ભૂલ બાંતા આ અમનદાર બંધુઓ પોતાની સક્રિય રાજનીતિની ભૂલો પ પી ચકતા નથી, અગર તો એની રાજનીતિ બધી જોઈને મીઠારે છે હિન્દના નેતાઓએ રાજ્યને માટે સામ્રાજ્યને માટે વડ કંઈ છે અને હજી પણ યથાગ્રહિત કરનાને તેવા છે પરંપુર નિશ્વાસ મેરી અને સ્નેહાળ દક્ષિમિન્દુઓ સિવાય કોઈપણ કાર્યથી સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી એ અત્ય શુદ્ધ મુદમનવતુ પડે તેમ છે ૨ દિવસ સૈન્યનો કાર્યો જે સક્રિય બુદ્ધિથી ચોળ્યો છે તે સતત બદલી નાખવો જોઈએ અને પ્રજાને સપૂર્ણ અધિકાર, પ્રજાને સપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય, અને પ્રજા ઉપર સપૂર્ણ પ્રેમ અને નિશ્વાસદિથી નેનાઈ આ કાયદાને પુરેપુરું આશીર્વાદ રચાશે તો જ આ કાયદો ગમ્યતુ સાચક થશે હિન્દુસ્થાને બરડરી મેવામા ઉચા ઓદ્ધા મળે નહિ, એ નોકરીના પગારમા વર્ગ ભેગે જોવાય, કે એવા એના એમના સ્વમાનને પ્રતિજ્ઞા પ્રતિજ્ઞા મન્ય અને તેમના ઉત્સાહને કાપી દેવામા આવે અને પછિએ જોઈતી સામગ્રી ઉભી થઈ શક નહિ તેમા દોષ પ્રજાનો, કે પ્રજાના નેતાઓનો નથી, એ કોઈપણ નિષ્પક્ષપાત આતમા રહેનામા જ પરંપી શકે તેમ છે બાકી વગાથી અનજ બની જોરથી પ્રજામા તાતકાલિન શાંત આનંદની આવા ગમ્યમા અર્થ નથી.

હિન્દની રાષ્ટ્રીય પરિપક્વતા ગત્રાસ ગત્રાસ અધિવેશનોમા આજ સુધી એના કેટલા ઉદ્ધારો નીચ્યા છે તેનું સમીક્ષણ હિન્દના રાજ્યહીનતાઓએ અલત લક્ષ્યપૂર્વક કરનાની સાથે પહેલી જરૂ છે એ પરિપક્વતાએ બૂમેબૂમ પાડીને, આજીજીઓ ઉપર આજીજીઓ કરીને, સત્તાધિકારીઓનું આ તરફ બહુ લક્ષ્ય એચ્યુ છે પણ હતાન, એ અરણ્યપરિવ્રાજીત નીવડ્યુ છે કૌંત્રેમની બીજી જોઈ વેગાએ સન ૧૮૮૮ મા વયોદૃઢ રાજ્ય રામપાલસિંહે 'વૉન ગે-અરીગ'નો આગમો દગવ પરિપક્વ સમક્ષ રેલુ કરેતા કહ્યુ હતું કે,

We are deeply grateful to Government for all the good that it has done us but we cannot be grateful to it when it is no matter with what

સાચુ રામ ૨ ૧-૮-૦ એન એમ તિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

best of intentions doing us a terrible and irreparable injury We cannot be grateful to it for degrading our natures for systematically crushing out of us all martial spirit for converting a race of soldiers and heroes into a timid flock of quill driving sheep There are some of us yet, everywhere who would be willing to draw sword and if needful lay down our lives for hearth and homes aye and for the support and maintenance of that Government to which we owe so much Nothing can ever make amends to a Nation for the destruction of its National Spirit, and of the capacity to defend itself and the soil from which it springs'

અસેપમા, આ રૈયોરુદ્ધ ગતએ આપણી સગરે આપણા ઉપર વધવેન અને ઉપ-
જાના ર્યાં માટે અભિનન ન આપના જોડ ક્યો ક આખી પ્રનતે રેનજ નમમાજ ગરીમ
મેંડા જેની બનારી રેના માટે આપણે અરજાનો ઉપનગ માની ાખીએ તેમ નથી આખી
પ્રજાના રીગરનો ધ્રુમ કરનાથી રે પોનાના જ રેશનુ અ રા નારી રાખિ અને સારનો
નર્ડ ના માટે આપણે તેમજો ઉપનગ માની ાખીએ તેમ નથી આ ઉપગન ચાતુ યુદ્ધનુ
અરિય પલા મે દીરદ્દિવાનુ રિયાનુ ત્યા જ આખુ દુહુ,

'Look where you will around you in the world and you will see
gigantic armies and armaments There is trouble in store for the
whole civilized world and sooner or later a tremendous military struggle
will commence, in which, assuredly before it terminates Great Britain
will be involved Great Britain with all her wealth cannot put one
hundred men into the field for every thousand that several Continental
Powers can England herself is isolated, and by her insular position to
a certain extent protected but no friendly sea rolls between Europe
and Asia, the landward path to India is known and open India is
not isolated and it will be India on whose possession half Great Britain's
wealth and status depends that will be the scene of any serious attack
by any Continental Powers on Great Britain'

રીમ વો ઉપનુ મા ભવિષ્ય આજ કેવળ અવ જ દેડી કાળની ગતિ ગદ્દન છે ન જાને
વાનકાનાથ પ્રાત કાળે કિં મવિષ્યનિ એ યુનાનાર એક સદ્-સાંભળ્યા અનુપમ શાન્તિ હતી ત્યા યુદ્ધના
યુગનો સાચા અને દાતી પ્રત્યોના અરિમર અને હુકમ અને ગતગતના રાખીએ એરસિદ્ધને
પ્રત યુદ્ધની અસાધા જ પ્રતિતિ વેગની ઉપાડી હિન્દના મૈનિએએ અળીની વખતે કાનસમા
પ્રવેદ કરી સામ્રાજ્યને જીવન ન આપે હિન્દના યોદ્ધાઓએ, ગજઓએ, રક્ષાધિપતિઓએ
ઓ મમત પ્રગળે અન કરણી સામ્રાજ્યની સેવામા સમગ્ર અધ્યુ જા પલ નામ ને રોડ એમસ
ની સરગ આપણા દેશી મજમા વિશ્વાસ મુખી થકતી નથી, એટલુ જ નહિ પરંતુ યોદ્ધાઓએ

ત્રીએને સન્દેશ ૩ ૧-૬-૦ એન એમ રિપાઈ એન દપની મુખાઈ

ઉપર જોવાનું આરોપણ કરે છે, એ મૂલેના પર ત્રાડના જેવું બને છે, એ વિરૂદ્ધ અમે અન્યાય સમ્પત્તિ વાગે દર્શાવીએ છીએ, અને છુટ્ટીએ છીએ કે એ નામના લોર્ડ વર્જનના નાજ્યતત્ત્વ સિદ્ધાન્તો ઉપર ના ચાનતા, નામના લોર્ડ હાર્જિનના પ્રોત્સાહક, આતાલમાં અને આંતર્ય ઉપર ચાલેના મહાન મિદાન્તોને અનુસરી આ દશની એકગાન્યનિદ અને આમિભક્ત દેશપ્રેમ પ્રગટે પોતાના નિશ્વાસમાં વર્ત, પોતાનું રાજ્યતત્ત્વ ચનાનને તો ગુણ્ય પ્રગ તેનો બે પો પછે દિગ્વિપ્રિત પ્રેમથી વાળે

નિન્દાલક મૈત્ર્યની સફળિત મથાનઓ વધારે પિતાન મનને, દત્તની પ્રગ ઉપર વધા નિશ્વાસ મૂકાને અને ઉત્તર ગજનીતિ પ્રહુલ થશે તો તેથી સગદારને અને પ્રગને અસાવાર લાલ થશે એ વિનિરા છે પગને પગને ભય અને રાદા જેના એ આપણી પ્રગતિના પ્રના મોખા અતગાપર નીચળે નનિએની, ગમેની, દેલમેદની અને ન્વાર્થભેની શુદ્ધિ નષ્ટ થા જાય અને સરકાર અને પ્રગ વચ્ચે આ એક તાદા મ્ય ભાનના જન્મ પામે તો જ છલસિ સમી રાષ્ટ્ર પ્રગ પોતાના તરફથી આ મૂલેના પાનન માટે જેટલી તૈયાર છે તેટલા પ્રમાણમાં સરકાર હજી તૈયાર થઈ નથી—એવું મન હજી ગુમશુ થયા કરે છે, અમને પ્રગ થાય છે કે આની હજી મુગલની ન દિસિએ ક્યા મુધી સરકાર ઉપર સામાન્ય ભોગને ? અને પ્રગના ક્યા સત્કૃત્યોર્વ સગદારને અમારા ઉપર નિશ્વાસ આનને ? અમ્હે પૂછીએ છીએ કે મેદિ મીકુ બોની હાજી હ વરતી રાગનિદા ના લોર્ડ એન્સફ પસ કરને કે ન્યાયને અને દેરાને માટે સત્યકથનોમા કોઇવા વડવાશોને સ્વાદ અમાની વિગુદ્ધ રાગનિગ પસદ કરને ? અમારા દેનના બાબકોને જન્મથી જ વીપની ગોળથુથી પાઈ, લહેમના છુનનમા શોયના જ અડુરો પુની, દેલના અને સામાન્યન એ પ્રનાપી રાજસેનક બની રહે અને દિન્દુ ન્વાલુ દિન્દુ જાતે જ વરવા સમર્થ નીરડે એવી રાજ નીતિનો પ્રસાર મેટ્રિટન કરે તો મેટ્રિટને દિન્દુના સન્મન્ધમા પોતાની જનામલારી સપૂર્ બજારી છે એવું વહેનાને, અને દિન્દુ એ ઉપકારનો બે પો રાજના વદિ ભુનને નહિ ! દિન્દુ ગુણ્ય છે એની વિમ્મત નખન આવે જ જાણને

૨. આયર્લેન્ડ અને રનરાજ્ય —

આપણા ગુજરાતમા એની એક વહેન છે કે ‘ બોને તેના મોર વેચાય, ’ વળી, ‘ માન્ય પિના તો માયે ન પીરસે ’ ખરેખ, આ વહેવતોની ગોષ કરનાર કે જેની ફલરૂપ કપતા રાગિના આ કલ હશે, તે અનુભવી અને શુદ્ધિચાવી કોર્ડન હશે આયર્લેન્ડ એ મેટ્રિટન સાથે જ વસેનો એક રાષ્ટ્ર છે લગભગ ચારમો વર્ષ પહેલાથી આ બન્ને દેરો વચ્ચે એકત થઈ છે, સિટનને ઉપરી—અધિકાર આજત્યા રાજ્ય કરે છે આયર્લેન્ડના લોકોએ આજ પ્રેટના વર્ષથી રનરાજ્યનો કુડો ઉગાઓ છે યૂરપના ચાનુ યુદ્ધ પહેના તો લા એવો મળીર મામનો બર્ન ગયો હતો કે લા *Civil-war* માહોમાજ યુદ્ધ ઉશુ થાય, પરન્તુ એ ભયકર તોફાનમાર્વ ધરીમને માટે મેટ્રિટનને બીન એથી નવારે ભયકર તોફાનમા જોડાનુ મધ્ય રાજ્યલક

રા રણછતરામ વાવાભાઈ મહેતાનું શોચનીય અવસાન.

લેખક-૨૧ ચન્દ્રશંકર નર્મદાનંદન પડયા, ખી એ, એનએન ખી

ગુજરાતના એક અમોઘ સત્વર અને રડારા એક પરમ શ્રિમ મિત્ર ભાઈ રાણછતરામના મકાને થોડા મનએ અવસાનની નોત નેતા રહ્યા હયા કર્યો છે ને મહારો હરન મુજે છે કોઈ પણ કારે લેખના અવગમનથી થઈ પળુ મુશ્કિલિત ગુજરાતીન માધ્યમ થાત પરંતુ જે મશિનિત સંવાદોમા તેઓન અવગમન થતુ તે ધ્યાનમાં લેતા જે આગળ આગે અસંખ્ય બંધો છે હુદ્દ તો ગઈ મને રહ્યાને જ નીરેપારને ઝોગનેથી ભાઈ રણછતરામ કેમના પત્ની લેખના હાન. પુરા અને હુ એ ચાર જાત નુર્ડ સાર ગયા ત્યા સારે મહે સર્વ મારાપાગની રમત રમ્યા અનેક વિરાસ મિરે રસમની વાતો ન્દી અને માખરે નિટાડે નીની આક્ષાનો મનાદર ન મ્દી ગમ્યા ત્યારે જ મ્દતા હુજી તો આગે રહ્યાને નવજીવન ના તેઓના તત્વીપના ત્રણ મહિનાના અનુભવે અને કલા ગજગતના માસિંગે સતતા થી મ્મ થતી રહ્યાન તે નિરે મૂલનાંગે ની 'નવજીવન માટે' ગુજરાતના જાહેરજીવન વિરે આ વની મને આસ મિહાવનો ન તખનાનો મોનાનો ધરાહો છે એમ જણાતુ આખો દિવસ રોતાની સાથેજીમા મનાને માટે અભિરામ આમક યા અને રહ્યાને રહ્યા નરેજીમાઈ આવવાને હુ તેવાર થોરા ત્યારે દરિયામા બવા ન્દાવા જતા હતા તે મહત્વીમા એ ના હુને આમલપૂર આમ ત્રણ કર્તુ હુ મુખાઈ આવવા માટે રોક નરોત્તમ અને બગેરેથી નીરો અને ભાઈ રાણછતરામ નરે દરિરે ન્દાવા ના બપોરે ચાર વાગે સાતમ્મુ કે

ગુજરાતના એક મુશ્કિલ લેખક.

૨૧ રણછતરામ વાવાભાઈ મહેતા, ખી એ

અવગમન મગજવાગ તા ૫ મે ૧૯૭૭

થઈ ગયો-રણછતરામનો કરો મિત્ર ન યાચ ? રાણછતરામ ના એવે મુરે ગુજરાત! જીવાન ગુજરાત! ય સમજે છે ? રણછતરામ જતા ગુજરાતની મેળા માટે ગુજરાતના પોરવ માટે ગુજરાતના હુદ્દ માટે સતત વિચાર કરનાર અને પ્રયત્ન કરનાર એક જીવન હુ ય આ-સુ થતુ ગુજરાતના જીવનનો ભાવિ દનિકાસકાર આ અકાલે કર્યો ના કુસુમના પરિમતથી ક મિત્ર અપરિચિત હોતા લેખની ધરતી નેચ લે કે ન લે, પરંતુ ગુજરાતના અત્યારના યુવાનો તો લેખનામાના એક ઉત્તમ બ તુ માટે મિત્ર ભાષામા ભાગ્યે જ ખોતી રહતો વિગેર આગળ અકના લખાગે અત્યારે તો રોમાનિમૂન હુદ્દ નિરેદ માત્માની સંસ્કૃતિ ધરતી લેખના કુદરત ઉપર આતી પડે ની અમન આપત્તિમા લખમાન દર્શાવી ગુજરાતને પડવી ન દુગય એવી ખોટની નેચ લઈ નિરમે છે

આયર્લેન્ડના વતનીઓએ વગી તકરારો ૧૯૪૩ સુધી પરિણામ આવે ત્યાં સુધી જૂની જરા માટે વચન આપ્યું અને તેનો યથાશક્તિ અમન કર્યો પરંતુ દેશપ્રેમની જગતી ઇની જ્યોત તમી નહિ અને આયર્લેન્ડનું વૈય આજુ બજાયુ નહિ આવી રિયલિટીમાં ગ્રેટબ્રિટનને જોઈતી મદદ તેના તરફથી મળી નહિ, અને પરિણામે યુદ્ધની સામગ્રીઓમાં જોઈતી વસ્તુઓની, દ્રવ્યની અને ઇન્જીની તાણ પડવા મારી, અને આયર્લેન્ડના સ્વરાજ્ય સમન્ધમાં લૉર્ડ કૉનનના રાષ્ટ્રોએ આ ગતિચિત્રિમાં આજ સાક્ષી પુરી અને કહ્યું કે, 'A united reconciled Ireland would be an important addition to the strength' The settlement of the Irish question emerged as a world factor of capital importance that might affect the fortunes of Great Britain in the war and the destinies of mankind for generations If an effort was to be made none could dispute that it should be made without delay Since the beginning of the War the situation in Ireland had grown not better but worse and if left alone might grow even worse In that case if we faltered or drifted not merely would we parade our bankrupt statesmanships before the world but we would have earned the deserved condemnation of posterity

લૉર્ડ કૉનન આ નામોથી એ જ મુસવે છે કે આયર્લેન્ડને નાતોનિઠ સ્વરાજ્ય આપવું જ જોઈએ વિનમ્ર અસહ્ય છે આયર્લેન્ડે ગ્રેટબ્રિટનની પાસે સ્વરાજ્યની માગણી કરી ગ્રેટબ્રિટનને એનો સ્વીકાર કર્યા વિના ચાલે એક નથી એ અપેક્ષા જોડે

વળી, અમેરિકા તરફથી પણ એવી જ આવા ગમનામા આવી છે કે ગ્રેટબ્રિટન ત્યારે સ્વરાજ્યની પ્રજાતા છુટાપાડા માટે યુદ્ધ કરે છે, ત્યારે તેણે પોતાના રાજ્યની પ્રજાને પણ એના હક્ક આપવા જોઈએ, અને એના અરિઠાર એ આપતે જ એવી આવાથી એણે યુદ્ધમાં અપનાવે છે સરકારોના પ્રતિનિધિઓ અને ત્યાંના લોકોનાઓ પણ અત્યારે આયર્લેન્ડને સ્વરાજ્ય આપવા માટે બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટને અને ત્યાંના સરકારીઓને મજબુત બનાવે છે કે, ખીજી રીતે જોઈએ તો ફરજ પાડે છે, એના પ્રમાણને ખાતર ઑટાનામાં થોડા જ દિવસ પહેલાં એક જાહેરસભામાં ઑર્ડી મી ચાન્સ મરીએ 'આયર્લેન્ડને વગર વિચરે ગ્રેટબ્રિટનને છુટાપાડા સ્વરાજ્ય આપવું જ જોઈએ', એવા મજબુત દરાર પસાર કર્યાં જણાવ્યું છે વળી ત્યાંના સર્ગ નિરી લૉરીઅર તો એટલે સુધી કહે છે કે "આ જાહેર સભા, અને આ દરાર એ તદ્દન વખતમરના છે, અને આ જ વખતે આયર્લેન્ડની સ્વરાજ્યની ચળવળ અત્યંત જોસથી અને પ્રજા વેગથી ચલાવી જોઈએ, અને ઈમ્પીરીઅન પાર્લામેન્ટ એનો તાત્કાલિક નિર્ણય જો નહિ કરે, તો એ નિર્ણયનાથી જગતમાં બ્રિટનની પાર્લામેન્ટરી સરકારના બધારોના નીનાપાડું ગણાશે " આવા આવા જાહેરના અને તરવોએ આજ આયર્લેન્ડ તરફ માનુષી પક્ષપાત દર્શાવે છે, અને એ પક્ષપાતના પરિણામે આયર્લેન્ડનું પ્રારંભ તેજસ્વી બન્યું જાય છે અને આ સૌના પરિણામે લૉર્ડ જ્યોર્જ હાઉસ,

—આઈ—કોમન્સમા મગકાગી ગતો રહ્યું ફરી આયનના નેતાઓએ તેનો અરવીદાર ઘોષ્યો ત્યારે પ્રેટિસ્ટનની મગકારે લુદી જ વ્યવસ્થા કરના ધાર્મ અને આયરિશ પ્રજા ॥ એક એકત્રિત મંડળને આમત્રણ કર્યું અને એ મંડળ—*a convention of Irishmen* પાસે લેખના મનાગ્યના બધાગણનો ખરડો સગારે માગ્યો. એ કન્વેન્શનમા આયનની મમત પ્રજાના, વિવિધ મનમનાગ્રાણી ઝાંઝાના અને ઝાંઝાતિના પ્રતિનિધિઓ હાજર જોઈએ, અને આયરિશ જીવન અને આયરિશ પ્રવૃત્તિઓના અગત્યો તેમા સમાવેશ થવો જોઈએ એ કન્વેન્શનમા નેતાનાર પ્રત્યેક બંધિને એક આયરિશ તર્કિ, અને એક રેગમેનક તર્કિ પોતાનાથી મનની સૌ પ્રકારની એના અને મદદ કરના જોઈએ—એ પ્રકારની ખાનગી દરી છે.

આયર્લેન્ડમા જે પક્ષ હતા અને એ મનને પક્ષ લુદી લુદી જતના વાધા હતા. આ ત્યારે ઉપર પ્રમાણેનું એકન—*Convention* યોજાનાના નિશ્ચિત થયું હવે જોઈએ ડીએ કે આયર્લેન્ડમા રાજનીય પરિવર્તનો ના હતા અને તેના કેવા થાય છે? મુદ્દને અતે થતાં જ નથી વ્યવસ્થામા આયર્લેન્ડની મ. એક આયરિશ અગમણીને પ્રેટિસ્ટનના મજબૂતી પુરોષાઓ આ પ્રમાણે સ્વગત્ય આપવાનો નિર્ણય ઘોષ્યો છે, તેમા દીનદષ્ટિના પરી કે અન્ય રાજ્યોના મનાગ્ય અને અધિકારના ઝકાવાય મુકો. ડીની ગેની મિટિશ પાનમેન્ટ અને પ્રેટિસ્ટનના રાજ્યમુકાનીઓ પોતાને ત્યાં અન્યથા રીતે મદદ કરે એ એકપક્ષીય ન્યાય ગણાય. મિટિશમાત્રા ત્યારે કેટલેક અગત્ય સ્વગત્ય મળ્યું જ જોઈએ, અને એ નીતિ મદદ કરે ત્યારે જ મિટિશ માત્રાન્યના મૂળ ચિંતકથી અને સગીન થશે! દરેક એક અગત્ય દર અને નજીક અને સમગી જતાવ રાની જગ મિટો પ્રથમ જોની જોળો આયનના આ કન્વેન્શન સમય ધમા લોઈએ જ્યોત્યે થયાં જ કર્યું છે કે,

‘Would it be too much to hope that Irishmen of all creeds and parties might get together in Convention for the purpose of drafting a constitution for their country which should secure the just balance of all opposing interests and finally compose unhappy discords which had so long distracted Ireland and impeded its harmonious developments and now were the source of weakness to the people of these isles during one of the greatest trials they have passed through’

પ્રેટિસ્ટનમા અને આયર્લેન્ડમા જ્યારે એક આખી પ્રજાના મરક્ષણાર્થે રાજકીય હીનચાલો અતિ ગતીય સ્વગત્ય વાગ્યું કરી ગય છે, આખા યુરપમા જ્યારે નવનના રાજકીય પરિવર્તનો મદદાર હશે થશે જ જાય છે, જ્યારે અરાજકીય પુટાપણના અજીમોયા અને અનિશ્ચિત રહાણા સર્વત્ર જોવાય છે, જ્યારે યુરપના અને અમેરિકાના મદાન મજબૂતી પુરોષા મુદ્દના પ્રચલ જ્વાયામુખીમા ધંધથી હતા રીતે નહીં લિનલિન દેશની લિનલિન પ્રજાના સુખ, ઐશ્વર્ય સ્વાનત્ય અને માનુષી અધિકારો આપવા માટે લગીયથ પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે, ત્યારે અત્રે અમને એ પ્રશ્ન હોશે એ થાય છે કે આપણા રેનમા સ્વરાજ્ય વિરદ મુદ્દના

અનુગતો દુકાની અને દુકાની જરૂર પોં પેન્ટેન્સ જેવા ઈમ્પીરીઅન સરકારના પ્રતિ નિધિઓએ શા પ્રમાણ ઉપર જોડેલ છે? હવેના સ્વાતંત્ર્યપ્રેમી વાતાવરણમાં જનમથા આજ પર્વત પ્રાચિનચર્ચા પછી પણ આવી સક્રિય શુદ્ધિ શા માટે એ ગણતા હોય? શુ યુગનો કે નુ અમેરિકાનો, કે શુ જાનના અથ દોનો નર્તમાન હિંદુઓ એમનાથી અનુપ્રેરણા લે છે? માતા પેટમાંથી જ જે બહિનઓએ સ્વાતંત્ર્યના ઉચ્ચ સ્વપ્ના લેયા છે એના પુત્રો અન્યના અવિદારો અને અભિનાસઓ તરફ આવી સક્રિય દૃષ્ટિથી ટેમ લેતા હશે?

આપણા દેશમાં અસાધ્ય આરા અમનદારો આપણા અન્તગત આત્મી અને માનુષી અભિનાયોને ઝાખી ખાના સતત ઘેર ડયા કરે છે અને તે માટે અનેક પ્રતિનયો મૂકે છે અને ન્યે છે એ નુ સા માટે કરે છે? એના ઠા લો એમને પ્રતિષ્ઠા આપી નથી એવી એમની માન્યતા લેાય તો તે બહુ ખૂન બગેરી કે માત્ર વાઈસરોય પોં ટાઈજે સગળ્યને વાપલાસરી માળખી ગણી કે હવેના પ્રતિનિધિ વર્તમાનપત્રકારોએ અને સાના યુગ સત્તાધિનરીઓએ એ હીનચાનને ટેા આપ્યો કે સામે પોં પેન્ટેન્સ જેવા અમનદારો તેમા રાજકોહ ભુલે છે એ પણ એમની રાજનીતિની નવી તાલ્લીર જ ને કે ખીલુ કાઢી કુદને અગે હવેના વધારે વિષમ અને લચકો નિયતિ બની થઈ છે, સા પણ નજીકથી હીલચાનો બોલ વિસે પૂરવેગથી અનિયતિત આને કે ત્યારે આપણે સા તેરી હીનચાનોના તફાવત અને નિદોશ સ્વભાવમા રાજકોહ જેનાર કે આસ્થને અન્ય નિચાર થીન કરના અથવા કરાવના રસ્તા બિટિશ રાજ્યના એક અગ્રગણ્ય નેતા અને નિચારક શ્રી બાલ્ફોરના સમ્બો ટાઈ, લૉડ પેન્ટેન્સ જેવા અમનદાર બહુઓને સ્મરણ કરાવીનુ કે 'લે હિ લો દિવસ ગતા ૧- તમ્હારા વિષે ગયા

Wherever you find free democracy and the spirit of liberty abroad that great spirit of self development on national lines there you find the friends of Allies and enemies of Central Powers We are convinced there is only one form of government whatever it may be called namely, where the ultimate control is in the hands of the people We have staked our last dollar on this and if democracy fails us we are bankrupt indeed But we know that democracy will not fail us'

—Mr Balfour at Ottawa

આપના સત્યવામાં આજકાલ એટલી બધી વેગલરી અને પ્રગતિ પ્રતિષ્ઠા ચાલી રહી કે કે અમ્હને વિશ્વાસ છે કે જે ન્યાયપ્રિય વૃત્તિએ આપને આજ મદ કરી છે તે જ ન્યાયપ્રિય વૃત્તિ અમ્હને પણ ન્યાય આપને પછી લેને સ્વરાન્ય નિરૂદ્ધતા લૉડ પેન્ટેન્સ જેવાના પુલો ચાને.

આયનને અગત્ય પ્રથમ તકે મળે એ અમદારી એક ઇન્જ છે અને અમદારા દેશના નાના પરિવતનોમા એ સંદેશગ્રેમી બંધુઓ અમદારે સાહાય્ય આપે અગત્ય *Indian Home-Rule-Self-Government under the flag of the British Empire* એ અમારું લક્ષ્ય છે હાલમા દિન ના હોમરૂનસોની દષ્ટિ આયર્નેડે વેગથી ખેચી ડે, તેમના પ્રાગ્મ્યના પરિણામો તરફ અમદાર નિવાન છે વૉઈડ બ્યોજ જેના કિટનના એક હિમ । રાજપુરુષના હાથમા આયર્નેડનુ ભરિખ્ય છે દિનનુ ભરિખ્ય પણ તેના જ હાથમા છે જે આંતર્યક્રિતિ અને જે ન્યાયપરાયણતા એમણે આયર્નેડ તરફ નિર્ધારિત છે તેજ આંતર્યક્રિતિ અને કલ્યાણપરાયણતા અને સમભાવ આપણા તરફ પણ ગતાનગે તો એ ગુણુ દિનનુ ભૂનગે નહિ, બાપી સ્વરાજ્યના સ્વપ્ના દિનનુ નરે નરેડ પુત્રે જોવા માડયા છે, ને દિવસાવમા એકસામ્રાજ્યનિરાના ગુરુ નરવો રૂપાયા છે, તેમા એકરાજનિરાના પ્રગન મૂળ ગધાયા છે, અને ૮૭ ગધાએ મગીનતાવી બધાના જન છે એ અનિપ્રગન ગણ્ડીય ભાવના આજ દિનનો આત્મા છે, અને એ જ્ઞાનના સાક્ષાત્ પ્રભુના કૃતો આવે તો પણ નષ્ટ થઈ શક એમ નથી એ જ્ઞાનના પ્રિતો આત્મા ગણ્ડાઈ વધારે નેજમ્વી મને એ જ પ્રત્યેક દિનદીનનુ લક્ષ્ય છે

ચાલુ વર્ષનું લવાજમ

જેમનું બાકી હોય તેમણે

તાકીદથી

મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

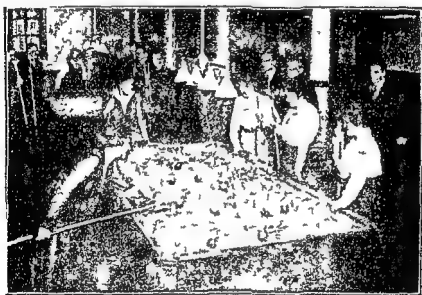

મોર્નિંગ કુવનો સમ્રાટ

મજુરો માટે વિનોદનાં સાધનો.

લેખક—રા. ત્રિ., બી. એ.

હાનમાં દુરાવ પુરો એવું બરિષ્ઠ બાળે છે કે, હમણાના પોર વૃદ્ધને અન્તે આપાડુ એવું અપૂર્વ મોરનમ યુદ્ધ વગરો કે જે સમયે સર્વ દેરો પોતાના ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર વિકસાવના અને બહોળા પ્રદેશમાં સ્થાપિત કરના ધર્મ્ય કે દૃઢનીનિથી મહાભારત પ્રયત્નો કરશે તે પ્રયત્નો ના અને કેના થશે તેનો ઉદ્ધાપોદ યુરપા નિદ્ધાન વિચારીએ અત્યારથી જ કરના માણ્યો છે યુરપના મોટા મોટા કારખાના, ત્યાના યત્રો, ત્યાની મોદ્વલ્લ વિગેરે સર્વ જોના હજુ આપણા ઉદ્યોગો તો છેક ન્હાના છોડગ જેના લાગે છે પરંતુ સતોષની રાત છે કે ઓમ્શ જેના જ ન રહેતા પ્વે મોટા થના તરફ આપણુ ધ્યાન ગયુ છે આવે સમયે ત્યાના કારખાનાના માનિષ વધારે

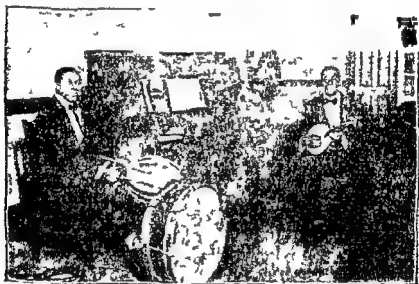
કામદારો પૃલ' નામની નમત રમે છે.

સારો અને વધારે જથ્થાનુધ માન ઉત્પન્ન કરના જે જે ઉપાયો કરે કે તેમાનો એક-જોતો આપણે લા અહિ કોઈને સ્વીકારે પણ ખ્યાન આવે તેમ નથી અને ઇંગ્લાન્ડમાં પણ જે હમણા તાજે જ દાખન ધર્યો છે-તેનો વિચાર કરવો અત્યારે અચ્ચાને નહિ મણાય.

આપણા સર્વોત્તમ સાધારણ અનુભવ તો હશે જ કે નાખો વખત એવું એક કાર્ય કરીથી મનુષ્યની શુદ્ધિ બહુરે મારી જાય છે, અને દાસ પગ થાકી જવાથી અન્તે તે ત્ર્ય ઉપર સ્વાભાવિક રીતે કટાણો આવે છે આથી કામની ઝડપ ઓગી થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ માનની જાતમાં પણ ફેર પડે છે મનુષ્ય માનવો આવો જ સંખ્યાન હોનાથી મનનું કાર્ય કરનારને તનનું અને તનનું કાપ કરનારને મનનું કાર્ય, એમ ફેરબાવી તરીકે ચુ જ જોઈએ પરંતુ આવી ફેરમ લી સાર મજુરને મરેતાનું અને મરેતાને મજુરનું કામ થોડો વખત મુધી પણ અપાય નહિ

આથી કાઈએની વસ્તુ ગોપની જોડિએ કે જેથી જાણને જોઈતો આરામ મળે આ વસ્તુ તે વિનોદ છે એ એક એવી વસ્તુ છે કે જેને ત્રીધે કામ ઉપરથી કટાણો ઝોલણો થાય છે એટલું જ નહિ પણ ઉનદુ વધારામાં તેને ત્રીધે જામ મરચામાં જગરો હિતસાહ આવે છે કારણ કે વિનોદ રનાયુઓમાં તેજ આળી આખા વિનમ જુમ ધ્યાનપૂર્વક- કરના પડતા કામના શ્રમ સાર તેમને તૈયાર કરે છે, મનમાં ઉદ્ધાસ આવે છે, અને તેથી તન અને મનની મનુરી સાર સવને તૈયાર કરે છે

ઉદાગ અને વિનો એ બે વસ્તુઓ ઉપર આપણી પ્રગતિ બહુ આધાર રાખે છે જો આ બેમાંથી એક પણ મધ પડે તો આપણા વિનમનો અને આપણી મરુતિનો ઝેર આવે શારીરિક થાકને ત્રીધે માનસિક ક્ષાભ થઈ મનુર મર્યાદાથી મર્યાદા જતો રહે છે જે પુણ્ય આનો ભોગ

નાચ નખતે મગીતની તૈયારી.

થઈ પડે છે તે આ બહુથી જગતમાં પોતાના કે પારકાના સર્વ કામ સારના નાયક થઈ જાય છે સક્રિય ઉપજાવના અનિરાધ કામ કરનાથી રનાયુઓ એ ચાર્જ થઈ રિથિન થઈ જાય છે અને પગલાંને મન પણ નગજુ પડે છે થોડા વિનો એ જ આજો ઉપાય છે કામ મળે તેવું સખ્ત નાય પણ સાથે વિનોદનું મિત્રમ્ કન્યાથી આ ભનનો નાશ થાય છે કારણ કે તે શકી ગયેન સક્રિયને જલદની માફક પાત્રી સજ્જન કરે છે વિનોદનું આ મિત્રલ કરવામાં ન આવે તો જે પુણ્યને આ મો વિનમ સખ્ત મનુરી શિવાય બીનું કાઈ પણ કરતું પડતું નથી તે થોગ જ સમયમાં નગજા પડી જઈ પાનગો મોગી જેવો થઈ જાય છે અને કેટલીક વાર તો તેને ઓગળવેા પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે વખત જતા તેનો ઉદાગ વધે છે અને ખરા મનુષ્યત્વની કુદરતી સીમા બહાર ગેરના એ આવે છે મોનાના જ મદરાગીઓમાં તે બોલકાટ થાય છે આ સમયમાં જો બોલગોનાની ઇદની કુખમાં જ દગી કહાડે છે આવી ગિયનિનો મનુર પોતાના

સીકામદાએ ફોનોનાડ સાલજે છે.

માનિંદુ ગામ સાઈ ક્યાથી કરી શકે ? કે તેને ઉ નાસ પલુ આથી આરી ગકે ? ગાલ્લે શ્રમથી તેનો કામ કરનાો ઉ નામ નાન થયો દોષ છે તેની દષ્ટિ કામ કરવાનો વખત ક્યારે પૂરા થાય તે સાર પડીઆળ ઉપર, અને નામે કટાગા લરેનો મહીનો ક્યારે પડે થાય અને પગાર મંગે તે ઉપર, ચોટની હાથ છે આમ સાઈ કામ કરવા ઉપર ચિત્ત ગમ્મનાને ઠેકાણે આળસુની માફક બેધ્યાનપણે વખત પૂરો થવાની ચિતામાં એ જેતુ તેનું કામ કયે જાય છે વખત થવાનો રૂટ નાગના જ કામ પશુ મુખ પોતાને હાથે જ પોતા ઉપર તાણી લીરે નોક દાળેા દુગ કન્ના તનને તેમ જ મનને સર્વ પ્રકારે નાનકાગદ માફ જેવી નસુઓ તરફ તે દોડી ગય છે મારા, ગમ્મત પડે એવા અને સારીગ નુસારનાર રિનેદો તરફ તેનું ચિત્ત જતુ નથી મજુરી કરી રલા પછી તેને એક પસુની માફક આહાર નિના સિનાય ખીમ્મ કાઈ કરનાતુ તેને મુઝતુ નથી સમને વાલારિ- રીતે આનસ્થક અને કન્વાણુવારક રમત ગમત કરનાથી જેવો તે ઉપયોગી થઈ શકે તેવો તે નિના તે થતો નથી પનની માફક જડવત પોતાને નસીએ ચેટિતુ ગામ તે જ્યો જાય છે

નરિન મુધાગમધાગ કરનામા લક્ષ ન રાખતા, જુનીપુરાલી નાનની આવેથી રીન પ્રમાણે કામ કરી પોતાને તેમ જ રોમને ધના઼ લાભ ખોઈ, એ પોતાની ઉન્નતિ અટકાવે છે અતિશય શ્રમ અને નિર્મળનાના પરિણામમાં આ સિનાય ખીમ્મ દુ કન્પી પલુ રાકાય ? આપણા દેશમાં તો આથી પણ વધારે વિગમ અને કષ્ટલગી ડગાવ સ્થિતિ છે અને તેની મુધારણા માટે આ લેખમાંથી કંઈક ખોરાક મળી શકે એમ છે

વિવાયતના મોટા કારખાનાના માનિંદને હવે સૂઝના લાગ્યું છે કે મજુરો સખથી જે જે પાડાઓ ઉભી થવા પામે છે તેમાં ઘણીવાર તો પોતાનો જ દોષ અને પોતાની જ દીવંદષ્ટિની

ખામી હોય છે આ ખામીઓ દુર કરવાના મોટા પ્રયત્નો યુનાઇટેડ સમાચાર છે ન્યા ન્યા એ ગિમ્મા પગના લેવામાં આયા છે ત્યાં ત્યાં ધાના ડગ્તા રધારે સારા જ પગિલાઓ આન્યા છે આગમ અને વિનો વિના મજલુએ સોથી અનિવન મખત નામ લીધાથી તેઓ ઉપર ધતો સારે બોળે આવી પડે છે એ નાત હવે નરે કાખાનાનામા અમજના લાગ્યા છે, અને જેઓ આ સય સમ ન્યા છે તેઓ પોતાના કાખાનામા જ પોતાને જ અગ્ય મજલુરા તેમ જ બીજી નામ કરનારા મજલુરા સાર તરેહ તરેહના વિનોના અને-આધનો પુરા પાના લાગ્યા છે અને હીર મજલુએ અને તેમના ઉપરીઓ વચ્ચે એક પ્રમાણી લાઈમ ની રધના માડી છે ટટાહિસા, રાની નીગામા થની લાગ ના, વિગેર ધા ની પીગઓ દુ થઈ છે આને બીધ વિનોદના સાવનોમા વપરાયના મર પંચો નાજ નિકકે પાછા મળી ગય જ એનુ જ નહિ પરનુ સામે નફા વધ છે

યુનાયટેડ સ્ટેટ્સની ન્યુઓરની એન્ડીકાર-નનનન ૩ કપનીએ આ પરાપમરી અને વ્યાપારીની પોતાને ત્યાં મોટા પાના ઉપર ૧૫૫ રી છે ત કપનીની હોમ ઓરીમમા જ એક મુર રમતગમતનુ ખાતુ બધાઈ ને ત્યાં થયુ છે જેમાં -ઈ-પના નાના માગ આ નખ માવે ચિત્રો મડ્યા છે તમા મજલુએના વિમાયાના નમતમા નિનિયારે અપેર પડી, અને આનાડીનામા બીજી ના નાતિઓએ નમત ગમત અને નાવ માવન થાય છે અને તેમા આનારહદ મર બીપુગા આન-થી લાગ ન છે તે મનનની છેક ઉપર અગાની બનાવી તેમા એ-મુ-ગ બાગ બનાવનામા આ થો ૭ ત્યા આઈસીડીમ અને સ્ટોમેરીની પાર્ટીઓ થાય છે, કેક આનાડીએ નાવના મોગ મેગાર થાય છે અને ઉનાળાના વિનોમા તો આ મોડનલુ ખુબ આકર્ષ- થઈ પડે છે

કામદાન વર્ગનો બૅન્ક (નાય).

ત્રીકામદારો ફોનોગ્રાફ સાંભળે છે.

માનિજી નામ સાડ વ્યાપી કરી રા. ૨૨ તેને ઉ નાસ પાલ ક્યાધી આની નો ૧ દરજીએ શ્રમથી તેનો કામ કરનારો ઉ નાન નાન થયો હોન છે તેની દષ્ટિ કામ કરવાનો નખત ક્યારે પૂરા થાય તે માર નડીઆગ ઉપર, અને નામો કટાળો ભરવો મહીનો ક્યારે પૂરા થાય અને પગાર મગે તે ઉપર, ચોટેની હાથ છે આમ સાડ કામ કરવા ઉપર ચિત્ત ગાખવાને ઠેકાણે આગલુની માફક બેધ્યાનપણી વખત પૂરા થવાની ચિતામા એ જેતુ તેતુ કામ કર્ય જાય છે, નખત વધારો નહ નામના જ કામ પડતુ મુઝી પોતાનો હાથે જ પોતા ઉપર તારી લીડનો કટાળો દુર કર્યા તનતે તેમ જ મનને સદ પ્રકારે નાલકારડ ના જેવી વસ્તુઓ તરફ તેઢોડી જાય છે સારા, ગમત પડ એના અને શરીર નુસારનાર મિનોટો તરફ તેતુ ચિત્ત જતુ નથી મજુરી કરી રહ્યા પડી તેને એક પડુની માફક આહાર નિદ્રા શિનાય ખીજી કાઈ કરનાતુ તેને સુઝતુ નથી સર્વો સ્વાભાવિક રીતે આરમ્બ અને કટપાણકારડ રમત ગમત કરવાથી જેવો તે ઉપયોગી થઈ શકે તેવો તે મિના તે થતો નથી વનની માફક જડનત પોતાને નસીએ ચેઢેતુ કામ તે કયો જાય છે

નમિત સુધારાનધાર કરનામા લવ ન ગખતા, જુનીપુરાણી આનળી આવેલી રીત પ્રમાણે કામ કરી પોતાને તેમ જ સોને થવા લાગ્ય ખોઈ, એ પોતાની ઉત્તિ અટકાવે છે અનિશય શ્રમ અને નિર્મળતાના પરિણામમા આ શિનાય ખીજી નુ ડાંખી પછુ સકાય ૨ આપણા દેશમા તો આથી પછુ વધારે વિષમ અને કષ્ટભરી કળાય સ્થિતિ છે અને તેની સુધારણા માટે આ લેખમાથી કંઈ ખોરાક મળી શકે એમ છે

વિનાયતના મોટા કારખાનાના મામિદને હવે મુઝરા લાગ્યુ છે કે મજુરો સળધી ને ને પીડાઓ ઉભી થના પામે છે તેમા મજુરોનાર તો પોતાનો જ દોષ અને પોતાની જ દીર્ઘદષ્ટિની

ખામી હોય છે આ ખામીઓ દૂર કરવા માટે પ્રયત્નો યુનાઇટેડ સમા થાય છે ત્યાં ત્યાં એ વિગતો પચયા પેસામાં આ સા છે ત્યાં ત્યાં ધારી જના વધાર સાર્ગ જ પચિલામો આ પા છે આરામ અને વિનો વિનો મનુરો કાથી અનિલર સખ્ત કામ લીધાથી તેઓ ઉપર ધક્કો ભારે બોલે આવી પડે છે એ વાત હવે સર કાખાનારાગા સમજવા નાયા હ, અને જેઓ આ સય સમ ત્યા છે તેઓ પોતાના નરખા મામ જ પોતાને જ ખન્ય મનુરો તેમ જ ખીજી કામ કરવારા મનુરો સાર તજ્જ નરેહના વિનો ના અન્ય સાધનો પુન પા ના વાચ્યા છે આને તીવ મનુરો અને તેમના ઉપરીઓ વચ્ચે એ પ્રમગની ભાઈમ પી રધના માડી છે દટાફિયા , તાફની નીગામા થની ભામ '૧, વિગેરે ધારી પી ટ્યો દગ થઈ છે આને તીવ વિનો ના સાવનોમા નપગવનો સર્વ પસા ધાજ બિડે પાઠે મળી ગયર છે અનુ નરહિ પગુ સામો નફા રધ છે

યુનાઇટેડ ગ્રેટની ન્યુઓની એન્ડીકાટ-નનસન નુ પનીઅ આ પરાપનરી અન ત્યાપારીનીને પોતાને ત્યા મોટા પારા ઉપર કાખન કરી છે તે પનીની હામ ઓરીમમા જ એક સુરે રમતગમતનુ ખાતુ બધારીને તથાર થયુ છે જેઓ કઈ ખ્યાન રાવના માટે આ જેખ સાથે ચિત્રો મકરા જ ત્યા ખપારા વિગામા નમતમા નતિનાજ બપોર પડી, અને અમરાડીયામા ખીજી રાજ ગરિઓએ ગમત ગમત અને નાચ ગાયન થાય છે, અને તેમા આવાનહદ્દ મન સીપુના આન ત્યાં લાગ લ છે તે મનનની હેડ ઉપર અગાની બનારી તેમા એક સુ ર માગ બનાવનામા આ થો છે ત્યા આઈસિહામ અને રટામેરીની પાર્ટીઓ થાય છે, રે- અમરાગીએ નાચના માટા મગાન થાય છે અંો ઉનાગાના વિમોમા તો આ ગોવણુ ખુદ આ પડ થઈ પા છે

કામદાર નર્મનો બૉલ (નાચ)

शान्त भूदरतने चोले अभूता निर्देय आलोकः

વેદોમાં રોગજંતુશાસ્ત્ર.

અથવા
જર્મથીઅગી.

લેખક — રા બ્રજનન્તરાય ઝોરીવાવ પૈલ.

આતરકાન ધણુકડી સારી લોકોની માન્યતા એવી છે કે પાશ્ચાત્ય પ્રિદ્દાનોએ જ રોગજંતુ શાસ્ત્ર (Germs Theory) ની શોધ કરી છે અને અર્ચાત્મીન કાગમાં તેમણે જ તેને વિસ્તૃત સ્વરૂપમાં મુખી પૂર્ણ કર્યું છે, અને તેમાં કોઈ સંદેહ નથી કે યુરોપના પ્રિદ્દાનોએ એ શાસ્ત્રનો સ્વનન્તર રીતે શોધ કરી તેને પૂર્ણ બનાવ્યું, પરંતુ આ સ્થળે માર કહેવું એ છે કે આપ અધીપ્રણીત પ્રાચીન વેદના પ્રયોગમાં પણ આ શાસ્ત્રની કોઈ કોઈ વાતો જણાય છે અને વૈદિક મંત્રોને અપનોકતા જણાય છે કે વૈદિક કાગમાં પણ ખરા જંતુશાસ્ત્રની કલ્પના હતી લુઓ —

ये अन्नेषु विविच्यति पात्रेषु पित्तो जनान्

॥ यजु० ॥

“ખાવાનું અન્ન તથા પીવાના પાણી દ્વારા સગીરમાં પ્રવેશ કરી વિવિધ પ્રકારના બ્યાધિ લોકોના (શરીર)માં જે ઉત્પન્ન કરે છે ” આ પ્રકારનું વર્ણન રોગજંતુઓના સમયમાં ઉપત વેદમંત્રમાં આપ્યું છે વળી લુઓ —

अन्वान्न्य शीर्षण्यमथो पाष्टेय क्रिमीन् ।

अनस्कव व्यध्वर क्रिमीन् वचमा जभयामास ॥

અર્ચનં ૨૧૨૧૪

“આતરકામાં, મન્તકમાં પાસગાઓમાં જવાનાળા (અર્થાત્ સ્ત્રા જઈ રોગ ઉપજ કરનારાઓ) વ્યધ્વર તથા અવસ્કવ કૃમિ થાય છે તેનો અર્થ નાશ કરીએ છીએ ”

ઉક્તા મંત્રમાં સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું છે કે, “આ કૃમિ આતરકા, મસ્તક, તથા પાસગામાં જાય છે અને સ્ત્રા નાનાપ્રકારના બ્યાધિ ઉત્પન્ન કરે છે ” આ કૃમિઓની અનેક જાતિ હશે તથા તે દરેક જાતિના નામ બિન બિન હશે પરંતુ આ મંત્રમાં જે જાતના કૃમિનો ઉલ્લેખ છે એક અવસ્કવ તથા બીજો વ્યધ્વર, તેમાં વ્યધ્વર શબ્દથી ધણો બોધ મળી શકે છે તે માટે વ્યધ્વર શબ્દનો અર્થ જોઈએ —

વિનઅધ્વર વિનિરુદ્ધ અધ્વર=યત્ત અર્થાત્ યતના વિરોધી એટલે યત જ્યા ન થાય તે સ્થાનપર ઉત્પન્ન થઈ વૃદ્ધિ પામનાનાળા, અથવા યતથી જોનો નાશ થાય છે એવા કૃમિ ઓને વ્યધ્વર કહે છે વળી અધ્વર શબ્દનો એક અન્ય અર્થ થાય છે —

સમસ્તતીયન્ત્ર ભાગ ૧ લો ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ સંપની, મુબાઈ

વિ=વિરુદ્ધ, અ=નિષેધ, ધ્વરા=હિંસા ॥

“ હિંસા નિષેધની વિરુદ્ધ ” અર્થાત્ જ્યાં હિંસા થાય છે ત્યાં રહેનારાઓ તથા જ્યાં અહિંસા છે ત્યાં નહિ ચનારાઓ, એવા જે કૃમિ થાય છે તે અધ્ધર કૃમિ છે અર્થાત્ તે હિંસાથી અથવા માસનાળા પદાર્થોથી ઉત્પન્ન ચનારાઓ, તથા નિર્માસ પ્રયોગથી નાશ પામનારા કૃમિ થાય છે, એ સર્વ માસાહારનો વિરોધી અને નિર્માસાહારને અનુકૂલ છે.

આ પ્રકારના અનેક મત્રો વેદમાં આવ્યા છે, જેને અવલોકતા રોગજન્તુશાસ્ત્રની વૈજ્ઞેય કલ્પના અપૂર્વ વિદિત થઈ શકે છે, એ રોગજન્તુઓની કેટલીક અન્ય જાતિઓનો ઉલ્લેખ નિચેના મત્રમાં આવેલ છે જુઓ —

દૃષ્ટમદૃષ્ટમત્તદમયો કુરુત્મત્તદમ્ ।
અભાન્ત્સર્વાન્ છલુનાન્ કૃમીન્
વચસા જમયામસિ ॥

અર્થ૦ ૨૧૩૧૨

દૃષ્ટ તથા અદૃષ્ટ કુરુ, અભાન્ ૩, તથા શલુન એમ ત્રણ કૃમિનું વર્ણન છે, તથા એમ પશુ જલુ છે કે કઈ જાતના કૃમિ નેત્રથી જોઈ શકાય છે, અને કઈ અન્ય જાતના એવા સૂક્ષ્મ હોય છે કે નેત્રથી જોઈ શકાતા નથી આજકાલના પાચાલ જન્તુશાસ્ત્રોની પણ આ વાતમાં સમ્મતિ છે અર્થાત્ આ પ્રકારના જે જે મત્રો વેદમાં આવે છે, તેનો વિચાર કરવાથી નિઃસંદેહ વિદિત થાય છે કે વેદમાં રોગજન્તુશાસ્ત્રની વિદ્યા છે એ ઉપર જે મત્રોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, તેમાં પાત્ર જાતના કૃમિના નામનો ઉલ્લેખ છે.

૧ અવરક્ષ ૨ અધ્ધર ૩ કુરુ ૪ શસ્ત્ર ૫ શલુન

એ કૃમિઓની પાત્ર જાતના નામ છે કૃમિઓની છૂટી જાતિનું નામ “ રુદ્ર ” છે, તેનું વર્ણન —

યે અન્નેષુ વિવિધ્યન્તિ પાત્રેષુ પિવતો જનાન્ ॥

યજુઁ ॥

આ શ્લોક ઉપર પણ દર્શાવ્યા છે તે પ્રમાણે આ રુદ્ર સ્પષ્ટજન્તુઓ અન્નપાણી-દ્વારા શરીરમાં જઈને જીલ્લાજીલ્લા પ્રકારના રોગોને ઉત્પન્ન કરે છે આ સૂક્ષ્મ જન્તુઓનું “ રુદ્ર ” નામ કયા કારણથી આવવામાં આવ્યું છે તેનો વિચાર કરવો પણ આવશ્યક છે —

“રોદયન્તીતિ રુદ્રાઃ” ॥

“ જે રોવાય છે તેને ‘ રુદ્ર ’ કહે છે, આ રુદ્ર સમગ્ર રોગજન્તુ જે રુદ્રમાં જે ગામ પ્રવેશ કરે છે અને જીલ્લાજીલ્લા જાતના રોગ ઉત્પન્ન કરે છે તે સમયે લોક ત્રાસ પામી રોવા

સરસ્વતીચન્દ્ર લાગ ૨ જો. ૩. ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

સામે છે કેલેગ, અતિસાર, સનિપાતાદિ મહા વાધિઓના ઉત્પન્ન થવાથી લોક કેટલા દુઃખી થાય છે તેનો વિચાર કરવાથી નિહિત થગે કે તેનું નામ રૂદ્ર થયાર્થ રીતે જ રાખવામા આવ્યું છે આ રૂદ્ર જીવ કયા મહે છે તેનું વલુન નીચેના મત્રમા આપ્યું છે

નમો રુદ્રેભ્યો યે પૃથિવ્યાં યેજ્ઞતરિક્ષે યે દિવિ યેપામન્ત્રં
વાતો વર્ષમિષવઃ ॥

યજુઃ ॥

“જે રૂદ્ર પૃથિવીપર, અન્તરિક્ષમા તથા વ્યાકાશમા રહે છે, વાયુ એ જ જેનું અન્ત અને વૃદ્ધિ એ જ જેનું શર છે તે રૂદ્રને નમસ્કાર,” અર્થાત્ આ રુદ્રપી રોગજનુ સ પૂર્ણ અન્તરિક્ષમા છે અને તે હવાનું લક્ષણ કરીને રહે છે, અને તે એવા સક્ષમ હોવાથી પાણી દ્વારા પેટમા જઈને અનેક પ્રકારના બુદ્ધાબુદ્ધ વાધિઓ ઉત્પન્ન કરી શકે છે, એના નિવાસસ્થાનનું વર્ણન કરી પણ અવલોકાયે —

અસ્મિન્મહત્વર્ણવેન્તરિક્ષે મવા અધિ ॥

નીલગ્રીવાઃ શિતિક્ષ્ણા શર્વા અથ* ક્ષમાચરાઃ ॥ ૩ ॥

નીલગ્રીવાઃ શિતિક્ષ્ણા દિવ* રુદ્રા ઉપશ્રિતાઃ ॥ ૪ ॥

યે વૃક્ષેષુ સ સ્પિજરા નીલગ્રીવા વિલોહિતા* ॥ ૫ ॥

યે અન્નેષુ વિવિચ્યન્તિ પાત્રેષુ પિનતો જનાન્ ॥ ૬ ॥

યજુઃ ॥

તેઓ મહાન સમુદ્રમા, અન્તરિક્ષમા તથા પૃથ્વીપર નીલગ્રીવ તથા શિતિક્ષ્ણ, શર્વ* (જનુની સયા) રહે છે, જુનોકમા “રૂદ્ર નામના રહે છે,” એ વૃક્ષોમા પણ રહે છે, તથા—

સહસ્રાણિ સહસ્રશો યે રુદ્રા અધિભૂમ્યામ્ ॥

યજુઃ ॥ ૧ ॥

એવા રૂદ્ર આ પૃથિવીપર હજારો છે, તેમા જેનો કંઠ નીચ હોય છે તેને નીલકંઠ કહે છે તથા જેનો કંઠ મ્વેન હોય છે તેને શિતિકંઠ કહે છે આ પ્રકારે મહત્ત્વ જીવ પૃથ્વીપર તથા સહસ્ર અન્તરિક્ષમા રહે છે પૂર્વોક્તિ નામોમા “શર્વ” એવું પણ તેનું એક નામ આવ્યું છે જેનો અર્થ—જ્ઞાતિ દિનસ્તિ હિતિ શર્વ । જે દિસા કરે છે તેને શર્વ કહે છે, એ માટે તેને વેદમા શર્વ કહ્યા છે પુરાણોમા રૂદ્રદેવતા સહાર કરવાવાળા માનવાર્મા આવ્યા છે, તેનો હેતુ એ જ છે કે આ રૂદ્રના કારણથી જે વ્યાધિ થાય છે તે દ્વારા પ્રાણી માન મરી જાય છે, આ કારણથી એને રૂદ્ર તથા શર્વ કહેવ છે એના અનેક નામ વેદમા આવેલ છે તેમાના કઈઅહીં આપીએ છીએ

(૧) રુદ્ર—રોગજનનાર	(૧૧) વ્યઘર—યજ્ઞના વિરોધી
(૨) શર્વ—પ્રાણધાતુ	(૧૨) કામનાશક—કામનો નાશ કરનાર
(૩) મિશ્રણક—ક્ષીણતા ઉત્પન્ન કરનાર.	(૧૩) ષલ્મ—બળનો નાશ કરનાર
(૪) મીમ—ભયકર	(૧૪) મહીવારી—મૃતીપર સચાર કરનાર
(૫) પ્રમવ—અણુ જ ઉત્પન્ન થનાર	(૧૫) નિશાચર—રાત્રિમાં સચાર કરનાર
(૬) સેવર—આકાશમાં સચાર કરનાર	(૧૬) ઝન્માદ—ઉન્માદવાયુ ઉત્પન્ન કરનાર
(૭) ગોચર—મૃત્વીપર કરનાર	(૧૭) કાલ—
(૮) નક્ષત્ર—રાત્રિમાં કરનાર	(૧૮) નિહતા—
(૯) ઘોર—ભયાનક	(૧૯) વધ—
(૧૦) યજ્ઞ—યજ્ઞથી જેનું મૃત્યુ થાય છે	(૨૦) નિર્જીવ—

એ પ્રકારના કેટલાક અન્ય શબ્દો છે જે રૂદ્રવાચક હતા વ્યાધિ તથા સહારવાચક હોય છે, પ્રાય એવું જોવામાં આવે છે કે જે રાક્ષસવાચક શબ્દ છે તે સર્વ શબ્દ રૂદ્ર વાચક તથા રોગજનનુઓના પણ વાચક છે વૈદ્યના નામ “રક્ષો-હા” (અર્થાત-રાક્ષસ-હનતા) વેદમાં આવેલ છે જેનાથી સ્પષ્ટ રીતે નિદિત થશે કે રાક્ષસનાચક શબ્દ રોગજનનુઓના પણ વાચક છે જુઓ —

યત્રૌપધિઃ સમગ્રતઃ રાજાનઃ સમિતામિવ ।

વિપ્રઃ સ ડચ્યતે મિપગ્રક્ષોહાઝ્મીવચાતનઃ ॥

જે બ્રાહ્મણની સમીપ ઔપધિઓનો મોટો સમૂહ રહે છે, તે વિપ્રને ક્ષિપગ્ન કહે । તથા તે (રક્ષોહા) રાક્ષસોનો નાશ કરનાર તથા (અમીવચાતન) રોગોને દૂર કરના હોય છે

આ મત્રમાં “રક્ષો-હા” એ શબ્દ છે જેનો સૂક્ષ્મદષ્ટિથી વિચાર કરવાની ધણી આન સ્થકના છે એ પદનો અર્થ રક્ષ = રાક્ષસ, અસુર, હા = હનન કરનારો = “રાક્ષસોનો નાશ કરનારો” એવું સ્પષ્ટ છે ઔપધિઓના સમૂહવાળો વૈદ્ય રાક્ષસોનો નાશક કેમ હોઈ શકે એ પ્રશ્ન અત્રે ઉપસ્થિત થાય છે પુરાણપ્રતિષ્ઠાદિ વિશાળ દેહધારી દૂર રાક્ષસોને જો મૂઠક કરવામાં આવે તો તે રાક્ષસોનો નાશ વૈદ્યની ઔપધિઓથી થનારું અવશ્ય પ્રતિત થાય છે વૈદ્યને કોઈનો પણ નાશ કરતો હોય તો તે રોગજનીઓનો નાશ કરે છે, અને રોગજની, રોગજનનુ જ સૂક્ષ્મ રાક્ષસ છે તો તે રોગજનનુરૂપી રાક્ષસોનો ઔપધિ યોજના દ્વારા નાશ કરે છે એ કારણથી વૈદ્યને “રક્ષો-હા” કહે છે કદાચ રાક્ષસ શબ્દનો રોગજનનુ અર્થ ન થાય તો આ મત્રમાં એ શબ્દનો કોઈ અન્ય સંયુક્તિક અર્થ દષ્ટિમાં આવતો નથી. ઉક્ત મત્રમાં દર્શવેલ અમીવચાતન (રોગહારક) નામ વાસ્તવિક છે પણ “રક્ષો-હા” “રાક્ષસોનો નાશ કરનાર” એ નામથી ક્યો યોગ્ય આશય નીકળે ? અર્થાત રક્ષો-હા તત્વથી કદાચ “રોગ જનનુ સદાગ્રક” એવો અર્થ લેવામાં આવે તો “અમીવચાતન” શબ્દનો અર્થ સ્પષ્ટ થાય

તથા “રક્ષો-હા” શબ્દનો અર્થ પણ પૂર્વાપર શબ્દોના અર્થની સાથે સારી રીતે પ્રતીત થાય છે.

ગદ્યસ રાત્રિને સમયે પ્રકટ થાય છે, એવું પ્રાચ સપ્તર્ષિ પુરાણોમાં કહેતું છે તેનો અર્થ રોગજંતુઓનું રાત્રિને સમયે પ્રવળ થાય છે એવો જો લેવામાં આવે તો તે અર્થ આધુનિક જનુશાસ્ત્રને અનુકૂળ છે એ અર્થના સાધક “નક્ષત્ર” નિશાચર “રાત્રિચર” ઇત્યાદિ શબ્દો છે.

પુરાણોમાં રાક્ષસોના શરીરનું વર્ણન જ્યાં જ્યાં આવેલ છે, ત્યાં ત્યાં તેમના શારીર-વર્ણનમાં કોઈ સ્થળે અતિ વિસાળ તો કોઈ સ્થળે અતિ સૂક્ષ્મ પણ વર્ણવ્યા છે આ સદેહ નિવૃત્તિ માટે કાષ્ઠક વિચાર કરવાની આવશ્યકતા છે નિચે આપેલા શતપથ બ્રાહ્મણના અવતરણ ઉપગથી રાક્ષસોના શરીર અને આકારનો નિશ્ચય થઈ શકશે જુલો —

શતપથ બ્રાહ્મણિકાના અવતો નારને નિમ્નરિખિત આશય વિદિત યશે-મનુ-અર્ધાત્ મિદ્ધાન મનુષ્યની પામે કુક્ષ્માદિ વનસ્પતિઓ હતી, તે દ્વારા તે રોગોને ઉપશમ કરતો હતો પશ્ચાત્ રોગજંતુઓએ ઔષધિઓનો પરાજય કર્યો એ વખતે મનુષ્યોએ માનવી મનન શક્તિ-દ્વારા રોગોનો ઉપશમ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. રોગજંતુઓએ એ શક્તિને પણ છતી લીધી, અને પાછળથી મનુષ્યોએ યજ્ઞનો પ્રારંભ કર્યો તે સમયે રોગજંતુગ્રામી રાક્ષસો હતવીર્થ થઈને પ્રાણવ પામ્યા.

ઉક્ત શતપથીય બ્રાહ્મણિકામાં “અસુર”, તથા “રાક્ષસ” એ જો શબ્દો વ્યાખ્યા છે પૂર્વાપર સમ્બન્ધ જોતાં એ બંને શબ્દો રોગજંતુઓ વાચક પ્રતિત થાય છે “અસુર” શબ્દના મૂળ અથ અસુન્ઠ (પ્રાણ-હરણ કરનાર) હશે, સસકૃતમાં ર તથા લને અને માન-વામાં આવે છે, આ નિયમાનુસાર મુળ ‘અસુલ’ શબ્દનું રૂપાંતર ‘અસુર’ થઈ ગયું હશે, અથવા ‘અસુર’ શબ્દના દેવ અને રાક્ષસ એના બે પરસ્પર વિરોધી અર્થ છે, દેવવાચક “અસુર” શબ્દનો પ્રાણદાતા એના અથ થાય છે એની વિરુદ્ધ રાક્ષસનાચક “અનસુર” શબ્દનો અર્થ પ્રાણહર્તા હોવો જોઈએ તાત્પર્ય કે કોઈ પણ રીતે જોતા અસુર શબ્દનો અર્થ પ્રાણહારક હોવો જોઈએ અને તે પરથી એ શબ્દો રોગજંતુઓના બોધક હોવાનો સંભવ છે ઉક્ત પ્રમાણોથી વિચારવી ન પુરવોના મનમાં આવશે કે વૈદિક સાહિત્યમાં રોગજંતુ એની કલ્પના છે એ રોગજંતુઓના નામનો પૂર્વ સ્થળે ઉલ્લેખ થઈ ગયો છે હવે તેના સ્વરૂપનો થોડો વિચાર કરીએ ચિત્તિનકટ તથા “નીલનકટ” એ શબ્દોથી એના કમ્બુ સ્વરૂપ પ્રતીત થાય છે જોના કંઠ સ્વેત હોય તેને ચિત્તિનકટ કહે છે, તથા જોના કંઠ લીનો હોય છે તે નીલનકટ કહે છે વળી જોઈએ —

અસી યસ્તામો અદ્યનંત વપ્ર મુમગત ॥ યે ચે મા શ્ચા અમિતો દિશુત્રિતા, સદસસો વૈપાં દ્વિદેદ ઇમદે ॥ નમો મહદ્વય દુષ્કલેમ્યયવો નમ ॥ આ મનોમાં (૧) તામ (૨) અદ્યન (નાગી

રગતુ) (૩) વસુ-ભુરા રગતુ (૪) મહાન-પિશાગ (૫) સુઘ્રક-નાતુ, સક્ષમ-આ શબ્દો આ-આ છે આ શબ્દોથી રોગજન્તુઓના સ્વરૂપની ક'પના થઈ શકે છે સુઘ્રક શબ્દ તેના આકારની સક્ષમતા પ્રતીત કરાવે છે નમો વિદ્વીજકેભ્ય આ મત્રમા વિદ્વીજક ગ્રન્થ આવેલ છે જેનો અર્થ વિગેષ ક્ષીણતા ઉત્પન્ન કરાવનાર એવો છે આ રૂપસ્વરૂપી રોગજન્તુઓ અત્યન્ત ક્ષીણતા ઉત્પન્ન કરે છે તેથી તેને 'નિક્ષીપુક' કહે છે, વેદમા તેને યમદૂત પણ કહ્યા છે -

वैवस्वतेन ग्रहितान् यमदूताश्चरतोऽपसेधामि सर्वान् ॥ ૧૧ ॥

आरादरातिं निरुतिं परोग्रहिं क्रव्यादः पिशाचान् ॥

रक्षोयत्सर्वं दुर्भूतं ततम इवाप हन्मि ॥ ૧૨ ॥

અર્થવં ૮૧૨૧૨ ॥

" વૈવસ્વતના મોહવેના સપૂર્ણ યમદૂતોનો હું નાશ કરે છું " રાક્ષસ, પિશાચ, માસારી, ગ્રાહી-(લાના વપ્ત થયા ગ્રહણ કરી રહેના-પુરાણો રોગ) 'નિરુતિ-દુષ્ટ' નો હું નાશ કરે છું આ મત્રોમા રાક્ષસ, પિશાચ, ગ્રાહી, નિરુતિ વિગેરે યમદૂતોના નામ આવ્યા છે તે બધા નામ રોગોત્પાદક જન્તુઓના છે જે એવું ન માનવામા આવે તો આગળા મત્રનેદ અર્થ બગાવવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે જુઓ -

वनस्पतिः सह देवैर्न आगव ।

रक्षः पिशाचानय नाधमानः ॥

અર્થવં ૧૨૩૧૫ ॥

દિવ્ય ગુણો સહિત વનસ્પતિ આવી, જે રાક્ષસ તથા પિશાચનો નાશ કરે છે આ મત્રમા કહેલ છે કે 'રાક્ષસ તથા પિશાચ હતાદિનો નાશ કરનારી વનસ્પતિ આવી.' હવે વનસ્પતિ દ્વારા રાક્ષસોનો નાશ થનાનો સભવ કેવી રીતે છે? પુરાણ પ્રતિપાદીન મહાન દેહધારી રાક્ષસોનો નાશ વનસ્પતિ દ્વારા કેવી રીતે દોડી શકે છે? કદાચ પિશાગ દેહધારી રાક્ષસોનો નાશ વનસ્પતિ દ્વારા હોવાનો સભવ હોય તો પુરાણમા વર્ણવ્યા મહાન મહાન સુદ્ધો શા માટે કરના પડત? કોઈ કહેશે કે વિપયુક્ત વનસ્પતિથી રાક્ષસોનો નાશ થવા સભવ છે તેના પ્રત્યુત્તરમા પ્રતીત થશે કે વિનયી આણીમાત્રનો નાશ થવા સભવ છે, તો એ મત્રમા રાક્ષસ તથા પિશાચનો હિ રેખ કરવાનું શુ પ્રયોજન છે? આથી એવું માનવું પડશે કે વનસ્પતિદ્વારા નાશ થનારા રાક્ષસને જ રોગજન્તુ સમજવા બેધએ કારણ કે ઔષધિ દ્વારા તેનો જ નાશ થવા સભવ છે, વૈદક ગ્રન્થોમા કહેન છે કે ઔષધિઓ દ્વારા રોગજીવનો નાશ થાય છે આ સમ્બન્ધ ધ્યાનમા લાવવાથી પ્રતિત થાય છે કે, રાક્ષસ, પિશાચ, વિગેરે શબ્દો રોગજન્તુઓના જ વાચક છે

લીલાવતી જ્ઞાનગંગા ૧ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

યમદત્ત શાસ્ત્રના વિષયમાં એક પૌગણ્ણિક કથના જેવી જોઈએ વિષ્ણુપુરાણમાં કહ્યું છે કે—“યમદૂતોનો પરાજય વિષ્ણુદત્ત સંદેવ કરે છે આથી વિષ્ણુના ઉપાગ્રહો યમદૂતથી નિર્ભય રહે છે” આ કથાનું સ્પષ્ટીકરણ કરવા શાસ્ત્રોના અર્થ જોવા જોઈએ—

યમદૂત—રોગજંતુ

વિષ્ણુ—સૂર્ય

વિષ્ણુદત્ત—સૂર્યપ્રકાશ, સૂર્યકિરણ

યમદૂત વિષ્ણુદત્તની સામે નહિ ટકી શકનાનો અર્થ એ જ છે કે સૂર્યપ્રકાશમાં રોગ જંતુઓ રહી શકતા નથી જેવી વિષુત સૂર્યપ્રકાશમાં જો ગહે છે તેને યમદૂત—અર્થાત્ રોગ જંતુઓનો ભય દોષ સમે શકનો નથી આવા ગદ્યન મિદ્ધાતપર પૌગણ્ણિક ગાથાઓ રચાઈ છે એમ મિતિ થાય છે અંગુ હવે એ માત્રોને ધ્યાનમાં રાખી આપણે પૂર્વાશ્ન શાસ્ત્રોના અર્થ જોઈએ—

પ્રાદી—પકડી રાખનારા (રોગ) અર્થાત્ બહુ નિસ સુધી દુર ન થનારો રોગ

કલ્યાદ—ભાસની ક્ષીણતા કરનારો રોગ

વિશાલ—શકનો નાશ કરનારો રોગ

આ નામ આ રોગોને ઉત્પન્ન કરનારા રોગજંતુઓના થાય છે એ પ્રકારે અન્ય શાસ્ત્રોના વિષયમાં જાણવું જોઈએ

હવે વનસ્પતિ દ્વારા રાક્ષસોનો નાશ થાય છે એ વિષયમાં અન્ય પ્રમાણ જોઈએ—

અજમૃગ્યજ રક્ષઃ સર્વાનગધેન નાશય ॥

અર્થર્વં ૭૧૩૭૨ ॥

‘અજમૃગી નામક વનસ્પતિના સુવાસથી સર્વ રાક્ષસો નાશ થાય છે વનસ્પતિના સુવાસથી નષ્ટ થનાવાળા રાક્ષસ પુરાણપ્રતિષ્ઠાદિ રાક્ષસ નિશ્ચયથી ન હોવા જોઈએ, વનસ્પતિના ગધથી રોગજંતુ અથવા એવા જ સૂક્ષ્મ જંતુ નાશ થઈ શકે છે એવો વિચાર ક્રોધાથી પૂર્વાશ્ન મતમાં ‘રક્ષ’ પદથી રોગજંતુઓનું જ પ્રદહણ થતું ઠીક છે એ રોગ જંતુઓનો નાશ એક પ્રકારની વનસ્પતિના ગધથી થાય છે, અને એવા પ્રકારની કૃત્રિમ વનસ્પતિ અનેક હોય એ સર્વોત્તમ ઉત્તેજ કરવાની અત્રે આવશ્યકતા નથી, હવે અન્ય પદાઓનો વિચાર કરીએ—

યો અગ્રતો રોચનાના સમુદ્રા દધિ યજિષે ।

શશ્વે ન હત્વા રક્ષાસિ અગ્નિણો વિપદામહે ॥

અર્થર્વં ૭૧૧૦૬ ॥

ઠીક મનમાં કહ્યું છે કે “શશ્વ દ્વારા રાક્ષસોનો નાશ થાય છે,” શશ્વ આપણે દ્રવ્ય છે, અને શશ્વભાગ્ય કેટલાં વ્યાધિપર ઉત્તમ અસરકારક છે, પાણીમાં ધોળાવેના

શ્રીકૃત ગોવર્દનરામ ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

પણ ઉપયોગ થાય છે, અર્થાત્ શખ અત્યન્ત જનુનાશક છે જે જે પદાર્થો રોગ દૂર કરનારા હોય છે તે પ્રાય રોગજનુઓને અર્થાત્ રાક્ષસોના પણ વિનાશ કરે છે એ પ્રકારે અગ્નિ પણ રોગજનુનાશક છે ભુવો —

ઉપપ્રાગાદેવોમિ રક્ષોહાશ્મીવચાતનઃ ।

દહન્ન યદ્વયા વિનો યાતુધાનન કિમીદિનઃ ॥

અથર્વેન્ ૧૨૮। ૧ ॥

“ યાતુધાન, કિમીદિન તથા રાક્ષસોનો નાશ કરનારો, તથા રોગોનો દૂર કરનારો અગ્નિદેવ આવે છે આ મત્રમા અગ્નિને માટે જેમ “ ભમીવ+ચાતન (રોગનાશક) કહેવ છે તેમ રક્ષો+હા રાક્ષસ વિધ્વસક પણ કહેલ છે યાતુધાન, કિમીદિન, રાક્ષસ એ સર્વે નામ રોગજનુના જ છે, તેનો નાશ કરનાર હોવાથી જ અગ્નિને રક્ષો+હા કહેવ છે, અને અગ્નિ રાક્ષસ (જનુ) વિધ્વસક હોવાથી જ ભમીવ+ચાતન હોઈ શકે છે જનુઓનો નાશ અને રોગની અદ્વિતતાનો સમ્બન્ધ પરસ્પર (રોગનાશક) નિત્ય છે, અને જેવી રીતે પૂરે મત્રમાં રક્ષો+હા અને ભમીવ+ચાતન વેદને માટે કહેલ છે તે જ પ્રમાણે આ મત્રમા અગ્નિને માટે પણ કહેવ છે આની ગીતે સર્વ મત્રોને વિચારપૂર્વક અનલોકવાથી પ્રતીત થાય છે કે રાક્ષસોનો વિધ્વસ કરનારી વસ્તુઓ અવગ્ર્ય રોગનાશક સહવે છે, બ્યારે રાક્ષસ જ રોગ જનુઓ છે તેા તેઓ ખુબ વધનાથી રોગો પણ બહુ જ વધે છે અને તેનો નાશ થવાથી રોગ પણ ઘટે છે, અને આ પ્રમાણે રાક્ષસવિધ્વસક પદાર્થ આરોગ્યદાયક સમજવામાં આયા છે અગ્નિ પણ એ પ્રકારે આરોગ્યદાયક પૂર્વોક્ત મત્રમા કહેવ છે અગ્નિ બળવાથી તેની સાથે હવા પણ બળે છે, અને એ સમયે વાયુમાં રહેનાવાળા રાક્ષસ (રોગજનુ પણ) બળે છે અગ્નિથી તૃપ્ત થયેલ વાયુ એ સમયે પાતળો થનાથી બ્ધર બળે છે અને બીજો વાયુ એ જ સ્થાને આવે છે અને તેમાંના રાક્ષસ (રોગજનુ) મરી જાય છે એ પ્રમાણે થનાથી અગ્નિ બળતો હોય તે સ્થાનનો વાયુ શુદ્ધ થાય છે આજ્ઞાન મુનિસિપાનીદીના પણ એન જ કથામાં આવે છે જે મકાનમાં રોગ નિજરે રોગ થાય છે તે મકાન અને તેની ચારે બાજુએ અગ્નિ બાળવામાં આવે છે, અને આવી રીતે રોગો તપાદ જનુઓનો નાશ કરવાને સગકાર પ્રયોગ કરે છે વળી વીશમી સદીના ડાક્ટરો પણ અગ્નિને રોગજનુવિધ્વસક રીતકારે છે અને એજ આશય રક્ષો+હા તથા ભમીવ+ચાતન એ એ પદથી વેદમત્રમાં પ્રતિત થાય છે

રોગ વિનાશક તરીકે અગ્નિ શુ કાર્ય કરે છે તે ઉક્ત મત્રમાં સારી રીતે વર્ણવેલ છે અગ્નિ દ્વારા રોગજનુઓનો નાશ થાય છે અને રોગ દૂર થઈ શકે છે એ વાત અન્ત

૧ રક્ષોહા-રાક્ષસવિધ્વસક ૨ ભમીવચાતન-રોગનાશક

દ્વારામનો અક્ષરદેહ ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

કરજુમા સારી રીતે સ્વીકૃત થઇ તો યજ્ઞનું મત્ત્વ સમજવાને વધારે સમય નહિ અતિત થાય
જુવો, યજ્ઞની ક્રિયામાં શુ થાય છે ?—

૧ વિશિષ્ટ પ્રકારના સ્ત્રીધાથી અગ્નિ પ્રદીપ્ત કરવામા આવે

૨ ગાયનુ ઉત્તમ ધૂત આહુતિદ્વારા હોમવામા આવે છે

૩ સુગંધિત, રોગનાશક, સ્નિગ્ધ, તથા મિષ્ટ એવી ચતુર્વિધ હવનસામગ્રી અગ્નિમાં બાળવામા
આવે છે

૪ મનમા પવિત્ર જ્ઞાનના રાખવામા આવે છે

યજ્ઞમા ઉપરોક્ત પ્રકાર કરવામા આવે છે, તેમા કોઈ પ્રકાર અયોગ્ય નથી અગ્નિ
બાળવાથી વાયુ શુદ્ધ થાય છે એવું જો માનવામા આવે તો જેમા વિશિષ્ટ પ્રકારની ઔપધિનો
હવન કરવામા આવે છે એવો અગ્નિ અનિષ્ટ કાર્ય કરે છે એવું કોણ કહેશે ? યજ્ઞમા જે
પદ્ધતિનો હવન કરવામા આવે છે તે પદ્ધતિ ઠીક છે અથવા તેમા સુધારણાની અપેક્ષા છે
એ પ્રશ્ન સ્વતન્ત્ર છે આ અંગે માત્ર એ જ કથન છે કે જ્યારે માત્ર કાંઈ દ્વારા પ્રપ્તિ
થયેતો અગ્નિ વાયુ શુદ્ધિ કરે છે તો વિશિષ્ટ પ્રકારના ઉત્તમ કાષ્ઠો અને ઔપધિથી અન્ય
વિન થયેતો અગ્નિ ઉત્તમ અસરકારક હોવાનો સંભવ છે એવી ઔપધિઓનો કેમ ઉપયોગ
કરવો એ સ્વતન્ત્ર પ્રશ્ન છે, અને તેનો વિચાર વેદશાસ્ત્ર અને આરોગ્યપ્રવર્તકોએ કરવો
ઉચિત છે અત્રે તો એટલું જ જનાવવાનું છે કે યજ્ઞનું તત્વ અતિ ઉત્તમ છે અને તે યજ્ઞ અગ્નિના
રોગનાશક ગુણની ઉત્તમ અસરપર રચાયુ છે

કોઈ કહે છે કે યજ્ઞ કરવો એ એક પ્રકારની પોપ લીલા છે પરન્તુ આમ કહેનારનું
અજ્ઞાન છે વાસ્તવિક અવલોકનથી પ્રતિત થશે કે અગ્નિનો વાયુ શુદ્ધિકારક ગુણ અનુભવમા
આન્યા પડી જ યજ્ઞની ક્રિયા સર્વમાન્ય મનાયલી હોવી જોઈએ, અર્થાત્ યજ્ઞ કરવો એ પોપ
લીલા નથી પરન્તુ તે એક અતિ આવશ્યક કર્તવ્ય છે, અને એટલા વિચારથી પ્રતિત થાય
છે કે અગ્નિ એ 'રાક્ષસહંતા' અર્થાત્ રોગજનનુનાશક તેમજ આરોગ્યવર્ધક છે વળી વિશેષ —

દૌષ્ણ્યન્ય દૌર્જીવિત્ય રક્ષો અમ્યમરાપ્યઃ ॥

દુર્ગામ્નીઃ સર્વા દુર્વા ચાસ્તા અસ્મન્નાશયામસિ ॥

અર્થર્થ ૦ ૪૧૬૭૬૧

(૧) દુષ્ટ સ્વપ્ન (૨) દુર્જીવિત્ય (૩) રાક્ષસ (રોગજનનુ) (૪) અશુદ્ધિ (૫) વાયાતથા
સન્ધોનો દોષ એ સર્વનો અગ્રો નાશ કરીએ છીએ

આ મનમા નિવિધપ્રકારના વ્યાધિનો ઉદ્દોષ છે દુષ્ટ સ્વપ્ન આવવા એ મનનો નિકાર
છે જ્યન દુષ્ટમય ભાસવું એ (મનનો તથા) શારીરિક દોષ છે ઉપરાંત વાયાનો દોષ વિગેરેનું

૧ રાક્ષસો અર્થાત્ રોગજન

મૂળ કારણ “રક્ષ” અર્થાત્ રોગજન્તુ તથા “શરાવ્ય” અર્થાત્ અશુદ્ધિ છે, એનો નાશ થનાથી તેના લક્ષ્યજૂત વ્યાધિનો પણ નાશ થાય છે આ મતમા આવેલ “શરાવ્ય”, શબ્દનો અર્થ અત્યન્ત મહત્ત્વનો છે અનશરાયિ’ શબ્દનો અર્થ અશુદ્ધિ ‘વદાતુલ’ એવો છે ‘શરાયિ’નો રક્ષ પદની સાથે અહીં સમ્બન્ધ છે આથી પ્રતિન થાય છે કે—અશુદ્ધિમા રાક્ષસો ઉત્પન્ન થાય છે, અને શુદ્ધિમા તેઓ નથી હોતા, અગ્નિ શુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરનાર દોષાથી રાક્ષસોનો વિધ્વસક છે અને એજ ઉદ્દેશથી યજ્ઞદ્વારા રોગ દૂર થાય છે જુવો—

મુચામિત્વા હવિષા જીવનાય કમજ્ઞાત યસ્માદુત્તરાજયસ્માત્ ॥

ગ્રાહિર્જગ્રાહ્ય યદિ વૈત્તદેન તસ્યા ઇન્દ્રાગ્નિ પ્રમુમુક્તમેનમ્ ॥ ૧ ॥

યદિ ક્ષિતાયુર્યદિ વા પરેતો યદિ મૃત્યોરતિક નીત એવ ॥

તમાહરામિ નિર્મત્તરૂપસ્થાત્ અસ્પાર્ષા મન શતશારદાય ॥ ૨ ॥

સહસ્રાક્ષેણ શતશારદેન શતાયુષા હવિષા હર્ષમેનમ્ ॥

શત યયેમ શરદો ન યાતીન્દ્રો વિશ્વસ્ય દુરિતસ્ય પારમ્ ॥ ૩ ॥

શત જીવ શરદો વર્ધમાનઃ શત હેમતાચ્છતયુ વસન્તાન્ ॥

શતમિન્દ્રામ્રી સવિતા વૃહસ્પતિઃ શતાયુષા હવિષેમ પુનર્દુઃ ॥ ૪ ॥

“હે આધિપત્ય મનુષ્યો! તમને જ્ઞાત તથા અજ્ઞાત વ્યાધિથી આ યજ્ઞદ્વારા આરામ કરે છું કદાચ બહુ જ દિનસનો રોગ હોય તો ઇન્દ્ર અને અગ્નિ દ્વારા આરામ થાય છે, કદાચ રોગી મરણોન્મુખ થયો હોય તો પણ પુન આરોગ્યસમ્પન્ન થઈ શકે છે, શરીરની અન્દર જે કાંઈ દુરિત થયેલ હોય તે આ શતશુભીય હોમથી દૂર થઈ શકે છે ઇન્દ્ર (વિષ્ણુ) અગ્નિ સૂર્ય, તથા વૃહસ્પતિ (શાનિ)ની સંલગ્નથી આસનમળ્ય રોગી પણ પુન શતયુષી થઈ શકે છે”

ઉપરોક્ત ચારે મત અતિ ઉપયુક્ત છે “દુરિત” એવો એક શબ્દ છે દુગિત સર્વળા રોગોનું મૂળ છે એમ માનવામા આવે છે તેની સલતા જોના આ મતનો અર્થ જોવો જોઈએ—

દુર=વિપયમ્, દુષ્ટ, દ્વિત=ગત, અન્દર=પ્રવિષ્ટ

શરીરની અન્દર જે વિપમ, દોષયુક્ત પદાર્થ ગયો હોય તે ‘દુરિત’ સમજવામા આવે છે શરીરની અન્દર સમતા ઉત્પન્ન કરવાનાળા પદાય અદ્વિતકારી અર્થાત્ દુરિતરૂપ થાય છે. શરીરના પોષક પદાર્થ દ્વિતકારક અને રોગોત્પાદક પદાય સર્વળા ‘દુરિત’રૂપે સમજવામા આવે છે યુરોપમા ડૉ. કુન્હેએ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે શરીરની અન્દર વિપમ પ્રકૃતિ (Foreign matter) ઉત્પન્ન થનાથી કિલ્લ કિલ્લ પ્રકારના દરદો થાય છે તથા તે નષ્ટ થવાથી રોગની નિવૃત્તિ થાય છે, ‘દુરિત’ શબ્દ પણ આજ આજ સિદ્ધ કરે છે રોગ જન્મુઓથી શરીરસર્વપન નથી થતું તેથી તેને ‘દુરિત’ સમજવામા આવે છે તેને

સરીગથી દૂર કરવાના ઉપચાર ઉક્ત મત્રમા કલા છે દનન, અગ્નિ, વિદ્યુત્, સૂર્ય એમની સહાયથી રાગજંતુનો નાશ થાય છે એ ઉક્ત મત્રોનો આશય છે, અગ્નિથી રાગજંતુ નષ્ટ થાય છે, એ પૂરે દર્શાવે છે દરે સૂર્યના નિપયમા જોઈએ —

ઉદ્યઘાદિત્ય, કિમીન્દ્રન્તુ નિમ્લોચ હન્તુ રદિમભિઃ ।

યે અન્તઃ કિમયો ગમિ ॥ ૧ ॥ વિશ્વરૂપ ચતુરશ્ચ કિમિમ્ સારગ-

મર્જનમ્ । શૃણામ્યસ્ય પૃષ્ઠીરપિવૃથામિ યદ્ધિરઃ ॥ ૨ ॥

પ્રતે શૃણામિ શૃંગે યામ્યા વિમુદાયસિમિનિહિતે કુમુભ

યસ્તે વિપધાનઃ ॥ ૩ ॥

અર્થઃ ૦ ૨/૬/૧ ॥

“ ઉદ્ય ધનારો તથા અસ્ત ધનારો સૂર્ય પોતાના કિરણોથી કૃમિઓનો નાશ કરે, જે કૃમિ ભૂમિ તથા આકાશમા રહે છે આ કૃમિ અનેક જાતના થાય છે કોઈ ચાર નેનવાળા, કોઈ શ્વેત, કોઈ રક્ત, એવા અનેક પ્રકારના થાય છે, તે સર્વનો હું નાશ કરું છું તેને એ રાગિના પણ થાય છે જેનાથી તે પ્રાણીઓને કાપે છે, અને તેની પાસે એક રિપની થેની પણ રહે છે ”

ઉક્ત મત્રમા સૂર્ય કિરણો દ્વારા કૃમિઓનો નાશ થાય છે એમ કહ્યું છે જેમ અગ્નિ રાક્ષસ (રાગજંતુ) સહારક છે, તેમ સૂર્ય પણ છે સૂર્ય વર્ણન વેદમા ધ્વનિ શબ્દથી તથા સૂર્ય ગાનથી આવેલ છે સૂર્ય મ્થાનમા એને રાક્ષસહનતા જ કટેન છે વિદ્યુત્તણ વર્ણન પણ ધ્વનિના સહતોમા આવેલ છે, તે પણ રાક્ષસસહારક છે પૃથ્વીપર અગ્નિ, અન્તરિક્ષમા વિદ્યુત્, હ્રસ્વાનમા સૂર્ય, એના ત્રણ દેવો રાક્ષસોનો નાશ કરી ન્લા છે એ ત્રણ પદાર્થ રાગ જંતુઓના નાશક છે એવું આધુનિક મુરોપિય વિદ્વાનો પણ સ્વીકારે છે, તેથી આ નિપયમા અધિક લખવાની આવશ્યકતા નથી અસ્તુ

આ નિપયમા રાગજંતુઓના સમ્પન્ન-વમા વેદમા જે અનેક ઉત્તેષ આવેલ છે તેનું સારામમા વિગ્દર્શન પ્રાપ્ત છે

૧ વેદમા રાગજંતુઓની કે પના કેવી ગીતે છે ?

૨ તેના નામ કયા કયા છે ?

૩ તેની કેટલી જાતો છે ?

૪ તેની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થાય છે ?

૫ તેનો નાશ કેવી રીતે થાય છે

હસાદિ નિપયપર વિગ્તારથી લખવાથી નિપયનો વિગ્તાર અતિ વધી જવાના ભયે સપગા નિપયોનુ વિગ્દર્શન સારામમા જ આપ્યું છે

કેળવણીનું માહાત્મ્ય.

લેખક—૨૧. પદ્મનાભ હરિદત્ત શાસ્ત્રી.

કેળવણી એ શબ્દ ગુજરાતી ભાષામાં ક્યારથી વપરાવા લાગ્યો તે બાબત કેળવણી શબ્દના ઇતિહાસપરતે ધણી અગત્યની ગણાઈ શકે છે કારણ કે ભાષાશાસ્ત્ર (Science of Language) નું જ્ઞાન કેળવણીમાં વે આવશ્યક છે, પરંતુ “કેળવણીના માહાત્મ્ય” પરતે તેની તેટલી ઉપયોગિતા નથી માટે તે સમ્બન્ધમાં એટલું જ કહેવું બસ થશે કે, કેળવણી એ દ્વિપાદ ઉપરથી કેળવણી એ નામ થયું છે અને વિદ્યા-જ્ઞાન-Education વિગેરે તેના પર્યાયવાચક શબ્દોથી ધણીનાર વિવેચન થતું જોનામાં આવે છે વિદ્યા-જ્ઞાન વિગેરે પર્યાયવાચક શબ્દો આપણે વાપરીએ નહિં તોપણ કેળવણી એ શબ્દ ઉપરથી પણ કેળવણી શબ્દનો સામાન્ય અર્થ આપણે જાણી શકીએ છીએ કાંઈ પણ વસ્તુ કે પ્રાણીને કેળવણી આપવી એટલે તે નસતુમાં રહેલી શક્તિને સપૂર્ણ ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવી તે વસ્તુને બનાવવી, એટલે કે કાંઈ પણ વસ્તુ અથવા પ્રાણીને જે સ્થિતિમાં તેને કુદરતે મૂક્યું હોય તેમાંથી તેનો વિકાસક્રમ ઉત્તમ પ્રકારે વધીને સૃષ્ટિમાં તેને પરમ ઉપકારક અને સહાયક બનાવી શકાય એવું શબ્દોમાં કહીએ તો પ્રાણીમાનના દિતમાં પ્રવૃત્ત કરનાર તથા સર્વોચ્ચ દિતસાધક વિદ્યા તે કેળવણી છે આથી આપણે એમ સિદ્ધ કરી શકીએ છીએ કે કાંઈ પણ પ્રાણી કે પદાર્થ ઉત્તમ સામર્થ્ય-યુક્ત હોય પરંતુ તે સર્વોચ્ચ દિતસાધક ન હોય તો તેને આપણે ઉત્તમ કહી શકીશું નહિ. જોકે ઉત્તમ, ઉત્કૃષ્ટ એના શબ્દો અધિક સામર્થ્ય બતાવવા માટે વપરાતા જોવામાં આવે છે પરંતુ સામર્થ્યવાન પણ ઉત્તમ ત્યારે જ કહે છે કે જ્યારે તે સાથે નમ્રતા હોય છે શીત્લાસ ભગવાન સાધુપુરુષો તથા ખજ પુરુષોના લક્ષણ જણાવતા કહે છે કે વિદ્યાવિવાદાય ધન મદાય શક્તિ પરેષાં પરપીઢનાય । સ્વઠસ્થ સાચોર્વિપરીતમેતજ્ઞાનાય દાનાય ચ રક્ષણાય ॥ જેનો ભાવાર્થ એવો છે કે ખજ પુરુષને જો શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ હોય તો તેનો ઉપયોગ અન્યને પીડા કરવામાં કરે છે, ધન હોય તો તેને અભિમાન આવે છે, અને વિદ્યા મેળવી હોય તો તેનો ઉપયોગ અન્યનું બૂર બોવનામાં કરે છે આથી ઉત્કૃષ્ટ સાધુપુરુષ વિદ્યાનો ઉપયોગ જ્ઞાનપ્રાપ્તિમાં કરે છે, ધન મળ્યું હોય તો ગરીબોને અને અસહાયને મદદ કરનામાં તે વાપરે છે અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરી હોય તો દુર્બળ પ્રાણીઓના રક્ષણમાં તેને વાપરે છે મહાકવિ કાલિદાસ પણ એ જ અર્થને સમર્થન કરતા કહે છે કે ક્ષમાશક્તી ત્યાગેન્નપાવિપર્યય ગુણાગુણાનુબધિત્વાદ તસ્ય સ પ્રસવા ઇવ । શક્તિ છતાં ક્ષમા વાપરવી, અગણિત જ્ઞાન આપવા છતાં મૌનવૃત્તિ સેવવી એ ગુણો જન્મની સાથે જ સ્વકુલમાં જન્મેલા રાજાઓમાં હોય તેમ જણાતું હતું, અને આવા ગુણો તે કુલમાં હોનાથી શ્રીરામચંદ્રએ તેમાં જન્મ ધરી તે કુળને વધારે યશસ્વી બનાવ્યું હતું શ્રીત્યાગભગવાન પણ એ જ હેતુને લક્ષ્યમાં રાખી કહે છે કે પરોપકાર પુણ્ય પાપાય પરપીઢનમ્ એટલે કે અન્યને પીડા કરવામાં શક્તિનો ઉપયોગ કરવો તે પાપ છે અને

તેજ શક્તિને અન્યત્ર ઉપકાર કરવામા વાપરવી તે પુન્ય છે આથી સર્વોત્તમ શ્રેય સાધક વિદ્યા તેને આપણી કેળવણી એનું નામ આપીશું પછી તે શારીરિક હોય કે માનસિક, ઔદિક શ્રેય સાધક હોય કે આધ્યાત્મિક, મનુષ્યને આપવામા આવતી હોય કે અન્યને

આરી જનતાની કેળવણીથી જ આપણા પૂર્વજે-આર્યો-મોટા ઘડાર્યોએ તેમ જ જનક-નળ-રામ-યુધિષ્ઠિર-અકબર આદિ રાજાઓ યશ શરીર પાછળ મૂકી ગયા છે

જે વ્યાધાદિ પરુઓને કેળવણી આપવાથી લોકોને રમડવાને બદલે સરકસના ખેનમાં રજન કરતા આપણે જોઈએ છીએ કેળવણીના પ્રવાનથી જ પૃથ્વી ઉપર ઉત્પન્ન થતી વિવિધ વનસ્પતિને તેના ગુણદોષનું ચર્ચાદર્શિથી અવલોકન કરી આહાર્ય બનાવી શકાય છે તથા ઔષધિરૂપે વિવિધ રોગ દાળના માટે ઉપયોગી બનાવી શકાય છે કેળવણીના પ્રતાપથી જ ગાય-બેસ-બકરી નિગેરે જાન-રોગને પાળી તેમાંથી દુધ-દહીં-ગર-માખણ-ધી વિગેરે પોષક તત્ત્વો ઉત્પન્નવી શકાય છે અને ઘોડા-બળ-મધેડા-નિગેરે પ્રાણીઓને વ્યવહારમા કામે લગાડી શકાય છે કેળવણીથી જ ઘેંટા-આવપાકા-કોશટા વિગેરેમાંથી ઉત્તમ વસ્ત્રો માટે સામગ્રી તૈયાર મેળવી શકાય છે અને કેળવણીથી જ તે વસ્તુઓમાંથી ઉત્તમ કામળા-પોષાક-પીતામર વગેરે તૈયાર કરી શકાય છે

અન્ધકારના જમાના પછી શક્તિના જમાનામા આગગાડી-આગબોટ-દોરડાવાળા તેમ જ દોરડા વિનાના તાગ-નિર્જળીક બળથી ચાલતા યંત્રો નિગેરેના ઉપયોગથી વ્યવહારના માર્ગ સરળ અને નિર્ભય બનાવી શકાય છે તે પણ કેળવણીનો જ મહિમા છે

કેળવણીના જ પ્રતાપે અસ્પાયાસે કાન્યુતળીરૂપી યંત્રો પાસે અનેક કામ કરાવાય છે તથા હજારો અને લાખો માણસો જેટલા સમયમાં લખી શકે તેથી ધણા જ ઓછા સમયમાં સુવ્યવસ્થાની ટોષથી આપણે આધળાને પણ ઉકેને તેવા અક્ષરો લખાવી શખીએ છીએ- તે જ શક્તિ મદદ તથા ઉપમદદ અને તારામળ તથા રાશિઓના નિયમોને નક્કી કરે છે તેમ જ મદદ તથા ક્રાન્તિકાળને મુકરર બનાવે છે રાત્રે કે દિવસે, અતરાય રહિત કે સહિત, ધરમા કે બહાર, જળમા કે રચળમા, પૃથ્વી ઉપર કે વ્યોમમા વસ્તુ-પ્રાણી કે પદાર્થની આબેહુબ પ્રતિકૃતિ ફોટોગ્રાફની કળાથી ચિતરી શકે છે તે પણ કેળવણીનો જ પ્રતાપ છે કેળવણીથી જ મનુષ્ય દેવ યજ્ઞ શકે છે કેળવણીથી જ રાજા પ્રજાઉપર રાજ્ય ચલાવી શકે છે કેળવણીથી જ મનુષ્ય કે પ્રાણીમાનવો અનાજ ફેનોગ્રાફની પેટમા ઉતારી શકાય છે, અને કેળવણીથી ટેન્ડિંગની મદદથી મોટા નિસ્તૂત પ્રદેશ ઉપર લોકો ઘણે દૂરથી પણ પરસ્પર વાતચિત કરી શકે છે

ઉપરના અસંખ્ય કારણોને લીધે જ કેળવણી-શાન-ને રાખેલાં સવ્ય જ્ઞાનમનત પ્રજા એ પ્રમાણે યજ્ઞરૂપ કહેનામા આ યુ છે, અને એ જ કારણથી Knowledge is Power એટલે જ્ઞાન એ અદ્યુત શક્તિ છે એમ કહેવાય છે અને તે જ કારણથી સાક્ષાત્ ધર્મર

(ચત્તિમત્રીશ્વર દત્તનન્યવિષય જ્ઞાનો ચચાર્યાશ્વર) રાણુને માટે લખવામા આવેલો શ્રીયુગ્મદત્તકૃત અદ્ધિમનુનો શ્લોક

અસિતગિરિસમં સ્યાત્કજ્જલ સિન્ધુપાત્રે
સુરતસ્વરશાયા લેયિની પદ્મમૂર્ધી ।
લિયતિ યદિ ગૃહીત્વા શારદા સર્વકાલં
તદપિ તવ (શ્રીગણેશ-ગાન) ગુણાના પારં ન યાતિ ॥

અક્ષરશ લાગુ પડે છે સહઅક્ષર્યાથી ગેપ પણ તેનું ચચાર્ય વર્ણન કરી શકતો નથી કારણુ કે જ્ઞાન અક્ષરશ છે અને તેથી જોતો વાંચો નિર્વર્તિતે અપ્રાપ્ય મનસા સદા એ શ્રુતિ પ્રમાણે મન અને વાણી પણ તેનું વર્ણન કરતા અમિત ચર્ચાળય છે

નળી વિદ્યા એની અનર્થ વસ્તુ છે કે ભાષણો તેમાથી ભામ પડાવી શકતા નથી, ચોર તેની ચોરી કરી શકતો નથી, પુસ્તકોને પાણી પનાળી શકે છે પરંતુ વિદ્યાને તે સ્પર્શ કરી શકતું નથી, એવી જ રીતે અગ્નિ તેને બાળી શકતો નથી તેમ ઉગ્રા પુગ્તકને કાતરી શકે છે તેમ જ્ઞાનને વરદી શકતા નથી તરવારથી તેના કટકા ચર્ચશકતા નથી, સૂર્યને તાપ તેને સુકવી શકતો નથી તેમ મરુત દેવ તેને ગોળી શકતા નથી એવું એ બ્રહ્મવિદ્યાથી ચક્ષુ છે કે જેને બધા દેવતાઓમાથી ઈન્દ્રે પ્રથમ જાણવા પ્રયત્ન કર્યો હતો અને તેથી તે દેવતાઓને રાજ થયો અને આ કારણથી જ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામા શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માએ જણાવેલું આત્માનું સ્વરૂપ અષ્ટેષોડશમદાહોડયમક્ષેષોડશોષ્વ એવં ચ વિગેરે જ્ઞાન—ને અક્ષરશ મળતું આવે છે અને તેટલા માટે જ દેહને કૌમાર, યૌવન, જરા વિગેરે અવસ્થા હોય છે પરંતુ સરસ્વતી સદા કુમારી જ છે આ કારણથી જ કુમારી મેરીથી જ્ઞાનભારકર શુદ્ધસ કાષ્ટિતો જન્મ થયો કહેવાય છે કે જે જ્ઞાનભારકરના પ્રતાપથી આપણને હાન જ્ઞાન મેળવવાના સાધનો જે અન્ય-કારના જમાનામાં નહિપ્રાપ્ય થયા હતાં તે પાછા મેળવવાની ઉત્તમ તક મળી છે

આ જરણોને લીધે જે લોકોએ કેળવણી લીધી છે તે સિવાયના કોણાનું પ્રદાનિલ્લે પરિબ્રમતિ એ પ્રમાણે પૃથ્વીને ભારશ્પ છે

આથી વિદ્વાના સુલાનુવાદનું કીર્તન જે બાળતમા જોવામા આવે છે તે માત સ્મરણીય તેમ જ મનન કરવા યોગ્ય છે

O happy is the man who hears
Instruction's warning voice
And who Celestial wisdom makes
His early only choice
She has treasures greater far
Than east and west unfold

And her rewards more precious are
 Than all their stores of gold
 In her right hand she holds to view,
 A length of Happy days
 And riches with splendid honours joined
 Are what her left displays
 According as her labours rise
 So her rewards increase
 Her ways are ways of pleasantness
 And all her paths are peace

જેનો ભાવાર્થ એવો છે કે,

જે પુરુષ સરસ્વતીદેવીનો સૂચક અનાજ આપે છે, અને જે સ્વર્ગીય જ્ઞાન (અદ્વિતીય) ને પહેલી યજ્ઞગીતો નિષ્પન્નનાર છે તેને ધન્ય છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમ વિદ્યાપી ભારત-કરના પણ સરસ્વતીનો ભાર વિશાળ છે અને તેની રૂપાંતરણ સુવર્ણખચિત ભારતીય પણ અધિક છે તેના જમણા હાથમાં તે સુખી દિવસોની માના ખારણ કરે છે અને તેના ડાબા હાથમાં ઉત્તમ પદ્ધતિઓથી અવકૃત લક્ષ્મી છે.

કેળવણીનો મહિમા અપાર દોષથી જ વિદ્વાન પુરુષ જ્યાં જાય ત્યાં માન પામે છે. જ્યારે એક મૂખ માણસ પોતાના ધરમાં જ પૂજાય છે, એક સુખી કે તનારી તે ગામમાં જ પૂજાય છે, એક તાનુકદાર પોતાના તાનુકામાં જ માન પામે છે અને એક રાજા પોતાના દેશમાં માન પામે છે.

આટલા માટે જ જગતમાં પ્રતીત થતી સર્વ વસ્તુઓ નાશવત છે જ્યારે વિદ્યા વાપરતા વધે વ્યયે ફૂટે વર્ધત એક નિહામ્ એવી કહેવામાં આવે છે. સમુદયન-અગ્નિહોત્રમાં અરણિ-માથી થાણુ દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવતો અગ્નિ, સવાદસમિતિ (Debating Clubs) પાર્લામેન્ટ, કેબિનેટ-સંધિસમિતિઓ (Leagues) નિગેરેમાં કુનામાં આવતી ચર્ચા પણ ઉપ-રોક્ત વાક્યનું જ સમયન કરે છે.

કેળવણીનું માહાત્મ્ય આટલું ઉત્તમ હોવાને લીધે જે રાજપુત્ર કેય દૈત્યચર શુક્રાચાર્યને ત્યાં મૃનસજીવિની નિદા ભણુના ગમ્યા હતા અને અને કષ્ટ સહન કર્યા હતા અને એ જ કારણથી શ્રીકૃષ્ણ સાધિની ઋષિને ત્યાં રહ્યા હતા એ કારણથી જ આજ પણ અસખ્ય શાળાઓ-કોલેજો-આર્ટ કોલેજો નિગેરે ખોલવામાં આવે છે એ ઉત્તમતાને લીધે જ લોકો ધન્યાર, સગવડના સ્વતંત્ર-સ્વપાન-અમેરિકા-ઈંગ્લેન્ડ-જર્મની વિગેરે રથને અભ્યાસ કરના જાય છે એ માહાત્મ્ય જાણીને અપાને દાન ન થાય તેટલા માટે શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માએ મોદિની રૂપ ધર્મ હતું એ મહત્તાને લીધે જ વેદાગ્રદરે એ વાક્ય પ્રમાણે પ્રવચને સમયે વિષ્ણુ ભગ-

વાને વેદનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો એ માહાત્મ્ય જાણીને જ વેદની સહિતા કાઠ્ય રાખવા માટે-
જટા-ધન-સપુટ આદિ પદ્ધતિઓની પ્રત્વીનકાળમા ગોષ્ઠ કરવામા આવી હતી

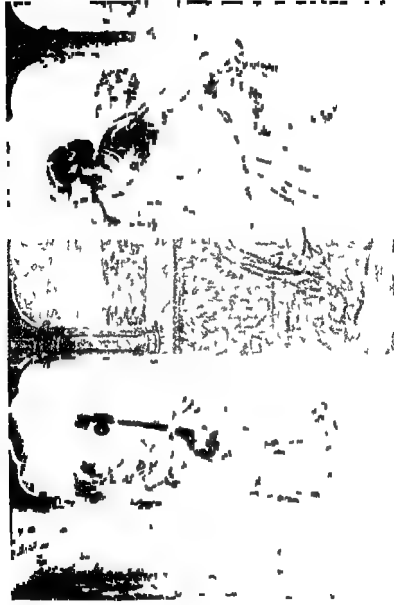
આથી જ વિદ્યાના માહાત્મ્યને નહિ જાણનારને યજુર્મિ સમાચાર એ પ્રમાણે પશુની સગા
આપનામા આવે છે એ માહાત્મ્ય નહિ જાણનાથી જ રાનજી-શિવપાત્ર-નૃનામુર-કસ-લાકસ્ય
વિગેરેએ પોતાનો ચિરચ્છેદ કરાવ્યો. અનેક શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા છતાં પણ રહસ્ય નહિ
જાણનાથી દુર્વાસા મુવબ કોપ રહ્યા આથી જ પાણિનિ મુનિને સિંહે મારી નાખ્યા-નૃમિનિ
અપિને હાથીએ ચીરી નાખ્યા તેનું કારણ પણ કેળવણીનો અભાવ એ કેળવણીનું ગદસ્ય
નહિ જાણનાથી જ દાનવો પ્રમળ હોવા છતાં પણ તેનો પરાજય થતો અને કેળવણીનું ખરું
રહસ્ય સમજનાર દેવોનો હમેશા વિજય થતો

ન્યારે કેળવવાથી આત્મસ પર્વતમા અનેક મનુષ્યોના જીવ, કુતરાઓએ બચાવ્યા કહેવાય
છે વર્તમાન યુદ્ધમા પણ કશુતરોને કેળવનાથી અનેક સૈનિકોના પ્રાણ બચાવી શકાય છે
આથી મનુષ્યદેહ-જે દેવતાઓને પણ દુર્લભ-તેને યોગ્ય રીતે કેળવવામા આવે તો શુ શુ સિદ્ધિ
ન મેળવી શકાય ?

આ પ્રમાણે કેળવણી સબન્ધમા સામાન્ય અવલોકન કર્યા પછી તેના અગમ્ય સંગીત-
કળા-ચિત્રકળા-યુદ્ધકળા-યાત્રિકકળા (Mechanics) વિગેરે સંલેપમા જોઈએ

સંગીત-નાદશબ્દ-ની શિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાથી નરસિંહમહેતા કેદારે રાગ ગાઇ સકટમાં
પ્રભુના દર્શન કરી શકતા, અને હિંદોલ ગાઈ કારામહમા પણ લ્હેમણે પ્રજાનું રમરણ કર્યું હતું,
તાના અને રીરી મહદાર રાગ ગાઇ ગાયકસિરોમણિ તાનમેનનો દીપક રાગથી પ્રજાવનિત દેહ શાત
કરી શકી હતી અને વર્ષાદ વરસાની શરૂ હતી તે જ પ્રમાણે માલકોપ રાગથી લોકો પત્ન્ય
રને પણ પીગળાવી શકતા સામવેદના ગાનથી સામવેદી બ્રાહ્મણ સમુદ્ધના ઉજળતા તરંગો ઉપર
નિજ્ય મેળવી કમળપત્ર ઉપર બેસી ઇષ્ટ રમરણ કરી શકતો માધવ નામનો ગાયક સંગીત
કળામા પ્રવીણતા મેળવવાથી જ કામદુડવાના તનતનીના જમણા હાથનો અગુટો નાહોવાથી
તાલમેદ થાય છે એમ સલામકપતી બહાર હોના છતાં પણ કહી શક્યો હતો સંગીતના પ્રભા
વથી જ મદારી સાક્ષાત્ મૃત્યુનું સ્વરૂપ મહા પ્રાણરૂપ નાગને રાક્ષસમાથી બહાર બોલાવી પકડી
શકે છે સંગીતના પ્રભાવે હરિણ નિર્ભય બની નાદ સાલળી તે તરફ દોડી આવે છે સંગીતના
મધુર ધ્વનિથી માનસિક રોગ દૂર થઈ શકે છે સંગીતને લીધે જ શિથિત ચારિત્ર્યવાળી
નાસિકાઓ પણ રાજ્યઓના માનને પાત્ર બને છે સંગીતના પ્રભાવથી જ રહ્યા નાયિકા-
અંસરા-નિશ્વામિતને તપમાથી ઝગાથી રાખી હતી સંગીતના નાદથી જ યુદ્ધમા સૈનિકોમાં
શૌર્ય રેડી શકાય છે

ચિત્રકળાથી કાળીદાસ કરિ મોજરાજને અરણ્યમા પણ નખથી (Nail work) તેની
રાણીનું દર્શન કરાવી શક્યા હતા તે જ ચિત્રકળાના પ્રભાવે ચીસના એક ચિત્રકારે ચિત્રમા

“यान्ता अस्ति, ता यान्ता अस्ति।
 यादृशी ये यादृशी, ते यान्ता अस्ति।
 “आ ३ यादृशी यादृशी, ते यादृशी अस्ति।”

પ્રતિએને માથા ફગાવ્યા. કમ યુ હતુ એ ચિત્રકળાથી જ એક કામગીરી કરતા Map ઉપર આખી પૃથ્વીનું નાન આખી શકાય છે એ ચિત્રકળાથી વિવિધ દેશોની દુનિયાનું પ્રવેશ, વનસ્પતિ રાજ્ય, સીનેમેટોગ્રાફ, સ્પીરીઓગ્રાફ, વિગેરેથી પ્રવચન કરી શકાય છે એ ચિત્ર કળાના પ્રતાપે નિવર્તમાં અમર નામ મેળવી ગયા છે

તેની જ રીતે યાત્રિકાથી દુનિયામાં આશ્ચર્યોત્પાક અદ્ભુત વસ્તુઓ બની ગઈ છે. યાત્રિકાનાં જ્ઞાનથી મી. ઇ. પુ. ૧૫૦૦ વેળા મમયે આફ્રિકાથીજ અમુક યુગ્મિતથી બનીઓ તેની અમુક પ્રદેશમાં આવતા દુરમનનાં વહાણોને બાળી નાશ કરીને જ સમિતના પ્રભાવથી Gib & Crane ના મગે વહાણોને અમીષ આવતા સમયથી ઉંચા લઈ પડતા મૂળી તેનો મન્દર નાશ કરવામાં આવતો. તે જ યાત્રિકા મગથી એક વનશાસ્ત્રી એમ કરેલો કે દુનિયાની નહા એક પગ નાખતા જોઈથી જગ્યા મગે તો 'લીન'ના બગથી આખી પૃથ્વીનું ઉત્તોચન કરી શકાય તે યાત્રિકા મગથી વર્તમાનયુદ્ધમાં એક કનાકમાં અનખ્ય જોશ છાડી શકાય છે તે યાત્રિકા બળના પ્રતાપે પર્વત ચીરીને આગગાદીઓ ચનાવવામાં આવે છે યાત્રિકા મગથીજ લડનમાં તેમ જ જનકતા વિગેરે મોટા મથાળામાં આગમોટા માટે આવરા તથા જવાના ઉપર અને બન્ધ થઈ નાં તેના પૂત બાધવામાં આવે છે તે જ સમિતથી દેખનદી નીચે દૂનો દોળાથી શકાય છે પરંતુ આ બધી કામગીરી કેળવણીના અમરૂપ છે

એ જ પ્રમાણે રાષ્ટ્રીય રિવાજોનાથી આ મનુષ્યદેહથી અદ્ભુત વસ્તુ જ્ઞાન મેળવી શકાય છે અને જેના નાનથી અદ્ભુત આશ્ચર્ય પમાડે તેની રીતે યોગેના વ્યાપિ દૂર કરી શકાય છે, જેની મ થી સરીક સુદ બનાવી શકાય છે તે પણ કેળવણીનું વિશેષ અંગ છે

આથી એમ એ, એમ ડી એન સી ઈ સમીતાચાર્ય વિગેરે થરાથી મનુષ્ય નાં જાણનાં જ્ઞાનથી પડતુ તેની જ કેળવણી લીરામાં પોતાને મપૂર્ણ માનનાર પોકાનું જિજ્ઞાસ કરવાને બ ને કેટલીકવાર અહિન કરી બેને છે આથી જ શ્રીબનુદર કહે છે કે -

यदा किंचिच्छोऽह द्विष इव मदान्य सममव

तदा सर्वज्ञोऽस्मीत्यमवदवलित मम मन ।

૫૨-૭, यदा किंचित्किंचिद्बुधजनमकाशादवगत

तदा मूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगत ॥

અને તે પ્રમાણે *A little knowledge is a dangerous thing* એ વાક્યનો અર્થ મમ જ શકાય છે

પુત્રકોના અજ્ઞાન માટે બને અમુ અમર નિર્ણીત કરવામાં આવે અમુ-પરીણાઓ પામ કરતાં માટે લાને ઉન્નતનુ પ્રમાણ ડાકી કરવામાં આવે પડતુ કમનાં માટે પ્રવચન નાવતા વિદ્યા એવું શિથિન વાગ્યુ બાવડુ પણ વાગ્યવિદ નથી તેને પુવારન્યામાં વિદે પાઈન દિવસ છે જતા પણ અમુ જ કામ વિદ્યાને નાં મુન્દર કરવું ને લેતા ને નિમત્સાની

ની ઉમ્મતી આતાઓ તોડી માર્ખ

વાંતું પાન-ધાય છે આથી જ એક અંગે જોવામા આવે છે કે મલેગિ વસિ પ્રાણ વિદ્યા સર્વાત્મનાં
 સુધે । મલેગિ સ્વામી કલદા સુલભા સાન્વજન્મનિ ॥ એટલે કે કેળવણી-વિદ્યાપ્રાપ્તિ માટે અમુક અન્ય
 કે ઉમ્મતી કોઈ પણ જરૂર નથી બાં તે તો મને તેટલી ઉમ્મરે પણ ગ્રહણ કરી શકાય અને તેનું
 વળ નકામું જતું નથી વિદ્યાપ્રાપ્તિને માટે સમય, સ્થળ કે અધિકારની મર્યાદા મધ્યોત્તી
 જ નથી આ જન્મમા નહિ તો જાનતા જન્મે પણ તે ફળ આપે જ છે મહાન પુરુષોના
 ચરિત્રો વાચવાથી પણ એ જ વાતો પુષ્ટિ મળે છે કે મોટા પુરુષોમાના ધણા ખરા-
 એએ પોતાનો અભ્યાસ ઘણી મોટી ઉમ્મરે શરૂ કર્યો હતો, એ ઉપરાંત આજન્મ નિદ્રામેનનમા
 અને નિદ્રાપ્રાપ્તિમા જ પોતાનું જીવન ગાળનાર સે કડો-મટકે હજારા મહાત્માઓના નામ
 ઇતિહાસ ગુણુ કરવા આજ સમયે છે અને એવા પ્રત્યક્ષ દર્શાવતો પણ મળી શકે તેમ છે વિદ્યાને
 જ પોતાનું સંસ્કૃત માનનાર-વિદ્યાને જ પોતાનું જીવન માનનાર અસંખ્ય મનુષ્યોએ પોતાના
 નામ અમર કર્યા છે, એ કોનાથી અનુભવ છે ? શ્રીમદ્ગણચર્યે બીજા સર્વની ઉમ્મરે
 નિર્જિજ્વલ કર્યો, એટલે થોડા વખતમા અમુક જમા પ્રાણમા પણ ન રીખી શકાય તેનાથી પણ
 ઉમ્મર વિચારો લોકો જાણી શકે એ સુલભા સાન્વજન્મનિ એ વાક્યનું જ અમરપુ
 કાવે છે -

શ્રીકૃષ્ણદેવે પરમ કલ્યાણકારી વિદ્યાની શોધ માટે રાજપાટ તથા વૈભવનો ત્યાગ કર્યો
 એ સદ્ગુણવાન જીવન જીવન કાષ્ટકે પોતાના તરીકે ઉપર ખીવાના પ્રહાર પણ સહન
 કર્યો મસ્ત કરી જગન્નાથે કેળવણી (સરસ્વતી)ની ઉપાસના દ્વારા ગંગાજીને "ગંગાનદરી"
 એ પ્રત્યક્ષ કર્યો અને મણિકુંડિકાના આવન પગથીઆ ચઢી પોતાને સપત્નીકે પાનન કરવા
 માટે બોલાવ્યા

રાવણાદિ રાક્ષસો નિઘારૂપી કોટકિનાના આશ્રયથી દેવતાઓને પણ હરાવી શકતા
 વર્તેમાનપુદ્ગલમા પણ નાથકો કેળવણીના પ્રનાયથી પરસ્પર મુદ્દમા જોડાએલા સૈનિકોને બચાવ
 કરી શકે છે એ જા સમયે નાથકો કેળવણીમા ન હોત તો સમગ્ર વિશ્વનો નાશ ક્યારનો થે
 થઈ શકે એટલે આવા અનેક કારણોથી, સર્વ પ્રકારનો ત્યાગ કરતા ધુનડની પેઠે પ્રકાશ
 નહિ જોવાની શકિતવર્ગી પ્રાણીઓ જેઓ કેળવણીનું રહસ્ય નહિ મળજવાથી પોતાની મૂર્ખતા
 કમન નહિ કરવાને બદલે કેળવણીમા દોષ જોનારની દનીનોતો પરિહાર કરી શકાય છે,
 કેળવણીનો વિરોધી પોતાના અસ્તિત્વમા મક્કા લાવનાર જેવો મુખ છે સૂય સામે ધૂળે
 ઉતારનાર જેમ પોતાને જ હાનિ કરે છે તેમ કેળવણીમા દોષ જોનાર પોતાનું જ અસ્તિત્વ
 કરે છે , કાંઈક કે અમુક વસ્તુો મિથ્યા ગણના બોલી જાનામા પણ જ્ઞાન જ સાધનભૂત
 છે ઉત્કૃષ્ટતાનું આનુભવિક જ્ઞાન મેળવનારા અભિમા પશુ મુકે તેમ ચાલનાર ॥ આ નોકોએ
 એવા એક તપસ્વી જ્ઞાનનિદાની દામરકરીથી પરીક્ષા કરવા શક્તિ કરી અને તેનું પરિણામ
 એ આ પુ કે નિદાનપ્રણીથી ગદ્યવચનો સમૂહો નાત થયો એવી જ રીતે જ્ઞાનનું મોહાલેખ

જાણના હતા નિરાશને અને માત્ર દોરના જતા ગુલામો પોતાની આખ ખોઈ જ્યાર
નિરાશને તે રક્ષક જાણનાર અમજનાથી પાત્રનાં નિયમ રી રામનરૂપે આવેના વિષ
ભગવાનો તે ૥ નવુ પગના બુધિવાન નુ જોના પશ્ચિમને બનિગજનુ ગવણ કવના માટે
ભગવાનને પોતાને પાતાગમા રહેનું પડ્યું

નિઘા માતાની પેરે રક્ષણ મરે છે અને પિતાની પેડ હિતમા નેડે છે અને તેથી જન્મ
દાતા માતાપ નો પોતાના સતાને ગરબી ન આપે તો માતા વેરી ઓ પિતા શત્રુ
નણાય છે એટલા જ માટે કેળવણી નહિ લેનાગ પુરો કે ભીઓ પુરા જોમ અને નિસે
પણ સયને જોડિયમ્તુ નથી તેમ કેળવ ટીના નામ નહિ જાણનાથી તે પ્રતિ ઉપેચા કર છે
નિઘા કે પનનારૂપ હોવાથી તેની ઉપાસનાથી ધન-વૈભવ યગ સર્વ મળે છે મરણ કે તે અપશ-
મણિ કરતા પણ અધિ- છે, માટે સર્વ સુખઆધક નિઘા પ્રાપ્ત કરીને અપશમણિ મેળવ્યા
પછી પણ મુનક ઉદ્દેશો શામાટે રાખના? પચમ જ્યારનો પણ ગત્ય અપારી શકે તેની
સ અવનીની ઉપાસના કરી શામાટે ઘેર ઘેર ભટકુ પડે? પરન્તુ કે પનનારૂપ નિઘા પ્રાપ્ત
કવના જતા પણ નિઘાના ઉપાસકોને અપકતા નેરામા આવે છે તેનુ શુ કારણ એનો પ્રશ્ન
કવનાને આપણે એટલો જ જરામ હૃદય કે તેનો ઉદ્દેશ મુદન હોવો જોઈએ અને તેથી સમમ
ઉપાસક તે બને છે અને અતલજુ કલ લેવા એ પ્રમાણે પરિમિત ફાળે જ મેળવે તેમા શુ
આશ્ચર્ય? કાગ્યુ તેના પુરુષો આમાનો ગોળવો લાવી તે જ સમયે અને તેજ ગોળનામાથી
ઉદ્ભવના આમાની કરી આખનાની ઇચ્છાનાગ છે દેશભક્ત ગોખલે મદનમોહન માનનીઆ
પીરોજશા મહેતા, દાનાભાઈ નરોજી, એનીમીસા નિગેરમાના કોલે કુ ન- ઉદ્દેશથી પોતાનો
અનાસ શરૂ કર્યો હતો? કિયાની ઉત્પત્તિ સાથે જ તેનુ ફળ મેળવનાની ઇચ્છા રાખનાથી
કિયાશક્તિના વિભાગ પછી જાય છે અને તેથી જ ફળ અ પ પરિણામવાળુ આવે છે અને
વિઘાનિના કારણ દ્વિતિ હરે છે અવપ્રકાશ-બહિ પ્રાણ મૂર્ચ દુષ્ટી અથવા વા ગાના આન
રણથી જોમ જાખો જણાય છે તેમ અચન સાલિનગી શ્રદ્ધાના અભાવે વિઘાને વિગુણ બના-
વીએ છીએ અને ઉત્તમ સુખપ્રાપ્તિના અધિકારથી ન્યુત યદ્યએ છીએ

અદિ એક એવો પ્રશ્ન થાય છે કે પ્રયોજન નિના મહત્તી પણ પ્રશ્નિ થતી નથી અને
તેથી માત્રોમા પણ અવગ્રાહિ ઉત્તમ લોકની લાવના જોવામા આવે છે તેનુ શુ? આ પ્રશ્ન
બ્યાજથી છે અને તેનો જવાબ પણ પ્રશ્નમા જ આપેનો છે કે મદ પુરો માટે તેની આવ-
સ્થકતા છે પાળીમા પગ નહિ મુકનાર કદી તરતા શીખતો નથી, તેમ કમમા પ્રવૃત નહિ
ચનાર સ્વપ્ને પણ મદી નિજ્ય મેળવી શકતો નથી પરન્તુ તરતા શીખ્યા પછી, કર્મનુ રહસ્ય
જાણ્યા પછી મનુષ્યને તેવી જરૂર રહેતી નથી. બાગક ચાનતા ન શીખ્યુ હોય ત્યામ્તરી ચાનણ
માગી કે તેવી કોઈ વસ્તુની લાભે જરૂર હોય પરન્તુ ચાવતા શીખ્યા પછી પણ ચાવણમાડી
રોખનાર જોમ દારવને પાન ચાર છે તેમ આદર્ષ પણ સમજુ રોમ દાળના માટે ઔપધ
પાનુ જોઈએ અને તે પીગે તો સામરો માગડો પણ આપવો જોઈએ પરન્તુ રોમ મગી

જ્યા પછી-નાન-આમ કર્યા પછી પણ તેની જરૂર હોય તે તો મુખાર્થજ દરેવાય. રાત્રિમાં સ્વપ્નદિની બાનનાનુ કારણ એ જ હોયુ બેઝિએ કે મોલપેદ એ અનુદ્વજા છે અને તેથી દૃષ્ટ કરીમા જ શ્રદ્ધાનાળાને તેની જરૂર છે પરન્તુ સાડરનો ગુણ બળ્યા પછી તે ખાવા માટે આમદની જરૂર નથી તેમ નિવાનુ ખરૂં ગદ્ય બળ્યા પછી તેની જરૂર પડતી નથી.

તે આમ છે તો ક્યમા બે જણાવાનુ કારણુ નુ ? તેના પ્રમુત્તમા આપણને જણાય છે કે અધિકારના બેદના પ્રમાણુમા ફળનો ભેદ થાય છે નહિતર એક જ અમ જમનાને બિન લિખ અસર ધણીનાર થતી દોષ તેનુ દેખાય છે તેમ ન થાય પ્રકૃતિભેદથી જેમ એ જ અનાજ મરતે એક મરખી રીતે માફક આવતું નથી, રોગના બે થી જેમ એક જ દવા બવાને અનુકુળ થતી નથી તેમ અધિકાર એક મરખો નહિ હોવાથી નિવાનુ ફળ એક સરખુ નોવામા આપતુ નથી આ બાબત વિશેષ અપદ્વ કરના માટે જ લખખતિ કહે છે કે વિતરતિ શુભ માત્ર વિચાર ચર્ચા તથા જડે વિચેરેનો ભાનાથ એવો છે કે શુ સર નિવાધીને એક સરખી રીતે જ બોલ કરે છે, કોઈને શક્તિ-સમજણ વધારે આપના નથી કે કોઈની શક્તિ લઈ લેના નથી તથાપિ વિશુદ્ધ મલિ જેની જેની શુદ્ધિ ગ્રહણ કરનામા તીવ્ર છે તે જેવી રીતે સૂર્યનું મિત્ર ગ્રહણ કરી શકે છે પણ હીકરી ગ્રહણ કરી ગતતી નથી તેમ મદ બુદ્ધિનાનુ ગુરુ-પદ ગ્રહણ કરી રાકતો નથી થનણુ મનન અને નિધિાસન એ ત્રણે રીતે જ્ઞાન મેળવના રિના નિવા મપૂર્ણ બને કમ આપતી નથી જાડને ઝળી તેમાથી ઉત્તમ ક્ય પ્રાપ્ત કરનાની શ્રદ્ધાનાળાએ નિદલ-નકામા હોડના જાને, પાણીથી પોષણ આપીને જાડના ઉત્તમિકમને જે રીતે ટેકા મળે તેવી દરેક કાળજી રાખતી થટે છે તેમ નિવાબ્યાસમા પણ સમજવુ તેમા પણ જ નિશ્ચયન-નિશ્ચ-પલિઓથી ક્યનુ રક્ષણ વિગેરે કિયા ત્યારે જ ઉપયોગી બને છે કે ત્યારે જમીન બગાડર ખેડીને તેમા યોગ્ય ખાતર નાખીને રોષા ઉગાડના યોગ્ય મનાવવામા આવે છે, આ જ આ મથગે આપો ગૃહકેજરપી ઉપર આસીએ બીએ

જ્યા મામાપ જ કેજનાએના હોના નથી ત્યા બાવકના નિલમતી અને ઉત્તતિની આશા બહુ જ ઓછી ગખી જમય છે ગરણ કે કેળવણીનુ ખરૂં ગદ્ય અનુભવમા આન્યા નિના બાળકને કેળવવા તરફ તેઓનુ વલ્લ્ય હોતુ નથી અને તે જ ગરણથી રમત કેળનાએવા વગના બાનકો રાચના લખતા પણ જેવુ તેનુ લીખીને તુરત અભ્યાસ હોડી ને કે કારીગરના બાળકને જે ઉત્તમ જ્ઞાન મળે તો નિષ્કર્મ અથવા આકર્ષીતીક કે ન્યુટન અથવા એડીસો કે એડીસન આપણે ઉત્પન્ન કરી શકીએ એ તના બાવકોને જે કેળવવામા આવે તો જમીનમા ઉત્તમ ખાતર નાખી પાનાળ કુનાઓ કરી અન્ય દેશમા જ ઉત્પન્ન થતી વસ્તુઓ આપણા દેશમા ઉત્પન્ન કરી શકીએ કાપી, તોળકાન, બીટ, ફાવગ બરેટા, ચિકુલીનીક, સમ્પટ, મતના, મુગખી, નાગખી, અખો વિગેરે મોટા પ્રમાણમા હિન્દુસ્તાનના દરેક ભાગમા રામા ને કરી ગકારાદ નાકલાજ સિવાય છુટપીઆ કે અમેરિકા નીરપી કામ કામ કેમ ન મને? હુનાર તેથા સોની વિગેરે પણ જેળવણી મળે તો નેમજિમ બુદ્ધિના પ્રભાવે આપણે ઉત્તમ કારીગર ઉપજા

કરી ગળીએ આથી કારીગરના ખાતોનો તેના કુળ ઉદ્ધમમાં એવી રીતે પ્રેરણા આપતું જેટલે કે એવાં ચોપડી લખીને ઘણા ખરા જેમ પોતાનો અભ્યાસ ઠાગી દે ૧ તેમ નહિ, યત્ન ઉત્તમ કરી રાખી તેના તરફ તેજોપ્રવૃત્ત થાય આ પ્રમાણે કરના માટે નિશાળમાં અભ્યાસ કરના બાળકોના મામાપ અથવા માનીના પરિચયમાં ગિજકાએ મળુ નેઈએ આમ નદી થતું ટોરાથી જ કેળાડી લેખના પ્રમાણમાં ફાળે રાખી થતી નથી બાળકોના સિવાય કરના મામાપને કેળાડીના રહસ્યથી વોકેશન કરનાની પદવી જરૂર છે જ્યાંથી મામાપ કેળાડીના રહસ્યથી અત્યંત નેઈ ત્યાંથી કેળાડીનો પત્ર નાના નદાનો અને તેથી તેના અગિયન બીજા કેળાડીનેના મામાપો વિષુષ દેને એટલું જ નહિ પણ મ દરૂપ થસો ન ને બદાઈથી અથવા અન્યથી વિષુષ થશે ૧૭૫ - તેના બીજા કેળાડીના લોકોને દુષ્ટ ફરથી અન્ય પશુકુ ભાન પણ દોગુ નથી બો તે જ નારજો વીર કેટલાક જાતનાં નથા ખાન રી સાળામાં બાંધી રાખે અન્ય કરનામાં આવતી દેખાય કે કેળાડીનું હૃદય ધર્મીયાર ઉન્ન રો વશુ મેળવી બી એ અથવા એમ એની ઉપાધિ ધાર્ય કરના ના મનમાં, તે કેળાડીના ખાતામાં નહિ દોરાથી, તેમ જ બલુનામાં દોગુ નથી તેથી તે પત્ર નરૂ મે ૨૧ દે દે બારે જેઓ કેળાડી પામેના જ હાતા નથી તેનું તો પુઠુ જ ૧૪

જ્યાંથી આપણા દેશમાં પિતૃઓનું મ્મ પુ કરના આગના ના દિવસોમાં અથવા તો તેની જ અન્ય તિથિઓનું મહાપુન્યમ-કરી જ્ઞાનરૂપી અશ્વત્થ (ધીપળો)ના મૂળમાં જન્મિયન (ઉરેન) કરનામાં આનંદ ત્યાંથી આપાતિ કાયમ હી પરમ્નુ તેની ઉપચોગી બાળકોમાં વિષમરણરૂપી જળ મૃદુમન્દીરના પાયામાં ધોધમાર રતના લાગ્યું ત્યાંથી જન્મ પ્રત્ય સર થયો, પોષક તત્વ નાશ પામ્યું અને સુદૃઢ મનીરો બેમાં જઈ જ્યાં નાગ્યા લોકોની અભિવ્યક્તિ ઓગી થયા બાળી અને એક મમ્મે કેળાડીના ઉન્ન સિખર પ્લેથેના આપણા આર્થિકનમાં સમતીની કૃપા ઓગી થયા નાગી અને એ સમયે જ્ઞાનદ્વો ધીય સરસ્વતાચ એ પ્રમાણે જે શ્રી અને સમન્તી એક મથળે હતી તે જ મથળમાં મનેનો એક સાથે બનાવ થયા નાગ્યો. તો પણ વિજયી શાનિયિય પાનક મિગિલ સગકાગના જેમની નીચે ભાગનર તનુને ફરીથી મુનતાન લગા ના ના હિન્દુસ્તાનને હરખાનાનો મ્મ પ્રમથ આ થો પ્રત્યથી ૧૪ થયાના સમન્તીના મદીરોનો છલોદ્ધ થયા માગ્યો અને યારી અત એ પુન મગ્ન તીની આપણા દેશમાં સ્થાપના કરી અને તે જ સત્તાના પ્રનાન બો પ્રત્યથી નમ શિક્ષ- દત્તપત્તનામ-નનરામ-ગોવર્ધન ભ-મન સુખરામ-મણિભાઈ-દાનાનાન-મેળાનાથ જ્ઞાનદગર કેનાપિ-કા ન-કાગામા-મધુવયરામ-કૌશિકગમ-રણુગતનામ-નગવ-તગા-પ્રાજપે-અથાનાન ન-ગ-ગ-આન-શકર-માપુભાઈ-મણિભાઈ-ઝા નિલા તથા નાગદ વિગેરે આ ૧૨ નો, માન્ય વન ગોથ તે-નદ ૧૮ દિરેજ ૧૯ મહેતા-નેલવન્દ્રજ-મુરેન્દ્ર ૧૯ મેન્ડ-મુમ સેટ પિલા-લસિદ આદિ ઉત્તમ દેશબંધો-કનન પ્રનાપસિદ-ગાયકવાડ સવાઈગવ, દરબજા નન વિગેર ઉત્તમ નાગકર્તાઓ, નિવેનાન-૮, ગમતીય, ગમમોહનગથ, ગમકૃષ્ણપરમહમ માનન્દમ-રત્ન,

રોગી ગમચડા આદિ ધર્મોપદેશના-આપણી આ આર્થિકમિતી કાળે ફરીથી જન્મેલા નાવના કે પત્ર થયા અને જે સન્નતીની રૂપાથી આપણી પ્રવૃત્તિ ગૌરવ પ્રાપ્તીનકાળે થઈ ગયાં અને જે ગૌરવ તે જ પગલું પાછું ગણી ભગવતી સરસ્વતીની પગ સેનાથી માન યુગ્મ-અમેરિકા તથા જાપાન વિગેરે દેશોમાં પ્રાપ્ત હું છે તેનું ગૌરવ પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાનો સમય મમીષ આપતો જાય છે એનું મૂલ્યનામ ચિન્હો પ્રત્યક્ષ થતા જણાય છે

કેળવણીનું માહિતી લેવાને સમજનારા માટે પ્રાચીનકાળમાં પણ પ્રવલ્લે થયા છે પરંતુ ગ્રીકોની અનુકાળમાં તથા પછી તુરંત પ્રયત્ન કરના પ્રકારમાં આપના આપ મીચાઈ જાય છે તેમ તે ઉપદેશ તથા પ્રવલ્લ નક્કર બનીએ તેટલું લોકોનું ધ્યાન ખેંચાયુ હોય તેમ જણાયુ થાય અને જાય રહ્યું સમજનામાં આ યુદ્ધે તે તે પ્રમાણે ક્રિયામાં મુકના જેટલી સપ્તિ પામી હોય એમ લાગે છે એટલું જ નહીં પણ આ જમાના સુધી પણ તેટલી સપ્તિ પ્રાપ્ત કરવાની સમ્યા નહીં જેની જ (*proper fraction*) આવે છે અને તેથી જ પ્રતિવર્ષ આપનામાં આપના અમર્યા ભારતો આપનામાં આપના અને- મડળો પોતનામાં આપના અને જાણાઓ, તે માટે એ ન જામાં આપના, મોટા ભાગના પ્રમાણમાં સતોષકારક ગિણિતમ લાંબી શક્તિ હોય તેનું જણાયુ નથી

આ અર્થનું કાલુ તપાસના જણાય છે કે યાગ અધિગતો નિહત જનામાં આપનો તથા રોગનું નિહત ના પછી પણ ગેગ નામુદ ન થાય તે વાત માની ના તેમ નથી એ જ નમાળે અધિગત નિપજ કરીત ઉગમિઓ (*Degrees*) આપનામાં આપની હોય તે અમાન કેપોરિ પ્રાપ્ત કરના અમી રીતે સાનનમજ કે અમી અધિગત પ્રાપ્ત કરના જોનામાં આપના નથી તેનું ન અને કેળવણી લઈ ઉત્તમ અધિગત પ્રાપ્ત કરો એમ ભવે બને પરંતુ તેનો ઉદ્દેશ રાખી જાગી લેરી શકે જનામાં આવે તે તે અમર નથી જ અધિગત નોંધક ના માટે મોટા હોગેમાં (*Junior*) નિમ્ન તથા Senior રંગ પોની નમ- પ્રવલ્લ કરવામાં આ થો છે અને તે અમર પણ થયા છે ગરણુ કે એ રોગો અમ્યા વક્રને જોણુ ખમયુ પા જે જનારે તેનું ગેરણુ ના ગણવામાં આનું નથી ના અધિગત નોંધક પ્રમાણે ઉચ્ચધ્યાન આપનાને મલ્લે રો ખાતર થયા આપનામાં આવે છે આર્થ ના મધ્યસ્ત્રી જ પડે છે અને તેથી ભાવિ પ્રવલ્લ ભાવિ યુગનાને બદલ મગડ કે અમર માનાનું બુદ્ધિ-મોજગોષ તથા આગમ એના બનરતન થઈ થયા કે કે અધિગતનિમ્ન થો એ તે બુદ્ધિ માગે એવા અથવા કરનાઈ જાય છે જેની સપ્તિ ઉપ- આમુરી સ્પર્શિએ અધિગતના જમાનામાં મિજય મેગથો છે અને તે જ આપત્તિ કારણ થઈ પડ્યો કે, પરંતુ હવે અધિગત નરક લોખલુ વલ્લ ખચાય છે અને શ્રીકૃષ્ણ જેના સુશિલિત પુરો ની, અપેક્ષિતો પુા ભાવ કરવા લાગ્યા કે આ તેના પરિણામે *Wanted a Matric* or a B 4 તે માટે *Wanted an assistant or a Head Master* એરી

પરીક્ષાઓમાંથી યગમળીટરથી કરનામા આપતે ત્યાસુની આપણ ભાવિ સુધારાનું જ નથી ચારદાખાની ઉપાધિઓ અને ભાવે ઉપાધિઓ જ છે અનોના પાના પારે ઢગી જનાથી સગવળી પ્રમત થતા હોય એનું માનનાને કાઈ પ્રમાણ નથી

આપણા સુભાવે જગતિતા બનરોગવેધે મારવાળીક (University) ના પા ઉનાર્પા છે અને તેથી પરીક્ષાપદ્ધતિમા પ્રેક્ષાર થના વાગ્યો છે શિક્ષાપુસ્તકમા બોન્ને પવના ના પછુ વ્યવહારોપયોગી ચિત્રણ (Manual Training, Book Keeping) ખન ઢગવામા આનુ છે તે પછુ શિક્ષણમ્મ ન્યામુવી બુદ્ધ પરચાજ રહેશે ત્યાસુધી તે પ્રમાણુમા ઉનનિ પછુ દૂર જ રહેશે વેપાર ઉદ્યોગની શાળાઓની મ્યાપના દાગ આપણા સુભાવ્યતુ દા ખુ પુ છે પગનુ તે અમુદ જ પ્રમાણુમા એક નગાગી લેખ- “ માનુષી ” નામક મામિકપનના એક અકમા નખે કે “ પ્રાચીન સમયમા-ચાર પર્ણની અન્યથા હતી ત્યારે- પ્રાથમિક-માધ્યમિક તથા ઉચ્ચ કેળવણી દુગ્રજાત અને મફત આપવામા આવતી આજની ઉપાધિ પેટે જતોઈ એ વિદ્યાપ્રવેશનુ ચિન્ન ગણાનુ’ જ્યાર પ્રાથમિક કેળવણી માટે ગોખનમે દેક અર્પણ કર્યો જના તે બીન ઉડી અધુ ત્યારે ઉચ્ચ કેળવણીની તો આખી પછુ મ્યાંથી પ્રાપ્ત ઉપોગત ક્રમ નિયમમ્મ આને તે માટે વિદ્યાર્થીઓ-શ્રીમત કે મરીજ રાજા કે નદ-સવ મનુગી માગી હુ ને નિવેન ઢગના જે નિયમપ્રમાણે શિષ્યોને પંચી આપનામા આવતી શિક્ષણ આપવા માટે શાલજનમ ખામ જુો પાડરામા આ થો હતો કે જેનુ કામ ફત્ત બજીનુ અને ભગાનવુ એટનુ જ હતુ અને તે વગના પોષણ માટે ગમ્મઓ તથા ધનપનિમે પગ રાગાદિ નિમિત્તે તેમને (શાલજુને) ફત આપતા જેમાથી મેમ કુવપનિ ૧૦૦૦૦ શિષ્યોનુ પોષન કર્મો તથા શિવજ આપતો વિદ્યાગુરુ જ્ઞાનજ દોઈ તેને વપ્તો અરૂ શ્રે-ગજનાના આવતો ગાઈતો નગ પા નિત નાખે તો ગમ્મઓ તુરત તેની વહારે ધાતા એ ન રાખે ગમમ્મન વિશ્વામિત્રના યનની મ્યા કરના મ્યા હને આજ તેથી વિપરીત જોરામા આવે છે જેટનુ માન અ યને મગે કે તેટનુ માન કેળવણીખાતાના માણમોને મળતુ નથી માથી જ પ્રમત ઉચ્ચપણ થાય છે અો પ્રમએ જ પોતાના દણ્ણતથી નીખવેના અગિત મો આગેપ કેળવણીખાતા ઉપગ અને તેના અધિજારીઓ ઉપગ આવે છે આથી આજ આપણી પ્રત જે અધ્યાગનિમા આરી પડી છે તેનુ કાગળ એ પા દોઈ નમે કે વળાના પ્રાણજો ફ એ મનુષ્યપોષક દુગપૂર્વક અના ડ કરવામા આવે કે યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠત્ત્વમેદેમ્મો જન એ સીકુપનાન્ય પ્રમાણે તેમ જ “ પોષક મોને ધરની વાણી ” એ નદરત પ્રમાણે ‘બાળકો મેનીન ન ધાય તેમા મુ આનર’ જના શિલકનમ તરક માનદણ્ણિથી જોનામા આનતુ નથી આ મેજનની તો આતા જ કેમ? આવી ચાદણો માનના યદ્ય શિદ્ધિર્ભવતિ સાદશા ૧ એ ન્યાન રમાપા કેળવણી જેની ઉત્તમ ધ્વજની પ્રસાદીતો આપણો લાલ ન મગે તેમા પણ નુ આ નરકે ૧૭૫ ૬ તેથી કેળવણીનુ અરૂ રદમ્મ જાણનામા આવે જ નર્તી એમુ જ નર્તી પરનુ ધોને નામે, વિધર્મીન જ આવે

— અપણ

ઈશ્ક-કુભારણ.

વેપક — રા છોલણ.

ભૂમિકા — મંડલની બાત જાના સાથે મૂરની કાચગાળિથી મળી ગયેનો આ દુનારો
માનીખાણનો દીગ પ્રકાશમાં તારી-જાતની આપ આજ નાખરા દને “કુભારિતેન્દ્ર”
ના મોન એવન્ટ ૧ ન ઓનિયા જોઈ ત ક નાના કયાં તો પછ તેઓએ મોનાનો પહેતો
અને જે આનની-મોમરની અમામ અો રૂકનારે ની-જનાર છે ત્યામુધી ચોલવાને જાણના
અને તે તેરીખ ને મદીમા આવાતી છે તો મનોનગરક ખુનામો ન મળવાથી દમારી
કમા લુને તમે ઇન્માદ આપનો એ આવા સાથે તમારા તરફ મોદની અમે મનોપ માનીએ ડીએ
દમે કુમાર થ્યા ૧ મોડાના પા ના પમના મોમર પાઈ કીમે ડીએ ૨ ને દિરમે-અમરવી
દેરીની યમશાળામાં મારિત્યમનો આગમ થયે ત્યાં આ લાનિત્ય નાનુ આનંદપ કાચ જા
ઉચ્ચ (ઉમા રો જરા મનકાઠ જોઈ લેસ છો હા) મે (૧૫ માદની પન છે કે
એક રાત્રે ત્રાચ કહે) આન પામજે સુનેષુ કિ જાનુ ?

સિભાજ આકાંતની આરી દીધી ત કુમા લુને
અખાજ કર ન મિત્ર આકપર ચિતો અદાનાને

ગફ તે પ્રામની આપણ,

દુખની બાધીને આપણ

દીધા છે મોદની મે ગણ-નિલાકમાં જાવાને

તુ અને કાદવે ત્યા પણ-

કરે છે દાડના લાગમ

કરે છે મન્દરો બાણવણ અનેગં ગીત ગાનાં

તે ફેવ આડું ચક્ર,

ઓં છે જોડે ધનચક્ર,

જગની ઈશ્કની ટકર જગ નક્કર બનાનાને

ચાની આકપર પીડા

કષ્ટ તો મારી છો ભીડા

પ્રિયાજ પ્રેમથી હીડા-નરા ઘામે ઘાનાં

નિલાકમાં મને દડક

કર ને છો ખીલ દકટક

એ આવે છે સદ નાદક આ મજનૂને મનાનાં

અગે સાળી ફાળી ખાળી

મ ફાળી પ્રેમની ફાળી

છગર થાળી મગર પાકી ગયું છે પ્રેમ ગગરને

અનન દહ એ હમારો દહ

ન કો જાતી દવે ગગર

ન જારો અમોની તડ નહુ ગુ કહે ખરાખાળે ?

તા. ૨૦.—આરા તો કંઈક હીરા હમારી જાણુ જાહુ હમારા ખીસીને ડડેડે આદિ-
સમા ગાના ઠી દીરા છે. પણ ને અધિપતિની ઈજા દગે તો હમારી મૃતસજીવિની વિદાયથી
તે ડેડે સજીવન કરી તેમની તરફ ગાના કરીશુ વગી અધિપતિમાહેમને શી લીરા નીનાની
આ હમારી નમ્ર સનાદ છે કે જો કાન્યને વધારે આ ૧૦ મનારુ હોય તો સચિત મનાર-
વાની જગર છે ને આપને હમારી ગઝન માટ ચિત મનારસા હશે તો ચિત્તાગતે નગ તખરા
હમારી માનુક-કુભાણે હમણા જ તૈયાર કરેના નાન વપના પાડીયા યહ પણ દામ લીધા
નીના ડગ પાડીયુ વિગેય ગઝન (અગે બૂયોર મહારા ગાય) ગઝનનો સગમ પી હમારી
પટેરી નાઈનની કુભારણુ છેલી લાઈનમા ખરાસણુ બની ગઈ છે અને જો યપખાનાનો જૂત
તેને નાચણુ, મોચણ, માનપુ કે ગાનાણુ બનાવી એ તો તેમા હમને ૧૧ પપુ રામે નથી

મેહનતાણુ

લેખક—૧ ભાનુગાંધી હન્સિન્દ ધાર્મિક બી એ

મનનગના પતિત નિવરત્ન રાજપેરી વણુ સજગન આ મી છે સતેરમા એમની રખી
મનિગ છે દીનોની સદાપના કરી એ એમનુ મુખ્ય કલન્ય છે પડિતગની એક સ મ
જમીન રી છે તેને એમલો ધણો સાગે પ્રમન્ય કરી ગખ્યો છે પડિતજ માટે મમે તે આસા-
મીને પૂજીમે, તો તે તેમનુ મુણગાન જ કગે જમીનદારી જોરા પગીનગય વાગિસિયનથી
કગવા /તનાગાયા કાયમા પણ પડિતજએ આજ મુધી ઠાઈ અધમ ક્યો નથી પટનારીની
માથે મગી જઈ ને કાઈ પાન ખેડતને તેમજે કાન્ય ગન્યો અથવા તો ન મારી ખેડુત
પાસં માય લેરા માટે તેનાપર જૂરી ર્યાદ પણ ઠાળી આ કાન્યો લીડે એમના ગામોમા
પનિજનુ ધણ મા હનુ દુરદુથી ખેડુતો આસીને પડિતજના ગામોમા આસી રમે છે અગે
કગ પૂને છે, તેમની જમીન ગીતા પ્રાય સર કમજ પડિતજ બને ૧ ચુકરી દે છે, ગામને
મનુખો પડિતજને ઈષ્ટ ગુપ્ત તથા તેમ દેસનાને ઈશ્વરની આના અમજ છે

પડિતછતે મે પુત્ર અને એક કન્યા છે કન્યા સર્પથી નાની છે તેને લીધ, ય બાધ
 નુ માનાપિતા, સરના મેહની માત્રા તેના તગ્ગ અવિક છે તેનુ નામ ઈન્દુમતી છે તે
 ઘણી વજગરનીના છે તેનો સ્વભાવ રાત્ર પણુ શુદ્ધિ વળી તીન છે પડિતછતે મોટો પુત્ર
 રામચન્દ્ર થી એ પાસ કરીને પેગ નહીને જનારે વાવદાને અધ્યાસ કરતો હતો સારે તે ઈન્દુ
 મતીને દિન્દી-ભાગ અને ગણિન ભણાવનો હતો ઈન્દુમતી તેના ભાઈની કનેથી જોઈ ગઈ
 ભાગની તો તે અનાયામે યા કરી લેતી રામચન્દ્રને આ દેખીને આશ્ચર્ય થતુ હતુ કે જોઈ
 ઈન્દુમતીને અતાનરામા આનતુ તે સર થોડા કનાકમા એ યાદ કરી લેતી હતી, જો કે ખીન્દો
 તે મોટે કરનામા આખો દિવસ પણ નીકળી જતો રામચન્દ્રનો તેની બહેનની તીન શુદ્ધિ દેખીને
 અનમાં તે મનમાં પ્રણા જ આનન્દ થતો હતો ધીરે ધીરે ઈન્દુમતીની દિન્દીની ઉચ્ચ શિક્ષા
 પૂરી થઈ ગઈ હવે તેને નુ નીખરતુ એ આમનપર રામચન્દ્ર અને પડિત ગિરગ નતી વચ્ચે
 જોઈ જિન નીચે પ્રમાણે વાતચિત થઈ

‘ નિનાશ, રૂઢિમતી હિન્દી અને સાધાનશુ ગણિત બાપી મુખી હવે એને ખીલુ કાર્થ
પાણી નીખાવવું જાહેર છે ’

‘બેગ, ડો-રીઓને વણ બણા નાથી તો નાલ? એમને નો-રી તો ડરી જ નથી
ધરના દામખજો માટે આપુજ યોગ્ય છે’

પિતાજી, તો નિઘાનો મુખ્ય હૃદય નો મી ઝબકાનો જ હયા ! નિઘા નાનને માટે છે,
એ માનને આપ બરોજ નથી માનતા શ ?

‘હુ માનુ તો જરૂર છું પણ ઓઢગીઓને રિંગ નાન પી જરૂર જ રી છે’

‘પિતાજી ભાગ્યનામા તો પુરુષોત્તમ પદ્મ વિગત જાનની જરૂર નથી કેમકે, એ પાત્ર પોતાને સ્વ-મતાનુસાર જીવવાની બસાગના સર્વ જ્ઞાનના એકમાત્ર પાતા બની બેસે છે.’

‘એ લોકાતી જાત જના ઘો ઊંચીઓ મિજે લખીને શુ જસે મિચાર આપણે આ
મિત્રપત્ર - માતો છે’

‘‘પોતાના ધરને શુભધામ બનાવવે પોતાના મનાનેને મુખ્ય ભાવે અને ધર્માર્થના લેન સમૂહને ઉચ્ચ છાવનની મહત્તાતો અનુભવ પોતે જગે અને અન્નધર્મો ને રાખવે’’

પ્રમાથમનુ નાન લણુનાથો જ થય છે, એ નાન બેગ, મારી અમજલુમા નથી આવતી
 નું નેડું કે નમુએ પી એ. એમ એ, હોટેલમા લોગન ર છે, અને કહેતા નમ
 આવે છે કે, એ લાખાલક્ષ્મી પલ જરા પગ નથી રતા એની સુશિલાથી તો અશિલા
 જ સારી "

પિતાજી, હું મો પોનાને ત્રણે ભાગનાનું સમજી હું કે આપે મને જગ્યા આપશોની
પૂરી સનનુંતા આપી રાખી કે પિતાજી શિયાનું દુકાન આનાથી સિદ્ધ ન થયું જેની
સિદ્ધા તેનું જ રૂન એ એની શિયા પેટે કે તેનાથી તેમને વર્ણાશ્રમ-વશનું નાનું માથું
નથી પડતું એ અમરને છે કે અમરના બરા છત-જાતુ પેલ થતા જ મોટા-નાનાનો કોઈ

મેના અને પ્રામગને હાથે વાલેના બોજનમા—તે એ એ—મનની બહારની સજાઈથી રાંધે
 વામા આ પુ હોય તો—જાઈ રહે નથી આ નાતને એ યોગ માને છે, એમાના ધણા તો
 એમનાંમા કાષ્ઠક નૈનિક બળ છે, તેમના અન્તરાત્માને અનુમરીને આચરણ પણ દરે છે તેટલા
 માટે ને નો— હંડે છે કે તેમનાં મન્નાન આ એ ને માં અને એમના ધાર્મિક વિચારાનુસાર
 આચરણ ક્રમે તેમને માટે યોગ્ય છે કે તેમને તેમનાં વર્ત્તમાનકા શિખરવાને અનર્ગ
 પ્રયત્ન કરે, કાચુ કે એ નિશાનો અગર ક્રમે-ક્રમે શિખરવામા નથી આવના પણ એ
 ધર્મશ્ર-ધોની પણ પચાઈ સાગ આગ વિદ્વાન પહેનેથી જ કરે કનાક એમાવી પણ ન
 સુવડે તેમના મનો પુષ્ટિ થ- નાકર ન રોની રા' નિયત મનુષ્યની શુદ્ધિને પરિષ્કૃત અને
 તેના વિચારોને પા માલિંગ કરે છે પગ્નુ પ્રયે મનુષ્ય દર્શિખિ- ભિન દોષ છે તેથી
 કરીને એ એક બામનના મનની આરી છે તે જ બામન બીજાના મતે ખરામ પણ હોઈ શકે છે

‘ મેટા, તુ બધો ગળો છું અને જુના જમાનાનો માપામ છું તેથી કરીને તુ મ્ને
 તા’ દર્શિન દુ મુજમ મનાવ ક ઈન્દુમતી’ શિખરવુ જોએ ’

‘ પિતાજી, અગ્રેજી નીખ્યા વિના મનુષ્યની શુદ્ધિ તો સારી રીત રિકામ થઈ શકતો નથી
 હનિદાસ બગોળ, વિના અને બગોળમયથી કામોની નાતોનો જટનો આરો સમાધેન
 નાનામા નાના અગ્રેજી પુત્ર-માધી મળી આવે છે તેટલો અન્ય ભાષાગોના મોગ પ્રથોમા પણ
 મગનો સુખ થી એ ભાષાઓના પુસ્તકો ને ખદાએ તો પતન મોળીને ઉતર શક્યા છે ’

‘ મેટા, હું તારી વાતનું ખડા નથી કરી નમ્તો કાચુ ’ ન અગ્રેજીનું સાહિત્ય જોયું
 છે અને મ તેનો અપ્રમ અગ્રો આ નથી પગ્નુ એટલી રાત તો ઠી છે ન અગ્રેજી
 શીખ્યાથી, એક જાનની રાત ના આવી બધ છે એ’ કમમા મ છા-રીઓ માટે તો
 સારી નથી ધારતો ’

‘ પિતાજી, નાવાયુકત અતનના તો ખરામ નામન નથી ને તાર્કિક મુદ્ધકો ભાષાનું
 મગમ આદિય ના સીંતે તેડુ જાયરણ બમા તો તેમા તે ભાષાનો જગ પણ દોર નથી
 અગ્રિયના પ મેથરે તેના મુરિમાન પ્રતિભેનમા બોકો મીકા ફર પણ પેના નથી છે
 અને પ્રાચીના ન ભરત મિય પણ પેના કા છે હરે કાઈ મિય ખાઈ પરમામારે દોષ દે તો
 રેમા તેની શુદ્ધિને જ વિ ન મમજરો નેઈએ મ ભારામા દાનિકામ સાહિત્ય પણ
 કેપન થાય છે નિખરનાગઓ માટે આરસ છે કે પડેના તે ભાષાના ઉચ્ચ સાહિત્યનું
 ઘન માપે ઉચ્ચ સાહિત્ય બજારસારી એમના કુચા મ્ને ને જમી ગયા પછી કરી પુત્ર
 રેમાથી તે ના નિદિ મ્ને ’ ‘ અગ્રુ અગ્રેજી નાથ થોડ સારૂ પણ બજારને તે તો
 ની એ કુનીના મનુનને અગ્રમામ કયા છે ? ’

‘ ભારતી મ્ને કુમનીને અગ્રેજીનું વિદાણ અપાના વાન્યુ

‘ કૃષ્ણ મ્ને પીએ, ભાગ ૧૭ ૩ ૧-૦-૦ એ. એમ વિષાડી એન્ડ કંપ લિ, મુબાઈ

રામરત્ન એન એન બી ની પરીણામા પાસે થઈ ગયો ગમતરત્ના એ જ પહેલું
 નકીલ થયો તે પહેલા કઈ કઈ સહેનના વધીતો ત્યા વધીનાન કરતા હતા નિરં નડ
 કીર્તી આખા ગદરમા દેના ક્ષી દુતી એમ હા પુતની આ સફલતાને મહંગના મર્મ પેદા
 પોતાના જ પુતની સમતા ગળી એ જ ગરાજને લીધે થોડા જ પિત્રમા ગમરત્નની પની
 ભાન મળી ઉઠી નહેંગના મોગ મોટા કેમો એની જ પામે આવડા લાગ્યા ગદ મા ન
 વાન ના પુતી થઈ ગઈક રામરત્ન માણુ જુદા થોટા કેમો લેતા નવી તેને લીધે એ જોઈ
 કેમો લેછે તેનામા જગ જગ પામે છ. મત્નની પામે ને કોઈ જુદો મુદ્દમો લાનવ
 એ આદમી એ આરી રીતે મમતારના—નસામા મત્નની જ હત યાપ છે જુદો કે
 ચનારીને તમે ની પામ હતગો નહિ ત્યા અને અર્દીઆ—નને જગ્યાએ તમારી હાનિ
 છે ' એના આના સફરદેનારી અને મુદ્દમા બાનેએ તેમની મુરી આ નને પાડી દીધી

કેટલાક મમમના નામ તો ભાઈ દેવગન એમ એ ની પરીણામા પામ થયો, એ
 તેની જગી પગી વૈતાનિભલી નનીન માગથી તાલ પ્રાપ્ત કરના માટે કૃપિ-પિતાનના શિક્ષ
 છુતી પ્રાપ્તિ માટે અમેરિકા જવાનો સકલ્પ કયા માતાપિતા તેમને નકરો આટને દૂ સા
 સમુદી પાર વધ એમ ઈચ્છા ન હતા પન્નુ, ગમરત્ને તેમને ગમે તેમ સમગી દીધ
 ગમરત્નને દેવ ને માગવ્યને માટે જે દગ્ગ કપીયા આપીને અમેરિકા માકરી દીધો અ
 પિયમિત, રીતે માનિ-૧૫૦) રપિયા તેના તગ્ગ એ મોકલતો ગયો

ઈન્દુમતી પણ હવે અગ્રેજી માહિત્યમા ખૂન નિપુલ થઈ ગઈ ' દીશીયન ગર
 કોયેજની જેડી પ્રિન્સીપન ૫૦) રપિયાના માસિક પગારે જો રાજ ભણાના આવે
 ઈન્દુમતીને માનુષાયા માહિત્ય તો પહેલેથી જ સાગાન હતુ હવે અગ્રેજી તથા મરકુ
 જેવી ઉચ્ચ સાહિત્ય રાગી ભાગ્યો નાખીને એની પ્રતિભા એથી પણ વધારે મળી ઉઠી
 લેડી—પ્રિન્સીપન પણ એ પી યાગતા અને શુદ્ધિતી તીનના બેઈને તે પાસર સતાનવન એ
 ગમતી હતી એજો પડિત નિરં ન તથા ઈન્દુમતીની માના ભાનુમતીને હરેક પ્રકારે સમ
 નની રીતે ઈન્દુમતી પામે પ્રવેશિકાપરીના અપારી દીવી થયાસમયે પરીક્ષાનુ-પરિણા
 વાપાયુ અને ઈન્દુમતીને સંવધી પ્રથમ નમર પરીક્ષાતીપ બેતા લેડી—પ્રિન્સીપનના આન
 તથા ગર્વની મીમા ન ન્દી ગમનગ જાના મંજિરદેડની ધમપત્તીએ તેના કુટુમ્બોવરે
 ઈન્દુમતીને મોનાનુ ૫૬૬ આપુ આ સમયે ઈન્દુમતીની ઉમર ૧૫ ૧૫તી હતી

(૨)

ભોજાનાથ અને રયામનાથ બંને સગા ભાઈ હતા એમની પાસે અપાર સપત્તિ હતી બંને ભાઈ
 પ્રેમપૂરક રહેતા તા એમની સપત્તિ પિમે જેવડી અને રાને ચાગ વા પધતી હતી ભોજાનાથને
 એક પુત હતો, એનુ નામ દેવધર હતુ રયામનાથ સતાનનીન હતો એ દેવધરને જ પોતાનો
 પુત સમજતો હતો આ એનુ સાવન પાનન પણ એજે જ ક્યું હતુ ભોજાનાથ ૨૬૬૫૨
 પોતાનો કાઈ અધિકાર સમજતો ન હતો જે કાઈ વસ્તુ પન્નુ હતુ તે તેને માટે સ્વામીર્થ

જ કરતો હતો પરંતુ, સ્થામનાયની સ્ત્રીનો સ્વભાવ સારો ન હતો એ મનાવ ન થાતા
 ૬ અને કદિ પણ ભૂતની ન હતી કહેતુ તેઈએ કે દેવધરને જોઈને એને ઘણી ઈર્ષ્યા થતી હતી

સ્થામનાય બડ સજ્જન હતા એ પોતાની સ્ત્રીનું ધણુ સન્માન કરતા હતા એક વિષય
 સ્થામનાયની સ્ત્રીએ એની સાથે એક વખતે જ અનુચિત વાત કરી આ વાત મોભગીને
 સ્થામનાય અવાડ ગી ગયો, પરંતુ ધણુ દિનઓ વીસા પડી સ્થામનાયને એની સ્ત્રીએ તેની
 વાતમા સહમત કરી પણ લીધો થોડા જ વિષયમા લોકોએ વળા બાજવથી મામલુ કે
 સ્થામનાયનો દ્વિતીય વિવાહ એની સાગીની સાથે થઈ ગયો જે ધા અસારની મુખધામ હતુ
 તે જ હવે નિત્ય નવા ઝગડાથી નકકુડ બની ગયુ સ્થામનાય અન્યાસુધી દેવધર ધણે
 પ્રેમ ગમ્પતો હતો પરંતુ અગમ્ય-દગ્ગના ઝગડાના કારણે દેવધરને હવે કશું મગવા નાગુ હતુ

દેવધર આઈ ઈ પાસ કરીને બી એ મા પગના ભર્યા જોઈ શકે મા નરી ઉધરેવી
 કોનેજમા એમ એ સુધીના શિલણની બચ્ચા હતી નથાપિ સુચતુર મોગાનાયને તે ૧૧ એ ૧૧
 એક પુત્ર દેવધરને જિવપુરની સગડાગી કોનેજમા જ ભણાવવાનુ ઉચિત લાગ્યુ જ્યારે બી
 એ ના વર્ગમા ગીબના જવા માટે ધરનો નારો દેવધર ધગમા અધાડ કરીને શિવપુર જવા
 લાગ્યો ત્યારે મોગાનાય તથા સ્થામનાયના હ બપર ઘણી બચર થઈ સ્થામનાય અને દેવધર
 સાથે જ જમતા હતા આ જ એ પ્રથમ દિવસ હતો કે સ્થામનાય મોજન માટે એકનો બેગો હતો
 સ્થામનાય પામે યાગી મૂકરામા આવી પરંતુ એને દેવધર માથે ન હોવાથી એટલુ તો દુ ખ
 થયુ કે એની અંખિભાથી આસુ નીચી પડ્યા અને કમ્પ પાળી જ પીરે એ ઉગી ગયો ત્રણ
 ચાર દિવસ મુધી એણે એવી રીતે મોજન કર્યુ જ્યારે આ બામનની ખમગ એના નિન
 બાઈ મોગાનાયને થઈ ત્યારે તેના લાઈના આ અનોખિક અને અમાવિષ પુત્રનેદને લીધે એનુ
 હૃદય ભગઈ આ યુ એ સ્થામનાયને હ ન સાથે આપીને રોડ લાગ્યો મોગાનાયે તેના નાના
 બાઈને ગદગદ રો વારવાર આ જ કહ્યુ—'હુ જ તારા આ દુ ખનુ કાળુ છુ મે જ તારી
 સિનચ છાયામાથી બેચી લઈ દેવધરને પરદેઝ મોકલ્યો છે પુત્રુ બાઈ તેની તેની જ જગ
 હતી હવે હુ તારી કને આ અપરાધની ક્ષમા માગુ છુ સ્થામનાયે લાઈના ચગ્યુ પકડી લીડા
 બો એને ખાતી આપી કે હવે ગમે તેમ થને તો પણ તે પેટ ભગીને ખાશે

ચાર વા વધારે વીતી ગયા । દેવધર ફરદ કાસમા એમ એસ મી મા આ થો,
 માનમદિત પાસ થયો લીધે પિતાએ તેના મુપુનના લવિષ્યતો વિચાર કરીને અને પોતાના
 ધરની અચરની ગિયતિ તપાસીને એને ઈચ્છા મોકલના નથા લા ગમ્પટરી લીખવવાનુ અમુચિત
 થાઈ ધગમા અનુન વચન હતો દેવધર ધણા દા માયી ઈન તરફ રવાના થયા

દેવધર તથા દેવધર ન અનેએ એ જ વામા દિ-દુસ્થાન ઝેડ્યુ એક જ દેનમા બનેએ
 મુમાઈ મુધી મુ માફરી ડીરી સ્થામનાય દેવધરને મુબાઈ મુધી વગીની આનો

બીજા નવુ વા થઈ ગયા બાગાનાયના ઘની અ ગની અશાનિએ પ્રચડ પ ધાગ્યુ
 ડી દીડુ સ્થામનાયની બો અચાલ સ્ત્રીઓએ ગજમ જ નર્તની દીડો એક જ મૂમ આ

બીજા વિષે નિયમપૂર્વક પચનાસુ રજીસ્ટર થઈ ગયું, પડિત ગમ ને રેલ માટે
ચાલનાર વાગ કરીને પડિત બોજાનાથની હવેલીમા એમની અપતિની યાદી નતાનનાનુ
આરબી દીરુ

(૫)

રાટેગમા પડિત બોજાનાથ અને સ્યામનાથના ભાગ પાડાની તાત માબગીને મરિ ગિ
થઈ ગયા એકને મરને પછુ ખ્યાન ન હતો ? આ મને ભાઈઓ કિ મલ થો પછુ
જે ભનમનસા ઈથી અને અજનાથી આ બન્ને જૂદા થયા તેની નારીક સર્વ અથે થયા નાગી
માથે માથે નામ તપડિતના પ્રથસા પુત્તકમા પછુ જે વાગ પૂર રધા નવી ગયા સ્યામનાથ
નૂતો થવાનો તો થઈ અથે પાપુ એતો નધે સમય હમે પ્રતી માશક પડિત બોજાનાથજીની
મેરામા વીનનો હતો પડિત બોજાનાથના મનન પર જ એ મેસી રતેનો હતો બહારના બાઘી
હજી પાપુ એ જણી ન ગડતા કે આ બન્ને ભાઈઓ જૂઠા થઈ ગયા કે એક વિમ બન્ને
ભાઈ બેગ બેા નાન કરી ત્યા હતા

સ્યામનાથે ક્યુ- ભાઈ માહેન, એક નાથી વધારે થઈ ગયું પરતુ મળીન સાહેમની
રીની બાગન હજી મુધી ન ની થઈ નની

બોજાનાથે ક્યુ-ત્રી રીતે થઈ શે ? ત્યારે ત્યાર એમને કહીએ હીએ ત્યારે ત્યારે
એ ઠાકરી કે ઠે એમની આનામિના આપણે પેતુ કન પછુ ખોની ગડતા નથી તુ
મતાન કે શુ કીએ ?

સ્યામનાથ-ભાઈ સાહેન મારી મમજમા-

હ-વાન સમાખ નટોની થઈ તેટનામા તો તાર નઈને સામેથી એક અપનાલી આઓ
ના નુ કન એજે પડિત સ્યામનાથના હાથમા આપ્યુ

સ્યામનાથે ત્રેણુ તાગમા લખ્યુ છે-

Reaching Bombay twentieth instant

P & O Koh-n-noor

Devadhara

એમણીમ જ રિસ પડી દેરાસરતુ મુખપત્ર બોનાનુ મળને, એ જુમ સમાચાર જાણીને
મને ભાઈઓના હાંનો વરગ્યા નહિ બોજાનાથે કન નાઈમે આ સનત્યા નાજુઆ લા
આજીની જ ઉત્તમ આનદ-મમન થયા નાગ્યા થયા સમન મને ભાઈ મુખાઈ જ્યાની
તયારી કરતા નાગ્યા

સ્યામનાથે ક્યુ-આથો, પડિત ગમર ન વળીને પછુ આ જુમ સમાચાર જણાવી આરીએ
અને એમની રીની માગત પછુ નખી કરતા આવીએ, નીક છે કહીને બોજાનાથે કપડા પહેરી-
લીધા અને બન્ને ભાઈ તાર અો પ્રતિજ્ઞાપનુ કરર સાથે નઈને ગાડીમા એમીને વડીત
સાહેમને બે પડોઆ

વસનપચમીની રમ્મ હતી વળીન સાહેબ તેમના ખાસ ઓગામા મેસીને ઈન્દુ મતી પાસે નેડમ્પીયર અને કાવિતસ, - ડી નથા મિટ્ટન, વર્ડઝનથ અને ભત્રદગિના કાગ્યેની વિરોધતાઓ પર વિવેચન કરી રહ્યા હતા એટલામા આ બન્ને ભાઈઓ આ-પાના સમાચાર મળ્યા વળીન સાહેમે બન્ને ભાઈઓને ત્યાજ બોના-યા અને ઘણા મત્તાગ સાથે એમને પોતાની પાસે બેસાવ્યો ઈન્દુમતીએ પણ ઘણા શ્રદ્ધા-હકિનથી એ બન્નેને પ્રણામ કર્યા મને ભાઈઓએ ઈન્દુમતીના રૂપમા આત્મ ભગવતી સગ્ગતીનું નાન કર્યું એમણે ઘણા એકથી તેને આશીર્વા આપ્યો મનેએ ઈન્દુમતીની ચેત્યતા, શિક્ષતા અને શૃદ્ધતર્ય કુશળતાની પ્રતિસા પહેલેથી જ સાબળી હતી આ જ એ જ રીતના પ્રત્યક્ષ નાન દગવાથી એમને ઘણો આનંદ થયો એમણે નહ શિયગતના ભાગ્યને મનમા વારં વાર વખાવ્યું

ઈન્દુમતી તેનું *The History of Sanskrit Literature* નામે પુસ્તક લખને રામગતની આજ્ઞા લખને આગ ચારી ગઈ જતી રખતે પણ તેણે નમતાપૂર્વક આ બંને ભાઈઓને પ્રણામ કર્યા

વળીવસાહેબ પ્રશ્ન — ‘હો સન કુશન તો છે ને ?’

‘આપની કૃપા છે વેધક આ માત્રની ૨૦ મી તારીખે મુબારક આગે આજ જ એનો તાર આવ્યો છે ત્યો ભુવો’—એમ કહીને સ્યામનાથે તારનું કાગ વળીનસાહેબની સામે ધર્યું

વળીનસાહેબ — ‘કચરની કૃપા છે બહુ સાડ હો લારે હવે આપ મુબારક ક્યારે જરાના હો ?’

સ્યામનાથ—‘પરમ વિમ બ્યાનો વિચાર છે કેટલાક વિવસ પહેલેથી મુબારક પહેલ્યોને મુબારકની સારેવ પણ કરી લઈશું’

વળીવસાહેબ—‘બહુ સાડ’

‘અમારી એક પ્રાર્થના છે અમે આપના નક્ષત્રી હીએ કૃપા કરીને હવે અમને નક્ષત્રમુક્ત કરો અમારી પ્રતિનાતુ આ ક્વર હાજર છે આજ આ બાબતનો નિકાલ કરી દો આપ અમારાપર ઘણો ઉપકાર કર્યો છે’ આમ કહીને બોળાનાથે ક્વર વળીનસાહેબની સામે નગી દીધું

વળીન સાહેમે કહ્યું—‘હુ આપનો સેવક છું જે આપની એવી જ આજ્ઞા છે તો ક્વર બોલીને એમા જે મહેનતાણુ લખ્યું છે તે મને આપી દો’

બોળાનાથ—‘આપ જ બોલો’

વળીન સાહેબ—‘આપ જ બોલો એ આપની જ સચ્ચિ છે’

બોળાનાથે ઘણા વિરમય અને હર્ષ સાથે ક્વર બોલ્યું અમરના કામગીર નજર પડતા જ એની આબોમા આસુ ભગ આલ્યા એણે કાપતે હાથે એ પત્ર સ્યામનાથ ॥ હાર્યમા આપ્યો અને ગદગદ કંઠે કહ્યું—

‘મહેતાણાની આ રૂબરૂ મારો સતિપૂર અધિકાર નથી આવે માત્ર તું છે ત
જાણે અને વખતસાટે મળે તું તો સજ્જમ થઈ થયો.’

સ્થામનાથે જોયું કે એમની પ્રતિજ્ઞાની નીચે વખતસાહેમના હાથની નીચે લખેલી પત્તિ
લખાયેલી છે

‘મહેનતાણ—ઈન્દુમતીના બદલામાં દેવન’

આ વાંચીને સ્થામનાથની પશુ એ જ વાત થઈ કે જે હાથે લીધે એના ભાઈની થઈ
હતી એણે મતનપૂર્વ દૃષ્ટિથી બોળાનાથની તરફ જોયું બોળાનાથે એની મતનપ
સમજને કહ્યું

‘મારી તરફ જોવાની જગ્યા નથી જે ચીજ તારી છે તે પર તારે પૂર્ણ અધિકાર છે
સ્થામનાથે તથા હાંથી કહ્યું— દેવનર આપનો થયો વખતસાટેમે હોઈતું નોચન
થઈને જવાન આપ્યો—’ઈન્દુમતી આપની થઈ.’

બોળાનાથે નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું—‘મારે હવે એટલું જ નિર્વેન જવાનું છે કે હું માર
સૌભાગ્ય મમજી છુ કે સાલાલ જગવની ઈન્દુમતી મારી પુનઃ જનમે પ તું થી આપ આ
વિધવામા વર-વધૂની સમિતી આવશ્યકતા નથી સમજતા’

‘મમજી છુ’—મીતે વખતસાહેમ ઉઠ્યા અને એ પત્નીને બોળાનાથના હાથમા
આપ્યો એમા આમ જાણે હવે—

‘શ્રીમતી ઈન્દુમતીની સાથે વિવાહ કરવામા મને કોઈ દરકત નથી જે માગ પૂર્ય
કા (પતિ બોળાનાથજી) આ સમયનો મીઠા કરે તો-દેવન’

(૬)

જોન્ટ દેવન એમ હી ની દેખરેખ નીચે બોળાનાથ-સ્થામનાથ-હોઈપીટનું કામ થણી
જ સગસ રીતે ચાલી ગયું છે અહીંઆ મરીબોના કુખ દૂર કરવાની એવી સારી વ્યવસ્થા
છે કે ભાગનપમા ભાગે જ ખીજે કોઈ સ્થાને તેવી હોગે ગમતહાદુર પડિત બોળાનાથ અને
ગમતહાદુર પડિત સ્થામનાથે લગભગ પાંચ વાખ રૂપિયા ખરચીને આ આ રાં દોઈપીટન
બધાવી છે આ ઉપરાંત એમણે આ દાનથી પશુ વધી જઈને એમના એકના એક સુપુત્ર
જોન્ટ દેવનને સગસરી નોકરીના સુવર્ણ-પાસમા ન બાવતા દેશહિત અને પરાપકારના
કાયમા યોગ્ય છે એને નીચે અસખ્ય નગરીઓના આલીવાંદ એમને મળતા રહ્યા છે x

નડ પુસ્તક !

નડ પુસ્તક !

૧
જિન્ન ગાર્ડન

મળાની છ લેખો

૧૫ ૧ હિમતવાવ ગણેશજી અભાગીઆ, એમ ૨૦ ગેનએન બી
મિન આતા ૦ ટપાન ખચનું

નડ પુસ્તક !

૨

તથા છે !

પાત્ર પ્રેમ-યા.

આ ૧૧૨ નમ્બરના શુદ્ધ નાચનના એક ઉત્તમ નમુના છે
લાખ ૨૦ ચન્દ્રસ કરે નર્મદાજ કરે ૫ ટપા, બી ૫૦ મળતી બી
મૂલ્ય રૂ ૦-૬-૦

નડ પુસ્તક !

૩

નડ પુસ્તક !

૨૧ સૌ વચન ૧૧ ચન્દ્રસ ૨ ૫ કલકત
નિર્ગુણલક્ષ્મી અને મન્ગુલાલક્ષ્મી
તથા અન્ય લેખો

મિત ૦ ૧ ૦ રોન્ડેન ૧૬૬

એત એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, છુન્ડેનર્મ, પ્રિ સેન મ્ફીટ, સુબાર્થ ન ૨

દશહિતના મહાન પ્રશ્નો ચર્ચતી ત્રણ નવલકથાઓ.

યોગિની કુમારી.

મગાજ નાશિકમા તેના આશ
સાપાદ્ય ૨૫ છોટાનાન ઇનનનાની શુ
બોરપ્રેન લેખનીથી વખાણની આ નવલ
કથાથી શુર્જર પ્રત નુપરિત છે નિહાનો
એ ૫ ! મનિ સ્તિત્તી ડે પ્રોધ અને
૨૫૫ ૧૫મિત છે

કિ ૦ ૧૪ વી પી પો ૦ ૧ કુત્રી

જીનન ચક્ર

અથવા

સુધારક જીનનુ મિહાવલોકન
મુબારક જીનનો આવા મિનાર જ્ઞાતિ
સસ્થામોના મૂલ હેતુ આન દાનની સ્થિતિ
કિંદુ નાની ઉચ્ચ લાનના અને લાવનુ
સ્વપ્ન અમેરિકામા વમતા હિનીઓની દાસત
મુધારક પ્રીતિભાગનોનાબે બરમ કોરે અનેક
જાળો અથા છે પૃષ્ઠ અગીમે

કિ ૦ ૧૮ વી પી પો ૩ ૧ કુત્રી

સેનન ક સમજાન,

માઈ બળનાના ધર્મ અને નીતિ ૧૧૨, નુવમી બનનલરોનો ગેર અને તેમાથી
તેન નામ નપાનમા હિંદુવર્મના પ્રચાર અને લખાનીક જીવનનુ રૂ મ્થ પરનેશ
ચમનનો પ્રશ્ન અને જ્ઞાતિ સસ્થાગો વોરે જાળતો ચર્ચો ક સીઆએ ખાસ
વાનવા નાક છે અને સુમમિદ્દ હિંદી સ્ત્રી કવિરત્ન ના મરોજીની નેકુના
એમ આધ્યાત્મિક કાવ્ય ઉપરથી તે ઉપજતી કાઢી છે

કિ ૩ ૧-૮-૦

વી પી પો ખચ ૦ ૦ ૪૦

ત્રન પુસ્તકો સાંલેનાન ચોલ્ટજ પેમગણ મારક

આયુન દ્રોણ પપની છુન્ડેનર્મ એન્ડ પંક્ષીગમ, મખાર્ડ, નં ૨૦

શુભ પ્રસંગ

નસીબદારોને જ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના પ્રમોશનમાં
મોજગોખની મર્ચ ચીન્ને માથે એકાદ મનહર અને
દકાન પરદરુમ અગત્યની જગ્યા મોકે છે તે પછી
મુખ્યત્વે ફરીને હિન્દુસ્તાનની મોહિનીરૂપ તમારૂં
માનીતુ પરદરુમ

ઈનામ

ડા ૧૦૦.

ઓગે મોનિનીની
ખુશો ચાગી રમ
મની નધો એમ ના
મીન ફરી આપનારને
ઉપતુ નામ આપ
નામા આપશે

ઓટો મોહિની.

છાતા ખગા કુટુંબમાં
નજર પડે છે.

ઓટો મોહિનીના માત્ર ચાગી દીપા કમાવમાં નાખરાધી
તમેને અને તમારી આમપામનાઓને ચાગી દીપમ મુની મનોહર ખુશખો
આપે છે તેથીજ તે તમારૂં અને તમાગા મિત્ર મડળતુ માનીતુ છે.

ફિમલ ડા ૧, આના ૧૨ નધા આના આપ

રોળીનીયા હેર ઓઈલ.

જો તમે ખજાને હેર ઓઈલ વાપરતા અચકાતા હો તો રોળીનીયા
હેર ઓઈલનો નમુનો મફત મગાવી તપાસી જુઓ અને પરી

તમે જ તેના નખાખ કુળો

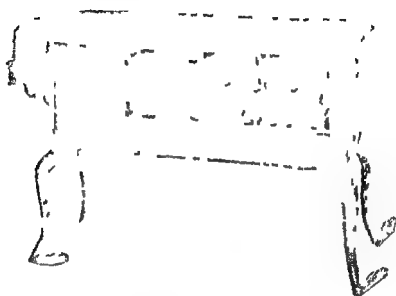
(અડધા આનાની ગળદ ખીચાથી નમુનો મફત)

ફીમલ બાઈલી ૧ નો ગા ૧-૦-૦

મોહિની એજન્સી,

જુમા મસીદ—મુબાઈ

બાસ સ્ટોવ.

ઘાસલેટવી બળે, પપ્પ વાસ નહી, મેમ નહી, અવાજ નહી, ટટાળો નહી, પમ્પ કન્વો ન પડે, ધાસ્તી નહી અને એક બાળક પણ ચલાવી નકે. એક-બે-ત્રણ-ચાન્ને પાચ અન્નરતા આવે છે. એ ચૂલો જડ જોડિંગો. આજે હજારો કુટુંબો તે ચૂલો વાપરી વાહવા ગાય છે, અને ઘનુ મુખ વગારી શમ્યા છે. તમે પપ્પ તે જ ચૂલો વાપરી તમાગ મુખ, સગવડ, કૂંસદ અને શાંતિ વધાવો.

એલ. રાય સંપત,

ન્યુ કિવન્સ રોડ-મુબાઈ.

તા કં.

અમારે ત્યાં સાડીની સુદૃઢ ખીનો, તથા ઉચ્ચા પલંગો
વગેરે મળે છે.

છુતે પરોના નાનથી વિદ્ધ છના વાપદામ લમ વહેનાય પણ આજણુ બીજને પરો પડી
 ચર્ધ મ્હુ-મીનીન મેરેજા એમા દોગી, જેને પ્રબુનો હ નથી એને કાવે નન્નેનુત દિ-ધમા
 વવમી હોય દિદુ-વિદ્ધ ધર્મમા માનતા હોય, છના મીનીન મેરેજા ક્રમુ હોય તો કાળના
 રજમગની રમમા અમે દિદુ નથી એમ એમલે વટેવુ પડે. ૨ એમ કહુ ? વિદ્યાર્થી ઉપ
 અને જનમમાજ ઉપ મારી કેની છાપ પડે ? અને એમ ન હ નો નમ ન થાય ગુ ક્રમુ ?
 માણ થો મોનારે કે પણ મા મન મુજાય કે તે વિમેમ મટમા મીસ નાન ગુ મુ-મોની
 હતી ! એતુ નાખ્યાન પણ કેમુ મા ? એ મારી નિ-યા ? મુજગની-યા નય-અમ્યામમા
 હી. કે મે વર્ષમા બી એ થને એના મામાપ આગળ પડતા વિચારના કે પણ એ કેમ
 મુજાય ? મીમ નાનના પોતાના લમમમથી તા વિચાર હને ! એના વિનાદ થયો હને તો !
 એના પિતાએ ન ની ક્યો દગે તો ! રણીના અદ્યવી નકગી દરી ગમના મુજગનીએને ટેવ
 હોય છે અરે પ્રમુ ! ૨ પાપમા તો પતો નરી ? મારી પોતાની ગિબ્યા માટે આવો વિચાર ?
 અરે ? જેમા નર્ક અને વ્રો નય હી પાના દતન હો ન્યાની પ્રતિ નેC — માતપિનાને
 મોર આપુ અને નમ્રુ તો જે અને તે ખા મુજગમા પણ માથે માવે નમ્રવી ? ૩

ગ્રે પ્રમથનાથ આમ મનની મુજગમા પના હતો અને મે નલુ નિમમા નવેલ
 તરક ઉપડી જવાની ને નયારીક તો દતો જોજમા અને નોજની રેમીડેન્સીમા નમબગ કેડ જ
 નદોતુ બી ન પ્રેરમગ અને પ્રિન્સીપાન વિજે મા નદાગમ ઉપડી ગયા દતો અરે ગ્રે
 પ્રમથનાથ આ આનારાડીરા નીમડાની નગ, અગોડ મેની ગયા નાગ અને મુદિઆન્યમા
 એ નો હતો તો જ્યાની નમના અકુ દતમા ન્યા દતો ના થી આ સન એો
 નાપ આપતા દતો ત્રીમમચકની પેડે મેને પણ

નામે મનસમાન ચક દમલા, વા નગ જેવો મનો,
 મુને મોરમમાન દુનડીઓ આ નપ અગિ ધમ્યો
 ગરિ દ દ મમાન પ્રાણુ પણ આ લામે ા લારે મો,
 સુ દુભામ્ય ક પ્રિસા ! રિ દનુ મદાર આ પો કને

એના હ નમા આમ ગ બાગ થતી હતી આ તે મારા દવ્યમા નરબધાય કે મનસુ
 મથન થાય છે, એ પોને મમ હ ન શ-યો હ એનોએ એક અમથ એવો હતો ક મારા મોજ-
 જનમા નીજ વિદ્યાર્થીઓ પોનાની વિદાદિત અને અપિરાદિત પત્નીને લેવા-એમની માથે
 નાનો દગા મગરા, અને પન તખરા તળપાપ થતા વિદ્યાર્થીઓ અ ન અદ 'અ'યા, તુ તો બહાલુ
 કાડી નુતે વીડ મળી આ થો' એમ બોલી ચીનતા ન્યા મને એમ થતુ કે એ નાગ નિમથતી
 રમે ! લમ આવમચક નથી અજબી-જેના મ્વભાર ની આપણો જગ પાર માતિની નથી એની
 આ-કન્યા મારી પ ની થાય કે થવાની છે એ બાનના થના એને માટે તીન નાનસા એને માટે દવ્યમા
 ક મુજલાદ ગામાટે થનો દમે એમ અને થતુ આજ ૨ એ સમ નો વિદ્યાર્થીએને ઇમેજ અને
 સમ્પૂન કાન્યો સમગ્રવતો નાપક અને નાપિકાના અતર અદિવન કપિની આસામા સમગ્રવતો

પા. એવું પ્રત્યક્ષ દર્શન મને થાય છે” આમ પ્રે. પ્રમથનાથના હૃદયમાં કાર્ષ્કકાર્ષ આલયને ઉઠીતા હતા ત્યાં જરૂરી સ્પર્શક કાગળ આવ્યો. પત્રની હાથ આંધે પત્ર મોકલનારનું નામ જોના જ પ્રમથનાથ વિચારમાં પડ્યો. પ્રીત્વીપાન હજી તો જન્મમાં મને મહામજેશ્વર પદોપ્ત્યા પછી નહિ દોષ એટલામાં આ કાગળ જોના? પ્રમથનાથે પત્ર ઉઘાડ્યો, તે પત્ર ઇચ્છિતમાં જ હતો.

ખાનગી જરૂરી.

પુના તા—

મહાન જ્ઞાના પ્રમથનાથ

મિ મને દર્શનમાં આ સાથેનો કાગળ અને બીજા પત્રો મળ્યા મીમ દનાને તમે જોગખોટો આપણી કોન-જમાં એના જેવી નાન્ટ-સર્વનંદવાળી અને તે છતાં દિગ્મતવાન બીજી કોઈકોઈરી નથી એના પિતા ગુજરાતના એક પ્રમિદ્ધ લેખક અને મુત્તરી છે આપણે સા જરૂર પડ્યા પડી મીસ નાથ ગાદીમાં બેઠી જતી હતી સા સાથેની ચીંતી એને મગી આપણી કોનેજમાં હજી સુધી આવે બનાવ મળ્યો નથી અને કોનેજનું નામ બગરે એ આપણા દેશની દેશી વ્યવસ્થાને બોલાવેનો કાયમ રૂઝા જેવું થાય માટે એની પુરેપુરી તપાસ કરી ત-ગીગાર નિવારણને સંયોગ ને નહીંદત ક-વી નેહએ જ છે એ મા. મનથી તો બુદ્ધિ આ છે કાગળ હાહા નહિ થાય, ચીંતી લખનાર આપણી કોનેજમાં બગ્યા હાવે લેઈએ અગ્ર બહાનો દોષો જોઈએ એ ચિંતીમાં નામ-દામ હા નથી એટલે આટલા બરા ગુજરાતીઓમાં એ કયો ગુજરાતી હશે એ જોણી દાવો પપ્પ મુસ્કેન થઈ પડશે તમે કનકત જના તંપાક થયા હશે પછી આક નિમ્મ રાગઈ જાઓ તમાગ સિરાય આ કામ બીજાને મોપાય એમ નથી અને એમાં એક જુનાન કન્યા અને કોનેજની પ્રતિજ્ઞા મમ્મોરી છે તમે આક દિવસે મોજા આવજો, હ જોગી સમજાવીશ ન રસ્તામાં છુ ન જ પાટો આવેન પણ મને ગુજરાતી લાગાનો અનુભવ નથી મીમ દનાનના પિતા મદુજ નિગીગ થઈ ગયા છે અને એ પત્ર પોતીમને મોપવો કે કેમ એમ થઈ ગયું છે મીમ દનાનના પિતાને આજ ન આ કામ તમને સેણુ છુ એમ લખુ છુ અને જરૂર પડે તો નમે તેમને મગજો શુ થયું તે મહામજેશ્વર મને લખી જણાવજો એ જ—

ના તમારો વિશ્વાસુ

મી મી ખોસ.

પ્રમથનાથ પત્ર વાંચી વિચારમાં પડી ગયો કે મીમ દનાન મારી મામે જ આની કયાથી ઉભી! આ કાગળ! વાહરે! મીસ દનાનનું વ્યાખ્યાન-ગરબો સાબળી આરી વાગણી કેટલાને પે થઈ હશે મૂખે! ચીંતી આપનાથી તારી મનકામના પૂરી થાત? ચીંતી પછી એક નનકયામાં દાખન કગાય એની છે-ગેની લાઉનીગ-કાલીદાસ-કવાપીમાંથી ઉતારા! રનેહના નિમ્મ તરીકે રીક છે ઘણા સમયથી રનેહના બીજ નખાયા છે પણ તુ અને એ કઈનાતના છે! નામ ખોદુ છે! એ આ મીનાકામાં હાજર દોષો જ લેઈએ-કદાચ ન પણ દોષ શી રીતે જોણી કાદુ! દનાને જોનાનું? એને જોવાનાથી જા તાલા! મારૂં પોતાનું હૃદય શુદ્ધ નથી-હ આ.

નવાસ કરવા લાયક નથી પ્રીત્વીપાનને લખી હું ના ના દુલ્લમગ નથી પ્રમથનાથ બહાર
કરના મયો ઘણો રિચાઝ ક્યો-જલકુરમા- રિચા દિવારે લખ્યો મગને આ-નો ગાય-નોડરને
આમાન ઠોડી નાખવાનો દુઃખ આપ્યો અને બીજો વિષે -ના ને કોનેજનુ જનગન ર-સ્ટર
લઈ દાજર થયા કહેનાવ્યુ

પ્રાતઃ કાળ થયો અને ગુરુદેવ લઈ કનાં આ યો. ઇ-ટર, બી એ, વગેરે ડાયા મગમા
લલુના વિદ્યાર્થી-ગુરુત્તી વિદ્યાર્થીઓ અને તેમા પણ અરિવાદિત વિદ્યાર્થીઓના રાગલામા
આપ્યા કોનેજમા નુસ્ટરમા લમ ક્યુ ઉં કે કમ વિરાહ થયો છે કે કમ અને કેટલે વર્ષે એ મૌરિગતતુ
અપીકગલુ ક્યુ હતુ અરિવાદિત વિદ્યાર્થીઓના નામ મમ રાગનામા લીધા અને એમના નામના
વગેરે તૈયાર કરાયા પ્રમથનાથે જી પ્રીત્વીપાનના નામનો એક જરૂરી સરકયુનર કાપ્યો

મર્ચુવર.

"મુનાર્ના એક મુપ્રમિદ્ધ ગુરુગની નનાપ અને સિદ્ધાન્ત ગૃહ્યની એવી ઇ-ટા છે કે
નૅશનલ કોનેજનો ટાઈ પલુ અરિવાદિત ગુરુગની વિદ્યાર્થી કોનેજ ડવનમા નમજવન મધન
અપ કી કે કેમ' એ વિનય ઉપર મો લીંગનો નિમય આ સમ્યુનર પહોંચ્યા પડી આ વિનયમા
કોનેજને શગણમે મોઢની આપમે અને એ નિય-વો પસદ પડે તો જનના મૂઢી કમનાર વેરને
૩ ૧૦૦) થી ૧૦) મૂઢી ધનામ આપનામા આવમે તા પડીથી મો-નેના નિમય ઉપર
આન નહી આપનામા આવે "

પ્રમથનાથ

For Principal

આ સકુનરની અકેબી નમન રેક ઉપર મોઢની અને પ્રમથનાથે મીસ નાનના પિતાને
પલુ પત્ર લખી નાખ્યો તે સાથે માથે કાઈ અર્થ થયો એ પણ જણા યુ

મો. પ્રમથનાથ રિચાઝમા પડ્યો એક ઉમગ લાયક-વિવાહયોગ્ય હિંદુ કન્યા જોડે
આના પત્રનારા માગબી કરી એ પાપ ખર ? આ વિદ્યાર્થી પોતે શુદ્ધ અત કરણથી તેને
આહતો પણ હોય આ સિવાય મીમ તનાવો હિંદુ સમાજમા મળવાની બીજી કઈ રીત ? છોડરા
મોગ થાય-નવા વાનાવરણમા ઉડે એને એકદમની તેમને મૂન લાગે અમારી કોનેજમા
તો મખન દેખરેખ ને કાપતા એના કે ક સ્ત્રીપુત્રો મગી નકે એમ પણ નથી હતા આવા જ
આનોમા એકદમ બીજ નખાય છે અને ચોપાય છે પુરુષ પુરુષમા કોનેજમા મિતતા બધાય
છે તો પડી પનિપત્રી પણ કોનેજની રમયમિ ઉપર ન થાય ? મૂર્ખો એટલો કે જગત
મીસ નલાને અનુ એના મામાપને આ કતરી ગીતે મગ્યો હત અને પછી ચિંતી લખી-
હત તો હી- ' પ્રમથનાથે ખાતરી ગીતે મીસ નાનના ગૃહજનની અને આતરજનની
તમામ કરી અો એ અખી મુદ્ધ વિશુદ્ધ મગી અને એને માગ મમત નનમાન અો લાવના થયા
વખત થતા નિમધા આવવા તમામ અને પ્રમથનાથ રાયના કટાગ્યો કેટલાકે નોતુડે કોનેજ-
જવનમાં લમ-કન એ મેડી છે-હિંદુઓ નમધમ છે હિંદુ વિનાજ નામુ કરના જોડે

એટલું જ નહિ પણ જેમ વી મરફાસે યુનામગીરીમાથી ચાહના બગીચાનાળાને પૈસા અપાવી યુનામોને છોડા-ચા હતા તેમ જ ડૉલેજીયનો પરબ્યા હોય, જેમનો ગૃહસસાર દુ ખી હોય તેમને લાગી બેડીમાથી છૂટા થવાની ધનચર અને જાતિસરજાર અને જનસમાજ ત-દવી છૂટ અપાવી બેઠકએ બીજે વર્ગ બુદ્ધા જ નિચારનો હતો ડૉલેજીજનમા વધુ ગસિતરન ઉમેરુ હોય, ઇજે-સ-ન-રાગમી ડમિયોના હવ્ય અને લાગના સમજના હોય, અને લવિષ્યના ગૃહજન-દાપસજનમા રમ આજુવો હોય તો ડૉલેજીજનમા જ લમજવન શરૂ થયું બેઠકએ ત્યારે ત્રીજે વર્ગ મધ્યમવર્ગ હતો એ બિચારા લમજન-ડૉલેજીજનનું જ રહસ્ય સમજતા નહોતા-એ માન એ જન ધસડતા હતા જી જ એમને લાગેપ હતી માત્ર પાસ થઈ બે પૈસા કમાઈ જનના ખાત-ડૉલેજીજન બોગવતા હતા પ્રે પ્રમથનાથ આ બવા નિમધે વાચી હસતો હતો અને એને થયું, આવો નિમવ મને લખના આપ્યો હોય તો હુ શુ લખુ ? પ્રોફેસર તરીકે આ પ્રશ્નોનો રો ઉત્તર આપવો ? લમ / સહધર્મચારિણી-ગ્રિયપત્ની / આ નિચાર અત્યાર સુધી આવતા જ નહોતા આ તપાસમા હુ નિષ્પલપાત નિરૂડીશ ખો ? બીજે દિવસે પ્રે પ્રમથનાથે મીસ દવાલ ઉપર આવેલી ચીંટી ધરીને વાળી અને નિબન્ધ લખનારા જોના અક્ષરો, નિચાર-અને અવતરણો ધ્યાનપૂર્વક તપાસના શરૂ કર્યા-મે ચાર-પાચ છ-પચીસ એમ કાગળો ઉઘનાવતા એક નિબધની સાહી અલર, એકાદ બે નિચાર અને અનતરણો સમાન લાગ્યા અને ઉંડો નિચાર કરતા પકળ ખાતરી થઈ ખાતરી થતા જ એ નિમધ બહાર કાઢ્યો એ વિદ્યાર્થીનું નામકામ લઈ રાખ્યું અને ચોર પકડાયો એમ થયું બીજા નિબધો ઉંડા મૂળ્યા અને રત્ન ઉંડા ઇનામનો નિર્ણય કરનામા આવશે એના પોસ્ટલાર્ડ લખાની દીધા જે વિદ્યાર્થી પકડાયો હતો તેને જોતાવવો કે કેમ ? ચી રીતે જોનાવવો ? એનું શુ કરુ એના નિર્ણય કરના મીસ દવાનના પિતાને મળવું ઉચિત ધારી એ ત્યા ગયો

મીસ દવાનના પિતાએ પ્રે પ્રમથનાથને ચોખ સન્માન આપ્યું અને લમની વાત ચાલી 'મારી પુત્રીને બી એ થતા નુકી પરણાવવી નથી એનો વિનાશ કરવો નથી અને હુ એને એવા નિચાર ન આવે એ ખાસ ધ્યાન રાખુ છુ ડૉલેજીના પુસ્તકોમા શુસહાર આવે જ નહી, આવે તો બાનકેના નીતિના ધોરણે ગમડી જાય છે એની માન્યતા મારી નથી નય વધતા, જનસમાજ જેતા, આખ અને કાનનો ઉપયોગ થતા અમ્ર-વ્રતિઓ તો થાય જ, માત્ર પ્રભુમા શ્રદ્ધા અને મનોમન એટલા તો ન હોના બેઠકએ કે બાનકે ગમે ત્યા હોય તો પણ એમની નીતિના મદો તે તોડી ન શકે મારી પુત્રીની જગ્યાએ હાનની બીજી કોઈ છોકરી હત તો આ ચીંટી મારી પાસે આવત જ નહિ' પ્રે પ્રમથનાથ વગુચિવિ સમજ્યો મીસ દવાનને માટે સહલાવ થયો અને મને તો એની સાથે વાત કરના એને તીવ્રગ થઈ

“ હ મી દવાન ! એ ચીંટી વખનારને પકડયો છે પણ એનું શુ કરીશુ ? એને શી શિક્ષા કરી ? ”

“ મી મોપો તો તુ તો પોનીમો મોપી દઉં-યુની દર્શાગિને લખું, મેં મામા
તપ્પુ તુ ગિયા મા ”

‘ હી ત્યાન ’ તમે એમ અડ્યાર્થન લખ આવાન મંદાલુક છે યથા સ્વાર્થ તથા
વાચા સાધુવે દુવનોજન । એ ભરનૂનિનુ મંદાનમને યા નથી તુ તમે પોનીમો મોપો
તમારી પુનીં કાંમા કિઆ ગેતુ પતો એ મિનાગી મિત્રો છે જા લોકો અને માટે
સાતા તમે કોનેજમા ભાગે છે જાદ મા સાખ્યા । આપે છે ઓ કાન્દમા ભાગ ને છ
તો પતુ તમાગ મુગનીમો વદ્દાન-સા બાન કે તો પડી મામલો પાઈ મેં તો શુ થા ।
માટે તુ એ મિસ ને અમત થતો ।થી એને કોનેજમાથી નગી મ વો અમર વખત ફરવો
તમા કિઉપગ તમારી પુની ઉપગ ઓ પ્રીમીપાન ઉપગ એની પામ રમગ મનના માથી પદ
લખાતી નેસા ઓ પડી સાન અનીથી જ નમ રસી ”

“ પા પ્રેક્ષ આપે । એ કાન્દ કે કાન્દ ? ” સાનો કે પ પો એ કે પ પા
સનો છે ?

પો, પ્રમથનાથે નામ મમ આ'યુ અને મી નાનો મિત્રજ મસ

“ આપે મારી । આપો ફે આના પગમા તા બરી જ લેઈએ ? ”

“ પા કાન્દ ? ”

“ મગજ કે કાન્દ-એ પ પોતો જ પ પોતો દોઈ એવે તા માટે આપી ધણતા ફરી ? તમારી
કોનેજમા, અનિરાદિત કુ એમ લખા-યુ અને મુ મારી કોઈગિને જી-સાર પદ પુરા થા છે
અગોચ મગજ મગજ માટે છે ? ”

“ પા એ કોઈગિનો કોગખાવો તો અગ ”

“ મી મરેતા તમારો માનીતો મહતા આમાગો પ્રેમી આ'અખુ કે એને 'એ
આમ મામ મા' છે પન્નેનો છે જા નથી પ પો એમ એવે શા માટે લખા-યુ ? ”

“ મી મરેતા આન મે એવો નરી મી મરેતા કોનેજમા સાખન થયો હમે ત્યારે અધિ
વાદિત હમે પરસ્પાપડી ફરફાર ફરવો મગવો-વી મયો હમે એ કોઈગતુ વર્ત । પરસ્પ
પ્રમનનીય છે એનુ ગદ્દાર । દ'ખમપ હમે એ કલુન અને યુવાવસ્થાના ગા પતુમા એકો
આ પગતુ રીયુ પા દ'એ પલ એ અયો । અમધ-પા જ નદિ મીરીમા પલુ બગમર સા રીયે
નો ગાખ્યાન-ઓ ગરમાથી મન્મા । અને પ્રેમ ઉત્પન- યથા કે એ જ લખ્યું છે એને 'અમ ફરવા છે

“ મેવો મગજ કે પો છે એ વિવાદ જ તેમા જણાતો નથી મી મરેતા તો તુ અખન પદ
નખુ કુ અને યુ પિ પ્રામ આપે છે એ આપો જે મિ પડી-વાત દાનમા આ મા'મે મો
નદિ જતા-જતા મીમ નાનો મરના રુ વાનો કો, યુ બગે કો રોગ આમાન્ય મનાતા
પડી પ્રે પ્રમથનાથ કોનેજમા થો અને મીમ દવાનો મ સ્ત્રી-પત્ની મગારી ત સા આને
અખાનના સા નો બીજા દાનની પામેના કુદિ મગ નાથે કાન્દ પુર રસી કોપી થતી

તેમ એમ થાય ત્યા નજીગતી રાએલી સ્ત્રીમા મર્ધા । મો ગાવગના વિશે જણાવ કે
પા એ દિવસ કયા ।—

મે પ્રમથનાથે રેર જઈ મી મહેતા તન્હ જગમે પક્ષપાત આગાશિવાય પનવામ્યા
, તમા । નાથી પ્રાન્તીપાન દીનગી થયા છે એવુ જ ખી પછુ ગુન્સે થયા છે તમે
નીમ દનાન જેવી મન્થાઓ આમ ચોરી કપીથી બટ ઓ ચીડી મોકરી જતને, મેનેજા
ગિપણને અને તમાગ કૃપાને વજ્ર્યુ જે તમા । નિમધ ઉપચી તમાગ અવગ પુગાર થકા
કે ઓ આખો પનવસાગ પોતીમને આપનામા આનગે તમે પરમેના છે કતા કોને
૨૮૨૨૨મા 'અપિનાહિત કાપા યુ છે અને બીજી નારી કન્વાને આવસા તયાગ થયા કા
યુતી હસીદીમાથી અને મેનગમાથી તમો કાગી મન્થામા આનગે તમાગ પ્રતામ આગેકાતર
શીષ જમ કરામા આનગે ઓ આગ પરિણામની તમાગે મમાજમા ઓ દુનિયામા જે
ખમ્મુ પડે તે છુડુ " આ પન, ૨૭૨૨૨ પન દસામા મી મહેતાને મળ્યો મી મહેતા
હજી તિગીની માથે મીમ નાનને અગારી સમ્પન્નાપામે નમ્માગ પડારી, આશા અને વિગ
ગામા, મુગા ના કોનેજ છતનના, બનિધ્મી આગા મો જાધના ગામ તદ્વાર ઝાડીમા અને નાની
તિહિનાદે ઓડ રિચાગે કગતા દતા ત્યા આ પન મળ્યો આ ૨૭૩૦ માગે નિમધ પનદ
પડ્યો અને તેના કપીઆ આ પા કરી મી મહેતાએ પન ઉવાચો ત્યા એના હોશ ઉડી ગયા
પેરા જેવો થઈ ગયો આખમાથી આમુ નિન્ગી પન્ના ગતી રમના લાગી અને જાધક
રથામા નાની નિગામમા દાઈતો પંચો કે આપરી ચો તા પાળ દાય બાધી નો
" ચોગ " અવગ નખન માગીયુ ખાપ ને વચનામા કરવામા આવે ને જે સ્થિતિ થાય તે
સ્થિતિ આગે તેની થઈ યુદ્ધિર્નાગિના પાગિયા ઉપર *Rusticated* કાગી મમાજની
વિચારી પત્રોમા દુનિયામાથી બરવા થયેલો તેમ એમ અત્યાગી જે લાગુ અને હવે 'આપ
રાત' એ જ એવો પોતાની મુખિતો ગગે લાગ્યો

મી મહેતા કાનેજની ગજમા આ પો ત્યાગ ત્યાગ પટે ૫ એ બેટ કે ચીડીનો એને તા
રિચાગ ૨ । હોતો આ પો અને મી મહેતાએ દુષ્ટ શુદ્ધિથી કાષ્ટ જ હ્યું હોતુ રબ પનાની
ગજઆતમા તિગીનો માગ આનો ધીડનો શુદ્ધમાગ મગખારાથો અને ચુદ્ધે ચીન્થો મીમ
નાનુ ન્યાખ્યાન-મગીત સાલત્યુ અને એ ૫ નખાણ થતા કાને પડયા, એ જેની પત્ની થયે
તેના અહોભાગ એમ થયુ પલ સાથે જાથે એમ પપુ થયુ કે નવી મોમાયગીમા એક સ્ત્રીને
અભિનંતનો પત્ર કે બર કેમ ન અપાય અને એ પનમા હ થતી રિગુલ લાગાડી શી મારે
જોનાય કરી દર્શાવી મી મહેતાએ પત્રો નખ્યા ઓ પ્રો પ્રમથનાથને બીડયા પ્રો પ્રમથ
પથને પન નીચે પ્રમાતો લખ્યો હતો

મારા માનવતા આદેમ

આપનો પા મળ્યો અને હુ પત્રથી પણ તમાગી મન્મુખ ઉભા રહેતાં નામકે હુ
જમાથી ગજ થકે એ મે મેનેજા પછુ દ્યાર્યુ ન હતુ પછુ મારી મખાઈ હવે મને વાગે કે મીમ

નાન હમારી ગુજરાતી કન્યા છે એનો અભ્યાસ, એ સમીત, એનું નાન્દ્ય અને એના માથા પર
 મોહન જીવનથી નવે અસ્ફુટ નાટકોની નાધિકા આભંગી અને એને માટે જાગૃતી નહોતી
 એમ કહ્યું તો હું પાપમા પડ્યું છું પણ એવામણી પાપમય નહોતી. એ લાગણી લીધે હતી કારણ મારી
 અભિનાયા-પ્રાપ્તિ થઈ ગયા છે અને મારી ગદ્યેવી-દેવી નથી કહેવામાં કોઈ ફર્ક કનાસ
 ૨૦૦ પહેલેથી આને—મેં ૧ કે સ્કોનગ્રીપ લે-ફિક્ટ ટેનીસમાં પડ્યો આવે-વી સી લે અને એને
 માટે સ્ત્રી કે પુરુષ સીની સીતા થાય એમ તું મીમદનાન માટે થયો હતો પછી એને આપણી સોસાયટીમાં
 પાપ થે માનુ દોષ તો તેને રેન્જે હું પાપી છું હું કહું ? મારા હૃદયની લાગણી, મનની લાગણી
 ની ગીતે દાનુ એમ મુગધા હતો હતો મારી વિવાળી માથે માન કરે છું અને અમાગ
 આના પ્રમાણમાં શુન્તના માથે માન કરે છું ત્યારે વાતાવરણ જ દેટલું ફરે છે ? જાહેર
 જીવનમાં કામ કરતી વિદુષી બાઈઓ જાહેર જીવનમાં કામ કરતા પુરો સાથે દેશના સાહિ
 ત્યના અને અમાજસેનાના અને ઉપયોગી પ્રયોગ પત્રમાં ચલે છે એ પુરુષા અને એ સ્ત્રીઓ
 પુરુષો રમેશા મનન મનન કરવા લાયક પડે લખે છે તો પછી મીસ તાનને હું સા માટે
 પદ ન લખું, બદ અભિનયન કામ ન આપું એમ થયું અને એ પદ બદ મોહન્યા, પણ
 હવે મારી અમાઈ જડે છે એ આથે પ્રીન્સીપાન માહેથે કે કોઈ જાહેર પુરુષે આ ચિત્રી આપી
 હતી, મારી લખ્યો હતો તો તે યોગ્ય ગણાન મારા જેના જીવનને તો અગત્ય અને અભિના
 દન મ્યારે બેટ અભિનય ન આપવા હતા તો કહેવાના પ્રીન્સીપાની રજા બાઈ અગર
 મીમ નાનના પિતાની મા કન્યા આપવા હતા એ હું જુઓ અને આ પગિલામ આનુ
 આદ્યમ ! મીમ દના ઉપગો મારો પદ એક કામેન લખી પામે આપ વચાવશે તો પણ
 નિગા મરના જાણી કે , નિશુદ્ધ છું મારી મનનામના પરિત છે અને મીમ નાનના
 માન અને આગ્રહ માટે અનદદ માન થયા અને એ દેશરવા જ એ પદ લખ્યો હતો એ
 પત્રનો મુદ્દા આટલો જ છે ૧ હમાગ ગુજરાતના અરોબાગ કે તમારા જવા વિશુદ્ધ જીવ
 નના મને ઉચ્ચ શુદ્ધિગણના સત્તાગી થયા તમને પ્રમથ આ થા અને તમાગ વર્તિને એ
 અનુકૂળતા ની આપી છે, (૨) આપની નોઆગીમાં પુરુષ પુરુષ મિત્ર દોષ તેમ ચર્ચા માટે
 નેના ૫ પાતર સ્ત્રીપુ ૫ પત્રિપત્રી । દોષ નાં પદ્યો મિત્ર મામાટે ન થઈ શકે ? અને મો
 તમાગી નારે વાર્તા મિત્રો કરવા, પદ્યવરદા જનારના રખતોરખત મળવાની તીરે-જા છે
 (૩) આગના આખ્યાનાઈથી મને સલાવ થયા આ નાની બટ આપુ હું તે સ્ત્રીમણી " આ
 મોહો જો પણ માટેમ । હવે મને નારો છે કે છોમન આથે ન મોમ્યતા આપ નેના જ મારમત
 કિના એના પિતાની મારફત અભિનય । આપ્યા હતા તો કીક થાન એમા ડેરટે તમા હ
 એટલ Yours નુ ભાભાનગ કી મુક્યુ છે તે મને ઉપર । ના માલુ ન મોન નાઈ જ નથી
 ૫ મુ તેથી હેમ આવે એમ હવે મને લાગે છે માત્ર નામ છુપા યુ એ અમારી જનમમાજમા
 ૧૧૧ । ૫૪ । નખાય અને એ ૫૧ બીગના હાથમાં જાય નેએ ચિન્તા નદી એ જ
 વિનારે મોને ૧૨૪૨૨૨મા અભિનાદિત એ અનથી જ ની ગયું ૮ મા મારો મુનાસો છે આ

નાથે મ પ્રી-તીપાન, મીમ દનાન, એ ॥ પિના ઓ આપની ઉપર વિલા નવના મારીપે
 ૧૭ હવે આપો યોગ્ય ભાગે એ ડગો ત્યાથી આવ્યા પડી આ નમામ ભુરી ગયો હતો
 પદ ભેટ મોઢ યા ત્યા અદાગ હરમા આપે પાપ નહતા આપને પ્રયુક્ત આવશે
 આની તમા મળો ત્યાર જ જમનુ ભારો ઉધ આરો આના છે ૭ આ રાત આપની
 જ અમલી માગ ઉતરને ઉતરત હતા તમવ આપો

લી આપો આનારી ॥ મેર મેરના ૫

પ્રા પ્રમથનાથે પદ રા રા અને નવો પાથો એને પણ એમ જ હતુ ૬ માનતા
 તુનારખાના આવેયનુ પગલામ કે ઓ પાપમતિ નહિ પ્રીન્મી રાન કે મી દર ની પ્રી
 પ્રમોરો જે આ પદ પાનીઅને આપ્યો હતો આદિગરખી રોડગત ડોનેજ, ખાતની રા
 નન હોયજની પ્રિનિ ॥ અને મીસ દનાવ અ નામ થાત અને ની મેરના જેના સાગ એમના
 જીવન મગત પ્રા પ્રમથનાથે પ્રીન્મીપાનને બધી હમીયન રખી ગી દનાનો વસ્તુસ્થિતિ
 સમનરી ઓ મીલ નાનો વ ॥ મી મેરનાના ઉદ્દશ આવેય અને કેરનો પોતાનો પે
 પાથી અમાગા થો મીમ આન નાઆતમા મીરી-નટ મળતા ની ॥ હતી અને પદ વખવાની
 ૧૧તી, કમિયો ॥ અનગળા અને દનાક જમોથી એ જેમાર્ધ હતી પણ એના પદમા પદ કમો
 હમ ॥ નગ બીજી મતિ નહોતી એ રખનાગની દુષ્ટ રામ ॥ હમે એમ પણ એ માનતી
 નહોતી પદ કે પિલ મગ ॥ પ્રગ ૭ આનો રવ ડોનેજમા પ્રીન્મીપાન તરફથી ૧૧ રના
 મગતો અને દેર માનપિતા પામે થઈને આવતો બીજા રાત્રી-હંતપણીની મીરી હોય તો
 રખ સાગ ॥ રમા મો મનાવ્યા રિ ॥ જેની હી એરી માનપણથી ૭૨ થોથી દો ॥ થી
 આ પદ-મેર ગતના માતાને આપ્યા-માતાને સમજ ન વનાથી પિતા પામે જરા
 ૭૦ આ અિનિ થઈ પ્રા પ્રમથનાથની પ્ર-ગથી મન રાન થયા-પ્રમથનાથ મી મહો ॥
 ૧૧માપન નાકાગયા કે અને વાત અનની કે પણ અરિવ્યમા અમાગી વનુ એકનુ લખ્યુ
 અને ની મેરનાના ૭૨મા ૭૨ આવ્યો પ્રા પ્રમથનાથ પગાર્યો-પ્રીન્મીપાનની નગાર્યો
 અને પોતે નવરો જરા નિમ્મયો પગુ આતપામ આનની હતી-સાથી રા એ દરમીયા ॥
 મીમ આન જો નેનુ કુટુમ પ્રા પ્રમથનાથને ગજ મળુ હતુ ૧-હોન તો રિરાતનુ ૧ મી
 હંત અને તમે યુકિતથી ઓ ગાનિતી નિરોડે આળ્યો ॥ એમ પિતાને થયુ પ્રા પ્રમથ
 નાથને એ રા ॥ રા રે જમાડો-ગન ॥ મીમ આન દી હયા અને તમાનીગમ આથે જાતી
 ઓ આ હમા નેમના રમો પમા થતા જે દિનમે પ્રા પ્રમથનાથ કેનરો ગયો તે રમે આમા
 ૧૧મા ગનારિ ઓ ના મુ ૭ મુ ૭ રાગવા ના યુ-આ બાલુ પ્રમથનાથના હદમા પ્રા
 ૧૧માની-આનિ અને ૭ ॥ ૧ થયા- ૭ જાતી રિંગી-મારી માતા મો પગમ-મગામ-મગમ
 મો જાતે થઈ કે ત્યા પરમામા મો ૭૨ગત આથે જ રા રા ગા અમ-પમા ત્યા
 કે ન ન ૧૧ આ ન માગ માનુ મંથ ॥ મંથ ૧ ૧ પ્રન ના ૭ ॥

—અ રા ૧

પંકાયલા, પુગણા અને પ્રજાપ્રિય મગીન

પોલીશની શરૂઆત કરનાર

અને આ ધંધાને એક ફેશનેબલ ધંધાની સપાટી પર લાવનાર

અવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

૬૭ પા. ૪૪ નવી કૃતિઓ,

નના વાદ, નવા શણગાર, અને નના અનધારો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

ફાંસે પધારી તમ્હી વડ જોગો તો

જરૂર જ મોહરો !

પગિણામે અમો ખગલા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આપો કે કાલે ?

અખટલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં ૭૮૨.

આવેડે ! દર ગવિવાડે અમદાવાદથી મુંબાઈ આવેડે

મંત્રહણી (ઝાડ) તથા મુનારોન .
 (Spruce) ને ઝાડની ઝાડાદંતની ખીમરી (Diarrhoea) અતીસારના ઝાડા (Dysentery) આમ લોહી પવાળા ઝાડા (Acidity of the Stomach) અવધીત ખારેલાની તુલમતા ખાળીદાની (Jaundice) પાકુ કમરો આખો પીળો (Puerperal Fever) સ્ત્રીઓના મુનારોન-જલજલ મુનારોન-તોરણ (Dropsy) માન લાથે, પડ પડ (Cirrhosis of liver) પેટનું દર કાળ તમા હુખારો (Urthecaria) ગીજન ની માનડા (Tympantitis) પેટો આંતરો (Dropsy & cistis) તળાદર પુખવાડ (Intussusception) મપરો મરણ ખાડા મોનાર (Constipation) કમચઆલ બધ નાગ (Dyspepsia) નાલી-બુજ ન લાગવી (Hyperstria) રીસીંગી મા સી રેદદર વ્યાધી (પેટના બચરો તો) જે પીનાયતમા પામ થોના ડો પાંની મા-સાથી પેટમા આનગલા મો રેદન મગ્યાલા પામ મુધી રાવ નહો-નેના મો હે ન બરેની રીતે મુનારવાથી મુંબાઈના અમલવાદના હી હુ મુસનમાન પાદની હાલેલાના બરકર દરોડે મગાકીને દોડે સગીરીકોડો મેળવી મુખરિયે યરવા.

વૈદ્ય હરિશંકર લાધારામ દ્વિવેદી

આસ મુળના દગીમોની સારવાર માટે દર રતી વારે મરાગમા મુબઈ આવે છે અને મેમરાગના નાજ મુવી મરે છે તમાગ મરાગસાન દેગી અન વોદેગી રેદ ડોમરો પામે બધી વાચો કગવી થા દયા હો, ચેતરકથી તમારા હાથ ભેડા પડ્યા હોય અને તમારી કીમતાઈના સંધગા માવતા પત્ર વમને અથાવવા અશકન છે એની ખાની થઈ ચૂકી હોય તો પડીજ અમારી પાલે આનીને સ મીરીંગો વાવગો અને થાા બચ કરે કો મુનારવાથી લોગને અમેને જે શુશી થકન મેગા હનામે આરોગ છે તે ભલરો ત્યોતમા પાા લપિરે મમારીજ દવા જોરના લાગો મેમ અમેને ખાલી છે સાધારણ ના મટિ મામિ દવાની ત્રયમ કીકીવ્યા પાચ થીમત ચલરેવો માટે માલિક રાની પ્રથમ મીકે થમ શ્રીયુત લ સાવિપતિ મરાગાની માનિક દવાની પ્રથમ કી કે પગ ફીન નીરાધાર અને કચોને કોઈ મુખી કુલ્ય તરમથી ખોરાકીના બલેગરત કરી આપ તો દવા નકન આપવામા આવે છે

પુરુષાતન પ્રાપ્તિ-અદ્ભુત તોડાવ
 (બરો વરડ કિપર, ભૂત ભવિષ્ય, પુનમ તાનાર પડોપમી ગરિમુની જે જેન સમાજને બની માગે ચત્તનીન દવા અને રુચા મુખી ધાચ તેવા હેતુથી જેનારે મેમરાગની રાન-મને અને ધનથી નાક પાા વમને ખાા ન આવે તલી અમુક ચીરે આમુરદના આપો સમક કુર તે મસન અમીગ ચાજ અનુનમમા વહ હાર કંવ છે જેથી ચાના જનાનામા ગહરવાઈના ધીવામી ખા તપાનાથી અર મમાઈનેરી કુ દેવથી તૈહવા સતારીક ઉપાધી નાથી માગના મીરા દુદાવરમા સીરે મે તે મ લોથી ઉત્પત થોરી નતામત જે મનુરોની મીધમ બરેલી જ દગીને રવી કરી નામે છે તેન માટે નમ તે ગગોથી પુનાવેથી રા મિ-બજને પાહ ના સી જાનતુ મો સનેજ કરી નગોની કમરેરીન મા સીપનક મજાલાર્દ આપી ની નેના મનન નજવન છે આનો લાભ સજ્યાબધ હોન મુમનમાન પા મી બહોરા મુ અન્ય પ્રીતી રીરે વ છે જાનાનુમે અમારી પામેથી ખાન પી સવાન પત્ર પહેનેથી મમાચી વેદ સમ સરમ નહો ગળતા સીસિંગ દમીકલ લખી મોમ્વવી અને તે ખાન પી બાનતમા મુગ મરણ બરાબર લમજા રહમ્મના કહેવા તુલખ પત્ર વનહાર ખાન પી રાખી

‘મદમસ્ત મદન મધુસ’

મામ્વજુ જેના મેવનથી તમેને એવો નથી સતોષ થરો જે હુલ્લથી અને ના પીધી તથા પોતેજ બનારી પ્રશમા નવા લાગે છે કમરુ બહેગખજારા આવી સાવી વસ્તુ કનવીત આવે છે આમા એવો અનોકીક અમરાગ છે કે રુગના બરકર દરો-મીકી પેરાબ રેતી પડે હત્યાકી કમ બેરીના છુરા દગેને નીરમુન કરી નરીમા નવીન જીવન મને નવો ઉત્સાહ લગે નીગતો થયવી જીન અમર બનારી નવીન યુનાની બમે છે આમા મુકગાનકારક જેવી - રસાયણ ગવમ મારેવી વાંડુ બો વરે કુમી નીરો તેની કોઈ વીરો નથી પણ બીમસેની વ્હુર, કેમર નસ્તુરી માર બબર શી લાઇત, માલમમુગવી વાંચે આરણા ભાગબકી અનેક રાકતી આપનારી વનરપતિ મોના અને એર યોના સવનાતરવેથી બરપુર છે ચરી નઈ બનાવી નથી પદર નીવસની દવાના કુ તર એક માસપર્યં સેવ તથી આખી જ દર સુવરી તથા કે કી ર ૧૫ સાચીજ જગતમા પરસ્પર કાવરો થાય છે એ અમાર સુર ૩

વૈદ્ય હરિશંકર લાધારામ દ્વિવેદી, એફ ટી એસ.

મંત્રહણી (ઝાડોન રોન) મુવાગેગ અને ધાતુદાયના ખામે વેદ

બાનુઓ અને ગૃહસ્થોને ખુશખબર.

અમારી દુ ને દેક બનાવિના જેવાની ન દે રવિ ૧૨ ૧ મી મધ્યકિશન બારે અને
નમનના બરની ગીતે મળીને ૩ જુની જુની બનવી માયે પોષ ૧ કો જેમીન ફેન્ની
સાથતા નજીનો દીર્ઘો ૩ જાની મરો મળમવપર જીની તના કમનની મિતરો કીનુ
મને જીનુ તરે નાર બલકમ આદેન ખાન મનપમ દ પટે તેલી વનુ તંસ છે
મે સર પસાર ૧ મ અને જ ખાની કરો

બાનુઓ માટે સિલાઈખાતુ

અમારો ખાડુ મારે છે જેમા ૫ સી ૬ ૧૧ ૧૨ મમની બાલુમે નારે બ્યારે
બન્યા ગેમા જુની જુની સના ૧૫ ના મુ મારેમા પાન ૧ મિ રે જેમા છે બી જેનની
મિતરોની જે વાચાસુ તથા બી આપનાના માર ૫

બનાવ પ્રમના ઝોંગ સી લી થો ના નરામા આવે છે

બી કલ્યાણની કંપની

જેની કાપુ તથા જરી માલના વેપારી

૧ — કિંબાઈ જરીનામા મિતિ ૧, ૧ ૩૧૫ કાનિવા રા મુખાઈ

એલેખીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ.

ફેબોલીન

(કવીનનાઈ વગર)

સરખા તાનીઆ (મેનેગીઆ) તાવો ૮૫ ૨૫ મીર
દવાજ છે આ દવા કીનાકન ૫૧ની હોનાથી
તેની ખાગથી ખગમ અમર થતી તથી લીમત
૩ ૦ ૬-૦

વેલ્ડેબલ

સોનિ મીગ્ધ

જેની વનમ્પનીમાથી સરીગને કાનત આપનારી દવા પાચન
શક્તિ નાર છે અને સરીગને મૈન આપે છે આ લાની
ગીડીઆ પલુ મળી તો છે લીમત ૨ ૧૨ ૦

ગુળવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીની કમ્પાઉન્ડ

લીન અને જરોગ ૫૦ લીમતની મરો પ્રતી
અમર કે છે તેમાથી નનાવેની ઉત્તમ દવા
લીમત ૦ ૧૪ ૦

મગનાનુ ઠેકાણુ —

ધી એલેખીક કેમીકલ વર્કસ ક લી

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુખાર્જન ૨

તથા નરોદરા કેપ

રોગીઓ માટે આશાનું એક કિરણ.

માથાનો દુખાવો, લયડ, વાયુ, જઠકાઈ ગમેના માથાઓ, સવિનાન, મિગરે-
રોગીથી પીડાઈ નિરાશ થયેલા માટે

અમૃતાંજન.

(૧૯૨૬૦)

એ ગમ્યાણુ ઇલાજ છે શુદ્ધ વર્તમાનીક વધારી
મનારેનું દોષાથી સર પ્રકારના દુખપર તે અમરનારી
અમર કરે છે એક રખન અનુભવ રો

કિંમત દરેક ડબીના આઠ આના.
દગાજનો મલમ.

સર પ્રમાણી રજા અવધ ખગવા ઉપર મા મનમ ગણુ
વખત વાટવાથી ખાનીથી માત્ર થાય છે શુભ ન થાય તો પેમા
પાડા મળે છે એક ડબીની કિંમત કમત ચાર આના

દ લમજન

આ મજેદાર દત્તમ જનથી લગ મહેદ થઈ ચોરી નાતુ બધપરે છે પેદવા મજુલ થાય
વામ મજુર આરે છે કિંમત પ્રાન-ડબીના મ આના મર દુકાનદો પામે મળે છે
અમૃતાંજન ડેપો, ૧૦૬, ક્રીયન ગેડ, મુબાઈ.

ધરમાં વાપરવા લાયક ભરોસાદાર દવાઓ

ફીન-પ્રોપ્રિ-ગવન-મિન્ડુ નાની ખાટલી ૩ ૦-૪-૦

મોટી ખાટલી ૩ ૦-૧૦-૦ [ભાગ ૧૪૪]

દરેક જાતના તાવ ઉપર લાગુ પડે છે હૃદયને તમણુ કયા રગર
તાન ઉતરે છે

વિન-મોલ્યુશન—પેટની અગત્યાન દૂર રંગના ઘણુજ કામનુ કીમત ૩ ૧૦૦
તથા ૩ ૦ ૧૦૦ તાનની રાગ્યાનમા લોહી સુધારવામા પ્રજા
વાપરી શકાય છે

ટોનિક મોલ્યુશન—કાનિ માટે શાસ્ત્રીય દવા તન અને મનને પ્રમાણ કરે છે
કિમત ૩ ૨૦૦ તથા ૧૨૦ વાપરી જોઈ ખાટલી કંગે

દુધ પાઉડર—રોજન ઉત્તમ જવદ પ્રાણવાયુ નીરજનાથી દાત મહેદ દાય છે
તેમ મહેદ જતો નહે છે ૩ ૦૪૦ તથા ૩ ૦૬૦ ડબીઓ તથા
કાચની બગીચો

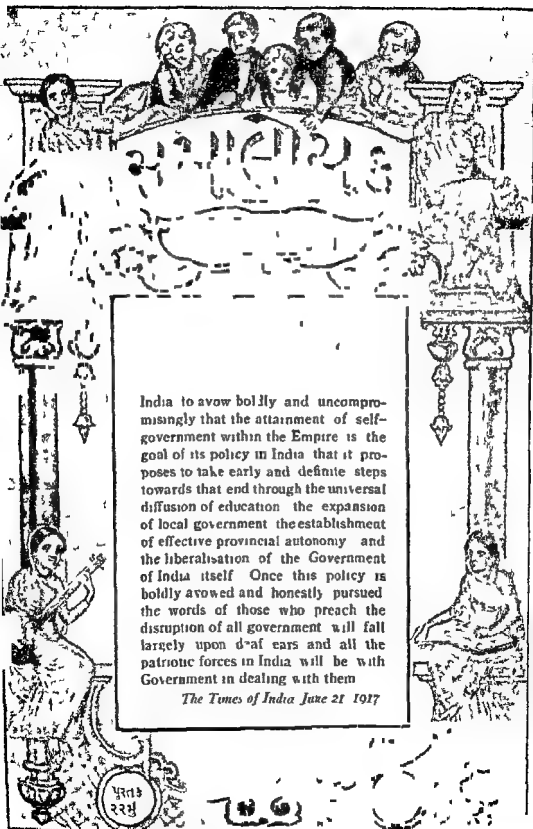
એ નીચાઈ ઉધરસની ગોળીઓ, સમિનગાર, વાઈમ વૉટર, ડીન વૉટર, મનમો
વગેરે સવગા ગગની દવાઓ મળે છે

આયોનિક ફાર્મસી, દાતુ બીલકીંગ ગીગ્ગામ, મુબાઈ.

ઉત્તમ તક ! વહેલા તે પહેલાં. ઉત્તમ તક !

જન્મજા નેત્રમાં રોગી થવાનો યોગ પ્રમથા રોગી થવાનો યોગ હાથમાં અથવા હોઠપર રોગી થવાનો યોગ ગુદામાં સમીપમાં રોગી થવાનો યોગ હૃદય તથા વાતવિકસારિ થવા વિશે યોગ રોગી થવા વિશે તથુ યોગ શરૂઆતથી યુગ્મ રોગ થવાનો યોગ પારકા ઘરમાં રહેવાનો તથા નીચ કોચી આછવિકા ગળાવવા સંબધી યોગ નિવાહ કેટલા ઘરો તે વિશે યોગ એક વિગત થવાનો યોગ કેટલી સ્ત્રીઓના નાસ ઘરો તે વિશે યોગ ગર્ભ રહે નહિ તથા ગર્ભપાત થવા બાબત ચાર યોગો કેટલાક કોર્મો કરનાર તથા કોર્મ વિત્તવાલો થવાનો યોગ	યવાનાં અનુક્રમે નવ યોગો સર્વે કોચીની સિદ્ધિ નેહી થવાનો યોગ સાની થવાનો યોગ દીર્ઘાયુથી થવાનો યોગ મંદબુધ્ધિ થવાનો યોગ હીનાયુ થવાનો યોગ કોની દશાપદી આયુષ્ય યશો તે બજાવાનો કયા ચંદની દશામાં મર્મમાં બુધ્ધિ યશો તે સંબધી યોગ કોની દશામાં મર્મની હા પી યશો તે બજાવાનો કોની દશામાં યુગ્મમાં યશો તે વિશે વાહન, ચોર અને સસ્તી ચતુર થવાના અનુક્રમે તથુ યોગો કયા બાવથી કુર્બાનતનો વિચાર કરવો તે મહુર વચન બોલનારો તથા રૂપાન થવાનો યોગ	અભાસ્ય બક્ષણ કરનારો થવા યોગ પિતા શિવાય બીજાના વીરોગી હ સંબધી યોગ સરેલ અને કાલા કોદ થવા સંબધ કેટલાક રોગ થવાનો યોગ જન્મગત, શસ્ત્રથી નશુ, પિત્ત, ય અને ચોર અથવા ચાપલ બ પ્રમાણે રોગ થવાનાં અનુક્રમે સ્વેતકૃદી થવાનો યોગ રોગી, શરીરસ્ખુબરહિત, મહાપાપી કૃદી થવાનો યોગ મરેલા યુગ્મવાલો થવાનો યોગ કેટલીઓના આકારવાલા તથા ય વિકારક કોદ થવાનો યોગ યુગ્મ રોગવાલો થવાનો યોગ
--	---	---

જન્મજા નેત્રમાં રોગી થવાનો યોગ
પ્રમથા રોગી થવાનો યોગ
હાથમાં અથવા હોઠપર રોગી થવાનો યોગ
ગુદામાં સમીપમાં રોગી થવાનો યોગ
હૃદય તથા વાતવિકસારિ થવા વિશે યોગ
રોગી થવા વિશે તથુ યોગ
શરૂઆતથી યુગ્મ રોગ થવાનો યોગ
પારકા ઘરમાં રહેવાનો તથા નીચ કોચી
આછવિકા ગળાવવા સંબધી યોગ
નિવાહ કેટલા ઘરો તે વિશે યોગ
એક વિગત થવાનો યોગ
કેટલી સ્ત્રીઓના નાસ ઘરો તે વિશે યોગ
ગર્ભ રહે નહિ તથા ગર્ભપાત થવા બાબત
ચાર યોગો
કેટલાક કોર્મો કરનાર તથા કોર્મ વિત્તવાલો
થવાનો યોગ

India to avow boldly and uncompromisingly that the attainment of self-government within the Empire is the goal of its policy in India that it proposes to take early and definite steps towards that end through the universal diffusion of education the expansion of local government the establishment of effective provincial autonomy and the liberalisation of the Government of India itself Once this policy is boldly avowed and honestly pursued the words of those who preach the disruption of all government will fall largely upon deaf ears and all the patriotic forces in India will be with Government in dealing with them

The Times of India June 21 1917

તદન નવી આવૃત્તિ !

તૈયાર છે !

તૈયાર છે !

ત્રણગામી આટ પેપર ઉપર ગોપેશ મુન્દર અને આર્ટિસ્ટ પુલનાથી

નવી આવૃત્તિ !

નવી આવૃત્તિ !

બહાર પડી ચુકી ન !

સ્વ. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી કૃત

સરસ્વતીચન્દ્ર

ભાગ ૨ બો.

ગુણસુંદરીનું કુટુંબજાળ.

કિમત ૩ પીએ ૬૧૬

(પોસ્ટેલ ચાર્જ)

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

બુકમેલર્સ એન્ડ પ્રિન્ટીંગર્સ

મુબાઈ નં. ૨.

લક્ષ્મીદેવીના મૌભાજ્ય ચિન્હ જેવા

મુદર
અલકારો

હ્યા

ગોપરો ?

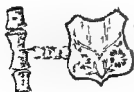
હ્યા

લોગો ?

એ માટે તમે વિચાર નહીં કરવો પડે.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

તે ત્યા મનપ્રમ ક્ષત્રના આન જમાતાના મનના નવોત્તમ
મંગીજરીના અન તમ ૥ ૧૦૧ના નિયાત હોય કે અથવા
જોગડગે આપસથી મનારી આપસમાં આવે છે.

અહીં ગામના જોગડગે ઉપ-પુન્ય
વાન આપસમાં આવે છે.

હમાનાની બીન-ન ધાત્રી નરી

પ્રમાણીકપણ એ અમારો મુદ્દાલેખ છે.

ટેલીમી ૧ ૩૦૮૧

ટેકાકુ મુદ્દલ જેમ કાપ માગીત સામે મુદ્દાલ ૨૬

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બગ્ગીવાલા

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ.

મોઘા મળાલા અને મનુષ્ય ધીની ઉત્તમ મીઠાઈવાલા મારે

એક દેશે મારનાની લલામણ કનામા આવેડે.

બામની બગ્ગી

પીઠાની બગ્ગી

ખારાના પાન

ખારાના પુર

પાન પાક

પાન પાક

પીઠા

ગંગા વગેરે

ધાત્રી જાન ઠી

નવ દી

નવ

વેનોના શુભાન

મનુષ્ય મીઠે

નવ દી

જાનના

અપરણી ના

મુની ના

નવમી મેગ

મુની મીઠાઈવાલા -- મનુષ્ય પાત્રી

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

પંકાચલા, પુગણા અને પ્રત્યક્ષ મળીન

પોલીશની ગરબાત કમના

અને આ ધરાને એક કેળવેલવ પ્રધાની મપાટીપ લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી પણ તર્ક નથી કૃતિઓ,

નરા ઘાટ, નરા રાખા અને નરા અનકારે

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

દુકાને પધારી નન્દી લઈ જોગો તો

જરૂર જ મોહજો !

પરિણમે અમને ખરાબા વિના

છુટકો જ નથી !

પત્રી આને આનો કે તો !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન!

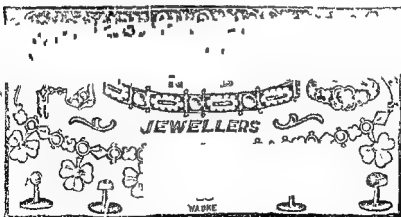
મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના
બનાવનાર ને વેચનાર.

નં. ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના બનાવનાર
અને વેચનાર.

મહારા નામના ઓડર વાચ કરવી પી થી મોહનલાલ આપને
નંબર ૨૨૦-૨૨ ગેબમેનુ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

જીના અને બણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ પ્રધર્સ

૨૦૬, ગેબ મેમ્બુ ઝાટ, મુબાર્ક.

તાનુ મિનાયુ " Muffichan-Bombay " ટીનાન ૧૭૮

મુન્યના — મા માનિ. ૩ મા જાણી પ્રમા ઝટનામ મમાવો

શરીરની સુંદરતા.

સગી ની ૩ ગ્તા ગુદ યોદી અને ગુદ મિયમા મમાએની છે અને નાગી
ઓ મિયની ગુદતા

મદનમજરી ગોળીઓ

મા જ મમાએની ૩ ગ્તા ગોળીઓ નાગી અને મિયમિત ના તમામ ૩૧
ગુદારી ની ૩ પડના અવરો ૧૬ ગ્તા મજબુત બાવે ૩ સ્વપ્નગેય નાથુ
કરી માનિમા ગાઈ ઝાંઝ ૪ નાગી છે તે ૩ ગોડી મુ તા ૩ મેવ ૧૧ માબસ
ન-૬૨૨, નુ ૨, અને ૯૪૫૫૫ ૫ ૧ છે કી ગોળી ૪૦ ના ૩ એ

નજરે ૩ નાગયજ કેમનજ

૧૬૬ ઓડીમ જમનગ-કાઠિયાનાડ.

ગ્રાન્થ ઓડીસ, કાવબદિ નીરોડ-મુબાર્ક.

બનારસી રેશમી-માલ

રેશમી કે

તેનાર નુર સાગીએ, પોણી ત્યાં પોતમ માટે નુર ખડો, અને ની પીના
ખરો, નાર, વાદર, મન બેઠોડી ના અને મનાર સાગીઓ—સીસાવ નમનીના
ઉમના મરી પ્રીતના ધાતના માંગે દો ની માળાઓ કમોચ મરેના મી ના અને
પુરના મામાનની બના માનીઓના આસના ગીવાય બનારસમા નવતર કાઠિયા માન
નુર માની નથી મા મુજબ ની પી ની માના ની મ કીચ

તમા મના ની અદરોખર અધર્મની રૂપની બનારન નીડી

૨૦ રમની જુની દુકાન,

હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું

મારે ચા કાળજી જાતના મોડી તવા નાની તા ના લીસાઓ તથા
મોડી માથે પાના ના ડાંગેગત કુક તથા જથામથ મળે
માની આનુ દેરાનનુ નાથિલ જાતનુ કંગેગત તથા મોડા વાગેના દા ના
નાઓ તેમજ તેમજ મારે રથી જનાની માનના આરો
તમે માન ના મામ ની કી માપીશુ તેમ જ કંગેગતના દા નાનાનુ મીપર
કરી આપીશું

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ લાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની સામે,

મુબાઈ.

નીફાન

૧૨૩૬

દીપાક બેગેમ

Calmness,

Bombay

"THE ORATOR"

૨૧

DR SHUKL P M

A book full of profound wisdom and
in functions of oratory. It teaches the art of
making impressive and instructive speeches.
Indispensable for the aspiring orator. Most
valuable for public life. An important aid to the
platform. An analytical treatment of the
latest trend of oratory in Gujarat. The
author is a truly big hearted

વક્તા

મુજરિજિયા વક્તવ્ય કળા ઉપર લખાયેલું
એક જ અને મહત્વિય પુસ્તક વક્તવ્ય કળા કમ મેળવી
મન્ય રહેના ઉપર વ્યવહાર દ્રષ્ટી મ કલ વિચેચન
અનુ કુજર લાગના આ એ ન પતક છે, ઉમના
વક્તાને મટે આપ ત ઉપરોડી દશરેવા માળાની
મ કલ પ્રાનનુ મનજી સાન આનુ જમા માની
નિત ઉચ્ચાનિત્રાથી વિવાચાઓને આમ ઉપરોડી
અન મેજર પુતન વક્તા છે

દિ. ૨-૦-૦, ૧-૬૫૦, ૨૦ મુબાઈ

I C O કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ રાંધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમા ધી તેમ જ માખણની ગરજ સારે છે. જાણીતા કુટુંબોમા, હોટેલોમા તથા વીગીઓમા હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે.

એક ગતલ, માડાત્રણ ગતલ, અને પાત્રીસ ગતલના ઉપમા જાણીતા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે

હિંદુસ્તાનમા એકલા બનાવનારા—

ઇન્ડિઅન કૉટન ઑઇલ કં. લી. હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કાગખાનુ નવસારી

ગાખાઓ મેન્ડેસ્ટ્રી હોલ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally a week or sometimes a fortnight and prices if compared with the other systems.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs. 2		Rs. 2
Badminton Magazine	12 1	Pearson's Magazine and Times	
Boy's Own Paper and Xmas Number	6 14	Number	1 9
Cassell's Magazine	14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Foyal Magazine	6 8
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chambers's Journal	1 9	Story Teller	1 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
Lineator	7 4	Weldon Bazaar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
Girl's Own Paper	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 8
Grand Magazine	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
Great Thoughts	6 8	Weldon's Ladies Journal	5 8
Harper's Magazine	12 3	Weldon's Practical Needlework	2 1
Harrison's Complete Dressmaker	4 8	Wied World Magazine	7 10
Lady's Realm	1 14	Windsor Magazine	7 8
London Magazine	7 8	Woman at Home	11 12
Nath's Magazine	1 8	World's Work	12 6
New Magazine	5 10	Young Ladies Journal	10 2
Novel	5 12		

Agents & Cash & Carry Suppliers

Near Parthana Samaj Hall Circular, BOMBAY, No. 4

સમાલોચક.

અનુદેશકર વાચ્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચેવ ગાઢાયં તપ ઉચ્યતે ॥ મ મી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૨ મુ.]

બુધાર્થ ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અક ૭ મો.

તત્રી—૧. અખાલાલ બુદાખીનમ જાની, બી. એ.

૧. ચન્દ્રશન્ નર્મણક પદ્યા બી. એ. એનએસ. બી.

પ્રકાશક—૧. અખીયનમ ગોનર્દનનમ ત્રિપાઠી.

નિપયાનુક્રમણિકા

નિપય

૫૪

૧ પૃ.વીની ઉમર હેટલી હુએ ?

૧. પોપવાન ગોરિન્દાન ગાદ, એમ એ, બી એમગી

૨૪૧

૨. માહિત્ય અને જીવન

૧. પ્રાણના કીર્ણપાગમ રૂઆ બી એ,

૩૫૧

૩. મહાત્મા બુદ્ધનો ત્યાગ હતો

૧. નિર્નિય

૩૫૧

૪. ત્રિદાકુ ન

૧. હુનાય અમરખનાય દેમા બી એ

૩૬૨

૫. ગૌર્ય નાનાં

૧. નનમખનાન કૃષ્ણનાન મળતા, એવ બી

૩૬૩

૬. હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસના મારનો

૧. હુમમગમ હરિનાન નુર.

૩૭૧

૭. ચિત્ર અને ચિત્રકા

૧. કૌશાનાન આ માનમ પટેલ

૩૭૨

૮. જય ! માત જાગૃતિ કાવ્ય

૧. અરુપ

૩૮૪

૯. નર્મમાન મર્થા

૧. વૌ પેન્દરેન્નુ માળખુ અને તેનુ પરિવર

૨. મિમિમ બેરેન્દે નજ રેન્નો કમ

૩. મહાઓમા જયો વિઠાયાઓને નિધ

૪. હિન્દી પ્રધાન બી ટાઉન્સિનમા નરી નીમરુડો

૧. ચન્દ્રશન્ નર્મણક પદ્યા બી એ, એનએસ બી

૩૮૬

૧૦. અવાસજી

૨૧ ૧. બુજીતગમ વાનાભાર્ત મહેતા, બી એ

૩૯૦

૧૧. ડૉ દાદાભાઈ નનગેજી.

૧. ચ દ્રશકર નમરાસર પદ્યા, બી એ એનએસ બી

૩૯૬

૧૨. વસુના નુના ગિમિક વાર્તા

૧. કેશવપ્રમા છોરાનાન દેસાઈ બી એ, એનએસ બી

૩૯૭

નાર્મિક લનાજમ અપીઆ.વળ, હિન્દુસ્તાન બહાર અપીઆ પોણાચા.

આ લનાજમ રાગનાતમા જ લેવામા આવે છે

હિંદના પરમ દેશભક્ત.

સ્વ. જી. દાદાભાઈ નરસેજી.

જન્મ —

તા ૬ થી સપ્ટેમ્બર ૧૮૨૫
સમારોયઃ જુલાઈ ૧૮૧૭]

અવસાન —

તા ૩૦ મી જુન ૧૮૧૭

પુસ્તક ૨૭ હ]

જુલાઈ, ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૭.

પૃથ્વીની ઉમર કેટલી હશે ?

લેખક - રા. પાપટલાલ ગોનિદલાવ ગાહ, એમ એ બી એસમી

ધર્મી માનતા તેમની ઉમર પૂજી એ અનિનય અને ધૃષ્ટતા કહેવાય પરંતુ વિજ્ઞાન આવી
ઓળી શરમતે સ્વીકારતું નથી અને આ પ્રશ્નને જુદી જુદી રીતે તપાસના અવકાશ નથી બૂ-
નિવાના અભ્યાસકોને પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ અને તેનો ઇતિહાસ સમજાવે એ કાળ જ અમત્યનું છે
વિજ્ઞાનના ઉપાસકો શિનાય સાધારણ મનુષ્યોને પણ આ પ્રશ્ન ધણી રીતે આકર્ષક છે મનુ-
ષ્યની ઐતિહાસિક દૃષ્ટિ કંઈ થોડાં એક હજાર વા સુધી પહોંચી શકે છે તે પહેલાંના તાબો
વર્ષ સુધીના અધકારમા પ્રકાશ પાડે એ જીવિવાનું કામ છે પૃથ્વી એ એક સૂર્ય-ગતો ગ્રહ
છે અને આ સૂર્યમંડળ નિશ્ચયગતિમા એક નિન્દુ સમાન છે તેમના સનધી નધારે જ્ઞાન મેળ-
વનાથી મનુષ્યની સકૃત્તિ દૃષ્ટિનો વિકાસ થાય છે અને નિશ્ચિના મહાન પ્રશ્નોનું કાંઈક જ્ઞાન
થાય છે આ પ્રશ્નનો જવાબ કાર્પેક્ષ જીવિવાથી આપી શકાય તેમ નથી અને તેથી આ ક્ષેત્રમા
સમર્થ જીવનવૈજ્ઞાનિકો, ભૌતિક શાસ્ત્રીઓ અને પ્રાણિજીવનશાસ્ત્રીઓએ ઘણી મદદ આપી
છે આથી આ પ્રશ્નના વિવેચનમા વિજ્ઞાનની જુદી જુદી શાખાઓની પદ્ધતિ અને તેમના મુખ્ય
સિદ્ધાંતો જોવાનો પ્રસંગ મળેલો વળી મનુષ્યની ઉત્પત્તિ સાથે પૃથ્વીની ઉત્પત્તિનો સંબંધ જોવાને
લીધે દરેક ધર્મમા આ સનધી ધણી ચર્ચા થયેલી છે પૂરેના મુખ્ય ધર્મોમા પૃથ્વી અનાનિ છે,
અથવા તો ગામ્ધત પથ તત્વમાનું એક છે, વિશ્વના પ્રત્યક્ષ સાથે ક્ષત્રાના ત્વિસ (એટલે મનુ-
ષ્યના અમર વર્ણો)ને સંબંધ છે વગેરે મતોને લીધે આ ચર્ચા કડતુ રૂપ પકડી રાખી નથી
પરંતુ પશ્ચિમમા ઈસાઈ ધર્મ પ્રમાણે પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ ઈ સ પૂર્વે ૪૦૦૪ વર્ષમા થઈ હતી, એ
મતની પાછળ ઘણી જ તકરાર થઈ છે આ ચર્ચાના પરિણામે ધર્મ અને વિજ્ઞાનની વચ્ચેના
વિગ્રહના જાણકારા હજી સુધી સંબળાયા છે પરંતુ ધર્મશાસ્ત્ર (Geology)ના દૃષ્ટિનિદુમા
ફેરફાર થવાથી આ અગ્રકાનું કડતુ સ્વરૂપ દૂર થયું છે અને પૃથ્વી અને મનુષ્યની ઉત્પત્તિના કાળના
નિર્ણય કરવાથી ઈશ્વરે નિરૂપણ કરેલા શ્રેણીમા ખામી આવશે, એ વિચાર હવે સ્વીકારાતો નથી.

મુદ્રા ગોડુનજી જાના અને વેદાન્ત ૩ ૧-૪-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

આપણા નિપયની ચર્ચા માટે પૃથ્વી એ શુ છે, તેના બગેરે ખ્યાન આપનાની જરૂર છે. આકાશમા સૂર્યની વધારે ખ્યાન જોવાની વ્યક્તિઓમા સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહો અને તારા છે. ચંદ્ર પૃથ્વીના ઉપગ્રહ (Satellite)ની માફક પૃથ્વીની પાછળ ફરે છે અને પૃથ્વી બીજા ગ્રહોની માફક સૂર્યની પાછળ ફરે છે. પૃથ્વી અને ગ્રહો સૂર્યના ગુરુત્વાકર્ષણ નીચે હોવાથી તે બધાનું એક સૂર્યમંડળ બને છે. તેની જ રીતે આકાશમા દેખાતો પ્રત્યેક તારો એક સૂર્ય હોય છે અને તેમાના કેટલાએક તે સૂર્યના ઢરતા ધણા ન્હોટા હોય છે, પરંતુ આ તારાઓ અને આપણી પૃથ્વી વચ્ચે કરોડો માઇલોનું અંતર હોવાથી તે ધણા ન્હાના લાગે છે તારા, સૂર્ય, અને ચંદ્ર એ સર્વે ઉપરથી આનંદી રોશની વિજળીની માફક ધણી જ ઝડપથી આવે છે અને એક મેઠ્ઠામા લગભગ બે લાખ માઈન જેટલું અંતર કાપી શકે છે. ચંદ્ર ઉપરથી પૃથ્વી ઉપર આવતા આ રોશનીને ફક્ત એક મેકડ લાગે છે, સૂર્ય તરફથી આનંદા આઠ મેકડ લાગે છે અને ત્રીજી નજીકના તારા ઉપરથી આવતા આઠ વર્ષ ઢરતા પણ વધારે વખત લાગે છે. આટલું બધું અંતર ન હોત તો તારાઓ પણ સૂર્ય કરતા મોટા લાગત. આ ઉપરથી વિશ્વ મંડળની બીજી વ્યક્તિઓ સાથે સરખાવતા પૃથ્વી ધૂળના ગ્રંથકળું ઢરતા વધારે મોટી નથી એમ આપણને લાગ્યા વગર રહેતું નથી.

પૃથ્વીની ઉંમર નક્કી કરતા પહેલાં તેની ઉત્પત્તિ કની રીતે થઈ તે જાણવાની જરૂર છે. આકાશ તરફ રોને ધારીને જોતાં ક્રીષ્ણ તારાઓના વાદળા (Nebulae) જોવામા આવે છે, જેને "આકાશગંગા" કહીએ છીએ તે પણ આના ક્રીષ્ણ તારાઓના વાદળાની બનેલી હોય છે અને મધ્ય આકાશમા એક મોટા વોળા પટાની માફક દેખાય છે. આવા "વાદળા" (Nebulae) માથી તારાઓ, સૂર્યમંડળો અને ગ્રહો બને છે એમ ધારવાને કારણે છે. બીજા તારાના ગુરુત્વાકર્ષણથી ધ્રુવસ જેવા લાગતા આ પદાર્થમા ગાંઠો પડી જાય છે, અને આવી ન્હાની ન્હાની ગાંઠો બેગી થઈને તેના ગ્રહો બને છે. આ બધી ન્હાની ગાંઠો એકઠી થવાથી અને તેમાથી ગરમી નીકળવાથી, આપણી પ્રાથમિક પૃથ્વી તપી જવાથી તેના ઘણા ભાગે ઓગળીને પ્રવાહી રૂપ પામ્યું હશે. આના અર્ધપ્રવાહી રૂપમા પણ બીજા ગ્રહોની માફક પોતાની ધરી ઉપર ચક્રવર્તી ફેરવવાને લીધે ટલકા અને પાતળા પથ્થરોવાળા પદાર્થો પૃથ્વીની

* આ તારાઓ કેટલા ફરે તેના ખ્યાન રહેનારથી આવે તેમ નથી જાણતા તરીકે આપણે એમ લાગીએ કે કોઈની નજીકના તારા માટે આપણાથી જઈ શકાય અને આપણી મુસાફરી કંવાલના ૫૦૦ માઇલના હિસાસે બહુ જ ઝડપવાળા વિમાનમા કરી શકાય, તે છતાં પણ ત્યાં જતા આપણને ૫૦ લાખ વર્ષ લાગે, અને આનું ખર્ચ દરેક માઈલે એ આઠે જાણીએ તો દોઢ કરોડ રૂપિયા ખર્ચવા પડે. સાચી નજીકના તારો પૃથ્વીથી ૧,૯૦૦,૦૦,૦૦,૦૦૦ માઇલ દુર છે. *

† આગમનાના ગ્રહોની ઉત્પત્તિ વિષે બધી જાણતો રહેલાઈથી સમગ્ર સમય તેવી નથી અને તેથી ચર્ચા આ ફક્ત મુખ્ય જાણતો સમજવી છે. આ વિષે વધારે સપૂર્ણ માહિતી માટે જુઓ Chamberlain and Salesbury Geology Vol II, ch I and II અને Geikie's Geology Vol I p 19.

બહારની બાહ્ય ગોઠરાઈ જાય અને વધારે સગીન ધાતુવાળા પદાર્થો અદર રહી જાય, એ તે આભારિ છે આ પ્રમાણે પ્રેત્યોએક સમય ગયા પછી પૃથ્વી ધીમે ધીમે હડી થયાથી તેની ઉપર મજબુત ધગ્ગી બધાઈ અને તેમાંથી પાણી અને હવાના વાતાવરણ બધામાં ધીમે ધીમે વારતવિક ઉત્પાદન થયા પછી અને આમશ્ચમાંથી વાદળો વગસા, અને નદી અને સમુદ્ર સુધી પાણીની ગતિ સ્થાપિત થયાને જોઈએ તેની પરિસ્થિતિ મળ્યા પછી વનસ્પતિ અને નૃક્ષ પ્રાણીઓની જીવિની શરૂઆત થઈ પર્વતો ધોરાઈને પાણીની મહત્તી નના થયે નધાવા માયા અને નરી જાતના પથ્થરો અને શિનાઓ જનરા માથા જે જે સમયમા નના થર બધાવા અને તેના પથ્થરો બન્યા તે સમયના વનસ્પતિઓ અને પ્રાણીઓ ધાગી વાગ તેમા દબાઈ રહેના હોય છે અને તેમના અમરના તત્વો તે બનાઈ જાય છે પણ તેમના અવશેષો આમેન આકા પથ્થરના રૂપમા જળવાઈ રહે છે આ આમરો અથે જમાં રૉસીન રહે છે તેની મળી પૃથ્વી ઉપર ભુદે ભુદે સમયે ગહેતા પ્રાણીઓ સમધી અગત્યની રિગતો જાણવાની મળે છે તે ઉપરથી મિદ્ધ થયુ છે કે પથ્વી ઉપર વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓને ગહેનાને અનુજ્ઞ વાતાવરણ સ્થાપિત થયા પછી ઘણા સમય પછી જ મનુષ્યના પગના થયેના લાગે છે.

પૃથ્વી એ નુ છે અને તેની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ તે જોવા પછી 'પૃથ્વીની ઉમર' જોઈને નુ તેનુ સ્પષ્ટીકરણ કરવુ જરૂરુ છે પૃથ્વીનો પૂરો ઇતિહાસ ચોક્કસ રીતે જાણના આપણી પાસે સાધન નથી પરંતુ તે ઇતિહાસના પ્રેત્યોએક અગત્યના અને માગદમ જનાવો સમધી આપણે સારી બાતથી મેળવી શકીએ તેમ છે એક તો પૃથ્વી (સગીન) ધન રૂપમા આવી તે અને બીજુ આ ધન રૂપમા આન્યા પછી હવા અને પાણીની વારતવિક પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત થયા પછી નના થય અને પથ્થર નધાવા લાગ્યા તે અને ત્યાર પછી પ્રાણીની જીવિની શરૂઆત થઈતે આ અને આના બીજા અગત્યના જનાવો ક્યારે બન્યા તેને નિર્ણય થાય તો પૃથ્વીની ઉમરનો નિર્ણય કરો એમ કહી શકાય. આપણે આ ઉપરાત બીજા દિશાઓમાંથી પણ આ સમધી ઘણુ જાણના મળે છે તે નીચે જોઈયુ આ સર્ રીતોમા કાળના નિર્ણયને માટેનો સમય લાગ્યો અને કરોડો વર્ષોનો મજૂવો પડ્યો તેથી બહુ આશ્ચર્ય પામનાનુ નથી મનુષ્યના ઇતિહાસમા ઘણો ખરો દીસાન સૈકા અને શત્રુથી થાય છે, પરંતુ મનુષ્યના સો વર્ષના આયુષ્યના પ્રમાણમા શાશ્વત ગણાતા પૃથ્વી સર્ અને ના જોવા

જાન્યન પ્રમાણે મનુષ્ય અને તને પ્રાણીઓ સાથે કલ્પત થયા હશે " એ મત ૫૦-૬૦ વર્ષ પહેલા યુરોપમા ઘણુ માન પામતો તે વખતે ધર્મોષ પાટીઓ ફેસીઓ સેનાના કારસ્થાન છે અને મનુષ્યની શ્રદ્ધા લગ કરતા હોવાથી તે સમધી કાઈ પણ વાત કરાની ના પ તા સરનાથે હિંદુ ધર્મની રીતસુરી અને ખાસ મીને ઉપનિષદોમા કલ્કાન્તિવાની તરફેણમા ઘણુ વાચનામા આવે છે ઉત્થરના દર્યાવારોમા પણ પહેલા ત્રણ મત્સ્ય અને વરાહ એ પ્રાણીઓની ઉત્થાતિના માનદશા છે અને બાકીના સાત અવતારો મનુષ્યની માનસિક અને આત્મિક ઉત્થાતિના ચત્રીના પમથીઆનુ બાન કરાવે છે એમ કહેવાય છે

નિરાદ્યપોતી નિભૂતિઓ લાખો અને કરોડો વર્ષોમા ગણાય, એ સ્વાભાવિક છે અને તેથી જ હિંદુ ઋષિઓ અને નિચારકોએ બ્રહ્માના પ્રત્યક્ષાળને કરોડો વર્ષોનો ગણ્યો હતો.

પૃથ્વી ક્યારે ધન (અગ્નિ) રૂપમા આવી હતી તે પ્રશ્નો નિર્ણય કરવાને યોગ્ય હતી અને બીજા મહાન પદાર્થશાસ્ત્રીઓએ જીદ જીદ પ્રયત્નો કર્યા છે તેમા બેર નામના અમેરિકાન પ્રોફેસરની રીત ઉત્તમ લાગે છે. પૃથ્વી એક સમયે પ્રવાહી અથવા અધપ્રવાહી રૂપમા હતી તે વખતે તેનું ઉષ્મામાન (Temperature) હતું હતો તે જાણવાને પ્રયોગો કરવામા આન્યા છે, પૃથ્વીમા સર્વથી વધારે જથ્થામા મળી આવતી ગિનાએને પ્રવાહી રૂપમા આનવાને ઓળમા ઓળ ૧૩૦૦ C જેટલા ઉષ્મામાનની જરૂર પડે છે વળી પૃથ્વીનું હાનનું ઉષ્મામાન કેટલું છે તે જાણવાને જમીનમા ખાડા ખોદીને માપ લઇને શોધી કહાડવામા આ પુ છે કે ૭૭ ફુટ ઉંડા જવાથી ૧ F જેટલો ફેર પડે છે આ ઉપરથી ગણતરી કરવામા આવી છે કે પ્રાથમિક ૧૩૦૦ C ના ઉષ્મામાન ઉપરથી સપાટી ઉપરના હાવના ઉષ્મામાન જેટલું હતું પડતા ઓળમા ઓળ ૬ કરોડ વર્ષ વાગે એટલે પૃથ્વીને ધન રૂપમા આનવાને આ હિસાબે ૬ કરોડ વર્ષ થયા હશે.

ખગોળશાસ્ત્ર અને ભૌતિકશાસ્ત્ર એ બન્નેએ બેગા થઈને પૃથ્વીના ગળતો નિર્ણય કરવાને એક બીજો યુક્તિપૂર્વક રસ્તો શોધી કહાડ્યો છે. પૃથ્વીની પોતાની ધરી ઉપર ફરવાની ગતિ ઓછી થતી જાય છે આ ગતિ પૂરી કરવાને દરેક સૈકાના અન્તે ૨૨ સેકન્ડ જેટલો વધારે કાળ લાગતો જાય છે એટલે કે દિવસ પણ તેટલો લાંબો થતો જાય છે. માખના તરીકે ઈ સ ૧૮૧૬ નો કાર્ષિ પણ દિવસ ઈ સ ૧૮૧૬ સ્વિસના કરતા ૨૨ સેકન્ડ લાંબો હોય છે આ ગતિ ધીમી પડનાનું કારણ પૃથ્વીના પાણી અને વાતાવરણ ઉપર ભરતીઓનું બે આણુ કરનાર સૂર્ય અને ચન્દ્ર છે, બાઈસીકલ અથવા ગાડીના પૈડાની ઉપર જેમ ઝડપ ઓછી કરનાર એકની અસર થાય છે તેની અસર આ પાણી અને હવાના આવ-ગણતરી થાય છે. પૃથ્વીની ગતિની વિરૂદ્ધ દિશામા આ ભરતીની ગતિ હોવાથી પૃથ્વીની ગતિ નરમ પડે છે આ હિસાબે એક સમય એવો હતો કે બ્યારે પૃથ્વીની ગતિ હાવના કરતા ઘણું જ વધારે હતું હવે પૃથ્વીનો આકાર નારંગીના ઘાંટો જેવો બધો જાયો છે, પરંતુ તે કાર્ષિ નારંગીના જેટલી બધી દબાઈ ગયેલી નથી એટલે કે કુદરતી સ્વ સુધીનું અનર તેના મધ્યમા વ્યાસ (Equator) ના કરતા ફક્ત ૧૭ માઈલ જેટલું નહતું છે. સાદી પણ અગુદ લાપામા કહીએ તો તેની ઉચ્ચાઈ, તેની પહોળાઈ જે ૮૦૦૦ માઈલ છે તેના કરતા ફક્ત ૧૭ માઈલ જેટલી જ ઓછી છે આ પ્રમાણે પૃથ્વીના રૂપમા સંપૂર્ણ ગોળાકાર રસ્તા જે ફેર થયો છે અને જરા દબાયેલા ગોળા જેવો આકાર થયો છે તે પૃથ્વી ૧૮ રૂપમા આ યા પહેલા જ થયો હતો, કારણ કે ત્યાર પછી આકાર બદલાવો મુશ્કેલ છે. ૮૦૦૦ માઈલમા ૧૭ માઈલ જેટલો ભાગ દબાઈને ઓઠો થયો તે વખતે પૃથ્વીની ગતિનું જોગ ત્રણ ટકા જેટલું વધારે હતું એમ ગણતરી કરવામા આવી છે અને આ ગતિ કેટલા પ્રમા-

ભુના ઓઠી થાય છે તે ઉપર પ્રમાણે તે જાણવાથી હાઈ કે રીને સિદ્ધ કર્યું છે કે જે પૃથ્વીનું ધનીકરણ ૧૦ કરોડ વર્ષ ક્રમતા વધાર મમય પછેના નહીં ચલુ હોય

પૃથ્વીની ઉત્પત્તિના કાળની વધારેમા વધારે હદ નખી કરવાને સૂર્ય તરફથી પાણી મદ મળે છે મૂળના તેજ સિવાય પૃથ્વી ઉપર નનરૂપિત અને પ્રાણીઓની છદ્મી અશક્ય થઈ પડે પૃથ્વીને સૂર્યના તાપનો લાભ ન મળે અને એમ(અવશ્ય)મા પોતાની મેળે ઠંડી પડના દેશમા આવે તો પૃથ્વીનું ઉત્ક્રાંતિમાન બરફ ક્રમતા પછા-૨૮૦ ડીગ્રી જેટલુ ઓછુ થઈ જાય અને પાણી બહુ મરફના રૂપમા જ રહેવાથી પ્રાણીજનન અશક્ય થઈ પડે આમ દોવાથી સૂર્યનું તેજ કેટલા સમયથી પૃથ્વી ઉપર પડતુ હશે ? 'સૂર્યનું તેજ શી રીતે બનતુ હશે ?' એ પ્રશ્નો અગત્યના થઈ પડે છે સૂર્ય એ 'ધગધગતા અગ્નિનો ગોળો' છે એમ કહેતુ એ તત્ત્વ ખરૂં નથી કારણ કે કોનસા જેવા પાથનો આ અગ્નિ દાખ તે થોડા હલ્તર વર્ષમા બળીને ખાખ થઈ જાય પરંતુ સૂર્યનો આ તાપ અને શક્તિ કેટલાએક આનરિક ફેફકારો અને કેટલાએક બદલાના પતથા (*Meteors*) ચૂસી લેવાથી નરે છે પૃથ્વી ઉપર સૂર્યનું જેટલુ તેજ પડે છે અને પૃથ્વીની ઉત્ક્રાંતિમા જાળવાને કેટલી મદ મળે છે એનો હિસાબ ગણના લાઈ કે રીન અને બીજા ભૌતિકશાસ્ત્રીઓ એવા નિલુય ઉપર આન્યા છે કે સૂર્યનો પ્રમાણ પૃથ્વી ઉપર મેથી આઠ કરોડ વર્ષથી પડતો હશે અને હવે ૪૦ થી ૫૦ લાખ વર્ષ પડી આ પ્રમાણ બન પડશે તે અખતે પૃથ્વી ઉપરની વનરૂપિત અને પ્રાણીઓનો પાણી નાશ થશે

ઉપરની ત્રણ રીત પ્રમાણે ભૌતિકશાસ્ત્રીઓએ પૃથ્વીની ઉત્પત્તિમાનનો નિર્ણય કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે આ વિશાલ હિસાબમા બૂન થવામા ધણુ બઠારા રહેના છે તે સમયથી વિવેચન કરવાની જરૂર નથી પૃથ્વીની ઉમર મેથી નસ કરોડ વર્ષની હમા મૂકવાથી પૃથ્વી નરે જણાયેલી બીજી નિમતોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાને પૂરતો કાળ મળે છે કે નહીં તે હવે તમાસીએ બજારગાલ અને બુદ્ધિવાના અભ્યાસમંએ પોતાના શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ નિણય કરવાના પ્રયત્નો કરેના છે પૃથ્વી ઉપર બધાયેના ચરોને બાજના જેવો કાળ થયો હશે ? સમુદ્ર ખારો કેમ હશે ? સમુદ્રની ખાગસ વધે છે કે ઓ ? સમુદ્રની ઉમર રોધી ક્યાય કે કેમ ? પૃથ્વી ઉપર પ્રાણીઓ કેટલા કાળથી જનતા હશે ? પૃથ્વીપર હાનમા વસના વનરૂપિત અને પ્રાણીઓની ઉત્ક્રાંતિ મા' કેટલા સમયની જરૂર હશે ?

પૃથ્વીના ઈતિહાસમા આપણે જોતુ છે કે તેણે અર્ધપ્રસાદી અને અત્યન્ત ઉંચુ સ્થિતિ માથી ઠંડી પડીને હાનમા આકાર ધારણ કર્યો છે ઠંડી પડતા આપણા સાધારણ અનુભવ

*આ વિશાલ પૃથ્વીમા રેખિયમાથી ખનિતેમા તે ધાતુમાથી બનેલા બીજા પતથોનો અસ અને તેમનામા રહેલી ઉમા પિરોનો વિચાર કરવાથી પૃથ્વીની ઉમરના જાળ બધી જાણવાએમ વિનતો મળે છે, પરંતુ આ વિચારકરનાનું પરિણામ હલુ સુધી નિલુયા મક નહીં હોવાથી તે સમયથી વિવેચન અર્ધો હતુ નથી એવુ કહેતુ બળ છે કે આ નવી રીતથી પૃથ્વી ઉપરની કેન્દ્રીએક ખનિતે કરોડો નાડી પાણુ અનજ વા જેટલી પ્રાણીનું એમ ગણતરી કરવામા આવે છે

પ્રમાણે આપણે જાપી શકીએ કે બહાગનો લાગ પહેના કડો પડ્યો હતો અને અન્દરનો લાગ અર્ધપ્રમાણે રહ્યો હશે, તેમ હોનાથી બહારનો થર બાજતા કચ્ચલી પડે અને તેથી પરંતો અને ઉંચાણનાશા પ્રદેશો ભુદા પડ્યા હશે

જમીનમા ખાડા ખોદીને પૃથ્વીની અંદરના ભાગોમા ઉપમામાનનુ માપ લેવાથી એટલું મિદ્ધ થયું છે કે હજુ પણ પૃથ્વીના અતભાગોમા ગરમી ઘણી જ છે અને જેમ ઉડા જઈએ તેમ આ ગરમી વધતી જાય છે ધરતીની સપાળી ઉપરથી આશરે પચીસ માઈન જેટલા ઉંડાણમા આ તાપ એટલો બધો છે કે સર્વ વસ્તુ પ્રતી ૩૫મા હોવી જોઈએ પરંતુ તેની ઉપરના પથ્થરોનુ દનાણુ એટલું બધું હોય છે કે આ પ્રમાણે એક સગીન પદાર્થના જેટલું ઘન દોઈને તેવા ઘન પદાર્થના જ ગુણો બતાવે છે આ પ્રમાણે પદાર્થ કેઈ વખતે લાનાના રૂપમા જનાળામુખી પરંતોમાથી નીકળે છે અને તેમાથી નવા પથ્થરો બને છે પૃથ્વી પ્રથમ સગીન રૂપમા આની તે વખતે પણ ઉપરના થરના પથ્થરો અને પરંતો ઓગળેલા રૂપમાથી અગીન રૂપમા આવ્યા હને ઓગળેના પથ્થરો દરીને જે ૭૫ ધારણ કરે છે તેના ઘરતા બીજી જાતના પથ્થરો પાણીની મઠથી બને છે પાણીના અને નદીના, ઝરણોના અને બરફના જોરથી પરંતો ધોવાઈને તેના ન્હાના ટુકડા બનીને ગેતી થાય છે અને રેતી વિગેરે પદાર્થો માથી પાછા નવા થરો બધાય છે આ થરોને પણ કેઈ રખતે લાવાની સાથે સમઘમા આવનાથી તપી જઈને અથવા તો પૃથ્વી ઉપર ઘસરીઓ પડનાથી નવા પરંતો બધાતી વખતના પ્રચ્છ દબાણને લીધે નવુ રૂપ ધારણ કરતું પડે છે આ પ્રમાણે ભુદી ભુદી જાતના પથ્થરના થરો બધાતા જાય છે પ્રત્યેક કાળના પથ્થરોના રૂપ અને ગુણમા ફેર દોનાથી તેમ જ તે પથ્થરના થરોમા તે સમઘના પ્રાણીઓના અવશેષો (શૌલીઓ) રહી જવાથી દરેક થરના કાળનો નિર્ણય થઈ શકે છે માત્ર ૧૧ તરીકે મુખ્યતા ટાણુમા દેખાતા કાળા હુગરો અને આપાનેરો હુગર તેમ જ નમદાની ખીણમાથી મળી આવના કાંપર અને સુતાના પથ્થરો હિમાનય પર્વતના ઘરતા પણ પ્રાચીન સમઘના છે પૃથ્વી ઉપરના થરો અસખ્ય માઈન લાગા હશે પણ દરેક થર કાઈ મુલ ઉંચા અને ઊંડા હોતા નથી આ સવળા થરોની એક દર જાડાઈ આશરે ત્રણ લાખ શીટ એટલે ૬૪ માઈન ટશે નવા થરો બાજતા ધણો વખત લાગે છે નાઈમિ જેવી જગર નદીથી પણ ૩૨૦ વર્ષે ફક્ત એક પુટ જેટલો નિર્વા થર બાધી શકાય છે, અને એકજ સરેરાશ લેતા ૭૦૦ વર્ષે એક પુટ જેટલો થર બધાય છે આ હિસાબે આ બધા થર મધાતે આશરે ૧૦ થી ૧૩ કરોડ વષ લાગ્યા હશે એટલે પૃથ્વી સગીન રૂપમા આવ્યા પછી અને વાતાવરણ અને પાણી અનુકૂળ રૂપમા આવ્યા પછી નવા થરો બાધવાને અનુકૂળ પરિસ્થિતિ સ્થાપિત થયાને આશરે દત કરોડ વર્ષ થયા હશે

સમુદ્ર એ પૃથ્વી ઉપરના સહિસૌંદર્શના દેખાવોમા એક બહો જ ભાગ, વિશાળ અને મોહક દેખાવ છે પાનતોમા, ખેનરોમા અને સમુદ્રથી ફર રહેનાર મનુષ્યને પહેલી વાર સમુદ્ર જોવાથી જે આનંદ થાય છે તે ગમતુંનીય છે, તેની જ રીતે હમેશ સમુદ્રની પાસે રહેનાર અને ફક્ત આકાશ

અને પાણી જોનાર મનુષ્યને હિમાનયના પરતો અને તેના ઉંચા સિખરા ઉપર જોતા અને તેની ઉપર ચઢતી કપેરી કિનારી જેવી હિમરેખા બગ્ગની વીળી (Snowline) જોતા જે આનંદ યાદ છે તે પણ અવલનીત છે પરંતુ આ મન કેરી રીતે બને છે અને તે સબધી જ્ઞાન મેળવનાથી આ દેખાવોની બચતા અને સૌંવમાં કેમ પધારો થાય છે, સમુદ્રના પાણીમાં ખાગશ કયાથી આવી ? ખરેખર કાઈ જાણુથી તો આવેલી નથી જ પ્રાથમિક પૃથ્વીમાંથી વરાળના રૂપમાં રહેતું પાણી દરવાથી પડેના સમુદ્ર બન્યો તે વખતે તેમાં ખારાસનો લાગ ધર્યો જ ઓછો હતો અથવા બીજા ક્ષણ ન હોતો એમ કહી શકાય મનુદ્રમાં અત્યારે ખાગશ ધણી જ છે તેની અદ્ય મીઠા ગિનાય બીજા પદાર્થ પણ છે તેમાંથી ફક્ત મીઠું જીવુ કાઢીએ તો એટલું નીચો કે પૃથ્વી ઉપરની કારી જમીન ઉપર મધે પાથરી નહીં તો નેરક ઠેગણે ૪૦૦ ફીટ જેટલો ઉંચો થયે થાય આટલું બધું મીઠું અસનના પ્રાથમિક સમુદ્રમાં નોતું પરંતુ ધીમે ધીમે જમીન ઉપરના પધ્ધરો અને રિવાઓમાંથી નદીઓ ને ગાવાઈને સમુદ્રમાં મળેતું હોતું જોઈએ નદીઓમાંથી મનુદ્રને મળતું પાણી ખાદ્ય હોતું નથી તેવાત ખરી છે પણ દરેક વર્ષે આ નદીઓમાંથી ૬૫૦૦ ઘન માર્ડન જેટલું પાણી સમુદ્રમાં જાય છે તેમાંથી ફક્ત પાણી વરાળ રૂપે ઉડીને આકાશમાં જાય છે પણ પાણીમાં રહેના ઓગાજેના તત્વો સમુદ્રમાં જ રહે છે આ જ કાગ્જથી તળાવો અને ચરોચરોનું પાણી નદીના પાણી કરતા ખાદ્ય હોય છે, અને આથી જ દર વર્ષે સમુદ્રની ખારાશ વધતી જાય છે તે કેટલા પ્રમાણમાં વધતી જાય છે તેનો અદાજ કરી શકાય તો મનુદ્રની અત્યાગ મુધીની જ રાજ બેગી થના કેટલા વર થયા હશે તેનું અનુમાન થઈ શકે તે માટે પૃથ્વી ઉપરની સઘળી નદીઓના પાણીના પ્રથકકગ્જી કગવામાં આયા છે અને તે નદીઓ વાટે મનુદ્રમાં કેટલું મીઠું જાય છે તે ગોધી કદાવવામાં આયુ છે દરવર્ષે લગભગ પચાસ કરોડ ટન જેટલો ખાગશનાગો પૃથ્વી મનુદ્રને મળે છે આ હિસાબે મનુદ્રમાં ગળેના કુલ ખાગશનો ભાગ બેગો થતા ૮ કરોડ વર્ષ થયા હશે કેટલાએક કારણોને લીધે આ આકાશમાં સુનારા કરીને મનુદ્રની ઉમર આશરે નવ કરોડ વર્ષની જ અંકાય છે, એટલે કે નવ કરોડ વર પડેના મનુદ્રની હયાતી પહેલા પૃથ્વીની પરિસ્થિતિ ધણી જ ગરમી અને નાખને જીરે પ્રાણી અને વનસ્પતિની હયાતીને માટે અયોગ્ય હતી

પૃથ્વીની ઉપર હાનમાં રમના પ્રાણીઓ ધગ્ગીના થરોમાં મળી આવતા પ્રાચીન પ્રાણીઓના અવશેષો (ફોસીલો) કરતા જુદા પ્રમાણમાં છે, તે છતાં તેમનામાં મળી આવતા કુપ અને વર્તન સાદરથને લીધે તેમની ઉત્કાન્તિના પચ્ચીઆ સમન્ધી માહિતી મળી શકે નહીં એક કુદરતી નિયમ પ્રમાણે પ્રાણીઓની પ્રત્યેક જાતિની સખ્યામાં જોડા વધારો થઈ

* સમુદ્રમાં રહેલા પાણીમાં મીઠા ગિવાય બીજા વસ્તુઓ પણ છે તેમ જ મીઠાનો સરોગ ભાગ સુમેગા સમુદ્રમાં રહેતો નથી પરંતુ મીઠાનો સોડીયમ ક્લોરાઈડનો (sodium chloride) એક ભાગ જોગીયમ બીજા પાણીમાં પણ રાખે હોયે સમુદ્રમાં જ રહે છે તેથી આ સુધી જણી સોડી અમના ઉપર જ યાય છે પરંતુ એનાથી મનુદ્રમાં જાય તે માટે આ નિગન ઉપર પૂરું રીતે આપી નથી.

સકતો નથી દાખવા તરીકે પ્રાણીઓના એક જોડામાંની એક સ્ત્રી વધારે બેડા થાય તો આખર તેમા લગાઈ ચર્ચાને બીજા બધા મરી જાય છે અને તે જાતનું એક જ બેડું બનતું રહે છે અને આ જીવના પ્રાણી કાઈ હમેતા નવારે મજબુત અને નિશ્ચય હોય છે તેમ બનતું નથી પણ આ પ્રાણી તે જ જાતના બીજા પ્રાણીઓ કરતા જીવવાને માટે સ્વથી વધારે લાયક હોય તો જ છવી ગમે છે આ તત્કાલ મેળનાને કેટલીએ વખતે પ્રાણીઓને પોતાના રૂપમા અને શરીરમા ફેરફાર કરવો પડે છે અને આ ફેરફાર કરવાની જરૂરીઆતને લીધે જ તેમના માથી જુદા પ્રાણીઓ ઉત્ક્રાન્ત થાય છે હવે આ કુદરતી ઉત્ક્રાન્તિ એટલી બધી ધીમી હોય છે કે મનુષ્ય હજારો વર્ષ પૂર્વી ઉપર રહ્યા છતાં પણ પોતાની નજીબા પ્રાણીઓમા આના ફેરફાર જોઈ શક્યો નથી અન્યત્ર મનુષ્ય પોતાની મજબૂતી જુદીજુદી જાતના વન ખનિ અને પ્રાણીઓને સંકર કરીને નવી જાતો આપી ચકે છે, પરંતુ તે કુદરતી નહીં પણ કૃત્રિમ છે આ પ્રમાણે આવા ધીમા ફેરફાર હોવાને લીધે સધળા પ્રાણીઓની ઉત્ક્રાન્તિ માટે ઘણા જ રિમાળ સમય જોઈએ પ્રાથમિક પૃથ્વીમા પ્રાણીઓના પહેલા ચિન્હો દાખવ થયા તે સમયનો નિર્ણય કરવાને આપણી પામે પૂરતી સામગ્રી નથી કારણ કે આ ફેરફાર કેટલી ગતિથી થાય છે તે જાણવાને આપણી પામે સાધનો નથી તે છતાં આ સમયને ઓઠમા ઓઠ નજીક રહે અને વધારેમા વધારે આશરે નીસ કરેડ વર્ષ થયા હશે દાખવા તરીકે મનુષ્યના હાથના ધણા જ પ્રાચીન હથિઆરોના અંગ્રેજો રિગેરેની ગોધ ઉપરથી એમ જણાય છે કે હાનના મનુષ્યને મળતુ આવતુ એક પ્રાણી આશરે વીસ લાખ વર્ષ ઉપર પુઠી વગરના વાદરાની સાથે મળતુ હશે, પોતાની આગળ પાછળના પ્રાણીઓ ઉપર પોતાની સરસાઈ દેખાડના અને અમલમા મુકવા માટે પહેલા તો તેણે “ મગજ ” બનાવનારી તૈયારી કરી દશે. પછી હજારો વર્ષો સુધી આના પ્રયત્નો કર્યા પછી મગજ રાખવાની “ જોપરી ” મજબુત થઈ હશે, ત્યાર પછી બીજા પ્રાણીઓથી પોતાની રક્ષા કરવાને માટે શૂકાઓ બનાવવાને, પથ્થરો ફેંકવાને, લાકડી ફેરવવાને માટે ચોખ્ખા હાથના રૂપમા ફેરફાર થવાને હજારો વર્ષ વાગ્યા હશે આના ધણા પ્રયત્નો પછી ધણા દાણે મનુષ્યને હાનનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયુ હશે જેમ પોતાની અકલન વધતી ગઈ તેમ પોતાના નખ અને દાંત વડે લામ કરવાનું મુખને હથિઆરો બનાવના લાગ્યા, આ હથિઆર પહેલા પથ્થરના હતા, પછી કાસા અને લોખંડના હથિઆરો બનાવવા લાગ્યા મનુષ્યના બનાવેલા મર્થથી પ્રત્યીત, પથ્થરના હથિઆરો આશરે દોઢ લાખ વર્ષ પહેલાં આજેના ચરોમાથી ગણી આવે છે તે સમયથી મનુષ્યને હાનનું રૂપ પ્રાપ્ત થયુ હશે, કારણ કે ત્યાર પછી તેના રૂપ અને શરીરમા ફેરફાર થયો હોય તેમ લાગતુ નથી પરંતુ તે સમયે તેને અગ્નિ કેની રીતે સળગાવવો તે અથરા તો પોતાના તાવભાર અને વિચારો કવી રીતે દર્શાવના તે સમયથી લાપાચાન ધણુ કરીને ન હોતુ એટલે કે આશરે દોઢ લાખ વર્ષથી મનુષ્યના બાહ્ય સ્વરૂપમા બહુ ફેરફાર થયો નથી ને કે તેની માનસિક અને આધ્યાત્મિક શક્તિનો વિકાસ સતત ચાલુ રહ્યો છે પ્રાણીઓની ઉત્ક્રાન્તિ રીતે આ બધી માહિતી

ઉપરથી એમ અનુમાન થઈ જાય છે કે પૃથ્વી ઉપર પ્રાણીઓના પ્રથમ પગના આકાર ત્રણ કરોડ વડે ઉપર થયા હશે અને મનુષ્ય આસપે ૨૦ લાખ વર્ષ ઉપર પહોંચી પોતાના અપૂર્ણ રૂપમાં ઉત્ક્રાન્ત થયો હશે.

આ લેખ ધ્યાન કરતા તમને થઈ ગયો છે કે પૃથ્વી આ વિષયની નિરાશતા અને અગત્ય જોવા મળે છે. હવે ઉચિત લાગે તો પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ અને તેનો સમય એ વિષય ઉપર હજી આપણે જાણી શકીએ અને ચોક્કસ નિષ્કૃષ્ટ ઉપર આવી શકીએ નથી-વિજ્ઞાનની પદ્ધતિનું મત મુજબ જોવા આ માનવ ઉપર ઓગ્રામા ઓગ્રા અને વધારેમા વધારે એ દેહના નિષ્કૃષ્ટ રૂપના વધાર આશા રાખી એ વ્યથ છે આપણે જોયું છે કે જુની જુદી રીતો પ્રમાણે પૃથ્વીનો ઉત્પત્તિદાગ જુનો મળ્યોઆ આવે છે લૌનિસ્ટાસની મંત્રી કરનામા આવેતો નિષ્કૃષ્ટ મંત્ર ૩ થી ૧૦ કરોડ વર્ષની વચ્ચે આ કાગ લાવી મટે છે જૂનનાસ પ્રમાણે આ સમય ૧૦ થી ૧૩ કરોડ વર્ષનો હોયો જોઈએ. સમુદ્રની ઉત્પત્તિ ૮ કરોડ વડે થયા હશે એમ નવીનગય છે આ બધી રીતનાં તુલના કરના પૃથ્વીનો ઉત્પત્તિદાગ ૧૦ કરોડ વર્ષનો હશે, એમ વધારે ચોક્કસાઈથી કહી નાય છે ના થોડા વામા વધેના રેડીઅમ સમયની જાનને લીધે આ સમય કરોડોનો વધીને અમને ૫ વર્ષોનો થાય છે, થના જાય છે, પરંતુ તેની વિચારપદ્ધતિ નિર્ણયાત્મક નહીં હોનાથી હજી સુધી આ રીતને સપૂર્ણ માન આપી શકાતું નથી પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ, તેનો ઉત્પત્તિદાગ, મનુષ્યોના વર્ષ, મરીના અને દિવસ સુધી ચોક્કસાઈથી નથી કહી શકાય નહીં તો પણ મનુષ્યની એ સર્વેથી મેં અભિનાયા પોતાના જાનની હદ વધારવાની છે તે દૃષ્ટિથી જોતા આ મતનું વિવેચન સુજ્ઞાતી વાચનારી આ રમને ઉપયોગી થઈ પડે એમ આપણે આશા રાખીશું.

* વડુ વિદ્યા માર્ગે જુઓ A. Holmes The Age of the Earth આ પુસ્તકનું અવલોકન Science Progress July 1913 માં આવેલું છે તે વાચના જેવું છે વળી આ બાબે પ્રખ્યાત A. Hill's Introduction to Science એ પુસ્તકમાંથી સરળ રીતે સમજાવેલું છે તે વિષય Science Progress July 1914 માં આ વિષે ત્રણ સારા લેખો છે.

ગતિસુદરી ૩ ૧-૮-૦ એન એમ વિધાની એન. કપની, મુબાઈ

સાહિત્ય અને જીવન.

લેખક—રા પ્રાણલાલ કીરપારામ દેસાઈ, બી. એ

મામાન્ય રીતે એમ મનાય છે કે કોઈ પણ પ્રગતિ કોઈ પણ સમયે જે સાહિત્ય ઉત્પન્ન થાય છે તે સાહિત્ય તે પ્રગતિના તે સમયના જીવનનું માન પ્રતિનિધિ છે. પ્રગતિના જીવનને માહિત્યતા મળ કારણ ૩૫ આશુનામા આવે છે પ્રગતિ જીવન ને મુદ્દ અને મમથ દોષ, તેના આચારવિચારો પરિન અને નીતિમાન હોય, ભાનનાઓ ઉચ્ચ પ્રકારની દોષ, આદર્શો ઉચ્ચ હોય તો તેની જાણ સાહિત્યપર જરૂર પડવાની જ અને પ્રગતિ સાહિત્ય પણ ઉચ્ચ, મમથ અને પરિવિત્ત હોવાનું જ આથી ઉચ્ચ પ્રગતિ જીવન ને મુદ્દ હોય, તે ગદ્ય, દ્રશ્યનું અને ગરીબ હોય, તેના આચારવિચારો દુષકા, અપરિન અને અનીતિમાન હોય, તેની રૂઢિઓ અધમ હોય, આદર્શ દુષકા હોય અને ભાનનાઓ નીચી હોય તો તે પ્રગતિ માહિત્ય પણ મુદ્દ, અપરિવિત્ત તથા નિર્માલ્ય હોય, એ નિશ્ચય છે.

આ માન્યતાના દર્શાવતરીકે આપણુ ગુજરાતી સાહિત્ય આપણે તપાસીએ પ્રથમ તો આપણે આપણુ પ્રાચીન સાહિત્ય તપાસીએ મુગમતાની ખાતર આપણા દેશમા અગ્રેજી વિદ્યાની નરુઆત ચના પહેલા ઉચ્ચ થયેના સાહિત્યને આપણે પ્રાચીન સાહિત્ય કહીશું અને આપણા જીવન ઉપર પાશ્ચાત્ય દેશવર્ણીના નરુકાર પડ્યા પછી ઉત્પન્ન થયેના સાહિત્યને આપણે અવાચીન સાહિત્ય કહીશું. મામાન્ય રીતે નરુસિદ્ધ મેનાથી આપણા ગુજરાતી સાહિત્યની શરુઆત મણાપ છે નરુસિદ્ધ મેનાથી માડીને દશરામ સુધીના સાહિત્યો આપણે પ્રાચીન સાહિત્ય કહીશું અને ત્યાં પડીના જોડે દલપતરામ, નરુમંતર કર અને નરુદસકરથી માડીને તે અત્યાં સુધીના સાહિત્યને આપણે અવાચીન સાહિત્ય કહીશું.

આપણા પ્રાચીન સાહિત્યમા ખાતર કરીને આપણી દષ્ટિએ તુ પડે છે કે મામળ અને કેટલેક અગ્રે પ્રેમાનંદ બાદ કરીએ તો સધળા પ્રાચીન સાહિત્યકારોએ માત્ર ભક્તિના જ જાંબો લખેના છે પ્રેમાનંદ પણ પુરાણોમાથી વન્નુ લઈ તે ઉપર જ આખ્યાનો રખ્યા છે આતુ કારણશુ તે સમયે આપણી પ્રગતિ જીવનમા ભક્તિ જ પ્રધાન પડે હતી તે સમયના લોકો આપણી માફક આટલા બધા વ્યવહારમા ગુચાપના નહોતા તેઓએ આ સસારની અસા રતા જોઈ હતી પ્રભુમય જીવન માગી આ સમાગના જન્મમરણના ફેરામાથી મુક્ત થવું, એ જ તેમના જીવનનો મુખ્ય આદર્શ હતો તેમનો આ આર્જ જરોબર હતો કે નહીં તે એક નિગમો પ્રશ્ન છે અને તે સુધી ચર્ચાને આજના આપણા નિષય સાથે સીધો ન થ નથી પણ એ એક વાત તો રૂપ છે કે આપણા પૂરજો આપણા કરતા વધારે સતોષી અને સુખી હતા અત્યારે આપણે અનેક નિરાશા પ્રગતિ કરી છે, પરંતુ તેનાથી આપણા સુખમા વધારો થયો છે તેમ કેણુ કહી શકો? રે વે, મોટરકાર, એરોપ્લેન વગેરેની ગોધાથી આપણે જગ્યાજગ્યા વચ્ચેનું અંતર કમી કરી શખ્યા છીએ લોર્ડ મોટોગની છ'નામા છે ના જણી પ્રમાણે આપણે અહીં-

આથી પાત્ર ૭ દિનસમા મિનાયત જઈ રહીયું એ વાત ખરી છે, પરંતુ એનાથી એ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી કે આપણા પૂર્વજો કરતા એક મેકન્ડ પણ વહેના સ્વભાષા જનાને આપણે શક્તિમાન થયા હીએ પરંતુ આ એક નિરાણી બાબત છે મુખ્ય નાત તો એ છે કે આપણા પૂર્વજોના જીવનનું મૂલ્યમિદુ ધમ હતું અને તેથી ૪ તેમના મમયમા ઉત્પન્ન થયેલું સાહિત્ય પણ મોટે ભાગે માત્ર ધાર્મિક સાહિત્ય જ છે

આપણું અસારનું સાહિત્ય તપાસો અગ્રેજી સાહિત્યની સરખામણીમા આપણું સાહિત્ય તદ્દન નિર્માત્ર્ય ભાગે છે, એ વાત તો પ્રત્યે- મનુષ્ય કહી શકે પરંતુ મરાઠી તથા બંગાળી સાહિત્યના પ્રમાણમા પણ આપણું મુજરાતી સાહિત્ય ઘણે દરજ્જે ઉતરતું છે, એમ તે સાહિત્યના અભ્યાસીઓનું માનવું છે

આપણા નિર્માત્ર્ય સાહિત્યને માટે વણે અરો આપણું નિર્માત્ર્ય જીવન જોખમદાર છે જે પ્રજામા પરદેશગમનને માટે ચોખ્ખાં તિગ્રહાર દોષ છે એટલું જ નહીં પણ પરદેશ જનારાઓને રોકા પાપી અમજ તેમને અનેક રીતે કનડે છે, તેમને નાતમદાર મૂકે છે, તેમની પાસે દેહશુદ્ધ પ્રાપ્તિગત કાગે છે તે પ્રજામા માન શોખ સાથે કે સાહસિઃ વૃત્તિથી પ્રેમર્ષ પરદેશ જનાની હાથ ટાલુ બીડે ? આમ પરદેશ જનારાની સખ્યા બધા જોડી દોષ ત્યા તે પછી પ્રજાના સાહિત્યમા પ્રવાસના, પરદેશીઓના રીતરીવાજોના, અભ્યાસના પ્રયોગી આશા કેની રીતે રાખી શકાય ? જે મોટ, મગોપાર્ક, જે લીલીચમ્પન જેવા પ્રવાસીઓ અને ભૂગોળ-સાસ્ત્રીઓ આપણી પ્રજામા કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ શકે ? અને તેઓના વગર આપણા સાહિત્યમા ભૂગોળશાસ્ત્ર કે ગોધખોળના પુસ્તકો જ કેની રીતે લેઈ શકે ? જે પ્રજામા છોમરા છોમરીઓને નાતપણથી જ પરણીની દેનામા આવે છે, યુવાન સ્ત્રીપુરુષોને એક બીજા સાથે પ્રેમમા પડનાના પ્રસંગ જ આપણામા આરાતા નથી, બધા યુવાન સ્ત્રીપુરુષોનો મિત્રભાવનો પરિત્ર મમાગમ પણ શકાની નજરથી જોવામા આવે છે, પરણેના સ્ત્રીપુરુષોને પણ સગા બહાવાઓની હાજરીમા કે જાહેરમા એક બીજાથી આધા નાસી જવું પડે છે તે પ્રજામા સ્વાભાવિક પ્રેમગમના કાઓ તથા નવનમ્યાઓ કે નાટકો ઉત્પન્ન જ કેની રીતે થઈ શકે ? જે પ્રજામા માણસો એક બીજા સાથે અનેક જાતના બે. ગખી નિરંતર અગ્રગા ને અગ્રગા જ રચ્યા કરે છે, એક બીજાને અક્રતા જ અમકાર્ષ જરાય છે, અષ્ટ થઈ જવાય છે બધા પરા-પૂર્વથી ચાની આવેની રિ પ્રમાણે નિત્યના જીવન-વ્યવહારમા વર્તવું પડે છે, આચાર દિવારમા સહેજ પણ ચીનાની મહાર જવાય તો હાજન, દીકા કે તિગ્રહારને પાત્ર થરાય છે, તે પ્રજામા વ્યમાન, સમજાન કે સનવતાનું સાહિત્ય કેની રીતે ઉદ્ભવી શકે ? દુકામા કહેવાનું કે આપણા શુદ્ધ, કૃત્રિમ ને વ્યાપના જીવનની અસર ઘણે ભાગે આપણા સાહિત્ય પર થયેલી છે અને તેને લીધે જ આપણું સાહિત્ય નિર્માત્ર્ય માન્ય પડે છે

પ્રજાનું જીવન અને સાહિત્ય વચ્ચેના સમ્બંધની આ એક જાણ છે પરંતુ પ્રજાજીવન એ સાહિત્યનું કારણ છે, એ વાન ધણા મનુષ્યો અને તેમા ખાસ કરીને સમર્થ લેખકો અને

પ્રજ્ઞતા તેવાઓ સ્વીકારતા નથી તેઓની માન્યતા એવી છે કે પ્રજ્ઞજીવન એ સાહિત્ય કારણ નથી પણ સાહિત્ય એ પ્રજ્ઞજીવનનું કારણ છે તેઓ એમ કહે છે કે પ્રજ્ઞનું સાહિત્ય ઉચ્ચ હોય, સમર્થ હોય, સાહિત્ય પ્રજ્ઞસમક્ષ ઉચ્ચ આશયો, આદર્શો અને ભાવનાઓ રજુ કરે તો જ પ્રજ્ઞજીવન ઉચ્ચ અને સમર્થ થઈ વધતો આ સિદ્ધાંતની સાબીતીમાં તેઓ એનિહાસિસ્ટ પુરાસાઓ રજુ કરે છે પ્રથમ તો આપણા જ દેશનો ઇતિહાસ તપાસો દિદુ સ્તાનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ બાલુપગ મૂકી આપણે મધ્યકાળનો ઇતિહાસ તપાસીએ દિદુ સ્તાનના મધ્યકાળના ઇતિહાસમાં મરાઠા તથા જીખ પ્રજ્ઞનો ઉદય એ બે બાબો પ્રત્યે દિદુના મનમાં અભિમાન ઉત્પન્ન કરે એના બનાવો છે રામદાસ, તુઝારામ, એકનાથ તથા જયરામ રનાગીએ ઉત્પન્ન કરેના સમર્થ સાહિત્યના બળને જ મહાન્ શિરાશ તથા તેન બહાદુર અને નિદેશ અને અધ્યમપ્રેમી સૈનિકોની ઉત્પત્તિ થઈ છે સમગ્રાસ અને તુઝારામ જેના સમર્થ સાહિત્યનાગે તદ્દથી પ્રજ્ઞને પ્રેરણા ના થઈ હોત તો નિરાશ તથા મરાઠા સામ્રાજ્યની ઉત્પત્તિ ભાગ્યે જ થઈ હોત શીખ પ્રજ્ઞની ઉત્પત્તિ તથા ઉન્નતિ પણ આના જ બળને પ્રતાપે થઈ છે તુળખીંદાસ, નાનક અને કમીંગ જેવા ઉત્તર દિસ્તાનના ધર્મસુધારકોએ પ્રજ્ઞમાં બળ આપે એવું સમર્થ સાહિત્ય ઉત્પન્ન ના કર્યું હોત તો શીખ પ્રજ્ઞની ઉત્પત્તિ કે ઉન્નતિ ભાગ્યે જ થઈ હોત ઇન્ડિયન દેશના ઇતિહાસ તરફ દૃષ્ટિ નાખો બર્નિઅન તથા મિન્ટન જેવા સમર્થ લેખકોના પ્રતાપથી જ ઇન્ડિયાના ઇતિહાસ તથા પ્રજ્ઞજીવનમાં મહાન પરિવર્તન ઘટાવનાર “યુગીટન” હિંચાન ઉત્પન્ન થઈ છે અને એવા સમર્થ સાહિત્યના બળને જ પ્રજ્ઞ રાજકીય ધાર્મિક તથા સામાજિક પરિવર્તન કરના મહિતમાન થઈ હતી ક્રાન્સના જગવિખ્યાત પરિવર્તનનું એક સળંગ કારણ તે સમયના રુચ્ય લેખકો જ છે વોલ્ટર, ફ્રેડ, ડીડેરો, મોટસ્કે, દરગો અને આબેરાયનાન જેના મહાન્ લેખકોના લખાણો ક્રાન્સના પરિવર્તનના જેવા કારણો નથી ખિસ્તી લોકોનું ધર્મપુત્રતક નાઈનબ બાદ કરીએ તો આધુનિક યુરોપના જીવન યવહારમાં કેઈ પુત્રતક અદ્ભુત અસર કરી હોય તો તે પુત્રતક રસેલુ “સોશીઅલ કોન્ફેક્ટ” છે રૂશીઆમાં હાલમાં થયેના રાજકીય પરિવર્તનને માટે પણ ઘણે અંશે ત્યાના સમર્થ સાહિત્યકારો જવાબદાર છે આપણા દેશમાં અને તેમાં ખામ કરીને બગાળામાં આતુભૂમિની ભક્તિને માટે લખાવના બહીમના એક કાન્યે કેટલી મહાભારત અસર કરી છે!

ત્યારે અત્યારે આપણી સમક્ષ એ પ્રશ્ન ઉભો થાય છે કે સાહિત્ય એ પ્રજ્ઞજીવનનું કારણ છે કે પ્રજ્ઞજીવન એ સાહિત્યનું કારણ છે માટે માનવ એમ છે કે સાહિત્ય અને પ્રજ્ઞ જીવન ઉભય એક બીજાપર અસર કરે છે તેઓ બન્ને એક બીજા સાથે નિકટ સમઘથી જોડાયા છે માટે એ આપણે આપણા દેશનું, આપણા ગુજરાતનું પ્રજ્ઞજીવન ઉચ્ચ બનાવવું હોય તો પ્રથમ આપણા સાહિત્યને ઉચ્ચ બનાવવાની આ ભયંકતા છે આપણા સાહિત્યકારોએ આપણું પ્રજ્ઞજીવન ઉચ્ચ બનાવવામાં ઘણે અગત્યનો ફાગે આપનાનો છે, એ માત્ર આપણા સાહિત્યકારોની બધી બહાર જવી જોઈએ નહીં

આ રીતે તો અત્યાર મરે કોઈ કબુલ કરશે કે હુનિઆના કુદરેલા દેશોની સાથે મરખા મળીમા આપણો દેશ છે જ અધમ સ્થિતિએ આવ્યો છે તેની આ અધમ મિથિ દૂર કરી દેશના ઉદયને માટે પ્રયાસ કરવો, એ અત્યાર પ્રયેક કેળવણના સ્ત્રીપુરુષની પહેલી ફરજ છે. નવા મુશી દેશના કેળવણના અને મજારી સ્ત્રીપુરુષોના હલપમા આ રહેના રિવાજો તેમની મદદનાકાક્ષાઓ, તેમના ઉચ્ચ આદર્શ અને પવિત્ર ભાવનાઓ સમસ્ત રંગમા પ્રસરશે નહીં ત્યાં મુશી આપણા દેશના ઉદયને માટે આશા રાખવી એ નિરર્થક છે. આટલા માટે આપણા સાહિત્યકારોની પ્રથમ ફરજ તો એ છે કે તેમણે પ્રજાજીવનની નાડી તપાસવી અને તે જીવનને નિધાર શક્તિરાગુ-નિધારે ઉચ્ચ જનારના પોતાની બધી શક્તિઓનો વ્યય કરવો. આપણા દેશો માટે અત્યારનો સમય મેનાનો છે. મોજગોષકે ખાતી આડંગનો નથી. આપણે અત્યારે તો પ્રજાને ઉન્નત બનાવે, તેમના જીવનને બળ આપે, એવા પ્રકારના ઉપયોગી સાહિત્યની જ જરૂર છે. માત્ર વિદ્યાર્થીનામી સાહિત્યકારોનો અત્યારે આપણા દેશમા સમય નથી. માત્ર કળાને માટે જ કળા ખીનરવી એ ઘણી ઉત્તમ વાત છે. સાહિત્યની દૃષ્ટિએ સ્વાતુલથી લેખો ઉચ્ચ પ્રકારના જેમો જેમાય છે, એ વાત હુ સ્વીકાર છું. પરંતુ જેમ આપણા દેશના ઉદયને માટે આપણે શ્રીમ તોના ધનની જરૂર છે, શુદ્ધિશાની પુરુષોની શુદ્ધિની જરૂર છે તેમ વિદ્યાર્થીની વિદ્યાની જરૂર છે. દેશની જરૂરીઆતોની ખીનકુન પલ્લુ ફરકાર ના રાખતા આપણા મમર્થ સાહિત્યકારો માત્ર પોતાના જ તરગોમા જ રમ્યા કરે અને વિદ્યાર્થીનામની ઉચ્ચ કામીએ ઉભા રહી પોતાની શક્તિ અને સમયનો વ્યય 'હમારા' 'અમારી' કે 'અમારી'ની તકરારોમા કે 'મને વહાની કહી બોવાની' જેવા કાવ્યો લખનામા કરે તો આપણને દીનગીરી ને નિરાશાની લાગણી ઉત્પન્ન થયા વિના કેમ ના રહે? મારા યુવાન બધુઓ! જે ધૃષ્ટિરે તમને નૈસર્ગિક શક્તિ આપી હોય તમારામા કલ્પનાશક્તિ હોય અને તમાગમા નવન કથા, નાટ્ય કે કાવ્ય લખવાનું સામર્થ્ય હોય તો તમે માત્ર તમારા જ તરગમા રમ્યા ના કરતા લોકોપયોગી સાહિત્ય ઉપન કરનામા તમારી શક્તિ અને સમયને વ્યય કરવો તમારો નાયક કેવી રીતે અમારીમા બેઠો બેઠો આખી રાત 'આદનીઓ' જેવા કરે છે અને તેની સાથે કેવી રીતે અનેક પ્રકારની ચેષ્ટા કરે છે અથવા તો નાયક સાથે કેવી રીતે વિહાર કરે. તે સામગ્રીનો અભાર નવીન યુજ્જ્વાલને અવકાશ નથી એ વાત તમારી જાણુ બહાર જવા દેશે. નહીં યુજ્જ્વાલને અભારે અનેક પ્રકારના રાજકીય, સામાજિક તથા ધાર્મિક પ્રસંગો ઉકેલવાના છે તેવે સમયે યુજ્જ્વાલને તથા યુજ્જ્વાલના સાહિત્યકારોને વિનાસ-પ્રિય થનાનું પાત્રે એમ નથી એ વાત નિરંતર તમારી આજ આગળ ખડી રાખજો.

માત્ર સ્વાતુલથી, શૃંગિક તથા નમાના કાવ્ય લખવામા અથવા તો વ્યાખ્યાની અને જોણીની આજારી અને નિર્ણયક તકરારો કરવામા આપણા વિદ્વાન અને સમય સાહિત્યકારો પોતાની શક્તિ અને સમયનો વ્યય કરે. એ તેમની સામે આપણો એક જ આક્ષેપ નથી, પરંતુ ખીજો આક્ષેપ એ છે કે તેઓ લોકસમૂહની વાણીમા લખવાને બદલે ગવ્યાગાયા સાક્ષરોની આજારી કૃત્રિમ અને સરકૃતમય વાણીમા લખવામા વધારે મહત્તા સમજે છે. હમણા હમણામા આ આજારી શૈલી કાઈ કમી થઈ છે અને સાહિત્યકારો અને તેમા ખાસ

ડીંગો યુવાન સહિત્યકારો લોકમુદ્દની દરકાર રાખતા વીખ્યા છે તો પણ તેમના નિરૂદ્ધની આપણી આ ફરીઆદ પૂરેપૂરી દૂર થઈ નથી મારા યુવાન બધુઓ! આપણા નવા લેખકોમાં અનેક જાતની નબળાઈ આગ લેવામાં આવે છે અને તે એ કે મારા લેખો “વસત” માં છપાય અને મારી લેખનશક્તિને માટે આનન્દશરણાઈ અને નૃસિંહરાયભાઈ ઉંચો અભિપ્રાય ધરાવે એ જ તેમની મહત્વાકાંક્ષા હોય છે આ નબળાઈનો ત્યાગ કરવાની મારી તમને ખામ ભનામણ છે તમારી મહત્વાકાંક્ષા એ ગખતે કે આગ લેખોથી મારા અગાન બધુઓ તથા બહેનોને ૯ વધારે પ્રકાર આપી શકુ, તેમનું જીવન વધારે પવિત્ર અને ઉચ્ચ બનાવી શકુ, કરકસર, આગેય મસારાસુધારો, ખોરે ઉપયોગી રિપયો ઉપર તેઓ સમજે, એની જનસમૃદ્ધની ભાષામાં લખી તેમની જાઈ સેના કરવા ૯ સંકલિતમાન થાઉં, પ્રાંતિને બદલે સેના એ જ તમારો આદર્શ રાખજો

આપણા કેળવણીના વગ તરફથી પ્રગતિ ઉપયોગી થાય એવું સાહિત્ય ઉત્પન્ન થઈ ગયું નથી, તેના બીજા પણ અંગે કાગળો છે અગ્રેજી ભાષાના અભ્યાસથી આપણો કેળવણીનો વગ માતૃભાષા કરતા અગ્રેજી ભાષા તરફ વધારે લક્ષ આપવો જોવામાં આવે છે. આપણી પ્રગતિ ઉન્નતિ અર્થે મધ્યપાલવી વણી ખરી સરચાઓનું કાચ અગ્રેજીમાં થાય છે તેથી આમાન્ય લેખકોને એનાવી જોઈએ તેટલો લાભ મળી શકતો નથી મુબાઈ તથા અમદાવાદ જેવા મોટા શહેરોમાં અગ્રેજી બજાર અને તે મારી રીતે સમજનાર લોકોની સખ્યા કેટલીક ઓછી છે પણ ખરૂં પૂછાવો તો હિંદુ દેશની પ્રગતિ મુબાઈ જેવા શહેરોમાં વસતી નથી, પરંતુ ગામડામાં વસે છે તે પ્રગતિ ઉન્નતિ સાધવાને મધ્યતી સખ્યાઓનું કામકાજ લોક-સમૃદ્ધની ભાષાને બદલે અગ્રેજીમાં થાય છે એ કેટલી બધી વિચિત્રતા! પ્રગતિપ્રેમ કેએસ સસાર-સુધારામંત્રાજ અને બીજા એવી અગણિત સલાઓ અને પરિપત્રોની પાઠ્ય જેટલો શ્રમ લેનાય છે, જેટલું દ્રવ્ય અર્થાય છે તેના પ્રમાણમાં એમનાથી આપણને લાભ થયો નથી એવી ફરીઆદ અત્યારે આપણે એ તરફથી સભાળીએ ઈએ તેનું એક કારણ તો એ છે કે એનું કામકાજ માતૃભાષામાં થવાને બદલે ગખ્યામાય્યા લેખો સમજી શકે તેની અગ્રેજી ભાષામાં થાય છે ઉંચી કેળવણી પણ આપણા દેશમાં અગ્રેજી ભાષા મારફતે આપાય છે, તેથી ફરીને સમાજશાસ્ત્ર, રાજ્યવ્યવસ્થા, ઇતિહાસ, નિત્યન વગેરેના સારા સારા પુસ્તકો માતૃભાષામાં લખાતા નથી આવા ઉપયોગી પુસ્તકો માતૃભાષામાં લખાય તો ઘણા લોકો એ વાચી શકે ને સાલળી શકે અને તેથી પ્રગતિ સમસ્ત ને એનાથી વધારે લાભ થવાનો સંભવ છે આપણા દેશમાં જ્યારે અગ્રેજી ભાષા દ્વારા કેળવણી આપવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું ત્યારે કેળવણીની શરૂઆત કરનારાઓને એની આશા હતી કે આ કેળવણીનો આગળ પડતો વગ જ્ઞાનરૂપી મશાન લઈ અન્વકારથી વેરાઈ ગયેલા દેશના ખુણે ખુણામાં પ્રકાશ લઈ જશે અને સમસ્ત પ્રગતિને અજ્ઞાનરૂપી અન્વકારમાંથી બહાર કાઢી તેમની ઉજાને સાધશે સ્વાર્થના અનેક કાર્યો પડતા મૂકી કેળવણીના યુવાનોએ પ્રથમ આ કાર્ય કરી પ્રગતિના તલ્લુમાંથી મુક્ત થવાનું છે *

* ગોધરા સાહિત્યમંડલ તરફથી યુજ્જ્ઞાન કોલેજના માણ પ્રેફેસર અને હાનમાં રેવાકાકાના કેપ્ટુની ગોવીનીકરબેજ ૮ રા રામપ્રસાદ મનનલાલ મહેતાના પ્રમુખપદે વચાવેલો નિબંધ

મહાત્મા બુદ્ધનો ત્યાગ.

લેખક — રા. વિનિત્યુ.

શાર્દૂલવિકીરિન —

૧

વ્યોમે અસ્તપથે કર્ત ઉતરતો, મધ્યેથી ઈન્દુ હવે
દેખાતો, તરુન્દ અતર ગ્ચી, બેરેન, વાતાયને
શાન્તિ સવ મ્થજે, સુતાન્થ કરતી, પર્ણોર નિવન્દ છે,
વાતો ક સમિપમ્થ વાદળ કરે, આ રૌનશ્વળી સહે

૨,

દેખા દે ચતિરાજ જ્યોતિમહી આ ઉત્તમ પ્રાસાદ ને
તે પ્રાસાદમહી મનોદર અહો કે દમ્થ દષ્ટે પડે
અપ્પાશ્રૂયણી સુમતિ ટિમે પર્વક સાદિ દ્વય
કાંમુદીયળી રત્નના પ્રદીપની કે ચાય દીપ્તિ દાય

૩,

નિદ્રામા સુમિનિત નેનનનિનોનાગી સૂતી વ્યગ્નિ કે
જેના પ્રાજ્ઞાનત લાન-દેશ ઉપગિ અનાગ ચુ તેન્તો
અગો કેમન દોય રક્ત દિસતા ત્વચાળ વગમ્થજ
જ્યા સાં ભૂતદિતાર્થ નિલ અનુકપાનો વહે નિજ

પિપ્પિહી —

૪.

વડે છે નિદ્રામા પણ વિશદ કે એ જાત હવે
અવગ્થે લાનિલ વપ્પ સમ સરીરત્વ પ્રગટે
“ અરરે ક્યા સૂધી જગવિષયથી બદ રીસા
અરે આ સાંખ્યોથી, વિમુખ્થ કદીયે ચુ ન ચર્થા

૫.

જાને આયુ આતી અરગર વિનામે નિહરતા
કૂનિ માયે લીધી, અસકત મૂઠી રહેતુ જગમા
ન જાગે આ, મુને નિભવ જ સુરપ્રાર્થિત બધા
ચિરે હૈયુ ચીસો, જગજાનની ને શાન્ત રહું ક્યા ?

ઉપગ્ગનિ ટટ —

૬.

નિધુગ દૈયુ અહ દિસતું આ, “ દયાળુ છુ” એ બસ દેલ માન-
ગોષ્ઠાત આપ્ત જગ ને મુતો હું, નિરાત વાળી, ન હઈ દયાટ

૭.

પ્રમાદ હાવા ત્યજવો વટે છે, પ્રવત્ન મ્હોટો કરવો વટે છે,
અરુ પ જ્યે પશિલામ પામે, જણાય અકપયુગત્વ ત્યારે”

અનુકૃત —

૮.

અમેગી રૂપનો પુત્ર અવ્યથ એ થાય છે હવે
શીમે પવેકને ત્યાગી, યિથિનિ, નાતાયને કરે

૯.

નિયોગથી જતાનિના, ગઈ જાયે જ ચિત્ર સૌ
અને ગોઝાર્ત શમ્ભો એ, અમૃતિએ આનતા મહુ

નિગીત —

૧૦.

મહુ બના દુ ખસાગજે જતા નિમજ્જન ને અરે
ચેતનનિહોણા સદશ હુ, તીગ્ધ સહુ જોયા કરે ?
ઉઠ કાટણ નવ ગોકથી, દુ ખ કચેમ વ્યક્ત દડ અહો !
ગાધીરા કર્ત મન્મામ મ્હાગ બન્ધુ કેશ મુખને

૧૧.

આ ગાન્ય શુ ! આ પાટ શુ ! આ પિતૃમાત પત્ની શુ !
આ પુત્રસહ ગોણિતથી અ નિત થયના ભોગ શુ !
શુભ કમથી પરિવેષિત બધાને આહરે પઠિ સૌખ્ય શુ
મોટી તિમિરોર બધુ ચેતન્ય લાલુ નવિન હુ !

અન્યતિલકા —

૧૨.

આજ ઉકુગણુ ઝિસે અવ બોમમાય,
દીપ્તિ સશાન્તથી, તેજનિહોણી થાય
સકલપના ઉદધિમા નૃપ એ તણાય
બધુ દુ ખે નયન એ, સજના જણાય

૧૩.

મનરવ ત્યાગ કરવા વીર સજ્જ થાય
ત્યા શમ્ભ “પ્રાણપતિ ! કયા !” ત્યમ સભગાય,
દષ્ટિ હવે મૃતી પ્રિયા પ્રતિ દેરવે છે
સકલ મન દડ એ શિથિના બને છે

૧૪.

પાત્ર મુતેનગવર સિથુને નિહાળી
ચાલે પુત્ર નૃપનિનુ મન ગમશાળી,

ગાંધીજી સપ્તર્ષિ ગ્રામ્ય

કુશિઆમ-મસૂમ પત્રમાલ ૬]
 એ - ૪મા ન]

[સમાવેશક
 [ભૂથા ૧-૧૭]

વિચારન.

દાદાભાઈ-ભગસી પગ્ગાલ ૮]
એ ૮ જાનાન]

[અમાનોચ
[જુલાઈ ૧ ૧૭]

કિન્તુ પ્રયાગ થપી રાગથી મુક્ત થાય,
ધીમે પૈ નૃપતિ દાર પામ જાય

૧૫.

આવે પુન મુરવ નિદ્રિત પત્નીકરો
" રે પ્રાણનાથ ! કઈ જન મૂખી મૂલને હો ॥
થોતી પુન નૃપતિ પ્રાણસખી નિહાળે,
સ્નેહદ્રઢ એ હો દયા િથિતાર્થ લાવે.

૧૬.

કિન્તુ પુન દડ કરે હો ગજવીઃ
" હોમાર્થ સર્વ જનના િથિતા ત્યજશ "
ધોતે પૈ મોર્ગે દવે હમરી ગહે છે
સર્વવ-ત્યાગ કરીને, નનમાર્ગ લે છે

હૃતનિનયિત —

૧૭.

મતિ ત્વરિત નરેન્દ્રની થાય છે,
મહનમા તદન તરે જાય છે
જનહિતાથ પ્રયઃ તપી ગ્લા,
સકલ જગત્ શુભાર્થ મથી રલા

અનુબુધ્ —

૧૮.

સેનના એમની બધા । અનલ્લી કાદુથી નથી
હમરો વપ અનેયે મૂનિ આખી મર્ધ નથી

જિહાકુંવર.

લેખક — રા હરરાય અમુલખરાય દેમાઈ, બી એ

(૫ ૭૬ થી અનુસંધાન)

લાખપુ ૧૨ મુ.

અગીઆગત

“કેમ હવે કઈ મીઠાઈ વશ છે કે? અટો સમારે તો તો મીઠાઈ! હુ તો મનડ નવ
શઈ ગઈ તમને ખોટું લાગ્યું જણી હુ તો મમ ખાઈ ગઈ, પણ હવે તો રાન્ત પડ્યા છે.
એટલે વાત કરે છું.”

“લુઓ, પાછા અસન રીત પર ચાલ્યા-બોલ્યા માણ્યુ-વાત કરના મારી એટલે તમે શરૂ
વાત કરો છો. સ્ત્રીકવની-મીઠાઈ વગરો છો કે ઉઘનાનો દાગ કરો છો કે ખીલુ કઈ
ખરૂં ને ખરૂં નહિ તો વળી સ્ત્રીઆ કરો છો? બધા બચ્ચા વચ્ચે ઉતારી પાડો છો. સધળી
સહિઅરોના સાથમા હુ હવળી પડી છું એવા વખત હતો કે જ્યારે સૌમા હુ માથુ ઉંચુ
રાખી ચઢતી અને શુભાનથી સ્ત્રી ચઢતી કે મારા જેવા પવિ કેઈકને જ હળો, પણ હવે તો
વળી ગયા એ દીન જ્યા વાગી હતી સાથી પુલ ગયા ને અપડા અખરા ગયા, અરે, જ્યાં શુભાજ
હતા ત્યાં નાદા રવા.”

“આગમ લેવો છે? મે ક્યા ના કી કે? પરેલી રાતમા આરામ લેવાની વાત! તમારે
તો આરામ લેવો હમણા ને સવાગમા બહાર જનાનું, ત્યારે મારે વાત ક્યારે કરની? કારે
અગીયારશ છે જાણ્યું? તેની વાત જ્યારે કરે છું ત્યારે તમને માલે ચની ઉધ આવે છે કહો
ફરાળુ ગુ ક્યું? આ પૈસાની ખજુર લાવું? નિર્જળા અગીઆગતને દહાડે હુ એકની ખજુર
ખાઈ પડી રહ્યું ને તમારૂં બધાનું શું? તમે નથી કરવાના? એ નહિ ચાલે અગીઆરશ
તો કરની જ પગે તમારે તો ધર્મને માથે મીડુ જ છે તમારે તો બ્રાહ્મણની નિન્દા કરની છે,
ધર્મનીવાત આવે ત્યારે વિચિત્ર વચન કહાડવા છે આ હવે જાણ્યું નથી નાના બચ્ચા તમારૂં
લીખને ને યશ નામિતક તમે શુ બોલો છો તેનો વિચાર તો કરો નાહક મીઠાઈ કવો ચાલે?”

“મીઠાઈ નથી કયો? તમને ખબર છે મીઠાઈ કયો કેને કહેવો? તમારા મીઠાઈને
હુ જઈ કળી નથી ગઈ? તમને તો તેની આદત પડી છે કેઈ દહાડો કઈક ને કેઈ દહાડો
ખીલુ, પણ ખાની દહાડો ન પડે આજે અગીયારગને ચગડોળે ચડાવી છે જ્યારે તમારે
અગીઆરશ અગીઆરશ નથી કરનાના? વળી ખીલુ શું કહેવું કે? અગીઆરશ
ઘણી આવે છે? હા, એ વાત ખરી, પણ નિર્જળા તો વરસમા એક જ આવે છે, સમજ્યા
મેહગ્યા? તમારા જેવા ભણેના તે શૂંને ને પુકાડા કરે તો ખીજ અભણુ દોહનું શું?”

“કેમ ઉભા ચ્યા? મારા બોલ વાંચે છે? વાહ! વાહ! સવારથી આજ મુધી તમારી
સોનામા હાજર ને હાજર અને આ રીતસરની વાત કરી સા મારા બોન ભારે પડે છે! તમને

મારો શુભ ક્યા આવે છે? સવાળના દાતપુષાણી આપવા, વળી ચાહડી આપી, નનડાવના મોઈ કરી ને પત્રાળી સાથ જીવી, તમારા કપડા ધોવા, તમારા છોકરા ઉઠેગવા, તે બધું રાત્રે માટે? એ તો હું તમારા ભાવની જૂખી છું તમારું મન જોઈ આમ બધું અદાગી હું બીજા કોઈ હાત તો ખબર પડત બમે વખત ઉની ઉની ચાહો જીવી, બે વખત તાજ તાજ રસોઈ બનાવવી ને બીજું બધું ડામ જીવું, એ બધું કેમ ચાત તે ખબર પડત તમારા કપડા પછુ રેવા રહેન તે સારે જીવત કોણ તમારા કપડા રોજ બુચત, ઘડી વાગી મૂકત, ફાટેના મીનત, દાડીયા કરત તે સારે જ જીવત આ બધું તમારું વૈતર કરે સારે મને આવે બહો? જૂની ગયા, મારે પીઝીર ગઈ હતી સારના ધગ્ગારના ને કપડાનના દેદાર? ધોતીઆમા ખારીઓ, બદનને બદનનું ડેગાડ નહિ પથારીમા રમેરેમ માકક ને ચાચડ, ધગ્ગા જ્યા ત્યા તોગ્ગો ને વાનડા, તમારી મોગીપર લીન, એ બધું જૂની ગયા? સારો દીન સોયદોરો દાથમા ખરો ઘેર જાણે ધોળી ગો હોય એવો દેખાવ ને કામ સાવ રણી જાણે અડધા દિનસનો સાથી, આ બધું ચાલ છેને ત્યારે મેલ જાન સાહેબ મેંદુનધ આપ બહાર ફરો છો, સમજ્યા? તમારી જેમ જેમ મગ્ગ નધારે ઉગાનુ છું તેમ તેમ તમે વધારે છુટો છો ”

“તમારે તો મુગે મોઢિ વૈતર જીનારી જોઈએ છે મોઢિ મર્યાનો તોખરા ને વામે ધગ્ગા તમારા સ્વભાવથી તો પ્રતુ તોના! સોનૈયાનો વરસાદ પડે તો પણ આવો સ્વભાવે તો હું બ તમને મારી કદર નથી, પણ જો હું બવેલવ તમને મગ્ગને તોજ તમને મારી બૂજ પડ ત્યારે જ તમે મારા ખરા શુભ જાણો ”

“શુ બોલ્યા? ભોગ લાગ્યા હું ભવે લાન મળુ તો! આ તો દાઝના ઉપર ડામ એની હું ખરામ છું કે તમે ભોગ લાગ્યા કહો છો? આ તમારો સુધારો કે? તમને તમારા આનંદનનની આજવાહા વાહા કહેગે ત્યા તમે બધા પત્નીદમનકો એકમથાએ પત્ની વખાણમા શી મળ્યા? તમે ત્યા જ જઈ અગીઆરશ પગ પાણી ફેરવતા શીખ્યા ત્યા તમને બધી ઉધી સમજણ પાડે તમારા જીભાઈ તમને ત્યા મોઢિ ચાવશે થગે તમારો વરગોડો ને તે બધા તમાગ માળનીયા ”

“બહુ થયું? અગીઆરશ મગ્ગ પુન્ય છે તે જાણુ નહિ અને વચ્ચે મમે તે બોનનુ ને જ્યારે કહીને ત્યારે બોન્યા ‘બહુ થયું’ જો જાણુ તેમ કઈને સમજનુ હોય તો બોનાવો અમથા પુરા ધીને-તમે તો માન્યા છે તો તેમને બોનાવી પૂછો તો ખરા અગીઆરશ તો ખરેખર પાપ નાતની છે તમે ચાગા પાડના તૈયાર છો તો પૂઝી ખાનીતો કરો તમારા ભોળે કઈનું જીવી ગઈ છું? તમે તે વહાડે ચું કહ્યું હતું? નાં હોતુ કહ્યું કે? ખરશી ખાના, પેટ ખાના, ઉપર ખાના, આના, એકાત્રી તો એસે કરની કે દાદવીકા તદા ”

“ચુપ નહુ? તમને ઉધી જીવિ મુજ છે અને જ્યારે તમને પાપ કરતા અટકાનુ છું ત્યારે બોલ્યા, ચુપ રહો એમ મરજમા આવે તેવી રીતે વર્તી ધર્મને નહિ વિસારાય ”

અગીઆરશ ઉચે બાધી છે? જ્યાં અર્ધિયા? એ તો જગન્નાથજીમાં, સમજ્યા. તે તો બધું તેજજગ્યા માટે ભૂમિભૂમિનુ માહાત્મ્ય લુકુ છે હું કષ્ટિપણુએવાડો અર્ધિ કરના? નથી બોલો બોનલુ હોય તે, પણ એમાં હું ફગનાર નથી તમારે બોલનામાં કયાશ રાખરી નહિ જે જે, રખે ઈ મણા રહે, ઘરમાં તમે રાજા છે ને અમે પ્રજા-ર્જ, તે તમે જે ડહેરો તે સાખીશુ તમે ગરદન મારો તોયે લને ને જોળપાપડી ખવડાવો તોયે લને. અમને તમે શુનામ ગણો છો અને અમે બોળા બૈરાઓ એ શુવામગીરીમાં આનંદ માનીએ ડીએ તમે બધી સત્તા એક હથુ કરી લીધી છે શાસ્ત્ર પણ તમારા જ છે અમારે માટે શુ ગણ્યુ છે?"

"પાછા હસ્યા? શુ કહો છો? ગસોઈઓ લાવી રધાવવો? ડાણુ આ નુવેદન એરે છે તે નેઈશુ સુતામાં તો આમે રોપીશ-જે હવે દાવલાતની વાત કરી છે તો ફરાળપણુ નથી કગનાની આખા વગે ને પૂરેપૂરે અપરાધ આરી નગની આમતમાં પણુ તમે આમ ચીવો છો ને ચીદાઓ છો તો તરીંગ કેમ આતશે? રોજ વાદળ રોસય ત્યા છવાશે જ્યા? પાછી ધમણ ચલાવી? કેમ આખ ડોળાના લાગી?"

"નથી ઉઘતા? નથી ઉઘતા કહો છો ને આખો બેઠએ ત્યારે બધ ને નાસડોગ ચાને જણે ધમણ હવે હું સમજ છું મારી આખ મરાજા ઉવડી છે આજ તમારી આડાઈએ મને બરાબર સમજણ પાડી છે આ વરમાં હું કોણુ છું ને મારો કેટલો અધિકાર છે તે હવે હું સમજ એક અગીઆરશ કરની પડે ને તે પણુ વળી ફરાળ સાથે, તેમાં આવડો કુશડો ને ફગફાટ તમારી ધર્મરૂતિઓ કેટની સિધિન! તમે અધર્મ કરો ને છોડોએને પાપમાં કુમાડને પરમેશ્વરને ખાતર ને કુળધર્મને ખાતર નહિ તો લોકનાજને ખાતર કે દીનદાઝને ખાતર તો આટનુ માનો જે અગીઆરશ કરો તો તમારી મહેગ્યાની પણુ હું શુવામડી નથી, એ યાદ રાખજો. આમાં તમારે માયુ ગાનાની નથી જે આમ છેક નમેરા યશો તો બધા વાર લહેવાર કરવાની બધાને ફરજ પડશે ધર્મ વિસારી નહિ દેવાય તમારી આખે પાપના-અધર્મના પડળ છે તે દૂર કરીશ, સમજ્યા? એમ ન કર તો મારા ધર્મમાં ખામી આવશે ખરી સ્ત્રીઓ તો ધણીને તારે ને હું તમને કોટે પાપનો પથરો બાધી અધર્મના કુવામાં અપવાવવા નહિ દઉં તમે તો ઉવાડી આખે કુના તરફ જાઓ છો ને હવે હું આડી આનીશ"

"સમજ્યા મેહરખાન! કાવે ફરાળ જ ખાનાનુ-સુરણુ એકલુ બીનુ ઈઈ નહિ નહિ રાજગરો કે નહિ શીંગ, ખબુર-એક ચીજ + + + X"

આગળ ધાડુ બોલાયુ હશે હું આખો ચીંચી સાલજ્યા કરે છું એમ ભુલમાં લરમાથેલી મારી પત્નીએ કદાચ અગીઆરશની કથા પણુ કહી હશે પણુ પવિત્ર નિદ્રા દેરીને ખોળે માયુ મૂકી તેને શરણુ યવાથી તે શ્રમણુ કરવાનો લાલ મને મન્યો નથી સહવારે જરાક મોડો ઉઠ્યો ને ચુના તરફ નજર ડરતા તેપર સુરણુના મોટાકકડા તળાતા હતા પણુ ચાહ વગેરે ચચેલા જગ્યાતા ન હતા. મારી ઘરમાં શી દશા થતી હતી તેનું મને તે વખતે લાન થયું પ્રસંગ સાચી બહાર જઈ મારા દોસ્ત જીભાઈ ને ત્યા ચાહ પી આવ્યો તથા ન્હારથી નાસ્તો કરી આવ્યો. પેર અગીઆરશ ને બહાર બારશ થઈ.

—અપૂર્ણ

શૌર્ય.

લેખક—ગ. ધનમુખવાવ કૃષ્ણવાવ મહેતા, એન ઈ ઈ

“આહ ! મ્હાગ જેવો સુખી માણસ જગતમા બીજો કોણ હશે ?” ચન્દ્રપ્રસાદ મધુર મૃદુતાના ઉડાણુ પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્ન કરતા અવાજે બોલે છે.

“પણ એમને પૂછ્યા વિનાય ત્હમે એટલી બધી આશા નહિ બાંધી હો—એમનો મનભાવ તો ત્હમે જાણે હો જ ને ?” મીસીસ દિનમણિરાકર ધીમેથી ચન્દ્રપ્રસાદના ઉત્તરોને મદ્દ બનાવતા બોલ્યા.

“બાપુ માનનાના નથી,” દિનમણિરાકરની પુત્રી ચન્દ્રિકા શરમાતી સમ્રાતી બોલી ચન્દ્રપ્રસાદ બારીના કાચમાથી, અરુચિય ચિત્તે બહાર જોના લાગ્યો તોના કાન દિનમણિરાકરના દૃઢ પગનાં અવાજ સાંભળવાને ઉત્સુક બન્યા.

“નાન હું વિવો સગમાનુ,” ચન્દ્રિકા વિવો સગમાવના ઉડી

“પણ સુભદ્રામ્હેન, ત્હમને તો કંટો નાધો નથીને ?” ચન્દ્રપ્રસાદ પોતાના હૃદયની અસ્વસ્થતા ટાકનાનો વાન કરતો બોલ્યો.

“ભાઈ ! પણ મ્હાગી મરજી શા કામમા આવે એરી છે ?” મીસીસ દિનમણિરાકર બોલ્યા.

“પણ મ્હાગી મ્હામે ત્હમને નાધો ગો છે ?” ચન્દ્રપ્રસાદે પૂછ્યું.

“વારો એટનો ? એમને હાનના ઐશ્વર્યોદ થયેના પણ નનગા બાધાના પુરો પસંદ જ નથી એમને તો કોઈમે-ડો જેના પુરવને પોતાની ઠોકરી આપરી છે.” સુભદ્રા બોલી

ચન્દ્રપ્રસાદ પોતાના તરીર સામુ જોઈને, હૃદયમા મેન્ડો, સમમુદિ વિગેરેને બીભત્સ સમ્બોધી નિધાવના લાગ્યો. એટલામા બહાર પ્રવળ અવાજ થયો—બારણ ઉવડયુ અને રીટા ય. ફાજલાર માટેન દિનમણિરાકર હાથમા ડામ જેવી લાકડી ધુમાનના ઓરડામા દાખન થયા.

બાગીમાથી પવનનો સપાટો આ ધો, વિવો હોનાના હોનાનાતા બચી ગયો તે જોઈને દિનમણિરાકરે ત્રાસ મારી “બાગી નાથ કર !”

એક મ ત્વગથી ચન્દ્રપ્રસાદ બારી બંધ કર્યા ઉડ્યો, એટલે પુનઃ મર્જનતા થઈ “ત્હમને નાદાનુ કશું—ત્હમે મ્હાગી બારીને અડકનાર કોણ ? હું ? અહિં શા માટે આ યા છે ? કેમ ? જવાબ કેમ નથી દેનાતો ?”

“હું ત્હમને—અ—ત્હમારી પુત્રીને પગજુના માણુ છું” ચન્દ્રપ્રસાદને મનમા એમ વાગના માણુ કે મને તેની વિષ્ટ પરીયા આ પરીક્ષા આગળ કાઈવિમાતમા જ ન કહેવાય.

“તું મ્હારી ઠોકરી સાથે પચણા ? હા, હા, હા” દિનમણિરાકર એક ભયાનક અદ્દ દાખન કરતા બોલ્યા, “મ્હાગી ઠોકરી કોને પચણુ ?—ત્હમાગ જેના મારી મુઠીમા સમાઈ

સરસ્વતી ચન્દ્ર જાગ ૧ લો, ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

નય તેવા મેન્ડુયેટ કુરુકુરીવાને ? જ્યાંથી ૮ મેરો જઈ ત્યાંથી તો તેમ થવાનું નથી કેમ, નુબા કપ્પા ગઈ ?”

દિનમણિગર ઓરડામાં દાખલ થયા એટલે જ ગમગાળને મુલદા ખીખે ઓરડામાં પસાર થઈ ગઈ હતી તે પતિના વાટાથી ધ્રુજતી, ગભરાતી પાત્રી ઓરડામાં દાખલ થઈ

“કેમ મુબદ્દા, આ મકોડી મદનને મ્હારી ઝોકરી ધરવાનવામાં તું રાજ છે ? હું—તું એ ખાખતમાં કાઈ સમજે છે ?” દિનમણિગરે પત્ની મ્હામાં ગળના કરી

પત્નીએ ખીકથી ડોકું ટુલ્યું

“ ઉચાઈમાં પાચ કુટ અને નીચ છપીયા ‘ગતી, હા !’ ” દિનમણિગરે ધ્રુજાને કહ્યું, “ ૮—એનો અથ શો ? શું કહ્યું ? ”

“ ૮—તું એમ કહેતો હતો ? માણસની કદ કદ ઉપર જ નથી થતી ” સપાટામાં આવેલી મિલાટી અચાનક મહાદ્વર બની જઈને રદામો ધસારો કરે છે તે પ્રમાણે આ અમદના માગથી ઉરેગઈને ચન્દ્રપ્રસાદે મરખીયા થઈને કહ્યું —“ જો કદ ઉપરથી જ કદ થતી હોત તો હમે ફાજદાગના ઓઢા ઉપરથી ગિટાચર ચલાને બાંધે પોનિસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ કે એથી પણ મોટા ઓઢા ઉપરથી રિટાચર ચલા હોત ”

“ તું ? હમભમ ચારીસ ઇચિની છાતી ” ધમણની માદક દુરાનતા દિનમણિગરની આતરે રહાડા છરીટની લગ્ય આકૃતિથી ચન્દ્રપ્રસાદને ભગવાનનું રિસાટ મરૂપ મેલુ લાગતુ હશે તેનો કાઈક ખ્યાન આવવા લાગ્યો કે કોઈથી બગુ બળુ થઈ રહેતા દિનમણિગરે ભવાનકે તરફે ક્યો “ નીકળ મ્હારા ધરમાથી—બાંધા ! નહિ તો ત્હાર મોત આવી જ લાગ્યું એમ મ્હમજાને ”

“ હા, ૮ તો આ આત્મે ” ચન્દ્રપ્રસાદના હાત ખીકથી જ્યજ્ય ચના હતા તેમ છતાં પણ તે જેમનેમ બોલ્યો —“ કાઈક ઉદ્ધત ઉત્તર અપાયા હોય તો આજ કરશો, પણ ફક્ત પોનિસ ખાતામાં જ જે હોય તે જ માણસ ત્હમ્હારી છોકરી માટે લાયક પતિ બની શકાય, એ ત્હમ્હારી માન્યતા બહુ બૂનભરેલી છે ”

“ મ્હારે મ્હારી છોકરીને માટે મદ બધો જોઈએ ‘ગીએ,’ સામેથી જવામ મળ્યો, “ કાઈ પોનિસ ખાતામાં દોષ તે જ આવે એવું નથી ”

“ તો એમ કહો, ” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો, “ ત્હમે તો મને જોને ? ! ત્હમે જે કામ કરો તે કામ ૮ કરવાને તૈયાર છું ”

“ ૭૬, ” દિનમણિગરે કહ્યું “ મ્હે મારે ભાગે પડતું કામ મ્હારી જુવાનીમાં કરી લીધું છે તે વખતમાં ૮ પણ વખત તો ગોળીથી ધનાયો હતો, સ્વમજળ પડી ? ”

“ એ એક પિસ કહેતા હતા કે ખીક બી ચીજ છે એ પણ એમને ખબર નથી ” મુબદ્દાએ પતિના વખાણ કરવાનો ચલ કરતા કહ્યું

‘ રસ્તે જૂતવી કાઈક ચલરાય છે, ” ચન્દ્રિકા ધીમેથી બોલી

સરસ્વતીચન્દ્ર ભાગ ૨ જો ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

“અસ ચુપ !” હસનાર મુઠ ઉપર તાર દેતા દિનમણિયકરે બોલ્યા, “જે વસ્તુ છે જ નહિ એની બ્હીકે ફેરી ?”

“પણ ધણાય માણ્યો એમ જ માને છે કે ભૂત છે,” ચન્દ્રપ્રસાદ નયમા ગોરી ઉઘ્યો “મ્હેં હજી કોને જ સાબત્યુ કે પેના મનજીતુ બૂન ઝાલ ઉપર દીગાય છે-વણુ જણાયે તો અસા-બર બેયુ પણ ખરૂં”

“બડુ હમમ-ભૂમણુ !” દિનમણિયકરે ઉદ્ગાર કર્યો

“હજે, હમમ હજે,” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો, “પણ મ્હારી સાથે શગત કંવા તૈયાર છો ? હુ વડુ છું કે એ સવજના બગનામા ત્હમે મને તેવા દિમતનાન ઓળખા પણ રાતે બાર નાંચે નહિ જઈ શકો !”

“હુ ધાર છું કે મ્હેં ત્હમને બગનામાથી બહાર જવાનું કહ્યું હતું,” દિનમણિયકરે બહુ જ રિકાણ દેખાતાં જાણ કરતા બોલ્યા

“પોનિસ ખાતામા ટોઈએ તે વખતે નુદારાઓને પકડવા જતુ અને ધાયન થતુ તે જુદી વાત છે કારણ કે એમા તો આપણે હુકમ માનવો જ પડે છે, અને રાતે એ માઈન ફર આવેના એકાન્ત મગનામા એ જાડ ઉપરથી દીગાતા બૂનને જોવા જતુ એ જુદી વાત છે” ચન્દ્રપ્રસાદ બારણા આગળ જઈને બોલ્યો

“ત્હમે શુ એમ કહેના મારો ઓ કે હુ બ્હીકું છું ?” દિનમણિયકરે ખીંટી ઝડપવા સવાન કર્યો

“હુ કાઈ કહેતો નથી” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો, “પણ ત્હમે ઝંજીરોએ પલા થોકુડ તો કરી શકાએ જીએ”

“ત્હમે પોતે જઈ શકતા હશે ?” દિનમણિયકરે કટાક્ષમા નીકા કરી

“મ્હને જોય વાધો નથી” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો, “અને જે કામ ફગતા ત્હમે બ્હીઓ છો તે જ કામ જો હુ સ્હેનાઈથી કરી શકું તો ત્હમને મ્હાગ માટે પરિણામે સાગ તિયાર આવે ખરૂં ને ?”

એવંદમ ચન્દ્રિકા અને મુલ્લા ઉરકરાયના ફાઝલા અને ચન્દ્રપ્રસાદ બી એ ની વચમા આવીને ઉભા રહી ગયા આ પ્રમાણે વિવાન ન બધાઈ હોત તો ચન્દ્રપ્રસાદના શરીરગતી થી અગ્રિમિત યાત તૈનુ અનુમાન કરતુ બહુ મુરિકન થઈ પડત, તેમ ઝતા પણ ચન્દ્રપ્રસાદ કયો નહિ

“એક દિવસ રાતે જઈને જૂઓ !” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું

“અને ત્હમે પણ જઈને જૂઓ !” દિનમણિયકરે કહ્યું

“હીકે હું છુપવારે રાતે ત્હા જઈશ અને શરૂવારે સ્થાનારે અહિ આસીને ફની જઈશ કે મ્હને ત્હા રો અનુભવ મળ્યો,” ચન્દ્રપ્રસાદે બોલ્યો

“મ્હારે ત્હા આવીને કહી જવાની કશી જરૂર નથી, કારણ કે મ્હાં ત્હમારે કાઈ જ કામ થી” દિનમણિયકરે કહ્યું “પણ ત્હમે છુપવારે બાર વાગે ગવડને બગને જાને હું આગથી ત્રણ મુધીમા ત્હા આવીશ અને મેઈથી કે ત્હમે ત્હા છો કે નહિ.”

સરસ્વતીચન્દ્ર બાગ ૩ જો ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“તદમાને ગભરાણી કાઈ જર નથી, કારણ કે હું તે વખતે ત્યાં રોકાઈને,” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો. “બાપી મ્હાને તો ત્યાં એના જવું પડે એની વિચારે તદમે એના જાણે, અને હું પાછળથી ત્યાં તદમને જોના આવીશ—જો તદમારી હિમતની પરીક્ષા જ કરવી હોય તો.”

“હીંન છે, ત્યાંહારે મ્હાને તદમારા હુન્ન મનાના હોને ત્યાંહે તેમ કરીશ બાપી હમણાં તો શુભશુભ આના જાણે, નહિ તો પસ્તાનો” જુ, લાન આનાને દિનમણિયકે કશું ચન્દ્રપ્રસાદ ધીમે ધીમે પચવીયા ઉતરીને ચાલ્યો ગયો. ઓટલા ઉપર દિનમણિયકર છાતી કહાડીને ઉભા રહ્યા.

તે દિવસે રાતે દિનમણિયકરે મોકાડીમદન, કુડકુગીયા, બેંટીયા, મુગીમા સમાઈ જાય તેના માણસો, ખખડી ગયેલા આંખોઓ વિગેરે વિશેષણો ચન્દ્રિકા સુખદા કને પૂટથી વાપર્યાં પાછળથી બેત્રણ દિનસરૂધી દિનમણિયકે ધરના માણસો ઉપર બહુ જ ચોક્કસ રાખી, પણ આખરે માણસગત કેટલું દરી રહે ? એક દિવસ તદમની નજર ચૂકાવીને સુખદા ચન્દ્રપ્રસાદને મળી.

“ચન્દ્રપ્રસાદભાઈ! તદમને એક વાત જોના આવી છું તો ખરી,” સુખદાએ ચન્દ્રપ્રસાદને કહ્યું, “પણ તદમને ત્યાં કે નહિ કહું એમ મનમાં ચલા કહે છે.”

“ત્હીં ઘોંને એટલે સ્વમજાણું પડે,” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલ્યો.

“મ્હને એમ ખીકે લાગે છે કે શુધવારે તદમે ખીગો,” સુખદા બોલી “પણ ત્હે તદમે કાઈ ત્યાં જાણે તો ખરીતા નહિ.”

“હું દિનમણિયકે સિનાય કાઢીથી ખીતો નથી” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું.

“તદમે અનુમાન તો બરાબર થયું.” સુખદા બોલી.

“મ્હે અનુમાન કશું નેવું.” ચન્દ્રપ્રસાદ બોલી ઉઠ્યો.

“એ તો એમ છે કે એક દિવસ મ્હારી નજર એમના ઓરજની બારીમાં પડી તો મ્હને જાણાય કે શરી ગયેના મ્હારા એક ધોળા સાળુનો જબો શીનાનો એ પલ્ન કરતા હતા.” સુખદાએ વળ્યું.

ચન્દ્રપ્રસાદના મુખ ઉપર તોડકે તિરસ્કાર અને દડવાનાં ચિહ્ન જણાયા.

“એ રીત સારી ન કહેવાય—એ ધર્મયુદ્ધ ન કહેવાય,” તે બોલ્યો. “તેમ જતા પણ હું તદમને મળનાને માટે બગાડ તૈયાર થઈ ગયો.”

“જરા એમનો સ્વભાવ હકીનો છે કેની એટલે એ પોતે કોઈ બાબતમાં જૂના પડે એ એમને ગમતું નથી,” સુખદા બોલી. “તદમાગમાં હિમત નથી એન પોતે માને છે એટલે એમાં જૂના પડે તે એમને કેમ સ્વતંત્ર આવે.”

“હરો જેવી એમની ઈચ્છા.” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું, “તદમે આવીને મ્હને એતવણી આપી તેટલું સારું થયું.”

શુધવારનો દિવસ આવી પહોંચ્યો. રાત પડી.

“ હુ ધાર તે વખતે ઉન લઈ શકુ છુ, ” નિમણીત કરે સુખદાને ડુંડુ “ ઈન્નન્ને મોટામા મોટા લડાયો વેનીટ્ટન પણ એમ જ કરી નકતો હતો ’ મુલદાએ કાઈ પણ ઉત્તર વાળ્યો નહિ એટલે નિમણીત કર મરઝરના નાસ ઉપર એક સખત લાવણુ આપના મુવા ગયા વિચારવમળમા સપડાયના હોવાથી બરામર ઉન આવી શકી નહિ અને જેમ તેમ કરના ધીમાળમા રહ્યામાર થયા એટલે ઉછા અને કાચ નીચે મતારેનુ ટપડાનુ બોચકુ લાઈને ધરનુ ખારડ ઉધાડ્યુ

બહાર ગાટ અન્ધકાર પ્રસરી રહ્યા હતો પવન સમસમ કરતો વાતો શરીરના શેમાચ ખમ્પા કરી દેતો હતો સર્વત્ર નિશબ્દતા પ્રસરી રહી હતી હાનના મંજુએટો મોટી ઉમગની ડોઢગીઓ, ભૂતો મિગેરેને ઉત્તર દીનથી નાન પામરી એપાડના દિનમણિશ કરે દિ મતની દેરીને વારે વારે પોનાની મરે બોનાવતા બહાર નિળી પથા

રસ્તામા, ન્હાનપણથી સાલળેની ભૂતોની વાતો મનમા ઉભરાના લાગી આપે જ ગન્ લમા ભૂતો ગન્ના લે છે એની જાતિ થવા વાગી છે આમ એના જવા કરતા અન્દ્રપ્રસાદ જેવો પણ સાથે હોત તો ઠીક યાત એમ દિનમણિશ કરનું હૈયુ નાઈનાજે કશુન કરના લાગ્યુ

જેમ જેમ ગામથી દૂર જવા લાગ્યા તેમ તેમ અન્ધકાર વધતો ગયો આરેથી અચાનક શિયાળવાની ચીમથી હૈમામા વજ્રાત થયો અન્દ્રપ્રસાદની સગતનુ મૂય વધારે ને વધારે સ્થમજાતુ ગયુ

જેમ તેમ સવજ્જના બગના આગમ દિનમણિશકર આવી પહોચ્યા ગ્રાપા આગળ આવીને પોતાના કુગડા ઉતારી અને પોતે શીવેનો જન્મો પહેલો જન્મો પહેરતા માથા ઉપરની ટોપી કંઠાક પડી ગઈ તે ગોધવાને પત્ન કયા પણ નિષ્ક્રમ ગયો માથે કાઈક ફાળીયા જેવુ અને ભૂતો સાધારણ રીતે બાધતા હશે એવુ કાઈક લપેટયુ અને પછી ગ્રાપા આગળ કાન માડી ઉભા ગયા તે જ ફાલે લેમને એમ લાગ્યુ કે વખતે અન્દ્રપ્રસાદે પોતાનુ વચન નહિ પાળ્યુ હોય તો જ પોતે ત્હા નહિ આપ્યો હોય તો ?

આથી લેમના પગ અમુક કારણોથી કાંઈક અવનતુ, મીસ બૉડ એન, રોશનઆરા, ચેવેનોના મિગેરેથી પણ કાઈક બિન પ્રકારનુ, દિન્ય નૃત્ય કરના લાગના ઝંતીમા ધડક ધડક અવાજ થના લાગના અને ઠીના વિવેસો હતા તેમ જતા ટપાજે પરસેનાના ટીપા જણાયા ધરમા ડાઈ છે કે નહિ, એ જાણવા પુન કાન માગ્યા પણ ત્યા તો શાન્તિ પ્રસરી રહી હતી એટલે આખરે ધીમે રહીને ગ્રાપો ઉભાડીને પોતે વાડીમા દાખન થયા દાખન થનાની સાથે જ પગ આગળથી એક મોટી ઝાડની ઝળી હતી તે પોતાની મેગે ખની દિનમણિશ કર જીવગ મારીને દૂર ખમ્પા ડાળી સડસડાટ આગળ ચાલી ગઈ અંતે અધકારમા અદસ્થ થઈ ગઈ પોતે અદ્વત્મા ની પરીક્ષા લેવા આન્યા હતા એ વાત જૂની જમ્બી લેમશે મોટો ધાંડો પાડ્યો “ એ કાણુ દરામજો છે ? ” અવાજમા અત્યન્ત લય જુ લો જણાઈ આવતો હતો

કાઈ પણ ઉત્તર મળ્યો નહિ દિનમણિશકર બનના તરફ જ નમ્ર ગમ્પીને આપા તરફ પાછા હજ્યા અચાનક બગનામા પ્રત્યક્ષ અવાજ થયો બારણ હાલત દર્શને ઉવડયુ અંગે એક ધોળા કપડામા સજ્જ થયેલી આકૃતિ જનમ મારીને પમથીયા ઉપર આવી

દિનમણિશકરને લાગ્યું કે ચન્દ્રપ્રસાદ ત્હા નરોતો લયને લીધે ટોરો કે હાથની નિર્બળતા લીધે કરો પણ ચન્દ્રપ્રસાદ ત્હા નરોતો નો પત્રી ત્હા ઉભા રહેવાથી નો ફાયદો એમ ધારીને દિનમણિશકરે તરગથી આપો ઉવાડ્યો અને ઘડ તરફનો માગ લીધો

યોડી વારમા સહસા પોતાના શરીર ઉપર બેત્રણ પત્થર પથ્થા પાડ્યા જોવાથી પેથી આકૃતિ પણ જાણી નહિ, અને મા' અન્ધાર ખાવા ધાતો હોય એમ લાગ્યું

ફોજદારનું મોઝાક અદમ્ય ધર્મ ગુણ, ત્રણ નજા ગોળીના મખમો પળવારમા ફાઈ ગયા હાનના ઈન્જ્યુએટોનુ બાયનાપણ બળી ગયું પેરી શિશ્યોને ચીરની એક ચીસ પાડીને દિન મણિશકરે પૂર કપાટાથી મોટારકાની ગતિને પણ રાખાવે તેની મતિથી, જાણે હાનીદ્વરમાથી ગોળો ફૂટ્યો દોષ તેવા વેગથી પોતાના ચુક તરફનો માગ કાપના માલ્યો

જો મુઠ્ઠી આની પટોચના જ પોનિસના ફાનસનો પ્રકાશ મ્હો ઉપર પડ્યો

“ઓરો ! ફોજદારમાહેન !” પોલીમે, આ ચિત્ર વેલમા રાદેરમા બળ્ગીના, ગમે તેવા મુશ્કેલી હાજા ગગડાની નાખે તેના ફોજદારસાહેબને નાટકમા ભૂતો પહેરે તેવા પોશાકમા જોઈને આશા બની જતા કહ્યું

“હ—આ—હા—કે—મ—છે?” પોતાના પોશાકની અસાધારણતા ધ્યાનમા આવતા ફોજદારસાહેબે અવગચ્છ હાથે કહ્યું

“અત્યારે આપ કયાથી ?—અને તે પણ આના પોશાકમા ?” પોનિસ તરફથી અસ થયેલ

“ન—હિ—રહેજ—ફરવા—ગયો હતો,” ઉત્તર મળ્યો

“ત, હીના દહાડામા વેપ પણ કીક છે,” પોનિસ બોલ્યો, “મ્હં તો પહેલા જાણ્યું કે આવડી ડબી બૈરી આની રાતે કાણુ આવે છે અને તે પણ ન્હાસતી ન્હાતમતી ?” આથી વધુ પેનિસને એવનું ‘પ્રશ્ન’ અટકાવવાનું એવું એવુંસાથી, જલ્દી ‘વસ્તુ’ અટકાવવાનું ‘અવસર’ સુધાવાથી તે મિત્તાગે અટકી ગયો

“કીક, કીક,” આટલું જીતે દિનમણિશકરે ત્વરિત મતિથી આગળ આપ્યા જતા જતા પણ પોનિસના અટકાવ જેવું કાંઈક સલળાયુ અને પાછગથી બીજા પોનિસનું “પીપીયુ બીપીયુ છે કે શું?” એવું વાક્ય અસ્પષ્ટ, કહેવું અઘડાયુ પણ તે વિષે વિચાર કરવાથી કાંઈસાઈ પરિણામ આવે તેની આશા નહતી તેથી તે તરફ દિનમણિશકરે ધ્યાન આપ્યું જ નહિ

ધર આગળ પહોચતા જ જાનામાના ધરનું જારણ ઉવાડવા જાય છે, એટલામા બારણ પોતાની મેળે જ ઉવડયુ અને હાથમા ‘હરીકેન’ ફાનસ લઈને ચન્દ્રિકા અને સુલક્ષા બારણામા આવીને ઉભેલા ફોજદારની લયથી, શરમથી, નિરાશાથી, ક્રોધથી મિઝેરે વિવિધ વિકારથી ઉલસાઈ જતી, આખે જણાયા

“ કાણુ ખાપુ ? ”

ઉત્તર નહિ મળ્યો નિમલિંગકર બન્નેને હાથેના મારીને ધરમા દાખલ થઈ ગયા અને હાંનમા આગમખુટી ઉપર પથા પત્નીએ પાળી લાવી આપ્યું તે પીને કાઈક અગ્ધ થયા એટલે ચન્દ્રિમાએ પૂછ્યું “ ત્હાં ગયા હતા ? ”

“ ત્હા નહિ જ, ” એને પોતે નિરુદ્ધરયુત્તર દાખ્ય ધારતા હતા તેવું કાઈક હમીને દિન મલિયકરે જનામ આપ્યો — “ થોડે સુધી બહાર ગયો પણ પત્ની મિયાર આ પો કે ત્હા જનામા કાઈજ માન નથી. પેનો બહુચક, ખીકણ બાવનો ! એ શું ત્હા જનાનો દતો ! ” ૦૬, એની ધાતી જ બધ થઈ ગય, એ તું જાણે છે ! ”

“ પણ આ મ્હારો સણુ શા માટે પહેર્યો હતો ? ” મુખાએ પૂછ્યું

“ અ—જરા પોનિસને ખીનડાનવા, ” ઉત્તર મળ્યો

ખીનું નિમે રહવારે નિમલિંગકર બન્ને જ મોજા ઉઘ્યા દાતણુપાળી કરીને મ્હા પી બીધી એટલે નિમલિંગકર પાઠ કાઈક પોનાના અગ્ધન સ્વરૂપમા આવના લાગ્યા, એટનામા ચન્દ્ર પ્રસાદે ગભીર મુખાકૃતિ ધારણ કરીને ધરમા પ્રવેશ કર્યો

“ કા સાટેબ ! મરકરી કરવી એ હીક છે પણ એમા જ કાઈક હદ દોવી જોઈએને ” ત્હોએ કયું “ જ્ઞહારે ત્હમે ત્હમારે મોયે કયું હણ કે હુ ત્હાઆવીશ ત્હાં મ્હને તો ખા રી જ હતી કે ત્હમે આવરો જ ”

“ શું ? ” નિમલિંગકરે ક્રોધનો પુકાડો કરતા કયું

“ શું એ જ કે રાને હું ત્હમારી રાહ જોતો ત્રણ કનાક ત્હા જગનમા બેવી ન્યા ” ચન્દ્ર પ્રસાદે બોલ્યો

“ ત્હમે ત્યા હતા જ નહિ, ” દિનમલિયકરે ધારી પાડ્યો

“ ત્હમે કેવી રીતે જાણ્યું ? ” ચન્દ્રપ્રસાદે પૂછ્યું

ઉત્તરમા દિનમલિંગકરે પત્ની અને પુત્રી સ્થામા બેયું

“ ત્હમે સાખીત કરી આપો, ” ચન્દ્રપ્રસાદે લાભ જોઈને કાઈક મ્હોળે ધારો પાડીને કયું, “ ત્હમે મ્હાગી દિમત વિષે શું આપ્યો તે ઉપરથી હુ ત્હા ત્રણ કનાક ખોટી થયો તે વખતે ત્હમે ક્યા હતા ? ”

“ ત્હમે પોતે ત્હા ન હતા, ” નિમલિંગકરે ફરીથી ત્રાડમાગી — “ હુ બરાબ જાણ છું ત્હમે મ્હને નહિ ઉતરી શકો ત્હમે ખીન્યા હતા ”

“ હુ ત્હા હતો અને તે માટે કરો તો સોમન ખાવા તૈયાર છું ” ચન્દ્રપ્રસાદે બોલ્યો, “ પણ હરો, એમા કાઈગયું નથી, આજે પાછો હુ ત્હા જવા તૈયાર છું અને ત્હમાગમા દિમ્મન હોય તો ત્હા આવતો ”

‘ દિમ્મત હોય તો ? દિમ્મત દોય તો ? ’ નિમલિંગકરે ક્રોધથી ચીમ પાડી

“ હાજી હિમ્મત હોય તો ” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું “ અને જો આજે નહિ, આવશે તો હું આખા ગામમાં એ વાત ફેલાવીને ત્હમને ફગેત કરીશ પછી આવતી જાને ત્હમે પહેના જાએ ને હું પછી આવીશ મ્હં જે ત્હા જાએનું તે જો ત્હમે જોયું હોત તો—”

“ હૈ, ચન્દ્રપ્રસાદભાઈ ! ” સુભદ્રા બોલી ઉઠી

“ જોયું ? શું ? ” ચમળને દિનમણિયતરે પૂછ્યું

“ ના ના, કાઈ ગભરાવા જેવું હતું જ નહિ, ” ચન્દ્રપ્રસાદે ઠડે પેટે કહ્યું “ ખરૂં જોતા જરા રસ પડે તેવું હતું ”

“ શું હતું ? ” દિનમણિયતરે પૂછ્યું

“ સાબળનાગને જરા મૂર્ખાઈ જેવું લાગે, ” ચન્દ્રપ્રસાદ ધીમે ધીમે બોલ્યો, “ પણ મ્હં એક ઠાળીને જમીન ડાખર આવતી જોયેલી ”

દિનમણિયતરે મ્હો વકામીને જોઈ રહ્યા

“ બીજું કાઈ ? ” કાઈકે કુજતે અનાજે ત્હેમણે પૂછ્યું

“ હા, ધોવા લુગડાનાળી એક આકૃતિ, ” ચન્દ્રપ્રસાદે કહ્યું “ પોતાના લાના હાથ હલાવતી મ્હોરા દેઠાના જેવી લાગતી હતી મ્હને લાગે છે કે ત્હમે મ્હારી વાત માનતા નથી, પણ ખાતરી કરતી હોય તો આજે રાત્રે મ્હારી સાથે આવો જરા જોના જેવું છે ”

“ પણ ત્હમને-ત્હમને ખબર નહિ લાગી ? ” સુભદ્રાએ પૂછ્યું

ચન્દ્રપ્રસાદે તિરસ્કારથી ડોકું ધુણાવ્યું “ ઝડ, એમાં મ્હને ખબર લાગે ? જો એવાથી મ્હને ખબર લાગતી હોય તો હું ચારણીમાં પાણી લઈને હાથી મરૂં મ્હને એ શું કરી શકનાતું હતું ? ”

“ ત્હમે એનો મ્હોરો જોયો હતો ? ” ચન્દ્રપ્રસાદે ઉત્તર કાઢી પૂછ્યું

ચન્દ્રપ્રસાદે ડોકું ધુણાવ્યું

“ પણ એવું શરીર કેવું હતું ? ” ચન્દ્રપ્રસાદે પુનઃ પૂછ્યું

“ હવે હું બરાબર તો નહિ કહી શકું પણ દેખાનમાં બહુ ઉંચું પણ નહિ તેમ નીચું પણ નહિ-બહુ જાડું પણ નહિ પણ સાથેય જણાતું હતું ” ચન્દ્રપ્રસાદે બોલ્યો

દિનમણિયતરે કરના હૃદયમાં અમુક જાતના વાકાની ગાથા અમ્પષ્ટ જણાવા કરતી હતી તે આ સાબળીને કાઠકે વધુ સ્પષ્ટ થઈ ત્હેમણે એકદમ પૂછ્યું “ ત્હમે કાઈ બીજું જોયું ? ”

“ હાજી, બીજું પણ જોયું હતું, ” ચન્દ્રપ્રસાદે દિનમણિયતરે રહામાં રહેજ રિમ્ત કરતાં કહ્યું “ તે બીજા ભૂતને હું દોષતુ ભૂત-હાસતુ ભૂત કહું તો ખોટું નહિ દેખાય ”

“ દોષતુ-હાસતુ ભૂત ? ” દિનમણિયતરે આજળ બોલવા જતાં પણ હૃદયમાં ઉભરાતા વિકારોએ ત્હેમની વાચાને બંધ કરી દીધી

“ એ ગાખમાં ચઢીને વાડીમાં દાખવ થયું હતું, ” ચન્દ્રપ્રસાદે નિર્દોષ વદને બોલતો ગયો, “ દેખાનમાં સિપાઈમંડ્યા જેવું-ઠંઠાનર અને લગભગ ત્હમાના જેટલું જ જાણીતું હતું ત્હેના

પગ કાઢી અભુન નૃસ કરતા હોય તેમ જણાતુ હતુ અગે કોઈ સુન્દરીનો આકારના આજ આઝ વાળા જેવો જણાતો સાગુ ધાગલુ કયો હતો અને—”

ચન્દ્રપ્રસાદ ખોનતા ખોનતા અટખી ગયો અને સુભદ્રા અને ચન્દ્રિકાના મુખ ઉપરના બદનાના વિકારો—ત્હમને હામ્પને મહા મહેનતે દગાની રખવાના પ્રયામે ઉત્પત્ત થયેના વિકારો જ્ઞી શકાય કે નહિ, એ વિવા પ્રશ્ન વાળ છે—ભણી કાઈ સાન-દાશ્યથી જોઈ ગ્લે।

“અને, ’ચન્દ્રપ્રસાદે પુન શાન્ત મુખાકૃતિથી ચનાચુ “વાડીમા અર્ધ માર્ગ મુધી તે આચુ અને પત્રી અનિશય ગભરાટથી ત્હેણે મ્હારા નામની જૂમ પાડી હુ પ્રથમ તો બહુ જ આશ્ચર્ય પામ્યો, પણ તેમ છતા હુ તેની પામે જઈ રહુ—ત્હેને કાઈ પણ પ્રશ્ન પૂછી શકુ તે પહેલા તો ત્હેણે મુઠીઓ વાળીને ત્હાથી ન્હાસના—”

‘બહુ થયુ, મી ચન્દ્રપ્રસાદ, બહુ થયુ’ દિનમલિશ કર બહુ જ ગભીર થઈ ગયા અને છાતી અને તેટલી દુવાલીને રહામે આવતા કોઈ આખા લગ્ન-રને ચેતેજ આપના હોય તેવા ગોખવા લાગ્યા.

“ત્હમે મ્હને પૂછ્યુ ત્હારે હુ તો જ્ઞેતો હતો, ’ચન્દ્રપ્રસાદે પોતાના હૃદયમા દિન મલિશરના આ શબ્દોથી બહુ વ્યથા થઈ હોય એવી મુખાકૃતિ ધાગલુ કરીને કહ્યુ

“હા, ભાઈ! હા, હુ જાણુ છુ કે મ્હે ત્હમને પૂછ્યુ હતુ” દિનમલિશ કરે પ્રશ્ન દેખા વાના કથા પ્રમત્નો કરતા કહ્યુ—“હુ જાણુ છુ કે મ્હે ત્હમને પૂછ્યુ હતુ પણ જ્ને આખો દિવસ ત્હમાગ એવા જાણુ સાબળવા બેતી રહુ તો હુ ગાડો થઈ જાઉં, ગાડો! ત્હમારે કામ તો એટલુ જ છે ને કે આ મ્હારી છોકરીને ત્હમારી સાથે પગલાવવાની મ્હારે હા પાડવી! હા, જાઓ, હા પાડુ છુ—ભાઈને કોઈ નહિ અને બાઈને કોઈ નહિ એવો જ જત્હા વેશ દોય ત્હા મ્હારે વચમા પડીને બેવકુફ બતવાની જરૂર રી?”

આટલુ બોલીને, જાણુ કાઈ મહાપગમ્મી યોખો કાળના બળથી મ્હાત થઈને પોતાની નરનાર છોકરીને રજુબમિયાથી આ યો જાય તે પ્રમાણે દિનમલિશ કર પોતાની બન્ન મુછો ઉપર તાન દેતા, પગભગ આવીશ ઇન્ચની ઝાતી પ્રવણ બળથી વિકસાવતા, હાથે હાથે પણ ગિતેના શત્રુઓના દેયામા ત્રાસ ઉત્પન્ન કરાવતા ઓરડાની બ્હાર ચાલ્યા ગયા *

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખક - રા. હુસમનરાવ હખિલાલ કુન.

(અનુમંધાન ૫ ૧૩૬ થી)

(૬) પૃથ્વીગજવિજય - અજમેર અને દિલીપ્રમિદ્ધ ચોદાણુ રાજ પૃથ્વીરાજ શહાણુદીન ગોરી ઉપર જે વિજય મેળવેા હતો, તેના સ્મરણાર્થ, આ ગ્રન્થ તેમના રાજ પડિતે* ઈ સ ૧૧૬૦ મા રચ્યુ હતુ ચોદાણોના પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે આ ગ્રન્થ ઘણુ ઉપયોગી છે કેમકે, તેમા ચાહમાનવી લખેને પૃથ્વીરાજ સુધીની શુદ્ધ નશારતિ (જે ચોદાણોના ભિન્ન ભિન્ન શિનાયેઓમા મળી આવતી વશાનવિની માફક જ છે) તથા બીજી કઇ કઇક ઐતિહાસિક વિગત પણ છે “રાજતરંગિણી”ના દ્વિતીય ખડના ક્તાં જોનગજની તેન ઉપર દીઠા પણ છે આ પુસ્તક હજી સુધી છપાયુ નથી

(૧૦) કીર્તિકૌસુદી - આ ગ્રન્થ ગુજરાતના સોનગીઓના પુરોહિત મોમેશ્વરે ઈ ૧૨૨૫ ની લગલગમા રચ્યુ હતુ એમા અણહિલવાડ (અણહિલપુર પાટણ)મા રાજ કરનારા મોવજીઓનો, મૂળરાજથી લખેને લીમદેવ (૨ જા) સુધીનો તથા ધોળકામા ગજ કરનારા અણોરાજ વીરધન સુધીનો, વાવેરા ચાખ્ખાના સોનગીઓનો અલિખ વૃત્તાન્ત અર્થે વીરધનના પ્રસિદ્ધ મંત્રી વસ્તુપાનુ વિસ્તૃત ચરિત છે આ ગ્રન્થ મુબાઈની સસ્કૃત સિરીઝમા છપાઈ ગયુ છે

(૧૧) મુકૂતસકીર્તન - આ ગ્રન્થ ઈ, મ ૧૨૨૮ ની લગલગમા, લાવપુસિંહેન પુત્ર અરિસિંહે લખ્યુ હતુ એમા અણહિલવાડ વસાનનારા રાજ વનરાજથી ભૂભા (સામતસિંહ) સુધીના ચાવડાઓની વગાનતિ અને મૂળરાજથી લીમદેવ (રાજ) સુધીના અણહિલવાડના સોનગીઓનો તથા અણોરાજથી વીરધન સુધીનો ધોળકાના વાવેરાઓ (સોનગીઓ)નો અલિખ વૃત્તાન્ત અને વસ્તુપાનુ વિસ્તૃત ચરિત છે આ ગ્રન્થ હજી સુધી છપાયુ નથી

(૧૨) પ્રખ્યંચિન્તામણિ - ઈ સ ૧૩૦૫ મા જૈન આચાર્ય મેરુતુગે આ ગ્રંથ ગઘમા લખ્યો હતો x એમા ગુજરાતપર રાજ્ય કરનારા ચાવડા તથા સોલંકીઓના ઇતિહાસ સિવાય વિક્રમ, કાળિસ સિંહસેન, દિનાકર, શાનિવાહન, લાખાક (કચ્છનો રાજા લાખે કુલાપી), મુજ, ભોજ, રાજસેખર, માધ, ધનપાન, સીતા, પડિતા, માનતુ ગાચાર્ય, મર્ત સાન્ત દેનમરિ, આલડ, આગૂ ગાલા, જયચંદ, બાહડ (વાઝમટ), સોનાડ, આગડ, હેમચંદ, આમ્રલટ, ઉદયચંદ, જુદરપતિ ગડ, વામશશિ, રામચંદ, વસ્તુપાલ તેજપાન, નદ, શિયાદિત્ય, રકે,

* આ પુસ્તક અપૂર્ણ સ્થિતિમા મળવાથી કતાંનુ નામ નાની સક્રાજુ નથી

x પ્રખ્યંચિન્તામણિ ના ક્ષોડો લાગ ગઘમા જ છે પરંતુ વચ્ચે વચ્ચે પ્રસંગવશાત્ કઇક કઇક ૫૬ પણ છે

મહારાદી, ગોવર્દન, લક્ષ્મણેન, ઉમાપતિ ધર, જગદેવ પરમાર, પૃથ્વીરાજ, વરાહ-
મિહિર, નાગાર્જુન, ભર્તૃહરિ, વાઙ્મટ વૈદ્ય આદિના પ્રમધો છે મેરુતો વણેભાગે સાબળેવી
વાતો લખી છે, તેથી કેટલીક જગાએ તેનું લખતું સ્વીકારના યોગ્ય નથી ગુજરાતના
ચારણ ગજાઓનો જે રાજત્વદાન એણે તે પુસ્તકમાં આપ્યો હતો તે પૃથ્વીથી એને પણ
અગ્રદ્ધ જણાયો હતો, જે કેટલાક વખત પડી, જ્યારે એનો 'વિચારશ્રેણી' નામે બીજી
એક ન્હાતું પુસ્તક લખ્યું હતું, ત્યારે તે સુધાર્યો હતો એમાં કેટલીક જગાએ, આધુનિક
શોધ અનુસાર, નવીન દિષ્ટિથી ચસાની જરૂર છે મુનાઈમાં આ પુસ્તક ૭૫૪ ગણુ છે

(૧૩) ચતુર્વિંશતિ પ્રમધ (પ્રમધ કોશ) — ઈ સ ૧૩૪૦ માં રાજગેખર
સૂરીએ આ ગદ્ય ગ્રંથ દિનીમાં લખ્યો હતો એમાં બદવાહુ, આર્ય નંદિન, છવદેન સૂરી,
અપૂટાચાચ પાલનિમાચાર્ય, મુદ્દવાદી અને મિદ્ધમેન, મહારાદી, હરિભદ્ર, બપ્પ ભટ્ટિ, હેમસૂરી
(હેમચદ્ર), હર્ષ કરિ હરિદ્ર કરિ, અમર કરિ, મદદ કરિન સાતનાદન, વચ્ચૂન, વિક્રમા
દિત્ય, નાગાર્જુન, વસન્તગજ (વસન્ત), લક્ષ્મણેન, મદન વર્મા, રત્ન શ્રાવક, આખડ અને
વસ્તુપાન-એમ ચોવીસ પ્રમધો છે ગજગેખરે પણ મેરુતુગની માફક વણીખરી સાબળેવી
વાતો જ લખી છે, છતાં પણ હેમાં કંઈક કંઈક ઐતિહાસિક હખીત મળી આવે છે આ
પુસ્તક હજી સુધી છપાયું નથી

(૧૪) કુમારપાલચન્દ્રિત — આ ગદ્ય ગ્રંથ ઈ સ ૧૪૩૫ માં જિન મહોપા-
ધ્યાયે રચ્યો હતો એમાં ૫૧૧૧ રાજગોની નામાવનિ (જેવી તેને મળી શક્યા છે તેવી)
વનગજથી સામતમિદ્ધ સુનીના ગુજરાતના ચારણ રાજાઓની વચાવનિ આ મૂળરાજથી
કુમારપાન સુધીના ગુજરાતના મોખમીઓનો ઇતિહાસ છે એમાં કુમારપાનનો વૃત્તાન ધણુ
વિચિત્રાથી લખ્યો છે, જે અતિ યોક્તિ તથા ધમ સમધી ખાસ આગ્રહથી ભરપૂર છે આ
પુસ્તક પણ હજી છપાયું નથી

(૧૫) કુમારપાલચન્દ્રિત — જ્યસિદ્ધ મૂરીએ ઈ સ ૧૩૬૫ માં આ કાવ્ય લખ્યું
હતું એમાં મૂળરાજથી કુમારપાન સુધીનો વૃત્તાત છે ૮૭ સુધી એ પુસ્તક છપાયું નથી

(૧૬) કુમારપાલચન્દ્રિત — આ કાવ્યના રચયિતા રત્નમેન સૂરિના શિષ્ય ચારિત્ર
સૂર ગણિ છે આમાં મૂળરાજથી લઈને કુમારપાલ સુધીના સોનખીઓનો ઇતિહાસ છે એ
રચાયોનો અમદ્ય જણાયો નથી પરંતુ ઈ સ ની ૧૪ માં શતાબ્દીની લગભગમાં તે રચાયો
અતુમાન થઈ શકે છે હજી સુધી આ પુસ્તક છપાયું નથી

(૧૭) વસ્તુપાલચન્દ્રિત — આ કાવ્ય ઈ સ ૧૪૪૦ માં જિનહર્ષ ગણિએ રચ્યું
હતું એમાં મૂળરાજથી ભીમદેવ (૨ જી) સુધીનો તથા અર્જોરાજથી વીરધનન સુધીનો
સોનખીઓનો ઇતિહાસ અને મની વસ્તુપાનની વિસ્તૃત હકીકત છે આ કાવ્ય હજી છપાયું નથી

(૧૮) હરમીન્નમહાકાવ્ય — આ કાવ્યમાં ચાહમાનથી લઈને પ્રસિદ્ધ હરમીર
(રણધોગના રાજા) સુધીના ચોલાઓની વચાવનિ તથા કેટલીક ઐતિહાસિક હખીકત છે.

આ કાવ્ય ચોદાણોના નિહાસને માટે “પૃથ્વીરાજનિજય” જેનું ઉપયોગી તો નથી, છતાં ઘણાક નામે એમાં નિહ આપેના છે અને કેટલીક હમીરત પણ સાચી છે. ગ્યાનીચરના પુવરરશી રાજા નીચના દુન્યાગમાં જૈનકવિ નયનચંદ્ર મૃગિએ ૬ સ ની ૧૫ મી શતાબ્દીના પ્રારંભની લગભગમાં તે રચ્યું હતું સુમાર્ષમાં આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયું છે.

(૧૬) અલંકારચન્દ્રિત — આ કાવ્યમાં બગાનના મેનવળી ગમઓની ઉત્પત્તિ, હેમન સેનથી બાલાવ મેન મુધીની ગમગનિ તથા બાલાવ સેનનો વૃત્તાંત છે. આ પુસ્તક બદનાવ એનના આશ્રિત અનતભના વરાજ આનદભદ્રે નનદીપ(નદીયા)ના ગમ ભુદિમતના સમયમાં ૬ સ ૧૫૧૧ માં રચ્યું હતું એણે સાબળેની પાતોને આધારે નહિ પણ, સિંહ-ગિરિચિત “વ્યાસ પુરાણ,” તરણ તદ્દન “બાલાવ ચન્દ્રિત” તથા કાનિદાસ નદીની “બાલાવ મગન ગાથા” ને આધારે, આ કાવ્ય રચ્યું હતું. આ પુસ્તક, બગાળની એલિઆટિનની સાખા તરફથી “મિનિઆયિદા ઇન્ડિયા” નામની ચીરીકમાં છપાઈ ગયું છે.

(૨૦) મહાસિંહ-કાવ્ય — આમાં ગિરનારના ચૂડાસમાં (યાદર) રાજા મગનિજી અશિન તથા તેના પૂલ પુરોનાથી બેગાર, જયમિહ મોહનસિંહ, મિનિગ મહીપાન વિગેરેનો ઇર્ષક ઇર્ષક વૃત્તાંત છે. ૬ સ ની ૧૫ મી શતાબ્દીના અંતમાં લગભગમાં મગાધર કવિએ તે રચ્યું હતું હજી સુધી એ છપાયું નથી.

(૩) પ્રસંગોપાત્ત હકીકત — જુદા જુદા વિષયોના કેટલાએક આચાર્ય પુસ્તકોમાં કઈક કઈક પ્રસંગરતાત અને કેટલીક જગાએ ઉદાહરણ નિમિત્ત કઈક કઈક ઐતિહાસિક હકીકત મળી આવે છે. કેટલાક નાટકો, કેટલીક ઐતિહાસિક ઘટનાના આધારે રચાયેલા મળે છે અને કેટલાક કાવ્યો કથા આદિના પુસ્તકોમાંથી ઐતિહાસિક પુરોના નામ તથા તેમની કઈક હકીકત પણ મળી આવે છે. એના સાધનોમાંથી મળી શકતી ઐતિહાસિક ઘટનાઓની વિસ્તૃત માહિતી આ ન્હાના સ્તંભોમાં આપી શકાય નહિ છતાં, તેમાંથી કેની કેવી ઉપયોગી પાતોનો પત્તો મળી આવે છે, એ બનાવનાને માટે થોડાએક ઉદાહરણો નીચે આપવામાં આવે છે.

મૌર્યો દ્વારા, પૈશાની લાનચને લઈને, પ્રતિમા બનાવવાની અને સાકેત (અધોધ્યા) તથા મધ્યમિદા પર ચલવનો (ગ્રીક) ના આક્રમણ કરનાની ખબર આપણને પતજનિના “મહા-ભાગ્ય” માંથી મળી આવે છે. તેની જ રીતે, કુતન દેસના રાજા શાતકર્ણિ લાલવાદનના હાથથી કીડા કરતા તેની રાણી મનચલતીનું મૃત્યુ થયું, જેનું વાતસાયનના “કામસૂત્ર” માં લખેલું

* આ નામે પુસ્તક બાલાવ સેનના વખતમાં રચાયેલું હતા.

x માધ્યમિક નજી નિતોડના ટિપ્પણથી જાણાયું કે મહાન ઉત્તરે છે. આક્રમણ ગ્રીક રાજાઓમાંથી નિન ડરનું એવડાન રજીયાના આદિ દેરોડું છત્તુ ત્યાંથી મળી આવતા ઘણાએક સિંકાઓ ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય છે. એટલે આ યમિપર આક્રમણ કરનારો, ગ્રીક રાજા મિન ડર જ હોવો સંભવ છે.

૬ ૬ મુખ

દા પમાણુર્થ ૨ ૧-૮-૦ એન એમ નિપાઈ એન્ડ કંપની, મુબાઈ

અકાલ નિગીશ્વર

[ચિત્રમાર-૧૧ મનવાન]
નમાત્રોત્ક ૧૭૧૪ ૧૦૨૭

[—૧૦૧૪૧૪—]

વસન્તના લીલામડપમાં.

[વિવરણ-૧ પા ૮૨]
સપ્તમેષુ, જુલાઈ ૧૮૯૭]

મળે છે “મૃત્યુન્મુલક” નાટકમાં, ત્હેના કતા ચદ્રક ગગનુ મા વપની ઉમ્મરે આગમાં મેળીને, બળી મરવાનુ બનાયુ છે “અજીત સાગર” મા બજાનના મેનરશી ગગ બ નાન મેન, પોતાની ગણી સહિત ગયા-વધુનાના મગમમાં રૂળીને વૃદ્ધાન્થામાં મરણ પામ્યા, એનુ વખેનુ મળી આવે છે “લેખ પચાસિકા”ના કતાએ પોનાના પુત્રનમાં એના અધિપતની પૂરી નકન આપી છે આ પુરતક નિ સ ૧૨૮૮ (ઈ સ ૧૧૩૨) મા દલિબુના યાન રાજ મિદ્ધ (સિંધલુ) અને ધોળકાના વાવેના (મોનખી) રાણા લાવવપ્રસાદ (વાલુપ્રામા) ની વચ્ચેના યુદ્ધની પછી લખનામાં આયુ હતું “પિંગવ-સુતવૃત્તિ” મા હવાયુધ પત્તિ માળનાના રાજ મુગની પ્રગસા બળી છે પરમાર રાજ અર્જુનનમાંએ “અમરશનક” ની નીકામાં જગદેવ પરમારને પોતાનો પૂર્વપુત્ર ડીને તેની પ્રસાનુ પદ ઉદ્ધત કર્યું છે જિત પ્રમા-સુરિ રચિન “તીથ કલ્પ” ના સત્યપુર (સાચોર મારનામાં) કલ્પમાંથી, નિ સ ૧૩૫૧ (ઈ સ ૧૩૦૦) મા અદનાઉદ્દીન ખિનજીના ન્દાનાભાઈ ઉનગખાએ મેનાડ ઉપર ન્દાઈ લઈ ગયાનુ, તથા ચિત્તોડના ગ્રામી સમરસિંહ ગરજે તે દેવ બચાવ્યાનુ નગેરનો તૂતાન મળી આવે છે “પ્રાકૃત પિંગવસુત” ની ટીખમાં લક્ષ્મીનાથ ભટ્ટ, હમ્મીર ચોટાણુ, કર્ણ આદિ રાજાઓની પ્રતાસાના શ્લોકો ઉદાહરણુ તરીકે ટાકરા છે “અશોક અનંતાન” નામના પુત્રન કમા શિશુનાથ વગના રાજાઓની નામાનરિ અને હેમચ્દ્ર (હેમાચાર્ય) રચિન “ત્રિપાટિ પુરૂષ ગણાકાચરિત” ના પરિશિષ્ટ પર્વમાં શિશુનાથ તથા મૌર્ય વગના રાજાઓનો તૂતાન આપ્યો છે મેગસ્ટાસ રચિત “નિચારએલિ” મા ગુજરાતના ચાનડા તથા મોનખીઓની પરે પૂરી વશાનરિ પ્રમેય રાજાનો રાજત્વગત તથા તે ઉપરાત કેટની. ઐતિહાસિક ઘટનાઓનો ઉલેખ કર્યો છે ધમસાગરે “પ્રત્યનપરીક્ષા” મા ગુજરાતના ચાનડા તથા મોનખીઓની પૂરી વશાનરિ તથા રાજ્ય સમય આપ્યો છે મટાકરિ કાવિ ભના “માનરિમિમિન” નાટકમાં, મુગવગના અસ્થાપક રાજ પુખ્તમિત્રના સમયમાં તેના પુત્ર અગ્નિમિત્રનુ નિશિ(લેનસા) મા શામન કરનુ વિર્ભ (મિરાર) દેનના ગજ્યને માગે યજ્ઞસેન અને માધવમેનની વચ્ચે નિરોધ ચાનવો, માધવ સેનનુ નિશિ જવા માટે નાસનુ તથા યજ્ઞસેનના મેનાપતિ દ્વારા પચ્છાવુ, માધવમનને છોળા વનામાં અગ્નિમિત્રનુ યજ્ઞસેન સાથે લડનુ તથા વિર્ભના મે નિભાગ કરીને એક ત્હેને અને બીજે માધવમેનને આપવો, પુખ્તમિત્રના અશ્વમેધયજ્ઞના મોડાનુ મિલુ(સિનુ-રજપુતાનામાં) નદીના ક્ષિણુ તરફના તટ પર ગ્રીષ્મ દ્વારા પચ્છાઈ જવુ પસુમિત્રનુ ગ્રીષ્મ સાથે લડીને મોળને છોળાની લાનનુ, અને પુખ્તમિત્રના અશ્વમેધ યજ્ઞનુ પૂર્ણ થનુ વગેરે તૂતાન મળે છે અગ્નેરના ચોહાણુ રાજ વિગ્રહગજ (વીસગદેવ) ના રાજકવિ મોમેશ્વરે રચિન “લખિત વિગ્રહરાજ” નાટકમાં વીસગદેવ અને મુસનમાનો વચ્ચેની દહાડાની હમીકત છે માળનાના પરમાર રાજ અર્જુનનમાંના રાજગુરૂ મલનની બનાવેની ‘પારિજાત મન્દી’ નાટિકામાં અર્જુનનમાં અને ગુજરાતના મોનખી ગગ બચસિદ (જેણે જીમદેવ રજનુ ગજ્ય ખુચી લીધુ હતુ) ની વચ્ચે પન પર્વત (પાનાજ) ની પાસે દહાડા થનાનો તથા તેમાં લાગીને

પન-વપ્રદારનો ખજનો રૂ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

જ્યસિદ્ધના નાસનાનો ઉત્પેષ છે કૃષ્ણમિત્રના " પ્રમોદ ચન્દ્રોદય " નાટક ઉપરથી હમીકત મળી આવી છે કે, મોઢી દેવના હંધ (ઝન્યુઝિ) તરી રાજા જ્યે, ઝવિજરના ચંદન ગળા કર્તિવર્માનું રાજ્ય ખુચી લીધું હતું પરંતુ, તેના (કર્તિવર્માના) આજ્ઞાપ મેનાપતિ ગોપાને કહ્યુંને હનનીને તેને ફરી રાજસિદ્ધાસન ઉપર બેસાડ્યો હતો ગુણાન્યની " મૃદત્વ કથા " (પૈશાચી ભાષામા) ના સંસ્કૃત અનુવાદ " કથા સરિત્ સાગર " માં ૧૨૩મિ, વ્યાડી, પાણિની, નં, ગડના, આજ્ઞાક્ય, શાતનાદન, વત્સગજ, ચક્ર મહામેન, ચિક્ષમાદિત્ય આદિની વ્યાખ્યા છે અને શિરસિદ્ધ દેવના આશ્રિત નિઘાપતિ પડિતે રચિત ' પુરુષ પરીક્ષા " માં મિથિતાના ઝળાટવશી રાજા નાન્યદેવના પુત્ર મહાદેવ, ગૌડના રાજા વદ્મભજુમેન, વારાનજરીના રાજા ભોજ, અને કારીના રાજા જ્યથદ આદિનો કથિત વૃત્તાત મળી આવે છે

આવી જાતના સાધનો ઉપરથી, ઐતિહાસિક વટાઓનો સમજ કરનાનો આધાર, ઇતિહાસનેખકની યાત્રુતતા ઉપર જ રહ્યો છે

(જી) પુસ્તકોનો પ્રાગ્ભ અને અત - ઇ સ ની પાંચમી શતાબ્દી પછીના પ્રથમ દેશાધી કોઈ પ્રાંતએ જામ કરીને, પોતાના પુસ્તકના પ્રારભમા અથવા અન્તમા પોતાની અથવા પોતાના આશ્રયદાતા ગળની કઈક કઈક હકીકત આપી છે પ્રાંતએ પોતાનું પુસ્તક રચ્યાનો સનત તથા તે સમયે રાજ્ય કરનાગ ગળનું નામ અને કોઈએ પોતાના આશ્રયદાતાના પશનું ખાસ વણન લખ્યું છે આ પ્રમાણે પ્રાચીન કાલમા કેટલાક નિદાન નક્ક કરનારાઓએ, કેટલાક પુસ્તકોતરી છેનટમા, નક્ક કરવાનો સનત અને તે સમયના રાજાઓના નામ પણ આપ્યા છે આવી જાતના સાધનોમાથી પણ ઇતિહાસના જામમા કેટલીક મદદ મળે છે, જેમાના થોડા ઉદાહરણ નીચે પ્રમાણે છે

જ્વલણ પડિતે પોતાની " સુકિત મુક્તાવલિ " ના પ્રારભમા, પોતાના પૂર્વજોના વૃત્તાતમા, દેવગિરિ (દેવતાનાં) ના કેટલાકએક યાદવ રાજાઓની હમીકત આપી છે પ્રસિદ્ધ હેમાદ્રિ પડિતે (જે દેવગિરિના યાદવ રાજા મહાદેવનો મત્રી હતો તેણે) પોતાના " ચતુર્ગ્ગ ચિતામણિ " ના વૃત્તખંડની છેવટની રાજપ્રગથિતમા પુરાણપ્રસિદ્ધ કેટલાક યદુવંશી રાજાઓની નામાવલિ સિવાય, દક્ષિણમા યાદવોનું રાજ્ય સ્થાપનાર રાજા દડમહારથી લઈને મહાદેવ સુધીની પુરે પૂરી વંશાવલિ તથા કેટલાકેક રાજાઓની કઈક કઈક હકીકત પણ આપી છે ગુજરાતના સોનકીઓના પુરાહિત સોમેશ્વરે, પોતાના રચેના " સુરથોત્સવ " કાવ્યના ૧૫ મા સર્ગમા, પોતાના પૂર્વજોના વર્ણનપ્રસંગે, ગુજરાતના સોનકીઓનો કઈક કઈક વૃત્તાત આપ્યો છે ધનપાન પડિતે " તિલક મજરી " ના પ્રારભમા પરમારોની ઉત્પત્તિ તથા વૈરસિદ્ધથી ભોજ સુધીની વંશાવલિ આપી છે અલ્લગપેતે ગડ સ ૫૫૦ (વિ સ ૬૮૫ ઇ સ ૬૦૮) મા બિનમાળમા (જે જોધપૂર રાજ્યમા છે) " અઘારકુટ સિદ્ધાત " રચ્યો હતો, તે સમયે સ્થાનો ગળ આપ (ચાન્ડા) વંશી આશ્રમુખ હતો, એનું તેના લેખ

ઉપરથી જોઈ શકાય છે ઇ મ ના માનમાં સંકલ્પ ઉત્તરાદંભા, પ્રતિદ્ધ માન કરિએ (જે બિનમાળ નગરો રહેવાની હતો તેજે) “ સિદ્ધિપાન વધ ” કાવ્ય ગ્રન્થ હવે એમાં, તે પોતાના દાદા નુપ્રજ્યેનને, ત્યાંના ગળ નમનાનનો સવાધિમરી બનાવે છે વિનેશ્વર શમ મવન ૭૦૧ (નિ મં ૮૪૦ ઇં મં ૫૮૩) માં જૈન દરિયશ પુરાણ’ લખ્યુ તે વખતે ઉત્તરમાં ઇન્દ્રાયુવ, શિલ્પમાં વત્સભ પૂરમાં વત્સરાજ અને પત્રિમમાં વેદાર (જ્ય રગદ) ગાન્ય કરતો હતો એવુ એ પુસ્તક ઉપરથી જાણી શકાય છે અમિત નિએ રિ ૧૦૫૦ (ઇં સં ૬૬૩) માં “ સુભાષિત ગ્લસોદ ” નામનુ પુસ્તક રમ્યુ તે સમયે માનવાનો ગળ મુજ પરમાર હતો વજ્જતના પુત્ર ઉરો ઉત્તમમાં રંગિને યજુર (શુ ૧) ઉપર ભાષ્ય લખ્યુ તે વખતે ત્યાંના રાજા બોજ પરમાર હતો

—અપૂર્ણ

ચિત્ર અને ચિત્રકાર.

લેખક — રા. કનૈયાલાલ આત્મારામ પટેલ.

ચિત્ર ની વસ્તુ છે તે સમજતુ અને બીજાને તે સમજાવતુ એ વલ્લુ જ કાંચ કાચ છે આ વિદ્યાને યથાર્થ સમજાવનાર હિન્દીમાં કોઈ જાણે જ થયો હતો, અને દુનિયામાં પણ કોઈ જાણે જ થયો હોય એમ અમારું કદમ્બ માનતુ છે ખરી દલીલ તો એ છે કે જે પોતે ચિત્ર કરે છે તે જ પોતે ચિત્રચિત્તાના ગદ્યથો જાણી શકે છે માનના ગ્રન્થનુ યથાર્થ વાજન તેનો અનુભવ કરનાર બાળક મિત્રાથ અન્ય કોઈ કરી શકતુ નથી તેવી જ રીતે ચિત્રચિત્તાનુ રહસ્ય પણ દેશાથી કે માલગણવાથી પ્રકટ થઈ શકતુ નથી અસંખ્ય કાગળો આ મિત્રાથમાં મોગી મોગી રાતો રાતો શકાય છે, અને ખરેખર તેમ જ થાય છે, એમ આપણે મન જોઈએ ગીએ

જે આનેખનથી પ્રેમકનુ મન ગગન પામે તેને સામાન્યતઃ ચિત્ર કહે છે પ્રત્યેક ચિત્રમાં સુખ્યત્વે કરીને ત્રણ શુભ દોષ છે —

(૧) મનોરજકતા (૨) આકર્ષણશક્તિ અને (૩) પ્રભાવોત્પાદના (જોભા આપે તેનુ)

ચિત્રમાં મનોરજકતા લાવવા માટે કેટલીક બાબતો ઉપર નમ આપવાની કેટલીક બાબત આગમ્યકતા દોષ છે ચિત્રકારે સૌથી પહેલાં તો ચિત્રના બારને પોતાના હ વમાં આપવો જોઈએ છીએ મનનમાં કે કોઈ પણ ચિત્ર આનેખના પહેલાં ચિત્રકારે પોતાને જે ચિત્ર આનેખવાનુ હોય તેના બારને પોતાના હ વમાં ખસુસ કરીને આપવો જોઈએ પોતે ક્યો ભાવ આનેખવા માગે છે તે તેજે પોતાના હ વમાં સપૂર્ણ રીતે બોધક કરી ગમવો જોઈએ

ત્યારબાદ ચિત્ર આલેખવાની તેણે શરૂઆત કરી જ્યાં સુધી આલેખના ધારેન ચિત્રનો ભાવ પરિપૂર્ણ રીતે ચિત્રકારના હૃદયમાં બરોબર ઉતરેલો હોતો નથી ત્યાં સુધી પ્રેક્ષકોના હૃદય ઉપર તે ધારેલી છાપ પાડે નહિ, એ પણ એટલું જ સ્પષ્ટ છે કારણ તે ચિત્ર પ્રેક્ષકને આનંદ આપી શકતું નથી એટલે તે તેમના મનને અસર કરી શકતું નથી ધારો કે આપણે ઘાઈ બાગનું ચિત્ર આલેખવું છે બગીચામાં કઈકઈ વસ્તુઓ છે, ત્યાં જનાથી હૃદય ઉપર કેવા કેવા પ્રતિભાવો જાડી જાડી જાતના અનેક ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે, અને મનપર બગીચાના દેખાવથી શી શી જાડી જાડી અસર થાય છે તે સૌ બાબતો ચિત્રકારે ધ્યાનમાં રાખવી પડે છે દરેક છોડ, ઝાડ, વેવ, પક્ષી, ફળ, પૂલ વગેરે બરોબર રીતે આલેખવા જોઈએ, અને ખસુસ કરીને બતાવેલ આકાર અને જાતના એટલી બધી સ્પષ્ટતા આણવી જોઈએ કે, જેનાર તરત જ જાણી જાય છે, કે આ અમુક જ ઝાડ, અમુક જ છોડ અને અમુક જ વેવ છે ચિત્ર જોતા જ દગ્ધને પ્રત્યક્ષ બગીચાના દેખાવનો અનુભવ થવો જોઈએ ચિત્ર જોતા જ પ્રેક્ષક તત્કીન ચર્ચ જાય, પોતે પોતાને બૂધી જાય, અને એ ચિત્રદર્શનમાં જ તાત્કાલિક થાય ત્યારે કહી શકાય કે મન પ્રસન્ન થયું છે જે ચિત્ર જોઈને આ પ્રમાણે મન પ્રસન્ન ન થાય તે આલેખ્યું ન આલેખ્યું સરખું જ છે

ચિત્ર આલેખતી વખતે સમય અને ભાવ ઉપર લક્ષ આપવાની ખાસ આવશ્યકતા છે હિંદુના ચિત્રમાં પ્રત્યેક ઠેકાણે હિંદુપાત્ર જ આલેખાવું જોઈએ ફરીર, માહાત્મા, બેંગામી, મારવાડી, મુસનમાન વગેરેના ચિત્રોમાં તેમના જ ભાવ દેખાવા જોઈએ હિંદુઓમાં પણ બાહ્યજાતના ચિત્રમાં બાહ્યજાતો, તેમ જ ફરીરના ચિત્રમાં ફરીરનો બોધ થવો જોઈએ અને તેમાં તેજ દેખાવું જોઈએ

કેઈ દેરી અથવા દેવતાનું ચિત્ર આલેખ્યું હોય તો તેમાં દેવપણાનો ભાવ થવો જોઈએ જો રામચન્દ્ર, શુક્રદેવ, શકરાચાર્ય વિગેરેના ચિત્રોમાં એ જાણેલા ભાવમાં જુદો જુદો દેખાવ ન હોય તો એવા ચિત્રોથી શો વાલ? એના ચિત્રોમાં અર્થ નથી

ચિત્રમાં સમયનો ભાવ પણ લાગવાની બહુ જ આવશ્યકતા છે કેઈ વ્યક્તિ કે ઇમારત જે સમયની સાથે સંબંધ રાખતી હોય તે જ વખતની રીતી (રિટી) પ્રમાણે તે ચિત્રમાં આલેખાવી જોઈએ અર્થાત્ પ્રત્યેક ચિત્ર સમયદર્શક હોવું જ જોઈએ જેની સાથે સમય રમગમ, પહેરવેશ, ધરેણા, વાસણ વગેરે જે સમયમાં હોય તે સમયના ચિત્રમાં તેઓનું સ્પષ્ટ રીતે દર્શન થવું જોઈએ, એટલે કે ચિત્ર જોનારને એમ અટકળ થવી જોઈએ કે આ ચિત્ર અમુક સમયનું છે, અને તે અમુક સમયનો જ આ ચિત્ર તાદ્દશ ખ્યાન આપે છે

આકર્ષકપણું હોવાથી ચિત્ર તરફ લોકોનું ધ્યાન ખેંચાય છે અને પ્રભાવોત્પાદકતાથી (શોભાપ્રમાણપણાથી) તેમના મન પર જોઈએ તેવી અસર થાય છે ચિત્રકળામાં આ ગુણ ગુણ મુખ્ય છે તેમાંથી એક પણ ગુણ ન હોય તો તે ચિત્ર નિષ્ફળ અમળવું જોઈએ કારણ, ચિત્રોથી જે ફળ મળવું જોઈએ તે તેનાથી મળતું નથી

ચિત્રકારે સામ્રીય પદ્ધતિથી ચિત્રમ (Drawing) બરોબર શીખવું બહુ આવશ્યક છે. શરીરશાસ્ત્ર અને અવલોકન જ્ઞાન જાણવાની ખસુસ કરીને જરૂર છે અને તે જાણવાથી જ બરોબર ચિત્ર આપી શકાય છે અને જ્યારે બરોબર હસ્તાવેખન આપી નાય ત્યારે જ ચિત્રગતના સીખની જોઈએ જ્યારે હસ્તાવેખન (Free-hand) સામ્રીય રીતે માનડી નાય ત્યારે જ જુનું જુનું પ્રકારના દરેક ઉપરથી ચિત્ર આપવાની શરૂઆત કરી જોઈએ સામ્રીય તાલીમથી જ અવલોકન તથા દરેકના પ્રમાણ વિશે બરોબર આવેખાય છે અને તેથી જ ચિત્રમા સુદગતા આમળ પડતી જણાય છે.

ચિત્ર આપેખ્યા આ તેના ઉપર રંગ પૂરવાથી સ્પષ્ટતા જણાય છે અને તેથી ચિત્રનો ભાવ વિશેષ ખૂબો થાય છે. મનનન કે રંગીન કયાં બાદ જ ભાર ખૂબોખૂબો જણાય છે. ચિત્રમા ભાર ખાસો એ ચિત્રમા જનઆતમા મુકના જેવું છે. આ ઉપરાંત ચિત્રકાર ચિત્ર શુદ્ધિનો પણ અભ્યાસ કરવો જોઈએ. ચિત્રનિધાની ચોપડી નાચનાથી ચિત્રનિધાનુ બ્યાકગણુ આપડી જલુ નથી તેથી ચિત્રનિધાના બ્યા રણનો યથાય અભ્યાસ થવાની જરૂર રહે છે. એટલે કે ચિત્રાવેખનમા શુદ્ધિ અશુદ્ધિ નિશ્ચિત કરવાને માટે એ નિધાના ખગ રહસ્યો, અભ્યાસ મનન તથા અનુભવ મિલ્લ કરી લેવાના જોઈએ જ ચિત્રકારની માહકશુદ્ધિની શુદ્ધ તાની સાથે તેનો મા સમઘ છે. ચિત્રમગની માહકશુદ્ધિ જેટલી શુદ્ધ અને નિવેખીન હશે, તેટલી જ શુદ્ધતા, સુન્દરતા અને મનોહરતા તેના ચિત્રમા આવી શકશે ખરી રીતે તો હૃદય જ ચિત્રને ચિતરે છે, હૃદય કે કનઠ નથી ચિત્રગતા, તે તો તેના કેરળ સાધનો છે.

વળી ચિત્રકારમા કંપનાશક્તિ, રસમાહકતા, ભાનુમ્તા, દૂરદર્શિતા, ચતુરાઈ, નિચાર શીનતા દર્શનશક્તિ, ઉત્સાહ, સાહસ, વૈય, ભક્તિ, શુદ્ધિ, આમણિક જ્ઞાન, સ્વદેશાનુરાગ, સરવતા, વગેરે શુભ પણુ હોના જોઈએ. ચિત્રકારને માટે સાધના અને શ્રમની પણ ઘણી આવશ્યકતા છે. ઉપર બનાવેલા શુણુ શિનાય કોઈ પણ માણસ ઉત્તમ પ્રકારનો ચિત્રકાર થઈ શકતો નથી. ચિત્રકારે પ્રકૃતિનિમિત્ત માટે પ્રમાણમા ધણો જ પ્રયામ કરવાની ખાસ જરૂર છે. પૂર્વોક્ત સમગ્રી બાબત ઉપર જે ચિત્રકાર ધ્યાન નથી આપતો તેના ચિત્રો સારા આવેખાયના હોવા ઠતા પણ તેઓ મનોરજક હોતા નથી.

ચિત્રના અમનીપણા (ગ્વાલાનિકપણા) તરફ પ્રત્યેક ચિત્રકારે વિશેષ ધ્યાન આપવાની ખાસ જરૂર છે. ચિત્રનિધાની કેટલીક બદારની વાનો તરફ ઓછુ વક્ષ આપવાથી પણ કામ આવી શકે છે. કોઈ કોઈ રખત ચિત્રનુ અસનીપણુ અને સૌન્દર જાગરના માટે અને ભાવ તથા રમ કાયમ રાખના માટે બાલુના આવેખન ઉપર કેટલેક અંગે ઘણી થોડી કાળજી રાખવાની જરૂર પડે છે. એટલે તેનો અથ એમ નથી કે, ચિત્રકાર સામ્રીય પદ્ધતિથી શરૂઆતનુ ચિત્રમમ ન શીખે તેના જ્ઞાન વિના તો ચિત્રનિધામા શ્રીમણેશ જ થઈ શકતો નથી.

જે ચિત્રકારમા પોતાની માભાવિક કલ્પનાશક્તિ જેટલી નધારે હશે તેટલું જ વધારે સુન્દર અને મનોહર ચિત્ર તે ચિત્રકાર આલેખી શકશે. કંપનાશક્તિ અને શુદ્ધિ એ ધૃશ્વરદત્ત

વસ્તુ છે અને તે તો નૈમર્ગિક જ હોય છે ચિત્રના તે માતાના મર્મમાથી જ પ્રાપ્ત કરીને આવે છે કૃત્રિમ ઉપાયોથી તે મળી શકતા નથી એ જ ઝાલુથી જે વસ્તુ કોઈ સાધારણ માણસને આમાન્ય જણાય છે તે જ ચિત્રકારને અસાધારણ અને અપૂર્વ અર્થસમૃદ્ધ દેખાય છે

આ જ શુદ્ધિના બળથી કરીને તે ચિત્રકાર પોતાના મનના ભાવોને ચિત્ર રૂપે આનેખીને મનુષ્યના હૃદયમાં સુખ, દુઃખ, હર્ષ, ગ્રોહ, આશ્ચર્ય, વગેરે નિશ્ચિત પ્રમાણના ભાવોની લેહરો પેદા કરી શકે છે

ચિત્રકારની જાન મેળવવાની વૃષ્ણા મન્દ ન હોવી જોઈએ નાનામાં નાના બાળક પામેથી પણ તેને હૃદયે શિખણ મળે છે જન અનુભવથી પણ તે ધત્તુ જ નીખી શકે છે પોતાના જીવના સુખદુઃખે ઉપરથી પણ કેટલોક ઉપદેશ તે લઈ શકે છે અને તેમને ચિત્ર દ્વારા તે દર્શાવી સમજાવવા કંપાણુ પણ કરી શકે છે

અટપટા ભાવ (જ્યદી નહિ અમશ રાકાય તેના) અને સમય વિનાની લીંગો આનેખીને ચિત્ર કાઢનારા પ્રતિભાને પાન ધર્મ રાકતા નથી તેટલા માટે જ ચિત્રકાર જે ચિત્ર આનેખે તે તેણે બહુ જ સમજીને અને નિચાળપૂરક આંખેખુ જોઈએ અસાધારણ કાળમાં કેટલાક લોકો દેશી ચિત્રવિદ્યા (*Indian Style*) અને કેટલાક લેઝ વિદેશી ચિત્રવિદ્યા (*European Style*) પસંદ કરે છે હવે જે ચિત્રકાર દેશી ચિત્રો આનેખવા ઇચ્છે છે તેણે પછી દેશી સામગ્રી રાખવી પોત્ય છે અને જે વિદેશી ચિત્રો પસંદ કરતા હોય તેઓએ વિદેશી સામગ્રી કામમાં લેવી જોઈએ ફક્ત સામગ્રી જ દેશી કે વિદેશી રાખવાથી કામ ચાલતું નથી તેનું હૃદય પણ દેશી કે વિદેશી, જેની પસંદગી હોય તેનું યત્ન જોઈએ મનરજ કે જેને જે પ્રકૃતિ પસંદ હોય તેને તે પ્રકૃતિની તેના પ્રકારની રાષ્ટ્રીય તાત્ત્વીય લેવાની આવશ્યકતા છે દેશી રીત પ્રમાણેનો હૃદયભાવ અને પદ્ધતિ રીતભાવનો દેખાવ તેમ જ પરદેશી રીતભાવનો હૃદયભાવ અને દેશી રીતભાવનો દેખાવ આનેખવાથી એવી નિશા યતે કે ધોતીગ પહેરીને માથા ઉપર સાહેબ લોકની ટોપી મૂકનારનો જેવો જંગમ દેખાવ બાજે છે, તેવો જ દેખાવ આ બંને મિશ્ર ચિત્ર આનેખવાથી જણારો દેશી ચિત્ર કળાસાળાઓને મ્હારે વિશેષમાં જણાવવાની જરૂર છે કે તેમણે વાળીચુકી અટપટી અને સમય વિનાની લીંગો દોરવાની નથી, પરંતુ ચિત્રવિદ્યાની શુદ્ધતાને સાથે સાથે શુદ્ધ દેશી ભાવો પણ આમેલ તેમણે દેખાડવા જોઈએ સાચો ચિત્રકાર તે જ છે કે જે પોતાના હૃદયમાં ભાવ ચિત્ર આનેખી કાળજી ઉપર એવી રીતે પ્રકટ કરે કે જે જોનારથી હૃદય અસૌગંધિ આનરનો અનુભવ કરવા મારે, રળી જે ચિત્રકાર છે તે વાકી ચુકી લીંગો નરે પણ એવી અપૂર્વને અસૌકિક ખુબીઓ રાખે છે કે તેથી મનુષ્યનું હૃદય પ્રસન્ન અને આશ્ચર્યચકિત ધર્મ જયા વિના રહેતું નથી

ચિત્રકાર પુશામનીઓ ન હોવો જોઈએ કારણ કે તે એને માટે એક મોટો અવગુણ છે કેટલાક ચિત્રકારો આમર અને દ્રવ્ય મેળવવાના યોગથી રાજ મહારાજાઓના તથા મેઠ શાહુકારોના ચિત્રો તેમની ઇચ્છા મુજબ આનેખે કે આવા ચિત્રોમાં પ્રભાવેત્પાદકતાનો ભાવ ગોપ્ય પડે હોય છે કારણ તેમાં સામા માણસનું મનરજન કરવા માટે કૃત્રિમતાનો ભાગ વિશેષ હોય જ આથી ચિત્રકારની મતનનતાનો લોપ થાય છે અને ચિત્રકળાની ઉત્તિ

પૃથરાજ મોહાણ અને અન્દબરવાળી ૩ ૧-૮-૦૦ એન એમ વિપાવી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પર તેની ખગમ અસર થાય છે તે સર્વેની નજર આગળ છે જ નગરા અથવા ગુણુભાવ અને અમત્કાર વિનાના ચિત્રો જોવાથી પણ જ નુકસાન થાય છે આજકાલ ભારતભૂમિમા મોટા મોટા શહેરોમા ધણા જ અભયજન ચિત્રો વારવાર દૃષ્ટિએ પડે છે તેઓ દેખાનમા વિદેશી પગ્તુ રૂપે દેવી દોય છે જેમ કે એક (*European actor* અને *actress*) પાશ્ચાત્ય પ્રદેશના પ્રસિદ્ધ નટ અને નર્તીના હસતા ચિત્રો જે તે દેશના માસિકમા વારવાર પ્રગટ થાય છે તેમને ગ્જ બેરગી કરી મુકુટ વગેરે ધારણ કરાની તેમના હાથમા બસરી આપી કેટનાક આભૂષણો પહેગવી શીકૃષ્ણ તથા રાધિકાના ચિત્રો રૂપે લીધો પ્રેસમા છપારી બહાર પાડનામા આવે છે, પ્રજા તેને આનન્દ આપી ખૂનીથી ખરીદે છે* આના ચિત્રો જનમમાજને કેવળ ખોટે રગ્તે દોગનારા છે આના દોષનાળા અને ભાવપ્રદ ચિત્રો શુદ્ધ ચિત્રકળાને કનકિત કરનારા થઈ પડે છે નાની ઉમરના ચિત્રપ્રિયા શીખનારના હૃદય ઉપર તે ખોગી અસર કરે છે, અને તેથી ખગમ પશ્ચિમ આવે ડ આના વિપરીત જાનનાળા ચિત્રો જોવાથી જોનારનો જ્ઞાન પણ વિપરીત થઈ જાય છે મતનમ કે એવા ચિત્રો આને ખનાનુ તો ર રહ્યું, પગ્તુ તેમના દર્શનથી પણ દૂર રહેવું જોઈએ

ચિત્રકારે મગનો વાવ (લખારનો ફળીર) ન થવું જોઈએ ચિત્રમા નવિનતા જ્ઞાન વાને તેલો હમેશા પ્રયત્ન કરના રહવું જોઈએ કોઈ પ્રખ્યાત ચિત્રકારે આનેખેલા ચિત્રની અથવા તેની રૌનીને અનુસરી તેમ જ ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરવાની આશા ચિત્ર જાના હિતચિન્તકે ન કરની જોઈએ કાણુ કે તેથી ચિત્રકળાની ઉત્તિ થઈ શકતી નથી કોઈ પણ ચિત્રની આખેહુમ નકલ કરી દેની કે જેથી લોકો વાકામા પડે કે આમા અસન ચિત્ર કયુ છે અને નથી કયુ છે તે જો કે ચિત્ર કૌશલ્ય દેખાજનાર છે, તથાપિ એવા ચિત્રકારને નરિન ચિત્રોના જન્મતાતા નહિ, પગ્તુ સારા ચિત્રોના પ્રતિકર્તા (આખેહુમ નકરીઆ) અવશ્ય કહી શકશે

હિન્દુસ્તાનમા કેટના પ્રસિદ્ધ ચિત્રકારો પોતાની નરિન પદ્ધતિઓ કાઢે છે, તે ધણી સાગી વાન છે, તેથી તેમની છુદ્ધિની સાક્ષી મને છે નકલ કરની એ રીત કોઈ પણ રીતે માગી નથી ચિત્રોમા અસનપણુ તો હેલુ જ જોઈએ

ઉત્તમ અને કળાન ચિત્રકાર તે જ છે કે જેના આનેખેન ચિત્રો પૂર્વોક્ત ત્રણે ગુણુનાળા હાય, અને જેને જોઈને ચિત્રકળામા નિપૂણ ચિત્રકારો એમ કહી ઉગશે કે “ વાહ, આ કેનુ મનોરજન ચિત્ર આનેખ્યુ છે ! ” જેના હૃદયથી અને પીઠીથી આવા અનીકિક શકિતવાળા વિના આનેખાય છે તો જ આ જન્મતમા ધન્યતા મળે છે, એવા જ ચિત્રકારોના ચિત્ર જન્મતમા જીવના રવી રાજી છે, અને ચિત્રપ્રિયાનુ યથાય રહસ્ય એથી જ ખર સમજી શકાય છે

* આવા ફરિમ અને ખોટા જ્ઞાન તથા અમે તેવા નટ નર્તીના ચિત્રોને ૨૧ બેરગી બનાવી દેવ તરીકે મનાવવાની નહેર હિમત કરનાર કેટલાક નાટકીયા ચિત્રકારો છે અને ભાવપ્રદ ચિત્રો ધણા છપાયા છે મદારા ધારના પ્રમાણે આવા ધણા જ ચિત્રો છે જુજરાનના રાજ મહારાજાઓ અને રોશાદુકારો તથા મિલિન વગેરે મા બાબત ઉપર જ્યાં સુધી બેરકાર રહેશે ત્યાં સુધી તેમનુ સાહિત્ય કોઈ પણ રીતે સપાઈ નેખાગ નહિ

જય ! માત ભારતિ !

લેખક—રા અરુણ.

લેરની.

જય ! માત ભારતિ !

જય ! પુણ્યશાનિની !

હસતી, દુઃખાતી,

જય ! જય ભરત ભૂમિ !

જ્યા સૃષ્ટિમાન્વ્યં ભર્યું છે, ધર્મ, કમ જ્યા યાય

આદિ મહદ્ નસિએ ગળતી, ધુની વેદની જ્યાય

જય ! દિવ્ય તે ભૂમિ !

જય ! ધર્મગામિની !

દુઃખતી, દુઃખાતી

જય ! જય ! ભરત ભૂમિ !

ત્રેમ-સૌમ્ય અકિત તનુને જેના જગનિષ્પાત,

ધૃતિદાસે જેના આનેખ્યા હિન્દુ-ગુણ અમાપ

જય ! દિવ્ય તે ભૂમિ !

અમ આસ પૂતી

હસતી, દુઃખાતી,

જય ! જય ભરત ભૂમિ !

“મારો દેશ, ભૂમિ આ મારી” જય સારે જ્યાય

નીશ કોની સન્નન મુખેથી રનને નહિ બૂનાય

જય ! દિવ્ય તે ભૂમિ !

જય ! માત ભારતિ !

આશા અમ પૂતી,

જય ! જય ભરત ભૂમિ

જય ! માત ભારતિ !

જય ! પુણ્યશાનિની !

હસતી, દુઃખાતી,

જય ! જય ભરત ભૂમિ !

વર્તમાન ચર્ચા.

લેખક-ગ અન્ડગ્રાફ નર્મદાગ્રાફ પડ્યા, બી એ, એનએન બી

૧. લૉડ પેન્ટર્વેન્ડનું ભાષણ અને તેનું પગિશિષ્ટ.

મદ્રાસની ધારાસભાની ઉદ્ઘાટનક્રમાં ભાગ્યેલી મહા સભા મદ્રાસના ગવર્નર નામ ડૉ. પેન્ટર્વેન્ડ આપેના ભાષણ રૂઢામે જે સખ્ત પુનઃ સમરન દેશમાં થાય છે તેમાં અમ્હે પણ અમ્હારો નમ સુઃ પૂરીએ ડિએ અમ્હારા એવો મજબૂત મત છે કે ડૉ. પેન્ટર્વેન્ડે કાંદેનો ઉભરો અપ્રસ્તુત, અનાનસ્યક અને પાર્લિયમન રીતે બચાવ ન થઈ શકે એવો કે એનું જ નહિ પરન્તુ સામાજિકજિનની તથા હિન્દુસ્તાનના ગૌરવની દૃષ્ટિથી જોતા અતિગમ હાનિગ્રાફ અને સદુચિત ન થયેલો કે લૉડ પેન્ટર્વેન્ડ એ “નિમન ભવા માણસ” હશે, તેઓ પોતે કહે છે તેમ “નિખાનમ મિત્ર”નો વેલ ભજવનાની એમની પ્રામાણિક ઇચ્છા હશે અને તેમ હોય પણ હિન્દુસ્તાનના લોકોએ એકે અચાજ અને અચૂક રીતે સ્પષ્ટતાથી ગતાની આપતુ જોઈએ કે હવે હિન્દુસ્તાનની આથે ગમન થઈ રહે તેમ નથી “મિટિશ સામાન્યમાં સ્વગમ્ય ભોગવના અગોની મમાન ધ્યાન પ્રાપ્ત કરતુ એ હિન્દુસ્તાનનો નિશ્ચિત અને સ્પષ્ટ નિશાધ છે અને તેથી ન્યૂન પ્રાપ્તિથી હિન્દુસ્તાન મતોપ પાછી સમગ્રે નહિ જેઓ હિન્દુસ્તાનના આ નિર્ણયથી જુલમન થાય છે તેઓના મન રૂઢામે હિન્દુસ્તાને સખ્ત ના પસંદગી બતાવી જ જોઈએ, પછી તે જુલમન વગરના અગ્રેજ હોય કે હિન્દી હોય કે ગમે તે હાન પ્રામાણિક મતઘનનનો અર ઇર્ષાને અધિગર છે, અને તે જ નિયમાનુસાર હિન્દુસ્તાનને પોતાની સખ્ત નાપસ ॥ મતાનસનો તેનાથી જુલો મત ધરાવનારના જેટલો જ અધિકાર છે અમ્હે એથી આગળ વધીને જણાવીશુ કે લૉડ પેન્ટર્વેન્ડ જેના સદુચિત અધિકારીઓના ઉભરાઓ રૂઢામે પોતાની સખ્ત નાપસ ગી બનાવરી એ હિન્દુસ્તાનનો ધમ છે, અને એ ધમજુ હિન્દુસ્તાને અસારે જે એકે અચાજે પાનન કર્યું છે તે માટે તેને કેવન અભિનંદન જ ધટે છે

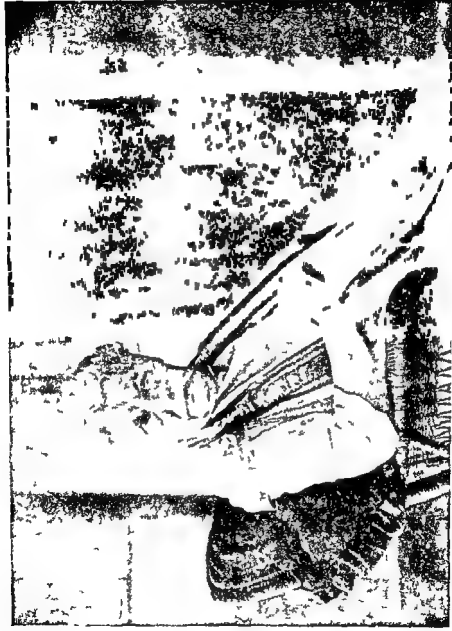
ડૉ. પેન્ટર્વેન્ડના પ્રયાત્ય રૂઢામે ત્રણ વાવા લેના જેવા છે પ્રથમ તો લૉડ પેન્ટર્વેન્ડનું ભાષણ અપ્રસ્તુત અને અનાનસ્યક હતુ સ્વરાજ્ય પ્રિયે ન્દોતો ધારાસભા આગળ ફરાન કે ન્દોતુ મિન, તો પછી પોતાના પરિમિત કાર્યપ્રદેશની પહાર જઈને ધારાસભા કરતા નધારે વિનુસ્ત શ્રાતમડનના વાખ માટે સર્વોચ્ચ અનાનસ્યક ઉપદેગ આપવાનો અમ નામતારે નિર્ગથક શા માટે લીધો હશે ? કાંઈના ઉપર વિનાકારણે દેવવારોપ કરવા એ અમ્હારી પદ્ધતિ નથી પરન્તુ અમ્હે એટલુ તો જણાવજ રહી શકતા નથી કે સ્વગમ્યની સિદ્ધિ માટે જે વેગબરી પ્રતિતિ પ્રધાનપણે મિસિસ બેસન્ટની પ્રેરણાથી ગર થઈ છે તે સરાર બનાતકારથી વ્યવસ્થાપૂરક દામી દેના માગે છે એવી જે રાકા અત્યારે ફરાની જમ છે તેનું લૉડ પેન્ટર્વેન્ડનો ઉભરો અમર્થન કર છે જે લોકોની આ સકા નિરાધાર હોય તો હિન્દી સરકારે તેમ જ પ્રાન્તિક સર

ગરોએ 'તે મક્કા નિરાધાર છે' એમ સ્પષ્ટ રીતે પ્રકટ કર્યું નોંધ્યો ત્યાં સુધી એ સ્વ-સ્પષ્ટીકરણ પ્રકટ થયું નથી અને માન રૉડ પેન્ટવેન્ડુ તોચનીય લાપણુ અને અસ્પષ્ટ પરિનિષ્ઠ ૪ માત્ર દેશ આગળ છે ત્યાં સુધી તે મ્હામે જે પુઢાર સમગ્રત દેશના ખજોખુણામાથી ચાર પામથી ઉપી રહ્યો છે તે અમને આને અરે ધર્મરૂપ વાગે છે રૉડ પેન્ટવેન્ડુને એવી અપ્રિયતા થતી દોષ તો તે માટે એઓનીએ પોતાનો જ આભાર માનનાનો છે

બીજીને ગરો એ લેના જેવો છે ૬ રૉડ પેન્ટવેન્ડુ ભાણુ અસ્પષ્ટ અને અભિપ્રાય છે એટલું જ નહિ, પરંતુ ચોકનાચોની કલ્પદેસર પ્રવૃત્તિઓને વિરૂદ્ધ ૨૫ પમા ન્હુ કરનાનો નિન્દા પ્રવાસ છે, -પણિત મ ન મોહન માનનીયા રહે છે તેમ "તિગ્રન્દા કરના યોગ્ય અસય છે " " સિટિંગ સામ્રાજ્યમા નિન્દી ગગત્ય " એ જાનમ્તુ અને મૉરનેમ લીગતુ તથા હોમરૂપ લીગતુ માધ્ય છે આ સાધ્ય કમન ગમ્યતનમા સુનારા કરીને મેળવનાડુ છે એ સ્પષ્ટ રામ્દોમા આ મર્ને અમ્યાઓએ જાણવેતુ છે " લડાઈ બન્ધ થાય કે તગ્ન જ હિન્દુસ્તાનને એકદમ સખૂળ અને જરાગદાર વ્યગળ્ય આપી ગો " એવી માગણી કાઢજના બાર અસ્થાએ કરી નથી તો પછી પ્રજાના નાચકાની તેમ જ પ્રજાકીય સમ્યાઓની માગણીઓ વિરૂદ્ધ સ્વરૂપમા આનેખી હેમના ઉપર હુમલો કરનાડુ શુ કારણ ? જો તમા ૧૦ લૉડ પેન્ટલન્ડ એટલું જ કહેના મળતા હોય કે " સિટિંગ સામ્રાજ્યમા સ્વરાજ્ય મેળવતા અગોની સમાન સ્થાન ગ્રામ કરના " નો હિન્દી પ્રજાનો ઉદ્દેશ એ બાળખી અને કલ્પદેસર ઉદ્દેશ છે, અને તે ઉદ્દેશ ચાતુ રાજ્યનાનીયતની પદ્ધતિમા "કમગ થતતા" સુધારાનધારાથી ચિદ કરવાનેધએ તો પછી આટલી બધી ધાધળ અને ખળભળાટ કરી ચૂકનાડુ શુ કારણ ? પ્રજાનીય સરથાઓ પણ એ જ માગે છે પછી તો માન એટલું જ નક્કી કરવાલું રહે છે કે " કમગ " એટલે શુ ? એ રાજ્યનો અર્થ અધિકારીઓ કરે એ જ પ્રજાએ સ્વીકારવો એ સુ કાઈ છે નહિ, પ્રજા પ્રજાને યોગ્ય લાગતો અર્થ કરવા હકદાર છે કૉંગ્રેસ, મૉરનેમ લીમ, હોમરૂપ લીમનિગરે દેશની જવાબદાર રાજકીય સરથાઓની માગણીઓ નિશિત રૂપમા પ્રકટ થયેલી છે સનાન એટલે જ છે કે લડાઈ પછી અરકાઝ એમાથી ષ્ટતુ આપના માગે છે એ માગણીઓનો જે જવાબ આપવો હોય તે સરકાર બને આપે રૉડ પેન્ટવેન્ડુના જેવા અદ્ધર હુમલાઓ માન દેશમા અસતોપની મળખૂત લાગણી ફેલાવના કરતા વધારે બાગ્યે જ કરી શકશે

બીજીને વાધો રૉડ પેન્ટવેન્ડુની સરકારે જ્હાર પાડેના ખુલાસાના કેટલાક ભાગ રહામે છે એ ખુનાસો પૂરેપૂરો સ્પષ્ટ નથી, જે કે તેથી નામદાર સાહેબનો પૂર્વપ્રયોગ કાઈએઓ અસ્પષ્ટ બને છે લડાઈ પછી એકમ સખૂળ જવાબદાર સ્વરાજ્યની માગણી કરનાગને " ધિક્કારી ગાદના " મદ્રાસની સરકાર લોકોને આપ્તા કરે છે અમ્હું કહીએ છિએ કે કાઈ જવાબદાર રાજકીય સરથાએ તેની માગણી કરી નથી, પરંતુ ધારો કે કાઈ અધીર લાનનાસાલીએ તેની માગણી કરી દોષ તો હમા " ધિક્કારી ગાવા " જેવું શુ ખગન છે ? તેવું કહેનારે શુ નીતિ રહામે પાપ ક્યું છે કે કાલના મ્હામે અપરાધ કર્યો છે ? એના માણસને એટલું જ કહેના જેવું છે કે

હોમરૂલ-લિન્ડ સ્પરાબ્યના પુનિત ચાલે—

મિસીસ એના બિસેન્ડ.

અમારોગ્યક જુનિ ૧૯૧૭]

હોમરૂલ-હિન્દ સ્વરાજ્યના પુનિત યશ્ચે—

મિ. જી. પી વાડીયા

મિ. ન્યોર્ન જોશી.

‘લાઈ, તમારી ભાનના વ્યાજબી છે, પરંતુ તેની સિદ્ધિને માટે હજી વાર છે એનું અમદાર માનવું છે” ગેરકાયદેસરના રોય તેની માગણીઓને ધિક્કારી કાઢવાની સરકાર આજ્ઞા કરે એ લોકોની પ્રામાણિક મત પ્રવર્તિત કરવાની સ્વાભાવિક માનવી સ્વતંત્રતા ઉપર ન બચાવી શકાય એવો હુમલો છે સરકારી અમલારોએ સમજવું જોઈએ કે તહેમના અનાવશ્યક મોઢા સદી ચક્રવાની મોઢા શામા હવે હિન્દુસ્તાનની પ્રજા નથી ખાતરી શબ્દો અને મોઢાની મોઢામોડના વધારે સગીન રીતે સરકારનો અભ્યાસ જણાય એનું તે જોઈ છે તો જ પ્રજા સતોષ પામશે-અતોષ પામવાની આજ્ઞાઓથી નહિ

૨ મિસિસ બેસન્ટને નજરેંકરેના હુકમ.

નાં પેન્ટેન્સના હુકમોની ભાષણ સ્થાને અમસ્ત દેશમાં જેટલો સખ્ત પુકાર ઉઠ્યા છે તેના કરતા ધણો જ વધાર સખ્ત પુકાર મિનિમ બેસન્ટ, મિ ઍંગ્લેન્ડ અને મિ વાડીયા તે નજરેંકરે કરવાના મદામની સરકારના હુકમ સ્થાને ઉઠ્યો છે કાયદેસર અક્ષેપ કરનારની મદામે બાનુ પગલુ સરકારી અમલારો ને તે સ્થાને પ્રજા કોઈ પણ સમયે પુકાર ઉઠાવત જ, પરંતુ જે સમયે હિન્દુસ્તાન દેશ પોતાની આત્માન્યભક્તિ માત્ર ખાતરી શબ્દોથી જ નહિ પરંતુ મહાન સ્વાધ્યાયોથી આમિત કરી ગ્યો છે જે સમયે હિન્દુસ્તાન દેશ સામાજિકતા હિતની ખાતરી તેમ જ પોતાની પ્રતિજ્ઞાની ખાતરી સ્વરાજ્ય ભોગવનાગ સરથાનોની સમાન સ્થાન સિદ્ધિ કરવા પ્રયાસ કરી રહ્યા છે, અને જે સમયે હિન્દુસ્તાન દેશ અરાજક અત્યાચારો સ્થાને પોતાની સખ્ત નાપસંદગી બનાવી રહ્યા છે તે સમયે દેશના વ્યાજબી હકોને માટે કાયદેસર અક્ષેપ કરનાર નાયકોની સ્વતંત્રતા ઉપર સરકાર મર્યાદા મૂકે એ હિન્દુસ્તાનની કૃતજ્ઞ પ્રજા કેમ નાનિતથી સદી મોકે ધર્મ, સમાજ અને શિક્ષણના પ્રદેશોમાં પોતાના મુશ્વવાનુ કાર્યથી મિસિસ બેસન્ટે હિન્દુસ્તાન ઉપર અનેક ઉપકારો કરેના હતા પરંતુ ખરા અર્થમાં પ્રસંગે હિન્દુસ્તાનની પ્રજાના રાજકીય જીવનને એ સાધીએ જે આગવ્યમરક વેગ આપ્યો છે તેથી તહેમણે હિન્દુસ્તાન ઉપર એવો તો અનહો ઉપકાર કરેનો છે કે જે કૃતજ્ઞ હિન્દુસ્તાન કદાપિ જૂનશે નહિ મિસિસ બેસન્ટની રાજકીય પ્રવૃત્તિ સરકારી અમલારોને ગમે તેટલી અગત્યભરેલી લાગતી હોય, પરંતુ તે કોઈ પણ રીતે રાજદ્રોહી કહી શકાય તેની નથી એવો અમદારો મનજૂત અભિપ્રાય છે મિનિમ બેસન્ટ કોઈ પણ હોય તો તેઓ પ્રધાનપણે સામાજિકમરક છે તેઓ હિન્દુ માટે અચૂક શરોમા મ્યગજ્ય માગે છે, પરંતુ તે ક્રિસ્ટિય સામાજિકમા જ રહીને-તહેમની પદાર જળને નહિ “ ક્રિસ્ટિય સામાજિકમા સ્વરાજ્ય ભોગવના સરથાનોની સમાન સ્થાન” પ્રાપ્ત કરના તેઓ હિન્દુને ઉપદેશ છે દુકામાં, કોંગ્રેસનું તેમ જ ખારનેમ લીગનું જે સાધ્ય છે તે જ હોમરૂસ લીગનું સાધ્ય છે, અને મિસિસ બેસન્ટની રાજકીય પ્રવૃત્તિ તે સાધ્યની સિદ્ધિને માટે જ છે મિનિમ બેસન્ટ રીકારેનું સાધ્ય જ કાયદેસર છે એમ કાંઈ, તહેમણે રીકારેલી પદ્ધતિ પણ કાયદેસર છે હા, એટલું ખરું કે હિન્દુસ્તાન દેમે આગળ જળખ્યો નથી એવો સતત સંદેશ તે બાઈએ પાતાના અદ્વિતીય ઉત્પાદથી આરમ્બ્યો છે પરંતુ તે સંદેશ ગમે તેવો સતત ગમે તેવો વેગ

લયે અને ગમે તેવો અવગણ્યો હોય, જના બેગક તે રાજદ્રોહી તો નથી જ મિસિસ બેસન્ટ
ને સરકારી અમલદારોની આપખુ ન્હાતાના ઝડાશુ હોય તો અરાજક પ્રતિષ્ઠાના પક્ષે તે
ઓછા સખય વિરોધી નથી પોતાની સત્તાનો સરકારી અમલારો જે દુરુપયોગ કરે છે ત્હેની
રહામે મિસિસ બેસન્ટ સખત ટીકા કરતા હોય તો ખદોખરત, કાયદો અને શાન્તિનો ભગ કરના
પ્રયાસ કરનારની ન્હામેની તંમનો મીઝાઓ ઝોઝી સખત નથી મુઝા, મિસિસ બેસન્ટ એ
ગોચર સ્થપનના આરંભ અનુગામી છે અને યોગ્ય સ્થપનતા સાચવના તમેગા હોશિયાર રહે છે

આ સાદી હકિકત છે 'જના મદાસ સરકારને જે એમ જ જાણ્યું હોય, કે મિસિસ
બેસન્ટની પ્રતિષ્ઠા ગેરવાયદેસર અને રાજદ્રોહી છે તો સ્પીનવ કોડ મોબુદ છે અને ન્યાય
મદિરો ખુલ્લા છે હિન્દુસ્તાનના મરક્ષણના કાયદાનો આગ્રહ જાહેર સરકાર પોતાની સત્તાનો
જે દુરુપયોગ કર્યો છે તે ખરેખર અસહ્ય છે હિન્દુસ્તાનના સરક્ષણનો કાયદો એ સરકારના
શુભોદ્દેશને મદદ કરનારની રહામે વાપરના માટે છે, નહિ કે પ્રત્તના હુકમ માટે કાયદેસર લખત
ચનાનના લોકનાયકોની રહામે હિન્દુસ્તાનના સરક્ષણના કાયદાનો જે દુરુપયોગ અનેક
લાખવાઓમા સરકારી અમલદારોએ કરેલો છે તે ઉપરથી અચૂક રીતે મિદ્ધ થાય છે કે મગ
કારી અમલદારોના હાથમા અનિયંત્રિત સત્તા મોપનાની રહામે લોકનાયકો જે ફરિયાદ કરે
છે તે સર્વોશી થાને છે સ્વાભાવિક રીતે પ્રશ્ન થાય એવો છે કે આ કાયદો તે હિન્દુસ્તાનના
સરક્ષણને અથ છે કે આપખુદીના ?

મિસિસ બેસન્ટની પ્રતિષ્ઠા કાયદેસર છે એમ જાણવા દોમરૂન લીગમા દેશના અનેક
આખરદાર, વિચારગીર અને જનામદાર લોકનાયકો તેમ જ અન્ય ગૃહસ્થો જોગાયે જાય છે,
તે અત્યંત અભિનન્દનીય છે ચોંડે પેન્ટનન્ડની સરકારને તેમ જ ત્હેમનું અનુકરણ કરવા
ધુન્ધનાગને એ સમનમા સમલ ઉત્તર છે મિસિસ બેસન્ટ વગેરેને માટે જે રડ પોનવામા
આવ્યું છે તેમ જ મિ જમનજી વગેરે ઉદાર દેશલક્ષ્યોએ દોમરૂન લીગને જે બાદશાહી
સખાવતો આપી છે તે સર્વમા અનુમોદનને પાન છે ખરેખર, હિન્દુસ્તાનના લોકનાયકોએ
આ પ્રસંગે જે ઉચ્ચ પ્રકારનું ચારિત્ર્ય જતાન્યું છે તે સર્વોશી આશાજનક અને પ્રોત્સાહક છે

૩ સભાઓમા જવાનો વિદ્યાર્થીઓને નિષેધ

દેશના રાજકીય ચેતનને દાબી દેવાના જે અનેક પ્રયાસો થયા છે ત્હેમોનો એક મદા
સની અને મુખાર્મી મરદારના એવા હુકમો છે કે વિદ્યાર્થીઓએ સભાઓમા ન જવું આ હુકમ
રહામે જે સખત નાપસદગી જતાવનામા આવી છે એમા અચ્છે સમત છિએ પ્રથમ તો એ
હુકમ મામાપોતી સ્વતંત્રતા ઉપર દુમવા સમાન અમને લાગે છે સનસ્ત દેશમા જે ચેતન
અધારે પ્રસરે છે તે ચેતન પોતાના બાવકો પણુ ગીયે એવું કયા માતપિતા નહિ
ધુન્ધતા હોય ? જે માતપિતા એવું ધુન્ધતા હોય હોય તેઓ પોતાના બાવકોને સભાઓમા
ન જવા દેવાને સ્વતંત્ર છે, પરંતુ અધારે દેશમા એવા પણ માતપિતા પુષ્કળ હશે કે
જેઓ એમ ધિવ કે રદમા વર્ષતુ ૧૯૭૧ન અમદારા બાવકો ગીલે સરકારના આવા હુકમથી

ભામિની બૂપ્પ હા ૪ થોડ ૧-૦-૦ એન એમ વિષાહીએન્ડ કપતી મખાઈ

શુ તેનાં માનવિતાની સ્વતંત્રતા મર્યાદિત થતી નથી ? બીજી મામન, શાળાઓમાં ને કોનેતેમાં ને શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તે શુ એનું નિર્મન છે કે બદલતા કેટલાં વસ્તુઓના ભાષણોથી તહેની અસર નિર્મન થઈ જાય ? આવે હુકમ અમને તો હાનમાં અપાતા શિવલુની શક્તિ વિશે અવિશ્વાસમયક લાગે છે ત્રીજી મામત, અમ્હે એમ નથી કહેરા માગતા કે વિદ્યાર્થીઓને ઉમ્કેરી તેમને અયોગ્ય અને હાનિમક માગમાં લઈ જનાર ભાષણો નહિ અપાતા હોય, પરંતુ થોડા તેના ભાષણો અપાતા હોય તેટલા માટે સન ભાષણો અને સભાઓથી દૂર રહેવાનો હુકમ કરવો એ શુ બગાડ છે ? એમાં અવિવેકી અતિ વાપકતા નથી જણાતી ? અમ્હે પણ એમ માનીએ છીએ કે વિદ્યાર્થીઓનું મુખ્ય કર્ન-ય પોતાનો વિદ્યાભ્યાસ છે અને તે જેટલી શાન્તિથી અને એકાગ્રતાથી થઈ શકે તેટલી આરી વિદ્યાર્થીઓએ રાજકીય સંસેા બમાં સક્રિય ભાગ ન લેવો જોઈએ એવું અમ્હે પણ માનીએ છીએ, પરંતુ તેના માટે રાજકીય રિપયો વિશે તહેમને ભાષણો ન સાંભળના અથવા રાજકીય મત્તાઓમાં ન જનુ એ અમને વધારે પતુ નાગે છે ઉતરા અમ્હે તો એમ માનીએ છીએ કે માનવનિક પ્રતોમાં વિદ્યાર્થીઓએ રસ લેવો જોઈએ અને તે વિશે મને તેટલી માહિતી મેળવવી જોઈએ ખાસ કરીને જે સમયે દેશમાં અસામાન્ય રાજકીય ચેતન પ્રસરી રહેવાની જરૂર છે તે સમયે વિદ્યાર્થીઓને તેથી તદ્દન દૂર ગણવાનો પ્રયાસ અમને તો આત્મવાનક અને નિરર્થક લાગે છે

૪. હિન્દી પ્રધાનની કાઉન્સિલમાં નવી નીમણૂકો

હિન્દી પ્રધાનની કાઉન્સિલ માટે જે જે નવી નીમણૂક થઈ છે તેથી હિન્દુસ્તાનમાં એમ્દરે સતોષની લાગણી થશે એની અમ્હે આશા ગંધીએ છીએ બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ બસુની નીમણૂકથી કેળવાયના હિન્દીઓની માગણીઓનો સરકારે સ્પષ્ટ કર્યા છે એમ અમ્હે માનીએ છીએ ખરૂ છે કે બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ બસુ એ નવીન ચેતનના નેતા નથી, — કચિત્તે એના અસર છે જના એ પણ ખ છે કે બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ એ આજ કંઠેચનાળા છે અને વિદ્યા રામાં નથા ના પ્રીમાં સ્વતંત્ર છે તેઓ ફરેન, અનુભવી અને કાયદમ સંસ્કૃત છે પોતાને મારાગતી બાગતોનેતેઓ દ્વંતાથી અને હિન્દુમતથી નગીરી રહે એના છે સામાન્યમાં હિન્દને ચેત્ત્ય સ્થાન આપવાની આ દિન રસરાજ્ય આપવાની જે પ્રમગે રાનો થાય છે તે પ્રસંગે બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ જેનાની મનાદ સરકારને તેમ જ પ્રજાને બનેને સામવાયક નીવડશે એમાં અમને સંદેહ નથી જેઓએ પોતાનું જીવન સ્વતંત્ર ગજકીય વાતાવરણમાં વ્યતીત કર્યું છે તેના હિન્દી ગજકીય નેતાની હિન્દી પ્રધાનની કાઉન્સિલમાં આ પ્રથમ જ નીમણૂક છે અમ્હે બાલુ બૂપેન્દ્રનાથને અન્ત કરણપૂરક અભિનંદન આપીએ છીએ અને મન્ડીએ છીએ કે સામાન્યહિનની આથે મગત હોય તેના હિન્દી દોકો માટે નીડર રડન ચનાની હિન્દી ન્યાય અપારામાં તેઓ સાધનભૂત થશે

મર પ્રમાણક પદ્ધતીની નીમણૂકથી બાલુ બૂપેન્દ્રનાથ બસુની નીમણૂક જેટલો સતોષ થાય એ રસભારિ છે હિન્દુસ્તાનને માટે રાજકીય દ્વંત્ર પ્રાપ્ત થના જે દેશબંધોએ પોતાનું

જીન માતૃભૂમિને ચરણે તર્પણ કર્યું છે તેના લોકનાયકે મા તેઓ એક નથી, તેમ જ આત્મ પ્રેમને પોષે તે કરતાં મોષે તેના આત્મચુમા તેઓ વિશેષ ઉઠેલા છે પરંતુ એટલું મા રાખના જેવું છે કે સર પ્રભાશકર પટ્ટણી એક બાબુથી સરદારી અમનદાગે ॥ તેમ બીજી બાબુથી કેળાયાયા હિન્દીઓના નિકટ સમન્ધમાં આવવા પ્રયાસ કરે છે, અને તે બંનેની માબુઓ બરાબર સાલણી બન્ને વચ્ચે સારી સમજ અને એખવાસ વધારવા પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરનાર સમાધાનશીલ રાજપુરુષ છે જે સમયે અંગ્રેજ અધિકારીઓ અને હિન્દી લોકનાયકો બહુ ગાઢ સમન્ધમાં આવતા નથી તે સમયે બંને વર્ગોની વચ્ચે સુવર્ણની સાડળ જેના મજપુરુષોની જરૂર છે અને એ કામને માટે સર પ્રભાશકર વણા જ યોગ્ય છે એક બીજી દૃષ્ટિથી પણ સર પ્રભાશકરની નીમણુક જોવા જેની છે દેવી રાજ્યોનો પ્રશ્ન એ પણ હિન્દુ સ્નાતનો એક અગત્યનો પ્રશ્ન છે, અને તે પ્રશ્ન વિષે જ્ઞાન અને અનુભવ ધનવન્તર કોઈ રાજપુરુષ હિન્દી પ્રધાનની કાઉન્સિલમાં હોય એ જરૂરનું છે સર પ્રભાશકર એ દિશામાં પણ સાફ કાર્ષ કરી શકે એવો સલવ છે અમ્હે એઓશીને અન્ત કરણપૂર્વક અભિનન્દન આપીએ છીએ અને શુજરાતના તથા હિન્દના ગૌરવને વધારે એવી ઉત્તમ રીતે પોતાની સમાધાનશીલતાનો તેઓ ઉપયોગ કરે એમ ઇચ્છીએ છીએ

અવાસાણુ.

લેખક—સ્વ ગ રણજીતરામ વાવાભાઈ મેહતા, બી. એ

“ સુરાજ્ય માટે જ્યારે હાકલ વાગી નહીં છે, ખેડુતોની સ્થિતિ સુધારના પ્રયત્નો ચાલી રહ્યા છે, ઓકિળવણી વધારવા ચળવળ ચાલી રહી છે, શુજરાતનું ગૌરવ વધારવાનો ઘોષ ગાજી રહ્યો છે ત્યારે એક અવાસાણુની મુઝનપો સાલણના કેમળે કુરસદ હુને ખરી ? ”

નાતોના નિમાસિક નીકળે છે તેનું અમારૂં આકરૂં રહેણું ચોપાનીજી નીચળતું હોત તો અમારી મુઝવણો તેમાં પ્રગટ કરત અમારી સ્થિતિનું વચન કરના કોઈકનિ તૈઆર હોત, નાટકમાં અમારો વસ્ત્રાત વસ્તુ તગિકે નૃત્યના નાટક કપનીનો ઝાઈ ‘ કપિ ’ તૈઆર હોત, અમારી ‘ ત્યાગમાળા ’ ની ઝમી પાડના કોઈ બેદના હોત, અમને મુખી કરવા ઝાઈ સિન્ને કે જોડી હોત, અમારા દુખ નિનારણુ કરવા મી આઈ દી ની ખાસ પવટણુ હોત, બાળકોના કે જનરોના રક્ષણ માટે જેની મજાણીઓ કે તેરી અમારે માટે મડળીઓ હોત, અમારી તરફતી કરનાર ઝાઈ લાભલકર લક્ષ્મીચકર હોત અમાગ ઉદ્ધાર માટે મુકિતદોજ પ્રયત્ન કરતી હોત, અમારો ખાસ પ્રતિનિધિ ધારાઅમામા વિરાજતો હોત તો મારે જાતે મારી આપ ઓ પ્રકટ કરી ૧ પત્ત”

‘ જન્મથી જ હું કમનસિય છું આમાએ એવી જ નીવડી છું જેને ભવ કેના કેના પોગ પાતક કર્યા હશે તે આ ભવ આના હુ ખમા કરાડુ છું કાઈ ગાંધી, કોઈ પુરાણી, કોઈ સાનુ એ પાપો ખનાવો ? કે ફરીથી એના પાપ ન થાય તેની તાજીજી તો રાખી રાડ માટે આવો ને આવો ભવ હવે નથી લેઈતો એ માગ પ્રભુ ! સામગ્રીય માગ દેવાની ચીસ ! ’

“ પણ વાચનાગ અધીરા થયા હશે મારી વાત જ ચનાનુ મને તો અગ્રેજી નથી આવડતુ પણ બિગો લેવાથી થોડી ધણી હળીમત જાણુ છું એક સાહેબે પોતાના દેશી મોન્ડેરો વિશે પુસ્તક લખ્યુ છે, તેમા તેમની હાસી ડગી છે હોય ભાઈ, નીચી બોરડી ચૌ હુરે પેના મિલ ને માણસની વાત નોન્ડેરો ખરામ અને ગેઠ સાસા જુગગતી ભાપામા ગાઈ નોકરો તરફથી વનિાન નહીં કરે ? માગથી મ્હેરાય તેરી મારી જ વાત કરવા દો તેની જ અસર થાય તો મોનાથી પીડુ શુ ? ”

“ અમને ખવામોને તો ઓગળતા હશે રાજના અમે વગર ખગીવાયા નુનામે ભાગુડરીની સાથે અમે પણ તાજગમા જનારા અમારે ન મળે વતન અશ્વત્થામાની પેઠે શાપિત હોઈએ તેમ અમે ભટકનાગ છીએ ન મળે અમારે કુટુંબના પરિન સખધો ન મળે અમારામા લેખીની નુદિ રાજઓ અમને પાણુવે જના પોનાની રખાયતો પણ ખનાવે અમારે છુગા છેડા કરવાની સદર પરનાનગી અમારામા બધી વલોનિા સમામ થાય મુસામાન પણ અમારામા રાજના લુકમથી દાખન થાય રાજઓ અમારા કુટુંબો ઝિત્તિભિત કરે તેમ રાણીઓ પણ ઢરે અમારા ઢિરોઓ રાજ પણ ચર્ષ બેસે ”

“ આવા લેખામા મારો જન્મ થયો હતો ધનુ નુખ અમારે નસિમે ઓહુ દોય છે ખવાસજો અને ધર ઢરે એટલે જાખનુ દેત અમે જાણુતા નથી માની ધાપામા અમારો ઉઠે પેઠે માટે મા જ્યા આકરી કરતી દોય ત્યા અમારે પણ જવાનુ પેગીજી આપે તેમા થાત તેનુ લામ ઢગાનુ અને માના શેખા છોકરાઓ સાથે તેઓ રમાડે ત્યા લગી રમવાનુ મા પરવારે નહીં ત્યા લગી પેઠે જનાય નહીં જોન આવે તો ગમે ત્યા મુનાનુ પછી ત્યા હોય, રજા દોય કે રોમગાગો દોય બૂખ લાગે તોએ મ્હેા વિમળી રહેવાનુ અને પેટ પપાગરાનુ બૂખ ન દોય ત્યાર અકગલીઆની પેઠે ખાવાનુ નવારા ધોવાનુ તો માને કુસ. મને ત્યારે મારી પુ તો જુગનની નાથી મારા થવાનુ ગેખા ડોકરના જેવા લુગડા પેઠે વાના ? તેમના રમગ્રથી મવવાના કે તેઓ ખાતા હોય તે ખાવાનુ ખાવાના કો. મનમા જ રાખનાના આવી હશે નુનામગિરિ ખીજે કના ? ”

“ મરોગી થવા વાગી હતી હું દેખાવડી ગમે સારે મળે જ્યા જેમને ત્યાનુ બોજન ! અમા ! મરીમોના ગ્રન રોટવાથી તો ચડીઆનુ ગેખે ત્યા ખચનામા રહેવાનુ મરા ફાગી ગોડી ? ઓટાપરનો ખુજો દોય તોએ ખુની હરામા રહેવાનુ એટલે રૂપ ખીને અને નધાની આખરે રાગેએ ખડ ”

‘ પ્રભુ ! તારા નિશ્ચર્મા અમાગ જેની કોલની આગત નહીં હશે અમારામા માઈથી સતી થવાય નહીં એવો શુ મનુમદાગને કાવો કરો છે ? અમાગી ઈન્જ સતી મ્હેરાની દોય

છતા ફુનીઆ અમને તેવી ન રહેના દે એ પણ અમારી ગુનામિતિ મારે વાગતે ધણા નવા મનમુખા કરતા શેઠ ઘડે તે જૂદા, શેઠણી ઘડે તે જૂના, જોના દિવસ કે બાળેજ-શેઠાણીના બાઈ વડે તે જૂદા અમારે ત્યા આનતા મહેમાનો વડે તે જૂદા અને અમારો નોકરચમ ઘડે તે જૂદા અલ્પ એ રૂપ, બળા એ ખાવતી લુવાની, બળા એ જોની તોટરી શેરીમા ઉઠતી પેલી બાલણી ટપુડી કેવી બાળશાળી છે! છે એને આવા સત્તાપ? એનું વેલનાળે ચર્ચ ગયું છે અને વર્ષ બે વર્ષમા પરણી માસરે જશે પણ મારે ક્યા સામરે જનાનું હતું? જે વહીતર કરનામા માએ આવરદા ગૂમાન્યુ તેમા જ દીકરીને પડવાનું હતું પરણીને પાંકે પર દેશ આવી ન જઈ માટે એક પટાનાળા સાથે મને પરણાવવાનું નકબી થયું હતું એવામ અમારી નાતના એક બાગિજીની બાયડી મરી ઈ તેને જોઈતીની રૂપાળી બાયડી માગ માગુ આન્યુ નણસે ચારસે રૂપીઆ મારી માને આપવા તે તૈયાર થયો હુ હરખાઈ મારી મા હરખાઈ પણ રોઝાણીએ રસીને ના પાડી આે તેનું ખીજે ચોકા બેસોડી આપ્યું ખીજે નસિમ તે ક્યાથી ખુને? હુકું કર્મે હુકું રહેના જ સગળેયુ ગયે જન્મ ખીજતે ક્યાં દોષ તો જ આ ભવમા ફરીએને?”

“જેની માથે બેના બધાનાના હતા તેની સાથે દેગ ફરી તેનું ધગ માડના શેઠાણીએ સુગમતા કરી આપી પણ ત્યાએ ક્યા સુખ હતું? મણી દારૂડીઓ તો કમાતો તે બધું પીકામા ઉરાડતો મદિનો પુરો ન થાય તે રહેના તો તેનો હુકા પગાર ખગચાઈજતો આવતો દિવસોના દિવસ માસા પડતા શ્રીમતને ત્યા ઉછરેલી એટલે મને પણ પથરો તાળનાનું આળસ ખીડી વાળતા કે ચોપડીના ફરમા નામતા કે ટોપી ભગતા આનન્યુ નોતુ ધ રીતગમાઈ માણુમાળ ફરી હતી એટલે પાછું તે કરી મા નાગપડા માટે બે પણ રૂપીઆ કમાવાની પણ દાનત ન્હોતી માથે સાથે રૂપની પણ ચિતા હતી કોઈ અમનતા ની નજર તે પશુ તો પડી જોઈ ત્યે મ્હારી કમગખતી”

“સુએદુ બે બે ત્રણ વર્ષે કલાલા માગ મસાગ મારી માને ગમ્યો નહીં તેલે છુગાઉડા કરાન્યા પડી સાથે ઠેકાણ જોઈ મો તેના રતમા બેસાડી પૂન ભરમા કોઈ સુકૂલ કરના, માણુ જમાડવા, મંદિરે દીવો ડોખનો કરેતો, નતપિસાસ કરેના તે નડુ ચાર વષ સુખમા, નિરાતમા ગયા પણ પાછું બાળ્યનું ચક ફરું બાળડો ડોઈ! કે મા ફસાયો બધી જમાણી ત્યા ખગચવા લાગ્યો મારે નોકરડા અપનાસ કરના પશ્ચા હુ મનવા જેની ચર્ચચર્ચ મરી હોત તો સાથે પણ હળૂ શુ શુ વેડનાલુ દશે કર્યા કર્મે બોલન્યા નિના છે કોઈ આરો?”

“આ હુ ખદ ગિચિતિમા હતી તેમમા મારી માના જોણી અચાનક મારે મામ આની ચમ્મા મારી ખગર કહાડી તો મારી બખમરાની દસા જોઈ ગહેમ લાગી મને પોનાને ત્યા રાખી મારો ડેક ખડો બળા ગયો જોખચનીસાઈ મન્યો ઉડી મસા મારી માની માફક બ પણ, જેને લીતડ મળતી હતી તે, નમકાજ કરા લાગી ફુનીઆ પોતાની બુના પીતો બાવો માલે ત્યારે આ ફુહગણુ અનાસણુ પાગમના વહીતરામા પોનાલુ ચરીરે રોકતી હતી પા તમા પૂગએના

પખીની જેમ રહેતી હતી આજથી માણસપણાને નિવાળવી આપી દેના માડી હતી ચોરીસે કનાદ ખડે પગે ચાકરી કગવાની હતી અમારો મોટાવાળો ઘણીનાગ કહે છે કે હિન્દુઓ કરતા માહેબોની નોકરી સારી બધું વરદીઅ અને નીમસા કામ હિન્દુઓમા તો કંગા નિયમ જ નહીં મનમા તગ્ગ ઉઘો ત્યારે કામ બાળી કાઈ મનાયથી વિચનુ ડચુ નકડી જ નહીં નકડી હોય તો અમારે ચોનીએ ક્યાક કામ શા માટે કરવું પડે ? નિરાને નિદ્રા મસાણુમા લેનાનુ મુનતની ગખ્યુ હતુ આગમ, રિનોઠ, મઝાની આશા આનતા બન પર ગખી હતી આખરી એકની ન્ટોતી કરનાની પણ અનેકની ગેમ્ પીની, રોમ્ની ગેમ્ પીના િગ્ગઓની, િકગઓની વુઓની, ફોમ પીની દેગળીનેકાપીની, કાક્રીમામીની બેનબાગઈની, મેમાનોની વગ્ગલોની કોની ન્હોની કગનાની ? નૌ િનીના ગાદગા મ્હોંમાથી બેન પ યો કે નરન કામ થયુ જોધએ “ સ્વીચ ” પાઓ કે વિજનીની બત્તી થાય, પપુ રાસનેગો દીવો સગમાનતા કેટલી બધી વાર લાગે ? દેનન” દેરઓ કે મોટા આની પણ રોગાગાડી જેડી દાનતા કેટલી મવી વાર લાગે ? સચાઓ જે નામ સપાટામા કરી આપે તે માણમે એથી પણ નધારે ઝપથી કરુ જોધએ એનુ ધારવામા ગેમ્ પી છે હુકમ કરના । અસખ્ય અને કામ કરનારી ૯ એકલી બૂચ જ્ઞાડના સૌ તૈઆગ પણ મદન કરવા કે આમાયેશ આપના કોઈ નહીં બધાના મીઅન જ્ઞૂદા, રોંદ એર જે આવે તે મને છુદવુ જ આવે ગેમ્ પી પામે મિનિટે મિનિટે મારે માટે ફરીઆદો થાય અને મારે હમેશા ઠપકો સાબળી રાનુ પડે રાઈ રોઈબીનીમે ના પી ન થઈ એટનુ રળી પ મેશ્વરે મારા ગરીબ સામુ જોયુ છે શરીર ધમીને સૌનુ કામ કડ સૌની તલંતલમા હાજર હરધડીએ રહું છતા કદર નહાં આટનુ આટનુ કરી જતા રિચ ઉમે ત્યારથી મધગત લગી તડેલડે થયુ પડે, મેણા- ાળનુ વિધી નાખે એના મેણા માબગના પડે તો ઓધુ આવે નામ કરતા જરા પણ મટો પડી ગએનુ જગાય કે રગમે ઠપકો તો નમાઠે તો ૨ હડી એટને દિલમા દાનાનળ બજબડતો ગેમ્ પાનુ મુખ ઉપ તો પ્રમતના જ રાખની જોધએ રખેને ગેમ્ પી નક્ષી રીસાઈ જાય માગે મજૂ પણ ખિત થાનો અરિમત નહાં સપિઓ ગમે તેનુ તપ કરતા હતા પણ આવો સયમ એમો પાળનાનો ન્ટોતો તેઓનો કામ ઓ કોન તપ જતા મજનનિત રહેતો પણ અમારે તો અમારી મનીજનાગઓ ગેમ્ પી નાખનાની હતી અમારી દુશાની તે કાઈઅનધિ હતી ? પ્રબુએ માણમતા મન જેનુ વચગ કોઈ મના યુ નરી મારે એના સતગપ્પર વચગ મનની તમીઅન માનવનાની હતી તેમજ અમારા ાના બેનમાટેયથી તો તોગાહ પરમેશ્વર એમને જ ામાં રા, પના વાર ાઈ દુધમાથી પોગ જ્ઞાડનામા એમતો પહેલો નમર કોનુ રાટવામા એમની આનત અજગ દિનમા ગેમ ૨ દયા મળે જ ાઈ માન નહીતર કરવુ એ જલો ઓછો નાપ ગેમ તેમ આટનુ આટનુ રીજા જતા ગેમનો વિશ્વાસ નહીં ધગમા કોઈ પણ વચુ ન જોડે તગત જ અમાગપ રહેમ આ યો જ છે અમારી પગારે જલસુમે રૂગતા હોય એકવી કપાન ન ધીરે તે તો જલો સમજા પળ ગેમ પીના જગુમ જ્ઞૂદા, બાળીસાળેમના જ્ઞૂદા, માગી માળેમના જ્ઞૂ । । । ગણાનુ અને ધના । ગણાનુ ? પ્રભુ ! પ્રભુ ! અમે નોકરો તે માણમે જ

નહીં અને નાતિબદ્ધ, જાણે કે અમારા ગોડા સ્વમના પ્તે ન હોય ! મારી આગળ બધાના લક્ષણ અપવદ્ધાણુ ચોખ્ખા જણાતા જગત આગળ ગમે તેટલુ છુપાવે, પણ મારી પાને કાઈ બલુ રહેતુ નહેતુ જગતને ગમે તેમ ઊતરે પણ મને છેતરાય એમ નહેતુ હમે પ્રભુ ! સૌનુ કશું મૌ બોગરો "

" રોડાની જાસુમીથી વધારે જાસુમી તો અમારા નોકરોની મને વધારે સાવતી અમારા શેઠાણી હતા કાનના ગાયા નોકરમાત્રને એમના માનીતા થનાને અબખરો હતો એક બીજાનુ કાપ્પાવિના માનીતા ન થનાય એ એમનો સિદ્ધાંત હતો એથી કેટલુ જુમાણુ ચાલતુ કેટલી ખટપટો ચાલતી કેટલાના સુખ નાશ પામતા પણ રનાર્થના કીડાએને છે દરકાર બ્વાની ? જો રોમણી ખાસે કામકાજ કરવા હું એકલી પડી ગઈ તો તરત જ બીજી વડારણુ લા ગમે તે બ્ધાને આનનાની રખેને હું રોમણીના કા ! જાહેરી તેનો પગ ટાળુ "

" શેઠાણીના માનીતા થનામા જાણે સ્વગતુ રાજ્ય મળી જરાનુ હોયને ? ગેઠાણી બહુ જ કુરબાન થાય ત્યારે એ એ કપડા મીનડાવી આપે અથવા પોતાના એક એ સાલ્લા ધાધરા પહેવવા આપે બહુ થાય તો ઢોળીઆ કરારી આપે પણ મવાની, એસનાની, નરાવાની અથા હિઠી મવાજવાડી તજવીજ વોડી જ દરી આપનાના દતા ? ટાલુ, સડેતુ, હવકુ ખાવાનુ તો કોઈ દિનસ થોડુ જ એણુ જરાના હતા ? લીનો કે સૂકો મેવો સડી જાય, મીમાઈ ગધાઈ જાય, ફરસાન કુમાઈ જાય ત્યારે અમને ખાવા અપાય, જાણે પરમેશ્વરે અમારા અને એમના શરીર જૂઠા થયા હોય ! એ માત્ર પડે અને અમે ન પડીએ ! માદા પડીએ ત્યારે ચાકરી પાછી દિવ દઈને કરે ખરાને ? મોડો માત્રો પડ્યો હોય ત્યારે તેની જેટલી સારનાર અને કાળજી રખાય તેવી અમાગ નોકરોની ટાળુ રાખે છે ? એક નોકર જરો તો બીજને આવરો પણ એક મોડો મરરો તો રખીઆ લગાવુ કુકમાન થરાનુ આના કગ્તા તો ગુનામગિરિ સારી ગુનામની દિગ્મત આરી હોય એમ્ને પોતાના પૈસાની ચિંતા તો હોય અને માત્ર પડીએ તે પાડ ન્દોડો ફાગારી ગુન્દો દ્યો હોય એમ વેખાય ગડઆતમા ગેગ દ્યો છે એમ જ ગણાય અમાગ અનુજો દરેક રીતે ગનાય આપો દિગ્મ મહેનત દરીએ એટને નગીર પોપણ માગે ગનાયા નિદ રીતે વધારે ખાઈએ એટલે મત્વા વખતે અમારો ખોરાક રખોરાય કામકાજની આપ ! પડે તો આપીને ના થાય જરા દરતાફરતા થયા કે તરત જ કામપર ચલુ જોઈએ આરામ, આમાગેશને માટે અમે મરજાયે નથી શરીર કશું ન હગતુ હોય, દાંતે દોન્ડી વઈ કામ પરુ પડતુ હોય તો ગળ માગીએ પાડો થાય ક્યનાટ પ્રસન્ન મને રજા ફાણુ આપે કે હે અગેજ સગનાર ! તમે સૌને ગિનારની ગળ આપો છો, ઊનાળામા જમ્ને મરિનાની રજા આપો છો બીજા વાર તહેવારે રજા આપોછો, જગતમા પણ અમાસની પાળી પળાય કે મીનોમા પણ જગ હોય કે પટારાગાને પા નારાફરની પેરો જરવાનુ હોય કે ગેઠ કામ દરવા તપા વાર કાક લાગનાગટ એમ હોય ત્યા તો ગેમણી દોડાદોડ કરી મૂકે અને તખીઅત જગડને તખીઅત જગડને કડી ધમાન મચાવી મુદ્દ પણ અમને રજા નહાં નિમમા

આગમ નદી પણ નરીગના અર્થ માટે પણ રખ નહીં કરવાનાઓમા મમ કરના મળુને માટે સગકા કાય । થઈ છે પણ અમારે માટે ક્યારે ઘડે ?”

“ન હુડે રખ મળી તો ગળપર સ્ટીએ તેટના વિનમો પગાર કપાય ચાકરીમાં અમાગ મરીગ, મન અને આત્મા ધમી નાખીએ તા લુએ બદલો નહામિપતિએ પોતાના મોઝ શોખમા હઝારો રૂપીઆ ઉઠાવે પણ અમારા મરીમની કકળની આતંગી નદી દારે જ્યા અમારા શરીર માટે આની દરકાર તો પડી અમાગ મનનો વિગમ કરના કે આત્મા ખોનવા તો શેની જ દરકાર હોય પાગસમણિના સમાગમમા આનવાથી લોહ સુનલ થાય । પ્રભુની ભક્તિ કરવાથી ગમે તેવો પાપી પામગ રમ સચરે છે પણ ગેરીઆઓની નોકરી કરનાથી અમારો ભન મુધરતો નથી બગડે નદી અમાગ પર ભવના મુકૂત્ય હોય તો ”

“કામની તાનિમ કોઈ આપે નહીં તા મની ભતતી આન તની અપેલા ગખાય વિના યતના નોકરોની પ્રસાસા અવારનવાર કરનામા આવે અને અમારા કામમાંથી પોગ કહકાય વિનાયત જઈ આવેના પાસેથી ત્યાના નોખરોવિશેની માતો સાભળી હુ તો જ જ મઈથઈ છુ જેની તેમની આવ ત, દુલીઆગી ખમરદારી અને નિયમિતતા તેની જ તેમની રમનતા, તેટલી જ તેમને માટે સુખ, આસાપેસ, મોઝની સગવડ અને અનુકૂળતા અતસર કામ કરુ અને પછી ઇઝના તાએ નહીં એના કરનામા જેટલીત્યાની ચાકરીઓ નિપુણ તેટલી જ પોતાના હક ભગવનામા પાનરથી અને ખમરદાર તેમને ધમપરાયણ કરના ચિસ્તી ધર્મા નુપાથીએ તરફથી જૂદી જૂદી રીતે કગની તરવીને ક્યા અને ય્યા મદિરે જવાના કે ક્યા સાભળવા જવાના આહિના પ્રતિમધ ? પ્રતિમધ અદમત ચોખખા પ્રતિમધ નહીં પણ કામ માથી પરવાર મળે ત્યારે જ દેહનુ આચક કરાયને ? મન અપનાસ પણ ન થાય શરીર એથી અતકન થાય તો વહીતર પછી ની રીતે કરાય ? હાન પણ ક્યાથી કરુ ? અમારા પગાર પાગ બધુ મહોટા કે તેમાંથી અમે રાગી પ્રુથ્ય વ્હોગી શખએ રોજ ચદા પીનામા કે તાર કરનામા જેટલા રૂપીઆ ગેરીઆઓ વાપર છે એની પણ ઓછુ અમાર માસિક વેતન દયા નાના પરવે બતાનીએ ? અમે પોને જ જ્યા દયાને પાત્ર ડીએ ત્યા ?”

‘પ્રભુ ! અમે નોકરો જેટલે મનુષ્ય નહીં ? અમને આત્મા નથી ? અમને મોક્ષ માટે તાળા ન હોતી જેઈએ ? અમને જગતનો દાવો માળાના દોચ ન હોતી જેઈએ ? અમારે । પણ જેવો જન્મારો કહાડાનો ? અમને શા માટે વેબનમા મૂકી તેના સુખથી વચિન ગખતો દર્શિ ?”

આવુ નપેનુ લનાજમ

બાકી હોય

તહેમરો તાકીદથી મોકલી આપવુ .

ડૉ. દાદાભાઈ નવરોજી.

લેખક — ૧. અ-ડગકર નર્મદાગકર પંડ્યા, બી એ એનએચ બી

ઈ સ ૧૯૧૭ ના જૂન માસની ૨૦ થી તારીખનો અગુલ સાપકાન ભાગતરૂપના ઇતિહાસમાં શ્યામ અક્ષરે અમર રહેશે તે સાપકાને ૫ વાગતાને શુભારે અનાચીન ભારતની પરમપૂજ્ય અમિત અંધિકા જીવનની રજૂઆત ઉપર પોતાનો પાઠ લખ્યો, કૃતકૃત્ય શર્મ, સર્વો માટે નિરૂત શર્મ, અને એક પરમ પરિત અને લોકકલ્યાણકારી જીવન પર્યાસાન પામ્યુ એ જીવનની પ્રેરણાએ સૂતેના હિન્દને જગાવ્યુ છે અને એ જ જીવનની પ્રેરણા હિન્દને જાગૃત ગામશે પોતાનુ સમગ્ર હિન્દમયાને અગ્રે સમયણ કરનાર જીવનનુ દૃષ્ટાન્ત કૃત્ય હિન્દ કેદાપિ નહિ નિસરે, — દાદાભાઈ-હિન્દના રાજકીય ઉત્થાના આદ્યદૃષ્ટાના જીવનનુ ચેતન હિન્દમાં અમર રહેશે

હિન્દ એ દીન અને પગધીન દેશ છે, અને જીના ચઢ્યાએ, અનાચીન હિન્દનો ઇતિહાસ પણ ગંજનક ગૌરવયુક્ત નામોથી અનનકૃત રહ્યા નથી એ નામોમાં એ કેઈ પણ નામ પૂજ્યતામાં પ્રથમ હોય તો તે દાદાભાઈ છે એ પૂજ્યતામાં પ્રથમ પદની પ્રાપ્તિનુ પગ્મ રહ્યુ શુ ? એ પ્રથમ પદની પ્રાપ્તિના પીઠન આંક કાગ્યો હવે પરન્તુ અમને તો એ મહત્ત્વ મુખ્યાર્થે દાદાભાઈના જીવનની આધ્યાત્મિકતામાં જણાય છે શ્રીયુત ગોપાન મુખ્ય ગોખને એ મુખ્યાર્થના નાનગિકોની ટાઉનહાનમાં મળેલી એક અમર મયા સમય આફ્રિકામાં આપણા દેવજોની સ્થિતિના અગ્રધમાં બોનતા જણા યુ હર્ષ કે હેમના જીવન ઉપર સ્થાયી અમર કરનાર ત્રણ આધ્યાત્મિક અમિતઓ છે — દાદાભાઈ નવરોજી, મહાદેવ ગોવિન્દ રાનડે અને મોહનલાલ કરમચંદ ગાની મનુષ્યોના હૃદયો ઉપર જે સામ્રાજ્ય આધ્યાત્મિક લોકનેતાઓ ભોગ વધા સમય થાય છે તે ઈતર પ્રકારના નેતાઓના લાભમાં વધાપિ હોવુ નથી સક્ષેપમાં, દાદા ભાઈની આધ્યાત્મિકતા એ એમની પૂજ્યતાનુ પરમ રહ્યુ

૧. ભાઈની આધ્યાત્મિકતા અમરની એટલે એમનુ જીવન સમજનુ એક વ્યક્તિ તરીકે દાદાભાઈનુ જીવન નિષ્કલંક પરિવ્રતા અને સમગ્રાદી પ્રેમમયતાથી યુક્ત કેમ ? કારણ હેમની આધ્યાત્મિકતા એક દેશજન તરિકે દાદાભાઈનુ જીવન, આત્મગત્ત, આત્મભોગ અને નિર્ભય અક્ષોભવી યુગ્મ કેમ ? કારણ હેમની આધ્યાત્મિકતા એક સામાજ્યજન તરિકે દાદાભાઈનુ જીવન ઉદાર હૃદય અને વિશાન દૃષ્ટિથી યુક્ત કેમ ? કારણ હેમની આધ્યાત્મિકતા સક્ષેપમાં, દાદા ભાઈનુ જીવન એ હેમની આધ્યાત્મિકતાના અનેક આવિભાવોનો અમુદાય માત્ર છે

દાદાભાઈએ અનેક શિક્ષાઓમાં વાપ કરી હિન્દમયાની મેડા મળવી છે, પરન્તુ હેમની મુખ્ય મેડા તો “ સ્પિરિટ ઓફ આત્મજ્યમાં હિન્દી સ્વરાજ્ય ” ના ભાવનામત્રની તેઓશ્રીએ હિન્દસન્તાનિને આપેલી દીના છે હિન્દ એ સાધ્ય સિદ્ધ કરશે એમાં સશય નથી-પ્રથ માત્ર અમયનો જ છે પરન્તુ એ સાધ્યની સિદ્ધિના સમયે જે ઈર્ષ નામનુ પ્રથમ સ્મરણ હિન્દ કરશે તો તે દાદાભાઈનુ જ હશે સમયની પ્રગતિ માથે પ્રગતિ કરનાર અને નરીનમાં નરીન આન્દોનને ઉત્સાહથી આશીવા આપનાર એ મહત્ત્વના અન્યાનજનિત મોડથી પરિવ્રત થઈ પ્રત્યેક હિન્દીએ ઉદ્દેશ્ય કરવો ઘટે છે કે,

“ અમહારો ધર્મ છે હેતુ-પ્રભુ વહાને જરૂર ધાને,
અમહારા ગાર્યમાં શ્રદ્ધા અને આત્મા અમોને છે.”

વસુનાં નવાં શિક્ષક.

લખમ - ગ કેશવપ્રગાદ ડોટાલાન દેમાઈ, બી એ, એનએન બી

કુમુમી નિંચ અને સુંદર કનિકા સમાન બે મહો રાખમા ચોપડીયાનુ પાખી નઈ નિશાગે જતી હતી બન્ને થે પાગમી છોડીઓની માકક સફાઈન-ધ = ૧૬ પહોતા દતા, અને હજી ક્રકત સાકાસ જ થયેના હોનાથી તેઓ ધીમ ધીમે માતો ડરતી ડગતી નિરાજ જતી હતી બન્નેની ઉમરમા ક્રકત સમા વપનો જ ટેર હતો મોગી વસુ ક્રિમે નાગન ધાગુમા હતી અને નાની જવુ બીજા વોરગુમા હતી

" પણ વસુમ્હેન, તાર હમેગ એમ જ મેમ થાય છે ? તુ રોજ ગઈ ને ગઈ વામમા હાય છે તેનુ શુ ગરણુ ? "

" ગગપ તો રી ગીતે સમગ્રાય ! મને તો એમ જ વાગે છે - માગ વગતી બીજી ગમે તે છોકરી જેવી નુ કાઢીને માન છુ

" શાત ! " જમુ બોલી ઉગી ' હમેશા તારે - મે ક્રિમોગ્રીગન તો હાય છે જ હિન્દુસ્થાનના શહેરો પૂરા થયા, પરંતુ અને નદિયો પણ પૂ. વસા હવે તો તારે ચીન કે જપાનના શહેર લખમા પડગે એમ તારી કનાસની છોકરીઓ તો ડરેતી હતી "

એ નિશાગમા એવો નિરમ હતો કે છોકરી તોખન કરે તો તેજો મેથી હિન્દુસ્થાનના મુખ્ય શહેર કે નદિયો અથવા પરંતોના નામ લખી લારના પડતા દના

' તેમા મારો તે મો વામ ! હુ જે પણ ગઈ કરૂ છુ તે ક્રિષુ જ પડ છે મીમ બીજી નખવા આપે છે ત્યારે મારે લખતુ પડ છે ને ? તે તો એનો વામ

" પણ વસુમ્હેન, એકવાર હુ મીમ રુઝઅર્ટ—આપલા પ્રીન્સીપાન—

" હા, ગલ્બી ! જાણ છુ કે મીસ રુઝઅર્ટ પ્રીન્સીપાન છે ' વસુ બોલી બીચારી જમુ તો ખસીયાણી પડી ગઈ ને બોલી—

' મીસ રુઝઅટની ઓરીસમા હુ ગઈ હતી, અને ત્યા એમને કાગળનો ખપ પડ્યો તે હુ દોડતી દોડતી કનાક પામેથી લઈ ચારી તેથી તે ખુશ થયા, અને મને પૂછ્યુ, ' છોકરી તાર નામ શુ ? ' ત્યારે મ્હે જુ 'જમુ બી કકોગ ' ત્યારે એમણે ક્યુ ' તુ વસુ કકોગની બેન તો નહિ ? ' અને મ્હે હા કહી ત્યારે બોચા કે " અજમ જેનુ છે કે તુ ચારી કાઢી છુ " બાનુ થાય છે ત્યારે મને બહુ ખરામ લાગે છે "

" હા, મને પણ ખરામ ગાગે છે કે તુ એના આપનાવેગ કેમ કરે છે ? " ગરીમ જમુનું મો પાછુ વિનાઈગ્યુ

" પણ જ્યારની હુ રીસેમ (રગતા કનાક) ની મોનીટર થઈ છુ " જમુ પાગી હિમન રાખી બોલી, " લારથી તો મને એમ થાય છે કે તારી બેનક મને કાઈ બાઈ લુવે તો કેવુ ખરામ લાગે ! માટે હવે તુ "

“જુ સા માર તારી નીખામી નથી લેવાની” મામા માખા ધી બાળી, પણ બહાની દિશ્મનથી નમુ બોલી

આમને આમ તેઓ બનો નિરાશવામાં આવી પડ્યાના પાચ મિનિટનો ૧૮ વાગ્યો અને જસુ તો ઉનાચી ઉનાચી પોનાચી કાસમા આવી ગઈ પણ નમુથી તેમ થયુ દિ કાસમા ૩ એપાડે ૩ ગામળ આગળ ગામળ વિભા દતો અને બે નિસ ઉપર જ તે ઉનાચી જતી હતી તે રખતે એના ગમ ૩ જાને ગમ ૧૮ સામચી ઉતુ થઈ નમુ દન રગનારો તો એમ જ સમજતો હતો કે એણે કાલી જાલી તોફાન મુ દતુ તેથી પ્રા-લીપાન પામે એ એને વર્ષ જરા મામતો હતો આ કાગળથી વસુને એ નિનજા બુનની પાન ના લેથી જસુ પડ્યુ અને કાસમા જગ મોગી પડી મિચાગી ૩ આમ ૩ આમ જ એકમાથી આંડ મુન્દા થઈ જતા હતા

વસુ દનામ ૩ દરગમ આગળ ઉતી લી અને અલ દાખન થસા ૩ ગમ દડે પેરે મીસ લીકી દવામ ચાનાની હતી તેથી પામે માની આ દાગમમ લવા પેજાનથી મીમ લીકી ચીગઈ ગઈ

“આ મહિનામાં કેટલામી નાગ તુ મોડી આવી ?” મીસ લીકીયે પૂચ્યુ

“લીક નાર, મીસ લીકી” વસુ દડે પેરે બોલી

“તારી જગાથે જઈને બેમી જા દરમનિતની છોકરી”

કાઠિના અચુમ કચગી, કાઠકની ચોપડી પાડતી, તે પોતાની જગાએ બેવી મીસ લીકી અકાગઈ ગઈ તે પાછી બોલી

“આ છોકરીથી તો વનમ છે એનાથી તો તોનાદ, તોનાદ”

વસુની છબને ટેગે આવી ગયુ કે તોનાદ એટલે શું ? પણ વગી મોલી નહિ

અસાને કાસમા લેસન ધા જ મજાનુ આનુ દતુ એમની રાચનમાગામા (રીડર)ના રિનાયતના મહાન કવિ નેકસપીયર વિષે પાડ હતો તે આગેને વિષે મીસલીકીએ સમજત-ચો હતો અને છોકરીઓ કશુ દતુ કે એનુ છવનચરિત તમે પેરથી કરી લાનજે ધાડી છોકરીઓ પોનાના ધરના કાઠકની પામેથી પાર ઉપગત એના છવન વિષે નની લવી નાતો શીખી વાનતી હતી વસુ પણ પોતાના પિતાપામે શીખી લાની હતી, અને *Shakespeare was called the sweet swan of Avon* એ વાક્ય એણે મોંડે કમુ દતુ શિખે છોકરીઓને વસુ કે પાનીયા ઉપર આસીને એને વિશે એક એક વા ૫ લખી બાવ આ ઉપરથી બીજી છોકરીયો સાથે વસુ પણ ઉતી વાક્ય મોંડે તે આન-તુ દતુ પણ લખના મલરાધ ગઈ અને બીનાદા જેના દરડે પાનીયા ઉપર વખ્યુ *Shale was the stolen swan of Adam* ઘણીયે છોકરીઓએ વેના જેનુ લખ્યુ દતુ કાઠિને વખ્યુ દતુ કે “તે પ્રએજ હતો” વળી કાઠિયે લખ્યુ દતુ કે, “તે એ ને પરણેો હતો” અને “તેણે દરડેટો ના થો” એમ પણ લખ્યુ દતુ પણ છેક જ અથમિનાતુ તો નમુનુ જ દતુ

મેનાડની જાહેજાથી ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન-૩૫લી, મુબાઈ

મીસ લીઝીયે બધા વખાણ એ પછી એક ચાચા ડેન્ટ રસુનુ ચાચી મોની ઉડી
“આ કાણે લખ્યું?” વસુએ ગર્વ સાથે ઉઘાવઈ જણાવ્યું “એ મ્હેં લખ્યું છે”

“હું રંગ પૂછે જ જાણીતી કે તારા લીલાસ આનુ બધા નવ નુ મળ્યું લખે?”
રસુએ કહ્યું “મારા પિતાએ મો ત નીચ કું છે”

“તારા જ પિતા ની?”

આ ડગડાગીના બેન સાબળના જ નકો મીસસ મોને જાઈ પાડી

“હિદુગ્યા તી મૂખ્ય નિમો ન નખી સારંગે” મળ થઈ

વસુએ કહ્યું “મૂખ્ય નિમો નો બાંગે જ લખેની છે ત્યારે મહેરો આપ્યા તે પણ
બેન નખેના હતા ડેન્ટ સગર આપસમા આન્યા

આ પુર થયું કે તગ જ મીસ નુઅર કામમા આન્યા મો મીસ લીઝીને કહ્યું

“સરારી કામમા નમાર હમલા હમલા જ મહાર જના છે હુ આસા નાનુ છું
તમે જઈ શકશો એક બી નિશ નમારા વગ સભાગના હું મુખીગ આતા ગયું છું કે તે
નવા શિક્ષક સાથે આ નર્ગની છોડરીઓ મળવાથી નર્ગરો મો તમાર નામ રંગોવગે હિ”

હે હુ વાક્ય તેઓ છોડરીઓ તરફ જોઈને બોન્યા દતા

મીસ લીઝીયે કહ્યું “ફક્ત એક લીલાસ બધાને મને વિશ્વાસ છે મીસ રસુ કોંગ,
તોફાની, બેરકાર, બુ બોની અને નાલા છે”

“હુ એને વિશે નના શિક્ષક મીસ કામાને વહીશ રસુ મકાર આગળ આસીને ઉભી
રહે” મીસીપાનના કુકમ થયો

પછી મીસ રુદુઅટ અને મીસ લીઝી કનાસની મહાર ગયા પાચએક મિનીટ મીસ
કામાને લઈને મીસ રુદુઅટ પાજા આન્યા વસુ આગળ ઉભેરી જ હતી એને વિશે કાઈકે
વહેવા જતા હતા, એટલામા એક છોડરીયે દોડતા આસી કહ્યું કે ડીપોગી સાહેબ આન્યા
છે મીસ રુદુઅટ એક મ આસી ગયા

વસુએ પોતાની તક જોઈ હમનુ મો રાખી મીસ કામાપાસે ગઈ અને એમના હાથમાથી
છત્રી તથા એવરકોટ લઈ લીધા, અને શિક્ષની ખીટીયે બેરની આવી મીસ કામા ને નુઅટ
હતા અને શિક્ષનુ કામ કરના આંગે જ પટેલવહેતા આન્યા હતા તે રાત છોડરીઓની
ચોકા આપો પાગખી ગઈ અને કોઈવાળે પગે તો માર્ગનિરાતે ટેકા લઈને બેથ

“થેકે યુ” મીસ કામા મો વા અને સમ્યતાના ખાતર ઉભેરું

“તુ ઘણી ડાહી છોડરી છે તાર નામ શુ?” મોનતા અવાજ લયકયો રસુ પારખી
ગઈ કે બાઈ તફન નના છે તોરો દસતે મુખે જવામ દીવો

“મીસ વસુ ડી કોંગ” અને પછી ઉમરું, “મીસ અત્યારે ગેમખીયો ચાને છે
અને છોડરીઓએ પાગીના ઉપગ એના અનમાથી વાક્ય નખ્યા છે

નવું પુસ્તક !

નવું પુસ્તક !

કિન્ડ ગાર્ડન

અબ પી છ લેખો

લેખ-૧ા હિમતલાલ ગરુનાથ અઘરીઆ, એમ એ, એવએન પી
મિત આના છ, ટપાન અર્થ-૫૬

નવું પુસ્તક !

૨

તૈયાર છે !

પાય પ્રેમકથા.

આ પાય પ્રેમકથાઓ શુદ્ધ વાચનના મક ઉત્તમ નમુના છે
લેખ-૧ા ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પટ્ટયા, પી એ મનમન પી
મૂલ્ય રૂ ૦-૬-૦

નવું પુસ્તક !

૩

નવું પુસ્તક !

૨૧ સૌ વસન્તમા ચન્દ્રશંકર પટ્ટયા
નિર્ગુણલક્ષ્મી અને સદ્ગુણલક્ષ્મી
તથા અન્ય લેખો

નિ.ન. - ૧૦-૦ પોસ્ટેજ છુદ્ડ

એને એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુકમેકર્સ, પ્રિ સેમ મ્પાટ, મુબાઈ ન ૨

દેગદિતના મહાન પ્રશ્નો ચર્ચતી ત્રણ નવલકથાઓ.

ચોગિની કુમારી.

‘મહાકાળ’ માસિકમાં તેના બાથ
સ પાઠક સ્વ ગોઠાનાન દનનાનની શું
પ્રાપ્તિએ લેખનીથી લખાયલી આ નવન
કથાથી શુદ્ધ પ્રભ નુપરિચીત છે વિદ્વાનો
એ પણ અતિ સ્તુતિ કરી છે પ્રાથ અને
રમ અપરિમીત છે

કિ રૂ ૧૪૦ પી પી પો ૧ ૧ છુદ્ડ

છનન ચંદ્ર,
અથવા

મુધારક ઉપનત્ત સિ હાલલોકન
મુધારક જીવનના સાચા ચિતાર જ્ઞાતિ-
મ સ્થાનોના મૂળ હેતુ અને હાનની સ્થિતિ,
દિ દુ વચ્ચની ઉચ્ચ જ્ઞાનના અને હાલ
સ્વરૂપ અભિગ્રામા વસતા હિ ગ્રામીની હાનત,
નુવાર પ્રીતિભાગનાનો લે જરમ વોર અનેક
બાળતો ચર્ચો છે પ્રથ અગરો

કિ રૂ ૧૮૦ પી પી પો ૩ ૧ છુદ્ડ

૨૧૧ કે રમજાન,

આર અખવાના વૈદ્ય મને નીતિ પોરવ, તુનમી અમન રોના દોર અન તેમથી
તેનુ રક્ષા, બપાનમ દિ.દુર્લભનો પ્રયાગ અને બપાનીક જીવનનુ સહસ્ય,પરદેશ
ગમનનો પ્રશ્ન અને ત્રાતિ સસ્થાનો વારે બાળનો વચ્ચે છે સ્ત્રીઓએ ખાસ
વાચવા લાયક છે અને મુખ્યમિદ્દિ હિ હી સ્ત્રી કવિરત્ન તો સરોજની નૈનુના
એક આધ્યાત્મિક કાવ્ય ઉપરથી તે ઉપજતવી કાઢી છે

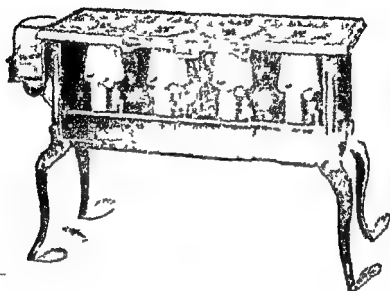
કિ રૂ ૧-૮-૦

પી પી પો અચ ૩ ૦ ૬ ૦

નવું પુસ્તક ! સાચે લેનારન પોષ્ટેજ પેકગર્જ અક

ખાણુન દેહાગ કંપની બુકમેકર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ, મુબાઈ ન. ૨.

બોસ સ્ટોવ.

ધામસેટથી બળે, પાન નામ નહી, મેમ નહી અનાજ નહી,
કટાણો નહી, પચ્ચ કન્વો ન પડે, ધાન્તી નહી અને એક બાળક પણ
ચલાવી શકે. એક-બે-ત્રણ-ચાર-ને પાચ અન્નરના આરે છે. એ
ચૂસો જડે બોઈ જશે. આજે હજારો હુકુઓ તે ચૂસો વાપરી વાહવા
ગાય છે, અને ઘરનું મુખ વધારી ગમ્યા છે. તમે પણ તે જ ચૂસો
વાપરી તમાગ મુખ, મગનક, કૂનક અને શાંતિ વાગે.

એલ. રાય સંપત,

ન્યુ કિવન્સ રોડ-મુબાઈ

તા. ૬.

અમારે ત્યાં મારીની મુદર પીનો, ત્યાં કિંચા પડંગો
વગેરે મળે છે.

રાષ્ટ્રીય સાહિત્યના અભ્યાસકોને માટે ખાસ !

થોડી જ નકલો બાકી છે.

૧. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૫ નો

કાંગ્રેસ અંક રૂ. ૦-૮-૦.

આ અંકમાં ગુજરાતના ભાષીતા લેખકોના તેર ઉત્તમ લેખો છે. કાંગ્રેસના ઐતિહાસિક અર્થનો તથા રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપર મળીન ચર્ચા કરના અનુભવી લેખકોના ઉત્તમ લેખો છે તે ઉપરાંત કાંગ્રેસના પ્રમુખ મર અત્યેક પ્રસન્ન સિંહ અને ભણીતા ગુજરાતી અમેસરો તથા ભાષીતા ગુજરાતી લેખકોની સુદર છબીઓથી આ અંક અત્યંત કરવામાં આવ્યો છે આ અંકની ફક્ત થોડી જ પ્રતો બાકી છે.

૨. 'સમાલોચક'નો ૧૯૧૬ નો

ગુજરાત પરિષદ અંક રૂ. ૦-૧૦-૦

૧૯૧૬ના ઑક્ટોબરમાં અમદાવાદમાં ભરાયેલી પ્રાંતિક રાષ્ટ્રીય પરિષદ કેળવણી પરિષદ અને સંસ્કૃતિ પરિષદના પ્રેરણ ઉપર કાઢનામાં ગાલેલો આ અંક કાંગ્રેસ અંક જેટલો જ ઉપયોગી વાચનથી ભરપૂર છે. રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો ઉપરાંત કેળવણીના અનેક પ્રશ્નોની રસમરી ચર્ચા કેળવણી ખાતાના ભણીતા અધિકારી લેખકોના તથા અભ્યાસકોના દ્વારે થયેલી છે. ઉપરાંત તેમાં તેર સુદર ચિત્રો, જુદી જુદી પરિષદોના પ્રમુખોની છબીઓ અમદાવાદના જેવા લાયક સ્થળોના ચિત્રો તથા 'અમદાવાદ ગુર્જરદેવી' પુ આચાર્ય સુદર ચિત્ર, ચિત્રોથી આખો અંક મનોહર અને આમક છે.

૩. 'સમાલોચક'ની ૧૯૧૬ ની ફાઈલ.

કુટક, રૂ. ૩.

આંધેલી પ્રતના

રૂ. ૩-૪-૦.

પોસ્ટલ જીલ્લો વધારેમાં.

ત્રણ રૂપિયામાં ગુજરાતના ભાષીતા લેખકોના ઉત્તમ લેખોનો સંગ્રહ ગુજરાતી રમનમિના 'અનેકસરિતા' અને 'વિરાટપર્વ'ના ભણીતાનાદેના સચિત્તર અવલોકનો દાસ્તગત અનેક નાની દાની વાતાઓ અને લગભગ પોલોસો સુદર ચિત્રો ગમે વધ અપાયા છે કેટલે થોડી જ નકલો બાકી છે આ ફાઈલમાં 'ગુજરાત પરિષદ' અંકનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ગયા વર્ષની ફાઈલના ગુરૂક અંગ્રેસ પરિષદ અંક સિવાય દરેકના રૂ. ૦-૬-૦ પોસ્ટલ જ સાથે છે આ લાભ વારેથી મળેના નહિ હોવાથી સાહિત્યના શોખીનેએ પાતાલિક મનીઓની કી લેઈતા આ મંદાવી વા વી, પી માનવામાં આવશે નહિ.

લખો—

વ્યવસ્થાપક 'સમાલોચક'ને પ્રિન્સિપલ, સુભાષ નં. ૨.

મીઠ કામાએ આવીને વાચન શરૂ કરના મધુ

છોટ્ટીઓ એકે ખીજ સામે નેઈરકી આગે વાચન લેવાનું હતું જ નહિ વળી આખી કનામ વાચનમા નમતી હતી ગબગબા થયો પણ મીઠ કામાએ દર અનાજથી એક છોટ્ટીને વાચના હુકમ કર્યો એટલે મધા થૂપ

વનુ વાચનની બહુ મોખીન હતી અથ સાથે એને બા લેવાટેના નહોતી ગુજાતી કે દેશે જે ચોપરી એના હાથમા આરતી તે ધરમા જાળખ ઘાટા પાગીને વાચતી હતી, તેથી એનુ વાચન ધણ મુઘર્ગી મધુ હતુ

મીઠ કામાએ એ છોટ્ટીને વાચના ઉભી કરી, મીઠ ધીમ અચખના એને થોડુ રાંચુ નાખુન થઈને એને ખીજને ઉભી કરી પડી પડકમા નામ નર્ઈ આડે આરતી નબરેથી છોટ્ટીમો ઉભી કરી તાના, પગેન મીઠીન, વોંન નીની, મારા મધા જ એવા

“નિનમ હામ” મીઠ કામાએ નામ પોમધું ગબગતી ગભ હતી તે ઉગી અને અચખના રાચના મા પુ આ શરૂ થોલી કે એક બાજુ શા આ રા અને મારી ખી પુ આ એમ દી બગટ બી ધીમેથી બોની અને પુ આજ એસ ઘાટા પાગી મોલી આ ઉપરથી છોટ્ટીઓ તમી પગી મીઠ કામાએ કહ્યુ મગ નહિ મરટ મેમી જત પાચ મા માઈનમ (મા) મને પડી રમતી રાગી આરી રમુ ક ઘાટા રાં પેરેઆર રાચી નર્ઈ મીઠ કામાના અખ ઉપ આજી રમતુ ખાણ અને તે મોલ્યા

‘ વડ જ સસ રાંચુ પાન માક વધાર મેને

આમ કરના મતા મધી ડે મીઠીની રાગી આરી મર્ઈ પડી જા. જાનને આશમ આખી તાડ કરના મીઠ કામાએ જા દસવાની અને ગમતની બે રાતો ની અને એમ મહ કવિના ગાઈ ના પાલ આવા કનામ મારી હતો

“હરે બુગોગ નદરા” એમ ધરી નીમ કામાએ સિલખનુ મેન ઉધાણુ મ. બુગોગનું પુરત પડન હતુ અને હિંદુસ્થાનના સામાન વલેનનો વિભાગ જેમા મૂખ્ય રાહરો, મખ્ય નદિયો, પસતો, મરોનરોના નામ આપેના હતા તે ખુ નો પચો હતો ખક પૂલતા આ વિભાગ નામમા જિખરનાનો નામતો જા મમાઈ હીમો જ ચનાવેના હતો પાડુ રમુ નો રાગ ના મેંથી નિના નર્ઈ રખી નાચા જે આપનુ પતુ હતુ તે ભાગ આ હતો અને વસુને લીવ જ તે ઉધાડો પડનો હતો પણ મીઠ કામાને આ રાનની ખમર નહોતી

“કુમુમ હિંદુસ્થાનની મુખ્ય નર્ઈઓ મોની જા

આખી જાસ પાગી ગલગાળી કુમમનો પાલ મીજસ મો નો પા તે પડને નમરે હતી અને વાફશમિત મારી હાનાથી બોની

“ હા જમના, નિધુ, કલપુમા, દુખા, તુગબા

‘ મમ મેટની ચાચમે ” નીમ કામાએ ક્યુ

‘ મ વા તુ હિંદુસ્થાનના પાન માન નેન

“ મને નથી આરહના ” ચોખખો જામ મચ્યો

“Next” મીસ કામાએ જગ ચીનલો કર્યું

“તીમા તય, આગકા, અન ની, પશિચરાટ, આશુ,” બીજી છોટરી બોલી

“આને તો આનડ છે” મીસ કામાએ કગામીથી કર્યું

પરંતુ ત્યાર બાદ સગરગ ઝો ગદગ નથા પ્રાતો પૂછ્યા તે તો કોઈને આનડા જ હિ નહોતો નામુએ જ જગમ આપ્યા ઘરણુ કે એણે તો શિદામા તે બંડુ પાચ માન નાર બખેન હતુ અને નમ માનન જ તે યા રહી ગયુ હતુ અને નળી ભૂગોળ તથા નળાનો એને ગોખ પણ હતો

આમને આમ નિતાળ ધટનાં નખન થયો, અને પાચ મિનિટનો ૧૮ વાગ્યો ઉતા નળા ઉતાનગા મીસ કુચ્ચટ આન્યા ઝો મોલ્યા

“મીસ કામા! દિનગીર છુકુ ડીપોગી આટેન પાસે ધણા કામમા રોકાઈ ગઈથી તમને મન કગવા આવી નખી નહિ પણુ આ નામ ગખુ છુ આ નગની બધી જ ન્યાઓ નમાગી માથે સબનાથી નર્તી હશે અને તમને કાર્ડ હરકત નહિ પડી દોય”

“ના મને કાર્ડ હરકત પડી નથી” મીસ કામાએ કર્યું “એક નધી જ ડોકરીઓ ધણી માન છે પણુ આમ કરીને એક ન્યાના મબ્બ નનન ઝો દોલ્લીયાગી તરફ માર તમાર ધ્યાન ખેંચવાનું છે હુ ધાડુ કે અબ્યાસમા પણ તે આપી કનામ કરના આમગ કે અને ઉપના નગમા એને બેમાડના હુ લનામણુ કરુ હુ”

“આઈ!” મીસ કુચ્ચટ હમીને બોલ્યા, “એરી તે ડઈ ડોકરી કે?”

“નમ કોકોર” મીસ કામાએ આનડ માટે જાગ્યા યુ અને કર્યું “૧૩! આગળ આન, તુ નળી નાત, ગડી, હોલીયાર અને ખનગ ૧૦ ડોકરી છે” વસુ આની તેનું હૃદય વડકતુ હતુ એવો તબ્બુ હમણા ના જી તુગી ખડો પણુ સાચો તો તુમ્બુ નહિ

“કાશ! નમ કોર!” આશ્વથી પ્રીત્તીપાન બોલ્યા, “એવે વસુ! આ બાનત તારો ગો ખુલામા છે?”

નમુ ગભરાઈ એનો અવાજ થયો તો પણુ હિમતથી ધીમે રહીને બોલી “આ બાનન માગ ખુનામા એ છે કે” પ્રીત્તીપાનના શરમાને જ વળગી રહીને તેણે ચલાવુ કે, “હુ તોજાની, બેગાર, ના મોરી અને નાલન છુ એવુ મીસ કામારો કહેનાનો ભપત તમને મળ્યો નહિ તેથી મીસ કામાએ ગોની ઘડાણુ કે પુલાન, ગડી, હોલીયાર અને ખનગ ૧૦ ડોકરી હુ”

આપી કનામી ડોકરીઓ ઉમે આમ આ જવાગ સાલગી રહી, અને આમાથી કાર્ડ ગલીંગ પરિણામ આનશે એમ એમને વાગ્યુ

પણુ મીસ કુચ્ચટ બનારી આપ્યુ કે તેઓ ઉપરી ચનારે મર રીતે યોગ્ય હતા કાગલ કે એક પણ મનદ બોલ્યા નીનાય, આ જવાગ ઉપર નિચાર કરવા તેઓ પોતાની ઓશીસમા વાલી ગયા

મેળીઓ માટે આશાનું એક કિરણ.

માથાનો દુખાવો, સ્વક, વાલુ, જરૂર ગેના માથાઓ, મથિયાન, ટિગેર
રોગોથી ખી હાં નિરાત થયેગ માટે

અમૃતાંજન.

(૨૭૨૨૬.)

એક રામમાણુ જાગ છે રૂઢ પનરપની નમાધી
બનાવેનુ હોવાથી સર પ્રકારના દુખપર તે ચમકારીકે
અચર કહે કે એ- રખત અનુભવ થો

કિંમત દરેક ડીનીના આઠ આના

ગાંગો મલમ

અવ અમલી ૨- વજા ખરજા પગ મા ૧૫૧ ૧૫

૧૫૧ તમા રાથી ખાતીની ના ચાલ જા ન હાર તો પના

પા ૧ મોટે એ મીની રિખત ન હાર માના

દરમજન

આ મજા તનજનથી જા મદા રાં રાલી રકતુ મધ રહે જ રવા મજાન પાન કે
વાસ મજા બાવે છે રિખત પ્રત્યક્ષ ખીના મે માના ૧૫ દુખનવાસ પાન મધ છે

અમૃતાંજન રૂપા, ૧૦૬ ત્રીય ૧૦૬, મુબાઈ.

ધરમાં વાપરવા લાયક ભરોસાદાર દવાઓ.

કોન ફોર્મ—૧-મિ, નાના માપની ૦-૦-૦

મોઘી માટની ૦-૦-૦ [ભાગ ૧/૪]

જરૂર જાનના તાર હિપર લાગુ રહે કે ૧ નન તમજુ કયા ૧૧૨
નાર હિપર છે

વિન મોદ્યુશન—પેગની મડાન ૧૨૫ રાજુજામનુ પ્રામન ૧૦૦
તથા ૩૦ ૧૦૦ નાની ગરબાનમા લોડી નુધા નામા પથા
નાપરી નકાન છે

દોનિ મો'યુરાન—રખિ માટે નાસ્ત્રીય દવા તન અતે મનતે પ્રમથ દર કે
રિખત ૨૦૦ તથા ૧૨૦ રાસરી નેલ ખાતરી ૧

દુવ પાઉડ—રોજા ઉત્તમ જન પ્રાપ્તિયુ નીમ્બસાસી ૧૫ મેદા ધાર કે
તેમ મજા જતો રહે છે ૦ ૦૪૦ તથા ૩ ૦ ૧૦ મીઓ તથા
કાચી મીઓ

એ નીનાજ હિપર રી જોગાઓ મુખિ લવા વાઈમ પોટર રીન પોટર, મરમો
પેગે સરાગ મેગની વાઓ મધ છે

આર્થોનિક ફર્મરસી, નાનુ ખીવડીગ ગીજાન, મુબાઈ.

આવે છે ! દર ગિવાઈ અમદાવાદથી મુંબઈ આવે

સ મહુણી (ઝાકા) તથા મુનાંગા.

(Spirue) સ મહુણી ઝાકા દેતની બીમારી (Diarhoea) બનીસારના આગ (Dysentery) આમ હોરીપરના બરડા (Acidity of the Stomach) અગવધિત ખાંડનાની તુલના ખાઈવળી (Jaundice) પાક મરો આખો પીચી (Puerperal fever) સ્ત્રીઓના સુવારોન-અનુવર મુના વાલીવા (Dropsy) સોન હાથે, પેટે, પા (Cirrhosis of liver) મેલુ દ મનના

પુરુષાતન પ્રાપ્તિ-અદ્યુત તાકાત.

હમરો વરમ ઉપર મુત બરિખ વતમાન બાલનાર પદોષકાની ગિમુનીઓ જે બન સમાજના બના માટે ચલણીન દતા અને દુન્યા સુખી થાય તેવા હેતુથી જેમણે શોધબોધ માં તન મન અને ધનથી મેલ પાલ ધમને બાવ ન આવે તેવી અમુક વીચે આપુરેલા આવારે મ મહુ દેવ તે મસન અગ્રણી હવાજ અનુભવમા લઇ હાથ મેલ છે જેથી આના જમાનામા ગુરુચાર્યના વીસરી ખા નસનાથી અગર સુખાઈનરેવી કુટવથી તરેહવાર સ સાંકિ આધીએથી બાવનમ જેવા રૂઢાવરેયા વીરે મે તે કાલેથી ઉત્પન્ન થયેરી કમતાકાત- મનુષ્યાની મીકા મ બેરેવી દુર ને ઠંડી કરી નાખે છે તેન માટે મે તે કારણથી ગમાવેરી રા કિ બજને પાતુ રાત્રી જાનનુઓ સતેજ કરી નમેની કમનેની ખાત્રી દુક મનુષુતાઈ માપી મરી ગરવા મનન સવન કરે છે આનો લાભ સ આગ ધી હાંકુ મનમાન પારસી વહોરા મુરે જ્યન શ્રીસ્ટી વગરે લે છે દુસામુએ અમારી પાનેથી ખાનની સવાર પાક પટેરેથી મ ગારી દેવ મ મ શરમ નહીં રાખતા સચીરનર હાંકાન વખી મોનની અમે તે ખાનની બાબતના મુગ કાસલ બરામર સમજ રૂઢચના મેલા મુજમ પત્ર બનહાર ખાન ની રાખી

કોરા (Dyspepsia) નાશી-બુખ ન વાલી (Hysteria) હીરગી મા વીરઉદર બાધી (ના બચર રોડ) જે વીચાપતમા પામ થયેરા ડોખોની સારવારથી પેમા આનરના મોપરેસાન કરાવ્યાતા પાલ સુવરી રોવ નહીં-તેના મેલો હેન બરેરી નીતે મુધારવાથી મુખાળના અમલના નાહી દુરુસમાન પારસી ગુરુચોના બરકર દરગ મોડીમેકો સરગીરુટો મેળવી મુશ્કિલ થયેરા

વૈદ્ય હરિગકર લાધારામ દિવેદી

ખાસ મુબઈના દરગીઓની સારવાર માટે દર રવી વાર સવારમા મુબઈ આવે છે અને સોમવારના સાજ મુખી મરે છે તમારા બરોડાપાક રંગી અને વીદેસી વૈદ ડોક્ટરો પામે બની દવાઓ કરાવી થા મા હો મોનરૂથી તમારા હાથ હેગ પચ્યા હોય અને તમારી શ્રીમદાદના સરગા સામનો પન તમને બચાવના અસાક છે જેવી ખાત્રી થઈ સુરી હોય તો પડીજ અમારી પાસે આવીને મરગીનુઓ વાચરો અને થાપા બંકર મેસો મુનારનાથી લોકોને મમેને ને મુગી થઈને મેલ દવાઓ આપતા ને તે બલસો ત્યારે તમે પાલ દામેર અમારીજ દવા કરાવતા લાગગો અને અમેને ખાત્રી છે માવાસ્લ વગ માટે નાસિક દવાની પ્રથમ ફીરપીના પચ્ચ શ્રીમત ગુરુચો માટે નાસિક દવાની પ્રથમ ફીર ૧૫ શ્રીગુન લાધારામ મદારોગીની નાસિક દવાની પ્રથમ ફીર ૫૦ ગરીબ નીરવાધર અને માગોને કોઇ સખી રૂદરય તરેથી ખાત્રીકેના બ દોબસત કરી આપે તો દવા મદદ આપવામા આવે છે

‘મદમસ્ત મદન મધુરસ’

મોનમુ ભેના સેવનથી તમેને બેટરો બધો ન તોર થયે કે હુદયથી અને વાળીથી તમે પોતેજ અમારી પ્રગસા મના વાગગો, કારલ કે બદેરખમરના આવી સાચી વસ્તુ કવલીનજ આવે છે આમા જેવો અરોગી અમનાર છે કે ગરદાના બમર દરો બીડી પેસાળ રેતી પટે, હાંકાકી કમ ભેગીના છુરા દરદોને નીરમુવ કરી મરીમા નવીન વન અને નવો કેસાહ બરી નીરાસ થયથી દદ ને રસમર બનારી નીન યુરાની બહે છે આમા નુકસાનકારક જેવી કે રમાસુ ગધક મારેવી થાતુ આ વોરે કુરી નીખે તેરી માઇ બીતે નથી પહુ બીમસેની કમર કમર કમુરી અગર અ બર શી લાગ સાનમુરાની વરે આપમા બારનજ દની અનેક સામી આપનારી વનરપતિઓના અનેક બોય બોના સત્તના તત્તેથી બરુર છે અરીકોઈ બતતી નથી પદર નીવગની દવાના ફાન દ એક માસપરત સેવ નથી નાખી હુદયી મુધરી બય છે ધી ર ૧૫ ત થયી જ બજતમા પરસ્પર ફાયદો થાય છે એ અમાર સત છે

વૈદ્ય હરિશકર લાધારામ દિવેદી, એફ ટી એસ.

મ મહુણી (ઝાકા રોગ) મુનાંગા અને ધાતુકૃષ્યના ખાસ વૈદ્ય.

મુબઈ મા તપાસા સમિય દાવારીમા દર રવી વાર તથા મોમવારે સવાર ૬ થી ૧૨ અને સાંજના ૪ થી ૮ મુખી દાખ થયે ત્યારે બાદ અમદાવાદની મેલાય થયે

પત્રકેવાર મીચેના મીરામો કરેલો અમદાવાદ, ડોહીવાડાની પોત

જનતાન.

જનતાન—ઉલટીને તરત જ બંધ કરે છે.

જનતાન—પાચનગતિ માટે અકસીંગ છે.

જનતાન—ગતિ માટે એના જેવી એક પણ ચીજ નથી.

આખો વખત ખો ખો દરનારાઓએ જનતાનનો તરત જ ઉપયોગ કરવો.

દિવ્યાની સુસાફરી કરનારા ફ્રેક માણસો ત હુન્દતી માટે જનતાન પાસે રાખે છે.

જનતાન—ગાનાગઓ અને હાતાલ કરનારાઓ પોતાના કંઠને માટે જનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે

જનતાનની નત ન એક બે ગોળીઓ પાનમા પાનાથી પાનનો અગળ્ય રવાદ આવે છે ને મ્હોમાથી દુર્ગંધ દૂર કરવા માટે જનતાન તાપનની ખાસ લતામણ કરામા આવે છે

જનતાનનું એક પડીકું આજે જ ખરીદો.

કીમત ૪૫૫ ગોળી ફ્રેન્ચી સાથે ૫

૧૧૦-ગોળી દીનની ૫૫ સાથે ૦-૪-૦

૨૫-ગોળીનું પડીકું કી ૦-૧-૦

મોલ એજન્ટસ—જનતાન એજન્ટી,

(૭ નાર નોખલ)

જુમામગજી, મુબરક,

રેડ આબરુદ્દાન વેપારીઓ જનતાન વેચે છે

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજેરી તુટી !

એક મહીના ઉપર દેવસાલીની લગ્નકી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજેરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કાગિગે ત્રણ તીજેરી અડધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સપ્તળી ગદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજેરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજેરીઓનું જોડકામ કંઈતે રેવીટ યા ચક્રથી કરવામાં આવે તો આવી ગતે તીજેરીઓ તોડી ગકાય હાલની મુધારેલો ગત મુજબ અગતનું જોડકામ લોખંડને વીજળીથી તાત્રીને કરવામાં આવે છે અને આજુ કામ આખા હિંદુતાનમાં કંઈતે ગોદરેજના કારખાનામાં થાય છે.

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુખાઈ.

હું પાતે

અતે આપણા આર્યાવર્તની મરે જહેનો

એક જ મીઠાઈ

પસદ ફગીએ છીએ

અને તે

“ગોવિન્દજી” ની જ છે.

તમે ના આખી હોય તો આજે જ મગાનો

ગોવિન્દજી વસનજી,

ચીરામજન-મારગેડ, મુબાઈ

ટેલીફોન નં. ૧૬૫૬.

સુધારક

૧૯૨૮, ૬ - ૧ ૧૯૨૯

Great Britain's Task

"Great Britain has done well by India but her work is by no means finished. Remember India is a country of infinite possibilities and the widest range of interests and of activities peopled by millions of people to whom love of their country is something more imaginative even more religious than anywhere else in the world. Our task it seems to me is to set ourselves so to perfect the institution for the perfection of their ideals as to give them the opportunities which with our help they have won and are winning and which they demand now from us as fellow-fighters in the struggle for our existence and for the overthrow of our common enemy.

—Montagu

પૃષ્ઠ ૨૨૩

૨૩
૬ મી

હું પોતે
અને આપણા આચાર્યવર્તની સર્વે બહેનો
એક જ મીઠાઈ
પસંદ કરીએ છીએ
અને તે

“ગોવિન્દજી” ની જ છે.

તમે ના નાખી હોય તો આજે જ મંગાવો.

ગોવિન્દજી વ-

સી-ગમલ-આરેડ, મુંબઈ.

ટેલીફોન નં. ૧૬૫.

Great Britain's Task

"Great Britain has done well by India but her work is by no means finished. Remember India is a country of infinite possibilities and the widest range of interests and of activities peopled by millions of people to whom love of their country is something more imaginative even more religious than anywhere else in the world. Our task it seems to me is to set ourselves so to perfect the institution for the perfection of their ideals as to give them the opportunities which with our help they have won and are winning and which they demand now from us as fellow-fighters in the struggle for our existence and for the overthrow of our common enemy

—Montagu

पुस्तक
२२३

अ. ३
८ भा.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુની

ગોપાલદાસ બરકીવાલા

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ.

મોઘા મગાલા અને ૨૨૨૭ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો માગવાની સલામત કન્યાઓ આવેલે.

બદામની બરકી

પીરતાની બરકી

ખાના કા પેજ

ખાનાના લુખરા

ગાયત્રી પાક

ખામુડી

શીખડ

ગગન વગેરે

૧૫૫૫ માતના

મુતરની

હાના

વેનીયા ગુલાબ

ઓરે જ વીગેરે

સુકા હાના

૧૨૮ માતના

અરરણીના લાકુ

ખુદીના લાકુ

જાની મેચુ

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

પંકાચલા, પુરાણા અને પ્રત્યક્ષ મળીન

પોલીશની ગરબાત કુનાર

અને આ ધ્યાને એ કેમનેબધ ધ્યાની મપાળીપ લાનના

ઝવેરી કાનજ માલજ

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાયોનીયર

હજી પણ કંઈ નથી કૃતિઓ,

નવા ધાર, નવા મારગ અને નવા ન્યનમરો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

અને ધધારી તરફી તરફી નેજા તો

જરૂર જ મોહરો !

પરિણામે અમને ખટાયા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આને આવો કે જાણે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન ।

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

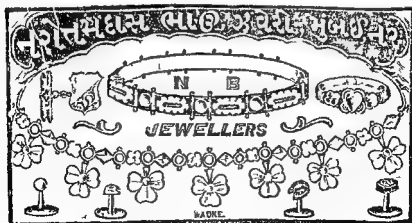
બનાવનાર ને વેચનાર.

નં. ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

નવો શૃંગાર ।

નવો વૈભવ ।

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના બનાવનાર
અને વેચનાર.

બહાર મામના ઓફિસ વાણ નં. ૧૧ પી થી મોહનલાલ જાનરો

નં. ૨૨૦-૨૨ શેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ

જુનો અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ બ્રધર્સ.

૨૦૬, રોપ મેમ્બર ઍડ, મુબાઈ.

તાજુ મિરનાયુ " Muffchain-Bombay " ટેરિમિન ન, ૧૭૪

મુચના—આ મામિનુ નામ જાગારી અમારુ જુલોમ મ ગાવો

શરીરની સુંદરતા.

શરીરની સુંદરતા શુદ્ધ પોટી અને શુદ્ધ રિતમા મમાએતી છે અને લોરી
અને નિયંત્રી શુદ્ધતા

મદનમજરી ગોળીઓ

મા જ સમાએતી છે આ ગોળીઓ લોકી અને નિયંત્રિકાગના તમામ હરદો
સુધારી, લીના પડેના અન્યવોને દર અને મજલુન મનાવે છે સ્વપ્નદોષ નાશુ
કરી કાન્તિમા કાઠિ ઔર જ વવાગે કરે છે તેના ઘોટી મુદનના મેવનથી માખસ
તન્દુરત, સુ ર, અને હજુપુષ બો છે કી ગોળી ૪૦ નો ૩ એ

રાજપ્રેમ નારાયણ કેંગવજી

હુડ ઓફીસ-જામનગર-કાઠિયાવાડ.

આન્ય ઓફીસ, કાવળાદવીરોડ-મુબાઈ.

૨૦ વચ્ચની જુની દુકાન,
હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજ મલ લલ્લુભાઈની કું.

હમારે ત્યા કોમ્પ્લેક્સ ભતના મેળી તથા નાની સાઈઝના ટીરાઓ તથા મેળી માણેક પાના વિગેરે ઝવેરાત છુમ્મ તથા જથ્થાબંધ મળશે હાથની ચાનુ ફૂરાનતુ ગાંધીપાત્ર ભતતુ ઝવેરાત તથા સોના ચાનીના દાગી નાચો તૈયાર તેમજ ઓર-થી બનાવી આપવામા આવશે હમો માથની આકાશી મી આપીશું તેમ જ ઝવેરાતના દા ટીપાતુ મીરેર ફગી આપીશું

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની સામે,
મુંબઈ.

ટેલીફોન

૧ ૨૨૩૬

ટેલીગ્રાફ એડરેસ

Calmness,

Bombay

અનંગવિષ

આજ સુધી હાજરો નાવેનો તમે વાચ્યા હશે એમા સંસ્કારના વ્યાવહારિક પ્રસંગના વાપુનો હશે પરંતુ વિધવાવિવાહ એવા એ પ્રસંગ માટે આજકાર થયેલી ચર્ચા ચાલે છે જુના જમાના અને જુના વિચારવાળાઓ વિધવાવિવાહને નિંદે છે જ્યારે સુધરેલા વિચારના અને નવા વિચારના મનુષ્યો તેના બાદર કંઈ કે બને પક્ષની દલીલો એવી તો સુદૃઢ હોય છે કે ગયાપોયા હવેનો મનુષ્ય જ્યારે સુધારવાવાળા વિચારો વાચે છે ત્યારે વિધવાવિવાહનો ગાદર મેરે છે અને જુના વિચારવાળાની દલીલો સાંજશે છે ત્યારે તેમના પક્ષમા બળી નય છે આ બધામાથી બચવું હોય, ખરું સહનય સમજવું હોય વિધવાવિવાહ જેટલે અરો સુખકારક કે દુઃખકારક નીવડે છે તે જાણવું હોય પ્રેમની ખરી વ્યાખ્યા શીખની દોષ સત્કારના અગત્યવાળા પ્રસંગની જુલુ ઉકેલવી હોય અમત સાથે વાન મેગેનું હાથ વાચનનો સંકુપરોગ મ્લો હોય અને તુધારાના તેમ જ જુના વિચારમાના જોઈ પણ એકમા ઉચ્ચર ચલુ દોષ તમારા હૃદયની મુકામલુ તેની બાબતમા દાગી મેળી હોવા તો છે મુદર ચિત્રોથી હૃદયબોલ વિતાર સામાકાર કરાવનાર આ અનંગવિષ ચાને અમુતમય જહર જરૂર ચાચો એવું નામ જ એના કાર્યની મામી આપે છે વિધવાવિવાહના વિરોધીઓના ખાસ બવામજી છે, તેમ જ વિધવાવિવાહના મુજબાચીઓને માં ખાસ અમમ્મ તક છે સર્વે ન ટીવા પુસ્તક વેચકાગ્રસનોને ત્યાથી મળશે

કિ મન રૂપિઆ બે-પૌન્ટેજ જુદુ,

यस्मिन् वशे हि यो जात तज्ज तस्यौषधं हितम् ।

स्वદેशीनां आयुष्यं च दृग्गानी भाटी भेदा છે.

શુભકારક, ક્રિયાત અને શાસ્ત્રોક્ત દવાઓ પૂર્ણ સરવ અને શુદ્ધિ જળવાઈ
હે તેના સમાચોથી, ઉત્તમ, નાજ અને ખરી વનઘનિમાથી તૈયાર કરનાર

ઝંડૂ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ.

એવફીન્સ્ટન રોડ, મુબાઈ.

અમારી દવાઓની ખાતરી રહેશે અને કાલેજોએ વાપરીત કરેલી છે
માની કેટલીએક જેની કે —

વાસાવેદ્ય ખાસી નથા અને માટે ઉત્તમ	1	સ્તનની ડી ૩	૦-૧૦-૦
બૃહત્ મન્નિયા દવાય રક્તશુદ્ધિ માટે અકગીર	1	, , 3	૧-૦-૦
આરોગ્યવધની રસ ન ૧ લીપરના વ્યાધિ માટે	૧	તેનાની , 3	૦-૦-૦
વસત કુસુમાકર મુઠુ માટે		, , ,	૦-૨૫-૦-૦

મુબાઈની ડીપો —

ગૂર્ના મહાજન નાડી,
કાળકાદિની રોડ.

મતા ગામ માટે —

ઝંડૂ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ,
એવફીન્સ્ટન રોડ, મુબાઈ.

ટેલીફોન નં ૨૧૦૮

ટેલીફોન નં ૨૨૦૮

સમાલોચક.

અનુદ્યગકર વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસને ચંદ્ર વાદ્યય તપ ઉચ્યતે ॥ મ મી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૨ મુ.]

ઓગસ્ટ ૬. મ. ૧૯૨૭.

[અંક ૮ માં.

તરી—૧. અબાવાવ બુવાખીનમ બની, બી. એ.

૨. ચન્દ્રગક નર્મદાગક પડ્યા, બી. એ., એસએવ, બી.

મકાગક—૨ા. રમણીયરામ ગોનદ્દેનગમ ત્રિપાઠી.

નિપયાનુક્રમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ

૧. ગુજરાતમા રાજકીય બાદતિ

૨ા. માસુખવાન આત્મારામ મારટ, બી એ, એનએન બી,

૪૦૩

૨. ભાઈ અણ્ણતરામ [પાચ વિત્રો માથે તેમણ સશ્વિમ છવનચિન]

૨ા. ચન્દ્રગક નર્મદાગક પડ્યા, બી એ, એનએન બી

૪૦૮

૩. કળાવણીનુ આહારમ્ય

૨ા. પદ્મભામ હુરિત નાબા

૮૧૮

૪. હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન કતિહાસના નાધનો

૨ા. હસમનગન હુરિવાન મુવ,

૪૨૮

૫. મુબાઈ ઈલાકાની ખુલી કેળવણી પરિપદ.

૨ા. હુમિદ્દભાઈ વિલુભાઈ દિવેગિઆ, એમ એ, એનએન બી , ,

૪૦૭

૬. હુમાઈ છવનમાવ્ય કાવ્ય

૨ા. કનુભાઈ અચાભાઈ દેસાઈ, એન એમ એવ (નેશનન)

૪૨૨

૭. કાલેજઅન (આનુ વાતા)

૨ા. બોલીંગ્ગન નતનનાન દિવેગિઆ, બી એ

૪૪૩

૮. વર્તમાન ગર્ચા

૧. મિ. ઓરિટા ચન્દ્રગકનનુ ગા. ભાષુ

૨. મિ. મોન્ટેગુ હિન્દી પ્રધા. તરિ નિયોમ

૩. આપતી કોમેસનુ પ્રમુખ

૨ા. ચન્દ્રગક નર્મદાગક પડ્યા બી એ, એનએન બી

૪૫૧

૯. ૨૧. ૨ા. ગગાગક મજિરાક વૈધાવ. [તેમની બી સાથે]

૨ા. હિમતનાન ગણેશ અબગિઆ, એમ એ એનએન બી

૪૫૫

૧૦. ચન્દ્રગક પહેલી ગુજરાત કળવાળી પરિપદનો અહેવાલ

૪૫૭

વાર્ષિક લવાજમ રૂપીઆ ત્રણ, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂપીઆ પોણાચાર.

આ લવાજમ શરૂઆતમા જ લેનામા આવે છે

ચુનીય.

પુસ્તક ૨૨ મું]

ઓગસ્ટ ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૮.

ગુજરાતમાં રાજકીય જાગૃતિ.

લેખક - રા. અનુભવલાલ વ્યાતમાગમ માસ્ટર, પી એ, એલએન પી
ભાગતવર્ષના રાજકીય ઇતિહાસમા ૧૯૧૮ ના ડીએમ્બર મામમા વખતેની ભરાયેલી ઈન્ડિયન નેશનન કોંગ્રેસ હમેશને માટે સ્મરણીય રહેશે હિન્દને સ્વરાજ્ય મળવું જોઈએ તેની નિશ્ચિત સ્વરૂપમા માગણી તે કોંગ્રેસમા કરવામા આવી હતી, અને સ્વરાજ્યના પ્રથમ પગથીયા તરીકે લડાઈના અન્તે હિન્દના રાજ્યતત્ત્વમા થું થું સુધાગ કરવાની જરૂર છે તેની એક યોજના કોંગ્રેસે તથા મોરારજી લીંગે એકમતે ધડી કઢાડી હતી, એટલું જ નહિ પણ આ દેશના સદ્ભાવે ૩૧ વર્ષના પાકા અનુભવ પછી રાજકીય ચેતન સર્વ દિશામા પ્રસારે તથા હિન્દની સ્વરાજ્યની માગણી વિશે લોકમત સગીન રીતે ફેળવાય તે માટે કોંગ્રેસે ડિસ્ટ્રિક્ટ કોંગ્રેસ કમીટીઓ, હોમરૂન લીગો અને અન્ય રાજદ્વારી સંસ્થાઓને આપ્યું વડ સ્વરાજ્યની માગણી જનસમાજને સમજાવવાની તથા તે વિશે તેઓને મત ફેળવવાની આજ્ઞા કીધી હતી આ દરમિયાન જેટલો દીર્ઘદષ્ટિવાળો હતો તેટલો જ સ્વરાજ્યની લડતને સગીન પાયાપર મૂકનારો હતો કોંગ્રેસના આ દરમિયાનને માન આપી, હોમરૂન લીગોએ સ્વરાજ્યની યોજના સમન્ધી લોકમત ફેળવવાની પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી હતી, તે માટે ખરેખર તેઓને ધન્યવાદ ધટે છે.

૧૯૧૬ ની આખરે કોંગ્રેસે અને લીગે સ્વરાજ્યની યોજના ધડી કઢાડી ત્યાર પછી હિન્દનું રાજકીય વ્યોમ અનેક અગ્રોથી ઊંચાવા માણ્યું એક પાસથી ૧૯૧૭ ની રાષ્ટ્રાત્મક ઈમ્પીરિયન વોર કોન્ફરન્સમા હિન્દના નિયુક્ત કરેલા પ્રતિનિધિઓએ પોતાના વતન તથા વિચારથી હિન્દનું ગૌરવ વધાર્યું અને ઈંગ્લાન્ડના મ્વાનઅયમેથી પ્રધાનોએ હિન્દની અભિયાપાઓ તથા માગણીઓ પ્રતિ સમજાવનાર આજ્ઞાજનક વચનો ઉચ્ચારવા માજા બ્રીટનના વડા પ્રધાન લોર્ડ ડલ્હાઈએ પોતાના લાપલુમા જળાનુ કે હવે તો હિન્દ "equal partner of the Empire" થવાને લાયક છે બીજી પાસથી સ્વરાજ્યની યોજના વિશે લોક-

મત કેળવવાની પ્રવૃત્તિઓ દોમર નીગોએ વેગબર ગરબી અને તેના આ માડપ મીમી બીમેન્ડે સ્વરાજ્યો નદેલ તમે ઉદ્યે પ્લોચાડવાને પોતા ॥ પત્ર “ન્યુ ઈન્ડિયા”મા પ્રોત્સાહ લેખમાળા રાક કીની અસાયક દિન્દ સાચામય બધુ તેનુ ગજબીય જીવન નૂનન ચેતનય પ્રકાસ ॥ વાન્યુ સ્વરાજ્યનો ઉદ્ધોષ દેડના મર્વ બાગોમાં નિગદિન મબળાના માગ્યો સ્વગ જ્યનુ પ્રો સાદક સનીન ગટે ગટે ગવાના લાન્યુ સ્વગજ્યની માગણી માત્ર મડીબર લોકાન માગણી છે એ સ્વાર્થી આગેષ બોગે છે એમ દેમે ગામીન કર્યુ એક પામથી ક્ષીટનના પ્રાનોને દિન્દની બ્યાજબી માગણીઓ પ્રનિનો સમમાન અને બીજ પામથી આ ગેમા આવેનુ ન ચેતન તથા દિન્દી પ્રજાને ફેટી નની દિમ્બનભરી ગાણી-આ મર્થી ન્યુરોક્કીના કણુતર ખાનાઓ ખળમળા ઉઠ્યા અને દિન્દ પોતાના દકની માગણીઓને મૂક ક્ષીટનની માન્ય ગ્રેમી પ્રજાને પ્લોચાડે તે પૂરે તેની વાણી અને તેટલી ગીતે નધ કરાના પ્રપામે ન્યુરોક્કીએ રાક કર્યા દિન્દની સ્વરાજ્યની માગણીને વ્યવસ્થાપૂર્ક દાની દેવાના પગનાઓ એક પગીએ લેવાના માથા માઈકન ઓ દાયકે તેનુ મગનાય-પુ (૧) કર્યુ ॥ તો પેનન્ડે દિન્દની મોર્ષ આશાઓને નષ્ટ કરનારી તથા સ્વરાજ્યની માગણી અવ્યવહાર દર્શાવનાર દોન ઉગીની ંડી દવામાં ભેગથી વગાડ્યુ અને તેના પશ્ચિમે ભારતમાતાની અનન્ય ગ્રેમથી મેરા દરનારી વિદુથી સત્તારી બીસેન્ડને ડિફિન્સ ઓફ ઇડિયા ઍક્ટની રૂએ નજરકેદ કરી ॥ તેની વાણી બધ કરી, તેના લેખો બધ થયા, તેનુ દર્શન બધ કર્યુ પરન્તુ તેના આ સામે દિન્દના આત્માને આપેનો અમૃત્ય સંદેશ જેવો ને-તેવો રલો ॥ ડિફિન્સ ઓફ ઈન્ડિયા ઍક્ટ સ્વગ જ્યના સંદેશને નજર કેદ કરી શક્યો નહિ ॥ એક બાલુથી દોમર નીમના મુખ્ય નેતાને નજરકે કીધો અને બીજ બાલુથી દિન્દના લાવિની ઉજ્જવલ આશાકપ વિઘાઈઓને રાજબીય જીવનથી, ગાજકીય સલાઓવી, રાજકીય વિચારોથી દૂર રાખનારા બધનો વધારે સખ્ત બનાવ્યા લોડ પેન્ટેન્ડની સગરના સગજ્યનો પ્રતિષ્ઠનિ લોડ વિર્ધીજનની સરકારે આપ્યો ॥ નોંડે રોનાડોએ તથા સર જેમ્સ મેરડને સ્વરાજ્યનુ મદિર દૂર દૂર-મુદૂર-અનિદૂર છે અને ત્યા પ્લોચવાનો માર્ગ થણો નિકટ છે, એમ જણાવી લોડ પેન્ટેન્ડની ધમખીને ચોડી ધાળી મોગી બનાવી પરન્તુ દેશના સર્વ ભાગોમા દિન્દની સ્વરાજ્યની માગણી સામે ન્યુરોક્કીની વગલરી લડત શરૂ થઈ ચૂકી ॥ ડિફિન્સ ઓફ ઇડિયા ઍક્ટ સરકારનો શબ્દો ॥ ક્ષીટનને વફાદાર, ક્ષીટનના રાનુઓ સામે સખ્ત પોઠાર કરનાર, માત્રાન્યને સર્વ રીતે મદદ કરવાનો દિન્દને ઉપદેશ આપનાર સત્તારી નજરકે ॥ કોઈએ સલાઓ બધ કરી, કોઈએ અમાના રીપોર્ટો જાપવાની મના કરી, કોઈએ સમામા હાજર રહેનારા દેસલકતોની ખબર લીધી ॥ અને આ સવળુ સગજ્યુ દિન્દના રાયદાની રૂએ કર્યુ ॥

દેસની આ ગબીર રાજકીય સ્થિતિએ નેતાઓનુ ગબીર ખાન ખેર્યુ અને તે સામે સર્વ ટેકાણેથી સખ્ત પોઠાર થયો ॥ પણ તેની અસર ન્યુરોક્કીપર કઈ પણ થઈ નહિ ॥ એ તેઓએ દિન્દો સર ક્ષીટનની પ્રજાને પ્લોચે નહિ તેવા પ્રથલો જ્વરી રાખ્યા અને દોમર ન પ્રનિ પોતાની

સખ્ત નાપમણી દ્વારા પતિ મ નમોદન માનનીયા જેના કર ન દેતમન દેશના ગાં ભાનોમા કરના માયા અને તેણે દિ- ૧૧ રાજીય છાનની નાક તપામી, યિનિ અનિગમ ગની ડે, એમ જણા યુ દિ-ના છાનમા અખીતો પ્રમગ આ યા છે—દિ-૦ કમોગીમાની પમાન યાય છે એ એન રેલમન હવને પેલ્યાયો ડાદન પદનિથી પા અનુપમ દનાની રનરાજ્યની યોજનાને વળગી ગેહાની જર છે એવો પ્રો નાદક ઉપદેશ મ્યજે રથજે મ્યો પ્રશ એટનો જ છે કે દિ-૦ મ્યુગોક્કનીના હાથમા જે સત્તા છે તેમાની કેટલીક પોતાના પુત્રોને અપાવના માગે કે મ્યુગોક્કનીના પાટ છે દિ-૦ પોતાની માગ ધીને હમી નાખનારા જે પ્રયત્નો મ્યુગોક્કનીએ વ્યવસ્થાપૂરક આ યા છે તેથી હિમ્મત હારી અવાચક મનરો કે સ્વગ- જ્યની માગણીમા પૂ તી ત્રદા રાખા તેો માટે દનાપૂરક અત લડન અનામો આ અખીના પ્રમગ ઉપર દિ-૦ જેનુ આગિય લખરજે તેનુ મગજન તેને મગજે

દિ-૦ની આવી બારીક રાજીય સ્થિતિ અવડોમી તથા ડા-એસે પોતે ધડી વહાટેની યોજના મિમે લોકમન દેશનાના આપેના રમાનને માન આપી મુમાર્ઠના હામરન લીડે ગુજરાતના જૂ. જૂ. રાટેગમા ઉપુદેશન મોની લાના રાજકીય છાનમા નનુ એનન લાવનાના શુભ પ્રયામ આના છે આવી રીતે સદરે રહર ઉપુદેશ મોમનવામા લીગના પ્રા મુખ્ય ઉદ્દેશો છે પ્રથમ તો ગુજરાતમા એવો એક પા માણુમ કે સ્ત્રી એના નરિ રટેવા બેઠએ કે જેને હાનની રાજીય સ્થિતિની અથી માહિતી નહિ તાય આ ઉદેશ પા પાડાને માટે ફરેય જામતાર વખાઓ પામે ભાનજો અપાવે છે બીજો ઉદેશ એ છે કે દેશ મ્યજે હોમરન લીગની શાખા મ્યાપી નોધના રાજીય ઉત્સાહને તથા છાનને મ્યાપી અરુપ આપનુ નીજે ઉદેશ એ છે કે જોએ ધડી કહાડેની યોજના મિમે લોકમન દેશવો અને તેમ કરનાને માટે તે તે સ્થજે વ્યાખ્યાનમાગાની જોમણુ ઢરની, એક સાર પુસ્તમનય તથા એક કો રીડિંગ રૂમ હાનના તથા રાજકીય ત્રિયોની અથી માહિતી આપનાને મટિ અધ્યામનગે ખોનના કાયેસર પદનિથી પણ દનાથી મુમાર્ઠના હોમરન લીગે ગુજરાતમા આ ડાન ઢર વાનો નિશ્ચ કયો છે હોમરન લીગના હાનના કાર્યકર્તાઓ મમજે છે કે તેઓના ઢરના દિ-૦ માતાની મેવામા નહ મ્યેવા રા ન્યદારી નેતાઓ આ કાર્યને માટે વધારે નાય- છે અત્યાર સુધી તેઓએ જે કાર્ય કર્યું છે તે માટે હમાક હદય ઉપકારવય છે પરતુ દિ-૦ના રાજકીય છાનના આ આપીના પ્રમગે તેઓનુ મીન હમને સાને છે હમને તો કોએમના કરમાન મૂળ્ય અવાજ્યની યોજના મિમે વોડમત રેગવવાનો હમારો ધર્મ છે હમારા નેતાઓ એ કામ કરવા પ્હાર પડતા હોય તો હમે ખુલીથી તેમને પચને તેમની પાળા આનશુ પરતુ તેઓનો તેમ નહિ કરનાનો કરાન હમે-તેઓના મીન ઉપરથી હમને તેનુ લાગે છે-તો હમે તો હાથમા લીધેલુ કાય દિમ્મનથી ક્યાં જઈશુ, અને તેઓ તરફથી માન આવીવાંતી જ આશા રાખુ. આવી રીતે અત્યારસુધીમા હોમરન લીગે ગુજરાતમા જે કાર્ય કર્યું છે તેની હુકી માહિતી નીચે આપી આ લેખ બધ કરીનુ

સુરત —

તા ૧૫ મી મુબારકના સુરત ખાતે મી હોર્નિંગન, મી જમનાદાસ દ્વારકાદાસ, ટોમરૂવ લીગના બુદ્ધિગાવી અને વ્યવસ્થા કરવામાં કુશળ મત્રી મી બેન્ડર, મી વિલાકર અને મી દેવભાપુકર—આ સર્વનું ડેપુટેશન ગયું હતું તેઓ સુરતના નેતાઓને મળ્યા હતા એક પુરોગમ્ય મત્તામાં હાનની સ્થિતિ તેઓને સમજાવી હતી સાંજના “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર મી વિલાકર, મી જમનાદાસ તથા મી હોર્નિંગન બોલ્યા હતા સભામાં લગભગ ૧૦૦૦ પુરોગામી તથા ૧૦૦ સ્ત્રીઓ હાજર હતા હોમરૂવ લીગમાં ના ૧૦૦ સભાસદો દાખલ થયા હતા. પુરતકાનય તથા ફ્રી ટ્રીડિંગમ વધારે વ્યવસ્થિત બનાવ્યા હતા તથા અભ્યાસવર્ગો બોલવાની ગોઠવણ કરી હતી બેંકોનો ઉત્સાહ ઘણો હતો.

ભરૂચ —

ગેક રતનસી, ધરમસી હોમરૂવ લીગના અતિ ઉત્સાહી પ્રોવિન્શીયલ સેક્રેટરી મી ચન્દ્રશકર પડ્યા, મી કનૈયાલાલ મુનવી તથા મી મનસુખનાથ ભારતર-એમનું એક ડેપુટેશન તા ૧૫ મીના ભરૂચ ગયું હતું મી કનૈયાલાલ મુનવીને ત્યાં રોક રતનસીના માનમાં ચાહપાર્ટી કરવામાં આવી હતી અમનદાર વગની ઈન્ડિયા ન હોવા છતાં ત્યાંના નેતાઓ આ પાર્ટીમાં આવ્યા હતા તેમની અનેક મુશ્કેલીઓ તથા શકાઓ ડેપુટેશને દૂર કરી હતી સાંજના દાદાભાઈ હોંવમાં “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર મી ભારતર, મી મુનવી તથા મી પડ્યાએ અસરકારક ભાષણ કર્યાં હતા લગભગ ૫૦૦ પુરોગામી હાજર હતા હોંવ ન્હાનો હોનાયી બીજા બેંકોને આવી જવું પડ્યું હતું સર નાપુરુશ હોંવ દરેક સાર્વજનિક કામને માટે બાધવામાં આવેલો હોવા ડના મળ્યો નહિ હતો સભામાં ઘણો જ ઉત્સાહ હતો અને ઘણા પુરોગામી હોમરૂવ લીગમાં જ સભામાં દાખલ થયા હતા લાઇબ્રેરી અને અભ્યાસવર્ગોની ગોઠવણ પણ કરી હતી.

નડિયાદ —

તા ૧૮ મીએ મી ચન્દ્રશકર નડિયાદમાં લગભગ ૧૨૦૦ માણસ સમક્ષ રા બુદ્ધેશકર ગિરધરવાના પ્રમુખપદ નીચે અમનદારોની હાજરીમાં “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર એક અતિ પ્રેત્સાહક અને જવાબદાર ભાષણ આપ્યું હતું અને તેને પરિણામે ૧૦૦ નવા સભાસદો હોમરૂવ લીગમાં જોડાયા હતા.

ગોધરા —

તા ૨૧ મી બુવાઈના સવારના ટોમરૂવ લીગના મત્રી મી બેન્ડર, મી ચન્દ્રશકર તથા મી મનસુખનાથ ભારતર ગોધરા આવી પહોંચ્યા હતા મી દાસુખભાઈ વખાની આંશીસમાં ત્યાંના નેતાઓ બેગા થયા હતા તેઓને હાનની સ્થિતિ સમજાવી હતી અને હોમરૂવ લીગની ત્યાં સ્થાપના કરી હતી સાંજના ડેપુટી પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટની હાજરીમાં લગભગ ૫૦૦ પુરોગામી સમક્ષ—જેમાં લગભગ ૫૦ મુસનમાનો હતા—મી ભારતર તથા મી પડ્યા “હાનની રાજકીય સ્થિતિ” ઉપર બોલ્યા હતા મી પડ્યાનું ભાષણ એટલું બધું તો પ્રેત્સાહક અને

અંની બેસેન્ટનું જીનનચિત્ર ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ કંપની મુબાઈ

જવાબદાર હતું કે તરત જ સભામાં જ ૧૫ માણસો હોમરૂન લીગમાં દાખલ થયા હતા. લાર્ડ એરી તથા અધ્યાસવર્ગેની જોડવણી કરવાનું કામ ત્યાંના એક ઉત્સાહી નેતા મી વામનરાવ મુકાદમને સોંપવામાં આવ્યું છે. ડેપુટીશનની મુલાકાતથી ત્યાંના રાજકીય જીવનમાં કેઈકે નવો જ વેગ આવ્યો હતો.

અમદાવાદ —

તા ૨૨ મીની સનારના મેડ રતનસી ધરમમી, મી જમનાલાલ દ્વારકાદાસ, મી મેન્કર, મી ચન્દ્રસેકર પટ્ટા, મી મનમુખનાન માસ્તર અમદાવાદ આવ્યા હતા. તેમને રેલેશન-ઉપર રોક અખાતાન સારાભાઈ, મી જીવનનાન દેસાઈ, મી મગનભાઈ પટેલ રિગેરે અમદાવાદના નેતાઓએ આવકાર આપ્યો હતો. બપોરના મેડ અખાતાન સારાભાઈને ગૃહે અમદાવાદના નેતાઓને બેનારવામાં આવ્યા હતા અને ડેપુટીશનના સભાસદો સાથે તેઓએ હાલની સ્થિતિ વિશે વાતચીત કરી હતી. સાંજના આનન્દજીવન થીયેટરમાં એક ગજવર સભા ભરાઈ હતી—જગમગ ૨૦૦૦ માણસોની સંખ્યામાં ત્યાંની પ્રતિષ્ઠિત સભાગીઓએ હાજરી આપી હતી. સભાનું પ્રમુખસ્થાન ત્યાંના જાણીતા શહેરીશ મ ગમણભાઈ મહિપતરામે લીધું હતું. મી માસ્તરે, મી ચન્દ્રસેકરે તથા મી જમનાામે અસરકારક ભાષણો કર્યા હતા. શેર મગનદાસ ગિંધરદાસ જેવા ત્યાંના મુખ્ય શહેરી અને મોટા મીનમાનકે તેઓનો આભાર માનતા હોમરૂન લીગમાં જોડાવાને ઓતાજનને વિનંતિ કરી હતી. પ્રમુખે પણ અસરકારક ભાષણ કર્યું હતું, અને ચરકાગી હાનની રાજ્યનીતિને વખોડી કહાડી હતી. વેકેમાં ઉત્સાહ ધસો હતો. જગમગ ૧૦૦ નવા સભાસદો જોડયા હતા.

હોમરૂન લીગે આ પ્રભાસે દેવાથી, વ્યવસ્થાપૂર્વક પોતાનું કામ શરૂ કરીશું છે અને ગુજરાતમાં ગૃહે ગૃહે સ્વગમનનો સંદેશ પહોંચાવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. ગુજરાતમાં જાગૃતિ આવી છે. દિવંદના અણીના પ્રમગમાં ગુજરાત પોતાનું ગૌરવ જાગરતે તથા તેના રાજકીય જીવનના એનનમાં પોતાના એનનનો ફાગો આપશે, એવી આશા છે.

ભાઈ રણજિતરામ.

લેખક — રા ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, બી એ, એનએચ બી

૧.

આશુખ.

ભાઈ રણજિતરામ સમન્વી હું શુ લખુ અને શુ ન લખુ ? મહાનથી અને મિહાનથી તટસ્થ પરીશ્રમની પણ તટસ્થતા નેહનો પક્ષપાત લેખની દે છે મ્હે ગુજરાતના અને પ્રમિલ પુસ્તકોના જીવનચરિત્રો લખ્યા છે, અને તે મહારાથી બની શકે તેટલી સમલાનભરી તટસ્થતાથી, ભાઈ રણજિતરામના સખન્ધમા પણ મહાગથી બનશે તેટલી તટસ્થતા સાચવવા હું પ્રયાત્ન કરીશ તથાપિ હું પૂરેપૂરી તટસ્થતા બળથી રાખીશ કે કેમ, ગુદ સ્નેહની મમળ જીર્મિ પરમ્પરાને હું સયમમા રાખી શકીશ કે કેમ એની મ્હને મ્હેન ન કા રહે છે તેટલા માટે હું ગુજરાતના વાચકમને નમ્ર પ્રાર્થના કરું છું કે જે ગુદ મ્હેનનો પક્ષપાત લેને કાત ય લાગતો હોય તો સ્નેહપ્રાનપથી હું તટસ્ત મટી પક્ષસ્થ થઈ જતો લાગુ તારે ઉદારતાથી મ્હેને તે નભારી લે :

ભાઈ રણજિતરામ ગુજરાતના અનેક અગ્રેયર નિદાનો, લેખકો, ગર્વકરો આત્મિક નિકટ સમન્ધમા આવેલા હતા. તેમના દેહવાળી સાથે તેમને ગાદ મૈત્રીનો સમન્ધ હતો હું એ ગાદ મિત્રોમિત્રો એક છું મ્હેન હજી સ્મરણમા છે એ રાત્રી જ્યારે અમ્હે બે મુખામ્ત્રી ચોપાની ઉપર સાથે ફરના ગયા હતા ત્યો તેમણે તેમની દેખાતી ભાનબીનતા (Coldness) મૂકી દઈ જીર્મિમય આવેશથી મ્હને પ્રશ્ન પૂછી આત્મર્થવકિત કર્યો હતો “ચન્દ્રશંકર, આપણે બે મિત્રો થઈ શકીએ ખરા ?” તેમના પ્રશ્નનો મુદ્દો બરાબ ન સમજાસથી મ્હે વિસ્મયથી પૂછ્યું “રણજિતરામ, કેમ આવો પ્રશ્ન પૂછો છો ?” તેમણે ઉત્તર આપ્યો “તમ્હે નાગર છો માટે”, મ્હે પૂછ્યું “એટલે ? હું નાગર છું માટે શુ કોઈનો મિત્ર ન થઈ શકું ?” તેમણે સ્વયં અનાજમા પૂછ્યું “નાગર કોઈના મિત્ર બન્યા છે ?” મ્હે ઉત્તર દીધો “રણજિતરામ, મહારી નાતને થતા અનેક અન્યાયોમા ઉમેરો ન કરો તમ્હે જહો છો એના નામરો નહિ હોય એમ હું કહેના છત્તિતો નથી, એટલું તો હું કહી શકું એમ છે કે હું તેના નામરોમાનો એક નથી તમ્હે એમ પૂછો છો કે “આપણે મિત્રો થઈ શકીશું ?” હું તો જોઈ શકું છું કે “આપણે મિત્રો છીએ” ભાઈ રણજિતરામ આ વખતે જૂન માસની તા ૪ થીની સ્થવારે ૬ વાગતાને ગુમારે નરોત્તમ શેકના જુઈના બગનાના કોમ્પાઉન્ડના દરવાજા આગળથી દરિયામા ન્હાવા જના હસતે મુખે-મીંગી મસ્કરી કરતે-મહારાથી જુદા પડ્યા ત્યાં સુધી “આપણે મિત્રો છીએ” એ સ્થિતિ અપરિવર્તિત રહી તેમનો દેહ ભસ્મીભૂત થયો છે, અને અમચમુએ હું એ રણજિતરામને નહિ જોઉં જેમણે મહારા જીવનને જીવવા યોગ્ય બતાવવામા અમચ લાગ ભગ્યો હતો, પરંતુ આત્માસન છે શાસ્ત્રોના કે “આત્મા અમર છે” તો પછી હજી પણ સત્ય છે અને ભવિ-

પ્રથમ પછી સત્ત્વ રહેશે મહારો ઉદ્ધાર 'આપણે મિત્રો છીએ' નિર્મન ગણુવાની બીજી વચર જેમની આગળ હૃદયની મર્મભેદી મુઝવણી વ્હી દેયુ હનડુ કરી રકાપ, મૂ' મનાવાની ચિન્તા વગર જેમની પામે જુદીની ગૂચની નાખનારી મુસ્કેલીઓ રબુ કરી મગજને કધક શાન્ત બનાવી શકાય, અને તરંગી લેખાવાની રકા તર જેમની સમુષ્પ આત્માના મીઠાં મનોરાજ્યો નિવેલિત કરી ઉરને ઉત્તમિત કરી ગાળ એવા અનેક મિત્રો પ્રભુદૃષ્ટાધી મહેને મરેના છે, -પર તુ તે મહારા મોઘા અને વ્હાન મિત્રોને સ્ટેજ પછી અન્યાય વ્યાં વિના હુ જણાવવાની રમ્મ લઉ છુ કે " રણજિતરામ તે રણજિતરામ એમને ગયે એમનુ સ્થાન અત્ય ધાપી " ભાઈ રણજિતરામ મહારે સગા ભાઈ મમાન હતા મહારા જીવનના ધાખા રહ્યોએ એ જાણુતા એમના જીવનના ધણા રહ્યોએ હુ જાણુતો એક બીજાની નિર્મનતાઓ જાણુતા અને માફ કરતા એક બીજાની શક્તિઓ જાણુતા અને માન આપતા ભાઈ પછી અમથે મહારા એ ભાઈનુ અવસાન હું સહન ન કરી શકન પરંતુ જે વધમા મ્હે મહારા વ્હાનામા વ્હાના પત્ની ખોયા અને પૂજ્યમા પૂજ્ય પિતા ખોયા તે જ વર્ષમા આ ત્રીજો અગત આવાત ખમનાનુ સામથ્ય મહારામાં નહોતુ ગહુ હજે ભાઈ રણજિતરામ ગયા-તે ન ગયા નહિ થાય હવે રહુ માત્ર તહેમો સંવારવાનુ અને તહેમના અમૂન્ય જીવન-માથી પ્રેરણા પામવાનુ ઠીક સભારીશુ અને પ્રેરણા પામીશુ સાહિત્યપરિષદના અધિવેશનો ભરીશુ, શિક્ષણપરિષદ દ્વારા ગુજરાતમા શાનના લ્હાણા કરીશુ માસિકમા લેખો લખીશુ, અ-થો રચીશુ, ગુજરાતની ગૌરવના ગર્વગાન ગાઈશુ, ગુજરાતની એકતાના પાઠ પઠીશુ એ સર્વે કરીશુ—પરંતુ રહી જગે શન્યતાના અનિવાય ભાવ એ સર્વમા સહકાર વરના ભાઈ રણજિતરામ વિના વિશેષ શુ ?

જીવનની રૂપરેખા.

ગુજરાતનો કૃતન ઇનિહાસકાર સ્મગણીય લેખતે તે દિવસ જ્યારે સુરતમા ગ વાના-ભાઈ નામના કાયસ્થ ગ્રહસ્થના કુટુંબમાં ભાઈ રણજિતરામનો જન્મ થયો તે દિવસ તે અવત ૧૯૩૮ ના કાર્તિક સુદિ ૨ રા વાનાભાઈ એ ન મી ઈ દોવાથી એ-જીનિઅરની નોકરી કરતા હતા તેઓની નોકરી ભૂચ જવામા દોવાથી રા રણજિતરામનુ બાગપણુ તે જીવાના જીવ જીવ ગામોમા બીતીત થયુ હતું ન્હાનપણથી જ રા. રણજિતરામ સંક્રાંચીન, નિવૃત્તિપ્રિય અને અ પળાથી હતા ઈ સ ૧૮૮૬ મા તહેમના પિતા નોકરીને અગે અમદાવા ગયા અને પછી ત્યા જ રહ્યા એટલે ભાઈ રણજિતરામનો અભ્યાસ અમદાવાદમા જ શરૂ થયો અને અમદાવાદમા જ પૂરો થયો મેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજના પ્રેક્ટિસિંગ કનાસમા તેઓએ ગુજરાતી અભ્યાસ કર્યો હતો અને માધ્યમિક કેળવણી અમદાવાદની મિશન સ્કૂલમા લીધી હતી બીજી મિગનરીઓના જીવનની સારી અને બીજી બાલુ તરેમણે તે વખતે જાતે જોઈ હતી, અને તે વિષે કેટલીક વાર તેઓ નાવો વરતા ઈ સ ૧૮૯૮ માં તેઓએ મેટ્રિક્યુ-લેશનની પરીક્ષા પસાર કરી અને ઈ સ ૧૮૯૯ માં અમદાવાદની ગુજરાત કૉલેજમાં પ્રવેશ

ભાઈ રણજિતરામ.

લેખક — ન ચન્દ્રશંકર નર્મદાગરુ પડ્યા, બી એ, એનએન બી

૧.

આશુખ.

ભાઈ રણજિતરામ સમન્ની હું શુ વખુ અને શુ ન વખુ ? મહાવથી અને નિદાનથી તટસ્થ પરીક્ષાની પણ તટસ્થતા એકલો પગપાત લાગવી દે છે એ ગુજરાતના અનેક પ્રસિદ્ધ પુરોના છાત્રચરિત્રો લખ્યા છે, અને તે મહારાથી બની ગઈ તેટલી સમભાનબરી તટસ્થતાથી, ભાઈ રણજિતરામના સમન્ધમાં પણ મહારાથી બનશે તેટલી તટસ્થતા સાચવવા હું પ્રયાસ કરીશ તથાપિ પૂરપૂરી તટસ્થતા બાકી રાખીશ કેમ, નુદ સ્નેહની બમણી બિંમિ પરમ્પરાને હું સમન્ધમાં ગળી ગળીશ કે એ બેની મહોત્સેજ નવા નહે છે તેટલા માટે હું ગુજરાતના વાયવ્યને નત્ર પ્રાર્થના કરું છું કે જો નુદ એકલો પગપાત તોને કાત ય લાગતો હોય તો સ્નેહપ્રાણવધથી હું તટસ્થ મગી પદ્મસ્ય ચર્ચિત્વો વાગુ સારે ઉતારતાથી મને તે નભાની લે

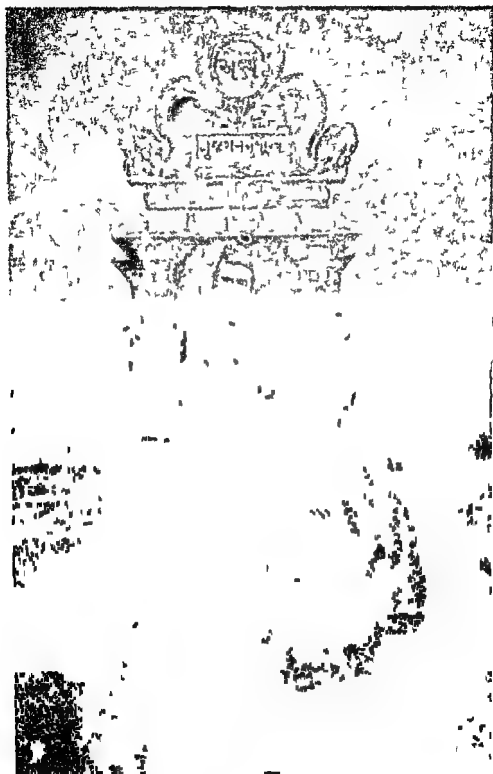
ભાઈ રણજિતરામ ગુજરાતના ઓકે અગ્રેસર વિદ્વાનો, લેખકો, કાર્યકરો આલિના નિકટ સમન્ધમાં આવેલા હતા તેમના કેટલાકની સાથે હંમેને ગાદ મૈત્રીનો સમન્ધ હતો હું એ ગાદ મિત્રોમાનો એક છું મને હજી સ્મરણમાં છે એ ગતિ બધારે અર્થે બે મુખાર્ષીની ચોખ્ખી ઉપર સાથે ફરવા ગયા હતા અને તેમણે તેમની દેખાતી ભારતીનતા (Coldness) મરી દઈ બિંમિમય આવેશથી મને પ્રમ્ પૂછી આશ્ચર્યચકિત કર્યો હતો “ચન્દ્રશંકર, આપણે બે મિત્રો થઈ નથીએ ખગ ?” તેમના પ્રશ્નનો મુદ્દો બગમ ન સમજવાથી મેં વિરમવથી પૂછ્યું “રણજિતરામ, કેમ આવો પ્રમ્ પૂછો છો ?” તેમણે ઉત્તર આપ્યો “તમ્ નાગર છો માટે” મેં પૂછ્યું “એટલે ? હું નાગર છું માટે શુ કોઈના મિત્ર ન થઈ શકું ?” તેમણે સ્વચ્છ અવાજમાં પૂછ્યું “નાગર કોઈના મિત્ર બધવા છે ?” મેં ઉત્તર દીધો “રણજિતરામ, મહારી નાતને થતા અનેક અન્યાયોમાં ઉમેરો ન કરો તમ્ને કહો છો એવા નાગરો નહિ હોય એમ કહોના છો જોતા નથી, એટલું તો હું કહી શકું એમ છે કે જે વેવા નાગરોમાનો એક નથી તમ્ને એમ પૂછો છો કે ‘આપણે મિત્રો થઈ શકીશ ?’ હું તો જોઈ શકું છું કે ‘આપણે મિત્રો હિએ’” ભાઈ રણજિતરામ આ વર્ણના બૂન માસની તા ૪ થીની મહવારે ૬ વાગતાને શુમારે નરો તમ રોકના બુર્ધના બગનાના કેંઝાઉડના દરવાજા આગળથી દરિયામાં નહાવા જવા હસતે મુખે-મીઠી મસ્કેરી કરતે-મહારાથી બુદ્ધ પડ્યા ત્યાં મુઘી ‘આપણે મિત્રો હિએ’ એ સ્થિતિ અપરિવર્તિત રહી તેમનો દેહ ભરમીભૂત થયો છે, અને ચર્મચતુએ હું એ રણજિતરામને નહિ જોઉં જેમણે મહારા જીવનો છાનવા યોગ્ય બનાવવામાં અમૂલ્ય લાગ ભજવ્યો હતો, પરન્તુ આત્માસન છે શાસોના કે “આત્મા અમર છે” તો પછી હજી પણ સત્ય છે અને ભવિ-

અમા પણ સત્ય રહેશે મહારો ઉદ્ધાર 'આપણે મિત્રો કિયે' નિર્ભય ગણાવાની ભીતિ વગર જેમની આગળ હૃદયની મર્મબેદી મૂકવણો ઠીક હુંબુ ટવડુ કરી શકાય, મુ' મનાવાની ચિન્તા વગર જેમની પાસે શુદ્ધિની ગૂચવી નાખનારી મુઝેલીઓ રણુ ડી મગજને કંઈક શાન્ત બનાવી શકાય અને તગ્ગી લેખાનાની શકા વગર જેમની સમુખ આત્માના મીઠા મનોરાગ્યો નિવેદિત કરી ઉરને ઉલ્લસિત કરી શકાય એના અનેક મિત્રો પ્રભુકૃપાથી મળે મગેના છે,--પરંતુ તે મહારા મોઢા અને હાન્ન મિત્રોને રહેજ પણુ અન્યાય કર્યા વિના હુ જણાવવાની ગત્ત લઈ છુ કે "રણજિતરામ તે રણજિતરામ એમને ગયે એમનુ સ્થાન આપ આવી" ભાઈ રણજિતરામ મહારે સગા ભાઈ સમાન હતા. મહારા જીવનના ઘણા રહસ્યો એ જાણતા એમના જીવનના વણા રહસ્યો હુ જાણતો એક ખીજની નિબળતાએ જાણતા અને માફ કરતા એક ખીજની શક્તિએ જાણતા અને માન આપતા કોઈ પણુ અમથે મટાગ એ ભાનિ અવસાન હુ સદન ન કરી શકત પરંતુ જે વખત મેં મહારા જ્ઞાનામા જ્ઞાના પત્ની ખોયા અને પૂન્યમા પૂન્ય પિતા ખોયા તે જ વર્ષમા આ ત્રીજે અમન આરાત ખમવાનુ સામથ્ય મહારામા ન્હોલુ રહ્યુ હને ભાઈ રણજિતરામ ગયા--તે ન ગયા નહિ થાય, હવે રહ્યુ માત્ર ત્હેમને સલાગવાનુ અને ત્હેમના અમૂલ્ય જીવન-માધી પ્રેરણા પામવાનુ ઠીક સભારીશુ અને પ્રેરણા પામીશુ સાહિત્યપરિપક્વના અધિવેશનો ભરીશુ, શિક્ષણપરિપક્વ દ્વારા ગુજરાતમા જ્ઞાનના લ્હાલ્હા કરીશુ માસિકોમા લેખો લખીશુ, અન્વેષીશુ, ગુજરાતના ગૌરવના ગર્વમાન ગાઈશુ, ગુજરાતની એકતાના પાપ પનીશુ એ સર્વે કરીશુ--પરંતુ રહી જમે શન્નતાના અનિવાય ભાન એ સર્વમા સહકાર ઢરનાર ભાઈ રણજિતરામ વિના વિશેષ શુ ?

જીવનની રૂપરેખા.

ગુજરાતનો કૃત્ત ઇતિહાસકાર રમરસ્થીય લેખને તે દિનસ જ્યારે સુરતમા રા વાના-ભાઈ નામના કાયમ્ય ગૃહસ્થના કુટુંબમા ભાઈ રણજિતરામનો જન્મ થયો તે દિવસ તે અવત ૧૯૩૮ ના કાર્તિક સુદિ ૨ રા વાવાભાઈ એન સી ઈ હોવાથી એન્જિનિઅરની નોકરી કરતા હતા તેઓની નોકરી ભક્ષ્ય જરામા હોવાથી રા રણજિતરામનુ બાળપણુ તે જીવાના જુદા જુદા ગામોમા બ્યતીત થયુ હતું ન્હાનપણથી જ રા રણજિતરામ સંકોચશીન, નિવૃત્તિપ્રિય અને અપખાપી હતા ઈ સ ૧૮૮૮ મા ત્હેમના પિતા નોકરીને અંગે અમદાવાદ ગયા અને પત્રી ત્યાં જ રહ્યા એટલે ભાઈ રણજિતરામનો અભ્યાસ અમદાવાદમા જ શરૂ થયો અને અમદાવાદમા જ પૂરો થયો મેસ ટ્રેનિંગ કૉલેજના પ્રેક્ટિસિંગ કન્યામા તેઓએ ગુજરાતી અભ્યાસ કર્યો હતો અને માધ્યમિક કેળવણી અમદાવાદની મિરાન રફુલમા લીધી હતી પ્રીમ્તી મિરાનરીઓના જીવનની સારી અને ખીજ બાલુ ત્હેમણે તે વખતે જાતે જોઈ હતી, અને તે ત્રિં કેળીક વાર તેઓ જાતો કરતા ઈ સ ૧૮૯૮ માં તેઓએ મૅટ્રિક્યુલેશનની પરીક્ષા પસાગ કરી અને ઈ સ ૧૮૯૯ માં અમદાવાદની ગુજરાત કૉલેજમાં પ્રવેશ

જો. તેઓનું વિદ્યાર્થીજીવન પરીક્ષાઓની દૃષ્ટિથી તેમ જ ખરા અભ્યાસની દૃષ્ટિથી ઉચ્ચ પ્રકારનું હતું. તેમની વિદ્યાભ્યાસનાએ તથા તેમના કાર્યોત્સાહે તેમના સ્નેહી સમવયસ્કોનું તેમ જ તેમના અભ્યાષકોનું લઘુ ખેત્યું હતું. તેઓ વિદ્યાર્થી હતા તે વખતની વાતો તેઓ બહુ કરતા-ખાસ કરીને ત્યાના તેમના મિત્રમણવી, ત્યાના મુધારકો અને પ્રાર્થનાસમાજોની અને ત્યાના પ્રેક્ષકોની ગુજરાતના વિદ્વાનો અને રસિકોમાં અનતસર પ્રો. આનન્દશરદાન માટે મહે તેમનો અભિપ્રાય પૂછ્યો. તેના ઉત્તરમાં તેમણે કહ્યું હતું “આનન્દશરદામાં વિદ્વતા વિગાવ અને રસિકતા ઉંચા પ્રકારની, પણ તેમના જીવનથી કે તેમના ઉપદેશથી કોઈને પ્રેરણા આપી શકે અથવા પોતાની આસપાસ સહકરો અથવા અનુયાયીઓનું મહત્ત્વ આઠ્ઠી શકે એવું સમય વ્યક્તિત્વ તેમનામાં નહિ જુઓને, ડૉ. ભાગ્યારકરના નિદાન શિષ્યો હજીયે તેમને કેની ઉપકારલુદ્ધિથી સલાદે છે? આનન્દશરદાને ગુજરાતના કેટલા વિદ્વાનો એની રીતે સલાદે છે?—અથવા સલાદે છે?” બી એ ની પરીક્ષા માટે એમણે નિયત તરિકે તેમણે “તત્ત્વશાસ્ત્ર અને નીતિશાસ્ત્ર” (*Logic and Moral Philosophy*) એ નિયમ લીધો હતો. ઈ. સ. ૧૯૦૩ માં તેઓએ બી એ ની પરીક્ષા બીજા વર્ગમાં પસાર કરી, અને ગુજરાત કૉલેજમાં ફોલો તરિકે તેઓ નીમાયા. તેમનું કૉલેજજીવન ઉંચા પ્રકારનું હતું. તેઓ માત્ર સારા વિદ્યાર્થી હતા એટલું જ નહિ, પરંતુ કૉલેજની ડીબેટિંગ સોસાયટીમાં, કૉલેજના સોશિઅલ ગ્રંથરિખમાં અને તે ઉપરાંત કૉલેજની પ્લેટફોર્મ ‘સાહિત્ય સભા’ વગેરે સરઘાઓમાં તેઓ હોસલખો અને અગ્રસર ભાગ લેતા. તેઓને ઘણું વાચનાની ટેવ હતી. તેમના જેટલા વિજ્ઞાન અને વિવિધ વાચનનાળા ગુજરાતમાં બહુ થોડા હશે. ઈ. સ. ૧૯૦૫ ના મે માસમાં તેમની પ્રેરણાથી અને મુખ્યારો તેમના શ્રમથી સાહિત્ય સભાએ પ્રથમ સાહિત્ય પરિષદ અમદાવાદમાં ભરી. તેઓ સાહિત્ય પરિષદના મંત્રી નીમાયા હતા. શ્રીયુત ગોવર્ધનરામે કેટલીક આનાકાની પછી તે પરિષદનું પ્રમુખપદ સ્વીકાર્યું હતું. તે સમયમાં વાત કરતાં રા. રણજિતરામ રા. ઠાકોરનાન હરિનાન દેસાઈની અને સ. જ. રમણભાઈની બહુ પ્રશંસા કરતાં. રા. જ. રમણભાઈના સમયમાં તેઓએ કહ્યું હતું “રમણભાઈ હોય નહિ અને અમદાવાદમાં આટલું યે સાહિત્યજીવન અને સાર્વજનિક જીવન હોય નહિ. રમણભાઈની જુઓ પતાનની એ કામ જેટલું હલકું છે તેટલું જ રહેતું છે એમની માફક સર્વ સારા કાંઓમાં પોતાની પ્રતિષ્ઠા અને પોતાની સનાહતો લાલ આપવો એ બીજા કોઈ કરતા નથી. તમ્હે એખ્યા દિલથી કામ કરવા તૈયાર હો અને જવાબદારી માથે લેતા હો તો રમણભાઈની મદદની ખાતી” ઈ. સ. ૧૯૦૫ ના એપ્રિલમાં તેઓ ઉમરેખી હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર નીમાયા. ને તે વર્ષના નવેમ્બર સુધી તે ૫૬ ઉપર રહ્યા. નવેમ્બરમાં રા. મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટની સૂચનાથી પ્રો. ગજજરના પ્રાધવિદ્ય સંકેતથી તરિકે તેઓ રહ્યા. શ્રીયુત ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠીને અને પ્રો. ગજજરને ઘણો સારો સમય હતો, અને પ્રો. ગજજરને શ્રીયુત ગોવર્ધનરામનું જીવનચરિત્ર લખાવવાની ધણી હોસ હતી. રા. રણજિતરામને તે કામ સોંપવામાં આવેલું હતું અને તે માટે

ગુજરાતની નિવાસીશક્તિ.

સમાવેશ ઓગસ્ટ ઈ સ. ૧૯૧૭]

[વિષય - ૧ તરિકા મ. ૧૪૯]

રજ્જિતગમ અને તેમના પિતા વાનાલાઈ.

ત્હેમણે ટલ્કી નૅયારીઓ પણ જવા માટી હતી, પરન્તુ તેથી આ ાળ તેઓ અનેક કારણોને લીધે વધી નમ્યા નહોતા. ઐ ગજ્જગો ત્યા નેઓ ત્યા તે રમ્યાત ત્હેમને અનિશય લાભ થયેલ. ઐ ગજ્જગ નેરા, ભારનાનાની, એતનમથ અને ઉવોળી મહાન પુરુષ પામે ગ્હેરાથી ને મનન ગ્રેરણ મળે તે ત્હેમને મળા તે ઉપરાંત, ઐ ગજ્જગના નિશાય અને વિનિધ પુસ્તકાનુસાર પણ

તેઓએ પુણ્ય ઉપયોગ કર્યો ઈ સ ૧૯૦૭ માં પી. જી. સાહિત્યપરિષદ વખતે તેઓ મત્રી તરિકે
 નીમાના હતા ઈ સ ૧૯૦૮ માં પ્રો. ગંગાધરની સમિતિથી પ્રો. ગંગાધરની નોકરી છોડી, તેઓશ્રીયુત
 પ્રભાગ-૨ દનપતરામ પટેલીના ખાન પી. મહટ્ટાથી થયા ઈ સ ૧૯૦૮ થી માડી ઈ સ ૧૯૧૬ ના
 મે માસ સુધી તેઓ રા. પટેલીના મહેટ્ટરી ગયા તેઓ રા. પટેલી પી. પી. ગીમાં 'દાખ' થયા
 ત્યારે રા. પટેલી ભાવનગરના હીરાન હતા, એટલે ઈ સ ૧૯૦૮ થી ઈ સ ૧૯૧૭ સુધી
 ભાર્ગવજિતરામ ભાવનગરમાં રહ્યા ત્યાં તેથી ત્યાં જાનાનું જીવન આસોડાની લેખને તક
 મળી તેઓ મહેને યાદ રા. કે. હતા કે ત્યાં જાનાવગણુ લેખને જો'તું નહિ રા. મણિવંશર રત્નજી
 ભાવનગરની સમિતિ અને પ્રો. નૃસિંહપ્રસાદ નરિદાસ બની ગયાને એ લેખના આશ્વાસને હતા
 ભાવનગરમાં રા. રા. થી તેઓને સુગત, ભાવન, અમ. ૧૧૮ તથા મુખ્ય વિગેરે રથાગોમાં મુખ્યપ્રતિભા
 ને અનુભવ થયો હતો હેના કંતા નાંકિ જુદી જાનો અનુભવ થયો, અને તેને પરિણામે
 તેઓ અવગણ રિકેડ અમગતા થયા ભાવનગર તેઓ હતા તે રમ્યાન ઈ સ ૧૯૦૬ માં નીજી
 સાહિત્યપરિષદ ગંગાધર મુખ્યને મળી હતી અને તેમાં લેખને થયાશકિત ભાગ લીધો હતો ઈ સ
 ૧૯૧૨ માં શ્રીયુત પટેલી મુખ્ય ઈ નામ રા. ગંગાધરની કાગલારી નવાના સમાસ નીમાના ત્યાં
 થી ગ. ગાજિતરામને મુખ્ય, મહામહેશ્વર અને પત્ની એ તલા મ્યાને વાગાધરની રહેવા
 મતુ આ અગ્રમાં નથી લેખને જુદી જાતે જાતે જોવાની તક મળી પત્નીમાં તેઓ
 પ્રો. મણિવંશર રા. ગંગાધરના તેમ જ પત્નીની કોનેજેમાં અખ્યાન કરતા ગુરુગતી રિદાર્થિઓના
 રિદાર્થ અગ્રમાં આપ્યા એટલું જ નહિ પરંતુ ત્યાં જાવજનિક જાવ જોવાની પણ લેખને
 તક મળી ભાર્ગવજિતરામને તથા મહામહેશ્વર અનિશય ગા. થયા તે પણ પૂતામાં જ
 પૂતામાંના એ મુખ્ય મામ અગ્રમાં અગ્ર થયા હતા કાંક સાથે ગા. છે અને લેખકથનો
 થયા છે એ બે માસનો જાના નિવાસ જો ભાર્ગવજિતરામને મહેશ્વરો સદવાસ મહા.
 અગ્રમાંથી હુત થઈ તેમ નથી શ્રીયુત પટેલીની સાથે મ્યાનાન્તરે કરામાં લેખને એક વાત
 ખૂંચતી હતી અને તે એક લેખને પાના ૧૧ વગળો સમીપ જોવાની અનુવંતા નેની મળતી
 તેઓ મહેને વારના કહતા "અન્ન ૨૧ મહાત કદુની આથે ૮ નરી રી રાકતો તેથી ૫
 દેનિ ૧૧ હાઉ એમ મહેને નાખા ૮ છે" રા. પ્રભાગર પટેલી પોતાના પદમાંથી મુકત
 થયા તે પ્રત્યે લેખની સમિતિથી લેખની નોકરી છોડી, ઈ સ ૧૯૧૬ ના જૂન માસથી
 મુખ્યમાં મુખ્યમિત્ર ના નગેતમ મોગ જોગકા મળી તે ગી રીમગી તેનું એક મુખ્ય કાગળ
 લેખની ઉપર મહેને પ્રગત લાગી હતી, જો તે નોકરી રીમગી પડી એક વપના ટૂકા
 અમયમાં તેઓનું અમરમાત અગ્રમાં થયું જે ગામન પ્યામાં નહોતો તે એમ લાગી ગયા
 વિના નથી રા. તેઓ લેખના મુદ્દાન પત્ની ચાન્તિમદન તથા લેખના પાતકો-બહેન
 અરજી અને ભાર્ગવજિતરામની સાથે લેખના જા. ૧૧ એક છે. તે વડી શકયા એ એ
 આશ્વાસન છે ભાર્ગવજિતરામ એક નગેતમની નોકરીમાં નેમ્યા તે પૂર લેખને ઈ સ
 ૧૯૧૬ ના મે માસમાં પાંચમી નાદિયપરિષદ ભગવાની હાસથી રા. પ્રભાગરને ત્યાંથી

ખાન ૨૨૧ હવે તેઓ ન્યાત્વા હતા, અને જો કે મોટે મરી ન હતી. જો પચિહાસ્ય સમગ્રદેશના સન થાય તે માટે હેમણે અથાગ મનન કરી હતી તે માટે આદિપચિહાસ્ય મનોચોની સખ્યા ત્રણને રથાને પાવની થઈ અને હેમાના તેઓ એક થયા હો સં. ૧૬૨ ના જૂન પડી તેઓ મુખાઈમાં રહ્યા તે અમાન તેઓ ગુરુર મલાના વામનાર્મમાં મળે એ પેતા જો ગુરુર નવા માન મુખાઈના ગુરુતલીઓમાં જ નહિ, પરંતુ સ્થાના ગુરુ રાનીઓમાં પણ ઉત્તર પ્રમગુ પ્રાન્તિક નેતન પ્રેના એ સમર્થ થઈને તે માટે પચાઈવા અચનાઓ કરતા તે ઉપરાંત તેઓ ગુરુગતી હિન્દુ સીનિયલુર્ગો ॥ મહારી સાથે સા મરી નીમાયા હતા અને " સમોનાવક " તથા " નરહન " એ બે માસિગને માટે તે પેના પ્રાન્તિએ તે પણ રામવાયે તેની મમતા અને સનનતાથી ક્ષણતા " નરહન "ના ચેતનમય, લાનનાગથી અને વાયજ મની લાઈ ઈન્દુનાર યાજિક છીમાર હોનાથી ઠ ના તણેક માસની તે તરીપ હેમની પામ જ હતુ ચાતુ વપના જૂન માસની ન વી તારિએ અપસમભુ સમુદ્રે " આવાગા પી આપ " અમુ ગુજગતનું અમોયુ મત તરી રીધુ અને ગરીમ ગુજરાનેને નધાર ગરીમ બનાવ્યુ જેની ઈશરેચા ।

ભાઈ " હુત્તરમના દુકા હનની આ દુગી રપેખા હે મહજ હેમતુ એક મહિના તરિ, એક વિષોપાસક તરિ અને એક પ્રાન્તમેરડ " ગુજગતી " તરિ દુક અનનેમન.

૩.

વ્યક્તિ.

ભાઈ રણિતરામ એક વિષોપામ નરિક તથા એક પ્રાન્તમેરડ તરિકે કેના હતા એ નાને ઘડી નીસરી નઈ એ નીસરી ન સકાય એની એ વાત નીસરી જનાગો ઠાણુભર સગવડની માનગ પ્રયાસ નીએ-અને વાય એક દ્યમિત તરિક જ તેઓ ડેના હતા તે બેવા વન કરીએ તો આપણા આગમ કેની મર્તિ ખરી થાય છે તરી હુમણુ અને સરગીને, જો મોઈલા ૧ મોઈલો ચાની સે અને પ્રસંગે આપ્યકગક ઉદ્દોગ કરી રાક એનુ, મુખાઈતિ સગવ અને નિવે ની ગવાથી છનાયી, મરી મકાસ તે કનના વિનેય ભાર મગજ ઉપર હાથ તેની ચિન્નાયુમ્ન મનોદ્યાતુ પ્રતિષ્ઠિમ પાડનારી, કચિત્ત દસમુખી પરંતુ મોટે ભાગે ગર્ભાગ અને ચિન્તનનીન, મન તીન હસાસાવાગુ, અનેક વિષયોમાં રસ લેનાર અનેક મહાના મોટા પ્રતોના નિરાતરો નોધમને મથતુ, પલુ મૂઝાતુ, ન કાનતુ, આખરે વાકી જતુ અને મગી પાહુ તે પ્રકની પાછળ નરી લેસથી પરંતુ એક જ નિયમો અખડ સાથેનારો સર્લ વાસ લાળો ગમન ન સહી શકનાંડ પરંતુ હુદે હુદે પ્રનો દુગી દુકી મુનાકાતો લેનાર અને દુગી મોટો મરજોગ મોમરનાર, વિગાન અને વિવિધ વાયનમાંથી સમ્રહેલી વિમતો અને માહિનીથી અપન, પરંતુ હેમના થથાથોચ મત્ય આગી, હેમને ઘટતા ગ્યાનોનો નિર્ભય કરી, હેમની મુર્તિન વ્યવધા કવાને અરાકન ઉનાંતથી અભિપ્રાયો માધનાર ઉતાળથી અભિ- પ્રાયો દેનાર, એકરૂં સયપ્રેમી અને ન્યાયપ્રેમી, જના તે મોટ આધસ્યક સર્વવાળુ નહિ.

લક્ષિયવેતા ૩ ૧-૬-૭ એ ૧ એમ નિપાડી એ- કપની, મુખાઈતિ

રત્નજિતરામનો વ્યાપકાલ.

ધના ખુન ત્યારે માનવન- રીતે નિખાનસ બીજામાં વિશ્વાસ મૂકાઈ અને બીજાનો સપૂત્રુ વિશ્વાસ પામનાર ગર્હ પુ જીવનની અનિતા કે આશ્વત્થાથી મરણને મલિન અને અનેક ઉત્તમ સેવાકાળોથી ઉભરાતુ દુઃખા પ્રતુના પતિત ક્રમાગમા ઉચુ મ્યાન રહનારથી મેળવી રોકે એવુ એકંદર પ્રકૃતિ નમય પ્રતાપી પ્રવારણની, પગકની દિ પરન્તુ સૌમ્ય, લીંગી, રાઢી, નાનસ ને લેખનામા આ મનન હોત, ને પશ્ચિમિતો પ્તાથી વળી લેખનાથી પગ થવાનુ લેખનામા પોર હોત, ને આ માની અગ્નિઓતો સર્પા ઉપયોગ કરનાની અગ્ન્ય હિમ્મત હોત તો ભાર્ગવ્યજિતરામનુ જીવન જુદા પ્રગ નો પ્રવાન ગુજરાત ઉપર પાડત, અ પારે ગુજરાતના ઓડ, સમન્નોના અગત સ્નેહશિષ્યોમા ભાર્ગવ્યજિતરામ-લેખની તૈમ્ય, જજી નિ સ્વાય પ્રકૃતિથી ઉચુ સ્થાન પામ્યા છે એ ખગ, પરન્તુ ત્રેરક હોના ણા મેતૃત નથી પ્રાપ્ત કરી શક્યા, એ પણ ધ્યાનમા ગણવા જેવુ છે નાગમા કાર્ધ સત્ત્વાર જ થાય છે, કાર્ધ નગ પલુ ને છે

૬.

વિદ્યોપાસના.

ભાર્ગવ્યજિતરામ આજ વિદ્યોપાસક હના ગુજરાત એ પ્રધાપણે વ્યાપારીઓ અને ખેડૂનોનો પ્રેરક છે, અને તેથી આર્થિક આબાલીથી મનુષ્યનુ મનુષ્ય ન વિશેષ પારખે છે

— માહત્તીમાધન ૨ ૧-૬-૦ એન એમ ત્રિપારીએન્ડ કુપની, મુબાઈ

તેમ જ તે માટે જરૂરના રાગદ્વેષા
અભારનાતુ પલુ નહિ, વ્યાનહારિકતા
ગતા વિશાનના અને વિવિધનાથી
વિશેષ અકિન પોતાનાઓથી તરવરતુ
દનામા, પ્રાપ્તિના પ્રમાદની અવધના
કુના પ્રમામની ચિન્તાની અસ્વસ્થતા
વિશેષ અનુભવતુ, (૫ સ્વભાન કરતા
અમ-જુથી સ્નેહી સધારે અને પશ્ચિમ
પ્રમન રાગદ્વેષથી રહિત નહિ અગત
સન-ગોમા અનિવપ કુળ, પગન્તુ સિદ્ધા
ન્તોની જ્ઞાનમા આપયકારક રીતે
કમિન પોતાને અલુગમતુ અન્યુ હાપ
તો મેવાર્ધથી જૂરી જર્ધ ન શકે કે
માથી ન આપી રોકે એવુ, પરન્તુ રહેજ
પણ દત રાખવો એ શુ તેન જાણનાર,
અભારથી બીજા પામે-ગાઠ મિત્રો
પામે પલુ-ખુની ન શકે એવુ,

પરિણામે વિદ્યાપાસનાની જે પ્રતિભા ઉચ્ચ પ્રકારના સાધ્યોની પ્રેરણા પ્રત્યક્ષોમાં હોય છે તેની ગુણગતમા । હોય તો તે સ્વાભાવિક છે-ગોચરનીય હોય નહીં એના પ્રાપ્તમાં પણ વિદ્યાપાસના ॥ ઉચ્ચ દૃષ્ટાન્તો નથી જ એમ કહી, જે કે ગયાના મદા ૧૮૮૦ માં આદિ પ્રાપ્તોમાં જેના અને જટલા પ્રસિદ્ધ વિદ્યાપાસકો પણ છે તેના અને તેના કલ્પિત ગુણ ગતમા થયા નહિ હોય તો ગુણગતમા ગાયન અનિવર્ય વિગત અને વિવિધ હતુ હોમની માહિતી એટલી બધી હતી કે હોમને હોમના બોલ મિત્રો “ માહિતીના બુદ્ધિ ” હોતા કોઈ પણ વિષય ઉપર પોતાને વખત હોય કે વ્યાખ્યાન આપતુ હોય તો અનેક યુવાન વિદ્વાનો હોમની મદદ લેતા માત્ર એટલું બધી ખાતર એટલું જોઈએ કે હોમના વાચન જેટલું વિશાળ હતુ તેટલું મનમાની નહોતુ, તેમ જ હોમની માહિતી જેટલી વિવિધ હતી તેટલી પચાવેલી તો અવરિચન નોની આમ હોનાતુ મનુષ્ય કેટલેક અને હોમના મનનુ મધ્યમ હતુ અને તેના બોલ હોમની પરિસ્થિતિ હતી બાલિયુકતગમની વિદ્યા પામના કેવળ હુદિના વિનાસ સમાપ્ત ન હતી, પરંતુ હોમના આગિય ઉપર હોમી અસર નારી અને હોમના લોભપણે ॥ હોમના મદાન પ હતી

હોમી રજુગિતગમે હોમની વિદ્યા ॥ પ્રમાણમાં લખ્યું છે થોડું અને તે થોડું પણ મોટા ભાગે ટૂંક ટૂંક તેઓ અર્થપત્રો તથા મામિ કોમા લેખો બોલ લખના બાલિયુકતગમના લેખો મોટા ભાગે હોમની માહિતી અને વિદ્યાગતતાને લીધે વચાના અને તથાગે હોમની લેખી પૂરેપૂરી ગમેલી નહોતી અને તેથી એકમરણે પ્રમત વાક્યપ્રવાહ એ હોમની લેખીનુ પ્રધાન લક્ષણ નથી હતા હોમના ટૂંકા ટૂંકા વાક્યો આ । સામે છે, આ હોમની નમ્ર સમૃદ્ધિ અનેક વિગતનીય તરવેને એકન કરનાર હોવા હતા અર્થમેધ સામે છે હોમનો વિવિધ વિષયો વિષે લેખો લખેતા એ લેખો ઉપરથી લાગે છે કે બાલિયુકતગમ સમ સ્વનન ચિન્તન કરનાર

રજુગિતગમ બાલિયુકતગમી તરિકે

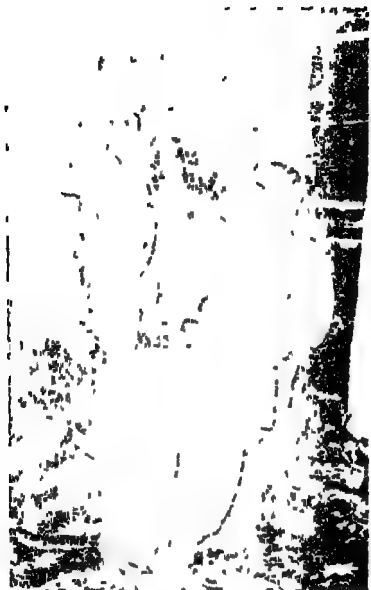
કરના સાચેવાની ચચા કરનાર વિશેષ હતા, વિચારક કરના વિચારની સામગ્રી પૂરી પાડનાર વિશેષ હતા તેઓ દૂખ વાર્તાઓ સારી લખતા હોમનો "નન્દનપ્રથા" માંડર' તો મહેને હોમની એક ઉત્તમ સારિ યુનિ નાગી છે એ વાચી હું હોમની મહિન ઉપર કુમાન થઈ ગયો હતો ૧૯મણે મેક એ નવનકથાઓ આરબી હતી, પરંતુ તે અધુરી ગ્લી છે હોમના લેખોનો સમૂહ બહાન પડે ત્યાગે નેષક તરિકેનુ હોમનુ રચરૂપ યથે-ઝરીતે સમજનાનુ વિશેષ અનુક્રમ પડે, દરમ્યાન મહાગ આ સમકાર ન્ણુ કરનાની કુ મ્મ લઉં છુ

વિતાન વાચનમા અથવા વિવિધ લેખનમા ભાઈ રણજિતરામની વિદ્યોપાસના પર્યં વસિન થતી નેહાતી તેઓ અનેક યુવાન વિદ્વાનોના પ્રેરનાર, વિશ્વા શક અને મામગ્રી પૂરી પાડનાર હતા હોમની વિદ્યોપાનનાનુ આ મ્વરૂપ અનિશય અમત્યનુ છે કેઈ પણ આશરૂપ યુવાનનામાં મહિન દીગી ક ભાઈ રણજિતરામ તહના આગળ પેતાની માહિતી ન્ણુ કરે, હોને પુત્રકો વાચનાનુ સચવે, હોના આગળ ન્ણુ ૧ ભુદા દષ્ટિમિન્દુઓ રણુ કરે હોનો લેખ લખાયા પછી વાની જનર, અભિપ્રાય આપે, સચનાઓ કરે અને જનુ હોષ તો મૂઢ સુધારે હોમની આ મરસેના કયુ કૃતન હ ય નિસરી શકે ? રણજિતરામની નોડપ્રિયતાનુ મુખ્ય તરન હોમની આ નિ આર્થ મવા

પ.

"ગુજરાત" વિષેની ભાવના.

એક અફિન નરિકે તેમ જ એક વિદ્યોપાન તરિકે ભાઈ રણજિતરામનુ જીવન ઉચા પ્રકારનુ હતુ ૫ ન્ણુ હોમના જીવનો જેથે વિનેતા આપી હતી તે તરન તે "ગુજરાતની એકનાની અને ગુજરાતના ગાં ર"ની હોમની ભાવના હતી એ ભાવનાથી ધણા ગુજરાતી મ્વથો પ્રેાયા છે એ ખંડ કે, પરંતુ ભાઈ રણજિતરામ જેટલી એ ભાવનાની તીવ્રતા બ, થોડા હોયોએ અનુભવી હને અમને બ નેને આગતા બધા નિષ્ઠસન ધમા સાનનાર તરવેમા એ ભાવના પ્રમાન હતી એ ભાવનાનુ હોમણે ચિન્તન કર્યું હતુ, એ ભાવનાના ભાન અનુ જન્યા હતા, એ ભાવનાના નેજો વખ્યા હતા, એ ભાવનાના ભાવલો આપ્યા હતા ગજ રાનમા એની પ્રતિઓ થોડી હમે કે જેમા પરાય કે પ્રત્યય રીને ભાઈ રણજિતરામની મદદ ન નેપ અમ ૧૨૧ ની સાદિ ધમમા અને પ્રેા આનન્દસરના રામ્દોમાં તે વાવમાતાએ અપકર દનામાં જેો જન્મ આપ્યો હતો તે સાદિ ધપરિહ એ એમાં રણજિતરામ મમતા ભયો અમેમ ભાગ લેતા દના મુમાર્ષની ગુજર મમાના કામગજમા પણ તેમો ધણો રસ લેતા દના અને "ગુજરાતની એકના તથા ગુજરાતુ ગાંર" એ હોમનો અગત્યો લેખ ગુજરન્મામા જ ભાષાનુ રૂપે મ્હારી મિનર્મિથી હોમણે રાચ્યો દનો દુકામાં, હોમનુ અકિત જીવન તેમ જ હોમનુ સાર્વજનિક જીવન "ગુજરાત ૧ એમતા અને ગુજરાતના ગાંર"ની ભાવનાથી વ્યાપ્ત હતુ

રાણિતગમ અને તેમના પત્ની મૌ. નાન્તિગૌરી.

(તેમનો લાનમય)

ઈ. ૧૯૦૦

એક માનવ નિરોધ અને પત્ની આ નેજ સમાજ ગ રણિતગમ માં મરણાય હ ત્રાતિ કીર્તિ
કરવુ જોઈએ એમ હ માણુ છુ આ ગુજરાત કીર્તિ કામે એમ હ હાઈ છુ તેમના લેખોની
સમૃદ્ધ, તેમના નાનપમા રનેલીઓનાં મરણનેખોના નમદરૂપ મારકાન્ય આઈ તેમનું
છાનનચગિત એટલુ પ્રકટ થએ એવી હ આજી ગણુ હુ નરમ્યાન, એટલી હુ પ્રમુતે પ્રાથિના
કરુ છુ કે તેમના પવિત્ર આત્માની સદ્ગતિ કરે અને તેમનાં કુટુંબીઓને તેમના અમલ
અવસ્થાનનો અસર આપત સહેલા જેટલુ માગ્ય આપે !

નમરામ કૃત ઉપનિષદ ૩ ૫-૦-૦ એન એમ ત્રિપાળી એન કપતી, મુબાઈ

કેળવણીનું માહાત્મ્ય.

વેખ — રા. પદ્મનાભ હનિત રામ્પી.

અનુમધાન પૃષ્ઠ ૩૦૩ થી

જે સનાતીઓના દૃષ્ટિએ બાળાઓને સીખવવામાં આવે છે તે ક્યા, અને મોટા ખર્ચે અપાતી આજની અધુરી સ્ત્રીજનવણી ક્યા ? બજાળીથી ઘણા નિષ્ણુ તથા મહેસને છ ૮ મામના બાળકો - મનાની દેનારે દેરી અનમયા ક્યા ? અને સારેજ સનાતીમાં તેમ જ જાહેર મેળાનનામાં નજરે પડતી, નાટકના એન્ટરોની આવ તથા હાનભાનનું અનુગ્રણુ ડગતી આપણી આજકાલી કેટલીક અર્થે જી સ્ત્રીઓ ક્યા ? પતિનું આયુષ્ય પાછું મેળનનાર સાક્ષાત્ત પમરાજને પણ પ્રસન્ન કરનાર - મનીસામિની ક્યા ? અને પતિ ઉપર દોષ ચનાવતી 'સુન્દરી સુમોધ'ના પાના ભરના માટે દુષ્ટાનરૂપ અનતી આપણી હાનની ભગિનીઓ ક્યા ? દેવતાઓમાથી પણ પોતાના પ્રાણુપ્રિય પતિને ઓળખી કાળનાર તથા વનમાં પતિ પાછળ રોતી, રખડતી દમયન્તી ક્યા ? અને સુમાદરીમાં પતિને બાળકા સાચવવા અપતી તથા ખીડ પરચુટણુ મલુરી કગનનારી આજની વીર્યવીન સ્ત્રીઓ ક્યા ? ગનજીને પણ મુજવનારી સગી સીતા ક્યા ? અને બહુકના અવાજથી કરી જતી આપણી સહધર્મચાગિણી ક્યા ? હાલમાં અપાતી સ્ત્રીજનવણી, જેને માટે લોકોએ મોગી ધમાય કરી ચૂખી છે તેના પરિણામરૂપે ઉપર જણાવેલી જગજગનનીરૂપ પ્રાત્ત રમગણીય સનાતીઓ દેવીઓ જેની એક પણ ઉત્પન કરી શકાઈ હોય તેવું દૃષ્ટાત આજ મળવું મુશ્કેલ છે

સમયમેદથી શિક્ષણમેદ થતો હોય તો ભલે પર તુ તે ભેદ એવો તો ન જ હોવો જોઈએ કે જેથી આપણી સ્ત્રીઓ કે બહેનો અથવા પુત્રીઓ હાસ્યાસ્પદ દૃષ્ટાતો અને અથવા તો પરિણામે તેઓ સફરેજીન્ટ થઈ ધર બાળનાના તથા ભોખ્ય ફેફવાના નિઘ કામો કરવા તત્પર થાય કેળવણીનું પરિણામ અન્યને પીડામ્મ અથવા તો વિષકર ન જ આવવું જોઈએ અને તેવું પરિણામ જ્યાં જ્યાં જોનામાં આવે ત્યાં પદ્ધતિ ખામીવાળી છે એમ માનવું અને તેવી પદ્ધતિ નાનુદ કરવામાં કેળવણીનો ઉપયોગ કરવો એ જ પરમ કર્તવ્ય તથા પુર્યાર્થ છે

દરેક જાનની કેળવણી પછી ગમે તો તે પ્રજાની કેળવણી હો કે સ્ત્રીઓની કેળવણી, શારીરિક હો કે માનસિક, પગનું તે ઉત્તેજક, પોષક તથા પરમ શ્રેય સાધક હોવી જોઈએ શ્રેયો-આધક ના જ હોવી જોઈએ અને તે બાબતમાં શુણ્ણુ વર્ણન આપ્યા પછી ખામી તરફ સક્ષ્ય ખેંચવું જોઈએ (એટલે કે ગીતાની પેઠે ટેની સપત્તિ જણાવ્યા પછી આસુરી સપત્તિ બનાવની જોઈએ અને તે ખામીઓ પણ એની રીતે બતાવવી જોઈએ) કે જેથી તેને દૂર કરવા તરફ જ વૃત્તિ વળે આજકાલ આ વિષયમાં વિપરીત ક્રમ મહણુ કરનામાં આવ્યો હોય તેવું કાર્ધક બાન થાય છે, એટલે કે ' શુણ્ણુ ખીજના થાય, રોપ ન દેખે દોષમાં, ભાડે નહિ બસાય, તે ધરતીના દેવતા ' એ આલુભનિક વાક્યમાં અપ્રીતિ થઈ છે એ પરમ્પર દોષ દર્શન કરના મથે છે તેના પરિણામે એમ થયું છે કે મુરખીઓ નરક

માન તથા પ્રેમની લાભપૂર્ણ નિવૃત્તિ થાય છે, અતઃપ્રત્યક્ષે અર્થ વિપરિત ઉદ્ભવગતતામાં ફેરવા ગયો છે, અને હૃદયથી પ્રેમલાવના પ્રગટ થવાને બદલે બહિરાગ્રહર-formality-સિદ્ધિયા ન ફક્ત રહ્યો છે આ સર્વનું કારણ યોગ્ય ગૃહકેળવણીની ખામી સિવાય અન્ય નથી. સદૃશ સાક્ષર મણિના નબળાઈ કહે છે કે એક યોગ્ય માતા સો શિક્ષક કરતા પણ અધિક છે તે અક્ષરગત સત્ય છે જે દેશમાં જાનકને સ્તનપાનમાં જ નૈતિકતાનો આપવામાં આવતા, બધા સાક્ષરે જતી કન્યાઓને કુશૂલ ગુસ્સા વિગેરે ઉપદેશ આપવામાં આવતો, બધા અમુક આશ્રમનું જ્ઞાન—અધિકાર-દરજા-જવાબદારી વિગેરે શીખવ્યા પછી જ તે આશ્રમમાં પ્રવેશ કરવા દેવામાં આવતો ત્યાં આજ તેથી ઉત્તર જ જોવામાં આવે છે તે યોગગણ વિષે શિર શાવં સર્ગોદ્ધ વિગેરે ક્ષેત્રોનું જ્ઞાન શુ નથી કરાવતું ? અરેખર ગોવર્દનરામભાઈ તેનું ભાષાનર કરતા જુદું છે કે શતપથ વિનિષાત જ નિર્મોનો એ યોગ્ય જ છે બધા સુધી ગૃહકેળવણી ઉપર પરતુ લક્ષ્ય અપાતો નહિ ત્યાં સુધી ખરી કેળવણી આપણે પ્રાપ્ત કરી રહીશું નહિ ગૃહકેળવણીથી મન્યુત ઉપાયોના આપણું આરિત્રી ગૃહ મન્યુત થને નહિ દારાવીનસ્યા સ્વગ વિદ્યામાત્મનવહ !

આરોગ્યનિ કે દેશોત્તિમાં પણ વિદ્યાર્થી યોગ્ય માતાની જ જરૂર છે અને તેથી યોગ્ય માતા નહિ મળનાથી તેના અભાવે તેની રોકાય અવિદ્યાના દોરમાં આપણે ગ્રહેવું પડે અને કુવની પેઠે અથવા તો કૈકેયીએ રામની જેવી દસા કરી તેવી આપણી પણ દસા થાય તો તેમાં ગો વાક ?

વિદ્યા દદાતિ વિનય સા ચેદવિનયાવહા ।

કં વ્યામ કં પ્રતિ વ્રૂમો ગરદાયા સ્વમાતરિ ॥

એ પ્રમાણે જ્યાં માતા પોતે જ વિધિ આપે તેમ વિદ્યાર્થી વિનય આવનાને બદલે અર્ચનય જ આવતો હોય તો વિધિ આપનાર માને ' માતા ' એવું નામ કે ઉપમા પણ આપી શકાય નહિ તેમ જેથી અર્ચનય અને ઉદ્ભવગતતા જ પરિણામે તેને આપણે વિદ્યા એવું નામ જ નહિ આપી શકીએ તેને માટે તો આર્યશાસ્ત્રોમાં અરિદા એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે તે જ યોગ્ય છે કારણ કે તે અવિદ્યા-નાના રૂપ ધરી-આવે તો પણ આર્યસત્તાનો તેથી અનુકૂલ થશે જ નહિ તે તો રાવણાદિ રાક્ષસોને જ સોભાપ્રદ ધર્મ શકે

જે વિદ્યાર્થી નૈતિક બળ ખીલે નહિ, જેથી સવાત્તમ હિત સધાય નહિ તેની ઉપર-ઝોટીઆ કેળવણીની ભારતના સત્તાનોને જરૂર નથી અમારે અને અમારી ભાવિ પ્રજાને તો ઝોટી કેળવણી જોઈએ છીએ જેથી અમારી શક્તિનો ઉત્તમોત્તમ લોકોપયોગી સંવર્દથી ઉપ-યોગ કરી શકાય-અમે તો હનુમાનની માફક એમ કહીએ છીએ કે રામચંદ્રથી સર્વવ્યાપી પ્રેમ અને દેશ હિતકારક શક્તિવર્ધક જ્ઞાન જેમાથી અમને મળે નહિ તેવું એક પણ દ્રવ્ય અમારે અપ્રાપ્ય અને શિવનિર્માલ્ય છે,

અનુસ્માત અને તેના તાત્કાલિક ઉપાય રૂ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કેળવણી-નિષ્ઠા-તેનું માહાત્મ્ય વિગેરે ઉપર વિવેચન કર્યા પછી એ પ્રશ્ન હજી પણ બાકી રહે છે કે તે કઈ કેળવણી કે જેથી આપણે પ્રાચીન કાળમાં આપણા સત્તાને ઉત્તમ બનાવી શક્યા હતા અને આપણા આર્થિક અને ઉર્જાના શિખરે મૂકી શક્યા હતા તે આપણા શાસ્ત્રો જ તેને જુનાસો આપતા કહે છે કે જે વિશે વૈદિકાવ્યે પરાવાપરા વિગેરે એટલે કે પરા અને અપરા એવી બે પ્રકારની વિદ્યા છે અને તે શ્રેય અને પ્રિય સાધનારી છે બોહિની સામાન્ય વૃત્તિ પ્રેમ તરફ વળેલી હોય છે નાના બાળકને પણ રૂપીઓ બતાવનાથી તે લેના એ વૃત્તિ કરે છે તેમાં મોટા પુરુષાર્થની જરૂર નથી જો કે સાવધાનતાની જરૂર છે કારણ કે આગળ કહ્યું તેમ કેટલીકવાર સાવધાનતાના અભાવે આપણે અવિદ્યાના ભોગ થઈ પડીએ છીએ જેના દર્શાવે આપણને દરેક સમયે મળી આવે છે આથી પ્રેમ એટલે પ્રિય વસ્તુમાં મેળવવા જતા નિમાજ પદતા મસીદ માટે વળગવા જેવું ન થઈ જાય તેટલું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે પરંતુ પ્રેમ તરફથી વૃત્તિને વાળી તેને શ્રેય તરફ દોરવામાં સર્વોત્તમ પ્રયત્નથી જરૂર છે જેમ દ્રોણાચાર્ય પાસે ધનુર્વિદ્યા શીખતી નખતે અર્જુન વેધ્ય વસ્તુથી અન્ય કશું જોતા ન હતા તેમ શ્રેયોમાર્ગમાં એકતાનતા થવાની જરૂર છે અને તેવી એકતાનતા પ્રાપ્ત કરવી એ જ પરમપુરુષાર્થ છે એ પરમપુરુષાર્થ કરવા માટે આપણા શરીર સુદૃઢ હોવા જોઈએ આ કારણથી જ શરીરમાથ સહ ધમસાધનમ્ એમ ધર્મશાસ્ત્રોમાં શરીર સુદૃઢ રાખવાની અગત્ય જોવામાં આવે છે કારણ કે શકરાચાર્ય કહે છે તેમ યાજ્ઞવલ્ક્યમિદ વિગેરે જેનાં ભાવ ભાવાય એજ છે કે જ્યાં સુધી આ શરીર સ્વસ્થ હોય, ધરપણુ દુર હોય, ઈન્દ્રિયોની શક્તિ ક્ષીણ ન પડી તથા હૃદય અને જ્યાં સુધી આયુષ્યનો કાલ ન થયો હોય ત્યાં જ ની જાન મેળવવામાં, પરમશ્રેય સાધવામાં પુરુષાર્થ થઈ શકે છે ધર બગે ત્યારે કુલો ખોદના ખેસતુ તે તો મૂર્ખાઈ જ કહેવાય આગળ શરીર સુદૃઢ હોય તો જ આપણું મન પણ ચિત્ત અને સ્વસ્થ રહે છે હૃદયમાં શરીર ઉપર જે આધાર છે અને શરીરને કેળવીને ભીમ જેવું અનૈકિક સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે તે પછી એક કુત્રાની માફક ગમાડી શકાય છે એ સરકસના ખેતારીઓ-ગ્રો સેડો, ગ્રો રામો જેમણે તારા આંદો સિદ્ધ કરી આપ્યું છે શરીર સુદૃઢ અને માટે જ નિશાળોમાં શારીરિક કેળવણી માટે ઉત્તમ સાધનો પૂરા પાડવામાં આવે છે એટલું જ નહિ પરંતુ શરીરના દરેક ભાગને પૂરતી કસરત મળે તેવી વ્યાયામપદ્ધતિઓ શોધવામાં આવે છે-અને તે એટલે સુધી કે કાષ્ઠપણુ સાધનવિના પણ શરીર કેળવી શકાય છે-તેમ છતાં પણ મોટા શહેરોમાં નિશાળમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને પાંચ સેર ભાર ઉચકાવામાં થાક લાગી જાય છે તેટલા પ્રમાણમાં તે કેળવણી ખામીવાળી છે. એટલું જ નહિ પરંતુ અન્ય કેળવણી કરતા શારીરિક કેળવણી ઉપર પુરતું લક્ષ્ય અપાતું નથી તે શોચનીય છે કારણ કે કાંઈ પણ કાન શરૂ કરતા પહેલાં તેના ઉદ્દેશ જાણવાની જરૂર છે કારણ કે ઉદ્દેશ પ્રમાણે જ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે જો પોષણ મેળવવા આવશ્યક આદાર માટે જ જો નિષ્ઠાઉપાગન કરવામાં આવે તો પશુઓ જેવા કાંઈ પણ પ્રવાસ કર્યા વિના પણ આદાર મળે જેથી ફક્ત

માન તથા પ્રેમની વાગ્દલી નામ વત્તાય છે, સ્વતંત્રતાનો અર્થ વિપરિત ઉદ્ભવતામા ફેરવાઈ ગયો છે, અને હૃદયથી પ્રેમભાવના પ્રગટ થવાને બદલે બહિઃગમ્ય-*formality*-શિષ્ટાચાર જ ફક્ત રહ્યો છે આ સર્વનું કારણ યોગ્ય ગૃહકેળવણીની ખામી સિવાય અન્ય નથી સદૃશ સાક્ષર મણિલાલ નજીભાઈ જો છે કે એક યોગ્ય માતા સો શિક્ષક કરતા પણ અધિક છે તે અક્ષરશ સત્ય છે જે દેશમા બાવળને સ્તનપાનમા જ નૈતિકતત્ત્વો આપવામા આવતા, બધા સાસરે જતી કન્યાઓને કુશૂલક ગુરુનું વિગેરે ઉપદેશ આપવામા આવતો, બધા અમુક આશ્રમનું જ્ઞાન—અધિકાર—ફરજ—જવાબદારી વિગેરે શીખવ્યા પછી જ તે આશ્રમમા પ્રવેશ કરના દેવામા આવતો ત્યા આજ તેથી ઉત્તર જ બોવામા આવે છે તે મીઠામણ વિષે શિર શાર્વ સ્વર્ગોદ વિગેરે શ્લોકનું બાળ શુ નથી કરાવતું? અરેખર ગોવર્દનરામભાઈ તેનું ભાષાતર કરતા જો છે કે ચતુર્થ વિનિષાત જ નિર્મલો એ યોગ્ય જ છે બધા સુધી ગૃહકેળવણી ઉપર પરતુ લક્ષ્ય અપાતો નહિ ત્યા સુધી ખરી કેળવણી આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીશું નહિ ગૃહકેળવણીથી મજબૂત ઉપાયોવિના આપણ આરિમણી ગૃહ મજબૂત થશે નહિ, દારાવીનસયા સ્વર્ગ વિતૃણમાલમનચદ્.

આત્મોન્નતિ કે દેશોન્નતિમા પણ વિદ્યારથી યોગ્ય માતા નહિ મળવાથી તેના અભાવે અને નુવની પેઠે અથવા તો કેકેથીએ રામનિવાસ તેમા સો વાક ?

વિદ્યા વદાતિ વિરમા
કંયામ ક પ્રતિ

એ પ્રમાણે બધા માતાને આપણે નમ જ આવતો હોય, જકાય નહિ તેમ નામ જ નહિ, આનુ છે તેથી

દેશોદ્ધાર તરફ વૃત્તિને દોરો તથા બીનકેળવણીવાળી સખ્યા જેમ જોણી ચાલ તેવા માટે ગ્રહણ કરો. બધા સુધી આપણો દેશમા કેળવણીનું રહસ્ય સમજનારા તથા તે રહસ્યને ક્રિયામા મુકનારા જોણ દરો ત્યા સુધી વિવ્રતિની આશા પણ ગાપવી બધું છે કેળવણીનો પ્રચાર જેમ વધે તેમ

વિપાલી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

ઉદર પાંચણ માટે જ કેળવણી છે, સ્વતન્ત્રતાનો અર્થ વિષયિત ઉપજાતામાં ફેરવા તેમ જ ગરીબ શૈક્ષણિક માટે જ નહીં, સ્વતન્ત્રતાનો અર્થ વિષયિત ઉપજાતામાં ફેરવા કે સારીમાકે સરખસમા દ્વારાથી મોટા હોવાને બદલે બહિઃગમ્ય-formality-સિદ્ધિના પ્રિના પણ શૈક્ષણિકતાના આવે છે કેવલ કેળવણીની ખામી સિવાય અન્ય નથી સફર આવે તો તે પાત્ર ધનુ કિશિત નથી કારણ માતા સો શિક્ષક કરના પણ અધિક છે કરનાર સિદ્ધિ તથા હાથી સેડા અમ્યા રામ મા જ નૈતિકતત્વો આપવામાં આવતા, અને પરસ્ત કરનામાં જ વિશાલ ગદ્ય કરવામાં આવે છે વિવેક આપવામાં આવતો, ન્યા અમુક એ લેવા પ્રમ ન કરવાથી પોતાનો જ નાશ થશે હીખવા પછી જ તે આશ્રમમાં પ્રવેશ વામાં આવે તો તે ઉચ્ચ કન આપનારી થતી નવી સામાં આવે છે તે શ્રીમાજી સિને નારી થઈ પડે છે આથી કેળવણી લેનાર સ્ત્રીએ કે પુરુષને જોઈને નરાનભાઈ તેનું ભાવતર ઘટે છે સલામત રિવા લણી લોકોપયોગી શોધ કરે પા જ છે ન્યા સુધી ચૂકેકેન-સુધી યાનિક બનથી જેવે-જોડેર આદિ બનાવે પરંતુ તે યાનિક આપણે પ્રાપ્ત કરી શકાય નહિ. guillotins બનાવનામાં ન કરે તવારીજનુ જ્ઞાન અન પી ચૂક મળજીન થશે નહિ. કરો પરંતુ મહામ્ ગીઝનવી પોં પદન્ય હરણુ કરના માતાની જ જરૂર છે અને તેથી કરો વિતરણથી શ્રી-લેમિની માફક એથીના અનર માતાની જ જરૂર છે અને તેથી વિવેક બનાવે પછી તેના ઉપયોગ મિ રોજ અવિધાના દોરમાં આપણે મહેનુ પડે રોક-દીલથીરી ટાળવા માટે જાણ ની ની રોજ અવિધાના દોરમાં આપણે મહેનુ પડે પ્રસન્ન કરવામાં રાજાણી પોં ની ની પછી હતા ધાપ તે પરંતુ મહાપ્રતાદિ માતકામ વિનય અમ્યા હાથકોરો વિયા ઉપયોગ ન કરે સુ-અમ્યા હાથકોરો વવામાં તત્પર ન થાયે ની પછી વાયાળ ન જનો નહિ ભાપણ આપે માતા રે કરો-આજીવને ધામવા પ્રયત્નશીલ બને પણ પ્રમમાં ભટ્ટો નહિ ચક્રેરા જેવા મોર-ત્યા થાઓ, ચકરા જેના કપડી ન જનો સ્વરાજ્યના અધિકારી બને, સ્વરાજ્યનો ત્યામ કરે સ્વમપ્રકાસ બને, ફેલનના પ્રાનસને તણ હો બહેર થાઓ પારકાની નિંદા સાબળવામાં, ઉશ્મરના મંગેલનના કે કેળવણીનું માહાત્મ્ય સાબળવામાં નહિ, મુગા બને, અપરાધ બોનવામાં કે કોષ કરવામાં, વિવેક આપવામાં નહિ, ત્યામ કરો કામનાઓનો પણ શાખી નહિ, ભગીરથ પ્રયત્ન સેવા વિનય મેળવવામાં, પણ અન્યને પગવવામાં કે રમકડામાં નહિ તમતી શક્તિનો ઉપયોગ કેળવણી લઈ સુધાય કરો, કુમાંમે કરો નહિ એટલે કે કેળવણીનું માહાત્મ્ય મધ્યર્થ સમજી યોગ્ય કેળવણી લેવો અને પોતાનો ઉદાર કરી દેગોદાર તન્ક પૂતિને દોરે તથા બીનકેળવાઓવાની સખ્યા જેમ જોઈ ધાપ તેવા મર્ત્ય મંદલુ કરો ન્યા સુધી આપણા દેશમાં કેળવણીનું રહસ્ય સમજનારા તથા તે રહસ્યને ફિયામાં મુકનારા જોણ હશે ત્યાં મુધી ઉત્તરિની આસા પણ રાખની વ્યર્થ છે કેળવણીનો પ્રચાર જેમ વધે તેમ

કેળવણી-નિદા-તેનું માહાત્મ્ય વિગેરે ઉપર વિવેચન
પણ બાકી રહે છે કે તે કઈ કેળવણી કે જેથી આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ તે પ્રમાણે જ્ઞાન જેનું પરમ
ઉત્તમ બનાવી શકના હતા અને આપણા આર્થિકવર્તને ઉત્તમ યોગી મહાશય એ વે રાક્ય પણ
આપણા શાસ્ત્રો જ તેમજ ખુનાસો આપતા કહે છે કે તેની ઉપમા ન આપી શકાય તેનું અનુ
એટલે કે પરા અને અપરા એવી બે પ્રકારની પ્રવૃત્તિ વસ્તુનું પણ જો જ્ઞાન ન હોય તો તે
આધનારી છે લોકોની સામાન્ય વૃત્તિ ત્રેય વસ્તુને પણ ઉપયોગી બનાવના માટે તેના
પણ રૂપીએ બતાવવાથી તે લેના એ વસ્તુનારખનાર પાગળ છે-પરીક્ષા કે રાત્રિની જ
નથી જો કે સારધાનતાની જરૂર છે કારણ કે જો આવે છે જ્ઞાનથી જ મુગ્ધ તથા બહેરા પણ
અભાવે આપણે અવિદ્યાના ભોગ થઈ પડીએ
મળી આવે છે આથી ત્રેય એટલે ત્રિય વસ્તુને હોવા જતા તે તરફ લોકોનું દુઃખ હજી પણ કેમ
વળગના જેનું ન થઈ જાય તેટલું ખાસ ખાતર પણ ૧૮૨૨ તથા તેના સાત્ત્વ સમજનારામાં
વાળા તેને ત્રેય તરફ દોરવામાં સર્વોત્તમ વળે જ જોકે જાતુ રહત્ય નગના મમળની
શીખના વખતે અર્જુન વેધ્ય વસ્તુથી આગે છે એટલે કે જ્યાં સુમિશ્રિત થી નિ સ્વાર્થ
થવાની જરૂર છે અને તેની એકતાનતા જ ન્યૂનતા હોય ત્યાં સામાન્ય લોકો ૥ અશિક્ષિત
કરવા માટે આપણા શરીર સુદૃઢ હોના પરિણામે કેળવણી તરફ લોકોની રુચિ ન દેખાય તેમાં
એમ ધર્મશાસ્ત્રોમાં શરીર સુદૃઢ રાખવા કેળવણીના ઉચ્ચ આદેશો તરફ લોકોનું નત્ય નહિ
કહે છે તેમ ચાકાલસ્યમિદ વિગેરે જેના જ વૃત્તિ દોગય રૂપે તેના કાળે અને વૈજ્ઞાનિક વિદ્યાનો
હોય, પ્રપણુ દુર હોય, ઈન્દ્રિયોની શક્તિ પ્રાણુપાતક વસ્તુનારામાં અથવા તો વૈશ્ય
ના ન થયો હોય ત્યાં ૨ વેપારગણજ વધારવામાં જ થયો જોનામાં આવે છે
જ્યાં ત્યારે કુલો જોગીતિને સામગરો ઉતરતા પ્રક્રિયાનો છે તેનું કાણુ
પણ મન પણ રિ છે કે તે જાા એમિક મુખમાં હવે ત્યાં છે, અંદિક સિવાય
આમુખિકે જો ન સાધક કોઈ નસુ છે કે કેમ તેના જો લાગે આવેલા
સુરેકલ કે આવા જ કાગળને બીવે અન્ય શાસ્ત્રકારો જતા નાસ્તિકો આર્થિક મત-
વાળા સામાન્ય જનસમુદાયમાં પ્રિય થઈ પડ્યા અને તેથી તે મત પણ સામયિક કહેવાયો
ન ૫ આદાણુમાં સૂર્યોપરધાનમાં વિરિધ બક્તિના ઉપામ્ય દેવના મનમાં નમ્યુ છે કે
રચિરિતિ મનુષ્યા, માયેચ્છુણ, સ્થેતિ પિતરો, હ્યમિતિ ગપવા ચવાચવાગણવે । એટલે કે જેમ અમુક
માયામાં મન્યા રહે છે જેમ અંધવા રૂપના જ મગયુ નહે છે તેમ મનુષ્યો સમીતા જ ઉપાન્કો
બની રહે અને તેથી તેમના નિચર્યાના પણ ખરા નિચારો અને તર્કો માલ અને માલ
એટલે કે લક્ષ્મી અને અમ્યનદાર્ય નિયતો મનથી જ હોય છે અને તેના ઉદ્ધારની જોગના
સામય પણ થુ હોઈ શકે,

પરમાર્થવૃત્તિવાળા આમુખિક વી મુખને સમજના । પરોપમ વૃન્નિચર્યા
પુરો હોય છે પરનું જે જનસમાજને અગ્રેજ મનિરે જગદ માયા વાદે ૥ ૫૫
Many-headed Monster રહે છે તેને તે તરફ દોરવા ને દુર્લભ કાંઈ છે

અગતોદય અને સ્વામી ૨ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન ૫૫ની નુજદ

વાતની આગાનુમાર થોડા માન આપનામા આવડે નહિ, અથવા તો આપણી સહધર્મચારિણી કે હુ-એધરી બનાવવામા આવડે નહિ તમામુધી સંકિળનથી પણ ખામીવાળી જ ગણાશે.

આપણાં બાનકો ન્યા મુધી ઉચ્ચ સરકારી બનવા માટે થોડા નિરીક્ષણ કરી, વગુનો મર્મ મગજ બોધ લેતા નીજે નહિ ત્યા મુધી આપણી આનાદી આપણાથી દૂર જ રહેનાની એટલે કે માધતી પેટે મેનાકર્પાત ધરવીકમ્પથી સમુદ્રમા મગક થયો ત્યારે તેના પિતા દિમાનથી પાખ કાપનાતો પ્રસન્ન આવ્યો ત્યારે પુત્રે સહાયક થવાને બંને દરીઆમા સતાર્થ જનુ એ ઉચિત નથી એમ પિતા પુત્રનો ધર્મ સમજાવવા માટે ઉત્તમ બોધ ઉપગમી કાઢતા ન્યા મુધી શીખાય નહિ ત્યા મુધી આપણી માનસિક શક્તિ ખિની છે એમ કેમ કહેનાય ? અથવા તો માર્કમ ઓરિનિઅસની મારક માગ દાવાજ પાનેથી હુ અમુક વાખ્યો અને મારી માએ મને અમુક બોધ આપ્યો એમ દરેક પ્રકારનો બોધ મદદ કરી ક્રિયામા ઉતારતા ન શીખવી રાકાય તો ટ્રેનિંગ કાલેજે દિતસાધક કેમ લેખી રાકાય ?

આરા કાગલથી જ શીયુત ગેનરૂનગમભાઈ કહે છે તેમ ખરી કેળવણીના અભાવે આપણા મગજ *hollow sounding brains* ખાલી બોખા બને છે અને તેથી આપણે કેળવણીનું ખરૂં રહસ્ય સમજી તે તરફ ભગીરથ પ્રવૃત્તિ ન મેવીએ ત્યામુધી તો તૂળ જ લાદપ્રપિ જાંબમાન એ પ્રમાણે ખડ નથી ખાતા એટલે જ તફાવત આપણામા અને પશુઓમા છે એમ કહેનાને

આજ મુધી લેખકને એમ લાગતું કે બોખા ભયતની પેટે આવળા વખી બોધ કરનાતો જમાતો મયો હજો પરંતુ ધીમે ધીમે ઉડુ તપાસતા ચાગળા લખનાને બદલે ચાખખા ખાનાતો જમાતો સમીપ આવવો જણાય છે કાગ્ય કે મનુષ્યમાથી દેવ થનાને જમાતો મેદાગમા હતા તે થયા પછી તેનું સ્થાન પશુનિએએ લીધું તે વૃત્તિમાથી આપણે મુખ્ય થયા છીએ એમ અન્યોક્તન વરતા જણાતું નથી અને તેથી આપણી કેળવણી પણ પશુની મારક જ રહે થરી જોઈએ આ વાતને નેત્રથી શિયાપુ આપવાને બંને નેત્રના પ્રયોગથી અપાતી કેળવણી પુગના રૂપ થઈ પડે છે અને અભ્યાસ માટે બાનકો કાગળા કરે એ જમાનાની ઝાખી પણ દૂર ભામે છે.

પરંતુ આથી િનગીર થરા જેનું કશું નથી કારણ કે આપણા સ્વરૂપનું આપણને યથાર્થ જ્ઞાન થતું એ જ આવશ્યક છે આપણે સનાતન ળીએ, પરિપૂર્ણ ળીએ અન્ય લોકો મારી આગળ શુ દિમાનમા છે એવું મિથ્યાભિમાન એ આધુરી સપત્તિનો એક પ્રકાર હોવાથી અનિષ્ટકારક છે વગી અનુકૂળ મયોગ ગ્રાપ્ત થાય એ પણ ઉચ્ચતુ ચિન્હ છે માનાપ હયાત હોના છતાં, અજયોપણની સપૂણ સગવડ હોના છતાં, થોડા ઉમ્મર હોવા બા જે મનુષ્ય પોતાની ઉત્તતિ નિવામક તો નથી તે હતભાગી છે.

કારોમ
હોઈએ
તો
કેવળ અભ્યાસના પરિણામે અવહારનું
ગિત એ જ કે આપણા બાનકોને

ગમે તેટલા કટ્ટવેડીને પણ ખુબ અભ્યાસ કરાવેા અને એની રીને એક વ્યક્તિ પણ કેળવણીના નામ જાણે તેા કુટુંબ આપુ ઉન્નતિના સિખરે પહોચતા ના નહિ લાગે એકનાપિ સુનુસેજ પુષ્ટિતેન સુગધિના । વાસિત તદ્દન સર્વ સુપુત્રેજ કુલ યથા । જે મનુષ્ય પોતાનો સમય વ્યસન, નિના અથવા કનહયા જ ગાતે છે તે મનુષ્ય જાતિના મૂળ પુત્ર (પિતા) મનુ જગવા નને જનક લગાડે છે નિપુણમાં કહે છે કે જડ અલણુ નહિ કેળવણી પામેનો પુત્ર પેટ પડયો હોય તે કરતા સ્ત્રી વધ્યા (વાઝણી) રહે અથવા તો પુત્ર જન્મીને મરણ પામે તે સારૂ મરણ કે તેથી અપ સમય નુધી જ દુખ થાય છે મૂળ પુત્ર તો જીવનપર્યંત જીવ બાળે છે એટલું જ નહિ પરંતુ કેળવણીના અભાવથી મરણ પડી પણ આખા કુટુંબને કાષ્ટવાર કષ્ટિત થવું પડે તેવું કાષ્ટક કરી મેમે છે

આ મ્યજે કેળવણીના પ્રકાર કે ખામી બતાવવાની જરૂર નથી કાગલુ કે તે માટે અગ્રે—ગુજરાતી—ગાગી આદિ ભાષામાં અસખ્ય પુસ્તકો છે પરંતુ કેળવણીમાં પછાત દેશમાં કેળવણી એટલે નુ ? વિજ્ઞાનામ તરણ વ્યવધિક વિગેરે જ્વેડેલુ તારપર્ય શુ ? ગા માટે વિદ્યાને સર્વોત્તમ પદ આપવામાં આવ્યું છે ? લક્ષ્મીપૂજન માટે દીનાગીતો મહેલસન મુકરર કરવામાં આ યો તેમ સરસ્વતીની ઉપાસના એક હોવા છતાં તે માટે કેમ કાર્ક થતુ નથી ? એક જ્યતીએ ઉજવાય છે તેમ સરસ્વતીના સમન્વમાં કેમ કાષ્ટ થતુ નથી ? એ વિગેરે પ્રશ્નો યથાર્થ રીતે સાદી ભાષામાં તેમ જ પચિચિત દષ્ટાંતોથી અગ કે અસ્પષ્ટ લેખિને સમન્વવાની ખાસ જરૂર છે અસખ્ય પુસ્તકો ભણાવના કરના પણ ઉપરોક્ત માર્ગ કરિન હોય તો પણ વલો ઉત્તમ છે હાન ભરવામાં આવતી અસખ્ય પંપિદો પણ ત્યારે જ સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે

પુણવગ દજ જોઈએ તેટલો કેળવણીનો નથી ત્યાં સ્ત્રીઓ માટે કોલેજો સ્થાપવાની જીનચાલ કરી એ જનસમાજની અમુક અસે મુશ્કેલી વધારવા જેવું લાગે છે જે દેશમાં જાતિ બન્ધન ન હોય, મરજી મુજમ ગમે તેને સ્ત્રીઓથી પરણી શકાતુ હોય ત્યાં ભને તેવું કાર્ય કુતોદ્ધમ નીરડે, પરંતુ પુણ અને પ્રકૃતિનુ યોગ્ય મિશ્રણ નહિ હોય ત્યાં કનહ વધવાનો વધારે મહન છે ઓકસીજનના એક ભાગ સાથે હાઇડ્રોજનના બે ભાગ મેળવવાથી જ પાણી બનજો, નિયમમિશ્રણથી તે નહિ જ જોમ બને, તેની જ રીતે અલગ વર્ગને અથવા સ્ત્રીઓને જ મુવાગવા તરફ જ બધી શક્તિ વાપરવામાં આવે અને પુરુષવર્ગ પ્રતિ ઉપેક્ષા સેવાને તો ચડિમ ઉત્પત યરો

ગાઓનો પુખ્ત વિચાર કર્યા નિના ક્ષત મમજના ક્ષાગને વસ યઈ કોઈ પણ રીતે વોરા ભાઈનુ નાનું પકડી બેસતુ તેવું કુલ પરિણામ આવે જ નહિ આપણા શરીરના એક જ અવયવ વિે લક્ષ્ય આપીએ અને અન્યની ઉપેક્ષા કરીએ તો તે પુણ સર્ગાગસુર અને સુદહ બનાવી શકે ? તેમ જ સમાજમેવામાં પણ સમજતુ કેળવણીના લાભમાં અત્યત વિશાળ દષ્ટિની જરૂર છે

વાનની આત્માનુસાર થોડા માન આપનામા આવશે નહિ, અથવા તો આપણી સંતર્ધનચારિણી કે હૃદયેશ્વરી બનાવવામા આવશે નહિ ત્યાસુધી સ્ક્રિકિંગવણી પણ ખામીવાળી જ ગણાશે

આપણા આવકોન્યા સુધી ઉચ્ચ સરકારી બનવા માટે થોડા નિરીક્ષણ કરી, વસ્તુ મર્મ મમજી બોધ લેતા શીખે નહિ ત્યા સુધી આપણી આત્માદી આપણાદી દૂર જ રહેના એટલે કે માનની પેઠે મેનાકપર્વત ધરનીકમ્પથી સમુદ્રમા ગરક થયો ત્યારે તેના ખિતા હિમાચલ પાખ ડાપવાનો પ્રમગ આન્યો ત્યારે પુરે મહાપદ થવાને બદલે દરીઆમા મતાઈ જનું ઉચિત નથી એમ પિતા પુત્રનો ધર્મ સમજાવવામાટે ઉત્તમ બોધ ઉપજાવી કાઢતા ન્યા મું શીખાય નહિ ત્યા સુધી આપણી માનસિક શક્તિ ખિરી છે એમ કેમ કહેનાય ? અથવા માર્ક્સ ઓરિનિઅસની માફક મારા દા ૧૭ પાસેથી જુ અમુક રીખ્યો અને મારી માએ મને અમ બોધ આપ્યો એમ દરેક પ્રકારનો બોધ મહણ કરી દિવામા ઉતારતા ન શીખની નકા તો ટ્રેનિંગ કોલેજો દ્વિતસાધક કેમ લેખી રહાય ?

આના કાગણુથી જ શીયુત ગોનર્દનરામભાઈ કહે છે તેમ ખરી કેળવણીના અભાવે આપણ મગજ *hollow sounding brains* ખાલી ખોખા બને છે અને તેથી આપણે કેળવણી ખરૂં રહસ્ય સમજી તે તરફ ભગીરથ પ્રવૃત્તિ ન સેનીએ ત્યાસુધી તો તુળ ન લાદવપિ જીવમા એ પ્રમાણે ખડ નથી ખાતા એટલે જ તકારત આપણામા અને પશુઓમા છે એમ કહેવાય

આજ સુધી લેખકને એમ લાગતું કે બોબ ભગતની પેઠે આપણા લખી બોધ કરવા જમાનો ગયો હશે પરંતુ ધીમે ધીમે ઉકુ તપાસતા આપણા લખનાને બદલે આપણા ખાવા જમાનો સમીપ આનતો જણાય છે કારણ કે મનુષ્યમાથી દેન થનાનો જમાનો વેદલાળા હતો તે ગયા પડી તેનું સ્થાન પશુનુનિઓએ લીધું તે વૃત્તિમાથી આપણે મુક્ત થયા છી એમ અવનોકન કરતા જણાતું નથી અને તેથી આપણી કેળવણી પણ પશુની માફક જ રી થી જોઈએ આ વાતને નેત્રથી શિક્ષણ આપવાને બદલે નેતરના પ્રયોગથી અપાતી કેળવણ પુરાવા રૂપ થઈ પડે છે અને અભ્યાસ માટે બાનકો વજીઆ કરે એ જમાનાની ઝાખી પા દૂર ભાસે છે

પરંતુ આથી દિલગીર થના જેવું કંઈ નથી કાગણુ કે આપણા સ્વરૂપનું આપણને યથા ભાન થતું એ જ આવશ્યક છે આપણે સર્વોત્તમ છીએ, પરિપૂર્ણ છીએ અન્ય લોકો મા આગળ રુ હિસાબમા છે એવું ગિથ્યાલિમાન એ આસુરી સપત્તિનો એક પ્રકાર હોના અનિષ્ટકારક છે વળી અનુદૂળ સયોગ પ્રાપ્ત થાય એ પણ ઉદયનું ચિન્હ છે સામાપ હયા હોવા છતાં, અજબોવણની સપૂર્ણ સગવડ હોના છતાં, થોડા ઉમ્મર દોના છતાં જે મનુષ્ય પોતાની ઉન્નતિ કરવામા પ્રવૃત્ત થતો નથી તે હતભાગી છે

આપણે મોટી ઉમ્મરે પહેલ્યા હોઈએ અને હુડ અભ્યાસના પ્રજિણાએ વ્યવહારન કાર્યોમા હાડમારી ભોગવતી પડતી હોય તો તેનું પરમ પ્રાવચિત એ જ કે આપણા બાનકો

ગમે તેટલા કૃષ્ણેગીને પણ ખુબ અભ્યાસ કરાવવો અને એની રીતે એક વ્યક્તિ પણ કેળવણીના લાભ બાંહેધરો તો કુટુંબ આપુ ઉન્નતિના લિખ્ત પદોનના વાત નહિ લાગે એકનાપિ મુત્તુલેખ પ્રગિતેન મુગધિના । વામિત તદ્દન સર્વ મુપતેણ કુલ યથા । જે મનુષ્ય પોતાનો સમય વ્યયન નિંદા અથવા કનહમાં જ ગાગે છે તે મનુષ્ય બાળિના મૂળ પુત્ર (પિતા) મનુ ભગવા નને કનહ બગાડે છે નિષ્કલશર્મા કહે છે કે જડ અલણ નહિ કેળવણી પામેવો પુત્ર પેટ પડવો રોય તે કરતાં સ્ત્રી વધ્યા (વાઝપી) રહ અથવા તો પુત્ર જન્મી મરણ પામે તે સાઈ કારણ કે તેથી આપ સમય મુધી જ કુળ યાય છે મૂળ પુત્ર તો જીવતપર્યંત જીવ બાળે છે એટલુ જ નહિ પરંતુ કેળવણીના અભાવથી મરણ પડી પણ આખા કુટુંબને કાર્ષિવાર કષ્ટિત થવુ પડે તેવુ કારક કડી મેમે છે

આ મ્યે કેળવણીના પ્રત કે ખામી બતાવવાની જરૂર નથી કારણ કે તે માટે અગ્રે—મુજગની—મગાળી આિ ભાષામાં અસખ્ય પુસ્તકો છે પરંતુ કેળવણીમાં પછાત દેશમાં કેળવણી એટલે શુ ? વિદ્યાનામ નમ્ય ક્ષમચિત્ત વિગેરે રોગેશુ તાત્પર્ય શુ ? શા માટે વિદ્યાને સ્ત્રોતમ પદ આપવામાં આવ્યું છે ? લક્ષ્મીપૂજન માટે દીવાળીનો મહોત્સવ મુરરુ કરવામાં આવે તેમ સરસ્વતીની ઉપાસના પ્રેમ દ્વારા જ્ઞા તે માટે કેમ કાર્ષ થવુ નથી ? અનેક જ્યોતિષો ઉજવાય છે તેમ સરસ્વતીના સ્તન-રમાં કેમ કાષ થવુ નથી ? એ વિગેરે પ્રશ્નો યથાર્થ રીતે સાદો ભાષામાં તેમ જ પગિયિન દર્શાવોથી અગ કે અન્યથા લોભને સમજાવવાની ખાસ જરૂર છે અસખ્ય પુસ્તકો લાજીના કરતા પણ ઉપરોક્ત માર્ગ કમિન હોય તો પણ ધણો ઉત્તમ છે હાન ભરવામાં આવતી અસખ્ય પરિપદો પણ ત્યારે જ મદ-બના પ્રાપ્ત કરી શકે

પુરુષવગ હજી જોઈએ તેટલો કેળવાયેલો નથી ત્યા સ્ત્રીઓ માટે કોંવેન્સે આપવાની હીનચાલ દરવી એ જનસમાજની અમુક અગે મુરુની વધારવા જેવુ બાળે છે જે દેશમાં શાંતિ બંધન ન હોય મરજી મુજન મ્યે તેને સ્ત્રીઓથી પરણી શકવુ હોય ત્યા બને તેવુ કાર્ય ફતેહમ નીનડે, પરંતુ પુરુષ અને પ્રકૃતિનુ યોગ્ય મિશ્રણ નહિ હોય ત્યા કનહ વધવાનો વધારો સહન છે આંકમીજનના એક ભાગ સામે હાષ્ટિજનના બે ભાગ મેળવવાથી જ ખામી બનશે, નિષ્કમિશ્રણથી તે નહિ જ જેમ બને, તેરી જ રીતે અસજ વર્ગને અથરા સ્ત્રીઓને જ મુવારવા તરફ જ બધી રામિન વાપ વામા આવશે અને પુરુષવગ પ્રતિ ઉપેગા મેરાગે તો ચાહિત ઉત્પત થો

શાન્તોના પુખ્ત નિચાર કર્યા વિના કમ્ત મગજના કાટને વત ચઈ કોઈ પણ રીતે વેરા ભાષવુ ના પકડી બેસવુ તેવુ શુભ પરિણામ આવે જ નહિ આપણાં ડ્રીમના એક જ અન્યન મિમે લક્ષ્ય આપીએ અને અન્યની ઉપેક્ષા કરીએ તો તે પુરુષ સરોગમુદર અને સુદ જનારી શકે ? તેમ જ સમાજમેરામાં પણ સમજવુ કેળવણીનો નિશાળ દર્શિતી જરૂર છે

સાથે “ઇન્ડિઅન એન્ટિકવેરી” ના પુસ્તક અગીઆરમામા પાને ૩૨૮ થી ૩૪૫ સુધી છપાયે છે

(૧) “વિક્રમ ચોલતુલા” —ઈ સ ની બારમી સદીના પૂર્વાર્ધમા રચાયેલા, આ તાનિત્ર કાવ્યમા, ચોનદેશ પર રાજ્ય કરનારા રાજા શેગત (ચેકલુ) ચોલથી વિક્રમ ચોલ સુધીના રાજાઓની નામાવનિ તથા વિક્રમ ચોલની સ્વારીતુ આબેહુબ વર્ણન છે એનો સારાશ ઈંગ્રેજ અનુવાદ સાથે “ઇન્ડિઅન એન્ટિકવેરી” ના પુસ્તક બાવીસમા, પાને ૧૪૧ થી ૧૫૦ સુધીમા છપાઈ ગયો છે

(૭) “રાજ રાજતુલા” —આ પણ ઉપર કહેલા “વિક્રમ ચોલતુલા” ની પદ્ધતિનું કાવ્ય છે એમા ચોલદેશના સોલકી રાજા રાજરાજ (૨, બ) ની હકીકત છે આ કાવ્ય ઈ જ ની બારમી સદીમા રચાયું હતું હજી સુધી એ છપાયું નથી

ઉપલા આરે (૪ થી ૭) તામિલ કાવ્યો, પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે ઉપયોગી છે

(૮) “કોંગુ દેશ રાજકલ” —આ પણ તામિલ ભાષાનું પુસ્તક છે એમા કોંગુ-દેશ (ગંગાવાડી-મૈસૂર રાજ્યમા) ના ગંગાવંશી રાજાઓની વસાવનિ તથા તેમના રાજ્યનો સમય આપ્યો છે, જે ઘણાખરે કલ્પિત છે રાજાઓના નામોમાથી ઘણાખરા નામો શુદ્ધ પણ છે, તો પણ, પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી નથી

આ ઉપર કહેલા સાધનો એટલે આપણે ત્યાંના પ્રાચીન પુસ્તકો ઉપરથી, ઈ જ ની ત્રીજી સદીથી લઈને મુસનમાનોને હાથે જુદા જુદા હિંદુ ગ્રંથો અસ્ત પામ્યા, ત્યાં સુધીની, આ દેશના જુદા જુદા વિભાગો ઉપર રાજ્ય કરનાર અનેક રાજવંશોમાથી એકલા માન અણહિય-વાડના ચાવડા અને સોલકિઓની જ વસાવનિ પૂરેપૂરી મળી શકે છે તે સિવાય બીજા કોઈની વસાવનિ પૂરી રીતે મળતી નથી તેની જ રીતે, નથી મળતી ધ્રિની, ચુનાની, શક, કુપન (તુક), દ્રવિડ આદિ વિદેશી મિજેતાઓની વસાવનિ કે તેમના સબધીની ખાસ કાઈ વિશેષ હકીકત તો પણ, કેટલાએક રાજવંશોના પ્રાચીન ઇતિહાસમાથી ઘણી ખરી સહાયતા મળી શકે છે લોકોની ધાર્મિક તથા સામાજિક સ્થિતિ, તેમના રીતરીવાજ, વહેપાર, સાહિત્ય આદિ અનેક ઉપયોગી બાબતોની હકીકત પણ તેમાથી મળી શકે છે

(ખ) યુરોપ, ચીન, તિબેટ, અને સીલોનના તથા મુસલમાનોનાં લખેલા પ્રાચીન પુસ્તકો.

(અ) યુરોપ તરફના પ્રાચીન પુસ્તકો —મોસના સુનિખ્યાત બાદશાહ સિકંદરે (એલેક્ઝાન્ડર ધી ગ્રેટ) ઈ સ પૂર્વે ૩૨૭ મા હિંદુસ્તાન ઉપર ચડાઈ કરી હતી, તેની કંઈપણ હકીકત આપણે ત્યાં લખાયેલી નથી પણ, તેનો સવિસ્તર વૃત્તાંત યુરોપિઅન, લેખકોના પુસ્તકો-માથી મળી શકે છે આપણા ઇતિહાસ સાથે સમઘ રાખતી બીજી પણ કેટલીક વાતો તેમના પુસ્તકોમાથી મળી આવે છે આવા પુસ્તકોમા નીચે લખેલાં વિદ્વાનોના પુસ્તકો મુખ્ય છે

અમરચરિત ભા ૧-૨-૩ ૩ ૩-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુન્બઈ

(૧) હેરોડોટસ — અસિદ્ધ ગ્રીક ઇતિહાસ-લેખક હેરોડોટસે, ઇતિહાસ સંબંધી મોટું પુસ્તક, ઈ સ પૂર્વે પાંચમાં શતાબ્દીમાં રચ્યું હતું જેમાં ઇરાનના બાદશાહ દારા (૧ લા) એ, ઈ સ પૂર્વે ૫૦૦ ની લગભગમાં, હિન્દુસ્તાન ઉપર ચડાઇ કરીને પગલગનો પશ્ચિમ ભાગ પોતાને તાબે કર્યો હતો તેની હખીકત છે, અને તે સિવાય, આપણા ઇતિહાસ માથે સંબંધ ધરાવતી બીજી પણ કેટલીક ઐતિહાસિક જાનતોનો ઉપેક્ષા એ પુસ્તકમાંથી મળી આવે છે એના લેખ ઉપરથી એમ પણ માન્ય પડે છે કે, આ દેશ તે વખતે ધણો જ ધનવાન હતો અને દારાના સામ્રાજ્યના ૨૦ પ્રાંતોમાંથી ફક્ત પશ્ચિમ પગલગની આવક એનામાં આવતી હતી, બાકીના બધા પ્રાંતોની માદીમાં હેરોડોટસના પુસ્તકનું ઇતિહાસ ભાષાતર ઇષાર્થ મળે છે.

(૨) ટેસિઅસ (Ktesias) — ઇરાનના બાદશાહ આર્તક્ષેઝીસ (Artaxerxes Memon) નો એ વેશ હતો ઈ સ પૂર્વે ૪૦૦ ની લગભગમાં હિન્દુસ્તાન વિષે “ઈડ્રિકા” નામનું પુસ્તક એણે લખ્યું હતું હજીમાંથી એ મળી શકતું નથી તોપણ, ઈ સ ની નવમી સદીના મધ્યમાં ફોટિયસ નામના વિદ્વાને એનો જે સંક્ષેપ કર્યો હતો તે તથા અન્ય પ્રાચીન લેખકોએ, “ઈડ્રિકા” નો જે ભાગ પોતાના પુસ્તકોમાં ઉતાર્યો છે, તે મળી આ યો છે એનું ઇતિહાસ ભાષાતર મેક્રિન્ડલ (Mc Crindle) સાહેબે, “ઈડ્રિઅન એ ટ્રિકવેરી” ના પુસ્તક ૧૦ માં (પાને ૨૬૬ થી ૩૧૪ માં) જ્યાં-ત્યાં છે એમાં એમણે ઘણી ખરી સાબતોની નાંખી છે, તેથી એ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી નથી.

(૩) મેગેસ્થિનીઝ — ગ્રીસના ગ્રીક પાત્રાહ સે મુકસે, મૌર્યશાસી રાજા ચંદ્રગુપ્તના દરબારમાં, મેગેસ્થિનીઝ નામના વિદ્વાનને પોતાનો પ્રતિનિધિ નીમ્યો હતો એણે પાટનિપુત્ર (પટના) માં રહીને હિન્દુસ્તાન વિષે “ઈડ્રિકા” નામનું પુસ્તક ઈ સ પૂર્વે ચોથા સદીની આખરની લગભગમાં લખ્યું હતું આ દેશની તે વખતની સ્થિતિ જાણવાને માટે એ પુસ્તક ઘણું અગત્યનું છે, પણ તે મળી શકતું નથી છતાં પણ તેહનો થોડો ભાગ પણ જે (અન્ય લેખકોએ પોતાના પુસ્તકોમાં ટાંક્યો છે તે) મળી આવ્યો છે અને આપણા પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે તે ધણો જ ઉપયોગી છે તેનું હિંદી અને જમાણીમાં ભાષાતર થઈ ગયું છે.

(૪ થી ૮) એરિઅન^૧, કટિઅસ ફ્રેસ^૨, પ્લુટાર્ક^૩, ટાયોડોસ^૪, ફોટિનસ — સિક્કદર બાદશાહનો વૃત્તાત ૧૯ જુલ જુલ વિદ્વાનોએ લખ્યો હતો. એમના એ પુસ્તકોને આધારે, આ પાંચ ઇતિહાસ લેખકોએ, એની હિન્દુસ્તાનની ચડાઇનો હેવાન લખ્યો છે આપણા ઇતિહાસને માટે એ પુસ્તકો ઘણા અગત્યના છે અને તે મળી પણ શક્યા છે આ પાંચ વિદ્વાનોના પુસ્તકોમાં પણ એરિઅનનું પુસ્તક જ્યોત્તમ મનાય છે એરિઅને “ઈડ્રિકા” નામનું હિન્દુસ્તાન સંબંધીનું બીજું એક ન્હાનું સરખું પુસ્તક પણ લખ્યું છે, અને તેજ પણ ઉપયોગી છે એક ફ્રિડા સાહેબે, ઉપતા પાંચે વિદ્વાનોના લખેલા સિંહદરની હિન્દુસ્તાનની રવારીના વૃત્તાતના

૧ ઈ સ ની બીજી સદીના મધ્યમાં ૨ સમય અનિશ્ચિત ૩ ઈ સ ની પહેલી સદીમાં ૪ ઈ સ પૂર્વે પ્લેટો સદીમાં

અગ્રેજી ભાષાતર, “ધી ઈનવેઝન ઓફ ઇડિઅ આય એલેકઝાન્ડર ધી ગ્રેટ” નામના પુસ્તકમાં જણાવ્યા છે.

(૯) પેરિસ ઓફ ધી એગ્રિગિઅન મી.—એક ગ્રીક લેખારીએ (જે નામનો પત્તો નથી) ઈ સ ના પહેલા મંદામાં આ પુસ્તક લખ્યું હતું એમાં હિન્દુસ્તાન સમર્થ કથક કે કિ પ્રીત જોવામાં આવે છે અથર્તાએ હિન્દુસ્તાનના દરેક સમુદાયની યાત્રા કરી હ એમ એ ઉપરથી માન્ય પડે છે એનું ઇંગ્રેજી ભાષાતર મેક ફ્રિડય સાહેબે ‘ઇડિઅન એ ટ્રિકવેરી’ના પુસ્તક ૮ મામાં (પાને ૧૦૭ થી ૧૫૧ મા) જણાવ્યું છે.

(૧૦) ટોલેમી—ઈ સ ની બીજી સદીની મધ્યમાં, મિસર દેશના એલેક્ઝાન્ડ્રિય નગરના રહેવાળી, ગ્રીક પડિન ટોલેમીએ ભૂગોળનું એક મોટું પુસ્તક લખ્યું હતું એમ હિન્દુસ્તાનના કેટલાક નગરો, નદી આદિના નામ તથા તેના અક્ષાંસ વગેરે આપ્યા છે ક્ષત્રપ વશના રાજ ચંદન આતવાહન (આદ્રસ) વશી પુનુમાઈ આદિ તે વખતના રાજાઓન નામોનો પણ એમાં ઉલ્લેખ છે તો પણ, તેણે એલેક્ઝાન્ડ્રિયામાં બેઠે બેઠે, મુસાફરો તથા ખવા સીઓદારા સાંભળેલી માત્રો તથા પહેલાના પુસ્તકોના આધાર પર, હિન્દુસ્તાનની ભૂગોળ રચી હતી તેથી તેણે નક્કી કરેલા ગ્યાનોમાં વણો જ ફેર પડે છે જો ત્હેના લખ્યા પ્રમાણે નકરો તૈયાર કરવામાં આવે, તો મહાનદી સિઆમમાં, હિમાચલ તિબેટની ઉત્તરમાં તથા ગંગાને બીન સુધી લઈ ગવી પડે આમ જતાયે, એ પુસ્તકમાંથી આપણા પ્રાચીન ઇતિહાસને વધક કંઈક મદદ મળી શકે છે આ પુસ્તકનું ઇંગ્રેજી ભાષાતર મેક ફ્રિડય સાહેબે “ઇડિઅન એ ટ્રિકવેરી” ના પુસ્તક ૧૪ મામાં (પાને ૩૧૩ થી ૪૧૧ મા) જણાવ્યું છે.

(૧૧) માર્કોપોલો—વેનિસનો પ્રસિદ્ધ મુસાફર માર્કોપોલો, ઈ સ ૧૨૬૪ ની લગભગમાં, દક્ષિણમાં આ યો હતો ત્હેના પ્રવાસના પુસ્તક (પુસ્તક ૨ જ) માંથી ત્યાંની જે હકીકત મળે છે તે પણ ઉપયોગી છે, કેમકે, તેમાં તેણે પોતે જાતે જે જોયેલું તે, દેશની સ્થિતિનું ચર્ચન લખ્યું છે તેના પ્રવાસના પુસ્તકનું ઇંગ્રેજી ભાષાતર ફર્નલે હેનરી યુલે જણાવ્યું છે.

(૧૨) નિકોલો ડી કાઉંટી—ઈટાલીનો સ્થિત નિકોલો ઈ જ ૧૪૨૦ ની લગભગમાં વિજય નગરમાં રહ્યો હતો એણે તે નગરની તથા ત્યાંના ગઝ દેગઝ (૨ જ)ની જે હકીકત લખી છે તે, વિજયનગરના યાદવોના ઇતિહાસને માટે ઉપયોગી છે ત્હેનું ઇંગ્રેજી ભાષાતર રોબર્ટ સેવેલ સાહેબના “એ ફરગોટન ઍમ્પાયર” નામના પુસ્તકમાં જણાવ્યું છે.

(૧૩) ફર્નાઓ નૂનોઝ—આ પોર્ટુગીઝ ઇતિહાસ લેખક, ઈ સ ની ૧૬ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં, વિજયનગરના યાદવ રાજ્યનો ઇતિહાસ લખ્યો હતો આ ઇતિહાસ, ત્યાંના પ્રથમ રાજ્યવંશના ઇતિહાસને માટે, ઘણી સારી મદદ આપી શકે છે એનું ઇંગ્રેજી ભાષાતર, ઉપર “ફરગોટન ઍમ્પાયર” નામના પુસ્તકની છેલ્લે જણાવ્યું છે.

* તે વખતે આફ્રિકાના કિનારાની પૂર્વેના બંધા સમુદ્રે ‘એગ્રિગિઅન સી’ (Frythreen Sea)ના નામથી પ્રસિદ્ધ હતો.

(૧૪) બુદ્ધ બુદ્ધ લેખકો — વખત વખતપર ઓર યુરોપિયન લેખકોએ, પોતાના પુસ્તકોમાં, આ દેશ સમ્બન્ધી જે જે ઈ લખ્યું હતું તેો સમ્રાટ મેઝ ક્રિસ્ટન ચાપે એમના " એન્ટીકવન્ટ ઇન્ડિયા ઍન્ડ ઇમ્પાયર ઓફ અવર નાસિ વ રાઈટિંગ ' નામના ઇંગ્લેશ પુસ્તકમાં ક્યોં છે આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી છે

ઉપર લખેના યુરોપિયન વિદ્વાનોના પુસ્તકોમાં એક મહોળી ખામી એ છે કે, એમાં લખેના સ્થાન તથા પુરૂષોના નામોમાંથી કેટલાકનો બરાબર પતો મેળવેલો તે ઘણું મુશ્કેલ થઈ પડે છે

(આ) ચીનાઓના પુસ્તકો — ચીનમાં પ્રાચીન ગળથી જ ઇતિહાસ લખનારો પ્રથમ હોવાથી તેમને ત્યાંથી ઇતિહાસના ઓક પુસ્તકો મળી આવે છે તે ઉપરથી તથા મુઆફરી અથ હિન્દુસ્તાન આવેના ચીના મુઆફરોના પ્રવાસપુસ્તકો અને ત્યાંના વંશ (બાદ) ના પુસ્તકો ઉપરથી, આપણને આપણા ઇતિહાસ સમ્બન્ધી કેટલીક વિગતો મળી આવે છે

(૧) એનિહાસિસ પુસ્તકો — ચીનમાં એનિહાસિસ પુસ્તકો ઉપરથી, મધ્ય એશિયામાં રાજ્ય કરનારી સમ્રાટ, કુન (કુક) અને હૂણુ આદિ જાતોની (જેમણે તે વખતે હિન્દુસ્તાન ઉપર પોતાનો અધિકાર જમાવે હતા) વિગતો મળી આવી છે અને તે સિવાય બીજાં ઘણાં કેટલીક એનિહાસિસ નામોનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે ચીનના ઇતિહાસ લખનારામાં પેયો પુરૂષ સુમાચિન હતો એણે પોતાનું પુસ્તક ઈ સ પૂર્વ ૧૦૦ ની બગ બગમાં લખ્યું હતું એનું ફ્રેંચ ભાષાતર એમ. ચેવે નેસ (*M. Chavannes*) નામના ફ્રેંચ વિદ્વાને કર્યું છે એ વિદ્વાને (' મેમોયર ' નામના ફ્રેંચ પુસ્તકમાં) ચીનના બીજાં ઘણાં એનિહાસિક પુસ્તકોનો સારાશ આપ્યો છે એનિહાસિસ જનન નામના ફ્રેંચ પેપરમાં ઘણું ચીનના એનિહાસિક પુસ્તકોને આધારે, હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસ માથે સમ્બન્ધ ધરાવના વિષયો પર કટનાએક લેખો આપ્યા છે, પણ તેમાંથી ઘણાં થોડાં જ ઇંગ્લેશ ભાષાતર થયા છે

(૧) ફાહિયાન — પ્રસિદ્ધ ચીનો મુસાફર ફાહિયા, ઈ સ ૬૬૬ માં ચીનથી મુસાફરીએ નીકળ્યો હતો, અને ગંગાની પાસેના પ્રદેશમાં તથા સીયોન વિદેશમાં ફરતો ઈ સ ૪૧૪ માં તે ચીન પાછો ફર્યો હતો તે વખતે ઉત્તર હિન્દુસ્તાન (નમદાની ઉત્તરે બધો પ્રદેશ) નો રાજા ગુપ્તરાષ્ટ્ર ચક્રવર્તી (૨ જો) હતો, જેનું પ્રસિદ્ધ ઉપનામ વિક્રમાદિત્ય હતું ફાહિયાન, તેના રાજ્યમાં લગભગ છએક વર્ગસ રહ્યા હતા તેણે પોતાની મુસાફરીના " કો-કો-ગી " નામના પુસ્તકમાં ચ ગુપ્તની મુખ્ય રાજધાની પાટલીપુત્ર (૧૨૫) ની, ત્યાંના ઔપધાન્ય આની તથા તેના નિસ્તૃત રાજ્યના તાબામાં ઘણાંક સ્થાનોની જે દખલદારી નહીં છે તે ઉપરથી એ રાજ્યના રાજ્યની નાસ્તરિક સ્થિતિ માન્ય પરી આવે છે એ પુસ્તકનાં જે ઇંગ્લેશ ભાષાતરો આપ્યા છે, તેમાં ઝોફસર જેમ્સ લગ્ગે (*James Lugg*) નું ભાષાતર ખાસ અગત્યનું છે

અમારા જીવનમાંની કેટલીક યાદગીરીઓ ૩ ૧-૮- એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

(૩) સગયુન અને વ્હીસગ —આ બન્ને મુસાફરો ઈ સ ૫૧૮ ની લગભગમા હિન્દુસ્તાન આવ્યા હતા ત્હેમના મુસાફરીના પુસ્તકોમાંથી પણ, કેટલીક ઉપયોગની માહિતી મળી આવે છે એનાં ઈંગ્રેજી ભાષાતર, સેમ્યુઅલ ખીન સાહેબે હુએન્ટસાગના પ્રવાસના પુસ્તકના ઉપોદ્ધાતમા છપાવ્યા છે

(૪) હુએન્ટસાગ —પ્રસિદ્ધ ચીનો મુસાફર હુએન્ટસાગ, ઈ સ ૬૨૯ અને ૬૪૫ની વચ્ચે, લગભગ આખું હિન્દુસ્તાન ફર્યો હતો જ્યાં જ્યાં તે ગયો હતો, ત્યાં ત્યાંની હકીકત એણે પોતાના “ સી-યુ-કી ” નામના પ્રસિદ્ધ પુસ્તકમા આપી છે તે વખતે આખા હિન્દુસ્તાનમા બે રાજ્યો પ્રમુખ હતા—નર્મદાની ઉત્તરમા કનોજનો વૈશવશી રાજા તથા (હર્ષવર્ધન) અને દક્ષિણમા સોનકી પુષ્કરી (૨ જો) આમથી હર્ષની સાથે તો તે કેટલાકેક મહિના રહ્યો પણ હતો એ પુસ્તક ઉપરથી, તે વખતે આ દેશની સ્થિતિ, લોકોના રીતિરીવાજ, ધર્માચરણ આદિ અનેક ઉપયોગી બાબતો સિવાય, અશોક, કનિષ્ક, મિહિરકુત, હર્ષ (હર્ષવર્ધન) અને પુલકશી આદિ કેટલાક રાજાઓની અનેક વિદ્વાનો તથા ત્હેમના પુસ્તકોની અને ધણાંકેક રાજવંશોની હકીકત મળે છે હિન્દુસ્તાનની પ્રાચીન ભૂગોળને માટે એનાથી વધારે ઉપયોગી પુસ્તક બીજું એકકે નથી આ કિમતી પુસ્તકનું ઈંગ્રેજી ભાષાતર, સેમ્યુઅલ ખીન સાહેબે, “ બુદિસ્ટ રેકર્ડ ઓફ ધી વેસ્ટર્ન વર્લ્ડ ” નામના પુસ્તકમા બે વોલ્યુમમા કર્યું છે અને વૉટર્સ (Watter's) નામના વિદ્વાને એ વિષે બે વોલ્યુમ બીજા બહાર પાડ્યા છે, જે વજા ઉત્તમ છે (Watter's on Yuan Chaung's Travels)

(૫) હુએન્ટસાગનું જીવનચરિત્ર —દૂ લી તથા યેન્ટસાગ નામના બે ભ્રમણી (બૌદ્ધ સાધુઓ)એ મળીને ઉપરુ હુએન્ટસાગનું જીવનચરિત્ર લખ્યું છે એમાંથી દૂ લી તો એ (હુએન્ટસાગ) નો સિધ્ધ હતો આ પુસ્તક પણ આપણા ઇતિહાસ માટે ધણું ઉપયોગી છે એનું ઈંગ્રેજી ભાષાતર સેમ્યુઅલ સાહેબે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે

(૬) ઇત્સિંગ —આ ચીનો મુસાફર, ઈ સ ૬૭૧ થી ૬૯૫ સુધી, હિન્દુસ્તાનના કેટલાક ભાગો તથા મનાયા વિગેરે દ્વીપોમા રહ્યો હતો એનું “ નન-ટે-ચિ-કુઈ-ને ફાચુઅન ” નામનું પુસ્તક, તે વખતના આપણે ત્યાંના બૌદ્ધોના ધર્માચરણનું જ્ઞાન મેળવવાને માટે અપૂર્ણ છે, અને એમાંથી કેટલીક ઐતિહાસિક બાબતોની સોધ પણ મળે છે એનું ૩૪મું પ્રકરણ જેમા, આપણે આદિની પદ્ધતિ—પાકનતૈવીનું નર્ણન છે તે, જોવા જેવું છે આ પુસ્તકનું ઈંગ્રેજી ભાષાતર જાપાની વિદ્વાન ટાકા કુસુએ છપાવ્યું છે

આ ઉપરના મુસાફરો સિવાય અનેક બીજા ચીના મુસાફરો પણ હિન્દુસ્તાન આવ્યા હતા, જેમના નામ આદિના ઉપેખ મળી આવે છે, પણ ત્હેમની મુસાફરી સમ્બન્ધીના પુસ્તકો હોવા ન હોવાની કંઈ હકીકત મળી ગઈ નથી

ચીનાઓના ધર્મ સમન્ધી પુસ્તકો ઉપરથી, આપણે ત્યાંના અનેક પ્રાચીન પુસ્તકો, કે જે હજી અદિ નથી મળી વકતતા, તેની ગોઠ મળે છે અને અનેક ધર્માચાર્યો તથા મન્યન્તઓની દુષીકત પણ મળી આવે છે તે મિનાય કેટલાએક એના રિનાનોના નામ તથા સમય પણ મળી આવે છે કે, જેમણે ચીનમાં જઈને અનેક સસ્કૃત પુસ્તકોનાં ત્યાંની ભાષામાં ભાષાતર કર્યા હતા અથવા તો તે કામમાં સહાયતા કરી હતી આ બાબતમાં બનીને નંજીઓ (*Bunjin Nanjo*) નું " ડૅટાંગ ઓફ ધી બુદ્ધિસ્ટ ત્રિપિટક " નામનું પુસ્તક પણ ઉપયોગી છે

—અપૂર્ણ

મુંબઈ ઇલાકાની પ્હેલી કેળવણી પરિષદ.

લેખક — રા. હરસિદ્ધલાઈ નિયુભાઈ દિગેરિઆ એમ એ, એ (એન બી

મુંબઈ ઇલાકાની પ્હેલી કેળવણી પરિષદ ગયા જુન માસની ત્રીસમી તથા જુનાઈની બીજી તારીખે સર નારાયણરાય ચન્દાવકરના પ્રમુખપદ નીચે મુંબઈ યુનિવર્સિટીના સર કાવ-સજી જહાગીર હાલમાં મળી હતી આપણા ઇલાકાની કેળવણીની સ્થિતિ તથા જરૂરી આવેલાં વિષે નિચાર કરી ઉપાયો મોટાનો આ એ પ્રથમ પ્રયાસ હોવાથી આ પરિષદ કેટલું એક મહત્ત્વ ધરાવે છે અને તેથી તેનું કાન કના પ્રકારનું તથા કેટલે અંગે બ્યાવહારિક દૃષ્ટિ મિન્દુથી સજી થયું તે તપાસવાની જરૂર છે પ્રથમ સર નારાયણરાયના પ્રમુખ તરફના ભાષણ વિષે જે વાંદો કહીશું આવી પરિષદમાં પ્રમુખનું ભાષણ સૌથી મુખ્ય સ્થાન ધરાવે છે, કારણ કે તેમાં પરિષદના હેતુ તેમાં નિચાર કરવાના પ્રત્યે, કાર્યપ્રદેશ વિગેરે વસ્તુઓના સિદ્ધાન્તોકન તથા વિવેચનની બાજા સમજામાં આવે છે પરંતુ આ દૃષ્ટિમિન્દુથી જોતા પ્રમુખનું ભાષણ કેટલેએક અતો નિરાશાજનક જણાય છે ભાષણનો લગભગ અર્ધો ભાગ કેળવણીનો હેતુ, આશય તથા તેના માનસિક અરૂપ વિષે સામાન્ય અને કેટલાએક તો સર્વામાન્ય વિચારોથી જ ભરેલો છે આમાના કેટલાએક વિચારો જો કે ઉત્તમ પ્રકારના છે પરંતુ આવી પરિષદના પ્રમુખ તરફના ભાષણમાં અસ્થાને છે એમ લાગ્યા વિના ગ્રહેતું નથી પ્રાથમિક કુળવણી, ઔદ્યોગિક શિક્ષણ, રાષ્ટ્રીય પદ્ધતિએ શિખણકમની ગ્યના, દેવી ભાષાઓ વડે શિક્ષણ આપવાની જરૂર, શિક્ષકોની સ્થિતિ સુધારવાના ઉપાયો વિગેરે આધુનિક સમયના દૂટ પ્રત્યે કે જે વિશેનાં વિવેચનની બ્યાભાવિક રીતે કેળવણી પરિષદના પ્રમુખના ભાષણમાં આજા સખી શકાય તે વિષે કઈ પણ નહીં કહેતા બાસ્તવબાવમાંથી આપણને શું ચીજવાનું મળે છે, યૂરોપમાં પૂન શિક્ષણનું વોરણ કેનું દત્ત, વિગેરે પ્રત્યેનાં જખાણ વિવેચન કરનામાં પ્રમુખે બ્યાવહારિક દૃષ્ટિમિન્દુથી વિષયનો વિવેક કયોં હોય તેમ જણાતું નથી ખાસ કરીને પ્રાથમિક તથા ઔદ્યોગિક શિખ

જુનો બહાવો વિસ્તાર કરના માટે સરકારે શી રીતિ ગ્રહણ કરવી જોઈએ તથા તેને સિ
કરવાને જેવા પ્રજાના આપહાગિક પગલા લેના જોઈએ તે વિષે તેમણે દલીલપૂર્વક વિવેચ
કરતું જોઈતું હતું એમના આપણો વલોખરો સાગ તો માન યુનિવર્સિટીની ઉચ્ચ કેળવણી
વિધેના જ વિવેચનમાં ગયો છે આ વિવેચન ને કે ઉત્તમ પ્રકારનું નથી પરંતુ તેમ
કેટલીક મૂલ્યનાઓ તેમણે મહુ નિરૂપણે તથા અસરકારક ભાષામાં કરી છે તે બહુ સતો
પતી વાત છે પ્રથમ તેમણે જણાવ્યું કે હિન્દુસ્થાનના યુવકોના શિક્ષણ માટે ધણેલા
અહીં જ પોતાનું જીવન ચુલગી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થયા પછી પણ દેશના માનસિક તથા
નૈતિક ઉત્થર્ગમાં સગીન ઝામ કરી નકે એના હિન્દુસ્થાનના જ વતનીઓની શિક્ષકો તરિ
જરૂર છે આ એક અગત્યની સૂચના છે અને પ્રમુખે તેના ઉપર વ્યાજબી રીતે ધણે ભા
મુકયો છે હાનની સ્થિતિમાં ઇજ્ઞાડથી તાજા ગ્રેજ્યુએટો અહીં પ્રોફેસરો તરિકે આની મા
જરૂરના સમય સુધી નોકરી કરી ઉડતા પદ્ધિઓની માફકનું જીવન ગાળી પાછા જાય છે તે પદ્ધ
તિથી આપણા દેશના શિક્ષણને વણું સહન કરતું પડે છે એમાં કઈ પણ સન્દેહ નથી
તેની સાથે ગમે તેવો પણ ઇજ્ઞાડો જ રતની કલેજમાં નીખરવાના ધણાખરા વિષયે
સારી રીતે શીખવી શકે, એ જૂનલરેલા વિચારને પ્રથમની ચિત્તિ ગમે તેમ હોય પરંતુ
ઉચ્ચ કેળવણી પામેલા હિન્દીઓની હાનની સ્થિતિ અને સખ્યા જોતા તો, મનમાંથી જે
મને તેમ જ નહીં દૂર કરવાની જરૂર છે સર નાગચણુગાર ખરૂં કહે છે કે યુનિવર્સિટીન
શિક્ષણની ઉચ્ચ ગર્વસિદ્ધિને નામે ગમે તેના ઇંગ્લીશ પ્રોફેસરોનો બચાવ થાય છે તે તદ્દન
જેરવ્યાજબી છે અતે જે આના પ્રકારની સિદ્ધિ મેળવવી હોય તો હિન્દુસ્થાનના વિદ્વાનોને
જ કોવેજેમાં મોટી જગ્યાઓ આપવાથી બની શકશે આ મનથી તેઓએ એક વિચાર
બહુ અસરકારક રીતે મુકયો હતો કે શી ચેરમનનેદનના કહેવા પ્રમાણે ઇંગ્લીશ હિન્દુસ્થા
નમાં પોતાના ઉત્તમમાં ઉત્તમ માણસો મોકલવા જોઈએ પરંતુ તે ઉત્તમ માણસો જ્યાં તેમની
જરૂર હોય ત્યાં જ મોકલવા જોઈએ અને નહિ કે હિન્દુસ્થાનના ઉત્તમ માણસોને દૂર
રાખીને તેમને બંદને મોકલના તેઓએ ભાર મુકીને જણાવ્યું હતું કે કેળવણી ખાતામાં ધણે
ભાગે યુરોપીયનો માટે ઇમ્પીરીયલ સરનીસ તથા દેલીઓ માટે પ્રોવીન્સીયલ સરનીસ એ
જે કમોને બે ન્યાતોની માફક એક બીજાથી જુદા જ રાખનામાં આવ્યા છે તે પદ્ધતિ યુનિ
વર્સિટી સિલણના હિતને ખાતર કાતી નાખવી જોઈએ એકદર રીતે જોતા આ પ્રશ્નને લગતી
ચર્ચા પ્રમુખના આપણો ઉત્તમ ભાગ છે

યુનિવર્સિટીઓના ગર્વનાહ વિષે જોનાતા, કેળવણી ખાતાની પહારના પુરોષોને હાથે
યુનિવર્સિટીના ગર્વનાહ થવાથી શિક્ષણની ઉચ્ચતા ઓછી થાય છે-એ ટીકનો તેમણે વ્યાજબી
અને અસરકારક જનામ આપ્યો હતો તેમણે જણાવ્યું કે સાધારણ રીતે બીજા દેશમાં
કળવણીની એજાએમાં તે ખાતાના વિદ્વાનોના મત પ્રમાણે શિક્ષણના પ્રશ્નોનું નિરાકરણ
થાય છે પરંતુ આપણા દેશમાં વસ્તુસ્થિતિ જુદી છે ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો સર્વે

એક જ પ્રજાના હોય છે પરંતુ અહીં વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોનો મોટો ભાગ જુગી પ્રત્યેનો બનેલો છે અને માત્ર કૌંચેજ શિવાય વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો વચ્ચેનો સંબંધ બંધ ઓછો હોય છે આમ હોનાથી તેઓ એક બીજાના મન સ્વમજી શકના નથી અને તેની સાથે કેળવણેના હિન્દુઓમા એ ભાવ ઉત્પન્ન થયો છે કે અરક્ષાની ગત્યનીતિ ઉંચી કેળવણીના વિગ્નારની નિરૂદ્ધ છે આ કારણોને લીધે એની એક વ્યાખ્યા માન્યતા ઉત્પન્ન થઈ છે, કે આપણી યુનિવર્સિટીઓમા કેળવણી ખાતાના અમનદારોની સત્તા એટલે જે બેકો વિદ્યાર્થીઓની ખરી જરૂરીયાતો સ્વમજી શકે નહિ તેવા તથા ઉંચી કેળવણીના વિગ્તાગ્ની નિરૂદ્ધ નિયારવાળા અમનદારોની સત્તા આવી સ્થિતિમા યુનિવર્સિટીના કાર્યવાદમા હાથ નાખવા માટે કેળવણી ખાતાની બહારના બીજાઅમનદારી હિન્દીઓ આતુર હોય તો તેઓ તેઓને કઈદોય નથી અને આમ થવાથી જે યુનિવર્સિટીઓના પ્રત્યેને ગત્યકીય કે અપાતુ હોય તો તે માટે માન તેઓ એના જ જવામદાર નથી જે હિન્દી રાજ્યીય પુરોએને યુનિવર્સિટીના કાર્યવાદમાથી દૂર કરનાની જરૂર હોય તો જે પુરોશીઓના શિપજીના પ્રત્યેમા પોતાને સર્વસ માની પોતાની જાણ બહાર રાજ્યીય પ્રત્યેમા અમુક નવાજી ધરાવતા હોય તેઓને પણ દૂર કરવાની સરખી જ જરૂર છે

સર નારાયણરાના આ વિચારો જેટલા નિરૂદ્ધ છે તેટલા જ સત્ય છે પોતાની કેળવણીની પદ્ધતિ પસંદ કરનાનો હક પ્રથમ હિન્દુઓનો પોતાનો જ છે અને આપણા યુવકોનું શિપજી મ્યા ધોરણે અને કેવા નિપયોતુ હોતુ જોઈએ તે માત્ર સરકારી અમનદારોએ નહિ પરંતુ મુખ્યત્વે કરીને આપણા કેળવણેના વર્ગો કે જે આપણા યુવકોની જરૂરીયાતો તથા જિજ્ઞાસા વધારે સારી રીતે સ્વમજી શકે છે તેઓએ નક્કી કરવાતુ છે તેટલા માટે જ યુનિવર્સિટીઓની સીનેટોના સભાસદોની મોગી સખ્યા ટ્રેન્ડ્યુએટો તથા બીજી જાહેર સસ્થાઓએ જુગી જ્ઞાની જોઈએ અને કૉન્ફરન્સે તે મતનમનો ડરાવ પસાર કર્યો છે તે આનન્ની વાન છે તેની સાથે બીજી પણ આનન્ની વાત એ છે કે ના વાસ ટાંચની કારોમારી કૉસીનના કેળવણી ખાતાના હાનના મખાસ સર સમર નેરસીનેટના બધારણમા આવી નુટાપેના સખામદોની મુમતિ દાખન કરવા તરફ વૃત્તિ ધરાવે છે અને તે શિપમા તેઓએ એક નાવહારિક પચતુ પણ લીધુ છે નરી પટના યુનિવર્સિટીના બધારણ માટે જે અસતોપનાર ખગડો સર હારકા ખટનરે પ્રથમતેયા કર્યો હતો તેને તપાસવા માટે નીમાયેની સીયેન્ટ કમીટીમાથી હમણા જ તે તદ્દન નવા જ રૂપમા બહાર આ પો છે અને પ્રથમના ખગડામા જસરે ચાગીસથી સાક મુધીના સખામોમાથી માત્ર બાર જ મખાસદોની સુમખી કરવા માટેની સૂચના હતી ત્યારે આ મુધારેના ખગડામા સામથી પચોતેર સુધીના સખાસદોમા પચાસ જેટલા સખાસદો જુગી કંડાકતો હો- આપણાની સૂચના થયેલી છે આ એક ઘણો સતોપકાક ફેરફાર છે અને આશા છે કે જ્યારે બીહાર જેના પખત પ્રાંતમા આ હક આપનાની જરૂર જણાઈ છે ત્યારે બીજી યુનિવર્સિટીઓમા તો ચુટાપેના સખાસદોનુ તેથી પણ વધારે પ્રમાણ દાખન કરનાની જરૂર સંરજારને જણાતો

ઉચ્ચ કેળવણીના વિસ્તાર અગતી પછી પ્રમુખે દુક પછી આઈ રિવેચન કપું હતુ યુનિ વર્સિટીનુ હિત આહવાનો દાવો કરનારાઓમાના પદ્ધતિઓનુ કહેતુ એમ છે કે ઉચ્ચ કેળવણીની ઉચ્ચતા માત્રના માટે વિસ્તાર વધારવાની જરૂર નથી અને આનુ શિક્ષણ પેનાગઓની સખ્યા જો એકથી દુરો તો જ તે શિશુ અસંગત રહે થને આનુ માનનારાઓ મને તો અગત્યતા પછી કેળવણીના કાર્યને ધરો ધરો પોચાડે છે અનન્ય યુનિવર્સિટીઓએ શિક્ષણનુ રાષ્ટ્ર ઉચુ ચોરણ રાખવાની જરૂર છે અને ઉચ્ચ પ્રકારની વિદ્યતા ઉત્પન્ન કરવાતો આશય રાખવો જોઈએ પશુ આના શિક્ષણનો વિસ્તાર સુચિત કર્યાથી જ એ વસ્તુ સાધ્ય થઈ શકે તેમ છે એમ ધારના માટે તો કષ્ટ પછી વ્યાજબી જાણુ જણાવુ નથી દિંદુરતાનની દાનની સ્થિતિમા તો, પ્રમુખે કહ્યુ તેમ, શિક્ષણની ઉચ્ચતાને નામે હેના વિસ્તારો ભોજ આપવાનો ભય ને છે અને અનુભવ પ્રમાણે હેતુ પગિળામ એ જ ઉત્તમ થાય છે કે આ એ વસ્તુઓનો કહેવાતો વિશેષ ફાંકરવામાં નથી ઉચ્ચતા જળવાતી કે નથી વિસ્તાર મેળવી રાકતો.

કૉન્ફરન્સે પચાર કરેલા દગા વિશે થોડુ કહેવાની જરૂર છે વહાખરા કૉન્ફરન્સેમા અને છે તેમ આમા પછી ૭ કનાકના દુકા મમયમાં લગભગ પીસ દગો પસાર કરવાના હોવાથી અગત્યના વિષયોની યોગ્ય ચર્ચા થઈ સકી નહોતી અને ને ચર્ચા થઈ હતી તહેમા પછી શિક્ષણના વિષયમા અનુભવી વિદ્વાનો કરતા આ વિષયના નહારથી રસ પેનાગઓ નો વધારે ભાગ હોવાથી કેટલીએક રખત વ્યાહનાનિ- સૂચનાઓને બદલે માત્ર સામાન્ય દીમઓ તથા રિવેચનો થયા હતા આના કૉન્ફરન્સેનો દેતુ સાધ્ય કરના માટે તેના કરાવો વ્યાહ વાગિક દરિમિન્દુથી મારી પેરે ચચાધને પછી પસાર થયા જે ઈએ અને તે તેના માટે શિશુ સમન્ધી જ્ઞાન તથા અનુભવ ધાનનાગઓની વધારે મોગી મખ્યાએ તેમા ભાગ લેવો જોઈએ તેમ જ ચર્ચા જેમ મને તેમ સપાડુ થવા માટે મમયનો સકોચ રાખવો જોઈએ નહિ.

કૉન્ફરન્સે પનાર કરેલા કરાવોમા અગત્યના દગો નીચેના હતા યુનિવર્સિટીની સીતેમના બધારણમા સુચાયેલા તત્વની સમીન બહુમતિ રાખના તથા મીનેટની સત્તા વધારવા વિષે, મુખર્ષ ઇનાકમા કૉનેજે વધારના માટેની સગવડો કરના સાદ અગત્યને વિનનિ કરના વિષે, કેળવણી આતાની ઇન્ડીયન તથા પ્રેવીન્સીયન સરનીમના દુકા વચ્ચેનો બેઢબાવ દૂર કરવાની જરૂર વિષે, બી એ ના અખ્યાસક્રમમા દેવી ભાષાને એક એનિજક વિષય તરિકે સ્થાન આપવાની જરૂરીયાત વિષે, મુખર્ષ તહેરમા પ્રાથમિક શિક્ષણ ફરજિયાત તથા મફત કરવાની જરૂર વિષે, દરેક જીનાના મુખ્ય તહેરમા છોકરીઓ માટે એક હાર્ટિકુન તથા મુખર્ષમા સ્ત્રિઓ માટે એક આર્ટ્સ કૉલેજ તથા એક મેડીકન કૉલેજ સ્થાપવાની જરૂર વિષે, પ્રાથમિક કેળવણીના વિસ્તાર તથા શિક્ષકોના પચાર રિગેરેની સ્થિતિ સુધારવાની જરૂર વિષે, વિદ્યાર્થીઓએ જહેરસભામા હાજર ન રહેના માટે મુખર્ષ સરકારે હાયમા કાટેના દુકમની વિરુદ્ધ કૉન્ફરન્સેનો મત દર્શાવના વિષે, મેટ્રીયુલેગનની પરીક્ષામા અગ્રેજી શિવલના સનાન પત્રોના જવાબો દેશી ભાષામા આપવાની મરજી પ્રમાણે છૂટ આપવાની જરૂર વિષે અને

હમારાં જીવનસાધ્ય.

વેળા — ગ કલુભાઈ અચ્ચલાર્થ દેસાઈ, એવ એમ એસ, (નેતાનત

દમાગ જીવન ૥ પ્રિય માધ્ય સનાતન હિન્દુ મા રે

દમારા હિન્દુ મા રે દમાગ જીવન

પર અને ગુણ રીત સરકૃતિ

જીવનપાપક ઉભય સચની

મયો — જીવનમા પોતી ની મુન્દિદારા રે

દમાગ હિન્દુ મા રે દમારા જીવનના

મહાજ-૭- યતિગત સેરા

મય જીવન ન-વાન સધના

દેશમન્ડુની મરા હિન્દુ એ જ પ્રભુ ઉપાસ ૥ રે

દમારા હિન્દુ મા રે દમાગ જીવનના

નર અપણે માન્યોવના

એ જ હિન્દીની જીવનસાધના

રોય હિન્દુ મુસલમાન પા તી જાતના રે

દમાગ હિન્દુ મા રે દમારા જીવનના

રસમાન-સ્વાશ્રય-સ્વતંત્રતાની

મિશ્રણ-ધુના-સમાજતાની

નિગમનના ઠરી હિન્દુ મા હિન્દી જીવન જમાવવા રે

દમારા હિન્દુ મા રે દમારા જીવનના

હિન્દુ ભૂમિ છે હિંદી અધે

ગગનમા હિન્દીની યામે

ન-રિચત નામત મહાન્તિ એ જ સત્ય છે સાધના રે

દમાગ હિન્દુ મા રે દમાગ જીવનના

પ્રતિભય નિરૂપિત એ

આત્મ-મહા સાધુજ્ય મિદ્ધિ એ

આધ્યાત્મિક-પર્યવસ-જીવન એ જ હિન્દીની

સાધના રે દમાગ હિન્દુ મા રે

દમાગ જીવન ૥ પ્રિય માધ્ય સનાતન હિન્દુ મા રે

કૌલેજઅન.

(ચાલુ વાર્તા.)

લેખક — રા ભોગીન્દ્રરામ રતનલાલ દ્વિવેદિઆ, બી એ

(અનુસંધાન ૫૪ ૩૪૪ થી)

પ્રકરણ ૬ મુ

' Most like a step-dame or a dowager,

Long withering out a young man's revenue '

પિતા શકરલાલ સુજરી ગયા તે વખતે બીજા સગાવહાવામાં શાન્તિલાલના કાકા અને શાન્તિનાના મોટા ભાણી આવવામાં, છોકરાને આશ્વાસન આપવામાં અને અમે છીએ પછી તમારે શું છે કહેવામાં મુખ્ય હતા. ધનાઢ્ય કાકાએ સનળાને રૂપાસત કરી કે ખેતર વગેરે વેચી નાખી શાન્તિની માએ અને છોકરાએ કાકાની ભેગા રહેવાનું શાન્તિએ અભ્યાસ છોડવો અને શાન્તિને પરણાવશે પરતાવશે પોતે અને તેમણે કુટુંબનું ગોરખદુ સાચવવું આ દર ખાસત શાન્તિને અને એની શુદ્ધિશાળી માને રૂચી નહીં ગોર એટલે શુર-નિદાન શાસ્ત્રનું રહસ્ય સમજનાર ધર્મિક અને મનુષ્ય વચ્ચે સમન્વય રખાનાર એ વિચાર જતા રહેવા માંડ્યા છે એના નિદાન આપણે જેમને ગોગ કરીએ છીએ તેમાં હોતા નથી અને ધરતીમુરથી તળ બરાબર એ ન્યાયે એ ગોરખજમાનને એક બીજા માટે માન જ હોતું નથી હવે તો ગોર એટલે સારે માટે અવસરે ખાઈ જનાર, બે પૈસા લઈ જનાર અને કામ કરી જનાર ગોરને માન જ નહીં છુતાઈ વાત અને માફાણ છે, એ ખાઈ જાય એ જ વિચાર બ્રાહ્મણે જ કેટલીક ક્રિયા કરી જોઈએ અને ધમની કેટલીક રૂઢી કરવાથી પુણ્ય થાય છે એ સરકારો સુધરેના કુટુંબોમાં પણ સત્જન ન મેળવે તો બ્રાહ્મણોની ખાખાવીની થાત વળી યજમાનવૃત્તિથી આત્મશ્રદ્ધા અને આત્મપ્રતિબંધને હવે હાની છે એમ શાન્તિ સમજતો અને જ્યાં સુધી વહાણ વાતા જ આજ અને ત્યાંથી સીનું મળવાનું છે, આની રૂઢિ કરવાની છો ફલાણા બાઈના બાપનું સમચરી છે અને શ્રાદ્ધ એ એમ થાય ત્યાં સુધી કમાવાની, આત્મોત્તરિ કરવાની ધરજા જ થતી નથી શાન્તિવાને આ વારણથી ધનાઢ્ય કાકાને ધસીને ના પાડી અને આ ઉપરાંત કાકા એકવાં હતા, સિમિત વૃત્તિશાળી હતા એટલે ત્યાં ન જવું એ શાન્તિની માને ત્રેપરકર લાગ્યું કાકા રીસાઈને ચાલ્યા ગયા અને પાડપડોશીએ શાન્તિ અને તેની માને કપકો પણ આપ્યો.

શાન્તિનું બીજું કુટુંબીજન મોટાં માણી હતા. આ મોટા ભાણી ગોધરામાં જ રહેતા સ કુતાવથી વયે મોટાં હતા અને દેસા ગિરીની પરખાં હતા. ખેતરો ધરો અને આનાવગેરે પુષ્કળ હતા દેસાઈનું જીવન ગામડામાં જવું અને ખેડુતોને કનકડામાં ને આ તનાગી અને પેના મામનતદારને શુર રાખવામાં તેમણે બે પૈસા ભેગા કર્યા પણ રૂચે વૃદ્ધ અને માતાજીના ભક્ત

હોવાથી નવરાત્રીએ પાનાગઢ તળેલા માતાએ જતા અને ત્યા માતાજીની પ્રસાદીમા પાછળ પડતા હાંધી એના પરિણામે એ અચાનક ગુજરી ગયા અને નાના વહુ મોટા માસી સર્વ મીલકતના વણીગણી થયા પિયરમા ગરીબ બાઈ અને પેનો જન્મકુવારો મોટા ભાઈ હતા અને સાસરામા કોઈ ન હોતુ મોટા માસીનુ ધર મુદર હતુ ધરના બારણાની સામે જ પેમતા ધુધરીઓનાળો હિચકો હતો અને એ એમની બેઠક હતી સનારમા ઉડી પૂજામાં પડતા રૂપાના દોકોજી, રૂપાનો સામાન અને એમા જ બેથી ત્રણ કલાક આપતા જેટી દોકોજીની કમીએ, ગખ, મહાપેર—માળા મળે તે બધુ દોકોજીની સખ્યામા વધારો કરતુ મોટા માસીએ એક દહાણી રાખી હતી આ બાઈબી હેતકોર મોટા માસીની પણ સાસુ જેવી થઈ ગઈ હતી ધરની કમીએ, સગાહાવાની વાતો, અને ન્યાતની રીતો હેતકોર જાણે મોટા માસીને ન પૂછતુ હોય તો ચારે પણ હેતકોરથી જાતુ કોઈ ચીજ લઈ જાય તો બીજી વાર એનો દાગિયો ટાળ્યો જ છે ગયયાનામા આપણમાસના હોડિયામા આ બે જતા—પૂલમણી ભરાવતા, મુખીયાજીને બે પૈસા આપતા કોઈ કોઈ નાગ મહારાજની પધરામણી કગવતાં અને ભજનમણી પણ એસડાતા આમ મોટા માસી ગમતા મોટા માસી થયા હતા પોતાની ગરીબ બહેનનુ બગડતુ એટલે મોટા માસીને લાગી આવ્યુ અને બને તો બધાને નહી તો નાના છોકરાને લઈ જવા તેમણે નિમચ કયો આ પ્રમાણે શાન્તિવાલ્ય ॥ એ નાના ભાઈબહેનને મોટા માસી પોતાને ત્યા લઈ ગયા અને જતા જતા બહેનને કહેતા ગયા કે “તુ જરાપે ઢિકર કરીશ નહી શાન્તિને રોકાવરશીય નહી મળે તો જરૂર નથી લે આ મો રૂપીઆ ભણવાના બીજા બોઈએ તો ને મગાવજે આનતી વાળી કે દુકા રત્નમા શાન્તિ એ દહાડા મારે ત્યા રહી જગે મારે એના વિના મેણુ છે ॥” આ કહેતા એકમાત્ર લોહી ઉછળી આવ્યુ હતુ અને દુખી બેન આગળ હૈયુ ખાલી જતા એટ દ્ર વો પણ આ વખતે લેતકોર ન હોતી અને હેતકોરને મઈનુ મો ગમતુ નહિ એ છોકરાને લઈ મોટા માસી પોતાને ત્યા ગયા લીલાધર ચાર દિવસ શાન્તિ પાસે આવ્યો હમણા હમણામા શાન્તિને અભ્યાસનો કપડાગો આવતો થયો હતો, ચોપડીયો ડેંડો દેતો હતો અને જ્યારે લીલાધર કોપેજની આવતી પરીક્ષા, મુનિબૃહસિ દીમા મેળવવાની ઝકાનગીપો અને કલાસોની વાતો કરતો ત્યારે શાન્તિને એમ જ થતુ કે ભણતે પણ પાઠી નોકરી કે વમાવાનુ જ ને માસીના પૈસા આપણા છે પછી શા માટે મ્હેનત કરી ? વળી વિદ્યાનો ઉભરો આવતો અને પૈસા કરતા ધાનની કિમ્મત વધતી અને કોલેજમા જઈ ઉપવી રોક લેવા દરાવો કરતો લીલાધર શાન્તિના મનની સ્થિતિ સમજી શક્યો નહી અને મુગો જ રહ્યો

મોટા માસી અને છોકરાને લઈ તો ગયા—દરેજા જળ્યુ ખાવાનુ, મોડુ ઉડવાનુ, ફાંવે નેટલુ ગમવાનુ અને વાચવાનુ નામ નહિ, એમ છોકરાનુ જીવન જતુ વર આગળ વહેતા ઉઠનાગને અને નિયમિત રહેવારને શક્યાતમા તો આ ન ગમ્યુ પણ મૂળ છોકરા એટલે એમને તો ભણવાનુ ગયુ એ પીઠ પતી અને ગમતાખાવાનુ મળ્યુ એટલે વર્ષે મળ્યુ હેતકોર અને મોટા

માશી છોડરને હાંધકે બેમાડી બેનારી પટારી વરની વાતો બહી લેતા મોટાં માશીતુ ઘર-મોડ-ટીચે એ બધેરે બે વાચ્યાથી પાય વાચ્યા મૂની અને રાતના આઠથી અગીઆગ મૂંધી સ્ત્રી-વર્ગના ચોરા તો નવી સ્ત્રીકે-ન-પૂના હિમાયતીને હોમ નાસ કે વાચનગૃહ એ ન હોતુ પણ પાડપડારી નાન-તનની મુખ્યત્વે ડગી આધેડ મૌલાવ્યવતી કે રિવવા સ્ત્રીઓ આનની અને જે ખમરો પત્રોમા કે માણુમોના મગજમા ન દોષ તે ખમરો આવતી, ચચા થતી અને જ-મેન્ટ અપાતા ગુજગતમા જ નહી પણ મરં કેશમા આના મોટા માનીઓના સ્ત્રી-વર્ગે ચાને છે અને એમની ચચાં એમની ચચાંના વિષયો અને એમના કાવો સાબજ્યા પગી ઓચોને રાજકીય, સામાજિક પ્રત-ત્વના ન આપરી નેરિએ, એઓ કોયોરેશન, કેશમેનીવ કાઉન્સીલ મેનીટરી બોર્ડ, લોકનબોર્ડ પાનમેન્ટમા મેમ્બર નાયક નથી એવુ દહેના નિકળનાગ અસભરિત છે મુસાન પતિપત્નીની મિબલસ વાતોથી માડી જનમેનામા નાદાર, મિનાદ મુલ્ય નિન્દાની સર્વ વાનો થતી અને શાન્તિનાના ભાઈમ્હેનો એ મૌ સાબજતા અને નવાઈ પામતા એમને ઘેર નિયમ હતો કે ખીજ મગના આવે એટલે છોડરાએ ઉઠી જુનુ જ નેરિએ અને છોડરા પેખના અમુક વાતો થાય જ નહિ આથી ઉનદુ મોટા માશીને ત્યાં મરજીપણુ હતુ ભાઈમ્હેનમા મ્હેન સમજુ હતી અને એણે આ મધી વાત શાન્તિનાને લખી શાન્તિનાનો મીભજ મથો પણ મોગ માશીને શુ હતુ ? એમનો કોષ એ કાગકા માતાનો કોપ જ નેરિયો ! પોતે કોયેજ-ગ્રન પૂર કરી લે અને પોતે કેકણે પડે ત્યાં સધી નભાવવુ જોઈએ પણ એમ દગ્તો બે નાના ભાઈ બહેન ઉપર ખગમ સજકાર પડે છે તેનુ કેમ ?

મોટા માશીને નપુત્તી એક છોડરી હતી આ છોડરી મોગી હતી, મામાને હારી હતી અને હાડીતી હતી મદિનામા વીમ દદાડા મામી પામે રહેતી અને એની તો કાણુ જાણે પણ એની માની આખ ભાતીના પેમા ઉપર હતી આ છોડરી બધી નહોતી-ભજતી પણ નહોતી ગામમા ચાર મોપડી બહી ઉડી ગઈ હતી ચતુર સ્ત્રીમરબા-શીના ગરબા મ્હોડ રાખતી નવગાન-ગોરામા ચકનામા જતી, ગાતી, કુટતી અને લગતી નેટવા દેવ એટનાને પૂજતી અને મામીના મનથી બે ધર્મિદ બો ડગી હતી ગવના બેમાડી દોષ તો દાળ ઓરી બહાર મદારીની રમત નેસ જન ચોખા નીળતા ચોખો ઓગે કે મામુ ખજવાળે જેથી ખાનારના ભાણુમા વાળ આવે જ ખી નીમા એ દદાડા મીક બૂની જાય તો ખીજે દાડે સામેનો વધાર માળે આ રિથિત હતી મોગ માશી અને એમની નાની મરજી એની હતી કે આ છોડરીનું જો શાન્તિ જોડે થાય તો દુધમા આ લગે અને જનારે જયારે પ્રમગ પ તો ત્યારે ત્યારે માશીને આટનુ કરી આપરા અને આખ આગળ કન્થા નાવો નેસ કહેના શુ તી નહી મોગ માશીને આ જોકુ મમ્બુ હતુ અને એમના માટે જ શાન્તિનો પામે ગખાનો મિચાર હતો એટલામા ખખર આ વા કે કોનેજમા માર્ડ ગુજરાતી કે વા બળે છે અને શાન્તિને એની સાથે પરબુડ છે શાન્તિ સીધીએ બળે છે પ્રોકેસને અને એ ત માવાપને ખજ પડી છે, મગેરે મગેર વધારેતી વાન ઉડી શાન્તિને આપાય નિસતી ગજ પડાની હતી અને એમા એ આપરાનો દતો એટલે મોગ માશીએ

ધેર ન જતા અહીં જ રહેવા આગલ યોગ્ય અને એમાં લખ્યું કે મહે તારે માટે કાઈ કાઈ અફવા
એ સંબંધી છે પણ હું માનતી નથી ત્યાંથી આનંદારા કહે છે કે ઇંગ્લેન્ડ લખનારા અને કૉલેજમાં
મુખાઈમાં રહેનારા સ્વચ્છદી બહુ થઈ બંધ છે તારી મામા કાઈ અફવા નથી નાનપણથી
લાડ લડાવ્યા માં મારી પાસે રહ્યા હતા તો ખબર પડત બે છોકરા પણ બગડી ગયા છે ગતાગત
તો છે જ નહી તારા બાપ તો ગેરપદુ જ કરી બળતા હતા મુખાઈ લખના મોકલવા જ નહી
નાત બાત તો સમજે જ નહી મેં સાલવ્યું છે કે તમારી કૉલેજમાં કોઈ ઇંગ્લેન્ડ ગુજરાત
છોકરી છે તેની સાથે તારે પરણવું છે પણ એ આપણું કામ નહી ખબરદાર જો એવું કશું તે
હું મારી માથકતમાંથી પાઈ નહી આપુ પેલો હિન્દુ પારસીને પરણ્યો તેમ તારે મગમ લાવ્યું
હશે તારે માટે મારી નણદની છોકરી તૈયાર છે આ શિયાળામાં લગન કરી નાખીશું તું આ
દિવસ આવી જા છોકરી ૨૨ ઉપાડી લે એવી છે અને પ્રત-અપવાસ કરે એવી છે એ તમારું
મુખાઈની મગમડીઓ પેટું ઉંચી એડીના છુટ, પુલેલી બાપના પોલકા-માથે ફૂલ પાડેલા વાળ,
આપુ શરીર દેખાય એવા ઝીણા સાણુ પહેરી મીઠિઓમાં જાય એમ નથી સમજ્યો ? માટે એવા
કાઈ વિચાર હોય તો કાઠી નાખજે નહિ તો લણવું મૂકાવી દેવું પડશે અને મારી રાતી પાઈની
આશા રાખીશ નહી હું તો છવિત ક્રિયા કરી કાશીની યાત્રા કરી ઉરાડી દઈશ ” શાન્તિલાલને
કાગળ પહોંચ્યો-વાચ્યો અને અદરની નવીનની હકીકત બાણી એને ખેંચ્યો અને ક્રોધ ચડ્યો
મૂળ તો નાનાં બાઈબહેનની ફરિયાદ હતી જ તેમાં આ કાગળથી તો હું જ વળી. હમેશના શા ત
શાન્તિનો મિળજ હાય ન રહ્યો અને માને ઘેર પૂજાન્યા વિના જ પત્ર લખી નાખ્યો

“ પૂજ્ય મોટા માથી,

તમારો પત્ર મળ્યો આવો જ પત્ર હું થોડા દિવસ ઉપર લખવાનો હતો પણ વડિલને કાલ
લખે કરી મુગો રહ્યો, મને લાગે છે કે બધા સુધી દેતકાર તમારી હજુરીયણ છે અને
મવાર સાંજ સ્ત્રીઓની ઘઉં-સીવ ભરાય છે ત્યાં સુધી તમારો ઉદ્ધાર નથી કે તે સાથે મારો
પણ નથી મારા નાના બાઈબહેન તમારે ત્યાં છે તમે નિશાળે જવું જોઈએ માટે મોકલો છો
વળી તમે એમને તમારા સ્ત્રીવર્ગની તાલીમ આપો છો એ દીનગીરી મારે ત્યાં કોઈની નિંદા
કરતા શિષ્યા નથી તે જ તમે એમના દેખતા બીજાની નિંદા કરો, મને તેવી વાતો કરી
અને અમારા જ માતૃપિતાનું હૃદય બોનો એ કેમ કેમ ખમાય ? માટે આ પત્ર વાચતાં જ
એમને અમારે વેર મોકલી દેજો ”

“ બાકી તમે મારા કાગળમાં જોઈ જાવો લખી તે બાણી દિલગીર થયો છું ને બને તો મારે
ત્યાં તમારે ન આવવું એમ થાય છે માત્ર તમે મોટા છો એટલે જ વિચાર આવે છે મારી મામા
અફવા નથી ને મારા પિતા ગેરપદુ કરી બળતા હતા તે હશે પણ એ પરિનિબાપના તોયે બીજી
કોઈ આવે એમ નથી મારા પિતા બે વર્ષ જીવ્યા હોત તો મારે કોઈની ગરજ ન પડત હું કોઈ બીજી
ગુજરાતીને પરણવાનો છું કે પારસીને એ કહેનારું નામ લખતો હું કેવો છું એ મહારા
પ્રોફેસરો જાણે છે, એટલે બીજાની મને પરવા નથી બાકી જેની સાથે તમે મને પરણવવા ધારો છો

એ દેવી અસરા હોય તોયે મારે તેને પગલુ જ નથી તમારા મનથી નહુદ અને બહેનનો સમન્ધ બાધવો હશે પણ મને એ પાવવે એમ નથી મારે એ છોકરી જોઈએ નહીં એને બધુ આવડતુ હશે પણ મારે તો જાવજૂલી મારી સાથે વાવે એવી કન્યા જોઈએ, ફૂટતાં આપડે એવી નહીં મારે તો મારા સાજેમદિ અને મારા બન્ધુઓની સેવા કરે એવી કન્યા જોઈએ, નહીં કે તમારા સ્ત્રીવર્ગની કાઉન્સિલમાં જોસી ચોનટ કરે એવી મારે તો મારી સાથે હરેફરે અને ધરન્ય વસ્થા કરી મહેમાનની પરાણાજન કરે એવી કન્યા જોઈએ છીએ, નહિ કે મોની લાજ કાની નોકર સાથે તાજકા મારે તે મારા સુપ્રસિદ્ધ દેશબાધવને ધરમા છે કે નહીં, એટલે જ્યાં આપવામાં પણ પાપ માને એવી મારે તો મહાત્મા ગાંધી કે રામી રામતીયેની દિન્ય કથામાં ભાગ લેની કન્યા જોઈએ છીએ, નહીં કે મદિરેમદિરે ભટકતી અને જે-જે કરતી મુખીયાણા ફટકા ખાતી”

આ પત્ર પહોંચ્યો અને મોટા મારી હેતકોરના અડવેલા વાધણ થયા એ છોકરને દાન ને દાવ મોકવાવી દીધા અને શાન્તિનુ નામ ના લેવાના સોગન લીધા, પણ છોકરા ગયા તે રાત્રે મોટા મારી એકવા પડ્યા ને રોયા, હાથ બા પારકા પોતાના ચતા હાથ તો પોતાના કોણ માગે? મેં શાન્તિને ક્યા ચીદ્યો? એ તે છોકરો છે! એ તો અજળ છે! એના વિના કેમ ગમશે કરી, પોતાનો એકનો એક છોકરો ગયો હોય તેમ ખુશ રોયા

પ્રકરણ ૧૦ મુ

ક્રીશીપ.

નિરાળમાં અને કોવેન્નેમાં રજ ન હોય ત્યારે જૂદા જૂદા ધર્મના જૂદી જાતિના અને જૂદા જૂદા દેશના વિદ્યાર્થીઓ અને તેમાં પણ હોરટેનમાં રહેતા હોય તો એટલા તો સમ્બન્ધમાં આવે છે કે એકબીજા વિના કોઈને ધડી પણ ન ચાને પરન્તુ રજમાં કે કોનેજ છોડી જાય પછી જોળખતા જ નથી કોનેજ અને નિરાળ એ જે જ મનુષ્યન, પ્રજુપ્રેમ સિખવાના તેમજ ખિનવવાના સાધન પણ છે, પણ દુર્ભાગ્યે આપણે ત્યાં એ વિકસાવવાનો ધર્મ નથી બળવતા માન્યાપ કે નથી બળવના શિક્ષકો નિરાળામાં કે કોનેજમાં એકાદ વિદ્યાર્થી ગેરહાજર રહેતો હોય, એ સમ્પત માંગીમાં છે એમ ખચર હોય છતાં કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને એના અગતના મિત્ર સિવાય-કોઈ પણ શિક્ષક કે પ્રોફેસરને એની ખચર કાઢવા પ્રેરણા થતી નથી એ પ્રજુ પ્રેમ મનુષ્યપ્રેમ મીશનરીઓમાં જ દેખાય છે અને આપણા દેશમાં ફરીને પ્રજુ વસાનવો હોય તો બાબકોમાં એ પ્રેમ ખીનવવાની ઓગી આવસ્થકતા નથી

નંશનન કોનેજના વિદ્યાર્થીઓમાં આવી લાચણી કાઈ ઉત્તેજની હતી જના વધની જતી જાતિવાર નિશાળો, હોરટેનો અને હિન્દની ઉત્તિમાં આપણુ શ્રેષ્ઠ છે એ વાન ખ્યાનમાં રાખ્યા વિના જાહાનમમાં જય હિન્દ પણ આપણી ન્યાત-તેમાં પણ પ્રાતિક જોળત્તડની વાત વિશેષ, એટલે જે એકતા થી જોઈએ તે થતી નહીં

નંશનન કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ રજમાં ફરી આન્યા કોર્ક બીચારા ધરતી બહાર નીકળી શકતા ન હોના કોર્ક પોતાના અચર તુદ્દળના મન્યામાં પડયા હતા કોર્ક રક્ષમાં સહેલ કરી

છાત્રની ઉત્તિનો ઇતિહાસ ૩ ૨-૦-૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કંપની, મુનાઈ

આ યા દત્તા અને કેટલાક કુટુંબપીડામાવી દૂધ્યા ન હોતા આથી ઉલટું ખેડકાર સ્વતંત્ર મીલજના અને વડીન અઘા । યુ સમજે એમ માનનારા મુખી દત્તા રજ પડતા જ માખાપને અને ખેરીઝાડરાને મળ્યા નહીં મળ્યા કરી પહેલેથી જરાયે જાનમા નાખ્યા શિવાય । ‘આજ મ્હારે હુમસ જવું છે ત્યાથી । પાવાગઢ જઈ જાણુ જઈ જાણુ ’ એટલું જણાવી ચાલ્યા જતા અને રજ પૂરી થયા આવે પિયેલી ખાનગ અને પૈસા લેવાની ખાતર આની પાછા કોનેજમ ચાલ્યા જતા મિચારા વદ અઘાન માખાપો કલાસની ખેડકે, છોકરો છોકરો કરતા નુમાઈ ખેલી રહેતા અને પાડપડોશી આગળ હૃદય ઉવાડતા

આવા વિદ્યાર્થીઓમા આપણા ઉદ્ભવલાલ એક હતા શરૂઆતમા તો ગામડાઓમા ફરી આ યા પણ મુખાઈ રિના કાઈ રથજે રચ્યુ નરી અને મુખાઈ આન્યા નંસનવ કોલેજની રેસીડેન્સીમા આ ફેરી રહેનાની જગાએ મરજી નહોતી તે રેસીડેન્સીમા રહેવું એ વાધસિદ્ધને પાજરામા પૂરના બરાબર છે એમ માનતા રેસીડેન્સીની પદ્ધતિ જ કાઢી નાખવી જોઈએ પ્રભુએ માણસને અક્ષય આપી છે પછી એના ઉપર અડચ શા માટે જોઈએ ? અકુળથી શરીર અને શુદ્ધિ ખીલતા અટકે છે એટલે આ વખતે એમણે જ તો ધર આગળ જ ના તો સારા લતામા મુનામિ મદાન રાખી વાચનાસુવાની વ્યવસ્થા ત્યા કરવાનું ધાર્યું હતું રજમા પાછના ભાગમા વળી કોલેજ ઉધડજે ને વળી ધાગીને બળદીયો જોડારો માટે જેટલી સહેલ મરાય તેટલી મારી લેના નિશ્ચય કર્યો ઉદ્ભવનાલ આમ શુદ્ધિશાળી હતો છતાં એ પોતાને ગોખલે, રાનડે, રોકસ પીઅર અને જેડસ્ટન માનતો એટલું જ નહીં પણ એના માખાપને પણ એમ જ હતું કે પરમેશ્વરે શુદ્ધિનો ઈર્ષનરો ઉદ્ભવનાલને જ આપ્યો છે અને કોનેજમા પહેલાં રહેશે એટલું જ નહીં પણ પછીથી હિન્દુસ્તાનમા પ્રથમ પુરુષ ગણાશે-ગાંધીજીવારમા મા । પામરો અને મોટો માણસ થશે રજ પૂરી થયા આવી અને મહાલક્ષ્મીની બેટરી પામે એક સુદર હવાનાળું મદાન માતપિતાને અમળની રાખ્યું અને યુરોપીઅન ફર્નિચર એમા યોગ્ય ફરનીચર નવો લાવી ગોડવવા ઓડો આપ્યો મદાનની જગા-મદાનનો રંગ અને ડ્રોઇંગરમ, સ્તીર્ષિંગરમ અને સ્કુડીયો જોઇ પોતે જ આશ્ચય પામ્યો સાના આપણા લોકમા વર્ષરોખ જ ન મળે પૈસા તો થાય પણ થુ સરસ ટેસ્ટથી ગોઠવ્યું છે વાચવું-સુનું અહીં જ મમે સુદર ભરેલી ગેતરજીઓ-તડતા-છપીયો-ચક્રકેના મેજનેમ્પ વગેરે જોતા એમ જ થાય કે આ વિદ્યાર્થીના મદાન કરતા કોઈ રાજમહેલનો ભાગ છે ઉદ્ભવનાલ આ મદાનમા ગતના નાટકમાથી આવી સૂતો-કાઈ વાર હાર્મોનીયમ તો કાઈ વાર સતાર લેતો ત્યારે એ સ્વર્ગસુખમા હોય એમ ધારતો

રજ પૂરી થઈ અને વિદ્યાર્થીઓ આવવા માના જેમને પોતાની વ્યવસ્થા કરવાની હતી, હજી ટર્મના પૈસાનું ઠેગણું નહોતું-ક્યા રહેવું એ નક્કી નહોતું એ બીચારા ચાર દિવસ અગાઉ આવી રખડતા અને આનાનિગશા થતા ખિન્ન થતા જેઓ તૈયાર લાલે ખાનાના હતા તે તો રજને છે વેદિ-સે જ આવવાના દત્તા રજ ઉવડી ને તે દિવસે વિદ્યાર્થીઓના ઝોના ને એવા આના લાગ્યા, ગુજરાત, ધરીયાવાડ, કચ્છ અને દક્ષિણના વિદ્યાર્થીઓ ગાડીમાથી ઉતરતા હસાકસ

કર્તા હતા. બેલા આવેના નવા આનંદના લાથાના ઝળના ને કડિયા ઉપાડી રેમીડેન્સીની
કમમા ઉપાડી બારણા મધ કરી પૂગ કરના વાળ્યા બીજી કૉલેજના પણ આ કૉલેજમા નવા
આનંદ અનુભવા પોતાના ઓળખીતા સાથે કરતા, પરાણે દસના અને મુગા મુગા કરતા ગાડીમા
મારનાડીને બના યો, ગુજરાતી લાઇને 'પેનો'ને 'ચ્યા'ની રીડ મશ્કરી કરી, તાતીયાની ચટણી
દીક ઉડાવી, એમ વાતો કરતા ગનરે પક્ષીઓ પોતપોતાના માળામા બેસે તેમ સૌ સૌને ઠેકાણે
પડ્યા અને જાણે ધર જ નથી ન્યાત જ નથી તેમ પાઝ એક થઈ ગયા અને નવી દુનિયાના
નવા નિયમોમા આનંદ.

બીજો દિવસે સવારે જ્યેને રૂમ ન હોતી મગી તેઓ કનાર્ક પાસે ઉપરાઉપરી ધક્કા ખાના
નાન્યા અને કનાર્ક ઠંડે કાળજે 'અગજના ન બર પ્રમાણે મળશે' એટલે જ જનામ આપતો
પરદેશમા રહેનાતા જગા હોય નહીં ત્યારે બીજાને વેગ લેવા રહેવું એમા મી મુશ્કેલી છે, એ બીજાને
ન સમજાય વિનાયતમા કુટુંબોમા પૈસા આપી વિદ્યાર્થીઓ રહે છે પણ ત્યાં એની સર્વ સન્ન
સચનાય છે, જેમરેખ રખાય છે ને સુખ મળે છે આપણા દેશમા પૈસા બેનાતા નથી અને સગા
નહાયતો અગર ન્યાતીનો વિદ્યાર્થી ધરમા રાખ્યો એટલે વગર પગારનો ઝગડા કે નોકર એને
બહુવાનુ છે માટે ખાનાપીનાની-અભ્યાસની અનુકૂલના કરી આપવી તો આવી રહી પણ વખત
સર ખાનાનુ તો મળે જ નહીં, અભ્યાસ શાન્તિથી થાય એવી જગા અપાય નહીં પરીક્ષાના દિવસમા
પણ આ કં, કી-ને દાકતરને ત્યાં લઈ જા બગરમાની શાક રોજ ત્હારે લાવનુ, ખાની સાથે ટેરે
જળે, આ બધુ પેના વિદ્યાર્થીને જ કરવાનુ કારણ એને મધુકરી મળે છે માટે !

શાન્તિએ પોતાની રૂમ ઉપાડી લીલાધર સાથે જ હતો અને સાફ કરારી અને અન્દર
પુત્રને કોય વગેરે ગોઠવ્યા નાની ખેલનેતો બરેનો 'વન્દે માતરમ્' નો તકતો બારણા
સામે ટાંચેો રાનડે, ગોખને, ઠાલણા ટો ટોય અને સરસ્વતીની સુન્દર છબીઓ અને સરકૂત
ધ્રુવેશ મુત્રેના પ્લેકાર્ડ ઉપરાત જાપાની ચીની અને ઈન્ડિયાના ઇસ્ટિસીવના મુરન્ધર ચિત્ર
કારોના ચિત્રો ટાંચ્યા હતા સામાન્ય રીતે શાન્તિનાયની રૂમ જ બીજા ગુજરાતી વિદ્યાર્થીનુ
કેન્દ્રગ્યાન હતુ અને ક્યાકો ને ક્યાકો સુધી કૉલેજનો વખત પૂગ થયા પછી સૌ બેસતા આહવાણી
પીવાતા અને પ્રોફેસરો વિદ્યાર્થી ક્રીક્ટ અભ્યાસ અને અગત મીડી દીકા થતો આજ સૌ મડળી
બેઠી હતી પણ બધાના ઇવ તાળવે ઓળખા હતા આનંદી કાને દસ વાગ્યે કૉલેજની પરીક્ષાનુ
પરિણામ બહાર પડનાનુ હતુ ક્રીકીપ મ્કૉનરશીપ નકી થનાની હતી અને અન્દર અન્દર
હરિકાર્ષ આનંદી હતી

બહાણું નાનુ, કનયમા સાથે જમના બેય અને હસાહસ એક જ થાળીમાથી બીજાની
થાળીમા પુરી નખાતા વાણીયા બ્રાહ્મણની જગન્નાથપુરી હતી અને આયન કધરુડ જે
કરી રજેત થાય તે જ ઝામ મગીન ગાતિમેત્નો બે કૉલેજ રેસીડે સીમા આમ ધાનુ કરી
અગર ખૂશી રીતે દૂર થતો હતો સ વાળ્યા અને ઘટની સાથે જ હૃન્દયમા ધવકારા થયા
જમનામા ઉતાવળ થઈ અને વહેતો દ પરિણામ જોઈ આનુની હરિકાર્ષ આવી ખમીસ

કોઈના બદલે કોઈનું પહેરાયું જેના આ-યા તેના જૂટ સ્વીપર અને ટોપી પણ એ જ પ્રમાણે જેમના લુગડા ગયા હતા તે જ-વાને એક પગે ચલા હતાં પણ પહેરી જનારને ગાળો દેના મિત્રા-રેસીડેન્સી કલ્પના છગ્ગમા જ ઉભા ગયા.

ક્રીડીપ કરતાએ કૉલેજની રજા-ગમીપ મારે અનેક નામો આ-યા હતા રજા-વરથી-કૉલેજ પરીક્ષામાં સહી પાડેલા આવે તેને જ મળતી એટલે એ કોને મળે છે, એ જાણવ નિઘાર્યોએ ઉત્સુક હતા શાન્તિએ ક્રીડીપની અરજી કરી હતી પણ બીજા ધણા મરીમ નિઘાર્યો એ હતા અને તેમણે મોટામોટાની વગ લીધી હતી રજા-વરથીપની તો શાન્તિને વ્યાસ જ નહોતી રજા-વરથીપ પચીસ રૂપીઆની હતી શાન્તિને એટલું જ હતું કે ક્રીડીપ મળે તો કાકામાલીનું મો ઉધડાવતું ન પડે.

સાપ્તાહ થતા જ કનાકની રૂમ પામ નિઘાર્યોએનું ટોળું મન્યુ ગમીમ રહેરે કનાક કામ ક્યે જતો હતો અને પટાવાળાને સનળારે બહાર કાઢતા કહેતો કનાક તામ ટાઈપ કરતો તે વખતે નિઘાર્યોએ હામના ચાગાથી કાંઠક કાંઠકે અટકળ કરવા લાગ્યા કોઈ કહે ફરુનજી તો કોઈ કહે ઉજગનાન-કોઈ મીસ મહતાનું નામ દે તો કોઈ શાન્તિનું શાન્તિનું નામ રજા-વરથીપ ખાતે એકે દીધું કે હસાહસ આવી ઉજગનાન જાતે આ થો હતો અને એ રજા-વરથીપ મળે જ મળવી જોઈ એ એમ ખાતીથી માની-કોટ ખમીસના કેનર સમા કરતો, છુટતી ધૂળ સાફ કરતો, અક્કડ ને અક્કડ ફરતો ટાઈપ થઈ જયુ-સીપાર્ક એ કામળ પાગીયા ઉપર ચોડ્યા અને પટાવાળો મ્હાર જેવેરીમા મૂકવા જાય છે ત્યાં તો એના ઉપર નિઘાર્યોએ તુડી પાગા માડમા. જેવેરીમા પાગીયું મૂકાયું અને નિઘાર્યોએએ જુમ પાડી ક્રીડીપ કેશવનાનને-રજા-વરથીપ શાન્તિનાનને શાન્તિનાનને રજા-વરથીપ એટલા જ સમ્મ ઉજગનાનના મોમાથી નીકળ્યા અને એ વખતે એનું મન્ય, એની આખો જોઈ હત તો હાથ શાન્તિવાનનું ખૂન કરત એમ લાગે લીલાધર એન્દમ દોડ્યો. રસ્તામાં માળી સાથે અથગ્યો-રેસીડેન્સીની દાદરના તળાવનું પગથીયા ચડ્યો-કોણ ઉતરે છે તેનું લાન ન દોવું ને શાન્તિ ખાસે જઈ એણે એને એવો તો ચામડ્યો કે ખીચારો શાન્તિ યાકી ગયો રજા-વરથીપ કાન્દેચુનેસન અવ્યા જૂને છે! ક્રીડીપ હશે! ના રજા-વરથીપ સાચા હાથ આન બેર તાર કરે.

—અપૂર્ણ

શુભ પ્રસંગ.

નમીબત્તરોત જ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના પ્રમોદામાં
મોજાખની મર્મી ચીજ સાથે એકાદ મનદર અને
ગકાન પરકુચન અગત્યની જગ્યા ગેકે છે. તે પછી
મુખ્યત્વે કુરીને હિન્દુસ્તાનની મોહિની૩૫ તમારૂં
માનીતુ પરકુચન

ઈનામ

૩૧ ૧૮૮૦.

ઓગે મોહિનીની
ખુશખો આગ દીવન
ટકતી નથી એમ સા
બીન કુરી આપનાગને
ઉપર નામ આપ
નામા આવશે

ઓટો મોહિની.

છતા ખરા કુટુંબોમાં
નજરે પડે છે.

ઓટો મોહિનીના માત્ર ચાન્ડ દીપા ઉમાલમા નાખવાધી
તમાને અને તમારી આમપામનાઓને ચાન્ડ દીવસ મુધી મનોહર ખુશખો
આપે છે તેથીજ તે તમારૂં અને તમાન મિત્ર મડલાતુ માનીતુ છે.

કિંમત ૩૧ ૨ આના ૧૨ નથા આના આઠ

રોબીનીયા હેર ઓઈલ.

તે તમા બમર હિન્ડ ઓઈલ વાપરતા અચમતા હો. તે રોબીનીયા
હિન્ડ ઓઈલનો નમુનો મફત મગાની તપાસી લુવો અને પછી
તમા જ તેના અખાખ કુશળી

(૫ ધા આનાની ગીટ મીડવાળી નમનો મફત)

કિંમત ખારલી ૧ નો ૩૧ ૧-૦-૦

મોહિની એજન્સી,

જુમ્મા મસીદ—મુબાઈ

નવ પુસ્તક

નવ પુસ્તક

ક્રિ-૩૦ ગાર્ગી

નવ ધી ૮ લેખો

૪ મા ગ હિમલયાલ ગોશાલ અભારીઆ, અને ૧ એવરુપ મી
કિમલ ગાના ૨ ખાન ખચ ન

નવ પુસ્તક

તૈયાર છે

પાય પ્રેમસ્થા.

આ પા ૧ નવકાળો ગુફ વાવનનો એ ૩૦ નવ નવના ૮

૨૫૫ - ૧ એન્ડર ૨૨ નર્મદાકર ૪ યા, ૧ ૧ ૧ ૧૫૧ મી

અરુ ૩ ૧-૫-૦

નવ પુસ્તક

નવ પુસ્તક

૩

૧ મા નવનમા એન્ડર ૨ ૫ ભાગ

નિર્ગુણલક્ષ્મી અને મદગુણલક્ષ્મી

તથા અન્ય લેખો

કિમલ ૦-૧૦- પાર્ટ ૧ નુદ

એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કપની, બુએવર્મ, ટ્રિ એમ એડીટ, મુબાઈ ન ૨

દશહિતના મહાન પ્રશ્નો ચર્ચતી ત્રા નવલકથાઓ.

ચોગિની કુમારી.

જીવન ચક્ર

મથવા

મહાકાળ માસિકમાં તેના માથે
મ પાલકે ૨૧ ઊઠાવાન જીવનગાની ૫
બોધક લેખનીથી લખાવની આ નવન
કથાથી ગુરુ પ્રદ સુપરિચીત છે વિદ્વાનો
ને પા ૧ નિ સ્તુતિ યી છે મોષ અને
અ અપરિચીત છે

કિ ૨ ૧૦ ૦ ૧ ૫ ૫ ૦ ૧ નુદ

નુધારક જીવનનુ મિહાવબોકન

નુધારક જીવનનો સચો થિતાર માતિ
મર્યાદાના મુજ હેનુ અને હાવની સ્થાતિ
કિ દ લક્ષ્મી ઉચ્ચ ભાવના અને હાવનુ
મર્યાદ અમેરિકામાં વળના કિ દી માની હાલત
નુધારક પ્રીતિભાગનાનાબેદભાગપો અને
ખાતતો ચર્ચો છે ૫૫ અગીઆ

કિ ૩ ૧૨ ૦ ૧ ૫ ૫ ૦ ૧ નુદ

નવર્ગ કે અમશાન

પાય અમલના પૈય અને નીતિ ૧ ૫, કુરમી અમલ ભાના દાર અને તેમાંથી
તેનુ ગ્રા. નવખાનના કિ દુર્ધર્મના પ્રચાર અને નવખાનીક જીવનનુ મર્યાદ ૫૦૨૨
ગમનનો પ્રશ્ન અને જ્ઞાતિ સરચાઓ વીરે બાવતો ચર્ચો છે સ્ત્રીઓએ ખાત
પાયના વાચક છે અને સુખમિહ કિ દી સ્ત્રી કવિસ્ત્ર ના મર્યાદની નૈનુના
એ આધ્યાત્મિક કાવ્ય ઉપરથી તે ઉપલબ્ધી કાઢી છે

કિ ૨ ૧-૮-૦ ૦

૧ ૫ ૫ ૦ ૧ ૫ ૦ ૧ નુદ

નવ પુસ્તક મારે લેખાત પો દેવ ર્થે ખચ મા

પાયુન ટ્રેડીંગ ના

૧

હિન્દુ અને પારસી બાઈઓના તહેવારો માટે ખાસ નવો માલ
આવી પહોંચ્યો છે.

મન પમદ દિવસે ઘેઘડી ગલી ગલી કરે, પોતાની જાતને પણ પંચ
રાત આપના અને ગાળામ કહેનદાનના મન થઈ આવે એવું કરવું હોય,
જો હવેસ કંઈ મોઘરાગીના મમયમા માગે માલ વાપરી તમારી
ખરી મહેનતના પંખા બચાવના હોય તો મુબાઈની જાણીતી

તાજભાઈની કંપની

ગાયો બહુ જ ઉંચી જાતના, અપ-ટુ-ડેટ અને ટકાઉ સુન્દર ખૂટ તથા
શુઝ તમને ત્યા જ મળશે બધે કુરો અને જોરો પણ

તાજભાઈના ખૂટ શુઝ

જોતા તમે ત્યા જ આંડો આપગો, સાહેબ !

ફાફડ મારકીટની બરાબર સામે

બારીઆ મેન્જાન્સમા

પેલી ગોળ ગોડેસવાળી ભવ્ય દુકાન તે-

તાજભાઈ એન્ડ કંપની છે.

—મુબાઈ—

કિશ્વર સમાન હોઈ હિન્દને અનુસાર અધિકારીઓના નિયોગની નિરાશા અનુભવતા હિન્દને નારાજ આશા આપે છે કાઈક શ્રદ્ધા અનુભવાવે છે મિ મૉન્ટેગ્યુ એક ધણા ગંભીર પ્રસંગે લોકે મોર્નની હિન્દી પ્રધાન તરિની કાગળીઈ દુઝ્મ્યાન "અન્ડ સેક્રેટરી ઑફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિઆ"નું માનનીય ૫૦ બોગમતા હતા તે સમયના લેખના બાપલો હિન્દુસ્તાનની ખરી સ્થિતિનું આશ્ચર્યજારક જ્ઞાન રાવે છે, એટલું જ નહિ, પરન્તુ તે જ્ઞાનના ખરા આધારરૂપ અને તે જ્ઞાન કરતા યે અત્યુત વધારે અગત્યનું તત્ત્વ લેખા વ્યાપ્ત છે તે તત્ત્વ કયું? હિન્દુસ્તાન તરફનો લેખનો સમભાવ, અને તે સમભાવ પણ સાચો અને હિત પરમશુદ્ધિથી અને વિશાલ દૃષ્ટિથી પ્રેરાયેલો સમભાવ સમભાવમા પણ બેદ હોય છે હિન્દુસ્તાનને માટે શાન્દિઃ સમ ભાવ બતાવેલો એ તો હવે અત્રેજ અધિકારીઓ માટે બહુ આમાન્ય અને સસ્તુ ધર્મપાત્ર છે એ સમભાવના તામિલક વેપ હવે જેમ ઓછા ભજવાય તેમ નવારે સાફ હિન્દુસ્તાન કાઈ અજ્ઞાન બાવક નથી અને એના મિથ્યા ઉચ્ચારો અધિકારીઓ ઉપરનો લેખો નિશ્વાસ માત્ર કમી કરે છે હવે હિન્દુસ્તાન જે માગે છે તે ખાતરી આશાઓ નહિ, પરન્તુ સગીન હોવા આવે ગંભીર વ્યાવહારિક આચારના પ્રસંગે હિન્દુસ્તાન તરફ સાચો સમભાવ રાખનાર, હિન્દુસ્તાનની મહેઞ્જાઓને સમજવા પ્રયત્ન કરનાર અને હિન્દુસ્તાનના સતોષમા સામ્રાજ્યની સાચી શાન્તિ સમાપની છે એમ અન્તઃરણથી માનનાર મિ મૉન્ટેગ્યુ જેવા રાજપૂરુષની જ હિન્દુસ્તાનને જરૂર છે થોડા અનાડીયા પહેલા મિ મૉન્ટેગ્યુએ પોતાના ભાષણમા નીચે પ્રમાણે કહ્યું હતું —

"The treacheries the inhumanities, the uncivilised crimes of Germany evoked from the beginning in India the same response that they evoked in all other parts of British Empire. If such a crisis were wanted for the purpose, at any rate those who were warning us and hunting or suggesting the disloyalty of India are silenced for ever, and unanimously at last we can think about India in a new light as a great Empire which has ranged itself beyond question with our Dominions and with the Mother Country. Great Britain has done well by India, but her work is by no means finished. It has not only to be carried on but developed. It has reached a stage where inattention and failure to grasp an opportunity may possibly spoil the generations of work that have been put into it. Think of it. Study it. Concentrate your thoughts upon it, not only when some event or some controversy awakens your

interest, but study it continually with the sympathy that it deserves as one of the vital problems of the moment" હિન્દને ન્યાય આપવાની જ તીવ્ર વૃત્તિથી માન નહિ, પરંતુ આત્માન્યતા સાચા હિતને માટે અને સાચી શાલાને માટે ખરી કાળજી આવા ઉ ૧ અને સાચા શબ્દો મિ મોંટેગ્યુએ ઉચ્ચાર્યા હતા, અને મિ મોંટેગ્યુની પૂર્વની કારકીર્દીએ સ્પષ્ટ સાબિતી આપી છે કે મિ મોંટેગ્યુ માન મહોએથી બોલીને નસ માને એના નથી, પરંતુ પોતાના વિચારો અને ઉચ્ચારોને આચારમાં મૂકવાના જેવા પોતાનાથી બનતો પ્રયાસ કરે એના પુરુષ છે આથી હિન્દમાં લેમના નિયોગથી સતોષ પ્રમથો છે એટલું જ નહિ, પરંતુ આશાઓ પુનર્જન પામી છે

પરંતુ મિ મોંટેગ્યુને ન્યાય મળે અને હિન્દીઓને આખરે નિરાશ થવું ન પડે તે ખાતર એક સામયેતી આપના જેવી છે બ્રિટિશ આત્માન્યતા હિન્દને ત્હની યોગ્યતાને અનુસાર રચાન મળે તે માટે મિ મોંટેગ્યુ પોતાનાથી બનતું કુળે એમા અમને સ દેહ નથી મિસિસ બેસન્ટ જેવી વ્યક્તિને નજરકેદ કરવા જેવું અગત્યનું પગલું પોતાને પૂઠયા વગર હિન્દી સરકાર લે ને તેવા પોતાના હકનો અનાદર થવા દે એના હિન્દી પ્રધાન મિ મોંટેગ્યુ થાય એની અમને બીન નથી હિન્દો વહીવટ ચલાવનાર અંગ્રેજ અધિકારીઓ ઉપર જ પૂરેપૂરો વિશ્વાસ મૂકી, હિન્દુસ્તાનના લોકોના અનાદર કરી, પોતે પોતાની બુદ્ધિ અને હુદયના આનંદોને નિરાજન આપી 'કારે કાગળીયે મતુ' કરી આપે એવા નિમન રાજપુરુષ મિ મોંટેગ્યુ નીચડે એનું અમદાદ કાગલું નથી જના અત્યારે સુચિત્ત દષ્ટિ વાળા ધણા રાજપુરુષો ઈન્દિયા સત્તામાં છે, અને તેઓ મિ મોંટેગ્યુના ગતિમાં બને તેટલા રિઠેના નાખવા ચૂકશે નહિ પરિણામે મિ મોંટેગ્યુ જેવા મુખ્ય પ્રધાન પોતાની ગતિ મા હોવા જતા, મિ મોંટેગ્યુની યોજનાઓમાં અને મર્થાઓ મૂકાતો મિ મોંટેગ્યુની કારકીર્દી ઉગ્ગત્વન અને હિન્દને તથા સામાજ્યને વાલ કુનારી નીચડતો એમા અમને રહેજ પશુ મમ નહી, પરંતુ અન્ય અનુકૂળ સંયોગોમાં મિ મોંટેગ્યુ જેવા રાજપુરુષ હિન્દને માટે જેટલું શક્ય હોત તેટલું હાનના પ્રતિકૂલ સંયોગોમાં તેઓ ભાગ્યે કરી શકશે એ વાત લામમાં રાખવા જેવી છે મિ મોંટેગ્યુ જેના હિન્દી પ્રધાન છે અને શ્રીયુત બૂપેન્દ્રનાથ બસુ અને સર પ્રભાશંકર પટ્ટણી જેવા હિન્દના હિન્દીઓ હિન્દી પ્રધાનની ગૃહિનિસનમાં છે તો કાર્થક પશુ સગીન સુધારા તો થશે જ એ ચોક્કસ છે—પરંતુ અને કેવા તે સમય સામિત કુળે અધીર ભાવનાશાલીઓના તરંગોની સિદ્ધિ તો દૂર રહી, પરંતુ કોંગ્રેસ અને મોસ્લેમ લીગ જેવી જવામતર રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓની યોજનાઓને તો ઘટતું ધ્યાન અપારો એ આશા કાઢી રીતે પધારે પડતી ન ગણતરી જોઈએ હાન તુરતમાં તો મિ મોંટેગ્યુ લોકોની વ્યાજબી અને કાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ દમારી દેવાની અધિકારીઓની વ્યવસ્થાપૂર્વક પ્રવૃત્તિને જ મજબૂત રીતે આવી દેશે તો હિન્દ લેમનો અન્ન કરણપૂરક આભાર માનશે—વધુની વાત તો પછી

૩. આવતી કોંગ્રેસનું પ્રમુખપદ.

આવતી કોંગ્રેસ કલકત્તામાં ભરવાનું નક્કી થયેલું છે. કોંગ્રેસનું એ અધિવેશન અત્યંત રત્ની ગંભીર રાજકીય ઘિનિને વીધે અતિશય અગત્યનું થશે તે પ્રસંગે પ્રમુખપદ કોને આપવું એ પ્રશ્ન અત્યારે દેશમાં ચર્ચામાં છે. સર સુબ્રહ્મણ્ય આયરે એ સમયમાં વર્તમાનપત્રોમાં પણ લખી સૂચનું છે કે મિસિસ બેસન્ટ પ્રતિભા પોતાનો વિશ્વાસ અને અધિકારીનું પ્રતિભા પ્રતિભા દેશની નાપસદગી મતાનના માટે મિસિસ બેસન્ટનો આવતી કોંગ્રેસના પ્રમુખ તરિકે નિયોગ કરવો. કોંગ્રેસના અધિવેશન સમયે મિસિસ બેસન્ટને નજરે માધી મુક્ત કરવામાં ન આયા હોય તો તહેમના પ્રતિનિધિ તરિકે પ્રમુખનું કાર્ય કરના સુબ્રહ્મણ્ય આયરે પોતાની મરજી દર્શાવી છે. સર સુબ્રહ્મણ્ય આયરે પોતાની ગંભીર ઘિનિમાં જે ઉચ્ચ પ્રદારની હિમ્મતથી, ધર્મશુદ્ધિ અને શ્રદ્ધાથી નવાં છે તે માટે તહેમના તરફ અતિશય માન થયા વગર રહેવું નથી અમ્હે તો એટલે મુખી માનીએ છીએ કે શુદ્ધ હૃદયવાળા ખૂબ ચારિત્ર્યવાળા અને સાચી દેશભક્તિવાળા પુરુષો જ એમના જેવી રીતે પરમ પ્રસંગોમાં નીકળે છે. સર સુબ્રહ્મણ્ય આયરેની સૂચનાને દેશી એકે અમારે પાસેથી બેરી બેરીએ એવો અમ્હારો મજબૂત અભિપ્રાય છે. અન્ય ઘિનિમાં આવી બાબતમાં મતભેદ હોય એ સમજી શકાય આવે પ્રસંગે મતભેદ અમને રોચનીય અને વર્જ્ય લાગે છે. મગાળાની અને મદ્રાસની પ્રોવિન્સિઅલ કોંગ્રેસ કમિટીઓએ સમયોચિત ગૌરવથી અને ગાળપણથી શ્રીમતી એની બેસન્ટનું નામ પ્રમુખ તરિકે સૂચનું છે, બીજા સ્થાનો પણ તહેમનો દાખલો લેવો તો દેશની ગોલા સચવારો મુખાધિના કેટલાક નેતાઓ તેમ નહિ કરે એવી અમો બાંતિ છે, ગરજ કે એક કગતા વધારે પ્રસંગે અમ્હે ગાળપણથી બોલું છે કે મિ વાચક મિ સમર્થ, મિ ગોખલે, વગેરે નેતાઓ નના ચેતનની અનેક બાબતોમાં અને ખાસ કરીને મિસિસ બેસન્ટ તથા લોકમાન્ય નિલકંઠી બામ તોમાં નિરાશાજનક રીતે અકુચિત વખણ દર્શાવે છે. તહેમનો મત પ્રવટ કરવાનો તહેમનો અધિકાર છે, પરંતુ તહેમણે પૂનઃ દેશી દેશસેનાના કારણથી તણાઈ જઈ તહેમના તરફ માનની તથા ઉપદારની રૂતિથી પ્રેમગર્ભને અલારની જરૂરિયાતો તરફ ઉપેક્ષા રાખી અમને અયોગ્ય લાગે છે. અમ્હે અમ્હારા નેતાઓને માહીએ છીએ, માન આપીએ છીએ, પરંતુ સલાને, અદેશહિતને, અને સમયની જરૂરિયાતોને અમ્હે વધારે ચારીએ છીએ અને વધારે માન આપીએ છીએ અમ્હે ઇંગ્લીએ છીએ કે મિસિસ બેસન્ટને આગામી કોંગ્રેસનું પ્રમુખપદ આપી દેશ પોતાની કૃતસત્તા દર્શાવે.

સ્વ. રા. ગગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ.

વૈષ્ણવ-રા. હિમતલાલ ગરોશજી અભાગિઆ, એમ એ, એસએચ-બી

‘આગશ્યલાવ’ આદિના લેખ-તરીકે જાણીતા થયેલા રા. ગગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ બરજીનાનીમા પક્ષપાતના રાજ્યને બાળ થઈ પડ્યાથી તેમના કુટુંબી અને મિત્રોએ તેને હુમલાય એ આભારિક છે, પરંતુ ગુજરાતી વિદ્યાલયના અને ગાળનિપાત્ર પ્રગતિ ઇન્ડિયા દરેક શુભચિંતીને પણ તેમના આકાશ અસાનની એ યથા મિત્ર ગૃહેરો નહિ એ પણ નિરાક છે

ગ. ગગાશંકર વૈષ્ણવ ‘સરકો

એમારનાર’ જુનાન હતા. પ્રથમ પચિસે શાત અને એકાન્તવૃત્તિ વાળા લાગે તેના દત્તા તે પછી સહેજ સાજ પિઠાન ધરાવનાર પણ હજુન કર્તો કે તેમના હૃદયમા ઉદ્યોગ લાગણી અને નિખાનમપણાનો પ્રવાહ નહ વેગલથો હતો. કન્યા પ્રગલ્ભતાની ઉત્કૃષ્ટ શક્તિ એકરંગી હતા અને પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહેવાની હિમ્મતભરી દૃષ્ટિ તેમણે પોતાનો માર્ગ આપનગથી જ મરણ ક્યો હતો બી એ, બી એમસી થયા પછી, કારીઆરા. મદાગાસ્કરી નોકરી મીકાગાના આમા તેમણે લગભગ પહેલ જ કરી હતી કેળવણીખાતા રાખત થયા, તો તે માટે ને પી લાવ્યાનુ રૂપ જ મેનરની નેર્ટ એ એની નિશ્ચયાતમ હુદિથી તેમણે એસ ની સી ની પરીક્ષા માટે ઉમેદવારી કરી અને

સ્વ. રા. ગગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ.

બી એ, બી એમસી એસ ની પી

જન્મ —

અવસાન —

તે તથા ‘એનર્ન્સ’ની બીજી પરીક્ષા તા ૧૫ મી જુન ૧૮૧૧

તા ૨૦ મી જુન ૧૯૧૭

પણ પસાં કરી ધધાની વાવકાન મેળવી મીકાગેલા ધધાને વગતી પ્રવૃત્તિઓ જ તેમણે હાથ ધરી હતી, અને ‘આગશ્યલાવ’ નામનું તે જાનનુ પુસ્તક વખનારે પણ તેઓ જ પહેલા છે

‘બાળસ્વભાર’ લખ્યા પછી બાળકોના માહિત્ય માટે એ ત્રેસરા અને ‘બાળરાતી’ તથા સચિત્ર ‘વાર્તાવિનોદ’ તેમણે તૈયાર કર્યા.

શિક્ષક તરીકેની તેમની કાર્ય-બાબતની જુદીથી અને જિંધો તરફ ત્રેસરાની વૃત્તિથી તેમણે ઉપરી અધિકારીઓ અને શિષ્યો તરફથી ઉમદા ચાલ પ્રાપ્ત કર્યા છે, તે તેમના ગમે તે શિષ્યને મળવાનું બનનાથી આ ગુણની ખરી કિંમત એકદમ જ આવી શકાય તેવું છે.

નડીયાદ, અમદાવાદ, ગોધરા અને સુરતમાં તેમણે ઝૂંડલા સહલાવ અને મમતાનો વાગમે સાધારણ માણસ ન મેળવી શકે તેવા કિમતી અને સતોષજનક છે.

અમદાવાદમાં પહેલા મેઇસ ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં, અને પછી શ્રીમેદ્ય ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં તેમણે નોકરી કરેલી હોવાથી ગુજરાતનો શિક્ષકર્મ તેમની સાથે સાગર પગિયમમાં આવેલો છે, અને તેમના શિક્ષણકર્તા, સૌજન્ય, અને સૌતસાહ પુરુષાર્થના વખાણ જે રૂપે સમજાયા છે તે ઉપરથી કહી શકાય છે કે જેને આણખે ચારી આપી હોત તો તેઓ ગુજરાતી શિક્ષણકર્તાને વરો લાલ આપનાર નિરૂપત.

પોતે અમદાવાદમાં હતા તે દરમિયાન સરદાર તરફથી ‘ગુજરાતી વ્યાકરણ’, ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી ‘સ્વાયણસાસ્ત્ર’, અને પોતા તરફથી ‘ગ્રંથવ્યવસ્થા’ એ એમની પ્રતિષ્ઠા હતી અને તાજેતરમાં બહાર પડેલા નરીન ‘આરોગ્ય વિજ્ઞાન’માં તે પ્રતિષ્ઠાએ પ્રગટ થયેલી છે. આ બે સોસાયટી તરફથી ‘શારીરિકતાસ્ત્ર’નું મોપાયનું કામ સંપૂર્ણ થયેલું પડ્યું છે અને ‘મુખનો સાથી’ નામની તેમની એક વાર્તા અપ્રમિદ છે. હવે જ પ્રમાણે હવે તો તે પ્રતિષ્ઠાની સમાધિનો જ પ્રસંગ આવી ગયો. પણ તેમની ઉપર ગણાવેલી કૃતિઓથી વાકેફગારી ધરાવનાર ખાતરીથી કરી શકો કે તે બધીમાં શ્રમ, અભ્યાસ અને જુદાં જુદાં નિષ્પન્ન માધ્યમ પડે છે તેમાં ભરિષ્યને માટે તથા મારી આસાનેઈ શકાય છે.

તેમની જાહેર જિંદગી જેવી ઉદ્યોગબરી અને અર્થબરી હતી તેવી જ તેમની ખાનગી જિંદગી પણ સર્વ રીતે આકર્ષક, પ્રશસનીય, માયાબરી, મુખબરી હતી. તેમની સાથે સમગ્ર ધર્મ આનંદ, તેમના મિત્રો ઉપરાંત તેમના જિંધો, સહનોકરો, સ્નેહીઓ, પાડોશીઓ અને સાધારણ ઓળખીતાઓ પણ તેમના અન્ત કરણના સાચા સ્નેહથી અને લાવલયા આતિથ્યથી, મૂઢનાં માયાભર્યા, શાન્તિભર્યા, નિખાનસ વાગણીભર્યા વાતાવરણથી, મુખી અને સતુષ્ટ બની અનેક આશીર્વાદ આપતા.

રા ગગાસરના મામાણુ પત્નીને સનતિમાં ત્રણ નાની બાળબીઓ જ આશાસ્થાન છે. પ્લેગ અને કોલરાએ બાળપણમાં ઉપાડી ન લીધા હોત તો તો કૉલેજ કેસ પણ લગભગ પૂરા કર્યા હોત તેના મોટા પુત્રો હતા, પરંતુ પ્રજ્વળી અકળ ઘટના કારકે જુદી જ છે.

રા ગગાસર જે કે ગુજરાતના મોટા ભાગમાં સુવિખ્યાત થઈ શક્યા ન હોતા-કારણ, માત્ર એટલું જ કે તેમણે શિક્ષક અને કેળવણીના ધર્મનો સ્વીકાર્યો હતો. તે ધર્મમાં વિખ્યાતિ નથી મળતી એમ નથી, પણ બીજા ધર્મમાં જેટલી થોડી મુદતમાં મળે છે તેટલી થોડી મુદતમાં

તે મળી ગમી નથી એ નિર્વિવાદ છે ગુજરાતમાં 'મહેતાજી' તરફ હજી જોઈએ તેટલું ઝાઝું લક્ષ્ય અપાતું નથી તે ધન્ધામાં પડનારની કૃતિઓની દરકાર પણ કરવાનું ગુજરાતને હજી સુગતું નથી-દરકાર ન જ હોય, તો ક્વર તો ક્યાથી જ થાય ? એટલે જ ગંગાદકરને ઓળખનારા ગુજરાતમાં થોડા હશે એ ખરૂં પણ તે ઓળખનારની સંખ્યા દિન પ્રતિદિન વધશે એવી તો ખાતરી છે 'આળસવલાન', 'આળસાર્તા', 'રસાયણશાસ્ત્ર', અને 'ગૃહવ્યવસ્થા' એ એવી જાતના પુસ્તકો છે કે તે તે નિયમમાં લગભગ પહેન કરના । તે પુસ્તકો હોઈ, ગુજરાતને ધણા વર્ષો સુધી તેના વિના આવશે નહિ, અને તેવા સાહિત્યની પહેન કરનારા તે તે પુસ્તકોની કદર ધ્યા વિના ભવિષ્યને પણ આપશે નહિ.

તેમની કૃતિઓની થોડી કંઈ થાય તેવા સમય પ્રજા સરવર આપો અને તે રૂપે જ ગંગાદકર જેવા જુવાન મર્યાદના આત્મા ગુજરાતના મુક્ત વાનાવરણમાં તરનતા મળી, અનેક નવા નાઈકરોને પ્રેરણા આપો એ જ પ્રાર્થના છે.

અન્યાવલોકન.

પહેલી ગુજરાત કેળવણી પરિષદ, ૧૯૧૬, નો અહેસાન —

પ્રગટકતા-પરિપત્તિ મનીષો તરફથી જ અમૃતનાન નિ દક્ષર અમદાવાદ, ૫૪ સપ્તા, જગભગ ૮૦૦, મૂલ્ય રૂ ૧-૦.

ગુજરાતના સાર્વજનિક જીવનમાં પાઠના કેટલાક સમયથી જે અનન્ય અને તેમજ આદાભર્યું, વેગભર્યું ચેતન પ્રસરી રહ્યું છે, તેના શુભ પરિણામે મધ્યે નરે અમદાવાદમાં પહેલી ગુજરાત કેળવણી પરિષદ અતિ માનનિક સમિતિના રા ચિમનનાન દરિનાન સેતન વા., ઓંગ્રેડના પ્રમુખપદે ભરામાં આન્યુ હતું એ પરિપ એટલે ગુજરાતના આ સકા ન્તિકાગમાં, તેના પૌરણિક જીવનમાં, રસનેતા અને રસપૂરતા ગુજરાતના સુદ્ધિશાળી, વિદ્વાન, અને પ્રેમપ્રેમની ઉત્કટ અભિનાયાઓથી પ્રેરિત ગુજરાતી બન્ધુઓનું જાનનાશીન કેન્દ્રસ્થાન માનવજીવનના સર્વાંગ વિશાસમાં કેળવણી-સરકૃતિ એ જ ઉત્તમમાં ઉત્તમ અને પ્રથમમાં પ્રથમ અત્યંત ઉપયોગી સાધન છે ગુજરાત પ્રાન્ત દેવના અન્ય ભાગો કરતા કેળવણીમાં કેટલીક મીતે પડાન છે, એટલે દેશના રા દ્રીય જીવનની સુખ જાનનાના અતિ પ્રમન અને વેગવતા ચેતનમાં ગુજરાતે પોતાના તરફથી હિ ર ફાગો ધરણ જે જે અનેકદેશીય નીન પ્રવૃત્તિઓ આપી છે તેમાં આ પરિપ એક અગ્રગણ્ય ઉપયોગી સરથા છે સાહિત્ય પરિપ નું કાર પ્રાંતના વિદ્વાન આત્માઓ સુચિત કરવાની અભિનાયા રાખે છે, ત્યારે કેળવણી પરિપ નું કાર્ય વધારે વિસ્તૃત વિશાળ પ્રવૃત્તિ સાહિત્ય પરિપ મા તેજ અને વીર્યના સચાર ના કરતા દેશ એવા અભિપ્રાય દર્શાવ્ય છે, ત્યારે આ પરિપમાં તેજ, રીય અને પ્રભાવના લક્ષણ

ચરે સ્મરણ પ્રમાણમાં જોનામા આવે છે, સાહિત્ય મગિલના ઇટલાક અધિવેશનોના રીપોર્ટો આપતાં, પ્રગટ થતાં-જે ન મ્હમ્મદ શકાશ-તેની મના અને કાવચ્ચાઓની અદાના જાણ આપે છે, તેથી વિગ્દ પ્રમાણમાં શ અમૃતવાન ઇચરે આ પટેલી પરિવલ્નો ૪૦૦ પૃથ્વો રીપોર્ટ નરમાસની દૂક મુ તમા પ્રગટ કર્યો છે તે ખરેખર ધન્યવાદો પાન છે, એટલુ જ નહિ પગ્નુ-તેમના જેવા ઉચ્ચ અભિનાયનાળા ઉત્સાહીજનો કેવી રીતે કાર્ય ૮ ના માગે છે તે તે ઉપરથી મ્હમ્મદ શકાશ તેમ છે આ રીતે કાવચ્ચાનો એક મારો દશાન્ત તેમજો મ્હુ કર્યો છે

પરિવલ્નો આ રીપોર્ટ-આ અહેવાન જાણ ઉપયોગી નિષ્ઠા ચર્ચાથી-નિષ્ઠા લેખોથી ભગ્નુર હોઈ અનેક રીતે ઉપયોગી અને કિમતી છે પરિવ ના અધિવેશનમાં જે ઉપયોગી કાર્ય થયુ હતુ, તે ઉપરાંતની તેના કાર્યનાદોની પરિવલ્નો અજેની અન્ય પ્રવૃત્તિઓનુ પણ તહેમા એન લોકન કરવામા આ યુ છે, કેળવણીના નિસ્તૃત પ્રગતના ઉત્સાહી અભ્યાસક્રમે જોઈતા ઉપયોગી અને દેશીય પ્રનો અને તેના ઉત્તર, અભ્યાસક્રમ બંદ પાઠ્ય પુસ્તકો સમન્ધમા પરિવલ્નો કાર્ય વાહકો તરફથી નીમવામા આવેલી વિનિલિન કમિગીઓના રીપોર્ટ, તથા જુજગતના તાતુકાઓમા કેળવણીની રિથિતિ વિરોના સત્તાના આક્રમ આદિ અનેક ઉપયોગી બાનતોવી આ અદેનાન ભર-પૂર છે આપણા પ્રાતના આ અતિમહત્વના પ્રભ ઉપર અનેક રીતે પ્રકાશ પાડુ આ પુસ્તક જેટલુ વધારે ઉપયોગી આપણે ગણીએ તેટલુ ઓછુ જ છે

પુસ્તકનુ મુદ્દમ ૨ ૧) શ્રમ અને શુદ્ધિ તવા સાધનોના પ્રમાણમા ઓછુ છે એનુ કહેનામા યોદુ નથી જો કે આ અદેનાન આપણા પ્રાતમા જેમ વધારે છટથી ન્યાય, જુદ્યાય અને તે ઉપરથી લોકમત જાગૃત કરી, કેળવણી પરિવલ્નો આજો કાર્યક્રમ વેગભર્યો અને આશાભર્યો છે તેટલો જ, બદકે તેથી પણ નિમેષ, લોકપ્રિય જને તે પ્રથમ ધિન્વા જેનુ છે પ્રાન્તની આવી અનેક સરથાઓ લોકપ્રિય નીવડે, એ સસ્થાઓમા પ્રાન્તના પ્રત્યેક જન રૂટથી લાગ લેના પ્રેરાય અને તેને પોતાની ગણી, તેના પ્રતિ સદ્બાનસીન વૃત્તિથી જોવા એ પ્રેરાય એ પણ તેટલુ જ ઉપયોગી છે

હવેમા, આ અહેવાન પ્રસિદ્ધ કરવામા લીરના શ્રમ મારે તેના પ્રસિદ્ધકરણને લાગથી અલિનન્દન આપીએ જીએ અમૂઘી શુજરાતે તેમના કાચને વધારી લેવુ તેનું કર્તવ્ય છે

I U. O.

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમાં ધી તેમ જ માખણની ગરજ સારે છે જાણીતા કુટુંબોમાં, હોટેલોમાં તથા વીરીઓમાં હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે.

એક રતલ, સાડાત્રણ રતલ, અને પાત્રીસ રતલના દુખામાં જાણીતા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે.

હિંદુસ્તાનમાં એકલા બનાવનારા—

ઈન્ડિઅન કૉટન ઑઈલ કં. લી.

હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કારખાનું: નવસારી.

શાખાઓ: સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London via Brindisi to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally a week or sometimes a fortnight in delivery if compared with the other systems.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs a		Rs a
Badminton Magazine	12 12	Pearson's Magazine and Xmas	
Boy's Own Paper and Xmas Number	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 0
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	5 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
Delineator	7 4	Weldon's Bazaar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
Girl's Own Paper	8 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 8
Grand Magazine	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
Great Thoughts	6 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
Harper's Magazine	12 8	Weldon's Practical Needlework	2 1-
Harrison's Complete Dressmaker	4 8	Wied World Magazine	7 0
Lady's Realm	7 14	Windsor Magazine	7 8
London Magazine	7 8	Woman at Home	6 12
Nash's Magazine	7 8	World's Work	12 6
New Magazine	5 10	Young Ladies Journal	10 2
Novel	5 12		

American & English News Supply Agency,

2 Far Farthana Samaj Hall Gurgaon BOMBAY No 4

મુખ્યમંત્રીશ્રી જમનાદાસ ત્રેમચંદનાલાલની એવ.એમ.એન્ડ.એસ.નું
લખેલું હોમિયોપેથીક અને જીવનમાયણ ચિકિત્સાનાણું

“વૈદ્યક વિજ્ઞાન-ચક્ર.”

નામનું પુસ્તક જે અવમા બહાર પડ્યું છે,
પહેલા અથની કિ રૂ ૮-૦-૦ ની પી અને પોસ્ટેજ બુદ્ધ બીજા અથની
કિ રૂ ૭-૦-૦ ની પી અને પોસ્ટેજ બુદ્ધ
અગાઉથી આદ્ય થનારને સારે બને ભાગની કુલ કિમત રૂ ૧૨ (બી પી
તથા પોસ્ટેજ ખર્ચ બુદ્ધ) એ પ્રમાણે રાખી છે

નામ નોંધાવવાનું ઠેકાણું—

૧. મેનેજર ડૉ. એન. હોલની કંપની,
મીડ રોડ-અમદાવાદ.

આ પુસ્તક માટે પ્રમેગમ એજન્ટા જોઈને લખે }
દક્ષીતા મને અનુભવી બુકસેનરોએ જ અરજ કરી }

અગ્નિની વાગ્તી વગરના
ગજનામા ગાખવાના

વિજળીના દીવા

એકના રાજગજ
વામા રાખી તંદાય
છે અગ્નિની બીલખ્ય
રૂ ૨-૦-૦ માં તેનું
ગળીની
નથી
દખા
પી જ
રાગની

બન
તાકર
જાણ

કીમત રૂ ૨, રા. ૩, ૩/૪ અને ૬ પોસ્ટે

ખાસ વાચના લાયક,
મનોજન અને બોધક,
ઉપયોગી,

અગ્રેજી તથા ગુજગતી માસિકો
નિયમસર પ્રતિભાસ પુરા પાડે છે.
નિગતનાર માહિતી પત્ર લખનાથી
પુઠી પાડનામા આનરો.
પત્રકારોએ થોતાના પત્રોનો બહોળો
કેવાવો કરવા માટે એજન્સીના ભાન
તથા થોતાના પત્રોની એક નકલ
ગ્રાહકી આપવી.

ધી પત્રિકા એજન્સી,
મોગનજી ચૌહાન નં. ૨, રૂમ નં. ૩૬,
ગિંગામ-પોસ્ટ ઓફિસ પાસે,
ગિરગામ, મુબાઈ નં. ૪.

રોગીઓ મોટે આગાનુ એક કિરણ.

માથાનો દુખાવો, લયક, વાથ, જડાઈ ગયેલા સાધાઓ, સધિરાત રિંગે
રોગોથી પીડાઈ નિરાત થયેલા માટે

અમૃતાંજન.

(રજીસ્ટર્ડ.)

એક સમમાણુ ધનાજ કે શુદ્ધ વનસ્પતીદ્રવ્યમાથી
બનાવેલુ દોનાથી સન પ્રારના દુખપર તે અત્યંતારીક
અસર કરે કે એક રખત અનુભવ થો

કિંમત દરેક ડબીના આઠ આના.

દુગળનો મહત્તમ.

૧૧ પ્રમાની દરજ્જા અરવા ખરજવા પર આ મહત્તમ તબ
વખત લાડનાથી ખાલીથી માત્ર થાય છે ગુણ ન થાય તો પેસ

પા મને છે એક ટીનીની કિંમત ફક્ત માત્ર માત્ર

દત્તમજન

આ નરેદાર દત્તમજનથી લાત સદે થઈ પડી વટેલુ બાવ પડે છે પેડવા મજનુત થાય છે
વૈભ મધુર માટે કે કિંમત પ્રત્યેક ડબીના બે માત્ર મત્ર દુખન લો પાને મને છે

અમૃતાંજન ટેપા, ૧૦૬, ક્રીચર રોડ, મુબાઈ.

ઘરમાં વાપરવા લાયક ભરોસાદાર દવાઓ.

ફીરંગ પ્રોસ—જાડ-મિનુ નાની માટલી રૂ ૦-૪-૦

મોની બાટની રૂ ૦-૧૦-૦ [ભાગ ૧૪૪]

દરેક જાતના તાર ઉપ લાગુ પડે છે ૫ પને નમણુ રથા ૧૪૦
તાર ઉતરે છે

વિરંગ મોટગુજન—પેટની કબજાત દૂર ૦ ૧૧ યજ્ઞ જમનુ કીમત રૂ ૧૦૦

તથા રૂ ૦ ૧૦૦ તાનની રાગઆતમા થોડી મુકાગવામા પણ

વાપરી નમર છે

દૌનિક મોટગુજન—જાડન માટે શુભીજન માત્ર અતે અતે પ્રમાણ કરે છે

કિમત ૦ ૦ ૦ તથા ૧૦૦ વાપરી નેડિ ખાતરી કરો

દુધ પાઉડર—લોજ ઉત્તમ જન પ્રાપ્તિયા ની જાણી લન સદે થાય છે

તેમ મને જનો રહે છે રૂ ૦ ૪૦ તથા રૂ ૦ ૬૦ ડબીઓ તથા

જાડની જગ પીઓ

એ નીમાર ઉપસની મોળીઓ, લામિ મોરડ ડીવ મોટર, મનમો વગેરે
મનમા મેમ ની નાઓ મને છે

આર્થોનિક ફાર્મસી,

ગીઆમ, મુબાઈ.

આનુઓ અને ગૃહસ્થોને ખુશખબર

જનારી દુખને દૈનિક જીવનના અનિવાર્ય ભાગ તરીકે ગ્રહીત થાય છે અને નમનતાક્રમ ભરેલી રીતે મળીને છે જુની જુની જાતની સાગરો પોતપોતાના દેશોમાં, મજલોમાં, દીર્ઘાંશ, લોભરની કોરો મજમુદ્દાર જાતની તથા કસબની કિનારો, કીમ્તુ અને જરીતુ તો નાર ભરતમય આલમને ખાસ મતપમદ પડે તેવી જાતનું તૈયાર છે એવાર પધારો! અને જાતેજ ખાતરી મેં.

આનુઓ માટે સિલાઈખાતું

અમેએ ખાસ ઉધાટેડ છે, જેમા પારસી, હિ. દુ. અને સવ કોમની આનુઓ માટે ખ્યાલમાં લેવાયેલા જુની જુની જાતના તથા નવા સુદ ઝોળાઓ પોતપોતાના વિશેષતાઓ ઉપર ફેરવાઈને સિલાઈની દેને વાપરવાસર તૈયાર કરી આપનામા આવે છે

મહારામાના ઓફિસ વી પી થી મોકલવામા આવે છે

બી. કલ્યાણની કંપની.

ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫ તથા જરી માલના વેપારી

૭ — લઈ બાર્ડ જરીનામા મિલિડમ, નં. ૩૧૫, કાલકાદેરી રોડ, મુબાઈ

એલેમ્બીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ:

ફેબોલીન

(જીવનનાઈ વગર)

સરળતા તાઢીઆ (મેથેરીઆ) તાવો ઉપર અકસીર ઇનાજ છે, આ દવા કીનાઈન નગરની હોવાથી તેની પાછળથી અરામ અસર થતી નથી કોમ્પેટ ૩૦૬૦

વેલ્ટેબલ

દૈનિક સીરપ

જેવી વનસ્પતીમાંથી થીરને કાનત આપનારી દવા પાચન મંદિત નધારે છે અને થીરને કોવત આપે છે આ દવાની કીડીઓ પછુ મળી રહે છે કીમત રૂ. ૧૦૦

ગળવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીકવીટ સંપાડિન્ડ

લીનર અને બરોળ પર લીમડાની ગળો પાવી અસર કરે છે તેમાથી બનાવેલી ઉત્તમ દવા કીમત રૂ. ૧૪૦

મળનાતુ ઠેકાણું —

ધી એલેમ્બીક કેમીકલ વર્કસ કં. લી

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ નં. ૨

તથા નડોઈ કંપ.

ભીખા કલ્યાણજીની કંપની.

પાંચ અસંકારક ઔપધો.

૧. તાવની અકસીંગ ગોળીઓ.

ભીખા કલ્યાણજીની ફ્રીંગ એન્ડ એગ્રી પીટસ.

વિદ્વાન અને અનુભવી ડાક્ટરોની ગોપની તૈયાર કરવામાં આવેલી આ તાવની ગોળીઓથી કોઈપણ બાળકો તાવ એકઠા દિવસમાં કકડા ચાગ્ગ ગોળીઓ લીધાથી હરી જાય છે દરેક વાળક માટે કકડાકે અકસીંગ ગોળી પાણી અથવા દૂધ સાથે ગળવી. કિ. ગ્રીશી એકનારૂ. ૧.

૨. તાવનું અકસીંગ ચીપ્સ.

આ મીલ્કચરથી ગળીઆ આનરીઆ મેયેગીઆ વિગેરે દરેક બાળકને જેરી તાવ ઉપર રામનાજી અમર થાય છે મીલ્કચરના કમ્પોઝિટ ભાગ લીધાથી એકજ દિવસમાં ગમે તેવો તાવ નાશ થાય છે અસક્તિ કે નુકસાન જેવું કોઈપણ વાળક નથી તાવ મર્યા પડી પણ બે વખત વધુ લીધાથી ફરી તાવ આવશે નહિ. કિ. ગ્રીશી એકનારૂ. ૩. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાડીન એન્ડી- ૩. મેડીક બામ.

આ મનમ શરીરે નોજવાથી ન ગીરાન પડવાત ધુમ્મસ, ધનુર્યાન, હાથ પગનું રહી જવું કે શરીર ઉપર મોત્તે અથવા આનરો પેટમાં દુખવું કે એવા બીજા કોઈપણ દરેક, સ્ત્રીઓના દુનિયાનું ને ગભાશયના ભય-ર રોગો તાવતણી નવગણી વિગેરે સર્વ ઉપર એકમરખો રામ-બાબુ અમરદારક મનમ છે અનુભવી વિદ્વાન ડૉક્ટરોની ખામ મલ્કથી તૈયાર કરવામાં આ પો છે કિમત ગ્રીશી એકનારૂ. ૩. ૦-૮-૦.

૪. બકાવ ઓફિસેટ

દાર મો બહુજ જાણીતો અમર ૧૨૬ મનમ લામા વખતથી દુનિયા યાને કીડથી હેરાન થતા અને કમળા ગમેના નરી મોતે આ મનમ વાપરના અમે ખામ બનામજી ફરીએ છીએ માત્ર બે ત્રણ વખતજ વગા થાથી ૧૨ મરી જાય છે, અને જાણતું નથી પણ હકકે અમે ખુશમો આપે કે કિમત એક ખાટલીના ૩. ૦-૪-૦.

૫. જીવાબની અમલકારીક ગોળીઓ.

ગમે તેરી કમલ્યાન ઉપર ગમે સુતી વખત થા પાણી સાથે ચાગ્ગ ગોળી ગળી જવાથી પેટ સામ આરે છે અને કમલ્યાન દૂર થાય કે તેનાથી પાચનશક્તિ રમે છે અરે શરીરને મજબુત બનાવે છે મનમાર, વાયુગો ગોળો અપના વિગેરે જેના દરેક તથા મન ને તનની આજ્ઞાસારી, માયાનો દુખાવો વિગેર ઉપર આ ગોળીઓ બહુજ ફાયદાકારક છે કિમત એક છત્રીની ૩. ૦-૮-૦

બનાવનાર અને વેચનાર—

ભીખા કલ્યાણજીની કંપની,

કોચલ દના વેચનાર.

૧. ગણેશગાડીને નકિ, મુજલ જેગી માગ્ગ ખગે, ખટારકોટ, મુંબાઈ,

—૨. સીતાગમ બી. પી. સી. કાફી મારકિટ, મુંબાઈ,

ખનારસી રેશમી માલ

જેવો કે

તરેહવાર મુદર માગેજો ચોળી ત્યા પોતમ માટે મુદર ખ ઠો, ૨ મેરેગી પીતા
ખરો, રમાલ, ચાદર, ખિન અમીની મા અને મનદર નાનુ તો—શીશાય નમ્સીના
ઉમદા મારીશીરીના ધાતુના વાસણો રૂકાનની માગેજો કામેગુ માટેના રૂા હારો અને
પુસ્તનો સામાન ઉની-રબના આપીવોના ગાલેનો ગીવાન ખનારમમા મગતો કોઈપામ નાન
હુજ અમીનથી એગડર મુજબ વી પી થી રસના ફરીયે છોએ
લખો—અમાગવી મા ડગેઅર પ્રધર્મની કુપની-ખનારમ મીટી

જેવો કે મુદર માગેજો

૪૦ વર્ષની જુની તથા બણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે સા ઝીનાઇ, જેપાનીસ, ફ્રેન્ચ રેશમી કાપડ, ખનારમી ગેવા, તાન
એણીઓ તેમજ દરેક જાતલુ જરીકામ, લેસ, શીટ, પટા, જાલર તથા ફેનસી
મુગલાઇ, એળી આદીલુ લગતકામ તથા તેને લગતો માલ મળયે
નવી નની તરેહના કોંક, અને પોતકા તથાર મળયે તથા ઑરિસ આપવાથી
બનાવી આપીશુ

પ્રમાણીકપણ અને એક જ ભાન એ અમારા મુદાલેખ છે ।
એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થયે

શા. વિઠ્ઠલદાસ યુનીલાલ જરીવાળા,

હા. ૯૫-૯૬ ભુલેશ્વર, મુબાઈ.

પુષ્કળ ચિત્રો આપના છના મુ ૧ અગાઉના જેટલુ જ રાખનામા આ પુ ૩
૫૧ તથા ઉત્તર ભાષે, પ્રગતવના, કોન, આિ અનિત, ચિત્રાચંક, સચિત્ર પંકા-
વાગી સારી પ્રતિના ર ૨) પોગેજ જુદુ

આધાનકરના—રા. હમનલાલ હુલિલાવ પછા, ખી, એ

મેગર્મ એન.એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પ્રિન્સેમ રમી, મુબાઈ, ન. ૨.

આવે છે ! દર રવિવારે અમદાવાદથી મુંબાઈ એસેન્સે !

સે પ્રહુણી (ઝાડા) તથા મુનારોગ (Sprue) સ્પ્રુઈ ઝાડા દરતી બીમરી (Diarrhoea) મતીતારના ગામ (Dysentery) ગામ લોટી પ ગામ મર (Acidity of the Stomach) અખપીત ખાંડેલાની તુલમા ખામીકલમી (Jaundice) પાકુ ખમરો આખો પીતી (Puerperal Fever) સ્ત્રીઓનો મુનારો - છલુત્તર કમુવા વગાહીવા (Dropsy) સોન હાથે, પેટે પા (Cirrhosis of liver) મોટું દુઃખ મળવા

દાસી (Dyspepsia) મ લી-મુખ ન લાગી (Hysteria) હીમરીઆ વી હેદ્ય બાધી (પિત્ત) ખચકરો () જે નીવાચતના પાસ થવના ડો મેલી સારવા થી જેમના આતરગના આપરેગન સ્ત્રાવ્યાના પાલ મુનારી વગેરે નહીં-તેના કેમો હેસન ભરે નીતે મુનારવાથી મુખાવના અમ લાવના હી હુ સુસમાન પાતી શરૂ થવાના ખચ હુ મે મળાગે મો સંગીકીકે મળવી મુખનિષ્ક થેના

વૈદ્ય હગ્ગિશ્વર લાધારામ દ્વિવેદી

ખાસ મુખઈના લીમેની સારવાર મરિ દર રવી વારે સારામા મુખઈ આવે છે અને સોમનારના સાગ મુની મને છે તમારા બરોસાપાત્ર દેશી મને વીરેલી વેદ ડોક્ટરો પામે બધી દવાઓ મ્સાની થા ના હો મોનરકથી તમારા હાથ હેડા પચ્ચા દોર અત તમારી શ્રીમળાવના સગા સાધનો પત્ર તમને બચાવવા અસકત છે મેરી ખાત્રી થઈ મુની હોવા તો પગીજ અમારી પાસે આવીન સરગીરીકે વાથો અને થલા બચકર કેસો મુનારવાથી લોકોએ અમોન ને મુખી થા ને મોળા દનામે આવેલા છે તે બાજુરો રવારે તમા પાલ હર્ષકેર અમારીજ દવા મ્સાવવા લામો એમ મમેને ખાત્રી છે સારામા વગ તદે તે કિકે વડાતી ક્યમ કીરપી ના વારે કીમ ર શુદ્ધ્યો મારે માલિક દવાની પ્રથમ મી ર ૧૫ શ્રીયુત લાધારિપતિ મહામોની નાસિક દવાની પ્રથમ કી ૨ મર મીમનીસાર અને કામોને મેલ સખી મુદરેય તરથી મોસાનીને બનેમસ્ત વી માતો ના મફત આપવામા આવે છે

વૈદ્ય હગ્ગિશ્વર લાધારામ દ્વિવેદી, એક ટી એસ.

મ પ્રહુણી (ઝાડાનો ગમ) મુનારોગ અને ધાતુક્ષયના ખામ વૈદ્ય.

મુખઈ ભડકર તમાની સામે શ્રીમ બોઈવા ના નામ કપાઈ દર રવીસાર તથા સોમવારે મવારે થી ૧૨ અને સાગના ૪ થી ૮ મુખી લોપ થરો ત્યારે બાદ અમળવાતમા મેવાય થશે

પુરુષાતનામિ-અમલુત મે.કા.ન.

હમરો રમગ મુત બરિચ વર્તમાન બલનાર પરીધ મી ગિમુનીઓ જે જન સમાજના બધા માટે ચલગીન હતા અને ફ મા મુખી થાર તેમ હેતુથી જેમને સોલખોળ કરી તન, મન અને ધનથી પાલ પાલ થમને બાધ ન આવે તેવી અમુચ વીએ આપુરેલા આધારે સમઢ કરેવ તે મસન વગડીર ઉનાજ વતુતવમા લઇ હાય કરેવ છે જેથી ચાનના જનાનામા શુદ્ધસ્થાઈના વીનામી ખા નપાનેથી અમર મુખાઈમરેની કુટારથી, તરેદવાર મ લીક કપાધીઓથી બાળનમ કીવા જુદાવસ્થા નીરે મને તે કારવાથી કલ્પન થરેની કમળાકાત- જે મુખોલી મીવા ત બરેની છ ને કાની કરી નાખે છે તેને માટે મને તે કાગેથી મુમાવેલી સ કિ-બગન પાલુ લાગી, કાનવતુઓ સતેજ કરી નસોની કમજોરીને ખાત્રીપત્રક મળુનાઈ આપી મરી મરના મનન મજવન કરે છે આનો લાભ મ મ્યામધ હીક મુસલમાન પારની વહેસા મુર-અન ખીત્રી વગેરે રે છે નામુએ અમારી પારોથી ખાત્રી સવાન પત્ર પહેનેથી મ માવી લેજુ તમ તરમ નહીં સખતા સચીત્તર હમીકલ રખી માનવી અમે તે ખાત્રી આમતના મુજ કમલ બમગ મમજ શુદ્ધસ્થા કહેવા મુજબ પત્ર બચકાર ખાત્રી રાખી

‘મદમસ્ત મન મધુરસ’

મોમલુ જેના મેવનથી તમેને એમો બમે સતોર થશે કે હુદયથી અને વાતીથી તમે પોતેજ અમારી પ્રગ સા સ્વપ્ના વારીશો મરણ કે બદરેખબરદાગ આની સાચી વસ્તુ સ્વચીતજ આવે છે આમા એવો અંગીક થમકાર કે કે શુરવાના ભચકર દગે-મીકી પેમાળ રેતી પડે છતાં કમ જેરીના વુરા દરેને નીરમુન કરી સરીરમા નવીન છવન અને નવો ઉત્સાહ બી નીસાર થયરી જી મીન રસમય બતાવી નવીન યુવાની બમે છે આમા નુકસાનમરક જેવી કે રસાયણ મધ્ય માદેડી ધાતુ એ વોરે કુમી નીકને તેવી કાઇ બીએ નથી પણ બીમસેની પુર કસર કરતુરી અમર બ બર મી લાછન સાવમમુસાની વરે આપણા બારતખડની અનેક રાજી આપનારી વનસ્પતિઓના અનેક ઔદ મેળા સત્વનાતતેથી બરપુર છે ચરીકઈ જતતી નથી પત્ર લીરમની દવામા કુન ૮ એક માસપર્યંત સેર નથી આખી છ દી મુખરી જન છે પ્રી ર ૧૫ સ ચથી જ જમમા પરપર રાખના થાય છે એ અમાર સુવ છે

પત્રકહેવાર નીચેના શીત્તામેજ કરેના પચાસતવાઈ, ડોરોવાદાની પોલ

જનતાન.

જનતાન—ઉલટીને તરત જ બચ કુટે છે.

જનતાન—પાચનશક્તિ માટે અકસી છે.

જનતાન—શક્તિ માટે એના જેવી એક પણ
- ચીજ નથી.

આખો વખત ખો ખો કરનારાઓએ જનતાનનો તરત જ ઉપ
યોગ કરવો.

દરિયાની સુમાફરી કરનારા દરેક માણસો ત દુન્સ્ટી માટે
જનતાન પામે રાખે છે.

જનતાન—શાનાગળો અને ભાગણ કરનારાઓ પોતાના ઘરે માટે
જનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે.

જનતાનની નતાન એક બે ગોળીઓ પાનમાં ખાવાથી પાનનો અજન
મર્યાદા આવે છે ને મ્હોમાથી દુર્ભેદ દૂર કરવા માટે જનતાન સાધનાની
ખાસ લાભમણુ કરવામાં આવે છે.

જનતાનનું એક પડીકું આજે જ ખરીદા.

ક્રીમત ૪૫૫ ગોળી દેસી ગી માથે ૨ ૩

૧૧૦-ગોળી ગીનતી ડબી સાથે ૦-૪-૦

૨૫-ગોળીનું પડીકું ૦-૧-૦

સોલ એજન્ટસ—જનતાન એજન્ટી,

(૭ આર ચૌધરી)

જુમામસજીદ, સુબર્ક.

દરેક આગરના વેપારીઓ જનતાન વેચે છે

તદન નવી આવૃત્તિ !

તૈયાર છે !

તૈયાર છે !

ત્રણગામાં આરંભેલ કામ હાથેલા મુન્ન અને આરંક પુકારાણી

નવી આવૃત્તિ !

નવી આવૃત્તિ !

બહાર પડી ચુકી છે !

સ્વ. ગોવર્દ્ધનરામ ત્રિપાઠી કૃત

સરસ્વતીચન્દ્ર

ભાગ ૨ ને

ગુણસુદરીનું કુટુબજાળ.

કિમત રૂપીઆ દોઢ

(ચોરસ જુદું)

એન. એમ. ત્રિપાઠી ઍન્ડ કંપની,

બુકમેવર્મ ઍન્ડ પબ્લીશર્સ

મુબાઈ નં. ૨.

હું પાતે
અને આપણા આર્યાવર્તની સરે જહેનો
એક જ મીઠાઈ
પસંદ કરીએ છીએ
અને તે

“ગોવિન્દજી” ની જ છે.

તમે ના વાળી હોય તો આજે જ મગાસો.

ગોવિન્દજી વસનજી,

ચીંગમજન-માદગેડ, મુ. બાઈ.

ટેલીફોન નં. ૧૬૫૬

सुभाषचन्द्र

We must move on

I recognise and appreciate that while the great war is going on our energies must all be devoted to its successful prosecution. But, that need not take us away from pressing reforms in India which may largely affect the issues of the War. The recent utterances of responsible ministers of the Crown show that Indian questions of great magnitude are also receiving serious attention. In their generous solution lies the future of India and may I add also of England. We must move on not as some would wish like the blind man who feels every inch of the ground with his sounding stick before he gropes forward to the next step. We must move on with our eyes open with the road in view alive to the difficulties of the way but not deterred by them.

Blupendra Nath Basu

पृष्ठ ३

२२३

अ ६

६३

અરધા કલાકમાં ત્રણ તીજોરી તુટી

એક મહીના ઉપર દેવલાલીની લશ્કરી છાવણીની ઓફીસની ત્રણ તીજોરીની ચાવી ખોવાઈ જવાથી ગોદરેજના કારીગરે ત્રણ તીજોરી અડધા કલાકમાં તોડી તે ઉપરથી બીજી સવળી રદ કરી તેની જગ્યાએ ગોદરેજની તીજોરી ખરીદવામાં આવી છે.

તીજોરીઓનું બેડકામ ફક્ત રેવીટ યા સ્ક્રૂથી કરવામાં આવે તો આવી રીતે તીજોરીઓ તોડી શકાય. હાલની મુધારેલો રીત મુજબ અગતનું બેડકામ લોખંડને વીજળીથી તાત્રીને કરવામાં આવે છે અને આવું કામ આખા હિંદુસ્તાનમાં ફક્ત ગોદરેજના કારખાનામાં થાય છે.

કારખાનું—ગેસ કંપની પાસે, પેરેલ, મુંબાઈ.

લક્ષ્મીદેવીના સોભાજ્ય ચિન્હ લેવા

સુદર
અવંકારો

કયા
ગોધડો ?

કયાં
લેગો ?

એ મારે વણો વિચાર નહીં કરવો પડે.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

ને ત્યા મનપસદ ફેશનના આનુ જમાનાના બરના સનાતન
ઠારીઠારીના સર્વ નક્કના લગીના તમા હોય છે, અથવા
ઝોરકરો આપનાથી નાતી આપનામા આવે છે

બહાર જામના ઝોન્ડો ઉપ-પુનુ
ધ્યાન આપનામા આવે છે,

દામાની બીનડુન ધારતી 1વી

પ્રમાણીકયણુ એ અમારો મુદાલેખ છે.

ટેલિફોન નં ૩૭૪૧

ટેકાલ મુન્દલ જ્યાં ૧૫ મા ખીટ સામે, મુઆળ ૨.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

બુના

ગોપાલદાસ અગ્રીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ.

ગોવા મરાઠા અને સ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

ઝોક ફેરો મારનાની લલામણ કંપના આપે છે.

બામની બરરી

પીસ્તાની બરરી

માનાના પેચ

માનાના છુરરા

કાપરા પાંડ

બાહુદી

શીખડ

ગગન લગેરે

વડી જાતની

સુત-ફેની

હવરા

વેનીના ગુવામ

ઝોરે જ લીગેરે

સુના હવરા

રેડ જાતની

અથળીના લાકું

બુદીના લાકું

જલેખી મેસુન

સુતી મીઠાઈઓ-મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એજન્સી, "Burfee Shop"

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭,

પકાયલા, પુરાણા અને પ્રભાપ્રિય મશીન

પૉલીશની સરઘાત કરનાર

અને આ ધંધાને એક ફેશનેબલ ધંધાની મપાટીપર લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

ખરેલા પાયોનીયર

હજી પણ કંઈ ન-ની કૃતિઓ,

નવા ઘાટ, નવા શુભાગ, અને નવા અવમરો

તૈયાગ કર્યા જ જાય છે !

દુખો પધારી તમ્હી નહિ જોયો તો

જરૂર જ મોહરો !

પગિલામે અમો અગચ્છા રિા

છુટકો જ નથી !

પત્રી આપે આપો કે કાવે !

અબદુલ રહેમાન રટ્ટીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨.

મુખાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કાસીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

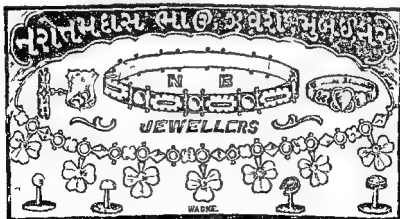
મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના
ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુખાઈ.

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના ખનાવનાર
અને વેચનાર.

બહાર મામના ઝોરો નામના સર વી. પી. વી. મોકનામાં આવશે
નવમ ૨૨૦-૨૨ શેખમેમ. સ્ટ્રીટ, મુખાઈ.

બુના અને બણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ બ્રધર્સ.

૨૦૬, ગ્રેપ મેમ્બરુ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

તારુ સિરનાથ " Muffchain-Bombay " ટેલીફોન નં. ૬૭૪

મુદ્રના — આ મામિનુ નામ જણાવી અમારુ ટ્રેડમાર્ક મળાવો

શરીરની સુંદરતા.

શરીરની સુંદરતા શુદ્ધ લોહી અને ઊંચું વિનમા સમાજોથી છે અને લોહી
અને વિનની ગુદ્ધતા

મદનમંજરી ગોળીઓ

મા જ સમાજોની છે આ ગોળીઓ લોહી અને વિનવિકારના તમામ દરદો
કુમારી, લીના પે ના અવરોધને દૂર અને મજબુત બનાવે છે રસનદોષ નાશુ
કરી ગાંઠિમા દાર્દ આર જ નવારો કરે છે તેના લોહી મુત્તના સેવનથી માણસ
તન્દુરસ્ત, યુ ર, ઓ હૃદય અને છે કી ગોળી ૪૦ નો ૩ એ

ગાંધી નારાયણ કેશવજી

હૈડ ઓફીસ-બમનગર-કાઠિયાવાડ.

આન્ય ઓફીસ, કાલણાદેવીરોડ-મુંબાઈ.

૨૦ વર્સની જુની દુકાન,
હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજ મલ લઘુભાઈની કું.

દુભારે ત્યા મોખણ ભતના મોઢી તથા નાની સાઈજના હીંગણો તથા
મોટી માલિક પાના ત્રોરે ઝવેરાત છુટક તા ૧૧ જ્યાબધ મગરો
હાની આદ ફેસનલ મોઢીલુ ભતલુ ઝવેરાત તથા સોના ચાલીના દા ૧૧
નાઓ તૈયાર તેમજ ઓરડરી બનાવી આપવામા આવશે
દુમો માવની આમણી કરી આપીશું તેમ જ ઝવેરાતના દા ૧૧ના રીપેર
કગી આપીશું

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદવી રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની સામે,
મુ બાઈ.

ટેનીફીન

ન ૨૨૩૬

ટેનીફીન એડરેસ

Calmness

Bombay

અનંગવિષ

આજ સુધી હજારો નાંવેનો તમે વાપ્યો હશે જેમા સરારના બ્યારહારિ પ્રસોના
પણનો હશે પરંતુ વિધવાવિવાહ જેવા જદ પ્રમ્નો માટે આજકાલ થાતી ચચા ચાને છે
જુના જમાના અને જુના વિચારવાળાઓ વિધવાવિવાહને નિદે છે ત્યારે સુધરેના નિચા
રના અને નવા વિચારના મનુષ્યો તેમો માદર કરે છે અને પક્ષની દલીલો એવી તો
સુધરે હોય છે કે ૧ સરેરાશ હજારો નુબંધ ત્યારે સુધારના ભાત વિષારો તાર છે ત્યારે
વિધવાવિવાહનો આદર મે છે અને જુના વિચારવાળાની દલીલો સામગ્રે છે ત્યારે તેમના
પત્રમા લગી નમ છે મા બધાવાધી બંચતુ હોય, અત્ર ગુસ્થ સમ તુ હોય વિધવા-
વિવાહ કયે બરો સુખકારક કે દુખકારક નીરડે છે તે નલલુ હોય પ્રેમની ખરી
બાપમા શીખવી હોય સરારના અગવ વાળા પ્રસોની ગયે હજારો હોય ભક્ત સામે
જાન મેળવતુ હોય વાચતો સદુપયોગ કર્યો હોય અને સુધારના તેમ જ જુના વિચારમાના
મોઢપત્ર એકમા નિયર થતુ હોય તમાસ હૃદયની મુકબલ તેવી બાબતમા ગળી ગયી હોય
તો છે સુધર ચિત્તેથી હૃદયભેદ ચિતાર સામા મર મરાવના આ અનંગવિષ ચાન
અમૃતમય જહર જહર વાન એતુ નામ જ એના મર્મની સાક્ષી તમે છે વિધવાવિવાહના
વિશેષીઓને ખાસ બનામલુ છે તેમ જ વિધવાવિવાહના અનુસારીઓને માટે થલુ અમુક
તક છે સવ ન પીતા પુસ્તક વેચનારા યોને ત્યાથી મગરો

કિમત રૂપિયા બે-પોસ્ટેજ જુદુ,

શુકલ ધર્મસ, મુબાઈન. ૨.

यस्मिन् देशे हि यो जात तज्ज तस्यौषध हितम् ।

स्वदेशीना आभू अ देशनी भोटी सेना छे.

उद्योगरक, शिक्षित अने शास्त्रोक्त दवाओ पूर्ण सत्त्व अने शुद्ध ००१-नाई
रहे तेना सवाओथी, उत्तम, ताछ अने ખરી ननअतिमाथी तयार इरनाइ

અંકુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ.

એવફ્રી-સ્ટન રોડ, મુઆઈ.

અમાગી દવાઓની ખાવરી ટ્રેલો અને ડાક્ટરોએ નાપરીને કરેલી છે
તેમાંના કેટલીએક બેની :-

નામાનનેહ ખાસી તથા દમને માટે ઉત્તમ	।	રતની કી ૩	૦-૧૦-૦
બૃહત્ મગિષ્ટાદિ કેનાથ રકનશુદ્ધિ માટે અકસી	।	” ” ૩	૧-૦-૦
આગન્યવર્ધની રસ ન ૧ વીવરના વ્યાધિ માટે	।	તોયાની ” ૩	૨-૦-૦
વસત કુસુમાગર મધુ માટે	”	” ” ૩	૨૫-૦-૦

બુઆઈની ટીપો —

બુની મહાજન વાલી,
કાળમદની ગેહ.

બહાર મામ માટે —

અંકુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ.
એવફ્રી-સ્ટન રોડ, મુઆઈ.

ટલીફાન ન ૨૨૦૬

ટલીફાન ન ૨૨૦૮

મનોરંજન છાપખાના, ગિરગામ, મુંબાઈ.

અગ્રેષ્ઠ, મરાઠી, ગુજરાતી, હિંદી અને અસ્કૃત
ગમે તેના ન્હાના અગ્ર ગમે તેટલા મહોરા

છાપવાનાં પ્રત્યેક કામ

બહુ જ મુન્દર, શુદ્ધ અને જલદીવી કરી
આપનામા આવે છે.

મોહકો હમેશા ખુશ ખુશ બની
ફરી ફરી આવે છે.

ભાવ બહુજ સોંધા ! કામ અતિ સ્વચ્છ !

ઉંચામા ઉંચી જાતની છદલામા ઉડલી
લખની મગીનગી !

ભરપૂર ટાઈપ ! મોહક બોર્ડર.

આપના સર્વ કામ હમેશા મનોરંજનમા જ
આપજો !

મનોરંજન છાપખાના, ગિરગામ, મુંબાઈ.

નવ પુસ્તક !

નવ પુસ્તક !

૧

ફિન્સ ગાર્ડન

મળ પી ૭ લેખો

લેખક-૧૧ હિમતરાસ ગળેરાજી અલ્તરીઆ, જેમ એ અવગેલ બી
કિમત નાના છે, ટપાન ખવ તુફ

નવ પુસ્તક !

૨

તેધાર છે !

પાવ પ્રેમકથા.

આ પાને પ્રેમકથાઓ શુદ્ધ નાલનો જે કનમ નમૂનો છે
લેખક-૧૧ ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, બી એ, એમ્બેન બી
મૂલ્ય રૂ -૧-૦૦

નવ પુસ્તક !

૩

નવ પુસ્તક !

સ્વ સાં વસન્તમા ચન્દ્રશંકર પંડ્યા
નિર્ગુણલક્ષ્મી અને મન્મુલાવલક્ષ્મી
તથા અ ય લેખો

કિમત ૦-૧૦-૦૦ પાસ્ટેજ તુફ

એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, લુકસેનર્ન, પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ નં ૧

ઘણોજ અમૂલ્ય લાભ !

શુદ્ધગતના અન્ધકારોના પુત્રકોની દૃષ્ટી અહિંજાખરો ઘણા જ
સસ્તા ભાવે 'સમાલોચક'માં લેનામા આનને. ભાન માટે પુછવો.

૨

'સમાલોચક'માં છપાતા ચિરોના જ્ઞેાક ભાડે કે વેચાતા મળી
મકમે. ભાન માટે પુછવો.

૩

ફેટો જિ કો જ્ઞેાકસ કનનનાની ઈન્ડિયા નાખનાનજોને 'સમાલોચક'
આંદિસ તરફથી એના જ્ઞેાકસ સસ્તી કિમતે તૈયાગ ફગવી આપનામા
આનરો. એક વખત ખાત્રી કનવા મૌને વિનતિ કનનામા આવે છે.

વિનેન માહિતી માટે લખો—

વ્યવસ્થાપક "સમાલોચક" ને.

પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ નં. ૨.

સમાલોચક.

અનુદ્વેગકં વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચૈવ વાઙ્મય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૨ સુ.] સપ્ટેમ્બર, ઈ. મ. ૧૯૧૭. [અંક ૯ મો.

તેની—૨૧. અખાલાય બુદ્ધાખીરામ જાની, બી. એ.

૨૧. ચન્દ્રસકર નર્મદાગકર પડ્યા, બી. એ., એલએચ. બી.

પ્રકાશક—૨૧. અમણીયગમ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.

૧. જ્યાં લગી અગમ્યા આત્મા છે ત્યાં લગી અગમ્યાનાદી રહે કામ્ય	૫૪૫
૨. ચન્દ્રસકર નર્મદાગકર પડ્યા, બી એ, એલએચ બી.	૪૬૦
૩. પૂનામાં મળેલી પ્રાતિક ધ્યાનમલા	
૨૧. મનસુખનાન આત્મારામ માર્ટર, બી એ, એલએચ બી . ,	૪૫૬
૩. વર્તમાન ચર્ચા	
૧. ધી ઓન ઈડિઆ ડૉમેસ ઈમિટી અને ધી આંધ ઇન્ડિઆ મોરનેમ	
લીગની ઇઝિન્સિસની સમુપ્ત પરિપદ	
૨. મિ મોન્ટેયુલુ હિન્ડમા આગમન	
૩. રા મીમનવાન સેતનાડુ લાપલુ	
૨૧. ચન્દ્રન-૨ નર્મદાગકર પડ્યા, બી એ, એલએચ બી	૪૬૬
૪. રનરાજ્યનો સન્દેશ અને ગુજરાત	
૨૧. ચન્દ્રનકર નર્મદાગકર પડ્યા બી એ, એલએચ બી	૪૭૧
૫. પ્રજાકીય પ્રગતિની ભાવનાઓ	
૨૧. જટાસકર ત્રિવંશ જાની, બી એ, એલએચ બી	૪૭૫
૬. ગુહાનંદ કાવ્ય	
૨૧. મણુનાન જમનારામ દવે, એમ એ	૪૮૧
૭. જો હોમરસ આવે તો ? આર વિત્રો સાથે	
૨૧. મનસુખનાન કૃપાનાન મહેતા, એન ઈ ઈ	૪૮૩
૮. શેહિણી નાના	
૨૧. છગનનાન હુગિલાન પડ્યા, બી એ	૪૮૧
૯. નરિઆ પ્રગતિ કાવ્ય	
૨૧. નામ બાર્ડ ઈથિગબાર્ડ પટેલ	૫૦૦
૧૦. ગાળી મહામાયા સનાદ	
૨૧. પ્રાણુનાન કીરપારામ દેસાઈ, બી એ	૫૦૪
૧૧. ડૉલેજીઅન (આનુ વાર્તા)	
૨૧. લોગીન્દ્રરાન રતનવાન દિવેડિઆ, બી એ	૫૦૭
૧૨. સામ્રાજ્ય વ્યાપાર અને હિન્દુ બજાર	
૨૧. રમ ધિગમ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી	૫૧૦

વાર્ષિક લગાજમ રૂપીઆ ૧૫, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂપીઆ પોસ્ટાચાર.
આ લગાજમ તરવાતમાં જ લેવામાં આવે છે

[412]

જાણીતી વાડો, યાજ્ઞીક વાડો અને અન્ય વાડોનાં ફળો, જે
 [413]

સુમાલોચક.

પુસ્તક ૨૨ મું.]

મષ્ટબન, ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અક્ષર.]

જ્યાં લગી અંગમાં આત્મા છે

ત્યાં લગી સ્વરાજ્યવાદી રહે

લેખક-રા. ચન્દ્રશાકર નરસિંહશાકર પડયા, બી. એ., એન.એન. બી.

(પદ)

જ્યાં લગી અંગમાં આત્મા છે ત્યાં લગી સ્વરાજ્યવાદી રહે,
સ્વરાજ્યવાદી રહે,—આત્માજ્યવાદી રહે.

જ્યાં.

‘સ્વરાજ્યતા’ ને ‘સમાજતા’ નું શિશિ તત્ત્વ મત
મહત્ત્વ રાજ્યમાં આગી એ હિન્દુ પરતન.

જ્યાં.

આપમતિદી અમલદારી મુખે હિન્દુ-પુકાર,
અમલતર પામ્યેવી થાગે હિન્દુતણે ઉદ્ધાર.

જ્યાં.

આત્મામાનને મોભે એવું હિન્દુ માધને સ્થાન,
સંતનુત ને આગી આવને હિન્દુ પામને માન

જ્યાં.

હિન્દુતણે હૈયે ઉલ્લાસે કે કે ગુલ અભિવાપ,
સ્વરાજ્ય સાધી હિન્દુ દેશે ઉચે ઉચે આકાશ

જ્યાં.

‘માગ્યા તિલુ માથે નવ પીરમે’ આવમનો કાનૂન,
એકઅનાને હિન્દુ પુકારે ‘હિમ રલ,’ ‘હિમ રવ.’

જ્યાં.

૧૪ ૮ ૧૭

પૂનામાં મળેલી પ્રાંતિક ધારાસભા.

લેખક - રા. મનમુખલાલ આત્મારામ માસ્ટર, બી. એ, એચ.એન. બી.

મુબાઈ ઈલાકાના ચર્નરની ધારાસભાની એક એક પૂનામાં મુનાઈ માસની તારીખ ૨૪, ૨૫, ૨૬ અને ૨૭ ના દિવસોએ ભગવામા આવી હતી તે પ્રસંગે પાંચ માસના જૂના થયેલા બજેટ ઉપર વિવેચન થયું હતું. મુનિસિપાલિટી અને બોક્લ બોર્ડની ચૂટણીમાં વિનુદિના વધારે તરફ દાખલ કરનાર બિન પસાર કરવામાં આવ્યું હતું, પ્રગતિને અટકાવનારા સંયોગો અને અમુક લોકો બોર્ડની ચૂટણીના વિગેષ તરફ દાખલ કરનાર મિત્ર પાછું ખેંચી લેવાની મિ કરડિસને પરવાનગી મળી હતી આ દેશના વૈદ્યશાસ્ત્રના વિજ્ઞાને અટકાવનારા બોર્ડને મેડિકલ રજીસ્ટ્રેશન બોર્ડમાં અમુક મુધારો કરવાનું મિત્ર ધારાસભા આગળ લાવવાની મિ પટેલને રજા આપવામાં આવી હતી, મુનિસિપાલિટીએ અને અમુક સંયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સત્તા આપનાર મિ પટેલનું મિત્ર સીનેકટ કમિટીને મોપનામાં આ બુદ્ધિ, તથા જાહેર હિતના પ્રયોગ ઉપર જે જી. જી. ૩૭ કરાવેલા નાનાની સલાસોએ નોટિસ આપી હતી તેમાંથી ચાર કરાવેલા સભા સમક્ષ ચક્રામાં આવ્યા હતા આ ઇલાકાના વધતા જતા ખર્ચમાં તપાસ ચલાવવાને એક કમિટી નીમવાનો મિ પટેલનો ઇરાદો ૨૬ થયો હતો, પોનિસ ખાતાના કાર્ય સમન્વી તપાસ કરવાની કમિટી નીમવાના મિ પટેલના ઇરાદામાં એવો ફેરફાર મુચરનામાં આવ્યો કે પોનિસ ખાતાના ખર્ચ સમન્વી સગર હાન જે તપાસ ચલાવે છે તેનાં પરિણામો જાહેર કરવા, અને મિ પટેલે તે પ્રમાણે પોતાના ઇરાદામાં ફેરફાર કર્યો હતો અને તે પસાર થયો હતો, પ્રાથમિક કેળવણી આપતા શિક્ષકોને માટે મુનાઈમાં એક ટેનિંગ કોલેજ સ્થાપવાના મિ પટેલના ઇરાદા ઉપર મિ ચુનીનાન મહેતાએ એવો મુધારો મૂક્યો હતો કે સરકારે હાનની ટ્રેનિંગ કોલેજમાં સગરો વધારવી અને યોગ્ય સ્થળોમાં એક અથવા વધારે ટેનિંગ કોલેજો સ્થાપવી એ મુધારો મિ પટેલે સ્વીકાર્યો હતો અને સભાએ પસાર કર્યો હતો બાકીના કરાવેલા ધારાસભાની બીજી બેઠક - સૂધી મુચનવી શખ વામાં આવ્યા હતા.

બજેટ ઉપરનું વિવેચન

બજેટ ઉપરનું વિવેચન એ - રીતે નિરચ - અને નીરચ બને છે, ડારજુ કે હાનના ધારાસભાના મુધારણને લીધે પાંચ માસના જૂના થયેલા - ૫૬ી સરકારે ચાર માસ ઉપર પસાર કરેલા - બજેટમાં સલાસો ઈ પછી ફેરફાર કરી શકતા નથી - તેમ કરવાનો તેઓને હવે નથી જા. મુવી લોકોને બજેટ પસાર કરનારો હક મળશે નહિ ત્યાં સૂધી આ દેશની જાહેર આવક અને ખર્ચ ઉપર તેઓ કોઈ ગીતનો અડધા મૂલી સકરો નહિ કે તેમાં કોઈ પછી રીતનો મુધારો કરી શકે નહિ બજેટ ઉપર વિવેચન કરનારા પ્રસંગો લાલ એટલો જ છે કે સલાસો.

બજેટમાં સમાવતી બાબતો ઉપર પોતાના વિચારો દર્શાવી શકે છે નથી તેઓને બજેટ ઉપર કાંઈ પણ ફેરફાર લાવવાની રજા કે નથી બજેટ ઉપર મત આપનારો હક આ વખતના બજેટના વિવેચનમાંથી જે એક બાબત આગળ તરી આવે છે તે એ જ છે કે સરકારે કેળવણી પાળી વધારે ખર્ચ કરવો જોઈએ આકે કરોડની ઉપરની આનકમાંથી કેળવણી પાળી માત્ર ૮૬ લાખનો ખર્ચ જ્યારે સરકારને આ ઇનામના બનતા તરફથી રૂ. ૧,૬૫,૦૦૦૦ ની આવક મળે છે ત્યારે આ ઇલાકાની પ્રજાની કેળવણી પાળી તેથી લગભગ અર્ધો ખર્ચ કરે છે । કૉનેજ ઓફ કૉમર્સને માટે નવું મકાન બાધવાની તથા તેને માટે આખા વખતનો રકાફ રાખવાની જે સૂચના મિ. મનમોહનદાસે તથા લક્ષ્મીભાઈએ કરી હતી તેના તરફ સરકાર તરતમા ધ્યાન આપશે એવી આશા છે અને લાખ રૂપીયાની જે ગ્રાન્ટ વડી સગારે પ્રાથમિક કેળવણી આપતા શિક્ષકોના પગાર વધારના માટે તથા તેઓને દૈનિક આપનાના સાધનો યોગ્યતાને માટે આપી છે તે કેમ વાપરતી રહેતી યોજના સરકાર જલદીથી તૈયાર કરશે એમ મિ. કોમર્સિયલે દર્શાવ્યું હતું આ ગ્રાન્ટના પસા આ વર્ષે જ વાપરનામા આવશે એવી અમલો આશા રાખીએ છીએ અને હમેશની માફક આની ગ્રાન્ટોના પસા વગર વપરાયેલા પડી રહે છે તેમ નહિ થશે

મિ. પટેલનું મ્યુનિસિપાલિટીઓને પોતાની હાલમાં પ્રાથમિક કેળવણી

ફરજિયાત કરવાની મત્તા આપનાના વિષય.

આ વખતની ધાગસભા મિ. પટેલના ફરજિયાત પ્રાથમિક કેળવણીના મિનને માટે અમલદાર રહેશે મિ. પટેલ દ્વારાની ધાગસભાના ઘણા ઉત્સાહી, ઉદ્યોગી અને ખેતીના સભાસદો દેશદિતના પ્રશ્નો તેઓ જલ્પનાનાથ માહિતી સાથે હિસ્મતથી ધારાસભામાં ચર્ચે છે, અને ધારાસભામાં એક પ્રશ્નનું નવું ચેતન આવે છે સ્થાનિક સ્વરાજ્યના તથા પ્રાથમિક કેળવણીના પ્રશ્નો તેઓએ પોતાના કરી લીધા છે, અને એ સમન્ધી ધારાસભામાં તેઓએ જનસમાજની જે સેના બજતી છે તે માટે અહીં હેમનો અત કરણપૂર્વક ઉપકાર માનીએ છીએ ધારાસભાનો સભાસદ જો ઇન્ડે તો કેટલું જાય કરી શકે તેના મિ. પટેલે પ્રોત્સાહક નમુનો પૂરો પા થો છે

અધિકારીઓથી ગભરાતુ તે શુ તે તો તેઓ સમજતા જ નથી તેઓ પોતાના વિવચનો એટલો સારો અભ્યાસ કરે છે તમા તેને ફરીફરીને ધારાસભા સમક્ષ એવી તો સચોટ રીતે મુકે છે કે ધડીબર અધિકારીઓને પણ બૂલાયે તા પામે પાત્ર તામ્બ કરવાની ફરજ પડે છે મિ. પટેલ એટલે ધારાસભાની માહિતી, ધારાસભાની હિસ્મત અને ધારાસભાનું ચેતન તેઓને પોતાનું ઉપયોગી કાવ વર્ગ મુધી કરવાની શક્તિ મળે એવી અમલદારી પ્રાર્થના છે

આ દેવની પ્રાંતિક ધારાસભામાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સત્તા આપનાઈ આ પ્રથમ જ મિન ૭ ૧૮૧૦ના વર્ષમાં મહુમ મિ. ગોખલેએ પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત અને મફત કરના સમન્ધીનો પોતાનો દાવ વડી ધારાસભામાં આપ્યો હતો ત્યારથી આ કેશના જનામતો વિચારકો અને દેવનાયકોએ મુક્ત કરે જણાવ્યું છે કે આ દેશમાંથી અના

નનો અધિકાર દર અંગોએ એક જ માથા છે કે પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત કરવી વડી સરકારે ૧૯૧૦ માં મિ. ગોખલેનો અગર સીમર્થો નહિ હતો ૧૯૧૧ માં મિ. ગોખલેએ વડી ધારાસભામાં અમુક સંયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સત્તા આપનાઈ મિન આણ્યુ ઇનું, પણ ૧૯૧૨માં પેટી વખતના વાચન વખતે સરકારે તે નીકળ્યું નહિ હતું અને મિ. હાર્ટોટ બટલરે એવો મત દર્શાવ્યો હતો કે આના બિન આતિથ મહામા વાનના જોઈએ ત્યાર પછીના છે ના પામ વડામાં પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત કરવી જોઈએ એવો અભિપ્રાય અનેક જગહેર સરચાઓએ તથા દેશનાયકોએ દર્શાવ્યો હતો જુદી જુદી પ્રાથમિક ધારાસભામાં તેને લગતા કરાવે પણ આણુમાં આન્ય હતા, પણ તે સ્તરીનાગવામાં આન્ય નોતા તા ૨૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૦ની વડી સરકારે કેળવણીની ગતિની નિતે લગતો જે અગર ખુદાર પાડ્યો હતો તેમાં એનુ દર્શાવનામાં આન્ય હતું કે અમુક સગીન કારણોથી બીજે સરકાર પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની વિરુદ્ધ છે આ ગતિની નિતે બીજે પ્રાથમિક સરકાર પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાને લગતા કરાવે મીકારી ચકતી નોતી, અને મયા હીમેનર માસમાં એ જ ગતિની નિતે બીજે મુખ્યમંત્રી સરકારે પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની યોજના ધવાને એક અધિકારી અને બીજા અધિકારીઓની કમિટી નીમનાનો કરાવ-લોનિયુકન સભાસદોની અપૂર્ણ સમિતિ ઇના-સ્તરીકાર્યો નોતો આખરે ફેમલેકોનો સગીન, જનામદાર અને હીનદર્શી વિચાર સ્તરીનાગયો છે અને વડી સરકારે પોતાની રાજ્યનીતિમાં કેટલેક અંગે ફેરફાર કર્યો છે એ ધણા આનન્દની વાત છે વડી સરકારે અમુક સંયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની સત્તા આપનાનો સિદ્ધાન્ત સ્વીકાર્યો છે અગર પોતે પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત કરવી જોઈએ એવો પોતાનો ધમ ક્યારે સ્તરીકાર્યો તે તો મજુ જાણે, પણ મ્યુનિસિપાલિટીઓને પોતાની હદમાં અમુક સંયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની હદ આપનારી રાજ્યનીતિનો તહેને જે અગીકાર કર્યો છે એ કઈ લોકમતની જેની તેની કહેલું નથી મિ. પટેલે આ જાણતમાં આ ઇનાગતા લોકોની જે સેવા કરી છે તે માટે અમહ તહેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ

મિ. પટેલનુ બિલ શું છે તેનો થોડો વિચાર કરીએ એ જિનો સિદ્ધાન્ત એ છે કે આ ઇનાગતાની મ્યુનિસિપાલિટીઓને પોતાની હદમાં તેઓની ઇચ્છા હોય તો અમુક સંયોગોમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની રજા આપવી સરકાર આવી રજા ત્યારે જ આપને કે જ્યારે મ્યુનિસિપાલિટીઓ પોતાની હદમાં જે જાળોકોને માટે કેળવણી ફરજિયાત કરવાની છે તેઓને કેળવણી આપનાની સતોપદાગક વ્યવસ્થા કીધી છે એમ સરકારને લાગે તથા મ્યુનિસિપાલિટીઓ એક ખાસ સભામાં હાજર રહેના સભાસદોની ઓછામાં ઓછી કે બહુમતિથી પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાનો કરાવ પસાર કર્યો ટોચ પ્રથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની જવાબદારી મ્યુનિસિપાલિટીની, પણ તેમ કરવાની સત્તા આપનાનો સપૂર્ણ હક સરકારનો આના સંયોગોમાં કોઈ પણ મ્યુનિસિપાલિટી ઉતાવળુ ધગુ બગરો એની ધારવીને

અન્યથા જ નથી અમને તો ૧૧૮૦ બધ છે તે એ ૩ મિનની ૨૮ મી કનમને લીધે-એ વિશે અમદે અમદારા વિચાર પડી દર્શાવ્યું-મ્યુનિસિપાલિટીએ એના પગલા બાંધે જ ભરગે મિ પટેલના મિનમા પ્રાથમિક- કેળવણી ફરજિયાત કરવાનો નિદાન્ત રીતરવામાં આ પો છે, પણ તહેને મફત જનાવવાની ગત્યનીનિ અનીકાર કરામાં આવી નથી અમદારા મત એવો છે કે જે કેળવણી ફરજિયાત કરામાં આવે તો તે મફત પાડુ કરી જ નેઈ એ એક મનુષ્યને પોતાના બાળને પ્રાથમિક કેળવણી- થી ૧૦ વર્ષની ઉમ્મરમાં-આપનાની ફરજ પાડી અને તેની કેળવણીની રી આપનાનો બોલને પણ તેના ઉપર નાખવો એ રાજ્યનીતિ ન્યાયી નથી અમદે કમન શ્રીએ િએ ૩ મિ પટેલ આ નામતમા મિ ગોખ લેના મિન કરના પોતાના મિનમા સારા સુસારા ોઈ ૭ મિનની ૧૫ મી કનમ પ્રમાણે જે કોઈ પિતા મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રાથમિક શાળાના ના નિગ-ને લખી જલાવે કે હુ મદારા બાળની કેળવણીની રી આપનાને અથ ન છુતો તે બાળની પાએથી રી લેનામાં આવગે નહિ પરંતુ આવી રીતના વખાળમાં અમને તો મનુષ્યના અમાનતા લતિ લાગે છે, અો એવી રીતે મનુષ્યનુ સમાન હુ ખાય એવી ગત્યનીતિને અમે અનુમોદન આપી રહતા નથી તથાપિ હાનમાં અનેક કારણોને નીચે પ્રાથમિક કેળવણી મફત કરનાનો નિદાન્ત રીતરવામાં નહિ ગ-મે એવી અનાયતાની વાગવોને લીધ તથા આ રેગના અનાનરૂપી અધનાગને દૂર કરનાનો એક જ માર્ગ પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવામાં છે તેના તી બાનને લીધે મિ પટેલના મિનની ૧૫ મી કનમને એક સમાધાન-Compromise તરીકે સ્વીકારીએ િએ અને આગા છે ૩ પ્રાથમિક કેળવણી મફત કરનાનો નિદાન્ત આગળ ઉપર રીતરવાનો

એ મિનને કલમવાર તપાસવાનો અમને અનન્ય નથી પરંતુ ૧૭ મી અને ૧૮ મી કનમ એટની તો વાધાબરેલી છે કે તે વિશે એ બોલ હેનાનુ અમને ઉચિત નાગે છે ૧૭ મી કનમ પ્રમાણે સરકારને જે એમ લાગે કે જ મ્યુનિસિપાલિટીને પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની તરેણે સત્તા આપી હતી તે મ્યુનિસિપાલિટીએ ચોક્કસ જરૂરિયાતો પૂરી પાડી નથી તો તેની સત્તા અવરનમન્ટ ઝેંએટમાં એ- નોટિફિકેશન આપીને ખેંચી લેનાની સરકારને સર્પૂર્ણ છૂટ છે સરકારના હાથમાં આ સત્તા રહે તેની મામે અમદારા નાવો નથી, પણ તેનો ઉપયોગ કરનાની પૂર્વે મ્યુનિસિપાલિટી પોતાના નિવારો અથવા સાની હમીન કહનાની છૂટ મળવી નેઈએ મ્યુનિસિપાલિટી સાલજ્યા વગર તેના ઉપર આવો એકતરરી દુકમ પસાર કરવાની સત્તા આપનાની અમદે સમ્પત વિરૂદ્ધ િએ

પરંતુ અમદારો સૌથી વધારેમા વધારે વિરોધ તો મિનની ૧૮મી કનમ રદામે છે તે કનમમાં એમ દર્શાવનામાં આ યુ છે કે આ મિનમાં જે જણાવનામાં આ યુ છે તેથી આ ઇનાકાની આનકના ઉપર કોઈ પણ પ્રકારનો બોલને મૂકો મળનામાં આવગે નહિ અર્થાત્, મીધા શબ્દોમાં બોનીએ તો કોઈ પણ મ્યુનિસિપાલિટી પોતાની દફમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરે અને તેને માટે જે નાણા જોઈએ તેમાં અગ-૧૭ કાયદા અમાણે એક પૈની પણ મલે કરવાને અધાયથી નથી સરકારની ગત્યનીનિનુ આ નવુ સુન અમને અમારા ઉવનમાની કટનીક યા મિરીઓ ૩ ૧-૮-૧૭ એન એમ વિષાગી એ - ૫૧, મુમાઈ

તો ધણુ જ વાધાભરેલું લાગે છે આ દેશમાંથી અજ્ઞાન દૂર કરવાનો ધર્મ સરકારનો છે અને તે ધર્મ સરકારે મીઠાચો છે તો તે દૂર કરવાને માટે જે નાણાની જરૂર છે તે પૂરા પાડવાની શુ સરકારની ફરજ નથી? પ્રાથમિક કેળવણીના અર્થનો બોલે સરકાર જ ઉદ્યોગો બોધે એની અમદારી માન્યતા છે અને એ ધણુ આનન્ની વાત છે કે જેની વારસલામા ૧૮ મી જ્વમની મદામે સલાસદ ધડી તલામને પોતાનો વાધો દર્શાવે હતા કેટલાકે એવી આશા ફાટી હતી કે મીલેડટ ઇમિટીમાં આ જનમ ૨૬ કરવામાં આવશે પણ સરકાર તરફથી સર મહાદેવ ચોખને સ્પષ્ટ રીતે જણુ હતું કે તે આશા રાખવી ફેક્ટ છે ૧૮મી જ્વમ જે બિગમાં મિ પટેલે દાખલ કરી ન હત તો સરકાર એ મિન લાવવાની રજા આપત નહિ પ્રાતિક મહેમત ઉપર આ મિલથી કોઈ પણ પ્રકારનો બોલો પડે નહિ એની કથમ સરકારે ખાસ નખાવી છે એવું સર ચોખને ભાર મૂકીને જણાવુ હતું ઉપગત હેમએ જણુ હતું કે જે કે કોઈ પણ મ્યુનિસિપાલિટીને પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાને માટે બોધતા નાણા માટે સરકારની મદદ માગવાનો હવ રહેશે નહિ તથાપિ જે તેની મદદ મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી માગવામાં આવશે તો સરકાર હેને પ્રિયાર કરશે સરકાર પામે નાણા માગવાનો મ્યુનિસિપાલિટીને હવ આપવો, પણ પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાને માટે બોધતા નાણા ઉભા કરવાને માટે એ ખાસ કેળવણીવેશ નાખવાની મ્યુનિસિપાલિટીને સત્તા આપવી એ આ મિનનો હેતુ છે એવું સર મહાદેવ ચોખને જણાવુ હતું આ સ્થિતિ અજેખર ધણા ગભીર પ્રશ્ન ઉભા કરે છે કાચામાં એમ દરાનવું કે પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવા માટે સરકાર પામે નાણા માગવાનો મ્યુનિસિપાલિટીને હવ નથી એ હાનવી કેળવણીની રાજ્યનીતિને ગભીર રીતે પાઠળ હાવવાનું પશ્ય છે અને માન લખદો ધડતી વખતે સ્થપાયલા વચનો ઉપર નિશ્વાસ મૂકી પ્રગ્નતા હડો છોડી દેવા એ કેટલું જુન ભરેલું છે હેને અનુભવ આ દેશના પ્રેસ ઍડટ અને રીફ્રેન્સ ઍન્ડ ઇન્ડિઆ ઍડટથી કોને નથી થયો? અમદારો એવો મજનૂત અભિપ્રાય કે કે મિતની અગર એની કલમ નાખવી બોધે-કે જેવી મિ ચોખનેના મિનમાં નાખવામાં આવી હતી-કે જેથી સરકારે અને મ્યુનિસિપાલિટીએ પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાને કેટલી મદદ કરવી બોધે તે નક્કી થાય આમ કરવાના એ સગીન કારણો છે એક તો પ્રાથમિક કેળવણીને માટે નાણા પૂરા પાડવાની સરકારની ફરજ જે એ સિદ્ધાન્તનો કલમકાર તરીકે રાખ મીજુ ક પુ એ જે કે મ્યુનિસિપાલિટીઓની નાણા સમન્નીની સ્થિતિનું સ્હેજ પણ અવગણન કરવું તો જણુરો કે કેળવણીને માટે ખાસ વેશ નાખવામાં આવે તો પણ પ્રાથમિક કેળવણીનો બધો અર્થ તેઓ ઉપાડી શકે નહિ શહેરનું આગેય સુખાકારી, સ્વચ્છ પાણી આદિ બાબતોમાં મ્યુનિસિપાલિટીને હજી એટલો બધો સુધારો કરવાની જરૂર છે કે હેને માટે હજી ધણુ વધારે નાણાની હેને જરૂર છે આરા સચોગોમાં-સિદ્ધાન્ત તરીકે તો કે જ-અનહાર દૃષ્ટિથી પણ જ્યા સુધી સરકારની મદદ નહિ હોય ત્યા સુધી પ્રાથમિક કેળવણીનો બધો બોલે મ્યુનિસિપાલિટીઓ ઉપાડવાને અસક્ત રહેશે આવી રીતની જનમ જે આ મિનમાં નહિ નાખવામાં આવે તો અમને ભય રહે છે કે એનો નાલ મ્યુનિસિપાલિટીઓ થઈ ગકરો નહિ અમને તો એક દૃષ્ટિએ એમ પણ લાગે છે

કે ૧૮મી કુલમ રાખીને આતુ મિત્ર પસાર કરવાના હતા એવું મિત્ર પસાર જ ન કર્યું એ વધારે ઉચિત છે.

આ ઉપરાંત બીજી કનભોમાં એવી ઘણી ન્હાની ન્હાની બાળતો છે કે જેમાં ફેરફાર થવાની જરૂર છે. ત્રીજી કનભોમાં બીજા પંચમાં એવી રખેને આ મિત્ર છોદ્દા અને છોદ્દરી બન્નેને વાણ પાડી સમન એવી સત્તા આપવામાં આવી છે તે માન્ય રિવાજવા જેવી છે. ચોવી કનભોમાં માત્ર મ્યુનિસિપાલિટીઓથી જ આતની રાજાઓમાં જોડાવણ થતી ને જે એવું છે તેમાં ખાનગી રાજાઓનો વધારો થવો જોઈએ. ૧૪ મી કનભોમાં જળવણીને માટે જે વેશ નાખવાની સત્તા આપવામાં આવી છે તેનું વધારેમાં વધારે પ્રમાણુ કાપવામાં જ નહીં થવું જોઈએ. આત્તા છે કે આ બધી બાબતો ઉપર મીનેષ કમિટી પૂરતું ધ્યાન આપવું અનતમાં અમુક મિત્ર પટેલનો આ મિત્ર નામવામાં પુન ઉપકાર માનીએ છીએ, અને જે તેમાં ઉપર દર્શાવેલા મુદ્દા સાથે તે પાસ કરવામાં આનગે તો અમને આશા છે કે આ કનાકાનો અસાનરથી અન્ધમરૂં કરવામાં તે પ્રયત્ન સદાય નરે.

ટેનિંગ કૉલેજ અબધી મિ. પટેલનો હસન.

આ કનાકાના પ્રાથમિક શાળાના સિક્કેના ૬૦ ટન જેટલા ભાગે સિક્કાલુ કેમ આપવું હોતો. ટેનિંગ કૉલેજમાં અનુભવ લીધો નથી હોતો આ ખરેખર એક મોટી ખામી છે તે ઉપરાંત ટેનિંગ આપવાની હાલમાં ક્યાંયમાં જે સમસ્યા છે તે એટલી બધી તો ચોડી છે કે છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં ૧૦૩૮૬ શિષ્યોમાંથી માત્ર ૩૧૪૨ નિયમિત જ ટેનિંગ કૉલેજમાં ગણન કરવામાં આવ્યા હતા. ૬૦ ટકા જેટલો સિક્કાનો ભાગ ટેનિંગ નરતો અને ૪૦ ટકાને ટેનિંગ કૉલેજમાં પ્રવેશ કરવા રહ્યાં પ્રતિબંધ. આ નિયતિ પર ત્રીજા કક્ષી નહીં છે માત્ર આત ન્હીં વાન એટલી જ છે કે મિત્ર મુનીનાને મુકેના હાલની ટેનિંગ કૉલેજમાં સગરે સગરક વધારવાના અને ચોખ્ખા મથકે એટલે અથવા વધારે ટેનિંગ કૉલેજને સ્થાપવાના મુદ્દાઓ સરકારે ન્હીંમર ક્યો છે અમને આત્તા છે કે નહીં સગર તરફથી પ્રાથમિક શાળાના શિષ્યના પગાર નધાવવા માટે તથા તેમને ટેનિંગ આપવાના વિશેષ આધનો યોજના માટે જે અત્રી લાખ રૂપિયાની આતુ વાર્ષિક માટ મળી છે તે પત્રી સરકાર આ પ્રયત્નો આ કનાકાને શોભે તેવા સત્ય નિર્ણય લાવને.

વર્તમાનચર્ચા.

વેળાકે -ગ ચન્દ્રન-ગ નમ્રદાશ કર પડ્યા, ખી એ એન એન ખી

ધી ઝાલ ઇન્ડિયા કૉંગ્રેસ કમિટી અને ધી ઝાલ ઇન્ડિયા મૉસ્લેમ લીગની ' કાઉન્સિલની મથુન્ત પચ્પિદ.

જુલાઈ માસની તા ૨૮ અને તા ૨૯ એ બે દિવસોએ મુબાઈની પ્રેસિડેન્સી કૉંગ્રેસિયોનલના ખડમા ધી ઝાલ ઇન્ડિયા કૉંગ્રેસ કમિટી અને ધી ઝાલ ઇન્ડિયા મૉસ્લેમ લીગની કાઉન્સિલની સચુક્ત પરિષદ ભગઈદની એ પરિષદ માટે પ્રથમથી વર્ષક્રમની માદિની આપવામા આવી ન હતી, માત્ર એટલુ જ સામાન્ય ઉપમા નિવેદન કરામા આનુ હતુ કે ' પરિષદ દ્વારની નાજ્યનીય ધિયનિ રિરે રિચાર કરને ' આ પરિષદ ભગઈ ત્યાર પેના તા ૨૭મીની રો તેમ જ તા ૨૮મીએ બપોરે ગેડ રનનમી ધરમમી મોરારજી ગોઠુળદાસના ચાઈનામાગના હોંનમા નાજ્યનીય રિચોમા રસ લેનાર મુદરથો તથા સન્નારીઓના સમેયનો થયા હતા ધી ઝાલ ઇન્ડિયા કૉંગ્રેસ કમિટીના તથા ધી ઝાલ ઇન્ડિયા મૉસ્લેમ લીગની કાઉન્સિલના સભાસદો તે સમેયનોમા મોની સખ્યામા હાજર હતા એ સમેયનોમા પરિષદ સમક્ષ આજુનાના કરાવોનો જયો ખરોડો તૈયાર કરામા આજો હતો આ સમેયનોમા થયેલી ચર્ચા સાલગનારને સ્પષ્ટ થાય તેમ હતુ કે હિન્દુસ્તાનના જનાબદાર અને રિચારગીન નાયકોની મોરદાશમા અમલ રોએ અખ્યા કરેલી સકુચિત રાજ્યનીતિથી ધણું પરિવર્તન થયુ છે, અને તે રાજ્યનીતિ મુજે મોએ સરી બેગી ન રહેતુ જોઈએ, પરન્તુ સરકારી અમનદારો જરૂર પાડે તો સલામદનો આત્રય વધને પણ કૉંગ્રેસ અને મૉસ્લેમ લીગની સુધારાની યોજનાની માગણી અચૂક અવાજે કરવી જોઈએ એવો મોટો ભાગનો અભિપ્રાય ધર્મ ગયો છે હિન્દુ સ્તાન દેલના રાજ્યનીય જીનમાં જેઓ સાચો રમ લે છે તેઓએ આ દકીકત લક્ષમા લેવા જોઈ છે અમેયનોમા થયેના ભાષણો રિચારગીન, વ્યાવહારિક અને જવાનદાર હતા એટલુ જ નહિ, પરન્તુ સ્પષ્ટ, નિખાનસ અને હિમ્મતભર્યા હતા "હિન્દુસ્તાનના હકોલુ મમે તેટ ના બોજે પણ સરલણ કરવુ જ જોઈએ " એ મોટો ભાગના રાજ્યપુરોલુ તાત્પર્ય હતુ સહેપમા બન્ને સમેયનો હિન્દુસ્તાનના ગૌરવને રોએ એના અને આશાજનક હતા

પરિષદમા અનેક કરાવો મજુર થયા હતા પરિષદલુ કામકાજ ખાનગી હતુ, ળતા રહેના કરાવો પ્રકટ થયા છે પ્રથમ કરાન હિન્દુના પરમ દેગલમ્ત લાભાર્દ નવરોજના અરસાન માટે ગોક દસાનવાનો હતો ખીન્ને કરાન " સહનાત્મક પ્રતિકાર-Passive resistance-સલામદ " બાગતનો હતો તે કરાનનો મુદ્દા એ હતો કે ગજીય વર્ષમા સલામદનો સિદ્ધાન્ત અને તેની વર્ષપદ્ધતિ સ્વીકારવા એ સનાહભર્યુ છે કે કેમ એ પ્રશ્ન રિષ પ્રાન્તિક કૉંગ્રેસ કમિટીઓએ તથા મૉસ્લેમ લીગની કાઉન્સિલે રિચાર કરવો અને ધી ઇન્ડિયન નેશનલ કૉંગ્રેસના

સત્તા સામાન્ય મંત્રીઓને જ આપાદીવાની બદલે તેઓ જ અભિપ્રાયો નિવેદન કરી શકે, સામાન્ય મંત્રીઓએ જ અભિપ્રાયો બધી ઓન રાષ્ટ્રિય કાંમે કમિટી જ અને 'દી ઓન રાષ્ટ્રિય મોસ્ટે-મ રીગની કોન્સિલના સભાસદોમાં દેરના અને ઓન્ટોમગ માસના પ્રથમ આપાદીસમા બનને સરથાઓની સયુક્ત સભા એ બાબત ઉપર વિચાર કરના બની નીચે દર્શાવે છે. હવે જ રાષ્ટ્રપિહારી પોતાના પ્રમુખપણા નીચે જે અભા મિસિમ મેમન્ટ વગેરે ૧૯૮૭ કરતાના હુકમ રદામે પુષ્ટ કરના વનકતામા બગરાની હતી તે ન બગરાનો જે હુકમ મનાવાની સગનાર કાળો છે તે રદામે પાંદ પોતાનો સખત નાના રજુ કરે છે અને આશા રાખે છે કે પોતાની વાતોની મનજતાના આ સભા બગરાની રતતતાના કાર્યસર હોકાનુ સ હાલ ના બગરાની પ્રત્ય કાર્યસર પગલા નેગે એવો દશા લો દાર્જિંગના ઉપરનો વિચાર પ્રવલન કરનાર બોલેમને ઉતારી પાડનાના પ્રયત્નો પ્રતિ નાપમગી બનાવનાર તો પાચમે કરના પ્રયેક પ્રાન્તિ દાર્જિંગ કમિટીને 'હાની રાષ્ટ્રીય રિયનિ' નો વિચાર કરના પ્રાન્તિક પરિપક્વ બેદનારની બનામબ કરનાર હતો. હવે દશા જે દિવસોએ કરનામા ગ્રનસ બનાય તે જ દિવસોએ નધારા દી કોંગ્રેસો આખા દેશમા સર્વ નાઓમા બગરાની ચૂંટના કરનારો હતો. સાનમે ૧૫ સુધારાના યોજનાને સમથન આપનાર એક અરજી (Petition) પાનામ દ ઉપર મોખના હી અને એ અરજીનો અરજો તૈયાર કરના પડિત મદન મોદન માનનીસ, સર નારાયણ ચાવરકર અને ના સમથ એ નજુની કમિટી નોમનાની બનામબ કરનાર હતો. આમો કરના નજરકદ કરનામા આવેનાને પોતાની રતતના પાત્રી આપના હી સગનારે આગ્રહપૂર્વક વિશ્વિતિ નાના મન નધમા હતો નવમે કરના મિસિમ બેમ દ વગેરે ઉપર સમભારદશક તા મેદનાનો હતો.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સયુક્ત પરિપક્વ નન કરવો મજુર ના હતા આ દશાઓમાંથી બે દશાઓ અમો ખામ અગત્યના જણાય છે. પ્રથમ, પારામેન્ટ ઉપર અરજી મોકલનારો કરના ધ્યાન બેચે એવો છે. હિ હુકતાનના રાષ્ટ્રપતીરતો અન્નિમ સત્તાત્રય (Final seat of authority) પારામેન્ટ છે. હિન્દુસ્તાનના ધમનસિમે પારામેન્ટના સભાસદો હિન્દને નમતી બાબતોમા રોજગર અને થાંપ રસ લે છે, અને નિરાસાજનક રીતે અગ્રાન હાથ છે. હાની હિન્દની ગરજીય રિયનિ બમન રોની મુચિત અને આમનાત ગરજનીનિએ એની તો ગળી મનારી દીધી છે કે પારામેન્ટ પામે પોતાની વ્યાજની અને કાર્યસર માગણીઓ રજુ કરનારી અને હિન્દના અગ્રેજ અમન દારોએ હિ દી માગણીઓ નાની ના માટે મીકરેની નીતિ ડાગે ના લેમન ના પાવાની અગ્ર હિન્દે કરનારી જરૂર છે. હિન્દના રાષ્ટ્રપુરોમા એવો એક ના જે જેમો આવી અગ્રઓની સફળતા માટે શ્રદ્ધા નથી અમ્હારે મેનુ બેઈએ કે અમો પણ ના શ્રદ્ધા તો નથી જ, પરંતુ નહન અશ્રદ્ધા પણ નથી તેરી અગ્ર કરની એ હિન્દના ના દેસા હુ છે. આ તે પ્રથમ ગ્રામ થરે વાપરવો બેઈએ-પત્રી પાલિમ બને ગમે તેનુ આવે.

બીજાને અગત્યનો 'રાવ સત્યાગ્રહ' સમન્ધી છે અમદારે કરેલું બર્દાશ કે જે સમયે સામ્રાજ્ય યુદ્ધમાં ગેઝાય છે અને જે સમયે યુદ્ધમાં નિજ્ય મેળનામાં સામ્રાજ્યના સર્વ સાધનો નષ્ટગા બોધે તે સમયે હિંદના અગ્રેજ અમનદારોએ એવા નિરાગાજનક મકુચિત નાજ્યનીતિ પ્રાદારી છે કે હિન્દની ગાજ્યકત અને સામ્રાજ્યનિ પ્રગતને સયાગ્રહ જેના અનિમ સાધનનો નિચાર કરનાની ગોકપૂરક ફરજ પડે છે હિન્દના લોધની વ્યાજ્યી અને કાયદેસર માગણીઓને પણ દયાની દેનાની ન્યસ્થાપનક પ્રવૃત્તિ બ્યારે અમનદારો નર કરે ત્યારે હિન્દે મુગે મોએ પોતાના હકો ઉપર થતા હુમલાઓ સહી લેના એવી હિન્દનો કયો હિન્દી સલાહ આપશે? ડૉંગ્રેસ અને માન્વેમ લીજ જેવી દેશના જનામદાર રાજકીય સસ્થાઓએ રલુ રેલી યોજનાનો પણ અનાદર કરનામા આવે એટલું જ નહિ, પરન્તુ એક પડી એક લોકોના હકો ઊંની લેના પગલાઓ અમલદારો તરફથી લેનામા આવે ત્યારે હિન્દ જેવો વાચ્ય અને નિરપાય દેગ સલામતના કાયદેસર અને આધ્યાત્મિક સાધન નિના બીજા શાનો આવડ લે? અમ્ને કલુન કરીએ ઝિએ? સરકારી અમનદારોના હુકમોનો લગ કરવો એ શિક્ષાને પાત્ર છે, પરન્તુ બ્યારે સરકારી અમનદારો અન્યાયી હુકમો કાઢે અને લોખાના હકો લોકોને ન ભાગના દે ત્યારે કયા સુધી લોકોએ તેના હુકમોને માન આપવું? અમને તો લાગે છે કે જે સખ્ત અમનદારો લોધના કાયદેસર હકો ઉપર હુમલો કરનાર અવાધી હુકમો પ્રાપ્તની નીતિ ન જ છોડી દે તો તેના અન્યાયી હુકમોની નોંધ લીવા મગ પોતાના કાયદેસર હોની માગણી કાયદેસર રીતે આમલપૂરક વ્યા જની અને તે માટે જે કાર્ડ સહ કરું પડે તે તાનિથી મન કરવું એ જ હિંદના લાચાર લોધને માટે એક જ કાર્ડમાર્ગ છે અમ્ને ઈન્ડીએ ઝિએ? હિન્દના અમનદારો વચારે ન્યાયશુદ્ધિ અને નિરપેક્ષ નિતિ, સકુચિત નીતિ છોડી? અને હિન્દના લોધની માગણીઓ વ્યાજ્યીપા પ્રાદારી હોમને મદદ કરે તેમ તેઓ કરે નહિ તો પડી પોતાના કાયદેસર હકો માટે કાયદેસર મન નવાનવાની હિન્દની ફરજ રપષ્ટ છે અમ્ને આશા રાખીએ ઝિએ કે હિન્દ સમયોચિત ધમશુદ્ધિ અને હિંમત વાનગે, અને વર્તમાન પરમ પ્રમગને પુરવાવપૂરક પ્લોની વળગે મિ ઓન્ટેગ્યુન હિન્દમા આગમન.

દારનવાના શ્યામ અબાધી પ્રાપ્ત રાજકીય બોમમા મે નુલ સમાચારોએ કાર્ડ આશાઝિજો પ્રેર્યા છે એક સમાચાર એ છે કે હિન્દુસ્તાનના નવ શ સન્તાનોને હિન્દી સૈન્યમા માનવયા અને સલામકન હોદ્દાઓ આપવામા આવે અને હિન્દીઓને તેના વિશેષ હોદ્દાઓ આપનાના વ્યાવહારિક ઉપાયોનો તાત્કાલિક નિચાર કરવામા આવશે બીજા નુલ સમાચાર એ છે કે હિન્દી પ્રવાન મિ ઓન્ટેગ્યુ પોતે પ્રગતે જનાજલાર બ્યવન હિન્દુસ્તાનને આપ વાની મિટિંગ સરકારની અનિવાર્ય વ્યાવહારિક પ્રવૃત્તિ કમગ કાર્ડ રીતે આથી રાકાય એની તપાસ કરના નવેખગ માસમા અવ આવવાના છે મિ ઓન્ટેગ્યુની હિન્દી પ્રવાન તરિકે બ્યારે

નિમલ્લઃ થઈ ત્યારથી જ હિન્દના જીવમા દાર્દ જીવ આપના માથે હોતો અને હિન્દના હૈમામા અભિનાતો રુદ્રનાની શરૂઆત થઈ હતી મિ મૉન્ટેગ્યુ માટે હિન્દ રાખેલી આગાઓની મિલ્કિયો પ્રાપ્તિ આટલો સત્વર થયેનો જોઈને અમને આનન્દ થાય છે મિ મૉન્ટેગ્યુ માત્ર એક ભારતનારાની તરફી જ નથી, પરંતુ ડાર્વિન રાજપુત છે તેઓનું ક્ષિતિજ જેવું વિજ્ઞાન છે તેનું લેખનુ કાય મળીત છે ભાવનાઓની વિનાશનાને માટે તાત્કાલિક વ્યવસ્થારી અપેક્ષા ઓતો ભોગ આપે એવા તરફી તેઓ નથી અન્તિમ સાધ્ય ઉપર સતત દષ્ટિ પડતું લેવાનું પગલુ ચોક્કસ અને મક્કમ એવા ઉચ્ચ પ્રકારના ન્યાયદારિક ભારતનારાની પુરૂષ તેઓ છે એવા જ મહાન પુરો ભારતઓનો અને વ્યવહારનો યોગ્ય સમન્વય કરી શક છે મિ મૉન્ટેગ્યુને માટે અમને આશા છે અને શ્રદ્ધા છે કે તેઓના સમન જે સામગ્રી રજુ કરવામા આવશે હોતો તેઓ યથાશક્તિ ઉત્તમ ઉપયોગ કરશે જ

પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે મિ મૉન્ટેગ્યુ અત્ર આવે તે પૂર્વે અને તે પ્રયત્ને હિન્દ શુ કરું જોઈએ? અહારે જેવું જોઈએ કે મિ મૉન્ટેગ્યુના સન્દેશમા હિન્દી ન મળી સહયોગ દર્શિતી અસર અપ્પ રીતે જોઈ તમાય તેમ છે, હિન્દુસ્તાનના લોકોને જરાજર સમજવું જોઈએ કે અંગ્રેજ અમનગરોએ આજ સુધી હિન્દુસ્તાનના રાજ્યપટીવટમા જે સત્તા ભોગવી છે તે સત્તા હિન્દુસ્તાનના મનાનોના હાથમા જેમ અને તેમ ઓડી જાય તે માટે તેઓ મગાયા થાને પોતાનાથી મનતો પ્રયાત કરશે અને તેઓ પોતાની જાતુ મજબુતમા મજબુત રીતે રજુ કરશે હિન્દુસ્તાને પણ તેની જ એનામતાથી અને તેની જ નિરામકતાથી પોતાના હોય અપ્સાર કરનાને માટે તૈયાર થવું જોઈએ અને પોતાનો કેમ ઉત્તમમા ઉત્તમ રીતે રજુ કેમ થાય તે માટે મામત્રી એકદી કરી જોઈએ હિન્દુસ્તાનના જાળીય જીવનના આ પ મ પ્રસો જ રજુ છે કે દિ સર જેગે જૂની જર્મિ એ અવાજે કોંગ્રેસ અને મૉન્ટેગ્યુ નીગેરેની મોજનાની સપૂર્ણ મિલ્કિતી રપ્પ માગી કરે એટલું જ નહિ પરંતુ તે માગતી અપાયા વિના હિન્દ સતોય પામશે નહિ એનું અચૂક અને અસરકારક રીતે મનાની અ પે અમદ અત વરણ પૂરક ઇન્ડિએ િએ કે હિન્દ આ પરમ પ્રયત્ને પ્રતાપી રીતે પોતે વગે

૧. ચીમનવાય મેતવાનાડનુ ભાષણ

પોતાની સાવજનિક મેવાઓની પોતાના પ્રાન્તના ઇતિહાસને ઉજ્જવન કરનાર ગુજરાતી ઓમા મ ચીમવાય મેતવાનાડનો થના ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવતા આજ્યા છે જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ ઉપગ્રિય થાય છે ત્યારે ત્યારે તે પ્રસંગધમ જગતના તેઓ તૈયાર હોય છે એટલું જ નહિ, પરંતુ પોતાના લાક્ષણિક ગુણોથી તે પ્રયત્ને તેઓ પોતે વગે છે પોતાની શક્તિઓની મયાદની અચૂક સમજ આ તે મયામા રાજી પોતાની શક્તિઓનો લોખનિ માટે હિન્દન ભર્તો ઉપયોગ એ મ ચીમનવાયની માજનિક કારકીર્તિનું મુલ્ય વપાય છે લેખના અગ્રથના ભાષણો અને લેખના અગ્રથના કાર્યોનું જેમનો નિરીક્ષણ કર્યું હશે તેમને લેખની લો દિન માગેલી કાગજ, લેખની ન્યાયગિમ્તા, લેખનું નમણુપણ લેખની મન

તા, હેમની દિગ્ગમ, હેમનુ પ્રમાન વગેરે હેમના સ્તુલ ગતિઓ જણાયા વિના ભાગ્યે રથા હમે અમો તો એટલે સુધી માનીએ છીએ કે ગાંધીજીનાં નમણુપણ (Common sense) એ જોયે હેમની ખુબી છે તેમ એ હેમની ખામી છે એથી હાથમા ને હાથ હોય તે તેઓ સારી રીતે કરી શકે છે, અને પ્રાપ્ત પ્રમોને પહોંચી વળે છે, પરંતુ તે યુલો વીરે જ તેઓ પ્રયત્ન ઉપરિચિત ન થયા હોય તેવા કામો ઉપરની શક્તિ નથી અને પોતાની ગમ્મિઓનાં સખૂલ સખાકાર કરતાની તદ આપે એવા પ્રસંગો ઉત્પત્ત કરી શક્તા નથી.

રાષ્ટ્રિય જીવનનાં તર્કિયુ રાંધીમનનાં નાપણ હેમની નીતિની ઉચ્ચતાનાંમા ઉમેરો કરે એવું છે અને તે માટે અમો હેમને અત્ત ઝરણપૂરક અભિનન્દન આપીએ છીએ રાંધીમનનાં નાપણ મોટા મોટા રિયારોથી કે મોટી મોટી માલોથી રહિત છે, તમ્મ શુ ઝરુ જોઈએ એ જામતની વ્યાવહારિક સ્પષ્ટ સ્વચાઓ હેમા ડગવામા આની છે એકદરે યુનિવર્સિટીનું હાય સમતાથી કરામા આનું છે, ઠતા હજી ઘણો સુધારો ઝરના જેવો છે એમ તેઓએ અચક સ્પષ્ટનાથી જણાવી એક બાલુથી ઝરાયેના કાનનાં સર્પારો અનાઢર કર નારો અને ખીજી બાલુથી કરાયેના હાય પ્રતિ રધારે પડના સતોપથી જ્નેનારને અમરદાગ ઉત્તર આપો છે યુનિવર્સિટી એ એક પ્રતત સસ્થા થયે ત્યારે જ હેનો સર્પૂર્ણ રિકામ થયે એમ હેમણે નીડરતાથી કહ્યું હતું, અને સરકારનો નરઢાર તર્કિયો હેના ઉપગનો અડરા નિમ્ન ડગવા હેમણે મૂચના ડરી હતી યુનિવર્સિટીના રિકાસ માટે ખીનું આનસ્પક તરન તે યુનિવર્સિટીનું તન માન વિદ્વાનોના અને શિક્ષકોના જ હાથમા ન ગમ્મતા અતુભની હાયપુઓ (Men of affairs) પણ હેમા વગ્તુ આન આપનું એ છે એમ તેઓએ જણાનું હતું હેમની આ જન્ને સ્વચનાઓ જેટલી વ્યાવહારિક છે તેવી જ દિગ્ગમતભરી છે, અને તે સ્વચનાઓ ડરના માટે અમો નાંધીમનનાં અભિનન્દન આપીએ છીએ અનુભવી મોડનાઈઢને જામતના પદનીઓ આપનાથી કેવું રતતન અને લોકહિતમય વાતાનગ્લુ ઉત્પત્ત થાય છે હેનો રાંધીમનનાં નાપણ ઉંમર પ્રઢારનો દાખલો છે રાંધીમનનાં નાંધીમારી કાઉન્સિલના સલાસ અમનું માન આપી મુખાર્ઢી મરઢાર જ્યારે જ્ને માન પામરો ત્યારે ગાંધીમનનાં પોતાની લોકમેનાની કારખાની રોલે એની રીતે રત્તને જ એની અમો આના છ

સ્વરાજ્યનો મન્દેશ અને ગુજરાત

૧૫. -રા ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, બી એ, એનએચ બી

“ હિન્દુસ્તાન દેશનો ઇતિહાસ નથી ” એ સામાન્ય આગેવાનો ઉત્તર આપના હિન્દના સમય મેરક શ્રીયુત ગોપાન કૃષ્ણ ગોખલેએ એ. પ્રસંગે કહ્યું હતું “ હિન્દુતા । દેશનો ઇતિહાસ નથી એ કથન સર્વજ્ઞ મત્ય છે એમ નુ ઝીંઝરતો નથી પરંતુ તે સત્ય છે એમ સ્વીકારીએ તો પણ એનું કાણુ કહી શકો કે હિન્દુસ્તાન દેશની ઇતિહાસી મર્યાદા થઈ છે અને હિન્દુસ્તાન દેશના અમુક ભાગોનો હિન્દુસ્તાન ઇતિહાસ મનાવવાની તબક્કા નથી હિન્દુસ્તાનનો ઇતિહાસ નહિ હોય તો હિન્દુસ્તાન ઇતિહાસ મનાવો ”

હિન્દુસ્તાનના સમન્વિત કાર્યોનો આ ઉદ્ધાર ગુજરાતનો નાણુ પાડી કહી શકાય કે હિન્દના રાષ્ટ્રીયતાના ગુજરાતે હિન્દનો નહિ આપ્યો હોય તો ગુજરાત તેવા હિન્દનો આપશે અને હિન્દના ઈતિહાસના સ્થાન પ્રાપ્ત કરશે હિન્દના ગજનીય જનતાના ગુજરાતે પોતાનો દિરસો નથી આપ્યો એનું કાણુ કહી શકો, જરા સુધી દાખાઈ નવરાજ, શ્રીરામચંદ્ર, મહાત્મા, દીનશાહ વાઙ્મય, મહાત્મા અમી ત્રીજા, મોદન સ્વ આવી એ અમર નામો ગુજરાતનો ગૌરવ અપાવતા ઇતિહાસનો ગોખાવે છે સમગ્ર હિન્દના એ મુશ્કેલી નામો મરાઠા છે એ નિષ્પિન ભાગવતમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા નામોને કાણુકર ફર રાખીએ તો પણ એમાં કેટલાક પ્રાન્તપરિચિત નામો છે કે જેમની ગણના “ ગુજરાતે ગજનીય રિપયોમા નાઈ કર્યું નથી ” એ આશ્લેષને અસત્ય દર્શાવે ત્યારે તે નામોમાં જવેરીનાં હમિયાતર યાસિષ્ઠ, ગામુજ દાસ કલાન સ પારેખ, ચીમનનાથ હરિનાથ મેતલનાથ અમાનાથ સામરનાથ દેસાઈ, રિન જાઈ જવેગભાઈ પટેલ વગેરે નામો પ્રખ્યા છે આ ઉપરાંત રાજકીય પ્રદેશમાં યથાશક્તિ કાય ન નાર અંતે પ્રાતિત્વ અંતે સ્થાનિ- કીર્તિ ભોગવનાર અને નામો આપી શકાય એમ છે, એને રાજકીય પ્રદેશ પ્રતિ ઉપેક્ષા દૃષ્ટિથી જોનારો ગુજરાત ઉપરનો અમવા આરોપ તો ટકી શકે તેમ નથી

અને જના એક એકોગીથી જોતા ગુજરાતના રાજનીય જીવનની ન્યૂનતા સ્વીકાર્યા વિના ચાને તેમ નથી તે કોઈ કઈ તે કોઈ એ ગુજરાતના લોકો રાજકીય જાગૃતમાં કેટલો અને કેવો રમ લે છે ? રાજનીય પ્રદેશમાં નાઈ કરનાર થોડા નામોની પ્રાન્તના ગજનીય જીવનનું માપ આપુ એ પૂરેપૂરી રીતે બરાબર નથી ગુજરાતે રાજકીય પ્રદેશમાં હિન્દના કાર્ય કરનાર કેટલાક રાજ પુરો હોય ત્યારે કયાં કે મારે ગુજરાત રાજકીય દૃષ્ટિથી ગજનીય પ્રાન્ત છે એમ કહેવું એ અપૂર્ણ મત્ય નથી માર્ક પણ મોઝે અમુ-નામો ઉપરથી પ્રાન્તની યોજનાનું મૂલ આપવાની પદ્ધતિ એકદલીય ગણાવે, તો જે સમયે લોકશાસન-પ્રજાસત્તાત્વ તત્ત્વ-Democracy ની રાતો યાય છે ત્યારે તો એ ઇસોગીની અસત્યતાના વધારે પ્રપ્ત છે અમુક રાજમુશ્કેલી કાય ની કોઈ

કરતા “એણે યોગ માટે શું કર્યું? (What has he done for the people?)” એટલે જ સનાન પુત્રાનો નથી સાથે સાથે એ પણ સનાન પૂજાનો છે કે “એણે લોકોને કેવા બનાવ્યા છે? (What has he made of the people?)” જે ગજપુરે પોતાના કાયથી લોકોને રાજકીય બાબતોમાં નધારે રમ લેતા કર્યા નથી, જે ગજપુરે પોતાના કાયથી લોકોને લેખના રાજકીય હકોની વધારે સમજ આપી નથી અને જે ગજપુરે પોતાના કાયથી લોકોને પોતાના દેશના અમન માટે લડત ચલાવતા કર્યા નથી તે ગજપુરે પ્રમાણમાં ઉત્તમ પ્રકારનું કાર્ય કર્યું છે, પણ લોકોના હિતને માટે લેખે ગમે તેટલું કર્યું હોય લોકોનું, લોકોના ઉપર, લોકોને માટે ગજપુરે એ પોતાના સનાનના સિદ્ધાન્તની મિદિ માટે અનિશ્ચય છે આનંદમાં લોકોને લેખના રાજકીય હકોનું જ્ઞાન આપનામાં આવે અને લેખના હકોને અમન થયેને જોનારી નિરન્તર ગજપુરે ગજવાનું જોનામાં આવે અધિકારીઓની અમવાદિન સત્તાથી વ્યાવર્તમાન તત્ત્વની મુદ્દાને અન્યારે જે વાધો છે તે માન અંગેને જ અધિકારીઓ નીમ્યા છે માટે જ નથી, જે કે તે એક વાગે છે ખરો, ખરો ચાલે તો અમવાદિત અધિકારી તત્ત્વ મુદ્દાને છે, પણ તે તત્ત્વ અંગે અધિકારીઓના હાથમાં હોય કે હિન્દી અધિકારીઓના હાથમાં હોય સુધારેના સ્વતંત્ર દેશોની માફક હિન્દુ સાધ્ય પણ સ્વરાજ્ય (Self-government) છે, અને સ્વરાજ્ય એટલે પ્રજારાજ્ય અધિકારીઓ એટલે પ્રજાના મેળોના આધારો નહિ, પણ તે અધિકારીઓ અંગે હોય હિન્દી હોય પ્રજા એ જ અન્તિમ સત્તાશ્રય છે—The people are the final seat of authority—આ લોકશાસનનું મુખ્યત્વ સત્ય છે કે અમૂલ સામાન્ય સૂત્રનો સાક્ષાત્ પ્રયોગ કરતા ઘણી ન્યાયનો મૂકી પડે, પરંતુ એ સૂત્ર સમાયેના ચેતનથી ગજપતન કમચ વધારે ને વધારે વ્યાપ્ત થતુ જાય એ આવશ્યક છે

હવે, ગુજરાતની પ્રજાને લેખના રાજકીય હકો સમજાવનારો અને તે રાજકીય હકોને અમન માટે કાયદેસર વાજ ચલાવવાનો સન્દેશ દેવાયવાનો પ્રયાસ-માત્ર નૈમિત્તિક પ્રચાર નહિ પણ નિરન્તર વ્યવસ્થિત પ્રયાસ-પૂર્વક કરનામાં આ યો છે ખરો આ પ્રયત્નો ઉત્તર નકારમાં આપ્યા વિના ચાલે તેમ નથી આપણા પૂર્વગામી લેખનાથોના મુખ્ય દેશધર્મને ઉતારી પાડના પાપ કરના અંગે દ્વિષતા નથી અમને તો માત્ર હમી ત તરી છે તે જ તપાસના માગીએ છીએ જે વિષયોમાં અમનદારોની મહંતરબાની મેળવરી એમાં જ છુદ્ગીની અનન્ય મનાતી હતી, જે વિષયોમાં સરજા પ્રતિ વફાદારી અને અધિકારીઓની ખુશામન એ એ તદ્દન જુદી વસ્તુ છે એની સ્પષ્ટ સમજ થોડાને જ હતી, અને જે વિષયોમાં લોકોના કાયદેસર હકોની કાયદેસર દ્વિમાપત એ સમાર્થાન્ધ અધિકારીઓની સચનાથી રાજકીય ગણતો હતો તે અમને જે વી પુરોગેએ યોગતા લાખો આવના લડતો ચલાવી આત્મભોજો આપ્યા છે તેઓનું ગુજરાત દેશમાં અહેવાલનમ ગમે ગમે પરંતુ હવે એ વખત આવી પડેલો છે કે જ્યારે યોગતાનાંકોએ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવું જોઈએ કે લોકોને માટે કામ કરીને જોશી જોવાનું નથી, પરંતુ લોકો પોતાનું કાર્ય કરવા સમર્થ થાય તે માટે લેખને સજ્જ કરવાનું કાર્ય વ્યવસ્થાપૂર્વક અને સતત

તાથી કે માત્રે માન સરજારી અધિકારીઓ પામે અરહો દરીને જ મનોપ પામનાનો નથી, સામે સામે લોકોને તેઓના દોકો મેળવના તૈયાર કરવાના છે અમ્હે આશા રાખીએ છીએ કે દીનરાહ વાચન, મહામત્ત અતી શ્રીભૂ, ગોતુળદાસ પારેખ, ચિમનનાન મેનનાડ, પ્રિયભાઈ પટેલ વગેરે પોકનાયકો માત્ર ધારામત્તઓમા જ કામ કરીને વિરામ ન પામતા લોકોને રસનાન્યનો સન્દેશ પેલાવાનાનો પોતાનો નાનકધર્મ જમનમે, અને તે માટે આજીભાવેતા કાવને પોતાના આવીનાં ની જ નહિ પગ્નુ નેતૃત્વની પ્રતિજ્ઞા આપમે

ઈ સ ૧૯૧૮ ની લખનાની ઔનિદાસિક ડૉએસમા મ્વરા ન્યો સન્દેશ ગામેગામ પેલાવાડવાનુ કાર્ય હોસમેર ઉપાડી લેરા ડૉએસમિગીઓને તથા હોમ રૂન વીમેને આમનાજી કરવામા આ યુ હતું આ આમનલુને માન આપી 'ટોમ રૂન વીમે રૂંગ ઇન્ડિઆ'ની મુખાની શાખાએ કેટલોક મમય થરા ગુજરાતમા રસનાન્યનો સન્દેશ પેલાવાડવાનું કાન આરમ્બુ છે એ જાનતા અહેવાનાનો કેટલોક ભાગ રા મનમુખનાન આ મા મા મા માટરે 'ગુજરાતમા રાજકીય જયુતિ' એ નામના નેખમા "સમાનોય"ના ગતાકમા આપ્યો હતો ગુજરાતમા સન્દેશનો સન્દેશ પેલાવાડવાનુ કાર્ય હવેતગત કરનામા નીચેના નામે લક્ષ પેએ છે રો જનમી ધરમશી, જમનાલાલ દારકાસ, બી ૭ હોર્નિમૅન, સકલ્વાન રેનાલાઈ બેકર, હોટુભાઈ અનુપરામ સોનિસિદર, નૃસિંહ રાસ ભગનાલાસ નિભાડ, મનમુખનાન આત્મારામ માટર દેનનાનાલ માલેનાન મુનશી, હરમિદ્દભાઈ વલ્લુભાઈ દીવેગીરા મન્દુલાન કનૈયાલાલ યાગિમ, પ્રાગજી ભાઈ ખુભાઈ દેસાઈ અને ચ દસગ નર્મ રાસ ૨ પક્ષા આ સરે રનાઓના ભાપલો કાપ દાની મર્પાલની અર રીને રસનાન્યનો સન્દેશ ગામે ગામ પેલાવાડ છે, તે ભાપલો મોટે ભાગે ગુજરાતી ભાષામા જ અપાય છે, એટલે એક જાલુથી જેમ ગુજરાતનુ રાજકીય જવન ઉતત થતું જાય છે તેમ બીજી જાલુથી ગુજરાતી ભાષામા વમ્તૃતનો નિ રાસ પશુ ન્યો જાય છે ધીમેધીમે 'નનીન ભારતમા' પોતાનુ યોગ મ્થાન લેરા "નનીન ગુજરાત" સન્દેશ જનનુ જાય છે

ઑગરદ માસમા રસનાન્યનો સન્દેશ ગુજરાતમા પેલાવાડવાના કાવને અને નીચે પ્રમાણે કાર્ય થતુ હતું —

ગોવંદના — ગોવંદનાની હોમ ૧ વીમની રાખાના આમનલુથી મિ બી ૭ હોર્નિમૅન તથા રા જમનાલાસ દારકાસનુ ડેપુટેટન રરિવાર, તા ૫-૮-૧૯૧૭ ને રિમે ગોવંદના ગયુ હતુ ત્યા એક ગજનર સભા સમય રા મુજ મના પ્રમુખપત્નીચેમિ હોર્નિમૅન તથા રા જમના દાસ દારકાસમે 'વર્તમાન રાજકીય મિચિન' રિમે આખ્યાનો આપ્યા હતા લોકોમા ભારે C માલ ફતાયો હતો અને લીગના મભાસદોની સખ્યામા સારો વધારો થયો હતો.

નરિન્દ્રા — હોમ રૂન વીમની નિઆલની રાખાના આમનલુથી ટોમ રૂન લીગની મુખાની શાખા તરફથી રા નેનાનાન માખેનાલ મુનશી તથા રા ચન્દ્રશન્ક નર્મલાલક

સિદ્ધાંતો અનુકરણીય જાણીએ નહીં અને કદાચ એક વખત એવો હશે કે જ્યારે રાજા કાલસ્ય
 કારણ અથવા યથા રાજા તથા પ્રજા એની સ્થિતિ હશે, તેમ જ તેજા સિદ્ધાંતો થોડા કાળને માટે
 ઉપયોગી હોયે તો પણ એટલું તો કહ્યા વિના ચાલે જ નહીં કે એની માન્યતાઓ અને ધોરણો
 પ્રજાની પ્રગતિ વિષે તેમ જ તેની પ્રગતિની ભાવના વિષે આપણને ઉચો ખ્યાલ આપશે નહીં
 પ્રગતિમતી પ્રજાની ભાવનાઓ હમેશાં આત્મલક્ષ્મી, આત્માવલંબી અને આત્માભિમાની
 હોવી જોઈએ, રાજા દેવાંદી છે ધર્માચાર્યો સર્વ રીતે વદનીય અને પૂજ્ય છે અને તેમને તેભે-
 દાર રહેવું એ બહુ હિતકર છે એમ માનનારી પ્રજા, ખરી પ્રગતિ મમજી છે એમ કહી શકાય
 નહીં, ખરી પ્રગતિ માટે તો પ્રજાએ, પોતાની દરેક વ્યક્તિને સ્વમાન, સ્વાતંત્ર્ય અને
 સ્વામાનતાની ભાવનાઓની ઉચ્ચતા બતાવવી જોઈએ જ્યાં સુધી આમ ન હોય ત્યાં સુધી સ્પષ્ટ જ
 છે કે હજી તે પ્રજામાં એવા મનુષ્યો નથી કે જેનો એવો વિકાસ હોય, જેનામાં આત્મભાન,
 સ્વાતંત્ર્ય અને શૌર્ય એવા ખીસ્કા હોય કે જેથી, તે પોતાની શ્રેષ્ઠતા સંપૂર્ણ સમજીને જ બીજાની
 શ્રેષ્ઠતા કે ઉપરિપક્ષ અને લાયકાત સ્વીકારે એટલું, પ્રજાકીય ભાવનાની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલી
 પ્રજાના જીવનમાં પણ, અમુક અમુક વ્યવસ્થા એની હોવાની કે જે તત્કાળ માટે, પ્રજાના વ્યવ-
 હારની વ્યવસ્થા કરવામાં ઉપરિપક્ષ ભોગવતી હોય પણ તે ઉપરિપક્ષ અથવા સત્તા આખી
 પ્રજાની અનુકૂલતા, ઈચ્છા અને છૂરને લીધે જ ચાલવાના, પ્રજા ધારે તો તે પોતાની ધારણા
 પ્રમાણે જીવવાને શક્તિમાન હોવી જોઈએ વળી કાયદા બાધવા, અમલમાં મૂકવા વગેરે ગૌણ
 શક્તિઓને પ્રાધાન્ય અપાવાને બદલે, એ સંધાનાને પ્રેરનાર પ્રજાકીય મત અને પ્રજાકીય સંગ-
 વડ, મુખ્ય અને તેથી થતી પ્રગતિને જ પ્રાધાન્ય મળવું જોઈએ વળી રાજતંત્રીઓ તેમ જ
 બીજી બધી સામાન્ય સંસ્થાઓના ચાંદકા, પ્રજાના ઉપરિ ચર્ચાજીવવાને બદલે પોતાને પ્રજાના
 નેત્ર સમજતા હોય અને પ્રજાએ સ્થાપેના ધોરણ પ્રમાણે પ્રજાની ઈચ્છાને, અમલમાં મૂકવી
 એ જ પોતાની દૃષ્ટ સમજતા હોવા જોઈએ, અને તેમને પોતાની સત્તા કે સંગવડ તરફ જીવવાને
 બદલે, પ્રજાની આબાદી અને પ્રગતિ સાથે જ જીવવાની લાગણી તેમ જ ટેવ પડી ગયાં દોવાં
 જોઈએ,

પ્રજાની પ્રગતિ માટેની બીજી ભાવનાઓમાં, સંધાના મનુષ્યના એકસરખાપણાની અને
 એકસરખા હક્ક હોવાની ભાવનાઓ, એટલી જ ઉપયોગી છે બેલક પ્રજાની અમુક વ્યવસ્થા
 ચલાવતી વખતે, અમુક વ્યક્તિઓ, પોતાના જ્ઞાન તેમ જ અનુભવને લીધે, અમુક કામ વધારે
 સ્વતંત્રતાથી કરે અને બીજાઓ તેને અનુસરે અને માન આપે પણ તેજ વખતે તે તે
 વ્યવસ્થા કરનારાને એમ એકસ યાદ રહેવું જોઈએ કે પોતે બીજાઓ કરતા ચડીઆતો નથી
 તેમ જ બીજાઓ ઉપર સત્તા ચલાવવાને સજાઓ નથી

વળી પ્રજાની બીજી વ્યક્તિઓમાં પણ એ જ ભાવના મગૂત જોઈએ કે, પ્રજાના કાંઈનેક
 વહીવટ કે વ્યવસ્થા કરનારા માણસો કેઈ પણ બીજી રીતે, બીજા માણસો કરતા ચડીઆતો
 કે તેમના ઉપર સત્તા ચલાવવાને હક્કદાર નથી પણ સમસ્ત પ્રજાની ઉન્નતિ માટે તેમ જ

હોઈ, તે ઉદ્દેશમાં, પોતાના જ્ઞાન અને અનુભવથી, અમુક વ્યક્તિઓ, પ્રજાના અમુક સામાન્ય કાર્યો કરવાને વધારે લાંબક હોઈ, તે કાર્ય તેઓને કરનાં દેવા, પણ જો તેઓ, પ્રજાની ઉન્નતિ જુને કે પ્રજાની ખીજ વ્યક્તિઓને ઉતરતી ગણે તો, તેમને તુરત તે સ્થાનકથી ઉતારી પાડવા જોઈએ અને તેમની એવી હલખી વાસનાઓ દૂર કરવી જોઈએ કારણ કે ખરો વિચાર કરતા વિજ્ઞાન વાસ્તવ (સાયન્સ) અને ધર્મ છેવટે એક જ નિર્ણય ઉપર આવે છે કે કુદરતી રીતે અથવા જન્મથી જાતિભેદ કે વર્ગભેદ જેનું કશું છે જ નહીં અને બહારથી જણાતા ભેદોની નીચે, ખરી એકતા પ્રસરી રહેતી છે એક પ્રસિદ્ધ લેખક એવા જ ઉદ્ગારો કાઢે છે, "Religion and science often bring thinkers by different paths to the same result, they refuse to recognize class-distinctions and make us see an essential unity underlying superficial variations" વળી ફ્રેંચ મનુષ્ય આખરે પોતાનું સપૂર્ણ મનુષ્યત્વ પ્રકટાવવાને અને નિશ્ચયાપી ચેતન સાથેનું પોતાનું સામ્ય અનુભવવાને અગ્રયો છે તેથી કોઈએક વ્યક્તિને ખીજ વ્યક્તિને કાયમને માટે જુનું મણી પોતાનાથી હનખી ગણવાનો કે પોતાને તામે રાખવાનો હક્ક નથી "Every one, who is born with this intent that he should be a human being is a rational creature ruling over other creations and bearing the likeness of his maker" આ સિવાય માણસોએ એ પણ સમજવું જોઈએ કે રાજભક્તિ અથવા ધર્મભક્તિ-ખાસ કરીને અંધભક્તિ અને અનહક માન આપવાની વિવેકહીન શક્તિ-કઈ મનુષ્ય સ્વભાવની ઉન્નત વામણીઓ અથવા મનુષ્યોના સુધારાની જાગી સ્થિતિ સૂચવતી નથી, જો કે આવી માન્યતા, હિંદુમત્તામાં ધણેઅંશે રહેતી છે આપણે ધણી વાર જોઈએ છીએ છે કે, માતૃ જમાનામાં કોઈ કોઈ ધ્યેયે માતૃમ પડતી ધર્મગ્રસ્તો અને ધાર્મિક સત્તાઓની તરફની એવર્ણી, તેમ જ વર્તિન વર્ગ તરફ બતાવતી તોછાઈ અથવા તો તેમને માટેના પૂજ્યશુદ્ધિના અભાવને ધણી-વાર, સાગ લોકો પણ વખોડે અને તેને અગાઉના લોકોની ભક્તિ અને માનશુદ્ધિની સાથે અરખાવતા, હાનમાં અધોગતિના ચિન્હ તરીકે ગણે છે પણ વસ્તુને એવું કંઈ નથી એટલેકે એથી કંઈ એમ નથી માનવાનું કે વર્તિનો અનાદર કરવો એ સાચું છે, અથવા વર્તિનો માન આપવું એ ખોટું છે પણ ધણી વાર અતિશય માન આપવાની વૃત્તિ તો અજ્ઞાન યની નમજાઈ દેશાવે છે જકન ઈલાહના સુધારાના ઇતિહાસમાં એક રચને બને છે કે " ઇતિ-હાસમાં પણ રાજભક્તિ અને વહેમી વિચારો દમેશ સાથે જ બળવાન થએલા અને સાથે જ નાશ પામેલા જણાય છે, તેથી એ એ વચ્ચે નિકટ સમઘ છે એમ સિદ્ધ થાય છે વિચાર કરતાં પણ માનમ પડશે કે જન્મે રાજભક્તિ અને વહેમી વિચારો સન્માન આપવાની ટેવમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે એ ટેવને લીધે માણસોની રીતભાતમાં તામેદારી અને વિચારમાં શ્રદ્ધા આવે છે આ પ્રમાણે અનુભવ તેમ જ તર્કપરથી સિદ્ધ થાય છે કે રાજભક્તિ અને વહેમી વિચાર

રોને ઘણા નિકટ સમઘ છે ” એ જ લેખકના સંદેશમાં, વહેમી વિચારોના કાર્ય અને કાળજીનો વધારે સ્પષ્ટતાથી ખુલાસો નોતો માનમ પડશે કે, ઉપર્યુકત સન્માન આપવાની, અને માનશુદ્ધિની લાગણી કેઈ પણ પ્રકારે વ્યક્તિ કે સમાજની મજબુત લાવના ચલાવાને, બદલે કેટલેક પ્રસંગે ઘણી નબળા વૃત્તિ ગણાવી જોઈએ કારણ કે વહેમી વિચારો અને અંશાનને, ઉપર્યુકત પૂજ્યશુદ્ધિ અને સન્માન આપવાની વૃત્તિને ઘડો સમઘ છે, અને શ્રદ્ધા, જેને ધર્મોપદેશકો સાતમે સ્વર્ગે ચઢાવે છે, તે પણ મનુષ્યોનું બૂપણ ચલાવાને ધ્યાને, વાળી-વાંગ બનકે બધી વાર, દૂપણુપજ જે કારણ કે સાધારણ જોરામાં આપતી શ્રદ્ધા, એટલે કે ગમે તેવી વાત સ્વીકારવાની વૃત્તિ-અજ્ઞાનાવસ્થાનું પરિણામ છે બકત લખે છે કે “ (સ્પેનના લોકોમાં) ગરીબાઈથી અજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અજ્ઞાનથી ગમે તેવી અસમ્ભવિત વાત સ્વીકારવાની વૃત્તિ પેદા થઈ એના શ્રદ્ધાભારથી માણસોના મનમાંથી સ્વતંત્ર વિચાર ધરાવવાની શક્તિ અને ઈચ્છા જતા રહ્યા, અને બીજાને તાજે રહી સન્માન આપવાની વૃત્તિને ઉત્તેજન મળ્યું. આથી પરાધીન રહેવાની ટેવ અને ધર્મોપદેશક વગની આજ્ઞાને વચર વિચારે માથે ચઢાવવાનો સ્વભાવ વધારે દૃઢ થયા ”

આમ પ્રગળીય ઉચ્ચ ભાવનાઓમાં, ખોટી ધર્મભક્તિ કે વિચારવગની આવશ્યકતા સ્પષ્ટભક્તિને ઉચ્ચ તો નહિ બનકે નીચું સ્થાન છે અને પ્રગળીય ઉત્તરિના માગમાં આવી વૃત્તિઓને સ્થાન મળતું જોઈએ નહીં ઉત્તર વ્યક્તિસ્નાતત્ત્વ, વ્યક્તિપ્રભાવ, વિચારસામર્થ્ય, સ્વમાન, પ્રગળના જાહેર કામ કરનારાનું મર્યાદિત કાર્યક્ષેત્ર, અને તેમાં જ તેમને નિયંત્રિત રાખવાની સતત જાગૃતિ અને વૃત્તિ ગમે પ્રગળીય ઉત્તર કરનારા ગુણો, ઇન્દ્રિયોચ્ચ અને પોષાચોચ છે આપા તરવાથી પોષાચોચી અને વૃદ્ધિ પામેથી પ્રગળો, પોતાના પગ પર ઉભી રહી શકે છે, અને તેમની ક્ષતિ થતી નથી, કારણ કે તેમનો પાયો દૃઢ છે એની પ્રગળની ઉત્તરિ, તેની દરેક વ્યક્તિના સામર્થ્ય ઉપર ચલાયેલી છે અને નહિ કે ગણ્યાગાણ્યા મનુષ્યો, ચોરા સત્તાધારીઓ કે ધર્મોપદેશકો ઉપર આથી ઉત્તર, જ્યાં જ્યાં પ્રગળીય ઉત્તરિ, દરેક વ્યક્તિની ખરી ઉચ્ચ ભાવનાઓ અને સામર્થ્યના પ્રભાવે નહીં, પણ ગણ્યાગાણ્યા રાજકીય સત્તાધારીઓ કે ધર્મોપદેશકોને લીધે હોય છે, ત્યાં તે ઉત્તરિ માત્ર કાણુસ્થાપી નીચડે છે. અને એટલે તો તેની પ્રગળો અધ, પાત થાય છે જેના ઈતિહાસમાં મળી આવતા ધણી દૃષ્ટિમાં માહેનું સ્પેનની પ્રગળુ દૃષ્ટાત વિચારવચોચ છે મી બકત, ઇંગ્લાન્ડના સુધારાના ઈતિહાસમાં એક સ્થળે, લખે છે કે -

“ સ્પેનના ઉદય અને અસ્તની ઉપર્યુકત તમાસની દુનિયાની એકવારની, મહાન પ્રગળોમાંની એક પ્રગળ, કયા ક્યા કાળોથી, પોતાની ઉત્તર સ્થિતિમાંથી અધ પાતને પામી તે બતાવવાનો મે પ્રયાસ કર્યો છે આપણે જ્યારે, એ દશ્ય તરફ જોઈએ છીએ સારે એ ચિત્ર ખરેખર લગ્ય દેખાય છે કુદરતી પેદાશોથી પૂર્ણ, બહાદુર, નિમકદવાન, અને ધાર્મિક લોકોથી ભરપૂર, સુરોષના નિખલે અને રાજ્યપદારી ફેરફારોની જાળમાંથી, પોતાની ખાસ ભીતિ

સ્થિતિને લીધે દૂર રહેલો એ રૂપેન દેશ, મેં દર્શાવેલા સામાન્ય કારણોને લીધે, એક પાર અપ્રતિમ આઘાતને પામ્યો હતો અને પછી ખીજ કઈ પંજુ નવા સન્નેનો બનવા પામ્યો. સિવાય પણ એના એ દારણો રાગ રહેવાથી, એટલા જ સરખા વેગથી અધ પાતને પામ્યો આમ છતાં, આ બધા ફેરફારો, જો કે વિચિત્ર અને આશ્ચર્યકારક દેખાય છે, તો પણ તેમને વિચિત્રતા કઈ જ નથી સંગુ નિયમિત જ છે કારણ કે જે સમાજમાં ખીજથી રક્ષણ અને મદદ મેળવવાનો સિદ્ધાન્ત—*spirit of protection* છેલ્લી ટેવે પહોંચ્યો. અને જેમાં, લોકો માટે પોતાથી કંઈવાળુ કઈ બાબી ન રહેતા, સંગુ જ રાજ્ય તરફથી થતું—તેમાં એવી સ્થિતિના આભાવિક પશ્ચાત્તરૂપ એ હતું જ્યાં જ્યાં આમ બને છે ત્યારે સારે મોડે રાજ્ય-કીય પ્રગતિ થઈ શકે, પણ પ્રજાકીય ખરી પ્રગતિ કોઈ રીતે થઈ શક નહીં મુનડમાં વધારો થાય તેમ જ સત્તા અને કોર્મિ પણ તુગતને માટે શક્તિગત થાય રાજ્યપદવીમાં સુધારા થાય, મહેમુનની ચલચાલમાં સુધારા થાય, લશ્કરી સુધારા થાય, લગાઈની રીતિઓ સુધરે, ખીજ રાજ્યો સાથે ઢગ કરવાની ચાનખીઓમાં સુધારા થાય તેમ જ ખીજ જે જે યુક્તિઓથી, એક પ્રજા ખીજ કરતા સરસાઈ બોમ્બે તે બધામાં સુધારા થાય પણ આ સવળાથી પ્રજાને લાલ થવાને બદલે મે રીતે તેને નુકસાન થાય છે પહેલુ તો એ કે રાજ્ય કરનાર નર્મની કીર્તિ વધવાથી પોતાથી ચીજાતા નોકોને નહિ જાતુ અને શુનામી ભરેલુ અધતાનાનું માન આપવાની મનુષ્યમાં રહેલી કુદરતી લાગણીને ઉત્તેજન મળે છે, અને આમ જ્યાં સામાન્યપણે બને છે, મનનબ કે રાજ્ય અવાવનાર વર્ગને પ્રજા તરફથી નહિ જાજતુ, અચના ભરેલુ નિર્ગેય માન અપાય છે લા શહેરીઓમાં જરૂરી ઉચા યુલોને તે નિનાય, કારક થઈ પડે છે, અને તેથી તે પ્રજાની, રાજ્યની આઘાતને નિનાયક થઈ પડે છે. ખીજુ, રાજ્યના સત્તાધારીઓના સાધનો વધનારી, તેઓની બુને સુધારવાની કે દેખાવવાની ઈચ્છા કે શક્તિ લોગમાં રહેતી નથી આથી કરીને, આની પરિસ્થિતિવાળા બધા દેશોમાં બને છે તેમ રૂપેનમાં પણ જે વખતે ઉપગ ઉપરથી બધું આઘાતનાનું લાગતુ હતું, તે વખતે તે સવળ પાયામાંથી સડેલુ હતું રાજ્યકીય બચ ફેરફારો છતાં, પ્રજા નિનાયને પામી અને એવા-કટા-કટીનો પ્રસંગ જ્યાં નજીક આવતો હતો કે જેમાં સંગુ અસ્તબ્ધસ્ત થઈ જઈ કઈ બાબી વહે વળુ ન હોતુ સિવાય કે એ ઉપરથી નીચે પ્રમાણેનો સાર સમજવાનો કે જ્યારે જ્યારે કોઈ પ્રજા, ધાર્મિક વહેમ અને ખોગી રાજ્યલકિતને વશ થઈ, પોતાની યોગ્ય સત્તાઓ અને કાર્યો, ધાર્મિક આચાર્યો કે સરચાઓ અને રાજ્યને સોપી દઈ તેના ઉપર આધાર રાખી બેમે છે, અને પોતાની જનાનદારીઓ ઉગવતા નથી અને પોતાની મોટામાં મોટી ફરજોનો ત્યાગ કરી, ધર્મમત્તા તથા રાજ્યસત્તાની ઈચ્છાને અધીન નિજીવ સાધન જેવા બની જવાની તુગ સ્થિતિ સ્વીકારે છે, ત્યારે તેના આવા નગરા પરિણામ આવે છે”

૧. વળી પોતાની સાચી અને રાજ્યની ઉન્નતિ ઇન્કાર, દરેક વ્યક્તિને જેમ સ્વામિય, અપ્રમોગ અને જાત મહેનત ઉપર આધાર રાખવાની જરૂર છે, તે જ પ્રમાણે જે પ્રજાએ, અમારા જીવનમાંની કેટલીક યાદગિરીઓ ૩ ૧-૮-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એ-૩ કપની, મુબાઈ

ચિરંધાની પ્રગતિ કરવી છે, તેણે પણ આપજન અને જાતમહેનત ઉપર આધાર રાખતા રીખ્યું જોઈએ ન્યા ન્યા પ્રજા, પોતાની ઉત્તિ કે પ્રગતિ માટે, રાજસત્તા ઉપર આધાર રાખે છે ત્યાં ત્યાં છેવટે તેની સ્થિતિ ઘણી લાચાર બની જાય છે, અને કદાચ ગળસત્તા, કેઈ પણ કારણથી નમણી પડે છે તો તે પ્રજાનો અસ્ત થાય છે અને નો પ્રજા આપજનવાળી અને સ્વાથથી નહિ હોય તો રાજસત્તા, વહેલી મોડી નબળી પડનાના સળવો ઘણા પ્રજા હોવાના અને રાજ્યમધારણો અને રાજ્યત્રીઓ, ખરા સત્વવાળા પ્રજામાંથી હમેશાં નવું સત્ત્વ પામ્યા કરશે નહીં તો તેઓ વહેવા મોઝાં અવસ્થા નમણી પડનાના ડોક્ટર રમાઈસ તેના જાગૃતિપ્રયાત્ર પ્રથ “મેડીટેશન”-જાતમહેનત-માં બપો છે કે “ધારો કે સરકાર કેઈ એક કોમનું કે અમુક માણસેનું રૂકું કરવાની મત નમણી તે માણસેને કે પ્રજાને મદદ કરવા મડી જાય તો તેની મદદનું પરિણામ એવું નીચડશે કે, જાત મહેનતથી કામ પાર પાડવાની ઉવટ અને આવ-સ્થકતા તે માણસોમાંથી કે બધી પ્રજામાંથી કમી થશે, જમે તે દેશ તરફ નજર કરીશું તો માણસ પડી આવશે, કે જો દેશના માણસો ઉપર સરકારી અમલોનો અતિશય દોર ચાલી રહેશે હોય છે અને ન્યા પ્રજાને કમલે ને પત્રને દોરવામાં આવે છે, તે દેશના માણસો લાચાર બની ગયેલાં અને પરવશ યુનાન જેવા જઈ ગયેલા જણો”

એથી ઉવટું જો પ્રજા ખરી સત્વવાળી હશે અને કદાચ કેઈ કારણોને લઈને, રાજ-સત્તા નબળી કે નમણી હશે, તો પણ તેથી પ્રજાને ઘણું કે લાખી સમય માટે નુકસાન થશે નહીં કારણ કે વહેતું મોડું રાજસત્તાએ સુધરીને પ્રજાને અત્યુદ્ધાન ચાલુ જ પડશે, પણ જો સોફામાં કઈ તામ ન હોય, તો ગળસ ગમે તેવું સારું હશે તો પણ તે થોડે થોડે બગાડ સિવાય રહેશે નહીં કારણ કે કુદરતી નિષમ છે અને પ્રતિદાસથી સામિતિ મળે છે કે, દેશના લોકોની જેવી એકદર આન હશે, તેથી તે દેશની રાજ્યસ્થિતિ અને રાજ્યનીતિ નીચડશે

આમ પ્રજાના માણસોએ આપજન અને જાતમહેનત પર આધાર રાખના અને અધુમતા રીખ્યું જોઈએ દરેક માણસે જાણવું જોઈએ કે રાજ્યમધારણો કે રાજ્યસત્તાઓ વંઈ તેમને બેગી રીતે મદદ કરનાર કે તેમનામાં કઈ માંય ન હોય છતાં ન્યા ત્યાંથી લાભીને તેમનું પોષણ કરવાને હોતાં નથી, અથવા હોવાં જોઈએ પણ નહીં તેઓ તો પ્રજાની દરેક વ્યક્તિ પોતાનો ઉલ્લેખ અને સુધારણા, વગર અડચણે ચલાવી શકે, પોતાના આપજનથી કમાએવું પોતે સુખથી બેસી શકે, અને એ પ્રમાણે તેને, પોતાની પ્રગતિ કરવામાં, બહાનના કે પ્રેરના બીજા નાશરો લોકો તરફથી કઈ હરકત ન થાય એ આટલાં માટે હોય છે રાજસત્તા કઈ માણસો આજસુ હોય તેને ઉલ્લેખ કરી શકતી નથી કે, તેઓ-ઉઠાઉ હોય તો તેને લાંબી નજાવાળા કરી શકતી નથી એ તો માણસોએ પોતે જ કરવાનું છે એ કઈ રાજકીય હોડા કે સુધારાથી થતું નથી બેચકે જ્યાં જ્યાં પોતાના કાર્યસેવકમાં, પોતાની પ્રગતિમાં, નાજકીય ધોરણો આડે આવતા હોય અથવા જ્યાં જ્યાં પોતાની ઉત્તિ માટે

અમુક વધારે સ્વનતતા કે હડકોલી જરૂર હોય, ત્યા ત્યા તેમણે તેની સુધારણા કરવાને અને હડકો મેળવવાને, યોગ્ય રીતે અને પ્રચલિત ધારાધારણાને માન આપીને તેમ જ કંઈ પણ જાતની અન્યવસ્થા ન થાય તેમ, મયતુ જોઈએ, પણ જ્યાં આમ ન કરતા માણસો, પોતાથી કરવાના કામો માટે પણ બીજાઓ ઉપર આધાર રાખે ત્યાં તેમની ખરી ઉન્નતિ થાય નહીં. જેમ કે લોકો તદુરસ્તીના નિયમોનું પાલન ન કરે તો સુધારાઈ ખાતા નમે તેવા નિયમો કરે તો તે નકામા થઈ પડે એ તો જ્યારે માણસો પોતે જ તદુરસ્તીના નિયમો સાચવે ત્યારે જ તેને લાભ વ્યાજસત્તાની જરૂર તો માન આપણે તદુરસ્તીના નિયમો સાચવતા હોઈએ તેમા બીજાઓ દબાવ કરતા હોય તો તેવાઓને અટકાવવા પુરતી જ હોઈ શકે ખરો નિયમ આવો હોય, પ્રજા સમસ્તે તેમ જ તેના સમજી અને આગળ વધેના વર્ગે હમેશાં ધ્યાનમાં રાખવાનું કે, દેશની પ્રજાના પ્રત્યેક માણસને તેમને મનગમતી રીતે અને પસંદ પડતો ધર્મ કરવા દેવો, તે પોતે ધીમે ધીમે સુધરતો જાય અને ઉચી સ્થિતિએ પહોંચે એમ તેને યોગ્ય મદદ આપવી, તેમ જ ઉત્તેજન આપવું-એ જ મોટું દેશાભિમાન અને પરોપકાર છે આક્રી પ્રજામાં સ્વમાન અને સ્વાત્રય ખીન-ત્યા સિવાય માત્ર કાયદામાં ફેરફાર કરવાથી, કે રાજ્ય ઉપર આધાર રાખી બેસવાથી, કંઈ મોટું અને ખરો લાભ થતો નથી.

ગૃહાનંદ.

લેખક —રા મજીલાલ જમનારામ દવે, એમ એ

"Sweet are the joys of Home"—

Sir John Browning

મધુમધુરા પ્રિય ગૃહકેરા આનંદ શા!

અમૃતમય, પુનિતાશુ, કોમન, સ્નિગ્ધ જો!

સધ્ધાના દવગિન્દુ સમા સુશીલતા,

જગવે, નીંઝવે લિનકરનાથ પ્રસન્ન જો!

મધુમધુરા પ્રિય ગૃહકેરા આનંદ શા!

૨

જગ ને જગ આનંદો અતિશય ઓપતા,

સાથે પ્રસંગી માયિક જળ અપૂર્વ જો!

ગૃહના કિન્તુ સુખ સમુજ્જવન રાજતા,

શાન્ત સસ ને સાત્વિક તેનાં મૂલ્ય જો!

મધુમધુરા પ્રિય ગૃહકેરા આનંદ શા!

૩

શનના સમભાન પ્રણયમય રીપના
 ભયોતિ સમ વિમ્ભના ઝિમ્ભજ દૂર ને ।
 તારૂં તેજ વડે એ ઓઝ પ્રકાશના
 તે ગૃહ શનતારૂં એક અતુન ને ।
 મધુમધુરા ત્રિષ ગૃહકેરા આનંદ તા ।

૪

તે ગોધના પગલા પચિકાના અહીં
 ન દનવનની બોમ પરિન અનન્ય ને ।
 નન કિન્તુ ગૃહ આનંદોની નોન એ
 ગૃહ બસ ન દનન ગૃહિવર ભન્ય ને
 મધુમધુરા ત્રિષ ગૃહકેરા આનંદ તા ।

૫

નિવસનો માનનીયી વિદુગ મલા
 પાર્થીવ દષ્ટિ નીગમે નાં એ દૃષ્ય ને ।
 તે તહાયે મુખપ્રર્ણ મુખન્ય કુટુમ્બીઓ
 સ્વગન્ધિગ અતુનમ ઝીમે નિત્ય ને ।
 મધુમધુરા ત્રિષ ગૃહકેરા આનંદ તા ।

બે હોમરૂલ આવે તો ?

‘—’

તમને પણ બે જ સાહેબ !

લેખક :- ગાંધીજીના કૃપાસાગર મહેતા, એન.ઈ.ઈ.

હિન્દુસ્તાનમાં હોમરૂલ નામ હવે એટલો બધો પ્રચલિત થઈ ગયો છે કે તે શબ્દને સ્થૂળભવવાની હવે ક્લી જરૂર જ રહી નથી. બ્રિટિશ રોકનશાહનમાં હોમરૂલ પ્રાપ્ત કરવાની આગ્રહા રાખતાં હિન્દુસ્તાનની જ પ્રજા એકની નથી, અન્ય કેટલીક લાગ્યવતી પ્રજાઓને પણ અંપ સમયમાં આ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત થયું છે, ત્યારે કેટલીક પ્રજાના નગીનમાં તે પ્રાપ્ત કરવાનું હજી દૂર, દૂર જણાય છે. ઓસ્ટ્રેલિયા, દક્ષિણ આફ્રિકા, કેનેડા વિગેરે દેશોની પ્રજા હોમરૂલની જૂઠી જૂઠી ૨૫ મેળની ચૂકી છે. આયર્લેન્ડ પોતાના લક્ષ્યની જાણ સમીપ આવી લાગ્યું છે તે પ્રાપ્ત કરવાના હિન્દુસ્તાનની પ્રજાના પ્રયાસ સતત ચાલુ છે જે દિવસે બ્રિટિશ શહેન શાસનમાં આ પ્રજાએ સર્વ દેશની પ્રજાઓ તે છત્ર નીચે સ્વરાજ્ય ભેગમતી થશે, તે વિચાર જગતના દુનિદાસમાં એ ચક્રવર્તિ શહેનશાહત માટે જરૂર સોનેરી અક્ષર લખારો, માથે જ એ વિચાર જેમ અને તેમ બોલ્યા પામે લાવના સામ્રાજ્યની સર્વ પ્રજાઓ પ્રયાસો આગી રહે છે, એ ક્રિસ્ટિયન શહેનશાહનનું કેટલું અહોભાગ છે !

આયર્લેન્ડના હોમરૂલ મેળવવાના પ્રયાસ કર્યા બાજુ કાનના બાબ્બાનગ્યાના નથી કઈકઈવર્ગો થયા તે પ્રયાસ એક કે બીજા રૂપમાં સતત વેગથી ચાલ્યા જ કરે છે એક નાપક જતા ખીન્ને નાપક લેની જળબાલકને પોતાના દેશની આ મહત્વાકાંક્ષા પૂરી પાડના રહ્યુંમાં ઝૂકી રહે છે ‘હમણા મળે છે, હમણા મળે છે’ એમ થતા પાણુનમીન ફરે છે અને લક્ષ્ય દૂર ક્ષિતિજમાં અદ્યત્થ ચર્ચાળય છે પણ આંગ્રિશ પ્રજા કાપર નથી કે બીડ નથી દેશદોષી નથી, આચારાચર યથેથી નાહિમત બની ગુપચુપ મૌન બેગી રહે તેની નથી આચાર-નિરાચારના તકન બચામાં દુ’ રહીને, આત્મનય ઉપર નિશ્ચાસ અને સપૂણ શ્રદ્ધા ગમીને દેગોત્રિતિના શુભકાલમાં સત્તા તત્પર અને સાવધ રહી છે

મિ એટલવીધના કારભારના વખતમાં આ પ્રશ્નને સૂલાચે પુન અગ્રસ્થાન મળ્યું અને હોમરૂલ મળનાની સર્વ તૈયારી થઈ ગઈ તેવામાં સરએડર્ફ કારસનના નાણકપદ નીચે અસ્પર્શક દ્રાએ સહામો જુઠા ફરફસ પો ગ્લામગ્લામાં પક્ષના રનસેરકોના સૈન્યે દેહાન્ત પર્યન્ત સ્થાનનું

નક્કી કરું દેવપ્રેમના આ પ્રયત્નનાનાનુભૂતિમાડગતુક્તાનાચિહ્ન જણાનામાયા આયર્વેન્ડઅન-
અનન્ના વિગ્રહમા પેલીની નદી વેવડાન કે શુ, એ પ્રશ્ન દરેક મનુષ્યના હૃદયમાં ચિન્તાબીની
કરના લાગ્યો એટલામા ૧૯૧૪ ના ઑગષ્ટમા વતમાન સુદની પ્રયત્ન જનનાસ્થળોને આરમ્ભ
થયો મોતમત જનનોએ આખા જગતો નાશ કરના તત્કાલ થયા દોષ નહિ તેમ પ્રાચીન
જાનના અગ્ન્યાસ્ત્ર, ક્ષત્રાસ્ત્ર નિગેરે અગ્ને પશુ વીમગવે તેના નક્ષાત્રો લઈને આખા
સુરોપમા પોતાના 'બળીયાના બે ભાગ' સિદ્ધાન્તની ઝોગી કનના ગળયનો આરમ્ભ કર્યો
આ પ્રયત્ન તુકાનમા ન્દાનાન્દાના

તુકાનો તે શા હિમાનમા? આપ
વન્ડ, હિન્દુસ્થાન, દક્ષિણ આફ્રિકા,
કેનેડા, ઑસ્ટ્રેલિયા નિગેરે દેગોની
પ્રજા 'યુનીયન જૅક'ના ઝુડા નીચે
સા સમારી બની રહી અગ્નિગટો
પોતાનું અગ્નિગટો જૂની ગયા
નેશનેલીસ્ટો પોતાનું અગ્નિગટો
પ્રત્યેક વેગ જૂની ગયા ઉભય પક્ષ
પડખે પડખે બના રહી માનસની
ગુણભૂમિમા પોતાનું સૌંદર્ય દાખવવા
લાગ્યા મિ એરકીધની 'મિનીસ્ટ્રી'
તુકી અને નૌવ જ્યોત પ્રવાનપદે
આરો આઈગિ પ્રજાનું નસીમ
પાપુ સતેજ થયું છે કનેનગન
બોનાનયાની તૈયારી આવી રી છે
અને થોડા જ સમયમા ત્યા મરણ
જ્યોતો અતિ તેજસ્વી ઝુડો ફરકતો
જોનાને આયર્લિશ પ્રજા ભાગ્યવતી
ધરો, એ પશુ સાથે જ જણાય છે
આ પ્રસંગે દોમરૂવ મેજા પછી
આયર્લેન્ડમા રાજાઅમલના ફેરફારો
થરો તેજાના અને ત્વેમની આગાદી

કરની એ વિષય રનમય થઈ પાતો મનન નાગ્યાથી મી રો ડમમન્ડના વન્ડ મંગ્રીનમા
આવેના એ લેખમાથી કેટલોક લાભ અને આપ્યો છે

આયર્લેન્ડમા સ્વગત્ય થાય તે પછી ત્વેમની ચિનિ થાય એ જણાવ્યું એમા પપુ એક
પ્રકારનો આનન્દ છે નામના ચારિત્રોઆમ તપાસવા તપક છે ત્વેમના
એન એમ ત્રિપાની એન્ડ કપની, મુમાઈ

ગાંધીજી

જૅન રૅડન -- એ ટીક ૧૯૦૩ માર્ચેની ૩ અને તેની સાથે
મી આપ્તર જે બહુ ન્યાય વરણ વિનાર ધરાવે છે તે છે
પન્નુ આયર્લિશ મુરોનો તેના ઉપર વિશ્વાસ છે એ લાગમા
પોતે બહુ નામદારી સ્વાતન્ત્ર માટે લડે એમ છે, પોતાના
જનના લેખને પણ એ લડે એ નિરાક છે, એવું લેખ
ધારે છે તેની મજબુત અને નામદારી મુખાદતિ શું કહે છે

કેટલાક પુરોહીતી કાર્યોનો સર્વ હથ સંપૂર્ણ નથી, પણ સંગતના મળતા હોય ત્યારે તેમનો કાર્યસર્વ પૂર્ણ પ્રકાશમાં ખીલી નીકળે તો તેમાં આશ્ચર્ય નથી કેટલાક પુરોહીત અત્યારે આપનાં નામકોમાં અગ્રમ્થાત લે કે પણ તેમના કાર્યસર્વ આયમનાની તૈયારીમાં છે અને તેમ હોય પણ એટલું તો ખરું જ કે એ મર્મ પુરોહીત પ્રતિભાશાળી, અદ્ભુત શક્તિવાળા છે અને પોતપોતાના પ્રેરણા તાજ નિનાના ગળ મમાન જ હોઈ પગ દેખાતો છે

સર ઓડન ડાન્કન

રુબીલીની નવી પાનમે દલા નહિ બેઠવાતો એ પોતાનો વિચાર પ્રસિદ્ધ કરા છે પણ અતુની બોરે જર્મન જેની પાસે પોતાનું નેતૃત્વ કમુન કરાવવા માંગે છે અને જે નેતૃત્વ મે કમુન કરશે તેની મે પોતા આશા પાસાએ છે બે આ અગ્રમ નવી રિથિત બે નહિ સ્વીકારે તો અલવાની માફતમા મેન ઉતરવું પડે મારણ કે બોરે જર્મન મમા માથે તેવા નથી તેમ તેના એ શુદ્ધો ભુને તેમ પણ નથી જેથી જેની કસોળી છે

નિનિયમ આશ્રયન આ ટેળના પાને મનારના યત્ન કરે પણ તેમાં તેને વિજય મળવાના સમ્ભવ બહુ જ ઓછા છે

અન્ટરાર્ડમાં પોતાનામાં પણ બે પગ હોયે યુનીઅનીટ અને ઓરન્જમેન આ બે પક્ષમાં ફેર એટલે કે યુનીઅનીટને ઓના તીવ્ર કેથોલિકોની વિરુદ્ધ નહિ એ પક્ષના લક્ષ્યોમાં

મેક્સ મુરગના વે ૧૧ ૧૧ બાપ્તિસ્ટ ૧૭૦૦ એન એમ પ્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાર્ક

અગ્રમ પગની પ્રથમ યુગલી પગી આશરીશ એમરનો આપણે વિચાર કરીએ આપનાં ૧૬૪ પગલાને યુટીલીને હક્ક હશે તેમાંથી જન રેડમન્ડ અને તેની નેશનેલીસ્ટ મેજ યોથી વધારે બેઠકા છૂતી જશે, એમ માનવામાં કાર્લ સન્દેહ જેનું નથી

રિજયથી ઉન્મત્ત બનેનો '૬૬ ગરુ' જન રેડમન્ડ પોતાની સાથે આગરે ૮૦ થી ૯૦ મેનાની એને લઈને પ્રથમ પારનામેન્ટમાં પોતાનું સ્થાન લેશે પરંતુ ધણુ ખરું તેને વિટમ્સલા મ્હોની નડવાની, કારણ કે તેની પાંખે જ નેશનેલીસ્ટ અને રેડમન્ડેસનો કો શત્રુ નિધિ થમ આશ્રમેન, પોતાના આનરે ૧૪ મે પાનીએને ગ્રેં અને ફેરીના પ્રમલામાંથી ભેગા કરીને ભૂક્રુટિ મ્હુડાવતો બેશે હુરો આ ઓનાય નાર્ટિનો અને નેશનેલીસ્ટ ઉલ્લયની સ્થામાં ટેળના આશરે ૩૫ અ ૪૦ રાઉટો પોતાનો પ્રોટેસ્ટન્ટ મુડો રાપસે હાથ સવાહની ઇચ્છાથી

પ્રથમ પદે ઈન્ધીરીઆનીક્રમ અને દ્વિતીયપદે કેથોરીકસની સ્થાના થયું તે આંરેન્ઝમેનોને તો એન્ડી-કેથોલીસીક્રમ તે જ તેમનું મૂળ લક્ષ્ય

આ અન્ડરમેનોનો નાયક કોણુ થશે ? સર એડર્ડ કારસન કે કૅપ્ટન ફ્રેગ બેમાથી કોઈપણ થાય એમ લાગતું નથી વખતે ઉપ રસભાનનો જે એવ કૅપ્ટનેન કે સી નાયકપન્ સીકારે જેનો પિતા અત્યારે જીવંત હોત તો અન્ડરના લશ્કરનો નાયક થાત તે પુરૂષ સૉન્ડરસન પણ મહાનાકાફી છે અને નાયકપદને માટે તે અતિ ઉત્સુક છે “ધી ટોરન્ટો ગ્રોન”વાળો લીન્ડમે ક્રાર્ડ પણ આ રાજદ્વારી અખ્યાગમા ઉતરી શકે તેવો છે કોણુ આ લશ્કરનું સેનાપતિપદ લેશે તે કહેવું અસારે મુશ્કેલ છે અને અન્ડરના પક્ષમા હમણા તો ભરિધ્યમા નાનકપઃ ધારણુ કરે એવો કોઈ પુરૂષ દીગમા આનવો નથી પણ વખત આન્ધે એક રાતમા પણ કોઈ નાયક નીકળી આવે !

તે પ્રથમ પારલામેન્ટમા બીજે પક્ષ પણ “ઔથોગિક આયનેન્ડ”ના તાજ પિનાના રાજ જીમ લારખીનના નાયકત્વની નીચે ધૂમતો લોવામા આવશે જે ફ્રાન્સની સહાય દર્શીતો મજૂર પક્ષ પ્રથમ પારલામેન્ટ વખતે આશરે ૨૦ જગ્યાને માટે હરીફાઈમા ઉતરના વિચાર રાખે છે

મજૂર પક્ષનું જોર દિન પ્રતિદિન આય વેન્ડમા વધતું જાય છે અને જે ગ્રામ્ય મન્યા પડી તરત જ પારલામેન્ટની ચુટણી નહિ થાય અને આયરિશ પ્રજાને તેશને લીગ્ડાએ કરેલી સેના બુલી જવાનો પ્રસંગ આવે તો ખુદ ડબ્લીનમા પણ મજૂર પક્ષ નિજની થાય અને અગીઆર જગ્યામાથી આશરે સાતથી આઠ જગ્યા મજૂર પક્ષ લઈ લે એક વર પહેલા મ્યુનીસીપાલીટીની ચુટણી વખતે આ મજૂર પક્ષે (ટ્રાન્સપૅટ વર્કર્સ) ૬ જગ્યા લઈ લીધી હતી પાંચ વર પહેલા એમને એક પણ જગ્યા નહિ મળી હોત તે કહી શકાય તેનું નથી

હર્ટ ખેનરાગ્ટ, નૉથ ખેનરાગ્ટ, વેન્સફૉડ, લીમરીક, સીગો, અને ડેરીના પ્રજામાથી પણ એમને જગ્યાઓ મળી શકે પ્રથમ પારલામેન્ટ નહિ તો બીજી પારલામેન્ટ વખતે પણ આશરે ૧૪ જગ્યા એ પક્ષ લેશે ખરો

જીમ લારડીન.

ઔથોગિક આયનેન્ડનો વખર તાજનો રાજ જ દોમરવ પારમેન્ટની પહેલી બેઠકમા એ પોતાના વિશાળ લશ્કર સાથે દાખલ થશે અને આયનેન્ડને મજૂર પક્ષ એ પહેલી જુ ટાળી વખતે વીસ બેઠકો માટે લડનાની કમેદ રાખે છે લારખીન સાથે તેનો પ્રતિપક્ષી નૉર્સેક ડેબ્લીન છે એટલે ભરિધ્યમા આ પક્ષ કેવું રૂપ ધારણ કરશે

બીજા એક પક્ષ આયરિશ પારલામેન્ટમાં અગત્યનો લાભ લજારો તે પછી તે દીમ દીવી પક્ષ અને તે પક્ષમાં મનુષ્યોમાં પ્રમત દીમ દીવી પોતે જ છે કેટલાકો એમ ધારે છે કે દીમ દીવીનો સૂર્ય આયમવાનો વખત આવી પહોંચ્યો છે પણ તેમ નથી ગણ્યદારી રમખુમિમાં હજી કાઈ એક રમ બજારમાં પડી જ આ અદ્વિતીય પુર મનુષ્યના ક્ષિતિજમાંથી બહાર ચાલ્યો જશે

બાકી રહેલી બે જગ્યા મોટા મોટા પક્ષોમાં હેચાઈ જશે એમ લાગે છે વળી આ પારલામેન્ટમાં હમણાના જ પક્ષો રહેશે કે કાઈ નવા નવા પક્ષો ઉભા થશે, એક પક્ષના પુરોષો તે જ પક્ષમાં રહેશે કે કેમ, હમણાના નારો લખિયામાં નાલ-પલ જાગી રાખના લખિયાના યશો કે કેમ, આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવાનું કામ જુ વિન્ટ છે જૉન રેડમન્ડ, જોન કેનનીન વિગેરે પુરોષોની પણ આ જ માન્યતા છે

જૉસેફ કેનનીન.

આ પ્રતાપી વ્યક્તિ પામે ૧૦૦૦૦૦ નું મોટું મથકરૂં લખાર છે અને ૨૦૦ ૦૦૦ તો વીમાના સનાસદો છે આજેના દેશ સુનિયનના મટો નરકથી એનો વતારો જાહેર થશે એવું ધારનામાં આવે છે હામ લારખીનો એ પ્રબલ પ્રતિપક્ષી નીવડશે

આ સુદમાં રેડમન્ડ વખતસર જેનીને રહામાં પતવાળાઓની જોડે સનાદથી મગી જશે નહિ તો રહામાં પક્ષમાંથી જોમેક કેવીનને ત- મળશે એન્ટાન્ટ ઑર્ગન ઑફ લીમગનીઅરન્સનો પ્રમુખ, યુનાઇટેડ આયરિશ લીગનો સ્થાપના પ્રથમ પક્ષિતનો સચોજક, ઝરો જો કેવીન આ તદ વ્યય નહિ જરા કે દીમગનીઅન સગ્યા આખી દુનિયામાં ગણ્યદારી મગ્યાઓમાં પ્રથમ પક્ષિતએ આવે તેવી છે એ સગ્યામાંના ૮૦,૦૦૦ સનામને ઈંગ્લેન્ડ અને આયર્લેન્ડમાં વહેચાયેલા છે આ સરધાની

પ્રથમ પારલામેન્ટની પડી જો ખીછ પારલામેન્ટ ભરાશે તહેમાં જાહેર ઉ મપાત થશે, એમ ધારવાનું આપણને સમગ્ર કારણુ કે આયર્લેન્ડમાં ખેતીનાડીમાં શુધાયેલ મજૂરો દ્રાન્સપોર્ટ વર્ક્સ, ન્હાના ન્હાના દુકાનગરો, ડાગીગરો, ઝરીમ મનુષ્યો રીરોરે એમ જ માટે છે કે આયર્લેન્ડમાં રારાજ્ય મગે એટલે રોજ સારો ખોરાક, ખેવડો રોજ, અડધુ કામ રિગેરે સુખના સાધો સાને સહજમાં પ્રાપ્ત થશે, અને આ અદ્ભુત ફેરફાર રેડમન્ડ કગે એમ તેઓ ધારે છે આ અનુન સુખ એમને પ્રાપ્ત થશે નહિ એટલે અસન્તોષ ફેલાવનાનો અને તુકાન જામવાનું એટલું જ એ પણ ખરૂં છે

રેડમન્ડ જામથી એરીરગ્રેકેટ (અમીર) છે અને સિદ્ધાન્તોમાં કન્ઝરવેટીવ છે એક વખત બાનકર અને સર કારસનને પણ બામૂએ મૂકે તેવો કન્ઝરવેટીવ હોનાથી પારલામેન્ટમાં કોઈ પણ પ્રકારના પ્રત્યગીર લાભાર્યે બીનો આપશે તહેમની રહામે એ ઠેક સુધી લલવાનો એ પણ નક્કી જ છે

સહાય ઉપરાન્ત ડેવીન મજૂર પક્ષની સહાય વેવાના પ્રયત્ન યત્નો આદરને અને તેમાં સ્વાય ક્ષેત્રે પણ મેળવે.

પણ આ ક્ષેત્રમાં ડેવીન એકલો નહિ હોય દ્વાન્સપોર્ટ વર્કસનો આત્મા-શ્રમ લાગીને તેની સહાયે હરીફાઈમાં ઉતરશે ડેવીન સાનવ છે પણ મહત્વાકાંક્ષી છે અને આખા જગતના રાજ્યદારી શુદ્ધતામાં મહત્વાકાંક્ષી આગ્રિશ રાજ્યદારી સમા મેષ કરાગ પુરુષ નથી ધાર્યું કરવું એ તો એનો મુદ્દાવેષ છે તેમ કરનામાં તેને ભોગની પગાલ નથી કે ગણતરી શુષ નથી

ભારતીય લાવનાનો પૂજક (Idealist) છે, ઉન્નત છે તેની ઉચી, સાધુ જેવી આકૃતિ, જુરસાહરી, ગૌર્યાકિત, જુરી આખો અને જુરા વાળ તેના અગ્ર અલ્લાહી ચારિત્રને બતાવી આપે છે પાર્શ્વરોમાં તે પૂજ્ય છે અને શત્રુઓ તેનાથી ત્રાને છે પાત્ર નથી પહેલા ભારતીય એકલો હતો આજે તેના શુદ્ધ નીચે ૨૦,૦૦૦ માણસો છે, અને અકનાડીયામાં સરેરાશ ૮૦૦ માણસો નના જોડાતા જાય છે પુદ્ગલનીમાં ૩૦,૦૦૦ માણસો આ સંખ્યા પ્રત્યે દિનમેષ બતાવે છે કોર્ક, વોટરફર્ડ, સ્વીગો અને વેકસફર્ડમાં દિનમેષ બતાવના નારાઓની સખ્યા હજારોની છે લવિષ્યના આપનેડને કમને કરવાની મજબુત ધારણા આ મળતી છે

શા ટીમ હીલી પાર્ટી.

આ સિનાય એક નની સખ્યા જનન ધારણ કરવાની તૈયારીમાં છે ખેતરોમાં કામ કરતા મજૂરોની ૨૭૫,૦૦૦ ની પ્રયત્ન સખ્યા આ દ્વાન્સપોર્ટ વર્કસના ભાવજો ઉત્સાહથી ઉત્સુકતાથી સાભળે અને જીવનમાં નૂતન શૌર્ય, નિરવ ઉત્સાહ પ્રેરે છે આ મજૂરો લેન્ડ લીગ પંચીનો ખેતરના માલિક ખેડૂતોને નિશ્વાસધાત લૂની સકયા નથી ખેડૂતોને જૂઠા જૂઠા અનેક લાલ થયા છે જતા મજૂરોને

તો આજે પચીસ વર્ષ પહેલા જે આઈ રિનિંગથી બાર રિનિંગ અનાડીઝ મળતા હતા તે જ આજે પણ કાયમ છે અને બીજી રીતે ભરણપોષણ નિગેરે ખર્ચ ૨૦ ટકા જેટલો વધી ગયો છે

આ પ્રમાણેના જૂદી જૂદી પ્રકૃતિનાજા જૂઠા જૂઠા પક્ષનારોવી મિનિત દ્વિતીય આધરિશ પારનામેન્ડની ગમભૂમિનો પડો જગતના પ્રેક્ષકો સન્મુખ જુ નો થશે

પોતાની પ્રાંતિનો ચૂં અસ્ત પામે તે પહેલા સમ્યક્દારી સ્વભૂમિ ત્યજી દેવાનું રેડમન્ડ ઉચિત નહિ ધારે—રેડમન્ડ ધણુ અરુ તો આ નિયતિ આવે તે પહેલા જ વાનપ્રસ્થાશ્રમ સ્વીકારી લેરો—તો રેડમન્ડ પોતાના આત્મા લગ્નકરનો અપભ્રાગ, આશરે ચાળાગેક માણસોને લઈને આ દ્વિતીય પાનનામેન્ટમા લાગ લેરો અસ્તરતી પાર્ટીમા મજુર પક્ષને લઈને જે લાગ પડી ગયા હશે આંત્રાયનની ટોળામા અસ્સનનો ઉત્સાહ— પ્રમાદ રેરો નહિ દીમ તીની એકવો અનેક તુફાનો સહીને પણ “હુ એકવો છું” ગીત લગકારતો પાતાની બન્ધાના ઉમ્ર પ્રહારોથી આસપાસના વાતાવરણને ઊત્તમિત કરતો તુંહા હશે મજુર પણ વધુ જાનવાન થશે આ રાનેડ પક્ષ ઉપરાન્ત પા રીઓનો નવો પક્ષ અખાડમા ઉતરશે કેળવણી ઉપરની સત્તાનો સનાન તુંહા બહુ વિનાશખત છે પાદરીઓની સત્તા જે હમણા પ્રચલ છે તે સ્વરાજ્ય મળતા ઓગ્રી થશે અને તેથી પોતાની ગૂમાવેલી સત્તા પુન મેળવના આ પક્ષ અનેક મ્હોટા પ્રયાસ કરશે એનુ લાગે છે

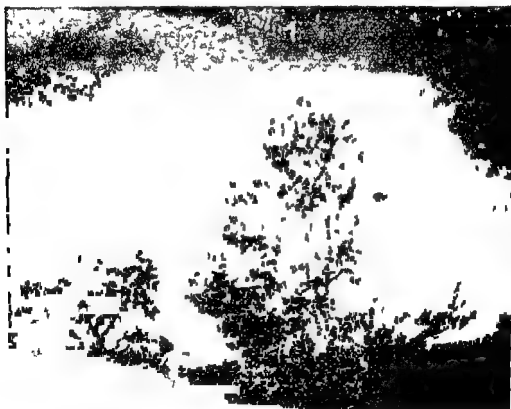
નિકીઅમ ઓ આયન.

તે ઉપરાન્ત અ સ્ટે અપ સમયમા ઇન્ડિયનો પણ છોડીને સ્વરાજ્ય માગનાર પક્ષમા જોડાઈ જશે એમ માનવાને પણ કારણો મળી આવે છે ઇનિહાસમા એના અનેક લાખનાઓ મળી આવે છે કે અન્ય આયરિશના જરતા પણ આંરજમેનો ઇન્ડિયને વધુ ધિક્કારે છે એટલે હમણા નહિ તો પત્રી પણ અસ્સડર પોતાનુ અસ્સડરત્વ છોડીને આયનન્તર ધારણુ કરશે એ નિસતય છે

ધીમે ધીમે આયર્લેન્ડમા વાર્ષિક પ્રગતિઓ શાન્ત થઈ જશે અને સવની દષ્ટિ આર્થિક ઉત્તરિ તરફ વળશે આમ થયુ એટલે નવો ભય ઉત્પન થશે એક રીતે જોતા આયર્લેન્ડથી ઇન્ડિયન કરતા અમેરિકા વધુ પામે છે અમેરિકાનો પામે દ્ર વ છે, સાહસ છે, મહત્વાકાંક્ષા છે, અ પ સમયમા આયર્લેન્ડમા મુડી અને જમીનના માલિક અમેરિકાનો યર્ષતકરો હાનના સમયમા અમુક દેશ ઉપર જે અફિનના હાથમા તે દેશની જમીન અને મુડી હોય તે અફિનની સત્તા ચાલે છે ઇન્ડિયન સાથેના બન્ધનો આ રીતે શિથિલ થાય અને ભવિષ્યમા આપણા રાજનમા નહિ તો આપણી પત્રીના જાનમા પણ આયર્લેન્ડને જ તો અમેરિકન રીપબ્લીક માથે જોડાવાની અને કા તો જુનુ જ રીપબ્લીક સ્થાપનાની ઉમ્ર હમ્મા થઈ આપશે

મી શૉં ડસમન્ડના પ્રિયારો વિચિત્ર છે પણ દૂર અદેલી વાળા છે આમનેન્ડમા સ્વરાજ્ય અપાતા આયરીસ પ્રજાના છનનમાં ફેરફાર તો થનાનો જ નહીં ચેતન, નહીં પ્રેરણા, વિરન ઉત્સાહ તદ્દમની નસેનસમા રેડાનાનાજ એ ચેતન, એ પ્રેરણા, એ ઉત્સાહ આમનેન્ડના છનનને ડી શિખામાં લઈ જશે ? આ પ્રશ્ન ભરિખમાં જ ઉઠેલી મઠારો

છનનની પ્રજા ઉદાર છે, ઉચ્ચ જ્ઞાનના વાળી છે, મેનજીઅમની અને સર્વિઆની જેવી દીન પ્રજાને ગાર્ડ મનુષ્યોથી ડચરાની જોઈને અનેક ભાગ આપવા નંધાગ થઈને જમનીને શાસન આપવા તત્પર થઈ છે ઑસ્ટ્રેલિયા, દક્ષિણ આફ્રિકા, ખેન્ડા રિજેને સ્વરાજ્ય આપી ચૂકી છે, આયર્લન્ડને આપના તૈયાર થઈ છે, તે છનનની પ્રજા હિન્દુઆનને સ્વરાજ્ય આપીને યુરોપની અન્ય પ્રજાઓમાં પોતાની શ્રેષ્ઠતા ક હારે પૂરનાર ડી આપશે ?

સચરિત

રોહિણી.

લેખક-૨૧ છગનલાલ હરિવાલ પડ્યા, બી એ

રાત્રિના પ્રશાન્ત સમયે એક માળા પોતાના રામનાગારમા એકની બારી પાસે બેઠી બેઠી બહારથી આવતા રીતન ચંદ્રપ્રકાશ સામે તાળીને બેતી બેતી કંઈક ઉઘાડી વિચારમા પડી હતી તેના મનની અદર તર્કનિર્મલ એના ઉભરાતા હતા કે તેને નિદાનો તો ખ્યાન પણ આવતો ન હતો તથાપિ એક જગ ખણખણાટ-હીંક થતો તો તે ચમગી ઉઠતી તેના કાન ધરના અદરના ભાગમા શુ ઘાય છે તે સાબળના તરફ ચર્ચ રચા હતા

બાળુ-આજ તો કેમે કરીને ગત ખૂટતી જ નથી-હજી તો બધા સુનાએ ગયા નથી-રામાનાં વાસણોનોએ હજી પાર આવતો નથી-હવે તો ઝટ બારણા મધ કરીને સાકળ વામીને સૌ સુઈ જાય તો મને કંઈક એન પડે આમ તે મનમા બેનતી હતી એટલામા ધણિયાળા ટકોરા થયા એક-મે-ગણ ગણતા અગીયાર વાગ્યા તેની અધીરાઈ વધતી જાય એમા શી નવાઈ ? સનાર પડતા પડેના તેને પોતાનું કામ કરી લેનાનું હતું તેથી આમ તો નખત ધણે હતો પણ બધા સુઈ કોઈ પણ જગતુ હોય ત્યાં સુધી તેનાથી ઈ બી એમ ન હતું, તેથી બારણાના ખણખણાટની તે બહુ જ આતુરતાથી તાલ બેતી બેતી હતી

મ્હે બાળુ મધ્યરાત્રિ તો ચર્ચ હતો, પણ આ તો હજી તેને પણ એ એક મનાકની ચાર છે વખત કેમ આજ લામો જણાય છે ? આમ ને આમ વિચારના નમળમા ગોથા ખાતી સ્તમ્ભ મની તે વળી એક કનાક બેસી ગી આખરે ધરમા સૌ શાન્ત થઈ ગયું નિદા દેવીએ પોતાનો કાગો પીઠોડો અન્ય સર્વ ઉપર ઝોરાની તો આવાનવૃદ્ધ સર્વ પોનપોતાનું સુખ દુખ ક્ષણવાર વિસારીને તેને મીઠી પ્રમાદીનું સુખ ભોગવવા લાગ્યા, પણ રોહિણીના ભાગ્યમા તે આજ ન હતું ખોગામા બને હાથ બેઠેલા ગખીને એ ચંદ્ર સામું જોયા જ રતી હતી બહુ વાર બેઠે મેઠે એનું અગ પણ જકડાઈ ગયું હતું લનિખતા અન્ધકારમય પ્રદેશનો બેઠ કેમ જાણે પામવા માગતી દોષ તેમ અનિમિષ નયને શન્ધનત તે આમ ટમર ટમર બેઈ રહેતી-એક રીતની મર્મમા પડી હતી-તેમાથી તે હવે જાગૃત ચર્ચ-પુરના ઉપરથી ધીમે રીતને ઉઠી અને પોતાની આસપાસ આમ તેમ હળવે હળવે ફરવા લાગી ઉધરાતો તો તેને વિચાર પણ આવતો ન હતો-જે જે ચીજ પોતાને ખામ જરૂરની જણાઈ તે તે તેણે એમ નાની થેલીમાં મૂકના માડી એમ ઠરતે કરતે એક કાગળ નર્મને તેની ઉપર ઉજી અશ્રુજળથી બીના અશરે કેટલીક લીંગઓ વખીને તે પોતાના બીજનાના ઉલીકા ઉપર ટાકણી સાથે વજગારી દીરો “આવા સર્વ માયાળુ ભાઈભાઈઓ ઝતા પણ મને ધીરજ રહી ન હતી તેમની સાથેની તો આ મહાત્મી છે ની જ રાત છે !”

હજી નિરતર વહેતા અખખનિત અશ્રુપ્રવાહને તે રોડી રાકતી ન હતી પણ જેમ તેમ કરીને તેણે બહાર જવાને વખતે પડેના થોડા વસ્ત્ર સર્વ પહેરી વીધા પેની થેલીને હાથમા

રાખી, અને ધીમે રહીને પોતાના ગયનાગારનું દ્વાર ખોલી, નીસરણી ઉપરથી તે મન
પદ-૨૫ કરતી નીચે ઉતરી હૈયુ તો ધમક ધમક થતુ હતુ રખેને કોઈ નોકર બહાર મૂતે
હરો, તે બગતો દગે, ને મને જોશે તો ! કાલ્ય કોઈ મહારી પેઠે ઉધ નહિ આનતી હો
ને તે મહારા પગનાનો શબ્દ સાલણીને કે મારણા ખોનવા ન મધ થવાનો ઝીણો પણ અનાજ
સાલણીને બહાર આનગે તો મહારી શી વયે થયો ? આ ખીકથી તે થરથર મૂર્ચ્છા
હતી, પણ અદરખાનેથી તેણે જે અન્ન નિશ્ચય કર્યો હતો તેના બળે તે પાછી હઠી નટિ
વર્ષ સાધવામિ વા દેહ વાતવામિ એ વાટ હતો હવે તો ધાર્યુ તે ધાર્યુ જ ઇશ્વર માનુકુ
હોનાથી તેની બાનિ તેના મનમા જ રહી સર્વ કાઈ પરનારીને મોજ સુતેના તેથી ભર ઉધમ
હતા આખરે તે ખડકીના દગવાળ પામે પહોચી તે વેળા ત્યા કાઈ સત્તુ ન હતુ તેથી
ધણે જ હળવે હાથે તેના આગળો ખસેડી સાગળ ઉઘાડી, બારણુ બાહુ જ સભાળથી ધીમે ધીમે
જગ જગ ઉઘાડતા ઉઘાડતા પોતાનાથી અંદર મોકાઈને પણ પેસી શકાય એટલો માર્ગ
થયો કે ઝટ તે આકુ અનણુ જોયા નિના તેમથી બહાર સગડી ગઈ રોરીમનિ બુટનો પનન
તેના શરીરને લાગતા જ તેનુ યુથનાથનુ મગજ જરા સાન્ત થના લાગ્યુ, પણ તેની સાથે
ભય વધતો ગયો આવા નિર્જન માર્ગમા-આવી પોર ગરિએ એક અબળાને છાનામાના
આસ્યા જુવુ એ ઈગમત વાન દતી ? તેમા વળી ડુળનાન, લજ્જાશીન યુવની એટલે કાઈ
દહાડા આવુ સાહસ કર્યુ જ ન હોય તેને આવી વખતે ધરતી બહાર પગનુ પણ ભરવુ પડે
એ પ્રાણહાનિ કરતા કઈ ઓહુ ભયકર ન હતુ પરતુ જે નિશ્ચય પ્રેમને બળે તે આમ
આકર્ષાતી હતી-જે પરિપૂર્ણ શ્રદ્ધા તેને આમ વિવેકની મર્યાદા ત્યજવાને લોભાવતી હતી
તેને જ અધીન થઈને તે, ભયને ન ગણતા પચીથી આ ઉતરીને આગળ ચાલી પગલે પગે
રખેને કોઈ સામુ મળે-એની અનેક પ્રકારની બ્લીક પાછી તેને લાગના માડી એના એ
રમ્તા દિનસે સાકડા લાગતા હતા તે અત્યારે બાજે ધણા નિશાળ બન્યા હોય તેમ જણાના
લાગ્યા, ને ખાલીખમ તથા નિશબ્દ હોનાથી તેમા પોતાના પગના બૂટનો અવાજ પણ
તેને ધણો જ કંઈશ લાગતો બનતી કાળજી રાખીને તે હળવે હળવે જ રસ્તાની એક
બાજુએ આનતી તો પણ તે શબ્દ તેના ગાનપર જોરથી આનતો દતો વીસ વર્ષની તેની
ઉમ્મર તેણે ત્યા જ ગાળી હતી તેથી જો કોઈ તેને ઓળખી ભય તો નકબી તેના સળંગ
કુતક બાધ્યા નિના ગહે જ નહિ પરતુ સદ્ભાગ્યે કહો કે દુર્ભાગ્યે તેને કોઈ સામુ
મળ્યુ જ નહિ રેલવે સ્ટેશન તેના ધરથી બહુ દૂર ન હતુ તેથી ફ્લેક મિનિટમા તો તે
ત્યા પહોચી ગઈ અત્યાર સુધીની મુસાફરી નિર્વિધે પસાર થઈ તેથી તેને મનમા કંઈક
સારી આગા બધાવા લાગી સ્ટેશન ઉપર પણ તે પ્રદીપોના પ્રકાશને ત્યજતી, એક ભે
પ્રનાગીએ ત્યા ઉભા હતા તે પણ તેને જોઈ ભય નહિ એટલા માટે, અધકારમય
લાગમા જ જઈને આહુ ઓઢીને બેઠી ક્યારે ગાડી આવે ને ક્યારે તેમા ચની બર્ડ
એ જ નિચાર તેના મનમા રમી રહેયો હોનાથી સેકન્ડો પણ તેને ક્યાક

જેટલી તાગી થઈ પડી આખરે ટીખટ લેવાનો વખત થયો તેથી તે ઉડી ટીખટ ઓફિસ પાસે ગઈ ત્યાં ટીખટ માત્રતરને પોતાની મુસાફરીના રેશનનું નામ દઈ સેકન્ડ ક્લાસની ટીકીટ માગી, તેમાં પણ નીચું-આડું જોઈને ન ચાહે તેટલું જ તેની સાથે ખોલી પણ દેવું ધમકાવ માર્યો જ કરવું હતું રખેને તે કંઈ સધાર પ્રશ્ન કરે ને પોતાને જવાબ દેવો પડે તે બીજારો કામવાજો હોનાથી તેણે બીજી કંઈ પૂછ્યું તો નહિ પણ જે રૂબેરા રેહિણીએ આપ્યા હતા તેમાંથી ટીખટની કિંમત આ કરતા કંઈ પરચુરણ તેને પાછું આપવાનું હતું તે લેના માટે તે ખાનામાં જોવા ગયો, જોનામાં તો એ ટીખટ ઉપાડીને એકદમ ચાલી ગઈ ! પેલાએ બૂમ પાડી કે, “બાઈ ! તમારા પૈસા તો લઈ જાઓ ” પણ શું કરવા પાછું વાગીને જુએ ? તેણે જાણ્યું કે હવે તો છૂંટી છુ થોડા આના વધારે લીધા તોએ શું ? પાઠ વળીને તે લેવા જવાની પણ તેની હિંમત ચાલી નહિ

હવે તેની અધીરાર્થ વધવા માડી-પ્યેટફામ પર આમથી તેમ આટા દૂર રહે રહે તે મારવા લાગી, ને મનમાં કટાણી ગમે-તી દોનાથી આગાડી-રાણાની બેરીકરાઈ ઉપર ગુસ્સો કરવા લાગી પણ પાનાની ઉતાવળે પ્રિંગેર કહે છે તેમ તેને માટે કંઈ ગાડી વહેલી આવે એમ ન હતું મુકરર કરેલા વખતે તે આવી એટલે તેના જનમા જવ આવ્યો, ને ઉની રહેતા જ જીઓનો સેકન્ડ ક્લાસ ખાની જોઈને તેમાં પોતે ઝટ લઈને ફૂડી પડી બારણું બંધ કરી-એક તાગી દાસ-કાતી કાઢતી તે બેઠક ઉપર હળી પડી નાની ઉમ્મરમાં આટલું મોટું સાહસ કરવાથી તેમ જ ઉમ્મરમાંથી તથા લાગણના અનિશ્ચિત બેઠમાં તુ બર્ણું હરો તે નહિ સમજવાથી તે અકળાવા લાગી એક પાસથી તેનું મન આવું સાહસબરેનું પગનું તેણે બીધું તે માટે તેને ઇપકો આપવા લાગ્યું કુમારીજનને ન પાગે એવી વલણે અત્યાચારી તેના કુળને લાગળ લાગશે-જગત નિલા કરો-એના એના વિચાર આવવાથી તેનું ધીરં પણ જવ રહેતા લાંબું પણ હવે તો જે કંઈ તે કંઈ, એમ મન વાગીને બેસી રહી ગાડી ચાલવા માડી એટલે પલા તાપ નકામો છે, ને માથે લીધું તે છત્ર સુધી પાગ પાડવું એ જ હવે રસતો તેને માટે ખુદનો દોનાથી તેણે પાછું પોતાના મનને શાન્ત કરવા માન્યું ગાડી ચાલવાના વેગથી-પાનાની રાતના દા પનનની મીની કાઈકેથી-પોતાની આજ્ઞા સૂળ થવાની આજ્ઞાથી-તેને કંઈક આરામ મળ્યો આમ પાએ વાગસ આન્યા ત્યાં તો પોતાને જે મેટાને ઉતરવું હતું તે આવી પહોંચ્યું હજી મુઠ્ઠી અધારે રહતું હતું તેથી માગમાં કોઈકે મળી મોટા બગાવ મુએ એમ ન હતું ને જે ગામ તે ઉતરી ત્યાં કોઈ તેને ઓગળવતું ન હતું તેથી હવે તેને મન ખીનાવું મગજ કંઈ નહું ન હતું

એ જ વખતે એ જ મામમાં એ-ઉંચી ટેકરી ઉપર આવેલા લખાન જેવના મજબૂત પોખ-જડેના રનાળની પાની બારી ખુલી, તે તેમાંથી એ પહોંચેલી ગદાર આ પો તેણે જોઈતા જગત આગળ ઉભા મહી ટેકરી નીચે તળે પહોંચે ત્યાં મુઠ્ઠી નિહાળીને દાગ

વાગ-જેવું પછી પોતાની પાછળ ફરીને ગ્યાનની ખારીમા ટાઈ ઉભું હતું તેને ઉદ્દેશીને તે બોલ્યો—“ પધારો સાહેબ-કોઈ ચ-ધુએ તમને સામું મળે એમ નથી ”

આ શબ્દ સંભળતા જ એક કદાવર, ગૃહસ્થ જેવો વાગનો ટાઈ પુરૂષ તે જ ખારી માંથી જગ ખુલો વળી ગયો. દોષ તેમ માલુ નીચું નમાવીને મ્હાર નીકળ્યો.

“ ભાઈ! હું તમારો ઉપકાર માનું છું તમે આજ મુધી મ્હારી સમાજ લીધી છે તેનો બદલો પ્રભુ તમને આપશે. દેન ઉપરનાં પહેલાં હું અધાગમા જ મટેશને પહોંચી જઈશ એમ હાથે પો ત્યો-સનામ-તમારા ફરક ક નખગને કોઈ ટાઈ નાગ તમારી પ્રાર્થનામા માન કરજો ”

“અરે સાહેબ!-અમારા જેવા ગરીબનું પણ નશીબ જ ને કે આપ જેવાની નોકરી કરવાનો અમારો વારો આવ્યો છતાંના દરમિયાન તો હજારો વાર આપના દશન લઈશું કાપદા તો આજનાના મ્હારા હાથો ગાડીયા આપ જેવા છે તે ભેંચે પાસથી કપડે છે, તમે હાં ગુન્હામા નહિ ને તમારે માથે આમ તમારા વેગીએ દુખતો વરમાન વરસાવ્યો. પણ પ્રભુ એવું બનું નહિ કરે હશે સાહેબ! ભાગ્યમા લખ્યું હોય તે મિથ્યા થયું નથી આપે તો ધણાને ઉગાર્યા છે પણ હજી હશે તે ભોગ્યા નિના કેમ આવે? ત્યો રામરામ સાહેબ!—”

એમ કહી તે આ ગૃહસ્થને પગે હાથ મૂકવા જતો હતો તેને તેણે બળાત્કારે રોક્યો અને પોતે સામા નમસ્કાર કરીને ત્યાંથી ચાલતો થયો.

તે ટેકરી નીચે ઉતર્યો ત્યાં મુધી તો પહરેગીર પણ તેની પાછળ પાછળ ભેંતો જ ઉભો રહ્યો જાણે સ્તંભ બની ગયો. દોષ તેમ કંઈક વિચારમા જ ગોથા ખાતો હતો.

“ અહલ-આખી ઉમર જેમમા કાઠી-ધણુએ કાઠી-સાગાની ખીજમત ઉમરી, પણ આ તો કોઈ અશરાર માણસ હો. અશરાર-અમીર જ! શી એની સાદાર્થ-સો એનો વિવેક—પોતાને માટે કોઈ જરા કંઈ કરે તો એ જો બોલુ બોલુ આવતું ને આખમાથી તો શ્રાવણ ભારવો વરસ્યો જ જતો-શો પહેલાવાન જેવો હતો તે હવે ખીચારો ગરીબ ગાય જેવો રાક બની ગયો-મ્હારે દાગે પણ ટઈ કરી છે—નાક કા-તો ને સળ ભોગવે ક્રોક? આ તે કયા દેશનો ન્યાય કટવાય?—હવે ભાઈ!-આપણું ગરીબનું કોણુ દાખવે એમ છે! આપણો તો જન્મારો પૈતર કરવાનું જ કરમમા લખેલું છે તે કયા નિના કાઈ છૂટકો છે-હવે તો ઉમરે પાખી ગઈ નારાણની મરજી થાય ને કાઈ રજામજા મળે તો આ શેઠની પાહે રહેવાનું મન થાય છે એમને ત્યાં તો મ્હારા જેવા ધણુએ નોકર હશે, અને ખરે મને એ પાળશે ટાંકે પેટે રાહલો આપણે ને હું એમના મકાનની ચોક્કી દી રાત રાત હાથા દીનથી કરીશ—પછી તો ભગવાનની મજા ”

આમ વિચાર કરતો કરતો આખરે તે ખારી બધાં ડરીને બહાર જઈ પોતાને કામે વળગ્યો.

જેનમાથી નિકળનાર ગુરુચરે પણ ઉતરીને નીચે જવું ને બીજી પાગથી એ પુન
તીનું તેજ ગરેતે દાળ ઉપર ચડવું ફરતો તે ચડ પાવ્ય મિનિટનો જ પડ્યો હશે, પણ ન એવે
આને જોઈ કે ન આપે એને જોયો તે બીચારી બાળા બહીકથી ધૂળતી ધૂળતી જે ઉદ્દેશથી
આ સાહસિક પગથી જમીને આટને દૂર એકથી, આવી અધારી રાને આવી હતી, તે હવે સફળ
યમે એરી આસાથી તેને જગા આનંદની લાગણી થતા માડી હતી હમણા દરવાજે ખુલ્લો
ને હમણા જ એ બહાર આસે ત્યાં મને ઉભેલી જોઈને એમના મનમાં કેવો પ્રેમ ઉભરાઈ
જશે ! એમને ખાતરી થશે કે મ્હારો વિશ્વાસ હજી એમનામાં એવો ને એવો છે જગત્ બધું
જન્મ મારે છે ભોલકે ગમે તેમ જોને પણ મને કાઈ દહાડો એમને માટે અસહ્ય વિચાર આવે
એમ છે જ નહિ ! અરે ! એમનું શરીર કેવું મુકાઈ ગયું હશે ? આટલા વિસ મહેન્ટો કાપ્યા
તે કરતા એમને તો હજાર ગણ દુખ ભોગવવું પડ્યું હશે હું તો સમાસમધીની વચ્ચે ધરમા
રહેતી-ફરતી હતી-નધી રીતે સ્વતંત્ર હતી, ને એ બીચારા કેવળ પરતન-નહિ કાઈ બહાર જવું
-નહિ કોઈને મળવું-ને તેની સાથે પોતે નિગપગધી-નિટોય-બના આવી રીતે દાવપેચના ભોગ
થઈને જીવની સુધી માથે કનક ભોગવવું પડ્યું તેને માટે પણ એમને કેટલી લાગણી થતી હશે !
હવે તો અમારે અહીં મહેરામા નાલ જ નથી મ્હારો વિચાર તો એવો થાય છે કે આજ અમે
ભોગા થઈએ કે પત્રી બનતી તાખીદે અહીંની સર્વ ગોચરણ કરીને રચુન કે આફ્રિકા કે કાઈ
એના લાગમા જવું કે જ્યાં એમના પૂનકાળના ઇતિહાસની કોઈને ગત પણ ન હોય દશા
કોઈની રોજ સરખી રહેતી નથી હું ખના પત્રી સુખ ને સુખને અન્તે દુખ એમ કહે છે
પ્રભુએ હવે તો કાઈ ભાગ્યેલ્ય થનાનું નિમાણું કર્યું હશે એમ લાગે છે —આમ વિચારતી વિચા
રતી તે જોલથી થોડે દૂર એક વૃક્ષની પાસે ઉભી રહી હવે મગરુ થતા આનુ હવું તેથી કાઈ
જવું આવવું હોય તો તેનું મ્હો જગા જોળખાય એવું હતું તે ઉભે ઉભે દરવાજે ખોલવાની
રાહ જોયા કરતી હતી, પણ તેની અધીરાઈ વધી ગયેની હોવાથી, કે પછી ખરેખર તેને ઉભા
રહે ધણી વખત થઈ ગયે હોય તેથી હવે એને એમ લાગ્યું કે આ લોકને કાઈ બીજાની શીદર
હોય એમ જણાવું નથી કેદીઓને બીચારાને પૂડવાનું હોય તેને વરેના છેડતા નું કામ નહિ હોય !
પોતાનાથી વધારે વાર મૌન ધારણ કરી ગયાનું નહિ તેથી કાઈ આતુ જવું જખાય તો પૂછવું
એવેસે સુધી પણ તેણે હવે હિમત ધરી, પણ કોઈનો અવગજવા થાય ત્યારે પૂછાવને ? —વળી
દરવાજા સામું જીવે હમણા ઉધાડરો-હમણા એ બહાર નીકળશે-એ વિચાર આનવાથી પોતાના
વસ્ત્રનો છેડો જરામર કરે-મ્હો ઉપર જળાતકારે મંત્રિમન લાવવા પ્રયત્ન કરે—પણ સર્વ
મિથ્યા આખરે છ વાગ્યા ત્યારે દરવાજાની સાકળ અખડતી સભળાઈ દરવાજાએ પ્રથમ તો
ડાકીય કાળીને કાઈ જ્યાં મુ છે કે કેમ તે જોયું ને ત્યાં આ બાળાને ઉભેલી જોઈને તેને જરા
વિસ્મય થયો આવી સ્વરૂપવાન ને કાઈ ઉચા કુળની હોય એમ દેખાતી બાળા આવે વખતે જેવ
પાસે આવીને કેમ ઉભી હતો તે તેને સમજાયું નહિ, તેથી તેણે સ્વાભાવિક પ્રશ્ન કર્યો—“ કેમ
બેઠેન ! શા કામે આ-આ છો ?

“ભાઈ-મ્હારે કોઈને મળવું છે—મ્હે માલબુ છે કે આજ એક ગૃહસ્થનો અહીંથી છૂટકારો થવાનો છે તેમની રાહ જોતી હું અહીં ઉભી છું શું હજી તેમને ખેંદાર આવવાનો વખત નથી થયો? તેમનો નમર ૧૨૩ ક છું ”

પેલા દરવાનીને ખીચાગને આપુ દીન-શોકાવુર વદન જોઈને દયા આવી અગાઉ પશુ કેટલીક વાર આવી જ રીતે કોઈ કોઈ બાઈ પોતાના મ્વામીને લેવા આવી હશે તે તેને સાલગી આવ્યું

“બહેન! અમે તો એમને ક્યારનાએ વિદાય કર્યા છે—એ તો પાંચેક વાગ્યાના નીકળી ચૂક્યા છે ”

“પાંચ વાગ્યાના ગયા! શું જોઈ જા? એ પ્રભુ! હવે એમને પાડી દુ ક્યા શોધીશ? મ્હારી મહેનત બધી ફૂટી પડી—” એમ કંપાત કરતી ઢરતી ઝાડના થડ ઉપર હાથ રાખી માથું ટેકવીને ત્યાં તે આખરે રોઈ પડી ધણો વખત થરા મનમા જે ઉદ્વેગ વ્યાપી ગયો હતો તેનો જીરસો અશ્રુના વેગથી ખાલી થવા લાગ્યો

“ક્યા ગયા તે, ભાઈ! તમે જાણો છો?” આખરે તેણે રોતે રોતે પશુ પ્રશ્ન કર્યો—“શું, કોઈની તેઓએ જરા વાર અહીં રાહ પશુ ન જોઈ? તપાસ પશુ ન કરી?”

“એમણે તો બહેન ટાઈ દેખે નહિ એટલા માટે ખાસ અધારમા જ અહીંથી રસ્તો લીધો રોશને જરાવું કહેતા તો હતા ”

“હાય—મ્હારા મનની તો મનમા જ રહી ગઈ—એમને માટે હું કુલાભિમાન—લોક લગ્ન—આત્મ-ગૌરવ ત્યજીને—લયાકાન્ત થવાનું જોખમ ઉઠારીને એકથી અહીં સુધી કાળી રૂતે આવી, પણ એ શું જાણશે કે મ્હારા મનમા કેટલું દુઃખ થાય છે? આખી રાત મ્હે કેમ કાઢી છે? એ તો એમ જ માનવું કે જગત બધું એમને દોષિત ગણે છે તેમ જ હું પશુ ગણતી હૃદય, તે એમને ભૂતી મર્ષ હૃદય” એમ એ ધીમેથી ધરબડરા લાગી—એની આ દીન દયા જોઈને, એના મ્હે ઉપર મળતી અશ્રુધાનથી પલળી જઈને દરવાની ખીચારા જરા પામે આ-યો પરાયા માણસ પામે તેના દેખતા આમ મોઝ કરવો એ ઠીક નહિ એમ વિચારી એણે એકદમ મન દહ કર્યું આસુ લોટી નાખ્યા તે અલેગે ઉદાસ છતાં જાણે હવે કઈ મનમાં હોય તદિ તેમ બતાવીને તે ત્યાંથી પાછી નળી એના મગજમા તો તે વેળા એવી ઉચરપાચન થતી હતી, એરા ધનકાર વાગતા હતા—કે એ ક્યા ચાલે છે ને? કાંચે રસ્તે જાય છે તેનું પશુ એને લાગ ન હતું માત્ર જનાર જોમ પ્રેમજ્વાળી ખરે જ રસ્તે ચાલે છે તેમ તે વગર રિચાઈ પાછી આવી હતી તેજ માગે રોશન નજીક પહોંચી ત્યાં તો એની નજર એક દેવ આવીને ઉભી રહી હતી તેના ઉપર પડી હજી વખત હતો તેથી તે ઝટકોડી તે દેવ પોતાના વતન બાંધી જ જતી હતી તેથી તેને લાગ્યું કે જે માટે સાદસ ઉગ-ચુ હજી તે વાત તો ન બની, પણ હજી જો વહેની વહેની ઘેર પહોંચ્યું તો મ્હારી લાજ જળાય દહ

ભાગ્યે જ માર્ત ઉપર હરો, ૧ મને જોતો તો કહીશ કે જરા માથુ દુખતુ હતુ તેથી વટેની ઉઠીને ફરના ગઈ હતી, પણ જન્મારાતુ મટેલુ ટળશે આમ વિચારી તે ઝટ પાત્રી ટીકીટ લઈને તે ગાડીમાં બેસી ગઈ તેના કમ્પામાં બેસના જ તેની નજર સામેના પેટરૉમ ઉપર રનાભા વિડ રીતે પડી ને ત્યા જોને માટે તે આટલી માનમિડ પીડા ભોગવતી હતી—જોને મળવાની અમલ ઉત્કાંક્ષા તે ધગવા છોડીને એકની એમ્બી આ સ્થળે આવી હતી તેને જ-હા નકડી તેને જ-આકૃતિ બદનાયા જતા-સગીર કૂસ થઈ ગયા જતા-મોડે ત્યા રીકડી પડી ગયા જતા ગાત ઉપર ખાડા પડી ગયા જતા-બાંધી ઉંડી પેસી ગયા જતા-વાળ હાળેના તથા બરાબર કતરાવેના નહિ દોરાથી ચહેરો બદનાઈ ગયેના જેવો વાગતો હતો તે છતાં-તેના મને સાક્ષી પૂરી તેમ, તે જ પોતાના પ્રાણેસને તેણે સામી બાબુએ પ્રાણીઓના ટોળામાં ઉભેના જોયા-તેના મ્હોમાથી અનાયાસે ચીમ નીકળી ગઈ

તે તરત જ બારીએ આવીને સામી ઉભી ગઈ, પણ મ્હોમાથી એક અક્ષરે નીકળી શક્યો નહિ માન આખોમાથી અગ્નિપ્રવાહ ચાલના માડરો બન્નેની દૃષ્ટિ મળી પણ તે પાસે આવીને કઈ વાત કરે તે પટેના તો રાટિણીનાળા ટ્રેન સીસોની વાગવાની સાથે જ ઉપડી ગઈ, ને વાત બનેલી મનમાની મનમાં રહી ગઈ તે પુરપને નક્કી હવે લાગુ હોતુ જોઈએ કે આ વિચારી બાલા મ્હારે જ માટે આટલો શ્રમ લઈને અર્ધ સુધી મને મળવાને આવી હતી-એને કેટલુ દુખ થતુ હતુ તે પણ તે સમજી શક્યો હતો, તેથી તેનો નિશ્ચય ડગના લાગ્યો પણ ખુનાસો થઈ શક્યો નહિ ને ટ્રેન ઉપડી એટલે તે સ્તબ્ધ બની જગ વાર ત્યા થોભ્યો આખરે દાંડર ચીને બીજે રતે ઉતરી ગયો.

“આને હવે છોડી બપી? મ્હારે માટે મગામગવીઓના પણ મ્હેણાની દરકાર નહિ કરતા, આટલી હિંમત ધરીને એકલી આવવામાં શુ એણે પોતાના પ્રેમની સાબિતી આપી આપી છે? પણ અરે-મ્હારા સ્વાર્થ ખાતર-આમ આ પાપી જીવના મુખને માટે શુ મ્હારે એ બીચારી ભોળી લામનો ભોગ આપવો? ના-ના-હરો, થોડા દિવસ એને દુખ તો થશે પણ કાળ કાળતુ કામ કરશે મને એ બૂલી જશે ને એને ઉચિત અન્ય સન્નજનને વગીને સમાજ-નો દહાવો લેશે” આમ વિચાર કરતો કરતો તે આત્મો જતો હતો

આણી પાસ માડી આનવાની સાથે રોહિણીને ખસતાવો ધણો થયો - ‘અરે! ભુડી! આટલો વાલ મત્યા જતા પૂછ્યુ પણ નહિ કે તમે ક્યા જવા ધારો છો? હવે તને એ ક્યા મળનાર હતા? આમ છેક જ વિન્દલ શુ બની ગઈ? એમના મ્હોમાથી બે અક્ષર પણ નીકળ્યા હતા તો ત્હારા મનની શાન્તિ થાત, પણ હવે દુધ ઢોળાયા પડી કઈ સાહસી લેવાય છે? એ તો બાજી બગડી તે બગડી-’ આમ નિમાસણુ કરતી કરતી ગાડીના ચક્કના ફરેક આગની સાથે તે તેના પ્રિયતમથી વધારે ને વધારે દૂર ચાલી આખર પોતાનુ ગામ આવ્યુ કે તરત ગાડીમાથી, બનતા સુધી કોઈ દેખે નહિ એમ, એ ત્વરાથી ઉતરી

ગઈ અને ટીપીટ આપી લઈને જાણે બાગમા સહેલ કરના ગઈ હોય તેમ જરા મ્હો
 માનકુ રાખીને તે ઘર તરફ ચાલી સુભાએ હજી ગામમા બહુ લોકોનો અવગજવર શરૂ થયો
 ન હતો. દુકાનો પણ ઘણીખરી બંધ હતી, તેથી એ ઝડપથી ચાનતી ચાલતી પાછી પોતાને મકાને
 આવી એણે તો તેને છેલ્લી સનામ ગઈ ગતે વરી હતી ફરીયા તેના દર્શનની આશાએ રાખી
 ન હતી પરંતુ ભાગ્યદેવીએ બીજી જ રીતનું નિમાણું કરેલું તે કેમ મિયાં યાય ? મકાને
 પહોંચતા જ એ ધીમે ધીમે પોતાના ઓગડામા દાખલ થઈ ગઈ અને વિશેષ સકટ ન પડ્યું તે
 માટે પ્રભુનો એક રીતે પાડ માનના લાગી, હાથીના ઉપરની ચિંગી તુલત એણે ફાડી નાખી પણ
 હવેના દિવસો કેમ જશે ? જીભી કેવળ ભાર રૂપે કેમ ગાળી શકાશે ? આનંદનું સ્વપ્ન પણ
 ગર્ભન કયાથી થશે ? એમના મનમા પોતાના પ્રતિ કઈ પણ મદ્દભાવ હોય તો આમ કરે
 ખરા ? એમના ઉપર જેટલો મ્હારો પ્રેમ છે તેનાથી અર્ધા પણ એમના દીનમા મ્હારે માટે
 હોય તો એમ એકલા એકલા ચા'વા જાય ખરા ? મ્હારા ઉપર નું ત્યાગ એમને જરાએ
 નિશ્વાસ જ નહિ હોય ? મ્હો આટલો કાળ કેના જીવથી વીતાડ્યો છે ? એમને બહાર નીકળવાના
 દિવસની કેની પ્રવળ ઉત્ક્રાંતી હતું તાહા જોવા કરતી હતી-અમારા પુત્ર સમાગમના કેવા કેના
 સ્વપ્ના હું જોતી, શેખર સીના વિચાર જ્યાં કરતી હતી ? એની એમને કઈ પણ માહિતી
 નહિ હોય ? આરે આમ છે જ નિષ્કુલ થઈ ગયા હશે ? આના તો પહેલા ન હતા-પણ
 હું ખવાવાનથી દબ્બ થનાથી કંઈય એમનું મન બંધાયું હોય-મસારાના પ્રાણિમાત્ર ઉપરથી
 એમની આસ્થા હી ગઈ હોય-તે પોતાનું કાઈ જ નથી રહ્યું, એવો નિશ્ચય થયો હોય તો કોને
 ખબર ?-પણ ના ના-આ શરીરમા જ્યાં સુધી પ્રાણ છે-જ્યાં સુધી આશાતનું તુટી ગયો
 નથી-ત્યાં સુધી તો હું એમને હું ખી થવા નહિ દઈ-હું એમને ખોળ્યા વિના નહિ મરું, આજ
 નહિ તો મહીને-૦ મહીને-પણ મ્હાર એમન સાચું હશે-મ્હારી શ્રદ્ધા અડગ રહેશે તો એઓ
 જરૂર મને દર્શન દીધા વિના રહેશે જ નહિ-આમ વિચાર કરતી કરતી-આખો ઉપર હાથ રાખીને
 મ્હો ડાખીને એ ખેરી હતી, એટલામા ટપાનવાળો કાગળ લઈને આન્યો તેના ઉપરના અક્ષર
 જોતા જ એ ચમગી ! શું મ્હારા પ્રાણેશનો પત્ર ! ત્યારે મ્હારી ચિન્તા સન ખોટી જ ફરી ? નહિ
 એ એવા ફૂર હોય જ નહિ મ્હો ઉતાવળીએ એમના ઉપર ખોટો આરોપ મૂક્યો એમણે પત્ર
 લખ્યો તો વહેયો હશે, પણ મને વખતસર મળી શક્યો નહિ એમ મન સાથે વાતો કરતા કરતા
 એણે આતુરતા રેકડી નહિ શકનાથી જરા ધૂનતી આવળીએ, તનપતા મને, તલસતી આખે,
 ફકડતા હૃદયે તે પત્ર ખોલીને વાચવા માડ્યો —

“ પ્રિયતમા ! ત્હારો આત્મભોગ હું કેમ સીકારી શકું ? જોણે મ્હારું અહિત કર્યું છે
 તેનો દોષ ખુલ્લો થયા વિના મ્હાર નિદોષપણું જગત કેમ સ્વીકારે ? ભવે મ્હાર તેણે
 મ્હાય તેમ કર્યું પણ આ હાથે હું તેનું તો છુટું કરનાર નથી જ તો પછી મ્હારા જેવા
 અનકિતની સાથે ત્હાર જીવનને જોડીને મ્હારે શા સાદું જગતનું ? ત્હાર ઉપિત મને એટલું
 અમૂલ્ય છે કે તના ઉપર હું દાધ લાનવા ચાહતો નથી ત્હારા સદગુણોને અનુરૂપ સુખ અન્ય,

સ્થળે ભોગવતી તને જોઈને જ હું સતોષ માનીત મ્હારા જેના પાપીની સાથેનો અન્યથા દુ
રવાને હૈં, અત્યાર સુધી જે નિડગતા સાથે અડગ નિબળ બાધેલો છે તે સાથી જ હું મગગ
છું પણ હવે હું એટલી જ તને આગળ ગુ હું કે મને જૂની જા આ સસાગમા હું હવે
હું જ નહિ એમ માનીને અન્ય સાથે ત્હાર મન પરોવ મને ખાતી છે કે પ્રભુએ ત્હારા
ભાગ્યમા જે મુખ લખ્યું છે તે તને અનસ્ય મળશે જ ફરીથી મ્હાર કાગું મ્હો તેનાની
આશા રાખીશ નહિ પણ એટલો તો નિશ્વાસ રાખજે કે જ્યાં સુધી આ સરીગમા પ્રાણ રહેને
ત્યાં સુધી એક ક્ષણભર પણ તે ત્હારો પિરા પ્રેમ જૂને એમ નથી, અને ત્હારી મનોહર
મૂર્તિબાણ અક્ષુ પાસેથી કે તેને માટે અર સ્થપાયતી એકમય એકક ઉપરથી અળગી
થવા દેનાર નથી "

નિ ત્હારો

પ્રેમનસન ચત્રકાન્ત

પત્ર પૂરો થતા જ એના મ્હોભાથા દેવાફાટ ચીમ નીકળી ગઈ અને હાથ નાખી દઈને
એ બોલ ઉપર ણી પડી, "ઓ ભગવાન! હજીએ આ હું ખ ? તું પૂરોતા હૃદય એના એવા
કમિન હરો ? શું તેઓ અમારા કામળ અત કરણની પરીક્ષા પણ નહિ કરી નકતા હોય ? કોઈ
દહાડોએ એ નહિ સમજે કે આ જીવને એમના વિના અન્ય કોઈ પોતાનું છે જ નહિ ? "

ડસકા ભગતી ભરતી, અતરમાં આવો બળાપો કરતી કરતી બોલે મેભાન જેવી એ કેટ
લીક વાર આમ પડી ગઈ ઉડાનું કે દિનસ અપાથી સ્નાનાદિક ક્રિયા કરવાનું પણ તેને
આ વેળા સુઝતું ન હતું એના વિચાર તો રસ્તાન પર થયેની જાખીનું જ સ્મરણ-એ જ ચિત્ર
-માનસ-પટ પર ખડું કરતા, ને હવે તા તેઓ નકકી પોતાને નહિ જ મળે એવી ખાતી થતા
પિરોપ નિરાશા ઉત્પન્ન કરતા હતા દામીએ આડીને જોયું તો એ મૂર્છામા હોય એમ કાગ્યુ
તેથી તેણે એને ઉગડીને ઉભા કરી "કઈ વાલાનું ? બહેન ! કેમ આજ ઈ અસુખ જણાય
છે ?" એના પ્રશ્નો પૂજ્યા પણ "ના મ્હારે કંઈ દરાબવા પીની નથી માયુ હું ખે છે તે
એની મેળે મટરો" એવા ગોળ ગોળ ઉત્તર આપીને તે પાછી ખીજનામા જઈને પડી

વરમા સૌ સૌને કામે નળઆ હતા દિનસ દિનસ કામ કરતા હતા જોતા જોતામા
પાસેના કમિયાગમાં દશના ટકાગ થયા ને વળી પાછી ાસીએ આવીને તેને મોળી ઉતરમા
પોતે દરાજો જણાવ્યો, તથાપિ "બહેન ! તમને કોઈ ગૃહગ્થ નીચે મળવા આ પા છે" એના
શરો તેના મ્હોભાથી નીકળતાં તે ચમળી "મને મળવા ?" અસાગમા એનું કોણ નવર
હશે ?" એમ કહેતી કહેતી એ ગાંધ વિચારમા પડી પણ તરત જ સાંધ થઈ ગઈ, ને વસ્ત્ર
તથા વાળ ડીમ્મક કરીને જરા મ્હો ધોળી નીચે ઉતરી ગઈ

દિવાનખાનામાં જતા જ એણે-જેનું પોતે અદર્શિશ ચિન્તન કરતી હતી-જેને ફરી મળ-
વાની આશા એણે છોડી દીધી હતી-જેને માટે લોકચાગ પોતે તજી હતી-જેને માટે સરીરનું

તથા મનુ અસ્ય દુ ખ પોતે બામવતી હતી-તેને જ આતી ખુશી પગ મેરેના લેયા, તેથી એના મ્હે ઉપર એક મ દાગ્યની છત્રી પ્રકળી રતી જાપથી તો કે વળગી એવે તો તેને એજો દમા પો કે તેનાથી જગ તાર ઉચ્ચા પાણુ ધઈ નડ્યો નદિ તેના આરિમનનુ લેગે ન મ પડના તે બોલ્યો.

“પગ નખ્યો તો નખ્યો, પાણુ રટેડને ત્હાકે દયામાડ મે-ત્હાગી અશ્રુધારા ટપકાવતી આખો-ત્હાગે હિતરી ગયેતો ચહેગે-ત્હારી એઢામ મ્હારા નરકની દષ્ટિ લેતા મ્હાગ નિગમ બધા દયામા ઉડી ગયા. મ્હાડ અવ કગલ ફાગી જવાની તૈયારીમા હતુ, એમ મને લાગુ તને એમ ને એમ ઝાડીને જનુ એ મગણુત્ય છે એમ જ મને સમજાયુ એ નાર પાણુ ફરીથી ત્હાકે દગલ કરીને-ત્હારો ઉપકાર માનીને પછી જઈએ એમ ધારી અહીં આનરાની મ્હે દિમન પડી છે લોકો ભને મ્હારા રિગે મમે તેમ બોલે તેની મને પગા નથી, પણ ત્હાના મેરમાથી એક પાણુ મેલ્લેનો તબ્દ આબગીશ તો જીવિત પર્યન હુ ત્હારો નાગી રહીશ, અને બદ્ધિધૂત ત્હા મ્હાગ જીવનમા તે મુધામન બનગે, મ્હારો એકાન્તનાસ પણ મને ઝોઝો બપકર લામરો એ લોખથી, ત્હારી પાને લાગર થયો હુ-ત્હારી છેવટને માગે મન વેરા આ પો હુ—”

‘જીનામાગી પ્રાણેત્ર! હલ્લન નમ!’ આમી આનીને નીચે તમીને તેના ખભા ઉપર પોતાના બે હાથ મૂતે મૂતે પગ આગળ બેમી જઈ મૂગ કહે તે બોલી—
“આ દાગીને આપે હજુ પણ ન જ ઓગળી? તમે આવા ચતુર થઈને ભીન જ બૂધા! તે તિસ મને ‘જીગલ-જીગારી’નુ નાટક લેવા લઈ ગયા હતા ત્યારે આપણે પેનુ ગાયન સાળાયુ હતું તે યા છે?”

અમો અમજાને માયા બ્હાવી રે—

ત્હારી રે- દાખી-માયા ત્હારી

ત્તિ કગલો-વરેઆ પાવે

મોનીડે મગે તો મન આતી રે ખાથી રે

ખાતી મન ખાતી

તેદતી નજરે નાથજી મ્હારા

નારી બને પેતી કાળી રે કાતી રે

કાતી થેતી કાળી

ત્હાના! મ્હારે બીજા દસાનો ખપ નથી આપના રનેહનુ એક મિદુ પણ મ્હારા ઉપર વર્ષરો તો હુ આનમ્ની પેરે તેનાથી કૃતાર્થ થઈસિ આપનો પ્રેમ કેવો છે તે તો મ્હે ત્હેઈ લીડુ છે આપ મો મનને-છોડીને-ત્હારો તેથી શુ એમ માતો જ કે મ્હાર જીવતર સુધગે?—હાલ આપના નક્ષત્રથી હુ જે પૈન ધારી રતી હુ તે પણ મને ફુલબ થયો, તો પત્તી આ પ્રાણુ દખી શા આધારે ગહેગે? મ્હે તો મ્હાર સર્વસ આપને અર્પી જ દીધુ છે-નથી મ્હારે માતા કે નથી પિતા, કે

જેની અનુમતિની અપેક્ષા ગઢે ત્યારે હવે શું કરના આમ આપ એકની મદારથી ? જાઓ છો ? આપ જ્યાં જતો ત્યાં આના હુ તૈયાર છું એટલું તો પશુ અમલુ હુક જે દેવમાં આપના વિશુદ્ધ નામને દુર્જનોના જાકપટથી ખોટું પશુ કાઢે ત્યાં હવે વધારે નાગ રહેતું આપને ન જ ગમે તેથી આપે સ્વદેશ ત્યાં જાનો નિશ્ચય કર્યો એ તો યોગ્ય જ છે આપના જેવા મનિમાનને જ્યાં જતો ત્યાં કિથેણ જડી જ રહતો આપણે તો વસુધૈવ કુટુમ્બકમ્ ગણનાતું છે તો હવે મને આપની સાથે આવવાની અનુના આપો મદારા ધરમાગતો ખદોમત્ત કરીને જો કંઈ માથે લેના યોગ્ય જણાય તે વખતે આપ કતે ત્યાં આપણે જઈને વચીએ, પશુ મદારા ત્યાં ન કરે મને એ ની મૂકીને જગો તો જરૂર આપને સીદલા લાગશે તેનું પાપ માથે બેટારી લેવાને શું આપ ત તર ઝે ?

તેની આવી આગળ માથેની ગાંઠ પ્રેમ-સુચક-નિવન ભક્તિયુક્ત-અચર વિશ્વાસભરેની -કરીને સાભળી, તેના મહેગ ઉપર જ્યારે રહેતી ઉત્તમીનતા નિહાળી-તેનું સોનાનું જાત અધિક નાનજનમય જોતું વદન-ચામના ઢગી-કરમતી આખ્યો નિરખી-ગાગમણ-કોમળ સ્વગ સાભળી-નોદીને રેગરમ ઉગાગા મરાતો મૃદુ અર્પણ અનુભવી-જાતના હૃદયમાં-તેના સારીરમાં અગેવ્યગ ગણે ભાનાની તીક્ષ્ણ વારો ભાનાના મારી તેનો નિગમ હવે આ પ્રેમમય મનિની પ્રજ્વલિત પ્રાચના આગળ ટપ્પે એમ ન હતું ચોતાને માટે આટલો જોગ આપવાને તત્પર થયેની પ્રિયાને તર છોડીને પ્રિયો પાપાણ હૃદયનો પુરૂષ આવે મ્મતેથી પનારન કરી શો ?

“ધન્ય છે પ્રિયા ! પ્રભુએ આ દુખ મારા ઉપર નાખ્યું તે મદારી પ્રેમના કમોગી કરના માટે જ હશે ગાઢા જેવો જો હું તો ફરીથી મન્યા વિના ચાલ્યો ગયો હત તો હું કેવું રત્ન શુભાસત ? કેવો મદાપાતળી જનન ? કેવું કષ્ટમય જીવન ગાળત ? તેનો હરે જ મોખ્યાન આવે છે તદારી સાથે બાકીનું આયુષ્ય પૂર કરવાની પ્રભુએ મને તક આપી તેથી ન તેની આ સમતે પણ હવે જૂની જાડે છું, ને ત્હાગ જેવી ઉત્તમ રમણીનો સમન્ધ મ્હાન જેવા નરા ધમની સાથે સંયોજીને તેણે મને ભાગ્યશાળી બનાવ્યો છે એમ માનું છું તે ધરમ કૃપાળુ પ્રભુ તાક કમ્પાણ કરે અને ત્હારા આ મનોમનો પરિપૂર્ણ ન થો આપો એમ માનું છું !”

નહિઆદ પ્રશસ્તિ.

લેખ —૨ નાગરભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ.

આશ્વર કેરી ચારતાના રમણોય કેન્દ્ર સમુ આ
શુર્જરનાને દેવી બોળે રમણ રમણ વળી મોદનુ આ

આ અતૌષ્ઠિ નહિઆદ !

નિરખી આવે અતિ યાદ,

વૌર સોની પ્રભાવશાળી જન્મભૂમિ શુ ગળે
ને રાજ્યધાની આગતરના સામાજ્યે

અતૌષ્ઠિ એનુ ગળે

નિરખી રૂરુણ હૃદ આળે

વળી રહે બનવા નૂપ

શુર્જરનાના યશરૂપ

તારાનવા નભમણના

વળી ગ્રહો તેજરાગિશા

તેં ગોદે વધને પ્રીત ધરી ઉઠેયાં તારા બાળ

શુર્જરદેવીને અરણે ધરીયા તેં નવરત્ન રસાળ !

ઝગજગત ઝવેરીયાન,

રસમસ્ત ધનિવર આન

શ્રીયુત ધોનર્ધનરામ,

પ્રભુભક્ત સન્ત આરામ

સુસન્નૃત મન સુખરામ અને વળી હરિદાસ દેસાઈ,

ને પ્રહ્લનિષ્ઠ મણિનાથ સુદાગી દોલત દોનત ત્હારી !

ને છમનલાલ નવરત્ને

પરિષોધી કર વિષ્ણુ યત્ને—

શુર્જર દેવીની વાગ્દાઓને મુદિત હમણા બનતી

વર રત્ન બાળ ગોદે લઈ તનુ સુહવતી

મન મય મને સાહિત્યે

ને ઈન્દુ દેશની પ્રાંતે

ધરી શાન્તિ કાન્તિ વર પથે—

નિજ તાતલણે રમણીયે

સાદિ ૫, ઓ, વજાતે ગળે ચન્દ્ર દેશની દામે,
ભાની પણ એ ૩ ॥ લઈ મોટે આનન્દે તું આગે !

તલે ભરી રતનબગ્યા

સમૃદ્ધ રૂં ગુજરાત

એ ગુજરાતના રત્ન ઉછેર્યા પ્રીત ધરી નવિઆદ !

નિરખી તુમને એ આવે સધળા યાદ !

હજી ઉછેર પ્રીતથી રત્નો

નિજ દેશોદ્ધાર ॥ ૫ નો

જે કરી સહે એનાં કે

નહિ અસાધ્ય જાણ તદને કે !

રમરી આજ સત્તુ ઓ પુણ્યભૂમિ નવિઆદ ! નમે હીર મહાર

તુમ પુનિત ચરણે આશિષ દે તવ આર *

* આવી રત્નપ્રસન્ના ભૂમિ માટે ખરેખર ! જેટલું સખાર તેટલું મોડું છે ગુજરાતની ચારતર
(અતિવ મું દર) ભૂમિની રમણીય નગરી ત્હેની વર્ષામા વરેલી ચારતા અને ધવળના , ત્હેના કુવિન
રત્નોના આન્દાદ પ્રસાદ પ્રકુલ કરના મોયા માટે મોળાભુ કૂકાના નનિવ અને મેલીએની નનનર
મોષ્ટિ એ આશિષી જા હૃદયનુ દ્રાવણ યાવ અને આવે પ્રસન્ને સ્વચ્છેવ વ દન કરી જવાય તો નવાઈ
નથી ગુજરાત એ નગરીનુ જાની છે અને રહેશે

નાગર ઈ પટેલ

રાણી મહામાયા^૧.

લેખક - પ્રાણલાલ કીર્તિપાગમ દેસાઈ, બી એ

(મારવાના રાજ જસવન્તસિંહની વિધવા રાણી મહામાયા મેલાડના રાણા

રાજસિંહના દમારમા)

રાણી — રાણાજી ! મારા આ બાળકને આપના જન્મ માં ગ્રામ આપરો ? વધુ દિવસ માટે નહિ તો પણ થોડા નિસને માટે તો આપરો ?

રાજસિંહ — મહામાયા ! તમારે પુત્ર તે મારે મા પારખ નથી એની રક્ષાને માટે આટલી બધી આજીવની તી જરૂર છે ? દુર્ગાસ, ઔરંગઝેબ શુ આ બાળકનો પણ પ્રાણ લેવાની ઇચ્છા રાખે છે ?

દુર્ગાદાસ — નહિ તો એને પકડનાનો બીજો ગો ઉદ્દેશ ટોઈ શકે મહારાણાજી ?

રાણી — રાણાજી ! એક પુત્ર અને એક પુત્રી માત્ર એની જ સપત્તિ બઈ દુઃખીથી નાની નીકળી હતી ગ્રામમાં નીકળી મરી ગઈ, હવે મારી સપત્તિમાં માત્ર દુધ પીણુ આ નાનું બાળક છે આ પુત્ર મારું સંસ્કાર છે તેની રક્ષા કરોને પ્રભુ આપનું ભલું કરો

રાજસિંહ — મહામાયા ! પુત્રની મિનકુત ચિંતા કરો નહિ મારો પોતાનો પ્રાણ આપીને પણ હું એની રક્ષા કરીશ

રાણી — મહારાણાનો જવાબ આપો

રાજસિંહ — દુર્ગાસ, ઔરંગઝેબનો અત્યાચાર ધીમે ધીમે સ્થિતિ બદલે જન છે, એણે દિલ્હીમાં પગ ફરી પાછો, જરૂરના વેરો નાખ્યો છે મારવાડપતિ જસવન્તસિંહના કુટુંબ પર આવેલ દાણ અન્યાય ઔરંગઝેબ પર પણ લખી કદાચ એને સારું રસ્તે ચળાવી લકાવ એમ છે ?

રાણી — પણ લખીને ? આજીવ કરીને ? પુટણીને પડીને ? એની પાસે ભિખ માગીને ? નહિ મહારાણા આમ હીના પડીને નહિ ? હવે તો એ રાજ્યને જડમૂળથી ઉખાડી નાખ્યા વિના મારા કાળજીને કડક નહિ પણ

રાજસિંહ — નહિ મહામાયા ! લોકોની નદીઓ વહેવાના વિના એ કામ નહિ બની શકે ? જે રાજ્ય સ્વપાઈ ગયું છે તેને જડમૂળથી ઉખેડી નાખવાની ઇચ્છા રાખી, એ અન્યાય છે એમાં હજારો આત્માઓની નકાબી હત્યા થશે, અને દેશમાં વસતી પ્રજાને ઘણું કષ્ટ ભોગવવું પડશે

^૧ જ ગાંધીના સુપ્રસિદ્ધ નાટકકર દ્વિતી દ્રશ્યના “ દુર્ગાદાસ ” નામના નાટ્યના પદિત રૂપનારા ચલના હિન્દી અનુવાદરથી

ગણી—આપણા દેશમાં અન્ય જનના ગજ્યની ગ્યા કેવી ? એ સુદામિયોનો ધર્મ છે ?

ગજમિહુ—દામિયોનો ધર્મ કેવળ મારામારી અને કાપાકાપી કરવાનો નથી ! મરનાની અને માગનાની વિદ્યા એ કઈ હયા રજ્જની વિદ્યા નથી કાઈ અતાયની કે આપણી પોતાની ગ્યા કરવાના હિદેશ વિના બીજા કોઈ હિદેશથી મારામારી ને કાપાકાપી કરવી એ દત્ત્યા છે (કામિમ તરફ જોઈને) એ કાણ છે ?

દુર્ગાદાસ—એ કાસિમઅલી છે મારો જુનો મિત્ર છે એણે પોતાના પ્રાણની પણ પરના ન કરતા અમારા ગજકુરની રક્ષા મરી છે !

કાસિમ—મહારાણા સાહેબ ! એ લોકોનો જુનો નીમકદનાશ નોકર છુ સર ? (દુર્ગાદાસે) એક નખત મને મહાન્ આક્રમણથી બચાવ્યો છે તે નિસથી હુ એમનો સુનામ યાદ લેવા છુ

ગજમિહુ—દુર્ગાદાસ ! કાસિમ પણ મુસલમાન છે ?

કાસિમ—મહારાણા ! મારી જાનનું બૂકુ ના બોનગો અમારી જાત ખરાબ નથી. અમે બહુ યર્થ શક્તિએ છીએ પરંતુ નિમ-હરામ યર્થ શક્તિએ એમ નથી

ગજમિહુ—નહિ કાસિમ ! હું તમારી જાનની નિંદા નથી કરતો માન્યાહની સાથે તમારી જુનના કરે છુ બાદશાહ આ નાના બાગમનો જાન લેનાનું પસંદ કરે છે, અને તમે—

કાસિમ—કેવો સાદો અને સુદર માણક છે ! એને જોતા જ એના પર પ્રેમ યર્થ આવે છે ! મોડમાં લઈને રમાનાનું મન થાય છે !

ગજમિહુ—ઐરામજેબ ! તુ મિલ્લીના સિરાસન પર મેઘી એક નિર્દોષ બાનમનો જાન લેના તનપાપક યાદ રહે છે તારી જ જાતનો આ કાસિમ પોતાનો પ્રાણ આપીને પણ એને બચાવવા માટે તૈયાર છે, પ્રભુની દૃષ્ટિએ કાણ મોકુ છે ? ઐરામજેબ ! તુ, કે આ કાસિમ ?

રાણી—રાણાજી ! આ અત્યાચારનો બનો લઈશ ત્યારે જ જીવે એનો જાતો લેનાને ખાતર જ તે દિવસે હુ બીજી સ્ત્રીઓ સાથે જાગી મરી નથી. એટલા માટે જ હું અત્યાર સુધી જીવતી રહી છુ તમે આ બાગમનું રક્ષણ કરવો

ગજમિહુ—હુ કવી ચૂક્યો છુ કે બાગમની તમે બીનકેન ચિતા કરશો નહિ. મહામાયા ! તમારા પોતાના બાગમ સાથે તમે નિરતિ અહીંઆ રહો

ગણી—નહિ રાણાજી ! હુ અહીંઆ નથી રહેવાની હવે આ માઈ ઘર નથી તુ મારા અગેનામી સ્વામીના ગજ્યમા પાઠી જઈશ સપત્તિ કે વિપત્તિમા, સુખ કે

હુ ખમા, શાન્તિ કે અતાન્તિમા, જીવતા કે મરતી વખતે સ્વાર્થીનુ ધર એ જ
સીંધુ ધર છે બાપનું ધર નહિ હુ તો મારના પાત્રી જવાની।

ગજમિ હુ--પરન્તુ એન! હવે તમારાથી ત્યા નિશ્ચિત મને નહિ ગ્હી રાકાય

રાણી--નિશ્ચિતે? હુ સુ મારે પોતાને મારે નિશ્ચિત જગ્યા જોળનાને આની છુ? નહિ।

રાણીજી! હુ તે નથી જોળતી હુ તો હવે આપત્તિને જોળુ છુ આપત્તિ ની
મેડમા હુ પડી છુ, ધરતીકે પમા મારો જન્મ થયો છે, તોફાનમા માર્
ધર છે પ્રત્યના રાજામા મારી પધારી છે વિપત્તિ! વિપત્તિને તો મેં મારી
સખી બનાવી છે મારે માથે હવે બીજી કંઈ વિપત્તિ પડવાની બાબત ગ્હી છે?
પતિ માર્યો ગયા, પુત્ર માર્યો ગયો, માર્ સવન્ન નુટાર્ધ ગયુ હવે બીજી કંઈ
વિપત્તિ બાકી ગ્હી છે? રાણીજી! મારે માથે હવે તો માત્ર એક જ વિપત્તિ પડી
શકે એમ છે, આ બાગકની હત્યા! રાણીજી! એની રક્ષા તમે કરજો, મારે
બીજી કરતી કંઈ નથી હુ મારવાડ જઈસ ત્યા જઈ આગ પ્રગટાવીશ એની
તો આગ પ્રગટાવીશ કે એમા ઔરગજોન તો છુ, પણ આખુ મોગલ
સામ્રાજ્ય બગી ભરમ થઈ જશે!!!

શુભ પ્રસંગ

નસીબદારોને જ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના પ્રમોગમાં
મોજાખની સર્વે ચીજો માથે એકાદુ મનહુ અને
હકાર પન્દ્રુમ અગત્યની જગ્યા રોકે છે. તો પણ
મુખ્યત્વે કૃત્રિને હિન્દુસ્તાનની મોહિનીરૂપ તમારૂ
માનીતુ પરદ્રુમ

ઈનામ

રૂ. ૧૦૦.

ઓટો મોહિનીની
ખુશખો ચાર દીવમ
ટક્તી નથી એમ મા
ખીત કરી આપનારને
ઉપતુ ઈનામ આપ
વામાં આવશે

ઓટો મોહિની.

ધણા ખરા કુટુંબોમાં
નજી પડે છે

ઓટો મોહિનીના માત્ર આ જ દીવા કમાલમાં નાખનાવી
તમોને અને તમારી આસપાસનાઓને ચાર દીવમ મુધી મનોહર ખુશખો
આપે છે તેવીજ તે તમારૂ અને તમારા મિત્ર મહજતુ માનીતુ છે.

ફિમત રૂ. ૨, આના ૧૨ તથા આના આઠ

રોળીનીયા હેર ઓઈલ.

જો તમે ખજાને હેર ઓઈલ નાપગતા અચક્ષતા હો તો રોળીનીયા
હેર ઓઈલનો નમુનો મફત મગાની તપાસી જુઓ અને પછી
તમે જ તેના વખાણુ કરશો.

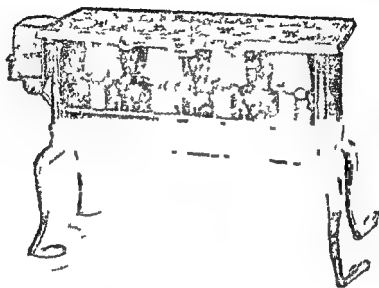
(અડધા આનાની મીઠા બીડાથી ૧ મુનો મફત)

ફીમત બાઈલી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦

મોહિની એજન્સી,

જુમ્મા મસીદ—મુંબાઈ

બોસ સ્ટોવ.

ધામસેટવી બળે, પાન વાસ નહીં, મેસ નહીં, અસાજ નહીં, કઠાળો નહીં, પચ્ચ કરેનો ન પડે, 'મામતી' નહીં અને એક બાળક પણ ચલાવી શકે. એક-બે-ત્રણ-ચાર-ને પાચ બરનરના આવે છે. એ ચુલો જરૂર જોઈ જગો. આજે હજારો કુટુંબો તે ચુલો વાપરી વાહવા ગાય છે, અને ઘનુ મુખ વંચારી ગયા છે. તમે પણ તે જ ચુલો વાપરી તમારા મુખ, સગનક, શ્રૂસક અને શાંતિ વચારો.

એલ. રાય સંપત,

ન્યૂ કિવન્સ રોડ-મુંબાઈ

તા. ૬.

અમારે ત્યાં સાડીની સુદર પીનો, તથા ઉચા પલ્લો
વગેરે મળે છે.

હિન્દુ અને પાન્સી ભાઈઓનાં તહેવારો માટે ખાત્ર નરો માય *
આવી પહોંચ્યા છે.

મન પસંદ, દિલિને બેઘડી ગલી ગલી ફરે, પાતાની જાતને પણ ધન્ય-
વાદ આપના અને શાખામ કહેનડાનના મન થઈ આવે અનુ કરવું હોય
જો કરવું કરી મોઘનાગીના મમયમા સાગે માય વાપરી તમારી
ખરી મહેનતના પેમા બચાવના હોય તો સુખાની જાણીતી

તાજભાઈની કંપની

શોધો બહુ જ ઉચી જાતના, અપ-દુ-ડેર અને ટાઈ મુન્દર ખૂટ તથા
શુઝ તમને ત્યા જ મળને બધે દુગો અને જોગો પણ

તાજભાઈનાં ખૂટ શુઝ

જેતા તમે ત્યા જ આઈડે આપગો, સાહેબ !

ઠાકુડ મારકીટના બરાબર સામે

ભારીઆ મેન્ગાન્સમા

પેલી ગોળ ગોકેસવાળી ભવ્ય દુકાન તે-

તાજભાઈ એન્ડ કંપની છે.

—સુખાઈ—

કરી નિઘાર્થીઓને ખુશ રાખતો ઇત્રિજ આનંદુ ન હોતુ છતાં બેઘડી ખોટુ ઇત્રિજ બોલતો
 કૉનેજ શરૂ થઈ તે પહેલાં તે હાથમૂલમાં દતો ને લાવી આવેલો એટલે લયલલા મહારાજન
 હાથનું લૂંટ પાણી પી ગયેના, હાઈકોર્ટના જડબે, મામનતવારો, માનતરો, ડાકુની ડલેક્ટરો, મીલ
 માનેકા, રોડીયા ને સામાન્ય વ્યાપારીઓ આ મહારાજને પરિચિત હતા. મળેના-દિવાળીએ મહારાજ
 ફરના નિકળતા ને પાચપચીસ રૂપીયા સહેજ બેગા થતા વગનમાં નિમત્રણ આપતુ બૂવી જતા
 પણ મહારાજને કાને વાત પહોચતી અને મહારાજ આહેજ જરી ધરના માણસ હોય એમ કામે
 લાગતા-હુકમ કરતા ચાર દિનસતુ જમણુ ડાલતા અને દક્ષિણા લેતા નવા નિઘાર્થીઓ આગળ
 આગના વખનના નિઘાર્થીઓના તોફાન, મગહ અને ઉત્તરદિતી વાતો કરી અને તેટલું
 નિયોવતા મહારાજમાં એક ગુણ હતો-મહારાજની ચોરડી એટલે ખાસ કરી ઉન્દાળામાં
 નન્દનનની નજ મહારાજના ગોળા સ્વચ્છ અને એમાં પાણી મરડો ને ઠકુગાર ગહેતુ પવાળી
 જૂદી જૂદી સાતિનાર હતા પણ વિઘાર્થીઓ ઉતાવળમાં જે આવે તે ઉપાડી લેતા મહારાજને
 નાતિભેલો બાંધ હતો અને ન હતો. કૉનેજના નિયમમાં એકતાનુ સુન હતુ, જતા વમમાં આડે ન
 આનનાનો સિદ્ધાન્ત હતો નવા જમાનાના વિઘાર્થીઓ જાણી બેઠેને ગમે તે ખાવામાં પાણી
 પીતા-ખૂટ પટેરી પીતા અને કોઈ જૂના મતનો હોય તેને હેરાન કરતા મહારાજ પોતે જિવ-
 વિધા બન્ને ધર્મ પાગતા ધર આગળ દુગળીના ભજ્યા ઉડાવતા પણ વિઘાર્થીઓને ગમત થાય
 છે તો તેમાં તેમને ખુશ રાખવાથી જાલ છે માની કોઈ દુગળીનું નામ દે તો ખોટા ચીડતા
 અને ધાધન કરતા જુના નિઘાર્થીઓ સમજતા ને નવા નિઘાર્થીઓ મહારાજને સાચુ સમજ
 ચીડવતા કોઈ જૂના મતનો ધર્મિષ્ઠ વિઘાર્થી વર્ગ ચાનતો હોય ત્યારે જ બિચારો એવો પાણી પીના
 આનનો-ખુટ ઢાંઢી મહારાજની જાપરીમાં ઓટના ઉપર બેસતો અને હાથ પગ ધોઈ કાગળો
 કરી પાણી પીતો, પણ એકા બે તોફાની છોકરાને આ વાતની ખબર પડતા જ પાળળ દોડતા
 અને પેના બીચારાના મ્હોમાં પાણી ને દાઢમાં ખાતો હોય ત્યાં જુટ સાથે જ અડકી-કા
 મીસ્તર / દાખનામાં સમજ પડી કે ? કહી હેગન કરતા પેનાને પાણી દોળી નાખતુ પડતુ,
 કાગળો કચો પડતો અને ફરીને પરિન થસાની ફરજ પડતી મહારાજ આ વખતે ચીડાતા ને હેરાન
 કરનારને ધમકાવતા બાતુઓના કમમાં પાણીની વ્યવસ્થા હતી ને પાણી મહારાજ જ ભરતો હતો,
 છતાં દિવસમાં બેચારવાગ ખબર કાની આવેતો તેમ ઝોંઝેસરોની રમમાં આહુપાણીની વ્યવસ્થા
 પણ એક મહારાજની જ હતી મહારાજનો નિત્ય નિયમ એ હતો કે સવારે પાણી ભરના આવે
 એ વખત અને સાગના કૉનેજનો વખત પૂરો થાય એ વખત પ્રીન્સીપાલ આવે અને સનામ કરના
 જતુ અને મહેરબાનીની લાન્યે કૉલેજના નિઘાર્થી મારફત મળેના ખબર પહોચાડના મહારાજ
 આમ ગરીબમાં ખપી તનગર થયો હતો અને નેશનલ કૉનેજ જેની કૉનેજમાં ખાસ ખટપટ ન
 ફાટી જતા પોતે પ્રીન્સીપાલનો માનીતો ચર્ચ પડ્યો હતો

મહારાજના કાન ઉપર વાત આવી હતી નિઘાર્થીઓ સનારના રેસીડેન્સીમાં મળ્યા
 હતા કોડ તો મળ્યા હતા પાણીની કમમાં પણ ધૂની ધનાઈ વાત ચર્ચા હતી અને સાગના

કપાક મળનાના છે, એ વાત મહાગજ માગ્યન આગના પ્રીતીપાન પાસે ગઈ અને પ્રીતીપાન
જાગૃત થયા સૌન્દર્યમદ-ધનમદ-વિદ્યામ- અને મત્તામ- મનુષ્યને આગળ બનાવે છે નેશનન
કૌલેશ્વરના વિદ્યાર્થીઓના પોને લોકપ્રિય હતા એમના સિદ્ધિ માટે બીજી કૌલેશ્વરના વિદ્યાર્થીઓ
પોનાની કૌલેશ્વર છોડી નેશનલ કૌલેશ્વરમાં દાખલ થતા હતા વિદ્યાર્થીઓના બાળક અને નીનિશ્ચયન
ઉપર એ પુરતું લક્ષ આપતા અને કોઈ પણ વિદ્યાર્થી આધિયાધિ ઉપાધિમા છે એમ ખ્યા
પરતા પોતે જાતે ત્યા જતા અને એને દુ ખચકન કરતા આમ છતા હમણા હમણા પ્રીતીપાન
સાહેબમાં નવો પવન આરના નાચો હતો બીજી કૌલેશ્વરના પ્રીતીપાનો અને કેળવણીના દિમા-
યનીઓની નવી કનમ ચપાઈ હતી તેમા આ પ્રીતીપાન નકુ રસ લેતા હતા ગામ હોય ત્યા
દેનાડો હોય જ, એ ન્યારે હિંદુસ્તાન જેવા વિશાલ દેશમા પ્રીતીપાન અને વિદ્યાર્થી વચ્ચેના
અલ્પગતવના વૃત્તાતો પત્રમા આનના ને બન્ને પક્ષના કાક વાક જાહેરમા આવતા આના
પગિલામે કનમમા અને જાહેર સરચા અને કેળવણીના મામિકામા ' વ્યક્તિત્વ ખીનવતુ
કે અધ્યક્ષ ' 'વડિન પ્રત્યે બાળા વાક્ય પ્રમાણ'નું સૂત્ર ગખતુ કે પોતાના નાન-રિચાર
શક્તિનો ઉપયોગ કરવો, એ ઉપર ચર્ચા આનની જનસમાજનો રચના જ એવો છે કે મત્તા
મૂંઝી ગમતી નથી. ધણુ નાં સત્તા અને હુકમ થતા યા પછી-જેને આપણે ગમાધ્યા હોય,
જેને આપણે બાનગની સ્થિતિમા દેખ્યા હોય, જે આપણી પાસે સમજતા નથી કરી સમજવા
આન્યા હોય તેઓ મોટા થાય, કૌલેશ્વરમા બાલતા થાય, કીમી મેળવે ત્યારે જાહેર સભામા, અને
પત્રોમા આપણા જેવા હોય તેમ નિહતાથી ઉભા રહે, આપણા ચિચારો અને કાંઈ ઉપર ઠીક કરે,
મામા થાય અને હવે તમે ન સમજે-જમાનો આગળ વધે છે એનું કહે તે વખતે તે નથી ખમાતુ
કરિ નાનાનાના શબ્દોમા પુત્ર એટલે પ્રમતિ ખરી-પુત્રાદિષ્ટત વરાજવત્ત એ શામનાક્ય ખરૂં,
પરતુ તે બાપલુમા-ખીજને માટે, અને નહી આપણે માટે આવે અતુલન કૌલેશ્વરમા, રાજ
કીય મધ્યાઓના નેતાઓને, અને-જુના અને નરા સમારભધાગેને થયે જાપ છે તે ધનનો
નેશનન કૌલેશ્વરના પ્રીતીપાનની પણ આજ યિતિ હતી સમગ્ર દિશા નવો પવન-વ્યક્તિ
તનો પ્રિકાસ વધતો હતો એને અગે યુવાનમળ અને વૃદ્ધસત્તા વચ્ચે તુમળ યુદ્ધ જામતુ
હતું અને એક બાજુ દમારવાનો ઉપાર લેવાના ત્યારે બીજી બાલુથી ના માટે ? કરી
માયુ ઉચ્ચ કરવાના આવેગમય પ્રયત્નો થતા આટલા વર્ષ સુધી પ્રગતિ કરી પડી-સયુકત
કુટુમ્બની અસ્થા સિન્ધુ ક્યાં પડી-જાતિ એ એકી છે, એ ચિચાર વિદ્યાર્થીઓના મગજમાં
હસાન્યા પડી-વૃદ્ધો વ્તેમી છે-જુના મનના *orthodox old folk* છે એમ યુવાન માન-
કોમા હસાની માનવૃત્તિનો ભગ કરાન્યા પડી પાછો આ નવા વડીનો બાહ્યગુહ્યમાવિચારિણીયા-
અધ માન્યતા ન્યા સુધી વડિ છે ત્યા સુધી સ્વનત્ર ચિચાર કરાનો યુવાનોને હક જ નથી
એ ઉપદેશ આપવા શરૂ થતા ત્યા અને બન્ને વચ વચ્ચે અમતોન શરૂ થયો પ્રીતીપાન અને
કેળવણીના દિમાયનીની કનમમા નક્કી થયું કે વિદ્યાર્થીઓ ઉપર જરાક જાપનેત ગખવો
અને વ્યક્તિત્વનો મોટો ઉપયોગ થતો અગ્રકાવલો અને આમા કાષ્ટિક અત્ય પાલ દુગુ, પગુ

પોતાને આવા ધાધળા લાભ લેવા ગમતો નહીં એ માનતો કે દેશ પ્રત્યેનો નિરસ્પાર એ સનાતન ધર્મનો ખોટો અર્થ ને અથોગ્ય પરિણામ હતું. રેલવેમાં યુરોપીઅન અને યુરેલીઅન માટેની ડગ્ગામાં મેસના આપણને અડગ છે ત્યાં આપણી માનનૃત્તિની તી ગ્રિયતિ થાય છે શાસ્ત્રમાં પ્રભુના દરનારમાં ટેકાલાલ સરખા છે તેમાં જેનો મસ્તવતીમાતાએ તિરસ્કાર કર્યો નથી તેનો આપણે શા માટે તિરસ્કાર કરવો? વ્યાખ્યાનોમાં ટાળજી રહેના માટે પ્રીન્સીપાલને હેતુ યોગ્ય હતો, પણ અને આ માન્ય આ પગના લીંટા તે જગત નું સખત હતા પ્રીન્સીપાલ પ્રત્યે બધાને એના માન ને લાભ હતા કે સર્વમાં નાતે વાતે સમજાવ્યા હતા કે લાલાનાલ શ્યા હતા તો એમની ઈન્દ્ર પ્રમાણે બધાત, પણ આ પગનાથી વિદ્યાર્થી એમ સમજ્યા કે અમારું અકિતવ દાની દે છે, અમારું ભૂત ઇનન શરૂ થઈ નથી તો પછી અમારા ઉપર શા માટે અણુવિશ્વાસ આ નોંડીસની વાત બટાગ પત્રોમાં આવે તો નેગનન કોનેજના વિદ્યાર્થીઓ માટે લોખંડી વો અલિપ્રાય બાધે? આમ અને પલના મતથી-એ મે પલને સાથે મેસાડી સમજાવનારને અભાવે વિદ્યાર્થીઓમાં ગરમી વ્યાપી ગઈ અને હિન્દુનાન જેવા તોફાનીઓ તો એ જ જોઈતું હતું પાણીનાગો મહારાજ મૂળ વાતનું સ્વસ્થ બાણતો નહોતો ને તેણે સાજના સાહેબે ને "તમે કોલેજમાં દેડો દાખલ કર્યો છે ને છોકરાઓને સભામાં જરાની બંધી નહીં કરી છે માટે બધા હડતાળ પાડનારા છે એમ જ કહ્યું પ્રીન્સીપાલ ગુસ્સે થયો-બીજા પ્રોફેસરને હાઈ બાઈ હતી પણ જ્યાં સુધી આપણને પૂછ્યું નથી ત્યાં સુધી આપણે શા માટે પીડા વટોરતી જહીં ચી પેર પધાર્યાં આ પ્રમથનાથ ધૂની હતો એને હાઈ જ ખમર ન હોતી અને આમ કોલેજનું વાતાવરણ તોફાની થયું નેટાળીયો-નાનાના આવતું હતું અને એમાં કોણ મોગ થઈ પડે છે એ જ જોવાતું છે

--અપરંજી

સામ્રાજ્ય વ્યાપાર અને હિન્દુનું બજાર.

[એક પુસ્તક-પરિચય]

લેખક-ડૉ. જાણીય નામ જોન ડૉનલ્ડ મેક ગ્રિપાટી.

અત્યંત આનંદની વાત છે કે આપણા દેશમાં જ્યારે હોમરન-હિન્દુતાનને માટે સંગ્રહ-માટે વેગની દિલ્લિયાન મજમત ગીતે પગભર બની છે, ત્યારે મુમાઈના પ્રમિદ્ધ હાર્મસ ઓફ ઇન્ડિયાએ, *Imperial Trade and the Indian Market*-સાનાન્ય વ્યાપાર અને હિન્દુ મજાર એ વિષય ઉપર અત્યંત ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર એ ખાસ અક મહિતા ૨૦ મી જૂનને દિવસે પ્રગટ થઈ છે આ ગ્રંથ વિગત ઉપયોગી અને અથ નાગો મહારનનો લેખસમૂહ વર્તમાન યુગમાં આપણા દેશને રોડ રોડ પ્રસ્તુત લેખ સમૂહની શરૂઆતમાં એક કે જો વરુસમાં આનું છે તે ઉપરથી અષ્ટ થાય છે કે જે લેખસમૂહ વિગત માર્ગ-ત્રિગીન બતાવતો માન મજારમાં કેમ અને

અન્યાર અન્દિમ ૨ ૧-૦-૦ એન એમ પ્રિપાઈ એન-પતી, મુમાઈ

ફેરી ગીતે વધારા પૂરથી વેચાય, અને તે માટેનું વધારાના નધારે લાયક બજાર હિન્દુસ્તાન છે, માટે હિન્દુસ્તાનના બજારમાં એ બ્રિટીશ માન વધારે પગબર રૂગવનો એમાં પ્રગટ સંદેશો છે “યુદ્ધની પગી વ્યારે બ્રિટીશ બજાર બંધ થવારે ત્યારે અમારી નહિ જોવામાં આવી હોય તેની અમાવાગલુ માગણી બ્રિટીશ માન માટે હિન્દુસ્તાનમાં થયે, અને તેમાંથી ખાસ કરીને મશીનરી-અથવા વિગેરે માટે તે ખાસ માગણી થયે, અને તે વખતે હિન્દુસ્તાન માગી કિંમત પખા-મહો માગી કિંમત પણ વ્યાપી ગયે,” એ સંદેશો છે આ વાક્ય બેટલુ સ્વાર્થા છે તેટલું જ જ્ઞાનભિમાન વૃત્તિથી અંતિ છે હિન્દુસ્તાન ગરીબ છે પરંતુ બ્રિટીશ માનની ખપત જ્યાં આવત હશે, શુદ્ધિ હશે અને આનંદારિત હોયલું હશે, તો બ્રિટીશ માન હિન્દુસ્તાનમાં નધારે પ્રમાણમાં ખપશે, ખરી માન છે કે પાશ્વના કેટલાં વર્ષથી આપાર અને ઉદ્યોગ મન-મનમાં હિન્દુસ્તાનના પોકનાયકો વધારે મળી-પડે વિચાર કરે છે, જ્યાં પણ પડેની માન ઉપર તેણે હજી મુદ્દા નાં મુદ્દા આપાર રાખવો પડે એવો આ મત્તદમાં સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ છે

‘હિન્દુસ્તાનના મન ના અનુભવ’માં એક ઉપયોગી લેખમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે પ્રમાણે હિન્દુસ્તાનમાં ૩૧૫૦૦૦,૦૦૦ આદમી છે, અને આની મોટી વસ્તીમાં દેશમાં-આની બહાળી અખ્યાતમાં આદમીમાં મહેજ આનંદ હોય તે બ્રિટીશ માનનું બજાર નધાર વેગવતું બની પગબર થાય એ નિશ્ચય છે

છે ૧૧ આપણા દેશમાં આટલો દેનપ્રેમી સ્વાર્થા વિચારસચ્ચાન આપે કે જેણે આમાં આંદોલન વિચારના રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી નિરૂપણ કર્યા હોય કે દેશમાં હજારોની સખ્યામાં વ્યાપારવત્તામાં અદોલનિ નિમત્ત રહેના આપારીઓ છે, પણ હવેમણે દેશના જ હિતમાં આપાર આપે તો એના વલણો બતાવ્યા છે? મીન જેના મહોળા ઉદ્યોગમાં મશીનરી વસ્તીની પહેલી જગ્યા છે, તે વસ્તી પહેલી પ્રગત પૂરી પાડે છે, અને ત્યારે જ આપણા મીન માનેકાના કરોડોના વધારા માને છે એ વસ્તી આપણે કયા સુધી પદેશથી લાવીશું, એ વસ્તી અવધ્યા સુધી રોકીશું એનો વિચાર દેવના નાથકોએ-દેવના પ્રમજનોએ કરવો નથી ઘટતો શું? ઉંચી જાતના અને ટકાવ અને મુલ્ય ધના પણ સોવા લાવના વસ્તી-અને અન્ય વસ્તુઓ હિન્દુસ્તાન મળે છે, માટે તે પૂ. પાશ્વના બ્રિટીશ પ્રગતે બ્રિટીશ વ્યાપારીઓએ ભગીરથ મનનો જ્યાં લેઈ મે બ્રિટીશ વિચાર અન્ય પરેમી રાજ્યોનો ધોલોગિક પગ પસારે હિન્દુમાંથી હવે ધીમે ધીમે ઓછા કરવાની એ સત્તા આપે છે આપણા દેશના નાથકોએ આજ વિચાર વધારે મળી-પડે કરવો ધટે છે દેશમાં આઘાતિક નાગાઓ, મદાગાનાઓ અને લાખો અને કરોડોની ચાપરણોથી નવા વધારા ૨૩ કરોડ એ એ જ હવેમણે-નસત્ત હોવું લેઈએ

આપણા દેશમાંથી કઈ વસ્તુઓનો વ્યાપારમાં કેટલો નિકાલ થાય છે અને કઈ તરતુઓ ૧૨૫૧ પ્રમાણમાં લાવવામાં આવે તેની વિનિમય તપસીન આ ખાસ અગ્રમાં રલું કરી છે

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા તળવાના દરેક ઉપયોગમા ધી તેમ જ માખણની ગરજ સારે છે. બાણીતા કુટુંબોમા, હોટેલોમા તથા વીરીઓમા હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે.

એક ગતલ, સાડાત્રણ ગતલ, અને પાત્રીય ગતલના રૂબામાં બાણીતા વેપારીઓને ત્યાથી મળે છે.

હિદુસ્તાનમા એકલા બનાવનારા—

ઈન્ડિઅન કોટન ઑઇલ કં. લી
હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુબાઈ.

કારખાનુ : નવસારી.

શાખાઓ : સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ.

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscriber there is a saving of generally a week or sometimes a fortnight and by this comparison with the other systems

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs. a.		Rs. a.
Badminton Magazine	12 10	Pearson's Magazine and Times	
Boys Own Paper and News Number	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	7 4	Poyl Magazine	6 0
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	3 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
Delineator	7 4	Weldon's Builder of Children's	
Family Herald	6 12	Instructions	3 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 9
	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 9
	3 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
	6 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
	12 8	Weldon's Practical Needlework	12 12
	4 8	Wied World Magazine	7 0
Lady's Realm	7 14	Windsor Magazine	7 8
London Magazine	7 8	Woman at Home	5 12
Nation's Magazine	7 8	World's Work	12 0
New Magazine	5 10	Young Ladies' Journal	10 2
Novel	5 12		

100 rupee & English News Supply 14 day

Near Prarthana Samaj Hall Girgaum BOMBAY No 4

રોગીઓ માટે આગામી એક દિવસ.

માથાનો દુખાવો, વચક, વાધુ, જડાઈ જેવા સાધાઓ અધિશાન રિગેરે
રોગીઓ પીડિત નિરાશ થયેલા માટે

અમૃતાંજન.

(રજીસ્ટર્ડ)

એ- ગમગાળી દવાજ છે શુદ્ધ વનસ્પતીદ્રવ્યમાથી
મનારેનું હોવાથી સર્વ પ્રકારના દુખપર તે અત્યંત રીડ
અમર છે એ- રાખન અનુભવ હોય

કિંમત દરેક ડબીના બાહ્ય આના.

દવાજનો મલમ.

૧૨ પ્રકારની દરજ્જા અલગ અલગ પર આ મલમ તમા
રાખન લાગાવી જાણીતી સા થાય છે શુભ ન થાય તે પેસ

પાંગર મળે છે જે- રાખીને કિંમત નવાર મળે

તમજન

આ મટેલર દવાજનથી લાગ મે વધી રોટી વડેનું બંધ પડે છે જેના નિમિત્ત થાય છે
વાત મુર આર છે કિંમત પ્રત્યેક ડબીના જે બાહ્ય સર્વ દુખના રો પાતે મળે છે

અમૃતાંજન રૂપા, ૧૦૯, ક્રીપર રોડ, મુંબઈ.

ધરમાં વાપરવા લાયક ભરોસાદાર દવાઓ

ડીવ-ફોર્સ-૧૨-મિન નાની બાટલી ૩ ૦-૪-૦

મોગી બાટલી ૨ ૦-૧૦-૦ [ભાગ ૧૪૪]

ત્રેડ નીતના તાન ઉપર લાગુ પડે છે હાથને નમજી કયાં રંગર
તાન ઉપર છે

વિવર મોટુગન-પેગની વનસ્પતી દવાજના ધણી કામનું કીમત ૩ ૧ ૦ ૦

તથા ૩ ૦ ૧ ૦ ૦ તાનની શરૂઆતમાં લોટી મુધારામાં પણ
વાપરી લાયક છે

ગેનિ-લોટુગન-લા ન માટે શરૂઆત તાન અને મનને પ્રમગ કરે છે

કિમત ૨ ૦ ૦ તથા ૧ ૦ ૦ વાપરી લેઈ જાણીતી કરે

દુધ પાઉસ-૧૨૦૪ હિતમ જન આજવાણ નીમ્બાથી દાત સફેદ થાય છે

તેમ રોગી જતા ગ્લે છે ૨ ૦ ૪ ૦ તથા ૩ ૦ ૬ ૦ ડબીઓ તથા
લાયકી બદલી મે

જો નીરાય હિતમની જોળીઓ લાઈમ પોટર ડીન પોટર, મલમો વગેરે

મલમો રોગી રાજો મળે છે

આર્થોનિક કાર્મસી,

બીરગામ, મુંબઈ.

બાનુઓ અને ગૃહસ્થોને પુશાખબર.

અમારી દુકાને દરેક જાતના સિના, ડિજેપાલીમ કેન્ય વિગેરેમાં મધ્ય કિંદાયત બારે અને તમનતાઇ બરલી રીને મળી રહે છે. જુની જુની જાતની સાગ્યો, પોનકા કાત જેમીઝ દે સી વાયનો, મજીનો શીર્ષીઝ મેનરે વીકેરો મખમલપર જગીની તથા કસમની મિનારો, નીકનુ અને જીનુ તરેહનાર બરતકામ ગ્રાહકને ખામ મનપમદ પડે તેવી જાતનું તૈયાર છે.

એવ્યાર પચાસે ! અને જાનેજ ખાતરી કરો

બાનુઓ માટે સિલાઈખાતું

અમેએ ખાસ કરાડેડ છે, જેમા ખાસમી દિ દુ અને મન મમની બાનુઓ માટે ખ્યાકમ ખચ્યાઓના જુની જુની જાતના મધના સુર ચોશી મો પાનમ વિગેરે વામા છે. ની ફેલતની સિલાઈની ઢંચે વાયાસર તયાર કરી આપવામા આવે છે

નકારગામના ઑડરો રી પી યા મો. નસામા આવે છે

બી કલ્યાણની કંપની.

કેમી કાપડ તથા જરી માવના વેપારી

કે—દાઉ.ભાઈ જરીસામા મિલિંગ, ન કરપ, કાનકોરો રોડ, મુમલ

એલેખીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ.

ફેબોલીન

(કંવીનનાઈ નગર)

સમળા તાઢીઆ (મેલેગીઆ) તાલો ઉપર અકસીર ઇનાજ છે, આ રા કપીનાઇન નગરની હોનાથી તેની પાળગથી ખગળ અસર થતી નથી ડીમલ ૨૦૬૦

વેજટેબલ

લૅનિક સીરજ

દેલી વામ્પનીમાથી થરીરને કાનત આપનારી આ પાચન થકિન વધારે છે અને થરીરો કાનત આપે છે આ દનાની રીંગીઓ ખબુ મળી વક છે ડીમલ ૨૧૨૦

ગળવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીકવીઝ કમ્પાઉન્ડ

રીંગ અને બરોળ પગ લીમકાની મળો ધણી અમર કરે છે તેમાથી બાણેની ઉત્તમ દવા ડીમલ ૩૧૪૦

મળનાતુ ઠંકાપડ —

ધી એલમ્બીક કેમીકલ વર્કસ કં. લી

મિન્સેસ ઓટી સુબાઈન. ૨

તથા વડોદરા કેપ.

લીખા કલ્યાણજીની કંપની.

પાય અમરકારક ઓપધો

૧. તાનની અન્નીંગ ગોળીઓ.

લીખા કલ્યાણજીની કીન એન્ડ એન્ડ પીટર.

વિદ્વાન અને અનુભવી કાર્યરતી ગોળી તૈયાર કરવામાં આવેલી આ તાનની ગોળીઓથી ટોર્પિલો નાવનો તાવ એકજ વિસમા રૂકત વાદ્ય ગોળીઓ લીધાથી તેની જાથ છે ૬૦ ત્રણ ત્રણ હવાદે અદેક ગોળી પાણી અગર નુક માવે ગળની. કિ. ગીગી એકના ૩.૧.

૨. તાનનું અન્નીંગ મીશ્ચન.

આ મીશ્ચરથી ગળીઆ, આતરીઆ, મેરેગીઆ વિગેરે દરે જાતના એરી તાન ઉપર શમવાળું અસર થાય છે નીલવગના રૂકત નવાજ ભાગ તીરાથી એકજ કિવસમાં ગમે તેવો તાન નાજી થાય છે અગતિ ક મુગની જેનું કાર્પિલ નાગતુ થી તાન મધ્યા પછી પળુ બે વખત વધુ લીધાથી ફરી તાન બ્યારને નહિ કિ. ગીગી એકના ૩. ૦-૧૨-૦.

૩. ગાડીન એન્ડીક ૩. મેટીક ખામ.

આ મનમ રીગરે મોજવાથી મધીરાન પછરાત ધુમ્મરી, ધનુરાંત હાય પગનું રહી જવું કે શરીર ઉપર મોંનો ચી આરવો, પેટમાં હુ ખતુ કે એસ બીન ટોર્પિલો લગે, શ્રીઓના અનુભવ ને ગર્ભાવના લાગુ ગોળી તાનનું ની નમગાર, વિગેરે નર્ક ઉપર એ મ ખા રામ-વાણ અસરગરક મનમ જે અનુભવી વિદ્વાન કાર્યગતી ખાસ મ થી તાવ કરવામાં આ પો ઈ નિમત ગીગી એકના ૩. ૦-૮-૦.

૪. બકાવ એન્ડ એન્ડ.

૧૦ માટે મળુજ જાણીતો અસરનારક મનમ લાગા વખતથી દવાજ યાને કીડથી દેગત થતા અને કટાગી ગયેલા લટ્ટીઓને આ મનમ વાપરતા અમે ખાસ લનામલ કીએ છીએ માત્ર બે રણુ વખતજ લગા રાથી ૧૦ મગી જાય છે, અને નાગતુ નથી પળુ ૬ ક જાને ખુરમે આપે છે કિમત એ-આટલીના ૩. ૦-૬-૦.

૫. લુવાખની ચમત્કારીક ગોળીઓ.

ગમે તેવી કમ આત હિય રામે સુતી રખત થકા પાણી માથે ચાદ્ય ગોળી ગળી જરાની પેટ માફ આવે છે અને કમ આત દૂર થાય છે તેનાથી પાયનગમિન રધે છે અને શરીરો મજાજીન આવે છે મનમા વાનુનો મોજો, અપયા વિગેર પેટના દરેકે તથા મન ને તનની અગતિ, આતનો દુખલો વિગેરે ઉપર આ ગોળીઓ મળુજ કાર્યગતર- છે કિમત એ- ૮૫નીની ૩. ૦-૮-૦

ખતાવનાર અને વેચનાર—

લીખા કલ્યાણજીની કંપની,

કચેજ દના વેચનાર.

૧. ગણેશાદીને નોકે, મુગજ જેગની માગીટ પામે, મહાંકા, મુખાઈ.

અથ — ૨ સીતાગમ બીલીગસ માઈ માગિટ મળ્યા

બનારસી રેશમી માલ

જેવો કે

તરેહવાર મુદ્ર સામગ્રી બોળી ત્યાં પોતમ માટે સુર ખડો, ૨ ગર ૧૧ પીતા બરો, રૂમાન, ચાદર, ખેમ, અંગોરી મા મને મનુર આપો—હીરાય નકસી ૧૧ ઉમન મળી પીગીના ધાનુના વામણે રૂઢાણની માગણી ઠાકા ૭ માનના રૂઢાણો અને પુનનો સામાન ઉની—રૂઢાણની માનીયાના માગના નીવાય બનારના મળતો મળિણ માન ૧૧૪ કમીશનથી મોરદર મુજબ ૧૧ પી થી ચાલા મરીય ૧૧

લખો—અમારગલી અદ્યેષર પ્રધર્મની રૂપની બનારસ મીટી,

૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે ત્યાં ચીનાઇ, જોપાનીસ, ફ્રેન્ચ રેશમી કાપડ બનારમી રોવા, તાસ ઓગણીઓ તેમજ રેક જાનનુ જરીકામ, પેશ શીટ ૫૨૧ જાનનુ તથા કેનગી મુગનાઇ, ચોળી આદીનુ હસ્તકામ તથા તેને બગતો માન મળશે

નની નની તરફના ક્રોક, અને પોવડા તૈયાર મળશે તથા ઓગે આપરાધી બનાવી આપીશુ

પ્રમાણીકયણ અને એ જ ભાન એ અમાગ મુદ્રાલેખ છે।
એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે

શા વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

હા. ૯૫-૯૬ ભુલેશ્વરન, મુબાઈ.

પુરુષ જિત્રો આપના છતા મુન અગાઉના જોતુ જ ગખનામા આ-મુ છે પૂર્વ તથા ઉત્તર ભાગ, પ્રસ્તાવના, કેમ, આ સિતિ, ચિત્તાવન, મયિન પુન-વાળી માની પ્રતિ ૧૩ ૨) પોષ્ટેજ ભુદુ

ભાષાન્તરકર્તા—ગ. હનલાલ હનિલાલ પદ્યા, બી એ.

મેશર્સ એન.એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની પ્રિન્ટર્સ, મુબાઈ, નં. ૨.

આવે છે ! દર ગવિવાગ અમદાવાદયા મુખાઈ આવે છે !

સમહુણી (ગ્રામ) તથા મુસાગેગ.

પુરુષાતનામિ-અદભુત તત્કાલ.

રુગ્મીન ખારેસાની તુમમા ખામીલગી (Tum Joon) પાડુ એમના આમો પીચી (Purperal Fever) સ્ત્રીઓના સુવારો-અધનત્ત કનુવા ૫-યોલીસા (Dropsy) સોત હાર, પેર પથે (Cirrhosis of liver) કહેવતુ ૨૦ માન વમા હુખો (Urticaria) ઘેલસ (Pain Prinitis) પદેને આફો (Dropsy A cites) જગદગુ મવાનુ (Indigestion) અપલા મ-ભ ખામી એમના (Constipation) અપલાત ખર કોસ (Dyspopsia) મહાસી-મુખ ન લાલરી (Hysteria) દીગી-આ સીંકેર સરી પેના બહાર રોષો) જે નીસપતના કાન થોસ ડો ડોની નાશનાથી પેના માતરેના આપેરેના કોસ ના પાન સુતી રાદે નહીં-નેસા મો છે ન બેસી રીને સુસારથી મુખામના મમદાનાની હી મુસામના પામી હુઆના બહાર દો મગસે મો સમીકા મેગરી મુસસિલ થરા

વૈદ્ય હરિશંકર લાધાગમ દિવેદી

આસ મુખના રુગ્મીની સારસા માં ૨૨ સી વારે સસામા મુખ આવે છે, અને મોમસારના સામુરી મરે છે તમાગ ભરોનાપાત રૂગી અને પોટીથી વર ડોહરો પા રે બધી લાગે કા રી થા કના હો સોનરથી તનાસ હાથ હમ પકા રોય અને તનાની શીનનાના સરગ સામના ૫૨ તમને જવાવસા અમગ છે એવી ખાતી થી થુગી હસા તો પરી / અમારી પાને આ પીને સરગી ને નાવતે અને ધમા બહાર કે મો સુસારથી લોપેને મમોને જે મુગી થકને મોગ વનામે આના છે તે નાલમો ત્યારે તમા પાન દુભે અમાની લવા મશવવા લાગી મેમ મમેને ખાતી છે માસા સુ વા માટે મસિ લ્લાની પ્રથમ રી સીમા પાર શ્રીમત હુગા મસિ લ્લાની પ્રથમ રી ૧૫ શ્રીયુત હુગામિ રી મગરોસી મામી સાની પ્રથમ રી ૩૫ રીમ નીસાવાર અને કા મોને મધ મખી ૬ મય તરકથી આગનીના બદોમત કી આવે તે દવા મ ત અપવાસ આવે છે

હવે સગર બુત બવિધ વર્તમાન દલનાર પેરોપમી રૂમીની મો જે ૪૫ સમાજના બવા માટે ચલમીન હવા અને નવા મુખી થાવ તેના રેમુથી એમો ગોપાળ કરી તત મન અને ધમથી મધ પાલ ધમને બાવ ન ગારે તેરી મમુ થ પીરે માહુ ના આવારે મમદા કરેત ને અડત અપરો કાગ અનુનવમુ લગાય કરેત કે જેથી નપાનેથી ૧ સાગી

સીરે મે તે મરવાથી કલપત થારી મમતામત- ને મનુ સાની નીમગ બરેરી ૭૦ પીને કડરી કી નામે છે તેને માટે મમ તે મરવાથી મારેરી મ કિન-મગન પાક ગા રી કાનનાતુના સતેજ કમી નમેની અમેરીને ખાતીકર મગસુનાઈ આપી ની જરા મનને સવન કરે છે આના લાસ મખ્યામવ હાઉ મુસરમાન પામી બહોશ મુ ૧૫૫ શ્રીમી વારે લે કે ૭૦ સાતુએ અમાગી પાથી પાન પી સસાવ થા પદેરેથી મ પાવી લેતુ મમ શમ નહી મખના સરીમર હીમન લખી આપી મમે તે ખાનગી ખામતના મગ મરમ બગમર મમગ હુસ્થના કહેના મુજમ પત અરહાર ખાન પી રાખી

મમમત મન મધુસર

મોમમુ બના મેવનથી તમેને એરો બો સતોષ થા કે હલ્લરી અને વાલીથી તમે પોતેજ તમાગી પ્રગમા કરસ વાગો કા મુ કે વહરમખનાસ આપી સરી વરતુ મ્વવીન / બાને છે આમા મેસા અરોગી અમાસર કે ક ગા ના બમકર રો-મીકી પેસાબ ની પડે હ મારી કમ રોના મુસ દરોને નીરમન કી રાડીરના ન પીત નન અને નમે ઉત્તાલ બી ની ગા થયરી હદ પીત રસમર બનારી નરીત મુસાની બમે છે આમા નુમ્શાનપાર ભવી રે રમારા ૧ થક મારેરી ધાતુ બા વારે મી નીકર તેરી મધ રીતે નથી, પમુ બીમસેની મ્યુ કે ર કરુરી માર અબર શી લાગા કામમુમરી વારે માપાસ બામનખ ની મને મ ની માપના વનરપનિ નેના મનેક આર વોના સવનાતરોથી બરપુગ ચયીકાઈ તપતી નથી મનુનવસા ૫ રીવસની લ્લાના ક્લા ૩ / એક માલગી દાના ૩ રમુ મા તના મેવનથી આખી ૭ પી મુવરી નવ છે

મલથી ૪ જગમમા પરસ્પર કાયને ધાર છે એ અમાર મત છે - પત્રાવહાર મસિ દીગી બી ની

વૈદ્ય હરિશંકર લાધાગમ દિવેદી, એક દી એસ.

સમહુણી (ગ્રામો ગમ) મુસાગેગ અને ધાનુક્ષયના ખાસ વૈદ્ય

૫૫૬ બરેથ તળાવની સામે શ્રી ૪ એવના નાકા ઉપર } ૫૨૫ દેવાર નીમેના મીરનામે / કરો }
 ૬૨૨ સીવા નમ રોમવાદ સારિક નીરન અને તાળા ૪ થી } ૫૨૫ મહાવાહ, ટામીવાગની ધોલ }
 ૬૨૫ થી લાપ થરો ત્યારે જાવ અમ-વાદમા મેલાપ થશે

જનતાન.

જનતાન—ઉલટીને તરત જ બચ કું છે.

જનતાન—પાચનશક્તિ માટે અગતીય છે.

જનતાન—નહિ માટે એના જેવી એક પણ
ચીજ નથી.

આખો વખત ખા ખો કાનગાઓએ જનતાનનો તરત જ ઉપ
યોગ કર્યો.

દરિયાની મુશ્કેલી કરનારા ફેક માણસો ત-કુન્દતી માટે
જનતાન પામે ગયે છે.

જનતાન—ગાના ઓ બો બ-બ નાગઓ પના કાને માટે
જાનાનો જ ઉપયોગ કરે છે

જનતાનની નત ન એક મેગેજીઓ પાનના પાનથી પાનનો અવલ
રના આવે છે ને મોઝાથી ફરફ દર દરના માટે જનતાન વાપરનાની
ખામ લનામણ કરનામાં આવે છે

જનતાનનું એક પડીકું આજે જ ખરીદા.

ડીમ ૧૫ ગોળી દરની ની માથે રૂ ૫

૧૧૦-ગોળી મીનની ડીમ માથે ૦-૪-૦

૨૫-ગોળીનું પડીકું ૦-૧-૦

સોલ એજન્ટસ—જનતાન એજન્ટી,

(૭ આર ચૌનર)

જુમામગલક, મુબ.

નેડ આનકતાર વેપારીઓ જાના વેચે છે

તદન નવી આવૃત્તિ !

તૈયાર છે !

તૈયાર છે !

વ્રજસુગમી આરંભિત ઉપર છાપેલા સુન્દર અને આકર્ષક પુઠાનાળી

નવી આવૃત્તિ !

નવી આવૃત્તિ !

બહાર પડી ચુકી છે !

સ્વ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી કૃત

સરસ્વતીચન્દ્ર

ભાગ ૨

ગુણસુદરીનું કુટુમ્બજાળ

કિમત રૂપિયા ૨૫

(પોસ્ટેજ ભરવું)

એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

બુકબેન્ડ એન્ડ પ્રાંતીશર્મ

મુબાઈ નં ૨

હું ધાતે
અને આપણા આર્થાનર્તની મર્વે બહેનો
એક જ મીઠાઈ
પસંદ ફગીએ છીએ
અને તે

“ગોવિન્દજી” ની જ છે.

તમે ના ચાખી હોય તો આજે જ અગામે.

ગોવિન્દજી વસનજી,

ચીરાખતન-આરોડ, મુબાઈ

ટેલીફોન નં ૧૬૫૬

સમાલોચક

એપ્રિલ, ૧૯૧૩

Why I became a Home Ruler

For years I gave the best of what God has given me to loyal co-operation with those in whose hands Providence has placed our destinies but I feel bound to confess that of late the conviction has been growing upon me more & more that while co-operation with the officials is good self-dependence & self reliance are even better & that while good Government such as has been established in this country by our British fellow subjects is to be appreciated & supported yet Self Government for India within the Empire would be even immeasurably better & should therefore be sought after by every constitutional means at our disposal. It is in the fulness of this conviction that I stand before you to day as an avowed Home Ruler.

K B Sarfaraz Hussain Khan

પ્રકાશ
૩૫

૧૫
૧૦૦૦

તીજેરીઓ આગમાં નાંખી સરકારે કરેલી પરીક્ષા.

હિંદુસ્તાન અને બરમાની સેરીઅ બેંકોના ચોપડા ગખના માટે મંજૂરને થોડા વખત ઉપર ઉઠર તીજેરીઓ ખરીદવી હતી કરાવ એવો થયો કે જુના જુના ગ્રેગોની તીજેરીઓ આગમાં નાખી તપામવી અને જેની તીજેરીમાં ટાગળો ખવામત રહે તેની ખરીદવી

પોસ્ટ ખાતાના ડાયુટી ડીપાર્ટમેન્ટ, જનરલ, ઓર્ડીનર ડાયરેક્ટર જનરલ, સરકારી રસાયણી અને બાહ્ય આકાશ ખાતાના ઈન્જિનેરી હાજરીમાં આગની તપામ કલકતામાં કરવામાં આવી અને પરિણામમાં જણાય કે જ્યારે બીજી તીજેરીઓમાં કોયસો વડે ગયા હતા ત્યારે ફેગ ગોદગેજી, જ્યાં હતા આ ઉપરથી ઉઠે મળ્યો હતો.

નું—

સુખીદેવીના સૌભાગ્ય ચિન્હ જેવા

સુંદર
અલકારો

કદા

ગાથગો ૧

કયા

લેગો ૧

એ ખોટે પણો વિચાર નહીં કરવો પડે.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

ને ત્યાં મનપસંદ ફેલાના ચાતુ જમાનાવા મરના સર્નાતમ
મરીમરીના સર તરેદા તમીના તૈનાર હોય છે, અથવા
, ઓરડો આપવાથી નનારી આપવામા આવે છે.

બહાર ગામના ઓરડો ઉપર પુરત
ધ્યાન આપનામા આવે છે.

કાનાની ખીનકુર ધાત્તી નથી

મમાણીકપણું એ અમારો મુદાલેણ છે.

દેવીકાન ન અહીં

દેકાઠ મુતલ જેમ કાપા માળીક સામે, મુખાર્ ૨.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

બુના

ગોપાલદાસ ખરકીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

સુબાઈ.

મોઘા મશાલા અને સ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો મારવાની લલામણુ કન્નામા આવેછે.

બદામની મરશી

ખીન્તાની ખરશી

માનાના પેડા

માનાના ધુવગ

કોપગ પાક

ખામુદી

શીખ

ગગન વગેરે

લગી જાતનો

સુનરફેની

હાવા

વેનીના શુનામ

આરેજ વીગેરે

સુડા હવના

દરેડ જાતના

અપરફીના લાડુ

સુદીના લાડુ

જલેબી મેસુર

મુસ્તી મીઠાઈઓ- મગજ ધારી

ટેનીગ્રાફિક એમ, ' Burfee Shop '

પી. ટેન્ક, ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

પકાયલા, પુગણા અને પ્રવ્રમિય મશીન

પૉલીશની શરૂઆત કરનાર

અને આ રીતે એ કેમનેએ વસાની મપાટીપર લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણુ નથી જાણતું ?

પરુલા પાયોનીયર

હજી પણ કંઈ નથી કૃતિઓ,

નવા વાટ, નવા રાજુઆત અને નવા અનકારો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

દુકાને પધારી તમ્હી વર્ષ જોશો તો

જરૂર જ મોહશો !

પરિભાષે અમને અગત્યા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આત્રો કે માલે !

અખટુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨.

મનોરંજન છાપખાના, ગિરગામ, મુંબાઈ.

અ ગ્રેજી, મગઠી, ગુજરાતી, હિંદી અને સમ્મૃત
ગમે તેના ન્હાનાં અગર ગમે તેટલા મ્હોટાં

છાપવાનાં પ્રત્યેક કામ

બહુ જ સુન્દર, શુદ્ધ અને જલદીથી કરી

આપવામાં આવે છે.

બ્રાહ્મકો હમેશા યુગ યુગ બની

ફરી ફરી આવે છે.

ભાવ બહુજ સૌંદર ! કામ અતિ સ્વચ્છ !

ઉંચામાં ઉંચી જાતની છેલ્લામાં છેલ્લી

કામની મશીનથી !

ભરપૂર ટાઈપ ! મોહક ઑર્ડર.

આપના મર્મ કામ હમેશા મનોરંજનમાં જ

આપણે !

મનોરંજન છાપખાના, ગિરગામ, મુંબાઈ.

જુના અને બણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ પ્રધર્સ.

૨૦૬, રોજ મેમ્બા ડીડ, મુબાઈ.

તારતુ મિન્નામુ " Muffchain-Bombay " ટેરીશન ન ૬૭૪

૨૦ વરમની જુની દુકાન,
હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

હમારે ત્યાં કોમ્પ્યુટર બતના મોડી તથા નાની સાઇઝના હીરાઓ તથા
મેલી માલિક પાના વિ હે ઝવેરાત કુટક તથા જથામ વ મુસો
વાવની માલિક ફેગનલુ કોમ્પ્યુટર બતનુ ઝવેરાત તથા સોના ચાલીના દા ડી
નારો તથા તમજ બોરતલી બનારી બાપનામા માવરો
હમા માવની આપ ડી કરી ચાલીમું તેમ જ ઝવેરાતના દાઓનાલુ સીપર
મરી માપીમું

૬૦-૭૫-૭૨૭ કાવખાદેવી ડાડ, પોસ્ટ ઓફીમની મામે,

મુબાઈ.

ટેરીફીન

ન ૨૭૩૬

ટેરીફીન એડરેસ

Calmness,

Bombay.

સમાલોચક.

અનુદેશકરં વાક્યં સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

દ્વાધ્યાયામ્યસનં ચેવ વાદ્યત્વ તપ ઉચ્યતે ॥ મ મી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૨ અં.] ઑક્ટોબર, ઈ. સ. ૧૯૧૭. [અંક ૧૦ મે

તત્રી—રા. અખાલાવ બુલાખીગમ બની બી. એ.

રા. ચન્દ્રગક નર્મદાગક પડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—રા. રમણીયરામ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧. જય રનદેશ ! જય રનરાજ્ય ! સચિત્ત દાન્ય

રા. લલિત

૫૧૫

૨. આર ભાવનાઓ

બહેન મધુમતી

૫૧૬

૩. રશ મી સદીનો ગસ દાન્ય

મ. છોનાપુ

૫૨૦

૪. રાકા પહોળા ગાપા—ગાપીદ્વાર

રા. કૌશિકરામ વિવેકગમ મહેતા, બી એ

૫૨૧

૫. દુર્ગાદાસ

રા. પ્રાપુનાન કિંગ્માગમ હસાર્ધ, બી. એ

૫૨૬

૬. ગુજરાત નાજકીય પરિપદ્

મ. ચન્દ્રસકર નર્મદાગકર પડ્યા, બી એ, એનએન બી

૫૩૩

૭. રનરાજ્યનાદ દાન્ય

રા. ગુલાથ ત્રિભૂતનાસ અલબદ્

૫૩૮

૮. નહાનીગી વાદળી સચિત્ત દાન્ય

રા. મન્યાનિલ બી એ, એનએન બી.

૫૩૯

૯. હોમરલ સચિત્ત વાર્તા

મ. છોટાનાન ડાલાભાઈ જાગીરદાર

૫૪૦

૧૦. દુ અવિનાની હોમીટલો ૭ વિનો સાથે

બે. ઈન્દુલાલ સેનનાત દેવે એમ બી બી એસ

૫૪૭

૧૧. સૂનાગદો સ્ટેટ્સની ચોધખોળની સસ્થાઓ

મો. કાન્તિલાલ છગનાથ પડ્યા, એમ એ

૫૫૬

૧૨. વર્તમાન ચર્ચા

૧. નજરકેદનો અત અથના લોકમતનો વિજય.

૨. ગુજરાત સસાર મુધારા પરિપદ્.

રા. ચન્દ્રસકર નર્મદાગકર પડ્યા, બી એ એનએલ બી

૫૬૦

૧૩. કૉલેજઅન આનુ વાર્તા

રા. ભોગીન્દ્રગવ રતનલાલ દિવેદિઆ, બી એ

૫૬૨

૧૪. અન્ધાવલોકન ૧. નીવતેલી ૨. અસારદર્પણ ...

૫૬૮

વાર્ષિક લવાજમ રૂપીઆ ત્રણ, હિન્દુસ્તાન બહાર રૂપીઆ પાણચાર.

આ લવાજમ શર્યાનામા જ લેવામા આવે છે.

“ जय स्वदेश ! जय स्वराज्य ! ”

—रा. वनिन पृष्ठ ५१५

समाचारिक, ऑगोणर ई. स. १९१७]

[इंजीराम्भ.

પુસ્તક ૩૦ મું.]

આંકડાખંડ, ઈ. સ ૧૯૧૭.

[અંક ૧૦.

“ જય : સ્વદેશ ! જય : સ્વરાજ્ય ! ”

લેખક - ડા. લલિત.

(પ્રથમ મણિ ઉચ્ચાર કર્યાણુના ઓ પદની ધૂન)

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

જય પ્રભુ પ્રભુ સમાજ !

ગ્રીભાગના પરમાત્માના

સર્વદિનભર્યું સામાજ્ય

સ્વેચ્છાનુ સ્વસ્થ રાજ્ય

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

અનરે એક જ અવાજ

એક દેશ એક સાધ્ય

જન્મદેશ હાનનાજ !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

દેશનાજ, દેશકાજ,

દેશબંધુતાની લાજ

ત્રેરો પ્રભુ ! દેશ, આજ !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

તા ૨૦ ૮ ૧૭

ચાર ભાવનાઓ.

જેષ્ઠ-બહેન મધુમતી

આત્મ, નિહાર, ભય, અને નિદ્રા વગેરે બાબતોમાં પશુઓ અને મનુષ્યો સમાન છે. પશુ પશ્ચિમ કૃષ્ણા ૫ માહમાં રૂપા કરીને મનુષ્યોને નિયાગવદિન-નાનશક્તિ-સમગ્ર-શક્તિ વિગેરે આપેલી છે અને તેની સાથે તેમની ઉપર જે એક ફરજ મૂકેલી છે તે એક ફરજ મનુષ્યે તે મહાન પ્રભુના આ વિશ્વરૂપ મૂલમાં એક જીવનને પરંપરા મંડ કરી પોતાનું તથા અન્યનું જીવન નિઃસંકલ્પમાં આગળ રહે તેનું નાન ગણનું આનંદ વન રાખનાર, ઉન્નતિ-ક્રમમાં આગળ વધનાર તથા પોતાના ગિરે રહેલી ફરજ અ. કળાને ફરજ મનુષ્યે પ્રથમ પોતાનું ચારિત્ર ઉત્તમ બનાવી તેને ઉપયોગી બાનાઓથી ખીનવાની જગત છે ભાવનાનો અર્થ " હમેશા મનમાં અમુક પ્રકારનો ભાર લાગ્યા કરે એવો થાય છે "

આ ઉપરથી કોઈને એવો પણ પ્રશ્ન યરો કે જીવનના નિકામક્રમને ઉપયોગી તે ભાવનાઓ હોય કે કલ્પના? આપણે મોગી મોગી ભાવનાઓ ગણી નિચાર કર્યા કરીએ તેમાં શું વળે? કરી બતાવવું, તે નિચાર કર્યા કરના, વોર કરતા તો કરી બતાવવું એ રીતે ફરજ સાફ છે જે કે આ વાત કેટલેક અને વાસ્તવિક લાગે છે ખરી, તો પણ લગભગ દીર્ઘ દૃષ્ટિથી નિચાર કરતા, અને નિવેદકદૃષ્ટિથી જોતા આપણને એજાપાયા વિના નહિ રતી શકે જ, ચેતન્ય સર્વમાં ભાવનાઓ સદૃશ રૂપે મળેલી છે કલ્પના તો માત્ર એ ભાવનાઓના સ્વરૂપ સ્વરૂપો જ છે અને આ જગત ભાવનાઓથી જ ટપી ગયું છે

આપણે સામાન્ય જાણીતા એક વૃક્ષનું દૃષ્ટાંત લઈએ તે કેવું વીધુ તાજું, તથા સુંદર દેખાય છે? ફળ, કુલો તથા ઝાયા દ્વારા કેવું સર્વની મેદા જળવે છે? આ બધું શાથી? આપણને સર્વને સુનિર્મિત જ છે કે તેમાં રહેલા રસને લીધે જ જેમ વૃક્ષની ફળપુત્રાપી પ્રગતિ તેમાં રહેલા રસને લીધે થાય છે તેમ મનુષ્ય માનવી પ્રગતિ તેના અંતરમાં મળેલી ભાવનાઓ લઈ જાય છે આપણા સા જ આપણા સામ્રાજ્યોએ કર્તવ્યોનો મૂળ આધાર તથા બધામાંનું ખરું કારણ મન કહેવું છે સારી ભાવનાઓ રાખનાર મનુષ્ય સારા કર્મ અથવા કર્તવ્યો કરી શકે છે, અને સાગ કર્તવ્યો કરનાર જ આ લોક તથા પરલોક સુધારી શકે છે

હાલમાં આપણી ઉત્તમ ભાવનાઓ નાશ પામી છે, લગભગ નહિ જેની જ રહી છે અને તેથી જ આપણી અધોગતિ થઈ છે સસારવ્યવહાર અસ્તવ્યસ્ત મન્યો છે આપણી ખરી ધાર્મિક ભાવનાઓ કિનપ્ર થઈ ગઈ છે, અને સર્વ દીનગીરી ઉત્પન્ન કરે તેવો દેખાવ દૃષ્ટિએ પડે છે-લાનુબાનુઓમાંથી નિર્ભય રોહ નાશ પામ્યો છે, વડિનો પ્રત્યેની પૂલ્ય ભાવનાઓ જતી રહી છે, બાળકો પ્રત્યેની ફરજ બળવાની છોડી દેવામાં આવી છે અને દપતીમાં શુદ્ધ સાત્ત્વિક પ્રેમને બંને લૌકિક મોહ આવી ગયો છે તેમ જ સિંધો ગુરુ તરફ અને શિક્ષકો વિદ્યાર્થીઓ તરફ એવું જ વર્તન રાખતા ઘણી વખતે માનુષ પડે છે

આ સંસ્કૃત કાળ શુ ? શિખનો આટનો મહોળો પ્રયાગ લેતા જતા તેની લેધએ તેની અસર થતી નથી અને ખીજી બરી પ્રજાઓના ડરના આપણી પ્રજા કેમ પડાતુ ગદી છે ? નગી એક વખતે ઉત્તરના શિખરે પહોંચેનો રથ આ કારણથી દીન, ગરીબ અને નિર્મા વ થઈ ગયો છે ? આ સવનુ કાળુ દરેક મનુષ્યે નિચાના જેવું છે

આ મનુ કારણ મદને તો વ્યક્તિગત રોજ જ લાને છે તે દર કરવાને એક જ ઉપાય છે અને તે એ કે દરેક મનુષ્યે પત્રી તે બાગક હોયુ રાન હોવા જાણ હોવા નિષ્પ હોવા ગર હો, ગમે તે હો પણ દરેકે ઉચ્ચ લાવનાઓ રાખી ઉચ્ચ આજ દરિ સમીપ રાખી કર્તવ્યો બજાવવાની જગ છે અને ફરજ છે જો આ પ્રમાણે બે તો આપણો આ મમલિનો સરો સદુજમા દૂર થઈ જાય, દરેક મનુષ્યનુ જીવન તથા ચારિત્ર ઉત્તમ બને અને પુન આપણો દેશ જાગૃતનારી મેળવે. જો આપણે આ સવ મામતો ચિદ્વ ડગી હોય, જીવનને આપણે જો ઉત્તમ માગે દોગુ હોય, તથા જગતને ઉપયોગી થયુ હોય તો પ્રથમ આપણે આપણી લાવનાઓ ઉત્તમ અને આત્મ રૂપ બનાવવાની જરૂર છે

મનનો આધારિક જ ધર્મ છે કે તદ્દમા નિરિધ લાવ ઉત્પત્ત થાય જ અને નિચારો આવે જ પગનુ સર્વ નિચાગે જીવનને ઉપયોગી હોવા નથી માટે નકામા નિચાગે-ભાવો ત્યજી દઈ જીવનને જો અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તે લાવનાઓ ખીવનારી તે લાવનાઓમાની મુખ્ય ચાલ લાવનાઓ નીચે પ્રમાણે છે —

(૧) મૈત્રી, (૨) પ્રમોદ, (૩) હરિષ્ય અને (૪) માધ્યમ આ જ લાવનાઓને પણ ખરા ધર્મોમા પ્રાધાન્ય આપેનુ છે તેમાથી પ્રથમ આપણે મૈત્રી લઈશુ કારણ કે તેનાથી જ આ જગતનો સર્વ વ્યવહાર ચાલે છે, એમ કહીશુ તો ખોટું નથી

મૈત્રી એનો અર્થ બધું જ સાદચર લાવ એવો થાય છે અને આ લાવના નિકસાનના સારુ જો આપણે બધા એમ માનીએ અથવા સમજીએ કે આ સસાર રૂપી યાત્રામા ફળનાર સવ યાત્રાગુઓ છીએ એક જ મધના મનુષ્યો છીએ અને એ યાત્રાને ધામે પહોંચવાને માટે સાથે રહીને જ, પ મપગ મલ કરીને જ આપણે આગળ વધવાનુ છે તો આપણા દરેક કષ્ટનું રહેજમા નિસકરણુ થઈ જાય આપણામાથી કોઈ ધર્મી, વૈગ નિમેરે દુગુણો દૂર થઈ જાય, મિત્રભાવ જાગૃત થાય, ભાનુ ભાનુઓમા પ્રેમ વધ અને દુષ્ટીનો સમય મુધર આટનુ થતા પછી આપણો આડિનીપાડોનીઓની ઉપર, કુટુબીઓની ઉપર તથા પ્રાણી માત્ર ઉપરનો એકસરખો નિશ્વાસ ગ્રેહ વડે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ વળી આપણે જાણુ અને સમજુ જોઈએ કે આ જગતમા શ્રીમાન કે ગરીબ, નિદાન કે મૂળ એ સવ એક જ મહાન પિતાના નિધ નિયતાના બાગક છે, અને તેમની ઉપર સમાન રહેવા રાખવો એ આપણો ધર્મ છે ન્યારે આ પ્રમાણે સમજાય ત્યારે જ એ લાવનાનું સાદચર થયુ એમ કહી શકાય.

મીત્રે પ્રમોદ છે એનો અર્થ આપણાં કરતા થડ હાય તેમને માન આપતુ નિનીતનાં ધાંગુ ગવો એ છે

આપણે ઉપર જુલું તે પ્રમાણે સર્વ ઉપર સમાન ભાન-બુદ્ધિ રાખવો, એ વાત સત્ય છે, તથાપિ જ્યોત્સના આપણા કરતા વયમા બુદ્ધિમા જ્ઞાનમા તથા પદવીમા શ્રેષ્ઠ છે તેમની પ્રત્યે તો એ ભાનના ઉત્પન્ન થાય તેની સાથે પૂજ્ય ભાનના ઉત્પન્ન થવાની નધારે જરૂર છે માતા, પિતા, સાસુ મસગા ગુરુ, આચાર્યો તથા સમાજના નેતાઓ આપણા કરતા જુદી જુદી માન્યતામા શ્રેષ્ઠ છે, અને તેથી જ આપણા સાથે આપણને માતૃદેવો મવ । પિતૃદેવો મવ । ગુરુદેવો મવ । વિગેરે સૂત્રોથી બોધ કરે છે અને આપણને ભક્તિભાન રાખનાનું સૂચ્ય વે છે પરંતુ અકસોમની વાત એ છે કે આપણે સાદ જ રચાએના સૂત્રોનું આપણે પ્રતિ પાલન કરતા નથી નિરિધ પ્રગટનું શિક્ષણ લેના છતાં આપણામા ખરી નમ્રતા આવતી નથી, જો કે આપણે બહારની ખાતર, શિક્ષાચારની ખાતર આપણાથી શ્રેષ્ઠ જનને મસ્તક નમારીએ છીએ પણ એ મસ્તક નમારની સાથે જ આપણુ હૃદય ન નમે વિનીત ન બને, તેમના પભાવશાની જીવનની ઝાપ આપણા હૃદયમા ન પડે તો તે નમાન્યુ અને ન નમાવ્યુ સમાન જ છે જ્યારે આપણે નમ્ર બનીએ છીએ ત્યારે આપણામા એક પ્રકારનો શુદ્ધ સાત્ત્વિક અને નિમળ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે-અહભાનનો-માન અપમાન બુદ્ધિનો લપ થાય છે, અને જ્યારે આ પ્રમાણે બને છે ત્યારે જ આપણે સમાજને ઉપયોગી કાર્યો કરવાને શક્તિ-માન ધર્મએ છીએ

ત્રીજા ભાનના દારબ્ય છે એનો અર્થ કશા અથવા દયા થાય છે આ ભાનના સર્વથી ઉત્તમ છે માણસ દયાળુ હોય તો જ તે ખીજા કાર્યો કરી શકે છે ધાતકી માણસથી સર્વ દૂર જાય છે જેમ આપણને સમાન તરફ બુદ્ધિભાનની અને શ્રેષ્ઠ તરફ પૂજ્ય ભાનની જરૂર છે તેમ કનિષ્ઠ તરફ દયાની અથવા કશાની જરૂર છે આપણી આજુબાજુ એક એવો મોટો વર્ગ પડેલો છે કે જેમની તરફ આપણે દયાની ભાવના રિક્તસાનની જ જોઈએ ધણુએ રાણી, અપંગો અને અનાથો ખીચારા એક ભૂમિયર અન્નને માટે, ટકડા વચ્ચેને માટે ટળાવળે છે શુ આપણે આ સન તરફ દયા દર્શાવવાની જરૂર નથી ? એક તરફ જ્યારે આપણે વિનિધ પ્રગટા મિષ્ટાન્નો જમીએ છીએ, અપદુરેટ ફેશનમા ફરવાને સાદ હજારે રૂપીઆ ખર્ચીએ છીએ ત્યારે ખીજા તરફ અનેક આત્માઓને એક ટક અન્નના સાસા પડે છે ભર શિયાળામા એક ખાદીની બડી પણ મળતી નથી વળી જ્યારે આપણે ગગરાગમા ગુન્નતાન ધર્મ અનેક પ્રદારની મેજ ઉડાનીએ છીએ ત્યારે આપણી ધણીએ ગરીબ વિધવા બહેનો પેટ ભરવાના સાધન વિના જખે મરતી અશ્વ વર્ષાની રહે છે વાચકો ! આ શુ આપણને શમ્ભાવનાઈ નથી ? આપણા મનુષ્યત્વને લાગજન લગાડનાર નથી ? તમે કલ્પ્ય કહેજો કે, હા છે પરંતુ તેમા આપણે શુ કરી રાખીએ, એમ છીએ ! હું એમ કહું છું કે આપણે ધણુ કરી રાખીએ એમ ડીએ જો આપણે શ્રીમત હોઈએ તો ધનથી મદદ કરીએ, જો શ્રીમત ન હોઈએ તો તન તથા મનથી અનાથ શ્રમે, ટ્રાન્સપ્ટનો દ્વારા તથા ખીજા સાધનો દ્વારા તેમને મદદ કરી રાખીએ એમ છીએ- ગરીબ અત્યંતને ધણે વળગાડી રાખીએ-ગરીબ વિધવા બહેનો ખીજા ત્રીજા વાનાથી ભણાવવા

કરતા તેમને ધમનીતિ શિયાણુ આપી તેમના તથા અમંગલોનાં ખીતરે રોપી ડાંગર-તેઓ પોતાની જાને પોતાનું શુભલાભ મળવું રીતે ચારી જો તેના હુલ્લ ઉઘોળો મીઠાની શીખરે અને જો આ પ્રમાણે અને તે જોએ હાલ દેશો એ- મોજ રૂપ છે તે તેના એક અંગ રૂપ બને જે દેશ દરેક રીતે આગળ વધવા માગતા હોય તે જે પહેલા પાતાના ગરીબ અનાથોની ઈચ્છા સુધારવાની જરૂર છે જો તેમ ન થાય તો તેને રાગમારાનું છે

આ સિવાય આપણે ગરીબ પશુઓ ઉપર પણ દયા બતાવવાની જરૂર છે આત્મા દરેકને વ્હાનો છે, તેા જઈ પપ્પુ પશુો અથવા પ્રાણીને ઈર્ષા ન થાય તેવી રીતે આપણે આનંદ અને નવનું જોઈએ મનુષ્ય વર્ગને ઈશ્વરે સમજાવેલું આપી છે, પશુઓને તેવી કિંમત આપી નથી માટે તેમના તરફ રૂપારે ના મતાવવાની દરેક મનુષ્યની ફરજ છે જો નહીં મનુષ્ય આવી રીતે પોતાની ફરજ સમજે તો ઈશ્વરે આપેલી બક્ષીસનો સારો ઉપયોગ થશે એમ કહેવાય જેમ આપણો જઈ ઈર્ષા કરે તે આપણને ગમતું નથી તેમ આપણે બીજાને ઈર્ષા કરી તે અપણને (મનુષ્યોને) શોભતું નથી ઈશ્વરને મન મન મરખા છે માટે દરેક મનુષ્યો ધમ છે કે તેણે પ્રાણી માટે તરફ દયા રાખવી તુલસી સ્વ કહે છે કે, “ના ધનમે મન લ પાપ મન અભિ-માન તુલસી દયા ન યોગ્યે જગત મ ધરમે પ્રાણ” દરેક મનુષ્યે આ રોહરનું મનન કરવા જેવું છે અને તે પ્રમાણે વતનાની જરૂર છે

ચોથી જીવનના માધ્યમ છે નામ્બરસ એટલે જોએ આપણા કરના જ્ઞાનમા ઉતરના હોય તેમના તરફ તિરંગનની દૃષ્ટિથી ન જોતા તેમને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો તે જો અનાની છે તેથી તેમને નિગમગને ધાર નથી, પણ દયાને પાત્ર છે જેક જ્ઞાનસપત્તિ ચમ્પિની ફરજ છે ॥ તેમણે પોતાનાથી જ્ઞાનમા ઉતરતાઓને પોતાનામા હોય તેટલા જ્ઞાનો બોલ આપવો, તેમનાથી અભ્યાસજતા હોઈએ તેમ તેમનાથી દૂર નામના તેમની રચમા જઈ તેમને સુધાર નો મહાદેવ ગાંધીજીની અથવા મેરાભગિની નિવેદિતાની માફક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ મહાત્મા શ્રી ગાંધીજીનું જીવન આપણને સવને નિતિ છે નહીં મેરાભગિની નિવેદિતા જો કે એક વિદેની વિદુષી બાઈ છે, છતાં તેમણે આપણી રિયતિથી હુ ખરી થઈ જીવનવતની કેવી અમ્મ થ સેરા બળની છે તે દરેક મુશ્કિલિત બેનને સુવિતિ છે જો આપણા દેમની રેગવાએથી બહેનો પણ આ માર્ગ મહણ કર તો આજગન નથી ગએના અજ્ઞાનીઓની નખ્યા નટે અને કેળવણીના બહોળા પ્રારથી દેશની આગાદી વધે

સુત વાચકો ! આ મધા ઉપરથી આપણે સમજી શકીએ કે આ ચાર ઉતમ જીવનનાઓ ખીતરવાની આપણે કટી જરૂર છે મિત્રલાલ રાખવાથી હૃદય હુ ખકેશથી સુખ થાય છે, સમાન જીવન રાખતા મીઠાઈ છે અને આ ઉપરથી જગનમા આપણો કોઈ સરૂ રહેતો નથી મોટા તરફ પૂજ્ય જીવથી હુ નમ્ર અને છે તેમા ભગિનિબાન-વિનીતના ઉપન ચાર છે અને આનું હૃદય વ્યવહારમા પણ ધણ ઉપયોગી થઈ પડે નમ્ર હૃદયથી

પ્રભુ પણ પ્રમન થાય છે, કારણ કે ભક્તિને અધીન ભગવાન છે દીન તથા દુખી ઉપર
દયા બતાવનાથી દેશની એક મોટી મેદા થયા આવે આપણા દૈવ્યમા દયાનો ગુણ ખીની
નિકળે છે વળી અનાનીઓને ગગને ચામનાથી પણ દેવની એક ગીતે મેદા થાય કે અને દેશની
સેવા તે અન્યાયક પ્રભુની મેદા છે આજા છે કે મુન વાચકે અસાગના વિષ્ટ માન પ્રપાણ
કરતા પાને આ ભાવનાઓ અગીઢર કરે અને તે પ્રમાણે નર્મના પોતાથી પ્રયત્ન
કરે બે આ ભાવનાઓ પ્રમાણે મનુષ્ય ભરામન વર્તી શકે તો આજીવન ગાળી નકવાને
નક્તિમાન થાય સ્થિર રક મનુષ્યો આની ભાવનાઓ પ્રમાણે ચામનાની પ્રેક્ષા કરે

૨૧ મી સદીનો રાસ.

લેખક - રા છાવણ

આમુખ - આ મુરનોડના રાસ વહાવરો રમસગિતા
ઉગશે નિલ નિલ રસપૂર્ણિમા રમોડીના ચોકમા
ભગશે ત્રિનોડમા તાને તાને ગમધાનિ
ડાનશે દેવી ડાને ગસસાગરની દેવીઓ
ગુજરો ગુણવતી ગૃહવદ્ધીઓ ગૃહે ગૃહે આ ગ રી ગીતા
પાન થઈ ગીતો હૃદયે સ યમાથી ગામીઓ

ટાઢા પહોરનાં ગપ્પાં—શાપોદ્ધાર.

લેખક—ગ કૉનિકરામ નિમ્નદ્વરામ મહેતા, બી એ

મુખધુ—(સ્વગત)—આ નિશ્ચાર્યિઆ મારી પુકે પાકા લાગ્યા છે કે ચપળ દેનાળ અને આનદી, પરંતુ રીનલાનમા જગ જડ છે ગર્જાની મારી વાનમા કદાચ એમને રસ પડ્યો હશે
અમથાસાસ—મુખધુ! આજ ર્જાની અદિ ખુલો ભગર્ભેરી છે તમને જોષતા ગોધના તો અમારો આટો નિકળી ગયો

મૂળુલા—કેરે અમને એમ થયુ કે મારી બામા પધારી જ નહિ હોય

મુખધુ—તમને પડેલા શ્રમ માટે દિલગીર છુ હુ એનપ્રિય છુ, એ તમે જો કદાચ આજ સુધી જાણ્યુ ન હોય તો આ દાલરી જાણનાની તરફી પેગા

કેશવરામ—કાન આપણે બેઠા હતા ત્યાં એમન જ હતુ

મુખધુ—હતુ પણ એઈએ તેડુ નહિ ઉપરાત આ બામ અમથી એવો એક ગભીર કેરણ વ્યતિકર બન્યો છે કે જેણે મને આ ખુલો રોધનાની જરૂર પાડી છે

માણેકચ—એવો તે રો વ્યતિકર બન્યો છે ?

મુખધુ—ગઝાતમા તે જ સ્થળે હુ બેઠો હતો, પરંતુ બામના મુખ્ય માગીએ થોડી વાગમા જ આવીને મને કહ્યુ કે—તમે મર્જાને અમને ધણુ નુ માન કર્યું છે મોટા મોટા જરાણ પાડી વાન કરતા હતા તેથી નુનામની અનેક કળીઓ ખરી પડી

મૂળુલા—આપણે મગા પાડીએ તેથી વળી ગુનામની કળીઓ વધી ગયે ખરી પડતી હશે ?

મુખધુ—એ બામન મને પણ તક મર્જા હતી અને મહે માગીને પૂછ્યુ પણ ખર્ડ માગીના કહેવાનો સાગ એવો હતો કે ફરાર વાણીનો તાપ ગુનામની કુમળી કળીઓ સદન રી રાની નથી વળી એણે એમ પણ જણાયુ કે અમારા માગ ખાતાના અમલાર સાહેબ નવા નિમાયા છે તે બદલ સખન છે અને શાતિને ચાહનારા દોનાથી ચોનાદને મિનકુન પચ્છ કરતા નથી

દોવતમિહ—પણ આપણે તો એકે ગુનામની ખરી જતી બેઈ જ નહિ !

મુખધુ—દોવતમિહ ! તમે હજી જાયા છો મારો તો પાકો નિશ્ચ છે કે જે માણસ જે જામા કેવિં હોય તેના પર તે કમાના સવ અગઉપાગેમા પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવો બામની બામતમા તમે માગીનુ માન ગખગો નહિ તો તમાગ પોનાના છોકરા તમારુ રોમા માન ગખગે ? વળી આપણે કોઈએ ગુનામની ખરી જતી બેઈ નહિ, એ તમારી દલીલ પણ માણસાણી છે

મૂળુલા—તી રીને ગામડાણી છે નહિ, દોનો કહે છે તે સગીન છે

અમથાવાન—અરે, દોનાની તીન સાક્ષાત્ વચ્ચરના વચ્ચની બાન જેની અબેલ છે મોલ પણ એ બીનમા ખુચી શકે એમ નથી

અનુ પણુ પ્રસન્ન થાય છે, કારણ કે ભક્તિને અધીન ભગવાન છે નીન તથા દુષ્ટી ઉપર
 દયા બતાવનારી દેવતા એક મોટી મેદા થતા સાથે આપણા હૃદયમાં દયાનો મુલ ખીની
 નિકળે છે વળી અજ્ઞાનીઓને રક્તે ચલાવનારી પણુ દેવતા એક રીતે મેદા થાય છે અને દેવતા
 સેવા તે સન્યાસકે અનુની મેદા છે બાત્તા છે કે મુન વાયમે સસાનના પિટ્ટ માન પ્રવાણુ
 દરતા પહેલા આ જ્ઞાનનાઓનો અગીકાર કરશે અને તે પ્રમાણે વલનાનો પોતાથી પ્રવલન
 કરશે બે આ ભાવનાઓ પ્રમાણે મનુષ્ય બરાબર વર્તી શકે તો આદરા જીવન ગાળી શકનાને
 શક્તિમાન થાય કશ્વિર નક મનુષ્યને આની જ્ઞાનનાઓ પ્રમાણે ચાલનાની પ્રેરણા કરે.

૨૧ મી સદીનો રાસ.

લેખક - રા છાવણુ

આમુખ - આ સુરનોડના રાસ વહાવને રમસગિતા
 ઉમગે નિલ નિલ રસપૂર્વિમા રમનીતા નોડમા
 ભગને ત્રિયોડમા તાને તાયે રસધનિ
 ડોનગે ની ડોનને રસસાગરની ઢેવીઓ
 ગુજગે ગુણવતી ગુદવક્ત્રીઓ ગુહે ગુહે આ ગરવી જીના
 પાન થઈ ઝીનગે તુન્યે સ પસાચી રસાગીઓ

ટાઢા પહોરનાં ગપ્પાં—શાપોદ્ધાર

લેખક—રા કૌશિકરામ નિમ્નહરગમ મહેતા, બી એ

મુખધુ—(રસત)—આ વિદ્યાર્થીઓ મારી પુકે પાન લાગ્યા છે છે ચપળ, દેતાળ અને આનંદી, પરંતુ મીનલાતમા જગ જડ છે ગર્કાનની મારી વાતમા કફાય એમને રસ પડયો તે

અમથાસાધ—સુમધુજી આજ કઈ મારી અદિ ખુલે લગઈ બેઠી છે ! તમને જોધના શોધતા તો અમારો આટો નિઃળા ગયો

મૂળુભા—ડેરે અમને એમ યયુ કે મારી બાગમા પધારી જ નહિ હોય

મુખધુ—તમને પડેવા અમ માટે નુ દિવગીર છુ હું એકતમિય છુ, એ તમે ને કદાચ આજ સુધી જાણ્યુ ન હોય તો આ ક્ષણથી જાણુવાની તરફી લેરો

દેશનરામ—કાન આપલે બેઠા હતા ત્યા એમત જ હતું

મુખધુ—હવે પણ જોઈએ તેડુ નહિ ઉપગત આ બાગ મમધી એવો એક ગબીર કરણ વ્યતિકર બન્યો છે કે જેતો મને આ ખુલો ગોધવાની જરૂ પાડી છે

માણેકચત્ર—એવો તે ગો વ્યતિકર બન્યો છે ?

મુખધુ—ગડઆતમા તે જ સ્થળે, છુ બેઠો હતો, પરંતુ બાગના મુખ્ય માળીએ થોડી વારમા જ આનીને મને ક્યુ કે—નમે ગર્ક કાને અમને ધણુ નુમ્સાન કર્યું છે મોટા મોટા અરાણ પાડી વાન કરતા હતા તેથી ગુનામની અનેક કળીઓ ખરી પડી

મૂળુભા—આપલે અરાણ પાડીએ તેથી વળી ગુનામની કળીઓ ત્રી રીતે ખરી પડતી હરો ?

મુખધુ—એ બાગત મને પણ શકા થઈ હતી અને મ્હે માળીને પૂછ્યુ પણ ખર્ક માળીના હેરાનો સાગ એવો હતો કે ડોર નાખીતો તાપ ગુનામની મુમળી કળીઓ સહન કરી શકતી નથી નગી એણે એમ પણ જણા નુ કે અમારા નાગ ખાતાના અમનદાર માટેજ નવા નિમાયા છે તે બુ સખન છે અને ધાનિને ચાહવારા દેનાથી મેનાદને મિનડુત પમદ કરતા નથી

દોવનસિહુ—પણ આપણે તો એકે ગુનામકથી ખરી જતી જોઈ જ નહિ !

મુખધુ—દોનતમિહ ! તમે હજી વચ્યા છો મારો તો પામે નિશ્ચય છે કે જે માણસ જે દળામા કેવિં દોય તેના પર તે કળાના સર્ અગઉપાગેમા પૂર્ણ વિશ્વાસ ગખવે બાગની બાગનમા તમે માળીનુ માન ગખગો નહિ તો તમાગ પેતાના છોકરા તમારુ ગેમા માન ગખને ? વળી આપલે કોઈએ ગુનામકળી ખરી જતી જોઈ નહિ, એ તમારી દલીન પણ માનગવાળી છે

મૂળુભા—બી રીતે માનગવાળી છે નહિ, દોનો કહે છે તે સગીન છે

અમથાસાધ—અરે, દોવાની ત્રીન સાક્ષાત વજ્જરના વજ્જતી બીન જેવી અબેઘ છે મોય પણ મે ભીતમાં ખુચી શકે એમ નથી

મુખ ધુ—બધુઓ! આમ આજ્ઞા ન થાઓ. વ્યાકોરિદોના મને પકડનામા કોઈ વાર લગીરથ પ્રમત્તની અપેક્ષા હોય છે માગીએ કલ્પ કે ગુનાબની જ્ઞાઓ ખરી પડે છે અને આપણે કોઈએ જ્ઞાઓ ખગતી જોઈ નથી તો પત્રી એમાથી એ મમ નિજ્ઞ્યો કે ખરી પડવાની ક્રિયા એન્દ્રમ સિદ્ધ થતી નથી ખરવાનો આનલ થાય પણ તે આપણી દૃષ્ટિને અદ્વય હોય ખગનાનો મળવળાટ સામે શક થાય અને મધ્યરાત્રે એ ક્રિયા સિદ્ધ થઈ રહે તે નખતે આપણે તો પયારીમા નિરાતે મોરતા હોઈએ !

માણેકચન્દ્ર—ક્રિયાનિતાનની આ જીણુનટથી કઈડ ગુનાસો થાય છે ખરે

મુખ ધુ—બધુઓ! નિચાર કરવામા જડાશનેજરા વેગળી કરી જીણુનટના આદક થતા સિમે કેશવરામ—એ કારણથી આ ખુલો ગોધવો પડો હશે ?

મુખ ધુ—હા અહિ વિગેય એકાત છે, અને વળી પૂલકળીઓ નથી

દાસતમિહુ—તો પત્રી આનવા દો આપણી જીલનો આપાર માગ મનમા આજ્ઞાન વોળાયા કરતો સનાલ લો, હુ જ હી નાખુ, બીજા દેશોના પ્રમાણમા આપણો પ્રિય દેશ આટલો બવો પછાત કેમ છે ?

અમથાલાલ—હોના ! બળદિયો થયો છતા તને બોનતા આનડ્યુ નહિ ! પછાત હોતાં તારી જૂડી જીલનડી વપાઈ ગઈ નહિ આપણો દેશ પાછળ પડનામા કેમ સહુથી આગળ છે, એમ પૂછતા તારી અધ્યત્ત કેમ બહેન મારી ગઈ ?

કેશવરામ—અમથાલાલ આજ હીક રગમા છે ! અનિર્વચનીય તત્ત્વનુ નિદુ લઈને આન્યા જુવાય છે

અમથાલાલ—(કેશવરામને થપ્પડ મારી) લેતો જા, બચ્ચાણ ! મળુભાને હોવાનુ મને કહે છે !

મુખ ધુ—આજ તમે અતરંગ નિમિદ્ધ કરશે તો મને આગના રહે છે કે કોઈ પણ પ્રગસનીય પુરુષાર્થ માટે તમારા કલેનરનુ કે બન કચ્છનુ સામથ્ય સિનવ રહેરો નહિ

માણેકચન્દ્ર—લો ! સમાધાનની વાત કરે છુ સુનધુણી આજે અમે આપની સાથે આપણા દેનની અવો પ્રતિ સન્મન્વી અર્ચા કરવા ના પીએ છીએ

અમથાલાલ—દુર્ગધિ અધોગતિના દિમામતી તમે બને થાઓ, હું સુગધિ બિધ્યગતિનો જ આદક છુ

મુખ ધુ—બિધ્યગતિ સિદ્ધ કરવા માટે અધોગતિ ટાળવાની જરૂર છે અને અધોગતિની ચયાય ચિકિત્સા યાં પિના તે ટાળી તકાગે નહિ આપણા દેશની અધોગતિની જાણ હુ તો એ સમજુ છુ કે તેને અનેક પ્રકારના શાપ લાગેના છે અને તેનો ઉદ્ધાર જ્યા સુધી થયે નહિ ત્યા સુધી આપણો સમાજ સડતો અને ગંધાતો જ રહેરો

મળુભા—શાપની વાન તદ્દન ગળત છે આપણા દેશને કદાપિ શાપ લાગે જ નહિ

અમથાવાન—સત્ત જીવ મૂળુઆ । તારી માએ તને જ જાણો છે ૫ ગતી ઠોંગો
કંટુ છુ કે આપણા પરિત્ર દેશો કલપિ કાઈગો મનિન શાપ નામે જ નદિ તમારે પણ
આપણા દેશમા એસ બહાર જાણાનિ નુગી લાનાઓ પગ છે કે જેઓ પતંગ ચમારી
ભનભના સાધુયાની પછુ લપટારી પોતાના ચગણુ-મનુ નરણુ લેતાની જગર પાડે છે

મુખ્ય ધુ—એ અન્ધારીઓ ભારા રતાનધિ નમસ્કાર દો । પગનુ પ્રિય ગતુ અમથા-
લાન । મારે તમને કહેતુ જોઈએ કે તમારી મોગી જૂન થાય છે આપણા દેશો સાપ કેમ
ન લાગે ? આજ્ઞાત વેદમાતા ગાયત્રીને સાપ લાગેનો છે અગ એ- સાપ નહિ, પશુ મહાત્માને
વસિષ્ઠનો અને રિશ્વામિત્રનો એમ પણ સાપ નામેના છે એ સાપનુ ઉન્મોચન જ્યામુધી
કરવામા આવતુ નથી ત્યા મુવી ગાયનાનુ અનુગન સરણ થતુ નથી

માથુકચ્ચદ—શી આજ્ઞાઓની રત્ના । ગાયત્રી પછ સાપિન ટેરી ।

કેશનરામ—તો તો પત્રી આપણા દેશને સાપ લાગે એમા ની નસાર્ત ? ગાયત્રી ત્રણ
પ્રસાદી મળી ત્યારે આપણા દેશને તો તેથી વધુ અધિક મળી હશે

મુખ્ય ધુ—તમારો તર્ક વાસ્તવિક છે અને વ્યક્તિઓના અન કરણના અનિ ઉગ પ્રદે-
શના સાપ વિના આપણો આવો દયાજનક નિનિપાત થાય જ નહિ તો ત્યારે હુ શ્રીગણચાય
નમ કહ છુ, પછી તમારી તીવ્ર છુદ્ધિ પણ એ જિામા ચારને પહેનો નાપ માતૃકુલિનો,
ખીજે સાપ માતૃકુલિનો અને ત્રીજે સાપ માતૃભાષાનો એમ પણ સાપ મેં ગણાવ્યા

મૂળુઆ—માતા કદાપિ સાપ દે જ નહિ

મુખ્ય ધુ—પરશુગમ જેના પુત્ર જે માતૃહત્યા કરી શકે તો પત્રી માતા સાપ પણ કેમ
હઈ શકે નહિ ? એ સર્વ સાપ સમગ્ર કારણથી આપણા દેશને લાગેના છે તે તું તમને સિદ્ધ
કરી આપીન પહેનો નાપ માતૃકુલિનો એટલે જન્મ આપનાર માતાની કુખનો છે માતાઓ
કહે છે—અમારી પ્રભુ અમારા પેટમા પણ સખણી રહેતી નથી મ્મ મહિના અમારા કેના
જનમ છે તે અમારો જન જાણે છે સગવળાટ સગવળાટ સિસાપ ખીજ વાન જ નહિ । કોણ
જાણે કેના આમુરી સગકાગના જન અમારામા પ્રવેશ કરે છે કે અમારી છગ્ગા ન છતા આ કરીએ
તે કરીએ, આ ખાઈએ, તે ખાઈએ એમ અમો અતિશય થયા કરે છે એમ હિ મતથી
કહી શકીએ ત્રીએ કે એ અમુરી જીવોને નિષાતાએ જે અમાગ પેટમા દાન આપ્યા હોત તો
અમારા આનરડા કાતરી ટાક્યા વિના રહેત નહિ જન્મ્યા પત્રી પણ એ જીવો અમાગ દુ ખમા
જ વધારો કરનાર થઈ પડે છે મજબતાથી ધાવતા પણ એમને આવડતુ નથી હસવામા રૂ-
વામા જ્યા જોઈએ ત્યા આમ્મતા અને આમ્મતા લણુતા બેસાડિ તો ચિત્ત ઠેકાણે નહિ, એછાને
બદલે બગડો કાઢે અને બગડાને બદલે કાઢે એકડો !

કેશનરામ—આત્રી ચિનિમા મિયાત્રી હિંદની માતાઓ પોતાનુ ધૈર્ય ખોઈ એમે અને
પોતાના ઓકરને સાપ દે એ જ્વાબાનિક છે

મુખ્ય ધુ—ખીજે શાપ માતૃભૂમિનો છે આપણા સુન્દરો માતૃભૂમિનું ગૌરવ યથાથ સમજ્યા રિના માતૃભૂમિની યાત્રા અને પ્રદક્ષિણા કર્યા પિના ખીજ દેશોના દરેકના વર્ણનથી મુગ્ધ બને છે, પરદેશ જાય છે, પરદેશના રંગથી રંગાય છે અને માતૃભૂમિની અવસ્થા જો છે, એથી માતૃભૂમિની ટકાવતી અતરડી તેની પ્રજાને સુખે રહેના દેતી નથી

દાસતસિદ્ધ—એ રાતને મારી તરફનો પૂગે ટેકા છે એક જ આપણે ઉપદેશ હ આપીશ અમારા પાડોળી પોપટનાથ ખેતીના ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે અમેરિકા ગયેના તેઓ પાળી વિદ્યાર્થીઓમાં આવી પજા હતા પોતે વિદ્વાન અને સારા વક્તા એટલે અમેરિકામાં એમણે જે ભાષણ કરેલું તે સાંભળવા પુરુષો અને સ્ત્રીની ભારે દંડ ચઢી ભાષણ એવું ઉત્તમ રીતે સાંભળી હતું કે તે દરમિયાન શ્રોતાઓએ નિશ્ચય કર્યો કે વક્તાની ઘોડાગાડી પોતે ખેતી જઈ તેમને અપૂર્વ માન આપવું પડ્યું ભાષણ ચર્ચ રહ્યા પછી મોક્ષના સનાતનો વખત આવના જ્યારે એક વાતાએ વક્તાને તાજમહેનની સદ્ગતિ ધ્યાન સમંવી, ખીજાએ ગમેતરના શિવનિગ મળધી, ત્રીજાએ ૧૮૫૭ ના વિપ્લવના બળવા પ્રસંગે પવન વેગે ઉડી જતી વાત-સમંધી, ચોથાએ દી-હીના ચાદની એક સમંધી અને પાંચમાએ હિંદમાં આવેલા સૂર્યના દેરા લય મળધી પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે ભાઈસાહેબનું જ્ઞાન એ નેરક બાળતમા આમળા જેવું મીઠું જાહેર થયું અને સભામાં ઉચ્ચ શિટકારની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ

અમથાલાલ—દોનમિદ્દ કહે છે એ પ્રસંગ તદ્દન સાચો છે મારા એક ઓળખીતા પણ એ અમેરિકાની મજામાં હાજર હતા તેમણે મને એ પ્રસંગની રાત કરતા કહ્યું હતું કે સભામાં શિટકારની લાગણી એટલી તીવ્રતાએ પહોંચી કે ગાડી ખેતી જવાની વાત તો માનુષ્યે રહી, ઉચ્ચ એક શ્રોતાની દરખાસ્ત ઉપરથી સભાએ સર્વાનુમતે એવો દાવ કર્યો કે સમૂખમનિવિષ્ટકુરુચુગનિશિષ્ટ, અર્થાત્ જેમાં સામસામા મે કુતરા મેસાડ્યા તેમ એવી, માનાગાડી બાળના વિદ્વાન વક્તાએ પોતે ખેતી જઈ બાગમાં એક ટાપુ ફેરનાની તરફી લેવી મળા એટલા જુરસામાં આવી ગઈ હતી કે ભાઈસાહેબને તેમ કરવું પણ પડ્યું

કેશનરામ—પરમ આશ્ચર્ય!

માણેકચંદ—હવે તો મારી શુદ્ધિ પણ આવના લાગી છે માતૃભૂમિના શાપ સમંધી હુ મોનના માગુ છું આપણી માતૃભૂમિ કહે છે—મારૂં મૌરવ મારી પ્રજા જ પિઠાનતી નથી મારી સમૃદ્ધિનો તેને ખ્યાલ નથી તેના અનાર અને તિગ્રહકારથી હુ બળતી ને બળતી રહું છું માટે એવી દુર્લભા મારી પ્રજાને જ હાથે જ્યાં સુધી થતી રહેશે ત્યાંસુધી તેના કલ્યાણમાં હુ પોતે હંમત નાગ આડી આવીશ

મૃગુલા—માણેક, કહે છે તે કંઈ ખોટું નથી લુઓને સાળા પાસ વાક્યો પણ આપણા જ્ઞાનના જીવાનિયા શુદ્ધ ગુજ્જાનીમાં ખોની ચક્રતા નથી દ્રાવનાતરીકે Furniture ની એક Shop newly or open થઈ છે, થોડા time માં ધણી જ popular થઈ પડી છે એ book

નિર્ગુણનદમી અને સદ્ગુણપદ્મી રૂ ૦-૧૦-૦ એન એમ વિપાક્ષી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ચાપી જ interesting છે Library માંથી મરામતનું issue કરી ગયો છું Morning માં begin કરી પછી dinner ગયું અને રમણે, અને evening મૂવીમાં તો finished' મારી બધાને ખાસ recommendation છે કે એ book તો by all means રાખી જ

મુખ્ય ધુ—મધુએ ! તમે મારો આશર ઉત્તમ રીતે ગ્રહી લ્યો છે હવે એવો શાપ છે તે પિતાનો છે પિતાઓ કહે છે કે—અમારા પુત્રોની નાનામગની વાત ને અમે તી કરીએ ? આજની પ્રજાને પોતાના જન્મતાના અને જ્ઞાન તા પિતા પ્રતિ જ એવી કોઈ અનિર્ણયનીય લાગણી છે કે પોતાના નામ પછી પોતાના પિતાનું પૂરું નામ નખતા પણ તેમને શરમ લાગે છે જીવનદાય પ મોઢી ત્યાં મિચારા પરમાનંદાસના હાથટાટિયા બધું ડાખી નાખનામા આવે છે અને એકદમ માથું તાપનામા આવે છે મદાગ ર કે દિવેદી એમા પૂજ્ય મદા-શંભુભાઈને પોતાના સગા પિતા કશ્વરામના છ અક્ષરમાથી પાંચ અક્ષર ખખ્યા નહિ, અર્થાત્ કે ભાગની કતવ્ય ! તાગવલ કે કાપડિયા એમા નામીઆ કાપડિયા તાગવલ એ પોતાના પિતા કશ્વરામના આગળ ચીરી નાખ્યા ! વળી દામોદરદાસ છ મઠિયા એમા તો સુન્દર સનાતન ધર્મી ગોકળદાસના ગાત્રો વાળી નાખનામા આવ્યા છે એટલું જ નહિ પણ બાકી રહેના માથાપર પિનાયતી પાંચડી પહેરાવનામા આવી છે ! આ કારણથી ક્રોધાવિષ્ટ થયેલા પિતૃવશ કહે છે—જ્યાં સુધી અવ્યવસ્થા અને કૃતજ્ઞતાના મૂનગામી નિયમે અમારી પ્રજા અમારી તરફ પાળે નહિ ત્યાંસુધી ઉન્નતિને માટે એમણે મોં નડામીને જ મેમી એવું પડશે

અમથાલાલ—તમારી સદુની અકડન આટલી બધી દોડે અને અનાથ અમથો મૂંગો એસી ગ્રે એ તો એવું ન ટળી શકે એવું લાગતું, ન માગતું થઈ શકે એવો મેન હોવાય હો, હું પણ પાંચમે શાપ ગણાવું છું એ શાપ પિતૃસ્વમાનો અર્થાત્ જનમનીનો ભગિની એને ફોઈનો છે મારા મુરખીઓ અને બધુઓ ! જનતા જનવરોની સંદિમા ફોઈનેવું હું ખી પ્રાણી કોઈક નહીં બીજા પ્રાણીઓના હું ખ તરફ વધતી એછી વિસેછ હતાંનામા આવે છે અને તેની યોડે વહેતો આરો આવે છે, પરંતુ નમ્ર ભાવે છતાં બાર સદિત એ જાણનાની હું મારી પવિત્ર દુરંગ મમળું છું કે ફોઈઓના હું ખ તરફ આજ સુધી કોઈનું લક્ષ જ ગયું નથી, એ અવજીનીય અક્ષમોસની વાત છે લક્ષ જ ગયું નથી તો પછી એ હું ખ ટાળતો ચાલુ ? રૂની રીતે ? અને ક્યારે એ મુઝસાજનક પ્રશ્નચોને સહજ અનમશ મળે છે ?

માણેકચ—ફોઈનું હું ખ તો આગે જ સાલજ્ય ?

અમથાલાલ—એ જ સિદ્ધ કરી આપે છે કે ફોઈતરફ કોઈની લેનમાન અનુક્રા નથી, બરે કાળજીની છાયાની ઝળિનેા છાયાડે નથી તમે એ ૬ ખ જ્યારે સાબળરો ત્યારે તમને પણ આશ્ચર્ય થશે કે એ ટાળવા તરફ આજ સુધી કોઈ પણ માના જગ્યાએ કેમ પ્રવૃત્તિ કરી નહિ ફોઈઓ કહે છે—અમારા ભત્રીજાની બુઝાસની સીમા નથી, દુનિયામા તૃતીયો ધણા અર્ધ ગરા છે, પરંતુ અમારા ભત્રીજા આગળ તેઓ પાણી ભરે છે

કેશનનામ—તાર લનીગઓની ભુગની પ્રમાદી તમારા ઉત્ક્રિય આતાવર્ગમ
જરા વહેવો

અમયાસાલ—આલુભાઈ એટલે પરમાની વાત તો ખરી જ કેવલ ! તારા જેવા
પરસાદિયા લગતોએ દેશને સાતમા પાતાળ સુધી ડોડા ઉતારી દીધો છે લો, સાધના
ફાઈનુ દુષ્કર્મ ધ્યતામ ફાઈઓ કહે છે—અમે અમારા લનીગઓના મુર માગનિક મોવા
નામ પાડીએ છીએ, પરતુ એ કૃત્તરી પ્રાણીઓ તેના ઉપર પાણી પીની મૂકે છે સારા નામ
પાનામા અમને જે મહેનત પડે છે તેની એમને થોડો જ ખ્યાલ છે ધાની વાર અમારા
મગજપ સાગના અગાધ ઉાલુભાઈ અમે એ નામમૌખિકો તારની ડાનીએ ડીએ હું કદ
લીક નાગ અમે અમાન એલીસમધીઓને પૂરી રમણીય નામની ગણીસ અમારા લનીગ
ઓને હાથએ ડીએ, અને કેટલીક વાર તો સમગ્ર જેવા મોરા માધનતો ઉપયોગ કરી
રિન ની નામો અમે રોની ડાદીએ ડીએ આ અમારી મહેનત અને ગળથ અમારા
લનીગઓના લેખામા જ નથી ! અમે લનીગનુ 'અમૃતનાન' એનુ માગનિકનામ પાડીએ
છીએ તો એ ભાઈ આગળ જતા લેખક તરીકે પોતાનુ નામ વળનામ' એનુ રાખે
અને આખા દુનિયા એ નામથી જ એને ઓળખવા લાગે છે ! બીજા લનીગનુ 'અગરિક'
એનુ મુર નામ અમે પાડીએ છીએ તેથી નારાજ થીએ લનીગને 'પશિમનાયુ' એ નામ
ધારણ કરે છે ! ત્રીજા લનીગનુ 'અદ્ભૂત' એ નિય નામ અમે પાડીએ છીએ, પરતુ તે
નામને તગ્ગોડી એ ભાઈ પોતાનુ નામ 'ઝીંકુડકર' એનુ ગરેર કરે છે ! ચોથા લનીગનુ
નામ માદાત 'પદનાભ' એનુ અમે રાખીએ ડીએ સારે એ ભાઈ રાત્રિવિહારી'ના ઇન્ક-
બથી પ્રસિદ્ધ થયુ પદ્મ કરે છે ! ફાઈઓ વહે છે—ધારે દાખના આપનાની જર નથી
ક્યા અમૃતનાન અને ક્યા વળનામ ? ક્યા અરવિદ અને ક્યા પશિમવાયુ ? ક્યા અદ્ભૂત
અને ક્યા ઝીંકુડકર ? ક્યા પદનાભ અને ક્યા રાત્રિવિહારી ? અમારા લનીગઓની આ
ભુગશ ભાગદાય અસહ્ય રૂપ ધારણ કરી ગઈ છે, તેથી એ ભુગન ડોડી એઓ અમારા
પાડેલા નામની જ દિગ્ધત ગજના બ્યા સુધી કરરો નહિ સામુધી એમણે સુખી જીવન ગાળવાની
આશા રાખના નથી

મારુકથા—મથાર્થ છે 'ખડમાકડી' 'કાથીયુનો' અને 'પાચે પકાન્ન' એનાં
નામ પણ રોકિયા કળવા લાગ્યા છે ! ફાઈઓની આતરડી કંઠએ એમા કઈ શકા નથી
પરતુ ફાઈઓનો વાડ કદાપિ નહિ થતો હોય ?

અમથાસાલ—ફાઈઓ પણ કોઈ કોઈ વાર લનીગઓની આગડી ડગલાવે છે માફ
પોતાનુ જ નામ લ્યોની અમથાનાન એ નામમા મુરતા અથવા ક્રિયાતોના અસ કોઈને જણાય
છે ? જેને જણાતો હોય તે સહજ્ય પુરપર પોતાનો હાથ બેરાશક ઉઠાવે સમૃત 'મિથ્યાનો'
બગાડ 'મથા' થયો અને જેમ 'સ્ત્રીનુ અસ્ત્રી' અને 'રેટેશન'નું 'ઇસ્ટેશન' થાય છે તેમ 'મથાનુ'
થયુ 'અમથા' હવે હુ જ તમને પૂછુ છું કે મિથ્યાનાન એનુ માર્દ નામ પાડનુ શુ મારી ફાઈને

લાગતુ મારી ફાંચે રહેજ મારી સનાહ લીવી હોત તો હુઆને કઈ કઈ મુશના
ડરત આથી આપ મહાત્મયો સમજી શ મો કે મારી કોઈના અનિન કૃત્ય આમા જ ગી બહેર
પ્રતિભોષસમા બોનાનાનો મારો પાકો હક છે, પરંતુ એની કૃતમતા અમધાનાને દશાની નથી
તો પરી બીજા લક્ષીગએ બુદ્ધિ કરી પોતાનો પરુસનાન બહેર ડર છે કે બી-તુ કઈર
મુખ ધુ—તે પરીની શાપ સરખતી દેનીનો આવે છે

મુળભા—શાપ દેનામા એ દયાળુ દેવી પણ ચશસી અપરા ૩૫ રહેશે નહિ ૧

મુખ ધુ—સમજ કારણ નિના મર્ડ પણ દેદેરી શાપ દેતા નથી, એ સુત્રનુ તમને વાર વાર
વિશ્વમજી થતુ હોય એમ જણાય છે સરસની દેનીને શાપ દેનાનુ અનિ પ્રવન કારણ છે તેઓ
કહે છે—અમારા ઉપાસકો મે કડો પુસ્તક વાંચે છે, અને તેમાના ધણા ભગ ઉપાન? પુસ્તકો
વખરાની ખાસ કરીને દાન્યાત્મક લઘુ લેખો નખરાની-શુભ પ્રવતિ ડર છે પુસ્તકો છપાવ
વામા તેઓ મે કડો કથિવાનો ખરચ કરે છે પરંતુ ગવાને ઉનાડો મખ ખાળે હુમે દેનાર એ
હુમી શુદ્ધિવાળા ઉપાસકોને એટલુ પણ નથી સુત્રનુ કે પુસ્તકોનુ ઉધધથી રમણ કરના માટે
આર આનાની ડમગની જાણીની પણ કનાટમા ચોડે ચોડે અતરે લક્ષિપૂવક પ્રતિન કરવાની
પૂરી જરૂર છે। ઉધર્ના માસરૂપ થયેની નિવાનો ત્રાસજનક દેખાન હુ સહન કરી શખી નથી,
ભગતભૂમિમા એના માગ ઉપાસકો સદસાનધિ છે, અને એઓ ન્યાસુધી પોતાની ઉપાસનાની
સગિપાય નિદ્ધિ કરને નહિ લાસુધી એમની વિદ્યા કીનિત જ સમજવી, અને તેથી જન-
સમાજને કનો વાલ્મ થનાર નથી

દાવતમિહ—આ ઉપગથી એક અગત્યની નાત મને વાલ આવે છે આપણા દેશમા
ગોઠાની સંઘાઓ ઉમગાય છે પરંતુ ખચપણથી જ બેસનુ દુધ પીને ઉઠેલા, તે દૂધના
નહિ, ગસ, માખણ, ઘી જેમની રગેરગમા વ્યાપક છે હુકામા બેસસતાન હોનાનો દાવો કરી
શરનાર લાખો માણુમેમાથી હજી કોઈને બેસરસક સમ્યા સ્થાપવાની શુદ્ધિ સુત્રી નથી, એ
ચોટ આશ્ચર્ય છે? બેસનુ દેધુ આથી બગીને ખાખ થઈ જાય, એ વ્યાખ્યાનિક જ છે મો
ખાનરી છે કે બેસનો શાપ જ ગાયનો આશીર્વાદ મરજ થનામા પહાડ જેવા અતરાયરૂપ છે,

મુખ ધુ—દોનતમિહ! તમે જલુ નિચારીને નિચારી મહિષીમાતાનુ કુખ રણ કર્યું છે
એમા નશન નથી એ માતાના વખન થનાર પુરુષવર માટે એક લાણ પહોળુ કોઈ, શીતિકર
એ। પુ ૧ છે હવે સમજ દેવોનો એક મહાશાપ હુ નિવેલન કઈ છુ સાબગો, લલા, નિષ્ક
શર, ગમેજ, નૃમિહ, રામ, કૃષ્ણ હનુમાન અગ્નિ ઇન્દ્ર, રણ, કુમેર, યમ, વાયુ, અશ્વિની
કુમાર, ડમર, બદુકનૈરવ, કાનીય ક્ષેનપાન, મહાકાની મહાનક્ષત્રી, મહાતરસની, ગાયત્રી
સીના અનપૂર્ણા, બુનેરકરી, ત્રિપુરબૈરવી, િ નમસ્તકા, તારા ધૂમાનની બજનાસુખી માન ગી,
ગંગા યમુના ગે।ડરી, ગરસની, નર્મદા, સિન્દુ, મવેરી, તાપી, ૮ વસુ, ૧૦ મહાનિવા ૧૧
૩૨, ૧૭ આદિ ૩૬ મળિા ૬૪ જોગળી—એ મર્ડ દેદેરીઓ અગનબેદી ગર કદિ
વાદનો પોખર કરે છે કે અમારા લાખો ભખો અમારી લક્ષિનો ડોળ કરે છે, પરંતુ
ગુજરાત ૧૧ બુની નાનો (સચિત) ૧-૧૨-૦ એન એમ નિપાકી એન્ડ કપની નુનાધ

ભગિનો કડો સગો મિત્રો હજી એમને બાળ છે યથા દેહે તથા દેવે (જેમ દેહ મિત્રે તેમ દેવ મિત્રે) એ વગનો અથ સ્વપ્ને પણ અમાગ કાઈ ભગતને સ્પૃશે દોષ એમ જણાવ નથી મંવેદના ગપન લોભ અમાગી આગળ ધરાઈ ગયા છે, ધગય છે અને ધરાશે, પરંતુ એક અમૃત અતિમિષ્ટ પદાર્થ, જે અમાગ ભ તો પ્રતિનિધિ અનેક વાગ આરોગી અમાગ આન પાગનારમા નિમગ્ન થાય છે, અને જેના ઉચ્ચાગ માત્રથી અમારા મોમા પાગ વિનાના પાણી આની ગયા છે, આવે છે અને આગમે, તે પદાર્થનો સ્વાદ અમે ક્ષાપિ ચાખ્યો નથી, એ સુ અમારા ભગતના નામને નાનુમનુ કનક છે? નિપટનની ચાહના પ્યાનાનો અર્થગીય આનદ પોતે જ લુગી લેનાની હવળી રૂતિએ અમારા ભગનોના અત ડરણુમા પ્રવેશ કર્યો દોષ એમ અપ્રેષ થાય છે એ આહતુ એક દીપુ સગુ આગ મુ'ની અમારા કડમા ગયુ હોય તો કટો તેના મોગન છે! લાગા વખતનો આ અમારો મનોરથ જ્યાસુની સિદ્ધ થશે નહિ ત્યામુધી અમાગ ભગનોના કહને વિરિધિ આપતિઓના પોકાર કરતા સાભગીને જ અમે રાજી થઈશું

અમઘાલાલ—તેમા પણ સુમધુજી! લાના નિપટનનો પીળો ડમ્બો તો હદ વાગી નાખે છે દો! અને ખાસ લીના ડમ્બા માટે પૂછો તો માનો જવ્યો કર્યો દેવ છે અને માની જણી કઈ દેની છે કે જે એને માટે ન તનપે

માણેકચદ—આ શાપથી તો અજમ થઈ!

કેગવગમ—આ ચર્ચાથી આપણા દેશની અધ્યાગતિ સમગ્રથી વણો ખુનાસો ધર્મનય છે (ગન વર્ધ) આ વેશાટ ગો છે?

મુખ્યુ—અમઘાલાલ! તમે જ જરા તપાસ કરો

અમઘાલાલ—(તપાસ કરી પાછી આની) એક સમગ્ર ડરણુનો ઉદ્ભવ થયો છે. બાગના માણસો પોકારીને કહે છે કે ગમગીના સાળાના માસી સાસુ, જેઓ હોજલ પાળે છે, તેઓ હમણા જ બાગમા ફરવા આવનાર છે, માટે તમામ શખ્ષોએ બાગ ખાલી કરવો

દાસતસિંહ—આમ છે તો બાગ ખાલી કરવાની રૂપા આપણે કરવી જ પડશે

મુખુલા—અનરથ

મુખ્યુ—રાગગીના સાળાના માસી સાસુની ધમ્મોને આપણે જરૂર માન આપવું જોઈએ તેમના એમતવિહારમા આપણે પ્રતિનિધિ કરવો જોઈએ નહિ બસ હવે, જ્ય જ્ય! આગળ ઉપ મળીશું,

અમઘાલાલ—એશક માન આપવું જોઈએ, નહિ તો લાખી શાખાવિમા વળી એક ઉમ શાપનો ઉમેરો થનાની મહા લોપણ બીતિ ઉપરિચિત થાય છે

દુર્ગાદાસ'

લેખક—ગ્રામ્યવાય કિરપાતામ દેમાઈ, બી એ

(સ્થાન—પેંગોના સંગેવગના કિનારા પ નો રાજમહુન)

દુર્ગાદાસ એકનો ઉભો ઠોનો આમેનો દેખાવ તોઈ ત્યા છે)

દુર્ગાદાસ—(ગંગત) મારી ચળીયે ધા છાઓ વ્યવર્ત નજીવન જાનિતો ઉત્પ કરી શક્યાને હું શકિતમાન થયો નહિ ! મોગનોતુ સાત્રાન્ય હવે સ્તી શકે એમ નથી, એ તો નિ સન્દેહ છે પગતુ ગંગપૂતો પણ ઉઘીને ઉભા થઈ શકે એમ નથી !

(જયસિંહ અને સરસ્વતી આવે છે બન્ને દુર્ગાદાસના ચરણો સ્પર્શ કરે છે)

સરસ્વતી—અરે આનો દેર ! જગપાન ગ્રા મધનાદ થઈ ગયા છે

દુર્ગાદાસ—આતુ છું મહારાણી ! આપ પધારો

જયસિંહ—અહા આપને કોઈ પણ જાનની તકનીક તો નથી પાતી ને ?

દુર્ગાદાસ—તકનીક ! તકનીક શાની ? ગાપા સાદેમને ત્યા તો હું બહુ જ સુખી છું.

જયસિંહ—' મારે ત્યા ' એમ ન કહેવો સરસ્વતીને ત્યા એમ બદા સરસ્વતીએ જ આપને માટે આ જગ્યા પસંદ કરી છે સરસ્વતીએ અહીં આ આપને માટે કાયમદન બનાવરાવ્યો છે જે દિનમે આપે અમાર ત્યા પવાગી એક નિર્જન સ્થાનમાં મહેનાતી ધંધાવાની તે દિવસે જ મરસ્વતી જાતે અહીં આ આની સર્વ બદોમસ્ત ગ્રા મર્વ અહીં આ નિત્ય પોનાને હાથે જ આપને માટે તે રસોઈ કરે છે.

દુર્ગાદાસ—મહારાણીની મારા ઉપર બનહ કૃપા છે

સરસ્વતી—કૃપા ! કૃપા એમ ન કહેવો ! આખા રાજસ્થાનમાં એવો ટોણ છે કે મોટા વીર દુર્ગાદાસનું નામ સાબળી જેની છાતી મરંથી કુતાર્જ જતી નથી ! અભિમાનથી જે પોનાતુ માયુ ઉચ્ચ નથી કરતું ! મુઝાએ પૂર્વ જન્મના પુણ્યોને લીધે એના મેલકત દેવના અતિથિના રસપમા અમને પ્રાપ્ત થયા છે એમની પૂજા કરીને અમાફી જાતને ધન ભાગ્ય અમે કેમ ન માનીએ ?

(દરવાન પ્રવેશ કરે છે)

દરવાન—મહારાજ ! દરવાજાપર મોગન સેનાપતિ દિનેરખા ઉભા રહ્યા છે રોટા સેના પતિને મળવા માગે છે

૧ જગાના સુમેસિંહ નાકમર દિજે દ્રવાતના ' દુર્ગાદાસ નામના નામના પદિત પનારા-ચાનના દિગી અનુસાર ઉપરથી દુર્ગાદાસ રાજા જયસિંહના મહેમાન તરિકે રહ્યા છે તે પ્રસંગિચ.

દુર્ગા ! સ—દિવેખા, વિવેખા અહીંયા ?

દરબાન—હા મરજર ! પોતાનું નામ એ દિવે ખા જણાવે છે

દુર્ગાદાસ—નાઓ, અત્યંત આદરથી એમને અહીંયા રઈ આવેા (મરબાનીને)
સાચી નાહેમ ! હવે તમે અગ્નિ નાઓ, હું સાચી નાહેમને નહિ હમણા જ આવું છું (અગ્નિની
જાણ છે) વિવેખા અહીંયા ત્રી મનનમ હશે ?

જયસિદ્ધ—કઈ સમજવામાં આવતું નથી

(વિવેખા પ્રવેશ કરે છે)

વિવેખા—અહીં, મહાદુર ગેરન દુર્ગા ! મને ઓળખ્યો

દુર્ગાદાસ—હું માગ જીવનદાતાને કેવી રીતે જૂની જઈશ હું ? પધારે, આજ મારી
જાતો હું ખરી ભાખાણાની સમજી છું કહો મજા નાહેમ ! આ ધરતીથી આપને અહીંયા
પધારતું પડ્યું ?

વિવેખા—દુર્ગાદાસ ! તીથદત્તન કરવાને માટે તમાગ દિવું લોકોના કાચી, હરદાર
સેતુમન્ધ, રમેશ્વર વિગેરે તીર્થો છે ને ! ત્યાં કોઈ કોઈવાર જઈ જનારું લોકો પોતાના દેવનું
સાધક્ય કરે છે હું પણ મહારા જય પહેના એ વાર આપના દર્શન કરવાને માટે અહીંયા
આવ્યો છું

દુર્ગાદાસ—(થોડી વાગ વાત્ત રહીને) માગ દર્શન કરવાને ! વિવેખા ! હું તો માત્ર
એક સાધના મનુષ્ય છું હાંતીમાં યથાશક્તિ માત્ર માત્ર કંતવ્યકર્મ કર્યો જાઉં છું

વિવેખા—દુર્ગાદાસ ! આ સાચી જમાનામાં એટલું પણ કેટલા આદમી કરે છે ! જે
જમાનામાં ભાઈ પોતાના ભાઈનું મન કાપવા તૈયાર થઈ જાય છે, જે જમાનામાં પોતાના યોગ
લાભને અથ આખી કામને પણ નુકસાન પહોચાડવાને લોક આચકો ખાતા નથી, જે જમા-
નામાં પ્રશામત, જુદમ, જુદાઈ અને જુદાઈ એમ મ પ્રમરી મ્ની છે તેના જમાનામાં આપના
જેના વીર, ચોક્ષા દિવના નેખીથી આનંદાર દેવતાને જેની આદમ પાવન થઈ જાય છે દુર્ગા-
દાસ તમે જ ખતનાવો કે તમાગ પુરાણોમાં તમારા જેવા કેટલા મનુષ્યોનું વર્ણન કરેલું છે ?
જેણે પોતાના માનિકની ખાતર પોતાના જીવની પણ પરના નથી કરી, જેણે સ્વેશની ખાતર
અન્યો સાગ કર્યો, જેણે સરજીમતને બચાવનાની ખાતર પોતાનું વતન છોડી દીધું જેણે
અપ્પગથી પણ વધારે સુર રાણીના પ્રેમને લાત મારી, જેના ઉપર ભુલ થઈ રહ્યો છે એવી
અજાણો જાન બચાવવાને માટે પોતાની જાતી આગળ ધરી અને છેડે એક ઉંચા ખાનદાનની
પુત્રીના ધમતું ગદાણ કરવાને દેનનિજાનની સિદ્ધા પોતાના માથાપર વહેરી લીધી-ખતનાવો ?

દુર્ગાદાસ—વિવેખા ! પુરાણોમાં સોધવાની ત્રી જરૂર છે ? એના કરતા પણ ઉંચા દર-
જાન આત્મિ જોરાની તો તમારી ધર્મ દેખ તો એનક પણ લઈ તમારું પોતાનું જ આત્મિ
તપાસી જુઓને ?

દિલેરખા—મારૂં પોતાનું ?

દુર્ગાદાસ—હા, દિલેરખા ! હા, તમારૂં પોતાનું ! વળી એક આદમી સાથ તમારી મુલાકાત કરાવત, પણ દિલેરખા ! લાચાર છું એ અહીંયા નથી એ તમારો જનિભાઈ વફાદાર કાસિમ છે !

[કાસિમ પ્રવેશ કરે છે]

કાસિમ—કહો મહારાજ ! શું કહેતું છે ? આ કુ ખડો થયો.

[જમીનપર લામો પડી કાસિમ દુર્ગાદાસને માથાગ ટકવત પ્રણામ કરે છે]

દુર્ગાદાસ—આ તો કાસિમ પોતે જ છે ! કેવી આશ્ચર્યની વાત છે ! તું અહીંયા કેરી રીતે આ થો !

કાસિમ—મહારાજ ! આપનો પત્તો લગાડતો લગાડતો અહીંયા આ-યો છું કાણુ જાણે કેરી બની જગ્યાએ જઈ આપની તપાસ કરી મહારાજ !

દુર્ગાદાસ—કાસિમ ! તું મહારાજ કેને કલા કરે છે ?

કાસિમ—જેને હમેશા તું મહારાજ કહેતો આ-યો છું તેને.

દુર્ગાદાસ—નહિ કાસિમ ! તારા અને મારા મહારાજ તો આ સમયે જોધપુરના મહારાજા અજિતસિંહ છે

કાસિમ—મહારાજ ! એનું નામ ના લેશો-એ તો નિમકહરામ—

દુર્ગાદાસ—કાસિમ ! યાદ રાખ, તું કેની આમળા આ સમ્મો બોલે છે ?

કાસિમ—જાણુ છું મહારાજ ! માનિકની ખાતર પોતાના છાં પણુ આપવા તેવાર એના માગ દેવની આગળ-શું કરે મારાથી રહેવાતુ નથી ! જેને આપે બચ્ચાની આટનો મોટો કપો, જેને બચ્ચાનને અને જેના રાત્નને માટે આપે આપતુ આ અર્ચન થુમા યુ, જેને રાતે રાતે આપનો ઉપકાર ફાઈ રહેવો જોઈએ એણે જ આપને ઘડપણુમા—

[કાં લરાઈ આનનાથી અમાડી બોલી શકાતુ નથી]

જયમિહુ—કાસિમ ! કિનામ ધર્મ પણુ તારા જેવો આત્મી ઉત્પત કરી શકે છે ?

દુર્ગાદાસ—સધળા ધર્મો એ જ વાત કહે છે, એક જ મહાનીતિનુ સિદ્ધાણુ આપે છે ગણા સાહેબ ! મનુષ્ય મનુષ્યત્વ પામી તકતો નથી, તેમા ધર્મનો દોર નથી સુસન્માનોમા કામને-સખી જેવા માણુઓ પણુ છે ને દિલેરખા ને કાસિમ જેવા માલમો પણુ છે

દિલેરખા—અને દિદુઓમા સ્વામસિંહ જેવા માણુઓ પણુ છે અને દુર્ગાદાસ જેવા પણુ છે

કાસિમ—હજુર, મારી એક અરજ

દુર્ગાદાસ—શી છે કાસિમ ? સુખેથી કહે, વણા આનદથી કુ સાલગીરા !

કાસિમ—મેં સાલણુ છે કે હવે હજુર રાણાજીનું અન્ન ખાય છે, એ તો નહિ જ બની શકે ?

દુર્ગાદાસ—કેમ નહિ બની શકે ?

કાસિમ—મારા જીવતા હજુર પેટની ખાતર બીજને બારણે જાય, એ મારાથી નેઈ શકાય નથી.

જયસિંહ—એ શું ? કાસિમ ! તારો વિચાર શું કરવાનો છે ?

કાસિમ—મારો શો વિચાર છે ? સાલણુ છે ? તો રાણાજી ! સાલણો હું મહારાજનું ભરણુપાપણુ કરીશ.

જયસિંહ—કેવી રીતે ?

કાસિમ—જેની રીતે યર્થ શકે તેવી રીતે, મજુરી કરીને, વેરેરેર લિખ માગીને.

જયસિંહ—કાસિમ ! તું શું ગાડો થયો છે ?

કાસિમ—જે મળશે તે વડે હું એમનું ભરણુપોપણુ કરીશ. આજ, જે અમારી મહારાણી જીવતી હોત તો પેટની ખાતર દુર્ગાદાસને બીજને બારણે જડું ન પડત એ નથી તો શું યર્થ ગયું ? હું છું ને ? હું મજુરી કરીને એમનું પેટ ભરીશ સૂઝી પાખી રોટલી જે મળશે તે હું એમને ખવડાવીશ !

જયસિંહ—એમ તે કદી બને ખરું કે ?

કાસિમ—ના કેમ બને ? મહારાજ ! દુર્ગાદાસ ! તમને જેમ પસંદ આવે તેમ કરો પસંદ કરી લો મહારાજ ! રાણાનો આપેલો રાજબોગ સ્વીકારશો કે મારી સૂઝી પાકી રોટલી સ્વીકારશો ? પસંદ કરી લો ! રાણાના પહેરામાં રહેશો કે મારા માથા પર રહેશો ? જે આહો તે પસંદ કરી લો !

દુર્ગાદાસ—કાસિમ ! બરોબર કહે છે દુર્ગાદાસ તારો આણી આપેલો સૂઝો પાકો રોટલો ખાશે.

[હવે કાસિમને ગળે બાંધી પડે છે] લાર્ડ કાસિમ ! કાસિમ ! આજથી આપણે બન્ને સફરજો કળીએ [દિલ્લેખાને] સુએ દિલ્લેખા ! કાસિમ કેરો ઉચ્ચ ગુરુ છે !

દિલ્લેખા—દુર્ગાદાસ ! તમે સાચું કહ્યું હતું—તમે બન્ને મહારાજાઓ આજ મારી સામે મર્યાદા ઉભા છો એક વખત પેટ ભરીને આપના બન્નેના દશન કરી વહ લેશું ! તારા સ્વર્ગમાં જે દેવતાઓ છે તે શું આમના કરતા પણ વધારે ઉચ્ચ હશે ?

ગુજરાત રાજકીય પરિષદ.

લેખક - રા. ચન્દ્રગાંધી નર્મદાસકર પડયા, બી. એ., એન. એ. બી.

નારવાર કહેવામાં આવે છે કે 'આ પરિષદનો મુખ્ય છે' કોઈ પણ માણસને કોઈ પણ આત્મ સામાન્ય અગત્યની નામે છે કે તમને જ એ માણસ તે જાનત ત્રિે સાર્વજનિક ચર્ચા કગનવાના હેતુથી પરિષદ ભરવાનો પ્રયાગ આદરે છે તે જાનતમા રમ લેનાર બીજા મનુષ્યો તે કાયમા જોડાય છે ત્યારે પરિષદ શક્ય થાય છે પરિષદનો હેતુ જેમ વધારે અગત્યનો, પરિ પદમા રસ અને ભાગ લેનાર માણસોની સખ્યા જેમ વધારે મ્હોળી, અને પરિષદને માટે જવાબદાર કામ કગનારાઓ જેમ વધારે કારદક્ષ અને વજનદાર તેમ પરિષદ સફળ થવાનો મુભવ રિગે. લોકતાસનના આ મુગમા પરિષદથી લોકમત કેળવવાની, લોકમત એક કરવાની, લોક મત પ્રવર્ધિત કરવાની અને શક્ય હોય તો લોકમતનો અમન કરનાર સરચાઓ. સ્થાપનાની પદ્ધતિ સ્વાભાવિક અને સ્વત્વ છે આમ અમ્હે કનીએ ઢિએ ત્યારે આપણા દેશમા ભરવામાં આનતી અનેક પરિષદોની અકિચિતકરતા વિશે જે આલેખો કરવામા આવે છે તે પ્રતિ અમ્હાઈ અનક્ષ નથી એટલુ જ નહિ, પરંતુ તે આલેખોનુ સત્ય પણ અમ્હે કેટલેક અને સ્વીકારીએ ઢિએ દર્શાવત કપે, અમ્હે સ્વીકારીએ ઢિએ કે પરિષદોને માટે જેટલુ દ્રવ્ય ખરચવામા આવે છે તેના પ્રમાણમા હા. તુરતમા સગીન પરિણામ દરિગેચર થતુ નથી, અમ્હે સ્વીકારીએ ઢિએ કે પરિષદો એ મ્હોટે ભાગે નૈમિત્તિક સમેનનો જ હોય છે અને તેમના એક સમેનથી માડીને બીજા સમેનન પર્યન્ત જે નિત્ય કાન થતુ જોઈએ તે અત્યારે થતુ નથી, અમ્હે સ્વીકારીએ ઢિએ કે ભાનુભાન અને એકતાની વાતો થના જતા પરિષદોને પરિણામે કેટલેક પ્રસંગે અગત વાગદોશ વધારે ખુદા તરી આવે છે અને દુ થાય છે આ સન અને આથી બીજુ ધલુ વધારે અમ્હે સ્વીકારીએ ઢિએ પગનુ સત્યના સ્વીકાર સીનારમા બે. હોય છે અમ્હારો ઉપરની જાનતોશ સ્વીકાર તે જામીએ દૂર કરવાને વધારે વેગલ્યુ કાર્ય કરવા અમને પ્રેરે છે, અને નહિ કે તે પરિષદોથી દૂર રહેનાના મ્હાના તરિકે વાપરવા અમ્હે પૂછીએ ઢિએ કે પરિષદોને શિરે જે અનેક ન્યૂનતાઓ અને દોષો આરોપવામા આવે છે તે સાચા હોય તો પણ તેથી શુ? નુ તેથી આરોપ મકનારાઓ? આનસ્ય અને ઔદાસીન્ય ક્ષતન્ય અને છે? અમ્હે તો એટલે સુધી માનીએ ઢિએ કે જેમના હૃદયોમા સાચુ સાર્વજનિક એતન પ્રકટેતુ હોય છે તેઓ સાર્વજનિક સરચાઓના દોષો દર્શાવી બેસી રહેવામા કદાપિ કૃતકૃત્યતા માની શકે જ નહિ, અને પરિણામે જે લોકો પરિષદોના દોષો દર્શાવી તેથી દૂર રહેવાની નીતિ સ્વીકારે છે તેઓ મ્હોટે ભાગે પોતકના બીજા કોઈ હેતુઓનુ આનજી કરી આત્મચના અને પરવચના કરે છે લોકસચાઓમા સીધી કે આડકતરી રીતે ભાગ લેવાને પોતાનો ધર્મ યથાર્થ, રૂપમા સ્વીકારને નહિ ત્યા સુધી લો. જનનની સાચી હિચ્ચના અસકય છે

રાજકીય પ્રેરણા, જનનના અન્ય પ્રદેશો કરતા પણ નિરોપ અશે પરિપક્વ આવશ્ય-
 છે આ યુગમાં બોડરાસન એ સર્વોત્તમ રાજનીય પદ્ધતિ લેખાય છે, અને 'સ્વ ગાન્ય સમાન
 મહારાજ્ય નથી' એ સૂત્ર સર્વત્ર સ્વીકારાય છે જ્યાં પોતાના ઉપર રાજ્ય કરવાની સત્તા
 પ્રગળે પોતાના પ્રતિનિધિઓને સોંપી છે ત્યાં પણ પોતાનો મત પ્રદર્શિત કરના પ્રગળો
 પરિપક્વ ભરવાનુ આવશ્યક ધારે છે ત્યારે જ્યાં પોતાના ઉપર પોતે પસંદ કરેલા નહિ
 પગનુ બીજાઓએ નિયોજેલા રાજપુરુષો રાજ્ય કરતા હોય ત્યાં તો પ્રગળો મત પ્રદર્શિત
 કરના પ્રગળીય પરિપક્વ ભરવાનુ અનેકચુલિત અશે આવશ્યક બને છે હિન્દુસ્તાન દેશનુ
 ગાન્યતત્ત્વ પ્રગળી ધતિર સત્તાએ નિયોજેલા રાજપુરુષોના દાયમા છે એટલુ જ નહિ, પરન્તુ
 તે ધતિર સત્તા પણ વિદેલીય છે અને તહેલે નિયોજેલા ગાન્યપુરુષો પણ મ્હોટે લાગે વિદેલીય
 જ હોય છે જે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં પ્રગળીય પરિપક્વની આવશ્યકતા અનિવાર્ય હોય તો તે
 આની પગત્ર પરિસ્થિતિમાં જ હોઈ શકે જેઓને હૃદયે આ દૃષ્ટિબિન્દુ યથાથ સ્વરૂપમાં
 ામી શકે છે તેઓ ધી ઇન્ડિઅન નેશનન ડૉમેસ્ટિક-હિન્દી રાષ્ટ્રીય મટાપરિપક્વની આવશ્ય
 કતાની સ્વયમ્વિદ્યતા સરનાતાથી બેઈ શકે છે હિન્દના રાજકીય ઉદ્ધારના ઉભવનન ધતિદાસમાં
 તે શુભ દિવસ અમર રહેશે જ્યાં હિન્દુદિતૈપી આત્માઓએ એકત્ર થઈ કૉંગ્રેસની સ્થાપના
 કરી ઈ સ ૧૮૮૪ થી માડી ઈ સ ૧૯૦૧ સુધી એ મટાસરથાએ બધારણુ વિના ામ
 કર્યું એ સમ્પ્રામા ાર્થ કગનાર કેટલાક રાજપુરુષો બધારણુ માટે આમ્રહ કગતા હતા અને
 કેટલાક બધારણુ અનાવશ્યક છે એમ ધાગતા હતા ઈ સ ૧૯૦૭ માં સુરતમાં કૉંગ્રેસના
 બે લાગ પડી ગયા તે પ્રસગ પછી કૉંગ્રેસનુ સાધ્ય અને કૉંગ્રેસની ામપદ્ધતિ નિશ્ચિત સ્વરૂપમાં
 આનેખવાની ફરજ પડી એટલુ જ નહિ, પરન્તુ કૉંગ્રેસનુ બધારણુ નિર્મિત કરવાની પણ
 ફરજ પડી તે બધારણુને અગે પ્રાન્તિક કૉંગ્રેસ ામિટીઓ, ડિરેક્ટ કૉંગ્રેસ ામિટીઓ વગેરે
 સરથાઓ અસ્તિત્વમાં આવી કૉંગ્રેસ એ જેમ સમસ્ત ગણ્ટની મહાપરિપક્વ રૂપે ભરાતી તેમ
 પ્રાન્તિક પરિપક્વ તે જ ધારણે પ્રાન્તની પરિપક્વ રૂપે ભરાતી જે સમયે રાજકીય બાબતોમાં
 છુદ્ધિપૂર્વક રસ લેનારાઓની સખ્યા નહિ જેની હતી તે સમયે ઉક્ત સરથાઓએ જે આરમ્ભ
 ાર્થ અનેક ત્રિધમતાઓ વેરીને કર્યું છે તે માટે તહેમને કેવન સ્વૃતિ જ ઘટે છે તે આરમ્ભ
 ાર્થ માટે તે સરથાઓનો અને તે સરથાઓના સચાનનો હિન્દુસ્તાન દેશ જેટલો ઉપકાર
 માને તેટલો ઓઠો છે પરન્તુ એ સરથાઓની કાર્યપદ્ધતિમાં એક તરન જેઈએ તેટલા પ્રમા
 ણમાં પ્રધાનતા ન્હોતુ ભોગવતુ એમ ધીમે ધીમે વધારે સ્પષ્ટ થતુ મધુ વર્તમાન રાજ્યતત્ત્વ
 પ્રમાણે હિન્દુસ્તાનના વલીનટની અન્તિમ સત્તા બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટના હાથમાં છે, એટલે
 હિન્દુસ્તાને જે હકો મેળવવાના છે તે આખરે બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટ પાસેથી મેળવવાના છે આ
 બાબત હિન્દુસ્તાનના હકો માટે લડત ચલાવનાર સર્વેએ મહુ જ ધ્યાનમાં રાખના જેવી છે
 પણ પંડી એક પ્રમ્મ ઉભો રહે છે પાર્લામેન્ટ પાસેથી જે હકો મેળવવાના છે તે કયા દૃષ્ટિ
 બિન્દુથી મેળવવાના છે ?—તે બ્રિટિશ સરકાર પોતાનાથી બીજાને મહેરબાની તરિકે

આપતી હોય અને દિન્દિ પોતાનાથી પ ની પામેથી ઉપકારશુદ્ધિથી તે સ્વીકારુ હોય તેવી ગીત મેળવનાના છે કે મિત્રિ આમાન્યનો એક ભાગ પોતાના દક હકે તમિકે મેળવના પ્રયાસ કરનો હોય તેવી રીતે મેળવનાના છે કે આ બેદ માન સમ્મતી માગમારીનો નથી-સમગ્ર કારપદ્ધતિને રમનાર પ્રાપ્ત મિદાનનો છે કૌમેસના બન્ને પક્ષો એટલુ તો સ્વીકારે છે જ કે દિન્દિ પાત્રમિન્દ પામેથી હો મેળવનાના છે પરન્તુ એક વર્ગ એમ માનતો લાગે છે કે તે હકો મહેરબાની તમિકે મેળવવાના છે, એટલે આપ નારને રાજી રાખનાનો અભિલાષ તે વગમા આમાનિક રીતે બન્ને રહે છે બીજો વગ એમ માનતો જણાય છે કે મિત્રિ નાગરિકતા હકોએ દિન્દુસ્તાનના હકો છે અને તે હકો તમિકે મેળવના છે, એટલે આપનારો હકો આપતા આનંદ થાય કે નહિ તો પણ હિન્દના એ હકો છે અને તેથી દિન્દને તે મળના જ જોઇએ એવી લાગણીથી બીજો વગ પ્રેરણાથી દિન્દના હકોની અમરદારક અને સ્પષ્ટ માગણી કરનાનો અભિલાષ તે વર્ગમા બન્ને રહે છે એકદરે એમ કવી સમય કે એક વગ દયા માગે છે, બીજો વગ ન્યાય માગે છે, હક અપાય છે સારે એક વર્ગ ઉપકાર માને છે, બીજો સતોષ બતાવે છે રાષ્ટ્રીય સ્વમાન અને રાષ્ટ્રીય ગૌરવના ખ્યાનો જેઓ બરાબર સમજે છે તેઓને આ બેદ ન્દાનોમ્તોનથી લાગતો, પણ મૌનિક બે લાગે છે આ દષ્ટિને તે પરિણામે એક બીજો પણ બેદ કાયપદ્ધતિમા સ્પષ્ટ અર્થ આવે છે પાર્લામેન્ટની પામેથી હકો મેળવવાના છે એ ખરૂં છે, પરન્તુ તે દિન્દના લોકોએ મેળવનાના છે અને મળતો ત્યારે દિન્દના લોકોએ તે લોગનાના છે જે દિન્દિતેથી રાજપુરોએ કૌમેસને આજ સુધી સહનતાથી ચલાવી છે તે લોકો પામે આ દષ્ટિમિન્દુ ન્દોત્તુ જ એવુ જહેવાલુ અમ્દાર રહેજ પણ તાત્પર્ય નથી પરન્તુ એટલુ તો કહેતુ જ પડે કે લોકો કરતા સગ્કાર તરફ હેમની દષ્ટિ રિશેષ રહેતી, અને તેમલુ અનુકરણ કરનાગતી હ-સમય દરવા બતા પણ-રહે છે આ વસ્તુ અમ્દે કહીએ છિએ તે દો મન ખાતર નહિ, પ ન્તુ સત્યકથન ખાતર, બે વર્ગોમા જે મૌનિક બે છે તે પ્રતિ ખ્યાન બે ચલાવી ખાતર એક વગની નજર સગ્કાર તરફ રિશેષ છે, બીજા વર્ગની નજર લોકો તરફ રિશેષ છે એક વર્ગ કહે છે કે સરકારને રા- રાખીને સરકાર પાસે હકો માગો બીજો વગ કહે છે લોકોને તૈયાર કરો અને નેકો તૈયાર થશે એટલે પોતાના હકો જરૂર વેશે અને સરકારને તે આપના પડશે પ્રભાવતાની અને પ્રતાપી પાશ્વની પ્રેક્ષાદ- દષ્ટિ દ- રાખીએ તો પણ, બીજા વર્ગની દષ્ટિમા અમને લોખામનપદ્ધતિની વધારે ઊંડી સમજ જણાય છે

આ દષ્ટિએનુ એક બીજુ અગત્યનુ પરિણામ એ છે કે એક વર્ગ પોતાનુ કહેતુ લોકો સમજે છે કે નહિ તેની પ્રમાણમા ઓછી પરવા રાખે છે, બીજો વર્ગ પોતાનુ કહેતુ લોકોને સમજવવાનો બહુ અને ખાસ પ્રયાસ કરે છે જ્ય સુધી દિન્દની માગણીઓ નેકોને સમજાવામા આવી નથી, જ્યા સુધી તે માગણીઓ માગવામા નેકો પોતે જોડા નથી

અને જ્યાં સુધી તે માગણીઓ અપાય ત્યારે ત્હેમનો ઉપભોગ કરવા લેખી તૈયાર થતા નથી ત્યાં સુધી સરકાર તે માગણીઓ આપવાની નથી, અને આપે તો પણ તે ખરેખરી ઉપયોગ થવાની નથી લેકો પોતાના રાજકીય હકો બરાબર સમજે એટલું જ નહિ, પરંતુ તે હકોને અમલ થયેલો જોવાની પોતાની ફરજ સમજે એવી સ્થિતિ કેમ લાગવી એ એક હિન્દુસ્તાનને મહોટામા મહોટો પ્રશ્ન છે. ખરું છે કે કામ કામને શીખવે છે, અને અનુભવ સમાન બીજી શાખા નથી, પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે જ્યાં સુધી કામ કરવાની અને પ્રત્યક્ષ અનુભવ મેળવવાની તક મિટિલ સરકાર હિન્દુસ્તાનના લોકોને આપતી નથી ત્યાં સુધી લોન્નાયકોએ તેજન ખેડ જ રહેતું ? કોંગ્રેસનું આરંભકાર્ય કરનારને આ પ્રશ્ન સીધી રીતે પૂછ્યો દોષ તો તેના ન પાડે એ તો દેખીતું છે, પરંતુ ત્હેમના મનના વનજનું પરિણામ એ આન્ય છે અને એ આવે એ આશ્ચર્યકારક નથી અમદાદ કહેતું એવું છે કે પ્રત્યક્ષ રાન્યકાયથી અનુભવ મેળવવાની તક લોકોને અપાય તે પૂર્વે લોન્નાયકોએ લોકોને ત્હેમના હકોની સમજણ આપવા માટે ઉપાયો યોજવા જોઈએ તે માટે પ્રચારકાન-*propagandist work* -ઉપર જેટલો બાર દેનાય તેટલો જોઈ છે કોંગ્રેસે આ વિશાળ કાર્ય પણ કાર્ય કર્યું નથી એમ કહેતું એ સમજી સત્ય નથી-જે કે ક્ષતિય અત્યુક્તિના વર્ગમા તે મૂંઝી શકાય પ્રચારકાર્યની વિશાળ કોંગ્રેસના પ્રથમ વખ ને કર્યું છે તે કોંગ્રેસના બીજા વર્ગે કરેલા કાર્યના પ્રમાણમા નહિ જેતું છે એ તો કોઈ પણ સત્યનિષ્ઠ પુરુષ સત્યતાથી સ્વીકારશે મુખાઈની હોમરૂય લીગની શાખાએ ગુજરાતમા જે પ્રચારકાર્ય હાલમા આરંભ્યું છે તેતું પ્રચાર કાર્ય કોંગ્રેસને અંગેની, બીજી કોઈ સત્ય તરફથી આગળ થયું હોય એવું જાણનામા નથી ગુજરાતના લોકોને ગુજરાતી ભાષામા ગુજરાતના જ દેશપ્રેમી પુરો રાજકીય વિષયો વિષે વ્યાખ્યા નોતી પરંપરા આપી ગુજરાતને ચેતનમય બનાવે એ કેટલું બધું જરૂરનું છે ? જે લોકો અગત રાજદ્વેષથી પ્રેરાયા નથી, જે લોકો વિશાળ અને ઉત્તર દિશી જોઈ શકે છે અને જે લોકો લોકશાસનની પદ્ધતિ બરાબર સમજે છે તેઓ તો હોમરૂય લીગની મુખાઈની શાખાના પ્રચાર કાર્યને મુક્ત કંઠે વધાવી જ લેશે એમા અમને સન્દેહ નથી રાજ્યનો અંતિમ સત્તાશ્રય પ્રાપ્ત છે, રાજ્યનો વહીવટ પ્રજાએ પોતે પસંદ કરેલા પ્રતિનિધિઓને હાથે થવો જોઈએ, અને તે વહીવટને માટે સે પ્રતિનિધિઓ પ્રમત્તે જનાવદાર રહેવા જોઈએ એ લોકશાસનનો સિદ્ધાન્ત અને તેને અંગેની કાર્યપદ્ધતિ સ્વીકારાય કે તરત જ લોકોને ત્હેમના રાજકીય હકોનું જ્ઞાન આપવાનું લોન્નાયકોનું કર્તવ્ય સ્વયંસિદ્ધ ગણાય જોઈએ લોકોને ત્હેમના રાજકીય હકોનું જ્ઞાન આપવાનું કર્તવ્ય સ્વીકારાય કે તરત જ પ્રચારકાર્યની આરંભતા પણ સ્વીકારી જોઈએ લોકોને માટે પ્રચારકાર્યની આરંભકતા સ્વીકારાર્થ કે તરત જ દેલી ભાષાઓમા લોકો રહેવાઈથી સમજી શકે એવું સાદિત્ય પ્રકટ થવાની અને તેવા વ્યાખ્યાનો યોજવાની આરંભકતા પણ નિર્ધિવાદ દર્શિત સાચ છે, એટલું જ નહિ પરંતુ કોંગ્રેસ, કોન્ફરન્સો, સંમેલનો વગેરે સ્થાનોમા દેલી ભાષાઓને આજ સુધીમા જે સ્થાન આપવામા આવે છે તેથી ઘણું જ વધારે

અમલતુ સ્થાન હેમને આપુ પડે આ તંપરખરા જેમને માન્ય હશે હેમને ગુજરાત રાજકીય પરિપદની અમલ તરત સમજાશે

કોમિસન બધારણ ઈ સ ૧૯૦૮ માં નિર્માણ તે પૂર્વે પણ મુનાઈ ઈનાકાની પ્રાન્તિક પરિપદો ભરવામાં આવતી હતી, અને બધારણને અને પણ ઈનાકાની પ્રાન્તિક પરિપદો ઈનાકાના જુદા જુદા ભાગોમાં ભરવામાં આવે છે આ પરિપદોનું કામકાજ મોટે ભાગે અગ્રેજી ભાષામાં ચાલતું હોવાથી અગ્રેજી ભણેલા થોડા માણસો જ તેનો વાલ વર્ક શકે અને લોકોને મોટે ભાગે હેમના લોકજ્ઞાનને માટે જરૂરનો છે તેવો ભાગ ન લઈ શકે એ દેખીતું છે મુનાઈ ઈનાકાના જુદા જુદા ભાગોમાં જુદા જુદા ભાષાઓ પ્રચલિત હોવાથી આખા ઈનાકાની પરિપદમાં અગ્રેજીના ઉપયોગ વિના રૂટકો જ નથી એ પણ સ્પષ્ટ છે એટલે પરિણામે પ્રાપ્ત એ થાય છે કે જેટલા વિભાગમાં એક ભાષા બોલાતી હોય તેટલા વિભાગની એક પરિપદ ભરવી અને હેમમાં તે દેવી ભાષામાં કામકાજ કરવું આવી રીતે ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, કર્ણાટક અને સિન્ધ એ ચાર મુખ્ય વિભાગોમાં ચાર પરિપદો ભરાવાની જરૂર છે આ પરિપદોમાં કામકાજ તે તે વિભાગની દેશી ભાષામાં થશે એટલે તે તે વિભાગના લોકો મોટી સંખ્યામાં ભાગ લઈ શકશે ભાષાના યોરણ ઉપગત જુદા જુદા વિભાગોના કેનાલ પ્રશ્નોની વિરોધતા પણ આવી વૈભાગિક પરિપદોને માટે કારણરૂપ ગણી શકાય સમસ્ત ઈનાકાની પરિપદમાં સમસ્ત ઈનાકાના પ્રશ્નોને પ્રાવાન્ય મળે એ સ્વાભાવિક અને યોગ્ય છે, પરંતુ તેથી અમુક વિભાગના પ્રશ્નોને જેનું ધ્યાન મળવું જોઈએ તેવું મળી શકતું નથી વૈભાગિક પરિપદોથી આ ખામી પણ દૂર થવાનો સંભવ છે ઉપરના બે કારણો ઉપરાન્ત એક ત્રીજું ગોણું કારણ પણ લક્ષમાં લેવા જેવું છે ઈનાકાની પ્રાન્તિક પરિપદ અમુક વિભાગમાં ખીણ વાર આવે તે પૂર્વે ઓછામાં ઓછા ત્રણ ચાર વર્ષ વીતી જાય આથી જોઈએ તેવો સતત રસ અને જોઈએ તેવું અવિરત કાર્ય વિભાગમાં થવાનો સંભવ ઓછો છે વૈભાગિક પરિપદોથી વિભાગના ન્દાના મોટા સ્થાનોમાં પરિપદો વર્ષ વર્ષે ભરાઈ શકશે અને તેથી રસ વવારે અમ્ય નિત મહેસો સંક્ષેપમાં, આ રહ્યારિક નિયાર કરનાર માણસોને વૈભાગિક પરિપદોની અમલ સ્પષ્ટ થાય એમ છે

ગુજરાતના સદ્ભાવે જેમ પ્રચારકાર્યની પદ્ધતિમાં અને સતતતામાં ગુજરાત અત્યારે ખીજા પ્રાન્તોને દ્વિધાન્તરૂપ બન્યું છે તેમ દેશી ભાષામાં કામકાજ કરનાર અને લોકોને-હેમના રાજકીય હકોનું જ્ઞાન કરાવવાની ભારનાથી પ્રેરનાર પ્રથમ પરિપદ ભરવામાં પણ ગુજરાતે દિન્દના ખીજા પ્રાન્તો માટે ખુલ્લું આદર રજુ કર્યો છે ગુજરાતની એમતા અને ગુજરાતનું ધીરવ એ બે માટે જેમના હૃદયોમાં સાચી દાઝ છે તેઓ ગુજરાતની આ ત્રીજી સામાન્ય સમ્પ્રદાય બહુ આનન્દ પામશે એવી અમ્હે આશા રાખીએ છીએ સમસ્ત ગુજરાતની પ્રથમ સમ્પ્રદાય ગુજરાતની સાહિત્યપરિપદ છે, દ્વિતીય સમ્પ્રદાય ગુજરાત કેળવણી પરિપદ છે અને તૃતીય સમ્પ્રદાય

ગુજરાત રાજકીય પરિપદ્ધતિ ગુજરાત પ્રાન્ત જીવનની સર્વ દિશાઓમા સમૃદ્ધ બને એ જોવા કયુ સાચુ* ગુજરાતી જીવન ઇતેજર નહિ હોય ? ખરેખર, ગુજરાતની રાજકીય પરિપદ્ધતિ બર વાતા વિચાર માટે પચમહાવના નિવાસીઓને જોટલા અભિનન્દન આપીએ તેટલા ઓછા છે અમ્હે આગા ગાંધીએ ક્રિએ કે પચમહાવે ઉપાડેનુ મહાકાન તે સપૂર્ણ સફળતાથી પાર ઉતારશે અને ગુજરાતના સન્તાનો પોતાની હોસબરી હાજરીથી તેમજ અન્ય રીતે યોગ્ય માહાત્મ્ય આપી ગુજરાતના ઔગ્ધમા વૃદ્ધિ કરશે સમસ્ત હિન્દુસ્તાનમા મશહૂર થયેનુ મુખારજ નામે-મહાત્મા ગાંધીજી-પ્રમુખપદ માટે પ્રસ્ટ થયુ છે એટલે પરિપદ્ધતી સફળતાના સબધમા અમને તો સપૂર્ણ શ્રદ્ધા જ છે, છતાં અમ્હે અમ્હારા હૃદયની ધ્વજા પ્રદર્શિત કરીએ છીએ કે ગુજરાત રાજકીય પરિપદ્ધતિ પ્રથમ અધિવેશન સફલ બને અને ગુજરાતના જીવનને સમૃદ્ધ કરે

સ્વરાજ્યનાદ.

લેખક - રા રઘુનાથ ત્રિભૂવનદાસ બ્રહ્મસદૃ

જય જય હિન્દ અમારો દેશ

સ્વીકારો એ જ જીવન આદેશ—જય૦

પ્રજુગમત્ર એ, વેદમત્ર એ, દેવતણો સન્દેશ ।

મેળી યોધથી ગગન ગમઓ જય સ્વદેશ । —જય૦

નમન અમ ભારતચરણે આજ

અમ્હાર પ્રુષ્ઠનર્તુ એ સ્વરાજ્ય ।

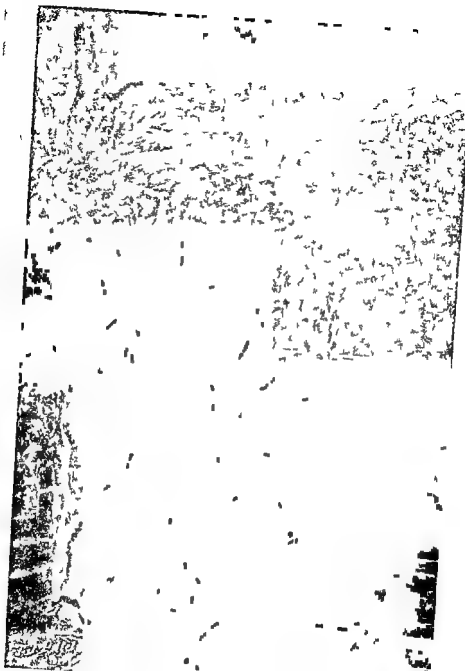
હૃદયતણુ ગુપ્તી - અક્ષમપીતણના

માન મુણાવો આજ ।

લલિત કઠથી મુગ્ધ મત્રએ

જપો ઝવગજ્ય ! સ્વરાજ્ય ! —નમન૦

* હોમરસ લીંગના પ્રચારકોની નહિઆદની યાજ્ઞ્યામયાજા વખતે નવારેલુ સનીત—રઘુનાથ

નહાનીશી વાળી.

સમાવેશક, ઓક્ટોબર ૪ મ ૧૯૧૭]

“જુડ મને પટ ને ને મળિા મુ ગઈ ગયું છે.

“મધ્યનિશા સમ થેન મહારે જોણ કેનુ ચાલુ કે.

“નારિ” મળિા મે પામુજ મન મોટે !”

[કોપીરાઈટ]

નહાનીશી વાદળી.

લેખક - ગ મલયાનિલ, બી એ, એનએન બી

જૂઝ બરે પટ ને ને, સખિ ! કેનુ ઝાઈ રહ્યું છે ।

અગરુ તેજ પુલો કેનુ આખને આજી રહ્યું છે ।

પખી હડે નહિ,

બોને પશુ નહિ,

મધ્યાન્હ હોય, ને મધ્યનિશા સખી રાત મનુ કે ।

મધ્યનિશા મમ ઘેન મ્હારે નેલુ કેનુ ચનુ છે ।

ને ને, પુલો પલ,

ધોગો હડે ખજ,

બૂરા નબે કેવો, સ્વેતશન, તરણીશો દિમે છે ।

માલ મ્હાર મન એસવા આતુર થે તનમે છે ।

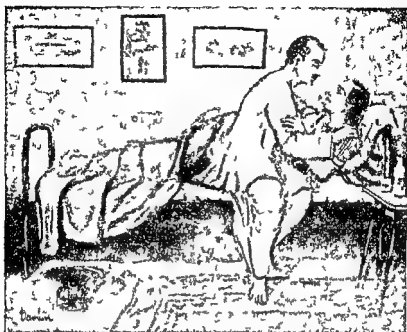
નાનકુ હાનન,

પૂવમણી જગુ

વાયુને બેહો હયેમે ચદે અને સત્વર દોડે,

નાયિક કોણુ હમે વ સખિ ! એ પર મુજ મન મોહે

હોમરુલ.

“ મહાગ હોમરુલે તેના હોઠ તરફ ધસાવ્યા. ”

[૫૧, ૫૪૪

લેખક-રા ઇલાલાલ ડાહ્યાભાઈ જાગીરદાર

“ અરે તમ્હે સમજ્યા કે ? આ ઝાઝ “તિનક મદારાજ કે બેસન્ટ દેવીજી જે એ” વાળુ હોમરુલ નથી હ કે ! એ સમજવી ચર્ચા તો આપણા “ બટે માતર ” મિરાંરોને મુનારવ ! કારણ કે હુ નહો મિજાજે બરખેનાક, એટલે કાઈ “ ખાટી ગાખ ” જેવુ લખાઈ જાય અને રૂટર એ લેખતો આગ લાવામા અનુનાં કરી હિદુગ્યાનમા અશાંતિ અને અરાજકતા હોવાનો છુવાઝ તાર ઠોઠી દેને તો લાંની “દીવાને ખાસ”મા મ્હારે માટે નિરર્થક ચર્ચા ઉપસ્થિત થાય, તે મને જરૂર ગયે ધસ નથી જાગી નહિ તો-મ્હારે માટે તમ્હે શુ ધારી લીયુ ? ”

“અરસન વાત એમ છે કે મને એક વડુ હતી !”

“ જો હો ! એમા તે શુ મોડુ કટી નાખ્યુ ! એમ તો અમને ચે છે ” વાયનાર વ્હાયા એમાથી ધણાઓ બોલી ઉઠે પણ હુ સગવ રસ્તાનો માલસ હોનાથી એ સમન્ધી વિવાદમા વ્યર્થ કાવશેષ નહિ કરતા મ્હારી કથાના પ્રસાદમા વલો જાગી ”

“સારે જાણે કે મને એક વડુ હતી પેટે ઝાં છોકરા નહિ એટલે મ્હારો સર્વ સસાર મ્હારી પત્નીમા જ સમાઈ જતો હતો, એમ સહજ અનુમાન થઈ શકે તો પણ ધાઈ ખીન

અમૃતસાગર ૩ ૩-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

અનુભવીની એવી વાતોમા આય મૂડી નહિ સમી દોષ તો એ વાતનું આ સ્થળે સ્પષ્ટીકરણ કીધેલું અસ્થાને નહિ ગણાય. મહારા ગૃહનો સા કાર્યભાર મહારી પત્નીને ધિર હતો, જ્યારે મહારે યિગ માન દેવુ જ હતું ! મહારી પત્ની મને મહારો ખરચ ઓછો કરી નાખવા અહાલિસ થયુ કહેતી, પણ મહારે મહારો ગો ખરચ ઓછો કરવો તેની મને પોતાને સમજ હતી નહિ ખાનામા ગળભાત રાટલી ને શાક પટેરનામા સા । કપડા, પીનામા ગોળીનું ઠકુ પાળી અને જોનામા અરખી સમુના શીલુનાળા પાળી કે નાનકેશ્વરની પત્થરની ટેકરી । અને જતા થે તમહે માનશો-મને દેવુ હતું ।”

“ તમારાથી તો કેની ભગવાન તોના । દજ આ ધોતીઆ લા પાને આગ્રિસ તો થયી નથી એટલામા વળી પાઝ ધોતીઆ । તમને તો “ મજુ તો મીર નહિ તો ફકીર ” જેવુ છે આ કુ રાક મહારી ચોળી સાચવી સાચવીને રાપડ છુ તો આટલી ટકે છે મહારે બંને કાઈ ખીજ જે તમારે માથે લાગી હોતને તો તો ક્યારનુયે તમે શુધ્ધસારીધામા નોધાવી દીધુ હોત સમજ્યા કેની । આ વખત તમને ચોતીઆના પૈસા મળના નથી, હા । ધોતીઆ જલવી શમ્તા હોય તો ધરમા પટેરનાને જાડી ખાદીના લેધા કગરો ”

“ અ નાહ ! હમારી જેર કુ સનામન રખએ । પણ “ ધર વસે ” પેના અમતાવા ની મીન વાગીનું । જાડા ખજ જેના સમજીએ અમતાનાદની મીનના ધોતીઆ ઉપાડી લાવ્યો તો ભારો ભાર કાજથી ભરેલા તે ધોધા કે જેવી દુધ ગાળવાની મળી । અને મહારી પત્નીની ચોળી । એજે મને કહ્યુ કે એ બહુ “ સાચવી સાચવી ” ને વાપરે છે પણ માનશો નહિ હાકે । ચોળી ઉપર કચુનર-ખાનાની ફેશન બરાબર નહિ હોતે તે દરજીને આગ્રિ ધક્કા મહારી પત્નીએ ખમ્માવેના અને જે ધપ્પા આ તમારા નમ્ર સેવકે ધમાવેલા એટલે જાવાનાડી મેરાઈનું ચોળીનું ભરતીજી એટલુ હશે તેની વાચનાર વ્હાવાને સહજ કલ્પના થશે વળી કૈંયપેપર જેવા કપડાની ચોળી “ સાચવી સાચવીને ” ને રાપરે તોયે કેટલી ટકે તેના પણ ખ્યાન અનુભવીઓને સહજ આવી શકશે આ તો ચોળીની વાન ચર્ધ પણ ગ્રીણા પોતના વાયેનના મરનો છલાદિનો ખર્ચ તો બસ પૂછો ન વાત । સ્વધાગ્રી તે સ્વાજ સધી નાદેલા ગધેડાની માફક કામ કરી ધનસચ્ચ કરવો મહારે અને પગપર પગ મ્હડાડી ચાર વખત ચપાટુ અને મહારે હિસાબે ને જોખમે મોજ માણુની મહારા “ હાથની ધગતી ” ને । તો ન્યાય છે ? એ સમતતી દીકરીને પરણી વા-પો ત્યારે તો કેની બોળી ભગડ જેવી વાગતી હતી । “ ધરનો હિસાબ તો હુ જ રાખીશ તમે રાખ અને મુ પ્રધાન ” ઇત્યાદિ કટી કહીને હવે પોતે રાખ ચર્ધબેળી અને હુ ? જવા દોને એ વાન । પીતો ઉમ્મે છે, એટલે લવાઈ જાય છે બાળ પેની કહેતનાગી વાત જેની વાત છે કે “ ન બો-ન્યામા નન ગુણ । ”

“ હુ તને આની નહિ ધારતો હતો એ તો કીક છે કે દજ બાજી હાથપર છે પણ ને ત્હારી બોળી બોળી વાતોમા દજ બની બધુ જ ત્હારે નામે મ્હડાડી દીધુ દોન તો મહારે તો આજે “ અ-ના બે બદામ જેવુ જ રહેતે આજે જ હુ તને જણાવી દઈ છુ કે પૈસા સનધી

મને કારભાર લેવેથી તું જીવેલી, કમાતું મ્હારે અને મોજ ની તારે, એ જાતો ન્યાય ? મ્હારા દેશમાં એક પૈસા પણ રાંધે વધગયો તો કેમ જાણે તું જ જ્યાં પૈસા ડાઘી દેતો હવે તેમ નહીં દિવસ મ્હાન તામણ પીમ્તાન પાડી અને પોતાને માટે "

"ખીલુ મર્ધ હજી માગી છે ? એવી હતી તો પુત્રો મકરાને પરજાસ આપ્યા ? ફાઈ ચોખ્ખા મના તો નેણું આ પુત્ર નાનીશી ધાનની પહેરીને જમોળીઆ મારા જેવા જગ લીની માફક પ્રતા હતા તેમથી મેં આવી આટલા સુધાર્યા તેથી આ જાતને કે દા આઈ ! માનાપે પણ ગેરો વળે તમો ગોધી કહાડ્યા છે આપણા જાતિના જ વાક ! ગામી રોગ્યા જેવા હતા તેના આટલા બધા દેશના, યુદ્ધન યોગતા ખગામા મચીઆ ખાના હતા તેના ચમચમ દોડતી મોટા ગાડીમા બેમતા કીધા, એક દીઆને દીવે ચનાવી વેના હતા તેો બહલે વિજગીની બત્તીઓ નસાવી દીવી, અગીય કે ખડી મટોડી ચોખ્ખોતે નહાતા તેને બદલે સાણ ચોળતા કીધા, તેના બહો તો રીક આપના નીકળ્યા છે ? અને ઘરનો કારભાર ! સુઝમા રાંધા ખેનના ધારું હોય તો તે માંડી વાળતે ! કહેની કઈ લાખાનપર પરતુ કારભાર લેના નીમ્યા છે ?"

"લાયકાન ? અને તે પૂઠાનાળી તુ ? શામાલ ખીલુ કાઈ ?"

"ખીલુ તુ ? આપણે મુઆ જ્યાં તમાઝ ઉચુ રાખતા ફરીએ ત્યારે તમને "ખાઉ કરતુ" સહે છે પેની મ્હારી ગેન પણ પીરેલ તો દિવસે તમને જેમને મ્હો મરડીને કહે, "માયુ તદન ગામડી જેવા છે"

"અને તે તે "સાભાયા કીધું ?"

"હાસ્તો ! માખે નહિ તો ખીલુ તુ હરે ! તમાગ તરફથી ખોનીને જાઉં કયા ? ખેના જેવા ધનના ! અને કુધારેવા પરમાથી નમારે જીરે મ્હારો ટાગીઓ ટાગી જાય એટલે થયું !"

"એવી એવી કહેનાની સુધરેલીઓની દોઢતી રાખીને જ દેખાએખીધી તુ ખરચ કય જાય છે અને મને દેનામા હુમાડતી જાય છે તો ! કાને ઉઘીને ઝેરના માય તેની કેળવાવી માગેની જોગવાઈ તો બાલુએ ગ્હી પણ ઉનટ વાગમામો વેો દેતુ આપના જતુ !"

"છાંગને કેળવડી ? તમને જમરીમાથી આના કેળવ્યા જના સ્ત્રીઓલુ માન જાળવતા નહિ શીખ્યા તો છાંગે કેળવડી લઈો તુ ધોળને ? બાપની નરકથી નુકો લઈને મ્હામે નહિ યાય તો મ્હા બાચ ! એ તો "બાપ તેના બેગ !"

"શામાલ ! જેમ જેમ તુ ખોનતી જાય છે તેમ તેમ મ્હારી આખો ખુનતી જાય છે અહા ! તુ પણ કેમો અર્ધ ? તારા પગ મપૂજ નિશાસ ગમ્ભી ત્હારી સીડી મીરી માતોમા જોળાઈ જઈ વગનો સર્વ કારભાર તને સોંપ્યો અો મેં એ બાગત પગ કઈપણ લદાન આપ્યું તેનું આ પગિયામ કે ?"

“ એટલે ? તમાગથી નહિ સચવાયું ત્યારે મેં લીધું છે સગા વદાયા અને ચાક નકરો માથે દરરોજના ઝડપા થતા તે હવે મારા તાપથી બધું સમાધાનીથી ચાલે છે નહિ તો કયાના કના અટકાઈ ગયા હોત તેનું નાઈલાન છે ?”

“ હવે રહના દે, રહેવા દે ! જોયો તારા તાપ ! કુતીન બાપના બેટાને ધમ્પો માર નારને રહામુ પૂછીએ કે લાઈ તારા તાપમા તો મરણ નથી ને ! કળવકળ કે કાવાલામ મમજાએ નહિ એટલે રહામો આપી દે તે ત્રણ ખરૂં માની લઈએ આનો અથ તે ૨ એમ કીધો કે મહારામા ધર ચનાવવાની વાતજાન નથી ? તે દિવસે અગ કળવવા મેં અખા કામા જ્યાં માણ્યું તો તે કંઈ કે મરણ એ તો મુના લોકરો વસરત કરે અને કુગા જેવ થાય ! હું સમ ત્યો કે ત્હા ! જેવી કુગિલિન માર્ક કહેતી હવે તે મહારા લાખને લીધે જ કહેતી હશે પણ—”

“ પણ શું ? જોતા નથી કે જાના ટેટીઆ જેના છે તોયે મેક તો રાણીના સાળ જેટલો છે, ત્યારે કસરત કરીને પહેનનાન થના હોત તો મને ધરમા ઉભીયે નહિ રહેના દેત એ તો કીડ જ નહુ કે મને તે દિવસે મારી જીવિ મૂત્રી !”

‘ હા ! ખરી વાત છે પહેનનાન થયો હોત તો કાઈ પણ ભોંએ હું મહારા સમાનને મગ થના હેન નહિ મહારા મતેયુ ત્હાડ આયુ વત્તન જોઈ ? પાગેલીઓમા પણ મહારા માન મગ થાય છે તેવો અમય ભાવે જ આવતો પણ તે સાથે આટલુયે ખરૂં છે કે જેનું પાણી મદલુ રી જે મેં મહારી અર્ચનના તરીકે સ્વીકારી તેને પોષવાનો મહારો ધર્મ હું પહેન વાન થઈને જીવું પણ લાગતે નહિ અમગતા અને સચલું નિમનતા અને દુર્ગલ એ ઉભય ૬૬ છે સારસ પક્ષીના ૬૬ સમાન ઉભય સાથે જ જીવે છે કે સાથે જ મૃત્યુનશ થાય છે હું અમન થયો હોત તો મેં તને ધમ્પાથી વ્હાડી મૂખી નહિ હોત પણ ત્હારી સાથે સમાન તારી વર્તી ત્હારી સાથે અમર્ષાપણે દટ્ટિ સરખીને નાખનાગની આખ ફેડી નાખી હોત હા ! આપણા ઉભયના ૬૬ની ખુ દેવતાઓ પણ ઇખ્યા કરતે આપણા ધરમાથી કજીઆ ૭ મ અને મત્તા પ્રાપ્ત કરના કે તેનો જગની ગખવા માટે બનતો વ્યય કરનાને સમય સતને માટે નાગ પામ્યા હોત પણ અરસોસ ! એ મોનેરી નક ત્હારી મહારા ઉપર મગસાઈ ભોગનાની ઉત્ક્રમને લીધે ચાની ગઈ છે મહારા ઉપર અમિશ્વાસની દટ્ટિએ મેનાથી ને ત્હાર મધ્યુ, ન મહાર મધ્યુ ! તુ મહારા નત્યેય ત્હારો ધર્મ ભૂલી પરિણામ શું આવશે તે પ્રતુ જલો, પણ એ પાપનુ પ્રાયશ્ચિત—’

“ ચુ-ઉ પ, એકદમ નૂઉ પ ! અમદાર છે જો હવેથી મહારી આગળ એવું વગર સમ- જનું બાપલુ કીડુ છે તો ! હું મહારો ધન બધું સારી રીતે સમજું છું તે સમજાવવાની કે આદારીપાડોની અને માણસ ચાકરોમા મને દાનની પાડનાની તમારી ગત હું ચાનવા મનાગ નથી અમગ્યા ? હું પણ કાઈ આધણી નથી જ્ઞાની જ રીતે લાપણો કરીને મને તમે દાનની પાડી નાખી કે તે ! માન જાળવતું હોય તો હવેથી મુગા મુગા હું કહું તેમ

ચા'યાં કરજો, નહિ તો એ નોકરોને કહી દીધું છે કે સોઠ જરા પણ ગરમ કરે તો હાથ પડી જાય ધરની બહાર જહાડના અને ચોખ્ખે ચોખ્ખુ પકડાવી દેતું કે એમ કરનાનો અમને બાઈ તરફથી હુકમ મળ્યો છે ભાઈમાપા કરનાથી નહિ સમજો તેને તો એમ જ સમજાવવા લેઈએ "

"હુ એમ કે! જોઈતું ત્યારે! મહાગ પોતાના ધરમા મ્હારે બોલતું નહિ! તું જો કર તે મૂજો મ્હોરે જોયા કરવું અને સહન કરવું! મ્હારે માત્ર તારી મોજશોખ પૂરી પાડના વહીવટ કરવું કેમ એમ જ કેની! કીક છે મને પ્રભુમા શ્રદ્ધા છે તેના ન્યાય ઉપર મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે તું તારા મનમા લાને એમ ખાડખા કે હુ તારે જ આશરે ટકું છું પણ ઈશ્વર કૃપા હશે તો હુ પણ તને બતાવી આપીશ કે તારૂં જીવન મ્હારે આશરે છે હુ તારી આખ બરાબર ખોલીશ કે મ્હારી ઈચ્છા સિવાય તું મ્હારા ધરમા એક ઘડીભર પણ ટકી શકે નહિ અસ્તુ! આવા પ્રસંગોને લીધે આપણા પતિપત્નીમા ધાર્મિક બંધનની પ્રતિબ્ધિ એક પગી એક તુટતી જાય છે અને સમય એવો આવે કે એ બંધન પાછું નહિ જોડી શકાય એની રીતે નુગી જાય તો તેમા તારો જ દોષ લેખાએ તારા પ્રત્યે જેટલું માન ગામતું જોઈએ તેટલા સંપૂર્ણ માનવી એક વાર ફરીને હુ તને વિનવું છું કે તું મને તારા કરતા નિરોધ નહિ તો તારા સમાન ગણુ અને આપણો મબન્ધ જાળવી રાખ હુ ભૂની જઈશ આગવી પાછવી સર્વ હુ ભૂની જઈશ માત્ર પ્રેમથી-હા-પ્રેમથી તું એટલું જ કહે કે આપણે ઉભય સમાન છીએ પછી જોકે ત્હારા પ્રેમનો બદલો હુ દસપટ અધિક વાળી આપુ છું કે નહિ હજી પણ સમય છે હજી પણ—"

"હા ગઈ! મને પૂરેપૂરો સાલજ્યા વગર તે ચાલી ગઈ-અને મેં સકાંપ કીધો કે મ્હારે લેવો! મહાત્મ ભક્ત પ્ર'હાનના જેવો શાત અવરોધ! કશુઆ ઠકાસ કે મારામારી કરી ઉભયના બચવો વૃથા બ્યય કરવા કરતા એ ઉપાયે કાર્યસિદ્ધિ જરૂર થશે, એમ મ્હારી ખાત્રી હતી અનેકવાર મને એમ થતું કે મ્હારી પત્નીના અન્યાયની રહાએ ધર્મ મ્હારે "ચૌદમા રત્નથી" એની શુદ્ધિ ઠેકાણે લાવવી પણ શાંતિથી આપણું કાર્ય ને સિદ્ધ થવું હોય તો એ "ચૌદમા રત્ન"ની નીતિ જડસાએને લાયકની છે અન્યતઃ શાત અવરોધમા સંપૂર્ણ સયમની આનર્યકતા છે, એ હુ માન્ય કરું છું, પણ હુ ધારૂં છું કે મ્હારા જેવા હિન્દુ ધર્મમા ઉછરેલાને માટે એટલો સયમ કાઈ ભારે પડતો નથી એકે હિંદુનું જીવન જ સયમમય છે-જે તેમા પરદેશી ઝેરો નહિ લગ્યા હોય તો! ખાનામા સયમ, પીનામા સયમ, બોનામા સયમ, ચાલવામા સયમ, બનકે જીવનની પ્રત્યેક ક્રિયામા સયમ જાળવવાની તાલીમ એક હિંદુને બચપણથી જ આપનામા આવે છે સત્ય છે કે વાતાવરણ બદલાઈ ગયું છે, હિંદુઓનું રાષ્ટ્રીય ધાર્મિક શિક્ષણ બહુધા નાશ પામ્યું છે તો પણ "લાગ્યુ લાગ્યુ એ ભરૂં" બસ એમ જ શાત અવરોધથી થોડી ઘણી અડચણ તો નડશે પણ તે હુ સહન કરી લઈશ અને મ્હારી પત્નીને હુ બતાવી આપીશ કે હુ પણ શુ કરી શકું છું !

એણે મને મહેલ ભણે કે કપાનતા અને રહેલીકરણીમા હુ જગતી હતો તે એણે આવી મને સુધાર્યો ! સત્ત્વ વસ્તુસ્થિતિ એમ હતી કે એના ગોરા મુખમાં અને સાકરીઆ બોલના ઉપર લોભાઈને મેં મ્હારું જીવન સક્રમ એટલું એને અનુસરતું રાખ્યું હતું, પણ હવે મ્હારી ચક્ષુઓ ખુલી મ્હારી સાત અવરોધની પ્રતિમાને ન્યાનહારિક સ્વરૂપ આપવા પ્રથમ તો મેં એની પસંગીના વિનાની પોષાકનો ત્યાગ કર્યો અને હુ મ્હારા કહેરાતા ગામળી પોષાક ઉપર આવી ગયો વળી મ્હારી કમાઈની એક પાર્શ્વ પણ મ્હારી પત્નીને મળે નહિ, એવી મેં નિવરણ કરી દીધી આમ કરતા પ્રથમ મને વણા અતરસો નડ્યા કારણ કે મ્હારું જ વેતન ખાનારા મ્હારા મેરઠા મ્હારી સ્ત્રીની પસંગીથી રાખનામા આવેના હાનાથી તે લોકો મ્હારા કરતા મ્હારી સ્ત્રીનું માન વિશેષ જળવતા તો પણ હિમ્મત ગમી મેં મ્હારો નિશ્ચય ટકાવી રાખ્યો મ્હારી પત્નીને પોતાના પીયર તરફથી મળેના નારસાની સાગી આપક હતી એટલે મ્હારા તરફની આવક બધ થતા પ્રથમ એને બહુ અચળ નહી પણ જ્યાં લખવુંદ ખચ દોષ ત્યાં ગમે તેટલી આવક પણ ન્યૂન છે મ્હારી પત્નીને ઘરમાથી વિભાજ કરવાની મ્હારી જગતે ઇચ્છા નહિ હતી તેમ જ મ્હારી સાતિમા એક ઉપર બીજી પત્ની કરનાનો ધારો દોના છતાં હુ અનેક પત્ની કરવાના નિયમને પિંદાર તો હોનાથી મ્હારા વિચાર બીજી પત્ની કરનાનો નહિ હતો તો પણ મ્હારી સકારીત પત્નીએ મ્હારા જ મેરઠા દ્વારા મ્હારી પ્રત્યેક દિનચાન ઉપર દેખરેખ રાખવા માગી ! મને તેથી જોડે લખ પામવાનું કશુંયે કારણ નહિ હતું તો પણ મ્હારા પોતાના ઘરમા મ્હારું વેતન ખાનારા મ્હારા પોતાના જ મેરઠા મ્હારી પ્રત્યેક દિનચાન જનસુસી કરે તે મને પસંદ નહિ હતું મ્હારી પત્ની સારી રીતે જાણતી હતી, અને મેં એની અનેક વેળા ખાત્રી પણ કરી હતી કે હુ એક પત્નીજનધારી પુરુષ હતો તો પણ મરણમા માને સર્વ સ્થાને લખ જ દ્રષ્ટિએ પડે છે અગત્ય છે નાં પ્રમગ પત્રી કોઈ પણ કાચમા મ મ્હારી પત્નીની સનાહ લેનાનું સદા તર બધ કરી હું, એટલું જ નહિ પણ મ્હારે અને તેને અગ્રોના હતા, એનું અને મ્હારું ખાતુ પીનું ક્રિયાતિ જુલું જુલું હતું એક જ ઘરમા આ પ્રમાણે જાણે જે વારસો જુલું રહેતા હોયની તેમ અમારી વચ્ચે થઈ અચૂ પણ અતે પ્રબુએ મ્હારી પ્રાર્થના સાબળી અસ્વા ભારિત જીવન ગાળનાથી મ્હારી પત્ની એક લખકર રોગના પગમા સપડાઈ દવાતાર વગેરે અનેક ઉપચારો કીધા પણ સર્વ વ્યર્થ વળી ભાકુતી માણ્યો તે એની કેટલી સભાજ લે ? એક િસ-એ વિસ અને જોડું કે બાર સાદેમનો રોગ વધતો જ જતું છે એટલે તે લોકો પણ ધીમે ધીમે કટાગી ગયા

‘ છેત્તી ધડીએ પણ મને મ્હારી પત્ની બોનાવે અને એની મેરણો મને લાભ મળે !’ એવી મેં પરમ કૃપાળુ પ્રબુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કીધી અને તે ફળી-હા ફળી ! મ્હારી પત્નીએ મને પોતાની પામે બોનાવ્યો

“ વહા ના મ મ માકે ડગ્ગે મ્હારું જોયું, આયું, કપું, કારનું સર્વ માફ કેર જો મ્હારી મ્હારી ખચવાની આ શા—”

“ ઝાડી છે, વ્હાલી વણી છે એક વખત કહે કે તુ મ્હારી અર્ધાંગના તર્કે મ્હારી માથે સમાન હામ્બી રહેવા રાજ છે વ્હાની । કહે કહે કે તુ મને ખરા પ્રેમથી ચલાવ છે તો પછી જો કે ખુદ જન્મગમના પણ ભાગ નથી કે તે તારો વાંકો વાળ કરી શકે । ”

“ વ્હાલા ! તુ મારી જ છુ આ જ-થી જ અને હમેશા, આ લગ્નમા અને બીજા પ્રત્યેક લગ્નમા વ્હાના । મને માફ કરો ? ”

“ હા, માફ કરીશ પ્રભુએ પણ તારી મારી સ્ત્રીકારી છે ત્હારો ચમત્કાપ એ જ તેની સાક્ષી । તને જીવાડીશ અને પછી લહેર છે આપણે ઉભય સમાનતાથી રહી ધરમા કળ્યાવ કરીશું વ્હાવી એક ચુમન । ”

“ મ્હારી પત્નીએ પોતાના રીક્ષા દોઢ મ્હારા હોઠ તરફ લાવવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ મેં ને તેમ કરતા અટકાવી મ્હાગ દોઢને તેના હોઠ તરફ ધસાવ્યા આહ ! મ્હારી પત્નીના શુષ્ક જોશોના ચુમનની અવેજમા ખુ દેવતાઓએ મ્હારી અનુખ અમૃતનુ પાન ધર્યું હોત તો તેને પણ મેં હોઠ મારી હોત । ”

* * * *

મ્હારી પ્રેમભરી સભાળ અને સેનાવી મ્હારી પત્નીએ પોતાનાપર મ્હડી આવેના રોગને મારી હામ્યો, અને ઘણા જ અદ્ય કાળમા તેણે પાડી પોતાની અસન તનદુરસ્તી પ્રાપ્ત કરી

* * * *

અને હવે ? હવે શું વળી ? મેં મ્હારા પોતાના ધરમા “ સ્વાયત્તશાસનતન ” (આપ રે !) જોવાનાં જોવાતાં બધા પાત્ર કમ્પાર્ટ ગઈ) વાને “ દોમરન ” મેળ પુ તેની ખુતાલીમા “ જોયો જોયો ત્રી બેસન્ટ દેવીની— ”

અરરર ! મ્હાફ જોનાનું હું પાંખુ જેથી લઉં છું દો કે ભાઈ ! “ દોમરન ” નું નામ દેતા જ એઓથી મ્હોટિ ચડી આવે છે । દીક છે કે “ જોએ ” કરીને ઉપર્યુકત વાક્ય મેં પૂછ્યું કાંઈ થી નહિ તો મ્હાગ જેના પુરુષને ધામ્તી ભરેલો સમજી મુખાઈ છોડી મારવાડ તરફ સીધાની જવાનું ફરમાન બરમાન નીકળી પડતે તો આપણે તો ભાઈ ભાના “ દીક ૨૭ ” અને ધાગી દાળ ખાતા ખાતા કુઓ નીકળી જતે જો । । ।

દુ ખવિનાની હોસ્પિટલો *

લેખક - ડૉ ઈન્દુલાલ સેવકવાલ ને એમ બી બી એસ

પ્રતિભય એ જ જેમના જીવન છે તેના શહેરોમાં અથવા ઈન્ડિયા કાસ, જે અપમ ઈટલી, રશિયા, સરબીયા, ઈજિપ્ત, મીટ્રરને અને વળી મેસોપોટેમીયા-અમે ત્યા જ્યાં તે પણ મિટિય 'રેડક્રોસ મોસાઈટી' અને 'સેટ લેન' ના આશ્રમમાં રાજની માફક ઉલગાઈ જતા અનેકાનેક સ્ત્રીપુરુષોના શક્તિમાન ટોળા ધમધોકાર કામ કરતા માનુષ પડશે જે બ્યારમ્યાથી સાધન અને રોગી નવધ્યાઓના નજમ આવીના નવદશા ભાગને આમથી તેમ ફેરવાતા આવે છે તે માત્ર એક નમુને ૧૨ જ છે એના પ્રયત્નો રાજ્યધાનીના શહેરથી મમે તે હરીયા કીનારા સુધી આ જગ વિશાળ લગભગ પ્રવર્તી રહ છે

"રેડક્રોસ મોસાઈટી"ની સાખાઓ કેની ઝપથી ધાણીની માફક ફુટે છે તે વિરોધે આદિ વર્ણન આપવાની અમારો ઈચ્છા નથી, પણ અહીં તો "રેડક્રોસ મોસાઈટી" તરફના કાન્તમાના એક હોસ્પિટલનું નર્સન નામ મા માનુ છે જેને લોકોને મનુષ્યરનાથની, આત્મભોગની, નમ્રનાની, દુખની અને વળી દર્પની વાગાળી ધળી મા હોત છે તો પણ આરી રોગપીડની પુણુ માહીનીથી તો જનનમાજનો મોટો ભાગ વળી અનાન જ રોય છે

આ હોસ્પિટલમાં તદ્દન અચેજ બોતો જ રગ હતો અને તેથી આગળ પાજગી ગીજ રોગપીડો કરતા તે તદ્દન નીગળી જ નાગની હતી હોસ્પિટલની બહાર રહે જના સ્ત્રીપુરુષાઓ મધુર આન થી રજતામાં મેલ કરનારા બાળકો પોનાની માનુભાષામાં મુરુર રહે બોલતા

હતા પણ હોસ્પિટલની દીવાન અલ તો જાતે વાધન થયેના લગ્નિયાઓને એમ પણ ન રોગ નાગનુ કે એમની માનુભાષા ઈન્ડિયા દળુ ખાડી જોગમીને બીજી પાર છે

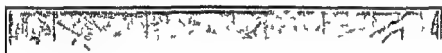
સિંગપોર મલેશિયા

• મી એ ની મારગ નામના રેડક્રોસ મનના એક મળના અચેજ રોય ઉપરથી મી મારગત છે મારા પયત એ મળ્યામાં સન ૧૯૧૭ ને મન ઉલ્લીવર નામના અચેજ માર્કિડમાં દમેગા એ ઉપરનાની રોજો લખે છે સાપણા દેગજોને આ વિષય કઈ ગોધક નીવડવાની આશા છે

આપ માંપમ ૨ ૩-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમબઈ

દોસ્તીટ નુ મકાન નગર પહવા ધાર્મિક કેળવણીની પાઠશાળા માટે વપરાતુ હતુ દરેક ઓરડામાં અંકેકો “કેમ” હતો આવતગીએ જે મોટા રોબીતા જમવાનાં ઓરડા હતા તેને શસ્ત્રવિદ્યાથી સામ્ન કરનાના દર્દીઓની સુરાના ઓરડા બનાવી દીધા હતા ઉપરને મજને જ્યા મેમો ધાર્મિક વિદ્યાર્થીઓ પાઠ કરતા હતા ત્યા એક એક નર્સ રાખનામા આ યો હતો જરૂરના પ્રસંગેજાએ પણ ગમ્યા હતા સાપચુકલુ રૂપાનર રાત્રિવિદ્યાપ્રયોગ ગૃહમાં થયુ હતુ તમારને “એકસ ૩” વાસ્તે વાપરનામા આ-ઓ હતો અને પુસ્તકાલય પ્રથમ પમિની કિચે-સરી એટલે ફવા વૈચનાની જગ્યા તરીકે વાપરનામા આનતુ હતુ

વચ્ચેના યોગાનમા યોળી રંગેની મજબુત કુ પડીઓ પચાસ ાયવ થયેના દર્દીઓ માફ બધા વચામા આની હતી દીરાનખાનાઓમા કારકુનો બેસતા હતા કેતાળીમ વપ પૂન પ્રશીધનોએ છેત્ની લગઈ વખતે પોતાની દોસ્તીટલ પણ આ જ જગ્યામા ગમી હતી

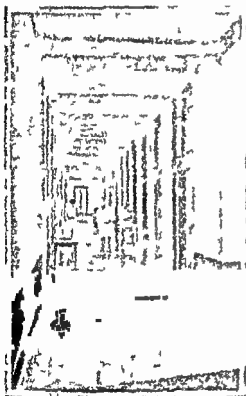
એક મોટા સાબા ઘોડાની અવરનો દેખાવ

આ મકાનો જ આજીને અને વચના યોગાનના ખૂબા ઉપર એક દેવન હતુ અને હાનના વખતમા ત્યા કેટલા મધા લોક પ્રાથના વાતે આનના હતા દેવળ ઘાડ જ જન્ય આવણીનુ, મુદ્દા ૭૧ વાગુ અને ઉચ્ચ પ્રજારની બાગીઓનાગુ હતુ તેમા “રોમન થોનીક” આ એક પાદો બુદો ભરી લીધો હતો અહીં એક ફેચ પાદરી દરરોજ સવારે ૭ વાગે વ્યાખ્યાન આપતો હતો ત્યા સન્નિના ગા અ નકારના સમયે પરિન જ્યોતિ અ નૈકિક તેજ વર્ધાનતી હતી

1 Surgical patients 2 Surgical operation room 3 X Ray વીજળીના કોરોએ જ વડે ગરીની અદર હાલકા વિરે બેઠ રાખાય

ઈંગ્લીશ ધર્મ વાસ્તેની છુટી જગ્યામાં નરક તરફનો એક પાટી પ્રાપ્ત કરતો જોડે કોઈકો કાંઈકો વખતે આ વિભાગ પ્રેરતો જોડે નસ, ૫ મીંગેનાની રીટા, તેમ જ બીજા ધર્મના લોકો પણ વાપરતા હતા જોડે વીતીધમ આડીઓની પેલી પામ શાનિના અમથે અધ્યાપકોને રહેવા થતા હતા તેમાં હોન "લગિની" ની સમજ કરી હતી બીજો એક વિભાગમાં કાકટ રોને ગદરાની તેમ જ નીજો જમના પા નજા ગી છે

હોસ્પીટલની પાસે બાપુએ જમીના છે તેમાં ઑગસ્વીઓને ગદરાની ઝાપ્પી રાખી છે જૂના નખતના તમેરામાં તેઓ જમે છે અને પોડાના મામાની ઓરડીમાં ગમે છે યુવાની

ઓગ્ડીઓના ખામ નામ પાનામાં આ પા છે તેમાંના થોડા "ધી રસ," "કેડી" રાટ," "આડીઆ" "રનમરી" અને 'ટંગનોરા' એ છે

હોસ્પીટલ માં આટલું બસ છે ગા અમલને સમય એ નખતની લ પ પાક શાખા રૂપાતર આપી નની જનની હોસ્પીટલ ૫ મ જમનાની મનાઈ તેનું પૂર્ણ મ્યાન આવી ગયું હવે તેમાં નસતા લોકો જે પોગમન ગમના એકતાનું અમેજ કોલોની મીરો લા છે તેમનું નખન આપનું લોઈએ આમાના લગભગ અડધા માણસો પણ આગ્રથી નજા ના પૂર્વે નજોના વો લગડ, હોસ્પીટલ નિગેરે ગુ છે તે તેઓ જસપલ જલુના ન હોતા, અગર નડ થોડું જોલુતા હતા,

ઐથી પહેલા હોઈંગો આ લોટા ખરી ગતે સ્થાયી નથી એક અમથે અહીં તો બીજો દાવમે કોણ જાણે મ્યા ? તેઓ નજાઈ મોરએથી અહીં સાગવાગ સારુ આવતા ખરેખર કેટલાકે મિયાગ ઘણા

જ પાગળા થઈને આવતા અને લગભગ નલોક મામ અહીં રહેતા બીજા કટનાક એક માસ, મે માસ એમ ગદના પણ મોટે ભાગે અધ્યાડીયુ અને બડુ ચાલ તો પખનાડીયુ ગદના, ઘણી જ પ્રગતિને અમથે માત્ર થોડાક રોજમાં જ દીઓને ઈનાડ જરાની રમ અપાતી

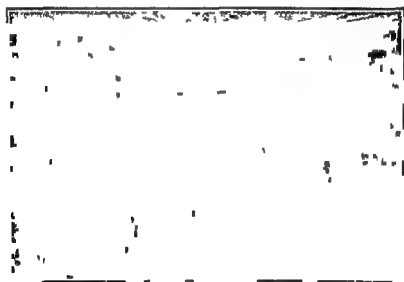
૧ મુનેલના યુગમાં ૨ નસને રહેનાર ધર

આદમપુગણુ ૩ ૬-૦-૦ એન એમ નિપારીએન્ડ કપની, મુબાઈ

વદાંતિમા ધનાથેન રાંગી અને પાગળા એક પછી એ પીગ કટનાક પણ માદા થઈ ને આનતા આ પ્રમાણે બને અને એટ નિરત આનતી, તેથી દરેક જોગડામા વધારે સગરડ કુની પડતી અને કેટલી થોડાક કનાકમા જ પડારની આડાળી ઉપર પથારી કરી દર્દીઓને મુવાડના પડતા

કઈ વખતે ગુ થશે તે જાણનાને વર્તમાનપત્રોની કાજો જ પડતી ન હોતી લદાઈને મોખરેથી અને રણચેનના હોસ્પીટલોમાથી જ્યાંય દર્દીઓ નેમ નેમ આનતા જતા તેમ તેમ એમ્બ્યુન્સ ગાડીઓમા અને ત્યાંથી આગમોટોમા બીજાં લઈ જવામા આવતા

એક શત્રિએ તો એગે બનાવ બન્યો કે તે મ્હારાથી જન્મભર ભૂલી રહાય તેમ નથી અને જ્યારે રાતે સુના ગયા તે રખતે મધા વોર્ડ દર્દીઓથી ખાતી કરનામા આવેના હોઈ આશરે પચીસેક

હાસ્પીટલની આગળના ખુલા ખરડામા લાંબો શીયાળાનો દેખાવ

દર્દીઓ દરો અને રાતના બે નાખ્યામા તો પોલીસની મીટીથી બચાને જગાડી એ જગ્યા ખાતી કરવાનો હુકમ મળ્યો અને એટલામા જ વાચન સેનિકોને ત્યાં જ્યાંબજ આણવામા આવ્યા

સૌથી પહેલા બેસી શકે એના દર્દીઓ આ રા આ લોકો બેસી રહતા અથવા ચાલી શકે તેવા હતા લગ્નની એમ્બ્યુન્સ ગાડીઓમા આમને આપ્યા હતા ઘણાને માથે લગ્નની ટોપી હતી પણ કેટલાકો તો ઉવાડે માથે જ આપ્યા હતા કેટલાની બાથો ગાંધી નાખી હતી કેટલાકની બાથો ટાણીઓથી ચોડેલી હતી ખાખી કપડા ઉપર લોહી અને કાદવ મીવાય કાર્ડ નોટણ ભગ હાડકાને થોડા જગ્યાએ રાખનાના પાટીઆ અને પાટાઓ ગમે તે રૂપરગના હતા કેટલાકને અગે લદાઈના આદેશો બહીસ જે માન જ તેમની મીલકત હતી તે લટકાવેના હતા

એક જણે પુછ્યું—“કેમ સાટેમ, તમને ઠીક છે ને ?”

આનન્દભ્રમ ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની,

તેણે હવે બધું ક્લાર પડી જાયું “ મો કાર્ડ ખમ નથી મનારે સાકાસાન વાગે
અમે હમીમા ગાના પાલા લામાનીટ પડી જ મને આ બડા મ મુ ” આમ પડી તેણે
પોતાનો જમણો પગ દેલા જ તો ઠીચણીયેની માથ ઊઠારી નાખી હતી અને પગના ગોટ
લાથી ઝાગ મુઠી ધારા બારી દીધેના હતા

બે ઑરડગીઓએ એકેકા હાથ મીનારી તે ઉપર પેનાને બેસાડી ઉપાડ્યો અને બીજા
ધુગ રહેના હાથ વડે પીચને ટેકા આપ્યા જો યુમિયી ઝામ યાય તો સ્હાકાનણ મણુની ઢાના
નહેજમા ગમે ત્યા ઉંચે પણ લઈ જઈ જાય એ અખનરો અદિ પ્રત્યક્ષ કરી બતાવાય છે

“દીઓના મ લાગ પાયા દતા એક” મેસનારાનો ” અને બીજો “ સુઈ રહેનારાનો ”
“મેસનારા” માન બેસી જ શક એમ નહીં, પણ ચારીએ શક અથવા કાર્ડ નહીં તો બેઠ બેઠે
પલા ચારી શક “ સુઈ રહેનારા ” ને તો પાનખીમા જ લેના પડ

મુખના આકાશમા બારના પાના વોઈ

“ મેસનારા” એને તો સારી રીતે ઉપર મજને લઈ જનામા કાર્ડ અડચણ ચારી નહીં
અને ઉપર જઈ જોએ ખુગની ઉપર મજમેની લાઈનમા નીગતે બેસી ગોઠનાઈ ગયા દરેક
દના કોટના બટનને એકેકા બિટી નકાવેની રાખી હતી આ ચિગીમા રોગની ચિકિત્સા
અગ્રણ ઉપરથી પડી નખેલી હતી અને દર્દી રોગપીગનામા આવે ત્યારે તેની સર્વ
માદિતી નોપગમા નખાની હતી નામ, નમર વરડરની દુકડીનો નમર, ઉમર, ધર્મ ઇત્યાદિ
જાટ આવી રમની ચીટી વાચી કયા વોઈમા દાખન ડરેવો તે નખ કરે છે

“ મેસનારા ” દર્દીઓ પુન થઈ ગયા એટલે “ સુઈ રહેનારા ” આનના લાગ્યા દર્દી
ઓની શાગીમા ચાર ચાર જણને આપ્યા હતા અને શાડીઓ વચ્ચે અલગ પડતું નહીં ચાર

મનુષ્ય માણસો ગાડીમાંથી પાનખીઓ નીચે ઉતારતા હતા. નાનકડાં દર્દીઓની જાણ થતાં જોડા રાખ્યા હતા અને જેવી પાનખી નીચે ઉતરે કે તરત જ એને ઓટાડી લેતા.

પાલખીઓને કાર્ડ પણ ધકેકા લાગ્યા મિરાય દર્દીઓને ઉતારી પહેલાં આમીસ્ટડો અને પછી ગક્ટર આનના ગક્ટર “વૉર્ડ ન બગ પહેનો” એમ પોકારતાં તે બે ઑગડલીઓ પાનખી લઈ પહેના વૉર્ડમાં ચાલ્યા જતા અને આજ ઑગડલીઓ એ દર્દીને ખીજાનામાં બગબગ મુવાડી લગીની (નર્સ) ને તેની સુખગત કરતા.

“ વૉર્ડ ન બગ ચોથો ” એમનો પોકાર થાય તો આગ આ મીઓ એકદમ આનતા કારણ તે વૉર્ડ મળ્યા ઉપર હાવાથી વધારે માણસોની જરૂર પડતી.

જે દર્દીને એક રાત્રી અને બીજી સફ્ટ એમ બે ઓગડો ચોટલી હોય તે બપોરે સ્થિતિનો હાવાથી ગક્ટર તેને બીજા-

ખીના “ એકસરે ” થી તપાસવા મોકલનાનો હુકમ કરમાવતો એક દર્દી ગક્ટરને પોતે સારો થયો કે નહીં તે વિષે પુછે છે તો ગક્ટર “ કાર્ડ પણ દના કાર્ડ કહેવાય નહીં આપે છે

ખીજાનું અને પાખ જેની સફ્ટ કેટલા દર્દીઓ તો બે છે એક દિવસ બે ઓગડા ગયા અને

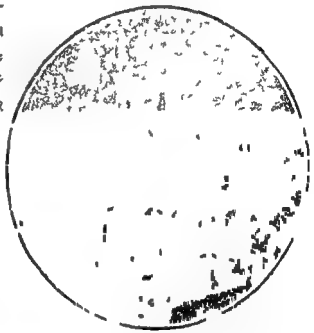
વાર જ એક જાણીતા ડાક્ટર

“ ઓત્તાગીની, આ તો ખરેખરી નાના સુર બાળાઓ જેમાં રેડકોસના સલાસદો પથારીને ! તને પથારીમાં સુતાને, પાળી પાવાનું વિચેરે જાતનું માણીનું કામ કરે છે આપા ! કેટલો વખત થઈ ગયો ? ”

જવાબ મળ્યો “ પુરા ચૌદ મામ ચીતી ગયા ”

એક દિવસ મળરકામાં જ્યારે કેટલાક ઑગડલીઓને સુનાનો વખત થયો ત્યારે બરોબર દોઢ કલાક સુધી દર્દીઓનો ડાપો ચાલ્યો અને જે હોસ્પીટલમાં માન ચાળીસ જ દર્દી રખાતા તેમાં ઓટના અડખીઓ ઉપર વધારે દર્દીઓ રાખ્યા અને ખાટલા ખૂટવાથી લાયક પર બીજાનું કરી સુવાડવા પડ્યા તે દિવસે બાથો ચળવી કામ કર્યા જન્ય કોશી અને થોડા ખીસકાટ જ માન ખાવા મળ્યા અને તે પણ કેટલાકે ધાણું કે અણુવારેલો ખોરાક હીઠ મળી ગયો.

આત્મપુરાણ ૬-૦૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

હવે આ અધુર પડી હોસ્પીટલના જ માળખેમાં દર્દીઓ પડી મોટી પડેના ડાક્ટરો આવે છે. પણ લાગા વખતની નરકરી નોકરીનાળા આજ અ એમ મી ના મેજર જેને અગે ધણુ જ સદિ લટાવેના હોય છે તે પોતાને ખબે બધી જ સગી વધતે ફરે છે દર્દીઓ આવે અથવા તબ ત્યાગે તે હાજર જ હોય છે. દરેક પત્ર ઉપર એની મહી હોય છે વેદબીય વિવેકોમાં એ પ્રમુખપદે રે. ડે રિનારે દેવળમાં વ્યાખ્યાન માપે છે. ઈનાથી આવતા દર્દીઓના ગભરાએના સમાન્દાનાઓને આનંદ અથવા દીનામે આવે છે. હુમા આ હોસ્પીટલની સરચાનો મુખ્ય નવી પણ એજ છે તે પડી સચ્ચિદ્રા પ્રયોગક, રેવકીય વેમાનિક, જીતુશાસ્ત્રી, બેહોશ કરનાર રેડ કાસનો માત્રનર ઇત્યાદિ દરજ્જાવાર આવે છે.

સારનાર કરના ખાતે "મેટ્રન" (સૌથી ઉપરી નસ), રાત્રિની નસ અને બીજી ભગિનીઓ" (હાથનીએ કામ કરનારી નસો) હોય છે. મેટ્રન માથે દરિયુ આફ્રિકાની બાઈ વખતની વોલી રીમનો પહેરે છે તે અથવા નો રાત્રિની નસ દર્દીના મરણ પ્રસંગે પામે જ હોય છે. ભગિનીઓ જળવાયની અને લાગા વખતની રેળવળીથી પ્રખ્યાત થયેની હોય છે તેમાં કેટલીક તો ગીયાપારના ઓગ્ટેનિયા કેન. વિગેરે દેશથી આવેની હોય છે. પણ એ દર્દીઓની જિંદગી બચાવવામાં સગવળન કરતા આ નર્મોની ખાસ મહેનત હોય છે. આની સ્ત્રીઓની હોશીયારી અને આત્મબોગ એ આ કામના રેડકોસનુ એક મુખ્ય ભૂખ છે.

ભગિનીઓ વગતા ઓગી અનુભવી પણ જગએ ઓગી મરજીવાળી નર્સ, એની બી. એ. ડી. નસો છે. આ પરમાર્થી નસોં ભણુપર ઉચા ઝળની હોય છે અને નીગતની તેમ જ શાત છ. બી ડોગી એ દર્દીઓની સાગના કવવામાં જ જીવવ ગાળે છે. અંતે રાંડની કટાળા ભગેથી નોકરી કરે છે. જેની કે દર્દીની પથાગી પાથળી, જમીન સાક કરની, અશખ મનુષ્યોને ખવડાવનુ વિગેરે હજારો કામ નિમે અથવા ગની મળવે છે.

આ સિવાય માત્ર પુરોયો ય હોય છે તેમાં આજ એ એમ સી સારજેન્ટ મેજર, મારજેન્ટ, અને એક ફોરપોરન હોય છે. આમાના કોળે પલુ ફસ નાગ વાધી ઓઢો ના નીંતી હોસ્પીટલનો અનુભવ હોતો નથી. આ પડી રેડકોસના ઓગર તેમજો બીધો હોય છે. એ રેડકોસમાં દરેક ધધાના માણુઓ હોય છે. જેવા કે નોન-ફોન્કરમિટ્ર બીનીટર, બે ત્રણ શિનકો પૈસાદાર નોકો, યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસરો, કનાવિટો વતમાનપત્રના તબી, સગીતશાસ્ત્રી, ગાધી, પોતર, દગ્ગ, દરિયો મીનમભુરો, રસોઈઆઓ, વણરો ઈત્યાદિ ઈત્યાદિ.

માત્ર કોર્ક જ વખતે કોર્ક ખાતે રિલામાં લામો અનુભવ ધરાવતા હોય અને તેમની બહુ જ જરૂર હોય તો જ લશ્કરી-ઉમર લાયક શેટેનગાહના લશ્કર બેગા ગણુસેવમાં ઉભા રહી શકે તેવાને લેવામાં આવે છે. આથી કોર્કપણુ રીતે વરકરમાં જતા માણુસોને રેડકોસમાં લેવામાં આવનાં નથી અને વરવગે તેથી ખોટ પડતી નથી.

નવા કાચગામી ભરી તેના સીવેરા મોળા ઉપર એક ચોક્કસ ગીર દરે છે તેમજ ઉપર કમા-
ન્ટોંગ ઓરીસરની ચીજ થાય છે અને મોટા અને લાંબા હોય છે કે “ મરણ પામેલા અવિ-
હારી સામાન ”

રેડ ક્રેસ પાટલ પાતુ ત્યાં આખો દીનસ કાચગો તપાસતો જામ દર્શાવે છે, એ
છેક સમારમા મેનેરીમા ફરતો પોતાની પવિત્ર દષ્ટિ સર્વ તરફ ફેરવે છે વળી એવું પણ મની
જાય છે કે દર્દીની સાગર જગના નર્મ તેની જ સાથે નમ્ર કરી દે છે, દમ્ભતાનમા દરેક
જનરો ઉપર શાકડાનો “ ક્રેસ ” ઉભો કરી તે ઉપર નામ, લરકરની દુડી અને મરણનિધી
લખેલા હોય છે

યૂનાઈટેડ સ્ટેટ્સની શોધખોળની સરચાઓ.

લખક-શ્રી કાન્તિનાથ જગનલાલ પંડ્યા, એમ એ

હિન્દુસ્થાનમા વિજ્ઞાનની ગોવખોળ કરનારી સરચાઓ બે પ્રકારની છે એક પ્રકારમાં
સરકારે સ્થાપેલી અને બરકાતની સપૂર્ણ સત્તા હેઠળની-પૂર્ણ હન્ડિટયૂઝ, પરેન લેબોરેટરી
હેલ્થ કુનની જમનખાતાની કોનેજ જેવી-મગ્યાઓનો સમાવેશ થાય અને બીજામા તાતાના
દાનથી સ્થપાયેલું મેગ્નેટીક હન્ડિટયૂઝ હન્ડિટયૂઝ ઓફ સાયન્સ તથા પાનિત ને ઘોસના દાનથી
સ્થપાયેલું વનકતાલુ સાયન્સ હન્ડિટયૂઝ એ બેનો સમાવેશ થાય છે આ બન્ને પ્રકારની
સરચાઓમા વિજ્ઞાનની ગોવખોળનું કામ આવે છે, અને તેની પાછળ ધણી ફરજતો જાય
થાય છે એમ આપણે સમજીએ છીએ

અરબીન નામમા ઉત્તરગુજરાત ગણતા યૂનાઈટેડ સ્ટેટ્સમા વિજ્ઞાનની ગોવખોળની
સરચાઓનો ઇર્ષક દત્તાન્ત જાણીએ ત્યારે જ આપણે દેવ આ વિષયમા કેટલો પગલ છે,
અને સરકારે તેમ જ પ્રજાએ હજી કેટલું જાણ કરનાલું જાણી છે તે વિશે આપણી આખ
ઉપર એમ છે

ખેતીના સમન્ધમા જે મોટું ખાતુ ત્યાં આપિત થયેલું છે તેમા સન ૧૯૧૫ની
એક સાનમા જ આર ડ્રેડ રૂપિયાનું ખર્ચ થયું હતું લગભગ ૧૫૦૦૦ માણુગો આ
ખાતાની નોકરીમા રોકાયા છે, જેમાના ૨૦૦૦ તો વૈજ્ઞાનિક ગોવખોળનું જ ફક્ત કામ કરે
છે, ૧૪૦૦ જણા પ્રજામા નાન પ્રસારનાલું તથા પ્રયોગો જતાનાલું કાર્ય કરે છે, ને ૭૦૦
જણા વહીવટી તેમ જ દેખરેખ રાખનાલું કામ કરે છે

આ ખાતા ઉપગત ખેતીની ખાસ કોલેજો અને પ્રયોગશાળો (*Experiment Stations*) છે ખેતીની કોનેજે પદ છે, તેઓની મિલકત ૫૮ કરોડ રૂપિયાની છે અને

વાર્ષિક આનંદ ૧૦૦ કરોડ રૂપિયાની છે. પ્રયોગશયોની સખ્યા ટાલ થઈ છે, અને એમની ૫૧ વાર્ષિક આનંદ દોઢ કરોડ રૂપિયાની છે. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની સરકારે ધણા નિયંત્રકો આધીન ખેતીને ઉત્તેજન આપના તથા ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ ભૂમિકાએ પહોંચાડના અધ્યાગ પ્રસાસ કર્યા છે. દિવની સરકારને તેમ જ પ્રગ્નને એમની પાએથી ધણી સીખનાનું મજે એમ છે. ખેતીનો ધધા કરનામને કળવણી મજે, અને કેળવણી મત્યા પડી તે પાડે પોતાના જ ધધામાં બનના સુધી જાય, એમ કરનામાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની સરકારે ધણી સારી યોજનાઓ કરી છે.

જગસોનું ખાતુ ખેતીના ખાતાની તળ દાનમાં છે. પણ લગભગ દોઢ કરોડ રૂપિયાનું વપ દિવમે ખચ કર છે, એને અમે શોધખોળો કરના એક ખાસ શાખા ખોનવામાં આરી છે. ન્દાના પ્રયોગશયો ઉપગત એક મ્દોગી લેબોરેટરી જા લાખ રૂપિયાની બધાર છે, તે વર્ષ દિવમે પા લાખ રૂપિયા ખચ કરવા એને મજે છે. આ લેબોરેટરીની શોધખોળોથી દેનના ઉદ્યોગોને ધણો લાભ થયો છે.

આપણા દેશમાં નથી એનું એક મ્દોગી ખાતુ *Bureau of Standards* નું ન્દા છે, અને તે દેશના લુદા લુદા પદાર્થોની પરીક્ષા કરી તેઓનું નિશ્ચયિત યોગ્યોથી મૂલ્ય આકે છે. આ એક જ કામને માટે ૩૦૦ નિશ્ચયશાસ્ત્રીઓ અને ૧૦૦ ઉદ્યોગોના અનુભવી કામ દારો છે. નિશ્ચયશાસ્ત્રીઓને ઓજામાં ઓજા માસિક ૨૫૦૦ રૂ, તે વવારેમાં વધારે ૧૦૦૦૦ રૂપિયાનો પગાર મજે છે. આ પગાર બહુ ટુકા છે, એમ કહેવાય છે. આ સમ્યા, જે વૈશ્વિક મ્દનમાં છે, તેનું વાર્ષિક ખચ લગભગ ૧૫ લાખ રૂપિયાનું છે. એના મંદાને તે જમી નની કીમત ૩૦ લાખની છે અને અદની સામગ્રી ૧૩ લાખ રૂપિયાની છે.

ઈસ ૧૯૧૦ થી ખાલોનું ખાતુ સ્થપાયું છે. ખાલોમાંથી ખનિજ પદાર્થો કાપવામાં તથા શોધવામાં જે નુકસાની જતી હોય ત્હેને જમી કરવી, અને આ ધધામાં કામ કરનાગના આરોગ્ય ને સનીસનામતી જળનવા, એ એના ઉદ્દેશ છે. એને આ પછુ શોધ ખોળો થાય છે. કોલનાની ખાલોમાં અવરમાત્ અટકાવના, ધાતુઓની ખાલોમાં ધાતુ શોધના થતો બગાડ અટકાવો વગેરે કાર્યમાં તે મુદાયણ છે. વર્ષ દિવમે ૧૮ લાખ રૂપિયાનું ખચ એ કર છે.

માર્શનિક આરોગ્યનું ખાતુ પણ વૈશ્વનિક શોધખોળોથી મુખ્ય નથી. દાકતરો, દશાઓ બનાવના યો, ડ્રોઈસરો વગેરે મળી ૨૦૦૦ માણુએ એમાં કામ કરે છે, તે વાર્ષિક ખચ પેટે ૬૦ લાખ રૂપિયા ખચે છે. દરેક સરથાનમાં આના સ્વતંત્ર ખાતાઓ છે, પણ આ તો આખા યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સનું ખાતું છે, સમસ્ત રાષ્ટ્રના પ્રજોની જ તપાસ કરે છે. આરોગ્યની પ્રયોગશાળાની ચાર મુખ્ય શાખાઓ છે (૧) મેન ડેન્સિટ્રેમાં પેગની પ્રયોગશાળા (૨) હાવાઈમાં કોની પ્રયોગશાળા (૩) સાવાનામાં ને (૪) નિનિમિમ્દનમાં અન્ન જનુ ઓથી ઉત્પન્ન થતા રોગોરિપેની પ્રયોગશાળાઓ છે.

વૉશિંગટનનું રિમથસોનિઅન ઇન્સ્ટિટ્યુશન બહુ જૂનું, ઈ સ ૧૮૪૬ માં, ૩૧ લાખની ખાનગી સંખાવતથી સ્થાપાયું છે તાનાના ડગ્લા ન્હાની સંખાવત છે, પણ આટલ વર્ષોમા એણે જે કામ થયું છે તે પ્રતિષ્ઠા મેળવી છે તે બેબોરની તાતાની સમ્મા કરના ધણુ જ ચની નવ “માયુઓમા જ્ઞાન પ્રસાગુ ને જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરી” એ સામાન્ય ઉદ્દેશથી સ્થપા થયી આ સમ્મા, ગોધબોજો માટે ૬ થ આપે છે, પુસ્તકો, સામગ્રી ને પ્રયોગશાળાનો ઉપયોગ આપે છે એણે ધણી વૈજ્ઞાનિક યોજનાઓ કરીને સરકારને મોખી છે, અને સરકારે એ ઉપરથી ૧લા ૨૫૦૦૦ ખાતા સ્થાપ્યા છે મ્હોટા ગણ્યીય પ્રતો ઉપર તે સરકારને સનાહ આપે છે, ને અમેરિકાના બીજા મ્હોટા વૈજ્ઞાનિક મંડળો (જેના કે *National Academy of Science*, *American association for the Advancement of Science*, *American Historical Association*, etc) સાથે સહ-કાર કરે છે એના વહીવટ નીચે વાળી સરચાઓ ઉત્પન્ન થઈ છે, જેને સરકાર પોષે છે, જેની કે નેશનલ મ્યુઝીઅમ, નેશનલ ગેરેરી ઑફ આર્ટ, નેશનલ યુઓનોઇકન પાર્ટ, ઍસ્ટ્રોફિઝિકલ ઑબ્ઝર્વેટરી, કોગ્રી એરોસાઇનેમિકલ લેબોરેટરી, હુરો ઑફ અમેરિકન એથનોલોજી ઇત્યાદિ

આ ઉપરાંત યુનિવર્સિટિઓમા પણ ઘણી રોધબોજો થાય છે દિવસે દિવસે આ રોધબોજો ઉલોગોના પ્રતો ઉકેલના તરફ તેમ ઉલોગોના વિકાસ કરના તરફ વધારે વગતી નવ છે મિજાન ને ઉલોગોના યુનિવર્સિટિમા વધારે ગાં સમન્ધ કરવા વૉશિંગટનમા એક રાષ્ટ્રીય યુનિવર્સિટિ સ્થાપના દરખાસ્ત થઈ છે

આ બધી સમ્માઓ ઉપરાંત તદ્દન ખાનગી સંખાવતથી સ્થપાયેલી ને નિર્વાહ પામતી વણી છે વૉશિંગટનનું કાર્નેગી ઇન્સ્ટિટ્યુશન, એ આ વિખ્યાત પોનાદના ગળ તથા દાનરીરે ઈ સ ૧૯૦૨ માં ૩ કરોડ રૂપિયા આપી દૂસીએને મોખ્ય હવ પગીથી બીજા ૩૦ કરોડ રૂપિયા એણે ઉમેર્યા હતા, એટલે હાન એની વાર્ષિક આનક માત્ર ૩૩ લાખ રૂપિયાની (તાતાની કુલ સંખાવતથી પણ મ્હોટી) થાય છે! એના ઉદ્દેશોમા લખ્યું છે કે “જ્ઞાનની રોધબોજો કરવા તેમ જ મનુષ્ય જાતિના કે વાણ્ય અર્થે જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરનાના પ્રયાસોને, મિશાળમા વિશાળ તથા ઉત્તરમા ઉલંગ રીતે, ઉત્તેજન આપવા આ સસ્થા ઇચ્છા રાખે છે” આ સમ્માનુ વર્ષ વણુ જ મહત્વનું થાય છે

મેડન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ એ એક ખાનગી પણ અપૂર્વ જાતની સસ્થા છે નામાકિત પ્રૌફેસર અને મિજાન તથા હુરો વચ્ચે વધારે સારો તથા અન્યોન્યને ઉપકારક સમન્ધ બાધવા એક યોજના પ્રસ્ટ કરી હતી, અને ત્હને આધારે ઈ સ ૧૯૧૧ માં પિટસબર્ગની યુનિવર્સિટી તરફથી આ સસ્થા રૂ ૩૦,૦૦૦ ના મદનમા જન્મ પામી ઈ સ ૧૯૧૩ માં રૂ ૧૫ લાખની ખાનગી સંખાવતથી એનો વિકાસ થયો તે હાલ વર્ષ દિવસે જા લાખનું ખર્ચ રાખે છે, ને એના મુખ્ય ઉદ્દેશ બે છે (૧) ઉલોગોમા યુથાયનાઓ ‘જે પ્રતો’ આપે તે ઉકેલના, અં (૨) આનુ રોધબોજોનું કામ કરના સુવધને તાલીમ આપની આ પ્રમાણે

અન તજ અમગજનું જીવન ચરિત્ર ૩ ૧-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમબઈ,

કોઈ વ્યાપારી મનુષ્ય કે કંપની અમુક રકમ આપીને એ- ફેવોરિટ સ્થાપે તેમથી એ કે વધારે માણુએને પગાર મળે અને આ સરચામાં ગદી તેઓ રોધબોજ કે જે ગોનો થાય તેની માનીકી તે વ્યાપારીને મળે

ન્યુયૉર્ક ગેઝેટીયર ઇન્સ્ટિટ્યૂટ એ તેનીઆ નામ મિ રૉકફેલરની મખાનતનુ પરિણામ છે સન ૧૯૦૧ મા તે ગ્રથપાલુ, ને હાન એક ડ્રોડ રૂપિયા કરતા વધારે કીમતની મિ' ન તેમ વગભગ સવા ત્રણ કરોડનુ રક એને હસ્તક છે આ ઉપરાત બીજા પચામેક લાખ રૂપિયા એને બીજા કાર્યો માટે મળ્યા છે એણે એનો સિદ્ધાન્ત કયો છે કે રોધબોજ દરનાગને બંધી સગવડ આપ્યા પછી રોધબોજ કેવી રીતે ઢરી, કપારે ડરી, એ બધી બાબતમાં સંપૂર્ણ રતનતા આપવી, અને અવાચીન જ્ઞાનની દૃષ્ટિથી જે ઉદ્યેગ સગવડ તેના જ પ્રત્યે હાથ ધરવા, પણ તે હાથ ધરા પછી ગોધબોજને સંપૂર્ણ છુટ આપવી

આ ઉપરાત ઔદ્યોગિક પ્રયોગશાળાઓ વણી છે ધણા નારખાનાઓ પોતાની ખાસ પ્રયોગશાળા ગ્રથાપે છે, અને તેમાં પોતાના કામને લગતા ને નામને પ્રસંગે ઉત્પત થતા પ્રત્યેક ઉપગ્ર ગોધ ચનાવે છે આ આપણા દેશમાં તો તન અપરિચિત છે ઈ સ ૧૯૧૫ મા વગભગ પચામેક કંપનીઓ પોતાની ખાનગી ગોધબોજની લેબોરેટરીઓ ચનાનતી હતી અને તેઓમાની ધણી વડા વિનમે નજીથી નન લાખ રૂપિયા ગોધબોજ પાત્રગ ખર્ચતી હતી

આની જાનની છુટમેન કોડકે કંપનીની પ્રયોગશાળા સારામાં સારી ગણાય છે મનગ્રાંડ ખની, જે નાઓ રંગેરે બનાવે છે, અને જેની ચાપણુ હાન ૬૦ લાખ રૂપિયાની છે જે ૧૪૦૦ કરીમરોને પગાર આપે છે, તેની પ્રયોગશાળામાં ૬૦ ઍન્થ્રાઇટ રસાયન વાસ્તીઓ, જનુસાસ્તીઓ, નકનરો ને ઔષધવાસ્તીઓ છે નેસનન ઇનેક્ટ્રીક સેમ્પ એમોશિએશનની તો ૫૦ લેબોરેટરીઓ છે આમાં વજી ૭ હજારો છે *

આ ઉપરાથી વિજ્ઞાનની સોવબોજોને માટે તેમ જ દેશની સપસિતી માટે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ સમા કેટલો પ્રયાસ થાય છે એની કાઠકી જાણી થતે

એના પ્રમાણમાં આપણા હિન્દમાં નુ થાય છે? આપણો દેન અનમત ન્દિ છે, પણ આપણી શક્તિના પ્રમાણમાં આની સરચાઓ વાડના આપણા પ્રયાસ થયા છે? નિશ્ચાને માટે દાન કરેલુ એ હિન્દમાં વાઈનનુ કહેનાનુ નથી પણ અવાચીન સુગની વિલા-વિરાન-તહેને માટે દાન કરનાનુ તાતા, પાનિત ને ગોલ વિના બીજા ઘોણાને જ સૂત્રનુ છે આ માટે સર બીનુસાર્ડએ ૫૫ થોડક દાન કર્યું છે, યન્ત્ર સુનાઈ, અમદાવાદ ને સુરતના કેટલાક શ્રીમન્તો હો જે ધારે તો જોડિએ તેટલી પ્રયોગશાળાઓ સ્થાપી મકે! યુરોપીય મહાસામ્રાજ્યમાંથી પણ આ ભાવ હજી આપણા શ્રીમતોએ લીધા નથી.

* ઍસ્ટેનિયાની વિજ્ઞાન તથા દુન્યર સભા પી સનાહ આપવા સ્થપાવી કાઠકિસખના નક્કી થી નોન મહાર પછી છે તેમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ વેજાનિક રોધબોજની સરચાઓનુ સરો ન કૈવી ગીને કરે છે તેનો યુનાનત મળ્યા છે, તે ઉપરાથી

વતર્માનચર્યા.

લેખક નર ચન્દ્રશંકર નર્મદાગકર પડ્યા, બી એ, એચ એલ બી.

૧. નજરકેદનો અન્ત અથવા લોકમતનો વિજય.

ના ૧૭ મી સપ્ટેમ્બરનો દિનસ ભારતવર્ષના રાજકીય ઉદારના ઇતિહાસમા જ નહિ, પરંતુ વાંચકેસર સંક્ષોભના ઇતિહાસમા પણ સુનર્વાહરે લખાગે તે શુભ વિમે મનનતતા દેનીની આજ ઉપાસિની શ્રીમતી એની એમન્ટ અને તહેમતા ગગવીર અનુયાયીઓ 'મિ એર નેન તથા મિ નાદીનાને નજરકેદમાથી મુક્તિ મળી આ પ્રમગથી સમગ્રત હિન્દમા ને આનન્દમય જયગોપ મચી ગયો છે તહેમા અમ્હે પણ અમ્હારો સુર પૂરીએ હિંચે ડાઈ પણ વ્યક્તિની નાણીની અને નર્તનની પ્રાભાવિત મનનતતા ઉપર અમનમસ્ત અમલ નારોએ અન્યાયવી મૂકેતુ મન્ધન લઈ લેનામા આવે તેથી કયા મનનતમાતુગગી આત્માને આનન્દ ન થાય ? જ્યારે વ્યક્તિગત પ્રાત્મસિદ્ધિ આનન્દ આપે ત્યારે એક અનાયક અને અનાથ પ્રજાની મનનતા માટે આત્મભોગ આપનાર પ્રજાએકાની મનનતાની સિદ્ધિથી કેટલો બધો આનન્દ થાય ? ઉક્ત ઉભય વિચારોથી અમને આ પ્રમગને અગે જે અનિશ્ચય આનન્દ થાય છે તહેમા બીજા એ વિચારો વણી મ્હોતી વૃદ્ધિ કરે પ્રથમ વિચાર તે સાચી સામ્રાજ્યદષ્ટિથી પ્રેમયના વાંચકેસર સંક્ષોભનો વિજય અને સદ્વિચિત નીનિવાગી આપખુ. અમનનરીનો પગજય છે આત્મવિજય અને પરપગમયના પ્રસંગોએ ઉપ મીન એ જ અભિજાતતાનો અનકાર છે માન એટલુ મ્હોતનો અમ્હારો અમ્હે ધન સમગ્રએ હિંચે કે ભારતવર્ષના શાન્તિપ્રિય સન્તાનોત્રે આ પ્રમગ ઉપરથી ઉપદેશ લેના જેવો છે કે લોકશાસનના આ યુગમા વાંચકેસર સંક્ષોભ એ જ મનનતાની સિદ્ધિતુ અમનમા સખન માધન છે "Knock at the door and thou shall be heard" "દાર રોગ, રસર મળાગે" એ લોકસંક્ષોભનુ સુત સમગ્ર હિન્દના સન્તાનોએ પોતાના વ્યાજબી હકોને માટે વાંચકેસર પણ જોસબેર આન્દોનન મચાના જેતુ છે દ્વિતીય વિચાર એ છે કે સિદ્ધિ પ્રજાની ન્યાયલુદિમા અને પ્રાનમ્યપ્રીતિમા હિન્દે મૂકેલો વિશ્વાસ મ્થાને છે એમ આ પ્રમગ મિદ્ધ કરે છે હિન્દ સરક્ષણના વાંચકોનો જે દુરપયોગ સદ્વિચિત દષ્ટિ વાળા અમનદારોએ વર્ધો હતો તે દુરપયોગનો, અનિશ્ચની પ્રાન્તિના બાજુ બન્યા મિના અરની ઘર કગામા મિ મોન્ડેચુએ જે હિમ્મત દર્શાવી છે તે માટે તહેમને જેટલા અશિનન્દન આપીએ તેટલા ન્યૂન છે સાકડી દષ્ટિવાળો અત્રેજેના સ્વાર્થાન્ધ પુત્રોની ઉપેક્ષા કરી, મિ મોન્ડેચુ ઉપર સામ્રાજ્યદષ્ટિ અને બ્રિટિશ રાજ્યનીનિની પ્રતિબંધને ઉભવન કરે અને ભારતવપ જેવા સામાજ્યના અમૂલ્ય અંગને ન્યાય આપે એવુ અમ્હે અન્તરરણપૂર્વક વિગ્રીએ હિંચે

૨. ગુજરાત મસાન સુધાન પત્રિકા.

ગુજરાતનું જીવન સતત અમૃદ યાય એવું જોવા ને પ્રાન્તભ્રમ (દુષ્ટો) ઉત્સુક દેશે તેમને ગુજરાતની પ્રથમ ગાજીય પત્રિકાની સાથે જ ગુજરાતની પ્રથમ મસાન સુધાન પરિપદ ગોધ ગમા ભગરો એ સમાચારથી આનન્દ થયા નિના ભાગ્યે સ્વો હજે અને પત્રિકાના મે ૧૫મો પ્રતિ ધ્યાન ખેંચાયા નિના ગટેવું નથી એક નવાજી ગાજીયતનનું ગાધન નહિ પરંતુ ઉપકારક એવું પ્રાન્તવેનન છે, અને જીજી વક્ષણ પ્રાન્તવેનનને અંગે પ્રાન્તભાષાનો ઉપયોગ ને આ બન્ને લક્ષણોની વિનૂત મીમાસાનું આ સ્થાન નથી, પરંતુ એવું જોવાનું અમો આશ્ચર્ય નામે છે કે આવી પ્રવૃત્તિઓમા ગાજી અને પ્રાન્તનો પ્રમાણભર અમન્ય અમને જાણાય છે, અને એ સમન્યપમા જ આવી પ્રવૃત્તિઓની સાધતા છે એ પત્રિકામા સમન્ન દિન્દનાસમા ગુધાગના સામાન્ય પ્રનો ઉપગત ગુજરાતના વિગેર પ્રનો વિશે પૂર્વો ચર્ચા ઘરો એવી અમદ્ આવા ખીએ ઊંચે લખના તરિકે જાનિની સમ્યા દિન્દનો આમાન્ય પ્રસ દેરા જના ગુજરાતમા વિગેર સ્વરૂપમા વિગ્રમાન છે અને તેથી તેને માટે વિગેર ચર્ચા અપેક્ષિત છે મોજનન્યવહાર તથા લક્ષ્યવહારની દિશાઓમા પ્રવેશવિસ્તાર ફેરી રીતે ચર્ચા રહેશે. આવહાગિજ અને ચર્ચામાન્ય નહિ તો આમાન્ય વિચાર થવો આશ્ચર્ય છે ગુજરાતની ઉચ્ચ કેમોમા અમને એટલે જાણે આચારવિચારનો એ નથી જાણાતો કે જોથી અધાગના સખ્ત બન્ધનો સર્વો આશ્ચર્ય ગણાય અક્ષેપમા, ગુજરાતના પ્રનો ગુજરાતી ભાષામા ગુજરાતના સન્તાનમાત્રને સુગમ યાય તેવી રીતે ચર્ચાને તો પરિપદ જરૂર સરન થશે સાંવાદાન્દેનની પ્રમુખપદ માટે પમદગી દરવા માર અમદ્ ગોધગની ગ્વાગન ગિગિને અભિનંદન આપીએ ઊંચે ગુણા પૂજાસ્થાન ગુણિદુ ન જ લિંગ ન જ વય ।—એ ભવભૂતિની પત્રિકા અમને આ પ્રસંગે સ્મરણ થયા નિના રહેવું નથી દેતાની સત્પ્રવૃત્તિઓ માટે જોડી વાગણીઓથી ઉભગતુ દુકાણુ હૈન, તે વાગણીઓને આચારમા ઉતારનાની ઉત્કર્ષ, વોડપ્રકૃતિની સાત્વી સમજ અને રહેને અનુકૂળ થયા જેટલી વોડમમતા એ ઉચ્ચ વક્ષણો આ શારદાન્દેનના અગત આકર્ષણોમા સગીન શ્લિ ફેરે છે તેમના પ્રમુખપદ નીચે પરિપદ સક્ષ્ય ઘરો એવી અમને શ્રદ્ધા છે

કૌલેજઅન.

(ચાલુ વાર્તા.)

લેખક — રા ભોગીન્દ્રના રતનલાલ દિવેદિયા, બી એ

(અનુસંધાન ૫૩ ૫૧૭ થી)

પ્રકરણ ૧૦ મુ

અભ્યાસ અને આળસ.

વિદ્યાર્થીઓને એમના અભ્યાસના ઊનનમાં જેટલા પ્રસંગો ખતી-ઉઠાગી અને ચીવટ-વાળા બનાવનારા આવે છે તેટલા જ તેમને આળસના શિરોમણી બનાવવાના પણ આવે છે અભ્યાસ થતો નથી, ગમતો નથી, અને જ્યારે બીજા મોજ શોખ મારે છે ત્યારે અમારા નરીનમાં ચોપડીયો, ઉભંગસ અને પરીક્ષા જ રી એમ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને થાય છે. ઢરવાખાતર, ટોસાડોમી ચીડાશે, એમને વળી બી એ કરાવનાનુ ધર્તીંગ લાગ્યું છે તો તેમને ખુશ ઢરવા મથતું જોઈએ અને આપણાથી ગજકાતર લઈ ઈંદુગાન મગવનાની છે! ઢરી કેટલાને ભણતું પડે છે કેટલાકને અભ્યાસમાં જરસ પડે છે એટલે-વાચ્યાવિના છેવટે વર્તમાનપત્રો પણ વાચ્યા વગર દિવસ વાઝીયો લાગે છે કેટલાકને પાસ થઈ ફેવોરીય લેવાની ચલવાગક્ષા હોય છે કેટલાક એમ માને છે કે યુનિવર્સિટીની ડિગ્રી એ જ દુનિયાના સર્વ દુ ખતો વિનાશ કરનાર પેઈન ફીયર છે અને એ ન મળતા આપઘાત કગ્વા તૈયાર થાય છે, એટલું જ નહિ પણ યુનિવર્સિટીની ઉપાધિનાળા-આદવાળા કરતા પોતે સુદ્ધિમા-ઉપયોગીતામાં હાશીયાર હોય છે ડતા પોતાને માટે વણો જ હલકો અભિપ્રાય બાધી મિથ્યાનઆત્મ-તિગ્ગકાર દર્શાવી દુ ખી થાય છે કેટલાકને યુનિવર્સિટીની ડિગ્રી એ લખિખની સાહિલ-સામાજિક અને રાજકીય ચર્ચામાં આગળ પડતો લાગ લેના સાધન લાભતા એટલા જ માટે કૌલેજમાં અભ્યાસ કરે છે અને એવો સમાજ પણ થયો છે કે ઉપાધિ હોય તેના જ લખાણુ સારા, ને તેના જ ભાષણુ સારા ગણે અને તેની જ પ્રતિજ્ઞા પડે અભ્યાસને ખાતર જ અભ્યાસ કરનારની સખ્યા તો ગણીગારી જ હોય છે અને શાન્તિલાવની ગણતરી આમાં હતી શાન્તિનાનને સ્ત્રીચીપ મળી, સ્કૉનરચીપ મળી અને એને અભ્યાસમાં દિવસ જતા રસ પડના લાગ્યો અભ્યાસરૂપી મહાસાગરમાં એકલ હોડો લઈ પોતાનો માગ કરતો ચાલ્યો અને યાત્રા કરતા કરતા પગનેપગને આનદ ને અતઃ સતોષ થવા લાગ્યા કેટલાક વિદ્યાર્થીને એની નાનપણથી જ ટેવ પડી જાય છે કે ‘ટેલ્ટ શુકો’ ઉપર જેટલી ‘નોટ્સ’ તૈયાર થઈ હોય તે મગાવે ત્યારે જ તેમને શાન્તિ થાય વાચતા વાચતા બીજાના હાથમાં ચોપડી બૂવે-હેન્ડબીલ બૂવે કે “ જલકતા એડીશન છે ” “ મદ્રાસની નોટ્સ છે ” “ લોન્ડક ઉપર હમણા નરી નોટ્સ સારી નીડળી છે-કાદઅરીની પગખમાં નોટ્સ, બલ સારી થઈ છે ” ઢરી દરેક વિષયની બને તેટલી ચોપડી ભેગી કરે ને વાચે

ખજ નિગતિ સમજતે નહીં દરેક કૌલેશના વિદ્યાર્થીની ખુલાસા કરી પ્રૌઢમરોની નોટો માગી આવે-સારે બેગી સમજ ન સમજ નમન કરે અને જના પગીપામા વલે ભાગે તે નાપાસ જ થાય અને પાસ થાય તો જેના વિભાગમા શાન્તિનાન પામે નોદમ જ ન મળે- પોને જ અભ્યાસ કરી સમજે કે પ્રૌઢિયર પામે સમજ લે-મગ યિધિ એવી એટલે નોદમ લેના પૈસા નહીં ને બીજી શક્તિ નહીં હોમગ-ગેની-કાનિતાસ-પોક-કેન્ટ કે મીન જેના પુરતકા નાયનાના દોષ તેના બીજા પુતકા, જાન ચરિત્રો અને બીજાએ વખેની ગીકાઓ નાયતો, લાયકેરીનો સારામા આરો ઉપયોગ કરતો અને એમ વાચી આખુ પુતક મળાગી ફગી વાયતો જેઓને સારા સાહિત્ય (Classical Literature) ઉપર કૌલેશનામા રસ ઉત્પન્ન થયો નથી તે નહિ કે એ સાહિત્યમા કાઈ નથી માટે, પણ એમા એમને રસ પડ્યો નથી પણ એ નથી માટે જ ભૂતકાળના એ દિગજ મહાત્માઓના વિચારો વાચવાથી, અને મનન કરનાથી જે શુદ્ધિચિકાસ-આત્મવિજ્ઞાસ અને પશ્ચિમે જગતની પ્રગતિ થઈ રહી છે તે બીજા કોઈથી થઈ શકતી જ નથી કૌલેશના જનનના એ વિષયો સદ્ભાગીને જ ભવિષ્યમા લે દિ નો દિવસા મતા દહેડાએ જ અને શાન્તિનાનના જનનના એ સર્ગ દિવસોદતા વાચના વાચના કોઈ ટોળિયા શ્રીરામચંદ્રજીની માફક રાત્રિરેલ ચરણી થયું અને મહાન તત્વ-વેત્તા-પતિતોના સહવાસમા જગત-જગતની ઉપાધિ વીસરાતી, ત્યારે જ મતાન કવિ મી દન સાભરતો

"How charming is divine philosophy "

"Not harsh and rugged as dull fools suppose,

"But musical as is Apollo's lute

' And a perpetual feast of neclared sweets

"Where no crude surfeit reigns "

શાન્તિનાનને ઉપર કહી ગયા તેમ નોદમ-જોખણુપગી અને પરીક્ષા ખાતર જ વાચના પ્રત્યે અણુગમે હતો-ગીકાગે શુ હે છે એ પ્રથમ અભ્યાસિના જ શાન્તિનાન નૂળી પુસ્તક જ વાંચતો-સમજના યત્ન કરતો-નેખકની શૈલી-દેવ અને વિચારનો અભ્યાસ કરતો અને પગી જ્યારે ફરીને વાચતો ત્યારે એને અનેના આનંદ થતો કોઈ કોઈનાર બેચાર વિદ્યાર્થીઓની સાથે પણ વાચતો છતાં એને એકનામા જ મગહ આવતી જે કોઈની સાથે અભ્યાસમા શરૂ તો તે કાઈકે લીનાધર હતો કેમી નામનો પારસી વિદ્યાર્થી ટીખણા અને વ્યવહાર મગજનો શાન્તિની અભાગતા-અસમયોચિત મોટાપણુ દૂર કરવા મથતો પણ આ પારસી ભાઈ વાચતા વાચતા ખુશસુગત બના કે રસ્તમ કે મોહગમના દારતાનના પારમી કા-બોમા ત' રીન થઈ જતા કે અભ્યાસ ટોળો થઈ રહેતો

કેમી શુદ્ધિશાળી હતો જના આગમુ હતો અને આનુ કાગપુ એના સયોગો હતા-દુદિદેખાનડો હતો પારસી ભાઈ એટલે જરા ઈર્ષ્ટી દાઈટ રહેતા, હસમુખો અને ગીખણીની હતો પણ તેની સાથે

એથેનો ૩ ૦-૧૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

સુદીરાણી હતો એટલે નિઠારીનુંમા જાનુઆરી હતો કેમ નગર દિલ્હી-દલા પી-પારમી-પ્રીમ્તી નિઠારીઓને આન ન પડતો, છતાં કેટલીને આ મુજબની મહામા એવું કાળી ગયું હતું કે માર્ક ટેકાએ નારતો તો કોઈ ટેકાએ આદ્ય-માર્ક ટેકાએ ગમરાનું તો કોઈ ટેકાએ ગાવાનું કેટલીને ઈર્ષન ખડું જ, અને આથી કાંયે જ નિવાયનો બાળનો સમય આમા જ જતો નિશાળમા તો નાગ-માર્કસ વગેરેને લીધે કેમી વાયવું પડતું પણ કાંઈએ એટલે બાલ્યાની પરીક્ષા એટલી બધી નહી, ૨૬-૨૭ નહી, રિક્તની પરીખા નહી, જોઈ પ્રોફેસર સનાયુષ્યવાના નહી, કાવે ત્યારે આની બેસાય ઠાપ ને બે ત્રણ દનાકું કામ કેમ બી એ સૂધી આયો હતો અને હજી જુનીયર ધંધા છે, ઘણો વખત છે, વાયના માણુ સા તે થી નાગ, એમા ને એમા વખત મુમા-યે જતો હતો વખતનો આ વખતે જ સદુપયોગ કરવાની જરૂર છે એમ એને કોઈ કહેનાર ન હોતું-કેમીનો બાપ કાર્લ પુલ્લાગો ન હોતો અને પારમી ભાઈને અભ્યાસ વગર છુટકો ન હોતો છતાં આજસમા જ જીવન જતું

એક નિઠારી શાન્તિનાનને કેટલી પેટમા દુખી આન્યુ ને ગામી ખીચડી લઈ શિખામણ આપના બેઠો—

“કેમી! હવે તો તું તારી દેન છેલ્લ નહી તો ત્હારે દારની દુકાન માડની પડશે ”

“શાન્તિ! તું જો છે તે ખડ પડુ જોતો ખરો! કદ્યા મધા ઈર્ષન! આ બધાને ના પાડુ? ના પાડુ તો જમતું નથી ને જાઉં છું તો વાયનાનો વખત મળતો નથી. અને સમજ નથી પડતી કે તને વાયનાનો વખત ક્યાથી મળે છે !”

“પેટેનું તો એ જ કે કેટલી! મારે તારી પેટે કોડી બવ દોનતો નથી એ નાનીસરી વાત નથી ત્હારે તો આ ખજો હાથ નાખનાર ને આ ખજનમા હાથ નાખનાર હજી-મ્હારે છે ૨ બીજી ૬ નિયમિત, રાતરે જવું નહી, તારી પેટે “મેરી જાન”ના ગાયન ગાવા નહી-એટલે વાયો માર્ક જવું-હેના ઉંચું-અવારમા ઉઠી ત્હારે દમ રૂમોમા ઓવબેન જગાડી-મારે એ વખત ક્યારે જતું નહી ને બાને ઠી મુખ્ય છે કે સનારમા વાયતો હાઉં ને આનશે તો હું બોનનાનો નથી ”

“શાન્તિ! તારી પેટે હું પણ હવે દગવ કર એમ થાય છે ૧૧૧ ત્યા બેજણ વાત કરા કરા આવ્યા કે મારો કોડો ખજન છે ને હું વાતમા પડુ છું ”

“પણ જરાક દાં થતો કેમ નથી ?”

“કોઈ આવેને ન બોલીયે તો કેમ અવિવેખ વાળીયે? લેજે આમાથી કોને ના કહું ?”

“ના જોઉં—”કેમી શાન્તિએ આમત્રણપત્રિકા લીધી-એક વાચી—

“ડીપર કેટલી—

“આજ રાતના આનગે-કાર્લ રમીશું-ઉંબનાન પણ આવનાર છે મમ્મત યશે

“શાન્તિ ! ચંદુ તોફાની છે-મને ગમતો નથી-જ્યા ત્યા માથુ મારે છે પણ-” એટલામા કેળીને એમ જ થઈ આ યુ કે કોનેજના છાત્ર ત્ર્ય ગયા અને પોને નવાચ થયો છે-કેળી એ ઉડો નિશાચ નાખ્યો

“કેળી ! હાં રમવાનો તને આટનો બધો શોખ છે !”

“હા ! એમા શુ-મોટા મોટા ચેરમે છે =

“તેની હુ ક્યા ના હુ છુ પણ સજ પુછુ છુ હુએ વડીલાગ ગુ હુ અને હાથના જમાનામા કોની બધી રમતો ન આપડે તે દયાય છે એ પણ ખરી વાત પણ આખો દિવસ, સવાર-સાજ-મપોર-ગનના જનમા-તેવે એશનમા-રમા-જોનેજની રમોમા કે નીચાના નથી જોવા એની પણ દ-લેય તો સા વળી હાનમા પેસાની લા મની એ દેશન મણાષ છે બીવીયમા તો પેમા આન્યા છે રેઇસ કોસમા જતો નથી?”

“શાન્તિ ! હુ પેસા મકીને તો રમતો જ નથી નાહ, તુ ઉજ્જનાનને ઓળખે છે? જેન્ટમેન જોવા લાગે છે નહિ?” ઉજ્જનાન માટે શાન્તિને સારો અભિપ્રાય હતો જ નહી પણ અભિપ્રાય ન આપવા ખાતર જ મુગો ગી એટલુ જ બોલ્યો, “હા, ઓળખુ છુ”

“હા, હા, તમે બે તો એક જ નિરાળમાથી આવેના ઝકોનગીપ માટે ય ન જતા દતા એ જ આજ ગનના ચૂની તેને જમા મળીત આનની-ઉજનાન બહુ સારો નાગે છે અને સારી મોસાપગીમા ફરે છે મને જૂની જૂની ઉંચી મોસાપગીમા ફરતુ ને નાલુતુ બહુ ગમે હાઈ ચીપનાનુ મને”

કેળીને તો એમ જ થયુ હતુ કે ગત નાગે પડે! ગત પડી ચંદુની રમમા ગયો-ખાધુ ને પડી એ બન્ને ને ખીજાઓ ઉજનાનની રમમા ગયા અને કાં નીકળ્યાને “હીસ્ટ”ની રમત શરૂ થઈ જેમ જેમ રમત જમતી ગઈ તેમ તેમ કેળી ઉજગતો ગયો ખીજાને આ રમતની નવાઈ ન હોતી એટલે પ્રમાણમા દા હતા પણ કેળીને આ રમતનો હમણા નવો જ ચડસ લાગ્યો હતો અને રમનમા ત નીન થઈ ગયો હતો અને ઉજનાનની ત્વેડ જરાક જરાક “ટોલી” નેતો ગયો રમત પુરી થઈ અને કેળી પોતાની રમમા ગયો સનાગે ઉડ્યો ત્યારે માર્ચુ રૂમટુ હતુને સખત કુ ખતુ હતુ ઉંચો જના આરામ ન મળ્યો અને આર રાગના આ યા હતા ટેમન ઉપર જુવે છે તો કોનેજની ગપની ઉગડી નોટ નોટમા સરી જોઈ તો રેસીડેન્સીના મુખી-ડેન્ટની નોટમા આટલા જ મજ નખ્યા હતા

“ખાત વાચ્યા સૂધી રમમા ગઈ ન હોતુ કેળીની ગેરહાજરી પ્રિન્સીપાનને ખબર જનામા આગે ખીજી વાર થશે તો રમમાથી ગી ચૂકનામા આનને” —મુખી

‘નોટ વાચતા જ કેળી ગણગણો, ગગમાયો, આજ એને ખાતુ-કોતેજમા જતુ કાઈ જ મથુ હી એટલામાં ઉજવાન જુમો પાડતો આ યો ને ગઈ રાતરે કેળી જીતીગયો માટે મુયાગખાદી આપના લાગ્યો ઉજનાચ, અંશે કેળી વાત કરતા હતા ત્યા આજ કેળી અવરમાં

કેમ નથી જરી લીનાધર મગર કાઢના આજો પણ કેકરીને રીકડો-આખી રાતના ઉઝગમગાણો જોઈ અને સાથે ઉઝગમગાણે જોઈ, સાહેબજી ! જરી આ થો, ત્યાં જગમગા સામેથી 'શાંતિ'વાનને આનના નેચો અને કેકરીના સબધમા લાગ્યું એ કંચુ

“લીનાધર ! મને એમા નવાઈ નથી લાગતી ગઈ રાતના ચુ-ઉઝગમગાન બધા બેગા થયા હતા પછી બીજું શું હોય ? કેકરી ન હોય તો બસ 'ટોનીડ' હશે 'લીસ્ટ', રમતી હશે ! અને ઉઝગમગાણ હમણા હમણા આગળ વધતા બધા જે”

“કેકરીને બચાવનાની જરૂર છે હો શાંતિ ! નહિ તો ખીચારો માથો જશે”

“તે ખરૂં પણ એમા આપણે સુર બનીએ એ નકામું અનુભવ એ જ મોટી નિશાળ”

“પણ મૂચના તો કંવા દો

“ભયે-આજ મીઠડન વાચવા આવવાનો છે ત્યારે વાન”

રાતના બેગા થયા અને બસોવાઈન વાચવા પછી છટા પડતા જરાડ નીચે તો ચાન એમ શાંતિને કંચુ ત્યારે બધા મિત્રો નીચે કંચેજના મેદાનમા આવ્યા પૂછ્યા આદની ખીચી હતી ફર જતા ફરતા તારા પ્રકાશતા હતા કંચાઉંડના નિશાળ જણોની હાનતી ડાળીયોના પડછાયા પ્રયત્ન ભૂતાનનીની માફક પથરાતા હતા મદ મદ પવન વાતો હતો અને આ મિત્રનું ટોણું આનદમા નીચે ઉતર્યું કેકરીના હૃદયમા આજ અનેક નિચારો આવતા હતા અને નિર્દોષ સુવાન ચિંતારહીન વિદ્યાર્થીના હૃદયમા આવવા જોઈએ એવા પ્રેમસાહસ અને ઉઝગમગાણ નિચારો નહોતા શાંતિનું મગજ પણ ચોકાયું હતું કેકરી અને શાંતિ આમતેમ ફરતા હતા અને આશાનું ગીન આકર્ષક પદોના ચંચલ માર્ગ ઉપરનો નગર આગળ તરવરતા હતા કંચના ખીચી હતી શાંતિ પોતાના અને કેકરીના ભવિષ્ય દર્શનો જોતો હતો-કેકરી પારસી હતો છતાં શાંતિને લેહી પ્રાથે માના જાણ્યા ભાઈ જેટલો પ્રેમ હતો અને કેકરી પડે છે એનો ખ્યાલ આવતા હૃદયની ઉન્ડી નગળ વઠતો, અને એને શી રીતે સેતાનના પળમાથી છોડાવો એ જ માર્ગ રોધતો હતો

આખરે કેકરીથી ન ગહેરાયું ને બોલ્યો “શાંતિ ! તને કાર્ડ દિવસ આવની આપણે ન હાથી સકાય, ન સમજી સકાય અને ન ગદામા થઈ સકાય એવા બળનું લાન થયું છે ખરૂં ? આપણી આગળ જાણે કાળા વાદળો આવ્યા હોય, અવાગમ તોફાની સમુદ્ર ધૂંવતો હોય, એમ લાગ્યું છે ખરૂં ? આ નુ થાય છે ! કેમ થાય છે તેની ખબર ન હોય છતાં બીક લાગે ને થયું હોય !”

“કેકરી ! હા ધણીયે વાર જો કે માણસ માણસની દૃષ્ટિમા ફર પડે”

“શાંતિ ! મને આજ કાર્ડ એવું થાય છે એક ખૂનીના હૃદયમા જેમ થાય તેમ મને થાય છે ભૂતકાળમા જાણ્યે અજાણ્યે મુંઝે થયો હોય અને પાછળ ભૂત ફરે તેમ આ જ મહાગ હૃદયની હમેશની શાંતિ ઉડી ગઈ છે ભૂનાઈ ભૂનાતી નથી અને વેગ લેવાયું નથી”

“કેકરી ! રાતના ઉંઘ નથી આવી હોય વાચીને માથું દુ ખવા આવ્યું હશે વહેનો સંધ્યા, સોડા, લે-બામ આવ્યું ? દરદી લાગે, ગરમ હોડી મુર્છા, ચાલ ચાલ કરીએ પીએ મરી જશે”

શુભ પ્રસંગ

નમીબદાગેને જ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના પ્રમજોમા
મોજાખની સર્વે ચીજો માથે એકાદ મનહર અને
રક્તન પન્દુમ અગત્યની જગ્યા રોકે છે. તે પણ
મુખ્યત્વે કંગીને હિન્દુસ્તાનની મોહિનીરૂપ તમારૂ
માનીતુ પન્દુમ

ઈનામ

રૂા ૧૦૦.

ઓટો મોહિનીની
ખુશમો ચાર દીવસ
ટકતી નથી એમ સા
બીત કરી આપનારને
ઉપતુ ઈનામ આપ
વામા આપશે

ઓટો મોહિની.

ઘણા ખર્ચ કરું બોમા
નજર પડે છે.

ઓટો મોહિનીના માન ચાર જ દીવા રૂમાવમા નાખવાથી
તમોને અને તમારી આસપાસનાઓને ચાર દીવમ મુધી મનોહર ખુશમો
આપે છે તેથી જ તે તમારૂ અને તમારા મિત્ર મડળાતુ માનીતુ છે.
કિંમત રૂા ૨, આના ૧૨ તથા આના આઠ

શેખીનીયા હેર ઓઈલ.

જો તમો બનજો હેર ઓઈલ વાપરતા અચકાતા હો તો શેખીનીયા
હેર ઓઈલનો નમુનો મફત મગાવી તપાસી લુવો અને પછી
તમો જ તેના નખાણુ કરવો.

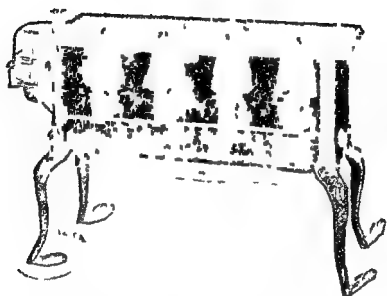
(આપના આનાની મીન્ટ બી.સી. નમુનો મફત)

કિંમત બારડી ૧ નો રૂા. ૧-૦-૦

મોહિની એજન્સી,

લુભા મસીદ—મુઆઈ.

બાસ સ્ટોવ.

ધાસલેટથી બળે, પણ વાસ નહી, મેસ નહી, અવાજ નહી, ઠ ઠાળો નહી, પમ્પ કચ્ચો ન પડે, ધારતી નહી અને એક બાળકે પપ્પ અસાવી શકે. એક-બે-ત્રણ-ચાર-ને પાચ બરનરવા આવે છે. એ ચૂલો જડે જોઈ જગો. આજે હજારો કુટુંબો તે ચૂલો વાપરી વાહવાં ગાય છે, અને ઘનુ મુખ વધારી શક્યા છે. તમે પણ તે જ ચૂલો વાપરી તમાન મુખ, સગનક, ડ્રેસિંગ અને ગાતિ વધાવો.

એલ. રૉય સંપત,

ન્યૂ કિવલ્સ રોડ-મુંબાઈ.

તા. ૬.

અમારે ત્યાં સાડીની સુદર પીનો, તથા ઉંચા પલંગો
વગેરે મળે છે.

હિન્દુ અને પારસી લાઈઓના તહેવારો મારે ખાસ નવો માસ
આવી પહોંચ્યો છે.

મન પસંદ, ફિલ્મને બેઘડી ગલી ગલી કરે, પોતાની ભત્રીજા પુત્રી
વાઠ આપના અને શાખામ કહેનાના મન થઈ આવે એવું કરવું હોય,
જો કંઈક કરી મોઢાગીના સમયમા મારો માસ નાપની તમારી
ખરી મહેનતના પૈસા બચાવના હોય તો મુબારકની જાણીતી

તાજભાઈની કંપની

ગોધા બહુ જ ઉંચી ભત્રીજા, અપ-ટૂ-ડે અને ટાઈ મુન્દર બૂટ તથા
શુઝ તમને ત્યા જ મળશે. બધે ફરજો અને જોરો પણ

તાજભાઈનાં બૂટ શુઝ

જોતાં તમે ત્યા જ ઓર આપસો, સાહેબ !

કાફૂડ મારકીટના બરાબર સામે

બારીઆ મેન્ગાન્સમાં

પેલી ગોળ શોકેસવાળી ભવ્ય દુકાન તે-

તાજભાઈ એન્ડ કંપની છે.

—મુબારક—

મહાત્મા, મહોદી, જાહેર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૫. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી —

૨૧. છગનલાલ હરિલાલ પડ્યા:—

શરસ્વતીચન્દ્ર ભા ૧ થી ૪	૩ આ
લીનાનતી જીવનકથા	૮-૦
દયારામનો અક્ષરચંદ્ર	૦ ૧૦
સ્નેહસુદા (કાવ્ય)	૧-૮
Marriage Forms under	૧-૦
Ancient Hindu Law	૦-12
Classical Poets of Guja-	
rat (1916 Edn)	૦-6

પ્રો. કાન્તિલાલ પડ્યા —

૨૫ ગોવર્ધનરામજી જીવનચરિત્ર ૧-૦

૨૫. પ્રો. મણિલાલ નલુભાઈ —

બાળશિક્ષા	૧-૦
ગુનાચંદ્રિકા	૨-૦
આરિત્ર	૧-૦
સુ-સૌ. ગદ્યાવલિ	૫-૦

૨૧. મણિલાલ છપ્પારામ ભટ્ટ —

આરીની રાણી (સાત સુદર ચિત્રો સાથે)	૧ ૧૦
સુ દર્શન	૦ ૧૦
ગુજરાતની જુની વાર્તાઓ (ચિત્રો સાથે)	૧ ૧૦
પ્રચુર જ્ઞાન યૌદ્ધાણ અને અદમ્ય દાહી	૧-૮
રતિસુ દરી	૧-૮
પતિવ્રતા સતિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)	૨-૦
પ્રતિમા નાટક	૧-૦
ગુર્જરી, મુખ્યત્વે શેઠાણી	૧-૪

કાવ્યમરી (ચિત્રો સાથે)	૩ આ
એક અપૂર્વ લઘુ	૨-૧૨
કાર્તિકનુ અનુકરણ	૦-૮
સચિત્ર મુલાકાતના પત્રો	૦-૮
મનોરંજન વાર્તાઓ	૦-૬

૨૧. ગણપતરામ અનુપરામ ત્રિપાઠી —

નતમહેનત (સેક્રેટેરિયલ ગુજરાતી ભાષાન્તર)	૩-૦
દરિયાપરના દેવોની વાતો	૨-૦

૨૧. હિમતલાલ અમરિઆ —

વનિતા પ્રવેશ	૧-૦
દા યમાલુપ	૧-૮
મધુબિન્દુ	૦-૪
કિન્નરગાર્ડન સમન્ધી જ લેખો	૦-૬

૨૫. ભગુભાઈ રત્નેશ્વર કારભારી —

અગ્રેજ-ગુજરાતી પોકેટ ડિક્શનેરી	૧-૮
ગુજરાતી-અગ્રેજ	૧-૮
ગ્રામ અગ્રેજ ગુજરાતી ડિક્શનેરી	૦-૧૨
ટાકૂત રાજસ્થાન (બે ભાગમાં)	૫-૦

૨૧. ભોગીન્દ્રરામ દીવેદીઆ. —

આગીચટ ડ્યેમટર	૧-૮
નવરંગી બારી	૦-૪
કલિંટ ટૅલિટાઈપની વાતો	૦-૪
ઉપાજ્ઞાન્ત	૧-૮
મોહિની	૧-૦
સોનીશીટર	૦-૧૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુકબેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ,

ત્રિ-એસ 'સ્ટ્રીટ, મુઆઈ, નં. ૨.

“શાન્તિ! તુ સમન્થો જ નથી તુ જન્નાદી લાગે છે, હું ભૂતપ્રેતને માનું છું
માગમા ગઈ'ભગ્ય છે, ભરિખ્યા થનાગ શુદ્ધાનો તો ગમ ભૂતકાળના અધાર ૫૭ C૫૨ તો
નથી બેસતો દોષ! શાન્તિ! ખુદની મહેરબાનીથી અત્યાર વગી મારા હૃદયી મારી ગઈ છે
પણ આજ હું પાપીમા પાપી હોઉં એમ લાગે છે ”

“કેમ! કેમ! એમ પોતા ના થઈએ લીમત ગમ એના વિચારોને તામે ન થવાય
ધંપીવાર મારી આનનમા તો આવા ભયો પડીથી ખોગ પડ્યા છે ને મને તો પડીથી હમનુ
આવે કે હું આવો મુખો તે બીતો હતો આના વિચારો તો આવે ને નહીં ”

“શાન્તિ! તુ કહે છે તેમ એ ખોટા દોષ પણ મને શાન્તિ તો નથી જ નહીં ”

“કેમ! તુ તો મુખો છે પછી તો આપણા મદા માજ ખોટા આપણે આપણી જાનો
જેટલુ નુશ્માન દરીયે લીએ એવું કોઈ જ કરુ નથી જે આપણીની આપણને ખમર નથી
તેને વિરો વિચાર કરી શા માટે હું બી થનું? આન દટાર થા લીમત ગમ અપરિન બન અને
કિમર ઉપર મદા રાખ ”

“શાન્તિ બોની રહો ને આઝતમાથી વૂગ ગનો એક ચક્રચળ તારો પાળગ મારા
નાખનો ખયો અનેક યુવાનીયાના ભરિખ સૂચક રગની છાપ શાન્તિના હૃદયમા પડી કેમ
મુગો મુગો દૂરો પડ્યો અને પોતાની રમમા જઈને સતો.

—અપૂર્ણ

અન્થાવલોકન

૧. નીલનેની - પ્રો બેનિના અગ્રેશ પુસ્તક 'A Draught of the Blue' નું
ગુજગની ભાષાન્તર લાપાન્તરકાર - રા સાકરનાન અમૃતનાન દવે, મી એ, ૧૪ ૧૦૪ મ પ
આડે આતા

ઉપાનન્તિનામનુ પ્રો બેનિના 'Heifer of the Dawn' નું ગુજગની ભાષા-
ન્તર ગ્ર ગ્રેન ઉમિનાએ ગુજાતમા પહેલુ કર્યું ત્યાગ પડી ગા સાકરનાને પ્રો બેનિના
'The Ashes of a God' નું 'અનગમમ'ના નામથી બીજુ પુસ્તક - પ્રગટ થ્યું હતુ
આજ એ જ પ્રસિદ્ધ અગ્રેશ લેખના નીમ પુસ્તકનુ ભાષાન્તર રા સાકરનાને પ્રગટ થ્યું
છે ગ સાકરનાને ભાષાન્તરકાર તરિકે બેશડ ઉચુ પ મેળ મુ છે એવુ તેમની આ કૃતિ
અપ્ટ કહી આપે છે અગ્રેશ પુસ્તક સાથે અપરિચિત એવા જનોને આ કૃતિ ભાષા નગરે
ના વાગે એટલુ જ નહિ પરન્તુ બે કદિ । સાકરનાને પોતાની મનકૃતિ તરિકે, એને 'બેનિ
ગિમ'ના આ જમાનામા ગણાની દેરાની દામ ભીડી દોન તો તે પણ ખુદીથી ચાલી રહન,

એટલું સુન્દર અને શુદ્ધ લાપાન્તર નીચેની છે, અને તે માટે ના સાકરનાવને અગ્રહે અભિ નરદન આપીએ છીએ

સમૃદ્ધ લાપાની શુદ્ધ અને સુન્દર રૂપનાઓ અને મનોહર ઉપમાઓ નીચેનીમા માત્રમ પડે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ એ અગ્રેજ લેખકની પોતાની પણ એમા કેટલીક ઉત્તમ રૂપનાઓ છે અને તે રીતે આ ન્તાનું પણ બહુ જ સુન્દર પુત્તક ધણુ ઉપયોગી અને મૂલ્યવાન છે અમાગ વાર્થક સમક્ષ આગાની કેટલીક નાલુક અને મનોહર કવિકાઓ ધરીશુ, અને તેમ જગામા રા સાકરનાવ તેમનું અગ્ર પુષ્પ વીખરાઈ જવાનો લય નહિ ગળે એમ અમે આવા રાખીએ છીએ —

“કૃષ્ણ હરમાઈ જાય ત્યારે તેને ઘણુ પોતાની પાસે રાખે છે? અને સ્ત્રીઓ ફૂલ જેની જ નથી? ફૂલની પેઠે ખીલતી હોય ત્યારે જ તેઓ ગ્રાહ્ય હોય છે અને થોડા સમય પછી ત્યાંજ અને છે તે જ ડાહ્યો કહેવાય, જેને મધમાખીનું મધ લેતા આવડે છતાં કમ ના વાગે કુમારિકા એ ડવળ મધ છે, પણ પત્ની એ ગલગલુતો ખ છે,” પૃ ૬

“એ તો સ્ત્રીઓનો અભાવ છે કે પોતાના પ્રિયતમની ખાતર તેઓ ત્રિભુવનનો નાશ કરાવના તૈયાગ થઈ જાય ” પૃ ૨૧

“પણ સાપ ડાચળી ઉતારી દે તેમ રાજનો છુર દેહ છોડી ચાલ્યો ગયો ” પૃ ૩૪

“વાલ્મીકીના છેડ નહાના ડડાની પેઠે હવામા અદ્ભુતની ગયો ” પૃ ૩૭

“ઝાઈ દેવે જ ભ્રમરપે ફૂલે ફૂલે ફરી પ્રત્યેક પુષ્પનું સુગન્ધસરવ ને પ્રત્યેક પક્ષનનો નિસંસિત રગ લઈ તેની મેળવણી કરી તને સુગંધ હશે ” પૃ ૬૪

“રસાનાળા આજા વાલ્મીકીના પેઠે પાછળ નેવા ચન્દ્રની પેઠે તારા સુધુ અગ ડરાગિઆની ગળ જેવા પાત્વંક વલમાથી શોભી ઉઠે ” પૃ ૬૮

“કુમરિખર પર ચડતા સર્પોના કંઈ પેરે તેની ભોચી ઉપર રતાશ ચડી આવતી હતી, અને તે છેડ તેના ઢાળા કેસના મૂળ સુધી પહોંચી ગઈ ” પૃ ૭૫

અગ સગાએ લીધે વધારે વિગતમા ઉત્તરરેણા આપવાનું અને તેમ નથી, એટલે આટલાથી જ મતોપ માનીશુ, અને આની અનેક સુન્દર પુષ્પકવિકાઓની સુગન્ધ લેવા અમહારા વાર્થકોને અમે નમ્રચ્ચન કરીશુ

ગ સાકરનાવે, ઉપર કહ્યું તેમ, આ લાપાન્તર બહુ જ દક્ષતાથી ઉત્તમ રીતે રચ્યું છે અને વેચનાર વૃદ્ધની ક પના ગંધા કરતા ઉત્તમ લાગે છે ના પરણુસાની કમજા રાખતો રાગ છેવટે સૌન્દર્યના પાગમા એવો સજડ સનડાર્ડ જાય છે કે પત્નીવિરુદ્ધ ના સહી રાકાં વાધી હેરડે અગ્રમા પત્ની સાથે જગનમા શૃંગારસમા મન માનવું પણ અધુરૂં જ્ઞાન ડરે છે, અને અગ્ર જતા ચિત્તભ્રમિત અને ઉન્માદાનસ્થામા પોતે મૃત્યુને ડાણુ થાય છે એ ચિત્તભ્રમસ્થિતિમા જગનસમયની વિગત જગામા પોતે મેરકાની સમુખ ઉભો ગ્લાઈ છે, એ ક પના અપિણી નથી પણ પાશ્વલ હોઈ આપણા સત્કારને પ્રતિભૂત છે એ કે આખી વાર્તા મનોહર હોઈ આનિધી અન સુની બહુ સુન્દર લાગે છે ના સાકરનાવને ફરી તેમની આ

સુન્દર કૃતિ મોટે ધન્યતા આપીએ ત્રીજે ગુજરાતમા આ એક ઉપયોગી ઉમેરો છે પુસ્તકનું નંબર બેના મન્ય અનિશ્ચય વધારે છે, એ સોફની કથા છે

૨. સગારદર્પણ ત્રિઅબી દશ્ય નાટક લેખક - રા દરિદ્ર પ્રગોત્તમ સેન- મુબાઈ ૫૪ ૮૫, મૂલ્ય ૧૦-૮-૦

ગુજરાતનો દાનનો યુગ એક તન્દુથી જેમ નવનક્યાઓનો છે તેમ બીજી તન્દુથી એ નાટકોનો પણ યુગ છે સર્વોચ્ચ સુન્દર, ઉત્તમ કલાનિવાનથી સુગારિત, હિન્દુજનસમાજને, કે આપણા દેશના આ મન્યનકાગમા અગત્યનો ભાગ ભજવતા એના અનેક પ્રશ્નો તરફ જનમમાનનું લક્ષ્ય એચના, મનોરમ્ય અને શુદ્ધિભરતી સમૃદ્ધ થયેલી કંપનાઓથી સજ્જ થયેલા નાટકો ગુજરાતની રંગભૂમિ ઉપર આજ કિન્હોની માફક દૃષ્ટિગોચર થતાં જ છે, એ આ યુગનું એક લક્ષણ છે, જો કે સમૃદ્ધ હૃદયોને અથરા તો શુદ્ધિરિનામની ઉચ્ચ મનો ભાવનાઓમા મિહરતા સુન્દર આત્માઓને સતોષ આપે એના નાટકો આપણે ત્યાં ભજવતા નથી એ અત્યત દિનગીરીની કથા છે અને એના નાટકો ભજવવાને હજી મધ્ય વાર લાગે એ પાલ નિસશય છે 'સસા લૅલ'નું નાટક મુબાઈની રંગભૂમિ ઉપર એ નવું વાં ભજવાયુ છે અને તેનો ભજવનારનગ નાટકના ધધાધારીનો જગતા ખાતગી મનુષ્યોનો હતો

૩. હરિદ્ર, મુબાઈના કુવન અને અનુભવી નયમાના એક છે દિવાનાના પ્રસિદ્ધ નામથી ગુજરાતમા એ જાણીતા છે એમની માહિત્યપ્રીતિ પાંચ પ્રગમને પાલ અને આનંદરનો થોડો છે તેમના કેટલાક નાટકો ગુજરાત રંગભૂમિ ઉપર લોકપ્રિય નીડયા છે અને એ રીતે એક લેખક તરીકે પાલ હૃદયેલો નામ મેળવે છે મુબાઈની ટીક ઉદ્ધ અને પાંચસી નાટક કંપનીઓ લેખક તરિનો તેમનો લાભ હજી પણ મેળવે છે

લેખની મળવનું 'કન્યાવિકર' છે વસ્તુની પદ્ધતી બહુ જ સાધારણ હોઈ, તેમ જ હરિદ્ર કહ્યું છે તેમ 'કેટલાક પ્રતિદૂન સંજોગોમા મળેને આ નાટક લખાયુ હોવાથી એક ખામ મનોમન્ય કૃતિ તરિ તેની ગલના કરી નકાય તેમ નથી, ન હરિદ્ર એની એવી ગલના પણ કરતા નથી પણ હિન્દુતાનિઓમાની કેટલી જાણિઓમા કન્યાવિકરનો ભરકો રાજ્ય એટલા નખા ક્રમજા અને નરપત્નવિત, ઉમતા જનનો પ્યસ કરે છે કે આપણા સમાજના આ ક્યામ અને ભાગ્ય ચિત્રનો તાદરશ ખ્યાન તો તેનો બોલ ચર્ચ પડતા નિદોષ આ માઓ મિરાય અન્યને આવી શકે તેમ નથી, આ નાટક મુ હોતુ જોઈએ એનો વિચાર અને કે ના કરતા એ જુ છે એનો વિચાર અન પહેલો કે વો થોડા છે અનગત, અમદારા નમ અમિત્રાન પ્રમાણે ઉપ કથુ તેમ આ નાટક ઉત્તમ કૃતિ તરિકે અણી શકાય તેમ નથી, જો કે તેની વસ્તુ ઉપયોગી છે આજના નામની એકગુરુથ કન્યાનું વેપિગણ તેને પિતા રૂપીઆ ૫૦૦ ૬ ૧૦ નિ એક ૧૬ ધનિક માથે કરના તૈવાન થાન છે લાનગાએક સમકારી મુદ્દાન કૃષ્ણ-

લાભ સાથે લગ્ન કરના મજાણુત ઈન્દ્ર દર્શાવે છે, અને તેનો ભાઈ ખુદાલ તેમાં પોતાની સમિતિ આપે છે, અને ભાઈની મદદથી જ લાનાના લગ્ન કૃષ્ણનાથ સાથે થાય છે, 'દન્યાનિક્યની' ફૂલતા, તેની ભવદરતા અને તેની વિષમતા દર્શાવતા પ્રસંગો અનેક નાટકોમાં યોજવામાં આવે છે, ને એકાદ એ નાટકો પણ આ વિષયના નિરૂપણ અર્થે લખવાય છે પણ ખગા, પગ્નુ સસાગ દર્પણમાં જુદી જ તેજતની ટર્કિ ભાત પાડે છે, અને એ દૃષ્ટિથી જોતા આ નાટક એ સૌ કરતા ટર્કિ સાડ લખાયું તોય એવું અમ્હાર માનવું છે, અને હજી પણ નધારે સારા સ્વરૂપમાં આ જ નાટક મુકાર્જ રાજ્ય તેમ છે, પગ્નુ અમ્હે ઇચ્છીએ છીએ કે ગ હરિદ્ગ પોતાની શક્તિનો નધારે સાથે ઉપયોગ વસ્તુઓની પચદગીઓમાં કરો, અને આપણા જનસમાજના જીવનના ડોહાડીના પ્રસંગો યોજશે, અને તેના સુંદર અને તાદશ ચિત્રોના નિરૂપણો કરશે ; તો તેથી પ્રજાને અત્યંત લાભ થશે 'દન્યાનિક્ય, બાળવચ્ચ આદિ પ્રશ્નો અનમત આપણા સમારમ ઉપયોગી તરન ધગવે છે, છતાં પણ એ પ્રશ્નોનો ઉદ્દેશ કેવળ નાટકો જ હોઈ શકશે એ અમ્હારી માન્યતા નથી પ્રજાને ઉચ્ચ પ્રગમીય તત્વના આસ્વાદન કરાવીને, પરિન અને ઉત્તમ જીવનના રીત દરાવીને, રાષ્ટ્રીય, સ્વદેશમેવાનત, અને એકતા અને બંધુભાવના પરિન ચિત્રો તેમની પામે રજૂ કરવામાં આવશે, અને તેમને તેમની ભાતનું ભાન દરાવનામાં આવશે તો ન્યયબ્રીતે આપણા સસાગની સ્થામ બાળુ દુર થતી જશે

૩. ગા. ત્રિ.

માધ્યો દુઃખો, લવ, વાયુ ની સિંગેના સામ્યો, અભિરાત વિગે
ગજોધી પી નિમળ ચમેના માટે

(१७५५.)

એ- ભમાળા દિનાજ કે શુદ્ધ રત્નપત્રી-અમાથી
મનાવેતુ દીનાનાં નર પ્રજાના દુષ્પર તે ચમત્કારીક
અચર્ય જે મેં રમત અનુભવ લ્યો

કિમ્બલ ફોર્ક રૂપીના આઠ ચાના
ફગાજનો મધુમ.

સવ પ્રાણી રાજ નવરા ખજાના પર આ મનમ ના
વખત લાંબાથી માનીથી આ ચાર છે ગુણ ન ચાર તો ખેડ
પાડ મળે - પ્રેમની કિમત કનવા લાના

८. **सूचक**

૧૧ મહેલ દત્તમજનથી રાત ૧ થી નાની રહેતુ બધ પડે છે જેવા મનુત થાય છે
૧૨ નવુ માથે છે અમ્મન પ્રથે - નાના મે માના મન અનલસે પારે મળે છે
અમ્મતાજન ડેપા, ૧૦૯, ક્રીય - ગાડ, અમ્મઈ.

કો. ૧૦ ફો. ૨૫—૧૧-મિ. નાના બાટની ૩ ૦-૪-૦

ਮੋਨੀ ਸਾਹਿਬ : ੭-੧੨-੭ [ਭਾਗ ੧੮੪]

૨ નાના તાન ઉપર લાગુ પડે છે હવેને નાગુ કર્યા વગર તાન ઉપર છે

दिनां भोक्तृगण—पेशी ८५७-मात २० करी १५७७ अभिनु प्रभत ३ १००
 तथा ३० १०० तांती शब्दानभा पोती भुनांवाभा पण
 सापरी नभय ३

દેવિનિ-ગોદગુપ્તન-ગામન માં ગામના વા તા અને મનને પ્રમણ કરે છે
દિમન ૨ ૨૦૦ તથા ૧૨૦ વાપરી જોઈ ખાતરી કરે.

કેવ પાઉડર—વજોજ ઉત્તમ જન પ્રાપ્તિયુ નિકળનાથી માત મેરૂ થાન છે
તેમ મદ્ર જતો નહ છે ૨ ૦ ૪ ૦ તથા ૩ ૦ ૬ ૦ રૂબીઓ તથા
અચી વ્યખીઓ

* એ નીચાનું C વચ્ચેની જોડાણો, તાજિ પોટર, ડીન પોટર, મનમો વગેરે
નીચા નીચી રાજો મળે છે

आयौनिङ्ग कर्मसी,

ગી-ગામ, મુ બા.ક.

નુપ્રમિદ્ધા. જમનાદામ પ્રેમચદનાલાનદી એલ.એમ એન્ડ એમ.વુ
લખેલુ હોમિયોપેથીક અને છનસાયા વિદિતસાનાણુ

“વૈદ્યક વિજ્ઞાન-ચક્ર.”

નામનુ પુસ્તક એ અવમા ગણુ પડ્યુ છે.
પહેલા ચથી કિ રૂ ૮-૦-૦ ની પી અને પોસ્ટેજ બુ પીજી મથની
કિ ૫-૦-૦ ની પી અત પોસ્ટેજ નુ
અગાઉથી તાલ-ચાલતે માટે બનેલા ની ન નિમન (ની પી
તથા પોસ્ટેજ ખચ છુડ) એ પ્રમાણે રાંી છે

નામ નોનાનનાણુ ઠંકાપ—

૧ મેનેજર ડો. એન. હોલની કંપની,
ગીડ ગેડ-અમદાવાદ.

મા પુસ્તક માં ગામગામ અજ દો લેવે જાય. }
જો પીતા અને અનુમતી મુદ્રેનરોએ જાણ કરવી }

અગ્નિની રાસ્તી નગરના ગજનામા ગામનાતા વિજળીના દીવા.

એક સાન-ગામજ
રામા રાખી નાચ
છે અગ્નિની ખીનન
ધામ્તી નથી તે
દીવેદ દીવામળીની

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

જો નથી

ખામ વાગવા લાયક,
મનોજ અને બોન
ઉપયોગી,

અગ્રેજી તથા ગુજરાતી ભાષિનો
નિયમન પ્રતિભાગ પુન પાડે છે.
નિગતના માહિતી પત્ર લખવાથી
પુરી પાડનામા આનશે.
પત્રકારોએ પોતાના પત્રોનો ખુલ્લો
દવાનો કન્ના માટે એજન્સીના ભાવ
તથા પોતાના પત્રોની એક નકલ
ઝાડલી આપવી.

ધી પત્રિકા એજન્સી,
ગોનજી ઓફિસ નં. ૩, રૂમ નં. ૩૬,
ગિરગામ પોસ્ટ ઓફિસ પાસે,
ગિરગામ મુબારક નં. ૬.

પ્રિમત ૩ રૂ ૨૧, ૩, ૩, ૪ અને ૬ પોસ્ટેજ
આના મોર બેટરીની પ્રિમત ૧૨ આના.
ટી. છ. શાહજી પ્રિન્ટિંગ સ્ટોલ,
અમદાવાદ.

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા તળવાના દેગ ઉપયોગમા થી તેમ જ માખણની ગળ સારે છે. જાણીતા કુટુંબોમા, હોટેલોમા તથા વીથી ઓમાં હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે

એક ગતલ, માડાગલ ગતલ, અને પાંત્રીસ ગતલના છામાં જાણીતા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે

હિંદુસ્તાનમા એકલા બનાવનારા—

ઈન્ડિઅન કોટન ઑઈલ કં. લી.

હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

કારખાનુ : નવસારી.

શાખાઓ. સેન્ટ્રલર્ટ રોડ, મુંબાઈ, ભરૂચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London & Paris to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally a week or sometimes a fortnight in delivery if compared with the other systems.

MONTHLY

1 OR 12 MONTHS

	Rs. 2		P.s. 2
Edmonton Magazine	1 12	Pearson's Magazine and News	
Boy's Own Paper and Amr Number	6 14	Number	7 8
Cassell's Magazine	7 14	Review of Reviews	6 8
Do Saturday Journal	1 4	Royal Magazine	6 0
Century Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	5 10
Children's Magazine	1 14	Strand Magazine	7 8
Delineator	4	Weldon's Bazaar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashions for All	4 14	Weldon's Home Dressmaker	2 8
Girls Own Paper	6 14	Weldon's Illustrated Dressmaker	2 8
Grand Magazine	5 12	Weldon's Journal of Costumes	8 8
Great Thoughts	0 0	Weldon's Ladies Journal	5 8
Harper's Magazine	1 8	Weldon's Practical Needlework	2 12
Harrison's Compl't Dressmaker	4 8	Wid World Magazine	1 0
Lady's Psalm	7 14	Windsor Magazine	7 8
London Magazine	7 8	Woman at Home	6 1
News Magazine	7 8	World's Work	12 6
New Magazine	5 10	Young Lady's Journal	10 2
Novel	5 12		

Printed & Published by S. P. L. & Co.

Near Prarthana Samaj Hall Girgaum BOMBAY No 4

આનુઓ અને ગૃહસ્થોને ખુશખબર.

‘અમારી કુકન - સ્વાતનાથિના લેપાલિસ કે ચ નિર નેમી ગપદમિ 141 બાળો અને નમનનાઈ બદલી રીતે મળી ને છે. હુની નુની બનતી ગાળી ધ સાનના કા, લેલીપ્રકે સી વાયનો મજ રીતો લીમી ક ટેકા-લીપ્રકે, નચ્ચનના જ વીની તસ કચ્ચલી કિનારો લીકનુ બન બનીનુ તો નાર બસામમ માલને ખામ નન કસ ૬ ૧ ૧૧ી 11111 તૈયાર ૩
અ વાર પવાત અને નાનજ ખાતી 1

આનુઓ માટે સિલાઈખાતું

મસોગે ખામ બધાટુ ૭ જેમાપા સી દિ દુ બનેનવ 11111 બાળઓ માટે ખ્યાતમ, બચ્ચાઓના નુની નુની બનતી લપના કુટ વાળીઓ પાન 11111 જેમામા ડેબી મનની મિનાઈની 11111 તૈયાર ૩ 11111 આપનામા આવે ૭

બહાગામના ઝોળા ની પી થી મો નસામા આવે છે

બી. કલ્યાણની કંપની.

ફેન્સી કાપડ તથા જરી માલના વેપારી

૬ - દાઉદલાઈ જરીવાળા મિ બા, ન ૭૧૧, 11111 રોક મનાઈ

એલેબીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ.

ફ્રેબોલીન

(કંપીનનાઈ વગર)

સામા તાનીઆ (મેલેરીઆ) તાવો ઉપ અ મીઠ
વનાજ છે, આ દવા કવીનાબન વગરની લેવાયી
તેની પાઠમલી ખગમ અમ ચતી નથી કીમત
૩ ૦ ૬ ૦

વેબરેબલ

ટોનિક સીગ્મ

જેમી વનમ્પનીમાવી શરીરને કાનત આપનારી ના પાયત
શક્તિ વધારે છે આ શરીરો કાનત આપ છે આ દવાની
મીઠીઓ પમ મળો મક છે કીમત ૩ ૧ ૨ ૦

ગળવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીલીક કમ્પાઉન્ડ

લીવર ઓ બરોજ પર લીમજની ગજો વળી
અમર કરે છે તેમારી બાવેની ઉત્તમ દવા
કીમત ૩ ૧ ૪ ૦

મજનાનુ ઠેકાણું -

ધી એલેબીક કેમીકલ વર્કસ ક. લી.

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુબાઈન. ૭

તથા નડાદગ કે પ.

લીખા કલ્યાણજીની કંપની.

પાંચ અસરકારક ઔષધો.

૧. તાનની અસરી ગોળીઓ.

લીખા કલ્યાણજીની કીન એન્ડ એન્ડ પીટસ.

વિદ્વાન અને મુખ્યરી ડાક્ટરોની ગોપથી તૈયાર કરામા આવેલી આતાની ગોળીઓથી પ્રાપ્ત થતો તાન એન્ડ રિસમા ક્રમ વાગ્ય ગોળીઓ લીધાથી હવે તમ કે જે તમ તાન કયાંકે અકેડ ગોળી પાણી અનન્દ સાથે ગળવી. ડિ. શીશી એન્ડના ૩. ૦-૧૨-૦.

૨. તાનનું અસરી મીશ્યર

આ મીશ્યરથી રાનીઆ, આતરીઆ, મેનેરીઆ વિગેરે જેનું જાનના એરી તાન ઉપર તમના અસર થાય છે મીશ્યરના બે ગ્રામ લાગ લીધાથી એન્ડ રિસમા ગમે તેમ તાન નાશ થાય છે અસરિન કમુતી જેનું પ્રપિલુ વાગતુ નથી તાન મધ્યા પડી પાણી એન્ડ અપન વધુ લીધાથી ફરી તાન આવમે નહિ ડિ. શીશી એન્ડના ૩. ૦-૧૨-૦.

૩. આડીન એન્ડીક રેનેટીક ખાન

મા મનમ રાગીર ચોગવામાં સધીયાન, પક્ષયાન, ધુળરી, ધનુરાત, હાથ પગનું રહી જતુ રાગીર ઉપર મોતે ચી આપેલા પટમા દુખતુ, કે એના બીજા કાર્પિલુ રહે, અચોના નુરાત ને ગભારામાં બનતુ મોતે નાનતુની નજાઈ, વિગેરે સર્વ ઉપર એન્ડ-સાધોગમ-આનુ અસરના મનમ છે અનુભવી વિદ્વાન જોડા પી ખાનમ થી તૈયાર કરામા આ પો છે કિમલ શીશી એન્ડના ૩. ૦-૮-૦

૪. બકાવ એન્ડરમેટ

દા ૨ માટે મુજબ જાણીતો અસરકારક મનમ લાગા રખતેથી દુનજ ચાને કીડવી તે ૧૦ થના અને દાગી ગથેના ગદીએને આ મનમ નાપરના ગમે ખાસ ભનામણ કરીએ ૧મે માત્ર જે તમા વખતજ લગા નાથો દા ૨ મગી જાન છે, અને જાનતુ થી પલા દા ૨ આજો મુનમો આપે કે કિમલ એન્ડ આટલીના ૩. ૦-૮-૦

૫. જુવાખની અસરકારક ગોળીઓ.

તમે તેરી મજાન ઉપર ત્રે મુતી વખત થકા પાણી સાથે આજ ગોળી ગળી જનાથી પેટ માં આવે કે અંકે કમજાત ફર થાય છે તેનાથી પાચનનમિન રહે છે અને રાગીરને મજાન મળે કે મનમા, કાપુતો ગોળ, અપમે વિગેરે પેના રેલ તથા મન ને તન પી આગમણ, માથો ૧૧ ખોવા વિગેરે ઉપર આ ગોળીઆ મુજબ કાન લાગતુ કિમલ એન્ડ રાખીની ૩. ૦-૮-૦.

ખનાનના અને વેચના—

લીખા કલ્યાણજીની કંપની,

ધર્મેજ દના વેચના.

ગણેનનાગેત્ર નાંકે, મુજબ જેલની મારખા પામે, બકાવેડ, મુખાર્ડ, મીનાગમ પી પેન્ડ માફ માર્કિટ મુખાર્ડ.

બનારસી રેશમી માલ

જેવો કે

તરેહવાર સુદ સાગરો બોળી ત્યા પોલકા માટે મુદર બડો, ૨૫૨૨ ની પાના બરો, માન, વાદર, ખસ મંગોળી મા મને મનર પાન્યો—પીનાય નકમીના હમદા મગી પીગીના ધાતુના વાસોના ઉડાની નાજાવો ૧૧ ૭ મારીના શા પારો મને પુતના માનાવડી ની બના પીચાના આસને પીસય બનાવના મળનો નીપામી નાન લુચ કમી નથી મા ૭ મુજબ ની પી ચી રનાના કરીય શ્રી ૧

લખા—અમારગની ચદ્રેશ્વર અધર્મની રુપની-બનારસ નીટી

૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન

અમારે લા ચીનાઈ, જેપાનીય કેન્ન રેશમી નાપડ બનાવગી મેના, તામ ઓડણીઓ તેમજ રેડ જાત નરીનામ, લેમ શીટ, પદા ૧૧૧૨ તથા દેનગી મુગનાઈ, ચોખી ચાદીનુ લગતદામ તથા નેરો લગતો માન મળને

નની નની તરેહના ક્રોડ અતે પોનાઈ નયાર મળને તથા ઓરો આપનાથી બનાવી આપીયુ

પ્રમાણીકષપુ અને એ- ૪ બાન એ અમાન મુદાલેખ છે

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી વગે

શા. વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

કા. ૯૫-૯૬ ભુલેશ્વર, મુબાઈ.

પુકડા મિત્રો આપના આ મુદ અગાડિના જેટલુ ૪ ગખનામા આનુ ૭ પૂર તથા હાત લાગ, પ્રમ્તાનના પ્રસ, આપિ મરિન, નિતાડપડ, મચિન પુ ૧-વાળી માદી પ્રતિના ૩ ૨) કપડાના મુમની દિ ૩ ૨-૮-૦ મેનેગી મુમની દિ ૩ ૨-૧૨-૦ પોન્ગેજ લુદુ

ભાષાન્તરર્તા—ગુ. ધગનવાસ હગિવાલ પરથા, બી એ

મેશર્મ એન.એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, ત્રિન્મેન ન્દી મુબાઈ, ન.ર.

જનતાન.

જનતાન—ઉલટીને તરત જ ખર કરે છે.

જનતાન—પાચનગતિ માટે અસીર ન.

જનતાન—ગતિ માટે એના જેવી એક પણ
ચીજ નથી.

આખો નખત ખો ખો કરનાગએએ જનતાનનો તન્ત જ ઉપ
યોગ કર્યો.

શિયાળી મુમાફરી કરનાગ દરેક માપએ ત કુસ્તી માટે
જનતાન પાસે ગએ છે.

જનતાન—ગાનારાઓ અને બાપણ કરનાગએ પોતાના કને માદ
જનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે

જનતાનની એક મે ગોળીએ પાત્રા ખાવાથી પાનનો અજગ
રના આવે છે તે મોમાથી કુચ દરેક વા માટે જનતાન વાપરવાની
ખાસ ભલામણ કરાખા આવે છે

જનતાનનું એક પરીકૃ આજે જ ખરીદો.

કીમત ૪૫૫ ગોળી ફેન્સી હળી માથે ૨ ૫

૧૧૦-ગોળી દીનની ગ્ની સાથે ૦-૪-૦

૨૫-ગોળીનું પરીકૃ કી ૦-૧-૦

સોલ એજન્ટસ—જનતાન એજન્ટી,

(જ આગ નામન)

બુમામમજદ, મુખર્જી,

દરેક આગરદાન વેપારીએ જનતાન વેચે છે

સમાલોચકની સચિત્ર નૂતન વર્ષાભિનન્દન પત્રિકાઓ !

સ્વદેશસેવાપ્રત તો

પ્રત્યેક સ્વદેશપ્રેમી આત્માએ લેવું જ જોઈએ,
એ પ્રત લેનારો શુભમગ્ય દિવસ વર્ષા એ જ ગણાય !

એ અતિ માગલિક દિવસ તે

વિક્રમ સવત્ ૧૯૭૪ ના કાર્તિક સુદ પડવાનો જ છે.

તે શુભ દિવસના શુભ ચોડીઆમાં

તહમારા આત્માને ઉજાગો અન્યના આત્માને ઉજાગો, સ્વદેશસેવા
નત ધારી આયુધના બાકી રહેલા વર્ષોને સાર્વક કરો, મનુષ્યદહને
પુણ્યવતો ધર્મપગથળ અને સ્વદેશાનુગમી બનાવી માતાપિતા, સ્ત્રીપુત્ર-
પુત્રીઓ, મિત્રજનો, આત્મજો અને સગાસમ્ય ધીઓમાં સ્નેહના અને
કર્મવ્યવહાર, પ્રેમધર્મના, સ્વદેશસેવાધર્મના અને માનવજીવનના ઉચ્ચ
નિકામતા મિદ્ધમત્રોની નિષ્ણાઓ દૂરથી આપો અને યો જીવનને સ્વધી
ભરો ! જીવનને રસમાન કરાવો ! અને

તે મારે

સમાલોચકની સચિત્ર નૂતન વર્ષાભિનન્દન પત્રિકાઓ

બહુ અથબળી ગજ સાગો. મુજબ મનોહર અને ચિત્તાકર્ષક
ચિત્રોસાથે સ્વદેશ સેવાના અને લોકકલ્યાણના પન્થ ઉચ્ચ મત્રો આપતા
કારો જ મગાવો. એ ચિત્રમય પત્રો તહમારા હૃદના શુભાર બનશે, હૃદના
ગુહ અને પવિત્ર નાતાવરણને ત્રિગુણીત પાવન કરશે, આત્મિક આપશે,
એ ચિત્રો બીજા કોઈપણ ચિત્રો કરતા જરૂર વધારે આકર્ષક, અર્થસાળા,
અને ઉપયોગી છે

વીસ કાઉના દરેક પેકેટની કિંમત

કલ્પ નવ આના, પોસ્ટેજ ભુદુ

પ્રતિ — એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ નં. ૨

હું પોતે
અને આપણા આર્યાવર્તની સર્વે બહેનો
એક જ મીઠાડ
પસંદ કરીએ છીએ
અને તે

“ગોવિન્દજી” ની જ છે

તમે ના ચાખી હોય તો આજે જ મગાવો

ગોવિન્દજી વસનજી,

ચીનખમ્મન-ચાટગેર મુબાઈ

ટેલીફોન નં ૧૬૫૬

સામાજિક

જાન્યુઆરી ૧૯૧૭

That is the point —

Benevolence never developed a man or a nation. We do not want a benevolent government. We want a free and a just government. Every one of the great themes of social uplift which are now so much debated by noble people amongst us is based upon justice not upon benevolence. It is based upon the right of men to breathe pure air to live upon the right of women to bear children and not to be overburdened so that disease and breakdown will come upon them upon the right of children to live and grow up and be strong.

—Woodrow Wilson

પૃષ્ઠ
૨૩

૧૨૦

અમેરીકન તીજોરીઓ મોટે ભાગે કચરા જેવી હોય છે એવું અમેરીકનો જ કહે છે.

અમેરીકામાં સાન ફ્રાન્સીસ્કોમાં થોડાં વર્ષ ઉપન મોટી આગ થઈ હતી અને ત્યાં હુજગે ઘણે બળી ગયા હતા. તે આગમાં અમેરીકન તીજોરીઓએ જે દખાવ કર્યો તે વિષે લખતા અમેરીકાનું હુનર ઉદ્યોગને લગતું સૌથી આગેવાન ચોપાનિયુ નામે 'માયન્ટીટીક અમેરીકન' તા ૨૬ મી મે ૧૯૦૬ ના અંકમાં નીચે મુજબ કહે છે,—

મોટી ફિનગીની માથે કહેવું પડે છે કે માન ફ્રાન્સીસ્કોની આગવી ઘણાંક મેગેની ફાયરબુડ હોનાની મોટી સાથ વેચેલી તીજોરીઓ કચરા મમાન પુરનાર થઈ છે. અમારી જાણમાં એવી વાત આવી છે કે એ બળી ગયેલી તીજોરીઓ જો કે લાકડાની પેટી હોવા છતાં વધુ સારી હતી નહીં, તો પણ તેના બનાવનાર થા વેચનારાઓએ ફાયરબુડ હોનાની મોટી મોટી નાતો ફગાવે તે વેચી હતી આવી કચરા જેવી ચીજને તીજોરીનું નામ આપી વેચનારાઓનો ઢારખાનો અને દુકાનો સંક્રાંત હિસેબ મોટે બધ કરાવે એવું અમે અંજીએ છીએ.

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેસ કંપની પાસે, ખરેલ, મુખાઈ.

લક્ષ્મીદેવીના સૌભાગ્ય ચિન્હ ત્રેવા

સુદર
અત્તકારો

ચી
સૌભાગ્ય ?

ચી
લોચા ?

એ માટે વણો વિચાર નહીં કરવો પડે

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

તેના મનપ્રમદ ફેશનના આનુ જમાનાના જરૂરી મોંઝામજ
કારીગરીના સર તરેહના દાગીયા તૈયાર હોય છે અથવા
ઓગરો આપસથી નવાની આપસમા આપે છે

ખાસ ગામના ઓગરો ઉપ-ચુન
ધ્યાન આપનામ આપે છે.

ગામની બીનકુવ વાસતી નથી

પ્રમાણીકપણ એ અમાગે મુદાલેખ છે.

ટેલીફોન નં ૩૭૧

૧૫૧ મુનૉ જોડાણે મા કોટ સામે મુમાઈ ર.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બરકીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ

મોઢા મગાલા અને ગ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક કેરો મારનાની લલામણુ જ્ઞાના આપેછે.

બામની ૫૫

પીમતાની ૫૫

માવાના પેંડા

માનાના લુન્ડા

કોપર પાંડ

બામુદી

મીખડ

મગન વગેરે

ધણી જાતની

મુનરેડી

૮૫૫

વેનીના શુનામ

આરે જ વીગેર

મુજા ૮૫૫

રેડ જાતના

અવરખીના લાડુ

જુદીના લાડુ

જનેમી મેમુર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એડ્રેસ, "Burfee Shop "

સી. પી. ટેલે. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭

પકાયલા, પુરાણા અને પ્રબળિય પશીન
 પોલીગની ગડઆત કરનાર
 અને આ વિવાને એ દેશનેજલ રધાની મુખાટીપ વાનનાર
ઝવેરી કાનજી માલજી

ચાં નામ કોણ નથી બાણતું ?

પહેલા પાયોનીય

જી પણ નથી નવી કૃતિઆ,

તમા ધાર તમા ગાણા, એ તમા અનનરે

તેયાર કર્યા જ બચ છે !

કુકો પધારી નથી ની બેસો તો

જરૂર જ મોહરો !

લિખારો અમરો, અપાવ દિલ

છુટકો જ નથી !

પત્રી આને આપો કે કાવે !

અખદુલ રહેમાન રટીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં ૭૮૦.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના
ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ.

નવો શુગાર !

નવો વલ્લભ !

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના ખનાવનાર
અને વેચનાર

ખાસ ગામના ઓરે વાપદાસ ની પી થી મોડ નામા આનને
નવમ્, ૨૦૦-૨૨ નેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

यस्मिन् देशे हि यो जात तज्ज तस्यौषध हितम् ।

स्वदेशीનો આમહ એ દેશની મોટી સેવા છે.

ગુણધર્મક શિક્ષણ અને શારીરિક વ્યાયો પૂરુ મન અને શુદ્ધિ જાળવવા
રહે તેવા સચાઓથી, ઉત્તમ, નાજ અને ખરી વસ્તુઓથી તૈયાર કરાયે

હંડૂ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ.

એલફીન્સ્ટન રોડ, મુબાઈ.

આમારી દવાઓની ખાતરી પેલા અને અનુદેશો નાપરીને રૂ ૧ છે
તેમાની કેટલીએ જેવી કે —

પાસાવેદ આસી તથા ફમને માટે ઉત્તમ	૧ ગાલી ૧ ૩ ૦-૧૦-૦
ગુરુ મજીદાદિ વ્યાય ૨ નમુદિ માટે ના મીર	૧ , ૨ ૩ ૧-૦-૦
આગેઅવધની ગમ ન ૨ લીનરના વ્યાયિ માટે ૧ લોનાની	,, ૨ ૨-૦-૦
વસત મુમારુ મધુ માટે	,, ,, ૩ ૦૫ ૦-૦

મુબાઈની ડીપો—

બહાર ગામ માટે —

જુની મહાજન નાડી,

હંડૂ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ.

નાગકાદવી રોડ

એલફીન્સ્ટન રોડ, મુબાઈ

ટેલીફોન નં ૨૨૦૮

ટેલીફોન નં ૨૨૦૮

‘મુંબાઈના’ સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન!

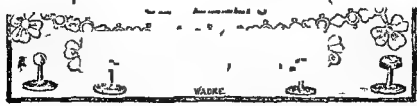
મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.
નં ૧૯૭-૨૦૧ શેઠ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ.

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના ખનાવનાર
અને વેચનાર.

ખડા ગામના ઓરિશ વાત્રા સર વી પી.યી મોક તામા આવને
નંબર ૨૨૮-૨૨ મેમણમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

પશ્ચિમ વેદો દિ યો જ્ઞાત તજ્ઞં તસ્યોપધ દિગ્મ ।

સ્વદેશીના આમલ એ દેશની મોટી સેના છે.

• શુભગત, શિક્ષણ અને સામ્રાજ્ય દવાઓ પૂરું સત્ત અને શુદ્ધિ જાળવનાર છે તેના સમાચારો, ઉત્તમ, નાજ અને ખરી વનસ્પતિમાથી તંપાત ૧૯૧૨

અંકુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ.

એવરીન્સ્ટન ગેટ, મુંબઈ.

• આમારી દવાઓની ખાતરી પેદાશ અને કારકરોએ વાપરીને કરેલી છે તેમા ઠી કેટલીએક જેવી —

સાસાનેટ આસી તથા અને માટે ઉત્તમ	1	ગવડની ટો ૩	૦-૧૦-૦
શુદ્ધ મનિટાલિ દવાથ રાગશુદ્ધિ માટે અમીર	1	" "	૩ ૧-૦-૦
આગેશવધની ગ્રસ ન ૧ પીડના વ્યાધિ માટે	૧	તેવાની "	૨ ૨-૦-૦
વસન કુસમાલ મધુ માટે	"	" "	૩ ૩૫-૦-૦

મુખાલી ડીપા —

• જુની મહાજન નાહી,

• કાળકાઠેવી રોગ

રસીકાન ને ૧૯૦૬

બહાર મામ માટે —

અંકુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ

એવરીન્સ્ટન ગેટ, મુંબઈ.

રસીકાન ને ૧૯૦૬

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

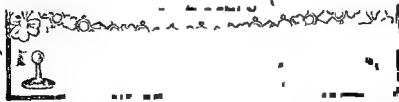
નં ૧૯૭-૨૦૧ શેઝ મેમણ સ્ટ્રીટ,

ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના ખનાવનાર
અને વેચનાર.

નં ૨૨૦-૨૨ ગેજેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

સમાલોચક.

અનુદયકર વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસનં ચૈવ વાહન્ય તપ ઉચ્યતે ॥ મે મી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૨ મુ.] નવેમ્બર ઈ. મ. ૧૯૧૭. [અંક ૧૧ મા.

તરી—ગા. અખાલાલ છુલાખીનામ જાની, બી. એ.

ગા. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાગુપ્ત પડ્યા, બી. એ., એવએવ. બી.

પ્રકાશક—ગા. રમણીયરામ ગોવર્દનનામ ત્રિપાઠી.

નિપયાનુક્રમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧. કવિ ટાગોરને સ્તુતિ

ગા. મનપાલિન, બી એ, એવએવ બી

૫૭૧

૨. ભાગતી મતનન સચિન ગાય

ગા. ગુનાથ ત્રિવેદાદાસ બ્રહ્મભ.

૫૭૨

૩. યુગગતમા ચેતન ના પરિપતે

ગા. ચન્દ્રનાર નર્મદાગુપ્ત પડ્યા, બી એ, એવએવ બી

૫૭૩

૪. ભારતનો ગાખના ગાય

ગા. અરેન્દ્ર કુમાર ખગતલ

૫૭૫

૫. માતૃભાષાદ્વાર શિક્ષણ

ગા. હિમતનાથ ગણેશજી અમરિઆ, એમ એ, એવએવ બી

૫૭૬

૬. મે તો મોતીડે વનાવ્યા ગાય

ગા. મણુલાલ જમનાનાથ દવે, એમ એ

૫૮૬

૭. વિજ્ઞાન નદિ

ગા. કાન્તિનાન છગનાન પડ્યા, એમ એ

૫૮૭

૮. હું તો એમરિવાની સચિન કાચ

ગા. દેવગીર્ણ મુનજી વેલ

૫૮૯

૯. હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન કવિહામના સાધનો

ગા. હસમતગર હુતિના નુન

૫૯૨

૧૦. મીમલામા મળેલી ની પ્રાનમભા

ગા. મનમુખલાલ આ માનમ માગટ, બી એ, એવએવ બી

૫૯૭

૧૧. નર્મમાન ચર્ચા

ગા. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાગુપ્ત પડ્યા, બી એ, એવએવ બી

૬૦૩

૧૨. હમીન હકુ

ગા. બળવતરાય છુલાખીનામ ત્રિવેદી

૬૦૬

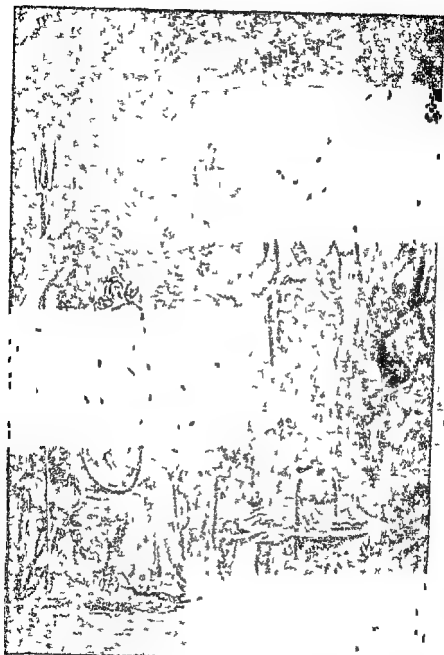
૧૩. કાલેજીએન આનું પાતા

ગા. લોગીનાથ રતલાલ દિવેગીના, બી એ

૬૧૭

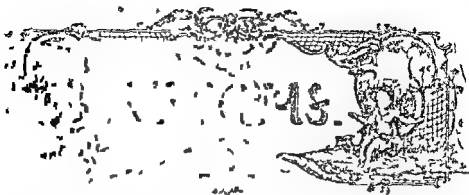
વાર્ષિક લેનાજીમ એપીઆ તરુ, હિન્દુસ્તાન બહુલ રૂપીઆ પાણાચાર

ગા. લવાજમ શેરબાનામા શેરબા એ

સુના સુના મ્હારા ઝવર્ગે મિહામન, સુની મ્હારી રણપાટ,
સુના સુના મ્હારા મણિ મન્દીરા, સુના ગગાના ઘાટ

—રા રઘુનાથ પૃષ્ઠ ૫૭૨

પ્રથમ-૨૦ મુ]

ત્રીજા-૨૦ મુ ૧૯૧૭

[અંક ૧૧]

‘કવિ રાગોરને સૂર.’

“તમે મૂતે રાગની ગિખવાણી તો હું ભૂલ્યાં થઈ ગામને પાડે મદારા મંગા મેળા
ના, ભેમા એકા દગી અને મદારી નાડી ડાગ નઈ હું રાસની વગાડીશ ગામના છોડા
પૂછો કે આ ગાણુ ગાડે છે? અમારી ગમતમા ગમતા અદકાવે એનું ગાણુ વગાડે છે?”

“મદારા ગેર મદારી વાગની ગાલની ઉભા રહેશે કાન શરના જરી એ મનમા નિમાર
કગો કે આ રાસની કાપુ વગાડે છે?”

‘જ્યાર સુધ્યામળ પડે અને દેવ યે જવાને તૈયાર થશે ત્યારે પણ હું તો વાસની
વગાડે જઈશ, અને ઘેર જનાનું ભરી જઈ દૂર ને દૂર આ યો જઈ પેલી વડની ધરાની
તળેથી પલા બાળની કુત્રેભાથી, પેના તળાવ ઉપરથી દૂર ને દૂર આ યો જઈ રસ્તામા
કેઈ પૂછો કે ‘અત્યા છોડરા! વાગની વગાડતો ક્યા જાય છે?’ તો હું વાસનીમા જ જવાનું
આપીને કે પૂછી નીચે પેની પાર જ્યા મદને કોઈ પૂછે નહિ કે “અત્યા છોડરા! વાસની
વગાડતો ક્યા જાય છે ત્યા”

‘પરી છાડીકાડી પેડાની યુક્તિઓ આમને, ત્યા મદારી વાસનીનો સૂર ઘેરાશે, અને
શકાના જોગીઓ પણ પૂછો કે ‘આ વાસની કોણુ ગાડે છે? અમારા જોગને ચનાયમાન
કરી? એની વાસની ગાણુ વગાડે છે?”

‘ત્યાથી પેડા ઓગધી, નદીના દષ તાંજરણને ધ દીતે હું તો દૂર ને દૂર આ યો જઈશ
પૂરીતો આરો ઓગધી આ રાસની અદર ઉતરી પડીશ, ત્યા મગળના મદના માણુઓ આની
પૂ ને કે ‘અત્યા છોડરા! અમારા મદની ગતિને રોકે એની વાસની વગાડતો હું ક્યા જાય
છે? તો હું વાસનીમા જ જવાનું આપીશ કે ‘તમાગ મદ નીચે પેની પાર, જ્યા મદોની
ગતિ રાસના મારી વાગા ને નહિ ત્યા”

“ત્યાથી એ દૂર ને દૂર હું વાસની વગાડતો છેવટે પેના મોતેરી રાસ આગળ ઉભો
જી, મદારી રાસની વગાડ જઈ ત્યા રાસવાસને બેસના દરિ પૂછશે કે, “મદારા ચિતો
મદ ને દર એની રાસની ગાણુ વગાડે છે?”

‘તો ત્યા જ મદી હું વાગની ગાડ જઈશ અને ત્યાં કદીય કે એ તો હું વગાડુ છું”

—મહાવાનિ—

કાગજની (અધિક) ૧ ૨-૧૨-૦ એ. એમ નિપાળી એ ૬ કપની, મુબાઈ

ભારતી સ્તવન.

લેખક - રા રઘુનાથ ત્રિભૂવનદાસ બ્રહ્મભટ્ટ.

જગો નાથ ! અરે જગો નાથ ! જરા જગો નાથ ! “હવે” જગો નાથ !
 દ્વાર તમારે આવી જગના ભારતી રક અનાથ—

સુના સુના મ્હારા મંગ મિહાસન
 સુની મ્હારી રણના,
 સુના સુના મ્હારા મણિમન્દીરે
 સુના ગગના ઘાટ-હવે જગો નાથ !

ભારતી ભાગ્યનો ભાનુ ધુપાયો
 “હા” બ્યોમ-પગ્ય જ્યોતિનાથ,
 કયાં નીરખીશ મ્હારો રમ્ય ચેતનભયો
 આના ક્રિયા કેરો સાથ-હવે.

ખુન્ધા નયનતણા નીર
 “અરે” મ્હારા ખોરાશ દેવાના હીર,
 જોજન્ ગયા મ્હાન ઉઘ પાતાને
 ‘રે’ ધારી રહે કથમ વીજ-હવે.

જ્યોતિ —

તિન્ન તપગિની રમ્ય મનગિની
 શાત મેધાગિની માન !

મા ભર નીરી મુન્નાર નયન
 ત્હારા કુસુમ મીઆલા અનાન,
 કેન ટાવન તણા પુલ મન્ના
 આજે ધરના તને જયમાલ,
 અધાર તણા પાલ ઉપડગે
 ને પ્રજુજ્યાતિ અનતરો કાન.

ગુજરાતમાં ચેતન ત્રણ પરિપક્વ

લેખક — શ અન્દગકર નર્મદાગકર વડયા, બી એ, એતએવ બી

આ અગ્રમ્ય શક્તિથી પ્રેરણેત્ર ચેતનનું જે મોટું અમરત જગત ઉપર અ નારે વ્યાપી રહ્યું છે તેના પ્રભાવથી ગુજરાત અસ્પષ્ટ નથી રહ્યું એ જાણી કયા ગુજરાતીને આદના નહિ થાય? ગુજરાત અસ્પષ્ટ નથી રહ્યું એટલું જ નહિ, ગુજરાત અ-વન ઉપત્ત થયેલું ચેતન પાત બનીને ઝીલે છે એટલું જ નહિ, — જે કે એટલું થયું હોત તો પણ મન ગુજરાતને માટે થોડું નહોતું — પરંતુ ગુજરાતમાં સ્વયં ચેતન પણ પ્ર-દ્યુ છે, અને પ્રભુતી કૃપા દ્વારા તો વેગભર્યા અને વ્યગ્રિયત જાતથી હિન્દના અન્ય પ્રાન્તો તે દૃષ્ટા તરૂં બનશે માન ગુજરાતની જ નહિ માન હિન્દની જ નહિ પરંતુ સમગ્ર સામાજ્યની એક અમૂલ્ય આધ્યાત્મિક શક્તિરૂપ મહાત્મા મોહન ાસ કરમચં ગાંધી જેવી વ્યક્તિ અત્યારે ગુજરાતમાં વસે છે તેઓની પ્રેરણા ગુજરાતની નવજન આપે ગુજરાતની કલ્યાણ નિમનતા ફરકશે, અને ગુજરાતના નાથશિષ્ય સદગુરોનો વિશ્વાસ આશયો માટે દેરોપમાર શિષ્યોમાં સદુપયોગ કે મહાત્મા ગાંધીજી જેવી એક જ પ્રભાવશાલી વ્યક્તિ ગુજરાતમાં અત્યારે હોત તો પણ તે મન ગુજરાતને અદ્ભુત વેગ આપત પરંતુ ગુજરાતના સદ્ભાવે બીજી બે અનુદાતા એ પણ ગુજરાતને પ્રાપ્ત થયેલી હોવાથી ગુજરાતની ચેતનમયતા માટે સારી આશાઓ મુકે છે એક અનુદાતા એ છે કે ઉત્તમ જ્ઞાનનાઓથી પેરાયેની સાધારણુ વરતા વનારે ઉચ્ચ શક્તિઓનાથી અને ગુજરાતની એના વરતા તત્પર એવી ટેટ હિં વ્યક્તિઓ ગુજરાતના નિનિજમાં દૃષ્ટિગોચર થતા માઝી છે ગુજરાતના મુખ્ય નગરોથી આરબી ન્દાનામાં ન્દાના ગામડાઓ મુખી નવજનનના દહાણા વરવામાં નિમિત્ત બની, પ્રાન્તમેવામાં પોતાના જીવનની મૂનકૃપના માનનાર મુવાનો માન મુગાર્મિ જ નહિ પરંતુ નગરે નગરે ઉત્પન્ન થતા જાપ છે ગુજરાતના જાવિની ઉજ્જવનતાનું આ કાર્ષ જેવું તેવું મુભ ચિન્ત નવી ગુજરાતની એક વિશેષ અનુદાતા 'આ બન્નેથી પણ વિશેષ આગામનક છે, અને તે બોની આશ્ચર્યજનક જાગૃતિ છે, જે નિસ્વાર્થી ડાય-તાઓ અને લો-હિની અગ્રેમરા પોતાનો ધમ બજાવતા તત્પર દોષ તો લો? પોતાનાથી મનની પ્રુષ્ટિ આપવા સજ્જ છે, એવું અનુભવીઓને પ્રતીત થવા વિના રહે તેમ ાથી દૃષ્ટાન્ત રૂપે હામ રૂન નીમો અને આરબાએના આન્દોનનને જે દક્ષાસથી ગુજરાતના લોકોએ ઝી મુ છે, એ હિન્દના ગુજરાતના લોકો માટે જેટલો અસિન ફનીય છે તેટલો જ આશાજનક છે

ગુજરાતના નવચેતનને સગર રીને વ્યક્ત કરનાર પ્રથમ પ્રમાણુ તેનવેમ્બર માસની તા ૩, ૪ અને પના દિવસોએ મહાત્મા ગાંધીજીના પ્રમુખપદ નીચે ભગના ગુજરાત ગજ-કીય પરિપક્વ છે એ પરિપક્વ બોલાવવાનું માન પચમહાનને ધટે છે પચમેશ્વાર જેવો પગત મણાતો છદ્દો ગુજરાતની પ્રથમ ગજકીય પરિપક્વ બોલાવે એ પચમહાનને માટે જ

નદિ, પરંતુ ગુજરાતને માટે અતિવધ સ્તુતિના ઠે ગોધરાની મન્દ એ પરિપદ ભગ્ય તે પૂરેનું સમજાતું હતાં જાણ કનાં અને પરિપદ માટે તૈયારીમાં હતાં હાય ખારતુ જે આભાય છે આ પરિપદ આમ અગત્ય લાગે છે અને કે જેટલો પોતાના ગર્જનીય હોય ભાન થાય લોગને પોતાના દુરાનો અમન થયેનો નેના જેટલો આગ્રહ કરનારી પ્રેરના મને અને લોગ પોતે પોતાના ઉદ્ધારના કારમાં સીધો ગસ લેના થાય તેટલા માટે ગુજરાતની માનુષાના ગુજરાતીમાં જ પરિપદ નર થને પરિપદો તે અથેશ પ્રિયજી લેનાર ન જ હાઈ ન, પરિપદો વ્યવહાર તે અથેશ ભાષામાં જ થઈ શકે અને પરિપદો વામકાજ પણ પામત્ય પદ્ધતિ પ્રમાણે જ થઈ નરે એવી બાનિતો ભગ થને નો પણ એ વાઈન્દાનોમો નિવિરજ્ય તથા સારી આત્મગાંરની જ માન હિં પન્તુ રાજાવિરતાની દૃષ્ટિથી બેનારને પા ગુજરાત લોકનાયો ગુજરાતના લોગો ગુજરાતની લોકભાષામાં ગુજરાતના લોગનારની રાનો કરેને, એ દેરી ભગ્ય નનિક સિદ્ધિ રાગને?

હિન્દના છનનો ગંગાની નાખના પગધીન પગિધિતિમાં ગર્જાય અતનનાની માગા નિન્દની પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રથમ ધ્યાને રિગને એ રાજાવિર જ છે પરંતુ રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં હિન્દના પ્રયામોની પૂર્વોદ્ધતિ થવી ન જોઈએ રિગણનો પ્રત એ પણ હિન્દના ઉદ્ધારના કાયકમમાં ઉચ્ચ રથાન ભોગવે છે તે યોગ જ છે રિગણના પ્રદેશમાં પણ ગર્જનાના મોચ સાધ્ય પ્રથમ ધ્યાને જ્યા સુધી રિગણને નદિ આે તે સાધ્યના અગતા સાધનોનો પ્રયોગ લોગના પ્રતિનિધિઓના દ્વંતમાં રહેશે નદિ ત્યા સુધી રિગણના પ્રયોગો અતોપમરક અને સદ્ય નીવેડો આરશે નદિ પ્રત એક પાસથી રિગણના આરશેનો અને વ્યવહારિતો છે તેમ બીજી પાસથી રિગણનાર્ધનું તમ કાના અકુશમાં રહેતું જોઈએ ત્હનો-અર્થાત વલીરની વત્તાનો-છે એ જન્ને બાલુઓને લગતા ન્દાનામ્હોદા પ્રયોગો વિચાર અસરકારક રીતે ભરથમાં તા ૨૦ મી અને ૨૧ મી ઓક્ટોબરે ગાંધીજીના પ્રમુખપદ નીચે લગનાર રિગણપરિપદ કરશે, એવી અમ્હ આતા રાખીએ છીએ, હિન્દના અનેક પ્રયોગના સક્ષ હોયનો મુખ્ય આધાર રિગણના પ્રયોગના હોને ઉપર છે, એ વાત ઉપર જેટલો ભાર મૂકાય તેટલો ઓછો છે

સસારસુધારા નગર રાજકીય પ્રગતિ અશ્ય છે એવું માનનારા જ માત્ર નદિ, પરંતુ દેશના સર્વદેશીય ઉદ્ધાર, માટે સસારસુધારા પણ બીજી પ્રવૃત્તિઓની માફક આનરથક છે એવું માનનારોએ પણ જાણીને પ્રસન્ન થશે કે સૌ શાળા મહેતાના પ્રમુખપદ નીચે ગોધરામાં નવેમ્બર ૧૧ તા ૪ થી તથા તા ૫ મી એ “ગુજરાત સસારસુધારા પરિપદ” ભરાશે આ યોગનાને માટે રા પ્રાણુનાન વિષાગમ દેસાઈ તેમ જ ત્દેમના સહકારોને ધન્યવાદ વટે છે સસારસુધારાની પ્રવૃત્તિ લોગપ્રિય નથી એ ખરૂ છે, પરંતુ લોકહિત ત્દમાં સમા ચેતુ ટોવાની આનરથક છે, એ પણ ખરૂ છે ગુજરાતની પ્રતિઅત્ત ગિતિમાં સસારસુધારાની પ્રગતિનો વેગ મન્દ ટોય એ, રાજાસારિક છે, પરંતુ આેક નાજોને પગિણામે સસાર સુધારાનું હાય આગળ વધતું જાય છે એ નિરિરાદ છે એ સસારસુધારકો સત્યાગ્રહ યોગ્ય

અત્રા અનનન કી દટવાથી પ્રવતન મળા રહેને તો તેગો માગતા હવે તેનેા નહિ
તો તેથી મોડા મુસારા પા પા રગ દા । હિ આ પ્રવતિતો યથાનદિન માન્ય
આપના અમ્ને એ સાના દેગમખોનો નિનનિન ડીમે દિમે વેએ ગુનગની નનીય
સમૃદ્ધિ નહાતા તેપ તેઓએ પોતાના ઉપદનથી તેમ જ નિદાનથી અંગામુધાગના કાય ।
મથાલી ૧ ગનિ આપના વેની છે ખાસ ડીમે ગુનગનો મુનિનિન મુસાર વા । આ
શિખા પોતાનુ અર્પણ કરના નનિ ચૂ એવી આસા યુ રધાર પની નીનગે ?

ભારતનો શંખનાદ

લેખ - ૧ અન્દેશ રૂમમથ અખરદાગ.

[' ગુણત શરા ૧ નુવના સી નથી શુ ? — એ વાત]

ભાગતી બના રા નખ સુખો ન હજુ હુ ?

એમી ન્દીયુ ? કે કટ માજ સહુ ? — (નુન)

ભાગત મેથા આજ મધો અનર ગણ બોનાવે

પીરજતોને ત્યા ગુ દમ્દ- એના કમુ ફાને ? —

ભારતી લેયા ? — ૧

ખ સુ સા સી જતોના મજ મજ ફે દર્ષન

તન તપુખ ત્યા બને ગોરી માનાબના નહિન । —

ભા તી બના રે ! — ૨

દાદ પટે ભા ગન ગગના આભ હિગના ધાને

થરો મન્નિન કાલના ને દુમન તો કર ખાને —

ભા તી લેયા રે ! — ૩

ભાનતમથા પડી ધનાતી અરે ધમો કટ માલે ।

લાખ જખમ પણ પનખ રૂઓ એક શુની ઓરે ।

ભાગતી લેયા રે ! — ૪

એક દાય મક-પીરનો મો વાત- શખાવે

જ અન્દેશ થપી લડતા પણ મરુ મરુ દીપાવે । —

ભાગતી લેયા રે ! — ૫

પીગ ! આપો માત હિગના ડિગરી મો પ્લેગ

મરુ તોલ ધન બનીશુ મરુ મરે કરા બેડી ? —

ભાગતી લેયા રે ! — ૬

ઓ આ રખ પ્રવન દુના । ડખ દિનેન લાગે ।

દમ્દર પીર અન કાજે આ અમુનખ અનસર બો । —

ભારતી લેયા રે ! રખ સુખો ન હજુ શુ ! — ૭

માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ.

લેખક—ગ હિમતલાલ ગણેશભાઈ અમનગિઆ, એમ એ, એન્ડ એન બી

માતૃભાષા માટે પદ્ધતિ ધરાવતો વર્ગ હમણા હમણામાં થોડાક વધ્યો છે, અને તેથી ઉપગતો પ્રજા ચર્ચામાં આ-પો છે શિક્ષણ-ઉચ્ચ શિક્ષણ અંગ્રેજી દ્વારા જ અપાય છે, અપાતુ આ-ચુ છે, અને કાયદામાં પણ નવને દોવો એ ધર્મીપતાનો સમજ પુરાવો ગણાય છે એટલે અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા જ શિક્ષણ મળતું નેઈએ એમ માનનારાનો વર્ગ થોડો દોષ એ વ્યાભાસિત છે છતાં પણ એટલું તો નરેક જણ કહ્યું જ કરે કે કુદરતી ગીત તો જૂની જ છે ઇતિહાસમાં રસાભાસિક ગીતે બનેલું માન્ય પડે છે તે કરતાં હિન્દમાં આજે રિઝદ બનાવ પ્રવર્તિત છે માતૃભાષા દ્વારા જ શિક્ષણ મળતું જોઈએ એ અભિપ્રાય નહિ નીકળનાગએ દેગદાનની વસ્તુચિત્તિને તામે યવાની નરેક સિદ્ધ થી, હમણાં આને છે તેમ જ ચવાવવાનો આગ્રહ કરે છે આ સવાન જૂદી જૂની ગીતે ચર્ચામાં આન પામે છે અને તેની ચર્ચા જોડ નધુ ના પગલર કવવાના દેવુથી આ પ્રગતિ કવવામાં આવી છે

હુકામાં બોલના ખાતર માતૃભાષાના પદ્ધતિઓને હિન્દીપદ્ધ, અને અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવાની જરૂર જોનારને પ્રતિપદ્ધ એમ આપણે જીયું

પ્રતિપદ્ધ નરેકથી રજુ કરામાં આની દલીલોમાંની મુખ્ય ત્રીણેની ગણાય છે—૧. માતૃભાષા અણબધેરી છે, તેમાં પૂરતા પુસ્તકો નથી, આગળ રધેના નાનના મિત્રારો દર્શાવના માટે રાખેો નથી ૨. જુદાના વિકાસ માટે અંગ્રેજી ભાષા જેટલી ઉપયોગી થઈ શકે છે તેટલી કાર્ડ પણ હિન્દીભાષા થઈ શકે નહિ ૩. જુરમે અને વ્યાનગ્યના વિચાર કાર્ડ પણ હિન્દીભાષા આગી રાખતી નથી તેના દાખલા તરીકે ગાંધી પુગણી અને મોનનીમુદાઓ જણુ કરનાર્માં આવે છે ૪. જોડ કામ અને ભાષાવાગા હિન્દને માટે અંગ્રેજીએ ધાપુ ઈયું છે આ જોધ્યની તથા રાષ્ટ્રની જે ભાનના સકન હિન્દમાં અસારે માત્ર પડે છે તેને પુષ્ટ કરી દોષ તો અંગ્રેજી ભાષા અનિવાર્ય છે ૫. ગજભાષા તર્કિકે તેનું નાન વ્યાનગ્ય છે અને જેમ-અંગ્રેજીમાં પ્રાવિધ્ય અને પ્રજુતા વધજે તેમ ગજ કરનારી પ્રજાને વધારે સરનાથી અસર થી શકારો એ બધી દલીલોએ એક એની મુખ્ય દલીલના જ સમાવેશ કરનામાં આવે છે કે આજ જ કાર્ડ જોવામાં આવે છે તે બધું અંગ્રેજી ભાષાને જ આભારી છે, અને દેશભાગમાં કાર્ડ થતુ નથી તે જ દેશભાષાની રિઝદમાં સમગમાં સમગ પુગવો છે

આ બની દલીલોને હુકામાં તપાસીયું—

૧. દેશભાષા અણબધેરી છે

આ દલીલ સમૂહપણે ખરી હતી અને હજીયે પ્રમાણમાં ખરી છે એમ સ્વીકારતા કાર્ડને પણ જરાયે લોકાચ અનુભવોની જરૂર નથી પણ અણબધેરી છે માટે ન ખેડી ગણાય તેવી છે તેમ તો કાર્ડથી કહી શકારો જ નહિ અને જો ખેડી ગણાય તેવી છે, તો

ખેતી કેવી રીતે ? તેને તદ્દન જ નાણુ વરસાથી ? જમીન કે ભાષા કાઈ આપોઆપ ખેડાઈ જતી નથી. અણખેડાયેલી જમીન તરફ લક્ષ ન આપીએ, તેને માટે શ્રમ ન, લઈએ, તેનો વિચાર સરખોયે ન કરીએ, અને તેને માટે કાઈ સાધનપદ્ધિ યોગ્ય પણ ન કરીએ તે પોતાની મેળે જ કદી પણ ખેડાઈ જતો ખરી ? પિતાનો બધો પૈસો, બગો વખત, બધો વિચાર યાગ્રી જમીન ખેડામા જ નાખ્યા કરીએ અને પોતાની જમીન માટે 'તે તો અણખેડાયેલી છે' એવી ક્યાં ક્યાં રીએ તો સમજી લોકો શુ કહે ? જમીન ધારોડ છે, ખાગે પાટ છે, રેનાગ છે, અને તેથી શ્રમનુ ફળ થવાનું નથી, એમ ખાનરી ક્યાં પડી તેને તથા રેનાય તો કાઈ ખોટું નદિ, પણ જગ સરખો પણ પ્રસન્ન કયા વિના તેના તરફ દુષકાય ગમ્મવામા આવે તો તે બીલમા હાપણુ છે એમ કોણુ સ્વીકારશે ?

આભાસિક રીતે જ પ્રશ્ન કામા આગે - ત્યાં ખેડતા કેમ નથી ? બહુ દીનગીરી આથે કહેતું પડે છે કે સામાન્ય રાષ્ટ્રે તો આવો પ્રશ્ન ઉઠાવે, પણ અર્થશાસ્ત્ર સમજનારા અને દેશ માટે લાગણી ગમ્મનાગ વિચારકો પણ આવી ક્યાં જો કે કહે છે કે, આટલાઆટલા કેન્દ્રભેદ થયા, ગ્રામ પ્રાંતોએ ઇતિહાસ ન લખ્યો, કોઈએ તત્ત્વજ્ઞાનનું પુસ્તક ન લખ્યું પ્રાંતોએ અર્થશાસ્ત્ર તરફ લક્ષ નથી આપ્યું હા નિસ્તુરિયનિ એની છે ખરી પણ તેમા દોષ નો ? ઇતિહાસ લખનામા જે મટેનન કરી પડે તેનો કાઈ મને ખબર ? અર્થશાસ્ત્રના પુસ્તકોનો ઉદાર પ્રાણુ કંગે ? નિશાગોમા તો અગ્રેષ્ઠ પુસ્તક આવે, અને ખાનગી પુસ્તકાલયો તો ગળામાઆ જ છે પુસ્તક છપાવના ની હાતમારીનો વિચાર કાઈ નથી કરતું, એ આવડની વાત કે વગી પુસ્તક લખ્યા પછી, ગયા ના પડી પણ તેને મજૂરી ન મળે તો તેના તરફ નજર મળી કોણુ નામે ? ગ ન કમળાચકરભાઈને પલ ઇતિહાસ મૂળોળતા પુસ્તકોનો તરણુમે કરવાન જ સુઝતું ? સતત પુસ્તક લખી રહે તેના શુજ્ઞાનમા કાઈ નદિ દાય ? આજ નદિ દોર તો એની મેળે નીકળશે પણ જ્યાં સુધી માતૃભાષાના પુસ્તકોનો ઉદાર નથી, ત્યાં સુધી આપણી ભાષા ખેડ તેવી રીતે ? નર વાનો છોકરો થાય ત્યારથી માતૃભાષાને ફનખી ગણતા નાખે બધું નક્ષ અગ્રેષ્ઠપર ચોટાડે તો પડી માતૃભાષા ખેડવાનો સમય જ ક્યાંથી રહે ? ખુબી થવા જેતું તો ઉત્તર એ છે કે આવી આવી વિટમણાઓ દોવા છતાં શુજ્ઞાનીમા પુસ્તકો નખાયે જ જાય છે

આમા અણખેડાયેલી હાનાની દલીલ તદ્દન જ આલ્યવાતી છે સ્વભાષા માટે ક્ષેત્ર વિશાળ કંગે તેને જ આશ્ચર્ય અગ તરીકે સ્વીકારો, અને પડી જુઓ કે તેમા પ્રગતિ ટેટી થાય છે જપાનમા પણ પુ નકોની ક્યાં દલી, પાંડુ તેટલા માટે તેઓએ કાઈ અગ્રેષ્ઠ ભાષાને નિશાગમા દાખલ કરી નથી બીજો બન્યું છે તેડુ હિન્દમા નહિ અને એમ માનવાનો કા લો નથી એ વખત તટ આપો, દગ વગસ સધી અજમાયશ તરીકે નિશાગોમા, ડોનેન્સોમા બધી ગમ્મમામાં શુજ્ઞાની દ્વારા જ સિમણુ આપવાનું શરૂ કંગ અને પછી જુઓ કે પુસ્તકોની ખોટ કેમલી રહે છે ?

૨. શુદ્ધિનિકામ દિન્દમાપા દ્વારા વાંચ તે કરતા અગ્રેજી દ્વારા વાંચર માંગે થાય

આ દ્વીપીયો નિચારના જેવી પણ નથી લાગતી શુદ્ધિના નિઝામને અને ભાષાને જે સમય હોય તો તે એટલે જ નિઝામની પાછળ ભાષા ખેંચાય છે, પરંતુ ભાષાનુશુદ્ધિ અને પત્રી શુદ્ધિનિકામ એવું તો કદાચ હોય જ નહિ, જેમ જેમ શુદ્ધિ ખીનતી જાય, તેમ તેમ ભાષા પણ ખીનતી જાય શુદ્ધિના નિઝામ માટે જનન જમાન ન ગણાય, પણ ભાષાએ નહિ જનના બનાવે જનની ગટાળી, આચારનિચાર, લક્ષ્ય ઉદ્દેશો ઉત્તર કરો, સરકારી કો, એટલે શુદ્ધિ પણ ઉત્તર આ સરકારી થયે, અને ભાષા પણ તરી જ મનને

દુનિયામાં કોઈ પણ દેને શુદ્ધિનિકામ માટે અગ્રેજી ભાષા આશર્યક ગણી છે? એનું ચમ, હો! જેના નાના દેને પણ પોતપોતાની ભાષા દ્વારા શુદ્ધિ નિઝામી નહીં છે, તો પત્રી દિન્દને અગ્રજી ભાષા આશર્યક છે, એમ કહેનાની મમજગાનિ માટે શું કહેવું?

૩. નીચ દનીન નના જુસ્સા આગળના નિચાર અગ્રજી ભાષા નિના આપણા દેશમાં દાખલ થઈ નહિ નહિ, માટે અગ્રેજી દ્વારા જ લિખાનું અપાનું વર્તિએ તેની છે આ દનીય નો જમાન ઉપની ચલામા આવી ગયો જ છે નિચાર લખનારે જેના એને કાર્દ ભાષાની પર જ આધાર રહેલો નથી નવો જુઓ અને ગ્રાનગ્રથના નિચાર કાર્દ અમુક ભાષા જ આપે છે તેનું નથી-તેને માટે જે કાર્દ જમાન હોય તે લેખની રીતસાત, વર્તના આચારનિચાર ગટાળીગટાળી આ લેખનું મમજ જનન જમાનત છે-ભાષા તો માન તે દશાનના સાવ છે દિન્દમા નવો જુઓ અને ગ્રાનગ્રથના નિચાર દાખલ કરના અગ્રેજી ભાષા નહિ, પણ અગ્રજી ચોગ્ય મારેનો પરિચય છે અનન્ત, અગ્રેજી ભાષા જે પ્રનાલમા શીખાય તે પ્રમાણમા અગ્રેજીનો પરિચય વધે, એ સાત ખરી-અને અગ્રેજી લેખ, તેમનો પુસ્તકલાર અને તેમના જન માથે પરિચય વધારના માટે અગ્રેજી ભાષાનો પરિચય અને અભ્યાસ બો તેટલા વધારા વધેએ તેની ના નથી-પરંતુ જે ફળ અગ્રેજીના પરિચયથી મળે તે ને ફળ કાઢી અગ્રેજી ભાષાને-એકની ભાષાને જ માની જેવું, અને દિન્દભાષાના અભ્યાસથી નવો જુસ્સો અને ગ્રાનગ્રથના નિચાર આવે જ નહિ, એમ માની બેસવું એ તો અતિમાન્યતા જ ગણવી જઈએ

એકની દિન્દભાષાના કાર્દ અભ્યાસથી નામ કાઢવું નથી એમ કહેનારને જમાન એટલો જ છે કે અગ્રેજીનું જ્ઞાન નહિ ધરાવનાર ગમે તેવા નિદાનને પણ હીળી દેશથી જ નવાવનાનો પ્રધા દિન્દમા ચાલુ થઈ ગયો છે તેનું જ એ પરિણામ છે આપણે સરકૃતના વચ્ચે નિદાન શાસ્ત્રીએને જાણતા હોઈશું, જે સરકૃતના જ્ઞાનમાં ખેંખર નિજાત કહેવાય તેના હો, છતાં પણ તેની કિમ્મત વધી જ ચોટી આકાશમાં આસરે-મને યાદ છે કે અમારા દુષ્ટદૂતના શાસ્ત્રી રા જનરામ મહીવર સરકૃતના જળરા પતિ દના, જના તેમને મળત મહિને દહાડે ૩ ચાળીશ, બ્યારે એક નવા જ આવેના બી એ ને પોણોસો આપવામાં આના હતા શ્રીયુત દાથીભાઈ શાસ્ત્રીના નામથી ગુજરાત સારી પેટે નાણીનું છે

અો ગુજરાતની બહાર પણ તેમની ખ્યાતિ મારી પ્રચલિત છે, ડના ન તેમની િમ્મન સમ્મતના ગેર ૧૫૦ આનના અગ્રેષ્ઠ પ્રોફેસરના પ્રમાણમાં હાર્ડિષ્ટ દરનામાં આરો? આવો બેદ ધરીએ રહીગે બનાવનામાં આવે, તીગપ અો નાદિમનીપણા બાન અપાયા ડે, અને ડના નવો ભુગ્મે અો નાનગના રિચારની આવા ગણનામાં આવે, એ જ્ઞાનો ન્યાય? હલાર્ધમાં હિંદના, પોતાના રિત મૂલ્યો અનિમાન અભવનારા, નનમાં પોઈ મળે નહિ તેડી મિથિ અનુભવનાર આપના અનુદન-ગુજરાતીના શિક્ષકોમાં ભુરમાના કે નાનગના અનુરો રહી જ રમ ૧ ?

વળી અગ્રેષ્ઠો અભ્યાસ કરી મી એ ધનાગ અો એના ગુજરાતી-અનુદનના અભ્યાસ કરનાની બનાવી પદ્ધતિમાં પણ એટલો નવો રંગ છે જી એ ધનામાં જે આમાન્ય તા ૧૧, જે શુદ્ધિવિજ્ઞાન, જે આધા ૧ સમજ, જ ફુનિરાનુ નાન દોર છે તેને કમો હિંમ્મો ગુજરાતી સરુતના શિક્ષકોમાં દોનો નથી તેમડી ગણની માટે પોઈગણ ગણતુ નથી અો ગંધે પણ નહિ, એ સ્નાત્કાવિડ જ ૧ માલ જ જૂની નતોગ સ્થો એટલે તેમો પદ્ધતિસર, અપૂખ્તાનાળી, લગીશભરી ગણ ડી ગણ આપે ? ગણાડી ન મળે હતા પગિણામ માટે સગમામળી કરનામાં આવે, એ તો પોઈ રીતે ન્યાયપુર મગ હો જ મન્ય નહિ

અગ્રેષ્ઠ દ્વાર જે જ્ઞાન આપનામાં આવે છે, જે રિચારો જાનનામાં આવે છે, તે જ નાન અને તેના જ રિચારો ગુજરાતી દ્વાર આપનામાં આવે, તો ગુજરાતી તો તુ પણ િની ની કોઈ દેરાભાષા એરી નથી કે જે દ્વાર નવો ભુરમો ઉત્પત ૧ કરાવી લગાય, માન ધના રિચારો આની ન શકે

એટલે આ દનીન માટે તો એટલુ જ હંદનાનુ છે કે સરખી મિથિમાં મધ્યા રિનાની અરખામણી ન્યાજી ન મળાય તે ન્યાથે નના ભુગ્સા અો માનગપના રિચા રિથે જે જેરનાલ દેરાભાષાએને આપનામાં આવે કે તે ન્યાસની મિલક છે, અન્યથી ડુ છે

ચોથી ડીન હિં ડી એડતા માટે અગ્રેષ્ઠ ભાષા અનિનાય હોનાતી છે હિં ની એડ તાનો ખ્યાલ અગ્રેષ્ઠ ભાષા કે અગ્રેષ્ઠ ગણ્યથી જ ઉપજ થયો છે એમ માનનાગ જ આ દનીન રલુ કરી શકે જુદી જુદી ભાષા અને જુની જુની ભાષામાં મિલ ન થયેન દોવા જતા સમગ્ર હિં એ જ દેશ હોતો એમ પુગાર દરનારી અનેનાનેક સાખીતીઓ લેનારા તો આજે પણ સ્વીકારી મળે જ કે એ તા માટે અગ્રેષ્ઠ ભાષા અનિનાઈ દોઈ શકે જ નહિ, એડ મના બના માટે ભાષાના એમની જગરીલાન લેનારા ખગ જ છે એમ માનનાને કોઈ કારણ નથી માન એટલુ જ જગનુ છે કે પ્રજના રિચા કો પોનપોતાના રિચાગની આપને કરી શકે આની આપને અગ્રેષ્ઠ ભાષા દ્વાર જ થી લેઈએ, એમ તા માટે ગીગારુ ? હાનના રિચારો અગ્રેષ્ઠ ભાષાદ્વાર તે કાય સિલ્લુ રે છે એ ખરૂ છે, પણ તેના તે જ રિચા કે થવા જ થોડા પ્રયાસથી હિંદી દ્વાર પણ તે જ કાય સિલ્લુ રી ગે તેવુ છે હિંદર હિંદમાં તો અગ્રેષ્ઠથી કામ થઈ શકે તેના કે ના હિંદીથી વધારે મોટા પ્રમાણમાં તેવુ કામ થઈ

સકશે પડિત માલરીય જેવાનુ ભાષણ અગ્રેજમા હોય ત્યારે જેટલા લાભ વર્ધ શકે તેના
વરતાં દિન્દીમા હોય ત્યારે ધણા વધારે લાભ વર્ધ શકે, એ દેખીતુ જ છે

માન દક્ષિણ દિન્દ માટે જરા મુશ્કેલી રીકારાય છે—પણ તેને માટે તામિન અગ્ર તો
ખીજ કોઈ અનુકૂળ ભાષાથી કામ સાધી શકશે તે માટે ગમે તે ભાષા રીકારવામા આવશે તો
પણ અગ્ર માટે જે ભોગ આપના પડે છે તેના કરતા તો પ્રમાણમા નહિ જેવા જ ભોગથી
સિદ્ધિ મેળવી શકારો

વિચારકો ને દેશભોક્ષો વચ્ચે દમણા જે મોટા ભાષાભેદ આવી ગયા છે તે દિન્દની
એકતામા મોટા વિખરૂપ માનવો જોઈએ અગ્રેજમા જ વિચાર કરવાની જેમને ટેવ પડી ગઈ
હોય છે તે પોતાના વિચારો પોતાના જ દેશોમાંને કરી રાખતા નથી, એ તુ દેશને માટે બોઝી
હાનિ કહેવાય ? મને યાદ છે કે એક વખત સગ રીંગજ્યાદ મેના જ્યારે કાળીયાનાડમા અમુક
મહેરમા આન્યા હતા ત્યારે તે જણીતા નરસીરના વિચારો જાણ્યા કેટલા લોભ ઉત્સુક થઈ
રહ્યા હતા ! પણ દેશભાષામા—તેમની માતૃભાષા તે દેશની જ ભાષા હતી છતાં—તેઓ બોનશે
નહિ, એ જાણતા કેટલા બધા લોભ નિરાશ થયા હતા !

કૌ સરોજની નાઈકુને જ્યારે પોતાના વિચારો પોતાની મેનેને જણાવવાતુ કહેવામા
આન્યુ ત્યારે તેમજો ઉર્દુ ભાષા વાપરી હતી—ઉર્દુ જો કે આઓમા બહુ સમજાય તેવી ન હોતી,
જતા પણ દિન્દી સાથના સમઘને લીધે આઓ નિરાશ થયા ન હોતા, પણ ઉપદા બહુ ઉત્ત
દાથી સાબળવા—મમજવા તત્પર બની ગયા હતા

એડતાની સિદ્ધિ માટે વિચારોનો પ્રયાગ બહુ જ વિશાળ ક્ષેત્રમા થવાની જરૂર છે
તેમ કરામા દેશભાષા જેટલી ઉપયોગી થશે તેટલી અગ્રેજ થઈ નહોતે નહિ.

જૂ ! જૂદા દેસો વચ્ચે, જૂદી જૂદી ભાષા હોના છતાં એડતા સાધી રાખાય છે, એ
અનુભવની વાત છે હમણા જ મિતરાજ્યો ડેની એડતાથી અગ્રાઈ લડી રહ્યા છે ! ફ્રેંચ,
રશીયન, બેલજીયન છટારીયન અગ્રેજ રોગે જૂદી જૂદી ભાષા બોનનારી પ્રજાઓ એકતા
સાધી એક સાથે લડી ગઈ છે, તો પછી ધમની ભાનના અને અનેકનેક સિદ્ધાન્તોથી દિન્દને
એક જ દેશ ગણનારા લોભ તેની એકતા સાધી શા માટે ન શકે એ વ પી શકાતુ નથી
અમુક વખતના લણિલ લાભ માટે જે તેની એકતા અને એકદીરી જૂદી જૂદી ભાષા બોન-
નારા મિતરાજ્યો બનાવી નકે, તો એક રાજ દેશજ, એક જ ઉદ્દેશથી સકળાયેલુ મન કે
જાતની સમાનતા ધરાવનાર, અને ધણી વાતે તો પ્રતિષ્ઠા જ એડતાના બીજા ધારણ
કરનાર દિન્દ તેની એડતા અને એકદીવી—જૂદી જૂદી બોલીઓ હોના છતાં—શા માટે
સાધી ન શકે ?

એટલે એડતાની સિદ્ધિ માટે ભાષા એક જ જોઈએ, એ દલીલ પણ વલુદ વગગની
જ માલમ પડશે

માન એક છેલ્લી દલીલ જ એની છે કે જેની ખાતર ગમે તે સ્વાર્થત્યાગની તરફ્વારી કરવાનું પશુ સ્વીકારી શકાય, સ્વીકારવું જોઈએ આ દલીલ—આપણી રાજકરનારી પ્રજાના મન અને મતને આપણી તરફ આકર્ષવા માટે, રાજભાષા હોનાને લીધે, અંગ્રેજીનું જ્ઞાન આપ સ્વક છે તે—છે દિલ્હી પર રાજ્ય કરનાર ઈંગ્લેન્ડની પ્રજા છે અત્યાગમૂઢી પાનમેન્ટમા આપણા પ્રતિનિધિ બેઠી શકના નથી અને તે મંડળમા દિલ્હીના ચર્ચા યોગ્ય સ્થાન પામતી નથી એવી સ્થિતિ રહી છે એ ખરૂં છે તો પણ દિલ્હીના મહેનશાહત શહેનશાહ નામવર જ્યોત્સના મહાસમ્રાટના હાથ નીચે છે તે સ્વીકારતા છતાં પણ આપણે ટણન જ કરવું, અને કરાવવું પડશે કે ઈંગ્લેન્ડની પ્રજા દિલ્હીના ગજકર્ત્રી પ્રજા છે, અને દિલ્હીને પોતાની ઈષ્ટ પ્રાપ્તિ માટે ઈંગ્લેન્ડની પ્રજાની જ લાગણી આપ કરી પાડે, દિલ્હી તરફ રહેતી વરની પડશે તે પશ્ચિમ લાગણી માટે આવશ્યક જ છે કે દિલ્હીના મહાપુરોએ ઈંગ્લેન્ડમા નર્થ તે લોકોની ભાષા દ્વારા તે લોકોનો દિલ્હીની ખરી પિઠાન, અને દિલ્હીની ખરી લાગણી અને માગણી બતાવવા પડશે અંગ્રેજીના તેવા અને તેના જ્ઞાન માટે યથાયોગ્ય મહેનત કરવી એ દિલ્હીના પુરોની અનિવાર્ય જો પસંદ કરજ છે તે કરજ અદા કરી ગઈ તેના પુરો ઉપર વરવા માટે દિલ્હીની કેળવણી અને શિક્ષણપદ્ધતિમા અંગ્રેજી ભાષાનું સ્થાન શુભ્ય રાખવું પડે ભાષા જાણુની સહેલી હશે કદાચ, પણ ભાષાપર પ્રભુતા મેળવના માટે તો આપણે જીવન જ તે ભાષામય રીતે જીવું જોઈએ—અને તેનું સાધ તો જ હાલમાંથી એકાદ એ મહાત્મા પાળી નીકળે આના મહાત્માઓ પકારવા માટે જે ભોગ આપવો પડે તે બધું હળવે રીતે આપવો જોઈએ તે ભોગ તરીકે માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપનાની આભાષિત રીતને હોમવામા આવી છે પ્રતિપક્ષની આ દલીલ ખરેખર રિચારના જેવી, અને થોડે ધણે અંગે, સ્વીકારના જેવી છે.

દિલ્હીના દિલ્હી માટે ગમે તે ભોગ આપનાને આપણે તૈયાર છીએ પોતાનો ભોગ ધરવી ગેમ્પીયરણીતો ભોગ, રીતરિવાજોતો ભોગ ધર્મની માન્યતાઓતો ભોગ અને જીવંતોતો પણ ભોગ આપવા દરેક દિલ્હી તત્ત્વર થયો છે અને તત્ત્વર જતો પગલું શુ, અંગ્રેજીના તેના આસ્થા જ્ઞાન માટે માતૃભાષાનો ભોગ આપનાની જરૂર છે ? જરૂરના હાથ તેના બધા ભોગ આપના તૈયાર હોવા છતાં પણ માન ભોગના મોહથી જ વિચાર્યો વગ જ ભોગ આપ્યા કરવો, એ તો મૂર્ખાઈ અને આત્મહત્યા જ છે અંગ્રેજી ભાષાપર પ્રભુતા મેળવવાની જરૂર છે તે ખરૂં હોવા છતાં પણ દિલ્હીઓની શક્તિમાનના ખાસ ધર્મ જન્ય તેવી રીતે તે પ્રભુતા મેળવનામા આપણું કે દેશદિલ કેમ મનાય ? જે જ્ઞાન જો જે રિક્ત માતૃભાષા દ્વારા આપનામા આવેલ હાથ તો પ્રમાણમાં નજીક વખતમા પ્રાપ્ત કરી શકાય તેજ જ્ઞાન અંગ્રેજી દ્વારા આપવાથી ટૂંકની બધી દાનિ થાય છે, એ વિચાર પ્રતિપક્ષીએ કર્યો છે ? ઇનિદ્વાસ ખાલિ આરાધ્યરિવા, ગમ્બીર, અરે મરુત અને માતૃભાષા પણ અંગ્રેજી દ્વારા સ્વીકારવાની વેસાઈ દિલ્હી સિવાય બીજા ક્યાંય પણ માતમ પડી નહિ આ લખનારે દાખલનામા શિક્ષક

તરીકે કાઢી દે અને પોતાના આત્મનુભવથી દિગ્ભ્રમથી દૂર રહે તે ઉપર ગણાવેલા બધા વિદ્યો માનુષ્યા ઢાઢી નીખનતા એટલી બધી સ્પષ્ટતા થઈ જતી, વિદ્યાર્થીઓ એના તુલ્ય થઈ જતા, નાન એ પાઠ માં ચોકસી થઈ જતી, કે દરેકની માટે દરેકની પાઠ શિક્ષણની વ્યવસ્થા થઈ તેથી પોતાની કે તેના શિક્ષણને જાણી શકે પછી એક અન્યની સાથે ના કામને અંગ્રેજી ઢાઢી માનુષ્યના આ વિદ્યાર્થીઓ અંગ્રેજીના જાણના આથી તેમ દરેક વચ્ચે, જોજામાં જોડે એ મદદીય થતા આ રીતે વખત નનગો જ ગમે, એમ દલીલો તો મુજબ પાઠ કે જે માનુષ્યા ઢાઢી નીખનતાનું નખવામાં આવે, તો ઢાઢી ખી એ થતા મુખીમાં કે ના મેજામાં છે તે નાન મદદીય થતા મુખીમાં મેજાની સમય-આતો ગય સમજ નનગો મેજાના જોડા સાથે ના તો હિન્દી ને રાજાના મગરો પછી, અંગ્રેજીની માથાનુકે કવા પીટોઈ, તેથી માટે એટલો જોડા વખત લેવો પડે છે કે કાર્ડ પાસ ધરાન કે દરેક જાણુ મિત્ર આપના કમોજ રખત નેતો નથી હો એ વિચાર કે પાસ દરેક વિદ્યાર્થી મેટ્રીમાં મેમે છે તેમથી કમોજમાં કેના જાય કે? બાકીના જે ધધે તાચા તેથી નથી મગરુ અંગ્રેજીનું નાન, નથી મગરુ રસભાસનું નાન અંગ્રેજીમાં જોજાપડી કવા પીટોઈથી, બીજો એક રસ નીખના રખત રહેતો થી અને સત્તર વચ્ચે જોડા વિચારી તરીકે વિનાગઓને મોખીની બીખ માગના બટનું પડે છે આ મુજબ શિક્ષકની જ મુખ્યા થિ-આખા દિનમાં તો જ્યાં મધ્યા આ દરેકના આગ થતા હશે આ પશ્ચિમ આવે છે તેમ જ મુખ્ય ભાગે તો અંગ્રેજી દ્વારા જ નિક્ષાપ આપવાની આ પરીક્ષા બેસાની પ્રત્યક્ષ પદ્ધતિ જ છે અંગ્રેજી દ્વારા જ નિક્ષાપ આપવાની અંગ્રેજી ભાષાપર પ્રભુતા મેજાની રાગે, તે વિદ્યા તે પશ્ચિમ આગને નહિ, એવો મત ધરાનારાએ જાણ વિચાર કરવો થટ છે કે વિદ્યાર્થીઓની શુદ્ધિના વિનાસમાં પગલાણનું વિદ્યામાં જે શુદ્ધિસાધક ઉપચિત્ત કરવામાં આવે છે તે જાગે છે કે કમ કે મ, અંગ્રેજી ભાષાપર પ્રભુતા બીજી રીતે મેજાની સમયને જ નહિ માનુષ્યા ઢાઢી વિનાગ અને પરીક્ષાપ નખવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓની રસો વખત દાગર પડશે અને તેથી ઉપયોગ અંગ્રેજી ભાષાનું વધારે સમી ના આપવામાં દરેક રાગને એટલે પ્રતિપક્ષીની દલીલ સ્વીકારતા હતા પણ, પ્રતિપક્ષીને હિંદુ છે તે જ પશ્ચિમ દિન્દી પક્ષી પણ હિંદુ ગમે છે આ પણ એટલું તો જોગથી કરેલું જોઈએ, કે તે પશ્ચિમ માટે પણ વિચાર કરી પરીક્ષાપ અંગ્રેજી ભાષામાં જ થતું જોઈએ, એ માનનું તદ્દન જ જોગ છે

ઉપર આપેલી પાસ દલીલોમાંની સાથે તદ્દા જ પાયા વિના પી છે, અને પાચમી નીત ખરી છે એટલું રસીકારી પણ કહી શકાય કે તે પશ્ચિમ આગના માટે બેસામાં આવતો માગ તદ્દા જ દાનિકાગક છે, હિન્દી શુદ્ધિનો ધાતક છે, બુના પીઓની ઉમ્મરપર તરાપ માગનાગે છે

ઉપર પ્રમાણે પ્રતિપક્ષીઓની દલીલોની પરીક્ષા કર્યા પછી હિન્દી પક્ષના સ્થાપન અને સમયન માટે થોડું દલી, આ લેખ અમાસિએ પહોંચાડીશું

જગતમાં જાણવાનું અને જાણી પાડવાનું વિદ્ય ની શિક્ષણ એવી મુખ્ય નીતિ તો એ જ કે જેનથી માન માતૃભાષા દ્વારા જ મળી જાય છે. દુનિયામાં ધાર્મિક વાગ આ શિક્ષણથી વિદ્ય વતન થયું છે, પરંતુ તેના અન્ય રીતો મોટા દેખાયા છે જ અને તેની પદ્ધતિનું અનુસરણ કરવાથી જ હેરાન રિજય મળ્યો છે. પ્રાચીન કાળમાં જો માતૃભાષા ન હોત તો વિદ્યાર્થીની અને શિક્ષકની એ ભાષા હતી, પણ મોડા સમયમાં મનાવવાથી એ તે જ તોડ્યો હતો અને શિક્ષકના જગ પછી દ્વાર પામ્યો તેના કાળમાં મુખ્ય તો તેમજો દેશભાષા માટે શિક્ષક મળી શકે તેવી પદ્ધતિનું અને અન્ય પદ્ધતિ પદ્ધતિ શિક્ષક પદ્ધતિ દ્વારા અપાતુ પણ તે પદ્ધતિ જેના દિલની પાતલ જ માનમ પડી હતી તો તેના માનમાં આખર 'દાન' દેવામાં જ રીતરસી પડી છે. તેની પદ્ધતિ દેશભાષા દ્વારા જ મળેલું આપવાની છે તેની જાણી પણ મા કી થઈ નહિ. દેશભાષા જેવી નાખવાની અભિલાષા રાગનાત્તે જે જાણી છે તે ને કલિદાસ ત ક નમર મામરી ધર્મ પણ દેશમાં દેશભાષા તન જ નાણુ ધર્મ દેશ એવું ભાષે જ માનમ પડ્યો જે ભવિષ્યમાં કદી પણ અંગ્રેજ ભાષા હિન્દમાં દેશભાષા તરીકે સ્વીકારી તે તે અંગ્રેજ તો નહિ જ હોય. હિન્દુ ભાષાના જેવી કાર્ય નથી જ ભાષા બની જશે એ દેખીતું જ છે. હાન તો મોટા ભાષે જ એક જણ અંગ્રેજ ભાષાનારો છે તેના સમયમાં કેળવણી અંગ્રેજ ભાષા દ્વારા આપવાના અભિલાષથી દેશને દેશને કેળવણીથી બેનસીમ ગણવાનું જ પશ્ચિમ નીપજશે, એ દેખીતું છે. દેશને કેળવણી અને શિક્ષણના લાભો આપવામાં મોટામાં મોટું આ મોટું ધર્મીય છે, તે ધર્મીય એટલું તો જાણ્યું નથી વિદ્ય બની ગયું છે કે નથી દેશભાષામાં પુસ્તકો લખાતા, નથી દેશભાષામાં રિચારા કરી શકાતા, નથી દેશને દેશને ઉપયોગી થાય તેવી સેવા બજાવતી, ને નથી દેશના માદ અધિકારમાં નાનું સમુદાય પણ કિંમતી પ્રેરી શકાતું આવે. અન્ય આટલા બધા વર્ગો થયા પ્રત્યક્ષ છે. જો મહાત્મા ગાંધીજીએ આ મતને પોતાના સમય દેકા ન હોતો આવ્યો, લાસુધી તો બધાની આવે પાળ જ વળી ગયા હતા. અત્યુ હવે બીજી નીતિને મેં તેવો સ્વીકાર થાય, પણ આ એક મુખ્ય દલીલ તો સૌ સ્વીકારી પડશે જ કે કેળવણી અને શિક્ષણ માતૃભાષા દ્વારા જ આપી શકાય, એ જ કુશળી રીત છે, અને નિયમિતથી વિદ્ય વર્તન ન કરવું જોઈએ, એ પ્રભુના સમગ્ર હોવા જાણે છે.

પરમાત્મા દ્વારા શિક્ષણ આપવાની પદ્ધતિથી દેશના લોકોની હિંમતમાંથી એવામાં એવા આ પાત્ર ૪૧ તો કદી ધર્મ જન છે. ગુજરાતી વાગ દિવસ લખ્યા પછી મેટ્રિક થતા સુધીમાં જે માન ૪૧ થાય છે તેમાંથી ધણો વપન તો પરભાષાના શિક્ષણમાં જ જાય છે તે સાન વામાં જે જ્ઞાન આપી શકાય છે તે જ્ઞાન ગુજરાતી દ્વારા આપતા બધામાં મહુ લ્યારે ત્યજ કે વાગ નથી થાય અને તે જ પ્રમાણે બી એ સુધી પહોંચના બીજા જે યા લાગે છે તેમાંથી પણ એમ તો અન્ય એવા ધર્મીય અંગ્રેજ દ્વારા બી એ થતા ૨૧ વાની

ઉમર થાય, તેટલું જ જ્ઞાન જે ગુજરાતી દ્વાગ અપાય તો ૧૭ વર્ષમા આપી દેવાય અને સાર પછીના આર વષ કોઈ ઉપયોગી ધધેા શીખના માટે ફાળ્ય પાડી શકાય

આ દુષીકત તો બી એ વાળા માટે થઈ પરતુ જેમને સામ-સ, ખેતી કે ટેકનિકલ બાનતોનુ શિક્ષણ લેતુ છે તેમને માટે તો અગ્રેજી ભાષા શીખનામા જેટલો વખત જાય છે, તે નકામો જ ગુમાવાય છે નકામો ગુમાવાય છે એટલુ જ નહિ પણ અગ્રેજી ભાષા દ્વારા જ તેનુ શિક્ષણ આપવાની પદ્ધતિ ઘણા લાયક ધધાદારીઓને તે શિક્ષણ લેતા અટકાવે છે ખેતીનુ જ્ઞાન અગ્રેજીમા અપાય એટલે ખેડુઓ તો ભાગ્યે જ તેનો લાભ લઈ શકે, અને અગ્રેજી ભણેલાઓ ભાગ્યે જ હાથમા હળ પકડી શકે તેમ જ ટેકનિકલ વિષયોમા કારી-ગળના ઊદ્યોગો ભાગ્યે જ જઈ શકે અને જે તેમા જવા જેટલુ અગ્રેજી આવડે તો પછી તે ધધાને ભાગ્યે જ પખ કહે કડીયા, સુતાગ, મેચી, દરજી વગેરે વધામા ભણેલા બવા ઢાતો મારતુ થાય અને ઢાતો ઢારકુન થાય, એટલે તે તે ધધા માટે શુદ્ધિશાળી તો કોઈ રહે જ નહિ પગિણામ એ આવે કે તેના ધધા માટે પણ આપણે અગ્રેજી અને પન્દેરી કારીગરોપર આધાર રાખવો પડે, અને આપણા લોકો તો માન મનુરીયા જ ઢામને લાયક રહે આ બધો અનથ અગ્રેજી દ્વારા ગિમણુ આપવાની પદ્ધતિને લીધે જ છે ટેકનિકલ વિષયો, ખેતીનાડીનુ શિક્ષણ સરવેપરનુ ઢામ, શિ પકળાતો અભ્યાસ, અને એના એના બવા ઢામમા અગ્રેજીને જ જરુરનુ ગણેલુ હોનાથી આપણા લોકો તે તે બાનતોમા વચુ જ કરી શકતા નથી આ અનર્થ નિચાર કળાગને ઢામ જેવો તેવો નહિ લાગે

અગ્રેજી દ્વાગ શિક્ષણની પદ્ધતિથી ઉમર ઓગી બની જાય છે અને લાયક માણસોને પ્રતિબધ નડે છે, તે ઉપરાત બીજી દ્વાને શુદ્ધિક્ષેત્રની થાય છે અગ્રેજી ભાષા એ બોનવા વાપરવાની ભાષા તરીકે ગમ વડોળમા કલાય શીખી શકાય, પણ આપણે ત્યા તો શુદ્ધ અને સન્કારી જ્ઞાનના આગ્રહને લીધે વ્યાઢગલુ અને વ્લેગ્રુ વગેરે ગોખવામા, અને બૂમિનિ, દત્તિદાસ, ભગોળ વગેરે વિષયોના જરાબ અગ્રેજીમા આપવાના હોનાથી જે મદાભારત પ્રયત્નોથો બધુ મોઢે કરવામા, જીવાન શુદ્ધિને જે ખળભળાટ સદન કરવો પડે છે, જે ભાર સદન કરવો પડે છે તેથી કુદરતી શુદ્ધિ કનુપિત થઈ જાય છે અને પરિણામે દેવને અસદા દ્વાને થાય છે

ભજોનાઓ દેગભાષામા તો વાતચીત સરખી કરી શકતા નહિ હોવાને લીધે દેશના સમસ્ત લોકોએ કેળાયેલા લોકો વચ્ચે મોટુ અતર રહે છે જ્ઞાન કે શુદ્ધિ અગ્રેજી દ્વારા જ કેળવાય એવો ભોટો મત બધાઈ જવાને લીધે અગ્રેજી નહિ જાણનારા વચુ સમજ ન શકે એમ જ ભણેલાઓ માની લે છે ખરી વાત તો એ હોય છે કે પોતે-અગ્રેજી ભણેલાઓ-જે લોકો શુ જાણે છે અને તેમને વધારે જ્ઞાન કેમ આપતુ એ જ સમજતા નથી અને તેમની સાથે બોનવાની કે વાતચીત ઢરવાની આવડત જ ધરાવતા નથી આથી એ જે વર્ષ વચ્ચે બહુ મોટો અતર રહે છે અને પરિણામે સાસારિક, ધાર્મિક, વ્યાવહારિક વગેરે બધી બાનતોમા તેઓ પોતાના દેશલોકોને કમો જ લાભ આપી શકતા નથી

એકવી દેશભાષાથી કાર્ડ વળવાનું નથી, એમ કહેનારને અજ્ઞાની લીગી જ પાઠ આપવાની રહે છે કે ભાષાને શું વળાંકે બૂરું અંગ્રેજીમાં જ અમુક નાન અપાધ એમ કહેનારો બૂરી ભાષા છે કે દુનિયામાં મરણા દેશોમાં અંગ્રેજી ભાષા જ આવતી નથી છતાં અંગ્રેજી ભાષાદ્વારા થતા ખોલો તે તે લોકોથી કરી શકાય છે બપાલનો તો તાત્કાલિક જ દાખવે છે આવા આવા પ્રત્યક્ષ પુરાવા દોવા જતા અમુક આશ્રદને પકડી રાખવો એ તો દુઃશ્રદ્ધ જ કહેનાર, એવું તરત જ સમજી શકારો

આ બધી મામતોનો વિચાર કરના એક જ નિર્ણયપર આવી શકાયે, અને નિશ્ચયપૂર્વક તે જ નિષ્ક્રયને વળગી રહેવું જોઈએ કે જેમ અને તેમ જલદી શિક્ષણ અને કેળવણી પર ભાષા દ્વારા ન જ અપાધ તેવો બદોગત કરવો-કરાવવો-જોઈએ આનો અર્થ એમ નથી કે અંગ્રેજી ભાષા ન શીખવતી અંગ્રેજી ભાષા વિના આપણને આવે તેવું નથી શબ્દભાષા વિના કેમ આવે ? પણ તેટલા માટે તે ભાષા દ્વારા જ બહુ શિક્ષણ આપવું, એવો આશ્રદ તો ન સૂતો ન સ્વિકાર્ય જોઈ જ છે

અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા જ શિક્ષણ નહિ પામીએ તો અંગ્રેજીપરની પ્રભુતા નહિ મળે અને તો તો દેશને અનર્થ થશે એમ માનનારને કહેવાઈ ગયું છે કે માતૃભાષા દ્વારા બહુ શિક્ષણ આપતા જે સમય ફાજન પડશે તે બધો અંગ્રેજી ભાષાપર પ્રભુતા મેળવવામાં જાશે તો અનર્થ તેની જ પ્રભુતા મળશે ભાષાપર પ્રભુતા આનર્થક છે એ ખરું છે બીજા દેશોમાં ચારવાય ભાષા જાણનાર પણ બીજી ભાષાઓપર પ્રભુતા મેળવી ગઈ છે, તો હિન્દી શુદ્ધ બીજી એક ભાષાપર પ્રભુતા મેળવવાની શક્તિ નહિ દાખવી શકે, એમ માનવાને કારણ નથી માતૃભાષા દ્વારા થયેલા શુદ્ધિવિકાસ અને માનવજાતને બીજી ભાષામાં પ્રાવીણ્ય મેળવવામાં સરળતા જ થશે માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવું તેવો એવો અર્થ નથી કે અંગ્રેજી શીખવું જ નહિ માત્ર કહેનારું એટલું જ કે અંગ્રેજી સિનાવના બીજા વિષયો શીખવવામાં અંગ્રેજી ભાષાની મદદ આનર્થક ગણવાની કાળી જરૂર નથી અંગ્રેજી ભાષા તો શીખવતી જ, અને ત્યારે આશ્રદથી શીખવતી પણ બીજા વિષયો અંગ્રેજીમાં શીખવતી, તેના જવાબ પણ અંગ્રેજીમાં જ હોતા, એ આશ્રદ દાનિનર્થક છે, અને તે જેમ અને તેમ તરત દૂર થવો જ જોઈએ એટલું પદ્ધતિસર શિક્ષણ અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા અપાધ છે તેટલું જ પદ્ધતિસર માતૃભાષા દ્વારા અપાધ, તો જે જે આશયો એવા મુશ્કેલી-સમૂહના વિહાનોને માથે મૂકનારા આવે છે તેમાંથી એક પણ મૂકવાનો પ્રસંગ રહેતો જ નહિ માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવું એટલે ગમે તેમ, ગમે તેટલા વખતમાં, અને ગમે તેને એવો વિચાર સ્વીકારનારો જ નથી અમુક વખતમાં અમુક રીતિએ, અમુક પરીણામો માટે લાયકાત મેળવી શકાય તેવા આશ્રદથી, પદ્ધતિ સર અને ખતથી જો શિક્ષણ આપવામાં આવે તો માતૃભાષા દ્વારા આપેલું શિક્ષણ કાર્ડ પણ ગીતે ઉત ની પ્રતિજ્ઞ થશે, એમ વહી પણ માની શકાશે જ નહિ

મે તો મોતીડે વધાવ્યાં.

લેખક - રા મંજુલાલ જમનારામ દવે, એમ એ

૧.

માણ આન્યા ને મેં તો મોતીડે વધાવ્યા
મોતી મોવેગ ઉગ-પ્રાણના રે લોન
દયનોડ ગુથ્યા એ આમુજ આત્મના
ઢથતા ઢથાએ ઢઈ ઢાગી રે લોન
માણ આ વા ને મેં તો મોતીડ નરાવ્યા

૨.

અડસડે તીથ જાગ માણથી મુદાના
યાત્રા એ ઈનોની ડિગી રે લોન
ગજયોગ ગુણ-ગગન્ય વીણા વાની—
પાની રસપ્રેરણા ઉજગી રે લોન
માણ આવ્યા ને મેં તો મોતીડે વધાવ્યા

૩.

વેદાચારિણી મહારી અવ્યા યશસ્વિની
શક્તિ સુદાગી મિવતા ઝરી રે લોન
ચોગક્ષેપ નહતી, છનનદહાણી દહાળી
માણ અમૃત ઝરી સગી રે લોન
માણ આન્યા ને મેં તો મોતીડે વધાવ્યા
મોતી મોવેગ ઉગ-પ્રાણના રે લોન *

- * મોતીદા મિસ્ટ્રી ટીકા મુબારકા તા ૧૦-૧૦-૧૭ ન રોજ થયેલી પવનગાળને દિનએ સ્વાયકું
બીજા મેક સત્તારીના કહ્યાગણે-અ જ દરે

કાઉન્ટ ટો મેલની વાતો ૦-૬-૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ કંપની, મુબારક

વિજ્ઞાન મંદિર.

લખ- પ્રો ક્રાન્તિવાય જગનલાય વડયા, એમ એ,

૧. ડૉ. બોસની પ્રયોગશાળા.

જ જગદીશ ચન્દ્ર બોસના યુગેષના પ્રસાસ તથા દિગ્વિજયતુલ્ય સમાન વિષે "સમા-
ચોદક"ના સન ૧૯૧૫ ના જન્યુઆરીના અઢમા અંકે કાંઈક લખી ચૂક્યા છીએ તે સમયે
એમનો પ્રસાસ પૂરો થયો ન હતો, અને તેથી આ પ્રસાસના સમન્ધી વધુ વખતના અમારી ઈન્જ
હતી તે પડી "મૉર્ન ટ્રીબ્યુ"મા એમના એ- ગ્રિયે આ વાતો વાંચી સાં વલુન આપ્યું
તેથી શુદ્ધતાની નાચકો સમય મર્યાદાને સારી સામગ્રી અમને સુવલ થઈ હતી તે તકનો
અમે લાભ લઈ ગઈએ તે પહેલા નામદાર શબ્દશાહે એમને નાછડનો ખેતાન ઈનાયત કરી
એમની કલ્પ પ્રકટ કરી હતી, અને તે પ્રસંગે અમે 'સર જગદીશ ચન્દ્ર બોસ એમનું
જનન-કાલ' એ વિષયે એ- લેખ વખ્યો હતો, જે "સીસમી મદી"ના એપ્રિલ (૧૯૧૭)ના
અઢમા પ્રકાશ પામ્યો હતો.

તે સમયે અમે સાબરમતી દરિયા કિનારે પડેલી ખડોળી વાનાએથી પાઠ આ વા પડી, તે સગ-
કાગી નોડરીમાથી પૂગ પગારના પેન્શન ઉપર નિરત થતા પછી સર જગદીશ ચન્દ્ર એક કાલ
ઉપર પોતાનો સર સમય, શક્તિ તથા 'સકાન્ત' કરી ગયા છે, અને તે પોતાની ગોષ્ઠીના
નારને હિન્દમા એક સમ્પ્રદાયે ભૂતિમન કરના તથા તહેરે આગળ વધારી ચિન્તન સુધી
જનન ગમવા, પર્યાયક પ્રયોગશાળાની સ્થાપના જે આ ઉચિત પ્રયાસથી અમને ઉદ્ધાસ
થો હતો આ કાલ, એમણે ધારવા પાયા ઉપર તથા એમણે ઇચ્છેના વિજ્ઞાનવિષયોમા એકલે
કાલે કોઈ પણ દેશમા કરતું કલ્પિત હતું, તે હિન્દમા એની મુશ્કેલીનો તે પાર જ ન હોય
પરંતુ કલ્પિતાએથી કદી અટકી જનારો કાલ હવે હિન્દમાથી પનાયન કરના લાગ્યો છે, અને
પ્રવાન તથા બિદિના મુગો આરભકાગ અપાર્વ ચૂક્યો છે, એની સાબીતી સર જગદીશ ચન્દ્ર
બોસની અત્યાગમુધીની તૈયારીથી જેની મને છે, એવી બીજા કલાથી મળતી નથી મનુષ્યો,
નામગ્રી તથા સંગોજનગકિતના ઉપાત ૩ ૧૬ નાખ જેટલા દ્રવ્યની પણ આનંદપ્રકના છે
એમણે પોતે તે પોતાની શોધો, પોતાનું માન, પોતાનું શક્તિને રો આપ્યું એને અર્પણ જ
છે, એટલું જ નહિ પણ એમના જનનની બચત ૩ ૫ લાખ જેટલી મૂકમ પણ આપી છે.
મુગાની ઉદાઃ પાગી મૃદસ્થ મિ બમનજીએ બીજા એક વાળ ઉમેરી, પોતાની કામનું
તથા મુગાનું માન સાચું છે આમ લાખ રૂપિયા થતા બાબીત દગ લાખ પૂરા કરવાની
માથના મુગાઈના "ક્રાન્તિ-ન" પત્રે દમણા જ કરી છે.

વિજ્ઞાનની કા પ્રકટ કરનારો તેમ જ વિજ્ઞાને આપણી હિન્દોની સ્થાપી સેવામાં
આપનારો આ અનુપમ અદ્યક્ષ છે તદુપગત જ એમ પોતાના જનકાનથી હિન્દને
જે ઉદ્ધારની પ્રાપ્તિ આપાવી છે અને હિન્દના એક પુરાણ સત્યની વિજ્ઞાનિક રીતિએ જે

પ્રતીતિ ૩૧ના માસી છે, તે મદ્રાસનાની દૃતદૃન્યતાએ પણ સમગ્ર દિનના શ્રીમન્તોએ આ અવસર સૂચ્યો ન જોયો.

અમે સાબરમુ છે કે સર જમદીય પન્દરે દિન માટે એટલું અભિમાન છે કે પોતાની ગોરો અમજના તથા ગીખરા દિની ચુરકો લઈ રાખા રિંગની નિદાનો પાને તુ પડે, એ એમનો એક જ સમાન વાગે છે અને તે જના, આવી સમ્યા દિનમાં અપાય નહિ, તો એમની ગોરો રંગે સર વિંગીઓને જ હમગન થગે એ અનિશ્ચય છે તેથી જ, હવેના આ તેમ જ અન્ય દેશોમાં, જ્યાં એમનો પ્રયોગો માટે નહીં અમરક મળી નકે એમ હતી, અને જ્યાં એમને ઉચિત પરી તથા સર આમના આપના રેટની અસ્થાઓ તૈયાર પણ હતી, આ જર્વ વચ્ચા એમણે ની પુ નહી, અને ગમે તેની મુકેનીઓ પડે તોય, દિનમાં જ પોતાના કાર્ય આપના એમણે નિશ્ચય છે આ અમ નિશ્ચય પાપાનુ કાર્ય જેમ એક દિનપુત્ર ઉપાય છે, તેમ જ એ કાવન કે લઈ રાખા દિન અભિ જ પાની રહે, અને આપણા પ્રાચીન જાતની પત્તિ ચાતુ ગી-આ નાન મેળવવા જે જે વિધાર્થઓ અને નિદાનો ઉત્સુક હોય તેઓ દિનના આવે, દિન જેમ પૂર્વ પૂર્વ હતું તેમ દવે પણ દે અને દિન જેમ વર્તમાનના પામે છે તેમ આપના પણ કરે, એવા એમના અનગો અલિનાય છે આ અનિ સુભાગ્ય છે કે એમની મેળવતા તથા પ્રયોગનાગાનુ મકાન આદરી ત્રણી તૈયાર થઈ કયા આ હવે અદ્ય સમયમાં શુ ના પણ થઈ શકે.

જેમ તાતાએ રિનાનો માટે ગાંગરી નાન દેશો આગમ કર્યો, અને મોર ને પાનિતે હતું વધારે સારી પદ્ધતિથી પાના વધુ તેમ જ આ નીજ તરો લાભ લેનાર સખી શ્રીમન્તોની દિનમાં ખોલ નહિ પ. આ સ જગીના દેશ પૂરાય એટલું ધા આ મેના માટે એમને ગરબે ધગામાં આગે, એમ અમારી પૂરી વદા છે.

પ્રમુખેનાના ઉમળનામાં લાખો રૂપિયા આપણે ત્રણ દિન પણ અપાય છે, તે પ્રમુખો એ મદ્રાસપુત્ર હચન કરનાર, નિશ્ચય જ અનન્ત વન્ને-પ્રાણીનાં પતિ વન્ને અને જાનની મનુર્નિષના દાખરી નિશ્ચનાથી અખત એનની કાખી જાનવા પ્રચાર કરનાર, આ સમ્યાની મેનામાં, જે નર્વ જે નર્વ અમપાતુ કરે, તે મન્દિરોના દાનથી લે પણ ઉતરે નહિ, એટલું જ નહિ પરંતુ એ નિગતા તથા નિગેષ લોકાપદા જાને લીધે તે વધા અમ જ રહે.

૨. કાશી—નરેગનુ વિજ્ઞાનદાન.

દિંદીની આજો માટે ની “ લેડી લાઈફ એડિશ્ય કૉલેજ ” માં લખતી ઉત્તમ વિદ્યાર્થીની માટે શ્રીમાન જાનીનરેને એક સુવર્ણચન્દ્ર આપ્યો છે તે “ લેડી ચેમ્સડો. ચન્દ્ર ” હોવાને, તે પ્રતિનર્ધ એ વિદ્યાર્થીની તે આપવામાં આવના જાલી રેતની દિનદુધમ પ્રતિની આપ્યા તેમ જ કાશી દિનુ સુનિર્મિતિની મેના સુનિર્મિત છે આપણે આજે જેવા ઉપયોગી

વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના સાગ અભ્યાસને ઉત્તેજન આપના તેમ જ સ્ત્રીઓને ખાસ પ્રેરણા મળે એવી રીતે એમણે આ ચન્દ્ર સ્થાપ્યો એ એક વાચકુલ ચિદ્ધ છે. ઉત્તમ અભ્યાસી પારિતોષિક, ચન્દ્ર, નિષ્કલ્પિતિ આદિ આપનાની યોજના તે વિષયના અભ્યાસને ઉત્તેજન આપવાને આરમ્ભ છે, અને સદેશોમાં એ પદની પ્રીતિરાયેથી છે. હિન્દી યુનિવર્સિટીઓમાં પણ આ પદની નીતિ નથી પરંતુ વિજ્ઞાનના અભ્યાસને માટે આના વધારે સાધનો યોજનાની ધણી આરમ્ભકતા છે. મુઆલિમીસિમિમાં પણ વિજ્ઞાનને લગતા આના ઉત્તેજનામાંથી, વિજ્ઞાનના અભ્યાસની અગત્યતાના પ્રમાણમાં જાણ્યો છે અને ધુન્ડીએ ટીએ યુનિવર્સિટીના કોર્સનાઓનું તેમ જ નવા ના આપનારાઓનું લક્ષ્ય આ પ્રતિ આ પાંચ

૩. હિન્દીમાં એ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓના અભ્યાસ.

૩. હિન્દી.—જનની ૧૮ મી તારીખે અહાવા ના ૩૦ ૭ દિન નૈનિતાનમાં મૃત્યુ પામ્યા અહાવાદની સરકારી ચર ડોનેશના તે પ્રિન્સિપાલ તથા અમલદારાજમાં મુખ્ય ડૉક્ટર હતા એમનું ના હતું ૮૫ વર્ષ હતું એમણે પ્રથમ લીજમાં ને પરી ઓફિસ ડૉક્ટર મેડની કોર્સમાં વિદ્યાર્થીઓ જે હતા અને સન ૧૮૯૫ માં તે આ કોર્સના અભ્યાસના પ્રોફેસર તરીકે નિમિત્ત એન્ટ્રીના સરિસમાં નેમ્યા હતા ધોળ જ વખત પરી અહાવા યુનિવર્સિટીના કોર્સ તથા વિજ્ઞાનની ફેરિતા ડી. થયા, અને ૧૯૧૩ માં કોર્સના પ્રિન્સિપાલ થયા. ૧૯૩૦ની રીકન મેમ્બરનીની આગળ એમણે રિમિથ વિષયો સમન્ધી નેમો મોટા હતા, અને આ પ્રમાણે થોડા ગોવ મોળનું કામ પણ એમને વધુ હતું. કોર્સમાં વિદ્યાર્થીઓને તે જાણ પ્રિય હતા અને યુનિવર્સિટીમાં એમનું પુણ્ય થયતું હતું તેથી મેડેનમાં તથા અહાવામાં યુનિવર્સિટીમાં એમની ખોટા જામ જલાને યુનિવર્સિટીમાં એમણે સારી સત્તા મેમ્બરી હતી અને તેના પદના પગલામાં સાગ હતા, પરંતુ વિદ્યાર્થીઓના દિનમાં ને નાગના ઉત્તર દિશી જોતા, અને રિમેથ ૮ માં હોત તો કોર્સ વધારે વાળ આપી શકત ના કોર્સ ઉપગત અહાવા ની સારકારી પુસ્તકાલયોનું તન્ન તેમ જ સમુદાય માનની સગાના સાયુષ્ય ઓળ કામ એમના હાથમાં હતું. અભ્યાસશાસ્ત્રના પરીક્ષક તરીકે અમારી કોર્સમાં તે એ વાં આ વાં હતા, ત્યારે એમનો કોર્સ પરિચર થયો હતો, અને જલ્દા ના કુલકાની પાળી અન્દરનું સાનુ માયાનું કે રામ લેય અમે હી હતું તેની મેમ્બર મંગલ્યી અમને અગત મોટા પણ થાય છે.

૪. એચ. બાર્નેસ, જેનું મરણ પણ આ જ સમયમાં થયું તે બાર્નેસમાં યુનિવર્સિટીમાં પ્રિન્સિપાલ તથા ડીપી વી, કોર્સ ના દાય નીચે કોર્સ કોષખોળન કામ ની, સન ૧૯૦ માં પાવના કુલિ-રનાપ રાજી તરીકે હિન્દીમાં આના અને પરી પાવના નાવનુ ની કુલિ-નાનામાં પ્રિન્સિપાલ થયા હોય ના તમા થયા પરી પના ઈન્સ્ટિટ્યુટમાં હિન્દી અગત મુખ્ય સાયનામાં તરીકે એમની નિમણૂક થઈ.

અને તા ૨ જૂનને દિવસે એમનું મળ્યું થયું ત્યાં મુખીના યોગ માસ સુધી એ પદ ઉપર તેઓ રહ્યા કૃષિ સમન્ધી ઓધજોળનું ઘણું કામ એમણે કર્યું હતું ખાસ કરીને રોરડી તથા ઘઉંના સજની એમણે જે લાભ કર્યું છે તેથી દેવની સમૃદ્ધિ ઘણી વધશે, એમ મનાય છે હેન્ટના વર્ગોમાં તે ઉપરભૂમિનો ખાર કાઢીને લેને ફળદ્રુપ બનાવવાની પ્રયોગોમાં મુલાયા હતા, એમ જણાય છે કે એમના ઉપાયને લીધે એ જ જમીનમાંથી વડનો અસાધારણ સારો પાડ થયો, અને આ પદ્ધતિથી કેટલાક પ્રાંતોમાં તદ્દન પરિવર્તન કરવા જેટલી સારી અસર થશે એમની વાચવપૂરથી પુત્રા બદલી થઈ તે વખતે તે થોડા લાભ આપ્યામાં આ પાડતા, આ “આગ્રા સાયન્ટિફિક સોસાયટીની” મમત આ જ વિષય ઉપર એમણે ન્હાનું ચાખ્યાન આપ્યું હતું સભ્યને ખાતર એટલું કેસુન કરતું જોઈએ કે એમણે ક્યારે કાનૂની જે સુધ્ધિ કરી છે, તેના સમન્ધી બીજે મત પાડ્યું છે, જે એમ માને છે કે આ પદ્ધતિથી ક્યારેવાળી જમીન બને સુધરે, પણ બીજી સારી જમીન ક્યારેવાળી થશે ખરેખર શું સત્ય હશે તે થોડા વર્ષોના પ્રયોગો, ખારીક અવલોકન તથા તે સંબંધી નિગમન અભ્યાસથી જ માન્ય પડશે.

આ ઉપરાંત, ગળી ૧૧ સજન્ધી દિ ૧ સરકારે જે સંમિતન બેઠાવ્યું હતું, તેમાં એમની મેવાના બદલામાં સરકારે આભાર માન્યો હતો, વડે બરી રાખવાની કેટલી- પ્રચલિત પદ્ધતિની અમુક જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે જેથી ઘઉં બગડી જાય છે તે જાસતો અટકાવવાના વિષયમાં પણ એમણે પ્રયોગ કર્યો હતા.

લાયવપુત્રા દિ-લી વિદ્યાર્થીઓ એમના ઉપર પ્રેમ મળતા, અને એમના આગ્રહ તરીકે તેઓએ એ જ ડૉલેજમાં એક વિષયવિષય (સ્ટૉવરગિય) સ્થાપી છે તેઓ ગરીબ વાનગી મળત હતા, આ રીતબાતમાં સમ્ય તથા હમમુખા હતા.

આગ્રા

૧૦ ઑક્ટોબર ૧૯૧૭

સમાચાર નવેમ્બર ૬ સ ૧૯૧૭]

[ધૃતીરાષ્ટ્ર]

હુ તો પ્રેમદિવાની

મળા ઉતર મેજ અમારી, કદિ રીત નિદ્રા હોત
મગન મડળપગ મેજ પિયુની ગદિ રીત મગલુ રોય '

મો દેખ્યાઈ વેદ

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખ-—ગ હસમનરાન હરિલાલ દુન.

[ઑગસ્ટના અગ્રી આગળ ચાલુ]

(૧) તિબેટ તરફના પુસ્તકો —તિબેટ તરફના પુસ્તકોની આવખોળ હજી સુધી ઘણી નથી થઈ, જ્યાં જે પુસ્તકોનો પતો નાખ્યો છે તેનાથી, આપણે ત્યાંના ઇતિહાસિક પ્રાચીન પુસ્તકો (જે હજી અદિઆ પવી મળતા) તથા તેમનાં વર્તાઓના નામ આપી નામ પડે છે કુસરિ ॥ (*Kushanjung*=જગનાથ) નામ ॥ તિબેટના અમણે (બીજા સાધુએ) “હિન્દુસ્તાનનો બૌદ્ધ ધર્મ” ॥મનુ પુસ્તક ઈ સ ૧૬૦૮ માં લખ્યું હતું એનું હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસ મનથી કેટલીક જાણનાં જોગ આગતોને ઉપેક્ષ મળ્યા આવે છે એ પુસ્તકનું જર્મન ભાષાતર શિફનર (*Schuyfner*) ॥મના જર્મન વિદ્વાને કર્યું છે

(૨) સીલોન તરફના પુસ્તકો —મીનોની સાથે હિન્દુસ્તાનનો નિવડનો મનધ હોનાથી, ત્યાંના ઐતિહાસિક તથા ધર્મ મનથી પુસ્તકોમાંથી આપણે ત્યાંના ઇતિહાસમાં કઈક વધારા મહાયતા મળે છે આના પુસ્તકોમાંથી નીચે લખેના મુખ્ય છે

(૧) દીપરાવ —સીલોનના ઇતિહાસનું આ પુસ્તક, ઈ સ ૩૦૦ ની લગભગમાં, પાત્રી ભાષામાં રચાયું હતું એમાં હિન્દુસ્તાનના મૌર્યસત્તા રાજાઓની તથા કઈક વધારા પીછા દખાવત મળે છે એનું) ગ્રેજ ભાષાતર ઓલ્ડનબર્ગ (*Oldenberg*) સાહેબે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે

(૨) મહાનગ —પાત્રી ભાષાના આ પુસ્તકમાં, ઈ સ ૫૨૭માં સેલથી તે ઈ સ ૧૮ માં એકાના મનધ સુધીનો, મીનોનો ઇતિહાસ છે આ પુસ્તક પણ “ગજતરગિણી”ની માફક જુદા જુદા વખતે લખાયું હતું એનો પેચો ખડ, ઈ સ ૪૫૬ અને ૪૭૭ ની વચ્ચે, મહાનામન નામના વિદ્વાને લખ્યો હતો હિન્દુસ્તાન ॥ પ્રાચીન ઇતિહાસ માટે આ પુસ્તક, ઉપર કહેના “દીપરાવ” વગેરે, વધારે ઉપયોગનું છે કેમકે એમાંથી, શિંગુનાગ તથા મૌર્યસત્તા રાજાઓના સમયની ઐતિહાસિક ઘટનાઓ મિસાવ, પાછના સમયની કઈક કઈક હકીકત પામી મળ્યા આવે છે એના પેચો ખડ) ગ્રેજ ભાષાતર જ્યોજર્નર (George Turnar) તથા બાકીનું વિજયસિદ્ધ મુનિઅરે કર્યું છે

(૩) મરિફ પન્હો (મરિફ પ્રશ્ન) —પાત્રી ભાષાના આ પુસ્તકમાં, પ્રતાપી ગ્રીક પા ગાહ મરિ (મિનેશ્વર) અને બૌદ્ધ અરિ ગગમનના, પ્રશ્નોત્તર છે એમાં મરિફ (મિનેશ્વર) નું જન્મસ્થાન, ગજધાની, પ્રતાપ, વિજ્ઞા તથા તેના બૌદ્ધધર્મની પ્રતિષ્ઠાની દખાવત મળ્યા આવે છે હિન્દુસ્તાનના ગ્રી- રાજસત્તાઓના ઇતિહાસ વખતમાં આ પુસ્તક માથી થોડી થોડી મન મળ્યા શકે છે એનું) ગ્રેજ ભાષાતર “મેટેડ કુ-સ બૌદ્ધ” ની ઇન્ટ્રોડક્શન સીરીઝના ૩૫ માં પુસ્તકમાં પામ્યું છે

(બ) મુસનમાત્રીના પુસ્તકો. — હિન્દુસ્તાનમાં મધ્ય હિન્દુ ગણ્યોની પ્રતિષ્ઠા, મુસનમાત્રીએ એક એક નામ કરી નાખી હતી તેમજ તેમજામાં ઈતિહાસ લખવાનો રીતમાર હતો અને તેો લઈ તેમના લખેના અગ્રમી તથા ફાગી લાપાના પુસ્તકોમાંથી જાણ કરીને આપણે ત્યાંના જુદા જુદા હિન્દુ ગણ્યોની પાઠની હખીત મળી આવે છે એમના પુસ્તકો એટલા બધા છે કે, તે બધાની ટુક હકીત, આ નવાના સગા લેખમાં પૂરી રીતે આવી રાખી અનબરિત છે તે બધા, તેમજાથી થોગએક મુખ્ય મુખ્ય અને પ્રાચીન ગ્રંથોનો જ અહિં નીચે ઉલ્લેખ કરે છું.

(૧) સિમિસાનુત્તરાચારીય — આ પુસ્તક, સુનેમાન નામના હેપારીએ, ઈ સ ૮૫૧ માં અગ્રમી લાપામાં લખ્યું હતું એમાં તહેલે હિન્દુસ્તાન વિશે જગ્યાએની મુમાફરીની હખીત બધી છે એના અમયમાં તક્ષિલુના માન્યપેટ (માનક, — નિઝામના ગણ્યમાં) નગરમાં ગોડ વગનો રાજા અમોરન (૧ લો) આ જોગમાં પકિદાર વતનો ગણ બોજદેવ (૧ લો) ગણ્ય કરતા હતા સુનેમાને ઉપના બ તે ગણ્યોનો વૃત્તાત લખ્યો છે આ તેમાં ગોડાને માટે તહેલે બનકગ રાખેના ઉપયોગ કર્યો છે, જે તેમના પ્રસિદ્ધ ખિનામ “ વલ્લભગર ” નું પ્રાકૃત રૂપ (મનદગમ) છે.

(૨) મુરજુનગદમ — આ મસદીએ, ઈ સ ના વસમાં સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં આ પુસ્તક લખ્યું હતું એમાં માન્યપ, જોગ વિશે ગણ્યોની હક હખીત છે.

ઉપના મનો પુસ્તકોનો ઈમેલ સાગ, સર એચ એમ દરિયટની, “ હિસ્ટરી ઓફ ઈન્ડિયા ” (*The History of India, as told by its own Historians*) ના ૧ થી પુસ્તકમાં જણાવે છે.

(૩) તહરીક હિન્દ — પ્રસિદ્ધ મુસનમાન જોતિષી અબુ ગિફ અનુ મિશ્તી, જે મુસનમાન મહમૂ ગજનવીના અમયમાં, હિન્દુસ્તાનમાં થોડો અને ૭૮લાક વર્ષો મુવી અહિં આ નીચે અસ્તુત લીખ્યો હતો તહેલે, ઈ સ ૧૦૩૧ થી લખખમમાં આ પુસ્તક અગ્રમીમાં લખ્યું હતું એમાંથી હિન્દુઓના ધર્મ સમઘી વિચાર તથા જુદા જુદા રાજ્યોના વલુન સિવાય કેટલીક પ્રાચીન સવનોની હખીત તથા હકીકત અંતિપ્રમિત વત્તાન પણ મળી આવે છે જે દર એના સેચો (*Dr Edward Sachau*) એ તેવું લાપાતર પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

(૪) ચવનામાં — આ પુસ્તક ઈ સ ના આ મા સૈકાની વખખમમાં અગ્રમી લાપામાં લખાયું હતું એવું ફારમી લાપાતર મુદમ્મ અલી મિન હમીદે ઈ સ ના તેરમાં મના પૂર્વાર્ધમાં કર્યું હતું એમાં, મુસનમાત્રીની પેના સિવ ઉપર રાજ કરનાગ, હિન્દુ રાજ્યોની હકીકત છે (જે બીજી દેઈ પણ જાનના સાવનોથી ભરી મળી રાતી) સિધ ઉપરથી હિન્દુ ગણ્ય ૧૪ થયાની તથા મુસનમાત્રી આરિપત્ય ચપાવાની હખીત અગિયારદુરીના રેના ‘ટુટુ’ ન જુ ‘૧૧’, મી ‘આસમની’ તરીખુ ચિવ, મીર તાહિર મુદમ્મદની ‘તારીખે’, ‘બેગર નામાં’ જે અમીર સમ્બદ્ધ હસિમના પુત તાહ કાસિમખાએ મના થુ હતું (અચ.તાએ

પોતાનું નામ નવી આપ્યું), સંયમ જમાનનું 'તગ્ધા નામ' (જેને 'અગ્ન નામ' પણ કહ્યું છે) અને ગેરખાનીનું 'તુલ્યનનિગમ' તથા 'મગ્ધુઆ ઉત્તારીખ' આદિ પુસ્તકોમાંથી પણ મળે છે, પરંતુ આ બધામાં 'ચયતામ' લુપ્ત પુસ્તક છે. "નાગરી પ્રયાગિની પત્રિકા"ના ૧૨ માં પુસ્તકમાં, મુનવી દેવીપ્રસાદનો લખેલો "હિન્દુતાનનો ઇતિહાસ" નામનો જે લેખ બપાયો હતો, તેનું બીજું પ્રગણુ 'સિંધુમાં હિન્દુરાજ્ય' આગ પુસ્તકોને આધારે લખાયેલું છે. આ પુસ્તકોનો ઐતિહાસિક સામગ્રી, ઉપના ઇલિપટ સાહેબની "હિન્દુની આદ્ય ઇ ડિઆ"ના પહેલા પુસ્તકમાં ખર્ચાઈ ગયો છે.

(૫) તારીખ યમીની — આ અરબી પુસ્તક અર્ ઉન્નીએ ઈ સ ૧૦૦૦ માં રચ્યું હતું એમાં, સુનતા ૧ મહમ્મદ ગઝનવીની તે સમય સુધીની, હિન્દુતાન ઉપરની સ્થલાધિઓની લખીત છે. ઉત્તી, મહમ્મદ ગઝનવીનો, સમગ્રાતીન લેખક હોનાથી, ત્હેનું પુસ્તક નિષેધ ઉપયોગી છે.

(૬) તારીખુમ્મુ લુખનગીત — આ પુસ્તક ખસાજદ અલુન રજવે ઈ સ ૧૦૫૬ માં રચ્યું હતું એમાં ગજનીના મુનતાન મહમ્મદ ગઝનવીના પુન સુનતાન નાસિરદીન મસૂના સમયમાં બનાવસ, હાસી નિરે ઉપર મુસલમાનોએ જે જે સ્થલાધિઓ કરી હતી તેનો હેતાય છે.

(૭) જામેઉન દિવાયત — આ પુસ્તક મુહમ્મદ ઉરિએ ઈ સ ના તેરમા ચૈકાના ખૂનાઈમાં લખ્યું હતું એમાં જવસિંહ (સિદ્ધગજ), ડુમારખાન આદિનો વૃત્તાત છે.

(૮) તાલુનમયામિર — ઈ સ ૧૦૩૦ ની વજ્જમાં હસન નિલમીએ આ પુસ્તક રચ્યું હતું એમાં શહાબુદ્દીન ગોરી અને તુલુદ્દીન ઐમડના સમયમાં દિરી, અગ્નમેગ, મોરત, કાન, અરની, બનારસ, ઝાન્નિઅર, નેહગાન (અલુદિવના), ડનિજર, જનોગ આદિના હિન્દુ ગજઓ ઉપર મુસલમાનોએ જે જે સ્થલાધિઓ કરી હતી તેનો હેતાય છે.

(૯) ઝમિનુત્તારીખ — ઈમ્મન અગીરે ઈ સ ૧૦૩૦ ની લગભગમાં એ લખી હતી એમાં અમલુન મલિકની અધીનતા નીચે (ઈ સ ૭૭૧)માં સમુદ્રમાગ હિન્દુસ્તાન (ડામિયાના) ઉપર મુસલમાનોએ સ્થલાધિ કરી, બનાવ (ડાવ પ્રમિદ નરબીપુર હો) ને જીત્યાનો તથા બનાવસના રાજ જયસદના માર્યા ગયાનો વૃત્તાત છે.

ઉપના પુસ્તકો (૧૦ થી ૧૬ સુધી) નો ઈમેથ આગરા, ઇલિપટ સાહેબની "હિન્દુની આદ્ય ઇ ડિઆ" ના પુસ્તક ૭ ના માં બપાયો છે.

(૧૦) તમકાતે નામિરી — મિન્દાલુમ્મીગરે ઈ સ ૧૨૫૬ માં આ પુસ્તક રચ્યું હતું એમાં તે સમય સુધીમાં લુખ લુ ૧ હિન્દુ ગજઓપર મુસલમાનોએ જે જે સ્થલાધિઓ કરી હતી તેનો વિસ્તૃત વૃત્તાત છે. આ પુસ્તક ઈતિહાસને માટે ઘણું ઉપયોગી છે. રાવરટી (Raverty) સાહેબે ડરેડ (ત્હેનું ઇમેથ બાપાતર, બગાન એગિઆટિક સોમાઈટીની) "મિનિએથિક ઇ ડિઆ" નામની સીરીઝમાં બપાયુ છે.

(૧૧) તારીખ અનાઈ — પ્રમિદ હિન્દી કવિ અમીગ મુસ્લવે (જેનું મરણ ઈ સ ૧૩૩૫ માં થયું હતું), દિલીના ખાદનાહ અવાઉદ્દીન ખીનજના સમયમાં આ પુસ્તક

લખ્યુ હતુ એમા એ બા. ૧૧૬ની રણથંભોર, માનસા, ચિતોડ, ગગિરિ મિયાના, મનગાર, મદુરા વગેરે ઉપની નદીઓનો દેશન છે અગીર ખુસરવે, આ પુસ્તકમા, પૈતાના મમ યના બનાવેલી હમીકત આપી છે એટલે આ પુસ્તક તે મમયના ઇતિહાસને માટે ધારૂ ઉપયોગી છે તેનો ઇત્રે સાગર ઇનિયટ આદ્યની “હિન્ડી ઑફ ઇન્ડિયા” ના ૩મ પુસ્તકમા ડખાયો છે

(૧૦) તારીખ ફરીસ્તા — મુહમ્મદ ગાઝિએ (ફરીસ્તા), અઢતર બાદલાહના મમયમા આ પુસ્તક લખ્યુ હતુ એમા રીતી, કુનમગા, બીજાપુર, અહમદનગર ગોનકાના, નરાક, બીન્દ, ગુલગન (અમ નાહ), માનસા (માનસ) ખાનદેવ બગાન અને મિદાગ લેતપુર, મુનતાન, સિંધ અને દેશ, તથા કામ્બીગના મુમનમાન ગજોનો (તે મમર સુધીનો) દેશન અનેક પુસ્તકોને આધારે લખેનો એ મુમનમાનોના સમયના આ દેશના ઇતિહાસનુ આ અપૂર્વ પુસ્તક છે અી આ એક જ પુસ્તક ઉપચી લુ । લુદા હિન્દુ ગળ્યોના અમ્ન થયાની ગાળી ખરી હકીકત મળી શકે છે એના ને ઇત્રે સામાન પ્રસિદ્ધ થયેના છે

આ સિવાય બીજા પણ પુસ્તકો જેમાથી આપણા પ્રાચીન ઇતિહાસને મદ મળી શકે તેવા, ફાગ્ગી નથા અઢત્મી ભાપામા ધણુ છે પણ અગ સમયને લઈને તેનો ઉપેખ અદિ થયો નથી એમાથી ધણા તો ઇત્રે સાગર ઇનિયટ સાહેબની “હિન્ડી ઑફ ઇન્ડિયા” (પુસ્તક, ૮ મામા) તથા બેયન સાહેબ (Sir E C Baylay) ની “ હિન્ડી ઑફ મુગરાન ” મા ડખાયો છે

(ગ.) પ્રાચીન શિવાલેખ અને તામ્રપત્ર.

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસને માટે સૌથી વધુ મદ આપનારા, શિવાલેખ અને તામ્રપત્રો છે શિવાલેખો ધણે ભાગે પથ્થરની છાંગ, સ્તંભો, મંદિરો, મંદ, સ્તંભ, તગાવુ અને વાવ વિગેરેમા મળી આવે છે અથવા, ગામ અથવા ખેતરની વચ્ચે દોડેલી શિનાઓ, મંદિરોના આસનો, તથા સ્તૂપોની અડ ગળેલા પથ્થર ઉપર (જેમા, ધણુ ખર્ક ધર્માચાર્યોના હાથ વિગેરે રખામા આનતા હતા, તેના પર) કાતરેના દોષ છે અને તે, સરકૂન, પ્રાકૃત, તામિલ ગાળી આદિ હિન્દુસ્તાનની જુદી જુદી ભાષાઓમા ગઈ તથા પણ બન્નેમા મળી આવે છે જેમા ગળ વિગેરેની પ્રતિષ્ઠા દોષ છે તેને પ્રસસ્તિ પણ કહે છે સિવાલેખ પેલાનરથી કન્યાકુમારી સુધી અને દ્વાકાથી આસામ સુધી દરેક કેકાણે મળે છે કકિ જગ્યાએ રણા અને કકિ જગ્યાએ વેલા નર્મદાની ઉતરના પ્રેશ વરતા નક્ષિણમાંથી એ વધારે મળે છે એનુ લખ્યુ એ છે કે ત્યા મુસનમાનોનો અત્યાચાર ઉતર વગતા વણો થોડો થયો હતો અત્યાચાર સુધીમા લગ્નરો શિવાલેખ મળી આવ્યા છે, તેમા સૌથી પુરાણો, ઈ સ પૂન ૪૫૦ ની આસપાસનો, માનસ જાનિના લત્રિયાએ ગવેના પિત્રાના (નિધાન નગ્ન) ના મુપમાથી નીચેના પથર ઉપર (જેમા ખુલ્લેના હા મ ગળવામા આવ્યા હતા તે ઉપર) કાતરેનો કે અને નાંથી રેખા, ઈ સ ની ૧૯ મી સદીના કટનાએક મત્યા કે શિવાલેખોમાંથી ધણો ભાગ ધર્મચર્ચાની

કામે અર્થાત્ મદિરા, મદ્ય, ગુફા, તળાવ વગેરેના બનાવ રાખનાના અથવા તેનો છોડાવ કરના વાળા, મૂર્તિઓ સ્થાપના કરાના અથવા કોઈ જનના દાન આપના સુચક હોય છે એમથી કેટલાએકમા એ ધર્મકાર્ય સાથે સમન્ન ધરાવતી વ્યક્તિ ગિરણ, તે વખતના ત્યાના રાજા અથવા તે ગણના રક્ષકો પશુ હોવાદ દોષ છે ગાંધારીઓ તથા રાણીઓએ બનાવ મહેના મદિરા વિગેરેના લેખોમા, હદિ હદિ વધારે દલીલત તાવે તેમના વગતી દમીલ પશુ મળી આવી છે બીજા પ્રકારના મિનારોમા, અર્થાત્ જેનો ધર્મકાર્ય સાથે સમન્ન નથી, તેમથી કોઈમા ગજા, મધકોઈમા રિત્ય રિગેરે કોઈ પ્રસિદ્ધ બીનાનો હોય, કોઈમા એક અથવા અનેક રાજાઓની પ્રતિમા અથવા તેનો હર્ષક કર્ષક ઐતિહાસિક વૃત્તાંત અને કોઈમા તેની વનપાપરા મળે છે કેટલાક શિનારેખ એવા પશુ મળ્યા છે કે જેમા, વીન પુરોગો સુદમા માયા ગયાનો, શ્રીઓનો પોતાના પતિની સાથે સતી થયાનો, વાન આદિ દિશક જાવગેદારા કોઈનુ મૃત્યુ થયાનો, પત્ન મારફતે ફેસો થયાનો, ધર્મનિરૂદ્ધ કોઈ વર્ષ ન કરુ તેની પ્રતિજ્ઞાનો, પોતાની છત્રાવી અમિમા બેસીને પુરોગો દેહાન્ત કર્યાનો અથવા ભિન્ન ભિન્ન ધર્મનિરૂપીઓની વચ્ચેના બખેડની સમાધાની થયાનો ઉત્તરેખ મળી આવે છે શિવા ઉપર લેખ કાલરાયાની મુખ્ય મતનમ એ જ છે કે, ઉક્ત ધર્મકાર્ય અથવા બીનાની અને તેના સાથે સમન્ન ધરાવતી વ્યક્તિની યાદગીરી ચિરસ્થાયી ગે આ અભિપ્રાયની, રાજાઓ તથા ધનાયક પુરોગો, કેટલાક પુરુષોને પશુ શિનાઓ ઉપર કાલગ યા હતા -

ગજાઓ તથા સરદારોની તરફથી શ્રાદ્ધો, સાધુઓ, ધર્મચાર્યો, દેવમદિરા, મગે મિગે રેતે અપાયની જમીન, ગામ, ખેતર વગેરેની સનદ અથવા બીજા કોઈ જાતની મનદ જે ત્રાનાના પત્રા ઉપર કાલગનીને આપવામા આવી હતી તેને તામ્રપત્ર કહે છે, અને જેમા દાનનો ઉત્તરેખ દોષ છે તેને વાનપત્ર પશુ કહે છે તામ્રપત્રો ધણુ ખા. ખેતરામા દટાયના અથવા મકાનોની દીનાનો અથવા પાયામા ધાનેના મળી આવે છે અને કોઈકે કોઈવાર

* અજમેરના મોહાપુ ગજા વિમલરાજે (વિસજવે) પોતાના રોજા “ હરેનિ નાદક ” ને તથા પોતાના ગજાકવિ એમેશ્વર પતિના રવના વનિત વિમલગજ નાદક ને શિવાઓ ઉપર કાલગનીને પોતાની બવાવેરી અજમેરની પાકમાગામાને દાના ‘ હાઈ દિનકા ગેપા ’ કહે છે તેમા-ગજામા દના પરમા રાજા જોગદેવની બધારેલી ધારાવમીની સરસ્વતી કુમારજી નામની પારશાગામાથી-ને ના “ કમલ ચાના ’ ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે તેમાથી- કુમાર ચાતક મન્ય અને પારિજાત મજી નાદિકા આદિ પુરુષા શિવાઓ ઉપર ઉતરેના મન્યા છે એક લોનાકે કવિત વિમલ પુરાણ ” નામનુ લેખ (વિમલ) પુરુષ બીજે-ચા (મેવા-મા) ની પાસેના એક પથ્થર ઉપર વિં સં ૧૦૦૦ (૬૦ સં ૧૧૭૦) મા કાલગ-ચુ હન જે હાલ સુવી સચવાયતુ છે મેવાડના મહારાજા રાજસિંહે, ગજ પ્રસન્નિ નામનુ રપ સંતુ મન્ય મોમી મોમી રપ શિનાનો ઉપર કાલગનીને પોતે બવાવેના ‘ રાજસિંહ ’ નામના મ્હોળા વગાવની પાવપર, તે શિવાઓ મ્હોળાવી હતી જે હજી સુધી ત્યાં હયાત છે

ગુજરાતી નવનકથાનુ સંહિત ૨ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કુસામાંથી પણ નીકળી આવે છે કેટલાએક તામ્રપત્રો એક જ પત્રક ઉપર માત્રેના હોય છે, પગ્નુ પ્રાચીન તામ્રપત્ર, વણીનાર વધારે પત્રા ઉપર કાતરેના મળે છે, જેમાંથી પેટુ તથા છે'નુ પત્ર અન્દરની એ જ બાબુએ કાતરેનું ટોન છે અને બધા પત્ર કુડીયોથી જોડેના ટોય છે તામ્રપત્ર વલોલાગે દાનના જ સ્વરૂપ હોય છે, જેમાં દાન કરનાર અને લેનારના નામ વિગેરે લિખાય, દાન દેનાર રાજા, સામન વિગેરેના તથાની હમીકન પણ હોય છે અત્યાર સુધીમાં મેંકડો તામ્રપત્રો મળી આવ્યા છે

—અપૂર્ણ

સીમલામાં મળેલી વડી ધારાસભા.

રેખ-—ગ મનમુખવાલ આત્માગમ આસ્ત્ર, બી એ, એનએન બી પ્રજમતનો વિજય.

ગયા સપ્ટેમ્બર માસમાં મીમનામાં મળેલી વડી ધારાસભા પ્રજમતના વિજયને માટે દનેશા નમ ખીય ગટેમે મુરોપમાં ન્યાયી તુદ ના થયુ ત્યાથી જગત્ની પ્રજાઓના સ્વમાન અને સ્વનનનાના વિચારોમાં વાંધી પ્રગતિ થઈ છે આ પ્રસંગે હિન્દે દશવિધી ગત્યભક્તિ, ન્દાની પ્રજાઓની સ્વનનના માટે ઈનાકે આન્દેના ધર્મ સમરાદ્ગણમાં હિન્દના રૂગરીર નનાનોએ આપેલી આદિતિઓ તથા હિન્દે દ્રવ્યાધી દરેની કિંમતી મદદ-આ સરવી ચિટનની પ્રજા હિન્દ પ્રતિ રધારે માન અને સમભાવની લાગબીથી જોતાં સિખી હતી ચિટનના રાજ હારી પુ પામે સાત્રા ત્વમાં દિન્દને એક કમાન લાગી ૧૨ તર્ગિટ મ્થાન મળતુ જોડેએ એના આલાનનક રથનો વાર નાક કયા હતા હિન્દના સદલાગે આપણા પેનાઓ આ પગમ પ્રજાનું મદદ અને નિમન નમનના જગતમાં ઉદ્ભવેલી સ્વતંત્રતાની નવી ઊર્મિથી હિન્દને આત્મા અમૃત્ય તો નહિ રખનાની એનિદાસિત ભગિષર હિન્દે મુખકડે સ્વગત્ય માન્યુ નિ મેરના પ્રજાને સુરાગની યોજના નમનના વાગા તે નિરે પ્રજામન કેળવેલું વ કયા સ્વગત્ય વિના હિન્દને મો નથી એ મદદ્ય દિન્દના આત્મામાં મી રત્નુ સરગને બાગ્યુ કે હિન્દ પેનાનો નિયમ દુવે તેમ નથી અધિગારી નાંમાં બીનિ ઉત્પન્ન થઈ કે આ નત આગે તો દમાની વધે કયા અનુભવેની નિરુદ્ધ સત્તાએ અત આગે તેમોએ હિન્દની માગ પીઓ લાંબી દેનારી ગત્યનીનિ વરુ રી દિન્દના સમગ્ર મારે યોજેના રખલો પેતાની નિરુદ્ધ સત્તાના નરખા મારે છુટથી ઉપયોગ કયો વાં પીના, લેખનના, સભા ભ રાના સ્વાગત્ય પગ કમદ્ય કાપ મુકયો સ્વગત્યની આ નતમાં અમભાગ લેનાર તથા તેો અપૂર્વ ગતિ આપનાર પરન ન ભાગનારની સ્વતંત્ર મેવિમ લગતની બીસાન્ટ તથા તેના મિત્રો મેમર્મ અન્દર અને નાડીનો ન્દગે કયા 'તમે સ્વગત્યને લાયક નથી, સ્વગત્યનું

વામ અતિ દૂર છે, આ યુદ્ધને પ્રસંગે આવી જાયતોમા તમારે મૌન રાખવું જોઈએ' એવા ધમ્મજયુક્ત ઉપદેશનયનો પળન, મદ્રાસ અને જગાવના હાકેમોએ જણાવ્યા, હિન્દને ખરી સ્વેચ્છાથી વખત પ્રાપ્ત થયો અમસ્ત ભારતનયમા પૂર્વે ન અનુભવેલી એની હિમ્મતભરી, વાયદેભરની ચળવળ ચાલી રહી લગનતી ખીસાન્દને મુક્ત કરાશે હિન્દ એકે અનાગતે પોતાની ઝડપથી અધિકારીઓના કાપથી હિન્દનો આત્મા દમાયે નહિ હિન્દે પોતાનું સમાન સાચુ યુ ગૌરવ વવાયું આત્મચળ પ્રગિત વ્યું ભગવતી ખીસાન્દને નજરેઆથી નહિ છોડ્યો તો હમે સત્યાગ્રહની લડત ચલાવીશું એવા ગુણ સ્થળેસ્થળે વાગના ગર થયા પ્રારંભયોએ મિ ચંચુનેની જગાએ મિ મૉન્ટેગ્યુની હિન્દી પ્રધાન તરીકે નિમણુંક થઈ પાંચામે હિન્દની અપૂર્વ અગતિની અસર મીમનાની રીતજ ટેકરી પર જણાઈ ભારતનર્પની આ ચળવળમા બૉ. લેમ્સડૅની અરદારે આખરે હિન્દનું ઐક્ય અને અનેક આત્મચળ જોવા, અને પ્રગ્વમતને માન આપીને હેના છ મહિના થયા અખત્યાર હેની રાજ્યનીતિમા યોગ્ય રેફર હોવાનું તેને યોગ્ય લાગ્યું-તેમ કરનાની તેને ફરજ પડી પ્રજાની નજર મીમના તરફ ખેંચાઈ ગઈ હતી બૉ. લેમ્સડૅની સરદાર શુ હે છે તે જણવા અતિ આનંદ બની હતી મીમવાનું મૌન પ્રગ્વને સાનવું હતું આખરે તા ૫ મી સપ્ટેમ્બરને દિને મીમનાને વાચા કુરી અને નામ ૧૨ વૉઈસરૉયે પોતાનું મૌન તોડ્યું અધીરી અને અચાન્ત બની ગયેલી પ્રજાએ તેમા આરાના દિરજો જોય' લગનતી ખીસાન્દ અને તેના મિત્રો નજરેઆથી જગ્યા સંગળ્યનો મુક્તિપત્ર સ્વીકાર્યો વૉઈસરૉયે જણ કે "ક્રિટિશ હિન્દને ક્રિટિશ સામ્રાજ્યના એક અગ તરીકે સ્વરાજ્ય આપવું એ ક્રિટિશ રાજ્યનીતિનું સાધ્ય છે એવા નિષ્ણુ ઉપર હમે આવા જીએ " હિન્દ સ્વેચ્છાથી પસાં થયું પ્રજામતનો વિજય થયો આ પ્રમ્તે હય થાય એ આભાવિત છે પણ લરિખ્યને માટે ઘણી સાધનાથી વાય કરાની જરૂર છે હજી તો પ્રગ્વની લડતની માત્ર સાચી ગરજાત થઈ છે મનુષ્ય મના પ્રિય છે અધિકારીઓ પામેથી હિન્દે સત્તા મેળવનાની છે અનેક નરા જજો આપણી સામે ઉભા થયે-કરનામા આવશે આ સર્વ માટે આપણે તૈયાર ગહેવાનું છે અને હિમ્મતથી, અગ્ર શ્રદ્ધાથી, અરે અનેરા આમજળથી સ્વરાજ્ય તા નાનને હડારવાનું છે

વૉઈસરૉયનું ભાષણ

તા ૫ મી સપ્ટેમ્બરે વડી ધારાસભાનું કાર્ય શરૂ કરતા છે ના છ મહિના થયા આ દેશમા આનની જાણની રાજ્યનીતિમા આશાજનક મેનર સૂચનાર એક અતિ અગત્યનું વૉઈસરૉયે ભાષણ વ્યું હતું પોતાની રાજ્યનીતિ વિશે જોનતા તેજોએ ત્રણ બાનતો ઉપર ખામ લક્ષ્ય ખમ્યુ હતું પ્રથમ આ દેશના જહાદ્ ગિપાર્લમેંટએ યુદ્ધમા સામાન્યની જે કિમતી મેવા કરી હતી તેની યોગ્ય કર કરી ખીજી પ્રજાની જે મોટી ફરીયાદો દેણ તે દર કરવા પ્રયત્નો કરવા અને ત્રીજી હિન્દમા ક્રિટિશ રાજ્યનીતિનો અન્તિમ હેતુ શુ છે તેનો નિર્ણય કરે તથા તે સાધવાને માટે યોગ્ય માણે યોજના.

તેઓએ કહ્યું કે નક્કરના હિંદી ઓફિસરોના પગાર વધારનામા આ યા છે ગુણેનપર મળના ભાથાનો દર વધાર્યો છે પૈ-સનના રમા સારો ઉમેરો થયો છે કેટલાક બહાદુર યોદ્ધાઓ જમીનની જગીર આપનારી યોજનાનો વિચાર આવે છે હિંદી શીપાર્ક ઓને માટેની રાંખીટનોની યોજના વધારે સગવડાળી કરી છે હિંદી લશ્કરના ઓફિસરોના પુત્રોની પ્રેમણીને માટે એક નવી સમ્મા ઉર્બી કરનામા આવશે પણ અંધી અગલો ફેરફાર તો એ છે કે હિંદીઓને માટે લશ્કરમા નામના જગતુ કમીશન મેળવવાનું વાર ખુલુ મુકાયુ છે, અને નવ જણને તેમા કમીશન આપનામા આવ્યા છે આથી હિંદી રામા નમા દૃઢિ થઈ છે

સામ્રાજ્યમા હિંદીના સ્થાન વિશે બોનતા વૉર્સ પે જણાવુ હતુ કે તેમા થલો મારો ફેરફાર થયો છે આ વરની શરૂઆતમા લગભગ ચુકને લગતી એક ખામ પગિપદ બોનારામા આવી હતી અને તેમા હિન્ને ધ્યાન આપનામા આ યુ હતુ તેમ જ દર વર્ષે સામ્રાજ્યની એક ટંબીનંટ મળે અને હિન્નો પ્રતિનિધી તેમા પાનિરાજરો હિન્ના દરજ્જામા આથી વધારે થયો છે તે હમે નીકરીએ ડીએ પનુ હિન્ને પોતાના હરની પમદગીનો પ્રતિનિધી બોનનાતો હક્ક મળવો જોઈએ એવો હમારો માગદ અભિપ્રાય છે

કાપડના ઉપર નાખનામા આવતી જડાત, તથા મુલતમવી કગરથી પ દેવ જતા મલુગ સમઘમા હમે હમારાની બનતુ ક્યું છે અને તે બામતમા હિન્નુ દિત બરિધ્યમા સપૂલ રીતે જાગનામા આવશે, એમ વૉર્સ પે જણાવુ હતુ

રાજના કાપડ અમન્ધી બોનના નામના વૉર્સ પે કહ્યું કે હિન્ના સત્તાનો માન તેમની જાતિ કે રંગને લીધે તેમથી બાનન નાખવામા નહિ આવશે અને હિન્ના સત્તાનો શરૂ ધરવાની પરનામગી રી રીતે આપની તે યોજનાનો હમે વિચાર કરીએ ડીએ જગતમા કોઈ પણ બુધધેની પ્રત એની નની કે બેના બાનકોને રાજ ધરનાનો હક નહિ હોન રાજ નહિ ધરવાનું માન હિન્ના બાળકોને એકનાને જ છે માનુષ્યમિના સરકાલુને અર્થે અને સામ્રાજ્યની સેવા કરવાને માટે હિન્ના પૂરોતે આ છે કે હવે લામો વખત મુધિ નિ શરૂ નહિ ગખતાના આવશે

પણ વૉર્સ પેના ભાષણુનો તે ભાગ હમેરાને માટે અમર લીધ રહેશે કે જેમા તેઓએ કહ્યું કે “સિંગી બીન્ને સિંગી સામ્રાજ્યના એક અગ તરીકે સ્વગત્ય આપવુ એ સિંગી રાજ્ય નીતિનુ સાધ્ય છે એવા નિષ્ણયપર હમે આ યા ડીએ ‘ઈન્ડિયાની સરકારે દલાવેની રાજ્યનીતિ અને હમારી રાજ્યનીતિ લગભગ એક સરખી જ છે આ સાધ્ય મિદ્દ કરવાને માટે વૉર્સ પેને ત્રણ માર્ગો નામ્યા હતા પ્રથમ ધ્યાનિત સગવળમા પ્રગતુ તત્વ વધારેને વધારે દાખન કરવુ અને તેની પ્રગતિને નવો વેગ આપવો બીજો માર્ગ એ છે કે હિન્ના રાજ્યતંત્રની જવાબ દાર પનીઓપર હિન્ના સત્તાનો વધારેને વધારે નીમવા આ મિયષર બોનતા વૉર્સ પેને કહ્યું હતુ કે “બોના જગાની સ્વતંત્રતા જેવુ બીનુ કોઈ પણ અનુભવ અને જ્ઞાન મેળવવાનુ

હાર નથી" નિરકુશ સત્તાના મોહમાં ફસાયેલા અધિકારીઓ આ વાતને સ્મરણમાં રાખીને ખરા જ રાજ્યશાસનમાં હિન્દના સત્તાનાં તત્વ વધારવાનું એક કાળુ નામદાર વૉઈસરૉયે એ આપ્યું કે તેમણી આજે ધારાસભાને માટે અનુભવી પુરવો મેળવી શકીશ અને જેઓ પોતાની દરેક શુદ્ધિના લાભ ધારાસભાને આપી રહ્યો આ વચનને હમે સકાંતી નજરે જોઈએ છીએ તારણ કે આખા હિન્દની માગણી એ છે કે પ્રજાની પસંદગીથી ચુટાયેલા પ્રતિનિધીઓની જ ધારાસભામાં અતિ બહુમતી હોવી જોઈએ અને નહિ કે હાન જેમ છે તેમ અધિકારી વર્ગની તેમ એ પણ ખરૂં નથી કે રાજ્યશાસનના અનુભવિના પ્રજાના પ્રતિનિધીઓએ ધારાસભામાં ઉપયોગી કામ કર્યું નથી સ્વ ગોખરે એ સર શીગજરાહ, અને મદનમોહન માલવીયા જેવા દેશભક્તોનું કાર્ય રાજ્યશાસનમાં વર્ષો થયા અનુભવ મેળવના એ સરકારી અધિકારી કરતા ઓછું વ્યાપક-ઓછું કિમતી કે ઓછું કાર્યસાધક છે ?

ત્રીજો ભાગ ધારાસભાના બધારણ સમ્બંધી છે આ વિશે નામદાર વૉઈસરૉયે શું કર્યું જોઈએ તે કહ્યું નથી, પણ એટલો સતોષ આપણે વર્ધિત કે આ ત્રણે ભાગો પર એમી વખતે પ્રયાણ કરવાનો તેમની અરદારે નિશ્ચય થયો છે આ વિષય પર તેઓ નામદાર જો પ્રિરોષ પ્રકાશ પાડ્યો હોતે તો ત્રણે લાભ થતે પગલું એ પ્રિયે જઈ પણ દિશા મચત કહ્યું નથી

વૉઈસરૉયે ત્યાં પછી મ્યુનીશન મોર્ડેનું કામ કર્યું હતું હિન્દના ન્હાના બુદ્ધિ ઉદ્ધોગને પોષવાને માટે તો શું પગના બર્ષો લાગ્યા તથા બરિખમ્યા તે કેટલું કામ કર્યું એ પ્રિયે લખાણથી પ્રિવેચન કર્યું હતું હાલની લાગણિ માણસ વગ્ગુઓ વિગેરે જેની રીતે મોકનાવ્યા છે તે સખધી મ્યુનીશન મોર્ડેનું કામ કર્યું છે તે પણ જાણીતું હતું

મિત્રીસ ખીસાન્ટના સમન્વયમાં તેઓ નામદાર સર રીલીયમ વીન્સેન્ટે આપેલા જવાબને અનુમોદન આપી કહ્યું હતું કે મદ્રાસની અગર તે પગલું ઘણી જ અનિચ્છાએ ભૂલું હતું આ પ્રશ્નણ હવે બરા થયું છે એટલે એમાં હમે સ્નાન ઉમેરના માગતા નથી તથાપિ સરકારને જો એની ખાતરી થશે કે મીનીસ ખીસાન્ટ અને તેના મિત્રો કુલ મુધી ઉગ્ર અને ખીન ગાયદેઅર લડતને ચનાવશે તો તેઓને નજરે માવી મુખત કરવાની મદ્રાસની અગરને ભનામણ કરશે એવી સગત જો નહિ ઉમેરી હોત તો સરકારના આ દુઝાબાની ભરેલા પગનાની ગોલામાં મૂકી થતે પણ 'પ્રેમી-વેલી'ની આનંદના ક્યારિના અપિદારીઓને ટમ્મ આવે ?

ભાવણના અતમા નામદાર વૉઈસરૉયે હિન્દી સભાસભો લાગણી ભરી ચિનતી રી રતી તેઓએ હિન્દી સભાસભોને તેઓના શબ્દોમાં વિશ્વાસ મદનાને લાગણીથી માગણી કરી હતી, અને અતમા કહ્યું હતું કે ચાનો આપણે મિત્રો તરીકે એમણે એક ખીજ પરનો અવિશ્વાસ દહાડી નાખીએ અને જે ગમ્બીર ગન્યદારી પ્રજાના તપાસનાના છે તેના હિન્દનું હિત રાખા છે અને હિન્દને ન્યાય સાથી મળશે તેના વ્યાનદાઈક દૃષ્ટિમિદુથી તપાસીએ હિન્દ આ આમણુ ઝીઝારે છે અને આશા ગમે છે કે નામદાર મોર્ડેનુ અન પધારે તે વખતે ગાંત વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવાને માટે અગર મવા ગમ્બીર કેદીઓનો હવે તગતમાં જૂટકારો કરશે

નામદાર પૌંધસરૌવનુ ભાષણ આતાજનક છે. પ્રજામનતાગિજ્જના તેમા પ ધા થોડા ધણા પયા છે પરંતુ જ્યા મધી સમ્બોની કાર્યમા મક્કાતિ ન થાય ત્યા સુધી હિન્દી પોતાના પ્રયત્નો આનુ જ રાખનાના છે. ઇંગ્લિશ રીફોર્મ અમેળીયેગન જેવા બીજા આપણા માર્ગમા પ્રતિમન્વો નાખમે તેથી સાચા રહેનાનુ છે તે જુનુ નહિ જોઈએ આપણે નામદાર મોટેચુને જણાવનાનુ છે કે સુવારાની યોજના એ સમસ્ત હિન્દની માગણી છે.

પબ્લીક મન્વીમ સમીગનની ભલામણો

વડીવારા સભામા લારરામા આવેના જે ઠગવોએ પ્રજાનુ ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યુ છે તે પબ્લીક સગીસ કમીશને કરેલી ભલામણોને લગતા છે. હિંદી સનાતોને હિન્દી ભાષેર નોડરીમા દાખલ થવાની અનુરૂળતાઓ મળે તથા તેમા વધારે સમ્યામા દાખલ થઈ શકે તેવા માર્ગો યોજવાની કમીશનને વિચાર કરનાને જોડામા આ થો હતો. પરંતુ કમીશને એરી ભનામણ કરી છે કે હિન્દી રાજ્યપત્રનુ સિગીપણુ જાળરી રાખનાને માટે હિન્દી સનદી નોડરીમા તથા પોલીસખાતામા અગ્રેજોનુ પ્રવાનપણુ રહેતુ જોઈએ. સનદી નોડરી હમ્યા. અગ્રે હિન્દમા એમ વખતે લેવાવી જોઈએ તે સામે તેઓએ પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો હતો. સનદી પરીક્ષામા દાખલ થવાની વય હાન ૨૨ થી ૨૪ વર્ષની છે તે વટાડી તેઓએ ૧૭ થી ૧૯ ની કરી છે તથા બીજી એક એરી મરત ઉભેરી છે કે સનદી નોડરીમાટે પરીક્ષા આપનાર ઉમેદવારે ઓળખા ઓળખ તથા વય ઈગનાડની કોઈ દાર્ષનિકમા અભ્યાસ કરેનો હોવો જોઈએ તે ઉપરાંત બીજી ભનામણ એરી કરી છે કે સનદી નોડરીમા દાખલ થવાને માટે હિન્દમા એક એનાયતી પરીક્ષા લેરી અને તેમા સનદી નોડરીમા જોડરી જગાઓ દોષ તેમાથી ચોથો ભાગ હિન્દમા પસાર થના વિદ્યાર્થીઓને માટે રાખવો. આ ચારે ભલામણો વિરૂદ્ધ હોવા લારરામા આન્યા હતા અને તે એક બીજાની સાથે એવી રીતે તો નોંધવની છે કે તેનો આપણે સાથે જ વિચાર કરશું.

પ્રથમ હિન્દના ગાજ્યતત્રનુ સિગીપણુ જાળરી રાખનાને હિંદી, સનદી નોડરી તથા પોલીસ ખાતામા અગ્રેજોનુ પ્રાધાન્યપણુ જોઈએ તેનો વિચાર કરીએ. અત્યાગ્રમુધી ૧૮૩૩ ના વર્ષથી જે ખરીતા ન્દાર પડ્યા છે તેમા તથા ૧૮૫૮ ના વર્ષમા મહારાષ્ટ્રી વીરોગીયાએ જે સ્મરણીય પ્દેરો બહાર પાડ્યો હતો તેમા જાતિ ધમ કે રગના ભેદને લીધે હિન્દી નોડરીના દાર બધ નહિ કરવામા આવગેએતુ અપ્રદ સમ્બોમા જણાન્યુ છે. સાચી સાચનાન એજ નોનીમા દાખલ થવાનુ દાર મહેમે પરંતુ કમીશને આ બધા ખીના અને હેગને નાગના કટકા અમાન ગળ્યા હોય એમ લાગે છે અને હિન્દી નોડરીઓના પ્રશ્નમા એ- ભર-૨ તત્વ દાખલ કરવાની ભનામણ કરી છે. સનદી નોડરી અને પોલીસ ખાતામા અગ્રેજોનુ પ્રવન પણુ શા માટે ટોડુ જોઈએ? કમીશન જનાય આપે છે કે હિન્દના રાજ્યતત્રનુ સિગીપણુ જાળરી રાખવાને માટે એ બીગીરપણુ તે શું? હિમન, ન્યાય દત્તા, વ્યવસ્થા અનન સમ્યા માટે અનુગમ, આદિ ગુણોમા જે સિગીપણુનો સમાવેત થતો હોય તો તે શું હિન્દના

સત્તાનોમાં નથી? પણ એ સિદ્ધિપણનો સાચો ખ્યાન આપણને સર એ અને સર હોનારના લાપણોમાંથી મળી આવે છે. સિદ્ધિપણ એટલે અંગ્રેજ વ્યાપારીઓએ અત્ર ને ધન પાથર્યું છે અને એવાનાં ને સ્વર્ણી કલા કર્યા છે તે તેઓના લાભાથે જાળી રાખવાની ગમ્તિ ઢાળ્યું કે સર એ કહે છે કે હમે ને ધન અહીંયા રોક્યું છે તે બરાબર સચવાઈ રહેશે તથા હમારા વ્યાપારીઓના હિતને ઘેરું પણ નહિ નુકસાન થાય તે માટે ખાત્રીથી ને નમે અંગ્રેજ જોકાનું સનદી નોકરીમાં અને પોલીસ ખાતામાં વિરોધ તરન નહિ ગમે તો? સર વીલીયમ ખીન્સન્ટે પણ ઘણું હતું કે અંગ્રેજ વ્યાપારીઓએ ન્યાયે આ શમા પોતાનું વન પાથર્યું હાગે એની ખાત્રી આપવામાં આની હતી હમે દીનગીઝીએ કે આની વિચિત્ર અને હાનિદારક દલીલને સર વીલીયમ ખીન્સન્ટે ટેકા આપ્યો હતો હમે તેને પુરુષ આની ખાત્રી દ્યારે, દોષે અને ઘેરું સત્તાને આવારે આપી હતી? તુ દિન્દના તેત્રીસ કરોડ માણસોના સ્વાર્થ અને Stakes રંગના મુદ્દી ભગ અંગ્રેજ વ્યાપારીઓની Stakes વધારે છે? આ દલીલ સામે દિન્દના પ્રતિ નીચિઓએ વ્યાખ્યા પોક્કા હાથે હતા.

ખીજી રિચિન દલીલ એની લાનમાં આની હતી કે ને દિન્દના સત્તાનોનું તત્ત્વ સનદી નોકરીમાં તથા પોલીસ ખાતામાં રધ તો દેશમાં જોઈએ તેટલી શાન્તિ નહિ. ગ્લેશે એમ જણાવ્યામાં આનું હતું કે અંગ્રેજોમાં ને કોઈ મદાસનિનામી દિન્દુ અધિકાર પદપર આવે, અથવા પબ્લિકમાં કોઈ મુખ્યમંત્રી તેની પની રોજાવે, તથા નોર્થ વેસ્ટર્ન પ્રોવિન્સમાં ને કોઈ બ્રાહ્મણ તેવા સ્થાનપર ખીજાએ તો તે તે જગ્યાઓએ જોઈએ તેટલી શાન્તિ ન જણે અને લોકોમાં ધણો અસતોષ ફેલાશે. પોતાના દેશબાધવો રંગતા દિન્દીઓ મુગેપીઓને વધારે બસદ કરશે. આના ઉપર ટીકા કરી નહીં છે. ખરી વાત તો એ છે કે ને સત્તા અંગ્રેજો પોતે અત્યારે ભોગવે છે તે તેઓના હાથમાંથી જતી રહેતી બેરાનું તેઓ ઇચ્છતા નથી. આનું "સિદ્ધિપણ" હમારે જોઈતું નથી હમારે તો હમારા રાજ્યતનમાં સિદ્ધિ પ્રજાના લાક્ષણિક શુભો આણના છે અને તેને દિન્દી બનાવવું છે. પગનું આ બલામણની સામેનો દરાન સરકારે સીકર્યા નેતો.

દિન્દમાં ઇંગ્લેન્ડમાં સનદી નોકરીની પરીક્ષા એકી વખતે લેવાની જોઈએ એવો દરાન મી માલવીયા સાથે હતા પણ સરકારની ખુબમનીથી તે પણ રદ ગયો હતો. ૧૮૯૩ માં આમની સભાએ તેની રીતની પરીક્ષા લેવાનો દરાન પસાર કર્યા હતા. ન્યારે ૧૯૧૭ માં ટીકાને તેની વિરુદ્ધ મત દર્શાવ્યો હતો. દિન્દી નોકરીઓની પરીક્ષા દિન્દમાં જ લેવાની જોઈએ એજ પ્રથા દરેક લોકોએ તે માટે ૬૦૦૦ માર્ગદર્શક, દમ્બરો પીયા ખર્ચાને જરાની દિન્દીઓને શા માટે ફગાવવામાં આવવી જોઈએ? આ પ્રશ્ન વિષે ગમસ્ત દિન્દનો એકજ અભિપ્રાય છે છતાં પરીક્ષાના સાચા જણાઈ નથ તથા મુખની પરીક્ષા કેની રીતે બર્ડ શાય તથા આવી પરીક્ષા લેવામાં આવે તો દિન્દી તરન નાન્યવાસનમાં નમારે દાખલ થાય એના બચથી દિન્દને આ દરેકની હવ બક્ષામાં આનનો નથી. હાન દિન્દી સનદી નોકરીમાં માત્ર ૧૦ ટકા

જેટલાક દિન્દીઓ છે અને કાયદી જો એ પરીક્ષા દિન્દી લેનામાં આવે તોપણ ૩૦ વર્ષ સુધીનો અગ્રેજોનું જ પ્રાધાન્યપણુ રહે તે જના એક બાજુ દિન્દી પ્રતિનિધીઓએ અને બીજી બાજુ બધા અગ્રેજોએ મત આપ્યો હતો દિન્દી સમજવાનું છે કે અધિકારી વગ પોતાની સત્તા હોવા તૈયાર નથી વાણીમા હોકની વાતો થાય, પણ કાર્યમાં તો પોતાની સત્તા જ મળતી રખાય

કદાચને એળી વખતે જગાડ અને દિન્દી પરીક્ષા લેનાની દિન્દી માગણી આખરે નજ રનીભરવામાં આવે તો કમીશને દિન્દી જે એવાયદી પરીક્ષા લેનાનું સ્વયં કુ છે તેમાં દિન્દીઓને સનદી નોકરીની જગાના ચોથા ભાગને બદલે અડધો ભાગ મળવો જોઈએ એની માગણી મી માલનીરાએ કરી હતી હમે તો પરીક્ષાની આરી પદ્ધતીની નિરૂદ્ધ છીએ તો પણ જે આખરે એવાયદી પરીક્ષા લેનાનું હરે તો તો પછી નોકરીની સખ્યાનો અડધો ભાગ દિન્દીને મળવો જોઈએ એ ખરેખર ન્યાયી માગણી છે પરંતુ તે પણ સરકારની મહુમતીથી રદ ગઈ હતી

સનદી નોકરીની પરીક્ષામાં લખન ચનાની વધના સમન્ધમાં સગ વીનીયમ બીન્સન્ટે ક્ષણે આશાનુક જવામ વાચ્યો હતો અને તે વિષે દિન્દી સતાનોના હિતો સપૂર્ણ રીતે જનજનનાની ખાતી આપી હતી એજ આ ચર્ચામાં કઈ મતોપ લેવા જેવો સમય મળ્યો હતો બાબી તો સરકારે પોતાના નિયામ બાધ્યા નથી અને પ્રમ્લના પ્રતિનિધીના ઠરાવો સ્વીકારી શકતી નથી એની જ દીનના પડખા સભળાતા હતા

આ આખી ચર્ચા પછી એટલું તો સ્પષ્ટ જણાય છે કે આપણે આપણી હાડતો હજી વધુ િગામાં વેગથી લડવાની છે

વર્તમાન ચર્ચા.

લેખક — ૨ મન્ટશ કર નર્મદાશ કર પડયા, બી એ એવએન બી
૧. કૉંગ્રેસના પ્રમુખ તન્કે મિસિસ બેસન્ટની પસદગી.

દિન્દીના ગળાટીય ઉદ્ધારના પરિત સમાજોમાં જેઓ તઈ પણ રસ લેતા હમે તેઓ કૉંગ્રેસમાં ગસ લેતા હને, અને જેઓ કૉંગ્રેસમાં ગસ લેતા હશે તેઓને કનકતામાં ભરાનાર કૉંગ્રેસની રીમેશન કમિટીની બેઠક વખતે જનેરા સોચનીય બનાવોથી ગાંઠ અને ચિન્તા થયા વિના ભાગે રહ્યા હશે એ ગોચનીય બનાવો હવે તો વીસરી જવાના જ છે, એટલે એ વિશે અમ્હે કાઈ પણ કહેના માનતા નથી એટલું જ કહેવું બસ છે કે જેઓએ જ તે પયો) સમાધાન કરવામાં ભાગ લીધો હોય તેઓને જેટલો ધન્યવાદ અપાય તેટલો ઓછો છે એ સમાધાનને અગે રાય બંકુકનાથ સેન રીમેશન કમિટીના પ્રમુખત્વે કાયમ ગ્હેશે અને

મિસિસ બેસન્ટ કોંગ્રેસના પ્રમુખરૂપે ચૂંટારો આ સમાધાન અમો સરિતોપ સ્તુત્ય એટલા માટે લાગે છે કે જે કોઈ પણ પ્રસંગે વક્તાપદથી દૂર કરી દેશનો એક જ અવાજ ગળુ કરવાની વધારેમાં વધારે જરૂર હોય તો તે આ પ્રસંગે હતી કે જ્યારે હિન્દી પ્રધાન મિ. મૉન્ટેગ્યુ હિન્દની રાજકીય સ્થિતિની જાતે તપાસ કરના આવે છે સચુક્ત હિન્દની અવસ્થા જેટલી ચોક્કસ છે તેટલી જ વિભક્ત હિન્દની નિષ્ફળતા પણ ચોક્કસ અમંગલી પોતાના રાજકીય સાધ્યની તેમ જ સાધનસામગ્રીની બાબતમાં હિન્દીનાનોમા એકમત નથી એટલું જ નહિ પરંતુ પરસ્પર વિરોધ છે એવો સરકાર મિ. મૉન્ટેગ્યુના મન ઉપર પડ્યો હોત તો હિન્દને કેટલી લગકર હાનિ થાત એની કંપના ગતા પણ હિન્દહિતથી કમ્પા વિના ભાગ્યે રહેશે અંગ્રેજીમાં કહેવત છે તે પ્રમાણે "All's well that ends well" અમને ખાતરી છે કે મિસિસ બેસન્ટ એના શાણા છે અને એટલા હિન્દી હિતથી છે કે બની ગયેલા બનાવો ઉપર તેઓ પડેો નાખરો અને હિન્દને ત્હેના કાર્યમાર્ગ ઉપર ચકાવવા તરફ જ તેઓ નજર રાખે.

૨. મિ મહમદઅલી અને મિ શૌકતઅલી

પડી ધારાસભામાં નામદાર વાઈસરૉય લૉર્ડ ચેમ્સફોર્ડનું સમાધાનમીન વ્યાખ્યાન થયું સારથી નજરકે. થયેલા બીજાઓમાથી મહોદા લાગને પોતાની સ્વનતા પાત્રી આપવામાં આવશે એની આશા સ્વાભાવિક રીતે હિન્દના સર્વ વિભાગોમાં પ્રસરી હતી કટનીક નિરાશાઓ પડી મિસિસ બેસન્ટ, મિ. ઍર-ડેવ અને મિ. વાડીયાને નજરકેદમાંથી છોડનામાં આવ્યા સારે મિ. મહમદઅલી અને મિ. શૌકતઅલીને પણ છોડવામાં આવશે એમ ધારવામાં આવ્યું હતું કમનશિષે એ ધારણા પાર પડી શકી નથી, એટલું જ નહિ, પરંતુ મિ. નિન્સેન્ટે ઉલટું કાઈ એવું કહ્યું છે કે જે મિ. મહમદઅલી અને મિ. શૌકતઅલી ઉપર ગભીર આરોપરૂપ લેખામ મિ. નિન્સેન્ટનું કહેવું એવું છે કે "મિ. મહમદઅલી અને મિ. શૌકતઅલી સામાન્યના શત્રુઓ તરફ દિલમોહી રાખે છે, અને તેથી સરકાર તદ્દમને નજર-કેદમાંથી છોડી શકે તેમ નથી" આ ગભીર આરોપ સાધાર હોય એવું સ્વીકારતા પૂર્વે સમગ્ર પૂરાવાની અમને જરૂર લાગે છે, કારણ કે અમનદાગેના વચનોને વેનાય તમિલે બગીચાર ન કરવાનું તેઓએ જ સીખવ્યું છે "ઈસ્લામને ખીન-ફકીર થયા વિના સામ્રાજ્ય તરફ જેટલી વક્તારી બતાનારો તેટલી જ બનાવીશ" એ સમ્બોમાં મિ. નિન્સેન્ટને દુરમનો તરફની દિવસોજ જણાતી હશે તેવી હિન્દીનાનોને જણાતી નથી ત્હેમાં મે મિ. મહમદઅલી અને શૌકતઅલીની શરીર માતાનો તથા મહમુદાનાદના રાજનો ખુશમો વાન્યા પડી તો મિ. નિન્સેન્ટે મૂકેલા ગભીર આરોપ પુરતાર કરવાની માગણી વધારે જોરથી કરવા જેની છે નામદાર વાઈસરૉયે ઈન્જિ દક્ષાની છે કે મિ. મૉન્ટેગ્યુ આને સારે હિન્દમાં શાન્તિ વ્યાપી રહેવી હોની નિષ્ક્રમે, જેથી મિ. મૉન્ટેગ્યુને ખરી સ્થિતિનો ખરો ખ્યાન આવી શકે અગર કહેવું જોઈએ કે જ્યાં સુધી મિ. મહમદઅલી અને મિ. શૌકતઅલી છૂટ્યા નથી ત્યાં સુધી

એ હિન્દી પૂરી ભાષાએ પણ એવી અમને બીતિ છે માટે નજરેથી જોઈ ઠોડી દેવાની સારા દેવની માગણીમાં અમદે પણ અમદારો નમ્ર સુર પરીએ ઝિએ

૩. અંગ્રેજો—ઈન્ડિઅનોના અરુચ્યરૂપિત.

હાનની નાતેને માટે એક એવી પ્રધિષ્ટ વ્યાજ્ઞી રીતે કરવાના આવે છે કે કોઈ સા માણસને સુધાગના સ કાર્ય માટે સતારવાન પ્રયત્નો મિત્રાય તેઓ ભાષાએ એકી થાય છે, તેમ જ તેથી પણ વધારે વ્યાજ્ઞી રીતે અંગ્રેજો-ઈન્ડિઅનોના સમન્વયમાં ફરિયાદ કરના જેવી કે હિન્દીઓ પોતાના વ્યાજ્ઞી હકોની જગારે જગારે માગણી કરે છે, હારે ત્યાં તેમની મુદ્દાએ પ્રતિવાદીઓ તરિકે ઉભા થવા વિના ભાષાએ જ તેઓ રાજકીય બાબતોમાં રસ લે છે રાજકીય બાબતો તરફની તરફની બેરબરી જેમ મેનરફથી સમગ્રય તેમ છે તેમ હેમના હાનના ગોગગકોગુ રહ્ય પણ કાર્થ ગડ નથી તેમના જ બનિબનધુઓ સત્તાધીનો રહ્યા એટલે તેમની સગવડ માટે હિન્દીની નીતેરી કુમેરભાગરીના ભદ્રા જેવી બરપૂર હોય છે, એ તો માત્ર હિન્દીઓની માગણીઓ તમ જ રાની વાન દોન ત્યારે સગર નાતો બની બય છે આની કિથનિમા અંગ્રેજો-ઈન્ડિઅનો શુ ગુના રાજકીય ગામતોમાં રસ લે ? હિન્દી માણસો વ્યાજ્ઞી છે કે ને વ્યાજ્ઞી, હિન્દીઓ હ માત્રે છે અને શુ નથી માગના, હિન્દીઓ હેમના કરતા સામાજ્યનિગમા કોઈ રીતે કમ નથી એ મધુ જોડાની હેમનેરી દુઝા છે ? હિન્દી હોમરન માયુ એટલે મિત્રારાની કમગખ્તી, હિન્દી સાત્રાજ્યના અન્ય અનોના સમાન સ્વરાજ્ય માગુ એટલે મિત્રારાના ભોગ આપનામાં જેનુ અરુદે તેનુ હિન્દીમાં અંગ્રેજો-ઈન્ડિઆ મિસિસ બેસન્ટના લખાણો જે સખત રોમ તો અંગ્રેજો-ઈન્ડિઅન પત્રોના લખાણો તો નમ્ર હોને ઈબટમિન વખતે લોડ રિપતો અને દાનમાં મિ મોટીયુને આપનામાં આવેના વિગેયો અંગ્રેજો-ઈન્ડિઆને રોબે તેરી સમ્પનાથી અરુદ છે ? મામરી કોઈની ગામડી પણ સચોટ ભારામાં તો " સામુ ભારો તે કનેશ અને વધુ ભાગે તે હીન્દી " હિન્દીઓએ એટની જ તપામ રાખનાની છે કે અંગ્રેજો-ઈન્ડિઅનોના શોરબકોર કરના વધારે સચોટ તૈયારીઓ નરી મિ મોટીયુને ખરી હકિતથી આપણે વાકેફ કરવા

હમીર-હક.

લેખક—ગ બળનતરાય બુલાખીનય ત્રિવેદી.

ગુપ્તરાજાના સૂર્યવંશી મહારાજાનો પરાભવ થઈ પડી સુનતાન અંતરિક્ષામાં જઈ ગઈ. ખીચક ઉન્નત બની ગઈથી પુનર્જન્મ જઈ જનનખાના સાથે ગિકાર કરી આજે નીચળે હોતો રાજ-ધાનીથી ઘણે દૂર નીચી આજ્યા પડી એક ધાતુ જગત દેખી સુનતાને તે ધ્યેયે મુકામ કરના હુકમ કર્યો સુનતાન આજે અનન્ત આનંદમય હોતો જનનખાનામાંની સર્વ સ્ત્રીઓને મગ્નપ્રમાણે ગિકાર કરાવી અને તેમની દામ પુરી કરાવે તેણે છુટ આપી હતી, અને તે માટે પોતાના નુરી કાંઠેના રિશ્માસુ ગોકરો સાથે સુનતાનની રસારી આજે નગર ખંદાર નીકળી હતી.

નગર ખંદાર ધણે દૂર આજ્યા પડી જ્યા મનુષ્યનો પગર ખીચકુલ ન હતો તેવા અર પચમા સુનતાને સુનામ કયો આના નિર્જન ધ્યેયે પણ સુનતાન જનનખાનાને પડામા રાખવાનું રિસરી ગયો નહીં હુકમ થતા નોકરોએ નણુ ચાર માણના આતરાની જમીન 'ગોકીતેની આમપાસ કનાન બાંધી દીધી સુનતાને પોતાના જનનખાનાની સ્ત્રીઓસહ તણુમાથી ખંદાર આવી ગિકારીઓ હુકમ કર્યો કે તગતજ તેઓએ જગતમા જઈ રાની પશુઓને છોડી તેમનાં મહેણુમાથી ખંદાર કાઢવા આ અત્યથમા દિસક પશુઓની અગત હોવાને લીધે હજુ, સાબર ત્રિગેરે પશુઓને ઉરકેરી ગિકારીઓએ કનાતની અગત લાની મુક્યા હજુ અને સાગર આમ તેમ ટોડાદોરી કરવા લાગ્યા કે ત તજ સ્ત્રીર્મ તેમની પુક પડડા થોડા મારી મુખ્યા.

કનાતની અગત ગિકારીઓ જગત બરોળજ જમી મ્યુ હતુ અને સુનતાન એકચિત્તે મુક્યાની ગમત જોતો હતો તેમામા જ એક તણુ મુરી હજુની પુકે પડના છેડ કનાત સુધી આવી પોત્તી અને હજુની પાણ તેણે પણ કનાત ખંદાર જુદકો માયો પણ કનાત ખંદાર તે જ ધ્યેયે એક દેખાતો તણુ વીગ મોગત સૈનિક ઉભો હતો જેને જોના જ હજુની પુકે પડની તે સ્ત્રી ત્યા જ થબી, આ હજુની પુર લેનાનું રિસરી ગઈ સુરીના અચપતુ દર્શન થતા જ સૈનિકની પણ તેની દશા થઈ આની રિતના બેહાકર્પણને લીધે એક બીજાની સન્નિધ આવી ઉભેડુ આ જોડુ પોતાની મનોબાનના મુગે મહોએ એક બીજાને જણાવતું હતુ ત્યાજ પાસેની ઝાડીમાંથી એક સિંહ મગના કરતો ખંદાર આ થો સિંહને જોનાજ તણુની હોલકોરા ઉડી ગયા વીર સૈનિકે તે સુદરીને પોતાના ગના પડખામા રાખી “સુદરી! ખીચક નહી, આ સિંહ એક પચડુ આગળ વધે તે પહેલા તેની સ્ત્રી દશા ચાપ છે તે તો જો,” એ ઉજ્જાર સાથે તેણે એક બાણથી મમચળ બેદી નાખી સિંહને જમીનપર પાડ્યો મુંડ રીતે આ તણુ પુડપની સમયસૂચકતા અને વીગતા જોતા આમર્થસાથે કુતહલ ઉત્પલ થયુ પણ વીર સૈનિકે પોતાના પરાક્રમ બદલ એક દરક પણ કાપ્યો નહીં એટલું જ નહીં પણ આ પરાક્રમથી તેા મહેરા ઉપા કોઈ ભતની પ્રીતિયા પણ થયેની જણાઈ નહીં સિંહને જમીન પર પડુ થયા પછી એક જ વાગ આ સુદરી પ્રતિ પ્રેમપૂર્ણ દષ્ટિએ તેણે જોયું પણ

તરતર મનને કાણુમાં રાખી પહોરો લગવાના અથગ ઉપર આવી વિભો ન્હો, આ નગર પથ્ય
જાગીવાર ન રોમના કનાનની અદર ગઈ

અધ્યા અમય મત્તા આ-યો અને સુવતાને સારી સુકામ ઉપાડના આગા ફેરી જતાન-
ખાનાની સ્ત્રીઓનું પરાક્રમ જોઈ બાદલાહને ધણો જ આનન્દ થયો હતો અને તેથી તે નિ-
સની રાત્રિએ પોતાની માનીતી મેગમેના અને ઝેલીક પસ ગીની સ્ત્રીઓના મેદેનમાં જઈ
તેમની મુનાકાન વીધી ઉઠે તે બદાદુર મુદરીના મેદેનમાં આવી રત્નજડિત આસન
ઉપર બેસી સુ રીને સના ઉપર એક મે ગતો રગાડી અમળાન હરમા યુ આજે મુદરીનું મન
તેના હાથમાં ન હતું પ્રસન્ન ન હતું ધના નુનતાનના હુમ્મને માથે ચાલી સતાર વગા

- અદાદીનના જતાનખાનાની સ્ત્રીઓ કનાનની અદર મિકાફ ફેરી જતાનની
પુરે સામની સ્ત્રી કનાનની બહાર લય છે મદન રાજાનું અસામાય શોભ

કના લાગી પળ દુઃખિયાન તે આમનની નીચેથી મોટે ઉદર બતાવ આવી બયથી આમ
તેમ નામના લાગ્યો આ જોતાં જ સુનતાને પોતાનું ધનુષ્ય સજ્જ કરી એક તીર ફેડી તે
ઉઠે મે ભારી નાખ્યો આ પનાકમથી સુનતાન ત્યાં જઈ તે સુ રી આગળ પોતાના પરા-
ક્રમની બાજો બોળુનિ કરના લાગ્યો પરંતુ જેમજેમ સુનતાન પોતાના પરાક્રમો મોટું
મોટું રૂપ આપી રખાતું કરતો ગયો તેમતેમ મુદરીનું હસતું વધતું ગયું તે એક મુખી કે
આખરે તે બહાર મોટેથી દસી પાડી પડી આ જોઈ સુનતાનના મનને સતાપ થતા
સાચા અને તે જખસાણો પગી ગયો તેણે તેને હમનાનું કારણ પૂછ્યું પણ તે કારણ તે
જણાવતા જતું ન દોરતી ફેરી માન ધારા કરી મઈજ બોલી ની પરંતુ સુનતાનનો

રતનાર જાણનારીએ તેને ગમે તેમ સમજાવી જીજ્ઞે તિસે દમવાનુ કાગલુ જણાવનાનુ વચન આપ્યુ સુધતાન આથી અનિ ખિન હત્યે મેહેવમાથી વિદાય થયો.

સુનતાનના ક્રોધથી અને તેના કર મ્હલાનથી આ સુધરી અચાત ન હતી સુધતાનને પોતાના વચન પ્રમાણે સત્ત વાન જણાવ્યા નગર છુટકો નથી તેથી તેના કાપગથી મોતના પદ્મામાંથી જમરાનો ગિપાય રોધના લાગી પરતુ પોતાના જીવનો જવાન કરના કરતા જેના માટે મનમાં પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો છે તેના પ્રાણ જવાનના તેને વિશેષ કાળજી થઈ આથી તેજે દામીપામે ખડીઓ કરમ મગાની એક પત્રિકા લખી તેના પર મ્હોર કરી વિશ્વાસુ ખોળને તે વીર સિપાઈને હાથોહાથ આપવા કહ્યુ ખોળને પોતાના કામ માટે ગ્વાના થયો એટલે સુધરીનુ મન કાંઈકે સ્વસ્થ થયુ

મેવાડાધિપતિ મહારાજા હમીરના દરબારમાં વીર

મહમદગાલ આશ્રયની યાચના કરે છે

(૨)

શુદ્ધિનમજબુરુ મહારાજા હમીરદરબારમાં બેથી પ્રગ્નને ન્યાય આપતા હતા તે દિનસનુ સર્ક કામ સમાપ્ત થના દરબાર જગખાસ્ત કરવાની તૈયારી થતી હતી ત્યાં એપદગના સેકરાના અવાજની બહીક નરી રાખતા એક મોજન સિપાઈ એકમ મહારાજાના સિલામનપાસે આની સનામ કરી બોલ્યો —

“મહારાજ હું એક મોગય આપનો આશ્રય માગવા આવ્યો છુ ઘણુ રાજ મહારાજ પામે ગયો હતો પણ તેમનામાંથી કોઈ મને આશ્રય આપવા કહ્યુવ થયા નરી, ત્યારે હુ આપની

જ્યા અને જયન્ત ૩, ૧-૪-૦ એન એમ નિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પામે આપો છું મ્હે કોઈ પણ જાતનો ગુન્હો કયો નથી, કોઈને વિશ્વાસવાત કયો નથી, હું નિમકહગમ નથી તો આપ આપના ચાલુ પાસે મને આશ્રય આપજો ?”

રાણાએ મારીકાઈથી તે મોગનના ન્દેરા તરફ જોયું અને તેને વિશે પૂછી પણ જાતની વધારે પુઠપરજ ન કરતા, તેમજ મનીની સલાહ પણ ન લેતા તેણે એ હમ ઉત્તર આપ્યો કે, ‘હમીરે તને આશ્રય આપ્યો છે તુ ગમે તે હેલ અને તો ગમે તો ભર દાવ તો તેમાથી બચાવનાન જોખમ હમીર પોતાને માર લે છે મોન, હવે તુ કાલુ છે ને રા માટે આ આનયની તને જરૂર પડી છે ?’

મહારાણાનુ આવું આશ્વામનીર નવન સામગી આ મોગન સિપાઈના જીવમા જીવ આ પો અને તેણે પોતાની સવ દખીજન મહારાણાને નિવે ન કી અમાગ રસિક વાચને

મુન્શીના મહારાણાને અન્વાદીનનો સ દેશો કહેછે મહારાણા તેને
મિલકતી દરમારમાથી ચારી જના કુરમાવે છે

જણાવનાની જરૂર રટતી નથી કે પ્રથમ જણા વાપ્રમાણે જે સનિક અલ્લાહીદીનનો પોહોંગીર સિપાઈ હતો તેજ આ મોગન સિપાઈ મહમ્મદ દનો આ સિપાઈને તેનાપર મોહ પામેની મુદરીએ મોખ્ખેના પનમા રાતોગન મુનતાનના રાજ્યમાથી નીકળી જવાની ચૂચના થયેલી હતી આ મુ ગી કુમારી હતી ને મુનતાનના બહિનાસમા અનાયાસે સપઝાઈ પડી હતી પોતાના મનથી વરના પોતાના પ્રાણેશ્વર પોતાની વિનિમિત્રમાણે મુનતાનના રાજ્યની બહાર હેમકુમાર નીકળી ગયા છે એ સમાચાર જ્યારે જોખએ મું રીને આપ્યા ત્યાં તેના હર્ષનો પાર ન્દા નવી

ખીન્ને દિનમે પોતાના પ્રાણની રક્ષા પણ ના ગણના વચન પ્રમાણે મુલતાનને તેણીએ સર્વ હમીકર્તૃ બદલે કરી

મહાગણાને સર્વ હમીકર્તૃ જણાયા પછી મોગન સૈનિકે મહાગણા હમીરને પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો કે 'મહાગણા! હવે પણ આપના રાષ્ટ્રે પાલ બેની લેવા હોય તો બેચી લ્યો, કારણ "મુલતાનના ખગ રાજાને આપ આશ્રય આપો છો વળી મુલતાન મહામળાન અને કાનામાજી" "છે અને ગમે તે કરવા નુકે એમ નથી માટે મહારા જેવા એક મુનિક પ્રાણી સા તેને "જેડી આપના અને ગન્ધ ઉપર લેખમ હામી લેગો નહીં મને આશ્રય આપવાનું આપને "મુસિકન લાગતું હોય તો બેનાશક જણાવશે તો હું ખીન્ને સ્થળે મહારા દાડી વધરા "

મહાગણાના મનિઆએ મહારાણાનું મન ફરના ઘણા પ્રયામ કર્યા-વળી મોગન સિપાઈ વખતે મુલતાનનો જનસુસ પણ હોય એ પણ મહાગણાને સચચુ જતા ગણો એનો બે ન

આ નાકહીન સ્વામીકર્તાને નીકળે છે

ધયો અને પોતાના વચનમ મુનની માફક અગમ ગત્યા જગપૂત કવલૂપણુ મેનાગધિપતિ મહારાણા હમીર સર્વ સાંભળે તેમ મહોદા અનાજે બોલ્યો કે, "હમીર એક વાત એક જ વખત બોલે છે।

"સિંહગાનન મુખુરૂપલાપા કદળી ફળે એક વાર;

"તીરીયા તેજ હમીર હલ અદે ન દુલ્હાર."

"હમીરે જેને એકવાર આશ્રય આપ્યો તેનું રક્ષણ કરતા હમીર પોતાના પ્રાણની પણ "દરજા રાખતો નથી, તો પછી પુત્રાનું શું? મહમન્દશાહ! તારું રક્ષણ મહારે શિખ માટે "તું નિભય થઈ બેધક મહાન દુન્યારમા રહે।"

(૩)

મોટો ગુન્હો કરી રાજ્યમાંથી નામી જનાર મોગન સંનિકને મહા હાથે આશ્રય આપ્યો છે એ બાતથી આ નાઉદીનને અને આનના વાર લાગી નથી તે એકદમ કોધાયમાન થયો તરત જ મુઘલાના નામના સારને બોનાવી હમીર પામે જનાની આના કરી અને સાથે એક પત્ર લખી મોકલ્યો કે "અમાગએક મોગન સિપાઈ તમારા આશ્રયમાં રહ્યો છે, તેને તમે એકદમ અમારો વધાઈન કરા અને અમાગ હાથે આશ્રય આપના "ગુન્હો બદલ તમારી ગજકન્યા વળદેરીને અમારો જનાનખાનામાં મોખ્યારી આપો "જે આ પ્રમાણે નહીં કરે તો તેન પગિઆમ ભરકર આરને આનુ અપમાન અમે સહન "કરીશુ નહીં "

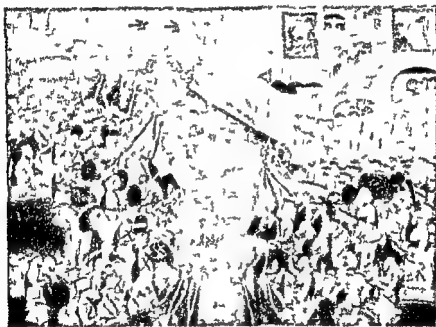
સમુજાર કિ નામે પડેલો ભાગ, તાજા થા દેરજેરી પોતાને સુનતાનના જનાનામાં મોકલી મારીનું રક્ષણ કરના મહાસુબે પ્રાપ્ત કરે પોતાના ઉમાળી અને વંધ સરદાર ના નવી મહારાજા સનાહ લે છે

હુયતાનનો આ અપમાન લગેલો સદેશો સાબળતા જ મહારાજાનું અગ કોધથી લાન આગ ધર્મીયુ અને હુયતાનના સરનાનો કાઈ પણ રીતે આનરસ્તકા ના કરતા તેણે પ્રત્યુ તર આપ્યો કે, "સરદાર ! તું આ પો છે તેવો ને તેવો પાછો જા અને અધાઉદીન "ખાતરને અપ્રપણે કહ્યો કે સૂર્ય વખતે પશ્ચિમ નિશામાં ઉગે અને સુમેર પરાત 'જાતીનદોરન થયે પણ એક નાગ આપેલું હમીરનું નયન લગ થયે હતી મેનાકની "મજકન્યા નિ। અપમાનભરેની માગણી કરનાર તે નીચ દલગદો પ્રત્યુતરમાં મહારી વાન "કહ્યો કે જે તને ત્હાન પ્રાણની દરકાર હાથ તો જેના ઉપર મહામદશાહનો અન્યન્ત

દરિઆપારના દેશોની વાર્તા ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

“પ્રેમ છે તેને મ્હારા દાખાડ આપે અને મોકલારી આપ આ જ મ્હારા ઉત્તર છે બમ, બા, હવે!” આ બોલ સાથે જ બારમાથી મુઝા તાને મ્હારી મુઝાને દાખાડાનો મહા પાણી આપા કરી.

આ તન્હ મુઝાનાં અર્થેનિ જતાન મુઝાનાને જલ્લા મો મદારાજોનો દુગીને અવધાવ અનાદિન પાણીને જાણુનો દતો તેમ દમીર માણી ઈન્દ્ર મુઝા મુઝાને મુઝાને કમુન થયો એની મુઝાનાનો પળ ખાતો ન દતી તેથી મદારાજોનો ઉત્તર આપા તેના ઉપર રસારી કરી તેનું પાણિય રાને મનાપાનિને ક્રમાયુ મુઝાનો પોતે પાણિય સાથે જનાનો નક પ કયો દુક અમયમા નાની મેના નેવા કરી ચાહાલુની મજાધાની ઉપર દતો નાદી તેને ધેરા ધાતો બો જાણુનો ના ૨૦ મુઝી જાદો દાગી ત્યા તથુ દાગી મુકામ કરાનો અ નાદીનો દુકમ કયો

બ ને પશુના લેન્ય તેવાર થા સામસામી દબા છે દમીર અને અમ્લાકદીન પોતપોતાની સેના વચ્ચે દાધી ઉપર અને અથ ઉપર બેની પોતાના મેનિકોને દાર અગે છે

દમીરો આ સર્વ જાનમી મોકલો માનકતે મળી પરણ તે અનિ માની અમ્લાકદીનો દતો અને માર્કસમે રાખમા પણ “લા” એ વસ્તુથી અદાત હોતો તેજે જ્યાં મુઝાના આપણા ઉપર અર્ધ મી આપ્યો છે એનું જોયુ ત્યારે ચિતા ન કરતા પોતાના સર્વ સદારાને જડા નિ નેવાગી કરાનો દુકમ કયો, એટલુ જ નહી પણ મુઝાના પોતેજ સ્વાગી સાથે આવેનો છે જના મુકારાજો તેની નરમર કરતો નથી એમ દેખાડાને દ બારની મુખ્ય નૃત્યાગનાને બોનાની મોટો જલમો જવા દમીર દુકમ કર્યો અને આ જાનમાની એક મુઝાનાના તથુની નજીકમા નજીક આવેના મહેનમા કરના જણાનુ

જનમે આતતો હતોત્તારે સુનના પોતાના તથુમા બેસી મર મમાગલ જોના કરતો. તો તૃત્યાગનાએ આજે પોતાની તૃત્ય-નામા બેહુ કાંગ વ દેખાડુ પોતાના નામમા મહેને થી છેદને મુખી એક વખત પણ સુનનાન આમે મો ફેર યુ ની અને નામની શરૂવાતથી તે સુનનાનની તરફ પુર કરી ઉભી રહી હતી તે પુર તૃત્યના કોઈ પણ અભિનયમા ફેરવી નહી પોતાનુ આવી રીતે તૃત્યાગનાએ અપમાન કરતુ જોઈ દેરાનેશ અર્ધ પોતાના એક મુખ્ય તીરખાગને બોનાવી તે તૃત્યાગનાને તીંગ મારી જમીનપર નીચે પાડનાની આના કરી કળામા ગળ હોનાથી તીંગ માજે એકજ તી છોડી સુનનાનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરી

પણ આ બનાવ જોઈ હમીરના પોષ બહુ લચ્ચિન થયા આ આરા અપ્રામશિષ્ મના અને મારે હમીરને દોષ આપવા લાગ્યા એટલામા જે તરખુ મોગન ઇનિ-ને હમીર આશ્રમ આપી હતો તેણે બહુ સન્માનપૂર્વક મનામ મી મ્હુ મહારાજ, આ મનારનો મોન થો

સુનનાનના ને થની કલક શરુતુ મે થ પનાન કરવા લાગુ તલચભોર કિચ્ચામા બેહુર

આપનાની મેન-ને પન્વાનની આપની જોઈએ મહાગ બા મગન આજે ગણુસારેમે નિરીદામુ કરેલુ જોઈએ "

મહમ શાહને પગલાંગી મળતા વા જ તીર-નમુ સજ્જ કરી એરી નેમ ધારી તીર મારુ કે તે તીંગ સુનનાનના માથા ઉપરના મુન્ને લાગી સરેરાશ જમીનપર પડુ

આ બનાવ જોઈ સુનનાનના તથુમા લારે દિનગીરી ફેવાઈ અને આ મોટા અપશુકન થા એમ સર્વ બોના નાગા ખરેખ જોના મહમ-લાહના તીરથી સુનનાનનુ મગ્યુ નીપ જનાનુ હતુ પગનુ તેમ ન કરાને હમીર પ્રથમથી કહી ગણેતુ દોનાથી અને સુનનાનનુ અનાજ તેના પેટમા હોનાથી આ બે કામ્યથી મહમ-લાહે તેની નેમથી તીંગ મારુ નહતુ સુનનાન પણ આ મામ યુકુનથી થજો જ હિતમ થો તેજે તરત જ પોનાની ઝાલણી

સ્થાનમકુલ કા થ સમ્ર ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ કપની, મુબાઈ

પાછી હામની હુકમ આપ્યો. ઉઘાડી રીતે મુલતાને પોતાની ગમગીની બહેરમાં બતાવી નહી, પણ મુઠ્ઠા પડી જવાના બનાવને અપહુન સમજી આ વખતે પાંચ મી ખીજાં કાઈ સાગ મહત્ત નીમ્મી સારી ઝરીશુ એમ પોતાનો ઉદ્દેશ બહુ યો.

મુલતાને પાછો ફરે તો જોઈ હમીરના પેઢાને ખરેખર અત્યાનંદ થયો.

(૪)

મુલતાન અઘાઉદ્દીન ખીજા હમીરની માથે લગાઈ કયા નગર પાછો ફર્યો. ખરો પણ તે પોતાના મનમાં કોઈપણ પ્રમતે વેળે વેળાનો પકકા કાગલ કર્યા વિના પાછો ફર્યો નહોતો. જો કે હમીરનું મૈત્ર્ય મુલતાનના સન્ન કરતા પણ જ કમી હતું તો પણ અઘાઉદ્દીનને હમીરના અસામાન્ય પરાક્રમ અને અપૂર્વ સાહસની ખાત્રી હતી તેથી હમીરના વગના કોઈ પણ બહુભેદને પોતાના કમ જામાં ચેવાનો તેણે ઇરાદા કર્યો અને પછી મેનાડાધિપતિ ઉપર હુકમો દેવા એવી મુલતાને

મેનાડાધિપતિ વિજય સેનાસહિત રાત્રીની નીશાનો ફક્કાવતો પિન્ના તરફ આવે.

- કિન્નામાં રાણીઓનો તે મુલતા નીશાન ટેળી બેઠાર કરવો મુવરાજને સન્માનિષે.

હમીર શિવને પોતાનું સિંહ અર્પે છે.

મનમાં યોજના રચી તેમનાં તેને એક ઘરબેદુ પણ મળી આગો. હમીરના દરમાં રમા એક રણુમન કરીને સગદાર હતો. આ સરનારે નિમન્દરામીપણ કરવાથી મહારાણ્ય એ તેનો દગબારમાં તિરસ્કાર કર્યા હતા તે સમયથી મદાગણા સાથે વેર રાખનાનું તેણે જારી રાખ્યું, અને તેના નાશ કરવાની ઈચ્છા તેને થઈ આ પ્રમત પોતાની રાક્ષમી ઈન્દ્રા પુરી કરવાને યોગ્ય છે એમ ધારી રણુમન અઘાઉદ્દીન પામે ગયો અને હમીરની સન આમીઓ તેણે તેને કહી મતાની આ સાલગી મુલતાન બહુ પ્રસન્ન થયો અને તેણે રણુમનને પોતાને ત્યાં રાખી પોતાના કામમાં પૂણ વિજય મળ્યા પછી તેને મહોગી બક્ષિસ અને જગીર

દયારામનો અક્ષર ૨૮ ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

આપવાનું વચન આપ્યું ગણપતે ગણપતેમોરનો કી નાને ગુપ્ત મુરગથી જમીનદોસ્ત કરવાની સનાહ આપી અને કયા માર્ગથી સુરગ માગવાનું કામ ફતેહમન્દી થયે તે રચણ પ્રજાના પુ સુનનાને તરત સુરગ નાખનાની તજવીજ કરી તેથી રણમગ્નના કહેના મુજબ ગણપતેમોરના પીઠનાનો મોટો ભાગ જમીનદોસ્ત ગયો

સુનતાન પાઠે કયો તેથી મહાતાણાની પ્રજાને આનંદ થયો એ આપણે ઉપર વાચી મયા ળીએ હમીરના સરદારને આ નેત્રી રાજાનો પ્રસંગ ટળા ગયો તેથી અતિ આનંદ થયો અને સર્વ નિભય થઈ રહેતા હતા પણ ડિ નો મોટા ભાગનો નાશ થયેનો જોઈ સર્વ પ્રજા ચિતામસ્ત થઈ પ્રજાએ આ અનયમાથી રાજ્યને બચાવવાને ગળ્ય-ન્યાને પ્રાર્થના કરી કે હે રાજકન્યે ! આ મેવાડની રાજગાદી સનામત ગમવાની તડ કેવળ ત્હારા હાથમા જ છે જો તુ સુનતાન માથે લગન કર્યા કબુલ થયો તો આ મેવાડની ગાદી સનામત રહેશે, નહીં તો તેના મોઝે વેપ આજે જ પુગ થયે ત્હારા વડીનોની ગાદીમાટે અને શુદ્ધિનરના રક્ષા હાથ તું ત્હારા મુખને આજથી તિનાજી આપના અને તે સાથે ત્હારું શરીર ધરનને અર્પણ કરવા તૈયાર થા અમારી પ્રાર્થના મહાગણા સામળગે નહીં તેથી અમે ત્હારી પામે આ પા ળીએ ત્હારા પિતાનું મન ફેરવાવું હામ ત્હારેજ કરવું જોઈએ "

પ્રજાની આની દીનતાણી આમળા દેવજેની પોતાના પ્રાણ આપના તૈયાર થઈ તે પોતાના પિતા પામે જઈ ગળ્ય ઉપરનું મકટ ટાંગવાને પોતાને અક્ષાઉદ્ધિન કને મોકલવાની પ્રાર્થના કરી પણ હમીરે કાપાયમાન થઈ વધુ કે પુત્રિ તને આરી કુષ્ટ શુદ્ધિ કાણે સુઝાડી ? હુ હમીરની છોકરી પોતાના પિતા આમળ આ શબ્દો બોલે છે ! છોકરી ! રૂબરૂત લોકો હુ ખના કુગર ગળી જાય છે પણ ગતિબર અપમાન સહન કરી શકતા નથી એ તુ રીસરી ગઈ ? તને અક્ષા ઉદ્ધિનના જનાનખાનામા મોકલનારી આપી હમીરને જમડી ધાનનાં તુ કહે છે ? ખરેખર આ શુદ્ધિ ત્હારી નથી કાઈ બીજાએ લીખનારેની છે, તેથીજ હું તને ક્ષમા આપું છું, બાકી લક્ષ્યમા રાખજે કે હમી ની પુત્રીનો આના વિચાર મનમા લાવનાનું પણ જાણતું નથી "

પત્રીથી મહારાણાએ પોતાના મુખ સરદાર અને મિત્ર જાળો બોનાવીને કહ્યું કે "આજે મિનાપર મોઢાડુ લયકર મ દ આની પાડુ છે જો તમારે તમારો ઇન બચાવવાની ઉમેદ હોય તો તમે ખુદીથી મિ નાની જ્હાર જતા રહો એમા મ્હારી જરાપણ દરમત નથી "

જાન આજોમા આમુ નારી બોલ્યો " જ્યા આપ ત્યા હું ! જાન રામિભક્ત છે કે નિમકગમી છે તેની પરીલા કરવાની આ જ તડ છે રાગની પીડથી લાખો માણસો મરે છે પણ યશગીપણે મરનાલુ લાગન ઘણા નિરનાને જ મળે છે રણમોરનું રક્ષણ કરતા જો હું મરી જઈશ તો પણ મના પ્લેટીશ એધાર મરવું તો છે જ પણ રામિભેરામા, માત્ર બ્રમિતા રક્ષણમા તેમ પોતાના વડીનોની કીર્તિનું રક્ષણ કરનામા મરણ આવે તો એ મરણ કરના બીજી કયું મરણ સાક છે ? મહાનજ ! આપ મ્હારી પરીક્ષા કરતા તો નથી ને ? પગનું મહાગણાજી ! પ્રાપ કાળ સમજાજે કે હાપિ સર્વ આ રણમોરના મિનામાથી નાની જો અને વધારેમા રખતે જો આપ પણ નાચી જટકશો તોપણ

જનુ બાપાનો બામીઓ ૩ - ૧૦ - ૦ એ ! એમ નિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“આ રજપુત ધર્મો જાન સત્સાથે લડના પોતાની માતૃભૂમિ અને વડીનોના નામનો જયપોષાઈ ફરી આ જ ભુમિપર પોતાનો દેહ પાડશે

પોતાનો જમણા હાથ, પોતાનો જીવન દોસ્ત અને મુખ્ય સગદાર જાનના મોમાથી આ ઉત્તાર સાબળી જે સન્તોષ અને સમાધાન મહારાણુને થયા તે શબ્દથી વર્ણન કરવા શક્ય નથી

(૫)

પછી હમીરે મુદની સત્તેયારી કરી પ્રથમ દેનાઈદસન ધ્યાં અને પોતાને મશ મણે તે માટે મેનાડના રાજકુળ દેનતાની પ્રાર્થના કરી પછી પોતાની માતાજી ચંદનાગણીનું દર્શન કરી પોતાનું મસ્તક તેના ચરણપર મુખી આશીર્વાદ લીધો તે પછી ગણુવામમા જઈ સર્વે સંતવન કરી ધૈર્ય આપી પોતાના સરદારમંડળમા દાખલ થયો વખતે જો મુદમા પરાભવ થાય તો રાણીસાથે સર્વ સ્ત્રીઓએ જોહર કરવું એવું પોતાની માતાને તથા સર્વ રાણીઓને પણ કહી રાખ્યું આવી સર્વ વ્યવસ્થા કરી ચુકી કાંદવા વીરોને સાથે લઈ લડવાને માટે કિલ્લામાથી મહારાણો મેળને પડ્યો

આ મુદમા હમીરે પોતાના પરાક્રમની તદ્દ કરી અને તેના બીજા સરદારો તથા સૈનિકો પોતાના પ્રાણની રક્ષાર ક્યાં વિના વીરતાથી લડ્યા આ મુદ્દ સાત દિવસ આ પુ અનાહિદ્દીનની કોજ પણ ઘણી બહાદુરીથી લડી પણ આખરે હમીરને વિજય મળ્યો મહારાણુના લશ્કરે મોગનોના નિશાન તથા બીજા ઘણા અસાનજનો કમળે લઈ મોગન સૈન્યને નસાડી મુક્યું

આ વિજયથી મહારાણુનું સૈન્ય અત્યાનન્દમા આવી બેહોરા જેવું બન્યું અને દુર્મનના નિશાનો ફક્કડાનવું રણ્યમોર તરફ વાળવું ગાજવું પાછું ફર્યું

આ વખતે કિલ્લામા, રણુનાસમા સર્વજણ લડાઈના પગિણામની રાહ લેના બેય હતા, અને મહારાણુની સેના મોગવ મેના કરતા ઘણી જ કમી હોનાથી વિજય માટે આ લોકોનું મન સશયયુક્ત થયું હતું, તેથી શત્રુના નિશાન ફક્કડાવતું દિશા તરફ આનવું સૈન્ય જોઈ તે સૈન્ય વિજયી શત્રુનું જ હશે એમ તેઓને બ્રાતિ યઈ આ દેખાવથી તેઓની ધીંગળ જતી રહી અને “સર્વ મેન ખવાસ” એમ તેઓને લાગ્યું અને જોહર કરીને પોતાની આખર, અમાનનાનો નિશ્ચય કરી ખડકની ચિતા તરત જ સળગાવી સર્વેએ પોતાનો પ્રાણ અમિને સમર્પણ કયો

હુક વખતમા હમીર અને બીજા વિજયરોષ સાથે કિલ્લામા દાખલ થયા તે વખતે ટેકાણે ટેકાટો સળગેલો અગ્નિ મદ મ બળતો હતો

આ દેખાન જોઈ મર હમીરનું અન કરણ ખિલ થયું, તેનું ધૈર્ય જવું રહ્યું અને પોતે વિરક્ત થયો પોતાના પુત્રનો ગળ્યાબિષેક કરી પોતાના શિંગે તાકરને અર્પી તે સ્વયમ્મા સિધાળ્યો

* માસિકમોરજન ઉપરથી અનુવાદ

[આ રમણીય જોતિદાસિક વાતામા આપેના ચિત્રો વિનકાર સજ્જના બુદ્ધ ચિત્રો ઉપરથી લીધેના છે]

દેશવક્રાંતિ ૩ ૧-૮-૦ એન એમ નિપારી એન્ડ કંપની મદ્રાસ

કૌલેજઅન.

(ચાલુ વાર્તા.)

લેખક — રા. ભોગીન્દ્રરાવ રતનલાલ દિવેદિઆ, બી એ

(અનુઅધા ૧૪ ૫૬૭ થી)

પ્રકરણ ૧૩ મું

બોટ-રેસ

નવા જમાનામાં જેમને આપણા હિંદુ-આચાર્ય પુતકોમાં વર્ણવેલા નદિ કે, દરિયા કિનારે આવેલા, હસ હાસ નિવાર્ધિઓની ઉપર ખેરખેર રાખતા કુનપતિથી ચાલતા ગુરુ કુલો-પીડાનો, અનુભવ નથી. ગાદીપની-પીને ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ અને સુભાષી રહેતા અને નદિએ જઈ તરનાની, પાણીમાં કનકાને કનકા સુધી કુનપતિ માગનાની, ગાલુ વહેલુ અને લાગી મગલ તરે છે તેની શરત માગતા એના દૃષ્ટાન્તો સામાન્ય નથી તેઓને ચિનાયન પી પદ્ધતિથી ચાલતી ગુરુ કૌલેજમાં પીકનીક, રેસ-અગર કૃત્રિમ કે કુદરતી તનાવ-નળિની વચ્ચે થતા બોટીંગ દાખવ કરવામાં આવે તો એકદમ ગાડા થયા હોય એમ વાગણી થઈ જાય છે અને દેશીપદ્ધતિને તેવબોટી નામે છે નેશનલ કૌલેજના વ્યવસ્થાપકોએ આ વાત ધ્યાનમાં ગણી હતી અને બોટીંગ જેની આનંદ-હિતમાં અને તદુપરતી બહાનારી કસગત નિવાર્ધિઓને મળે એના નાટે કૃત્રિમ ઝરણા અને નદિના વેગમય પ્રવાહ પી વ્યવસ્થા કરી હતી અને આ વાતની જેની વ્યવસ્થા અતી સુદર હતી, એની અદરનું પાણી વચ્ચે-ચ્ચે જતુ અને તેની-બન્ને બાજુ સુદર દરેકની ઘડા હતી પાણીમાં હસ-માઠલીઓ અને અનેક જનચર પ્રાણીઓ ક્રીડા કરતા અને સાથે સાથે એકાદ બે સ્થળે કમળ ફિરફ ફતા કે, આગળ પાણીના ગામ ના લોકપણુ સમાર આજ અમે એમી બે રડી અને ક્ષાતિ આપતા હતા એવાગ માગીઓ જેઓ આ ઝરણાને-વાતને સ્વચ્છ ગણતા તે એક બહુ જ નાનું દોઢકુ રાખી માઠની પકડવા, અને નકામા ગેલા ન ઉમે તે સાફ કરવા વાવવા ત્યાં કરતા અને બોટીંગને દિવસે તો વિદ્યાર્થીઓના આનંદ અને ધમાચગીને વીધે ત્યાં મેળા જેવું જ થઈ ગયેલું.

પ્રિન્સિપાલના સહયુગરથી વિદ્યાર્થીઓના માની જિનિ અત્યંત મઈ હતી. હતાજ પાણી પી અને કૌલેજમાં ન જતા પી, માન જાયે અને બો. આમળ મઈ જનાની મોલીમીટગની સનાહ લેવી કે કાપડો હાથમાં વર્ધ કે. વિદ્યાર્થીને કાળી મૂંઝા પી નિગેરે બાગત સાજના હુમાન-જા દેરા પાસે નગી કરવા પી હતી ત્હને બીજે જ દિવસે અગાઉથી નખી થયા પ્રમાણે કૌલેજ વિદ્યાર્થીઓમાં બોટીંગ રમવાની માત મઈ હતી બોટીંગ રેસની મગલ બન્ય એમ કેટલાકને નામના શુ કે તુ એ નખી ગી બોટીંગ-રેસને બીજે દિવસે હજારો વગેરે સમયે હાલો અમનમાં મૂંઝા એવો નિર્ગમ થયો.

સાગના ત્રણ વાગ્યાથી આજ “કલેજ કનાવ” ઉપર માણુભોની ગીઢી રાર થઈ હતી ખોટીંગ જેના પામેના ગામડાઓમાંથી છેકરાઓ, જતા આવતા લોકો, અને નવરા વહેવારી એવા હતા અને કાવેજના ચોપડીઓના કીડા, પ્હારથી ઉત્સાહી લાગતા પણ નિઃસાહી, નાનપણથી રમતગમતમાં વખત કાઢે એ જીવન જગાડના જેવું છે એવું માનાયે હૃદયમાં દસાચ્યુ હતું એના, અને ઢાક ઢાન—સ્નેહના આવગણા આવેના ભાવનામય જીવનગાગનાની અભિલાષાઓ સાથે ગળ્યા ગાળ્યા નિઘાર્થીઓ ગિરાય લગભગ તમામ નિઘાર્થીઓ કનાવ ઉપર હાજર હતા આ ખોટ રેસમાં પ્રથમ ઉતરનાની રતી એટલી જ પહોળી કનાવ હતી ખોટ તૈયાર હતી જનાને પામે ઉભા રહેતા આ રેસમાં લાગ લેનાગના હૃદય ધડકતા હતા પ્રૌદ્ધસરો નિઘાર્થીઓનો ઉમંગ, ઉત્સાહ અને અધીગર્હ જેતા હસતા હતા અને ક્યાંક “મીઝૂનલ” થાય અને રેસ શરૂ થાય એ જ સર્વના મગજમાં અગ્ર નિયાર હતો ખોટરેસનાળા નિઘાર્થીઓએ રોળા બારતા જેના ખમીસ ને સુન્દર જેટ પહેર્યો હતા જેકેટમાં ધરીરાળની સાકળીઓ ચળવળી હતી, ખોટના ચાટના જોરથી ફેરનામાં વાધો ન આવે માટે ખમીસ અડધા ઉઘા ચડાવ્યા હતા, આ જોરા ઢાળા, લાનસુરખ તન્દુરસ્તીચંકે રાધના સ્નાયુઓ જોનારને આ ખોટીંગ ઢરનાર પ્રથે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરતા હતા હમણા સીઝૂનલ થશે હમણા ચાટવા અને ખોટ ચાલશે, અસ્પર્ધના પ્રવ્રણમાં નિહત વેગે પાણીમાંથી એક સેન્ડમાં વીસરાગ નીકળતા બીના નાળુક ચાટવા પ્રકાની બહાર જોનારની આખ ઉપર સીનેમાની શીમના લાઇટની અસર ઢરશે ‘સાનો ફતતમ જીતરો! જીત્યા જીત્યા હવે! કાગડાભાઈ તે શુ કરનાના હતા, કાંધર, કંક, નેકડાઈમાં જ એમનું મધુ. પેલો ‘પાર્લાસ ઢાય’ તાલીયો પ્રધાન આગળ જરો જો જો સાના ચટણીખાઉએ ચોટલી ફી મૂખ છે ને માથામાં લીંછુ તેન નાખ્યું છે તે કેવું ચળકે છે! અંર નહીં કે ઉગનાય જાય, એમ નથી—કાગીયાનાડી છે જાય એમ નથી! ઉજ્જવળાથતો દરબાર,’ ચીઢાગ પાનની પની તમાકુમાં જ રહેશે વાડળીયો ટેટો પાઠો દેખાય, લેડીઝ આગળ હસીને જોનામાં જ જશે! ચડુ જીતે તો! ચડુભાઈ! એ શુજરાતી લઈગાળ જીતે તો પછી શુજરાતને અભિમાન થાય” આમ નિઘાર્થીવગમાં નાતો ચાનતો હતી એક બે અને ત્રણ સીઝૂનલ અપાઈ અને ખોટીંગ રેસ શરૂ થઈ ખોટની સાથે જ સવળાના મન—આખો હૃદય દોડતા હતા ધડીકમાં આ ખોટ તો ધડીકમાં આ ખોટ આગળ જગે એમ થયું હતું રેમ કરનારનાને તો શરીરનું લાન જ નહોતું ઉરકેગલેના હૃદય—ઉજળતી છાતી ચાટના દેવવા ઝડપથી ફરતા હાય ઉઘા નીચા થતા મરીર પણ ધડીભર લુગે જ દેખાવ આપતા હતા ખોટો ચાવીને પવનવેગે ઉડી પણુ અરે! આ શુ? ઘણે દર એક માળીચારનું હોડનું માળી પકડવા ફરતું હતું માળીએ જળી નાખી ઢાગનાંતે બે બાલુ બે હોડનાસાથે તે બાધી હતી માળીએને ખમર લી, ખમર તો એટની જ રેજોના માફક ખોટીંગ કરશે પણુ આટલે દૂર નહિ આવે નિઘાર્થીઓ—તમારાગીર—રેસનાળા એ બાલુએ પહેલ્યારો હોડનાને જોઈ જીમ પાડી ‘હે માળી! હે છીના! ચાન ઉમન જાદી! આધુ ખમેડ! સાના, અત્યાગે માળી પકડવા

નીમ્બો છે તોડી નાખો એની જગા અને હોડા ફળી દો, એમ થવા આપ્યું વિદ્યાર્થીઓના હૃદય એવા આવેગમય હોય છે કે એમના આવેગમા જગ રિધ આપ્યું કે મનના ઈન્દ્રિય છે ધડી પડી પગનાય પણ તે વખત એમના રક્તમા થયું એ વા સો નિષ્કળી આપના જેવું છે. ગસ ખગડશે ને મગ્નહ જશે એ જ વિચાર સરના હ થમા થયો ફતમ પાટીખાઈથી રોડાયું નહીં ' હે છીનના! ખમેડ આપ્યું ' કુળનાન લોગ-માડીઓ-કાળી, વગેરે વીર મજબૂત હોય છે ગમે તેવું ભાગે કામ કરી શકે છે નિમ્બનાન અને રિશ્વાસપાત્ર બનીશકે છે પણ ધણીવાર એમને અતે અ-યો અને મમયસ્યકતાને જાગરાઉતુ અન્તર હોય છે તેમાએ આવા ગભરાટને વખતે-એક ને બ ને એ-તમી પૂજનાર હોય ત્યારે અને તેમા પણ જેમને આ મિચારા શહેરી-મુધરેના-માત્ર લોક ધારે છે એમની તરફથી ગંકમા પ્રશ્ન પરપરા કરનામા આવે છે ત્યારે તો એમના ભોગ જ વાગે છે મિનાદની વગ્ની જ થઈ જાય છે ડીમા અને બીજા માડીઓ સાહસ્યુ નહીં કે ગભગર્ભ ગયા કે કનાનનો નાક હમે પણ દરોજ બોગે અદી સૂધી આવતી નહીં એટલે એમને તો એમ જ માની વીધુ કે આ બધાં છોડ નહીં બીજા બીજા પાડે છે અને ધણી વાર પોતાને મનાવના તે છીનથી અનુપ્યુ ન હોતું ઉગનાન લાનપીગા થઈ ગયો-ફતમની-ચદુની-પ્રધાનની મોટ આગળ જશે ને હુ હાગીગ-હાર-હા ને અતે મુઠ-રીતો વિચાર થના જ ઉગનાન ખગમળી ઉ થો, ' ચદુ! રત્નમ! મારો માતાને! કોપી નાખ જગી-ફેક હોડીને-નાખ એને જ નાનમા એને પીડાવતે " હોડીઓ ઉભી હી અને ઉગનાન-કનમ-ચદુએ ડીમાની જગી પડકી, ચપ્પા કાઢ્યા-એટનામા કનાને કનાને દેતા વિદ્યાર્થીઓના ગેળામાથી શાન્તિનાને અને લીનાધરે બહાર ડેખીયુ થયું ને છીનને કહ્યું "અ ના ડીમા! તને અછન નથી" આટના માણસો બેગા થયા છે તે જલ્દીયે નહિ કે રેફ હશે જાજેજનો અનુભવી થઈ જાયો આન જ દી ર હજી બીજી બોટો આવશે તો આમની મગ્નહ મોન નીશ લઈ લે તારો ગવાગો "

" લાઈસાહેમ! મને એ ભાગ જ નહીં નાકમ્થી તમારી મોટ આત્મી નથી એટલે અતે આટલે આરે આન્યા' લાઈસાહેમ! પટાનાંગાએ સવારે વાત કરી હતો તો અમે જાગ ન નાખતા તમે હો તો ધડીકમા વીંચીએ પણ લુંઓને પેના-ગલો અમે મનીષ જ નથી તેમ આપે ના આપો ને મારા-એટનામા તો ઉગનાન આ ચદુના ચપ્પા જળીના દોરડા ઉપર ચા પા અને ચપ્પાની સાથે તેમની હાથ પણ ચાતી હતી "હગમખોર! કાલો થવા આવે છે! ન જમ્યા આ વાપુખાઉ કાલજી કે બાજીખાઉ ધોળીવાલસ સાના કના ના મે ગાઉથી બુમો પાડી ને ડીએ પણ આરો ખસતો હેનાનની માફક માલજનો જ નથી અગારી રેસની મ ૧૩ ખોર ડાવી" કનમગ્ન તો છીમા પાસે ગયા ને બોલાયા ધારિના ખમીસ હિયુ કરી મો ઉપર તમા-એ જ મારો! છીમે માછી હતો-મજનુન હતો-એક હાથ લોખળી કાચ જેવો હતો જતે જ-ખરત હતો-બુવાનીનું લોની હતુ-એ ન માણસો સાવારજી રીતે શહેરીઓથી-માસ્તર લોડથી-તેમાએ કાલેજનો પમાર પાતો એટલે વિદ્યાર્થીઓથી બહીતા રહે છે પણ બધારે આના જડ-

ભરતો ગુને થાય છે ત્યારે જાણે આગતા ભૂખનાં એ મિત્રાગથી બોલાયુ તો નહીં પણ મિત્ર
 ગયો. અત્યંત આલોભેઈ પામે ઉભેલા ઉજ્જવાનને મળતીની પડયો અને ખૂબ દુઃખમચાએ
 ઉજ્જવાનો લેલીની ઉલ્લી થયે અગર મ્હોની ચામડી ફાટી લોલી નીકળે પડે એમ થયુ
 છીબાએ ઉજ્જવાનને ઉપાડી કનાનમા ફૂંચાડયો-અત્યંત ઉજ્જવાનની મદદે આ-યા
 તેને બીજી કોપીને ધડે. માર્યો અને 'રૂપાળા-નિરોગી અને અગધોળા' પણ
 પતંગ પેડે Cડી જાય એના રૂતમજી બોટમા મગડયા, ત્યાં ચઢુભાઈએ છીમાની ભમર ઉપર
 એ ગુરુમો માર્યો છીમો જાન એમ ન હોતો છીમાની પરોચી ઉપર રૂપાળુ કડુ હતુ તે તેણે અવળે
 હાથે ચઢુભાઈને માર્યું ને ચઢુભાઈએ પાગ દહી કપાળે હાથદીયે આ ધારણ લણુગમ્માખની.
 કેસરસને ઢેડાપે રતી અને જાનને જાતુએથી વિદ્યાર્થીઓ, જોદેસર, પટાનાળા-લેકો દોડી
 આ પા કોઈ પાણીમા પડ્યા, તો કોઈ હોડકા કીનારે ખેચના લાગ્યા-વિદ્યાર્થીના પક્ષ પડ્યા
 કેટલાક છીમાની મદદે દોડ્યા તો કેટલાક છીમાનો ત્યાં ને ત્યાં પુરો ઝગનાના ધસદાથી આવ્યા ત્યારે
 કેટલાને તોપાનમા આનંદ આયો ઉજ્જવાનને રૂતમજી મેદને મીત્રની છીમાએ દીઠ
 ઉતાર્યો-ચઢુભાઈ તો જાણે માતેના સાઠ માફક ઝગના હતા કેટલા નાઈ પતાવવાના ઈગદાથી
 પણ ધસમચ્યા આની જાણે બને પક્ષ સામળી ન્યાય આપવે દીઠ ધારી શુ થયુ શુ થયુ પડ્યા
 લાગ્યા ઉજ્જવાન પાણીમાથી નિકળ્ય અને બોટ ઉપર ચડ્યા-આ ધારણમા કોઈએ એમની દગ્ગર
 ગમી ન હોતી પણ એમને વાગના, પકના-લગ્ગર-રેસની મળદ ગઈ તે જવા કરતા લેડીઝ મને
 બીના અને આવા ઝપ્પામા જોરો તો હસરો, એ જ રીકર મોટી હતી અને આ બધું સાળા
 પેના માછીને લીધે એ વિચાર થના જ હોડીમાથી ચાકુ લીધુ ને છીમાના ખૂભા ઉપર હાથ
 ઉચો કરી કારી ધા કરના જાય છે ત્યાં પાછળથી કેલએ હાથ પડયો-ચપ્પુનું કુટારી લીધુ-ઉજ્જ-
 લાલ 'મને અટકાવનાર કોણુ' કરી પાછળ જુએ છે તો શાન્તિનાનને ઉભેતો જોયો, અને એણે
 ધાકું કે' એ જ વેરમા વેર વધુ અને ખડ કોણુ છે-ચપ્પુ કોણે કુટા ચુ એની તપાસ ક્યા મિત્ર
 જ સાચુની રીસ વધુ ઉપર કરી શાન્તિનાનના મ્હો ઉપર બહુ જ જોરથી લપકાક મારી અને એક
 લપકાક પુરી થાય ત્યાં બીજી આવી, શાન્તિ પાછો પડ્યો અને નમણો નમણો એ ચંદ્રકણ માટે
 સામો થના આમો એટનામા તો ગીરદી વધી-મધા જેમ આવે તેમ બોનવા પકડી પકડીને
 આવાસા લઈ જવા લાગ્યા જેમ જેમ શાન્તિ કરના મથતો તેમ તેમ અત્યંત-ચઢુ અને ઉજ્જ-
 વાનમા જોર આવડુ અને 'સાના છીમાને પેની લેડી શાન્તિને પુગી કરીયે' કહી એમની તરફ
 ધમકા મુખી કરી નહાસના કાશ મારતા હતા

૨૦-કોલેજમા પોતાના સમયના મોટા થયા પછી તટસ્થ ગીતે વિચાર કરતા જણારો
 કે આના વાદન, ઉત્તરણી અને તોડાન વખતે જાન મગજ-ત્હેમા પે વિદ્યાર્થીઓના હોવા જ
 જોઈએ એમ માનનાર વિદ્યાર્થીઓ ૫ માનસનાજથી અનાત હોના જોઈએ, તેમાએ વિદ્યાર્થીઓ
 તો નિષ્પાપાત ન્યાય, તે વખતે આપી શકે જ નહીં એ વખતે એમનો દમાનના સિદ્ધા
 રી કે એમના મગજમા બગચેની રમગી, પગી ખરી દો વા ખોળી હો તેને સત્તાને અંગે

છ દગીતો ઉપયોગ ૩, ૨-૦-૦ એન એમ વિપારી એન્ડ કંપની મુ માર્ક

અસહ્ય પ્રવલ્ન કરેલો એ લાલ કરતા નુકસાન વધારે કરે છે એમ અનુભવી નિહાઓ પ્રોફેસરો સમજી શકે છે. સાન્નિ અને લીનાધર અમરેશ્વર-ભાઈ આવેલાને હજીજીત બહેતા હતા. પાતનો મુનો લોક-વિદ્યાર્થીઓ સમજ્યા હતા એ એટલે જ હતો કે—“છીયાએ વચ્ચા આવી રેમ બગાડી-વિદ્યાર્થીઓને માર્યા—” આટલો મુદ્દો બમ હતો ‘અમે વિદ્યાર્થીઓ-જોનેજીનો-તેમની મામે ચનાર નુનિયામુ ટોણુ છે? એ તો એ જ દરો એ છીયાને બોધ બેગો ઉપાટો એને અને નાખો કેનાનમા’ લખાસ્ત પુરી થતા પહેલાં તો માન્યારત વિદ્યાર્થીઓ ઉત્કેનારના-જોઓની જી પાડી પડી એમના મ્હેા આગળ મુડી હોય તો અમે આના ગાળ થયા હતા તેમ જીવા પિતા ગટે જ નહીં તે વિદ્યાર્થીઓ નુકસાનગના ટોળાની માફ- દો દો ધડામ્હેા કરતા છીયા તરફ દેશા પલ જ્યાં સામે માણસ મક્કમ દોડ આવ્યા હોય છે ત્યાં એનામામે અતૂન જગ આવે છે—’ માફ ગરીર ઉપાડી ખમે ગો નની તા મુડી પમતુ નહીં લાડ” એમ હજારે માણુમા વચ્ચે કહી લાગે છે છીયા થમથો નહીં લીનાર-ગાન્નિ અને જીગ હરેન વચ્ચા પચા થુ છે એ સાબળી વાત પ્રીન્સીપાન સાદમના હોથમા મૂના હજી, એટનામા એ । મે પ્રોફેસરો અને રેમીડેન્સીના સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ આવ્યા, અને ટોળામા માગ થયો પ્રોફેસરો જલ્દી ચહેરે વરડી નજરે હમેજીમા જ બુમ પડી—

“Silence Gentlemen if you please, for a moment” અવાજ અવાજની પદ્ધતિ ઓ ચહેરો જોના જ વિદ્યાર્થીઓ મુગા થઈ ગયા પ્રોફેસર છીયાપામે ગયા ‘જોના ખમા ઉપર હાથ મૂક્યો ઓ પૂરુ મોન । ની હજીજીત બની? છીયા હુજતો હતો-દોડ ફરતા હતા “માન-માહેમ ! મને ખબર નહીં કે આજ કોઈની રેસ હરો અમે જાગ નાખી હતી કે અમને ગાગો હીની ને અમાગ હોરના લાપી નાખ્યા—” છીયા પુર કરે તે પહેલાં જ ઉગનાન નાથુ મારી મ્હાડ નીળી આ થો અને પ્રોફેસરો ઉગરમા ‘શાન્તિથી-વિવેકી-ધીરેની મોનતુ ને’ એ જેતુ ભાન જ ન ગખતા ફફડી ઉઠ્યો “લુ, જે હરામખોર અમે તો ખસનાતુ’ હજી પલ ખમો જ નહીં-આના-પોનીમને સોથી ૭ મરીનાં માર્માની રહેનીમા મોકનાતુ-માન કાલ પોનીસમા—”

“અને મારી જાગના પેસા તમારા દાવાસેથી ન લઉં તો મારા જાપના સમ ।” આમ બોલે વચ્ચે તરા આવી ને પ્રોફેસરો મનેને ચુપ થયા “લખાઈ સર થઈ તે નખને કાણુ હતુ? ખગી હજીજીત ઓણુ જાણે છે”

લીનાર આગળ આ થો “હા, જી ! હું જાણુ છું-સાહેબ અમે એને આના ખમના ધીરેથી જુ તે ખમનેા હતો પચુ એટનામા આમણે મીજાજ ક્યો ને જીયારાની જાગ લાપી લાપી’

“જામિસારેમ ! જાગ એ તો અમારો રોટયો લાસરાં છે. ગ ખામે થુ ? જાગ જનાનના કેતુ નીતે જે તે તમને માસ્તર લોડો કનાથી ખમર ? અમે ગરીબ માણુસ

નુકેશાન પામીયે-માર ખાઈએ અને પાછ તમે હમાગ ઉપર ધમી આવો જવો, તમારાથી થાય તે જગ્ને કેમાયે મરદાર ખાવા તો આપશે ને ! ”

ઉદ્ગ્રાસત મહા “આવા ધીરથી કહું તોયે ખચ્ચો તો નરી ! કેલે તારી જાળ તોડી છે ? હાથે તોડી બાળ્યો હો શિ ”

“સાહેબ ! જુદા છું કે એ જોડુ હોય તો જુઓ એના ગજવામાંથી મારી જાવ વાપેની છે તેનો હુડો દેખાય ! ”

“ઉદ્ગ્રાસત ! ઉરે રાઈ ન જાઓ-દાથે કરી તમારો કેમ તમે ખરામ કરો છો ”

“કેમ ખરામ કરો છો કરતા આન્યા ! મી લીનાધરા વપ હુ વાઈ તમારો લેડી શાન્તિ-લાન જેવો નથી હોહો ! ખચ્ચા ! તને પણ જોઈ લઈ મારા ઉપર હુમ નો Assault માટે હુ ફરીયાદ માંડીશ ”

ચક્રનાન આ પા, ‘સાહેબ-ગીમો તો આ પો ને તમે વાઈ જ રહેના નથી ખરી વાન ફાની દહે આ બધો પુછો ”

“નુ પૂટે ! મને તો ગીમાનો જહુ વાક જણાવો નથી અને લીનાધરા અને શાન્તિ તમારી નિરૂદ્ધ માફી આપે છે નમાગ નરદથી કોઈ રહેના નથી ” ઉદ્ગ્રાસનાના હુકમમા ખા તામા ઘી હોમાયુ-શા ! સાહેબ ! આ એ જણાના રહેના ઉપર નિશ્ચયા તમને હમાગ ઉપર વેર જ છે ”

“ઉદ્ગ્રાસનાન આ જનોઈની મોગન ! તો ગાગો ન હોતી દીધી-એનુ દોગકુ તહે અને રૂનમે ન હોતુ વાપુ ? ”

“પણ મહે વ્યુ ને શા માટે તે એવદમ ન ખચ્ચો ? ”

“શાન્તિ ! આપો ડીમાને વ્યુ કે તગ જ જાળ વીટના ન દોતો જતો ? ”

“ખર કે ડીમો એમ અણમભળુ ન દોતો ”

હી- છે ઉદ્ગ્રાસના ! રૂતમછ, ચક્ર તમો પ્રીન્સીપાનસાહેબ હેમા ખોવાનગે માટે અમા જ રહેનો ! આજ તમારે વાઈ જનાવુ નથી “Gentlemen, go to your places Now no race to-day ” એવો થયો ને વિદ્યાર્થીઓના ટોળા આજના ઐતિહાસિ-યુદ્ધના ‘College Canal’ યુદ્ધની રાત કરતા નિખરાયા શાન્તિએ જતા જતા ગીમાના હોડગના હાથમા ડીઓ મડ્યો અતમછ-ઉદ્ગ્રાસના ને ચક્રનો મિજાજ એમના હાથમા નરોતો ! પાછાન-ટડે પેના સમુદ્રનું વગેરે માટે પ્રોફેસર અને પ્રીન્સીપાને હમારા ઉપર જ નેમ છે અને પેના શાન્તિએ જાન લાભયા છે એમને મળીને આપણને હેરાન કરવા છે ને આ મ્હાતુ જહુ છે એટલે આપણે સાચા ડીએ તો પણ પ્રીન્સીપાનસાહેબ માનને નહી ને શિક્ષા કરે એ જ વાતો હજના-રજો-Rusticate કે તો ત્રો સાથે જ જહુ એમ નિચાર કરતા આ ના વગેરે કપાસમા બાળાથી કોલેજમા-કોલેજની-રેસીડેન્સીમા-કોલેજના અમ્પાઉન્ડમા શાન્તિ રેનાઈ

શુભ પ્રસંગ

નસીબદાસેને જ પ્રાપ્ત વાય છે અને તેના પ્રસંગમાં
મોજાખની મરે ચીજ સાથે એમનું મનહુ અને
દકાન પરદુમ અગત્યની જગ્યા મોકે છે. તો યદુ
મુખ્યત્વે કઝીને હિન્દુસ્તાનની મોહિનીકથ તમાર
માનીતુ પડકુમ

દિનામ

૩૧ ૧૦૦

જોડો મોહિનીની
ખુનમો ચાર નીચ
દની નધા એન મા
બીન કરી આપનારને
ઉપનુ દિનામ આપ
વામા આપને

જોડો મોહિની.

ધણા ખરા કુદુ બોમા
નજર પડે છે.

જોડો મોહિનીના માત્ર ચાર જ ટીપા કમાવમા નાખવાવી
તમેને અને તમારી આમવામનાઓને ચાર દીસ મુધી મનોહર ખુશખો
આપે છે તેથી જ તે તમાર અને તમાર મિત્ર મહાનુ માનીતુ છે.
દિવસ ૩૧ જ આના ૧૦ તથા આના આરં

રોળી ની ચાહેર ઓઈલ.

જો તમે ખજાન હેર ઓઈલ સાપરતા અથકાના હો તો રોળીનીયા
હેર ઓઈલનો નમુનો મફત મગાની તપાસી લુનો અને પછી
તમે જ તેના નખાણ કરો.

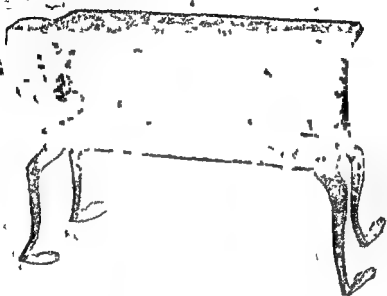
(નધા આનાની નીચ બી.સાથી મુનો મફત)

મીમન આપણી ૧ નો ગ. ૧-૦-૦

મોહિની એજન્સી,

નુમના મસીદ—મુંબાઈ

બાંસ સ્ટોવ.

ઘાસલેદથી બળે, પણ નાસ નહી, એસ નહી, અસાજ નહી,
ક ઠાળો નહી, પરપ કમો ન પડે, યામ્તી નહી અને એક બાળક પણ
ચલાવી ગડે. એક-બે-ત્રણ-ચાર-ને પાચ અગનના આવે છે, એ
ચૂલો ૪૩૦ જેઈ જગો. આજે હજારો કુટુંબો તે ચૂલો વાપરી વાહવા
ગાય છે, અને ઘનુ મુખ વારી ગયા છે. તમે પણ તે જ ચૂલો
વાપરી તમાગ મુખ, સગનક, ફૂલ અને ગાતિ વધારો.

એલ. રાય સંપત,

ન્યૂ કિવન્સ રોડ-મુબાઈ

તા. ૩.

અમારે ત્યાં બાંસની મુદર પીનો, તથા ઉંચા પલંગો
વગેરે મળે છે.

હિન્દુ અને પાંચસી ભાઈઓના તહેવારો માટે ખામ નવો માલ
આવી રહ્યો છે.

મન પસંદ, દિવસે બેઠી ગલી ગલી કરે, પોતાની જાતને પણ પંચ-
નાદ આપના અને શાખામ કહેવડાવના મન થઈ આરે એવું કરેલું હોય,
જો કુચ્છમર કરી શાઘનારીના મમયમા મારે માવ વાપરી તમારી
ખરી મહેનતના પૈમા બચાવના હોય તો મુખ્યાની જાણીતી

તાજભાઈની કંપની

ગાથો બહુ જ ઉચી જાતના, અપ-દ્વ-રે અને રમડે મુ-દ્વ બૂટ તથા
પુઝ તમને ત્યાં જ મળશે. બધે ફરો અને જોજો પણ

તાજભાઈનાં બૂટ શુઝ

જોતા તમે ત્યાં જ આંડો આપજો, માલેખ !

કાફૂંડ મારફીટના બસબર સામે

બાગીઆ મેન્જન્સમા

પેલી ગોળ ગોકેસવાળી ભવ્ય દુકાન તે-

તાજભાઈ એન્ડ કંપની છે.

જાનની, મહોટી, બહેર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૫. ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી —

૧. જગનલાલ હરિલાલ પડ્યા —

મરમતીચન્દ્ર ભા ૧ થી ૪	૮-૦	કાન્તમરી (ચિત્રો સાથે)	૨-૧૨
વીનાયતી જીવનકના	૦-૧૨	એક અપૂર્વ ના	૦-૮
ધ્યાનમનો અનુદેહ	૧-૪	કાષ્ટકરુણુ અનુકરણુ	૦-૮
એકમુદ્રા (કાવ્ય)	૧-૦	સચિત્ર મૂનાલક્ષના પત્રા	૦-૮

Marriage Forms under
Ancient Hindu Law 0-12

Classical Poets of Gujar-
rat (1916 Edn) 0-6

પ્રો. કાન્તિલાલ પડ્યા —

૨૫ ગોવર્ધનગમનુ જીવનચરિત્ર ૧-૦

૨૫. પ્રો. મણિલાલ નબુભાઈ —

બાળવિલાસ	૧-૦
ગુનામંદિ	૨-૦
ચારિત્ર	૧-૦
મુશ્કેલ ગદ્યાવનિ	૫-૦

૧. મણિલાલ જાનનામ લક્ષ —

જાતીની ગણી (ખાન સુ ૨ ચિત્રો સાથે)	૧-૧૨
શુદ્ધ મહેન	૦-૧૨
ગુજરાતની જુની વાતાઓ (ચિત્રો સાથે)	૧-૧૨
પ્રધુગાજી ચૌહાણ અને ચ અર મી,	૧-૮
રતિમુદરી	૧-૮
પતિવ્રતા મતિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)	૨-૦
અતિમા નાટ-	૧-૦
ગજગી, મુમાજીની ગેમગી	૧-૪

વરિતા પ્રવેશ ૧-૦

મનમાધુય ૧-૮

મધુમિન્દુ ૦-૪

કિન્નરગાદન સમન્ધી ૭ લેખો ૦-૬

૨૫. ભગુભાઈ કૃતેહુચક કારભારી —

અગ્રેણ-ગુજરાતી પૌરંદ દીક્ષેરી ૧-૮

ગુજરાતી-અગ્રેણ ૧-૮

મદાર અગ્રેણ ગુજરાતી દીક્ષેરી ૦-૧૨

ટોફૂટ રાજસ્થાન (બે ભાગમાં) ૫-૦

૨૫. બેગી-દ્રાવ દીયદીઆ. —

આસીસ્ટન્ટ ડોક્ટર ૧-૮

નરગી બાન્કો ૦-૮

કાઉન્ટ ટૉલગંબની રાતો ૦-૮

છિપાકન્ટ ૧-૮

મોદિની ૧-૦

મોનીસીટ ૦-૧૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ,

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, નં. ૨.

મકર ૧૪ મુ

વગમાદુ આપદ

"If a new and grand idea appears on the mental horizon, it creates fear in the camp of those that cling to the old systems and accepted forms" —Paracelsus

નૅસન કોલેજના આકાશમા જે સાવાએડુ-દાણુ સાળ અમુમલુ હતુ તે હજી રિખ-ગણુ ન હોતુ વાળી કાણુ ને કાણુ જ ચર્ચ જણુ હતુ અતિ પુષ્કળવરસાદ વગમી પડીથી વાનિ દેવાવશે કે પૂરમા ધસડી જરો તે કંપી સકાતુ ન હોણુ ટેડ અને સકપુનરની અનેક અર-નાઓ દનાઈ હતી ત્યાં એટ રેમના બનાવે બળનામા ઘી હોમ્બુ વિદ્યાર્થીઓએ મનનુ સમનો પાણુ બોધુ હતુ પ્રી-મીપાનને મમત આ ગે હતો પોતાની સત્તા જતી હોય, નિઘા થઓ ઉદ્ધત-નગિનુ અપમાન ગુના નાચ્યા અને સત્તાધારીઓ અન્ધ સત્તાવારીઓ પડી નિજાનુ પ્રી-મીપાન હોય, દેડ ઉપ ગન્ધ ગુના હોય, મીન અને ખાલોના માનિક હોય કે વ્યાપારી ગેરીયા હોય પણ સત્તા મળના એમ જ સમજે છે કે હાથ નીચેના માણસોને નમિન વ હોતુ જ ન જઈએ મીયા કે ચા? આ જ હેતુ એમની ફરિયાદો સાબળરી જ નરી એમને અગત્ય હોત જ નહી રેડ મનુઅને બીજાને હુટત ન થાય એમ પોતાનુ અનિગ્રહાન્ય ખીનનનાનો હ- છે એ મૂન સત્તાધારી પોતાને અમે જ કમૂને છે તેમાએ વિદ્યાર્થીઓ વામા માનમશામ-શુદ્ધિ સ્ત્ર-ઈનિદાસ રિખનના મહાન પુરુષોના બનાવોના નાખના આપે પણ એ જ વિદ્યાર્થીઓ નગમાલથી પણ ફરિયાદ કરે તો પણ જોઈ હ્યો અનાનો તોરાં આ નારે દુભાગે પરિમના પવો અને અચાનના પરિણામે મયુક્તા કુદબના ઓ અગાન ન પગા દેનાથી આનો ધમ-કુટ્ટમગ્રેમ-ભગિભાર અને જૂનાં ધાર્મિક નદનો મૂલના ન મળના હોનાથી વિદ્યાર્થીઓ પણ અનન્યતા અને અવનહતામા સમજતા નથી રાગિના ઓ ઉપરી ઓ મોટા ગુના અમારામા અક-ન ઓડી નથી અમારૂ માનવુ જ જોએ એનુ સમજે છે બોતુ માન અપમાન મમત સામા થાય છે અને જળનમા એમનો પક્ષ મનનાગ પ્રા, મો છે નૅસન કોલેજના પ્રી-મીપાન અને વિદ્યાર્થીઓની આ ગિચિતિ હતી ગામમા રાગો રાતી હતી ન્યુઅપેપગેમા બને પલની મખ્મ ની આરતી લોભઆ-માનાપમા જમરી ઉપે રી ચી હતી સમજ્યા અમુમમન્થા જેમતેમ ઉદ્ગાર ના રાથી વાનવધી પડી હતી નૅસન કોલેજ જેવી ખાતગી મથ્યા પણ આમ કરે તો પડી બીજી સરકારી કોલેજ તો રે જને-આપણે એક બાલુ રેગરણીખાતાના મકુલુનો માટે નીકા કરીયે ને આપણે ખાન ની મથ્યાએ ન થનાની રાખે બીજા દેશમા વિદ્યાર્થીઓને જવા આવવાની રૂં રાફડ સત્તામા હાજરી ન અપાય, અવનેવક ન થાય અમારા દેશ ની ઉાનિના કામમા થમો ભાગ લેના અગાને, અમે સરેગીગવન-દેશપ્રયેના કાય કરવાનુ જીવન ક્યારે ગાળીશુ?

માખાગોમાથી કેટલાક “વિદ્યાર્થીઓને ન્યાયના જ લોભ એ જરી-વગચાળાં લાગતા નથી, તેમજ કંઈ માનતા નથી, બહેગમબોઓમા વખત બગાડે છે” કરી પ્રીત્તીપાવનો પંથ ખેચતા લાગ્યા ત્યાં કેટલાકે પોતાના પુત્રોને આ કોનેજમાથી ઉધારી લેના નિશ્ચય કર્યો. જૂનાં મનનાં હિન્દુઓ-નાતિપ્રિયમા દેહની વાત જણાતા વિદ્યાર્થીઓની હજારનાં રખણાં હતી અને ખાનની અમારે પંથે ચાલતી કોનેજોમાં આમ ધમમોલો થાય પ્રોફેસરો આમ આપણુદી નસાચતાવે એ ન બને માટે એ પ્રીત્તીપાવને કહ્યું આ માટે બહેર મળ્યા મોસાનનાની જમણી દીનચાન થઈ વિદ્યાર્થીઓ હજારનાં પાના તૈયાર થયા અને પ્રીત્તીપાવ સર્વુધર પાત્રી ખેંચી । લે ૨૬ વિદ્યાર્થીને કાઢી । મૂકે અને કોઈને શિખા ન ક રા વચ । ન આપે ત્યાસુધી કોઈએ કોનેજમા । જુલુ પેટીજ વિદ્યાર્થીઓને ગમે તેમ કરનાની હટ અને પ્રોટેસ્ટ મિટીંગમા પ્રીત્તીપાવને દૂર કરાવતા અગર મારી મગારવાનો ફરાન કર્યો આ ગરમાગમી એટલી નધી પડી હતી કે આનું હુ પશિલામ આગમે એ કહી વગર ન હોઈ ત્યાં મોટ-જેમની માજમાનીની વાન થઈ આમા પકા પચા અને ઉજાનન રસ્તમજ અને નફુને ચોખ્ખો વાક હતો એટલે એ જ તોમની ડોકરા કે, બીજાને ચાલનાર છે અને કોલેજમા ધાધળ કરનાર છે એમ થ માનું માનવું થયું પ્રીત્તીપાવ અને બીજા પ્રોફેસરોની ખાનગી મીટીંગ ને ભગઈ ઝીમા, ગામિન, લીનાધર-અને પેના ત્રણ ગુનેગાની જુલાની લેવાઈ, તે ઉપરાંત હજારનાં અને વિદ્યાર્થીઓની પ્રોટેસ્ટ મીટીંગ સમ્બન્ધી પણ તપાસ થઈ પેપરો અને મામાપોના પત્રોની મોખ પેનાઈ પ્રીત્તીપાવનો મીજગ હાથથી ગયો હતો પોને મળ હિન્દુ સંદેશમા પાંડેક વલિને તામે ગહેરા જ લોભએ, સીમાનરો મુખ્ય પુત્રોની મારીખ હ જ છે એવી માર્ચના અને અસંગતોલો હતો એટલે વ્યક્તિગતઅપ રહામા થયું, હવેને આ ન્યાયશુદ્ધી ન કમે તો વિદ્ધ પડ્યા, હજારનાં પાડી નિષ્ઠતા દર્શાવના પત્રોમા કે પ્રોટેસ્ટ મીટીંગમા બગાપા કાનના નવા નિચારો તેને ન ગમ્યા અને *Is repression lies our salvation* એમ એને થયું, અને નોટરી જાય કે નૅશનન કોનેજ ભાગે તો પણ સખ્ત પગના લઈ સખ્તમા સખ્ત મિટી કરી દાખનો ખેસાટી આ જ કોનેજમા નહિ પણ આખા દેશની બીજી કોનેજોમા પણ તાર પટે એમ કરના એ તૈયાર થયો પત્રોના અધિપતિઓ, મામાપો, પ્રતિગિત શૂદ્ધ-ઓ, અને મોડીના મતાધારીઓ વિગેરે આવી મળી ગયા અને સમજની ગયા અને પકાને કંઈ પણ પ્રીત્તીપાવ એકનો એ ન થયો અને ‘લેઈન’ એટલે જ ઉત્તર આપી રાત્રેને ગો જ કોવેજના નોતીમોર્ગ ઉપર, રેસીડેન્સીમા અને પ્રોફેસરોને હાથોહાથ બીજો નિસ લેકચર હોતમા તમામ વિદ્યાર્થીઓએ, પ્રોફેસરોએ અને ફોર્મો હાજર ગહેવુ એરી નોટીસ મહોડી અને ફોર્મી આખી ગત કેમ જશે એમ સર્જને ચિંતા થઈ અને થયું પણ એમ જ બીજે દિનમ થયો રેસીડેન્સીના મોડામા અને બાય-મમા નિત્ય પ્રમાણે ધાધળ શરૂ થઈ હુવાન અને ધોતીયુ, રાઈ, અપન, મીષગ કે પાનડી, હાથમા છૂટો કડગમા સાથુ-એમ વિદ્યાર્થીઓની અવજ વર થઈ, ગેડામા પાટના થાળી ખખડ્યા પુરી, તાક, દાગનાં ગપાટ લેરાતા હતા પણ બધાના છન આજ તાજાવે ટાગ્યા હતા કામ મુઝુ મુઝુ ચાનવું હતું ન ચાલે એટલે જ

ચોખટ થતો હતો, લેક્ટર હોંનમા પટાવાળા સાફસફ કરી, ખુસ્તીઓ અને બાઝા ગોળતા હતાઃ
કોનેજ હોંનની ભીંત ઉપર ચારે બાજુ દેશના મહાન સ્વદેશભિમાની પુરુષો રાનડે,
મદાબાઈ, સગી, માવવરાન અને ગીપન ધીગુડ જેવાની ઝીંપોના પડકા ઉંચા લઈ લેવાયા
તના પેટફેમ ઉપર પ્રીન્સીપાનને માટે ખુસ્તી ગોળાઈ હતી અને કોનેજ ઉપર
જાણી બનાત પાથરી તાળે જોડીંગ હોળ, બહીયો અને કાગળની ચોકડી તૈયાર રાખ્યા
હતા અગીઆર વાગ્યા ઘટ વાગ્યો ને કોનેજના તમામ વિદ્યાર્થીઓ ક્રમનાર-કલાસનાર
ખેડે મિનારામા-કોનેજના સિરાયના કાઈ ન આવે તે દિનમે બેસતા તેમ બેગ લેડીઝ
આમની બાજુ બેરી હતી જમણી બાજુ પ્રોફેસરો હતા અને જમી બાજુ ફેવોઝ,
કોમેન્ટરો અને સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટો હતા એક પટાવાગો-જમાદાર પટો પહેરી પ્રીન્સીપાનની
ખુશી પાછળ ઉભો હતો બીજા બે બાજુના બાગપા પામે હતા ને પગી-હમાન સામી ભીંત
ઉભા હતા પ્રોફેસરો પોનપોતાના યુનીવર્સિટી ગાઉન-વા પહેરી પટીનાર ગોઠનાયા હતા
અને પ્રીન્સીપાન હાથમા લાગળીનું મુગ, લાગે ગાઉન, મિનાયતની યુનીવર્સિટીની ટોપી, અને
મેચાર ડા પહેરી, ગળીગુદા અને મક્કમ પગને આની પેટફેમ ઉપર ચડ્યો સરેએ
ઉભા થઈ તેને માન આપ્યું પ્રીન્સીપાત ઉભો થયો અને સનત બહારથી શાન્તિ પશુ અદરથી
જવાના સનમની હોય એ સ્થિતિ થઈ હતી પ્રીન્સીપાને ચર્ચ થયું —

“ મહારા બીગદગ ! વિદ્યાર્થીઓ ! કોનેજના દતિહાસમા આજના જેવો દિનસ રરી ન
આવે એમ હું અત વરણપૂતક વધુ છું ને તમે પણ કમજોર હોગો આ લેક્ટર હોંનમા
આપણે આજ મેઝીની, કે કેન્ડી કે વડાવધના સાદિલની ચર્ચા કરવા બેઠા થયા નથી તે તમે
સારી પેટે સમજે છે આજ કોનેજના એક મહાન પ્રયત્નોનિર્ણય થવાનો છે આજ આપણા
શાસ્ત્રમા નખાણેલી જાણા શુભામવિચારણીમા’ અધ્યક્ષ-કુટુંબનો મુખ્ય માણસ-વૃદ્ધવૃદ્ધિન
વહે કે દોરવે એ જ માર્ગ અને એ સૂત્ર ગ્રહણ કરવું કે પશ્ચિમના આપણા વાતાવરણને ન રચતા
દ નાગ-વૃદ્ધિરચનાઅને નામે રચનાદતા, ઉદ્ધતાઈ, જહોને નેતાઓ હવે મૂખ્યા છે, હવે એમનો
મમય ગયો છે, લગામ અમને સોંપની જોઈએ એ સૂત્ર ગ્રહણ કરવું એનો નિર્ણય થશે બે ચાર
રિસમા આપણા આચરણને અને આપ પ્રગળે ન ઠાગે એવા બનાવ બન્યા છે અને તે માન બે
આ ઉજાળા છોકરાઓ અને છોકરીઓ-કોનેજના વિદ્યાર્થીઓ બાજે મિન ટોય તેમ માન
નાર લામગ્રિય થવાની લોનુપના ગમખના જેવા પ્રોફેસરો અને મેનોએ આપેલી અવતરતાનું જ
પરિણામ છે આ અન્યે આપણા આચરણનો કોનેજના દિતનો કોનેજના ઉદ્દેશનો અને
ગોંડતમાં અયાગ મધી જે એકના જળના ઈ છે તેનો નિચાર કર્યો હતો આ સ્થિતિ ન ચાત
મરમા અને કેટલા હાથા પુરો આપણા દિતો માટે જ આટલા કાગલાસર અમુક ન્યસ
પરિણિધિધાતિ ન રાચના એમ વહે છે અમુક ગભાઓમા કાગલ ન રહના જણાવે છે અને
મમૂ પુત્રકા વાંચના ન-રી કરે પગનું કુબાળે અથારે તો એની સ્થિતિ થઈ છે મનાલી’

ગોળ ગાળ્યાન (, મ જાગમા) • પ-૦-૦-૦ એન એમ નિપાકી એન દપતી, મુગાઈ

માનાપોમાંથી કટનાક "નિઘાર્થીઓને દયાના જ જોઈએ કરી-ધર્મઆગળ લાલુતા નથી, પ્રભુ
 હું માનતા નથી, જાહેરસલાઓમા વખત જમાડે છે" કરી પ્રીતીપાવનો પક્ષ ખેંચી
 લાગ્યા ત્યારે કેટલાકે પોતાના પુત્રોને આ કૌનેજમાંથી ઉધારી લેના નિશ્ચય રાખ્યો. જૂના મનના
 હિન્દુઓ-શાંતિપ્રિયમા દેહની વાત જણાતા નિઘાર્થીઓની હડનાન વખણાઈ હતી અને ખાનગી
 અમારે પસંદ આનતી કૌનેજમાં આમ ધર્મખોજો થાય પ્રોફેસરો આમ આપજીવી મત્તા ચંચાલે એ
 ન અને માટે એ પ્રીતીપાવનો જાહેરા માટે જાહેર સભા યોજાનાની જાનગી રીતચાલ થઈ
 નિઘાર્થીઓ હડતાળ પાડના તૈયાર થયા અને પ્રીતીપાન અમુક પારી ખેંચી ન લે કે
 નિઘાર્થીને કાઠી ન મૂકે અને કેઈને શિક્ષા ન કરના વચન આપે ત્યાસુધી કેઈએ કોયે
 જમા ન જનું લેડીજ નિઘાર્થીઓને ગમે તેમ કરનાની રૂટ અને પ્રોટેસ્ટ મિટીંગમા પ્રીતી-
 પાવનો દૂર કરાવવા અગર મારી મગાનાનો દરાન કરવો આ ગંગાજગની એટલી ની પરી
 હતી કે આનું શું પગિણામ આવરો એ કહી રાનાનું ન હોવું ત્યાં જોટ-ગેમની માગમારીની
 વાત થઈ આમા પણ પચા અને ઉજનાન રસ્તમજ અને ચડુનો ચોખ્ખો વાડ હતો એટલે
 એ જ તોફાની ઝેરો છે, ખીજને ચડાનાન છે અને કૉલેજમા ધાધળ કરના છે એન
 ધણાનું માનવું થયું પ્રીતીપાન અને ખીજ પ્રોફેસરોની ખાનગી મીટીંગ ગરે લગઈ ઝીંમ,
 શાન્તિ, લીનાધર-અને પેલા ત્રણ ગુન્હેગારની જુલાની લેનાઈ, તે ઉપરાંત હડતાળ અને
 નિઘાર્થીઓની પ્રોટેસ્ટ મીટીંગ સમજની પણ તપાસ થઈ પેપરો અને માનાપોના પત્રોની
 નોંધ લેનાઈ પ્રીતીપાવનો મીંગજ હાથથી ગયો હતો પોતે મૂળ હિન્દુ મનુષ્યમા જાનક
 વર્ણિને તાળે રહેવા જ જોઈએ, સીમાવકો મુખ્ય પુરોહીની માનીથી હેરા છે એવી માન્યતા
 અને સરકારવાળો હતો એટલે વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય આમા થયું હતું અને ન્યાયજીવીને ન કને તો
 નિરક્ષ પડના, હડતાળ પારી નિરક્ષતા દાનાના પોમા કે પ્રોટેસ્ટ મીટીંગમા નગાપો કાનાના
 નવા પ્રિયારો તેને ન ગમ્યા અને *In repression lies our salvation* એમ એને થયું
 અને મોડરી જમ કે નંશનન કૌનેજ લાગે તો પણ સખત પગના વર્ડ સખતમા સખત શિલ્પી
 કરી દાખવે એસારી આ જ કૉલેજમા નહિ પણ આખા દેશની ખીજ કૌનેજમાં પણ નાસ
 પડે એમ કરના એ તૈયાર થયો પત્રોના અધિપતિઓ, માનાપો, પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો, અને
 જોડના સત્તાધારીઓ વિગેરે આવી મળી ગયા અને અમનની ગયા અને પક્ષને કહ્યું પણ
 પ્રીતીપાન એટલે એ ન થયો અને 'જેડિશ' એટલે જ ઉત્તર આખી રાતેને રો જ
 કૉલેજના નોનીસમેઈડ ઉપર, રેસીડેન્સીમા અને પ્રોફેસરોને હાથોહાથ ખીજે નિસ લેકચર
 હોનમા તમામ નિઘાર્થીઓએ, પ્રોફેસરોએ અને ફોર્સે હાજર રહેવું એવી નોનીસ ચહારી
 અને કેવી આખી રાત કેમ જરો એમ સર્વેને જિંતા થઈ અને થયું પણ એમ જ ખીજે નિસ
 થયો રેસીડેન્સીમાં રમેડામા અને બાઈસમા નિત્ય પ્રમાણે ધાધળ સુ થઈ દુવાન અને
 ઘોલીયુ, શર્ટ, અપન, રીપર કે પાવડી, હાથમા છોડે કેડામા સાણુ-એમ નિઘાર્થીઓની અવર-
 જવર થઈ, રમેડામા પાટના ચાળી ખખડયા પુરી, સાક, દાનના અપાટા લેનાતા હતા પણ
 જાનાના છન આજ તાળવે દાગ્યા હતા જમ મુઝુ મુઝુ આનવું હતું ન આવે એટલે જ

થોડાક થતો હતો, લેકચર દોનમા પડાવાગી સાકમુદ્ર કરી, ખુદીઓઓ બાકા ગોઠવતા હતા
 દોનેજ દોનની હોન ઉપર ચારે બાજુ દેશના મહાન, અદેશાભિમાની પુરુષો ગનડે,
 દાદાબાઈ, સગી માધવગન અને ગીવન ધીગુડ જેવાની જમીયોના પડા ઉંચા લઈ લેવાયા
 હતા પ્લેટફોર્મ ઉપર પ્રીન્સીપાલને માટે ખુરશી ગોઠવાઈ હતી અને મેજ ઉપર
 કાળી બનાવ પાથરી તાજે જોડાઈ, ટોડ, ખડીયો અને લાગળની ચોકડી તૈયાર રાખ્યા
 હતા અગીઆર વાગ્યા થક વાંચો ને દોનેજના તમામ વિદ્યાર્થીઓ કુમરાર-લાસનાર
 જાહેર મિનારગમા-દોનેજના રિનાયના કોર્ટ ન આવે તે દિવસે બેસતા તેમ બેસા લેડીઝ
 આગળી બાજુ બેસી હતી જમની બાજુ મેન્સરો હતા અને જમી બાજુ ફેવોઝ,
 ડેમોન્સ્ટ્રેટરો અને મુખી-ટુ-ટો હતા એક પડાવાગો-જમાદાર પડો પડેગી પ્રીન્સીપાલની
 ખુદી પાછળ ઉભો હતો બીજા બે બાજુના બારબા પાસે હતા ને પગી-હમાન મામી ભત્તિ
 હતા હતા પ્રોફેસરો પોતપોતાના યુનીફર્મગી ગાઉન-વા પહેરી પરીવાર ગોઠવાતા હતા
 અને પ્રીન્સીપાલ હાથમા લાગળ બાજુ લાગે ગાઉન, વિનાયનની યુનીફર્મગીની ટોપી, અને
 મેચાર ચા પહેરી, મળીમુત્રા અને મક્કમ પગને બાની પ્લેટફોર્મ ઉપર ચાંચો સરોએ
 હતા થઈ તેને માન આપ્યું પ્રીન્સીપાલ હોયો અને સમગ્ર જલાગથી લાન્તિ પણ અદરથી
 જવાના સનગતી હોય એ ગિથિ થઈ હતી પ્રીન્સીપાલે શરૂ કર્યું —

“ મહાગ બીગમે ! વિદ્યાર્થીઓ ! દોનેજના ઇતિહાસમા આજના જેવો દિવસ ૧૨ી ન
 આવે એમ ? અતઃ કુલપતેક ઇશુ છુ ને તમે પણ જાગતા હો છો આ લેકચર દોનમા
 આવશે આજ મેટ્રીની કે કે-ટી કે વડેજવથના સાહિત્યની ચચા કરના બેગા થયા નથી તે તમે
 સારી પેઠે સમજે છે આજ દોનેજના એક મહાન પ્રશ્નોનિર્ણય થવાનો છે આજ આપણા
 શાસ્ત્રમા વખાણેલી શાસ્ત્રા ગુરુશામનિવારણીયા અપરજા-કુદુમનો મુખ્ય માણસ-વૃદ્ધ-વૃદ્ધિ
 કહેકે ગે વે એ જ માગ અને એ સૂત્ર મદલુ કુતુ કે પશિમના આપણા વાતાવરણને ન રચના
 દ તાગ-બધિનશ્વાનઅને નામે રચનાહતા,ઉદ્ધતાઈ,ગુદોને તેતાઓ હવે મૂખ્યા છે, હવે એમનો
 અમય ગયા છે, લગામ અમને મોંપી જોઈએ એ સૂત્ર મદલુ કુતુ એનો નિર્ણય થશે બે ચાર
 વિષમા આપણા આપણને અને આપ પ્રજાને ન જાણે એવા બનાવ બન્યા છે અને તે માન બે
 માત્ર ઉજાળા છોટરોએ અને છોકરીઓ-દોનેજના વિદ્યાર્થીઓ જાણે મિત્ર હોય તેમ માન
 ના નામધિય થવાની લોનુપતા રાખનાર મેચાર પ્રોફેસરો અને ફેવોઝે આપેલી અતત્રતાનું જ
 પશિગામ કે આ સરોએ આપણા આસનનો દોનેજના દિતનો દોનજના ઉદ્દેગનો અને
 દોનેજમા બાવાર મુદ્દી જે એના જજારાઈ છે તેનો વિચાર કર્યો હતો આ ગિથિતિ ન થાત
 મ માત્ર અને ? હતા- હતા પુરો આપણા દિતો માટે જ આટલા કાગપુસર અમક ન્યસ
 પપેગવિદ્યાર્થી ! વાચના એમ દહ છે, અમુક મલાઓમા લાગ ન રહેના જલાવે છે અને
 અમુ પુસ્તકા વાચના નથી કરે પડેલુ જલા વે બનારે તો એની ગિથિતિ થઈ છે મના-હી”

“ ૧૨ી ગાઉનાન (બે બાગમા) ૩ પ-૦-૦ એન એમ વિધાની એ ક કપની મુલાઈ

મુખસિદ્ધા. જમનાના પ્રેમચંદના પુત્રી એલ. એમ. એન્ડ. એસ. ને
લખેલું હાંમિયો પેલીક અને જમનાના ચિકિત્સાના

“વૈદ્યક વિજ્ઞાન-ચક્ર.”

નામનુ પુસ્તક એ અથમા પદ્ય પડ્યુ છે.

પહેલા ચથી ૩ ૮-૦-૦ રી. પી આ પોસ્ટેજ લુડ બીજા ચથી
૬ ૭-૦-૦ રી રી આ પોસ્ટેજ લુડ

અગાઉથી આદર્ય ચારો માટે મન ભાગની નુવ કિમત ૩ ૧૦ (વી પી
તથા પોસ્ટેજ નચ લુડ) એ પ્રમાણે રાખી છે

નામ નોનાનનાનુ ઠેકાણું—

૧. મેનેજર ડૉ. એન. હોલની કપની,
મીડ ગેલ-અમદાવાદ.

મા પુત્ર- માટે ગામે ૧૧ બેજન્ટો લેઈ મે રી ન }
૧૧ મીલા અને અનુવરી લુ એવરોજ ૧૧ અરડ કરવી }

અગિની રાખતી વજરના ગજનામા ગખનાના વિજળીના દીવા.

એક નો ૧૦ ગજ
સામા ગળી ગજ
છે અગિની બીજા
વાતી નથી તને

૧૪,૫ અને ૬ પોસ્ટેજ
૧ લીમત ૧૨ આના
સેક્ટરીક સ્ટોર્સ,
સા

ખાસ વાચના લાવડ,
મનોજ અને યોગ,
ઉપચોગી,

અગ્રેજી તથા ગુજરાતી માસિકો,
નિયમન પ્રતિમામ પુન પાર્ટે,
વિગતવાદ માહિતી, પત્ર લખનાવી
પુરી પાઠસા આનગે
પત્રનાગએ પોતાના પત્રોનો બજેજો
કેટાનો કરવા માટે એજન્સીના બાને
તથા પોતાના પત્રોની એન્ટલ
મોડલી આપવી

ધી. પત્રિકા એજન્સી,
ગોરાજી આંલસ ન. ૨, કેમ ન. ૩૬
ગિરગામ પાંચ આંલિસ પાસે,
ગિરગામ, મુબાઈ ન. ૪.

I C. O.

કપાશિઆનું તેલ.

આ તેલ ગંધવાના તથા તળવાના દેએક ઉપયોગમા ધી તેમ જ માખણની ગળજ મારે છે બણીતા. કુટુંબોમા, હોટેલોમા તથા વીગી ચોમા હવે એ તેલ ચાલુ વપરાય છે

એક ગતલ, સાદાત્રણ ગતલ, અને પાત્રીમ ગતલના રુખામાં બણીતા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે

હિંદુસ્તાનમા એકલા બનાવનાગ—

ઈન્ડીઅન કોટન ઑઈલ કં. લી.

હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબાઈ.

દીગખાનુ. નવમાગી.

ગાખાઓ સેન્ડહર્ટ ગેટ, મુંબાઈ, ભડચ અને અમદાવાદ

PERIODICALS BY POST

Magazines are posted direct from London to subscribers. Please note that when Magazines are posted from London direct to subscribers there is a saving of generally at least 10% on the price of the same when ordered through the other systems.

MONTHLY

FOR 12 MONTHS

	Rs 2		Rs 2
Pendragon Magazine	12 10	Pearson Magazine and Times	
Poy's Own Paper and Times Number	6 14	Number	7 8
Case's Magazine	1 14	Review of Reviews	6 8
Dr. Saturday Journal	7 4	Royal Magazine	6 0
Genery Illustrated Magazine	14 10	Smart Set	11 10
Chamber's Journal	7 8	Story Teller	5 10
Children's Magazine	7 14	Strand Magazine	7 8
Director	7 4	Weldon's Bazaar of Children's	
Family Herald	6 12	Fashions	2 8
Fashion for All	4 14		2 8
Girls Own Paper	6 14		8
Grand Magazine	5 12		8
Great Thoughts	6 0		6
Harpur's Magazine	1 8		12
	4 8		0
	7 14	Windsor Magazine	7 8
	7 8	Woman at Home	6 12
	7 4	World's Work	10 6
	5 10	Young Ladies Journal	10 2
	5 12		

10111111 & English News Supply Agency

22- Parthara Samaj Hall Girgaum BOMBAY No 4

બાતુઓ અને ગૃહસ્થોને ખરાબખર

તામારી ઉમરે દરેક જાનનાચિનાઈ જેપલીમ કે ચ વિરેરેલની ના. કિફાન બાઈ અને નમનતાહ નેથી સીને મળીનક દે નુની જુની જાનની માગીએ, ચોરમ જાન નસીક કે ની પાસે । મજનીના દોમાનક કાનરેનીએત મખમરપર જગીની તથા કમગમી કિનારો મીનુ અને જીનુ તરે ચાર ભ તામ માલેન ખાલ મનમદ પડે તેની જાનનુ તેસાર છે
ચ રાજ રાસો મનજાનેર ખાતરી મી

બાતુઓ માટે સિલાઈખાનું

મમોમે ખાસ ફરાદુ છે જમાપા ની નિન નમદ કેમની બાતુઓ માટે ખ્યાકક બાતુઓના તુની તુની જાનના ભ ના તુ સાગી । મમીના બાતુઓના ડેલી ફગતની સિલાઈની મમે વાજાસર તમારી આસામા આર છે

મમી મનના ઓ । ની ત વી મો નસા આવે છે

મી. કલ્યાણની કંપની.

કેન્સી કાપક તથા જરી માવના લેપાગી

દે — ૧૭ જાઈ જગીસાગા મિનિ જ ન ૨૨૫, ૮૫ । સી મેલ, મગાઈ

એલેખીક કંપનીની પેટંટ દવાઓ.

ફેમોલીન

(સ્વીતનાઈ વગર)

૨૫ગા નાનીઆ (મેનેગીયા) નાવા ઉપર આ રીતે ઇમાજ કે આ સા ફગીમાન તથા ની હોનાની નેના પાગાની ખગા અમ રતી નરી કોમન ૩૦૮૦

વેજટેબલ

ટોનિક સીનપ

જી રતખનીમાનીની ની રાવન આપનાગી રા પાચન નાનિ નસારે છેઓ સગીનો નનન આપે છે આ દવાની મીડીમો પા મશી ને કે લામન ૩૧૦૦

ગળવેલ એકસ્ટ્રેક્ટ

લીકવીર, સ્પાઈન

લીકવીર અને મરામ પા લીમકાના ગળો થયુી અમર કે છે તેમાથી મનનેની ઉત્તમ લી ૩૧૪૦

મજાનાનુ ટેકાણુ —

ધી એલેખીક કેમીકલ વર્કસ ક. લી.

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબારક ન. ૨

તથા વડોદરા કેપ.

બનારસી રેશમી માલ

જેઠે ૩

તરેહ મારે ૩ મારીએ સેમી ત્યા પોતમ માટે સુદર મડો, ૨ મિરની પીતા
બી, ૩નાન, ૪ા, ૫મ બનામીયા મને મના ૩ નારાઓ—ગીરાય નમ્સીના
ઉન ૧ ૧૧૧૧ના ધાતુના સરખા ૨ કાતી મારાઓ કા ૧ મારના મુ પારો બન
૫ નામાનાત રની- મના ૧ મિનાના મારા ગીરાય બના સુવા મમતો નાપા ના
૧૦૪ ૨મી ૧મી મા ૩ મુગળ સી સી પી વાના ની ૧ ૧
સ ૧—ચમા સી અદરેખર કવનની પુષની-બનારમ મીટી

૪૦ વર્ષની બુની તથા બણીતી કાપડ તથા જરીકારની દુકાન

અમારો આ ચીપડ જેરાનીય કેન્દ્ર ૧ની રૂપ. જાસરમી મેરા તાર,
એણીઓ તેનજ ૧૦૦ જાતુ જરીકાર ખે ૧ માર, ૨૨૧ બનાર તથા કેન્દ્રમી
મુગનાઇ, એણી ચાદીનુ બનાવમ તમા મેને ૧ ૧ ૧ ૧ મળતો

તરી તરી તમે ના રોક નો પે ૧ ૧ તર મમી તમા જો રે આપનાથી
જાતી આપીશુ

પ્રમાણી પાપ અમે એક જ ૧ ૧ ૧ એ જમાના દ્રાલેખ ૨૧
એક વખત મુલાકાત લેવાયી વધુ જાતી રશે

શા બિકુલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

૬૫-૬૬ બુલેવોર્ડ, મુબમ્બઈ

પુન નિમે કાપરા જા ૩ ૧ અમાઉના જેટુ જ નખરામા આ-યુ ૩
૫૪ તથા ઉતર ભાગ પ્રનાર ૧ ૧ ૧ આ સહિત, મિત્તાકાર, સરિન પુત
નાળી માદી પ્રતિ ૧ ૧ ૧) કખના પુતી કિ ૩ ૧-૮-૦ મોગી મુગની
૬ ૩ ૨-૧૦-૦ મોગેર લુદુ

ભાવાન્તર-તો—૧, ૬૫૦૦૦૦ લુન્ડાવ ૫૬૫૫૫૫ ૫૫૫ ૫૫૫
મેગર્મ એન્ડ એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પ્રિન્સેમ્સ્ટ્રી, મુબમ્બઈ, ત. ૨.

માથેરાને

રૉયલ હિંદુ હોટેલ

ચાલુ છે—

સરસ સીઝન—

ઉચ્ચો ખોરાક—

ઉત્તમ મેનેજમેન્ટ—

ગોવિંદજી વસનજી

ચીરામનર—મુ ખાઈ

અને “ચોકહોલ”—

આટરોડ—મુ ખાઈ

માથેરાને.

ટલીફોન નં. ૧૬૫૬

સુમતિયક

આર, ઈ સ ૧૯૧૭

The Hope of Civilisation

"In the coming days it will be seen that in a sane healthy relationship between men and women is the basis of any proper social reconstruction. If this relationship is unhealthy, morbid or untruthful we can hope for nothing. I am speaking as a man being a man but also because I believe that in the woman's side of this relationship there is far less need of radical change. A man must pledge himself to endeavour to treat every woman of whatever age as he would wish his own mother, wife or sister to be treated and he must pledge himself to do all in his power to redress any wrongs he may hear of or see done to women. In the healthy co-operation of the sexes lies the hope of our civilisation."

-Sydney Ransom

અમેરીકન તીજોરીઓ મોટે ભાગે કચરા જેવી હોય છે એવું અમેરીકનો જ કહે છે.

અમેરીકામાં માન ક્રાન્ગીન્ડામાં થોડા ૫૧ ઉપન મોટી આગ થઈ હતી અને ત્યાં હતો ઘરો બળી ગયા હતા. તે આગમાં અમેરીકન તીજોરીઓ જે દુખાર કર્યો તે વિષે લખતા અમેરીકાનું હુનર ઉદ્યોગને લખતું સૌથી આગેવાન ચાપાનિયુ નામે 'માયન્ડીટ્રીઝ અમેરીકન' તા ૨૬ માં મે ૧૯૦૬ ના અકમાં નીચે મુજબ કહે છે—

‘મોટી ફિનગીરી નાથે કહેવું પડે છે કે માન ક્રાન્ગીન્ડોની આગવી ઘણાં મેંગેની કાયરનુડ હોવાની જોડી સાથે વેચેલી તીજોરીઓ કચરા સમાન મુજબ થઈ છે. અમારી જાણમાં એની વાત આવી છે કે એ બધી વેચેલી તીજોરીઓ એ કે વામ્ડાની પેટી કન્તા વધુ સારી હતી નહીં, તો પણ તેના બનાવના યા વેચનારોએ કાયરનુડ હોવાની મોટી મોટી ખાતો કરીને તે વેચી હતી. આની કચરા જેવી સ્થિતિ તીજોરીનું નામ આપી વેચનારાઓના કાળખાતા અને દુડાનો મનકાર હોયો મોટે ભાગે એવાં એવું અમે ઈન્છીએ ‘ત્રીએ

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેમ કંપની પામે, પગલ, મુખાઈ.

સફીદેવીના મૌભાજ્ય ચિન્હ જેવા

સુર
અલકોળે

૨૫૧

શોરંગો ?

૨૫૨

એગો ?

એ માટે તમે ત્રિચાક્ર નહીં કરવો પડે

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભીમજી

ને ત્યાં મનપર નવના આજીવના મના સર્વોત્તમ
ગંગીજીના સવ તરંગા દાવીના તેવા રાજા કે, અથવા
જોરારા આપરાથી મનારી આપનામા આવે છે

બહાર આમના જોરારો ઉપર પુન
ધ્યાન આપનામા આવે છે

દાના ૧૧ મીનરુધારની નથી

પ્રમાણીકપણું એ અમારો મુદાલેખ છે

૨૦૧૬ ન ૨૦૧૭

૨૦૧૬ મુદત જેમ કાપા મળ્યા માને મુદત ૨.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બગીચવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ

મોઘા મગાણા અને અન્ય ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે
એક દેવો મારનાની લલામણુ દેનાના આરેછે.

બામની બરી

ખીચતાની બગીચી

માનાના પેડા

માનાના લુધગ

કોપરા પાઠ

ખામુદી

શીખડ

ગગન વગેરે

ધણી જાતની

સુતરફેની

દવવા

ચેનીના ગુલાબ

ઓરેજ રીંગેરે

ચુકા દવવા

દરેક જાતના

અમર પુનીના લાડુ

જુદીના લાડુ

જામેની મેથુ

પુત્તી માંગાઓ—મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિ- એન્ડ, " Bui fee Shop "

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭

પકાયલા, પુગણા અને પ્રભામિય મળીને

પોલીશની શરૂઆત કરનાર

અને આ વધારે એક કેએનએવ પાસની સંપાદીયર લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી, પણ કેઈ નથી કૃતિઓ,

નવા ધાર, નવા સંચુચાર ઓ નવા અનન્યર

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

દુખને પાસી તરફ વર્તી જોશે તો

જરૂર જ મોહાશે !

પરિણમે અમને ખરાબા વિના

છુટકો જ નથી !

પડી આવે આવો કે કાગે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં ૭૮૦,

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બગીચાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ

મોઢા મગાઈ અને અવગ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેગે માગનાની લવામણુ ઢનામા આવેછે.

બનામની બરરી

પીગનાની બરરી

માવાના પેડા

માવાના ધુનરા

કોપરા પાક

બામુદી

શીખડ

ગગન વગેરે

બાગી જાતની

સુતરફે ૧૧

હયવા

વેનીના ચુના

ઓરેજ વીગે

સુખ હયવા

દરેક જાતના

આન બી ૧૧ લ

હુદીના લાકુ

બરેમી મેમુર

ડુગતી માગઈઓ—મગજ ધારી

ટનીઆફિક એમ, "Burfee Shop"

'સી પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં ૧૧૦૭

પંકાચલા, પુરાણા અને પ્રત્યક્ષ મશીન

પોલીસની શરૂઆત કરનાર

અને આ ધધાને એક કેગલેશન રાંધણી સપ્લાયર લાભાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતુ ?

પહેલા પાચોનીય

હજી પણ કંઈ નથી કૃતિઓ,

નસા થાટ, નસા ચણાગ અને નવા અનારિ

તૈયાગ કર્યા જ લય છે !

કુમને પવારી તમ્બી લાંબો તો

જરૂર જ મોહગો !

પરિભ્રમિ અમને ખગલા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આગે આવો કે કાલે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટીટ, મુબાઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૦.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.
ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,
દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-
રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના
ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,
ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

નવો શૃંગાર !

નવો વૈભવ !

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના ખનાવનાર
અને વેચનાર

ખટાર ગોમનો ઝાંડો વાલ માર પી પી વી મોકલવામાં આવશે

નંબર ૨૨૮-૨૨૯ શેખમેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

परिगन्तु देशे हि यो जात तज्ज तत्त्वोपम दितम् ।

स्वदेशीना आग्रह એ દેશની મોટી મેના છે.

શુભાગ્રહ, દિશાવત મો ગાઓ ન મારો પ્રણ સ્વર અને શુભ જાળમાં
હે તેવા સંચાઓથી, ઉત્તમ તા.૭ અને ખરી વનપ્રતિભાથી તેવાર ૨૧ ૧૨

અહુ કાર્મસ્યુટિકલ વર્કસ

એવડીસ્ટન રોડ, મુબાઈ.

અમારી કામોની માનવી વેદા અને ગ્રામરોએ વાપરી રેલી છે
તેમાના કેટલીએ નેની કે —

માગારનેદ ખાલી તથા મો માટે ઉત્તમ	। રતની રી ૩ ૦-૧૦-૦
જાળ મનિયાદિ કામ ૨ નશુદિ માટે અગ્રીક	। , ૩ ૧-૮-૦
માગારનેદની મ ન ૧ પીરના વ્યાધિ માટે ૧ તોનની ,	૩ ૨-૦-૦
વસત મુખ મધુ માટે	। , ૩ ૨૫-૦-૦

મુબાઈની રીયા —

બહાર ગામ માટે —

દલ્લી કામગીરી માટે

અહુ કાર્મસ્યુટિકલ વર્કસ

લાળકાદવી રોડ.

એવડીસ્ટન રોડ, મુબાઈ.

ટેલીફોન ૧ ૨૨૦૮

ટેલીફોન ન ૨૨૦૮

મનોરંજન છાપખાના, ગિરગામ, મુંબાઈ

અગ્રેજી, મગઠી, ગુજરાતી, હિંદી અને મસ્દૂત
ગમે તેવા ન્હાના અંગ્રજ ગમે તેટલા મોટા

છાપવાનાં પ્રત્યેક કામ

બહુ જ સુંદર, શુદ્ધ અને જલદીથી ફગી

આપનામા આવે છે.

આહુતો હમેશા ખુબ ખુબ બની

ફગી ફગી આવે છે.

ભાવ બહુજ સોંધા ! કામ અતિ સ્વચ્છ !

ઉચામા ઉચી જાતની ડેક્લામા છેલ્લી

લખની મગીનગી !

ભરપૂર ટાઈપ ! મોહક બોર્ડર.

આપના મરફ કામ હમેશા મનોરંજનમા જ

આપજો !

મનોરંજન છાપખાના, ગિરગામ, મુંબાઈ

લુના અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન ઍન્ડ બ્રધર્સ.

૨૦૬, ગેજ બેમા ઝીડ, મુબાઈ.

નામ સિરિય "Muffichain-Bombay" ટેન્શન નં ૬૭૪

૨૦ વચ્ચની લુની દુકાન,

હીંગ તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજ મલ લલ્લુભાઈની દુ.

દના તથા ગણિત જાણના મોઢી તથા નાની માછળના હીતજો તથા
મોળી માછળ પાના રિડે અવતલ છુક તથા જ્યોત્સના મજો
દારની ચાકુ ફેગનનુ મેપિય જાનનુ ઝવેરાત તથા સોના ચાંચના લા
ન ચેર તૈયાર તેમજ ચેર થી બનાવી આપવામાં આવે
દના માવતી ચાળી કરી આપીશુ તેમ જ મોસાલના નાનાં નાનાં
કરી આપીશુ

૬૦-૨૫-૨૭ કાવળાદવી રોડ, પોસ્ટ ઝાફીમની સામે
મુબાઈ

ટેન્શન

૧ ૨૨૩૬

ટેન્શન ઝેરેસ

Calmness,

Bombay

નરુ પુસ્તક !

નરુ પુસ્તક !

૧ કિન્ડ ગાર્ડન

અબની છ લેખો

લેખ - ૧ દિમતલાલ મણેશજી આ લાશીઆ, એમ એ એ જોડ બી
મિત આના ૭, ૮૫૫૧ ખચ જુદુ

નરુ પુસ્તક !

તેયાર છે !

૨ પાત્ર પ્રેમકવા.

મા પાત્ર પ્રેમકવા શુદ્ધ વાચનનો એક ઉત્તમ નમૂના છે
ટેમ-સા એ દ્રશ કરે નર્મદાના કરે પડ્યા, બી એ મલમેન બી
મૂલ્ય રૂ ૦-૬-૦

નરુ પુસ્તક !

નરુ પુસ્તક !

૩ અન્ન વસન્નના ચન્દ્રગ કરે પાત્ર, ૧

નિર્ગુણલક્ષ્મી અને મદગુણલક્ષ્મી

તથા અન્ય લેખો

મિત ૦-૧૦-૦ પોસ્ટ ૪ જુદુ

એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, પુસ્તકવત્સ, પ્રિ સેમ મ્પ્રીટ, મુબાઈ ન ૨

ઘણોજ અમૂલ્ય લાલ !

ગુજરાતના અન્યરોના પુસ્તકોની રકી બાહેબબરો ઘણા જ
સરતા લાવે 'અમાલોચક' મા લેનામા આનરો લાન માટે પુછાનો.

૨ 'અમાલોચક' મા હપાતા ચિત્રોના ખેલોડ લાડે કે વેચાતા મળી
મળે, લાન માટે પુછાનો

૩ ફોટો ઝિ કો ખેલોડમ દરાનનાની ઈન્દ્રિય ગખનાગઓને 'અમાલોચક'
ઓફિસ તરફથી એના ખેલોડમ સમ્પત્તી કિમતે તેયાર દરાવી આપનામા
આનરો એક વખત ખાત્રી કરવા સોને ચિનતિ કરનામા આવે છે.

વિગેષ માહિતી માટે લખો—

વ્યવસ્થાપક 'અમાલોચક' ને.

પ્રિન્સેમ મ્પ્રીટ, મુબાઈ ન. ૨.

‘પાનું ફેરવો । અને વાંચો—

“વિજાંપન.”

સહાનુભૂતિ અને હૃદયના પવિત્ર સત્કારના
લહાણા વેચગો.

પ્રત્યેક બ્રાહ્મકબલુ થોતે નવા જર્પમા
પરુ બ્રાહ્મક તન્કિ ચાનુ નહી, નરા વર્ષ મારે વધારે
નહિ તો કેનજ બખ્ખે જ બ્રાહ્મકો ઢગી બ્યાપમે,
તો

મમાતોચકની સેવા તો થરો જ
અને

તે મારે અર્થ તેમના ઝણી બનીનુ
પણ તે ગીતે

ગુજરાતની અને ગુજરાતી માહિત્યની સેવા
પણ
અનુપમ ગીતે થશે ?

શરીરની સુંદરતા.

શરીરની સુગતા શુદ્ધ થોડી અને શુદ્ધ વિરમા નમજોની છે, અને થોડી
અને વિચની શુદ્ધતા

મદનમજરી ગોળીઓ

માજ સમાજોની છે આ ગોળીઓ ની ઓ વિવિધકાર ॥ તમામ દરેક
મુરાગી, દીના પના અવયવો દર ઓ મજબુત મનાવ છે રસ દોષ નાશ
કરી શક્તિમા ઘાટ ઓર જ વનારા કચે છે તના થોડી મ તના નવ થી માણુમ
તન્નુગત, મુન્, ઓ હજુપુષ્ટ બો છે મ ॥ ૫૦ ॥ એ.

ગજવેશ નાગાયણ કેશવજી

હુડ ઓડીસ જામનગર કાઠિયાનાડ.

આન્ય ઓડીસ, કાલબાદવીગેડ-મુખાર્ધ.

સ્થપાઈ ૧૮૯૨

એમ. પી. કુકુ ઍન્ડ કંપની.

અબદુલ રહેમાન મેડીટ ન ડ, મુખાર્ધ
અબદુલ ખનાનના અને કોતરકામ કરનાર.

જોપર ૧૨૨ મીન, ડાઇ તથા પચ કાષ ના તાજ ઉપર માગના
પીતળની ગાયો તથા તેને લગતી સાહી શુદ્ધખનાનનાની પીતળની ગાયો
મીષાકના દરેક તલના પગ વાળની સીન, પીતળના નામના એ. તથા
રૂઢિ ક્રિકેટ બોલ વિગેરે બનાવનાર તથા હાથનાર

ન ૩૧૬, ૨ ૫૦-૦

કવરનું ત્રીજું પાનું વાંચો.

સમાલોચકનુ વાર્ષિક લવાજમ—

રૂ. ૩, હિન્દુસ્થાન બહાન રૂ. ૩૫૫
આ શુદ્ધ અગ્ની કિમત ૫, ૮-૧૨-

વિજ્ઞાપન.

ચાનુ ૧ ડીસેમ્બરના અમાગ ૫ સાથે “મમાલોચક”નું આ વર્ષ પુર્ણ થઈ નિન્યુ આગી ૧૯૧૮ ના વર્ષથી ‘સમાલોચક’નું નવું વર્ષ નર થાર છે તે નાન ઉપર અમાગ આહુતિ પાડી ખેલતા અમે નિનિતિ કરીએ છીએ કે,

નિન્યુઆગી ૧૯૧૮થી ‘સમાલોચક’નું ચાનુ માર્ગ લગતમ સર્વ ગ્રાહકો માટે કપીઆ ત્રણ, અંતે હિન્દુસ્તાન આગી ૧ ગ્રાહકો માટે કપીઆ પાણાચાર લેવામા આવશે ‘મમાલોચક’ના આગ સુધીના વ્યવહારમા શરૂઆતમા લેવામા આવતા લગતમના નિયમ નિરૂદ્ધ જઈને પણ કેટલે-અંતે વડ પુર થના સુધી પણ કેટલા ગ્રાહકોના લગતમ માટે શરૂ લેવામા આવતી હતી

પરંતુ, વડના અધિક માસ પવન અને ‘ટની’ મુ તો સુધી લગતમ આપુ વડ માંમિ મમાના પડી અમાગ ગ્રાહકો તરફથી ઉપરે રી પી પાણુ ફરનામા આવે છે તેને લીધે અમાર નામના અર્થમા ઉતરવુ પડે છે તેથી,

અમાના સર્વ ગ્રાહકોનુઆને આની નિનિતિ કરીએ છીએ કે ૧૯૧૮ ના નવા વર્ષથી જ લાઈઓએ અને બહુ નન્યાઓએ માસિ મમાનુ ના હોય તેમતો ડીસેમ્બર માસ સુધીમા તાકીદથી અમને તે પ્રમણે ખનર કરવાની કૃપા કરવી અને જેમને ગ્રાહક તરીકે ચાનુ રહેવાની ઈચ્છા હાય તેમણે માંમિ નુ નગતમ ૩૦ ૩) અને હિન્દુસ્તાન બહુ-રના ગ્રાહકોએ ૩. પાણાચાર તાપીની અમને મોડી આપવા કૃપા કરવી કાણુ કે નવા વર્ષથી લગતમ શરૂઆતમા લેવામા આવશે હિન્દુસ્તાન બહુના જે ગ્રાહકોના લગતમ ડીસેમ્બરની ઉત્તરી તારીખ પહેલા નહિ મળ્યા હોય તેમને બન્યુ આગીથી અમા મોકલવામા આવશે નહિ.

૧૯૧૭ ના બન્યુઆગીથી કેટલી આર્થિક અગરડા વેળે પણ સમાલોચકમા નિયમ કગતા વધારે પુર અને વધારે ચિત્રો આપવામા આવ્યા છે તે રીને ૧૯૧૮ માં પણ આપવામા આવશે, એટલુજ નહિ પરંતુ સુદ રામે અને નાનિ પ્રવર્તે તો ‘મમાલોચક’ ને હજુ વધારે મોટા થ કરાવે અગ્રાગે અભિનય છે અને વધારે ચિત્રો તથા નનતા પ્રયત્નથી મેળવીને ઉત્તમ લેખો આપી મમાલોચકમા કરા અને માહિત્યને વધારે નગીન આન આપના અમારો નમ્ર સ પ છે, તે અલપની સિદ્ધિ અમારા ઉભવ્યગિત અને સાહિત્યપ્રિય ગ્રાહકો અને ગુજરાતના અભ્યાસકા અંતે મુમિલિન લેખકો, અને ગુજરાતના ચિનકારા એ મોના ઉપર જ આધાર રાખે છે ગુજરાત અને ગુજરાતી લાઈઓ માટે અમિ માન રાખતા રૂપમેવકોએ પોતાના નિયાગ આચારમા મૂખી કાર્યવાહી ચાલી રૂપન નહુ છે સમાલોચકના કાર્યવાહક તેમના ઉત્સાહને અને સહનુભૂતિને પ્રેમથી નનમાનસહિત વધારી લેવા નિરતર તૈયાર છે, અને તે માટે તે હમેશા આગી અપેલા ગમે છે

ગુજરાતના ઉત્સાહી ચિનકારા, એમેનુર ફોટોગ્રાફરો અંતે વિદ્વાન અને ઉમાદી લેખકો પોતાની કૃતિઓથી મમાલોચકના કાવચરહામા પોતાના તરફી સાદાપ આપી અમને ઉત્સાહ અંતે ઉત્તેજન આપશે એવી અમને આશા છે, અમે અરે તે સર્વે અમને સમાન્યુન થના નમ્ર નિનિતિ કરીએ છીએ તેમ જ અમાગ ઉ. મિનિ ઉ સાગી ગ્રાહક બંધુઓ પોના હા ઉત્તર ઉપરાત અમો નીન ગ્રાહકો મેળવી આપવા કૃપા કરમે તો અમાગ આ ગ્રાહકોના પ્રથમા જરૂર સાદાપ નીચે ‘સમાલોચક’ના ચિત્રો અને કથનો નિગેરે માટેના આ મોડરારી હા સનરમા અમાગ ગ્રાહકોના આપના ઉપર, અત્રય અને અસ્તાપ માટે અમે હમેશા મુદ્દપાગી બનીશુ

આ રમ નિસિ અરબ્ય લન નહિ નીચે એવી અમને આશા છે

મુનાઈ, ૨૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૮
સમાલોચક આંદ્રિમ

}

પ્રકાશક.

સમલોચક.

અનુદેશકર વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચેવ વાઙ્મય તપ ઉચ્યતે ॥ ન મી ૧૪-૧૫

પુરુષ ૨૨ મુ.]

લીંગમ્બ, ઈ. સ. ૧૯૧૭.

[અંક ૧૨ મો.

તત્રી—૧. અબાલાલ બુદ્ધગીતમ જાની, બી. એ.

૧. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—૧. જમણીયરામ જોનર્દનરામ ત્રિપાઠી.

નિપયાનુક્રમણિકા.

નિપય.

૧. કેળવણી પત્રિકા

૧. મોહનલાલ કંરમચંદ્ર ગાંધી

૨. રાજકીય પત્રિકા

૨. મોહનલાલ કંરમચંદ્ર ગાંધી

૩. સસાન્સુનાન પરિપદ

૩. ગા. જોગી સુમ ત મહેતા, બી એ

૪. વિજ્ઞાનમંદિર

૪. જામિનાલ છગનનાન પંચા, એમ એ

૫. હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસના ગાનના

૫. હસમનગર હરિનાન કુર

૬. મી. મૉન્ટેયુ હિન્દમા ગા માટે ?

૬. જમણીયરામ જોવદનગમ ત્રિપાઠી

૭. ગુરુનાતમા પત્રિકા

૭. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી એ, એલએલ બી

૮. રા. લોગીન્દ્રનાન નતલલાલ દિનેશિઆનુ રોચનીય અનુમાન

૮. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી એ, એલએલ બી

પાર્થિક સનાજમ અપીઆ નણ, હિન્દુસ્તાન બહાન રૂપીઆ પોળાચાર.

આ સ્વાજમ રાજાનમા જ લેનામા આને છે

સમાચારક ડિસેમ્બર ૧૯૧૭]

[ચિત્રમર-૨૧' ચોટિંગ]

શરદ શોહામણી જામની, ઉચ્ચ પૂનેમ ચન્દ
અખળા ઉપર શુ અરે ! અધુરો દુખનો અત.
ચાંદલિયા ત્યા જાળે જે, જ્યાં હોય મહાન નાથ.

કોપીરાઈટ]

—મન પ્રેમાનંદ

સમાલોચન.

પુસ્તક ૨૨ મુ]

જિમ્મર, ૬. મ ૧૯૧૭.

[અંક ૧૨.

કેળવણી પરિષદ

લેખક — ગ. મોહનદાસ કરમચંદ ગાધી.

વહાવા ભાઈઓ અંતે બહેનો

આ પરિવર્તન પ્રમુખપણે આપી અને આપ સુએ આભારી કયો છે એ પદ ગોખા
વના સાઠ લોકોની નિદ્રામાં ભાગમાં નથી એ જાણ હું દેખેવાના ખીન ક્ષેત્રમાં હું
જે કંઈ ભા. નહિ હું તેથી મને આ પત્રની નાન નાન મળી રાખી એવું પણ મોભાન
છે મારી લાલચાળ એક જ તે સિવાય ગુજરાતી ભાષાના પ્રેમી દરિદ્રાર્થમાં પડેલા જન
વિના સંતોષ ન જ પામુ એમ મારો આ મા નાલી પૂરે છે ને એ આનંદતાને તીર્થ જ એ
આ જનાનદારીમંડુ પ મીમંડુ છે જે ઉદાર શક્તિથી આપે અને આ પદ આપ્યું છે તે જ
શક્તિથી આપ મારી ખાનીઓ ગુજર કરો જે આપના અંતે માગ આ જાનમાં પૂરી મદદ
કરો એવી આ મા યુક્ત

ગુજરાત કેળવણી મંડળને નમસ્કાર

મા પરિવર્ત એક વાત જાણ છે પુત્રના પગ પાંચામાં વરતાય છે તેમ આ માગક
નેવામાં આવે, ગપા વાતા કાર્તો અહેસાન નું સાચી મોલ છું એ ગમે તે અર્થથી
મેં આવે એવા છે મનીઓ વેળાનગ પરિવર્તો મિત્રની અહેસાન જદાર પારી રાક્યા છે તેથી
તેમને ધન્યવાદ વગેરે છે એમ મનીઓ આપણને મળ્યા છે એ આપણો ભાગ્યો ન મૂલ્યવે
છે એ અહેસાન જેઓએ ન વાળ્યા ત્યાં નેમો મેળવી સાચા તથા મનન કરાવી હું
ખનામું મું

જે ના ૨૦ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૭ ના રાજ અવધના મસરની ખીછ ૧/૨૧૧૧૧૧ જે પરિવર્તના
અન્યમયોગેથી આપણમાં આવેલ ભાષા

નામ ભાષાની બાબીઓ રૂ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ
૫૫

ગ. રા. રણછતરામ નાનાભાઈ.

રા. રા. રણછતરામ નાનાભાઈનું યમગનએ ચાતુ નયમા ગણિતન લીધું છે તેની આપણને મોટી ખોટ આવી છે તેમના જેવા સાદા તરણ વયમા ચાની નીકળ્યા એ ગોચની તેમ જ વિચારણીય છે તેમના આત્માને ઈશ્વર નાતિ આપો અને તેમના ડુકાને તેમના દુખમા આપજો ભાગીતર હીએ એ નાનથી, આશાસન મળે એમ ઈશ્વર હુ

ગુજરાત કેળવણી મંડળના ઉદ્દેશ.

જે મંડળે આ પરિપદ બોનારી છે તેણે પણ ઉદ્દેશ રાખ્યા છે —

(૧) કેળવણીના પ્રશ્નો વિષે પ્રગ્ભન કેળવે ને દર્શાવે.

(૨) ગુજરાતમા કેળવણીના પ્રશ્નોની મનન ચળવળ ડ વી

(૩) ગુજરાતમા કેળવણીના વ્યાવહારિક કાર્યો કગવા

ત્રજો ઉદ્દેશો વિષ મે યથામતિ જે વિચાર કયા છે ને મન બાધ્યા છે તે અદ્વી રજુ કરવા પ્રયત્ન કરીશ

કેળવણીનું વાહન.

કેળવણીના વાહનનો વિચાર કરી નિશ્ચય કરે એ આપણ આ વ્સામા પહેલુ કાર્ય છે એ તો સહુને અષ્ટ વાગતુ જોઈએ તે વિના બીજા બધા પ્રયામે લગભગ નકામા જેવા થઈ જવાનો અલવ છે કેળવણીના વાહનનો નિશ્ચય કયા વિના કેળવણી અપાયે વ્યય તે વગર પાયે ચલતર કરવાના પ્રયન જેવો પગિલામે થાય

આમા જે મન જોરામા આવે છે એડ પક્ષ વહે છે કે કેળવણી માત્રભાયા (ગુજરાતી) દ્વારા અપાની જોઈએ બીજો પક્ષ વહે છે કે અમેરિકાના અપાની જોઈએ ઉભય પક્ષના દેતુ પરિત્ર છે બન્ને દેશના હિતચિતક છે પણ પરિત્ર દેતુ કાયસિદ્ધિને સારુ બન્ન નથી પરિત્ર દેતુ અપરિત્ર જગ્યાએ ધારી વેળા નઈ વ્યય છે, એવો દુનિયાનો અનુભવ છે તેથી આપણે તો બન્ને મતના ગુણદોષ તપાસી જતી રાકે તો એકમત ઉપર આવી, આ મહાન પ્રશ્નો નિશ્ચય કરવો ઘટે છે પ્રશ્ન મહાન છે એ નિ તક છે એટલે તેને સાફ જોટનો વિચાર કરાય તેટલો ઓગે છે

આ પ્રશ્ન આખા ભારતવરનો છે, પણ દરેક ંનાને કે પ્રાન પોતાને સાર નિશ્ચય કરી શકે છે હિન્દુસ્તાનના બધા ભાગ એકમતના થાય ત્યા મુધી એકની ગુજરાત આગળ પગતુ ન ભરી શકે એની કઈ મિથિતિ નથી

જતા બીજા પ્રાતોમા ની ચળવળ થઈ છે એ તપાસવાથી આપણે ંઈક ગુચરણો ઉટી ગઈએ છીએ બગાળમા ભાગવાને સમય જયારે રનદેશી જુરમે ઉજળા રોવા હતા ત્યારે જગાળી મારફતુ સિદ્ધાણુ આપનાનો પ્રગલ્ત થયો રાષ્ટ્રીય શાળા પણ અપાઈ રૂપવાનો વરસાદ વાર્યો પણ એ અખતરો નિર્દુજ ગયો છે મારી નમ્ર માન્યતા છે કે વ્યવસ્થા-

પંકજો પોતાના અખતરો વિશે શ્રદ્ધા ન હતી તેવી જ દયામળી જગા શિક્ષકોની હતી બગાળમા શિલિન વગેરે અંગ્રેજ ઉપર ભારે મોહ છે બગાળા સાહિત્ય વધ્યું છે તેના કાલુમા બગાળા લોકના અંગ્રેજ ભાષાવગેરે કાલુ છે એમ મુચ્ચનામા આપ્યું છે હકીકત આ દીનને તોડે છે સર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું ચમત્કારિક બગાળા તેમના અંગ્રેજને આભારી નથી તેમની ચમત્કૃતિ તેમના અભાગાભિમાનગ્ર છે ગીતાગીની પ્રથમ બગલાપામા લખાઈ આ મહાકવિ બગાળમા બગાળા ભાગનો જ ઉપયોગ કરે છે તેમણે થોડા વિસ પહેનાર દિ દની આધુનિક સ્થિતિ પર કાકનામા ભાષણ આપ્યું તે બગલાપામા આપ્યું હતું તે સાબળમા બગાળના અગ્રમણ્ય પુરુષ અને શ્રીઓ ગયા હતા માભગનારાઓએ મને કહ્યું કે દોર જનાક સુધી લાવજ્યની ધારાથી તેમણે શ્રોતાનર્ગને રસમેળ કરી મૂક્યો હતો તેમણે પોતાના વિચારો અંગ્રેજ સાહિત્યમાથી નથી લીધા તેઓ હે છે કે મે તે વિચારો આ દેશના વાતાવરણમાથી લીધા છે ઉપનિષદોમાથી દોલી કહાપ્યા છે દિદુમ્તાનના આદાશ માથી તેમની ઉપર વિમાનદૃષ્ટિ થઈ છે એ જ સ્થિતિ ખીલ બગાળા લેખોની હ સમજ્યો છું

દ્વિમાન્ય જેવા ઔર હાગતા મહામા મુનરીરામજી બ્યારે દિદીમા પોતાના વ્યાખ્યાન આપે છે ભારે બાળક, બેરા ને મોટા સહુ તેમનું રસિય ભાષણ માભગે છે ને ચમગે છે તેમનું અંગ્રેજ તેઓ કનજ અંગ્રેજ મિત્રોને સાથ સાચી રાખે છે અંગ્રેજ શાળોનો તરજુમેા કરી પોતાનું ભાષણ કરતા નથી

શુદ્ધચાત્રમી છના જેણે દેા ને આપણ વ્યુ છે એના માનનીય મ નમેહન માનનીયા-જનુ અંગ્રેજ ચાદી જેનુ ચળળા ઉડે છે એમ કહેનાય છે તે બોને છે તે વાર્ધમગાયને વિચાર્યુ પડે છે ને તેમના અંગ્રેજોના ચળકાટ ચાની સમેા છે તો તેમોા દિદી પોથ તો ગગાના પ્રનાહ જેવો છે ને માનસરોવરમાથી ઉતગતી ગગા જેમ ચૂનાં વિરોધથી સુવર્ણ સગળી મગી રહે છે તેમ તેમના દિદી વ્યાખ્યાનનો પ્રનાહ ગુદ્ધ જાયન સમેા બળે છે

આ નજી વસ્તાઓની ગમ્તિ એમના અંગ્રેજ જ્ઞાનમાથી નથી આની પણ એમના અભાષા પ્રતિના પ્રેમને લધન હતી છે સ્નામીમી વાનન્દે જે દિદી ભાષાની સેના કરી છે તે વર્લ અંગ્રેજ જ્ઞાનને બીધે ન હતી તુકારામ અને રામકામે મરાવી ભાષાને દીપારી છે તેમા અંગ્રેજ ભાષાનો કશો દિગ્સો નથી પ્રેમાન દે અને મામગ ભરે તથા છેડ આધુનિક કાળમા દનપનગમે ગુજગતી સાહિત્ય વધાર્યું તેનો જશ અંગ્રેજ ભાષા વર્લ રહે તેમ

ઉપગના દાખનાઓ યગથી એમ સિદ્ધ થયુ જણાય છે કે માતૃભાષાના રિકાસને સાર અંગ્રેજ ભાષાના જ્ઞાન કરતા માતૃભાષા ઉપરના પ્રેમની-તેની ઉપર શ્રદ્ધાની-જગર છે

ભાષાઓ કેમ ખીને છે એ વિચારતા પણ એ જ નિલુખ ઉપર આપ્યું, ભાષાઓ તે તે લોકોના ચાગિયનુ પ્રતિબિંબ છે દક્ષિણ આફ્રિકાના સીદી લોકોની ભાષા ગજાનાર તેઓના રીતરિવાજ વગેરેનું જ્ઞાન મેળવી લે છે ગુણકર્મે પ્રમાણે ભાષા નધાય છે ને

ગેરદરદિ ડોા પુન પ્રતિ ઉપદેશ ૩ ૧-૦ ૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાર્

ભાષામાં રીધ, મલ, દયા આદિ લક્ષણ નહિ હોય તે ભાષામાં શી, જ્ઞાનન અને સસ-
વાદી પુ થો નહિ થાય એમ આપણે બેધકડપણે કી નળીનુ આરી ભાષામાં ખીજ ભાષામાંથી
વીરરસના કે' થયા ॥ મન્દો મરડીમચડીને આણુમાંથી તે ભાષાનો વિસ્તાર નથી થયો,
તે ભાષા બોલનારાઓ શી થયાના નથી પાલી પાળુ દીનુ નથી ચાલુ પણ પોતામાં
હોય તો કટાઈ ગયેલુ છતા કાટનુ આનગણુ ઉદ્ભવ પ્રાપ્તી નીજે છે આપણે ઘણા વળ
સુની દામતર ભોગ યુ છે, તેથી આપણામાં વિવિધની અનિવરતા નચરનારા નબ્દોનો લગર
ધણો વધારે જોવામાં આવે છે અંગ્રેજી ભારના નોંઠાને લગતા નામો છે તેટલા ખીજ
ભાષામાં ભાગ્યે જ હોય કોઈ સાહ્યિય ગુજગતી તેના પુનઃકોનુ ભાષાતર ગુજરાતીઓ પાસે
મુકરો તેથી ઘર્ષ આપણી ભાષામાં વૃદ્ધિ નથી થયાની ને આપણે નોંઠાન વિશેષ તાન પણ
મેળવનાના થી પપુ જો આપણે નાણુ વગેરે જનાનાના વાગુ ને નોંઠાએન્યની પણ રચના
ચીકુ તો નોંઠાપરિભાષા સહજે ઉત્પન્ન થશે આ જ વિચાર મરુમ રેવરુ દેનરે તેમના
વ્યાકરણમાં મુકરો છે તેઓ આદેય કહે છે —

‘ગુજગતી પૂરી કે અધુરી, એ વિશે વિનાદ કોઈ વેળા સાબળવામાં આવે છે કહે-
નત છે ઠ, ચયા રાજા તથા પ્રજા ચયા શુદ્ધત્વા શિષ્ય તેમ જ કટોચ કે ચયા માપકત્તવા માપા
જેવો બોનના તેની બોની શામળ બટાઈ કરિઓ પોતા ॥ મનમાં વિનિધ વિચાર બોલતા,
ગુજગતી અધુરી છે એનુ જાણીને અટકના એનુ જાણુ નથી પણ નવા જુના શબ્દની
ગોઠવણીમાં પોતાનો વિવે- એવો પ્રશ્ન થો કે તેમનુ કહેલુ ભાષામાં ચા'યુ

એક વિષયમાં તો જવી ભાષાઓ અધુરીઓ છે માણુમની ટુકી મમજણમાં નહિ
આવે એરી વાતો-એટને ઈશ્વર વિશે કે અપાગતા વિશે વાત કરીએ, તો જવી ભાષા
અધુરીઓ છે માણુસી શુદ્ધિને આપે ભાષા આવે છે, માટે જ્યારે શુદ્ધિ ટુકી પડે છે,
સારે ભાષા અધુરી હોય છે ભાષાનો આધારણુ નિયમ એ છે કે લોકો ॥ મનમાં જેના
વિચાર ભરેના છે, તેના જ તેમની ભાષામાં બોનાય છે જો લો- વિવેન તો તેમની વાચ્યા
વિવેકભરેની જો લોક મૂ' તો વાચ્યા તેમના જેરી જ અંગ્રેજીમાં કહેવન છે મૂ' સુધાર
વાચના વિચારોના ના- કદાકે ભાષામાં હોય હગરનાર કોઈ વેળા એવા હોય છે જે
વિદ્યાર્થીના તથામાં અંગ્રેજી ભાષાનુ અને તેની સાથે અંગ્રેજી વિદ્યાનુ કઈ આ યુ છે,
તેમને ગુજરાતી ભાષા અધુરી જેની લાગતી હાન, કેમકે અંગ્રેજીમાંથી ભાષાતર કરુ કમલુ
છે એમાં વા- ભાષામાં નહિ, પણ તેમને છે નવો શબ્દ નવો વિષય ભાષાનુ કઈ
નનુ વનલુ વાપરીએ, તો વિવેકથી નમજી નેસો ॥ અભ્યાસ વૈકામાં નથી, ચડે બોનનાર
અદકે છે કેમકે ગદગતી આગળ ગાતા છાતી કેમ ચાને વાડ ॥ અને લ્યા લગી, લોક
સાડ નરમુ નનુ જનુ, પરખી મૂ'ય કરારી નની શકના, સા લગી લમનારનો વિવેક કેમ
પ્રદુરિત થાય ॥

અંગ્રેજીભાષી બાણતર કરનારામાંના પાંચેનું ધારતા દેખાય છે, કે એમ તો માતા દૂધની અથે ગુજરાતી ભાષાનું જાન ધાર્યા અો અંગ્રેજી ગીચ્યા છીએ માટે માતાત્વ દિભાષી બની ગયા, ગુજરાતીનો અભ્યાસ આ વાતે કરવો ! પણ પરબાષાનાં સપા નના અમ - તા મનમાંમાં પ્રતિભુતા મેળવનાનો અભ્યાસ અરિષ્ઠ છે સામાન્યજીવન ગુજરાતી પરિચિના અવમા લુઓ નુકે નુ અભ્યાસના પ્રમાણ દેખાન છે મનોધન ન્યાં પૂરે ગુજરાતી કાચી દેખાય પણ પછી ખરી પાળે જસાને યત્નકારી અનુરો તો તેની ભાષા પણ અધુની પણ બે વાપરનારના યત્ન સપૂર્ણ તો ગુજરાતી પણ મપાજ દા, રાણા ગારેલી પાનુ દેખાન, ગુજરાતી-આર્યજાતી, -મટનની પુત્રી, -ધણી ઉત્કૃષ્ટ ભાષાઓની સગી ! તેને જાત દરી અધમ દહે ?

પ્રતુ એને આગીસાદ દેતે જુગ સાચન નગી એની સાડીમા મહરિયા સદરાન, મદ્ધમતો સુમેધ હોતે અને પ્રયુ-જનાં, માતા ગોધ.-એનું વખાણ મત સુજ્ઞાનને

એટલે આપણે જોએ ત્રીએ કે મગામમા મગામી મારફતે બની કેળવણી આપવાની ચક્રવર્તી વ્યય મિલ્લો છે તેનું કાળ ભાષાની ન્યૂનતા અથવા તો એ પ્રવાસની અયોગ્યતા નથી ન્યનતા વિરે આપણે વિચારું જાણીતા પ્રવાસમાંથી અયોગ્યતા સિદ્ધ થતી નથી પ્રવાસ કરના ની અયોગ્યતા અથવા અશક્તિ લેને હો

ઉત્ત મા બે કે દિગી ભાષા ખીની રહી છે, ખતા સિદ્ધિ ભાષાને કેળવણીનું નાદન કરવાનો મનન પ્રવલ માન આરંભ્યા હોએ જ કરેને જેનામાં આવે છે શુદ્ધતામા તે પ્રવાસ થાનુ છે

મ મામા દેલીભાષા મારફતે શિષ્યજ દેરાની દિનચાન જોયા જ વાં થયા મત થઈ છે તામીર દગ્તા તેનું વચમા વિરોધ જાગૃતિ છે તામીર સિદ્ધિન વગની ઉપર અંગ્રેજીની એટલી નથી અમ થઈ છે કે તેઓ તામીર મારફતે પોતાનું કાર્ય માથરા જેટલો ઉત્સાહ નથી ધગવના તેનું જાણમાં અંગ્રેજી શિષ્યને એટલે પ્રવેશ નથી કર્યો તેથી લોકો માત્ર ભાસાનો વિગ ઉપયોગ કરી ગયા છે તેનું વિભાગમા કેવળ તેનું મારફતે શિક્ષણ આપવાનો પ્રયોગ આવે છે એટલું જ નહિ પણ તેનું ભાષ્યોએ દિ-દુગ્તાનની ભાષાદીર વિભાગ વરરાની દિનચાન રાક ખરી છે આ વિચારો પ્રચાર થોડા જ અમરમા મત થયો છે ખતા તેઓના પ્રવન એરો મીયબોર્ડો છે કે કુક મુ તમા આપણે તેનો અમન થયો જેના પામશુ તેમના દારપ્રસાદમા ખકો થણા છે પણ તેને તોડના સક્તિ તેઓ ધગવે છે, એરી મારી ઉપર તેઓના નનાઓએ જાપ પાગી છે

મહારા ડ્રમા ને પ્રયાસ થાનુ છે આધુનિક ગાધ્યાપક દન એ પ્રવાસના દિમાયતી છે બર્મ હાનનું તે જ દરિમિદુ છે ખાનગી સાળાઓ એ કાર્યમા રામધર્મ છે અધ્યાપક વિન પ્રકરે મદાકર્તા સદન કરી પોતાના સાદસનો જીર્ણોદ્ધાર કથો છે ને થોડા સમયમા આપણે તેમની સાળા અપાએની જોઈશુ તેમજ પાશ્વ પુસ્તકો લખના ની યોજના રેચી ની

કેટલાક પુત્રોકો બ્રાહ્મણ છે તે કેટલાક લખેના તૈયાર છે તે નાશના સિક્કાએ કદી અથવા
ખતારી નથી જો તેમની રાજ્ય કમનસીમે બધ ન થઈ દત્ત તો અત્યારે મરાઠી માગ્ફને
ઉનામા ઉપુ 'ગિફ્ટ' આપી રાજ્ય કે નહિ એવો પ્રશ્ન મેલ જ નહિ

ગુજરાતમાં માનુષીમાં મારફતે ઝળખી દેવાની દિલચાન થઈ ચૂકી છે એ વિશે આપણે
રા બ હરોનિદ્દાસ કાટનાશાના લેખમાંથી જાણી રાખીએ છીએ અધ્યાપક મનજી અને
મરહુમ દિવાન બહાદુર મણિભાઈ જનબાઈ તે વિચારના નેતા મળી નવાય એમણે રાષ્ટ્રવા
ખીજને પોષણ કે નહિ એ વિચાર આપણે કરવાનો સ્થો છે મો તો લાગે છે કે તેમાં જેટલી
દીન થાય છે તેટલું આપણો નુશ્માન જ છે

અત્રેજી ભાષા માનફતે ઝળખી લેવામાં ઓગમ ઓગ મોજ ના લાગે છે તે જ
વિષયો માનુષીમાં દ્વાર ત્રીજાના આવે તો વધારેમાં વધારે દન વડે લાગે એનો અભિપ્રાય
ધણા પ્રાંત રાજકોએ આપ્યો છે હમરો વિદ્યાર્થીઓના ઉ ના મયે એટલે તેના હજાર
વર્ષા પ્રજાને મળ્યા જેનુ થાય

પરભાષા માગ્ફને સિનાજ લેવામાં જે મોને મગજ ઉપર પડે છે તે અસમ્મ છે એ
મોને આપણા જ બાળકો ઉચ્ચ શા પછ તેનો બંને તો તેઓએ વેડે જ છુટકો તેઓ
ખીજને જોઈને ઉપાડનાને અસમ્મ થાય છે આથી આપણા ઝેજ્યુએટ ધણે ભાગે નિ સ વ,
નવજા નિશ્ચાવી, ગેમી ને કેમજ નકની અને છે ગોધ-શક્તિ, વિચારશક્તિ, સાદસ,
ધૈર્ય વીગના નિભયતા વગેરે ગુણો કીણુ થઈ જાય છે તેથી આપણે નવી ચોજનાઓ
અધી રાખતા નથી, અધીએ છીએ તો પાર ઉતારી શકતા નથી કેટલાક જાણે ઉપરના
ગુણો બતાવી રાં છે તેઓ અંગે મૃત્યુનો ભોગ થઈ પડે છે એક અંગે લખ્યું છે કે
સાદિયુન વગળ જેમ અમન લેખને વિષ છે તેમ મુરોપ બહા ની પ્રજા યુરોપી પ્રજાને
વિષે છે આ વિચારમાં જેટલું સ્વત્વ હોય તે હઈ એવિસાતી રસાવારિ- અયોગ્યતાને લીધે
નથી, આ પરિણામનું કારણ ઝળખીના વાદનની અયોગ્યતા જ છે વિનિષ આક્રિહાની
મીઠી પ્રજા માહસિક, શરીરે વદાનગે તે ચારિ વચાન છે જે બાળમનાદિ ખામીએ આપ-
ણામાં છે તે તેઓમાં નથી જતા જે વિનિષ આપણી છે તે તેઓની છે તેઓમાં શિલણનું
વાદન ક્ય છે તેઓ પણ આપણી જેમ ક્ય ઉપર ગુરુન કાણ મેળવે છે તે આપણી
જેમ તેઓ પણ કળમણીને અતે શક્તિગીન બને છે, ધણે ભાગે માત્ર નડન ગનારા નીરડે
છે અસન વનુ તો તેઓમાં પણ માનુષીમાંની સારે અન થયેલી નેવામાં આવે છે
અત્રેજી કેળમણી પામેના આપણે જ આ ગુફસુનનું ખરૂ માપ કરના અશક્ત છીએ પ્રજા
ના ઉપર આપણે કેટલી ઓગી અસર કરી છે તેનું માપ વહારીએ તો વધે ખ્યાન
આની શક્તિ આપણા માગાપો કેટલીક વેળા આપણી કેળમણી વિષે ઉદ્દગાર કહાડે છે તે
વિચારના ચોગ્ય હોય છે આપણે બોઝ ને રાષ્ટ્રની ઉપર મોહાધ થઈ પડીએ છીએ મારી

આમી છે કે ને આપણે માનવાના મારફતે પ- વા મુખી કેળવણી લીધી હોત તો આપણામાં એટલા બોલ ને રાજ હોત કે તેમનું અભિનય આપણને આશ્ચર્ય ન પમાત.

જાપાનનો ઉત્સાહ જે દિશામાં આવે છે એ યોગ્ય છે કે નહિ એ વિચાર એક બાલુ ગાંધીએ તો આપણને જાપાનનું સાહસ અન્ધ ફેરે તેનું જણાશે તેઓએ પ્રજા જાગૃતિ પોતાની ભાષા મારફતે કરી છે, તેથી તેઓના દેશ કાલમાં નીનતા નેરામાં આવે છે તેઓ સિવકને સીખવના થઈ જતા છે તેઓએ શાલીયુમ કાગળની ઉપમાં ખોટી પાટી છે પ્રજાનું જીવન કેળવણીને લીધે જીવળી ગયું છે, ને જગત્ વિશ્વવપૂનક જાપાનની પ્રવૃત્તિ જોઈ રહ્યું છે પરબારાની મારફતે ગિયણુ લેવાની પદ્ધતિથી પાગરાનું નુકસાન છે.

માતાના ધાનજીની સાથે જે મસ્કા મગે છે ને જે મધુર શબ્દો મળે છે તેની અને તાગીની વચ્ચે જે અતુલધાન હોવું જોઈએ તે પગલામાં મારફતે કેળવણી લેવામાં તૂટે છે તે તોડનારના દેવ પવિત્ર હો જતા તે પ્રજાના દુઃખને છે આપણે તેવા શિક્ષણના બોગ થરામાં માનુદ્રોહ રીએ છીએ પરબામાં દ્વારા મળતા શિક્ષણમાં નુકસાન એટલેથી જ નથી અટક્યું શિક્ષિતવગ અને પ્રજાનું વચ્ચે અતલ પડી ગયું છે પ્રજાનું આવે નથી ઓગળના પ્રજા આપણને નથી ઓગળતી આપણને તો તે સાહેબ લોક તરીકે ગણી કહાડે છે આપણાથી કરે છે આપણો અવિશ્વાસ કરે છે જે આ રિયનિ નામે સમન આવે તો શિક્ષિતવગ પ્રજાના પ્રતિનિધિ નથી એવા નાં દુઃખનો આરોપ ખરો પડવા વખત આવે.

સહબાએ શિક્ષિત વગ મૂર્ખાથી જાગૃત થતા નેરામાં આવે છે જનસમાજની સાથે મળતા જતા મજદુર દોષો સાક્ષાત્ અતુલન કરે છે પોતે જે જુગમે મેળવ્યો છે તે પ્રજાને કેમ આપી રહે ? અગ્રેજીમાં તો ન જ આવે જુગતીમાં આપણની શક્તિ ઓટી છે અથવા નથી પોતાના વિચાર માનવામાં મૂકના મહાસદ પડે છે આ ઉદ્વાગ હંમેશા સાબળી ગયો છું આ અતરાય પરી જવાથી પ્રજાજીવનનો પ્રસાદ અટક્યો છે અગ્રેજી કેળવણી આપવામાં મંડાયેનો શુદ્ધ દેવ હોતો તેને આપણા સાહિત્ય પ્રતિ નિરુત્કાં હોતો તે નિરુત્કારનો ચેપ આપણને પણ વળગ્યો, ને આપણે જ્ઞાન જન્યા નેના શુર કરના આગળ વધે છે તેમ આપણુ થયું છે પાશ્ચાત્ય સમ્યતાનો પ્રચાર આપણે પ્રત્યક્ષ કરનારા થઈએ એ મંડાયેનો ઉદ્દેશ હોતો તેની સ્વપના એવી હતી કે આપણા માના પેટનાક અગ્રેજી શીખી, આપણા આગ્રિયમાં વૃદ્ધિ કરી, પ્રજાને નવા વિચારો આપણુ (એ આપવા યોગ્ય હતા કે નહિ તેના વિચાર અહીં અગ્રાને છે આપણે તો માત્ર શિક્ષણના વાહનનો જ વિચાર કરનારો છે) આપણે તો અગ્રેજી કેળવણીમાં ધનપ્રાપ્તિ નેઈ એટલે તે ઉપયોગને પ્રધાન પદ આપ્યું કેટલાકે રસવાગ્મિમત્તન પોયુ એમ મૂળ વિચાર ગીણુ થયો ? અગ્રેજી ભાષાનો પ્રચાર મંડાયેની ધારણા કળતા વધ્યો તેમાં આપણે બોધુ છે.

ને આપણુ દાથમા સત્તા દેત તો આપણે તુરત તે દાથ બેઈ નહત આપણથી માનુભાવાનો ત્યાગ ન કરી તકત અમ દાથવર્ગે નથી કર્યો. ધણાને વખતે ખગર નહિ હોય કે આપણી કૈયેરી લાપા ગુજરાતી મહાય છે અરકાગ કાયદાઓ ગુજરાતીમા પણ તૈયાર કરાવે છે, દબારામા રચાતા ભાષાઓના તરલુમા તે જ વેળા વચાય છે સવસ્ત્રી નોટોમા અંગ્રેજીની આથે ગુજરાતી વોગેનો ઉપયોગ નેરામા આવે છે માપણીદારને ગીખનાનું ગણિત વોગે કરિત હોય છે પણ તે કાય બે અંગ્રેજી માગકતે થતુ દેત તો મરેશુન ખાતાનુ કામ મા ખગચાળ નીચત તેથી માપણીદારને સાઝ પગિભાષા ઉપર દગનામા આરી છે તેમા લીધેના ગમ્દો આપણુને સાનદાયક ઉપજાવે એના એ આપણામા ભાષા પ્રતિ ખગી પ્રીતિ દોય તો આપણને જે માધેનો છે તેનો તો આજે જ ઉપયોગ કરી રાખએ વળીને બે પોતાનુ કાર્ય ગુજરાતી ભાષા માગકતે લેતા થઈ જાય તો અમીનોનો ઘણો પેમેળે જયે અમી લેને કાયદાની જરૂર પડી દગરાણી મરેને અમીનો પોતાના દક્ક સમજતા થઈ જાય દુભાવીઆ ખર્ચ જયે ભાષામા કાયનાના તરતે પ્રચલિત થાય આમા વળીને થોડો સમયે પ્રયામ કરવો પડે તેમ છે ખરૂં તેઓના અમીને તેથી દારી નહિ થાય એ માગી ખારી છે, માગે અનુભવ છે ગુજરાતીમા કરી દલીનો પ્રસાર ઓઝા પડો એ ભય ગખવાનું જરાએ દારણુ નથી આપણા દગેરો વોગેને ગુજરાતી જાણવું જગ્યાન છે પણ આપણા અંગ્રેજ ઉપરના મિથ્યાભાદને લીધે આપણે તેઓના જાનને કાદ ચગારીએ ઝીએ

એરી રાકા કરનામા આરી છે કે વનપ્રાપ્તિને સાઝ એને અદેશાભિમાનને સાઝ જે ઉપ મોગ થયે તેમા દઈ દોય ન હોતો આ મગ કેળવણીના વાદનો મિચાગ કરતા રાસ્તવિક નથી ધનપ્રાપ્તિને અર્થ કેટલાક અંગ્રેજી મીખે અથવા દેખુ જાય દગ્યા આઝ લીખે તેને આપણે વંચુ પણ તેથી કર્ અંગ્રેજી ભાષાને કેળવણી વાદન નહિ કરીએ ઉપના બે બનાવોલી અંગ્રેજી ભાષાએ વાદન તરીકે ઘર કર્વું એ દુખ પાણિમા આન્ય એ જ બતાવનાતો અર્દો આરાય છે કોઈ કહે છે કે અંગ્રેજી જાણાગ જ સ્વદેશભાન થયા છે થોડા માસ થયા આપણે જુદુ જ બોઈ રતા છીએ પતા અંગ્રેજીનો આ લાવે કણુન કરતા એટલુ કરી મધ્ય કે બીજાને તદજ મગી નથી અંગ્રેજી સ્વદેશાભિમાન એપી નથી નીચાય ખરૂં અદેશાભિમાન વ્યાપક હોતુ નેછએ તે ગ્રણ આમા નથી બેનામા આન્યો

એતુ કહેનામા આન્ય છે કે ઉપરની દલીનો ગમે તેવી હોય છતા તે બધી હાન અન્યન હાઝ છે “ અંગ્રેજી ખાતર બીજા મિપયોએ જરા પણ મહન કરતુ પડે એ દુખદ સ્થિતિ છે અંગ્રેજી ઉપર કાણુ મેળવનાની જ ક્રિયામા આપણુ ઘણુ માનમિત બગ અપી જાય એ બહુ અનિષ્ટ છે પણ અંગ્રેજી પડવે આપણી જે સ્થિતિ છે એ ધ્યાનમા લેતા આ પાણિમા સહન કરિને જ માગ કહાયા નિના કૂટકો નથી એરી માગી અપ મતિ છે ” આ ઉદ્દગાર જેના તેના બેખકના નથી એ વચન ગુજરાતના સાક્ષરોમા પહેરી પકિનએ મિગજનાગના છે, સ્વભાષાપ્રેમીના છે અધ્યાપક દુન જે દઈ લખે છે તે આપણે મિચાર્યા વગર ચાને જ

નહિ તેમણે મેળવેનો અનુભવ થોડાની જ પામે એ તેમણે સાહિત્યની તેમ જ કેળવણીની જારે મેલા કરી છે તેમને સનાદ દેરાતો ને ટીકા કરવાનો સપૂણ અવિના છે આવી રીતિઓ મારા જેવાને ધણ વિચારવું પડે છે વળી આ ઉદ્યોગ આનંદાદરભાવના એવાના જ નહીં તેમણે મધુર ભાસામાં અગ્રેજી ભાષાના હિમાયતીઓના વિચાર આપ્યા છે તે વિચારોને આપણે માન આપવું એ આપણી ફરજ છે વળી મારી પોતાની રીતિ કઈ વિચિત્ર છે તેઓ માહે જ નહીં સનાદથી તેમની નજર તમે રાષ્ટ્રીય કેળવણીનો અખતરો છુ અજમાવી રહ્યો છુ ત્યાં માનુષ્યાદાગ જ શિક્ષણ આપા છે આવો નિકટ મનઘ વર્તે છે ત્યાં કઈ પણ ટીકા કે પે વખતા છુ અચકાઉં છુ મૂલ્યો અધ્યાપક કુલે અગ્રેજી ભાષા દાગ તેમ જ માનુષ્યાદાગ શિક્ષણ-આ બન્નેને અખતરો કે જ નોચા છે બેમાથી એક વિશે તેમણે ચોક્કસ અભિપ્રાય દર્શાવ્યો નથી એટલે એમના વિચાર વિચલ કઈ કહેવા મને એટલો મોકાવ જણાય છે

અગ્રેજી પરતવે આપણી પરિસ્થિતિ ઉપર, જોએ તે કરતા વધારે વજન આપણે દબાવીએ આ વિષય આ પરિવર્તમા પરી દૃષ્ટી ન ચચાર એ મારા ખ્યાન બહાર નથી જોએ રાજ્યપ્રમુખી વિષયોમાં હાથ નથી ધારી રાજતા તેમને પણ આટલું વિચારવું કે કહેવું અશોભ્ય નથી તે એ છે કે અગ્રેજી સમન્ધ કેવળ જિંદગી દિનારો છે બીજી કોઈ કલ્પનાથી એ મન ધનો બખ્યાન થાય તેમ નથી એક પ્રમુખ બીજી પ્રમુખની ઉપર રાજ્ય ભોગને એ વિચાર બન્નેને સાફ અસમ્ય છે, અનિષ્ટ છે એ બન્નેને હાનિકારક છે, એમ અગ્રેજી રાજ્યાધિપતિઓએ કશું ન કહ્યું છે જ્યાં પરીપાત્રી દષ્ટિએ વિવાદ ચાલતો હોય ત્યાં એ વાત સિદ્ધાંતકે કશું ન થાય છે આમ હોયો ગભ્યનાં તેમ જ પ્રમુખ બન્નેને જો એવું સાબીત થાય કે અગ્રેજી દાગ શિક્ષણ આપતા પ્રમુખ માનસિ. બગ દલાવ છે તો એક કાલુ વાર પણ થોડાવા વિના શિક્ષણ વાદન ફેરવવું જોઈએ આમ થયામાં જે જે રિતો હોય તે હું જરૂર વામાં આપણો પુરુષાય રહેતો છે જો આ વિચાર સ્વીકારામાં આવે તો અધ્યાપક કુલની જેમ માનસિક મજબી હાનિ કશું ન કરનાગએને બીજી સ્તીય આપનાપણ નથી રહેતું

માનુષ્યાદાગ જાનણી આપતા અગ્રેજી ભાષાના જાનને ધકેલ પદોચરો કે નહિ એ વિચાર કરવાની આનમ્યજના કું સ્વીકારતો નથી એ ભાષાની ઉપર જરા કેમરાયેના હિંદીને પ્રમુખના મેળવવાની જરૂર નથી પ્રેરક જ નહિ પણ એ પ્રમુખના મેળવવા ઉપર રચિ ઉત્પન્ન કરવાની પણ જરૂર નથી એવી મારી નમ્ર માન્યતા છે

કેટલાક દિન્દીઓએ અગ્રેજી જરૂર સીખવું પડે એ અધ્યાપક કુલે કેવળ ઉચ્ચ દષ્ટિથી આ પ્રશ્નને વિચાર્યો છે પણ આપણે બધી દષ્ટિથી વિચારતો જોઈ શકીશું કે એ વર્ગને આવી ટીની જરૂર જાણારી

(૧) સ્વદેશભિમાની, જેઓમા ભાષા નીખવાની શક્તિ નિશેષ છે, જેઓને વખત છે, ને જેઓ અગ્રેજ સાહિત્યમાથી શોધખોળ કરી તેના પરિણામ પ્રગતી પામે મુન્ના ઇન્છે છે અથવા ગુર્ભ્યકર્તાની સાથેના સખન્ધમા તેનો ઉપયોગ કરના ઇન્છે છે તેના, અને

(૨) જેઓ અગ્રેજ જ્ઞાનનો ધનસંપાદન ખાતર ઉપયોગ કરના ઇન્છે છે તેના

આ બન્નેને સાર અગ્રેજને મગજવાત નિયમ ગણી તે ભાષાનું સાનના સાર જ્ઞાન આપનામા કંઈ બાધ નથી એટલું જ નહિ, પણ તેની સગવડ કરી એ જગતનું છે આ ક્રમમા ડેજનરણીનું વાદન માતૃભાષા જ રહેશે અધ્યાપક મુનને ભય છે કે જે આપણે અગ્રેજ મારફતે મધુ શિક્ષણ નવી લઈએ પણ તેને એક પરભાષા તરીકે લીખશું તો જેનું ફારસી, સરવૃત્ત મોરેનું થાય છે તેવું અગ્રેજનું થયે મારે માનપૂનક હોયું જોઈએ કે આ નિશ્ચયમા કંઈક ખામી છે ઘણા અગ્રેજો પોતાની કેળવણી અગ્રેજમા મેળ પા છતા ફ્રેંચ વગેરેનું ઉચ્ચ જ્ઞાન ધરાવે છે ને તેનો પોતાના કાર્યમા પુરનો ઉપયોગ કરી શકે છે હિન્દુસ્થાનમા એના હિન્દી પણ છે કે જેઓએ શિક્ષણ અગ્રેજ મારફતે લીધું છે છતા ફ્રેંચ ઇલાદિ ઉપર તેમનો કાણુ જેવો તેવો નથી હકીકત તો એની છે કે જ્યારે અગ્રેજ પોતાને મ્યાને જશે ને માતૃભાષાને તેમનું પદ મળતો હ્યારે આપણા મન જે અત્યારે ફ્વાઈ રહ્યા છે તે કેદ ખાનામાથી છૂટશે, ને કેળનાયેલા, ખેડાયેલા, જતા તાજ રહેના મગજને અગ્રેજ ભાષાનું જ્ઞાન મેળવનાનો બોલો ભાગે નહિ લાગે અને મારી માન્યતા તો એની પણ છે કે તે પ્રસંગે શીખાયેલું અગ્રેજ આપણા આજના અગ્રેજ કરતા વધારે શોભીતું હશે અને ભુદિ તીન દોવાથી તેનો વધારે સારો ઉપયોગ થઈ શકશે લાભાનાલની દૃષ્ટિએ આ માગ મરે અર્થને સાધનારો જણાશે

જ્યારે માતૃભાષા મારફતે આપણે કેળવણી લેતા થઈશું ત્યારે આપણા વરમા આપણે ભુદો જ સખન્ધ રાખશું અત્યારે આપણે આપણી સ્ત્રીઓને આપણી ખરી ભાગીયણ નથી કરી શક્તા તેઓને આપણી પ્રવૃત્તિનું ઓછું જ્ઞાન હોય છે, આપણા મામાપને આપણા ભણતરની કંઈ ખબર નથી દોની આપણા વેળી હજમ, આપણા ભગી, આ નવાને આપણે જો આપણી ભાષા મારફતે બધું ઉચ્ચ જ્ઞાન લેતા દોષએ તો મહેજે કેળવણી આપીએ વિનાયતમા રજમત કરાવના હજમની સાથે આપણે ગજ્યતત્રની વાત કરીએ છીએ અહીં એનું આપણા કુટુંબમા નથી કરી શકના તેનું જરણ આપણા કુટુંબીઓ કે દત્તખો અજ્ઞાન છે એ નથી પેસ અગ્રેજ હજમના જેટલા જ્ઞાની તો તેઓ છે જ તેઓની સાથે આપણે મહાભારત, રામાયણ, તીર્થક્ષેત્ર વગેરેની વાતો કરીએ છીએ, કેમ કે પ્રજાજનરણી એ નિતામા વહે છે પણ નિશા જોમા લીધેલું વેગ નથી જઈ શકતું કેમ કે આપણે અગ્રેજ મારફતે લીખેલું આપણા કુટુંબીઓને કરી શક્તા નથી

અત્યારે આપણી ધારાભામા બધો કરવાગ અગ્રેજમા ચાને છે પણ મગજોમા એ જ દશા વર્તે છે તેથી કળુસની માફક વિઘાધન દાટી મૂક્યા જેનું થઈ રહ્યું છે અદાવતોમા

પણ એ જ દસ છે ન્યાયાધીશો દ્વેષા શિક્ષાવચન કહી સનગાવે છે અત્યંતમા જનારો વચ તે સાક્ષ્યવા ત પર હોય છે પણ તેઓને ન્યાયાધીશોના છેડના શુદ્ધ દુકમ મિત્રાવનુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતુ નથી પોતાના મનોના લાપણુ પણ તેઓ નથી સમજી શક્તા અમેજી રાજામાથી નીચેના તખીયોની પણ એ જ હાનત છે તેઓ દરદીને જોઈતું નાન દઈ શકતા નથી તેઓને શરીરના અન્યથોના ગુજરાતી નામ તો આવડે નહિ એટલે ધણે ભાગે તેમને માત્ર દવાયિગી લખના ઉપરાત દર્દી સાથે લેના દેખાતી નથી એમ જ્ઞેનાય છે કે હિન્દુતાનમા શિખરો ઉપનથી ચોમાસામા પાણીના ધોધ પડે છે, તે આપણે અનિચાગે લીધે નનામા જ્યા દાએ જીએ મુનપુંમય ખાતર આપો લાખો પિવાનુ દમેશા પે । કરીએ જીએ ને પશિખામે રોગો વહોરી લઈએ જીએ તેમ જ અમેજી લાખા લણુનાના ખોળથી કચગઈ ગયેના આપણે દીર્ઘ દષ્ટિને અભાવે ઉપર પ્રમાણે પ્રખને જે મળતુ જોઈએ તે નઈ શકતા નથી આ વાક્યમા અનિનયોનિ નથી પણ તે મારી તીવ્ર લાગી દગારના છે માત્રલાણનો જે અનાર આપણે કરી ન્યા જીએ તેનુ ભારે પ્રાપચિત આપણે ગુરુ પાતે તેથી નનાએ વાણુ અશુ છે તેમાથી પ્ર ને દુવે છાવની એ શિક્ષિતવગની પહેરી ફરજ સમજુ છુ

નરસિંહ મહેતાની જે લાખા છે, જેમા નન્દરકરે પોતાનો કગલથેનો વખ્યો જેમા નવનરામ, નમરાજકગ મણિનાય, મનમારી વગેરે લેખક લખી ગયા છે, જે ખોરીમા અરહમ ગજયન્દ કનિએ અમૃતવાણી સખગાની છે, જે લાખાની મેના રી શકે એની દિદુ મુસનમાન ને પા મી જાતિઓ છે, જેના ખોનનાગમા પમિત સાધુ થઈ ગયા છે, જે વાપગનારામા ધનાઠ્યો છે જેમા પરદેશ ખેડનાગ વલણુરડીઓ થઈ ગયા છે, જેમા મુગુ માણેક ને જોધા માણેકના શરાતનના પડના આજ પણ ખગા દુગરમા સખગાય છે તે ભાયાના મિનારની સીમા હોય નહિ તે લાખાની મારફતે, ગુજરાતીઓ કેળવણી ન લય તો તેઓ ખીજુ નુ ઉન્નગે ૧ આ પ્રખને નિચાગે પડે છે એ જ ખેદ છે

આ નિયમ નધ કરતા દાકતર પ્રાણજીવન તસ મરેનાએ જે લેખો નખ્યા છે તેની ઉપર આપ સહનુ ધ્યાન ખેનુ છુ તેનુ ગુજરાતી ભાસાનર ખદાર પડી વુશ્ચુ છે ને તે ના રી જવા મારી લનામણુ છે તેના ઉપરના નિચારોને ટેકા આપનારા ધણા અભિપ્રાયો જોનામા આવશે

માનુભાયાને કેળવણીનુ વાહન કરતુ એ ઇજ હોય તો તેનો અમન થના સાર આપણે શા પગના ભરના જોઈએ એ નિચારનુ જોઈએ દલીનો આપ્યા વગર એ પગના મને જેના સુજે છે તેના લખી નાનુ છુ

(૧) અમેજી જાણનાર ગુજરાતીઓ, જાણ્યે અજાણ્યે પણ પરસ્પર વ્યવહારમા અમડનો પ્રયોગ ન કરવો

(૨) જેને અમેજી અને ગુજરાતી બન્નેનુ સાર જ્ઞાન છે તેણે અમેજીમા જે આગ ઉપયોગી પુસ્તકો નિચાગે હોય તે પ્રજા આગળ ગુજરાતીમા મૂકના

- (૩) કેળવણી મળે એ પાછા પુનઃ તેણે જ્ઞાનના
- (૪) ધનવંશ પુરો એ શુદ્ધરાત્રી માગત કેળવણી આપવાની નાળાઓ જગાએ જમાએ જમાપની
- (૫) ઉપની પ્રતિતિની માથે જ ખરડાગને પરિપતે એ અને કેળવણી મળે એ અરુ જની કે બધી કેળવણી માનુભાષા માગતે જ અપાવવી જોઈ એ આપતોમા ને ધાગમભાષા વહેનાર શુદ્ધરાત્રી માગત થવો જોઈ એ ને પ્રગનુ બુદ્ધિ ધર્મ તે જ ભાષામા થવું જોઈ એ અગ્રેજી ભાષાનાગને જ સારી નોડરી મળી રહે છે તે પ્રથા બદલી નોડરોને ભાષાના પ્રમાણે ભાષાબેઠ ગમ્યા વિના પસંદ કરના જોઈ એ શુદ્ધરાત્રી ભાષામા તેઓ જોઈ શકે જ્ઞાન મળે એવી ગાળાઓ અધ્યાપની જોઈ એ એવી અરુ પણ સરકારને જવી જોઈ એ

ઉપની યોજનામા એક આપતિ જોરામા આવશે તે એ છે કે ધારાસભામા તો મતારી, બિધી ને શુદ્ધરાત્રી અભામતો છે તે વખતે દાનડી પણ હોય આપતિ મોટી છે પણ અનિવાર્ય નથી તેનશુ રંગે એ વિષયની ચર્ચા મઝ કરી છે ને કોર્ટ દિવસે પણ ભાષાપ્રમાણે નના નિભાગો થના જોઈ એ એમા નમ નથી પણ તેમ થતા સુધી હિન્દી અથવા સભામતની યોજનાની ભાષામા ભાષણ આપનાર અખનિનાર તો મળવો જોઈ એ આ સૂચના અભાગે હાથપગે જણાય તો ક્ષમા માગી એટલું જ કહીશ કે વધુ મૂચનાઓ પ્રથમ દિવસે ને આરભમા હાથપગે જણાય છે, દેવની ઉત્તિતિનો-આપણે કેળવણીના વાહનના શુદ્ધ નિર્ણય ઉપર રહેવો છે એવો મારો અભિપ્રાય છે તેથી મને મારી મૂચના મા ભાગે મહત્ત્વ મારમ પડે છે માનુભાષાની દિશા વધવો, તેને મળવપદ મળવો ભાગે તેમા આપણે નથી જાણી તેની નકિતઓ જોરામા આવશે

રાષ્ટ્રીય ભાષા

જેમ કેળવણીના રાહનો નિચાર કરવો પડ્યો તેમ જ આપણે રાષ્ટ્રીય ભાષાનો નિચાર કરવો યોગ્ય છે જે અગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા થવાની હોય તો અગ્રેજી જરૂરિયાત સ્થાન મળવું જોઈ એ

અગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા થઈ શકે ? કેટલાક નિદાન અદેશભિમાની કહે છે કે અગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા થવી જોઈ એ, એવો પ્રશ્ન જ અસ્તંદગાસ્ય છે, અગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા થઈ શકે છે આપણા નામદાર વાર્તિકગ સાહેબે ભાષણ કર્યું છે, તેમા તેમજો માન તેની આશા બતાવી છે તેમનો ઉત્સાહ તેમને ઉપરુમ્મત બેલીએ નવી વર્ત જતો વાહસરોય સાહેબ માને છે કે અગ્રેજી ભાષા હાડે હાડે આ દેશમાં વિસ્તાર પામશે આપણા કુટુંબોમા તે પ્રવેશ કરશે, અને છેવટે રાષ્ટ્રીય ભાષાની ઉચ્ચ પદની બોગમશે અભાગે ઉપર દપકે નિચાગના આ ખ્યાલને ટેકા મળે છે, આપણા શિખિત વગની દશા જોતા અગ્રેજી

મિના આપણો કાગળ અગ્રી પડે એવો આભામ આવે છે એમ જના જના હા ઉત્તર-
ગીતુ તો નાનમ પડેને કે અગ્રેજ સાંદીય ભાષા ન થઈ શકે, ન થી નોઈએ

ગાંધીય ભાષાના શા લક્ષણો હોના જોઈએ

- (૧) તે ભાષા અમનતા રમને માત્ર મટેની હોની જોઈએ
- (૨) તે ભાષાની માગત ભાગતરપનો પરસ્પર ધાર્મિક, આર્થિક અને સામ્યપ્રત્યક્ષી
વ્યવહાર શક્ય હોવો જોઈએ
- (૩) તે ભાષા ભાગતરપના પણ પોષિ મોનતા હોના જોઈએ
- (૪) તે ભાષા પડેને માત્ર મટેની હોની જોઈએ
- (૫) તે ભાષાનો ખ્યાન દરના લલિન કે અપચાથી નિયતિ ઉપર રમન ન મનુ જોઈએ
અગ્રેજ ભાષામા આમાનુ એક પણ વચણ થી

પહેલુ જનાય કે તે મૂકુ જોઈતુ દરુ પણ મેં પહેલુ મૂકુ છે કેમકે તે લક્ષણ
અગ્રેજ ભાષામા હોય એવો આભામ આવે છે નવારે નિચાગ જના આપણો જોઈશુ કે
દાન પણ અમનતા રમને માત્ર તે મટેની ભાષા નથી અતના રાજ્યવધારણની કપના
એવી છે કે અગ્રેજ નાં એકો થને, તે એટલે મુધી કે ઉવટે વાર્ધિરોન અને ખીજા
આગળના વેગપર ગાળી લગણ તેના અમનતા અગ્રેજ મહેમે મોટો વચ આજે હિન્દી જ
છે, ને તે નરતો જ જગે તે રમને માત્ર ભાગતરપની ગમે તે ભાષા કરતા અગ્રેજ મુશ્કેલ
છે એમ તો સાં જોઈશુન જગે

ખીતુ જનાય નિચારતા આપણો જોઈએ છીએ કે અગ્રેજ ભાષા જનસમાજ મોનતી
એ જના એ શય ન હોય તા વગી આપણો ધાર્મિક વ્યવહાર અગ્રેજમા નહિ જ આવે,
એટલે દગજગે અગ્રેજ ભાષા સમાજમા પ્રમગે એ અનકય જણાય છે

ત્રીજુ તરણુ અગ્રેજમા ન હોઈ તકે કેમકે તે ભાગતરપની મોની સખ્યાની મોની નથી
મોનુ લક્ષણ પણ અગ્રેજમા નથી કેમકે આખા ગાંડો સાગ પ્રમાણમા તે સહેની નથી
પાયમા વચણનો નિચાગ જના આપણો જોઈએ છીએ કે અગ્રેજ ભાષા જે સત્તા
આજે મોગવે છે તે લલિન કે નિગરમથી નિયતિ તો એ છે કે હિન્દુતાનમા પ્રજના
ગાંદીય કાર્યમા અગ્રેજ ભાષાની જગીઆત મોટી જ પડેને અગ્રેજ સાનાન્યના વ્યવહારમા
તેની જગ પડે તે આઝાન્યના રાજ્ય નરતની (નિયોમસિની) ભાષા હો એ જૂનો
પ્રમ છે તે વ્યવહારને સા અગ્રેજની જગરુ ડુને આપણે આજે અગ્રેજ ભાષાનો દેવ
નથી કરતા માત્ર તો તેમા આજ નહાર જના દેવા નથી માગતા એ જ આગ્રહ છે
ગાંધીયની ભાષા તો અગ્રેજ હજે તેથી આપણા માનસિયાગ, નાસ્તીઆગ, મેનરજ
વોડેને એ ભાષા નીખવવાની ફરજ પાશુ અને તેઓ હિન્દી દીર્ઘિ ખીજા દેશોમા
જગના એમ ખાલી નખીયુ પણ ગાંડીય ભાષા અગ્રેજ ન હોય અગ્રેજને ગાંડીય ભાષા

અનામતી એ એસ્પેરેન્સો દાખલ કરના જેવું છે અંગ્રેજી રાષ્ટ્રીય ભાષા થાય એવી કલ્પના આપતી નિર્મળતા મૂલ્ય છે એસ્પેરેન્સોનો પ્રવાસ માત્ર અનામ સૂચનને સાર કરી ભાષા પેના પાત્ર લખગોનાળી છે? હિન્દી ભાષામાં એ બધા લખગો છે એમ કહીને ક્યાં નિતા ચાલશે જ નહિ

હિન્દી ભાષા હું એને કહું છું કે જે ઉત્તરમાં હિંદુ તથા મુસનમાન બોલે છે તે દેવનાગરી અથવા ઉર્દુ નિપિમા લખે છે આ વ્યાખ્યા સાથે કઈક વિરોધ જોયો છે

એવી દલીલ થતી જોવામાં આવે છે કે હિન્દી અને ઉર્દુ બે નોખા ભાષા છે આ દલીલ વાસ્તવિક નથી ઉત્તર વિભાગમાં મુસનમાન અને હિન્દુ બન્ને એક જ ભાષા બોલે છે બેન્ ગિલ્ડિન વગ પાડ્યો છે, એટલે કે હિંદુ સિદ્ધિત વર્ગે હિન્દીને પૂર્ણ સંસ્કૃતમય કરી મૂકી છે, તેથી કેટલાક મુસનમાન તે નથી સમજી વાંચતા લખતોના મુસનમાન ભાષાઓ ફારસીમય ઉર્દુ બોલીને તે હિન્દુથી ન સમજાય તેની કમી મૂકે છે આ બન્ને પંખિયાયા છે તે પ્રજાગમમાં ક્યાંએ સ્થાન નથી હ ઉત્તરમાં રહ્યો કુ, હિન્દુ મુસનમાન સાથે ખુબ લખ્યો છું તે માં હિન્દી ભાષાનું જ્ઞાન થયું બોલું હોના છતાં મને તેમની સાથે વ્યવહાર રાખવામાં જગએ અટકાયું નથી આવી જે ભાષા ઉત્તર વિભાગમાં જનસમાજ બોલે છે તે તો ઉર્દુ કહો કે હિન્દી, બન્ને એક જ છે ઉર્દુ નિપિમા લખો તો તે ઉર્દુ નામે ઓળખો, તે જ વાક્યો નાગરીમાં લખો તો હિન્દી કહેવાને

હવે રહ્યો નિપિનો પ્રથમો, હાન પુસ્ત મુસનમાન હોના જરૂર ઉર્દુ નિપિમા લખરો હિંદુ ધણે ભાગે દેવનાગરીમાં લખરો “ ધણે ભાગે ” ગમ્મતો પ્રયોગ કરે છું કેમકે હમને હિંદુ આજ પછુ પોતાનું હિંદી ઉર્દુ નિપિમા લખે છે, ને કેટલાક તો દેવનાગરી નિપિ જણાતા પછુ નથી એવડે જ્યારે હિંદુ મુસનમાન વચ્ચે જરા પછુ શકા પી નજર નહિ રહે, જ્યારે અનિશ્ચાસના થવા દારણો દૂર થયા હશે ત્યારે જે નિપિમા જોર રહેશે તે નિપિ વધારે ભાગે લખારો ને તે રાષ્ટ્રીય નિપિ થશે દરમિયાન મુસનમાન ભાષાઓ અને હિંદુ જેને ઉર્દુ નિપિમાં અગ્રજ લખતી હશે તેની અરજ રાષ્ટ્રના સ્થાનમાં સ્થાન થતી જોઈએ

પાંચ લક્ષણો ધારણ કરનામાં આ હિન્દીની હસ્તિષ્ઠ કરનારી બીજી એક ભાષા નથી હિન્દીથી બીજી પદની બગાળી બોગવે છે છતાં બગાળી ભાષા પછુ બગાળ બહાર હિન્દીનો ઉપયોગ કરે છે હિન્દી બોલનારો જ્યાં જાય ત્યાં હિન્દીનો ઉપયોગ કરે છે ને તે કાંઈને આશ્ચર્યકારક નથી લાગતું હિન્દી ધમપ્રચારમાં, ઉર્દુ મોનનીઓ, આખા હિન્દુસ્તાનમાં પોતાના વ્યાખ્યાનો હિન્દીમાં જ આપે છે, ને અભણ પ્રજા તે સમજી લેય છે અભણ ગુજરાતી પછુ ઉત્તરમાં જઈ હિન્દીનો પ્રયોગ થોડામણે કરી લે છે ત્યારે ઉત્તરના ભૈયો મુબારકના રોમની દરવાનગી કરેતાં છતાં ગુજરાતીમાં બોલનારો ધનિકાર કરે છે ને ગ્રામ બેયાની સાથે બાંધુત્વયુ હિન્દી બોલી નાખે છે એ જોયું છે કે છેક દ્રાવીડ પ્રાતમાં પછુ હિન્દીનો ધનિ સબળાય છે મદ્રાસમાં તો અંગ્રેજીથી વ્યવહાર ચાલે એ કહેણ બરાબર

નથી ત્યાં પણ મેં માગે બનદાર દિન્દીમા ચનાઓ છે સેકડા મદારી ઉતારને જે
પતંગ ચા સામે દિન્દીમા બોનતા સાબળ્યા છે વળી માસના મુસનમાનભાઈ તો બરોબર
દિન્દી બોની જાતે છે સમગ્ર દિફ્ફરતાના મુસનમાન ઉડું બોને છે, એ આવી ધ્યાનમાં ગણના
જેતુ છે ને તેઓની સખ્યા જરા પ્રા તોમા નાનીસુની નથી

આમ દિન્દી ભાષા રા ગીત ભાસ તરી, નિમાણ ચર્ચ યુની છે તેને આપણે ધણા
વર્ષ પૂર્વે ગાંધીય ભાષા તરીકે વાપરી છે ઉડું ઉત્પત્તિ પણ દિન્દીની એ સમિતિમાં
રહેતી છે

મુસનમાની પા શાલે કારમી કે આરમ્બીને રાષ્ટ્રીય ભાષા નહિ બનાવી શક્યા તેમણે દિન્દી
બામ્બશ કણન ગાંધી ઉડું નિષિ વાપરીને કારમી રામ્બો તો વિશેષ ઉપયોગ કર્યો પણ જનસમા-
જની માથે તો બનદાર તેનાથી પરજેળી ભાષાનડે । ચર્ચ રકથો આ દશા કેઈ અગ્રે રાજ્યકર્તાને
અજાણી નથી જેને લડાયક વગનો અનુભવ છે તે જાણે છે કે સિપાહી વગને સારું મગ્યાઓ
દિન્દી કે ઉડુંમા રાખતી પડી છે

આમ દિન્દી જ ગાંધીય ભાસ ચર્ચ ગકે એમ આપણે જોઈએ એ જીએ જતા માસના
શિક્ષિતવર્ગને સારૂ એ સવાન મુસ્કેલીલયો છે

દક્ષિણી, ગુજરાતી, સિંધી, બંગાળીને તો તે ઘણું મહેન છે થોડા માસમાં તેઓ
દિન્દી ઉપર મારો ઢાણ મેળવી ગાંધીય કારભાર તેમાં ચનાવી શકે છે તામિલ ભાષાઓને
તેમણે સહેન નથી તામિલદિ ક્રાંતિ નિલાગની ભાષાઓ છે ને તેની ગચના તેતુ વ્યાક-
રણ સમૂહથી જૂદા જ છે માન શબ્દોની એ જાત સિવાય ખીજ એ જાત સરકૂત ભાષાઓ
અને કાવિ ભાષાઓ નવ્યે જોનામાં આરતી નથી પણ આ મુસ્કેતી માન નનમાન
શિક્ષિતવર્ગને સારૂ છે તેઓના સરદેગામિમાન ઉપર આધાર ગણનાનો ને વિશેષ પ્રનાસ
રી દિન્દી જીખી લેનાની આશા રાખનાનો આપણને અધિગર છે ભરિધને સારૂ તો
જો દિન્દીને તેતુ પદ મગે તો દરેક મત્રામી નિતાળમાં દિન્દી દાખન થાય અને મત્રાસને
ખીજા પ્રાન્તો વચ્ચે વિશેષ પત્રિચ ચનાનો સબવ પ્રાપ્ત થાય અગ્રેજ ભાષા કાવી-
પ્રજામાં પ્રવેશ નથી કરી શકી પણ દિન્દીને પ્રવેશ જના સમય લાગે તેમ નથી એ
પ્રયાસ તેનચ જાતિ તો આજે પણ કરી રહેન છે જે આ પત્રિકા ગાંધીય ભાષા ક
ધરી જોઈએ એ વિશે પણ એક વિચાર કરી રાં તે તો કાર્પને સાધનાના ઉપાયો થોજ
વાની આરસકતા જણાવે જે ઉપાયો માનુભાસ વિશે સૂચના છે તેના, જોઈતા ફક્કા
સાથે રાષ્ટ્રીય ભાસા વિશે પણ લાચ પડી શકે છે વિશેષમાં ગુજરાતીને કેળવણીતુ વાટન
કરનામાં આપણે જ મુખ્ય પ્રયાસ કરવો રહેને પણ ગાંધીય ભાષાની ચગનજમાં તો આજુ
ભાગતના ભાગ જેને

કેળવણીના નિયમોના વિચાર

કેળવણીના વાહનનો રાષ્ટ્રીય ભાષાનો અને તેમાં અગ્રેજના સ્થાનનો વિશેષ આપણે
કર્યો આપણી શાળાઓમાં અપાતી કેળવણીમાં ન્યૂનતા છે કે નહિ એ વિચારનાનું રહું

આ વિષયમાં મતભેદ નથી મગ્ગ, પ્રત્યક્ષ જાણવાથી જાણવાને વળે છે, શુ ત્યાજ્ય છે ને શુ માલ્ય છે. એ વિષય સારી પેઠે મતબદ્ધ છે એ મતભેદોમાં ઉતરવા જેટલું માત્ર નાન નથી મેં જે વિચારો કર્યા કે તે આ પશ્ચિમની અમલ મૂલ્યાંકની મુદ્દતા કે હું

ફેળવણી એ માત્ર ક્ષેત્ર ન હોવાથી તેથી અને ઈર્ષ્યા હોવા સ્વાભાવિક છે અનુ-વિચારી પુરુષ કે સ્ત્રી પોતાના અધિકાર જાણવા માત્ર કરે, યાગ હું તેનું ખર્ચ કરવા નૈયામ થાઉ છું ને અરીસે જનુ હું વૈદ્ય નાન થયા મન તો રક્ષાને ગીસ થઈ એ યોગ્ય જ છે તેમ જ ફેળવણી વિષયે જે ઈર્ષ્યા અજ્ઞાન નથી બીધા તેને તેની દીઠા કરવાનો અધિકાર નથી એમ હું માનું છું તેથી માત્ર મેં શબ્દ માત્ર અધિકાર વિશે હોવા પડશે.

આધુનિક ફેળવણી ઉપર પશ્ચિમ વર પડેલા વિચાર કરતાં ઘટ્ટ મથો, માગ હાથ નજે માગ ને મા. હાઈબેનના ઊંડા આગળ આપણી જાણણીની ન્યૂનતા અને જણા-એની તેથી મારા ઊંડાની ઉપર ન પ્રયોગો નહીં કર્યાં મ તેઓને ગમ્યા પછી ખર્ચ કાઢીને ક્યાંક તો ડાહ્યને વ્યાજ ખીંચી જગ્યાએ મોન્યા મેં પોતે પણ ડાહ્યો ભણાવ્યા હું દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગયો ત્યાં પણ માગે આ અમલોય તેવાને તેના રહ્યા અને મારે વિશેષ વિચારો કરવા પડ્યા ત્યાં “હિન્દી ફેળવણી સમાજ” નો ડાહ્યાગ વણી મુદત સુધી માગ હાથમાં હતો, માગ છે રાને મેં નિલાયનમાં ફેળવણી નથી આપી માગ સર્વ થી મોટા ઊંડાએ મારી જૂની જૂની અમલોયો જોએ તેણે માનવી નિરાગ ઘટ્ટ થોડી મુદત અમલોયો રાજામાં ફેળવણી લીની તેને તેથી હાથ થયો એમ તો ભાગ્ય નથી જોએ મેં નિલાયને નથી મોટા થા તેઓને નુકસાન થી થયું ને તેઓને સરસ શિક્ષણ મળ્યું છે એની મારી માન્યતા છે તેમાં ન્યૂનતા ભેદ નહીં હું, પણ તેનું ગરબ એજ છે કે મારા પ્રયોગોની શરૂઆતમાં તે ઉઠા એટલે જે કે મધ્ય પ્રયોગોની સકલના એકજ હતી તો પણ તેમાં થયેલા ફેરફારોના તે ભોગ ઘટ્ટ પડ્યા સત્યાગ્રહને સમયે નિહાળી આફ્રિકામાં મારા હાથ નીચે લગભગ પચાસ ઊંડા એક વેળા ભણતા હતા એ જાણની રચના મોટા ભાગે મારે હાથે ઘટ્ટ હતી તેને અન્ય જાણણી માથે કે સગારી ધોરણ સાથે અમલ ન હતો અહીં પણ એવોજ પ્રયામ થાય છે ને અધ્યાપક દ્વારા તથા બીજા સાક્ષરોના આસપાસ મેળની એક ગાંઠીય જાણા અમલોય મા આપી છે તેને પાત્ર માત્ર થયા છે તેના મુખ્ય ગુજરાત કોંગ્રેસ માત્ર અધ્યાપક માત્ર અધ્યક્ષ રાહ છે તેમણે અધ્યાપક ગજગરના હાથ નીચે લાંબી લીલેલી છે, ને તેમની સાથે બીજા ભાષાપ્રેમી પુરો છે યોજનાને સારું મુખ્યત્વે હું જવાબદાર હું પણ તેમાં આ બધા ગિજગારી સમિતિ છે, ને તેઓએ પોતાની હાજરો પૂરી થાય એટલુંજ વેતન લઈ આ કાર્યને પોતાનું જીવન અર્પણ છે અત્યેગોને લઈને હું પોતે આ જાણમાં શિક્ષણનું કાર્ય નથી કરી રહ્યો પણ તેની પ્રતિષ્ઠા માટે મન હમેશા પરોવાયલું રહે છે એટલે મારું કાર્ય પ્રજા ધન્યભાગ છે, છતાં છેક

[સમારોચક,]

[સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૭]

ગુજરાતમાં રાષ્ટ્રજીવનના પ્રથમ અધ્યાન -

દર્મવીર ગાંધીજીના કાલમાં કાલે

જેમણે બહુની જીજ્ઞાસુ ગુજરાત રાજ્યની પરિવર્તના તથા
ગાંધીજીના પ્રથમ ગુજરાત સંસ્કૃતિ પરિવર્તના પ્રયત્નોનાથી
ગાંધીજીના અદીશ્વર ગુજરાતને આપી છે

વિચાર રહિત નથી એમ માનુ છું, ને એ ધ્યાનમાં રાખીને મારી નીકા ઉપર વિચાર કરવો એમ ઈચ્છું છું.

આધુનિક શિક્ષણમાં આપણી ડીરેક્ટિવ વ્યવસ્થા હવે વ્યાન દેવામાં આવી છે નથી એમ મને હમેશાં તાબા કર્યું છે, તેની ચના ગ્રવામાં આપણી હાજરોનો વિચાર કરવામાં નથી આવ્યો એ અસાધ્ય હવે.

મોંઝાને એ આપણા સાહિત્યને નિરંતર આપણને વહેમી ગણ્યા ચોખ્ખોમાના વધુ-અસરને આપણા વમરિયે ગાંઠ અજાણ હવે કેટલાં તેને અધર્મ માન્યો આપણા ધર્મ-અર્થો વહેમોનો અર્થ મનાયા આપણા સમ્યક્તા ખામીમાંથી વાળી આપણે પડેલી પ્રજા, તેથી આપણા મધ્યગણમાં ખામી ખુબ હારી જોઈએ એમ મનાયુ તેથી શુદ્ધભાવે જન-અરેતુ મધ્યગણ ગયાયુ, નહીં ગ્યના કરવાની હતી ત્યાં ચોખ્ખોને તો નજીની જ મિથિતિ નાથ લાગે ગજકની મદ કરનાર ખામી, તમીયો, મરેતાઓ જોઈએ, આપણને બધાને નહુ તાન જોઈએ, આ વિચારથી બધી રચના થઈ એટલે આપણા સસારનો વિચાર ક્યાં મિતાના પુનઃમ ગયાયા અને અજેડ દેવતાનો તરખુમો કરીએ તો ઘોડા આગળ નાહી મૂકાઈ.

મનપારી કરી ગયા છે કે જે ઇતિહાસ ભૂગોળ સીખનારા હોય, તો પ્રથમ છાકગને ધરના ઇતિહાસ ભૂગોળ સીખનારા જોઈએ મને તો યાદ છે કે મારે નસીમે ઈઆડના 'કાઉન્સિલ' ગોખનાનું પાંચુ આવેતુ જે વિષય વણો ગસિક છે તે મારે સારા ઝેર સમાન ચર્ચ પડ્યા હતા. ઇતિહાસમાં મને ઈતિહાસ આવે એવું કર્મ મેં જેવું ન હતું ઇતિહાસ સ્વદેશાભિમાન સીખનારો સાવન દોષ છે આપણી શાળાની ઇતિહાસ સીખવાની પદ્ધતિમાંથી મને આ દેશના વિશે અભિમાનનું કારણ નથી મળ્યું તે સીખના મારે બીજા જ પુસ્તક વાંચવા પડ્યા છે.

અહીં લિખના આદિ વિષયોમાં પણ દેની કળિતે ચાન થોડું જ આપવામાં આવ્યું છે જૂની પદ્ધતિનો વગરમ લાગ થયો છે આક સીખનાની જેથી પદ્ધતિ જતા આપણા વ વાંચોમાં લખના ગણનાની જે કડપ હતી તે આપણામાં નથી રહી.

વિસ્તાર મળે છે તેના જાનતો હવેયોજ બાકે કરી તકે એવું હોતુ જ નથી ખોળે જેવા નાણે બાગકોને આકાશ બનાસીને સીખની શખર તે માત્ર પુસ્તકોમાંથી સીખનામાં આવે છે. વિપ્લવ નિઃશ્વરીઓ નિઃશ્વરી એવા પછી પાણીના નીપાનુ જથ્થાગણ કરતા આનનુ દોષ એવું જ લાગતો નથી.

અન્યનાનુ નિઃશ્વરી કર્મ જ નથી એમ કહેવામાં અનિચયોક્તિ નથી સાહ રસની એવળીને અતે આપણને મળી મરેરે રેનોમાંથી બચતા આનનુ નથી આપણા દાક્તરો તે રાગો દૂર નથી કરી નકામો એ આપણી કેળવણી ઉપર હું મોટામાં મોટો આક્ષેપ.

સમજી છું આપણા ઘરોની અંદર આગમ્યના નિયમોએ પ્રવેશ કર્યો હોય એવો અનુભવ મને સંકેતો ધરે એવા છતાં મેં પણ એ નથી સંપાદિત કર્યું તો તુ કરતું એ આપણા નિયમોએ કહી શકે એ પ્રિયે મને પૂછી શકે છે એ આપણા દાખલોને નાની ઉમરથી દાખલો રીખવનારો પ્રસંગ મળી શકે એ દેશ તો અત્યારે દીન ગિરિને તેઓની વર્તે છે તે ન જ દેશ આ આપણી કેળવણીનું ભયંકર પરિણામ છે દુનિયાના બીજા નવા ભાગોમાંથી મરતો ત્યાંના લોકો કાઠી ગયા અહીં તો તે ન કરી ગરી છે, ને દુનિયા દિની ગર મોતે મરે ભય છે આપણી ગરીમાઈ એ ને તેનું દાખલું કોસમા આવે તો ગરીમાઈ માફ વર્ણની કેળવણીને અતે કેમ છે તેનો જવાબ પણ કેળવણીખાના તરફથી મળવો જોઈએ

હવે જે પ્રિયોની કેળવણી મુદત નથી અપાતી તે પ્રિયારીને કેળવણીને મુખ્ય દેતુ આગિય હોવો જોઈએ ધર્મ વિના આગિય કેમ જધાય એ મને મુઠ્ઠી રાકતું નથી આપણે ક્ષતો બ્રહ્મતો બ્રહ્મ યતા જઈએ ઝીએ એનું ભાન હજી હવે થને આ પ્રિય ઉપર વધારે નથી લખી શકતો પણ મેં કહી દિશીને મને એ હું તેમણે પોતાના અનુભવો નિશ્ચય નાખી મને સમજાવ્યા છે એનો ગભીર પ્રિયાર આ પરિપક્વને ક્યા વિના આને તેમ નથી જે નિશાળીઆની નીતિ ગઈ તો સવચ્ચ મધુ છે

આ દેશમાં ૮૫ થી ૯૦ ટકા સ્ત્રી પુરુષ જેનીના ધધામાં રોકાયેલા છે તે ધધાનું જ્ઞાન બેટનું દોષ તેટલું બોલુ ગણાવુ જોઈએ જના જેને આપણી દાર્શનિક સુધીના ક્રમમાં ધ્યાનજ નથી આની કંકોડી સ્થિતિ અહીં જ નબી રહે

વણાટનો ધરો નષ્ટ થનો ભય છે ખેડુતોને સાથ અવગણના સમયનો તે ધધો હતો તે ધધાને આપણા ક્રમમાં ધ્યાન નથી આપણી કેળવણી કેવળ મુત્સદ્દી વડે પેદા કરે છે ને તેનું વનજી એનું છે સોની, હુદાર, કે એવી પણ જે યાગમાં સપડાયો તો તે પણ મુત્સદ્દી બની ભય છે સારી કેળવણી તો સુ લે એમ આપણે બેનુ જોએ આપણી કેળવણીને અતે બધા મુત્સદ્દી થાય તો ?

આપણી કેળવણીમાં દારિય કળાને ધ્યાન નથી મને પોતાને તે હુ ખની વાન નથી મે તો અનાયામે પ્રાપ્ત થયેનું સુખ માની લીધું છે પણ પ્રજાને દયીઆર વાપરતા રીખવું છે જેને રીખવું હોય તેને તે પ્રસંગ મળવો જોઈએ પણ તે તો કેળવણીક્રમમાં નિસર્વાઈ ગયેલું જ જણાયું છે

સંગીતને ક્યાએ ધ્યાન નથી જેનો સંગીતની અસર આપણી ઉપર બહુ થાય છે એને આપણને આમેદુન ધ્યાન નથી રહ્યો નહિ તો સંગીત આપણા બાળકોને ગમે તેમ કરીને આપણે આપ્યું હતું વેદોની રચના સંગીત ઉપર થયેલ જેમાં આવે છે મધુ સંગીત આ માતા તાપો સાત કરી શકે છે દુનિયા માણુઓની સજામાં આપણે કેટલીક વેળાં ખાજ ભગાટ જોઈએ છીએ, તે ખજાજાટ દુનિયા ક્રમમાંથી એ સુક કોઈ રાષ્ટ્રીય ગીત આને તો બધું થઈ શકે ગુરાતન અનાયામે સારું દુનિયા બાળકો એ અવાજે વીરગમરાણુ કાન્ય

ચાઈ શકે એ જે તે નથી ખાતરી અને બીજા મનુષ્યો 'હરિદ્' 'અરના મેરી' ગેરે ખાતરી એમ આગળે કહાડે છે ને તેથી તેઓ પોતાના કાર્ય કરી શકે છે એ સગીનની ગણિતનો દાખલો છે. એકે-૭ મિત્રોને મે ગાયન ગાઈ પોતાની ટાક મમાનતા ત્રેવા છે નાટકનાં ગાયનો ગમે તેમ, ગમે તેવે અવસરે, આપણા બાળકો ગાતા રીખે છે, મેથુરા હારમોનિયમ, રાગ વગેરે ઠોકે છે તેથી તેઓ નુમ્સાન થાય છે કુલે સગીતનુ શુદ્ધ શિગલુ મળે તો નાટકનાં ગાયનો ગાયના ને નાગ તાણનામા મમમ નદિ ગાયે ગેરો જેમ બેસુકે કે કવખતે નથી ગાતો તેમ શુદ્ધ સગીત રીખનાં મેના ગગીનને હાથ નદિ અડાડે પ્રખળગૃતિને સાક સગીતને સ્થાન દેવું જોઈએ આ વિષય ઉપર લકનર આનંદકુમાર ગ્રામીના વિચારો મનન કરવા લાયક છે.

બ્યાયામ.

આ શબ્દમા રમતો ત્યાગિનો સમાવેશ થયો છે તેનો પણ આનંદ પૂર્યો નથી ગેરે પદ્ધતિનો ત્યાગ થયો છે અને દેનિય, ક્રિસ્ટ ૭ દુરગાંનુ સામાન્ય સ્થપાયુ છે આ ગમે રમતોમા રમ છે એમ કમૂન કરનામા બાધ નથી પણ જો આપણે પાયાલ વસ્તુઓથી મોહાઈ ન ગયા હતા તો આપણે એટલી જ રસિન, ખગ્ય વિનાની રમતો, જેવી કે ગેરી દો મોર્ટ દાડીઓ, ખોખો, મગ માટની, હુ તુતુ, ખારો પાટ, નન નાગેરીઓ સાત તાગી વોરેનો ત્યાગ ન કરત કસરત જેમા આઠે અગતે પૂગની તારીમ મળે છે અને જેમા ધણુ રહમ્ય રહ્યુ છે તેનો અને કુસ્તીના અખાડોનો બગબગ લોપ થઈ ગયો છે જો કોર્મિયલ પાશ્વર્ય વસ્તુની નજન કરથી થોમ્ય હોય તો 'ફ્રિન'ની નજન કરના જેવું છે એમ મને લાગે છે એવું મિત્રે દીમ કરેલી કે આપણને ચાનતા આનંદુ જ નથી અને એના થઈને ગીતસગ ચાનનાની તો મુદ્દન ખગર નથી હમમે માણુમો તાનનધ નુપકીથી ગમે તે દશમા બામે ચારચારની રાગ માધી આતી શકે એ ગકિન આપણામા નથી આતી 'ફ્રિન'નો દ્રવ્ય લડામિ જ ઉપ થોગ છે એવું કાઈ નથી ઘણા પરાપકારી કામોમા 'ફ્રિન'નો લારે ઉપયોગ થઈ શકે છે, જેમકે આગ દોનનમા, પૂજેનાતે મ દ કરનામા માલને કાતીમા લઈ જવામા 'ફ્રિન' બહુ જ કિમતી સાધન છે આમ આપણો શાળાઓમા દેશી રમતો, દેશી કસરતો, અને પાશ્વર્ય પદ્ધતિની ફ્રિન દાખલ કરનાની આનંદવંતા છે.

સીરિક્ષણ

જેમ પુરવ ગિદાણને સાર ચાનતી રચના ખામીઓથી ભરેલી છે તેમ જ સીરિક્ષણનું છે ભાગતનમા સીરિક્ષણનો મો સગ થ છે, સી જન-મ.ગમા યુ ગ્યાન ભોગવે છે, તેનો વિચાર જ કરનામા આનંદો નથી.

પ્રાયશ્ચિત્ત કેળવણીનો ઘણો લાભ બને વગતે સામાન્ય હોઈ શકે, તે ઉપગન બધે બહુ અસમાનતા છે પુરુષ સ્ત્રી વચ્ચે જેમ કુ રતે જો રાખ્યો છે તેમ જ કેળવણીમા બેદની અવસ્થા કેતા છે સસારમા બન્ને સગ્યા છે પણ તેમના કાર્યમા વિભાગ જોડામા આવે છે ગૃહનુ

જ્ઞાન્ય ભોગવવાનો આધિકાર સ્ત્રીનો છે જહાની વ્યવસ્થાનો અધિગતા પુરુષ છે પુરુષ આગ્રહિત હાવના છે, સ્ત્રી સ્વદ્ધ કરનાર અને વ્યવ કરનાર છે સ્ત્રી બાળકનું પોપણ કરનારી છે, તેની વિધતા છે, તેની ઉપર બાળકના આગ્રહનો આવડ છે, તે માગશિક્ષક છે, તેથી તે પ્રગતી માતા છે પુરુષ પ્રગતો પિતા નથી અમુ- મુદત પછી પિતાની અસર પુન ઉપર થોડી રહે છે માતા પોતાનો દુઃખને કાં છોડી જ નથી બાળક પુરુષ અન્યથાએ પડેલા પછી પણ માતાની પાસે બાળકની જેમ જેમ દરે છે પિતાની સાથે એવો સમન્ધ નથી રાખી શકે.

આ યોજના કુદરતી હોય, યોગ્ય હોય તો સ્ત્રીને આ અત્યંત કમણી દુઃખનો પ્રમથ ન હોય જ્યાં સ્ત્રીએને તાર માસ્તરનું કે ટાઈપીસ્ટનું કે બીજા ગો'રવાનું કામ કરવું પડે ત્યાં સુધી વ્યવસ્થાનો ભગ થએનો ટોવો જોઈએ, તે પ્રજાએ પોતાની શક્તિનું દેનારું 'કા'યુ છે તે પ્રજા પોતાની ચાપણ ઉપર ગદરા વાગી છે એની મારી માન્યતા છે.

એટલે એક તરફથી આપણે સ્ત્રીને અધિકારમાં ને અધમ સ્થામાં ગણીએ તે ખોટું છે તેમ જ બીજી તરફથી સ્ત્રીને પુરુષનું કામ મોપવું તે નિમગ્નતાની નિશાની છે ? સ્ત્રીની ઉપર જીવન કયાં જેવું છે.

એટલે સ્ત્રીએને સારું અમુક નાં પછી નોખી વડતાની જરૂર છે તેમને ગૃહવ્યવસ્થાનું, ગચકાળની માનજતું બાળને ઉઠેરના રંગેરું જ્ઞાન આપવાની જરૂર છે આ યોજના રચવી બહુ મુશ્કેલીનું કાર્ય છે શિક્ષણના કમમાં આ નવો વિષય છે તેમાં ગોધખોળનો નિર્ણય કરવા સારું આગ્રહવાનું, જ્ઞાનવાનું, સ્ત્રીઓ અને અનુભવ પામેલ પુરુષોની મદદથી નીમી તેમ જ પાસેથી કઈ રોજના ધડવાની જરૂર છે.

ઉપરની કામ કરનારી મજૂરી કન્યાકામથી નહીં થતી કેળવણીનો વિષય શોધશે પણ જે કન્યાઓ કન્યાકામમાં પરણી સુખ છે એવીની નખવાનો પાત્ર નથી વળી તે સખ્યા વડતી જાય છે પરંતુ પછી તો તે લોપ થઈ જાય છે તેને રિવે જે મારા વિચાર ભગિની સમાજ પુસ્તકમાળાના પ્રથમ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં આપ્યા છે તે જ અહીં ઉતાર છે.

“સ્ત્રી જીવનને આપણે માન કન્યાઓને સ્ત્રીની જ પડેલી રજવાના નથી હમરો કન્યા બાર વર્ષની ઉમ્મર બાળકમોમાં ભોગ થઈ આપણી નજરેથી અનોખ થઈ જાય છે તેમ જ ગૃહિણી બને છે! આ પાપી પ્રિયજ્ઞ જ્યાં સુધી આપણામાંથી નહિ જાય ત્યાં સુધી પુણે સ્ત્રીશિક્ષક જનતા સોખવું પડે તેઓની આ રિવરની કેળવણીમાં આપણી ઘણી આપણો છુપાવવી પડી છે આપણી સ્ત્રીઓ આપણા પ્રિયજ્ઞ પાત્ર અને આપણી રસોણ સુત્રી, આપણી સહચરી, આપણી અગત્યના આપણા સુખ દુઃખની ભાગીબાણ ન બને-ત્યાં

લગી આપણા સર્વ પ્રસાસ મિત્રા જણાય છે. આ પોતાની જીને પશુમમાન ગણે છે આ મિત્રિને સાઠ કેટનાં સરકૂત વચનો, તુલસીદાસનો એક પ્રસિદ્ધ દુહો બહુ જાણીતો છે તુલસીદાસજીએ એક જગ્યાએ લખ્યું છે કે હાર ગવાર શુદ્ધ જલ નારી, જે સ્વ તાઢનકે અધિકારી તુલસીદાસજીને હુ પૂજુ છુ પણ મારી પૂજા આધારી નથી કા તો ઉપરનો દુહો કોપડ છે, અને જે તુલસીદાસનો જ હોય તો તેણે વગર વિચાર પ્રવર્તિત રૂઢિતે અનુભવી તેનેડી કદાચેના હોયો જોડેએ સમકૂત વચનો મિત્રે તો એવા વહેમ પેમી ગયેનો જોવામા આવે છે કે સમકૂતમા લખાયેના મનોકા તો કેમ નાજો સાચા થન જ હોય નહિ. આ વહેમ દૂર કરીને આપણામા જીને દનખી ગણુવાની જે પ્રથા પડેલી છે તેને જડમુળથી ઉખડી જોડો જીન તરફથી વિષયાધ યદિ આપણામાના કેટનાં જીને દીનીદીની ગણી તેની પૂજા કરે છે ને જેમ કોઈજીને આપણે પડાવે પડાવે નીતન આખરજોથી ગણુવારીએ જીએ તેમ ગણુવારે, જે આ પૂજાલોપમાથી પા ની-ગી જતુ જરૂરતુ છે છેવટે તો જેમ વાઢરને ઉમા, રામને સીતા, નાગને દમનલી દત્તા તેમ આપણી જીઓ આપણી ગોટીમા ભાગ લેતી આપણી સાથે વાઢરવાદ કરતી આપણા ઉદગારો સમજતી તેને પોપતી પોતાની અનોડિડ પ્રેરણાશક્તિથી આપણી બાહ્યોપાધિઓને સાનમા મમજ તેમા ભાગ લેતી આપણને રીનજતામય રાતિ જેની થો ત્યાં જ આપણો ઉદાર સભવે છે તે પહેલા નહિ એવી દશા હાન તુરતમા ન્યાનગા મા ફને પ્રાપ્ત થયતો ધણો જ થોડો અભવ જ ન્યા લગી બાગમની હાસડી આપણે પડે ની સગજ હજો, ત્યા લગી પુરોએ પોતાની જીઓના ચિત્તક મનતુ પડો અો એ શિક્ષણ માન અક્ષગતુ જ નહિ ધીમે ધીમે ગભ્યપ્રશ્નથી, સસાનુધારાના વિચોમા તેઓને પ્રવેશિત કરી રાખ છે, આ રતતા પહેલા અક્ષર સાનની જરૂ જણાતી નથી આના પુરો પોતાનુ જીમનેતુ વનજુ ફેગતુ પડશે સ્ત્રી પુષ્પ ન થાય ત્યા લગી શિખાવરથામા ગહે અને ત્યા લગી પુરો તેમની પ્રત્યે પ્રશ્નચય પાણે તો આપણે જડતા (ઈનિગિના) રૂપી શક્તિના દાન તમે કચગાયેના ન હોઈએ તો આપણે નાજ કે પદર નાની બાજ ઉપર કદી પ્રસન્ની મહા થયાતો જોતો ન જ મુખીએ એ વિચાર કરના પણ આપણને કપારી છુટતી જોડેએ

પરિશિત જીઓને મારુ વગે કાનમા આવે છે, તેઓને સાર લખણો થાય છે આ બહુ સરમ છે આની પ્રશ્નિ કરનાર પોતાના અખતનો ભોગ આપે છે એ આપણા જમે પાસમા નોધાય છે પણ તેની સાથે ઉપર જતાવેની પુરોની શરજ જ્યા સુધી સિદ્ધ ન થાય ત્યા સુધી આપણે બહુ માગ પરિણામો નહિ મેળવી નાએ એમ જણાય છે સહેજ ઉડો વિચાર કરતા મનુને આ રચસિદ્ધ સાત જણાગે

શિક્ષકો.

જ્યા જ્યા નજર કરીએ છીએ ત્યા ત્યા કાચા પાયા ઉપર ભારે ચલતર કરી મુકેતુ જોવામા આવે છે પ્રાથમિક કળાશળીને સાર પચદ કરેના મિત્રા વિનયની ખાતર ભને

શિક્ષક કહેવાય પણ હકીકતમાં તેઓને એવી ઉપમા આપી સિમક શબ્દનો દુરુપયોગ કરીને છીએ નિઘાર્થીનો આત્મકાળે ત્વરથી અમલનો કે એ મમ્મે મળેલુ જ્ઞાન દિદિ જ્ઞાન નથી એ ભૂ મમ્મે નેને જોઈમાં જોડી મુ ત મળે છે જો મમે તેની આનંદનાઉ નિરાળમ તેને ગોધરામાં આવે છે મારી માન્યતા છે કે કોનેજ, હાર્દિન ગમેના મણુમાગમ આ મરીમ દેશથી ન મદન યશિષે એવુ ખવ કરામાં આવે છે, તેો મને ને પ્રાથમિક કેળવણી, સંપ્રિસોનનો ઈષ્ટિપાત્તુ ખ્યાલ રહ્યા હોય અને આરોગ્યની સમાજ ગહેની હોય એવી જગ્યાએ મુસિલિન, પી અને નીતિમાન શિક્ષકો મારફત આપનામાં આવે તો થોડી મુ તે આપણે ઘણા મહત્વના પરિણામો જોઈ શકીએ આને ફેરફાર કરના માર આતુ સિત્તોનો પગાર દર મામે બેરડા થો ટોય તો પણ હેતુ પાર, પડ વાનો નથી મોટા પરિણામો એના જુજ કેરફીથી ન આવી રહે પ્રાથમિક કેળવણીનું સ્વરૂપ બતાવુ જ જોઈએ હું બાલકુ દુ આ નિપય ધોતો કમિન છે તેમા વિગો ધણા છે એમ જના 'જુજરાત કેળવણી મંડળ' ની શક્તિ બહાગ એનો ફરચો હોવો । જોઈએ

પ્રાથમિક નાળાના શિક્ષકોનો દોર કારનાને માગે હેતુ નથી એ કહેવુ કઠાય જરૂનુ છે તેઓ પોતાની મક્તિ ઉપગત પરિણામ બતાવી ને છે એ આપણી લગ્ય મન્યતાતુ ફળ છે એમ માતુ છુ જો તે જ નિયંત્રકો પૂરી લાયકાત અથવા પૂ ઉત્તેજન મળે તો જે પરિણામ આવે તેનુ માપ ગાની શકાય તેમ નથી

કુળ્યાત વિ. મરજ્યાત.

કેળવણી મક્તિઓ કુળ્યાત હોની જોઈએ કે કમ તે વિષે માર કઈ પણ કહેવુ અનુચિત ગણુ છુ મારો અનુભવ થોડો છે વળી માર પણ પ્રગતી કરત પ્રગતી ઉપગ નાખતી એ મને વચમુ લાગે છે, ત્યા આ અમી કુજ્ કયા નાખતી એ વિચાર ખટકયા દરે છે હોન આપણે પ્રગતી મક્તિ અને મરજ્યાત ગમી તેના અખતગ કરીએ એ સમયો વધારે શ્વિ ર જગાર છે જ્યા સુધી આપણે જોડુકમ વળમાવી નથી નીવળી નવા ત્યાસુધી કેળવણી કુળ્યાત કરનામાં ઘણા વિગો નજરે તથા દરે છે નામદાર ગાયવવાની સગવડના અનુભવ આ વિચાર કરતા વર્કિ અમે મલ્યાગ દોરાનો સભન છે મારી તપાસનુ પરિણામ કુળ્યાત કેળવણીની યોગ્યતા વિરદ્ધ આ પુ, પણ તે તપાસ નહિ જેની હોનાથી તેમની ઉપર નજર નથી દઈ શકોવુ આ નિપય ઉપગ પરિપદ્ધતા આવેલા સજ્યો આપણને વજનદાર માહિતી આપણે એમ ધારી નહિ છુ

ઉપાયો.

આ બધી ખામીઓ દૂર કરનાનો ચેરી રસ્તો અરજ નથી એમ મારી ખાતરી છે મહત્વના ફેરફાર રાજકતાથી એકાએક થઈ શકતા નથી એ સાહચ પ્રગતના આગેવાનોએ જ કરના જોઈએ અંગ્રેજ બધારણુમાં પ્રજના મુમસાહસને ખાસ સ્થાન છે સરકાર આપે તો જ થાય એમ વિચારીવુ તો આપણને આપણુ ધાર્યુ કરતા મુજો વીનવાનો સભન છે જેમ

છંદામાં તેમ જ અહીં સરકારની પાસે અખતરા કરવાના પહેલાં આપણે કરી જનારના જોઈએ જેને જે વિશાળ ન્યૂનતા જણાય ત્યાં ન્યૂનતા દૂર કરી પોતે શુભ પરિણામ લાવી, સરકાર પાસે ફેરફાર કરાવી શકે છે આવા સાહસને સાચા દેશમાં કેળવણીની અને ખાસ અગ્રાઓની સ્થાપના કરવી વટે છે.

તેમાં એક મહાનિષ્ઠ છે આપણો 'ડિગ્રી' નો ભારે મોહ છે ઉત્તીર્ણ થયા ઉપર આપણાં જીવનનો આધાર ગભીએ ઝીએ આથી પ્રગતે ભાગે નુશ્તાન થાય છે 'ડિગ્રી' એ મગમરી નોમરીઆત વગરે જ ડામની છે એ આપણને ભૂરી જઈએ છીએ પણ પ્રગતી ઈમાગત કર્ષે નોકરીઆત વગર ઉપર ચલવાની નહીં તેમ જોને નોકરી રિના થયું જ સારી ધનપ્રાપ્તિ થઈ શકે છે એમ આપણે યોગ્ય જોઈએ છીએ ઝીએ અભણ જેમ પોતાની હોશિઆરીથી કંગા ડાકિપતિ થઈ શકે છે તેમ ભણેન વગર ન થઈ શકે ? જો ભણેન વગર ભીતિ છોડે તો તેઓમા અભણ નેટું સામન્ય તો જરૂર આવી શકે.

જો 'ડિગ્રી' નો મોહ રૂટે તો દેશમાં ખાનગી શાળાઓ થપી ચાલી શકે છે કોઈ રા ન્યૂનતા પ્રગતી બધી કેળવણી આચરી રાખના નથી અમેરિકામાં તો મુખ્યત્વે ખાનગી સાહસ જ છે ઈંગ્લાંડમાં અનેક અગ્રાઓ ખાનગી સાહસથી જ ચાલે છે તેઓ પોતાના જ પ્રમાણપત્રો આપે છે.

આ કેળવણીને સારા પાયા ઉપર મૂકવાને સાચા ભગીચ પ્રયત્નની જરૂર પડે તેમાં ધનનુ, મનનુ, તનનુ અને આત્માનુ અપણુ થયું જોઈએ.

અમેરિકામાંથી આપણે થોડું જ શીખી શકીએ એનું મને ભાવ્યું છે પણ એક ચતુ તો અનુચલુ રવા જેવી છે લાની કેળવણીની મહાન અગ્રાઓ એક મોટા દ્રષ્ટની દ્વારા ચાલે છે તેમાં કરોડો રૂપીઆની થાપણ ધનાઢ્ય વોકેએ આપી છે તે દ્રષ્ટની માગફતે અનેક ખાનગી શાળાઓ નભે છે તેમાં જેમ ધન એમું થયું છે તેમ રાગી અપસિવાળા, પ્રદેશ બિમાની નિહાન મૂહરથો એમ્મ થયા છે તેઓ બધી અગ્રાઓ તપામે છે અને તેઓનું રક્ષાપ કરે છે તેઓને યોગ્ય લાગે ત્યાં ને તેટલી મદદ આપે છે એ મદદ અમુક અધાતલુ દલુન દરે એવી અગ્રાઓ મહેજે મેળવી શકે છે આ દ્રષ્ટ રહે ઉત્સાહી હીનચાનથી અમેરિકાના ધગડા એનુંતોને જેનીની નીની રોષોનાનું ગાન મળી ગયું છે આવી કંઈ યોજના શુરરાનમાં થઈ ને તેમ છે ધન છે નિહાતા છે, ધમદત્તિનો હતુ લોપ નથી થયો માગફતે તો વિદ્યાની વાટ જોઈ શકા છે આ સાહસ થાય તો થોડા વગમાં આપણે સરકારને મનાવી રાકીશું. આપણો પ્રવાસ ખરો છે પત્રી સરખાર તેનો અમન કરવામાં નહિ થૂકે હળગ અગ્રાઓ કરેના આપણે કરી જતાવેનું કાર્ય વધારે દીપમે.

કેપરની મુચનામાં 'શુચત કેળવણી મગજ'ના બીજા એ ઉદ્દેશોનું અવલોકન આવી જાય છે આવા દ્રષ્ટની સ્થાપના તે કેળવણીના પ્રચારની સતત ચળવળ છે અને તે કેળવણીનું વ્યવહારિક કાર્ય છે.

પણ એ કાર્ય થાય તો બધું થયા જેવું છે એટલે એ મહેનું ન હોય જેમ સરદાર તેમ જ ધનિક તેને તો મતારીએ ત્યાગે જ તે જાણત થાય છે તેને મતારવાનું એક જ શાસન છે તે તપશ્ચર્યા છે. તપશ્ચર્યા ધમનું પહેનું અને જીવનું પગનું છે તે તપશ્ચર્યાની પ્રતિમા 'ગુજરાત કેળવણી મંડળ' છે એમ જ માની લઈ છું તેના મતીઓ અને સલાસદોષો જ્યારે પરા મતારવૃત્તિ જ વાસ કરે તે નિહતા પણ તેવી જ હને લાગે લક્ષ્મી પોતાની મેળે ત્યા આવી પડશે ધનાઢ્ય માણ્યો હમેશા ગકાયુક્ત રહે છે ગકાના કારણો દોષ છે, એટલે આપણે જો લક્ષ્મીદેવીને આરાધના માગતા હોઈશું તો પાનતા સિદ્ધ કરી પડશે.

પણ ધનની જરૂર છે જતા તેરી ઉપર ભાગ દેવાની જરૂર નથી જેને રાષ્ટ્રીય કેળવણી દેરી છે તે રીખ્યો નહિ હોય તો મજુરી કરતો ગીખશે. ગીખીને એક જૂઠ્ઠી નીચે જેને નિઘાદાન જોઈતું હશે તેને આપને આ બાબતુ ધર્મ છે, જેને આચરવો હોય તે આચરી શકે છે એના કાલિયો ઉત્પન્ન થશે તેને લક્ષ્મી અને મત્તા બન્ને નમશે.

આની અચળ શ્રદ્ધા ગુજરાત કેળવણીમંડળને હાથએવું ઈચ્છું છું એવું નિશ્ચયતા પાસે માનુ છું.

કેળવણીમા સ્વરાજ્યની આની છે રાજ્યપ્રકરણી આમેવાનો બને મેટિગ્યુ સાટેબતી પામે જાય તે ક્ષેત્ર આ પરિપક્વને બને ઉવાદુ ન હો. પણ શુદ્ધ કેળવણી વિના સર્વ પ્રયાસ મિથ્યા છે કેળવણી એ આ પન્નિદનુ ખાસ ક્ષેત્ર છે તેમા જો આપણે વિજય પામશું તો સર્વત્ર વિજય જ છે.

રાજકીય પરિષદ,

લેખક-૨૧ મોહનદાસ કન્હયજી ગાધી.

હાર્દાઓ અને બહેનો,

મને આ ઉચ્ચ પદ આપ્યું છે તેને સારું આપ સહુનો આભાર માનું છું અહીંના ગાંધીય વિદ્યાર્થીઓ અને વૃંદા ગાંધી છું દક્ષિણ આફ્રિકાના મારા અનુભવ ઉપર હું અહીં આપાર નથી કરી શકું છું આવી નિયતિમા મારે આ પદ સ્વીકારવું એ કેટલેક અંગે ઉદ્વેગ તાર્કિક ગણાય એમ જાણી છું જ્યાં આપની અનહુ પ્રીતિને વશ થઈ મેં આ પદનો સ્વીકાર કર્યો છે.

મારી જવાબદારી તું સમજી છું આ પરિષદ ગુજરાતમાં પહેલી જ છે સમગ્ર દિંદુ સ્તંભને સાથ આ સમય વખો બાગી- છે સામાન્યને કદી ન હતી એવી જીક છે માગ વિચારો સામાન્ય પ્રવાહની દિશામાં તફાવત વહેતા નથી કેટલાક વિરુદ્ધ દિશામાં વહેતા હોય એવો આભાસ મને આવે છે આની નિયતિમાં મને ૫૦ લેવાનો અધિકાર આપ્યો જ હોય ધણે ભાગે પ્રમુખનું બાવણું મમાના વિચારો દર્શાવનાર હોય છે મારાથી એવો દાવો થઈ શકે તેમ નથી માગ વિચારો આવે સુધી અવગરે ગુજરાતી પ્રજા સમક્ષ મૂકવાની મને આપે રજા આપી છે એ આપની ઉચ્ચતા સૂચવે છે એ વિચારો ઉપર આ મહત્ત્વમાં દીકા થાય, તે વિશે ભિન્ન વિચારો બતાવાય, તેની માટે આજે વિરોધ બતાવાય તેમાં હું કશું જાણું નથી તેની ચર્ચા છુટ્ટી થાય એવું ઇચ્છું છું એ વિચારોને સાથ આપી જ કહીશ કે તે આજનાં નથી પણ ધણા વખો થયા બધાએના છે તેની ઉપર હું મોહિત છું, ને અંગી વર્તના અનુભવે તેમાં ફેરફાર નથી થયો.

આ પરિષદ ભરવાનો વિચાર કરનારને તેમ જ તે વિચારને અમલમાં મૂકનારને ધન્યવાદ આપું છું આ પ્રમુખ ગુજરાતને સાફ ધણું અગત્યનું છે તેમાંથી જાણ મારા પરિણામો આપણે નિષ્પન્નની શખીએ જીએ આ પરિષદ પાયા રૂપે છે જે પાયો સાચો અને મજબૂત હશે, તે હિંમતરતને વિરોધ આપણે નિશ્ચિન્ત રતી શખીએ આ પરિષદ પાયો નાખનારી હોવાથી તેની જવાબદારી મેં મેળી છે હું ઇચ્છું આગળ પ્રાપ્તતા કરે છું કે આપણું બધાને તે સન્મતિ આપે ને આપણું કામ પ્રજાને ભરિધ્વમાં લાભ લીધે થઈ પડે.

આ પરિષદ રાજકીય છે 'રાજકીય' શબ્દનો જરા વિચાર કરીએ રાજકીય એ ઇચ્છે 'પોલીટીક્સ' નો તરજુમો છે આ શબ્દનો ધણે ભાગે સકુચિત્વ અર્થે કરવામાં આવે છે પણ મને લાગે છે કે તેનો વિસ્તૃત અર્થ રાજકીય વિશેષ લાભ છે જે આની પરિવેશન કાર્યની સમાપ્તિ માત્ર ગમ્યપ્રગતના સમન્વયના વિચારમાં જ થઈ જાય તો એ કાર્ય

મંડિતા ૩૭ નવેમ્બર ૧૯૩૭ ના રોજ ૧૫મરામાં ભરાયેલી ગુજરાત રાજકીય પરિષદના અધ્યક્ષશાનેથી આપવામાં આવેલું બાવળું

દવારામતો અક્ષરદેદ ૨ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

અધૂર રહે ને એ અગત્યનો પૂર્વ જ્ઞાન પણ આપણને ન આવે દાખલા તરીકે મહાત્માને પ્રેમ શુશ્રૂષાના કેટલાક અભિલાષને બહુ અગત્યનો છે તેનો નિચાર રાજ્ય પરવેળ કરતા કાંઈ પરિણામે આવી શકે અથવા ધાર્મિક પરિણામ આપણને લાગી શકીએ પણ તે મહાત્મા વાચકની ઉત્પત્તિનો નિચાર જરી આપણ જે અગત્ય જન્ય હાય તેનો પણ આપણે સાથે સાથે નિચાર કરીએ તો આપણી સરજારતી સાથેની લડતમાં વહેના દાવાનો સમય છે, ને આપણને લગતાની ચાવી પણ સહેનથી હાથ આવે જે નિચારો હુ આપની સમગ્ર મુન્શનો હુ તે ઉપરથી રાજકીય રાજ્યો માટે અથ આપ વિશેષ જોઈ શકો.

પરિપક્વ લગઈ વીખરાઈ જઈ પોતાની પાછળ કંઈક મરી મરતી જોનામાં આપની નથી અથવા જે કાચકારી મરણ મરનામાં આવે છે તો તેઓ મરુમ જોખમેજીતી લાપમા પોતાના ધર્મામાંથી બચતા વખતમાં નામ કરનારા હોય છે આપણને જરૂર તો એ છે કે પરિપક્વના દરવાજો અમલ કરવો એને જેઓ પોતાનો મુખ્ય અને ખાસ ધર્મો ગણી શકે તેના માણસો જોઈએ આના માણસો ધણા હોય ત્યારે જ પરિપક્વના ધર્મ જોખી નીકળવાના, ત્યારે જ ફળદારી થવાના માન તો ધણુ નામ એવે જાય છે હાલત એવડ અમાજ જેવી જોડ અગત્યનો દેશમાં થાય એવો આગત્ય છે એના એ જ ધર્મ માનનારા નહીં નીકળે ત્યારે જ આપણે મહાન પરિણામો જોઈ શકીશું દિનદુનિતાન માટે નરીને ધમબદ છે એટલે દેશસેનામાં આ કાળે વર્મતી પગિસિમાં છે એ જ્ઞાન ઉત્પત્તિ થાય તો ધાર્મિક વૃત્તિવાળા માણસો ગાજીય કામમાં વધુ લખ્યામાં જાય જે કાળે સાધુ સન્તો આ પ્રેરણા દાથમાં લેરો તે કાળે દિનદુનિતા. ધાર્મિક વાચ સહેનથી કરી નક્કે એવી મારી માન્યતા છે ગમે તેમ હો પણ આપણને જાણે છે કે આ પરિપક્વને અમે આપણે એક દારૂગરી મરણ ઉભુ કરી શકીએ કે જેનો ધર્મો જ પરિપક્વના દરવાજો અમલમાં મૂકવા મુશ્કેલીના હોય.

દેશમાં સ્વગત્યનો ખર્ચ આવી ગયો છે નિદુષી ખર્ચ એની એસ ટે લાખો સ્ત્રીપુરુષો 'સ્વગત્ય'નો જપ જપાતા કરી મૂક્યા છે જે નરુ જે રૂપ પટેરા ધણા સ્ત્રી પુરુષો નાળા, જાણતા તે નરુને તે જાઈએ પોતાની ચાતુરી, પોતાના અયાગ પ્રયત્નથી પ્રચલિત કરી મૂકી છે સ્વગત્ય મોટી મુશ્કેલી મળશે એવી આ ૥ બધાનામાં આ જાઈને નામ, ધનિદાસમાં પ્રથમ પત્નિમાં મુન્શો એ વિશે ના હોય જ નહિ સ્વગત્ય એ કાળેસનો આ ૬૮૦, ને છે ગીમીસ બેમન્ટનો એ નવો જ્ઞાન ન હતો પણ એ સ્વગત્યને થોડા સમયમાં સિદ્ધ થાય એવી વસ્તુ તરીકે સમજાવનાર તો આ જાઈ જ મળારો તેને સાથે તેના જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો જોડો છે એમને અને એમ ૥ સાથી મી એરકેન તથા મી વાડીઆને છોડી સરકાઈ મહેરબાની કરી છે તથા સ્વગત્યની ચળવળ યોગ છે એમ કમ યુ છે જે ઉદારતા સગકારે મિસીસ બેમન્ટને તેના સાથીને, વિશે વાપરી છે તે જ જાઈ મહામત્યદની તથા જાઈ જાકમજની વિશે વાપરે એ ઈન્ડિયા જેતુ છે બન્ને જાઈઓને વિશે સર્વ પીનીયમ વિન્ડેન્ટે કંઈ છે તેમાં કેટલું નિચારના જેતુ છે તેનો જ્ઞાન કરનાની

જરૂર નથી પ્રજાની માગણી સ્વીકારી તેમને ઊંડાથી કષ્ટ અથવા પરિણામ ન આવે એવી જવાબદારી સરકાર પ્રજાની ઉપર મૂકે અને પ્રજાને વિશેષ કૃપા જનારને જ્યાં મુખી આ બાઈએને નથી ઊંડા ત્યાં મુખી સરકારની ઉત્તરતા અધુરી ગણાશે આપણે ઉમેરૂં રાષ્ટ્રીય ૩ મરન સંપૂર્ણ ઉદારતા જનારી પ્રજાનું ચિત્ત હુગી લઈ તેને પોતાની કરી લેશે

મહાત્મા મોરારજી સાહેબ આવે છે, તેમની પામે રજુ કરાવીને અગ્રણ્ય ધર્મશાસ્ત્ર છે ને જેમા મીત્રો ધર્મ રહી છે તેનો મુખ્ય હેતુ પ્રજાજનક છે સ્વગળ્ય મેળવવાને સાઠ અપરવાનની જરૂર છે એવું કહેણ ધર્મશાસ્ત્ર જ્ઞાન સચવે છે મારે માફ નામ ચના વતુ છે એવી ભાર ॥ પ્રજામા લાવના માફ અલગતાની જરૂર નથી, એવા જ્ઞાનની, એવા ધર્મની જરૂર છે મેરૂં અમલુ ગમ્મએએ ભાર સગસ રીતે રાજ્ય ચલાવ્યા છે ઉપરની જ્ઞાનના પ્રજામા કદે જરૂર છે તે જોતુ ને ન હોય ત્યાં તે ઉત્પન્ન કરના પ્રયત્ન કરવે એ તે અગ્રણ્ય ઉદ્દેશ છે તેમા નાખો શ્રીકૃષ્ણે મમજૂરક સદી કદે તે કદ છે તેની અગ્રણ્ય નજન મે મોરારજી સાહેબની ઉપર પડે તે અગ્રણ્ય સહજ પરિણામ છે

જાન્યેન મે મોરારજી લીજે રીતરેની યોજનામા ફેરફાર કરવાને કાઈને અનિકાં નથી એકને એના ગુણવત્તા વિચાર કરવાનું રહતું નથી પ્રજાના આગેવાનોએ ધ્યાન વિચારપૂર્વક રચેની યોજના આપણે અધારની ધારસિદ્ધિને સાઠ સંપૂર્ણ મમજૂરક કરવાને તેનો અમન થાય એ જ નાખો જવા ગયા છે

આ યોજના અગ્રણ્ય નવી પગલું તે સ્વીકારીએ આપણને ચલાવનાર મોરારજી પગધીઈ છે. નવાક ધર્મશાસ્ત્ર દીનાર એમ કહે છે કે—આપણને સ્વગળ્ય ભાગવતો હજી નથી કેમકે જે સગસ રાજ્ય માટે છે તે સગમા હિંદુસ્તાનનો અધ્યક્ષ કરવાની સમિતિ જ નથી નેગો પડે છે, આ ધર્મશાસ્ત્રે જ હિંદુસ્તાનની મિષ્ટાદીગીરી કરશે ને હિંદી પ્રજા રાજ્યસત્તા ચના વડે આ પ્રજા દારાજનક છે ને હુખ છે હામ્યજનક છે કેમકે ધર્મશાસ્ત્ર મિત્રો પોતા આપણાથી અગ્રા માની લે છે આપણી વધના તો એની કે—આપણે સિદ્ધાંતની સાથે જી સગસ ભાગવતુ અહીં થ જરી રહના ધર્મશાસ્ત્રે હિંદુસ્તાન છોડે એવું આપણે માગતા નથી પણ સ્વરાજ્યમા તેઓ બાળી ને હશે એવી રચનામા નવા સિપાહીગીરી તેઓને લાગે આની તો તેઓને તેમા કદા હેરાણ નહિ રહે પણ આપણે સિપાહીગીરીમા લાગ નહિ લઈએ એમ તેઓનું માનતુ જ ઉનામગીરું છે હિંદુસ્તાની જ્ઞાતિ સૈનિક જગ મેળવવાની થતે તારે ને થો. નમયમા પ્રાપ્ત વર્ગિકે એની વસ્તુ છે માગવાની સક્તિ એ દોર જ્ઞાતિ પાછામ છે એ જ્ઞાતિને પોતાના ના નથી લાગતી તે ધારસની જેમ જગી શકે છે પ્રજા હુખ છે કેમકે તે આપણને સમરણ કરાવે છે કે આપણને સરકારે આજ લગી સૈનિક તાલીમ વિનાનું રાખ્યા છે જો તેમને આપણામાં એ તાલીમ ધર્મશાસ્ત્રે હોત તો અત્યાર સિદ્ધિત વગતુ મોરારજી તૈયાર હતા. નવાક સિદ્ધિત વગ લાગ નથી લીધો તેમા જો સિદ્ધિત વગતી ઉપર છે તેના કરતા સરકારની ઉપર ધર્મશાસ્ત્રે મોટા છે જો સરકારની રાજ્યનીતિ જુદા

વેળણ ઉપર અસાધી બધાર્થ હા તો અત્યારે સરકારની પાસે અજીન મેના તૈયાર હતા પણ જે દગા વર્તે છે તેનો દોષ લાને કાઢીને ન દેવાય બધારે ઇચ્છી મતા સ્વપાર્થ ત્યારે કરોડો ઉપર ગળ્ય ચનાનામા પ્રતી દધિવાર રહિત અને સૈનિક શિક્ષણ રહિત દરવામા હાખણ ગણાયુ હવે જમના ત્યાંથી સનાર ગાંી ગળ્ય પ્રત્ય બન્નેએ રહી ગયેનુ સમાગી લેનાનુ છે

આ નિચારો ચાનુ પ્રનાહ થોગ્ય છે એની કપના ઉપર આપેના છે મને પોતાને ચાનુ સ્થિતિ દરેક પ્રકારે થોગ્ય છે એમ નથી જણાવુ આપણે જે ચગળ ચનાનીએ ડીએ તે પાથાય પદ્ધતિ છે જે સગળ્ય છગીએ ડીએ તે પાથાય નમુનો છે તેને પશ્ચિમે હિંદુસ્તાનને પાથાત્ય દેશોની હકિકતમા ઉતરનુ પડશે ઘણા માને કે કેન્તેમાથી છુટકારો જ નથી હ તેનુ માનવો નથી હિંદુસ્તાન યુરોપ નથી, જાપાન નથી, ચીન નથી એ મારાથી જુનાનુ નથી હિંદુસ્તાન જ કર્મજમિ છે, બાકીની ભોગજમિ છે, એ દેરનાણી છે એ મારા મનમા હમી ગહેનુ છે આ દેગનુ કાર્ય બીજા દેશોના કરતા નિચિત છે એમ મને લાગે છે હિંદુસ્તાન ધાર્મિક સામ્રાજ્ય ભોગનના થોગ્ય છે જેવી તપશ્ચર્યા આ દેસમા થઈ છે તેની બીજે કપાએ નથી થઈ હિંદુસ્તાનને ભોખડના સચોની ઓગી જરૂર છે તે દિવાબધી બનુ આનુ છે, હજુ લડી શકે છે બીજા પ્રત્યએએ શરીરમળતે રૂપુ છે યુરોપમા ચાનુ વારણ યુદ્ધ તેનો સચોટ દાખનો છે હિંદુસ્તાન આત્મમળવડે સર્વ છતી રાષ્ટ્ર છે આત્માની શક્તિની પાસે સર્ગીર શક્તિ તુલ્યત છે એસ અનેક દાખના મળી આવે છે, એનુ કરિઓએ ગાયુ છે, અનુભવીઓએ વર્ણનુ છે હજુપ્રત્ર ત્રીસ વરસનો જુનાન પોતાના એથી વયના બાપની પામે બઝરી જેનો થઈ વર્તે છે આ પ્રેમ બળની નિશાની છે પ્રેમ એ જ આત્મા છે એ આત્માનો શુભ છે એ જ પ્રેમનો ઉપયોગ શ્રદ્ધાપૂરક આખા જગત ઉપર આપણે કરી ગઈએ ડીએ આપણે ધર્મ ઉપરની શ્રદ્ધા ખોઈ બેસ ડીએ તેથી આધુનિક વાયુમા આપણા પગ ઠેકાણે રાખી શક્તા નથી ને આમ તેમ અફળાયા દરીએ છીએ આ વચ્ચનો થોડો વધારો વિચાર આગળ કરનુ

આના મારા નિચારો છતા હું સ્વરાજ્યની ચગળમા લાગ લઉં છુ કેમકે અત્યારે જે પદ્ધતિથી સરકાર રાજ્ય ચનાવે છે તે આધુનિક પદ્ધતિ છે તે પદ્ધતિનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ તો 'પાનામેટ' છે એમ સરકાર પોતે માને છે એની પાનામેટ આપણને ન મળે તો આપણે બેતોબ્રજ તતોબ્રજ થઈ જઈએ મીસીસ બેસટનુ એક વાક્ય તદ્દન ખરૂ છે યા તો હિંદુસ્તાનને સ્વરાજ્ય હો અથવા હિંદુસ્તાનમા ભુખમરાનો રોગ ફેનાશે હ આઝાઓમા નથી પડવા ઇચ્છતો મારી આખનો પુરાવો મને બસ છે કે,—હિંદુસ્તાનમા ગરીબાર્થ વધતી ચાની છે બીજુ પશ્ચિમ કેમ હોય ? જે દેગ પોતાનો કાચો માન બહાર મોકલે છે ને તેડી પર નહાર મરામત થઈ પાડો આવે છે ને લે છે, જે દેસ પોતે ન પેદા કરના છતા પોતાના કપાનાં જ કરોડો રૂપિયા બટાર આપે છે તે દેશની દશા જ્ઞાન ન હોય તો નુ હોય ? જે

દેશના લોકો પોતાના વિનાશ વિગેરેના ખર્ચમાં પૈસા ખર્ચે તે સ્થિતિને ઉગાડી નિયતિ ગણવામાં આવે તે દેશની આ બીજાની જ ગણાય જે દેશ મરુટી વિગેરેના મુધુગ કરવામાં મરુટી ખર્ચ ન કરી શકે એ દેશ બીજાની જ હોય જે દેશના અમનદાર વગેરે વગર ધણે બાંધે બંધાર ખર્ચાય એ દેશની પ્રજા વિશે દિવસે ગાન બનતી જ લેઈએ જે દેશના માણસો કંકડી ટાપ્પા ઉત્તના વચ્ચના અબાવે મોના સરખુ ખાતર નાળી નાળી પોતાની ટાપ સમાવે તેની કુશાનીયનમાં શી કયાશ હોય ? આખા હિંદુસ્તાનમાં ભમતા મે ક્યાએ પ્રતિવર્ગમાં મૂક નથી લેઈ મધ્યમવર્ગ મહા વ્યથામાં રેગથેના જે કનિષ્ઠ રમતે ઉભે વાલ અને નીચે વગતી છે તેને સાફ મારો નિયમ ઉગ્ર નહિ હિંદુસ્તાનની લેનત બોય તમે દટાયેની છે ને તેના ધણેણામાં જે એ કનળ દ પના છે જે છે તેની કથી ગણતી નથી લોકોની સમાધી વધી નથી, ત્યાં અર્થ વધ્યા છે આવી ત્યાં કઈ સમરે જાનપૂરક આળી નથી કું માનુ છું જે—સરકારના હેતુ શુદ્ધ છે તેની પ્રક્રિયા માનવના છે પ્રતિનિધિની થતી જાય છે પોતાની ‘બુલુ’ ઉપર તેની અચિત્ત શ્રદ્ધા છે આદર આ ગમે તે સિદ્ધ કરી શકે એ ઈચ્છેલ કહેવત છે, તે યથાર્થ છે આદર આ ઉપરથી અર્થલક્ષીઓ હિંદુસ્તાનની ચડતી દશા સિદ્ધ કરે છે લોખણા હિમાચલ કનારા માગ જેના તે આદર આ લેઈ શકાયુમ્ન યર્ધ ડેક્કી પુરુષે છે ઉપરથી દેવના આતીને ખીલુ હે તો પણ કનળ કહીત કું, હિંદુસ્તાનને કું કમાન થતુ લેઈ કું

ત્યારે આપણી જ પાનામેન્ટ રોય તો તે મુદરે ? હિંદુસ્તાનમાં પાનામેન્ટ હશે ત્યારે આપણને બૂનો કરવાની તેમ જ મુધારા ગવાની સત્તા મળશે આપણે પ્રથમ તો જરૂર બૂનો કરેશું પણ આપણ ખમીર આ દેવનું દોનાથી બુનોનો મુધારતા ના નહિ લાગે ને આપણને ખુબમરોનો ઈનાજ તુગન હાય નામો એ વેળા આપણે લેકેશાચરની ચીજ વડે આપણુ જીવન નહિ માગના હાઈએ એ વેળા આપણે અખુટ દોનત ખર્ચો જા શાહી દિશ્વી નહિ બાધતા રોઈએ ગાદવાંસી દિશ્વી આકાર હિંદુસ્તાનની પ્રપડીઓને અનુમગતો હરો પ્રપડી અને પાનામેન્ટ દાઉમ વચ્ચે કું પ્રમાણ તો હશે જ પ્રજા અત્યારે ‘કથા’ બેઠી છે તેને ખુબ કરના જેટલોએ હક નથી નહો. જેને ભુવ કેરનાનો હક નથી તે કહિ મુરામે કંઠી નકનાના નથી. આમની મબાનો ઇતિહાસ એ બૂનોનો ઇતિહાસ જે ઇતિહાસ જનતુ પુનતુ છે, એમ અ મી હેનત છે ભુવ કરનાની છુટ અને તે મુરાનાની અસા એ અનગની એ- વ્યથા છે. એ અગજ્ય પાનામેન્ટમાં નહેતું છે

પાનામેન્ટ આજે જ ને, એ તે રોનાને આપણે આજે જ લાંબ કીએ એટલે તે આપણે માગશું ત્યાં જ માગે ‘આજે જ રોના આપણે તો આપણ આપણી ઉપર છે

મિત્રીશ હોમોમી-મિત્રીશ ન નવી પામે કું ખ ગનાથી સરાજ નથી મળવાનું તે પ્રજા એની માગ પ્રિ એળખી શકતી નથી તે પ્રજા હેરા એ સરાજ માગવા માઈની પામે

કું કડાળીઓ લા ૧,૨ કરના ર ૦-૮-૦ એ. એમ નિપાડી એન્ડ કપની, મુમાઈ

ગુમા નથી અને અમારી શૂનિતને તે મેળવ્યું છે તમને નથી મળ્યું, કેમકે તમે નાનાપણે છે તમારી લાયકાત હવે ત્યારે સ્વરાજ તમને મળે જ”

આવાયકાત કેમ આવે? આપણે હિન્દની પ્રજા પાસે સ્વરાજ માગતું રહ્યું છે આપણી આજીવનની જોડે છે જ્યારે હિન્દુસ્તાનના ખેડૂત જાણુરો સ્વરાજ શું છે, ત્યારે કેઈ સ્વરાજ રોજી શકનાર નથી

જો વિનયમ વિવચન દ્વર લખી ગયા છે કે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં ધાર્યું મેળવનારો મીથામાં સીવો ગ્રંથો ગણસંઘાતમાં મેળવેલો વિનય છે અને શિક્ષિત વર્ગ મૂળે મોઢો આ વેળા લગાધમાં બેઝાર્થ શકાત તો મારી ખાતી ■ કે આપણને માગ્યું હમણા જ મળત, એટલું જ નહિ પણ એ મળ્યાં જી ખુબી ઓગ જ હત

આપણે ધણી વેળા કહીએ છીએ કે હિન્દુસ્તાનના ધણા સિપાહી ક્રાન્તના મેનમાં અને મેમોપોરમિયાના મેનમાં કપાર્થ મૂક્યા કે આનો જશ આપણે નિમિત્તવગ નથી લઈ શકતા એ સિપાહીઓને તેણા આપણે નથી ક્યાં એ સિપાહીઓ દેશાભિમાની નથી ગયા તેઓ સ્વરાજની ખજા નથી પાછી એ તે તેઓ સ્વરાજ માગનારા નથી તેઓ પોતાને નિમક આપનારની ખાતર પોતાના નિમકદારની બનાવના ગયા છે સ્વરાજના માગણી કરતાં અને લાગે છે કે આપણે તેઓને સમીધાન થી વારી શકતા શિક્ષિતવગ લગાધમાં મોટો લાગ નથી લઈ શકે તેને સાઠ તે વગેરે દોષિત ગણી શકાય નહિ એટલું જ આપણે કહી શકીએ છીએ

આપણે જણ સમયે વફાદારી બનાવી છે, એ પણ લાયકાત નથી મુચનું વાતરી એ શું નથી એ પ્રજા સ્થિતિની સન આનંદયકતા છે વફાદારીથી સ્વરાજ ન મળે એ સ્વયં સિદ્ધ છે

આપણી લાયકાત આપણને હવે સ્વરાજ બોમનવાની લીન ઈન્જા થઈ છે તેમાં મ્હી છે, ને બ્રિટિશ અમનદારને ગમે તેટલી શુદ્ધ નાતથી કામ કર્યું છે છતાં તેઓનો સમય હવે આવી ગયો છે, એમ આપણને ચોક્કસ જણાય છે એમાં રહેલી છે, ને તેમની લાયકાત આપણા કાર્યને સાઠ પૂરતી છે સ્વરાજ વિના હવે હિન્દુસ્તાનમાં ચાલતો સભર નથી

પણ જો આપણે સ્વરાજની ચળાળ સજાઓ ભરીને જ કરીએ તો પ્રજાને દાનિ થવાનો સભર છે મેળાવડા અને લાણલો ચોખ્ખે રચાને ને ચોખ્ખે વખતે મોબી શકે છે પણ માત્ર મેળાવડા અને લાણલોથી પ્રજા ઘડાતી નથી.

જો પ્રજામાં સ્વરાજના તરંગો ઉછળી રહ્યા હોય તેમાં સર્વ શિશામાં જાગૃતિ દેવ. સ્વરાજનું પ્રથમ પગથિયું તો દરેક વ્યક્તિ છે યથા પિંદે તથા વજાનદે એ મહા ધંકય આ પ્રસંગે પણ ખરું જ છે જો આપણા હૃદયમાં નિરતર લડાઈ ચાલ્યા કરે, જો આપણે વાકા ચાનના હોઈએ, આપણી ઇન્દ્રિયો ઉપર અકુલ રાખનાને જટલે ઇન્દ્રિયો આપણી ઉપર

રાજ્ય ભાગનતી હોય તો સ્વરાજનો અર્થ આપણે માત્ર ગો હોઈ શકે કે પ્રથમ પગથિયું તો આપણે આપણી ઉપર રાજ્ય ભાગનતા શિખવું એ છે ।

પછી કુટુંબ-જે કુટુંબમાં કવલ હોય, ભાઈઓ એક બીજાની સાથે વન, કુટુંબીઓ સથે ન રહી રાત્રે, અનિલકત એટલે કૌટુંબિક સ્વરાજ ભાગનનારા કુટુંબો અમકાને લીધે નિલકત બને તો આપણે સ્વરાજને સારું કેમ લાગેક બનીએ ?

હવે જ્ઞાતિ-જ્ઞાતિમાં એક બીજાની સાથે દ્વેષ વન, જ્ઞાતિઓ પોતાનો કા ભાગ ન ચતારી શકે, તેમાં વાર્ધ વ્યવસ્થા હોય હિંદુ, ખેડીઓ મોટાઈ માને જ્ઞાતિભાઈ એવેગાચારી થાય ને આપણું સકુચિત સ્વરાજ આપણે ન ચતારી શકીએ તો રાષ્ટ્રીય સ્વરાજ કેમ ચતારી શકીએ ?

જ્ઞાતિ પછી શહેર આપણા શહેરો કાળમાં આપણે ન ચતારી શકીએ, આપણી ગલીઓ સાફ ન રાખીએ, આપણા ઘર ખડેર હોય, રસ્તા વાકા હોય, શહેરનો કારભાર ચલાવનાર નિ સ્વાર્થ શહેરી ન નીકળી પડે, જે કાળના ચનાવતા રોય ને બેદરકાર હોય અથવા સ્વાર્થી હોય, તો આપણને ત્રિગેષ મત્તા લેવાનો ગો અધિકાર છે ?

ખરેખર શહેરના કાળનારમાં સ્વરાજની ચાની રેટોરી છે એટલે તે ત્રિષે જરા વધારે વિચાર કરવાની જરૂર છે હિન્દુસ્તાનમાં મરકીએ ધર કર્યું છે જોનેગ તો આપણી સાથે છે જ મંચેરિયા દુનય હજારોનો ભોગ લે છે દુનિયાના બીજા દરેક ભાગમાંથી મરકી દુનય શરી છે ગનાસગોમાં ગઈ નેની તેને રૂઢામી બેહાન-સગર્ભા એક જ વખત આરી શખ ત્યાની મુનિસિપાલીટીએ મહા પ્રયત્ન કરી એક માસમાં મરકી નાખું કરી આપણે મરકીની ઉપર કમી અસર કરી શકતા નથી આ સ્થિતિને સારું આપણે સરકારને દોર નથી દઈ શકતા ખર જોતા મરીમાઈને પણ દોષ નથી દઈ શકતા મરકીને સારું જે ઉપાય લેના દોષ તેમાં ટોઈ આપણી વચ્ચે આવે તેમ નથી અમલવાળે જેતુ શહેર મરીમાઈનું બહાનું બહાડી નીકળી જઈ શકતું નથી મને ભય છે કે મરકીને સારું આપણે આપી જવાનકારી કમૂચ કરવી પડશે એ ખુબીની વાત છે કે જ્યારે આપણા રહેવાના વિભાગમાં મરકી કેર નતવી રહી દોર છે ત્યારે જ્યાં અગ્રેજે વમે છે ત્યાં તે જઈ શકી નથી કાળો પલ તુરત અમગ્ય છે ત્યાં હવા સાફ છે ધરોહન છે રસ્તા પહોળા અને સાફ છે, અને જગત જ્યાંની દેવ ઘણી સારી છે આપણે તો જગત જલુ એટલે નર-વાસ કરવો એતુ કરીએ છીએ જે મનકમાં નનાપ ટકા માલુઓ ઉનાડે પમે ચાનનારા છે, તે મુનકમાં લોગ ગમેત્યા તુકે છે, ગમે ત્યાં પોતાની હાજતો પુરી પાડે છે, ને તેવા ગતાપ આપણને ચાનતુ પડે છે આ સ્થિતિમાં મરકી ધર કરે તેમાં શી નવાઈ છે ?

આપણે આપણા શહેરોની સ્થિતિ નહિ બનાવીએ, આપણી જુરી રેવો નહિ બનીએ આપણા પાનખાના નહિ સુધારીએ ત્યાં સુધી આપણે સારું સ્વરાજની કમી, કિમ્મત નથી રહેવાની

આ પ્રસંગે આટલું કહેવું અનુચિત નહિ ગણાય. આપણે સર્વથી ઉપયોગી સેવક-ભગીનો અસ્પૃશ્ય ગણીએ છીએ તેનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે આપણા પાપખાતા આપણે તેઓને પૂજા સાધ કરના દેતા નવી આપણે પોતે ધર્મને બહાને તે કામ કરતા અભણાઈએ છીએ. આથી આપણે જાતે સ્વચ્છ ગણાતી છતાં આપણા ધરનો એક લાગ દુનિયાના મીઠા દેશોમાં છે તે કરતા વધારેમા વધારે ગદો ગદો છે, ને તેને લીધે આપણે હમેશા ગદી હવામાં ઉછરીએ છીએ. જ્યાં લગી આપણે કેવળ જામતાઓમાં રહેતા હતા ત્યાં મુઠ્ઠી આપણે મુખી હતા. પણ શહેરોમાં આપણી ઉપથી કુટેવોથી આપણે સદા આપનાત જ્યાં જરીએ છીએ.

જ્યાં ધણું લોકો વગર પોતે મરતા હોય ત્યાં ધમનો, ઈર્મનો, આચારનો અભાવ હોવાનો સંભવ છે. માત્ર હું કે મરડોને કારી એ આપણી શક્તિની બહાર ન હોવું જોઈએ. જો આપણે મરડોને નાણું કરી શકીએ તો તેથી અગત્યને સાર આપણી જેટલી લાભકાર વધશે તેટલી મહા અજાણથી નથી વધવાની આપણા ડાક્ટરો પૈશ્વિકોએ નિચારના જેવો આ સનાય છે.

આપણી પડોશમાં જ ડાક્ટરજીનું પરિત્ર ધામ છે. મહે તે જોઈએ છે તે પવિત્ર ધામની અપવિત્રતાનો પાર નથી. હું મને પોતાને શુદ્ધ વૈષ્ણવ માત્ર હું તેથી મને આ વિષે ટીકા કરવાનો વધારે અધિકાર છે. ડાક્ટરજીમાં એટલી સખત નદમી છે કે ચોખ્ખાધમાં ગ્રહેનાર માણસને ડાક્ટરજીમાં એક દિવસ ગાળવો એ પણ મુશ્કેલીની વાત છે. જત્રાગુઓ પોતાની ધમ્મ પ્રમાણે તળાવ બગાડે છે, રસ્તા બગાડે છે, મુખીયા લદે છે. ગણેશરાયજીના આશ્રયે નિગેરે બાબત 'રીસીંગ' નીમાયા છે એ વધારાનું આ સ્થિતિ સુધારી તે આપણું કાર્ય છે. સ્વરાજ્ય લેવા નીકળી પડેલા આપણે ગુજરાતી આપણું આગણું નહિ સુધારીએ તો સ્વરાજ્યના લક્ષકરમાં શી ફતેહ મેળવીશું ?

શહેરોમાં કેળવણીનો ઈમ્પ્રોવેમેન્ટ નિચાર કરતા પણ આપણને ઘણી નિગણા પેલા થાય એવું છે. પોતાના અજાત સાહસથી સંકેતોને કેળવણી આપવાની આપણી ચોખ્ખી ફરજ છે. આને બચ્ચે દુનિયા બાળકો કેળવણી વગરના રહે છે ને સરકારની ઉપર આપણી નજર દમ-ટમી રી છે.

શહેરોમાં દારુન વ્યસન વધે છે, ધરિની દુનિયા રી છે, જુગાર રમે છે. આનો ઈનાજ આપણે ન કરી રાખીએ તો આપણે અરાજક કેમ લઈએ ? સ્વરાજ્યનો અર્થ જ એ છે કે આપણો ઘરબાર આપણે ચલાવીએ.

આપણા બાળકોના મોમાંથી ને આપણા મોમાંથી દુધ જનું ગહેસાનો સમય આવ્યો જણાય છે. ગુજરાતમાં ડેરીઓએ દાદ નાખના માલો છે. બધું દુધ ખરીદી લઈ તેમાંથી માખણ, પતીર, ધંતારી બનાવી વેચે છે. જે પ્રજાનો આધાર મુખ્યત્વે દુધ ઉપર રહ્યો છે તે પ્રજા આમ પોતાના બેગરનો નાશ કેમ ચલાવે ? એના અર્થ માણસો કેમ નીકળી પડે કે જે પ્રજાના આરોગ્યનો નિચાર કયાં વિના પેલાને સાડ પ્રજાની ખાવાની વસ્તુનો.

અથવા વેપાર કરે. દુધ, ઘી અને દુધના પાણી પ્રત્યેક સાત એના અમુક છે કે તેની ઉપર મુનીમીપોરીમીઓએ પૂરે. અકુશ રાખવો પડે છે, આપણે તેમને શુ કરીએ છીએ ?

હું દમણા જાગરી ધંના દુધના મુનમીથી આપુ હું એક નહિવા કાગળને માફ એ મમ લની પડી, તેમા તોફાની માખમો બાપ્યા, ને કધમે આગળ વધ્યો આપણે તેના ઉપર નથી કરી સખ્યા અરકાર કરે તેની ઉપર મેળ આધાર રાખવો પડ્યો છે આ આપણી અપમ નશા સુચવે છે

ગાંધીજી ગોરદાસો વિચાર કરવો એ અપ્રામણિક નથી આ મરાન નાનો સુનો નથી. નતા તો આધાર કટોરાની મોટા મળ ઉપર મુની મીરો છે ગોરદાસ કુનાની પ્રમા જૂના કાળની જાણ છે તેની ઉપર આ કેમની આરમ્ભનામા હેતી છે જ્યાં નેતુ દમ માખમ ખેતીની ઉપર નિભાન કરે છે, જ્યાં ખેતી માટે મેનની જગ પડે છે ત્યાં ગાયની રતા મળે કરાની શરૂઆત પડે છે આવે અથમે મામાદાગી પછુ ગાયનો ત્યાગ કરે આના પ્રામાણિક કારણો જ ગાયની ગ્યાની સાત મમ દોરા નેઈએ પા. અહિ દશા નિચિત છે ગો દાસો મુખ્ય અથ એ લેનામા આવે છે કે ગાયો મુસનમાનભાઈઓના હાથમા ખોગક આ જતી અપમાની રાત નાને ગાયના માસની નર નામે કે તેમને નિમિત્તે હળમે તાપોનો નધ દમેલા થાય છે તેના સામે આપણે કરી નથી કરતા કનકતામા હિન્દુઓ જ નકાની અથો ક્રિયા કરી ગાયનુ મધુ દુધ હમેશા હરી લે છે તે ગાયની આ ધાતમી દિમા અદમવા આપણે ભાએ જ પ્રયત્ન કરીએ છીએ ગુજાતમા જ મેનને હાલવાને સાગ દિન્દુ સુદરાગી વા. દીએ વાપરે છે તેની મામે અસાજ નથી ઉપરતા આપણા શરેરના બેનની નશા નામળી નેવામા આવે છે, ગાય અો તેના નમો મચાન કરવો એ મહા મોટો પ્રમ છે તેને મુનમીમાની સાથે પ્રમે કરેલાનુ મુચિન રથ આપી આપણે ગાયોનો વધ વધાર્યો છે ગાયો મચાવ કરતા મુસનમાનભાઈઓના વધ કરવો એ ધમ ન હોય પછુ અધમ નાનાનો સુખર છે મો નો છે આપણે મુસનમાનભાઈઓ માથે પ્રેમનયનથી મસલન કરીએ તો તેઓ પા દિની ઊચિત સમજ ગાયનો મચાવ કરતા તપર યમે તેઓને મિનવી તેઓની માથે મામદ કરી આપણે તેમને ગાયના જમાનમા રોમી રાકીએ છીએ. પછ આમ કરતા સા આપણે આ સનાનુ ખર મનપ સમજુ નેઈએ આપણે આપણા ભાઈઓ મામના મ ને મ ના તેવાય ચુ નેઈએ પછ તે તો જ્યારે આપણને ગાયની ખી મિન જણામે આપણામા શુદ્ધ દશા મુરમે ત્યારે જ કરી તકવાના આ કાર્ય કરામા ધળી રતુનો મમારેલ એક મામો થઈ નાય છે દિન્દુ-મુસલમા. વરનેનો કલેશ નમો, ગાયોનુ મળુ અને દુધ, ઘી આપણને જોખા ને મોરા મળમે અો આપણે ગાયનો નધ ઈમેજ, મુસનમાન કે દિન્દુ નધાને હાથ યમે અપમાની રાખી આ એક કાય પછુ મે ૧૯૧૦ નાનારી છે

ઉપના વણા સનાલો ગરેનાના નારનારને અગે ઉઠેલા છે એમાથી આપણે જોઈ જાણીએ છીએ કે શહેરોના આપણા શુદ્ધ નારનાર ઉપર ભાગ્યનર્મના નાનારનો આધાર છે.

સ્વદેશી દિવસના દેશમાં નહિ સગાઈ જ છે એમ કહેવું અનુચિત હિં ગણાય આમાં લગભગ સ્વરાજ્યની ચાલી રહેલી છે એ આપણને સ્પષ્ટ નથી જો આપણને સ્વરાજ્ય પ્રત્યે અસહ્ય હોય આપણા જ્ઞાન ન ગમે, આપણે પોતાના અલગમે ઉપજાવે, આપણને શિક્ષાની શક્તિ આવે, આપણો ખોરાક સારો ન લાગે, આપણી હના પણ ઊંડ ન જણાય, આપણા લોભ અપાક ને આપણો સમ રાખના અયોગ જણાય, આપણી સમ્મતા છુટી લાગે ને પિંદેલી રહી લાગે, દુકામાં આપણુ બધુ વધુ લાગે ને પરદેશી વહાણ લાગે તો સ્વરાજ્યનો શો અર્થ હશે તે મને સમજમાં નથી આની શક્તિ જો આપણો પરદેશી બધુ ગ્રાહ્ય ટોચ તો જરૂર આપણને પરદેશી તાલીમની તો હજી વધુ ગરજ રહેશે, કેમકે પરદેશી વાયુએ જનસમાજમાં ઘણો થોડો જ પ્રવેશ કર્યો છે અને તો લાગે છે કે આપણે સ્વરાજ્યનો મસલખ શખીએ તેના પહેલા સ્વદેશી પ્રત્યે આપણને પ્રેમ નો ખરો પણ ગગ ગુદા તેના જોઈએ આપણા નેક કાષમાં સ્વદેશીયની જાપ નજરે પડી જોઈએ સ્વરાજ્યની રચના જ આપણુ ધણુ એક દરે સાર છે તેની કલપના ઉપર બધાઈ રાજ આ નિચાર બેસાડ્યો હોય તો સ્વદેશીની ચળવળ આ દેશમાં ઘણા મોટા પાયા ઉપર થઈ જોઈએ જે જે દેશમાં સ્વરાજ્યની ચળવળ ચાલુ છે, તે તે દેશમાં દેશની કિમત પૂરી આવેખાઈ છે સ્કૉટલેન્ડના સિપાહી મરણો જોખમે પણ પોતાની કીર્તિ જોડના ક્ષમિતા નથી તેને આપણે મિનોતમાં ધાધરા પાન દણુ કહીએ છીએ એ ધાધરાની પાળ જો બળ રહ્યું છે તેની સાક્ષી દુનિયા પૂરે છે એટલે અગત્યના, શત્રુ તુરત ઓળખી શકે એવો એ ધાધરા છે, જતા સ્કૉટલેન્ડના સિપાહી તેનો રંગ નથી દરતા આપણા ટોપો સઘરી રાખવા એમ કહેનાનો અહીં આશય નથી પણ આપણુ ધણુ નિયંત્ર હોય તો પણ તે આપણને ગ્રાહ્ય છે પરદેશી સ્વનુકૃતિ હોય તો પણ ત્યાજ્ય છે જે આજે નિયંત્ર હશે તેને આપણે આપણા પગક્રમે શુભપૂરિત કરી સકીશુ હું ઈશુ હુ કે આ પરિવર્તના સળોતો રોરમે સ્વદેશી જુએસા વ્યાપે તે મહા કારો, અગત્ય સદીને પણ તેઓ સ્વદેશી પ્રતિધારે ને તેને અગત્ય જી પાળે એમ થાય તો સ્વરાજ્ય તો આપણને ઘેર બેઠે મળી જા તેમ છે

ઉપરના દૃષ્ટાંતો ઉપ થી જાણો કે આપણી ચળવળ બેસડી દોની જોઈએ સરકારને અશક્તિ બને દરાય, વડી ધારાસભામાં બને હજી મગાય પણ આ કાયો કરતા લોક-નગરિતો સાથે આતરિક ચળવળની ધારે અગત્ય જ બાલ પ્રતિષ્ઠા દલ સ્વાર્થ નિગેરે દાખન થનાં સખન છે આતરિક પ્રતિષ્ઠા તેમ થવાનો ધણો એ પ્રસાર છે આતરિક પ્રતિષ્ઠા વિના બાલ પ્રતિષ્ઠા સોભાશે નહિ એટલું જ નહિ પણ તે નિશ્ચય જનાનો જલસો છે મારી દર્શિત તાત્પર્ય એ નથી કે આતરિક પ્રતિષ્ઠા પીનડન આપણે ચનાતાં જ નથી પણ હું એમ કહેના ઈશુ હુ કે આતરિક પ્રતિષ્ઠા ઉપર આપણે જોઈતું વર્તન નથી દેતા

એવો પણ ધર્મી મલગાય છે કે એક રખત આપણા હાથમા ભારતનાના કારભારની સત્તા આનંદા દે 'પટ્ટી બના રૂપ વાના થઈ દેને આના જેવો ખીને ભારે વહેમ દિ દોય કોઈ પ્રગ એમ સ્વપ્ન નથી મતી વસતની બહાર ખીવે છે હોરે વરક આગમા તેની છાયા પડે છે, નસીવન આખી બમિને નિરે જોવામા આવે છે તેમ જ જ્યારે આપણે સ્વરાજ્ય ડી રસત-સતુમા પ્રવેશ કરતા દોષ્ટિ લાગે ગોઈ આની ચડે ના મુસાફર દરેક સ્થળે નનનીવન ભાળશે આ અનેક પ્રકારની સામજિક પ્રવૃત્તિઓમા પ્રજના એવકે પોતાની સ્થિતિ અનુસાર અનેક કાર્યોમા રોડાયેના જોવામા આનરો

આપણી પ્રગતિ જોઈએ તેટલી નથી એમ ને કહુન કરવામા આવે તો તેના બે ડારજો પણ કહુન કરવા પડેને આપણે આપણી આંતર આપણી કીનચાનમાથી અનગ ગાખી તેથી પદ્મરાતનો ભોગ થઈ પડ્યા છીએ પ્રગ એ- પગે ચાને છે તેના બવા લાન અડધા તે અધુગા જોવામા આવે છે વળી પ્રગનો સિમિત વગ પગલાયા માગદને કેળવણી પામી અગમત બો છે આ જો સ્થિતિ મેળવે છે તેનો લાભ પ્રગને મળેના નથી આ વિષય ઉપર મે માન વિચાર શુજરાત કેળવણી પરિપદ્ધતિ જણાવ્યા છે એટલે અહીં પુનઃગમિત નથી કરેતો આ પરિપદ્ધતિ બેવો કારભાર શુજરાતીમા ચલાવવા હાલ જો છે એ મદુ મુત્તન છે ને ભારી ઉમે છે કે ટોઈ પણ લાનચને વલ થઈને શુજરાતી પ્રગ આ નિશ્ચયને નહિ બ ને

સિમિત વગ-સ્વગતપ્રેમીએ જનમમાજમા લગના નિના ચાનનાનુ નથી અ પછે પ્રગનાર એક અગને તરડોડી શકવાના નથી એકે અગને તથ શકવાના નથી બધાને સાથે લઈને ચાનશુ ત્યાગે જ આગળ વધવાના છીએ ને સિલ્લિત વગ પ્રગના મળેન હોત તો બ રી ધિના દુસ્તર આગે હોત જ નહિ

છેનદના વિષય ઉપર આવતા પહેલાં મારે થોડી ફરજ બજારનાની ગી છે ને થોડી સચના કરવાની ગી છે

દર વર્ષે યમગત્ય દિ-દુસ્તાનના આગેનાનોનો ભોગ લે છે છે ના બાર માસમા દિ-દુ સ્તાનમા લેનાયેના બના ભોગ નિરે અહાં હું નથી કહેના ધિ-ડોનો પણ મરુમ સપિનુસ્ત્ય દિ-દુના નાના લાભાઈ નરોડુ નામ છોડી ગયા તેનુ નથી તેમની દેશમેવાની કિમત આકનાર હુ કોણ કહું તો તેમને અ જો બેડેયો જ્યારે છેક તરણુવસ્થામા નિરાપત ગયો ત્યારે મને તેમના દલાન થયેના તેમની ઉપર લનામણુ પત્ર વઈ અએતો ત્યાગથી જ તેમની પૂજા કરના ગીખ્યો તેમની નિષ્કન અખલિત દેસ મેરા તેમની સમદષ્ટિ ને તેમનુ શુદ્ધ ચારિત્ર્ય આ મધુ દિ-દુને આ દેસેતા નમુનારપ ગદેશે ઈશ્વર તેમના આત્માને સાતિ આપો તેમના કુટુમ્બને અને દિ-દુને આ વિચોગ મદન કરવાની સક્તિ આપો તેમનુ ચારિત્ર્ય આપણા જીવનમા ઉતારી, તેમની દેશમેવાની નડન ગી આપણે તેમને સલાયો મારુ આપણા હૃદયમા સ્થળ આપી અમર કરી ગઈએ છીએ એ મહા પુરુષનો આમા આપણી પરિપદ્ધતો સાચી ગદો !

નામદાર વાલસંગયે સિરમગામની મરદ ઉપર જેવામાં આવતી જકાત ૨૬ હજારનો ફરાવ અમળા થો તેવે સાં તેમને ધનવશાદ દેસાની આપણી ફરજ છે આ કાર્ય નરેસુ યંત્રે વેળેનું હતું તે બોળ નીચે ગ્રજ કચરાઈ ન્દી હતી ધણાઓ તો વીધે પોતાનો વેપાર બોઈ બેઠા છે પણી અમળાઓ તો દુખ વેઠું પશુ છે. આ ફરાવનો અમલ દણુ યથો જાણનો નથી જાણ થાય એ ઈચ્છ્યા જેનું છે

આગગાડીમા નીચ વર્ગના ઉતાણ્યો ઉપર જે દુખો પડે છે તે વિષે મહારા અનુભવ મે વનમાનપનદ્વારા પ્રજા આગમ મુકયો છે આ દુખો ખરેખર અમલ છે દિંદની પ્રજા રોકડી છે તેને મગે મોડે દુખો મદન કરવાની તાલીમ મળી છે એટલે જાણે આ દુખ સહન કરે છે પણ તેનું નિરાશય યતુ નથી આમ દુખ સહન કરનામા બહુ થયું છે પણ તેની મીમા દોની વેઈએ કેવળ નાજારીથી મદન કરતુ દુખ નામ વર્ષ છે આ આગ-ગાડીની હાલમાર્ગી સહન થઈ રહી છે એ નામગદારના આગ્રાસ આપે છે આ દુખો મે પ્રકાશના છે, એક તો રેલ્વેખાતાની ખાખી વીધે, ને જીન ઉતા ઓડી એન્ડકારી લીધે આ હાલમાર્ગીના ઈનાજ પશુ મે પ્રમરના છે જેનું કાગ્યુ રેલ્વેખાતુ છે ત્યાં મેંએ જેને કડવો અનુભવ થાય તેલો તે ખાતાને લખતુ મુજરાની આપામાં પશુ રખી રાકાય વર્તમાન-પત્રોમાં પોષાર કરવો જીને ઈનાજ એ કે જાનરાન ઉતાણ્યોએ અગ્રાન ઉતાણે રીન લાતનુ નાન આપતુ તેની ચર્ચા, બેદનકારી વગેરે તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચતુ આ કાર્યમા ગવમેવકોની જરૂર છે તેમા મદુ યથા હિત લાભ વર્ષ મકે છે આગેરાન વર્ગે કાઈ કાઈ વેળા અગવડો રના લેવા ખાતર ત્રીજા રમતી મુમાશરી પોતાની મોશાર્ફની જાન કમા રિના કરી ને પછી જે અનુભવ લીધો હોય તે રેલવેખાતા આગમ જી કરવો આમ કર વાથી થોડી મુદતમા મદ વનો ફરજ આપાની નગરે આરો

મીડના ટાપુ નગરેમા જતા ગિરમિયા મલુમે વિરો વનમા એક કમિની નીમાઈ હતી તે કમિનીના વિનાગે મત્તાનાર જાહેર થયા છે ને તે ઉપર ૧૫૧૦ દિન્દી મરકારે પ્રજામત માગ્યો છે આ વિષય પર પશુ મહારા મત રું વર્તમાનપત્રોમા જાહેર કરી ચુક્યો છુ એટલે અહીં વિવેચન નથી કરવો મદ અગિપ્રાય આપ્યો છે કે કમિટિએ કરી લખા-મનુદુ પનિગામ પશુ એક પ્રકારની ગિરમિટ છે આપણે એ જ મન આપી રમોએ છીએ આપણે મનુગેને કાઈ પણ પ્રકારના બધનમા પગેવ જતા વેસા માગના નથી તેરી આપણને જરૂર નથી ગિરમિટો કાપદો તદ્દન રદ થાય એ જ જરૂરનું છે કારાનિઓને કાઈ પ્રકારની સગવડ કરી આપના આપણે બધાયેના ઈથી.

હવે રું છેવટના વિષય પર આતુ છુ સાધ્ય વસ્તુ મેળવવા એ માર્ગ છે સત્યાગ્રહ ને દુ પ્રદ આપણા ગ્રથોમા તેને ટી ને અસુરી પ્રવૃત્તિ નામે વર્ણવ્યા છે સત્યાગ્રહ ૧૧ મર્થોમાં મયો ૧૬૦૧ આગ્ર ૨૦૮૦ ટે ૧૬૧૫ ૧૭૫૫૦ સત્યનો ત્યાગ ઈથી થનો એમા દેશને

અથ પશુ જીવોનો પ્રયોગ થઈ ગઈ એક નથી એમા સયનો સપ્તજન જ ક ખો છે કેટલીક વેળા આપણને મ્મતો મોટા લાગે, પશિષ્ણમ ભયકર બંધાય, જા સન્ધ છે-રાથી સિદ્ધિ મળવા જેવું લાગે તે જના મનનો ત્યાગ સત્યાગ્રહી નો નથી તેની શ્રદ્ધા એવે સમયે પશુ સ્વચ્છતા તેજની જેમ ઝળ્યા કરે છે, અત્યાગ્રહી નિરાત્ર ચાય જ નહિ સત્ય જ તેની તત્ત્વનાર દેવાથી તેને સન્નિવેશની તારનો કે હુમોળાનો અપ પડતો નથી તે આત્મમળધો, પ્રેમથી પેરીને પશુ વન કરે છે મિત્રનગમા વહાનના પ્રેમની કમોળી થતી નથી મિત્ર મિત્રની ઉપર પ્રેમ કરે એ નના ના તાત નથી, તે શુભ નથી, તેમા શ્રમ નથી પણ શત્રુ પ્રત્યે મિત્રતા ગમ્મનામા પ્રેમની સોળી છે તે શુભ છે, તેમા શ્રમ છે તેથી તે પુરુષાર્થ છે, તેમા ખરી બદાહુરી ભરી છે નાનકતા તરફ પશુ આપણે આવી દૃષ્ટિ રાખી રાખીએ છીએ એવી દૃષ્ટિ ગમ્મના આપણે તેમના ને નમોના નિમન કરી શકીશું ને તેમની જીનોને સાક તેમનો દ્વેષ કરવાને બંને તેમને પ્રેમવાનથી બૂલો બતાવી ને બૂલો દૂર કરાવી શકીશું આ પ્રેમવાનમા ભયને અનકા નથી નમગાર્થ તો દોષ જ નહિ નમગો પ્રેમ નથી બતાવી મ્મતો પ્રેમ ગુરો જ બતાવી રહે પ્રેમની દૃષ્ટિએ વિચારતા આપણે ગત્યન્તરોની ઉપર વહે-મની નજર નહિ ગમ્મીએ તેઓ મધા કાયો જુરી દાનનથી કરે છે એમ પણ નહિ માનીએ પ્રેમથી કુટી તેઓના પાપની આપણી પરીક્ષા એની ગુદ દરે કે તેઓની ઉપર પણ તેની ધાપ પડ્યા વિના નહિ રહે

પ્રેમ લડી શક છે, પ્રેમને ધણી વેળા યજુ પડ છે સત્તાના મદમા માલસ પોતાની જુન નથી જોનો. એ સમયે અત્યાગ્રહી પ્રેમી નથી મ્મતો પા પોતે દુખ સહન કર છે સત્તાધીશના દુકમનો, તેના કાપ ની સાદર નિગા કરે છે અને એ નિગા થી પડતા કષ્ટ જોવા કે જોન કાળી છલાદિ મહન કરે છે આમ આત્મા યજન છે આમા ઝાળુલેપ થનો નથી ને એના વિનયપૂરક કૌન નિગદ્ગમા પાઠગથી જુન જોનામા આરે તો એ જુનનુ પશિષ્ણમ માત્ર અત્યાગ્રહી અને તેના સાથી સહે છે આમા સત્તાધીશની સાથે કડવાશ નથી થતી પણ ટેનટ તે આપણને વન થઈ રહે છે તે જાણી લે છે કે અત્યાગ્રહીની ઉપર તેનો અમલ નથી ચાલી શકનાનો-અત્યાગ્રહીની મમતિ નિના તેની પાસેથી તે એક પણ કાર્ય નથી લઈ શકનાનો. આ મ્મનજનની પરિસ્તીમા થઈ, કેમકે આમા સપૂર્ણ સ્વનત્રતા આવી છે આવો અયાગ્રહ શિવિન સત્તાધીશની સાથે જ આવી શકે એમ માનવાનુ નથી વજ સમાન જેનુ ટોચ હ થ હોય તે પણ આત્માના ગમથી પ્રગટ થયેના અગ્નિમા પીગળી શકે છે પીરો પણ એ બળની આગળ બધી સમાન દીન પની જાન છે આ અતિશયોક્તિ નથી પણ અત્ય ગમ્મિના પ્રમાણ જેનુ છે આ સત્યાગ્રહ હિન્દુસ્તાનનુ ખાસ શસ્ત્ર છે-હિન્દુ જ્ઞાનામાં બીજા શસ્ત્ર છે પણ અત્યાગ્રહ હિન્દુજ્ઞાનમા નિરોધે નપરાનુ શસ્ત્ર છે એ સુન-વ્યાપક શક્તિ છે સન કારો નપગમ તેની છે સન વિચિત્રિમા સપરાસની જે તેને સાક કોમ્પ્રેમ આદિની મદોરની જરૂર નથી જો એ શક્તિનું ભાન થાય તે તેનો ઉપયોગ કર્યા વિના

ટોડુત રાગમ્મન (બે ભાગમા) ૩ ૫-૦-૦ એ. એમ ત્રિપારી એ. કપની, મુબાઈ

નહી રહે જેમ પાપણુ આખની રહી રનન જ્યાં જ કરે છે તેમ સત્યાગ્રહ પ્રગટે છે ત્યારે તે
મન આત્મ રનનતાની રહી રૂપા જ કરે છે

પણ દુગ્રામહ એથી વિપરીત લલણુનાળી સજિત છે તેનો નમુનો આપણે ઉપર વિચારી
ગયા તેમ યુરોપમા આનુ દરેણુ યુદ્ધ છે એક પ્રજા બીજી પ્રજાને સગીરમળવી દુગ્રાવે તેથી
મેનો પક્ષ સાચો કેમ દરે ? દુગ્રામહની ઉપર સમૂળ માણુઓ ધણી વેળા અત્યાચાર કરતા જેનામા
આવે છે દુળજ દારી જાય છે તેથી ઘર્ષ તેની અનીનિ સિદ્ધ થતી નથી, સમૂળની નીતિ
સિદ્ધ નથી થતી દુરાગ્રહી સાધનનો વિચાર નથી કરનો, એ તેના યોગ્ય અયોગ્ય સાચો વડે
પોતાના કાર્યની સિદ્ધિ મેળવવા તગ્ધ તેનું લલ રહે છે આ ધર્મ નથી પણ અધર્મ છે
ધર્મમા કાર્યણુ અમે અમલ ન હોય ઝઠોરતા ન હોય, હિ સા ન હોય ધર્મનું માપ પ્રેમથી,
ન્યાયી, તે સત્યથી થાય છે તે ॥ ત્યાગથી મોલુ મર્મ પણ નિઘ છે અત્યંતો ત્યાગ કન્યાથી
હિ હુસ્તાનને અનરાજ્ય મળતુ હોય તો તે નકામુ છે, તેમા ડેરડે પ્રાળો નાશ જ છે
દુગ્રામહી અધીરા બની પોતે માની લીધેન વેરીંગ સદાર કરના ક્રિયે છે આનુ પશિલામ
એક જ આવે છે રેગલાનની વૃદ્ધિ થાય છે પરાજ્ય પામેન શત્રુ વેગનો સમ્રાટ કરી રાએ
છે ને સમયની રાહે જીવે છે આમ વેગનો વાગ્મો પેટી દર પેગી ઉતરે છે હિન્દુસ્તાન ડાઈ
પણ કામે દુરાગ્રહી પ્રવાનપ ન આપે એ આપણે ધનના જેનુ છે આ પશિવના સભ્યો
જે સમજપૂનક સલામહનો મીઠા કરી પોતાની કાર્યરેખા દોરને તો માધ્ય વસ્તુ પ્રમાણુમાં
સહેવાઈથી મેળવી શકશે આર લમા બને નિગસા જેનામા આવે, ભય કેટલોક વાળ પરિ-
ણામ જેવામા ન આવે ઠતા સગનામે સલામહી સપણુ જય છે દુરાગ્રહી રાખીના બેનની
જેમ અઠમા રૂપા કર છે તે કરનુ ગતિ કે, પ્રગતિ નથી અત્યાગ્રહી આગળ ધપના કરે છે

માગ વિચારેનુ ઉતારણે અનુક્રમ કરના એમ માનણે કે તેમા કઈ પરસ્પર વિરોધ
રહેનો છે એક તરફથી હુ શત્રોની તાલીમની માગણી સરકારની પાસે કરે છુ બીજી તરફ
સત્યાગ્રહને સેવાપરી પદ આપુ છુ સવાગ્રહમા શત્રુને ક્યા અનગાર હોય ? ખરેખર ન જ
હોય પણ શત્રો ની શિક્ષા જે સત્યાગ્રહી નથી તેને સાઈ રૂપી છે આપુ હિન્દુસ્તાન સવા
મદી બને એવો ખ્યાન મો નથી આવી ગઠતો બાપના બની દેશનો કે નિર્ગળનો બનાવ જ
ન કરવો એ સદા સર્વ પ્રનરે ત્યાગ્ય છે નિગપગધી બીની ઉપર અત્યાચાર કરના પુરૂષની
સામે યા તો આપણે પોતે પોતાનુ બનિ ન આપી તેને અત્યંત આત્મપ્રેમમયનકે વશ
કરવો તે તે કરનાની આપણી સજિત ન હોય તો આપણે જરૂર સગીરમળ હોય તેટલુ ખપાની
અત્યાચારીને અત્યાચાર કરતો રોળીએ સત્યાગ્રહી ઓ શત્રુવારી બન્ને લદના છે શત્રુધારી
નિ રસ્તો થયે દીન બો છે સત્યાગ્રહી ટદી દીન બનતો જ નથી તે કલ્પરૂપ શરીર કે શરીરના
આયુધો ઉપર આધાર નથી રાખનો પણ અશ્વત અમર આત્માના બળ ઉપર જ જીવે છે, આ
બન્નેથી નીજે તે પુરૂષ નથી તેને આત્માનુ તો લાન જ નથી, નહિ તો બીકનો માર્થો નારો જ
નહિ તે દારીરને કૃપણના વનની જેમ સાચવી ગખતા સમસ્ત ખોઈ બેસે છે આને મરતા

આપણું નથી સમજાવી તે મરણી સાથે રાખી રહે છે તે ખર્ચ દફાડા સત્યાગ્રહી યતાનો સ્વભાવ છે હિન્દુસ્તાનની આશા એ જ ગાંધી સમૂહ કે આ મહાન પરિવ્રજા આપણે પોતાની આસપાસ દેવીશક્તિને પ્રધાનપદ આપી મોટેભાગે સત્યાગ્રહનો ઉપયોગ કરી, સત્યાગ્રહી સર્વોપરી પદ નહિ આપે હિન્દુસ્તાનમાં મરી જાય તે સત્ય છે એ ચૂંટીને માન નહિ મળે પણ સ્વભાવ જયારે એ મરણે તે માન નિ સંભવ મળે

સુદૃઢદૃષ્ટિથી વિચારના માનુષ પાને કે સત્યાગ્રહથી આપણે મરણ સુધારા કરી નહીએ છીએ ન્યાત જાતની ખામીઓ દૂર કરી રાખીએ છીએ હિન્દુમુનમાં વચ્ચેના રિશેષો શમાવી રાખીએ છીએ અને નિયમિત રીતે વિચારોના નિવારણ વારી રાખીએ છીએ નાંખી સમજાતાં અર્થે આપણે વિચારના ભાગના પાડીએ એ વાતનિષ્ઠ છે પણ રહેતો એક જીવનની સાથે ધાર સંબંધ છે એ વિચાર ન જોઈએ રાત્રિપ્રસંગી રિશેષો સાથે ધમને કે સમાજ સુધારાનો સ્વભાવ નથી એ વિચાર અથોગ્ય છે ધાર્મિક રીતિથી મત્યપ્રાપ્તિ રીતિયુ છેવટ આપણે એક પ્રકારે નારી સમૂહ ધમનિષ્ઠે ડોડીને આવેતુ પગલામ જીવન પ્રકારુ હશે મત્યપ્રાપ્તિ માનવોનો વિચાર કરતા આપણે ગમતા ગમતા જાન લાખ અજ્ઞાન સાધુઓને છોડી શકતા નથી મુસનમાન ભાગ્યે એવા દુષ્ટોનો ખ્યાલ ડોડી શકતા નથી હિન્દુ સનાતન વિધવા પ્રવેશ કે માનવિરાદનો વિચાર પાડી તથા રાત્રી મુસનમાન પર પ્રકરણને કાઢે નથી એવી શક્તા મને ધમનમા પાત્રપત્રના અમધમા પ્રત ઉભાવા કરે છે તેના પ્રત્યે આંખ આડા કાન નથી કરી રાત્રી

ખાં આપણી મુશ્કેલીઓ દિમાનપ જેવી છે પણ જેની આપણી મુશ્કેલીઓ તેના જ રૂપ સાથેનો તે દુઃકરવાને આ આપણી પામે છે આપણે પ્રાચીન પ્રજાના મતાન છીએ રામ, યુનાન દુષ્ટ પ્રિયે દેવોની સમ્મતાના કાનના આપણે સાક્ષી છીએ આપણી સમ્મતાનો અમુદના પાણી જેમ ભગતી આટ થયા છે પણ તે અમુદની જેમ અચળ ગત છે આપણા દેશમાં તન રતન રહેના જેવી તમામ સામગ્રી છે તેમાં મહાન પરિણામ છે, નદીઓ છે, તેમાં ભારે સૃષ્ટિર્માર્ગ છે તેના સત્તાનો મહા પરાક્રમનો વા મો મુખી ગયા છે, આ મુનક તપશ્વર્ણના ભાગ છે અહીં જ સર્વ ધર્મો સાથે રે છે, અહીં જ સર્વ દેવતાને માન અપાય છે આની સામગ્રીઓ છતાં જો આપણે અર્થનૌકિં જાય કરી દુનિયાને રાત્રિ ન આપી શકીએ, આપણે હૃદય પ્રજાને આપણી માર્ગિત પ્રવૃત્તિથી ન જીતી શકીએ તો આપણે આપણા નાર-સાને લગ્નવીશુ, આપણો હૃદય પ્રજા માથેનો સમન નિર્મલક મરો મણાને હૃદય પ્રજા સાદ સિક છે, તેનામાં ધાર્મિક શક્તિ ગ્રેહી છે તેનામાં પોતાને રિશે આગ્રહ અદા છે તે નીરોની પ્રજા છે, તે સ્વતંત્રતા સાથે છે પણ તેનામાં આપણી પ્રતિ પ્રધાનપદ ભાગવે છે લક્ષ્મી મપાવન કરતા હમેશા માધનની યોગ્યતા રિશે તેણે વિચાર નથી કર્યો તે આધુનિક સુધારાને પૂરે છે પ્રાચીન ભાવનાઓ તેનામાં ક્ષીણુ ચર્ચાઈ છે આપણે જો તે પ્રજાની નકર કરાને બંને આપણુ હાં બુની જઈએ, આપણી સમ્મતાની ઉપર અરો ભાવ ગાંધી યુને તેની જોડા રિશે આપણામાં દુ વિશ્વાસ હશે તો આપણે તે પ્રજાની માથેના અમનનો સદુપયોગ કરી આપણને તેમને અને અખિન જગતને તે મળવને લાલ પાંચી કરી શકાય એ મદદગાર કરવામાં આ પત્રિકા સૂર્ય સાગ લઈ પોતાની મુશ્કેલીઓ અને ભાગનાની કીર્તિ ઉજાવવા કરે એવી માંગી જનનિષ્ઠતા પ્રત્યે પ્રાચના છે

સંસારસુધારા પરિપદ્.

લેખક-સૌ ગાન્ધાગૌરી મુખન્ત મહેતા, બી એ

સાત્રારીઓ તથા મદદદારો.

‘ સુજાતમા રહ્યા જાણા વખતની મુશ્કેલી પડી કાર્તિ અનન્ય એવન આનંદા માન્યુ છે તેની ગર્હથી ના હોય મન્ય તેમ નથી કેવા દમ બાગ મહિનાના નિદામ ઉપરથી પાછા પછાડી સકેને કે આ નવજનના આનંદમા, મુજગતના મુનકનગ પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવામા જગ પછુ પાડી પેલાની કરી નથી, બન્ને મુજગતના મુવડાએ તેો વડ પોતાન આપ્યુ છે તેમના જ અકસ વેચને તીવ સમન્ત દિનની પ્રગામા નવો લુગ્યો આવ્યો કે તેવે પ્રમગે જનસમૂહનો લુગ્યો લાગમ રાખના માટે સામાન્ય લોકમન કેળવનારી વડી ૧૮૨ છે માન કેળવાયેના વર્ગમા જ આ જાગૃતિ ઉત્પન્ન થાય તેથી દેવને લાભ થવાો મળર ઓછો છે માટે ગામે ગામના ખુલામા આ નવજનનો પ્રસાર કરવો એ જરૂરનુ લાગ્યુ, અને તે માતૃભાષાદ્વાન સમજુતી આપ્યાથી જ ચર્ચ મંડે એમ વાગ્યથી મુજગતી રાજકીય પરિપદ્ ભરનાનો નિમ્મલ દરનામા આવ્યો જે પ્રમાણે રાજકીય સુરાગતી જરૂર છે તે જ પ્રમાણે મામાજી સુવારાની આનંદકતા છે બન્ને મેકએકથી જુલ પાડી નવાય તેમ નથી, તેથી તે પ્રસંગનો લાભ લઈને આ ગામતનો રિચાર કરના તે દિવસાને ઘડી નરીન વ્યાનહારિવ દિદામા વાળરા આ મામાજી પરિપદ્ ભગવાનો રિચાર કરવામા આવ્યો.

આનંદપાવ કમિટીને આ પરિપદ્નું પ્રમુખધ્યાન મ્હને આપનાનુ યોગ્ય લાગે છે તો તેહ ઉપરાંત સાથે સ્વીકાર હુ પરતુ તેની યોગ્યયોગ્યતા માટે મ્હને પોતાો ધણો જ અશય રહે છે આ કાવ વડ મળી જનામદાગીનુ છે આપ મહા હી સદાનુભૂતિનો મ્હને સપૂર્ણ વિશ્વાસ છે બો તેને જ તોને આ કાવ મગોપાગ પાર ઉતરને એની આશા રહે છે.

આતુ જોખમભાલુ હારે મે વણી આ હાલની વગર સ્વીકાર્યુ તે એટલા માટે કે મને એમ લાગુ કે મને પનદ ઝનાનુ લગલ એ જ હોતુ નેઈએ કે સામાજીક મુદ્દાગના પ્રત્નોનુ નિરાકરનુ પુરપ કન્તા સ્ત્રીઓથી વચા સારી રીતે ચર્ચ શક એમ કે એ પ્રશ્ન જ એકદર રીતે નેના સ્ત્રીઓ જ છે અને તેમની મદાયતા હજુ સુધી મળી નથી તેને લીધે આપણી સામાજીક રિયતિમા ઝટ કેરદાર ચર્ચ શક્યો નથી તેમ જ સામાજીક સુધારણામા સ્ત્રીકેળવ છીનો પ્રશ્ન પ્રથમ પમ્તિ ધનવે છે એમ વાગનાથી સ્ત્રીગનિના પ્રતિનિધિ તરીકે મને પસદ કરી હરો તો તેમ ધારી આ સ્થાન ન આલાર સ્વીકાર હુ અને મારા રિચાર આપ ચર્ચની સમદા મુકનાની રજા લઉં છુ.

* મારા દરથી નવમ્બર ૧૯૧૭ના રોજ ગોરખા વાસારી પહેલી મુજગત સંસાર સુધારા પરિપદ્ સમક્ષ પ્રમુખરચાનેથી આપનામા આવેલુ ભાષમ.

સમાચાર]

[એપ્રિલ ૧૯૪૭]

સૌ ગોરગોળી મુખત મહેતા, બી બી

ગોવર્ગ પી પહેલી મુખત સસા સુધાગ પરિવહના પ્રમુખ

[ખાત્ર દેવગાદ લેનાર મનસુ યુદ્ધ અંક ૩૫૫ મુખત, મોપીસાદ]

આજે ભાગતનપમા ચારે તરફ દ્રષ્ટિ દરીશુ તો સ્વતન્ત્રતા અને ન્યાયની નરી જ
ભાનના માલમ પડે છે દેશભક્તિ, સ્વાભિમાન તથા નીન પ્રાસાઓના મનિ, સાલગવામા
આવે છે યુરોપમા આના મહાન દારણુ મિત્રહો પરિણામે મનુષ્યના વિચારના દ્રષ્ટિમિન્દુમા
મહાન ફેરફાર થાય છે જે ફેરફાર લાગ્યા યુગને અતે થઈ રાવો અમલનિન લાો તેના ફેર-
ફાર આપના એક સમયમા જેટના સમયમા થયેના આપણે જોએ છીએ ગાંધીજી પ્રગનિમું
ધારૂ અતર સપાટાનધ આપણે કાપી ગયા ત્રીએ આપણી પોતાની શક્તિમા આપણને
વિશ્વાસ આપ્યો છે તેમ જ કર્નચણુદ્ધિ જાગૃત થઈ છે ગુનામગીરીમા ન્દેવાથી કાઈ પણ
પ્રજાનો ઉદ્ધાર થઈ શકે નહિ એ વાનની પ્રતિતી થઈ છે સ્વાનચ્ચનો દુઃ દુઃદ વ્યક્તિને સરભોજ છે
કોઈ પણ એક પ્રજા બીજી પ્રજા પર ન્યાય કરે તો તે અન્યાય થયો કહેવાય તેવો અન્યાય
થેના અન્યાયવાના હેતુથી જ જગનમા અપૂર એવો નરણુ સમામ મચી ગયો છે તે જ
ભાનના સ્વાભાવિક ગીતે આપણા દેશમા પણ ઉત્પત થઈ છે આપણા દેશની રાજ્યન્યાયના રહે
અને આપણા હાથમા હોવી જોઈએ આપણુ ધર એટલે આપણો દેશ આપણે સભાગી
શનીએ તેટલી લાગણીથી ત્રાહિત માણસ ન જ મળ્યાગી શકે એ કાઈ નવી વાત નથી તેમ જ
આપણા ઉપર જોર કરીને કોઈ માયુ નામે તો તે પણ સહન કરી શકાય નહિ સ્વગાન્યની
માગણીનુ મૂળ કારણુ આજ છે

જેમ આપણી ગાંધીય ભાનનાનુ દ્રષ્ટિમિન્દુ બાંધાયુ છે, તે જ પ્રમાણે બીજા વ્યક્તિમત
પ્રજાનુ થયુ છે આપણે અરા ન્યની ઈલા વધારે અને વવાગે કરીએ છીએ તેનુ નરણુ
એટલુ જ છે કે જે પરિસ્થિતિને લીધે આપણા માનનો જગ થાય છે, અને આપણા
ઉત્તમમા ઉત્તમ ગુણો નિકામ થવા પામતો નથી, તે બંધાય મહિત્વા મુધી આપણી સામાજિક
નિયતિ મુદ્ધગવાનો અશ્વ નથી એવી આપણને વિનમે વિનમે ખાત્રી થતી જાય છે

જેવાદ રાજા માપુરો આપણને એમ સનાદ આપે છે કે પહેલુ તમારૂ ધર વ્યંગિયન
કરા, પછી ગાંધીની માગણી કરા તેમને એટલો જ જવાન આપવો પડશે કે
એનિકા, ત્રી આઈ ડી ના માણમે અને ગાનુકારોના ધરમા પચરનદ હોય ત્યારે વનુ
કામકાજ રિથર ચિત્તે અને સગજતાથી બનનાપૂરક થઈ શકરાનો સમજવ કરાથી હોય ? તેમ
વળી ધગધળીની કમાણી તો પરદેસી વેપાર રાજઆરની અપાંથી વિનમે વિનમે ઘટતી જતી હાય
તે વખતે કઈ બાનનો અશ્વ વિત્તે વિચાર થઈ રહે ?

આટલુ જાના, ને મગજ ઉપર આટલો બોન જાએ આજ જે પ્રજાની ચચા કરનારો
અહીં એકમા થયાં છીએ તે જ સિદ્ધ કરી આપે છે આપણે આપણા પર્વના નપિ મુનિઓના
ચિનણુનુ વિસ્મરણુ કરી રહ્યા નથી આપણો જાતિવ્યભાવ આગળ પજા વગર ગરેતો નથી.
સમસ્ત જગત્ સમગ્રોએ ચચુ છે, પોકાના મન અનેક ભાનનાઓથી ઉચ્છેડાયેલ છે તેવે પ્રનગે
આપણા ધરઆગણીની બનના સમનથી પ્રજાનુ સનચ ચિત્તે નિરાકરણુ કરવાને, આપણે
તેવાગ થયા છીએ

ચાલતી આવેલા આતને વળગી રહેનાર એક યુવક-યુવતી મન એવો છે કે ત્યાં સુધી
 ગૌરવીય સ્વતંત્રતા આપણને મળી નથી ત્યાં સુધી સામાજિક મુદ્દાઓ વિચાર મણુ કરવો
 નહિ એક પ્રકારની એકનતા જે આપણામાં છે તે આ પ્રસંગે મને તે રીતે જાગતી ગાંધવાની
 જરૂર છે અને સામાજિક પ્રશ્નોના નિગરણમાં મતભેદ થનાનો અસર છે તો તે જાનત
 ઉપાની જ નહિ એમાં હકાપણ છે, પરંતુ આ વિચાર તદ્દન ખોટો છે અને આપણી એકતા
 એવી હોય કે કાર્ત્તવ્યેજ મતભેદ થના તેમાં પૂર પડે તો એની મહાપ્રસન્ને હારાણે એકતા હર
 વામાં બની હોય તો તે જામે વખત દુષ્ટી પણ શકે નહિ દરે-દરેક જાગનમાં આપણો એકમન ન
 હોય તો પણ આજ આપણામાં એટલું બળ છે કે ખીજી જાગતોમાં સંપીને કામ રી રાખીએ
 ધમ અથવા સામાજિક વિષયોમાં કલ્પ મતભેદ હોય પરંતુ તેને લીધે રાજનીય વિષયોમાં
 સંપત્તી કાંઈ ન થઈ શકે એ વહ્યન જોઈ છે આપણા પોતાના મનને અનુકૂળ સામા
 મનુષ્યના મન ન હોય તો તે માટે નિરુદ્ધાર કે અલ્પવિશ્વામતી લાગણી આ જ માનને
 ચોખ્ખી નથી આ સમષ્ટિમય જીવનના જમાનામાં વિવિધ બિન્ન જાતના, ધર્મના મનના પ્રાગ્ની
 વિરિધતાવાળા મનુષ્યોને સાથે દીને કામ જમાનું છે, તેવે સમયે દરેક જાગતને માટે
 એકમતની આશા રાખવી એ જ ખોટું છે મૂળતત્ત્વોમાં નમત ગરી શકાય, પરંતુ ન્હાની
 ન્હાની જાગતોમાં, ન્હાના ફેફસાંમાં હજાર મતભેદ ગેરનાના પણ એ માન જુજ મતભેદ
 તેથી કાર્ત્તવ્ય બિનભાવ રહેતો નથી સમજ પ્રાણુ એક લારનામાં વાધો આને એવો
 એકબીજા નથી આ પ્રમાણે એકબીજા ખોરીશુ અથવા એક જ ધર્મમાત્ર મદલુ કરીશુ તો જ
 બધુભાવ રહેશે એમ ધારનાનું ધારણું નથી એક જ માતાના પુત્રા પુત્રા પડીને દેવાર જઈને
 જુદી જુદી ભાષા રીખે, અથવા વૈષ્ણવ મૂળને શિવમાત્ર મદલુ હરે તેથી કાર્ત્તવ્ય બંધુ મગી
 જતા નથી ધર્મમાત્ર અથવા ભાના અથવા પ્રાન જેવા મનુષ્યના પાપાને આધારે આપણ
 બધુત્વ રહેલું નથી પરંતુ આપણે હિન્દુનાસી ગ્રીએ, એક વૃક્ષના ફળુગા ગ્રીએ, તેથી બધું
 છીએ આપણુ કન્યા એક જ કે અને તે ભારતનાનો યુવકાર ગવે એ છે આપણી
 રંગરંગમાં આ જ લોહીનો ધમકારો થવા કહે છે આપણે એક જ છીએ એક થવાનું જામ
 નથી આપણી એકતા સિદ્ધ કરી આપણા શીખનાનું છે આપણી માતૃભૂમિના ચરણ આમગ
 એ જ કલ્પ છે હવે જ્યાર આપણને સ્વગત્થ મળશે-અને તે હુક સમયમાં મળશે જ એમાં
 તો કાર્ત્તવ્ય જ નથી સાર-સિદ્ધ બિન્ન કલ્પપ્રદેશમાં અનેક પ્રનારના મતભેદ તો થનાના જ
 પરંતુ એના બિન્ન મતથી રીને જેમી ગેરુ ન જોઈએ ખરી નાત આગળ આપ આપ કાન
 કરનાનું પ્રયોજન નથી સુનાછેડે રોટ્સને સ્વતંત્રતા મળી લારણી નીચોની યુનામ
 ગીરીનો પ્રા નીચો, સારે મોટો વિમલ કરવો પથા અને હજી સુધી એ પ્રશ્ન સંપૂર્ણ
 નિરાકારણ થઈ શક્યુ નથી અમેરિકા જેની મોગી સુધેરી પ્રજાના સિરખ પણ હજી નીચોની
 જિનિ સમન્ધી મોટો કલ્પ છે આપણા લોકોનો તેમ જ યુરોપનો ઇતિહાસ શુ મૂલ્યે છે
 વખતોવખત જુદા જુદા પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે, તેમના નિરાકરણ ઉપર આપણી લાવિધ્યની

પ્રગતિનો આધાર છે જો તેમાં નમગર્ભ જતાનીએ તો આપણી અધિગતિ થવાની નથી પરિ-
ચિનિત આપણને સપૂણુ ભાગ છે અને સહુ સહુની શુદ્ધિ, જીવન, પ્રમાણે સમ્પાનુસાર જે
ફેરફાર થોડા નાં તે કરવાના જ છે

આખા યુરોપમાં અને એસીઆમાં કેટલાક ભાગમાં એક સમય એવો હતો કે 'દ્યુડન
ગ્રીસ્ટમ્' પૂર જોગમાં હતી આજે તે તદ્દન નાશ્યુ થઈ ગઈ છે અને તેને મને 'કોન્સીયન્સ' નો
દાખલ કરવામાં આયુ છે એક સમય એવો મત હતો કે 'સ્ટ્રીટ્સ' વગર વેપાર ચાલી જ
નહી અને જે તે મતની વિરુદ્ધ દોષ તેને મૂખ બચવા ગાજ કહીને હતી જાવામાં આવતા
અમા સેનાની સાથે 'સ્ટ્રીટ્સ'નો મત નાશ થયો આ પ્રમાણે આપણા સામાજિક બધાંજો
આજનો જમાનાની જરૂરીઆતોને અનુકૂળ નથી મનુષ્યની શુદ્ધિનકિતની ઈશ્વરે આપેના
અતર્કીયની (Conscience) જરા પણ વગર થઈ વગર માન ચાલતી આવેલી રૂનીના
નાખ તમે રહેવું એ જ આપણા મધ્યજીવનો મૂળ પાયો છે આ કારણને પશ્ચિમે જ આજની
સામાજિક અધિગતિ આપણે અનુભવીએ છીએ સ્ત્રીઓની અવનનિતુ વરણ પશુ એ જ છે
પુણ્યના જતાવેના જગતમાં તેને જયાર્જને રહેવાનું છે વ્યગ્રત રહેના શરોને ઉંચી વળુના
જૂનમ મદન કંવા પડે છે માનવી જાતિ તરીકેનું તેમનું અભિમાન પણ નષ્ટ થઈ જાય છે જના
સુધી આ નિચાગેનું બધું આપણા ઉપર ગ્રહો, આપણામાં શુદ્ધિ હોના જના ખીજના ગુનામ
ચઈ ગ્રહેવાની પ્રથા કાયમ રહેશે, વ્યક્તિનો વિકાસ જ થવા દેવામાં આવશે નહિ ત્યાં સુધી
આપણી ઉત્તિ થવાની નથી, ચાલતી આવેલી રૂનીમાં થોડાં માટે બચવા કાંઈપીઠોડો કરે
ઈષ્ટ પશિજામ આવનાનું નથી અસાધ્યસુધીમાં કેવું પરિણામ આયુ છે તે સમન્ધી મતભેદ
તો છે જ નહિ એમ માઈ માનવું છે, અને તેના ઉપરથી ભવિષ્યો માટે આપણે શિક્ષણ
લેવાનું છે કે આ ભાનના-વ્યક્તિત્વને કચરી નાખવાની પદ્ધતિ-તો બંધની જ પડશે, અને
નવા આ રાતે નવા ચેતનને માન આપવું પડશે-દષ્ટિમિન્દુ વિચારણ કરવું પડશે મનુષ્ય માન
અમાન છે, એ સમતાની જાવનાનો વિસ્તાર કરવો પડશે, દરેક વ્યક્તિને પોતપોતાની શુદ્ધિ-
શક્તિ અને અતર્કીય દોરે તે પ્રમાણે વતવાની સ્વતંત્રતા મળવી જોઈએ જો આ સ્વતંત્રતાની
ભાવનાનો માન આપના શીખીશું તો સર્વ પ્રશ્નોનો નિજાન થઈ જશે માણસ માનમાં જો
અમાનની વાગળી નમ્રત થશે તો મોટા ન્દાના, દિજ, શુર, સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે જે ઉંચા નીચા
નકારન છે તે આપોઆપ દૂર થશે અને Aristocracy (અખીગસતા)ની ભાવના એનાર
નષ્ટ થઈ કે વ્યક્તિત્વ ખીની નીચા વગર રહેશે નહિ રાજકીય માગણીમાં આ સંન તાના
દમની માગણી આપણે અષ્ટ રીતે કરીએ છીએ પરન્તુ સામાજિક નિયમમાં આપણે જુના
ચાત્રો, ગી વિરોધના એટલા ગુલામ થઈ ગએલા છીએ કે તે વાત જ આપણે નિસરી જઈએ
છીએ દરેક જણને પોતાના (Conscience) અતર્કીય પ્રમાણે કાય કરનાનો અખીયાર
છે તે અમાન આપણા મગજમાં હસેનો નથી છેક ન્દાનપણથી વ્યક્તિત્વ દનાવી નાખવામાં
આવે છે, તેને દસી રીતે ખીનવવું તે રસ્તો દેખાડવામાં આવતો નથી માણસો, પુસ્તકો

ચાલતી આવેલા ચાનને વળગી રહેનાર એક યુનિવર્સિટીનો મત એવો છે કે ન્યાય સુધી રાજકીય સ્વતંત્રતા આપણને મળી નથી ત્યાં સુધી સામાજિક મુદ્દાઓનો વિચાર પણ કરવે નહિ એક પ્રકારની એકનતા જે આપણામાં છે તે આ પ્રસંગે ગમે તે રીતે જળગતી ગાંધારાન જરૂર છે અને સામાજિક પ્રશ્નોના નિગાહરણમાં મતભેદ થવાનો મહત્ત્વ છે તો તે બાબત ઉપાડી જ નહિ એમાં કદાચણ છે, પરંતુ આ વિચાર તદ્દન ખોટો છે અને આગળ એકત એવી હોય કે કાર્ડ રહેજ મતભેદ થવા તેમાં મૂટ પડે તો એવી મહાપ્રત્યક્ષે હાથો એવો કદ વામાં આવી હોય તો તે ત્રાસો વખત ટકી પણ શકે નહિ દરેક દરેક બાબતમાં આપણો એકમત હોય તો પણ આજ આપણામાં એટલું બધું છે કે બીજી બાબતોમાં સંપીને ઢામ ની ઢાંચે ધમ અને સામાજિક પ્રિયથોમાં કદાચ મતભેદ હોય પરંતુ તેને લીધે રાજકીય પ્રિયથોમાં અપથી કાય ન થઈ શકે એ હેતુત ખોટી છે આપણા પોતાના મનને અનુકૂળ સામ મનુષ્યના મત ન હોય તો તેને માટે તિરસ્કાર કે અણવિશ્વાસની લાગણી આ જ માન્ય થોગ્ય નથી આ સમગ્રિતમ જીવનના જમાનામાં બિન ભિન્ન જાતના, વચના મતના પ્રાર્થનિરિતનાવાળા મનુષ્યોને સાથે રહીને ઢામ જમાનું છે, તેવે અમથે દરેક બાબતને નાર એકમતની આશા રાખવી એ જ ખોટું છે જાતવોમાં સમત રહી રાજાય, પરંતુ ન્યાય ન્યાની બાબતોમાં, ન્યાના ફેફાડોમાં હજાર મતભેદ રહેવાના પણ એ માત્ર જુજ મતભેદ તેથી કાર્ડ તદ્દન ભિન્નભા રહેતો નથી સમગ્ર પ્રજાનું એકલ લાભમાં નાધિ આને એવે બેભાવ નથી આ પ્રમાણે એકલગથા ખોટીશુ અથવા એ જ ધર્મમાર્ગ મહાશુ કરીશુ તો જ અધુનાન મહેશે એમ ધારાનું જાણું નથી એ જ માતાના પુત્ર છુટા પડીને દેશાવર જઈ જુદી જુદી ભાષા શીખે, અથવા વૈષ્ણવ મંત્રીને સિદ્ધમાત્ર મહાશુ કરે તેથી કાર્ડ બંધુ મંત્રી જતા નથી ધમમાત્ર અથવા ભાષા અથવા પ્રાત જેવા મનુષ્યના પાયાને આધારે આપણ બધું જ રહેલું નથી પરંતુ આપણે હિન્દવાસી છીએ, એ જ વૃત્તના ફળુચા છીએ, તેથી બંધુ છીએ આપણ કર્તવ્ય એ જ છે અને તે ભારતવર્ષો પુરિષ્કાર કરવો એ છે આપણી રગેરગમાં આ જ લોહીનો ધનકારો થવા કરે છે આપણે એ જ છીએ એ જ ધારાનું બાધ નથી આપણી એકતતા સિદ્ધ કરી આપતા શીખવાનું છે આપણી માનુષ્યમિત્રા ચરણ આગળ એ જ કર્તવ્ય છે હવે ન્યાયે આપણને પ્રગલ્ભ મળશે-અને તે દુક સમયમાં મળશે જ એમાં તો કાર્ડ શક જ નથી સારે-ભિન્ન ભિન્ન કર્તવ્યપ્રગેશમાં અનેક પ્રારના મતભેદ તો થવાના જ પરંતુ એવા ભિન્ન મતથી કરીને એવી મહેતુ ન જોઈએ ખરી રાત આગળ આપ આકા કાન કરવાનું પ્રયોજન નથી યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સને સ્વતંત્રતા મળી સારપત્રી નીચોડી શુનામ ગીરીનો પ્રજા નીકળ્યો, સાર્વે ખોટો નિમ્મ કરવો પડ્યો અને હજી મુવી એ પ્રજાનું સર્વજન નિગાહણ યર્ષ શક્યું નથી અમેરિકા જેવી મોટી સુધેરેલી પ્રજાના જિરવર પણ હજી નીચોડી નિયતિ સમન્ધી ખોટો કનુક છે આપણા લોખિનો તેમ જ પુરોપનો ઇતિહાસ શુ સ્વયં છે ? વખતોવખત જુદા જુદા પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે, તેમના નિરાકરણ ઉપર આપણી લાનિષ્પત્તી

પ્રગતિનો આધાર છે જો તેમા અધાર્મિકતાનીએ તો આપની અધિકારિતાની નથી પરિ
ગિતિનું આપણને સમૂહ જ્ઞાન છે અને સહુ સહુની જુદી, નીકરિ, પ્રમાણે સમયાનુસાર જે
ફેરફાર થાય હાથે તે કરવાના જ છે

આપના યુરોપમા અને એશિયામા ફેટવાકે લાગેમા એક સમય એવો હતો કે 'ફુલ
સીસ્ટમ' પૂર નેગમા હતી આજે તે તદ્દન નાશુદ્ધ થઈ ગઈ છે અને તેને મને 'ક્રાન્સીસ્ટમ'
નાખવ કરામા આ યુ છે એક સમય એવો મત હતો કે 'ક્રીડ' રમર વેપાર ચાલી જ
ચાકે નહિ અને જે તે મનની વિરુદ્ધ હોય તેને મૂખ અથવા ગાન કરીને હમી કાનમા આરતા
ગયા મેનની સાથે 'ક્રીડ'નો મત નાત થયો આ પ્રમાણે આપણા આમાગ્રજ પધા જો
આજનો જમાનાની જરૂરીઆતોને અનુકૂળ થી મનુષ્યની જુદીરમિતની, ધૃષ્ટિ આપેના
અતર્કિપની (Conscience) જરા પણ ગ્રહાર કર્યા વગર માન આરતી આરેની રૂની
દમાત તમે મહેવુ એ જ આપણા મધારણનો મૂળ પાયો છે આ કા હને પશિામે જ આજની
આતારિક અધિકારિતા આપણે અનુભવીએ છીએ સીએની અવનતિનું કાગણુ પણ એ જ છે
પુનના બનાવેના જગતમા તેને કથગઈને મહેવાનું છે પછત રેના શરોને ઉચી વળુના
જૂનમ મદન કરવા પડે છે માનની જાતિ તરીકેનું તેમનું અભિમાન પણ નષ્ટ થઈ ગય છે જરા
સુધી આ વિચારોનું બગ આપણા ઉપર મહેજે, આપણામા જુદી હોના યા પીગના ગુનામ
થઈ રહેવાની પ્રથા કાયમ રહેશે, વ્યક્તિનનો નિકામ જ થયા દેવામા આરને નહિ, આ મુધી
આપણી ઉત્તિ થવાની નથી, આરતી આવેની રૂનીમા થીગના મારે અથવા કાંપીડેડા કુ
ઈટ્ટ પરિણામ આરવાનું નથી અચાગમુધીમા કેવું પરિણામ આ યુ છે તે સમધી મતનેદ
તો છે જ નહિ એમ માત માનવું છે, અને તેના ઉપરથી ભગિયો માટે આપણે શિક્ષણ
લેનાનું છે કે આ ભાનના-વ્યક્તિનને કચરી નાખવાની પદ્ધતિ-તો ખનની જ પડશે, અને
નવા આદરને મેનના મેનને માન આપવું પડશે-દષ્ટિમિન્દુ વિચાળ રવું પડશે મનુષ્ય માન
સમાન છે, એ સમતાની ભાનનાનો વિસ્તાર કરવો પડશે દરક વ્યક્તિને પોતપોતાની જુદી-
રમિત અો અતર્કિપ દોરે તે પ્રમાણે વતનાની સ્વતરતા મગવી જોઈએ જો આ સ્વતરતાની
ભાવનાને માન આપતા શીખીશું તો મર પ્રમેનો નિકામ થઈ જને માણમ માનમા તો
અમાનની વાગલી જગત થશે તો મોટા ન્હાના હિંજ, શૂન સી પુરુષ વચ્ચે જે ઉચા નીચા
તફાવ છે તે આપોઆપ દૂર થશે, અને Aristocracy (અમીગસતા) ની ભાનના એકનાર
નષ્ટ થઈ કે વ્યક્તિત્વ ખીની નીકળ્યા વગર રહેશે નહિ ગજગીય માગણીમા આ અવનતનાના
દરે માગણી આપણે અષ્ટ રીતે કરીએ છીએ પગનું સામાગ્રજ વિષયમા આપણે જુના
ચાએ, રૂદી મિગેરના એટના ગુનામ થઈ ગયેના છીએ કે તે વાત જ આપણે મિમરી જઈએ
છીએ દરેક જણને પોતાના (Conscience) અતર્કિપ પ્રમાણે કાય કરાનો અખતીયાર
છે તે ખાન આપણા મગજમા હોયો નથી છેક ન્હાનપણથી વ્યક્તિત્વ દમારી નાખરામા
આવે છે, તેને કેવી રીતે ખીતવું તે રસ્તો દેખાડામા આરતો નથી માણસો, પુનમે.

કહેણીઓ, મૂંચનાઓ, બન્ધનો એ મનુને આધારે જ વ્યવહાર ચલાવતા લીખીએ છીએ, એટલે આપણે પોતાપોતાની સમિતિનો ઉપયોગ કરવાનો છે એ વાત જ ભૂલી જનાર આવે છે મનુષ્ય પોતાનામાં કાર્ય કરનાની જે શક્તિ ધરાવે છે એ જ મનુષ્ય તરીકેનો આપણો મહોટામાં મહોટો હક છે જે દેશમાં આ મહાન હક પુસ્તકો, રૂઢી, આચાર ને દાણી દેવામાં આપ્યા દેય તે સ્વાભાવિક રીતે ગુનામગીરી બોગવે જ રખેને મનુષ્ય શુદ્ધિશક્તિના ઉપયોગને લીધે કાર્કસ ચુક કરે એ ખીડને લીધે રૂઢી, આચારે લોકોના હાથ પગ સજ્જડ આવી દીધા છે, ધર્મને નામે મનુષ્યની સ્વનતતાનો નાશ કરવામાં આ મો છે લા ગુનામગીરી જ પરિણામે નાજીયા આપતોમાં આપણા અધિકારીઓ તરફથી એ જ બોધ સાલતો પડે છે કે તમને તો સ્વગત મળશે તો તમે આડે મારે જઈને ભૂનો કરશો, અને તેટલા માટે તમે સ્વરાજ્યને યોગ્ય નથી તેથી તમારી મેળે કાય કરવાનો હક તમને સોપી શકાય નહિ આ બોધ ઈંગ્લીશ અધિકારીઓ તરફથી સાબળીએ ડીએ સ્વારે આપણને મનુ જ આકરો લાગે છે બાદી આપણા તાત્ત્વગણે મનુ, પગાર વિગેરેનો એ જ ઉપદેશ આપણે સાલગતા આવ્યા છીએ પરંતુ ઈંગ્લીશ અધિકારીને આપણે તરત જનામ દેવાને તૈયાર થઈએ છીએ કે ભૂનચૂક થશે તે અને તેના પરિણામ સહન કરવાને તૈયાર છીએ સ્વતંત્રતાના હક જતા રહે તેના કરતા ભૂનો કરી કરીને ઠોકરો ખાઈ ખાઈને છેવટ તો અમે ધારેલે મથળે પહોંચીશું બાળકો પડ્યા આખડતા જ ચાલતા શીખે છે વળી એમ પણ કહીશું કે તમારી 'પાર્લામેન્ટ' તુ જે સ્થિતિમાં હાન છે તે જ સ્થિતિમાં પારણામાંથી જ હતી ? ભૂનચૂક થવાના પ્રસંગ તુ તેમને નથી આપ્યા ? અમેરિકા, ફ્રાન્સ એ પ્રત્યક્ષતાક રાજ્યોમાં શુ કાર્કસ પણ ખોડ્યા આવી જ નથી ? તે છતાં એક વાત તો સર્વ માન્ય થઈ ગઈ છે કે સ્વરાજ્યને લીધે જ એક પડી એક ભૂનો મુધરતી જશે, અને છેવટનો મુધાગે ચર્ધ શકશે

આ ઉપગત એક ખીન્ને નિયો છે સ્વરાજ્યને લીધે આપણી યોગ્યતા અને જવાબદારીનો ખ્યાન આવી શકે, તે ઉપરાંત મનુષ્ય તરીકે ધી સ્વમાન ધી ભાવના દંતર થઈ શકે નહાના ગામડામાં કે નહાની જાતિના સંદ્રુચિત બધારણમાં ઉઠેલા મનુષ્યોની લાનના સંદ્રુચિત જ રહે છે તેમના દહિમિન્દુ નિશાળ કરવાનો પ્રસંગ જ મળતો નથી, આવા પ્રસંગને અભાવે જ આપણા લોકોનું હૃદય નિસ્તૃત થઈ ગયું નથી મનના આચારનિયાર, શક્તિ, અભિનાયો નિરે નહાના ક્ષેત્રમાં જ ફેલાયતી રહે છે અને મરણ કરતા પણ આત્માની આ પ્રજાગતી અધોગતિ એ નધારે દુખડાર છે આ ઉપરથી એટલું તો સત્ય છે કે ભૂનચૂક દુખ બધું વેદ્યા ઝના સ્વરાજ્ય તો મળતું જ નોઈએ માર્ગમાં અકળાતા હતાતા પણ એ માર્ગ છેડવો નહિ, કારણ કે એ જ પ્રગતિનો માર્ગ છે આ જ આપણો જવાબ છે અમે તે નાજખી જ છે

કોઈ આમલી માણસ આ પ્રમરનો જવાબ વાગેવારે આપીને સરદારને કંનગત કરે તો હૃદયિત સરકાર તેને નજરકેદ કરી દે પરંતુ પ્રમજન તરફથી તો તેને સાળાશી જ મળશે

આ જ કાયદો જો આપણા સામાજિક બંધનો માટે વાયુ પાડીએ તો કાલ્પ કાલ્પ માણસો અને તેમાના કેટલાક તો અસાધ્યની ચળવળ કરનાર માણસો-ના ક્રોધનો આનેશ અમારી શકાએ નહિ, અને ન્યાતમહાર, તકમહાર રિગેરેની શિક્ષાની આજ્ઞા મારો તે વખતે જુદી જગ્યા છે કે ગજકીય કે સામાજિક વ્યવહારમા મનુષ્યનુ મનુષ્યત્વ સાચી રાખવાનો માગ એક જ છે આપણા હાથ પગ બુદ્ધિ, સહુનો ઉપયોગ કરવાનો છે આ પ્રમાણે ન કરવાને લીધે જ આપણી પડતી થઈ છે આચાર અને પ્રિયારની અનવરતા આપણે શુમાની બેઠાડીએ દરેક બામતમા મર્દ બીજા બદ્ધાની સત્તા ઉપર આધાર રાખવાની આપણને ટેવ પડી ગઈ છે તેથી જનિપ્રપત્ન થઈ શકતો જ નથી મનુષ્ય આ કાયરપણુ બીકને લીધે ઉત્પન્ન થયું છે અને તેને ત્રિધે બુદ્ધિ, રિવેકશમ્નિનો નાશ થઈ ગયો છે, અને સશય અને ડગ જે તેને પરિણામે ઉત્પન્ન થાય છે એને ઝાઝકે અવળું થાય । શા માટે એવું બેખમ ખેડુ ? એ જ ડગ ગળા દરે છે દરેક નના ઝાંચમા જ અથવા આમા માણસનો ગાય મરેનો હોય છે તેને લીધે તે કાર્ થઈ શમ્તુ નથી અમુક વસ્તુ નિવાનને આધારે સત્ય ટોપ છના લાકાચાર પ્રમાણે જે તે ન થતું હોય તો તે વખતે વિજ્ઞાનના પ્રમાણની દરકાર ન કરી એ જ આપણો વહેવાનો ધન સૂચવે છે અને નુશ્ચાન થતું હોય, ને તદુરમ્તીને હાનિ પહોંચતી હોય તો એ કાલ્પણનુ ઝામ ચોદખામા ચોદખા ને પવિત્રમા પવિત્ર હવ્યના ગદ્ગપામે ન ગવાય કાલ્પણનો ટોપ, પાપી હોય, અજ્ઞાન હોય પણ કાલ્પણ તો ખરો એટલે એની અડચણ નહિ જો તેમ ન કરતા રિક્ત વર્તન કરીએ તો ન્યાતે નોતડ ટલે, છોડાના વચ્ચે ન થાય અને મગલુ વખતે મર્દ ઉચકના પણ આવે નહિ નવાઈ એટલી જ છે કે આની અન્યાયી વતપુડ કરનાર પણ કેટલાક રાજકીય વ્યવસ્થાના તો સંપૂર્ણ માગણી કરવાના

તેમ કતા ઉપનિષદમા તો ઇશ્વરી નિયમ માટે કહેયું છે કે શાશ્વતવ્યતોડર્ષાન્ વ્યવસ્થાત્ શાશ્વતી-વસ્સમામ્ય ॥ ઇશ્વરે જે સૌ સરખું છે તે અનન કાળ માટે છે દરેક અમય અને સ્થિતિમા તે શાશ્વત મરે છે અને દરેક કાળને અનુસરતું હોય છે તે અમુક કાલ માટે નથી. પરંતુ સત્તાવાળ માટે છે, અને તે બુદ્ધિથી જાણી શકાય છે, અને બનહારમા તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે અને જેમ આ શાશ્વત નિયમનો વધારે ઉપયોગ થયો તેમ બંધન બધાઓએ એકી નજરે આ મહાન નિયમનુ જ્ઞાનતેજ વિજ્ઞાન એ આ નિયમ સમજવાને લીધે અને તેના વ્યવહારમા ઉપયોગ કરવાને લીધે જ યુરોપમાથી લોકોએ એવી રાગ દૂર કરાં છે અજ્ઞાન તે પરાધીનતા છે જ્ઞાનો પરિણામે સ્વતંત્રતા છે અને સત્ય તે જ મુક્તિનુ સાધન છે આ વાન આપણા નરિઓએ સંપૂર્ણ રીતે મહાપુ કરી હતી વ્યક્તિત્વથી પોતાને ભિન્ન ગણાવું એ અસત્ય ગણાવું આવું મહાન સત્ય એ કાળમા સાદી રીતે જગતમા રહેતા સ્ત્રિઓએ સ્ત્રીમયું હતું ત્યાર પછી બૌદ્ધ ધર્મને પરિણામે મોખનુ આધન છે તે સસારમાથી વિરમ્નિ એમ ગણામા આ યુ કાળ કમે પૌરાણિક સમયમા સત્ય અને અસત્યની સુસદ થઈ અને ધીમે ધીમે સામાજિક જીવનમા અસત્યને ગ્ધાન મંડયું મથને માટે મર્દ પોકાર

હિમવતાર ગળું નહિ, અને સૈદ્ધાંતો થયા આપણે અપમાન ખમતા આન્યા છીએ, અને તેને પરિણામે પરરાન્ય થયું અને પૂજી જાયા અપમાન. ભલી જગતે માન એક જ તરફ આપણુ નહા ફેરાયું કે આપણી ધન્ય પ્રમાણે કાષ્ટદાતાનો થયા જોઈએ જગતો ચારે ખણેથી આ અત તાના હકની માગણી થાય છે તો તે નખતે આપણે પણ પોતાર ના માગ્યો છે તે યોગ જ થયું છે જરણુ કે તેને લીધે અપમાન અને 'Self-assertion' (સ્વપ્રતિપાન)ની લાગણીનું પુનઃમજાન થઈ શક્ય છે અને જે સ્વમાનથી આપણે કારાનારી ઠાઠમીલોમા હવે માગીશું તે જ લાગણીને પરિણામે આપણે સ્ત્રીઓને, શત્રુને પગધીનતામાંથી છોડાવી શકીશું યુરોપમા પણ જ્યાં ફની આચારનું પ્રમાણ વધારે મદલનું ગણવામાં આવે છે-અવશ્રદ્ધા અને છે-ત્યાની સ્થિતિ આ બામતમાં આપણા જેની જ છે ધર્મના ગુણ તત્વો અને તેના બાહ્યાચારોનો ભેદ ન ગણનામાં આનાથી એક જાતની અધશ્રદ્ધા દાખવે થઈ જવા પામી છે, અને તેને પરિણામે સત્ય તથા સ્વમાનની નિરમૂલિ થઈ મર્યાદા છે સરકારના તેમ જ જાતિના અધિકારીઓનો પગથે પગથે આપણને કંઈ વાગે છે, જરણુ કે ચારે તરફથી આપણે કમળમાં આવી ગયેલા છીએ આટલું છતાં આપણે જાણીએ છીએ કે રાજ્યકર્તા પ્રજાએ સ્વતન્ત્રતાનો લાભો પાડે આપણને રીખવ્યો છે અને જો આપણે હિંમત અને પ્રામાણિકપણે તેમને બતાવી શકીશું કે આપણા ઉપર અન્યાય થાય છે તો તેનું પરિણામ સાફ આનંદે એટલું માન રાખવું જોઈએ કે તે પ્રાપ્ત કરતા ધણુ કષ્ટ સહન કરવું પડશે જરણુ કે આપણો અનાજ સ્વતન્ત્રતા આહનાર ખગી ખીટીશ પ્રજાને પહોંચાડવાનું કાર્ય સહેલું નથી તેમ ન કરનામાં જેમનો સ્વાર્થ રહેતો છે તે લોક વચ્ચે આનંદ અને આપણને હેરાન કરશે પગલું તેની હેરાન ગતિ સહન કરીને સહન વણગી રૂઢીશું તો અતે આપણો જય થશે એ નિશ્ચય છે તે જ પ્રમાણે સામાજિક સુધારામાં કષ્ટ વેડના છતાં પણ સહન વળગી રહીશું તો આપણે જીતીશું આપણે પરદેશી રાજ્યકર્તાપાસેથી મોટી મોટી આશાઓ રાખીએ તો આપણા પોતાના દેશીઓ પાસે તેથી પણ વધારેની આશા રાખવી જોઈએ, નહિ તો આપણી આર્થના સફળ થવાની નથી માણુમમાત્રમાં એક સગી હિંમત હોતી નથી ધણુ નબળા પણ હોય છે, પરંતુ દરેક દેશમાં જો દરેક કાળે યોગ્ય વીર પુરુષો હોય છે કે જેઓ પ્રજાના પ્રતિનિધિ તરીકે જનમમાન્યો બોલે પોતાને વિગ લેવાને તૈયાર હોય છે, અને અનેક નિશ્ચતા તોડી પાડીને મીઝને માટે માત્ર જી આપી શકે છે આદ નિરાશામય અન્ધકારમાં પણ દુર પ્રગ-
 ૥ ૥ ચિન્હ જોઈ શકે છે અને સત્ય જો ન્યાયમાં શ્રદ્ધા રાખીને ભયનું નિવારણ કરી શકે કે તેનું લગણુ એ જ છે કે તેમનામ હિંમત છે, દુખ સહન કરવાનું જાય છે, આત્મભોગ, ની શકે છે, માર્ધવના ત્યાગ જી શકે છે એ જ સ્વમાન અને વ્યક્તિગત સ્વાતન્ત્ર્યની લાગણી અપૂર્વ રીતે, જગૃત થાય તો જ આપણા બંધનો છૂટી શકે અને આજ જે પ્રજાના સામાજિક સુધારાના નિયોગમાં આપણે ચલવા પડે છે તેનો આકાર જ નહિ રહે જાન, બુદ્ધિ ઇત્યાદિમા પડત રહેતી પ્રજા આપોઆપ આગળ આવી શકશે. તેમાં ખીજને હાથ નાખવાની જરૂર નહિ રહે

જગતના ન્યવહારમા મનુષ્યને એટલા દેવાનું નથી એ તો નક્કી જ છે કેઈ પણ પ્રકારના સમાજમા રહેવાનું છે તો તે સમાજમા રહીને સ્વમાન, સાચવવાનું કાર્ય ફરેલું નથી. પરંતુ તેમા જ અર્થ વીરલ છે સ્વમાન સાચવતા જે કષ્ટ વેઠવા પડે તે દિનનથી સત્તર વર્ષમા જ તેની ખરી ઝોલગી છે અને તેમા વિજયી નીકળશે તે જ સમાજને સત્તર માં દોડી શકે. આમા માણસના હક સાચવવામા ધણો સ્વાયત્તાઈ રહેશે છે અને જે આપણને પોતાના હક આચરવાની ઇચ્છા હોય તો આમાના હક સાચવના એ આપણો ધર્મ છે એ વાત સમજવી હજી નથી.

આ ઉપરથી આપણને જણાય છે કે ન્યાય અને જુઝિની સ્વતંત્રતા એ બન્ને ઉપર રાજકીય તેમ જ સામાજિક સુધારાનો પાયો રહેશે છે સ્વરાજ્યની ભાવના અને સામાજિક સુધારણાની ભાવનાનો દૃષ્ટિગોચર એ જ છે, તે એક જ માથા માણસના હક્કને નુકસાન પહોંચાડે. વગર દરેક વ્યક્તિએ સ્વમાન, આત્મોન્નતિ અને *Self-realisation* (આત્મપ્રતિષ્ઠા) કરીને પોતાનો જીવન ન્યવહાર ચલાવવો એ બન્ને આગ એક જ છે તો બન્નેની પ્રગતિ સાથે સાથે જ થવી જોઈએ એ બન્નેને જુડે. પાડી શકાય જ નહિ.

હવે આમાના પરિવર્તના પ્રયત્નોની ચર્ચામા સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ લક્ષ્યમા સુધારા, ન્યાતના બંધનો, પગદેશગમન, લક્ષ્યમણના અર્થ, રક્ષાકૃતવાના રિવાજ અને પગલ પડી ગયેલી કોમોની ઉન્નતિ વગેરે વિષયોની ચર્ચા કરવામા આવે છે તેમાના લક્ષ્યમા બધા પ્રયત્નોના નિરાકરણને આધાર સ્વપ્રતિપાન (*Self-assertion*), સયમ અને સ્વાયત્તાઈ ઉપર રહેશે. આ માટે એ સ્વપ્રતિપાન એક જ દયાથી ઉપયોગમા આવે નહિ તેની સાથે સયમ અને સ્વાયત્તાઈ લેણાના ધ્યાનમા આવે તો જ સુધારાનો પ્રચાર થઈ શકે અને તેમ નથી થયું તેથી જ અત્યારસુધીની બંધનોની સાકરો જોઈએ તેટલી નરમ થઈ નથી. ન્યાતના બંધન, બાળકનો પ્રચાર, પગદેશગમન, લક્ષ્યમણમા અર્થ દ્વિતીય સત્તર માટે મનુષ્ય જે પોતાનું માથું ઉઠાવે અને તે પ્રમાણે દૃઢતાથી પોતાનું માથું ઉઠાવે તે ફેર પડે જ.

જો આપણું અતઃકાલ કશું કરે કે અમુક પગલામા જનસમાજનું હિત સમાપ્ત છે, એટલા ઉદ્દેશથી નૈન યાય અને માન સ્વચ્છે કે નિરકુશપણે વર્તવાનો ઉદ્દેશ ન મળવામા આવે તો તેની વળાંકમાં જનસમાજને લાભ થતો જ એ નિશ્ચય છે આગિયની દૃષ્ટતા એ પ્રજાની ઉન્નતિનો મૂળ પ્રત્યક્ષ છે એ ભાવના લક્ષ્યમા રાખીને આપણા બંધનો છોડવાનો પ્રયત્ન ચાલે તો તે વિજય નહિ જાય કાળ એ બંધનો ગેર યાજી છે તેને લીધે પ્રગતિ અટકે છે, બીજા દેશો સાથેની સ્પર્ધામા આપણે ટકી શકતા નથી એ બંધીવાત કોઈ નાકબુન કરતું નથી. મનુષ્યની સ્વતંત્રતા અને સ્વમાનની ભાવનાની સાથે આના બંધનો ટકી શકે જ નહિ જે માટે એના બંધનો મુખ્યા હશે તે કાળ હવે જતો ગયો છે હવે માત્ર તેમ રહી છે સ્વચ્છ ધણો જ બાકી છે પ્રાચીન સમ્માનો અસનના જ રૂપમા ફરી સ્થાપી શકા-

પાની નદી ધંધા રોજગારને સર્વ દેશના આર્થિક લાભને ખાતર પ દેશ મમન કરવું પડે છે બીજા દેશનાં નમગથી, પન્દરી, રાજ્યથી અનેક લુપ્ત લુપ્ત વર્ણની અસર થાય છે એ -દાના સગા, ગામના કે પ્રાન્તના બેસી રહેનારુ પરતરે તેમ નથી, રાજકીય ચળવળ એટલે નદી ગઈ છે કે તેના વેગ આગળ આમણક બન્ધો આપોઆપ નૂટી જાય છે વળી આગ વ્યાપ્તતા સુદના તીધે રિસે દિસે દૃષ્ટિમિન્દુ તદ્દન મનનુ પડે દેશના રક્ષણ માટે લોકો સુદમાં જવું પડે, તો ત્યાં આ બન્ધો ક્યાં સુધી પાળી શકાને ? કહેનાની મતવગ એટલે જ છે કે કાળના ફેરફાર સાથે વિચારમા પણ ફેરફાર કરવો પડે છે અને તેમ જો નહિ થાય તે આપણે ખાડામા જ પડી રહીનું ઉચ્ચા આવી ગળીનું નહિ ચારે તરફ વ્યક્તિની સ્વતન્ત્રતા અને જનસમાજના દરેક અંગની જાત ઉત્તતિ, હુડની સમાનતાની ભાવના દ્વાર થતી જાય છે તો તે ભાવનાની અસર સામાજિક બન્ધો પર પડુ થતી જોઈએ, પરંતુ આ સ્વતન્ત્રતા એટલે નિગ્રહાત્તા સમજવાની નથી માત્ર એટલું જ કે વધીઆર વાતાવરણને બદલે ખુબ વાતાવરણમા પ્રવેશ કરનારો છે આમણક મધ્યાને તોડી પાડનારો આશય નથી મનુષ્યની તારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉત્તતિ કરનામા તેમ જ સ્વતન્ત્રતાનાં કરનામા જે બન્ધોના હતા હોય તેના બન્ધોના દહાડી નાખનાના છે સમાજનું બધારણ એવું છે કે દરેક મનુષ્યે એક એકના અસ્પર્શ દેક સાચવવાના છે અને તે ન્યાયથી જ છે તે મધ્યાગ તોડી પાડનાની જરૂર છે જ નહિ તેમ જો થાય તો અર્થના નાશ થાય માત્ર ન્યાય અને સ્વતન્ત્રતાનાં ધોરણ ઉપર સમાજ ચલાવવો જોઈએ કેઈ મનુષ્ય પોતાની મિત્રિ સુધારના કે ફેરાના હિતને ખાતર જ્ઞાન સપાદન કરનારે પરદેશ જવાની જિગ કરે તો તે બેટકારી નાખવો તે અર્થોર્થ છે કોઈ બીને હુમલો રહીને દેશમેરા કરવાની ઈચ્છા થાય તો બને તેને તેમ કરનાની છુટ આપો તેને લક્ષના બન્ધનમા જોરજૂનમથી શુ કરવા નાખવી જોઈએ, તેમા જન સમાજને રચે પડનાની જરૂર નથી તેના મુખદુ ખના પરિણામ તે બોગરી લે તેમા સમાજને આડે આવવાની કોઈ જ જરૂર નથી આપણે ન્યાય અને વિવેકશક્તિનું પ્રમાણ લઈને સમાજ ચલાવવાનો છે તેને અગે સમાન અને, સત્ય મનુભાવ અરાક્ત અને ન્યાયના પ્રત્યે સદ્ગતુભૂતિ, નિઃકર કત-વપરાયણતા એ સર્વ ભાવના ઉપર થશે આમૂળ પાયો સ્તીકાતાય તો પછી સમાજસુધારના મધ્યા મુદ્દાનું નિરાકારણ તેને આધારે થશે, અને કોઈપણ વાય આ ભાવનાની નિરૂદ્ધ થાય તો તે અર્થોર્થ થયું કહેનારો સમાજસુધારની ખામતમા સત્ય મતને દ્વંતાથી વળગી રહેવું એ જ મોટી વાત છે, તેમ ન કરતા લોકનાને ખોળી પ્રતિજ્ઞા જાળવના ખાતર બીરતા બતાવાય છે તેને તીધે સુધારાનું રોણુ થાય છે, અને મતનું અવનવન થી જ્યાંને તીધે નૈતિક અધોગતિનું પરિણામ માત્ર એક વ્યક્તિને બોગવડું પડે છે એમ નહિ, પણ આખા સાથને નુકસાન થાય છે મનુષ્યમા જે ધૈર્ય હોય છે તેના ધીમે ધીમે નાશ થાય છે, જો કાચપણ આવે છે આતુ પરિણામ ન આવે તેટલા માટે રાજકીય સુધારાની માફક સામાજિક સુધારાનો પાયો પણ ઉચ્ચા આત્મ અને ચારિત્ર્યની દ્વંતાપર

ચલુએ જેઠાએ ધમ અને બાહ્યાચાર સાથે તેને બેગી લેવા ન જોઈએ તો જ કાનની મહત્તા મતવાશે

આ પરિવહમા ઘણા ઘણા પ્રયોગો વિચાર કરાવે છે બીજા પ્રતિ, કરના કેટલેક અંશે એકદમ રીતે જોતા આપણી આમાજક સ્થિતિ સર્વોપનારક છે આપણુ માનસિક અને નૈનિક પદ બીજા સાથે સરખાવીશુ તો ઘણો અમનોપ પામરા જેવું નથી, તો પણ પુરુષ મુધારાનો અવકાશ છે અને તે મુધારા અગત્યના છે તે મધ્યમામા સ્ત્રી કેળવણી માટે પ્રથમ પ્રથમ પદ્ધતિઓ છે બીજા પ્રયોગની ચર્ચા આ રચયેથી થાવી થશે તેથી હું આપનો અખત રોકના માંગની નથી

મામાજિક વ્યવહારમા સ્ત્રીઓનો હાથ એટલો મધો દોષ છે કે પુરુષ એકને હાથે ગમે તેટલું કરના માટે તો પણ કદી ચર્ચાકે નહિ વ્યવહારમા સ્ત્રીઓ દિવસે ઘણો જ છે તે વાત જુની જનાય છે અને સ્ત્રીઓ તો માત્ર પ્રજા ઉત્પત્ત કરવાનું સાધન, નામણીરાણી નોકર અથવા નવ નાશનું રમકડું ગણવામા આવે છે તેથી જ પુરુષનું કાર્ય સફળ થતું નથી તમે શું કહેા છો, સમામા જઈને ગેના લાપણો કરો છો કયા ગહન રિપયોમા તમાગ મન રોડાયના છે એ અમથી તમારી પત્ની કે બહેનો કે માતાઓ તો કેટલે બે અંશે અમાત હોય છે? તમારા લાપણોમા આપાવર્તન સ્ત્રીને રિપે શાસ્ત્ર-ગેના મોડા બેવેા છે, નેકો તાગીઓ પાડે છે, મનુ તે નેપેનીઅનના શરો બેાની સાબગીને યાચી ગયા પણ જેવું તે આદર્શ ગૃહસસાગમા વ્યવહારમા મુકવાનો અખત આવે છે ત્યારે વાત બદલાઈ જાય છે સ્ત્રીઓ કંઈક જાણના માટે, માત્ર ઉંચું કરે તો તેને દાણી દો છે સ્ત્રીઓ પણ મનુષ્ય છે એ વાત તમને યાદ રહેતી નથી એટલે તેને તો રહેમી નાખવામા, કચરી નાખવામા જ તમે મ્હોટાઈ માનો છો સત્તાનો મદ એવો વમમેા છે એક વાર હાથમા આની તે ઈર્ષાને ઝાડી ન ગમે પરતુ હવે તો દ્વિસખ લાવા માગ્યા છે જેમ તમે તમારી રિવેશકિત પ્રમાણે ચાનવાના હક માગો છો તે પ્રમાણે સ્ત્રીઓમાં પણ કેટલી અમાનની લાગણી રહેતી છે તેના પણ વિચાર કરાવે છે અને જે નમે એ નૃસિઓનું અન્તિત્વ કળૂ રાખીને વર્તન કરશે તો તમને અને અમને બન્નેને લાભ છે પુરુષ અને સરકારી સ્ત્રી સાથે મળીને ઈર્ષા પણ બાનવનો વિવાદ કરશે તો નિ સશય તે વધારે સારી રીતે કરી વકરો જુના ગહીને તેમ નહિ થાય એક આખરાગા મનુષ્ય કરતા જે આખવાગો મનુષ્ય વધારે સારી રીતે જોઈ શકશે, અને એક કરના બન્નેની મિશ્રિત દષ્ટિ વધારે અપદ મય અને ભરમે મૂના જેવો દોષ જ સ્ત્રીઓના દષ્ટિમિન્દુની અવગણના ક્યારે લીરે આપણા દેશને બહુ જ નુકસાન થયું છે અને થાય છે લાગતમાતાઓની પુત્રીઓમા એકવાર જે જાગૃતિ આવી તો મૃત્યુમાથી પુનર્જીવન થાય તેના કરતા પણ વધારે બળવાન થશે જે પ્રમાણે સાપિત્રીએ પોતાના પતિને ચમત્તા પાવમાથી ઝેણ રો હનો તે પ્રમાણે ભારતની સ્ત્રીઓ દિવસે ના પુરુષને નવજીવન આપશે

પરંતુ એટલુ યા રાખવાનુ કે એ નવજનનાના માટે સ્ત્રીઓએ તૈયાર થયુ પડે અને તેમા પુ પોની મન: તો બેઠી જ તમારામા જેમ નવુ ચેતન આવેનુ જણાય છે તેમ અમારામા યે કાર્તિક અને આનુ છે, અને તેનુ તમારે પોષણ કરવાનુ છે જે તેમ નહિ થાય તો છેવટ નુકસાન તો તમને જ છે અત્યારે તમે ચત્તાના મદમા અને રસાયને લીવ જવી જાઓ છો જે મન:તત્ત્વના અને ન્યાય અને સ્વમાનની લાગણી, તમે યોગ્ય રીતે મગરની પામે ઢરો છો તે જ માગણી અમે તમારી પામે ડગીએ ડગીએ અમે ઢાઈની માગણી કરતા નથી, માન અમારો પુગલો હવે માગીએ છીએ દેશની ઉત્ક્રાન્તિમા આદરણીય સ્ત્રીઓ યના માટે શરીર, મન અને આત્માની ખીનવણી કરવાની તક માગીએ છીએ ઉત્તમ પત્ની, ખરી ધર્મચાણી, શુભીને ધર્મનાન માતાઓ બનીને અમારા મતાનોને ગૃહસ્થ મેવાના અને માર્ગલાગના પ્રથમ પાક નીખવના માગીએ છીએ અમારો જે પ્રાચીન હવે દેશો તે પાછો લેના માગીએ છીએ તરીકેના, તમારી સહચરી તરીકેના અને તમારા સતાનોની માતા તરીકેના જે અમારા પોતાના હક છે તે જ અમે માગીએ છીએ અને તે હવેના બદલામા જે ફરજે અમારે અ. હવે વાની છે તેમા પાડી પેહની કરીનુ નહિ જાણુ કે ચારિત્ર્યનુ ખરૂં લક્ષણ જ લેવાડેના હો અને તેની ખીનવણી એ જ કેળવણીનુ લક્ષ્યમિન્દુ છે દેશની બધી આશાનો સમાવેશ તેમા જ થયેલો છે જે વખતે મંગલ્ય મળશે તે વખતે મળેલા હવેના ઉપયોગ કેની રીતે કરી રાકરો? અત્યારે તો તમારું હૈયું એમ છે કે જમે તેવો કાટાબરેલો મારું હવે તો યે તે તરફ પ્રયાણ કરવાનુ વ્રત અમે આંતરીનુ અધકાર, પ્રત્યક્ષ બરે બરે જવાને તૈયાર છીએ, કેમ કે હુ ખ વેરીશુ તેને અતે સુખની અમને ખાતરી છે જે સ્ત્રીઓ તમારી માથે પ્રયાણ કરના તૈયાર છે તે તમારા સુખદુ:ખમા, આશાનિરાસામા ભાગ લેવાને તૈયાર જ છે તેમની મટાવના વગર તમે જીવન કેવી રીતે ટેકની રાખશો? તેમને કાર્તિક રીતનો અનિવાર મળ્યા વગર તમે ની રીતે મદદની આગા રાખી રાકશો? તેમના મન, આત્મા કેળવ્યા નિના નિગશાને પ્રમગે શાન્તનનો આવા કેની રીતે રાખી રાકશો? ભારતવર્ષનુ પ્રાચીન ગૌરવ, પ્રાચીન રિવૂનિ, અત નતા, સામાજિક ગંધનોના ત્રાસમાથી છુટકારો. એ સર્વનો ઉપાય કેળવણી જ છે ગાંધીન પુનઃદ્વારુ સ્થાપન એ જ છે કે જી અને પુરુષે સાથે રહીને સપથી ધર્મ કરુ માન મોગ આદર રાખ્યાથી આ ગાંધી સિદ્ધ થઈ રહે તેમ નથી, પરંતુ એ આંતરોનુ પૂષકરણ કરીને મન સુની શક્તિ પ્રમાણે કાય ઉપાડી લેવાનુ છે અને તે બધા આંતરોનુ મધ્યમિન્દુ સ્ત્રી જાવણી છે બીજા રા ટીપ પ્રત્નો ઉત્તમ થાય છે ને તેનો નિજન થાય છે પ તુ આત્મિક લાગણી એક પ્રકર તો અખત રહ્યો છે સ્ત્રીજાતિનુ વ્રતવ્ય, તેની અસર, ઓની પવિત્રતા, સ્ત્રીજાતિનુ દેની ગૌરવ, તે દિવ્યાગ મદિમા લાવના સ્ત્રીજાતની જવામદારી એ તો વિરચ્યાથી પ્રત્ને છે, પરંતુ જ્યાં મુધી જીએને યોગ્ય હક મળ્યા નથી ત્યાં મુધી દેવનો ઉત્તિ થવાની નથી એ તો સિદ્ધ જ છે જે કેળવણીથી તમારી આખ ઉતરી છે, તમને સત્ત્વનો માગ જરૂરો છે તે કેળવણી તમારી અર્ધગતિએ નહિ આપો તો તમારી એક જ આખ ઉતરી રહેશે

કેદાર્ય એમ કહેવામા આવે છે પુરો જાણીને કેળવણી આપવાની મનની વિરૂદ્ધ નથી કન્યાશાળાઓ ને વિદ્યાનયો ખોલવાને તેઓ તૈયાર છે, પરંતુ આ મનના પ્રયામ ઉપનદીના જલાય કે અતઃકાલમા તેની ઉડી જાય જગએ નથી. હવેના હાખુખામા તેના જીએને કેળવણી આપવાના પુરોની દૃષ્ટિ છે જ નહિ. તેઓ જીએ છે, ગલરાએ છે ગાડીઓ પ્રસાદ એમ કહે છે કે કેળવણી આપી ને, એ તેમાં તેમને એમ કહેવું પડે કે પણ જ્યાં તેમની પોતાની મનોને અને પુત્રીઓને કેળવણી આપવાનો પ્રસંગ આવે છે ત્યાં તેઓ માર્ગ પણ બદાશે છતાંના માર્ગે કે વળી જના હ. કેળવણીની રૂઝઆત થઈ નથી તે પહેલાં તો તેમને બીજા લાગે છે કે જ્યેને પોતાની જિંદગી ઉતરતી થઈ જાય, ને રખેને તેઓ પ્રભુ મગી સેવક થઈ જાય. કેળવણી આપાશે, જીના સાગઆને નિચાર કરવાની શક્તિ ખીનશે તો જીઓ પુરોની નરોમગી કરશે કેદાર્ય વ્યવસ્થામા તેમને માન મળશે તો તેમનું શુ ઘરે ? એના પ્રશ્નો તેમના મનમા ઉત્પન્ન થાય છે ખરો જોઈએ તો એમ છે કે તેમનામા અદેખાઈ જ છે માગી જે માર્ગે પુરોની શુદ્ધિનો-આત્માનો વિદ્યામ થતો હોય તે માર્ગ જમવાને માટે જા માટે બધા ખર્ચે ? આત્માનો વિદ્યાસ કરવાની જરૂર તો જીપુરુષ મનેને તેના મનના અધિપતિ છે તેમા પુ પો આખીનીરૂપ લાભાટે થાય છે ? જે સાહિત્ય વિદ્યાના તેઓના વિચાર વિદ્યાના કરે છે તેમની ભાવનાને ઉત્તમ મનાવે કે, ઉંચા આત્મ સીખવે છે તે સાહિત્ય અને વિદ્યાનાની પ્રમાદીથી જીઓના મનની અધાગતિ થશે એમ જા માટે ધાગુ ? જે કાનિદાસ, ભવમુક્તિ, જોગીમગ, ગાયત્રી, એમન વિશે મહાન સાહિત્યના લખાણોમાં તેમને લાભ થતો હોય તો તેનાથી જીઓને હાનિ થશે એમ જા માટે ધારવું ? ફુનીઆના વ્યવહારમા નોડગીને ધધામા, વેપારરાજગાર કરવામા, અને કુટુંબની જવાબદારી ઉધવવામા આ શિવજી લીધે પુરો જ્યેમગ નથી થતા તો તે જીઓને ધરધરો કરવામા બાગક ઉઠેવામા કે પુરવાને ઉની ઉની તાજી જમાવામા તેવું શિક્ષણ રાજ માટે આડે આવે ? પુ પાના મનનુ એ તો માન સામ્રાજ્ય જ જનાવે છે કલપિ કોઈ રાખના અવગમ એના જનરો કે જેમા જવળીનો દુરપયોગ થતો જભારો પણ તેના મગ કા જો બીજા ધણા હરો તે તરર પુરવાની દૃષ્ટિ જતી નથી; પણ અપનાને સામાન્ય રૂપ ૧૧ પીને જીને આલપ મૂ નામા આવે છે, પુરવ વર્ગમા જ અખન થાય છે અસાન જીઓ પોતાની દગજમા પગલ પડે છે ઘરને ચોરખાનુ જનારી કે છે, પુરો પોતાના આરોગી નાજ કરે છે તેનો વાડ કદાનવા જવડને જ મગી આનને પરનુ જે અધશિક્ષિત બાળાનુ એવું ન્યાન આ પુ તો તે જુડે દાયમા નઈને બધે મહાનામ્હાન થશે મહોગ નાટા કેળવણી પ્રચારક દોષ તે પણ અલ્પવીતો એમ જ ખાનીપૂર્વક માને છે કે તિલકથી આ જુદી ૧૧ વિદ્યાસથી જીઓની અનનિ થશે જો કે ઉચાગી રીતે પોતાના આસ સુચિત મન કરૂં નહિ કરે, કેમકે તેમ કયાથી તેમની પ્રતિજ્ઞા ઓગી થવાની બીજા લાગે છે પરંતુ જ્યાં એવું દણાત દાયમા આગશે ત્યાં ધણા જ ગચથી તેની ચચા કરશે, મગક કરશે અને મેનરી મેનાના

મૃતને ટેકા મળ્યો સમજીને સતોષ માની બેસશે તરીંગીરીની વાત એ છે કે જુના વગમા આવો મત લેવાનારા ધણા છે. માત્ર ફેશનની ખાતર 'મોસાયની'મા આનંદ વધારવા માટે કદાપિ પોતાની પત્ની, બેદનને અગ્રેજી બોલતા કરતા નીખનશે, પરંતુ જીવિના વિકાસ માટે, આત્માની ઉન્નતિ કરવા માટે, મનની પ્રિયતા લાવવા માટે કેળવણી સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેને આપવી જ જોઈએ એ વિચારથી સ્ત્રીઓને ગિલણ આપના તૈયાર થનાર અને તેને માટે ઝડપ અગવડ વેચી પડે તો તે વેચી લેનાર થોડા જ નીકળે એ પ્રમાણે તત્ત્વ સ્પષ્ટ વાત સર્વને સચિત્ત નહિ લાગે, પરંતુ વાત સસ છે થોડા વખતપર ધણા જાણીતા સ્ત્રીકેળવણીની હિમાયત કરનારા એક મસિદ્દા એટલી નમાવી કવિતા (જેને કવિતાનુ નામ આપવું કે નહિ એ પણ સવાન છે) આવી હતી કે તે નાચતા જ પુણ્ય જાતની સ્નાયુશુદ્ધિ કેટલી છે તેની ખાતરી થઈ શકે આવી કવિતાના સ્ત્રીકારથી માનિકની કીમત હવડી થઈ જાય છે હજી કેળવણીના અકુર તો કૃત્યા નથી ત્યાં આના લખાણોથી કેટલું નુષ્ઠાન થવા સક્ષમ છે તેનો વિચાર લાવવો જોઈએ

“આફ્રિકા ને ઓસ્ટ્રેલિયાની જીવોજના નિહાળી, ધરના બારી બાગે જળા બાઝના છે તે કહાડો ક્યારે ?”

“ભારતની આસાને નચાવો છો, બળોતીઆ ધોસો ક્યારે ?”

“હવે પ્રાસનિનાના કવિરાજ્યોને ઝાટકો છો, સુપડામા દાળ ઝાટકો ક્યારે ? સરકારી બજેટ તપાસો છો, જરૂર ધરનું બજેટ તપાસરો ક્યારે ?” ઇત્યાદિ

વીસમી સદીના સ્વતંત્રતા સ્વમાન તથા સ્વરાજ્યની માગણી કરનાર ગુજરાતના યુન વર્ગના આ વિચાર ખરેખર, તિરસ્કારને બદલે ગોઠવે પાત્ર છે હજી શું આપણી આ સ્થિતિ છે ? રશિયામા, ઇટલીમા, ટર્કીમા, ઇઝિપ્તમા સ્ત્રીઓ જ્યારે પુરુષની સાથે રહીને તેમના કાર્યમ સફળતા કરી આપનાને તૈયાર થઈ જ્યારે આપણે અહીં સ્વરાજ્ય માગનાર સુવકાના આટલા સાકડા મન, આટલા હલકા આદર્શો અસ્તોસા સતોષ માત્ર એટલો જ છે કે સ્ત્રીઓની ઉણપો તેમજ પોતે સમજવા માંડી છે સ્ત્રીઓ જાત પ્રયત્ન કરશે અને પોતાનો ઉદ્ધાર કરીને પોતાના પ્રતિજ્ઞ પાછી મેળવશે અને પછિજામે તેમનો પ્રવાસ પ્રદેશને પણ અલગજો એટલે તેઓ તે કાર્યમા આપોઆપ મળશે

તેમને એમ પ્રતીતિ થશે કે જ્યારે સ્ત્રીઓ તેમના કાર્યમા લાગ લેતી થશે, ત્યારે જ તેમનું કાર્ય સફળ થશે, ત્યારે તે કાર્ય માટે તેમને તૈયાર કરશે, અને તેને માટે આપણા રાષ્ટ્રીય આદર્શને અનુજી શિક્ષણ આપીને જીવિનો નિઝાસ થવા દેશે

હવે આ કાર્ય સિદ્ધ કરવા માટે સરકાર તેમ જ સમાજની મદદની જરૂર છે હાલમા પ્રાથમિક શાળાઓમાં શિક્ષણ લેતી કન્યાઓનું પ્રમાણ ધણું જ થોડું છે, અને તેને માટે પ્રાથમિક શાળાઓની સંખ્યામા જેમ અને તેમ વધારો કરવો જે તેમ કરતા ખર્ચ ધણું વધી

પડતો હોય તો આઠ વા મુની છોકરા અને છોકરીઓને બેગુ શિલાલુ આપવું. મીનુ છોકરી-
ઓને માટે માધ્યમિક શાળાઓ કદાચરી આજ તો ગુજરાતમાં મુજબ અમલના મિત્રાય એક
પક્ષ માધ્યમિક નિમલુ માટે શાળા નથી અને જે છે તે પણ ખાનગી પ્રસારની માને છે
રીમેલ ટ્રેનીંગ કોનેશન અગે ચાનવી એક હાસ્તિકુન છે તેમા ઇએજ પદ્ધતિ પ્રમાણે નિલલુ
અપાય છે તેથી આપણા લોક જોઈએ તેટલો એનો નાલ નઈ શતા નથી માટે આપણે સગ
ઢારની પામે એટની માગતી કરી નઈએ કે કન્યાઓમા શિયાલુ માટે બધા બધા ખાલી
પ્રસાર થાય તેમા પેસાની મદદ ની તેમા ૧૯૫૧ પદ્ધતિથી એટલે પ્રાનો અનુગા વાગતુ
શિયાલુ અપાય તો તેમા સરકારે ચાલા પેલા ન જોઈએ અને જનમમાજ ખાનગી પ્રયાસે
એવી શાળાઓ દરેકે દરેક મોટા શહેરોમા ઢારી જોઈએ અત્યારે જે લોક પોતાની છોકરી-
ઓને નિલલુ નથી આપતા તેમાના વણાનુ હેતુ એમ છે અને તે વ્યાખ્યા છે કે શિક્ષણ
પદ્ધતિ આપણા સસારને અનુ ન નરી તો ખાનગી પ્રયાસે આપણને અનુગા નિલ પદ્ધતિ
વડી કદાચનાની મદદ ના કદતું થી તેમ કરીને શિયાલુને બહોળા પ્રસાર થવો જોઈએ જેની
દ્વારા ચાનવી પ્રયા પ્રમાણે શિયાલુ આપવાની હોય તો તે પ્રમાણે આપે, પણ બમે તેરીતે
અમાઓના મન ખીનવવાનો ઉદ્દેશ ગળે એવી સસ્થા હોય તેને ઉત્તરજન આપતુ માત્ર
પેસાનુ ઉત્તરજન બસ નથી તેમના નર્મમા ઉત્સાહ નવાની તેમનામા બુનનુ હોય તો તે
બનારી પોતાની જે બેની જોરીઓને તેમા મોખીને ઉત્તરજન આપતુ જોઈએ પ્રમ-
જોએ તમા મદાનુમતિ બનાવની જોઈએ નરી પદ્ધતિની સસ્થા હોય તે સગચાનથી અપૂર્ણ
તો હોઈ શકે જ નહિ તો તેમા અનુબની માણુઓ કે જેમને દેગુ હિત હોય તેમને તેમને તદ્દન
હતુ ન જોઈએ જાનિ અનુબન હી મલગાવેા યોગ્ય નુથી, પરતુ પ્રવક્ષ દષ્ટાંતથી
વાન નમજનરી અતેની પડે છે નરી પદ્ધતિ પ્રમાણે મહિના વિધાનય અમલના ને સુ તમા
કદાચમા છે અમલાદની મહિના વિધાનયની મુલાકાતે મુલાઈ, કાગીઆરા અને સુરતના
સમ્યાગય લોક આની ગયા છે, અને કાર્ડ કાર્ડ મુચના કરી ગયા છે પણ અમલા ના
દેશદિનેન્ધુ બોડામાથી કાર્ડ પણ ગૃહસ્થને વિધાનય કે તેઓ કાર્ડમ જોવાની દુરસઁ મળી નથી,
કે તેો માટે કાર્ડ પણ સગવડ કરી આપવાની હોમ થઈ નથી એટલે નધા એમનો અકિળ
જાણી માટે ઉત્સાહ છે દેશહિતના કાય કરવા માટે ધણી વધાર ખતની જગ છે પરતુ મ્હાગ
તો જાનિ અનુમત પંચી કદં છુ કે મહિના વિધાનયો મ્હોટા મ્હોટા શહેરોમા આપીને રહેતે
ફતે તેને આગળ વચાગીને મોની પાઠશાળાઓ આપ્યાથી અકિળસ્થિતો પ્રનાર થણી
સાગી રીતે થઈ શકે અને એ જ એવો સાગ રતો છે અકિળસ્થિતો આ પદ્ધતિથી
કેળાએવી જાઓ પુરો કરના પગત રહેશે એમ માનતુ જન બરેતુ કે કેળાની એટલે
કાર્ડનુ રીતે ચારિત્ર્ય ની દત્તા આખી મનુષ્યત્વની બાનના ઉત્ત કરી, ઉંચા આચાર આપીને
સન્યો માગ હવ કમ ચાનવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરાવની દષ્ટિમર્ષાત વિશાળ કરી તે સ્ત્રી અને
પુરુષ બન્નેના શિયાલુ સદય આજ છે આજ અપાની પુરોની કેળાનીમા પણ ધણે અગે

અમુક દર મેલુ નથી અમુક ચીને સરકારી પદ્ધતિનુસાર જઈ છે તે થોડા જ છે એમ હાય પણ તેનીને ફેરી મેલુ થાયથી નથી બને તે પદ્ધતિ પુરોના ચાલિત થવાને થોડા નથી, તો ને જીમોતે માટે ફરી રીતે થોડા કહેવાય ? તેમ જ્ઞતા પુ પને જે સરકારી નોકરી કરવાની અપેક્ષા હોય તો બને તે તે ચીતે આને, પણ જીમોતે આ માટે એ જ્ઞને ફેરી ને જિએ ? તેો માટે જ ફરી પદ્ધતિનો આલય થયો છે અને તે આપણે આજે નક્કી થેરો ને જિએ, માટે બનુઓ આ કાર્યમા મદદ કરવામા તમે સિધિનતા કરો નહિ તમાના દેશની ઉન્નતિ માટે આ હાય આગળી સધારો.

પ્રાથમિક તાળાઓ પી સખ્યામા વધારો કરવો, માધ્યમિક તાળાઓ નવી કાઢી, અંતે તેને અંગે જીમોતે માટે ફેરીગ તા નર્મ ઉવાડા તે માથે પગમાની જ છોકરીઓને અગત્ય ન પડે માટે સરકારીઆત પ્રમાણે મોડીંઓ કાઢી એ સી જરૂર છે માગ પ્રતિગિન કુટુમોમા ધંપા નર્મને બોર્ડ ગખરાની પદ્ધતિ આપણા દેશમા કાવવાની ધણી જરૂર છે અંગિવણીનો પ્રચાર કરવાના આ ચાર માર્ગ ન્યનહાર જણાય છે.

હવે આ મમ ઉપાડી લેનાર જીમોતે મગી નેઈએ આજ્ઞાન આપણે નેઈએ છીએ તો જીમોતે મા કામ કરનાર પ્રતિગિત જીમોતેની બોટ પચને પચને પો છે પ્રતિગિન કુટુમની જીમોતે ને પહેન કરો તો જ જીમ મદાર પડી જ ને કાગલુ કે હાનમા આના કામ કરનાર પેટ ભરવાને વાસ્તે કામમા જોાય છે તેનુ કામ કરનાર નીમગતા નથી તેનુ કાગલુ પણ આપણુ રની બધારલુ છે બાળ કેટલી વિધવા જીમોતે અમથ દુખ સહન કરીને છવન પૂગ કરે છે ? કુટુમીઓના મેલો સાખગીને જીમોતેઆમે અનનાર બોગવે છે ? કેટલીક તો અનીનિમથ છવન જાગે છે ? આ દુખમાથી નચરાતો ઉપાય જોડ જ છે જો, તે એ છે કે તેમના છવન દેશના ઉપયોગમા એટલે માનવજાતિના ઉપયોગમે ગામે વાળા, કુટુમનો વ્યવહાર સાચવના ઉપગત જનસમાજને અંગે સુપુત્ર મનને જીમોતે અતે કાર્ય કરવાના છે, જો તેથી તેને માટે ખતથી કામ કરનાર મેવ મેવિનજીમોતેની જરૂર તો છે જ જીમોતે ધણા કામ ઉપાડી લેવાના છે કન્યાશાળાઓ માટે, જીમોતે માટે, ગિમોતે, મોડીંગ માટે સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ, દર્દીઓ માટે પિઆરિમજીમોતે (નમો), જીમોતેનો દારો આ બધા કામ કરનાર જીમોતેની જરૂર છે આપણા દેશમા વિધવાઓની અખ્યા આખ ચોડવે એવી છે તેઓ પોતાના છવન ઉપયોગી કરી સન્તા નથી તેમને આ માગ દોના નેઈએ પણ તેમા એક બામત ખાનમા ગખરી નેઈએ આપણા દેશમા બાગરમની દુષ્ટ રીતો પ્રચાર દોવાને વીધે દબરો બાળવિધવાઓ હોય છે તેમને જોર જીમમથી પતિ કરી . નેઈએ અથરા તેમને જે જીદસ્થાવમ માડાની જિશ હોય તો તેમને તે મારે જના ફેરી નેઈએ કોઈપણ રીતનુ દયાલુ, કનુ નેઈએ નહિ કાગલુ કે ભવિષ્યનુ જગપણ બાન ન હોય તે વર્ષતે જાવિકામોને પગલુવનામા આવે છે, અતે પતિ એટલે શુ એનો ખ્યાનપણ ન હોય તે પહેલા પત્ની થાય જે નહાની બાળાઓ-વરસ વિનસની અદરની એરી-હજરો વિધવાઓ.

જેમા છે રૂપીનું બધન એવું સમજાડ હોય છે કે રીગના હીગની રમતી નાની રંગી જેરી આળામેને જન્મપર્યંતનું રીધવાનું દુખ વેરું પડે છે તે બાળકને ગહેતે તો બાળકરિધવાએ પણ ગહેરાતી જો તેમને ફરી શુદ્ધ્યાશ્રમ માનની પ્રજા ન દોષ તો, તેમની ગમ્મિનો શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાનો તેમના મામાપોએ માગ કરી આપવો જોઈએ એટલે પ્રમગ આવે જન મમાજની મેરા કરીને ઉપયોગી જીવન ગાળા જો સી તરીકેનો તેમનો મ્લેહ, વા, પ્રમગતાનો ઉપયોગ દેશના દિનને માટે કરવો જોઈએ નેનાક ધધા એના કે કે પુરૂષ કરના જો જ તે મારી રીતે કરી શકે આપણા રેશમા સ્ત્રીદાકનરોની ધણી જગર છે, કારણકે પુરૂષ ક્રાંત રોની પામે ગેમચિત્તિસા કરાવના આપણી સ્ત્રીઓને સમ આપે છે, ને સ્ત્રીદાકનરોની ખાટને લીધે દુઃખરો બેગના જીવને દાનિ થાય છે પ્રમુનિને માટે પણ શિલિત વાવળો સખ્યાન નેડીએ છીમે અલુધક વાવળોને નીધે પશિલામ મ નાશકારક થાય છે સ્ત્રીઓ આ માગ મના મગ્યુપ્રમાણના આ જ આપણા ગામ ચિથિન દરી એટલા મોટા દોષ છે મોટા ધનનાન કુટુંબોમા તો રીક છે, પણ આવે પ્રમગે મરીમ માનાઓને પેટે જન્મેના બાળકોને સ્ત્રીઓના નામ જન્મે જ મગે છે તેમો અજ્ઞાન અને અજ્ઞાનના બાગ થાય છે જે મગ્યુ ધનનાનને જે ગમી થાય અને મરીમને જે થાય તો માટે જનસમજા પાને પાન થાય છે એક જાતનું એ ખૂન હેવાય આટના માટે આપણી રિધવાઓને સાગમા નારા ગિમ્મણી જગર કે વગી આપણી છો રીઓને શીખવના માટે સ્ત્રીશિપીની જગર છે સ્ત્રીશિપીની જોમને જગ પણ અનુભવ દોષ છે તે જાણે છે કે સાગી પ્રતિગિન સ્ત્રીઓ આ નામ ઉપાડી લેવાને તૈયાર હોતી નથી તેને લીધે લામ નિર્ણય થાય છે રિધવાઓના જીવ નમા મરિપણુ જાન કે ઉ આદ રોનો નથી તો તેમના સ્ત્રીનુ આશ્ર મય, સમન જો મ્લેનાગ મનારાને માટે તેમને શિવલ તરીકે તાનીમ આપણી જોઈએ જો તેમને શુદ્ધ્યાશ્રમના શુખ માયી માનન કરના હોઈએ તો તેમને માટે જાનના દાર ખુવા મળીને તેમો આનંદ માનના દેવો જોઈએ માનાના આનંદો અનુભવ તેમને ન થઈ શકે તો તેમો ખીજનાં માગમની માતા થઈને શિવણુ આપણની દૂટ આપો નાનું પિપ્પા તેમને પીનાગ, અને તેમ કરીને તેમના ગોદાન લયમા પ્રનામ લાવો તેમના નિ થ- જીવને ઉપયોગી કરાઓ તેમ ક્યારથી જનમમાગને લાભ થો એટલું જ નહિ, પણ દુઃખરો અને તાપો બાગાઓના જીવન મમય દુષારી તેમનો આપણી મેગવી શમને રિધવાનું જીવન એ- મોગી મિનમ છે તે વ્યથ કરી દેવાને માટે નથી હલકુ તેમનું જીવન દેશને નવાજ ઉપયોગી, કિમતી, અને પૂજનીય છે બાળનમાનાનું તે પણ સજાન છે, અને તે માનાની મેરા તેમણે કરાતી છે આ આનના જામન કરીને રિધવાઓ માટે અને અનાથ સ્ત્રીઓ માટે આશ્રમો કારવાની જગર છે નીમ રિધવાઓ, તેમ જ નિગા થઈ ગએતી ને પનિમે ગુજારેલી સ્ત્રીઓ નીજ કરીક ને : નેવા કરવાને તત્પર થએતી ધણી સ્ત્રીઓ આજ બ્હાર આવવાને તૈયાર છે, પણ જેમને દેશને માગ બનાવના ન મગાથી મો મો બેસી ગેરે છે આવી સ્ત્રીઓને આજે એક

આ બધું જોતું નથી અમુક વીને મરજી પદ્ધતિ અપાઈ ગઈ છે તે યોગ્ય જ છે એમ હાથ પગ નેડીને જોઈ રહેતું ગાજી તથી બે તે પદ્ધતિ પુરોના આગિય ઘડનાને યોગ્ય નથી, તો ને જીઓને માટે જી રીતે યોગ્ય હોય ? તેમ કહતા પુરુષને ને મરજી પોકરી કા વાતી અપેશા હોય તો બને તે તે ચીજો વાને, પણ જીઓને શા માટે એ ગમે તેની જોઈએ ? તેને માટે જ નહીં પદ્ધતિનો આગલ થયા છે અને તે આપણે મૈએ નધારી વેરા જોઈએ માટે બધુઓ, આ કાપમા મલક કરવામા તમે વિધિનતા કરો નહિ, તમાગ રેશની ઉત્તરિ માટે આ કાર્ય આગળ નધારો.

પ્રાથમિક શાળાઓ ડીસ ખ્યામા નધારો કરવો, માધ્યમિક શાળાઓ ડીસ કાવી, અને તો બગે જીઓને માટે ટ્રેનિંગના રૂઝ ઉઠાડના તે સાથે પરમામની જ ડોકરીઓને અમર ન પડે માટે જરૂરીઆત પ્રમાણે મોર્જીંગો કાવી એ મો જરૂર છે આગ પ્રતિગિન કુટુંબમાં પેમા બઈને મોર્મ નખરાની પદ્ધતિ આપણા દેશમા કાઢવાની ધાવી જરૂર છે આગળ વગીને પ્રચાર કરવાના આ આગ માર્ગ અવહાર જણાય છે.

હવે આ કામ ઉપાડી લેનાર જીઓ મળી જોઈએ આગલા આપણે જોઈએ છીએ તો જીઓ મા કામ કરનાર પ્રતિગિત જીઓની ખોટ પગ ન પડે પડે છે પ્રતિગિ કુટુંબની જીઓ બે પડે ન કરે તો જ બીજા મહાર પગ મરો કાગલુ દ હાનમા આગ કામ કરનારા પેટ ભગવાને વાસ્તે કામમા જોડાય છે તેનું કામ કરનાર નીકળતા નથી તે કાગલુ પણ આપણુ રી બધાણુ છે બાકી કેટલી વિધવા જીઓ અમલુ દુખ મદન કરી જીવન પગ કરે છે ? કુટુંબીઓના મેણા સાબળી જોડીઆતો અનુતાર બોગવે કે કેટલીક તો અનીનિમય જીવન ગમે છે ? આ દુખમાંથી મચરાતો ઉપાય એ-જ છે અ તે એ છે કે તેમના જીવન દેશના ઉપયોગમા એને માનવગતિના ઉપયોગને માગ વાળના કુટુંબનો વ્યવહાર માથામા ઉપગમ જનમમાગને બગે શીપુઅ મનેને બીજા અને કા કરવાના છે, અને તેથી તો માટે ખતથી કામ કરનાર મેરક મેરિ જીઓની જરૂર તો છે જ જીઓએ ધણા કામ ઉપાડી લેવાના છે કન્યાશાળાઓ માટે, સ્ત્રીઓ માટે, સિનમ, બોર્ડો માટે મુશીન્ટેન્ડ ફ્રીઓ માટે પમિયાગિકાઓ (નમો) સ્ત્રીસત્તરો નાખો આ બધા કામ કરનાર જીઓની જરૂર છે આપણા દેશમા વિધવાઓની સખવા આખ ચાકાવે એઈ છે તેઓ પોતાના જીવન ઉપયોગની ડરી સહતા નથી તેમને આ માગ દોગવા જોઈએ, પણ તેમા એક વાગત ધ્યાનમા રાખી જોઈએ આપણા દેશમા વાળામની કુદ ડીનો પ્રચાર દેવાને લીધે રગરો વાળાવિધવાઓ હોય છે તેમને જોર જીનમથી થતિ દરરી ન જોઈએ અથવા તેમને જો જીદગ્યાશ્રમ માનવાની ડિજા હોય તો તેમને તે માર્ગે જવા દેરી જોઈએ કોઈપણ રીતનું દયાણુ કરવું જોઈએ નહિ કારણ કે ભવિષ્યનું જગપા ભાન ન હોય તે વખતે માવિદઓને પાણુનમામા આવે છે, અને પતિ એટલે શું એને ખ્યાનપણુ ન હોય તે પહેલા પત્ની થાય કે નહીની વાળાઓ-વગસ ડિસની અદગી એની-હમરો વિધવાઓ.

દેવતા છે રૂપીનુ બધન એવુ મનુષ્ય દેવ છે કે મીંગના મીંગની રમતી રૂપી દેવ તો જેની
આગાઓ જન્મપર્યંતનુ રૂપવ્યનુ દુષ્ણ વેશુ પડે છે એ બાળકને મળે તો બાળકવિધવાઓ
પણ મહેવાની જે તેમને મરી ગૃહસ્થાશ્રમ માડાની મુજબ હોય તો, તેમની શક્તિનો છુદ્ધિનો
ઉપયોગ કરવાનો તેમના માતાપોએ માગ રી આપવો જોઈએ એટલે પ્રમગ આવે જન
સમાજની મેરા રીતે, ઉપયોગી જન ગામી રૂપી તરીકે તેમનો મેદ, દયા, મેમજતાનો
ઉપયોગ દેવતા દિનને માટે કરવો જોઈએ મટનાક ધધા એવા છે કે પુરૂષ કરતા રૂપી જ તે
આરી રીતે કરી રૂપી આપણા દેવતા સ્ત્રીદાકનની મણી જરૂર છે, કામપુરૂષ પુરૂષ મમ
રૂપી પામે રોગચિદિત્તા કરવાના આપણી સ્ત્રીઓને શરમ આવે કે તે સ્ત્રીદાકનની ખોટને
લીવે દુખરો બેગના અને દાનિ થાય છે પ્રમુતિને માટે પણ શિક્ષિત દાનજો અખ્યામધ
જોઈએ જીએ અણુધક ગયજોને ની પચિણમ બહુ નાસકારક થાય છે સ્ત્રીઓ અને બાળ
કાના મળપ્રમાણના આકા આપણા ગાત્ર શિથિન રૂપી એટલા મોટા દેવ છે મોટા
ધનવાન કુટુંબોમા તો રીક છે, પણ આવે પ્રમગે ગરીબ માનાઓને પેટે જન્મેલા બાળકોને
જીવિતા બાબ જન્મેને જ મગ છે તેઓ અનાન અને અમરજતાનો ભોગ થાય છે જે
મળુ ધનવાનને જે ગમી જનમ અને ગરીબને જે થાય તો માટે જનસમાજ પેરને પાન
થાય છે એ જનનુ એ ખૂન કરેવાન આટલા માટે આપણી વિધવાઓને આગમા સારા
શિખણની જરૂર છે વગી આપણી જાકરીઓને સીખરના માટે શ્રીશિક્ષકાની જરૂર છે
સ્ત્રી ગવનીનો જેમને જગપા અનુભવ હોય છે તે જલો છે કે સારી પ્રતિગિત સ્ત્રીઓ આ
કાર્ય ઉપાદી લેવાને તૈયાર હોતી નથી તેને લીધે કામ નિર્જળ થાય છે વિધવાઓના જીવ
નમા કર્ષણુ આનદ કે ઉઆદ દેવો નથી તો તેમના જીવનુ આદર મય, સમય અને મેટાળ
મનાવવાને માટે તેમને શિક્ષક તરીકે તાલીમ આપવી જોઈએ જે તેમને ગૃહસ્થાશ્રમના સુખ
માથી માનન કરતા હોઈએ તો તેમને માટે જ્ઞાનના દાર ખુરા મળે તેમો, આન
માનના રૂપો જોઈએ માનાના આનદનો અનુભવ તેમને ન થઈ શકે તો તેમને ખીજના
માગકાની માતા થઈને શિક્ષણ આપવાની રૂટ આપે જ્ઞાનુ પિણ તેમને પોના અને તેમ
રૂપીને તેમના રોમન હવર્મા પ્રમગ લાવો તેમના નિત્યક જીવનો ઉપયોગી કરે અને તેમ
ખ્યાંથી જનસમાજને વાબ થમે એટલું જ નહિ, પણ દુખરો અને સખો બાળાઓના જીવન
સમય કયાથી તેમનો આગીવાં મેગની શકારો વિધવાનુ જીવન એક મોટી મિનમન છે તે
વ્યથ દેશ દેવાને માટે નથી જનકુ તેમનુ જીવન દેશને સધારે ઉપયોગી, કિમતી, અને પૂજ
નીય છે સાગતમાનાનુ તે પણ સનાન છે, અને તે માનાની સેરા તેમજો કરવાની છે આ
આવના જગત રૂપી વિધવાઓ માટે અને અનાથ સ્ત્રીઓ માટે આશ્રમો કાવવાની જરૂર છે
કાનીક વિધવાઓ, તેમ જ નિગસ થઈ ગએની ને પનિએ તુલ્યરેલી સ્ત્રીઓ મીજ કટનીક
મેદેલ સેરા કરવાને તત્પર થએની થાવી સ્ત્રીઓ આજ પહાર આવવાને તૈયાર છે, પણ જેમને
દેશમેવાનો માગ મનાવના ન મળવાથી મુગે મો મેગી મહે છે આરી સ્ત્રીઓને આજે એક

એવા આશ્રમની જગત છે કે જેમા ઘણીને તેઓ મતામા ધર્મ કરી ગયે, અને તે સમધી નિહાળ
પણુ લઈ શકે. પુનામા જે પ્રમાણે નિષ્કામ ધર્મમં છે તે પ્રમાણે અહીં પણ શ્રીઓનો એ
મ જાગ્યાની ધણી જગત છે, જરણકે જેમ જેમ ની નવૃત્તિ આપણા દેશમા વધે છે તેમ
તેમ પુ પો ઉપગત સ્ત્રીમેનશની વણી ખોટ પડે છે તે ખોટ પૂરી પાડનાનું કામ આના
આશ્રમોદ્ધા. થાય કોઈ છુટી ઠગણી સી કામ કન્વાને તૈયાર થાય તેના કરતા આની સત્યા
દ્ધા. અખ્યાજ ધ દેભેવિકાઓ તૈયાર થાય તો તેથી દેશને થોડો લાભ ન થાય રનદેશપ્રેમની
લાગનાને મીનરિને સાદુ સારિત્વ જનન ગાળીને, નિત્યાય શુદ્ધિથી, પ્રભુપ્રીલયે, જનસમાજના
લાભને ખાત જે સન્નાગીઓને જનન નિવેલિત જગ્યાની ધર્મ થાય, તેની ઊર્મિનુ પોપણુ આના
આશ્રમમા થાય તો તેમા પ્રજા પ્રસરી ને આનો આશ્રમ કોઈ ચાગ પ્રતિગિત દેશહિતેષ્ટ
ઓઓ મળીને થાયે તો દેશને અપૂર્વ લાભ થાય

શુજાતની સમાજને વિશેષ નગતા સુધાગમા નણુગાર વિષયોનો આપણે ખાત્ર નિચા
ક નાતો કે ન્યાતના બધન, પ દેવ ગમન, માગનમ, રના, દવાતો રિનાજ અને લક્ષ
મરણના ખત તે મન ની લાવો રનુ થયે નેમા રજા વિવેચન થયે તો પણુ થોડા નિચા
દરાવના માણુ દ

જ્ઞાનિઅનન—પ્રાચીન સમયના ચાગ નાપુમથી આજ ગ્ધિનિ જગતાર્ધને અસખ્ય ભેદ
થઈ ગયા છે ન્હાની ન્હાની નાતોમા પેગાઈભાગ પડી ગયા છે, તેમા વળી હટને દેકાણે તો
કઈક ફેન્દાર નાખન કરના જતા જુલ જુલ ત-ઓ જોળ પડ્યા છે હાનની સ્થિતિ નેના
આ ભેદનો ક્યા છેડા આજો તે મમજનુ નથી પરતુ એટલુ તો નહી જ છે કે આ ગ્ધિનિ
કાયમ રહે તો રાજકીય, ઔદ્યોગિક, ધાર્મિક અને નૈનિક પ્રગતિમા ધણો જ પ્રતિનધ નડ
અત્યજ-લો-તે કોઈ પણ મનન હવ આપનાની આપો ના જીએ સારે આપણે ગજવડના
પાસે સમાજ દગની માગણી કરી રીતે કરી રાખીએ? ઔદ્યોગિક ખીનનપુદીમા પણુ ન્યાત
બધનો નડે છે આ કરના ન્યાતના બધાનુ હાન એના થયા છે કે તેમા માન દોગ અને
જુલાણુ રથુ છે લોગ પોતે સમજે છે કે અમુક માત ખોટી છે, તેમા કોઈ અર્થ નહેવો
નથી તે જના ખીજને દેખાના ખાનગ દોગ જવો પડે છે વળી જાળને અનુમરીને કેદ-
લાક લોગ એની સહઅમણમા આની જાય છે કે ન્યાતના આવાર નિરૂદ્ધ કર્વ કામ કરવુ પડે
છે, પણુ ન્યાતના દગના લાયથી ખુલી રીતે તે કરી શકાણુ થી એ આચારો આપણે ન્યાતના
ગિનાજ પ્રમાણે પાળના જ જોતેએ તે બધા આ જમાનામા પાળી ગયા જ નહિ એના છે
અને જે લેકા પાળનાનો દોગ કહે છે, અથવા અગત વેધી પાળે છે તે આગળ વધી શકતા
નથી આવો દોગ અને જુલાણુ સહન કરુ એ પણુ એક જાતનુ પાપ કે, અપ્રમાણિતતા છે
જેજુલાણુ આપણે ખીજ વ્યવહારમા જગ પેણુ કરીએ નહિ, ખીજ કરે તો તે લમા પણુ કરીએ
નહિ તેણુ જુલાણુ ન્યાતો આપણી પામે કરાવે છે અને આપણે કરીએ ડીએ, અને

જ્યોત્સક મહન કરીએ છીએ આ કેટલી ગુનામગિરી ! કેટલુ આ મપતન હલકાય ' કન યની મનત્રતા આમા હના ગરી ? મત્ય ના ગલુ ? જે માર્ગે સધ દોન, ન્યાયનો દાય એમ આપણુ અન કરણુ કેનુન કરનું હોય અને નીતિના કાનૂનોથી વિરુદ્ધ ન હોય તો તે કનની આપણને મનત્રતા દોરી ન જોઈએ જે તેમ ન થાન તો આપણે આપણા બાળાને સચળા પા કેરી રીતે નીખતી મખીશુ ? હરિગન અને પ્રદનાની વાનો કેરીને સધો દેડ રીખનવાદે પ્રન ન કરીશુ, પણ ન્યરદ્વા મા આપણે પોતે જે દોગી અને અમય વન ન કરીશુ તો તેનુ કેનુ પશિયામ આનરાનુ ? આત્મમાનની ભારનાની ઝપ બાળપણથી પાડનાની જગ જે ન્દાની ન્દાની બાનતોમા જે તેની દેન પાનામા ન આવે તો મોગ આચરણોમા તે પ્રમાણે હદી નતન થઈ ગન નહિ માટે જે અધમ પરત્રતા ભોગનરી પડે છે, અને અમત્ય માર્ગે અદલુ કે વો પા છે તે મમે તે મને દુર થવુ જોઈએ આ વિપરમા સગ ૧૨ ક્દલુ કંડી શકે તે નિગદરણુ કનુ મુનુન છે મ કા એક કાયલો કરે પગનુ તે પ્રમાણે આનરાનુ કામ આપણ છે શીમત મહારાજ સાહેબ ગાય ના સગમગ બાળમનિરેન કાયલો પચાઝ કયો છે તે સારી વાન છે પાનુ તે જોઈએ એવો વાલ ૧૦ નીગયો નથી તેનુ કા પુ એટલુ જ છે ? પ્રનમત ધણો ન પાગી છે કાનલો કાન ને રાણે ગહે છે, અને લોકો ન હરીને જુમાપુ રીતે, બીજા ગામ જઈને બાગ નરની અનરની કન્યાઓને પગણુરે છે પ્રતિનિ કદુમોમા આના ન્દાન થાય ત્યારે તે નાન ની અમગ કાઈ ન રહેતી નથી

નતોપની નાન એટલી જ રે રેક ન્દાનને એમ ભાગના માન્યુ છે કે હુનામે થનાની બો કા પિપુ રીતે પ્રમાન સાચીને વર્નન થનાની જગ છે અને તેને માટે જુ ૧ જુ ૧ નાનિમગોની, તેમ જ અમત્ય નાનિમગોની પચિપદો અગરામા આવે છે આ પરિકાના ઉદ્દેશ ધણે અરો વાનગી દોય છે તે એક જનનમાનને ક્યારણી આપીને તારિગનની દના ની અને નાગીરિડ, માનનિડ તેમ જ આખ્યામિડ ઉતનિ કરી, તો તેના મનોમા ઉસાદ થઈને મ નરી એ આપણી કગ છે

આ પ્રકારે અગે જ અત્યજ કામની ઉતિના પ્રશ્નનુ નિરારણ કરવાનુ છે વણા બામા સમરથી આ નગ તન્ક નિ ગાગી દલિથી જોવાની આપણને દેન પડી ગઈ છે અને આપણે જોયા બો એ અધમ એ ભારા સગજડ થઈ ગઈ છે આ અન્યાયયુક્ત નનને લીવે આપણને તેમ જ એ પવત પડેથી કોમોને દુખ વેલુ પડે છે આપણે તેમના મોટા ભાદ રીએ તો તેમની ઉતનિ કગી એ આપણી કગ છે કાઈપણ મનુષ્યો જાણી ને નિ અના ના અનકામા મ વોલ કે સના દેનાતો આપણો હ જ નથી માનવગતિ તરીકે સો સમાન છે આ રન નનાના યુગમા ગુનામગીરી દકી શકે જ નહિ આ દેશની નસ્તીના આ મોટા ભાગને જાનુન કગી તેમની આજો ઉગડીશુ તો આપણા દિતમા પણુ એ લોકો અદાપયુત ધગે એ નગ પાનુ આપણી મોઘી મિનગત છે તો તેને સાચીને કગીને ઉપ-યોગમાં લરી એ આપણું કાવ્ય છે

પરદેશગમનનો પ્રશ્ન સમાગ્રમુધાગ પશ્ચિમોર્ડના નાનવા યથા ગયો છે, અને ધીમે ધીમે તેો મુર્ગ સરળ થતો ગયો છે, એ અનેકની વાત છે જેની પાસે પૈમા હોય છે, હમણે હોય છે અને કાંઈ દિવસ હોય છે તે સમાજના અન્ધનને વીધે પ દેશ જતા અદ્વૈતા હોય એના દહાન હવે ઘોડા મળી આવશે ૮૭ તેમા દિવસનનો અલ રધાગે આવશે એ જો આજ ચાનતી બચકર લકાઈ અને ગૂઝગૂઝ ચળવળને વીધ આ પ્રશ્નનો તો આપો-આપ થઈ જશે

બાળસંસ્કૃતિની બધી આપણા પ્રાતઃ કાળી છે એ દીનગીરીની નાન છે એ કે એ ચાર ઉચી મજાની કામોમા લમની ઉમ્મર અનેક કા જોઈ વીધે કાર્ક રી છે, પણ તે નહિ જેવી પ્રથમ જે ટોકરીઓને બાળ માગ વડ પરજાનનામા આવતી તેમને હવે રધાગેમા વધારે પદર કે મોગ વડ પરજાનનામા આવે ૭ પણ આ નહી પરનિતે લીધે વાલો નવે ઉવડો ગેરનામ થનો માનમ પડ છે કાણુ કે ટોકરીઓ પટેવાના કગતા વટેરી ઉમ્મરે માતા થાય છે, અને નીસ વર્ષમા તો તેમનુ જીવ કચ્છાઈને નીચમ થઈ જાય છે નીમ માનીમ રાની ભગ્નુરાન સી અને પચીસ નીમ રાનો યુવાન નિર્મળીના પૂર જુમમા દ્વારા જોઈએ, અને પોતાનુ સમય બળ વાપરવાને અકિતમાન હોવા જોઈએ તેને બંને આપણી ની મિથિ છે ૧ આગ પાય ટોકરાની ધાતુ ભગ્નુ પોષણ દરવાના રિચાગમા જુવાન જોવાના ઉચા ઉચા આદન તૂની જાય છે, ગરીર નિમાય થઈ જાય ૭ અને જીવનનો ઉત્સાહ લાની જાય છે એટલે જે લોકોપામે જનસમાજ મદાન નેરાની આજા રાખે તેવા જુદિમાન કુટુંબો આ પ્રમાણે નિરપેગી થઈ જાય છે આ મિથિ એટલી સામાન્ય છે કે તેના દહાન આપવાની જગ નથી આપવા કગતા દક્ષિણના નેમની મિથિ વધારે મારી છે અને તેને પશ્ચિમ, જ આપણે જોઈએ છીએ કે નાણાં માળાઓની નિસાગોમા અને કોનેજમા જતી સખ્યા રધાગે છે મો અંતે વામરોએ તેમનામા વધારે છે આપણા લોકમા તો છેક જ મીંડુ છે બાળાઓના આરોગ્ય લીધુ થઈ જાય છે, તેમના ની વિદ્યાબ્યાસ થઈ જકતો થી, જનમમાજો ઉપયોગી થઈ શકતુ નથી, ને નમળી પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે આ સર નુકસાન આપણા દેશની ઉનનિમા માય જતા થઈ પડે છે આ વાત વક્ષર્મા રાખીને ઉવરતા સુવર્માએ બામન હાથમા લેરાની જગ છે તેમજે દર પ્રતિના લેરી જોઈએ ૩ પચીસ વર્ષ સુધી તો જલ્લથય પાળીને વિદ્યાબ્યાસ કરવો અંતે ત્યાગ પછી અદાર વર્ધથી ન્હાની ઉમ્મરની ટોકરીની સાથે લમ, ગમે તે થાય તો પણ કગતુ નહિ આ પ્રનિતા મક્કમપણે દેડ જલુ પાળશે, અને જલ્લ માના, ભાઈમિટેને સમજની શકતો તો જ આપણ કાર્ક મુધગે દેડ ન્યાતમા પદર વીસ જલુ એકમ મળીને આ સત્યામહનુ અનન્દમન કગે તો આપોઆપ રૂદી બદનારી. અસાનરમા પાળીદા કામના દેશહિતેજુ છે, રાઓએ પ્રત્યે અને આ વત મહલુ રૂદુ છે અને તેને લીધે સામાન્ય લોકમતમા ફેરફાર થયા આવ્યો છે, એ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ છે

લક્ષમન્થી બામનમા બામનમ સિનાય, કન્વારિકૃય, વરિકૃય, અમમાન પિરાદ એ પ્રકોનો પશુ વિચાર કરાવે છે આદના વપથી આ બામતની ચર્ચા થાય કે પણ જે દુષ્ટોના નમતશર અને નનરસમે વલન્યા છે તેમા ઝાઝો દેવ પડે નથી આપણા લોકની એક પ્રકાંતી વડના છે, તે આ પ્રવતિના યુગમા દુર થી જોઈએ આગ વધી આગળ જાઓ, મત્ય નામે તે માગ મેધક, ગદ્ય કરુ એમા લાભો દેખા વિચાર કરનાનો ૧૨ જમો કોડીને વેગ રધતો નથી પણ પાળીને વેગે વધે છે તો તેની સાથે હી, કમર હીને પ્રવાણ કરશે તો જ દુષ્ટ ગરેશે નહિ તો કુમી જશે ' વાદોમ કરીને પડે દેવ છે આજે ' એ જ મુદાનેષ ગમે

ગદના કુટનાનો રિવાજ—આ રિવાજનો પ્રમ દુષ્ટ સુધી આપણી પરિપદમા લાવે. પડે છે એ જ ધણી ગમતી વાત છે એમા માન મનાઓનો સના નથી, પરંતુ તે મનની નમણા દેખાડી આપે છે કોઈ પણ તરેહની રિપતિ આવે તો તેનું પ્રદર્શન કરીને જાહેર ખમર રસી એમા મોટાઈ છે કે મનને તિગદ કરીને લાગણીને વન દગી એમા મોટાઈ છે ? જેમ જેમ લોકોના વિચાર સુધરતા જાય તેમ તેમનામા મનમશ્તિ ખીનતી જાય એ જ મોટાઈની નિનાતી છે તેને મને આપણી સ્ત્રીઓ ઘાટા પાડીને, ગમ દહાડીને સરી-યામ રગ્તે છાતી ફૂટતી જાય એ જુ થોગ્ય છે ? દુષ્ટો વાગ સાલ્યુ દગે કે જંપેનમા ન્હાનુ આગલ પશુ ગુ સાલજનામા આવતુ નથી એ મનાવે છે કે ન્હાનપણથી જ તેમની લાગણીઓને વશ કરનાની ટેવ પાડનામા આવે છે, એટલે ધીમે ધીમે તે ટેવ તુલે થઈ જાય છે, અને બાળક સમગી થાય છે આપણી સ્ત્રીઓમા દુષ્ટ એવુ અનાન છે કે જેને પુત્રો આ મામતમા દના નહિ વાપરે તો આ દુષ્ટ રિવાજ દુષ્ટ ચાતુ જ ગરેશે કેક જ સ્વભાવપર અને લાઠનક, મનની નખજાઈ દેખાનાર આ રી છે માટે તે સનર બધ કરી ધરે છે દરેક જણ પોતાની પત્ની બહેન વિગેરેને આ વ્યવહાર ન પગાવવા માટે દના વાપરે તો જ નહી તેનો અત આસરે

લક્ષમરણના ખર્ચ—લક્ષ અને મળુ મને પ્રસંગે આપણા લોકો દળગે રખીઆનો ખર્ચ કરી નાખે છે બોગી મોટાઈ દેખાવાને વરધેલા આતશગાજ, ન્યાતગ અને અજાન આલ્લોને દરિયા આપનામા પસા વેરી દે છે એ દિવસના આન માટે, બોગી પ્રતિદા મેગના માનગ નકમો ખર્ચ થાય છે એવાની જમાવામા, મરણના વગ કરવામા જે પસા જાય છે તેનો ખીને રૂટનો સાગે ઉપયોગ થઈ શકે ? એ પૈમા લોકની કળવણીમા જનર ઉદ્યોગના પ્રચારમા વપરાય તો દેશને કેટલો ફાયદો થાય ? કેટલીક ન્યાતોમા તો લક્ષમરણના પ્રસંગના ખચના કર હોય છે તેથી ગરીબ લોકો દનામાથી કદી ઉંચા આવી રીકતા નથી આ બામનનો ખોમરત ધનનાન લોમ કરી શકે એમ છે તેમને ધગ્રસગ આવે તે વખતે રિવાજ જે બધ કરે તો ગરીબ લોકોને સરળતા થાય આપણા દેશમા કેળવણી, વેપાર, અને ઉદ્યોગની ખીનપણી માટે ધણા પૈસાની જરૂર છે તેને જ ને પૈસો આવી રીતે વપરાઈ જાય જે ખરા ઉપયોગની બાજતમા નાણાની તગી પડે એ મો સમજે છે તો દુષ્ટ આપણા

લોહામાં એટલી જાહેર દિગ્મત આવી નથી કે અલુમિનિયમ લોહાની નિન્દાની અવગણના કરી પ્રચલિત ખોટી રીતની વિરુદ્ધ વર્તે. કરે જેક કાર્યમાં દિગ્મતની જરૂર છે

મમાજ્ઞેના—આમાંથી સુધા લુનો પામે વ્યક્તિગત અત્યંતતા, આધ્યાત્મિક, અને આત્મિક ન્યાય તથા અન્ય એ લાભનાપર આવવો જોઈએ તે ઉપર મતા પુરુષ જેક માણસની પોતાની નમિત્તોની ઉત્પત્તિ કરનાર સાધક હોવું જોઈએ કાર્મિક પણ કારણ સંગતે ન હોય તો જ આમાંથી તે કામ પોતાને નિગ લેવું જોઈએ એમાં જ શરૂઆત તરીકેની ફરજનો સમાવેશ થાય છે અને તેમાં આર્થિકતાગર કામ ચર્ચકનું નથી નિર્વાહ લુહિની અન્દર જે અસર પડેલા છે એક તો પરોપકારની અને બીજી બીજી ઉપયોગી થવાની વૃત્તિ આ બે વૃત્તિને લીધે દરેક સામાન્ય ઉપયોગની નિમિત્ત થાય છે આપણા દેશમાં આ સામાન્ય દિગ્મત લાભના ઉપયોગ જોઈએ તેવે માગે થતો નથી જુના રાષ્ટ્રના કાલમાં ઈ. સ. અભ્યાસ કરતા અને આધ્યાત્મિક રીતે પ્રજાને કેળવવામાં વખત ગાળતા તેમને નાનકડા અપાતી ને દેકાએ આજે આપણે રિવેક નગર મેં તેમ દાન આપીએ છીએ અસારે આપણે જોઈશું તો એ જ અમનની કાલગતિથી કામ કરનાર વ્યક્તિઓ જે બોલેલાઓ પણ છે દરજા તરીકે, ગુરુકુળ, હિન્દુ સેવક મમાજ્ઞેનાની

મમાજ્ઞેનાનો ખગ ઉદ્દેશ એ છે કે ગરીબને અસાન માલમોને પોતાના જાતિગત અને અસ્થિતિ પોતાની તેમ જ કુટુંબીઓની સ્થિતિ સુધારી મોકલે તેમજ મદદ કરી દાખવા તરીકે મીનની અગ્ર કામ કરનાર મજૂરો પોતાનું જ પેટ ભરવામાં આવે વખત વધાવતા હોય તે પોતાના હોદ્દાઓ જાળવવાની જાનના આશુ કરી ને ? રાષ્ટ્રનાથી લાભે ? સમજણ કરાવી લાભે ? મજૂરો મેળવવાને વાસ્તે પણ જાણની બીજા લોકોની મંડળી જરૂર હોય છે તેઓ દેશમાં એવા ગુરુકાર થઈ જશેના હોય છે કે તેમાંથી લુપ્તવાનો માગ જોઈશોના જ નથી આદેશનો આન તો તેમને હોય જ કપાથી ? આની બધી જાનતોમાં મંડળીને વાસ્તે આપણે જ પ્રયાગ કરવાનો છે અને કામ કરવાનું છે માત્ર છદ્મીનું ભરણપોષણ કરવું એ મનુષ્ય જીવનમાં કામી મહાનની જાન નથી પરંતુ જે જિંદગીનું પોષણ કરનામાં આવે તેની શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરનાનો પ્રસંગ આપણે જોઈએ કીડી, માકણ ને વા રાના અનેક જાનનામાં કરોડો રૂપીઆ ખર્ચ થાય અને આપણા જ માનવ-બંધુઓ અને બહેનો જેઓ તે પૈસા મેળવનામાં મુખ્ય સાધનબળ થયા હોય તેઓ અસાન, અનાગમ્ય અને વ્યવસ્થા ગરકાર થઈને દારિદ્ર્ય વેકતા હોય તો તે આપણે શરમાવના જેવું છે ખરી એના તો આના લોકોના દુખ ટાળવા એ જ છે

સાધુઓ, બ્રાહ્મણો, અને કુળદેવે ખડકારના, રાષ્ટ્રવામાં લાખો રૂપીઆ વેરાય છે એમાં ધર્મ, ધર્મીય રહેલું છે આ રીતે લીધે હજારો મનુષ્યોને આજીવન અને નસની જીવન રાષ્ટ્રવામાં આપણે ઉત્તમ આપીએ છીએ અનાય, અપગ, વહો ના આપણે એ જાણી વાત છે, પરંતુ જેઓ હજી હોય તેમને જાન કરવું એ તો નકામું છે બીજા માગવાની રીતને લીધે

એ વર્ગમા માત્ર આગસ આન્ડે ડે અને માનવગતિનુ અભિમાન તેમનામાંથી જવુ રહ્યું છે તો આના લોકોને કામે લગાડી નિશ્ચય જાન આપીને વખતે ને લોકોપયોગી થના લીધવનુ એ મહુ જરૂરનુ છે

યુગેય જેવા દેશની અદા જે સસાર મુધારો કહેરાય છે, તેમા ગરીબ લોકોને નહીં સાના ધર, છાદમીના પીમા, દુદ્ધ પચના પેન્શન, સરાનકખાના બાળલ્લાણુ, ગરીબોને માટેના વાયદા વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે 'ટ્રેડ્ઝ-યૂનીયન" આખા દેશમા ફેલાએવા હોવાને તીરે મજૂર વગ પોતાના હક સાચી રાખે છે, અને માગણી કરી શકે છે, એની સમ્માઓ પણ આપણા દેશમા થવાની જરૂર છે, અને એ કામ સમાર મુધારામા કામ કરનારાઓને માથે ન હોવુ જોઈએ અમલવાદમા ગયે વર્ષે લરાએની પરિપદમા મીનમજૂરના હિતને માટે કમી રજૂ કરવામા આ યો હતો પરિપદમા ઉત્સાહથી કામ કરનારમા આ બાબત ધણી વ્યથાઈ હતી, અને એવો પણ વિચાર થયો હતો કે સમાજએનાની જૂદી પરિપદ બોનાવરી નો આ બાબતનો વિચાર ત્હમરી સમજેકડ્ડ કમિટી કરશે એની આશા છે

હવે હવે પ્રકારે આ સહુ કાર્યોનો લોકોમા પ્રચાર કરવો આપણે પરિપદમા લાપણો કરીને ફરવો પમાર તો કરવાના છે ન પણ તે ઉપગત ગામેગામ, ગામડે ગામડે ને ઘેરેઘેર ફરીને આ પ્રમ સમન્ધી લોકમન કેળવવાની અને તે પ્રમાણે વ્યવહાર પમાર લેવાની જરૂર છે તે માટે હાનમા થાય છે તેના કગતા બહુ સગીન અને વ્યવસ્થાપૂર્વક કામ થવુ જોઈએ જે પ્રમાણે યુરોપમા "ટ્રેડ્ઝ-યૂનીયનો" એ ફેક્ટોરિયો ખુલ્લો સ્થાપીને લોકોને તે બાબતની કેળવણી આપવાનુ શરુ કર્યું છે અને દેશને ચારે છેડે ચળવળ કરી મુજી છે તે પ્રમાણે આપણા દેશમા આ રિયયમા જાગૃતિ આણવાની જરૂર છે

(૧) આ કાર્ય પરિપૂર્ણ કરવા માટે અમલવાદ જેવે માધ્યમિક સ્થળે એક ઑરીસ સ્થાપરી, અને તેમા ગામેગામની માહિતી એકઠી કરરી જોઈએ તરેક પ્રવૃત્તિની આક્રમ એકઠા કરવા જોઈએ દરેક કાર્ય જૂદી જૂદી કમિટીને સોંપી દેવુ જોઈએ દટાત તરીકે સ્ત્રી કેળવણીની કમિટી, લગ્ન મરણના ખર્ચ સમન્ધી કમિટી ટ્રિપ્લિટિ આ કમિટીના મેમ્બરોનુ કામ સરળ થવા માટે તે તે વિષય સમન્ધી પુસ્તકોની લાખહેરી રાખરી જોઈએ બીજા દેશમા માનતા કામોની માહિતી આપનાર પુસ્તકો, રિપોર્ટ, વસ્તીપત્રો આપણા લોકોની પ્રગતિ સમન્ધી સરકારી આક્રમો એ સર્વ એકઠુ કરવુ જોઈએ

(૨) રાજકીય મુધારાના કે બીજા સેવામણો હોય તેમની પાને સામાજિક મુધારાનુ કામ પણ ઉપાડી લેવાવનુ દારણુકે એ બે કાર્ય સાથે સાથે સારી રીતે થઈ શકે

(૩) ગામેગામ વચ્ચાની રાકાય એવા ચોપાનીઆ અને પતિકઓ સટેની શુજરાતી ભાષામા લખાતી તેવાર કરાવવા અને ચોરાઓમા, મેળાઓમા, સભાઓમા, મ્યુનિસીપલ સ્કુલોમા વચ્ચાવરા નિશાળના માનવો, ડ્યુપી ઇન્સ્પેક્ટરા, ગામડાના માકતરો, પોસ્ટ માસ્ટરોને આ કામ સોંપાય તો તે લોકોને અધિક નહિ પડે

(૪) મેટ્રો શહેરમાં ચલાવવા માટે ચોપાનીઆ, માસિકો, તૈયાર કરાવવા અને ચાલતા માસિકોમાં આ પ્રત્યેક સમગ્રી લેખો લખાવવા

(૫) રૂઆકારીઓ કરાવવા

આને તરફથી કામનો વેગ નધાવે અને લોકોને આ કાર્યમાં ઉત્સાહ નધાવે. ખાસ કરીને જ્યોત્સના તેનો પ્રયાગ વનારે કરવો. દુગણ કે એક નાં સ્ત્રીઓના મન ઉપર સંચાલ જાપ ચોટગે તો પત્રી તે કાર્યની ક્ષેત્ર જ સમજવી સ્ત્રીઓને આ કાર્યથી વિમુખ રાખી કે તેને જ લીધે પુરુષો આગળ વધી શક્યા નથી કાણુ કે પત્રિદોષો જઈને ગમે તેટલા દરાવો પસાર કરી ને તેઓ આન્યા હોય પણ ઘર આગળ જઈને જોઈશુ તો મરાઓ અલણુ બ્રાહ્મણોને જમાડવાની, બાગમાં તેરમાના વગ કરવાની, અને નાર મહિનાના બાળને નર પોડે ચકાવાની વાતો કરતી હોય, માટે સ્ત્રીઓ આ બામતમાં ભાગ લેતી થયે તો જ કાર્ય સફળ થશે જ્યોત્સના સસા સુધાના પ્રત્યેકની ચચા થયા માડી છે સાગ્રથી તેની પદ્ધતિનો માર્ગ એક રીતે જન લગ્નો લેનાયો છે, અને તેને જ પરિણામે સતોપકારક પરિણામ આ પુ નથી

શરઆતમાં જે લોકોએ આ કામ આરંભ્યુ તે લોકો પ્રજનરૂપે જોઈએ તેટલું જાણ્યા નહિ હવે આસને અથવા અનગ બેસીને તેમણે જીભામણુ આપના માડી નાણાનિક રીતે આ માર્ગ પ્રજાસમૂહને પસંદ પડ્યો નહિ કોઈપણ કાર્ય સફળ કરારે ચાલ ૬ પદને સ્વમતા-બિમાન મૂળને જનસમૂહના સ્વભાવ સાથે મળી જઈ એકતા બનારીએ ત્યારે અને જે પ્રેમ અને એકતાની બાગણીયો લોકોની મુરકેનીઓ દૂર કરવાના પ્રયત્નો ચાલ તો કાર્યસાગને પરિણામે તેનો બોલ ઉપાડી લેનારે લોકો તૈયાર રહે છે અને તેની અસર ધણી જ પ્રમળ ચાલ છે નાચઆતના સુધારકો લોકોના મન બેળની શક્યા નહિ તેનું કારણુ એક તો આ સ્થિતિભાવ

અમે તો સુધારકો જીએ ને ખીળ કરતા ઉચી પઠિતના ળીએ અને તે સિનાયનો ખીળે બપો ૧૩ તુલ છે એ જાવના નજ થરી જોઈએ આમાન્ય લેખિતો મત કેળવનાનો છે મન્ય માર્ગના બાજ લોકોને સનજાવનાનો છે તો ને પ્રમાણે વર્તન કરીને, તેને માટે દુ ખ વેગીને, રનાઈતો ત્યાગ કરીને, લોખા એકમેક થઈને, તેનારપ થઈને તેના પ્રથે રનેહબાન દર્શાવીને કામ લેનાનું છે જેટલું કામ નજતા અને સાવસપણાથી થઈ શકે છે તેટલું અદરપણે થઈ નકરુ નથી ખીલુ, જૂતા નિચારને વળગી રહેવામાં ધણુનો રનાઈ સમાએયો છે ખાસ કરીને બ્રાહ્મણુ વર્ગનો, ન્યાતના પટેલો ક્રત્યાદિનો અને તેથી જે તેમનાં મન નિરુદ્ધ વનન કરવામાં આવે તો તે લેખ સામા ચનારી અને તેમનો રોષ શિક્ષા નિરોધને સહન કરવાની અગ્રસેરો એ હિમન રાખરી જોઈએ કોઈ પણ નિયમમાજે પહેલ કરાડરો તેને તો દુ ખ ખમતુ જ પડને પણ તે દુ ખ ખમ્યાને લીધે સમસ્ત પ્રજાને

લાભ થાનો સખા હોય તો તે કુખ ખમગ્રામા પાત્રી પ્તાની કરી નહિ સ + અંતે ન્યાયની ખાતર કુખ ખમગ્ર પડે તો તે દિ મનથી ખમગ્ર પાત્રી કરી થઈ મનની નમગ્રાઈ મતાનની હાઈ આ પ્રારના માર્ગત્યાગની અસ વોગ ઉપર ધારી થશે કદાચ કાર્યાતમાં તેની સાથે રહેનાર તો લોભની સખ્યા ઝાઝી ન નીપ્પે પણ તુ રહેતે રહેતે તેના કાર્યની અસ થઈને ગીના બધન ગીના થાના જ

મુદાગની યોગના જે જે રામા આવી હોય તે અનહારમા મૂકી જોઈએ માન યોગીને બેગી રહેતુ ન જોઈએ આ ઉપરાત વર્ષમા એકાદ બે વાર મળીને સુ સનના અનુ ભવની માહિની આપી ને કાર્ મુમીયતો નાની હાય તો તે જાહેર કરી અને આપણા કનના મોટા વડીનો અને અનુભવીઓના અનુભવનો સાભ લેવો

ગાગને સ્થિતિના ફેરફાર પ્રમાણે દરક નમુમા ફરફાર થવો જોઈએ અને યદનાદ ફેરફાર તો જાનિ પ્રયત્ન કરીને કનના જોઈએ રીના બધનો એના મજમૂત હોય છે કે તે ફેરફાર વણો મુઝકેન પડે પરતુ મુખ્યનુ મન કનુન કે છે કે એ બધો વાગળી નથી ન્યાય અને સ્વન નતાની લાગણી આગળ તે ટકારી ગણના અરગ છે તો તેવે વખતે મોગમળ વાપરીને તેના બધનો તોડના એ જ રતો છે અને તેમા ન્યાનાદારિક દિનનુ નુશાન થતુ હોય તો સ્વાર્થનો વિચાર કવો નહિ, પરતુ તે વખતે સામા પત્ર નરક ગુન્મો કે તિગ્દારની લાગણી ન રાખી કે વિરોધ બનાવવો નહિ તેમ કયાથી આપણ કાર્ય કરે નહિ અને ઉનગી લાગણી ઉરમગ્ય કદાચ એમ પણ થરો કે આ પ્રમાણે મનુખ્ય પોતાની જુલિ, શમિન અને મનોખગને આધારે કાર્ય કરને તો તેમા અકરતો અગે તેવી જુન, ગકનતોથી કરી ન જતુ કા જુ કે જુનો થઈ થઈને પણ છેવટ સત્ય તો સત્ય જ ગહરો અને તેના જગ થરો સનશીનતા રાખીને સત્યને પકડી રહેતુ એ જ સત્યામહની લ ન છે અને તેનું મળ ધધિરી છે

સત્તાગીઓ ! અને સદ્ગુહરથો ! હ્રે આપ સનનો ધણો વખત ખોયો છે પણ તુમે સાત રિતે આખો વખત આખી સાલત્યુ છે તેથી આપ સનનો ઉપમન માનુ ૨ સામા છક મુધારાનુ લક્ષ્યમિન્દુ ક્યુ હોતુ જોઈએ અને તેને કેવી રીતે અનહારમા મૂકતુ જોઈએ એ સમધી મહારા થોડા વિચાર આપની સમગ્ર મૂક્યા છે કાઈપણ રીતે આપણી સમાજ ગિયિન મુધરવી તો જોઈએ જ, નહિ તો જગતની પ્રગતિમા આપણે પાન રવી જઈ રુ ન્યાય અને અમાન અને માર્ગત્યાગની વૃત્તિથી ગમ કરીશુ તો આપણ પ્રવાણ સક્રમ થશે જ સત્યને દદનાથી વળગી લીગુ અને તેને માટે જરૂર પડે આત્મબોગ કરવા તૈયાર નીશુ તો અતે આપણો વિજય જ છે

વિજ્ઞાનમંદિર.

લેખક—શ્રી કાન્તિલાલ છગનલાલ વલ્યા, એમ એ

૧. સન જગદીશચન્દ્ર બોસ અને મુબાર્કની સખાનત.

સન જગદીશચન્દ્ર બોસની નવી શોધખોળની સમ્યા સમન્ધી ગત અઠમા અમે કેટલું નિવેદન કર્યું છે તે પછીથી મુબાર્કના નામીયા મિલમાલેક એક મુજરાજ ખટાઉએ સવા બે વાગે રૂપિયાની ઉમદા સખાનત એ સમ્યાને ક્યાના સમાચાર મળ્યા છે. ભારતીયા કોમતા થીમતે તથા મુબાર્કના મિત્રમાલકો હજી ઘણું વધારે આપી રહે એમ છે, તો પણ અમારી ખાત્રી કે આ ઉગર દાન મુજરાજ શેખની મિરાનની કદન્તુ પાડુ સાગ્ર પ્રતિનિધ્ય છે, એટલું જ નહિ પણ તહેમને તથા મુબાર્કને મોલા આપનાક છે હિન્દુસ્થાનના ધનાઢ્ય વર્ગ મિરાનની તે જ સન જગદીશચન્દ્રની મહતાની કીમત સમજતો થયો છે તે સાબીત કરતો, તા ૩૦ મે નવેમ્બરે આપે સન જગદીશચન્દ્ર આ સમ્યા હિન્દની પ્રગતને અર્પણ કરે તે વખત સુધીમા એમી નોખતા પદર લાખ રૂપિયા એમને મળી રાખ્યા છે એમ પણ જાહેર થાય એ બહુ ઇચ્છ છે.

૨. જાપાનમા શોધખોળ.

જાપાનના ગજનગર ટોખોમા એક મ્હોટી, વિજ્ઞાન તથા ઉદ્યોગ મિષે શોધખોળ અવાવનારી પ્રયોગશાલા થોડા સમયમા રચવાવાની છે, એમ “નેચર” પત્રમાથી માન્ય પડે છે. કુલ ૭૫ લાખ રૂપિયા એને માટે તૈયાર થયા છે, આમાથી સરકાર પોતે દર વર્ષે ત્રણ લાખ કરીને દશ વર્ષમા ૭૫ લાખ રૂપિયા આપશે અનાનીન કાળમા મિરાનની શોધખોળની કેટલી આરમ્ભકતા છે એની કદર જાપાન બહુ જ સારી રીતે સમજ્યું છે આપણા બધા દોમા ને આપણા ધરોમા હવે જાપાની મીએ લરાના લાગી છે, તે આપણે જાણીએ ત્રીએ આ પ્રસંગે જાપાનને જે અસાધારણ નફો થયો છે, તહેનો આ થલો જ સારો ઉપયોગ છે આપણા દેશના વ્યાપારીઓની તથા કાર્યકર્તાઓની આખ ક્યારે ઉધડશે?

૩. પાચમી હિન્દી વિજ્ઞાનપરિષદ.

હિન્દી મિરાનપરિષદનો વૃત્તાન્ત “સમાલોચક”ના પાછના અકોમા અમે આપ્યો છે, એની ઉત્પત્તિ તથા પતેની ત્રણ બેઠકોનો વૃત્તાન્ત સન ૧૯૧૬ ના એપ્રિલ માસના અકમા, અને એથી બેઠકોનો વૃત્તાન્ત સન ૧૯૧૭ ના એપ્રિલના અકમા પ્રકટ થયેલ છે. આ મરથાની પાચમી બેઠક સન ૧૯૧૮ ના જાન્યુઆરીની ૯ થી ૧૦ તારીખોની વચ્ચે ભાદોરમા ભરાશે સમસ્ત પરિષદનું પ્રમુખપદ ડૉ ગિતમટ દી વૉકર, એક આગ્ર એસ, જેઓ હિન્દની નાથુ-અવ લોકનશાળીઓના કાષ્ટગ્રસ્ત-જનરન છે, તેઓ લેગે. જુલજુલા વિભાગોમા નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થા થશે દૂરિમિલાગમા ડૉ કોલમેન, ગણિત તથા ભૌતિકશાસ્ત્રના વિભાગમા અનિમલ-નામા ડૉ વી મહમદ, સાયણશાસ્ત્રના વિભાગમા એચોગનો તાતા ઇન્સ્ટિટ્યુટવાળા

અનુસ્થાપકો પુન પ્રતિ ઉપદેશ ૨ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાર્ક

સમાચાર]

[૧ સેપ્ટેમ્બર ૧૯૧૭]

શ્રીજીવનના લોકપ્રિય લેખક,
 મ. ભોળીન્દ્રના રતનલાલ દીવેશિયા, બી. એ.,
 જન્મ - ૧૪ ૧૮૭૪ અવસાન વા ૨૬ ૧૧ ૧૯૧૭

૩. ફાઉન્ટેન, પ્રાપ્તિલાભ તથા માનસશાન્તતા વિભાગમાં ૩ બોધકી નનમ્પતિશાસ્ત્રના વિભાગમાં
મિ હોર બગાચના વિભાગમાં મિ પિન્ડે. સમાપતિ થયે છે. આસની સરમ્પાદી ગોનેજના
૩ સામિતમન આ સમાના મની)

૪. શ્રીવૈદ્યકગાલાને ઉત્તેજન

દિનીની ' લેડી હાઈજ મેડિકલ કોલેજ " ને ગતમાનમાં એક મોટું ફાન મળ્યું છે.
ઈન્જિનેરના કરેલા પ્રિપતિ સમ મહાન ગેર સ્વચ્છ અને હુમમચ્છ જેમણે અમે બનના ન
રોઈએ તો, ત્રાઈમા એ. ટોડ રૂપિયા અમેજ મગા ને નોન તરીકે આપ્યા છે, જેમણે
ઉપગતી કોલેજને ૩ ૪ નાખ્યું મહાન ફાન આપ્યું છે. બીજોને વૈદ્યકના તથા સાંજ
બીજનાના મહાનના કાનમાં આ ન ખગેખર ઉપારક થશે હિ મા નુશિનિત સ્ત્રીવૈદ્યો
તથા બી. આરોની ૬૮ની જરૂર છે. અન ખામ કાને સ્ત્રીઓ તથા માળકોના આરોગ્ય તથા
આયુષ્ય એમના વિના કેટલા ખગન થાય છે એ અન કેળવણના હિન્દીઓ સમજે છે.

૫. વિમાની ટપાલ

ઈટિ, મિસિનિ, અને માર્શિનિઆના પ્રિપતિ નચ્ચે વિમાનો ફાગ ટપાલ જવા લાગી છે,
એમ " મોમાયની ઓફ આદસના જનન " માંથી માનમ પડે છે. જ્યુનની ૨૪ મી તારીખે
આ ટપાલની વ્યવસ્થા થક થઈ ટપાલના ભારે ઓચળા સાથે એક વિમાન નેપમથી ચલ્યુ
ને કનાકના ૬૦ માર્શિનિ ઝપે, તથા ૧૦૦ થી ૧૨૫ માર્શિનિ ઉવાઈએ, બીડીને રાડના
કુચી ઓઠા નખનમાં સિમિનિમા પાનમો શહેર પહોંચ્યું નજી દિવસ પડી, ઈટિનિના સિમિનિ
વેલિઆ નામના મોડેથી ને વિમાનો ચઢ્યા, અને દરેકમાં પાંચ મણના નગનની ટપાલ,
પાંચી પ્રવેશ પામે નહિ એવા કોથળાઓમાં ભરેલી, નાદેરી હતી ૧ કનાક ને ૪૦ મીનિટની
અંતે તે વિમાનો માર્શિનિઆમાં એક શહેરમાં પહોંચ્યા અને તેટલા જ સમયમાં પાંચ રૂપાં.
એટલું તો એકમ છે કે યુદ્ધ પૂર્વે થયા પડી આપણા સાસાગિક જીવનમાં વિમાનો નધાઈ
અગત્યનો લાગ બજાને અને એક નોખની કે નિગનનાની મળ્યું મગી જઈને વ્યવહારના
ધણા Cપયોગોનું તે સાધન બનશે તે નખતે " ઉત્તુ " એ પણ મનુષ્યને માગે સાધારણ
અનુભવ થશે અત્યન, બીજા દેશોના પ્રમાણમાં હિન્દને આ અનુભવ મોડો થશે કાગલું કે
વિમાનવાહના અભ્યાસમાં તથા વ્યવહારમાં આપણા હિન્દીવાળીઓ હજી ઉતર્યા જ નથી.
પરતુ વૈદ્યશાસ્ત્ર રસાયનશાસ્ત્ર વગેરેની પેઠે એમાં પણ જ્યારે હિન્દીઓ પ્રવેશ કરશે, અને
વિમાનના વડગ્યા હરતનન કરશે, ત્યારે હિન્દીઓને પણ આ અનુભવ મુલ્ય થશે.

૬. માતાઓને પેન્શન.

યુનાઈટેડ મેટ્રસ પ્રયોગોની ભૂમિ છે તમાના ઈનિનોઈસ સમ્યાનમાં ૧૨ વર્ષ થયાં
માતાઓને પેન્શન આપવાની પદ્ધતિ એક ન્યાયાધીન સ્થાપી હતી, અને હવે બીજાં ૩૦

અમ્મોએ તે ઝીંજી છે જે હાથમાંથી ગરમ સાડ તથા બળીતુ હોય પરંતુ જે પોતાના
આને તે યોગ્ય રીતે નિર્માણ કર્યા, ખરસાના, પીરસાના ને ગૃહજનના ઉછેરા-અભ્યાસ
હોય, તેને એક નવનુ જાળવ થાય ત્યાં સુધી સમ્યાન તરફથી પેન્શન મળે છે આ પેન્શન
નની ગૃહ સામાન્ય દરમ્યાની સમ્યાન નસુન કરે છે, અને સમ્યાનના સામાન્ય નોંધરાત્રી
દારમાં જ આ માનાઓ મનાય છે તથા પ્રતિમાને એમને પત્ર મળે છે આ પેન્શનો સફ-
પયોગ કરના તે અગત્ય જણાય તો તે પેન્શન ખર્ચ થાય છે, પરંતુ આના નાખનાઓ બહુ
જ ને જ મળે છે આ કાયદે કક્ત માતાએને જ નહિ પરંતુ આના પ્રદાર કામ કરના
વાની ચતાર કોઈ પણ સ્ત્રીને મળી શકે છે, અને આ પ્રમાણે ૩૦ સમ્યાનોના વગલગ પોણા
ભાગના નિગવાન ખાતેથી ગ્રંથનુ મુખ ભાગના થયા છે પેન્શનો વ્યય બહેન થાય છે કે
નહિ, અને બાળકોની સલામ બગાડ રખાય છે કે નહિ, તે જોય સમ્યાન નિરીક્ષકો રિમે
છે આ બહુ છતાં એમ કહેવાય છે કે અનાયાશનો વગેરે સમ્યાઓથી પ્રજાના દ્રવ્યનો નેટલો
વ્યય થાય છે તે કરતાં આમાં વણો જ ઓછો થાય છે સાવજનિક સમ્યાઓમાં બાલક દીક
નેટનુ ખર્ચ આવે છે તેનો નીજે ભાગ જ આ પદ્ધતિથી થાય છે ।

આપણા દેશના સામાજિક નિયમો તથા કાર્યનાઓ આપણા મુનિસિપલ તથા ગવર્ન-
મેન્ટીયટ કન્નરાઓ, આ પ્રયોગનુ અપોકન કરી દેશના નિરાધાર બાલકોનો ઓછો વ્યય
તથા વધારે સમર્થ રીતિએ ઉદ્ધાર કરવા વધારે પ્રયત્ન કરશે ? હિન્દના પ્રાન્ત પ્રાન્તમાં હવે
“ સમાજ સેવા ” ના મંડળો અધ્યાપા છે તેઓ પ્રજા તથા ગમના મા ઉપર, બાલકોના પોષ-
ણનો ધમ તથા સુવ્યવસ્થાની આનંદવંતા, બરોબર કસાવશે ?

આમા,
તા ૧૮, નવેમ્બર, ૧૯૧૭ }

હિન્દુસ્તાનના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો.

લેખક — જી. હસમનજીન હુડિયાં ૬૫

(અનુમેશન પૃ. ૫૬૭ થી)

પ્રાચીન યિસાએષ અને તામર આખા પ્રાચીન દનિદાઓ માટે ધર્મ જ ઉપ
 યોગી છે મંકે તેણી, મારી નવ-ર્ષી (માનવૃષ્ય), ગડ, લાવ, દુન (તુ) અભીગ,
 શુભ, પવન, જાણી શોધેય વેદ, નિ-જીર નાખી, મેન, પોદિન, તોતી પદિત, પગ
 માગ, ચોલાણ નયો, જરા, તરર કનયુદિ (હલ-નની), નદેન યાદન, શુદ્ધ, પાન,
 મેન ૮ મ, ગિનારા મેક, લાખીન તાગ નિ-ભ ગમા માત્ર એ ન આજિ-ટનાક ગા-
 વનોની ધનુ ખરી લનીકન, તેમની ગમારીઓ તથા અને ગતઓ ગા-યાનિ-ત તથા
 દેહાન્તની ત-મનત મજે છે અ-તુ જ દિ પજ, અનેક નિ-ત ધમાયાય, ધનાક્ય,
 ફાની વીર નિમે પ્રસિદ્ધ પુરુષાના પ્રાચ તથા તેમનો નખો અમય નિમેરેની પા ખન
 મજે છે, અ-ઓ પ્રાચીન નવનોના નામ તથા તેમના પ્રા-જ વિમેરેનો નિ-ય થાય છે
 અને બીજી કેટલીક અમત્યની નાનો પણ જાણી ગમય છે

પરંતુ અને નાનાના પના ગિનાય, લોપાના સ્તબા પર પશુ નેટનાક લેખો ઠાનરના મજે છે, જેમા મુખ્ય દિ રીના પ્રસિદ્ધ ગુપ્તમિનારની પામે ઉભો રૂરનો લોપાના સ્તબ ઉપર ઠાનરનો ગુપ્તમના પ્રનાપી રાજ ચદ (ચદગુપ્ત ૨ નો) નો લેખ છે એમા એ રાજના બગાળીથી બનચિર્સ્તનાન મુધીના વિજયનો ઉલેખ છે.

ગિનાનેખાં અને તામ્રપત્રો અનેક પુસ્તકોમાં જાણવા છે, જેમાંથી મુખ્ય નીચે
જાણેના છે.

અંગ્રિયાદિકા ઈન્ડિયા પુસ્તક ૯, સાલિય ઈન્ડિયન ઇન્ટરિક્ષપર સ પુસ્તક ૩, અંગ્રિયાદિકા
 ઈન્ડિયા પુસ્તક ૧૨, ઈન્ડિયન ઇન્ટરિક્ષવેરી, જો બર્ગેસ અને નરેશ શાસ્ત્રી સપા-
 લિત તામિન એ - સમૂહ ઇન્ટરિક્ષપરન્સ જો ફીટ સપાલિન શુભ ઇન્ટરિક્ષપરન્સ, જનર ૧
 કનિ ગહામ સપાલિત અગોડ ઇન્ટરિક્ષપરન્સ, અંશિઆદિકે સોસા ઈ ઓફ બેન્ગોન અને
 ફેપન અંગ્રિઆદિકે મોસાઈડી ઓફ બેન્ગોન અને મુબાર્કના જનર ૧, વિએના ઓરિઅન્ટ ૧
 જનર ૫, એગ્રિઆદિકે, અમેરિઅન ઓગ્રિઅન્ટ ૧ મોસાઈડીનુ જનર ૧, એસિઆટિક ઇમર્યાન,
 ભાવનગર ઇન્ટરિક્ષપરન્સ, ભાવનગર પ્રાચીન ગોવ'મંત્રહ (૧૫ લાગ, વિજયગઢ ગૌરીગકર
 ઓગ્રા સપાલિત), જનર ૧ કનિ ગહામ સપાલિત આર્કિઓનોલકન સર્વેના રિપોર્ટોનુ પુસ્તક
 ૨૩ મુ, જો બર્ગેસ સપાલિન આર્કિઓનોલકન સર્વેના રિપોર્ટોનુ પુસ્તક ૫ મુ, આર્કિઓ-
 નોલકન સર્વેના રિપોર્ટા (પુસ્તક ૭ સને ૧૬૦૧-૩ અને ૧૬૦૩-૪ ના), જો બર્ગેસ
 અને ફીટ સપાલિન પાત્રી સરુન એ - ઓગ્ર કાનડી ઇન્ટરિક્ષપરન્સ, જો ફીટ અને હરિ

વામના નિમણે અપાતિ દાન્તેશનસ ઓફ ઈન્ક્રિપશનસ ક્રામ મેનશન એન્ડ ક્રાન્સી
 ઈન્ક્રિપશન, પદ્ધતિ લગવાનાથી ઈન્ક્રિપશન એન્ડ ક્રાન્સી અપાતિ ઈન્ક્રિપશનસ ક્રામ ધી
 કેર ઈન્ક્રિપશન ઓફ દેવનગરી ઈન્ક્રિપશન અને આઈઓનોલ્ડન સર્વેના પ્રોગ્રેમ ગ્રોટો વિગેરે

(ઘ) પ્રાચીન સિદ્ધા, મુદ્રા અને ગિરિપ

(અ) પ્રાચીન સિદ્ધા—હિન્દુસ્તાનમાં ચાલતા મોના, ચારી ઓ તામાના હજારો
 સિદ્ધાઓ મળી ચુક્યા છે અને રખત વખત પર તેણે પણ મળ્યા જાય છે આ સિદ્ધા પણ
 આપણા ઈન્દિહાસમાં ધારી ઉપયોગી મળે છે ઈ. સ. પૂર્વની ચોથી શતાબ્દીની પહેલા
 આખા હિન્દુસ્તાનમાં ચાલતા સિદ્ધાઓ ઉપર (જ અનુસ્થ અને ગોગ એ પ્રગટના હોના
 તેમાં) ગળાઓના નામ નહોતા હોતા પણ ચન્ડ, ચન્ડ, ધનુષ્ય, પશુ પક્ષી, વૃક્ષ, મૃત્યુ, તાગ
 વિગેરે ઓફ જુદી જુદી જાતના ચિન્હોની ગણ મારામાં આસતી હતી એના સિદ્ધા
 પ્રાચીન ઈતિહાસમાં ઈન્ક્રિપશન નથી કરી શકતા મિન્ડરની હદાઈની પછી ઓ ખામ
 કરીને બાહ્યમાં મીકાનુ ગળા કાણુન, પગન વિગેર ઉપર ચાલતા વખતથી આપણા
 સિદ્ધાઓમાં ઘણા ઘણા મુદ્રાગ ચલા હતા અને પ્રાચીન મિન્ડરઓના અનુકરણમાં તેના
 ઉપર રાગઓના નામ આપી લખના લાગ્યા હતા આ દેગમાં મુદ્રાનાની માથે મનેના મિન્ડર
 પહેન-હવા બાહ્યમાં મીક રાગઓએ ચાલતા હતા જેની એક બાજુ પ્રાચીન ગ્રીક નિપિમાં,
 ગ્રીક બાપાનો લેખ (જેમાં રાગનુ નામ તથા ખિનાય રોના) અને બીજી બાજુ ખરોટી
 (ગાવાર) નિપિમાં (જે રાસેલીની માથે જમણી બાજુની વચાવ છે તેમાં) બહુધા એ જ
 આશયનો, સમૃદ્ધ મિશ્રિત સમૃદ્ધ બાપાનો લેખ મળે છે ગ્રીક લોકો પછી શંકાએ પણ આ
 દેશ ઉપર પોતાનું આધિપત્ય જમાનું હતું એમના સિદ્ધાઓ પણ ગ્રીકોના સિદ્ધાઓની
 રીતીના જ, બનતા હતા આથી જ જાતના કુશન વર્તીઓના સિદ્ધાઓ પણ બન્યા હતા, પરંતુ
 તેમની પછીના સિદ્ધાઓમાં બને બાજુએ ગ્રીક નિપિના જ લેખ છે પશ્ચિમના ક્ષત્રિયોના
 સિદ્ધાઓ ઉપર એક બાજુ પ્રાચીન દેવનાગરી નિપિનો અને બીજી બાજુ ગ્રીક નિપિનો લેખ

૧ આ સિદ્ધા પછીના લેખ જ ને બાજુએ લગભગ કિનારીની ખામે હોય છે વચમાં એક તરફ
 રાગની ડોઝ સુધીની છબી અથવા બીજી કઈ ચિન્હ હોય છે અને બીજી બાજુ કોઈ દેરી દેવતા
 અથવા જનાવર વિગેરેની છબી હોય છે

૨ ગોકના સિદ્ધાઓ ગ્રીકોના સિદ્ધાઓ જેવા મુદ્રા નથી તેમાં ધીમે ધીમે નેડોળતા આસતી ચાલી

૩ પશ્ચિમના ક્ષત્રિયોના સિદ્ધાઓ ઉપર એક બાજુ રાગનુ માથુ તથા સંસ્કૃતનો બેક અને બીજી
 બાજુ વચ્ચે ચેત્યનુ ચિહ્ન તથા કિનારી બાજુ પ્રાચીન દેવનાગરી નિપિનો લેખ હોય છે તેમાં રાગનુ
 નામ તથા તેના પિતાનુ નામ અને તેના ખિતાઓના ઉલ્લેખ મળે છે એટલે, સિદ્ધાને આધારે ક્ષત્રિયોના
 સમય તથા રાજ્યનું નિશ્ચિત થાય છે

મને છે, પ તુ, નહનની પત્રીના । નઓ ॥ મમયમા, ત્તા ॥ લોકો ઓક બાપાનુ નાન ન્યુ
ટોય એમ અપુમા । ૧થી ચુ ધમ, ને મિ ઓ ઉત્તના ઓ. લેમે ૮૧-સી ૧૭૫૧,
૩ તે ૮૫૨ ' માખની જગ્યાએ માખ' માફક, લો । ફક્ત ઓક અલ ૧૫૧ નમન જ ૧૨૫
પતુ તેમાથી ૮ પિબ આલ નથી ની-પતો ઈ ન ની ચોથી મનામ્દીના પ્રા બમા
નુપોના પ્રનાપી ગભ્યનો ૮ ૧ થરા હતો જ્યેમયે જન વચીયોની નૈસી પોતા ॥ મિધા
ઓમા અનુમ પુ વર્તુ હતુ ખ પળ ઓ- ૧મે કાદી ॥ ખાને તો બ ન ને બાપુએ
તેમણે પ્રાચીન દેનારી નિપિતો નેખ ૧ખો હતો અને ઓ- ઈની આિ દેની ૧તા
ઓની ૧મીઓ ૧૧ જગ્યાએ હિન્દુઓના દેરી ૧નાઓ ૧૧ ૧મીઓ તે ઉપર જગી હતી
નુપોના વખનની હિન્દુ ઝેનીના નુ મિક ઓ બનરા લાગરા દના પ તુ તેમની પત્રી
સમનની સાથે સિ ૧ની જગીરીમા પાછુ મટાળપણ આનરા લાગ્યુ હતુ આ ૧તુ પડિ
નર્તન ધણખ નમ ॥ ૧ ઉત્તના ચાનતા મિધાઓમા થયુ હતુ નિશના મિધાઓ ઉપર
નિધેઓના મિક ઓનો પ્રનાન ૧જો ૧ મોડા પથ્થા હતો જેથી થજો ૧ખન મુની ત્પા
પ્રાચીન ઝેનીના એટને રિના વખના મિધાઓ જ આ રા દના (લાનરાન વળી ગભ
ઓના મિક ઓમા નનીન ઝેનીનુ અન ગણુ જોરામા આવે છે) પાઠાથી ત્પાના મિકાઓ
૮૫૨ પપુ નામઓના નામ રિજે ૧પાસ લાગરા દના પરતુ, તેમા નુ ન્તા ધાગી થોડી
જોરામા આવે છે

અત્યાગ હુનીમા ઓક મન, લાપ, પુન (પુઠ), આન, ગુમ, મોખરી, મૈત્રદ વદ-
બીના ગજના પરિનાજ- (ઝટન દેતાના જોગિસા ૧ખ) ફલુ જોહાલા પડિહા, પરમા-
મોનપી તન રાઠો પાન કનચુગિ (દેદયનની), ચેન, ગદિયોત, નામ પા ન જાગી-
રિજેદે કેટનાં રાજનગોના તથા દારમીર ૧પાન અધમાનિસ્તાન આદિ ઉપર ગજ હતા ।
ગજનગોના મિધાઓ મગી બાબા છે ૧ટનાએ પ્રાચીન સિખ ૧મો જોરા પલ મને છે ૧
જેની ઉપર રાજનુ નામ નાલિ પલુ કાઈ અન, ૧થ અથરા મહ નુ નામ મને છે જે ગામઓ ॥
નામ પ્રચી । પુન તિનાનેખ અથરા તામખોમા નથી મળતા, તેમાથી ટટનાએમ્ના
નામ રિજોગો પત્તો, સિ ૧જોથી મગી તન ૧ મિધિઅમ આિ પનીસથી અધિક ઓ-
મનઓએ, અધમાનિસ્તાન પખન રિજે દેગો ઉપર ગભ્ય ન્યુ હતુ તે ૧લખક તેમના
મિધાઓ ઉપરથી જ માનમ પડે છે આ રીતે મન, લાપ આિ રાજનગોના, કેટનાએ
રા વજોના નામ મ્ત સિકમ ઉપરની જ જાલી શકાર છે

પ્રાચીન સિકાઓ એટલા બધા અને ભુદી ભુદી જાનના મારા છે ૧ જેરાથી નાય
ને તેતો ૧ક પચિય ૧તારાને માટે પલ એ પુનક* વખરાની આનજના દે છે

* આવા પ્રમગ્નુ તિનાગોની બારિ માહિતી આપી શે તેજુ એકધાન જ પ્રમ પુસ્તક પ્રાચીન
મુદ્રા નામથી નેજુન ગખવ ત્ત મેન ૧જે જ ગજોના પ્રચિત્ત કું છે ૬ ૬ મુવ

એકમા માટે, આ નહીં મરુખા લખમા, ફક્ત તેણી ઉપયોગિતા પ્રમદ દરના વિદ્યાર્થી, તે
પિપે કલ્પિતુ પિગેષ લખતુ અગકય છે આપણે ત્યાના પ્રાચીન સિદ્ધાંતોના હતાન અને
તેમના વિન ધણાએક પ્રુત્તોમા ળપાયેના છે, જેમા મુખ્ય નીચે નખેનાં છે

એય એય પિ સન અમહિન 'આગિઆના એન્ટિદા,' જેમ્ પ્રિન્સેપ સાર્દમ-
'એમેઝ ઓન એન્ટિદિરનીઝ (પુત્ત-... ઓ ડા. ટોમસ નપાલિન) ની એ રિનવ અપાલિન
કેટનાગ ઓધ થી ડાર્લમ ઓધ રિન્નિયન મુકિઅમ-પુત્તક, ૧૯૫૦ 'કેટનાગ ઓધ રી
કોઈમિ કયેકટેઝ આય મી જે ગાજસ એન્ડ પરવેક્ટઝ. આય થી મનનમેન્ટ ઓફ પત્તમ-
ભાગ છે, જે (મી જે ગાજસ મતાલિન), જનરન કનિંગ્હામનુ 'કોઈમિ ઓધ એન્ટિદિરનીઝ
કનિન્ડિઆ '—કોઈમિ ઓધ મિલિન કનિન્ડિઆ —કોઈમિ ઓધ થી કન્ટા રીધીઅનસ' અને
'કેટનાગ કોઈસીધિઅનસ,' સ વેાટર રિન્નિઅનુ કોઈમિ ઓધ મનન રિન્ડિઆ, 'કેટનાગ
ઓધ રિન્ડિઆ કોઈમિ રી થી મિલિન મુકિઅમ —ટ્રિક એન્ડ સીલિ રિન્ડિઆ ઓધ થી
કિન્ડિઆ એન્ડ રિન્ડિઆ' (પર્સી ગાજસ અમહિન અને આર મુકઅટ પૂન સપાલિન),
'નુમિન્મેટિક કોનિન્ડન' 'કેટર નેગનન નુમિન્મેટા ઓગિએન્ટિરનીઝ' જનરન કનિન્ડિઆ
'આગિઓદાજ ન સન રીપોર્ટમ,' રિન્નિઅન એન્ટિદિરનીઝ, 'જનન, બગાડ અને મુનાઈની
એસિઆલિઝ મોસાઈડીના જાલ પિગે

(આ) પ્રાચીન મુદ્રા

હિન્દુગુપ્તાનમા મુદ્રા એટને મહોર પાનાનો વિચાર રહ્યા પ્રાચીન કાળથી ચાલ્યો આવે છે
કેટનાએક નામપરો ઉપર અને કેટનાએક નામપરોની વડીઓના સવા આગળ ૧૪૫૫ ઓ ડાપેની
મળી આવે છે કેટનાકે માનીના ગોમા એના મર્યા છે કે જે ઉપર લુગ લુ ૧ મુખ્યો ૧૧ મુદ્રાઓ
પાડેથી છે. રીગીઓ તથા રિમીની પચરો ઉપર પણ કોનકેરી કેમ્પી- મુદ્રાઓ મળી છે આ
મુદ્રાઓ ઉપરથી પણ આપણા પ્રાચીન રિનિદાઅમા રિન્ડિ મ ર મળી ગઈ છે નોજના
પટિાર રાન બોજેના તામપત્રની મુદ્રામા દેવશક્તિથી બોજેર મુધીની પૂરી રજાનની તથા
આર રાગીઓના નામ છે ત્યાના ગળ વિનાય-પાવના લાખપત્રની મુદ્રામા રેનકિતથી વિનાય
રપાન મુધીની રજાનની અને ધ રાગીઓના નામ છે શુભરજના ગળ મુમાન્ગુમ ગળની મુદ્રામા
(જે લખનીના મુકિઅમમા રાખવામા આવેલી છે તેમા) મહાગાજ શુભથી તાજે મુમાન્ગુમ
૨, ૧૧ મુધીની વજારની અને ધ રાજમાનાઓના નામ છે મોખરી નવરમાની મુદ્રામા,
લુનિમાથી સરવમા મુધીની વજારની તથા આર રાણીઓના નામ મળે છે શુભરજની ગળ
અદશમ ૨ ૧૧ ૧૧ ગોવિન્દશુભના નામનો પત્તો, એક માગી ૧૧ ગોમા પર છાપેલી તેની
(ગોવિન્દ શુભની) માતા ધરનામિનીની મુદ્રા ઉપરથી લાગે છે એની જ રીતે કેટનાએ
રાખઓ ધર્માચાર્યો, ધનાદ્યો પિગેજના નામો તેમ ૧૧ મુદ્રાઓ ઉપરથી મળી આવે છે
અત્યારસુધીમા ૨૦૦ ઉપરાંત મુદ્રાઓ મળી આવી છે તેમનો હતાત એપિગ્રાફિઆ રિન્ડિઆ
રોયન ગજાન અને મુનાઈની એસિઆલિઝ મોસાઈડીના જનન, જનરન કનિન્ડિઆનો આકિ-

ઓનોજીવન મરેનો પોદ, ઈન્ડિઅન એન્ટ્રિવેરી નથા આર્કિએ પોઝકન મરેનો અન્યુઅન પોર્ટ (અને ૧૮૦૩-૪ ઈ નો) વિગેરે પુસ્તકોમાં પ્રાપ્ત છે .

(૬) ગિરધ

પ્રાચીન ચિત્ર મંદિર, મુખ્ય વિગેરે ગ્રંથો તથા પ્રાચીન મંદિરો પણ ઈતિહાસમાં દુર્લભ મળે છે . ચિત્રો ઉપરથી પોઝાન અનન્ય વિગેરેની દ્રશ્ય-માન્ય પાના ઉપરાંત તેમના મનાવાના રખતની ચિત્રપિચાની ચિત્રિની પણ ખતર પડે છે પ્રસિદ્ધ અજંટાની શુભાની દીવાન ઉપગત મેનપી નાન પુનઃલી ૨ જાના નાના ગ્રીન ચિત્ર ઉપરથી તેના દર મારના ના ઉપગત તે મમમની ત્યાની પોઝાન વિગેરેની ચિત્રિ માન્ય પડે છે પ્રાચીન મંદિર, શુભ વિગેરે ઉપર પણ તેમના નિધાનનાના નામ વિગેરેનો નેપો ઉપરથી પત્તો મેળવના પડી ઈતિહાસ એમ ને દર્શન મદાયના મળી આવે છે અને તેમાં પ્રેરેલી મંદિરો વિગેરે પણ એ જ મદદ કરે છે . જે પ્રાચીન ચિત્રો જે છે તે પણ એમ જખતુ અનુચિત નદિ ગાયાય કે, આપણે ત્યાની પ્રાચીન મંદિરોના નામનાનો યત કરનામાં આવ્યો હોય એવું જોવામાં નથી આવતું, એમ જ દેનાં પુસ્તકોની પ્રાચીન મંદિરોને દર્શન સુધી વિષયો છે, તે મનાનો મહેરો એકસરખો છે પ્રાચીન ચિત્ર તથા મંદિરો વિગેરેના દોટો દેનાં પુસ્તકોમાં પ્રાપ્ત છે, જેમાં મુખ્ય 'ધી પેરિન્ટિસ ઓફ અજંટા' (એ પુસ્તક—જોડા. ચિત્રિય મારેમનુ એવું) આર્કિઓનોજીવન સંવેના લુ. લુના વિગેરે છે .

ઉપર જોવી નામથી (જ, ખ, ગ અને ડ) રાગ હિન્દુસ્તાનનો પ્રાચીન ઈતિહાસ લખનાનો ય. આ મુધી અન્ય ઈતિહાસ તેમ છે તે જાણનાની આકાશ રાખનારા વાય-ને અમે, દિની ભાસમાં લખાયેલી 'લાનીન એનિહાસિસ મયમાના'નું ૧ હુ પુસ્તક, જેમાં માનકિઓનો પ્રાચીન ઈતિહાસ પ્રાપ્તો છે તે જોવાનું મયમીએ લીએ, કેમકે તે જખતુ ઉપરની જામમીઓનો આનારે તૈસાં કરનામાં આવી છે* .

આ મામમીઓ આપણે ગુજરાતના ઈતિહાસના સાધનો પણ, ધર્મી સંદેશાધી મળી ને તેમ છે પણ ખતરપૂરન મદમ-છિત્રી અભ્યાસ કરનાં ખતીના, ઉલોગી અને ઉત્સાગી જાણી પામેનામોમાંથી અત્યારે કેવો છે ? એ પડિત ભગવાનનાન દર્શન, વળેશદર ગિરિયદર એજા, ડી નિનાન ક્રુવ, ગીનામ દુગાગમ નેસાર્ડ અને વ નજી દુગિત આચાર્ય એકના જ વિગેરેનાના નામ, એ દીશામાં પ્રયત્ન કરનાગઓમાં મોખરે જરે પડે છે પણ અત્યાર એ મનાએ, ગુજરાતને કમનસીમે, મન મીધાના છે, અને ત્યાં પડીથી અત્યાર મુધીમાં એ નાનામાં બીન કોઈ ગુજરાતીએ, અગવના કેઈપણ પ્રયત્ન જ્યા હોત તેવું જાણવામાં નથી . નીન ગુજરાતની એ ઉંડ કરાર ઉતારો ? નાનુમનુ ચેતન તેમનામાંથી આજસ ઉડી મુધી આ દિશા નજી મજગત બૂનગૌરન વધાગારી પ્રવતિ નદિ પ્રેરે ?

* પતિ નાગીમ લીગથદ મેગલા મુદ્દિ નેપને આવેરે

મી. ઓટેયુ હિંદમાં શા માટે ?

લેખક — અમીયસમ જોનફનનમ ત્રિપાઠી.

‘મુઝે’ ને કહે છે તે સાગતે જ માટે એક આશ્વાસનવાળા વિદ્યાર્થીએ
વેરાયના માણસ પામે સહી વખતે હાથમાં આવે છે હિન્દુસ્તાનનો ઇતિહાસ જાનરિત
રીતે જોતા અનેક દારોગાને લીધે આજ સંદાના સંદા થયે હજી વર્ણવિયલા અનુશાસા હેના
હિન્દુસ્તાન સમયુ છે એવી અનેક રીતે માલી પડે છે અનેક પડેલા ગમ્યોના આનન્દ
પડી અગ્રેજ સરદારની નુમન નવાથી આ દેશ ઉપર ન્યાયિન ધર્મ લાગ્યો તો નહિ જ
પરન્તુ આજ એના હાલમાં પચાસ વર્ષથી આપણા નમા પુન જ્ઞાનિતનુ વાતારણ દેખાતુ થયુ છે,
અગ્રેજ કળાશીના શિવજી અને તે કરતા પણ વરાત તો જ્ઞાનિતના યુગે આ દેશના લોકોને
તેમનો પોતાનો અને પોતાના જેવો વિચાર કરવાની કક્ષિ વધારે લગીન તદ આપી તેના
પરિણામે આપણા દેશમાં અનેક વિનાશ-નવાનમ પ્રતિબંધના જાણી. અગ્રેજા જેમ પામ્યા
અને હાલજી દેશમાં નવુ બનત તો નહિ પરન્તુ પુરુષોનું કહીએ તો વધારે માર્ગ હોવાય
એકુ બે. પ્રમાણના ઉપમાની તરવારી ભરેલા પુષ્પાથમયા અનેક પ્રાપ્તો દત્તાથી આપ્યા
એની સાલાત મળિ આપી. જ્ઞાનપ્રાપ્તિની પ્રતિભાસાની પ્રત્યક્ષા છે એ સમજાના
અનેક સુખનીઓએ હિન્દની અપ્રતિમ મના નિવરતાથી નગીનપમે કરી, એ માટે હિન્દુસ્તાન
જો ચુકી હશે તો તેમની પુરેપુરી દરેક રીતે જ એ રાષ્ટ્રસમ્માનો અગ્રેજિ-એટરે આજ પત્રીમ
વર્ષોમાં ઇતિહાસ જોવાને અને વાચનારો અને તેના બતીરા અભ્યાસનો તો અપારી રીતે
જ્ઞાતા હાનુ જ જોઈએ કે એ સમજાનુ અનેક વિદ્યાર્થીઓ અને અનેક ત્રીન નજીવાનથી રણપુ
કરનાર તેના આકાશને આજ સુધી દત્તાથી દરની ખાતર બળિઓ જેવા પ્રાપ્તની
અંદસના પ્રમુખ મુઝેરીઓ એટલા વિશાળ પ્રમાણમાં ખાતરની પડી છે, તેનુ મધુન વરકુ
દર્શક થાન, તેના વધારે મુઝેવ છે હિન્દના હિતમાં પોતાનુ હિત જોવાનો આનન્દ કરતા
ન હિન્દીઓના કાથે ન જોવાના પાલકોને દને તો તે નુદ સમયે પણ તેને તેમથી બચાવના
એ તેમની અને જુદિમાન મુખનીઓએ દરનાથી બાથ બોલી હતી બુરોક્કમી મુખે બાથ બોલી
પોતાનુ અર્થ અને જાન આપવનુ કામ જો આ એ અને દિશાવચના ચળન કરતા નિહ
હુ, તો તે કરતા પણ વધારે વિદ્ય, મુઝેવ અને બનદર કળાત નવુ પોતાના દેશના જ
આતમજોના તેજોથી પહોંચી વળવાનુ અને ગટસમ્માના બવને દરની રાખવાનુ ગર્વ હતું

એ, ગાદીય અમ્માના બનોસ રાના બનનમના ફન પે-મનમે અધિક પ્રમાણમાં એક
પક્ષ, અને બીજા પક્ષે હેરા ચાર વધના જગતના નસા જેનો સમાનતા, ગ્રામ્ય, અને
સામાજિકતા એમનિત વિચાર મળે અને ખાનનામકે, અને બારનવચના ભારિના તેજની

શુભ પ્રસંગ

નસીબદારને જ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના પ્રસંગમાં
મોજાખની મરે ચીજ સાથે એમનું મનહુ અને
દેહના પદ્મયુગ્મ અગત્યની જગ્યા રોકે છે. તે પણ
સુખ્યત્વે કરીને હિન્દુસ્તાનની મોહિનીરૂપ તમારૂં
માનીતુ પરકંપુમ

ઈનામ

રૂ. ૧૦૦.

ઓટો મોહિનીની
ખુશખો ચાર દીવસ
ટી નથી એમ સા
બીન કરી આપનારને
ઉપરુ ઈનામ આપ
વામાં આવશે

ઓટો મોહિની.

વર્ણન ખુબ કુલુ ઓટો
નજર પડે છે.

ઓટો મોહિનીના માત્ર ચાર જ દીવા ઉમાવમા નાખનારી
તમોને અને તમારી આશપામનાઓને ચાર દીવસ મુઘી મનોહર ખુશખો
આપે છે તેથી જ તે તમારૂં અને તમારા મિત્ર મહાનુ માનીતુ છે.

કિમત રૂ. ૩, આના ૧૨ તથા આના આઠ

શેખીનીયા હેર ઓઈલ.

જો તમો બ તરુ હુ ઓઈલ નાનતા બચનાતા હો તો શેખીનીયા
હેર ઓઈલનો નમુનો મહત્ત મ ગાધી તપાસી જુઓ અને પરી
તમો જ તેના રખાણ કરજો.

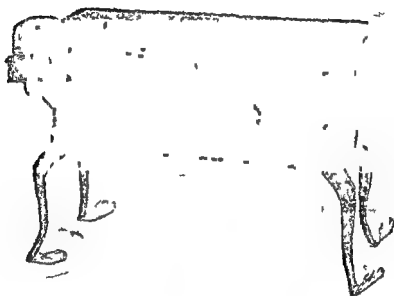
(જ્યાં આનાની મિત્ર બીજાથી મનો મક્ત)

કિમત બાઈલી ૧ નો રૂ. ૧-૦ ૦

મોહિની એજન્સી,

જુમ્મા મસ્જીદ—મુબાઈ

બોસ સ્ટોવ.

ધામલેટથી બળે, પણ નામ નહી, મેસ નહી, અનાજ નહી,
કુટાળો નહીં, પચ્ચ કરવો ન પડે, રાસ્તી નહી અને એન બાળક પણ
ચલાવી શકે, એક-એ-ત્રણ-ચાર-ને પાચ બનનારના આવે છે. એ
ચૂસો જરૂર જોઈ જરો. આજે હજારો કુટુંબો તે ચૂસો નાપત્રી વાહના
ગાય છે, અને ઘરલુ મુખ વધારી શક્યા છે. તમે પણ તે જ ચૂસો
વાપત્રી તમારા મુખ, સગનક, ફરમદ અને શાંતિ ન શરો.

એલ. રૉય સંપત,

ન્યૂ કિવન્સ રોડ-મુંબાઈ

તા. ૬.

અચારે ત્યાં સાડીની સુદર પીનો, તથા કિંચા પલંગો
વગેરે મળે છે.

હિન્દુ અને પાગરી બાઈબોના તહેનામે માટે ખામ નવો માય
આનો રહેવો છે.

મન પસ, નિવે બધી ગલી ગલી કહે, પોતાની જાતને પણ ધન્ય
નાદ આપના અને શામાસ હૈનદારના મન થઈ આને એનું નરુ હોય,
તો કુસ-કુરી મોઘવાગીના મમયમા મારો આવ સાપગી તમારી
બગી મહેનતના પમા બચાવના હોય તો મુખાની બહીલી

તાજભાઈની કંપની

ચોરો બહુ જ હિંચી જાતના, અપ-દૂ-ડે અને રંગિ મુ ૬૦ બૂટ મધા
શુઝ તમને ત્યા જ મળશે બધે દુગો અને જોગો પા

તાજભાઈનાં બૂટ શુઝ

જોતા તમે ત્યા જ આંડે આપગો, માહેબ

કાફેડ મારકીટના બરાબર સામે

બાગીઆ મેન્શનમા

પેલી ગોળ ગોકેસવાળી ભવ્ય દુકાન તે-

તાજભાઈ એન્ડ કંપની છે

—મુઆઈ—

જાનની, મહોટી, જાહેર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોનો ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૧. ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી -

૨૧. જગનનાથ હુલિલાલ પડયા -

૩ આ

૩ આ

સરસ્વતી ચંદ્ર ભ ૧ ૧૪

૮-૦

૧૮૨૫૧ (ચિત્રા સથે)

૨-૧૨

લીનાસતી જીવનના

૦ ૧૨

ગ્રેષ્ઠ અપૂર્વ લભ

૦-૮

આમનો અમરજી

૧-૪

કોઈનું અનુરણ

૦-૮

એકમદા (૧૫)

૧-૨

સગિર મનાલિયા પતા

૦-૮

Marriage Forms under

મોગજી સાર્તાલિ

૦-૧

Ancient Hindu Law

૦ ૧૨

૨૧. ગોવર્દનરામ અનુપરામ ત્રિપાઠી.

Classical Poets of Guja

૨૧. ગોવર્દનરામ અનુપરામ ત્રિપાઠી.

rat (1916 Edn)

૦ ૬

જનમદેવત (સે ૧૨ ૧૭ ગુજરાતી

શ્રી. કાન્તિલાલ પડયા -

ભાગ્યવતર)

૦-૦

૨૧ ગોવર્દનરામજી જીવનચિત્ર

૧-૦

દરિઆપર દેશોતી વાતે

૦-૦

૨૧. હિમતલાલ અંગલિયા -

૨૧. શ્રી. મણિલાલ નબુલાઈ -

દરિતા પ્રવેશ

૧ ૦

આયિનાસ

૧-૦

મનમથુર

૧-૮

ગુજરાતિદ

૨-૦

મધુમિત

૦-૪

માનિ

૧ ૦

નિર્મળાન સારની લેખો

૦-૧

સુદર્શન મહાવિ

૫-૦

૨૧. ભગુભાઈ કોલ્હાપુર કાલ્હારી -

૨૧. શ્રી. મણિલાલ જમાનભ ભટ્ટ -

અમેજી-ગુજરાતી પા ૧ દીપોરી

૧-૮

આવીની શાપી (ખાન મુર ચિત્રોસાથે)

૧ ૧૨

ગુજરાતી-અમેજી

૧-૮

સુદર્શન

૦ ૨

ગાર અમેજી ૧૨ગતી દીપોરી

૦-૧૨

ગુજરાતની ગુપ્તી સાર્તાઓ(ચિત્રોસાથે)

૧ ૧૨

ગોપાલ મનસ્તાન (જે ભાગમાં)

૨૫-૦

પ્રથુશાજ ચૌદાણ અને ૧૨ ૧૨

૧-૮

૨૧. લોગી-કમલ દીપેટીયા.

સતિસુદર્

૧-૮

આગીઆ ૧૨

૧-૪

પતિવ્રતા મનિઓ (૨૧ ચિત્રો સાથે)

૨-૦

નવગી આગી

૦ ૪

પ્રતિમા નામ

૧-૦

૧૨ ૨ દો ગાયત્રી સાથે

૦-૪

ગુજી મુખ્યમંત્રીના

૧-૪

ઉદાન

૧-૮

ગુજી મુખ્યમંત્રીના

૧-૪

મોહિની

૧-૦

ગુજી મુખ્યમંત્રીના

૧-૪

ગોરીમી

૦-૧૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, લુધિયાણા એન્ડ પંજીગર,

મિ એમ મીર, મુબાઈ. ૨.

ઈતિહાસના પ્રથમ મગસાચના ૫ મી મોટેરુ દિન્દુઆન માટુ નિર્મા વેના મનો, દિન્દુ
આના આ મા મી મોટેરુની મગસાચો- વિના મનુદિ દિગ્રા છે, આ દેનાર તમ
જૂત જાના જુનામાંથી એના મે કેટલા દષ્ટા ના મળી આવે છે એમની મત્તાના
દાગોમા દિ-ને દવે ન્યાય જ નદિ પશુ તે ઉપાન એક પ્રમત્તની ના ના સમૂ ૧૬૫
મગમે જ એરી આ ૥ સાર્થમાં આપણે જાના તો નથી જ દિ-ના ૧૫૫૬૧૩ ઉપે
મખતમા સખન પ્રદાગે ૫૫ લેમન મમોચિન બાણ જેમણે નામ્યુ દો લેમને તો એમ
જ લાગમે કે મોટેરુસાલેમ અરે ૧ હાઈઆનુ મોને જ નદિ પશુ ઈનામા સાના વનની એક
અમેજ જેટલી સ્વનનનાથી બોની ગદ કે અને મી ગદ કે, તેની જુટી કે તેના અધિ ૧ થી
એ દિન્દુજન દિ-ના તો બોની ગ કે મી ગે નદિ એ જ દિન્દુની ધુ અ નિધિ છે

આપણી ૧૫૬૧૧ મગ્યાના આ દિ-ના સદ્ભા ૫ મોટેરુ લીમના-આપણા દેના
મગસાચો-મો-જૂ ૥ અને વચેમદના મોગા ભો-મરએ દિન્દુસનાન માટે ન ૧ ૧૫ ૥ પ્રથમ
સાનગી તિ એક ખગિતો મી મોટેરુ પામ રમ ક્યો છે મી મોટેરુ આ મેગની નામ-
દિ-નિધિ પ્રથમ જોના અરે પમાય છે તે તો અત્યત્ત હાપજનુ કાર મળાઈસાચ પગનુ એ
નામદા ને અમે માનીએ છીએ ૧ પ્રમણે દિ-ના નવન ગીતે દુના ૥ આ નવન રીતે
પ્રમત્તની માગણીઓ સામળાની ક્રમદા-ધન્ય દાણો સપૂર્ણ રીતે આપસમા આની નથી અને
નેને સ્થાને દિ-ના અધિગીઓને પોતાના પામમા લેમને એસા તો નુન કરી ગધા નામે
કે કે અમદો ખેખર બીનિ ૧ કે કે દાચો બોલો કુમ ને હાચો ઉગે એડુ નિર્મન
આ અમતોપના ૧, અધવીન પહિામ લેમના કારી અને આસરો મુખ્ય ગારામા એ જ
કે દેનામા આ, માસની કેરતમા ભગનાર્ગ આપણી સપૂર્ણ પહિદમા પ્રપલ નન
આપનાનો લેમનો અન ૧૨ નથી ૧ આ ગીતે દિન્દી પ્રમત્તનની વાનતરિક ગિયનિનુ યથોચિત
અવરોન દેનાની ધન્યભલ લેમની પામેની દિન્દોના લેમનો કારકમ એ વના અમન ૧
વર્ગે મદુચિત કુદિધી ખૂચરી લીધો મી મોટેરુ કે દિન્દોના જેટલી આંર રોટ્મ ના ધરી
દિન્દી અને-ગિયાન નુ અનરોડ ૧ દેના આસરે નદિ આ એક ધન્યરડી જના
લેમનો પ્રામ થઈ છે તે વખતે જે અમનદારી પ્રતીમનાથી એ મોનેની નક આ પ્રમાણે
નક લેનામા આની છે, તે માટે દિન્દ અને દિન્દીનો અન્યન ગોડ નવે છે દિન્દી
મુગેકમી ૥ પ્રેરિયને આ એક વિંગ દષ્ટાન ૧ આ મીડ નેગી જન આપણા મુમ માન
અનુઓના પ્રતિનિધિઓ મગના માટે લેમને ના પાનામા આની કે તે કે દિન્દી પ્રમ
મનો સપૂર્ણ ગીતે સામળાને રેક ત-લેમને આપણી ૧ લેઈએ, અને તે ઉપ-ને
માપ મૂનામા આવે છે તેથી જન પદને અન્યાર જ થાય છે આ બે જુનો-ગભાર જુનો એ
પદે જેમ મી મોટેરુ માટેની પગધીન અન્યા મુચવે છે તે પ્રમાણે અન્ય પદે એટ
પણ લેઈ શકત કે દિન્દો ૥ અમન રોની રીનન કે મીઓના નાતદર પેની અસ દેના
કારેમા ઉપર અતિ પ્રામન્ય બાગવે છે

• મી મોટેચુ પામેથી હિન્દુ પોતાના દેશની અરિજારોન ઘણી રહી આતા રાખી છે, અને રાખે છે પરંતુ હિન્દના સ્થિતિવાનનાકન નમનવમા આ જે બે ગણી બેનો અમલ ૧૨ ગૈની આપમનિની શુદ્ધિના પગિણમે કરવામા આરી છે તે માટે અમ્હને અત્યન્ત ખેદ થાય છે હિન્દમા તહેમ ૧૧ આનાગમન પછી જે અનેક નિવાસે અને લાનનાઓ અને જનનત આશાઓ હિન્દની નિશાળ પ્રજા તરફથી તહેમની પાસે ગુ કરવામા આરી છે, તે ઉપરાંત જ તહેમને હિન્દુ સાચુ હવ પગખુ નેડિએ છીએ અને તે નિચારપોવણના સવાન રૂપે પ્રજાનનના દરેક દરેક કાર્યને તહેમણે પ્રત્યક્ષ જોતુ નેડિએ ડીએ ખરી વાત છે અને અમ્હને આનન્દ થાય છે કે પ્રજાના જે નિગાળ સમટે તહેમની પાસે વગવળના નિવરિધ જાતના જે અનેક ખાતાઓ ગુ કર્યા કે તેમને સૌને મોટે લાગે તહેમને જે સત્કાર આપ્યો છે તે તો યોગ્ય જ થયુ છે ૧૧ આ છે ૧૧ પ્રજાના નવના હોત તો વધારે આ ૧૧ અને અભિમાન લેના યોગ્ય થાત મુમતમાનનનુઓને ના આલગી માટે જે ઉત્તર આપ વામા આ થો છે તેમા અમ ૧૦ અથ નાગતો નવી, એ એક નિસરન અને નિગાળ જાહુ જ છે હિન્દની ' મુગાડની ' એ રહમતજાની જરૂર છે કે હિન્દની મરાજપતી માગણીઓ અને હિન્દુ આ પ્રજાનન બાનક અનગ્યા નહારી પૌષ્ટિતરોથી દુનીબન અને એનિત થયેલુ નવુ મારિતક જાત છે પ્રમાન અો આનવ્ય અો સામ્રાજ્યજેના ૧૧ અોક પ્રમન નિચારો અને લાનનાગોથી પોપામેતુ આ જનન છે, ને અમ્હે આશા ગળીએ ડીએ કે શાશુ પાળની અો સમયોચિત ગળીનીન દ્વાતાના ઉંચા નક્કરમિન્દુઓનો યથાર્થ રીતે હિન્દમા ઉપયોગ કરામા આરો, અો જ થા ત્યાથી ફરી ગણી હિન્દીપ્રજાજનો ૧૧ હવે મધુએ રીતે રહાણુ કરવામા આનને અને તેમ થને તોજ ની મોટે તુતુ હિન્દમા આચુ સાથક થશે

ગુજરાતમાં પરિષદો.

૧૫. — ૧. ચંદ્રશેખર નમદાગડ પડયા, બી એ, એન્જિન બી

આમાન્ય.

પ્રાન્તના છત્રના પાંચે ૨ અગચનો ભાગ ભગવે છે તેની માત્રી સમજ લેમને દોને લેમને ઓડોગમના ડેશ અને નવેમના પેના ભાગમા ગુજરાતમા ભગવેરી પરિષદોની માન્ય થયા વિના ભાગે થો હોય તે પરિષદોના પ્રમુખોના વ્યાખ્યાનો તેમ જ પરિષદો ધરેના કામગીરીના જવાબદારી સ્થિતિ નમાનપત્રોમા પ્રકટ થયેના છે, અને તે સારાગતે એટલુ તો ઓળખા મોટુ નાનુ ૨ હો કે “ગુજરાત જન્યુ ૩ અને ૬મે નાનુ છે” મનત ન્યાની અને સગીન ગર્વના અનુગામીઓને આ નાનુની ચેતનથી ઉભગતી આગી પ્રવૃત્તિઓથી મતોષ ન થાય એ આભાવિ છે એવા મુદ્દાઓ પામે તથા માગનો નુ કા જોયો છે પ્રથમ તો એ ૬ પરિષદોનુ મુખ્ય કામ નોમત મગરનાનુ અને એન્જિન કરનાનુ છે ત્યા સુધી પરિષદો નોમન જગવે છે અને એ જિન કરે છે ત્યા સુધી પરિષદોને નિર્દેશ હોયો એ મોગ નથી સન, મ્યારી અને મગીન કામ કરુ એ પરિષદોનો તેનુ નથી તે માટે તો ભુદી સમ્પ્રદાયો જોઈએ જે કામ બીજા અન્યાઓએ કરુ નહીંએ તે કામ ન થયુ હોય તો તેનુ કામુ તરી નમ્પ્રદાયોનો અભાવ છે, તે માટે પરિષદોને નો દેવો અને પરિષદો નહીં કરી નથી એવી રૂઢિચુ કરી એ આભાવ નથી પ્રાન્તના બિન સિત પ્રમોના અગન્ધમા પ્રાન્તિ પરિષદો લોકમત મગવે અને એન્જિન કરે એટલે પરિષદોનુ કારી સમાપ્ત થયુ પ્રમોના પરિષદોએ મુશવેના નિગ રહોનુ પ્રત્યક્ષ પ્રમોજ કરવો એ કર્તવ્ય ત્યાં તરી સમ્પ્રદાયોનુ છે આ અગન્ધમા વડી નિગમ્પ્રદાયો મેગમગ પ્રવર્તે છે અને પરિષદોમે પરિષદો માટે મેગમે મ્યાતે મધાઈ પડો નમોય દશારામા આવે છે અને બીજા મેગમા મ્યાનોમા વધારે પડો અસતોષ પ્રમ કરમામા આવે છે પરિષદોનુ માનુ મગવ બો પ્રમોજન સમજનાર માધાગણ મેગસમજનો ભાગ થવાના ઓછો અમવ છે બીજા બાગન પરિષદોની અદિચિત્તના માટે નિગ્નતર કાગિયાલ ૧૧૨ પલ એનુ તો ની ૧૨૦ કે કાર્ડ પલ પ્રવતિ ન હોન અને લોકો તદ્દન અન્ધ-કારમા હ લેના લગતા તો લક્ષિ પ્રવતિ પલુ મ્યારી ભરણામદકરણ વામ ૧ આવે ના ગાનિ-ઉસાદ ઉભાઈને પાછો સમી જતો હશે તો તે કાને જગ નમાયે વિગ્નતર થશે અને મેમ હતે દ ને એવો સમય આવશે કે ત્યાં તો તાલકાનિ પરિષદોથી જ સતોષ ન પામના મનન, મ્યાગી અને મગી ૧ કામ કરનાર અમ્પ્રદાયો ઉપત થયે તે અમમે પરિષદો એવી અન્યામો પોષકે અને તેની નમ્પ્રદાયો પરિષદોને પોષકે એવો પરમગ્નયનો ગુજિન અનના સુધી ગુજરાતનું માર્ગદર્શન જીવન મ્યતારાઓએ તાલકાનિ ઉસાદથી

ઉલ્લગતી પરિપોથી સ્તોત્ર પામ્યા નિના અન્ય મતિનાસ્તિ । ત્રીજી બામત પરિપોથી પ્રાન્તના બુદ્ધિ બુદ્ધિ નિર્ભોગ્યા વારાફરતી પ્રાન્તિઃ પ્રશ્નો વિશે તાન પ્રસંગે એટલું જ નહિ, પરંતુ જે વિભાગમાં પરિપો લેવાતો તે વિભાગના માણુએને પરિપો જેની લો દિતની વચ્ચાએને અંગે તથા કરતાના અભ્યાસપાઠો મળશે જે જમાનામાં વ્યવસ્થાપના સિદ્ધાન્તો અવોત્તમ ગણનામાં આવે છે તે જમાનામાં લેખકોનાં પ્રમુખ આપનાર પરિપોનું નૈનિઃ મૂલ્ય જેટલું અનાર તેટલું ન્યૂન છે દૃષ્ટાન્ત - જે, લ યના અને ગોરરા ॥ લોકોને મનાવું લોક-સમેતનો યોજનાનો જે અનુભવ મળ્યો હશે તેથી લેખકો નાનો મનો વાલ યથો નહિ હોય ઉક્ત નામ બામતો ધ્યાનમાં ગણનાર પરિપોની સમયોજનના સગવડો સમગ્ર ૧૨૦ પરિપોના ઇંગવોરો અપુસરીને કામ કરનાર સ્થાનોમાં ગુજરાતમાં મ્યાને મ્યાને અધ્યાપ્ય અને પરિપોના ઉપગો અકિચિ રતાનો આરાધ્ય ૨૦ કરે ત્યા સુધી કામચલાઉ કામચલાઉ ઈમિગીઓ પરિપોને પરિપોને નીમાઈ છે તે વાચકે ખરૂં છે કે રાજકીય પરિપો નિર્મલ પરિપો, અને અમારુધાનાપાન્ય એ નરોને અંગે પીચાયેથી ઈમિગીઓ આપના વર દુઃખ્યાન લેઈએ તેટલા વેગથી અને લેઈએ તેટલી સતતતાથી કામ કરના સમય થશે કે કમ તે રાકાપદ છે, પરંતુ પગપરી રીતે સાનસપત્ત મર્યાબો સ્થપાતા સુધી ઈમિગીઓની કામ ચલાઉ ગોપાલુરી નલાની નેવું પડશે એ અપદ છે ભાર્ત ઈન્દુરાન કનેપાલાન યાસિદ જેના ઉત્પાદવી ઉલ્લગતા અને કાર્યનિદ મદગ્રાન્ય ઈમિગી ॥ એક મેકેટગી છે અને મહાત્મા ગાંધીજી જેના અધ્યાત્મી પ્રમુખ છે એટલે ઈમિગીઓ તન્ન નિરંજોગી રહે એની ભીતિ તો નથી જ, ક્રતા તેઓને મદદશ યના ગુજરાતના લોકકામપગલુ મુનિશિત બનુએને આ બાન નમાં વિગેય રસ અને ભાગ નેના વિસ્તૃતિ કરી અસ્થાને નહિ ગણાય એની આશા છે

રાજકીય પરિપો.

ગુજરાતની પ્રથમ રાજકીય પરિપો નવેમ્બર માસની તા ૩, ૪ અને ૫ એ નણ નિર્મ-
 યોએ પચમહાન છાના મુખ્ય મહો ગોવર્ધના ભરાઈ હતી ત્યા થયેલ કામચલાઉ, હાજરી,
 અને લેખો સાહ્ય એ સર્વે દૃષ્ટિઓથી પરિપો એ નરે અતિશય મદન હતી અને તે માટે જે
 જે કાર્યકર્તાઓ જમાના ૧૦ હોય તેઓ જેટલા અભિનન્દન આપનામાં આવે તેટલા જોગ
 છે ખામ કરીને પચમહાન જેના પગલ છાનામાં અનુ સરમ કામ થઈ નામુ તે પચમહા
 અને માટે તેમ જ સમગ્ર ગુજરાતે માટે પ્રગણાન ગિયતિ જે પરિપોની સમગ્રતાનો વજો
 આધાર તહના પ્રમુખ ઉપર રહે છે, અને જેના દિતની તથા ગુજરાતના ગૌરવની સર્પા
 જમાના ગીથી અમ્હે અમ્હારો નમ્ર અભિપ્રાય પ્રદાગત કરીએ છીએ કે ગાંધીજીની પચમી
 કરના માટે ગોપા ૧૦ કેવન અભિનન્દન જ ઘટે છે ચાવીજ જેના લાનનારાથી અને આચાર
 જનયુક્ત સપુત્રના યાગિય માટે માન વગર ખીજી લાગણી ન જ હોઈ શકે, પરંતુ તેટલા
 અને એની રાકા હોય કે પ્રમુખને તે માટે ગુજરાતના મજબૂત પ્રયોનુ ગાન માન, તે પ્રયોનો

જામા ય યાય એવો ઉડન કરવાની શક્તિ, ગિરિધ અભિપ્રાયો ધરાવનાર ગજપુત્રી ગતોપ
આપી હેમને એના નામની દના વગેરે જે શુભો સામાન્ય ગીતો, અપરચક ગભાતા આવી
ક તે ગાનના ગાની-૭ અમય થયો કે કેમ તો તે સમજ સારી તેમ છે જેમો એવી ગેજ
પાત્ર રાકા દોન હેમને ગાધીજીનુ પ્રમુખ તરિકા ર્દન પ્રસિદ્ધિ જોવા જેનુ હતુ પોતે પ્રમના
ગ્રહની અને આચાર્યનની સાલત મળે હોવા છતા, પોતે ન્હાનીમોની સર બામનેતો
નિચાગ દરીને અમુક નિર્ણયો ઉપર આવેના હોતી જતા, અને પોતે પ્રતિબંધે પરમ પો પ્રાપ્ત
કરતુ દોના છતાં જે શાન્તિ, ધ્યાન અને અમભાનથી તેઓ વિચરિચારિની મમામા સામા-
ન્યમા સામાન્ય પુરપનો અભિપ્રાય સમજવાનો પ્રયાસ કરતા હતા તે અમને જનામદાર
તો નેતા થવાનુ ગાધીજીનુ ઉત્તમ નલણ નાગ્યુ હતુ પરન્તુ જેટલી પ્રમા ગાનીજના પ્રમુખ
નિર્ણના વતન માટે અગ્રે કરી નથી તે એમ જિએ તેટલી હેમના ભાષણ માટે કરી રાખીએ
નેમ નથી બેસક, ગાનીજના લાલણિયુ પ્રોથી તેમ જ વાલણિ- બેધેથી તે વ્યાપ્ત હતુ
એટલુ જ નહિ, પરન્તુ જે કેટલીક બામતો તો ગાધી જેના નિર્મૂલ્ય આધ્યાત્મિક મહાદા
જ કરી રાક એવુ આપણે માનતા થયા જિએ તેની અનેક બામતો હેમના હતી મરકા
ઉપર આધાર રાખીને મેમી ન રોતા પ્રાયયથી અને સ્વયંધાગ્યથી જ સાનુ સ્વરાજ્ય મેળની
રામગે અને ભોગની સકારો એ બેધક રીતે પ્રમને કરેવામા હેમને જેટલુ સાનુ તેટલું
જ હિમ્મતભર્યુ કહ્યુ છે એ અગ્રે મીકારીએ જિએ છતા બધી બાલુએથી જોતા અમને
એમ નાગી ગયા વિના નથી રહેતુ કે એકદે હેમનુ મિત્રણુપત્રિહનુ વ્યાખ્યાન જેટલુ સતોષ-
કારક છે તેટલુ હેમનુ ગજકીય પરિપદનુ વ્યાખ્યાન નથી પરિપદમા પસા થયેના હરાવો
અને તે ઉપરના ભાષણો એકદે નોતકારક હતા કેટલાક હરાવો રાષ્ટ્રીય, સ્વરાજ પ્રાન્તિક
અને કેટલાક કેવન રથાનિક અગત્યના હતા હરાવો ઉપર ભાષણો કરનાર કેટલાક ગુજ
ગતના પ્રસિદ્ધ વક્તાઓ હતા તો કેટલાક અમુક નિપયોના ખાસ નાતાઓ હતા એકદે
વક્તાઓની પમદમી સારી હતી, અને જનસમાજને સમજ પડે તેના સ્પષ્ટ અને તેની
ભાષામા પ્રમો નજુ કરવાની દૃષ્ટિથી જોઈએ તો લાલોની બૂમિકા એકદે જોઈએ તેની
હતી નામદાર મહમદ અની ઝીણા, લોહમાન્ય નિનક, તથા નામદાર પટેલ પણ મોનનામા
હતા આની પરિપદો ગુજરાતી ભાષામા ઉચા પ્રકારનુ વક્તવ્ય નિઃસાનવાના પ્રસંગો આપે
છે અને તેથી ગુજરાતના જીવન ઉપગત ગુજરાતી ભાષાને પણ અનહ લાભ થયો હાજ-
નીની બામતમા એક તરફનો અલાન ખાસ લક્ષ બેમે એવો હતો અને તે બધીના ગુજ-
રાતી નાગકીય નેતાઓની એકદાજરી હતી તે વિના ગુજરાતની મેના કરવા બદાર પડના
ઓ મુવાન કાયકનાઓની તેમ જ લોકસમૂહની હાજરી ધણી સતોષ આપે જોતી હતી
લોકો સાહની દૃષ્ટિથી તો પરિપદ અત્ય સફળ હતી જે દૃષ્ટિ અમો બીજી બધી દૃષ્ટિએ
ક ના લોકશાસનના મુગમા નિશેષ અગત્યની લાગે છે સ્ત્રીઓ તથા પુરમે ગુજરાતના બુદ્ધ
જી ગામોમાથી મહાની સખ્યામા આ યા હતા, અને લોકજનની ગયામા નાટી પત્રિન થયા
હતા સક્ષેપર્મા, લોનાસાદ કેવન આચાર્યનક હોતો

ગિરિધ પત્રિકા

ગુજરાતની દ્વિતીય ગિરિધ પત્રિકા ઑક્ટોબરની તા ૨૦ થી તથા તા ૨૧ થીના દિવસોએ ભરવામાં લેવામાં આવી હતી. સીપુરમાંની હાજરી એકદરે બે ૬ મારી હતી તેમ જ રાજ્યના કાયદા બોર્ડમાં ગુજરાતના બોર્ડ પુત્રપુત્રીઓ પણ આ સંખ્યામાં ભાગ લેતા હતા. નિલવાના પ્રદેશમાં ખાસ અનુભવ અને જ્ઞાનવાળા સીપુરમાં હાજરી મળતીમિલિતમાં ગિરિધના મુદ્દામાં પણ ભાગ ન લઈ શકે તેવી જુનાને લીધે અન્યથા વર્ષ શરૂ તેવો ભાગ લેના નથી એ ગુજરાતને જેવું તેવું નુકસાન નથી પરિણત્ર પ્રમુખપદ મહાત્મા ગાંધીજીને આપ્યું હતું ખાનગીમાં આદર્ય મચે ૭ માનુષ્યગતમનના પ્રમુખ તરિંગ ભાષણ લેવામાં થયે માલિની આપના, વિચારપૂર્ણ, રસ અને સાદી તથા સચ્ચારી ભાષામાં લખાયેલું હતું, અને તે માટે હેમને અભિનંદન થઈ છે મહાત્મા ગાંધીજી ભાષણ તેમની પાસેથી આતા ગંભીરતાએ તેવું હતું ચાતુર્યપદ્ધતિના અભિનંદન દાખલમાંથી પ્રકૃતિ બો દેશના પ્રતિનિધી કવન અનંત ચચા એ ગાંધીજીના વ્યાખ્યાનોની ખાત્રી થઈ છે તેઓ નહીં દૃષ્ટિઓથી પ્રતિનિધી બુદ્ધિ છે એટલું જ નહિ, પરંતુ તેમની અચોક્કસ નવું જ બન અને નવું જ વાણ આપે છે આ દૃષ્ટિથી તેમનું શિક્ષણપત્રિકા વ્યાખ્યાન બહુ ઉચ્ચ પ્રકારનું હતું પ્રચલિત પદ્ધતિ નિના બીજી પદ્ધતિ દોર ન શકે એવી અભિનંદનના ભાગ થયેલા મોટા હેમના વિચારો ઉત્પાતકાર, અન્યાયહારિ અને હાથિયતને હાનિમંક પણ લાગેલો, પરંતુ નિરોપ નહિ તો ચાતુર્ય પદ્ધતિથી લુદ્ધી પદ્ધતિથી પણ પ્રતિનિધી જોઈ શકાય એટલું જાન તો ગાંધીજી જનભાષા શિક્ષકોને પણ કરાવશે અમને પોતાને તો ગાંધીજી એથી થયું વધારે જાણને મમથ થને એવી આશા સ્પુરે છે પરિણત્રમાં પસાર થયેલા કરાવો અને તે ઉપરના ભાષણો વિષય ઉપર નવો પ્રકાર પાના કરતા પ્રચલિત અભિપ્રાયોને લોકગમ્ય કરવા તરફ નિરોપ વધુનાના હતા, અને જ્ઞાનમાં ગુજરાતને તેના કાર્યની જરૂર વિશેષ છે એવા અમદારો નમ્ર મત છે આની પરિપક્વતા વિદ્વાનો જતા જનસમાજ પ્રતિ નિરોપ દૃષ્ટિ

સંસારમુક્તિ પરિપદ

નવેમ્બરની તા ૩ થી અને તા ૪ થી એ બે દિવસોએ ગુજરાતની પ્રથમ સંસાર-મુક્તિ પરિપદ મોધરમાં મળી હતી આ પરિપદની યોજના કરનારાઓને જે મુશ્કેલીઓ પડી છે તેનું મુખ્ય જાન હોવા જતા અને તેમણે કરેલા પ્રયાસો માટે હેમને અભિનંદન આપવા જતા અમદાર કહેવું પડે છે સંસારમુક્તિના પ્રમુખ તરિકે એક મુસ માન ચૂરથને બો રથાનિક અધિકારીને પસંદ કરામાં તેઓએ એવા તરવો લખન કર્યા છે કે જેને અમદાર હાજરી સ્થિતિમાં ઉચિત ગણતા નથી પરિપદના પ્રમુખ તરિકે સો શારત બહેનની પસંદગી કરવા માટે સંસારમુક્તિને અભિનંદન થઈ સી શારતમહેનને પ્રમુખપદ લેવાની

નિર્મિત કરતે કરતે મહાત્મા ગાવીડને બોલે તેમનો ઉપકાર માનનારી આત્મના લેણી વધુનીમાર્ગ જગમોહનનામે તેમની પ્રેરણા કરી હતી તે વાતનિર્મિત જ હતી આ ચારત્રાંદે સસારનુધારાને રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી જોનાર છે એટલું જ નહિ, પરંતુ આપણા જનમમાન પ્રતિ ઉડી મમતા ધરાવનાર છે તેથી સુધારક પ્રવૃત્તિઓ વધારે ધો.પ્રિય અને અસરકારક થાય એ આદ્ય જ છે. જાતના સસારસુધારાને અંગે કામ કરનાર અંગ્રેજોનો વડાવી સૌ નાગદાખેનની પત્ની ડા.નામા જના જમાનાના કાલ દગનાગઓને અન્યાય કરનારી ઈચ્છા નથી પણ હાનની પ્રજાની જરૂરિયાતોને ધ્યાનમાં લેવા શ્રીપુત્રોનો પસંદ કરવાની અભિનાયા છે રાષ્ટ્રીય નિતિનિયમ સસારસુધારાનિયમ આદિ સર્વ રાષ્ટ્રકારામા જૂત પ્રતિ જૂતમના જતાનનાને જ ને જતમાન પ્રતિ જૂતરૂતા ગાનનાનો સ્વાભાવિક ઉદ્દેશ નિર્ણય છે આ નાગદાખેનનો પ્રમુખત્વના નિર્ણય નતે આપે એવો હતો તેમજ આપણે તેમની સાદી મીઠી બોલનારી ભાષામા જ નવાયુ લોક અને વિદ્યતા આપણો જથ્થા પ્રવાસ એકો થયો હોત તો વ્યાખ્યાન વધાર અમરનન્દ થાન-તેમના પોતાના તથા ગાવીડના અન્ય ભાષણોની માધ્યમ જતા ભાષણ એ અનેક વિષયોની અનવગતથી અત્યંત નાજ અને રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી પ્રેરણાત્મક હોવાથી તથા નવાયુ હવું સૌ શા.મદેન એ ગુજરાતનું એક અમોલ્ય ગ્રાંથ છે હરવો એક ગુજરાતી ગ્રંથિતિ ધ્યાનમા લઈને વડનામા આવેના હતા તેમ જ ને ઉપર બોલનાર શ્રીપુત્રના ભાષણો પણ એ હવે સંતોષ આપે તેવા હતા સામાન્ય રીતે સમા સુધા પચિસદ્ બદ્દ લોકપ્રિય લેખાતી નથી, જતા હાજરી વણી મહોત્રી હતી, ખાસ કરીને શ્રીઓની ગુજરાતના મહારસુધારા માટે સાચો ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થાય અને કરનાર એ બધું ધરિયા થાય છે

“વૈદ્યક વિજ્ઞાન-ચક્ર.”

અગાઉથી આદ્ય ચનારને માટે બને ભાગની કુલ મિલન - ૧૭ (વી' પી
તથા 'પ્રારંભ' અગ્ર ભુક્ટ) એ પ્રમાણે ગણી છે

૧. મેનેજર ડૉ. એન હોસની કંપની,

ਸੀ ੨੧੩-੨੫੫੬-੧੬੦

આ પુસ્તક માટે માન આભાર બેઝન્ટો બેઝિમે પ્રેસ

જાતોના અને અનુષ્ઠાની મુ સેવરોએ જ અગ્રહ કરી }-

અગ્નિની ધારતી વચરના

- ગુજરાતના નાણાપાત્ર

विष्णुपीना हीया.

એ- નાનડાગર
વાના રાણી રાણ
ઠે અગ્નિની બીજ-વ
ધાગતી નથી તેન

અનંત જીવ અને 'ધો' ૧૬,

ઉપયોગી.

અગ્રેજી તેજા ગુજરાતી માહિતો
નિયમસં પ્રતિમાસ પુન પાડે છે.
નિગતના માહિતી પત્ર વખવાથી
પુર્ણ પાડસાંખ્યા આવશે.

પત્રકાગેઝે પોતાનાં પત્રોનો ખુલાખો
ફેલાવે હન્વા મારે એ જ ખીના ભાગ
તથા પોતાના પત્રોની એક નકલ

मादली अप्पची

ਪੰਜਾਬੀ ਪਤਰਿਕਾ ਐਂਡ ਨੀਜ਼,

मोगरह या

गि-गुम्ह

કયાશિઆનું નેલ.

એ સ્તર, માધ્યમ સ્તર અને પાત્રીય સ્તરના ઉદાહરણ
લખીતા વેપારીઓને ત્યાં મળે છે.

ઈન્ડિઅન કોટન ઑઈલ કં. લી.
હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, સુબાઈ.

શાખાઓ મેન્ટલસ્ટ્રી ગેલ, મુખાર્જી, ભરત અને અમદાવાદ.

Magazines are posted direct from London to subscribers. First of all that with magazines are posted from London to subscribers there is a saving generally a well known measure to gain itself compared with the other system.

FOR 1-3 MONTHS

Rn. 2.		Rn. 3.
32 12	Pearson's Magazine and Com-	1 12
6 14	Number	5 6
7 14	Review of Periodicals	1 6
7 4	Royal Magazine	6 12
11 10	Smart Set	11 11
7 8	Story Tell r	1 12
7 14	Strong Magazine	7 12

10 H. Hill	7 4	
1 Adult Herald	6 12	
Paul's Own	4 14	
Girls Own Paper	6 14	
Grand Magazine	5 12	
Great Products	11 6	
	12 8	Weldon's Practical
	4 8	Wide World Magazine
	14	Winnet Magazine
	12 6	Woman at Home
World's Magazine	20	World's Work
World's Magazine	5 12	Young Men's Journal

Ver. Præfatus, Simpliciter, Gergar, BOYBAY, Vo 4

અનંતાન.

૧૧૦

અનંતાન—ઉલટીત તરત જ થયું કે છે.

અનંતાન—પાચનશક્તિ માટે અડસી છે.

અનંતાન—શક્તિ માટે એના જેવી એક પણ

ચીજ નથી.

આખા રખત ખો ખો કરનાગઓએ અનંતાનનો તરત જ ઉપ-
યોગ કર્યો.

—દરિઆની મુમાડગી દગનારા દરેક માણસો ત દુગસ્તી માટે
અનંતાન પામે ગમે છે.

અનંતાન—ગાનારાઓ અને લાપણ દગનાગઓ પોતાના દંને માટે
અનંતાન જ ઉપયોગ કરે છે.

અનંતાનની એક બે ગોળીઓ પાનમાં ખાનાથી પાનનો અજમ
ખાદુઆવે છે ને મોઝાથી કુર્મધ દૂર દગના માટે અનંતાન સાપગાની
મામ ભાગમણુ નામા આવે છે.

અનંતાનનું એક પડીકું આજે જ અગીદા.

ગ્રીન ૪૫૫ ગોળી રેન્સી ની માથે ૩ મુ

૧૧૦—ગોળી નીની બી

તદન નવી આવૃત્તિ !

તૈયાર થાય છે !

તૈયાર થાય છે !

નવનિર્મિત આદ્ય પાઠ્યક્રમ પ્રાથમિક મુદ્રણ અને આદ્યક કૃતિ રાણી

નવી આવૃત્તિ !

નવી આવૃત્તિ

રાણી રજવાડા બહાદુર પાઠ

સ્વ. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી કૃત

સરસ્વતીચન્દ્ર

ભાગ ૩ નો

રત્નનગરીનું રાજ્યતંત્ર

અગાધીશ શાસ્ત્રી દ્વારા રચેલ કિશોર કૃતિઓ પૈકી એ,

(ગોપાલકૃષ્ણ)

એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની

બુદ્ધનગર એન્ડ પાઠશાળા

મુંબઈ નં ૨

માથેરાન

રાયલ હિંદુ હોટેલ

ચાલુ છે—

21238

સીઝન—

હિંદુ ધોરાડ—

ઉત્તમ મેનેજમેન્ટ—

ગોવિંદજી વસનજી

ચીરાબજાર—મુબાઈ

અને "ચોકડોલ"

આટરોડ—મુબાઈ

માથેરાન

ટેલીફોન નં. ૨૬૨૬.

